DÎNİ SÖZLÜK

A B C-Ç D E F G H I-İ K L M N O
Ö P R S Ş T U Ü V Y Z

İhlas Holding A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi
DR. ENVER ÖREN

BASIN-YAYIN GRUP BAŞKANI:
Ayhan Apak

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ:
İlhan Apak

TERTİP HEYETİ:
Prof. Dr. Kemâl Yavuz
Doç. Dr. Ramazan Ayvallı
Muzaffer Durgut : *E. Müftü*
Sâim Kökçü : *E. Müftü*
Yaşar Taşdemir : *Öğretmen*
Burhan Kılıç : *Öğretmen*
Ali Kara : *Öğretmen*
Mustafa Kuzu : *Öğretmen*
Köksal Alpaslan : *Araştırmacı*
Ali Yılmaz : *Araştırmacı*
Erdoğan Sevim : *Araştırmacı*
Behâeddîn Apak : *Araştırmacı*

Dizgi ve Tashih:

Dizgi : Abdülhakim Birol Tuncer
Dizgi : İsmail Kara
Tashih : Halis Bedel
Tashih : Ahmet Koç

TEKNİK SEKRETER:

Cemil Bilgiç

BASKI MÜDÜRÜ:

Mustafa Kum

BASKI:

İhlas Holding A.Ş.

Çatalçeşme Sokak No: 17 Cağaloğlu 34 410 - İST. Tel: 513 99 00 (19 Hat) Telex: 22 000 Yuas Tr. Fax: 513 89 73

Takdim;

Lugat bir dilin kelime hazînesini toplayan kitap olarak bilinir. Fakat gerçekte kelime mânâsını göz önüne alacak olursak lugat; dil yâni lisân demektir. Bir dili anlama ve metinlere nüfûz etme lugatlar sâyesinde olacaktır. Ancak ilimler neşv ü nemâ bularak serpilip yeni yeni meseleler ortaya çıkınca yeni yeni mefhum ve varlıklar meydana gelmiş, bunları anlatan terim ve deyimlere ihtiyâç duyulmuş, hattâ yalnız bir ilim dalına ayrılanlar da görülmüştür. Bunun netîcesinde îzahlı ve açıklamalı olarak, ansiklopedik mâhiyette eserler ortaya çıkmıştır. Gerçekte bu kabîl eserler daha ziyâde okuyucuya anahtar vazîfesi görmüşler ve yanlış anlamalara meydan vermemişlerdir.

Şimdiye kadar bilgi kaynağı olarak sunduğumuz eserlerin yanında, böyle bir yayının eksikliğini gördüğümüzden İslâmî kelime, terim, deyim ve terkibleri de içine alan bir Dîni Sözlük ile hizmetimizi daha da ileri götürme yolunu tuttuk.

Hazırlanması kolay olmayan bu sözlük, büyük bir emeğin mahsûlü olmuş, mûteber ve temel olan İslâmî eserler taranarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada madde başı olan terim ve deyimler, tasavvuf da dâhil, İslâmî ilimleri ve bunlara dayanan İslâmî Türk edebiyâtını ilgilendirir. Maddeler, asıl lugat mânâlârının yanında, bu yönden ele alınmış, mensûb oldukları dîni ilim dalının içinde târif edilerek açıklamaları yapılmıştır. Mesele bununla da kalmamış, bir madde hangi ilim dalı ile ilgili ise, ona göre başta Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf meâlleri olmak üzere diğer mûteber dîni eserlerden, kelimenin geçtiği örnekler getirilmiştir. Ayrıca her sâhanın uzmanlarına götürülerek eksiksiz ve mükemmel bir şekilde hazırlanmasına çalışılmıştır.

Uzun bir zamanda yorucu ve sabırlı bir çalışmanın sonunda ortaya koymaya çalışılan bu sözlükte daha ziyâde İslâmî ilimlerin ansiklopedik ve îzâhlı lugatı verilmiş, böylece sahadaki boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

Başlıca dileğimiz, eserin okuyucularımıza ve azîz milletimize hayırlı ve faydalı olmasıdır.

Dr. ENVER ÖREN

A

ABÂDİLE:

Abdullahlar. Peygamber efendimizin Eshâb-ı kirâmı (arkadaşları) arasında fıkıh ve hadîs-i

şerîf ilimlerinde şöhret bulmuş Abdullah adını taşıyan sahâbîler. Abâdile, Abdullah kelimesinin çokluk şeklidir. Peygamber efendimizin Eshâb-ı kirâmı arasında Abdullah isimli üç yüz kadar sahâbi bulunmaktaydı. Fakat bunların içinde; Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Abbâs, Abdullah bin Zübeyr, Abdullah bin Amr bin Âs radıyallahü anhüm, ilimdeki yükseklikleri sebebiyle Abâdile ünvânı ile tanındılar. Bunlara Abâdile-i Erbea da denilmektedir.

Abdullah bin Mes'ûd'un (radıyallahü anh) fıkıh ilminde önemli bir yeri olduğu halde, Abâdile arasında zikredilmemesi, bu tâbirin onun vefâtından sonra çıkmış olması sebebiyledir. Bununla berâber onu Abâdileden sayan âlimler de vardır. *(İbn-i Hümâm, Ahmed Naîm)*

ABD:

1. Kul. *(Bkz. Kul)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allahü teâlâ, abdini (Muhammed aleyhisselâmı) ***bir gece Mescid-i Haram'dan, Mescid'i Aksâ'ya götürdü.*** *(İsrâ sûresi: 1)*

Göklerde ve yerde olan herkes, hiçbiri müstesnâ olmamak üzere, çok esirgeyici Allahü teâlâya mutlaka abd olarak gelecektir. (*Meryem sûresi: 93)*

2. Köle.

Üzerinize, sizi Allahü teâlânın kitâbı ile yöneten bir abd bile vâli tâyin edilse, onu dinleyin ve itâat edin. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

ABDEST:

Namaz ve diğer bâzı ibâdetlerin yerine getirilebilmesi için yapılması lâzım gelen yüzü, dirseklerle berâber kolları yıkamak, başın dörtte birini mesh etmek ve topuklarla berâber ayakları yıkamaktan ibâret temizlik. Namazın dışındaki farzlardan biri.

Abdest, Kur'ân-ı kerîmde şu âyet-i kerîme ile farz kılınmıştır:

"Ey îmân edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerle berâber ellerinizi yıkayın ve başlarınızı meshedin ve her iki topukla berâber ayaklarınızı yıkayın." *(Mâide sûresi: 6)*

Her kim abdest aldıktan sonra, benim üzerime on kerre salât ü selâm getirse, Hak teâlâ, o kişinin hüznünü giderip mesrûr eder, duâsını kabûl eder. *(Hadîs-i şerîf-Eyyühel veled İlmihâlî)*

Her ne zaman ümmetimden biri abdest alırken, Bismillah deyip elini yıkarsa, eliyle yaptığı (küçük) ***günahların hepsi afv olur. Ağzına, yüzüne ve diğer âzâlarına su verdikçe, bütün günâhları dökülür.*** *(Hadîs-i şerîf-Eyyühel veled İlmihâli)*

Abdest üzerine abdest almak, nûr üstüne nûrdur. *(Hadîs-i şerîf-Keşfül-hafâ)*

Hanefî mezhebine göre abdestin farzları dörttür: Yüzü bir kerre yıkamak. İki kolu dirsekleri ile birlikte, bir kerre yıkamak. Başın dörtte bir kısmını mesh etmek, yâni yaş eli başa sürmek. İki ayağı, iki yandaki topuk kemikleri ile birlikte bir kerre yıkamaktır. Ayrıca abdestin sünnetleri, edebleri vardır. *(İbn-i Âbidîn)*

Abdestsiz olarak şu üç şeyi yapmak haramdır: Namaz kılmak, Kâ'be'yi tavâf etmek, üzerinde bir kılıf bulunmaksızın Kur'ân-ı kerîme ve bir âyet-i kerîmeye dokunmak. Câmiye abdestsiz girmek ise mekruhtur. *(Şürnblâlî)*

Abdestli olarak ölen ölüm acısı çekmez. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

ABDİYYET:

Kulluk makamı. Evliyâlığın en yüksek makâmı, derecesi. İyilikleri Allahü teâlâdan bilip kendinden bilmemek.

Allahü teâlânın lütf ve ihsânı ile Abdiyyet derecesine ulaşmak istiyen kimsenin, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve selleme tam olarak uyması lâzımdır. Bu yüce zirveye o yüce peygambere tam uymakla kavuşulur. Bu, Allahü teâlânın bir lütfu olup, onu dilediğine ihsân eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ABES:

Boş, faydasız şey.

Namazda abes hareketler mekruhtur. Elbise ile oynamak gibi. Namazda faydalı hareketin meselâ eli ile alnındaki teri silmenin zararı olmaz. Pantolonun tozunu silkmek, mekruhtur. Kaşınmak abes değilse de, bir rüknde, eli üç kere kaldırmak, namazı bozar. *(İbn-i Âbidîn)*

Abesle meşgul olmak insanı lehv ve la'ba (oyun ve eğlenceye) sürükler. Bâzı lüzumsuz şeyler insanın abes işlere dalmasına sebeb olur. *(Murâd-ı Münzâvî)*

ABESE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin sekseninci sûresi. Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Kırk iki âyet-i kerîmedir. Birinci âyet-i kerîmede yüzçevirdi, iltifat etmedi mânâsına olan Abese lafzı sûreye isim olmuştur. Sûrede, Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlâ tarafından bir mev'ize (nasihat, öğüt) olduğu bildirilmekte, Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve azametine (büyüklüğüne) deliller getirilmekte, kıyâmet gününün dehşetli vaziyeti, o gün iyilerin ve kötülerin halleri ve daha başka hususlar anlatılmaktadır.

Abese sûresinde meâlen buyruldu ki:

O gün (kıyâmet günü) ***kişi kardeşinden, anasından, babasından, hanımından ve oğullarından kaçar. O gün onlardan herkesin kendine yeter bir işi vardır.*** (Herkes kendi derdiyle meşgul olur. Başkasını düşünemez.) ***O gün yüzler vardır*** (dünyâda iken yaptığı gece ibâdetleri veya aldığı abdestler sebebiyle) ***parıl parıl parlayıcıdır.*** (Gördükleri nîmetler sebebiyle) ***gülücüdür, sevinicidir.*** (Bunlar mü'minlerdir.) ***O gün yüzler de vardır, üzerlerini toz toprak bürümüştür. Onu*** (da) ***bir zulmet, karanlık ve siyahlık kaplar. İşte bunlar kâfirler, fâcirlerdir.*** *(Âyet: 34-42)*

ÂB-I HAYÂT:

Hayat suyu. Saf ve berrak su. İnce ve derin mânâlı söz. Tasavvufta mürşid-i kâmil denilen evliyâ zâtların, insanların mânen canlı, kalblerinin uyanık olmalarına vesîle olan mübârek sözleri, mânevî nazarları (bakışları) ve kıymetli kalblerinden fışkıran teveccüh. Bir şeyin kıymetini kuvvetli bir şekilde ifâde için de kullanılır. Âb-ı hayevân, Âb-ı Hızır, Âb-ı zindegânî, Âb-ı bekâ da denir.

Evliyânın bâtınları, kalbleri âb-ı hayâttır. Bir katre (bir damla) tadan, ölümsüz hayâtı bulmuş ve sonsuz seâdete, mutluluğa kavuşmuş olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her sözünüz kalbime âb-ı hayât katresi,
Senden başka rûhumun yok kurtuluş çâresi

(Lâ Edrî)

Âb-ı hayât olmayıcak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızır ile Seyr-i Skender et.

(Zeyneb Hâtun)

ÂBİD:

İbâdet eden. Farzları ve vâcibleri yerine getirdikten sonra çeşitli nâfile ve yapılması sevab olan işlere de devam eden. Çokluk şekli, ubbâd'dır.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Tevbe edenler, âbidler, hamd edenler (cihâd veya ilim öğrenmek için) ***seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, emr-i mârûf nehyi anil münker yapanlar ve Allahü teâlânın sınırlarını koruyanlar*** (yok mu? İşte onlar da Cennet ehlidir. Habîbim) ***Sen o mü'minlere dahi Cenneti müjdele.*** *(Tevbe sûresi: 112)*

Allahü teâlânın haram kıldığı (yasak ettiği) ***şeylerden sakın, insanların en âbidi olursun.*** *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-un-necât)*

Âbidin en büyük maksadı, âhiret sevâbına kavuşmaktır. Âbid, ibâdetinden öyle zevk alır ki, ibâdetten bir an men' edilse, onun için en büyük eziyet olur. Hattâ âbidlerden biri; "Ölümden korkmuyorum, ancak gece ibâdetime mâni olacak diye korkuyorum" demiştir. Diğeri de; "Allahım mezarımda da bana ibâdet imkânlarını ihsân et" diye duâ etmiştir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ACEM:

Arab olmayan.

Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir, hepiniz Âdem'in çocuklarısınız. Âdem ise, topraktandır. Allah katında en kıymetliniz takvâsı (Allahü teâlâdan korkarak haramlardan, günâhlardan sakınması) ***çok olanınızdır. Arab'ın Acem'e bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâ iledir.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hişâm)*

ÂCİR:

Malını kirâya veren.

Kirâdaki binânın ve eşyânın tâmiri ve zamanla tıkanmış boruların tâmiri âcire âittir. Tâmir etmezse, kirâcı evden çıkabilir. Fakat yaptırmaya âciri cebr edemez (zorlayamaz). Ev sâhibinin izni ile kendi yaparsa, parasını kesebilir. Kendiliğinden yaparsa kesemez. Kullanmak için lâzım olan şeylerin (meselâ hamur ocağı) tâmir parasını kirâdan kesemez. *(Ali Haydar Efendi)*

Kirâ müddeti bitince, âcir uzatmaz ise, kirâcı çıkar. Malı, olduğu gibi teslim etmesi lâzımdır. Teslim etmezse gasb etmiş olur. Fakat kullanma sebebiyle herkes için âdet (ve mümkün) olan yıpranma ve bozukluklar kabahat sayılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂCİZ:

Gücü yetmeyen, güçsüz, zayıf.

Allahü teâlâ her şeye kâdirdir (gücü yeter). Eğer gücü yetmezse âciz ve noksan olurdu. Âcizlik ve noksanlık Allahü teâlâ için düşünülemez. *(Teftâzânî)*

İnsanın felâkete uğraması iki sebeptendir: Birincisi âciz olan nefsine (kendine) güvenmesi. İkincisi kendisi gibi âciz olan başka bir mahlûka güvenmesidir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

En iyi kul, Allahü teâlânın karşısında şükürden âciz olduğunu bilendir. *(Abdullah Harrâz)*

ACÛZE:

İhtiyar, çok yaşlı kadın.

Yaşlı bir kadın Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve selleme geldi. Resûl-i ekrem; ***"Acûze Cennet'e giremez!"*** buyurdu. Bunun üzerine kadın ağlamaya başladı. Bunu

görenPeygamber efendimiz; ***"Sen o gün yaşlı değil, genç olursun"*** buyurdu ve gönlünü aldı. *(İhyâu ulûmiddîn)*

Kızların, kadınların, acûzelerin beş vakit namaz, Cumâ, bayram namazları ve va'z dinlemek için câmiye gitmeleri câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂDÂB:

Edebler, güzel huylar, iyi haller ve davranışlar; her konuda haddini bilip sınırı aşmamak. Müfredi (tekili) edeb'dir *(Bkz. Edeb).*

Âdâba riâyetsiz hizmetin faydası yoktur. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

ADAK:

Nezr, Allahü teâlânın rızâsının elde edilmesi veya bir isteğin yerine gelmesi veya bir belâ ve musîbetin giderilmesi maksadıyla Allahü teâlâ için oruç tutmak, kurban kesmek gibi başlıbaşına ibâdet olan veyâ benzeyen bir şeyi kendisine vâcib kabûl etme. *(Bkz. Nezr)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde buyurdu ki:

Adaklarını yerine getirsinler." *(Hac sûresi: 29)*

Adak ibâdettir. Allah için yapılır. Kul için yapılmaz. Adak edilen şeyin farz veya vâcib olan bir ibâdete benzemesi veya başlıbaşına bir ibâdet olması lâzımdır. Namaz, oruç, hacca gitmek, köle âzâd etmek vb. adak edilir. Abdest almak, ölü kefenlemek, ezan okumak, mekteb ve câmi yapmak başlıbaşına ibâdet olmadıkları için adak yapılmazlar. Adak iki türlüdür: 1) Mutlak adak: Allahü teâlâ için bir sene oruç tutacağım demek gibi. Düşünmeden, söz arasında dilinden çıkmış olsa da yerine getirmek vâcibtir. 2) Şarta bağlı adak. Hastam iyi olursa Allah için şu kadar sadaka vermek, sevâbını meselâ Seyyid AhmedBedevî hazretlerine bağışlamak nezrim, adağım olsun demek gibi. Hasta iyi oldukdan sonra bunları yapmak lâzım olur. Adağı yerine getirmek vâcibdir. Bâzı âlimler farzdır, dedi. *(İbn-i Âbidîn)*

ADÂLET:

Her işte hakkı gözetme ve orta yolu tutma. Haklıya hakkını verme. Haksızlıktan sakınma. Zulmün zıddı, kânun önünde eşitlik.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Bir millete olan öfkeniz, sizi adâletten alıkoymasın. Âdil olunuz! *(Mâide sûresi: 8)*

Muhakkak ki Allahü teâlâ adâleti, ihsânı (iyilik yapmayı) ***ve akrabâya muhtac oldukları şeyleri vermeyi emreder...*** *(Nahl sûresi: 90)*

Hak ve adâlet üzere bir gün hâkimlik yapmağı, bir sene devâmlı gazâ etmekten daha çok severim. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Bir saat adâlet ile idârecilik yapmak, altmış sene nâfile ibâdet yapmaktan daha iyidir. *(Hadîs-i şerîf-İslâm Ahlâkı)*

Adâlet mülkün temelidir. *(Hazret-i Ömer)*

Adâlet üç kısımdır: a) Allahü teâlâya kulluk etmek. Bunda sâhibinin hakkını gözetmek vardır. Her insanın yaradanına karşı borçlu olduğu bu kulluk vazîfesini yerine getirmesi vâcibdir. b) İnsanların hakkını gözetmek. c) Vefât eden geçmişlerin hakkını gözetmek yâni onların borçlarını ödemek ve vasiyetlerini yerine getirmek. *(Kınalızâde Ali Efendi)*

Adâlet-i ictimâiyye:

Sosyal adâlet; Herkesin; çalışması, bilgi ve kâbiliyeti, gördüğü iş nisbetinde ve derecesinde hakkını alması; hiç kimsenin ezilip sömürülmemesi. *(Bkz. Sosyal Adâlet)*

ADÂVET:

Düşmanlık, sebebsiz olarak bir kimseye düşmanlık etmek, husûmet.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Sen kötülüğü, en güzel haslet ne ise onunla önle (Öfkeye sabr ile, cehâlete ilim ile, kötülüğe afv ile karşılık ver)***. O zaman*** (görürsün ki) ***seninle arasında adâvet bulunan kimse bile sanki yakın dostun olmuştur.*** *(Fussilet sûresi: 34)*

Kıymetli ömrünü dâimâ adâvet ve husûmet sebebiyle keder ve huzursuzlukla geçiren kimselere yazık. *(Ahmed Rıfat)*

Üç şey adâvete sebeb olur: Mal hırsı, insanların ikramlarına düşkünlük göstermek, insanların göstereceği îtibâra önem vermek *(Ebû Osman Hîrî)*

ADEM:

1. Yokluk, varlığın zıddı.

Kâinâtın aslı ademdir. Âlemler yâni her şey var olmadan önce ademde idiler. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

2. Tasavvufda sâlikin (tasavvuf yolcusunun) kendisini kaplayan mânevî hal sebebiyle kendinden geçmesi hâli.

ÂDEM (Aleyhisselâm):

Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen peygamberlerden. Yeryüzünde yaratılan ilk insan ve ilk peygamber, bütün insanların babası.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhakkak ki, Îsâ'nın hâli de (yâni babasız dünyâya gelişi de) ***Allah indinde, Âdem'in hâli gibidir. Allahü teâlâ onu topraktan yarattı, sonra ona "Ol" dedi, o da*** (can gelip) ***oluverdi.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 59)*

Allahü teâlâ Âdem'i (aleyhisselâm) ***yeryüzünün her tarafından aldırdığı topraktan yarattı. Bu sebeple zürriyetinden siyah, beyaz, esmer, kırmızı renkte olanlar olduğu gibi, bâzıları da bu renklerin arasındadır. Bâzısı yumuşak, bâzısı sert, bâzısı hâlis ve temiz oldu.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Çeşitli memleketlerden getirilen toprakları melekler su ile çamur yapıp, insan şekline koydu. Bu sûret Mekke ile Tâif arasında kırk yıl kalıp (salsâl) oldu. Yâni pişmiş gibi kurudu. Önce Muhammed aleyhisselâmın nûru alnına kondu. Sonra Muharrem'in onuncu Cumâ günü rûh verildi. Her şeyin ismi ve faydası kendisine bildirildi. Boyu ve yaşı kesin olarak bildirilmedi. Allahü teâlânın emri ile bütün melekler, Âdem'e doğru secde etti. İblis, kibirlenip, bu emre karşı geldi ve secde etmedi. Âdem aleyhisselâm kırk yaşında Firdevs adındaki Cennet'e götürüldü. Cennet'te yâhut daha önce Mekke dışında uyurken, sol kaburga kemiğinden hazret-i Havvâ yaratıldı. Allahü teâlâ onları birbirine nikâh etti. Yasak edilen ağaçtan unutarak önce Havvâ, sonra Âdem aleyhisselâm yedikleri için Cennet'ten çıkarıldılar. Âdem aleyhisselâm Hindistan'da Seylan (Serendib) adasına,Havvâ vâlidemiz ise, Cidde'ye indirildi. Âdem aleyhisselâm iki yüz sene ağlayıp yalvardıktan sonra, tövbe ve duâsı kabûl olup, hacca gelmesi emr olundu. Arafat ovasında Havvâ ile buluştu. Kâbe'yi yaptı.

Her sene hac yaptı. Arafat meydanında veya başka yerde, kıyâmete kadar gelecek çocukları belinden zerreler hâlinde çıkarıldı. Allahü teâlâ tarafından; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye soruldu. Hepsi; "Evet Rabbimizsin" dedi.Sonra hepsi zerreler hâline gelip, beline girdiler. Sonra Şam'a geldiler. Burada çocukları oldu. Neslinden kırk bin kişiyi gördü. Bin beş yüz yaşında iken çocuklarına peygamber oldu. Çocukları çeşitli dillerde konuştu. Cebrâil aleyhisselâm kendisine on iki kere geldi. Oruç, her gün bir vakit namaz, gusül

abdesti emredildi. Kendisine kitap verilip; fizik, kimyâ, tıp, eczâcılık, matematik bilgileri öğretildi. Süryânî, İbrânî ve Arabî diller ile kerpiç üstüne çok kitap yazıldı. Bir rivâyete göre iki bin yaşında iken Cumâ günü vefât etti. Hazret-i Havvâ da kırk sene sonra vefât etti. Kabirlerinin Kudüs'de veya Mina'da Mescid-i Hıf'de yâhut Arafat'da olduğu rivâyetleri vardır. *(Nişancızâde ve Sa'lebî)*

ÂDET:

1. Bir şehir ve memleketteki insanların, yapageldikleri usûller, gelenekler, alışılmış şeyler. An'ane, örf. *(Bkz. İlgili maddeler)*

Her memleketin âdeti başka başkadır. Hattâ bir memleketin âdeti zamanla değişir. Bulunduğu şehrin dîne uygun olan âdetine uymamak şöhret ve tahrîmen (harama yakın) mekrûh olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yaptığı ve kaçındığı şeyler iki kısımdır: Birisi, ibâdet olarak yaptığı ve kaçındığı şeylerdir ki, her müslümanın bunlara tâbi olması, uyması lâzımdır. İkincisi bulundukları memleketin âdeti olarak yaptığı şeylerdir. Bunları yapmak mecbûrî değildir. Âdete bağlı şeylerde de Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) uymak dünyâ ve âhirette insana çok şey kazandırır ve çeşitli saâdetlere ve hayırlara yol açar. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Müslüman olmayanların yaptıkları ve kullandıkları şeylerden haram olmayıp, insanlara faydalı olanları yapmak ve kâfirlere benzemeği düşünmeyerek kullanmak günâh değildir. Pantolon, çeşitli ayakkabı, çatal, kaşık kullanmak, yemeği masada yemek, herkesin önüne ayrı tabaklar içinde koymak, ekmeği bıçakla dilimlere ayırmak ve çeşitli eşyâ ve âletleri kullanmak hep âdete bağlı şeyler olup, mübâhdırlar. Bunları kullanmak bid'at (günâh) olmaz. Böyle âdetlerden faydalı olmayanları, çirkin ve kötülenmiş olanları kullanmak ve yapmak haram olur. *(Abdülgani Nablüsî, İbn-i Âbidîn)*

2. Kitab, sünnet, icma' ve kıyasdan sonra ikinci derecedeki dînî delillerden biri. Dînin ve aklın beğendiği şeyler.

Dinde nass (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf) ile açıkça bildirilmiş olmayan bir hükmü anlamak ve bildirmek için umûmî âdetler delîl olur. Âdetin umûmî olması için Eshâb-ı kirâm radıyallahü anhüm zamânından kalma ve müctehidlerin (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfden hüküm çıkarabilen derin âlimlerin) kullanmış olmaları ve devamlı olmaları lâzımdır. Muâmelâttaki (ticâret, rehin, hîbe, mîras, kirâlama, vekâlet v.s.) hükümler için bir beldenin nass'a aykırı olmayan âdetleri delil olur. Bunları fıkıh âlimleri anlıyabilir. Zamânın değişmesi ile örf ve âdete dayanan ahkâm (hükümler) değişebilir. Nass'a (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere) dayanan ahkâm (hükümler) zamanla değişmez. Böyle hükm-i küllî (genel hükümler) değişmeyip, bu hükmün hâdiselere tatbîki zamanla değişebilir. *(İbn-i Âbidîn, Ali Haydar Efendi)*

Âdet Görme:

Aybaşı hâli. Kadınlardan ve ergenlik, evlenme çağına gelmiş olan kızlardan her ay belli günlerde kan gelmesi hâli. *(Bkz. Hayz)*

Âdet Zamânı:

Kadında ve ergenlik çağına gelmiş olan kızlarda hayız (âdet) kanı görüldüğü andan kesilmesine kadar olan günlerin sayısı.

Hanefî mezhebinde âdet zamânı en çok on gündür. En az üç gündür. Şâfiî ve Hanbelî mezheblerinde en çoğu on beş gün, en azı bir gündür. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir kadının âdet ve temizlik zamânı çok defâ her ay aynı gün sayısında olur. Burada bir ay demek, bir âdet görmenin başından, ikinci âdet görmeye kadar geçen zaman demektir. Âdet

zamânı belli olan kadın, bir kerre başka sayıda âdet kanı görürse, âdet zamânı değişir. *(İbrâhim Halebî)*

Âdette Bid'at:

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem ve dört halîfesi zamânında olmayıp, ibâdet etmek ve sevâb kazanmak niyyeti ve kasdı olmaksızın sonradan meydana çıkarılan şeyler.

Âdette bid'at, hadîs-i şerîfde dalâlet (sapıklık) olarak bildirilen bid'atlardan değildir. Bunların kullanılması günâh değildir. Un eleği, çatal, kaşık kullanmak ve kahve içmek gibi şeyler âdette bid'attir. *(Hâdimî)*

Âdet-i İlâhiyye:

Sünnet-i ilâhî; Allahü teâlânın kânûnu. Allahü teâlânın bir şeyi yaratmak için arada bulundurduğu sebebler. Bu sebebler tecrübe ile anlaşılır.

Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesi şöyledir ki, her şeyi bir sebeble yaratmaktadır. Fakat sebeblerin, vâsıtaların, O'nun yaratmasına hiç te'sirleri yoktur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Rızık, maâşa, mala, çalışmaya bağlı değildir. Böyle olmakla berâber, çalışmak farzdır. Çünkü Ef'âl-i ilâhiyye (Allahü teâlânın işleri) sebebler altında meydana gelir. Âdet-i ilâhiyye böyledir. Sebebleri aramak ve öğrenmek istememek âdet-i ilâhiyyeyi bozmak olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Allahü teâlâ her şeyi bir sebeb altında yaratmaktadır. Bir iş yapmak ve bir şeyi elde etmek için bu işin sebeblerine yapışmak lâzımdır. Meselâ buğday elde etmek için tarlayı sürmek, ekmek, ekini biçmek lâzımdır. İnsanın işleri, Allahü teâlânın bu âdet-i ilâhiyyesi içinde meydana gelmektedir. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

Âdet-i ilâhiyye şöyledir ki, insan nasıl yaşadı ise, öyle can verir. Bunun aksi olmuş ise de nâdirdir. Mûcize ve kerâmet gibi şeyler ise, âdet-i ilâhiyye dışında meydana gelir. *(Şerefeddîn Yahyâ Münîrî)*

Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesindendir ki, fitne ve fesad sebebiyle gelen zelzele, kıtlık gibi musîbet ve felâketler umûmî olur. İyi kötü herkese gelir. Sebeb olanlara cezâ, sebeb olmayanlara, mâzur görülenlere yâni fitnenin çıkıp yayılmasına mâni olamayarak, kalbleri ile buğz edenlere şehîdlik nasîb olmak üzere mükâfâtdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Âdet-i İslâm:

İslâm âdeti. Küfür alâmeti olmayan ve en az iki müslüman tarafından kullanılan âdetle ilgili şeyler.

Haramlar âdet hâline gelirse yine helâl olmazlar. Küfür alâmetleri âdet olup müslümanlar arasında yayılsa da, yine âdet-i İslâm olmazlar. Küfür alâmeti olmakdan çıkmazlar. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

ÂDİL:

1. Adâletli; hakkı gözeterek iş yapan, zulüm ve haksızlık etmeyen. *(Bkz. Adâlet)*

Cennet'te bir derece vardır ki, oraya ancak üç zümre nâil olacaktır (kavuşacaktır). ***Âdil hükümdâr, akrabâyı ziyâret eden*** (kimse)***, sabırlı ve çocuklarına yaptığı harcamaları başlarına kakmayan hâne reisi.*** *(Hadîs-i şerîf-Deylemî)*

Cennet'te öyle bir köşk vardır ki, etrâfı kalelerle ve yeşilliklerle çevrilmiştir, ayrıca beş bin de kapısı vardır. Orada ancak nebî, sıddîk, şehîd ve âdil hükümdâr barınır. *(Hadîs-i şerîf-Deylemî)*

2. İtikâdı doğru olan, büyük günâh işlemeyen ve küçük günâha devâm etmeyen yâni İslâmiyet'e uymaya çalışan sâlih müslüman.

Bid'at sâhibleri yâni îtikâdda Ehl-i sünnetten ayrılmış olan yetmiş iki fırkanın hepsi, ehl-i kıble oldukları, her ibâdeti yaptıkları hâlde, âdil değildir. Çünkü (bunlar), ya mülhid (dinden çıkmış) olarak îmânlarını kaybetmişler, yâhud bid'at sâhibi oldukları için büyük günâha girerek âdil olma vasfını kaybetmişlerdir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Eshâb-ı kirâmın hepsi, Resûlullah efendimizin sohbetinde bulunmuşlar ve O'na yardımcı olmuşlardır. Hepsi âlim ve âdil idi. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Ramazân-ı şerîf ayı, Ramazân hilâlinin görülmesi, buna iki âdil kimsenin şâhidlik etmesi ve hâkimin (kâdının) îlân etmesi ile başlar. *(Abdülazîz Hulvânî)*

ÂDİYÂT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüzüncü sûresi.

Âdiyât sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Medîne-i münevverede nâzil olduğu da bildirilmiştir. On bir âyet-i kerîmedir. ***"Yemîn ederim*** (Allah yolunda savaş için sür'atle) ***koşan atlara"*** meâlindeki birinci âyet-i kerîmede koşan atlar mânâsına olan "âdiyât" kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûre, Peygamber efendimizin harbe gönderdiği bir süvârî kuvvetinin gecikip, münâfıkların (kalbleri ile inanmadıkları hâlde ağızları ile inandık diyenlerin), onların öldürüldükleri haberini yayması üzerine, hayatta olduklarını hattâ zafer ve ganîmet (mallar) kazandıklarını müjdelemek üzere nâzil olmuştur (inmiştir). Sûrede ayrıca, insanların nankörlüğünden, mala, servete düşkünlüklerinden, öldükten sonra başlarına gelecek acıklı hallerden bahsedilmekte, Allahü teâlânın insanın her hâlinden haberdâr olduğu hatırlatılmaktadır. (*İbn-i Abbâs, Taberî)*

Allahü teâlâ Âdiyât sûresinde buyurdu ki:

"Muhakkak ki insan Rabbinin ni'metlerine çok nankördür. Hiç şüphesiz o (Allahü teâlâ veya veya insan) ***buna şâhiddir. Gerçek o*** (insan) ***mal sevgisinden dolayı pek katıdır, cimridir.*** *(Âyet: 6-8)*

ÂD KAVMİ:

Hûd aleyhisselâmın kavmi *(Bkz. Hûd Aleyhisselâm).* Bu kavim Nûh aleyhisselâmın torunlarından Âd'ın evlâdından çoğaldıkları için bu adı almışlardır. Bu kabile, Yemen'de Hadramûd bölgesinde, Umman ile Aden arasında Ahkâf denilen yeri yurt edindi. Yemen ile Şâm arasında yerleştikleri de rivâyet edilmiştir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Âd kavmine, kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Hûd (aleyhisselâm) ***onlara; "Ey kavmim! Allahü teâlâya ibâdet edin. İbâdet edilecek O'ndan başkası yoktur. Hâlâ O'nun azâbından korkmayacak mısınız?" dedi"*** *(A'râf sûresi: 65)*

Kur'ân-ı kerîmde Hûd aleyhisselâm için ***"Âd kavminin kardeşi"*** buyrulması din kardeşliği sebebiyle değildir. O kavmin içinden yetiştiği, onlarla aynı soydan geldiği içindir. Çünkü dînî inanç ve ibâdetleri bakımından Hûd aleyhisselâmın, kavmi ile bir yakınlığı ve benzerliği olmamıştır. *(Senâullah Dehlevî)*

ADN CENNETİ:

Yedi kat göklerin üzerinde yaratılan sekiz Cennetten derece bakımından en yüksek olanı.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İmân ehli, altın bilezikler ve inci ile süslenecekleri Adn ismindeki Cennetlere girerler. *(Fâtır sûresi: 33)*

Allahü teâlâ Adn ismindeki Cenneti, günâh işleyecekleri zaman, Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünüp, O'ndan hayâ ederek günahtan kaçınan kimseler için hazırladı. *(Hadîs-i şerîf-Dürret-ül-Fâhire)*

Adn Cenneti'ne peygamberler, şehîdler ve sıddîklar girecektir. Peygamber efendimizin derecesi olan Vesîle, Adn Cenneti'ndedir. *(İmâm-ı Birgivî)*

ÂFÂK:

İnsanın dışı ve dışındaki şeyler. Ufk'un çokluk şeklidir.

Âfâk ve enfüste zâhir olan (görünen) şeyler, Hak teâlânın varlığını ve her şeye kâdir olduğunu gösteren âyetler (işâretler, deliller)dir. *(Muhammed Ma'sûm)*

ÂFÂKÎ:

1. İnsanın dışındaki şeyler.

Akla, hayâle gelen her şey, hattâ keşif ile anlaşılan bilgiler, ister âfâkî olsunlar, ister enfüsî olsunlar, yâni insanın içinde bulunsunlar hepsi mâsivâdır, Allah'tan başkadır, mahlûktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Uzak memleketlerden hac ibâdetini yapmak için gelenler.

Haccın vâciblerinden biri de; âfâkî olanların, Mekke'den ayrılacağı son gün tavâf-ı sadr yâni vedâ tavafı yapmasıdır. Bu tavaf hayızlı kadına vâcib değildir. *(Burhâneddîn Merginânî)*

Âfâkî olanların Mekke'ye varınca hemen Mescid-i Harâm'a girip, tavâf-ı kudum yapmaları sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

AFÎF:

Temiz, iffetli, nâmuslu, haramdan (günahtan) sakınan. *(Bkz. İffet)*

ÂFİYET:

1. Sağlık, sıhhat, bedende hastalık bulunmaması.

Allahü teâlâdan âfiyet isteyiniz. Îmândan sonra âfiyetten daha büyük nîmet yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Yâ Rabbî! Senden sıhhat ve âfiyet ve emânete hiyânet etmemek ve güzel ahlâk ve kadere rızâ göstermeyi istiyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Merhametin hakkı için bunları bana ver. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-müfred)*

Dert ve belâ gelince, Allahü teâlâya sığınmalı, kurtarması ve âfiyet vermesi için duâ etmeli, O'na yalvarmalıdır. Allahü teâlâ duâ edenleri, sıhhat, selâmet ve âfiyet istiyenleri sever. *(Ahmed Fârûkî)*

2. Günah işlememek.

Yâ Rabbî! Bana ilim ver, hilm (yumuşaklık) ***ile zînetlendir. Takvâ*** (haramlardan sakınmak) ***ihsân eyle. Âfiyet ile beni zînetlendir.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Büyüklerden biri, hep duâ eder, Allahü teâlâdan bir günlük âfiyet isterdi. Adamın biri bu zâta; "Sen hergün âfiyette değil misin?" dedi. "Allahü teâlâdan öyle bir gün istiyorum ki, sabahtan akşama kadar Allahü teâlâya hiçbir günah işlemiyeyim. Âfiyetle geçen gün böyle olur." buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

AFOROZ:

Hıristiyanlık ve yahûdîlikte, dinden ve cemâatten uzaklaştırma cezâsı.

Galile, Kopernik ve Newton dünyânın döndüğünü İslâm âlimlerinin kitaplarından öğrenip açıklayınca, papa tarafından aforoz edildiler. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Alman imparatoru IV. Henri, papa tarafından aforoz edilince, af dilemek için Vatikan'a geldi. Günlerce karlar üzerinde bekleyip papadan özür diledi. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

AFÜVV (El-Afüvv):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Afvı çok olan, günâhlardan, hatâ ve kusurlardan dolayı cezâlandırmayan, günahları affedip amel defterinden silen.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Siz bir hayrı, iyiliği açıklar veya gizlerseniz, yâhut (size yapılan) ***bir kötülüğü affederseniz biliniz ki, Allahü teâlâ Afüvv'dür ve her şeye kâdirdir.*** (Âyet-i kerîmede mazlûmun zâlimi affetmesi teşvik edilmektedir.) *(Nisâ sûresi: 149)*

Allah'ım! Beni affet. Çünkü sen Afüvv'sün, Kerîm (lütûf ve ihsân sâhibi)***sin.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

AFV:

1- Bağışlama. Allahü teâlânın, ihsânı ile, âsî ve günâhkâr kullarının kusur ve günâhlarını bağışlaması.

Bir kimse din kardeşinin bir işini yaparsa, binlerce melek o kimse için duâ eder. O işi yapmağa giderken, her adımı için bir günâhı afv olur ve kendisine kıyâmette nîmetler verilir. (*Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Allahü teâlânın sevgili kullarına, dünyâ sıkıntılarının ve belâlarının gelmesi, bunların günâhlarının afv olması için keffârettirler, sebebdirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Bir kimsenin, düşmanından veya suçludan intikâm almaya, karşılığını yapmaya gücü yettiği halde bir şey yapmaması, intikâm almaması.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(İnsanlara karşı) ***afv yolunu tut. Ma'rûfu*** (yâni aklın ve dînin beğendiği şeyleri, Allahü teâlâdan korkarak günahlardan sakınmayı, sıla-i rahmi (akrabâyı, yakınları gözetmeyi, onları ziyâret ederek gönüllerini almayı ve onlara yardım etmeyi), harama bakmamayı; dili çirkin ve günah sözlerden korumayı) ***emret ve câhillerden yüz çevir.*** *(A'râf sûresi: 199)*

Kendinden uzaklaşanlara yaklaşmak, zulm edenleri afv etmek, kendini mahrum edenlere ihsân (iyilik) ***etmek, güzel huylu olmaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

... Allahü teâlâ, afv edenleri azîz eder. Allah rızâsı için afv edeni, Allahü teâlâ yükseltir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Mûsâ bin İmrân (aleyhisselâm)***; "Yâ Rabbî! Kullarının en kıymetlisi kimdir?" dediğinde, gücü yettiği zaman affedendir, buyuruldu.*** *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Kıyâmet günü, hak sâhibi hakkını afv etmezse, bir dank (yarım gram gümüş) hak için cemâat ile kılınıp kabul olmuş yedi yüz namaz sevâbı alınıp, hak sâhibine verilecektir. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂGÂH:

Haberdar, uyanık. Gaflette olmayan, kalben Allahü teâlâ ile berâber olan.

İnsanlar ibâdet yapmak için yaratıldı. İbâdetin hülâsası, özü de kalbin her zaman Allahü teâlâdan âgâh olmasıdır. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

AHBÂR:

Haberler. Haberin çokluk şekli. *(Bkz. Haber)*

1. Bir kavim, kabîle, şahıs, ülke, bölge, şehir veya bir hâdise hakkında nakledilen bilgiler.

2. Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmde, geçmişte olanlara, gelecekte ve âhirette olacaklara dâir bildirdiği şeyler.

Ahbâr, şâriin (dînin sâhibinin, Allahü teâlânın) bildirmesi ile anlaşılır. Akıl ve tecrübe (deney) ile anlaşılmaz. Ahbârda değişiklik olmaz. *(Taşköprüzâde)*

AHD:

Söz vermek.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Rabbinizle ve diğer insanlarla olan ahdinize vefâ ediniz, zîrâ kıyâmette ahd sâhibinden, ahdini bozmasının sebebi sorulur. *(İsrâ sûresi: 34)*

Bir kimseye sövmekten, verdiği sözü yerine getirmemekten ve ahdi bozmaktan sakınmalıdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Ahde Vefâ:

Sözünde durma, sözünü yerine getirme.

Verdiği sözde durmayıp cayan gaddâr (zâlim), ***hâin kimse için kıyâmet günü bir sancak dikilir ve; "Dikkat olunsun bu sancak falan oğlu falanın ahde vefâsızlık alâmetidir" denilerek teşhîr edilir*** (gösterilir)**.** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Tirmizî)*

Ahde vefâsızlığın yaygın hâl aldığı bir millette cinâyet çok olur... *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ebû Ya'lâ, Beyhekî, El-Müstedrek)*

Ahd-i Atik:

Eski ahd. Hıristiyanlarca Mûsâ aleyhisselâma inen kitab. Bu ismi ilk olarak hıristiyanlar kullanmışlardır. Hıristiyanların Kitab-ı mukaddes denilen kitabları Ahd-i Atîk ile Ahd-i Cedîd'den meydana geldiğinden onlar da Ahd-i Atîk'i kutsal kabul etmektedirler. Yahûdîler, Ahd-i Atîk yerine Tanah demektedirler. Bugün elde mevcut olan Ahd-i Atîk, hazret-i Mûsâ'dan asırlarca sonra yazılmıştır.

Çocuklara Kitâb-ı Mukaddesi okuturken çok dikkat ediniz. Çünkü Kitâb-ı Mukaddesin içinde, gayr-i ahlâkî fuhuş hikâyeleri mevcuttur. Bunları okuyan çocuklarda, âile fertleri arasındaki münâsebetler hakkında, çok hatâlı fikirler hâsıl olabilir. Bilhassâ, Ahd-i Atik kısmında bulunan bu fuhuş münâsebetleri, Kitâb-ı mukaddesten çıkarılmalı ve ancak ondan sonra çocuklara okutmalı. *(Plain Truth)*

Bugün hıristiyanların ellerinde bulunan İncillerde ve Ahd-i Atik'te de bütün tahriflere (değişikliklere) rağmen, Îsâ aleyhisselâmdan sonra bir peygamber geleceği yazılıdır. *(Rahmetullah Efendi)*

Ahd-i Cedîd:

Hıristiyanların kutsal kitabı olan Kitâb-ı mukaddes'in ikinci bölümü.

İncîl'in Ahd-i Cedîd kısmında doğrudan doğruya bir insanın anlattıkları hikâyeler, herhangi bir işin nasıl yapıldığını gören kimselerin görgü şâhidliği vardır. Sırf insan sözü olan bu kısımlar, kilise tarafından insanlara Allah sözüymüş gibi nakledilmektedir. *(Kenneth Gragg)*

Ahd ü Mîsâk:

Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı yaratınca, kıyâmete kadar bütün zürriyetini (neslini) zerreler hâlinde onun belinden çıkarıp, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye buyurduğunda onların; "Evet, sen Rabbimizsin!" diye söz vermeleri.

Ben, Rabbime verdiğim ahd ü mîsâkı hatırlıyorum. *(Hazret-i Ali)*

AHDNÂME (Ahidnâme):

Devlet başkanının emriyle, bâzı devlet, topluluk ve şahıslara özel haklar tanımak maksadıyle hazırlanan belge.

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem, hıristiyanlarla ilgili olarak, hazret-i Ali'ye yazdırdığı ahidnâmenin bir kısmı şöyledir:

Her kim ki, bu ahidnâmenin aksine hareket ederse, ister sultan, ister başkası olsun, Allahü teâlâya karşı isyân ve dîn-i İslâm ile istihzâ (alay) ***etmiş sayılır ve Allahü teâlânın lânetine lâyık olur. Bütün hıristiyanlar benim himâyem*** (korumam) ***altındadır. Onlara zor kullanmayın. Onların dînî reislerini makâmlarından indirmeyin. Onları, ibâdet ettikleri yerden çıkarmayın. Bunların, manastırlarının ve kiliselerinin hiç bir tarafını yıkmayın. Onları, dâimâ merhamet ve şefkat kanatları altında himâye edin!..*** *(Feridun Bey-Mecmu'a-i Münşeâtüs-Salâtîn)*

AHFÂ:

Çok gizli, âlem-i emrin (madde ve ölçü olmayan ve arşın üstündeki âlemin) beşinci ve son latîfesi (makamı, mertebesi).

İnsana Âlem-i sagîr yâni küçük âlem denir. Âlem-i sagîr on kısımdan meydana gelir. Bunların beşi Âlem-i emrdendir. Bu beş mertebe; kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâdır. Bunların asılları, kökleri Âlem-i kebîrde (İnsanın dışındaki âlemde)dir. Ahfâ latîfesi, mertebelerin en sonu ve en yukarıdaki mertebedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ÂHİR (El-Âhiru):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Mahlûkâtın (varlıkların) yok olmasından sonra, bâkî olan (varlığı devâm eden) yalnız kendisi kalan, hiç yok olmayan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O (Allahü teâlâ) ***her şeyin başlangıcıdır.*** *(Hadîd sûresi: 3)*

El-Âhiru ismi şerîfini söyliyenin gönlü temizlenir. Safâya kavuşur. Günde yüz defa söylenirse, Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisi kalbden çıkar. *(Yûsuf Nebhânî)*

ÂHİR ZAMAN:

Dünyânın son zamânı, son devresi. Genel olarak Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) teşriflerinden, özel olarak hicrî bin senesinden sonraki zaman.

Âhir zamanda fitne ve belâ devâmlıdır. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Âhir zaman yaklaştıkça, îmânın olmadığını gösteren hâller ve işler, bid'atler (dinde olmayıp, ibâdet maksadıyla yapılan şeyler) çoğalır. İslâmiyet unutulur. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Bir zaman gelecek ki, ümmetimde*** (bana tâbi olanlarda, uyanlarda) ***müslümanlığın yalnız adı kalacak. Mü'min olanlar*** (inananlar) ***yalnız bir kaç İslâm âdetini yapacak. Îmânları kalmayacak. Kur'ân-ı kerîm yalnız okunacak, emirlerinden ve yasaklarından haberleri bile olmayacak. Düşünceleri yalnız yiyip içmek olacak. Alahü teâlâyı unutacaklar. Yalnız paraya tapınacaklar. Kadınlara köle olacaklar. Az kazanmak ile kanâat etmeyecekler. Çok kazanınca, doymayacaklar."*** *(Kurtubî, Mektûbât)*

Âhir zaman ümmetleri dünyâ fânî bilmezler
Gidenleri görürler de ondan ibret almazlar.

(Ahmed Yesevî)

ÂHİR ZUHUR:

Cumâ namazının dört rekat son sünneti ile iki rekat vaktin sünneti arasında kılınan dört rekatlık namaz.

Şehirde bir kaç câmide Cumâ namazı kılınabilir. Fakat Hanefî mezhebinin bâzı âlimleri ile üç mezhebin çoğunluğu bir câmiden fazla yerdeCumâ kılınmaz dedi. Bunun için şehir olduğu ve Cumâ'nın kabûl olması şüpheli bulunan yerlerde "Üzerime son farz olan kılmadığım öğle namazını kılmaya" diye niyyet ederek âhir zuhur kılmalıdır. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

ÂHİRET:

İnsanın ölümü ile başlayan ebedî (sonsuz) hayat. Âhirete îmân, inanılması lâzım olan altı esastan beşincisidir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Kim de mü'min olduğu hâlde âhireti ister ve onun için gereken şekilde çalışırsa, işte onların çalışmaları makbûl olur. *(İsrâ sûresi: 19)*

Dünyâ için, dünyâda kalacağın kadar çalış. Âhiret için orada sonsuz kalacağına göre çalış. Allahü teâlâya, muhtaç olduğun kadar itâat et. Cehennem'e dayanabileceğin kadar günâh işle. *(Hadîs-i şerîf-Eyyühel Veled)*

Sizden öncekiler, âhiret işleri ile uğraşıp, sâdece artan zamanlarını dünyâ işlerine harcarlardı. Siz ise, bugün hep dünyâ işleri ile uğraşıyor, zaman kalırsa âhiret işlerini yapıyorsunuz. *(Avn bin Abdullah)*

Âhireti düşünmek akıllılığın alâmeti, kalbin canlılığıdır. *(Ebû Süleymân Dârânî)*

Bir kalbde, âhiret arzusu çoğaldıkça, dünyâ düşüncesi o kalbden kaybolur. *(Ali Müzeyyen)*

Allahü teâlânın bildirdiği bir âhiret günü bin dünyâ senesi kadardır. Böyle olduğu Hac sûresinde açıkça bildirilmiştir. Niçin bu kadar zaman olduğunu ancak Allahü teâlâ bilir. Çünkü âhirette, dünyâda bulunan gece, gündüz, ay ve sene yoktur. *(Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî)*

Âhiret Âlimi:

Dünyâlığa, mala, mevkiye kıymet vermeyen, ilim ile dünyâlık elde etmeye çalışmayan, âhireti dünyâya tercih eden, ilmiyle amel eden, işi sözüne uyan, ibâdet ve tâate teşvik eden, ilmi âhiretine faydalı olan tevâzu sâhibi âlim.

Denildi ki, şunlar Âhiret âlimlerinin alâmetlerindendir: Haşyet (Allah korkusu), tevâzu (alçak gönüllülük), güzel ahlâk ve zühd (dünyâya rağbet etmemek). *(İmâm-ı Gazâlî)*

AHKÂF SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk altıncı sûresi.

Ahkâf sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil olmuştur (inmiştir). Otuz beş âyettir. Yirmi birinci âyet-i kerîmede geçen Ahkâf kelimesi sûreye isim olmuştur. Ahkâf, uzun ve yüksek kum yığınları demektir. Sûrede adı geçen Ahkâf, Arabistan'ın güneyinde Umman ile Mehre arasındaki kumluk bölgedir. Bu hususta başka rivâyetler de vardır. Hûd aleyhisselâm, Âd kavmini(milletini) burada îmâna dâvet etti, çağırdı. Sûrede, Allahü teâlânın birliğinin delilleri, şirkin (cenâb-ı Hakk'a ortak koşmanın) yanlışlığı bildirilmekte, inananların, Allahü teâlâdan korkarak günahlardan sakınanların büyük mükâfâtlara kavuşacakları müjdelenmekte, mü'minlerin, analarına, babalarına iyi davranmakla mükellef (yükümlü) oldukları, dünyânın fânî, geçici varlığına ve lezzetlerine kapılmanın uygun olmadığı anlatılmakta, Âd kavminin kıssası ve Hûd aleyhisselâma inanmamaları, ona karşı gelmeleri netîcesinde acı bir azabla helak oluşları haber verilmekte ve daha başka konular yer almaktadır. *(Abdullah ibni Abbâs,*

Senâullah Dehlevî)

Kur'ân-ı kerîmde Ahkâf sûresinde buyruldu ki:

"Rabbimiz Allah'tır" deyip de sonra istikâmet üzere bulunanlara (evet) ***onlara*** (kıyâmet günü) ***korku yoktur. Onlar*** (ölürken) ***mahzun da olmayacaklardır.*** *(Âyet: 13)*

Hâlâ şu hakîkati bilmediler mi ki gökleri ve yeri zahmetsiz, yorulmadan yaratan Allahü teâlâ, ölüleri de diriltmeye kâdirdir. Evet O, her şeye elbette kâdirdir, gücü yetendir. *(Âyet: 33)*

(Habîbim) ***Ülü'l-azm peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret! Onlara azâb verilmesi için duâ etmekte acele eyleme.*** *(Âyet: 35)*

Kim Ahkâf sûresini okursa, onun için, dünyâdaki kumların her birine karşılık on sevâb yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-ut-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl)*

AHKÂM:

Hükümler. Allahü teâlânın emirleri ve yasakları. Hükm'ün çokluk şeklidir.

Peygamberler aleyhimüsselâm, Allahü teâlânın kendilerine melek (Cebrâil) ile bildirdiği ahkâmı kendi zamanındaki insanlara noksansız olarak bildirmişlerdir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Kur'ân-ı kerîm, bütün peygamberlere aleyhimüsselâm gönderilmiş olan ahkâmı ve daha fazlasını kendisinde toplamıştır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Îmân ve ahkâm bilgilerini öğrenmeyen ve çocuklarına öğretmeyen, kulluk vazîfesini yapmamış olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ahkâm-ı Şer'iyye:

İslâm dîninde bir işin yapılması veya yapılmaması gerektiğini bildiren hükümler. Emirler ve yasaklar. Bunlara Ahkâm-ı ilâhiyye, Ahkâm-ı İslâmiyye ve Ahkâm-ı Kur'âniyye de denir.

Ahkâm-ı şer'iyye sekizdir: Farz, vâcib, sünnet, müstehâb, mübah, haram, mekruh, müfsid *(Bkz. İlgili Maddeler). (İbn-i Âbidîn)*

Bütün insanlara her şeyden önce lâzım olan, îtikâdı (inancı) düzeltmektir. Yâni doğru bir îmân sâhibi olmaktır. İkinci olarak, ahkâm-ı şer'iyyeyi öğrenmektir. *(Ahmed Fârûkî)*

Beden, ahkâm-ı şer'iyyeyi yapmakla süslenince, nefs dünyâ kötülüklerinden ve zararlarından kurtulur. *(Ahmed Fârûkî)*

Îmân muma benzer. Ahkâm-ı şer'iyye mum etrâfındaki fener gibidir. Mum ile birlikte fener de İslâmiyet'tir. Fenersiz mum çabuk söner. Îmânsız İslâm olmaz. İslâm olmayınca da îmân söner. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Haram işlememek ve bütün ahkâm-ı İslâmiyyeyi yerine getirmek kolaydır. Kalbi bozuk olana güç gelir. Bir çok işler vardır ki, sağlam insanlara kolaydır, hastalara ise güçtür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ahkâm-ı Fıkhiyye:

Fıkıh ile ilgili hükümler. Bedenle yapılması ve sakınılması lazım gelen şeyler, emirler ve yasaklar. *(Bkz. Fıkh)*

Her müslümanın kendisine lâzım olan ahkâm-ı fıkhiyyeyi öğrenmesi ve yapması lâzımdır *(Yûsüf Sinâneddîn Âmesi).*

Ahkâm-ı fıkhiyye dört büyük kısma ayrılır: 1- İbâdât (Namaz, oruç, zekât, hac, cihad), 2- Münâkehât (Evlenme, boşanma, nafaka ve dalları), 3- Muâmelât (Alış-veriş, kirâ, şirketler, fâiz, mîrâs), 4- Ukûbât (Cezâlar). *(Ahmed Zühdi Efendi)*

Ahkâm-ı İctihâdiyye:

Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfte açıkça bildirilmeyip, müctehid denilen âlimlerin açıkça bildirilenlere benzeterek elde ettikleri hükümler.

Ahkâm-ı Mâneviyye:

Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgiler, tasavvuf bilgileri.

Peygamber efendimizin vazîfelerinden biri de, Kur'ân-ı kerîmin ahkâm-ı mâneviyyesini, ümmetinin yüksek (olgun) olanlarının kalblerine akıtmaktır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

AHLÂK:

İnsanda yerleşmiş huylar. Hulkun çokluk şeklidir. *(Bkz. Hulk)*

İyi huyları tamamlamak, iyi ahlâkı dünyâya yaymak için gönderildim. *(Hadîs-i şerîf-Câmi'us-sagîr, Künûz-üd-dekâik)*

İnsanları memnûn etmek için malınız yetmez. Ancak güleryüz ve güzel ahlâkla onları memnun edebilirsiniz. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Ebû Dâvûd)*

Allahü teâlânın en sevdiği şey, güzel ahlâktır. *(Hadîs-i şerîf - Ahlâk-ı Celâlî)*

İçinizde en sevdiğim kimse, ahlâkı en güzel olanınızdır. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-müfred)*

İslâm âlimlerinin çoğuna göre insanlar iyiliğe, yükselmeğe elverişli olarak doğar. Sonra nefsin kötü arzûları ve güzel ahlâkı öğrenmemek ve kötü arkadaşlarla düşüp kalkmak kötü huyları meydana getirir. *(Ali bin Emrullah)*

Ahlâk İlmi:

Kötü huylardan uzaklaşıp, güzel huylar edinme yollarını öğreten ilim.

Ahlâk ilmi, çok şerefli, pek kıymetli, en lüzumlu bir ilimdir. Çünkü rûhun kötülükleri bu ilim ile temizlenebilir. Rûhun iyi huyları, sıhhati, kuvveti bununla kolayca elde edilir. Kuvvetli rûhlar ahlâk ilmi sâyesinde güzel ahlâk sâhibi olur. Kirlenmiş, hasta rûhlar da, bu ilim yardımı ile temizlenir, iyi ahlâka kavuşur. *(Ali bin Emrullah)*

Ahlâk-ı Hasene:

Güzel huylar. Dînin ve aklın beğendiği huylar.

Ahlâk-ı hasenenin alâmeti, insanlardan gelen sıkıntı ve eziyete katlanmaktır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Ahlâk-ı hasenenin on alâmeti vardır: Çok îtirâz etmemek. Adâlet sâhibi olmak. Kendini beğenmemek. İnsanların ayıplarını örtmek. Müslüman kardeşinin kusurunu görünce hüsn-i zân etmek (onu iyiye yorumlamak ve hakkında iyi düşünmek). Başkasından gelen eziyet ve sıkıntılara katlanmak. Nefsine (kendine) zulmetmemek. Kendi ayıplarına bakıp başkalarının ayıplarını araştırmamak. Herkese karşı güler yüzlü, yumuşak ve tatlı sözlü olmak. *(Yûsuf bin Esbat)*

Ahlâk-ı İlâhiyye:

Allahü teâlânın sıfatlarına ve isimlerine uygun sıfatlarla sıfatlanmak. Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmak.

"Velî olmak için ahlâk-ı ilâhiyye ile ahlâklanmalıdır." demişlerdir. Bu sıfatlar evliyâda meydana gelir. Fakat bu benzerlik yalnız isimdedir ve uygunluk sıfatların topluluğundadır. Yoksa sıfatların husûsiyetlerinde berâber olunmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın bir ismi "Melik"tir. Bu, her şeye hâkim, gâlib demektir. Talebe tasavvuf yolunda ilerlerken, kendi nefsine hâkim, gâlib olur ve başkalarının kalblerine tesir etmeğe başlarsa ahlâk-ı ilâhiyye ile ahlâklanmış olur. Allahü teâlânın bir ismi de Semi'dir. Yâni

işiticidir. Talebe, doğru sözü herkesten kabul eder ve gizli hakikatleri, can kulağı ile duyarsa, bu sıfatla huylanmış olur. Bir sıfatı da "Basîr"dir. Yâni Allahü teâlâ herşeyi görür. Talebenin kalb gözü açılır ve firâset ışığı ile kendi ayıblarını ve başkalarının iyi huylarını görürse yâni başkalarını kendisinden daha üstün görürse ve Allahü teâlânın her an gördüğünü göz önünde bulundurarak, hep Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yaparsa, bu sıfatla huylanmış olur. Bir sıfatı da "Muhyî"dir. Yâni Allahü teâlâ dirilticidir. Talebe unutulmuş sünnetleri canlandırır, meydana çıkarırsa, bu sıfatla sıfatlanmış olur. Bir sıfatı da "Mümit" öldürücü demektir.Talebe sünnetlerin yerine yerleşmiş olan bid'atleri, dinde sonradan çıkarılıp din diye yapılan şeyleri men eder yok ederse, bu sıfatla sıfatlanmış olur. Bütün sıfatlar bunlar gibidir. *(Hâce Muhammed Pârisâ)*

Ahlâk-ı Zemîme:

Kötü ahlâk. Dînin ve aklın beğenmediği huylar.

İnsana dünyâda ve âhirette zarar veren her şey, ahlâk-ı zemîmeden meydana gelmektedir. Zararların, kötülüklerin başı kötü huylu olmaktır. *(Ali bin Emrullah)*

Ahlâk-ı zemîme kalbi, rûhu hasta eder. Hastalığın artması, kalbin, rûhun ölümüne sebeb olur. En kötü huy, küfür yâni îmânsızlıktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kendinde ahlâk-ı zemîme bulunan kimse, buna yakalanmasının sebebini araştırmalı, bu sebebi yok etmeye, bunun zıddını yapmaya çalışmalıdır. Çünkü, insanın alıştığı şeyden kurtulması zordur. Kötü şeyler nefse tatlı gelir. *(Hâdimî)*

AHMAK:

Aklı az, görüşü kısa olan.

Akıllı kimse, nefsine uymaz ve ibâdet yapar. Ahmak olan nefsine uyar, sonra Allah'ın rahmetini bekler. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Anadan doğma körlerin görmesini sağlamak, hattâ ölüleri diriltmek bana zor gelmedi. Fakat, ahmak olana, doğru sözü anlatamadım. *(Îsâ aleyhisselâm)*

Ahmakla arkadaşlık etmekten kaçın. Çünkü, ekseriyâ sana iyilik yapayım derken, zararı dokunur. *(Hazret-i Ömer)*

Dünyâyı ele geçirmek için âhireti vermek ve insanlara yaranmak için Allahü teâlâyı bırakmak ahmaklıktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ahmağa verilecek en güzel cevap, sükûttur. *(İbn-i Hibbân)*

Ahmaklar arasında bulunan horlanır, âlimler arasında bulunan hürmet görür. *(Ca'fer-i Sâdık)*

Bile bile hatâda ısrâr eden ahmaktır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir kimsenin ahmak olduğuna alâmet, kendi aybını bırakıp, başkasının aybıyla uğraşmasıdır. *(Sırrî-yi Sekatî)*

Mahlûkâtın, yaratılmışların en ahmağı nefistir. Çünkü dâimâ kendi aleyhine, zararına olan şeyleri ister. *(İmâm-ı Rabbânî)*

AHMEDİYYE:

1. Evliyânın gözbebeği İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî hazretlerinin tasavvuftaki yolu. Bu yola Müceddidiyye-i Ahmediyye de denir.

Ahmediyye yolunun büyüğü İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir nasîhatlerinde şöyle buyurdu:

Her şeye kalbi bağlamaktan kurtulmadıkça, Hak teâlâya bağlanılamaz.

İnsana lâzım olan önce Ehl-i sünnete uygun inanmak, sonra Allahü teâlânın emir ve

yasaklarına uymak, sonra tasavvuf yolunda ilerlemek, ihlâsı elde etmektir.

İhlâs ile yapılan bir iş, senelerle yapılan ibâdetlerin kazancını hâsıl eder.

Dünyâya düşkün olanlar âhirette zarar görür.

2. Hindistan'da Gulam Ahmed Kâdiyânî tarafından kurulan sapık bir yol. *(Bkz. Kâdiyânîlik)*

AHRÂRİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Ahrâriyye yolunun büyüğü Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri bir sohbetlerinde şöyle buyurdu:

Bizim yolumuzda el helâl kârda (işte), gönül ise hakîkî yârda yâni Allahü teâlâdadır.

Biz bu yolu, tasavvuf kitablarından değil, Allahü teâlânın kullarına hizmetten elde ettik.

İnsanın yaratılmasından maksat, kulluk yapmasıdır. Kulluğun özü de, hiçbir zaman Allahü teâlâyı unutmamaktır.

Söz, değerli bir şeydir. Fakat zamânında ve yerinde olmalıdır.

AHSEN-İ TAKVÎM:

En güzel boy ve sûret. Bedenen ve rûhen en güzel olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz insanı ahsen-i takvîm üzere yarattık. *(Tîn sûresi: 4)*

AHVÂL:

Hâller. Tasavvuf yolunda bulunan kimselerin, kalblerinde meydana gelen değişmeler. Hâl'in çokluk şeklidir. *(Bkz. Hâl)*

Kalbe gelen bütün mânevî ahvâli, keşifleri (buluşları) bize verseler fakat kalbimizi Ehl-i sünnet îtikâdı ile süslemeseler kendimi mahv olmuş ve hâlimi harâb bilirim. Bütün harâblıkları, felâketleri üzerime yığsalar, lâkin kalbimi Ehl-i sünnet îtikâdı ile şereflendirseler hiç üzülmem. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

AHZÂB GAZVESİ (Harbi):

Hendek gazvesinin diğer adı.

Hendek gazvesinde, müslümanlara karşı Kureyş, Gatafan ve yahûdîlerden meydana gelen birkaç düşman kuvveti birleşip savaştığı için bu harbe Ahzâb gazvesi denmiştir. *(İmâm-ı Süyûtî, Begâvî)*

AHZÂB SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz üçüncü sûresi.

Ahzâb sûresi Medîne-i münevverede inmiştir. Yetmiş üç âyet-i kerîmedir. Sûre, ismini, birleşik düşman ordusu anlamına gelen ahzâb kelimesinden almıştır. Sûrede İslâm düşmanlarının, İslâmiyet aleyhindeki çalışmaları ve sonunda hüsrana uğradıkları, Peygamber efendimize ve mü'minlere eziyet ve sıkıntı verenlerin şiddetli azâba uğrayacakları,Resûlullah efendimizin mübârek zevcelerinin ve diğer müslüman âilelerin tesettüre (örtünmeye) nasıl riâyet edecekleri, kâfirlerin âhirette şiddetli azab görecekleri ve çok pişman olacakları, üzerlerine düşen vazîfeleri yerine getirdiklerinde, takvâya sarılıp günahlardan sakındıklarında mü'minlerin, cenâb-ı Hakk'ın pekçok ihsânlarına kavuşacakları anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Begâvî, Râzî)*

Ahzâb sûresinde meâlen buyruldu ki:

Ey îmân edenler! Allahü teâlâyı çok zikr ediniz, her zaman hatırlayınız, hiç unutmayınız... *(Âyet: 41)*

Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına (ihtiyaçları için dışarı çıkacakları zaman) ***dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle...*** *(*Ayet: *59)*

Kim Ahzâb sûresini okur ve âilesine ve câriyesine öğretirse, kabir azâbından kurtulur. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-tenzîl ve Esrâr-üt-te'vîl)*

AKÂİD:

Akîdeler. Akîde kelimesinin çoğulu. İslâm dîninde inanılacak şeyler, îmân bilgileri.

Âkıl ve baliğ olan (ergenlik yaşına ulaşan) erkek ve kadının birinci vazîfesi, Ehl-i sünnet âlimlerinin yazdıkları akâid bilgilerini öğrenmek ve bunlara uygun olarak inanmaktır. Kıyâmette Cehennem azâbından kurtulmak, onların bildirdiklerine inanmaya bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ehl-i sünnetin akâidde iki kolu vardır: 1) Mâturîdiyye mezhebi. 2. Eş'ariyye mezhebi. Birincisinin imâmı Ebû Mansur Mâturîdî, ikincisininki İmâm-ı Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretleridir. İkisinin bildirdiği îmân esasları aynıdır. Yalnız aralarında, teferruatla ilgili, îzah, ifâde ve uslub tarzından doğan cüz'î farklılıklar vardır. *(Taşköprüzâde)*

Hudâ Rabbim nebim hakkâ Muhammeddir Resûlüllah
Hem İslâm dînidir dînim, kitâbımdır kelâmullah
Akâidde, Ehl-i sünnet oldu mezhebim, hamdolsun
Amelde, Ebû Hanîfe mezhebi, mezhebim vallah

(İbrâhim Hakkı Erzurumî)

Akâid İlmi:

Îmân esaslarını anlatan ilim dalı.

Akâid ilmi, îmânın esaslarını geniş ve derin olarak anlatır. Bu ilme önceleri Fıkh-ı ekber, sonraları Kelâm ilmi denildi. Akâid ilmi ile ilgili ilk eser İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin yazdığı El-Fıkhu'l-Ekber'dir. Daha sonra Ehl-i sünnet îtikâdını anlatan pekçok eser yazıldı. *(Muhammed Muhyiddîn)*

AKÇE:

Osmanlı Devletinin ilk zamanlarından îtibâren bastırılan ve kullanılan gümüş para birimi. İlk sikkesi gümüşten yapıldığı için ak (beyaz, parlak) para mânâsına akçe denildi.

Buyurdu akçeye sikke kazalar
Ki Osman bin Ertuğrul yazalar

(Hadîdî)

AKD:

Anlaşma, sözleşme. Nikâh, hibe (bağış), vasiyet, alış-veriş gibi işlerde taraflardan birinin teklifi, diğerinin kabûlü ile gerçekleşen sözleşme.

Ticâret, vekâlet ve bütün akdlerde, senet yazmak şart değilse de, ödünç vermekte lâzım, nikâhta ise müstehâbdır. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂKIL:

Akıllı kimse; iyi ve kötüyü, faydalı ve zararlıyı birbirinden ayırabilen kimse.

Çocuk yedi yaşında âkıl olur. Yedi ile onbeş yaş arasında iken akıllı çocuk denir. *(Hamza Efendi)*

Âkıl olmayan çocukların bütün sözleşmeleri bâtıldır, hükümsüzdür. *(İbn-i Âbidîn)*

Âkıl olan bir çocuk, şeker, meyve gibi kendine yarar şey isterse ona satmak câiz değildir. Çünkü velîsi izin vermemiş demektir. Eğer, tuz, pirinç gibi evle ilgili bir şey isterse, satmak sahîh (geçerli, doğru) olur. Çünkü velîsinin izin verdiği anlaşılır. Bunun izin ile alış-veriş etmesi câizdir. Çocuk akıllı olmamış ise, velîsinin izni olsa da, alış-veriş etmesi sahîh olmaz. *(Hamza Efendi)*

Âkıl isen kıl namazı çün seâdet tâcıdır
Sen namazı şöyle bil ki mü'minin mîrâcıdır.

(Seâdet-i Ebediyye)

Âkıl-Bâliğ:

Faydalı ve zararlı olanı birbirinden ayırabilen ve evlenme çağına gelip gusül abdesti almaya başlayan akıllı kimse.

Âkıl bâliğ olduktan sonra kişi yetim sayılmaz. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ul-Ehâdîs)*

Âkıl ve bâliğ olan erkeğin ve kadının birinci vazîfesi, Ehl-i sünnet âlimlerinin yazdıkları inanılacak şeyleri öğrenmek ve bunlara uygun olarak inanmaktır. Kıyâmette yâni öldükten sonraCehennem azâbından kurtulmak, onların bildirdiklerine inanmaya bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her müslümanın, çocuğuna âmentüyü (îmânın altı şartını) ezberletmesi, mânâsını, farzları (emirleri) ve haramları (yasakları) öğretmesi lâzımdır. Âkıl bâliğ olunca; îmânı, İslâm'ı bilmeyen kimse müslüman olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Âkıl bâliğ her müslümanın, her gün beş vakit namaz kılması farzdır. Kız ve oğlan çocuk yedi yaşına gelince, namaz kılmalarını emretmek velîsi üzerine vâcib (lâzım) olur. Oruç tutmaları için de emreder. On yaşına gelince, namaz kılmaları için el ile hafifçe vurulur. Sopa ile dövülmez. Falaka ile vurulmaz. El ile üçten fazla vurulmaz. Velîsinden başkası döğmez. *(İbn-i Âbidîn, Ebû Bekr Râzî el-Cessâs)*

ÂKILE:

Kâtilin, öldürme işindeki yardımcıları, bunlar yoksa öldürmede kendisine yardım eden kabîlesi (köylüleri, şehirlileri) ve akrabâsı.

Kâtilin cinâyeti işlemesine mâni olmadıkları, bilakis bu hususta onu koruyup, gözettikleri ve kâtil, onlardan kuvvet alarak bu suçu işlediği için âkıle, cinâyete karışmış gibi olurlar. Kâtil ile birlikte diyeti (para cezâsını) yüklenmeleri bu sebeptendir. *(Kıvâmuddîn Kâkî)*

Kâtilin ödeyeceği diyet, ödemeleri için âkıleye taksim edilir, paylaştırılır, üç senede alınır. Kadın, deli ve çocuk âkıleye katılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Müslüman olan kâtilin âkılesi ve vârisi (öldüğünde malından mîrâs alacak kimse) yoksa, diyetini beytülmâl verir. Yâni hükûmet verir. Beytülmâl yoksa, kendi üç senede öder. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂKİBET:

1. Son, netîce.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Habîbim!) ***De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın, sonra da bakın ki*** (peygamberleri) ***yalanlıyanların âkibeti nasıl olmuştur.*** *(En'âm sûresi: 11)*

Niyet hayır ise âkıbet de hayır olur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

2. Dünyâda zafer, âhirette sevâb ve kurtuluş.

Kur'ân-ı kerîmde buyruldu ki:

O hâlde (Habîbim) ***sen de*** (Nûh gibi, kavminden gelen eziyetlere ve peygamberlik vazifesinin ağırlığına) ***sabret. Âkibet; hiç şüphesiz, takvâya erenlerindir*** (günâhlardan sakınanlarındır). *(Hûd sûresi: 49)*

AKÎDE:

İnanılacak şey. *(Bkz. Akâid ve İtikâd)*

AKÎKA:

Çocuk nîmetine karşılık, Allahü teâlâya şükr niyeti ile kesilen hayvan.

(Çocuk doğduğunda) ***yedinci günü akîka hayvanı kesilir, ismi konur, saçı traş edilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, Ahmed bin Hanbel)*

Akîka, erkek çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koyun kesmektir. *(Hadîs-i şerîf-Şir'ât-ül-İslâm)*

Hicretin sekizinci yılında, oğlu İbrâhim dünyâya gelince, yedinci günü Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem İbrâhim'in başını traş ettirip, saçının ağırlığı kadar gümüş sadaka verdi ve akîka olarak iki koç kesti. Saçlarını gömdü. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Çocuğa yedinci günü isim koymak ve başını kazıyıp, saçının ağırlığı kadar, erkek için altın veya gümüş, kız için gümüş sadaka vermek ve erkek için iki, kız için bir akîka hayvanı kesmek müstehâbdır. Akîka hayvanı, kurbanlık hayvan gibi olmalıdır. Sonra da kesilebilir. Hanefî mezhebinde, etleri pişmiş veya çiğ olarak, zengin, fakir herkese verilebilir. *(Seyyid Alizâde)*

Akîka, çocukları belâlardan, hastalıklardan korur. Akîkası yapılanlar, kıyâmette anaya babaya ayrı bir şefâat ederler. *(Seyyid Alizâde)*

AKL (Akıl):

İdrâk kuvveti, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ayırmaya yarayan kuvvet.

... Akıl, sâhibini iyiliğe götürür, kötülükten alıkor. Aklı olgunlaşmadıkça kişinin dîni doğru ve îmânı kâmil (olgun) ***olmaz.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Sizin akılca en üstününüz, Allah'tan en çok korkanınızdır. En güzeliniz, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edeninizdir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Kişi güzel ahlâk ile gündüz oruç tutup gece ibâdet edenler derecesine ulaşır. Fakat akılca kâmil (olgun) ***olmadıkça, ahlâkı kâmil olmaz. Aklı olgunlaşınca, îmânı da olgunlaşır.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Akıllı kimsenin, dünyâ ile ilgili bir menfaati kaçırdığı zaman, bunu kendine gam ve üzüntü yapması uygun değildir. Çünkü üzülmekle ele bir şey geçmez. Fazla üzülmek akla zarar verir. *(İbn-i Hibbân)*

Akıl göz gibidir, din bilgileri ışık gibidir. Akıl yalnız başına din bilgilerini, faydalı ve zararlı şeyleri anlayamaz. Bunun için Allahü teâlâ, peygamberleri ile râzı olduğu, beğendiği yol olan İslâmiyet'i bildirdi. Aklın eksikliği peygamberlerin gönderilmesiyle tamamlandı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Akıl ile anlaşılan şeyler, his uzuvları ile anlaşılanların üstünde olduğu ve bunların yanlışını çıkardığı gibi, yâni his uzuvlarımız, akıl ile anlaşılan şeyleri anlıyamayacağı gibi, akıl da, Peygamberlik makâmında anlaşılan şeyleri kavramaktan âcizdir. İnanmaktan başka çâresi yoktur. *(İmâm-ı Gazâli)*

Akl-ı Feâl:

İşrâkiyye (Yeni Eflâtunculuk) felsefesinde ukûl-ı aşerenin (on akılın) sonuncusu olup, yaşadığımız âlemle alâkalı akla verilen ad. Öldürme ve yaratma işlerine bakan mertebe.

Felsefecilerin akl-ı feâl dedikleri yalnız onların hayâllerinde bulunup, kısa akılları ile ortaya attıkları bir şeydir. İslâm bilgilerine uymamaktadır. Bunların bozuk inanışlarına göre, insan sıkışınca Akl-ı feâle yalvarır, Allahü teâlâdan bir şey istemez. Allahü teâlânın dünyâda olup bitenlerle hiç ilgisi yoktur derler. Bunlar sapık fırkaların hepsinden daha aşağıdırlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Akl-ı Meâd:

Ebedî rahata kavuşmak, Cennet'te ebedî kalmak ve Cehennem azâbından kurtulmak için hâlini ıslâh etmeyi, düzeltmeyi düşünen, uzak görüşlü, dünyâya değil, âhirete değer veren akıl.

Akl-ı meâd, peygamberlerde (aleyhimüssalevâtü vetteslîmât) ve evliyâda bulunur. Akl-ı meâdı kuvvetlendiren şeyler, ölümü ve âhireti düşünen kimselerle bulunmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir kimsenin nefsi mutmainne olunca yâni bütün varlığı ile Rabbine dönüp İslâmiyet'in emirlerine baş kaldıramaz hâle gelince, aklı da, akl-ı meâd olur. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî) (Bkz. Akl-ı Selîm)*

Dâimâ Allah adamları ile berâber olmak, akl-ı meâdın artmasına sebeb olur. *(Behâeddîn-i Buhârî)*

Akl-ı Meâş:

Yemek, içmek, evlenmek, helâl, haram demeden kazanmak ve eğlenmek gibi hep bedenin râhatını ve nefsin menfaatini düşünüp, âhireti düşünmeyen akıl; akl-ı meâdın zıddı.

Akl-ı meâş, dünyânın geçici lezzetlerine bakarak, (büyüklenmek, kıskanmak, kendini beğenmek, kin ve düşmanlık gibi) hâlleri kalb hastalığı saymaz. Akl-ı meâş kısa görüşlüdür. Akl-ı meâşı, mala düşkün ve dünyâya bağlı olanlar beğenir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Akl-ı Sakîm:

Kısa görüşlü akıl. Düşündükleri şeylerde ve yaptıkları işlerde yanılan ve çok kere pişmanlığa sebeb olan akıl.

Akl-ı sakîm bâzan doğruyu bulur, bâzan yanılır. Yanılması daha çok olur. En akıllı denilen kimse, mütehassıs (uzman) olduğu dünyâ işlerinde bile çok hatâ eder. Bu sebeble din ve sonsuz olan âhiret işlerinde akl-ı sakîme güvenilmez. Düşündükleri şeylerde ve yaptıları işlerde yanılır. Hepsi üzüntüye ve pişmanlığa, zarâra, sıkıntıya sebeb olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Herşeyi akl-ı sakîmle çözmek isteyen kişi,
Tahta ayak takmış kimselere benzer.
Kısa aklına uydurmak ister her işi,
Dün yaptığını, bugün bozmak ister.

(İmâm-ı Rabbânî)

Akl-ı Selîm:

Selîm akıl, hiç yanılmayan, hatâ etmeyen akıl.

Selîm akıl, peygamberlerde aleyhimüsselâm bulunur. Onlar her başladıkları işte muvaffak (başarılı) olmuşlardır. Pişman olacak, zarar görecek bir şey yapmamışlardır. Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşları). Tâbiînin (Eshâb-ı kirâmı gören büyükler), Tebe-i

tâbiînin (Tâbiîni görenler) ve din imâmlarının rıdvânullahi aleyhim ecmaîn akılları, derece bakımından peygamberlerin akıllarından sonra gelir. Bunların akılları, din bilgilerinin hepsinin pek yerinde ve doğru olduklarını açıkça görür. Bu bilgileri bunlara isbât etmeğe, açıklamağa lüzûm olmadığı gibi, tenbih etmeğe, haber vermeğe de lüzum yoktur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâmiyet'i işitmeyen çok kimse vardır ki, akl-ı selîmleri olduğu için, bozulmuş, uydurulmuş dinlerin mensuplarına aldanmamışlar, astronomide, fen bilgilerinde ve bilhassa tıb ilminde gördükleri nizamlı (düzenli) hâdiselerin (olayların) birbirlerine bağlantılarını düşünerek hilkatin (yaratılışın) sırlarını, bu hesâblı düzenin hakîkatini anlamak istemişlerdir. Bunlar yine akl-ı selîmleri sâyesinde İslâmiyet'in bildirdiği güzel ahlâkın bir çoğunu bulup, müslüman gibi yaşamış, kendilerine ve başkalarına faydalı olmuşlardır. Allahü teâlâ bunları îmân etmelerine sebeb olacak rehberlere ve kitablara kavuşturacağını Ankebût sûresinde vâdetmektedir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

AKLÎ VE NAKLÎ İLİMLER:

Fen ve din bilgileri. *(Bkz. Ulûm-u Akliyye ve Ulûm-u Nakliyye)*

AKRABÂ:

Aralarında neseb (soy), süt ve evlilik bakımından yakınlık bulunanlar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Akrabâna (onları gözetmek, ziyâret etmek ve yardım etmek)***, fakîre ve yolcuya*** (durumlarına göre zekât ve yiyecek vermek sûretiyle) ***hakkını ver! Elindekini isrâf etme.*** *(İsrâ sûresi: 26)*

Ey ümmetim! Beni Peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemin ederim ki, fakîr akrabâsı varken, başkalarına verilen zekâtı Allahü teâlâ kabûl etmez. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Akrabânıza yardım ve iyilik ediniz. Hâllerini, hatırlarını sorunuz. Muhtâç iseler ellerinden tutunuz. Onları incitmekten çok sakınınız. Babanızın emrinden sakın çıkmayınız. Amcanızın derdiyle dertleniniz. Dayınızın hâlinden gâfil olmayınız. Diğer akrabânızı akrabâlık derecesine göre arayınız ve onlara yardımcı olunuz. Böyle yaparsanız Allahü teâlânın ikrâm ve ihsânlarına kavuşursunuz. *(Muhammed Rebhâmî)*

AKTÂB:

Kutublar. Tasavvufta yüksek derecelere ulaşmış mübârek, kıymetli zâtlar Kutb'un çokluk şeklidir. *(Bkz. Kutub)*

ÂL:

Âile, akrabâ, tâbî. *(Bkz. Ehl-i Beyt)*

Duâ olsun âline dahî eshâbına
Tâbiîn, ensâr ve hem ahbâbına.

(Süleymân Çelebi)

A'LÂ SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen yedinci sûresi.

A'lâ sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). On dokuz âyet-i kerîmedir. Birinci âyet-i kerîmedeki (en yüce) mânâsına gelen "A'lâ" kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede, Allahü teâlânın her türlü noksanlıklardan tenzîh edilmesi, uzak tutulması, Resûllulah'ın nasîhatlarından kimlerin faydalanıp kurtulacağı, kimlerin de istifâde edemeyip, azâba uğrayacağı, insanların dünyâ hayâtını tercih ettikleri halbuki âhiretin dünyâdan daha hayırlı

olduğu, çünkü dünyânın geçici, âhiretin ise devamlı olduğu ve daha başka hususlar bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî)*

A'lâ sûresi birinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyruldu:

Rabbinin o yüce ismini tesbîh et (O'nun; zâtında, sıfatlarında ve isimlerinde O'na lâyık olmayan her şeyden münezzeh (uzak, temiz) olduğuna inan. O'nun adını başkasına verme)**.**

Dokuzuncu ve onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyruldu:

(Habîbim) ***artık sen*** (fayda versin vermesin) ***insanlara nasîhat et, öğüt ver. Allahü teâlâdan korkan kimse, nasîhati, öğüdü dinleyecektir*** (ondan faydalanacaktır)***. Çok fâsık ve bedbaht olan o nasîhatlardan kaçınacak. O Cehennem ateşine girecek.*** *(Âyet: 10-11)*

Belki siz dünyâ hayâtını, (âhirete) ***tercih edersiniz. Halbuki âhiret daha hayırlı ve devamlıdır.*** *(Âyet: 16-17)*

ALAK SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksan altıncı sûresi.

Alak sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil olmuştur (inmiştir). On dokuz âyet-i kerîmedir. ***"İnsanı kan pıhtısından yarattı"*** meâlindeki ikinci âyet-i kerîmede (kan pıhtısı) mânâsına gelen "alak" kelimesi bu sûreye isim olmuştur. Sûre, ikra' (oku) diye başladığı için İkra' sûresi de denir. İlk beş âyet-i kerîmesi Kur'ân-ı kerîmin ilk inen âyetleridir. Sûrede çeşitli hususlar bildirilmekte ve bu arada Peygamber efendimize cephe alanlar, kavuştukları nîmete karşılık nankörlükte bulunanlar, gurûra kapılanlar tehdit edilmekte, Resûlullah efendimize, bu gibi kimselere iltifat etmemesi, secdeye (namaza) ve sâlih (iyi) işlere devam ederek Allahü teâlâya mânevî yakınlığa kavuşmaya çalışması emrolunmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî, Taberî)*

Alak sûresinde meâlen buyruldu ki:

İnsan, ihtiyâçsız olunca, elbette azar. *(Âyet: 6)*

ÂLEM:

Allahü teâlâdan başka her şey, Allahü teâlânın yarattığı şeylerin hepsi, kâinât, varlıklar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Elbette Allahü teâlânın bu âlemlere hiç ihtiyâcı yoktur. *(Ankebût sûresi: 6)*

Bütün varlıklar, Allahü teâlânın varlığına alâmet (delîl) olduğu, O'nun varlığını gösterdiği için, mahlûkların (yaratılmışların) hepsine "Âlem" denmiştir. Varlıkların aynı cinsten olanlarının her birine de, âlem, meselâ, insanlar âlemi, melekler âlemi, hayvanlar âlemi, cansız maddeler âlemi denir. *(Teftâzânî, Seyyid Şerîf Cürcânî, Senâullah Pânî Pütî)*

Âlem sonradan yaratılmıştır. Çünkü devamlı değişikliğe uğramaktadır. Böyle her değişen şey sonradan var edilmiştir. Âlem de devâmlı değiştiği için, o da sonradan yaratılmıştır. *(Reyhâvî)*

Cisimlerin, maddelerin, durmadan değişmeleri, birbirlerinden meydana gelmeleri sonsuz olarak gelmiş değildir. Yâni âleme, böyle gelmiş, böyle gider denilemez. Bu değişmelerin bir başlangıcı vardır. Değişmelerin bir başlangıcı var demek, âlemin var oluşunun bir başlangıcı var demektir. Yâni âlem yok iken, hepsi yoktan yaratılmış ve yine yok olacaklardır demektir. Âlemi yoktan yaratan ise, hep var olan, hiç değişmeden, sonsuz var olan Allahü teâlâdır. *(Ahmed Âsım Efendi)*

Mihneti kendine zevk etmektir âlemde hüner,
Gam ve neşe insanda, böyle gelir böyle gider.

(Seâdet-i Ebediyye)

Âlem-i Kebîr (Büyük Âlem):

İnsandan başka bütün mahlûkât, kâinat ve içindekiler.

Âlem-i kebîrdeki mahlûkların en şereflisi ve en büyüğüArş'dır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlem-i Ecsâd:

Yerler, dağlar, gökler gibi, ölçülebilen ve tartılabilen madde âlemi. Buna âlem-i halk, âlem-i şehâdet ve âlem-i mülk de denir.

Âlem-i Emr:

Arşın üstünde olup, madde olmayan, ölçülemeyen ve herkesin anlayamayacağı âlem. Buna, âlem-i melekût ve âlem-i ervâh (rûhlar âlemi) ve mekânsızlık âlemi de denir.

Âlem-i emrde sırayla; kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ denilen beş latîfe (makam, mertebe) vardır. *(Ahmed Fârûk-i Serhendî)*

Âlem-i halkın ötesi, âlem-i emrdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlem-i emr bâzı bakımlardan âlem-i halktan üstün ise de, küllî fazîlet yâni her bakımdan üstünlük âlem-i halktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlem-i Ervâh:

Ruhlar âlemi. *(Bkz. Âlem-i Emr)*

Âlem-i Mânâ:

1. Rüyâ âlemi.

Peygamber efendimizi âlem-i mânâda görmek büyük bir devlet, büyük bir nîmettir. Nitekim hiç bir kâfir, hiç bir zındık, hiç bir mürted, hiç bir sûretle Peygamber aleyhissalâtü vesselâmı âlem-i mânâda göremez. Zîrâ münâsebetleri yoktur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Âlim ve sâlih bir zât olan Yûsuf bin Hüseyin'i mânâ âleminde gördüler. Allahü teâlâ sana ne muâmele yaptı, dediler. Rahmetiyle muâmele etti. Ne ile dediler. Hiç bir zaman ciddî söze şaka karıştırmadığım için, dedi. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Âlem-i emr. *(Bkz. Âlem-i Emr)*

Âlem-i Melekût:

Madde, his, akıl, ölçü âleminin üstündeki âlem.

İlimlerin hepsi his yolları ile değildir. Bir kısmı da âlem-i melekûta âittir. Bu dünyâ için yaratılmış olan hisler, âlem-i melekûtun bilinmesine perde olurlar. Onlardan kurtulmadıkça aslâ o âleme yol bulunmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Âlem-i Misâl:

Varlıkların kendilerinin değil de sûretlerinin, görünüşlerinin bulunduğu âlem.

Âlem-i misâl, âlem-i şehâdet gibi vardır. Vehim ve hayâl değildir. Âlem-i misâl bütün âlemlerin (yaratılmışların) en genişidir. Âlemlerin hepsinde bulunan her şeyin âlem-i misâlde bir sûreti, bir görünüşü vardır. Akla hayâle gelen şeylerin, mânâların bu âlemde bir sûreti, görünüşü vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlem-i Sagîr:

Yaratılmışların hepsinden kendisinde bir nümûne bulunduğu için insana verilen ad.

İnsan, âlem-i kebîrdeki (insan dışında bulunan âlemdeki) her şeyi kendinde topladığından, mahlûkların (yaratılan varlıkların) en kıymetlisi olduğu gibi, kalb de âlem-i sagîrde bulunan her şeyi kendinde topladığı için çok kıymetlidir. Kalbe Âlem-i asgar (en küçük âlem) ismi verilmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlem-i Süflî:

Dünyâ.

Âlem-i Zâhir:

Görünen âlem, dünyâ.

ALEVÎ:

Hazret-i Ali'ye mensûb olan.

1. Hazret-i Ali'nin hazret-i Fâtıma'dan olan çocukları: Hazret-i Hasan, hazret-i Hüseyin ve kıyâmete kadar çocukları. Hazret-i Hasan'ın çocuklarına şerîf, hazret-i Hüseyin'in çocuklarına seyyid denir.

2. Hazret-i Ali ve çocuklarını sevenler ve onların yolunda gidenler. Bunlar diğer Eshâb-ı kirâmın da hepsini severler. Ehl-i sünnet müslümanları böyledir.

3. Bu isimden faydalanarak diğer müslümanları kendi inançlarına çekmek isteyen Eshâb-ı kirâm düşmanı kimseler.

Hurûfî denilen bozuk kimseler, temiz müslüman olan hakîkî Alevîleri aldatmak için kendilerine Alevî diyorlar. Bu güzel ismi maske olarak kullanıyorlar. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

ALEYHİMÜRRIDVÂN:

Allahü teâlânın rızâsı onların üzerine olsun veya Allahü teâlâ onlardan râzı olsun mânâsına duâ ve hürmet ifâdesi. İkiden fazla Eshâb-ı kirâmın ismi anıldığında, işitildiğinde ve yazıldığında söylenir ve yazılır. Bir kişi için aleyhirrıdvân, iki kişi için aleyhimerrıdvân denir.

Eshâb-ı kirâm aleyhimürrıdvân, peygamberlerden sonra mahlûkların (yaratılmışların) en üstünüdürler. *(Ömer Nesefî)*

Eshâb-ı kirâm aleyhimürrıdvân, Peygamber efendimizi (sallallahü aleyhi ve sellem) son derecede çok severlerdi. Uğrunda, canlarını, mallarını, mülklerini, çoluk-çocuklarını, baba ve analarını ve vatanlarını terk ve fedâ ettiler. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

ALEYHİSSELÂM:

Allahü teâlânın selâmı onun üzerine olsun mânâsına daha çok peygamberler ve dört büyük melek için kullanılan duâ ve tâzim (saygı) ifâdesi. İki kişi için aleyhimesselâm, daha çok kişi için aleyhimüsselâm denir.

Muhammed aleyhisselâm; ***"Ümmetimin iki kötü huya yakalanmalarından korkuyorum. Bunlar nefse uymak ve ölümü unutup, dünyâ arkasından koşmaktır"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Seâdet sâhibi o kimsedir ki, Azrâil aleyhisselâm gelip ona; "Korkma, Erhamürrâhimîne (Allahü teâlâya) gidiyorsun. Asıl vatanına kavuşuyorsun. Büyük devlete erişiyorsun" der. Böyle kimseye bundan daha şerefli sevinçli ve mutlu bir gün yoktur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

ALEYHİSSALÂTÜ VES-SELÂM:

Peygamberler bilhassa Peygamber efendimizin ism-i şerîfi söylenince, yazılınca ve işitilince söylenen ve yazılan salât ve selâm (hayr duâlar) onun üzerine olsun mânâsına duâ ve tâzim (saygı) ifâdesi. İki kişi için aleyhimesselâm daha fazla için aleyhimüssalâtü ves selâm denir.

Peygamber efendimiz aleyhissalâtü ves-selâm buyurdu ki: ***"Cehennem'e girmesi haram olan ve Cehennem'in de onu yakması haram olan kimseyi bildiriyorum. Dikkat ediniz! Bu***

kimse, insanlara kolaylık, yumuşaklık gösteren mü'mindir." *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

ÂL-İ İMRÂN:

İmrân âilesi. Süleymân aleyhisselâmın evlâdından İmrân bin Mâsân'ın kendisi veya onun kızı hazret-i Meryem ile oğlu hazret-i Îsâ. Âl-i İmrân'ın, Yâkûb aleyhisselâmın evlâdından İmrân binYeshâr'ın kendisi veya oğulları Mûsâ ile Hârûn aleyhisselâmın olduğu da bildirilmiştir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Gerçekten Allahü teâlâ, Âdem'i, Nûh'u, Âl-i İbrâhim'i, Âl-i İmrân'ı (peygamberlik, rûhî ve bedenî üstünlükler vermek sûretiyle kendi zamanlarındaki) ***âlemlerin üzerine mümtâz kıldı*** (seçti)***.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 33)*

Âl-i İmrân Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin üçüncü sûresi.

Âl-i İmrân sûresi, Medîne-i münevverede nâzil olmuştur (inmiştir). İki yüz âyet-i kerîmedir. Otuz üçüncü âyet-i kerîmede geçen Âl-i İmrân kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede, Allahü teâlânın birliği, yüce sıfatları bildirilmekte, bütün peygamberlerin tasdîk edilmesi emredilmekte, onların hepsinin Allahü teâlânın kulları olduğu, bâzısını inkâr etmenin bâzısını ilah edinmenin yanlışlığı açıklanmakta, müslümanlara, Allahü teâlânın maddî ve mânevî ihsanları hatırlatılarak, bir hikmetten dolayı zaman zaman karşılaştıkları zahmetlere, musîbetlere sabretmeleri tavsiye edilmekte ve daha başka hususlar bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî)*

Âl-i İmrân sûresinde meâlen buyruldu ki:

Rabbinizden mağfiret istemeğe ve Cennet'e girmeğe koşunuz. Bunun için çalışınız. Cennet'in büyüklüğü gökler ve yer kadardır. Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı. Bunlar, az bulunsa da, mallarını Allah yolunda verirler. Öfkelerini belli etmezler. Herkesi af ederler. Allahü teâlâ, iyilik edenleri sever. *(Âyet: 133-134)*

Kıyâmet gününde Kur'ân-ı kerîm ve onunla amel edenler getirilirler. Kur'ân-ı kerîmin önünde, (en uzun oldukları ve en çok hüküm kendilerinde olduğu için) ***Bekara ve Âl-i İmrân sûreleri bulunacaktır. Bu iki sûre sanki iki bulut yâhut aralarında bir nûr bulunan iki siyah gölgelik veya sâhiblerini müdâfaa eden*** (savunan) ***saf bağlamış uçan iki kuş topluluğu gibi olacaklardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

ALÎM (El-Alîm):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Devâmlı ve eksiksiz bilen.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O, her şeyi alîmdir. *(Hadîd sûresi: 5)*

El-Alîm ismi şerîfini söylemeye devâm edene mânevî sırlar açılır, hikmet ve mârifete kavuşur. *(Yûsuf Nebhânî)*

ÂLİM:

Bilen, ilim sâhibi.

1. Her şeyi bilen mânâsına Allahü teâlânın sıfatlarından biri.

Allahü teâlâ gizliyi de âşikar olanı da âlimdir. *(Haşr sûresi: 22)*

2. Zamânın fen ve edebiyât bilgilerinde yetişmiş, Kur'ân-ı kerîmin ve yüzbinlerce hadîs-i şerîfin mânâsını ezberden bilen, İslâm'ın yirmi ana ilmi ve bunların kolları olan seksen ilminde mütehassıs (uzman), tasavvufun (evliyâlığın) en yüksek derecesine ulaşmış, yetişmiş

ve yetiştirebilen müctehid.

Âlimler peygamberlerin vârisleridir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Ümmetimin âlimlerine hürmet ediniz. Onlar yeryüzünün yıldızlarıdır. *(*Hadîs-*i şerîf-Künûz-ül-Hakâik)*

Âlimin yüzüne bakmak İbâdettir. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâik)*

Âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden hayırlıdır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u ulûmiddîn)*

Âlimleri hafife alanların âhireti, ümerâyı (devlet başkanlarını) hafife alanların dünyâsı, dostlarını hafife alanların mürüvveti (insanlığı) yıkılır. *(Abdullah bin Mübârek)*

3. Bir ilim dalında yetişmiş mütehassıs kimse (uzman).

Allahü teâlâ birine iyilik vermek isterse onu fıkıh âlimi yapar. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Fıkıh âlimleri kıymetlidir. Onlarla berâber bulunmak ibâdettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Âlimin kıymetini ancak âlim anlar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

4. Öğreten, öğretici.

Ya âlim, ya talebe, yâhut bunları dinleyici ol. Bu üçten olmazsan helâk olursun. *(Hadîs-i şerîf-Ahmed ibni Hanbel)*

Âlimin bir nazarı bulunmaz hazînedir
Bir sohbeti yıllarca bitmez kütüphânedir.

(Seâdet-i Ebediyye)

ALİYY (El-Aliyy):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Yüce olan. Mahlûkâtın (yaratılmışların) akıl, ilim (bilgi) ve anlayışlarının erişemediği yücelikte olan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

"O(Allah) ***Aliyy'dir. Hakîm*** (her işinde hikmet sâhibi) ***dir.*** *(Şûrâ sûresi: 51)*

El-Aliyy ism-i şerîfini söyleyen, işlerinde muvaffak olup ilerler. *(Yûsuf Nebhânî)*

ALLAH (Celle Celâlühü):

Esmâ-i hüsnâdan. Varlığı muhakkak lâzım olan, îmân ve ibâdet edilecek hakîkî mâbûd. Her şeyi yoktan var eden yüce yaratıcı.

Allahü teâlâ zâtı ile vardır. Varlığı kendi kendiyledir. Şimdi var olduğu gibi, hep vardır ve hep var olacaktır. Varlığının önünde ve sonunda da yokluk olamaz. Çünkü onun varlığı lâzımdır. *(Teftezânî)*

Allahü teâlâ madde değildir. Cisim değildir (element değildir. Karışım, bileşik değildir). Sayılı değildir. Ölçülmez. Hesab edilmez. O'nda değişiklik olmaz. Mekanlı değildir. Bir yerde değildir. Zamanlı değildir. Öncesi, sonrası, önü arkası, altı-üstü, sağı-solu yoktur. İnsan düşüncesi, insan bilgisi, insan aklı, O'nun hiçbir şeyini anlıyamaz. *(Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî)*

Bütün varlıkların her organının her hücresinin yaratıcısı, yoktan var edicisi yalnız Allahü teâlâdır. O, akla hayâle gelenlerin hepsinden uzaktır. Hiçbiri O değildir. Ancak Kur'ân-ı kerîmde, bizzat kendisinin açıkladığı sıfatlarını, isimlerini ezberleyip, ulûhiyetini (ilâhlığını), büyüklüğünü bunlarla tasdik ve ikrâr etmeli, söylemelidir. Akıllı ve büluğ çağına ermiş erkek ve kadın her müslümanın, Allahü teâlânın Zâtî ve Subûtî sıfatlarını doğru olarak öğrenmesi ve inanması lâzımdır. Herkese ilk farz olan şey budur. Bilmemek özür olmaz, büyük günâhtır. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

Allahü teâlânın zıddı, tersi, benzeri, ortağı, yardımcısı, koruyucusu yoktur. Anası, babası, oğlu, kızı, eşi yoktur. Hıristiyanlar Allahü teâlâya baba demektedirler. Allahü teâlâya "baba", "Allah baba" diyenin îmânı gider. Müslümanlıktan çıkar. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

Allahü teâlâyı İslâmiyetin bildirdiği isimler ile anmak söylemek lâzımdır. Allah adı yerine tanrı kelimesi kullanılamaz. Çünkü tanrı, ilâh, mâbûd demektir. (Başka dillerdeki Dieu, Gott ve God kelimeleri de ilâh, mâbûd mânâsına kullanılabilir.) Allah adı yerine kullanılamaz. *(Seyyid Şerîf)*

Cumâ günü namazdan önce abdestli, elbisesi temiz ve kalbinden dünyâ düşüncelerini çıkarmış olarak iki yüz kerre "Yâ Allahü el-mahmûdü fî fiâlihi" derse, Allahü teâlâ onun hastalığına şifâ verir. *(Yûsuf Nebhânî)*

Allah adın zikredelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işte her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân (kolay) eder Allah ana

....

Bir kez Allah dise aşk ile lisân
Dökülür cümle günah misli hazan.

(Süleymân Çelebi)

Allah Râzı Olsun:

llahü teâlâ, senin ahlâkını, işlerini ıslâh edip, seni râzı olduğu (beğendiği) hâle getirsin, mânâsında duâ. *(Bkz. Radıyallahü anh)*

ALLÂME:

İslâmiyetin yirmi ana ilmi ve bunların kolları olan seksen ilminde mütehassıs ve evliyâlık derecelerinde yükselmiş, ayrıca lâzım olduğu kadar zamanın fen ve edebiyat ilimlerinde de yetişmiş zât. Âlim kelimesinin mübâlağalı ismi fâilidir. *(Bkz. Âlim)*

Allâme Molla Fenârîler, Molla Hüsrevler, Hayâlîler, Gelenbevîler, İbn-i Kemâller, Ebüssüûdlar, Birgivîler, İbn-i Âbidînler, Abdülganî Nablüsîler, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdîler, Abdülhakîm-i Arvâsîler, Mustafa Sabri Efendiler ve daha nice fıkıh ve kelâm âlimleri, hattatlar, Mîmâr Sinanlar, Sokullular, Köprülüler hep Osmanlı Devletinde yetişmiş ve yüzbinlerce ilim kitapları her vilâyetteki millî kütüphâneleri doldurmuştur. *(Fâideli Bilgiler)*

Allâme İmâm-ı Birgivî buyuruyor ki:

Zevk ve safâ sürmek için çok yaşamağı istemek Tûl-i emel (uzun emel) olur. İbâdet yapmak için çok yaşamayı istemek tûl-i emel olmaz. Tûl-i emel sâhipleri, ibâdetleri vaktinde yapmazlar, sonra tövbe ederim diyerek tövbeyi terk ederler, kalbleri katı olur, ölümü hatırlamazlar, va'z ve nasîhat kendilerine fayda vermez. Dünyâlık toplamaya çok hırslı olurlar, âhireti unuturlar.

Kibirli olmak, Allahü teâlâyı unutmanın alâmetidir.

ALLÂM-UL-GUYÛB:

Gâibleri (görünmeyen ve bilinmeyen gizli şeyleri) çok iyi bilen mânâsına, Allahü teâlânın isimlerinden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Münâfıklar bilmezler mi ki, Allahü teâlâ, şüphesiz onların içlerinde gizlediklerini de, fısıltılarını da biliyor ve muhakkak ki Allahü teâlâ Allâm-ul-guyûb'dur. *(Tevbe sûresi: 78)*

A'MÂL-İ ŞER'İYYE:

İslâm dîninde yapılması emredilen ibâdetler ve işler. *(Bkz. Amel)*

AMDEN:

Kasten, bilerek, bile bile yapmak.

Hadîs imâmları söz birliği ile bildiriyorlar ki: Bir namazı vaktinde amden kılmayanın, namaz vakti geçerken, namaz kılmadığı için üzülmeyenin îmânı gider veya ölürken îmânsız gider. Ya namazı hâtırına bile getirmeyenlerin, namazı vazîfe tanımayanların hâli nasıl olur? *(Muhammed Rebhâmî)*

Bir kimse birine amden ok atıp başka birini de yaralasa ve her ikisi de ölse okun önce vurduğu kimse için kısas olunur. Çünkü oku amden atmıştır. *(Molla Hüsrev)*

AMEL:

İş, ibâdet.

Ameller, niyete göre iyi veya kötü olur. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Allahü teâlâ sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, kalblerinize ve niyetlerinize bakar, yâni iyi niyetle olan amellerinize kıymet verir. *(Hadîs-i şerîf-Câmi-us-Sagîr)*

Bildiği ile amel eden kimseye Allahü teâlâ bilmediğini öğretir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allahü teâlânın affı ile Cehennemden kurtulursunuz. Rahmeti ile Cennete girersiniz. Amellerinize göre mertebeniz ve dereceniz olur. *(Avn bin Abdullah)*

Amellerin en kıymetlisi, mü'minin kalbine sürûr (sevinç) vermektir (mü'mini sevindirmektir). *(Muhammed bin Sûka)*

Amellerin kabûl olması ihlâsa, yâni bütün işleri yalnız Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmak için yapmağa bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Amel Defteri:

İnsanların dünyâda iken yaptığı bütün işlerinin yazıldığı ve Arasât meydanında herkese verilecek olan defter.

Bir kimse kıyâmette mîzâna getirilir. Sonra herbirinin büyüklüğü, gözün görebileceği uzunlukta olan doksan dokuz amel defteri getirilir. Bu defterlerde o kimsenin iyilik ve kötülükleri yazılıdır... *(Hadîs-i şerîf-Eş-Şerîa)*

İnsanlar kıyâmet günü bir yerde toplanırlar. Onların üzerine siyâh bir bulut gelir. O bulut, insanlar üzerine amel defterlerini yağdırır. Mü'minin amelleri, sanki gül yaprağı üzerine yazılmıştır. Kâfirlerin ise, sedir yaprağı üzerine yazılmış gibidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Amel-i Kalîl:

Namaz kılarken bir rükünde bir uzuvla yapılan ve namazdan sayılmayan bir veya iki hareket.

Namazda amel-i kalîl mekrûhtur. Zararlı haşerâtı namazda iken amel-i kalîl ile öldürmek câiz, ısırmayanı tutmak ve öldürmek mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

Amel-i Kesîr:

Namaz kılarken, bir rükünde namazdan sayılmayan ve bir uzuvla ardı ardına yapılan üç veya iki elin bir hareketi.

Amel-i kesîr namazı bozar. *(Alâüddîn Haskefî)*

İmâm, amel-i kesîr olacak kadar tegannî ederse, yâni sesi boğazında tekrarlayıp, türlü sesler çıkarırsa, yâhut üç harften fazla ilâve ederse namazı bozulur. *(İbn-i Âbidîn)*

Amel-i Sâlih:

İyi amel, yararlı iş. Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği iş, ibâdet.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Erkek ve kadından her kim mü'min (îmânlı) ***olarak amel-i sâlih işlerse, işte onlar Cennet'e girerler, orada hesâbsız olarak, rızıklandırılırlar.*** *(Mü'min sûresi: 40)*

Bir kimse, zulm yâni günah işleyip, sonra tövbe eder amel-i sâlih işlerse, Allahü teâlâ tövbesini elbette kabûl eder. *(Mâide sûresi: 39)*

Rabbine kavuşmak isteyen bir kimse, amel-i sâlih, işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın. *(Kehf sûresi: 110)*

Amel-i sâlih, İslâm'ın beş rüknü, direğidir. İslâm'ın bu beş temelini, bir kimse hakkı ile kusûrsuz yaparsa, Cehennem'den kurtulması kuvvetle umulur. Çünkü bunlar aslında sâlih işler olup, insanı günahlardan ve çirkin şeyleri yapmaktan korur. Nitekim, Kur'ân-ı kerîmde Ankebût sûresi kırk beşinci âyetinde meâlen; ***"Kusursuz kılınan bir namaz, insanı kötü, çirkin işleri işlemekten korur"*** buyruldu. *(İmâm-ı Rabbânî).*

İnsan kabre konulduğunda dünyâda iken yaptığı amel-i sâlihleri güzel sûrette, güzel kokulu ve güzel elbiseli olarak yanına gelir. "Beni bilmez misin?" der. O da der ki: "Sen kimsin ki, Allahü teâlâ seni benim şu garîb olduğum zamanda bana ihsân eyledi." O da der ki: "Ben senin sâlih amelinim (işlerinim). Korkma, mahzûn olma! Biraz sonra Münker ve Nekîr melekleri gelirler ve sana süâl ederler. Onlardan korkma!" der. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Amelde Mezheb:

Mutlak müctehid denilen derin âlimin, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf, icmâ ve Eshâb-ı kirâma âit nakilleri esas alarak, iş ve ibâdetle ilgili hükmü açıkça bildirilmeyen husûslarda çıkardığı hükümlerin hepsi. *(Bkz. Müctehid)*

Amelde mezheblerin hak olanı dörttür. Bunlar: Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebleridir. Bu dört mezheb, îtikat (inanç) bakımından birbirlerinden ayrı değildir. Hepsi Ehl-i sünnet olup, îmânları, inanışları, birdir. Yalnız amel bakımından bâzı ufak şeylerde ayrılmışlardır. Böyle ayrılmaları Allahü teâlânın rahmeti olup, müslümanlar için kolaylıktır. *(Ahmed Cevdet Paşa ve Şehristânî)*

ÂMENTÜ:

İslâm dîninde inanılması lâzım olan altı temel esas.

Âmentü ve mânâsı: Âmentü billahi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî vel yevmilâhiri ve bil kaderi hayrihî ve şerrihî minellahi teâlâ vel-ba'sü ba'delmevti hakkun eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve resûlühü (Allahü teâlâya, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kaderin, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna îmân ettim. Öldükten sonra dirilmek haktır. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna şehâdet ederim).

Âmentü'de bildirilen altı şeyin mânâlarını bilip, beğenip, kabûl eden kimseye mü'min denir. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

Müslüman olmayan bir kimse, kelîme-i tevhîdi söyleyip mânâsına kısaca inanınca, o anda müslüman olur. Fakat her müslüman gibi, bunun da imkân bulunca Âmentü'nün esaslarını ezberlemesi ve mânâsını iyice öğrenmesi lâzımdır. *(Damâd)*

Bir çocuk küçük iken anasının babasının dînine tâbi olarak müslümandır. Bâliğ olunca anasının babasının dînine tâbi olması devâm etmez. İslâmiyet'i bilmiyerek bâliğ olunca, mürted olur, müslümanlıktan çıkar. Bu sebeble âkıl-bâliğ olmadan önce çocuğa kelime-i tevhîdi Âmentü'yü ve bunların mânâlarını öğretmelidir. Çocuk bunlara ve İslâmiyet'e uymak

lâzım olduğuna inanmalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂMÎ:

İlmi olmayan kimse. Mukallid. Çoğulu avâm'dır. *(Bkz. Avâm)*

ÂMİL:

İş yapan.

1. İslâmiyet'in emirlerini yapıp, yasaklarından sakınan.

Allahü teâlâ sizden ilmi almak için, ilmiyle âmil olan âlimleri kaldırır, câhiller kalır. (Bunlar) ***dinden suâl edenlere, kendi akılları ile cevâp verip insanları doğru yoldan ayırırlar.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Kıyâmet gününde, Resûller minberler üzerindedirler. Her bir Resûlün minberi kendi mertebesi miktârıncadır. Ulemâ-i âmilîn, yâni Ehl-i sünnet îtikâdında olan ve bildikleri ile amel eden âlimler dahi nûrdan kürsîler üzerinde olurlar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Herhangi bir bölgenin zekât, harac, öşr ve ganîmetlerinin tahsîli (toplanması) için, halîfe, sultan, melik veya emir tarafından vazîfelendirilen ve yerine göre dînin emirlerini öğreten me'mur.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Sadakalar (zekâtlar), ***Allahü teâlâdan bir farz olarak, ancak fakirlere, miskinlere, âmillere kalbleri müslümanlığa ısındırılmak istenilenlere,*** (efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince âzâd olacak) ***kölelere, borçlulara, cihâd ve hac yolunda olup, muhtaç kalanlara,*** (kendi memleketinde zengin ise de, bulunduğu yerde yanında mal kalmamış ve çok alacağı varsa da alamayıp muhtaç düşen) ***yolda kalmışlara mahsûstur.*** *(Tevbe sûresi: 60)*

Halka zulmeden âmiller Cennet'e giremez. *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-ül-Emvâl)*

Hazret-i Ömer, bir gün cemâate şöyle hitâb etti: "Ey mü'minler! Allahü teâlâya yemîn ederim ki, âmilleri sâdece zekâtlarınızı toplamaları için göndermiyorum. Onları size; dîninizi öğretmeleri, rehberlik etmeleri için gönderiyorum. Allahü teâlâ şâhid, kime bunun hâricinde muâmele yapılırsa bana haber versin. Onun hakkını alıp, gerekeni yaparım. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bir âmil halktan birisini dövse, ondan dövdüğü kimsenin hakkını alırım..." *(Ebû Ubeyd bin Sellâm)*

ÂMİN:

Kabûl et mânâsına, duâ sonunda söylenen söz.

Her kim namazdan sonra imâm ile duâ edip, âmin derse, âmin kelimesinin harfleri dörttür, her harfine bin melek nâzil olur (iner). ***Bunlar tâ kıyâmet gününe kadar bu kimse için duâ ederler.*** *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ül-Cenne)*

Allah'ım! Bize, yeterli rızık, bedenimize sıhhat, ölümden önce tövbe etmek, ölürken rahatlık, ölümden sonra mağfiret (bağışlanmak) ve ateşten kurtuluş, Cennet'e girmek, dünyâ ve âhirette âfiyet nasîb eyle! Âmin. *(Kitâb-üs-Salât)*

Bir kimse elindeki kat'î (kesin) haram olan maldan sadaka verse ve sevâb umsa, alan fakir de haram olduğunu bilerek verene Allah râzı olsun dese, veren veya başka bir kimse âmin dese hepsi küfre girer. *(Ahî Yûsuf Çelebi)*

Cemâatle namaz kılarken imâm (Veled-dâllîn) deyince, imâm ve cemâatin ve yalnız kılanın, kendisi Fâtiha-i şerîfeyi bitirdikte, yavaşça (âmîn) demeleri sünnetdir. *(Halebîy-i Sagîr)*

AN'ANE:

Âdet, örf. *(Bkz. Örf ve Âdet)*

ANÂSIR-IERBE'A:

Dört temel unsur. Maddelerin asıllarını teşkil ettiği kabûl edilen dört unsur; toprak, su, hava, ateş.

Allahü teâlâ mahlûkları, anâsır-ı erbe'adan yarattı. *(Abdullah bin Abbâs)*

İnsan bedeni, anâsır-ı erbe'adan meydana gelmiştir. Onların herbirinin kendilerine has bir özelliği olup, insanların tabiatı ve mizâcı üzerinde tesirleri vardır. Meselâ ateş; isyân ve kibre; toprak, alçaklık ve tevâzuya; havâ, arzu ve isteğe yol açar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

AND:

Allahü teâlânın ismini anarak söz verme, ahd. *(Bkz. Yemîn)*

ANGLİKANİZM:

İngiltere kralı Sekizinci Henry'nin kurduğu hıristiyanlık mezhebi.

Îsâ aleyhisselâmın bildirdiği Îsevîlik zamanla bozuldu. Hazret-i Îsâ'nın telkîn ettiği insanlık, merhamet, şefkat esasları tamâmen unutuldu. Bunun yerine; taassub, kin, nefret, düşmanlık ve zulüm hâkim oldu. Engizisyon mahkemeleri kurularak yüz binlerce insan haksız yere işkence ile öldürüldü. Nihâyet bu gidişe hıristiyanlar içinden isyân edenler çıktı. Luther ismindeki papas gibi İngiltere kralı Sekizinci Henry de papaya isyân ederek, Katolik kilisesiyle alâkasını kesip, protestanlık esâsına ugun anglikan kilisesini kurdu. BöyleceAnglikanizm mezhebi meydana geldi ve İngiltere'nin resmî dîni oldu. Protestanlık mezhebinin temel inanışlarına bağlı olan Anglikanizm kilisesi, ilk zamanlar bilhassa katolikleri sindirmek için sert tedbirlere başvurduysa da son zamanlarda katolikler ve ortodokslarla diyalog kurulması fikrini benimsedi. *(Herkese Lâzım Olan Îmân)*

ANKEBÛT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi dokuzuncu sûresi.

Ankebût sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Altmış dokuz âyet-i kerîmedir. Sûrede; putlara ve diğer güçsüz varlıklara tapanların hâlleri, onların dünyâlık elde etmek için kurdukları tuzak ve gayretleri, ankebût denilen örümceklerin pek zayıf olan ağına benzetildiğinden, Ankebût kelimesi, bu sûreye isim olmuştur. Sûrede, mü'minlerin (inananların) Allah yolunda bâzı sıkıntılara uğrayacaklarına, bunun, kendileri için dünyâ ve âhirete âit fâidelere vesîle olacağına işâret olunmakta, bâzı peygamberlerin kıssaları kısaca anlatılarak, onların Allah yolundaki fedâkarlıkları ve netîcede muvaffak oldukları gözler önüne konulmakta, Kur'ân-ı kerîmin büyük bir mûcize olduğu ve insanlık için fazîlet vesîlesi olduğu beyân edilmekte, İslâmiyet'e cephe alanların acı sonları bildirilmekte, müslümanların, âhirette ebedî nîmetlere kavuşacakları müjdelenmekte, Allah yolunda çalışanların emeklerinin boşa gitmeyeceği, büyük mükâfatlara nâil olacakları ve daha başka hususlar bildirilmektedir.

Ankebût sûresindeki bâzı âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

(Habîbim) ***Namazı vaktinde şartlarını yerine getirerek kıl. Çünkü namaz insanı, aklın ve dînin beğenmediği ve yasaklanan her şeyden men eder, alıkor.*** *(Âyet-45)*

Müşrikler, ne olur rabbinden (Muhammed'e (aleyhisselâm) nübüvvetine delâlet eden Îsâ aleyhisselâmın sofrası, Mûsâ aleyhisselâmın asâsı gibi) ***mu'cizeler indirilmiş olsaydı dediler.*** (Ey Habîbim!) ***Sen onlara de ki, mu'cizeler, Allahü teâlânın kudreti ve irâdesi ile olur.*** (Ne zaman ve nasıl isterse öyle yaratır.Bunları yapmak benim elimde değildir.) ***Doğrusu ben ancak O'nun azâbını size tebliğ edici, haber vericiyim. Kur'ân gibi bir kitâbı sana indirmiş***

olmamız, onlara (mu'cize olarak) ***yetmez mi?Bunda, inanan kavm için, rahmet ve nasîhat vardır.*** *(Âyet: 50-51)*

Her canlı, ölümün tadını tadacaktır. *(Âyet: 57)*

AR:

Utanma. *(Bkz. Hayâ)*

ARAB:

Güzel. Nûh aleyhisselâmın Sâm adlı oğlunun soyundan gelenler.

Allah katında en kıymetliniz, takvâsı çok olanınızdır. Arabın Arab olmayana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâ (Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınmak) ***iledir.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Arablar beyaz, buğday benizli olur. Bilhassa Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sülâlesi beyaz ve çok güzeldi. Resûlullah'ın babası Abdullah'ın güzelliği Mısır'a kadar şöhret bulmuştu ve alnındaki nûrdan dolayı, iki yüze yakın kız evlenmek için Mekke'ye gelmişti. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

ARABÎ AYLAR:

Hicrî senenin on iki ayı *(Bkz. Kamerî Aylar).* Hicrî takvimde kullanılan Arabî ayların adları sırasıyla şunlardır: 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebî'ul-evvel, 4. Rebî'ul-âhir, 5. Cemâzil-evvel, 6. Cemâzil-âhir, 7. Receb, 8. Şa'bân, 9. Ramazan, 10. Şevvâl, 11. Zilka'de, 12. Zilhicce.

ARABÎ SENE:

Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) Mekke'den Medîne'ye hicret ettiği mîlâdî 622 senesinden başlayan kamerî veya şemsî sene. *(Bkz. Hicrî Kamerî Sene, Hicrî Şemsî Sene)*

A'RÂF:

Cennet ile Cehennem arasında yer alan ve birinin te'sirinin diğerine geçmesine mâni olan sûrun (engelin) yüksek kısımları.

A'râf Eshâbı (Ehli):

A'râf denilen yerde bulunanlar.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

A'râf üzerinde bir takım kimseler vardır ki, onlar Cennet ehlini (mü'minleri) ***yüzlerinin beyazlığı ile, Cehennem ehlini, yüzlerinin siyahlığı ile tanırlar. Henüz Cennete girmemişler fakat oraya girmeyi şiddetle arzu ederler. Cennet ehline selâmün aleyküm diye seslenirler. Gözleri Cehennemliklere çevrildiği zaman; "Ey Rabbimiz! Bizi zâlimler*** (kâfirler) ***ile berâber*** (Cehennem'e) ***koyma" derler. A'râf eshâbı*** (ehli)***, yüzlerinin*** (karalığından) ***tanıdıkları kâfirlerin ileri gelenlerine; "***(Dünyâda iken malca ve evlatça ve yardımcılar bakımından) ***çokluğunuz*** (hak söze yâhut halka karşı yaptığınız) ***kibriniz*** (büyüklenmeniz) ***size fayda vermedi"*** (diye) ***seslenirler.*** *(A'râf sûresi: 46-48)*

A'râf ehlinin kimler olduğu hakkında değişik rivâyetler vardır. Bunlardan birisi şöyledir: A'râf ehli, sevâbları ile günâhları eşit olup, iyilikleri Cehennem'e girmelerine mâni olan, fakat Cennet'e girmelerine de yetmeyen mü'minlerdir. Sonra Allahü teâlânın ihsânı ile Cennet'e girerler. Cennet'e en son girecek olanlar bunlardır. *(Senâullah Dehlevî)*

A'râf Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yedinci sûresi.

A'râf sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). 206 âyet-i kerîmedir. 46'dan 50'ye kadar olan âyet-i kerîmelerde A'râf'da bulunanlardan bahsedildiği için, sûre A'râf adını

almıştır. Sûrede, îtikâda ve diğer dînî hükümlere âit bir çok esas bildirilmekte, bâzı peygamberlerin kıssaları, ümmetlerinin halleri geniş olarak anlatılmaktadır. *(Fahreddîn-i Râzî).*

A'râf sûresinde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ rüzgârı, rahmeti olan yağmurdan önce müjdeci gönderir. Rüzgârlar, ağır olan bulutları sürükler. Bulutlardan ölü olan toprağa su yağdırırız. O yağmurla yerden meyveler çıkarırız. Ölüleri de mezârlarından böyle çıkaracağız. Umulur ki, düşünüp ibret alırsınız. *(Âyet: 57)*

Rabbinizden size indirilen (Kur'ân-ı kerîm)***e uyun. O'ndan başkasını*** (insan ve cinden sizi doğru yoldan saptıracak kimseleri) ***dost edinmeyin.*** *(Arâf: 3)*

ARAFÂT:

Mekke-i mükerreme şehrinin yirmi beş kilometre güneydoğusunda bulunan ve haccın farzlarından biri olan vakfenin yapıldığı mübârek yerin adı.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Hac mevsiminde ticâretle) ***Rabbinizden rızık istemenizde bir günâh yoktur. Arafât'tan*** (döndüğünüzde) ***Meş'ar-i Haram'ın yanında*** (tehlîl ve telbiye ile) ***Allah'ı zikredin, anın. O, size nasıl hidâyet ettiyse, siz de O'nu öylece anın...*** *(Bekara sûresi: 198)*

Arefe günü Allahü teâlâ Arafât'ta vakfe yapanlardan râzı olur. Sonra onlarla meleklere karşı iftihâr ederek; "Bunlar ne isterler ki işlerini bırakıp burada toplandılar" der. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Haccın farzlarından biri de arefe günü Arafât'ın (Vâdî-yi Ürene) denilen yerinden başka her hangi bir yerinde, öğle ve ikindi namazlarından sonra bir miktar vakfeye durmaktır. Arefe günü veya gecesi Arafât'ta bulunmayan veya Arafât'tan geçmeyen hacı olmaz. *(İbn-i Âbidîn-Mevkûfât)*

Sevgili Peygamberimiz vefâtına yakın meşhur vedâ hutbesini Arafat'ta okudu. Âdem aleyhisselâm ile Havva vâlidemiz Cennet'ten ayrılıp yeryüzüne indirilince Arafat'ta buluştular. Bir rivâyete göre buraya bu yüzden buluşup, tanışmak mânâsına Arafat denmiştir. *(Zerkânî)*

Arafât dağıdır bizim dağımız,
Orada kabûl olur duâlarımız.
Medîne'de yatar Peygamberimiz,
Yâ Muhammed cânım arzular seni.

(Yûnus Emre)

ARASÂT MEYDANI:

Öldükten sonra insanların ve diğer canlıların diriltilip toplanacakları meydan. Buraya mevkıf ve mahşer de denir. *(Bkz. Mahşer)*

Kıyâmet günü eshâbımdan herbiri, kabirlerinden kalkarken, vefât ettiği memleketin bütün mü'minlerinin önlerine düşerek ve onları nûr ve ışık saçarak Arasât meydanına götürür. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Kıyâmette herkes Arasât meydanında elli mevkıfte (yerde) durdurulur. Her mevkıfte bin sene kalırlar. *(Kadızâde Ahmed Efendi)*

Arasât meydanında meşakkat (zorluk) ve sıkıntıda olanlar, kâfirler ile fâsıklardır (günahkârlardır). Onların hâlleri çok korkunç olup, güneş başlarına bir mil kadar yakın gelir. Herkes günâhı kadar terler. Kimi dizine, kimi boğazına, kimi tepesine kadar ter içine

gömülürler. *(İmâm-ı Birgivî)*

Üzüntü ve pişmânlık ve kendine yanmaktan,
Bir hasrettir yükselir, Arasât meydanından,
Anne, gözünün nûru evlâdını tanımaz,
Kardeş, ciğer pâresi kardeşini aramaz.

(Mevlânâ Muhammed Rebhâmî)

A'RÂZ:

Varlıkta kalabilmesi için başka bir şeye muhtâc olan hâssalar (özellikler), sıfatlar. Araz'ın çokluk şeklidir.

Her mahlûk (yaratık), ya cevher (varlıkta kalabilmesi için başka bir şeye muhtâc olmayan) dir, yâhut a'râzdır. Madde, cisim, meselâ elma, altın birer cevherdir. Bunların rengi, kokusu, şekli ise a'râzdır. Renk cisim ile vardır, onun üzerinde görünür, cisim olmazsa, renk olmaz. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

ARÂZİ-İHARÂCİYYE:

Harac vergisine tâbi olan topraklar. Müslüman olmayanlardan sulh ile alınıp harac vergisi karşılığında mülkiyeti eski sâhiplerine bırakılan veya harbde zorla alınıp müslüman olmayan sâhiplerinin elinde bırakılan, yâhut zımmînin (müslüman olmayan vatandaşın) müslüman hükümdârın izni ile işlediği ölü topraklar.

Arâzi-i harâciyyenin sâhibi müslümana dahî vakf etse ve satsa böyle toprakların mahsûlünden (ürününden) yine harac alınır. *(İbn-i Âbidîn)*

ARÂZİ-İ MÎRİYYE:

Mîrî yâni devlete âit topraklar. Harp ile alınarak, gâziler arasında taksim edilmeyip, beytülmâle (devlet hazînesine) bırakılan veya uşr yâhut harac toprağı iken sâhibi ölüp, hiç mîrasçısı bulunmayan topraklar. Arâzi-i Memleket, Arâzi-i Emîriyye de denir.

Memleketimizde arâzi-i mirîyyenin çoğu devlet tarafından vakıf edildiğinden veyâ millete satıldığından, her iki şekilde de, Anadolu ve Trakya'daki toprakların hemen hepsi milletin mülkü olup, uşurlu olmuştur. Herkesin tarlası, bahçesi, kendi mülküdür. Bu sebeble mahsûlün uşrunu vermeleri farzdır. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Arâzi-i mîriyye sultânın tesbit edeceği bedel ile satılır veya kirâya verilir. Bedel ve ücret, harac vergisi sayılır. Yâhud her sene mahsûlün yüzdesi alınmak üzere tapu ile müslüman ve müslüman olmayan vatandaşlara kirâya verilir. Osmanlılar zamânında kirâlar, hizmetlerine karşılık askere ve subaylara verilirdi. *(Ebüssüûd Efendi)*

ARÂZİ-İ UŞRİYYE:

Mahsûlünden (ürününden) uşur denilen zekatın alındığı topraklar. Müslüman devletlerde harb ile alınıp gâzîlere (askerlere) taksim edilen veya isteyerek İslâm'ı kabûl edenlerin ellerinde bırakılan yâhut devlet reisinin (başkanının) izni ile müslümanlar tarafından işlenip faydalanılır hâle getirilen mevât (ölü, faydalanılmayan) topraklar.

Arâzi-i uşriyyeden elde edilen mahsûlün (ürünün) uşrunu yâni onda birini vermek farzdır. Hayvan gücü ile veya dolap, motor ile sulanan yerdeki mahsûl elde edilince yirmide bir verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir kimse arâzi-i uşriyyesini kirâya verirse, mahsûlün uşrunu İmâm-ı a'zam'a göre mal sâhibi verir. Kirâ ücreti yüksek olan yerlerde, böyle fetvâ(hüküm) verilir. İmâmeyne (İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'e) göre, kirâcı verir. Kirâ az olan yerlerde ise, böyle fetvâ verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

AREFE GÜNÜ:

Zilhicce ayının dokuzuncu günü, kurban bayramından bir önceki gün.

Arefe gününe hürmet ediniz!Çünkü Arefe, Allahü teâlânın kıymet verdiği bir gündür. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Arefe günü oruç tutanların, iki senelik günâhları affolur. Biri geçmiş senenin, diğeri gelecek senenin günâhıdır. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Arefe günü bin İhlâs okuyanın her duâsı kabûl ve bütün günâhları affolur. Hepsini besmele ile okumalıdır. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Kurban bayramının birinci günü ve arefe günü, hesapla, takvimle anlaşılan gün veya bundan bir gün sonra olur. Bundan bir gün önce olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

ÂRİF:

Bilen, tanıyan, ilim ve irfân sâhibi.

1. Allahü teâlânın rızâsını kazanmış, O'ndan başkasının sevgisini kalbinden çıkarmış, tasavvufta yetişip, kemâle ermiş velî zât. Ârif-i billah da denir.

Her şeyin kaynağı vardır. Takvânın (Allahü teâlâdan korkarak haramlardan, günâhlardan sakınmanın) ***kaynağı âriflerin kalbleridir.*** *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâik)*

Ârif olan kimsenin alâmeti; susması, tefekkürü (Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmesi), gördüklerinden ibret (ders) alması ve Allahü teâlânın râzı olduğu (beğendiği) şeyleri istemesidir. (S*üleymân bin Cezâ))*

Resûlullah efendimizin sünnetini terk edeni ve O'ndan gelen edebleri gözetmekte gevşeklik göstereni ârif zannetme. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Ârif boş yere konuşmaz. Devamlı Allahü teâlânın rızâsını kazanmayı düşünür. *(Bâyezîd-i Bistâmî)*

Âriflerin kalbleri Hak teâlânın azâmet ve kibriyâsına (büyüklük ve ululuğuna) hayrandır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ârif kendini herkesten aşağı bilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Mütehassıs olduğu ilmi, zorlanmadan tatbik eden, kullanabilen kimse.

Âlim ile ârif arasında fark vardır. Meselâ Arabî nahv ilminin, dil bilgisinin küllî kâidelerini bilen, bu ilmin âlimidir. Fakat bu bilgiyi yerinde zorlanmadan kullanabilen ise âriftir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

ÂRİYET:

Bir malın menfeatini, istifâdesini bedelsiz olarak temlik etmek, vermek.

Belli bir yerde ve zamanda, istifâde etme şekli sınırlı olarak âriyet vermek câizdir. *(İbrâhim Halebî)*

Âriyet olarak alınan hayvanın yiyeceği kullanana (âriyet alana) âittir. *(Ali HaydarEfendi)*

Şartsız olarak âriyet verilen eve, dükkâna, tarlaya; alan (kimse) dilediğini koyabilir. Âriyet alan, bunu vedîa olarak yâni güvenilen kimseye saklaması için verebilir. Âriyeti alan kirâya ve rehine veremez. Sâhibi isteyince ve sözleşmedeki müddeti bitince, âriyet alınan şeyin geri verilmesi lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

ARŞ:

Allahü teâlânın yarattığı en büyük varlık. Yedi kat göklerin ve kürsînin üstünde olup, halk (madde) âleminin sonu, emr (maddesizlik) âleminin başlangıcı. Arşullah, Arş-ı mecîd ve

Arş-ı a'lâ da denir.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ, gökleri ve yeri altı günde yarattı. (Bundan evvel ise) ***Arş'ı su üzerinde idi.*** (*Hûd sûresi: 7)*

Bu âyet-i kerîme, suyun, yerden ve göklerden önce yaratıldığını gösteriyor. Demek ki, Arş, yerin yapısında olmadığı gibi, göklerin yapısına da benzemez. Yere ve göke benzer tarafı yoktur. Ancak Arş, yerden ziyâde göklere benzer. Bunun için göklerden sayılmaktadır. *(Ahmed Fârûkî)*

Yedi sınıf kimseyi Allahü teâlâ hiç bir gölge bulunmayan günde, Arş'ın gölgesinde gölgelendirir: (Bu kimseler) ***Adâletli devlet başkanı, gençliğini ibâdetle geçiren, kalbi mescidlere bağlı olan, Allah rızâsı için birbirini sevip bir araya gelen ve bu sevgi ile ayrılan, güzel bir kadın kendini çağırdığı zaman; "Ben Allah'tan korkarım!" diyen, sağ elinin verdiği sadakayı, sol eli bilmeyecek şekilde gizli veren ve yalnız iken Allahü teâlâyı zikredince*** (anınca), ***Allah korkusundan ağlayan.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Arş-ı a'lâ, Allahü teâlânın şaşılacak mahlûklarından (yarattıklarından) biridir ve mahlûkların en şereflisidir. Her şeyden daha sâf ve nûrludur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Namazın kıblesi Kâbe olduğu gibi, duânın kıblesi de, Arş'tır. Bunun için duâda eller kaldırılıp, avuç içleri semâya doğru açılır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ARTIK:

Bir kaptan veya alanı yirmi beş metre kareden az olan küçük havuzdan bir canlı yiyip-içtikten sonra geriye kalan su.

Mü'minin artığı şifâdır. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Domuzun, köpeğin ve yırtıcı hayvanların ve henüz fâre yiyen kedinin artıkları, etleri ve sütleri kaba necâsettir. Bunları yemek içmek haramdır. İlâç olarak da kullanılmaz. Henüz şarap ve alkollü içki içmiş insanın da artığı böyledir. Eşek ve katır artığı temizdir. Fakat temizleyici olup olmadığı yâni bu artık su ile gusül ve namaz abdesti alınıp alınmıyacağı, necâseti (pisliği) temizleyip temizlemiyeceği şüphelidir. Yaban eşeğini yemek câizdir ve artığı temizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Eti yenen hayvanların ağzına necs (pislik) sürülmedikçe artıkları temizdir. Denizde ve karada yaşayan, akıcı kanı olmayan hayvanlar da böyledir, artıkları temizdir. *(Abdullah Mûsulî)*

ARZ-TALEB:

Üreticinin piyasaya belli fiyatla mal sürmesi ve tüketicinin de piyasadan mal çekmesi hâdisesi.

İslâmiyet'te bey' ve şirâ (satış ve alış), arz ve taleb esâsına göre yürür. *(M.Sıddık bin Saîd)*

Bir malın arz ve talebi, belli bir piyasa fiyâtında dengeye gelir. Bu fiyatın altındaki fiyatlarda talep fazlası, üstündeki fiyatlarda arz fazlası meydana gelir. Talep fazlası durumunda arz yeterli olmayacak, tükeciler istediği malı temin etmek için daha yüksek fiyatlarla aynı miktârda malı satın almaya hazır olacaklardır. Arz fazlası olunca bu durumda üreticiler ellerindeki stokları önlemek için daha düşük fiyatlarda aynı miktar malı satmayı kabul edecekler, böylece fiyatlar düşecektir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Bir ekonomide tek bir malın arz ve talebinin yanısıra, toplam arz ve talepten de söz edilebilir. Toplam arz ve talep dengesi, belirli bir fiyatlar genel seviyesinde sağlanır. Toplam arz fazlası işsizliğe, toplam talep fazlası ise enflasyona yol açar. Toplam arz talep dengesine,

iktisâdî istikrâr adı verilir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

ASÂ:

Baston.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Biz Mûsâ'ya dedik ki: Korkma! Sen onlara elbette gâlip geleceksin. Elindeki asânı yere bırakıver. (Onların asâlarının iplerinin çokluğuna, bunların yılan şeklinde görünmelerine aldırma ki) ***senin asân, onların yaptıklarının hepsini yutar. Zîrâ onların yaptıkları şeyler*** (ip ve asâların yılan şeklinde görünmesi)***, sihirbazlık hîlesidir. Sâhir*** (sihir, büyü yapan) ***nerede olsa felâh bulamaz.*** *(Tâhâ sûresi: 68, 69)*

Gök yüzünde Îsâ ile,
Tûr Dağı'nda Mûsâ ile,
Elindeki asâ ile,
Çağırayım Mevlâm seni.

(Yûnus Emre)

ASABE:

Baba tarafından akrabâ, hısım. Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde hisse (pay) takdîr edip bildirdiği vârislerden (Eshâb-ı ferâizden) sonra gelen ve belli bir payı olmayıp artan malı almaya hak kazanan, ölene erkek vâsıtasıyla bağlanan erkek akrabâ veya bâzı durumlarda bunlar gibi vâris olan kadınlar.

Hak sâhiplerine paylarını veriniz. Arta kalan asabeye âittir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Kendileri Eshâb-ı ferâizden iken erkek kardeşleri ile berâber bulunduklarında asabe olan kadınlar şunlardır: Kızlar, oğlun kızları, anababa bir kız kardeşler ve baba bir kız kardeşler. Oğul en kuvvetli asabe olup, oğul bulunduğu zaman, diğer asabelerin hiç biri asabe olmaz. *(Mevkûfât)*

ASÂLET:

1. Soy temizliği, köklülük.

Kibrin, yâni kendini büyük, üstün görmenin bir alâmeti de asâletle övünmektir. Babaları, dedeleri ile övünmek, câhilliktir. *(MuhammedHâdimî)*

2. Güzel huy.

Mü'minin kerem ve iyiliği, dîni; şeref ve asâleti, güzel huyu; mürüvvet ve insanlığı ise aklıdır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hibbân)*

Tedbîr gibi akıl, güzel huy gibi asâlet olamaz. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

ÂSÂR:

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemden veya O'nun huzûrunda bulunmakla şereflenen arkadaşlarından (Sahâbe) ve onları görmekle şereflenen müslümanlardan (Tâbiînden) bildirilen haberler. *(Bkz. Eser)*

Âsâr-ı Şerîfe:

Peygamber efendimiz ve diğer din büyüklerine âit bâzı mübârek şahsî eşyâ ve hâtıralar. *(Bkz. Emânât-ı Mukaddese)*

ASFİYÂ:

Sâflar, temizler; Allahü teâlânın evliyâ kulları. Tekili safiyy'dir.

ASHÂB:

Peygamber efendimizi sağlığında peygamber iken bir ân gören, eğer âmâ ise (gözleri görmüyorsa) bir ân konuşan büyük ve küçük müslümanlar. Tekili sâhib'dir. *(Bkz. Eshâb, Sahâbe)*

ÂSÎ:

İsyân eden, emre karşı gelen, itâatsizlik eden.

1- Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayan, günâhkâr.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlânın ve Resûlünün (Muhammed aleyhisselâmın) ***emirlerine âsî olanlar, beğenmeyenler,*** (asra, fenne uygun değildir, modern ihtiyaçlara kâfi değildir diyenler) ***kıyâmette Cehennem ateşinden kurtulamayacaklardır. Bunlara Cehennem'de, çok acı azâb vardır.*** *(Nisâ sûresi: 14)*

Melekler emrolundukları şeyde Allahü teâlâya âsî olmazlar ve emr olundukları şeyi yaparlar. *(Tahrîm sûresi: 6)*

Ana-babaya iyilik etmek; nâfile namaz, oruç ve hac ibâdetlerinden daha üstündür. Ana-babasına hizmet edenlerin ömrü bereketli ve uzun olur. Ana-babasına karşı gelip, onlara âsî olanların ömürleri bereketsiz ve kısa olur. Ana-babasına âsî olan mel'ûndur. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ul-Cenne)*

Îmânsız gitmenin sebepleri kırk kadar olup, bunlardan birisi de anaya babaya âsî olmak, yâni İslâmiyet'e uygun olan emirlerini dinlememektir. *(Kutbuddîn İznikî)*

Âsî mü'min tövbe etmezse veya şefâate kavuşmazsa yâhut Allahü teâlâ affetmezse, Cehennem'e girip yanar ise de îmânı olduğu için Cehennem'de sonsuz kalmaz. *(Reyhâvî)*

2. Hükûmete, devlete baş kaldıran. Bâgî.

Müslümanlar devlete âsî olmaz. Fitneye, isyâna karışmaz. Kânunlara karşı gelmez. *(Abdülganî Nablüsî)*

ASL:

1. Kök, temel, esas.

Nefsin hastalıklarını tedâvî eden şeylerin aslı beştir. 1) Az yemek, mideyi fazla doldurmamak, 2)Başa gelen işlerden Allahü teâlâya sığınmak, 3) Fitne yerlerinden kaçmak, 4) Devamlı istiğfar ve Resûlullah efendimize salât ve selâm okumak, 5) Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmeye, rızâsını kazanmaya çağıran kimse ile berâber olmak. *(Ahmed Zerrûk)*

2-Soy, neseb.

Zevil-erhâm adı verilen vârisler beş sınıf olup, ikinci sınıf meyyitin aslıdır. Bunlar fâsid cedler (dedeler) ve fâsid ceddeler (büyük anneler) ve bunların anaları ve babalarıdır. Meyyitin anasının babası ve bunun babası veya anası fâsid ced ve ceddelerdir. *(Muhammed Secâvendî)*

ASR (Asır):

1. Zaman, devir, yüz yıllık zaman.

Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki:

Zamanların en hayırlısı benim asrımdır. Ondan sonra kıymetli olan, benim asrımdan sonra gelen asırdır. Daha sonra kıymetlisi, onlardan sonra gelen asrın müslümanlarıdır. Bunlardan sonra, yalancılık yayılır. Şâhid olmaları istenmediği hâlde, yalancı şâhidlik yapılır. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Benden sonra her asırda bir âlim çıkar, dînimi kuvvetlendirir. *(Hadîs-i şerîf-Ebû*

Dâvûd)

2. İkindi vakti.

Asr-ı Evvel:

İmâmeyn'e (İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'e) göre ikindi vaktinin başlama zamânı.

Asr-ı Sânî:

İmâm-ı a'zam'a göre ikindi namazının başlama zamânı.

İslâm memleketlerinde ikindi ezânları, asr-ı evvele göre okunmaktadır. İkindi namazı, asr-ı sânîde yâni bu ezândan kışın 36, yazın ise 72 dakîka sonra kılınırsa, İmâm-ı a'zâm'a uyulmuş olur. *(İbn-i Nüceym)*

Asr-ı Seâdet:

Mutluluk devri. Peygamber efendimizin yaşadığı mübârek, bereketli ve hayırlı devir. Zamân-ı seâdet ve vakt-i seâdet de denir.

Asr-ı seâdet, zamanların en iyisidir.Sevgili Peygamberimiz; ***"Asırların en iyisi benim asrımdır."*** buyurmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Resûl-i ekrem efendimizin eshâbı (arkadaşları) buyurdu ki: "Sizin gözünüzde kıl kadar önem vermediğiniz öyle işleriniz var ki, asr-ı seâdette biz bunları büyük günâhlardan sayardık." *(İmâm-ı Gazâlî)*

En mes'ûd en kazançlı kimse, dinsizliğin çoğaldığı zamanda unutulmuş sünnetlerden birini meydana çıkaran ve yayılmış bid'atleri yok eden kimsedir. şimdi öyle bir zamandayız ki, insanların en iyisinden yâni Peygamberimizin asr-ı seâdetinden uzaklaştıkça, sünnetler örtülmekte, yalanlar çoğaldığı için bid'atler yayılmaktadır. Bir kahraman lâzımdır ki, sünnete yardım edip, bid'atı durdursun. Bid'atı yaymak, İslâm dînini yıkmaktır. Bid'at çıkarana ve işleyenlere hürmet etmek, onları büyük bilmek, İslâmiyet'in yok olmasına sebep olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Asr Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yüz üçüncü sûresi.

Asr sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Üç âyettir. Sûrede insanların zararda oldukları, bu kötü durumdan kimlerin kurtulacakları haber veriliyor. *(Taberî, İbn-i Abbâs)*

Asr sûresinde meâlen buyruldu ki:

Asra yemin olsun ki, muhakkak insan (ömrünü yalnız geçici dünyâ isteklerine kavuşmak için harcadığından) ***büyük bir*** (zarar ve) ***ziyândadır. Ancak îmân edenlerle, sâlih*** (iyi işler) ***amel yapanlar, birbirlerine hakkı,*** (inanılması ve yapılması lâzım olan şeyleri ve ibâdetleri yapmak, günâhlardan sakınmak husûsunda) ***sabrı tavsiye edenler böyle değil*** (onlar zararda ve ziyânda değildirler)**.** *(Âyet: 1-3)*

Kim Asr sûresini okursa, Allahü teâlâ onun günahlarını affeder. Hakkı ve sabrı tavsiye edenlerden olur. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-ut-Tenzîl ve Esrâr-üt-Te'vîl)*

Kur'ân-ı kerîmde başka hiç bir sûre nâzil olmasaydı, inmeseydi şu pek kısa olan Asr sûresi bile, insanların dünyâ ve âhiret seâdetlerini te'mine yeterdi. Bu sûre, Kur'ân-ı kerîmin bütün ilimlerini içine alır. *(İmâm-ı Şâfiî)*

AŞERE-İ MÜBEŞŞERE:

Peygamber efendimiz tarafından Cennet'e girecekleri dünyâda iken müjdelenen on sahâbî.

Ebû Bekr Cennet'tedir. Ömer Cennet'tedir. Osman Cennet'tedir. Ali Cennet'tedir.

Talhâ Cennet'tedir. Zübeyr Cennet'tedir. Abdurrahmân ibni Avf Cennet'tedir. Sa'd ibni Ebî Vakkâs Cennet'tedir. Saîd ibni Zeyd Cennet'tedir. Ebû Ubeyde ibni Cerrah Cennet'tedir. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin en üstünleri, O'na îmân ederek, mübârek yüzünü görmekle şereflenen Eshâb-ı kirâmdır. Bu Eshâbın da en üstünü Hudeybiye'de Resûlullah efendimize bî'at edip söz verenlerdir. Bunların da en üstünü Bedr muhârebesinde bulunanlardır. Bunların da en üstünü ilk müslüman olan kırk kişidir. Bunların da üstünü Aşere-i mübeşşeredir. *(Teftâzânî)*

ÂŞİR:

İslâm devletlerinde, şehir dışında durarak; müslüman tüccârdan o anda yanında bulunan ticâret malının zekâtını, müslüman olmayanlardan ise, gümrük denilen vergiyi toplayan me'mur.

Hükûmetin âşirlerle müslüman tüccardan zekâtları toplaması, onların bu ibâdeti yerine getirmelerine yardımcı olmak içindir. *(İbn-i Hümâm)*

İslâm devletlerinde yaşayan zımmî (gayr-i müslim vatandaş) ve harbî (İslâm hükûmetinden izin alarak, müslüman memleketine giden pasaportlu gayr-i müslim) tüccârın, mal ve can güvenliklerinin korunmasına karşılık her çeşit ticâret mallarından alınan vergiler de âşirler tarafından toplanırdı. *(İbn-i Âbidîn)*

Amr bin Şuayb şöyle rivâyet etti: Müslüman olmayan Menbic halkı, hazret-i Ömer'e mektûb yazarak; "Bize memleketine girmemize izin ver, ticâret yapalım. Biz kazanır size de vergi veririz" dediler. Hazret-i Ömer, Eshâb-ı kirâmı (Peygamber efendimizin arkadaşlarını) toplayıp, mes'eleyi istişâre etti, görüştü. Uygun görülünce, âşirler vâsıtasıyla uşr (gümrük vergisi) denilen bir vergi almaya karar verdiler. Harbîlerden ilk gümrük vergisi, hazret-i Ömer zamânında alındı. *(İmâm-ı Ebû Yûsuf)*

AŞK:

Şiddetli sevgi. Allahü teâlâyı ve O'nun sevdiklerini çok sevmek. Buna hakîkî aşk denir.

Hakîkî aşk, nefsi terbiye eder, ahlâkı güzelleştirir; insanın kalbinde bir ateş olup, Allah sevgisinden başka her şeyi yakar, yok eder. Hak âşığı olanın sözü, işi ve düşüncesi doğru ve saftır. *(İbrâhim Hakkı Erzurûmî)*

Aşk-ı İlâhî:

Allahü teâlâyı çok sevme hâli.

Aşk-ı ilâhînin alâmeti, Allahü teâlânın emirlerine çok uymaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

AŞR (Aşır):

On. Bir cemâat içerisinde ve daha çok cemâatle kılınan namazlardan sonra Kur'ân-ı kerîmden sesli olarak okunan on âyet veya bu mikdara yakın bir bölüm.

ÂŞÛRE GÜNÜ:

Hicrî senenin ilk ayı olan Muharrem ayının onuncu günü.

Bir kimse Âşûre günü oruç tutsa, Allahü teâlâ ona bir şehîd sevâbı verir. Âşûre günü oruçlu olan için, yedi gök ehlinin sevâbını yazar. Âşûre günü, bir mü'mine iftâr verene, ümmet-i Muhammed'in hepsine iftâr ettirmiş gibi sevâb yazılır. Âşûre günü bir yetimin başını okşıyana, Allahü teâlâ o yetimin başındaki kıllar kadar Cennet'te derece verir. *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

Muharrem ayı, İslâm dîninde kıymetli olduğu bildirilen dört aydan biridir. Aşûre gecesi bu ayın en kıymetli gecesidir. Nûh aleyhisselâm tûfânda gemisinde aşûre tatlısı pişirdiği için

müslümanların, Muharrem'in onuncu günü aşûre pişirmesi ibâdet olmaz. Bugün aşûre pişirmeyi ibâdet sanmak günâhtır. *(Muhammed Sıddîk bin Saîd)*

ATÂ:

İhsân, lütuf, bağış. Buna atiyye de denir. *(Bkz. Atiyye)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Biz (dünyâyı isteyenlerin de, âhireti isteyenlerin de) ***her birine, kısmet ettiğimiz rızkı veririz. Bu, Rabbinin atâsındandır.*** *(İsrâ sûresi: 20)*

ATEİST:

Dehrî, dinsiz.

Kötülüklerin en kötüsü, Allahü teâlâya inanmamak (ateist olmak)***tır.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ateistler, Allahü teâlâya inanmazlar. "Her şey tabîat kânunları ile vâr oluyor. Bir yaratıcı yoktur. Dehr yâni zaman ilerledikçe, her şey değişmektedir" derler. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Kitablarında din ile mücâdele eden ve "Dinleri yok etmek, materyalizmin, marksizmin alfâbesidir" diyen Lenin, iktidârı ele geçirdikten sonra Rusya'da ateistler birliğini kurmuştur. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Kendilerini akıllı, ilim adamı ve hiç yanılmaz sanan dinsizler üç kısımdır: 1) Ateistler. 2) Herşeyi tabîat yapıyor diyen tabî'iyyeciler. 3) Yunan filozofları ve bu arada Sokrat ile talebesi Eflâtun ve onun da talebesi Aristo'nun yolunda olanlar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ATEŞPEREST:

Ateşe tapan, mecûsî. Zerdüşt tarafından kurulan bâtıl dîne inanan.

Ateşperestler Cehennem'in Hutame denilen beşinci tabakasında yanacaklardır. Birini görünce kendi elini veya onun elini öpmek ve eli göğse koymak ve eğilmek ve yere kapanmak ateşperest âdetidir. *(Muhammed Rebhâmî)*

Horoz, tavuk ve vahşî hayvanları, meselâ geyiği kurban etmek haramdır. Ateşperestlere benzemek olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Nevrûz günü, ateşperestlerin bayramıdır. O gün, onların yaptıklarını yapan, bayram yapan müslümanın îmânı gider de haberi olmaz. *(Kerderî)*

ATEŞPERESTLİK:

Mecûsîlik, ateşe tapma.

Ateşperestliğin (mecûsîliğin) kurucusu Zerdüşt, mîlâddan altı yüz sene önce Hindistan'da doğdu. Brehmen din adamları tarafından kovuldu. Ateşperestliği Belh şehrinde yaydı. "İyilik tanrısı (Îzed) veya (Ormüzd) ile kötülük karanlık tanrısı (Ehrimen) olmak üzere iki tanrı vardır" dedi. (Zend) adlı kitabı ve (Avesta) denilen şerhi Avrupa'da basılmıştır. Ateşperestlik İran Şâhı İsfendiyâr tarafından İran'da yayıldı. Hazret-i Ömer İran'ı fethedince acemler müslüman oldu. Ateşperestlik Hindistan'da kaldı. *(Şemseddîn Sâmî)*

ATİYYE:

İhsan, lütuf, muhtaç olanlara yapılan bağış. *(Bkz. Atâ)*

Kim dilencilik kapısını açarsa, Allahü teâlâ dünyâda ve âhirette ona fakirlik kapısını açar. Kim Allahü teâlânın rızâsını kasdederek atiyye kapısını açarsa, Cenâb-ı Hak ona hem dünyâ, hem âhiret seâdeti ihsân eder. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Ebû Dâvûd)*

Peygamberler, ümmetleri için Allahü teâlânın atiyyesidir. Fakat Resûl-i ekrem efendimiz hediyyedir. Hediyye ile atiyye arasında fark vardır. Atiyye muhtaçlara, hediyye ise sevilenlere

verilir. *(Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî)*

AVÂM:

Amme'nin çoğulu, halk, topluluk.

1. Müctehid (âyet ve hadîslerden şer'î yâni dînî hükümler çıkaran İslâm âlimi) olmayan, mukallid (yâni mezhebinin usûl ve kâidelerini anlayıp taklîd eden).

Müctehid olmayan âlime nâkil, yâni haber iletici denir. Müctehid olmayan müftîler mukalliddir. Avâm, hadîs-i şerîflerden doğru mânâ çıkaramaz. Bunun için müctehidlerin anladıklarına uymaları, yâni onları taklîd etmeleri lâzımdır. *(Feth-ul-kadîr)*

Dînî mes'elelerde, şöyle veya böyle yapılabilir şeklinde ruhsat (izin vermek) avâmın sözü ile olamaz. Burada ancak müctehidler yetkilidir. *(Reddül-Muhtâr)*

2. Dînî ilimlerden haberi olmayan câhiller.

Avâm, fetvâ kitablarını anlıyamaz. Bunların, îmân ve ibâdet bilgilerini arayıp, sorup, öğrenmeleri farzdır. Müctehid âlimlerin de, sözleri, vâzları ve yazıları ile önce îmân, sonra dînin temeli olan beş ibâdeti öğretmeleri farzdır. *(Muhammed Es'ad)*

Sultanlar, milletin malını, zâlimler ve haydutlardan korudukları gibi; havâss yâni müctehid âlimler de, avâmın îtikâdını (inancını) bid'atçilerin (sapıkların) şerrinden korurlar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

3. Olgunlaşmamış, irşâda (öğrenip, aydınlanmaya) muhtaç. Kulluk zevkini tatmamış; nefs-i emmâresinin te'sirinden kurtulamamış olan. Tasavvufta; takvâ, ihlâs derecelerinin en aşağısında bulunan kimseler.

Avâmın orucu, yemek içmek gibi şeylerden sakınmaktır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

AVL:

İslâm mîrâs hukûkunda belirli hisse (pay) sâhiplerinin (Eshâb-ı ferâizin) mîrâstan alacakları payların toplamının ortak paydadan fazla olma hâli.

Avlde, hisse sâhibi mîrâscıların hisseleri orantılı olarak eksilir. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Zevce, ana, iki kız kardeş ve anadan iki kız kardeş bulunduğu zaman, mîrâs on ikiye taksim edilip, zevceye 3 hisse, anaya iki hisse, iki kız kardeşe sekiz hisse (her birine dörder hisse), ana bir iki kız kardeşe dört hisse (her birine ikişer hisse) verilir ki, hisseler toplamı on yedi oluyor. Şu hâlde problemin aslı on yediye (Avl) etti denir ve mîrâs on yediye taksim edilir. *(Mevkûfât)*

AVRET:

1. İslâmiyet'te akıllı ve bâliğ (ergen ve evlenecek yaşa gelmiş) olan kimsenin namaz kılarken açması veya her zaman başkasına göstermesi ve başkasının bakması haram (günâh) olan yerleri.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey Resûlüm (sallallahü aleyhi ve sellem)***! Mü'min erkeklere söyle, harama bakmasınlar ve avret yerlerini haramdan korusunlar. Îmânı olan kadınlara da söyle, harama bakmasınlar ve avret yerlerini haram işlemekten korusunlar.*** *(Nûr sûresi: 30)*

Avret yerinizi açmayınız (yâni yalnız iken de açmayınız). ***Çünkü yanınızdan hiç ayrılmayan kimseler*** (melekler) ***vardır. Onlardan utanınız ve onlara saygılı olunuz.*** *(Hadîs-i şerîf Eşi'at-ül-Lemeât)*

Hanefî mezhebinde erkeklerin avret yeri göbek altından diz altına kadardır. Diz avrettir. Kadınların ellerinden ve yüzlerinden başka yerleri, bilekleri, sarkan saçları ve ayaklarının altı

avrettir. Ancak, kadınların elleri örtecek kadar uzun kollu namazlık veya geniş baş örtüsü ile elleri örtülü olarak kılmaları daha iyi olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Konuşmaya başlamamış olan küçük çocukların avret yerleri yalnız sev'eteyn'i yâni önü ile arkasıdır. Erkek çocukların on yaşına kadar, kızların ise gösterişli oluncaya kadar galîz (kaba) avretlerine (göğüs, koltuk, böğür, uyluk, diz ve sırtlarına), bundan sonra bütün avretlerine bakmak câiz değildir, günâhtır. *(İbn-i Hümâm)*

Hamamda çok oturma. Hamamda göbeğin ile dizlerinin arasını açma. Erkeklerin ve kadınların, hamamda da avret yerlerini açmaları haramdır, günâhtır. Açan da, bakan da mel'ûndur. *(Süleymân bin Cezâ)*

2. Kadın, hanım.

Bir erkek, avretini döğerse, ben onun dâvâcısı olurum. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

ÂYÂT-I HIRZ:

Okunduğunda veya üzerinde taşındığında Allahü teâlânın muhâfazasına (korumasına) kavuşmaya vesîle (sebeb) olan âyet-i kerîmeler.

Bir köylü, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) yanına geldi. Kardeşinin ağır hasta olduğunu söyledi. ***"Hastalığı nedir?"*** buyurdukta, cin çarpması dedi. ***"Kardeşini buraya getir"*** buyurdu. Resûl-i ekrem bâzı âyetleri okuyup, hastaya üfledi. Hemen iyi olup kalktı. Bu âyet-i kerîmeler şunlardır:Fâtiha, Bekara sûresi başından dört âyet, ***(Ve ilâhiküm)***'den başlayarak (***Ya'kılûn***'e) kadar, iki defâ 163 ve 164. âyetleri, Âyet-el kürsî (***Hâlidûn***'e) kadar, Bekara sûresi sonundaki ***(Lillahi)***'den başlayan üç âyet, Âl-i İmrân sûresinin ***(şehidallahü)*** ile başlayan on sekizinci âyeti, A'râf sûresinin ***(İnne Rabbeküm)*** ile başlayan elli dördüncü âyeti, Mü'minûn sûresinin ***(Fe-teâlellahü)*** ile başlayan yüz on altıncı âyeti, Cin sûresinin ***(Ve ennehû teâlâ)*** ile başlayan üçüncü âyeti, Sâffât sûresinin başından on âyet, Haşr sûresinin sonunda ***(Hüvallâhü)*** ile başlayan üç âyet, İhlâs ve Mu'avvizeteyn sûreleridir. Abdest alıp, yedi istigfâr ve on bir salevât okuyup hastanın sıhhatine niyyet ederek,güneş doğduktan ve ikindi namazından sonra günde iki defâ âyet-i hırzı okuyup hasta üzerine üflemeli, şifâ buluncaya kadar (kırk gün kadar) devâm etmelidir. *(Abdülazîz Dehlevî)*

AYB:

Kusur ve utanılacak şey.

Her kim bir müslüman kardeşinin ayblarını, kusurlarını, kimsenin görmesini ve işitmesini istemediği şeylerini örterse, Allahü teâlâ da kıyâmet gününde onun ayblarını örter. Her kim müslüman kardeşinin meydana çıkmasını istemediği bir şeyini ortaya çıkarır ve dile verirse, Allahü teâlâ da onun ayblarını, kimsenin bilmesini istemediği hallerini meydana çıkarır ve bu sûretle kendi evi içinde de olsa onu rezil eder. Müslüman kardeşinin ayblarını örten, bir ölüyü diriltmiş gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

İnsanların ayblarını görme. İnsanların ayblarını gören onların hedefi olur. *(Câfer-i Sâdık)*

Kendisinde gördüğün bir aybdan dolayı, müslüman kardeşini kötüleme. Olur ki, aynı hataya sen de düşersin ve ondan da kötü olursun. *(Ebû Câfer bin Sinân)*

Bir kimse satın aldığı bir malda ayb bulsa, tam fiyatı ile almakta veya red etmekte muhayyerdir, serbesttir (alış verişten vaz geçebilir). *(İbn-i Âbidîn)*

ÂYET:

Alâmet, işâret, mûcize, ibret.

1- Kur'ân-ı kerîmdeki sûreleri meydana getiren cümle veya cümleciklerden her biri.

Çoğulu âyâttır.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Biz sana apaçık âyetler (helâl ile haramı, doğru ile yanlışı açıklayan) ***indirdik. Onları fâsıklardan*** (kâfirlerden) ***başkası inkâr etmez."*** *(Bekara sûresi: 99)*

Kur'ân-ı kerîmde 114 sûre, 6236 âyet vardır. Âyetlerin sayısının 6236'dan az veya daha çok olduğu bildirildi ise de, bu ayrılıklar, büyük bir âyetin, bir kaç küçük âyet sayılmasından veya bir kaç kısa âyetin bir büyük âyet yâhut sûrelerin evvelindeki besmelelerin bir veya ayrı ayrı âyet sayılmasından ileri gelmiştir. *(Ebülleys Semerkandî)*

Âyet-i kerîmeler kısa ve tam tercüme edilemez. Müfessirler âyet-i kerîmeleri tercüme değil, uzun tefsîr ederek açıklamaya çalışmışlardır. *(İbn-i Hacer-i Mekkî)*

Âyet-i kerîme yazılı herhangi bir kâğıdın âyet kısmına abdestsiz dokunmamalı, o kâğıdı belden aşağı koymamalıdır. *(Hâdimî)*

Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini, sübhâne rabbinâ şeklinde değiştirmeden okumak lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Allahü teâlânın varlığını, birliğini ve kudretini gösteren alâmet, ibret, işâret.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde insanlara yarar şeyleri, denizde akıtıp taşıyan o gemilerde, Allah'ın semâdan indirdiği suyla ölümünden sonra yeryüzünü diriltmesinde, deprenen her hayvanı orada üretip yaymasında, gökle yer arasında (Allahü teâlânın emrine) ***boyun eğmiş olan rüzgârları ve bulutları evirip çevirmesinde aklı ile düşünen bir kavm*** (topluluk) ***için nice âyetler vardır.*** *(Bekara sûresi: 164)*

3. Mûcize.

(Hakîkati) ***bilmeyenler*** (veya bilip de bilmez gözükenler); ***"Ne olur, Allah bizimle*** (senin hak peygamber olduğuna dâir) ***konuşsa, yâhut*** (bu hususta) ***bize bir âyet gelse" dediler. Onlardan evvelkiler de, tıpkı onların söyledikleri gibi söylemiş***(ler)***di. Kalbleri birbirine ne kadar da benzemiş. Bu hakîkatleri iyice bilmek isteyenlere âyetlerimizi apaçık göstermişizdir.*** *(Bekara sûresi: 118)*

Âyet-el Kürsî:

Kur'ân-ı kerîmde Bekara sûresinin, fazîletiyle bilinen 255. âyet-i kerîmesi.

Kur'ân-ı kerîmdeki âyetlerin en üstünü Bekara sûresinde bulunan Âyet-el-kürsî'dir. Bu âyet, bir evde okunduğu zaman, şeytan muhakkak oradan uzaklaşır. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Farz namazlardan sonra Âyet-el-kürsî okuyan kimse ile Cennet arasında ölümden başka mâni yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Rûh-ul-Beyân)*

Evinden çıkarken Âyet-el-kürsî'yi oku. Zîrâ, her işinde muvaffak olur ve hayırlı işler başarırsın. Peygamber efendimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: ***"Bir kimse, evinden çıkarken Âyet-el-kürsî'yi okursa, Hak teâlâ, yetmiş meleğe emreder, o kimse evine gelinceye kadar, ona duâ ile istigfâr ederler.*** (Allahü teâlâdan günâhının bağışlanmasını isterler)***"*** Evine gelince de okursan iki Âyet-el-kürsî arasındaki işlerin hayırlı olur ve fakirliğin önlenir. *(Süleymân bin Cezâ)*

Namazlardan sonra hemen Âyet-el-kürsî okumak lâzım iken, önce selâten tüncinâyı ve başka duâları okumak bid'attır, sapıklıktır. Bunları Âyet-el-kürsî'den ve tesbihlerden sonra

okumalıdır. *(Ali Mahfûz)*

Fâtiha, Âyet-el-kürsî, Kâfirûn, İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okumak hastaya şifâ verir. *(Muhammed Osman Dehlevî)*

Âyet-i Muhkeme:

Muhkem âyet. Çoğulu âyât-ı muhkemât'tır.

1. Kur'ân-ı kerîm.

İlim üçtür: Âyet-i Muhkeme, Sünnet-i Kâime (Hadîs-i şerîf) ***ve Fârîdat-ı Âdile*** (Kitaba ve sünnete uygun ilim, yâni icmâ ve kıyas). *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

2. Kur'ân-ı kerîmde mânâsı açık olan âyet-i kerîmelere verilen ad. *(Bkz. Muhkem)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Habîbim) ***sana kitâbı indiren O'dur. O'ndan bir kısmı âyât-ı muhkemâttır ki, bunlar Ümmül-kitâbdır*** (Kur'ân-ı kerîmin aslıdır, temelidir. Hükümlerde bunlara dayanılır)**.** *(Âl-i İmrân sûresi: 7)*

ÂYİSE:

Âdet yâni hayz görmekten ümidini kesmiş yaşlı kadın.

Kadın elli beş yaşlarında âyise olur. Hâmile (gebe) ve âyise kadınlardan ve dokuz yaşından küçük kızlardan gelen kanlar, hayz (âdet) kanı olmaz. Hastalık sebebiyle gelen bu kan istihâza yâni özür kanıdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

AYN:

Birşeyin kendisi.

1. Boşlukta yer kaplayan ve ağırlığı olan yâni tartılabilen her şey, madde, cisim.

Dünyâ ayn ve araz (özellikler) dan meydana gelmiştir. Meselâ kalem, silgi birer ayndır. Bunların rengi, kokusu ise, arazdır. *(Seyyid Şerîf Cürcânî, Teftezânî)*

2. Alış-verişte, belli, meydanda, mevcut ve hâzır olan veya hâzır olmayıp da bulunduğu yeri, cinsi, miktârı belli edilen mal.

Alış-verişte söz kesilirken, ayn olan malın kendisini vermek lâzımdır. Benzeri hattâ daha iyisi olması için müşteri (alıcı) zorlanamaz. Fakat müşteri rızâsı ile alırsa mukâyada satışı, yâni belli bir malı, başka belli bir mal, ile değiştirmek olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Altın ve gümüşten başka mallar, söz kesilirken tâyin etmekle (belirlemekle) ayn olurlar. Deyn olan (tâyin edilmeyen) mal altın ve gümüş, sözleşmede ayrılmadan önce kabz olunmakla (eline almak ve cebine koymakla) ayn olurlar. *(İbn-i Âbidîn)*

3. İnsanın zekât için ayırdığı ve yanında hazır bulunan malı.

Ayn olan malın zekâtını ayn olarak vermek lâzımdır. Ayn olan malın kırkta biri ayrılıp verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Deyn olan (başkasında bulunan) malın zekâtı, ayn olarak verilir. Yâni, başkasında bulunan malının zekâtını, hazır olan malından vermek lâzımdır. Hâzır malı yoksa başkasındaki malından zekât miktârını isteyip, teslim alıp, sonra bu fakire verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Ayn olan malın zekâtını deyn olarak vermek câiz değildir. Yâni hâzır olan malın zekâtı olarak fakirdeki alacağını bu fakire bağışlamak câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Ayn Harfi:

Kur'ân-ı kerîmde Ömer-ül-Fârûk'un radıyallahü anh namaz kıldırırken, ayakta okumayı bitirip, rükû'a eğildiği yeri gösteren işâret. Ayn harfi hep âyet-i kerîmelerin sonunda

bulunmaktadır.

Ayn-el-Yakîn:

1. Görerek bilme.

Ekvator gibi sıcak memleketlerde yaşayan kar görmemiş bir kimsenin kitabdan okuyarak veya birisinden dinleyerek karın ne olduğunu öğrenmesi, ilm-ül-yakîn, karı görerek tanıması, ayn-el-yakîn, karı eline ve ağzına alıp tadarak tanıması hakkü'l-yakîn olur. *(Ahmed Mekkî Efendi)*

2. Hadîs-i şerîfte bildirilen ihsân (Allahü teâlâyı görüyormuş gibi ibâdet etme) mertebesinde bir ışığın kalbde parlaması. Zamanımızda tarîkata girmiş bir çok kimse, kendilerine tasavvufçu süsü vererek vahdet-i vücudu dillerine almış, bundan yüksek mertebe olmaz sanıyor. İlm-ül-yakîne saplanıp, ayn-ül-yakînden mahrum kalmışlardır. *(İmam-ı Rabbânî)*

Ayn-ül-yakîn mertebesi ümmetin seçilmişlerine mahsûstur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

AZÂB:

İşlenen günahlar sebebiyle âhirette çekilecek cezâ.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Nîmetlerimin kıymetlerini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları artırırım. Kıymetlerini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim. *(İbrâhim sûresi: 7)*

Allahü teâlânın, bir kuluna rahmet etmiyeceğine, ona gadab ve azâb edeceğine alâmet, dünyâya ve âhirete faydası olmayan şeylerle meşgûl olması, zamanlarını lüzumsuz şeylerle öldürmesidir... *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Yâ Rabbî! Bizi gadabınla öldürme, azâbınla helâk etme ve bundan önce bize âfiyet ihsân eyle. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ı Kâinât)*

Lâ ilâhe illallah diyenler, dünyâyı dinden üstün tutmadıkça, Allahü teâlânın gadabından, azâbından kurtulurlar. Dîni bırakıp, dünyâya sarılırlarsa, bu kelime-i tevhîdi söyleyince, Allahü teâlâ onlara, yalan söylüyorsunuz! buyurur. *(Hadîs-i şerîf-Kimyâ-i Seâdet)*

Nasîhatların başı şudur ki: İslâmiyet'in sâhibi olan Peygamber efendimize uymak lâzımdır. Resûlullah'a uymayanlar, âhirette azâbdan kurtulamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın, bir kuluna rahmet etmiyeceğine, ona gazâb ve azab edeceğine alâmet, dünyâya ve âhirete fâidesi dokunmayan şeylerle meşgul olması, zamanlarını lüzumsuz şeylerle öldürmesidir. Bir kimse, ömründen bir saati Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyde geçirirse, ne kadar çok pişman olsa yeridir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ÂZÂD:

Kurtulmuş, serbest.

İnsanoğlu, gönül verdiği şeyin kulu olur. Ârifler, Allahü teâlâdan başkasına kalblerini bağlamadıklarından, O'ndan başkasının kulu olmaktan âzâd olmuşlardır. Cenâb-ı Hakk'a tam anlamıyla kul olan, O'ndan başkasına kul olmaktan âzâd olur. *(İbn-i Arabî)*

Âzâd Etmek:

Serbest bırakmak, hürriyetine kavuşturmak, kölelikten kurtarmak.

Kim kölesine bir tokat atsa yâhut onu döğse, onun keffâreti, köleyi âzâd etmesidir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Bir kimse Ramazân-ı şerîf ayında bir oruçluya iftar verirse günahları affolur. Hak teâlâ onu Cehennem azâbından âzâd eder. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb, Sahîh-i Buhârî)*

Köle âzâd etmek çok sevâbdır. İslâmiyet, öldürmeğe gelen düşmandan başka kimseyi köle yapmaz. Bu köleleri âzâd edenleri de çok beğenir. İslâmiyet, köle yapmak dîni değil, köle âzâd etmek dînidir. *(İbn-i Âbidîn)*

Âzâd Olmak:

Serbest olma, kurtulma.

Ârefe gecesi ibâdet edenler âzâd olur. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Ramazan ayı öyle bir aydır ki ilk günleri rahmet, ortası af ve mağfiret ve sonu Cehennem'den âzâd olmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

AZAMET:

1. Büyüklük, Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğü.

Kibriyâ, üstünlük ve azamet bana mahsustur. Bu ikisinde bana ortak olanı Cehennem'e atarım, hiç acımam. *(Hadîs-i Kudsî-Ebû Dâvûd)*

(Kıyâmet günü) ***Allahü teâlâ buyurur ki: "İzzetim, kibriyâm, azametim ve celâlim hakkı için yemin ederim ki ben "Lâ ilâhe illallah" diyenleri*** (Cehennem'den) ***muhakkak çıkaracağım.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Allahü teâlânın mahlûkâtı üzerinde ne kadar çok düşünürsen O'nun azamet ve kudretini o nisbette iyi anlarsın. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Kibirlenmek, insanları küçük görmek.

Yalan söyleyen, hîlekârlık yapan, insanları aldatan, zulmeden, haksızlık yapan, din kardeşlerine yardım etmeyen, azamet satan, yalnız kendi çıkarlarını düşünen bir kimse, ne kadar ibâdet ederse etsin hakîki müslüman sayılmaz. *(Hadimî)*

ÂZER:

İbrâhim aleyhisselâmın amcası ve üvey babası.

İbrâhim aleyhisselâmın babasının ismi Târûh idi. Târûh mü'min idi. Âzer putperest idi. Nemrûd taraftarı idi. Târûh ölünce, Âzer, İbrâhim aleyhisselâmın annesini aldı. Böylece üvey babası oldu. *(Senâullah Dehlevî)*

Târûh ile Âzer iki kardeş idi. Arablar amcaya da baba derlerdi. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

AZÎM (El-Azîm):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Büyüklüğüne, beşer (insan) aklının ve hiçbir mahlûkun (yaratılmışın) düşüncesinin erişemediği, hakîkatini kimsenin bilemediği zât. Allahü teâlânın büyüklüğü bildiğimiz gördüğümüz şeylerdeki büyüklük ve küçüklük gibi değildir. Bu bizim bilgimizin dışındadır. *(Bkz. Sübhâne Rabbiyel Azîm)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O (Allah) ***Aliyy'dir.*** (Mahlukların, yaratılmışların akıl, ilim ve anlayışlarının erişemediği yüceliktedir.) ***Azîm'dir.*** *(Bekara sûresi: 255)*

El-Azîm ismi şerîfini söyliyen, elem ve kederden kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

AZÎMET:

Kuvvetli irâde, istek, arzu. Haramlardan, dinde yasak edilen şeylerden sakınmakla berâber, mümkün olduğu kadar ruhsatlardan yâni dinde izin verilen kolaylıklardan uzak

durup; evlâyı, en iyi olduğu bildirilenleri, nefse zor gelenleri yapmak; takvâ yolu.

İslâmiyet'te ibâdetler için iki yol vardır: Biri ruhsat yâni, İslâmiyet'in ibâdetlerde tanıdığı, izin verdiği kolaylıklar, diğeri azîmettir. Azîmet ile amel etmek, ruhsat ile amel etmekten daha kıymetlidir. Hadîs-i şerîfte; ***"Amellerin en fazîletlisi nefse en zor gelenidir"*** buyrulmaktadır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Âlimler, sâlihler azîmet ve takvâ ile hareket ettiklerinden; bir haram işlememek için helâlları, mubahları bile terk ederlerdi. Ebû Bekr-i Sıddîk radıyallahü anh buyurdu ki: "Biz bir harama düşmek korkusundan, yetmiş helâli terk ederdik." *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Halkın incitmesine sabr etmelidir. Onlara güzel davranmalıdır, bu azîmet yoludur. Onlardan kesilmek, uzak durmak ise, ruhsat yoludur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kuvvetli, hâli elverişli olanın, azîmet olanı yapması efdaldir, daha iyidir. Güç olan işi yapmak nefse daha ağır gelir. Nefsi daha çok ezer, zayıflatır. İbâdetler de nefsi zayıflatmak, kırmak için emrolunmuştur. Zayıf, hasta, sıkışık hâlde olan kimsenin azîmet olanı yapamadığı için ibâdetlerini, işlerini terk etmemesi, ruhsat yolu ile yapması lâzımdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Azîmeti yapmaktan âciz olan özürlü kimsenin, ruhsat olanı, dinde izin verileni yapması câiz olur. Böyle kimsenin ruhsat olanı yapması azîmetleri yapmış gibi çok sevâb olur. *(Abdülvehhâb Şa'rânî)*

AZÎZ (El-Azîz):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her zaman izzet ve şeref sâhibi. Gâlib, benzeri olmayan, büyük ve küçük her şeyin O'na şiddetle ihtiyâcı olan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bilin ki, Allahü teâlâ Azîz'dir. Hakîm'dir (hikmet sâhibidir)**.** *(Bekara sûresi: 209)*

Bir kimse kırk gün ve her gün de kırk kerre el-Azîz ismi şerîfini söylerse Allahü teâlâ ona yardım eder ve onu üstün kılar. Mahlûkattan hiç birine muhtaç olmaz. *(Yûsuf Nebhânî)*

2- Kıymetli, şerefli, üstün.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde buyuruyor ki:

Ey Muhammed! De ki: Ey mülkün sâhibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden alırsın. Dilediğini azîz kılar, dilediğini alçaltırsın. Hayır (iyilik) ***yalnız senin elindedir. Doğrusu Sen her şeye kâdirsin.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 26)*

Biz zelîl bir kavim idik. Allahü teâlâ bizi İslâm ile azîz eyledi. İzzeti, Allahü teâlânın bizi azîz ettiği şeyden (İslâmiyet'ten) başkasında ararsak, Allahü teâlâ bizi eskisinden zelîl eder (alçaltır). *(Hazret-i Ömer)*

Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yerine getirirseniz azîz, getirmezseniz rezîl olursunuz. Allahü teâlânın azîz ettiği kimseyi kimse küçültemez. *(Ali Rızâ)*

Allahü teâlâ bir kimseyi azîz etmek isterse, ona günah işletmez, küçük günahlarını saymaz, affeder. Onu Cennet'ine kor. Cemâl-i ilâhîsini görmesini nasib eder. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Üç şey vardır ki müslümanları çok azîz eder: 1) Kendisine zulüm edeni affetmek, 2) Kendisine bir şey vermeyene vermek, iyilikte bulunmak, 3) Kendisini aramayanları arayıp, hallerini sormak. *(Ca'fer-i Sâdık)*

Dünyâda azîz, âhirette kurtulmak istiyen, diline sâhib olsun. *(Ca'fer-i Sâdık)*

AZÎZAN:

Azizler. Kelimenin sonundaki ân takısı Arabça'da ikilik, Farsça'da çokluk ifâde eder.

1. "İki azîz (velî)" mânâsına İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden Ali Râmitenî hazretlerine verilen lakab.

Bir defâsında Ali Râmitenî hazretlerinin evinde iki-üç gün yiyecek bir şey bulunmadı. Evdekiler ve misâfirler açlık sebebiyle çok üzüldüler. O sırada Ali Râmitenî hazretlerinin talebelerinden yiyecek satan bir genç ikrâm olarak bir şeyler getirdi. Bu nâzik anda gelen yiyeceklerden Ali Râmitenî hazretleri çok memnun oldu, yiyecekleri ev halkına ve misâfirlerine ikrâm ettikten sonra o talebesini çağırdı ve; "Getirdiğin bu yiyecekler sıkıntılı bir ânımızda imdâdımıza yetişti. Sen de bizden ne murâdın varsa iste. Çünkü hâcet kapısı şu anda açıktır." buyurdu. Talebe de; "Efendim ilimde ve evliyâlıkta size benzemek istiyorum." dedi. Ali Râmitenî hazretleri; "Ağır bir iş arzu ettin. Bunun yükünü kaldıramazsın." buyurdu. Genç ise; "Tek murâdım evliyâlıkta aynen size benzemektir." dedi. Bunun üzerine Ali Râmitenî hazretleri ona teveccüh etti, kalbini mânevî bakışlariyle temizledi Genç, Allahü teâlânın izniyle Ali Râmitenî hazretlerinin derecesine kavuştu. Bu hâle kırk gün dayandı, sonra vefât etti. Ona bir anda kendi mânevî makamlarını verip kendisi gibi yaptığı için, iki azîz mânâsında kendisine Azîzân ismi verildi. *(Molla Câmi, Muhammed Hânî)*

2. Büyükler, evliyâ.

Birisiyle oturup kalbin toparlanmazsa
Kalbindeki dünyâ düşüncesini senden almazsa
Onun ile sohbetten etmez isen teberrî (uzak durma)
Sana yardıma gelmez azîzândan hiçbiri.

AZM ETMEK:

Kalbde devamlı kalan ve yapmaya kesin kararlı olunan düşünce, kasd, niyet, karar verme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

İşlerinde Eshâbın ile meşveret et. Onlara danış. Bundan sonra bir işe azmettiğin zaman, Allahü teâlâya tevekkül et, O'na güven. *(Âl-i İmrân sûresi: 159)*

Tövbe; haram işledikten sonra, pişmân olup, Allahü teâlâdan korkmak, bir daha yapmamaya azm etmektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İnsan haram işlemeyi kalbinden geçirir, azm ederse, sonra da Allah'tan korkarak yapmazsa, günâh yazılmaz. Haram işleyince bir günah yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Tövbenin kabul edilmesi için dört şart lâzımdır: 1) Günahı için istiğfârda bulunmak, 2) İşlediği günâhı terk etmek ve pişmân olmak, 3) Bu günâhı tekrar işlememeye azm etmek, 4) Günâh işlemeye sevk eden şeylerden uzaklaşmak. *(Ahmed Nâmık-ı Câmî)*

AZRÂİL:

Dört büyük melekten biri. Rûhları almakla vazîfeli melek, melek'ül-mevt, ölüm meleği de denir.

İbrâhim (aleyhisselâm) ***Azrâil'e*** (aleyhisselâm); ***"Günâhkârların canını aldığın şekilde seni görmek isterim" deyince, melek; "Dayanamazsın" dedi. Olsun istiyorum, dedi. Kendini o sûrette gösterdi. Siyah yüzlü, tüyleri diken diken, siyah elbiseler giymiş, burnundan ve ağzından ateşler çıkıyordu. İbrâhim*** (aleyhisselâm) ***kendinden geçip, düştü. Kendine gelince meleği kendi şeklinde gördü ve; "Ey can alıcı melek, bir günahkâr senin bu şeklini gördükten sonra bir şey görmese ona yeter" dedi.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyâ-ı Seâdet)*

İyi amel işleyen, Allahü teâlâya itâat eden kullar Azrâil aleyhisselâmı en güzel bir şekilde görürler. Onun güzel yüzüne bakmaktan başka râhatlık bilmezler. *(İmâm-ı Gazâlî).*

Canlıları öldüren, ölüleri dirilten, sağlamları hasta yapan, hastaları iyi eden yalnız Allahü teâlâdır. Azrâil aleyhisselâm ölüm husûsunda bir sebebdir, vâsıtadır. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

Azrâil aleyhisselâmın gelip, canını zorla alacağı, ecel arslanının pençesini sana takacağı, can verme acılarının başına geleceği, şeytanın îmânını çalmaya çalışacağı, dostlarının "vah vah öldü, sizler sağ olun", diye evlâdına ta'ziye edecekleri vakti düşün! *(Muhammed Rebhâmî)*

Azrâil başına geldiği zaman
Kırılır ayakla kol, yavaş yavaş
Mevlâm nasîb etsin din ile îmân
Akar gözlerimden yaş, yavaş yavaş.

Bir gün terâzî kurulur, dünyâ işleri sorulur
Helal lokma yimeyipte, cevap vermek ne müşkildir
Hasta olup yıkılınca, gözler göke dikilince
Azrâil aleyhisselâm gelince necât (kurtuluş) bulmak nemümkündür?

(M. Sıddîk bin Saîd)

AZZE VECELLE:

Allahü teâlânın ismi söyleyince, işitince ve yazınca "O, Azîz ve Celîldir (yücedir)" mânâsına söylenilen ve yazılan saygı ifâdesi.

Allahü teâlânın ism-i şerîfini söyleyince, işitince, yazınca (Sübhânellah), (Tebârekallah), (Celle-celâlüh), (Azze-ismüh), (Celle-kudretuh) veya (teâlâ) gibi ta'zîm (hürmet ve saygı) ifâdelerinden birini söylemek, yazmak; birincisinde vâcib, lâzım, tekrârında ise müstehabdır, iyidir. (Allah buyurdu ki...) veya (Allah teâlâ buyurdu ki...) dememeli, (Allahü teâlâ buyurdu ki...) demelidir. Bunun gibi, yalnız (Kur'ân) dememeli, dâimâ (Kur'ân-ı kerîm) demelidir. *(Kerderî, Birgivî ve Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

B

BÂB:

1. Kapı.

Mescîd-i Nebî'nin şimdi beş bâbı vardır. İkisi batı duvarında olup, kıbleye yakın olana Bâb-üs-selâm, kuzey köşesine yakın olana Bâb-ür-rahme adı verilir.

2. Bir kitâbın bölümlerinden her biri.

Riyâd-un-nâsihîn kitâbı ikinci kısım ikinci bâbı birinci faslında diyor ki: Tövbe kalb ile, dil ile ve günâh işliyen âzâ ile olmalıdır. Kalb pişmân olmalı, dil duâ etmeli ve yalvarmalı, âzâ da günâhtan çekilmelidir.

3. Bozuk bir yol olan Bâbîliğin kurucusu Ali Muhammed'in kendisine verdiği ad. *(Bkz. Bâbîlik)*

El-Bâb Ali Muhammed kendisinin beklenen imâma açılan bir bâb (kapı) olduğunu söyledi, daha sonra da peygamberlik iddiâsında bulundu. El-Bâb Ali Muhammed'in kendisine bâb demesi sebebiyle kurduğu bozuk yola Bâbîlik adı verildi. *(Muhammed Ebû Zühre)*

Bâb-ı Cibrîl:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Medîne-i münevverede yaptırdığı mescidinin doğu tarafındaki kıbleye yakın olan kapısı. Bu kapıya, hazret-i Osman'ın evinin karşısında bulunması sebebiyle Bâb-ı Osmân; Resûlullah efendimiz hazret-i Osman'ın evini

ziyâret etmek üzere bu kapıdan girip çıkmayı âdet edindikleri için Bâb-ün-Nebî de denilmiştir.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Kureyzâ yahûdîleri üzerine sefer düzenlendiği zaman, Cebrâil aleyhisselâm Peygamber efendimize yardım için geldiğinde Bâb-ı Cibrîl önünde beklemişti. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Bâb-ür-Rahme:

Rahmet kapısı. Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin yaptırdığı mescidin batı duvarındaki iki kapıdan biri. Bâb-ül-Âtike ve Bâb-üs-Sûk diye de bilinir.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem bir Cumâ günü hutbede iken batı tarafındaki kapıdan gelen bir kimse; "Yâ Resûlallah! Susuzluktan hayvanlarımız, âile ve çocuklarımız perişân oldu. Bizim için cenâb-ı Hakk'a duâ edin de yağmur ihsân buyursun" deyince, Peygamber efendimiz mübârek ellerini kaldırıp duâ buyurdular. Bu sırada Sel dağının üzerinde rahmet alâmetleri (bulutları) belirip yağmur yağdı. Bu sebeple bu kapıya Bâb-ür-Rahme denildi. *(Ebû Abdullah Tilemsânî)*

Bâb-üs-Selâm:

1. Mekke-i mükerremede bulunan Mescid-i Haram'ın doğu tarafına açılan kapı. Bâb-ı Şeybe de denir.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem otuz beş yaşında iken, yağan yağmur ve seller sebebiyle Kâbe-i muazzama tahrîb olmuştu. Yeniden inşâ edilmesi sırasında Hacer-ül-Esved taşının yerine konulması husûsunda kabîleler arasında anlaşmazlık çıktı. Nihayet Bâb-ı Şeybe kapısı tarafından ilk gelecek kimsenin hakemliğini kabûl etmek üzere anlaştılar. O kapıdan ilk olarak Muhammed aleyhisselâmın geldiğini gördüler. Peygamber efendimizin hükmüne râzı olup Hacer-ül-Esved'i yerine koydular. Anlaşmazlığa son veren Muhammed aleyhisselâm bu kapıdan Kâbe-i muazzamanın yanına geldiği için Bâb-üs-Selâm adı verildi. *(İbn-i Hişâm ve Abdülhak Dehlevî)*

2. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Medîne-i münevverede yaptırdığı Mescid-i Nebî'nin batı duvarında kıbleye yakın olan kapısı. Bâb-ı Mervân diye de bilinen bu kapı, Mescid-i Nebî'nin beş kapısından en büyüğü ve en zînetlisidir (süslüsüdür).

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem vefâtından önce Eshâb-ı kirâmın evlerinden mescide açılan kapıların kapatılmasını emir buyurduğunda, sâdece Ebû Bekr-i Sıddîk'in (r.anh) kapısının açık kalmasını istemişti. Bâb-üs-Sıddîk adıyla bilinen bu kapı, Bâb-üs-Selâmın sol tarafından üçüncü küçük kapıdır. *(Eyyûb Sabri Paşa ve Ahmed Cevdet Paşa)*

Bâb-üt-Tevessül:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Medîne-i münevverede yaptırdığı mescidin kuzeye açılan kapısı. Bu kapı Osmanlı sultanlarından Abdülmecîd Han tarafından yeniden yaptırıldığından Bâb-ı Mecîdî diye de bilinir.

Hicretin ikinci senesi Receb ayında, kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye dönmesi emr olununca, mescidin Mekke'ye karşı olan kapısı kapatılıp, karşısına, Şam tarafına yeni bir kapı açıldı. Şimdi bu kapıya Bâb-üt-Tevessül denmektedir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

İlk Mescid-i Nebî'nin üç kapısı vardı. Mihrâbı Bâb-üt-Tevessül yerinde idi. Şimdiki mihrâbın yerinde bulunan kapısından cemâat girer çıkardı. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

BÂBÎLİK:

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İran'da el-Bâb Ali Muhammed isminde bir acem tarafından ortaya çıkarılan bozuk yol. Kendisinin Mehdî olduğunu iddiâ eden, beklenen

imâma açılan bir bâb (kapı) olduğunu söyleyen Ali Muhammed'e el-Bab, onun yoluna da Bâbîlik denildi. Daha sonra Behâîlik adıyla devâm etti. *(Bkz. Behâîlik)*

BÂĞÎ:

Âsî. Haksız olarak devlet başkanına isyân eden. Çoğulu buğât'tır.

Bâğîler başkaldırınca, devlet başkanı onların isyân etme sebeblerini araştırır. Niçin isyân ettiklerini sorar ve kendisine itâate dâvet eder. Şâyet bâğîler, yapılan dâveti kabûl etmeyip, harbe başlarsa, devlet başkanı, onların topluluklarını dağıtıncaya kadar harb eder. *(İbn-i Âbidîn)*

Haksız olarak devlet başkanına baş kaldıran bâğîler döğüşürken öldürülünce, namazları kılınmaz. Bunları yıkamak da câiz değildir. *(İbn-i Nüceym)*

BAHÎL:

Cimri. *(Bkz. Cimrilik)*

Bahîl, Allahü teâlâdan, Cennet'ten ve insanlardan uzaktır. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Cömert olan câhil, Allahü teâlâya, bahîl olan âbidden (çok ibâdet edenden) ***daha sevimlidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Allahü teâlâ kıyâmet günü, üç kimse ile konuşmayacak, hepsine çok acı azâb yapacaktır. Zinâ eden ihtiyâr, başa kakan bahîl ve kibirli olan fakir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

BAHT:

Tâlih, nasîb, kısmet.

Bahtı açık olan ve işi rast gelen her kişi mutlu sayılmaz. Bahtlı, ancak cenâb-ı Hakk'ın, emirlerine uymakta ve yasaklarından kaçınmakta muvaffak (başarılı) ettiği kalben huzûrlu kimsedir. *(Ahmed Rıfat)*

BAHTİYÂR:

Tâlihli, mes'ûd, mutlu.

Bahtiyâr kişi, her zaman bulunduğu hâlden memnun, dâimâ nasîbine râzı ve şükredici olup, kimseye ihtiyâcını arzetmez. *(Ahmed Rıfat)*

Ey mes'ûd ve bahtiyâr kardeşim! Amel ve ibâdet, niyet ile dürüst ve doğru olur. Kâfirlere karşı muhârebeye giderken, önce niyeti düzeltmelidir. Ancak, bundan sonra sevâb kazanılır. Muhârebeye gitmekten maksad; Allahü teâlânın ismini, dînini yaymak ve yükseltmek ve din düşmanlarını zayıflatmak ve bozguna uğratmak olmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

BÂİN:

1. Ayırıcı. Talâk-ı bâin.

2. Tasavvuf'ta bir terim. İnsanlardan uzak olan. *(Bkz. Kâin ve Bâin)*

Bâin Talak:

Boşamada kullanılan sözleri söyler söylemez, evliliği sona erdiren boşama. *(Bkz. Talâk)*

BÂİS (El-Bâisü):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Öldükten sonra, kabirlerinde çürümüş ve dağılmış olan cesedleri diriltip mahşere, (arasât meydanına) sevkeden, gönderen.

Kim uyumazdan önce elini göğsüne koyar ve yüz kerre el-Bâisü ismi şerîfini söylerse, Allahü teâlâ onun kalbini nurlandırır, ilim ve hikmet ile doldurur. *(Yûsuf Nebhânî)*

BÂKÎ (El-Bâkî):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Devamlı, ebedî, sonsuz.

Varlığının sonu olmayan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ancak) ***celâl ve ikrâm sâhibi olan Rabbinin zâtı bâkîdir.*** *(Rahmân sûresi: 27)*

Allahü teâlâ kadîmdir, ezelîdir. Varlığından evvel yokluk olamaz. Kadîm ve ezelî olan, öncesi, başlangıcı olmayan bâkî ve ebedî olur. Hâdis ve mahlûk (sonradan yaratılmış) olan, fânî (yok olucu) ve muvakkat (geçici) olur. *(İmâm-ı Rabbânî).*

El-Bâkî ismi şerîfini bin kerre söyleyen kimse, zarar ve kederden korunmuş olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

BÂLİĞ:

Bülûğa eren, ergenlik çağına gelen. Cünüp olup, gusül (boy) abdesti almağa başlayan, evlenecek yaşa gelen erkek. *(Bkz. Âkıl-Bâliğ)*

BÂLİĞA:

Bülûğa eren, ergenlik çağına gelen. Hayız (regl) görmeye başlayan, evlenecek yaşa gelen kız. *(Bkz. Âkıl Bâliğ)*

BÂRÎ (El-Bâri):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Yaradan, yoktan var eden. Yarattıklarını farklı şekiller ve özelliklerle birbirinden ayıran.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ Bârî'dir. *(Haşr sûresi: 24)*

Yedi gün arka arkaya yüz defâ el-Bârî ism-i şerîfine devam eden belâlardan selâmet bulur, kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

BARNABAS İNCÎLİ:

Hazret-i Îsâ'nın havârîlerinden biri olan Barnabas'ın, Îsâ aleyhisselâmdan görüp işittiklerini doğru şekilde yazıp derlediği İncil.

Îsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâ tarafından göğe kaldırılınca, hakîkî İncil kaybolup İncil adıyla bir takım kitaplar yazıldı. Bunun üzerine Barnabas, hazret-i Îsâ'dan görüp işittiklerini bir araya getirdi. Barnabas İncîli denen bu kitap hazret-i Îsâ'dan sonra ilk üç yüz senede elden ele dolaşıp okundu. Mîlâdî 325 senesinde İznik rûhânî meclisi, İbrânice yazılı İncillerin kaldırılmasına karar verince, Barnabas İncîli ve nüshaları yakıldı. Pâkistan Kur'ân-ı kerîm Cemiyeti büyük bir gayretle imhâ edilmeyen bir İngilizce nüshasını bulup, tekrar basmaya muvaffak olmuştur. *(Müslimmerks Mecmûası-Pâkistan)*

Barnabas İncîli'nden bir bölüm şöyledir:

"Ben bu dünyâya, cenâb-ı Hakk'ın dünyâya selâmet getirecek olan Resûlünün (Muhammed aleyhisselâmın) yolunu hazırlamak için geldim. Fakat sizler dikkat ediniz. O gelinceye kadar bir çok yalancı peygamberler çıkabilir. Benim İncîl'im bozulabilir." (*72. Bâb)*

BA'S:

Dirilme, diriltme, diriltilme. Kıyâmet koptuktan sonra Allahü teâlâ tarafından ölülerin diriltilmesi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ kabirlerde olanları elbette ba's eder. *(Hac sûresi: 7)*

Ölüler, kefenleri ile ba's olunur. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Ba'se inanmak lâzımdır. Kemikler, etler çürüyüp toprak ve gaz olduktan sonra, hepsi bir

araya gelecek, rûhlar bedenlerine girip, herkes mezârlarından kalkacaktır. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

Ba'se inanmıyan birini görürsen, ona de ki: "Ben inanıyorum. Senin dediğin doğru çıkarsa, benim hiç zarârım olmaz. Benim dediğim doğru olunca, sen sonsuz olarak ateşte yanacaksın!"*(Hazret-i Ali)*

İsrâfil aleyhisselâm, sûr'a (bizce nasıl olduğu bilinmeyen boruya) iki defâ üfürecektir. Birincisinde; Allahü teâlâdan başka her diri (canlı) ölecektir. İkincisinde; hepsi tekrar ba's olunacaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

BASAR:

Âletsiz ve şartsız olarak, gizli ve âşikâr (açık) her şeyi görmesi mânâsına, Allahü teâlânın sübûtî sıfatlarından biri.

Allahü teâlânın Basar sıfatı ezelî ve ebedîdir. Zâtı ile kâimdir. O'nun basar sıfatı, göze, herhangi bir âlete ve ışığa bağlı değildir. Karanlık bir gecede kara karıncanın siyah bir taş üzerinde yürüdüğünü görür. *(İmâm-ı Birgivî)*

BASÎR (El-Basîr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Gizli ve açık her şeyi hakkıyle görücü. *(Bkz. Basar)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Şüphesiz O, semî'dir (her şeyi hakkıyle işitendir)***, Basîr'dir.*** *(İsrâ sûresi: 1)*

Bir kimse Cumâ namazından sonra yüz kerre el-Basîr ism-i şerîfini söylerse, Allahü teâlâ onun kalb gözünü açar. *(Yûsuf Nebhânî)*

BASÎRET:

İşlerin iç yüzünü görebilme; kalb gözü.

Gözü âmâ (görmeyen) ***kimse kör değildir. Asıl âmâ basîreti kör olan kişidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Deylemî)*

Allahü teâlâ mü'minlere basîretler ve nûrlar lütûf eylemiştir. Onlar bu sâyede işlerin iç yüzünü anlarlar. Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem ***"Mü'min Allah'ın nûru ile nazar eder"*** hadîs-i şerîfi bu mânâda anlaşılmalıdır. *(İmâm-ı Kuşeyrî)*

BÂSİT (El-Bâsit):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kullarından bâzısına rızkı az, bâzısına çok veren, sadakaları kabûl edip sevâb veren. Bâzısının rûhunu kabzeden (alan) bâzısının ömrünü uzatan, bâzısının kalbini daraltıp hayırlara (iyiliklere) rağbetsiz, bâzısınınkini ise geniş yapıp, hayırlara arzulu kılan.

Bir kimse ellerini açıp, el-Bâsit ismi şerîfini söylese geçimi genişler. Bol rızka kavuşur. *(Yûsuf Nebhânî)*

BAST:

Tasavvufta gönül ferahlığı, rûhen rahatlama. Sıkıntı ve gönül darlığının zıddı.

Kabz ve bastın ikisi de kalbe gelen hâllerdendir. Sanki yolumuzun erkânından, şartlarındandırlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabz (Gönül darlığı) ve bast insanı uçuran iki kanat gibidir. Kabz, sıkıntı hâsıl olunca, üzülmeyiniz. Bast hâli gelince de sevinmeyiniz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Güzel sesle, tecvîde uyarak okunan Kur'ân-ı kerîmi dinlemek, kalbdeki kabzı (sıkıntıyı)

bast hâline çevirir. *(Muhammed bin Mahmûd)*

BÂT SATIŞI:

Şartsız, kesin satış, alış-verişte şart koşmama.

Bât satışında ikrah (zorlama), muhayyerlik gibi şartlar bulunmaz ve satın alınan mal geri verilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

BÂTIL:

1. Fânî, geçici, devamlı olmayan, yok olan.

En güzel söz, (şâir) ***Lebîd'in "Allahü teâlâdan başka her şey bâtıldır" sözüdür.*** *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Mazharî)*

2. Abes, boş, boşuna, sebebsiz yere, yok yere.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Göğü, yeri ve bunların arasında bulunan şeyleri biz bâtıl olarak yaratmadık. (Bilâkis, kudretimize ve birliğimize delîl olsunlar diye yarattık.) *(Sâd sûresi: 27)*

3. Hırsızlık, gasb, kumar gibi dînin helâl etmediği, izin vermediği kazanç yolu.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Aranızda birbirinizin mallarını bâtıl (yollar) ***ile yemeyin.*** *(Bekara sûresi: 188)*

Bir kimsenin malını içki, kumar ve zinâ gibi dînin yasakladığı şeylere harcaması da bâtıl (yol) ile yemektir. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

4. Şirk, putlara tapmak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Hak (İslâmiyet) ***gelince bâtıl gider. Bâtıl her zaman gidicidir.*** *(İsrâ sûresi: 81)*

Bâtıl Satış:

Sahîh olmayan, yâni dînen bulunması lâzım gelen şartların hepsi veya bir kısmı bulunmayan satış, alış-veriş. Satılacak malın mütekavvim olması (kullanılmasına dînen izin verilmesi, kıymetli ve kullanılabilir olması) bu şartlardandır. Buna göre; domuz, içki ve denizdeki balık mütekavvim değildir.

Bâtıl satışlar câiz değildir, haramdır, günâhtır. Bâtıl satışla müşteri malı teslim alsa bile mülkü olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Mülkü olmayan şeyi satmak bâtıldır. Meselâ havadaki kuşu, denizdeki balığı yakalamadan satmak bâtıldır. *(Mecelle)*

BÂTIN:

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). His (duyu) organları ile hissedilemiyen, hayâl gücü ile hayâl edilemiyen, akıl ile anlaşılamayan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ Bâtındır. *(Hadîd sûresi: 3)*

2. Kalb ve rûh, iç âlem, gönül.

Bütün âzâları (organları) İslâmiyet'in emirlerini yapmakla süsledikten sonra, bâtına teveccüh etmeli (yönelmeli), böylece yapılan ameli, ibâdeti gafletten, Allahü teâlâyı unutarak yapmaktan uzak tutmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bu dünyâda, amel, ibâdet lâzımdır. Bu amellerin, bâtına çok yardımı vardır. Bâtının

ilerlemesi, zâhirin (görünüşün, bedenin) İslâmiyet'e uymasına bağlıdır. O hâlde bu dünyâda her zaman, zâhir de bâtın da İslâmiyet'e muhtaçtır. Bedenin işi İslâmiyet'e uymak, bâtının işi de, İslâmiyet'in (ona uymanın) meyvelerini toplamaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Öyle yaşayınız ki, etrâfınızda bulunanların bâtınları toparlansın. *(İmâm-ı Rabbânî)*

BÂTINİYYE:

Mecûsîlikteki ve çeşitli bâtıl dinlerdeki inanışları İslâm dînindenmiş gibi göstermeye çalışan İranlı Meymûn bin Deysân el-Kaddah tarafından kurulan bozuk yol.

Bâtıniyye; "Kur'ân-ı kerîmin zâhirî, açık ve anlaşılır mânâsı olduğu gibi, bâtınî, gizli mânâsı da vardır. Bâtınî mânâsı lazımdır. Zâhirî, görünen mânâsı lazım değildir." derler. Bu fırka, Seb'iyye, Hurremiyye, Muhammire, Ta'limiyye, Karamita, Bâbekiyye, Haşhâşiyye, İsmâiliyye isimleriyle de anılır. *(Şehristânî, Ebû Zühre)*

Bâtıniyye fırkasında olanlar; Kur'ân-ı kerîmin zâhir mânâsını bırakıp bâtın dedikleri kendi uydurdukları şeylere inandılar. Hâlbuki Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem, Kur'ân-ı kerîmin zâhir, açık mânâsını bildirdi. Zâhir mânâyı bırakıp gizli mânâ uydurmak küfr olur. *(Şehristânî)*

Kur'ân-ı kerîmin âyetlerine, kelimelerin açık, meşhûr mânâları verilir. Bu mânâları değiştirerek bâtınîlere uyanlar, kâfir olur. *(İmâm-ı Birgivî, Nesefî)*

BÂYİ':

Satan, satıcı, dînimizce satış yapabilme ehliyetine sâhib kimse.

Bâyi'in satış yapabilmesi için akıllı olması şarttır. Bâyi', malın aybını müşteriden (alıcıdan) gizlememeli, hepsini olduğu gibi göstermelidir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, buğday satan birisinin buğdayına mübârek parmaklarını sokup içinin yaş olduğunu görünce; ***"Bu nedir?"*** buyurdu. Buğday satan kimse; "Yağmur ıslatmıştır" deyince; ***"Niçin saklayıp göstermiyorsun? Hîle eden bizden değildir"*** buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

BAYRAM:

1. İslâm dîninin bildirdiği ve müslümanların neşelenip sevindikleri Fıtr (Ramazan) ve Kurban bayramı.

Resûlullah efendimiz, Medînelilerin câhiliyye âdetlerinden kalma bayramları kutladıklarını görünce; ***"Allahü teâlâ size onlardan daha hayırlı iki bayram*** (Ramazan ve Kurban bayramı) ***ihsân buyurdu"*** diyerek, sevinç ve neş'e günlerini göstermiştir. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Rahmet kapıları dört gece açılır: O gecelerde yapılan duâ, tövbe red olmaz. Fıtr (Ramazan) ***ve Kurban bayramının birinci geceleri, Şâban*** (ayının) ***on beşinci*** (Berat) ***gecesi ve Arefe gecesi.*** *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Arabî aylardan Şevvâl ayının birinci günü Ramazan (Fıtr) bayramı, Zilhicce ayının onuncu günü Kurban bayramıdır. Ramazan bayramı üç, Kurban bayramı ise dört gündür. Bu günlere; günâhlar affedildiği ve müslümanların sevinçli, neş'eli günleri tekrar geri geldiği için (İyd) yâni bayram denildi. *(Seyyid Abdülhakîm bin Mustafâ)*

2. Cumâ günü.

Günlerin en kıymetlisi Cumâdır. Cumâ günü, bayram günlerinden ve aşûre gününden daha kıymetlidir. Cumâ, dünyâda ve Cenet'te mü'minlerin bayramıdır. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsıhîn)*

Cumâ, mü'minlerin ve gök ehlinin bayramıdır, Cennet'te bayram günüdür. *(Hadîs-i şerîf-Huccet-ül-İslâm)*

3. Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınarak, günâh işlemeden, haram lokma yemeden geçirilen günler.

Hazret-i Ali bir kalabalığı eğlence içinde görüp böyle eğlenip neş'elenmelerinin sebebini sorduğunda onlar; "Bugün bayramımızdır" dediler. Bunun üzerine hazret-i Ali de; "Günâh işlemediğimiz günler de bizim bayramımızdır" buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Bayram bineklere binenler için değildir
Ancak hatâ ve isyânı bırakanlar içindir.

(Behlül Dânâ)

4. Müslümanın rûhunu teslim (vefât) edeceği zaman rahmet meleklerini ve Cennet hûrîlerini görmenin zevkiyle can verme vakti.

Bayram Namazı:

Fıtr (Ramazan) ve Kurban bayramının birinci günü güneş doğduktan yaklaşık 45 dakika sonra erkeklerin cemâat hâlinde kılmaları vâcib olan iki rek'atlik namaz.

Bayram namazının şartları, Cumâ namazının şartları gibidir. Burada namazdan sonra okunan hutbe sünnettir. *(İbrâhim Halebî)*

BAYRAMİYYE:

Anadolu'da yetişen evliyânın büyüklerinden Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin tasavvuftaki yolu. Bayramiyye yolu bir koldan Bâyezîd-i Bistâmî'ye diğer koldan Hasen-i Basrî'ye ulaşır.

Hacı Bayram-ı Velî, ömrünün sonuna kadar İslâmiyet'i yaymak için çalıştı. Vefâtından sonra Bayramiyye yolunu talebelerinden Akşemseddîn ile Bıçakçı Ömer Efendi devâm ettirdiler. *(Hüseyin Vassâf)*

Bayramiyye yolunda esâs maksad, Allahü teâlâdan başka herşeyin sevgisini kalbden çıkarmak ve gönlü Allah sevgisi ile doldurmaktır. Buna gönle varmak denir. *(Sâdık Vicdânî)*

BÂZGEŞT:

Nakşibendiyye yolunda on bir temel esastan biri. Sâlik'in (tasavvuf yolcusunun) Kelime-i tevîhdden sonra kalbinden; "İlâhî! Maksûdum Sensin. Matlûbum (maksadım) Senin rızândır."demesi.

Bâzgeşt, zikr (Kelime-i tevhîdi söylemek ile hâsıl olan kalb uyanıklığının devam etmesi, kalbin Allahü teâlâdan başkasına bağlılıktan kurtulması içindir. Kelime-i tevhîd söylemek, kalbdeki her türlü düşünceyi giderir. Yalnızca Allahü teâlâyı anmak kalır. Böylece kalb, Allahü teâlâyı anmaktan başka her şeyden boşalır. *(Şeyh Ali bin Vâiz Hirevî)*

BEDBAHT:

Tâlihsiz. Bahtıkara.

Beş şey bedbahtlık alâmetidir: Kalb katılığı, Allah korkusundan ve günâhlarını hatırlayarak ağlamamak, utanmamak, dünyâya fazla rağbet etmek, uzun emelli olmak. *(Fudayl bin Iyâd)*

Evlâd, ana baba elinde bir emânettir. Çocukların temiz kalbleri kıymetli bir cevher gibidir. Mum gibi her şekli alabilir. Küçük iken, hiç bir şekle girmemiştir. Temiz bir toprak gibidir. Temiz toprağa hangi tohum ekilirse, onun meyvesi hâsıl olur. Çocuklara îmân, Kur'ân ve Allahü teâlânın emirleri öğretilir ve yapmağa alıştırılırsa, din ve dünyâ seâdetine ererler. Bu seâdette anaları, babaları ve hocaları da ortak olur. Eğer bunlar öğretilmez ve alıştırılmaz ise, bedbaht olurlar. (İmâm-*ı Gazâlî)*

Allahü teâlânın beğenmediği şeyleri isteyen ne kadar bedbaht ve zavallıdır. (İmâm-*ı*

Rabbânî)

BEDDUÂ:

Bir kimsenin aleyhine yapılan duâ.

Kendinize, evlâdınıza, bedduâ etmeyiniz. Allah'ın kaderine râzı olunuz. Nîmetlerini artırması için duâ ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ananın, babanın çocuğuna olan ve mazlûmun zâlime olan bedduâları red olunmaz. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn-i Mâce)*

BEDEL:

Bir şeyin yerini tutan, yerine geçen; başkasının yerine iş yapan kimse.

Hasta için hacca gitmek farz değildir. Hac farz olduktan sonra gitmeyip de sonraki seneler hastalanan kimse, yerine başkasını kendi memleketinden bedel göndermesi veya bunun için vasiyyet etmesi lâzımdır. Sonraki seneler iyi olup kendisi giderse, tehir günâhı afv olur. *(İbn-i Hümâm)*

BEDEVÎ:

Sahrada, çölde ve vahada göçebe halde yaşayanlar.

Medîne-i münevvere çevresindeki Müzeyne, Cüheyne, Eslem, Eşca' kabîleleri bedevî idi. Peygamber efendimiz Hudeybiye sulhünün yapıldığı sene umre için Mekke'ye gitmeye karar verdikleri sırada, Kureyş'in herhangi bir taarruz (saldırı) ihtimâline karşı bu kabîlelerin de berâberlerinde bulunmasını istediler. Fakat bedevîler korkularından bu şerefli dâvete uymayıp özür dilediler. Bu sebeple Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurdu:

(Henüz kalplerinde îmân yerleşmemiş olan Kureyş müşriklerinden korkarak) ***geri kalan bâzı bedevîler sana; "Mallarımız ve âilelerimiz bizi*** (seninle gitmekten) ***alıkoydu. Bu sebeple Allahü teâlâdan bizim için af ve mağfiret dileyiver" diyecekler. Onlar kalblerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler*** (Yoksa, senin kendileri için istiğfâr etmene veya etmemene aldırmazlar)**.** *(Feth sûresi: 11) (Senâullah Dehlevî, Taberî)*

BEDEVİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Seyyid Ahmed Bedevî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Bedeviyye yolunun büyüğü Seyyid Ahmed Bedevî (r.aleyh) talebelerine buyurdu ki:

Allahü teâlânın kullarından birine bir musîbet gelince, sakın sevinmeyin. Gıybet ve dedikodu yapmayın. İnsanlar arasında söz taşımayın. Size eziyet vereni ve zulmedeni affedin. Kötülük yapana iyilikle karşılık verin. Size vermiyene siz verin. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

BEDÎ' (El-Bedî'):

Allahü teâlânın esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Daha önce benzeri olmayan, görülmemiş, işitilmemiş, bilinmeyen şeyleri yoktan var eden, yaratan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Allah) ***göklerin ve yerin Bedî'idir. O, bir şeyin olmasını irâde edince*** (dileyince), ***ona "ol" der, o da olur.*** (*Bekara sûresi: 117)*

El-Bedî' ismi şerîfini yetmiş bin kerre söyleyen kimse, kendisine gelecek olan musîbetten kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

Bedî' İlmi:

Lafz (söz) ve mânâ ile ilgili bâzı san'atlar ile sözün süslenmesini öğreten ilim.

Kur'ân-ı kerîm Bedî', Meânî ve Belâğat ilimlerinin incelikleri ile doludur. Arabî lisânın

inceliklerini bilmiyen kimse, arabî okuyup yazsa bile Kur'ân-ı kerîmi anlıyamaz. Bu incelikleri bilenler bile anlıyamamış, çok yerlerini onlara Peygamber efendimiz açıklamıştır. *(Abdülganî Nablüsî)*

BEDR GAZVESİ:

Peygamber efendimizin Mekkeli müşriklerle yaptığı ilk savaş. Bu muhârebede müslümanlar üç yüz on üç, müşrikler bin kişiydi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Bedr muhârebesinde düşmana nisbetle daha az ve zayıf olduğunuz hâlde, Allahü teâlâ size yardım etti, kesin zafer verdi. Allah'tan korkun ki, şükretmiş olasınız. *(Âl-i İmrân sûresi: 123)*

Bedr harbinde Eshâb-ı kirâm güç durumda kaldıkları sırada sevgili Peygamberimiz; ***"Yâ Rabbî! Bana vâdettiğin yardımı lütfet!"*** diye duâ ettiğinde, Enfâl sûresinin 9. âyet-i kerîmesi nâzil olup (inip), meleklerin müslümanlara yardım için gönderildikleri şöyle bildirilmiştir: ***"O vakit Rabbinizden yardım ve zafer istiyordunuz da O size; "Gerçekten ben arka arkaya bin melâike ile*** (meleklerle) ***imdâd ediyorum" diye duânızı kabûl buyurmuştu.*** *(İbni Abbâs, Taberî, Kurtubî)*

Cebrâil (aleyhisselâm) ***bana gelip dedi ki: "Bedr Gazvesi'nde bulunanları nasıl sayarsınız?" Ben; "Onlar ümmetimin en hayırlıları*** (üstünleri)***" dedim. Cebrâil*** (aleyhisselâm)***; "Meleklerden*** (o muhârebede) ***hazır bulunanlar da bizim yanımızda aynen böyle olup, meleklerin en hayırlılarıdır" dedi.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Bedr Gazvesi'nde her birimiz bir müşrikin başına kılıcımızı salladığımız zaman, daha kılıç hedefine varmadan, kâfirin kellesinin bedeninden ayrılıp yere yuvarlandığını görüyorduk. *(Sehl radıyallahü anh)*

BEHÂÎLİK:

Müslüman görünüp İslâmiyet'i içerden yıkmak için çalışan El-Bâb Ali Muhammed ismindeki bir acemin talebesi olan Behâullah'ın, kurduğu bozuk yol.

Behâîlere göre namaz, Hayfa'ya karşı durup, Allah'ı düşünmektir. Namaz ferdî olup duâdan ibârettir. Oruç, 2 Mart-21 Mart arası on dokuz gün tutulur. 21 Mart günü Oruç bayramı olup, Behâî yılının ilk günüdür. Hacları, El-Bâb Ali Muhammed'in Şirâz'daki evini veya Behâullah'ın Bağdâd'daki evini gidip görmektir. On dokuz sayısını kutsal sayan Behâîleri umûmî adâlet evi dedikleri, yüksek meclislerine seçilen on dokuz kişi idâre eder. Her Behâî, senelik kazancının beşte birini bu hey'ete vermeye mecbur tutulur. *(Muhammed Ebû Zühre)*

BEKÂ:

1. Allahü teâlânın sıfatlarından. Allahü teâlânın varlığının sonsuz olması, hiç yok olmaması.

2. Bekâ-billah.

Fenâ ve bekâdan ilk bahs eden Ebû Saîd Harrâz'dır. *(Molla Câmî)*

Bekâ-Billah:

Dâimâ Allahü teâlâyı anma ve hatırlama hâli üzere olma. Hakîkî kulluk derecesi. Fenâ fillah'tan sonraki makam.

Hakk'ul-yakîn bilgisi (hakîkate kavuşmak) bekâ-billah makâmında hâsıl olur. *(Ahmed Fârûkî)*

Bekâ-billaha kavuşmadan önce huzûrun, yâni her an Allahü teâlâ ile olma hâlinin devam

etmesi mümkün değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tasavvufta fenâ ve bekâ'dan ilk bahs eden Ebû Saîd-i Harrâz'dır. *(Molla Câmî)*

BEKARA (Bakara) SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin ikinci ve en uzun sûresi.

Bekara sûresi, Medîne-i münevverede nâzil olmuştur (inmiştir). İki yüz seksen altı âyettir. İçerisinde Allahü teâlânın varlığını, kudretini, büyüklüğünü, peygamberlere itâatin lâzım olduğunu gösteren bekara (sığır) kesme hâdisesi bildirildiği için bu sûreye Bekara sûresi ismi verilmiştir. Bekara kelimesi, sûrenin altmış yedi, altmış sekiz, altmış dokuz ve yetmiş birinci âyet-i kerîmelerinde geçmektedir. Sûre ayrıca, binlerce meseleleri, hakîkatleri ihtivâ etmektedir. *(Muhammed bin Hamza ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, İbn-i Abbâs)*

Bekara sûresinde buyruldu ki:

Kulumuza gönderdiğimiz Kur'ân-ı kerîmde şüphe ediyorsanız, siz de ona benzer bir sûre söyleyiniz! Bunu yapabilmek için güvendiklerinizden yardım isteyiniz. Buna benzer bir sûre söyleyemezsiniz. *(Âyet: 23)*

Bekara sûresi okunan evden şeytan kaçar. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

BEKTÂŞÎLİK:

Evliyânın büyüklerinden Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Bektâşîlik; Hacı Bektâş-ı Velî, Lokman-ı Horasânî, Hâce Ahmed Yesevî, Yûsuf-i Hemedânî ve Ebû Alî Fârmedî, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî vâsıtası ile Bâyezîd-i Bistâmî'ye, ondan Ebû Bekr-i Sıddîk hazretlerine ulaşır. Bektâşîler, Resûlullah efendimizi ve Ehl-i beytini çok sever ve birbirlerini kardeş bilirlerdi. *(A. Rıfkı Efendi)*

Müslümanları aldatmak için kendilerine kıymetli bir isim takan yalancılardan biri de, Bektâşî tarîkatı adı altında toplanan hurûfîlerdir. Hakîkî Bektâşîlik, bir kaç asırdan sonra bütün tekkeleriyle berâber sapık hurûfîlerin eline geçerek bozulmuştur... *(Tokatlı İshak Efendi) (Bkz. Hurûfîlik)*

BELÂ:

Allahü teâlânın insanları imtihan etmek, denemek için verdiği maddî ve mânevî üzüntü, sıkıntı, musîbet, âfet.

Kulumu bir belâ ile ibtilâ (imtihân) ***ettiğim vakit sabreder ve ziyâretçilerine beni şikâyette bulunmazsa, ona etinden iyi et, kanından iyi kan veririm. İyileştiği vakit günahsız olarak iyileşir. Onu öldürürsem rahmetime yâni Cennet'ime gider.*** *(Hadîs-i kudsî-Muvattâ)*

Şüphe edilen altını, ateşle muâyene ettikleri gibi, Allahü teâlâ insanları, dertle, belâ ile imtihan eder. Bâzısı belâ ateşinden hâlis olarak çıkar. Bâzısı da bozuk olarak çıkar. (Hadîs-i şerîf-Kimyâ-ı Seâdet)

Mü'mine; dert, belâ, üzüntü, hastalık, eziyet gibi sıkıntı verici şeylerden biri gelirse, Allahü teâlâ bunu günâhlarına keffâret (bedel) ***eyler.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Peygamberler (aleyhimüsselâm) hep dert ve belâ içinde yaşadı. Hattâ "Belâlar, mihnetler (sıkıntılar) en çok peygamberlere, sonra evliyâya, sonra bunlara benziyenlere gelir" buyruldu. *(Ahmed Fârûkî)*

Dert ve belâ gelince Allahü teâlâya sığınmalı, âfiyet vermesi, kurtarması için duâ etmeli, yalvarmalıdır. Allahü teâlâ duâ edenleri, sıhhat, selâmet ve âfiyet istiyenleri sever. *(Ahmed Fârûkî)*

Birinize dert ve belâ gelince Yûnus Peygamberin duâsını okusun. Allahü teâlâ onu

muhakkak kurtarır. Duâ şudur: "Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn." *(Senâullah Dehlevî)*

Bir kimse sıkıntı ve belâya uğrarsa; "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil'azîm" desin. *(Ca'fer-i Sâdık)*

Kazâ gelmez Hak yazmasa
Belâ gelmez Kul azmasa

(Atasözü)

BELÂGAT:

1. Sözün düzgün, kusursuz ve yerinde söylenmesi.

Kur'ân-ı kerîm gibi ilâhî belâgat ve îcâza (az sözle çok mânâ ifâde etme özelliğine) sâhip bir kitap, yalnız Türkçeye değil, hiç bir dile hakkıyla çevrilemez. *(H. Hüsnü Erdem)*

Kur'ân-ı kerîmin aslındaki îcâz ve belâgatini muhâfaza ederek tercüme etmek mümkün değildir. Fakat meâl (geniş açıklamalı) olarak tercümesi mümkündür. *(H. Hüsnü Erdem)*

2.Sözün düzgün, kusursuz ve yerinde söylenmesini öğreten edebî ilmin adı.

BELÂDET:

İyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ayıramama; ahmaklık. *(Bkz. Ahmak)*

BELED SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksanıncı sûresi.

Beled sûresi Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Yirmi âyettir. Şehir mânâsına olan beled'e yemin ile başladığı için bu ismi almıştır. Bahsedilen şehir, Mekke-i mükerremedir. Sûrede, insanın yaratılışından, tabîatından, kendi kuvveti ile gururlanmasından bahsedilmekte, Allahü teâlânın insanlara ihsân ettiği nîmetlerden, sıkıntı ve darlıkta olanlara yardım etmenin üstünlüğünden, seâdet ehli ile böyle olmayanlardan bahsedilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî)*

BELKIS:

Süleymân aleyhisselâm zamânında Yemen'de Sebe' şehrinde hüküm süren Himyerîlerden bir kadın sultan.

Süleymân aleyhisselâm babası Dâvûd aleyhisselâmın yerine geçti. Sultan ve sonra peygamber oldu. Mescid-i Aksâyı yaptı. Yedi senede tamamladı. Sonra hükümet sarayını yaptı. Bundan sonra Belkıs'ı Filistin'e çağırdı. Belkıs geldi. Görüştüler ve Belkıs îmân etti. Süleymân aleyhisselâm Belkıs ile evlendi. Belkıs'ın Süleymân aleyhisselâm ile mektuplaşması ve Kudüs'e gelmesi Kur'ân-ı kerîmde Neml sûresinde uzun bildirilmektedir. *(M. Sıddık bin Saîd)*

BELVÂ-YI ÂM:

Umûmî sıkıntı, meşakkat, kaçınılması mümkün olmayan zorluk.

BENÎ ÂDEM (Âdemoğlu):

İnsanoğlu.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey Benî Âdem! Yiyin, için, isrâf etmeyin. Çünkü Allahü teâlâ, isrâf edenleri sevmez. *(A'râf sûresi: 31)*

(Ey Benî Âdem!) ***Şeytana itâat etmeyin, o size ap-açık bir düşmandır diye size Kur'ân-ı kerîmde bildirmedim mi?*** *(Yâsîn sûresi: 60)*

Allah katında Benî Âdem'den daha şerefli bir varlık yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Şa'bul-Îmân)*

Ey Benî Âdem! Benim malım, benim malım dersin. O maldan senin olan; yiyerek yok ettiğin, giyerek eskittiğin ve Allah için vererek sonsuz yaşattığındır. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Mağrûr olma Benî Âdem!
Ölmemeğe çâren mi var?
Yakası yok ak gömleği,
Giymemeğe çâren mi var?

(Yûnus Emre)

BENÎ HÂŞİM (Hâşimoğulları):

Peygamber efendimizin dedesi Hâşim bin Abdi Menâf'ın soyundan gelenler.

Allahü teâlâ, İsmâil (aleyhisselâm) ***evlâdından Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş adlı zâtı beğenip, seçti. Kureyş evlâdından da, Benî Hâşim'i seçti. Onlardan da, beni beğenip seçti.*** *(Hadîs-i şerîf-İmâm-ı Müslim)*

...Ey Benî Hâşim! Nefslerinizi ateşten (Cehennem'den) ***koruyunuz. Ey kızım Fâtıma, nefsini ateşten kurtar. Çünkü sizleri kurtarmak için Allahü teâlânın sizinle ilgili irâdesini önleyecek hiçbir şeye sâhib değilim.*** (*Hadîs-i şerîf-Mişkât)*

Kureyş kabîlesi; Hâşimî, Emevî, Nevfel, Abdüddâr, Esed, Teym, Mahzûm, Adiy, Cumah ve Sehm adında on kola ayrılmıştı. Zemzem dağıtmak ve Kâbe'yi tâmir ve tezyîn (süsleme) işi, Benî Hâşim'e verilmişti... *(Muhammed Nişancı)*

BENÎ İSRÂİL (İsrâiloğulları):

Ya'kûb aleyhisselâmın, on iki oğlundan gelen evladı ve torunları. Ya'kûb aleyhisselâmın diğer adı İsrâîl olduğu için, soyundan gelenler bu isimle anılmışlardır.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Îsâ bin Meryem de bir zamanlar şöyle demişti: "Ey Benî İsrâil! Ben size Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Benden evvel (gönderilmiş olan) ***Tevrât'ın tasdîkçisi, benden sonra gelecek bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, ki o peygamberin ismi Ahmed'dir*** (Muhammed'dir)**.** *(Saf sûresi: 6)*

Benî İsrâil yetmiş bir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehennem'e gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur... *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Tirmizi-Milel-Nihâl Tercümesi)*

Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâil'in peygamberleri gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Benî İsrâil Yûsuf aleyhisselâmdan sonra Mısır'da çoğaldı. Fakat burada zulüm ve hakâret gördüler. Bu durum Mûsâ aleyhisselâm zamânına kadar devâm etti. Mûsâ aleyhisselâm onları Mısır'dan alıp Şeria vâdisinin doğusundaki bölgeye yerleştirdi. Zamanla hazret-i Mûsâ'nın dînine uyanlar azaldı. Hazret-i Îsâ gelince, Mûsâ aleyhisselâma verilen Tevrat'ın hükmünü kaldırdı. Benî İsrâile, hazret-i Îsâ'nın dînine uymak lâzım oldu. Fakat onlar, Îsâ aleyhisselâma îmân etmeyip, Tevrat'a uymakta inad ettiler. Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm son peygamber olarak gelince de Îsâ aleyhisselâmın dîninin hükmü kalktı. Herkesin İslâmiyete uyması lâzım oldu. Fakat Benî İsrâil Peygamber efendimizi kıskandıklarından O'nun peygamberliğine ve İslâmiyete inanmadılar. *(Harputlu İshak Efendi, Nişancızâde, Rahmetullah Efendi)*

BENCİLLİK:

Kendini beğenmek, kendini büyük görmek, enâniyet. *(Bkz. Enâniyet)*

BENÛL-AHYÂF:

İslâm mîrâs hukûkunda Eshâb-ı ferâiz adı verilen (Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde hisselerini, paylarını bildirdiği) kimselerden ana bir erkek ve kız kardeşler.

Benûl-Ahyâf tek kişi olduğunda hissesi mîrâsın altıda biridir. Birden fazla oldukları zaman mîrâsın üçte birini alıp aralarında paylaşırlar. Erkek ve kadın aynı miktârda alır. Ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu, yâhut babası, dedesi varsa, Benûl-Ahyâf mîrâs alamaz. *(Abdürreşîd Secâvendî)*

BENÛL-ALLÂT:

İslâm mîrâs hukûkunda baba bir, ana ayrı kardeşler.

Benül-a'yân (ana-baba bir erkek ve kız kardeşler) ve Benûl-allât; oğul, oğlun oğlu, baba, dededen biri bulunduğu zaman vâris, mîrasçı olamazlar. *(Secâvendî)*

BENÛL-A'YÂN:

İslâm mîrâs hukûkunda; ölenin aynı ana ve babadan olan erkek ve kız kardeşlerinden her biri.

Benül-A'yân; oğul, oğlun oğlu, baba ve dededen biri bulunduğu zaman vâris olamaz. *(Abdürreşîd Secâvendî)*

BERÂÂT SATIŞI:

Zekât toplayan âmillerin (memurların), köylüden alacakları zekât ve uşrun cins ve miktârını gösteren ve berâât adı verilen senedlerin satışı *(Bkz. Bey')*.

Berâât satışı câiz değildir. Zîrâ verilen senetlerdeki yazılı mal mevcûd değildir. *(İbn-i Âbidîn).*

BERÂE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin dokuzuncu sûresi. Tevbe sûresi de denir. *(Bkz. Tevbe Sûresi)*

BERÂET (Berât):

1. Temize çıkarmak. Bir şahsın, hakkında iddia edilen suçtan uzak olduğunun veyâ işlediği söylenilen suçun gerçekte suç olmadığının anlaşılması.

Allahü teâlâ dört kimseyi dört şeyle töhmetten (iftiradan) berât ettirmiştir. Yusuf aleyhisselâmı şâhitle, Mûsâ aleyhisselâmı elbisesini taşıyan taşla, hazret-i Meryem'i çocuğunu konuşturmakla, hazret-i Âişe'yi Nur sûresi 26. âyet-i kerîmesiyle berât ettirmiştir. Hazret-i Âişe'nin berâeti için birçok âyet-i kerîme nâzil olmuştur. *(Muhammed bin Hamza)*

2. Kurtuluş vesîkası.

Abdullah bin Ömer radıyallahü anhümâ bir gün Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem huzûruna geldi. Peygamber efendimiz ona çok iltifat ederek; ***"Kıyâmet günü herkesin berâeti, her işi ölçüldükten sonra verilir. Abdullah'ın berâeti ise dünyâda verilmiştir"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Tezkiye-i Ehl-i Beyt)*

Âhirette pek çok kimse, hesâba çekilmeden Cennet'e girerler. Onlar için mîzân (terâzi) kurulmaz. Onlara verilen sayfalar üzerine; "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün resûlullah. Bu filânın oğlu filânın Cennet'e girmesinin ve Cehennem'den kurtulmasının berâetidir" yazılır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Berâet-i Zimmet:

Aksine bir delil bulunmadığı müddetçe şahsın suçsuz ve borçsuz olması.

Berâet-i zimmet asıldır. Meselâ bir kimse başka bir kişi üzerinde şu kadar alacağım vardır diye iddiâ etse, borçlu olduğu iddiâ edilen kimse borcunu inkâr etse ve borcu olmadığına dâir

yemin etse onun sözüne bakılır. Çünkü her şahıs zimmetten yâni borcdan ârî (uzak) olarak yaratılmış olduğu için, Berâet-i zimmet asıldır. *(İbni Nüceym-i Mısrî)*

BERÂT GECESİ:

Şâban ayının on beşinci gecesi.

Berât gecesini büyük nîmet, fırsat biliniz! Çünkü belli bir gecedir. Şâban'ın on beşinci gecesidir. Kadr gecesi, çok büyük ise de, hangi gece olduğu belli değildir. Bu gece, çok ibâdet yapınız. Yoksa kıyâmet günü pişmân olursunuz! *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Berât gecesinde çok duâ etmeli, kötü sondan, îmânsız ölmekten Allahü teâlâya sığınmalı, Cehennem ateşinden kurtuluş berâtı, bereket, rahmet, mağfiret ve âfiyet dilemelidir. *(Muhammed Rebhâmî)*

BEREKÂT:

Bereketler, hayırlar, iyilikler, bolluklar. Bereket'in çokluk şekli. *(Bkz. Bereket)*

BEREKET:

1. Allahü teâlânın bol nîmet vermesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Böylece İbrâhim'i ve (kardeşi oğlu) ***Lût'u*** (Irak'daki Nemrûd'dan) ***kurtarıp, içinde âlemlere*** (ağaçlar, tatlı meyveler, ırmaklar vb. şeylerle veya pek çok peygamber çıkarmak sûretiyle) ***bereketler verdiğimiz arza*** (Şam diyârına) ***çıkardık.*** *(Enbiyâ sûresi: 71)*

Bir kadın, Resûlullah'a hediye olarak bal göndermişti. Resûlullah efendimiz balı kabûl edip boş kabı geri gönderdi. Kab bal ile dolu olarak geri geldi. Kadın gelerek; "Yâ Resûlallah! Hediyemi niçin kabûl etmediniz. Acaba günahım nedir?" deyince, Resûlullah efendimiz; ***"Senin hediyeni kabûl ettik. Gördüğün bal, Allahü teâlânın hediyene verdiği berekettir"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ı Kâinât)*

Senenin bereketi, bahârından belli olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Hayır, fayda.

Şeytan her işinizde sizinle berâber bulunur. Hattâ yemekte bile. Birinizin lokması düşerse, onu alıp tozunu temizleyip yesin. O lokmayı şeytanlara bırakmasın. Çünkü bereketin hangi lokmada olduğu bilinmez. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Ticârete hiyânet karışınca bereket gider. *(Hadîs-i şerîf-Tergîb vet-Terhîb)*

Bir kimse Allahü teâlâ emr ettiği için çalışır, rızkını helâl yoldan ararsa, ezelde belli olan rızkına kavuşur. Bu rızık ona bereketli olur. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Az bir mal, bereketli olunca, çok kimsenin rahat etmesine, çok iyi işlerin yapılmasına vesîle olur. Bereketli olmayan çok mal vardır ki, sâhibinin dünyâda ve âhirette felâketine sebeb olur. O halde malın çok olması değil, bereketli olmasını istemelidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

3. Rahmet.

Kur'ân-ı kerîm okunan eve bereket gelir. Melekler oraya toplanır. Şeytanlar oradan kaçar. *(Ebû Hüreyre)*

Kur'ân-ı kerîm okunan eve bereket iner. Bu zaman yapılan duânın kabûl olması umulur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

BERR:

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). İhsân eden, iyilik eden, yâni her iyilik kendisinden olan, îmân edip, iyi ameller yapmayı nasîb edip, bunlara karşılık

âhirette sevâb ve dünyâda sıhhat, kuvvet, mal, makam, evlâd ve yardımcılar veren.

2. Îtikâdı doğru, amelleri ibâdetleri iyi, ahlâkı güzel, ihlâslı sâlih müslüman. Çoğulu Ebrârdır. *(Bkz. Ebrâr)*

BERZÂH ÂLEMİ:

Dünyâ ile âhiret arasındaki âlem; kabir âlemi.

Berzâh âleminde ölülerin hâli, dirilerin hâli gibi değildir. Dünyâ hayâtında hem his (duygu), hem de irâde (istek) ile hareket vardır. Berzâh hayâtında ise, hareket etmek lâzım değildir, elem (acı) ve azâb duymaları için yalnız hissetmeleri yetişir. *(Ahmed Fârûkî)*

2. Tasavvufta âlem-i misâle verilen ad. *(Bkz. Âlem-i Misâl)*

Berzâh âlemi, âlem-i ervâh (ruhlar âlemi) ile âlem-i ecsâd (madde âlemi) arasında yer alır. Ayna gibidir. Diğer iki âlemdeki hakîkî varlıklar ve mânâlar bu âlemde latîf şekillerde görünürler. Çünkü iki âlemdeki her hakîkate ve her mânâya uygun birer şekil, heyet, görünüş bu âlemde bulunur. Bu âlemde kendiliğinden hiçbir hakîkat, hiçbir madde ve mânâ yoktur. Buradaki şekiller, heyetler, öteki âlemlerden aks eden görüntülerdir. Aynada hiçbir şekil ve sûret yoktur. Aynada bir şekil görünürse, başka yerden gelen görünüştür. Âlem-i misâl de böyledir.

Berzâh-ı Kübrâ:

Kabirden kalkıp, mahşer yerinde hesâbın görülüp Cennet veya Cehenneme gidilinceye kadar geçen zaman.

Berzâh-ı kübrâda, insanların dağılmış, çürümüş, erimiş parça ve kemikleri bir araya getirilir. *(Muhammed Ma'sûm)*

Berzâh-ı Sugrâ:

Kabre konduktan kıyâmet kopup kabirden kalkıncaya kadar olan zaman.

Ervâh (rûhlar) ve berzâh-ı sugrâ, fazla düşünmeye ve üzerinde inceleme yapmaya gelmez. Bu konuda zan ve tahmin ileri sürmek doğru değildir. Nasslar (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler) ile sâbit olanlara (bildirilenlere) kısaca îmân etmek lâzımdır. Onun etrâflı olarak bilinmesini Allahü teâlânın ilmine havâle etmelidir, bırakmalıdır. *(Ahmed Fârûkî)*

BESMELE:

Bismillâhirrahmânirrahîm sözü.

Kur'ân-ı kerîme saygı göstermek, E'ûzü okuyarak başlamakla olur ve Kur'ân-ı kerîmin anahtarı Besmeledir. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Yâkûb-i Çerhî))*

Hoca çocuğa, Besmele okur, çocuk da söyleyince, Allahü teâlâ, çocuğun anasının, babasının ve hocasının Cehennem'e girmemesi için senet yazdırır. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Dürr-ül-Mensûr)*

Cehennem'de azâb yapan on dokuz melekten kurtulmak isteyen Besmele okusun! Besmele on dokuz harftir. *(Abdullah ibni Mes'ûd)*

Besmelenin mânâsı: «Her var olana, onu yaratmakla iyilik etmiş ve varlıkta durdurmakla, yok olmaktan korumakla iyilik etmiş olan Allahü teâlânın yardımı ile bu işi yapabiliyorum. Ârifler (evliyâ), O'nu ilâh olarak tanıdı. Âlemler, O'nun merhâmeti ile rızık buldu. Günah işliyenler, O'nun rahmeti ile Cehennem'den kurtuldu» demektir. *(Yâkûb-ı Çerhî)*

Besmele öyle bir sözdür ki ağzı temizler, kalbden gamı ve sıkıntıyı giderir. *(Abdülkâdir Geylânî)*

Abdest almağa, yemeğe, içmeğe ve her mübârek işe başlarken Besmele çekmek

Peygamber efendimizin âdet-i şerîflerinden olup sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Besmeleyle başlıyalım kitâba
Allah adı en iyi bir sığnakdır
Nîmetleri sığmaz ölçü hisâba
Çok acıyan, afvı seven bir Rab'dır.

(Seâdet-i Ebediyye)

BEŞER:

İnsan, âdemoğlu *(Bkz. Benî Âdem).*

BEŞÎR:

1. Müjdeleyici mânâsına Peygamber efendimizin isimlerinden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Muhammed!) ***Biz seni; mü'minleri, inananları beşîr, kâfirleri de azâb ile korkutucu, uyarıcı olarak gönderdik.*** *(Bekara sûresi: 119)*

2. Kabirde mü'minlere suâl soran melekler.

Kabirlerde kâfirlere ve âsî müslümanlara azâb edecek melekler ve kabirde suâl soracak melekler vardır. Suâl meleklerine münker ve nekir denir. Mü'minlere soranlara ise mübeşşir ve beşir denir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

BETÛL:

Peygamber efendimizin mübârek kızı hazret-i Fâtımâ'nın lakabı.

İlimde ve ictihâdda hazret-i Âişe, zühd (dünyâya rağbet etmemekte) ve dünyâdan kesilmekte, uzak durmakta ise, hazret-i Fâtıma daha ileridir. Bunun içindir ki, hazret-i Fâtımâ'ya Betûl denilmiştir. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

BEVÂDİH:

Tasavvufta, insan kalbine gayb âleminden âniden gelen şeyler.

Bevâdih kalbe gelen ferahlık ve sevinçtir. Sâhibini güldürür. Yâhut hüzün ve kederdir; sâhibini ağlatır. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin; "Bir zaman güldüm, bir zaman ağladım. Ve şimdi ne gülüyor ne ağlıyorum." buyurması bevâdih hâline işârettir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

BEY':

Satmak, satış yapmak, alış-veriş. İki kişinin mallarını gönül rızâsı ile değişmeleri.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ bey'i, helâl ve fâizi haram kıldı. *(Bekara sûresi: 275)*

Bey' ve şirâ (alış-veriş) bilgilerini öğrenmeden ticâret yapmak helâl olmaz. Her tâcirin bir fıkıh âlimi bulup, işlerini buna danışarak yapması, böylece fâizden ve fâsid (bozuk) alışverişten kurtulması lâzımdır. *(Ebü'l-Kâsım Semerkandî)*

Bir kimse İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinden sordu ki: "Vakitlerimi ibâdet ile geçirmek istiyorum. Bana bir şey yaz da, hep onu yapayım?" İmâm-ı a'zam rahmetullahi aleyh, bey' ve şirâ bilgilerini yazıp verince; "Bu tüccarlara lâzım olur. Ben evimde oturup ibâdet ile meşgûl olacağım" dedi. Cevâbında; "Yiyecek ve giyecek lâzım olmayan kimse var mı? İslâmiyet'in alış-veriş kısmını bilmeyen, haram lokmadan kurtulamaz ve ibâdetlerinin sevâbını bulamaz. Zahmetleri boşa gider ve azâba yakalanır ve çok pişman olur" buyurdu.

(Kerderî, M.Rebhâmî)

Bey'-i Bâtıl:

Sahih olmayan, yâni dînen bulunması lâzım gelen şartların hepsi veyâ bir kısmı bulunmayan alış veriş. *(Bkz. Bâtıl)*

Bey'-i bil Vefâ (Vefâ ile Satış):

Alıcı ve satıcının, satıştan vazgeçmek hakkına sâhip olduğu alış-veriş.

Bey'-i Fâsid:

Aslı İslâmiyet'e uygun, fakat sıfatı uygun olmayan satış.

Bir kimse satın aldığı bir malın bedeli olan paranın yarısını peşin verip, yarısını da yolcum gelince vereyim dese, bu alış-veriş Bey'-i fâsid olur. Çünkü yolcunun geleceği târih yâni paranın kalan kısmının ödeneceği târih belli değildir. Bu durum ise, satışın sıfatı bakımından uygun olmaması demektir. *(Zeylaî)*

Bey'-i fâsid, câiz değildir ve haramdır. Büyük günâhtır. Fâsid satışla alınan mal, müşteri teslim alınca, kendi mülkü olursa da, yemesi, giymesi haramdır. Alanın ve satanın bu satışı bozması, geri vermesi vâcibdir. Geri çevirmezlerse, vâcibi terk ettikleri için günâha girerler. *(Hamzâ Efendi)*

Bey'-i Mekrûh:

Aslı ve sıfatı İslâmiyet'e uygun ise de kendisine dînin yasak etmiş olduğu bir şey karışmış olan satış.

Satın almıyacağı bir malın fiyatını, başka müşteriler arasında yükseltmek, iki kişi bir malın fiyatında uyuşmuş iken bu malı, daha yüksek fiyatla satın almak istemek Bey'-i mekrûhdur.

Bey'-i Mevkûf:

Aslı ve sıfatı sahîh ise de başkasının hakkı karışan alış-veriş.

Bey'-i Sahîh:

Aslı ve sıfatı İslâmiyet'e uygun olan satış; doğru ve sıhhatli alış-veriş.

Bey'i sahîhin geçerli olması için, alıcı ve satıcının aynı kimse olmaması, yâni bir kimsenin hem satıcıya, hem alıcıya vekil olarak kendi kendine satış yapmaması, satanın ve alanın akıllı olmaları, akd yapılması yâni birinin îcâb (teklif) edip karşısındakinin, onu; ayrılmadan önce kabûl etmesi yâni söz kesilmesi, mebî'in (satılan malın) ve semenin (bedelin) mütekavvim (kıymetli, kullanılması mübâh ve mümkün olan) mal olmaları lâzımdır. Satılan malın felsin îtibârî kıymetinin yâni (piyasadaki yarım gram altının kuruş cinsinden değerinin on beşte birinden aşağı olmaması lâzımdır. *(Bkz. Fels) (İbn-i Nüceym)*

BEYÂN:

Açık olmak, açıklamak, bildirmek. Konuşma, yazma, anlama, anlatma, ifâde etme.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Allahü teâlâ) ***insanı yarattı. Ona beyânı öğretti.*** *(Rahmân sûresi: 3-4)*

Beyânın öylesi vardır ki büyüleyici bir tesire sâhiptir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Beyândan bilmediklerimizle bizleri nîmetlendiren Allahü teâlâya hamd olsun. (*Ahmed Mekkî Efendi)*

Beyân İlmi:

Düzgün ve yerinde söz söyleme yolunu öğreten belâgat ilminin teşbîh (benzetme), mecâz,

kinâye gibi konularını anlatan ilim. *(Bkz. İlm-i Beyân)*

BEYT-İ MA'MÛR:

Meleklerin kıblesi. Göklerde meleklerin devâmlı tavâf ettikleri yer, makam.

Beyt-ül-ma'mûrda her gün yetmiş bin melek namaz kılar. Bir kere namaz kılana bir daha sıra gelmez. Meleklerin büyüklerinden Kerûbîyân melekleri gece ve gündüz tesbih ederler, hiç usanmaz ve yorulmazlar. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Münzir)*

Beyt-i ma'mûr üçüncü, altıncı veya yedinci kat semâdadır. Onun gökyüzündeki kıymeti, Kâbe-i Muazzamanın yeryüzünde kıymeti gibidir. *(Sa'lebî)*

Beyt-i ma'mûr, Beyt-i Harâm'ın (Kâbe'nin) üst tarafına düşmektedir. Yere düşecek olsa, onun üstüne düşer. Orayı her gün daha önce hiç görmemiş yetmiş bin melek ziyâret eder. *(Ezrâkî)*

BEYTÜ'L-MUKADDES (Beyt-ül-Makdis):

Kudüs'deki Mescid-i Aksâ. *(Bkz. Mescid-i Aksâ)*

BEYTULLAH:

1. Mekke-i mükerremede Mescid-i harâmın ortasında bulunan mukaddes binâ. Kâbe-i muazzama; müslümanların kıblesi; Fazîlet ve kıymetini bildirmek için Beytullah buyurulmuştur.

Rivâyet edildiğine göre, Allahü teâlâ Âdem aleyhisselâma buyurdu ki:

Ey Âdem! Sen sağ oldukça Beytullah'ı tâmir et. Senden sonra gelecek peygamberler ve ümmetler de zaman zaman onu tâmir edecekler. En son peygambere kadar bu böyle sürüp gidecek. *(Ezrâkî)*

2. Câmi, mescid.

Beytullah olan câmi ve mescidlerde ibâdet etmeyip, dünyâ kelâmı ile meşgul olmak tahrîmen mekruhtur. Yâni harama yakın günahtır. Ateş odunu yiyip bitirdiği gibi câmide dünyâ kelâmı konuşmak da, insanın sevâblarını giderir. *(Tahtâvî)*

BEYTÜLMÂL:

İslâm devleti hazînesi, mâliye teşkîlâtı.

Beytülmâl, devlet gelirlerini muhâfaza eder, gerekli yerlere sarfeder, devletin gelirleri ile giderleri arasında dengeyi sağlamaya çalışır ve bütçenin bütün vazîfelerini görürdü. *(İsmâil Nablüsî)*

Beytülmâlın gelirleri dört yoldan sağlanırdı: 1) Zekât malları, 2) Ganîmetin, çıkarılan mâden ve defînelerin beşte biri, 3) Gayr-i müslimlerden haraç ve cizye olarak alınan mallar, 4) Vârisi olmayan zenginlerin bıraktığı mal ve yerde bulunup sâhibi bulunmayan mallar. *(Îmâm-ı Serahsî)*

Beytülmâlden, ayırım yapmadan bütün fakirler, zekât me'murları, âlimler, öğretmenler, vâizler, din dersi öğrenen talebeler, borçlular, seyyidlerle şerîfler yâni Peygamber efendimizin soyundan gelenler ve askerlerin hepsi haklarını alırlardı. *(Abdülganî Nablüsî)*

İmâm-ı Ebû Yûsuf bir suâle bilmiyorum deyince; "Hem Beytülmâlden maaş alıyorsun, hem de cevap vermiyorsun" dediler. Bunun üzerine İmâm-ı Ebû Yûsuf; "Beytülmâlden, bildiklerim kadar ücret alıyorum. Bilmediklerim için alsaydım, Beytülmâlde bulunanların hiç biri yetişmezdi" dedi. *(Taşköprüzâde, İbn-i Hacer)*

BEYYİNE:

Açık delîl. 1. Kur'ân-ı kerîm.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Mekkeliler! Bu kitâbı, Kur'ân-ı kerîmi) ***"Bizden evvel kitap yalnız iki taifeye*** (yahûdî ve hıristiyanlara) ***indirildi. Biz ise*** (konuştuğumuz dilde olmadığından) ***onu okumaktan gâfilleriz" dememeniz için yâhut; "Bize de kitab indirilseydi, muhakkak onlardan daha fazla hidâyete ererdik" dememeniz içindir. İşte size Rabbinizden*** (konuştuğunuz dilde) ***apaçık bir beyyine, bir hidâyet ve bir rahmet gelmiştir. Artık Allahü teâlânın âyetlerini inkâr eden ve onlardan yüz çevirenlerden daha zâlim kimdir?Elbette biz âyetlerimizden yüz çevirenleri, bu kabahatleri sebebiyle şiddetli bir azâb ile cezâlandıracağız.*** *(En'âm sûresi: 156-157)*

2. Mûcize.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Semûd (Kavmine) ***de kardeşleri Sâlih'i*** (gönderdik)***. O, dedi ki: "Ey kavmim! Allahü teâlâya ibâdet edin. Sizin O'ndan başka hiç bir ilâhınız yoktur. İşte size, Rabbinizden*** (benim peygamberliğimi ve sözümün doğruluğunu gösteren) ***bir beyyine geldi*** (ki, Allahü teâlânın kudretiyle vâr olan) ***işte bu devedir. Onu*** (kendi hâline) ***bırakın, Allahü teâlânın arzında otlasın. Ona bir fenâlıkla dokunmayın ki, sonra acıklı bir azâba uğrarsınız."*** *(A'râf sûresi: 73)*

3. Delil, şâhid.

Tevâtür (yalan üzerinde birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun verdikleri haber) ile bildirilenlere uymıyan beyyine kabûl olunmaz. *(Ali Haydar Efendi)*

4. Âdil olan iki erkek veya bir erkek ile iki kadın şâhid.

Beyyine müddeî (dâvâcı) ***içindir Yemin ise dâvâlıya âittir.*** *(Hadîs-i şerîf-Câmi'us-Sagîr)*

Allahü teâlânın hakkı bulunan bir günâhı işliyeni gören kimsenin, bir şâhid yanında ta'zîr (suçluyu sözle azarlama) yapması lâzımdır. Bir müslümana fâsık diyen kimsenin ta'zîr edilmesi; o müslümanın hakkının korunması içindir. Bir kimse, kendini, ta'zîrden kurtarması için beyyine ile sözünü isbât etmesi lâzımdır. *(İbni- Âbidîn)*

5. Peygamber efendimizin isimlerinden. *(Bkz. Beyyine Sûresi)*

Beyyine Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin doksan sekizinci sûresi.

Beyyine sûresi Medîne'de nâzil olmuştur (inmiştir). Sekiz âyettir. Birinci âyet-i kerîmede açık delîl mânâsına olan el-Beyyine kelimesi sûreye ad olmuştur. Bahsedilen beyyine, Peygamber efendimizdir. Sûrede; inanmayanların îmân etmeleri için istedikleri en açık delil olan Peygamber efendimiz gözleri önünde olduğu hâlde, yine inançsızlıklarında devâm ettikleri bildirilmektedir. *(Senâullah Dehlevî, Vâiz-i Kâşifî)*

Beyyine sûresinde buyruldu ki:

Muhakkak ki, îmân edib de sâlih ameller işliyenler işte bunlar yaratılanların en hayırlılarıdırlar. Onların mükâfâtı, Rableri katında (ağaçları altından) ***ırmaklar akan Adn Cennetleridir; içlerinde ebedî olarak kalacaklardır. Allahü teâlâ onlardan râzı, onlar da Allah'tan râzı olmuştur.*** *(Ayet: 7,8)*

Kim, "Lem yekünillezîne Keferû" (Beyyine) ***sûresini okursa, kıyâmet günü, hayrın*** (iyiliğin) ***kaynağı ile berâber olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Envâr-ut-Tenzîl ve Esrâr-üt-Te'vîl)*

BÎ'A:

Hıristiyanların mâbedi, tapınak, kilise.

Bî'adaki küfür alâmetleri boşaltılırsa, namaz kılmak mekruh olmaz. *(Alâüddîn Haskefî)*

Bî'aya gidip hazret-i Îsâ'dan, Meryem anadan bir şey isteyenin îmânı gider. *(İbn-i Âbidîn)*

BÎ'AT (Bey'at):

1. Sözleşme, söz verme, teslimiyet.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey Resûlüm! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, kız çocuklarını öldürmemek, herhangi bir iyilik husûsunda sana isyân etmemek üzere, seninle bî'atleşmeye geldikleri zaman bî'atlerini kabûl et. Onlar için Allah'tan mağfiret (günahlarının affını) ***dile. Muhakkak ki Allahü teâlâ tövbe edeni affedici, tâatle, beğendiği işleri yapanlara pek merhametlidir.*** *(Mümtehine sûresi: 12)*

2. Devlet başkanı durumunda olan kimseye, senin başkanlığını, idâreciliğini kabûl ettim, iyi ve faydalı her sözüne itâat edeceğim, şeklinde söz vermek, bağlılığını bildirmek.

Bu çeşit bî'at, Peygamber efendimizin vefâtından sonra Benî Sakîfe denilen yerde hazret-i Ebû Bekr halîfe seçilirken görülür. Burada Ebû Bekr'e ilk bî'atı, hazret-i Ömer yaptı. Bundan sonra İslâm devletlerinde devlet başkanına itâat edilmesi ve sözünün dinlenmesi için bî'at esas oldu. Zamanla bî'at için merâsimler yapıldı. Bu, çeşitli devirlere ve devletlere göre farklılık gösterir. Osmanlı Devletinde de, bî'atın önemli bir yeri vardı. Her pâdişâhın tahta çıkışında merâsimler yapılırdı. Resmî bî'at, Topkapı Saray-ı Hümâyûnunda Bâbüssaâde önünde icrâ olunması eskiden beri âdetti. Bî'at sırasında el tutuşmak âdeti, zamanla kaldırılmış, yerine etek öpmek usûlü getirilmiştir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

3. Tasavvufta bir terim.

Bî'at tâbiri tasavvufta üç mânâyı ifâde eder: Birincisi, büyük bir zâtın yanında, günah işlememek için söz vermektir. Buna tövbe bî'atı denir. Büyük günâhlardan biri işlenince, bu bî'at bozulur. Yeniden bîat etmek lâzımdır. İkincisi, intisâb etmek, bağlanmak, bereketlenmek için bir velîye veya onun hakîkî mensuplarına bîat etmektir. Onlar için bildirilen müjdelere ve şefâatlarına kavuşulur. Bî'atin üçüncü mânâsı, evliyâ zâtlardan gelen feyizlere, mânevî bilgilere kavuşmak, onlardan faydalanmak için yapılır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Bî'at-ı Rıdvân:

Hudeybiye'de Semûre ismindeki ağacın altında 400 Eshâb-ı kirâmın Peygamber efendimize, emirlerini kayıtsız şartsız yerine getireceklerine dâir verdikleri söz.

Kur'ân-ı kerîmde Bî'at-ı Rıdvân yapanlar hakkında meâlen buyruldu ki:

Andolsun ki, Allahü teâlâ, seninle o ağacın altında bî'at ettikleri vakit mü'minlerden râzı olmuştur. *(Feth sûresi: 18)*

Ağaç altında gerçekten bî'at edenlerden hiç biri, Cehennem'e girmeyecektir. *(Hadîs-i şerîf-Tezkiye-i Ehl-i Beyt).*

BÎ-ÇÛN VEBÎ-ÇİGÛNE:

Hiçbir şeye benzemeyen, nasıl olduğu anlaşılamayan. Allahü teâlânın nasıl olduğunun bilinemeyeceğini ve akıl ile anlaşılamayacağını, idrâk olunamayacağını ifâde eden bir terim.

Allahü teâlâ bî-çûn ve bî-çîgûnedir. Akıl neyi düşünür neyi tasavvur (hayâl) ederse etsin, O değildir. Allahü teâlâ ötelerin ötesidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâyı anlatan en iyi kelime, en geniş ibâre, Şûrâ sûresi on birinci âyetindeki: ***"Onun benzeri gibi hiç bir şey yoktur."*** sözüdür ki, buna Fârisî dilinde "bîçûn ve bî-çîgûne"

denir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

BİD'AT:

Sonradan ortaya çıkan şey, ilk defâ benzersiz bir şey ortaya koymak.

Peygamberimizin ve dört halîfesinin zamanlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan söz, yazı, usûl ve işler, reformlar.

Dinde yeni ortaya çıkan şeylerden kaçınınız. Çünkü bu yeni şeylerin hepsi bid'attir. Bid'atlerin hepsi dalâlettir. Yoldan çıkmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Bir millet, dîninde bir bid'at yaparsa, Allahü teâlâ, buna benzeyen bir sünneti yok eder. Kıyâmete kadar bir daha geri getirmez. *(Hadîs-i şerîf-Dârimî)*

Sünnete giden yol; bid'atten kaçmak, Eshâb-ı kirâmın icmâ'ına (söz birliğine) uymak, bozuk din adamlarından uzaklaşmak, bir Allah adamını tanımak ve eserlerini okumaktır. *(Ebû Ali Hasen Cürcânî)*

Değiştiremeyeceğim bir bid'atı görmektense, mescidde söndüremiyeceğim bir ateşi görmeyi tercih ederim. *(Ebû İdrîs Havlânî)*

Bid'atin terki, sünneti yerine getirmekten iyidir. Bid'atin yaygın olduğu, sünnetin terk edildiği bu karanlık zamanda, ilim öğrenmek, öğretmek ve yaymak en önemli iştir. Resûlullah'ın sünnetini ihyâ etmek maksadların en büyüğüdür. Bu dünyâ amel, iş, ibâdet yeridir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bid'at Ehli:

Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâb-ı kirâmının yolundan (Ehl-i sünnet îtikâdından) ayrılanlar. Bid'at sâhibi. Îtikâdda (îmânda) ve amelde (ibâdette) dinde olmayan yenilikler ortaya çıkaran kimseler, dinde reformcular.

Allahü teâlâ, bid'at ehlinin orucunu, haccını, ömresini, cihâdını, adâletini kabûl etmez. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Bid'at ehli, bid'atinden vazgeçinceye kadar, Allahü teâlâ tövbesini kabul etmez. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Bid'at ehli ile oturup kalkmayınız. Çünkü o, kalbi hasta yapar. *(Hasan-ı Basrî)*

Yabancı kadın, bid'at ehli ve fâsıkla berâber olmaktan çok sakının. *(Ebü'l-Hüseyin Nûri)*

Bid'at ehli ile oturmayınız. Onlarla sohbet etmeyiniz. Çünkü sizi dalâlete (yanlış yola, sapıklığa) düşürebilirler. *(Abdullah bin Zeyd)*

Bid'at Fırkası:

Peygamber efendimiz ve Eshâb-ı kirâmının yolundan ayrılanlar. Hadîs-i şerîfte Cehennem'e gidecekleri bildirilen yetmiş iki fırkadan her biri.

Bid'at-ı Hasene:

Resûlullah'ın ve dört halîfesinin zamanlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkan ve bir sünnetin unutulmasına sebeb olmayan minâre, medrese, mektep yapmak, İslâmî ve faydalı kitaplar yazmak gibi güzel şeyler. *(Bkz. Sünnet)*

Bid'at sâhibi:

Bid'at ehli.

Bid'at sâhiplerinin en kötüsü, Resûlullah'ın Eshâbına buğz ve düşmanlık edenlerdir. Bid'at ehline hürmet etmek İslâm'ın yıkılmasına yardım etmek olup, amellerin sevâbını giderir. Bid'at ehline Resûlullah lânet edip; ***"Allahü teâlânın, meleklerin ve bütün insanların lâneti üzerine olsun"*** buyurdular. Bid'at ehliyle arkadaşlığın zarârı, kâfirle arkadaşlığın zarârından

çoktur. Bid'at sâhibine buğz ile ondan yüz çevirenin kalbini, Allahü teâlâ emniyet ve güven ile doldurur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bid'at-ı Seyyie:

Resûlullah'ın ve Eshâbının zamanlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkan ve bir sünnetin unutulmasına sebeb olan bozuk inanış ve ibâdet olarak yapılan işler.

BİLLÂHİ:

"Allahü teâlâya yemîn ederim" mânâsına, yemîn sözlerinden biri. *(Bkz. Yemîn)*

BİRR:

Hayır, iyilik, Allahü teâlânın emirlerine uymak.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Birr ve takvâ (haramlardan, günâhlardan kaçınmak)***da birbirinize yardım edin.*** *(Mâide sûresi: 2)*

Bİ'SET:

Gönderme, gönderilme. Bir peygambere peygamber olduğunun bildirilmesi.

Peygamber efendimiz kırk yaşında iken mîlâdî 610 senesi Ramazan ayının on yedinci Pazartesi günü Cebrâil ismindeki melek tarafından Peygamber olduğu kendisine bildirildi. Bu seneye Bi'set senesi denir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Beş vakit namaz, bi'setin on ikinci senesinde ve hicretten bir sene ve bir kaç ay önce Mîrâc gecesinde farz oldu. *(Muhammed Rebhâmî)*

BOLİS ÇUKURU:

Kendini beğenenlerin, kibirlilerin, büyüklük taslayanların, Cehennem'de şiddetli azâba uğrayacakları yer.

Kıyâmet günü, dünyâdaki kibir sâhibleri küçük karınca gibi zelîl ve hakîr olarak kabirden çıkarılacaktır. Karınca gibi, fakat insan şeklinde olacaklardır. Herkes bunları hakîr görecektir. Cehennem'in en derin ve azâbı şiddetli olan Bolis çukuruna sokulacaktır. Ateş içinde gayb olacaklardır. Su istediklerinde kendilerine Cehennem'dekilerin irinleri verilecektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

BORÇ:

Bir kimsenin başka birine bir şey yapmasını veya vermesini gerekli kılan yükümlülük.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Sadakalar (zekâtlar) ***Allahü teâlâdan bir farz olarak, fakirlere*** (nafakasından fazla fakat nisâb miktarından az malı olana)***, miskînlere*** (bir günlük nafakasından fazla bir şeyi olmayan müslümana)***, zekât memurlarına, müellefe-i kulûba*** (kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenenlere) ***efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince âzâd, serbest olacak kölelere, borçlulara, cihâd ve hac yolunda olup muhtac kalanlara, kendi memleketinde zengin ise de bulunduğu yerde yanında mal kalmamış olan ve çok alacağı varsa da alamayıp, muhtaç kalanlara verilir.*** *(Tevbe sûresi: 60)* (Hazret-i Ebû Bekr devrinde müellefe-i kulûba zekât verilmesine lüzum kalmadı. Bu sebeple zekât diğer yedi sınıftaki müslümanlara verilmektedir.)

Ey îmân edenler! Belirli bir vâde ile birbirinize borçlandığınız zaman, onu yazın (sened yapın)***...*** *(Bekara sûresi: 282)*

Kendisi veya çoluk çocuğu muhtâc iken veya borcu var iken verilen sadaka kabûl olmaz. Borç ödemek; sadaka vermekten, köle âzâd etmekten ve hediye vermekten daha

mühimdir... *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

En iyiniz, borcunu iyi ödeyeninizdir. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafa)*

Acele etmek şeytandandır. Beş şey bundan müstesnâdır: Kızını evlendirmek, borcunu ödemek, cenâze hizmetlerini çabuk yapmak, misâfiri doyurmak, günâh yapınca hemen tövbe etmek. *(Hadîs-i Şerîf-Tirmizî)*

Bir kimse, malı olduğu hâlde, borcunu ödemeği bir saat geciktirirse, zâlim ve âsî olur. Borç ödememek öyle bir günâhtır ki, uykuda bile durmadan yazılır. *(Seyyid Alizâde)*

BOŞAMAK:

Nikâh bağını çözmek, evliliğe son vermek. *(Bkz. Talâk)*

BRAHMA DÎNİ (Brahmanizm):

Hindistan'da mîlâddan asırlarca önce ortaya çıkmış, Allahü teâlânın varlığına inandığı gibi, başka tanrıları (ilâhları) da kabûl eden ve bütün peygamberleri inkâr eden bozuk yol ve inanış.

Bugün Hindistan'da yayılmış olan Brahma ve Buda dinlerinde, geçmiş peygamberlerin kitaplarından, sözlerinden alınmış kıymetli bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Brahmanizm ve Budizm dinleri, hıristiyanlık dîni gibi, eski peygamberlerin aleyhimüsselâm bildirdiği doğru dinlerin bozulmuş, değiştirilmiş hâlidir. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Brahmanizmde tenâsüh yâni insan öldükten sonra, rûhunun tekrar başka bir şekilde dünyâya geleceği inancı vardır. Hindistan'daki Ganj nehrini mukaddes sayarlar. Bu sebeple suyunu içer ve ölülerini bu nehre atarlar. Brahmanizme mensup olanların bir kısmı ateşe, bir kısmı ineğe ve diğer bir kısmı timsaha taparlar. *(Herkese Lâzım Olan Îmân)*

BREHMEN:

Brahmanizm denilen bozuk yola mensûb kimse.

BUDA:

Budizm'in kurucusu. Mîlâddan altı asır evvel yaşamış olup, asıl adı Guatama veya Gotama'dır. *(Bkz. Budizm)*

BUDİST:

Budizm adlı bozuk dîne mensûb olan. *(Bkz. Budizm)*

BUDİZM:

Hindistan'da M.Ö. altıncı yüzyılda yaşamış olan Buda'nın kurduğu, Uzakdoğu ülkelerinde yaygın bozuk bir inanış. Bu inanışta olanlara Budist denir.

Bugün Hindistan'da yayılmış olan Brahma ve Buda dinlerinde oradaki eski peygamberlerin kitablarından, sözlerinden alınmış kıymetli bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Brahmanizm ve Budizm de hıristiyanlık dîni gibi eski peygamberlerin aleyhimüsselâm bildirdiği doğru dinlerin bozulmuş, değiştirilmiş şeklidir. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Cehennem'in beşinci tabakası olan Hutame'de; ateşe, öküze tapanlar, Budistler, Brahmanlar yanacaktır. *(Senâullah Dehlevî)*

Budizmde Buda, tanrı yerine konulmaktadır. Esâsen Buda, kendisinin insan olduğunu söylemiş ve ilâhlık iddiâsında bulunmamıştır. Ancak ölümünden sonra ona tâbi olanlar onu tanrılaştırmış, adına tapınaklar kurup ona tapmışlardır. *(Herkese Lâzım Olan Îmân)*

BUĞÂT:

Bâğîler, âsîler. Haksız olarak devlete isyan eden, karşı gelenler. Bâğî'nin çokluk şeklidir.

(Bkz. Bâğî)

BUĞD-I FİLLÂH (Buğz-ı Fillah):

Allahü teâlânın düşmanlarını Allahü teâlâ için sevmemek ve onlardan uzaklaşmak. *(Bkz. Hubb-i Fillâh-Buğd-i Fillâh)*

BUĞZ:

Sevmeme, nefret etme, düşmanlık.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Onlar (İbrâhim aleyhisselâm ve berâberindeki mü'minler) ***kâfirlere dediler ki: "Biz sizden ve Allahü teâlâdan başka tapmakta olduğunuz putlarınızdan uzağız. Bizden sevgi beklemeyiniz. Allahü teâlâya bir olarak inanıncaya kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve buğz dâimâ âşikârdır*** (Putlara tapmayı terk ederseniz, sizi severiz)**.** *(Mümtehine sûresi: 4)*

Günâh işleyeni eliniz ile men ediniz, buna kuvvetiniz yetmezse, söz ile mâni olunuz. Bunu da yapamaz iseniz, kalbiniz ile buğz ediniz, bu ise îmânın en aşağı derecesidir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Müslümanlığın alâmeti, kâfirlere buğz ve inâd etmektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir kimse bir âlime buğz etse veya söğse bu yaptığı sebebsiz ise, o kimsenin küfründen (îmânının gitmesinden) korkulur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Birbirinize düşman değil kardeş olun. Birbirinize buğz etmeyin. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

BUHÂRÎ-İŞERÎF:

İslâm dîninde Kur'ân-ı kerîmden sonra en kıymetli, en üstün kitap. Kütüb-i sitte adı verilen meşhur altı hadîs kitabının birincisi.

Bir kimse Buhârî-i şerîfi hangi niyetle baştan sona kadar okuyup bitirirse, maksadı, en güzel şekilde hâsıl olur. Tâûn hastalığı zamanlarında bir evde okunsa, Allahü teâlâ o evde bulunanları tâûndan korur. Bu kitap hangi evde bulunursa, evi yanmaktan, hangi gemide bulunursa, Allahü teâlâ o gemiyi batmaktan korur. *(Tâcüddîn Subki)*

BUHL:

Cimrilik. Cömertliğin zıddı. *(Bkz. Cimrilik)*

BURAK:

Peygamber efendimizin göklere çıkarıldığı, bilinmeyen yerlere götürüldüğü gece (mîrac gecesinde) üzerine bindiği ve kendisini Mekke'den Kudüs-ü şerîfe kadar götüren (taşıyan) Cennet hayvanı. Burak, dünyâ hayvanlarından değildir. Erkekliği ve dişiliği yoktur. Çok hızlı giderdi.

Bana Burak getirildi. O, katırdan küçük, merkepten büyük, uzun ve beyaz bir hayvandır. Ayağını gözün görebildiği yerin ötesine kadar (rahatça) ***atabiliyordu. Ona bindim.*** *(Hadîs-i şerîf-Şifâ-i Şerîf)*

BURHÂN:

1. Bir dâvâyı isbat eden kesin delîl.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Yahûdîler ve hıristiyanlar) ***dediler ki: "Yahûdî ve Nasrânî olanlardan başkası aslâ Cennet'e girmeyecek!"Bu onların kuruntularıdır.*** (Habîbim onlara) ***söyle: Eğer*** (bu iddiânızda) ***doğru kimseler iseniz, burhânınızı getiriniz.*** *(Bekara sûresi: 111)*

2. Mantık ilminde mukaddime denilen ve kesin netîceye ulaştıran iki cümle (söz).

Burhân-ı İnnî:

İnneli (elbetteli) delîl. Eserden müessire (o eseri yapana), san'attan san'atkâra ve netîceden sebebe götüren delîl. Kelâm (akâid) ilminde daha çok bu delîl kullanılır.

"Âlem hâdisdir (sonradan var olmuştur). Her hâdisin bir sânı'ı (yapanı) vardır" cümleleri, isbat edilmek istenen "Âlemin sânı'ı (yaratıcısı) Allahü teâlâdır" sözü için burhân-ı innîdir. *(Teftâzânî)*

Burhân-ı Limmî:

Limeli (niçinli) delîl. İlletten sebebden ma'lûle (illetin bulunduğu şeye), müessirden (eseri yapandan) esere, san'atkârdan san'ata, sebebden netîceye götüren delîl. Görülen ateşten dumanın varlığına hükmetmek böyledir.

Burhân-ı Tatbîk:

Kelâm ilminde Allahü teâlânın varlığını ve kadîm (ezelî), olduğunu (başlangıcının olmadığını) isbâtta kullanılan delîllerden biri.

Allahü teâlâ, kadîm, ezelî ve ebedî olmasaydı, hâdis (sonradan yaratılma) olsaydı, O'nu yaratan bir yaratıcı bulunurdu. Bu yaratıcı kadîm (bir başlangıcı yok) ise, Allah O'dur. Hâdis (bir başlangıcı var) ise, O'nu yaratan biri lâzım olur. Böylece, kadîm olmayan yaratıcılar zinciri mevcut olur. Bu zincire teselsül denir. Teselsül ise, muhâldir (imkânsızdır), olacak şey değildir. Teselsülün muhâl olduğu Burhân-ı tatbîk ile isbât olunur. Bir şeyin sonsuz yaratıcılarını, birinciden başlayarak, sonsuz şekilde, yan yana dizelim. İkinci yaratıcıdan başlayarak, ikinci bir sıra daha düşünelim. Sonsuza giden ikinci sıra, birinci sıradan bir noksan olduğu için, kısadır. Kısa olana sonsuz denilemez. İkinci sıra sonsuz olamadığı için, bundan bir fazla olan birinci sıra da sonsuz olamaz. Yâni, bir ucu sonsuza giden yarım doğru düşünülebilir. Fakat böyle bir şey mevcut olamaz. Teselsül olamaz. Sonsuz sayıda yaratıcılar olamaz. Sonsuz var olan bir yaratıcı olur. Bu tek yaratıcı ezelîdir, ebedîdir, sonsuz olarak vardır. Varlığı kendindendir, başkasından değildir. Âkıl ve bâliğ olan kimse, Allahü teâlânın sonsuz var olduğunu ve başka her şeyin yoktan var edildiklerini işittikten sonra, aklını kullanmayıp, düşünmeyip, buna inanmazsa veya aklını kullanıp, düşünüp de bunu aklı kabûl etmez, fenne uygun değildir diyerek red ederse îmânsız demektir. *(Ahmed Âsım)*

Burhân-ı Temânü:

Kelâm ilminde Allahü teâlânın varlığını ve birliğini isbâtta kullanılan delîl.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Eğer yer ile gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, âlemdeki nizâm bozulur karma karışık olurdu. *(Enbiyâ sûresi: 22)* Bu âyet-i kerîmede Burhân-ı temânü'ye işâret edilmektedir. Yâni âlemin yaratıcısının iki olduğu farz edilse, bu iki yaratıcının fiilleri (işleri), birbirinden, ya farklı veya aynı olur. Birbirinden farklı olursa, âlemin karmakarışık olması lâzım gelir. Yâni göklerin ve yeryüzünün bu husûsî nizâmından (düzeninden) çıkmasını ve yok olmasını veya birbirine zıt şeylerin aynı anda bir yere toplanmasını îcâbettirir. Meselâ iki ilâhtan birisi, Zeyd ismindeki insanın hareket etmesini, diğeri de o anda hareket etmeyip sükûnunu (hareketsizliğini) irâde etse (dilese), ilâh oldukları için ikisinin kudreti birlikte Zeyd'e te'sir edince, cem'i zıddeyn (iki zıddın bir araya gelmesini) îcâbettirir. Bu ise, mümkün değildir. Çünkü cem'i zıddeyn, muhaldir (mümkün değildir). Yâni Zeyd aynı anda hem hareketli, hem hareketsiz olamaz. Ya hareketlidir, ya hareketsizdir. O halde Allah tektir, O'ndan başka ilâh yoktur. Her şeyi yaratan, durduran ve hareket ettiren O'dur. (*Seyyid Şerîf, Muhammed Rebhâmî)*

BÜDELÂ:

Bedeller. Ricâlü'l-Gayb denilen Allahü teâlânın insanlardan gizlediği evliyâ zâtlar.

Bedîl'in çokluk şeklidir. Ebdâl de denir. *(Bkz. Ebdâl)*

BÜHTÂN:

İftirâ. Bir kimseye onda olmayan bir kusuru isnat etme.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Mü'min erkek ve mü'min kadınlara, işlemedikleri (bir günâhı, bir suçu isnâd etmek sûretiyle) ***ezâ edenler, muhakkak bir bühtân ve apaçık bir günâh yüklenmişler*** (cezâya müstehak olmuşlardır)**.** *(Ahzâb sûresi: 58)*

Bir kimse için söylenen kusûr, onda varsa, bu söz gıybet, yoksa bühtân olur. (Hadîs-i şerîf-Sâhih-i Müslim)

Nâmuslu bir kadının nâmûsuna bühtân etmek, yüz senelik ameli(n sevâbını) ***yok eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Her yere burnunu sokma! Ya bir kazâya, yâhut bir bühtâna uğrarsın. *(Muhammed Hâdimî)*

Sâliha bir kadında bulunması gereken şartlar altıdır: Allahü teâlâdan başka, hiç bir şeye ibâdet etmemek. Hırsızlık etmemek. Zinâ etmemek. Çocuğunu öldürmemek. Bühtân etmemek. Peygamber efendimizin her emrine itâat etmek. *(Ahmed Fârûkî)*

Bühtân, kötü sıfatların, fenâ ahlâkın en şiddetlisidir. Çünkü bunda yalan vardır. Yalan ise her dinde haramdır. *(Ahmed Fârûkî)*

BÜRÛC SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen beşinci sûresi.

Bürûc sûresi Mekke-i mükerremede nâzil olmuştur (inmiştir). Yirmi iki âyet-i kerîmedir. Bürûc, burçlar demektir. Sûre, ismini birinci âyet-i kerîmede geçen bürûc kelimesinden almıştır. Sûrede; Allahü teâlânın azameti (büyüklüğü), Kur'ân-ı kerîmin şerefi, üstünlüğü, mü'minler (inananlar) hakkında Allahü teâlânın vaadi, kâfirler (inanmayanlar) hakkında tehdidi ve geçmiş kavimlerin hâlleri bildirilmektedir. *(Râzî, Hüseyn Vâiz-i Kâşifî)*

Bürûc sûresinde meâlen buyruldu ki:

Şüphesiz Allahü teâlâya ve Peygamberine îmân edip sâlih (iyi) ***amel yapanlar için altlarından ırmaklar akan Cennetler vardır. Bu, büyük bir kurtuluştur.*** *(Âyet:11)*

BÜRÛZ:

Zâhir olmak. Görünmek, ortaya çıkmak. Olgun bir velînin sevenlerinde bâzı sıfatlarının zâhir olması, görünmesi.

Bir velî, sevenini terbiye etmek, yetiştirmek için, onda bürûz etmeksizin, Allahü teâlânın verdiği bir kuvvetle, kendi yüksek sıfatlarını (hâllerini), o kimseye aks ettirir, aktarır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

BÜYÜ:

Sihir. İlme, fenne uymayan gizli sebebler kullanarak garib işler yapmayı sağlayan ilim. *(Bkz. Sihir)*

...Kâhinlik yapan ve kâhine giden ve büyü yapan ve yaptıran ve bunlara inanan, bizden değildir. Kur'ân-ı kerîme inanmamıştır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîkat-ün-Nediyye)*

Müslüman büyü yapmaz. Allah saklasın îmânı gittikten sonra, büyüsü te'sir eder. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Fâtiha (Elhamdü), Âyet-el-Kürsî ve dört Kul, yedişer kerre okunup hastaya üflenirse, bütün âfetler, dertler için, büyü ve nazar (göz değmesi) için iyi gelir. Tuz üzerine okunup,

suda eritip içirmek de tecrübe edilmiştir. Dört Kul, Kâfirûn, İhlâs ve Muavvizeteyn (Felak ve Nâs) sûreleridir. *(Muhammed Osman Sâhib)*

Semâvî dinler (Hak dinler), büyüyü yasaklamıştır. Bu arada, İslâmiyet de, kendinden önceki bütün dinleri neshetmiş, büyüyü (sihiri) de yasaklamış ve çok çirkin bir iş olarak vasıflandırarak, müslümanların büyü yapmaktan ve yaptırmaktan kesinlikle uzak durmalarını emretmiştir.

Modern fen ilimleri, büyüyü kendi metodları icâbı olarak reddederler. Bu hâl, o ilimlerin sahâsına girmeyen ve metodlarıyla incelenemeyen şeylerin yok olduğu mânâsına gelmez. Ancak, konuları ve hüküm verme sâhalarının dışında olduğunu gösterir. Bu bakımdan büyü, daha pekçok şey gibi, modern bilimlerin sâhası dışında kalmakta veya varlığı yokluğu laboratuvar teknikleriyle bugün için îzah ve ispat edilememektedir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Büyü insanları hasta yapar. Sevgi veya muhabbetsizliğe sebeb olur. Yâni cesede ve rûha tesir eder. Kadın ve çocuklara tesiri daha çoktur. Büyünün tesiri kesin değildir. İlâcın te'siri gibi olup, Allahü teâlâ isterse tesirini yaratır; istemezse, hiç tesir ettirmez. Büyücü istediğini elbette yapar, büyü muhakkak tesir eder diye inanmamalı, böyle düşünmemelidir. Böyle inanan kimsenin îmânı gider. Büyü, Allahü teâlâ takdir etmişse tesir edebilir, demelidir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

C-Ç

CÂFERİYYE:

Hazret-i Ali'nin torunlarından Ca'fer-i Sâdık'a bağlı olduklarını iddiâ eden, bozuk İmâmiyye fırkasının otuz ikinci kolu.

Ca'ferîlerin Ehl-i beyti seviyoruz demeleri, hıristiyanların hazret-i Îsâ'yı seviyoruz demelerine benzer. Çünkü hıristiyanlar hazret-i Îsâ'nın dînini bozup değiştirdikleri gibi, Ca'feriyyenin inanışları da İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın yoluna hiç uymamaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CÂHİL:

1. Allahü teâlâyı unutmuş olan; gâfil, bilgisiz. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Câhiller, ahmaklar, dünyâdaki zevk ve lezzetlere kavuşmak için, dinlerini, îmânlarını verdi. Âhiretlerini satıp, dünyâyı, şehvetlerinin istediklerini aldılar. Kurtuluş yolunu bırakıp, helâke koştular. Bu alış-verişlerinde bir şey kazanmadılar. Bunlar ticâret ve kazanç yolunu bilmedi. Çok ziyân etti. *(Bekara sûresi: 16)*

Âlim olduğunu söyleyen kimse, câhildir. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Âlimin uykusu câhilin ibâdetinden hayırlıdır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Âhir zamanda ibâdet edenlerin çoğu din câhili olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Aklın eremediği ve yanıldığı şeylerde akla uyarak doğru yoldan sapmış olan câhilleri, hâkim, feylesof ve fen adamı sanan, bunları taklid eden, yalan yanlış sözlerini hikmet, fen sanarak bunlara inanan kimseler felâkete düşerler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2.İlmiyle amel etmeyen.

Ne kadar okursan oku, ne kadar öğrenirsen öğren, ne kadar bilgi edinirsen edin, onunla amel etmedikçe câhilsin. *(Sa'dî Şîrâzî)*

CÂHİLİYE DEVRİ:

İslâmiyet'ten önce hissin akla, kötülüğün iyiliğe hâkim olduğu, puta tapılan karanlık devir.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Onlar hâlâ Câhiliyye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Allah'tan daha güzel hüküm verecek kimdir?Fakat bunu, gerçek anlayış sâhibi olan bir kavim (toplum) ***bilir.*** *(Mâide sûresi: 50)*

Câhiliye devrinde en ileride olanınız, İslâm'a girince en ileriniz olur. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Eshâb-ı kirâmdan Huzeyfe radıyallahü anh, Peygamber efendimize sallallahü aleyhi ve sellem; "Yâ Resûlallah! Biz câhiliye devrinde kötü kimselerdik. Allahü teâlâ senin şerefli vücûdun ile, İslâm nîmetini, iyilikleri bizlere ihsan etti. Bu seâdet günlerinden sonra yine kötü zaman gelecek mi?" diye sorunca; ***"Evet gelecek"*** buyurdu. Bu şerden sonra hayırlı günler yine gelir mi dedi, yine; ***"Evet gelir. Fakat o zaman bulanık olur"*** buyurdu *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Habeşistan'a ikinci hicret esnâsında Habeş hükümdârı Necâşî'nin kendisine bâzı soruları üzerine kâfile başkanı Câfer bin Ebî Tâlib şöyle buyurdu: "Ey hükümdâr! Biz Câhiliye devrinde putlara tapardık, ölmüş hayvan leşi yer, her türlü kötülüğü işlerdik. Kuvvetlilerimiz zayıflara zulm eder ve merhamet nedir bilmezdik. Allahü teâlâ bize, kendimizden doğru, emin, iffet sâhibi, soyu temiz bir peygamber gönderinceye kadar bu vaziyette kaldık." *(İbn-i Hişâm)*

CAHÎM:

Cehennem'in dördüncü tabakasına verilen ad. Güneşe ve yıldıza tapanların azab göreceği Cehennem.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Cahîm ise azgınlara apaçık gösterilmiştir. Ve onlara Allahü teâlâyı bırakıp ibâdet ettikleriniz hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı? Yâhut kendilerini (azâbdan) ***kurtarabiliyorlar mı? denir.*** *(Şuarâ sûresi: 91-93)*

CÂİZ:

1. Ruhsat, izin verilmiştir, olabilir, yapılabilir, günah değildir.

Kur'ân-ı kerîmi abdestsiz ezberden okumak câizdir. Günah olmaz. Fakat abdestli okumak daha iyidir. *(İbn-i Âbidîn)*

Sabah namazında aldığı abdest bozulmadan, bu abdest ile, öğleyi, ikindiyi, akşamı ve yatsıyı kılmak câizdir. Günah olmaz, fakat her namaz için abdest almak daha iyi olur. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Sahîhdir, doğrudur.

Bâyi' (satıcı) bu malı bin liraya sana sattım, dese, müşteri (alıcı) da bir şey söylemeyerek alsa câiz olur. Bâyi' malı verse, müşteri parasını verse, hiçbir şey söylemeden câiz olur. *(İbn-i Hümâm)*

3. Tenzîhen mekruh.

Amca, dayı kızı ile evlenmek câizdir. Bir mecbûriyet olmadıkça, yapılmaması daha iyi olur, yapılırsa da günah olmaz. *(İbn-i Hümâm)*

Güneşte ısınan su ile abdest almak câizdir. Hıristiyanın kestiği hayvanın etini yemek de böyle câizdir. *(Tahtâvî)*

Câiz Değil:

1.Sahîh değil.

Ağaçta belirmemiş olan meyveyi satmak, akıllı olmayan küçük çocuğun alış-verişi, yâni pazarlık edip, söz kesmesi câiz değildir. *(İbn-i Hümâm)*

2. Mekruh.

Namaz kılmak için, Kâbe, câmi resmi bulunan seccâdeyi yere sermek câiz değildir. *(Seâdet-i Ebediyye)*

3.Haram.

Alkollü içkilerin damlasını bile içmek câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

4.Fâsid, bâtıl.

Yürüyerek namaz kılmak câiz değildir. *(Fethu'l-Kadîr)*

5-Küfür.

Allah göktedir, yerdedir demek câiz değildir. Şaka olarak da olsa, zünnar denilen papaz kuşağını bele bağlamak câiz değildir. *(Şeyhzâde Muhammed Efendi)*

CÂMEKIYYE:

Hizmet karşılığı olarak alınacak ücretin veya maaşın çeki, bonosu.

Câmekıyyenin satışı câiz değildir. Çünkü ücret hak edilmiş ise de, kabz edilmemiş (alınmamış), mülk olmamıştır. *(İbn-i Âbidîn)*

CÂMİ':

Toplayan.

1. Müslümanların ibâdet etmek için toplandıkları yer, mâbed. *(Bkz. Mescid)*

Hayızlı ve cünüp olanın Câmi'e girmesi harâmdır. Abdestsiz olanın girmesi mekruhtur. *(Molla Hüsrev)*

2. Allahü teâlânın ism-i şerîflerinden. Çeşitli hakîkatleri ve enfüs (iç) ve âfâktaki (dıştaki) zıt işleri birleştirici, kıyâmet gününde yeryüzünde olan cinleri, insanları ve mahlûkâtı bir araya getirici insanların dağılmış bulunan et, kemik, kafa ve diğer organlarını tekrar birleştirici.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey Rabbimiz, muhakkak ki sen, geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde insanları câmi'sin. Şüphesiz Allah vâdinden dönmez. *(Âl-i İmrân sûresi: 9)*

3. Hadîs kitaplarında yer alan sekiz bâbın hepsini içine alan kitaplar. Bu sekiz bâb şunlardır: a) İlm-i tevhîd ve sıfat, b) Sünen, c) Rikâk, d) İlmü'l âdâb, e) Tefsîr, f) Sîre, g) İlmü'l fiten, h) İlmü'l menâkib.

CÂRİYE:

Harbde esir alınıp İslâm memleketine getirilen kadın köle.

Sizden hiç biriniz, sakın memlûküne (kölesine) ***kölem, câriyem diye seslenmesin. Yiğidim, oğlum, kızım desin. Onlar da size efendim, desin.*** *(Hadîs-i şerîf-En-Nihâye)*

Kölenin, câriyenin nafakasını vermek (geçimini karşılamak) efendisine farzdır. *(İbn-i Âbidîn)*

CÂSİYE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk beşinci sûresi. Hâ-mîm de denir.

Câsiye sûresi, Mekke'de nâzil olmuştur (inmiştir). Otuz yedi âyet-i kerîmedir. "Korku ve endişe yüzünden ayakta duramayıp diz üstü çökmek" anlamına gelen ve yirmi sekizinci âyette geçen Câsiye kelimesi, sûreye isim olmuştur. Sûrede, Allahü teâlânın varlığını, kudret ve azametini, büyüklüğünü gösteren eserlere dikkatler çekilmekte, kâfirlerin inkarcı tutumlarına işâret edilmekte, İsrâiloğullarının Allahü teâlânın lütuf ve ihsânlarına kavuştukları halde nîmete nankörlük ettikleri haber verilmekte, kıyâmet gününün dehşetli durumu ve o gün insanlar hakkında amel defterlerinin şâhitlik edeceği, mü'minlerin, inananların âhirette büyük nîmetlere kavuşacakları müjdelenmekte, inkarcıların inanmıyanların, inançları bozuk olanların ise, şiddetli azâba uğrayacakları, Allahü teâlânın büyüklüğü, bütün kâinât (evren) üzerindeki hâkimiyeti ve daha başka hususlar bildirilmektedir. *(Fahreddîn Râzî)*

Câsiye sûresinde meâlen buyruldu ki:

Kim sâlih (güzel, iyi) ***bir amel işlerse,*** (bunun sevâbı) ***kendi lehine; kim de kötülük ederse*** (bunun cezâsı) ***kendi aleyhinedir. Sonra*** (hepiniz) ***Rabbinize döndürüleceksiniz.*** *(Âyet: 15)*

Kim, Hâ-mîm (el-Câsiye) ***sûresini okursa, hesab günü Allahü teâlâ onun avretini*** (utanılacak şeylerini) ***örter ve korkusunu giderir.*** *(Hadîs-i şerîf-Envâr-ut-Tenzîl ve Esrâr-üt-Te'vîl)*

CEBBÂR:

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kullarının hallerini ıslâh edip tövbeye götüren, dilediğini yaptırmaya gücü yeten.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

... Allahü teâlâ Müheymindir (her şeyi gözetip koruyandır), ***Azîzdir*** (hükmünde gâlibdir), ***Cebbârdır, Mütekebbirdir*** (kibriyâ ve azamete büyüklüğe ancak o müstehaktır). ***Allah müşriklerin koştukları ortaklardan münezzehtir*** (uzaktır)**.** *(Haşr sûresi: 23)*

Cebbâr (olan Allahü teâlâ) ***kıyâmet günü mülkü olan gökleri ve yerleri eline*** (kudretine) ***alır ve buyurur ki: Cebbâr benim, Melik benim. Hani cebbârlar, mütekebbirler*** (kendilerini büyük görenler) ***nerede?*** *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i İbn-i Mâce)*

Sabah ve akşam el-Cebbâr ismi şerîfini okumaya devâm eden kimse zâlimlerin zulmünden korunmuş olur. Yolculukta da olsa zarar görmez. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Kibirli, zorba, gaddâr.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O peygamberler düşmanları üzerine Allah'tan zafer istediler ve her inatçı cebbâr da hüsrâna uğradı. *(İbrâhim sûresi: 15)*

Cennet ile Cehennem şöyle münâkaşa ettiler. Cehennem; bende cebbârlar, mütekebbirler var dedi. Cennet de bende Allah'tan korkan, zaîfler ve fakirler var dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ bunların dâvâlarını şu sûretle halletti: "Ey Cennet! Sen benim rahmetimsin. Seninle dilediğime rahmet ederim. Ey Cehennem, sen de benim azâbımsın. İstediğime seninle azâb ederim. Her ikinizi de doldurmak bana âittir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim, Riyâz-üs-Sâlihîn)*

İnsanlar kibirlene kibirlene cebbârlar sırasına geçer. Cebbârın başına gelen azâb onların da başına gelir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, İbn-i Mâce)*

CEBEL-İ NÛR:

Nûr dağı. Mekke-i mükerreme yakınında Peygamber efendimize ilk vahyin geldiği mübârek dağ. Hirâ, Hirâ Nûr dağı da denir.

Peygamber efendimiz, peygamberliği bildirilmeden önce yanına yiyecek alarak Cebel-i Nûr'a gider burada bir kişinin kalabileceği büyüklükte olan ve Hirâ mağarası adı verilen yerde tefekkür ve ibâdetle meşgul olurdu. Kırk yaşında Ramazanın on yedinci Pazartesi gecesi Hirâ mağarasında yine tefekkür hâlindeyken Cebrâil aleyhisselâm kendisine Alak sûresinin ilk beş âyetini getirdi. *(Yûsuf Nebhânî, Kastalânî)*

CEBEL-İ RAHMET:

"Rahmet dağı" mânâsına, Arafat ovasındaki tepe.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Vedâ haccında Arefe günü Cebel-i rahmet denilen koyu yeşil taş yığınlarından meydana gelen tepenin eteğinde, yüzbini aşkın müslümana Kusvâ adlı devesinin üzerinde Vedâ hutbesini okuyup, Eshâb-ı kirâmıyla vedâlaştı. *(Halebî)*

Âdem aleyhisselâm ile Havvâ vâlidemiz, Cebrâil aleyhisselâmın yol göstermesiyle Arafat ovasında buluştular. Âdem aleyhisselâm Cebel-i rahmet tepesi üzerinde iken, Allahü teâlâdan rahmet ve mağfiret (bağışlanmasını) dileyip duâsı kabûl oldu. Onun için bu tepe Cebel-i rahmet diye anıldı. *(Altıparmak Muhammed Efendi)*

CEBÎRE:

Kırık ve çıkığın iki yanına bağlanan tahtalar.

Gusülde ve abdestte cebîre üzerine mesh câizdir. *(İbrâhim Halebî)*

CEBR:

Zorlama, zor kullanma. İrâde ve ihtiyârın zıddı.

İnsanın hiç bir irâde ve ihtiyâra sâhib olmadığını, her şeyin cebr elinde esir olduğunu ve varlığının otomatik, fakat zembereği kırık bir makina gibi olduğunu iddiâ etmek yanlıştır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

CEBRÂİL ALEYHİSSELÂM:

Dört büyük melekten biri. Peygamberlere vahy getirmek, onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekle vazîfeli melek. Buna Cibrîl, Rûh-ul-emîn, Rûh-ul-kuds, Nâmûs-ı ekber de denir.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Gerçekten Cibrîl, Kur'ân-ı kerîmi, Allahü teâlânın izniyle senin kalbine indirdi *(Bekara sûresi: 97)*

Allahü teâlâ Cebrâil'e (aleyhisselâm), ***filân şehri yerin dibine geçir, diye emr etti. Cebrâil, yâ Rabbî! Bu şehirdeki filanca kulun sana bir ân isyân etmedi. Hep itâat ve ibâdet ediyor deyince; Allahü teâlâ onu da berâber geçir! Zîrâ günâh işleyenleri görünce, bir kerrecik yüzünü değiştirmedi buyurdu.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Cebrâil aleyhisselâm çok defâ Resûlullah'ın huzûruna, Eshâb-ı kirâmdan Dıhye-i Kelbî sûretinde gelirdi. Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, Benî Ümeyye'den üç kişiyi üç kişiye benzetti ve şöyle buyurdu: ***"Dıhye-i Kelbî, Cebrâil'e; Urve bin Mes'ûd Sekafî, Îsâ'ya; Abdül-üzza ise Deccâl'e benzer."*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Şüphesiz Allahü teâlâ bir kulundan râzı olup, onu sevdiğinde, Cebrâil aleyhisselâmı çağırır ve ona buyurur ki: "Ben falan kulumu seviyorum sen de onu sev." Cebrâil aleyhisselâm onu sever. Sonra semâda seslenip der ki:"Allahü teâlâ falan kulu seviyor, siz de onu sevin." Semâdakiler de onu sever. Sonra onun sevgisi yerdekilerin gönüllerinde yerleşir. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Âdem aleyhisselâmın boyu ve ömrü kesin olarak bildirilmedi. Bir rivâyette, bin sene

yaşayıp beş yüz yaşında iken peygamber oldu. Allahü teâlâ, kendisine on kitap gönderdi. Cibrîl aleyhisselâm ona on iki sefer gelmişti. *(Nişancı Muhammed Efendi)*

CEBRİYYE:

Hicrî birinci asrın sonlarında ve ikinci asrın başlarında Cehm bin Safvân tarafından ortaya çıkarılan bozuk yol. Buna mürcie fırkası da denir.

Cebriyye fırkası; "İnsan aslâ bir iş yapmaz, cansızlar gibi hareket eder. İnsanın kudreti, kastı, ihtiyârı (isteği) yoktur. İnsanlar iyi iş yapınca sevâb kazanmaz, kötü işlerine azâb yapılmaz. Kâfirler günâh işleyenler mâzûrdur, mes'ûl olmazlar. Çünkü insanın her işini yalnız Allah yapıyor. İnsan istese de istemese de günah yaratıyor ve insan günâh yapmaya mecbûrdur. Günah insana zarar vermez. Âsî, fâsık kimseler azâb görmeyecektir." diyorlar. Cebriyyenin bu sözleri küfürdür ve hepsi mel'undur. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Mürcie mezhebinde olanlara yetmiş peygamber lânet etmiştir."*** buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cebriyye fırkası mensûblarının dediği gibi insanda irâde ve ihtiyâr olmasaydı, kötülükleri günâhları Allahü teâlâ zor ile yaptırsaydı, eli-ayağı bağlanıp dağdan aşağı yuvarlanan kimse ile yürüyerek etrâfını seyrederek inen kimsenin hareketlerinin birbirlerinden farklı olmaması gerekirdi. Hâlbuki birincinin yuvarlanması cebr ile, ikincisinin inmesi irâde ve ihtiyâr ile (kendi isteğiyle) olmaktadır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

CEDEL:

Münâkaşa, mücâdele, tartışma, kavga. Mantıkda, meşhur veya doğruluğu herkesçe kabûl edilen kadiyye (önerme)lerden meydana gelen kıyas'a verilen ad.

CEFÂ:

İncitmek, eziyet etmek, kötülük.

Hayâ îmândandır. Fuhuş (çirkin şeyler) ***söylemek cefâdandır. Îmân Cennet'e, cefâ Cehennem'e götürür.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Şu üç günah, îmânın gitmesine sebeb olur: Birincisi, îmân nîmetine kavuştuğuna şükretmemek. İkincisi, îmânın gitmesinden korkmamak. Üçüncüsü, müminlere ezâ ve cefâ etmek. Peygamber efendimiz buyurdu ki: ***"Haksız yere bir müslümanı incitmek, Kâbe'yi yetmiş defâ yıkmaktan daha büyük günahtır.*** *(Hakîm-i Tirmîzî)*

Peygamber efendimizin aklı o kadar çoktu ki, Arabistan Yarımadası'nda, sert, inatçı insanlar arasında gelip, çok güzel idâre ederek ve cefâlarına sabrederek, onları yumuşaklığa ve itâate getirdi. Çoğu eski dinlerini bırakıp müslüman oldu. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

Her işe Besmele ile başla. Temiz ol. Dâimâ iyiliği âdet edin. Tembel olma. Namaza önem ver. Nîmete şükr, belâya sabret. Dünyâ rahatına aldanma. Kimseye kızma. Eziyet ve cefâ etme. *(Akşemseddîn)*

CEHÂLET:

Bilmeme, bilgisizlik. Din bilgilerini bilmeme. Câhillik.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Âyetlerimize îmân edenler sana geldiği zaman şöyle de: "Allah'ın selâmı üzerinize olsun. Rabbiniz, size rahmet ve merhamet vaad buyurdu. Öyle ki, içinizden kim cehâletle bir fenâlık yapmış da arkasından tövbe edip (hâlini) ***düzeltmişse*** (Allah'ın ona mağfireti vardır.) ***Muhakkak ki Allah, Gafûr'dur, Rahîm'dir.*** *(En'âm sûresi: 54)*

Cehâletten daha şiddetli bir fakîrlik yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Nisâb-ül-Ahbâr)*

Bilmediklerinizi sorunuz. Cehâletin ilâcı süâldir (yâni soru sorup öğrenmektir). *(Hadîs-i*

şerîf-Sünen-i Ebû Dâvûd)

Dârü'l-İslâm'da, İslâm memleketinde bulunan bir kimsenin meselâ namazın ve orucun farz, içki, kumar ve zinânın haram olduğu konusundaki cehâleti mâzeret kabul edilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

Câhil, cehâletinden dolayı mâzur sayılsaydı, cehâlet ilimden üstün olurdu. *(İmâm-ı Şâfiî)*

On şey insanın varlığını öldürür: 1) Terbiye azlığı, 2)Cehâlet çokluğu, 3) Halktan nîmet beklemek, 4)Şehvet azgınlığı, nefis kudurganlığı, 5) Baş olma sevdası, 6)Dünyâya düşkün olmak, 7) Nefisle dostluk kurmak, 8)Çok yemek, 9) Çok uyumak, 10) Kabalık sertlik yapmak. *(Bâyezîd-i Bistâmî)*

Kişiye ilim olarak Allahü teâlâdan korkması, cehâlet olarak ucub, kendini, yaptığı ibâdetleri, iyilikleri beğenerek bunlarla övünmesi yetişir. Ucb artınca ahmaklık hâlini alır. İnsanın kendi ayıplarını görmesine mâni olur. *(Mâcid-ül-Kürdî)*

CEHD:

Gayret, olanca gücü ve kuvveti sarf etmek.

İctihâd; insan gücünün yettiği kadar zahmet çekerek cehd etmek demektir. Yâni, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde sarîh ve açık bildirilmemiş hükümleri ve meseleleri, açık ve geniş anlatılmış meselelere benzeterek, meydana çıkarmak için cehd etmektir. Bunu ancak Peygamber efendimiz, O'nun Eshâbının hepsi ve diğer müslümanlardan ictihâd makâmına yükselen âlimler yapabilir. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Akıllı kimse; dünyâ işini kanâat ile (ele geçenle yetinmekle), âhiret işini hırs ve acele ile, din işini ise ilim ve cehd ile yapar. *(Ebû Bekr Merâgî)*

Genç kardeşlerim! Benim yaşıma gelmeden evvel cehd ediniz, Yoksa benim gibi zayıflar ve benim gibi amel ve ibâdette kusûr edersiniz. *(Sırrî-yi Sekâtî)*

Sâlih (Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği) insanlar derecesine ulaşmanın bir yolu da, rahatlık kapısını kapatıp, cehd ve gayret kapısını açmaktır... (*İbrâhim bin Edhem)*

CEHENNEM:

Kâfirlerin devamlı, günahkâr müslümanların ise, günahları kadar âhirette azab görecekleri yer.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Kim Allahü teâlâ ve Resûlüne ısrarla isyân eder, inkar etmek sûretiyle Allahü teâlânın koyduğu sınırları çiğneyip geçerse, onu içinde sonsuz kalıcı olarak Cehennem'e koyar. (Allahü teâlânın ve peygamberi Muhammed'in (aleyhisselâm) emirlerine aldırış etmiyenler, beğenmiyenler, asra, fenne uygun değildir, modern ihtiyâçlara kâfi değildir diyenler, kıyâmette Cehennem ateşinden kurtulamıyacaklardır.) ***Bunlara Cehennem'de, çok acı azâb vardır.*** *(Nisâ sûresi: 14)*

Ey müslümanlar topluluğu! Allahü teâlânın sizi teşvik ettiği şeye rağbet ediniz ve O'nun yasak ettiklerinden kaçınınız. Allahü teâlânın korkuttuğu şeylerden korkunuz. O'nun cezâsından, azâbından Cehennem'inden korkunuz. Şu bulunduğunuz dünyâda O'nun ateşinden bir damla kıvılcım bulunmuş olsa, bu dünyâyı sizler için yaşanmaz hâle getirir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn, Tezkîre-i Kurtubî)*

Cehennem yedi tabakadır: Birinci tabaka en hafifidir. Fakat dünyâ ateşinden yetmiş kat daha şiddetlidir. Adı Cehennemdir. Burada müslümanlardan bir kısmı yanıp, günahlarından temizleneceklerdir. Kâfirlerin devamlı azab görecekleri Cehennemin diğer tabakaları ise; Sa'îr, Sakar, Cahîm, Hutame, Lazy ve Hâviye'dir. *(Bkz. İlgili maddeler) (Seâdet-i Ebediyye)*

Bir şeyi arayan onun peşinden koştuğu ve bir şeyden korkan ondan kaçtığı halde, Cennet'i arayıp, Cehennem'den kaçan kimselerin bunlara hiç aldırış etmeden uyuyup kalmaları ne kadar şaşılacak şeydir. *(Âmir bin Abdullah)*

Cehennem'e girmek ve sonsuz olarak orada kalmak, îmânı duyduktan sonra şirk (Allah'a ortak) koşanlar içindir. *(Kâdızâde)*

Cennet ve Cehennem hâlihâzırda vardırlar ve ebediyyen bâkidirler (kalıcıdırlar). (*Ömer Nesefî)*

Cehennem'den en son çıkacak mü'min, yedi bin âhiret senesi yanacaktır. Âhiretin bir günü, dünyânın bin senesi kadar uzundur. *(Kâdızâde Ahmed Emîn Efendi)*

Günahlar gaflete, Allahü teâlâyı unutmaya, gaflet ise, kalbin katılaşmasına sebeb olur. Kalbin katılaşması, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Allahü teâlâdan uzaklaşmak ise, Cehennem'e götürür. *(Hâris el-Muhâsibî)*

CEHL (Cehil):

İlimsizlik, bilgisizlik, dînî bilgilerden haberi olmamak. *(Bkz. Cehâlet)*

Cehl-i Mürekkeb:

Câhil olduğu hâlde, câhilliğini bilmeyip, kendini âlim zannetmek.

Sağırı, dilsizi, tedâvî ettim. Ölüyü dirilttim. Fakat cehl-i mürekkebin ilâcını bulamadım. *(Îsâ aleyhisselâm)*

CEHMİYYE:

Cebriyye fırkasının bir kolu olup, Hicrî ikinci asırda Cehm bin Saffân tarafından kurulan bozuk fırka.

Cehmiyye fırkasında olanlar, kulların amellerinde cebr (zorlama) ve mecbûriyet altında olduklarını söyleyip, kulun yapabilme gücünü bütünüyle inkâr ettiler. Îmânın yalnızca yüce Allah'ı bilmek, küfrün de yalnızca O'nu bilmemek olduğunu ileri sürdüler. Âhirette Allahü teâlânın görülmeyeceğini söyleyip, kabir azâbını, sırat ve mîzânı inkâr etmişlerdir. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

CEHRÎ:

Açıktan, alenî olarak, yüksek sesle söylemek, okumak.

Namazın vâciblerinden on dördüncüsü cehrî okunacak yerde cehrî okumaktır. *(İbrâhim Halebî)*

Bayram namazını kılmak için câmiye giderken bayram tekbirlerini, Fıtr (Ramazan) bayramında sessiz, Kurban bayramında cehrî söylemek sünnettir. *(Mehmed Zihnî)*

CELÂBİB:

Uzun ve geniş örtü, manto. Cilbâb'ın çoğuludur. *(Bkz. Cilbâb)*

CELÂL:

Allahü teâlânın kahr ve gazab sıfatlarından. Azamet, büyüklük, ululuk, hiçbir şeye muhtâç olmamak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Yeryüzünde bulunan her canlı fânîdir (yok olucudur)***. Ancak celâl ve ikrâm sâhibi olan Rabbinin zâtı bâkîdir. Böyle iken Rabbinizin hangi nîmetlerini yalan sayabilirsiniz?*** *(Rahmân sûresi: 26, 27, 28)*

Hiç şüphe yok ki, kıyâmet gününde Allahü teâlâ, nerede benim celâlim için birbirini

sevenler! Bugün ben onları arşımın gölgesinde gölgelendireceğim... buyuracaktır. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Yâ zel-celâli vel-ikrâm'ı çok söyleyin, ona çok devâm edin. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Melekler, Allahü teâlânın azameti, celâli ve büyüklüğünden korkudadırlar. Kendilerine verilen emirleri yapmaktan başka işleri yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CELÎL (El-Celîl):

Celâl sâhibi mânâsına Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). *(Bkz. Celâl)*

CELÎS-İİLÂHÎ:

Allahü teâlâya yakın kimse, velî.

Celîs-i ilâhî olanlarla birlikte bulunanlar, şakî (Cehennemlik) ***olmaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

CELLE CELÂLÜH:

"O yücedir" mânâsına Allahü teâlânın ismi-i şerîfi söylenince, yazılınca ve işitilince, söylenilen ta'zîm (hürmet, saygı) ifâdesi. *(Bkz. Azzeİsmuhû)*

CELSE:

Namazda iki secde arasında hareketsiz bir miktâr oturma. *(Bkz. Ta'dil-i Erkân)*

Rükûda ve secdelerde ve kavmede (rükûdan kalkıp ayakta dururken) ve celsede beden tumânînet (hareketsizlik) bulduktan sonra biraz durmalıdır ki, Hanefî âlimlerinin çoğu buna vâcib demiştir. İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Şâfiî ve Mâlik ise farz demiştir. Bâzı Hanefî âlimleri de sünnet demişlerdir. Müslümanların çoğu bunu yapmıyor. Bu bir ameli yapana ve meydana çıkarana, Allah yolunda harb edip canını veren yüz şehid sevâbından çok sevap verilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Celse-i Hafîfe:

İkinci secdeyi yapıp kıyâma kalkmadan önce olan kısa oturma.

Şâfiî mezhebinde Celse-i hafîfe sünnettir. *(İbn-i Hacer)*

CELVETİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Celvetiyye, Bayramiyye tarîkâtinin koludur. Çünkü Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin yolu, Üftâde, Hızır Dede ve Akbıyık Sultan vâsıtasıyle Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bağlanır. Bu yol, hazret-i Ali'den geldiği için zikr-i cehrî (sesli zikir) esastır. Kelîme-i tevhîdin söylenmesine devam bu yolun esaslarındandır. Celvetiyye yolu, Aziz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinden sonra, Selâmiyye, Hakkıyye, Fenâiyye ve Hâşimiyye adıyle dört kısma ayrılmıştır. Onun bir duâsı şöyledir: "Yâ Rabbî! Kıyâmete kadar bizim yolumuza katılanlar, bizi sevenler, ömründe bir kerre türbemize gelip rûhumuza fâtihâ okuyanlar, bize talebe olanlar denizde boğulmasınlar. Ömrünün sonlarında fakîrlik görmesinler, îmânlarını kurtararak gitsinler ve öleceklerini bilip haber versinler." *(Hüseyin Vassâf)*

CEM':

Birleştirme, bir araya getirme.

1. İkindi namazını öğle namazıyla, yatsı namazını akşam namazıyla birlikte kılma.

Seferî olmayan (104 kilometreden az giden) Hanefî mezhebindeki bir yolcu, Şâfiî mezhebine uyarak iki namazı cem' edemez. *(Şemseddîn Remlî)*

Seferî olan (104 kilometreden fazla yola gitmeye karar veren) bir Hanefî, yolculuk

sırasında, diğer üç mezhebe uyarak, araba mola verdiği zaman, öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsı namazlarını cem edebilir. *(Hayreddîn Remlî)*

Hanefî mezhebinde yalnız Arafat meydanında ve Müzdelife'de hacıların iki namazı cem' etmeleri lâzımdır. *(Abdullah Mûsulî)*

2. Tasavvufta bir makam. Fenâ ve sekr (mânevî sarhoşluk) makâmı da denir.

Cem' makamında Cenâb-ı Hakk'ın varlığı zuhur ve istilâ edip, sâlik (tasavvuf yolcusu) kendi mevhum olan varlığını yok bulur. Hallâc-ı Mansûr'un Ene'l-Hak, Bâyezîd-i Bistâmî'nin Sübhânî sözleri ve benzerleri bu makamda, Allahü teâlâdan başka hiçbir şey görmeyince söylenen sözlerdir. Allahü teâlâ mahlûkları (yarattıkları) ile birleşik değildir. Onların aynı ve benzeri değildir. O hiçbir bakımdan yarattıklarına benzemez. Hallâc-ı Mansur; "Ene'l-Hak" demekle, "Ben Hakk'ım, Hak teâlâ ile birleştim" demek istemedi. Böyle diyen kâfir olur. Onun sözünün mânâsı: "Ben yokum. Hak teâlâ vardır" demektir. *(İmâm-ı Rabbânî, Muhammed Ma'sûm)*

Cem'ul-Cem':

Tasavvufta bir makâmın adı. Sahv (uyanıklık) makâmı. Bekâ makâmı da denir.

Cem'ul Cem' makâmına kavuşanlar, hakîkî müslümanlıkla şereflenirler, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya, onları terbiye etmeye lâyık olurlar. *(Muhammed Ma'sûm)*

Cem'ul Cem' makâmında olanların râhatı ubûdiyette (kullukta), lezzetleri tâattedir. *(Muhammed Ma'sûm)*

CEMÂAT:

Topluluk.

1. İbâdet etmek için bir araya gelen topluluk.

Cemâatle kılınan namaza, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi kat fazla sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Güzel bir abdest alıp, mescidlerden birine cemâatle namaz kılmak için gidenin, Allahü teâlâ her adımına bir sevâb yazar, her adımında amel defterinden bir günâhı siler ve Cennet'te onu bir derece yükseltir. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergib vet-Terhîb)*

Nâfile namazları cemâatle kılmak mekrûhtur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ey kardeşim! Sizin için üç şeyi seviyorum. Kur'ân-ı kerîmi gece gündüz okumanızı, cemâate devâmınızı ve kötü işlere mâni olmanızı. *(Abdullah ibni Avn)*

Açıkta, gizlide her zaman Allahü teâlâdan kork. Beş vakit namazı cemâatle kıl. Harama yönelme. Böylece, Allahü teâlâya yakınlardan olursun. *(Abdullah bin Dînâr)*

Dünyâda, Allahü teâlânın sevdikleri ile berâber bulunmak ve cemâatle namaz kılmaktan daha lezzetli bir şey kalmadı. *(Câkîr el-Kürdî)*

2. Peygamber efendimiz ve Eshâbının bildirdiği hak yol üzere bulunan müslümanlar, Ehl-i sünnet vel-cemâat.

Şeytan, insanın kurdudur. Kenarda köşede kalmış, sürüden ayrılmış koyunu kurt yakaladığı gibi, şeytan da cemâatten ayrılanları yakalar. Sakın cemâatten ayrılmayınız. *(Hadîs-i şerîf-Muhtasar fî İlm-il-Hadîs)*

Cemâat rahmettir. Ayrılık azâbdır. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Cemâate yapışınız. Çünkü Allahü teâlâ bu ümmeti dalâlet üzere bir araya getirmez.

(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)

Kim cemâatten bir karış ayrılırsa, İslâm ipini boynundan çıkartmıştır. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Cemâat-i İslâmiyye: *Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî'nin Pakistan'da kurduğu bozuk teşkîlât.*

Cemâat-i İslâmiyye reisleri, Ümmet-i Muhammediyye'yi parçalamak ve Ehl-i sünnetin dışında sapık bir çığır açmak gâyesiyle yeni bir teşkîlât kurdular ve kendilerinden başkasının doğru yolda olmadığını söylediler. *(Mevlevî Ebû Ahmed)*

CEMÂL:

1. Güzellik.

Kadın ya malı, ya cemâli veya dîni için alınır. Siz dîni için alınız. Malı için alan, malına kavuşamaz. Yalnız cemâl için alan cemâlinden mahrûm kalır. *(Hadîs-i şerîf-Menâic-ül-İbâd)*

2. Allahü teâlânın lütuf ve rızâ sıfatı.

Allahü teâlâ kıyâmet günü mahşer yerinde, kâfirlere ve günâhı olan mü'minlere, kahr ve celâl, sâlih olan mü'minlere ise lütuf ve cemâl sıfatiyle muâmele edecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî).*

3. Zât, yüz.

Resûlullah'ın mübârek cemâlini bir kere görmek ve biraz huzûrunda oturmak insanı öyle derecelere kavuşturur ki, bunlar başka türlü hiç bir şeyle ele geçmez. *(Ebû Tâlib-i Mekkî)*

4. Çirkinliği gidermek, vakar sâhibi olmak ve şükr etmek için nîmeti göstermek. Çirkinliğe, başkalarının iğrenmelerine, hakâret etmelerine sebeb olacak şeyleri yapmamak, bunları gidermek.

Cemâl için temiz, güzel giyinmek mübahdır. Bunun için bulunduğu yerde âdet olan şeylerden haram olmıyan en iyilerini kullanmak lâzımdır. Gösteriş ve öğünmek için nîmeti göstermek, cemâl olmaz, kibir (büyüklenmek) olur. Nefsin zaîf, azgın olduğunu gösterir. *(Seâdet-i Ebediyye)*

CEMÎL (El-Cemîl):

Allahü teâlânın isim-i şerîflerinden. Cemâl sâhibi. *(Bkz. Cemâl)*

Allahü teâlâ Cemîldir, cemâl sâhiblerini sever. *(Hadîs-i şerîf-Bahr-ur-Râik)*

CEM'İYYET:

Topluluk. Kalbde hâsıl olan mânevî toparlanma, huzur, Allahü teâlâ ile berâber olma hâli.

Beş vakit namazı cemâat ile kıldıktan sonra, bütün vakitlerinde Allahü teâlâyı zikretmek (hatırlamak, anmak) lâzımdır. Kalbde başka hiç bir şeye yer vermemelidir. Zikr yapmakta gevşeklik duyulursa, kalbin niçin dağıldığını araştırmalıdır. Bundan sonra kalbin cem'iyyetine çalışmalı ve boyun bükerek, ağlayarak, kalbdeki karartının gitmesi için Allahü teâlâya yalvarmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Namazda, ayakta iken secde yerine, rükûda iken ayaklara, secdede burun ucuna ve otururken iki ellere ve kucağına bakılır. Bu söylenenler yapılır ve gözler etrâfa kaymaz ise, namaz cem'iyyetle kılınmış olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CEMRE:

Hacıların şeytan taşlarken attıkları taşlar veya bu taşların atıldığı yer. Çoğulu cimâr ve cemerât'tır. Minâ'da birbirlerine birer ok atımı mesâfede bulunan üç taş yığını vardır. Bunlardan birincisine Cemre-i ûlâ (birinci cemre), ikincisine Cemre-i vustâ (orta cemre) ve

üçüncüsüne Cemre-i Akabe adı verilir.

Kurban bayramının birinci günü sabahı Meş'arilharâm denilen yerden güneş doğmadan önce Minâ'ya hareket edilir. Minâ'ya gelince, Mescid-i Hîf'e en uzak olan ve Cemre-i Akabe denilen yerde sağ elin baş ve şehâdet parmaklarıyla iki buçuk metreden veya daha uzaktan cemre yerini gösteren duvarın dibine yedi taş atılır. Sonra buradan gidip kurban kesilir. Taşlar atılırken Minâ'yı sağa, Mekke-i mükerremeyi sola almak sûretiyle önce Mescid-i Hîf'e en yakın olan Cemre-i ûlâya (birinci cemre), sonra Cemre-i vustâya (orta cemre), daha sonra Cemre-i Akâbe'ye taş atılır. Taşlar atılırken Bismillahi Allahü ekber denir. Bayramın ikinci günü öğle namazında Minâ'da okunan hutbeden sonra, üç cemreye yedişer taş atılır. Bayramın üçüncü günü de böyle yedişer taş atılır ki, hepsi kırk dokuz taş olur. Bunları öğleden önce atmak câiz değildir veya mekruhtur. Dördüncü gün de, Minâ'da fecrden (tan yerinin ağarması) güneşin batışına kadar dilediği zaman yedişerden yirmi bir taş daha atmak müstehâbdır (sevâbdır). Böylece yetmiş taş atılır. Cemrelere hayvan üzerinde taş atmak câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

CENÂBET:

Cünüplük. Gusül (boy abdesti) almayı gerektiren durum. *(Bkz. Cünüb)*

Soğuk, sıcak dedin abdest almadın,
Dünyâya daldın, namaz kılmadın.
Cenâbet gezip gusül etmedin,
Derse Allah, sen ne cevap verirsin?

(M. Sıddîk bin Saîd)

CENÂZE:

Ölü.

Acele etmek şeytandandır. Beş şey bundan müstesnâdır. Kızını evlendirmek, borcunu ödemek, cenâze hizmetlerini çabuk yapmak, misâfiri doyurmak, bir günâh işleyince derhal tövbe etmek. *(Hadîs-i şerîf-Eşi'at-ül-Lemeât)*

Cenâzeyi kırk adım taşıyanın kırk büyük günâhı affolur. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-üd-Dekâik)*

Cenâzeye ve cenâze çıkan yere siyah örtü örtmek ve siyah giyinmek câiz değildir. *(Kâdı Hindî)*

CENNET:

Bahçe. Âhirette müslümanların nîmet ve mutluluk içerisinde sonsuz olarak yaşayacakları yer.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Rabbinizden (af ve) ***mağfiret istemeye ve Cennet'e girmeğe koşunuz. Bunun için çalışınız! Cennet'in büyüklüğü, gökler ve yer küresi kadardır. Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı. Bunlar, az bulunsa da mallarını Allah yolunda verirler, öfkelerini belli etmezler, herkesi affederler. Allahü teâlâ, ihsân edenleri sever.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 133)*

Dikkat edin, Cennet için hazırlanan yok mudur? Kâbe'nin Rabbi'ne (Allahü teâlâya) ***yemîn olsun ki, Cennet'te tehlike diye bir şey yoktur. Cennet, parlayan bir nûr, etrâfa yayılan bir kokudur. Binâları kuvvetlidir. Irmakları devamlı akar, bol ve kemâle ermiş meyve yeridir.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Cennet, anaların ayağı altındadır. *(Hadîs-i şerîf-Nesâî, Ahmed bin Hanbel)*

Allahü teâlâ arş ve kürsî altında, yedi kat göklerin üstünde, arşın nûru ile birbirinden yüksek sekiz Cennet yaratmıştır: Birincisi, Dâr-ül Cinân, beyaz incidendir. İkincisi, Dâr-üs-Selâm, kırmızı yâkuttandır. Üçüncüsü, Cennet-ül-Me'vâ, yeşil zeberceddendir. Dördüncüsü, Cennet-ül-Huld, kırmızı ve sarı mercandandır. Beşincisi, Cennet-ün-Naîm, beyaz gümüştendir. Altıncısı, Cennet-ül-Firdevs, kırmızı altındandır. Yedincisi Cennet-ül-Adn büyük beyaz incidendir. Sekizincisi Dâr-ül-Karâr, kırmızı altındandır. *(Peygamberler Târihi)*

Cennet'e girmek îmâna bağlıdır. Îmân da Allahü teâlânın ihsânıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbinde zerre kadar îmânı olan kimse, Cehennem'de sonsuz kalmıyacak, Allahü teâlânın rahmetine kavuşarak Cennet'e girecektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şol Cennet'in ırmakları
Akar Allah deyû deyû.
Çıkmış İslâm bülbülleri,
Öter Allah deyû deyû.

(Yûnus Emre)

CERBEZE:

İşleri incelemek, anlamak kuvvetini, lüzumsuz yerlerde kullanmak, ukalâlık etmek, gereksiz aklî yorumlarda bulunmak. Hikmetin aşırısı.

Cerbeze sâhiblerinin ilim meclislerindeki yerleri herkesten geri olup, belki de kapıdan dışarı olması lâzım gelir. Çünkü insanların zihinlerini karıştırırlar. Bozarlar. *(Ahmed Rıfat)*

Rûhun fen kuvvetini (aklı) aşırı kullanmak cerbeze olmaz. Kötü olmaz. Din bilgilerini, fen bilgilerini ve matematiği ilerletmek için ne kadar çok inceler, araştırırsa, o kadar çok iyi olur. Cerbezeli insan, mümkün olmayan şeyleri anlamağa kalkışır. Müteşâbih (mânâsı açık olmayan) âyetlere mânâ verir. Kazâ ve kader üzerinde konuşur. Aklını, hîle, dedikodu ve maskaralık yapmak için kullanır. *(Ali bin Emrullah)*

Cerbeze huylu kimse, rûhun kuvveti olan aklını hiyle, dedikodu, maskaralık yapmak için kullanır. Belâdet (yâni kalın kafalı) huylu kimse, hakîkatleri anlayamaz. *(Ali bin Emrullah)*

CERH VE TA'DÎL:

Hadîs ilmine âit iki ıstılah (terim). Cerh, yaralamak. Bir hadîs âliminin, bâzı sebeplerle râvînin (hadîs rivâyet eden kimsenin) rivâyetini (naklini) reddetmesi. Ta'dîl, düzeltmek. Bir hadîs âliminin, bir râvinin rivâyetinin kabûl edilebileceğini açıklaması.

Hadîs âlimleri, din gayretleri ve müslümanların iyiliği için, bozuk ve yalancı olanları cerh ve ta'dîl yapmışlardır. Yoksa onların maksatları müslümanları kötülemek, gıybetlerini yapmak değildi. *(Tirmizî)*

CERRÂHİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Nûreddîn Cerrâhî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Cerrâhiyye tarîkatı, Alâeddîn Ali Köstendilî ve Şeyh Ramazan Mahfî vâsıtasıyle Halvetiyye'nin kollarından Ahmediyye'nin kurucusu olan Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn'e ulaşır.Nûreddîn Cerrâhî, talebelerine, Ehl-i sünnet îtikâdı üzere olmalarını ısrarla tenbih etmiş, bunun için Birgivî Vasiyetnâmesini okumalarını ve okutmalarını tavsiye etmiştir. *(Hüseyin Vassaf)*

Cerrâhiyye yolunun büyüğü Nûreddîn Cerrâhî hazretlerinin bir beyti şöyledir:

Dil (gönül) beytini pâk (temiz) eden,
Dervişi anka (kuşu) eden,

Âlem-i ilâhiye (ilâhî âleme) giden,
Mevlâ zikridir zikri.

CEVÂD:

Çok cömert. Allahü teâlânın isimlerinden.

Allahü teâlânın isimleri tevkîfîdir, yâni İslâm dîninin bildirmesine bağlıdır. İslâmiyet'in bildirdiği ismi söylemelidir. İslâmiyet'in bildirmediği isim söylenmez. Ne kadar güzel isim olsa da, söylenmemelidir. Meselâ Cevâd denir. Çünkü, İslâmiyet Cevâd demektedir. Fakat yine cömert mânâsında olan "Sahî" ismi söylenemez. Çünkü İslâmiyet, O'na sahî dememiştir. *(Seyyid Şerif, Bâkıllânî)*

Yemîn, yalnız Allahü teâlânın isimleriyle olur. Başka şeylerle yemîn olmaz. Allahü teâlânın isimlerinden; Halîm, Alîm, Cevâd gibi, insanlar için de kullanılan bir isim ile yemin ederken, Allahü teâlânın ismi olduğuna niyet etmek lâzımdır. *(Dâmâd)*

CEVÂMİ-ÜL-KELÎM:

Az kelime (söz) ile çok şey anlatma özelliği.

Bana cevâmi-ül-kelîm verildi. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

CEVÂZ:

Câiz olma. *(Bkz. Câiz)*

CEVHER:

1) Mâhiyet, asıl, öz. Varlıkta kalabilmesi için başka bir mahlûka muhtâc olmayan, kendi kendine varlıkta kalabilen.

Araz, sıfat demektir. Cevher üzerinde bulunur. Yalnız başına bulunmaz. *(Seyyid Şerif)*

2) Kıymetli, işlenebilir mâden. Mecâz olarak insanın istidâdı, yetişmeye elverişli olması manasına da kullanılır.

Yavrum o zamanki tövbenin, bağlılığın bir netice vermediğini sen de biliyorsun. Çünkü, Allahü teâlâyı seven ve unutmayanlardan uzak kalman, o seâdet tohumunun açılıp büyümesine mâni oldu. Fakat, o tohumun çürümemiş olması, bu yavrunun yetişmeye elverişli nefis bir cevher olduğunu göstermektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CEVR:

Zulüm, haksızlık; adâletin zıddı.

Yeryüzü cevrle dolduktan sonra, benim Ehl-i beytimden (evlâdımdan) ***mutlaka birisi çıkar. Dünyâ daha önce nasıl zulüm ve cevr ile dolu ise o, dünyâyı adâletle doldurur.*** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Dînimizde, cevr edenlere azâb yapılacağı bildirilmiştir. *(Muhammed Hâdimî)*

CEYYİD:

Başka mâdenle karışım hâlinde basılmış altın ve gümüş paralardan, karışımında altın ve gümüş miktârı fazla olanlar.

CEZÂ:

İyi veya kötü karşılık.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

İyiliğin cezâsı ancak iyiliktir. (Tâatleri yapıp, günah olan şeyleri terk etmenin karşılığı pekçok sevâbdır.) *(Rahman sûresi: 60)*

Kim bir hayırlı ve güzel amelle (işle) ***gelirse, ona, on misli sevâb verilir. Kim de bir***

günâh ile gelirse (eğer af olunmazsa)***, ona ancak misli ile*** (günâhı kadarla) ***cezâ edilir. Onlar*** (sevapları noksanlaştırılmak veya cezâları artırılmak sûretiyle) ***haksızlığa uğratılmaz.*** *(En'âm sûresi: 160)*

Allahü teâlâ onlara zulmetmez. Onlar kendilerine zulmedip, ağır cezâları hak ettiler. *(Nahl sûresi: 33)*

Allahü teâlâ müslüman olmayanlara namaz kılmasını, oruç tutmasını emretmemiştir. Bunlar, Allahü teâlânın emirlerini almakla (kabûl etmekle) şereflenmemişlerdir. Namaz kılmadığı, oruç tutmadığı için bunlara cezâ verilmez. Bunlar yalnız küfrün (îmânsızlığın) cezâsı olan Cehennem'i hak etmişlerdir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Cezâ suçun büyüklüğüne göre değişir. Suç küçük olur ve suçlu boynunu büküp yalvarırsa, bu suç dünyâ dertleriyle affolunabilir. Fakat, suç büyük, ağır olur ve suçlu inatçı olup saygısızlıkta bulunursa, bunun cezâsı âhirette sonsuz ve çok acı olmak lâzım gelir. *(Ahmed Fârûkî)*

Gördüğünüz her musîbet ve felâket, kızgınlığın, zulüm ve haksızlık etmenin cezâsıdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Hâşâ zulmetmez kuluna Hüdâsı,
Herkesin çektiği kendi cezâsı.

(Muhammed Sıddîk bin Saîd)

CEZBE:

Çekme, çekilme. Allahü teâlânın sevdiği bir kulu kendisine çekmesi, yüksek derecelere kavuşturması. Bu da nefsi terbiye ederek, Allahü teâlâyı çok anmakla olur.

Rahmân'ın cezbelerinden bir cezbe bütün insanların ve cinnîlerin sevâbları gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Sülûk Risâlesi)*

Tasavvuf yolu iki kısımdır:Cezbe ve sülûk. Sülûk uğraşarak ilerlemektir. Sülûk tamamlandıkdan sonra cezbe lâzımdır. Sülûk olmadan maksada kavuşulamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cezbe, Allahü teâlânın ismini çok anmakla, sülûk, Lâ ilâhe illallâh sözünü çok söylemekle hâsıl olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cezbenin sülûktan önce olması için sevilmiş olmak lâzımdır. İstenmedikçe çekilmek olmaz. Bu, Allahü teâlânın öyle bir ihsânıdır ki, dilediğine verir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sülûk (tasavvuf yoluna girip ilerleme) yapmadan hâsıl olan cezbe noksan ve bozuk olur. *(Behâüddîn-i Buhârî)*

CİBRÎL:

Peygamberlere vahy getirmekle vazîfeli melek Cebrâil de denir. *(Bkz. Cebrâil)*

CİDÂL:

Kavga, çekişme, münâkaşa.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Hacda kadına yaklaşmak, günâh işlemek ve (hizmetçileri, arkadaşları ve başkaları ile) ***cidâl yoktur.*** *(Bekara sûresi: 197)*

Başka hiç bir kusurun olmasa bile, kusur olarak cidâl sana yeter. *(Ebü'd-Derdâ)*

Hikmet (ilim) sâhiplerinden biri; "Yumuşak, tatlı söz, insanda gizlenmiş kin kirini temizler" demiştir. Cidâl ve inâd ise, bunların zıddıdır. Cidâl ve inâd sebebiyle söylenilen kaba ve çirkin sözler, kalbi kırar, geçimi zorlaştırır, kızmaya sebeb olur, göğsü daraltır.

(İmâm-ı Gazâlî)

CİHÂD:

İnsanların, İslâmiyeti işitmeleri, müslüman olmakla şereflenmeleri veya müslümanların dînine, vatanına ve nâmusuna saldıran düşmanı defetmek için yapılan muhârebe yâhut mal, can, söz, neşriyat ve diğer vâsıtalarla İslâmiyeti anlatmak ve müdâfa etmek. *(Bkz. Gazâ)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Mallarını, canlarını fedâ ederek din düşmanları ile Allah rızâsı için cihâd eden müslümanlar, oturup, ibâdet edenlerden daha üstündür. Hepsine de, Cennet'i söz veriyorum. *(Nisâ sûresi: 95)*

Allah yolunda cihâd eden kimselerin hâli, gündüzleri oruçlu olup, gecelerini ibâdetle geçiren, Allahü teâlânın âyetlerine itâat eden, namaz ve oruçtan dolayı hiç bir gevşeklik hissetmeyen kimsenin hâli gibidir ki, yine Allah yolunda cihâd eden üstündür. *(Hadîs-i şerîf-Tergîb-ül-İbâd)*

Cihâddan maksad, İslâm dînini yüceltmek ve din düşmanlarını zelîl etmektir. Cihâdda gâzî ve şehîdler için bildirilen sevâblar, niyet iyi ve hâlis oluncadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cihâd üç türlü yapılır: Birincisi beden ile yâni her türlü harb vâsıtası ile yapmaktır. İkincisi, her türlü neşriyât (basın ve yayın) vâsıtaları ile İslâmiyet'i insanlara yaymak ve duyurmaktır. Bu cihâdı İslâm âlimleri yapar. Üçüncüsü ise, duâ ile yapılan cihâddır. Bütün müslümanların bu cihâdı yapmaları farz-ı ayndır. *(Muhammed Hâdimî, Birgivî)*

Cihâd-ı Ekber:

Büyük cihâd. Nefsin, insan tabiatının, bedeninin kötü isteklerini yerine getirmemek için yapılan mücâdele.

Küçük cihâddan cihâd-ı ekbere döndük. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

CİLBÂB:

Uzun ve geniş örtü, manto. Çoğulu Celâbîb'dir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey sevgili Peygamberim! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına cilbâblarını üstlerine giymelerini söyle... *(Ahzâb sûresi: 59)*

Haramdan olan cilbâb giyenin namazı kabûl olmaz *(borçtan kurtulur, fakat sevâb verilmez). (Hadîs-i şerîf-Kitâbul Fıkh alel Mezâhib-il-Erbea)*

Hayâ Cilbâbını Çıkarmak: *Açıkça günâh işlemek.*

Hayâ cilbâbını çıkaran kimse hakkında konuşmak gıybet olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

CİMRİLİK:

Dînin ve vicdânın, mürüvvetin (insanlığın) vermeyi emrettiği yerde vermemek. Vermek kendisine zor gelmek. Bahillik, pintilik.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlânın ihsân ettiği malda cimrilik edenler, onun zekâtını vermiyenler, iyilik ettiklerini zengin kalacaklarını mı sanıyor. Halbuki kendilerine kötülük yapmış oluyorlar. O malları Cehennemde azâb âleti olacak yılan şeklinde boyunlarına sarılıp, baştan ayağa kadar onları sokacaktır. *(Âl-i İmrân sûresi: 180)*

Cimrilikten sakınınız. Çünkü cimrilik, sizden öncekilerin helâkına sebeb oldu. *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn-ül-Mehârîm)*

Cimri olanlar, her ne kadar zâhid *(dünyâya rağbet etmiyor)* ***olsalar da, Cennet'e giremezler.*** *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

İki huy mü'minde bir araya gelmez: Cimrilik ve kötü ahlâk. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-evliyâ)*

Dînin borç ettiğini vermeyenler daha çok cimridir. Zekâtı vermeyen, çoluk çocuğunun nafakasını (geçimini) te'min etmeyenler veya bunları yük sayarak yapanlar böyledir. Bunlar tabiatlarında cimridirler. Zoraki cömerd olmağa çalışırlar veya mallarının döküntüsünü yâhut istemiyerek orta derecede vermek isterler. Yiyeceği çok olduğu halde, aç komşusuna vermemek, önünde yemek varken uzaktan bir fakirin geldiğini görüp, yemeği saklamak, mürüvvete aykırı olup, cimriliktir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Cimriliğin altında; mal sevgisi, uzun emel ve çoluk-çocuk sevgisi yatmaktadır. (*Bâhilî)*

Âlimlerden bâzıları cimriyi ipekböceğine benzetmişlerdir. Bu böcek gâyet kısa olan hayâtında nefsini korumak için bütün çabasını harcıyarak bir koza yapar. Sonunda yaptığı kozanın içinde ölür de o kozadan başkaları faydalanırlar. *(Ahmed Rıfat)*

CİN:

Ateşin alev kısmından yaratılan, her şekle girebilen; evlenme, yeme-içme, çoğalmaları bulunan ve gözle görülmeyen varlıklar. Fârisî dilinde cine peri denir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Cinleri ve insanları ancak beni bilip ibâdet etmeleri için yarattım. *(Zâriyât sûresi: 56)*

Ey Habîbim! Onlara de ki: "Cinlerden bir grubun Kur'ân-ı kerîm dinlediği bana bildirildi. Onlar şöyle demişlerdi." Muhakkak ki biz doğru yola götüren, akıllara durgunluk ve hayranlık veren bir Kur'ân(-ı kerîm) ***dinledik. O'na inandık. Rabbimize hiç bir şeyi ortak koşmayacağız.*** *(Cin sûresi: 1,2)*

Cinler çeşitli şekillere girip şaşılacak işler yaparlar. Bunlar tenâsüh (rûhun başka bedene geçmesi) değildir. Cinler insanlar gibi Peygamber efendimizin getirdiği İslâm dînine uymakla mükelleftir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cinlerin insanlara zarar verdikleri, yardım ettikleri, insanların isteklerini yerine getirdikleri, çeşitli zamanlarda bir çok müslüman ve kâfir tarafından görülmüş ve haber verilmiştir. İbn-i Sinâ, Kânun adlı kitabında Sar'a hastalığını anlatırken, cinden bahs etmektedir. Diyor ki: "Hastalıklara bir çok maddeler (mikroblar) sebeb olduğu gibi, cinnin hâsıl ettiği hastalıklar da vardır ve meşhûrdur." *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Cin hakkında bilgi, her peygamberin kitabında vardır. Süleymân aleyhisselâmın emri ile iş görürlerdi. İnsanların yanlarında bulunan Muhâfaza melekleri insanı cinden koruduğu gibi, âyet-i kerîme ve duâ okuyup Allahü teâlâya sığınanlara da birşey yapamazlar. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

CİNNET:

Delilik, aklın baştan gitmesi. *(Bkz. Cünûn)*

CİNS:

Fıkıhta; çeşit, tür, kullanıldıkları yerler arasında çok fark bulunmayan şeylere ortak olarak verilen isim.

Deve hayvan sınıfının bir cinsidir. Tüylü deve, bu cinsten bir nevidir. Aslı, kaynağı başka olan veya kullanıldığı yer çok farklı olan yâhut başka isim alacak kadar değiştirilmiş bir mal başka cinsten olur. Sığır eti, koyun eti ile, keçi kılı koyun yünü ile ve ekmek, un ile başka cinstendir. Keçi eti veya sütü ise, koyun eti veya sütü ile bir cinstendir. *(İbn-i Âbidîn)*

Kile (ölçek) ile satılan bir şey, kendi cinsine meselâ buğday buğdaya peşin satılırken, birinin hacmi fazla olursa fâiz olur. *(Ömer Nesefî)*

Tartarak satılan bir şey, kendi cinsine (meselâ beşi bir yerde denilen bir büyük altını, altın liralar karşılığında) peşin satılırken, verilen ile alınanın ağırlığı müsâvî (eşit) olmazsa fâiz olur. *(İbrâhim Halebî)*

CİRCÎS (Aleyhisselâm):

Îsâ aleyhisselâmdan sonra gönderildiği rivâyet edilen peygamber veya velî. Şam diyârında ve Filistin'de yaşadı. Îsâ aleyhisselâmın dîninin hükümlerini insanlara bildirdi.

Circîs aleyhisselâm, ticâretle uğraşır, her sene zekâtını verir, bütün kazancını fakir mü'minlere sadaka olarak dağıtırdı. Musul civârında yaşayan Dâdı Veyh veya Dâdıyan adında bir kralı putlara tapmaktan vaz geçirmek için Allahü teâlâya inanmaya dâvet etti. Circîs aleyhisselâmın dâvetini kabûl etmeyen kral, ona çok işkence ve eziyet ettirdi. Ağaçtan direk diktirip Circîs aleyhisselâmı bağlattı, soyup vücûdunu demir taraklarla tarayıp lime lime parçalattı. Sirke ve tuz getirip, iplik gibi baştan başa dilinmiş vücuduna döktürdü. Büyük bir demiri ateşte kızdırıp Circîs aleyhisselâmın başı üzerine koydu. Kızarmış demir beynini kaynattı ve beyni yüzüne aktı. Allahü teâlâ ona acı hissettirmedi ve eski hâline çevirip korudu. Kral, büyük bir kazanın altına ateş yaktırıp, içinde bakır erittirdi. Circîs aleyhisselâmı kazanın içine attırdı. Allahü teâlâ Circîs aleyhisselâmı bu işkenceden de korudu. Kral, Circîs aleyhisselâmın el ve ayaklarından çivileterek zindana attırdı. Allahü teâlânın yardımıyla zindandan da kurtulan Circîs aleyhisselâmı, ağacı ikiye yarıp arasına sıkıştırttı. En sonunda zâlim kral ve avânesi Circîs aleyhisselâmı şehîd ettiler. *(Taberî, İbn-i Esîr)*

CİSM:

1. Boşlukta yer kaplayan şekil almış veya başka bir şekle giren madde.

Bu dünyâda her cisim kendine mahsus sıfatları, özellikleri ile tanınmaktadır. Her cism, birer elementler ve bileşikler yığınıdır. Elementler, bileşikten bileşiğe geçerek yer değiştirmekte, her cismin terkîbi bozularak, sıfatları yok olmakta, başka sıfatlı başka cisim hâline dönmektedir. Bu devamlı değişmelerde, madde yok olmuyor ise de, cisimler zamanla değişmekte, yok olup başka cisimler meydana gelmektedir. *(Seyyid Şerîf)*

Cisimlerin, maddelerin durmadan değişmeleri, birbirlerinden hâsıl olmaları, sonsuz olarak gelmiş değildir. Yâni böyle gelmiş, böyle gider denilemez. Bu değişmelerin bir başlangıcı vardır. Değişmelerin başlangıcı vardır demek, maddelerin var oluşlarının başlangıcı vardır demektir. Yâni hiçbir şey yok iken, hepsi yoktan yaratılmıştır demektir. *(Ahmed Âsım Efendi)*

2. Beden, vücûd.

Dünyâ lezzetleri ve elemleri iki türlüdür. Birincisi cismin, ikincisi rûhun lezzetleri ve acılarıdır. Cisme lezzet veren her şey rûha elem verir. Cismi inciten herşey, rûha tatlı gelir. Görülüyor ki, rûh ile cesed birbirinin zıddı, aksidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CİZYE:

İslâm devletinde zımmî denilen gayr-i müslim vatandaştan, can ve mal güvenliklerinin korunmasına karşılık seneden seneye alınan vergi. Buna harâc-ur-ruûs (baş vergisi) de denir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Kendilerine kitab verilenlerden Allahü teâlâya ve âhiret gününe inanmayan, Allahü teâlânın ve Resûlünün haram (yasak) ***ettiği şeyleri haram tanımayan, hak olan İslâm dînini kabûl etmeyen kimselerle; zelîl, hakîr ve kendi elleriyle cizyelerini verinceye kadar muhârebe edin.*** *(Tevbe sûresi: 29)*

Müşrikler (putperest) ***den olan düşmanınıza rastladığınız zaman onları şu üç şeye dâvet***

ediniz: İslâmiyet'e dâvet edin. Kabûl ederlerse onları öldürmeyin. Kabûl etmezlerse, cizye vermelerini isteyin. Kabûl ederlerse öldürmeyin. Kabûl etmezlerse, Allahü teâlânın yardımına sığının ve onları öldürün. *(Hadîs-i şerîf-Fedâil-ül-Cihâd)*

Kâfirlerden cizye alınmasını emretmekten maksat, onları sıkıştırmak, aşağı tutmaktır. O kadar aşağı düşerler ki, cizye vermemek için kıymetli elbise giymezler. Süslü eşyâ kullanamazlar. Çok vergi vermemek için, korkarlar ve titrerler. Allahü teâlâ, kâfirlerin düşkün olup horlanmaları için cizye vermelerini emretti. Böylece onların aşağı, müslümanların da üstün, izzetli ve şerefli olmalarını sağladı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CÖMERDLİK:

Dînin, vicdânın ve mürüvvetin (insanlığın) vermeyi emrettiği yerde vermek kendisine zor gelmemek.

Cömerdlik, Cennet ağaçlarından bir ağaçtır. Dalları dünyâya uzanmıştır. Kim ondan bir dal tutarsa, o dal onu Cennet'e çeker. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tarîk-üs-Sâlim)*

Cömerdin yemeği şifâ, cimrininki hastalıktır. *(Hadîs-i şerîf-Dâre Kutnî)*

Cömertlik bütün ayıpları örter. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Peygamber efendimiz insanların en cömerdi idi. Bir şey istenip de, yok dediği görülmemiştir. İstenilen şey varsa verir, yoksa cevap vermezdi. O kadar iyilikleri, o kadar ihsânları vardı ki, Rum imparatorları, İran şahları o kadar ihsân yapamazlardı. Fakat kendisi sıkıntı içinde yaşamayı severdi... *(Muhammed Rebhâmî)*

Cömerdlik, isrâf ile cimrilik arasında orta bir durumdur. Âzâlarla vermek kâfi değildir. Ayrıca kalbin de verme işinden râzı olması, buna karşı çıkmaması lâzımdır. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

Bir kimsenin Allahü teâlâya muhabbetinin (sevgisinin) gerçek olup olmadığının alâmeti, kendisinde deniz misâli cömerdlik, güneş misâli şefkat, toprak gibi tevâzu (alçak gönüllülük) olmasıdır. *(Bâyezîd-i Bistâmî)*

CÛD:

Cömerdlik, eli açık olmak. *(Bkz. Cömerdlik)*

CÛKÎ:

Hindistan'da yayılan ve bozuk bir yol olan Brahmanizmin, cûk denilen dört rûhânî sınıfından birine mensûb olan kimse. Hind kâfirlerinin dervişlerine verilen ad.

İslâmiyet'e uygun olmayan riyâzet (nefsin isteklerini yapmamak) ve mücâhedeler (nefsin istemediklerini yapmak) nefsin isteklerini artırır. Onu azdırır. Hindistan'daki Brehmen papazları ve Cûkî ismindeki sihirbazlar riyâzet ve mücâhedede çok ileri gitmiş, fakat hiç faydası olmamıştır. Hattâ nefislerinin kuvvetlenmesine, azmasına sebeb olmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

CUM'A (Cumâ):

Müslümanlara mahsûs mübârek, kıymetli bir gün.

Cumartesi günleri yahûdîlere, Pazar günleri hıristiyanlara verildiği gibi, Cumâ günü, müslümanlara verildi. Bugün, müslümanlara hayır, bereket, iyilik vardır. *(Hadîs-i şerîf-Rıyâdün-Nâsihîn)*

Güneş, Cumâ gününden daha iyi bir gün üzerine doğmaz. Âdem *(aleyhisselâm)* ***Cumâ günü yaratıldı. Cumâ günü Cennet'e girdi. Cumâ günü Cennet'ten çıktı. Kıyâmet Cumâ günü kopar.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Cumâ günü gusl edip, namaz için câmiye gidip nâfile namaz kılan ve imâm hutbeden

ininceye kadar sessizce oturup, sonra imâmla berâber Cumâ namazını kılanın, bir hafta sonraki Cumâya üç gün daha ekleyerek olan gün miktârı işlediği günâhları af ve mağfiret olunur. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Cumâ günü gusül abdesti alınız. Her akşam abdestli olarak yatınız! Her hâlinizde Allahü teâlâyı hatırlayınız, anınız. *(Ebû Ali Dekkâk)*

Cumâ günleri duânın kabûl olunacağı bir zaman vardır. Bu zaman, hutbe ile, Cumâ namazı içindedir diyenler çoktur. Hutbe dinlerken duâ kalbden olur. Ses çıkarmak câiz değildir. Bu zaman, her şehir için başkadır. Cumâ günü, gecesinden daha kıymetlidir. Gecesinde veya gündüzünde Kehf sûresini okumak çok sevâbdır. *(Senâullah Pâni-pütî)*

Cum'â Gecesi:

Perşembe'yi Cumâ'ya bağlayan gece.

Allahü teâlâ Cumâ gecesinde bütün müslümanları mağfiret eder, günahlarını bağışlar. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Ya'lâ)*

Cumâ gecesi ve günü bana çok salevât okuyunuz. *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

Cumâ gecesi, Cumâ gününe tâbidir. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

Cum'â Hutbesi:

Cumânın ilk dört rek'atlik sünnetten sonra ve iki rek'atlik farzdan önce, imam tarafından cemâat huzurunda minberden Arabça olarak okunan hutbe.

Cumâ hutbesi okunurken, bir kimsenin başka bir kimseye, sus yâhut iyi dinle demesi lüzumsuzdur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hatîbin, Cumâ hutbesinde emr-i ma'rûftan, dînin emirlerinden başka şeyleri, Arapça bile söylemesi harama yakın mekrûhtur. İmam efendi, içinden E'ûzü okuyup, sonra yüksek sesle, hamd ve senâ ve kelime-i şehâdet, salât ü selâm okur. Sonra vâz eder, yâni sevâba ve azâba sebeb olan şeyleri hatırlatır ve âyet-i kerîme okur. Sonra oturur. Kalktığında, ikinci hutbede vâz yerine, mü'minlere duâ eder. Dört halîfenin isimlerini söylemesi lâzımdır, müstehâbdır. Hutbeye dünyâ sözü karıştırmak haramdır. Namaz kılarken yapması haram olan şeyler, hutbe dinlerken de haramdır. *(Abdülhayy Lüknevî)*

Cumâ hutbesini Arapça'dan başka dil ile okumak, namaza dururken, başka dil ile iftitâh tekbîri almak gibidir. Bu ise, namazdaki diğer zikirler ve duâlar gibidir. Namaz içindeki zikirleri ve duâyı Arapça'dan başka dil ile söylemek ise tahrîmen (harama yakın) mekrûhtur. Hazret-i Ömer yasak etmiştir. *(Abdülhayy Lüknevî, İbn-i Âbidîn)*

Cum'â Namazı:

Cumâ günü öğle vaktinde câmilerde hutbeden sonra, cemâatle kılınan iki rek'atlik farz namaz.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân etmekle şereflenen kullarım! Cumâ günü, öğle ezânı okunduğu zaman, hutbe dinlemek ve Cumâ namazı kılmak için câmiye koşunuz. Alış-verişi bırakınız! Cumâ namazı ve hutbe size, başka işlerinizden daha faydalıdır. Cumâ namazını kıldıktan sonra, câmiden çıkar, dünyâ işlerinizi yapmak için dağılabilirsiniz. Allahü teâlâdan rızık bekleyerek çalışırsınız. Allahü teâlâyı çok hatırlayınız ki, kurtulabilesiniz. *(Cum'a sûresi: 9-10)*

Bir kimse, mâni yok iken, üç Cumâ namazı kılmazsa, Allahü teâlâ, kalbini mühürler. Yâni iyilik yapmaz olur. *(Hadîs-i şerîf-Mesâbih)*

Cumâ namazından sonra yedi defâ İhlâs ve (yedi) ***Mu'avvizeteyn*** (Felak ve Nâs

sûrelerini) ***okuyanı Allahü teâlâ, bir hafta kazâdan, belâdan ve kötü işlerden korur.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Sünnî)*

Cumâ namazı için gusül abdesti almak, güzel koku sürünmek, yeni ve temiz giyinmek, saç, tırnak kesmek, câmide buhur (koku) yakmak, câmiye erken gelmek sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Cum'â Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin altmış ikinci sûresi.

Cumâ sûresi, Medîne-i münevverede nâzil olmuştur (inmiştir). On bir âyettir. Cumâ namazının farz oluşunu bildirdiği için, dokuzuncu âyet-i kerîmede geçen Cumâ kelimesi sûreye isim olmuştur.Cumâ sûresinde; bütün varlıkların Allahü teâlânın yüceliğini, büyüklüğünü anıp durdukları, Peygamber efendimizin Allahü teâlânın emir ve yasaklarını ümmetine öğrettiği, Cumâ ezânı okununca, müslümanların ticâretlerini bırakıp namaza gitmeleri, namazdan sonra dağılıp meşrû (günâh olmayan) işleri ile meşgûl olmaları istenmekte, Allahü teâlâyı çokça anmaları tavsiye edilmektedir. *(Râzî, Alâüddîn Hâzin)*

Cumâ sûresinde meâlen buyruldu ki:

De ki: Sizin kendisinden kaçmakta olduğunuz ölüm muhakkak sizi bulacaktır. Sonra da gizliyi ve âşikârı bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O, size bütün yaptıklarınızı haber verecektir. *(Âyet: 8)*

CÜBN:

Korkaklık.

Cübn, kötü huydur. *(Muhammed Hâdimî)*

Cübn sâhibi olan kimse, zevcesine ve akrabâsına karşı gayretsizlik ve hamiyetsizlik gösterir. Onları koruyamaz. Zillete ve zulme boyun eğer. Harâm işleyeni görünce susar. Başkalarının malına göz diker. İşinde sebât etmez. Verilen vazîfenin ehemmiyetini anlamaz. *(Muhammed Hâdimî)*

CÜHÛD:

Yahûdî.

Bir kimse kendi isteğiyle; filân şey, filân kimsededir, yâhut yoktur, kâfir olayım, cühûd olayım, diye yemîn etse; o şey, o kimsede olsun veya olmasın, o kimsenin îmânı gider. Îmânını ve nikâhını tecdîd etmesi (yenilemesi) lâzımdır. *(Muhammed Hâdimî)*

CÜNÛN:

Delilik.

Âhireti verip dünyâyı almak. Hak'tan halka yüz çevirmek. Cünûn ve sefâhettir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cünûn hâlindeki kimse yirmi dört saatte ayılamazsa iyi olunca namazlarını kazâ etmez. *(İbrâhim Halebî)*

Cünûn hâlindeki kimsenin namaz kılmaması için altı namaz vakti, oruç tutmaması için bir gece ve gündüz, zekât vermemesi için bir yıl aralıksız o halde olması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

CÜNÜB:

Gusletmesi (boy abdesti alması) gereken kimse. *(Bkz. Gusl)*

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Eğer, cünüb iseniz (yıkanmak, gusül abdesti almak sûretiyle) ***temizleniniz...*** *(Mâide*

sûresi: 6)

Kirlenince çabuk gusül abdesti alın! Çünkü Kirâmen kâtibîn melekleri cünüb gezen kimseden incinir. *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Resim, köpek ve cünüb kimse bulunan eve rahmet melekleri girmez. *(Hadîs-i şerîf-Müslim, Zevâcir)*

Namaz kılan ve kılmayan herkes, bir namaz vaktini cünüb geçirirse, çok acı azâb görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Cünüb ve hayızlı iken câmiye girmek, hattâ câmi içinden geçmek, Kur'ân-ı kerîm okumak, dokunmak ve tutmak, Kâbe-i muazzamayı tavâf etmek haramdır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Âbidîn)*

Bir kimse cünüb olsa, gusül abdesti almadan bir namaz vakti geçse, o kimseye ateşten gömlek giydirilecektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Cünüb olan her kadın ve erkeğin ve hayız ve nifâstan kurtulan kadınların, namaz vaktinin sonunda o namazı kılacak kadar zaman kalınca, gusül abdesti alması farzdır. *(İbn-i Âbidîn)*

CÜRM:

Suç, günah, kabahat. *(Bkz. Mücrim)*

İnsanlar arasında benden üstün olanlara hürmet eder, haklarına riâyet ederim. Benden aşağı olanların sözlerine aldırış etmez, onlardan sakınırım. Emsâllerimin kusurlarını bağışlar, olgunluk ve anlayış gösteririm. Çünkü yumuşaklık fazîlettir, üstünlüktür. Cürm sâhibi olanların ise cürmleri aleyhimde çoğalsa bile, onlara katlanmayı, aldırış etmemeyi kendime bir vazîfe bilirim. *(Muhammed el-Verrak)*

Rahmetin mücrimedir, kusûrum pek çok benim
Edemem cürmüm inkâr, hâlim mâlûmun senin
Yüz karası ile geldim sürüyerek zincirim

Rahmetini umarım yoksa da istidâdım
Sana güçlük mü var? Ey keremi bol Allahım!

(M.Sıddık Gümüş)

CÜZ':

1- Bir bütünü meydana getiren parçalardan her biri.

Her cüz aslına gider. *(Celâleddin Rûmî)*

2- Kur'ân-ı kerîmin yirmi sayfalık bölümlerinden her biri.

Meyyit için, çeşitli kimselerin, sessiz olarak çeşitli cüz'ler okuyup, Kur'ân-ı kerîmi hatim etmeleri ve herbirinin okuduğunun sevâbını ölünün rûhuna göndermeleri veya birinin hepsi için hediye etmesi, yâni hatîm duâsını yapması, okuyanların da âmin demeleri câiz ve çok faydalı olur. *(Abdullah-ı Rûmî)*

Cüz-ün Lâyetecezzâ:

Maddenin yapı özelliğini taşıyan en küçük parçası, atom, zerre.

ÇÂRMÎH (Çihâr mîh):

Dört çivi. Birbiri üzerine dikey olarak konulmuş iki tahtadan meydana gelen, suçluları îdâm etmek için kullanılan haç şeklindeki darağacı. Bu cezâya çarptırılan kişi iki yana açılmış kollarından ve bağlanmış ayaklarından çivilenerek öldürülürdü.

Engizisyon mahkemeleri denilen papaz cemiyetleri tarafından katledilen, çarmıha gerilen

ve yakılanların sayısı, beş milyon iki yüz bindir. *(Harputlu İshak Efendi)*

Yahûdîlerden bir cemâat, Îsâ aleyhisselâm ve annesi hazret-i Meryem'e dil uzattılar. Îsâ aleyhisselâm bunu duyunca onlar hakkında beddûa etti. Allahü teâlâ onun bu duâsını kabûl eyledi. Hazret-i Îsâ'ya ve annesine dil uzatanları maymun ve domuza çevirdi. Bu durumu aralarında görüşen yahûdîler hazret-i Îsâ'yı öldürmek üzere anlaştılar. Hazret-i Îsâ'yı aramaya başladılar. Îsâ aleyhisselâmın havârîlerinden biri olan Yehûda (Judas) bir kaç kuruş karşılığı, Îsâ aleyhisselâmın yerini onlara haber verdi. Îsâ aleyhisselâmı yakalamak için yahûdîler ile berâber eve girince, Allahü teâlâ Yehûda'yı Îsâ aleyhisselâma benzetti. Yahûdîler onu Îsâ aleyhisselâm diye yakaladılar. Çarmıha gererek asıp öldürdüler. Îsâ aleyhisselâm ise, Allahü teâlâ tarafından göğe kaldırıldı. *(Senâullah Dehlevî, Ebû Hayyân Endülûsî, Ahmed Sâvî)*

Hıristiyanlar, Îsâ aleyhisselâmın çarmıha gerilip orada öldüğüne, fakat sonra diriltilip göğe çıktığına inanırlar. Müslümanlar ise, Îsâ aleyhisselâmın çarmıha gerilmediğine, doğrudan göğe kaldırıldığına inanırlar. Bu husus, Kur'ân-ı kerîmin Nisâ sûresi 157-158. âyet-i kerîmelerinde bildirilmiştir. *(Enver Şah Keşmîrî)*

ÇEŞTİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Çeştiyye yolunun büyüğü Muînüddîn-i Çeştî hazretleri buyurdu ki: Kurtuluş, sâlihlerin, büyüklerin sohbetindedir. Bir kimse her ne kadar kötü de olsa, büyüklerin sohbetinde bulunmak onu kurtarır ve yükseltir. Sâlihlerin sohbetine devâm eden kimse iyi bir kişi ise, kısa zamanda olgunlaşıp, yükselir. *(Hediyye bin Abdürrahim Çeşti)*

ÇIHÂR YÂR-I GÜZÎN:

Peygamber efendimizin dört seçkin ve büyük halîfesi: Hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman, hazret-i Ali.

Allahü teâlâ, hiçbir peygamberine vermediği kerâmetleri (üstünlükleri) ***bana verdi. Kıyâmette en önce kabirden ben kalkarım. Allahü teâlâ, dört halîfeni*** (Çıhâr-yâr-ı güzîni) ***çağır buyurur. Onlar kimlerdir yâ Rabbi? derim. Ebû Bekr'dir buyurur. Yer yarılıp Ebû Bekr, herkesten önce kabirden çıkar. Sonra Ömer, sonra Osman, sonra Ali kalkar.*** *(Hadîs-i şerîf-Menâkıb-ı Çıhâr-Yâr-ı Güzîn).*

ÇİLE:

Dervişlerin, nefislerini terbiye ederek tasavvuf yolunda ilerliyebilmek için kırk gün tenhâ bir yerde riyâzet (nefsin istemediği şeyler) ve ibâdetle meşgul olmaları.

Hak teâlâ, hepimizi her an kendinin esiri olmak şerefine kavuştursun. Hakîkî kurtuluş O'na esîr olmak, tutulmaktır. Ondan başka bir şey düşünmemek, hâtıra bir şey getirmemek, büyüklerimizin yolunda, pek kolay hâsıl olmaktadır. Hatta bu yolun büyüklerinden bir kaçı kırk gün çile çekmiş, kırk gün sonra, hâtırlarına dünyâ düşünceleri gelmez olmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Behâiyye, ne güzel götürücüdür!
Yolcuları gizlice yerine götürür.
Sözlerin tadı sâliklerin kalbinden
Halvette çile çekmek fikrini süpürür

(Molla Câmi)

Ahrâriyye büyükleri, zamanlarında bulunmayan, halvet yâni yalnız başına kalmak, kırk gün bir yere kapanıp çile çıkarmak yerine, insanlar arasında, kalbini Allah ile bulundurmak seâdetine kavuşmuşlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Câhil sûfiler, zikre, fikre sarılıp, farzları ve sünnetleri yapmakta gevşek davranıyorlar.

Kırk gün çile çekmeyi ve riyâzetler yapmayı beğeniyor, Cum'a namazına ve cemâate gitmiyorlar. Halbuki bir farz namazı cemâat ile kılmak onların binlerle, kırk günlük çilelerinden daha faydalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ÇİLEHÂNE:

Çile yapılan yer. *(Bkz. Çile)*

Açlıkla ve insanlardan kaçarak çilehânede yalnız yaşamakla nefislerini temizleyenlerin, fakat Hak teâlâya yaklaşmayanların firâsetleri, cisimleri, maddeleri keşfetmek, mahlûkların gayblerini haber vermektir. Bunlar yalnız mahlûklardan haber verir. Çünkü Hak teâlâ ile aralarında perde vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ÇÛN Ü ÇİRÂ:

"Nasıl ve niçin" mânâsına farsça bir terim.

D

DÂBBET-ÜL-ERD:

Kıyâmetin büyük alâmetlerinden. Kıyâmetin kopmasına yakın çıkacak olan bir hayvan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İnsanlara vâd olunan öldükten sonra dirilmek ve azâb olunmak yaklaşınca, biz onlara yerden Dâbbe'yi (Dâbbet-ül-erd'i) ***çıkarırız.*** *(Neml sûresi: 82)*

Dâbbet-ül-erd çıktığında gökleri bir duman kaplayıp bütün insanlara gelip canlarını yakacak, herkes bunun acısından duâ edip; "Yâ Rabbî! Bu azâbı üzerimizden kaldır. Sana îmân ediyoruz" diyeceklerdir. *(Yûsuf Nebhânî)*

Dâbbet-ül-erd çıkar sonra Mekke'de Safâ altından,
Dağ kadar bir hayvandır, ayırır iyiyi fenâdan.

(M.Sıddîk bin Saîd)

DAĞLAMA:

Kızdırılmış mâdenle vücûdun bir yerini yakma.

Efsûn yapan ve ateş ile dağlayan kimse, Allahü teâlâya tevekkül etmemiş (güvenmemiş, O'ndan yüz çevirmiş) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Tevekkül edenler, falcılık, efsûn ve dağlamak ile hastalığı tedâvî etmez. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Dağlamanın faydası kesin değildir. Çünkü tehlikeli yaralara sebeb olabilir. Üstelik dağlama ile elde edilecek fayda, başka ilâçlarla da te'min edilebilir. Bu bakımdan dağlamak uygun değildir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

DAHK (Dıhk):

Gülmek, kendi işiteceği kadar gülmek.

Dahkı azaltınız. Zîrâ çok dahk kalbi öldürür. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfred)*

Namazda kahkaha ile gülmek namazı ve abdesti bozar. Tebessüm, namazı da abdesti de bozmaz. Dahk, yalnız namazı bozar. *(İbrâhim Halebî)*

DAHVE-İ KÜBRÂ:

Kaba kuşluk. Oruç müddetinin yarısı, öğleden bir saat evvelki vakit.

Hanefî mezhebinde Ramazan orucu, nâfile oruç ve belli olan adak orucuna niyet etme

zamânı, bir gün evvel güneşin batmasından başlayarak, ertesi gün dahve vaktine kadardır. *(Muhammed Hâdimî)*

DAHVE-İ SUGRA:

Güneşin bulutsuz havada bakamayacak kadar parladığı vakit. İşrâk vakti. *(Bkz. İşrâk Vakti)*

DÂİRE-İ HİNDİYYE:

Namaz vakitlerinin tesbitinde kullanılan ve güneş gören düz bir yere çizilen dâire veya bu şekle uygun olarak yapılan âlet.

Dâire-i Hindiyye'nin ortasına, yarıçapı uzunluğunda mikyâs denilen düz bir çubuk dikilir. Tam dik olması için çubuğun tepesi dâirenin üç değişik noktasından aynı uzaklıkta olmalıdır. *(Abdülhak Sücâdil)*

DALÂLET:

Sapıklık, yoldan çıkma. Peygamber efendimizin ve Eshâbının bildirdiği doğru yoldan ayrılma, sapma.

Allahü teâlâdan korkunuz! Sözümü iyi dinleyiniz ve itâat ediniz. Ben öldükten sonra gelecekler, çok ayrılıklar göreceklerdir. O zaman benim ve halîfelerimin yolumuza sarılınız. Dinde yeni ortaya çıkan şeylerden kaçınınız. Çünkü bu yeni şeylerin hepsi bid'attir. Bid'atlerin hepsi dalâlettir, doğru yoldan ayrılmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce)*

Ümmetim dalâlet üzerinde icmâ' etmez (birleşmez). *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Sözlerin en iyisi, Allahü teâlânın kitâbıdır. Yolların en iyisi, Muhammed'in (aleyhisselâm) ***gösterdiği yoldur. İşlerin en kötüsü bu yolda yapılan değişikliklerdir. Bid'atlerin hepsi dalâlettir, sapıklıktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Eshâb-ı kirâm Peygamberimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) işitip öğrendiklerini gençlere bildirdiler. Zamanla insanların kalbleri karardı. Hele bâzıları, yeni müslüman olanlar, Kur'ân-ı kerîmden kendi noksan akılları ve kısa görüşleri ile mânâ çıkarmağa kalkıştılar. Peygamber efendimizin bildirdiklerine uymayan şeyler anladılar. İslâm düşmanları da bu bölünmeyi, parçalanmayı körükledi, böylece yetmiş iki türlü dalâlet ve sapıklık yolu meydana geldi. *(Kutbuddîn İznikî)*

DÂLLE:

Âdet hâlinin kaç gün olduğunu unutan veya kaç gün olduğunu bilip ayın başında mı, ortasında mı, sonunda mı olduğunu kestiremeyen kadın.

İslâmiyet'te her kadının; hayız (âdet), lohusalık ve temizlik günlerini, bunların sayısını, zamânını bilmesi lâzımdır. Dâlle din husûsundaki gevşekliği ve ilgisizliği sebebiyle âhirette mes'ûl olacak, azâbı pek büyük olacaktır. *(İbn-i Âbidîn)*

DANYAL ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Mûsâ aleyhisselâmın dîninin hükümlerini insanlara tebliğ etti (duyurdu).

İsrâiloğulları, Mûsâ aleyhisselâmdan sonra kendilerine gönderilen peygamberleri dinlemeyip isyân edince, Allahü teâlâ onlara zâlimleri musallat etti. Çeşitli belâlar gönderdi. Düşmanları tarafından yurtları işgâl edildi. Bir kısmı esir edilip bir kısmı da öldürüldü. Âsurlu hükümdârı Buhtunnasar'ın orduları Kudüs'e girip ele geçirdiler. İsrâiloğullarından pek çok kimseyi öldürdüler. Esir aldıkları yetmiş bin çocuğu da yanlarında götürdüler. Bu esir çocuklar arasında bulunan Danyal aleyhisselâmı Buhtunnasar sarayına aldı. Danyal aleyhisselâm onun sarayında büyüdü. Mecûsî (ateşperest) olan Buhtunnasar, Danyal

aleyhisselâmın kendi dinlerinden olmadığını anlayarak yanından uzaklaştırdı ve hapse attırdı. Buhtunnasar'ın gördüğü bir rüyâyı tâbir ettiği için hapisten çıkarıldı. Buhtunnasar, ona memleketin işlerini havâle etti. Çıkardığı fermanla ona saygı gösterilmesini emr etti. Buhtunnasar'ın adamları onu kıskandılar ve işten uzaklaştırılmasını istediler. İleri gelen adamlarının dediklerine aldanan Buhtunnasar, Danyal aleyhisselâmı kendi dîninden olmadığı için ateşe attırdı. Fakat Danyal aleyhisselâm Allahü teâlânın yardımıyla yanmadı. Daha sonra, Buhtunnasar'a yâhut Buhtunnasar'ın resmine secde etmediği için, içinde arslanların bulunduğu bir kuyuya atıldı. Fakat Allahü teâlânın koruması ile arslanlar ona hiç dokunmadı ve atıldığı kuyudan sağ sâlim kurtuldu. Buhtunnasar'ın ölümünden sonra, Üzeyr aleyhisselâm ile birlikte Kudüs'e geldi. Kendisine peygamberlik verildi. İnsanlara Mûsâ aleyhisselâmın dînini teblîğ etti. Bir müddet sonra, Ehvaz yakınında bulunan Sûs şehrinde vefât etti. *(Nişâncızâde Mehmed Efendi, Taberî)*

DÂR-UL-UKBÂ:

Dünyâda iken yapılan işlerin karşılığının görüleceği yer. Âhiret.

Hani annen baban nerde, bu dünyâ kimseye kalmaz.
Gelenler hep sefer eyler, muhakkak dâr-ul-ukbâya
Yüzün dön, ilticâ eyle (sığın), Cenâb-ı zât-ı Mevlâya.

(M. Sıddîk bin Saîd)

DÂR-UT-TEKLÎF:

Kulların Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekle mükellef, sorumlu tutulduğu yer. Dünyâ.

Âhiret, dâr-ül-cezâdır, dâr-üt-teklîf değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

DÂR-ÜL-BEKÂ:

Ahiret, sonsuz kalınacak yer.

Resûlullah efendimiz kamerî sene hesâbı ile altmış üç, şemsî sene hesâbı ile altmış bir yaşında, dâr-ül-fenâdan (dünyâdan) dâr-ül-bekâya intikâl etti. Vefât ettiği odaya defnedildi. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

DÂR-ÜL-CELÂL:

Sekiz Cennet'in birincisidir.

Dâr-ül-Celâl beyaz incidendir. Kapısının üzerinde Kelime-i tevhîd, yâni Lâ ilâhe illallah yazılıdır. (*Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

DÂR-ÜL-CEZÂ:

Dünyâda iken yapılan işlerin karşılığının görüldüğü yer. Âhiret, öbür dünyâ.

Âhiret, dâr-ül-cezâdır. Dâr-üt-teklîf (iş yapılacak yer) değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

DÂR-ÜL-FENÂ:

Geçici âlem, dünyâ.

Mü'minler ölmezler. Ancak dâr-ül-fenâdan dâr-ül-bekâya geçerler. *(İmâm-ı Gazâli)*

Göz yumup dâr-ül-fenâdan baş açık, çıplak endâm,
Can atıp dâr-ül-bekâyaeyledi azm-i kirâm.

(Beykozlu Muhammed Efendi)

DÂR-ÜL-GURÛR:

İnsanın gönlünü cezbeden, çeken fakat ele geçtiğinde faydalanamadan kaybolup giden yer.

Dünyâ.

DÂR-ÜL-HARB:

İslâm ahkâmının (kânunlarının) tatbik edilmediği yer.

Dâr-ül-harbde îmâna gelen kimse, farzı, haramı işitince o anda farzları yapması, haramlardan kaçınması lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Dâr-ül-harbde, İslâm'ın vekârını, şerefini korumak ve fitneden sakınmak müslümanlara vâcibdir. *(Muhammed Bağdâdî)*

Düşman ordusu kuvvetli ise, sulh yapmak, mal vermekle bile câiz olur. Mürtedler (dinden dönenler) kuvvetli olup şehirleri alırlar ve oraları Dâr-ül-harb olursa, hükümetin zarûret hâlinde onlarla da sulh yapması câiz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

DÂR-ÜL-İSLÂM:

İslâm memleketi. İslâm ahkâmının (kânunlarının) tatbik edildiği yer.

Düşmandan alınan ganîmet, Dâr-ül-İslâm'a getirilince askerin hakkı olur. Fakat taksîm edilmeden (bölüşmeden) önce mülk olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Dâr-ül-harbde (kâfir ülkesinde) îmâna gelenin Dâr-ül-İslâm'a hicret etmesi vâcib olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Dâr-ül-İslâm'da yaşayan kâfirler ve başka memleketlerden gelen kâfir turistler, kâfir tüccarlar, muâmelâtta müslümanlarla aynı hak ve hürriyetlere sâhiptirler. *(Muhammed Hâdimî)*

DÂR-ÜL-KARÂR:

Sekiz Cennet'in sekizincisi.

DÂR-ÜS-SELÂM:

Sekiz Cennet'ten üçüncüsü.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ, Dâr-üs-selâma çağırır ve kimi dilerse onu doğru yola iletir. *(Yûnus sûresi: 25)*

DA'VET (Dâvet):

1. Hak dîne çağırmak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey Muhammed! Rabbininin yoluna hikmetle, güzel öğütlerle dâvet et. Onlarla en güzel şekilde tartış. *(Nahl sûresi: 125)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, Allahü teâlâdan kendisine gelen emirleri insanlara açıklamak ve onları îmâna dâvetle emredildi. Dâvetini üç yıl gizli yaptı. Üç yıl sonra ilâhî emir üzerine, Allahü teâlânın emirlerini açık açık bildirmeye, kavmine İslâmiyet'i anlatmaya başladı. *(Abdülhak Dehlevî, İbn-ül-Esîr)*

Allahü teâlâ, kullarına acıdığı için, Peygamberler aleyhimüsselâm gönderdi. Eğer bu büyük insanlar gönderilmeseydi, yolunu şaşıran insanlara, O'nu ve sıfatlarını kim bildirirdi? Beğendiklerini, beğenmediklerinden kim ayırabilirdi? İnsan aklı, noksan olduğu için o büyüklerin dâvet nûru ile aydınlanmadıkça bunları bilemez ve ayıramazdı. Anlayışımız tam olmadığı için, bu büyüklerin izinde gitmedikçe, bunları anlamakta şaşırır ve aldanırız. Evet akıl, doğruyu eğriden ayırmaya yarayan bir âlettir. Fakat o büyüklerin dâveti ile, haber vermeleri ile tamam olmaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. İkrâm etmek için çağırma çağırılma.

Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevâb vermek, hastasını ziyâret etmek, cenâzesinde bulunmak, dâvetine gitmek ve aksırıp elhamdülillah deyince, yerhamükallah diyerek cevap vermek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Riyâ, gösteriş ve övünmek için yapılan dâvetlere gitmek câiz değildir. *(Muhammed Hâdimî, İmâm-ı Gazâlî)*

Mü'minin dâvetine gitmek sünnet olduğu hâlde haram bulunan dâvete gitmemeli, haramdan, mekrûhtan sakınmak için sünneti terk etmelidir. *(Abdülganî Nablüsî-Muhammed Rebhâmî)*

Dâvet Makâmı:

Vilâyet (evliyâlık) makâmının üstünde, peygamberlere mahsus bir makâm.

Peygamberlerin izinde bulunanların en üstünlerine de dâvet makâmından bir pay ayırırlar. Yûsuf sûresinin; ***"Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki, benim yolum budur. Sizi gafletten uyandırarak, Allahü teâlâya dâvet ediyorum. Ben ve benim izimde bulunanlar çağırıcıyız"*** meâlindeki yüz sekizinci âyeti bunu göstermektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

DÂVÛD ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde adı geçen ve İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Hem peygamber, hem sultân yâni hükümdâr idi. Soyu Yâkûb aleyhisselâmın Yehûda adlı oğluna ulaşır. Süleymân aleyhisselâmın babasıdır. Kudüs'te doğdu. Orada yaşadı ve orada vefât etti.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Dâvûd'a Zebûr'u verdik. *(İsrâ sûresi: 55)*

İnsanın yediklerinin en hayırlısı, iyisi, bileği ile kazanıp yediğidir. Allahü teâlânın peygamberi Dâvûd (aleyhisselâm)***, elinin emeği ile kazanıp yerdi.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâmdan sonra, İsrâiloğullarına bir çok peygamber gönderdi. Bu peygamberler insanları Tevrât'ın hükümleriyle amel etmeye dâvet etti. Fakat zaman geçtikçe azgınlaşan İsrâiloğulları, Tevrât'ın hükümlerini değiştirdiler, peygamberlerini dinlemediler ve ahlâkları tamâmen bozuldu. Allahü teâlâ Amâlika kavmi hükümdârı Câlût'u onların başına belâ olarak gönderdi. Câlût İsrâiloğullarını vatanlarından sürüp çıkardı. Daha sonra, Tâlût isimli bir hükümdâr gelerek memleket işlerini ve orduyu düzene koydu. Câlût'un üzerine yürüdü. Tâlût'un ordusunda bulunan ve henüz genç yaşta olan Dâvûd aleyhisselâm Câlût'u öldürdü. Tâlût'un ölümünden sonra, İsrâiloğullarının hükümdârı oldu. Bir müddet sonraAllahü teâlâ onu İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderdi. Kendisine İbrânî dilinde olan Zebûr kitâbı verildi. Hem peygamber, hem sultan yâni hükümdâr idi.

İnsanları Allahü teâlânın dînine dâvet etti ve adâletle hükmetti. Kudüs'te Mescid-i Aksâ adı ile Kur'ân-ı kerîmde bildirilen büyük bir mescidin inşâsını başlattı. Mescidin yapılıp bitirilmesi işini oğlu Süleymân aleyhisselâma vasiyyet ederek, yüz yaşında âhirete göçtü.

Allahü teâlâ dağları, taşları, kuşları onun emrine vermişti. Yanık sesiyle Zebûr'u okumaya başladığı zaman, kuşlar havâdan ağaçlara iner, hep birlikte, okunan Zebûr'u tekrar ederlerdi.

Allahü teâlâ Dâvûd aleyhisselâma, demiri ateşe sokmadan ve dövmeden istediği şekli verebilme mûcizesi vermişdi. Demirden zırh yapar elinin emeğiyle geçinir, devlet hazînesinden bir şey almazdı. Yırtıcı hayvanlar, hazret-i Dâvûd'un huzûruna gelip, ona tam bir bağlılıkla hizmet ederlerdi. Dâvûd aleyhisselâm her işinde Allahü teâlânın rızâsını gözetir, çok ağlar, çok ibâdet ederdi. Bir gün oruç tutar, bir gün iftâr ederdi. Gecenin ancak üçte bir kısmında uyur, geri kalan vakitlerini ibâdet ile geçirirdi. *(Nişancızâde Muhammed Efendi,*

Taberî)

DÂYİN:

Borç veren, alacaklı. *(Bkz. Borç)*

DECCÂL:

Kıyâmetin büyük alâmetlerinden biri. Kıyâmete yakın çıkacağı bildirilen ve Îsâ aleyhisselâm ile hazret-i Mehdî tarafından öldürülecek olan zâlim.

Geçmiş peygamberler, şaşı, kör, yalancı olan Deccâl'in büyük fitne ve belâ olduğunu haber verip, ümmetlerini, onun şerrinden, zarârından korkuttular. *(Hadîs-i şerîf-Huccetullahi Alel Âlemîn)*

Deccâl'in, Mekke ve Medîne hâriç ayak basmadığı hiç bir memleket yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Huccetullahi Alel Âlemîn)*

Deccâl, peygamber olduğunu iddiâ edecek, herkesin îmânını bozmaya uğraşacak ve kendisine inanmayanlara zarar verecektir. Eshâb-ı Kehf, hazret-i Mehdî'nin yardımcıları olacak ve Îsâ aleyhisselâm bunun zamânında gökten inecek ve Deccâl ile harb ederken hazret-i Mehdî onunla berâber olacaktır. *(Yûsuf bin İsmâil Nebhânî)*

DEDİKODU:

Bir müslümanın veya zımmînin (İslâm devletinin idâresi altında bulunan müslüman olmayan vatandaşın) ayıbını, onu kötülemek için arkasından söylemek. *(Bkz. Gıybet)*

Sözün kısası şudur ki, dedikodu sözlere inanılacak, dostluk bunlara göre olacaksa, söz taşıyanların ellerinden kurtuluş olamaz. Bunun için de sağlam dostluk kurulamaz. Dedikodulara kulak vermeyiniz ve geçmişleri unutunuz! Böylece dostluk yıkılmasın, eski sıkıntılar aradan kalksın. *(İmâm-ı Rabbânî)*

DEFN:

Cenâzenin yıkanıp kefenlendikten ve namazı kılındıktan sonra kabre konularak üzerinin toprakla örtülmesi.

Definden sonra cemâat dağılırken ölü bunların ayak sesini işitir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Ölüyü defnetmek, cenâze namazı kılmak gibi ibâdettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Meyyiti (ölüyü), sâlihlere ve evliyâya (Allahü teâlânın sevdiği kullarının kabirlerine) yakın defnetmelidir. Rutûbetli yerlere defnetmek iyi değildir. *(Tahtâvî)*

DEHR:

Zaman, devir. Âlemin (varlıkların) varlığının başlangıcından son bulmasına kadar olan bütün zaman.

Dehr Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş altıncı sûresi. İnsan sûresi ve Hel'etâ da denir.

Dehr sûresi, Medîne-i münevverede nâzil olmuştur (inmiştir). Mekke-i mükerremede nâzil olduğunu söyliyenler de vardır. Otuz bir âyet-i kerîmedir. Birinci âyet-i kerîmede geçen Dehr kelimesi sûreye isim olmuştur.

Sûrede; insanların ilk yaratılışı, kâfirlerin (inanmayanların) karşılaşacakları acı ve pek çetin azâblar, Allahü teâlânın sevdiği mü'min kulların ise kavuşacakları büyük nîmetler anlatılır. *(Râzî, Kurtubî)*

Dehr sûresindeki âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

Hakîkat biz, insanı (erkek ve dişi sularının) ***karışımından*** (meydana gelen) ***bir nutfeden***

yarattık. (Üzerine mükellefiyet yükleyerek) ***onu imtihan ediyoruz. Bu sebeble onu işitici, görücü yaptık. Gerçek biz ona*** (peygamber göndermek sûretiyle, doğru) ***yolu gösterdik. İster şükreden*** (mü'min) ***olsun, ister nankörlük eden*** (kâfir)***.*** *(Âyet: 2,3)*

Kim Hel'etâ sûresini okursa, Allahü teâlâ ona Cennet'i ihsân eder. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-Tenzîl)*

DEHRÎ:

Allahü teâlâya ve âhirete inanmayıp, dehr (zaman) sonsuzdur ve dünyânın başlangıcı ve sonu yoktur, böyle gelmiş böyle gider diyen dinsiz, ateist. *(Bkz. Ateist)*

DELÂLET:

1. İşâret etmek, göstermek. Doğru yolu gösterme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Sizi acı bir azâbdan kurtaracak bir ticâreti göstereyim mi? Allahü teâlâ ve Resûlüne îmân edin, inanın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşın. Eğer bilirseniz bu sizin için çok hayırlıdır. *(Saf sûresi: 10-11)*

Hayra delâlet eden, hayrı yapan gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Keşfül-Hafâ)*

2. Bir lafzın (sözün) bir mânâyı (anlamı) ifâde etmesi, göstermesi.

Dînî bilgilerin delîlleri (kaynakları) dörttür: Birincisi sübûtu (varlığı) ve delâleti kat'î (kesin) olanlar. Açık anlaşılan âyetler ve tevâtür, söz birliği ile bildirilmiş açıkça anlaşılan hadîsler böyledir. İkincisi, sübûtu kat'î olup, delâleti zannî olanlar (kesin olmayanlar). Mânâsı açıkça anlaşılmayan âyetler böyledir. Üçüncüsü, sübûtu zannî, delâleti kat'î olanlar. Tek Sahâbînin (Peygamber efendimizin arkadaşının) bildirdiği açık ve anlaşılır hadîsler böyledir. Dördüncüsü, sübûtu da delâleti de zannîdir. Tek Sahâbînin bildirdiği açıkça anlaşılmayan hadîsler böyledir. Birincisi farz ile haramları, ikincisi ve üçüncüsü vâcib ile tahrîmen mekrûhu (harama yakın mekrûhu), dördüncüsü sünnet ile müstehâbı bildirir. *(Molla Hüsrev-Serahsî-Hâdimî)*

Delâlet-i Nass:

Nassın delâleti. Nass'da (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfte) zikredilen şeyin hükmünün, müşterek (ortak) illet sebebiyle zikredilmeyen şey hakkında da sâbit olduğuna delâlet etmesi. Bâzı âlimler delâlet-i nass'a, kıyâs-ı celî(açık kıyâs) demişlerdir.

"Ana-babana öf (bile) ***deme"*** meâlindeki İsrâ sûresi yirmi üçüncü âyet-i kerîmesi, açıkça ana-babaya öf demenin haramlığını delâlet-i nass ile bildirmektedir. Öf demenin haram oluşunun illeti (sebebi), eziyet vermektir. Bu illet, ana-babayı dövmede ve sövmede fazlasıyle bulunduğundan, âyette açıkça bildirilmeyen ana-babayı dövmenin, onlara sövmenin de haramlığı ile hükmolunmuştur. *(İbn-i Melek, Serâhsî)*

DELİ:

Aklı olmayan. *(Bkz. Cünûn)*

DELÎL:

1. Kendisi bilinince başkası bilinen şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Rabbinin sun'una (işine) ***bir bakmadın mı? Gölgeyi nasıl uzatıp yaymıştır. O, eğer dileseydi, onu elbet sâkin kılardı. Sonra biz güneşi ona bir delîl yapmışızdır.*** (Çünkü güneş olmasaydı, gölge bulunmazdı. Nur olmasaydı, zulmet bilinmezdi. Zîrâ her şey zıddıyla bilinir.) *(Furkan sûresi: 45)*

2. Din bilgilerinin elde edildiği kaynak, vesîka. *(Bkz. Edille-i Şer'iyye)*

Din bilgilerinin elde edildiği delîller dörttür: Bunlar; Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), sünnet, icmâ ve kıyâstır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Delîl, bir şeyin haram olması için aranır. Helâl olması için delîl aranmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Delîl-i Aslî:

Din bilgilerinin kaynakları olan Kitâb, sünnet, icmâ ve kıyâstan her biri. Aslî delîl.

Delîl-i Fer'î:

Aslî delîllere bağlı ve onlardan elde edilen ikinci derecede delîller. İstihsân, İstishâb, İstislâh, Örf ve âdet, Sahâbî (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) kavli (sözü), fer'î delîllerden bâzısıdır. *(Bkz. İlgili Maddeler)*

Müctehid (dînî kaynaklardan, delîllerden hüküm çıkarabilen) bir âlim, bir mes'elenin hükmünü aslî delîllerde açıkça bulamazsa, fer'î delîllere mürâcât eder. *(Molla Hüsrev, Serâhsî)*

Delîl-i Kat'î:

Mânâsı açıkça anlaşılan âyet-i kerîme ve tevâtürle bildirilmiş olan hadîs-i şerîf. Bunlar, farzlar ile haramları bildirirler. Kesin delil.

Namazı inkâr eden kâfir olur, îmânı gider. Çünkü namazın farz oluşu, delîl-i kat'î ile sâbittir, bildirilmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

Delîl-i Şer'î:

Dînî bilgilerin elde edildiği delîl, kaynak. (*Bkz. Edille-i Şer'iyye)*

Müctehîd (din ilimlerinde söz sâhibi) olmayanların sözleri, delîl-i şer'î olmaz. *(Hâdimî)*

Delîl-i Zannî:

Mânâsı açıkça anlaşılmayan, tek bir mânâya, delâlet etmeyen âyet-i kerîme ve tek bir Sahâbî tarafından bildirilen, mânâsı açık hadîs-i şerîf.

Delîl-i zannî vâcib ile tahrîmen mekruhu (harama yakın mekruhu) bildirir. Tek Sahâbînin bildirdiği mânâsı açıkça anlaşılmayan hadîs-i şerîfler ise, müstehâbları bildirir. Müstehâbları yapan sevâb kazanır, yapmayan günâhkâr olmaz, sevâbından mahrûm kalır. *(Serâhsî)*

DELK:

Oğmak.

Abdestte ve gusülde, yıkanan yerleri oğmak.

Delk, Hanefî mezhebinde abdestin sünnetlerindendir. *(İbrâhim Halebî)*

Mâlikî mezhebinde abdeste ve gusle başlarken niyet etmek, abdestte ve gusülde her uzvu delk ve muvâlât (uzuvları aralıksız yıkamak) ve gusülde saçı hilâllemek, parmakları saçların arasına sokup ıslatmak farzdır. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

DELLÂL:

Alıcı ile satıcı arasında vâsıta (aracı) olan ücretli kimse, komisyoncu.

Dellâl, mal sâhibinin izni ile malı kendi sattığı zaman, komisyon ücretini mal sâhibinden alır. Müşteriden bir şey isteyemez. Eğer dellâl, mal sâhibi ile müşteri arasında aracılık yapıp, malı mal sâhibi satarsa, dellâl ücretini, âdete göre; mal sâhibi veya müşteri yâhut da her ikisi ortaklaşa verirler. *(İbn-i Âbidîn)*

Dellâl, işçi gibidir. Bunlar iş karşılığı değil, elindeki malı satarsa ücret alır. *(İbn-i Âbidîn)*

DENDÂN-I SEÂDET:

Peygamber efendimizin Uhud muhârebesinde şehîd olan, kırılan mübârek dişinin bir parçası.

Dendân-ı seâdet, Osmanlı pâdişâhlarından Sultan Mehmed Reşâd tarafından yaptırılan kıymetli taşlarla süslü altın bir muhâfazada Topkapı Sarayında saklanmaktadır. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

DEREZÎLER:

Anuştekin ed-Derezî adlı bir bâtınî dâî (propagandacı) tarafından ortaya çıkarılan bozuk yol. Bunlar; Bâtıniyyeden ayrılarak ortaya çıkan, Fâtımî hükümdârı Hâkim bi-emrillah'ın ilâh olduğuna ve onun vezîri Hamza'nın imamlığına inanırlar. Kelimenin doğrusu Derezî olup, yanlış olarak Dürzü denilmektedir.

Derezîler müslüman adını taşır. Fakat îmânları bozuktur. Ruhların bir bedenden bir bedene geçtiğine inanırlar. Şaraba, alkollü içkilere ve zinâya helâl derler. Öldükten sonra dirilmeğe, namaza, oruca, hacca inanmazlar. Ulûhiyyet yâni tanrılık insandan insana geçer derler. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem hakkında çirkin şeyler söylerler. İnanışları bozuk olduğu için, şehâdet kelimesini söylemekle müslüman sayılmazlar. İslâmiyet'e uymayan inanışlarından vazgeçmedikçe müslüman olmazlar. Bunlar kitablı ve kitabsız kâfirlerden daha zararlıdırlar. *(İbn-i Âbidîn)*

DERGÂH:

1. Makam, kapı girişi, eşik. Tasavvuf mektebi. Tasavvufta yetişmiş ve yetiştirebilen evliyâ zâtlar tarafından, talebelere, tasavvuf, İslâm ahlâkı ve diğer dînî ilimlerin ve zamânın fen ilimlerinin okutulduğu yer. *(Bkz. Tekke)*

2. Cenâb-ı Hakk'ın rahmet kapısı.

Yâ Rabbî! Yüz bin günah işledim ise de, bu kara yüzüm ile, yüce dergâhına sığınıyorum. Senden affımı diliyorum. *(Abdurrahman Sâmi Paşa)*

Bir şehid dahî budur ki yüzünü Hak dergâhına tutup, Ey benim ma'budum! Ne ki, ömrüm olsa, bir şeye ümid bağlamadım. Ancak sana bağladım. Ve dahî kimseye boyun eğmedim. Dünyâya ve din düşmanlarına aldanmadım. Yâ Rabbî! Senden ümidim budur ki bütün ümmet-i Muhammedi afv ve mağfiret edesin diye duâ ede. Bu dahî şehiddir. *(Kutbüddîn İznikî)*

DERVÎŞ:

Allahü teâlâdan başka şeyleri kalbinden çıkarıp bütün âzâsıyla İslâm dîninin emir ve yasaklarına uyan, dünyâ malına gönül bağlamayan kimse.

Dervişlik, yalnız bir yere çekilip oturmak, gökte uçmak, dağda ve mağarada bulunmak değildir. Dervişlik, gönlü mâsivâdan yâni Allahü teâlâdan başka her şeyden çevirmektir. (*Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Derviş dünyâ ve âhirette mes'ûddur. Dervişten dünyâda sultan vergi almaz. Âhirette de Allahü teâlâ hesap sormaz. *(Ebû Bekr Verrâk)*

Dervişlik didükleri hırkayıla tâc değül,
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtâç değül.

(Yûnus Emre)

DEVR:

Bir şeyi elden ele aktarma. Vefât eden bir müslümanın sağlığında kılamadığı namaz, tutamadığı oruç ve veremediği zekât gibi borçlardan kurtulması için birkaç fakirin kendilerine

ölünün vasî veya velîsi tarafından verilen fidyeyi alıp, gönül rızâsıyla tekrar geri vermek sûretiyle yapılan muâmele. *(Bkz. İskât ve Devir)*

Namaz, oruç, zekât, kurban, sadaka-ı fıtır, adak, kul ve hayvan hakları için devir yapılır. Yemin ve oruç keffâretleri için devir yapılmaz. Her keffâret için, bizzat fakire mal, para verilir.

DEYN:

Borç, hazır ve mevcûd olmayan mal.

1. Hazır olmayıp, ayrı olarak bulunduğu yeri bildirilmeyen her türlü mal ile hazır ise de ayrı olarak gösterilmeyen kıyemî (çarşıda benzeri bulunmayan, bulunsa da fiyatları farklı olan) mal.

Her satışta söz kesilirken iki maldan her biri ya ayn (hazır, mevcût, belli) veya deyn olur. Bir satışta mebî'in (satılan malın) ve semenin (bedelin) söz kesilme sırasında ikisi de deyn olurlarsa, ayrılmadan önce kabz edilseler (teslim olunsalar) de bey' (satış) sahîh (geçerli) olmaz. Akd (sözleşme) bâtıl (hükümsüz, geçersiz) olur. Sarf satışı bundan müstesnâdır. *(Bkz. Sarf Satışı) (Ali Haydar Efendi)*

2. Zekât verecek kimsenin elinde, yanında olmayıp başkasında bulunan zekât malı.

Deyn olan malın zekâtı deyn olarak verilemez. Ayn olarak vermek lâzımdır. Yâni, başkasında bulunan malının zekâtını hazır olan malından vermek lâzımdır. Hazır malı yoksa, başkasındaki malından zekât miktârı istenir. Teslim alınıp, fakîre verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Deyn-i Kavî:

Ödünç verilen zekât malı ve zekât malının satışı karşılığı alınacak olan semen (bedel).

Deyn-i kavî, zekâtta nisâb hesâbına katılır. Alınacak paranın veya bunun ile yanında bulunanın toplamının nisâbı üzerinden bir sene geçince, eline geçen her miktârın kırkta birini hemen vermek farz olur. İki sene sonra eline geçenin iki yıllık, üç sene sonra eline geçenin üç yıllık zekâtını verir. Meselâ, üç yüz dirhem alacağı olan, üç sene sonra, iki yüz dirhem alırsa, üç yıl için beşer dirhemden, on beş dirhem zekât verir. Almadan önce zekâtını vermesi lâzım olmaz. Kirâcı, mal sâhibinin izni ile, kirâ karşılığı tâmir yaparsa, bu masrafı mal sâhibine ödünç vermiş olur. *(Redd-ül-Muhtâr)*

Deyn-i Mütevassıt:

Ticâret malı olmayan zekât hayvanları ile köle, ev, yiyecek, içecek gibi ihtiyâç maddelerinin satışları karşılığı ve binâların kirâ alacakları.

Deyn-i mütevassıt, nisâb hesâbına katılır. Bir sene sonra, eline nisâb miktârı veya daha çok geçince, her sene ele geçenin kırkta biri hemen verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Deyn-i Zaîf:

Mîrâs ve mehr malları.

Deyn-i zaîf, nisâb hesâbına katılır. Nisâb miktârı malı teslim aldıktan bir yıl sonra yalnız o yılın zekâtı verilir. Elinde nisâb miktârı mal da varsa, deynden aldığını, buna katıp, elindekinin bir yılı tamam olunca, aldığının zekâtını da birlikte verir. Bunun için ayrıca bir yıl beklemez. Deyn-i kavî ve mutavassıttadan sene geçmeden önce ele geçirdiğini aynı şekilde kendisinde bulunan nisâba katarak zekâtlarını birlikte verir. İki imâma, İmâm-ı Ebû Yûsuf ile İmâm-ı Muhammed'e göre, her alacak, nisâb miktârı ise, alınan miktâr az ise de, bir yıl geçmişse zekâtı verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

DEYYÂN (Ed-Deyyân):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kıyâmet günü, herkesin

dünyâda iken yaptıklarının hesâbını ve hakkını en iyi bilen ve veren.

Ben azîm-üş-şân (şânı büyük, çok yüce) ***herkese mücâzât eden*** (karşılığını veren) ***deyyânım.*** *(Hadîs-i kudsî-Sahîh-i Buhârî)*

Ben azîm-üş-şân (şânı büyük, çok yüce), ***melik-i deyyânım. Benim verdiğim rızkı yiyip de, bana ortak koşanlar ve bana değil de putlara ibâdet edenler nerededirler? O kimseler benim verdiğim rızık ile kuvvetlenip de bana âsî olurlar*** (karşı gelirler). ***Cebbâr*** (zorba kimseler) ***ve zâlimler*** (zulm edenler) ***nerededirler? Kibirlenen*** (büyüklük taslayanlar) ***ve öğünenler nerededirler?*** *(Hadîs-i kudsî-Dürret-ül-Fâhire)*

DEYYÛS:

Hanımının nâmussuzluğuna, ahlâksızlığına aldırış etmeyen, göz yuman kimse.

Cennet, deyyûsa haramdır. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Üç kişi Cennet'e hiç girmeyecektir: Birincisi deyyûs, ikincisi, kendisini erkeklere benzeten kadınlar. Üçüncüsü, içki içmeye devâm edenler. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Hayâsızlık pek çoğalır, deyyûs lara kalır meydan
İnsanların en alçağı, Moskova'da okur ferman

(M. Sıddîk bin Saîd)

DİN:

Allahü teâlânın insanları dünyâ ve âhirette râhat, huzûr ve seâdete (mutluluğa) kavuşturmak için peygamberleri vâsıtasıyla bildirdiği yol, emirler ve yasaklar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Doğrusu Allah indinde (katında) ***makbûl olan din İslâm'dır. Kendilerine kitâb verilenler*** (hıristiyanlar ve yahûdîler) ***kendilerine ilim geldikten*** (İslâm dînini bildikten) ***sonra aralarındaki çekememezlik, kin ve düşmanlıktan dolayı*** (onun hakkında) ***ihtilâfa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, şüphesiz ki Allah, hesâbı pek çabuk görendir.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 19)*

... Bugün sizin dîninizi kemâle erdirdim (dîninizin hükümlerini tamamladım), ***üzerinize olan nîmetimi tamamladım ve din olarak da İslâm dînini*** (verip ondan) ***hoşnut oldum...*** *(Mâide sûresi: 3)*

Size gönderdiğim İslâm dîninden râzıyım (yâni bu dîni kabûl edenlerden, bu dînin emir ve yasaklarına tâbî olanlardan râzı olurum. Onları severim). ***Bu dinde olmak ancak cömerdlikle ve iyi huylu olmakla tamam olur. Dîninizin tamam olduğunu her gün bu ikisi ile belli ediniz.*** *(Hadîs-i kudsî-Taberânî)*

Muhammed aleyhisselâm bütün insanlara ve cinnîlere gönderilmiş hak peygamberdir. Dîninin hükmü kıyâmete kadar devâm edecektir. Dîni, evvel gelen ve geçen peygamberlerin dinlerinin bâzı hükümlerini nesh etmiş, hükmünü kaldırmıştır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Allahü teâlânın bildirdiği her din, iki kısımdır. Îtikâd (inanılacak hususlar) ve amel (yapılması ve kaçınılması gereken hususlar). Bunlardan îtikâd her dinde aynıdır. Îtikâd, dînin aslı ve temelidir. Din ağacının gövdesidir. Amel (iş) ise, ağacın dalları yaprakları gibidir. *(Ahmed Fârûkî)*

Allahü teâlâ, ilk peygamber Âdem aleyhisselâmdan beri, her bin senede bir peygamber vâsıtası ile insanlara bir din göndermiştir. Bu peygamberlere Resûl denir. Her asırda, en temiz bir insanı peygamber yaparak, bunlar ile dinleri kuvvetlendirmiştir. Resûllere tâbi olan bu peygamberlere Nebî denir. Din işlerinde âlimlerin sözleri mûteberdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Dinde Bid'at:

Peygamber efendimiz ve O'nun dört halîfesi zamânında olmayıp, dinde sonradan ortaya çıkarılan bozuk inanışlar, sevap kazanmak niyetiyle yapılan ibâdetler. Dinde yapılan her türlü değişiklikler, yenilikler ve reformlar. *(Bkz. Bid'at)*

DÎNÂR:

Bir miskal (4.8 gram) ağırlığındaki altın para.

Bir kimsenin infak edeceği (harcayacağı) ***en fazîletli dînâr, çoluğuna-çocuğuna infâk ettiği*** (harcadığı) ***dînâr ile Allah yolunda hayvanına infâk ettiği dînâr, bir de yine Allah yolunda arkadaşlarına sarfettiği dînârdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Allah yolunda infâk ettiğin bir dînâr, köle azâdı için infâk ettiğin bir dînâr, bir fakire sadaka olarak verdiğin bir dînâr, âilene sarfettiğin bir dînâr vardır. Bunlardan sevâbı çok olanı âilene sarfettiğindir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

DİNSİZ:

Hiç bir dîne inanmıyan, ateist. *(Bkz. Ateist)*

Bir babanın, evlâdını Cehennem ateşinden koruması, dünyâ ateşinden korumasından daha mühimdir. Cehennem ateşinden korumak da, îmânı ve farzları ve harâmları öğretmekle, ibâdete alıştırmakla dinsiz ve ahlâksız arkadaşlardan korumakla olur. Bütün dinsizliklerin ve fenâlıkların (kötülüklerin) başı, kötü arkadaştır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

DİRÂYET:

Zekâ, bilgi, idâre kâbiliyeti.

Dirâyet Tefsîri:

Resûlullah'tan sallallahü aleyhi ve sellem gelen rivâyetler (açıklamalar) esas alınarak, Kur'ân-ı kerîmin lisan bilgilerine ve zamanın fen bilgilerine, aklî ilimlere göre yapılan açıklaması. Bu tefsîre ma'kul, re'y tefsîri ve te'vîl de denir.

Dirâyet tefsîrlerinin doğruluğu, nakle uygunluğu ile anlaşılır. Tefsîr âlimleri, nakle uygun te'villeri de tefsîr olarak kabûl etmişlerdir. Nakle uymayan Dirâyet tefsîrleri, tefsîr değil, yazanın şahsî düşüncesi olur. Nitekim hadîs-i şerîfte; ***"Kur'ân'ı kendi görüşü ile açıklayan hatâ etmiştir"*** buyruldu. Bunun içindir ki, Kur'ân-ı kerîmde mânâsı açık olmayan âyet-i kerîmelerden yalnız akla güvenip, yanlış te'viller yapılarak yanlış mânâlar çıkarılması netîcesinde yetmiş iki dalâlet (bozuk) fırka ortaya çıktı. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

DİRHEM:

İslâmiyet'ten önce ve sonra kullanılan değişik ağırlıktaki gümüş paralar.

Bir dirhem fâiz (almak ve vermek) ***otuz zinâdan daha günâhtır.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

On dirhemlik elbisenin, bir dirhemi haram olsa, o elbise ile kılınan namazlar kabûl olmaz (namaz borcundan kurtulur fakat sevâb kazanmaz)**.** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Dirhem kelimesi necâset bahsinde ayrı, zekât bahsinde ayrı mânâ ifâde etmektedir. Necâsette bir miskal ile (4,8 gr.) ağırlık kasd edilirken, zekâtta tamâmen şer'î dirhem (3,365 gr.) ağırlık ifâde etmektedir. Örfî dirhem bundan daha az (3,20 gr.) ağırlıkta idi. *(İbn-i Âbidîn)*

Deride, elbisede, namaz kılınan yerde dirhem miktârı veya daha çok kaba necâset yok ise, namaz sahîh olur ise de, dirhem miktârı bulunursa, tahrîmen mekrûh olur ve yıkamak vâcib olur. Dirhemden çok ise yıkamak farzdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Dirhem-i Şer'î:

Peygamber efendimiz zamânında kullanılan (3,36) üç gram ve otuz altı santigram

ağırlığındaki gümüş para.

Dirhem-i Urfî (Dirhem-i Örfî):

Bir memlekette kullanılması âdet olan veya hükûmetlerin kabûl ettikleri belli ağırlıktaki dirhem.

Dirhem-i şer'îden hafîf olan dirhem-i urfîlerle zekât hesâb etmek câiz değildir. 3.365 gram ağırlığında olan dirhem-i şer'î ile hesap yapmak lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

DİYÂNÂT:

Allahü teâlâ ile kul arasında olan işler, ibâdetler. Teklik şekli, diyânettir.

Diyânâtta, âdil (adâletli) ve bâliğ (ergenlik yaşına gelmiş) bir müslümanın sözüne inanılır. Bu hususta bir kadın da, bir erkek gibidir. Suyun pis olduğunu söylerse, bu su ile abdest alınmaz; teyemmüm edilir. Fâsık (açıkça günâh işleyen) veyâ hâli belli olmayan bir müslüman söylerse, araştırılır ve kuvvetli zanna göre hareket edilir. Kâfir veya çocuk, suya pis derse ve abdest alacak olan kimse kendi de buna inanırsa, o suyu dökmeli ve sonra teyemmüm etmelidir. *(İbn-i Âbidîn)*

Mihrâb (câmide îmâmın namaz kıldırdığı yer) bulunmayan, hesâb, yıldız gibi şeylerle de kıblenin ne tarafta olduğu anlaşılamayan yerlerde, kıbleyi bilen, sâlih müslümanlara sormak lâzımdır. Kâfire, fâsıka ve çocuklara sorulmaz. Muâmelâtta (alış-veriş ve ticâret gibi insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde) bunlara inanılırsa da, diyânâtta inanılmaz... *(İbn-i Âbidîn)*

DİYÂNET:

Allahü teâlâ ile kul arasındaki dînî iş, ibâdet. *(Bkz. Diyânât.)*

DİYET:

Kâtilin (adam öldürenin) vereceği para cezâsı.

Çocuğa tehlikeli bir iş yaptırınca çocuk ölürse, o işi yaptıran şahıs diyetini öder. *(Hamevî)*

Şebeh-i amd (kasda benzer şekil) ile öldürmenin cezâsı ağır diyet olup, yüz devedir. Yirmi beşi iki yaşına, yirmi beşi üç yaşına, yirmi beşi dört yaşına ve yirmi beşi de beş yaşına basmış dişi deve olacaktır. Âlimlerin bir kaçı, bin dînâr (4800 gram) altın da verilebilir dedi. Hatâ ile öldürenin diyeti, yine yüz deve olup, adı geçen yavrulardan yirmişer ve yirmi tâne de iki yaşına basmış erkek devedir. Yâhut, bin dînâr altın veya on bin dirhem gümüştür. *(İbn-i Âbidîn)*

DUÂ:

İsteme, yalvarma. Bir kimsenin kendisi veya başkası hakkında bir dileğine bir arzusuna kavuşması için Allahü teâlâya yalvarması.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bana (hâlis kalb ile) ***duâ ediniz. Duânızı kabûl ederim.*** *(Mü'min sûresi: 60)*

Allahü teâlâyı unutarak, gafletle edilen duâ kabûl olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Mevâhib-i Ledünniyye)*

Mü'minin din kardeşi için, arkasından yaptığı hayır duâ kabûl olur. Bir melek, "Allahü teâlâ, bu iyiliği sana da versin!Âmin" der. Meleğin duâsı red edilmez. *(Hadîs-i şerîf-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

Ümmetimin günâh işlemeyen gençlerinin duâları kabûl olur. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-üd-Dekâik)*

Beş vakit farz namazdan sonra yapılan duâ kabûl olur. *(Hadîs-i şerîf-Merâk-il-Felâh)*

Lânet etmek için gönderilmedim. Hayır duâ etmek için, her mahlûka merhamet etmek için gönderildim. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Kendinize, evlâdınıza, kötü duâ etmeyiniz. Allah'ın kaderine râzı olunuz. Nîmetlerini arttırması için duâ ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Çalışmadan duâ eden, silâhsız harbe giden gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî)*

Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ, nasıl kabûl olunur? *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Birinize derd ve belâ gelince, Yûnus peygamberin duâsını okusun. Allahü teâlâ muhakkak onu kurtarır. Duâ şudur: Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minez zâlimîn. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Mazharî)*

Sabah kalkınca, üç kerre:Bismillâhillezî lâ-yedurru ma asmihî şey'ün filerdı velâ fissemâi ve hüvessemî'ul-alîm (duâsını) ***okuyana akşama kadar hiç belâ gelmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Tenbîh-ül-Gâfilîn)*

Duâ etmekle emr olunduk. Kulun Rabbine duâ etmesi, yalvarması, yakarması, sığınması, ağlayıp sızlaması Rabbine hoş gelir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesine uymadan, sebeplere yapışmadan, çalışmadan duâ etmek, Allahü teâlâdan mûcize istemek demektir. Müslümanlıkta, hem çalışılır, hem de duâ edilir. Önce sebebe yapışmak, sonra duâ etmek lâzımdır. *(Şerefeddîn Ahmed Yahyâ Münîrî)*

Duânızı öyle bir delîl (vesîle, vâsıta) araya koyarak edin ki, o, günah işlememişlerden olsun. O delîl, Allah dostları, Allah adamlarıdır. Onlara sevgi ve tevâzu gösterin ki, sizin için duâ etsinler. *(Ali Râmitenî)*

Allahü teâlâya itâat et, emirlerine uy. Sonra duâ et. Allahü teâlâ duânı kabul eder. *(Ammâr-ı Yâser)*

Zâlim kimseleri, âdil diye medh edenin ve din düşmanlarının ölüsüne, dirisine duâ edenin îmânı gider. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Binlerce top ve tüfek, yapamaz aslâ,
Gözyaşının seher vakti yaptığını.
Düşman kaçıran süngüleri, çok defa,
Toz gibi yapar, bir mü'minin duâsı.

(Muhammed Rebhâmî)

Duâ Ordusu:

Sıkıntı ve darda kalan müslümanlara duâları ile yardımda bulunan Allahü teâlânın sevgili kulları, velîler.

İmrân sûresinin yüz yirmi altıncı âyetinde ve Enfâl sûresinde meâlen; ***"Yardım, ancak ve yalnız Allah'tandır"*** buyruldu. Bu yardıma, duâ ordusu vâsıtası ile kavuşulur. Ayrıca duâ, kazâyı def'eder, uzaklaştırır. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Kazâ, ancak ve yalnız duâ ile durdurulur"*** buyurdu. Duâ ordusunun askerleri, gazâ ordusu askerlerinin rûhu gibidir. Gazâ ordusunun askerleri, onların kalbleri, bedenleridir. O hâlde gazâ ordusunun askeri, duâ ordusu olmadıkça iş başaramaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Gazâ ordusu, duâ ordusunun yardımına muhtâcdır. İhlâs ile yapılan duâ muhakkak kabûl olur. *(Hadîmî)*

DUHÂ NAMAZI:

Duhâ (kuşluk) vaktinde kılınan namaz, kuşluk namazı.

Yâ Ebâ Hüreyre! Duhâ namazını terk etme! Cennet'in bir kapısı vardır ki, ona "Duhâ kapısı" derler. Bu kapıdan yalnız kuşluk namazı kılanlar girer. *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Günahları deniz köpüğü kadar olsa da iki rek'at duhâ namazına devâm eden kimsenin günâhları mağfiret olunur. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Ey Ebû Zer! Bir kimse iki rek'at kuşluk*** (duhâ) ***namazı kılsa gâfillerden olmaz. Dört rek'at kılsa, zikredenlerden yazılır. Altı rek'at kılsa, şirk*** (Allahü teâlâya ortak koşma) ***dışında ona günâh ulaşmaz. On iki rek'at kılsa, Cennet'te ona bir ev yapılır."*** Ebû Zer (r.anh); "Yâ Resûlallah! Hepsini birden mi kılmalı?" dedi. ***"Ayrı ayrı olsa da olur"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Gunye)*

Mekke'nin fethedildiği gün, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, hazret-i Ali'nin kızkardeşi Ümmühânî'nin (r.anhümâ) evinde gusül abdesti alıp, sekiz rek'at duhâ namazı kıldı. *(Abdülkâdir Geylânî)*

Duhâ, yâni kuşluk vakti hiç olmazsa iki rek'at namaz kılmak lâzımdır. Teheccüd (gece namazı) ve duhâ (kuşluk) namazlarının en çoğu on iki rek'attir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Duhâ namazı kılanlar âhiret şehîdi olurlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Her kim duhâ namazını iki veya dört rekat kılarsa, zâkirler (zikredenler, Allahü teâlâyı ananlar) zümresine yazılırlar. Altı veya sekiz rekat kılsa, sıddıklar zümresine yazılır. Bu vakitte kazâ namazı kılan, hem borcundan kurtulur, hem de bu sevâblara kavuşur. *(Süleymân bin Cezâ)*

DUHÂ SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksan üçüncü sûresi.

Duhâ sûresi, Mekke-i mükerremede inmiştir. On bir âyet-i kerîmedir. Birinci âyet-i kerîmede duhâya (kuşluk vaktine) yemin edildiği için bu kelime sûreye isim olmuştur. Rivâyete göre, bir müddet vahy gelmemişti. Bu sebeble Peygamber efendimize inanmayanlar; "Rabbi Muhammed'i terk etti, O'na darıldı" diyerek Peygamber efendimizi üzmeye, müslümanlar arasında fitne çıkarmaya çalışıyorlardı. O zaman bu sûre nâzil oldu. Nüzûl (iniş) sebebi olarak başka rivâyetler de vardır. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî, İmâm-ı Süyûtî)*

Duhâ sûresinde meâlen buyruldu ki:

(Ey Muhammed!) ***Âhiret senin için dünyâdan daha hayırlıdır. Rabbin sana râzı oldum deyinceye kadar, her istediğini verecek.*** *(Âyet: 4-5)*

Rabbinin nîmetlerini an, anlat. *(Âyet: 11)*

DUHÂ VAKTİ:

Kuşluk vakti. Oruç zamânının yâni imsak ile iftar vakti arasındaki müddetin dörtte birinin tamam olmasından îtibâren başlayan vakit. *(Bkz. Duhâ Namazı)*

DUHÂN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk dördüncü sûresi.

Duhân sûresi Mekke-i mükerremede nâzil olmuştur (inmiştir). Elli dokuz âyet-i kerîmedir. Adını onuncu âyet-i kerîmede geçen ve duman mânâsına olan duhân kelimesinden almıştır. Bir rivâyete göre duhân kıyâmetin büyük alâmetlerinden birisidir. Sûrede, Kur'ân-ı kerîmin mübârek bir gecede (Kadir gecesi veya Berât gecesinde) nâzil olduğu, inanmıyanların nasıl bir azâb görecekleri, Mûsâ aleyhisselâm ile Fir'avn'ın ve kavminin kısaları anlatılarak, inanmıyanlar îkâz edilmekte ve yine inanmıyanların, kıyâmeti inkâr etmelerinin ve câhilce

iddiâlarının çirkinliği anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Ebû Hayyân Endülüsî, Taberî)*

Duhân sûresinde meâlen buyruldu ki:

Muhakkak biz (Kur'ân-ı kerîmi) ***mü'minler üzerine bereketi çok olan, çok kimsenin af ve mağfiret olunduğu, bağışlandığı bir gecede*** (Kadir gecesinde veya Berât gecesinde) ***indirdik. Biz*** (O'nunla kâfirleri) ***azâb ile korkuturuz.*** *(Âyet: 3)*

O gün (kıyâmet günü) ***dost dostunu*** (akrabâ akrabâyı) ***azâbdan kurtaramaz. Ancak Allahü teâlânın merhâmeti ve izni ile bir mü'min bir mü'mine şefâat edip, azâbdan kurtarabilir. Allahü teâlâ Azîzdir. Azâb edilmesini emrettiğine kimse yardım edemez. Rahîmdir, merhamet olunmasını emrettiğinden de merhametine kimse mâni olamaz.*** *(Âyet: 41-42)*

DÜNYÂ:

Yer küresi.

1. Ölümden önce olan her şey.

Mal ve dünyâdan size verilen şey, yalnız hayatta bulunduğunuz müddetçe, onunla geçinmektir. Îmân edip, Rablerine tevekkül edenler için, âhirette Allahü teâlânın indinde, dünyâ nîmetinden hayırlı ve dâimî çok sevâb vardır. *(Şûrâ sûresi: 36)*

Siz dünyâ malını istiyorsunuz. Allahü teâlâ ise, sevâb kazanmanızı, Cennet'e ve nîmetlere kavuşmanızı istiyor. *(Enfâl sûresi: 67)*

Dünyâ sizin için yaratıldı. Siz de âhiret için yaratıldınız. *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Dünyâya, burada kalacağınız kadar, âhirete de, orada kalacağınız kadar çalışınız! *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Âhiretin sonsuz olduğuna inanan kimsenin bu dünyâya sarılması çok şaşılacak şeydir. *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Arzûsu âhiret olup, âhiret için çalışana Allahü teâlâ, dünyâyı hizmetçi yapar. *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Dünyâyı terk etmek demek, ona düşkün olmamak, kıymet vermemek demektir. Ona düşkün olmamak da, insanın nazarında varlığıyla yokluğu eşit olmasıdır. Böyle olabilmek için Allah adamlarının yanında yetişmek lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ey oğul! Dünyâ ve dünyâ nîmeti hayaldir. Gök kubbesi altında hiçbir şey aynı hal üzere kalmaz, hep değişir. Onun için dünyâ malına makâmına ve dünyâ hayâtına güvenme. Biz bu dünyâda misâfiriz. Sonunda ayrılıp gideceğiz. Sıkıntı varsa üzülme. Bir an sonra ne olacağımız belli değil. *(Azzâz bin Müstevdî)*

Allahü teâlânın sevdiklerinin yolunda olmak ile dünyâya kıymet vermek, ona düşkün olmak bir arada bulunmaz. Bu yolda bulunan bir kimsenin kalbinde dünyânın zerre kadar kıymeti bulunursa, yağdan kılın çıkması gibi kolayca bu yoldan çıkar. Allah adamları dünyâya kıymet vermezler. Onun için bu hususta gam yemezler. *(Abdullah-ı Ensârî)*

Dünyâ sevgisi ve günahların kapladığı kalbden nasıl hayır beklenir. *(Abdullah bin Mübârek)*

Ey oğul! Dünyâya sarılmış ona gönül vermiş olanlarla bulunma. Onlarla sohbet ve berâberlik, gam, keder ve üzüntü getirir. Bu tecrübe ile sâbittir. Onlar senden faydalanırlar ise de, sen onlardan faydalanamazsın. *(Ahmed Siyâhî)*

Allahü teâlâ, dünyâyı elinizle değil, kalbinizle terketmeyi ister. *(Abdullah-ı Ensârî)*

2. Kalbi Allahü teâlâdan gâfil eden, O'nu unutturan her şey.

Dünyâ mel'ûndur ve dünyâda Allah için yapılmayan her şey de mel'ûndur. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbi Allahü teâlâdan gâfil eden, O'nu unutturan, kalbe Allah'tan başkalarını getiren şeyler hep dünyâdır. Allahü teâlâyı unutturan mallar, sebepler, mevkiler, şerefler, hep dünyâ olur. Vennecm sûresinin; ***"Bizi düşünmeyenlerden, bizden yüz çevirenlerden, sen de yüzünü çevir. Onları sevme!"*** meâlindeki yirmi dokuzuncu âyet-i kerîmesi böyle olduğunu açıkça göstermektedir. İşte bu dünyâ insanın can düşmanıdır. Bu dünyânın düşkünleri, hiç toparlanamaz, kendilerine gelemezler. Âhirette de, pişmân olacaklar, çok acılarla karşılaşacaklardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

En iyi kimse, kalbi Allah sevgisi ile çarpan ve dünyâya bağlı olmayandır. Dünyâ sevgisi, günâhların başıdır. Çünkü Allahü teâlâ, dünyâya düşkün olmayı sevmez. Onu yarattığı zamandan beri, hiç sevmemiştir. Dünyâ ve dünyâya düşkün olanlar, mel'ûndur yâni Allahü teâlânın merhametinden uzaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

3. Allahü teâlânın haram (yasak) ettikleri ile Resûlullah efendimizin mekrûh dediği şeyler.

Allahü teâlânın haram etmediği, hatta emrettiği dünyâ işleri, zararlı ve kötü olan dünyâ değildir. Böylece, ne kadar çok olursa olsun, çalışıp kazanmak, fen, tıb, hesab, hendese, mîmârlık ve harb vâsıtalarını öğrenmek, yapmak, kısaca insanlara râhat, huzûr ve seâdet sağlayan her türlü medenî vâsıtaları yapmak ve kazanmak, dünyâlık değildir. Bunların hepsini, Allahü teâlânın gösterdiği şekillerde, yollarda ve şartlarda yapmak ve kullanmak ibâdet olur. Allahü teâlâ böyle müslümanlardan râzı olur. Bunlara âhirette sonsuz nîmetler, seâdetler ihsân eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kim umar senden vefâyı, yalan dünyâ değil misin
Enbiyânın seyyidini alan dünyâ değil misin?
Kasdedip halkın özüne toprak doldurup gözüne
Ehl-i gafletin yüzüne gülen dünyâ değil misin.
Kimisini nâlan eden, kimisini giryân eden
En sonunda uryân edip soyan dünyâ değil misin.
İşin gücün dâim yalan, çok kişi den arta kalan
Nice kere boşalıp da dolan dünyâ değil misin
Gel aldanma bu dünyâya sonu virân olur bir gün
Senin bu sürdüğün demler el bet yalan olur bir gün.

(M. Sıddîk bin Saîd)

Dünyâ Hayâtı:

Âhiretten önceki hayat.

Kim dünyâ hayâtını ve onun süsünü isterse, onlara yaptıklarının karşılığını burada tam olarak veririz. Bu hususta bir eksikliğe de uğratılmazlar. Onlar öyle kimselerdir ki, âhirette kendileri için ateşten başkası yoktur. Dünyâda yapageldikleri şeyler orada boşa gitmiştir. *(Hûd sûresi:15-16)*

Dünyâ hayâtı iş yapacak zamandır. Keyf yapacak, eğlenecek zaman ilerde gelmektedir. Orada dünyâda yapılan işlerin karşılığı ele geçecekdir. Dünyâ hayâtı pek kısadır. Mes'ûd o kimsedir ki, bu fırsatı büyük nîmet bilir ve âhiret işlerini bu kısa zamanda gerektiği gibi yapar. Yolculukta lâzım olan azığını hazır eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Dünyâ Hırsı:

Dünyâya lüzûmundan fazla meyletmek. Şiddetli mal, mülk arzusu, isteği.

On şey insana zarar verir: 1) Terbiye azlığı, 2) Cehâlet çokluğu, 3) Halktan nîmet beklemek, 4) Şehvet azgınlığı, nefis kudurgunluğu, 5) Baş olma sevdası, 6) Dünyâ hırsı, 7)

Nefis ile dostluk kurmak, 8)Çok yemek, 9) Çok uyumak, 10) Kalabalığa uymak. *(Bâyezîd-i Bistâmî)*

Dünyâ Sevgisi:

Kalbin dünyâ malını ve mülkünü çok sevmesi.

Dünyâ sevgisi, günahların başıdır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Dünyâyı sevenler, âhirette zarar görür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâya şükre sebep olan dünyâlık, insana zarar vermez. *(Abdullah bin Zeyd)*

DÜNYÂLIK:

İnsanın hayatta muhtâc olduğu şeyler, para, mal v.s.

Dünyâlık olan şeylerin Allah indinde sivri sinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, kâfire bir yudum su vermezdi. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Dünyâlık peşinde koşmak, su üzerinde yürümeğe benzer. Bunun ayaklarının ıslanmaması mümkün müdür? *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Dünyâlık arayanın buna kavuşması güçtür. Âhireti arayanın buna kavuşması kolaydır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Kur'ân-ı kerîm okuyunca, Allahü teâlânın rızâsını ve Cennet'i isteyiniz! Dünyâlık istemeyiniz! Bir zaman gelir ki, hâfızlar, Kur'ân-ı kerîmi, insanlara yaklaşmak için vâsıta yaparlar. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Dünyâlık, para, eskiden sevilmezdi, ama şimdi, mü'minin kalkanıdır. *(Süfyân-ı Sevrî)*

Ölümden önce olan her şeye dünyâ denir. Bunlardan, ölümden sonra faydası olanlar, dünyâlık sayılmaz, âhiretten sayılırlar. Çünkü dünyâ âhiret için tarladır. Âhirete yaramayan dünyâlıklar, zararlıdır. Haramlar, günahlar ve mubâhların fazlası böyledir. Dünyâda olanlarİslâmiyet'e uygun kullanılırsa, âhirete faydalı olurlar. Hem dünyâ lezzetine, hem de âhiret nîmetlerine kavuşulur. Mal iyi de değildir, kötü de değildir. İyilik, kötülük onu kullanandadır. O hâlde mel'ûn olan, kötü olan dünyâ, Allahü teâlânın râzı olmadığı, âhireti yıkıcı yerlerde kullanılan şeyler demektir. *(Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

Allahü teâlâya şükre sebeb olan dünyâlık insana zarar vermez. *(Abdullah bin Zeyd)*

DÜNYÂYI TERKETMEK:

1. Bütün haram olan şeyler ile berâber, mübâhları da, yâni günâh olmayan lezzetlerin çoğunu da bırakıp, yaşamak için zarûrî olan miktârını kullanmak.

Mes'ûd o kimsedir ki, dünyâ onu terk etmezden önce, o dünyâyı terk etmiştir. *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Dünyâyı terk eyle ki, Allahü teâlâ seni sevsin! İnsanların malına göz dikme ki, herkes seni sevsin. *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Dünyânın her türlü zevk ve lezzetinden vazgeçip, bütün zamânını, ibâdet ile ve müslümanların rahatlarını ve İslâm dînini bilmeyenlerin, doğru yola kavuşmaları için; lâzım olan ilmî ve teknik usûlleri ve vâsıtaları, en ileri ve en üstün şekilde yapmak ve kullanmakla geçirmeli ve durmadan çalışmalı ve dünyâ zevkini böyle çalışmakta aramalı ve bulmalıdır. Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) hepsi ve büyüklerimizin çoğu, böyle idi. Dünyâyı, bu söylediğimiz şekilde terk etmek pek yüksek ve pek faydalıdır. Dünyâyı bu şekilde terkten maksad, İslâmiyet'in emrettiği şeyleri yapmak için, bütün râhatı ve zevkleri fedâ etmektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Harâm ve şüpheli şeylerden kaçıp mübâhları kullanmak.

Harâm ve şüpheli şeylerden kaçıp mübâhları kullanarak dünyâyı terketmek, hele bu zamanda çok kıymetlidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

DÜRZÎ:

Derezîler adlı bozuk fırkaya mensub olan kimse. *(Bkz. Derezîler)*

E

EBÂBÎL KUŞLARI:

Kâbe'yi yıkmaya gelen Yemen vâlisi Ebrehe'yi ve ordusunu Allahü teâlânın izni ve emriyle perişân eden kuşlar (kırlangıçlar). *(Bkz. Eshâb-ı Fil)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Üzerlerine Ebâbîl kuşlarını gönderdik. O kuşların her biri onların üzerine çamurdan yapılmış ve ateşte pişirilmiş taş atarlardı. *(Fil sûresi: 3-4)*

Ebrehe Mekke'ye yaklaştığında, Allahü teâlâ Eshâb-ı fil (Ebrehe ve ordusunun) üzerine denizden Ebâbîl kuşlarını gönderdi. Her bir kuşta, biri gagasında, ikisi ayaklarında olmak üzere üç taş bulunuyordu. Nohut ve mercimek tânesi kadar olan bu taşlar kime isâbet etse, helâk oluyordu. *(İbn-i Hişâm)*

EBCED HESÂBI:

Her harfi bir rakamı gösteren arabî harflerle yazılı sekiz kelimeden meydana gelen bir hesab sistemi. Hâdiselerin zamânının tesbiti ve hatırda daha kolay kalması için rakamları harf olan târih düşürme sanatı.

Ebced hesâbında, harflerin sayı olarak değerleri şöyle hesaplanır: Ebced (elif):1, be:2, cim:3, dal:4, hevvez (he):5, vav:6, ze:7, huttî (ha):8, tı:9, ye:10, kelemen (kef):20, lam:30, mim:40, nun:50, safes (sin):60, ayın:70, fe:80, sad:90, karaşet (kaf):100, re:200, şin:300, te:400, şehaz (se):500, hı:600, zel:700, dazığ (dad):800, zı:900, gayın:1000. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Arabî bir ayın ilk günü ebced hesâbına göre de bulunabilir. On iki arabî ayın her harfine mahsus rakamlar şu beytteki on iki kelimenin birinci harfleridir. Her büyük harf, ebced hesâbı ile bir adedi gösterir:

Hilmi bu dünyâya hiç zahmet etme
Cemâl-i dünyâyı, vefâsız zen buldu cümle

(M. Sıddîk bin Saîd)

İslâm dîninde ebced hesâbından faydalanarak, hâdiselerin oluşu, câmi, çeşme ve türbenin vs. yapılışının târihini düşürmek yasaklanmadı. Fakat hastanın adını, anasının adını ebced hesâbı ile hesâb edip, sana şöyle muska lâzım deyip onu yazıp para almak haramdır. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

Besmelede bulunan on dokuz harfin ebced hesâbı ile olan değerlerinin toplamı 786'dır. Bâzı memleketlerde müslümanlar, kitaplarının mektuplarının başına, Besmele yerine ebced hesâbı ile olan değerlerinin toplamını ve bundan başka bâzı şifâ âyetleri ve duâlar yerine de ebced hesâbına göre rakamlar yazmaktadırlar. Bunların bu şekilde yazmalarını İslâm dîninin temel kitapları uygun bulmamaktadır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

EBDÂL:

Bedeller. Dünyânın nizâmı, düzeni ile vazîfeli olup, Allahü teâlânın insanlardan gizlediği büyük zâtlar. Biri vefât edince, yerine başkası getirildiğinden bu isimle anılmışlardır. Bunlara

Ricâlü'l-Gayb da denir.

Ümmetim arasında her zaman kırk kişi bulunur. Bunların kalbleri İbrâhim'in (aleyhisselâm) ***kalbi gibidir. Allahü teâlâ onların sebebi ile kullarından belâları giderir. Bunlara Ebdâl denir. Onlar bu dereceye namaz ve oruç ile erişmediler.*** İbn-i Mes'ûd radıyallahü anh; "Yâ Resûlallah! Ne ile bu dereceye ulaştılar?" diye sorunca; ***"Cömertlikle ve müslümanlara nasîhat etmekle eriştiler"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Ebdâllerin sayısının yedi, kırk veya yetmiş olduğu bildirilmiştir. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Ebdâllerin makâmını istiyen kimsenin hâlini düzeltmesi, nefsine uymaması lâzımdır. *(Behâeddîn-i Buhârî)*

EBED:

Sonsuz, sonu olmayan. *(Bkz. Ebedî)*

EBEDÎ:

Sonsuz, sonu olmayan.

Önce müslüman olanlardan, muhâcirlerin ve ensârın önce gelenlerinden ve bunların yolunda gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır. Ve bunlar da, Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ, bunlar için, cennetler hazırladı. Bu cennetlerin altından nehirler akmaktadır. Bunlar Cennet'te ebedî olarak kalacaklardır. *(Tevbe sûresi: 100)*

Allahü teâlâ kadîm olan (öncesi, başlangıcı olmayan) zâtı ile vardır. O sonsuz olarak var idi. Varlığından evvel yokluk olamaz. O ebedîdir. *(Ahmed Fârûkî)*

Cennet ve Cehennem vardır. Her ikisini de Allahü teâlâ yoktan vâr etmiştir. Kıyâmette her şey yok edilip tekrar yaratıldıktan sonra ebedî olarak varlıkta kalacaklar hiç yok olmayacaklardır. Kıyâmet günü hesâbdan sonra bir çokları Cennet'e gönderilecek, bir çoğu da Cehennem'e sokulacaktır. Cennet'in sevâbı, nîmetleri ve Cehennem'in azâbı ebedîdir. Bunlar, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cehennem'de ebedî olarak yanmak küfrün, îmânsızlığın karşılığıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ebedî Mahrem:

Dinde kendileriyle evlenilmesi ölünceye kadar haram, yasak olan kimseler.

Erkek için; yedisi kan ile olan, nesebden (soydan) akrabâ, yedisi süt sebebiyle, dördü de nikâh sebebi ile sonradan akrabâ olan toplam on sekiz kadın ebedî mahremdir. Bunlar: 1) Anne, 2) Annesinin ve babasının annesi, 3) Kızı, kızının kızı, 4) Kız kardeşi, 5) Kız kardeşinin kızı, 6) Erkek kardeşinin kızı, 7) Hala ve teyze, 8) Süt anne, 9) Süt annesinin ve süt babalarının anneleri, 10) Süt kızı, 11) Süt kızkardeşi, 12) Süt kızkardeşinin kızı, 13) Süt erkek kardeşinin kızı, 14) Süt hala ve teyze, 15) Kaynana, 16) Üvey kızı, 17) Üvey anne, 18) Gelin. Kadın için de aynı özeliklerde on sekiz erkek ebedî mahremdir. Bunlar: 1) Baba, 2) Babasının ve annesinin babası, 3) Oğlu, oğlunun oğlu, 4) Erkek kardeşi, 5) Erkek kardeşinin oğlu. 6) Kızkardeşinin oğlu, 7) Amca ve dayı, 8) Süt baba, 9) Süt babasının ve süt annesinin babaları, 10) Süt oğlu, 11) Süt erkek kardeşi, 12) Süt kız kardeşinin oğlu, 13) Süt erkek kardeşinin oğlu, 14) Süt amca ve dayı, 15) Kayın baba, 16) Üvey oğlu, 17) Üvey baba, 18) Dâmat. *(Hacı Zihni Efendi-Dâmat)*

Erkeklerin, ebedî mahrem olan on sekiz kadınla halvet etmeleri (tenhâ yerde yalnız kalmaları) ve sefere meselâ hacca gitmeleri câizdir. *(İbn-i Nüceym)*

Bir erkeğin ebedî mahrem olan on sekiz kadından biri ile halvet etmesi (tenhâ yerde yalnız kalması) câiz ise de, yalnız süt kardeş ile genç kaynana veya gelin ile fitne şüphesi olunca mekrûh olur. *(İbn-i Âbidîn)*

EBLEH:

Aklı az, anlayışı kıt, ahmak.

Belâdet eblehliktir, aklı kullanmamaktır. Ahmaklık da denir. *(Kınalızâde Ali)*

Aklı olan kimse, cansız bir cismin hareket ettiğini görünce, bunu hareket ettiren bir kuvvetin varlığını anlar. Hareket eden cismin cansız olması, hareket ettiren bir kuvvet sâhibinin mevcûd (var) olduğunu, akıl sâhiblerine haber veriyor. Bütün sebebler, vâsıtalar, Allahü teâlânın varlığını, kudretini îlân ediyor, bildiriyor. Fakat eblehler, cismin hareketini görünce, kendiliğinden hareket ediyor sanarak, kuvvet sâhibini göremeyip, anlıyamıyor. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EBRÂR:

1) İyi kimseler. Îmânlarında sâdık (doğru), Allahü teâlânın yasak kıldığı şeylerden sakınıp, emirlerine uyan, bozuk inanışlardan, kötü ahlâktan ve çirkin işlerden uzak duranlar. Teklik şekli berr'dir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Muhakkak ki ebrâr, nîmetleri devamlı olan Naîm Cenneti'ndedirler. *(Mutaffifîn sûresi: 22)*

Allahü teâlâ ebrâra, anne ve babalarına ve çocuklarına iyilik yapmaları sebebiyle bu ismi verdi. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Asâkir)*

2) Nefislerinin sevgisinden kurtulmamış olup, nefislerini azâbdan korumak ve nîmetlere kavuşturmak için ibâdet eden; tasavvufta sona varmamış.

Ebrâr bana kavuşmayı çok istiyor. Ben de onları çok istiyorum. *(Hadîs-i kudsî-Deylemî, İhyâ)*

Ebrâr, Allahü teâlâya nîmetlerine kavuşmak için ve azâbından korktukları için ibâdet ederler. Bu iki dilekleri ise nefislerinin arzularıdır. Çünkü bunlar, Allahü teâlânın zâtını sevmek seâdetine kavuşmamışlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EBTER:

Nesil ve hayırdan kesilmiş.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Habîbim) ***gerçekten biz sana Kevser'i verdik. O hâlde*** (buna şükür olarak) ***namaz kıl ve kurban kes. Sana buğzeden, düşmanlık eden yok mu? İşte asıl ebter odur.*** (Sana gelince Habîbim; senin temiz neslin, şân ve şerefin kıyâmete kadar devâm edecektir.) *(Kevser sûresi: 1-3)*

Resûlullah efendimizin Hadîcet-ül-Kübrâ'dan olan son erkek çocuğu vefât edince, Âs bin Vâil'in; "Muhammed ebter oldu" demesi üzerine; Kevser sûresi gelerek, Allahü teâlâ Âs bin Vâil kâfirine, cevâb verdi. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Kurtubî)*

EBÛ HANÎFE:

Ehl-i Sünnetin reisi, Hanefî mezhebinin İmâmı. İmâm-ı A'zam. *(Bkz. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe)*

EBÛ TÜRÂB:

Peygamber efendimizin amcasının oğlu, dâmâdı, Cennet'le müjdelenen on kişinin ve dört büyük halîfenin dördüncüsü, Allahü teâlânın arslanı hazret-i Ali'nin "Toprağın babası" mânâsına gelen lakabı.

Peygamber efendimiz bir gün mescide girdiğinde, hazret-i Ali'yi uyumuş ve ridâsı

(paltosu) düştüğü için sırtına toprak bulaşmış gördüler. Mübârek elleriyle toprağı silip; ***"Kalk yâ Ebâ Türâb*** (Toprağın babası)***! Kalk yâ Ebâ Türâb!"*** diye iltifât buyurdular. *(Hadîs-i şerîf-Şevâhid-ün-Nübüvve)*

Hazret-i Ali, kendisinin Ebû Türâb lakabıyla anılmasını ve çağırılmasını çok severdi. *(Zerkânî)*

EBÜ'L-VAKT:

Tasavvufta kalb makâmından yukarı çıkıp, kalbin sâhibine varan, hallerden kurtulup, halleri verene ulaşan. Bunlara Erbâb-üt-temkîn de denir.

Ebü'l-vaktin vakitleri değişmez. Halleri değişmez. Vakit onlara değil, onlar vakte hâkimdirler. Onlar zamanla değil, zaman onlarla bereketlenmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ECEL:

Belli vakit. Hayâtın sonu. Hayat sâhibinin, canlının ölümü için Allahü teâlânın takdir ve tâyin ettiği vakit.

Allahü teâlâ insanları yaratırken, ecellerini, ömürlerini ve rızıklarını takdir etmiştir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hadîs-i şerîfte; ***"İlâçların en iyisi, Kur'ân-ı kerîmdir"*** buyruldu. Hastaya okunursa hastalığı hafifler. Eceli gelmemiş ise iyi olur. Eceli gelmiş ise, rûhunu teslim etmesi kolay olur. *(Senâullah Dehlevî)*

Herkesin belli bir eceli vardır. Bu ecel hiç değişmez. Onun için hastalıkta sıkılmamalı, telâşa düşmemelidir. Böyle derd ve belâlar gelince, Allahü teâlâya sığınmalı, âfiyet vermesi, kurtarması için duâ etmelidir. *(Ahmed Fârûkî)*

Ecel geldi cihâna
Baş ağrısı bahâne.

(Atasözü)

Ecel-i Kazâ:

Kazây-ı muallak, kesin olmayıp sebebe bağlı kılınan ecel.

Bir kimseye takdir edilen belâ, kazây-ı muallak ise, yâni o kimsenin duâ etmesi de takdîr edilmiş ise, duâ eder, kabûl olunca belâyı önler. Ecel-i kazâyı da iyilik etmek geciktirir. Ecel-i kazâ meselâ; eğer iyi iş yapar, yâhut sadaka verir, haccederse, ömrü altmış sene, bunları yapmazsa kırk sene diye takdir edilmesi gibidir. Birinin üç gün ömrü kalmış iken akrabâsını, Allah rızâsı için ziyâret etmesi ile ömrü otuz sene uzar. Otuz yıl ömrü olan kimse de akrabâsını terk ettiği için ömrü üç güne iner. Vakit tamam olunca eceli bir an gecikmez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ecel-i Müsemmâ:

Belli vakit, bilinen ecel, Allahü teâlânın bir kimse için ezelde takdir ve tâyin buyurduğu (belirlediği) hiç bir şekilde değişmeyen ecel, hayâtın sonu.

Vebâ olan yerden kaçmayan ve ölmeyen kimse de, gâzîler, mücâhidler ve belâlara sabr edenler gibidir. Herkesin bir ecel-i müsemmâsı vardır ki, azalmaz ve çoğalmaz. Kaçıp da kurtulanlar ecel-i müsemmâları gelmediği için ölmemiştir. Yoksa kaçmak onları ölümden kurtarmış değildir. Kaçmayıp, sabredip ölenler de ecelleri geldiği için ölmüşlerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ecel-i müsemmâ değişmez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ECÎR:

Bir işi yapmak için kendi kuvvetini veya san'atını kirâya veren, çalışan kimse, işçi.

Ecîr-i Hâs:

Belli zamanda, belli işi yapmak için husûsî tutulan işçi.

Ecîr-i hâs olarak tutulan işçi iş yaparken elindeki mal kasıtsız helâk olursa (kullanılmayacak hâle gelirse, kırılırsa v.s.) ödemesi lâzım olmaz. Ecîr-i hâs olarak tutulan işçiye farklı ücret ile iki veya üç iş gösterilip, hangisini yaparsa onun ücretini vermek câizdir. Dört iş göstermek olmaz. Sözleşilen zaman iyi bilinmezse de, ücret verilir. Ücret söylemedi ise, tutulan kimse işçi veya san'at sâhibi olarak çalışan biri ise, o memleketteki ücret üzerinden hakkı verilir. Eğer böyle biri değilse, yardıma gelmiş olacağından bir şey verilmez. Çağırmadan gelene de ücret verilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

Ecîr-i Müşterek:

Serbest işçi. Kirâlıyanından (işvereninden) başkasına çalışmaması şartı koşulmamış hamal, terzi, saatçi gibi işçi.

Ecîr-i müşterek, ancak işini bitirince ücretini alır. Eşyâ, elinde emânet olup, helâk olursa (kullanılmayacak hâle gelirse) ödemez. Fakat helâk olmasına ecîr-i müşterek kendi sebeb olursa, kast bulunmasa dahi öder. Doktor, dişçi, eczâcı fen hâricinde, yanlış iş yapıp hasta zarar görürse öderler. *(İbn-i Âbidîn)*

ECR (Ecir):

İyilik, mükâfât, ücret, karşılık. Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği işleri yapanlara verdiği sevâb.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız sizi imtihân etmek için verildi. Allahü teâlâ iyiliklerinize karşılık, size çok büyük ecr verecektir. *(Tegâbün sûresi: 15)*

Allahü teâlâ, insanların yaptığı işleri iki kısma ayırdı. Bir kısmını beğendiğini, bunları yapanlardan râzı olduğunu, her iş karşılığında, bunlara nîmetler, râhatlıklar, iyilikler vereceğini vâd etti. İşte iyiliklerin ölçü birimi ecr ve sevâbdır. Dünyâda yapılan her iyiliğe karşılık olarak, âhirette çeşitli miktârlarda nîmetler verilecektir. Nîmetlerin verileceği yere Cennet denir. *(Şehristânî, Nesefî)*

Haramlara hiçbir zaman ecr verilmeyeceği gibi, özürsüz haram işleyen muhakkak günâha girer. Haramlardan, Allahü teâlâdan korktuğu için sakınıp vaz geçen sevâb kazanır. *(Nablüsî, Muhammed bin Ebî Bekr)*

Ecr-i Misil:

Âdil iki ehl-i vükûfun (bilir kişinin) takdîr ettikleri ücret.

Alacaklısına (borçlu olduğu kimseye), evini verip ücretsiz otur demek, fâsiddir (dînen uygun değildir). Alacaklının ecr-i misil vermesi lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir kadın, oğlunu evinde, tâmir etmek şartı ile oturtsa, senelerce oturup, tâmir etmeden çıksa, anasına ecr-i misil ödemesi lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

EDÂ:

Yerine getirme, yapma. Namaz, oruç, hac, zekât gibi bir ibâdeti vaktinde yapmak.

Allahü teâlânın sana farz kıldıklarını edâ et, insanların en âbidi (ibâdet edeni) ***olursun. Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden sakın, insanların en zâhidi, dünyâya rağbet etmiyeni olursun. Allahü teâlânın verdiği rızka râzı ol, insanların en zengini olursun.*** *(Hadîs-i şerîf-Hadîka, Künûz-ül-Hakâyık)*

Edâ niyyeti ile kılınan bir namaz, vakti girmeden kılınmış ise, nâfile olur. Vakti çıktıktan sonra kılınmış ise, kazâ olur. "Bugünün öğle namazını edâ etmeye" diye niyet eden kimse, vakit çıkmış ise, öğleyi kazâ etmiş olur. Öğle vakti çıktı sanarak, bugünkü öğleyi kazâ etme niyeti ile kılınca, vakit çıkmadığı anlaşılınca, öğleyi edâ etmiş olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Edâ Şartları:

Bir işin, ibâdetin sahîh ve mûteber olması için lâzım olan şartlar.

Cumâ namazının edâ şartları yedidir: 1) Namazı şehirde kılmak. 2) Hükûmet reisi veya vâlinin izni ile kılmak. 3) Öğle namazının vaktinde kılmak. 4) Vakit içinde hutbe okumak. 5) Hutbeyi namazdan önce okumak. 6) Cumâ namazını cemâatle kılmak. 7) Câminin herkese açık olmasıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

EDEB:

1. Güzel hallere ve huylara sâhib olma ve utanılacak hareketlerden sakınma, her hususta haddini bilip, sınırı gözetme hâli.

Edebi gözetmek, zikirden üstündür. Edebi gözetmeyen Hakk'a kavuşamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâya karşı edeb, O'nun emirlerini yerine getirmekle olur. Avâmın, halkın edebi, dînin emirlerine uymak, havâssın, seçilmişlerin edebi, dînin emirlerine uymakla berâber kalbi zikr (Allahü teâlâyı anmak) nûru ile aydınlatmak, gönülden Allahü teâlâdan başka her şeyi çıkarmaktır. *(İmâm-ı Gazâli)*

Âdemoğlunun edebden nasîbi yok ise insan değildir. Âdemoğlu ile hayvan arasındaki fark budur. Gözünü aç ve gör ki bütün Allahü teâlânın kelâmının mânâsı, âyet âyet edebden ibârettir. *(Şems-i Tebrîzî)*

İnsanlar edebe ilimden çok daha fazla muhtacdır. *(Abdullah bin Menâzil)*

En büyük edeb, ilâhî hududu muhâfaza etmek, gözetmek, Allahü teâlânın emirlerine uymak, yasaklarından sakınmaktır. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Din büyüklerinin yolu baştan sona edebdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir kimsenin edebli olması, iyi kalblilik ve akıllılık alâmetidir. *(Sırrîy-i Sekatî)*

Kul için güzel edebden daha iyi mertebe görmedim. Çünkü aklın hayâtı edebdir. İnsan edeb ile dünyâ ve âhirette yüksek derecelere kavuşur. *(Ebû Osman Hîrî)*

Edeb ehli edebden hâli olmaz,
Edebsiz ilim öğrenen âlim olmaz.

(M.Sıddîk bin Saîd)

İlim meclislerinde aradım, kıldım taleb,
İlim geride kaldı ille edeb ille edeb.

Edeb bir tâc imiş nûr-i Hüdâ'dan
Giy ol tâcı emin ol her belâdan

(Yûnus Emre)

2. Namazda müstehab ve mendup olan şeyler.

Namazın sünnet ve edeblerinden birini gözetmek ve tenzîhi bir mekruhtan sakınmak; zikir ve tefekkürden üstündür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri namaz abdestinin edeblerinden bir edebi terk ettiği için kırk senelik namazını kazâ etmiş, yeniden kılmıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EDÎB:

1. Güzel hasletleri kendinde toplayan, haddini bilen. *(Bkz. Edeb)*

2. Düzgün, güzel ve pürüzsüz söz söyleyen ve yazan, edebiyatçı.

EDİLLE-İ ŞER'İYYE:

Din bilgilerinin elde edilmesine esâs olan ve bunlara bağlı bulunan deliller.

Edille-i şer'iyye dörttür: Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), Sünnet (Peygamber efendimizin söz, fiil ve takrirleri, bir iş yapılırken görüp de ona mâni olmadıkları şeyler), İcmâ (müctehid âlimlerin dînî bir işin hükmünde söz birliği etmeleri) Kıyâs (hükmü bilinmeyen bir şeyi hükmü bilinene benzeterek anlamak). *(Abdülganî Nablüsî)*

İslâmiyet, edille-i şer'iyye ve ona bağlı ikinci derecedeki delil ve vesîkalar ile bize gelmiştir. Bu delîllere dayanmayan, bunların dışında kalan her şey bid'attir, red olunur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Din ile ilgili hükümlerin isbâtında edille-i şer'iyye, mû'teberdir. Tasavvufçuların keşif ve kerâmetleri değil. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Edille-i şer'iyyenin dört olması müctehidler içindir. Mukallidler yâni dört mezhebden birinde olanlar için delil, sened, bulunduğu mezheb reisinin ictihadı ve sözüdür. *(Hâdimî)*

EF'ÂL-İ İLÂHİYYE:

Allahü teâlânın işleri.

Rızk; maâşa, mala, çalışmaya bağlı değildir. Böyle olmakla berâber, çalışmak lâzımdır. Çünkü ef'âl-i ilâhiyye, sebebler ile meydana gelir. Âdet-i ilâhiyye (Allahü teâlânın kânunu) böyledir. Fakat bâzan bir işin meydana gelmesinde lâzım olan sebepler bulunduğu hâlde, o fiil (iş) meydana gelmiyebilir. Yâhut sebepsiz de hâsıl olabilir. *(Muhammed Rebhâmî)*

EF'ÂL-i MÜKELLEFÎN:

İslâm dîninde mükelleflerin (dînî vazîfeleri yerine getirmekle yükümlü, sorumlu kimselerin) yapmaları ve sakınmaları lâzım olan emirler ve yasaklar. Ahkâm-ı İslâmiyye (fıkıh bilgileri), din bilgileri.

Ef'âl-i mükellefîn sekizdir: Farz, vâcib, sünnet, müstehâb, mubâh, harâm, mekrûh, müfsid. Bunları fıkıh ilmi öğretir. *(Bkz. İlgili maddeler) (İbn-i Âbidîn)*

İki cihân (dünyâ ve âhiret) seâdetine kavuşmak, ancak ve yalnız, dünyâ ve âhiretin efendisi olan Muhammed aleyhisselâma tâbi olmağa (uymağa) bağlıdır. O'na tâbi olmak için îmân etmek ve ef'âl-i mükellefîni öğrenmek ve yapmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ef'âl-i mükellefîni yerine getirmek çok kolaydır. Kalbi bozuk olana güç gelir. Bir çok işler vardır ki, sağlam insanlara kolaydır. Hastalara ise güçtür. Kalbin bozuk olması, şerî'ate, İslâmiyete tam olarak inanmaması demektir. Bu gibi insanlar, inandım dese de hakîkî tasdîk (inanma) değildir. Laf (dil) ile tasdîkdir. Kalbde hakîkî tasdîkin, doğru îmânın bulunmasına bir alâmet, Ef'âl-i mükellefîni yerine getirmekte kolaylık duymaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EFSÛN:

Fen yolu ile tecrübe edilmemiş maddeler ve Kur'ân-ı kerîmden olmayan, mânâsız yazılar kullanmak. Mânâsı bilinmeyen ve îmânın gitmesine sebeb olan şeyleri okumak.

Efsûn yapan ve ateş ile dağlayan kimse, Allahü teâlâya tevekkül etmemiş olur. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Tevekkül edenler (herşeyi Allahü teâlâdan bekliyenler)***, falcılık, efsûn ve dağlamak ile hastalığı tedâvi etmez!*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

EGOİST:

Kendi menfaatini düşünen bencil, hodbîn, enâniyet sâhibi. *(Bkz. Enâniyet)*

EHAD (El-Ehad):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Hiç bir yönden benzeri olmayan, tek olan, ikilik tasavvur edilmeyen, hiç bir şeye muhtaç olmayan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

De ki: O, Allah'tır, Ehad'dır. *(İhlâs sûresi: 1)*

Bilâl-i Habeşî radıyallahü anh, Ümeyye bin Halef'in kölesi iken İslâmiyet'le şereflenmişti. Hazret-i Bilâl'in müslüman olduğunu duyan Ümeyye, ona çok eziyet ve işkence yapardı. "İslâm dîninden dön! Lât ve Uzzâ putlarına tap" diye zorladıkça, Bilâl radıyallahü anh da; "Ehad Ehad" diyerek îmânını bildirdi. *(İbn-i Sa'd)*

EHÂDÎS:

Hadîs-i şerîfler. Peygamber efendimizin mübârek sözleri, işleri ve görüp de bir şey demedikleri, mâni olmadıkları şeyler. Hadîs'in çokluk şeklidir. *(Bkz. Hadîs)*

EHL-İ ABÂ:

Resûl-i ekrem ile birlikte hazret-i Ali, hazret-i Fâtıma, hazret-i Hasen ve Hüseyn'in hepsine verilen isim. *(Bkz. Ehl-i Beyt)*

Bir gün Resûlullah efendimiz, hazret-i Ali ile Fâtıma, Hasen ve Hüseyn'i mübârek abâları ile örterek; ***"İşte benim ehl-i abâm bunlardır. Yâ Rabbî! Bunlardan kötülüğü kaldır ve hepsini temiz eyle"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

EHL-İ BEYT:

Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın bütün âile fertleri. Mübârek zevceleri, çocukları, kızı hazret-i Fâtıma ile hazret-i Ali ve bunların mübârek evlâdları olan hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyn'den kıyâmete kadar gelecek nesilleri.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey Habîbimin ehl-i beyti! Allahü teâlâ, sizin günâhtan uzak olmanızı istiyor. *(Ahzâb sûresi: 33)*

Ehl-i beytim, Nûh'un *(aleyhisselâm)* ***gemisi gibidir. Binen kurtulur, binmeyen boğulur.*** *(Hadîs-i şerîf-Câmi-us-Sagîr-Müstedrek)*

Sırat köprüsünden ayakları kaymadan geçenler, ehl-i beytimi ve eshâbımı çok sevenlerdir. *(Hadîs-i şerîf-Resâil-i İbn-i Âbidîn)*

Zâhir ve bâtın ilimlerinde yâni kalb ilimlerinde büyük âlim olan babam, her zaman ehl-i beyti sevmeği tavsiye ve teşvik ederdi. Bu sevginin, son nefeste îmânla gitmeye çok yardımı vardır derdi. Ehl-i beytin sevgisi, Ehl-i sünnetin sermâyesidir. Âhiret kazançlarını hep bu sermâye getirecektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İlâhi! Fâtımâ evlâdı hâtırına,
Son sözüm kelime-i tevhîd ola,
Eğer bu duâmı edersen red ya kabûl,
Sarıldım Ehl-i Beyt-i Nebî eteğine.

(Ahmed Fârûkî)

EHL-İ BİD'AT:

Bid'at sâhipleri. Peygamber efendimizin ve eshâbının bildirdiği doğru îtikâddan

(inanıştan) ayrılanlar. *(Bkz. Bid'at)*

EHL-İ DÜNYÂ:

Âhireti unutup, dünyâya sarılanlar. Dünyâya düşkün olanlar. *(Bkz. Dünyâ)*

EHL-İ GAFLET:

Dünyâya dalıp, âhireti unutanlar.

Kastedip halkın özüne
Toprak doldurup gözüne
Ehl-i gafletin yüzüne
Gülen dünyâ değil misin?

(Azîz Mahmûd Hüdâî)

EHL-İ HAK:

Doğru yolda olanlar. *(Bkz. Ehl-i Sünnet)*

EHL-İ HÂL:

Hâl sâhibi. Mânevî zevklere kavuşmuş kişi. *(Bkz. Ehlullah)*

EHL-İ HEVÂ:

1. Nefsine uyan, nefsinin arzu ve istekleri peşinde koşan. *(Bkz. Hevâ)*
2. Bid'at (dinde olmayan inanış ve işler) sâhibi.

Ehl-i hevâ, kısa akıllarına, nefslerine uyarlar. Bunlardan, aslandan kaçar gibi kaçmalıdır. Yetmiş iki sapık fırka böyledir. *(İmâm-ı Rabbânî, Tahtâvî)*

EHL-İ İSLÂM:

Müslümanlar. Peygamber efendimizin bildirdiklerinin hepsini beğenen, kalbiyle inanıp, diliyle söyleyen müslüman. *(Bkz. Müsliman)*

EHL-İ KEŞF:

His ve akılla anlaşılamayan şeylerin, kalbine doğduğu velî zâtlar. *(Bkz. Keşf)*

Müctehidlerin (dinde söz sâhibi âlimlerin) ve onların mezheblerinde bulunanların da hatâlı işlerine sevap verilir. Ehl-i keşfin hatâsı kendileri için affedilir ise de, mukallidleri, onları taklid edenler, mâzûr değildir, affedilmezler. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

EHL-İ KIBLE:

Kâbeyi kıble edinenler, müslümanım diyenler. İş ve sözünde açıkça küfür görülmeyen dalâlet (sapık) fırkalarında olanlar.

Cehennem'e girecekleri bildirilmiş olan yetmişiki bid'at fırkası, ehl-i kıble oldukları için bunların hiçbirine kâfir dememelidir. Fakat bunların, dinde inanılması zarûrî, lâzım olan şeylere inanmayanları ve Ahkâm-ı Şer'iyyeden her müslümanın işittiği, bildiği şeyleri te'vilini bilmeden red edenleri kâfir olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EHL-İ KİTÂB:

Hazret-i Îsâ veya Mûsâ aleyhimesselâmdan birine ve bunlara gönderilen kitâblara inanan kâfirler, yahûdîler ve hıristiyanlar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey Habîbim! Ehl-i kitâb olan yahûdî ve hıristiyanlara söyle: Semâvî kitaplar ve Resûllerde ihtilâf (ayrılık) ***olmayıp, bizimle sizin aranızda berâber olan kelimeye gelin. Şöyle ki: "Allahü teâlâdan başkasına ibâdet etmeyelim ve hiçbir şeyi O'na şerik, ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da içimizden hiç kimseyi*** (kimimiz kimimizi) ***Rab'lar***

edinmiyelim" deyiniz. Eğer Ehl-i kitâb bu kelimeden yüz çevirirlerse (o halde) ***şöyle deyin: "Şâhid olun, biz gerçek müslümanlarız."*** *(Âl-i İmrân sûresi: 64)*

Yâ Muâz bin Cebel! Sen, ehl-i kitâbdan bir kavme gidiyorsun. Onları ilk dâvet edeceğin şey, Allahü teâlâya ibâdet etmeleri olsun. Allahü teâlâyı tanıdıkları zaman, onlara beş vakit namazın farz olduğunu söyle. Bunu da yaparlarsa, mallarından alıp, fakirlerine vereceğin zekâtın farz olduğunu söyle. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Ehl-i kitâb, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemin peygamber olduğunu bilirler. Fakat inadları ve hasedleri yüzünden inanmazlardı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EHL-İ KUBÛR:

Kabir ehli. Kabirdekiler, ölüler.

Ne kendi etdi râhat ne âlem etdi huzur,
Yıkıldı gitti cihândan dayansın ehl-i kubûr.

(Lâ Edrî)

EHL-İ RE'Y:

İçtihadda, dînî hükümleri bildirmede İmâm-ı A'zam ve Irâk âlimlerinin yoluna tâbi olanlar. Bunlara ehl-i kıyâs, eshâb-ı re'y de denir.

Bir işin nasıl yapılacağı, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş ise, buna benziyen başka bir işin nasıl yapıldığı aranır, bulunur. Bu iş de, onun gibi yapılır. Bunu müctehidler yapar. Eshâb-ı kirâmdan (Resûlullah efendimizi görüp sohbet eden arkadaşlarından) sonra, ehl-i re'y olan müctehidlerin reîsi, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'dir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

EHL-İ RİVÂYET:

Dînî kaynaklardan hüküm çıkarırken Hicâz âlimlerinin yoluna tâbi olanlar. Bunlara; ehl-i hadîs, ehl-i eser de denir.

Ehl-i rivâyet, Medîne-i münevvere ahâlisinin âdetlerini, kıyâstan yâni ictihâd yaparak mes'eleyi çözmekten üstün tutar. Rivâyet yolunda olan müctehidlerin büyüğü, İmâm-ı Mâlik'tir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

EHL-İ SALÎB:

Haç sâhipleri. Târihte papalığın teşvikiyle müslümanlara karşı birleşerek seferler tertipleyen, milyonlarca insanın canına kıyan, devletlerin yıkılmasına sebeb olan hıristiyan milletler topluluğu, haçlılar, hıristiyanlar.

1099 (H. 492) senesinde Ehl-i salîb orduları Kudüs'e girmeye muvaffak oldular. Şehre girince müslüman ve yahûdî 70.000 kişiyi boğazladılar. Câmilere sığınan müslüman kadınları ve çocukları hiç acımadan öldürdüler. Sokaklardan sel gibi kan aktı. Sokakları dolduran ölüler yüzünden yollar tıkandı. Ehl-i salîb o kadar vahşîleştiler ki, daha Almanya'da Ren nehri kıyılarında iken, rastladıkları on bin yahûdîyi orada boğazladılar. *(Târihçi Michaudnun)*

EHL-İ SUFFA:

Medîne-i münevverede, akrabâları ve evleri bulunmayan, Peygamber efendimizin mescidinin suffa denilen ve üzeri hurma dallarıyla örtülü bölümünde kalan eshâb-ı kirâm.

Ey Ehl-i Suffa! Size müjdeler olsun. Eğer ümmetimden sizin içinde bulunduğunuz bu zor şartlara râzı bir kimse kalmış olursa, o, elbette benim arkadaşlarımdandır. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Ehl-i Suffa'nın hepsi hayatlarını dîne bağlamış, kendilerini ilme vermişlerdi. Suffa ehline kurrâ da denilirdi. Burada yetişenler, yeni müslüman olan kabîlelere muallim olarak

gönderilirdi. Pekçok fazîletlere sâhib olan bu mübârek sahâbîler, büyük bir irfân ordusu idiler. Peygamber efendimiz onları çok sever, oturup sohbet eder ve birlikte yemek yerlerdi. *(Ebû Nuaym, Nişancızâde)*

EHL-İ SÜNNET:

Îtikâdda (inanılacak şeylerde) ve yapılacak işlerde Peygamber efendimizin ve O'nun Eshâbının (arkadaşlarının) ve sonra gelen müctehid İslâm âlimlerinin yolunda bulunan müslümanlar, sünnîler.

Resûlullah efendimiz, ümmetinin başına gelecekleri bildirirken; ***"Benî İsrâil yetmiş iki kısma ayrıldı. Ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan yalnız biri kurtulacak, diğerlerinin hepsi Cehennem'e gidecektir."*** Eshâb-ı kirâm bunu işitince, "O hangisidir yâ Resûlallah!" dediler. ***"Benim ve Eshâbımın yolunda olanlardır"*** buyurdu. İslâm âlimleri, bu hadîs-i şerîfte bildirilen tek kurtuluş fırkasının Ehl-i sünnet olduğunu bildirdiler. *(Abdülhak-ı Dehlevî, İmâm-ı Rabbânî)*

Ehl-i sünnet olanlar bugün dört mezhebde toplanmış olup, bunlar: Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleridir. *(Tahtâvî)*

Ehl-i beyti (Peygamber efendimizin soyundan gelenleri) sevmek, Ehl-i sünnetin sermâyesidir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Ehl-i sünnete uymadan kurtuluş imkânsızdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ehl-i Sünnet Âlimleri:

İnanılması lâzım olan din bilgilerini Eshâb-ı kirâmdan (Peygamber efendimizin arkadaşlarından) doğru olarak öğrenip, kitablara yazan ve Ehl-i sünnet îtikâdında olan İslâm âlimleri.

Ehl-i sünnet âlimlerinin yolunda gitmedikçe, kurtuluş olamaz, seâdete kavuşulamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her erkek ve kadının birinci vazîfesi, Ehl-i sünnet âlimlerinin yazdıkları akâid bilgilerini (îmân bilgilerini) öğrenmek ve bunlara uygun olarak inanmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cüneyd-i Bağdâdî, Sırrî-yi Sekatî, Fudayl bin Iyâd, İbrâhim bin Edhem, Şâh-ı Nakşibend, Ubeydullah-ı Ahrâr, Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed Rufâî, Ahmed-i Bedevî, İmâm-ı Rabbânî gibi tasavvuf büyükleri aynı zamanda Ehl-i sünnet âlimidirler. *(S. Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Ehl-i Sünnet Îtikâdı:

Peygamber efendimizin veEshâb-ı kirâmın (arkadaşlarının) ve onların yolunda bulunan İslâm âlimlerinin bildirdikleri doğru îtikâd, inanış.

Ehl-i sünnet îtikâdında olmayan din adamlarının yazılarını okuyanın kalbi kararır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Kalbe gelen bütün keşifleri, hâlleri bize verseler, fakat kalbimizi Ehl-i sünnet îtikâdı ile süslemeseler, kendimi mahvolmuş ve hâlimi harâb bilirim. Bütün harâblıkları, felâketleri üzerime yığsalar, lâkin kalbimi Ehl-i sünnet îtikâdı ile şereflendirseler, hiç üzülmem. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Ehl-i sünnet îtikâdından hardal tânesi kadar ayrılanla sohbet, arkadaşlık, öldürücü zehirdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ehl-i sünnet îtikâdında olmayan hiç kimse evliyâ olamamıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ehl-i sünnet îtikâdı sana önce lâzım olan,
Yetmiş üç fırka var amma, Cehennemlik geri kalan,

Müslümanlar hep sünnîdir, cümlenin reîsi Nu'mân,
Cennet ile müjdelendi, îmânda bunlara uyan.

(İmâm-ı Rabbânî)

EHL-İ TARÎK:

Tasavvuf yollarından birine girmiş olan.

EHL-İ TERTÎB:

Vitirle berâber en çok beş vakit namazı kazâya kalmış kimse. *(Bkz. Sâhib-i Tertîb)*

EHL-İ VUKÛF:

Bir mes'ele hakkında ihtisâs ve bilgi sâhibi olan, bilirkişi.

Bir san'at sâhibine bir şey târif ederek iş yaptırmak olan istisnâ (ısmarlama) sözleşmesi yapılırken, fiyatın tâyin (belli) edilmesi şart değildir. Tâyin edilmiş ise, san'at sâhibinin sonradan fazla para istemesi câiz ise de, müşteri bunu kabûl etmediği takdirde, ehl-i vukûfun tesbit edeceği piyasa değerinde anlaşmaları lâzım olur. *(İbn-i Nüceym)*

Vâsi velî, yetimin malını başka birine kirâya verdikten sonra bir kimse çıkıp, bu kirâ sözleşmesinin gaben-i fâhiş (çok aldanma) ile vukû bulduğunu iddiâ etse, bu gibi sırf iddiâ ile kirâlamanın sahîh olmadığına (geçersizliğine) hükmedilemez. Ancak ehl-i vukûfa başvurulur. Ehl-i vukûf, gaben-i fâhiş olduğunu söylerse, hâkim sözleşmeyi fesheder. *(Ali Haydar Efendi)*

EHL-İ ZİMMET:

Cizye (vergi) vermek şartıyla İslâm devleti içerisinde yaşayan gayr-i müslim vatandaş. Zımmî.

Ehl-i zimmeti sevmemek ve düşman bilmek lâzım ise de, bunlara eziyet etmek ve incitmek harâmdır. *(Hayreddîn-i Remlî)*

Ehl-i zimmete zulmetmek, müslümana zulmetmekten daha fenâdır. Hayvana zulüm, işkence etmek ise, ehl-i zimmete zulmetmekten daha fenâdır. *(Alâeddîn Haskefî)*

EHLİYET:

Salâhiyet, elverişlilik. Kişinin borçlandırma ve borçlanmaya elverişli olması. Akıllı olmak, iyiyi kötüden ayırabilmek.

Alış-verişin sahîh (dînen doğru, mûteber) olması için, alıcı ve satıcıda ehliyet şartı aranır. Akıllı olmayan çocuk, velîsinin (meselâ babasının) izni olsa da, alış-veriş ehliyeti olmadığı için, yaptığı alış-veriş sahîh değildir. Çocuk yedi yaşında akıllı olur. *(Hamza Efendi)*

Ehliyet-i Edâ:

Şahsın dînen geçerli olacak şekilde iş yapabilmeye elverişli olması.

Ehliyet-i edâ, bizzat iş yapabilmeyi te'min eden aktif bir ehliyet çeşididir. İnsan bu ehliyeti sâyesinde başkaları ile tek başına hukûkî muâmelelerde bulunur. İşleri üzerine, mes'ûl olmak, alacaklı veya borçlu olmak gibi bir takım netîceler doğar. Ehliyet-i edâ, mecnunlarda (delilerde) ve çocuklarda vs. eksikdir. Akıllı olan ve bülûğ (erginlik) çağına gelenlerde tamdır. *(Serahsî)*

Ehliyet-i Vücûb:

İnsanın, lehine ve aleyhine olan hakların doğmasına elverişli olması. Vücûb ehliyeti

Her insanda zimmet (mükellef, yükümlü olma) özelliği bulunur. İnsanlar daha rûhlar âleminde iken Allahü teâlâ; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" buyurunca, onlar da; "Evet sen bizim Rabbimizsin" diyerek bir ahd, sorumluluk altına girmişlerdir. İşte zimmet bu ezelî (sonsuz öncelerdeki) ahdin, söz vermenin bir netîcesidir. Bunun içindir ki, ana karnındaki

cenin (çocuk) için de ehliyet-i vücûb vardır. Fakat onun ehliyet-i vücûbu eksiktir, noksandır. Mîrâsçı olma, adına alınan şeylerin mülkiyetine sâhib olması gibi, sâdece lehine olan haklar sâbit olur. Bu haklardan faydalanır. Aleyhine olan şeylerden mes'ûl, sorumlu olmaz. Velîsi (meselâ babası) cenin için bir şey satın alsa, onun parasını ödemekle mükellef, yükümlü değildir, bu velîsine âit bir borç olur. Cenin dışında ister yeni doğmuş olsun, ister büyük olsun, diğer bütün insanlarda ehliyet-i vücûb tamdır. *(Serahsî)*

EHLULLAH:

Allah adamları, Allahü teâlânın emirlerine uyup, O'nun sevgisini ve ism-i şerîfini gönlünden hiç çıkarmayan evliyâ zâtlar. *(Bkz. Evliyâ)*

Ehlullah Allah'tan başkasından ne korkarlar, ne bir şey beklerler. Şahların gönüllerinde onların heybeti, korkusu yer etmiştir. *(Timur Han)*

Ehlullah ile sohbete devâm, âhireti düşünüp ona hazırlanma arzusunu artırır, günahlardan sakınmaya sebeb olur. *(Şâh-ı Nakşibend)*

EHVEN-İ ŞERREYN:

İki şer (kötülük)den zararı en az olanı. Bu kelime, halk arasında Ehven-i şer olarak kullanılmaktadır.

Ehven-i şerreyn ihtiyâr olunur, yâni iki zarar ile karşı karşıya kalınırsa bunun zararca hafif olanı seçilir. Bir kimsenin yüz bin lira kıymetindeki incisi düşüp diğerinin bin lira kıymetindeki tavuğu onu yutsa, incinin sâhibi ehven-i şerreyn olarak bin lira verip tavuğu satın alır. *(Mecelle ve Ali Haydar Efendi)*

EKBER-İ KEBÂİR:

En büyük günâh.

Ekber-i kebâir; bir şeyi Allahü teâlâya ortak etmek, adam öldürmek, anaya, babaya karşı gelmek, yalancı şâhidlik yapmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Hanefî mezhebinde; namazı özürsüz kazâya bırakmak ekber-i kebâirdir. Bu çok büyük günâh, her namaz kılacak kadar boş zaman geçince, bir misli artmaktadır. Çünkü, namazı boş zamanlarda hemen kazâ etmek de farzdır. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

ELEM:

Keder, dert, üzüntü, sıkıntı, acı.

Rabbini sevmekle şereflenenlere, sevgilinin (Allahü teâlânın) verdiği elemler, iyiliklerinden daha çok lezzet verir ve ferahlandırır. Bu makam rızâ makâmından da üstündür. Çünkü rızâ makâmında olan, sevgilinin yaptığı elemi çirkin görmez. Bu makamda elemden lezzet almak vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Dünyâ, elem ve meşakkat, âhiret ise, zevk ve lezzet yeridir. Dolayısıyla dünyâ ile âhiret birbirinin zıddıdır, tersidir. Birini sevindirmek ötekinin gücenmesine sebeb olur. Yâni birinde zevk aramak diğerinde elem çekmeye yol açar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Musîbetlere, elemlere sevâb olmaz. Bunlara sabr etmeğe sevâb verilir. Fakat elemlere sabr edilmese de günahların affına sebeb olurlar. *(İmâm-ı Nevevî)*

ELEST GÜNÜ:

Allahü teâlânın, Âdem aleyhisselâmı yaratınca, kıyâmete kadar gelecek olan zürriyetini (çocuklarını) zerreler hâlinde onun belinden çıkarıp onlara; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" diye hitâb buyurup, onların da; "Evet, sen Rabbimizsin" diye cevâb verdikleri gün, zaman.

ELFÂZ-I KÜFR:

Söylendiği zaman, îmânı gideren, müslümanlıktan çıkmaya sebeb olan sözler. *(Bkz. Küfr)*

ELHAMDÜLİLLAH:

"Hamd, şükür Allahü teâlâya mahsûstur, bütün nîmetler O'ndandır" mânâsına mübârek, kıymetli bir söz. Buna hamdele de denir.

Bir gün Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme sıcak bir yemek getirildi. Yedi ve yemekten sonra; ***"Elhamdülillah. Şu ve şu kadar zamandan beri karnıma sıcak bir yemek girmedi"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Elhamdülillah demek, şükürlerin başıdır. Allahü teâlâya şükretmeyen O'na hamd etmemiş (senâ etmemiş, O'nu övmemiş) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Zikrin (Allahü teâlâyı anmanın) ***en üstünü, Elhamdülillah demektir.*** *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır:Selâmına cevap vermek, hastasını dolaşmak, cenâzesinde bulunmak, dâvetine gitmek ve aksırdığı zaman Elhamdülillah deyince, Yerhamükallah demek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Yemeğe ve içmeğe başlarken Besmele (Bismillâhirrahmânirrahîm) okumalıdır. Yimek-içmek sonunda Elhamdülillah demelidir. *(Seyyid Alizâde)*

ELHÂN:

Sesi mûsikî perdelerine uydurmak için, mânâ bozulacak şekilde, harfleri ve kelimeleri değiştirerek, sesi alçaltıp yükselterek, çeneyi oynatarak okumak. Lahn'in çokluk şeklidir.

Kur'ân-ı kerîmi, zikri, duâyı elhân ile okumak söz birliği ile haramdır. *(Bezzâzî)*

Elhân ile tecvîdi (Kur'ân-ı kerîmi şartlarına ve usûlüne uygun olarak okumayı) bozmak bid'at (dinde sonradan ortaya çıkan bir şey) olup, dinlenmesi de büyük günâhtır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Elhân ile, tagannî ederek okuyan imâmın arkasında kılınan namazı iâde etmek lâzımdır. *(İbrâhim Halebî)*

Namaz vakitlerini bilmeyen, tegannî, elhân ederek okuyan kimse, ezân okumağa ehil değildir. Böyle kimseyi müezzin yapmak câiz değildir. *(Bezzâzî)*

ELLİ DÖRT FARZ:

İslâm âlimlerinin, müslümanların hâtırlarında tutmalarını kolaylaştırmak için, öncelikle bilmeleri îcâbeden pek çok farzdan, Allahü teâlânın emirlerinden derledikleri elli dört tânesi.

Elli dört farzdan bâzıları şunlardır: Allahü teâlâyı bir bilip, O'nu hiç unutmamak. Helâlinden yemek ve içmek. Her gün vakti gelince beş vakit namaz kılmak, onları kazâya bırakmamak. Hayz (âdet görme) hâli bitmiş ise ve cünüp ise gusl (boy abdesti) almak. Belâlara sabretmek yâni isyân etmemek. Allahü teâlâdan gelen her şeye râzı olmak. Günâhlardan tövbe etmek. Ölümü hak bilip, ona hazırlanmak. Babaya, anaya iyilik etmek. Farzları haramları öğrenmek. Malının zekâtını, mahsûlünün (tarladan gelen ürünün) uşrunu(zekâtını) vermek. Kibirli olmaktan sakınmak. Yok yere yemin etmemek. Zulümle kimsenin malını almamak. Şarab ve alkollü içkileri içmemek. Akrabâyı ziyâret etmek. Harama bakmamak. Kimseyi alaya almamak... *(Kutbüddîn-i İznikî, Hasen-i Basrî)*

ELSAĞ:

Sin harfini peltek se okuyan kimse.

Elsağ olan kimse, elsağ olmayana imâm olup cemâatle namaz kıldıramaz. Başka harfleri doğru okuyamayan da, doğru okuyanlara imâm olamaz. Harfleri doğru okuyan bir imâma uyarak cemâat ile kılması mümkün iken, yalnız kılarsa, harfi doğru okumadığı için namazı

kabûl olmaz. Doğru olarak okuduğu bir âyet varsa, bunu veya böyle bir kaç âyet-i kerîmeyi ezberlemesi ve namazlarda, bunları okuması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

ELYESA' ALEYHİSSELÂM;

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. İlyâs aleyhisselâmdan sonra peygamber olarak gönderilmiş ve Mûsâ aleyhisselâmın dînini yaymakla vazîfelendirilmişti. İsmi Kur'ân-ı kerîmde bildirilmiştir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Yâ Muhammed!) ***İsmâil'i, Elyesa'ı, Zülkifl'i de hâtırla*** (kavmine anlat). ***Bunlar, hayırlılardan idiler.*** *(Sad sûresi:48)*

Genç iken İlyâs aleyhisselâmın duâsıyla hastalıktan kurtulan Elyesa' aleyhisselâm, İlyâs aleyhisselâmdan Tevrât'ı öğrendi. Onun yanından ayrılmadı. İlyâs aleyhisselâmdan sonra, Allahü teâlâ tarafından peygamber olarak gönderildi. Azgınlık ve taşkınlık yapan İsrâiloğullarını Allahü teâlânın dînine dâvet etti. İsrâiloğulları, ona inanmadıkları gibi, kendi aralarında büyük anlaşmazlıklara düştüler. Allahü teâlâ üzerlerine Âsûrluları gönderdi. İsrâiloğulları, Âsûrlulara esir olup, zelîl ve perişân bir hayât sürdüler. Elyesa' aleyhisselâm vefâtına yakın, Zülkifl aleyhisselâmı yanına çağırıp, kendinden sonra onu yerine halîfe tâyin etti. *(Taberî-Sa'lebî, Kisâî)*

EMÂN:

Korkusuzluk, emniyet, güven.

1. Bir kimseye veya düşmana; söz, işâret veya yazı ile, mal ve can güvenliğinin emniyet (güven) altında olduğunu bildirme.

İlticâ edenlere emân vermekte bütün müslümanlar eşittir. Halktan herhangi biri de bu hakka sâhiptir. O hâlde kim bir müslümanın ahdini (verdiği sözü) ***bozarsa, ona ihânet ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Kıyâmet gününde Allah onun ne farz, ne nâfile ibâdetlerini, ne de tövbesini kabûl eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

2. Müslüman olmayan bir kimsenin İslâm memleketine girmesi için kendisine verilen müsâade, izin.

Müslümanlardan aldığı emânla, dâr-ül-İslâm'a (İslâm memleketine) gelen kâfir (müslüman olmayan) bir kimse, burada yaşamakta olan zımmî (gayr-i müslim vatandaş) gibi korkusuz yaşar. Onun haklarına sâhip olur. *(Serahsî)*

EMÂNÂT-I MUKADDESE:

İslâm dîni ve târihi bakımından büyük önem taşıyan, Peygamber efendimize ve diğer din büyüklerine âit bâzı mübârek şahsî eşyâ ve hâtıralar. Mukaddes emânetler. Bunlar: Hırka-i Saâdet, Seyf-i Nebevî, Nâme-i Saâdet, Mühr-i Seâdet, Dendân-ı Seâdet, Lıhye-i Seâdet, Nakş-ı Kadem-i şerîf, Sancak-ı şerîf, Teyemmüm taşı.

Emânât-ı mukaddesenin Osmanlı Devletine intikâli, geçişi Yavuz Sultan Selîm Hanın 1517 târihinde Mısır'ı fethedip halîfe ünvânını aldığı sırada oldu. Mısır'dan getirilen ve Sûriye, Filistin, İran'dan toplanan diğer emânetler ve teberrükât eşyâsı da Topkapı Sarayında önce iç hazîneye kondu. Sonra Hasodaya alındı. Hırka-i Saâdet dâiresi kurulunca, bunların saklanması ve bakımları özel usûle bağlandı. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

Yavuz Sultan Selîm Han, Emânât-ı mukaddesenin muhâfazasını kırklar diye bilinen Hasodalılara vermişti. Kırk kişiden meydana gelen Hasodalılar, Hırka-i Seâdet dâiresinde nöbet tutar, burada devamlı Kur'ân-ı kerîm okurlardı. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

EMÂNET:

1. Emîn, güvenilir olmak. Peygamberlerde bulunması lâzım olan yedi sıfattan biri.

Peygamberler emîndirler. Bir kimsenin malına ve canına hıyânet etmekten uzaktırlar. Aslâ emânete hıyânet etmezler. Peygamber olmadan önce de böyledirler. Sevgili Peygamberimiz, kendisine peygamberlik bildirilmeden önce de, Muhammed-ül-emîn lakabı ile tanınıyordu. Allahü teâlâ, peygamberleri, hatâ ve günâhtan emin kılmıştır. *(İmâm-ı Kastalânî)*

2. Fıkıh ilminde, güvenilen kimseye bırakılan mal.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Emânetlerine ve verdikleri söze riâyet edenler, namazlarına devâm edenler, işte onlar Firdevs Cennet'ine vâris olacaklar ve orada ebedî olarak kalacaklardır. *(Mü'minûn sûresi: 8)*

Münâfıkın üç alâmeti vardır: Yalan söyler, emânete hıyânet eder ve sözünde durmaz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allah yolunda savaşmak bütün günahları affettirir. Fakat emânete hıyâneti affettirmez. Emânete hıyânet eden kul, Allah yolunda ölse bile, kıyâmet günü yakalanır; "Emâneti sâhibine ver" denir. O da bunu yerine getiremeyeceği için Cehennem'in derinliklerine atılır. *(İbn-i Mes'ûd)*

EMEL:

Arzû, hırs, tamah. *(Bkz. Tûl-i Emel)*

Çalış ibâdet et bırak emeli,
Son nefese kadar bırakma ameli.

(Abdülehad Serhendî)

EMÎN:

1. Kendisine güvenilen.

Şerrinden ve zarârından emîn olunmayan kimsenin, dîni, namazları, zekâtları kendisine fayda vermez. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ul-Cenne)*

Âlimler devlet adamlarına karışmadıkça ve dünyâlık peşinde olmadıkça, peygamberlerin emînleridir. Dünyâlık toplamaya başlayınca hükûmet adamlarının arasına karışınca, bu emânete hıyânet etmiş olurlar. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

2. Peygamber efendimizin lakabı. Peygamber olduğu bildirilmeden önce de, Kureyş kabîlesi Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem çok güvenir, inanır ve; "Muhammed-ül-emîn" derlerdi.

Allahü teâlâya yemîn ederim ki, muhakkak ben gökte de emînim, yerde de. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Resûl-i ekrem, hayra dâvet eden bir emîn idi. *(Hazret-i Ebû Bekr)*

3. Vücuttaki bütün âzâlarını İslâmiyete uygun şekilde ve uygun yerlerde kullanan.

Vücuttaki bütün âzâlar emânettir. Bu emânetleri uygunsuz yerlerde kullanan, emîn değildir. Allahü teâlâya isyân ve hıyânet etmiş olur. *(Süleymân bin Cezâ)*

EMÎR:

1. Bir kavmin, bir topluluğun başı, beyi, emredeni. Vâli, kumandan, devlet başkanı, melik.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Allah'a itâat edin. Peygambere ve sizden olan emir sâhiplerine de

itâat edin. *(Nisâ sûresi: 59)*

Allahü teâlâdan korkunuz! Başınızdaki emîr, habeşli köle bile olsa, itâat ediniz!.. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

2. Hazret-i Ali'nin lakabı.

Hazret-i Muâviye'nin Emîr ile muhârebesi, ictihâd sebebi ile idi. *(İbn-i Hacer-i Mekkî)*

Hazret-i Emîr'in ismi, Cennet kapısının üstünde yazılıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Emîr-ül-Mü'minîn:

Müslümanların reîsi, devlet başkanı. *(Bkz. Halîfe)*

Hazret-i Ömer zamânından sonraki halîfelere emîr-ül-mü'minîn denildi. *(İbn-i Sa'd)*

Emîr-ül-mü'minîn Ömer radıyallahü anh bir sabah namazını cemâatle kıldıktan sonra cemâate bakıp bir kimseyi göremeyince sordu. Eshâbı dediler ki: "Geceleri sabaha kadar ibâdet ediyor. Belki şimdi uyku bastırmıştır." Emîr-ül-mü'minîn buyurdu ki: "Keşki bütün gece uyuyup da sabah namazını cemâatle kılsaydı, daha iyi olurdu." *(İmâm-ı Rabbânî)*

Emîr-ül-mü'minîn hazret-i Ali buyurdu ki:

Kalbler kablara benzer. Hayırlı olan, hayırla dolu olanıdır. *(Abdülganî bin Abdülvâhid)*

EMN-ÜL-AZL:

Peygamberlere mahsûs sıfatlardan biri. Peygamberlerin peygamberlikten azl edilmemesi, atılmaması.

Peygamberlik sıfatı, peygamberlerin zâtlarından dünyâda ve âhirette ayrılmaz. Önce gelen peygamberlerin dinleri nesh olmakla, peygamberlikten azlleri lâzım gelmez. Zîrâ emn-ül-azl onların sıfatlarıdır. Bu, Allahü teâlânın onlara ihsânıdır. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

EMR:

1. Buyruk; emredenin, emrolunandan bir işin yapılmasını istemesi veya bu sûretle yapılması istenen şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O hâlde bana uyunuz. Emrime itâat ediniz. *(Tâhâ sûresi: 90)*

İnsan her hareketinde, her işinde, Allahü teâlânın emrini ve yasağını gözetince, emr ve yasakların sâhibini unutmaktan kurtulur, devamlı zikretmiş, Allahü teâlâyı hatırlamış olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Emre uymak, edebi gözetmekten önce gelir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

2. İş.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben emrimi Allahü teâlâya ısmarlıyorum. Çünkü Allah kullarını çok iyi görendir. *(Mü'min sûresi: 44)*

Bütün emrler Allah'a döndürülür. *(Bekara sûresi: 210)*

Emr-i Ma'rûf:

Dinde emredilen şeyleri öğretmek, yaptırmak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey mü'min kullarım! Emrettiğim işleri, ibâdetleri yapar ve emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eder iseniz, (günahlardan, kötülüklerden alıkorsanız) ***başkalarının yoldan çıkması***

size zarar vermez. *(Mâide sûresi: 108)*

Birbirinize müslümanlığı öğretiniz. Emr-i ma'rûfu bırakır iseniz, Allahü teâlâ en kötünüzü başınıza musallat eder ve duâlarınızı kabûl etmez. *(Hadîs-i şerîf-Mişkât)*

Kıyâmet günü birini getirirler. Onu Cehennem'e atın emri gelir. Bağırsakları dışarı çıkar. Merkebin dolap etrâfında dönmesi gibi, bunun etrâfında döner durur. Cehennem'de olanlar, kendisine, sen emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmadın mı, şimdi bu hâl nedir? Seni bu hâle düşüren nedir? derler. Evet başkalarına iyiliği emrederdim, fakat kendim yapmazdım. Kötülüklerden men ederdim, kendim ise yapardım cevâbını verir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Bütün ibâdetlere verilen sevâb, Allah yolunda gazâya verilen sevâba göre, deniz yanında bir damla su gibidir. Gazânın sevâbı da, emr-i ma'rûf ve nehy-i anil-münker sevâbı yanında denize nazaran bir damla su gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Emr-i ma'rûf iki sûretle yapılır. Birincisi, söz, yazı ve her nevî yayın vâsıtası iledir. Bunu yaparken bilgi az ise ve şahsa, âdetlere, kânunlara dikkat ve riâyet edilmezse, fitneye sebeb olabilir. İkinci yol, hâl ile İslâm'ın güzel ahlâkına uyarak, nümûne olmaktır. Herkese tatlı dil, güler yüz göstermek, kimseyi incitmemek, kimsenin malına, ırzına göz dikmemek, en tesirli, en faydalı emr-i ma'rûf yapmak olur. *(İmâm-ı Birgivî)*

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapanın niyetinin hâlis olması ve işi anlayıp, Allahü teâlânın buradaki emrini iyi bilmesi ve sabırlı olup münâkaşa ve kavga etmemesi, yumuşak şekilde tatlı dil ve yazı ile yapması lâzımdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Emr-i Teklîfî:

Allahü teâlânın insanlara yapmaları veya sakınmaları için verdiği emirler. Buna Emr-i teşrîî de denir.

Emr-i teklîfîlerin yapılması, insanın irâdesine, dilemesine bağlıdır. Allahü teâlâ insanı irâdesinde, dilemesinde serbest bırakmıştır. Fakat, insanın dilediği şeyi yaratan, yine Allahü teâlâdır. İnsan diledikten sonra, O da dilerse, yaratır. Dilerse yaratmaz. Her şeyi yaratan, maddelere çeşitli tesirler, özellikler veren, yalnız O'dur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. O'ndan başkasına yaratıcı, yarattı demek, O'na karşı saygısızlık olur. Başkasını O'na şerîk, ortak yapmak olur. Başkasını kendisine ortak yapanı, kıyâmette hiç affetmeyeceğini, ona sonsuz ve çok acı azablar yapacağını bildirmiştir. İnsan, O'nun emrini yapmak, iyilik yapmak dileyince, O da merhamet ederek diliyor ve yaratıyor. Kendisine inanmıyanlar, karşı gelenler bir kötülük yapmak isteyince O da diliyor ve yaratıyor. Kendisine inananlar, yalvaranlar, bir kötülük yapmak isteyince, O merhamet ederek dilemiyor ve yaratmıyor. Böylece düşmanlarının her istedikleri hâsıl olduğundan, onlar daha da azıp kuduruyorlar. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Allahü teâlânın emr-i teklîfîleri, ehemmiyetlerine göre, derecelere ayrılmıştır:

1) Bütün insanlara, îmân etmelerini, müslüman olmalarını emretmiştir.

2) Îmân etmiş olanlara, harâm işlememelerini, kötülük yapmamalarını emretmiştir.

3) Îmân etmiş olanlara farzları yapmalarını emretmiştir.

4) Haramlardan sakınan ve farzları yapan müslümanlara, mekrûhlardan sakınmağı, sünnetleri, nâfile ibâdetleri yapmağı emr etmiştir. *(Bursalı İsmâil Hakkı)*

Emr-i Tekvînî:

Allahü teâlânın yaratmayı dilediği şeylere "kün" yâni "ol" demesi.

Emr-i tekvînî ile, Allahü teâlânın dilediği şey hemen var olur. Hiç bir kimse, bu şeyin var olmasına mâni (engel) olamaz. Allahü teâlâ her şeyin yaratılması için, belli şeyleri sebeb

yapmıştır. Belli maddeleri, belli maddelerin yaratılmalarına sebeb yaptığı gibi, insanın maddî ve mânevî gücü, çeşitli enerjiler de, bir çok şeylerin yaratılmalarına sebeptirler. Bir kuluna bir şey ihsân etmek, iyilik vermek ister ve o kimseyi o şeyin sebebine kavuşturur. Sebeb te'sir ettiği zaman, O da, dilerse, "Ol!" derse, o şey vâr olur. O dilemezse, hiç bir şey vâr olmaz. Hikmetini, yaratmasını sebeplerle örtmüş, gizlemiştir. Çok kimse yalnız sebepleri görmekte, sebepler arkasındaki hikmeti, O'nun yaratmasını anlayamamaktadır. Bu anlayışsızlığı da onun felâketine sebeb olmaktadır. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

EMRED:

Bâliğ olmamış (ergenlik çağına gelmemiş), sakalı çıkmamış parlak genç.

Emred'in imâm olması, âlim olsa bile mekrûhtur (dînen uygun değildir). Çünkü fitneye sebeb olur. Parlak olmayan köse (sakalsız) arkasında kılmak mekrûh değildir. *(Alâüddîn Haskefî)*

EMVÂL-İBÂTINA:

Gizlenmesi mümkün olan altın, gümüş ve ticâret eşyâsı cinsinden olan zekât malları.

Emvâl-i bâtınanın miktârını sâhibine sormak câiz değildir. Bunların zekâtını mal sâhibi, yedi sınıftan dilediğine, kendi verir. Böyle verilmiş olan zekâtları, hükûmet ayrıca isteyemez. Bir şehirdeki zenginlerin hiç zekât vermedikleri anlaşılırsa, emvâl-i bâtınalarının zekâtını da hükûmet toplayabilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânına kadar, emvâl-i bâtınanın zekâtını da devlet topluyordu. Hazret-i Osman halîfe olunca, emvâl-i bâtınanın zekâtını vermek herkesin kendisine bırakıldı. *(Serahsî)*

EMVÂL-İ ZÂHİRE:

Zekât hayvanları ve topraktan elde edilen mahsûl gibi gizlenmesi mümkün olmayan mallar. *(Bkz. Zekât)*

Emvâl-i zâhirenin zekâtını fakîrlere dağıtmak, bunların sâhiblerine bırakılmamıştır. Bu işleri müslümanların devlet başkanı tarafından görevlendirilen ve âmil denilen zekat me'mûru yapar. *(Muhammed Esâd)*

EMVÂT:

Ölüler. Meyyitin çoğulu. *(Bkz. Ölüm)*

EN'ÂM SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altıncı sûresi.

En'âm sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz altmış beş âyet-i kerîmedir. En'âm, deve, koyun ve sığır gibi hayvanlara denir. Allahü teâlâ bunları ve daha nice hayvanı insanların faydalanması için yarattığı hâlde, inanmayanların âciz varlıklar olan bir kısım hayvanlara tapınmalarından bahsedildiği için sûre bu ismi almıştır. En'âm sûresinde; İslâm dîninin îmân esasları, dünyâ hayâtının fânî (geçici), oyun ve eğlenceden ibâret olduğu, âhiretin daha hayırlı olduğu, hazret-i İbrâhim'in üvey babası ve kavmi ile olan mücâdelesi, hazret-i İshâk, Yâkûb, Dâvûd, Süleymân, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ, İlyâs, İsmâil, Elyesa', Yûnus ve Lût'un aleyhimüsselâm fazîletleri (üstünlükleri), Allahü teâlânın adı anılmadan (Besmele çekilmeden) kesilen hayvanların etinden yememek, günahtan sakınmak, Allah'a ortak koşmamak, Ana-babaya iyilikte bulunmak, yetim malı yememek, ölçü ve tartıyı hakkıyla, eksiksiz yerine getirmek gibi hükümler bildirilmektedir. *(Senâullah-ı Dehlevî, İbn-i Abbâs)*

En'âm sûresinde meâlen buyruldu ki:

Dünyâ hayâtı oyun ve boş şeylerdir. Allah'tan korkanlar için, âhiret hayâtı elbette

hayırlıdır. Böyle olduğunu niçin anlamıyorsunuz? *(Âyet: 32)*

Gaybları ancak Allahü teâlâ bilir. O'ndan başka kimse bilmez. *(Âyet: 59)*

Îmân edip de îmânlarına şirk *(Allahü teâlâya ortak koşmak)* ***karıştırmayanlar, işte onlar azabdan emin olup, doğru yolu bulanlardır.*** *(Âyet: 82)*

Açıkta olsun gizli olsun, günâhlardan sakınınız. *(Âyet: 120)*

Kim En'âm sûresini gece ve gündüz okursa, yetmiş bin melek ona salât (istiğfâr) ***eder ve onun için af diler.*** *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-Tenzîl)*

ENÂNİYET:

Kendini beğenip büyük görme, bencillik. Egoistlik.

Kıyâmet günü Allahü teâlâ üç kimse ile konuşmaz, yüzlerine bakmaz, onları tezkiye etmez (temizlemez) ***ve onlara çok acıklı bir azâb verir. Bu üç kişiden biri de yoksul veya fakir olup da, enâniyet sâhibi olan kimsedir.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Ben yaptım, ben gördüm, ben söyledim diyen kimse, bununla enâniyetine işâret etmiştir. Akıllı kimse ben yaptım, ben gördüm, ben söyledim nasıl diyebilir. *(Abdülhak Dehlevî)*

ENBİYÂ:

Nebîler, peygamberler. Yeni din ile gönderilmeyip, insanları önceki dîne dâvet eden peygamberler Nebî kelimesinin çoğulu. Yeni bir din ile gönderilen peygambere ise, resûl denir. *(Bkz. Nebî, Peygamber)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Çünkü onlar (yahûdîler) ***Allah'ın âyetlerini inkâr etmişler, enbiyâyı haksız yere öldürmüşlerdi. Çünkü onlar isyân etmişler ve aşırı gitmişlerdi.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 112)*

Enbiyâdan birine inanmayan kimse, hiç birine inanmamış olur. *(Kâdızâde)*

Enbiyâ Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi birinci sûresi.

Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz on iki âyet-i kerîmedir. Sûre, bâzı peygamberlerden (İbrâhim, İshâk, Lût, Süleymân, Dâvûd, Eyyûb, Yûnus ve Zekeriyyâ aleyhimüsselâm) ve bunların kavimlerini îmâna dâvet etmeleriyle ilgili husûslardan bahsettiği için bu adı almıştır. Enbiyâ sûresinde diğer belli başlı konular, Allahü teâlânın birliği, öldükten sonra dirilme ve âhiret hayâtına dâir hükümlerdir. *(Beydâvî, Kurtubî, İbn-i Abbâs)*

Enbiyâ sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki:

Allah'tan başka bir ilâh (yâni bir tanrı) ***daha bulunsaydı, âlemdeki nizâm*** (düzen) ***bozulur, karma karışık olurdu.*** *(Âyet: 22)*

Kıyâmet günü adâlet ölçüsünü ortaya koyarız. Kimseye bir zulüm yapılmaz. Hardal dânesi kadar iyilik eden karşılığına kavuşur. *(Âyet: 17)*

(Ey habîbim Muhammed aleyhisselâm!) ***Seni âlemlere rahmet, iyilik için gönderdik.*** *(Âyet: 107)*

ENE'L-HAK:

Hallâc-ı Mansûr tarafından "Ben yokum, Hak teâlâ vardır." mânâsında söylendiği hâlde, görünüşte; "Ben Hak'kım" manasına alınan söz.

Hallâc-ı Mansûr'un "Ene'l-Hak" sözü ve buna benzerleri bu zâtların içerisinde bulundukları makamda, kendi âlemlerinde, Allahü teâlâdan başka hiçbir şey göremeyince söyledikleri sözlerdir. Allahü teâlâ mahlûkları (yarattıkları) ile birleşik değildir. Onların aynı

ve benzeri değildir. O, hiç bir bakımdan yarattıklarına benzemez. Hallâc-ı Mansûr, "Ene'l-Hak" demekle; "Ben Hakk'ım, Hak teâlâ ile birleştim" demek istemedi. Böyle diyen kâfir olur. Onun sözünün mânâsı; "Ben yokum, Hak teâlâ vardır" demektir. *(Ahmed Fârûkî Serhendî)*

Hallâc-ı Mansûr gibi, İslâm dînine uyanların Enel'l-Hak gibi sözlerine hüsn-i zân edilir. Te'vîl edilir (iyiye yorumlanır). Hallâc-ı Mansûr, imâmdır (büyük bir âlimdir). Fakat durumunu herkese söyledi. Zayıflara ağır yük yükledi. Halkın anlayamayacakları Ene'l-Hak gibi şeyleri konuştu. *(Muhammed Ma'sûm)*

ENFÂL:

Devlet reîsinin, herkesin elde ettiği kendisinin diyerek, harbe teşvik için gâzilere (İslâm askerlerine) ganîmet hisselerinden fazla olarak verdiği mallar. Tekîli nefeldir. Gâzileri böyle teşvik etmeye tenfîl denir.

Tenfîl harb esnâsında veya harbin başında yapılır. Düşman mağlûb olup, muhârebe bittikten veyâ ganîmetin taksîminden sonra yapılması câiz değildir. Gâzilerin bu şekilde harbde elde ettiği enfâlin beşte biri alınmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Enfâl Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin sekizinci sûresi.

Medîne-i münevverede Bedr muhârebesinden sonra nâzil oldu (indi). Yetmiş beş âyet-i kerîmedir. Sûre, ismini, birinci âyette geçen Enfâl kelimesinden almıştır. Bu sûrede belli başlı konular; Bedr harbinde elde edilen ganîmetlerin dağıtılmasına dâir emirler, Peygamber efendimiz ve diğer peygamberlerle ilgili bâzı hususlardır. *(Senâullah Dehlevî, İbn-i Abbâs)*

Enfâl sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki:

Îmânı kâmil olan mü'minler onlardır ki, Allahü teâlâ anıldığında, O'nun azametinden, büyüklüğünden kalbleri titrer, ürperir. Âyetleri okunduğunda (bu) ***onların îmânlarını artırır. Yalnız Rablerine tevekkül ederler, güvenirler.*** *(Âyet: 2)*

Kim Enfâl ve Berâe sûrelerini okursa, kıyâmet gününde ben ona şefâat ederim ve onun nifâktan kurtulduğuna şehâdet ederim. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-Tenzîl)*

ENFÜS:

İnsanın iç dünyâsı, iç âlemi.

Akla, hayâle gelen her şey, ister âfâkî (insanın dışında) olsunlar, ister enfüsî olsunlar, hepsi mâsivâdır. Allahü teâlânın mahluklarıdır. Bunlara gönül bağlamak, oyun ve oyuncak gibi şeylerle boş yere vakit geçirmektir. Fâidesiz şeylerle oynamaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ENSÂR:

Yardımcılar. Mekke'den Medîne'ye hicretten sonra, Resûlullah efendimize ve Mekke'den gelen müslümanlara yakın alâka gösterip, malları, mülkleri, bedenleri ve her şeyleri ile yardım eden Medîneli müslümanlar.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Önce müslüman olanlardan, Muhâcirlerin ve Ensârın önce gelenlerinden ve bunların yolunda gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır ve bunlar da Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ, bunlar için, cennetler hazırladı. Bu cennetlerin altından nehirler akmaktadır. Bunlar cennetlerde sonsuz olarak kalacaklardır. *(Tevbe sûresi: 100)*

Ensârı sevmek îmândandır. Onlara buğz etmek münâfıklık alâmetidir. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ı Kâinât)*

Allahü teâlâya yemîn ederim ki, siz Ensâr cemâatı bana insanların en

sevgililerindensiniz. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ı Kâinât)*

Ey Muhâcirler! Size vasiyyetim şudur ki, Ensâr'a iyilik ediniz! Onlar size iyilik etti. Evlerinde barındırdı. Geçinmeleri sıkıntılı olduğu hâlde, sizi kendilerinden üstün tuttular. Mallarına sizi ortak ettiler. Her kim Ensâr üzerine hâkim olursa, onları gözetsin, kusur edenleri olursa affetsin. *(Hadîs-i şerîf-Kısas-ı Enbiyâ)*

Ey Ensâr! Sizin üstünlüğünüz hiç bir kabîlede yoktur. Muhammed aleyhisselâm on üç sene Mekke'de kavmini dîne çağırdı. İçlerinden pek az kimse inandı. Fakat cihâd edecek kadar olamadılar. Allahü teâlâ sizi müslüman yapmakla şereflendirince, Resûlü ile Eshâbının korunmasını ve dini İslâm'ın cihâd ile kuvvetlenmesini ve yayılmasını nasîb etti. Resûl-i ekrem sizden râzı olarak vefât etti. *(Sa'd bin Ubâde)*

ERAK AĞACI:

Arabistan'da yetişen, dallarından, diş temizliğinde faydalanılan, bir karış uzunluğunda, misvâk denilen parçaların yapıldığı ağaç. *(Bkz. Misvâk)*

ERBÂB-I DİL:

Gönül sâhipleri Erbab-ı kulûb, İbn-ül-Vakt. *(Bkz. Erbâb-ı Kulûb)*

ERBÂB-I KULÛB:

Gönül sâhipleri. Tasavvuf yolunda ilerlerken halleri değişen, her zaman başka türlü olan, bâzan şuurlu, bâzan şuursuz (içerisinde bulundukları mânevî hallere dalıp kendilerini unutan) kimseler. Bunlara İbn-ül-vakt de denir.

Erbâb-ı kulûba Allahü teâlânın sıfatları tecellî (tesir) eder. Her sıfatın tecellîsinde başka bir hal alırlar. Sonsuz olan sıfatların ve isimlerin tecellîleri, tesirleri altında halden hale dönerler. Halleri değişir, dilekleri hep değişir. Bunlar devamlı bir halde kalamaz. Bir zaman kabz yâni sıkıntı, başka zaman bast yâni sevinç içindedirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ERBÂB-I SEKR:

Sekr sâhipleri. *(Bkz. Sekr)*

ERBA'ÎN:

Kırk günlük riyâzet. Maddî bağları azaltıp, mânevî tarafı kuvvetlendirmek ve kalb aynasını parlatmak için, tasavvuf büyükleri tarafından konan usûllerden biri; kırk gün az yemek, az içmek, az konuşmak, çok ibâdet etmek. Buna çile de denir.

Ehl-i sünnet yolunun büyükleri, halvet yâni yalnız başına kalmak ve erba'în yerine, insanlar arasında kalbini Allah ile bulundurmak seâdetine kavuşmuşlardır. Sünnetleri yaparak çok kıymetli şeyler elde etmişler ve bid'atlerden (dîne sonradan sokulan hurâfelerden) sakınarak yüksek derecelere kavuşmuşlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ERHAMÜRRÂHİMÎN:

Merhametlilerin en merhametlisi mânâsına, Allahü teâlânın mübârek isimlerinden.

Seâdet sâhibi o kimsedir ki, Azrâil aleyhisselâm gelip; "Korkma, Erhamürrâhimîne gidiyorsun. Asıl vatanına kavuşuyorsun.Büyük devlete erişiyorsun." der. Böyle kimseye bundan daha şerefli bir gün yoktur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

ERKÂN:

Bir şeyin bir parçasını veya bütününü meydana getiren şeyler, esaslar. Rüknün çoğuludur. *(Bkz. Rükn)*

ERMİYÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Hârûn aleyhisselâmın neslindendir. Mûsâ

aleyhisselâmın dîninin hükümlerini bildirmekle vazîfelendirilmişti.

Peygamber olan Şa'yâ aleyhisselâmın şehîd edilmesinden sonra, isyânları ve azgınlıkları iyice fazlalaşan İsrâiloğullarına Ermiyâ aleyhisselâm peygamber olarak gönderildi. Nâşiye bin Emvâs adlı hükümdâra ve İsrâiloğullarına Allahü teâlânın emirlerini bildirdi. Îmân ve itâate gelmezlerse, musîbetlere uğrayacaklarını söyleyince, azgınlık ve isyânlarına devâm eden İsrâiloğulları onu hapsettiler. Bu sırada Âsûrî hükümdârı Buhtunnasar büyük bir orduyla Kudüs üzerine yürüdü. Şehre girerek İsrâiloğullarının askerlerini tamâmen öldürdü. Süleymân aleyhisselâmın yaptırdığı Mescid-i Aksâ'yı yıkıp içindeki kıymetli eşyâyı, altınları, gümüşleri ve mücevherleri aldı. Bütün şehri ateşe vererek Tevrât nüshalarını yaktırdı. Yetmiş bin çocuğu da esir olarak götürdü. Buhtunnasar, Ermiyâ aleyhisselâmı hapisten çıkararak kendisiyle birlikte gitmesini istediyse de Ermiyâ aleyhisselâm gitmeyerek Kudüs'te kaldı. Buhtunnasar tarafından harâbe hâline getirilen Kudüs'te kaçıp saklanan İsrâiloğulları Ermiyâ aleyhisselâmın yanına gelip toplandılar. Barınacak yerleri kalmadığından Mısır'a gittiler. Ermiyâ aleyhisselâm onlara, olanlardan ibret almalarını ve Allahü teâlâya kulluk etmelerini söyledi. İsrâiloğulları bu dâveti yine dinlemediler. Ermiyâ aleyhisselâm onların isyânlarından vazgeçmeyeceklerini görerek Nil nehri kenarına gitti. Bir müddet sonra Mısır'ı da istilâ eden Buhtunnasar, Mısır Fir'avnını mağlûb ettiği gibi, İsrâiloğullarını da esir aldı. Ermiyâ aleyhisselâmı Mısır'da da gördü fakat ona dokunmayıp, emân (güven) verdi. Arzû ettiği yere gitmesi için serbest bıraktı. *(Nişâncızâde Mehmed Efendi, Taberî, Sa'lebî)*

ERVÂH:

Ruhlar. *(Bkz. Rûh)*

ESAHH:

En sahîh, en sıhhatli, en doğru olan. Bir mes'elenin hükmü hakkında müctehid âlimlerin kavillerinden (sözlerinden, ictihadlarından) en doğru olanı. "Esahh" sözü, "sahîh, doğru" sözünden daha kuvvetlidir.

Bir müctehidden bir iş hakkında iki kavil (söz) bildirilip, birisinde "o esahhdır", diğerinde ise "o sahîhdir" şeklinde söylenmiş ise, fetvâ (cevâb) esahh kavle göre verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

İki ayrı imâmdan (müctehid âlimden) kaviller (ictihadlar, fetvâlar) bildirilir ve sonunda da: "Bu ikinci birinciden esahhdır." denirse, esahh kavle göre fetvâ verilir. *(Allâme Kâsım)*

İki ayrı imâm (müctehid âlim) ikisi de bir mes'elede "esahh" veya "sahîh" demişlerse ve ikisi de aynı tabakadan yâni ilim bakımından aynı derecede iseler, müftî (fetvâ veren âlim) istediği ile fetvâ verebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Dişlerin arasında veya diş çukurunda bulunan şey, gusül abdestine zarar vermez diye fetvâ veren varsa da, bu şey katı olup, altına su geçmez ise, gusül abdesti câiz olmaz. Yâni gusül abdesti olmaz. Esahh olan da budur. *(İbn-i Âbidîn)*

ESBÂB-I NÜZÛL:

Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimize indiriliş sebebleri.

Tefsîr yapabilmek (kelâm-ı ilâhîden murâd-ı ilâhîyi, yâni Allahü teâlânın âyet-i kerîmede ne buyurmak istediğini) anlamak için bilinmesi lâzım olan on beş ilimden bir tânesi de esbâb-ı nüzûldür. *(Muhammed Hâdimî)*

Âyet-i kerîmelerin esbâb-ı nüzûlünü ve bunlarla ilgili hâdiseleri bilmeden tefsîr yapmak mümkün değildir. *(Vâhidî)*

Esbâb-ı nüzûlün bilinmesi, Kur'ân-ı kerîmin mânâsını anlamada en kuvvetli yoldur. *(İbn-i Dakîk-ul-Îyd)*

ESER:

1. Nişan, alâmet. Çoğulu âsârdır.

Müslüman olmak ve Allahü teâlânın varlığını, bir olduğunu, kudretini, sıfatlarını anlamak için, kimseyi taklîde ihtiyâç yoktur. Fen bilgilerini iyi öğrenen aklı başında bir kimse, yalnız düşünmekle O'nun var olduğunu anlar. Îmâna kavuşur. Eseri görerek müessirin yâni eseri yapanın varlığını anlamamak akılsızlık olur. *(Muhammed Hâdimî)*

2. Haber, hadîs-i şerîf, Eshâb-ı kirâm ve tâbiîne âit iş, söz ve takrirler yâni görüp de mâni olmadıkları hususlar.

Emr-i Ma'rûf hakkındaki eserlere gelince: Ebû Derdâ buyurdu ki: "Ya ma'rûf (iyilik) ile emreder, münkerden yâni kötülüklerden nehy eder, sakındırırsınız veya Allahü teâlâ size büyüklerinizi saymayan, küçüklerinize acımayan zâlim idârecileri musallat eder. İyileriniz ona bedduâ ederler, ama duâları kabûl olunmaz. İstigfâr edersiniz bağışlanmazsınız." *(Taşköprüzâde)*

ESFEL-İ SÂFİLÎN:

En aşağı yer. Zaiflik, yaşlılık, boy bos, akıl ve anlayışın gidip çocuk gibi olmak, amel ve iş yapmaktan kesilip, sevâb kazanacak bir şey yapamaz hâle gelmek, erzel-i ömür. Cehennem'in aşağısı.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz insanı ahsen-i takvîm üzere, en güzel şekilde yarattık. Sonra onu (İnsanların bir kısmını bu güzel sûrette yaratılmaları nîmetinin şükrünü yerine getirmediklerinden, yâni küfürleri (îmânsızlıkları) ve isyân etmeleri sebebiyle) ***Esfel-i Sâfilîn'e bırakırız. Îmân edip sâlih*** (iyi) ***amel işliyenler bundan müstesnâ; onlar için kesilmeyecek bir mükâfât vardır.*** *(Tîn sûresi: 4-6)*

(Âlimler buyurdular ki, gençliğinde, gücü kuvveti yerindeyken, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınanlar, iyi işlere devam edenler, yaşlanıp, bir şey yapamaz hâle geldiklerinde esfel-i sâfilîn yâni erzel-i ömürlerinde ölünceye kadar, o iyi işleri yapıyormuş gibi kendilerine sevap yazılır.) *(Sâvî, Tıbyan)*

ESHÂB (Ashâb):

Arkadaşlar. Sâhib kelimesinin çoğuludur.

1. Peygamber efendimizi görüp îmân eden ve mü'min olarak vefât eden mübârek kimseler. *(Bkz. Sahâbe)*

Allahü teâlâ bütün insanlar arasından beni seçti, ayırdı. İnsanların en iyisini bana Eshâb olarak seçti. Bunların arasından da, bana akrabâ ve yardımcı olarak en üstünlerini ayırdı. Bir kimse beni sevdiği için Eshâbıma hürmet ederse, Allahü teâlâ onu her tehlikeden korur. Onlara hakâret ederek beni incitenleri de incitir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Eshâbımın her biri gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, Allahü teâlânın sevgisine kavuşursunuz. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Eshâbımın hiç birine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan bir şey söylemeyiniz. Nefsim elinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizden biriniz, Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd *(875) gram)* ***arpası kadar sevâb alamaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Sevâik-ül-Muhrika)*

Kıyâmet günü Eshâbımdan herbiri, kabirlerinden kalkarken, vefât ettiği memleketin bütün mü'minlerinin önlerine düşerek onlara nûr ve ışık saçarak Arasât meydanına götürür. *(Hadîs-i şerîf-Sünen)*

Eshâbımı seven, beni sevdiği için sever. Onlara düşmanlık eden, bana düşmanlık etmiş olur. *(Hadîs-i şerîf-Hulâsâtü'l-Fetâvâ)*

Eshâbımı severek, benim peygamberlik hakkımı gözetiniz. Benim hakkımı böylece gözetenleri, Allahü teâlâ her işlerinde korur ve yardım eder. Benim peygamberlik hakkımı gözetmiyenleri de Allahü teâlâ sevmez. Bunların cezâ görecekleri, sürünecekleri zaman pek yakındır. *(Hadîs-i şerîf-Sevâik-ül-Muhrika)*

Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunlardan yalnız biri Cennet'e gidecektir. Bunlar benim ve Eshâbımın yolunda olanlardır. *(Hadîs-i şerîf-Sünen)*

2. Bir âlimin talebeleri.

İbn-i Hümâm, Ebû Hanîfe'nin eshâbından Ebû Yûsuf, Muhammed Züfer ve Hasen bin Ziyâd gibilerin, "Bir mes'ele hakkında söylediğimiz her sözü Ebû Hanîfe'den duyduk" deyip yemîn ettiklerini nakleder. *(Şa'rânî)*

Eshâb-ı Bedr:

İslâm târihinin ilk ve en önemli muhârebesi olan Bedr savaşında Peygamber efendimiz ile birlikte Mekkeli müşriklere (puta tapanlara) karşı harbedip kıyâmete kadar unutulmayacak şanlı bir zafer kazanan üç yüz on üç kahraman mücâhid.

Eshâb-ı Bedr, Medîne'den ayrıldıkları gün oruçlu idiler. Sevgili Peygamberimiz onların İslâmiyet'i yaymak uğrundaki gayretlerini görüp şöyle duâ ettiler: ***"Allah'ım! Onlar yayadırlar. Sen onlara binit ver! Allah'ım onlar açık ve çıplaktırlar. Sen onları giydir. Allah'ım onlar açtırlar, onları doyur. Fakirdirler, fadl-ı kereminle*** (ihsan ve ikrâmınla) ***onları zengin eyle."*** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Muhammed aleyhisselâmın ümmeti başka peygamberlerin ümmetlerinden daha üstündür. Bu ümmetin de üstünü O'na îmân ederek mübârek yüzünü görmekle şereflenen, O'na tâbi olan ve O'nun uğrunda canlarını mallarını fedâ eden Eshâb-ı kirâmdır. Bu eshâbın da (r.anhüm) en üstünü Hudeybiye'de O'na bîat edip (bağlanıp) O'nun için ölmeğe hazır olduklarını bildiren kahramanlardır. Bunların da üstünü Bedr muhârebesinde bulunan Eshâb-ı Bedr'dir. *(Ahmed Fârûkî)*

Eshâb-ı Ferâiz:

Ölen bir kimsenin mîrâsına (geriye bıraktığı mala) vâris (hak sâhibi) olan ve Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde hisselerini (paylarını) bildirdiği dördü erkek, sekizi kadın on iki kişi.

Erkekler; 1) Baba, 2) Dedeler, 3) Erkek kardeşler, 4) Zevc (koca). Kadınlar ise şunlardır: 5) Ana bir kızkardeşler, 6) Zevce (hanım), 7) Kızlar, 8) Oğulun kızları, 9) Ana-baba bir kız kardeşler, 10) Baba bir kız kardeşler, 11) Anne, 12) Nineler. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

Eshâb-ı Fîl:

Peygamber efendimizin doğmasına yaklaşık iki ay kala Kâbe'yi yıkmak için Mekke yakınlarına kadar gelen, fakat Allahü teâlânın gönderdiği Ebâbîl kuşlarının üzerlerine bıraktıkları mercimek büyüklüğündeki taşlarla perişân olan Ebrehe ve içinde bir çok fillerin de bulunduğu ordu.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm! Kâbe'yi tahrîb etmek, yıkmak isteyen) ***Eshâb-ı fîl'e Rabbinin nasıl muâmele ettiğini görmedin mi? Onların hîlelerini boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine sürüler hâlinde kuşlar gönderdi. O kuşların her biri onların üzerine çamurdan yapılmış ve ateşte pişirilmiş taş atarlardı. Nihâyet Allahü teâlâ onları güve yemiş ekin yaprağı gibi, yok ediverdi*** (yenik ekin yaprakları hâline getiriverdi) *(Fîl sûresi)*

Yemen vâlisi Ebrehe, Kâbe'ye gelen ziyâretçileri kendi memleketine çekmek üzere San'a şehrinde Kuleys adında bir kilise yaptırmış ve herkesin gelip ziyâret etmesini istemişti. Fakat Kâbe'yi bırakıp oraya giden olmadı. Üstelik kilisesi, Kâbe'ye hürmeti olanlar tarafından kirletildi. Buna kızan Ebrehe, yanında getirdiği fillerle berâber Mekke üzerine yürüdü. Eshâb-ı fîl Allahü teâlâ tarafından gönderilen ebâbîl kuşlarının attığı taşlarla perişan oldu. *(Savî, Süyûtî, İbn-i Hişâm)*

Eshâb-ı Kehf:

Mağara arkadaşları; Îsâ aleyhisselâmdan sonra din düşmanları her tarafı kapladığı bir zamanda, dinlerini korumak için her şeylerini terk edip, hicret eden ve Efsûs (Tarsus)'daki mağarada bulunan yedi kişi ile Kıtmîr adındaki köpekleri. Kur'ân-ı kerîmde Kehf sûresinde kıssaları uzun bildirilmektedir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Habîbim! Şimdi biz) ***sana o Eshâb-ı Kehf'in haberini*** (ibretli kıssasını) ***doğru olarak anlatalım. Onlar, Rablerine*** (Allahü teâlâya) ***îmân eden genç yiğitlerdi. Biz onların hidâyet*** (îmân ve basîretlerini) ***ve sebatlarını artırmıştık.*** *(Kehf sûresi: 13)*

Eshâb-ı Kehf, Mehdî'nin yardımcıları olacaktır ve Îsâ (aleyhisselâm) ***bunun zamânında gökten inecektir.*** *(Hadîs-i şerîf-Alâmet-ül-Mehdî)*

Eshâb-ı Kehf, Allahü teâlânın düşmanları her tarafı kapladığı zaman, îmân nûru ile hicret eylemeleri sebebiyle yüksek derecelere kavuşmuşlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Eshâb-ı Kehf'in isimleri; Yemlîha, Mekselînâ, Mislînâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefeştatayyûş'tur. Bir kimse Eshâb-ı Kehf'in isimleri yazılı kâğıdı evinde, üstünde bulundurursa kazâ ve belâdan korunur, bereket hâsıl olur. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

Eshâb-ı Kirâm:

Mü'min olarak Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemi gören ve mü'min olarak öldüğü bilinen mübârek insanlar ve cinler. *(Bkz. Eshâb)*

Eshâb-ı kirâm aleyhimürrıdvân, peygamberlerden aleyhimüssalevâtü vetteslîmât ve dört büyük melekten sonra yaratılmışların en üstünüdür. *(Abdülganî Nablüsî)*

Eshâb-ı kirâmı sevmek, onlara bağlı olmak, insanlar içinden beğenilmiş, süzülüp ayrılmış olan bu çok kıymetli tabakanın hayat tarzlarına imrenip onlar gibi olmaya özenmek, Allahü teâlânın en büyük nîmetidir. *(Eyyûb bin Sıddık)*

Eshâb-ı kirâmın herbirini büyük ve üstün bilmek, hepsine iyi gözle bakmak, herbirinin âdil ve sâlih (iyi) olduğuna inanmak lâzımdır. Hiç birine dil uzatmamak, lânet etmemek, düşmanlık etmemek ve bir kısmını sevmek için başka sahâbîlere düşman olmaktan sakınmak lâzımdır. *(Tâhir-i Buhârî)*

Eshâb-ı Suffa:

Suffe ehli. Peygamber efendimizin Mekke'den hicretinden sonra, Medîne-i münevverede yaptırdığı câminin (Mescid-i Nebevî'nin) örtülü bölümünde ilim ve ibâdetle meşgul olan fakir ve kimsesiz müslümanlar. *(Bkz. Ehli Suffa)*

Eshâb-ı Şimâl:

Cehennem ehli. Âhirette amel defterleri sol ve arka tarafından verilecek olanlar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Eshâb-ı şimâl; (Vücûdun derinliklerine işliyen pek şiddetli bir) ***sıcak, kaynar su ve kapkara dumandan bir gölge içindedirler.*** *(Vâkıa sûresi: 41-42)*

Eshâb-ı şimâl, amel defterlerini alınca, hâllerini anlayıp, büyük felâket, korkunç azâb,

sonsuz tehlike, bitmeyen elem, acı ve üzüntüye tutulacaklarını, elleri ve boğazları zincir ve bukağılar ile bağlanıp, pek çirkin arkadaş olan şeytanlarla berâber Cehennem'in dibine atılacaklarını ve devamlı orada kalacaklarını bilip, kendi kendine, eyvâh helâk oldum, eyvâh mahv oldum! diye feryâd ederler. *(Kâdızâde Ahmed Efendi)*

Eshâb-ı Tahrîc:

Hanefî mezhebinde, kısa bildirilmiş olup, iki türlü anlaşılabilen hükümleri açıklayarak bir mânâsını seçen dördüncü tabaka âlimleri.

Ebû Bekr Ahmed Râzî ve Ebû Abdullah El-Cürcânî gibi âlimler, eshâb-ı tahrîcdendirler. *(İbn-i Kemâl Paşa)*

Eshâb-ı Temyîz:

Hanefî mezhebinde, fıkıh âlimlerinin altıncı tabakası. Bunlar kuvvetli hükümleri zayıf olanlardan, zâhir haberleri (İmâm-ı Muhammed'in Hanefî mezhebinin temeli olan meşhûr altı kitâbında bildirdiği haberleri), nâdir haberlerden (İmâm-ı Muhammed'in, İmâm-ı a'zâm ve talebelerinin diğer kitâblarda bildirdiği haberlerden) ayıran mukallid âlimler.

Ebü'l-Berekât en-Nesefî, Abdullah-ı Mûsulî ve Tâc-üş-Şerîa gibi âlimler, eshâb-ı temyîzdendirler. *(İbn-i Kemâl Paşa)*

Eshâb-ı Tercîh:

Hanefî mezhebinde, fıkıh âlimlerinin beşinci tabakası. Bunlar, ictihâd gücüne sâhib olmayan, sâdece bağlı oldukları mezhebdeki müctehidlerin ictihadları (verdikleri hükümleri) arasından delili kuvvetli olan ictihâdı seçen âlimlerdir.

Kudûrî ve Burhâneddîn Mergînânî gibi âlimler, eshâb-ı tercîhdendirler. Eshâb-ı tercîh, tercih ettikleri kaviller (hükümler) için; "Bu evlâdır (en iyidir).", "Bu daha sahîhdir (doğrudur).", "Bu daha açıktır" gibi terimleri kullanır. *(İbn-i Kemâl Paşa)*

Eshâb-ı Yemîn:

Cennet ehli. Âhirette amel defterleri sağ taraflarından verilecek olan mü'minler.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Eshâb-ı Yemîn; Onlar ne mutlu Eshâb-ı Yemîndirler. Onlar dikensiz kiraz, meyveleri tıklım tıklım muz ağaçları, yayılmış dâimî gölgeler, dâima akan sular, kesilmeyen, yasak da edilmeyen bir çok meyveler arasında ve kadri yükseltilmiş döşeklerdedirler. *(Vâkıa sûresi: 27-34)*

İbn-i Abbâs buyurdu ki: "Eshâb-ı Yemîn, Âdem aleyhisselâmın zürriyeti, sulbünden (belinden) zerreler hâlinde çıkarıldığında sağ tarafında olanlar, sağ tarafından çıkanlardır." *(Mazhâr-ı Cân-ı Cânan)*

ESÎR:

1) Köle. Savaşan iki taraftan birinin eline geçen karşı tarafa âit kimse.

İslâm hukûkunda harbde esîr alınmayan bir insanı satmak ve satın almak câiz değildir. Esirden başkası köle olmaz. Köle âzâd etmek, serbest bırakmak ise çok sevâbdır. *(İbn-i Âbidîn)*

2) Düşkün, mübtelâ, bir şeye vurgun.

Maddeden yapılmış olan, his organlarının esîri bulunan bir kimse, maddesiz olandan ve his organları ile anlaşılamayandan ne söyleyebilir? Yok iken sonradan yaratılmış olan bir kimse, hiç yok olmayandan ne anlayabilir? Maddeli, zamanlı ve mekânlı olan, maddesiz, zamansız ve mekânsız olana nasıl yol bulabilir? Zavallı mahlûk, kendi âleminden dışarıya

nasıl çıkabilir? *(İmâm-ı Rabbânî)*

3) Allahü teâlâya kul, köle olma.

Hak teâlâ, hepimizi her an kendinin esîri olmak şerefine kavuştursun! Hakîkî kurtuluş O'na esîr olmak, tutulmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ESMÂ-İ HÜSNÂ:

Güzel isimler. Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde bildirilen doksan dokuz ism-i şerîfi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsı vardır. O hâlde O'na bunlarla duâ edin. *(A'râf sûresi: 180)*

Hadîs-i şerîfte bildirilen Esmâ-i hüsnâ şunlardır.

1. Allah, 2. Er-Rahmân, 3. Er-Rahîm, 4. El-Melik, 5. El-Kuddûs, 6. Es-Selâm, 7. El-Mü'min, 8. El-Müheymin, 9. El-Azîz, 10. El-Cebbâr, 11. El Mütekebbir, 12. El-Hâlık, 13. El-Bârî, 14. El-Musavvir, 15. El-Gaffâr, 16. El-Kahhâr, 17. El-Vehhâb, 18. Er-Rezzâk, 19. El-Fettâh, 20. El-Alîm, 21. El-Kâbid, 22. El-Bâsit, 23. El-Hâfıd, 24. Er-Râfi', 25. El-Muizz, 26. El-Müzill, 27. Es-Semî', 28. El-Basîr, 29. El-Hakem, 30. El-Adl, 31. El-Latîf, 32. El-Habîr, 33. El-Halîm, 34. El-Azîm, 35. El-Gafûr, 36. Eş-Şekûr, 37. El-Aliyy, 38. El-Kebîr, 39. El-Hafîz, 40. El-Mukît, 41. El-Hasîb, 42. El-Celîl, 43. El-Kerîm, 44. Er-Rakîb, 45. El-Mucîb, 46. El-Vâsi', 47. El-Hakîm, 48. El-Vedûd, 49. El-Mecîd, 50. El-Bâis, 51. Eş-Şehîd, 52. El-Hakk, 53. El-Vekîl, 54. El-Kaviyy, 55. El-Metîn, 56. El-Veliy, 57. El-Hamîd, 58. El-Muhsî, 59. El-Mübdî, 60. El-Muîd, 61. El-Muhyî, 62. El-Mümît, 63. El-Hayy, 64. El-Kayyûm, 65. El-Vâcid, 66. El-Mâcid, 67. El-Vâhid, (El-Ahad), 68. Es-Samed, 69. El-Kadîr, 70. El-Muktedir, 71. El-Mukaddim, 72. El-Muahhir, 73. El-Evvel, 74. El-Âhir, 75. Ez-Zâhir, 76. El-Bâtın, 77. El-Vâlî, 78. El-Müteâlî, 79. El-Berr, 80. Et-Tevvâb, 81. El-Müntekım, 82. El-Afüvv, 83. Er-Raûf, 84. Mâlikü'l-Mülk, 85. Zül-Celâli ve'l-İkrâm, 86. El-Muksit, 87. El-Câmi', 88. El-Ganiyy, 89. El-Muğnî, 90. El-Mâni', 91. Ed-Dârr, 92. En-Nâfi', 93. En-Nûr, 94. El-Hâdî, 95. El-Bedî', 96. El-Bâkî, 97. El-Vâris, 98. Er-Reşîd, 99. Es-Sabûr (celle celâlüh). *(Bkz. İlgili Maddeler) (Câmi-us-Sagîr)*

Esmâ-i hüsnâdan her birini söyledikten sonra celle celâlüh gibi tâzim, hürmet (saygı) ifâdesini de söylemelidir. Yoksa edebe riâyet edilmemiş olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

ESRÂR:

Sırlar, gizli ve akıl ermeyen şeyler. *(Bkz. Sır)*

Bâtın (kalb, rûh, hakîkat) ***ilmi, Allahü teâlânın esrârından bir sırdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Künûz-üd-Dekâik)*

Hak teâlânın bana ihsân eylediği esrârın tamâmını, Sıddîk'ın (hazret-i Ebû Bekr) ***kalbine akıttım.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Resûlullah'tan iki ilim edindim ki, birini beyân eyledim (açıkladım). Diğerini açıklasam öldürülürüm. O, esrâr ilmidir ki, herkes onu anlayamaz. *(Ebû Hüreyre)*

Hadîs-i şerîfte; ***"Âlimler peygamberlerin vârisleridir"*** buyruldu. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) bıraktıkları ilim iki türlüdür. Biri ahkâm, yapılacak ve sakınılacak şeyler, diğeri esrâr bilgileridir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Esrârın çoğu, kayda ve kitâba gelmez. Sohbet ve berâber bulunmağa bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ESTAĞFİRULLAH:

Allahü teâlâdan hatâ ve kusurlarımı bağışlamasını dilerim, mânâsına; mübârek, kıymetli

bir söz. *(Bkz. İstiğfâr)*

Bütün işlerde ve hâllerde istiğfârı (Allahü teâlâdan bağışlanmayı istemeyi) elde tutmalıdır. İstiğfâr ederken, seyyid-ül istiğfâr denilen: "Estağfirullahel azîm ellezî lâ ilâhe illâ hû El-Hayyel kayyûme ve etûbu ileyh: Azîm olan O'ndan başka ilâh bulunmayan, Hayy ve Kayyûm olan Allahü teâlâdan günahlarımı bağışlamasını diler, O'na tövbe ederim" demelidir. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

İşlediği günâha pişmanlık duymadan ve bu günâhı bir daha yapmamaya karar vermeden estağfirullah demeyiniz. Çünkü bu, günâh ve yalan olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

EŞ'ARÎ:

1. Ehl-i sünnet vel-cemâat yolunun iki büyük imâmından biri. Ebü'l-Hasen Ali bin İsmâil Eş'arî. 879 (H. 266) yılında Basra'da doğdu. 941 (H. 330) yılında Bağdâd'da vefât etti.

İmâm-ı Eş'arî ve İmâm-ı Mâtürîdî, selef-i sâlihînin (ilk devir müslümanlarının) bildirdikleri îtikâd (îmân) bilgilerini açıklamışlar, kısımlara bölmüşler, insanların anlayabileceği bir şekilde yaymışlardır. İmâm-ı Eş'arî, İmâm-ı Şâfiî'nin talebesi zincirinde bulunmaktadır. İmâm-ı Mâtürîdî de, İmâm-ı a'zamEbû Hanîfe'nin talebeleri zincirinin büyük bir halkasıdır. Eş'arî ve Mâtürîdî, hocalarının îtikâddaki ortak olan mezheblerinden dışarı çıkmamış, mezheb kurmamıştır. Bu ikisinin ve hocalarının ve dört mezheb imâmının tek bir îtikâdı vardır. Bu da Ehl-i sünnet vel-cemâat ismi ile meşhûr olan îtikâd mezhebidir. Bu fırkada bulunanların îtikâdları, inanışları, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiînin ve Tebe-i tâbiînin inanışlarıdır. *(Taşköprüzâde)*

2. Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdını Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretlerinin açıkladığı şekilde öğrenip inanan.

ETTEHIYYÂTÜ:

Namazların birinci ve ikinci oturuşlarında okunan duâ.

Mânâsı: "Mal, beden ve dil ile yapılan ibâdet, tâat ve hamd ve şükürlerin hepsi cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Allahü teâlânın selâmı rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Ey Nebiyyi zîşân, dünyâ ve âhiret selâmeti bütün peygamberler ve cenâb-ı Hakk'ın iyi, itâatkâr kullarının üzerine olsun. Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlânın kulu ve resûlüdür, peygamberidir.

Dört rek'atli namazlarda iki ka'de (oturuş) vardır. Evvelki ka'de-i ûlâdır ki, burada Ettehiyyatü okumak sünnet, onu okuyacak kadar oturmak vâcibdir. İkincisi ise ka'de-i âhire olup, bunda Ettehiyyâtü okumak vâcib, okuyacak kadar oturmak farzdır. *(İbrâhim Halebî)*

ETBAUTEBE-İ TÂBİÎN:

Sahâbe ve Tâbiînden sonra Peygamber efendimizin övdüğü nesillerden üçüncüsü olan Tebe-i tâbiîni görenler.

Tebe-i tâbiînin asrı hicrî 220 (m.835)'de son bulur. Hanbelî mezhebinin imâmı Ahmed bin Hanbel, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim ve İmâm-ı Tirmizî, Etba-u Tebe-i tâbiîn neslindendir. *(İbn-i Salâh)*

E'ÛZÜ:

E'ûzübillâhimineşşeytânirracîm sözü.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Habîbim!) ***Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zaman E'ûzü... söyle*** *(Nahl sûresi: 98)*

Kur'ân-ı kerîme saygı göstermek, E'ûzü okuyarak başlamakla olur... *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Ya'kûb-ı Çerhî)*

Allahü teâlâya yaklaşmak isteyenler, E'ûzü'ye yapışmakta, O'ndan korkanlar da, E'ûzü'ye sarılmaktadır. Günâhı çok olanlar E'ûzü'ye sığınmıştır. E'ûzü'nün mânâsı; "Allah'ın rahmetinden uzak olan ve gazâbına uğrayarak dünyâda ve âhirette helâk olan şeytandan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, O'ndan yardım beklerim. O'na yalvarır, imdâd isterim" demektir. *(Ya'kûb-ı Çerhî)*

EVÂMİR-İAŞERE:

Allahü teâlânın Tûr dağında Mûsâ aleyhisselâma bildirdiği on emir. Yahûdîlikte uyulması şart olan on kâide.

Mûsâ aleyhisselâm Tûr dağında Allahü teâlâ ile konuştu. Allahü teâlâ ona Evâmîr-i aşereyi bildirdi. O da bunları kavmine bildirdi. Onlara tek bir Allah'a îmânın lâzım olduğunu anlattı ve Allahü teâlânın gönderdiği Tevrât kitabını getirdi. *(Sa'lebî)*

Bugünkü yahûdî kitablarında ve Tevrât'ın Tesniye ve Hurûç (çıkış) kısmında bildirilen Evâmir-i aşere şunlardır:

1) Puta tapmayacaksın, tek Allah'ın varlığına inanacaksın.

2. Allah ismini hürmet ve muhabbet ile zikredeceksin.

3) Altı gün çalışıp yedinci gün dinleneceksin. Sebt yâni Cumartesi gününü dâimâ hatırlayıp onu kutsal tutacaksın.

4) Anne ve babana hürmet ve itâat edeceksin.

5) Adam öldürmeyeceksin.

6) Zinâ etmeyeceksin.

7) Yalan söylemeyeceksin.

8) Kimsenin malını çalmayacaksın.

9) Komşuna yalan şehâdette bulunmayacaksın. Komşunun zevcesine (hanımına), evine, tarlasına, kölesine, câriyesine, öküzüne, eşeğine ve hiç bir şeyine göz dikmeyeceksin.

10) Haram olan kurbânı kesmeyeceksin. *(Nişâncızâde)*

EVHÂM:

Vehmler, zanların esâsı olan kıyaslar. *(Bkz. Vehm)*

Allahü teâlâ, evhâm ve evhâm-ı beşeriyyenin çok fevkındadır (üstündedir). *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Tasavvuf yolcularının o yolculukta gördükleri, tattıkları, hâller, vecdler, ilim ve ma'rifetler imrenilecek, istenilecek şeyler değildir. Hepsi evhâm ve hayâlât gibi, geçici şeylerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EVKÂF:

Vakıflar. Sâhibi tarafından İslâmiyet'e uygun olarak bir hayır işe tahsis edilmiş mülk veya mallar. *(Bkz. Vakf)*

EVLÂ:

En iyi olan.

Küçük ve büyük abdest sıkıştırırken ve yel zorlarken namaza durmak mekruhtur (harama yakındır). Bunlar namaz arasında zorlarsa, namazı bozmalıdır. Bozulmaz ise, günâha girilir. Cemâat kaçırılacak bile olsa, namazı bozmak efdâldir. Çünkü kerâhetle (ibâdetin sevâbını gideren bir hâlde) namaz kılmaktan ise, sünneti kaçırmak evlâdır. Ancak namaz vaktini veya cenâze namazını kaçırmamak için böyle sıkışık bir hâlde namaz kılmak mekrûh olmaz. *(İbn-i*

Âbidîn)

Kur'ân-ı kerîm okurken cim harfi bulunan yerlerde durulabilir. Fakat evlâ olan durmamaktır. *(Ahmed ibni Kemâl Paşa)*

EVLİYÂ:

Velî kelimesinin çoğuludur. *(Bkz. Velî)*

1. Dostlar.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Mü'minler (inananlar)***, mü'minleri bırakıp da kâfirleri*** (inanmıyanları) ***evliyâ edinmesin.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 28)*

2. Allahü teâlânın sevgili kulları, nefsin esâretinden kurtulup, sözleri, işleri ve hareketleri İslâmiyet'e uygun olanlar, devamlı Allahü teâlâyı hatırlayıp, ananlar.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biliniz ki, Allahü teâlânın evliyâsı için azâb korkusu ve nîmetlere kavuşmamak üzüntüsü yoktur. *(Yûnus sûresi: 62)*

Allahü teâlâ buyurdu ki: ***"Evliyâmdan birine düşmanlık eden, benimle harb etmiş olur..."*** *(Hadîs-i kudsî-Buhârî)*

Evliyâ görülünce, Allahü teâlâ hatırlanır. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ).*

Evliyânın alâmeti üçtür:Birincisi, derecesi yükseldikçe tevâzûsu, alçak gönüllülüğü artar. İkincisi, elinde imkân bulunduğu halde dünyâya değer vermez. Üçüncüsü, intikam almaya gücü yettiği halde merhametli ve insaflı davranarak intikam almaz. *(Ebû Abdullah Seczî)*

Bir kimse velîlik mertebesine ulaşsa, onun üzerine Hak teâlânın bir perde örtmemesi, onu halkın gözünden gizlememesi mümkün değildir. ***"Evliyâm kubbelerim altında*** (saklı)***dır. Onları benden gayrısı tanıyamaz."*** hadîs-i kudsîsinin mânâsı da budur. Burada bildirilen "Kubbeler", beşeriyyet sıfatlarıdır. Pamuktan veya başka maddelerden dokunmuş perde değildir. İnsanlık sıfatları öyle bir şeydir ki, o velîde, Hak teâlâ hazretleri açık bir kusur kılar veya bir hünerini ayıp sûretinde gösterir. "Onu Allah'tan başka kimse tanıyamaz." demek, "İçi ilâhî irâde nûru ile dolu olmayan kimseler o velîyi anlıyamaz" demektir. Ancak o nûr ile nurlanan kimseler anlayabilir. *(Alâüddevle Semnânî)*

Evliyânın sohbetine kavuşan, şeytanın elinden kurtulur, her an Allahü teâlâ ile berâber olur. *(Yahyâ bin Muâz)*

Allahü teâlânın evliyâsı büyük günâh işlemekten mahfûzdurlar, korunmuşlardır. *(Kuşeyrî)*

Evliyânın huzûruna boş olarak gelmelidir ki, dolu olarak dönülebilsin. Onların acıması, ihsânda bulunması için, boş olduğunu bildirmek lâzımdır. Böylece feyz, ihsân yolu açılır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

EVRÂD:

İtiyâd ve vazîfe olarak devamlı yapılan ibâdet, tesbih ve duâlar. Vird kelimesinin çoğuludur. *(Bkz. Vird)*

EVTÂD:

Allahü teâlâ tarafından dünyânın nizâmiyle vazîfelendirilen dört büyük zât. Herkes tarafından bilinmedikleri için bunlara Ricâlü'l-Gayb da denir.

Evtâd denilen evliyâ, dünyânın dört tarafında bulunurlar. Her biri bulunduğu yerde dünyevî bakımdan huzûr ve rahatlığı sağlamakla vazîfelidir. Evtâddan dünyânın doğu tarafında bulunan zâtın ismine Abdülhayy, batıdakinin ismine Abdülalîm, kuzeydeki zâtın

ismine Abdül-Mürîd, güneydeki zâtın ismine ise Abdülkâdir denir. *(Molla Câmi)*

EVVÂBÎN NAMAZI:

Akşam namazının farzından sonra kılınan altı rek'atlik namaz.

Kim ki akşam ile yatsı arasında namaz kılarsa işte o evvâbin namazıdır. *(Hadîs-i şerîf-Rekâik)*

EVVEL (El-Evvelü):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Herşeyin başlangıcı olan, varlığından önce yokluk geçmeyen, hiç bir şey yok iken, vâr olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O, Evvel'dir, Âhir'dir... *(Hadîd sûresi: 3)*

EYYÂM-I BİYD:

Ayın ışığının en aydınlık olduğu kamerî aylarının 13, 14 ve 15. günleri.

İlk insan ve ilk peygamber hazret-i Âdem Cennet'ten çıktığı zaman vücûdu birden bire karardı. Hazret-i Cebrâil gelerek Âdem aleyhisselâma dedi ki: "Ey Âdem! Vücûdunun eskisi gibi beyaz olmasını istersen, Eyyâm-ı Biydde oruç tut. Hazret-i Âdem bu tavsiyeyi yerine getirmekle vücûdu eskisi gibi büsbütün beyaz olmuştur. *(Hadîs-i şerîf-Eyyühel Veled)*

Ey Ali! Cebrâil aleyhisselâm gelip bana dedi ki: "Yâ Resûlallah! Her ayda oruç tut." Ben dedim ki: "Ey Cebrâil kardeşim! Hangi günlerde tutayım?" Cebrâil aleyhisselâm cevâben buyurdular ki: "Her kim eyyâm-ı biydde oruç tutarsa, Hak teâlâ hazretleri o tuttuğu orucun birinci gününe on yıl, ikinci gününe otuz yıl, üçüncü gününe yüz yıl oruç tutmuş gibi sevâb verir. *(Hadîs-i şerîf-Eyyühel Veled)*

EYYÂM-I NAHR:

Kurban kesme günleri. Kurban bayramında, kurbanın kesildiği birinci, ikinci ve üçüncü günler.

EYYÂM-I TEŞRÎK:

Kurban bayramının 2, 3 ve 4. günleri.

Eyyâm-ı teşrîk günlerinde yeni ve temiz elbise giymek, sevindiğini belli etmek sünnettir. *(Mehmed Zihnî Efendi)*

EYYÛB ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde adı geçen peygamberlerden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a ve Yâkûb'a, evlâdlarına, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a vahy eylediğimiz ve Dâvûd'a Zebûr verdiğimiz gibi (Habîbim) ***şüphesiz sana da biz vahyettik.*** *(Nisâ sûresi: 163)*

Bir kimse Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem mescidine girdi veEyyûb aleyhisselâm ile ilgili bâzı sorular sordu. Peygamber efendimiz ağladı ve buyurdu ki: ***"Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Eyyûb*** (aleyhisselâm) ***belâdan inlemedi, sızlanmadı. Ayakta namaz kılmak istedi. Duramadı düştü. Hizmette kusur görünce; "Bana gerçekten hastalık isâbet etti" dedi.*** *(Hadîs-i şerîf-Hamîd-i Tavîl)*

Hazret-i Eyyûb, insanların en uysalı, en sabırlısı ve en çok gadabını (öfkesini) ***yenen idi.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Hazret-i İshâk'ın oğlu Iys'ın neslindendir. Şam civârında yaşayan İsrâiloğullarına peygamber gönderildi. Onları Allahü teâlâya îmân etmeye ve ibâdete çağırdı. Bu uğurda çok zahmet çekti. Kendisine yedi kişi îmân etti. Malı ve serveti çok olan Eyyûb aleyhisselâm Allahü teâlâya çok şükrederdi. Allahü teâlâ onu imtihân etmeyi diledi. Mallarını, çeşitli vesîlelerle elinden aldı. Oğullarının bir zelzele ile canlarını aldı. Şeytanın değişik sûretlere girerek ona vesvese vermeye çalışması karşısında şükür, sabır ve metânetinden hiç bir şey eksilmedi. Daha çok sabır ve şükretmeye başladı. Allahü teâlâ onun bedenine hastalık vererek imtihân etmeyi murâd etti. Eyyûb aleyhisselâmın hastalığı gün geçtikçe şiddetlendi. Hanımı Rahime hâtundan başka bütün yakınları ve dostları onu terk ettiler. Hanımı onu şehrin dışına çıkararak hizmetine devâm etti. Hazret-i Eyyûb hastalığına rağmen, gelip geçen insanlara Allahü teâlâyı hatırlatarak sabır ve şükrü tavsiye etti. Yedi yıl dert ve belâ içinde kaldığı hâlde, hâlinden hiç şikâyet etmedi. Sabrı darb-ı mesel oldu. Allahü teâlâ onu tekrar sağlığına kavuşturdu. Hastalıktan kurtulduğu gecenin seherinde âh edip ağladığında, sebebi soruldu. Her gece seher vaktinde "Ey bizim hastamız, nasılsınız?" diyen sesi artık duymaz oldum. Onun için ağlıyorum" buyurdu. Malları kendisine yeniden ihsân edildi. Vefât eden çocukları kadar çocuğu oldu. Ömrünün sonunda en olgun evlâdı olan Havmel'i vasî tâyin etti. Vefât ettiğinde techîz ve tekfîninin (kefenleme) onun tarafından yapılmasını vasiyet etti. Yüz kırk yaşında iken Şam civârındaki Beseniyye denilen yerde vefât etti. Kabri oradadır. *(İbn-ül-Esîr, Taberî)*

EZÂN:

Bildirmek. Namaz vakitlerini bildirmek, müslümanları namaza dâvet etmek (çağırmak) için yüksek bir yerde belli olan Arabca kelimeleri sırası ile okumak.

Her kim yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezân, sol kulağına da ikâmet okursa, ümmü sıbyan denilen havâle hastalığından korunmuş olur. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Ezân okumak, hicretin birinci senesinde Medîne'de başladı. Eshâb-ı kirâmdan (Peygamber efendimizin mübârek arkadaşlarından) Abdullah bin Zeyd bin Sa'lebe ve hazret-i Ömer rüyâda ezân okunmasını görüp Peygamber efendimize bildirdiler. Peygamberimiz; ***"İnşâallah hak, gerçek bir rüyâdır. O kelimeleri Bilâl'e öğretin okusun"*** buyurdu. *(Serahsî, İbn-i Âbidîn)*

Ezân sesini duyduğunuzda müezzinin (ezân okuyan kimsenin) ***dediği gibi siz de söyleyin.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Ezânın tercemesini okumak, ezân olmaz. Manâsı anlaşılsa da başka dillerle okunmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Ezân, câmi, fıkıh kitapları gibi İslâmiyet'in kıymet verdiği şeyleri aşağılamak küfürdür. *(M. Hâdimî)*

Ezân-ı Cavk:

Bir kaç müezzinin bir ezânı birlikte okumaları.

Ezân-ı cavkta, müezzinlerin bir arada okudukları yanık, hazîn sesler uzaktan işitildiğinde, kalblere ve rûhlara te'sir etmekte, insanları vecde getirmekte, mânevî coşkunluk vermektedir. Asırlardan beri yapıldığı için İslâm âdeti olmuştur. *(İbn-i Âbidîn)*

EZEL:

Başlangıcı olmamak, öncesizlik.

Ezelde Allahü teâlâ tarafından takdir edilen şeyler bu takdire uygun olarak meydana gelir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

EZELÎ:

Öncesi, başlangıcı olmayan.

Allahü teâlâ kadîmdir, ezelîdir. Varlığının başlangıcı yoktur, varlığından önce yok değildi. Hep var idi. Hiç bir zaman da yok olmaz. O'ndan başka hiç bir varlık, kadîm, ezelî değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Biliniz ki, Allahü teâlâ kadîm olan zâtı ile vardır. O'ndan başka her şey O'nun var etmesi ile olmuş, O'nun yaratması ile yokluktan varlığa gelmiştir. O, kadîmdir, ezelîdir. Hep var idi, varlığından evvel yokluk olamaz. O'ndan başka her şey yoktu. Bunların hepsini O sonradan yarattı. *(Ahmed Fârûkî)*

Allahü teâlânın sıfatları zâtı gibi ezelîdir, ebedîdir. Mahlûkların sıfatları gibi değildirler. Akıl ile, zan ile ve dünyâdakilere benzetilerek anlaşılamazlar. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

EZKÂR:

Zikirler. *(Bkz. Zikr)*

EZLÂM:

Câhiliye devri Arablarının kullandıkları fal okları.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

... ve dikili taşlar (putlar) ***üzerine boğazlanan hayvanlar ve ezlâm ile kısmet istemeniz haram kılınmıştır.*** *(Mâide sûresi: 3)*

Ey îmân edenler! Muhakkak ki içki, kumar, (ibâdet etmek için hazırlanmış) ***putlar ve ezlâm şeytanın işinden olan birer pis şeydir. Artık ondan kaçınınız ki, felâh*** (kurtuluş) ***bulabilesiniz.*** *(Mâide sûresi: 90)*

Câhiliye devrinde, mühim bir işi yapıp yapmamak husûsunda ezlâm denilen oklar ile kur'â çekerlerdi. Bu oklardan birinin üzerine "Rabbim bana emr etti", diğerinin üzerine "Rabbim beni nehyetti (yasakladı)", üçüncünün üzerine de "gaflet etti" diye yazılırdı. Bu okları bir torba içine korlar, putlarından en büyüğünün önüne gelerek ey tanrımız biz şöyle şöyle istiyoruz diyerek bu oklardan rast gele birini seçip çıkarırlardı. Eğer "Rabbim bana emr etti" yazılı ok çıkarsa, o işe başlanır, "Rabbim beni nehyetti" yazılı ok çıkarsa, o işten vaz geçilirdi. "Gaflet etti" diye yazılı ok çıkarsa, tekrar çekiliş yapılırdı. İşte böyle bir muâmele ile yapılacak işi tâyin etmeye kalkışmak haramdır. *(Muhammed bin Hamza, Senâullah Dehlevî, İbn-i Abbâs)*

EZVÂC-I TÂHİRÂT:

Peygamber efendimizin temiz ve çok mübârek hanımları, mü'minlerin anneleri.

Peygamber efendimiz, ezvâc-ı tâhirâtının ilki olan hazret-i Hadîce'nin vefâtından bir yıl sonra, elli beş yaşında iken Allahü teâlânın emri ile ikinci olarak hazret-i Ebû Bekr'in kızı Âişe (r.anhâ) ile evlendi. Diğerlerini hep Âişe'den (r.anhünne) sonra dînî, siyâsî sebeplerle veyâ merhamet ve ihsân ederek nikâh etti. Bunların hepsi dul idi. Çoğu yaşlı idi. *(Muhammed Nişancı)*

Peygamber efendimiz kadınlara âit yüzlerle nâzik bilgileri müslüman kadınlarına ezvâc-ı tâhirâtı yolu ile bildirdi. Hanımları bir olsaydı, bütün kadınların o tek hanımından sorması güç ve hattâ imkânsız olurdu. Peygamber efendimiz Allahü teâlânın dînini tam olarak bildirmek için çok evlenmek yükünü de omuzlarına aldı. *(Muhammed Nişancı)*

F

FÂCİR:

1. Açıktan günâh işleyen, haram ve günâha dalmış. Fâsık.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Kıyâmet gününde nice yüzler vardır ki (dünyâda iken geceleri ibâdetle geçirmek veya alınan abdestler sebebiyle) ***parıl parıl parlar,*** (kavuştukları nîmetlerden dolayı) ***güler ve sevinir*** (bunlar mü'minlerdir)***. Nice yüzleri de o gün, toz-toprak, karanlık ve siyahlık kaplayacaktır. İşte bunlar, kâfirler ve fâcirlerdir.*** *(Abese sûresi: 38-42)*

Tüccârın, pazarcıların çoğu fâcirdir. Alış-verişleri helâl olmaz. Çünkü, çok yemin ederek günâha girerler ve yalan söylerler. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet, Zevâcir)*

Allahü teâlâ bu dîni fâcir kimselerle de elbette kuvvetlendirir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Âlimlerin dünyâyı sevmesi ve ona düşkün olması, güzel yüzlerine kara leke gibidir. Böyle olan ilim adamlarının insanlara faydası olur ise de kendilerine olmaz. Dîni kuvvetlendirmek, İslâmiyet'i yaymak şerefi bunlara âid ise de, bâzan kâfir ve fâcir de bu işi yapar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Kâfir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Fâcirlerin amel defterleri, Siccîn denilen yerdedir. *(Mutaffifîn sûresi: 7)*

FADÎLE:

Peygamber efendimizin âhiretteki makamlarından biri.

Muhammed aleyhisselâm, Peygamberlerin en üstünü, âlemlere rahmettir. Onsekiz bin âlem O'nun rahmet denizinden faydalanmaktadır... Âhirette kendisine; Makâm-ı Mahmûd, Şefâ'at-i kübrâ, Kevser havuzu, Vesîle ve Fadîle adındaki makamlar verilecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

FADL:

1. İhsân.

Allahü teâlâ, kullarına iyi olanı, faydalı olanı vermeğe, kimisine sevâb, kimisine azâb yapmağa mecbûr değildir. Âsîlerin, günâh işleyenlerin hepsini Cennet'e koysa, fadlına yakışır. İtâat, ibâdet edenlerin hepsini Cehennem'e atsa, adâletine uygun olur. Fakat müslümanları ve ibâdet edenleri Cennet'e sokacağını, bunlara sonsuz nîmetler, iyilikler vereceğini; kâfirlere ise, Cehennem'de sonsuz azâb edeceğini dilemiş ve bildirmiştir. O, sözünden dönmez. *(Kemahlı Feyzullah Efendi)*

Eğer ezelde beni kulluğa
Kabûl ettinse fadl senin, nîmet bana.

(Sinân Paşa)

2. Üstünlük, fazîlet. *(Bkz. Fazîlet)*

Fadl-i Cüz'î:

Bir bakımdan üstünlük.

Fadl-i Küllî:

Her bakımdan üstünlük.

FÂHİŞ FİYAT:

Piyasa fiyatının üstündeki fiyat. *(Bkz. Gaben-i Fâhiş)*

Esnâfın hepsi fiyatları, fâhiş olarak arttırdığı, millet zarar ve zulüm görür hâle geldiği

zaman, hükûmetin, tüccârlara danışarak uygun bir narh yâni kâr haddi koyması câiz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

FAHR-İ ÂLEM:

Âlemin kendisi ile övündüğü zât. Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm için kullanılan saygı ifâdesi.

Fahr-i âlem sallallahü aleyhi ve sellem insanların en cömerdi idi. Bir şey istenip de yok dediği görülmemiştir. İstenilen şey varsa verir, yoksa cevâb vermezdi. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

Fahr-i âlemin isimleri, hâlleri, Tevrât ve İncil'de yazılı idi. Yahûdî ve hıristiyanlar, teşrif etmesini, gelmesini bekliyordu. Fakat kendi kavimlerinden gelmeyip, Arablardan geldiği için kıskandılar ve O'na inanmadılar. *(Kastalânî)*

FAHR-İ ENÂM (Fahr-ül-enâm):

Yaratılmışların kendisiyle övündüğü zât. Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm için kullanılan hürmet ve saygı ifâdesi.

Gece-gündüz dilimde, salât-ü selâm,
O mübârek rûhuna, ey Fahr-ül-enâm.

(Lâ edrî)

FAHR-İ KÂİNÂT:

Kâinâtın kendisi ile övündüğü zât. Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm için kullanılan saygı ifâdesi.

Fahr-i kâinâtın sallallahü aleyhi ve sellem mübârek yüzü ve bütün âzâları ve mübârek sesi, bütün insanların yüzlerinden ve âzâsından ve seslerinden güzel idi. Mübârek yüzü, bir miktâr yuvarlak idi. Neşeli olduğu zamanda, mübârek yüzü ay gibi nurlanırdı. Sevindiği mübârek alnından belli olurdu. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

Bir kimse, her işinde Fahr-i kâinâta sallallahü aleyhi ve sellem tâbi olmazsa kâmil, olgun mü'min olmaz. O'nu kendi cânından çok sevmezse, îmânı tamâm olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FAHŞÂ:

Çirkin. Dînin ve aklın beğenmediği şeyler.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Doğru kılınan namaz, insanı fahşâdan ve münkerden herhâlde uzaklaştırır. *(Ankebût sûresi: 45)*

Muhakkak ki şeytan size fahşâyı emreder. *(Bakara sûresi: 268)*

Namazı doğru dürüst kılmakla şereflenen kimse, fahşâdan korunmuş olur. İnsanı kötülüklerden uzaklaştırmayan bir namaz, doğru namaz değildir; görünüşte namazdır. Bununla berâber, doğrusunu yapıncaya kadar, görünüşü yapmayı elden bırakmamalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FÂİL-İ MUHTÂR:

İstediğini yapan.

Allahü teâlâ fâil-i muhtârdır. Hiçbir işi yapmaya mecbûr değildir. Yaptıkları şey için de kimse O'na bunu niçin yaptın diyemez. Eski Yunan felsefecileri, akılları ermediğinden, Allahü teâlânın fâil-i muhtâr olduğunu inkâr ettiler. *(Muhammed Ma'sûm)*

Ey müslüman! İyi bil ki gördüğün, işittiğin her şey, meydana gelen bütün şeyler madde ve cisim, bunların özellikleri, akıllar, fikirler, düşünceler, gökler, yıldızlar, elementler ve bileşik

cisimler yok idi. Hepsi fâil-i muhtâr olan Allahü teâlânın istemesi ve yaratması ile var oldu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Beled ve Şems sûresinin sekizinci âyetleri Allahü teâlânın insanlara maddî ve mânevî kuvvet verdiğini iyi ve fenâ yolları ayırdığını ve yaptığı işin mes'ûliyetinin (sorumluluğunun) insana âit olacağını açıkça anlatmaktadır. Görülüyor ki, insan bir yönden fâil-i muhtârdır. Bu sebeble her işinden dünyâda ve âhirette mes'ûldür. *(Muhammed Ma'sûm)*

FÂİTE:

Gaflet, uyku, unutmak, hastalık, düşman korkusu gibi bir özürle kaçırılan farz veya vâcib namaz.

Özürsüz, tenbellikle kılınmayan namazlara metrûkât denir. Namazı özürsüz vaktinde kılmamak büyük günâhdır. Kazâ etmekle bu günâh affolmaz. Ayrıca tövbe etmek lâzımdır. İslâm âlimleri, müslümanın namazını özürsüz aslâ terk etmeyeceğini, ancak dinde bildirilen bir özürle kaçırabileceğini nazar-ı îtibâra alarak, fıkıh kitablarında kazâ edilmesi gereken namazlara; metrûkât (terk edilen namazlar) demeyip, fâite (kaçırılan namazlar) tâbirini kullanmışlardır. *(Alâüddîn Haskefî, S.Abdülhakîm Arvâsî)*

Fâite namazları olan bir kimse, bunları kılacak güçte iken kılmamış ise, öleceği zaman, namaz borçlarının fidye (fakirlere belli miktârda para veya başka bir şey) verilerek iskât edilmesi (düşürülmesi) için vasiyyet etmesi lâzımdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

FÂİZ:

Ödünç vermekte, rehnde (ipotek yâni ödenecek mal karşılığı olarak, bir malı, alacaklıda veya başka âdil bir kimsede emânet bırakmada) ve alış-verişte, alıcıdan veya vericiden birinin ötekine karşılıksız vermesi şart edilen fazla mal, para veya menfaat. Ribâ. *(Bkz. Ribâ)*

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Fâiz yiyenler, kıyâmet günü mezarlarından, sar'a hastası gibi perişân kalkacaklardır. *(Bekara sûresi: 275)*

Allahü teâlâ, fâiz alan ve verenlerin mallarının hepsini yok eder. İzini, eserini de bırakmaz. Zekât verenlerin malını elbette artırır. *(Bekara sûresi: 276)*

Receb'in ilk Cumâ gecesini ihyâ edene (ibâdetle geçirene), ***Allahü teâlâ kabir azâbı yapmaz. Duâlarını kabûl eder. Yalnız yedi kimseyi affetmez ve duâlarını kabûl etmez: Fâiz alan veya veren, müslümanları aşağı gören, anasına-babasına eziyet eden, karşı gelen çocuk, müslüman olan ve dînin emirlerine uyan kocasını dinlemeyen kadın, şarkı ve çalgıcılığı san'at edinenler, livâta ve zinâ edenler, beş vakit namazı kılmayanlar.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-ün-Nâsihîn)*

Daha fazlasını ödemesi şartı ile ödünç vermek fâizdir. Yâni böyle olan sözleşme haramdır. Haram anlaşma ile ele geçen malın hepsi haram olur. Meselâ on iki kile ödemesi şartı ile, on kile buğday ödünç verilse, alınan on iki kilenin hepsi haram olur. Fâiz ile ödünç vermek ve almak haram olduğu Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bildirilmiştir... *(İmâm-ı Rabbânî)*

İsrâfın yâni malı, dînin uygun görmediği yerlere dağıtmanın kötülüğünü gösteren delillerden biri de, fâizin haram olmasıdır. Fâiz alıp vermek büyük günâhtır. Fâizin haram olmasının sebebi, insanların malını alış-veriş yaparken ziyân olmaktan korumaktır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Son nefeste îmânsız gitmeye sebeb olan şeylerden biri de, fâiz alıp vermektir. *(Hamzâ Efendi)*

Fâiz, yalnız İslâmiyet'te değil, semâvî dinlerin yâni daha önce gönderilen hak dinlerin

hepsinde haram idi. Fâizin azı da çoğu da haramdır. En büyük günâhlardandır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Her menfaat getiren borç fâizdir. *(Alâeddîn Haskefî)*

FAKÎH:

1. Fıkıh âlimi. Dînin amelî (yapılacak işlerle ilgili) hükümlerinde mütehassıs âlim. Çoğulu fukahâdır. *(Bkz. Fıkıh)*

2. Müctehid. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkca bildirilmemiş olan hükümleri, açık ve geniş olarak bildirilenlere benzeterek meydana çıkarabilen derin âlim. İctihâd derecesine varmış âlim.

Allahü teâlâ bir kuluna iyilik etmek isterse, onu dinde fakîh yapar. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Bir kimse fakîh olursa, Allahü teâlâ, onun özlediği şeyleri ve rızkını ummadığı yerlerden gönderir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Şeytana karşı bir fakîh bin âbidden (çok ibâdet edenden) ***daha kuvvetlidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Hilye)*

Fakihlerin başı İmâm-ı A'zam'dır ve fıkhın dörtte üçü ona âittir. *(İbn-i Âbidîn)*

FAKİR:

1. Aslî (temel) ihtiyâçlarından başka nisâb miktârı (dînen zengin sayılacak kadar) malı olmayan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

...Artık ondan (kesilen kurbandan) ***hem kendiniz yiyin, hem de yoksula, fakîre yedirin.*** *(Hac sûresi: 28)*

Üç şeyi yapan müslümanın îmânı kâmildir: Âilesine hizmet etmek, fakirler arasında oturmak ve hizmetçisi ile birlikte yemek yemek. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Eshâbım için fakirlik seâdettir. Âhir zamandaki ümmetim için zenginlik seâdettir. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Fakir olduğu için bir kimseyi aşağı, zengin olduğu için bir kimseyi yüksek tutan mel'ûndur. *(İbn-i Abbâs)*

Bu ümmetin fakirlerinin, zenginlerinden yarım gün önce Cennet'e girecekleri bildirildi. Bu yarım gün, beş yüz dünyâ senesidir. Çünkü, Allahü teâlânın bildirdiği bir gün,bin dünyâ senesi kadar zamandır. Böyle olduğu Hac sûresinde açıkça bildirilmiştir. Cennet'e erken girecekleri bildirilen fakirler, İslâmiyet'e uyan, sabreden fakirlerdir. İslâmiyet'e uymak demek, İslâmiyet'in emirlerini yerine getirmek, yasaklarından sakınmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Fakir, nafakası olmayınca sabr ve kanâat eder. Allahü teâlânın kendisi hakkındaki muâmelesinden râzı olur. Allahü teâlâ emrettiği için rızık kazanmaya çalışır. Çalışırken, ibâdetlerini terk etmez, haram işlemez. Kazanırken de, harcarken de dînin emirlerine uyar. Böyle kimseye zenginlik de fakirlik de faydalı olur. *(Hâdimî)*

2. Tasavvufta fakir: Derviş. Her zaman her işte yalnız Allahü teâlâya muhtaç olduğunu bilen, bütün ihtiyaçlarını hep Allahü teâlâya arz eden.

Fakirlik, nefsin isteklerini yaptırmaz. Onu dinlemez, burnunu kırar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FAKR:

Fakirlik. Tasavvufta her zaman her işte Allahü teâlâya muhtaç olduğunu bilmek.

Fakr ile öğünürüm. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

FAL:

Atılan boncuk ve baklaya, koyunun kürek kemiğine ve benzerlerine bakmak sûretiyle gaybdan, gelecekten haber verme işi.

Ümmetimden bir kısmını bana gösterdiler. Dağları, sahrâları doldurmuşlardı. Böyle çok olduklarına şaştım ve sevindim. Sevindin mi? dediler, evet dedim. Bunlardan ancak yetmiş bin adedi hesabsız Cennet'e girer dediler. Bunlar hangileridir diye sordum. İşlerine sihr, büyü, dağlamak, fal karıştırmayıp, Allahü teâlâdan başkasına tevekkül (güvenip) ***ve güvenmeyenlerdir denildi.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

FALCI:

Fala bakan, gaybı bildiğini iddiâ eden. Gaybı anlamak için güyâ bir takım vâsıtalara mürâcaat eden kimse. Atılan boncuk ve baklaya, koyunun kürek kemiğine ve sâir şeylere bakıp bunlardan manâ çıkarır görünen; gaybden haber verdiğini iddiâ eden kimse.

Cebrâil (aleyhisselâm) ***bana geldi. Kalk namaz kıl ve duâ et! Bu gece, Şâban'ın on beşinci gecesidir dedi. Bu geceyi ihyâ edenleri Allahü teâlâ affeder. Yalnız kâfirleri, büyücüleri, falcıları, kendini beğenenleri, içki içenleri, fâiz yiyenleri ve zinâ yapanları affetmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Tevekkül edenler (sebeblere yapışıp Allahü teâlâya güvenenler)***, falcılık, efsûn ve dağlamak ile hastalığı tedâvî etmezler.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Kâhinlere, falcılara inanmamalıdır. Bilinmeyen şeyleri bunlara sormamalıdır. Bunları gaybleri (gizli şeyleri) bilir sanmamalıdır. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

FÂNÎ:

1. Yok olucu, geçici, devamlı olmayan.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Yer) ***üzerinde bulunan her canlı fânîdir.*** *(Rahmân sûresi: 26)*

Âhiret için lâzım olan şeyleri, bu fânî dünyâda hazırlamak lâzımdır. *(Muhammed Hâdimî)*

Fânî olanı ver ki, bâkî (sonsuz, devamlı) olanı alasın. *(Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

Âlemlerin hâdis olduğuna yâni sonradan yaratıldığına inanan, fânî olduklarına da inanır. Müslüman olmak için; maddelerin ve cisimlerin yâni her varlığın, yoktan var edilmiş olduklarına ve tekrar fânî olacaklarına inanmak lâzımdır. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Ey insanoğlu! Bu dünyâ fânîdir. Malı mülkü elde kalmaz. Ne kadar malın olsa murâd alamazsın. Âhiretten gâfil olma. Zîrâ gidişin dönüşü yoktur. Allahü teâlâdan başka işlere tutulmaktan kurtul. Devamlı kalacak işlerle meşgûl ol! *(Akbıyık Sultan)*

2. Tasavvufta Allahü teâlâdan başkasını unutan, bunların sevgisinden kurtulan kimse.

Dînin emirlerini en iyi şekilde yaparak süslenmek, ibâdetleri yapmakta ve yasaklardan kaçmakta kolaylık hâsıl olması; nefsin fânî olmasına bağlıdır. Bu da ancak, Ehl-i sünnet âlimlerini sevmek ve onların muhabbetini (sevgisini) kazanmakla olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FARÎDÂT-I ÂDİLE:

Dînimizin dört temel kaynağından icmâ' ve kıyâs. *(Bkz. İcmâ', Kıyâs)*

İlim üçtür: Âyet-i muhkeme (hükmü açık âyet-i kerîmeler), ***sünnet-i kâime*** (Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfleri, mübârek söz ve davranışları) ***ve farîdât-ı âdile.*** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

FARÎZA:

1. Namaz, oruç, zekât gibi kesin delil (mânâsı açık olan âyet-i kerîme) ile bildirilen emirler.

Hac farîzası hem mâlî (mal ile), hem de beden ile yapılan bir ibâdettir. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Miktârı bildirilen vârislerden her birine düşen hisse. Mîrâs payı.

FARK:

Tasavvufta cem' denilen mertebeden sonra gelen bir makam. Buna cem'ül-cem' de denir. *(Bkz. Cem')*

Fark makâmında olanın rahatlık ve huzûru kullukta, lezzeti tâatte yâni ibâdettedir. Cem' makâmı sekirdir (muhabbet sarhoşluğudur). Fark makâmı, sahv (uyanıklık) olup, buraya kavuşunca ârif hakîki İslâm'la şereflenip, insanları doğru yola kavuşturmaya ve terbiye etmeye lâyık olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FÂRÛK:

"Doğru ile yanlışı birbirinden ayıran" mânâsına hazret-i Ömer'in lakabı.

Bir gün Peygamber efendimize bir münâfık (kalbi ile inanmayıp inanır görünen) ve bir yahûdî bir dâvâ ile geldiler. Peygamber efendimiz aralarında hükmeyledi. Yahûdînin haklı olduğu anlaşıldı. O münâfık râzı olmayınca, Resûlullah efendimiz onlara; ***"Ömer'e varın sizin dâvânızı görsün"*** buyurdu. Onlar Ömer'e geldiler. Neye geldiniz? dedi. Münâfık, bu yahûdî ile dâvâm vardır dedi. Hazret-i Ömer; "Resûlullah efendimiz varken ben bu dâvâyı nasıl göreyim" dedi. Münâfık; "Biz Resûlullah'a (aleyhisselâm) vardık, yahûdînin haklı olduğuna hükmeyledi. Ben râzı olmadım." dedi. O zaman hazret-i Ömer; "Siz az bekleyin, ben dâvânızı şimdi hâllederim" dedi ve içeriye gitti. Biraz sonra eteğinin altında kılıcıyla çıkıp yanlarına geldi. Kılıcı çektiği gibi o münâfığın kellesini uçurdu ve; "Resûlullah'ın hükmüne râzı olmayanın hâli budur" dedi. İşte bundan dolayı, kendisine Ömer-ül-Fârûk denildi. *(Şemseddîn Sivâsî)*

FARZ:

Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde yapılmasını açıkca bildirdiği emirler.

Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi, başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nâfile ibâdetleri yapınca, onu çok severim. Öyle olur ki, benimle işitir. Benimle görür. Benimle her şeyi tutar.Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınırsa, onu korurum. *(Hadîs-i kudsî-Buhârî)*

Ey kulum! Emrettiğim farzları yap, insanların en âbidi (ibâdet edeni) ***olursun. Yasak ettiğim haramlardan sakın, verâ sâhibi olursun. Verdiğim rızka kanâat eyle, insanların en ganîsi*** (zengini) ***olursun, kimseye muhtâç kalmazsın.*** *(Hadîs-i kudsî-Mişkât, Câmi-us-Sagîr)*

Allahü teâlânın râzı olduğu işler, farzlar ve nâfilelerdir. Farzların yanında nâfilelerin hiç kıymetleri yoktur. Bir farzı vaktinde kılmak, bin sene nâfile ibâdet yapmaktan daha çok fâidelidir. Hattâ bir farzı yaparken, bunun sünnetlerinden bir sünneti ve edeplerinden bir edebi yapmak da, başka nâfileleri yapmaktan kat kat daha kıymetlidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Farz-ı Ayn:

Her müslümanın yerine getirmesi lâzım olan farz.

Îmânı yâni Ehl-i sünnet îtikâdını, iyi ve kötü huyları öğrenmek farz-ı ayndır. Abdesti, guslü, namazı ve orucu ve haramları da, her müslümanın öğrenmesi farz-ı ayndır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Farz-ı Kifâye:

Müslümanların bir kısmının yerine getirmesi ile diğerlerinden düşen farz.

Kur'ân-ı kerîmi dinlemek farz-ı kifâyedir ve okunmasından ve nâfile ibâdetlerden daha sevâbdır. *(Halebî-yi Kebîr)*

Cenâze namazını kılmak, ölüye hizmeti ve san'at ve ticâret bilgilerini (ve bugünün silâhlarını yapmak ve kullanmak için fen bilgilerini iyi) öğrenmek farz-ı kifâyedir. *(Yûsuf Sinâneddîn)*

Bir âyet ezberlemek herkese farz-ı ayndır. Fâtihayı ve üç âyet veya bir kısa sûre ezberlemek vâcibdir. Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemek farz-ı kifâyedir. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

FASD:

Damardan kan aldırma. *(Bkz. Hacâmat)*

FÂSIK:

Açıkça günah işlemekten çekinmeyen, âsî, günahkâr mü'min.

Fâsıkın fıskına mâni olmağa kudreti varken, kimse mâni olmazsa, Allahü teâlâ, bunların hepsine, dünyâda ve âhirette azâb yapar. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Fâsık medh olunduğu zaman, Rabbimiz gadâba gelir. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî, İbn-i Adî)*

Kızını fâsığa veren mel'ûndur. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Öğrenilmesi farz ve vâcib olan fıkıh (din) bilgilerini öğrenmemek fısktır, günahtır. Fâsıkların şâhidliği kabûl olmadığı için, şâhidlere îtirâz olunduğu zaman, hâkim şâhidlere fıkıhtan sorar. *(İbn-i Âbidîn)*

Fâsıkın, bid'at sâhibinin (inanışı bozuk olanın) ve âsînin evine, ziyâfetine, ancak zarûret olunca veya bir kimsenin işini görmek için gidilir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

FÂSİD:

Bozan, bozuk.

1. Bir ibâdetin, bâtıl olması, geçersiz olması. Bâtıl.

Namaz kılarken göğüs özürsüz olarak kıbleden çevrilirse, namaz hemen fâsid olur. *(Halebî)*

Namazda konuşmak ve boğazından özürsüz öksürük gibi ses çıkarmak namazın fâsid olmasına sebeb olur. *(Halebî)*

Oruçlu iken ve namaz kılarken boğaza yağmur, kar kaçsa, oruç da namaz da fâsid olur. *(Tahtâvî)*

2. Aslı İslâmiyet'e uygun olup, sıfatı uygun olmayan muâmele, akid.

Veresiye yapılan satışta ödeme târihi belirtilmezse, fâsid olur. *(Kâşânî)*

Fâsid Akd:

Aslı İslâmiyet'e uygun olduğu hâlde, sıfatı uygun olmayan her çeşit sözleşme.

Fâsid Bey':

Aslı İslâmiyet'e uygun olup sıfatı uygun olmayan satış. *(Bkz. Bey')*

Fâsid bey aslında sahihdir, câizdir. Çünkü mütekavvim (kullanılması mübah ve kullanılabilir) olan malın satışıdır. Fakat sıfatı dîne uygun olmayıp sahih (geçerli) değildir. Semen (bedel) mütekavvim olmayınca veya mebîin (satılan malın) veya semenin miktarı veya evsafı yahut veresiye satışta semenin verileceği zaman belli olmayınca bu satış fâsid olur.

(İbn-i Âbidîn)

Fâsid İcâre:

Aslı İslâmiyet'e uyduğu hâlde, sıfatı uygun olmayan icâre (kirâya verme).

Bir mal dînen ve aklen nerede kullanılabilirse, o maksadla kullanmak için kirâya verilir. Kumaşı, ev ve mutfak eşyâsını, süs, gösteriş olarak bulundurmak için; evi, oturmayıp, köleyi, altını, gümüşü ve otomobili kullanmayıp, başkasına gösteriş yapmak için kirâ ile almak fâsid icâre olur. *(Ali Haydar Efendi)*

Koyun otlatmak için tarlayı, yünü için hayvanı kirâya vermek câiz değildir, fâsid icâredir. *(İbn-i Âbidîn)*

Fâsid Kan:

Üç günden yâni yetmiş iki saatten -beş dakika bile az olsa- gelen kan, yeni başlayan (baliğa, ergen) olan için on günden çok sürüp, onuncu günden sonra gelen kan, yeni olmayanlarda (kadınlarda) âdetten çok olup on günü de aştığında âdetten sonraki günlerde gelen kan, hâmile ve âyise (ihtiyar) kadınlardan ve dokuz yaşından küçük kızlardan gelen kan. İstihâza kanı. *(Bkz. İstihâza)*

Fâsid Temizlik:

Sahîh olmayan temizlik.Kadınlarda hayız kanının kesilmesinden sonra on beş gün geçmeden önce kan görme hâli.

Hayız müddeti dışında istihâza denilen kan görüldüğü günler, fâsid temizlik günleridir. *(İbn-i Âbidîn)*

Hayız kanının durmadan akması lâzım değildir. İlk görülen kan kesilip, üç gün sonra tekrar görülürse, aradaki temizlik, fâsid temizlik olup, sözbirliği ile hep aktı kabûl edilir. *(İbn-i Âbidîn)*

FASL-I HİTÂB:

Kolay, açık ve anlaşılır söz söyleme.

Doğru söyliyenlerin en iyisi ve kendilerine Fasl-ı hitâb ve hikmet (ilim) verilenlerin en üstünü olan sâhibimiz ve efendimiz Muhammed aleyhisselâma ve O'nun temiz Âline (akrabâsına) ve insanlar arasından O'nun için seçilmiş olan Eshâbına (arkadaşlarına) salât ve selâm (hayırlı duâlar) olsun. *(Ahmed Mekkî Efendi, Sekkâkî)*

FÂTIMÎLER:

Aslen mecûsî olan Meymûn el-Kaddah'ın neslinden gelen Ubeydullah bin Sa'îd'in etrâfında toplanan, kendilerinin hazret-i Fâtıma'nın neslinden geldiklerini iddiâ eden; Mısır, Kuzey Afrika, Filistin ve Sûriye'de 910-1171 seneleri arasında hüküm süren, Eshâb-ı kirâm düşmanlığını yaymaya çalışan hânedân Ubeydîler.

İki yüz altmış sene müddetle Ehl-i sünnet müslümanlara zulmeden Fâtımîler, pek çok mâsum (günâhsız) kimseyi öldürdüler. Abbâsî halîfelerinin hilâfetini kabûl etmeyerek İslâm birliğini parçaladılar. Zaman zaman Abbâsî halîfelerine ve Selçuklulara karşı hıristiyanlarla birleşerek müslümanlar aleyhine ittifak (birlik) kurdular. Fâtımîler kurdukları medreselerde bâtınî (İsmâilî) dâî (propagandacı) yetiştirdiler. *(İmâm-ı Süyûtî)*

Fâtımî hükümdârlarından Muiz Lidînillah şimdiki Kâhire şehrinin bulunduğu yere Kâhire-i Muizziyye adında bir şehir kurdu. Ezândaki Hayyealessalâh ibâresini kaldırarak, yerine bâtınîliğin alâmeti olarak Hayyealâ hayr'il amel ibâresini koydurdu. *(Nişâncızâde)*

FÂTIR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz beşinci sûresi. Melâike sûresi de denilmektedir.

Fâtır sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Kırk beş âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen ve yaratıcı mânâsı olan "Fâtır" kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede başlıca; Allahü teâlânın üstün ve eşsiz yaratma kudreti, mü'min ile kâfir arasındaki fark, insan kalbinin kötülüklerden temizlenmesi ve güzel ahlâk ile bezenmenin lüzûmu anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Taberî)*

Allahü teâlâ Fâtır sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allah dilediği kimseleri eğri, sapık yollara kor, dilediği kimselere hidâyet eder. Doğru, iyi yolu gösterir. *(Âyet: 8)*

Kim Fâtır sûresini okursa, dilediğinden girmesi için Cennet'in sekiz kapısına dâvet edilir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî)*

FÂTİHA SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin birinci sûresi.

Fâtiha sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yedi âyet-i kerîmedir. Kur'ân-ı kerîmin başında olup, okumaya onunla başlandığı için Fâtiha, Kur'ân-ı kerîmdeki mânâların asl olduğundan, Ümmü'l-Kur'ân, hadîs-i şerîfte şifâ olduğu bildirildiğinden Sûretü'ş-Şâfiye veya Sûretü'ş-Şifâ denilmiştir. Diğer isimleri; el-Esâs, el-Vâfiye, el-Kâfiye, es-Seb-ül-mesânî ve el-Kenz'dir. Sûre, Allahü teâlâya hamd ü senâyı (övgü ve şükrü), O'nun sıfatlarını ve mühim bir duâyı içerisinde bulundurmaktadır. *(Senâullah Dehlevî, Taberî)*

Allahü teâlâ Fâtiha sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahim ve din günü (kıyâmet günü) ***nün sâhibi olan Allahü teâlâya mahsustur. Yalnız sana ibâdet eder, yalnız senden yardım isteriz. Bizi doğru yola, kendilerine nîmet verdiklerinin yoluna ilet. Gazâba uğrayanlarınkine*** (yahûdîlerinkine)***, sapıklarınkine*** (hıristiyanlarınkine) ***değil.*** (*Âyet: 1-7)*

Yatağına uzandığında Fâtiha ve İhlâs sûrelerini okuduğun zaman, ölüm dışında kalan her şeyden emîn olursun. *(Hadîs-i şerîf-Mecma-uz-Zevâid)*

Kim Fâtiha'yı ve İhlâs sûresini okursa, sanki o kişi Kur'ân-ı kerîmin üçte birini okumuş (gibi sevâb sâhibi) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Metâlib-ül-Aliyye)*

Fâtiha (sûresi) ***her hastalığın şifâsıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Dârimî)*

Yedi defâ Fâtiha sûresi okuyup dert ve ağrı olan uzva üflenirse, şifâ hâsıl olur. Âyet-i kerîmenin ve duânın tesir etmesi için okuyanın ve okutanın, ehl-i sünnet îtikâdında olması, haram işlemekten, kul hakkından sakınması, haram yiyip içmemesi ve karşılık olarak ücret istememesi şarttır. *(Ebü'l-Hasen-i Şâzilî)*

FAZÎLET:

1. Üstünlük. İyi ahlâklılık.

Fazîlet ehlinin değerini, ancak fazîlet ehli bilir. *(Hadîs-i şerîf-Bostân-ül-Ârifîn)*

Namazı cemâat ile kılmak, yalnız kılmaktan yirmi yedi derece daha fazîletlidir. *(Hadîs-i şerîf-El-Fıkh alel Mezâhibi Erbe'a)*

Dört halîfenin fazîlet ve üstünlükleri hilâfetteki sıralarına göredir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İlim sâhibleri, diğer mü'minlerden yedi yüz derece daha fazîletlidir. *(İbn-i Abbâs)*

İmâm-ı Şâfiî'ye bir mes'ele soruldu; sükût etti. "Niçin sustun?" dediklerinde; "Fazîletin sükûtta mı cevapta mı, nerede olduğunu anlayıncaya kadar sükûtu tercîh ettim" buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hazret-i Ebû Bekr'in fazîleti; îmânda ve çok mal vermekte, nefsini bu yolda hizmetçi

etmekte, en önde olması sebebiyledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Farz ve vâciblerin hâricindeki nâfile ibâdetler yâni müstehâb ve sünnetler.

Din üç kısımdır: Emirler, yasaklar ve fazîletler. *(Muhammed Rebhâmî)*

FECR:

Sabaha karşı, güneş doğmadan önce, ufkun gün doğusu tarafında görünen aydınlık, tan yerinin ağarması.

Resûlullah efendimiz mîlâdın 571. senesi Nisan ayının 20. Pazartesi sabâhı fecr ağarırken, Mekke şehrinde dünyâyı teşrîf etti. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Fecr-i Kâzib (Aldatıcı fecr):

Fecr-i sâdıktan iki derece kadar önce doğuda görülen ve sonra kaybolan geçici beyazlık. İmsak vakti.

Fecr-i Sâdık (Gerçek fecr):

Fecr-i kâzibi tâkibeden tam karanlıktan sonraki beyazlık. Sabah namazının ve orucun başlama vakti.

Sabah namazı, dört mezhebde de fecr-i sâdıkın şarktaki ufk-i mer'îden (görünen ufuktan) aydınlanmaya yüz tutması ile başlar. *(Kedüsî)*

Orucun farzı üçtür: 1) Niyet etmek, 2) Niyeti ilk ve son vakitleri arasında yapmak, 3) Fecr-i sâdıktan, güneşin batmasına kadar olan zaman içinde orucu bozan şeylerden sakınmak. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Fecr Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin seksen dokuzuncu sûresi.

Fecr sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Otuz âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen Fecr kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede eski kavimlere âit kıssalar ve insanoğlunun kötülüğe yönelmesi, bunun kötü sonuçları, dünyâ hayâtından sonraki hayât ve oradaki durumlar kısaca bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî)*

Allahü teâlâ Fecr sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey mutmainne (İslâmiyet'e uymayan şeylerden uzaklaşmış) ***olan nefs! Râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön!*** *(Âyet: 28)*

Kim her gün Fecr sûresini okursa, o, kıyâmet günü kendisi için bir nûr olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

FEDÂİL:

Farz ve vâcib olmayan nâfile ibâdetler.

Yâ Ali! İnsanlar fedâil ile meşgûl oldukları zaman, sen farzları tamamlamaya çalış. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-un-Necât)*

İbâdetler, ferâiz (farzlar) ve fedâil olmak üzere ikiye ayrılır. Beş vakit namazın sünnetleri, farzlardaki noksanları, kusûrları tamamlar. Yoksa, sünnet namazı, kılınmayan farz namaz yerine geçmez. (*Abdülhakîm Arvâsî)*

FEHM:

Anlayış; iyiyi kötüden ayıran anlama kuvveti.

Ahmak insan kendisini aldanmaktan koruyamaz. Akıl ve fehm, insanın yaratılışında olacak. Yaratılışında akıl ve fehimden mahrûm olanlar, bunları sonradan te'min edemezler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

FELÂH:

Kurtuluş, selâmet, mutluluk, hayır ve nîmetlerde, râhatta dâim olmak.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Sizden öyle bir cemâat (topluluk) ***bulunmalıdır ki,*** (onlar herkesi) ***hayra çağırsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeğe çalışsınlar. İşte onlar felâha erenlerin tâ kendileridir.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 104)*

Mü'minler (Allahü teâlânın birliğine inananlar) ***muhakkak felâh bulmuştur.*** *(Mü'minûn sûresi: 1)*

İlmi, kibirlenmek, kendini büyük göstermek için istiyenlerden hiç biri felâh bulmamıştır. İlmi; tevâzû (alçak gönüllülük) ve insanlara hizmet için isteyen, elbette felâh bulur. *(İmâm-ı Şâfiî)*

Başkalarının zarar görmesine sevinen kişi felâha kavuşamaz. *(Bennân el-Hammâl)*

FELAK SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz on üçüncü sûresi.

Felak sûresi, Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). Beş âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen Felak kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede Allahü teâlâ; görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen bütün kötü şeylerden kullarının kendisine sığınmalarını, güvenilecek ve sığınılacak tek varlığın kendisi olduğunu bildirmektedir. *(Senâullah Dehlevî, İbn-i Abbâs)*

Allahü teâlâ, Felak sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Yâ Muhammed!) ***Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden,*** (büyücülerin ipliklere bağladıkları) ***düğümlere üfüren*** (nefes)***lerin*** (büyücü ve üfürükcülerin) ***şerrinden, hased edenin, hased ettiği zaman şerrinden, karanlığı yırtan nûrun Rabbine sığınırım de!*** *(Âyet: 1-5)*

Ey Ukbe! Felak sûresini oku. Zîrâ sen, Allahü teâlâya Felâk sûresinden daha sevimli gelen ve daha beliğ olan hiç bir sûre okuyamazsın. Mümkün olursa onu çok oku. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed ibni Hanbel)*

FELEK:

Yörünge.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Bunlardan her biri belli bir felekte yüzmeye (akıp gitmeye) ***devâm ederler.*** *(Yâsîn sûresi: 40)*

FELS:

Altın ve gümüşten başka mâdenlerden basılmış para. Çoğulu fülûstur.

Satılan veya satın alınan malın, bir felsin îtibârî kıymetinden aşağı olmaması lâzımdır. Bir felsten aşağı alış-veriş câiz değildir. *(İbn-i Nüceym)*

Para olarak felslerin îtibârî kıymetleri (râyic değerleri), şimdi kullanılan kâğıt paralarda olduğu gibi, kendi değerlerinden katkat fazladır ve hep değişmektedir. Râyic değerleri altın ve gümüş değerinden hesaplanır. Bir felsin îtibârî kıymeti şimdi bir altın liranın kıymeti olan kâğıt lira adedinin on beşte biri kadar kuruş olmaktadır. Meselâ en ucuz altın liranın kıymeti 30.000 kâğıt lira ise, bu fülûsun îtibârî kıymeti 2000 kuruştur. Buna göre, 20 liradan aşağı olan bir malın satılması câiz olmamaktadır. *(İbn-i Âbidîn)*

FELSEFE:

Madde, hayat, yaratılış, kâinât, ruh, ölüm, ölüm sonrası gibi konularda insan gücünün akla dayanarak ortaya koyduğu düşünce ve görüşlerin tamâmı. Beğendiği düşüncelerini hakîkat olarak anlatmak, yaldızlı, heyecan verici laflarla inandırmaya çalışmak. Tecrübeye, hesâba dayanmayan şahsî düşünceler.

Varlıklar yoktan yaratılmamış, böyle gelmiş böyle gider demek, îmân edilecek şeylere, helal-haram olanlara inanmaya gericilik demek felsefedir. Eski Yunan felsefesi başlıbaşına bir ilim değildir. Matematikçiler, geometri okuyanlar, mantık öğrenenler, tabiiyyeciler ve tabibler arasında bu felsefeye kayanlar çok oldu. Felsefeciler ilâhiyyât üzerinde yâni Allahü teâlâ ve onun sıfatları, emirleri yasakları üzerinde, kendi akılları, görüşleri ile konuştular. Hesab, hendese, mantık, tabiat bilgisi, fizik, kimyâ, tıb bilgisi öğrenmek mubahtır. Bunların hepsi İslâm bilgileridir. Fakat bunları İslâmiyete karşı bozuk düşüncelerine âlet etmek, gençleri aldatmak için kullanmak felsefe olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İmâm-ı Muhammed Gazâlî, İmâm-ı Ahmed Rabbânî ve daha birçok İslâm büyükleri, Yunan felsefesini inceleyip, didik didik etmiş ve o felsefecilerin ne kadar câhil olduklarını bildirmişlerdir. Müslümanların, böyle kimseleri beğenmemelerini onlara aldanmamalarını birçok kitaplarında yazmışlardır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

FEN YOBAZI:

Fen bilgisinde mütehassıs (uzman) olmadığı hâlde, kendisini fen adamı ve müslüman olarak gösterip müslümanların dînini, îmânını bozmağa, İslâmiyet'i içerden yıkmağa çalışan kimse.

Üniversiteden diploma alan bir kimse, sefâhete yâni zevk ve eğlenceye başlayıp, bulunduğu ilim dalında çalışmaz, okuduklarını da unutursa, bu kimse ilim adamı, fen adamı olamaz. İslâm düşmanlığı da yaparak, yalan ve yanlış sözlerini, yazılarını ilim ve fen olarak saçmağa kalkışırsa, cemiyet için zararlı olur. Bu fen yobazlarına aldanarak sonsuz felâkete sürüklenen zavallılara çok acınır. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Fen yobazları, Allahü teâlânın varlığına inanmayıp, âlem, böyle kendiliğinden gelmiş ve böyle gidecektir. Hâşâ bu âlemin yaratanı yoktur. Canlılar da böyle birbirlerinden üreyip sonsuz olarak sürecektir, demektedirler. İslâmiyet'i içerden yıkmak ve küfre sebeb olan şeyleri isbâtlamak için çırpınan fen yobazları ne kadar zavallıdır. *(Fâideli Bilgiler)*

FENÂ:

Tasavvuf ilminde bir terim. Kendini yok görmek. Mâsivâyı, Allahü teâlâdan başka her şeyi unutmak, mahlûkların (yaratılmışların) sevgi ve düşüncesini gönülden çıkarmak. Allahü teâlâyı çok zikir (anma) netîcesinde meydana gelen kendini unutma hâli.

Fenâya kavuşmak için lâzım olan on şey; tövbe, zühd (dünyâya düşkün olmamak), tevekkül (Allahü teâlâya güvenmek), kanâat, uzlet yâni dîni, ahlâkı bozan kimselerden, kitablardan sakınmak, zikr (her işte Allahü teâlâyı hâtırlamak), teveccüh (bütün arzu ve isteklerden sıyrılarak Allahü teâlâya yönelmek, sabır, murâkabe (kendini hesâba çekme) ve rızâ (Allahü teâlâdan gelen her şeye boyun eğme)dır. *(Ahmed Fârûkî)*

Mârifet (Allahü teâlâyı tanımak) ve hakîkî îmân, fenâ hâli meydana gelmesine ve ölmeden önce olan ölmeye (gafletten uzak olup, her an Allahü teâlâyı hatırlamaya) bağlı olduğu için, fenâ hâli çok olanın îmânı dâimâ kâmil (olgun) olur. Peygamber efendimiz buyurdular ki: ***"Ebû Bekr'in îmânı bütün ümmetimin îmânı ile tartılsa, Ebû Bekr'inki daha üstün olur."*** Çünkü o, fenâda bütün ümmetten (her müslümândan) daha ileride idi. Eshâb-ı kirâmın hepsi fenâ makâmına kavuşmuştu. *(Muhammed Ma'sûm)*

Fenâ ve bekâ, sâhibinin vicdânı ile ilgilidir, dil ile söz ile anlatılamaz. Tatmakla anlaşılır. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Bir kimsede hâsıl olmazsa fenâ,
Hak teâlâya yol bulamaz aslâ.

(İmâm-ı Rabbânî)

Fenâ Fillah:

Kalbin yalnız Allahü teâlâyı sevmesi, O'nun beğendiği şeylerde fâni olmak yâni O'nun sevdiklerini sevmek O'nun sevdiklerini kendi için sevgili bilmek.

Fenâ fiş-Şeyh:

Tasavvuf ilminde talebenin velî olan hocasının arzû ve isteklerine tâbi olması, irâdesini isteğini onun eline bırakması. Ölü yıkayıcının elindeki meyyit (ölü) gibi olması. Ona hiç bir işinde muhâlefet etmemesi.

Fenâ-i Etemm:

Tam fenâ. Evliyâlık makamlarının sonu, velînin ben diyecek yer bulamamasıdır.

Fenâ-i İrâde:

İrâde ve isteklerin yok olması.

Fenâ-i Kalb:

Mahlûkların (yaratılmışların) varlığını, sevgisini kalbden çıkarmak. Kalbin Allahü teâlâdan başka hiç bir şeyi bilmemesi ve sevmemesi, unutması.

Fenâ-i kalb hâsıl olunca, kalbde hatara (mahlûkların düşüncesi) kalmaz. Fakat dimağdan gitmezler. *(Ahmed Raûf)*

Fenâ-i kalb sâhibi, istese de, kendisini zorlasa da, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyi hâtırına getiremez. Bu fenâ, kalb ile olan zikrin netîcesidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Fenâ-i Nefs:

İnsanın kendine ve başkalarına bağlılığının kalmaması. Benliği unutup, bırakması. Yâni Allahü teâlâdan başka hiç bir şeyi bilmemesi ve sevmemesi.

Fenâ-i nefs mertebesinde, mahlukların düşüncesi de dimağdan gider, kaybolur. *(Ahmed Râûf)*

Fenâ-i kalbden sonra fenâ-i nefs, sonra itmi'nân-ı nefs, sonra İslâm-ı hakîkî hâsıl olur. *(Muhammed Ma'sûm)*

Fenâ fiş-şeyh, hakîkî fenânın başlangıcıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FERÂİZ:

1. Bir kimse vefât edince, bıraktığı malın kimlere verileceğini ve nasıl dağıtılacağını öğreten ilim, mîrâs hukûku.

Ferâiz ilmini öğrenmeye çalışınız. Bu ilmi gençlere öğretiniz. Ferâiz ilmi din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce, Dâre Kutnî)*

Ferâiz ilmi, İslâm hukûkunun bir bölümüdür. Şeref ve üstünlüğü sebebiyle başlı başına bir ilim dalı sayıldı. *(Kemâleddîn Muhammed)*

2. Farzlar. Farîzanın çokluk şekli. *(Bkz. Farz)*

İbâdetler, ferâiz ve fedâil (nâfile ibâdetler) olmak üzere iki kısımdır. *(Kudûrî)*

FERDİYYET:

Tasavvufta yüksek bir mertebe.

Mevlânâ Ârif Kerânî hazretleri, ferdiyyet nisbetinin kemâllerini, olgunluklarını Muhammed Pârisâ hazretlerine son günlerinde ihsân eylemiştir. Mevlânâ Ârif de bu ferdiyyet nisbetini zevcesinin pederi Mevlânâ Behâeddîn Kışlâkî'den almıştı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FERSAH:

5760 metre. Bir saatte gidilen yol.

Âlimlerin hepsi, dinde seferî (yolcu) sayılmak için gidilmesi lâzım olan üç günlük yolu, fersah dedikleri ölçü ile bildirdiler. Bir kısmı üç günlük yol, yirmi bir fersah, bir kısmı on sekiz, bir kısmı ise on beş fersahtır dedi. Fetvâ (hüküm) ikinci söze göre verilmiştir. Yâni seferîlik mesâfesinin on sekiz fersah olduğunu esas almışlardır. *(İbn-i Âbidîn)*

FESÂD:

Bozukluk, karışıklık, fitne, anarşi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Allah'a ve Peygamberine karşı harp edenlerin ve yeryüzünde fesâd çıkarmaya çalışanların cezâsı ancak öldürülmeleri veyâ asılmaları yâhut elleriyle ayaklarının çapraz kesilmesi veya o yerden sürgün edilmeleridir. Bu cezâ onlara dünyâda bir kepâzeliktir. Âhirette ise kendilerine büyük bir azâb vardır. *(Mâide sûresi: 33)*

Fitnenin, fesâdın çoğaldığı bir zamanda ibâdet etmek, hicret ederek benim yanıma gelmek gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Ümmetim arasına fesâd yayıldığı zaman, sünnetime yapışan için yüz şehîd sevâbı vardır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

İnsanlığın ufuklarını saran fesâd karanlığı, hep şirkin, îmânsızlığın ve sevişmezliğin bir netîcesidir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Fitne, fesâd zamânında İslâmiyet'e uymak, kâfirlerle harb etmek gibidir. *(A. Nablüsî)*

Fesâdların başı İslâmiyete uymamaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Halkın işi gücü fesâd olunca, şerliler (kötüler) başlarına geçer. *(A'meş)*

FESÂHAT:

Açık ve düzgün konuşma.

Arablarda şiir, edebiyât ve belâgat ve fesâhat her şeyden ileri gidip, en güvendikleri başarıları olduğu hâlde Kur'ân-ı kerîm karşısında bir şey söyleyemediler.Kur'ân-ı kerîme böyle galebe çalamayınca, çokları insafa gelip müslüman oldu. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

FESH:

Alış-veriş veyâ başka bir akdi (sözleşmeyi) bozma veya böyle bir akdin bozulması.

Bir kimse, karşısındaki pişman olunca, satışı fesh eder geri alırsa, Allahü teâlâ onun günâhlarını affeder. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Erkek ve kadından biri mürted olunca (dinden dönünce) nikâhları fesh olur. *(Abdülganî Nablüsî, İmâm-ı Birgivî)*

FETÂNET:

Peygamberlerde bulunması lâzım olan sıfatlarından biri. Peygamberlerin; bütün insanların en akıllısı, en zekîsi ve en anlayışlısı olmaları.

Peygamberler (aleyhimüsselâm) hakkında bilinmesi vâcib olan sıfatlar beştir. Sıdk (doğruluk), Emânet (güvenilirlik), Tebliğ (Allahü teâlâdan aldıkları emir ve yasakları insanlara bildirmek), İsmet (günahsızlık) ve Fetânet. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Peygamberler güzel ahlâk sâhibidirler. Mâlâyânîden (fâidesiz iş ve sözden), insan tabiatının nefret ettiği şeylerden uzaktırlar. İnsanlar arasında asîl olmayan soydan peygamber gelmemiştir. Çünkü peygamberlerin soy zinciri, asîl ve temiz kimselerdir. Kaba, görgüsüz, aşağı tabîatlı, ahmak, geri zekâlı kimselerden peygamber gelmemiştir. Peygamberler çok akıllı ve zekî olup, fetânet sâhibidirler. *(Kâdızâde Ahmed bin Muhammed)*

FETİH SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk sekizinci sûresi.

Fetih sûresi, hicretin altıncı yılında Hudeybiye andlaşması dönüşünde Mekke ile Medîne arasında nâzil oldu (indi). Yirmi dokuz âyet-i kerîmedir. İslâmiyet'in yakında elde edeceği fethi, başarı ve zaferi müjdelediğinden Sûret-ül-Fetih denilmiştir. Sûrede; Peygamber efendimiz ve mü'minler için verilen ve verilecek olan nîmetler, münâfıkların ve müşriklerin uğrayacağı azâb hatırlatılmakta ve cihâddan geri kalanlar ve daha başka konular anlatılmaktadır.

Allahü teâlâ Fetih sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Habîbim) ***biz seni mü'minlerin*** (İnananların) ***îmânına, kâfirlerin*** (inkar edenlerin, inanmayanların) ***küfrüne*** (inkârına) ***şâhid, mü'minleri Cennetle müjdeleyici, kâfirleri de Cehennem ateşi ile korkutucu olarak gönderdik.*** *(Âyet: 8)*

Kim Allah'a ve peygamberine îmân etmezse, inanmazsa, muhakkak ki biz o kâfirler için pek şiddetli bir azab hazırladık. *(Âyet: 13)*

Kim Fetih sûresini okursa, sanki Mekke'nin fethinde Resûlullah ile berâber bulunmuş gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Kâdı Beydâvî)*

Ramazan'ın birinci gecesi kim namazda, Fetih sûresini okursa, Allahü teâlâ o kimseyi bütün sene korur. *(Hadîs-i şerîf-Rûh-ul-Beyân)*

FETRET:

1. Aynı cinsten iki hâdise (olay) arasındaki kesinti devresi.

Peygamber efendimize sallallahü aleyhi ve sellem kırk yaşında iken ilk vahy gelerek peygamberliği bildirildi. Kırk üç yaşına kadar geçen fetret devresinde vahiy gelmedi. Fakat İsrâfil aleyhisselâm ara sıra gelip, Peygamber efendimize bâzı şeyleri öğretirdi. Bu hâl üç sene kadar sürdü. Kırk üç yaşında iken Cebrâil aleyhisselâm gelerek Müddessir sûresinin ilk âyetlerini getirdi. Böylece Peygamber efendimiz insanları dîne dâvet etmekle vazîfelendirildi. İlk vahiyle bu zaman arasına fetret devri adı verildi. *(Ahmed Cevdet Paşa, Halebî)*

2. İki peygamber veya iki hükümdâr arasında peygambersiz ve hükümdârsız geçen zaman.

Şit aleyhisselâmın vefâtından sonra insanlar bozuldu. Âdem ve Şit aleyhimesselâmın bildirdiği hükümler unutulup, terk edildi. Bu fetret döneminden sonra, hazret-i İdrîs peygamber gönderildi. Ona otuz suhuf (forma) verildi. *(Sa'lebî)*

Hazret-i Îsâ ile Peygamber efendimiz arasındaki fetret devri bin senedir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Osmanlı târihinde, Ankara savaşından sonra Yıldırım Bâyezid'in ölümü ile oğlu Çelebi Mehmed'in başa geçtiği târihler arasındaki zaman fetret devridir. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

FETVÂ:

Herhangi bir işin dîne (İslâmiyet'e) uygun olup olmadığına dâir müftî tarafından verilen cevâb.

Elini göğsüne koy! Helâl şeyde kalb sâkin olur. Harâm şeyde çarpıntı olur. Şübheye

düşersen yapma! Din adamları fetvâ verseler de yapma! *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Bir kimseye câhilâne bir sûrette fetvâ verilse, bunun günâhı, fetvâyı verene âit olur. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Fetvâ veren âlime müftî denir. Müftînin müctehid (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarabilen bir âlim) olması lâzımdır. Böyle olmayana müftî denmez, fetvâyı nakledici denir. Bunlar fetvâları meşhûr fıkıh kitablarından alırlar, müctehidlerin sözlerini bildirirler. *(İbn-i Hümâm)*

Fıkıh kitablarına uymayan fetvâlar yanlıştır. Bunlara bağlanılmaz. *(Abdurrahmân Silhetî)*

Din ilminde konuşan kimse, Allahü teâlânın kendisine; "Benim dînimde sen nasıl fetvâ verdin, nasıl söz söyledin?" suâlini sormıyacağını zannediyorsa, dinde gevşeklik etmiş olur. *(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe)*

Yetmiş imâm (âlim) şâhidlik etmeden, fetvâ vermeğe başlamadım. *(İmâm-ı Mâlik)*

Din ve dünyâ işlerinde bilmiyerek fetvâ verene melekler lânet eder. *(Hâdimî)*

FETTÂH (El-Fettâh):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kullarına hayır kapılarını, dileklerine kavuşmak istiyen kullarına kapalı kapıları açan, peygamberlerini düşmanlarının elinden kurtarıp, memleketlerin fethini müyesser (kolay) kılan; evliyâsına (sevdiği kullarına) melekûtünün (gözle görülmeyen âlemin) kapılarını açıp, kalb gözlerinden perdeyi kaldıran.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O (Allahü teâlâ) ***Fettâh'tır. Alîm'dir.*** *(Sebe' sûresi: 26)*

FEVÂİT:

Kasten, bilerek terketmekle olmayıp, dînin kabûl ettiği herhangi bir sebeble, özürle kaçırılmış farz veya vâcib namazlar. Fâitenin çoğuludur. *(Bkz. Fâite)*

FEY':

Dönmek. Muhârebe bittikten sonra, kâfirlerden zorla veya harp yapılmadan sulh yoluyla alınan mal.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Allah'ın, (fethedilen diğer kâfir) ***memleketlerin ahâlisinden Peygamberine verdiği fey'; Allah'a, Peygamberine, hısımlarına*** (Resûlullah'ın akrabâsı olan Hâşim, Muttaliboğullarına)***, yetimlere*** (babaları ölmüş fakir müslüman çocuklarına)***, yoksullara*** (ihtiyâç sâhibi müslümanlara)***, yolda kalanlara âiddir. Tâ ki*** (bu mallar) ***içinizden*** (yalnız) ***zenginler arasında elden ele dolaşmasın*** (fakirler bundan mahrum edilmesin)***. Peygamber size ne getirdiyse*** (ne emrettiyse) ***onu alın, size ne yasak etdiyse ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azâbı*** (Peygambere muhâlefet edenlere karşı) ***çetindir*** (pek şiddetlidir)***.*** *(Haşr sûresi: 7)*

Fedek arâzisi, sulh (barış) ile alındığı için o da fey' idi. Düşman tarafından hediye olarak gönderilen mallar da Resûlullah efendimiz için fey' olup, O'nun tasarrufunda (idâresinde) idi. Dilediği gibi harcardı. *(Ebû Ubeyd bin Sellâm)*

Harâc (gayr-i müslim vatandaşlardan alınan vergi) ve cizye de (gayr-i müslim vatandaşların hür ve mükellef olan erkeklerinden, seneden seneye alınan vergi) fey'dir. *(İmâm-ı Ebû Yûsuf)*

Fey-i Zevâl:

Güneş, gün ortasında (Nısf-ün-nehârda), tam tepeye gelince görülen en kısa gölge uzunluğu.

Asr-ı evvelin vakti; bir şeyin gölgesinin boyu, fey-i zevâl artı kendi boyu olunca başlar. Asr-ı sâninin vakti, bir şeyin gölgesi, fey-i zevâl artı kendi boyunun iki misli olunca başlar. Asr-ı evvel, İmâm-ı Ebû Yûsuf ile İmâm-ı Muhammed'e göre, Asr-ı sânî İmâm-ı A'zam'a göre ikindinin başladığı vakittir. *(İbn-i Hümâm, Ahmed Ziyâ Bey)*

FEYLESOF:

Beğendiği düşüncelerini hakîkat olarak anlatıp, yaldızlı, heyecanlı sözlerle inandırmaya çalışan kimse. Felsefeci.

Feylesoflar nakle değil akla inanırlar. Din bilgilerini fen bilgileri ile isbat eden mü'minlere Hukemâ denir. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

İspanya fâciâsı olmasaydı, feylesof İbnü'r-Rüşd'ün ve İbn-i Hazm'ın bozuk fikirleri belki din ve îmân hâlini alıp dünyâya yayılacak, bugünkü hazin levha yüzlerce sene önce meydana çıkacaktı. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Âhiret azâbı hakkında peygamberlerin sözbirliği var iken, feylesofların sözlerine îtibâr olunmaz. Bu azâb aklî değil, hissîdir (bizzat tadılacak şekildedir). *(İmâm-ı Rabbânî)*

FEYZ:

Akma. Peygamber efendimizin mübârek kalbinden, evliyânın kalbleri vâsıtasıyle akıp gelen mânevî bilgiler.

Din büyüklerinin yanına boş olarak gelmelidir ki, dolmuş (faydalanmış) olarak dönülebilsin. Onların acıması, ihsânda bulunması için, boş olduğunu bildirmek lâzımdır. Böylece feyz yolu açılır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir kimse âlimlerin sohbetinde bulunur fakat onlara hürmet etmezse, ilâhî feyz ve bereketlerden mahrum kalır ve âlimlerdeki nûrlar kendinde görünmez. *(Ebû Ali Sekafî)*

Kendisinden ilim öğrendiği zâtta, ayıp ve kusur arayan, onun ilminden, feyz ve bereketinden faydalanamaz. *(Abdullah binMenâzil)*

Evliyâ mezarlarını ziyâret ederek, feyz vermeleri için yalvar. Fâtiha ve salevât okuyup sevâblarını mübârek rûhlarına göndererek onları Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için vesîle yap. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Gelince feyz ü ihsânın, günâhkâr kimseye bir an,
Onun râhı (yolu) dü-âlemde (dünyâ ve âhirette) selâmet yâ Resûlallah!

(Yaman Dede)

FIKH (Fıkıh):

Bilmek, anlamak. İslâmiyet'i bilmek. Dinde yapılması ve sakınılması lâzım gelen işleri bildiren ilim.

İbâdetlerin en kıymetlisi, fıkıh ilmini öğrenmek ve öğretmektir. *(Hadîs-i şerîf-Mecmûa-i Zühdiyye)*

Allahü teâlâya fıkıhtan daha üstün bir şeyle ibâdet edilmedi. Muhakkak ki, bir tek fıkıh âlimi, şeytan üzerine bin âbidden daha şiddetlidir. Her şeyin bir direği vardır. Bu dînin direği de fıkıhtır. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Fıkıh ilmini öğrenmek, her müslümanın üzerine farzdır. Ey müslümanlar, öğrenin veya öğretin ve fıkıh öğrenin de câhil olarak ölmeyin. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-üd-Dünyâ ved-Dîn)*

Fıkhın bânîsi (kurucusu) Ebû Hanîfe'dir (İmâm-ı a'zam). Fıkhın dörtte üçü ona âittir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Fıkıh ilmi dört büyük kola ayrılır: 1) İbâdât: Namaz, oruç gibi ibâdetler. 2) Münâkehât: Evlenme ve boşanma ile ilgili hususlar. 3) Muâmelât: Alış-veriş, kirâ, şirketler vb. 4) Ukûbât: Cezâlar. *(Ahmed Zühdî Efendi)*

Fıkhın ibâdât kısmını kısaca öğrenmek her müslümana farzdır. Münâkehât ve muâmelât kısımlarını öğrenmek farz-ı kifâyedir. Başına gelenlerin öğrenmesi farz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Fıkıh bilgisi, ekmek su gibi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Fıkıh Usûlü:

Fıkıh bilgilerinin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nâsıl çıkarıldığını öğreten ilim. *(Bkz. Usûl-i Fıkıh, Fıkıh)*

FIRKA:

Cemâat, topluluk, bölük, grup.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey Peygamberim! Dinde fırka fırka ayrılanlarla senin hiç bir ilgin yoktur. Onların cezâlarını Allahü teâlâ verecektir. Kıyâmet günü Allahü teâlâ, dünyâda işlediklerini onlara hatırlatacaktır. *(En'âm sûresi: 159)*

Benî İsrâil, yetmiş bir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehennem'e gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ (hıristiyanlar) ***da yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmiş biri Cehennem'e gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmiş üç kısma ayrılır. Bunlardan yetmiş ikisi Cehennem'e gidip, yalnız bir fırkası kurtulur. Cehennem'den kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Doğru yol Ehl-i sünnet yoludur.Peygamber efendimiz ve Eshâbının gittiği doğru yol, Ehl-i sünnet âlimlerinin gösterdiği yoldur. Zamanla yanlış fırkalar unutuldu. Şimdi, İslâm memleketlerinin çoğu bu doğru fırkadadır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Fırka-i Dâlle:

Âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere kendi görüş ve akıllarına göre mânâ vererek, doğru yoldan ayrılıp dalâlete (yanlış ve bozuk yollara) sapmış fırkalardan her biri.

Fırka-i dâlleden hiç kimseye evliyâlık kemâlleri (üstünlükleri), mânevî yüksek hâller, tasavvuf zevkleri verilmemiştir. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Fırka-i dâllenin ortaya çıkmasının sebebi Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere yanlış mânâ vermeleridir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Fırka-i Nâciye:

Kurtuluş fırkası. Cehennem'den kurtulacağı bildirilen fırka. İslâm dîninde doğru îtikâd üzere olanlar. Peygamber efendimiz ve Eshâbının ve bu büyüklere tâbi olan Ehl-i sünnet âlimlerinin yolunda bulunanlar *(Bkz. Ehl-i Sünnet ve Cemâat).*

Ey mü'minler! Ehl-i sünnet ve cemâat denilen fırka-i nâciyenin yoluna sarılınız! Çünkü, Allahü teâlânın yardımı, koruması ve saâdete ulaştırması, yalnız bu yolda bulunanlar içindir. Allahü teâlânın gadabı ve azâbı, bu fırkadan ayrılanlar içindir. *(Seyyid Ahmed Tahtâvî)*

Hadîs-i şerîfte, müslümanların yetmiş üç fırkaya ayrılacakları bildirildi. Bu yetmiş üç fırkadan herbiri kendilerinin fırka-i nâciye olduklarını söylemektedir... Hâlbuki fırka-i nâciyenin alâmetini, işâretini Peygamber efendimiz şöyle bildirmektedir: ***"Bu fırkada olanlar, benim ve Eshâbımın gittiği yolda bulunanlardır."*** İslâmiyet'in sâhibi kendini söyledikten sonra, Eshâb-ı kirâmı da söylemesine lüzûm olmadığı hâlde, bunları da

söylemesi; "Benim yolum, Eshâbımın gittiği yoldur. Fırka-i nâciyenin yolu, yalnız Eshâbımın gittiği yoldur" demektir. Eshâb-ı kirâmın yolunda giden, hiç şüphe yok ki, Ehl-i sünnet ve cemâat fırkasıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FISK:

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymama, isyân, günâh.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ size îmânı sevdirdi, onu kalbinize yerleştirdi ve size; küfrü, fısk olan işleri ve isyânı çirkin gösterdi. *(Hücurât sûresi: 7)*

Bir müslümanın evlâdı ibâdet edince kazandığı sevâb kadar, babasına da verilir. Bir kimse, çocuğuna fısk, günâh öğretirse, bu çocuk ne kadar günâh işlerse, babasına da o kadar günâh yazılır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Her işte nefsin arzularına uymak, nefse tapınmak olur. Nefsine uyan, küfre veya bid'ate, dinden olmayan bir işin içine yâhut fıska düşer. *(Muhammed Hâdimî)*

FITR BAYRAMI:

Müslümanların iki dînî bayramından birisi olan Ramazan bayramı.

Fıtr bayramında, bayram namazından önce tatlı (hurma veya şeker) yemek, gusül abdesti almak, misvâk kullanmak (dişleri fırçalamak), en yeni elbisesini giymek, fıtrayı namazdan önce vermek, yolda yavaşça tekbir söylemek müstehabdır (dînen iyi ve güzel işlerdir). *(İbrâhim Halebî)*

FITRA:

Fitre; ihtiyâcı olan eşyâdan ve borçlarından fazla olarak nisab (dinde zenginlik ölçüsü) miktârı malı, parası olan her hür müslümanın Ramazan bayramının birinci günü sabahı fakirlere vermekle yükümlü oldukları belli miktardaki buğday veya arpa yahut hurma veya kuru üzüm veya kıymetleri kadar altın veya gümüş. Buna sadaka-i fıtr veya fitre de denir. *(Bkz. Sadaka-i Fıtr)*

Fıtra olarak 1750 gr buğday veya buğday unu veya 3500 gr arpa veya bu miktar hurma veya kuru üzüm verilir. Bunların kendisi verilebildiği gibi, kıymeti kadar altın veya gümüş de verilebilir. Buğday, un vermek gücü olursa bunların kıymeti kadar ekmek verilebilir. Ekmek verirken, ağırlığına değil, parasına, kıymetine bakılır. Hanefîde kıymeti çok olanı, Şâfiîde buğday vermek efdaldir, daha iyidir. *(Tahtâvî)*

Fıtra, Ramazân-ı şerîfte veya Ramazan'dan önce veya bayramdan sonra da verilebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Misâfir olanın da fıtra vermesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebinde zevc (koca), zevcenin (hanımın) fıtrasını kendi mülkünden onun izni olmadan vermesi câizdir. Yine zevc, zevcesinin ve evinde olanların fıtralarını izinleri olmadan karıştırıp verebileceği gibi, toplamı kadar buğdayı veya değeri olan altını bir defâda ölçüp bir veya birkaç fakire verebilir. Fakat ayrı ayrı hazırlayıp sonra karıştırması veya ayrı ayrı vermesi ihtiyatlı olur. *(İbn-i Âbidîn)*

FITRAT:

1. Hilkat, yaratılış.

El, ayak, göz, kulak, dil ve diğer âzâlar (organlar); kalbin emrinde ve hizmetindedir. Bu âzâlarda kalb dilediği gibi tasarruf eder (bunları kullanır) ve onları istediği yöne yöneltir. Bu âzâlar, fıtraten kalbe itâate (uymaya) mecbûrdur. Ona aslâ karşı gelip, isyân etmezler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. İslâmiyet'e elverişli yaratılış.

Bütün çocuklar, fıtrat üzere dünyâya gelir. Bunları sonra anaları, babaları hıristiyan, yahûdî ve mecûsî yapar. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

3. Peygamberlerin sünneti.

On şey fıtrattandır: Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvâk kullanmak, mazmaza (ağızı yıkamak), ***istinşak*** (suyu burnuna çekmek), ***tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, kasıkları temizlemek, su ile istincâ*** (önden ve arkadan çıkan necâseti temizlemek). *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî)*

Fıtratullah:

Allahü teâlânın dîni, İslâmiyet.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

O hâlde (Ey Resûlüm!) ***yüzünü hanîf*** (muvahhid olarak yâni tevhîd inancı üzere olduğun hâlde) ***dîne, fıtratullaha çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yarattığı bu dîni değiştirmeye kimsenin gücü yetmez. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu*** (hak dînin İslâm olduğunu) ***bilmezler.*** *(Rûm sûresi: 30)*

FİDYE:

Bir şeyin yerine geçmek üzere verilen bedel.

1. Çok yaşlı ve hasta olan kimsenin tutamadığı oruç, ölüm hastalığına yakalananın kılamadığı namaz, vefât etmiş kimsenin namaz ve oruç borçları için ve hacda, ihramlının hastalık özründen dolayı ihramın bâzı yasaklarını işlemesine karşılık vermesi gereken bedel.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O, size farz kılınan oruç, sayılı günlerdir. O günlerde sizden kim hasta, yâhut seferde olur da iftâr ederse, tutamadığı günler sayısınca sıhhat bulduğu ve râhat ettiği başka günlerde oruç tutar. Fazla ihtiyarlık ve devamlı hastalık gibi sebeplerle oruç tutmaya güç getiremeyenler üzerine bir yoksul doyuracak kadar fidye vermek lâzımdır. Bununla berâber kim fidyeyi çok verir, yâhut hem oruç tutar, hem de fidye verirse, onun için daha hayırlı olur. Size seferde (yolculukta) ***oruç bozmak ve yaşlı hâlinizde fidye vermek izni verilmişken, yine oruç tutsanız hakkınızda hayırlıdır, eğer orucun fazîletini bilirseniz.*** *(Bekara sûresi: 184)*

Bir kimseyi namaz ve oruç borcundan kurtarmak için yapılan muâmeleye iskat denir. Her günlük oruç ve her vakit namaza karşılık verilmesi gereken fidye bir fıtradır. Hacda ihramlının işlediği yasak sebebiyle vermesi gereken fidye ya oruç, ya sadaka, yahut nüsuktur. Oruç fidyesi üç gün oruç tutmaktır, sadaka fidyesi, altı fakire birer fıtra (meselâ 1750 gr buğday) vermektir, nüsuk fidyesi ise, kurban kesmektir. *(İbn-i Âbidîn)*

İhtiyar olup, ölünceye kadar Ramazan veya kazâya kalmış oruçlarını tutamıyacak kimse ve iyi olmasından ümîd kesilen hasta gizli yemelidir.Zengin ise, her gün için bir fıtra yâni beşyüz yirmi dirhem (bin yedi yüz elli gram) buğday veya un veya kıymeti kadar altın veya gümüş para, bir veya bir kaç fakire fidye olarak verir. Ramazanın başında veya sonunda toptan hepsi bir fakire de verilebilir. Fidye verdikten sonra kuvvetlenirse, Ramazan oruçlarını ve kazâ oruçlarını tutar. Fidye vermeden ölürse, ıskat yapılması için vasiyet eder. Fakir ise, fidye vermez. Duâ eder. *(İbn-i Âbidîn)*

Namaz ve oruç borçlarının iskâtı (düşürülmesi) için vasiyet eden meyyitin (ölünün) velîsi yâni mîrâsını yerine sarf için vasiyet ettiği vasîsi, vasîsi yoksa vârisi (mîrascısı), mîrâsın üçte birinden, herbir vakit namaz için, vitr namazı için ve kazâ edilmesi lâzım olan bir günlük oruç için birer fıtra meselâ bin yedi yüz elli gram) buğdayı fakirlere (veya fakirlerin

vekillerine) fidye olarak sadaka verir. *(Tahtâvî)*

2. Bir kimsenin harpte esirlikten kurtulması için verilen bedel (para, mal).

Hanefî mezhebinde, esirler fidye karşılığında salıverilmez. Fakat İmâm-ı Muhammed'e göre, müslümanların mal ve paraya ihtiyaçları varsa, fidye karşılığında serbest bırakılabilir. *(İbn-i Hümâm)*

FÎL SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz beşinci sûresi.

Fîl sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Beş âyet-i kerîmedir. Sûreye, Kâbe'yi yıkmak isteyen Yemen vâlisi Ebrehe'nin, arasında fillerin de bulunduğu bir orduyla hücûmunu anlattığı için, Sûret-ül-Fîl denilmiştir. Sûrede, İslâmiyet'ten önce de kutsal sayılan Kâbe-i muazzamaya karşı girişilen bir saldırının fecî âkıbeti anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Fîl sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Resûlüm!) ***Rabbinin, fil sâhiblerine neler ettiğini görmedin mi? O, bunların hîlelerini boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine bölük bölük kuşlar gönderdi. Ki bunlar, onlara*** (fil sâhiblerine) ***pişkin tuğladan*** (yapılmış) ***taşlar atıyordu. Derken*** (Allahü teâlâ) ***onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi.*** *(Âyet: 1-5)*

FİNÂ:

Şehir kenarı, büyük mezarlıklar (fabrika, mektep, kışlalar) ve kasabadakilerin harman yapmak, hayvan koşturmak, eğlenmek için devamlı kullandıkları yerler.

Finâ ve kasabadakilerin kullandıkları deniz ve göl kısımları şehirden sayılır. Seferî sayılmak için buraları da aşmak lâzımdır. Finâ iki yüz metreden daha uzakta ise, veya arada tarla varsa şehirden sayılmaz. Böyle köyleri aşmak lâzım değildir. Yalnız finâyı aşmakla seferî olunur. Finâ büyük şehirlerde ikiyüz metreden uzak olunca da şehirden sayılır. *(İbn-i Âbidîn)*

FİRÂSET:

Allahü teâlânın, mü'minlere ihsân ettiği işlerin iç yüzüne vâkıf olma kuvveti.

Mü'minin firâsetinden korkunuz. Zîrâ o, Allahü teâlânın nûru ile bakar. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, Taberânî)*

Mürşid-i kâmiller (rehber zâtlar), firâsetleri ile talebenin kâbiliyetini anlarlar. *(Abdullah Ensârî)*

Harama bakmaktan gözünü muhâfaza edenin, kendini nefsin arzularına kapılmaktan koruyanın, sünnete uyarak zâhirini (dışını) süsleyenin, helâl lokma yemeyi alışkanlık edinenin firâseti şaşmaz. *(Şah Şücâ Kirmânî)*

Firâset, îmân kuvvetinden doğar. Kimin îmânı daha kuvvetli ise o nisbette firâseti keskin yâni isâbetli ve doğru olur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

FİRDEVS CENNETİ:

Sekiz Cennet'in altıncısı.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Hakîkaten îmân edip de iyi amel ve harekette bulunanlar (var ya), ***onların konakları da Firdevs Cenneti'dir.*** *(Kehf sûresi: 107)*

Cennet'te yukarıya doğru birbirlerinin üstünde bulunmak sûretiyle yüz derece ve mertebe vardır. Genişlikleri de çok fazladır. Firdevs, makam bakımından en âlâsıdır. Cennet'in dört nehri olan bal, süt, su, şarap (Cennet şarabı) ***Firdevs'ten akar ve o***

Firdevs'in üstünde arş-ı âlâ vardır. Öyle ise Allahü teâlâdan Cennet'i istediğiniz zaman, Firdevs'i isteyiniz. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Dünyâda alçak gönüllü olanlara müjdeler olsun; kıyâmet günü onlar kürsî sâhibleridir. Dünyâda ara bulup barıştıranlara müjdeler olsun; kıyâmette Firdevs Cenneti'ne onlar vâris olacaklardır. *(Hazret-i Îsâ)*

FÎSEBÎLİLLÂH:

Allah yolunda. Bir işin karşılıksız, sâdece Allahü teâlânın rızâsı için yapıldığını ifâde eden bir tâbir.

FİTNE:

Ayrılık, karışıklık, kargaşa; insanı hak ve hakîkatten saptıracak şey. İnsanları sıkıntıya, belâya düşüren, müslümanların zararına sebeb olan iş. Düşmanlığa sebeb olan şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

... Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür... *(Bekara sûresi: 191)*

Kıyâmet kopmadan önce, her yeri fitneler kaplıyacak. Fitnelerin zulmeti, ortalığı karanlık gece gibi yapacak. O zaman evinden mü'min olarak çıkan kimse, akşama kâfir olarak evine dönecek. Akşam mü'min olarak evine gelen, sabaha kâfir olarak çıkacak. O zaman oturmak, ayakta kalmaktan hayırlıdır. Yürüyen koşandan daha iyidir. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed İbni Hanbel)*

Fitne uykudadır, uyandırana Allah lânet etsin! *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Zamânımız fitne zamânıdır ve yakındır ki, fitneler dünyâyı sarar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Fitne çıkaran âlimden ve câhil âbidden (çok ibâdet edenden) sakınınız. Bunların hâline meftûn olan (gönlünü kaptıran) için ikisi de fitnedir. Hem de çok tehlikelidir. *(İmâm-ı Şa'bî)*

FİYAT:

Değer, kıymet. Bir malın piyasa değeri. Satan ile alan arasında uyuşulan, anlaşılan kıymet.

Bir kimse bakkala fiyat söyleyerek bin liradan üç kilo patetes tart dese, bakkal da bir şey söylemeden tartsa, satış yapılmış olur. *(İbn-i Âbidîn)*

FUDÛL:

İhtiyâçtan fazla, lüzumsuz ve boş şeyler.

Fudûl olan şeyleri kullanmak, tahrîmen mekrûh, farza mâni olursa haram, yâni büyük günâh olur. *(Abdullah Mûsulî)*

Zarûrî lâzım olanları bırakıp, fudûllerle uğraşmak, kıymetli ömrü faydasız şeylere harc etmek olur. Hadîs-i şerîfte; ***"Allahü teâlânın bir kulunu sevmemesinin alâmeti, onun mâlâyânî*** (faydasız şeyler) ***ile vakit geçirmesidir"*** buyruldu. Dinde zarûrî olan bilgiler o kadar çoktur ki, insan fudûl ile uğraşmaya vakit bulamaz. Her şeyden önce îtikâdı düzeltmek lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

FUHŞ (Fuhuş):

Çirkin söz. İş ve ayb şeyler. Çirkin olan işleri başkalarına açık kelimelerle anlatmak.

Hayâ îmândandır, fuhuş söylemek cefâdandır. Îmân Cennet'e, cefâ Cehennem'e götürür. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Fuhuş insanın lekesi, hayâ zînetidir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Fuhuş söyleyenlerin Cennet'e girmeleri haramdır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Ebiddünyâ)*

On şey, son nefeste îmânsız gitmeğe sebeb olur: 1)Allahü teâlânın emirlerini ve

yasaklarını öğrenmemek, 2) Îmânını Ehl-i sünnet îtikâdına göre düzeltmemek, 3) Dünyâ malına, rütbesine düşkün olmak, 4)İnsanlara, hayvanlara, kendine zulmetmek, eziyet etmek, 5)Allahü teâlâya şükür ve iyilik edenlere teşekkür etmemek, 6)Îmânsız olmaktan korkmamak, 7)Beş vakit namazı vaktinde kılmamak, 8)Fâiz alıp vermek, 9)Dînine bağlı müslümanları aşağı görmek. Bunlara gerici gibi sözler söylemek, 10)Fuhş sözleri, yazıları ve resimleri söylemek, yazmak, yapmak. *(İmâm-ı Birgivî)*

Fuhuş sözleri, yazıları ve resimleri söylemek, yazmak ve yapmak son nefeste îmânsız gitmeye sebeb olur. *(Hamza Efendi)*

Cimâ ve abdest bozmak gibi çirkin olan işleri başkalarına açık kelimelerle anlatmak fuhuştur, harama yakın mekrûhtur. Bunları söylemek hayâyı, utanmayı giderir. Edebli ve sâlih olan, fuhuş söylemeye mecbûr olunca, açık mânâları başka olan kelimelerle anlatır. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde, cimâ için dokunmak anlamına gelen lems kelimesi buyurulmuştur. *(Abdülganî Nablüsî)*

FUHŞİYÂT:

Çirkin, ayb şeyler, sözler. *(Bkz. Fuhş)*

FUKAHÂ:

Fıkıh âlimleri. Fakîhin çokluk şekli. *(Bkz. Fakîh)*

Fukahâ-i Seb'a:

Medîne'de yetişen yedi büyük fakîh (âlim).

Medîne-i münevverede yetişen fukahâ-i seb'a şunlardır: Sa'îd bin Müseyyib, Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr-i Sıddîk, Urve bin Zübeyr, Hârice bin Zeyd, Ebû Seleme bin Abdurrahmân bin Avf, Ubeydullah bin Utbe ve Ebû Eyyûb Süleymân (r.anhüm). *(Ahmed Nâim Efendi)*

FUKARÂ-YI SÂBİRÎN:

Dilenmeyip sabreden ve şerî'ate (İslâmiyet'e) uyan fakirler.

Fukarâ-yı sâbirîn ve agniyâ-yı şâkirîn (şükreden zenginler)den hangisinin efdal (daha üstün) olduğu ihtilâflıdır. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, fakirliği ihtiyâr (tercih) etmişti. "***Rabbim beni doyuruyor, içiriyor***" buyururdu. Fakirlik, ibâdete ve hizmete mâni olursa, taât (ibâdet) yapmağa kuvvet kazanmak için zengin olmak efdâldir, daha iyidir. Böyle zenginlik büyük nîmettir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

FURKÂN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi beşinci sûresi.

Furkân sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yetmiş yedi âyet-i kerîmedir. Hakkı bâtıldan ayıran mânâsına Kur'ân-ı kerîmin isimlerinden olan ve birinci âyet-i kerîmede geçen Furkân kelimesi, sûreye isim olmuştur. Sûrede; Kur'ân-ı kerîmin gönderilmesinin hikmetleri, müşriklerin (Allahü teâlâya ortak koşanların) Kur'ân-ı kerîm ve Resûl-i ekremin karşısındaki inatçı tutumları, Allahü teâlânın kudret ve azameti (büyüklüğü, ululuğu), peygamberlik, kıyâmet hâlleri, hâlis mü'minlerin özellikleri anlatılmaktadır. *(Kurtubî, Taberî)*

Allahü teâlâ Furkân sûresinde meâlen buyuruyor ki:

İnsanı sudan yaratarak soy-sop veren Allah'tır. *(Âyet: 54)*

Kim Furkân sûresini okursa, geleceği şüphesiz ve muhakkak olan kıyâmet gününde,Allahü teâlâya mü'min olarak kavuşur ve hesâbsız olarak Cennet'e girer. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

FUSSİLET SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk birinci sûresi. Secde sûresi ve Hâ mîm de denir.

Fussilet sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli dört âyet-i kerîmedir. Üçüncü âyet-i kerîmede, açıklandı mânâsına olan Fussilet kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; Kur'ân-ı kerîme inanmayan müşriklerin (puta tapanların) lâyık oldukları cezâlar, geçmişteki inkârcı kavimlerin başlarına gelen musîbetler, Allahü teâlânın varlığı ve birliği, Kur'ân-ı kerîmin indirilişindeki hikmetler, müslümanların ahlâkı, dünyâ ve âhiret mertebeleri anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Râzî)*

Allahü teâlâ Fussilet sûresinde meâlen buyuruyor ki:

O Kur'ân'a hiç bir taraftan değişiklik gelmez. Çünkü O'nu, her işi hikmetli ve Mahmûd olan indirmiştir. *(Âyet: 42)*

Kim Fussilet sûresini okursa, Allahü teâlâ her harfine on sevâb verir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

FÜCÛR:

Günâh işlemek.

Yalandan sakının, o fücûr ile berâberdir ve her ikisi de Cehennem'dedir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

Fücûr sâhibleri dünyâ lezzetlerine düşkün olur. İslâmiyet'in ve aklın beğenmediği taşkınlıkları yapar. Yimekte, içmekte ve evlenmekte dinde mekruhlara ve haramlara sapar. Çirkin, kötü işlerden zevk alır. *(Ali bin Emrullah)*

FÜLÛS:

Altın ve gümüşten olmayan mâdenî paralar, pul. Fels'in çoğulu. *(Bkz. Fels)*

Değerini, kıymetini kayb eden fülûslar kıymetlerinden ödenir. *(İmâm Ebû Yûsuf)*

FÜRÛ':

Dal, asıldan türeyen. Fer'in çokluk şeklidir.

1. Fıkıh ilminde (İslâm hukûkunda) çocuklar, torunlar ve onların çocukları.

Mîrâs hukûkunda Zevil-erham denilen akrabâlar on sınıftır. Birinci sınıfı ölenin fürû'u olup şunlardır: Kızının çocukları ve oğlunun kızının çocukları ve bunların çocuklarıdır. *(M. Mevkûfâtî)*

2. Ahkâm-ı şer'iyye yâni İslâm dîninde ibâdet, münâkehât (nikâh, boşanma, nafaka), muâmelât (alış-veriş, ticâret, kirâlama v.b) ve ukûbâtla (cezâlarla) ilgili hükümler.

Müctehid denilen büyük âlimlerin birbirlerinden ayrılmaları yalnız dînin fürû'undadır. Usûl-i dinde yâni îtikâd ve îmân (inanç) bilgilerinde hiç ayrılıkları yoktur. *(Şehristânî)*

FÜTÜVVET:

Cömertlik. Başkasını, kendisine tercih etmek. Başkalarının işlerini düzeltmeye çalışmak ve faydasına koşmak. Fütüvvetin başka değişik târifleri de yapılmıştır. Bunlardan bâzıları şöyledir: Kendi nefsinde başkasının üzerine bir meziyet, üstünlük görmemek. Hatâlarını îtirâf edenleri affetmek, hiç kimseye şahsî düşmanlık beslememek. Ahlâk güzelliği.

Dostların aybını örtmesi, bilhassa, düşmanlarının başına gelen belâlara sevinmekten sakınması fütüvvetin îcâblarından, gereklerindendir. *(Er-Riyâdü't-Tasavvufiyye)*

Fütüvvetin en üstünü, kemâli, kâinâtın efendisi, cezâ gününün şefâatçısı, sevgili Peygamberimize mahsûstur ki; o günde herkesin, "Nefsim! Nefsim!.." diyerek kendi hâlleriyle meşgûl ve telâş içinde oldukları o dehşetli günde; ***"Ümmetim! Ümmetim!"*** niyâzını, şefâat kapılarının anahtarı yapacak ve kalblerin mahşer korkusuyla müthiş bir

ızdırap içinde titrediği o vakitte, aslâ kendisini düşünmiyerek, ümmetinin başları üstüne himâye kanatlarını açacak ve bütün mahşer meydanını fütüvvet gölgesinin himâyesine alacaktır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

G

GABEN:

Aldatma, aldanma, alıcı ve satıcıdan birinin diğerini aldatması.

Gaben-i Fâhiş:

Piyasadaki en yüksek satılandan altın ve gümüşte % 2,5 ve daha fazlasına, urûzda yâni ölçülüp tartılan ve taşınabilen mallarda % 5, hayvan için % 10, binâ için % 20'den, ibâdet konularında lâzım olan şeylerde de piyasadaki fiyatından iki misli fazla olan aldanmalar.

Bâyi' (satıcı), bu mala, şu kadar lira veren oldu deyip, satsa, sonra gaben-i fâhiş olduğu ve başkası, o kadar lira vermediği anlaşılsa, müşteri (alıcı) bey'i (satışı, alış-verişi) fesh edebilir, bozabilir. *(Mecelle)*

Yolculukta, su, gaben-i fahişle satılırsa veya piyasa fiyatı ile alacak fazla parası yok ise, namazını teyemmüm ile kılması câiz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Gaben-i Yesîr:

Az aldanma veya az aldatma.

GADAB (Gazab):

1. Hiddet, öfke, kızgınlık.

Gadab, şeytanın vesvesesinden hâsıl olur. Şeytan, ateşten yaratılmıştır. Ateş, su ile söndürülür. Gadaba gelince, abdest alınız. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı için gadabını giderirse, Allah da, ondan azâbını def eder, giderir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Gadaba gelen bir kimse, dilediğini yapmaya gücü yettiği hâlde, yumuşak davranırsa, Allahü teâlâ onun kalbini, emniyet, güven ve îmân ile doldurur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Gadab kanın hareketinin artmasından (tansiyonun artmasından) meydana gelir. Allah için gadaba gelmek iyidir, dîne olan gayretindendir. *(Ali bin Emrullah)*

Gadabının peşinden hilm eden, yumuşak davranan kimseyi Hak teâlâ sever. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Gadab, insanın içinden dışına doğru çıkar. Hüzün ise, dışından içine doğru işler. Gadabdan güç ve intikam hırsı, hüzünden ise, dert ve hastalık doğar. *(Rıslân ed-Dımeşkî)*

Ey oğlum! İnsanlara kızmaktan çok sakın. Yoksa sana da kızarlar. Boş iş ve sözlerden sakın, sonra aşağılanırsın. *(Ca'fer-i Sâdık)*

2. Allahü teâlânın, emrine karşı gelen kullarından intikam almak istemesi.

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki:

Bir yudum şarab içene, Allahü teâlâ üç gün gazab eder. (Yâni buna tövbe etmedikçe, üç gün içindeki iyiliklerine sevab verilmez ve günahları affedilmez. Üç gün içinde ölürse îmânsız gitmesinden korkulur. Bir kadeh içene Allahü teâlâ kırk gün gadab eder.)

Yalan yere yemin ederek, birinin malını alan kimse, kıyâmet günü Allahü teâlâyı gadablı görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Seâdet-i Ebediyye)*

Allahü teâlâ iyilik ve kötülük yapmayı çeşitli sebeblerle hatırlatmaktadır. Merhamet ettiği

kulları kötülük yapmak irâde edince, isteyince O irâde etmez ve yaratmaz. İyilik yapmak irâde ettikleri zaman O da irâde eder ve yaratır. Böyle kullardan hep iyilik meydana gelir. Gadab ettiği düşmanlarının kötü irâdelerinin, isteklerinin yaratılmasını O da irâde eder ve yaratır. Bu kötü kullar, iyilik yapmak irâde etmedikleri için bunlardan hep fenâlık meydana gelir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

GADR:

1. Verdiği sözde durmamak.

Gadr eden kimse, kıyâmet günü kötü bir şekilde cezâsını görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Dört şey münâfıklık (müslümanları aldatmak için müslüman görünmek) ***alâmetidir*** (işâretidir)***: Emânet olunana hıyânet etmek*** (emânet edilen şeyi kötüye kullanmak, ona zarar vermek), ***yalan söylemek, va'dini*** (verdiği sözü) ***bozmak ve ahdine*** (sözleşmesine) ***gadr etmek, mahkemede doğruyu söylememek.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Din kitaplarının hepsi, gadrden sakındıran yazılarla doludur. Gadr ekseriyâ mal ve ikbâl (yükselme, mevkı) hırsı ve istek sebebiyle olur. Her ne sûretle olursa olsun, hepsi dinde zemmedilmiş, kötülenmiştir. *(Ahmed Rıf'at)*

2. Zulüm, haksızlık.

Allahü teâlâ kıyâmet günü bir adamı bütün insanlar arasında hesâba çeker ve aleyhindeki doksan dokuz defterini ortaya kor. Allahü teâlâ; "Bu günâhlardan, kabûl etmediğin ve meleklerin sana fazla yazdığı husûsunda bir diyeceğin var mı?" diye sorar. Adam; "Hayır yâ Rabbî! Bir diyeceğim yok; hepsi benim yaptığım günâhlardır" der. Allahü teâlâ; "Bunlara karşı öne süreceğin mâzeretin (özürün) var mı?" diye sorar. Adam; "Hayır yok yâ Rabbî! Bir mâzeretim, bir îtirâzım, bahanem ve bir diyeceğim yok" der. Allahü teâlâ; "Hayır, dediğin gibi değil. Bizim nezdimizde (nazarımızda, yanımızda) senin bir sevâbın vardır. Bugün zulüm yok" buyurur ve iki parmak eninde ve boyunda bir kâğıt çıkarılır. Burada; "Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Resûlühû" dediği yazılıdır. Kâğıdı gören adam; "Yâ Rabbî! Şu doksan dokuz defter karşısında bu kağıdın ne kıymeti var?" der. Allahü teâlâ; "Hayır sen bugün gadre uğramazsın" buyurur ve doksan dokuz defter terâzinin bir gözüne, Kelime-i şehâdetin yazılı olduğu iki satırlık kâğıd da terâzinin öbür gözüne konur ve şehâdet kelimesinin yazılı olduğu kâğıt, doksan dokuz defterden ağır gelir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

GADÎR-İ HUM HADÎSİ:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye giden yol üzerindeki Gadîr-i Hum denilen vâdide buyurduğu hadîs-i şerîf.

Peygamber efendimiz Hudeybiye andlaşması veya Vedâ haccı dönüşünde Eshâb-ı kirâmla (arkadaşlarıyla) birlikte Gadîr-i Hum denilen mevkiye geldiklerinde istirâhat edip, namaz kıldıktan sonra hutbe okudu ve; ***"Ben de insanım. Bir gün ecelim gelecek. Size Allah'ın kitâbını*** (Kur'ân-ı kerîm) v***e Ehl-i Beytimi*** (ev halkımı) ***bırakıyorum. Kur'ân-ı kerîmin gösterdiği yola sarılınız! Ehl-i Beytimin kıymetini biliniz"*** buyurdu. ***"Ey insanlar! Siz ne üzerine şehâdet edersiniz?"*** diye sordu. "Allahü teâlâdan başka ilâh bulunmadığına, Muhammed aleyhisselâmın da Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet ederiz" dediler. Peygamber efendimiz; ***"Sizin velîniz kimdir?"*** diye sorunca; "Bizim velîmiz Allahü teâlâ ve Resûlüdür" dediler. Peygamber efendimiz; ***"Ey insanlar! Ben size kendi cânınızdan evlâ değil miyim"*** diye sorunca; "Evet yâ Resûlallah!" dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; ***"Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır*** (beni seven ve yardımcı bilen kimse, Ali'yi de yardımcı bilsin)***. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et!"*** buyurarak duâ etti. Peygamber efendimiz Gadîr-i Hum

mevkiinde buyurduğu için, Gadîr-i Hum hadîsi denildi. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim, Ahmed bin Hanbel)*

Hazret-i Ali'yi seviyoruz deyip, Eshâb-ı kirâmın geri kalanına söğen kimseler, Gadîr-i Hum hadîsini ileri sürerek halîfeliğin hazret-i Ali'nin hakkı olduğunu, Ebû Bekr, Ömer ve Osman (r.anhüm) tarafından haksızlıkla gasb edildiğini ileri sürmeleri doğru değildir. *(Abdullah-ı Süveydî)*

GAFFÂR (El-Gaffâr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Günah, kusur ve kabahatları çok bağışlayan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Şüphe yok ki ben, tövbe eden, îmân edip sâlih (iyi) ***amel işleyen, sonra da hak yolda sebât gösteren ve buna devâm eden kimseyi Gaffârım.*** *(Tâhâ sûresi: 82)*

Allahü teâlâ Gaffâr'dır. O, güzel işleri açığa çıkarıp, günâh ve kötülükleri örtendir. Kullarının kabahatlerini başkalarının gözünden saklayan, kalbe gelen kötü düşüncelerden dolayı kulları sorumlu tutmayıp, affedendir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsı(güzel isimleri) vardır. Bu isimleri de, kendi zâtı gibi ezelîdir yâni başlangıcı yoktur. Bu doksan dokuz isminin arasında bulunan ve bulunmayan Müntekim ve Şedîd-ül-ikâb gibi isimlerinden dolayı yedi Cehennem'i yarattı. Rahman ve Rahîm ve Gaffâr ve Latîf ve Raûf gibi isimlerinden dolayı sekiz Cennet'i yarattı. Cehennem'e ve Cennet'e gitmeğe sebeb olacak şeyleri ezelde ayırt etti. Çok merhâmetli olduğu için, bunları kullarına bildirdi. *(Hâdimî)*

Cumâ namazından sonra yüz defâ el-Gaffâr ism-i şerîfini söyleyen, Allahü teâlânın af ve mağfiretine kavuşur. *(Yûsuf Nebhânî)*

GÂFİL:

Gaflette olan. Allahü teâlâyı, emir ve yasaklarını unutan kimse.

Gâfiller arasında Allahü teâlâyı anan, gâziler arasında muhârebe eden kimse gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Kelâm-ı Seyyid-il-Arab vel-Acem)*

Bütün kötülüklerin başı, kalbin Allahü teâlâdan gâfil olmasıdır. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

Dünyâ, uyuyan kimsenin rüyâsı gibidir. Devâmı olmayan nîmetin ne safâsı(hoşluğu, güzelliği) olur? Bir kere düşün ki, dün sende bulunan nîmetler, bugün gidince, rüyâ görmüş kimseden ne farkın var?Allahü teâlâdan gâfil olanlar o kadar çoktur ki, bunlar dünyâ hayâtından gâfil değildirler. Allahü teâlâya ibâdette o kadar çok uyuyan vardır ki, dünyâ işlerinde uyumazlar. *(İmâm-ı Mâverdî)*

Gâfil olma, kıl namazı çün seâdet tâcıdır,
Sen namazı şöyle bil ki, mü'minin mîrâcıdır.

(Lâ Edrî)

Mü'min gâfil olmadıkça çok gülmez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

GAFLET:

Nefsin arzularına uyarak, Allahü teâlâyı, emir ve yasaklarını unutma hâli.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***Onları iş bitirildiği*** (hesâb görüldüğü) ***zamanın dehşeti ile korkut. Onlar hâlâ gaflet içindedirler. Onlar îmân etmiyorlar.*** *(Meryem sûresi: 39)*

Ey insanlar! Ölmeden önce gafleti bırakın, Allahü teâlâya dönün. Tövbe istiğfâr ederek

Allah'a kulluk edin. Sizi oyalayıcı işleriniz çoğalmadan yararlı işler yapmağa gayret edin. Allahü teâlâyı çok çok anın. Rabbinizin rızâsını kazanmaya çalışın. Böyle yaparsanız, rızkınız bol olur. Kazancınız çoğalır. Yardım görürsünüz ve eksikleriniz tamamlanır. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i İbn-i Mâce)*

Dört şey kişinin nasîbsizliğinden ve gafletindendir: Gözlerin ağlamaması, kalbin katılaşması, hayalperest ve aç gözlü olmak. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Gaflet, insana gurûr getirir, helâke yaklaştırır. *(Hazret-i Ali)*

İnsana zarârı en şiddetli olan şeyin ne olduğunu bilmek istedim. Anladım ki, bu gaflettir. Gafletin insana yaptığı zarârı Cehennem ateşi yapmaz. Yâ Rabbî! Bizleri gaflet uykusundan uyandır. Lütûf ve keremin ile bu duâmı kabûl eyle. *(Bâyezîd-i Bistâmî)*

Ömrünü boş geçirme, nefsine kuvvet verme,
Uyan! Gaflet eyleme yalvar güzel Allah'a.

Günâhın çok olsa da O'ndan ümidi kesme,
Afvı, keremi boldur, yalvar güzel Allah'a.

(İbrâhim Tennûrî)

GAFÛR (El-Gafûr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kulların günâh, ayıb ve hatâlarını pek çok örtüp, bağışlayan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Bir kimse, zulüm (günâh) i***şleyip, sonra tövbe eder, sâlih*** (iyi) ***amel işlerse, Allahü teâlâ tövbesini elbette kabûl eder. Muhakkak ki Allahü teâlâ, Gafûrdur, Rahîmdir*** (çok merhâmetlidir)**.** *(Mâide sûresi: 39)*

Şüphe yok ki, Allahü teâlâ Gafûr'dur, Rahîm'dir. *(Tegâbün sûresi: 14)*

(Ey Habîbim!) ***Kavmine de ki: "Ey günah işlemekle nefslerine karşı haddi aşmış kullarım! Allahü teâlânın rahmetinden ümid kesmeyiniz! Allahü teâlâ bütün kulları affeder. O Gafûr'dur, Rahîm'dir.*** *(Zümer sûresi: 53)*

El-Gafûr ism-i şerîfini söyleyenin son nefeste Kelime-i tevhîdi söylemesi ve ölümü kolay olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

GAMÂRÂ:

Yahûdîlerin Tevrât'tan sonra mukaddes kitab saydıklarıTalmûd'un kısımlarından biri. Talmûd; Mişnâ ve Gamârâ olmak üzere iki kısımdır.

Yahûdî inanışına göre, Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma Tûr dağında Tevrât kitabını (yazılı emirleri) verdiği gibi, bâzı ilimleri yâni sözlü emirleri de bildirdi. Mûsâ aleyhisselâm bu ilimleri Hârûn, Yûşâ ve El-Yesa'a aleyhimüsselâm bildirdi. Bunlar da kendilerinden sonra gelen peygamberlere bildirdiler. Bu bilgiler nesilden nesile yâni hahamlardan hahamlara rivâyet edildi. M.Ö. 538 ve M.S. 70 yıllarında Mişnâ adı verilen çeşitli kitablar yazıldı. Zamanla bu kitablara şahsî görüşler karıştı. Böylece pekçok rivâyetler ve kitablar ortaya çıktı. Nihâyet mîlâdî ikinci asırda bütün kitabları içinde toplayan meşhûr Mişnâ, Tannaim denilen hahamlar tarafından yazıldı. Amoraim (Îzahçılar) denilen hahamlar da Gamârâ kitabını toplayıp ortaya koydular. Daha sonra Mişnâ ve Gamârâ'ya birlikte Talmûd adı verildi. *(Müslümanlık ve Hıristiyanlık)*

GAMÛS YEMÎNİ:

Geçmişteki bir hâdise için, bile bile yalan söyleyerek, yemîn etmek. *(Bkz. Yemin)*

Gamûs, günâha ve Cehennem'e sokucu yemindir. Büyük günâhtır. Pişmân olunca tövbe istigfâr edilir. Keffâret verilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

GANÎ (El-Ganî):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Hiçbir zamanda, hiçbir mekânda, hiçbir hâlde, hiçbir şeye muhtâc olmayan. Allahü teâlâya, hiçbir şekilde başkasına muhtaç olmayan mânâsına Ganiy-yi mutlak da denir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O'na bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) ***Beyti*** (Kâbe-i muazzamayı) ***hac*** (ve ziyâret) ***etmesi, Allahü teâlânın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim küfrederse, şüphesiz ki Allahü teâlâ âlemlerden ganîdir.*** *(Âl-i imrân sûresi: 97)*

Rabbin herşeyden ganîdir ve rahmet sâhibidir. Eğer dilerse (ey müşrikler) ***sizi giderir*** (ortadan kaldırır), ***arkanızdan da yerinize dileyeceğini getirir. Nitekim sizi de başka başka bir kavmin neslinden peydâ etmiştir.*** *(En'âm sûresi: 133)*

Ey benim kullarım! Şüphesiz siz bana hiçbir zarar veremezsiniz ve bana hiçbir fayda sağlayamazsınız. Ben bunlardan münezzeh ve berîyim. Ben, ganîy-yi mutlakım siz de fakîr-i mutlaksınız, mutlak muhtaçsınız. *(Hadîs-i kudsî, Hilyet-ül-Evliyâ)*

Allahü teâlâ ganîdir. İnsanlara acıdığı için, onlara ihsânı olarak emir ve yasaklarını bildirmiştir. Emirlerin ve yasakların faydaları insanlaradır. Allahü teâlâya faydası yoktur. Allahü teâlânın bunlara ihtiyâcı yoktur. Allahü teâlâ Ganiy-yi mutlaktır. Ne kendine, ne sıfatlarına, ne de fiillerine hiçbir sûretle, hiçbir şey lâzım değildir. *(Ahmed Fârûkî)*

Hastalık veya bir musîbet geldiğinde el-Ganîyyü ism-i şerîfi okunduğunda, Allahü teâlâ âfiyet verir ve o belâdan muhâfaza eder. *(Yûsuf Nebhânî)*

GANÎMET:

Harpte düşmandan zorla alınan mal.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Şimdi elde ettiğiniz ganîmetten helâl ve hoş olarak yiyin. *(Enfâl sûresi: 69)*

Ganîmetler bana helâl kılındı. Benden önce hiç kimseye helâl kılınmadı. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî-Müslim)*

Düşmandan alınan ganîmet, dâr-ül-İslâm'a (İslâm memleketine) getirilince, askerin hakkı olur. Fakat, taksim edilmeden önce mülk olmaz. Ganîmetin beşte biri beytülmâle (hazîneye) verilir. Geri kalanı askere dağıtılır. *(İbn-i Âbidîn)*

GARÂMET:

Borçlanılan şeyi ödeme. Bir çeşit vergi.

Müslümanların, hıristiyanlara ve yahûdîlere yapmakla yükümlü oldukları muâmele şekli, bizzat Resûlullah efendimizin, bütün müslümanlara hitâben yazdırdığı şu mektûbda açıkça bildirilmiştir. Mektûbun tercümesinin bir kısmı şöyledir:

Bu yazı, Abdullah oğlu Muhammed'in, bütün hıristiyanlara verdiği sözü bildirmek için yazılmıştır... Müslüman olmayan herkes, benim himâyem (korumam) ***altındadır. Hıristiyan manastırlarının*** (kiliselerinin) ***hiçbir tarafını yıkmayın. Bunların kiliselerinden mal alınıp, müslüman mescidleri için kullanılmasın. Ticâret yapmayan ve ancak ibâdet ile meşgûl olan kimselerden, her nerede olursa olsunlar, garâmet almayın...*** *(Feridun Bey-Mecmûa-i Münşeât-üs-Salâtîn)*

GARAZ:

1. Kin, içinden düşmanlık yapmak.

2. Gâye, maksad, arzu, dilek, istek.

Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yok, reh-i ışkında fenâdan gayrı

(Fuzûlî)

(Ey sevgili! senin bulunduğun yerde, benim belâdan başka bir kazancım yoktur. Aşkının yolunda, yok olmaktan başka bir maksat, gâye taşımıyorum.)

GARER:

Tehlike, zarar. Sonu belli olmayan şüphe ihtimâli olan satış.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem garer bulunan satışı, yasak etmiştir. Bu sebeble yakalanmadan önce, balığı, havadaki kuşu, kaçıp, kayıp olan hayvanı satmak bâtıldır. Hattâ sonra gelip müşteriye teslim edilse yine satış geçerlilik kazanmaz. *(M. Ebû Zühre)*

GARÎB:

1. Yabancı, memleketinden uzakta bulunan, kimsesiz.

Garîb hastalanır, dört yanına bakınır da, tanıdık bir kimse göremezse, Allah onun geçmiş günâhlarını affeder. *(Hadîs-i şerîf-Deylemî)*

Dünyâda garîb veya yolcu gibi ol ve kendini ölmüş say. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Garîbler azdır. Onları sevmeyenler çoktur. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

En garîb ve muhtac olduğun gün, kabre konduğun gündür. *(Ebû Zer Gıfârî)*

Gariblere merhamet etmek Resûlullah efendimizin sünnetidir. Nerede bir garip görsen ona olan merhametinden dolayı gözyaşların akmalıdır. *(Ahmed Yesevî)*

GASB:

Başkasının malını izinsiz (rızâsı olmaksızın) zorla elinden almak. Malı alana gâsıb, alınan mala mağsûb denir.

Gasb, haram olduğu gibi, gasbedilen malı; hediye, sadaka, ücret olarak almak, kirâ ile kullanmak da haramdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Bir müslüman ölüp geriye gasb edilmiş bir mal bıraksa, vârislerin bu malı, parayı alması helâl olmaz. Vârislerin bu malı sâhibine, eğer sâhibi bilinmiyorsa fakîrlere vermesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

GASÎL-ÜL MELÂİKE:

Melekler tarafından yıkanan; Eshâb-ı kirâmdan Uhud harbinde şehîd olan ve cenâzesini meleklerin yıkadığı Peygamber efendimiz tarafından müjdelenen Eshâb-ı kirâmdan Hanzala hazretleri. (Âdem aleyhisselâmı da melekler yıkamıştır.)

Hanzala'ya Gasîl-ül melâike lakabı verilme hâdisesi şöyle olmuştur:

HanzalaUhud gazâsına çıkılacağı gece evlenmişti. O gecenin sonuna doğru Peygamber efendimizin harb haberini alınca, boy abdesti alma fırsatı bulamadan Uhud harbine katıldı ve şehîd oldu. Harb sonrası Medîne'ye dönüldüğünde, hanımı, Hanzala'yı sorunca, Resûlullah efendimiz şehîd olduğunu bildirdi. Hanımı tekrar: "Yâ Resûlallah! O, boy abdesti almadan harbe katılmıştı, bulunup yıkansın" deyince, Peygamber efendimiz; ***"Sen Hanzala için hiç merak etme. Ben Hanzala'yı rahmet suları ile melekler tarafından yıkanırken gördüm"*** buyurdu. *(İbn-ül-Esîr, İbn-i Hacer)*

GASL:

Yıkamak, yıkanmak. Ölünün cenâze namazı kılınmadan ve kefenlenmeden önce teneşir tahtası üzerinde, ayakları kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatırıp, göbeğinden dizlerine kadar bir örtü ile kapatılarak yıkanması.

Âdem aleyhisselâm vefât edince, melekler Cennet'ten hanût ve kefen getirdiler. Su ve sedir yaprağı ile gasl ettiler. Üçüncüsünde kâfûr koydular. Üç kefen ile kefenlediler. Namazını kıldılar. Lahd (mezârın içinde kıble tarafının biraz açılması) yaptılar. Defnettiler. Sonra çocuklarına dönerek, ey âdemoğulları! Ölülerinize böyle yapınız!" dediler. *(Sa'lebî, Nişâncızâde, Mirhaund)*

Meyyiti gasletmek, kefenlemek, cenâze namazı kılmak farz-ı kifâyedir (bir kısım müslümanların yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden düşen farz). *(İbn-i Âbidîn)*

GÂŞİYE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen sekizinci sûresi.

Gâşiye sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Yirmi altı âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen Gâşiye kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede kıyâmet ve âhirete âit haberler bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs-Taberî)*

Allahü teâlâ Gâşiye sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Cennet'te yüksek sedirler ve tahtlar vardır. *(Âyet: 13)*

Kim Gâşiye sûresini okursa, Allahü teâlâ (kıyâmet gününde) ***onun hesâbını kolay eyler.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

GAVS:

Yardım eden. Evliyâ arasında kullara yardımla vazîfelendirilen velî zât.

Muhyiddîn-i Arabî'ye göre gavs, medâr kutbudur. İmâm-ı Rabbânî hazretlerine göre ise, medâr kutbundan ayrı ve daha yüksek olup, ona yardım edicidir. Bu sebeble, medâr kutbu birçok işlerinde ondan yardım bekler. Ebdâl makamlarına getirilecek evliyâyı seçmekte bunun rolü vardır. *(Bkz. Kutb) (S.Abdülhakîm Arvâsî)*

Gavs-ı A'zam:

Büyük gavs (yardımcı). Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin lakabı.

Gavs-üs-Sakaleyn:

İnsanlara ve cinlere yardım eden büyük velî Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin lakabı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, tasavvufta Gavs derecesine ulaşmıştır. İnsanlara ve cinlere yardım etmesi ve imdatlarına yetişmesi sebebiyle Gavs-üs-sakaleyn ve Gavs-ül-a'zam lakablarıyla meşhûr olmuştur. *(Şâh-ı Nakşibend)*

GAVUR:

Müslüman olmayan, îmânsız. *(Bkz. Kâfir)*

GAYB:

Hazır olmama, gizli kalma. Hazır olmayan gizli kalan, görünmeyen.

1. Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde bildirilmeyen, his organları, tecrübe ve hesâb ile anlaşılmayan gizli şeyler.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Gaybları ancak Allahü teâlâ bilir. O'ndan başka kimse bilemez. *(En'âm sûresi: 59)*

Gayb olan şeyler beştir. Onları yalnız Allahü teâlâ bilir. Ana rahminde olanı, yarın ne olacağını, ne zaman yağmur yağacağını, nerede ve ne zaman öleceğini, kıyâmetin ne

zaman kopacağını. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî-Müslim)*

2. Akıl ve his (duyu) organları ile bilinemeyip, ancak peygamberlerin haber vermesi ile bilinen, Allahü teâlânın sıfatları, âhiret günü, öldükten sonra dirilmek, canlıların mahşer yerinde toplanması, hesab vermeleri v.b şeyler.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Onlar gayba îmân ederler. *(Bekara sûresi: 3)*

Gaybları bilen yalnız O'dur (Allahü teâlâdır). ***Bildiği gizli şeylerden dilediği kadarını yalnız peygamberlerinden istediğine açıklar.*** *(Cin sûresi: 26)*

3. Mahlukların bir kısmının bilip, diğer kısmının bilmediği şeyler.

Cinlerin hâlleri, yaşayışları, insanlar için gaybdır. Uzak yerlerdeki şeylerin durumları cinler için gayb olmadığı hâlde, insanlar için gaybdır. Bundan dolayı bâzı kimseler, cinlerin gaybı bildiğini iddiâ etmişlerdir. Hâlbuki onlar, görmediklerini değil, gördükleri şeyi bilirler. Eğer cinler gaybı bilselerdi, Süleymân aleyhisselâm onları çalıştırırken, vefât ettiğinde, onun vefâtını da bilirlerdi. Hâlbuki bilememişlerdir. Yine semâlardaki (göklerdeki) şeyler, semâ ehline (meleklere) göre gayb olmadığı hâlde, insanlara gaybdır. Aynı şekilde doğudaki şeyler de batıdakilere göre gaybdır. Bu kısım gayb bâzan vahy ve ilhâm ile, bâzan aradan perdelerin kaldırılması veya bunların şeffaflaştırılması sûretiyle bilinir. Perdelerin kaldırılması şeklindeki bilme, mûcize ve kerâmet kâbilinden olsa bile, gaybı bilme değil, gördüğünü bilmektir. *(Senâullah Pânî Pütî)*

Kâhinlere, falcılara inanmamalıdır. Gaybı, gizli, bilinmeyen şeyleri bunlara sormamalıdır. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

GAYBET:

Tasavvufta, kalbin kendisine gelen mânâlarla meşgul ve onlara dalmış olarak, kendisinden ve halkın işlerinden, etrâfında olan şeylerden habersiz olması.

Gaybet hâlindeki kimse, hissini ve şuurunu kaybeder. Kalbi, kendisine gelen feyzler ve ilhâmlar, mânevî ilimler ile meşgûl olur. Rebi' bin Heysem bir gün İbn-i Mes'ûd'un (r.anh) huzûruna giderken, bir demirci dükkanının önünden geçiyordu. Körüğün ağzında kızarmış bir demir gördü ve cehennemliklerin Cehennem ateşindeki hâllerini hatırlayıp kendisini bir gaybet hâli kapladı. Kendinden geçip yere düştü. *(Abdülkerîm Kuşeyrî)*

GAYRET:

Bir kimseden fâidesi bulunmayan, zararlı olan bir şeyin ayrılmasını istemek, böyle şeyleri reddetmek, kabûl etmemek.

Allahü teâlâ mü'min kuluna gayret eder. Mü'min de mü'mine gayret eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Malını; haramda, zulümde, İslâmiyet'i yıkmada, bid'atleri ve günâhları yaymakta kullananın malının yok olmasını istemek de hased olmaz din gayreti olur. *(Muhammed Hâdimî)*

İlmini; mal, mevkî ele geçirmek, günâh işlemek için kullanan din adamından ilmin gitmesini istemek gayret olur. *(Hâdimî)*

Gayret-i İlâhiyye:

Allahü teâlânın kullarından beğenmediği hallerin ayrılmasını istemesi, böyle şeylere rızâ göstermemesi.

Önceki ümmetlerde kibir sâhibi birisi, eteklerini yerde sürüyerek yürürdü. Gayret-i

ilâhiyyeye dokunarak, yer bunu yuttu. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Yûsuf aleyhisselâmın şerbetçiye; "Sultanın yanında benim ismimi söyle" demesi gayret-i ilâhiyyeye dokunarak birkaç sene zindanda kalmasına sebeb oldu. *(Muhammed Hâdimî)*

Dâvûd aleyhisselâm, duâ ederken; "Yâ Rabbî! Evlâdlarımdan bir kaçının namaz kılmadığı hiçbir gece yoktur ve oruç tutmadığı hiçbir gün geçmemiştir" demişti. Dâvûd aleyhisselâmın bu sözü gayret-i ilâhiyyeye dokundu ve Allahü teâlâ; "Ben dilemeseydim, kuvvet ve imkân vermeseydim, bunların hiçbiri yapılamazdı" buyurdu. *(Muhammed Hâdimî)*

GAYR-İ MEŞRÛ:

İslâmiyet'e uygun olmayan iş ve hareketler.

Kadın da, erkek de para kazanmak için haram işlememeli ve hiçbir namazı kaçırmamalıdır. Ezelde ayrılmış olan rızık değişmez. Aynı rızık helâlden isteyene helâl yoldan, haramdan isteyene haram yoldan gelir. Gayr-i meşrû yoldan kazanan; hem büyük günâhları işlemiş olur, hem de kazandıklarının hayrını, bereketini görmez. *(Muhammed Rebhâmî)*

Gayr-i meşrû hayat yaşayanlarda frengi ve belsoğukluğu gibi pek çok zührevî hastalıklar görülmektedir. *(Fâideli Bilgiler)*

GAYR-I MÜEKKED SÜNNET:

Müekked olmayan sünnet.

Resûlullah efendimizin bâzan yapıp, bâzan yapmadığı ibâdet ve tâatler. *(Bkz. Sünnet)*

GAYR-İ MÜSLİM:

Müslüman olmayan.

Gayr-i müslimlerin yüzüne karşı; "Yâ kâfir!" demek günâhtır. Çünkü onlar kendilerini kâfir bilmiyor ve kâfir denilince inciniyorlar. *(Alâüddîn Haskefî)*

Müslüman olsun, gayr-i müslim olsun hiçbir insanın malına, canına ve ırzına, nâmusuna dokunmak câiz (uygun) değildir. *(Muhammed Hâdimî)*

GAYÛR:

Gayreti çok olan. Kötülük ve çirkinlikleri şiddetle reddeden. *(Bkz. Gayret)*

Resûlullah efendimiz bir defâsında Ensâra (Medîneli müslümanlara) buyurdu ki: ***"Reîsinizin sözünü işitiniz!O çok gayûrdur. Ben ondan daha çok gayûrum. Allahü teâlâ, benden daha gayûrdur."*** *(Berîka)*

GAZÂ:

İnsanların İslâmiyet'i işitmeleri, müslüman olmakla şereflenmeleri yâhut müslümanların dînine, vatanına ve nâmusuna tecâvüz eden düşmanı kovmaları için yapılan muhârebe.

Kim evinde oturduğu hâlde Allah yolunda mal infak ederse, (harcarsa), ***onun her dirheminin*** (4.8 gram gümüş) ***karşılığında yedi yüz dirhem vardır. Bizzât Allah yolunda gazâya gider ve bu yolda da infakta*** (harcamada) ***bulunursa, onun her dirhemine karşılık yedi yüz bin dirhem vardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Tergîb-ül-İbâd)*

Denizde cihâd edenin karadakine üstünlüğü, on gazâ yapmak kadardır. *(Hadîs-i şerîf-Tergîb-ül-İbâd)*

Gazâ Ordusu:

Allahü teâlânın rızâsı için O'nun dînini yaymak, din, nâmus ve vatanı korumak için düşmanla savaşan müslüman askerler.

Gazâ ordusu, duâ ordusuna muhtaçtır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

GAZAVÂT:

Gazâ kelimesinin çoğulu. *(Bkz. Gazâ)*

GAZAB:

Hiddet, öfke, kızgınlık. *(Bkz. Gadab)*

GÂZİ:

Allahü teâlânın dînini yaymak, din, nâmus ve vatanına saldıran düşmanı kovmak için savaştıktan sonra geri dönen müslüman. *(Bkz. Mücâhid)*

Bir gâziye veya mücâhide yardım edeni, Cenâb-ı Hak mahşerde (gölge olmayan günde) ***gölgelendirir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tergîb-ül-İbâd)*

Ey mes'ûd ve bahtiyâr kardeşim! Amel ve ibâdet, niyet ile olur. Kâfirlere karşı savaşa giderken, önce niyeti düzeltmelidir. Ancak, bundan sonra sevâb kazanılır. Muhârebeye (savaşa) gitmekten maksad; Allahü teâlânın ismini, dînini yaymak ve yükseltmek, din düşmanlarını zayıflatmak ve bozguna uğratmak olmalıdır; adam öldürmek, can yakmak niyeti ile cihâda gitmemelidir. Gazâdan selâmetle çıkan gâzi olur, mücâhid olur. Ölen, hâlis şehîd olup, en büyük sevâblara, nîmetlere kavuşur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

GIBTA:

İmrenmek. Kişinin, başkasında bulunan iyi bir şeyin ondan gitmesini istemeyip, benzerinin kendisinde de bulunmasını istemesi.

İki şeyden birine kavuşan insana gıbta etmek yerinde olur. Allahü teâlâ bir kimseye İslâm ilimlerini ihsân eder. Bu da, her hareketini bilgisine uygun yapar. İkincisi, Allahü teâlâ, birine çok mal verir. Bu kimse de malını, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği yerlere harcar. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Gıbta güzel bir huydur. İslâmiyet'in ahkâmına yâni farzları yapmağa ve haramlardan sakınmağa riâyet eden, gözeten sâlih (iyi) kimseye gıbta etmek gerekir. Dünyâ nîmetleri için gıbta etmek tenzîhen mekrûh olur. *(Ebû Sa'îd Muhammed Hâdimî)*

GILMAN:

Allahü teâlânın Cennet'tekilere hizmet için nûrdan yarattığı hizmetçiler.

Güler yüzlü ve tatlı dilli olan gılmanlar, Cennet'te oturanlara hizmette en ufak bir kusur etmezler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kabrimiz îmân ile pürnûr kıl,
Mûnis-i Gılmân ile hem hûr kıl.

(Süleymân Çelebi)

GINÂ:

1. Şarkı, tegannî, müzik perdelerine uygun ses; çalgı ile birlikte şarkı, müzik. Tegannî de denir.

Gınâ, kalbde nifâk (münâfıklık) ***hâsıl eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Gınâ, kalbi karartır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Âbidîn)*

Gınânın haram olduğunu bütün âlimler söz birliği ile bildirmişlerdir. İsrâ sûresinin altmış dördüncü âyetinin gınâyı haram ettiğini bildiren âlimler vardır. Gınânın haram olduğunda ihtilâf yoktur. *(Abdullah Dehlevî)*

Gınâ, bala ve şekere karıştırılmış zehir gibidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Gınâ haram olduğundan, bir şarkıcıya, ne güzel söyledin veya herhangi bir teganniye iyi diyenin küfründen, îmânının gitmesinden korkulur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Zenginlik.

Gınâ sâhibine tevâzû edenin, yâni zengine zenginliği için alçalanın dîninin üçte ikisi gider. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî)*

Asıl gınâ kalb zenginliğidir, mal zenginliği değil. *(Hadîs-i şerîf-Mesnevî)*

Gınâ ehlinin ve dünyâya bağlananların sohbeti öldürücü zehirdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

GÎBET (Gıybet):

Bir kimsenin, yüzüne karşı söylendiği zaman hoşlanmayacağı, kalbinin kırılacağı bir sözünü, hâlini veya hareketini, arkasından, bulunmadığı yerde söylemek, hareketiyle göstermek veya îmâ etmek. Dedi-kodu.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Birbirinizi gıybet etmeyiniz. Sizden herhangi biriniz (gıybet etmek sûretiyle) ***ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?*** (Böyle bir etten yemeniz size teklîf olunsa)***tiksinirsiniz. Allahü teâlâdan korkup, gıybet etmeyin. Allahü teâlâ gıybetten tövbe edenlerin tövbelerini kabul eder. O çok merhamet edicidir.*** *(Hücurât sûresi: 12)*

Resûlullah efendimiz, Eshâb-ı kirâma; "***Gıybetin ne olduğunu bilir misiniz?***" buyurdu. Eshâb-ı kirâm; "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Resûl-i ekrem; ***"Gıybet, kardeşini, arkasından hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır"*** buyurdu. Eshâb-ı kirâm; "Yâ Resûlallah! Eğer söylediğimiz şey onda varsa?" diye sordular. Peygamber efendimiz; ***"Eğer onda varsa bu söz gıybet olur. Eğer yoksa bühtân yâni iftirâ olur"*** buyurdu. *(Müslim)*

Gıybetten uzak durunuz. Çünkü gıybet zinâdan fenâdır. Zinânın tövbesi kabûl edilir. Fakat gıybet edilen helâl etmedikçe tövbesi kabûl edilmez. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn, İbn-i Ebi'd-Dünyâ)*

Kıyâmet günü bir kimsenin sevâb defteri açılır. Yâ Rabbî! Dünyâda şu ibâdetleri yapmıştım. Sahîfede bunlar yazılı değildir, der. Onlar defterlerinden silindi, gıybet ettiklerinin defterine yazıldı denir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Gıybet kanser gibidir, girdiği vücûd iflâh olmaz, kurtulmaz. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Gıybet edene sus diyene yüz şehîd sevâbı vardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

GÖTÜRÜ SATIŞ:

Alış-verişte bir malı tartı veya ölçü ile olmayarak toptan pazarlık sûretiyle almak veya satmak; kabala.

Satılan mal ile karşılığında verilecek mal veya para aynı cinsten değilseler ölçmeden götürü olarak toptan gösterilip verilebilir. Paket kutu içinde ölçmeden alınan şeyler, miktârı yazılı olsa bile, söylenmedikçe götürü satış demektir. *(Dâmâd)*

Bir kimse malları götürü satın alsa, ölçmeden tartmadan önce o mal üzerinde tasarruf (kullanma) hakkına sâhiptir. Meselâ on ölçektir zannıyla götürü olarak satın aldığı buğday yığını on beş ölçek gelse, fazlası yine alana âittir. *(İbn-i Âbidîn)*

GULÂT:

Taşkınlık gösteren, azgın. Sapık fırkalardan küfre varanlar.

Gulât-ı Şîa:

Allah, hazret-i Ali'ye hulûl etmiş girmiştir; hâşâ, hazret-i Ali tanrıdır diyenler. Gulât da

denir.

Hazret-i Ali'yi sevme husûsunda en çok aldanan Gulât-ı şîa, ilâhî bir parçanın imâmlara hulûl ettiğine ve onların bedenine büründüğüne inanırlar. (Hâşâ) Allahü teâlânın insan şeklinde olduğunu kabûl ederler. Rûhların bir bedenden bir bedene geçtiğini kabûl edip, kıyâmeti inkâr ederler. *(İsferâînî, Şehristânî, Bağdâdî)*

GURRE:

Düşürülen bir cenine (ana rahmindeki çocuğa) karşılık verilmesi gereken mâlî tazmînât.

Cenin hakkında gurre, köle olsun, câriye olsun onun kıymeti beş yüz dirhemdir. *(Hadîs-i şerîf-Nasb-ur-Râye)*

Bir kimse hâmile kadının karnına vurarak veya kadın ilâç ile çocuğu düşürürse, gurre vâcib olur. Gurre, erkeğin diyetinin (kâtilin vereceği para cezâsının) yirmide biridir ki beş yüz dirhem eder. Çocuk diri düşüp sonra ölürse tam diyet gerekir. *(İbn-i Âbidîn)*

Zevcinden (kocasından) izinsiz çocuk aldıran veya ilâçla veya başka sûretle ölü olarak düşüren kadının âkılesi (yardımcıları veya yardımcı olan akrabâları) diyetin yirmide biri olan beş yüz dirhem gümüşü kadının zevcine (kocasına) gurre olarak verir. Zevcin izni ile düşürürse bir şey lâzım gelmez. Gurre bir senede ödenir. *(Molla Hüsrev, M. Mevkûfâtî)*

GUSL:

Boy abdesti. Cünüb olan her kadın ve erkeğin, hayz (âdet) ve nifası (lohusalık hâli) sona eren kadınların ağzı ve burnu ile birlikte, iğne ucu kadar kuru bir yer kalmayacak şekilde, bütün bedenini yıkaması.

Kirlenince çabuk gusül abdesti alın! Çünkü (herkesin yanında bulunan) ***kirâmen kâtibîn melekleri cünüb gezen kimseden incinir.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Gusül abdesti almaya kalkan bir kimseye, üzerindeki kıl adedince (yâni pekçok) ***sevâb verilir. O kadar günâhı affolur. Cennet'teki derecesi yükselir. Guslü için ona verilecek sevâb, dünyâda bulunan her şeyden daha hayırlı olur. Allahü teâlâ meleklere, bu kuluma bakınız! Gece üşenmeden kalkıp, benim emrimi düşünerek, cünüblükten guslediyor, temizleniyor. Şâhid olunuz ki, bu kulumun günâhlarını afv ve mağfiret eyledim buyurur.*** *(Hadîs-i şerîf-Gunye)*

Namazın doğru olması için, abdestin ve guslün doğru olması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Kâfir, müslüman olunca gusl abdesti alması müstehâbdır, sevâbdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

GÜLŞENİYYE:

Evliyânın büyüklerinden İbrâhim Gülşenî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

İbrâhim Gülşenî Mısır'a yerleştikten sonra Memlûk hükümdârı Sultan Gavri (Gûrî) başta olmak üzere pek çok kimse Gülşeniyye yoluna girdiler. Gelenlerin çok olması üzerine Sultan Gavri Müeyyediyye'de bir medrese yaptırdı. İbrâhim Gülşenî oraya giderek Ehl-i sünnet îtikâdını (inancını), dînin emir ve yasaklarını anlattı. *(Muhyî Gülşenî)*

GÜNÂH:

Dinde yasak olan şeyler.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biri günâh işler veya kendine zulmeder, sonra pişmân olup, Allahü teâlâya tövbe istiğfâr ederse, Allahü teâlâyı afv ve mağfiret edici, çok merhametli bulur. *(Nisâ sûresi: 110)*

Nefse sükûnet ve kalbe ferahlık veren iş, iyi iştir. Nefsi azdıran, kalbe heyecan veren iş

günâhtır. *(Hadîs-i şerif-M. Ma'sûmiyye)*

Gizli yapılan günâhın tövbesini gizli yapınız! Açıkça işlenen günâhın tövbesini açıkça yapınız! Günâhınızı bilenlere, tövbenizi duyurunuz. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Günâh işlemekten çekinmeyen âlim, elinde meş'ale tutan köre benzer. Herkese yol gösterir, fakat kendisi göremez. *(Sâdi-i Şîrâzî)*

Günâh işlemeye devâm ettiği hâlde, günâhımın Allahü teâlâya ne zarârı var, o beni affeder demek münâfıklık alâmetidir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Günâhlar eğer zinâ etmek, içki içmek, şarkı ve çalgı âletleri dinlemek, haramlara bakmak, abdestsiz mushafa dokunmak ve bid'at îtikâdı (bozuk, yanlış inanışlar) gibi Allahü teâlânın hakkı olup, kul hakları ile ilgili değilse, onların tövbesi, pişmanlık, istiğfâr ve yalvararak Allahü teâlâdan özür dilemekle olur. Ama farzları terk etmişse, meselâ namazlarını kılmamış, oruçlarını tutmamışsa tövbe ve istiğfâr bunları kazâ ettikten sonra olur. Kul hakkı ile ilgili olanlarda, hakları sâhiblerine veya vârislerine verip helallık dilemelidir. Vârisi bilinmezse, sâhibine niyetle fakirlere sadaka olarak vermelidir. *(İmâm-ı Gazâlî, Yûsuf Sinânüddîn)*

Günâh-ı Sagîre:

Küçük günah. *(Bkz. Küçük Günah)*

Günah-ı sagîreye devâm, büyük günâha yol açar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Günâh-ı Kebîre:

Büyük günah.

Günâh-ı kebîreye devâm, küfre yol açar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

H

HABÂİS:

Kötü, alçak, pis şeyler, haramlar. Habîsin çoğulu. *(Bkz. Habîs)*

HABER:

Herhangi bir konuda alınan yazılı veya sözlü bilgi.

1. Sünnet, hadîs-i şerîf.

Şüyû bulma (herkesçe duyulma, yayılma bilinme) derecesine göre haber; ya mütevâtir (Resûlullah efendimizden, birçok kimsenin rivâyet ettiği hadîs), ya meşhûr (ilk zamanda bir kişi bildirmişken, ikinci asırda şöhret bulan hadîs), ya müstefîz (söyliyenleri üçten çok olan hadîs), ya garîb (yalnız bir kimsenin bildirdiği hadîs), yâhut da azîz (iki veya üç kimsenin naklettiği hadîs) olur. *(İmâm-ı Süyûtî)*

Her hadîs-i şerîf haberdir ancak her haber hadîs-i şerîf değildir. *(İmâm-ı Süyûtî)*

Haberde "***Tövbekârlarla sohbet edin, zîrâ onların kalbleri daha yumuşaktır"*** diye vârid olmuştur (gelmiştir). *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiînden bildirilen söz.

Haber-i Meşhûr:

Başlangıçta râvîsi (rivâyet edeni, bildireni) sınırlı iken, sonraki devirlerde, daha çok kimse tarafından nakledilen haber, hadîs-i şerîf.

Haber-i meşhûrun, hadîs-i şerîf olduğunu kabûl etmeyerek inkâr eden, bid'at sâhibi olur. *(İbn-i Kudâme)*

Haber-i Mütevâtir:

Yalan üzerinde ittifâk etmeleri (birleşmeleri) mümkün olmayan bir cemâat (topluluk) tarafından nakledilen, bildirilen haber, hadîs-i şerîf.

"Delîl getirmek dâvâcıya, yemîn etmek dâvâlıya düşer" hadîs-i şerîfi haber-i mütevâtirdir. *(Teftâzânî)*

Haber-i Vâhid:

Bir kişinin ettiği rivâyet, verdiği haber, hep bir kimse tarafınan fakat Peygamber efendimize kadar, rivâyet edenlerden (nakledenlerden) hiçbiri noksan olmayan hadîs-i şerîfler. Buna, haber-i âhad da denir.

Haber-i Vâhid, Kur'ân-ı kerîm ve meşhur sünnete aykırı olmamalıdır. *(İbn-i Melek)*

HABÎB:

Sevgili mânâsına Muhammed aleyhisselam.

Öğünmek için söylemiyorum. Allahü teâlânın habîbiyim, peygamberlerin reisiyim. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Tirmizî)*

Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlânın resûlüdür. Habîbidir. Peygamberlerin en üstünü ve sonuncusudur. Âdem aleyhisselâm Cennet'te iken, Cennet'in her yerinde ve Arş üzerinde "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" yazılı gördü. *(Abdülhâk-ı Dehlevî)*

Yâ İlâhî ol Muhammed Hakkıçün,
Ol şefâat kânı Ahmed Hakkıçün.

Afv edip isyânımız kıl rahmeti,
Ol Habîbin yüzü suyu hürmeti.

(Süleymân Çelebi)

HABÎBULLAH:

Allahü teâlânın sevgilisi manasına, Muhammed aleyhisselâm. *(Bkz. Habîb)*

Allahü teâlâyı seven Habîbullah'ı da sever. Habîbullah'ı seven O'na salevâtı çok okur, sünneti ile amel eder. *(İsmâil Fakîrullah)*

Hidâyete ermek için, Habîbullah, verdi imkân,
Habîb ne demek? Düşünse kemâlini anlar insan,
Yâ Râb! Büyük nebîdir O; köleleri olur sultan,
Bir kalbe sevgisi dolsa; eder envâr ondan feyzân (mânevî ilimler feyzler).

(M. Sıddîk bin Saîd)

HABÎR (El-Habîr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her şeyin hakîkatini, kâinâtın, varlıkların, görünen ve görünmeyen her şeyi hakkıyla bilen, hiçbir zerrenin hareketi ve hareketsizliği ilminden hâriç olmayan, nefslerin ne ile mutmain (huzurlu) ne ile huzursuz olduğundan, sükûnete kavuştuğundan her zaman haberdâr olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ indinde en yükseğiniz, O'ndan en çok korkanınızdır. Allahü teâlâ Alîm'dir (her şeyi bilendir), ***Habîr'dir.*** *(Hucurât sûresi: 13)*

HABÎS:

1. Kötü, alçak, pis, âdî, bayağı.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! (Hak yolunda) ***infâkı*** (harcamayı), ***kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız*** (mahsûllerin) ***en iyisinden yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek habîs şeyleri vermeye kalkışmayın...*** *(Bakara sûresi: 267)*

İnsanların en kötüsü, habîsliği sebebiyle kendisine ikrâm olunandır. *(Hadîs-i şerîf-Ez-Zevâcir)*

Boyun eğdirme yâ Rab bir habîse,
Şükr edeyim lütfuna her ne ise.

(Muhammed bin Receb Efendi)

2. Haram.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Yetimlere (babası veya anası ölmüş çocuklara; rüşdüne gelince) ***mallarını verin. Temizi*** (helâlı), ***habîse değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu, muhakkak büyük bir günahtır.*** *(Nisâ sûresi: 2)*

HABLULLAH:

Allahü teâlânın ipi, Kur'ân-ı kerîm veya İslâm dîni.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Hepiniz Hablullah'a sımsıkı sarılınız. *(Âl-i İmrân sûresi: 103)*

Kur'ân-ı kerîm hablullah-il-metîndir. Allahü teâlânın sağlam ipidir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

HAC:

İslâm'ın beşinci şartı. Gerekli şartları kendinde bulunduran (bülûğa ermiş yâni ergen, hür, zengin, aklı başında) her müslümanın ömründe bir defâ ihramlı (dikişsiz) bir elbise ile Mekke'ye gidip Kâbe'yi ziyâret etmesi ve Arafât denilen yerde bir miktâr durması ve bâzı vazîfeleri yerine getirmesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Azık ve binek bakımından yoluna gücü yeten her kimsenin o Beyt'i (Kâbe'yi) h***ac etmesi, insanlar üzerine Allahü teâlânın hakkıdır, farzdır.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 97)*

Hac edip de beni ziyâret etmeyen kimse, beni incitmiş olur. *(Hadîs-i şerîf-Dâre Kutnî)*

Allah'ım! Hac edeni ve onun af ve mağfiret olunmasını istediği kimseyi af ve mağfiret eyle. *(Hadîs-i şerîf-Lübâb-ül-İhyâ)*

Kadın, yanında bir mahremi olmadan hacca gidemez. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Ticâret yapmak ve hac etmek için giden bir kimsenin, hac niyeti ziyâde (fazla) ise, sevâb kazanır. Ticâret niyeti çok ise veya iki niyet eşit ise, hac sevâbı kazanamaz. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Kulun haccının kabûl olduğunun alâmeti, hacda Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanarak, dönmesi, günâha hiç yaklaşmaması, kendini hiç kimseden üstün görmemesi, ölünceye kadar dünyâya meyletmemesidir. Haccının kabûl olmadığının alâmeti de, hacdan döndüğünde evvelki hâli üzere bulunmasıdır. *(Ali Havvâs)*

Hac Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi ikinci sûresi.

Hac sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). Yetmiş sekiz âyet-i kerîmedir. Sûrede, hac ibâdetinin ilk önce İbrâhim aleyhisselâm tarafından yapıldığından ve Peygamber efendimizle

devâm ettirildiğinden bahsedildiği için Sûret-ül-Hac denilmiştir. Hac sûresinde; îmân, tevhîd, Allahü teâlânın birliği akîdesi (inancı), kıyâmetin alâmetleri ve dehşeti, öldükten sonra dirilme, Allah yolunda cihâd, hac ve kurbandan bahsedilmektedir.

Allahü teâlâ, Hac sûresinde meâlen buyuruyor ki:

O günün (kıyâmet gününün) ***zelzelesi çok büyük şeydir. O gün kadınlar memedeki çocuklarını unuturlar. Hâmile hâtunlar çocuklarını düşürürler. İnsanlar sarhoş olmuşlar sanılır. Onlar sarhoş değildir. Fakat, Allahü teâlânın azâbı çok şiddetlidir.*** *(Âyet: 1)*

Kim Hac sûresini okursa, hac yapanın hac sevâbı, ömre yapanın ömre sevâbı, gelmiş ve gelecek hac ve ömre yapanların sevâbı kadar sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Hacc-ı Asgar:

Ömre. Hac zamânı olan beş günden (Arefe günü ile dört bayram günlerinden) başka senenin her günü ihrâm (dikişsiz elbise) ile Mekke'ye gelip, Kâbe'yi tavâf (etrâfında yedi kere dolaşmak), sa'y yapmak (Safâ ve Merve tepeleri arasında gidip gelmek) ve traş olmak.

Hacc-ı Ekber:

Farz olan hac.

Hacca giden müslümanların hacı olabilmeleri için şartlarını yerine getirmeleri lâzımdır. Arefe günü Cumâ'ya rastlarsa yetmiş hac sevâbı meydana gelir. Halk arasında buna hacc-ı ekber deniliyor. Bu söz doğru değildir. Hacc-ı ekber farz olan hacdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hacc-ı İfrâd:

İhrâma girerken, yalnız hacca niyet edilerek yapılan hac. Bu haccı yapana müfrid hacı denilir.

Mekke'de oturanlar yalnız ifrâd haccı yaparlar. Hacc-ı ifrâd, fazîlet bakımından temettu' haccından aşağıdadır. *(M. Mevkûfâtî)*

Hacc-ı Kıran:

Hac ile ömreye birlikte niyet ederek ihrâm giyip, ömrenin vazîfelerini yaptıktan sonra ihrâmını (hac elbisesini) çıkarmayarak aynı elbise ile hac vazîfelerini de yapmak. Bu haccı yapana kârin hacı denilir.

Hacc-ı kıran'a niyet şöyle yapılır: "Yâ Rabbî! Ömre ile haccı berâber edâ etmeye niyet ettim. Onları bana kolaylaştır ve benden kabûl et." *(Saidüddîn Fergânî)*

Hacc-ı kıran sevâbı, hacc-ı ifrâd ve hacc-ı temettu'dan çoktur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hacc-ı Mebrûr:

Şartlarına dikkat edilerek hiç günâh işlemeden yapılan ve kabûl olan hac.

Hacc-ı mebrûr yapanın dünyâya yeni gelmiş gibi, günâhları affolur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Amellerin en hayırlısı; Allahü teâlâya îmân etmek, cihâd etmek ve hacc-ı mebrûrdur. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Hacc-ı mebrûr, kazâya kalmış farzlardan (vaktinde kılınmamış, sonraya bırakılmış namaz, oruç, zekât) ve kul haklarından başka günâhların affına sebeb olur. *(Hâdimî)*

Hacc-ı Temettû':

Hac mevsiminde (Şevvâl, Zilkâde, Zilhicce aylarında) önce ömre için niyet edilerek ihrâma girilip ömre yapıldıktan sonra memleketine dönmeyerek, yeniden ihrâma girip hac

yapmak. Bu haccı yapana mütemetti hacı denir.

Hacc-ı temettû' sevâbı ifrâd hacdan çoktur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hâccü'l-Haremeyn:

Hac farîzasını yaptıktan sonra Medîne'ye gelip kabr-i saâdeti de ziyâret eden hacı.

Çün rûz-ı ezel kısmet olmuş bize devlet
Takdîre rızâ vermeyesin buna sebeb ne

Hâccü'l-haremeynim diye dâvâlar çekersin
Ya saltanat-ı dünyâ için bunca talep ne!

(İkinci Bâyezîd Han-ı Adlî)

HACÂMAT:

Hacâmat bıçağı denilen bir âletle, vücûdun deriye yakın damarlarını keserek kan alma. Kan almaya fasd da denir.

Bütün meleklerden işittim ki, ümmetine söyle hacâmat yaptırsınlar, dediler. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Arabî ayın on yedinci veya on dokuzuncu veya yirmi birinci günleri hacâmat olunuz. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Kan aldırmak sünnettir. Peygamber efendimiz her ay hacâmat olurdu. *(Zehebî)*

HACB:

İslâm mîrâs hukûkunda bir vârisi (hisse sâhibini) diğer bir vârisin bulunmasından dolayı kısmen veya tamâmen mîrastan menetmek. Bir vârisi mîrâstan kısmen (payının azalması şekliyle) mahrûm etmeğe hacb-i noksan, mîrastan hiç alamamak şeklinde mahrûm etmeğe hacb-i hirman denir.

Erkek vârislerden oğul, baba, zevc (koca) ile kadınlardan kız, ana, zevce (hanım); yâni bu altı kimse hacb-i noksan ile payları düşebilirse de tamâmen mîrastan mahrûm olmazlar. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

HÂCE:

Müderris, hoca, efendi mânâsına ilim sâhibi kimselere verilen Farsça bir ünvan.

Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr buyurdu ki: Bütün iyi hâlleri ve buluşları bize verseler, fakat Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdını kalbimize yerleştirmeseler, hâlimi harâb, istikbâlimi (geleceğimi) karanlık bilirim. Eğer bütün harâblıkları ve çirkinlikleri verseler ve kalbimizi Ehl-i sünnet îtikâdı ile süsleseler hiç üzülmem. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hâce-i Âlem:

Âlemin, kâinâtın mürşidi, rehberi, yol göstericisi mânâsına Resûlullah efendimize mahsûs bir ünvan.

Hâce-i âlem, gelmiş ve gelecek, yaratılmış ve yaratılacak olanların en üstünü, en iyisidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hâce-i Kâinât:

Hâce-i âlem.

HÂCEGÂN YOLU:

Daha çok nübüvvet kemâlâtına (olgunluklarına, üstünlüklerine) kavuşturan Hazret-i Ebû Bekir'den gelen yolun, Yusuf-ı Hemedânî hazretlerinden îtibâren aldığı isim. Bu yol sonradan Nakşibendiyye adını almıştır.

Hâcegân yolunun büyüklerinden Abdülhâlik Goncdüvânî hazretleri vasiyetnâmesinde buyuruyor ki: Her hâlinde ilim, edeb ve takvâ üzere ol, İslâm âlimlerinin kitaplarını oku. Fıkıh ve hadîs öğren. Câhil tarîkatçılardan sakın, şöhret yapma, şöhrette âfet vardır. Arslandan kaçar gibi câhillerden kaç. Bid'at sâhibi inanışları bozuk olan sapıklar ile ve dünyâya düşkün olanlar ile arkadaşlık etme. *(Mevlânâ Sâfî)*

HACER-ÜL-ESVED:

Kâbe-i muazzamanın doğu köşesinde bir buçuk metre kadar yükseklikte bulunan ve Cennet yâkutlarından olan parlak, siyah taş.

İbrâhim aleyhisselâm ile oğlu İsmâil aleyhisselâmın birlikte Kâbe'yi inşâ ettikleri sırada, melekler taş getirerek İsmâil aleyhisselâma yardım ettiler. Sıra Hacer-ül-esvede gelince, İbrâhim aleyhisselâm; "Ey İsmâil! İyi bir taş getir ki, hacılara işâret olsun" buyurdu. İsmâil aleyhisselâm bir taş getirdi. İbrâhim aleyhisselâm; "Bundan daha iyi bir taş getir" buyurunca; Ebû Kubeys dağından; "Cebrâil aleyhisselâm, tûfanda bana bir taş emânet etti. Gel onu al!" diye bir ses işitti. Bunun üzerine Hacer-ül-esved taşı Ebû Kubeys dağından alınıp, Kâbe'deki yerine yerleştirildi. *(Azrakî)*

Hazret-i Ömer, Hacer-ül-esved taşına, karşı; "Sen bir şey yapamazsın, fakat Resûlullah'a uyarak seni öpüyorum" dedi. Hazret-i Ali bunu işitince, Resûlullah'ın "Hacer-ül-esved, kıyâmet günü insanlara şefâat eder" buyurduğunu söyledi. Hazret-i Ömer de hazret-i Ali'nin bu sözüne teşekkür etti. *(Dâvûd bin Süleymân)*

Tavâfa (Kâbe'nin etrâfında dönmeye) Hacer-ül-esvedden başlamak ve burada bitirmek sünnettir. *(Zeylâî)*

HÂCET NAMAZI:

Maddî ve mânevî bir ihtiyaca, dileğe kavuşmak niyeti ile iki ve en fazla on iki rek'at olarak kılınan namaz.

Bir kimsenin Allahü teâlâdan veya benîâdemden (insanoğlundan) ***bir hâceti olursa, tertemiz bir abdest alsın. Sonra iki rek'at hâcet namazı kılsın. Sonra Allahü teâlâya senâ*** (hamd)***da bulunsun ve Peygambere salevât getirsin...*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Tecnîs ve diğer kitaplarda, hâcet namazının yatsıdan sonra dört rek'at olarak kılınacağı ve bir hadîs-i şerîfe göre ilk rek'atta; bir fâtiha, üç âyet-el-kürsî, kalan üç rek'atin her birinde birer fâtiha, ihlâs ve muavvizeteyn okunacağı, bunlar yapılırsa, kılınan namaz Kadir gecesinde kılınmış gibi olacağı kaydedilmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

Üstâdlarımız (hocalarımız); "Biz bu hâcet namazını kıldık ve ihtiyaçlarımız, dileklerimiz görüldü" demişlerdir. *(İbn-i Âbidîn)*

HÂCI:

Hac yapan kimse. *(Bkz. Hac)*

Hanefî mezhebinde, yalnız Arafat meydanında ve müzdelife'de hâcıların iki namazı cem' etmeleri, birleştirmeleri lâzımdır. *(AbdullahMûsulî)*

Hamdan Karmat adlı bölücü, sapık Karâmita devletini kurdu. Hâcıları katl etti. Haramlara güzel sanat ismini verdiler. İslâm dîninin kötü huy, fuhş dediği ahlâksızlıklara, moral eğitimi diyerek gençleri felâkete, sefâlete sürüklediler. 983 yılında gadab-ı ilâhiyyeye yakalanıp yok oldular. *(Şehristânî, Nişancızâde)*

HÂCİS:

Kalbe (gönle) gelen ve hemen gidermek mümkün olan kötü düşünceler.

Kalbe gelen hâcisi melekler yazmaz. Hasenelere (iyi düşüncelere) sevâb yazılır.

(Abdülganî Nablüsî)

HAÇ:

Birbirini dik olarak kesen iki doğrunun meydana getirdiği, hıristiyanlık dîninin sembolü olarak kabûl edilen şekil. Buna salîb ve istavroz da denir.

İnsanların doğuştan günâhkâr olduğuna inanan hıristiyanlar, Îsâ aleyhisselâmın bu günâhlara keffâret olarak kendini fedâ ettiğini, haça gerilmek sûretiyle öldürüldüğünü kabûl ederler. Îsâ aleyhisselâma yapılan işkencenin, dolayısıyla onu kurtarmanın sembolü olarak kabûl edilen haç ile ilgili yaygın hıristiyan inanışı yanlıştır. *(Harputlu İshak Efendi)*

Kur'ân-ı kerîm, hazret-i Îsâ'nın haça gerilerek öldürülmediğini, diri olarak göğe çıkarıldığını açıkça haber vermektedir. Dîninden dönerek ufak bir menfaat karşılığı hazret-i Îsâ'yı Romalılara haber veren Yehûdâ, Allahü teâlâ tarafından Îsâ aleyhisselâmın şekline benzetildi. Romalı askerler. Yehûdâ'yı yakaladılar ve haça gerip öldürdüler. *(Rahmetullah Efendi)*

HAD:

İslâmiyet'te miktârı kesin olarak bildirilen cezâ.

Beş günah için had cezâsı vardır:Zinâ, şarab içmek, alkollü içki ile sarhoş olmak, kazf (iffetli erkek veya kadına zinâ etti diye iftirâda bulunmak), hırsızlık, yol kesicilik. *(İbn-i Âbidîn)*

Had, günâhın temizlenmesine sebeb olmaz. Günâhtan kurtulmak için ayrıca tövbe etmek de lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hadd-ı Bülûğ:

Ergenlik çağı; cünüp olup, gusül abdesti almaya başlama zamânı. *(Bkz. Sinn-ı Bülûg)*

Hadd-i Kazf:

İffetli, temiz olan erkek veya kadına zinâ isnâd etmek (zinâ ettiğini söylemek) sebebiyle verilen cezâ.

Kazf (temiz erkek veya kadına zinâ isnâd etmek), İslâm dîninde büyük günâhtır. İki şâhidin haber vermesi veya suçlunun bir kere söylemesi ile sâbit olur, bilinir. Hadd-i kazf, seksen sopa vurmaktır. Hadd-i kazf, kazf olunan kimsenin isteği üzerine tatbîk edilir.

Hadd-i Sirkat:

İslâm hukûkunda başkasının az veya çok malını gizlice, haksız olarak veya rızâsı olmayarak almak sebebiyle verilen cezâ.

Akıllı ve erginlik çağına gelmiş erkek, kadın, köle, efendi, müslüman veya zımmî (müslüman olmayan vatandaş), on dirhem (33 gr. ve 65 santigram) gümüş parayı veya değerinde olan mütekavvim (kıymetli, kullanılması câiz ve mümkün) ve durmakla bozulmayan bir malı, müslüman veya zımmî olan sâhibinin mülkünden dâr-ül-İslâm'da (müslüman memleketinde), hepsini bir defâda gizlice alırsa ve mal sâhibi de dâvâ ederse, hadd-i sirkat uygulanır ve suçlunun sağ eli bilek mafsalından kesilir. İkinci defâ çalanın sol ayağı oynak yerinden kesilir. Üçüncüsünde bir yeri daha kesilmeyip, tövbe edinceye kadar hapsedilir. Hırsızlık, çalanın bir kere söylemesi veya iki âdil erkek şâhidin haber vermesi ile belli olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Et, sebze, meyve, süt, odun, ot, kuş, tavuk, kireç, kömür, tuz, saksı, ekmek, her çeşit kitab vb. çalmakla hadd-i sirkat lâzım gelmez. *(İbn-i Hümâm)*

Hadd-i Zinâ:

Akıllı olan, ergenlik çağına gelen ve konuşabilen müslüman veya müslüman olmayan

kadın ve erkeğe, dâr-ül-İslâm'da (İslâm memleketinde), tehdîd edilmeden, arzûlariyle, zinâ yaparken yakalandıklarında verilmesi gereken cezâ.

Evli olmayan kimse için hadd-i zinâ, yüz sopa vurulmasıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

HADES:

Abdestsizlik veyâ cünüblük hâli.

Hades; küçük hades ve büyük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Küçük hades; bevl etmek, herhangi bir yerden kan çıkması ve abdesti bozan diğer durumlarla meydana gelen manevî kirlilik hâlidir. Namaz abdesti almakla temizlenilir. Büyük hades ise, cünüblük, hayız ve nifas hâlleri ile meydana gelen manevî kirliliktir. Boy abdesti alarak ağızı, burnu ve bütün bedeni yıkamakla ondan temizlenilir. *(Mehmed Zihnî Efendi)*

Hadesten Tahâret:

Namaza başlamadan önce yerine getirilmesi gereken farzlardan biri. Abdesti olmayan kimsenin abdest alması, cünüb olanın, hayız ve nifas hâli sona eren kadının boy abdesti alması.

HÂDÎ (El-Hâdî):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kullarından dilediğine doğru yolu gösteren, kullarının havâssına (seçilmişlerine) doğrudan insanların avâmına (havâsstan aşağı derecede olanlara) yarattıkları varlıkları vâsıtasıyla kendini tanıtan yüce Allah.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Rabbin, Hâdîdir, (düşmana karşı) ***yardımcı olarak yeter.*** *(Furkan sûresi: 31)*

Allahü teâlânın isimleri vardır. İsimleri aynı zamanda sıfatlarıdır. Allahü teâlânın Hâdî ve Mudıl (dalâlete götürücü) sıfatları vardır. İnsanlardan bâzılarına Hâdî, bâzılarına Mudıl sıfatı ile tecellî eder. Biz, niye böyle olduğunu anlayamayız. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

HADÎD SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin elli yedinci sûresi.

Hadîd sûresi Medîne-i münevverede nâzil olmuştur (inmiştir). Yirmi beşinci âyet-i kerîmede demir mânâsına olan hadîdin ehemmiyetinden (öneminden) ve fâidelerinden bahsedildiği için, sûreye Hadîd ismi verilmiştir. Bütün varlıkların Allahü teâlâyı tesbîh ettiklerini bildirmekle başlayan sûrenin başlıca konuları şunlardır: Allahü teâlânın mübârek isimleri, sıfatları, mallarını Allah için harcayanların pek büyük mükâfatlara kavuşacakları, bâzı peygamberler aleyhimüsselâm ve ümmetlerinin durumları, Peygamber efendimize îmân edenlere (inananlara) verilen müjdeler. *(Fahreddîn Râzî)*

Hadîd sûresinde buyruldu ki:

Her nerede olursanız olunuz, Allahü teâlâ sizinle berâberdir. *(Âyet: 4)*

Dünyâ hayâtı elbette la'b, yâni oyun ve lehv (eğlence) ***ve zînet*** (süslenmek) ***ve tefâhür*** (öğünme) ***ve malı, parayı, evlâdı çoğaltmaktır.*** *(Âyet: 20)*

Dünyâda olacak her şey dünyâ yaratılmadan önce levh-i mahfûzda yazılmış, taktir edilmiştir. Bunu size bildiriyoruz ki, hayâtta kaçırdığınız fırsatlar için üzülmeyesiniz ve kavuştuğunuz kazançlardan, Allah'ın gönderdiği nîmetlerden dolayı mağrûr olmayasınız. Allah kibirlileri sevmez. *(Âyet: 22)*

HÂDİS:

Yaratılmış. Yok iken var, var iken yok olabilir. Sonradan olan.

Âlemin hâdis olduğunu gösteren ikinci bir delil de âlemin her zaman bozularak

değişmesidir. *(Kemahlı Feyzullah)*

HADÎS:

Peygamber efendimizin mübârek sözleri, işleri ve görüp de mani olmadıkları şeyler.

Uydurduğu bir süzü, hadîs olarak söyleyen kimse, Cehennem'de azâb görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Hadîs-i şerîfleri, sahîh (doğru) veya bozuk olduğunu bilmeden söylemek, sahîh olsa bile, günâh olur. Böyle kimsenin hadîs-i şerîf okuması câiz olmaz. Hadîs kitablarından hadîs nakletmek için hadîs âlimlerinden icâzet (diploma) almış olmak lâzımdır. *(Muhammed Hâdimî)*

İmâm-ı Buhârî'nin rivâyet ettiği (naklettiği, bildirdiği) bir hadîs-i şerîfte şöyle buyruldu: ***İçinizde en sevdiğim kimse, huyu en güzel olandır.***

Bir kimse ki, Kur'ândan, hadîsten anlamaz,
Cevâb vermemek gibi, ona cevâb bulunmaz.

(Şeyh Sa'dî)

Hadîs Âlimi:

Hadîs-i şerîf sahasında mütehassıs kimse.

Hadîs-i Âhâd:

Hep bir kimse tarafından rivâyet edilen, bildirilen, müsned-i muttasıl (Resûlullah efendimize varıncaya kadar, rivâyet edenlerden yâni nakledenlerden hiçbiri noksan olmayan) hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Âmm:

Herkes için söylenmiş hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Cibrîl:

Peygamber efendimiz Eshâbı (arkadaşları) ile otururlarken, Cebrâil aleyhisselâmın insan sûretinde gelip; İslâm'ı, îmânı ve ihsânı sorduğunda Resûlullah efendimizin verdiği cevabları bildiren hadîs-i şerîf.

Cibrîl hadîsinde o zât-ı şerîf (Cebrâil aleyhisselâm) ellerini Resûl-i ekremin mübârek dizleri üzerine koydu ve Resûlullah'a; "Yâ Resûlallah! Bana İslâmiyet'i, müslümanlığı anlat" dedi. Resûl-i ekrem buyurdu ki: "***İslâm'ın şartları; kelime-i şehâdet getirmek, vakti gelince namaz kılmak, malının zekâtını vermek, Ramazân-ı şerîf ayında her gün oruç tutmak ve gücü yetenin, ömründe bir kerre hac etmesidir.***"

Îmânın şartlarını sorduğunda; ***"Allahü teâlâya inanmak, O'nun meleklerine inanmak, indirdiği kitablarına inanmak, peygamberlerine inanmak, âhiret gününe inanmak, kadere, hayr ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır"*** buyurdu.

"İhsân nedir? diye sorduğunda da; ***"Allahü teâlâyı görür gibi ibâdet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da, O seni görür"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Hadîs-i Garîb:

Yalnız bir kişinin bildirdiği sahîh hadîs. Yahut, aradaki râvîlerden (nakledenlerden) birine, bir hadîs âliminin muhâlefet ettiği hadîs.

Saûd, ateşten bir dağdır. Bu dağda ebedî (sonsuz) ***olarak, kâfire yetmiş sene çıkış ve o kadar sene de iniş yaptırılacaktır.*** Bu hadîs, hadîs-i garîbdir. *(Tirmizî)*

Hadîs-i Hâs:

Bir kimse için söylenmiş hadîs-i şerîfler.

Her ümmetin bir emîni vardır. Ey ümmetim! Bizim emînimiz de Ebû Ubeyde bin Cerrâh'tır. Bu hadîs, hadîs-i hâstır. *(Sahîh-i Müslim)*

Hadîs-i Hasen:

Bildirenler (râvîler) sâdık (doğru) ve emîn (güvenilir) olmakla beraber hâfızası, anlayışı sahîh hadîsleri bildirenler kadar kuvvetli olmayan kimselerin bildirdiği hadîs-i şerîfler.

YüceAllah, can boğaza gelmedikçe, (îmânlı) ***kulunun tövbesini kabûl eder.*** Bu hadîsi Tirmîzî rivâyet etmiş ve; "Bu hadîs, hadîs-i hasendir" demiştir. *(Hadîs-i şerîf-Riyâzü's-Sâlihîn)*

Hadîs-i Kavî:

Resûlullah efendimizin, söyledikten sonra, peşinden bir âyet-i kerîme okuduğu hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Kudsî:

Mânâsı, Allahü teâlâ tarafından, kelimeleri ise, Resûl-i ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem tarafından olan hadîs-i şerîfler. Hadîs-i kudsîleri söylerken, Peygamber efendimizi bir nûr kaplardı ve bu, hâlinden belli olurdu. *(Abdülhak Dehlevî)*

Hak teâlâ, hadîs-i kudsîde buyurdu ki:

Kulum bana, farz namazda olduğu kadar, hiçbir amel ile yakın olamaz. *(Buhârî)*

Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan kal'ama girmiş olur.Kal'ama giren de azâbımdan emin olur, kurtulur. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Hadîs-i Maktû':

Söyleyenleri (râvîleri), Tâbiîn-i kirâmakadar bilinip, Tâbiîn'den rivâyet olunan hadîs-i şerîfler.

Tâbiîn'den rivâyet edilen, bildirilen maktû' hadîslerin sonraki râvîleri (nakledenleri) Ehl-i sünnet âlimlerinden iseler, bunlar hakîkaten hadîs-i maktû'dur. Mevdû sanmamalıdır. *(İbn-i Kudâme-Buhârî)*

Hadîs-i Mensûh:

Peygamber efendimiz tarafından ilk zamanda söylenip, sonra değiştirilen hadîsler.

Hadîs-i Merdûd:

Mânâsı olmayan ve rivâyet şartlarını taşımayan söz.

Hadîs-i Meşhûr:

İlk zamanda bir kişi bildirmişken, ikinci asırda şöhret bulan, yâni bir kimsenin Resûl-i ekremden, o kimseden de, çok kimselerin ve bunlardan dahî, başka kimselerin işittiği hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i meşhûra inanmayan kâfir olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hadîs-i Mevdû:

Bir hadîs imâmının şartlarına uymayan hadîs-i şerîfler.

Bir müctehid (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaran âlim), bir hadîsin sahîh (doğru) olması için, lüzûm gördüğü şartları taşımıyan bir hadîs için; "Benim mezhebimin usûlünün kâidelerine göre mevdûdur" der. Yoksa; "Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sözü değildir" demez. *(Dâvûd-ül-Karsî)*

Hadîs-i Mevkûf:

Eshâb-ı kirâma kadar râvîleri (nakledenleri) hep bildirilip, sahâbî olan râvînin, Resûl-i ekremden işittim demeyip, böyle buyurmuş dediği hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Mevsûl:

Sahâbînin (Resûlullah efendimizin arkadaşları); "Resûlullah'tan işittim, böyle buyurdu" diyerek haber verdiği hadîs-i şerîfler. Bunda, Resûl-i ekreme kadar rivâyet edenlerin hiç birinde kesinti olmaz.

Hadîs-i Muddarib:

Kitab yazanlara, çeşitli yollardan, birbirine uymayan şekilde bildirilen hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Muhkem:

Te'vîle (yoruma, açıklamağa) muhtaç olmayan hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Mu'allak:

Baştan bir veya birkaç râvîsi(rivâyet edeni, nakledeni) veya hiçbir râvîsi belli olmayan hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Munfasıl:

Aradaki râvîlerden (nakledenlerden), birden ziyâdesi (fazlası) unutulmuş olan hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Müfterâ:

Müseylemet-ül-Kezzâb'ın ve ondan sonra gelen münâfıkların (kalbiyle inanmayıp, sözleriyle inandık diyenlerin), zındıkların (kâfirlerin), müslüman görünen dinsizlerin uydurma sözleri.

Ehl-i sünnet âlimleri (Resûlullah efendimiz, dört halîfesinin ve ashâbının arkadaşlarının yolunda olan âlimler), müfterâ hadîsleri aramış, bulmuş ve ayırmışlardır. Din büyüklerinin kitablarında böyle sözlerden hiçbiri yoktur.

Hadîs-i Mürsel:

Sahâbe-i kirâmın ismi söylenmeyip, Tâbiîn'den (Sahâbeyi görenlerden) birinin, doğruca Resûl-i ekrem buyurdu ki dediği hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Müsned-i Münkatı':

Sahâbîden başka bir veya birkaç râvîsi (nakledeni) bildirilmeyen hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Müsned-i Muttasıl:

Peygamber efendimize kadar râvîlerden (nakledenlerden) hiçbiri noksan olmayan hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Müstefîz (Müstefîd):

Söyleyenleri üçten çok olan hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Müteşâbîh:

Te'vîle (açıklamaya, yorumlamaya) muhtâç olan hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i Mütevâtir:

Bir çok Sahâbînin Peygamber efendimizden ve başka bir çok kimsenin de bunlardan işittiği ve kitâba yazılıncaya kadar, böyle pek çok kimsenin haber verdiği hadîs-i şerîfler. Mütevâtir hadîsleri rivâyet edenlerin yalan üzerinde sözbirliği yapmaları mümkün değildir. Hadîs-i mütevâtire muhakkak inanmak ve bildirilenleri yapmak lâzımdır. İnanmayan kâfir olur, îmânı gider. *(İbn-i Âbidîn)*

Hadîs-i Nâsih:

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin, son zamanlarında söyleyip, önceki hükümleri değiştiren hadîs-i şerîfleri.

Hadîs-i Sahîh:

Âdil ve hadîs ilmini bilen kimselerden işitilen, müsned-i muttasıl (Resûl-i ekreme kadar, rivâyet edenlerin hepsi tam olup noksan bulunmayan), mütevâtir (bir çok sahâbînin rivâyet ettiği) ve meşhûr (önceleri bir kişi bildirmişken, sonraları şöhret bulan) hadîsler.

Hadîs-i Şâz:

Bir kimsenin, bir hadîs âliminden işittim dediği hadîs-i şerîfler.

Hadîs-i şâzlar kabûl edilir, fakat sened (vesîka) olamazlar. Âlim denilen kimse meşhûr bir zât değilse, kabûl olunmazlar.

Hadîs-i Zaîf:

Sahîh ve hasen olmayan hadîs-i şerîfler.

Zaîf hadîsi bildirenlerden birinin hâfızası, adâleti gevşek olur veya îtikâdında (inancında) şübhe bulunur. Zaîf hadîslere göre fazla ibâdet yapılır; fakat ictihâdda bunlara dayanılmaz.

Hadîs İmâmı:

Üç yüz binden çok hadîs-i şerîfi, râvîleri (rivâyet edenleri, nakledenleri) ile birlikte bilen büyük hadis âlimi. Buna, hadîs müctehidi de denir.

Hadîs imâmlarının en büyüklerinden olan İmâm-ı Buhârî'nin rivâyet ettiği (naklettiği) bir hadîs-i şerîf şöyledir:

Müslüman, müslümanın (din) ***kardeşidir. Müslüman, kardeşine zulmetmez ve onu düşman eline vermez*** (himâye eder, korur). ***Her kim müslüman kardeşinin yardımında bulunur ve onun ihtiyâcını te'min ederse, Allah da ona yardım eder. Her kim, bir müslümanın sıkıntılarından birini giderirse, cenâb-ı Hak buna mukâbil*** (karşılık), ***ondan kıyâmet sıkıntılarından birini giderir. Her kim, bir müslümanın aybını*** (kusûrunu) ***örterse Allahü teâlâ âhirette onun*** (kusur) ***ve kabâhatlerini örter.***

Hadîs imâmlarından İmâm-ı Müslim'in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf ise şöyledir:

Herhangi bir müslümanın başına; yorgunluk, hastalık, düşünce, keder, acı, diken batmasına kadar, her ne gelirse, Allahü teâlâ bunları; o müslümanın hatâlarına keffâret kılar.

Hadîs-i Nefs:

Kalbe gelip de, yapmakla yapmamak arasında tereddüde sebeb olan düşünce.

Kalbe gelen düşünce beş derecedir: Birincisi, kalbde durmaz, uzaklaştırılır. Buna hâcis denir. İkincisi kalbde bir zaman kalır. Buna hâtır denir. Üçüncüsü, hadîs-i nefstir. Dördüncüsü, yapılması tercîh edilir. Buna hemm denir. Beşinci derecede bu tercîh kuvvetlenip, karar verilir. Buna azm ve cezm denir. İlk üç dereceyi melekler yazmaz. Hemm, hasene (iyilik) ise yazılır. Seyyie yâni kötülük ve günah ise, terk edilince, sevâb yazılır. Azm olursa, bir günah yazılır. İşlenmezse bu da affolur. *(Abdülganî Nablüsî)*

HADSÎ:

Zihnin sür'atli fakat doğru bir şekilde netîceye ulaşması ile bilinen şey.

Güneşe olan yakınlık ve uzaklığına göre, ayın ışığının değişmesi, azalıp çoğalması, aralarına dünyânın girmesiyle kararmasından, ayın, ışığını güneşten aldığının bilinmesi hadsîdir. *(Molla Fenârî)*

Tasavvuf büyüklerinin eserden (yapılan işten) müessiri (bu işi yapanı, yaratıcıyı) anlamaları hadsîdir. Hattâ bedîhîdir yâni meydandadır, apaçıktır. Diğer insanların, eseri

görüp, müessiri anlıyabilmeleri ise, düşünmekle, incelemekle olur. *(Ahmed Fârûkî)*

Allahü teâlâdan başkasının ibâdete hakkı olmadığı meydandadır. Hattâ hadsîdir. Bir kimse, ibâdetin mânâsını iyi anlasa ve Allahü teâlânın sıfatlarını iyi düşünse, O'ndan başkasının ibâdete hakkı olmadığını hemen bilir. *(Ahmed Fârûkî)*

HAFAZA MELEKLERİ:

Koruyucu melekler, her insanın hayır (iyi) ve şer (kötü) işlerini yazan; ikisi gece, ikisi gündüz gelen ve kötülüklerden ve cinlerden koruyan melekler. Bunlara Kirâmen kâtibîn melekleri diyenler olduğu gibi, onlardan başka olduğunu söyleyenler de olmuştur. *(Bkz. Kirâmen Kâtibîn)*

Hafaza melekleri, insandan yalnız cimâda ve helâda ayrılırlar. *(İmâm-ı Birgivî, Kâdızâde)*

HÂFİD (El-Hâfid):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kıyâmet günü, yâni öldükten sonra mahlûkât (yaratılmışlar) diriltilip, herkes dünyâda iken yaptığının hesâbını verirken, kâfirleri ve kötü kimseleri en aşağı seviyeye indiren, huzûrunda düşmanlarının başlarını aşağı eğdiren.

El-Hâfid ism-i şerîfini söyliyen zararlardan korunmuş olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

HÂFIZ:

Hıfz eden, ezberleyen. Râvileriyle (rivâyet edenlerle) birlikte yüz bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen hadîs âlimi.

Kur'ân-ı kerîmi ezberleyene hâfız denmez, kârî denir. Bugün hadîs-i şerîfleri ezbere bilen bulunmadığı için, kârî yerine, yanlış olarak hâfız denmektedir. *(Muhammed Tâhir)*

Hâfız-ı Kur'ân:

Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen. *(Bkz. Kârî)*

İslâmiyet her tarafa yayılacaktır. Hattâ, İslâm tâcirleri, ticâret için büyük denizlerde serbest yolculuk yapacaklar ve gâzilerin atları başka memleketlere yayılacaktır. Sonra, hâfız-ı Kur'ân olan kimseler çıkacak, benden daha iyi okuyan var mı? Benden daha çok bilen var mı? diyeceklerdir. Cehennem'in odunları bunlardır. (Hadîs-i şerîf-Berîka)

Hâfız-ı Kur'ân pazarlık etmeden, Allah rızâsı için hatm, cüz veya mevlid okursa, okutanın hediye ettiğini alması câiz olur. Îtirâz ederse aldığı harâm olur. *(Muhammed Hâdimî)*

HÂFIZA:

Hıfz etme (ezberleme) ve hatırda tutma kuvveti. His organları ile duyulmayan fakat duyulanlardan çıkarılan mânâları saklayan mânevî duygu merkezlerinden biri.

Hocam Vekî'e hâfızamın zayıflığından şikâyet ettim. Günâhları terketmemi söyledi. *(İmâm-ı Şâfiî)*

Az yemek yiyenin bedeni kuvvetli, kalbi nûrlu, hâfızası kuvvetli olur. Geçimi kolay olur, işlerinde lezzet bulur. Allahü teâlâyı çok anmış olur. Âhireti düşünür, ibâdetten aldığı lezzet her şeyde isâbeti (doğruyu bulması) ve irşâdı (yol göstermesi) çok, ahirette hesâbı kolay olur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

HAFÎ:

Gizli, kapalı.

1. Usûl-i fıkıh ilminde, mânâsı açık olduğu hâlde söyleyenin maksadını ifâde etme husûsunda kapalı, gizli söz.

"Kâtil mîrâsçı olamaz" hadîs-i şerîfinde kâtil lafzı hafîdir. Bu kelimenin, kasten bilerek

adam öldürenin mîrâsçı olamıyacağı husûsunda mânâsı açık olduğu hâlde, hatâ ile öldürenin de bu hükmün altına girip girmediği husûsunda kapalıdır. Bu kapalılık sebebiyle âlimler bu konuda farklı hükümler bildirmişlerdir. *(Serahsî)*

Mâide sûresinin otuz sekizinci âyet-i kerîmesinde hırsıza verilecek cezâdan bahsedilmektedir. Âyet-i kerîmedeki sârık (hırsız) kelimesi hafîdir. Çünkü tarrâr (yankesici) ve nebbâşı (kefen soyucuyu) da içerisine aldığı hususunda kapalıdır. Bunun için, âlimler, âyet-i kerîmede hırsıza verilecek cezânın, yankesiciye de verileceğinde sözbirliği ettikleri halde, kefen soyucu hakkında ihtilâf etmişler, farklı hükümler bildirmişlerdir. *(Serahsî, Molla Hüsrev)*

2. Tasavvufta âlem-i kebîrdeki beş latîfeden biri.

Kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ latîfelerinin asılları, kökleri âlem-i kebîrdedir. İnsanın dışındaki varlıklara "âlem-i kebîr" denir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hafî Okumak:

Namazda sessiz okumak. İmâmın öğlen, ikindi ve üç ve dört rek'atlı namazların üç ve dördüncü rek'atlarında sessiz okuması.

Hafî okunacak yerde cehrî (açık), cehrî okunacak yerde hafî okunursa secde-i sehiv lâzım olur. *(Halebî)*

HAFÎF İKRÂH:

Şiddetli olmayan zorlama. Canın veya uzvun telefine yol açmayan, yalnız acı ve eleme sebeb olacak derecedeki dövme ve hapsetme gibi şeylerle yapılan zorlama. *(Bkz. İkrâh)*

Hafif ikrâh karşısında kalan kimsenin riyâ yâni gösteriş yapması câiz değildir. *(Muhammed Hâdimî)*

HAFİF NECÂSET:

Eti yenen dört ayaklı hayvanların bevli (idrarı) ve eti yenmeyen kuşların pisliği.

Hafif necâsetlerden bir uzva veya elbisenin bir kısmına bulaşınca bu kısım veya uzvun dörtte biri kadarı namaza zarar vermez. *(İbn-i Âbidîn)*

HAFÎF-ÜL-HÂZ:

Zevcesi (hanımı) ve çocuğu olmayan.

İki yüz yılından sonra, sizin en iyiniz, hafîf-ül-hâz olandır. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Hicretten (Resûlullah efendimizin Mekke'den Medîne'ye göç etmesinden) iki yüz sene sonra gelenler arasında bulunan; Bişr-i Hâfi, Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebü'l-Hüseyn Nûrî gibi büyük âlimler hafîf-ül-hâz idiler. *(Saîdüddîn Fergânî)*

HAHAM:

Yahûdî din adamı.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Muhakkak ki; hahamlardan ve râhiplerden bir çoğu, bâtıl sebeplerle, insanların mallarını yerler ve onları Allah'ın yolundan alıkorlar. Altını ve gümüşü yığıp ve biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlara pek acıklı bir azâbı müjdele. *(Tevbe sûresi: 34)*

Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma Tevrât kitabını (yazılı emirleri) verdiği gibi, bâzı ilimleri yâni sözlü emirleri de verdi. Mûsâ aleyhisselâm bu ilimleri Hârûn ve Yûşâ (aleyhimesselâma) bildirdi. Bunlar da kendilerinden sonra gelen peygamberlere bildirdiler. Bu bilgiler nesilden nesile yâni hahamlardan hahamlara nakledildi. Bunlara zamanla yahûdîlerin âdetleri, kânun

müesseseleri, hahamların bir mevzûdaki tartışmaları ve şahsî görüşleri de karıştırıldı. Böylece hahamların şahsî görüş ve münâkaşalarını ifâde eden bilgiler yahûdî kitablarına girdi. Yahûdî hahamlarından Akilos bunları topladı ve kısımlara ayırdı. Talebesi haham Meir bunlara ilâveler yaparak basitleştirdi. Daha sonraki hahamlar bu rivâyetlerin te'lifi (birleştirilmesi) ve toplanması için çeşitli usûller ve şartlar koydular. Böylece pekçok rivâyetler ve kitaplar ortaya çıktı. *(Harputlu İshâk Efendi)*

HÂİD:

Hayız (âdet) gören kadın. *(Bkz. Hayz)*

HÂİN:

Birine kendini emin (güvenilir) tanıttıktan sonra o emniyeti, güveni bozacak iş yapan. Eminin zıddı.

Cimriler, hîlekârlar (aldatıcılar), ***hâinler ve kötü huylu insanlar Cennet'e giremezler.*** *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Tirmizî)*

Ümmetim belki her günâhı işleyebilir ama, yalan söyliyemez ve hâinlik yapamaz. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Kibri, hâinliği ve kul borcu olmayan mü'min hesabsız Cennet'e girecektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İki günahtan çok kork! Birisi emrinde olan insanlara zulmetme! En büyük zulm, onların İslâm bilgilerini öğrenmelerine, ibâdet yapmalarına mâni olmaktır. İkincisi din ve dünyâ yolunda hâin olma! Her günahtan kork! Bir kimse, bir günah işlemek istese, fakat Allahü teâlâdan korkarak ondan vazgeçse, Hak teâlâ o kimseye Cennet-i a'lâda bir köşk ihsân eder.Bir müslüman sana zarar verirse sen ona iyilik et! Hiç kimsenin ayıblarını yüzüne vurma. *(Süleymân bin Cezâ)*

HAK (El-Hakk):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Vâcib-ül-vücûd yâni varlığı lâzım olan, hiç yok olmayan, dâimâ var olan ve kendisinden başkası yaratmaya lâyık olmayan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

...Allah, Hak'dır. (Müşriklerin) ***Allahü teâlâdan başka taptıkları bâtıldır*** (yok olucudur). *(Hac sûresi: 62)*

Her gün el-Hak ism-i şerîfini bin defâ söyliyenin huyu ve ahlâkı güzelleşir. *(Yûsuf Nebhânî)*

Hak şerleri hayr eyler,
Zannetme ki gayr eyler,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse güzel eyler.

(İbrâhim Hakkı Erzurûmî)

Aklın varsa ey kardeşim
Hakkı sevmek olsun işin
Aşk tadını tatmıyanın
Kalbi temiz olmaz imiş.

(M. Sıddîk bin Saîd)

2. İslâmiyet.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Hak gelince, bâtıl (şirk, puta tapmak) ***gider. Bâtıl, her zaman gidicidir.*** *(İsrâ sûresi: 81)*

3. Gerçek, doğru.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Cennet ehli (Cennet'e girince) ***Cehennem ehline; "Biz Rabbimizin bize vâdettiğini*** (sevâbı) ***hak bulduk. Siz de Rabbimizin size vâdettiğini*** (azâbı) ***hak buldunuz mu? diye seslenir.*** (Onlar da) ***evet derler.*** *(A'râf sûresi: 44)*

Ölüm haktır, kabr haktır. Kabirde, Münker ve Nekir denilen iki meleğin meyyite (ölüye) suâl sorması haktır. Haşr (kabrden kalkıp Arasât meydanında hesâb vermek için toplanmak) haktır. Neşr haktır. Dünyâda yapılan amellerin işlerin hesâbını vermek haktır. Amellerin tartılması haktır. Cehennem üzerinde bulunan ve üzerinden geçilecek, Sırat denilen köprü haktır. Cennet'in mü'minler (inananlar) için, Cehennem'in de kâfirler için olduğu haktır. *(Nesefî)*

4. Alacak.

Bir kimse, peygamberlerin alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalevâtü vesselâm yaptığı ibâdetleri yapsa, fakat üzerinde başkasının bir kuruş hakkı bulunsa, bu bir kuruşu ödemedikçe, Cennet'e giremeyeceği bildirilmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

5. Pay, hisse.

Bâyi' (satıcı)den başka bir kimsenin hakkı bulunan bir malın satılması, o kimsenin izin vermesine bağlıdır. Yâni izin vermezse müşteri (alıcı) o mala mâlik, sâhib olamaz. *(İbn-i Âbidîn)*

6. Hâtır, hürmet.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Allahümme innî es'elüke bilhakkıssâ'ilîne aleyke"*** yâni; "Yâ Rabbî! Senden isteyip de verdiğin kimselerin hakkı için, senden istiyorum, derdi ve böyle duâ ediniz!" buyururdu. *(İbn-i Mâce)*

Yâ ilâhî ol Muhammed hakkı çün
Ol şefâat kânı Ahmed hakkı çün

Biz âsî mücrim kulları
Yarlığayûb günâhlardan berî

Kabrimiz îmân ile pür nûr kıl
Mûnis-i gılmân ile hem hûr kıl.

(Süleymân Çelebi)

7) İnsanın yapması lâzım gelen şey.

Müslümanın müslüman üzerine beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastalığında arayıp sormak, cenâzesinde bulunmak, dâvetine gitmek, aksırıp elhamdülillah deyince, yerhamükellah diye karşılık vermek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Hak Teâlâ:

Yüce Allah. Allah celle celâlühü. *(Bkz. Allah)*

Hak teâlâ, intikâmın kul eli ile alır
İlm-i hâli bilmiyenler, onu kul yaptı sanır.

(M. Sıddîk bin Saîd)

Hakk-ul-Yakîn:

Bir şeyin hakîkatine kavuşma, mâhiyetine erişme, bulma, tatma. Allahü teâlânın beğendiği ahlâk ile ahlâklanıp, kalb gözünün açılması ve mânevî perdelerin kaldırılması neticesinde elde edilen kesin ilim, bilgi.

Evliyânın çoğu, ancak öldükten sonra hakk-ul-yakîn makâmına varmaktadır. Bu dünyâ hayâtında hayâlden kurtulmak imkânsızdır. Evliyânın büyüklerinden, pek az seçilmişleri, bu dünyâ hayâtında iken, bu devlete erdirmekle şereflendirirler. Dünyâda oldukları hâlde, bilgilerine hayal karışmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İlmi ve ameli şerîat gösterir. İlmin ve amelin rûhu ve kökü gibi olan ihlâsı (her şeyi Allah için yapabilmeyi) elde etmek için tasavvuf yolunda ilerlemek lâzımdır. Güçlükle ve çalışarak ele geçen ihlâs devamlı olmaz. Sonra kalbe nefsin arzuları gelir. Zahmet çekmeden ele geçen ihlâs devamlıdır. Zahmet çekerek elde edilen, devâmsız ihlâsın sâhiplerine muhlis denir. Devâmlı ihlâs sâhiplerine muhlas denir. Muhlas olana ibâdet yapmak, tatlı ve kolay olur. Çünkü bunlarda nefislerinin arzusu ve şeytanın vesvesesi kalmamıştır. Böyle bir ihlâs, insanın kalbine ancak bir velînin kalbinden gelir. Bu ihlâs ile insan hakk-ul-yakîn mertebesine kavuşur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HAKEM (El-Hakem):

1. İki tarafın, hükmüne rızâ göstermek için seçtikleri kimse. Haklı ile haksızın ayrılmasında aracılık eden kimse.

Resûlullah efendimiz otuz beş yaşındayken yağmur ve seller Kâbe'nin duvarlarını iyice yıpratmıştı. Bu sebeble Kureyş kabîlesi Kâbe'yi yeniden inşâ eyledi. Ancak kabîleler, Hacer-ül-Esved'i yerine koymak husûsunda anlaşamadılar. Aralarında neredeyse savaş çıkacaktı. Bunun üzerine yaşlı bir zât; "Ey Kureyş topluluğu! Anlaşamadığınız iş hakkında hüküm vermek üzere, şu kapıdan ilk girecek zâtı aranızda hakem yapın" diyerek, Benî Şeybe kapısını gösterdi. Orada bulunanlar teklifi kabûl ettiler. Nihâyet kapıdan; doğruluğunu, üstün ahlâkını her zaman taktîr ettikleri ve el-Emîn (Güvenilir, itimada layık) dedikleri Muhammed aleyhisselâmın geldiğini gördüler ve O'na durumu anlattılar. Peygamber efendimiz yere bir örtü serip Hacer-ül-Esved'i üzerine koydu. Sonra her kabîleden bir kişiye bir ucundan tutturup taşı konulacağı yere kadar kaldırttı ve kucaklayıp yerine koydu. Böylece çıkmak üzere olan çarpışmanın önüne geçerek herkesi memnun etti. *(İbn-i Hişâm)*

2. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından; hükmedici, hak ile bâtılı ayırıcı.

HAKÎKAT:

1. Bir lafzın (sözün) asıl mânâsı.

Aslan denilince, bilinen yırtıcı hayvan kastedilir, bu mânâda kullanılırsa, hakikat olur, cesur insan mânâsında kullanılırsa, mecâz yâni hakîkî mânâsının dışında kullanılmış olur. *(Molla Hüsrev)*

2. Gerçek.

Fizik ve kimyâ reaksiyonlarında maddenin yok olmadığı bugün kesin olarak bilinmektedir. Lavoisier adındaki Fransız kimyâgeri; "Kimyâ tepkimelerinde, madde gayb olmaz ve yoktan meydana gelmez." hakîkatini tecrübe ile isbat etmiş ise de, her şeyin kimyâ tepkimesi, kimyâ kânunu ile yapıldığını zan ederek; "Tabiatta bir şey yaratılmaz ve hiçbir şey yok edilemez" demiştir. Bugün, yeni keşf edilen çekirdek olayları, nükleer reaksiyonlar, maddenin enerjiye döndüğünü, yok olduğunu, Lavoisier'in aldanmış olduğunu göstermektedir. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Alan sensin veren sensin kılan sen,
Ne verdinse odur dahi nemiz var.
Hakîkat üzre anlayıp bilen sen,

Ne verdinse odur dahi nemiz var.

(Azîz Mahmûd Hüdâyî)

3. Kötülüklerin kalbden tekellüfsüzce, zorlanmadan gitmesinin gerçekleşmesi, fenâ(Allahü teâlâdan başka her şeyi unutma) mertebesi.

Tarîkat ve hakîkatten maksat, ihlâsı (her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapma hâlini) elde etmektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şerîatin (dînin) emirlerini yapmak, tarîkatin ve hakîkatin hâllerine kavuşmak, hep nefsin tezkiyesi, yâni temizlenmesi ve kalbin tasfiyesi yâni parlaması içindir. Nefs temizlenmedikçe ve kalb Allahü teâlâdan başkasının sevgisinden selâmet bulmadıkça, kurtulmadıkça hakîkî îmân hâsıl olmaz, ele geçmez. Felâketlerden, azâblardan kurtulmak için, hakîkî îmâna kavuşmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

4. Mâhiyet.

Kur'ân-ı kerîmde bulunan bilgiler üç kısımdır: Bir kısmını, hiçbir kuluna bildirmemiştir. Zâtının ve sıfatlarının hakîkati ve gaybden haber vermek böyledir. İkinci kısım, yalnız peygamberlerine bildirdiği esrâr (sırlar)dır. Üçüncü kısım bilgileri, peygamberine bildirmiş ve bütün ümmetine bildirmesini emretmiştir. *(Hâdimî)*

Hakîkat-i Câmia:

Toplayıcı hakîkat. Tasavvufta kalb.

İnsan, âlem-i kebîrde yâni insan dışında bulunan her şeyi kendinde topladığı için, mahlûkların en kıymetlisi olduğu gibi, hakîkat-ı câmia olan kalb de Âlem-i sagîrdeki yâni insanda bulunan her şeyi kendinde topladığı için çok kıymetlidir. *(Ahmed Fârûkî Serhendî)*

İnsan çeşit çeşit şeylere bağlı kaldıkça, kalbi temizlenemez. Pis kaldıkça seâdetten, mutluluktan mahrûmdur, uzaktır. Hakîkat-ı câmia denilen kalbin Allahü teâlâdan başka şeyleri sevmesi, onu karartır, paslandırır. Bu pası temizlemek lâzımdır. Temizleyicilerin en iyisi, sünnet-i seniyye-i Mustafaviyyeye (Peygamber efendimizin bildirdiklerine) uymaktır. Sünnet-i seniyyeye tâbi olmak, uymak, nefsin âdetlerini (alışkanlıklarını), kalbi karartan isteklerini yok eder. *(Ahmed Fârûkî)*

HAKÎM (El-Hakîm):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Hikmet sâhibi, ilmi kâmil, işi güzel, uygun işler yaratıcı ve kullar arasında hükmedici.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ hakkıyla bilendir ve Hakîmdir. *(Hucurât sûresi: 8)*

Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyla göndermedik ki emr olunduklarını onlara apaçık anlatsın. Artık Allah kimi dilerse saptırır, kimi de dilerse doğru yola götürür. O, her şeye gâlibdir ve hakîmdir *(İbrâhim sûresi: 4)*

Günâhtan kaçmaya kuvvet, ibâdet yapmaya kudret, ancak azîz ve hakîm olan Allahü teâlânın yardımı iledir. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Allahü teâlâ kullarına yapabilecekleri şeyleri emretmiştir. Nitekim Nisâ sûresi yirmi sekizinci âyetinde meâlen; ***"Allah***(ü teâlâ) ***size emirlerinin kolay, hafîf olmasını diledi*** (istedi). ***Çünkü insanlar zayıf olarak yaratılmıştır"*** buyurmaktadır. Allahü teâlâ hakîmdir; her şeyi yerinde uygun olarak yapar. Raûftur, acımaya lâyık olmayanlara da acıyıcıdır. Rahîmdir, âhirette sevdiklerine yâni nîmetine şükreden mü'minlere Cennet'i ihsân edicidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

El-Hakîm ism-i şerîfini söyliyen, hikmete kavuşur ve kendisine gizli mânâlar açılır.

Geceleyin abdest alıp büyük bir teslimiyetle el-Hakîm ism-i şerîfini söyliyenin kalbini Allahü teâlâ mânevî sırlar hazînesi yapar. *(Yûsuf Nebhânî)*

2.Hikmet ehli. Din bilgilerini fen bilgileri ile isbât eden âlim.

HÂKİM:

Haklı ve haksızı ayırıp, hak ve adâlet üzere hükmeden, karar veren.

Hak ve adâlet üzere bir gün hâkimlik yapmayı, bir sene devamlı gazâ etmekten (Allah yolunda harb etmekten) ***daha çok severim.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hâkim-i Mutlak:

Tam ve gerçek hükmedici olan Allahü teâlâ.

Akıllı o kimsedir ki, nefsine hâkim olur da ölüm sonrası için hazırlanır. Âciz ve ahmak olan o kimsedir ki, nefsinin yularını salıverir ve Hâkim-i mutlak (olan) Allahü teâlâya karşı boş ümitlere kapılır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HÂKKA SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altmış dokuzuncu sûresi.

Hâkka sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli iki âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen el-Hâkka kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede, Kur'ân-ı kerîmin doğruluğu ve Allahü teâlânın kelâmı olduğu açıklanmakta, kıyâmet ve kıyâmetin vukûu sırasında meydana gelecek şiddetli hâdiselerle, eski kavimler ve onların taşkınlık ve bozgunculukları bildirilmektedir. *(Râzî, Ebüssü'ûd, Taberî)*

Allahü teâlâ Hâkka sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Sûra bir kerre üfürülünce, yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, silkilecektir. O gün kıyâmet kopacak, gök yarılacak ve dağılacaktır. *(Âyet: 13-15)*

Kim Hâkka sûresini okursa,Allahü teâlâ onun hesâbını kolay eyler. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

HÂL:

Durum, vaziyet, tavır. Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin kalbine gelen sevinç, hüzün, darlık, genişlik, arzu ve korku gibi mânâlar. Bunlar kulun gayreti ve çalışması olmadan kalbe gelir. Bu yönden makam ile arasında fark vardır. Makam, tasavvuf yolunda bulunan kimsenin çalışmakla kazandığı mânevî derecedir.

Hâller ve vecdler (kendinden geçmeler), matlûbun yâni ele geçirilmek istenilenin başlangıçlarıdır. Maksat değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

En güzel hâl; şerîate (dînimizin emir ve yasaklarına) uymaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tasavvuf yolunda ilerleyenlerin bilgileri hâl ile kavuşulan bilgilerdir. Hâller de amellerden hâsıl olur. Amelleri dürüst, doğru olan ve ibâdetleri hakkı ile yapan kimselerde hâller hâsıl olur. Bu hâller birçok şeyleri öğrenmelerine sebeb olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hâl Ehli:

Hâli tavrı güzel olan gönül sâhibi kişi. Velî zat. *(Bkz. Evliyâ)*

Almayı, vermekten daha tatlı gören hal ehli olamaz. *(Ebû Medyen Mağribî)*

HALÂL (Helâl):

Yasak edilmiş olmayan, yâhut yasak edilmiş ise de, İslâmiyet'in özr, mâni ve mecbûriyet saydığı sebeblerden birisi ile yasaklığı kaldırılmış olan şeyler.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey mü'minler! Allahü teâlânın size helâl ettiği tayyib yâni güzel şeyleri kendinize haram etmeyiniz! Helâllere haram demeyiniz! Allahü teâlâ helâl ettiği şeylere haram diyenleri sevmez. *(Mâide sûresi: 87)*

Duânın kabûl olması için helâl lokma yiyin. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ıSeâdet)*

Bir kimse, hiç haram karıştırmadan, kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ, onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine, nehirler gibi hikmet (faydalı ilim) ***akıtır. Dünyâ muhabbetini, kalbinden giderir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Allahü teâlâ, peygamberlerine emrettiğini, mü'minlere de emretti ve buyurdu ki: "Ey peygamberlerim! Helâl yiyiniz ve sâlih (iyi) ***işler yapınız!"*** *(Mü'minûn sûresi: 51)* ***Mü'minlere de emretti ki; "Ey îmân edenler! Sizlere verdiğim rızıklardan helâl olanları yiyiniz."*** *(Bekara sûresi: 172) (Hadîs-i şerîf-Câmi-ul-Usûl, Mişkât, Müslim)*

Allahü teâlâya itâat etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazînenin anahtarı duâ, anahtarının dişleri de helâl lokmadır. *(Yahyâ bin Muâz)*

Haram yiyenlerin yedi âzâsı, istese de istemese de günâh işler. Helâl yiyenlerin her âzâsı ibâdet eder. Hayır işlemesi kolay ve tatlı gelir. *(Sehl bin AbdullahTüsterî)*

Bizim yolumuzda el, helâl kârda (işte); gönül ise hakîki yârdadır (Allahü teâlâdadır). *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Her gün helâlinden alış-veriş yapmam, geceleri ibâdet, gündüzleri oruçla geçirmemden bana daha sevimlidir. *(Muâviye bin Kurre)*

Halâl Lokma:

Haram olmayan, dinde yenilmesi yasak edilmeyen yiyecek.

Helâl lokma yemeyen kimse, Allahü teâlâya itâat etme gücünü kendisinde bulamaz. Helâl lokma yiyen kimse de Allahü teâlâya isyankâr olmaz. *(Ali Râmitenî)*

HALEF-İMÜTTEKÎN ***(Bkz. Halef-i Sâdıkîn)***

HALEF-İSÂDIKÎN:

Selef-i sâlihînden yâni Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiînden sonra gelen Ehl-i sünnet âlimleri.

Halef-i sâdıkîn, îmân (inanç) ve amel bilgilerinde ve kalb bilgilerinde, hep Selef-i sâlihîne (Hicrî ilk iki asırda yaşayan müslümanlara) tâbi olmuşlar, bunların yolundan hiç ayrılmamışlardır. *(İbn-i Asâkir)*

HÂLET-İ NEZ':

Ölürken rûhun çıkacağı an.

Allah'ım! Bizi ve dînimizi her türlü zarardan koru. Hâlet-i nez'de îmânımızı alma. O anda şeytanı bize musallat etme. Bizi dünyâ ve âhiret hayırları ile rızıklandır. Allah'ım! Sen her şeye kâdirsin. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

HALF ETMEK:

Yemin etmek. *(Bkz. Yemin)*

HÂLIK (El-Hâlık):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her şeyi taktîr ve tâyin eden, yaratan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O öyle Allah ki, Hâlıktır, Bâridir (yaratan var edendir), ***Musavvirdir*** (bütün varlıklara

şekil verendir), ***Esmâ-i hüsnâ*** (en güzel isimler) ***O'nundur. Bütün göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbîh eder. OAzîzdir*** (her şeye gâlib ve her kemâle sâhibdir), ***Hakîmdir*** (hikmet sâhibidir). *(Haşr sûresi: 24)*

O'ndan başka ilâh yoktur. Her şeyin hâlıkı ancak O'dur. (*En'âm sûresi: 102)*

Pek ufak bir parçasını gördüğümüz bu kâinâtın (evrenin) bir hâlıkı ve anlamağa aklımızın ermediği pek muazzam bir kudret sâhibi vardır. Bu hâlıkın hiç değişmemesi ve sonsuz var olması lâzımdır. İşte bu hâlık, Allahü teâlâdır. *(Ahmed Âsım Efendi)*

Rahmân, Kuddûs, Müheymin ve Hâlık (yaratıcı) gibi yalnız Allahü teâlâya mahsûs olan isimleri insanlara isim yapmak haramdır. *(A. Nablüsî)*

Gece yarısı bir miktar zaman el-Hâlık ism-i şerîfini söyleyen kimsenin kalbi ve yüzü nûrlanır. *(Yûsuf Nebhânî)*

Hâlıkın dururken mahlûka tapma,
Şeytana uyup da yolundan sapma.

(Lâ Edrî)

HÂLİD BİN SİNÂN ABESÎ ALEYHİSSELÂM:

Îsâ aleyhisselâmdan sonra gönderilen peygamberlerden. Îsâ aleyhisselâm ile son peygamber Muhammed aleyhisselâm arasında geçen fetret devrinde, Aden beldesinde bulunan bir kavme gönderilmiştir.

Hâlid bin Sinân Abesî aleyhisselâmın kavmine musallat olan ve bir mağaradan çıkan ateş, uzak mesâfelere yayılıyor, ekinleri ve hayvanları yakıyor, sonra tekrar geri çekiliyordu. İnsanlar âciz kalmıştı. Bu sırada Hâlid bin Sinân aleyhisselâm peygamber olarak gönderildi. Hâlid bin Sinân aleyhisselâm, Allahü teâlânın izniyle mağaradaki ateşi söndürdü. Sonra mağaraya girerek kendisinin üç günden önce çağırılmamasını vasiyyet etti. Fakat kavmi ve çocukları şeytanın vesvesesine kapılarak üç günden önce çağırdılar. Bu çağırma sebebiyle başında bir elem (ağrı) olduğu hâlde mağaradan çıktı ve "Beni, kavmimi ve vasiyyetimi zâyi ettiniz" buyurarak yakın zamanda vefât edeceğini bildirdi. Vefâtından sonra cenâzesini defn etmelerini ve kabrini kırk gün gözetmelerini, kırk gün sonra kuyruğu kesik bir merkebin de içinde bulunduğu bir sürü, kabrinin yanına gelince kabrini açmalarını vasiyyet etti. Böyle yapıldığı zaman kabrinden çıkıp kabir ehlini ve kabir hayâtını aynen kendilerine anlatacağını bildirdi. Belirtilen işâret ortaya çıkınca, mü'minler Hâlid bin Sinân aleyhisselâmın kabrini açmak üzere harekete geçtilerse de, çocukları; "Bize öldükten sonra kabirden çıkan kimsenin çocukları derler" diyerek engel oldular. Böylece câhillikleri büyük bir hıyânete sebeb oldu. Dolayısıyla babaları olan bir peygamberi ve onun bu vasiyetini de yerine getirmediler.

Muhammed aleyhisselâm peygamber olarak gönderildiğinde, Hâlid bin Sinân aleyhisselâmın kızı hayatta idi. Peygamber efendimizin huzûruna kavuşmakla şereflendi. Peygamber efendimiz ridâsını (hırkasını) sererek üzerine oturttu ve taltif buyurarak; ***"Merhabâ ey kavmi vücûdunun zâyi*** (yok) ***olmasına sebeb olduğu peygamberin kızı!"*** buyurdu. *(İbn-ül-Esîr-Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

HÂLİDİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin tasavvuftaki yolu. Nakşibendiyye yolunun bir kolu olan Hâlidiyye yolu daha çok Anadolu, Irak ve Sûriye taraflarında yayılmıştır.

Hâlidiyye yolunun büyüğü olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri; "Bizim büyüklerimizin yolunda tasavvuf, İslâm dîninin emirlerini yapmak içindir. Ama tasavvufu hakkıyla yapmak da herkesin işi değildir. Bu yolun büyükleri kendilerine bağlı olanlardan

gâfil değildirler. Hangi şekilde olursa olsun bu büyüklere bağlılık büyük nîmettir" buyurdu.

HALÎFE:

Birinin yerine geçen.

1. Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) vekîlî ve yeryüzündeki bütün müslümanların reîsi (başı).

Allahü teâlâdan istedim ki, benden sonraAli halîfe olsun. Melekler dedi ki: "Yâ Muhammed! Allahü teâlânın dilediği olur. Senden sonra halîfe, Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

Peygamber efendimiz, hazret-i Muâviye'ye; "***Halîfe olduğun zaman, yumuşak ol veya güzel idâre et!"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-İzâlet-ül-Hafâ)*

Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed Mustafâ'dan sonra müslümanların halîfesi, müslümanların reîsi Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. Ondan sonra halîfe, Ömer-ül-Fârûk'tur. Ondan sonra Osmân-ı Zinnûreyn, ondan sonra Ali bin Ebî Tâlib'dir (radıyallahü anhüm). Bu dördünün üstünlük sıraları, halîfelik sıraları gibidir. *(Bkz. Hilâfet) (Ömer Nesefî)*

2. Bir tasavvuf büyüğünün yetiştirip, hayâtında veya vefâtından sonra insanları terbiye etmek ve talebe yetiştirmekle vazîfelendirdiği talebesi.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin halîfelerinden Muhammed Ma'sûm hazretleri şöyle buyurdu:

"Dünyâ hayâtı gâyet kısadır. Ebedî saâdete kavuşmak, dünyâ hayâtına bağlıdır. Saâdetli kimse; bu kısa dünyâ hayâtındaki fırsatı ganîmet bilip, âhirette kurtuluşa sebep olacak işleri yapan ve âhiret azığını hazırlayandır." *(Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Halîfe-i Âdile:

Halîfe olacağı, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfin işâreti ile anlaşılan halîfe. Hazret-i Ebû Bekr'in halîfeliği böyledir.

Halîfe-i Câbire:

Halîfeliği kuvvet zoru ile ele geçiren.

Halîfe-i Râşide:

İnsanlara, İslâm dînini anlatma vazîfesini Peygamber efendimiz gibi yapan ve âyet-i kerîmelerde veya hadîs-i şerîflerde halîfe olacağı işâret olunan halîfe. Buna, Halîfe-i âdile de denir. *(Bkz. Hulefâ-i Râşidîn)*

HALÎL:

Dost.

Kelime-i tevhîdi (Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah sözünü) çok söyleyenlerde, Allahü teâlâya karşı fevkalâde sevgi hâsıl olmaktadır. Artık o, Allahü teâlânın halîlidir. Her kim, nefsinin boş arzularından sıyrılırsa, artık onda, Allahü teâlâdan başkasına bağlılığa yer kalmaz. *(İmâm-ı Süyûtî)*

HALÎLULLAH:

Allahü teâlânın dostu mânâsına İbrâhim aleyhisselâmın lakabı. Halîlürrahmân da denir.

İbrâhim aleyhisselâm Halîlullah'tır. Çünkü, bunun kalbinde, Allah sevgisinden başka hiçbir mahlûkun (yaratılmışın) sevgisi yoktu. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Halîlullah İbrâhim aleyhisselâm, kendi kavmine, Allah'tan başka şeylere tapınmanın yanlış olduğunu pek güzel bildirdi. Müşrikliğe (Allah'a eş, ortak koşmağa) yol açacak

kapıların hepsini kapadı. *(Ahmed Fârûkî)*

İbrâhim Halîlullah, sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın ecdâdındandır, yâni Efendimizin mübarek, pak, temiz soyu ona dayanır. *(İbn-i Hişâm)*

İbrâhim Halîlullah, Habîbullah'ın yâni Resûlullah efendimizin ümmetinden olmayı temennî buyurmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HALÎM (El-Halîm):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Hep hilm sâhibi olan; günâh işleyenlerin, günâh işlemelerini ve emirlerine muhâlefetlerini, karşı geldiklerini gördüğü hâlde gazablanmaya ve onları cezâlandırmaya gücü yettiği hâlde, acele etmeyen. Allahü teâlâ kullarına cezâ vermekte acele etmez fakat ihmâl de etmez.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki: ***Bilin ki, Allahü teâlâ mağfiret edicidir*** (bağışlayıcıdır), ***Halîm'dir.*** *(Bekara sûresi: 235)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem sıkıntılı zamanlarında; "***Azîm, Halîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Büyük arşın Rabbi olan Allah'tan başka ilâh yoktur."*** buyururlardı. *(İmâm-ı Müslim)*

El-Halîm ism-i şerîfini okuyan denizde ise boğulmaktan, bir vâsıtada ise helâk olmaktan kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Yumuşak, sertlik göstermeyen, kızmayan kimse.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İbrâhim (aleyhisselâm) ***Allahü teâlâdan çok korktuğu için çok âh ederdi. Halîm idi.*** (*Tevbe sûresi: 114)*

Allahü teâlâ halîm, iffetli kimseyi sever; çirkin şeyler konuşan, ısrarla halktan bir şey isteyen kimseye gazab eder. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Halîm kimse, gadaba sebeb olan şeyler karşısında kızmaz, heyecâna gelmez. Korkak olan, kendine zarar verir. Gadablı kimse ise, hem kendine, hem başkalarına zarar verir. *(Hâdimî)*

HÂLİS:

Saf, temiz, hîlesiz, katkısız. Menfaat düşüncesi karışmadan sırf Allah için olan, riya ve gösteriş bulunmayan.

İbâdetin kabûl olması için niyyetin hâlis olması lâzımdır. (*Ali bin Emrullah)*

Bir kimse başkalarının görmesi için ibâdet eder veya başkasının görmesi de hoşuna giderse veya ibâdetinde başkasından bir karşılık beklerse, o kimse hâlis olmaz. *(M.Hâdimî)*

Allah sevgisini hâlis olarak tadanı; bu sevgi, dünyâyı istemekten alıkoyar ve bütün insanlardan uzaklaştırır. *(Hazret-i Ebû Bekr)*

Ey nefs! Hâlis ol ki kurtulasın! *(Ma'rûf-i Kerhî)*

HALK:

1. Yaratmak, yoktan var etmek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Biz insanı en güzel biçimde halk ettik. *(Tîn sûresi: 4)*

O (Allahü teâlâ), ***hanginizin daha güzel amel*** (ve hareket) ***edeceğini*** (hakkınızda) ***imtihan etmek için ölümü ve hayâtı halk edendir.*** (*Mülk sûresi: 2)*

Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden halk ettik. Ve birbirinizle

tanışmanız için sizi milletlere ve kabîlelere ayırdık... *(Hucurât sûresi: 13)*

Biz inanıyoruz ki, Allahü teâlâ sonsuz kudret (güç, kuvvet) sâhibidir. Yedi kat yerleri ve gökleri halk etmesi ile bir karıncayı halk etmesi O'na göre aynıdır. Allahü teâlânın halk etmesi mümkün olmayan hiçbir şey yoktur. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Allahü teâlâ her şeyi bir sebeb ile halk etmektedir. *Âdet-i İlâhiyyesi böyledir. (Muhammed Hâdimî)*

2. Mahluk, yaratılmış, insan topluluğu.

Halkı dara düşürmek, sıkıştırmak ve incitmek haramdır. (*İmâm-ı Rabbânî)*

Halk ile konuşmalar yumuşak ve tatlı olmalıdır. Hiç kimseye sertlik göstermemelidir. Halka hizmet, zikr (Allahü teâlâyı anmak ile meşgul olmak)den efdâldir (daha fazîletlidir, daha sevaptır). *(İmâm-ı Rabbânî)*

HALLÂK:

Yaratan, her şeyi yoktan vâr eden Allahü teâlâ.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Şübhesiz ki senin Rabbin (seni de onları da) ***Hallak'tır*** (yaratandır). (Senin de onların da hâlini ve her şeyi) ***kemâliyle bilendir.*** *(Hicr sûresi: 86)*

Gökleri ve yeri yaratan (Allah) ***onlar gibisini yaratmağa kâdir değil midir? Elbette*** (kâdirdir ve) ***hallâktır, her şeyi hakkıyla bilendir.*** *(Yâsîn sûresi: 81)*

Can alıcı melek geldiğinde, mâsûm (günâhsız) kimseyi şefâat tâcını ve gömleğini giymiş, gözünün perdesi kalkmış görür. Ona; "Yâ mâsûm! Hallâk-ı âlem sana selâm söyledi ve buyurdu ki: "Ben onu yarattım, yine bana gelsin. Zîrâ o cân emânetini ben verdim, yine bana versin. Onun karşılığında Cennet ve dîdâr (Allahü teâlânın cemâlini görmeyi) vereyim." Eğer inanmazsan yüzünü çevirip göklerden tarafa bak görürsün" derler. O mâsûm dahi bakıp melekleri ve Allahü teâlânın cemâlini seyreder. *(Kutbüddîn İznikî)*

HALVET:

Yalnızlık, yalnız olarak kalma.

1. Yabancı bir kadınla yabancı bir erkeğin bir odada, kapalı bir yerde yalnız kalmaları.

Bir erkek, yabancı bir kadın ile halvet ederse, üçüncüleri şeytan olur. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Allah'a ve kıyâmet gününe inanan, yabancı bir kadınla, yalnız kalıp halvet etmesin. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Halvet haramdır. Mescid gibi dışardan içerisi görünen umûma açık yerlerde yalnız kalmak halvet olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Tasavvuf yolunda olgunlaşmak ve ilerlemek için belli bir müddet tenhâda kalma hali yalnız kalmak.

Tasavvufta halvet, vuslat (kavuşma) alâmetidir. *(Ebü'l-Kâsım)*

Halvet Der-Encümen:

Nakşibendiyye yolunda on bir esastan biri. Halk içinde Hak ile (Allahü teâlâ ile) olmak.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Öyle adamlar vardır ki, ticâretleri ve alışverişleri onları Allahü teâlâyı hatırlamaktan, anmaktan alıkoymaz."*** (Nûr *sûresi: 37)* buyrulan âyet-i kerîme, halvet der-encümen makâmına işârettir. *(SeyyidAbdülhakîm Arvâsî)*

Yolumuzun esâsı halvet der-encümendir. *(Behâeddîn-i Buhârî)*

HALVETHÂNE:

Çilehâne. Tasavvuf yolunda olgunlaşmak ve ilerlemek için belli bir müddet kendi hâlinde yalnız kalınan ve ibâdetle vakit geçirilen yer.

HALVETİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Muhammed bin Nûr Halvetî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

HAMD:

En üstün şekilde senâ, övgü.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Dünyâda ve âhirette hamd Allahü teâlânın hakkıdır, O'na mahsustur. Hükm de O'nundur. Sonunda O'na döndürülürsünüz. *(Kasas sûresi: 70)*

Allahü teâlâ birdir, O'ndan başka bir ilâh yoktur. Her şeyden yücedir. Bütün hamdlerin hepsi O'na mahsûstur. Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlânın şânı ne yücedir. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed ibni Hanbel)*

Herhangi bir kimse, herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde, herhangi bir kimseye, herhangi bir şeyden dolayı, herhangi bir sûretle hamd ederse, bu hamd ve şükürlerin hepsi, Allahü teâlânın hakkıdır. Çünkü her şeyi yaratan, terbiye eden, yetiştiren, her iyiliği yaptıran, gönderen hep O'dur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

HAMDELE:

Elhamdülillah veya bu mânâdaki sözler. Elhamdülillah sözünün mânâsı, Allahü teâlâya hamd olsun, ben her hâlimde O'ndan memnûnum demektir. *(Bkz. Hamd)*

Dînî bir kitabı yazarken, va'z u nasîhate veya ders okutmaya başlarken, Besmele, hamdele ve salvele (Peygamber efendimize salât ve selam getirmek) ile başlamak, İslâm'ın iyi âdetlerinden olup, müstehâbdır, iyi görülmüştür. *(İmâmzâde Muhammed Es'ad)*

HAMELE-İ ARŞ:

Arşı taşımakla görevli dört büyük melek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Hamele-i Arş melekleri ve Arşın etrâfında tavâf eden (dönen) ***melekler Rablerini tesbîh ederler ve vahdâniyyetini*** (birliğini) ***tasdîk ederler ve mü'minler için*** (af ve) ***mağfiret isterler.*** *(Mü'min sûresi: 7)*

Sûrun birinci üfürülmesinde, dört büyük melekten ve hamele-i Arş'tan başka, bütün melekler, bundan sonra Hamele-i Arş ve daha sonra dört büyük melek yok olacaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

HÂMİD:

Allahü teâlâya hamdeden.

HAMÎD (El-Hamîd):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her dilde ve her kalbde övülen.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şüphesiz Allahü teâlâ ganîdir, hamîddir. *(İbrâhim sûresi: 8)*

El-Hamîd ism-i şerîfini söyliyen, işinde, sözünde ve ahlâkında başkalarının övgüsünü kazanır. *(Yûsuf Nebhânî)*

HAMİYYET:

Dîni, milleti himâye etmekte, korumakta, şerefini savunmakta tenbellik etmeyip, bütün kuvveti ile gayret etmektir.

Hamiyyet sâhibi kişi dâimâ şehvete götüren yollardan nefsini korur, hamiyyet duygusu ona bekçilik eder. Hamiyyeti olmayan, mukaddes şeyleri korumak isteğini taşımayan kimse ise şehvete götüren işlerden kaçınmak şöyle dursun, kendi şahsiyetini hattâ belki din, devlet ve milletini bile fedâ eder. *(Celâleddîn Devânî)*

HAMR:

Şarab, sarhoşluk veren içki.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Hamr, kumar, (tapmaya mahsus) ***dikili taşlar, ezlâm*** (fal okları) ***ancak şeytanın amelinden birer pisliktir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, hamrda ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz hepiniz*** (bunlardan) ***vaz geçtiniz değil mi?*** *(Mâide sûresi: 90, 91)*

Her sarhoşluk veren şey hamr (şarab)***dır. Ve her sarhoşluk veren şey haramdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Hamr içen ile arkadaşlık etmeyiniz! Cenâzesine gitmeyiniz! Buna kız vermeyiniz ve onun kızı ile evlenmeyiniz. Muhakkak biliniz ki, hamr içen kıyâmet günü mezardan yüzü kara, gözleri mâvi olarak kalkar. Dili sarkmış pis kokulu olur. Herkes pis kokusundan kaçar. *(Hadîs-i şerîf-Riyâdün-Nâsihîn)*

Hamr dört mezhebde de haramdır. İçmesi ve her türlü kullanılması günâhtır. Yalnız sirke yapılması ve susuzluktan ölmek üzere olanın ölmiyecek kadar su yerine içmesi câizdir. *(Senâullah Dehlevî)*

Alkolü az olan hamr da haramdır. Sarhoş etmese de damlasını içmek haramdır. Helâl diyenin îmânı gider. Hamr, idrar gibi kaba necâsettir. Her türlü kullanmak, ilâç yapmak, buruna çekmek, söz birliği ile haramdır. Satması câiz değildir. Parası haramdır. *(İbn-i Âbidîn)*

HANBELÎ:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört hak mezhebinden biri olan Hanbelî mezhebine mensub kimse.

Hanbelî Mezhebi:

Ehl-i sünnetin amelde (yapılacak işlerde)ki dört hak mezhebinden biri.

İbâdetlerin en kıymetlisi, farz-ı ayn olanlardır. Farzlardan sonra en kıymetlisi, Şâfiî mezhebinde sünnet namazlar, Hanbelî mezhebinde cihâd (Allah yolunda harb etmek), Hanefî ve Mâlikî mezheblerinde ise ilim öğrenmek ve öğretmek ve sonra cihâddır. *(M.Tâhir Sünbül Mekkî)*

Âlimlerin çoğuna göre altın ile gümüş her ne hâl ve şekilde olursa olsun, her ne niyetle saklanırsa saklansın zekâtı verilir. Hanbelî mezhebinde kadınların zînet (süs) olarak kullandıkları altının ve gümüşün zekâtı verilmez. *(Alâüddîn-i Haskefî, Abdurrahmân Cezîrî)*

HANEFÎ:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört hak mezhebinden biri olan Hanefî mezhebine mensub kimse.

Hanefî Mezhebi:

Ehl-i sünnetin amelde (yapılacak işlerde)ki dört mezhebinden biri.

Hanefî mezhebi Osmanlı Devleti zamânında her yere yayıldı. Devletin resmî mezhebi gibi oldu. Bugün dünyâ yüzünde bulunan müslümanların yarıdan fazlası ve Ehl-i sünnetin pek çoğu, Hanefî mezhebine göre ibâdet etmektedir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

HÂNEKÂH (Hânegâh):

Tekke, dergah. İrşâd (doğru yolu gösterme) ve sohbet ile insanları olgunlaştırma hizmetlerinin yapıldığı yer. *(Bkz. Tekke ve Zâviye)*

HANÎF:

Sapıklıktan, yanlış inanışlardan Hakk'a, doğruya meyleden, dönen, müslüman. İslâmiyet'ten önce Arabistan'da putlara tapmayıp, hazret-i İbrâhim'in dîni üzerine bulunanlara verilen isim. Çoğulu hunefâ'dır.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İbrâhim ne yahûdî idi, ne de hıristiyan idi. O hanîf idi. *(Âl-i İmrân sûresi: 67)*

Hanîflerin en meşhûrlarından birisi Arab hatîblerinden olan Kus bin Sâide'dir. Onun Mekke-i mükerremede kurulan Ukaz panayırında meşhûr konuşmasının bir kısmı şöyledir:

Her şey fânîdir (geçicidir). Bâki (devamlı olan) ancak Allahü teâlâdır. Birdir, ortağı ve benzeri yoktur. İbâdet edilecek ancak O'dur. Evvel gelip geçenlerde bize ibret alacak şey çoktur. Büyük-küçük hep göçüp gidiyor. Giden geri gelmiyor. Kesin olarak inandım ki, herkese olan bana da olacaktır. (Ben de öleceğim). *(Ahmed Cevdet Paşa)*

Hanîf Dîni:

Doğru yol, İslâmiyet.

HÂNİS:

Yemîninin gereğini yapmayan.

Bir kimse, semâya çıkacağım veya şu taşı altın yapacağım diye yemîn edince, yapmadığı için, hânis olup yemîn keffâreti verir. *(İbn-i Âbidîn)*

HANNÂNE:

Resûlullah efendimizin dayanarak hutbe okuduğu, Mescid-i Nebevî'de dikili bulunan hurma kütüğü.

Resûlullah efendimiz, Medîne'de Mescid-i Nebevî'de, hutbeyi, Hannâne'ye dayanarak okurlardı. Minber yapılınca, Hannâne'nin yanına gitmedi. Ondan ağlama seslerini, bütün cemâat işitti. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz minberden inip, Hannâne'ye sarılınca, sesi kesildi; ***"Eğer sarılmasaydım, benim ayrılığımdan kıyâmete kadar ağlardı"*** buyurdu. *(Nişâncızâde)*

HANNÂS:

İnsanların kalblerine vesvese veren sinsi şeytan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ey Habîbim!) ***De ki: İnsan ve cinden olan ve insanların göğüslerine*** (îmân ve îtikâdına) ***vesvese veren hannâsın şerrinden insanların mâbûduna ve insanların bütün işlerinin sâhibine ve insanların Rabbine sığınırım.*** *(Nâs sûresi: 1-6)*

Şeytan köpek gibidir. Köpek kaçar ise de başka taraftan yine gelir. Nefs ise kaplan gibidir. Saldırması ancak öldürmekle biter. İnsanlara vesvese veren şeytana bunun için hannâs denilmiştir. İnsan hannâsın bir vesvesesine uymazsa bundan vaz geçer. Başka vesveseye başlar. Çok hayırlı işe mâni olmak için, az hayırlı şeyi de vesvese yapar, fısıldar. Büyük günâha sürüklemek için, küçük hayır yapmayı da vesvese eder. Şeytanın vesvesesi olan küçük

hayırlı iş, insana tatlı gelir ve acele ile yapmak ister. Acele etmek ise şeytandandır. *(Muhammed Hâdimî)*

HARAC:

Güçlük, sıkıntı, eziyet. 1. Bir farzı yapma veya haramdan sakınma esnâsında karşılaşılan güçlük.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Allah(ü teâlâ) ***din husûsunda üzerinize bir harâc yüklemedi.*** *(Hac sûresi: 77)*

Bir işin yapılmasında harâc bulunursa ve kendi mezhebine göre yapmaya imkân olmazsa, bu işi, başka mezhebe uyarak yapmak câiz olur. Fakat, ikinci mezhebin o işe bağlı olan şartlarını da gözetmek lâzımdır. Hanefî mezhebi âlimleri, böyle işlerde, diğer mezhebleri taklîd etmeğe fetvâ (izin) vermişlerdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Her müslümanın ibâdet yaparken ve haramdan sakınırken, kendi mezhebi âlimlerinin "fetvâ böyledir", "en iyisi budur", "en doğru söz budur" gibi bildirdiklerine uyması lâzımdır. Kendi arzusu ile yaptığı bir şey, buna uymasına mâni (engel) olur ve bu mâni olmanın önlenmesinde harac, meşakkat bulunursa, kendi mezhebinde doğru olduğu bildirilen başka bir söze uyması lâzımdır. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

2. Müslüman olmayan vatandaşlardan seneden seneye alınan toprak vergisi.

Zor ile alınıp da, kâfirlere bırakılan veya barış yoluyla alınıp, kâfirlerin olan topraklardan harac alınır. *(İbn-i Âbidîn)*

HARÂM:

Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde yapmayınız diye açıkça yasak ettiği şeyler.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

De ki, Rabbim; bütün fuhşiyâtı (küfür ve nifakı) ***açığını ve gizlisini, her türlü günâhı, haksız isyânı ve Allahü teâlâya hiçbir zaman bir burhan indirmediği herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyleri Allahü teâlâya isnâd etmenizi, harâm etti.*** *(A'râf sûresi: 33)*

Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri harâmdır. Sonra ellerini kaldırıp, duâ ederler. Böyle duâ nasıl kabûl olunur? *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

İnsan, harâm işlemeği kalbinden geçirir, Allah'tan korkarak yapmazsa, hiç günâh yazılmaz. Harâmı işleyince, bir günâh yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allahü teâlâ, harâm olan şeylerde size şifâ yaratmamıştır. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Harâmlardan sakınmak, akıllıların şânından, şereflilerin tabiatındandır. *(Hazret-i Ali)*

Harâmda şifâ yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Harâmdan bir altını sâhibine vermek, yüz altın sadaka vermekten fazîletlidir, iyidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Dünyâda harâm işleyen kimse, âhirette ondan mahrûm kalır. Burada helâl şeyleri kullananlar, orada o şeylerin hakîkatine kavuşur. Meselâ, bir erkek dünyâda harâm olan ipeği giyerse, âhirette ipek giymekten mahrûm edilir. İpek ise, Cennet elbisesidir. O hâlde, bu günâhtan temizlenmedikçe, Cennet'e girilemez demektir. Cennet'e giremeyen de Cehennem'e gider. Çünkü, âhirette, bu ikisinden başka yer yoktur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Harâm li Aynihi:

Kendileri harâm olan şeyler.

Leş, domuz eti, şarab gibi Allahü teâlâ tarafından harâm edilen şeyler harâm li aynihidir. Bunlara helâl demek küfr olur, îmânın gitmesine sebeb olur. *(Muhammed Hâdimî)*

Harâm li Gayrihi:

Aslı harâm olmayıp, sonradan hâsıl olan bir sebepten dolayı harâm olan şey.

Bir kimsenin bir kişinin bağına girip, sâhibinin izni olmadan meyve koparıp yimesi, ev eşyâsını ve parasını çalıp harcaması harâm li gayrihidir. Bunları yapan kimse, yaparken Besmele söylese, yâhut helâldir derse kâfir olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

Harâm Lokma:

Helâl olmayan ve dînen yenmesi yasaklanan yiyecek.

Vücûduna harâm lokma karışmış bir kimse, namazdan tad duymaz. *(Behâeddîn-i Buhârî)*

Mîde yenilen şeylerin toplandığı yerdir. Oraya helal lokma koyarsan, âzâlardan sâlih (iyi) ameller, işler meydana gelir. Şüpheli lokma koyarsan, âzâlar Allah yolunda amel etmekte şüpheye düşerler. Eğer harâm lokma koyarsan, o lokma seninle Allahü teâlâ arasında bir perde olur ve Cenâb-ı Hakkın beğendiği yolda yürümen mümkün olmaz. *(Ebû Bekr-i Dükkî)*

Alış veriş ilmini bilmiyen harâm lokma yemekten kurtulamaz. Harâm lokma yiyen ise, ibâdetlerin sevâbını bulamaz. *(Ahî Evran)*

HARBÎ:

İslâm devleti ile harb halinde bulunan gayr-i müslimlere âit ülke halkından olan kimse.

Bir harbî emân (izin, pasaport) ile İslâm ülkesine girerse malına, canına dokunulmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Âşir (gümrük vergisini ve zekâtı toplayan me'mur) kendisine uğrayan harbîden, mensûb olduğu devlet, müslüman tüccardan ne kadar vergi alırsa, o kadar alır. Ne kadar aldıkları bilinmiyorsa, onda bir alır. *(İmâm-ı Serahsî)*

HAREM:

1. Mekke-i mükerreme şehrinden biraz daha geniş olup, hudûdunu İbrâhim aleyhisselâmın diktiği taşların gösterdiği yer, alan. Bu sâha içine gayr-i müslimlerin girmesi yasak ve ihrâmlı iken bâzı işleri yapmak harâm olduğu için Harem denilmiştir.

Hac için, ömre için, ticâret için veya herhangi bir şey için uzaktan gelenlerin Mîkat (ihrâma girilen yer) denilen yerleri ihrâmsız (iki parçadan meydana gelen dikişsiz elbiseyi giymeden) geçerek Harem'e girmeleri harâmdır. Mîkat'tan geçerken bir iş için Hill'de (Mîkat yeri ile Harem sınırı arasındaki yerde) kalmağı niyet edenlerin ve Hill'de oturanların hacdan başka niyetle Harem'e girmeleri câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

İhrâma giren kimseye bâzı şeyler yasak olur. Meselâ karadaki av hayvanlarını öldürmesi, dikilmiş elbise giymesi, bir yerini traş etmesi, kavga ve münâkaşa etmesi, tırnak kesmesi, Harem'de kendiliğinden biten ot ve ağaçları koparması ve kesmesi harâm olur. Bunları bilerek veya bilmeyerek unutarak yapanlara kurban, sadaka cezâları vâcib olur. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

2. Müslümanların evlerinde, saray, konak ve benzeri yerlerde sâdece kadınların oturması için ayrılmış oda, dâire. Bu oda veya dâireye haremlik de denir.

Müslümanların evleri iki kısımdır. Harem (haremlik) ile selâmlık. Harem kısmı yalnız kadınlara âittir. Buraya hiçbir erkek giremez. Evin erkeği veya mahrem (evlenilmesi harâm olan) erkeklerden birisi gireceği zaman mutlaka evin hanımının haberi olur. *(Mustafa Sabri Efendi)*

3. Zevce, hanım.

Harem-i Şerîf:

Müslümanların kıblesi olan Kâbe-i muazzamanın ortasında yeralan etrâfı kubbeli revaklarla çevrili mescid. Kâbe'nin etrâfı. *(Bkz. Mescid-i Harâm)*

HAREMEYN:

Hürmete ve saygıya lâyık iki belde. Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverenin ikisine verilen ad. Mekke-i mükerremede Kâbe-i muazzama, Medîne-i münevverede sevgili Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek kabr-i şerîfi bulunduğu için her ikisine saygı ve hürmet duyulması gereken yer mânâsına Haremeyn denilmiştir.

Osmanlı sultanlarının herbirinin Haremeyn'e pekçok hizmetleri olmuştur. Bu sebeple onlar kendilerine Hâkim-ül-haremeyn (Haremeyn'in hâkimi) yerine Hâdim-ül-haremeyn (Haremeyn'in hizmetçisi) denilmesini istemişlerdir. Yavuz Sultan Selîm Han, Mısır'ı feth ettiği zaman hutbede kendi ismini Hâkim-ül-haremeyn olarak okuyan hatîbe îtirâz ederek; "Biz Haremeyn'in (bu iki mübârek şehrin) hâkimi olamayız. Ancak Hâdim-ül-haremeyn yâni Haremeyn'in hizmetçisi oluruz" dedi. Kâbe'nin içini süpürmeye mahsûs olan süpürgelerden birisi kendisine getirilince, süpürgeyi bir tâc gibi kaldırarak başına koydu. Kendilerinden sonra gelen sultanların taclarına koydukları süpürge şeklindeki sorguç buradan gelmektedir. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

Ey bâd-ı sabâ uğrarsa yolun semt-i Haremeyn'e
Benden selâm söyle Resûlüs Sekaleyn'e

(Lâ Edrî)

HÂRİCÎLER:

Sıffîn muhârebesinde, taraflar hakem tâyinine râzı olup anlaşmayı kabûl ettiği için hazret-i Ali'nin ordusundan ayrılarak "Hâkim ancak Allah'tır. Hazret-i Ali iki hakemin hükmüne uyarak halîfeliği hazret-i Muâviye'ye bırakmakla büyük günah işledi" diyen ve kendileri gibi düşünmeyen Eshâb-ı kirâm ile diğer müslümanlara kafir diyen sapık fırka.

Hâricîler, müteşâbihâtı (birkaç mânâ çıkarılabilen delilleri) te'vil ediyorlar. Yâni bâzı âyet-i kerîmelere ve mütevâtir olan (yalan üzerinde birleşmesi mümkün olmayan topluluklar tarafından bildirilen) hadîs-i şerîflere açık ve meşhûr olmayan mânâlar veriyorlar. Hâricîler gibi şüpheli delilleri yanlış te'vil edenlere, müctehîd olan fıkıh âlimleri kâfir demediler. Fakat âsî (günahkâr), bid'at ehli ve sapık olduklarını söylediler. *(İbn-i Âbidîn)*

Hâricîlerin temel görüş ve düşünceleri şöyle özetlenebilir: Hazret-i Osman, hazret-i Ali, Amr bin Âs, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, hazret-i Âişe, Talhâ, Zübeyr (r.anhüm) ile Sıffîn muhârebesinde hakemlerin hükmüne râzı olanları kâfir bilirler. Büyük günâh işleyen kâfirdir diyerek böylelerinin ebedî cehennemlik olduğunu söylerler. Zâlim imâma (devlet başkanına) karşı çıkmayı vâcib sayarlar. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

HÂRİKULÂDE:

Olağanüstü. İnsan gücünün üzerinde, insanı hayrette bırakan âdet dışı şaşılacak iş.

İnsanların bütün hareketleri, işleri, Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesi içinde (bir sebeple) meydana gelmektedir. Allahü teâlâ sevdiği kullarına ikrâm ve en azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara âdetini bozarak hârikulâde şeyleri yaratmıştır. Hârikulâde şeyler peygamberlerde görülürse mûcize, evliyâ denilen diğer sevdiği kullarında görülürse kerâmet denir. Hârikulâde şeylerin peygamberlerde görülmesi lâzımdır. Evliyâda ise, şart değildir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Müslümanlar arasında evliyâ olmayanlardan meydana gelen hârikulâde hallere firâset;

fâsıklardan ve kâfirlerden meydana gelenlere de istidrâc ve sihr, yâni büyü denir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

HARÎS:

Hırslı, bir şeye çok düşen, istekli.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Andolsun ki size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır gelir. Çünkü O sizin hidâyetiniz için çok harîstir, mü'minlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir. *(Tevbe sûresi: 128)*

İki harîs doymaz. Biri ilmin harîsi, diğeri de malın harîsidir. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Ey oğul! Gönlün ferah olup, duânın makbûl olmasını istersen; dünyâya harîs olmayan, her işi Allah rızâsı için yapan âlimlerle berâber ol. *(Süleymân bin Cezâ)*

HÂRÛN ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîm'de adı geçen peygamberlerden.

Allahü teâlâ kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Selâm, Mûsâ ve Hârûn üzerine olsun. *(Saffât sûresi: 120)*

(Mûsâ aleyhisselâma peygamberliği bildirilince) ***dedi ki: "Ve kardeşim Hârûn ise, lisânen benden daha fasîhtir*** (Fasîh ve belîğ bir şekilde insanlara Hakk'ı, hakîkati anlatır). ***Onu bana yardımcı olarak gönder ki, beni tasdîk etsin. Fir'avn ve kavminin beni yalanlamalarından korkarım."*** (Allahü teâlâ buyurdu ki:) ***Senin bâzunu*** (bileğini) ***kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size düşmanlarınızın üzerine bir galebe ve üstünlük vereceğiz ki, onların zarârı size yetişmeyecek. Bu âyetlerimizle*** (mûcizelerimizle) ***onlara gidiniz. Siz ve size tâbi olanlar,*** (Fir'avn ve kavmine) ***gâlib geleceksiniz.*** *(Kasas sûresi: 34, 35)*

Hârûn aleyhisselâm İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderildi. Mûsâ aleyhisselâmın ana-baba bir büyük kardeşidir. Mûsâ aleyhisselâmdan üç yaş büyüktür. Babasının ismi İmran olup, Yâkup aleyhisselâmın oğullarından Lâvî'nin neslindendir. Hârûn aleyhisselâm, Mısır'da doğdu. Mûsâ aleyhisselâmın en yakın yardımcısı ve vezîri idi. Çocukluğu ve gençliği Mısır'da geçti. Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma Tûr dağında peygamberlik emrini bildirince, Hârûn aleyhisselâma da peygamberlik verdi. Mûsâ aleyhisselâmla birlikte Fir'avn ve kavmini îmâna dâvet ettiler. Fir'avn îmâna gelmedi. Mûsâ ve Hârûn aleyhimesselâma inananlara zulüm ve işkence yaptı. Mûsâ ve Hârûn aleyhimesselâm İsrâiloğullarını Fir'avn'ın zulmünden kurtarmak için çırpındılar. Mûsâ aleyhisselâm, Hârûn aleyhisselâm ve İsrâiloğulları birlikte Mısır'dan ayrıldı. Kızıldeniz'den yürüyerek Sinâ Yarımadasına geçtiler. Onları tâkib eden Fir'avn ve askerleri denizde boğuldular. Mûsâ aleyhisselâm ve İsrâiloğulları Tîh çölüne geldikleri sırada, Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlânın emriyle Tevrât-ı şerîfi almak üzere Tûr dağına gitti. Kardeşi Hârûn aleyhisselâmı yerine vekîl bıraktı. Mûsâ aleyhisselâm, Tûr'da iken Hârûn aleyhisselâmı dinlemeyen İsrâiloğulları, Sâmirî adında bir münâfığın (iki yüzlü kâfirin) hîlelerine kapılarak, altın buzağı heykeli yaparak ona taptılar. Mûsâ aleyhisselâm Tûr dağından dönüşte kavminin altın buzağı heykeline taptıklarını görünce, üzüldü. Bu hâlin sebebini Hârûn aleyhisselâma sordu. Hârûn aleyhisselâm da İsrâiloğullarının kendisini dinlemediklerini ve öldürmekle tehdît ettiklerini, Sâmirî adında birisine uyarak bu yola saptıklarını bildirdi. Mûsâ aleyhisselâm, Sâmirî'ye bedduâ etti ve İsrâiloğullarına tövbe etmelerini bildirdi. İsrâiloğulları tövbe edip Tevrât'ı kabûl ettiler. Bu mücâdeleler sırasında Hârûn aleyhisselâm da Mûsâ aleyhisselâmla birlikte gayret etti. Allahü teâlâ İsrâiloğullarına kırk sene Tîh sahrasından çıkmamak üzere cezâ verdi. Bu kırk senenin sonlarına doğru, Hârûn aleyhisselâm Mûsâ aleyhisselâm'dan önce vefât etti. Kabrinin nerede olduğu

husûsunda çeşitli rivâyetler vardır. *(Taberî, İbn-ül-Esîr, Nişâncızâde)*

HASEB:

Şeref, asâlet, ahlâk ve soy temizliği.

Kişinin hasebi ahlâkıdır, keremi dînidir. *(Hadîs-i şerîf-Nihâye)*

Baktım ki, insanlardan her biri mal, haseb, şeref ve neseb aramaktadır. Anladım ki bunlar bir şey değil. ***"Allah katında en üstününüz en çok korkanınızdır."*** *(Hucurât sûresi: 13)* meâlindeki âyet-i kerîme'ye baktım Allah katında üstün olmak için malı, hasebi, makâmı değil, takvâyı (Allahü teâlâdan korkarak harâmlardan sakınmayı) seçtim. *(Hâtim-i Esam)*

HASED:

Kıskanmak, çekememek. Allahü teâlânın bir kimseye ihsân ettiği nîmetin, onun elinden çıkmasını istemek. Zararlı bir şeyin ondan ayrılmasını istemek, hased olmaz, gayret olur.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Hased ettiği zaman hasedcinin şerrinden karanlığı yırtan nûrun Rabbine sığınırım. *(Felâk sûresi: 5)*

Hased etmekten sakınınız. Biliniz ki, ateşin odunu yok etmesi gibi hased de iyilikleri yok eder. *(Hadîs-i şerîf-Mişkat)*

Geçmiş ümmetlerden iki kötülük sizlere bulaştı. Hased ve kazımak. Bu sözümle onların başlarını kazıdıklarını anlatmak istemiyorum. Dinlerinin kökünü kazıyıp yok ettiklerini söylüyorum. Yemîn ederim ki, îmânı olmayan, Cennet'e girmeyecektir. Birbiriniz ile sevişmedikçe, îmâna kavuşamazsınız. Sevişmek için, çok selâmlaşın. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hasedden daha kötü bir şey yoktur. Çünkü hased eden kimse, şu beş kötülüğün içine düşer: 1) Bitmeyen gam ve kedere tutulur. 2) Hased etmesi, onun için sevâbı olmayan bir musîbet olur. Onun günâha girmesine yol açar, 3) Hasedinden dolayı kınanır, ayıplanır, 4) Allahü teâlâ ona gazab eder. 5) Allahü teâlânın yardım ve ihsân kapıları kendisine kapanır. *(Ebü'l-Leys Semerkandî)*

Hased eden insan, Allahü teâlânın kendisine verdiği şeylere râzı olmaz. Böyle kimseden Allahü teâlâ râzı olmaz. Allahü teâlânın bir insandan râzı olmaması ise, felâketlerin en büyüğüdür. Artık o insan, dünyâ ve âhirette de hüsran içindedir, yâni zarardadır. *(Muhammed Akkermânî)*

Bütün kötülüklerin başı, kaynağı üçtür: Hased, riyâ (gösteriş) ve ucb (kendini ve yaptığı işleri beğenme). Kalbini bunlardan temizlemeğe çalış. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hased edenin ömrü üzüntü ile geçer. Hased ettiği kimsede nîmetin azalmadığını, hattâ arttığını görerek sinir buhranları geçirir. Hasedden kurtulmak için ona hediye göndermeli, onu medhetmeli, ona karşı tevâzu göstermeli, onun nîmetinin artmasına duâ etmelidir. *(M. Hâdimî)*

Bütün sebeblerden doğan düşmanlığın giderilmesi mümkünse de hased sebebiyle olan düşmanlığın yok olması mümkün değildir. O; dehşetli, korkunç, müzmin bir hastalıktır. Hasedin ilâcı, hased edilen kimsenin gıyâbında (arkasından) nîmetinin artmasına duâ etmek, yüzüne karşı sevgi ve dostluk göstermektir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

HASEN HADÎS:

Bildirenler sâdık (doğru) ve emîn (güvenilir) olup, fakat hâfızası (anlayışı) sahîh hadîsleri bildirenler kadar kuvvetli olmayan râvîlerin, kimselerin bildirdiği hadîs-i şerîf. *(Bkz. Hadîs)*

HASENÂT:

Allahü teâlânın beğendiği işler, iyilikler. Hasenenin çokluk şekli.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Hasenât, günahları yok eder. *(Hûd sûresi: 115)*

Sıcak su, buzu erittiği gibi, iyi huy da hatâları eritir. Sirke balı bozduğu gibi, kötü huy, hayrâtı hasenâtı yok eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hased etmekten sakınınız. Biliniz ki, ateşin odunu yok ettiği gibi, hased de hasenâtı yok eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allah için yapılmayan hayrât ve hasenât ve ibâdetler kabûl edilmez. *(Muhammed Hâdimî)*

Harâm para ile hayrât, hasenât yapmak, pisliği idrar ile yıkayıp temizlemek gibidir. *(Süfyân-ı Sevrî)*

HASENE:

1. İyilik, sevâb.

Allahü teâlânın korkusundan kötülüğü terkeden kimseye bir hasene yazılır. Fakat başka bir sebeple terkederse hasene yazılmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. İlim, ibâdet, Cennet.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey Rabbimiz bize dünyâda hasene ver. Âhirette de hasene ver. *(Bekara sûresi: 201)*

HASENEYN:

Peygamber efendimizin mübârek iki torunu hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyn.

Allah'ım ben bu ikisini (Haseneyni) ***seviyorum, sen de sev. Onları sevmeyeni sen de sevme.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed ibni Hanbel)*

Bir gün Resûlullah'ın yanına gitmiştim. Haseneyn önünde oynuyorlardı. Yâ Resûlallah!Bunları çok mu seviyorsun?" dedim. ***"Nasıl sevmem? Bunlar benim dünyâda öpüp kokladığım iki Reyhânımdır"*** buyurdu. *(Ebû Eyyûb-i Ensârî)*

HASÎB (El-Hasîb):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her mahlûkun (yaratılmışın) varlığına, varlığının devâmına, âhirette hesâbını görmeğe kâfi olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O peygamberler ki, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. Hasîb olarak Allahü teâlâ kâfidir. *(Ahzâb sûresi: 39)*

Şânı yüce olan Allahü teâlâ, her şeyi hasîbdir. Bu öyle bir vasıftır ki, O'nun hakîkati Allahü teâlâdan başkası için düşünülemez. Allahü teâlâdan başka hiçbir varlık tam ve hakîkî mânâsıyla hasîb olamaz. Allahü teâlâ sâdece eşyânın bir kısmını değil, tek başına her şeyi hasîbdir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

HASÎS:

Parasını ve malını harcamamak için her türlü sıkıntıya, eziyete katlanan, paraya, mala aşırı düşkün olan; dînen verilmesi îcâb edeni, zekâtı ve sadakayı vermeyen, pinti, eli sıkı olan, bahîl, malda ve ilimde cimrilik eden. *(Bkz. Cimri)*

Hasîs olanlar, her ne kadar zâhid (dünyâyı istemiyor) ***olsalar da Cennet'e giremezler.*** *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Ahlâk-ı zemîme (kötü ahlâk) ***olan dört şeyden vazgeç, onlardan çok sakın. Bunlar: Çok***

mal toplayıp yememek, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâya sarılmak, hasîs olmak, harîs (dünyâya düşkün) ***olmak.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Hasîslerin en fenâsı, müslümanlara emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmayanlar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeyenler, onlara dinlerini öğretmeyenler veya yanlış öğretenlerdir. *(Ahmed Rıfat)*

Günahların büyüğü üçtür: Hasîslik, hased (çekememezlik) ve riyâ (gösteriş). *(İmâm-ı Gazâlî)*

HASLET:

İnsanın yaratılışındaki huy, mîzâc, tabîat, karakter.

Şu dört haslet kimde varsa o hâlis münâfıktır. Bunlardan bir tânesi kendisinde bulunan kimse, onu terk etmedikçe, kendisinde münâfıklıktan bir haslet bulunur. Birincisi emânete hıyânet etmek, ikincisi konuşunca yalan söylemek, üçüncüsü sözünde durmamak, dördüncüsü başkalarına devâmlı kötülük yapmak. *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn)*

Kimde şu dört haslet bulunursa, bu hasletler o kimseyi yüksek derecelere kavuşturur. Hem Allah katında, hem de insanlar yanında kıymeti çok olur. Birincisi hilm (yumuşaklık), ikincisi ilim, üçüncüsü cömertlik, dördüncüsü güzel ahlâk sâhibi olmak. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Türkleri maddeten yıkmak ve ezmek mümkün değildir. Çünkü Türkler, müslüman oldukları için çok sabırlı ve mukâvemetli (dayanıklı) insanlardır. Kuvvetli îmân sâhibidirler. Çok çalışkan ve zekîdirler. Bu hasletleri; dinlerine bağlılıklarından, kadere rızâ göstermelerinden, devlet adamlarına itâat duygularından gelmektedir. Türkleri parçalamanın ve yenmenin tek yolu; evvelâ itâat duygusunu kırmak ve mânevî bağlarını parçalamak, dînî metânetlerini (sağlamlığını) zaafa uğratmak (zayıflatmak)tır. Bunun da en kısa yolu, millî geleneklerine ve mânevî duygularına uymayan hâricî (yabancı) fikirler ve hareketlere alıştırmaktır... *(Patrik Gregoryus-Rus sefîri İgnatiyef'in hâtıralarından)*

HÂSS:

1. Tek başına bir mânâ karşılığında konmuş lafız (söz).

Hâss, kat'î (kesin) mânâ ifâde eder. Sözden maksat, tek şeydir. Ahmed, Yûsuf gibi özel isimler; insan, ağaç, meyve gibi cins isimler; bir, iki, üç gibi sayı isimleri hep hâss lafızlardır. ***"Her kırk koyunda bir koyun zekât olarak verilir"*** hadîs-i şerîfinde; kırk, hâss lafızdır. Bu sebeple koyunun zekât nisâbı (ölçüsü) kırktır. Ondan az veya çok olması ihtimâli yoktur. *(Serahsî)*

2. Geliri yüz bin akçeden fazla olan dirlikler. General toprağı.

HAŞEVİYYE:

Allahü teâlâyı mahlûklara,yaratıklarına benzeten, madde, cism diyen bozuk fırka, topluluk.

Haşeviyye, ***"Rabbinin vechi bâkî kalır"*** meâlindeki Rahmân sûresi yirmi yedinci âyetinin ve ***"Allah'ın yedi onların ellerinin üstündedir"*** meâlindeki Tâhâ sûresi onuncu âyetinin zâhir (görünen) mânâsını kabûl ederek, Allahü teâlâya cism demişlerdir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Allahü teâlâyı mahlûklara, cisimlere benzetme fikri ilk olarak Haşeviyye tarafından ortaya atılmış, sonra bu bozuk inanış şîa ve diğer bozuk fırkalara geçmiştir. *(Şehristânî)*

Ehl-i sünnet âlimlerine göre; peygamberler günâh işlemekten mâsumdurlar (korunmuşlardır). Fakat bu konuda Haşeviyye aksi kanâattedir. Onlara göre peygamberler günâh işlerler. *(Teftâzânî)*

HÂŞİMÎ:

Peygamber efendimizin dedesi Hâşim bin Abdi Menâf'ın soyundan gelen. *(Bkz. Benî Hâşim)*

HAŞR:

Toplanma, bir araya gelme. Allahü teâlânın bütün insanları, melekleri, cinleri, şeytanları ve diğer hayvan ve kuşları, gökte, yerde, denizde ne kadar büyük ve küçük canlı var ise, hepsini kıyâmet kopmasından (dünyânın son bulmasından) sonra diriltip, dünyâda yaptıklarının hesâbını vermek üzere Arasât denilen meydanda toplaması.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Allah'tan korkun ve bilin ki muhakkak hepiniz haşr olunacaksınız. *(Bekara sûresi: 203)*

Doğru tüccâr, kıyâmette sıddîklar ve şehîdler ile haşr olur. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Ey ümmetim ve Eshâbım! Siz ölülerinizin kefenini bol tutunuz. Zîrâ benim ümmetim kefenleriyle haşr olunurlar. Hâlbuki başka ümmetler çıplaktırlar. *(Hadîs-i şerîf-Tezkire-i Kurtubî)*

Allah yolunda öldürülüp, şehîd olanlar, kıyâmet gününde, yaralarının kanı akarak gelirler. Rengi kana ve kokusu miske benzer. Allahü teâlânın huzûrunda haşr oluncaya kadar, bu hâl üzere bulunurlar. *(Hadîs-i şerîf-Dürret-ül-Fâhire)*

Haşr Günü:

Mahlukların kabirlerinden kalkıp Arasat meydanında toplandıkları kıyâmet günü.

Haşr Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin elli dokuzuncu sûresi.

Yirmi dört âyet-i kerîme olan Haşr sûresi, Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). Bu sûrede yahûdîlerin ihânetleri ve münâfıkların (inanmadıkları hâlde müslüman görünenlerin) hâlleri, sonunda da Allahü teâlânın büyüklüğü ve Esmâ-i hüsnâsı(güzel isimleri) bildirilmektedir. *(Beydâvî)*

Kim haşr sûresini okursa, Allahü teâlâ onun, geçmiş ve gelecek günâhlarını affeder. *(Hadîs-i şerîf-Beydâvî)*

Kim sabahleyin (sabah namazından sonra) ***üç defâ "E'ûzübillâhissemî'il alîmi mineşşeytânirracîm" der sonra Haşr sûresinin sonundaki üç âyeti okursa, Allahü teâlâ kendisine yetmiş bin melek gönderir. Bunlar akşama kadar o kişiye duâ ve istiğfâr ederler. Eğer o gün vefât ederse, şehîd olarak ölür. Akşamleyin*** (akşam namazından sonra) ***okuyan kimse de aynı şekildedir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

HAŞŞÂŞİYYE:

Otçular. İnsanın ot gibi olduğunu ve öldükten sonra yok olacağını iddiâ edenler.

İnsan ölünce, cesed çürüyünce rûh yok olmaz. Ölmek, rûhun bedenden ayrılması demektir. Rûh bedenden ayrılınca, maddî olmayan âleme karışır. Kıyâmete kadar yok olmaz. Din âlimleri ve fen adamları böyle söylemiştir. Tabiatçılardan az bir kısmı bu sözbirliğinden ayrılmış, doğru yoldan kaymıştır. Bunlar insanı çöldeki otlara benzetirler. İnsan ot gibi biter, büyür, yok olur, rûhu kalmaz derler. Böyle söyledikleri için Haşşâşîler adı ile anıldılar. İslâm âlimleri, Haşşâşîlerin düşüncelerini çeşitli delîllerle çürüttüler. *(Ali bin Emrullah)*

HAŞYET:

Hürmetle karışık korku.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâdan (en çok) ***haşyet edenler âlimlerdir.*** *(Fâtır sûresi: 28)*

İlim olarak Allahü teâlâdan haşyet, cehâlet olarak gurur yeter. *(Mesrûk bin Ecda')*

HÂTEM-ÜL-ENBİYÂ:

Peygamberlerin sonuncusu Muhammed aleyhisselâm.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Muhammed (aleyhisselâm) ***sizin yetişkin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah'ın Resûlü***(peygamberi) ***ve Hâtem-ül-enbiyâdır*** (son Peygamberdir)***. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*** *(Ahzâb sûresi: 40)*

Ben, Hâtem-ül-enbiyâyım (peygamberlerin sonuncusuyum). ***Benden sonra peygamber gelmeyecektir. Eğer benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu.*** *(Hadîs-i şerîf-Savâık-ul-Muhrika)*

Peygamber efendimizin nûru, Âdem aleyhisselâmdan beri temiz ana ve babalardan (evlâddan evlâda) geçerek asıl sâhibi olan Hâtem-ül-enbiyâya gelmiştir. *(Kastalânî, Senâullah Dehlevî)*

Peygamberlik makâmı da dört derecedir. Birincisi Nebîler, ikincisi Resûller, üçüncüsü Ülü'l-azm peygamberler (Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed aleyhimüsselâm). Dördüncü derece Hâtem-ül-enbiyâlık derecesi olup, Muhammed aleyhisselâma mahsustur. *(M. Hâdimî)*

HATENEYN:

İki dâmât; Resûlullah efendimizin iki mübârek dâmâdı olan hazret-i Osman ile hazret-i Ali.

Ehl-i sünnet ve cemâat (doğru yolun) âlimleri, Hateneyn'i sevmek lâzım geldiğini bildirmişlerdir. Böylece, bir câhilin çıkıp da Resûlullah'ın Eshâb-ı kirâmına (arkadaşlarına) dil uzatmasını önlemişlerdir. Resûlullah'ın halîfelerinden, vekîllerinden birine düşmanlık edilmesine fırsat bırakmamışlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ben Şeyhayn'i (hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'i) üstün tutarım. Hateneyn'i severim. *(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe)*

Şeyhayn ve Hateneyn'i sevmek, Ehl-i sünnet'in şiârı, alâmetidir. *(Ömer Nesefî)*

HÂTIR:

Kalbe gelip bir müddet kalan düşünce. *(Bkz. Havâtır)*

Kalbe gelen düşüncelerden; birincisi kalpte durmaz giderilir. Buna hâcis denir. İkincisi, hâtırlardır. Üçüncüsü, yapmak ile yapmamak arasında tereddüt olunur. Buna hadîs-ün-nefs denir. Bunları melekler yazmaz. *(Abdülganî Nablüsî)*

İslâmiyet'e uymayan hâtırlar bâtıldır, bozuktur. Şeytan tarafından gelen hâtırların hepsi günâha dâvettir. *(S. Abdülhakîm)*

Hâtırların zararlısı Allahü teâlâyı unutturanlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hâtır-ı Melekânî:

İbâdete, tâate rağbet etmeye dâir insanın kalbine melek tarafından getirilen düşünce. Buna ilhâm da denir. *(Bkz. İlham)*

Hâtır-ı Nefsânî:

Kötülükleri istiyen nefs tarafından kalbe getirilen düşünce. Buna hâcis denir. *(Bkz. Hâcis)*

Hâtır-ı Rahmânî:

Gafletten uyanmak, kötü yoldan doğru yola kavuşmaya dâir Allahü teâlâ tarafından kalbe gelen düşünce. Buna hak hâtır (doğru düşünce) denir.

Hâtır-ı Şeytânî:

Günâhı beğenmeye, süslemeye, güzel göstermeye dâir kalbe şeytan tarafından getirilen düşünce. Buna vesvese denir. *(Bkz. Vesvese)*

HATÎB:

Câmide müslümanlara dînî nasîhat eden ve hutbe okuyan.

Bir kimse gusl abdesti alır, sonra Cumâ'ya gelir, kendisine mukadder (farz) ***olan namazı kılar, sonra hatîb hutbesini bitirinceye kadar susar, sonra imâmla berâber namaz kılarsa, onunla diğer Cumâ arasındaki günahları ile berâber, üç günlük fazlasının günâhları da afv ve mağfiret olunur.*** *(Hadîs-i şerîf-Meşârık)*

Hutbe ile namaz arasında hatîb efendinin, dünyâ işlerinden söylemesi tahrîmen mekrûhtur (harâma yakın günahtır). *(İbn-i Âbidîn)*

HATÎM:

Kâbe'nin şimâl (kuzey) duvarı hizâsında yarım dâire şeklindeki duvarcık ile Kâbe-i muazzama arasında kalan yer.

İsmâil aleyhisselâmın ve annesi hazret-i Hacer'in kabri, Hatîm'dedir. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Tavâf ederken (Kâbe'nin etrâfında dolaşırken) Hatîm duvarının dışından dolaşılır. Mescid-i Harâm'da (Kâbe avlusunda) kılınan namazların en kıymetlisi (sevâbı en çok olanı), Hatîm'de kılınan namazdır. *(İbn-i Âbidîn)*

HÂTİME:

Bir şeyin son durumu. *(Bkz. Hüsnü Hâtime ve Sû'i Hâtime)*

HATM:

Kur'ân-ı kerîmi başından (Fâtiha sûresinden başlıyarak) sonuna (Nâs sûresine) kadar okumak.

İnsanların en iyisi hatmi bitirince, yeniden başlayandır. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Kur'ân-ı kerîmi hatm edenin duâsı kabûl olunur. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hibbân)*

Kur'ân-ı kerîmi hatmeden kimseye altmış bin melek hayr duâ eder. *(Hadîs-i şerîf-Hazînet-ül-Esrâr)*

Hatm duâsı yapılan yerde bulunan, ganîmet dağıtılırken bulunan kimse gibidir. Hatme başlanan yerde bulunan, cihâd eden (Allah yolunda harbeden) ***kimse gibidir. İkisinde de bulunan her iki sevâba da kavuşur ve şeytanı rezîl eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Hazînet-ül-Esrâr)*

Ramazân ayında hatm okumak mühim sünnettir. *(Ahmed Fârûkî)*

Hatm sonunda yapılan duâ kabûl olunur. (*Seyyid Alizâde)*

Resûlullah efendimiz Mekke'de bulunduğu sırada rivâyete göre bir müddet vahy gelmemişti. Bu sebeple müşrikler; "Rabbi, Muhammed'i terk etti, O'na darıldı" diyerek, Peygamber efendimizi üzmeye, müslümanlar arasında fitne çıkarmaya çalışıyorlardı. O zaman Duhâ sûresi nâzil oldu. Bu sûre nâzil olunca, Resûlullah efendimiz sevincinden; ***"Allahü ekber"*** buyurdu. Bu sebeple Mekke halkı, Kur'ân-ı kerîmi hatmederken, Duhâ sûresinden îtibâren Nâs sûresine kadar her sûrenin sonunda "Allahü ekber" demeyi âdet edinmişlerdir. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî, Süyûtî, Hâzin, Celâleyn).*

Hatm-ı Hâcegân:

Nakşibendiyye yolunda fâidesi, feyz ve bereketi çok olan bir vazîfe. Bu yolun veya ona bağlı kolun büyüğünün koyduğu evrâdın (Belli zikr ve duâların okunmasının) toplu veya yalnız olarak yerine getirilmesi.

Hatm-i Tehlîl:

Yetmiş bin adet kelime-i tevhîd yâni "Lâ ilâhe illallah" okumak. Kelime-i tevhîde, kelime-i tayyibe de denir.

Bir kimse, kendisi veya başkası için yetmiş bin adet kelime-i tevhîd (kelime-i tayyibe) ***okursa, günâhları affolur.*** *(Hadîs-i şerîf-Makâmât-ı Mazhariyye)*

Hatm-i tehlîl yapıp, sevâbını ölülerin rûhlarına hediye etmek çok faydalıdır. *(Ahmed Fârûkî)*

Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretleri, bir kadının kabri yanına oturmuştu. Kabre yüzünü dönüp, hâtırına başka bir şey getirmeyip; yalnız onu düşündü. "Bu mezârda Cehennem ateşi var. Kadının îmânlı olmasında şüphe ediyorum. Rûhuna, hatm-i tehlîl sevâbı bağışlayacağım. Îmânı varsa, affolur" buyurdu. Hatm-i tehlîlin sevâbını bağışladıktan sonra; "Elhamdülillah îmânı varmış, kelime-i tayyibe te'sirini gösterip azâbdan kurtuldu" buyurdu. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

HAVÂLE:

Borçlunun, alacaklıya, borcumu falan kimseden al deyip, alacaklının, bu teklife, sözleşme yerinde râzı olması. Ciro etme.

Havâle, havâleyi yapan ile kabûl eden arasında yapılabilir. Bir kimse birine benim falanda olan şu kadar kuruş alacağımı havâle yoluyla sen üzerine al dese, o kimse de bu havâleyi kabûl etse, bu havâle sahîh (doğru) olur. Veyâ filândan şu kadar alacağı benim üzerime havâle et dese, o kimse de kabûl etse, havâle sahîh olur; kendisine havâle olunan kimse pişman dahî olsa fayda vermez. *(Ali Haydar Efendi)*

HAVÂRÎ:

Yardımcı. Îsâ aleyhisselâma îmân eden on iki kişiden her biri.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Hani havârîlere; "Bana ve Resûlüme îmân edin" diye ilhâm etmiştim. "Îmân ettik, hakîki müslümanlar olduğumuza sen de şâhid ol" demişlerdi. O vakit havârîler; "Ey Meryem oğlu Îsâ! Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O (da) ***Eğer inanmış*** (adam)***larsanız Allah***(ın kudretinden ve peygamberliğimden şüpheye sapmak)***tan korkun" demişti.*** *(Mâide sûresi: 111-112)*

Ey îmân edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu Îsâ (da) ***havârîlerine; "Allah'a*** (yönelmiş olarak) ***benim yardımcılarım kim*** (olacak) ***demiş, havârîler de; "Allah'ın yardımcı*** (kul)***ları biziz*** (diye) ***söylemişlerdi. İşte İsrâiloğullarından bir zümre*** (ona) ***îmân etmiş, bir zümre de küfürde kalmıştı. Nihâyet biz îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik de bu sûretle gâlib*** (olarak) ***çıktılar.*** *(Sâf sûresi: 14)*

Îsâ aleyhisselâm otuz yaşında peygamber oldu. Otuz üç yaşında diri olarak göğe kaldırılınca, havârîler dağılıp bu yeni dîni yaymaya çalıştılar. Sonra İncîl diye çeşitli kitaplar yazıldı. Bunlar Îsâ aleyhisselâmı anlatan târih kitaplarına benzer idi. Asıl İncîl, ele geçmemiştir. Îsâ aleyhisselâmdan sonra dînini yayan ve Havârî adı verilen bu kimseler; Şem'un (Petrus), Yuhanna(Jahannes), Büyük Yâkûb, Petrus'un kardeşi olan Andreas, Filip (Philippus), Toma(Thomas), Bartalomi (Bartalomaus), Metiyya (Matthaus), Küçük Yâkûb, Barnabas, Yehûda (Judas) idi. (Yehûda mürted oldu (dinden çıktı). Yerine Matyes seçildi). Havârîlerin reisleri Petrus idi. *(Nişâncızâde, Harputlu İshâk Efendi, Abdullah Dağıstânî)*

Bolüs adında bir yahûdî, hazret-i Îsâ'ya inandığını söyleyerek ve Îsevîliği yaymaya çalışıyor görünerek gökten inen İncîl'i yok etti. Dört kişi ortaya çıkıp, on iki havârîden işittiklerini yazarak İncîl adında dört kitab meydana geldi ise de Bolüs'ün yalanları bunlara da karıştı. Barnabas adındaki havârî, Îsâ aleyhisselâmdan görüp işittiklerini en doğru şekilde yazdı ise de, Barnabas İncîli de yok edildi. *(Harputlu İshak Efendi, Nişâncızâde)*

HAVÂSS:

Seçilmişler. İlimde ve tasavvuf yolunda yüksek dereceye ulaşmış olan zâtlar.

Sultanlar, milletin malını zâlimler ve haydutlardan korudukları gibi; havâss da, avâmın (dînî ilimlerden haberi olmayan câhillerin) îtikâdını (inancını) bid'atçilerin (sapıkların) şerrinden korurlar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Üç çeşit oruç vardır: Birincisi avâmın yâni câhillerin orucudur. Bunların orucu; yimek, içmek gibi şeylerle bozulur. İkinci derece, havâssın orucudur. Bunların orucu, fıkh kitaplarında bildirilen şeylerle bozulduğu gibi gıybet (başkasının dedi-kodusunu yapmak), yalan söylemek, söz taşımak ve harâma bakmakla bozulur. Üçüncü derecede de Ehass-ül-havâssın (cenâb-ı Hakk'a yakınlık kazananların en hâlisi olanların) orucudur ki, bunların orucu, Allahü teâlâdan başka bir şeyin kalbe girmesi ile bozulur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Avâmın tövbesi günâhtan; havâssın tövbesi gafletten Allahü teâlâyı unutmaktandır. *(Zünnûn-i Mısrî)*

Havâss, iyi amelleri (güzel işleri) kendilerinden değil, Allahü teâlâdan bilir. *(Ebû Osman Mağribî)*

HAVÂTIR:

İnsanın kalbine gelen düşünceler. *(Bkz. Hâtır)*

Havâtır, bâzan Allahü teâlânın insanın kalbinde meydana getirdiği şeyler olur. Bunlara hak, doğru havâtır denir. Bâzan melekler vâsıtasıyla gelir. Buna ilhâm denir. Bâzan, şeytan onları insanın kalbine atar, buna vesvese denir. Bâzan da nefsin kendi kendine çıkardığı şeyler olur ki, buna hevâcis denir. *(Hâdimî)*

Melek tarafından olan havâtırın doğruluğuna alâmet, dîne uygun olmasıdır. Dîne uygun olmayan havâtır bâtıldır, bozuktur, denilmiştir. Şeytan tarafından gelen havâtırın çoğu günahlara dâvet eder. Bâzan şeytandan gelen havâtır, tâat ve ibâdet gibi görünürse de yine o gizli bir günâha, isyâna dâvettir. Bunlar şeytanın gizli tuzaklarındandır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Havâtır ve niyetlerimi önce kitap ve sünnet ile karşılaştırıyorum. Bu iki âdil şâhide uygun olanları söylüyor ve yapıyorum. *(Ebû Süleymân Dârânî)*

Havâtır nefse acı gelirse, hayr olduğu; tatlı gelir hemen yapmak isterse şer (kötü) olduğu anlaşılır. Bunu anlamak için İslâmiyet'e uygun olup olmadığına bakılır. Anlaşılmazsa, sâlih (günâh işlemeyen) bir âlime sorulur. *(M. Hâdimî)*

HAVÂYİC-İ ASLİYYE:

İhtiyaç eşyâları. Temel ihtiyâçlar. Bir kimsenin yiyecek giyecek ve ev gibi ihtiyaç duyduğu lüzumlu maddeler ve evde kullanılan eşyâ ve âletler, hizmetçiler, binecek vâsıtası, meslek kitapları (din kitapları) ve ödeyeceği borçları.

Zekât için bir senelik, kurban ve fıtra için bir aylık yiyecek veya parası havâyic-i asliyyeden sayılır. Daha fazla olanı ve din ve meslek kitaplarından başka kitapların hepsi, hac parası ve kurban ve fıtra nisâbına katılır. Eğer ticâret niyeti olursa, zekât nisâbına da katılır. *(Hâdimî, İbn-i Âbidîn)*

Havâyic-i asliyye, zekât ve fıtra vermek ve kurban kesebilmek için lüzûmlu olan nisâba

(dînen zengin sayılma miktârına) katılmazlar. *(İbn-i Âbidîn)*

HAVELÂN-I HAVL:

Zekâtı verilecek bir malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesi.

Zekât verilecek mallarda aranan şartlardan birisi havelân-ı havldır. *(Molla Hüsrev)*

Toprak mahsûllerinin zekâtı (öşr), hasad mevsimi (mahsûl topraktan alındığında) verildiğinden, havelân-ı havl şartı aranmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

HAVF VERECÂ:

Allahü teâlâdan korkmak (havf) ve rahmetini ümid etmek (recâ).

Havf gençlikte, recâ yaşlılıkta çok olmalıdır. *(Muhammed bin Hasen Can)*

Havf ve recâ, kul itâat hâlini bırakıp benlik sevdâsına düşmesin diye nefsi bağlayan iki yulardır. *(Ebû Bekr Vâsitî)*

Kalb de dâimâ havf bulunmalıdır. Havf azalır da recâ çoğalırsa, kalb bozulur. Çünkü havf, kalbdeki arzûları yakar, dünyâ sevgisini çıkarır. *(Ebû Süleymân Dârânî)*

Hazret-i Ömer buyurdu ki: Bütün insanların Cehennem'e, bir kişinin Cennet'e gireceğini söyleseler, umarım ki o bir kişi ben olurum; aksine bütün insanların Cennet'e, bir tek kişinin Cehennem'e gideceğini söyleseler, korkarım ki o kişi ben olurum. İşte havf ve recâ böyle olmalıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

HÂVİYE:

Cehennem'in yedinci tabakası. Burada inanmadıkları hâlde inanmış görünen münâfıklar ile müslüman iken İslâm dînini terk eden mürtedler azâb görecektir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ameli hafif olana (yâni iyilikleri hafif, günâhları ağır gelene) ***gelince; artık onun yeri hâviyedir. Bildin mi hâviye nedir? O, yakıcı bir ateştir.*** *(Kâria sûresi: 8-11)*

HAVL:

Hareket, kuvvet.

Bir insan, havlin kendinden olmayıp, Allahü teâlânın yaratmasiyle olduğunu bilirse, her şeyi O'ndan bekler. İşlerin meydana gelmesinde sebepleri arada görmeyen kimse, Allahü teâlâdan başka kimseden bir şey beklemez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

HAVRA:

Yahûdî mâbedi, sinagog.

Havra ve kilisedeki küfür alâmetleri kaldırılırsa, namaz kılmak mekruh olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

HAVZ:

Sıvı maddelerin toplandığı yer, büyük su birikintisi, göl.

Bir gün Mevlânâ Celâleddîn Rûmî havz kenarındaydı. Yanında kitaplar vardı. Şems-i Tebrîzî gelip kitapları sordu. "Sen bunları anlamazsın." dedi. Şems-i Tebrîzî kitapları suya attı. Mevlânâ, âh babamın bulunmaz yazıları gitti, diyerek çok üzüldü.Şems-i Tebrîzî elini uzatıp herbirini aldı. Hiçbiri ıslanmamış görüldü.Mevlânâ; "Bu nasıl iştir?" dedi.Şems-i Tebrîzî; "Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın." buyurdu. *(Molla Câmî, Ahmed Eflâkî)*

Havz-ı Kebîr:

Eni ve boyu yaklaşık beşer metre (onar zrâ') olup, alanı yirmi beş metrekare olan havuz.

Derinliğin az veya çok olmasının bir te'siri yoktur.

Havz-ı Kevser:

Kıyâmet günü mahşerde veyâ Cennet'te Peygamber efendimize tahsîs edilmiş olan ve bir kere içenin bir daha susamayacağı havuz. *(Bkz. Kevser Havuzu)*

Havz-ı Sagîr:

Alanı yirmi beş metrekareden küçük havuz.

Havz-ı Sagîre, necâset (pislik) düşse ve suyun, üç sıfatı değişmese de, necs (pis) olur. İnsan içemez ve temizlikte kullanılmaz. Üç sıfatı değişirse, idrâr gibi olup, hiçbir şeyde kullanılamaz. Suyun üç sıfatı: Rengi, kokusu ve tadıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

İçine devamlı su akan ve devamlı taşan veya içinden devâmlı su alıp, iki alış arası su hareketsiz kalacak kadar uzamayan havz-ı sagîr ve hamam kurnası, akar su demektir. *(İbn-i Âbidîn)*

HAYÂ:

Utanma, âr, nâmus. Çirkin şeylerden sıkılma veya edebe uymayan bir şeyin meydana gelmesinden dolayı kalbde meydana gelen rahatsızlık.

Hayâ îmândandır. Îmânı olan Cennet'tedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennem'dedir. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb, Buhârî)*

Hayâ ile îmân, berâberdirler. Biri gidince, diğeri onu tâkib eder. *(Hadîs-i şerîf-Nisâb-ül-Ahbâr)*

Allahü teâlâdan hayâ ediniz! Hakîkî mânâda Allahü teâlâdan hayâ etmek, kötü düşüncelerden uzak durmak, helâl lokma yemek ve ölümü hatırlamaktır. Âhireti isteyenler dünyânın zînetinden süsünden uzaklaşır. İşte bunları yapmak, Allahü teâlâdan hakkıyla korkmak demektir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, Taberânî)*

Cennet'e gitmek isteyen uzun emel sâhibi olmasın. Dünyâ işleri ile uğraşması ölümü unutturmasın. Harâm işlemekte Allah'tan hayâ etsin. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hayâsız insan, halk içinde çıplak oturan kimse gibidir. *(Hazret-i Ebû Bekr)*

Cebrâil aleyhisselâm, aklı, hayâyı ve îmânı Âdem aleyhisselâma getirdi ve dedi ki: "Yâ Âdem! Allahü teâlâ hazretleri selâm eder, sana getirdiğim şu üç hediyenin birini kabûl etsin" dedi. "Âdem aleyhisselâm aklı kabûl eyledi. Cebrâil aleyhisselâm, îmân ile hayâya; "Siz gidin" deyince, îmân dedi ki: "Allahü teâlâ bana emreyledi ki, akıl nerede ise, sen de orada ol!" Ondan sonra hayâ da aynı şekilde, Allahü teâlâ tarafından emrolunduğunu beyân ederek, her ikisi de akıl ile berâber Âdem aleyhisselâmda kaldı. Allahü teâlâ kime akıl verirse, hayâ ile îmân da onunla berâberdir. Aklı olmayanın ne hayâsı, ne de îmânı vardır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Kul hayâ sâhibi olduğu zaman, hayır ve iyi işlere yapışır. Hayâ kalbe yerleştiğinde, nefsin arzû ve istekleri ondan uzaklaşır. *(Ebû Süleymân-ı Dârânî)*

Allahü teâlâdan hayâ etmeyen kimse, insanlardan da hayâ etmez. *(Zeyd bin Sâbit)*

Âfetlerin evveli, cehâlet, bilgisizlik, sonra nefsin arzû ve isteklerine meyletmek, sonra hayâyı terk etmektir. *(Sehl-i Tüsterî)*

Hayânın en kıymetlisi, Allahü teâlâdan utanmaktır. Ondan sonra Resûlullah'tan (sallallahü aleyhi ve sellem) hayâdır. Daha sonra insanlardan hayâ etmek gelir. *(Muhammed Hâdimî)*

HAYÂL:

Bir şeyi gördükten sonra veya görmeden önce zihinde şekillendirme. Hâfızanın yardımıyla

zihinde bir şeyler canlandırma.

Bir cisme bakınca, bu cisim, beyindeki ortak his merkezinde duyulur. Bu cisim göz önünden çekilince, ortak his merkezi, onu hissedemez olur. Fakat, hayâle gelen etkisi uzun zaman kalır. Hayâl kuvveti olmasaydı, herkes birbirini unutur, kimse kimseyi tanımazdı. *(Ali bin Emrullah)*

Hayâl büyüklerin yolunda çok işe yarar. Hayâl olmasaydı hâl olmazdı, vehim olmasa fehim (anlayış) olmazdı. *(Seyyid Fehim)*

Karşımdaki hayâlin biraz daha kal diyor,
Kalbini benim gibi, bu sevdâya sal diyor,
Öp elimi hasretle ve duâmı al diyor,
En derin sevgilerle, azîz yâra el vedâ

(M. Sıddîk bin Saîd)

HAYÂT:

Diri olmak, dirilik.

1. Allahü teâlâ hakkında bilmemiz vâcib olan sıfât-ı subûtiyye'den biri. Allahü teâlânın diri olması.

Allahü teâlânın kâmil (noksan olmayan) sıfatları vardır. Bunlar, hayât (diri olmak), sem' (işitmek), basar (görmek), kudret (gücü yetmek), irâde (istemek), kelâm (söylemek) ve tekvîn (yaratmak)tır. Bu sekiz sıfata, sıfât-ı sübûtiyye ve sıfât-ı hakîkiyye denir. Bu sıfatları da kadîmdir. Yâni sonradan olma değildir. Kendinden ayrı olarak ayrıca vardır. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bildirmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Bir insanın doğumundan ölümüne kadar geçen zaman.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Mal ve dünyâdan size verilen şey, yalnız hayatta bulunduğunuz müddetçe, onunla geçinmektir. Îmân edip Rablerine tevekkül edenler için âhirette Allahü teâlânın indinde dünyâ nîmetinden hayırlı ve dâimî çok sevâb vardır. *(Şûrâ sûresi: 36)*

Öldükten sonra da, hayâtta olduğum gibi bilirim. *(Hadîs-i şerîf-Deylemî)*

3. Bir insanın ölümünden sonra başlayan ebedî (sonsuz) hayat.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Dünyâ hayâtı, oyun ve boş şeylerdir. Allah'tan korkanlar için âhiret hayâtı elbette hayırlıdır. Böyle olduğunu niçin anlamıyorsunuz? *(En'âm sûresi: 32)*

Berzâh hayâtı, yâni kabir hayâtı, dünyâ hayâtının yarısı gibidir.Kabirde rûhun bedene bağlanması, diri iken olan bağlanmasının yarısı kadardır. Gömülmemiş ölüler de, berzâh hayâtında oldukları için, azâbı ve elemi duyarlar ve hiç hareket etmez, kıpırdayamazlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabirdeki hayât, bir bakımdan dünyâ hayâtına benzediği için, meyyit terakkî eder, derecesi yükselir. Kabir hayâtı insanlara göre değişir. ***"Peygamberler*** (aleyhimüsselâm) ***kabirlerinde namaz kılar."*** buyruldu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HAYDAR:

Arslan. Hazret-i Ali'nin lakablarından biri.

Hayber'in fethinde bulunup büyük kahramanlıklar gösteren hazret-i Ali, yahûdîlerin meşhûr pehlivanı Merhab ile karşılaştı. Merhab kendini medheden sözler söyledikten sonra hazet-i Ali; "Ben oyum ki, anam bana Haydar adını takmıştır. Ben ormanların heybetli

görünüşlü arslanı gibiyimdir. Seni bir hamlede yere serecek er kişiyimdir" diye şiirler söyleyerek Merhab'ın karşısına dikildi. Bu şiir Merhab'a o gece kendisini bir arslanın parçaladığı şeklindeki rüyâsını hatırlattı. Haydar, indirdiği bir kılıç darbesiyle Merhab'ın başını ikiye böldü. *(İbn-i Hişâm)*

Hüdâyî n'oldu bu kadar peygamber,
Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Haydar,
Hani Habîbullah Sıddîk-i Ekber,
Bunda gelen gider bir can eğlenmez.

(Azîz Mahmûd Hüdâyî)

HAYR:

İyilik. Dînin ve aklın beğendiği, güzel ve faydalı gördüğü şey.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Kim zerre miktârı bir hayır işlerse, onun mükâfâtını (karşılığını) ***görecek. Kim de zerre miktârı şer*** (bir kötülük) ***işlerse, onun cezâsını görecektir.*** *(Zilzâl sûresi: 7-8)*

Hayra yol gösteren (sebeb olan), ***o hayrı yapan gibidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Müslüman hayırlı olur. Hased (başkasını çekememezlik) ***edince hayr kalmaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Yumuşak davranmayan hayr yapmamış olur. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

En hayırlınız, Kur'ân-ı kerîmi öğrenip öğreteninizdir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Ya hayr söyle, ya sükût et (sus). *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfred)*

İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Müslümanların hayırlısı müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu (zarar görmediği) ***kimsedir.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Malı, mevkîi (makâmı) hayır için istiyen ve hayır işlerinde kullanan; râhata, huzûra kavuşmuştur. Mal-mevkî gâye olmamalı, hayra vâsıta olmalıdır. *(M. Hâdimî)*

Hayr-ül-Beşer:

İnsanların en hayırlısı, her bakımdan en iyisi mânâsına. Peygamber efendimizin lakablarından biri.

Hayr-ül-beşerin ağlaması da, gülmesi gibi hafîf idi. Kahkaha ile gülmediği gibi, yüksek sesle de ağlamazdı, amma mübârek gözlerinden yaş akar, mübârek göğsünün sesi işitilirdi. Ümmetinin günâhlarını düşünüp ağlardı. *(Ahmed Kastalânî)*

Ol gece kim doğdu ol hayr-ül-beşer,
Ânesi anda neler gördü neler.
Dedi gördüm ol Habîbin ânesi,
Bir aceb nûr kim, güneş pervânesi.

(Süleymân Çelebi)

Hayr-ül-Enâm:

Mahlûkâtın, yaratılmışların en hayırlısı, iyisi mânâsına Peygamber efendimizin lakablarından.

Âmine eydür çü vakt oldu tamâm,
Kim vücûda gele ol hayr-ül enâm.

(Süleymân Çelebi)

HAYRÂT:

Sevâb kazanmak için yapılan Allahü teâlânın beğendiği iyi işler, bütün iyilikler, hayırlar.

Allahü teâlâ insanın yeni, temiz elbisesine, hayrât ve hasenâtına, malına, rütbesine bakarak sevâb vermez. Bunları ne düşünce ve ne niyetle yaptığına bakarak sevâb verir veya azâb eder. *(Hamevî)*

Dünyâda yapılan hayrât ve hasenât, Peygamber efendimizin yolunda bulunmak şartı ile âhirette işe yarar. Yoksa, Allahü teâlânın peygamberine tâbî olmayanların yaptığı her iyilik, dünyâda kalır ve âhiretin harâb olmasına sebeb olur. *(Ahmed Fârûkî)*

Allahü teâlâ hangi işlerin hayrât, hangi işlerin de seyyiât (kötü işler) olduklarını bildirdi. Hayrât yapanlara sevâb vereceğini vâd eyledi (söz verdi). Allahü teâlâ vâdinde sâdıktır (sözünü yerine getirir). Sözünden hiç dönmez. O hâlde kıyâmet günü (âhirette tekrar dirildikten sonra) nîmet ve azâb olarak başka yerden bir şey getirilmeyecek, dünyâda yapılanların karşılıklarına kavuşulacaktır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

HAYRET:

Taaccüb, şaşkınlık. Şuuru yerinde olmama hâli.

Sûfî yâni tasavvuf yolunda bulunan bir kimse, başlangıçta kendi makâmından bahseder, hâli ile ilgili şeyleri anlatır. Fakat kalb gözü açılınca, hayrette kalarak sükût eder, susar. *(Ebû Abdullah Nebâcî)*

Şükrün sonu hayrettir. Çünkü şükür de Allahü teâlânın şükredilmesi icâbeden bir nîmetidir. Bu ise, sonsuza kadar, böyle gider. *(Yahyâ bin Muâz)*

Geldi hûrîler bölük bölük buğur
Yüzleri nûrundan evim doldu nur
Hem havâ üzre döşendi bir döşek
Adı sündüs döşeyen anı melek
Çün göründü bana bu işler ayân
Hayret içre kalmış idim ben hemân

(Süleymân Çelebi)

HAYRHAHLIK:

Başkasının iyiliğini istemek. Allahü teâlânın nîmetinin bir kimsenin elinde devamlı kalmasını veya onun böyle bir nîmete kavuşmasını dilemek. Hasedin, kıskançlık ve çekememezliğin zıddı.

Hayrhahlık; güzel ahlâkın aynası durumunda bir haslet (huy) olup, ekseriyetle içi dışına uyan fazîlet sâhibi kimselerde olur. Böyle kimseler hep iyilik düşünüp cemiyetin ve insanların faydasına hizmet ve yardım ederler. Dargınları barıştırırlar, sertlik gösterenleri yumuşatırlar. Hayrhahlık, dostluğu devâm ettiren bir bağdır. Dostluk, hayrhahlık ile kuvvetlendirilir ve devâm ettirilir. *(Ahmed Rıfat)*

HAYSİYYET (Haysiyet):

Şeref, îtibâr.

Haysiyetsiz kimse, kendisine karşı yapılan zulüm, işkence ve hakâretleri kabûl eder. *(Ali bin Emrullah)*

İyi huylu kimse, kendisine darılana iyilik yapar. İhsânda bulunur.Malına, haysiyetine, bedenine zarar vereni affeder. *(Hâdimî)*

HAYVÂNÎ RÛH:

İnsanda istekli hareketleri yaptıran kuvvet. *(Bkz. Rûh)*

Hayvanlarda ve insanlarda hayvânî rûh vardır. Bunun yeri yürektir. Bedenî faâliyetleri düzenleyen bu rûhtur. İnsanların hayvanlara benzeyen tarafları, hayvânî rûhtan ileri gelen şehvet, gadab ve hırs gibi kuvvetlerdir. Bu kuvvetler, hayvanlarda da vardır. Hattâ hayvanlarda, insandan daha kuvvetlidir. *(Ali bin Emrullah)*

HAYY (El-Hayyü):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Dâimâ hayât sâhibi ve diri olan, hep var, varlığı ezelî ve ebedî (sonsuz) olan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, Hayy ve kayyûmdur. (Bütün mahlûkâtın idâresini yürüten, hepsini hesâba çekendir.) *(Bakara sûresi: 255)*

Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. (Âl-i İmrân sûresi: 2)

O hayydir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde dinde ihlâs sâhibi (her şeyi Allahü teâlânın rızâsına uygun yapan kimse) ***olarak duâ edin. Hamd*** (övgü) ***âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.*** *(Mü'min sûresi: 65)*

Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'ye, gıdân nedir diye sordular. Hayy ve kayyûm olanı yâni Allahü teâlâyı zikrdir (anmaktır) dedi. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hastalanan kimse, el-Hayyü ism-i şerîfini bir tabağa yazar ve ona su koyar ve ondan üç gün içerse, Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

HAYYEALES-SALÂH-HAYYEALEL-FELÂH:

Ezân ve ikâmet okunurken söylenen "Haydin namaza" ve "Haydin kurtuluşa" mânâsına mü'minleri kurtuluşa, seâdete sebeb olan namaza çağıran iki mübârek söz.

Sünnete uygun olarak okunan ezânı duyan kimsenin, işittiğini yavaşça söylemesi sünnettir. Yalnız, Hayye ales-salâh ve Hayye alel-felâh kelimelerini duyunca bunları söylemeyip; "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" demelidir. Ezândan sonra salevât getirmeli ve sonra ezân duâsını okumalıdır. *(Alâüddîn Haskefî, İbn-i Âbidîn)*

Ezân okurken Hayye ales-salâh derken vücûdu kıbleden biraz sağa, Hayye alel-felâh derken de biraz sola çevirmelidir. *(Zeylaî)*

HAYZ (Hayız):

Sıhhatli bir kızın veya âdet zamânı son dakikasından îtibâren tam temizlik (hiç kan gelmeden en az on beş gün) geçmiş olan kadının önünden çıkan ve Hanefî mezhebine göre en az üç gün (ilk görülmesinden îtibâren yetmiş iki saat), en çok on gün devâm eden kan.

Hayzın başladığını ve bittiğini kocasından saklayan kadın mel'ûndur. *(Hadîs-i şerîf-Cevhere)*

Hayız ve nifas (lohusa) günlerinde namaz kılmak, oruç tutmak, câmi içine girmek, Kur'ân-ı kerîmi (ezberden veya yüzünden) okumak ve tutmak, Kâbe'yi muazzamayı tavâf etmek ve cimâ haram olur. Oruçları sonra kazâ eder. Namazları kazâ etmez. Namazları affolur. Her namaz vaktinde abdest alıp, o namazı kılacak kadar zaman oturup; Allahü teâlâyı zikr eder (anar), tesbih okursa en iyi namazın sevâbını kazanır. *(İbn-i Âbidîn)*

Kız çocuğuna anasının, anası yoksa ninelerinin, ablalarının, hala ve teyzelerinin hayz ve nifâs ilmini bildirmeleri (öğretmeleri) farzdır. Bildirmezlerse, kendileri büyük günâha girerler. *(İmâm-ı Birgivî, İbn-i Âbidîn)*

HAZER VE İBÂHA:

Yasaklar ve mübahlar. Fıkıh kitablarında dînen yasaklanan ve izin verilen şeyleri anlatan bölüm. Bâzı fıkıh kitaplarında bu bölüm kerâhiyye ve istihsân adıyla anılır.

Fıkıh kitablarındaki hazer ve ibâha bölümlerinde geçen hususlardan bâzısı şöyledir:

Demir, bakır, kalay, cam ve benzeri maddelerden yüzük edinmek (takmak) haramdır. *(Molla Hüsrev)*

Erkekler ancak gümüş yüzük kullanır. *(İbn-i Âbidîn)*

HAZER VE SEFER:

Memleketinde olma ve sefer, yolculuk hâli.

Hastanın hazerde ve seferde farzları sedirde, sandalyede, ayaklarını sarkıtarak oturup, îmâ ile kılmaları câiz değildir. Hasta, yerde veya uzunluğu kıble istikâmetinde olan sedirin üstünde kıbleye karşı oturarak kılar. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

HÂZIR VE NÂZIR:

Bulunucu, mevcut olucu ve gören.

Allahü teâlâ, her zamanda ve her yerde hâzır ve nâzırdır derler. Halbuki Allahü teâlâ zamanlı ve mekanlı değildir. O halde bu söz görünüşü üzere kalmaz, mecaz olur. Yâni zamansız ve mekansız, hiçbir yerde olmayarak hâzırdır ve nâzırdır, demektir. Böyle olmazsa, Allahü teâlâyı zamanlı ve mekanlı bilmek olur. Allahü teâlâ ezelî ve ebedî (öncesi ve sonu olmayarak) hâzır ve nâzırdır. Meselâ hazırdır. Bu hazır olmadan önce gâib, yok değildir. Bundan sonra da hayatsızlık yâni ölüm olmayacaktır. Allahü teâlâdan başkasının, meselâ meleklerin, peygamberlerin aleyhimüsselâm ve evliyânın ve sâlih mü'minlerin ruhlarının hâzır ve nâzır olmaları, Hızır aleyhisselâmın sıkıntıda olanların yardımına koşması ise zamanlı ve mekanlıdır. Ezelî ve ebedî olarak değildir. Devamlı da değildir. Hâzır olmalarından önce yok idiler. Bir zaman sonra da oradan tekrar yok olurlar. Bu bakımdan Allahü teâlânın hâzır olması ile ruhların hâzır olması arasında çok fark vardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

HAZKÎL ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden veya Allahü teâlânın velî kullarından biri. Yâkûb aleyhisselâmın oğullarından Lâvî'nin neslindendir. Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından sonra gönderilen üçüncü peygamberdir. Allahü teâlâ, onun duâsı bereketiyle, ölen binlerce kişiyi diriltti.

Birçok müfessir (tefsîr âlimi) Mü'min (Gâfir) sûresinin 28-45. âyetlerinde bildirilen Fir'avn'ın sarayındaki vazîfelilerden olup, Mûsâ aleyhisselâmı ve ona inananları müdâfaa eden (savunan) ve Fir'avn'ın kızının saç tarayıcısı Mâşitâ Hâtun'un zevci (kocası) olan kimsenin, Hazkîl aleyhisselâm olduğunu bildirmişlerdir. *(Sa'lebî, Kurtubî, Râzî)*

Çocukluğu ve gençliği Mısır'da geçen Hazkîl aleyhisselâm, Fir'avn'ın sarayında hazînedârlık (mâliye bakanlığı) yapan, îmânını gizleyen bir mü'min idi. Fir'avn'ın herkese kendini ilâh tanıtıp secde ettirdiği sırada, o, sarayda olduğu hâlde, bir olan Allahü teâlâya kalbden inanıyor ve ibâdetini gizli yapıyordu. Fir'avn ve adamlarının Mûsâ aleyhisselâm ve ona inananların hepsini yok etmeye karar verdikleri sırada, çeşitli iknâ edici sözlerle Fir'avn'ı bu fikrinden vazgeçiren Hazkîl aleyhisselâm zindana atıldı. Daha sonra Fir'avn'ın kızının isteği üzerine zindandan çıkarıldı. Mûsâ aleyhisselâma îmân ettiğini açıkça îlân edip, ona yardımcı oldu. Mûsâ aleyhisselâmla birlikte Kızıldeniz'den geçip, İsrâiloğullarının Tih sahrasında kaldığı kırk sene içinde ondan ayrılmayıp hizmetinde bulundu. Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından sonra, Yûşâ bin Nûn ve Kâlib aleyhimesselâm adlı peygamberlerden sonra, İlyâ (Kudüs) bölgesine peygamber gönderildi. Mûsâ aleyhisselâma

gönderilen Tevrât'ın emir ve yasaklarını İsrâiloğullarına bildirdi. Daha sonra Irak taraflarına gidip insanları dîne dâvet etti. Dâverdan bölgesindeki mü'minlere zulmeden hükümdarlara karşı o bölge ahâlisini harbe çağırdı. Fakat onlar ölümden korktukları için, harbe gitmediler. Allahü teâlâ onlara isyânlarının cezâsı olarak tâûn (salgın vebâ) hastalığı gönderdi. Vebâdan kaçmak üzere bulundukları şehirden çıkan bu insanların hepsi, işittikleri korkunç bir sesle öldüler. Hazkîl aleyhisselâm kavminin başına gelenleri görünce acıyıp, onları tekrar diriltmesi için Allahü teâlâya duâ etti. Allahü teâlâ, Hazkîl aleyhisselâmın duâsı sebebiyle onları diriltti. O insanlar kendi şehirlerine dönüp Mûsâ aleyhisselâmın dîni üzere yaşadılar ve ecelleri gelince vefât ettiler. Hazkîl aleyhisselâm onların evlâdlarına Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını anlattı. Daha sonra Bâbil diyârına gitti. Orada vefât etti. *(Taberî-İbn-ül-Esîr, Nişâncızâde)*

HAZRET:

Zât mânâsına hürmet ve saygı ifâdesi.

Hazret-i Ebû Bekr diyor ki: "Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yanında İmâm-ı Hasen vardı. Bir kerre bize, bir kerre Hasen'e radıyallahü anh bakarak; ***"Benim bu oğlum seyyîddir, efendidir. Ümîd ederim ki, Allahü teâlâ, onun ile müslümanlardan iki fırkanın arasını bulur*** (yâni müslümanlardan iki fırka sulh ederler)" buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hazret-i Ali buyurdu ki: Âlim, câhili hemen tanır, çünkü daha önce o da câhildi. Câhil âlimi tanımaz, çünkü daha önce âlim değildi. *(Abdülvâhid bin Abdülganî)*

HEDİYE:

Fakir veya zengin bir kimseye ikrâm için hîbe (bağış) olarak verilen veya gönderilen mal (*Bkz. Hibe).*

Hediyeleşiniz, sevişiniz. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-üd-Dekâik)*

Yâ Âişe, kim sana sen istemeden bir hediye verirse, onu kabûl et! Zîrâ o, Allahü teâlânın sana ihsân ettiği bir rızıktır. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Hediye vermek ve hediye kabûl etmek (almak) sünnettir yâni Resûlullah efendimizin âdet-i şerîfelerindendir. *(Nişancızâde)*

Gasbedilmiş veya hırsızlık gibi haram yoldan elde edildiği bilinen bir malı hediye ve sadaka olarak almak veya kirâ olarak kullanmak helâl değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Taksîmi mümkün olan bir şeyde ortakların, hisselerini ayırmadan başkalarına hediye etmeleri câiz değildir. *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

Resûlullah efendimiz, sadaka kabûl etmez, fakat hediye kabûl ederdi. Hediye getirene karşılık fazlasını kat kat verirdi. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

HEMM:

Gam, hüzün, sıkıntı.

Lâ havle velâ kuvvete illâ billah okumak, doksan dokuz derde devâdır (ilâçtır). Bunların en hafifi (aşağısı), hemmdir. *(Senâullah-ı Pâni-Pütî)*

HESÂB (Hisâb):

Öldükten sonra, dünyâda yaptıkları işlerden dolayı insanların sorguya çekilmesi.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Ona şöyle diyeceğiz): ***Oku kitâbını, bugün üzerine hesâb görücü olarak nefsin sana yeter.*** *(İsrâ sûresi: 14)*

Âhirette hesâba çekilmeden önce, dünyâda iken hesâbınızı görünüz ve amelleriniz

tartılmadan önce, kendinizi tartınız. *(Hadîs-i şerîf-Risâle-i Münîre)*

Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevâb vermedikçe hesâbdan kurtulamıyacaktır: Ömrünü nasıl geçirdin. İlmin ile nasıl amel ettin. Malını nereden nasıl kazandın ve nerelere sarfettin. Cismini, bedenini nerede yordun, hırpaladın? *(Hadîs-i şerîf-İmâm-ı Tirmizî)*

Dünyâyı helâldan kazanana, âhirette hesâb vardır. Haramdan kazanana, azâb vardır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hesâb, mîzân (amellerin tartılması) ve cehennem üzerine kurulacak olan ve nasıl olduğunu bilmediğimiz sırat köprüsü haktır. Muhbir-i sâdık (her sözü doğru olan Resûlullah efendimiz) bunları haber vermiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Riyâzet çekmenin yâni nefsin isteklerini yapmamanın ve mübâhları yâni yapılması emrolunmayan ve yasak da edilmeyen şeyleri zarûret miktârı kullanmanın, büyük bir faydası da; kıyâmet günü hesâbın kısa ve kolay olmasıdır. Âhiretteki derecelerin yükselmesine de sebeb olur... *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir insan, alış-veriş yaptığı kimse ile olan sözlerini, hareketlerini, aldığını, verdiğini iyi ve doğru yapmalıdır. Kıyâmette, bunların hepsinden hesâb vereceğini bilmelidir. Bir kuruş hîle yapan, bir kuruş hak yiyen, cezâsını çekecektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hesâb Günü:

Öldükten sonra, dünyâda iken yapılan işlerden dolayı insanların sorguya çekilecekleri gün. Kıyâmet günü.

HEVÂ:

Nefsin arzu ve istekleri.

Nefsini hevâsına tâbi kılıp şehevî arzularının peşinde ömrünü tükettikten sonra Allahü teâlâdan Cennet isteyen ahmaktır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Nefsin arzû ve isteklerine hevâ denmesi, kimde bulunursa onu Cehennem'e düşürdüğü içindir. Hevâ sâhiblerine de ehl-i hevâ denmesi, bunlar Cehennem'e düşeceği içindir. *(İmâm-ı Şa'bî)*

Dünyâ (haramlar, mekruhlar, Allahü teâlâyı unutturan şeyler), insanı hevâ ve hevesine kaptırır, nefsin arzularına uydurur. Netîcede Cehennem'e götürür. *(Şems-i Tebrîzî)*

Allahü teâlâ insanı beyhûde, boş yere yaratmadı ki, insan kendi hâline bırakılsın, istediğini yapsın ve nefsin hevâsına uysun. İnsan emirlere uymakla ve yasaklardan sakınmakla emrolunmuştur. *(Muhammed Ma'sûm)*

HEYÛLÂ:

Eski felsefecilere göre, cisimlerin aslı kabûl edilen madde.

Allahü teâlâya, kâinâtın heyûlâsı ve aslı demek kadar alçaklık olmaz. *(Muhammed Ma'sûm)*

HIDÂNE:

Çocuğu kucağa almak, besleyip büyütmek üzere yanında bulundurmak. İslâm nikâhının bozulmasından sonra (ayrılıkta), çocuğu, selâhiyetli (yetkili) olan kimsenin yâni başkası ile evli olmayan annenin belirli bir yaşa gelinceye (oğlan çocuğu yedi, kız yetişkin oluncaya) kadar yanında alıkoyması ve terbiye etmesi. Buna anneden sonra anneanne, sonra babaanne selâhiyetlidir.

Hıdâne, çocuğun anasına âittir. Bu hususta bütün ümmetin (müslümanların) icmâ'ı (sözbirliği) vardır. Çünkü anne şefkatlidir. Anneden sonra kız kardeşe, sonra teyzeye verilir.

Oğlan çocuk yedi yaşına gelince, kız bâliga (ergenlik çağına gelince, yetişkin) olunca babasına verilir. *(İbn-i Âbidîn, Molla Hüsrev)*

HIDIRELLEZ:

Yazın başlangıcı sayılan altı Mayıs günü. (Rûmî senede Nisan ayının yirmi üçüncü günü.)

Yıl, Hızır ve Kasım olarak ikiye ayrılır. Mayıs ayının altısında Hızır ile yaz başlar. 186 gün sürer. Kasım ayının 8'ine kadar devâm eder ve bundan sonra kış başlar. 179 gün (Şubat'ın 29 çektiği artık yıllarda 180 gün) sürer. Hıdırellez denmesinin sebebi; Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden bir velî veya peygamber olduğu bildirilen ve Kur'ân-ı kerîmde Kehf sûresi 65. âyet-i kerîmesinde: ***"Kullarımdan biri"***ismi ile geçen Hızır'ın (Hıdır) kurak bir yerde oturması ile o yerin yeşerip dalgalanmaya başladığı, hadîs-i şerîfte (Peygamber efendimizin haber vermesiyle) bildirilmiştir. Bu sebeple yaz başlangıcında ortalığın yeşermeğe başladığı güne yeşil mânâsına gelen Hıdır günü, yine bu günde Hıdır ile İlyâs'ın buluştukları rivâyeti sebebiyle de Hıdırellez (Hıdır+İlyâs) denilmiştir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

İslâmiyet, Hızır (Hıdır) ve hazret-i İlyâs'ın Allahü teâlânın sevgili kullarından olduğunu haber vermekte fakat onlar adına mukaddes bir günün varlığını bildirmemektedir. Hıdırellez gününün İslâm dîninde dînî hüviyeti ve kudsiyeti yoktur. Bundan dolayı 6 Mayıs'ta İslâmiyet'in beğenmediği, haram (yasak) ettiği şeyleri yaparak eğlenmek yasaktır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

HIFZ:

1. Koruma, ezberleme, saklama.

Kur'ân-ı kerîmi kıyâmete kadar Allahü teâlâ hıfz edecektir. Târihte ne zaman insanlar küfür (îmânsızlık) karanlıklarına düştülerse, Allahü teâlâ onları peygamber göndererek sapıklıktan kurtarmıştır. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Îmân beş kal'anın içinde hıfz olunur. 1) Yakîn, 2)İhlâs, 3) Farzları yapma ve haramlardan sakınma, 4) Sünnete yapışmak, 5) Edebi gözetmektir. Her kim bu beş şeyi hıfz ederse, îmânını hıfz etmiş olur. Şâyet birini bile terk ederse düşman gâlib olur. *(Kutbüddîn İznîkî)*

2. Devâm etmek, yerine getirmek, gözetmek.

Kim şu yedi kelimeyi hıfz ederse Allahü teâlâ ve melekler katında kıymetlidir. Deniz köpüğü kadar günâhı olsa Allahü teâlâ affeder:

1) Bir işe başlarken Bismillah demek,

2) Her işin sonunda Elhamdülillah demek,

3) Dilinden lüzumsuz söz çıktığında, Estağfirullah (Allahü teâlâ'dan beni af etmesini, bağışlamasını istiyorum.) demek,

4) Yapacağı bir iş için inşâallah demek,

5) Kötü bir durumla karşılaştığında, Lâ havle velâ kuvvete illâ billah demek,

6) Bir musîbete uğradığında, İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn demek.

7) Gece ve gündüz, dilinden kelime-i tevhîdi düşürmemek. *(Fakih Ebü'l-Leys Semerkandî)*

3. Ezberlemek.

HIKD:

Başkasından nefret etmek, kalbinde ona karşı kin, düşmanlık beslemek.

Üç şeyden biri bulunmıyan kimsenin bütün günahlarının af ve mağfiret olunması umulur: Şirke (Allahü teâlâya ortak koşmaya), ***küfre*** (îmânın gitmesi haline) ***yakalanmadan***

ölmek, sihir (büyü) ***yapmamak ve din kardeşine hıkd beslememek.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Hıkd eden kimse; iftirâ, yalan ve yalancı şâhitlik ve dedikodu ve sır ifşâ etmek (açıklamak) ve alay etmek ve haksız olarak başkasını incitmek, hakkını yemek ve ziyâreti kesmek günâhlarına yakalanır. *(Muhammed Hâdimî)*

Gadab eden, kızan kimse, intikamını alamayınca, gadabı hıkd hâlini alır. *(Muhammed Hâdimî)*

HINÂS:

Hünsâlar. *(Bkz. Hünsâ)*

HIRİSTİYANLIK:

Îsâ aleyhisselâmın getirdiği hak din olan Îsevîliğin bozulmuş şekli.

Hazret-i Îsâ'ya İncîl isminde bir kitab nâzil oldu (indi). Fakat yahûdîler bu kitabı seksen sene içinde yok ettiler. Asıl İncîl'i değiştirerek şahsî düşüncelerin ve bozuk inanışların yer aldığı yeni İncîller yazdılar, böylece hıristiyanlık dîni ortaya çıktı. *(Manastırlı Hâcı Abdullah Abdi Bey)*

Zamanla hıristiyanlık büyük devletlerin resmî dîni hâline gelince, Ortaçağda korkunç bir karanlık devir başladı. Hazret-i Îsâ'nın telkin ettiği insanlık, merhamet ve şefkât esasları tamâmen unutuldu. Bunun yerine hıristiyanlar taassubu, kin ve nefreti, düşmanlığı ve zulmü ele aldılar. Hıristiyanlık adı altında akla hayâle sığmaz mezâlim (zulüm ve haksızlıklar) yaptılar. İlmin ve fennin karşısına çıktılar. Galîle gibi dünyânın döndüğünü bildiren bir bilgini dinsizlikle ithâm ederek sözünü geri almazsa öldürmekle tehdit ettiler. İspanyol doktoru ve teoloğu (din bilgini) Michel Serve'yi de teslîsi (üçlü ilâh sistemini) ve hazret-i Îsâ'nın ilâhlığını reddetmek için yazdığı kitaptan dolayı, 1553'de Geneve'de diri diri yaktılar. Engizisyon mahkemeleri kurarak yüz binlerce insanı haksız yere dinsiz diyerek türlü türlü işkencelerle öldürdüler. Ancak Allah'a mahsus olan günâh affetme kudretini, pazlara verdiler. Hattâ para karşılığı Cennet'ten yerler sattılar. *(Şemseddîn Sâmi ve Harputlu İshâk Efendi)*

Hıristiyanlık dînine göre; insanlar günâhkâr olarak doğar, hazret-i Îsâ insanları bu günâhtan kurtarmak için dünyâya gelmiştir. Allah'ın oğludur. İnsanlar doğrudan doğruya Allah'tan bir şey isteyemezler, ancak râhibler (din adamları) insanların yerine Allah'a yalvarabilir ve onların günâhını affedebilirler. Hıristiyanlığın başında papa bulunur, papa günâhsızdır. İsmi İncîl'de bildirilmesine rağmen Muhammed aleyhisselâmın peygamberliğini kabûl etmezler. Onlarca vaftiz yâni yüze su serperek veya vücûdu suya batırarak yıkamak, ekmek üzerine şarap dökerek yemek, ibâdettir. *(Harputlu İshâk Efendi ve El-Hac Abdullah bin El-Hac Destan Mustafa)*

HIRKA-İ SEÂDET:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem, Eshâb-ı kirâmdan (Peygamberimizin arkadaşlarından), Kâ'b bin Züheyr'e, yazdığı güzel kasîdesinden dolayı hediye ettiği bu hırka, İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Hırka-i Seâdet dâiresinde diğer kutsal emânetlerle birlikte muhâfaza edilmektedir. Asırlardan beri İslâm devletleri tarafından büyük bir ihtimâmla (titizlikle) korunan Hırka-i Seâdet, Mısır'ın fethi üzerine Mekke Şerîfi tarafından diğer kutsal emânetlerle birlikte Yavuz Sultan Selîm Han'a teslim edildi. Yavuz Sultan Selîm Han'ın mukaddes emânetlerle birlikte Mısır'dan İstanbul'a getirdiği Hırka-i seâdet bir müddet Harem dâiresinde kaldı. Daha sonra Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Seâdet dâiresi yaptırılarak orada muhâfaza edilmeye başlandı.

Peygamber efendimize âit mübârek eşyâların, bilhassa Hırka-i Seâdet'in bütün müslümanların yanında çok büyük değeri ve özel bir yeri vardır. Osmanlılar zamânında her yıl Ramazan ayının on beşinci günü pâdişâhın ve diğer devlet ileri gelenlerinin katıldığı özel

bir merâsimle (törenle) özel sandukası içinde bulunan Hırka-i Seâdet ziyâret edilirdi. Önce pâdişâh, sonra işâret ettiği kimseler sıra ile Hırka-i Seâdet'e yüzlerini ve gözlerini sürerek öperlerdi. Pâdişâh, üzerinde bir kıt'a yazılı bulunan tülbentleri Hırka-i Seâdet'e sürüp ziyârete gelenlere dağıtırdı. Merâsim bittikten sonra Hırka-i Seâdet sandukasını pâdişâhın kendisi kilitlerdi. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

HIRKA-İ ŞERÎF:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sağlığında büyük velî Veysel Karânî hazretlerine verilmesini vasiyet ettiği mübârek hırkası. Veysel Karânî'ye hediye edilen bu hırka, İstanbul Fâtih'teki Hırka-i Şerîf Câmii'ndedir.

Peygamberimize sallallahü aleyhi ve sellem vefâtı yaklaşınca, hırkanızı kime verelim? dediler. ***"Üveys-i Karânî'ye verin. Alıp giysin ümmetime de duâ etsin"*** buyurdu.

Hazret-i Ömer ve hazret-i Ali, Hırka-i şerîfi Veysel Karânî'ye verdiler. Hırka-i şerîfi hürmetle (saygıyla) alıp, öptü, kokladı, yüzüne gözüne sürdü. Secdeye kapanıp şöyle duâda bulundu; "Yâ Rabbî! Sevgili Peygamber efendimiz, ben âciz kuluna hazret-i Ömer ve hazret-i Ali ile Hırka-i şerîflerini göndermiş" diyerek günâhkâr müslümanların affı için duâ etti. Bir çok günâhkâr müslümanın affolduğu bildirilince, Hırka-i şerîfi hürmetle giydi. *(Molla Câmî, Ferîdüddîn Attâr, Ebû Nuaym)*

Veysel Karânî, kendisine hediye edilen Hırka-i şerîfi savaşta dahi yanından ayırmayıp canı gibi muhâfaza ederdi. Veysel Karânî'nin vefâtından sonra titizlikle muhâfaza edilen Hırka-i şerîf, Şükrullah Efendi isminde bir şahıs tarafından 1618'de Osmanlı pâdişâhı Sultan İkinci Osman Hân'a getirilip hediye edildi. Sultan Abdülmecîd Han bu Hırka-i şerîfin muhâfaza edilmesi için Fâtih civârında Hırka-i Şerîf Câmii'ni yaptırdı. Her yıl Ramazân-ı şerîf ayında Şükrullah Efendinin torunları tarafından halka ziyâret ettirilen Hırka-i şerîf, üzerinde âyet-i kerîmeler yazılı altın işlemeli bir örtü içindedir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

HIRS:

Bir şeye aşırı düşkünlük, şiddetli istek.

İki aç kurt bir koyun sürüsüne girdiği zaman yaptıkları zarardan, mal ve şöhret hırsının insana yapacağı zarar daha çoktur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Âdemoğlu helâk olsa, ihtiyârlasa bile, onda hırs ve emel (istek) ***yine kalır.*** *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Hırslı insan, helâl haram demeden her istediğine kavuşmak, başkalarının zararına da olsa, beğendiği şeyleri toplamak, ister. Hırs veya tamah, kalb hastalıklarındandır. Hırs ve tamahkârlığın en kötüsü insanlardan (bir şeyler) beklemektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hırsı bırak da yorulma
Geçimde tamaha kapılma

Niçin malı cem' edersin
Kime topladın bilemezsin

Rızk vaktiyle ayrıldı
Sû-i zan faydasız kaldı

Her hırs sâhibi fakirdir
Her kanâatkârsa zengin.

(Behlül Dânâ)

HIRZ ÂYETLERİ:

Okunduğunda veya üzerinde taşındığında Allahü teâlânın muhâfazasına (korumasına)

kavuşmaya vesîle (sebeb) olduğu bildirilen âyet-i kerîmeler. *(Bkz. Âyât-ı Hırz)*

HIYÂNET:

Hâinlik. Birine kendini emîn tanıttıktan sonra, o emniyeti bozacak iş yapmak; vefâsızlık, îtimâdı kötüye kullanmak, sözünde durmamak.

Kibirden, hıyânetten ve borçtan temiz olarak ölen kimsenin gideceği yer Cennet'tir. (*Hadîs-i şerîf-Mişkât)*

Allah'ım! Açlıktan sana sığınırım. Açlık ne kadar acıdır. Hıyânetten sana sığınırım. Hâinlik ne kötü şeydir. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Ebû Dâvûd)*

Ticârete hıyânet karışırsa bereket gider. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Hıyânet haramdır. Münâfıklık (iki yüzlülük) alâmetidir. Hıyânetin zıddı emânettir, emin olmaktır. Mü'min, herkesin malını, canını emniyet ettiği kimsedir. Emânet ve hıyânet, malda olduğu gibi, sözde de olur. *(Muhammed Hâdimî)*

HIYÂR:

Serbest olma. Yapılan bir akdden yâni sözleşmeden vazgeçebilmek hakkı. *(Bkz. Muhayyerlik)*

HIZIR ALEYHİSSELÂM:

İbrâhim aleyhisselâmdan sonra yaşamış bir peygamber veya velî.

Hızır aleyhisselâm Zülkarneyn aleyhisselâmın askerinin kumandanı ve teyzesinin oğludur. Mûsâ aleyhisselâm ile görüşüp yolculuk etti. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden değildir. Fakat vefâtından sonra rûhu insan şeklinde gözüküp garîblere, kimsesizlere yardım etmektedir. Mûsâ aleyhisselâm ile karşılaşmaları ve birlikte yolculuk yapmaları Kur'ân-ı kerîmin Kehf sûresi 60-82. âyetlerinde bildirilmiştir. *(Râzî, İbn-i Hacer, Süyûtî, İmâm-ı Rabbânî)*

Ebü'd-Derdâ radıyallahü anh bir gün Mekke-i mükerremede bir dağın üzerine çıktı. Orada hâlinden ve tavrından sâlihlerden olduğu anlaşılan birisini gördü. Yanına giderek "Bana nasîhat et" dedi. O da; "Nasîhat olarak ölüm sana kâfidir" dedi. Ebü'd-Derdâ; "Daha fazla nasîhat et" deyince, o da; "Gam, tasa bakımından kabri düşünmek kâfidir" dedi. Bunun üzerine Ebü'd-Derdâ, Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem huzûruna gelerek bu hâli haber verdi. Peygamber efendimiz; ***"O zât, kardeşim Hızır'dır"*** buyurdu. *(Mevlânâ Abdurrahmân Câmi)*

Âlimlerin çoğu Hızır aleyhisselâmın öldüğünü bildirdi. Eğer hayatta olsaydı, Peygamber efendimize gelir, birlikte Cumâ namazı kılar, sohbetinde ve cihâdlarında bulunurdu. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine, lâ ilâhe illallah, zikrini Hızır aleyhisselâm öğretti. *(Hüseyn Vâiz-i Kâşifî)*

Bir gün sabah vakti toplanmıştık. İlyas aleyhisselâm ile Hızır aleyhisselâm ruhânî şekillerde geldiler. Hızır aleyhisselâm rûhânî olarak dedi ki; "Biz ruhlar âlemindeniz. Allahü teâlâ bizim ruhlarımıza öyle bir kuvvet vermiştir ki, insan şeklini alırız. İnsanların yaptığı işleri bizim ruhlarımız da yapar. İnsanların yaptığı gibi yürürüz, dururuz, ibâdet ederiz". *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her gördüğünü Hızır bil, her geceyi kadir bil. *(Hakîm Süleymân Atâ)*

HİBE:

Bağış. Bir malı karşılıksız olarak başkasına verme. Hibe edilen mala hediye denir. *(Bkz. Hediye)*

Malı verenin, hibe ettim gibi âdet olan sözü söylemesi, alanın da kabûl ettim demesi veya kabz etmesi (eline alması) lâzımdır. Alacağını borçluya hibe eden, artık bunu geri isteyemez. *(İbn-i Âbidîn)*

Hibe sevab kazanmak maksadiyle yapılır. Hibe eden dünyada hayırla anılır, hibesini sırf Allah için yaptıysa ahirette karşılığını görür. *(İbn-i Âbidîn)*

Yeşilay, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi çeşitli isimler altında kurulmuş olan yardım teşkîlâtları, dînin hibe ahkâmına (hükümlerine) tâbidirler. Yâni bunlar, yardım yerleridir. Vakf değildirler. Vakf malı, vakfeden kimsenin koyduğu şartlara göre idâre edilir. Yardım müesseseleri ise, başkanlarının emrine göre iş görür. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

HİCÂB:

Örtü, perde, avret yerlerini örtme, örtünme. *(Bkz. Setr-i Avret)*

Setr-i avret denilince, her ne kadar kadınların hicâbı anlaşılıyorsa da, kelime, mânâ ve mefhum olarak erkek ve kadınların örtmeleri gereken yerlerini örtünmelerini içine almaktadır. *(Muhammed Mensûr ez-Zemân)*

HİCR:

1. Men etmek; akıl ve bâliğ olmamış çocuk, deli, bunak, sefih yâni malını kötü yere harcayan ve borçlu gibi kimseleri, tasarruf-i kavlîsinden yâni alış-veriş, kirâlama, havâle, kefillik, emânet ve rehin alıp-verme, hibe gibi işlerin tasarruflarından men' etme.

Sefîh yâni nafaka te'min ederken malını isrâf edip dînin ve aklın uygun görmediği lüzumsuz yere harcayan ve haramlara sarf eden, hâkim tarafından hicr edilir. Dîn-i İslâm'dan ayrılmak için hîle-i bâtıla öğreten hocalar, câhil tabib ve eczâcılar ve hîleli iflâs yapan tüccarlar, câhil hâkimler, hîle yapan satıcılar, ihtikâr yapanlar (karaborsacılar) da hicr edilir. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Dostluğu bırakmak, dargın olmak.

Mü'minin mü'mine üç günden fazla hicr etmesi helâl olmaz. Üç geceden sonra ona gidip selâm vermesi vâcib olur. Selâmına cevâb verirse, sevâbda ortak olurlar. Vermezse günâh, ona olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Erkek olsun, kadın olsun, dünyâ işleri için mü'minin mü'mine hicr etmesi câiz değildir. *(Muhammed Hâdimî)*

Hicr Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin on beşinci sûresi.

Hicr sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Doksan dokuz âyet-i kerîmedir. Îtikâd bilgilerine, ahlâka, insanların ve cinnîlerin yaratılışına, târihî ve bilhassa İbrâhim, Lût, Şuayb, Sâlih ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Cezîret-ül-arab'ın kuzeybatı tarafında Medîne-i münevvere ile Berr-üş-şâm arasında eski bir şehir olan Hicr ülkesi halkının, inanmadıkları için ilâhî gazaba uğramaları anlatıldığından, Sûret-ül-hicr denilmiştir. *(Senâullah Dehlevî)*

Hicr sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki:

Kur'ân-ı kerîmi sana biz indirdik. Biz onu elbette koruyucuyuz. *(Âyet: 9)*

HİCRET:

Bir yerden başka bir yere göç etmek.

1. Resûlullah efendimizin Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye göç etmesi.

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) elli üç yaşında iken, Allahü teâlânın izni ile Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye hicret eyledi. Safer ayının yirmi yedinci

Perşembe günü sabah erken evinden çıkarak, öğleden sonra Ebû Bekr-i Sıddîk'in evine geldi. Birlikte Sevr dağındaki mağaraya gittiler. Bu dağın yolu çok bozuk idi. Peygamber efendimizin mübârek ayakları kanadı. Mağarada üç gece kalıp, Pazartesi gecesi yola çıktılar. Bir hafta yolculuktan sonra Eylül ayının yirminci ve Rebî-ul-evvelin sekizinci Pazartesi günü Medîne'de Kubâ köyüne geldiler. Rebî-ul-evvelin on ikinci Cumâ günü Medîne'yi şereflendirdiler. *(Ahmed Cevdet Paşa, Kastalânî)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Medîne'ye hicret edince; ***"Mü'minlere saldıran zâlimlerle cihâd yapmaya izin verildi"*** meâlindeki Hac sûresi 139. âyet-i kerîmesi geldi. *(Kâdı Beydâvî)*

2. Müslüman bir kimsenin, dînini korumak için, kâfir memleketinden, İslâm memleketine göç etmesi.

İşte ben de dînimi korumak için Allah yolunda hicret ediyorum. Karısını dul, çocuklarını yetim bırakmak, anasını ağlatmak isteyen varsa önüme çıksın. *(Hazret-i Ömer)*

Dâr-ül-harbde (müslüman olmayan memlekette) îmâna gelenin, Dâr-ül-İslâm'a (İslâm memleketine) hicret etmesi vâcib olur. *(İbn-i Âbidîn)*

3. İslâm memleketinde fitne ve kötülük bulunan bir yerden iyi bir yere göç etmek.

Herc (karışıklık)***, fitne zamânında yapılan ibâdet, benim yanıma*** (Mekke'den Medîne'ye) ***hicret etmek gibidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Dînini muhâfaza için hicret eden, Cennet ile müjdelendi. Bir mahallede sâlih, ârif kimse kalmayıp, bozukluk ve bid'at, dinde olmayan şeylerin yapılması artınca, başka mahalleye hicret etmek veya böyle bir şehirden başka şehre hicret etmek vâcib olur. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

HİCRÎ:

Resûlullah efendimizin hicreti ile başlayan hicrî kamerî veya hicrî şemsî takvime göre olan târih.

Hicrî Kamerî Sene:

Resûlullah efendimizin hicret ettiği senenin 1 Muharrem gününü (Mîlâdî 16 Temmuz 622 Cumâ gününü) başlangıç olarak alan ve ayın dünyâ etrâfında on iki defâ dönmesini (354-367 güneş günü) bir yıl kabûl eden takvim senesi. Muharremin birinci günü, hicrî kamerî yılbaşıdır.

Hicrî Kamerî Takvim:

Peygamber efendimizin Medîne'ye hicret ettiği senenin Muharrem ayının birinci gününü başlangıç olarak alan ve gökteki ayın, dünyâ etrâfında on iki defâ dönmesiyle bir yılı tamamlayan takvim.

Hicrî Sene:

Resûlullah efendimizin Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye hicret ettiği seneyi başlangıç olarak alan takvim senesi.

Hicrî Şemsî Sene:

Resûlullah efendimizin hicret ederek Medîne'ye girdiği Eylül ayının 20'nci Pazartesi günü başlayan ve dünyânın güneş etrâfında bir defâ dönmesini (365,242 güneş gününü) esas alan takvim senesi.

Hicrî Şemsî Takvim:

Resûlullah efendimizin Medîne'ye hicreti esnâsında Kubâ köyüne ayak bastığı Rebî'ul-evvel ayının sekizinci Pazartesi gününe rastlayan mîlâdî Eylül ayının yirminci gününü

başlangıç ve güneş yılını esas alan takvim.

HİCV:

Birini şiirle yerme, kötüleme.

Hassân bin Sâbit, bir defâsında kâfirlerin yüz karasını ortaya koyan bir hicvini okuduktan sonra, Peygamber efendimiz; ***"Ey Hassân! Müşriklerin, kâfirlerin yüz karalarını ortaya koy! Cebrâil seninledir. Eshâbım silâhla harb ettikleri gibi sen de dil ile harb et"*** buyurdular. *(İbn-i Hişâm)*

Bir kimsenin; kötü, çirkin, fâhiş ve hicvedici sözlerle, Allah'a, Resûlüne ve Eshâbına karşı yalan sözler söylemesi haramdır. Dinleyen de söyleyen gibi günahkârdır. Kâfirleri ve bid'atleri yermek câizdir. Nitekim Hassân bin Sâbit, şiirleri ile Resûl-i ekremi över, kâfirleri yererdi. Resûl-i ekrem de bunu ona emretmişti. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Başkalarını hicveden ve fuhuş, içki anlatan ve şehveti harekete getiren şiirleri tegannî ile makam ile okumak her dinde haramdır. Harama sebeb olan şeyler de haram olur. *(Âlim bin Alâ)*

HİDÂYET:

1. Doğru yolu gösterme, doğru, Allahü teâlânın râzı olduğu yolda bulunma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Hidâyeti vererek, dalâleti satın aldılar. Bu alışverişlerinde birşey kazanmadılar. Doğru yolu bulamadılar. *(Bekara sûresi:16)*

Hidâyet yolunu öğrendikten sonra, peygambere uymayıp mü'minlerin yolundan ayrılanı, saptığı yola sürükleriz ve çok fenâ olan Cehennem'e sokarız. *(Nisâ sûresi: 114)*

İbâdetlerini ihlâs ile (Allahü teâlânın rızâsı için) ***yapanlara müjdeler olsun. Bunlar hidâyet yıldızlarıdır. Fitnelerin karanlıklarını yok ederler.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İnsan yaratılışta; hidâyet ve dalâlet olmak üzere iki taraflıdır. Ona hidâyet, üstünlük tarafını tanıtabilmek ve bunu kuvvetlendirmeye çalışmasını sağlamak için bir hoca, bir üstâd lâzımdır. *(Muhammed Hâdimî)*

2. Cenâb-ı Hakk'ın insanın kalbinden her sıkıntı ve darlığı çıkarıp, yerine rahatlık, genişlik verip, kendi emir ve yasaklarına uymada tam bir kolaylık ihsân etmesi ve kulun rızâsını kendi kazâ ve kaderine tâbi eylemesi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kendilerine ilim ve hidâyet verdiğimiz kimseler, ilimlerini insanlardan saklarsa, Allah'ın ve lânet edenlerin lânetleri bunların üzerine olsun. (Nisâ sûre: 106)

HİDDET:

Öfke, kızgınlık. *(Bkz. Gadab)*

Bütün kötülüklerin anahtarı hiddettir. *(Ca'fer bin Muhammed Firyâbî)*

Kibir; hiddet ve cehâletten doğar. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâmiyet'ten, kitaptan olmayıp da, kendi kafasından çıkarıp, sert, hiddetli vâz vereni dinlemek de, vâizin gadabına sebeb olur. *(Hâdimî)*

HİKMET:

1. Nübüvvet (peygamberlik).

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ ona (Dâvûd aleyhisselâma) ***saltanat ve hikmet verdi.*** *(Bekara sûresi: 251)*

2. Faydalı ilim.

Hikmetin başı Allah korkusudur. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî ve Deylemî)*

Hikmet, mü'minin kaybettiği malıdır. Nerede bulursa alsın. *(Hadîs-i şerîf-Kunûz-ül-Hakâyık)*

3.Edeb, ahlâk ve nasîhat ile ilgili güzel sözler.

Şiirin bâzısı hikmettir. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Mazharî)*

Hikmet ve nasîhat bildiren şiirler yazmak ve sesle okumak helâldir. Şehvete âit ahlâksız şiirler okumak haramdır. Bunları okumak kalbde nifak, bozukluk yapar. *(Süleymân bin Cezâ)*

Denildi ki, fazla yemekte beş zarar vardır: 1) Allah korkusu kalbden gider. 2) Mahlûkâta (yaratılmışlara) karşı merhamet duygusu kalbden çıkar. 3) Ağırlık verir, tâat ve ibâdete mâni olur. 4) Hikmetli sözleri konuşsa da başkalarına te'sir etmez. 5) Mühim hastalıklara sebeb olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

4.Gizli sebep, fâide.

Gökyüzüne, yıldızlara, bunların hareketlerine, doğup-batışlarına, ay ve güneşe, doğuş ve batış yerlerinin her gün değişmesine... mevsimlerin ayırımı için güneşin yüksek ve alçak olarak seyrine, gitmesine bir bak. İyi bil ki, her yıldızın yaratılmasında, şeklinde, renginde, bulunduğu yere konmasında binbir hikmet vardır. Bedenindeki organların durumunu da buna göre düşün. Onun da her parçasında ve her uzvun (organın) o yere konmasında pekçok hikmetler vardır. Gökler ise bundan daha önemlidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Müntezamdır cümle ef'âlin senin
Aklı ermez, hikmetine kimsenin.

(S. Abdülhakîm Arvâsî)

5. Fıkıh ilmi, helâl ve harâmı bildiren din ilmi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ dilediği kimseye hikmet verir. Hikmet verilen kimseye muhakkak çok hayır verilmiştir. *(Bekara sûresi: 269)*

6. İlm-i Ledünnî, mânevî ilim.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz, âl-i İbrâhim'e kitab ve (ondan ayrı olarak) ***hikmet verdik.*** *(Nisâ sûresi: 54)*

Kırk gün ihlâs ile İslâmiyet'e uyan kimsenin kalbini Allahü teâlâ hikmet ile doldurur. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

7. Peygamber efendimizin sünneti.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Daha önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken, Allahü teâlâ içlerinden, onlara, âyetlerini okur, (îtikâd, amel ve ahlâk bakımından) ***onları tertemiz yapar, onlara Kitabı*** (Kur'ân-ı kerîmi) ***ve hikmeti öğretir bir peygamber gönderdiği gibi mü'minlere büyük bir lütûfta bulunmuştur.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 164)*

Hikmet-i Amelî:

İslâm ahlâkı.

Hikmet-i amelî; iyi huyları ve yararlı işleri, kötü huylardan ve çirkin işlerden ayırır. *(Ali*

bin Emrullah)

Hikmet-i Nazarî:

Fen bilgileri.

Hikmet-i nazarî, maddenin hakîkatini anlamağı sağlar. *(Ali bin Emrullah)*

HİLÂF:

Karşı, muhâlif, âdet ve kâidenin aksine.

Mucizelerin hepsi âdetin hilâfına olarak cereyân eder. *(Hindli Rahmetullah Efendi)*

Hilâf-ı Evlâ:

Yapılması sevâb fakat yapmamakla günâha girilmeyen hareket.

Müstehâbı terk etmek mekrûh değil, hilâf-ı evlâdır. *(İbn-i Âbidîn)*

HİLÂFET:

Halîfelik, emirlik, imâmlık (devlet reisliği).

1. Resûlullah'tan (sallallahü aleyhi ve sellem) sonra bütün müslümanlara imâmlık ederek İslâmiyet'in emirlerinin tatbik edilmesine nezâret edip, İslâmiyet'e ve müslümanlara karşı yapılan her türlü müdâhaleye cevap vermek vazîfesi. *(Bkz. Halîfe)*

Benden sonra hilâfet otuz senedir. Sonra melik-i adûd olur (ısırıcı sultanlar gelir). *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Biz bu işe, Peygamberlikle ve Allah'ın rahmeti ile başladık. Bundan sonra hilâfet ve rahmet olur. Ondan sonra melik-i adûd olur. Ondan sonra da ümmetimde zulüm, işkence ve karışıklık olur. *(Hadîs-i şerîf-İzâlet-ül-Hafâ)*

Dört büyük halîfenin birbirinden yükseklikleri hilâfetleri sırası iledir. Çünkü İslâm âlimlerinin sözbirliğine göre; peygamberlerden sonra insanların en üstünü Ebû Bekr-i Sıddîk hazretleri, ondan sonra Ömer-ül-Fârûk hazretleri sonra hazret-i Osman, sonra hazret-i Ali'dir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. İnsanları doğru yola sevk eden bir velînin, bir talebesinin mânen yetiştiğine ve başkalarını da yetiştireceğine dâir izin vermesi.

Kendisine hilâfet verilecek zâtın bâtınının (yâni kalbi ve diğer âzâlarının) nisbete ve hallere kavuşmuş olması, kötü huylardan temizlenmiş, iyi huylarla süslenmiş olması ve sabr, tevekkül, kanâat, rızâ, teslim sâhibi olması dünyâya düşkün olmaması lâzımdır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Ahmed-i Yekdest hazretleri Serhend'de Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî'nin hizmeti ile şereflendi. On bir sene kahvesini pişirdi. Sonra hilâfet verilip Mekke-i mükerremede irşâda, insanları doğru yola dâvete memur oldu. Otuz dokuz sene bu vazîfeyi yaptıktan sonra 1707'de Mekke'de vefât etti. *(Seyyid Yahya Efendi)*

Hilâfet-i Mutlaka:

Tasavvufta bir velînin bir talebesinin mânen yetiştiğine ve başkalarını da yetiştirebileceğine dâir verilen mutlak izin.

Ahmed Sa'îd-i Serhendî, babası ile birlikte Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetinde bulunup Nakşibendî yoluna girdi. On beş yaşında bu sohbetlerle kemâle geldi. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri evlenmemiş idi. Bunu oğulluğa kabûl buyurdu. Hilâfet-i mutlaka ile şereflendirdi. Çok velî yetiştirdi. 1861'de Medîne-i münevverede vefât etti. *(Ebû Zeyd Fârûkî)*

HİLÂLLEMEK:

Abdest alırken, el ve ayak parmakları ile sakalın ve kadınlarda sık saçların arasına ıslak parmaklarını sokarak hareket ettirmek.

Parmaklarınızın arasını hilâlleyiniz ki, Allahü teâlâ da onları kıyâmet gününde ateşle hilâllemesin. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî, Câmi-üs-Sagîr)*

Abdest alırken ayak parmaklarını hilâllemeye ehemmiyet vermeli, müstehab deyip geçmemelidir. Müstehabları hafîf görmemelidir. Bunlar, Allahü teâlânın sevdiği, beğendiği şeylerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HÎLE:

Sahtekârlık, hud'a. Aldatmak, yanıltmak.

Hîle ile rızık artmaz. Malın bereketini giderir. Hîle ile azar azar biriktirilen şeyler, ansızın gelen bir felâketle, birden bire giderek geride yalnız günâhları kalır. Her san'atta hîle yapmamak farzdır. Çürük iş yapmak ve gizlemek haramdır. *(Muhammed Gazâlî)*

Hîle-i Bâtıla:

Haramı helâl ve helâli haram yapmak veya farzı kendisine uygun gelecek şekilde yapmak yâhut birinin hakkına mâni olmak veya haksız mal ele geçirmek için yapılan hîle.

Farz olduktan sonra zekât vermemek için hîle-i bâtıla yapmak haramdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Haramı helâl yapmak için hîle-i bâtıla yapmak yahûdîlerin âdetidir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Hîle-i Şer'iyye:

Şer'î (dînî) çâre. Müslümanların, İslâmiyet'e uymaları ve haram işlememeleri için ihtiyatlı yol aramaları. Herhangi bir hususta İslâmiyete uymağa mani bir durum bulununca o şeyi yapabilmek için kolay olan bir çâre aramak veya bu sûretle bulunan çıkış yolu.

Âciz olanın, zarûrete düşenin, ibâdetini kaçırmamak veya haram işlememek için hîle-i şer'iyye yapması lâzım olur. *(Süleymân bin Cezâ)*

HİLL:

Hac veya umre için ihrâma girilen mîkât denilen yerler ile Harem yâni Mekke şehri sınırı arasına verilen ad. Harem adı verilen yerde ihramlı iken yapılması haram (yasak) edilen şeyler, burada helâl olduğu için Hill adı verilmiştir. Hill'in Mekke-i mükerremeye en yakın yeri batı taraftaki Ten'im denilen yerdir.

Mîkâttan (ihrâma girilen yerden) geçerken bir iş için Hill'de kalmayı niyet edenlerin ve Hill'de oturanların hacdan başka niyetle ihrâmsız (iki parçadan meydana gelen dikişsiz elbise olmaksızın) Harem'e girmeleri câizdir. Meselâ Cidde şehri Hill'dedir. Hac için, Hill'de oturanlar Hill'de; Harem'de oturanlar Harem'de ihrâma girerler. *(M.Mevkûfâtî)*

Hac etmemiş fakîrin başkası yerine hacca gitmesi câiz ise de, Hill'e gidince, kendisine de hac etmek farz olur. Mekke'de kalıp sonraki senede kendi haccını yapması lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

HİLKAT:

1. Yaratılış, yaratılma.

Üzerinde yatıp kalktığınız, yiyip içtiğiniz, gezip dolaştığınız, gülüp oynadığınız, dertlerinize devâ, korkulara, sıcağa-soğuğa, açlığa-susuzluğa, yırtıcı ve zehirli hayvanlar ile düşmanların hücumlarına karşı koyacak vâsıtaları bulduğunuz şu yer küresi yapılırken, taşları, toprakları hilkat fırınlarının ateşlerinde pişirilirken, suyu ve havası kudret kimyâhânesinde imbiklerden çekilirken, siz nerede idiniz, ne içinde idiniz, hiç düşünüyor musunuz? *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâmiyet'i işitmeyen çok kimse vardır ki, önceleri bozulmuş, uydurulmuş dinlerin mensuplarına aldanmışlar, astronomide ve fen mensuplarına ve bilhassa tıb ilminde gördükleri nizamlı hâdiselerin birbirlerine bağlantılarını düşünerek, hilkatin sırlarını bu hesaplı düzenin hakîkatini anlamak istemişlerdir. Bunlar yine akl-i selîmleri ile İslâmiyet'in bildirdiği güzel ahlâkın bir çoğunu bulup müslüman gibi yaşamış, kendilerine ve başkalarına faydalı olmuşlardır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

İnsanın hilkatından maksat, kulluk vazîfelerini yapmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Doğuştan gelen vasıf, cibiliyet, fıtrat. *(Bkz. Fıtrat)*

HİLLET (Hullet):

Halîl (dost) olmak, dostluk. Halîlullah İbrâhim aleyhisselâma mahsûs bir makâm.

Hillet makâmı, asâleten İbrâhim aleyhisselâma mahsûstur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HİLM:

Yumuşak huylu olmak, kızmamak. Gücü yettiği halde affetmek.

Yâ Rabbî! Bana ilim ver. Hilm ile zînetlendir. Takvâ (haramdan kaçmayı) ***ihsân eyle! Âfiyet ile beni güzelleştir.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allahü teâlâ, hayâ, hilm ve iffet sâhiblerini sever. Fuhuş (çirkin) ***söyleyenleri ve sarkıntılık yaparak dilenenleri sevmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İlim, öğrenmekle; hilm de gayretle hâsıl olur. Allahü teâlâ hayırlı iş için çalışanı, maksâdına kavuşturur. Kötülükten sakınanı, ondan korur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hilmi sebebiyle kul, gündüzleri oruç tutan, geceleri namaz kılanların derecesine kavuşur. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Öfke ânındaki hilm, zâlimlerin gazabından korur. *(Hazret-i Ali)*

Allahü teâlânın hilmi o kadar çoktur ki, kullarının cezâlarını vermekte acele etmiyor. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HİLYE-İ SEÂDET:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem görünüşü veya O'nun görünen bütün uzuvlarının şeklini, sıfatlarını, isimlerini ve güzel huylarını anlatan yazılar. Süslü levhalar üzerine yazılan bu yazılara Hilye-i şerîf de denir.

Pek çok siyer kitabında Peygamberimizin Hilye-i seâdeti geniş ve açık olarak senedleri ve vesîkalarıyla yazılmıştır. Peygamber efendimizin Hilye-i seâdeti kısaca şöyledir: Mübârek yüzü ve bütün âzâ-i şerîfesi (organları) ve mübârek sesi, bütün insanların yüzlerinden, âzâlarından ve seslerinden güzel idi. Mübârek yüzü bir miktâr yuvarlak idi. Neş'eli olduğu zaman mübârek yüzü ay gibi nurlanır, parlardı. Gündüz nasıl görürse gece de öyle görürdü. Önünde olanları gördüğü gibi, arkasında olanları da görürdü. Yana ve geriye bakacağı zaman bütün bedeni ile dönüp bakardı. Mübârek gözleri büyük idi. Mübârek kirpikleri uzun idi. Mübârek gözlerinde bir miktâr kırmızılık vardı. Mübârek gözlerinin karası gâyet siyâh idi. Alnı açık, kaşları ince idi. Kaşları arası açık idi. Mübârek burnu gâyet güzel olup, orta yeri bir miktâr yüksek idi. Ağzı küçük değildi. Mübârek dişleri beyaz olup, ön dişleri seyrek idi. Söz söylediği zaman sanki dişleri arasından nûr çıkardı. Mübârek sözleri gâyet kolay anlaşılır, gönülleri alır, rûhları cezbederdi. Güler yüzlü olup, tebessüm ederek gülerdi. Mübârek parmakları iri idi. Mübârek kolları etli idi. Avuçlarının içi geniş idi. Bütün vücûdunun kokusu miskten güzel idi. Mübârek kolları, ayakları ve parmakları uzun idi. Mübârek karnı geniş olup, göğsü ile karnı berâber idi. Göğsü geniş idi. Çok uzun boylu olmayıp, kısa da değildi. Mübârek saçları ve sakallarının kılı çok kıvırcık ve çok düz değil yaratılıştan ondüle idi. Kırmızı ile karışık beyaz benizli olup, gâyet güzel, nûrlu ve sevimli idi. Güzel huyların hepsi

Resûlullah'ta sallallahü aleyhi ve sellem toplanmıştı. *(Muhammed Sıddîk bin Saîd)*

HİMMET:

1. Kast, irâde, kuvvetli istek, arzu. Allahü teâlânın velî kullarından bir zâtın, kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurup, başka bir şeyi kalbine getirmemesi ve Allahü teâlâdan o işin olmasını dileyerek, bu şekilde mânevî yardımda bulunması.

Evliyânın himmeti, yaktı beni kül eyledi
Sofiyim buldum safâyı dü cihanım kalmadı
Ahmedî der; "Yâ ilâhî! Sana şükrüm çok durur
Hamdülillah aşk-ı Hak'tan gayrı vârım kalmadı.

(Sultan Birinci Ahmed Han)

2. Gayret.

Kişinin kıymeti, himmetine göredir. Eğer onun himmeti dünyâ için ise, onun hiçbir kıymeti yoktur. Eğer Allahü teâlânın rızâsı ise, onun kıymetine ulaşmak pek zordur. *(Ebû İshâk el-Kassâr)*

Kişinin himmeti dağları yerinden söker. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

HİSÂB (Hesâb):

Öldükten sonra, dünyâda yaptıkları işlerden dolayı insanların sorguya çekilmesi. *(Bkz. Hesâb)*

HİSBET:

İyiliği emr edip kötülükten alıkoymak husûsunda, hükûmet adamlarının bizzat işe karışıp gerekeni yapmaları. İhtisâb da denir. *(Bkz. Muhtesib)*

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münkeri el ile yapmak hükûmet adamlarına, dil ile yapmak din adamlarına, kalb ile yapmak da her müslümana farzdır. El ile yapmağa, hisbet denir. Dili ile yapmağa, vâz ve nasîhat denir. Hisbet yaparak çalgıları, içki şişelerini kırmak yalnız hükûmet me'murlarının vazîfesi olduğu için, başkaları kırarsa öderler. Hisbet yapmak, el ile mâni olmak din adamlarına farz değil ise de, günâh işlenirken engel olmaları câizdir. Fakat din adamı, hisbet yaparken fitne uyandırmamalıdır. Yâni, kendinin ve müslümanların dînine veya dünyâsına zarar gelecek olursa, hisbeti terk etmesi vâcib olur. Hisbet yaparken kendinde kibr, riyâ (gösteriş), sû-i zan (kötü zan), meşhûr olmak düşüncelerinin hâsıl olması ve müslümana hakâret ve onu câhillikle itham etmesi fitne olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

HİSSE:

Bölünebilen bir mal veya şeyin her ortağa âit olan kısmı, ortaklardan her birinin hakkı, payı.

Bir sığırı veya deveyi, yedi kişiye kadar müslüman, bâliğ kimseler, ortak olarak satın alıp kesebilirler. Sekiz kişinin yedi sığırı ve iki kişinin iki koyunu ortak satın almaları câiz olmaz. Çünkü her birinin her hayvanda hissesi vardır. *(Fetavâ-i Hindiyye)*

Yedi kişi ortaklaşa bir sığırı kurban ettikten sonra, ortakların hisselerini ayırmadan önce, hiç kimseye hediye etmeleri câiz değildir. *(Ahmed Zühdü Efendi)*

Hisse-i Şâyia:

Bir şeye ortak olanların taksim edilmemiş paylarından her biri; ortak mülkiyet.

Bir kimse evini iki kişiye hediye etse, câiz olmaz. Çünkü taksimi mümkün olmayan şeyi hisse-i şâyia olarak vermek câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir binânın yarısı Ahmed'in, üçte biri Ömer'in, altıda biri Ali'nin olsa; Ahmed, hisse-i

şâyiasını satsa, Ömer ve Ali almak isteseler, yarısını Ömer, yarısını da Ali alır. Ömer, hissesine göre iki misli alamaz. *(İbn-i Âbidîn)*

HİŞÂMİYYE:

Hazret-i Ali'yi sevdiğini iddiâ ederek diğer Eshâb-ı kirâmı (Peygamberimizin arkadaşlarını) kötüleyen şîanın kollarından olan bozuk bir fırka, topluluk.

Şiîlik, hazret-i Ali zamânında ortaya çıktı. İnsanlar arasında yayılması daha sonra başladı. Hicretin altmış senesinde Kisâniyye, altmış altı senesinde Muhtâriyye ve yüz dokuz senesinde Hişâmiyye fırkaları ortaya çıktıysa da tutunamadılar, yok oldular. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Hişâmiyye fırkası iki kısımdır. Bir kısmı Hişam bin el-Hakem er-Râfizî'ye bağlanır. Bunlara Hakemiyye de denir. İkinci kısmı ise, Hişâm bin Sâlim el-Cevâlikî'ye bağlıdır. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

Hişâm bin Hakem'in kurduğu Hişâmiyyeye göre; Allah sınırlı ve sonlu olan bir cisimdir. Uzunluğu, genişliği ve derinliği vardır. Gümüşten yapılmış, saf bir zincir ve her yanı yuvarlak inci gibi ışıldayan bir nûrdur. İmâmlar günâhlardan korunmuş olduğu hâlde peygamberlerin günah işlemesi câizdir. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

Hişâm bin Sâlim el-Cevâlikî'nin kurduğu Hişâmiyyeye göre; Allah insan şeklindedir. O, et ve kandan olmayıp, yükseklerde parlayan yüksek bir nûrdur. O'nun elleri, ayakları, gözleri, kulakları, burnu ve ağzı vardır. Üst yarısı boş, alt yarısı ise doludur. O'nun siyah saçları ve hikmet fışkıran bir kalbi vardır. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

HİTÂB:

Söyleme, buyurma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Peygamber efendimize hitâb ederek; "***Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zaman, Eûzü... söyle"*** buyurdu. *(Nahl sûresi: 97)*

Hitâbe (Hitâbet):

Dinleyicilere bilgi vermek ve yol göstermek için yapılan konuşma.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen, Şuayb aleyhisselâmın kavmi olan Medyen ahâlisine hitâbesini şöyle bildirmektedir:

Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Rabbinizden size apaçık bir burhân geldi. Artık ölçeği tartıyı tam tutun. İnsanların haklarını eksik vermeyin. Yeryüzünü ıslâhından sonra fesâda vermeyin. *(A'râf sûresi: 85)*

Peygamber efendimizin, akrabâsını dîne dâvet hitâbesi şöyledir:

Hamd, yalnız Allahü teâlâya mahsustur. Yardımı, ancak O'ndan isterim. O'na inanır, O'na dayanırım. Şüphesiz bilir ve bildiririm ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O birdir. O'nun eşi ve ortağı yoktur. Size aslâ yalan söylemiyorum. Doğruyu bildiriyorum. Sizi bir olan ve O'ndan başka ilâh olmayan Allahü teâlâya îmân etmeye dâvet ediyorum. Ben O'nun size ve bütün insanlığa gönderdiği peygamberiyim. Vallâhi siz, uykuya daldığınız gibi öleceksiniz, uykudan uyandığınız gibi diriltileceksiniz ve bütün yaptıklarınızdan hesâba çekileceksiniz. İyiliklerinizin karşılığında mükâfât, kötülüklerinizin karşılığında cezâ göreceksiniz. Bunlar da ya Cennet'te ebedî (sonsuz) ***kalmak veya Cehennem'de ebedî kalmaktır. İnsanlardan, âhiret azâbı ile ilk korkuttuğum kimseler sizlersiniz.*** *(İbn-i Hişâm)*

HİZB:

1. Bölük, taraftar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Kim Allah'ı, Peygamberini ve mü'minleri yâr (dost) ***edinir yardımda bulunursa, şüphesiz onlar, Allahü teâlânın hizbidir. Üstün gelecek olanlar onlardır.*** *(Mâide sûresi: 56)*

2. Kur'ân-ı kerîmin yirmi sayfadan meydana gelen cüzlerinin dörtte biri olan beş sahife.

Hizb-üş Şeytân:

Şeytânın aldatmalarına kapılan topluluk. Şeytanın taraftarı, şeytana uyanlar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bunları şeytan kaplamış ve (dil ve kalpleriyle) ***Allah'ı hatırlamayı kendilerine unutturmuştur. Bunlar şeytanın hizbidirler. Hizb-üş-Şeytân muhakkak hüsrâna düşenlerdir.*** *(Mücâdele sûresi: 19)*

HİZMET:

Birinin işini görme.

Anne ve babanız sizin hizmetinize muhtâc iseler, onlara hizmeti canınıza minnet biliniz. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Ey dünyâ! Bana hizmet edene hizmetçi ol! Sana hizmet edene güçlük göster! *(Hadîs-i kudsî-Berîka)*

Cenâzelerde hizmet etmekte bulun! Allah rızâsı için cenâzenin mezârına bir kürek toprak atıver! O attığın toprak, kıyâmette terâzîne konacaktır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Bir kimse din hizmelerinde bulunsa ve bu hizmetlerde, nefsine bir pay ayırsa, yaptığı hizmetlerin tadını ve faydasını bulamaz. *(Ebû Süleymân Dârânî)*

Dîne yaptığı hizmetlere, İslâmiyet'i kuvvetlendirmesine ve insanların doğru yola gelmelerine sebeb olmasına güvenmemeli ve bunlarla övünmemelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hizmet görmek istiyen hocasına hizmet etsin. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

HUBB-I DÜNYÂ:

Dünyâ sevgisi. Ölümden sonra işe yaramayacak olan şeylere düşkün olmak. Dünyâ; haramlar, mekruhlar ve Allahü teâlâyı unutturan her şeydir. *(Bkz. Dünyâ)*

Hubb-ı dünyâ arttıkça, âhirete olan zarar da artar. Âhiret sevgisi arttıkça, dünyânın ona zararı azalır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Hubb-ı dünyâ, günahların başıdır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

HUBB-I FİLLÂH VE BUĞD-I FİLLÂH:

Allahü teâlâ için sevmek ve Allahü teâlâ için düşmanlık etmek.

Allahü teâlâya Cebrâil aleyhisselâm gibi ibâdet etseniz; hubb-ı fillâh ve buğd-ı fillâh yapmadıkça, hiçbirisi kabûl olmaz! *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Amellerin, ibâdetlerin en kıymetlisi, hubb-ı fillâh ve buğd-ı fillâhtır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma; "Yalnız benim için ne yaptın" buyurdu. ***"Yâ Rabbî! Senin için namaz kıldım, oruç tuttum, zekât verdim ve zikr yaptım*** (Seni andım)***" cevâbını verince; "Kıldığın namazlar seni Cennet'e kavuşturacak yoldur, kulluk vazîfendir. Oruçların seni Cehennem'den korur. Verdiğin zekâtlar, kıyâmet günü sana gölgelik olur. Zikirlerin de o günün karanlığında sana ışık olur. Benim için ne yaptın?" buyurdu. "Yâ Rabbî! Senin için olan şeyi bana bildir" deyince, Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! Sevdiklerimi sevdin mi ve düşmanlarıma düşmanlık ettin mi?" buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâ için olan en kıymetli şeyin Hubb-ı fillâh buğd-ı fillah olduğunu anladı.*** *(Hadîs-i*

şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)

Allahü teâlânın en çok sevdiği ibâdet, hubb-ı fillâh ve buğd-ı fillâhtır. *(Süleymân bin Cezâ)*

HUBB-I RİYÂSET:

Makam ve mevki sevgisi.

Hubb-ı riyâsetin insana yapacağı zarar, iki aç kurdun, bir koyun sürüsüne girdiği zaman, yaptıkları zarardan daha çoktur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hubb-ı riyâset insanlarda üç şeyden hâsıl olur. Birincisi, nefsin arzûlarına kavuşmak arzusu. Nefs, arzûlarının, haram yollardan elde edilmesini ister. İkincisi, kendinin ve başkalarının haklarını zâlimlerden kurtarmak, müstehâb (dinde güzel görülen) ve mübâh (dînen izin verilen) işleri yapmak içindir. Bu niyet ile mevkiye kavuşurken, riyâ (gösteriş) ve hakkı bâtıl ile karıştırmak gibi, İslâmiyet'in yasak ettiği şeyleri yapmamak ve vâcibleri, sünnetleri terk etmemek lâzımdır. Üçüncüsü nefsi eğlendirmektir. *(Muhammed Hâdimî)*

HUBB-ISİVÂ:

Allahü teâlâdan başka şeylerin sevgisi. (*Bkz. Mâsivâ)*

Olup nâdim elim çektim hevâdan,
Pâk ettim kalbimi hubb-ı sivâdan.

Yüzüm dergâhına döndüm ilâhî,
Kapundan etme red, bu pür günâhı.

(Muhammed bin Receb)

HUCCET:

1. Senet, vesîka, delîl, burhân. *(Bkz. Delîl)*

Temizliğini tam yapıp, vakitlerine uyarak beş vakit namaza devâm eden kimseye o namaz kıyâmet gününde nûr, huccet ve delîl olur. Kim namazı zâyi ederse, Fir'avn ve Hâmân ile haşrolur. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Elli dört farzdan biri de Kur'ân-ı azîm-üş-şânı huccet, tutmak, O'nun hükmüne râzı olmaktır. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

2. Şer'î mahkemelerde bir dâvânın şâhitlerini dinledikten sonra kâdının verdiği hükmün yazıldığı îlâm, belge.

Huccet-ül-İslâm:

1. Üç yüz bin hadîs-i şerîfi, senetleri (rivâyet edenleri) ile birlikte ezberden bilen büyük İslâm âlimi.

Hüccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî buyurdu ki:

Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemin dünyâya yayılan nasîhatlerinden biri şudur: ***Allahü teâlânın, bir kuluna rahmet etmeyeceğine, ona gazâb ve azâb edeceğine alâmet, dünyâya ve âhirete faydası olmayan şeylerle meşgûl olması, zamanlarını lüzumsuz şeylerle öldürmesidir. Bir kimsenin ömründen bir saati, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyde geçerse, ne kadar çok pişmân olsa, üzülse yeridir. Bir kimse kırk yaşını geçtiği hâlde onun hayırlı işleri yâni sevâbları, kötü işlerinden, yâni günâhlarından ziyâde olmadı ise, Cehennem'e hazırlansın."*** Bu hadîs-i şerîfin mânâsını iyi anlayanlara, bu nasîhat yetişir.

2. Dinde söz sâhibi mânâsına İmâm-ı Gazalî hazretlerinin lakabı.

HUCURÂT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk dokuzuncu sûresi.

Hucurât sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). On sekiz âyet-i kerîmedir. Dördüncü âyet-i kerîmede geçen Hucurât kelimesinden dolayı sûreye bu isim verilmiştir. Sûrede, bir kısım ahlâk kuralları ile Peygamber efendimize ve insanların birbirlerine karşı nasıl davranacakları bildirilmektedir.

Allahü teâlâ Hucurât sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân etmekle şereflenenler! Sesinizi, Nebiyyullah'ın (Allahü teâlânın peygamberinin) ***sesinden yukarı çıkarmayınız. O'na karşı, birbirinize bağırdığınız gibi seslenmeyiniz!O'na saygısızlık gösterenin ibâdetleri yok olur.*** *(Âyet: 2)*

Kim Hucurât sûresini okursa, Allahü teâlâya itâat edenlerin sevâbı kadar sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

HÛD ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen peygamberlerden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Âd kavmine kardeşleri Hûd'u (peygamber olarak) ***gönderdik. Hûd*** (aleyhisselâm) ***onlara; "Ey kavmim! Allahü teâlâya ibâdet edin. İbâdet edilecek O'ndan başkası yoktur. Hâlâ O'nun azâbından korkmayacak mısınız?" dedi.*** *(A'râf sûresi: 65)*

Hûd'u (aleyhisselâm) ***ve dinde ona tâbi olanları rahmetimizle kurtardık. Bizim âyetlerimizi yalanlayıp mü'min olmayanların ise silsile ve köklerini kestik.*** *(A'râf sûresi: 72)*

Hud aleyhisselâm Yemen'de bulunan Âd kavmine peygamber olarak gönderildi. Nuh aleyhisselâm'ın oğlu Sâm'ın neslindendir. Hûd aleyhisselâm, Yemen'de Aden ile Umman arasında bulunan Ahkâf diyârında doğup yetişti. Çocukluğundan îtibâren Allahü teâlâya ibâdet etmekle meşgûl oldu. Ara sıra ticâretle de meşgûl olan Hûd aleyhisselâm, gâyet şefkatli ve çok cömert idi.

Bolluk, bereket içinde ve gösterişli binâlar yaparak yaşayan Âd kavmi zamanla bozuldu. Bütün nîmetleri kendilerine veren Allahü teâlâyı unutan Âd kavmi putlara tapmaya başladılar. Kendilerine Hûd aleyhisselâm peygamber olarak gönderildi. Nûh aleyhisselâmın bildirdiği dînin esaslarını onlara anlattı. Allahü teâlâya inanmalarını ve ibâdet etmelerini söyledi. Dâvetini kabûl etmeyen Âd kavmi ona karşı çıktılar. Hûd aleyhisselâm onları Allahü teâlânın azâbı ile korkuttu. Pek az kimse îmân etti. Hûd aleyhisselâm kavmini îmâna dâvet etmeye devâm etti. Kavmi ona hakâret ettiler, kendinden geçinceye kadar dövdüler. Hûd aleyhisselâm, kavminin ıslâh olmayacağını anlayınca; "Yâ Rabbî!Sen her şeyi biliyorsun. Ben onlara peygamberliğimi bildirdim. Ey Rabbim!Onlara, ders almalarına vesîle olacak bir musîbet ver" diye bedduâda bulundu. Hûd aleyhisselâmın duâsını kabûl buyuran Allahü teâlâ, Âd kavmine önce kuraklık, kıtlık musîbetini verdi. Üç sene müddetle hiç yağmur yağmadı. Akan pınarlar kuruyup ağaçlar meyveler sararıp soldu. Hayvanlar susuzluktan telef oldu. Hûd aleyhisselâm yılmadan onları îmâna dâvete devâm etti ise de git-gide azgınlaştılar. Hûd aleyhisselâma daha çok eziyet ettiler. Hûd aleyhisselâm mûcizeler gösterdi fakat yine inanmadılar. Allahü teâlâ, Âd kavmi üzerine azâb yüklü bulutu göndererek, buluttan esen bir rüzgârla onları helâk etti. Âd kavmi üzerine çok şiddetli gelen bu rüzgâr, Hûd aleyhisselâm ve ona tâbi olanların yüzlerine gâyet serinletici ve tatlı olarak esti. Hûd aleyhisselâm, Âd kavmi helâk olduktan sonra, kendine inananlarla birlikte Mekke-i mükerremeye gitti. Kâbe-i muazzamanın bulunduğu yerde ibâdet ve tâatla meşgûl oldu ve orada vefât etti. Kabrinin Harem-i şerîf (Kâbe-i muazzamanın etrâfındaki mescid)de Hicr denilen yerde bulunduğu rivâyet edilmektedir. *(Taberî, Nişancızâde Mehmed Efendi)*

HÛD SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on birinci sûresi. Mekke-i mükerremede indi. Yüz yirmi üç âyet-i kerîmedir.

Hûd sûresi on beşinci ve on altıncı âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki:

Kim dünyâ hayâtını ve onun zînet (ve ihtişâmını) ***isterse, onların yaptıklarının*** (çalıştıklarının) ***karşılığını burada tamâmen öderiz. Onlar bu hususta bir eksikliğe de uğratılmazlar. Onlar öyle kimselerdir ki, âhirette kendilerine ateşten başkası yoktur.*** (Dünyâda) ***işledikleri şeyler*** (hattâ iyilikler) ***orada boşa gitmiştir. Zâten yapageldikleri hep boştur.***

Hûd sûresi beni ihtiyârlattı. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

HUDÂ:

Varlığı kendinden olup, başkasına muhtâc olmayan Allahü teâlâ.

Niçin küfrân eder insan, Hudâ nîmet verir iken,
Utanmayıp eder isyân, kâmûyu ol görür iken,
Beher an hamd ü şükretmez, dahi insanı fikretmez,
Her gün hakkı zikretmez, bedende can durur iken.

(Niyâzi Mısrî)

Hâşâ zulmetmez kuluna Hüdâsı
Herkesin çektiği, kendi cezâsı.

(Muhammed Sıddîk bin Saîd)

Hudâ dostlarının huzûrunda tevâzu eyleyiniz (alçak gönüllü olunuz), yalvarınız da sizin için duâ etsinler ve kabûl olsun. *(Ali Râmitenî)*

HUDÛ':

Boyun eğmek, alçak gönüllülük. Kalbde devamlı olan Allah korkusu. Allahü teâlâya itâat etmek.

Namazın kusûrsuz olması; dînî hükümleri bildiren fıkıh kitaplarında geniş olarak yazılmış olan farzlarını, vâciblerini, sünnetlerini ve müstehâblarını yerlerine getirmekle olur. Namazı tamamlamak için, bu dört şeyden başka yapılacak bir şey yoktur. Namazda huşû' yâni her uzvun (organın) tevâzû göstermesi, bu dört şeyi yapmakla hâsıl olur. Kalbin hudû'u da, yine bunları tamam yapmakla olur. *(Ahmed Fârûkî)*

HUDÛD:

Miktârı, dinde kesin ve açıkça bildirilmiş cezâlar. *(Bkz. Had)*

HUDÛR:

Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin kalbde bulunmaması. Allahü teâlâ ile berâber olmak, O'nu unutmamak. *(Bkz. Huzûr)*

HUKEMÂ:

Din bilgilerini, fen bilgileri ile isbat eden mü'minler. *(Bkz. Hakîm)*

HUKÛK-UL-IBÂD:

İnsanlara âit haklar. *(Bkz. Kul Hakkı)*

HUKÛKULLAH:

Allahü teâlânın emri ve kulluk borcu olarak yapılan, kimsenin tasarrufta bulunamıyacağı, değiştiremeyeceği şeyler.

Îmân, namaz, oruc, hac, cihâd, zekât, öşür, sadaka-i fıtr; hırsızlık ve yol kesicilik gibi suçlara verilecek cezâlar, kâtilin öldürdüğü akrabâsının mîrâsından mahrûm olması, kasten orucunu bozanın ve hac esnâsında av hayvanı öldürenlerin mükellef olduğu keffâretler hep hukûkullahtandır. Bunlara hukûkullah denmesi, Allahü teâlâdan başkasının bu çeşit işlerde tasarruf edemiyeceği, beşerî hayâtın devâmının ve isikrârının temel şartlarından olması bakımından ehemmiyetini ifâde etmek içindir. Erkek ile kadının nikahsız berâber olmaları, zinâ işinin haramlığını kaldırmaz. Kadın ile erkek bu yetkiye sâhib değildir. Çünkü bunlar, hukûkullahtandır. İnsanlara âit haklardan değildir. Haramlığını kimse değiştiremez. *(Serahsî, Teftâzânî)*

HUL':

Zevceyi mal karşılığında boşamak.

Hul' ile boşanmada nikâhta anlaşılan mehirden çok istemek mekrûhtur. *(Ebü'l-Leys-i Semerkandî)*

HULD CENNETİ:

Sekiz Cennet'in dördüncüsü.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***de ki: Acabâ bu Cehenem mi hayırlı, yoksa takvâ sâhiplerine*** (Allahü teâlâdan korkup haramlardan kaçan kimselere) ***vâd olunan Huld Cenneti mi? Ki bu onlar için bir mükâfât, bir merci'dir*** (dönüş yeridir). ***Orada devâmlı kaldıkları hâlde, o takvâ sâhiblerinin her diledikleri vardır."*** *(Furkân sûresi: 15-16)*

Yâ Rabbî! Senden Îmân, tükenmeyen nîmetler, Huld Cenneti'nde Muhammed aleyhisselâma arkadaş olmayı isterim. *(İmâm-ı Gazâlî)*

HULEFÂ-İ ERBEA:

Dört büyük halîfe. *(Bkz. Hulefâ-i Râşidîn)*

Hulefâ-i erbeanın birbirinden üstünlüğü hilâfetleri sırası iledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN:

Her bakımdan olgun ve Resûlullah Efendimize uyan yüksek halîfeler mânâsına, Resûl-i ekremden (sallallahü aleyhi ve sellem) sonra sırasıyla halîfe olan hazret-i Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali (radıyallahü anhüm) için kullanılan tâbir.

Allahü teâlâdan korkunuz. Başınızdaki emir, Habeşî köle olsa bile, itâat ediniz! Benden sonra müslümanlar arasında ayrılıklar olacaktır. O karışıklık zamanlarında benim sünnetime ve Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetlerine sarılınız. Benim halîfelerim doğru yolu gösterirler. Onların gösterdiği yolda olunuz! Sonradan çıkarılan şeylerden sakınınız! *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Hulefâ-i Râşidîn'i sevmemek sûretiyle Peygamber efendimizi incitmek, hazret-i Hasen ve Hüseyn'i sevmemek sûretiyle incitmek gibidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hutbede, Hulefâ-i Râşidîn'in isimlerini zikretmek, Ehl-i sünnetin şiârı (alâmeti)dır. *(İmâm-ı Rabbânî).*

HULK (Huluk):

Huy.

Allah'ım halkımı (yaratılışımı) ***güzel yaptığın gibi hulkumu da güzel eyle.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Huluk-ı Azîm:

Kur'ân-ı kerîmin bildirdiği ve Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sâhib olduğu güzel huylar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Muhammed aleyhisselâma hitâben buyurdu ki:

Sen huluk-ı azîm üzeresin. *(Kalem sûresi: 4)*

Allahü teâlâ, sevgilisi ve huluk-ı azîm sâhibi olan, çok merhametli Peygamberine sallallahü aleyhi ve sellem, İslâm düşmanları ile cihâd ve muhârebe etmeyi ve onlara karşı sertlik göstermeyi emrediyor. Demek ki, İslâm düşmanlarına sert davranmak huluk-ı azîmdendir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HULLE:

İslâmî nikâh hükümlerine göre üç defâ boşanmış bir kadının, tekrar aynı adam tarafından alınabilmesi için; başka bir erkek tarafından nikâhlanıp, düğün ve vaty olduktan sonra boşanması.

Hulle, bir erkek için zillet ve aşağılıktır. *(Ahmed Zühdü Efendi)*

Allahü teâlâ erkeklere boşanmak hakkını verdiyse de, bu hakkı gelişi güzel kullanmamaları ve kadınların erkekler elinde oyuncak olmamaları için erkeklere hulle zilletini yüklemiştir. Hulle korkusundan müslüman bir erkek talâk (boşanma) lafını ağzına bile alamaz. Âile arasında boşamak sözünü şakayla da olsa kesinlikle söylememelidir. *(İbn-i Âbidîn)*

HULÛL ETMEK:

Girmek, yer etmek; bir cismin başka bir cisme girmesi, iki şeyin birleşmesi. Allahü teâlânın kula girmesi sûretiyle onun ilâhlaştığını kabûl edenlerin bozuk ve yanlış görüşü.

Allahü teâlâ üzerinden, gece-gündüz ve zaman geçmesi düşünülemez. Allahü teâlâda, hiçbir bakımdan, hiçbir değişiklik olmıyacağı için, geçmişte, gelecekte, şöyledir, böyledir denemez. Allahü teâlâ, hiçbir şeye hulûl etmez ve etmemiştir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Allahü teâlâ hiçbir şeyle birleşmez. Hiçbir şey de O'nunla birleşmez. O'na hiçbir şey hulûl etmez; O da bir şeye hulûl etmez. O'nun benzeri, eşi yoktur. Nasıl olduğu anlaşılamaz, düşünülemez. *(Ahmed Fârûkî)*

İlâhın, bir cisme hulûl etmesi, imkânsızdır. Eğer ilâh cism olsaydı, başka bir cisme de hulûl ederdi. Cisme hulûl eden şey ise, cism olur ve hulûl edince iki cismin maddeleri birbirine karışır. Bu da, ilâhın parçalanmasını îcâb ettirir... Bu durum ise, cenâb-ı Hak için muhâldir (mümkün değildir, olamaz). O hâlde, Allahü teâlâ hiçbir şeye hulûl etmemiştir. *(Fahreddîn Râzî)*

HULÛS:

Dünyâ menfaatlerini düşünmeden bütün iş ve ibâdetlerin yalnız Allah için olması, niyet temizliği. *(Bkz. İhlâs)*

Ma'lûm olsun ki, Hak teâlâ her şeyden evvel aklı yaratmıştır. Ve ona ilim, zekâ, hulûs, doğruluk, cömertlik, tevekkül, korku ve ümit hasletleri vermiştir. İşte, bu akılla şereflenen kimseler, bütün yaratılışındaki gâyeyi yâni Cenâb-ı Hakk'ın birliğini tastik ederek, O'nun rızâsına kavuşurlar. *(Süleymân bin Cezâ)*

HUMS (Humus):

Beşte bir; ganîmetten, mâdenlerden ve bulunan defînelerden beytülmâl denen devlet hazînesine ayrılan beşte bir hisse.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Eğer Allah'a îmân etmiş ve hak ile bâtılın ayrıldığı günde (Bedr savaşında) ***kulumuza***

indirdiğimize inanmışsanız, biliniz ki; ganîmet olarak aldığınız herhangi bir şeyin humus'u; Allah'a, Resûlüne, O'nun akrabâlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolcuya âittir. Allah her şeye hakkıyla kâdirdir. *(Enfâl sûresi: 41*

Rikazda (bulunan definelerde) ***humus vardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Humus, Resûlullah efendimiz zamânında; Allah ve Resûlüne bir hisse, Resûlullah'ın akrabâlarına bir hisse, yetimlere, miskinlere ve yolculara birer hisse olmak üzere 5 hisseye ayrılırdı. Sonra hazret-i Ebû Bekr, Ömer veOsman humusu üç hisse olarak taksim ettiler. Resûlullah'ın vefâtı ile kendisinin ve akrabâlarının hisseleri düştü. Humus geri kalan üç gruba taksim edildi. *(Abdullah bin Abbâs)*

HUMÛD:

Durgunluk, uyuşukluk; bir mâni olmadığı halde bekârlığı istemek. Şehvet ve iffetin azlığı.

Şehvetin (hayvânî rûhun kendine tatlı gelen şeyleri istemesi) lüzûmundan az olması humûddur. Böyle kimse, hasta olduğundan veya hayâsından (utanmasından), yâhut korkusundan, kibrinden (büyüklük taslamasından), muhtâç olduğu şeylere kavuşmakta gevşek davranır. *(Muhammed Hâdimî)*

Humûd sıfatı bulunan kimse, helâl olan zevkleri ve meşrû arzûları terk eder. Böylece ya kendi helâk olur, yâhut nesli kesilir. *(Muhammed Hâdimî)*

HURÂFE:

Dîne, fenne, akla uymayan sözler ve işler.

İslâm dîni, bütün hurâfelerden, efsânelerden temizlenmiş olan, yalancılığı reddeden, insanları günahkâr değil, bilâkis Allah'ın kulu olarak kabûl eden, onlara hayatta çalışma ve iyi yaşama imkânını veren, bedenin ve rûhun temizliğini emreden bir dindir. *(Kemâhlı Feyzullah)*

Bu günkü hıristiyanlık, putperestlik ve hurâfelerle doludur. *(H.F.Fellow)*

HÛRÎ:

Allahü teâlânın îmân edenlere mükâfat olarak yarattığı, nasıl oldukları bilinmeyen Cennet kızı...

Kızdığı zaman istediğini yapabilecek bir mü'min kimse, kızmazsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu herkesin arasında çağırır; "Cennet'te istediğin hûrînin yanına git" der. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tâc)*

Cennet'e girdim. Bir köşk gördüm. İçinde bir hûri gördüm; "Sen kimin içinsin?" dedim. Ömer bin Hattâb için yaratıldım!"dedi. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî ve Müslim)*

Cennet'in güzel kokusu, beş yüz yıllık yoldan alınır. Cennetliklerin, Cennet'te şimşekten at ve develeri vardır. Yularları, eğerleri, heybeleri, kızıl yâkuttandır. Bunlara binerek birbirlerini ziyâret ederler. Âileleri hûrîlerdir. Hûrîler ise, dizilmiş inciler gibidir... Allahü teâlâ huylarını her türlü kötülükten temizlediği gibi, sümkürmek, abdest bozmak ve benzeri hallerden de bedenlerini arındırmıştır. Bu gibi hâllerde kendilerinden misk gibi kokular çıkar. *(Hasen-i Basrî)*

Can vermek acısı dünyâ acılarının hepsinden daha acıdır. Fakat, âhiret azâblarının hepsinden daha hafiftir. Mü'min, rûhunu teslim edeceği vakit, rahmet meleklerini, Cennet hûrilerini görür. Onları görmenin zevki ile can verme acısını duymaz. Rûhu, tereyağından kıl çeker gibi, kolay çıkar. Nîmetlere kavuşur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

HURMA:

Nahle ağacının meyvesi.

Oruçlu olan kimse hurma ile iftar etsin. Çünkü hurma bereketlidir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Mü'minin sahûrunun hurma ile olması ne güzeldir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Nahlenin meyvesi olan hurma yinince, insanın parçası, dokusu olur. Oruçlu kimse iftar zamânında şehvetlerden ve dünyânın geçici zevklerinden temiz olduğu için, hurmadan pekçok istifâde eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HURMET-İ MÜSÂHERE:

Erkeğin herhangi bir kadın ile zinâ etmesi veya herhangi bir yerine unutarak ve yanılarak da olsa şehvetle (lezzet alarak) dokunması hâlinde, o kadının neseb (soy) ile ve süt ile olan anası ve kızları ile; kadının da o erkeğin oğlu ve babası ile evlenmesinin ebedî, sonsuz olarak haram, yasak olması.

Kızlar, kendilerinden emîn olsalar da yabancı erkeklere dokunmaları câiz değildir. Şehvet ile dokunurlarsa hurmet-i müsâhere hâsıl olur. Kızın ve ihtiyarların şehveti, kalbin meyletmesi demektir. *(Dâmâd)*

Dâmâd ile kayın vâlidesi arasında hurmet-i müsâhere meydana gelirse, bu kız yâni hanımı ile ebedî (sonsuz) olarak bir daha evli kalamaz. *(Kerderî)*

HURÛFÎLİK:

Acem yahûdisi Fadlullah-ı Hurûfî'nin v.796 (m. 1393) kurduğu bozuk yol. Küfür ve sapık inançları sebebiyle Timur'un oğlu Mîrânşâh tarafından öldürülmüştür.

Hurûfîlerin temel inanış ve fikirleri özetle şöyledir: Fadlullah-ı Hurûfî'ye tanrı derler. Namazı bir kere kılmak, orucu ömründe bir gün tutmak farzdır. Gusl edip de vücûdunuzu hırpalamayınız derler. Hazret-i Ali'nin sözleri diyerek uydurdukları Hutbet-ül-Beyân ve başka kitaplarında hadîsler düzerek "Ali'yi sevenlere günâh zarar vermez. İbâdete lüzûm yoktur, haramlar helâldir" derler. Baba ve dede adı verilen hurûfî ileri gelenleri, papazlar gibi günâh çıkarırlar. *(Tokatlı İshak Efendi)*

Hurûfîliğin kurucusu olan Fadlullah-ı Hurûfî, nokta ilmi diye bir şey uydurdu. "Bu iş mübahtır, nokta çift geldi. Falan şey haramdır, nokta tek geldi" gibi sözlerle insanları kandırmaya çalıştı. Harflere bâzı mânâlar vererek bir takım işâretlerle, anlaşılmayan şeylerle dolu olan Câvidân adındaki kitabını yazdı. Önce peygamberlik, sonra da tanrılık iddiasında bulundu. Bütün dinleri inkâr edip, İslâmiyet'le alay etti. Haramlara mübâh, nefsin arzularına serbesttir dediği için Hurûfîlik câhil ve kötü insanlar arasında yayıldı. *(Tokatlı İshak Efendi)*

Fadlullah-ı Hurûfî'nin öldürülmesinden sonra, yardımcılarından Aliyyül-a'lâ adlı birisi Anadolu'ya gelerek bir Bektâşî tekkesine girdi. Hurûfîliğe âit bozuk fikirleri gizlice yayıp câhilleri aldattı. Hacı Bektâş-ı Velî'nin yoludur diyerek haramlara mübâh ve nefsin arzularına serbesttir dedi. İnsanları aldatabilmek için kendisine Bektâşî diyerek, Hûrûfîliği yaydı. ZamanlaOsmanlı Devleti'nin Yeniçeri ordusuna da sızan Hûrûfîler, zaman zaman yeniçerileri isyâna teşvik ederek fitneler çıkarıp büyük karışıklıklara sebeb oldular. *(Tokatlı İshak Efendi)*

HURÛF-I MUKATTAA:

Kur'ân-ı kerîmde bâzı sûre başlarında bulunan ve mânâsı açık olmayan ikisi üçü bir arada veya tek başına yazılı harfler. Elif lâm mîm, Yâsîn, Elîf lâm râ... gibi.

Hurûf-ı mukattaa, bulunduğu sûreden bir âyettir. Manâsı kapalı olan müteşâbih âyetlerdendir. Müteşâbih âyetin gerçek mânâsını Allahü teâlâ ve O'nun sevgilisi Peygamber efendimiz ve Ulemâ-i râsihîn denilen derin âlimler bilir. Çünkü bunların her harfi, Allahü teâlâ ile sevdikleri arasında gizli sır ve ince işâretlerdir. *(Ahmed Fârûkî)*

HURÛMİYYE:

Bozuk Bâtıniyye fırkasının diğer bir adı. Bu sapık fırkada bulunanlar, birçok haramlara helâl dedikleri için, Hurûmiyye adını almışlardır. *(Bkz. Bâtıniyye)*

HUSÛF NAMAZI:

Ay tutulduğunda kılınan namaz.

Şüphesiz ki, güneş ile ay, Allah'ın âyet (işâret) ***lerindendir. Bunlar, hiçbir kimsenin hayâtı veya ölümü için tutulmazlar. Siz bunları tutulmuş*** (Husûf etmiş) ***görürseniz, hemen tekbîr alın, Allah'a duâ edin, husûf namazı kılın ve sadaka verin.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Husûf ve kusûf namazlarından sonra güneş ve ay meydana çıkıncaya kadar Allahü teâlâya yalvarıp yakarılır. *(Seyyid Alizâde)*

HUSÛMET:

1. Dâvâ açmak.

Erkek vatyden (hanımına yaklaşmaktan, cimâ yapmaktan) âciz ise, Hanefîde kadın, nikâhı fesh (bozmak) için husûmet hakkına mâlik olur. *(İmâm-ı Şa'rânî)*

2. Düşmanlık.

Husûmet, kalb hastalıklarındandır. Uhud gazâsında (savaşında), Resûlullah efendimiz, mübârek yüzünü yaralıyan ve mübârek dişini kıranlara lânet (bedduâ= kötü duâ) etmedi, husûmet beslemedi: ***"Yâ Rabbî! Bunlara hidâyet et*** (doğru yola kavuştur); ***anlamıyorlar, bilmiyorlar"*** diye duâ etti. ***"Allahü teâlâ için affedeni*** (bağışlayanı), ***Allahü teâlâ yükseltir"*** buyurdu. *(Muhammed Hâdimî)*

Kalbi dağıtan, hayâtın zevkini gideren, din mürüvvetini (güzelliğini, parlaklığını) alıp götüren, mal husûsundaki husûmet gibi zararlı hiçbir şey yoktur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kalblerinde husûmet taşıyan insanların içi; altında ateş yanarak kaynayan tencereler gibi devamlı kaynar ve bu husûmet sebebiyle içlerinden ateş saçılır. *(Hassân bin Sâbit)*

HÛŞ DER DEM:

Nakşibendiyye yoluna âit on bir esastan biri. Her nefeste Allahü teâlâyı hatırlamak.

Hûş der dem, düşüncelerle gönlün dağılmasını önler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

HUŞÛ':

Tevâzû, alçak gönüllülük. Hakk'a boyun eğmek. Korku ve sevgiden meydana gelen edebli bir hal.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Îmân edenlerin, Allahü teâlâyı ve Hak'tan ineni (Kur'ân-ı kerîmi) ***zikr için, kalblerinin huşû' zamânı hâlâ gelmedi mi? Onlar, daha evvel kendilerine kitab verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık kalbleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan bir çoğu dinlerinden çıkmış fâsıklardı.*** *(Hadîd sûresi: 16)*

Mü'minler herhâlde kurtulacaklardır. Onlar namazlarını huşû ile kılanlardır. *(Mü'minûn sûresi: 1,2)*

Kalbi meşgûl eden, huşû'u gideren şeyler yanında, meselâ süslü şeyler karşısında, oyun ve çalgı aletleri yanında ve arzû ettiği yemekler karşısında, namaz kılmak mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

Huzûr ve huşû' ile kılınan iki rek'at namaz, gâfil (Allahü teâlâyı unutmuş) bir kalb ile akşamdan sabaha kadar kılınan namazdan hayırlıdır. *(Abdullah ibni Abbâs)*

Duânın edeblerinden biri de; duâ ederken, âciz olduğunu ifâde etmek, huzûr ve

huşû'içinde Allah'tan korkarak ve kabûlünü umarak istediği şeyde devâm üzere olmaktır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

HUTAME:

Cehennem'in beşinci tabakası.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve başkalarını ayıplamayı ve servet biriktirip onu saymayı âdet edinenlere veyl (yazıklar) ***olsun! O malın kendisini ebedî kılacağını mı zanneder? Hayır! Yemin ederim ki o, Hutame'ye atılır. Hutamenin ne olduğu sana söylendi mi? O, Allahü teâlânın tutuşturulmuş, yandıkça tırmanıp kalblerin tâ üstüne çıkan ateşidir.*** *(Hümeze sûresi: 1-7)*

HUTBE:

Hitâbe, nutuk, konuşma, vâz. Cumâ namazlarından evvel, bayram namazlarından sonra hatîbin (imâmın) minber denilen yüksekçe yerde cemâate karşı okuduğu Allahü teâlâya hamd, Resûlullah'a salât ve selâm ve mü'minlere nasihat ve duâdan ibâret bir ibâdet.

İbâdet, emirleri yapmak demektir. Kur'ân-ı kerîmi ve hutbeyi okumak ibâdettir. *(Seyyid Abdülhakîm Efendi)*

Cumâ ve bayramda hutbeyi kısa okumak sünnettir. *(Tahtâvî)*

Hutbede dört büyük halîfenin (hazret-i Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali (radıyallahü anhüm) adını yüksek sesle söylemek Ehl-i sünnet olmanın alâmetidir (işâretidir). *(Ahmed Fârûkî)*

Hutbe okunurken yer değiştirmek, yanındakilere sıkıntı vermek haramdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hazret-i Ömer'in bir hutbesi şöyledir:

Ey insanlar! Kur'ân-ı kerîmi öğreniniz. O'nunla amel ediniz (emir ve yasaklarına uyunuz). *(İbn-i Abdi Rabbih)*

Ömer bin Abdülazîz'in ilk hutbesi:

Ey insanlar!İçinizi (kalbinizi) düzeltiniz ki, dışınız da (işleriniz de) düzelsin. Âhiretinizi iyi yapın ki, dünyânız da iyi olsun. *(İbn-i Abdi Rabbih)*

Kudüs'ün fethinde büyük âlim İbn-i Zekî'nin hutbesi şöyledir:

Ey cemâat!Allahü teâlânın dînine yardım ediniz. Bu yoldaki hizmeti fırsat biliniz. Şunu iyi biliniz ki, işler netîcelerine göre kıymet kazanır. Allahü teâlâ, emirlerine ve yasaklarına uyma husûsunda bize ve size yardım eylesin. Allahü teâlâ size yardım ederse sizi kim yenebilir. Eğer size yardım etmez, yalnız bırakırsa, size yardıma kimin gücü yetebilir? *(İbn-i Receb)*

HUY:

Mîzâc, tabiat, ahlâk.

İbâdetleri az olan bir kul, iyi huyu ile kıyâmette yüksek derecelere kavuşur. Bir kulun ibâdetleri çok olsa da, kötü huyu, onu Cehennem'in dibine götürür; bâzen küfre götürür. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İy huyları tamamlamak, yerleştirmek için gönderildim. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Sıcak su buzu erittiği gibi, iyi huy da hatâları eritir. Sirke balı bozduğu gibi, kötü huy, hayrâtı ve hasenâtı (iyilikleri) ***yok eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ey oğlum! Kötü huydan, gönül dağınıklığından sakın, sabırsız olma. Yoksa arkadaş bulamazsın. İşini severek yap, sıkıntılara katlan. Bütün insanlara karşı iyi huylu ol. Çünkü

insanlara karşı iyi huylu olan ve onlara güler yüz göstereni herkes sever. *(Lokman Hakîm)*

Muhammed aleyhisselâm, gâyet güzel huylu, güzel yüzlü, kibâr tavırlı ve çok dürüst bir zât idi. Dâimâ hiddet ve şiddetten kaçmış, hiçbir zaman zulüm yapmamıştır. Müslümanların dâimâ iyi huylu, güler yüzlü olmasını istemiş, Cennet'e iyi huy ve sabır ile gidileceğini bildirmiştir. *(Muhammed Rebhâmî)*

HUYELÂ:

Harbde düşmana karşı tekebbür etmek (büyüklenmek, üstün görünmek), kibirlenmek.

HUZÛR:

1. Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin kalbde bulunmaması.

Peygamber efendimizin bildirdiği âyet-i kerîmeleri ve duâları, belli vakitlerinde okumalıdır. Bunlar ve nâfile namazlar, ihlâs ile, kalb huzûru ile okunmazsa, sahîh olmazlar, faydaları dokunmazlar. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

2. Nezd, yan.

Bir mü'minin kabrini ziyâret eyleyen, Hak teâlâ huzûrunda nâfile bir hacdan ziyâde (fazla) ***sevâba nâil olur*** (kavuşur)**.** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Büyüklerin huzûru, sohbeti ile şereflenmeyen zavallıların hâli harâbdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Yüzüm yok huzûra çıkam yâ Rabî!
Neler etti bana bu nefs-i denî.

(M. Sıddîk Gümüş)

3. Rahat, gönül ferahlığı seâdet.

Şeytanın hîlelerinden dördüncüsü, şimdi dünyâyı kazanmak için çalış da, râhata kavuş, o zaman rahat rahat, huzûr içinde ibâdet edersin diyerek ibâdete mâni olur. Buna cevâb olarak, ecel benim elimde değildir. Herkesin ömrünü Allahü teâlâ ezelde taktir etmiştir.Belki yakında ölürüm. İbâdet vazîfelerini vaktinde yapmalıyım, demelidir. *(Hâdimî)*

Allah korkusu ve Allah sevgisi insanları seâdet ve huzûra kavuşturan iki kanat gibidir. *(Mustafa Sabri Efendi)*

Huzûr-ı İlâhî:

Allahü teâlânın nezdi.

Huzûr-ı ilâhîde bulunan meleklere Mukarrebîn denir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

HÜCRE-İ SEÂDET:

Medîne-i münevverede Mescid-i Nebevî içinde Peygamber efendimizin mübârek kabirlerinin bulunduğu oda. Peygamber efendimizin sağlığında burası, hanımlarından hazret-i Âişe vâlidemizin odasıydı. Peygamberimiz burada vefât etti. ***"Peygamberler vefât ettikleri yere defnolunurlar"*** hadîs-i şerîfi gereğince, buraya defnedildi.

İslâm târihindeki ilk türbe olan Hücre-i Seâdet'in üzeri yeşil bir kubbeyle örtülüdür. Hücre-i seâdet, Peygamber efendimizin Medîne'deki mescidinin kıble duvarının doğu köşesine yakın olup, mihrâbda kıbleye dönen kimsenin sol tarafına düşer. Minber ise, sağ taraftadır. Hücre-i Seâdet ile minber arasına Ravda-i mütahhera (Cennet bahçesi) denir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

HÜKM (Hüküm):

Bir dâvâ, bir mes'ele, bir kişi hakkında verilen karar, emir.

Allahü teâlânın mü'minler hakkındaki hükmüne hayret ettim. Ona genişlik taktîr eder

ve kulu buna râzı olursa, kulun hakkında hayırlı olur. Şâyet darlık ile hükmeder de yine kulu buna râzı olursa, bu da hakkında hayırlıdır. (Hadîs-i *şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Hükm-i Küllî:

Allahü teâlâya âit hüküm, emir.

Allahü teâlâ bir kul için bir şeye hüküm verdi mi, artık hükm-i küllîyi hiç kimse önleyemez. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ul-Ehâdîs)*

Hükm-i Müleffak:

Helâl ve haram, emir ve yasak, ibâdet ve tâatte, belli bir mezhebin hükümlerine uymayıp, birkaç mezhebin hükümlerini karıştırarak kolayına geleni seçtiği hüküm. *(Bkz. Telfîk)*

Dört mezheb âlimleri, hükm-i müleffak bâtıldır geçersizdir, buyurdular. *(İbn-i Âbidîn)*

Hükmî Temizlik:

Kadının âdet bitiminden îtibâren on beş gün içinde kan gördüğü halde temiz kabûl edilmesi. Bu on beş gün içinde kan görülen bu kan fâsid kan yâni istihâza kanıdır. *(Bkz. Tam Temizlik)*

HÜMEYRÂ:

Peygamber efendimizin, hazret-i Âişe vâlidemize verdiği lakab.

Dîninizin üçte birini Hümeyrâ'dan öğreniniz. *(Hadîs-i şerîf-Medâric-ün-Nübüvve)*

Âişe Sıddîka'nın radıyallahü anhâ fazîletleri, üstünlükleri sayılamıyacak kadar çoktur. Eshâb-ı kirâmın (Peygamberimizin sohbetinde bulunan müslümanların) fıkıh âlimlerindendi. Çok fasîh ve belîğ (güzel) konuşurdu. Eshâb-ı kirâma fetvâ verirdi. Âlimlerin çoğuna göre, fıkıh bilgilerinin dörtte birini hazret-i Âişe haber vermiştir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, hazret-i Âişe'ye Hümeyrâ derdi. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

HÜMEZE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz dördüncü sûresi.

Hümeze sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Dokuz âyet-i kerîmedir. Birinci âyet-i kerîmede geçen hümeze kelimesinden dolayı sûreye bu isim verilmiştir. Sûrede; mü'minlerin birbirlerini gıybet etmemeleri (arkalarından çekiştirmemeleri), başkalarına iyi davranmayanların Cehennem'e atılacağı bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî)*

Allahü teâlâ Hümeze sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve başkalarını ayıplamayı ve servet biriktirip onu saymayı âdet edinenlere yazıklar olsun. *(Âyet: 1, 2)*

HÜNSÂ:

Erkek ve kadın olduğu belli olmayan, hem erkeklik hem kadınlık uzvu bulunan kimse.

Cemâatle namazda, erkekler, imâmın ardında saf olurlar. Erkeklerin ardında erkek çocuklar, onların ardında ise, hünsâlar saf olur. Hünsâların ardında da kadınlar saf olur. *(Molla Hüsrev)*

HÜR:

Köle olmayan erkek.

Cumâ namazının bir kimseye farz olması için lâzım olan dokuz şarttan biri de hür olmaktır. *(İbn-i Âbidîn)*

HÜRRE:

Hür kadın. Câriye olmayan kadın.

Hürre olan hanımlar, namaz kılarken, yüz ve elden başka bütün bedenlerini örter, göstermezler. Câriyeler (hür olmayan kadınlar) ise, sırt ve göbekten diz altına kadar örterler. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Hürre olan kadının zevci veya ebedî mahrem (hiç nikâh düşmeyen) akrabâsından biri yanında bulunmadan, yalnız veya başka kadınlarla yâhut, âkıl, bâliğ ve sâlih olmayan mahremi, yakını, akrabâsı ile üç günlük (yaklaşık 104 kilometre) yola gitmesi haramdır. *(İbn-i Âbidîn)*

HÜRRİYET:

Hürlük, serbestlik.

1. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyup, herkesin hakkını gözetmek.

Hürriyet, başıboş kalıp, her istediğini yapmak demek değildir. *(Ali bin Emrullah)*

2. Maddî ve mânevî her türlü şeyin sevgisinden gönlünü kurtararak yalnız Allahü teâlâya kul olmak.

Kim hürriyet isterse, Allahü teâlâya kulluğa sarılsın. *(Hallâc-ı Mensûr)*

Hakîki hürriyet, kullukta kemâl derecesine varmakla mümkündür. Allahü teâlâya karşı kullukta sâdık olan, başkalarına köle olma boyunduruğundan kurtulup, gerçek hürriyete kavuşur. *(İmâm-ı Kuşeyrî)*

HÜSN-İ HÂTİME:

Son nefeste, rûhunu îmân ile teslim etme, îmân ile âhirete gitme.

Bir insanın hüsn-i hâtime ile mi yâhut sû-i hâtime (îmânsız gitme) ile mi öleceği, son nefeste belli olur. Bütün ömrü boyunca, kâfir olarak yaşayıp sonunda îmâna kavuşan olduğu gibi, ömrü îmânla geçip, Allahü teâlâ korusun sonunda îmânsız giden de olur. Kıyâmette son nefesteki hâle bakılır... *(Ahmed Fârûkî)*

Her müslümanın, ölümü düşünüp, hüsn-i hâtime sebeplerini elde etmek için çalışması ve sû-i hâtime ile bu dünyâdan ayrılmaktan çok sakınması lâzımdır. *(Senâullah-i Dehlevî)*

Rabbimiz! Sonumuzu sevdiklerinin sonu gibi eyle. Hüsn-i hâtime ile sona erdir. *(Muhyiddîn-i ibni Arabî)*

HÜSN-İ HULUK:

Güzel huy, iyi ahlâk. *(Bkz. Ahlâk)*

HÜSN-İ ZAN:

1. Kulların Allahü teâlâdan rahmetini ummaları.

Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlâ kendisine hüsn-i zan ederek yapılan duâyı elbette kabûl eder. (Hadîs-i şerîf-Berîka)

Kıyâmet günü, Allahü teâlâ bir kulunun Cehennem'e atılmasını emreder. Cehennem'e götürülürken, arkasına dönerek yâ Rabbî! Dünyâda iken (Cennetine kor diye) ***sana hep hüsn-i zan ettim deyince, onu Cehennem'e götürmeyiniz! Kulumu, bana olan zannı gibi karşılarım buyurur.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

2. Bir kimse veya bir hâdise hakkında iyi kanâat sâhibi olmak.

Bütün müslümanlara hüsn-i zan etmek, iyi nazarla bakmak, iyi karşılamak lâzımdır. Sözleri, mümkün olduğu kadar iyiye yormalıdır. Müslümanın hayırlı ve sâlih olduğuna inanmak, ibâdet olur. *(Muhammed Hâdimî)*

HÜZN (Hüzün):

Üzüntü, keder. Sevincin zıddı. Bu, halk arasında kastedilen dünyevî hüzünden başkadır. Tasavvuf yolunda bulunanlara âit bir hâl.

Hüzn, insanın kalbini gafletten (Allahü teâlâyı unutmaktan) korur. Hüznü olmayan sâlikin (tasavvuf yoluna girmiş olanın) senelerce kavuşamadığı mânevî derecelere, hüzün sâhibi olan, kısa zamanda kavuşur. Allahü teâlâ kalbi hüzünlü, kırık olanları sever. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, dâimâ hüzünlü ve Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünme hâli üzere idiler. Râbia-i Adviyye, vâ hüznâ (Vah hüzün) demekle bu mertebeye kavuşmayı arzû etmiştir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

I-İ

IRK:

Ayrı soyda olan, ayrı dilde konuşan değişik kültüre sâhip, şeklî özellikleri bulunan insan topluluğu, millet.

Irkçılık yapan da, ırkçılık için savaşan da ve ırkçılık uğrunda ölen de, bizden değildir. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Hiç bozulmamış, değiştirilmemiş biricik din olan İslâm dîninin güzel ahlâkı ile bezenmiş, birbirlerini seven, yardımlaşan, çeşitli ırklardan, büyük insan topluluklarının, birleştiklerini biliyoruz. Bu topluluğu ayakta tutan temel, Hak teâlânın emrettiği çalışkanlık, adâlet, iyilik, saygı gibi din esasları idi. Osmanlı Türklerini de, Sakarya kenarından, kısa bir zamanda, Viyana kapılarına götüren kuvvet, Sultan Osman'ın ve çocuklarının sımsıkı sarıldıkları İslâm dîninin rûhu ve bedeni tekâmül ettirerek geliştiren ışıklı yolu idi. Çünkü İslâmiyet'te ırkçılık yoktur. Her müslüman kardeştir. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

ISLÂH:

1. Terbiye etmek, iyi hâle getirmek.

Herhangi bir kimseyi ıslâh etmeye çalışmak, ona İslâmiyet'i bildirmekle olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kulun ıslâhı kalbinin ıslâhına, bozukluğu da kalbinin bozukluğuna bağlıdır. (*Muhammed Ma'sûm-ı Fârûkî)*

Kim kalbini ıslâh edip düzeltirse, Allahü teâlâ da onun zâhirini (dışını) düzeltir. *(Avn bin Abdullah)*

Allahü teâlâ âhiret için çalışanın dünyâ işlerine kâfi gelir, dünyâsı husûsunda ona yardımcı olur. Kim Allahü teâlâya karşı hâlini ıslâh ederse, Allahü teâlâ da onunla insanlar arasını ıslâh eder, güzel yapar. İçini ıslâh edenin, Allahü teâlâ dışını ıslâh eder, güzel yapar. *(Avn bin Abdullah)*

2. Bozulan bir şeyi eski hâline getirme.

İslâm dîni garîb olarak başladı. Son zamanlarda da garîb olacaktır. Bu garîb insanlara müjdeler olsun! Bunlar, insanların bozduğu sünnetimi ıslâh ederler. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

3. İnsanların aralarını düzeltmek, barıştırmak.

Âdemoğlunun her konuştuğu yalan, kendi aleyhine yazılır. Ancak iki müslümanın arasını ıslâh için konuştuğu yalan, yazılmaz. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed)*

İki kimsenin arasını ıslâh eden veya hayrı söyleyip, hayrı yükselten kimse yalancı değildir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Islâh-ı Nefs:

Kötü huyları, fenâ alışkanlıkları ve yaramaz işleri bırakıp, iyi huyları, güzel işleri, kulluğa yakışan tâat ve ibâdetleri yapma.

ISLÂHÂT:

İyi hâle, işe yarar hâle getirmek için yapılan çalışmalar, düzenlemeler.

Endülüs müslümanlarının Avrupalılara tuttukları ışık ile, Avrupa'da bir rönesans, ıslâhât hareketi başlamıştı. Aklî ilimleri öğrenen birçok ilim adamı, akıl ve mantık dışı olan hıristiyanlığa karşı isyân ettiler. Hıristiyanlığa karşı yapılmış olan hücumlar, İslâmiyet'e karşı yapılamadı. Çünkü İslâm dîni, tebliğ edildiği, bildirildiği günden beri, bütün temizliği ve sâfiyeti ile durmaktadır. İçinde akla mantığa ve ilme ters düşecek hiçbir bilgi yoktur. Kur'ân-ı kerîm indirildiğinden beri, bir noktası bile değiştirilmeden aynen muhâfaza edilmiştir, korunmuştur. *(Harputlu İshak Efendi)*

ISMARLAMA:

Bir san'at sâhibine bir şeyi târif ederek istediği şekilde yaptırmak. *(Bkz. İstisnâ')*

ITÂK:

Köle âzâd etmek, serbest bırakmak. *(Bkz. Âzâd)*

Üç şey vardır ki, ciddîsi de ciddîdir, şakası da ciddîdir: Nikâh etmek (evlenmek)***, talâk*** (boşamak) ***ve ıtâktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî ve Keşf-ül-Hafâ)*

IYÂL:

Bir kimsenin bakmak (geçindirmek) zorunda olduğu kimseler: Zevce (hanım), çocuklar (erkek ve kız), ana-baba, hizmetçi. *(Bkz. Nafaka)*

Iyâl için yapılacak masraflar, yiyecek, giyecek ve ev olup, şehrin âdetine, piyasaya, akrabâ ve arkadaşlara göre ayarlanır. Zamâna ve hâle göre değişir. Her memlekette başkadır. *(İbn-i Âbidîn)*

Ehl-ü ıyâlin rızâ ve gönüllerini almak için, haram işliyerek âhiret azâbını ihtiyâr eden (tercîh eden) kimsenin bu yaptığı akla uygun değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

IYD:

Bayram. Müslümanların sevinç ve neş'e günleri olan Ramazan ve Kurban bayramları. *(Bkz. Bayram)*

Iyd günlerinde, dargın olanları barıştırmak, akrabâyı, din kardeşlerini ziyâret etmek, onlara hediye götürmek Peygamber efendimizin âdetleri olduğundan sünnettir. *(Muhammed Rebhâmî)*

Iyd-ı Edhâ:

Kurban bayramı. Kamerî seneye göre Zilhicce ayının onuncu, on birinci, on ikinci ve on üçüncü günleri.

Iyd-ı edhâda bayram namazına giderken "Allahü ekber Allahü ekber, lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Allahü ekber ve lillâhi'l-hamd" diye yüksek sesle Tekbîr-i teşrik getirmek namazdan önce bir şey yimemek, namazdan sonra önce kurban eti yemek sünnettir. *(Halebî)*

Iyd-ı Fıtr:

Ramazan bayramı. Kamerî seneye göre Şevvâl ayının birinci günü.

Sabahleyin câmi'e giderken bayram tekbirlerini Iyd-ı fıtrda sessiz, ıyd-ı edhâda (kurban bayramında) açıktan yüksek sesle söylemek sünnettir. *(Halebî)*

İBÂDET:

Kulluk, kulluk vazîfelerini İslâmiyetin bildirdiği şekilde yerine getirmek. Allahü teâlânın

emir ve yasaklarına uymak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Cinleri ve insanları, beni tanımaları, bana ibâdet etmeleri için yarattım. *(Zâriyât sûresi: 56)*

Allahü teâlâyı, görür gibi ibâdet et! Sen O'nu görmüyorsan da, O seni görüyor." *(Hadîs-i şerîf-Buhârî ve Müslim)*

Âlimin uykusu câhilin ibâdetinden hayırlıdır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Eğer ibâdet bir kuş olsaydı, şüphesiz onun kanatları oruç ile namaz olurdu. *(Yahyâ bin Muâz)*

İnsanlar ibâdet yapmak için yaratıldı. İbâdetin özü de; kalbin her zaman Allahü teâlâdan gâfil olmamasıdır, unutmamasıdır. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

İbâdet etmek bakımından dünyânın bir sâati, kıyâmetin bin senesinden daha iyidir. Zîrâ bu bir sâatte; sâlih, faydalı amel işlenebilir. Hâlbuki kıyâmetin o bin senesinde bir şey yapılamaz. O hâlde, ey mü'min kardeşim! Vaktini boş şeylerle geçirme! Zamânının kıymetini bil ve en iyi şeyler için kullan! Namazlarını vaktinde kıl ki, kıyâmet günü pişman olmayasın!Çok büyük sevâba kavuşasın!*(Cüneyd-i Bağdâdî)*

İbâdet-i Bedeniyye:

Beden ile yapılan ibâdetler.

Namaz, ibâdet-i bedeniyye olduğundan başkası yerine kılınamaz. Herkesin kendisi kılması lâzımdır. Ağır hasta ve çok ihtiyâr kimse, namaz yerine fakire fidye (bedel, belli miktarda mal veya para) veremez. Hâlbuki, oruc yerine fidye vermesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

İbâdet-i Mâliyye:

Zekat, sadaka-i fıtr gibi mal ile yapılan ibâdetler.

Bir kimse birkaç yemini bozarsa, hepsi için ayrı ayrı keffâret yapması lâzımdır. Keffâretler, zekat gibi ibâdet-i mâliyyedir. Malını fakirlere bir vekil vâsıtası ile vermesi câiz olur. Fakat kendisinin malı ayırırken veya fakire verilinceye kadar niyet etmesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

İbâdethâne:

İbâdet yapmak için toplanılan yer. *(Bkz. Ma'bed)*

İbâdette Bid'at:

Peygamber efendimiz ve Eshâbı zamânında bulunmayıp da dîne sonradan katılan reformlar, değişiklikler. *(Bkz. Bid'at)*

İBÂDİYYE:

Bozuk fırkalardan olan Hâriciyyenin kollarından biri. *(Bkz. Hâricîlik)*

Hâricîler yedi fırkadır. Bunlardan İbâdiyye fırkası, Abdullah bin İbâd adındaki kimseye tâbi olanlardır. Bu şahıs, hazret-i Ali, hazret-i Muâviye ile hakem yapmak sûretiyle uyuştuğu için hazret-i Ali'den ayrıldı. Trablusgarb'a gitti. Orada İbâdiyye fırkasını kurdu. Bundan sonra adamları hicrî 153 yılında halîfeye isyân edip, Trablusgarb'ı ele geçirdiler. Kendilerinden başka müslümanlara kâfir deyip, harb zamanlarında mallarını almak câizdir, büyük günâh işleyen mü'min değildir dediler. Hazret-i Ali'yi ve Eshâb-ı kirâmdan çoğunu kâfir bildiler. *(Seyyid Şerîf Cürcânî-Şehristânî)*

Kur'ân-ı kerîmin lafzına (zâhirî mânâsına) bağlanan İbâdîlere göre; îmân ve İslâm bir bütündür. Amel îmândan bir parçadır. Bu sebeple günah işleyen kimse, îmândan çıkar,

Kur'ân-ı kerîm mahlûktur, yaratılmıştır. İbâdîler peygamberlere îmân ederler fakat şefâati inkâr ederler. Allahü teâlânın âhirette görülmeyeceğini söylerler. *(Abdülkâdir Bağdâdî)*

İBÂHA:

1. Bir şeyin kullanılıp kullanılmaması, serbest olma hâli.

Bir kimseyi yemeğe çağırınca, önüne konan şey ibâha olur. Ancak yediği mülk olur. Başkalarına veremez. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Yedirme, doyurma.

Devamlı hasta veya çok yaşlı olan kimse, altmış gün keffâret orucunu tutamaz ise, altmış fakire bir gün taam (yemek) ibâha eder. *(İbn-i Âbidîn)*

İBÂHÎ:

Haramları mübah (serbest) sayan sapık İbâhiyye fırkasına mensûb olan kimse. *(Bkz. İbâhiyye)*

İBÂHİYYE:

İslâmiyet'in haram ve yasak kıldığı şeyleri helâl ve mübâh sayan bozuk bir fırka. Bâtiniyye, İsmâiliyye. Karâmita da denir.

İbâhiyye, haramlara helâl deyip, yetmiş-seksen sene hacıları soydular. Müslümanları öldürdüler. Hükûmet kurdular. Hükûmetleri 983 (H. 372) senesinde yıkılınca dağıldıkları yerlerde gizlendiler. Bunlardan Hasan Sabbâh'ın kurduğu İsmâiliyye devleti de 1256 (H. 654)'de yıkıldı. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Eshâb-ı kirâmın hepsini severiz deyip de onların yolunda bulunmayan, kendi bozuk düşüncelerine Eshâbın yoludur diyen, Ehl-i sünnet âlimlerini ve tasavvuf büyüklerini beğenmeyip kötüleyen kimseler kendileri gibi olmıyanlara müşrik (şirk koşan) diyorlar. Bunların malı, canı kendilerine helâldir diyorlar. Böylece İbâhiyyeden oluyorlar. Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden kendi görüşleriyle çıkardıkları bozuk mânâları müslümanlık sanıyorlar. Edille-i şer'iyyeyi (dînî delilleri) ve hadîs-i şerîflerin çoğunu inkâr ediyorlar. *(Dâvûd bin Süleymân)*

İBÂRET-İNASS:

Mânâya delâleti bakımından lafzın dört kısmından biri. Nassın (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfin) yalnız ibâresinden anlaşılan mânâya delâlet etmesi.

Nûr sûresi yüz yirmi dördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Namaz kılın, zekât verin"*** buyrulmaktadır. Burada ibâret-i nass, yalnız namaz ve zekâtın farz olduğunu ifâde etmekte, başka bir mânâ bildirmemektedir. *(Serahsî, Senâullah Dehlevî)*

İBDÂD:

Ezân-ı Muhammedî okunduğu zaman, her işi terk edip, cemâatle namaz kılmağa gitmek.

Namazın kemâl mertebesinde (en güzel ve tam şekliyle) kabûl olmasının şartları; haramlardan sakınmak, huşû (Allahü teâlâdan korkmak), takvâ (Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınmak), mâlâyânîyi (dünyâ ve âhirete faydası olmayan şeyleri) terk etmek ve namazı usûlüne, şartlarına uygun olarak kılmak husûsunda, üşenmekliği, gevşekliği terketmek ve bir de ibdâddır. *(Kutbüddîn İznikî)*

İBLÎS:

Şeytanın isimlerinden biri veya şeytanların reisi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Onu hâtırla ki meleklere, Âdem'e secde edin demiştik de, iblîsten başka bütün melekler

hemen secde etmişlerdi. Ancak iblîs yüz çevirip, kibirlendi ve kâfirlerden oldu. *(Bekara sûresi: 34)*

Allahü teâlâ, iblîse; "Ben sana secde ile emr etmiş iken, seni secde etmekten alıkoyan neydi?" buyurdu. İblîs şöyle dedi: "Ben Âdem'den hayırlıyım, çünkü beni ateşten, onu çamurdan yarattın." *(A'râf sûresi: 12)*

Üç kimse iblîs ve iblîsin tâifesinin şerrinden korunurlar. Allahü teâlâyı gece gündüz zikr eden (hatırlayan), ***seherde istigfâr eden*** (günahlarının bağışlanmasını isteyen)***, Allah korkusundan dolayı ağlayan kimse.*** *(Hadîs-i şerîf-Telbîs-ül-İblîs)*

İblîs ve yardımcıları insanlara hep kötülükleri yaptırmağa çalışırlar. Bâzan iyi şeyleri yapmağı da hatırlatırlar. Fakat bunları yaparken nefiste ucb (kendini ve işlerini beğenme), riyâ (gösteriş) yaptırarak veya farzın kaçırılmasına sebeb olarak insanın günâha girmesine sebeb olur. *(Abdülgafûr-i Lârî)*

Tekebbür yâni kendini büyük görmek kötü huylardandır. Vaktiyle iblîs de öyle tekebbür etti. Meleklere Âdem aleyhisselâma karşı secde etmeleri emrolununca, toprağa karşı niçin secde edeyim? Ben ondan daha üstünüm. Beni ateşten, onu çamurdan yarattın diyerek Rabbine karşı geldi. İblîs ateşin alevini, latîfliğini ve ışık yaydığını görünce onu sudan ve topraktan üstün sandı. Halbuki üstünlük, kendini üstün görmekte değil tevâzû göstermektedir. *(M. Hâdimî)*

İblisin rahat, sevinçli oturduğunu, kimseyi aldatmakla uğraşmadığını gören bir zât; "Niçin insanları aldatmıyorsun, boş oturuyorsun?" dedikte, İblis; "Bu zamânın kötü din adamları, benim işimi çok güzel yapıyorlar, insanları aldatmak için bana iş bırakmıyorlar" demiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İBN-ÜL-VAKT:

Kalbi halden hâle değişen velî. Tasavvuf yolunda ilerlerken halleri değişen, her zaman başka türlü olan, bâzan şuurlu, bâzan şuursuz (kendilerinden geçen, kendilerini unutan) kimseler. Bunlara erbâb-ı kulûb da denir. *(Bkz. Erbâb-ı Kulûb)*

İBN-ÜS-SEBÎL:

Kendi memleketinde zengin ise de, bulunduğu yerde yanında malı, parası kalmamış olan ve çok alacağı varsa da, alamayıp, muhtâç kalan.

Sadakalar (zekâtlar) ***Allah'tan bir farz olarak; fakîrlere, miskinlere*** (bir günlük nafakası olmayanlara), ***zekât me'murlarına, müellefet-ül-kulûba*** (kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenenlere)***, mükâteb*** (efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince, âzâd, serbest olacak) ***kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve ibn-üs-sebîle verilir. Allahü teâlâ bilendir, hikmet sâhibidir.*** *(Tevbe sûresi: 60)*

Ganîmetlerin beşte biri yetimlere, miskinlere ve ibn-üs-sebîl'e verilir. Bunlardan herbirine ayrı ayrı verilebildiği gibi tek bir sınıfa da verilebilir. *(İbn-i Hümâm)*

İBRÂ:

Alacağından vaz geçmek.

Bir kimse alacağını borçluya hibe etse veya borçluyu ibrâ etse borçlu borçtan kurtulur. *(Ali Haydar Efendi)*

İBRÂHİM ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde ismi bildirilen peygamberlerden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***Kitabda*** (Kur'ân-ı kerîmde) ***İbrâhim'in kıssasını anlat. Çünkü o sıddîk***

(doğruluğu tam) ***bir peygamber idi...*** *(Meryem sûresi: 41)*

Biz (ergenlik çağına ulaşmadan) ***önce İbrâhim'e tevhîde ve putlara tapmaktan sakınmaya yol bulabilecek rüştünü verdik. Biz onun buna lâyık olduğunu biliyorduk.*** *(Enbiyâ sûresi: 51)*

Ben babam (dedem) ***İbrâhim'in duâsı, kardeşim Îsâ'nın müjdesi ve annemin rüyâsıyım.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed)*

Keldânîlerin memleketi olan Bâbil'in doğu tarafında ve Dicle ile Fırat nehirleri arasındaki bölgede doğdu. Babası mü'min olan Târûh'tur. Âzer, amcası ve üvey babasıdır. Putlara ve yıldızlara tapan Keldânî kavmine peygamber olarak gönderildi. Kendisine on suhuf (forma) kitab verildi. Bu kavmin o devirdeki hükümdârı olan ve ilâhlık iddiâ eden Nemrûd'u da îmâna dâvet etti. Nemrûd, İbrâhim aleyhisselâmın dâvetini kabûl etmediği gibi ona ve inananlara zulm ve işkence yaptırdı. İbrâhim aleyhisselâmı önce habs ettirip, sonra ateşe attırdı. Allahü teâlâ, Halîl'i (dostu) olan İbrâhim aleyhisselâmı ateşte yakmadı. İbrâhim aleyhisselâmın ateşe atılmasını ibretle tâkib edenlerden bir kısmı îmâna geldi. İbrâhim aleyhisselâm, Nemrûd'u ve Keldânîleri son bir defâ daha îmâna dâvet ettikten sonra, kendine inananlarla birlikte hicret etmek üzere Bâbil'den ayrıldı.

İbrâhim aleyhisselâm, Allahü teâlânın emri ile Bâbil'den Harran'a (Urfa'nın güneyinde bir yer) hicret etti. Bu yolculukta kardeşinin oğlu Lût aleyhisselâm ve zevcesi (hanımı) Sâre Hâtun da bulundular. Harran'da bir müddet kaldıktan sonra Şam'a, oradan da Mısır'a gitti. İbrâhim aleyhisselâm, hazret-i Sâre ve hazret-i Hâcer ile Mısır'dan ayrılıp, Filistin'e geldi. Evlâdı olmadığı için Allahü teâlâdan sâlih bir evlâd istedi ve adakta bulundu. Sâre'den çocuğu olmadığı için, onun tavsiyesi ile hazret-i Hâcer'le evlendi. Bu evlilikten İsmâil aleyhisselâm dünyâya geldi. Ardından, Sâre Hâtun'dan İshâk aleyhisselâm doğdu.

İbrâhim aleyhisselâm Allahü teâlânın emriyle Hâcer Hâtunu ve İsmâil aleyhisselâmı yanına alıp, Şam'dan ayrılarak, o sırada susuz ve ıssız bir yer olan Mekke'ye bıraktı. Kendisi Şam'a döndü. Gördüğü bir rüyâ üzerine oğlunu kurban etmek istedi. Tam kurban etmek üzereyken Allahü teâlâ İbrâhim aleyhisselâma rüyâsına sadâkat (bağlılık) gösterdiğini bildirerek kurbanlık bir koç ihsân etti. Beytullah'ı (Kâbe-i muazzamayı) oğlu İsmâil aleyhisselâm ile inşâ etti. Ebû Kubeys dağında bulunan ve Cennet yâkutlarından olan Hacer-ül-Esved adlı siyah taşı Cebrâil aleyhisselâmın bildirmesiyle alarak Kâbe-i muazzamanın duvarına yerleştirdi. Kâbe duvarını örerken şimdi Makâm-ı İbrâhim denilen taşın üzerine bastı. Kâbe'yi yapıp bitirince, Allahü teâlânın emri ile oğlu İsmâil aleyhisselâm ve Mekke'de yerleşmiş olan Cürhümlülerle birlikte hac ibâdetini yaptı ve Şam'a döndü. Şam'a döndükten sonra yüz yetmiş beş yaşında Kudüs'de vefât etti. Kudüs civârındaki Habrun kasabasında bulunan bir mağaraya defnedildi. Bu kasaba, Allah'ın dostu anlamında Halîlürrahmân diye meşhûrdur. İbrâhim aleyhisselâmın dînine Hanîf dîni denilmektedir. İbrâhim aleyhisselâm, sevgili Peygamberimizden sonra insanların en üstünüdür. *(İbn-ül-Esîr, Taberî, Nişancızâde, Ahmed Cevdet Paşa, Altıparmak)*

İbrâhim aleyhisselâm, Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) efendimizin ümmetinden olmayı temenni buyurmuştur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İbrâhim aleyhisselâm, Halîlullah'tır (Allah'ın dostudur). *(İmâm-ı Rabbânî)*

İBRÂHİM SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on dördüncü sûresi.

İbrâhim sûresinin 28 ve 29. âyetleri Medîne'de, diğerleri Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli iki âyet-i kerîmedir. Otuz beşten kırk bire kadar olan âyetler İbrâhim aleyhisselâmın duâsını ihtivâ ettiği için İbrâhim sûresi denilmiştir. Sûrede; Allahü teâlâya, peygamberlerine ve âhiret hayâtına îmân konuları ve İbrâhim aleyhisselâmın duâsı bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs,*

Taberî)

Allahü teâlâ İbrâhim sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allah'a îmân etmeyenlerin yaptıkları faydalı işler, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu küller gibidir. Âhirette o işlerin hiçbir faydasını bulamazlar. *(Âyet: 18)*

İbrâhim sûresini baştan sona kadar okuyana, sayısız çok sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-ut-Tenzîl)*

İBRÂNÎ:

Eski yahûdî sülâlesi veya o soydan olan. Yahûdî topluluklarından birine mensûb kimse.

İBRET:

İnsanın karşılaştığı, gördüğü veya işittiği hâdiselerden ders alması, kendi hâlini düşünmesi.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Gerçekten onların (peygamberlerin) ***kıssalarında, akıl sâhibleri için birer ibret vardır.*** (Bu Kur'ân) ***uydurulacak bir söz değildir, ancak kendinden evvel*** (inen kitabların) ***tastîki ve*** (dîne âit) **her şeyin tafsîlidir** (beyânıdır). ***O, îmân edecek bir kavim için, bir hidâyet ve bir rahmettir.*** *(Yûsuf sûresi: 111)*

Davarlarda (deve, sığır, koyun, keçide) ***da sizin için elbette bir ibret vardır. Karınlarında bulunan sütten size içiririz. Sizin için onlarda daha birçok faydalar vardır. Hem onları*** (etlerini) **da yersiniz.** *(Mü'minûn sûresi: 21)*

Allahü teâlâ, gece ile gündüzü değiştiriyor (biri gidiyor, yerine öbürü geliyor; birini uzatıyor, öbürünü kısaltıyor; hâllerinde karanlık, aydınlık, sıcaklık, soğukluk gibi değişiklikler yaratıyor). ***Bütün bunlarda, basîret sâhibleri*** (görür gözlere mâlik olanlar) ***için elbette birer ibret vardır.*** *(Nûr sûresi: 44)*

Cenâb-ı Hak, kullarını küfürden (îmânsızlıktan), suçtan korumak için, herkesin anlayamayacağı fen bilgilerini, kitaplarında açıklayıp, bunlara işâret buyurmuş; yer küresini, güneşi, gökleri göründükleri gibi anlatarak bunlardan ibret alınmasını; varlığının, büyüklüğünün anlaşılmasını emir buyurmuştur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Allahü teâlânın adı bulunmayan söz, kıymetsizdir. Allahü teâlâyı hatırlamadan susmak, boşuna vakit geçirmektir. İbret almadan bakmak, faydasızdır. *(Ebü'l-Hüseyin bin Sem'ûn)*

İbret almak istersen, hatâ sâhiblerinin ve günahkârların âkıbetlerine (sonlarının nasıl olduklarına) bak da kalbini topla. *(İmâm-ı Şâfiî)*

Her kim gördüğünden ibret almazsa, onun görmemezliği görmesinden üstündür. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

İBTİLÂ:

1. İmtihan. Allahü teâlânın, kulunu, çeşitli sıkıntılar vermek sûretiyle imtihan etmesi, denemesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

İşte orada îmân sâhibleri ibtilâdan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardır. *(Ahzâb sûresi: 11)*

2. Bir şeye düşkünlük. Mübtelâ olmak.

Amerika'da yapılan açıklamada, alkollü içkilerin, bu memlekette, senede iki yüz beş bin kişinin ölümüne sebeb olduğu tesbit edilmiştir. Bunların çoğu karaciğer sirozundan ve içkili

araba kullanmaktan ölmüşlerdir. On dört ve on yedi yaşları arasında alkol ibtilâsının arttığı, bu sebepten mekteplerde vurucu, kırıcı saldırıların çoğaldığı da bildirilmiştir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ÎCÂB:

1. İhtiyaç.

İslâmiyet; kıyâmete kadar bütün îcâbları, karşılayacak en mükemmel ve en üstün bir dindir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Teklif, bir sözleşme için alıcı veya satıcı tarafından ilk söylenen söz.

Îcâb ve kabûl, söz ile olduğu gibi, bir taraftan veya iki taraftan mektublaşma ile veya adam göndermekle de olur. *(Kâşânî)*

Îcâb, karşıdakinin anlayacağı bir lisan ile, sattım, hediye ettim gibi; kabûl ise, aynen kabûl ettim, râzı oldum gibi geçmiş zamân bildiren sözlerle olur. *(Kâşânî)*

İCÂBET ETMEK:

1. Kabûl etmek.

Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, dâvetine icâbet etmek, aksırıp elhamdülillah deyince, yerhamükellah diyerek cevâb vermek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

2. Allahü teâlânın duâları kabûl buyurması.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bana duâ ediniz size icâbet edeyim. *(Mü'minûn sûresi: 60)*

(Ey Resûlüm!) ***Kullarım sana benden sorarlarsa, ben*** (ilim ve icâbetle) ***yakınım. Bana duâ ettikleri zaman duâlarına icâbet ederim...*** *(Bekara sûresi: 186)*

Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâya nasıl icâbet olunur. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Arkadan yapılan duâ icâbete makrûndur (kabûle yakındır). *(İbn-i Cezerî)*

ÎCÂD:

Yoktan var etme, vücûda getirme, yaratma.

İnsanlar, mahlûk olduğu gibi, bütün işleri, hareketleri de Allahü teâlânın mahlûkudur. Çünkü O'ndan başka, kimse bir şey yaratamaz. Kendi mahlûk, yaratılmış olan, başkasını nasıl yaratabilir? Yaratılmak damgası, kudretinin az olduğuna alâmettir ve ilmin noksan olduğuna işârettir. Bilgisi kuvveti az olan, yaratamaz. Îcâd edemez. İnsanın işinde, kendine düşen pay, kendi kesbidir. Yâni o iş, kendi cüz'î, sınırlı kudreti ve irâdesi ve istemesi ile olmuştur. Fakat o işi yaratan, yapan Allahü teâlâdır. Kesb eden kuldur. Görülüyor ki, insanların ihtiyârî işleri, istiyerek yaptıkları şeyler, insanın kesbi, istemesi, seçmesi ile Allahü teâlânın yaratmasından meydana gelmektedir. İnsanın yaptığı işte, kendi kesbi, ihtiyârı yâni beğenmesi olmasa, o iş titreme şeklini alır, mîdenin, kalbin hareketleri gibi olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ey Âdemoğlu! Ey noksanlık ve taşkınlık içinde yüzen insan! Siz ne hepsiniz, ne de hiçsiniz; herhâlde ikisi arası bir şeysiniz. Evet siz îcâd etmekten, her şeye hâkim ve gâlib olmaktan şüphesiz uzaksınız. Fakat, inkâr olunamayan, bir hürriyet ve ihtiyârınız, serbest hareketiniz sizi hâkim kılan, bir arzû ve seçim hakkınız vardır. Siz, eşi ortağı bulunmayan bir hâkim ve mutlak, başlı başına bir mâlik olan Hak teâlânın emri altında, ayrı ayrı ve müşterek vazîfeler alan birer me'mursunuz!.. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

ÎCÂR:

Kirâya verme, kirâya verilme, kirâ parası. *(Bkz. İcâre)*

İCÂRE:

Belli bir menfaati belli bir bedel karşılığında satmak, kirâlamak.

Bir mal dînen ve aklen nerede kullanılabilirse, o maksatla icâreye verilir. İcârenin sahîh (uygun, geçerli) olması için ücretin (kirâ olarak ödenecek bedelin) ve menfâatin bildirilmesi şarttır. *(İbn-i Âbidîn)*

İcâre olarak verilen mal kirâcıya teslim edilince, emânet olup kirâcının elinde kastsız (istemeyerek, elinde olmadan) telef olunca ödemez. Âdet hâricinde kullanmak kast sayılır. Tarla icâreye verilirken ne ekileceği bildirilmeli veya her şey ekilebilir demelidir. *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

İcâredeki binânın ve eşyânın tâmiri ve zamanla tıkanmış boruların tâmiri ev sâhibine âittir. Kirâcı, ev sâhibinin izni ile kendi yaparsa parasını kesebilir, ev sâhibinin izni olmadan kendiliğinden yaparsa kesemez. *(Tahtâvî)*

İcâre müddeti bitince, mal sâhibi uzatmaz ise kirâcı çıkar. Malı, olduğu gibi teslim etmesi gerekir. Teslim etmezse gasb etmiş olur. Fakat kullanma sebebi ile herkes için hâsıl olması âdet olan harâblık, yıkılma ve dökülmeler kabahat sayılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

ÎCÂZ:

Az söz ile pürüzsüz ve kusursuz olarak çok mânâ ifâde etme.

Muhammed aleyhisselâm; ***"Bu Kur'ân, Allah kelâmıdır, inanmıyorsanız bir âyeti kadar siz de söyleyiniz. Söyleyemezsiniz"*** buyurdu. O kadar düşman oldukları, el ele verip uğraştıkları hâlde söyleyemediler. Kimisi Kur'ân-ı kerîmin belâgat ve îcâzını görür görmez îmân etti. Kimisi insan bunu söyleyemez diyerek ister istemez tastîk etti. *(Sırrı Paşa)*

Arapçayı iyi bilen kimse Kur'ân-ı kerîmin îcâzını açıkça anlar. Kâdı Bâkıllânî dedi ki: "Îcâz, hem belâgatinin yüksek olmasından hem de nazmının (lafızlarının dizilişinin) garîb olmasındandır. Yâni hiç görülmemiş bir nazm olduğu içindir. Bâzıları Kur'ân-ı kerîmin îcâzı gaybden (gelecekten) haber vermesidir dediler. Bâzı âlimlere göre Kur'ân-ı kerîmin îcâzı, çok uzun ve tekrarlı olduğu hâlde hiçbir yerinde ihtilâf yâni uygunsuzluk bulunmamasıdır dediler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Muhammed aleyhisselâmın mûcizelerinin en büyüğü Kur'ân-ı kerîmdir. Bugüne kadar gelen bütün şâirler, edebiyâtçılar, Kur'ân-ı kerîmin nazmına ve mânâsına hayran kalmışlar, bir âyetin benzerini söyleyememişlerdir. Îcâzı ve belâgati insan sözüne benzemiyor. Yâni bir kelimesi çıkarılsa veya bir kelime eklense; lafzındaki, mânâsındaki güzellik bozuluyor. *(Nişâncızâde Muhammed Efendi)*

İ'CÂZ:

Âciz bırakma, benzerini ortaya koymada herkesi acze düşürme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmin i'câzıyla ilgili olarak meâlen buyurdu ki: (Ey Resûlüm!) ***De ki: Yemîn ederim bu Kur'ân'ın benzerini meydana getirmek için insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirine destek olsalar da yine benzerini getiremezler.*** *(İsrâ sûresi: 88) (Muhammed bin Hamza)*

İCÂZET:

İzin, diploma, şehâdetnâme. Çeşitli ilimlerde üstâdın (hocanın) talebesine, yetiştiğine dâir verdiği belge, diploma.

İcâzet verilecek talebenin bâtınının (kalbinin) iyi hâllere kavuşmuş olması, kötü huylardan temizlenmiş, iyi huylarla süslenmiş olması, sabr, tevekkül (sebeplere yapıştıktan sonra, işini

Allahü teâlânın taktirine bırakma), kanâat, rızâ, teslîmiyet sâhibi olması ve dünyâya düşkün olmaması lâzımdır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

İcâzet-i Mutlaka:

Çeşitli ilimlerde üstâdın (hocanın) talebesine yetiştiğine ve başkalarını da yetiştirebileceğine dâir verdiği izin veya bu izni ifâde eden belge, diploma.

Hâce Bâki-billâh kuddise sirruh, İmâm-ı Rabbânî'yi icâzet-i mutlaka ile Serhend şehrine gönderirken, kendisi makâmından çekilip, bütün talebesinin, hattâ kendi oğullarının terbiyesini ve yetişmesini ona havâle etti ve; "Ahmed, bizim gibi binlerce yıldızı örten bir güneştir. Bu ümmette onun gibi ancak iki üç tâne vardır. Şimdi ise gök kubbe altında onun gibisi yoktur" buyurdu. *(Muhammed Mazhâr)*

İCBÂR-I NEFS:

İnsanın kendini bir işe zorlaması.

Kur'ân-ı kerîm okurken ağlayın, eğer ağlayamazsanız, ağlar gibi yapın yâni ağlamaya icbâr-ı nefs edin. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

İbn-i Abbâs radıyallahü anh buyurdu ki: "Sübhânellezî"nin (İsrâ sûresinin) secde âyetini okuduğunuz zaman ağlamadan secde etmeyin. Eğer gözünüz ağlamıyorsa, buna üzülerek kalbiniz ağlasın, sonra secde edin." Ağlamaya nefsini icbâr etmenin yolu, içinden hüzün duymaktır. İnsan bu sâyede kolayca ağlar. Güzel ahlâka yönelmek isteyen meselâ cömerd olmak isteyen kimse için çâre infâka (sadaka vermeye) icbâr-ı nefs etmesidir. Zorlaya zorlaya bu hâl kendisinde tabiî hâle gelir ve nihâyet cömerd bir insan olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İCMÂ':

1. Edille-i şer'iyyenin (din bilgilerinin elde edildiği delîllerin, kaynakların) üçüncüsü. Bir asırda yaşayan müctehid denilen derin âlimlerin bir mes'elenin hükmünde birleşmeleri, ictihadlarının birbirine uygun olması.

Hicrî dördüncü asırdan sonra mutlak müctehîd yetişmediği için icmâ' da kalmamıştır. Bu sebeble icmâ' denilince Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşlarının), Tâbiîn'in (Eshâb-ı kirâmı gören büyüklerin) ve Tebe-i tâbiînin (Tâbiîn'i görenlerin) icmâ'ı anlaşılır. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir şeyi Eshâb-ı kirâm icmâ' ile bildirmedi ise, Tâbiîn'in sözbirliği bu şey için icmâ' olur. Tâbiîn de bu şeyi icmâ' ile bildirmedi ise, Tebe-i tâbiînin sözbirliği bu şey için icmâ' olur. Çünkü bu üç asrın âlimleri yâni müctehidleri hadîs-i şerîf ile övülmüştür. Bunlara selef-i sâlihîn denilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Dinde zarûrî olan yâni câhillerin de bildikleri icmâ' bilgilerine inanmayan kimsenin îmânı gider. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Beş vakit namazın farz oluşu, zinânın haram oluşu gibi ictihâd lâzım olmayan ve dinde açıkça bildirilen şeyleri âlim olan, olmayan her müslümanın bilmesi, böyle olduklarında sözbirliği yapmaları.

Zarûriyyât-ı dîniyyeden yâni dînin temel bilgilerinden olup, her müslümanın mutlak bilmesi lâzım olan bilgilerde müctehid olmayanların icmâ'ı da mûteberdir. Ancak bu, onların icmâ'ı olmazsa, bu hükümler sâbit olmaz demek değildir. Bu kısım icmâ', üzerinde icmâ' yapılan husûsun her müslüman tarafından bilindiğini, bu sebeple her müslümanın bunları bilip öğrenmesinin lâzım olduğunu, bilmiyerek de olsa bunları yerine getirmemenin câiz olmadığını ifâde içindir. *(Molla Hüsrev, Serahsî, Hâdimî)*

İCMÂLÎ ÎMÂN:

Kısaca inanmak. Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm ne bildirmiş ise hepsine

inandım demek. *(Bkz. Îmân)*

İCTİBÂ:

Seçmek, seçilmek. Evliyâlıkta, vâsıtanın, aracının şart olmadığı cezbe (çekilme) ile ilerleme.

İctibâ Yolu:

Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için peygamberlerin aleyhimüsselâm ve seçilmiş evliyâların yolu. Mürid değil, murâdlar ve mahbûblar yolu. Sevilenleri, çabuk ilerletme yolu.

İctibâ yolunda riyâzetler çekmek (nefsin isteklerini yapmamak), kavuşmak nîmetine şükretmek içindir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İctibâ yolunda kavuşmak, kavuşturulmak yolu ile hâsıl olduğu için sıkıntı ve meşakkat (eziyet) çok azdır. O'nun riyâzeti ahkâm-ı şer'iyyeye (dînimizin emir ve yasaklarına) ve sünnet-i seniyyeye uymak ve bid'atlerden (Peygamber efendimiz ve arkadaşları zamânında olmayıp dînimize ibâdet olarak sonradan sokulan şeylerden) sakınmaktır. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

İCTİHÂD:

İnsan gücünün yettiği kadar zahmet çekerek, çalışma. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş olan işlerin hükümlerini açıkça bildirilenlere benzeterek meydana çıkarma. *(Bkz. Müctehid)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, hazret-i Muâz bin Cebel'i, Yemen'e hâkim olarak gönderirken; ***"Orada nasıl hüküm edeceksin?"*** buyurunca; "Allahü teâlânın kitâbı ile" dedi. "***Allah'ın kitâbında bulamazsan?"*** buyurdu. "Allah'ın Resûlünün sünneti ile" dedi. ***"Resûlullah'ın sünnetinde de bulamazsan?"*** buyurunca; "İctihâd ederek, anladığımla" dedi. Resûlullah efendimiz, mübârek elini Muâz'ın göğsüne koyup; ***"Elhamdülillah! Allahü teâlâ, Resûlünün resûlünü*** (elçisini), ***Resûlullah'ın rızâsına uygun eyledi"*** buyurdu. *(Tirmizî, Ebû Dâvûd, Dârimî)*

İsâbet etmiyen, yâni doğruyu bulamamış olan müctehide (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaran kimseye) ***bir sevâb, doğruyu bulana iki veya on sevâb vardır. İki sevâbdan birincisi, ictihâd etmek sevâbıdır. İkincisi, doğruyu bulmak sevâbıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilen şeylerde, ictihâd edilemez. Nass (Kur'ân-ı kerîm ve sahih hadîs-i şerîf) bulunan yerde ictihâda izin yoktur. *(İbn-i Nüceym, Hâdimî)*

İslâm âlimlerinin söz birliği ile ve zarûrî olarak bildirilmiş olan, inanılacak ve yapılacak din bilgilerinde ictihâd yapmak câiz değildir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Mezheb imâmlarının hepsi bir mes'ele ile karşılaştıklarında cevâbını, önce Kur'ân-ı kerîmde ararlardı. Kur'ân-ı kerîmde açıkça bulamazlarsa, hadîs-i şerîflerde ararlardı. Burada da bulamazlarsa, icmâ-ı ümmette ararlardı. İcmâda da bulamayınca, bu mes'eleye benziyen başka mes'elelerin, Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), sünnet (hadîs-i şerîfler) ve icmâ'da bulunan cevâblarını esas alıp mukâyese ederek, ictihâd edip benzeri cevâbı bulurlardı. *(İmâm-ı Şa'rânî)*

Îsâ aleyhisselâm, kıyâmete yakın bir zamanda, gökten inerek, Muhammed aleyhisselâmın dînine göre hareket edecek ve Kur'ân-ı kerîmden hüküm çıkaracaktır. Îsâ aleyhisselâm gibi büyük bir peygamberin ictihâd ile çıkaracağı bütün hükümler, Hanefî mezhebindeki hükümlere benzeyecek yâni İmâm-ı a'zam'ın ictihâdına uygun olacaktır. *(İmâm-ı Muhammed Pârisâ)*

Her müctehidin (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaran âlimin), kendi ictihâdıyla bulduğu bilgiye uygun iş yapması farzdır. *(Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî)*

Sahâbe-i kirâmın (Resûlullah efendimizin sohbetinde yetişmiş arkadaşlarının) hepsi müctehîd olup, kendi ictihâdlarına uymaları farz idi. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

İctihâd, bir ibâdet yâni ehli olana Allahü teâlânın emri olduğundan, hiçbir müctehid başka bir müctehidin ictihâdına yanlış diyemez. Çünkü, her müctehide kendi ictihâdı haktır ve doğrudur. Meselâ İmâm-ı Şâfiî hazretleri, Hanefî mezhebinde olmadığı hâlde; "İmâm-ı a'zâm Ebû Hanîfe'nin ictihâdını beğenmeyene, Allahü teâlâ lânet etsin, yâni merhamet etmesin" buyurmuştur. *(İbn-i Âbidîn)*

İctihâd ve kıyâs bid'at değildir. Çünkü kıyâs ve ictihâd, nassların mânâsını ortaya çıkarır. Başka bir şeyi ortaya koymaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İDDET:

Kocasının ölümüyle dul kalan veya talak (boşama) ve fesh (nikâhın bozulması) sebebiyle evlilik bağı çözülen kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken zaman.

İddet bekleyen kadınlar beş çeşittir:

1) Hâmile olup, kocası vefât eden kadının iddeti, çocuğu olunca biter.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

... Hâmile kadınların iddetleri ise çocuklarını doğurmaları ile son bulur. *(Talâk sûresi: 4)*

2) Hâmile olmayıp kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Sizden vefât edenlerin geride bıraktıkları zevceler (hanımlar) ***kendi kendilerine dört ay on gün beklerler*** (beklesinler)**.** *(Bekara sûresi: 234)*

3) Hâmile olup, boşanan kadının iddeti, hamlini vad etmekle yâni çocuğu olunca tamam olur. Kocası ölen, hâmile kadının durumu gibidir.

4) Kadın hayz (âdet) gören kadınlardan olup, hâmile olmadığı hâlde kocasının boşadığı kadının iddeti, üç ay başı hâli veya üç temizlik müddetidir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Boşanmış kadınlar, kendi kendilerine üç âdet müddeti beklerler ve Allah'ın rahimlerinde yarattığı çocuğu saklamaları kendilerine helâl olmaz. *(Bekara sûresi: 228)*

5) Hayzdan kesilen (âdet görmeyen) ve boşanmış kadının iddet zamânı boşanma târihinden îtibâren üç aydır.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Yaşlılık dolayısı ile) ***hayzdan kesilmiş kadınlarınız*** (hakkındaki iddet, bekleme hükmünden) ***şüphelendinizse*** (bunu bilmediğinize göre) ***onların iddeti de üç aydır. Henüz hayz görmeyenler de öyle*** (boşandıkları zaman üç ay iddet beklerler)**...** *(Talâk sûresi: 4) (İbn-i Âbidîn, Kâşânî, Hacı Zihni Efendi, Abdurrahmân Cezîri)*

Talak (boşama) iddeti zamânında kadına nafaka verilir. İddet zamânı bitince nafakası kesilir. *(Ubeydullah bin Mes'ûd)*

İddet; Hanefî ve Hanbelî mezheblerinde, ilk temizlik başından, üçüncü hayzın sonuna kadar olan zamandır. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde üç temizlik geçinceye kadardır. Hayz görmüyorsa, talak için üç ay, ölüm için dört ay on gündür. *(İbn-i Âbidîn)*

Haccın edâ şartlarından birisi de kadın iddet hâlinde olmamaktır. *(İbn-i Âbidîn)*

İddet bekleyen kadınla iddeti bitinceye kadar evlenilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

İDRÂK:

Bir şeyin aslını, mâhiyetini, hakîkatini bilmek, anlamak.

Kur'ân-ı kerîmde, meâlen buyruldu ki:

O'nu (Allahü teâlâyı) ***gözler*** (dünyâda) ***idrâk edemez. O ise, gözleri bilir anlar. O, ihsân sâhibi bilicidir.*** *(En'âm sûresi: 103)*

İnsanı hayvandan ayıran, ilim ve idrâktir *(Hâdimî)*

İnsanların hâlet-i rûhiyeleri (rûhî durumları) farklı oduklarından, idrâk ve fehmleri (anlamaları) da farklı olmaktadır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Şükür, şükürden âciz kalındığını idrâk etmektir. *(Ebû Osman Mağribî)*

Allahü teâlânın zâtı idrâk edilemez. Dünyâ yurdunda gözle görülmez. Kalb, O'nun varlığını tastîk eder. Âhirette gözler O'nu görecektir. İnsanlar, Allahü teâlâyı âyet ve delîllerle bilmektedir. Kalbler O'nu tanır, fakat akıllar O'nu idrâk edemez. *(Sehl bin Abdullah)*

İdrâk-i Basît:

Tasavvuf yolcusunun kendini müşâhedede (görmede) fâni (yok) olması.

İDRÎS ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde adı geçen peygamberlerden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İsmâil, İdris ve Zülkifl hakkında anlattığımızı da hâtırla. Onların her biri sabr edenlerdendi. *(Enbiyâ sûresi: 85)*

Kitabda İdrîs'i de an. Çünkü o, çok sâdık bir peygamberdi. *(Meryem sûresi: 56)*

Ben (Mîrâc gecesinde) ***dördüncü kat semâda*** (gökte) ***İdrîs*** (peygamber) ***ile karşılaştım. Cibrîl bana; "Bu gördüğün İdrîs'dir. Ona selâm ver" dedi. Ben de ona selâm verdim. O da benim selâmıma cevap verdi. Sonra bana; "Merhabâ sâlih kardeş, sâlih peygamber" dedi.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

İdrîs aleyhisselâm, Bâbil'de veya Mısır'da doğup yaşadı. Şit aleyhisselâmın torunlarındandır. Babasının ismi Yerd'dir. Âdem aleyhisselâmın oğlu Kâbil'in evlâdından olan bir topluluğa peygamber olarak gönderildi. Kendisine otuz suhuf (forma) kitâb verildi. Cebrâil aleyhisselâm kendisine dört defâ gelerek Allahü teâlânın emir ve yasaklarını getirdi. İdrîs aleyhisselâm da bunları insanlara bildirip, emirlere uymaya, yasaklardan sakınmaya çağırdı. Yetmiş iki lisan ile konuştu. Her kavmi kendi lisanıyla hak dîne dâvet etti. Allahü teâlâ ona mûcizeler ihsân etti. Mûcize olarak ağaçlarda ne kadar yaprak olduğunu bilirdi, havadaki bulutlara dağılmaları için emir verirdi. Kavmine, kendisinden sonra gelecek peygamberleri haber verdi. Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâmın vasıflarını anlattı. Kendisinden sonra gelecek olan Nûh tûfânını haber verdi. Bu kadar açık delîllere ve mûcizelere rağmen kendisine, pek az kimse itâat etti. Harb âletleri yapıp, kâfirlerle cihâd (savaş) yaptı. İnsanlara şehir kurma san'atını ve idârecilik ilmini öğretti. 100 şehir kurdu. Ayrıca insanlara çeşitli ilimleri öğretti. Fen ilimleri, tıp, yıldızlarla ilgili ince ve derin mes'eleleri anlattı. Kalem ile yazı yazmayı, iğne ile elbise dikip giymeyi öğretti. (Bunun için terzilerin pîri, üstâdı olarak anılır). İnsanlara hikmetli sözler ile pek çok nasîhatta bulundu. Yeryüzünün meskûn (yerleşilmiş) yerlerini dört bölgeye ayırarak her birine vekîl tâyin etti. Bir müddet sonra Aşûre gününde diri olarak göğe kaldırıldı. Bu husus, Meryem sûresinin ***"Biz onu yüksek bir mekâna kaldırdık"*** meâlindeki elli yedinci âyet-i kerîmesinde bildirildi.

Kalem ile ilk defâ yazı yazan ve iğne ile dikiş diken odur. *(Taberî, Kisâî, İbn-ül-Esîr)*

ÎFÂ:

Yerine getirme.

Hanımının ve çocuklarının haklarını îfâ etmiyenin namazları, oruçları kabûl olmaz (Borçları ödenirse de sevâb alamazlar). *(Hadîs-i şerîf-Mürşîd-ün-Nisâ)*

Her sabah bir kere, "Allahümme mâ esbaha bî min ni'metin ev bi-ehadin min halkıke, fe minke vahdeke, lâ şerîke leke, fe lekel hamdü ve lekeş-şükr" demeli ve her akşam "mâ esbaha" yerine "mâ emsâ" diyerek hepsini aynen okumalıdır. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Bu duâyı gündüz okuyan, o günün şükrünü, gece okuyan, o gecenin şükrünü îfâ etmiş olur."*** Abdestli okumak şart değildir. Her gün ve her gece okumalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İFFET:

İnsan rûhundaki yapıcı kuvvetin, yâni şehvetin iyiye kullanılmasından ortaya çıkan huy. Nefsi kötü isteklerinden men etmek. Âr, nâmus, hayâ duygusu.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruluyor ki:

Sizin sadakalarınız, fî-sebîlillah (Allah yolunda) ***cihâd eden, ilim tahsîl eden ve ibâdet gibi hayırlı bir işle meşgûl olan ve yeryüzünde ticâret ve san'at gibi bir işle meşgûl olmaya müsâit*** (elverişli) ***vakitleri olmayan fakirler içindir. Onlar dilenmekten çekindikleri için, cahiller onları zengin zannederler. Ey Resûlüm! Sen onları sîmâlarından tanırsın. Onlar, iffetlerinden dolayı insanları râhatsız edip sadaka istemezler. Malınızdan, bunlara infak*** (sarf) ***ederseniz, muhakkak Allahü teâlâ verdiğinizi ve niçin verdiğinizi bilir...*** *(Bekara sûresi: 273-274)*

Allahü teâlâ hayâ, hilm ve iffet sâhiblerini sever. Fuhş (çirkin) ***söyleyenleri ve sarkıntılık yaparak dilenenleri sevmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İffet sâhibi olunuz. Çirkin şeyler yapmayınız. Kadınlarınızı da, afîf (iffetli) ***yapınız.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İffet sâhibi olursanız kadınlarınız da afîf (iffetli) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İffet; kişiyi her türlü rezillikten koruyan bir haslettir. El, ayak ve diğer âzâyı her türlü zarardan korur. Bu haslet güzel ahlâkın en üstünüdür. Âzânın iffetli olması demek; meselâ gözün harama bakmaması ve kendisine yasak olan şeyleri terk etmesidir. *(Abdurrahmân bin Abdullah bin Nasr)*

İFRÂT:

Bir işte, sözde veya davranışta haddi aşma, pek ileri gitme, aşırı olma.

Riyâ yâni gösteriş yapanlara karşı tekebbür etmek (kibirlenmek, büyüklenmek) câizdir. Kendinden aşağı olanlara karşı tevâzû göstermek (kendini onlarla bir görmek) iyi ise de, bunun ifrâta kaçmaması lâzımdır. *(Muhammed Hâdimî)*

İfrat ve tefrît'in ikisi de kötüdür. Doğru ve en iyisi ortada olandır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şecâatın (kahramanlığın) ifrâtı, tehevvürdür (aşırı öfkedir). *(Muhammed Hâdimî)*

Kazâ-i hâcetin yâni abdest bozmanın edeplerinden biri de; necâset husûsunda vesveseye kapılıp bunu ifrât derecesine götürmemektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İFRÎT:

Cinlerin azgın, en zararlı, şerli, korkunç ve kuvvetli cinsi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Cinden bir ifrit (Süleymân aleyhisselâma); "***Sen makâmından kalkmadan ben onu*** (Belkıs'ın tahtını) ***sana getiririm. Ben buna karşı her hâlde güvenilecek bir kuvvete mâlikim" dedi.*** *(Neml sûresi: 39)*

Hasen-i Basrî buyurdu ki: Bir gün Cebrâil aleyhisselâm, Resûl-i ekreme (sallallahü aleyhi ve sellem) gelerek; "Cinlerden bir ifrit sana hîle yapmak istiyor. Yatağına girdiğin vakit Âyet-el-kürsî'yi oku!" dedi. *(Senâullah Dehlevî)*

İFSÂD:

Bozmak, fitne, karışıklık çıkarmak, bozgunculuk yapmak.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ ifsâd edenleri sevmez. *(Mâide sûresi: 64)*

Sarı sabır maddesi balı ifsâd ettiği gibi, kızgınlık da îmânı bozar. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Şâyet sen, insanların kusûrlarını ve gizli hâllerini araştırırsan, onları ifsâd etmiş ve ifsâdlarına sebep olmuş olursun. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Sıcak su buzu erittiği gibi, iyi huy da hatâları eritir. Sirke balı ifsâd ettiği gibi, kötü huy, hayrâtı, hasenâtı (iyilikleri) yok ***eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahlâk-ı Alâî)*

Zamm-ı sûreleri rükûda tamamlamak, dört mezhebde de mekrûhtur. Fâtihayı tamamlamak ise, hanefîde mekrûhtur. Diğer üç mezhebde namazı ifsâd eder. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

İFTÂ:

Fetvâ vermek, dînî bir mes'elenin hükmünü sözlü veya yazılı olarak bildirmek. *(Bkz. Fetvâ)*

İFTÂR:

1. Oruçlunun, akşam namazı vakti girdikten, yâni güneşin battığı iyice anlaşıldıktan sonra, yiyerek veya içerek orucunu açması.

...İftâr zamânında, oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâya, her kokudan daha güzel gelir. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Beyhekî)*

... Bir kimse, bu ayda (Ramazân-ı şerîfte) ***bir oruçluya iftâr verirse, günâhları affolur. Hak teâlâ onu Cehennem ateşinden âzâd eder, kurtarır. O oruçlunun sevâbı kadar, ona sevâb verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

İftârda acele etmek demek, yıldızlar görünmeden önce iftâr etmek demektir *(İbn-i Hibbân)*

İftar edince, (Zehebazzama' vebtellet-il urûk ve sebet-el-ecr inşâallahü teâlâ: Susuzluk gitti. Damarlar ıslandı sevâb hâsıl oldu inşâallah) duâsını okumak, terâvih kılmak ve hatm okumak mühim sünnettir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Oruç tutmama, yime.

Ayı görünce oruç tutunuz! Tekrâr görünce iftâr ediniz *(Hadîs-i şerîf-Merâkıl felâh)*

Ey Ebü'd-Derdâ! Muhakkak senin üzerinde bedeninin hakkı vardır. Ehlinin (âilenin) ***hakkı, Rabbi'nin hakkı vardır. Her hak sâhibine hakkını ver! İftâr et, oruç tut, namaz kıl, uyu ve ehline yakın ol.*** *(Hadîs-i şerîf-Kenz-ül-Ummâl)*

İFTİKÂR:

Fakîr olmak, muhtâc olmak.

Hâlık (yaratıcı) ve râzık (rızıklandırıcı) Allahü teâlâdır. İnsana hâlık ve râzık demek

küfrdür. İnsanın sıfat-ı asliyesi (her zaman bulunan özelliği) acz (elinden birşey gelmeme) ve iftikârdır *(İmâm-ı Birgivî)*

İFTİRÂ:

Yapmadığı hâlde kötü bir işi birisine yükleme, yalan yere birisine suç isnat etme gösterme. Birine suç atma, bühtân.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Bak, Allah'a karşı nasıl olmadık yalan ve iftirâ ederler. Apaçık olan bu günâhları onlara kâfidir. *(Nisa sûresi: 50)*

Bir kimse için söylenen kusur onda varsa, bu söz gîbet olur. Yoksa iftirâ olur. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

İftirâ etmek ve nemmâmlık yapmak yâni söz taşımak gîbet etmekten daha fenâdır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Birisine iftirâ etmek, gıybet etmekten (belli bir mü'minin aybını, kusurunu, onu kötülemek için arkasından söylemekten) daha fenâdır. *(Muhammed Hâdimî)*

İftirâ büyük günâhtır ve çok fenâdır. Bunda yalan söylemek de vardır ki, yalan, her dinde haram idi. İftirâda bir mü'mini incitmek de vardır, bu da ayrıca haramdır. Bunlardan başka, iftirâ etmek, yeryüzünde fesâd çıkarmaya, ortalığı karıştırmaya sebeb olur ki, bu da haramdır. Çok fenâ ve tehlikelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Beni, hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'den üstün tutan; iftirâ etmiş olur. İftirâ edenleri dövdükleri gibi onu döverim. *(Hazret-i Ali)*

İFTİTÂH TEKBÎRİ:

Başlama tekbîri. Namazın evvelinde "Allahü ekber" demek. Buna Tahrîme tekbîri de denir.

Bir gün Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem namaz kılarken bir kimse sabah namazında iftitâh tekbîrine yetişemedi. Bir köle âzâd etti (serbest bıraktı). Daha sonra Peygamber efendimize gelerek; "Yâ Resûlallah! Ben bugün iftitâh tekbîrine yetişemedim. Bir köle âzâd ettim. Acabâ iftitâh tekbîrinin sevâbına kavuşabildim mi?" diye sordu. Peygamber efendimiz, hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman ve hazret-i Ali'ye iftitâh tekbîrinin fazîletiyle ilgili soru sorup, değişik cevaplar aldıktan sonra; ***"Ey benim ümmetim ve Eshâbım! Yedi kat yerler ve yedi kat gökler kâğıt olsa ve deryâlar*** (bütün denizler) ***mürekkeb olsa ve bütün ağaçlar kalem olsa, bütün melekler kâtib olsalar ve kıyâmete kadar yazsalar yine imâm ile alınan iftitâh tekbîrinin sevâbını yazamazlar"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Cennet Yolu İlmihâli)*

Bir kimse iftitâh tekbîrini imâm ile berâber alırsa; sonbahar günlerinde, ağaçların yaprakları, rüzgâr estikçe nasıl dökülürse, o kişinin günâhları da öyle dökülür. *(Muhammed bin Kudbüddîn İznikî)*

İftitâh tekbiri söylerken niyet edilir. Daha önce niyet etmek de câizdir. İftitâh tekbîrinden sonra edilen niyet sahih (geçerli) olmaz ve o namaz olmaz. *(Abdullah Mûsulî)*

İĞFÂL:

Aldatma, doğru yoldan saptırma. Hakkı unutturma.

İslâm nîmetinin elden çıkmasına sebeb olan bir kısım kâfirler, kendilerine müslüman ismi ve süsü verip, din adamı tanıttırıp, müslümanlığı kendi akılları ile, keyiflerine ve şehvetlerine uygun bir şekle çevirmeğe uğraşıyor, müslümanlık ismi altında yeni, uydurma bir din kurmak istiyorlar. Hîle ve yalanlarla, sözlerini isbât etmeğe, yaldızlı, yaltakçı yazılar ile,

müslümanları kandırmaya, iğfâle çalışıyorlar. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir kalb, iyi arkadaşların nasîhatlerine ve akla tâbî olup, İslâm dînine uyarsa, nûrlanır, temiz olur. Dünyâ ve âhirette rahat ve huzûra kavuşur. Kötü kimselerin iğfâl edici sözlerine, yazılarına ve nefse, şeytana uyup, İslâmiyet'e uymayan kalb; kararır, bozulur... *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İĞTİSÂL:

Gusl (boy) abdesti almak. Ağız ve burun dâhil bütün vücûdu hiç kuru yer kalmayacak şekilde baştan ayağa yıkamak. *(Bkz. Gusl)*

Abdestte ve iğtisâlde lüzûmundan fazla su kullanmak, isrâf olup, haramdır. *(Tahtâvî)*

İHÂNET:

1. Hâinlik etmek, güveni kötüye kullanmak, sadâkat göstermemek.

Siz emniyet içinde meclislerde oturursunuz. İhâneti yalnız altın ve gümüşte aramayın. En büyük ihânet, kendisine güvenilerek yanında konuşulan sözleri ilgili kimselere götürmektir. *(Hasen-i Basrî)*

2. İsyân etmek, karşı gelmek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Allahü teâlâya ve Peygamberine ihânet etmeyin. Sonra bile bile kendi emânetlerinize ihânet etmiş olursunuz. *(Enfâl sûresi: 27)*

Hükümete ihânet edene, Allahü teâlâ ihânet eder. *(Hadîs-i şerîf-Nebras)*

3. Küçük düşürmek, tahkîr etmek, hafife almak.

Bid'at sâhibine ihânet edeni Allahü teâlâ kıyâmet gününün korkusundan korur. *(Hadîs-i şerîf-Fetâvâl-Haremeyn)*

Fâsık (günâhkâr) kimse, âlim olsa da imâm yapılması mekrûh olur. Çünkü, İslâmiyete uymakta gevşek davranır. Buna ihânet vâcip olur. *(Tahtâvî)*

İHÂTA:

Kuşatma, çevirme.

Allahü teâlâ her şeyi ihâta etmiştir. Her şeye yakındır ve her şeyle berâberdir. Fakat, bizim alıştığımız, bildiğimiz ve anladığımız ihâta, yakınlık ve berâberlik gibi değildir. Bunlar, O'na lâyık değildir. Mahlûkların (yaratılmışların) hiçbiri O'nu ve sıfatlarını ve fiillerini (işlerini) anlıyamaz, bilemez. Bunlara anlamadan inanmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İHFÂ:

Örtmek, gizlemek; tecvidde bir terim. On beş ihfâ harflerinden önce gelen tenvin veya sâkin nunu, izhâr (birbirinden ayırmak) ile idgâm (birbirine katmak) arasında, şeddeden uzak olarak gunne ile genizden çıkarmak.

İHLÂS:

Hâlis, temiz etmek, niyyeti düzeltmek, temizlemek, dünyâ menfaatini düşünmeden bütün işlerini, ibâdetlerini yalnız Allah için yapmak.

İbâdetlerinizi ihlâs ile yapınız! Allahü teâlâ, ihlâs ile yapılan işleri kabûl eder. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, Mu'âz bin Cebel'i (r.anh) Yemen'e vâli olarak gönderirken:

"İbâdetlerini ihlâs ile yap. İhlâs ile yapılan az amel, kıyâmet günü sana yetişir"

buyurdu. *(Hilyet-ül-Evliyâ)*

İhlâs ile yapılan bir iş, senelerle yapılan ibâdetlerin kazancını hâsıl eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İhlâssız amel, sahte para gibidir. Kabûl edilmez. *(Seyyid Emîr Külâl)*

Sehl-i Tüsterî'ye insanın nefsine en çok ağır gelen nedir? diye sorduklarında, ihlâstır cevâbını verdi. Zîrâ ihlâsta nefsin nasîbi, payı yoktur.

İhlâs elde etmeye çalışanlara muhlis denir. İhlâsı tabiat hâline gelenlere muhlas denir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir de ihlâstır, her işte dâimâ,
Şöyle ki hiç olmaya ucb-u riyâ,

Hem bu ihlâs olmasa makbûl değil,
Tasavuftur ihlâsın kaynağı bil.

(İmâm-ı Rabbânî)

İhlâs Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yüz on ikinci sûresi. Tevhîd, Tefrîd, Tecrîd, Necâd, Vilâyet ve Mârifet sûresi de denilmiştir.

İhlâs sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Dört âyet-i kerîmedir. Sûrede; İslâm dîninin tevhîd (Allahü teâlâyı bir bilme) inancı en özlü ve en anlamlı şekilde ifâde edilmiştir.

İhlâs sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki:

(Yâ Muhammed!) ***de ki: O, Allah birdir, Sameddir. O doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi*** (ve benzeri) ***değildir.*** *(Âyet: 1-4)*

Kim ölüm hastalığında, İhlâs sûresini okursa, kabir azâbı görmez. Kabrin sıkmasından emîn olur. Melekler onu kanatlarıyla taşırlar ve sırattan sür'atli bir şekilde geçirirler. *(Hadîs-i şerîf-Hâşiyet-üs-Sâvî)*

Kim bin defâ İhlâs sûresini okursa, Cennet'teki makâmını görmeden vefât etmez. *(Hadîs-i şerîf-Hâşiyet-üs-Sâvî)*

Eve girerken İhlâs-ı şerîf okuyan fakirlik görmez. *(Hadîs-i şerîf-Hâşiyet-üs-Sâvî)*

Kim İhlâs sûresini besmele ile bin defâ okursa diş ağrısı görmez. *(Süleymân bin Cezâ)*

İHRÂM:

Mîkât denilen mahalde (yerde) hacca veya umreye niyet ederek, peştemal gibi dikişsiz iki parça örtüyü giymek ve telbiye getirmek sûretiyle, daha önce mubah (serbest) olan bâzı şeyleri kendine haram kılmak yâni bunları yapmaktan sakınmak. İhrâmlı kimseye muhrim denir. İhrâm elbisesinin belden aşağı sarılan kısmına îzâr, omuzlara atılan kısmına da ridâ denir. Kadınlar ihrâm elbisesi giymeyip, mestûre (örtülü) olarak hac ve umre ibâdetini yapar.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Hac ayları bilinen, Şevval, Zilka'de ayları ile Zilhicce'den on gündür. İşte kim o aylarda haccı, ihrâma girerek kendine farz yaparsa artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur. Siz ne hayır yaparsanız Allah onu bilir. Bir de (hac yâhut âhiret için) ***azık edinin, muhakkak ki azığın hayırlısı takvâdır ve ey aklı tam olanlar, benden korkun!*** *(Bekara sûresi: 197)*

İhrâma girerken temizlenmek ve gusül (boy abdesti) almak ve iki rek'at namaz kılmak sünnettir. *(M. Zihni Efendi)*

Hac için, ömre için, ticâret için veya herhangi bir şey için uzaktan gelenlerin, mîkât

denilen yerleri, ihrâmsız geçerek, Hareme yâni Mekke-i mükerremeye girmeleri, haramdır (günahtır). Geçenin tekrar mîkâta gelip ihrâma girmesi lâzımdır. İhrâma girmezse kurban kesmek lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İhrâm giyen kimseye bâzı şeyler yasak olur. Meselâ karadaki av hayvanlarını öldürmesi, dikişli elbise giymesi, bir yerini traş etmesi, cimâ etmesi, kavga ve münâkaşa etmesi, koku sürünmesi, tırnak kesmesi, erkeğin mest ayakkabı giymesi, başını örtmesi, hıtmî çiçeği ile başını yıkaması, eldiven çorap giymesi, kendiliğinden çıkan ot ve ağaçları koparması v.s. Bunları bilerek veya bilmeyerek, unutarak yapanlara kurban ve sadaka cezâları lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İHSÂN:

1. İyilik etmek.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

İhsân edenlere elbette rahmetim çok yakındır. *(A'râf sûresi: 55)*

İnsanlara, analarına - babalarına ihsân etmelerini söyledik. *(Ahkâf sûresi: 15)*

İhsânın karşılığı ancak ihsândır. *(Rahmân sûresi: 60)*

Ananıza-babanıza ihsân ederseniz, çocuklarınız da size ihsân eder. Din kardeşinin özrünü kabûl etmeyen, Kevser havzından içmeyecektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Resûl-i ekremin o kadar iyilikleri, o kadar ihsânları vardır ki, Rum imparatorları, İran şahları, o kadar ihsân yapamazlardı. Fakat kendisi sıkıntı ile yaşamağı severdi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İhsân her yerde övülmeye değer. Bilhassa akrabâya ve komşulara olunca daha iyidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hamd olsun, nîmetleri bol Allah'a,
Önce, varlık nîmeti verdi bana!
İhsânlarını saymaya güç yetmez,
Güç de, her üstünlük de lâyık O'na!

(M. Sıddîk bin Saîd)

2. Allahü teâlâyı görür gibi ibâdet etmek.

İhsân, Allahü teâlâya O'nu görür gibi ibâdet etmendir. Sen O'nu görmüyor isen de, O seni hep görmektedir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

İHTİDÂ:

Doğru yola girme, müslüman olma, din olarak İslâmiyet'i seçme; hidâyete erme. *(Bkz. Hidâyet)*

İHTİKÂN:

Lavman yapmak.

İhtikan yapmak, kulağına yağ damlatmak orucu bozar ise de keffâret lâzım olmaz. *(Abdullah Mûsulî)*

İHTİKÂR:

İnsan ve hayvan için lüzumlu gıdâ maddelerini şehre girmeden yâhut girince halka satılmadan toplayıp, stok edip, pahalandığı zaman satmak.

Bir kimse gıdâ maddelerini kırk gün ihtikâr ederse, Allahü teâlâ ona darılır. O, Allahü teâlâyı saymamış olur. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Çalışıp kazanan rızıklanmıştır. İhtikâr yapan ise lânetlenmiştir. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

İhtikâr haram olup, yapan mel'ûndûr. İhtikârın haramlığı müslümanlara zararlı olduğu içindir. Çünkü gıdâ maddeleri, insanların ve hayvanların yaşayabilmesi için lâzımdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Köylü, tarlasından aldığı gıdâ maddesini istediği zaman satabilir. Acele satması vâcib değildir. Fakat acele etmesi sevâbdır. Pahalı olunca satmayı düşünmesi çirkindir. İlâçlarda ve gıdâ maddesi dışında herkese lâzım olmayan şeylerde ihtikâr haram değildir. *(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe)*

İHTİLÂF:

Farklılık, ayrılık. Aynı gâyeye ayrı ayrı yollardan gitme. Müctehid denilen âlimlerin amelî (işle ilgili) mes'elelerdeki ictihad ayrılıkları.

Ümmetimin ihtilâfı rahmettir. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Halîfe Hârûn Reşîd, İmâm-ı Mâlik hazretlerine; "Senin kitaplarını çoğaltıp her yere göndereceğim ve herkesin bunlara uymasını emredeceğim" deyince; "Yâ Halîfe! Böyle yapma, âlimlerin ihtilâfı, Allahü teâlânın rahmetidir. Hepsi hidâyet üzeredir. Her müslüman dilediği âlime uyar" buyurdu. (*Tahtâvî)*

Bir kişi bir kişiye bedduâ ederek, Allahü teâlâ senin canını küfürle alsın dese, âlimler böyle söyleyen kimsenin kâfir olmasında ihtilâf ettiler. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Ehl-i sünnet ve cemâat âlimleri, usûl-i dinde (inanılacak bilgilerde) ittifâk, ahkâm-ı ictihâdiyyede (iş ve ibâdetle ilgili hükümlerde) ihtilâf ettiler. *(Şehristânî)*

İHTİLÂM:

Uykuda cünüb olma. Çocuğun bülûğa, ergenlik çağına ulaştığının alâmeti, işâreti.

Bir kimse gece uykuda ihtilâm olup sabahlasa veya gündüz uyuyup ihtilâm olsa orucu bozulmaz. *(İbrâhim Halebî)*

İHTİRÂ':

Evvelce olmayan bir şeyi ortaya çıkarma, îcâd etme, yaratma, yoktan var etme.

Allahü teâlâ her şeyi yaratırken kudret-i ilâhiyyesi, kendinden başka hiçbir şeye bağlı olmadığından, O'nun işlerine ihtirâ' denir. İnsan ise, böyle olmayıp, kudret ve irâdesi kendi elinde olmayan başka sebeplere bağlı olduğundan ve işleri Allahü teâlânın işlerine benzemediğinden insanın işlerine yaratma ve ihtirâ' denmez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İHTİRÂS:

Şiddetli arzu, aşırı heves, istek, gözün ve gönlün doymaması. *(Bkz. Hırs)*

Âdemoğlu yaşlanır. Fakat onda iki haslet gençleşir: Mala ve ömre (yaşamaya) ***ihtirâs.*** *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i İbn-i Mâce)*

Bu zamanda kendisinde şu beş sıfat bulunmayan kimsede mal toplanmaz. Tûl-i emel (sonu gelmeyen istek), ihtirâs, şiddetli cimrilik, korku azlığı, âhireti unutmak. *(Süfyân-ı Sevrî)*

Para, mal ve mülk, kişinin zâhid olmasına (dünyâya düşkün olmamasına) mâni değildir. Dünyâlığı bulunmayan da zâhid sayılmaz. Dünyânın faydasız şeylerine ihtirâsı olup olmadığı araştırılıp, ona göre hüküm verilir. Bir kimsenin elinde dünyâlığı vardır. Fakat zâhiddir. Bir kimsenin de dünyâlığı yoktur. Lâkin zâhid değildir. Mal, insanın silâhı gibidir. İnsan canını, sıhhatini, dînini ve şerefini mal ile korur. *(Süfyân-ı Sevrî)*

Âhirete îmânı olanın, dünyâya ihtirâsı olmaz. Âhirette cezâ göreceğini kesin olarak bilen

kimse, dünyâyı âhirete tercîh etmez. *(İmâm-ı Mâverdî)*

İHTİSÂB:

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyulmasının, ilim ve ehliyet sâhibi bir devlet me'muru olan muhtesib tarafından sağlanması, emr-i ma'rûf nehy-i münkerin yâni iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak vazîfesinin el ile yapılması vazîfesi. *(Bkz. Hisbet)*

İHTİYÂÇ:

Ruh ve nafaka (yeme, içme, barınma) için ve bedeni sıkıntıdan korumak için lâzım olan şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Yerde olan her şeyi sizin ihtiyâcınızı karşılamak için yarattım. *(Bekara sûresi: 28)*

Ümmetimden bir kardeşinin ihtiyâcını giderip, onu sevindiren kimse, beni sevindirmiş olur. Kim beni sevindirirse, Allahü teâlâyı sevindirmiş olur. Kim Allahü teâlâyı sevindirirse, Allahü teâlâ onu Cennet'e koyar. *(Hadîs-i şerîf-Firdevs-ül-Ahyâr)*

Bir hastanın ihtiyâcını giderinceye kadar gayret sarfeden kimsenin günâhlarını Allahü teâlâ affeder. Anasından doğduğu gibi temiz olur. *(Hadîs-i şerîf-Firdevs-ül-Ahyâr)*

Allahü teâlânın emir ve yasaklarının faydaları insanlar içindir. Allahü teâlâya hiç faydaları yoktur. Allahü teâlânın bunlara ihtiyâcı da yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Din kardeşinin ihtiyâcını gidermek, hac sevâbından daha hayırlıdır. *(Hazret-i Hasen)*

İhtiyâç Eşyâsı:

Yiyecek, giyecek ve barınmada asgarî lâzım olan miktar.

İHTİYÂR:

1. İstediğini seçme. *(Bkz. İrâde)*

Kulun ihtiyârı zayıftır, demeleri, Allahü teâlânın ihtiyârına göre zayıftır mânâsında ise doğrudur. Yok, eğer emr ve yasak olunan işleri yapmaya kâfi değildir demek istiyorlarsa bu doğru değildir. Zîrâ kula, gücü yetmeyecek şey ve iş teklif edilmedi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Yaşlı.

İhtiyarlara saygı gösteren ve yardım edene, ihtiyarlayınca, Allahü teâlâ ona da yardımcılar nasib eder. *(Hadîs-i şerîf)*

İhtiyârî Fiiller:

İstek ile yapılan işler. *(Bkz. İrâde)*

Ehl-i sünnet âlimleri, insanın yaptığı işte kendi kuvveti de te'sir (etki) ediyor dediler ve bu te'sire kesb ismini verdiler. Çünkü elin titremesi ile istekle kaldırılması arasında fark vardır. Titremelere insan kudreti ve kesbi karışmıyor. İhtiyârî fiillere ise karışıyor. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Söylemek, yürümek gibi ihtiyârî fiilleri incelemek güçtür. Bu fiilleri insan isterse yapıyor, istemezse yapmıyor. Fakat insanın istemesi için o işi aklın beğenmesi, iyi demesi lâzımdır. Hattâ yapıp yapmamağı bir zaman düşünüp iyi olduğunu bildikten sonra irâde, istek hâsıl oluyor ve uzuvlar (organlar) hareket ediyor. Kul irâde edince Allahü teâlâ o fiili yaratıyor. Böylece ihtiyârî fiiller meydana geliyor. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İHTİYÂT:

Dîne uygun olmayan bir işi yapma şüphesinden kurtulmak için, tedbirli hareket etme.

Hanefî mezhebi âlimlerinin çoğuna göre (sabahleyin) ufkun bir yerinde beyazlık başlayınca, (imsak vakti) olup, oruca başlanır. Bundan (6-10 dakika) sonra beyazlık ufk

üzerine ip gibi yayılınca, sabah namazı vakti başlar. Ancak oruca imsâk vaktinde başlamak ihtiyatlı olur. Bu taktirde, namaz da oruc da bütün âlimlere göre sahîh, doğru olur. Fakat oruca birinci vakitten yâni imsâk vaktinden sonra başlanırsa, oruc şüpheli olur. Astronomik hesaplar ile birinci vakit bulunmakta ve takvimlere birinci vakit yazılmaktadır. İkinci vakitte, hattâ bundan sonra başlayan kızıllığın yayıldığı zaman oruca başlayanların orucları şüpheli olmaktadır. Yemeyi-içmeyi bırakmayı, şüpheli zamâna tehir etmek, geciktirmek ise, mekruhtur. Hele ikinci vakitten sonra başlayan kızıllığın sonunda başlanılan oruclar, sahîh olmaz. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Bulutlu gecelerde orucun bozulmasından korunmak için ihtiyatlı davranmalı, iftârı biraz geciktirmelidir. Yıldızlar görünmeden önce iftâr eden de iftârda acele etmiş olur. *(Şernblâlî)*

Zevcin (kocanın), zevcesi (hanımı) için kendi mülkünden onun izni olmadan fıtrasını vermesi câizdir, verebilir. Yine zevcesinin ve evinde olanların fıtralarını, izinleri olmadan karıştırıp verebileceği gibi, toplamı kadar buğdayı ve değeri olan altını bir defâda ölçüp bir veya birkaç fakire verebilir. Fakat ayrı ayrı hazırlayıp, sonra karıştırması veya ayrı ayrı vermesi, ihtiyatlı olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İHTİZÂR HÂLİ:

Ölüm sırasında can çekişme hâli.

İHVÂN-ÜS-SAFÂ:

On birinci asrın ikinci yarısında Basra'da ortaya çıkan; "İslâmiyete birçok vehimler karışmış, onu bu vehimlerden temizlemek ancak felsefe ile mümkündür. İslâm dînini felsefe vâsıtasıyla saf hâle getirmelidir" diyen sapık ve gizli bir cemiyet, ekol.

Bâtıniyye (İsmâiliyye)ye âit fikirlerin te'sirinde kalan ve zamanlarındaki bütün ilimleri içine alan 52 risâleden (küçük kitabdan) bir ansiklopedi meydana getiren bu ekolün mensûbları birbirlerine "saf kardeşler" mânâsına "İhvân-üs-Safâ" dedikleri için bu ad ile meşhûr oldular. *(Corci Zeydân)*

İhvân-üs-Safâ cemiyeti metafizik (gözle görülmeyen ve akıl ötesi) konularda Eflâtun'un, ahlâkta Sokrat'ın, matematikte Pisagor'un, mantıkta Aristo'nun, felsefî konularda Fârâbî'nin fikirlerinden etkilenmişlerdir. Bütün ilimlerin yegâne gâyesinin kendi felsefî görüşlerini gerçekleştirmek olduğunu söyleyen İhvân-üs-Safâ cemiyetinin önde gelen isimleri; Makdîsî lakabıyla bilinen Ebû Süleymân Muhammed bin Ma'şer el Bustî, Ebü'l-Hasen Ali bin Hârûn ez-Zencânî, Muhammed bin Ahmed en-Nehrecûrî, el-Avfî gibi felsefecilerdir. *(Corci Zeydân)*

İHYÂ:

1. Vaktini ibâdet ve iyi işler yaparak geçirmek, kıymetlendirmek.

Receb'in ilk Cumâ (Regâib) ***gecesini ihyâ edene, Allahü teâlâ kabir azâbı yapmaz. Duâlarını kabûl eder. Yalnız yedi kimseyi affetmez ve duâlarını kabûl etmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâdun-Nâsihîn)*

Cebrâil aleyhisselâm bana geldi: "Kalk, namaz kıl ve duâ et! Bu gece, Şâban'ın on beşinci (Berât) ***gecesidir" dedi. Bu geceyi ihyâ edenleri Allahü teâlâ affeder. Yalnız müşrikleri, büyücüleri, falcıları, hasîsleri*** (cimrileri)***, alkollü içki içenleri, fâiz yiyenleri ve zinâ yapanları affetmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâdun-Nâsihîn)*

Mübârek geceler İslâm dîninin kıymet verdiği gecelerdir. Allahü teâlâ kullarına çok acıdığı için, bâzı gecelere kıymet vermiş, bu gecelerdeki, duâ ve tövbeleri kabûl edeceğini bildirmiştir. Kullarının çok ibâdet yapması, duâ ve tövbe etmeleri için bu geceleri sebeb kılmıştır... Bu geceleri ihyâ etmeli, kazâ namazları kılmalı, Kur'ân-ı kerîm okumalı, duâ, tövbe etmeli, sadaka vermeli, müslümanları sevindirmeli, bunların sevâblarını ölülere de göndermelidir. Bu gecelere saygı göstermek, günâh işlememekle olur. *(Seyyid Abdülhakîm-i*

Arvâsî)

Gecenin on iki kısmından bir kısmını (bir saat kadar) ihyâ etmek, bütün geceyi ihyâ etmek olur. Yaz ve kış geceleri için hep böyledir. *(İmâm-ı Nevevî)*

2. Ölüleri diriltmek.

Allahü teâlânın izniyle, ölüleri ihyâ bana zor gelmedi. Fakat ahmağa doğru sözü anlatamadım. *(Hazret-i Îsâ)*

İhyâ-ı Mevât:

Faydalanılmayan ölü toprakları işlemek, faydalanılır hâle getirmek. *(Bkz. Mevât Arâzî)*

İKÂB:

Cezâ, azâb. Günâhın cezâsını vermek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Biliniz ki, muhakkak Allahü teâlânın (haram işleyenler için) ***ikâbı pek çetindir. Allahü teâlânın,*** (haramları terk edenlere) ***mağfireti*** (bağışlaması bol) ***ve merhâmeti çoktur.*** *(Mâide sûresi: 98)*

Mü'min ve kâfir herkes kıyâmette, dünyâda yapmış olduklarının karşılığını görür. Ehl-i sünnet (Resûlullah efendimiz ve Eshâbının, arkadaşlarının yolunda) olan mü'minin, dünyâda iken tövbe etmiş olduğu günâhları affolunup, hayırlarına (iyiliklerine) sevâb verilir. Kâfirlerin ve bid'at sâhibi olanların yâni îtikâdı (inancı) bozuk olan mü'minlerin hayırları (iyilikleri) red olunup (geri çevrilip), kötülükleri, günahları için de cezâ görürler. En büyük ve ebedî ikâb küfürden (kâfirlikten, inanmamaktan) dolayı olur. *(Kâdızâde, İmâm-ı Birgivî)*

Melek-ül-mevt, ma'sûm olanların canını aldıktan sonra, o can alınıp, gökler seyrettirilir. Cennet'e götürülürler. Orada yeşil zebercedden bir sahrâ vardır. Ma'sûm oraya geldikte; "Beni buraya neden getirdiniz?" der. Melekler; "Yâ ma'sûm! Kıyâmet yeri vardır. Çok sıcaktır. İşbu sahrâda, yetmiş bin rahmet pınarı vardır. Hazret-i Resûl-i ekremin havzının başında durup, nûrdan bardakları görünüz! Atanız ve ananız kıyâmet yerine geldiklerinde, bu bardakları su ile doldurup, onlara verirsiniz ve onları tutup salıvermeyesiniz ki, Cehennem yoluna gitmeyeler azâb ve ikâb görmeyeler" derler. *(Kutbuddîn İznikî)*

Farzı (Allahü teâlânın yapınız diye buyurduğu kesin emirleri) terk eden veyâ haram (Allahü teâlânın kesin olarak yasakladığı şeyleri) işleyen, tövbesiz ölür ve şefâate (Allahü teâlânın sevdiklerinin yardımına), affa kavuşmazsa, ikâb olunur. *(Muhammed Es'ad)*

İKÂLE:

Bozma, yürürlükten kaldırma, feshetme; iki kişinin, aralarında yaptıkları herhangi bir akdi, anlaşmayı bozmaları.

Ticârette ihsânın (iyiliğin) bir şekli de alışveriş ettiği kimse pişman olursa, ikâle etmek, alış-verişi geri çevirmektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İKÂMET:

1. Kâmet. Erkeklerin farz namaza başlamadan önce okuması sünnet olan ezâna benzer sözlerin ismi. Ezândan farkı fazla olarak "Hayyealelfelâh"dan sonra iki defâ "Namaz başladı" mânâsına olan "kad kâmet-issalâtü denir.

İmâm olmak, müezzinlik yapmaktan ve ikâmet okumak, ezân okumaktan efdaldir (üstündür, kıymetlidir). *(İbn-i Âbidîn)*

Kadınların ezân ve ikâmet okuması mekruhtur.

Vakit girmeden önce okunan ezân ve ikâmet, vakit girince tekrar okunur. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Oturmak, bir yerde kalmak. *(Bkz. Vatan-ı İkâmet)*

ÎKÂZ:

Uyarma. Tenbih etme.

Bir kimse bir müslümanı İslâmiyet'e muhâlif (uymayan) ***işten, doğru yola teşvîk ederek îkâz ederse, kıyâmet gününde Hak teâlâ hazretleri, o kimseyi peygamberlerle berâber haşreder*** (toplar)**.** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Ehl-i sünnet denilen hakîkî müslümanların birbirlerini sevmeleri, zarar vermemeleri, yardımlaşmaları, tatlı dil ve yazılar ile birbirlerini îkâz etmeleri lâzımdır. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

İKBÂL:

1. Yönelme.

Tasavvuf bilgilerinden maksad, kendini zorlamadan, uğraşmadan, her an Allahü teâlâya ikbâldir. Her an O'nu hatırlamaktır. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

2. Kıymet verme, iyi karşılama, hürmet gösterme.

Evlâdım! Orhan'ım! Allahü teâlânın emirlerine uymayan bir iş işlemeyesin! Bilmediğini din âlimlerinden sorup anlayasın! İyice bilmeyince bir işe başlamayasın! Sana itâat edenleri hoş tutasın! Askerine in'âmı, ihsânı (iyiliği), eksik etmeyesin ki, insan ihsânın kulcağızıdır. Zâlim olma! Âlemi adâletle şenlendir. Ve Allah için cihâdı terk etmeyerek beni şâd (mutlu) et! Âlimlere riâyet eyle (danışıp sözlerini dinleyerek saygı göster, haklarını gözet) ki, din işleri nizâm bulsun! Nerede bir ilim ehli duyarsan, ona rağbet, ikbâl ve hilm (yumuşaklık) göster! Askerine ve malına gurûr getirip (böbürlenip), İslâm âlimlerinden uzaklaşma! Bizim mesleğimiz Allah yoludur ve maksâdımız Allah'ın dînini yaymaktır. Yoksa, kuru kavga ve cihângirlik dâvâsı değildir. Sana da bunlar yaraşır. Dâimâ herkese ihsânda bulun! Memleket işlerini noksansız gör! Hepinizi Allahü teâlâya emânet ediyorum. *(Osman Gâzî)*

3. Baht açıklığı.

Gerçek bana oldu hayâl
Korkutuyor beni bu hâl
Kararmakta her gün ikbâl
Nefs elinden kurtar Rabbim

(M. Sıddîk bin Saîd)

İKİNDİ NAMAZI:

İslâm'ın şartlarından biri olan beş vakit namazın üçüncüsü, öğle vakti ile akşam vakti arasında kılınan namaz. *(Bkz. Asr)*

Gökten yere iner kamû (bütün) melekler,
Meleklere müştâk olur (can atar) felekler,
Kabûl olur anda bütün dilekler,
İkindi namâzın kıldığın zaman.

(Yûnus Emre)

İKRÂH:

Bir insanı istemediği bir şeyi yapması için, haksız olarak zorlamak.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Cizye (vergi) ***vermeyi kabûl eden kitap ehlini*** (kitaplı kâfirleri) ***İslâm dînine girmek için ikrâh etmek ve cebretmek yoktur...*** (Bekara *sûresi: 256)*

Mü'mini ve zımmîyi (İslâm idâresi altında yaşayan müslüman olmayan vatandaşı) ikrâh etmek, korkutmak büyük günâhtır. *(İbn-i Âbidîn)*

Çocuğun ehl-i sünnet îtikâdını (doğru îmânı) Kur'ân-ı kerîmi, edebleri ve farzları, haramları, öğrenmesi için babası ikrâh eder. *(S. Alizâde)*

İkrâh-ı Mülcî:

Mülcî ikrâh. Bir kimseyi ölümle veya bir uzvunu (organını) yok etmekle, şiddetli dövmekle veya bütün malını telef etmekle (zarar vermekle) korkutarak rızâsı dışında bir işi zorla yaptırmak.

Mülcî İkrâh ile, şarap, kan içmek, leş, domuz yimek halâl olur. Yimeyip ölmesi günâh olur. Çünkü ikrâh-ı mülcî ile bunları yimek, zarûret (çâresizlik, başka çıkar yol bulamamak) olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İkrâh-ı mülcî ile başkasının malı telef edilince, ikrâh eden öder. *(Ali Haydar Efendi)*

İkrâh-ı Gayr-i Mülcî:

Mülcî olmayan ikrâh. Bir kimseyi istemediği bir sözü veya işi yapmaya zorlarken tam şiddet kullanmama.

İkrâh-ı gayr-i mülcî ile kan, domuz yinmez, şarap içilmez ve müslümanın malı telef edilmez (zarar verilmez). *(Ali Haydar Efendi)*

İkrâh-ı gayrî mülcî ile yapılan nikâh, talâk (boşama), nezr (adak), yemîn, ric'at yâni boşadığı kadını tekrar alması sahîh olur. *(Ali Haydar Efendi)*

İKRÂM:

Hürmet ve saygı gösterme veya yiyecek, içecek, hediye yâhut başka bir şey sunma.

Kim mü'min kardeşine ikrâm ederse, Allahü teâlâ da ona ikrâm eder. *(Hadîs-i şerîf-Firdevs-ül-Ahyâr)*

Kim Allah'a ve âhiret gününe îmân ediyorsa, komşusuna ezâ (eziyet) ***etmesin; kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, misâfirine ikrâm etsin; kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, ya hayır*** (faydası bulunan şeyi) ***söylesin yâhut sussun.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâzü's-Sâlihîn)*

Misâfire ikrâm sevâbdır. Hayvan, yalnız Allah için kesilir. Bir kimse gelince, kesilen hayvan etinden, ona da ikrâm edilince, hayvanı Allah rızâsı için kesmiş, faydası misâfire olmuş olur. *(Ahmed Fârûkî)*

Tanıdığın bir müslüman sana gelince, elinden geldiği kadar iyi ve tatlı karşıla, yemek ikrâm eyle. Kapıya çık kendisini karşıla. Selâm verince selâmını al. Sohbetten sonra giderken, onu uğurla ve duâ eyle. *(Süleymân bin Cezâ)*

Kim saçı sakalı ağarmış müslüman bir kimseye ikrâm ederse, Allah da ona ihtiyarladığında hürmet ve ikrâmda bulunacak kimseleri vazîfelendirir, ona da ikrâm ederler. *(Ahmed Rıfâî)*

İKRÂR:

1. Îmânını açıkça, dil ile söylemek.

Îmân etmek için kelime-i şehâdeti dil ile ikrar edip, mânâsına kalb ile inanmak lâzımdır. Kelime-i şehâdet ve mânâsı şöyledir: (Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh= Yerde ve gökte, Allahü teâlâdan başka ibâdet edilmeye hakkı olan ve tapılmaya lâyık olan hiçbir şey ve hiçbir kimse yoktur. Hakîki mâbûd ancak Allahü teâlâdır. Muhammed aleyhisselâm adındaki yüce zât, Allahü teâlânın kulu ve

Resûlüdür, yâni peygamberidir). *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ey oğul! Akşam, sabah Âmentüyü okuyarak îmânını tâzele!Âmentü, îmânın altı şartını bildirmektedir. Âmentü'nün manâsını da ezberle ve çoluk-çocuğuna da ezberlet! Çünkü, ne zaman öleceğiniz belli değildir. Dâimâ kelime-i tevhîd (lâ ilâhe illallâh sözünü) oku ve inanılması lâzım olan altı şeyi iyi öğren, tasdîk (kalb ile inan) ve ikrâr eyle ve onlara da öğret! Bunları bilmeyenlerin îmânı olmaz. *(Süleymân bin Cezâ)*

2. Bir kimsenin kendisiyle alâkalı olup, başkasına âit bulunan bir şeyi haber vermesi, îtirâf etmesi.

Süt emmek, mal ikrâr etmek gibi, evlenecek veya evli erkeğin söylemesi ve sözünde ısrar etmesi ile veya âdil iki erkeğin ve bir erkekle iki kadının şâhid olması ile belli olur. (*İbn-i Nüceym)*

İKRÂZ:

Borç verme, ödünç verme. Bir kimsenin nakid para, hacim ölçüsü ile alınıp satılan malını, daha sonra mislini (benzerini) almak üzere bir şahsa vermesi. *(Bkz. Borç ve Karz-ı Hasen)*

İKTİDÂ:

Tâbi olmak, uymak. Taklid etmek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

İşte o peygamberler Allahü teâlânın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onlara iktidâ et. De ki: "Ben buna (peygamberlik vazîfemin îfâsına) ***karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O Kur'ân-ı kerîm âlemler için öğütten başka bir şey değildir.*** *(En'âm sûresi: 90)*

Benden sonra, Ebû Bekr'e ve Ömer'e iktidâ ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, Hâkim)*

Benden önce Allahü teâlânın bir ümmete gönderdiği bir peygamber yoktur ki, o peygamberin ümmetinden Havârîleri ve sünnetine tâbi olan, emrine iktidâ eden eshâbı, arkadaşları olmasın. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Bizim büyüklerimizin yolunun esâsı ikidir: Birincisi; Resûl-i ekremin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine yâni bildirdiği İslâm dîninin îmân ve amel ile ilgili hükümlerine iktidâ, ikincisi tâbi olduğu âlim ve velîyi çok sevmek. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kendisinde imâmlık şartları bulunmadığı hâlde imâmlık yapan kimseye iktidâ etmemelidir. *(İbn-i Âbidîn)*

İKTİSÂD:

1. Orta yol, orta hâl. Tutumlu olma, gereği kadar ölçülü harcama.

Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dîni tamâmen Allahü teâlâya hâs kılarak (ihlâsla) ***O'na yalvarırlar. Allahü teâlâ onları karaya çıkararak kurtardığı vakit içlerinden bir kısmı iktisâd yolunu tutar.*** *(Lokman sûresi: 32)*

İktisâd eden kimse, fakir ve muhtâç olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ül-Mürüvvet)*

İktisâd geçimin, güzel ahlâk da dînin yarısıdır. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Lokman Hakîm, oğluna şöyle nasîhat etti:

Oğlum! Masrafları gelirine göre ayarla! İktisâd et! Aşırı gitme. Her şeyde îtidâl sâhibi ol, yâni orta yolu tut! Cömertliği âdet edin!

2. Üretim ve tüketim faâliyetlerinin nasıl düzenlendiğini inceleyen ilim dalı.

İslâmiyet, ferdin iktisâdî hürriyetine saygı gösterir. Husûsî (özel) teşebbüslere ve sermâyeye izin verir. Kısaca İslâmiyet, ferdî hürriyete elverişli bir iktisâd sistemini emr

etmektedir. *(Seâdet-i Ebediyye)*

İKTİZÂ-İ NASS:

Âyet ve hadîslerin gerektirdiği şey; nassın (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfin) hükmünün anlaşılabilmesi ve istenilen mânânın ortaya çıkması için sözün tamâmına bakılarak gerekli hükmün taktir edilmesi.

"Ümmetimden hatâ (yanılma), ***nisyân*** (unutma) ***ve zor karşısında yaptıkları şeyler kaldırıldı."*** hadîs-i şerîfinin lafzında yalnız hatâ ve nisyânın kaldırıldığı bildirilmektedir. Hâlbuki bu haller insandan ayrılmaz. İnsanda her zaman görülebilmektedir. Bu sebeble iktizâ-i nass, insandan kaldırılanın hatâ, nisyân olmayıp, hatâ ve nisyân ile yapılan işten doğan günâh ve mes'ûliyet, sorumluluk olduğunu ifâde etmektedir. Yâni hadîs-i şerîfte mes'ûliyet gibi bir kelimenin taktir edilmesini gerektirmektedir. *(Serahsî)*

ÎLÂ:

Kocanın karısına dört ay veya daha çok zaman veya zaman söylemeyerek "Sana yaklaşmayacağım" diye yemîn etmesi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Kadınlarına yaklaşmamaya îlâ edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde keffâret yaparak zevcelerine) ***dönerlerse şüphe yok ki, Allahü teâlâ hakîkaten bağışlayıcı ve çok merhametlidir.*** *(Bekara sûresi: 226)*

Yemîn eden kimse dört ay içinde hanımına yaklaşmazsa bir talâk-ı bâîn (tam boşanma) ile boşanırlar. Dört aydan az zaman için yemîn ederse îlâ olmaz. Dört ay içinde îlâyı bozarsa zevcesi (hanımı) boş olmaz. Yemîn keffâreti verir. *(İbn-i Âbidîn)*

Îlâda söz, açık ve açık olmayan olabildiği gibi, müddet de belirtilmemiş olabilir. Helâli kendisine haram etmek yemîn olup, hanımına; "Sen bana haramsın" yâhut; "Sen bana haram ol!" diyen kimse kendisine haram kılmayı kasd etmişse, îlâ etmiş olur. Îlâ etmek istememiş ise hanımını bâîn (tam boşama) ile boşamış olur. *(Mehmed Zihni Efendi)*

Eğer kocası, karısına; "Ben sana yakınlıkta bulunursam hac etmek yâhut oruç tutmak, sadaka vermek üzerime lâzım olsun" dese îlâ olur. Dört ay içinde karısına yakınlıkta bulunursa yemîni bozulur; ne üzerine yemîn etmiş ise o şey lâzım olur ve îlâ düşer. *(Mevkûfâtî)*

İLÂH:

Mâbud, tanrı.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Onlar, (kâfirler, müşrikler) ***o kimselerdir ki, Allah ile berâber başka bir ilâh tanırlar. Onlar, yakında*** (başlarına gelecek âkıbeti) ***bileceklerdir.*** *(Hicr sûresi: 96)*

Onlar, âlimlerini ve râhiplerini Allah'tan başka ilâhlar edindiler. Meryem'in oğlu Mesîh'i de (ilâh edindiler). ***Hâlbuki onlar da ancak bir olan Allah'a ibâdet etmekle emrolunmuşlardı. Allahü teâlâdan başka hiçbir ilâh yoktur. O, müşriklerin ortak koştuğu şeylerden tamâmen münezzehtir.*** *(Tevbe sûresi: 31)*

Kim Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın Allahü teâlânın Resûlü olduğuna (gözüyle görmüş gibi) ***şehâdet ederse, Allahü teâlâ ona Cehennem'i haram kılar.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî)*

Îmânın altı şartından birincisi, Allahü teâlânın vâcib-ül-vücûd ve hakîkî ilâh ve bütün varlıkların yaratıcısı olduğuna inanmaktır. *(Kemahlı Feyzullah)*

İLÂHÎ:

1. "Ey Allah'ım" mânâsına hitâb.

İlâhî! Dostlarını şöyle kıldın ki onları bilen seni buldu. Seni bulmayan onları bilmedi. *(Abdullah-ı Ensârî)*

İlâhî! Herkesi sıkıntıdan kurtaran yalnız sensin. Bizi dünyâda ve âhirette sıkıntıda bırakma. Muhtâçlara her şeyi gönderen yalnız sensin. Dünyâda ve âhirette hayırlı, faydalı olan şeyleri bize gönder. Dünyâda ve âhirette kimseye muhtâc bırakma. Âmîn. *(Muhammed Rebhâmî)*

Yüzüm dergâhına döndüm ilâhî,
Kapından etme red bu pür günâhı (günâhı çok olanı).

Ümîdim kesmem hiç senden ilâhî,
Ki sensin cümle mahlûkun penâhı (sığınağı).

Yüzüm karasına bakma ilâhî
Cehennem nârında (ateşinde) yakma ilâhî.

(Beykozlu Muhammed bin Receb)

2. Allahü teâlâ ile alâkalı, O'na âit, O'ndan gelen, O'nun gönderdiği, indirdiği.

Tasavvuf, insanlık sıfatlarından çıkarak, melek sıfatları ile bezenmek ve ilâhî ahlâkı huy edinmektir. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Allahü teâlânın son ilâhî kitabı Kur'ân-ı kerîmdir. Kur'ân-ı kerîmden Allahü teâlânın murâd ettiği mânâyı ve hadîs-i şerîflerden Peygamber efendimizin maksâdını en iyi anlayabilenler, müctehîd denilen büyük İslâm âlimleridir. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî*

İlâhî Dinler:

Asılları Allahü teâlâ tarafından bildirilmiş olan dinler. Hak dinler ve semâvî dinler de denir.

Bugün yeryüzünde mensûbu bulunan üç tâne ilâhî din vardır. Bunlardan yahûdîlik ve hıristiyanlık aslı bozulmuş, din adamları tarafından değiştirilmiştir. Aslı bozulmamış, kıyâmete kadar da bozulmayacak olan tek ilâhî din İslâmiyet'tir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Allahü teâlânın var ve bir olduğunu bildiren ilâhî dinlerin hepsi, insanlar tarafından bozulmadan önce, inanılacak şeyler bakımından birbirinin aynı idi. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

İLÂHİYYÂT:

İnanılacak şeylerden bahseden kelâm ilminin; Allahü teâlânın varlığı, zâtı, sıfatları ve fiillerinden (işlerinden) bahseden bölümü.

Kelâm kitaplarının ilâhiyyât bahislerinde Allahü teâlânın varlığını isbat için bildirilen delillerden birisi şöyledir:

Şu âleme gözünü çevirip, üstünde, direksiz duran yıldızları, bilhassa belli bir yörüngede ışık saçan, ziyâsıyla yıldızlarda gece ve gündüzün meydana gelmesine sebeb olan güneşe, gökteki bulutlara ve yağan yağmurlara, altındaki yere ve üzerindeki nehirlere, denizlere, karalardaki ağaçlara ve meyvalara, çeşitli özelliklere sâhip memleketlere ve şehirlere, mâdenlere, bitkilere ve hayvanlara bilhassa âlem-i sagîr (küçük âlem) denilen insana ve kâinattaki eşyânın eşsiz bir sûrette yaratılışına bakan bunlardaki çok ince olan nizam (düzen) ve intizamı, âhengi (uyumu) gören, bunlardaki fâide ve hikmetleri iyi düşünen bir kimse, âlemi yoktan var eden, hep var olan bir yaratıcının var olduğuna inanmak zorunda kalır. *(Abdüllatîf Harpûtî)*

Bütün nutuklarımda, atomdaki enerjiden nasıl istifâde edileceğini anlattım. Şimdi aklımıza, haklı olarak şu soru gelmektedir: "Bu muazzam kudreti, küçücük yere kim ve nasıl

koydu?" Buna ancak İslâm ilâhiyyâtı cevap verecektir. *(W. Heisenberg)*

İ'LÂ-YIKELİMETULLAH:

Allahü teâlânın ismini yüceltmek, İslâm dînini yaymak.

Kim i'lâ-yı kelimetullah için harbederse, o, Allah yolunda savaşmış olur. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemin vefâtında, Eshâb-ı kirâmın hepsi, sonra da evlâdları, cihâd için, i'lâ-yı kelimetullah için Arabistan'dan çıktı. İslâm ordusu, Asya'nın ötelerine, Afrika'ya, Kıbrıs'a, İstanbul'a hâsılı her yere dağıldı. Allah'ın dînini, O'nun kullarına tanıtmak için savaştılar ve canlarını fedâ ettiler. Ecdâdımız keyf için, tama' için cihâd yapmadı. İ'lâ-yı kelimetullah için yaptı. (A*bdülhakîm bin Mustafâ)*

Muhârebeye gitmekten maksad, i'lâ-yı kelimetullah ve din düşmanlarını zayıflatmak ve bozguna uğratmak olmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İLHÂD:

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiş olan, müctehid âlimlerin söz birliği ile bildirdikleri ve müslümanlar arasında yayılan îmân bilgilerine uymamak, doğru yoldan ayrılmak küfre (îmânsızlığa) sebeb olan inanış.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Kim Mescid-i Harâm'da zulm ile ilhâda yeltenirse, biz ona pek acıklı bir azâb tattırırız. *(Hac sûresi: 25)*

Amellerin, ibâdetlerin, kabûl edilmesi için, yâni sevâb verilmesi için hem şartlarına uygun olması, hem de ihlâs ile niyet edilmesi lâzımdır. "İbâdet, sahîh olursa kabûl edilir. Niyete bakılmaz" demek, ilhâd olur. *(Muhammed Hâdimî)*

Din bilgilerinin doğrusu, Ehl-i sünnet vel cemâat âlimlerinin bildirdikleri bilgilerdir. Bunlara uymamak, zındıklık ve ilhâddır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İLHÂM:

1. Peygamberlerin kalblerine, uyanık iken, melek görünmeden ilâhî vahyin bırakılması.

İlhâm, peygamberlerin aleyhimüsselâm ve sâlih (iyi) müslümanların kalblerine gelir.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin mübârek kalbine gelen ilhâm, her müslüman için seneddir. Herkesin bunlara uyması lâzımdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

2. Sâlihlerin, iyi kimselerin kalbine gelen İslâmiyet'e uygun mânâlar.

Melekten gelen ilhâm, İslâmiyet'e uygundur. Şeytandan gelen vesvese İslâmiyet'ten ayrılmaya sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İslâmiyet'in hükümleri ilhâm ile anlaşılmaz. Evliyânın ilhâmı, başkalarına huccet, sened olamaz. Evet, Ehlullahın (velîlerin) ilhâmları doğruluğu, İslâmiyet bilgilerine uygun olmalarından anlaşılır. Fakat, Ehlullah, yâni velî olmak için, İslâmiyet bilgilerini öğrenmek ve bunlara uymak şarttır. ***"Takvâ sâhiblerine*** (haramdan kaçınanlara) ***Allahü teâlâ ilim ihsân eder"*** meâlindeki âyet-i kerîme bu husûsu bildirmektedir. Sünnete yâni İslâmiyet'e sarılmayan, bid'atten sakınmayan kimsenin kalbine ilhâm gelmez. Böyle kimselerin söyledikleri nefsten ve şeytandan gelen bozuk şeylerdir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Mânevî bilgiler, keşif ve ilhâm ile hâsıl olur. Hocadan öğrenilmez. İbâdetlerin yapılması ve bütün İslâm bilgileri ise, üstâddan öğrenmekle elde edilir. İslâm bilgileri, ilhâm ile hâsıl olsaydı, Allahü teâlânın peygamberler ve kitaplar göndermesine lüzûm olmazdı. *(Abdülganî Nablüsî)*

İnsan, ilhâm olunan şeyleri yapmalı, vesveseyi yapmamak için gayret etmelidir. Nefse uyan kimse vesveselere uyar. Nefsin hevâsına uymayanın, ilhâma uyması kolay olur. (*Muhammed Hâdimî)*

3. Allahü teâlânın bildirmesi. Sevk-i tabîî. Bugün buna içgüdü denilmektedir.

Her sınıf hayvanın şahsının ve türünün korunması sağlanmıştır. Yaşamaları için, insan aklını şaşırtan şeyler onlara ilhâm olunmuştur. Bal arısı mühendis gibi, altı köşe petek yapar. Silindir yapsaydı aralarında boşluk kalırdı. Altıgen prizmalar arasında yer kaybı olmuyor. Dörtgen olsaydı, hacimleri daha az olurdu. Bunu insanlar okumakla, öğrenmekle anlar. Öğrenmeyen anlamaz. Arıya bunu bildiren kimdir? Allahü teâlâ ilhâm etmektedir. *(Ali bin Emrullah)*

İLKA':

Atma, bırakma.

1. Öğretme.

Abdullah bin Zeyd radıyallahü anh şöyle anlattı: "Bir sabah Resûlullah'a geldim. O gece gördüğüm ezânla ilgili rüyâyı O'na haber verdim. Buyurdu ki: ***"Gerçekten bu bir hak*** (doğru) ***rüyâdır. Bilâl-i Habeşî ile kalk; çünkü o, senden daha yüksek ve uzun seslidir. Sonra söyleneni ona ilka' et! Bilâl bununla*** (müslümanları namaza) ***çağırsın."*** *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Tirmizî)*

2. Bırakma, yerleştirme.

Vahyin (Kur'ân-ı kerîmin) geliş (indiriliş) şekillerinden biri de; Peygamber efendimiz uyanık iken, Cebrâil aleyhisselâm, görünmeksizin, Peygamberimizin kalbine ilâhî vahyi ilka' ederdi. *(İmâm-ı Süyûtî)*

İLLET:

Bir şeyin veya hükmün meydana gelmesine doğrudan te'sir eden iş, sebeb.

İlletin bulunduğu yerde; te'sir ettiği, meydana getirdiği şey veya hüküm de bulunur. İllet bulunmayınca bunlar da bulunmaz. Satış akdi, mülkiyet için illettir. Akd yapılınca, satıcı sattığı eşyânın bedeli olan şeye, alıcı da mala sâhib olur. Satış akdi olmayınca, alıcı da, satıcı da hiçbir şeye mâlik olamazlar. Yâni mülkiyet denen şey meydana gelmez. Aynı şekilde, nikah da evliliğin meydana gelmesinin illetidir. Nikâh varsa, evlilik vardır. Nikâh yoksa, evlilik de yoktur, yâni evlilik hâli yaşansa bile meşrû (dîne uygun) değildir. *(Serahsî)*

İLLİYYÎN:

1. Yedinci kat gökte, arşın altında bulunan bir yer veya Cennet.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Hayır (o kâfirler gibi olmayın). ***Çünkü itâatkâr olan iyilerin kitâbları*** (amelleri), ***hiç şüphesiz İlliyyîn'dedir.*** *(Mutaffifîn sûresi: 18)*

Hafaza (koruyucu melekler) yâni Kirâmen kâtibîn, bir kişinin amel defterini Allahü teâlâya arz ettiklerinde; "Siz kullarımın üzerine hafazasınız. Kalbini bilen benim. Amelini hâlis ettiğinden (yâni amellerini ihlâsla, Allah rızâsı için yaptığından), onun defterini İlliyyîn'e koyun. Çünkü onu af ve mağfiret ettim" diye Allahü teâlâ vahyeder (bildirir). *(Zemahşerî)*

2. Mü'minlerin, öldükten sonra rûhlarının, nîmetler ve lezzetler içinde bulunduğu yer.

Mü'min ölüm döşeğine yattığı vakit, melekler çeşitli misk kokulu ipek mendil ile gelip, yağdan kıl çeker gibi, rûhunu bedeninden ayırırlarken; "Ey mutmainne (Hakîkate ermiş, bu sebeble kendisinde hiçbir şüphe ve tereddüt kalmamış) ***nefs, sen Rabbinden, Rabbin de senden râzı olduğu hâlde, Allah'ın rahmet ve keremine dön!" derler. Rûh çıktığı vakit, o***

kokular arasına konur, ipek mendil üzerine bağlanır ve İlliyyîn'e götürülür... *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-ül-Ulûm)*

Mü'min ölenlerin, İlliyyîn'deki rûhları, arasıra yâni Allahü teâlâ dileyince, mezarlardaki cesedlerine red olunurlar (gönderilirler). En çok Cumâ geceleri böyle olur. Birbirleri ile buluşur, konuşurlar. Rûhlar İlliyyîn'de iken, cesed olmaksızın da, nîmetlenir, lezzetlenir. *(İmâm-ı Yâfiî)*

İnsanı, şehvetler, Allahü teâlânın düşmanı olan nefsin arzû ve istekleri kaplamıştır. O, bunlarla mücâdele etmekle vazîfelidir. Şehvetlerin düşkünü oldukça, esfel-i sâfilîne (aşağıların aşağısına, hayvanların ve şeytanların seviyesine) iner. Şehvetlerini yendikçe, İlliyyîn'e ve meleklerin derecesine yükselir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İLM (İlim):

Bir şeyi hakkıyla bilmek, anlamak. Cehlin zıddı.

1. Allahü teâlânın subûtî sıfatlarından. Her şeyi bilmesi.

Allahü teâlânın sıfatları, işleri, kendi gibi akılla anlaşılmaz ve anlatılamaz. İnsanların sıfatlarına, işlerine hiç benzemez ve uymaz. On sekiz sıfatı vardır. Bunlara sıfat-ı sübûtiyye denir. Bunlardan biri İlim sıfatıdır.Bu sıfatı da kendi gibi kadîmdir, yâni sonradan olma değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Bir şeyin sûretinin, görünüşünün zihinde şekillenmesi, bilme, bilgi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kendilerine ilim ve hidâyet verdiğimiz kimseler, ilimlerini insanlardan saklarlarsa, Allah'ın ve lânet edenlerin lânetleri bunların üzerine olsun. *(Nisâ sûresi: 30)*

Bir saat ilim öğrenmek veya öğretmek, sabaha kadar ibâdet etmekten daha sevâbdır. *(Hadîs-i şerîf-Dürr-ül-Muhtâr)*

İlim, Çin'de de olsa onu alınız. Zîrâ ilim öğrenmek, kadın-erkek her müslümana farzdır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

İlmi ile amel edene, Allahü teâlâ bilmediklerini öğretir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İlim maldan hayırlıdır. Çünkü malı sen koruyacaksın, ilim ise seni korur. Mal sarf etmekle azalır, ilim sarf etmekle çoğalır. *(Hazret-i Ali)*

Hiçbir şey ilimden üstün değildir. Çünkü sultanlar, insanlara hükmederler. Âlimler ise, sultanlara hükmeder. *(Ebü'l-Esved)*

Ey oğlum! Dünyânın sevinç ve neş'elerini tecrübe ettim. İlimden lezzetli bir şey bulamadım. *(Lokman Hakîm)*

İlimsiz bir şey olmaz, ilim her şeye baştır.
Karanlık yollarda o, en aziz arkadaştır.

İlim, uçsuz bucaksız bir ummanı andırır.
İlimden başka her şey insanı usandırır.

(M. Sıddîk bin Saîd)

İlm-i Ahlâk:

İyi huylar edinme ve kötü huylardan sakınma yollarını öğreten ilim. *(Bkz. Ahlâk)*

İlm-i Âlet:

Ulûm-i âliyye denilen sekiz yüksek din bilgisini öğrenebilmek için lâzım olan yardımcı ilimlerdir. Bunlara ulûm-i ibtidâiyye, başlangıç ilimleri de denir. Ulûm-i âliyye

şunlardır:Tefsîr, usûl-i kelâm, kelâm, usûl-i hadîs, ilm-i hadîs, usûl-i fıkh, fıkh, ilm-i tasavvuf. Böylece din bilgileri yirmi olmaktadır.

İlm-i Bâtın:

Kalb ilmi, mânâ ilmi, tasavvuf ilmi.

İlm-i bâtın evliyânın yükseklerinin ilmidir. Bu ilim, kötü huylardan arınıldığında kalbe doğan bir nurdan ibârettir. Bu sâyede çok şeyler görülür, derin ve ince mânâlara vâkıf olunur. Geniş ufuklar açılır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İlm-i Bedî':

Lafz (söz) ve mânâ ile ilgili bâzı san'atlar yaparak sözün süslenmesini öğreten ilim.

İlm-i Belâgât:

Düzgün ve yerinde söz söyleme yolunu öğreten ilim.

İlm-i Beyân:

Belâgât ilminin hakîkat, mecaz, kinâye, teşbîh (benzetme) ve istiâre gibi konularından bahseden ilim.

İlm-i Ezelî:

Allahü teâlânın başlangıcı olmayan ilmi.

Allahü teâlânın kazâsı, taktîri ve levh-i mahfûza yazması ilm-i ezelîsine uygundur. Her şeyi ilerde ne zamanda ve nasıl olacak ise veya olmıyacak ise, ezelde (başlangıcı olmayan öncelerde) öylece bilmiştir. Bu şeyler zamanı gelince ilm-i ezelisine uygun olarak meydana gelmektedir. *(Muhammed Akkermânî)*

İlm-i Ferâiz:

Vefât eden kimsenin bıraktığı malın kimlere verileceğini ve nasıl taksim edileceğini öğreten ilim *(Bkz. Ferâiz).*

İlm-i Fıkıh:

Dînimizin emir ve yasaklarını bildiren ilim. *(Bkz. Fıkıh)*

İlm-i Hadîs:

Peygamber efendimizin mübârek sözlerini, işlerini ve görüp de mâni olmadığı şeylerden bahseden ilim. *(Bkz. Hadîs)*

İlm-i Hâl (İlmihâl):

Her müslümanın îmân, ibâdet ve ahlâk ile ilgili bilmesi gereken şeyler veya bu bilgileri anlatan kitap.

Dînini bilen, seven ve kayıran mübârek insanların ilmihâl kitaplarını alıp, çoluk-çocuğuna öğretmesi, her müslümanın birinci vazîfesidir. Kendilerine din adamı ismini ve süsünü veren, câhil ve sapık bir kimsenin sözlerinden ve yazılarından din öğrenmeye kalkışmak, kendini Cehennem'e atmaktır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Önce ilm-i hâli öğren, çocuğuna da öğret
Din bilgisi öğrenmezsen, olursun sonra pişman

(M. Sıddîk Gümüş)

İlm-i Hey'et:

Astronomi ilmi.

İlm-i Hudûrî (İlm-i Huzûrî):

Bir şeyi, zihinde onun sûreti (görüntüsü) meydana gelmeksizin bilmek.

Bir kimsenin kendi dışında bulunan bir şeyi bilmesi için o şeyin sûretinin, şeklinin görüntüsünün zihinde meydana gelmesi lâzımdır. Fakat ilm-i huzûrîde durum böyle değildir. İnsan kendisini ilm-i hudûrî ile bilir. Çünkü kendisi zâten zihninde vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İlm-i Husûlî:

Bir şeyi onun sûreti, görüntüsü zihinde bulunduğu müddetçe bilmek. O şeyin zihindeki sûreti yok olunca, o şey unutulur. Bundan dolayı ilm-i husûlî devamlı değildir.

İlm-i İlâhî:

Allahü teâlânın ezelî ilmi.

İlm-i Kelâm:

Kelime-i şehâdeti ve buna bağlı olan îmânın altı temel bilgisini öğreten ilim.

İlm-i kelâm, inanılacak bilgileri, Ehl-i sünnet îtikâdına göre geniş olarak ve delilleriyle anlattığı gibi, îtikâdı bozuk olanlara karşı Ehl-i sünnet îtikâdını da müdâfaa eder. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İlm-i Kesbî:

Çalışarak elde edilen ilim.

İlm-i Kırâat:

Kur'ân-ı kerîmin kelimelerinin doğru olarak okunuşundan bâzı kelimelerin ise, farklı okunmasından bahseden ilim.

İlm-i kırâat, Allahü teâlânın kelâmını bozulmak ve değişmekten korur. *(Taşköprüzâde Ahmed Efendi)*

İlm-i Ledünn:

Allahü teâlânın ihsânı olup, çalışmadan kavuşulan ilim.

İlm-i Ledünn verilmesinde Hızır aleyhisselâmın rûhâniyeti vâsıta olmaktadır. *(Muhammed Pârisâ)*

İlm-i Lügat:

Bir dilin kelimelerinin tamâmını inceleyen ilim.

İlm-i Meânî:

Sözün hâle uygunluğundan bahseden edebî ilim dallarından biri.

İlm-i Nâfi':

İnsana aczini, kusurunu, Rabbinin büyüklüğünü bildiren, kalbde Allah korkusunu ve mahluklara karşı tevâzû, alçak gönüllülüğü artıran, kul haklarına ehemmiyet vermeyi temin eden sonsuz seâdeti (mutluluğu) ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya vesîle olan ilim.

İlm-i Nahv:

Arabî cümle bilgisi. Kelimelerin cümle içindeki yerlerini ve buna göre sonlarının aldığı durumlardan (harekelerden) bahseden ilim.

İlimlerden bir kısmı diğer ilimlere bir mukaddime (başlangıç) olup, o ilimleri elde etmeğe birer âlet, vâsıta durumundadırlar. Lugat ve nahv ilimleri de böyledir. Bunlar aslında dînî ilimlerden değildir. Ancak Kur'ân-ı kerîm ve hadîs gibi dînî ilimlerin anlaşılmalarında lüzumludurlar. Çünkü kitab (Kur'ân-ı kerîm) ve hadîs-i şerîfler, Arabça olduğundan, dînimizi anlayabilmek için bu ilimlere ihtiyâc vardır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İlim öğrenirken, en mühim olanını öne almalıdır. İlmin en önemlisi sâhibine doğru yolu

gösterendir. Bu sebeple akâid, fıkıh, tefsîr, hadîs ilimleri en önemli ilimlerdir. Arabî ilimlerden önemlileri de nahv ve meâni (edebiyât) ilimleridir. *(Seyyid Alizâde)*

İlm-i Sarf:

Kelime bilgisi. Arabîde kelimenin aldığı şekillerden bahseden ilim. Morfoloji.

İlm-i Sarfın konusu isim ve fiil çekimleridir. Bunların çekimlerinde alışkanlık kazandırarak hatâya düşmekten korur. *(Taşköprüzâde Ahmed Efendi)*

İlm-i Tefsîr:

Kur'ân-ı kerîmdeki murâd-ı ilâhîyi, Allahü teâlânın kastettiği mânâyı açıklayan ilim.

İlm-i Usûl-i Fıkıh:

Fıkıh bilgilerinin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nasıl çıkarıldığını öğreten ilim.

İlm-i Usûl-i Hadîs:

Hadîs-i şerîflerin çeşitlerini anlatan ilim.

İlm-i usûl-i hadîsin ortaya koyduğu metodlar ile hadîs-i şerîflerin nev'ileri, çeşidleri ayırd edilir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İlm-i Usûl-i Kelâm:

Kelâm ilminin, îmân bilgilerinin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nasıl çıkarıldığını öğreten ilim.

İlm-i Usûl-i Tefsîr:

Tefsîr ilminin metodlarından, kâidelerinden, müfessirde bulunması gereken şartlarından, âyet-i kerîmelerin; nâsih ve mensûhundan, hâss ve âmmından bahseden ilim.

İlm-i Vehbî:

Çalışmadan öğrenilen, Allahü teâlâ tarafından ihsân edilen ilim. *(Bkz. İlm-i Ledünnî)*

İlm-ül-Yakîn:

Eserden müessire yol bulmak. İşi görüp yapanı tanımak, bilmek. Dumanı görüp, orada ateşin olduğunu anlamak böyledir.

İLTİCÂ:

Sığınma.

Teheccüd (gece namazı) ve sabah namazlarına uyanmak isteyen, yatsı namazını kılınca hemen yatmalı, gece, boş şeylerle uykusuz kalmamalıdır. Teheccüd zamânında tövbe istiğfâr etmek, Allahü teâlâya ilticâ etmek, yalvarmak, günâhlarını düşünmek, ayıplarını, kusurlarını hatırlamak, kıyâmetteki azâbları düşünüp korkmak, Cehennem'in sonsuz acılarından titremek lâzımdır. Afv ve mağfiret için çok yalvarmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ey âsîlerin, günâhkârların sığınağı! Sana sığındım; sayısız hatâlar işledim. Şimdi sana ilticâ eyledim. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Bu dünyâ bir köprüdür gelen bir bir geçer durmaz
Hani âba u ecdâdın ne oldu kimseler sormaz
Hani annen baban nerde bu dünyâ kimseye kalmaz
Gelenler hep sefer eyler muhakkak dâr-ı Bekâya
Yüzün dön ilticâ eyle Cenâb-ı zât-ı Mevlâya

(Tâceddîn-i Velî)

İLYÂS ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen peygamberlerden biri. Hârûn aleyhisselâmın neslindendir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İlyâs da, şüphe yok ki gönderilmiş peygamberlerden idi. O vakit kavmine *(şöyle)* ***demişti; "Siz Allahü teâlânın azâbından korkmaz mısınız? Allahü teâlâ sizin de Rabbinizdir, evvelki atalarınızın da Rabbidir." Fakat onlar İlyâs'ı*** (aleyhisselâm) ***yalanladılar. Şüphesiz onlar hazırlanıp*** (Cehennem'e) ***götürüleceklerdir. Ancak Allah'ın ihlâs sâhibi*** (mü'min) ***kulları müstesnâdır.*** (*Sâffât sûresi: 123-128)*

Zekeriyyâ, Yahya, Îsâ ve İlyâs'a da (aleyhimüsselâm) ***hidâyet*** (peygamberlik) ***verdik. Onların hepsi sâlihlerden idiler.*** *(En'âm sûresi: 85)*

Mûsâ ve Hârûn aleyhimesselâmdan sonra İsrâiloğullarına Yûşâ aleyhisselâm ve Hazkîl aleyhisselâm peygamber olarak gönderildiler. Onlara Tevrât'ın hükümlerini bildirdiler. Hazkîl aleyhisselâmdan sonra İlyâs aleyhisselâm peygamber olarak gönderildi. İsrâiloğullarından Ba'lbek'te yerleşen kabîleyi îmâna dâvet etti. Ba'lbek'te hüküm süren ve insanları Ba'l adındaki puta tapmaya zorlayan zâlim hükümdârı ve ona tâbi insanları, puta tapmaktan sakındırdı ve Allahü teâlâya îmân etmeye çağırdı. İnsanlar onu dinlemediler. İlyâs aleyhisselâm onları azâbla korkuttu ise de karşı gelip onu memleketlerinden çıkardılar. İsyânları sebebiyle Allahü teâlâ bereketi kaldırdı. Yağmurlar yağmaz oldu. Hayvanları susuzluktan kırıldı. Başlarına çeşitli musîbet ve belâlar geldi. İlyâs aleyhisselâmı Ba'lbek'ten çıkardıklarına pişman olan İsrâiloğulları, sonunda ondan af dilediler. Onların isteği üzerine, İlyâs aleyhisselâm Ba'lbek'e geri döndü. İsrâiloğullarını puta tapmaktan sakındırdı. Onlar, İlyâs aleyhisselâma îmân ettiler ve ona tâbi olacaklarına söz verdiler. İlyâs aleyhisselâm duâ etti. Allahü teâlâ kıtlık ve musîbetleri kaldırıp bolluk ve bereket ihsân etti. Bir müddet İlyâs aleyhisselâma tâbi oldular fakat sonunda isyân ederek eski sapıklıklarına döndüler. İlyâs aleyhisselâmın yaptığı nasîhatleri dinlemediler. Doğru yola gelmeyeceklerini iyice anlayıp, çok üzüldü ve bu azgın insanlardan ayrılması için Allahü teâlâya duâ etti. Allahü teâlâ onun duâsını kabûl buyurdu. İlyâs aleyhisselâm o beldeden hicret edip başka yerlere gitti. İsrâiloğullarına tekrar belâ ve musîbetler geldi. İlyâs aleyhisselâm gittiği beldelerden birinde ihtiyâr bir kadının evine misâfir oldu. Bu kadının Elyesâ' isimli hasta oğluna duâ etti. Onun duâsı bereketiyle Elyesa'nın hastalığı iyileşip, İlyâs aleyhisselâmın yanından ayrılmadı. Ondan Tevrât'ı öğrendi. İlyâs aleyhisselâmdan sonra İsrâiloğullarına peygamber olarak Elyesa' aleyhisselâm gönderildi. *(Bkz. Elyesa' Aleyhisselâm) (İbn-ül-Esîr, Sa'lebî, Nişâncızâde)*

ÎMÂ:

İşâret etme. Bir özür sebebiyle başını yere koyamayan kimsenin rükû' için biraz, secde için rükû'dan daha çok eğilmesi.

Namazda rükû ve secdeleri yapamayan îmâ ile kılar. *(Halebî)*

Alnında yara olan, yalnız burnu ile, burnunda yara olan da yalnız alnı ile secde eder. Alnında ve burnunda birlikte yara olup, başını yere veya böyle sert bir şey üzerine koyamıyan, ayakta durabilse bile, yere oturarak îmâ ile kılar. *(İbn-i Âbidîn)*

Yatarak başı ile îmâ edemeyecek kadar ağır hastalığı yirmi dört saatten çok devâm eden kimseden, aklı başında olsa bile, namaz sâkıt olur (düşer, kılması lâzım gelmez). *(Halebî)*

Îmâ ile dahî kılması mümkün iken kılmadan ölüm hâline gelen kimsenin, namazlarının keffâreti için vasiyet etmesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn, İmâm-ı Birgivî)*

İMÂM:

1. Câmi, mescid veya başka yerlerde cemâate namaz kıldıran kimse.

Cemâate, Kur'ân-ı kerîmi iyi okuyanınız imâm olsun. Bunda eşit olunca sünneti en iyi bileniniz, bunda da eşit olunca, en yaşlı olanınız imâm olsun! *(Hadîs-i şerîf-Müslim, Sünen-i Tirmizî)*

İmâm kalkan gibidir. Namazı tam kıldırırsa; hem onun, hem sizin lehinize olur. Noksan kıldırırsa, sizin namazınız yine tamdır. Noksanlık ondan sorulur. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

İmâmın namaza dururken ve rüknden rükne geçerken ve selâm verirken, cemâat işitecek kadar sesini yükseltmesi sünnettir. Daha fazla yükseltmesi mekruhtur. Kırâeti güzel olan yâni Kur'an-ı kerîmin harflerini tanıyan, tecvid ile okumasını bilen imâm olur. Sesi güzel ve tegannî ile okuyan değil. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Hadîs, fıkıh, kelâm ve tefsîr ilminde ve tasavvuf gibi İslâmî ilimlerden birinde en yüksek mertebeye ulaşan âlim.

Dört büyük mezheb imâmına uymak, Kur'ân-ı kerîme ve sünnete (Peygamber efendimizin emirlerine) uymanın tâ kendisidir. *(Abdurrahmân Silhetî)*

3. Müslümanların devlet reîsi. *(Bkz. Halîfe)*

Huzeyfe; "Yâ Resûlallah! Fitne devrine ulaşırsam ne yapmamı emredersiniz" deyince; ***"Müslümanların cemâatına ve imâmına tâbi ol!"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî ve Müslim)*

İmâm-ı Müslimîn: Müslümanların imâmı, devlet reîsi, halîfe. *(Bkz. Halîfe)*

İMÂME:

1. Eskiden müslümanların başlarına sardığı, bugün ise, sadece din görevlilerinin namaz kıldırırken ve dînî vazîfeleri yerine getirirken giydikleri başlık üzerine sarılan sarık.

İmâme ile kılınan iki rek'at namaz, imâmesiz kılınan yetmiş rek'at namazdan efdâldir, üstündür. *(Hadîs-i şerif-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Mescidlere imâmesiz olarak da imâmeli olarak da geliniz. Ancak imâmeli olmak mü'minlerin alâmetlerindendir. *(Hadîs-i şerif-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem imâmeyi sarar ve ucunu arkadan iki kürek arasına sarkıtırdı. *(Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem hicretin sekizinci senesi Ramazan-ı şerîfin onuncu Pazartesi günü, on iki bin kahraman ile birlikte Medîne'den çıkarak, Ramazânın yirminci Perşembe günü Mekke-i mükerremeyi feth etti. Ertesi Cumâ günü hutbe okurken mübârek başında siyâh imâme sarılı idi. *(İmâm-ı Kastalânî)*

2. Tesbîhin ucundaki uzun tâne.

İMÂMET:

İmâmlık, reislik, başkanlık, rehberlik.

İmâmet-i Kübrâ:

Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) vekâleten bütün müslümanlara imamlık ederek İslâmiyet'in emirlerinin tatbik edilmesine nezâret edip, İslâmiyet'e ve müslümanlara karşı yapılan her türlü müdâhaleye (saldırı ve sataşmaya) cevap vermek vazîfesi, hilâfet. *(Bkz. Hilâfet)*

İmâmet-i Suğra:

Namaz kıldırmak için imâm olmak. *(Bkz. İmâm)*

İMÂMEYN:

İki imâm. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin ders ve sohbetlerinde yetişmiş olan İmâm-ı Ebû Yûsuf ile İmâm-ı Muhammed'e verilen lakab. İkisi de mezhebde müctehiddirler.

Müftî ve hâkim, İmâm-ı a'zâm Ebû Hanîfe'nin sözüne uygun olarak fetvâ verir. Aradığını

onun sözlerinde açıkça bulamazsa, İmâm-ı Ebû Yûsuf'un sözünü alır. Onun sözlerinde de bulamazsa, İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin sözünü alır. İmâmeyn'in sözü bir tarafta, İmâm-ı a'zam'ın sözü karşı tarafta ise, müftî her iki tarafa göre fetvâ verebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

İMÂM-I AHMED BİN HANBEL:

Ehl-i sünnetin (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olanların) amelde dört hak mezhebinden biri olan Hanbelî mezhebinin reîsi.

Künyesi, Ebû Abdullah'tır. 780 (H. 164)'de Bağdâd'da doğdu. 855 (H. 241) senesinde bir Cumâ günü Bağdâd'da vefât etti. İlim öğrenmek için birçok İslâm beldesini dolaştı. Çok sayıda talebe yetiştirdi.

Ahmed bin Hanbel hiçbir zaman, insanların daldığı dünyâ işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu. *(Ebû Dâvûd Sicistânî)*

Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm, fakat ilimde, verâda (şüphelilerden kaçmada) ve zühdde (dünyâya rağbet etmemede) Ahmed bin Hanbel pek yüksek idi. *(Menha bin Yahyâ)*

Ahmed bin Hanbel'in işi, hep âhiretle ilgili idi. Dünyâ menfaatleri ona yöneldi, fakat o kabûl etmeyip geri çevirirdi. *(Nadr bin Ali)*

İMÂM-IA'ZAM EBÛ HANÎFE:

Ehl-i sünnet ve'l-cemâatın ameldeki dört mezhebinden biri. Hanefî mezhebinin kurucusu.

İsmi Nûmân bin Sâbit bin Zütâ'dır. Ebû Hanîfe künyesiyle ve İmâm-ı a'zam lakabıyla meşhûr olmuştur. 699 (H. 80) senesinde Kûfe'de doğdu. 767 (H. 150) senesinde Bağdâd'da şehîd edildi. Ehl-i sünnet îtikâdını ve fıkıh bilgilerini topladı. Yüzlerce talebesine öğretip, kitaplara geçirilmesine sebeb oldu.

Fıkıh ilminde İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe gibi mütehassıs görmedim. *(Abdullah bin Mübârek)*

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe bir yıldızdır. Karanlıkta kalanlar onunla yol bulur, hidâyete kavuşur. *(Dâvûd-i Tâî)*

İMÂM-I MÂLİK:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört mezhebinden biri olan Mâlikî mezhebinin reîsi.

İmâm-ı Mâlik hazretleri Tebe-i tâbiîndendir. İsmi, Mâlik bin Enes, künyesi, Abdullah'tır. 711 (H.93 veya 95) senesinde Medîne'de doğdu. 795 (H. 179)'da yetmiş altı yaşında Medîne'de vefât etti. Soyu, Yemenli Arap kabîlelerinden Benî Eshâb'a ve Himyerîlerden bir hükümdâr âilesine ulaşır. İmâm-ı Mâlik, elli sene müddetle ders ve fetvâ vererek insanların mes'elelerini çözmüş ve kıymetli talebeler yetiştirmiştir.

İmâm-ı Mâlik uzun bir ömür, yüksek bir mertebe, parlak bir zihin, çok geniş bir ilim, keskin anlayış, doğru rivâyet, dindarlık, adâlet, sünnet-i seniyyeye tâbi bir zât idi. Fetvâ vermede aceleciliği sevmez, çok kere "Bilmiyorum" der ve, "İlmin kalkanı, bilmiyorum demektir" buyururdu. *(Zehebî)*

İmâm-ı Mâlik hazretleri bir hadîs-i şerîf okumak için abdest alır, edeble diz çökerdi. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin bulunduğu bir toprağa hayvanların ayakları ile basıp geçmekten hayâ etdiğini, utandığını söyleyerek, Medîne-i münevverede hayvana binmezdi. Haksız bir fetvâyı vermediği için yetmiş kırbaç vuruldu. **Muvattâ** adındaki hadîs kitabı pek kıymetlidir. *(Taşköprüzâde)*

İMÂM-I ŞÂFİÎ:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört mezhebinden biri olan Şâfiî mezhebinin reîsi.

İsmi, Muhammed bin İdrîs bin Abbâs bin Osman bin Şâfiî bin Saîb'dir. Soyca Kureyş kabîlesine dayanıp, anne ve baba tarafından Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemin mübârek soyu ile birleşmektedir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Eshâb-ı kirâmdan ve dördüncü göbekten dedesi olan Şâfiî'nin ismine izâfeten kendisine de Şâfiî denildi ve bu isimle meşhûr oldu. 767 (H. 150)'de Gazze'de doğdu. 820 (H. 204)'de Mısır'da vefât etti. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Çok talebe yetiştirdi.

İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı a'zam'ın kabrini ziyâret ettiği zaman ona hürmeten sabah namazında kunut okumayı terk ederdi. *(İbn-i Hacer-i Mekkî)*

İmâm-ı Şâfiî'nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, rûhların şifâsıdır. *(Ahmed bin Hanbel)*

Nice âlim ve fazîletli kimselerle görüştüm, İmâm-ı Şâfiî hazretleri gibi âlim ve fâdıl bir kimse görmedim. *(Ebû Ubeyd Kâsım bin Selâm)*

İMÂMİYYE:

Şiîliğin kollarından biri.

Hazret-i Ali'nin halîfe olması açıkça emr olunmuştu, Eshâb bu emri yerine getirmediği için, kafir oldu diyen, Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) vefâtından sonra hazret-i Ali ve sırasıyla onun iki oğlu ile torunlarını meşrû' imâm kabûl eden ve on iki imâma inanmayı îmânın şartlarından sayan kimselerin mensûb olduğu bozuk fırka, topluluk. Bu fırkaya, İsnâ aşeriyye de denir. *(Bkz. İsnâ Aşeriyye)*

İmâm-ı Ali'nin sözlerini, Ehl-i sünnet, İmâmiyye ve Zeydiyye fırkaları incelemiştir. Her biri başka türlü anlamıştır. Zeydiyye ve İmâmiyye, evliyâlığı inkâr ettiler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ÎMÂN:

İnanmak. "Allahü teâlâdan başka mâbud, ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın O'nun kulu ve Resûlü olduğuna" ve O'nun Allahü teâlâdan getirdiklerine kalb ile inanıp dil ile söylemek.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

...Fakat Allah size îmânı sevdirdi. Onu kalblerinizde süsledi. Küfrü (îmânsızlığı), ***fâsıklığı*** (günâhkârlığı), ***isyânı size çirkin gösterdi.*** *(Hucurât sûresi: 7)*

Hakîkat şudur ki, îmân edenler ve Rablerine güvenip dayananlar üzerinde onun (şeytanın) ***hiçbir hâkimiyeti yoktur.*** *(Nahl sûresi: 99)*

Cebrâil aleyhisselâm Peygamber efendimize insan sûretinde gelerek; "İmânın ne olduğunu bana bildir" dedi. Peygamber efendimiz de; ***"Allahü teâlâya inanmak, meleklerine inanmak, indirdiği kitaplara inanmak, peygamberlere inanmak, âhiret gününe*** (öldükten sonraki hayâta) ***inanmak, kadere, hayrın ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır"*** buyurarak, îmânın altı şeye inanmak olduğunu bildirdi. *(Hadîs-i Cibrîl-Müslim)*

Sizin îmân yönünden en üstün olanınız, ahlâk yönünden güzel olup, insanlara iyilik yapanlarınızdır. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfred)*

Îmânın temeli ve en kuvvetli alâmeti, müslümanları sevmek ve müslümanlara düşmanlık edenleri sevmemektir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Îmân etmek, bütün insanlara lâzımdır. Îmân edenlerin farzları yapıp, haramlardan kaçınması lâzımdır. Îmân etmek için kelime-i şehâdet söylemek ve bunların mânâsını Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği şekilde öğrenip, inanmak lâzımdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Îmân muma benzer, Ahkâm-ı İslâmiyye yâni emirleri yapıp yasaklardan kaçmak fener gibidir. Mum ile birlikte fener de İslâmiyet'tir. Fenersiz mum çabuk söner. Îmânsız İslâm

olmaz. İslâm olmayınca, îmân da yoktur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Îmânın alâmeti; küfürden (îmânı gideren şeylerden) uzak olmaktır. Sadece kelime-i şehâdeti söylemek, îmân etmiş olmak için yetmez. Îmânlı veya îmânsız ölmek son nefese bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmân-ı Gaybî:

Allahü teâlânın zâtı, sıfatları, âhiret, melekler, Cennet, Cehennem, Mîzân, Sırat gibi gözle görülmeyen şeylere görmeden inanmak.

Îmân-ı gaybî, îmân-ı şühûdîden (görerek inanmak) daha üstündür. Çünkü peygamberlerin îmânı, îmân-ı gaybîdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Biz gaybe îmân eyledik. Bizim îmânımız, îmân-ı gaybîdir. Zîrâ biz, Allahü teâlâyı gözümüzle görmedik. Lâkin görmüş gibi inandık, îmân ettik. Bunda aslâ şüphemiz yoktur. *(Kudbüddîn-i İznîkî)*

Îmân-ı Hakîkî:

Kalbe yerleşen, şüphe ve tereddüd karşısında hiç sarsılmayan îmân.

Îmân-ı hakîkînin alâmeti, gevşeklik ve tembellik olmadan İslâmiyet'in emirlerini kolayca yapma ve yasaklarından kaçınma hâlinin hâsıl olmasıdır.

Îmân-ı hakîkiye sâhib olan kimse, bütün âlem yâni dünyâdaki insanlar bir araya gelse, Allahü teâlâyı inkâr etseler, o, inkâr etmez ve kalbine aslâ şek ve şüphe gelmez. Onun îmânı, enbiyâ (peygamberler) îmânı gibidir. Böyle îmân, îmân-ı taklîdî ve îmân-ı istidlâlîden üstün ve kıymetlidir. *(Kutbüddîn-i İznîkî)*

Tasavvuf yolunda ilerlemekten, nefsi ve kalbi kötülüklerden ve kötü düşüncelerden temizlemekten maksat; mânevî âfetleri (tehlikeleri) gidermek, kalbi mânevî hastalıklardan kurtarmaktır. Bekara sûresindeki; ***"Kalblerinde hastalık vardır"*** meâlindeki dokuzuncu âyet-i kerîmede bildirilen hastalık tedâvî edilmedikçe îmân-ı hakîkî ele geçmez. Bu âfetler var iken elde edilen îmân, îmânın sûretidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmân-ı Hılkî:

Allahü teâlâ bütün rûhları yarattığı zaman, onlara: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğunda, bütün ruhların "Belâ" yâni evet diyerek Allahü teâlânın Rab olduğunu kabûl edip inanmaları.

Kâbe yakınındaki Hacer-i Esved'i istilâm (selâmlama) esnâsında okunan "Allah'ım sana inanır, kitâbını tasdîk eder ve ahdimizde, verdiğimiz sözde dururuz" duâsının mânâsı, îmân-ı hılkîyi tâzelemektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Îmân-ı İcmâlî:

Kısaca inanmak, Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Allahü teâlâdan ne bildirmiş ise, hepsine inandım, demek.

Mü'min olmak için, inanılacak şeyleri ayrı ayrı bilmek lâzım değildir. Bunlara, îmân-ı icmâlî ile îmân etmek, inanmak yeterlidir. Bir kimse böyle inanmakla müslüman olur. Bu sebeble mukallidin yâni anasından babasından gördüğü, duyduğu gibi, inanıp buna göre ibâdetini yapanların îmânı sahîhtir, doğrudur. Fakat, sağlam değildir, bunların îmânlarının sarsılmasından korkulur. *(Bkz. Îmân-ı İstidlâlî) (Kudbüddîn-i İznikî)*

Îmân-ı İstidlâlî:

İslâm dîninin îmân ve ibâdet bilgilerini, emir ve yasakları bir âlimden veya kitaptan okuyup, öğrenerek, bilerek inanmak.

Îmân-ı istidlâliye sâhib kişi, farzı, vâcibi, sünneti, müstehabı hem bilir ve hem amel eder,

yâni yerine getirir. İnanılacak şeyleri hem bilir, hem başkalarına bildirir. Bu gibilerin îmânı kuvvetlidir. *(Kutbüddîn-i İznîkî)*

Peygamberleri aleyhimüsselâm taklid ederek hâsıl olan îmân, îmân-ı istidlâlîdir. Çünkü o büyükleri taklid eden kimse, peygamberlerin bildirdiği her şeyin doğru olduğunu, delilleri görerek aklı ve düşüncesi ile anlamıştır. Çünkü bir kimsenin gösterdiği yolun doğru olduğu Allahü teâlânın ona mûcizeler vermesinden anlaşılır... Mantığa dayanarak akıl ile düşünce ile hâsıl olan îmâna gelince; bu yoldan îmân elde edilebilir. Fakat peygamberleri aleyhimüsselâm taklid etmeye dayanmadan yalnız istidlâl (akıl yürütme) ile elde edilen îmân kıymetli değildir. Çünkü o kimse, peygamberlerin bildirdiklerine değil, akla inanmış olmaktadır. *(Ahmed Fârûkî)*

Îmân-ı Kâmil:

Olgun îmân. Mü'minlerin ibâdet ederek Allahü teâlânın emirlerini yapıp, haramlardan kaçınmak sûretiyle, parlayan, kuvvetli ve olgun îmânı. En üstün derecedeki îmân.

Bir kimse kendi istediğini din kardeşi için de istemedikçe, îmânı kâmil olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Îmânın kâmil (olgun) veya noksan olması, ibâdetlerin çok ve az olması demektir. İbâdet çok olunca, îmân-ı kâmile kavuşuldu denir. *(Ebû Hanîfe)*

İbâdetleri, Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmakla îmân cilâlanır, nûrlanır, parlar, yâni îmân-ı kâmil olur. Haram işleyince bulanır. O hâlde çoğalmak ve azalmak, amellerden, işlerden dolayı îmânın cilâsındadır. Kendisinde değildir. Bâzıları cilâlı, parlak îmâna çok dedi ve parlak olmayan îmândan daha çoktur dedi. Bir hadîs-i şerîfte; ***"Ebû Bekr-i Sıddîk'in îmânı bu ümmetin hepsinin toplamından daha ağırdır"*** buyruldu. Bu da îmânın nûru parlaklığı bakımındandır. Fazlalık aslda, özde değil, sıfatlardadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmân-ı kâmil sâhibi; güzel ahlâklı ve ev halkına lütfu, ihsânı, şefkati çok olan kimsedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmân-ı Kesbî:

Bir kimsenin âkıl (akıllı) ve bâliğ olduktan (ergen, gusül, boy abdesti alacak yaşa geldikten) sonra ettiği îmân.

Îmân-ı Makbûl:

Mü'minlerin (Peygamber efendimizin söylediklerinin hepsini beğenip kalben kabûl edenlerin) îmânı.

Îmân-ı Ma'sûm:

Peygamberlerin aleyhimüsselâm îmânı.

Îmân-ı Ma'sûm tafsîlîdir. Bunlar inanılacak husûslara ayrı ayrı îmân ederler. Dinlerinin ilimlerini tafsîlen (geniş olarak) bilirler. Bâzı hükümlerde ictihâd ederler. Peygamberlere Allahü teâlâdan doğrusu bildirildiğinden hatâ üzere kalmazlar. *(İmâm-ı Birgivî)*

Îmân-ı Merdûd:

Münâfıkların (dilleri ile inandıklarını söyleyip kalben inanmayanların) yalnız dil ile söyledikleri îmân. *(Bkz. Münâfık)*

Îmân-ı Metbû:

Meleklerin îmânı. *(Bkz. Melek)*

Îmân-ı Mevkûf:

Ehl-i bid'atin (yanlış, bozuk inançta olanların)îmânı.

Îmân-ı Şühûdî:

Basîret (kalb gözü) ile müşâhede ederek, görerek olan îmân.

Dünyâ durdukça ve dünyâ hayâtı ile yaşadıkça gayba inanmaktan başka çâre yoktur. Çünkü bu dünyâda hakîkî îmân-ı şühûdîye kavuşmak mümkün değildir. Âhiret hayâtı başlayıp, vehm ve hayâlin kuvveti kalmayınca, görerek hâsıl olan îmân-ı şühûdî kıymetli olur. Muhammed aleyhisselâm dünyâda iken yâni mîrâc gecesinde âhiret âlemine götürülerek baş gözü ile Allahü teâlâyı görmekle şereflendiği için O'nun îmânı şühûdîdir demek güzel olur. Çünkü başka mü'minlere Cennet'te ihsân edilecek olan nîmet, O yüce Peygambere bu dünyâda nasîb oldu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmân-ı Tafsîlî:

Îmân edilecek şeyleri ayrı ayrı öğrenerek, bilerek îmân.

Mü'min (inanan) olabilmek için, îmân-ı icmâlî yeterlidir. Îmânın altı şartına yâni Allahü teâlâya, meleklerine, gönderdiği kitablarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna, öldükten sonra dirilmeğe, namaz, oruç, hac ve diğer dînî emirlerin her birine ayrı ayrı inanmakla ise, îmân-ı tafsîlî ile îmân edilmiş inanılmış olur. *(Kutbüddîn-i İznikî, Abdülhâk-ı Dehlevî)*

Îmân-ı Taklîdî:

Bir hocadan veya kitaptan okuyup öğrenmeden ana, babasından ve etrâfından görüp işittiği gibi inanmak.

Îmân üç kısımdır: İmân-ı taklîdî, îmân-ı istidlâlî, îmân-ı hakîkî. Îmân-ı taklîdî sâhibi, farzı, vâcibi, sünneti, müstehâbı bilmez. Ana-babasından gördüğü gibi inanır ve yalnız gördüğü gibi ibâdetlerini yapar. Bu gibilerin îmânından korkulur. *(Kutbüddîn-i İznîkî)*

Îmân-ı taklîdînin kıymetsiz olması, peygamberlerin aleyhimüsselâm doğru söylediklerini, bildirdikleri her şeyin doğru olduğunu düşünmeden yalnız anadan babadan ve etraftan görerek hâsıl olduğu içindir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmân-ı Yakînî:

Sağlam, sarsılmayan, şüphe ve tereddüt bulunmayan îmân, îtikâd.

İMSÂK VAKTİ:

Oruca başlama zamânı. Ufkun bir yerinde beyazlığın başladığı vakit. Bundan (6-10) dakika sonra beyazlık ufk üzerinde ip gibi yayılınca sabah namazının vakti başlar.

Orucun farzı üçtür.

1- Niyet etmek.

2- Niyetin ilk ve son vaktini bilmek,

3- İmsâk vaktinden, güneşin batmasına kadar orucu bozan şeylerden sakınmaktır. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

İNÂBE (İnâbet):

Bir büyüğe, evliyâ bir zâta intisab etmek, bağlanmak sûretiyle yapılan tövbe.

İnâbetin haklarını ve şartlarını elden geldiği kadar gözetmelidir. Bu işin aslı Ehl-i sünnet vel-cemâate (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarına) uymaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Yüzüm dergâhına döndüm ilâhî,
Kapından etme red, bu pûr günâhı.
İnâbet eyleyip geldim kapına,
Yüzüm yere sürüp durup bâbına (huzûruna).

(Muhammed bin Receb Efendi)

İnâbe Yolu:

Müridlik. Sâlikin (tasavvuf yolunda) nefsin isteklerini yapmamak ve istemediklerini yapmak sûretiyle ve çeşitli sıkıntılara katlanarak Allahü teâlâya kavuşma yolu.

Allahü teâlâya yakınlık derecelerine ulaşmak için riyâzetler (nefsin isteklerini yapmamak) ve mücâhedeler (nefsinin istemediklerini yapmak) çekmek, uğraşmak inâbe yolunda olur. Bu yol müridler (talebeler) yoludur. *(Abdullah-ı Ensârî)*

İnâbe yolunda kavuşmak az fakat ictibâ yolunda (Allahü teâlânın çekip götürmesi) pek çoktur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İNÂD:

Direnmek, muhâlefette (karşı çıkmakta) ısrar etmek. Kendini büyük görüp, hakkı, doğruyu kabul etmeme.

Allahü teâlânın en sevmediği kimse, hakkı kabûl etmemekte inâd edendir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İnâd, riyâdan (gösterişten), kin tutmaktan, hased etmekten (çekememekten) veya hırstan doğar. *(Hâdimî)*

Ebû Cehl ve Ebû Leheb inâdlarından dolayı Muhammed aleyhisselâmın peygamber olduğuna inanmadılar. *(Şeyhzâde)*

İNÂN ŞİRKETİ:

Ortakların birbirine vekil olup, kefil olmadıkları şirket.

İnân şirketinde ortakların birbirine kefîl olmaları da ayrıca şart edilebilir. Sermâye hisselerinin eşit olması şart değildir. Kârın nasıl taksim edileceği bildirilmezse, şirket fâsid olur. İnân şirketi bir veya çeşitli ticâret işleri yapabilir. Kâr nisbeti (oranı) hisseye göre değil, şartnâmeye göredir. *(İbn-i Âbidîn)*

İNÂYET:

Lütuf, ihsân, iyilik, yardım.

Bu fakirde bu yola girmek arzusu belirince, Allahü teâlâ inâyetiyle onu Hâcegân yolunun büyüklerinden birine ulaştırdı. Bu azîzin (Muhammed Bâkî-billâh'ın) sohbetiyle şereflendirip, büyüklerin yolunu nasîb etti. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Yine Allahü teâlânın inâyeti bu fakîrin hâllerini kapladı. Bundan sonra bu fakir daha yüksek makâmlara yöneldi. Fenâ ve bekâ makamları nasîb oldu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İNBİSÂT:

Açılmak, yayılmak, açık yüzlü olmak, mütebessim çehreli, sevinçli olmak. Gönül açıklığı, kalb ferahlığı hâli. *(Bkz. Bast)*

İNCÎL:

Allahü teâlânın, Îsâ aleyhisselâma gönderdiği ve sonradan tahrif edilen, aslı değiştirilmiş olan mukaddes kitab.

Bolüs isminde bir yahûdî Îsevî görünüp, yâni Îsâ aleyhisselâma inanmış gibi görünüp, havârîler arasına karıştı. Îsâ aleyhisselâmdan sonra ilk işi, Allahü teâlâ tarafından gelen hakîkî İncîl'i yok etmek oldu. Havârîlerden Barnabas, Îsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işittiklerini doğru olarak yazdı ise de, Bolüs bunun yayılmasına mâni oldu. İncîl diyerek uydurup yazdığı yanlış ve bozuk kitabları her yere yaydı. Şimdiki İncîller birbirine benzemiyor. Katoliklerin, ortodoksların ve protestanların başka başka incîlleri vardır. Hepsi

insanlar tarafından sonradan yazılmıştır. Hakîkî Încîl'de Allahü teâlânın bir olduğu, Îsâ aleyhisselâmın Allah'ın kulu ve peygamberi olduğu, âhir zamanda Ahmed isminde bir peygamberin yâni Muhammed aleyhisselâmın geleceği yazılı idi. (*Harputlu İshâk Efendi)*

İNFÂK:

Malı, Allahü teâlânın yolunda harcama. Nafaka zekat gibi verilmesi lâzım olan malı hak sâhibine verme.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***Onlar, hangi şeyi nafaka olarak vereceklerini sana soruyorlar. De ki: "Maldan infâk edeceğiniz şey,*** (öncelikle) ***ananın, babanın, akrabânın, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Her ne hayır işlerseniz, şüphesiz Allah onu çok iyi bilen*** (mükâfâtını veren)***dir.*** *(Bekara sûresi: 215)*

Onlar ki, (sırf) ***Rablerinin rızâsını isteyerek*** (her zorluğa) ***katlanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve âşikâr*** (hayır yoluna) ***infâk ederler, kötülüğü de iyilikle savarlar. İşte bunlar*** (adı geçenler var ya), ***âhiret seâdeti onlar içindir.*** *(Ra'd sûresi: 22)*

Onlar ki, infâk ettikleri zaman isrâf etmezler, sıkılık (cimrilik) ***da yapmazlar.*** (Harcamalarında) ***bu ikisi arası orta bir yol üzerinde bulunurlar.*** *(Furkân sûresi: 67)*

Yâ Ebâ Hüreyre! Mü'minlerin büyüğü, benden sonra o kimsedir ki, Allahü teâlâ ona mal verir, o da gizli ve âşikâre ***Hak yoluna infâk eder ve yaptığı iyilikleri kimsenin başına kakmaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

İNFİTAR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen ikinci sûresi.

İnfitâr sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). On dokuz âyet-i kerîmedir. İlk âyetinde geçen ve göğün yarılması mânâsına olan infitar kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûre, kıyâmet ve âhiret hâllerini anlatmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Senâullah Dehlevî)*

Allahü teâlâ İnfitâr sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Göğün yarıldığı ve yıldızların dağılıp yok oldukları zaman, insanoğlu yaptıklarını ve yapmadıklarını bir bir anlar. *(Âyet: 1-5)*

Kim kıyâmet gününe, sanki gözleriyle görüyormuşçasına bakmak isterse, Tekvîr, İnfitar ve İnşikâk sûrelerini okusun. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

İN'İKAS:

Tasavvufta bir büyüğün kalbindeki feyz denilen mânevî ilimlerin talebenin kalbine yansıması.

İNKÂR ETMEK:

İnanmamak, kabûl etmemek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Bu bizim indirdiğimiz Kur'ân-ı kerîm insanlar için çok hayırlı ve faydalı bir kelâmdır (sözdür)**.** (Ey Mekkeliler!) ***Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz.*** *(Enbiyâ sûresi: 50)*

Kötülüklerin en kötüsü, Allahü teâlâyı inkâr etmek, dinsiz olmaktır. İnanılması lâzım olan bir şeyi inkâr etmek, dinden çıkmaya sebeb olur. *(Hâdimî)*

Bir kimse, İslâm'ın beş şartından birini inkâr ederse, yâhut alay eder, saygı göstermezse, neûzü billâh (Allahü teâlâya sığınırız) îmânı gider. *(M. Hâlid-i Bağdâdî)*

İNKIYÂD:

Boyun eğme, itâat etme.

İnkıyâd, nefsin nehyedildiğinde (dînimizin yasak olarak bildirdiği şeyleri yapmaması emredildiğinde) nefsânî arzûları bırakıp öğütleri kabûl etmesi ile mümkündür. *(İmâm-ı Mâverdî)*

Fermân-ı aşka cân ile var inkıyâdımız
Hükm-i kazâya zerre kadar yok inadımız

(Bâkî)

İNKİSÂR:

Kırıklık, kırılma. Allahü teâlânın huzûrunda kalbin kırık olması.

Ben, kalbleri benim için inkisârda olanların yanındayım. *(Hadîs-i kudsî-Keşf-ül-Hafâ)*

Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyorlar ki, Allahü teâlâ ilim ve kudret gibi bütün sıfatlarından kullarına biraz ihsân buyurmuştur. Fakat, yalnız üç sıfatı kendine mahsûstur. Bu üç sıfatı hiçbir mahlûkuna vermemiştir. Bunlar; kibriyâ, ganî olmak ve yaratmak sıfatlarıdır. Kibriyâ, büyüklük, üstünlük demektir. Ganî olmak, başkalarına muhtâç olmamak, her şey O'na muhtaç olmak demektir. Buna karşılık kullarına üç aşağı sıfat vermiştir. Bunlar da, zül (aşağılık) ve inkisâr ile ihtiyâç ve fâni olmak, yok olmaktır. Bunun için kula kibirlenmek yakışmaz. En büyük günâhtır. Hadîs-i kudsîde; ***"Azamet ve kibriyâ bana mahsustur. Bu iki sıfatta, bana ortak olmak isteyenlere, çok acı azâb ederim"*** buyruldu. *(Osman bin Nâsır)*

İNNÂ LİLLAHVE İNNÂ İLEYHİ RÂCİ'ÛN:

Belâ ve musîbet gelince veya kötü bir haber duyunca okunan, Bekara sûresinin; ***"Biz Allahü teâlânın kullarıyız*** (vefât ettikten sonra diriltilip yine) ***O'na döneceğiz"*** meâlindeki yüz elli altıncı âyet-i kerîmesi. *(Bkz. İstirca')*

Bir belâ gelince; "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn" demek yalnız bu ümmete mahsûs bir ihsândır. Geçmiş ümmetlerden hiç birisine verilmemiştir. Yoksa Yâkûb aleyhisselâm, Yûsuf aleyhisselâmın ayrılığı musîbeti başına gelince; "Ey Yûsuf'un firâkıyla (ayrılığı ile) ***beni kaplayan hüzün ve hasretim" demez; "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn" derdi.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Abdullah bin Abbâs'ın kızı öldüğünde "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn" dedikten sonra; "Bu mahrem idi, Allahü teâlâ bunu örttü, yardıma muhtâc idi, himâyesine aldı; bizim için de bir mükâfât idi onu bizden önce gönderdi" dedi. İki rek'at namaz kıldıktan sonra, Allahü teâlânın; ***"Sabır ve namaz ile yardım isteyin"*** *(Bekara sûresi 45)* meâlindeki emrini yerine getirdik" dedi. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Namazda kötü habere "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn" demek namazı bozar. Bunu, namaz dışında söylemek, sünnettir. *(Alâüddîn Haskefî)*

İNNÎN:

İhtiyârlık, tenâsül hastalığı veya sihir sebebi ile cimâ yapamayan. İktidârsız erkek.

Kendinde bir mâni, kusur bulunmayan kadın, kocanının innîn olduğunu anlarsa, nikâhın feshi (bozulması) için, çok zaman sonra bile dâvâ açabilir. *(İbn-i Âbidîn)*

İNSÂF:

Adâlet, doğruluk. Hakkı gözetip adâletten ayrılmama.

İnsâf, dînin yarısıdır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Allah korkusu kalbine yerleşmiş olan kimse, insanlar hakkında insâflı muâmelede

bulunur. İnsanlar ise, kendilerine insâf ile iyi muâmelede bulunan kimseyi severler. İşte bunun için, insanların sevgisi, kişinin kalbinde Allah korkusunun mevcûd olduğuna ve o kişinin iyiliğine; insanların buğzu (kini) ise, o kimsenin kötülüğüne ve kalbinde Allah korkusunun az olduğuna delîl gösterilmiştir. *(Mâverdî)*

İNSAN:

Rûh ve bedenden meydana gelen akıl sâhibi varlık.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Biz insanı muhakkak ki çamurun özünden yarattık. Sonra Âdem'in neslini sağlam bir yerde (rahimde) ***döllenmiş yumurta yaptık. Sonra o nutfeyi kan pıhtısı hâline getirdik. Ondan sonra kan pıhtısını bir parça et yaptık; o et parçasını da kemikler hâline çevirdik. Sonra ona başka bir yaratılış*** (rûh) ***verdik. Bak ki, şekil verenlerin en güzeli olan Allahü teâlânın şânı ne kadar yücedir.*** *(Mü'minûn sûresi: 12-14)*

Cinleri ve insanları yalnız beni tanımaları, bana ibâdet etmeleri için yarattım. *(Zâriyât sûresi: 56)*

İnsanın hayırlısı haramlardan sakınan, akrabâyı ziyâret eden ve emr-i ma'rûf ve nehy-i münker edendir. (Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yayandır.) *(Hadîs-i şerif-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

İnsanın sevmesi ve buğz etmesi, vermesi ve vermemesi Allah için olursa, îmânı kâmil (tam, olgun) ***olmuştur.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

İnsanın yaratılmasından maksat, yağlı ve lezzetli yiyecekler, güzel ve nefis elbiseler, mal ve mülk toplamak, nîmetlenmek, oyun ve eğlence değildir. Onun yaratılmasından maksât, Allahü teâlâya kulluk etmek, O'na karşı gönlü kırık, boynu bükük olmak ve yalvarmak içindir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şu insan dedikleri el ayakla baş değil
İnsan rûha denilir, surat ile kaş değil.

(M. Sıddîk bin Saîd)

İnsan-ı Kâmil:

Kemâle ermiş, olgun insan. İslâmiyet'in emrettiği bütün emirleri yapan, yasaklardan sakınan, Peygamber efendimizin güzel ahlâkıyla ahlâklanan, hareketleri ve sözleri hep Allahü teâlânın ilhâmı ile olan üstün insan.

Doğruyu tanı, doğru ol! İnsan-ı kâmilin her işi, düşünceleri, sözleri, ahlâkı, Resûlullah'a tam uygun olur. Çünkü bütün seâdetlere, iyiliklere O'na uymakla kavuşulur. O'na uymak, İslâmiyet'e yapışmak demektir. *(Muhammed bin Muhammed Endülüsî)*

İnsan Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş altıncı sûresi. *(Bkz. Dehr Sûresi)*

İNŞÂALLAH:

Her zaman Allahü teâlânın adını anmağa alışmak ve Allahü teâlâ dilerse olur mânâsına bütün işlerini Allahü teâlânın dilemesine havâle etmek için söylenen söz.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Bir şeyi yarın yapmağa azmettiğin, karar verdiğin zaman, onu yarın yaparım deme. İnşâallah yarın yaparım de! *(Kehf sûresi: 23, 24)*

Ey mü'minler! Elbette gelecek yıl, inşâallah, Mescid-i Harâm'a girersiniz. (*Feth sûresi: 27)*

Allahü teâlâ onların Mescid-i Harâm'a gireceklerini dilemiş ve bunu biliyordu. Fakat kullarına öğretmek için inşâallah buyurmuştur. Nitekim Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem de kabirdekilere kavuşacağını kesin olarak bildiği hâlde, mezarlığa uğradığında; ***"Esselâmü aleyküm yâ ehle dâr-il-kavmil-mü'minîn ve innâ inşâallahü an karîbin biküm lâhıkûn: Ey mü'minler diyârı! Size selam olsun. İnşâallah biz de size yakında kavuşacağız"*** buyurarak ilâhî emre uyarak inşâallah demiştir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İNŞİKÂK SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen dördüncü sûresi.

İnşikâk sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yirmi beş âyet-i kerîmedir. Göğün yarılmasından bahsedildiğinden, Sûret-ül-İnşikak denilmiştir. Sûre, amel defterlerinin kıyâmette sâhiplerine gösterileceğini bildirmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Ebû Hayyân)*

Allahü teâlâ İnşikâk sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Îmân edip sâlih amel işleyenler için, arkası kesilmeyen bir mükâfât vardır. *(Âyet: 25)*

Kim İnşikâk sûresini okursa, kıyâmet günü amel defterinin arkasından verilmesinden Allahü teâlâ onu muhâfaza eder (korur)***.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

İNŞİRÂH SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksan dördüncü sûresi.

İnşirâh sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Sekiz âyet-i kerîmedir. Resûl-i ekremin kalbinin açılma hâdisesine işâret edildiğinden, Sûret-ül-inşirâh denilmiştir. İnsanoğlunun hayâtı ve çalışmanın esas olduğu bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ İnşirâh sûresinde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***Senin için, senin zikrini yükselttik.*** *(Âyet: 4)*

Kim İnşirâh sûresini okursa, sanki ben elemli iken bana gelip, beni ferahlandırmış gibi olur. *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-Tenzîl ve Esrâr-üt-Te'vîl)*

İNTİHÂR:

Kendini öldürme.

Bir kimse bir demirle intihâr etse, Cehennem'de ebedî olarak demiri elinde karnını dürter durur. Bir kimse zehir içerek intihâr etse, Cehennem'de ebedî olarak onu içer durur. Bir kimse de kendisini uçurumdan atarak intihâr etse, Cehennem'de ebedî kendini atar durur. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

İntihâr eden kimse hemen ölse bile, yıkanır ve namazı kılınır. *(İbn-i Âbidîn)*

Malını, mevkiini kaybettiği için veya düşman eline esir düştüğü için intihâr eden ahmaklarda şecâat (yiğitlik) değil korkaklık vardır. *(Muhammed Hâdimî)*

İNTİKAM:

1. Öc alma.

İntikâm almağa gücü yeten kimseye yakışan; kızmamak, kin tutmamak ve bağışlamaktır. *(Ebû Ziyâd)*

2. Allahü teâlânın; zâlim, inadcı ve kibirli (büyüklenen) kimseleri şiddetli bir azâb ile cezâlandırması.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

(Yâ Muhammed!) ***Biz senden önce, kendi kavimlerine*** (nice) ***peygamberler gönderdik de,*** (o peygamberler) ***onlara*** (helâl ve harâmı bildiren, hak peygamber olduklarını isbât eden

apaçık) ***delillerle geldiklerinde, kavimleri onları yalanladılar. Fakat*** (îmân etmedikleri için) ***biz o günâh işleyenlerden intikâm aldık...*** *(Rûm sûresi: 47)*

Vaktâ ki (Fir'avn ve kavmi inâd ve isyân ederek) ***bizi gazablandırdılar*** (kızdırdılar). ***Biz de kendilerinden intikâm alıp, hepsini birden*** (denizde) ***boğarak helâk ettik.*** *(Zühruf sûresi: 55)*

Haramları (Allahü teâlânın yasaklarını), büyük ve küçük günah diye ikiye ayırmışlar ise de, küçük günahlardan da, büyük günah gibi kaçınmak, hiçbir günâhı küçümsememek gerekir. Çünkü, Allahü teâlâ intikâm alıcıdır. Gadabını, düşmanlığını günâhlar içinde gizlemiştir. Küçük sayılan bir günâh, intikâmına, gadabına sebeb olabilir. *(Muhammed Rebhâmî)*

İNTİSÂB:

Mensûb olma, bağlanma. Bir işe, bir mesleğe girme. Bir mürşîd-i kâmile (rehbere) bağlanma, talebe olma.

Hocam Şems-i Tebrîzi'ye intisâb edince, aklımı tamâmen bırakıp ona tâbi oldum. *(Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî)*

İNTİSÂR:

Hakkını alandan, yalnız hakkını geri almak, fazlasını almamak.

Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem bir kimsenin zâlime (zulmedene) bedduâ ettiğini görünce; ***"İntisâr eyledin"*** buyurdu. *(Muhammed Hâdimî-Berîka)*

İNZÂL:

1. İndirmek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

İşte bu (Kur'ân-ı kerîm) ***bizim inzâl ettiğimiz mübârek bir kitabdır. O'na uyun, O'na muhâlefet etmekten sakınınız ki merhamet olunasınız.*** *(En'âm sûresi: 155)*

2. Kur'ân-ı kerîmin, Ramazân-ı şerîf ayında Kadir gecesinde Levh-i mahfûzdan, dünyâ semâsındaki Beyt-ül-izze denilen makâma bir defâda, topluca indirilmesi. *(Bkz. Tenzîl)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ramazân ayı, Kur'ân-ı kerîmin inzâl edildiği aydır. *(Bekara sûresi: 185)*

Müfessirlerin (tefsîr âlimlerinin) çoğuna göre Kur'ân-ı kerîm, Ramazân ayının Kadir gecesinde dünyâ semâsındaki Beyt-ül-izze denilen makâma inzâl olunmuş, sonra, buradan hâdiselere ve ihtiyâca göre azar azar yirmi üç senede Peygamber efendimize indirilmiştir. *(Fahreddîn-i Râzî, Abdülhak-ı Dehlevî)*

İNZİVÂ:

Bir köşeye çekilmek. Haramlardan ve günâhlardan korunmak, nefsini terbiye etmek ve sâdece Allahü teâlâyı anmak ve âhireti düşünmek için bir yerde yalnız kalma.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, Peygamber efendimizin Kabr-i şerîflerini ziyâret edip selâm verdiğinde, Kabr-i şeriften: "Allahü teâlânın selâmı da senin üzerine olsun ey müslümanların imâmı (büyüğü) diye cevap verildi. İmâm-ı a'zâm Ebû Hanîfe ziyâret dönüşü ilk fırsatta inzivâya çekildi. *(Ferîdüddîn-i Attâr)*

İmâm-ı Gazâlî on sene kadar Şam'da Mescid-i Emevî'nin minâresinde inzivâ eyledi. *(Tâcüddîn Sübkî)*

İRÂDE (İrâdet):

1. Allahü teâlânın sübûtî sıfatlarından. Allahü teâlânın dilemesi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerimde meâlen buyurdu ki:

(Muhakkak ki senin Rabbin) ***her neyi irâde ederse irâde ettiği gibi yapar.*** (O'nun irâdesi hiç şaşmaz. Helâk etmek irâde ettiklerini muhakkak helâk eder, kurtuluşa erdirmeyi irâde ettiklerini kurtuluşa erdirir.) *(Burûc sûresi: 16)*

Allahü teâlânın irâde ettiği olur. O, irâde etmezse hiçbir şey olmaz. Varlıkları irâde etmiş yaratmıştır. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Kâinâttaki her hâdise Allahü teâlânın irâdesi ile olmaktadır. Allahü teâlâ irâde etmeyince, hiçbir şey hareket etmez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Allahü teâlâ her şeyin hâlıkı (yaratıcısı) ve sâhibidir. Mülkünde irâde ettiğini yapar. O'nun irâdesi sonsuzdur. O'na niçin böyle irâde ettin ve böyle yaptın demeye kimsenin hakkı yoktur. *(Muhammed Hâdimî)*

2. İstemek, seçmek, dilemek tercih etmek.

Allahü teâlâ kulların ihtiyârî yâni istekli hareketlerini, işlerini yaratması için kullarında ihtiyâr (seçme, isteme özelliği) ve irâde yaratmış, bu irâde ve ihtiyârlarını işleri yaratmasına sebeb kılmıştır. Bu yüzden yaptıkları işlerden mes'ûl tutulmuşlardır. Cansızların hareketlerinde irâde yoktur. Ateş değdiği zaman, yakması, ateşin yakmağı irâde etmesi ve istemesi ile değildir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

3.Tasavvuf yoluna yeni girenlerin başlangıç halleri. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya azmedenler, karar verenler için ilk konak.

İrâde-i Cüz'iyye:

Allahü teâlânın, bir işi yapmak ve yapmamak husûsunda insanlara ihsân ettiği dileme ve seçme kuvveti.

İrâde-i cüz'iyye kullarda bir hâldir. Kullar irâde-i cüz'iyyellerini kullanmakta serbesttir. Mecbûr değildir. Allahü teâlânın kul irâde etmeden de yaratması câiz ise de ihtiyârî (istekli) işleri yaratmaya, kulların kalblerinin ihtiyâr ve irâde etmesini sebeb kılmıştır. İrâde-i cüz'iyyemizin sebeb olması da Allahü teâlânın irâdesi iledir. Kul bir işi yapmağı irâde-i cüz'iyyesiyle dileyip tercih edince, Allahü teâlâ da o işi irâde ederse, onu yaratır. *(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe)*

İnsanların işleri yalnız irâde-i cüz'iyye ile meydana gelmez. İnsan işlerin olmasını irâde eder, meselâ elinin hareket etmesini ister, kudretini kullanır, hareket meydana gelir. Fakat insan bunu yarattı denilemez. İrâde-i cüz'iyye insanın kalbinde hâsıl olmaktadır. İnsanın işleri ezeldeki (başlangıcı olmayan öncelerde) takdîr ile meydana geliyor ise de, meydana gelmeleri için önce kul îrâde-i cüz'iyyesini kullanmaktadır. İşin yapılmasını veya yapılmamasını istemektedir. Allahü teâlâ da o işi kulun irâdesine göre yaratmaktadır. Bu sebeple insan, meydana gelen bu işten mes'ûl olmaktadır. *(Muhammed Hâdimî)*

İnsanlar kendilerine ihsân edilmiş olan irâde-i cüz'iyyelerini kullanarak iyilik yaratılmasını ister ve sevâb kazanırlar. Kötülük yaratılmasını isteyen günâh kazanır. Bunun için hep iyilik yapmayı düşünmeli, hep iyilik istemeliyiz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İrâde-i Külliyye:

Allahü teâlânın irâdesi. İrâde-i ilahiyye de denir.

Ehl-i sünnete göre bütün fiiller ve davranışlar irâde-i külliyyeye bağlı olarak meydana gelir. İrâde-i külliyye ezelîdir, başlangıcı yoktur, yaratılmamıştır. Güneş, ay, yıldızlar, bulut, yağmur, rüzgâr ve tabiattaki bütün kuvvetler Allahü teâlânın İrâde-i külliyyesinin emrindedir.

Allahü teâlâ irâde etmeyince hiçbir şey hareket etmez. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Allahü teâlâ insanın ihtiyârî (istekli) hareketlerini yaratmak için insanın irâdesini şart, sebeb kılmıştır. Bu şart olmasa da yaratır. Fakat bu şart ile, bu sebeb ile yaratması âdetidir. Peygamberlerinde (aleyhimüsselâm) ve evliyâsında (rahmetullahi aleyhim) bu âdetini bozarak sebepsiz yarattığı çok görülmüştür. *(Muhammed Hâdimî)*

Allahü teâlânın kul irâde etmeden de yaratması câiz ise de, ihtiyârî (istekli) olan işleri yaratmağa kulların kalblerinin ihtiyâr ve irâde etmesini sebep kılmıştır. İrâde-i cüz'iyyenin sebeb olması da Allahü teâlânın irâde-i külliyyesi iledir. Kul bir işi yapmağı ihtiyar ve irâde edince, yâni tercih edip dileyince Allahü teâlâ da o işi irâde ederse o işi yaratır. *(Muhammed Akkermânî)*

İRFÂN:

Bilme, anlama. Mârifet. Kalble bilip tanıma. Allahü teâlânın ihsânı olan mânevî, vehbî ilim. Buna ma'rifet de denir.

Çalışarak elde edilen ilimler ile anlaşılan, bilinen şeylerden başka bilgiler de vardır, bunlar irfân ile anlaşılır. Âlimlerin sâhib oldukları ilme mukâbil (karşılık) ârif denen Allahü teâlânın sevdiği kullarında da irfân denen bir hâssa (özellik) vardır. İrfân, tasavvufta fenâ mertebesiyle şereflenenlerde bulunur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Akıllı ve irfân sâhibi kimse, meyveli ağaç gibi mütevâzî olur. *(Sa'dî Şîrâzî)*

İRHÂS:

Bir peygamberden, peygamberliği bildirilmeden önce meydana gelen hârikulâde (olağanüstü) haller.

Îsâ aleyhisselâmın beşikte konuşması, kuru ağaçtan tâze hurma isteyince, eline hurma gelmesi, Muhammed aleyhisselâmın, çocuk iken, göğsünün yarılarak, kalbinin yıkanıp temizlenmesi, başının üstünde bulut bulunması, ağaçların, taşların kendisine selâm vermeleri gibi hâlleri hep irhâs idi. *(Ahmed Fârûkî)*

İRS:

Mîrâs. Vefât eden bir kimsenin geriye bıraktığı terekesinden (malından) evlât ve akrabâsından sağ kalanlara düşen hisse, pay. *(Bkz. Mîrâs)*

İrs, karâbete (soy ile veya nikâh ile olan akrabâlığa, hısımlığa) dayanır. Böyle bir yakını, akrabâsı bulunmazsa, vefât edenin vasiyetinden artan malı Beyt-ül-mâle (devlet hazînesine) kalır. *(İbn-i Âbidîn)*

İRŞÂD:

Yol gösterme, rehberlik etme. İnsanları, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına ve Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymaya, her zaman Allahü teâlâyı anmaya, O'nu unutmamaya, kalbde O'ndan başkasının sevgisine yer vermemeye çağırmak, Allahü teâlânın râzı olduğu yolu göstermek.

Din âlimleri, herkesi kitablarda yazılı olan emirleri yapmağa çağırıyor. Allahü teâlânın sevdiği kulları olan evliyâ da, önce dînin emirlerini yapmaya çağırıyor, sonra Allahü teâlânın ismini zikretmeği gösteriyor. Her zaman aralıksız olarak zikr-i ilâhî ile (Allahü teâlâyı anmak hâli üzere) olmağı istiyorlar. Böylece vücûdu zikr kaplayıp, kalbde Allahü teâlâdan başka birşey bulundurulmaz. Her şey öyle unutulur ki, insan kendini ne kadar zorlasa Allahü teâlâdan başka bir şey hatırlayamaz. İşte irşâd etmek bu iki dâveti yapmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî irşâda başladığı günlerde, Bağdâd vâlisi Saîd Paşa ziyârete geldi ve nasîhat istedi. Buyurdular ki: "Kıyâmette herkes kendi nefsinden suâl olunur. Sen ise

kendinden ve emrin altında olanların hepsinden suâl olunursun. Hak teâlâdan kork!.. Allahü teâlânın azâbı çok şiddetlidir." *(Haydarîzâde İbrâhim Fasih)*

Kendisine ilk önce sofî denilen zât Ebû Hâşim-i Sûfî'dir. Kûfe şehrinden olup, Şam'da insanları irşâd etmekle meşgul olurdu (rahimehullahü teâlâ). "Dağları iğne ile oyarak toz etmek, kalblerden kibri çıkarmaktan kolaydır" sözü onundur. "Fâidesiz ilimden Allah'a sığınırım" sözünü çok söylerdi. *(Ebû Nuaym İsfehânî)*

Ders verirken, yâni ilim öğretirken, sabırlı olup, gazâbını, kızgınlığını yenmeli, hemen kızmamalıdır. Öğretirken, şaka ve lüzûmsuz şeyler söylememeli, ciddiyetten ayrılmamalıdır. İlim öğretme sırasında bu tür hareketler kalbin kararmasına ve Allahü teâlâyı unutmasına sebeb olur. Her zaman hilm (yumuşaklık), vakar (ağırbaşlılık), sabır, iyi huy ve güzel hareket etmeyi âdet ve prensip hâline getirmelidir. Bâzı durumlarda sözü makbûl olmasa yâni kabûl görmese bile, önem vermemeli, benim vazîfem bildirmek, irşâd etmektir, hidâyet ve tevfik Allahü teâlâdandır, demelidir. *(Taşköprüzâde)*

İRTİCÂ:

Geriye dönme, geri dönücülük, gericilik.

Müslümanların, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri hakîki doğru müslümanlıktan bahsetmesine ve Muhammed aleyhisselâmın yolunu göstermesine irticâ ve taassub (tutuculuk) gibi isimler takarak bölücülük şeklini vermeğe ve bu mâsûmları lekelemeye kalkışmak, irticâ ve yobazlık değil midir? *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Bir cemiyetin, dînine, diline, târihine, kültür ve medeniyetine sâhib çıkması, yabancılaşmadan muâsırlaşmak istemesi irticâ mıdır? Fuhşa, edepsizliğe, soysuzlaşmaya karşı tepki duymak irticâ değil, bilakis iffet ve ilericiliktir. *(S. Ahmed Arvâsî)*

İRTİDÂD:

Dinden çıkma. Müslüman iken, İslâm dînini terk etme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

İçinizden kim irtidâd eder de kâfir olarak ölürse, yaptığı (iyi) ***işler dünyâda da âhirette de boşa gitmiştir. Onlar o ateşin*** (Cehennem'in) ***arkadaşlarıdır. Onlar orada*** (bir daha çıkmamak üzere) ***ebedî*** (sonsuz) ***kalıcıdırlar.*** *(Bekara sûresi: 217)*

Doğru yol gösterildikten sonra Peygambere (aleyhisselâm) ***uymayan ve îmânda ve amelde mü'minlerden ayrılan kimseyi küfr ve irtidâdda bırakır ve Cehennem'e atarız. O Cehennem çok kötü bir yerdir.*** *(Nisâ sûresi: 104)*

Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) vefâtından hemen sonra bütün Arabistan Yarımadası'nı saran irtidâd hareketleri, Allahü teâlânın izniyle, hazret-i Ebû Bekr'in üstün azmi, sarsılmaz irâdesi ve orduda yaptığı isâbetli düzenlemelerle bir sene gibi kısa bir zaman içinde bastırıldı. Böylece İslâm birliğini bozmaya yönelik büyük bir fitne ateşi söndürülmüş oldu. *(İbn-ül-Esîr)*

Müslüman kâfir olursa, yâni irtidâd ederek İslâmiyet'ten çıkarsa, önceki ibâdetleri ve sevâbları yok olur. Tekrâr îmâna gelirse, yeniden hac etmesi lâzım olur. Namazlarını, oruçlarını zekâtlarını kazâ etmesi lâzım olmaz. Önceden kazâya bırakmış olduklarını kazâ etmesi lâzımdır. Çünkü irtidâd edince, önceki günahlar yok olmaz. İrtidâd edenin nikâhı fesh olur, gider. *(Muhammed Hâdimî)*

ÎSÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Yeni bir din getiren peygamber olup, kendisine dört büyük kitaptan biri olan İncîl verildi *(Bkz. İncîl).* Annesinin adı Meryem'dir. Allahü teâlâ onu babasız yarattı.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Nûh ve İbrâhim aleyhimesselâmdan) ***sonra onların arkalarından Peygamberlerimizi ard arda gönderdik. Hepsinden sonra da Meryem oğlu Îsâ'yı*** (aleyhisselâm) ***onlara tâbi kıldık, peygamber olarak gönderdik. Ona İncîl'i verdik. Ona tâbi olan mü'minlerin kalblerinde birbirlerine şefkat ve merhamet ihsân ettik.*** *(Hadîd sûresi: 27)*

Bir vakit Meryem oğlu Îsâ (aleyhisselâm) ***şöyle demişti: "Ey İsrâiloğulları! Ben size Allahü teâlânın peygamberiyim. Benden evvel Mûsâ'ya*** (aleyhisselâm) ***nâzil olan Tevrât'ı tasdîk edici ve benden sonra gelecek Ahmed*** (Muhammed aleyhisselâm) ***ismindeki peygamberin müjdecisiyim.*** *(Sâf sûresi: 6)*

Vallâhi Meryem'in oğlu Îsâ (aleyhisselâm) ***âdil bir hakem olarak mutlaka*** (yeryüzüne) ***inecek ve mutlaka haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, genç-dişi develer başıboş bırakılacak, onlara rağbet edilmeyecek, bütün düşmanlıklar, küsüşmeler ve hasedlikler muhakkak sûrette kalkacak. Îsâ aleyhisselâm insanları mala dâvet edecek fakat malı hiçbir kimse kabûl etmeyecek.*** *(Hadîs-i şerîf-El-Cem'u Beyn-es-Sahîhayn)*

Îsâ bin Meryem, Muhammed'i dîni üzere tasdîk ettiği hâlde iner. Deccâli öldürür. Sonra kıyâmet kopar. *(Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Hanbel, Bezzâr, Taberânî)*

Îsâ aleyhisselâm, insan ve peygamber idi. Allahü teâlâ onu babasız yarattı. Kudüs'ün Beyt-i Lahm kasabasında doğdu. Annesi, hazret-i Meryem'dir. Roma İmparatorunun Şam vâlisi, babasız doğduğu için onu ve annesini öldürmek istedi. Annesi onu alarak Mısır'a götürdü. Hazret-i Îsâ on iki yaşına gelinceye kadar Mısır'da kaldılar. Sonra tekrar Kudüs'e gelerek Nâsıra şehrine yerleştiler. Otuz yaşına girince, Allahü teâlâ tarafından İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderildi. Kendisine dört büyük kitabdan biri olan İncil verildi (Bkz. İncil). İnsanların Allahü teâlâya inanmalarını ve O'nun emirlerini yapıp yasaklarından sakınmalarını ve isyânda bulunmamalarını istedi. İsrâiloğulları bu dâveti kabûl etmediler. Îsâ aleyhisselâm var gücü ile gayret göstermesine rağmen pek az kişi inandı. İsrâiloğulları ona inanmadıkları gibi, dâvetine karşı çıktılar ve günden güne hırçınlaştılar. Îsâ aleyhisselâmın yumuşaklığını görerek inanmadılar. Hattâ daha da ileri giderek hazret-i Îsâ'yı öldürmeye teşebbüs ettiler. Bunun üzerine hazret-i Îsâ, kendisine îmân edenler arasından seçtiği havârî adı verilen on iki kişiden Allahü teâlâya îmân ve ibâdet edeceklerine ve kendisine yardımcı olacaklarına dâir söz aldı. İnanmayanlara mûcizeler gösterdi.

Yahûdîlerden bir topluluk, Îsâ aleyhisselâm ve annesi hazret-i Meryem'e dil uzattılar. Îsâ aleyhisselâm bunu duyunca onlar hakkında bedduâda bulundu. Allahü teâlâ bu duâyı kabûl edip, hazret-i Îsâ'ya ve annesine dil uzatanları maymun ve domuza çevirdi. Bu durumu gören yahûdîler, hâdiseyi aralarında görüştüler. Hepsi hazret-i Îsâyı öldürmek üzere anlaştılar. Hazret-i Îsâ'yı aramaya başladılar. Îsâ aleyhisselâmın havârîlerinden Yehûda (Judas) birkaç kuruş karşılığı Îsâ aleyhisselâmın yerini haber verdi. Îsâ aleyhisselâmı yakalamak için yahûdîlerle berâber eve girince, Allahü teâlâ, Yehûda'yı Îsâ aleyhisselâma benzetti. Yahûdîler de onu Îsâ aleyhisselâm diye yakaladılar ve haça (çarmıha) gererek öldürdüler. Allahü teâlâ, Îsâ aleyhisselâmı göğe kaldırdı. Îsâ aleyhisselâm bu sırada otuz üç yaşındaydı. Îsâ aleyhisselâm göğe kaldırıldıktan kırk sene sonra, Romalılar Kudüs'e hücum etti. Yahûdîlerin çoğunu öldürüp, bir kısmını esir ettiler. Şehri yağmaladılar.Kitaplarını yaktılar. Îsâ aleyhisselâma yaptıklarının cezâsı olarak yahûdîler hakîr ve zelîl oldular.

Hıristiyanlar Îsâ aleyhisselâmın haça gerilip orada öldüğüne, fakat sonra dirilip göğe çıktığına inanırlar. Müslümanlar ise, Îsâ aleyhisselâmın haça gerilmediğine, doğrudan göğe kaldırıldığına inanırlar. Bu husus Kur'ân-ı kerîmde Nisâ sûresi 158. âyetinde meâlen şöyle bildirildi: ***"Onu asmadılar, onu öldürmediler. Bilakis Allahü teâlâ onu katına yükseltti..."*** *(Nişancızâde, Taberî, İbn-i Neccâr, Harputlu İshâk Efendi)*

Îsâ aleyhisselâm kıyâmet yaklaşınca, Şam'da Ümeyye Câmii minâresine inecek. Muhammed aleyhisselâmın şerîatine göre amel edecek. Evlenecek ve çocukları olacak. Hazret-i Mehdî ile buluşacak, kırk sene yaşadıktan sonra Medîne'de vefât edecek. Hücre-i Seâdete yâni Peygamber efendimizin kabrinin bulunduğu odaya gömülecektir. *(Yûsuf Nebhânî ve İbniHacer)*

Îsâ aleyhisselâm, bu ümmetin imâmına uyup arkasında namaz kılacaktır. *(Muhammed Ma'sûm)*

İSÂBET-İ AYN:

Nazar, göz değmesi. *(Bkz. Nazar)*

ÎSÂR:

Başkasının ihtiyâcını kendi ihtiyâcından önce düşünmek. Muhtac olduğu hâlde, elindeki malı muhtâc din kardeşine verip, yokluğa katlanmak.

İnsana lâzım olan şeylerde îsâr yapılır. Kurbet ve ibâdetlerde îsâr yapılmaz. Meselâ tahâretlenecek kadar suyu, setr-i avret edecek kadar örtüsü olan, bunları kendi kullanır. Muhtâc olana vermez. *(İbn-i Nüceym Mısrî)*

Resûlullah'ın Eshâbının hâli cömerdlikten öte, îsâr idi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kerem ve ihsân sâhiblerinin âdeti, îsâr etmektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îsârın en güzel örneği, Peygamber efendimizin mübârek sohbetinde yetişen Eshâb-ı kirâmda görülmüştür. Eshâb-ı kirâmdan Huzeyfe hazretleri şöyle anlatmıştır: "Yermük savaşında yaralılar arasında amcamın oğlunu arıyordum. Yanımda biraz su vardı. Onu buldum, su ister misin deyince, isterim dedi. Tam suyu vereceğim sırada biraz ilerden bir yaralı "Su!" diye inledi. Amcamın oğlu îsâr edip suyu ona götürmem için işâret etti. Gittim baktım ki, Hişâm bin Âs. Suyu tam ona vereceğim zaman biraz ilerden bir başka yaralı; "Su!" diye feryâd etti. Hişâm bin Âs da îsâr edip suyu ona götürmem için işâret etti. Bu sefer suyu ona vermek için yanına gittim. Yanına varıncaya kadar vefât etti. Hişâm'ın yanına geri döndüm. O da vefât etmiş! Amcamın oğlunun yanına koştum, onu da vefât etmiş buldum. Su elimde kaldı. Allahü teâlâ hepsine rahmet etsin. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İSBÂT:

1. Sağlamlaştırma, dayanıklı hâle getirme. Delil ve şâhit göstererek bir sözün ve fikrin doğruluğunu ortaya koyma.

Bütün varlıklar Allahü teâlânın varlığına alâmet olduğu, O'nun varlığını isbat ettiği için mahlûkların (yaratılmışların) hepsine âlem denilmiştir. *(Teftâzânî)*

Müslümanlar, maddelerin ve sıfatlarının hâdis (sonradan yaratılmış) olduğunu çeşitli yollarla isbât etmektedirler. Bunlardan birisi şöyledir: Maddeler ve bütün zerreler hep değişmektedir. Değişmekte olan şey kadîm (başlangıçsız) olamaz, hâdis (sonradan yaratılmış) olması lâzımdır. Çünkü her maddenin kendinden öncekinden meydana gelmesi, sonsuz öncelere kadar gidemez. Bu değişmelerin bir başlangıcı olması, yâni ilk maddelerin yoktan var edilmiş olmaları lâzımdır... *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Allahü teâlânın var ve bir olduğu, hattâ Muhammed aleyhisselâmın, O'nun resûlü olduğu ve O'nun getirdiği her emrin ve haberin doğru olduğu güneş gibi meydandadır. Düşünmeye ve isbât etmeye hiç lüzum yoktur. Fakat, bunu görmek, anlamak için, kalbin bozuk olmaması, mânevî hastalığı bulunmaması lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Tasavvuf yolunda ilerlerken Lâ ilâhe dedikten sonra illallah demek.

Tasavvuf ehli Nefy ve isbât zikri denilen "Lâ ilâhe illallah" kelimesini söylemekle yükselir. Lâ ilâhe "Nefy zikri" makâmında bulundukça yolcu mertebesindedir. "La ilâhe"yi

tamamlayıp Allahü teâlâdan başka hiçbir şey görmeyince, yolu tamamlamış ve fena makâmına yetişmiş olur. Nefyden sonra isbât makâmına gelir ve Bekâ hâsıl olur. *(Ahmed Fârûkî)*

Allahü teâlâya teveccüh, nefy ve isbât ve murâkabe, Resûlullah efendimizin zamânında da vardı. *(M. Ma'sûm Fârûkî)*

ÎSEVÎ:

Îsâ aleyhisselâmın getirdiği hak dîne inanan kimse.

Hıristiyanlık çıkmadan ve putperestlik karışmadan önce, îsevîler müşrik değildi (Allah'a eş, ortak koşmazlardı). Bolüs adındaki bir yahûdî, îsevî görünüp, havârîler (Îsâ aleyhisselâma inananlar) arasına karıştı. Îsâ aleyhisselâmdan sonra ilk işi, hakîkî İncîl'i yok etmek oldu. *(Harputlu İshâk Efendi, Mevlânâ Hâlid-iBağdâdî)*

ÎSEVÎLİK:

Îsâ aleyhisselâmın bildirdiği hak din, nasrânîlik.

Mûsâ aleyhisselâmın dîni, Îsâ aleyhisselâm zamânına kadar devâm etti. Fakat, Îsâ aleyhisselâm gelince, bunun dîni, Mûsâ aleyhisselâmın dînini nesh etti, yâni Tevrât'ın hükmünü kaldırdı. Bundan sonra, Mûsâ aleyhisselâmın dînine uymak câiz olmayıp, tâ Muhammed aleyhisselâmın dîni gelinceye kadar, Îsâ aleyhisselâmın dînine uymak lâzım oldu. Fakat, İsrâiloğullarının çoğu, Îsâ aleyhisselâma îmân etmeyip, Tevrât'a uymakta ısrar ettiler. İşte yahûdîlik ile Îsevîlik böylece ayrıldı. *(İshakEfendi-Ahmed Cevdet Paşa)*

Yahûdîlerin ileri gelenlerinden ve Îsevîlerin en büyük düşmanlarından olan Paul, Îsevîliği kabûl ettiğini, Îsâ aleyhisselâmın kendisini, yahûdî olmayan milletleri Îsevîliğe dâvet için şâkirt (talebe) tâyin ettiği yalanını uydurdu. İsmini Pavlos (Bolüs) olarak değiştirdi. Çok iyi bir Îsevî görünerek, Îsâ aleyhisselâmın dînini bozdu. Tevhîdi (tek Allah inancını), teslîse (üç tanrı inancına= Baba-oğul-kutsal rûh); Îsevîliği hıristiyanlığa çevirdi. İncîl'i değiştirdi. Îsâ, Allah'ın oğludur dedi... *(Harputlu İshâk Efendi)*

İSFÂR:

Sabah namazını ortalık aydınlanıncaya kadar geciktirmek.

Sabah namazını isfâr ediniz. Bunun ecri, sevâbı çoktur. *(Hadîs-i şerîf-Nasb-ur-Râye)*

Sabah namazını her mevsimde isfâr etmek, müstehabdır. Bu geciktirmeler, hep cemâat ile kılanlar içindir. Evinde yalnız kılan, her namazı vakti girer girmez kılmalıdır. *(Mergînânî-Halebî)*

İSFİRÂR-I ŞEMS VAKTİ:

Güneşin sararması vakti. Tozsuz, dumansız, berrak bir havada güneş ışığının geldiği yerlerin veya kendisinin bakacak kadar sararmaya başlamasından (güneşin alt kenarının görünen ufuktan bir mızrak boyu yükseklikte olduğu vakitten) güneş batıncaya kadar geçen zaman. İslâm astronomi âlimleri, bir mızrak boyunu, güneş merkezinin hakîki ufka 5 derece yaklaşması olarak tesbit etmişlerdir.

İkindi namazının vakti, öğle vakti bitince başlayarak, güneşin üst kenarının ufk-i mer'i (görünen ufuk) den kaybolduğu görülünceye kadardır. İsfirâr-ı şems vaktinden sonra her namazı kılmak ve ikindiyi bu vakte geciktirmek haramdır. Fakat o günün ikindi namazı gecikmiş ise yine bu vakitte de kılınır. Kazâya bırakılmaz. Önceden hazırlanmış cenâzenin namazı, secde-i tilâvet de bu vakitte câiz değildir. Hazırlanması bu vakitlerde biten cenâzenin namazını, bu vakitlerde kılmak câiz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İSHÂK ALEYHİSSELÂM:

Şam ve Filistin ahâlisine (halkına) gönderilen peygamberlerden. İbrâhim aleyhisselâmın

ikinci oğlu olup, annesi hazret-i Sâre'dir. İbrâhim aleyhisselâmın dînini insanlara tebliğ etti. İsmi, Kur'ân-ı kerîmde on yedi yerde bildirilmiştir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biz İbrâhim'e oğlu İshâk'ı ve İshâk'ın oğlu Yâkûb'u hibe ettik ve herbirine hidâyet ve nübüvvet (peygamberlik) ***verdik.*** *(En'âm sûresi: 84)*

Kullarımız İbrâhim, İshâk ve Yâkûb'u da zikreyle (hatırla, an)***. Onlar tâat ve ibâdette kuvvet, kudret ve dinde basîret*** (anlayış) ***sâhibleridir.*** *(Sâd sûresi: 45)*

İbrâhim aleyhisselâm hazret-i Hâcer ve oğlu İsmâil'i aleyhisselâm Mekke'ye bıraktıktan sonra, rüyâsına sadâkat, bağlılık gösterip, İsmâil aleyhisselâmı kurban etmekle ilgili imtihânda başarılı olunca, Allahü teâlâ ona ihtiyar yaşta bulunan hazret-i Sâre'den İshâk adlı bir oğul ihsân etti. Şam diyârında (Filistin ve Sûriye) doğan İshâk aleyhisselâm büyüyünce babası ve annesiyle Mekke'ye gitti. Kâbe-i muazzamayı ziyâret edip ağabeyi İsmâil aleyhisselâmla görüştükten sonra, üçü birlikte Filistin'e döndüler. İshâk aleyhisselâm anne ve babasına hizmet etti. Her sene hac zamânında Mekke'ye giderek hac ibâdetini yerine getirdi. Şam ve Filistin ahâlisine peygamber olarak gönderildi. İbrâhim aleyhisselâmın dîninin hükümlerini insanlara anlattı. Altmış yaşındaykenAllahü teâlâ ona Iys ve Yâkûb adında ikiz olan iki oğul ihsân etti. Iys, amcası İsmâil aleyhisselâmın kızı ile evlendi. Babasının duâsı bereketiyle, soyu bereketli olup, kısa zamanda çoğaldı. Yâkûb aleyhisselâma da peygamberlik verildi. İshâk aleyhisselâm yüz yirmi sene veya daha fazla yaşadı. Vefât edince Filistin'de Halîlürrahmân civârında baba ve annesinin de kabrinin bulunduğu mağaraya defnedildi. *(İbn-ül-Esîr-Sa'lebî, Nişancızâde)*

İSKÂT VE DEVR:

Müslüman bir kimsenin ölünce, namaz, oruç ve diğer bâzı borçlarından kurtulması için yapılan muâmele. *(Bkz. Devr)*

Tutulmamış oruçların ve ölüm hastalığına yakalanmış bir kimsenin kazâ edemediği namazları için iskât ve devr yapmanın lâzım olduğunda bütün âlimlerin söz birliği vardır. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Ümmetim dalâlet üzerinde birleşmez"*** ve ***"Mü'minlerin güzel gördüğü şey, Allah indinde de güzeldir"*** buyurdu. *(Tahtâvî, İbn-i Âbidîn, Ebû Bekr Ali, Muhammed Hâdimî, Halebî, Alâüddîn Haskefî, İmâm-ı Birgivî)*

Bugün, hemen her yerde, iskât ve devr işleri, dînimizin bildirdiği şekilde yapılmamaktadır. İslâmiyet'te iskât yoktur diyenler, böyle söylemeyip de, bugün yapılmakta olan iskât ve devrler dînimize uygun değildir deselerdi, çok iyi olurdu. *(M. Sıddık Gümüş)*

İSLÂM:

Boyun bükerek teslim olmak. Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâm vâsıtasıyla bildirdiği emirler ve yasakları. *(Bkz. İslâmiyet)*

İslâm Ahlâkı:

İslâm dîninin bildirdiği ahlâk. *(Bkz. Ahlâk)*

Müslümanlar birbirine hürmet eder, yardımlaşırlar. Din ve dünyâ işlerinde birbirlerinin sıkıntılarını giderirler. Kul ve hayvan haklarını gözetirler. Kânunlara karşı gelmezler. İslâm ahlâkı üzere yaşayarak herkesin sevgi ve saygısını toplarlar. *(Ali bin Emrullah)*

İslâm Âlimi:

Dînî ilimleri bütün incelikleri ile zamânın fen bilgilerini de lüzûmu kadar bilen âlim. *(Bkz. Âlim)*

Emr-i ma'rûfu (iyiliği emr) ve nehy-i münkeri (kötülükten menetmeyi) el ile yapmak hükûmet adamlarına, dil ile yapmak İslâm âlimlerine, kalb ile yapmak da her müslümana

farzdır. *(Taşköprüzâde)*

İslâm-ı Hakîkî:

Nefsin itminâna (Allahü teâlânın emirlerine itâate) kavuşmasından sonraki müslümanlık.

Bir müslüman Allahü teâlânın ihsânı ile şerîatin (İslâmiyet'in) hakîkatine kavuşur, İslâm-ı hakîkî ile şereflenirse, peygamberlere tam uyar ve o büyüklere vâris olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cümle âlem bir yere gelse ve Rabbini inkâr etse, İslâm-ı hakîkî sâhibi olan inkâr etmez ve kalbine aslâ şek ve şüphe gelmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İslâm-ı Mecâzî:

Nefsin, itminâna gelmeden yâni Allahü teâlânın rızâsına uygun hareket etmeye başlamadan önce, kişide bulunan ve Cennet'e girmek için yeterli olan İslâmiyet.

Vilâyet-i hâssa (evliyâlığın en yüksek makâmı) ile şereflenmedikçe, İslâm-ı mecâzîden kurtulup, İslâm-ı hakîkiye kavuşulmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İSLÂMİYYET (İslâmiyet):

Allahü teâlânın Cebrâil ismindeki melek vâsıtası ile, sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâma gönderdiği, insanların dünyâda ve âhirette râhat ve mes'ûd olmalarını sağlayan usûl ve kâideler, emirler ve yasaklar.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ Peygamberini hidâyet ve hak din İslâmiyet ile gönderdi. İslâm dînini diğer dinler üzerine üstün kıldı. (Muhammed aleyhisselâmın hak) ***peygamber olduğuna şâhid olarak Allahü teâlâ yeter.*** *(Feth sûresi: 28)*

Bir zaman gelir ki, İslâmiyet'e yapışmak, elinde ateş tutmak gibi güç olur. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Beyhekî)*

Dünyâ lezzetlerine kavuşmak için, İslâmiyet'in dışına çıkan kimse, âhiret lezzetlerine kavuşamaz. *(Hadîs-i şerîf-İzâlet-ül-Hafâ)*

İzzet (şeref, îtibâr, üstünlük) İslâm'dadır. İslâmiyet'in ahkâmına (hükümlerine) uyan azîz olur. Bu ahkâmı beğenmeyip, izzeti, huzûru, saâdeti, başka şeylerde arayan zelîl olur. *(Hazret-i Ömer)*

Bütün üstünlükler, faydalı şeyler, İslâmiyet'in içindedir. Eski dinlerin görünür görünmez bütün iyiliklerini, İslâmiyet kendisinde toplamıştır. Bütün seâdetler, muvaffakiyetler ondadır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Îmân muma benzer, dînimizin emir ve yasakları mum etrâfındaki fener gibidir. Mum ile birlikte fener de İslâmiyet'tir ve din-i İslâm'dır. Îmânsız mum çabuk söner, îmânsız İslâm olmaz. İslâm olmayınca, îmân da yoktur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İSM (İsim):

Varlıklara ad olan kelime.

Sizler kıyâmet günü kendinizin ve babalarınızın adları ile çağırılırsınız. Öyle ise çocuklarınıza güzel isimler veriniz. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Ana-babanızı isimleri ile çağırmayınız. Onları yalanlamayınız. Onlarla yumuşak konuşunuz. Onlara boş söz söylemeyiniz. *(İmâm-ı Mücâhid)*

Doğduğu zaman çocuğa güzel bir isim koymak, aklı erdiği zaman Kur'ân-ı kerîmi öğretmek ve evlenecek yaşa gelince evlendirmek çocuğun babası üzerindeki üç hakkıdır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Çocuk dünyâya gelince, yedinci günü isim koymak ve başını kazıyıp, saçının ağırlığı kadar, erkek için altın veya gümüş, kız için gümüş sadaka vermek ve erkek için iki, kız için bir akîka hayvanı kesmek, Hanefî mezhebinde müstehabdır. Akîka, her zaman kesilebilir. *(Muhammed Rabhâmî)*

İsm-i A'zam:

En büyük isim. Allahü teâlânın bütün sıfatlarını kendinde toplayan ism-i şerîfi. Hadîs-i şerîfte İsm-i A'zamın Bekara ve Âl-i İmrân sûrelerinde olduğu bildirilmiştir. Bâzı âlimler, İsm-i A'zamın "Allahu lâ ilâhe illâ huvel hayy-ul-kayyûm" bâzıları "Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn", bâzıları "Yâ ze'l-Celâli ve'l-ikrâm", bâzıları, sâdece "Allah" ism-i şerîfi olduğunu bildirmişlerdir.

Mûsâ aleyhisselâm zamânında Bel'âm-ı Baûrâ, ism-i a'zamı biliyordu. Her duâsı kabûl olurdu. İlmi ve ibâdeti o derecede idi ki, sözlerini yazıp istifâde etmek için, iki bin kişi hokka, kalem ile yanında bulunurdu. Bu Bel'am, Allahü teâlânın az bir haramına meyl ettiği için îmânsız gitti. *(Senâullah Dehlevî)*

İsm-i Celâl:

Allah ism-i şerîfi. *(Bkz. Allah Celle Celâlühü)*

İSMÂİL ALEYHİSSELÂM:

Yemen'den gelip Mekke ve civârına yerleşen Cürhüm kabîlesine gönderilen peygamber. Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen peygamberlerden. Peygamber efendimizin dedelerindendir. Cürhüm kabîlesine peygamber olarak gönderildi. İbrâhim aleyhisselâmın oğludur. Annesi Hacer Hâtun'dur.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Yâ Muhammed!) ***Biz Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz gibi, sana da vahy ettik ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkûb'a ve oğullarına, Îsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a da vahy ettik ve Dâvûd'a Zebûr'u verdik.*** *(Nisâ sûresi: 163)*

Allahü teâlâ Âdemoğullarından hazret-i İsmâil'i seçti. İsmâil'in evlâdından (oğullarından) ***Kinâne'yi, Kinâneoğullarından Kureyş'i seçti ve ayırdı. Kureyş'ten Hâşimoğullarını, Hâşimoğullarından da beni seçti ve ayırdı.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdızâde)*

İsmâil aleyhisselâm, Peygamber efendimizin dedelerindendir. Şam diyârında doğdu. Babası İbrâhim aleyhisselâm, Allahü tealânın emriyle, annesi Hâcer Hâtun'la berâber onu Mekke'ye götürdü. Yanlarına bir miktâr yiyecek ve su ile birlikte, şimdiki Kâbe'nin bulunduğu yere bırakarak Şam'a döndü. Annesi su ararken, şimdiki zemzem kuyusunun yerinde yatan çocuk tepindi. Ayaklarını vurduğu veya Cebrâil aleyhisselâmın vurduğu yerden Zemzem suyu çıktı.

Hâcer Hâtun bu vâdide yaşarken, Yemen tarafından Cürhüm kabîlesi gelip Mekke'nin bulunduğu yere yerleştiler. İbrâhim aleyhisselâm gördüğü bir rüyâ üzerine oğlu İsmâil aleyhisselâmı kurban etmek istedi. Allahü teâlâ rüyâsına sadâkat (bağlılık) göstermesi üzerine ona bir koç ihsân buyurdu. İsmâil aleyhisselâm böylece kurban edilmekten kurtuldu. İsmâil aleyhisselâm gençlik çağına gelince, Cürhümlülerden iki defâ evlendi. Daha sonra tekrar Mekke'ye gelen İbrâhim aleyhisselâmla birlikte Kâbe-i muazzamayı inşâ edip, hac ibâdetini yaptılar. Cürhüm kabîlesine peygamber olarak gönderildi. İnsanlara babası İbâhim aleyhisselâma bildirilen dînin hükümlerini bildirdi ve dâveti elli yıl sürdü. Buna rağmen pek az kimse îmân etti. İsmâil aleyhisselâm vefâtına yakın kardeşi İshâk aleyhisselâmı yanına dâvet edip, kızını onun oğlu Iys'a nikâhladı ve bâzı vasiyetlerde bulundu. 133 veya 137 yaşlarında iken Mekke'de vefât etti. Rivâyetlerin çoğuna göre Mescid-i Haram'da Kâbe-i

muazzamanın kuzey duvarı önünde bulunan Hatîm denilen yere defnedildi.

İsmâil aleyhisselâmın on iki oğlundan çoğalan torunları, zamanla Arabistan Yarımadası'nın her tarafına yayıldılar. Peygamber efendimizin yirminci dedesi Adnan ile İsmâil aleyhisselâm arasında otuz baba vardır. *(Molla Miskin-Nişancızâde)*

İSMÂİLİYYE:

Sapık fırkalardan biri. Bâtıniyye de denir. Peygamber efendimizin torunlarından büyük âlim İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın vefâtından sonra, büyük oğlu İsmâil müslümanların imâmıdır ve ondan sonra çocuklarıdır dedikleri için İsmâiliyye denilmiştir.

İsmâiliyye fırkası mensubları, Cennet, ibâdetlerden kurtulmak ve lezzetli şeyleri yapmaktır; Cehennem ise, ibâdetlerin yüklerine katlanmak ve haramlardan sakınmaktır derler. *(Seyyid Şerîf)*

Selçuklu veziri Nizâmülmülk ile şâir Ömer Hayyâm'ın talebelik arkadaşı olan Hasan Sabbâh, Selçuklulara isyân ederek İran'da İsmâiliyye Devletini kurdu. Alamut kalesini alıp merkez yaptı. Kurduğu Fedâyîn adlı terör örgütüyle pekçok müslüman devlet adamını ve âlimi şehîd ettirdi. Ehl-i sünnet (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olan) âlimlerinin kitablarını okumayı ve onlarla görüşmeyi şiddetle yasakladı. *(Şehristânî)*

Bugün Hindistan'da Bohra veya Bohara adıyla tanınan İsmâiliyye mensûbları, Dâvûdî ve Süleymânî olmak üzere iki kısımdırlar. Zamânımızda İslâm âlimi olarak tanıtılan, fakat yetmiş iki bozuk fırkanın en zararlısı olan İsmâiliyye yolunda olanlar, görülmektedir. Bunlar Peygamber efendimizin aleyhisselâm annelerinin ve babalarının kâfir olduğunu ve Peygamber efendimizin peygamberlik bildirilmeden önce putlara kurban kestiğini söyleyerek temiz gençleri aldatmaya çalışmaktadırlar. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

İSMET:

1. Peygamberlerin sıfatlarından biri. Peygamberlerin, peygamber oldukları bildirilmeden önce ve sonra; küçük olsun, büyük olsun bilerek veya bilmeyerek günah işlemekten korunmuş olmaları.

Peygamberler aleyhimüsselâm hakkında bizlere bilmesi vâcib olan sıfatlar beştir. Sıdk, Emânet, Tebliğ, İsmet ve Fetânet. *(Kutbüddîn İznikî)*

2. Günahlardan sakınma, kötü ve çirkin şeylerden uzak durma.

İSNÂ AŞERİYYE:

Şiîliğin kollarından biri. Hazret-i Ali'nin halîfe olması açıkça emr olunmuştu, Eshâb (Peygamber efendimizin arkadaşları) bu emri yerine getirmediği için kâfir oldu diyen, Peygamber efendimizin vefâtından sonra hazret-i Ali ve sırasıyla onun iki oğlu ile torunlarını meşrû (geçerli) imâm kabûl eden ve on iki imâma inanmayı îmânın şartlarından sayan bozuk fırka. On iki imâmı kabûl ettikleri için Onikiciler mânâsına gelen İsnâ aşeriyye adı verilmiştir.

İsnâ aşeriyye fırkası, imâmlığın sâdece on iki imâma âit olduğuna, son imâmın İmâm-ı Mehdî olduğuna ve bunun hâlen sağ olduğuna, kıyâmetten önce ortaya çıkarak zulümle dolmuş olan dünyâyı adâletle düzelteceğine inanırlar. Bunu bir inanç esâsı olarak kabûl ederler. *(Şâh Abdülazîz Dehlevî)*

İmâmiyye adı da verilen İsnâ aşeriyye fırkasına göre; mutlak olarak temiz toprağa secde etmek vâciptir. Halıya, kilime, yünden ve pamuktan örülmüş yaygılara secde etmek câiz değildir. Kerbela toprağından yapılmış türbet veya mühür denilen bir parça üzerine secde etmek daha fazîletlidir. Abdestte çıplak ayak üzerine mesh etmek vacibdir. Bu sebeble ayaklar yıkanmaz ve mest üzerine kesinlikle mesh edilmez. *(Şâh Abdülazîz Dehlevî)*

İSNÂD:

Dayandırma, sened gösterme.

1. Söylediği sözü bir başkasına dayandırmak, bir şeyi, birisi için yaptı demek.

Benden işittiğiniz şeyleri rivâyet ediniz. Ancak hakkı söyleyiniz. Kim benim söylemediğimi bana isnâd ederse, onun için Cehennem'de bir ev binâ edilir ve o kimse, o evin içine tıkılır. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Bir kimseye küfür isnâd edildiğinde eğer o kimse kâfir değilse, küfür isnâd edenin kendisi kâfir olur. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Hadîs ilminde hadîs-i şerîf metninin sırasıyla kimler tarafından nakledile geldiğini bildirme.

İSRÂ SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on yedinci sûresi.

İsrâ sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz on bir âyet-i kerîmedir. Peygamber efendimizin mîrâc (göklere çıkarılma) mûcizesinin Mekke'den Kudüs'e kadar olan kısmı bu sürenin birinci âyetinde anlatıldığı için sûreye İsrâ adı verilmiştir. İsrâ'yı inkâr küfürdür. Mîrâcı yâni Kudüs'ten sonrasını inkâr ise bid'attir. İsrâ sûresindeki belli başlı konular mîrâc mûcizesi, Benî İsrâil'in (İsrâiloğullarının) nankörlükleri ve başlarına gelenler, Allahü teâlânın kudreti, kıyâmet ve âhiret hayâtına dâir hükümlerdir. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

İsrâ sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki:

Menfaatleri ve lezzetleri çabuk geçen, tükenen dünyâyı isteyenlerden dilediğimize, istediğimizi veririz. Âhiret menfaatleri için çalışan mü'minlerin mükafâtları boldur. *(Âyet: 18)*

Herkes kendine uygun iş yapar. *(Âyet: 84)*

Peygamber efendimiz, Zümer ve İsrâ sûrelerini okumadıkça uyumazdı. *(Hazret-i Âişe)*

İSRÂF:

Malı, İslâmiyet'in ve mürüvvetin uygun görmediği yâni lüzumsuz, fâidesiz yerlere dağıtmak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ekini hasat ettiğiniz zaman fakirlerin hakkını verin ve isrâf etmeyin. Allahü teâlâ isrâf edenleri elbette sevmez. *(En'âm sûresi: 141)*

İstediğini ye, istediğini giyin! İnsanı yanlış yola götüren, isrâf ve tekebbürdür (büyüklenmedir)**.** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

İsrâf, malı telef etmek, faydasız hâle getirmek, dîne ve dünyânın mübâh olan işlerine faydalı olmayacak şekilde sarf etmektir. Malı denize, kuyuya, ateşe ve elden çıkmasına sebeb olan yerlere atmak onu helâk etmektir ve isrâftır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Başkasının malını telef etmek zulüm olur. Ödemek lâzım olur. Kendi malını helâk etmek, isrâf olur. Günâh işlemek için ve günâh işlenilmesi için verilen mal ve paralar da isrâf olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

İSRÂFİL ALEYHİSSELÂM:

Dört büyük melekten biri. Kıyâmet kopacağı vakit sûr denilen boruya üfürmekle vazîfeli olan melek.

İsrâfil aleyhisselâm Sûr'a iki defâ üfürecektir. Birincisinde Allahü teâlâdan başka her diri ölecektir. İkincisinde hepsi tekrar dirilecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

İsrâfil aleyhisselâm Sûr'a üfürünce Sûr'dan büyük bir ses çıkacak ve yedi kat göklere ve yerin her tarafına ulaşacaktır. İşitenlerin hepsi yerde olsun göklerde olsun ölecektir. Vasiyetlerini bile edemezler. Çarşıda olanlar evlerine dönemezler. *(İmâm-ı Birgivî)*

İSRÂİL:

İshâk aleyhisselâmın oğullarından Yâkûb aleyhisselâmın diğer adı. *(Bkz. Benî İsrâil)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Tevrât indirilmeden önce, İsrâil'in kendisine haram kıldığı şeylerden başka yiyeceğin her türlüsü İsrâiloğulları için helâl idi. De ki, eğer doğru sözlü iseniz, o zaman Tevrât'ı getirip onu okuyun. *(Âl-i İmrân sûresi: 93)*

İbrâhim aleyhisselâmın vefâtından sonra, oğlu İshâk aleyhisselâm, ondan sonra oğlu Yâkûb aleyhisselâm peygamber oldular. Yâkûb aleyhisselâmın bir ismi de İsrâil olduğundan. On iki oğlundan gelenlere İsrâiloğulları denilmiştir. *(Taberî)*

İsrâîloğulları:

Bir ismi de İsrâil olan Yâkûb aleyhisselâmın on iki oğlunun soyundan gelenler. *(Bkz. Benî İsrâil)*

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Ey İsrâiloğulları! Size ihsân ettiğim bunca nîmetlerimi hatırlayın! (Peygambere îman husûsundaki tavsiyemi yerine getirin.) ***Ben de size karşı olan ahdimi*** (size söz verdiklerimi) ***yapayım.*** *(Bekara sûresi: 40)*

Mûsâ aleyhisselâm, kendinden önce gönderilen Âdem, Nûh, İdrîs, İbrâhim, İshâk ve Yâkûb (aleyhimüsselâm) gibi peygamberlerin, kendi zamanlarında, kendi kavimlerine öğrettikleri, Allahü teâlânın varlığı ve birliği akîdesini ve îmân edilecek diğer şeyleri İsrâîloğullarına öğretti. Farz olan ibâdetleri ve muâmelâta âit hükümleri de her yere yayarak İsrâîloğullarını şirkten sakındırmaya çalıştı.

İSRÂİLİYYÂT:

İsrâiloğullarına âit haberler.

İsrâiliyyât denilen haberler üç kısımdır.

1) Hurâfe ve uydurma özelliğinde olan ve nakl edilmesi yasaklanan haberler.

2) Ehl-i kitâbın (yahûdî ve hıristiyanların) anlattıklarından, müslümanlar tarafından tasdîk veya tekzîb (yalanlama) edilmemesi bildirilenler.

3) İslâmî akîdelere (îmân esaslara) ve dînî hükümlere ters düşmeyen ve nakl edilmesine izin verilen haberler. *(Zehebî, Süyûtî, İbn-i Allân)*

İSTAVROZ:

Hıristiyanlığın alâmeti, işâreti sayılan şekil ve bu şekilde yapılmış put, haç. *(Bkz. Haç)*

İSTİÂZE: Sığınmak, Kur'ân-ı kerîmi başından veya herhangi bir yerinden okumaya başlarken, şeytanın vesvesesinden (insanın kalbine attığı şüphe ve tereddütten) Allahü teâlâya sığınırım mânâsına olan ve daha çok "E'ûzü billâhimineşşeytânirracîm" şeklinde okunan söz. Buna E'ûzü de denir. İstiâze, kısaca Esteîzü billâh diye de söylenebilir. *(Bkz. Eûzü)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kur'ân-ı kerîm okumak istediğinde, koğulmuş şeytanın vesvesesinden Allahü teâlâya istiâze et (yâni E'ûzü billâhimineşşeytânirracîm de)***!*** *(Nahl sûresi: 37)*

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) kırâetten önce E'ûzü billâhimineşşeytânirracîm diye istiâze eylerdi. *(Nafî bin Cübeyr)*

İstiâzenin, E'ûzü billâhimineşşeytânirracîm şeklinde okunması, Kitab (Kur'ân-ı kerîm) ve Sünnete uygunluğu sebebiyle tercih edilmiş, onda müslümanların sözbirliği meydana gelmiştir. *(Fahreddîn Râzî, Ebû Şâme)*

Diğer istiâze şekilleri arasında E'ûzü billâhissemîil alîmimineşşeytânirracîm'in bir husûsiyeti vardır. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: ***"Kim sabahleyin üç defâ E'ûzü billâhissemîil alîmimineşşeytânirracîm dedikten sonra Haşr sûresinin sonundaki üç âyeti okursa, Allahü teâlâ onun için akşama kadar istiğfâr edecek yetmiş bin melek tevkîl eder*** (vazîfelendirir). ***O kimse, o gün ölürse, şehîd olarak ölür. Akşama çıktığı zaman okursa, yine böyledir.*** *(Feth-ur-Rabbânî, Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

İSTİBDÂL:

Değiştirmek. Hâkimin harâb olmuş vakıf binâsını satıp, semeni (bedeli) ile başkasını alarak mütevellîye (vakfın idârecisine) teslim etmesi.

Vakıf binâlarının tâmirleri, içinde parasız oturmaya hakkı olanların malları ile yapılır.Yapmazlarsa, hâkim istibdâl eder. *(İbn-i Âbidîn)*

İSTİBRÂ:

Temizlenme.

1. Erkeklerin küçük abdesti yaptıktan sonra yürüyerek, öksürerek veya sol tarafa yatarak, idrar yolunda damlalar bırakmaması. Kadınlar istibrâ yapmaz.

Erkeklerin istibrâ yapması yâni idrâr yollarında idrâr bırakmaması vâcibdir. *(Molla Hüsrev)*

İstibrâda güçlük çekenler, arpa kadar pamuk fitili idrâr deliğine koymalıdır. Sızan idrarı pamuk emer. Hem abdest bozulmaz, hem don kirlenmez. Yalnız pamuğun ucu dışarda kalmamalıdır. Ucu dışarıda kalır ve idrâr ile ıslanırsa, abdest bozulur. *(İbn-i Âbidîn)*

Prostat (idrar yolu bezi şişmesi), istibrâ yapmayanlarda daha fazla görülür. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

2. Nikâhla alınacak dul bir câriyenin hâmile olup olmadığını bilmek ve şüpheye yer vermemek için bir temizlik müddeti geçip tekrar hayız görünceye kadar yaklaşmaktan çekinmek.

İSTİ'DÂD:

Bir şeyin alınmasına, elde edilmesine ve kazanılmasına olan yatkınlık, doğuştan gelen kâbiliyet, kavrayış, anlayış.

İsti'dâd Allahü teâlânın ihsânıdır. Hazret-i Ebû Bekr isti'dâdı sebebi ile Peygamberimize sallallahü aleyhi ve sellem bir şey sormadan inanıverdi. Ebû Cehl'de isti'dâd kuvveti bulunmadığından, o kadar alâmet ve mûcizeler (peygamberlere mahsus âdet dışı hâdiseler) gördüğü hâlde, Peygamberliğe inanmak seâdeti (mutluluğu) ile şereflenemedi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kur'ân-ı kerîmi anlamak için yetmiş iki yardımcı ilmi ve sekiz temel ilmi öğrenmek lâzımdır. Ancak bundan sonra Kur'ân-ı kerîmi anlamağa isti'dâd hâsıl olup cenâb-ı Hak ihsân ederse anlaşılabilir. Herkes anlamalıdır demek dinde müdâhene yâni gevşeklik olur. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için isti'dâdı çok olan on sene, orta olan elli sene çalışmak lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İSTİDLÂL:

Delîl getirme. Akıl ile, düşünerek, inceleyerek eseri (yapılan işi) görerek yapanı; yaratılmışları görerek yaratanı anlamak.

Fen bilgilerini iyi öğrenen, aklı başında bir kimse, yalnız düşünmekle, Allahü teâlânın var olduğunu anlar. Îmâna kavuşur. Eseri görerek müessirin, yâni eseri yapanın varlığını anlamamak ahmaklık olur. Her insanın böyle düşünerek îmâna gelmesini dînimiz emretmektedir. Selef-i sâlihîn (ilk iki asrın müslümanları), bu emri sözbirliği ile bildirmişlerdir. Hicretin 400 senesinden sonra çıkan bâzı sapık fırkadakiler, nazar (inceleme) ve istidlâl etmeye lüzum yoktur dediler ise de bunların sözlerinin kıymeti yoktur. *(Hâdimî)*

İstidlâl ile kazanılan bilgiler kesbîdir yâni çalışmak, sebeblere yapışmak, düşünmek, aklı kullanmak sûretiyle elde edilir. Meselâ; duman görülen yerde ateşin bulunduğunun veya ateşin bulunduğu yerde dumanın da bulunacağının bilinmesi istidlâl yoluyla bilmektir. *(Teftâzânî)*

İSTİDRÂC:

Kâfir ve fâsıklarda görülen hârikulâde, olağanüstü haller.

Allahü teâlâ, her şeyi bir sebeb altında yaratmaktadır. Allahü teâlâ sevdiği insanlara, iyilik ve ikrâm olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için bunlara âdetini bozarak sebebsiz şeyler yaratıyor. Bunlar kâfirlerden, fâsıklardan ve günâhı çok olanlardan zuhûr ederse, istidrâc olur. (*Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir kimse peygamberlere tâbi olmadan doğru yolda yürümek isterse, muhakkak eğri yola sapar. Eğer eline birşeyler geçerse, istidrâcdır. Sonu zarar ve ziyândır. (*İmâm-ı Rabbânî)*

İSTİFSÂR:

Açıklanmasını istemek, sormak.

Melekler, Allahü teâlâdan Âdem aleyhisselâmın niçin yeryüzünde halîfe olduğunu istifsâr ederek anlamak istediler; ***"Yâ Rabbî! Yeryüzünde fesâd çıkaracak ve kan dökecek olan kulları mı yaratacaksın? Biz seni tesbîh ediyoruz, hamd ediyoruz. Seni her türlü aybdan, kusurdan takdîs ediyoruz, her türlü noksanlıktan uzak tutuyoruz"*** dediler. *(Bekara sûresi: 30) (Kurtubî)*

İSTİGÂSE:

Şefâat dileme, yardım isteme; Allahü teâlâdan bir isteğin, dileğin yerine gelmesi için, Peygamberleri ve evliyâyı, sevdiği kullarını vesîle ederek (araya koyarak) isteme, yalvarma, duâ etme. *(Bkz. Tevessül ve Teşeffü')*

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

O vakit Rabbinizden istigâsede bulunuyordunuz da; O size; "Gerçekten ben arka arkaya bin melâike ile imdâd ediyorum" diye duânızı kabûl buyurmuştu. *(Enfâl sûresi: 9)*

Kıyâmet günü insanlar, önce Âdem ile, sonra Mûsâ ile ve sonra Muhammed (aleyhimüsselâm) ***ile istigâse ederler.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

İstigâse olunan, yardım istenilen yalnız Allahü teâlâdır. Ancak peygamberler, velîler, sâlih kullar ve benzerleri vâsıtadır, vesîledir (sebebdir). İstenilen şeyi yaratan, îcâd ederek yardım eden ise yalnız Allahü teâlâdır. *(Yûsuf Nebhânî)*

İSTİĞRÂK:

Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin içinde bulunduğu mânevî hallere dalması sebebiyle kendisini ve çevresinde olanları unutması.

İSTİĞFÂR:

Mağfiret (bağışlanmak) istemek. Allahü teâlâdan kusurlarının ve günâhlarının

affedilmesini bağışlanmasını dilemek. Tövbe etmek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruluyor ki:

Biri günah işler veya kendine zulm eder, sonra pişman olup, Allahü teâlâya istiğfârda bulunursa, Allahü teâlâyı çok merhametli, afv ve mağfiret edici bulur. *(Nisâ sûresi: 109)*

Günâh işlemiş kimse, abdest alır, iki rek'at namaz kılar, sonra istiğfâr ederse günâhı affolur. (*Hadîs-i şerîf-Kurret-ül-Ayneyn)*

İstiğfâr, belâ ve sıkıntıların giderilmesi için faydalıdır ve denenmiştir. *(Muhammed Ma'sûm)*

İstiğfâr, insanı her murâda (arzuya), âfiyete kavuşturur. *(Hâdimî)*

Üç kimse şeytanın ve askerinin şerrinden korunmuştur. Onlar da, gece gündüz çok zikr edenler, Allahü teâlâyı ananlar, seherlerde (sabah namazı vakti girmeden önce) kalkıp istiğfâr edenler ve Allahü teâlânın korkusundan ağlayanlardır. *(Dârendeli Hilmi Efendi)*

Sıkıntısı olan kimse çok istiğfâr okusun. *(Hazret-i Ömer)*

İSTİHÂRE:

Hayır istemek.

1. Bir işin hakkında hayırlı olup olmadığını anlamak için abdest alıp iki rek'at namaz kıldıktan sonra bu husustaki duâyı okuyarak o işle ilgili rüyâ görmek üzere hiç konuşmadan uykuya yatmak.

İstişâre eden (danışan) ***pişmân olmaz, istihâre eden zarar etmez.*** *(Hadîs-i şerîf-el-Ikd-ül-Ferîd)*

Dört şeyi yapan dört şeyden mahrum kalmaz. Şükreden, nîmetin artmasından; tövbe eden, kabûlden; istihâre eden, hayırdan; istişâre eden, doğruyu bulmaktan, hakîkate ulaşmaktan mahrûm olmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Her mü'minin istihâre yapması sünnettir. İstihâre yedi gece yapılır. Rüyâda beyaz veya yeşil görmek hayra, siyâh veya kırmızı görmek şerre alâmettir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Her gün evden çıkmadan iki rek'at namaz kılıp Allahü teâlâdan o günün ve işinin din ve dünyâsı için hayırlı olmasını istemek.

İSTİHÂZA:

Kadınlarda âdet ve lohusalık dışında gelen ve oruç ile namaza mânî olmayan kan.

Hanefî mezhebinde, üç günden (72 saattan) beş dakika bile az olan ve yeni başlayan için on günden çok sürünce, onuncu günden sonra ve yeni olmayanlarda âdetten çok olup, on günü de aşınca, âdetten sonraki günlerde gelmiş olan ve hâmile ve âyise (ihtiyâr) kadından, dokuz yaşından küçük kızlardan gelen kan hayz olmaz. Buna istihâza veya fâsid kan denir. İstihâza günlerinde bulunan bir kadın, idrârını tutamayan ve sık sık burnu kanayan kimse gibi, özür sâhibi olur. Orucunu tutar, namazlarını kılar. *(İbn-i Âbidîn)*

İstihâza kanı hastalık alâmetidir. Uzun zaman akması tehlikeli olur. Tabîbe mürâcaat etmelidir. Kardeş kanı (sang-dragon) denilen kırmızı sakız toz edilip, sabah-akşam birer gram su ile yutulursa, kanı keser. Günde beş gram alınabilir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

İSTİHFÂF:

Küçük ve aşağı görme, ehemmiyet vermeme, küçümseme.

Küfre düşmenin illeti (sebebi) ikidir: Birincisi dînin inanılması zarûrî (mecbûrî) olarak bildirdiği şeylerden birini inkâretmek, ikincisi ise, dînî emirlerden birini istihfâftır. *(İbn-i*

Âbidîn)

Bir kimse diğerine gel İslâm âlimine gidelim veya fıkh, ilmihâl kitabını okuyup öğrenelim dese, o kimse de, ben ilmi ne yapayım dese kâfir olur. Zîrâ bu söz, ilmi istihfâftır. *(Sinânüddîn Âmesi ve Dâmâd)*

İSTİHSAN:

Güzel bulma, güzel görme.

1. Kıyas denilen delîlin iki kısmından birisi olan hafî (gizli, kapalı) kıyas, yâni asl (hakkında açıkça hüküm bulunan şey) ile, fer' (hakkında açıkça hüküm bulunmayan şey) arasında müşterek (ortak) olan ve aslın hükmünün fer'e verilmesine sebeb olan illetin (vasfın, özelliğin), müctehid âlim tarafından kolayca anlaşılamadığı kıyas.

İslâm dîninde din bilgilerinin elde edildiği ana kaynak dörttür: Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), sünnet (Peygamber efendimizin mübârek sözleri, işleri ve görüb de bir şey demedikleri hususlar), icmâ' (müctehid âlimlerin bir işteki sözbirliği) ve kıyastır. Kıyas, müctehid âlimin, fer'in (hakkında açıkça nass yâni âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf bulunmayan bir işin) hükmünü buna benzeyen ve hakkında nass bulunan bir işin (aslın) hükmüne benzeterek anlamasıdır. Aslın hükmünün fer'e verilmesine sebeb olan illet, müctehid âlim tarafından kolayca anlaşılabiliyorsa, böyle kıyâsa, kıyas-ı celî (açık kıyas) denir. Kolayca anlaşılamıyorsa, kıyâs-ı hafîdir (gizli, kapalı kıyâstır). *(Serahsî)*

2. Müctehid âlimin daha kuvvetli ve dîne daha uygun gördüğü bir husustan dolayı, bir mes'elede benzerlerinin hükmünden husûsî, özel bir hükme dönmesi, küllî (umûmî, genel) kâideye aykırı düşen hükmü alması; başka bir ifâde ile, müctehid âlimin, celî kıyasa aykırı olan delîlin hükmünü alması. Fıkıh ilminde istihsan sözü geçince bu mânâ kastedilir.

İstihsânın dayandığı deliller vardır. Bunlar; âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, icmâ, kıyâs-ı hafî ve zarûrettir. Meselâ, kıyâs-ı celîye ve küllî kâideye göre mevcut olmayan, yok olan bir şey üzerine akd, (anlaşma, sözleşme) yapmak bâtıldır, hükümsüzdür. Bu sebeble istisnâ' yâni bir san'at sâhibine sipâriş vererek, târif ederek bir şey meselâ bir ayakkabı yaptırmak üzere akd (anlaşma, sözleşme) yapılamaz. Çünkü, ayakkabı akd esnâsında henüz mevcut değildir, yoktur. Fakat bu türlü akde göre muâmele, iş yaptırmak her devirde yapılageldiğinden ve bu hususta icmâ' (müctehid âlimlerin sözbirliği) meydana geldiğinden, kıyâs-ı celî terkedilmiş, böyle bir muâmelenin câiz olduğuna, olabileceğine hükmolunmuştur. *(Serahsî)*

Zevcin (kocanın) zevcesi(hanımı) için de kendi mülkünden onun izni (haberi) olmadan fıtrasını vermesi istihsânen câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

İSTİHZÂ:

Söz, yazı, işâret veya çeşitli davranışlarla bir kişinin ayıp ve eksikliklerini ortaya çıkarmak, onunla eğlenmek, alay etmek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Münâfıklar (hakka inanmadıkları hâlde inanmış görünenler) ***mü'minler ile karşılaştıklarında, biz de sizin gibi mü'minleriz derler. Kendilerini saptıran, insan şeytanları olan reisleri*** (veya dostları) ***ile yalnız kaldıklarında; "Biz sizin dîniniz üzereyiz. Biz ancak mü'minlerle istihzâ ediyoruz" derler. Allahü teâlâ onların bu istihzâlarının cezâsını verir.*** *(Bekara sûresi: 14-15)*

(Dünyâda) ***insanlarla istihzâ eden birine, âhirette Cennet'ten bir kapı açılır ve; "Buyur gel" denir. O kişi sıkıntılı ve telaşlı olarak gelir. Fakat kapı kapanır. Sonra başka bir kapı açılır. O kişi yine sıkıntılı ve üzgün bir hâlde bu kapıya gelir, o da kapanır. Bu hâl o kadar devâm eder ki, artık o kişiye "gel" diye seslendikleri hâlde gidemez duruma gelir.*** *(Hadîs-i*

şerîf-İbn-i Ebiddünyâ)

İstihzâ, insanın vekârını (ağır başlılığını) kaybettirir. Yüzünden hayâyı (utanmayı) kaldırır, karşı tarafta kin ve nefret uyandırır. Dostluğun tadını kaçırır. İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Hâtıraları öldürür. Kusurları çoğaltır. Günahları açığa çıkartır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İSTİKÂMET:

Allahü teâlânın beğendiği, doğru, hak yolda bulunma.

Kim ki hac eder, kötü söz konuşmaz ve istikâmetten ayrılmazsa, annesinden yeni doğmuş gibi, bütün günâhlarından sıyrılır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

Allahü teâlâ kendisine Hûd sûresinde; ***"Emr olunduğun gibi istikâmet üzere ol!"*** buyurunca, Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, istikâmetin zorluğuna işâretle; ***"Beni Hûd sûresi ihtiyarlattı"*** buyurdu. Yâsîn sûresinde; ***"Ey Resûlüm! Sen elbette istikâmet üzeresin"*** buyurulunca, Resûlullah efendimiz rahatlamışlardır. *(Seyyid Tâhâ)*

Kıyâmet günü Sırat köprüsünden geçebilmek için istikâmet üzere bulunmak gerekir. *(Muhammed Hâdimî)*

İstikâmet, kerâmetin üstündedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Lâ ilâhe illallah kelimesini söylemekle kalb düzelir ve o kimsenin hâllerinde ve işlerinde istikâmet hâsıl olur. Zâhirin (bedenin) ve bâtının (kalb ile rûhun) istikâmeti ele geçince de, sonsuz seâdete kavuşulmuş olur. Zâhirin istikâmette olması demek, dindeki emir ve yasaklara uymaktır. Bâtının, kalb ve rûhun istikâmeti ise, hakîkî îmâna kavuşmaktır. Yüksek hocamız, hakîki îmânı, kalbi Allahü teâlâdan alıkoyan bütün fayda ve zararlardan temizlemektir, diye açıkladılar. *(Ya'kûb-i Çerhî)*

İSTİKBÂL-İ KIBLE:

Kıbleye yönelme; namazda Mekke-i mükerremedeki Kâbe-i muazzamaya doğru durma.

Namaz kılarken istikbâl-i kıble farzdır. Yâni namaz, Kâbe-i muazzama tarafına dönerek kılınır. Namaz, Allah için kılınır. Secde yalnız Allah için yapılır. Kâbe'ye karşı yapılır. Kâbe için yapılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

İSTÎLÂM:

Selâmlamak. Hac ve umre ibâdetinde Kâbe'yi tavafa (etrâfında dönmeye) başlarken veya tavaf sırasında Hacer-ül-esved (Cennet'ten indirilen taşın) önüne gelindiğinde, elleri namaza durur gibi kaldırıp tekbir, tehlîl getirerek (Allahü ekber, lâilâhe illallahü vallahü ekber diyerek) onu selâmlamak ve el sürüp öpmek. İzdihâm (kalabalık, sıkışıklık) dolayısıyle el sürülemiyorsa, uzaktan elleri kaldırıp, işâret yapmak, sonra avucunun içlerini öpmek.

İstîlâm, haccın sünnetlerindendir. (*İbn-i Âbidîn)*

İSTİMDÂD:

Yardım isteme, yardıma çağırma.

Peygamberlerin ve evliyânın, Allahü teâlânın sevgili kullarının ve sâlih (iyi) mü'minlerin rûhlarından, her kim nerede ve ne zamanda ve her ne hâlde istimdâd ederse, Allahü teâlânın izniyle orada bulunur, yardım ederler. Hızır aleyhisselâmın, sıkıntıda olanların imdâdına (yardımına) yetişmesi böyledir. Resûlullah efendimizin, ümmetinin (kendine inananların) her birine, hele ölüm zamânında imdâda (yardıma) yetişmesi de böyledir. *(Ahmed Fârûkî)*

İSTİMNÂ:

El ile menîyi dökme, masturbasyon.

El ile istimnâ, zevk için olursa haramdır. Ta'zîr olunur. Sükûnet bulmak için câiz, zinâ

tehlikesi olursa vâcib olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Günâhların hepsi, Allahü teâlânın emrini yapmamak olduğundan büyüktür. Fakat bâzısı, bâzısına göre küçük görünür. Meselâ, yabancı kadına şehvetle bakmak, zinâ yapmaktan daha küçüktür. El ile istimnâ her ikisinden daha küçüktür. Bir küçük günâhı yapmamak, bütün cihânın nâfile (farz ve vâcib olmayan) ibâdetlerini yapmaktan daha sevâbdır. Çünkü nâfile ibâdet farz değildir. Günahlardan kaçınmak ise herkese farzdır. *(Muhammed Rebhâmî)*

İSTİMRÂR:

Kadından âdet hâlinde gelen kanın devâm etmesi.

Bir kadından; on beş gün içinde hiç temiz gün olmadan, kan istimrâr ederse, âdetine göre hesâb olunur. Yâni, âdetinden sonra başlayarak bir evvelki ay içindeki temizlik günü kadar temizlik ve sonra âdeti kadar hayz kabûl edilir. Âdeti beş gün kan, yirmi beş gün temizlik olan kadında kan istimrâr ederse, ilk görülen beş gün kan hayz, peşinden gelen yirmi beş gün temiz kabûl edilir. Kızda ilk görülen kan istimrâr ederse, ilk on gün hayz, sonra yirmi gün temiz kabûl edilir. *(İbn-i Âbidîn)*

İSTİNBÂT:

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş hükümleri, bilgileri, açıkça bildirilenlere benzeterek, meydana çıkarmak.

Eshâb-ı kirâmdan radıyallahü anhüm ecmaîn sonra gelen müctehidlerin en büyüğü İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'dir (r.aleyh). Bu büyük imâm, her hareketinde, her işinde Peygamberimize sallallahü aleyhi ve sellem tam mânâsı ile tâbi idi. İctihâd ve istinbâtta öyle yüksek bir dereceye yükselmişti ki, buraya ondan başka kimse varamadı. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bâzısını görürsün, insanlarıKur'ân-ı kerîmden ve Sahîh-i Buhârî'den dînî hükümleri istinbât etmeye çağırır. Bu büyük cehâlete, bilgisizliğe ve açık dalâlete dikkat et! Sakın ey kardeşim çok sakın, bu tür ahmaklarla bir araya gelip görüşmekten kaçın! Mezhebine sarıl; Dört mezheb imâmından birine uy! *(Yûsuf Nebhânî)*

Allahü teâlânın kitâbını(Kur'ân-ı kerîmi) açıklayan Resûlullah efendimizden başkası olmadığı gibi, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden dînî hükümleri istinbât edenler de ancak ümmetin büyük imâmlarıdır. *(Yûsuf Nebhânî)*

İSTİNCÂ:

Önden ve arkadan necâset çıkınca bu yerleri yıkamak, temizlemek.

Başkasının yanında avret yerini açmadan su ile istincâ yapamayan kimse, pislik fazla olsa bile su ile istincâdan vazgeçer. Avret yerini açmaz. Namazı öyle kılar. Açarsa fâsık (günâhkâr) olur. Haram işlemiş olur. Tenhâ bir yer bulunca, su ile istincâ yapar ve namazı iâde eder. *(İbn-i Âbidîn)*

İstincâ ederken, önünü, arkasını kıbleye dönmek tenzîhen mekrûhdur. (*Alâüddîn Haskefî)*

Kemik, gübre, tuğla, saksı ve cam parçaları, muhterem yâni para eden şeyler ve câmiden atılan şeyler, zemzem suyu, yaprak ve kâğıd ile istincâ tahrîmen (harama yakın) mekrûhtur. *(Hasan bin Mansur)*

İSTİNKÂ:

İstincâdan sonra, hiçbir pislik kalmadığına kalbde kuvvetli bir kanâat hâsıl olması.

Erkeklerin, idrârını yaptıktan sonra istinkâ etmedikçe abdeste başlaması câiz olmaz. *(Muhammed Zihni Efendi)*

İSTİNŞÂK:

Abdest ve boy abdesti (gusül) alırken burna su çekme.

On şey sünnettir: Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvâk kullanmak, mazmaza (abdestte ağıza su almak)***, istinşâk, tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, kasıkları temizlemek, su ile istincâ.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Guslün (boy abdestinin) sünnetlerinden birisi de; mazmaza (ağıza su vermek) ve istinşâkta mübâlağa etmek. Hanefî mezhebinde ağızda ve burunda iğne ucu kadar kuru yer kalsa, gusül abdesti sahîh olmaz. *(Halebî)*

İSTİRCÂ':

Belâ ve musîbet zamânında veya kötü bir haber duyunca ***"İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ûn*** (Muhakkak ki Allahü teâlânın kullarıyız, vefât ettikten sonra diriltilme ve neşr ile yine O'na döneceğiz) (Bekara sûresi: 156) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyarak Allahü teâlâya sığınmak. *(Bkz. İnnâ Lillâh ve İnnâ İleyhi Râci'ûn)*

Mükâfâtın büyük olması, belâ ve acının büyüklüğüne göredir. Allahü teâlâ sevdiği kimselere belâ ve musîbet verir. Eğer istircâ' ederler, rızâ gösterirlerse, Allahü teâlâ da onlardan râzı olur. Şâyet uğradıkları belâdan dolayı isyân ederlerse, Allahü teâlâ onlara gazâb eder. *(Enes bin Mâlik)*

İSTİSGÂR:

Küçük ve aşağı görmek.

Hıkddan (kin tutmaktan) doğan kötülükler on birdir: Hased (kıskanmak), şemâtet (başkasının başına gelen belâ ve musîbete sevinmek), hicr (dargınlık), istisgâr, gıybet (başkasının arkasından, duyunca üzüleceği şeyleri konuşmak), sırrı ifşâ etmek, yaymak, başkası ile alay etmek, onlara eziyet ve sıkıntı vermek, başkasının hakkını ödememek ve affa mâni olmak. *(Hâdimî)*

İSTİSKÂ:

Kıtlık, kuraklık vaktinde, sahrâya çıkıp, yağmur yağdırması için Allahü teâlâya yalvarmak, duâ etmek. Yağmur duâsı. *(Bkz. İstiskâ Namazı)*

İstiskâ için hamd ile, günâhlara pişmân olup tövbe ederek duâ yapılır. Resûlullah efendimiz, Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizi gören ve mübârek sohbetinde bulunan arkadaşları) ve asırlardan beri İslâm âlimleri, yağmur duâsı yaptılar. *(Ahmed Tahtâvî)*

İstiskâ duâsı için; ara vermeden üç gün çıkmak, çıkmadan sadaka vermek, üç gün oruç tutmak, çok tövbe etmek, kul haklarını ödemek, hayvanları da çıkarıp, yavrularından ayrı bulundurmak, ihtiyârları ve çocukları da çıkarmak sünnettir. *(Mehmed Zihni Efendi)*

İstiskâ Namazı:

Kıtlık, kuraklık vaktinde, yağmur yağması için sahrâda kılınan namaz.

İstiskâ namazı için çıkılan yerde imâm, evvelâ yalnızca veya cemâat ile iki rek'at namaz kılar ve asâya dayanıp bir hutbe okur. Sonra kıbleye dönüp, avuçları semâya karşı açık olarak omuzları hizâsına kaldırıp ayakta duâ eder. Hazır olanlar, arkasında oturarak dinleyip "âmîn" der. *(Ahmed Tahtâvî)*

İSTİSNÂ':

Ismarlama. Bir san'at sâhibinden belirli bir işin, belirli özelliklerde yapılmasını istemek. Meselâ bir terzi ile kumaşı ve benzeri malzemeleri ondan olmak üzere bir kat elbise dikmesi için sözleşme yapmak.

İstisnâ'da parayı peşin vermek câiz olduğu gibi, belli olmayan zamanlarda taksitlerle ödemek de şart edilebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

İki taraftan biri ölürse, istisnâ' bâtıl olur, bozulur. *(İbn-i Âbidîn)*

İstisnâ'da malzeme san'at sâhibine âittir. Malzemeyi müşteri verirse işçilik olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İSTİŞÂRE:

Danışma, mühim bir iş için güvenilir birisiyle fikir alış-verişinde bulunma.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Uhud harbinde sen, Allahü teâlâdan gelen bir merhâmetle onlara yumuşak davrandın. Eğer katı yürekli olsaydın elbette onlar etrâfından dağılıp giderlerdi. Artık onları affet. Onlara Allah'tan mağfiret dile. İş husûsunda onlarla istişâre et. Bir kere de azmettin mi, artıkAllah'a güven! Çünkü Allah tevekkül edenleri (her işte kendisine güvenenleri) ***sever.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 159)*

Onlar ki, Rableri için dâvete icâbet etmekte, namazı dosdoğru kılmaktadırlar, işleri de aralarında hep istişâre ederler, kendilerine verdiğimiz rızıktan (hak yolunda) ***sarfederler.*** *(Şûrâ sûresi: 38)*

Resûlullah efendimize Eshâbının; "Kur'ân-ı kerîm ve sünnette bulamadığımız bir olay ile karşılaştığımızda ne yapalım?" diye sormaları üzerine; ***"Onu sâlih kimselerden sorun ve onların istişâresine arz edin"*** buyurmuştur. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

İstişâre eden pişman olmaz. İstihâre eden zarar etmez. *(Hadîs-i şerîf-Ikd-ül Ferîd)*

İstişâre eden doğruyu bulur, mahrûm olmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İSTİŞFÂ':

Yardım istemek. *(Bkz. Şefâat)*

İSTİVÂ:

Kur'ân-ı kerîmdeki müteşâbih, yâni görülen, ilk anlaşılan mânâların verilmesi akla ve dîne uygun olmayıp günâh olan ve bu sebeble tevîl etmek yâni uygun olan mânâları vermek îcâb eden kapalı sözlerden biri.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Sonra Rabbiniz arş üzerine istiva etti. *(A'râf sûresi: 54)*

Selef-i sâlihîn, müteşâbih âyet-i kerîmelerin mânâlarını Allahü teâlâya havâle etmişlerdir. Nitekim birisi gelip, Mâlik bin Enes'e radıyallahü anh Allahü teâlânın istivâsı hakkında sorunca, başını eğdi bir müddet sonra onda ter görüldü ve: "İstivâ ma'lûmdur, bilinir. Keyfiyyeti (nasıl olduğu) meçhûldür, bilinmez. Ona îmân etmek gerekir. Ondan sormak bid'attir, dalâlettir, sapıklıktır. Zannediyorum sen bid'at ehlisin" dedi ve emrederek o şahsı oradan sürdürdü. Fakat sonra gelen Ehl-i sünnet âlimleri, zamanlarındaki bid'at fırkalarının böyle âyet-i kerîmeleri yanlış açıklamalarına cevab vermek zarûreti ortaya çıkınca böyle âyet-i kerîmeleri te'vîl etme, açıklama ihtiyâcını duydular. Dînin esaslarına uygun olarak açıkladılar. Meselâ, lugat mânâsı el demek olan yed kelimesini Allahü teâlânın kudreti, yüz mânâsına gelen vech lafzını (sözünü) Allahü teâlânın zâtı diye te'vîl ettikleri (açıkladıkları) gibi, istivâyı da Allahü teâlânın hâkimiyeti gibi uygun bir mânâ ile te'vîl ettiler, açıkladılar. Çünkü Allahü teâlâ, bir mekânda bulunmaktan, orada yerleşmekten münezzehdir, yücedir. *(İbn-i Halîfe Alîvî)*

İSYÂN:

Karşı gelme, baş kaldırma, âsî olma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Fakat Allahü teâlâ size îmânı sevdirmiş ve onu kalblerinize zînet yapmıştır. Küfrü, fıskı ve isyânı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır. *(Hucurât sûresi: 7)*

Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde ederse, şeytan ağlayarak uzaklaşır ve; "Vay hâlime; Âdemoğlu secde etmeye me'mur oldu ve hemen secde etti. Bu sebeple Cennet onundur. Ben de secde ile emrolundum; ama ben isyân ettim. Bu sebeble Cehennem de benimdir" der. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Anaya-babaya iyilik ve hizmet edenlerin ömrü bereketli ve uzun olur. Ana ve babasına isyân edenlerin ömrü bereketsiz ve kısa olur. Ana ve babasına isyân eden mel'ûndur. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ul-Cenne)*

Bir kimse, evliyânın meşhûrlarından İbrâhim Edhem hazretlerinden nasîhat isteyince, buyurdu ki: "Şu altı şeyi kabûl edersen hiçbir işin sana zarar vermez.

1) Günâh yapacağın zaman, Allahü teâlânın verdiği rızkı yeme! Rızkını yiyip de, O'na isyân etmek doğru olur mu?

2) O'na âsî olmak istersen O'nun mülkünden çık! Mülkünde olup da, O'na isyân etmek lâyık olur mu?

3) O'na isyân etmek istersen, gördüğü yerde yapma! Görmediği bir yerde yap!O'nun mülkünde olup, rızkını yiyip, gördüğü yerde günâh yapmak, uygun değildir.

4) Can alıcı melek, rûhunu almağa geldiği zaman, tövbe edinceye kadar izin iste. O meleği kovamazsın. Kudretin var iken, o gelmeden önce tövbe et! O da bu saattir. Zîrâ Melek-ül-mevt (ölüm meleği) ânî gelir.

5) Mezarda Münker ve Nekir ismindeki iki melek geldikleri vakit onları kov, seni imtihan etmesinler! Soran kimse dedi ki; "Buna imkân yoktur." İbrâhim Edhem buyurdu ki: "Öyleyse şimdiden cevap hazırla!"

6) Kıyâmet günü Allahü teâlâ "Günâhkâr olanlar, Cehennem'e gitsin!" diye emredince, ben gitmem de! Soran kimse dedi ki: "Bu sözümü dinlemezler." Bunun üzerine o kimse tövbe etti ve ölünceye kadar tövbesinden vazgeçmedi. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İŞÂ:

Yatsı vakti.

İşâ-i Evvel:

Yatsının ilk vakti. Batıdaki mer'î (görünen) ufuk hattı üzerinde, kırmızılığın kaybolması ile başlayan vakit. Güneşin üst kenarının ufk-ı mer'î altında, on yedi derece yüksekliğe indiği vakit.

Yatsı namazının vakti, İmâmeyn'e (İmâm-ı Ebû Yûsuf ile İmâm-ı Muhammed'e) göre işâ-i evvelden sonra başlar. Diğer üç mezhebde de böyledir. İmâm-ı a'zam'a göre işâ-i sânîden yâni beyazlık kaybolduktan sonra başlar. Fecrin ağarmasına (imsak vaktine) kadar devâm eder. *(İbn-i Nüceym, Ahmed Ziyâ Bey)*

İşâ-i Rabbânî:

Hıristiyanların, dinlerinin temel inançlarından biri gibi kabûl ettikleri akşam yemeğinde güyâ Îsâ aleyhisselâmın etini yiyip, kanını içerek onunla birleşeceklerine ve böylece günâhlarının döküleceğine inanmaları.

Îsâ aleyhisselâmın tebliğ ettiği nasrânîlik ile, göğe kaldırılmasından sonra ortaya çıkarılan ve çeşitli kiliselerin inandığı hıristiyanlık, birbirinden çok farklıdır. Îsevî dîni va'z ve nasîhat idi. Îsevîlik'de vaftîz ve İşâ-i Rabbânî gibi âyinler yok idi. *(Ülfet Azîz Essamed)*

İşâ-i Sânî: Batıdaki mer'î ufuk hattı üzerinde beyazlığın kaybolması ile başlayan vakit;

güneşin üst kenarının ufk-ı mer'î altında on dokuz derece yüksekliğe indiği ve şafağın kaybolduğu tam karanlık vakit.

İŞÂRET-İ NASS:

Nassın (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfin) görünen mânâsından başka, ayrıca maksûd olmayan, kastedilmeyen bir mânâyı da bildirmesi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Onların (boşanmış kadınların) ***ma'rûf vechile*** (örf ve âdete göre) ***yiyeceği, giyeceği, çocuk kendisinin olana*** (babaya) ***âittir.*** (Bekara sûresi: 233) Âyet-i kerîme, boşanmış emzikli kadınların yiyecek ve giyeceklerinin boşayan erkeklere âit olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, âyet-i kerîme, işâret-i nass yoluyla da çocuğun nesebinin (soyunun) babaya âit olduğunu da ifâde etmektedir. *(Serahsî)*

İŞMOİL ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Hârûn aleyhisselâmın neslinden olup, Mûsâ aleyhisselâmın dînini tebliğ etmiştir.

İşmoil aleyhisselâm peygamber olarak gönderilmeden önce, Mısır ve Kudüs arasındaki Bahr-i Rûm (Rum denizi) sâhillerinde yaşayan Amâlikalılar, İsrâiloğullarına musallat olmuşlardı. Amâlikalılar, İsrâiloğullarına saldırdılar, pekçok kimseyi öldürüp, on binlerce kimseyi esir ettiler. Mûsâ aleyhisselâmdan beri içerisinde Tevrat'ın bulunduğu ve İsrâiloğulları için birlik ve berâberliğin sembolü olan Tâbût'u da aldılar. Bilhassa Tâbût'un gitmesine çok üzülen İsrâiloğulları dağılıp, perişan bir hâle düştüler. Kendilerini bu durumdan kurtaracak bir peygamber göndermesi için duâ edince, Allahü teâlâ İşmoil aleyhisselâmı peygamber gönderdi. İşmoil aleyhisselâm İsrâiloğullarına Tevrât'ın emir ve yasaklarını tebliğ etti. İsrâiloğulları önce İşmoil aleyhisselâmı yalanladılar, sonra itâat ettiler. İsrâiloğullarına Allahü teâlâ tarafından Tâlût'un hükümdâr tâyin edildiği bildirildi. İsrâiloğulları Tâlût'un hükümdarlığını kabûl etmediler. Nihâyet çeşitli îtirâzlardan sonra Tâlût'un hükümdârlığını kabûl ettiler. İçerisinde Tevrât'ın bulunduğu Tâbût'u Amâlikalılardan alıp, İsrâiloğullarına getiren Tâlût, onlardan büyük bir ordu kurdu. Amâlikalılara karşı harbe hazırladı. İşmoil aleyhisselâm Amâlikalılara karşı harbe giderken bir nehirden su içip içmemekle imtihân edileceklerini bildirdi. Bahs edilen nehre gelince, Tâlût'un emrini dinlemeyip nehirden su içen İsrâiloğulları imtihanı kaybedip perişan ve sefîl hâlde geri döndü. Aralarında henüz peygamberliği bildirilmemiş olan Dâvûd aleyhisselâmın da bulunduğu Tâlût'a itâat eden az sayıda bir topluluk nehri geçip Amâlika kavmine gâlib geldi. Amâlika kavmi hükümdârı Câlût'u, Dâvûd aleyhisselâm öldürdü. Nihâyet İsrâiloğulları düşmanlarına gâlib gelip kuvvetlendiler.

İşmoil aleyhisselâm İsrâiloğullarına on bir sene peygamberlik yaptı. Peygamberliğinin on birinci senesinden sonra Tâlût'u İsrâiloğullarına hükümdâr tâyin edip elli iki yaşında vefât etti. *(İbn-ül-Esîr, Taberî, Mirhaund)*

İŞRÂK VAKTİ:

Güneşin ufuk hattından beş derece (bir mızrak boyu) yükselmesinden, yâni güneşin çıplak gözle bakılamıyacak kadar parlamasından îtibâren başlayan zaman, bayram namazı vakti. *(Bkz. Duhâ-i Sugrâ)*

Güneşin doğmaya başlamasından işrâk vaktine kadar her türlü namazı kılmak tahrîmen (harama yakın) mekrûhtur. (*Dâmâd)*

Ramazân bayramı ve Kurban bayramının birinci günlerinde, güneş doğduktan ve farz olsun, nâfile olsun namaz kılmak mekruh olan vakit çıktıktan sonra, yâni işrâk vaktinde, iki rek'at bayram namazı kılmak, erkeklere vâcibdir. *(İbn-i Âbidîn)*

İŞRÂK NAMAZI:

İşrâk vaktinde, güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra kılınan namaz.

Sabah namazını kıldıktan sonra dünyâ kelâmı söylemeden kıbleye karşı durup, güneş bir mızrak yükseldikten sonra iki rek'at işrak namazı kılan kimse, şüphesiz cennetliktir. *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

İŞTİBÂK-ÜN-NÜCÛM:

Güneş battıktan sonra, yıldızların çoğunun görünmesi, yâni güneşin arka kenârının, şer'î ufuk altına on derece irtifâ'a (yüksekliğe) inmesi.

Akşam namazını, vaktin evvelinde kılmak sünnettir. İştibâk-ün-nücûm vaktinden sonraya bırakmak haramdır. Hastalık ve seferî (yolcu) olmak gibi bir durum olursa, yıldızlar çok görülünceye kadar geciktirilebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Kapalı havalarda, ezân okunsa bile, güneş battığına kanâat getirmedikçe, iftâr etmemeli, orucu açmamalıdır. İştibâk-ün-nücûmdan evvel iftâr edince, müstehab olan ta'cîl (acele etme) yapılmış olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İTÂ'AT:

Söz dinleme, boyun eğme, emre göre hareket etme. Sözünden çıkmama.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruluyor ki:

Allahü teâlâya ve O'nun peygamberlerine itâat edenler, âhirette Peygamberlere ve sıddıklara ve şehîdlere ve sâlihlere verilen nîmetlere ortak olacaklardır. *(Nisâ sûresi: 69)*

Allahü teâlâya ve O'nun Resûlüne ve siz müslümanlardan olan âmirlere itâ'at ediniz. (Nisâ sûresi 59)

Kim bana itâat ederse Allahü teâlâya itâat etmiş ve her kim bana isyân ederse (karşı gelirse) ***Allahü teâlâya isyân etmiş olur. Bir de kim âmire itâat ederse bana itâat etmiş, kim âmire isyân ederse bana isyân etmiş olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Ey insanlar! Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmak kolaydır. Bunun için O'na itâat ediniz. Cehennem ateşine düşmeyiniz. Çünkü dayanamazsınız. *(Kâ'b-ül-Ahbâr)*

Bir insanın itâatkâr kul olmasının aslı dört şeydir: Birincisi, uzun emelli olmamak. İkincisi, cenâb-ı Hakk'ın va'dinden emin olmak. Üçüncüsü, cenâb-ı Hakk'ın taksîmine, verdiğine râzı olmak. Dördüncüsü haram yememek. Kim bu dört şeyi yerine getirirse, bütün mücâhedeleri yerine getirmiş olur. Nefsini itâat altına almış olur. *(Ahmed Nâmıkî Câmî)*

Allahü teâlâya itâat etmek bir hazîneye benzer. Bu hazînenin anahtarı duâ, anahtarın dişleri de helâl lokmadır. *(Yahyâ bin Main)*

İTÂB:

Azarlama.

Mekrûh (Resûlullah efendimizin beğenmediği ve ibâdetlerin sevâbını gideren şeyleri) işleyen veya müekked sünneti (Resûlullah efendimizin devamlı yaptıkları, pek az terk ettikleri kuvvetli sünneti) özürsüz terk etmeyi âdet edinen kimse, itâb olunur. *(Muhammed Es'ad)*

Müstehâbı (Peygamber efendimizin, ömründe bir-iki kere işlediği hareketleri) terk edene azâb ve itâb olunmaz. *(Kutbüddîn İznikî)*

İ'TİKÂD (Îtikâd):

Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem), Allahü teâlâ tarafından, bildirdikleri şeylerin hepsine inanma veya inanılacak şeyler. *(Bkz. Îmân)*

Allahü teâlânın bildirdiği her din iki kısımdır. Biri, kalb ile inanılması lâzım olan bilgiler, diğeri beden ile veya kalb ile yapılacak ibâdet bilgileridir. Bunlardan îtikâd esasları her dinde aynıdır, dînin aslı ve temelidir. Din ağacının gövdesidir. Amel ise, ağacın dalları yaprakları gibidir. Her müslümanın önce îtikâdını düzeltmesi, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdikleri gibi inanması lâzımdır. Cehennem'in ebedî azâbından kurtulanlar ancak bu îtikâd üzere olanlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Müslümanların birinci vazîfesi, îtikâdı düzeltip, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak inanmaktır. İkinci olarak, fıkıh (İslâmiyet'in emir ve yasaklarla ilgili) bilgilerini öğrenip, her şeyi bu bilgiye göre yapmaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

İ'tikâdda Mezheb:

Îmân edilecek, inanılacak husûslarda tâbi olunan, uyulan yol.

Îtikâdda mezhebler, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat ve Ehl-i bid'at mezhebleri olmak üzere iki kısma ayrılır. Her müslümanın, Ehl-i sünnetin iki îmâmından birine yâni İmâm-ı Mâturîdî ve İmâm-ı Eş'arî mezheblerinden birine uyması lâzımdır. Îmânla ilgili bilgilerde bu iki imâmdan birine uymak insanı bid'at (bozuk) îtikâddan kurtarır. Çünkü Ehl-i sünnet âlimleri aklın ermediği bilgilerde yalnız Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uymuşlar, akıllarını yalnız bu ikisini anlamakta kullanmışlardır. *(Muhammed Hâdimî, İmâm-ı Rabbânî)*

Hanefî mezhebindekiler, îtikâdda Ebû Mansûr Mâturîdî hazretlerine tâbi olmuşlardır. Çünkü Ebû Mansûr Mâturîdî hazretleri, îtikâdî ve amelî hususlarda, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin mezhebindedir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheblerinde bulunanlar, îtikâdda Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretlerine tâbi olmuşlardır. Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretleri, Şâfiî mezhebinde idi. *(Taşköprüzâde)*

Îtikâdda mezhebimiz olan Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebinden başka, yetmiş iki fırkanın inançları yanlıştır, bozuktur, Cehennem'e gideceklerdir. Çünkü îtikâd mezheblerinin yetmiş üçe ayrılacağını, bunlardan yalnız birinin doğru, diğerlerinin bozuk olacağını Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem haber vermiştir. Yanlış oldukları bildirilen yetmiş iki fırkaya bid'at (sapıklık) fırkaları denir. Bunların hiçbiri kâfir değildir. Hepsine müslüman denir. Fakat yetmiş iki mezhebden herhangi birinde bulunduğunu söyleyen bir kimse, Kur'ân-ı kerîmde veya hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiş ve müslümanlar arasında yayılmış bilgilerden birine inanmazsa, kâfir olur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî, İmâm-ı Rabbânî, Ahmed Tahtâvî)*

İ'TİKÂF (Îtikâf):

İbâdet niyetiyle câmide bir müddet bulunmak. Îtikâf, nezr (adak) olursa vâcib, Ramazan ayının son on gününde sünnet, bunların dışında herhangi bir zamanda namaz kılmayı beklemek, göz-kulak günâh işlemesin niyetiyle mescidde bulunmak ise müstehâbdır (sevâbdır). Îtikâfa girene mü'tekif denir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Mescidlerde îtikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın. *(Bekara sûresi: 187)*

Îtikâfta olan kimseye bütün sevâbları yapıyormuş gibi ecir (sevâb) ***verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Allah için bir gün îtikâf yapmak, insanı Cehennem ateşinden uzaklaştırır. *(Hadîs-i şerîf-Hakîm)*

Peygamber efendimiz orucun farz kılınmasından sonra ömürlerinin sonuna kadar her Ramazanın son on gününde îtikâfta bulunmuşlardır. Bu, îtikâfın sünnet ile sâbit olmasının

delîlidir. *(M. Zihni Efendi)*

Kadın, evinin mescidinde yâni namaz kılmak için ayırdığı bir odasında veya köşesinde îtikâf eder. Mescidde îtikâf etmez. *(M. Zihni Efendi)*

İ'TİMÂD-I NEFS:

Nefse güvenmek, bir iş için lâzım olan çalışmaları ve sebeplere yapışmayı bırakarak o işi başarırım diye kendine güvenmek.

İslâm dîni, çalışmayı ve Allahü teâlâya tevekkül etmeyi (güvenmeyi) emr eder. Îtimâd-ı nefs, İslâmiyet'in emirlerine karşı gelmektir. Mantık ilmine de uygun olmayan îtimâd-ı nefs, egoistliğe (bencilliğe) ve kendini beğenmeye yol açar. "Başkasının yumruğunu yemeyen kendi yumruğunu batman taşı sanır" atasözü, îtimâd-ı nefsin yanlış olduğunu göstermektedir. Hakîkî bir müslüman îtimâd-ı nefs yerine, elden geldiği kadar sebeplere yapıştıktan sonra Allahü teâlâya tevekkül eder, güvenir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâm düşmanları, insan îtimâd-ı nefs etmeli diyor. Müslümanlar ise, yalnız Allah'a güvenmelidir diyor. İslâm düşmanları tevekküle (Allahü teâlâya güvenmeye) inanmadıklarından, tevekkülden alınan kuvvet ve cesâretin yerini boş bırakmamak için îtimâd-ı nefs sözüyle bu ihtiyâcı karşılamak zorunda kalmışlardır. *(Mustafa Sabri)*

İTMİ'NÂN:

Huzûr, sükûn ve râhata kavuşma.

Kur'ân-ı kerîmde buyruldu ki:

Biliniz ki, kalbler yalnız Allahü teâlâyı zikretmekle itmi'nân bulur. *(Ra'd sûresi: 30)*

Kalbin itmi'nânının alâmeti, dînin emir ve yasaklarına tam uymaktır. *(Hâcı Dost Muhammed)*

İtmi'nân hâsıl olunca, nefste hiç azgınlık ve taşkınlık bulmuyorum. Şerîate tam uyduğunu görüyorum. Öyle ki, nefs, mâsivâyı (Allahü teâlâdan başkasını) tamâmen unutmuş olan kalb gibi olmakta, Allah'tan başka hiçbir şeyi görmez ve bilmez bir hâle gelmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbin itmi'nânı zikr iledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İTTİBÂ:

Tâbi olma, bağlanma, uyma.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey sevgili Peygamberim!Onlara de ki; eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana ittibâ ediniz! Allahü teâlâ, bana ittibâ edenleri sever. *(Âl-i İmrân sûresi: 31)*

Yâ Rabbî! Bize hakkı hak olarak göster ve ona ittibâ ile bizi rızıklandır. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan kaçınmakla bizi rızıklandır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Peygamber efendimize ittibânın ufak bir zerresi, bütün dünyâ lezzetlerinden ve bütün âhiret nîmetlerinden daha üstündür. Hakîkî üstünlük; O'nun sünnet-i seniyyesine ittibâ etmektir. *(Ahmed Fârûkî)*

Mezheb imâmlarına tâbî olmak, onları taklîd etmek demek; onların kendi emirlerini yapmak demek değildir. Onların Kitâb'dan (Kur'ân-ı kerîmden) ve Sünnet'ten (hadîs-i şerîflerden) bildirdiklerine ittibâ etmektir. *(Abdülvehhâb-ı Şârânî)*

Dört hak (doğru) mezhebden birine ittibâ etmeyen kimse, Ehl-i sünnetten (Resûlullah efendimiz ve dört halîfesinin yolundan) ayrılmış olur. *(Ahmed Tahtâvî)*

İTTİHÂD:

Birleşme.

Allahü teâlâ hiçbir şeyle ittihâd etmez. Hiçbir şey de O'nunla ittihâd etmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her şeyden, her mahlûktan, Allahü teâlâya giden bir yol vardır. Çünkü, her mahlûkun (yaratılmışın) kendisi ve sıfatları (özellikleri) Allahü teâlânın kudretinin eseridir. Bu eserlerin sâhibini bulan uyanık bir kimse, o gizli yolu ve mânevî bağı görür, anlar. Eşyânın Allahü teâlâya delâlet etmesi, O'nu göstermesi için O'nunla ittihâd etmesi lâzım gelmez. Duman ateşi haber verir ise de ateşle bir birleşmesi yoktur (o, ateşten tamâmen ayrı bir şeydir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İTTİKÂ:

Allahü teâlâdan korkma, haramlardan, günâhlardan sakınma. *(Bkz. Takvâ)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Küçük hatâlar müstesnâ günâhların büyüklerinden ve fuhşiyattan kaçınanlara gelince; muhakkak Rabbin mağfireti bol olandır. O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve annelerinizin karnında ceninler iken sizi (bütün hâllerinizi) ***en iyi bilendir. O hâlde kendinizi temize çıkarmayın. O, ittikâ edenleri en iyi bilendir.*** *(Necm sûresi: 32)*

Ey âdemoğulları! Size aranızdan âyetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim ittikâ eder de hâlini ıslâh ederse, onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzûn da olmayacaklardır. *(A'râf sûresi: 35)*

Haramlardan ittikâ eden, hayvanlara zulmetmeyen, ücretsiz bir iş yaptırmayan ve herkesin elindekini onun helâl mülkü bilen kimse takvâ sâhibi (haramlardan kaçınmış) olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İYÂDET-İ MARİZ:

Hasta ziyâreti.

İyâdet-i mariz sünnettir. Hastanın kimsesi yoksa bunu yoklamak vâcib olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İZ'ÂN:

Anlayış, kavrayış.

Aklımız ve iz'ânımız, âhiret hayâtının, dünyâ hayâtı ile mukâyese edilemeyecek kadar önemli olduğunu bize göstermektedir. Seâdet (mutluluk) iki türlüdür: Biri âhiret seâdeti, diğeri dünyâ seâdetidir. Bu iki seâdetten hangisi önemlidir? Âhiret seâdetinin pek mühim olduğunu akıl ve iz'ân sâhibi insanlar kolaylıkla anlıyabilir *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İz'ân-ı Kalb:

Kalbin kabul ve tasdîki.

İz'ân-ı kalb olmadıkça, yalnız bilmekle îmâna kavuşulamaz. *(Ahmed Fârûkî)*

İZÂR:

Kefenin baştan ayağa kadar olan ve genişliği bir metreyi bulan parçası.

Erkeğin kefeninin üç parça olması sünnettir: İzâr, kamîs (entârî gibi uzun gömlek) ve lifâfe (başı ve ayakları geçecek uzunlukta ve baş üstünden ve ayak altından uçları büzülüp bezle bağlanan parça). *(İbrâhim Halebî)*

İZHÂR:

Açıklamak, ortaya çıkarmak. İki harfi birbirinden ayırmak mânâsına tecvîd ilminde bir

terim.

Tenvin veya sâkin nundan sonra hemze, he, ayn, ha, gayn ve hı harflerinden biri gelirse, tenvin veya sâkin nun izhâr olunur. *(Karabaş Efendi)*

İZTİBÂ (İdtıbâ):

Hac ve ömre ibâdetlerinde erkeklerin giydikleri dikişsiz iki parçadan meydana gelen ihramın üst parçasının bir ucunu sağ koltuk altına alıp diğer ucunu sol omuz üzerine atmak.

İztibâ erkeğe sünnettir. *(Mehmed Zihnî Efendi)*

İZZET:

1. Üstünlük, yücelik, azîz olma.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Onlar ki, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost ediniyorlar. Gücü kuvveti onların yanında mı arıyorlar? Şüphe yok ki, bütün izzet ve kudret Allah'ındır. *(Nisâ sûresi: 139)*

İzzet İslâm'dadır. İslâm'ın ahkâmına (emir ve yasaklarına) uyan, azîz olur. Bu ahkâmı beğenmeyip, izzeti, huzûru, saâdeti başka şeylerde arayan zelîl olur. *(Hazret-i Ömer)*

Dünyâyı kazanmakta nefsler için zillet, âhireti kazanmakta ise nefsler için izzet vardır. Acabâ niçin insanlar, bâkî olan âhireti istemekteki izzetin yerine fânî olan dünyâyı isteyerek zilleti seçerler. *(Ebû Ali Rodbârî)*

2. Hürmet, saygı.

Çünkü bildin mü'minin kalbinde bir Allah var,
Niçin izzet etmedin ol beyte kim Allah var.

(Lâ Edrî)

K

KABA KUŞLUK (Dahve-i Kübrâ):

Oruç müddetinin yarısı, öğleden bir saat evvelki zaman. *(Bkz. Dahve-i Kübrâ)*

KABA NECÂSET:

İnsandan çıkınca abdesti veya guslü gerektiren her şey, eti yenmeyen hayvanların, (yarasa hâriç) ve yavrularının yüzülmüş, dabağlanmamış derisi, eti, pisliği ve bevli ile süt çocuğunun pisliği, bevli ve ağız dolusu kusmuğu, insanın ve bütün hayvanların kanı ile şarab, leş, domuz eti ve kümes ve yük hayvanlarının, koyun ve keçinin pisliği. *(Bkz. Necâset)*

Deride, elbisede, namaz kılınan yerde, dirhem miktarı veya daha çok kaba necâset yoksa, namaz sahîh olur ise de dirhem miktarı bulunursa tahrîmen mekruh olur ve bunu yıkamak vâcibdir. Dirhemden çok ise yıkamak farzdır. Az ise sünnettir. Şarabın damlasını da yıkamak farzdır, diyen âlimler de vardır. Necâset (pislik) miktarı bulaştığı zaman değil, namaza dururken olan miktarıdır. Dirhem miktarı kaba necâsette dört gram ve seksen santigram ağırlıktadır. Akıcı necâsetlerde açık el ayasındaki suyun yüzü genişliği kadar yüzeydir. *(İbn-i Âbidîn)*

KÂBE-İ MUAZZAMA:

Yeryüzünde yapılan ilk mâbed. Müslümanların kıblesi. Arabistan'ın Mekke-i mükerreme şehrindeki Mescid-i Harâm'ın ortasında bulunan taştan yapılmış dört köşeli binâ. Beytullah, Beyt-ül-haram, Bekke, Beyt-ül-atîk, Hâtime, Basse, Kadîs, Nâzır, Karye-i Kadîme adları ile de anılmıştır.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ, Kâbe'yi, o Beyt-i Harâm'ı insanlar için din işlerinde bir düzen ve dünyâda cinâyetten emin bir yer kıldı. *(Mâide sûresi: 97)*

Kâbe-i muazzamaya bakmak sevâbdır. İlk görüldüğünde yapılan duâlar kabûl olunur. Peygamber efendimiz aleyhisselâm Kâbe-i muazzamayı gördüğü zaman; ***"Ey Allah'ım! Bu beytin şerefini, saygısını, heybetini arttır. Hac ve umre yapanların da şerefini, din gayretini, azametini*** (büyüklüğünü) ***ve keremini*** (cömertliğini) ***ziyâde et"*** diye duâ ederdi. *(Ezrâkî)*

Kâbe-i muazzamayı, ilk olarak meleklerin yardımıyla Âdem aleyhisselâm inşâ etti. Nûh aleyhisselâm zamânındaki tûfana kadar zaman zaman tâmir edildi. Tûfandan sonra, İbrâhim aleyhisselâmın, zamânına kadar yeri belirsiz olarak kaldı. İbrâhim aleyhisselâm oğlu İsmâil aleyhisselâmla birlikte Allahü teâlânın emriyle Kâbe-i muazzamayı yeniden inşâ etti. İbrâhim aleyhisselâmdan sonra zaman zaman yıkılıp yeniden inşâ edilen Kâbe-i muazzama, Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem otuz beş yaşındayken, Mekkeliler tarafından, 683 (H.64)te Eshâb-ı kirâmdan (Peygamber efendimizin arkadaşlarından) Abdullah bin Zübeyr ve Emevî halîfelerinden Abdülmelik bin Mervân'ın Mekke vâliliğine tâyin ettiği Haccâc bin Yûsuf tarafından tekrar inşâ edildi. *(Ezrâkî)*

Kâbe-i muazzama 17 metre yükseklikte olup, dört köşe ve taştandır. Kuzey duvarı 8,8, güney duvarı 7, doğu duvarı 11,9, batı duvarı 12,8 m. uzunluğundadır. Doğu ve güney duvarları arasındaki köşede Hacer-ül-esved taşı vardır. Kâbe-i muazzamanın doğu duvarında bir kapı vardır. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

KÂBE KAVSEYN:

Peygamber efendimizin Mîrac gecesinde bilmediğimiz bir şekilde Allahü teâlâya yakınlığından kinâye olan bir tâbir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O (Muhammed aleyhisselâm) ***Rabbine Kâbe Kavseyn veya daha yakın oldu.*** *(Necm sûresi: 9)*

Ehl-i sünnet âlimleri buyurdu ki: "Mîrâc, ruh ve cesed birlikte olarak Mekke-i mükerremeden Kudüs'e ve oradan yedi kat göke, sonra Sidre denilen yere ve Sidre'den Kâbe Kavseyn makâmına uyanık olarak, gece bir anda götürülmüş ve getirilmiştir. Bunu yapan, Allahü teâlâdır ve ancak O yapabilir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Peygamber efendimiz Kâbe Kavseyn makâmına varınca ne Cebrâil aleyhisselâm ve ne de başka hiçbir vâsıta olmadan doğrudan doğruya Allahü teâlâ O'na vahyetti, bildireceğini bildirdi. Beş vakit namaz bu sırada Farz kılındı. *(Fahreddîn Râzî)*

Kâbe Kavseyn tahtının Sultânı sen, ben bir hiçim,
Misafirinim dememi saygısızlık sayarım.

(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)

KÂBİD (El-Kâbid):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Ölürken rûhları bedenlerden alan, verdikleri sadakaları zenginlerden kabûl eden.

El-Kâbid ism-i şerîfini söyleyen, elem ve sıkıntılardan kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

KABR (Kabir):

Ölen insanın defnedilmesi, gömülmesi için kazılan yer, mezar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ, rüzgârı, rahmeti olan yağmurdan önce müjdeci gönderir. Rüzgârlar, ağır olan bulutları sürükler. Bulutlardan ölü olan toprağa su yağdırırız. O yağmurlu yerden meyvalar çıkarırız. Ölüleri de kabirlerinden böyle çıkaracağız. *(A'râf sûresi: 56)*

Kabir, Cennet bahçelerinden bir bahçe, yâhut Cehennem çukurlarından bir çukurdur. *(Hadîs-i şerîf- Ahvâl-ül-Kubûr)*

Meyyit kabre konduğu zaman, amelleri onun etrâfını sararlar. Allahü teâlâ, o amelleri konuşturur. Ameller şöyle der: "Ey bu kabirde yapayalnız kalan kul! Dostların, çoluk-çocuğun senden ayrılıp, gittiler. Bugün senin benden başka bir arkadaşın ve yakının yok. *(Yezîd Rakkâşî)*

Kabir hergün beş defâ; "Ben, yalnızlık yeriyim. Bana gelecek kişi Kur'ân-ı kerîm okuyarak kendine arkadaş edinsin. Ben karanlık yeriyim, bana gelecek kişi, namaz kılarak beni aydınlatsın. Ben, altı-üstü toprak olan bir yerim. Bana gelen sâlih amel ile gelip yatağını hazırlasın. Ben, yılanı ve çıyanı içimde barındıran bir yerim. Bana gelen tiryâk ile gelsin. O tiryak da; Besmele-i şerîf ve çok gözyaşı dökmektir. Ben, Münker ve Nekir adındaki suâl meleklerinin suâl soracakları bir yerim. Bana gelen onlara cevap verebilmek için (Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah) sözünü çok söylesin diye seslenir. *(Muhammed bin Selâme el-Mısrî)*

Kabre yılanlar, dışardan gelir sanma. Sizin kötü amelleriniz, sizin için engerek yılanıdır. Dünyâda iken yediğiniz haramlar da kabre yılan olarak gelir. *(Ebû Mansur Abbâdî)*

Kabr Azâbı:

Îmânsız ölenin ve günahkâr müslümanın kabre konulduktan sonra çektiği, nasıl olduğunu bilemediğimiz azâb, cezâ.

Üzerinize idrâr sıçratmayınız! Çok kimseye kabir azâbı bundan olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Tezkire-i Kurtubî)*

Gizleyebilseydiniz, bu kabirlerdeki azâbı duymanız için Allahü teâlâya duâ ederdim. *(Hadîs-i şerîf-Ahlâk-ul-Ulemâ)*

Kabir azâbı, şu üç şeydendir: Gıybet, koğuculuk ve üzerine idrâr sıçratmak. *(Hadîs-i-şerîf-Letâif-ül-Meârif)*

Ölmek istemeyiniz. Kabir azâbı çok acıdır. Ömrü uzun olup İslâmiyet'e uymak büyük seâdettir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Kabir azâbı rüyâ gibi değildir. Kabir azâbı, azâbın görüntüsü değildir, azâbın kendisidir, âhiret azâblarındandır. Dünyâ azâbına benzemez. Dünyâ azâbları, âhiret azâbları yanında hiç kalır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabir azâbı vardır. Kabir azâbı hem rûha, hem de bedene olacaktır. *(İmâm-ı Muhammed bin Hasen Şeybânî)*

Kabr Hayâtı:

İnsanın ölüp kabre konmasından, kıyâmet koparak, mahlûkların diriltilmelerine kadar geçen zaman.

Kabir hayâtı, dirilerin hayâtı gibi değildir. Dünyâ hayâtında hayâtın nizâmı için hem his yâni duygu, hem de irâde ile hareket vardır. Kabir hayâtında ise, hareket etmek lâzım değildir. Hattâ, kabir hayâtında hareket olmaması lâzımdır. O hayatta bulunanların, elem ve azâb duymaları için, yalnız his etmeleri yetişir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabir hayâtı insanlara göre değişir. ***"Peygamberler, kabirlerinde namaz kılarlar"***

buyruldu. Peygamber efendimiz Mîrâc gecesinde Mûsâ aleyhisselâmın kabri yanından geçerken, kabirde namaz kılarken gördü. Kabir hayâtı şaşılacak bir şeydir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabr-i Seâdet:

Peygamber efendimizin mübârek kabr-i şerîfleri. Hücre-i seâdet de denir.

Kabr-i seâdetin bulunduğu yer hazret-i Âişe vâlidemizin odası idi. Peygamber efendimiz burada vefât etti. ***"Peygamberler, vefât ettikleri yere defn edilirler"*** hadîs-i şerîfine uyularak buraya defn edilmiştir. Burada, hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'in kabr-i şerîfleri de vardır. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Kabr Suâli:

Ölü defn edildikten sonra kabre gelen Münker ve Nekîr adlı iki meleğin meyyite îmândan ve îtikâddan sordukları suâller. *(Bkz. Münker ve Nekîr)*

Ölü kabre konulunca, yanına iki melek gelir. Onu tutarlar. "Rabbin kimdir?" diye suâl ederler. Ölü; "Rabbim Allahü teâlâdır" der. (Peygamber efendimizi kast ederek) ***"Size gönderilen o zât kimdir?" diye suâl ederler. Ölü; "O, Allahü teâlânın Resûlüdür, peygamberidir" der. "Bunu nereden biliyorsun?" derler. Ölü; "Allahü teâlânın kitâbı Kur'ân-ı kerîmde okudum. O'na îmân ettim ve O'nu tasdîk ettim" der.*** *(Hadîs-i şerîf-Letâif-ül-Meârif)*

Münker ve Nekir isminde iki melek; "Rabbin kimdir. Dînin nedir? Peygamberin kimdir? Kıblen neresidir?" diye suâl sorarlar. Allahü teâlâ kimi muvaffak eder ve kimin kalbine hak sözü yerleştirirse, der ki: "Sizi vekil ederek bana kim gönderdi ise, Rabbim odur. Benim Rabbim Allah, peygamberim Muhammed aleyhisselâm, dînim dîn-i İslâm'dır." *(Muhammed bin Hüseyn el-Acurrî)*

Mü'minlerden dokuz kimseye kabir suâli olmaz: Şehîd, düşman karşısında nöbette iken ölen, vebâ, kolera gibi bulaşıcı hastalıktan ölen, böyle hastalıklar yayıldığı zaman kaçmayıp, sabr ederek; başka sebeplerle ölen, sıddîklar, bâliğ (gusül abdesti alacak yaşa gelmiş) olmayan çocuklar, Cumâ günü veya gecesi ölenler, her gece Tebâreke sûresini, Secde sûresini okuyanlar ve ölüm hastalığında (İhlâs) sûresini okuyanlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Kabr Ziyâreti:

Ölümü ve âhireti hatırlayıp ibret almak, mezarlıkta medfûn (gömülü) olanlara duâ etmek ve Kur'ân-ı kerîm okumak ve velî olan ölülerin rûhlarından istifâde etmek maksadıyla bir kabre veya mezarlığa gitmek.

Kabir ziyâretini önce yasaklamıştım. Şimdi ziyâret ediniz! Böylece dünyâya gönül vermekten kurtulur, âhireti hâtırlarsınız. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Kabrimi ziyâret eden, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Bir kimse mü'min kardeşinin kabrini ziyâret eder ve kabir yanında oturup selâm verirse, meyyit onu tanır ve selâmına cevab verir. *(Hadîs-i şerîf-Şevâhid-ül-Hak)*

Kabrimi ziyâret edene şefâatim vâcib oldu. *(Hadîs-i şerîf-Şifâ-üs-Sekâm)*

Ölümü hatırlamak ve ölüden ibret almak için kabir ziyâret etmek ve sâlihlerin, velîlerin kalblerinden bereketlenmek müstehâbdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Meyyitin çürüdüğünü, yanaklarının, dudaklarının döküldüğünü, ağzından pis suların aktığını, karnının şişip patladığını, içine kurtların böceklerin dolduğunu düşünerek, ibret almak için, kabir ziyâreti yapılır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kabir ziyâretinin çok faydası vardır. Bir velînin kabrini ziyârete giden kimse, yolda hep onu düşünür, ona teveccühü (kalben yönelmesi) her adımda artar, mezarı başına gelip

toprağını görünce, hep onunla meşgul olur. Teveccühü arttıkça, ondan istifâdesi artar. Evet, ruhlar için bir mâni, perde yoktur. Onlar hatırlandığı her yerde Allahü teâlânın izniyle hazır olurlar. Fakat dünyâda iken, yıllarca berâber bulunduğu beden o topraktadır. Onun için, rûhun o toprağa uğraması, nazarı ve bağlılığı, başka yerlere olandan daha çoktur. *(Alâüddevle Semnânî)*

KABRİSTÂN:

Mezarlık, ölülerin gömüldüğü yer.

Kabristâna giren kimse, Yâsîn sûresini okursa, o gün meyyitlerin azâbları hafifler. Meyyitlerin sayısı kadar, ona da sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Habl-ül-Metîn)*

Bir kimse, kabristândan geçerken on bir kerre İhlâs sûresini okuyup, sevâbını meyyitlere hediye ederse, kendisine ölüler adedince sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Habl-ül-Metîn)*

Dünyâ gamından, nefsin sıkıştırmasından hafifleyip kurtulmak istiyorsanız, kabristanları sık sık ziyâret ediniz. *(Hacı Bayram-ı Velî)*

KABÛL:

Almak, râzı olmak. Alış-veriş, kirâlama, nikâh gibi sözleşmelerde yapılan teklife rızâ göstermek.

Bir kimse birisine, falan malını bana şu kadar liraya sat diye yazıp, o da, o malı sattım diye cevap yazsa, alış veriş sahîh, geçerli olmaz. Birincisinin kabul ettim diye tekrar yazması lâzımdır. *(Kayseri Müftîsi Mes'ûd Efendi)*

Bir kimse Zeyd'e ve Amr'e şu malımı size 10 bin liraya sattım dese, yalnız Zeyd kabûl etse alış veriş sahîh geçerli olmaz. *(Abdürrahîm Efendi)*

KABZ:

Teslim almak.

Küçük çocuğa yapılan bağışı, kendisi, anası veya velîsi kabz edebilir. *(Abdullah-ı Mûsulî)*

Hibe (karşılıksız bağışlanan ve hediyye edilen mal) kabz edilince mülk olur. Satın alınan mal ise söz kesilince, kabz edilmeden evvel mülk olur. *(Ali Haydar Efendi)*

Kabz ve Bast:

Tasavvuf yolunda ilerleyenlerde görülen sıkıntı ve ferahlık.

Kabz (sıkıntı, daralma) ve bast (ferahlık ve genişlik) insanı uçuran iki kanat gibidir. Kabz hâli gelince üzülmeyiniz. Bast sâhibi olunca da sevinmeyiniz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hâllerin değişik olması mahlûkların sıfatıdır, özelliğidir. Temkîne yâni hâllerin değişmemesine kavuşanlar da, az da olsa değişiklikten kurtulamaz. İnsan kabz ve bast arasında değişir durur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabz ve bast, erbâb-ı kulûbda (tasavvuf yolunun başlangıcında bulunan evliyâda) hâsıl olur ki, onlar başlangıç ehlidir. Müntehî (yolun nihâyetine varanlar) için kabz ve bast yoktur. *(Ahmed Fârûkî)*

Bahâeddîn-i Nakşibend kuddise sirruh, kabz hâlinde istiğfârı yâni bağışlanmayı istemeyi, bast hâlinde de şükretmeyi emretmiştir. *(Mevlânâ Safî)*

KADDESALLÂHÜ TEÂLÂ ESRÂREHÜMÜL'AZÎZ:

Daha çok tasavvuf büyüklerinin, evliyâ zâtların isimleri anılınca ve yazılınca söylenen veya yazılan Allahü teâlâ onların kıymetli sırlarını temiz, mübârek eylesin mânâsına duâ ve saygı ifâdesi. Bir kişi için Kaddesallahü sırrehü; iki kişi için Kaddesallahü sırrehümâ denir.

Kıyâmette yâni öldükten sonra diriltilip, dünyâda yapılan işlerin hesâbının verileceği gün; önce Peygamberler aleyhimüssallevâtü vetteslîmât, sonra sâlih kullar, Allahü teâlânın sevdiği ve kendilerinden râzı olduğu evliyâ-yı kirâm kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz Allahü teâlanın izni ile günahı çok olan mü'minlere şefâat edecek, onları azâbdan kurtaracaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ meleklere, cinlere çeşitli şekil alabilmek kuvveti verdiği için, çok sevdiği evliyânın kaddesallahü esrârehümül'azîz rûhlarına da bu kuvveti vermektedir. Onlardan birçoğu bir anda çeşitli yerlerde değişik işler yaparken görülmüşler, sıkıntı ve tehlikeli durumlarla karşılaşanlar yardım istediklerinde, Allahü teâlânın izni ile onlara yetişmişlerdir. Bu evliyânın kaddesallahü teâlâ esrârehümülazîz yaptıkları yardımdan bâzan haberi olmakta, bâzan da olmamaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Evliyâ-yı kirâm herkes gibi dört hak mezheb (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî)den birine tâbi olarak, uyarak yükselmişlerdir. Cüneyd-i Bağdâdî, Süfyân-ı Sevrî, Abdülkâdir-i Geylânî, Hanbelî idi. Ebû Bekr-i Şiblî, Mâlikî idi. Cerîrî, Hanefî idi. Hâris-i Muhâsibî, Şâfiî idi. kaddesallahü teâlâ esrârehüm. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

KA'DE-İ AHÎRE:

Namazda son oturuş.

Ka'de-i ahîrede; erkekler sağ ayağını dikip sol ayağı üzerine oturur. Kadınlar, teverrük eder. Yâni kaba etlerini yere koyup ayaklarını sağ tarafından çıkararak oturur. *(Halebî)*

Ka'de-i ahîrede, tehiyyât duâsı okuyacak kadar oturmak farz, tehiyyat duâsını okumak ise, vâcibdir. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

KA'DE-İ ÛLÂ:

Üç ve dört rekatli namazların ikinci rek'atındaki oturuş.

Ka'de-i ûlâda, oturmak vâcib, tahiyyat duâsını okumak ise, sünnettir. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Ka'de-i ûlâda Allahümme selli diyenlerin namazı bozulur. Çünkü salli yerine selli denince mânâ bozulmakta dolayısıyle namaz da bozulmaktadır. *(Abdülazîz Dehlevî)*

KADER:

Allahü teâlânın ilm-i ezelîsi (başlangıcı olmayan ilim sıfatı) ile, ilerde olacak hâdiseleri ezelde (başlangıcı olmayan öncelerde) bilip takdîr etmesi; alın yazısı. *(Bkz. Kazâ ve Kader)*

Kader, Allahü teâlânın bir sırrıdır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

Kader, tedbîr ile sakınmakla değişmez. Fakat kabûl olan duâ, o belâ gelirken korur. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

Kader değişmez. Kazâ kadere uygun olarak meydana gelir. Kazâ her gün çok değişip sonunda kadere uygun olunca yaratılır. *(Ebüssü'ûd Efendi)*

Kadere Rızâ:

İnsanın, Allahü teâlânın kendisi hakkında takdîr ettiği şeylere rızâ göstermesi, hoşnud olması başına gelen belâ ve musîbetlere sabredip, boyun eğmesi.

Kendinize, evlâdınıza kötü duâ etmeyiniz. Allah'ın kaderine rızâ gösteriniz. Nîmetlerini arttırması için duâ ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İslâm dîni ve bütün semâvî (ilâhî) dinler her işin Allahü teâlânın takdîri ve irâdesi (dilemesi) ile olduğunu bildirdi. Fakat insan bir işin ezelde (başlangıçsız öncelerde) nasıl takdîr edildiğini bilmediği için, Allahü teâlânın emrine uyarak çalışması ve kadere rızâ göstermesi lâzımdır. Kazâ ve kadere inanmak, kadere rızâ göstermek insanın çalışmasına

mâni olmaz, bilakis çalışmasını kamçılar. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

İnsan, başına gelen belâ ve musîbetlere sabretmeli, kadere rızâ göstermelidir. Allahü teâlânın dostlarına dünyâ sıkıntılarının ve belâların gelmesi bunların günahlarının affolmasına sebeb olur. Sözün doğrusu şudur ki, sevgiliden gelen her şeyi gülerek sevinerek karşılamak lâzımdır. O'ndan gelenlerin hepsi tatlı gelmelidir. Sevgilinin sert davranması, ikrâm, ihsân ve yükselmek gibi olmalıdır. Böyle olmazsa, sevgisi tam olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Dünyâda huzûr ve rahat kadere rızâ göstermektedir. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

KADERİYYE:

Hicrî ikinci asırda Vâsıl bin Atâ tarafından kurulan ve "Kul kendi fiillerini kendi yaratır" diyerek kaderi yâni işlerin, Allahü teâlânın takdîri ile olduğunu inkâr eden bozuk fırka. Bu fırkaya Mu'tezile adı da verilir.

Kaderiyye (îtikâdında olanlar) ***bu ümmetin mecûsîleridir*** (ateşe tapanlarıdır)**.** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Ya'lâ)*

Kaderiyye fırkasında olanlara selâm vermeyiniz. Hastalarını ziyâret etmeyiniz. Cenâzesinde bulunmayınız, sözlerini dinlemeyiniz ve onlara sert cevab veriniz! Hakâret ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Kaderiyye fırkasının dediği gibi, insan dilediğini, kendi yaratıyor zannetmek, ***"Her şeyi yaratan Allahü teâlâdır"*** âyet-i kerîmesine inanmamak olur. *(M. Hâlid-i Bağdâdî)*

KÂDI:

İslâm hukûkuna göre hüküm veren hâkim.

Kâdılar üç kısımdır: Biri Cennet'te, ikisi Cehennem'dedir. Hakkı bilen ve ona göre hüküm veren kâdı Cennet'tedir. Hakkı bilen fakat ona göre hüküm vermeyen kâdı Cehennem'dedir. Bilmediği hâlde hüküm veren kâdı da Cehennem'dedir. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî)*

Kâdı yerine oturunca, onun yanına iki melek iner ve zulmetmedikçe ona yol gösterirler. Onu muvaffak kılmaya çalışırlar. Eğer zulmederse, oradan ayrılıp kendi hâline bırakırlar. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Kâdı da müftî gibi mutlak olarak Ebû Hanîfe'nin kavilleriyle (ictihadlarıyla, fetvâlarıyla) amel etmeli, ondan sonra Ebû Yûsuf'un, ondan sonra İmâm-ı Muhammed'in, daha sonra İmâm-ı Züfer ve Hasan ibni Ziyâd'ın fetvâlarıyla bu tertip üzerine hüküm vermelidir. *(Secâvendî)*

Kâdının müctehid olması evlâdır, daha iyidir. Eğer müctehid kâdı bulunmazsa âdil, sâlih, dîninde emniyetli, aklında, anlayışında güvenilir olan biri seçilir. Ayrıca fıkhı ve sünneti de iyi bilmesi lâzımdır. *(İbn-i Hümâm)*

KADÎM:

Başlangıcı olmayan.

1. Allahü teâlânın zâtına âit sıfatlarından. Varlığının evveli, başlangıcı olmayan.

Biliniz ki, Allahü teâlâ kadîm olan zâtı ile vardır. O'ndan başka her şey, O'nun var etmesi ile var olmuş, O'nun yaratması ile yokluktan varlığa gelmiştir. O, sonsuz olarak var idi. Kadîmdir, ezelîdir. Yâni hep var idi. Varlığından evvel yokluk olamaz. O'ndan başka her şey yok idi. Bunların hepsini, O, sonradan yarattı. Kadîm ve ezeli olan, bâkî ve ebedî (sonsuz) olur. Hâdis ve mahlûk olan (sonradan yaratılan), fânî ve geçici olur, yâni yok olur. Allahü teâlâ birdir. Varlığı lâzım olan, yalnız O'dur. İbâdete hakkı olan da, yalnız O'dur. O'ndan başka her şeyin var olmasına lüzum yoktur. Olsalar da olur, olmasalar da. O'ndan başka hiçbir

şey, ibâdet olunmağa lâyık değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın kâmil, noksan olmayan sıfatları vardır. Bunlar, hayât (diri olmak), ilim (bilmek), sem' (işitmek), basar (görmek), kudret (gücü yetmek), irâde (istemek), kelâm (söylemek) ve tekvîn (yaratmak)'dir. Bu sekiz sıfata, sıfât-ı sübûtiyye denir. Bu sıfatları da kadîmdir. Yâni sonradan olma değildir. Kendinden ayrı olarak, ayrıca vardır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

2. Zaman bakımından eski olan şey.

Kadîm, kıdemi üzre terk olunur yâni; İslâm esaslarına uygun olarak öteden beri mevcûd olan şey, aksine delîl olmadıkça eski şekli üzere bırakılır. Zarar kadîm olmaz, yâni zarar olan şeye kadîm olduğuna dâir karar verilip de bulunduğu hâl üzere bırakılamaz. *(Ali Haydar Efendi)*

KÂDİR:

Gücü yeten, kudret sâhibi.

1. Allahü teâlânın sıfatlarından biri; gücü her şeye yeten, hakîkî kudret sâhibi.

Âyet-i kerîmede Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki:

Bütün mülk ve saltanat, yed-i kudretinde olan Allahü teâlâ, her türlü noksanlıktan uzaktır. O, her şeye kâdirdir. *(Mülk sûresi: 1)*

Yâ Rabbî! Bizlere ihsân ettiğin nûrunu, nîmetlerini arttır. Günâhlarımızı, kusurlarımızı ört! Kusurlarımız, kabahatlarımız çok. Fakat sen, her şeye kâdirsin, her şeyi yaparsın! *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ ölüyü diriltmeye, taşı konuşturmaya ve yürütmeye ve uçurmaya kâdirdir. Gökleri ve Kürsî'yi ve Arş'ı ve yeri ve bütün kâinâtı kısa zamanda yok etmeğe ve tekrar yaratmaya kâdirdir. Zîrâ bunların hepsi mümkündür, sonradan yaratılmıştır. *(İmâm-ı Birgivî)*

2. Gücü yeten.

Kızdığı zaman istediğini yapmaya kâdir olan (müslüman) ***bir kimse, kızmazsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu herkesin arasından çağırır. Cennet'te istediğin yere git der.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Gazaba gelen bir kimse, dilediğini yapmaya kâdir olduğu hâlde yumuşak davranırsa, Allahü teâlâ, onun kalbini, emniyet ve îmân ile doldurur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Kâdir-i Muhtâr:

Dilediğini yapabilen, bir şeyi yapmaya mecbur olmayan.

Allahü teâlâ Kâdir-i muhtâr'dır, tabîat kuvvetleri gibi elbette işi yapmaya mecbûr değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KÂDİYÂNÎLİK:

On dokuzuncu yüzyılda, Hindistan'da Mirzâ Gulâm Ahmed tarafından kurulan bozuk yol. Kurucusunun doğum yeri olan Kâdiyan kasabasına nisbetle bu adla anılmaktadır. İsmine nisbetle, Ahmediyye de denilmektedir.

İngilizlerin Hindistan'ı sömürge hâline getirdikten sonra, bol para vererek avladıkları Mirzâ Gulâm Ahmed, etrafında câhil ve sapık kimseleri toplayarak 1880'de Kâdiyânîlik bozuk yolunu kurdu. Kendisinin Mehdî daha sonra da âhir zamanda gökten ineceği bildirilen Îsâ Mesîh olduğunu ve yeni bir din getirdiğini söyledi. Kâdiyân'da bir mescid yaptırıp, buraya Mescid-i Aksâ adını verdi. Îsâ aleyhisselâma iftirâlarda bulunup, Muhammed aleyhisselâmın son peygamber olduğunu inkâr etti. Mirzâ Gulâm Ahmed 1908'de ölünce yerine Hakim

Nûreddîn, onun yerine Beşîrüddîn Mahmûd geçti (1914). Kâdiyânilik (Ahmediye) bozuk inançlarını "Gerçek İslâmiyet" adı altında yaymaya çalıştı. Kur'ân tefsîri diyerek çıkardığı iki kitabı Kur'ân-ı kerîme uymayan bozuk yazılarla doldurdu. Pencab ve Bombay'da câhil halk arasında sür'atle yayılan bu bâtıl yol, şimdi Avrupa ve Amerika'da yayılmaya çalışılmaktadır. *(Enver Şâh Keşmîrî)*

Kâdiyânîlere göre; yahûdîler Îsâ aleyhisselâmı asmak istememişlerdi. Fakat o, kendiliğinden öldü ve toprağa kondu. Sonra kabrinden çıkıp Hindistan'da Keşmir'e gitti. Orada İncîl'i öğretip tekrar öldü. Îsâ ve Muhammed aleyhimesselâmın ruhları insan şeklinde görünecektir. Bu da Mirzâ Ahmed'dir. Başka Mehdî yoktur. *(Müftî Mahmûd Efendi, Ebû Zühre)*

KÂDİRÎ:

Tasavvufta Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yoluna mensup olan kimse. *(Bkz. Kâdiriyye)*

KÂDİRİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin v.561 (m.1266) tasavvuftaki yolu.

Tarîkatler (tasavvuftaki yollar) başlıca ikidir. Zikr-i hafî yâni sessiz zikir yapan ve zikr-i cehrî yâni yüksek sesle zikir yapan tarîkatler. Birincisi hazret-i Ebû Bekr'den gelmiş olup, çeşitli isimler almışlardır. Zikr-i cehrî ise, hazret-i Ali'den on iki imâm vâsıtasıyla gelmiştir. Bunların sekizincisi olan İmâm-ı Ali Rızâ'dan Ma'rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin çeşitli halîfelerinin silsilelerinde bulunan meşhûr mürşidlerin adı verilerek kollara ayrılmıştır. Böylece Ebû Bekr-i Şiblî yolundan Kâdiriyye, Şâziliyye, Sa'diyye ve Rifâiyye meydana gelmiştir. *(Ahmed Hilmi, Hüseyn Vassâf)*

Kâdiriyye yolunda olanlar, Allahü teâlânın ismini sesli zikrederek olgunlaşırlar. Tasavvufta her yolun kendine has edeb ve uyulması gereken usûlleri vardır. *(Hacı Reşîd Paşa)*

Kâdiriyye yolunun kurucusu olan Abdülkâdir-i Geylânî buyurdu ki: "Şükrün esâsı, nîmetin sâhibini bilmek, buna; kalb ile inanıp dil ile söylemektir.

KADR:

Bir alış-verişte karşılıklı olarak değiştirilen iki maldan herbirinin ölçek veya ağırlıkla ölçülen mal olmaları.

Kadr ile satılan bir şey, kendi cinsine meselâ beşibiryerdeyi, altın liralar karşılığı peşin satılırken, verilen ile alınanın ağırlığı müsâvî (eşit) olmazsa fâiz olur. *(Ömer Nesefî)*

Kadr (Kadir) Gecesi:

Daha çok Ramazân-ı şerîf ayı içerisinde bulunduğu bildirilen ve Kur'ân-ı kerîmin indirilmeye başladığı mübârek gece.

Kadir gecesini inanarak ve sevâbını bekleyerek ihyâ edenin (ibâdetle geçirenin) ***bütün günâhlarını Allahü teâlâ bağışlar.*** *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

Kadir gecesi, Muhammed aleyhisselâmın ümmetine mahsustur. Bu gecenin Ramazân ayının yirmi yedinci veya on yedinci veya yirmi ile otuzuncu geceleri arasında olduğuna dâir değişik rivâyetler vardır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Kadr (Kadir) Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin doksan yedinci sûresi.

Kadir sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Beş âyet-i kerîmedir. Kadir gecesinden

bahsedildiği için sûre bu ismi almıştır. Sûrede, Kadir gecesi, fazîleti, o gece meleklerin yeryüzüne inişi bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Kadr sûresinde meâlen şöyle buyurmuştur. ***Şüphesiz Kur'ân-ı kerîmi Kadr gecesinde*** (Levh-i mahfûzdan dünyâ göküne) ***biz indirdik. Ey Resûlüm! Kadir gecesinin fazîletini sana hangi şey bildirdi. Kadir gecesi,*** (içinde Kadir gecesi bulunmayan) ***bin aydan hayırlıdır. O gece melekler ve Ruh*** (Cebrâil)***, Rabbi'nin izni ile*** (o sene takdîr edilen) ***her şey için arka arkaya iner. O gece fecrin doğuşuna*** (sabah oluncaya) ***kadar selâmettir*** (Allahü teâlâ o gece yalnız selâmet ve hayır takdîr eder. Yâhut melekler, mü'minlere selâm verir dururlar)**.**

Her kim abdest aldıktan sonra, Kadr sûresini bir kerre okursa, Hak teâlâ o kimseyi sıddîklardan yazar. İki kerre okursa, şehîdlerden yazar. Üç kerre okursa Peygamberlerle haşreder. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

KÂF SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin ellinci sûresi.

Kâf sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Kırk beş âyet-i kerîmedir. Kâf harfi ile başladığı için Sûre-i Kâf denilmiştir. Sûrede; kâfirlerin inkârlarında inâd etmeleri, Allahü teâlânın varlık ve kudretinin delîlleri, geçmiş bâzı kavimlerin isyânları, insanın yaratılışı, Allahü teâlânın insanlara yakınlığı, ölüm ve ölümden sonraki hayat anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Kâf sûresinde meâlen buyurdu ki:

Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona, boynundaki şah damarından daha yakınız. *(Âyet: 16)*

Kim Kâf sûresini okursa, Allahü teâlâ ona ölüm acılarını ve sarhoşluğunu hafifletir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

KÂFİR:

İslâmiyette inanılması lâzım olan şeylerin hepsine veya birine inanmayan, dînin emirlerini beğenmeyen, hafife alan, alay eden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Kâfirler, Allahü teâlânın emirleri ile Peygamberlerin emirlerini birbirinden ayırmak istiyorlar. Bir kısmına inanırız, bir kısmına inanmayız diyorlar. Îmân ile küfür arasında bir yol açmak istiyorlar. Onların hepsi kâfirdir. Kâfirlerin hepsine Cehennem azâbını, çok acı azâbları hazırladık. *(Nisâ sûresi: 150-151)*

Kâfirleri yüzleri üzerine sürünerek Cehennem'e göndeririz. (*Meryem sûresi: 86)*

Bir adam; "Yâ Resûlallah! Kıyâmet gününde kâfir yüzüstü nasıl haşredilecek?" diye sorunca, Resûlullah efendimiz; ***"Onu dünyâda iki ayağı üzerinde yürüten, kıyâmet gününde yüzüstü yürütmeye kâdir değil midir?"*** buyurmuştur. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Kâfirin hiçbir iyiliği, hayrâtı, hasenâtı âhirette faydalı olmaz. Îmânı olmayanın hiçbir iyiliğine sevâb verilmez. *(Hâdimî)*

Din bilgilerinde, ibâdetlerde zamâna uyulmaz. Îmân (inanç) bilgileri, din bilgileri zamanla değişmez. Bunları değiştirmek, zamâna uydurmak isteyenler, Ehl-i sünnetten (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olanlardan) ayrılır, kâfir veya sapık olurlar. Çünkü İslâmiyet'in kıyâmete kadar bozulmayacağını, doğru olarak kalacağını Allahü teâlâ vâdetmiştir. *(Tahtâvî-Hamdullah Decvî)*

KÂFİRÛN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz dokuzuncu sûresi.

Kâfirûn sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Altı âyet-i kerîmedir. Kâfirlerden bahsedildiğinden sûre bu ismi almıştır. *(Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ Kâfirûn sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Habîbim! Onlara) ***de ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza*** (putlarınıza) ***tapmam. Siz de, benim ibâdet etmekte olduğuma*** (Allah'a) ***ibâdet ediciler değilsiniz. Ben sizin taptıklarınıza*** (hiçbir zaman) ***tapmış değilim. Siz de benim kulluk etmekte olduğuma*** (hiçbir vakit) ***kulluk edicilerden değilsiniz. Sizin dîniniz size, benimki bana.*** *(Âyet: 1-6)*

Kim herhangi bir gecede Kâfirûn sûresini okursa, çok hayırlı ve çok güzel bir iş yapmış olur. *(Hadîs-i şerîf-Musannef)*

Kim Kâfirûn sûresini okursa, ona Kur'ân-ı kerîmin dörtte birini okumuş gibi sevab verilir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

KAHHÂR (El-Kahhâr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Düşmanlarından, cebbâr (kibirli, zorba, zâlim), inâdcı, nîmetlere nânkörlük edenleri öldürüp, onları zelîl (aşağı, hakîr) etmekle dünyâda kahreden, âhirette düşmanları olan kâfirlere ebedî; îmânlı ölen mü'minlere, af ve mağfiret etmezse (bağışlamazsa) geçici olarak azâb eden.

Hak teâlâ, kıyâmet günü (insanlar ölüp, dirildikten sonra toplandıkları gün); ***"Bugün, mülk kim içindir?"*** buyurur. Cevâb olarak yine kendisi; ***"Kahhâr, olan Allah içindir"*** buyurur (El-Mü'min sûresi: 16). O gün kullar için korkudan, sığınmaktan başka bir şey yoktur. Pişmânlıktan, şaşkınlıktan başka bir şey yapamazlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

El-Kahhâr ism-i şerîfini çok söylemekle kalbden dünyâ sevgisi çıkar. *(Yûsuf Nebhânî)*

Affı sonsuzdur diyerek pek azdım,
(Kahhâr) ismini unuttum âh yazık!
Daldım günâha, yapmadım hiç hayır,
Niçin doğru yoldan saptım âh yazık!

(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)

KÂHİN:

Gizli şeyleri bildiğini iddiâ eden. Falcı. *(Bkz. Kehânet)*

...Kâhinlik yapan ve kâhine giden ve sihir büyü yapan ve yaptıran ve bunlara inanan, bizden değildir. Kur'ân-ı kerîme inanmamıştır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîkat-ün-Nediyye)*

Önceleri şeytanlar göklere çıkmaktan men olunmazlar idi. Göklere giderler, meleklerden işittiklerini, kâhinlere haber verirlerdi. Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) doğduğu zaman, göklere çıkmaları yasaklandı. *(Abdullah bin Abbâs)*

Kâhinlere, falcılara inanmamalıdır. Bilinmeyen şeyleri bunlara sormamalıdır. Bunları gaybları bilir sanmamalıdır. Gaybı ancak, Allahü teâlâ ve O'nun bildirdikleri bilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KAHKAHA:

Yanındakiler işitecek kadar gülmek.

Rükû' ve secdeleri olan namazda kahkaha ile gülmek, namazı da, abdesti de bozar. Namazda tebessüm, namazı da abdesti de bozmaz. Tebessüm, insanın kendisinin de işitmeyeceği kadar gülmesidir. *(İbn-i Âbidîn)*

Helâlden ye! Çok gülme! Kahkaha ile gülmek, gönlü öldürür. Herkese şefkat ve merhamet

et. Kimseyi hakîr (hor, aşağı, küçük) görme. Kimse ile münâkaşa ve mücâdele etme. Kimseden bir şey isteme. *(Abdülhâlık-ıGoncdüvânî)*

İbâdet, gözün nûru, sevinç ve neş'edir. Allah korkusundan ağlamak kalbin cilâsıdır. Kahkaha ile gülmek, kalbin zehiridir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

KAHR:

1.Mahvetme, helâk etme.

Kendini günâhlarla kahretme. Şunu iyi bil ki; günâhları terk edenin, kalbi incelir, yumuşar. Haramı bırakıp, helâl yiyenin ise, düşüncesi berrâk (temiz) olur. *(İmâm-ı Mâverdî)*

Allahü teâlâ, kıyâmet günü kâfirlere ve günâhkâr mü'minlere, kahr ve celâl ile görünecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Gençlikte, Allahü teâlânın kahrından, azâbından korkmalı, titremeli, ihtiyarlıkta merhametine sığınmalıdır. *(Ahmed Fârûkî Serhendî)*

Kahrımız, gadâbımız (kızmamız) düşmana ziyân,
Adüvden (düşmandan) korkmadık, korkmayız hiçbir zaman,
Kur'ân'da zafer vâdediyor hazret-i Yezdân.

(Gülbank-i Mehterân)

2. Çok kederlenme, çok üzüntü duyma.

Abdülmecîd Han, Mustafa Reşid Paşanın mason olduğunu, İslâmiyet'e uymayan bir yol tuttuğunu anlayınca, kahrından, üzüntüsünden hastalandı. Yatakta oturamıyor, hep yatıyordu. Yalnız, mühim şeyler okunuyor, irâde-i şâhâne alınıyordu. Sırada bulunan bir kâğıt için "Medîne halkının dilekçesi okunacak" bilgisi verildi. "Durun, okumayın! Beni oturtun!" buyurdu. Arkasına yastık koyup oturtuldu. "Onlar Resûlullah efendimizin komşularıdır. O mübârek insanların dilekçesini yatarak dinlemekten hayâ ederim. Ne istiyorlarsa, hemen yapınız. Fakat okuyunuz da kulaklarım bereketlensin." dedi. Bir gün sonra vefât etti. *(Eyyûb Sabri)*

KAHT:

Kıtlık, kuraklık, gıdâ maddelerinin azlığı.

Hazret-i Ömer zamânında Medîne'de kaht oldu. Bir kimse, Kabr-i Nebevî'ye gelip; "Yâ Resûlallah! Ümmetin için yağmur duâsı yap! Helâk olacağız" dedi. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem rüyâsında görünüp; "Ömer'e git! Yağmur geleceğini müjdele" buyurdu. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

KÂİM:

Ayakta olan, uyanık olan, namaz kılan.

Bir saatlik tefekkür (Allahü teâlânın büyüklüğünü, yarattıklarındaki hikmetleri düşünmek) bütün geceyi kâim olarak geçirmekten hayırlıdır. *(Ebü'd-Derdâ)*

KÂİN VE BÂİN:

Tasavvuf ilmi terimlerinden. Halk (insanlar) ile berâber görünen, fakat hakîkatte onlardan uzak ve kalben Allahü teâlâ ile berâber olan.

Kalbinde Allah'tan başka hiçbir şeyin sevgisi kalmayan ve ancak O'nu isteyen kimselere müjdeler olsun. ***"Kişi sevdiği ile berâberdir"*** hadîs-i şerîfine göre, bu kimse, Allahü teâlâ ile berâber olur. Görünüşte insanlar ile birlikte ve onlarla alış-verişte ise de, hakîkatte Allahü teâlâ iledir. Kâin ve bâin olan sofînin hâli böyledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KALB:

1. Gönül. Yürek denilen, et parçasına yerleştirilmiş nûrânî ve mânevî kuvvet.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Biliniz ki kalbler zikr ile (Allahü teâlâyı anmakla) ***rahat bulur.*** *(Ra'd sûresi: 30)*

Kalbleri bozuk olanlar, hakkı örtmek, fitne, fesâd çıkarmak için Kur'ân-ı kerîmden yanlış mânâ çıkarır, yanlış yola saparlar. *(Âl-i İmrân sûresi: 7)*

Kalb sâlih (iyi) ***olunca, beden de sâlih olur.*** *(Hadîs-i şerîf-İtikadnâme)*

Müslüman müslümanın cânına, malına ve ırzına saldırmaz. Allahü teâlâ, bedenlerinizin kuvvetine, güzelliğine bakmaz. Amellerinize de bakmaz. Kalblerinize ve niyyetlerinize bakar. *(Hadîs-i şerîf-Müsned)*

Kalb, Allahü teâlâdan başkasına tutulmuş ise yıkılmış demektir. Bir işe yaramaz. Niyet doğru olmadıkça, hayırlı işlerin, yardımların ve âdete uyarak yapılan ibâdetlerin, yalnız hiç faydası olmaz. Kalbin Allahü teâlâdan başka hiçbir şeye düşkün olmaması da lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nûrlu, temiz kalb, şerîate uymağı sever. Kararmış kalb, kötü arkadaşa, nefse, şeytana, uymağı sever. *(Muhammed Hâdimî)*

Bir kimsenin kalbinde hased bulunur, kendisi buna üzülür, bunu istemezse, bu günâh olmaz. Kalbde bulunan hâtıra (düşünce) günâh sayılmaz. Hâtıranın kalbe gelmesi insanın elinde değildir. Kalbinde hased bulunmasından üzülmezse veya arzusu ile hased ederse, günâh olur, haram olur. *(Muhammed Hâdimî)*

Mü'minin kalbi, Allahü teâlânın evidir ve güzel huyların yeridir. Kalbinde kötü, çirkin düşüncelere yer vermek, çirkinleri güzellere ortak etmek olur. *(Muhammed Hâdimî)*

Kalbe gelen lekeleri temizlemek için, günahlarından dolayı tövbe, istiğfâr etmeli, pişman olmalı ve Allahü teâlâya sığınmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbin itminânı (huzûru), zikr (Allahü teâlâyı anmak) iledir. Fen bilgileri ile bularak, anlayarak değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbin tasfiyesi, temizliği, şerîate (İslâmiyete) uymakla, sünnetlere yapışmakla, bid'atlerden (dîne sonradan sokulan değişikliklerden) kaçmakla ve nefse tatlı gelen şeylerden sakınmakla olur. Zikr ve mürşîdi (hocasını) sevmek bunu kolaylaştırır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allah korkusundan ağlamak, kalbin cilâsıdır. Kahkaha ile gülmek kalbin zehridir. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Kalb kırmaktan çok sakınınız. Allahü teâlâyı en ziyâde inciten küfrden sonra, kalb kırmak gibi büyük günâh yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ol fakir ki yüzün bakar
Gözlerinin yaşı akar
Mü'min olan kalb mi yıkar
Boynuna lânet mi takar
Sakın incitme bir cânı
Yıkarsın Arş-ı Rahmânı

(Alvarlı Muhammed Lütfi)

2. Tasavvuf yolunda birinci mertebe.

Tasavvuf yolunda ilerlemeye kalbden başlanır. Kalb madde değildir. Maddesiz, ölçüsüz olan Âlem-i emrdendir. Bu yolda (tasavvuf yolunda) kalbi geçtikten sonra, kalbin üstünde olan (rûh) mertebelerinde ilerlenir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalb Gözü:

Kin, hased, kibir gibi mânevî hastalıklardan kurtulup, her an Allahü teâlâyı anan kimsenin kalbinde meydana gelen, işlerin iç yüzünü görme kuvveti, basîret. *(Bkz. Basîret)*

Düşünerek anlamak, kalb gözü ile görmek yanında, özle kabuk gibidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalb Hastalığı:

Kalbin Allahü teâlâdan başkasına bağlanması.

"Kalblerinde hastalık vardır" meâlindeki âyet-i kerîmede bildirilen kalb hastalığına yakalanmış olanların hiçbir ibâdeti ve tâati fayda vermez. Bilakis zarar verir. ***"Çok Kur'ân-ı kerîm okuyanlar vardır ki, Kur'ân-ı kerîm bunlara lânet eder"*** hadîs-i şerîfi meşhurdur. ***"Çok oruç tutanlar vardır ki, oruçtan kazancı, yalnız açlık ve susuzluktur"*** hadîs-i şerîfi sahîhtir. Kalb hastalıklarının mütehassısları olan tasavvuf büyükleri de önce bu hastalığın giderilmesi için yapılacak şeyleri emrederler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalb Huzûru:

İç rahatlığı, gönül hoşluğu. Kalbin Allahü teâlâdan başkası ile olmaması; Allah'tan başkasına bağlanmaması.

İbâdet, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmaktır. Bu ise, kalbin huzûru ve agâhlığıdır (uyanıklığıdır). *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Kalb İlmi:

Evliyâdan bir zâtın rehberliğinde kazanılan ilim. *(Bkz. İlim)*

Kalb İtminânı:

Kalb huzûru.

Kalbi itminâna kavuşturan tek yol vardır. Bu tek yol, Allahü teâlâyı zikretmektir (hatırlamak ve anmaktır). Akıl ile incelemekle ve düşünmekle kalb itminâna kavuşmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalb Selâmeti:

Kalbin kibir, riyâ, kıskançlık, kin ve düşmanlık gibi kötü düşüncelerden kurtulup, iyi ahlâk ile ahlâklanması.

Kalbin selâmeti, onun mâsivâyı (Allahü teâlâyı unutturan her şeyi) terketmesine bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbin selâmeti için şunlara dikkat etmek lâzımdır: 1) Ahlâkı güzel olanlarla berâber olmak, 2) Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm etmek, 3) Fazla yemek yememek, 4) Gece namazlarına devâm etmek, 5) Seher vaktinde Allahü teâlâya yalvarmak, istiğfâr etmek, günahlarının bağışlanmasını istemek. Seher vakti sabah namazının vaktinin girmesinden bir saat önceki vakittir. *(Ahmed bin Âsım Antâkî)*

Kalb Tasdîki:

Dinden olduğu sözbirliği ile bildirilmiş olan şeylere, kalbin inanması.

Îmân; kalb ile tasdîk, dil ile ikrârdır, söylemektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Kalb Tasfiyesi:

Kalbi, İslâmiyet'in beğenmediği şeylerden, günâhlardan, kötü düşüncelerden kurtarmak, temizlemek.

Kalbin tasfiyesi, temizliği, dîne uymakla ve sünnetlere yapışmakla ve bid'atlerden kaçmakla ve nefse tatlı gelen şeylerden sakınmakla olur. Zikir, Allahü teâlâyı anmak ve

mürşîdi (hocasını) sevmek, bunu kolaylaştırır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbi tasfiye etmekten maksad; mânevî âfetleri gidermek, kalbi hastalıklardan kurtarmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Namaz kılmak, kalbin tasfiyesinin ve huzûrunun bir işâretidir. Namaz, Allahü teâlânın huzûrunda durmak olup, O'nun huzûrunda durulunca, kalbin tasfiye edileceği açıktır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Kalb Temizliği:

Kalbin İslâmiyet'e uymayan şeylerden, dünyâya düşkünlükten, kötü düşünceden kurtulması.

Kalb temiz olursa, ağızdan güzel sözler meydana çıkar. Çünkü kalbin mahsûlü dilin sermâyesidir. *(Ahmed Rıfâî)*

Zikr et zikr, bedende iken cânın,
Kalb temizliği zikr iledir Rahmân'ın

(İmâm-ı Rabbânî)

Kalb Toparlanması:

Kalbin Allahü teâlâdan başka şeylere bağlanmaktan kurtulması.

Kalbi toparlayabilmek için, Allahü teâlâdan başka her şeyi unutmak lâzımdır. Öyle unutmalıdır ki, bir şeyi düşünmek için, kendisini zorlasa düşünemez olmalıdır. *(Muhammed Bâki-billah)*

Kalb-i Hakîkî:

Yürek denilen et parçasında bulunan mânevî kuvvet.

Kalb-i Sanevberî:

Yürek.

Kalb-i sanevberî, kalb-i hakîkînin (gönül) yuvası gibidir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Kalb-i Selîm:

Şek (şüphe) ve şirkten (Allahü teâlâya ortak koşmaktan), küfür ve nifâktan arınmış, dâimâ Allahü teâlâya bağlı kalb.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

O gün, mal ve çocuklar fayda vermez. Ancak, Allahü teâlâya kalb-i selîm ile gelenler faydalanır. *(Şuarâ sûresi: 88, 89)*

KALEM:

Levh-i mahfûz üzerine Allahü teâlânın ilm-i ezelîsi (başlangıcı olmayan ilim sıfatı) ile bilip taktîr ettiği şeyleri yazan, nasıl olduğu insanlar tarafından bilinemeyen kalem.

Allahü teâlâ kalemi yaratınca, ona yaz diye emretti. Kalem, Allahü teâlânın hitâbının heybetinden korkup titredi. Gök gürültüsü gibi yüksek bir sesle levh üzerinde hareket edip emrolunduğu şeyleri yazdı. *(Nişancızâde)*

Kalem Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin altmış sekizinci sûresi. Nûn sûresi de denir.

Kalem sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli iki âyet-i kerîmedir. İlk âyetinde geçen, kalem kelimesinden dolayı, Sûret-ül-Kalem denilmiştir. Sûrede, Peygamber efendimizin aklî mükemmelliği ve yüksek ahlâkı, O'nu yalanlayanların kötü vasıfları, ahlâksızlıkları, bencillikleri ve başlarına gelenler, onların inatçı ve inkârcı tutumları karşısında Peygamber

efendimizin nasıl tavır takınacağı konuları bildirilmiştir. *(Taberî, Senâullah Dehlevî)*

Allahü teâlâ Kalem sûresinde meâlen buyurdu ki:

Nûn, kalem ve onunla yazılanlara andolsun ki, (ey Muhammed!) ***Sen deli değilsin. Rabbinin nîmetlerine kavuşmuş bir insansın. Doğrusu sana kesintisiz ecr*** (sevâb, mükâfât) ***vardır. Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sâhipsin.*** *(Âyet: 1-4)*

Kim Kalem sûresini okursa, Allahü teâlâ ona ahlâkını güzelleştirdiklerinin sevâbını verir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

KALENDER:

İbâdetlerin görünmesine önem vermeyen, herkese tatlı söyleyerek kalb kazanmağa çalışan, farzları yapmaya dikkat eden ve dünyâya düşkün olmayan kimse.

Kalenderler herkese tatlı söyleyerek, güler yüzlü davranarak kalb kazanmaya çalışırlar. Farzlara dikkat ederler. Dünyâya düşkün değildirler. Bunlar riyâ, gösteriş yapmadıkları için melâmilere benzerler. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Kalenderler zamanla bozulmuş, Allahü teâlânın emirlerinden uzaklaşmışlardır. Zamânımızda kalender ismini taşıyan birçok kimse bu saydığımız şeyleri yapmıyor. Bunlara kalender yerine haşevî (Allahü teâlâyı mahlûklara benzeten, madde, cisim diyen kimseler) dense yerinde olur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

KALENSÜVE:

Takke ve her çeşit başlık.

İmâme yâni sarık, kalensüve ve her başlık ve bürka' yâni peçe ve maske üstüne ve eldiven üstüne mesh etmek câiz değildir. *(İbrâhim Halebî, İbn-i Âbidîn)*

KÂLİB ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Yâkûb aleyhisselâmın on iki oğlundan Şem'ûn'un neslindendir. Babasının ismi Yuknâ'dır. Kendisine Yûşâ aleyhisselâmdan sonra peygamberlik verildi. Mûsâ aleyhisselâma bildirilen dînin emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etti (bildirdi).

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâya îmân edip, O'ndan korkanlardan (Yûşâ bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ adındaki) ***iki kimse, İsrâiloğullarına dediler ki: "Ey İsrâiloğulları! Cebbârların*** (zâlimlerin) ***şehrinin kapısından hemen girin*** (onların iri cüsseli olmalarından korkmayın). ***Bir defâ kapıdan girdiniz mi*** (Allahü teâlânın yardımıyla) ***elbette siz gâliblerden olursunuz. Siz gerçekten mü'min kimseler iseniz. Allahü teâlâya tevekkül ediniz, güveniniz.*** *(Mâide sûresi: 23)*

Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlânın emriyle İsrâiloğullarını arz-ı mev'ûd (Filistin ve Sûriye) denilen yere götürmek üzere yola çıkınca, İsrâiloğullarının her kolundan birer temsilci seçerek, Filistin bölgesinde yaşayan cebbârların (zâlim hükümdârların) ve ahâlisinin durumu hakkında haber getirmeye gönderdi. Bu temsilciler arasında Kâlib aleyhisselâm da vardı. Gidenler, cebbârların ve ahâlinin iri cüsseli ve kuvvetli olduklarını görerek korktular. Gördüklerini İsrâiloğullarına anlatıp onları harbe gitmekten vaz geçirdiler. Temsilciler arasında bulunan Yûşâ bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ aleyhimesselâm gidip gördükleri kimselerin, görüldüğü gibi kuvvetli olmadıklarını, görünüşte kuvvetli olsalar bile korkak ve kalblerinin zayıf olduğunu söylediler. İsrâiloğullarının, Allahü teâlânın yardımıyla o beldeleri feth edebileceklerini anlattılar. İsrâiloğulları, Yûşâ ve Kâlib aleyhimesselâma karşı çıkarak taşa tuttular. Kâlib aleyhisselâm daİsrâiloğullarının karşısında Mûsâ aleyhisselâmı yalnız bırakmayıp, yardımcı oldu. İsrâiloğullarının Tih çölünde kaldığı kırk sene içinde Mûsâ

aleyhisselâmın yanından ayrılmayan Kâlib aleyhisselâm, Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından sonra, Yûşâ aleyhisselâma yardım etti. Yûşâ aleyhisselâm vefât etmeden önce Kâlib aleyhisselâmı yerine halîfe bıraktı. Yûşâ aleyhisselâmın vefâtından sonra İsrâiloğullarından ordu hazırlayıp, zâlim hükümdârlarla savaşıp, onları mağlûb eden Kâlib aleyhisselâm daha sonra Mısır'a gitti. Hazkîl aleyhisselâmla birlikte İsrâiloğullarının Mûsâ aleyhisselâmın dîni üzere kalmaları ve Allahü teâlâya îmân ve ibâdet etmeleri için gayret sarf etti. Kâlib aleyhisselâm Mısır'da vefât etti. *(Mirhaund, İbn-ül-Esîr, Nişancızâde)*

KÂLÛBELÂ:

Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmı yaratınca, kıyâmete kadar bütün zürriyetini zerreler hâlinde onun belinden çıkarıp; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye buyurup, onların da; "Evet, sen Rabbimizsin" diye verdikleri cevâbı ifâde eden söz. *(Bkz. Ahd ü Mîsâk)*

KAMER SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin elli dördüncü sûresi.

Kamer sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli beş âyet-i kerîmedir. Ayın yarılıp bölünmesi mûcizesi anlatıldığından Sûret-ül-Kamer denilmiştir. Sûrede, kıyâmetin yakın olduğu, buna rağmen müşriklerin nefislerine uyarak gerçekleri yalanladıkları, vakti gelince, zillet içinde kabirlerinden çıkacakları ve Resûlullah efendimizi yalanlamalarının cezâsını çekecekleri anlatılmaktadır. Ayrıca bâzı peygamberlerin kıssaları da bildirilmektedir. *(Râzî, Kurtubî, İsmâil Hakkı Bursevî)*

Allahü teâlâ Kamer sûresinde meâlen buyurdu ki:

(Bedr'deki) ***bu topluluk yakında muhakkak bozulup hezîmete uğrayacak ve arkalarına dönüp kaçacaklar. Daha doğrusu onların asıl azâb vakti, kıyâmettedir. O vaktin azâbı daha müthiş ve acıdır.*** *(Âyet: 45-46)*

KAMERÎ AYLAR:

Hicrî takvimde kullanılan on iki ay. Arabî aylar da denir. *(Bkz. Hicrî Sene)*

Kamerî ayın hesaplanmasında, gökteki ayın dünyâmızın çevresindeki döndüğü zaman esas alınmıştır. Kamerî aylar bâzan 29, bâzan da 30 gün çeker. İslâm dîninde ibâdetlerin bu aylara göre yapılması emredilmiştir. Bunun sebeblerinden biri, Ramazan ayıdır. Zîrâ Ramazan ayı hicrî kamerî aylardandır. Mîlâdî seneye göre her yıl 10-11 gün evvel başlamaktadır. Onun için 33 senede tam bir devir yaparak senenin bütün günlerinde oruç tutulmuş olmaktadır.

Hicrî takvimde kullanılan arabî ayların adları sırasıyla şunlardır:

1) Muharrem, 2) Safer, 3) Rebî'ül-evvel, 4) Rebî'ül-âhir, 5) Cemâziyel evvel, 6) Cemâziyel âhir, 7) Receb, 8) Şâban, 9) Ramazan, 10) Şevval, 11) Zilka'de, 12) Zilhicce. *(M. Sıddîk Gümüş)*

KAMERÎ SENE:

Ayın yerküresi etrâfında on iki defâ dönmesi esnâsında ortaya çıkan yıl, sene. 354 gün.

Güneş yılı (Şemsî sene) kamerî yıldan 10.875 gün daha uzundur. Bu farktan dolayı 32.5 güneş yılı 33.5 kamerî sene olur. Kamerî sene sayısı, 0.97023 ile çarpılınca, güneş yılı olur. Hicrî şemsî sene sayısı 1.0307 ile çarpılınca, kamerî sene sayısı olur. *(Bkz. Hicrî Kamerî Sene) (M. Sıddîk Gümüş)*

KÂMET:

Kalkmak, ayakta durmak; farz namazlardan önce okunması sünnet olan ve ezana benzeyen sözler. *(Bkz. İkâmet)*

Erkeklerin, farz namazlardan önce kâmet okumaları sünnet-i müekkededir (kuvvetli sünnettir). *(Halebî)*

Ezan ve ikâmeti işiten kimse müezzin ile berâber okur. *(İbn-i Âbidîn)*

Kâmet de ezan gibidir. Yalnız kâmette kelimelerin aralarında fâsıla verilmez. Bir de Hayye alel felâhtan sonra iki kerre "Kadkâmet-is-salah" söylenir. *(İbn-i Âbidîn)*

KÂMİL:

Tam, eksiksiz, olgun.

Îmânı kâmil olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Eğer îmânının kâmil olmasını istersen, kendini müslümanlardan yüksek görme. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdular ki: ***"Bir kişi îmânının kemâlini*** (olgunluğunu) ***isterse, kendine insâf versin*** (tevâzu üzere hareket eylesin) ***ve fakîr olduğu hâlde sadaka versin. Bu iki huy, îmânı, kemâl derecesine yükseltir.*** *(Süleymân bin Cezâ)*

Her mü'min Peygamberimizi malından ve canından daha çok sever. Bu sevgisinin bir alâmeti, sünnetleri yapıp mekruhlardan kaçınmaktır. Bir mü'min bütün bunları yerine getirdikten sonra, mübahlarda da ne kadar ona uyarsa o derece kâmil bir müslüman olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KAMÎS:

1. Gömlek, entâri.

Namazda, secdeye yatarken kamîs ve pantolon paçalarını yukarı çekmek mekrûhtur ve bunları yukarı çekip, kıvırıp namaza durmak da mekruhtur. *(Halebî)*

Resûlullah kamîs giymeyi severdi. Gömleğinin kolları, bileklerine kadar uzundu. *(İmâm-ı Tirmizî)*

2. Kefenin parçalarından olup, entâri gibi uzun, dikişsiz gömlek. *(Bkz. Kefen)*

Erkeğin kefeninin üç parça olması sünnettir. Bunlar:

1) İzâr; genişliği bir metreden fazla ve baştan ayağa kadar olan bez parçası. 2) Kamîs; uzunluğu, omuzlardan ayaklara kadar olan uzunluğun iki katıdır. Bu uzunluk ortadan ikiye katlanıp, kat yerinden, baş geçecek kadar, düz kesilir. Kol ve etek yerleri kesilmez. 3) Lifâfe; uzunluğu başı ve ayağı geçen, baş üstünden ve ayak altından uçları büzülüp bezle bağlanan parça. *(İbn-i Âbidîn)*

KANÂAT:

Yeme, içme ve barınacak yer husûsunda bileğin emeği, alın teri ile kazanılana râzı olmak, başkasının kazancına göz dikmemek. Kanâat, çalışmayıp, sâdece eline geçeni kullanmak, tembel oturup, başka bir şey aramamak değildir. Aksine hırslı hareketlerden kaçınıp, gönül huzûru ile yaşamaktır.

Allahü teâlâ buyuruyor ki: ***"Ey kulum! Emir ettiğim farzları yap, insanların en âbidi olursun. Yasak ettiğim haramlardan sakın verâ sâhibi olursun. Verdiğim rızka kanâat eyle, insanların en ganîsi*** (en zengini) ***olursun, kimseye muhtâc kalmazsın*** *(Hadîs-i kudsî-Berîka)*

İslâmiyet ile şereflenen, hayâtı için yetecek nafakaya sâhib olan ve bunda kanâat eden kimseye ne mutlu. *(Hadîs-i şerîf-Nisâb-ul-Ahbâr)*

Kanâat tükenmez bir hazînedir. *(Hadîs-i şerîf-Nihâye)*

Kanâat eden azîz, tama' eden (dünyâ lezzetlerini haram yollardan arayan) ***zelîl olur.***

(Hadîs-i şerîf-Nihâye)

Kim kanâat ederse, geçimi iyi olur. Kim tama' ederse, (dünyâ lezzetlerini haram yollardan ararsa) geçim sıkıntısı çeker. *(İbn-i Cevzî)*

KANDİL GECELERİ:

İslâm dîninin kıymet verdiği mübârek geceler. *(Bkz. Mübârek Geceler)*

KÂNÛN-I İLÂHÎ:

1. Allahü teâlânın kullarının dünyâ ve âhirette huzûr ve seâdete (mutluluğa) kavuşmaları için Peygamberleri (aleyhimüsselâm) vâsıtasıyla insanlara bildirdiği emirleri ve yasakları, İslâmiyet.

2. Allahü teâlânın kâinâtta (varlık âleminde) koyduğu nizâm, düzen.

Yalnız duâ etmekle kendimizi aldatmayalım! Allahü teâlânın kânûn-ı ilâhiyyesine uymadan, sebeblere yapışmadan, çalışmadan duâ etmek mûcize istemek demektir. Müslümanlıkta hem çalışılır, hem de duâ edilir. Önce sebebe yapışmak, sonra duâ etmek lâzımdır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

KAPLAMA MESH:

Abdestte başın her tarafının mesh edilmesi. *(Bkz. Mesh)*

Kaplama mesh şöyle yapılır: İki el ıslatılıp, üç bitişik ince parmak birbirine yapıştırılır. İç tarafları başın önünde saçların üzerine konur. Baş ve şehâdet parmakları hâriç üç parmak, başın arka tarafına doğru çekilir. Başın arkasında üç parmak kaldırılır ve avuç içleri saça değdirilerek öne doğru çekilir. Şehâdet parmağıyla kulak içi ve baş parmakla kulak arkası, elin dış yüzüyle de ense meshedilir. *(İbn-i Âbidîn)*

KÂR HADDİ:

Bir malı satarken, alış fiyatına veya mâliyeti üzerine eklenen fazlalığa, kâra konulan sınır.

Enes bin Mâlik radıyallahü anh buyurdu ki: "Medîne-i münevverede pahalılık oldu. Yâ Resûlallah! Fiyatlar yükseliyor. Bize kâr haddi koyunuz denildi. Resûlullah efendimiz; ***"Fiyatları koyan Allahü teâlâdır. Rızkı genişleten, daraltan, gönderen yalnız O'dur. Ben, Allahü teâlâdan bereket isterim"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-ül-Harâc)*

Kâr haddi koymayınız! Fiyat koyan, Allahü teâlâdır. *(Hadîs-i şerîf-Dürr-ül-Muhtâr)*

Herkes malını, dilediği fiyatla satabilir. İslâmiyet'te kâr haddi diye bir şey yoktur. *(İbn-i Âbidîn)*

Esnâfın hepsi fiyatları, fâhiş olarak yâni mal oluş fiyâtlarının iki misline çıkarması, millete zarar ve zulüm hâline geldiği zaman; hükûmetin, tüccârlara danışarak, uygun bir kâr haddi koyması câiz olur. Hükümetin koyduğu bu fiyata uymak vâcibdir. *(İbn-i Âbidîn)*

KARÂBET:

Soy, süt ve evlilik yoluyla yakınlık, akrabâlık. *(Bkz. Akrabâ)*

KARÂMİTA:

Milâdî dokuzuncu asırda Hamdan Karmat tarafından kurulan bozuk fırka. İsmâiliyye ve Bâtıniyye de denir.

Kûfe'de tüccârlık yapan Hamdan Karmat, Kûfe yakınındaki Dâr-ül-hicre adını verdiği yere bir konak yaptırıp, burayı müstahkem (sağlam) bir sığınak hâline getirdi. Câhilleri etrafına toplayıp Abbâsî halîfesine karşı isyâna teşvik etti ve bugünkü komünizmde bulunan mülkiyette ortaklık fikrini savundu. Karamita veya Karmatîlik adı verilen bozuk yolunu kurdu. İslâm dîninin emir ve yasaklarının bir çoğunun yersiz ve geçersiz olduğunu söyledi.

(Abdülkâhir Bağdâdî)

Mecûsîler yâni ateşe tapanlar, İslâm dîninin yayılmasını önleyebilmek için, reisleri Hamdan Karmat 890 (H. 227)da Karmatî isyânını başlattı. Karamita devletini kurdu. Karmatîler, Ehl-i sünnet müslümanlara zulm edip şehîd ettiler. İslâm beldelerini harâb edip hac yollarını kestiler. Mekke-i mükerremeyi işgâl ettiler. Hacer-ül-esved'i Kâbe'den çıkarıp Basra'ya getirdiler. Cennet, dünyâ lezzetleri; Cehennem de, dînin emirlerini yapıp yasaklarından kaçınmaktır, dediler. Haramlara, güzel san'at ismini verdiler. İslâm dîninin kötü huy, fuhş (çirkin işler) dediği ahlâksızlıklara moral eğitimi diyerek gençleri sefâhete (bozuk işlere) sürüklediler. Devletleri İslâmiyet'e çok zarar verdi. 938 (H. 372)'de Allahü teâlânın gadabına yakalanıp mahvoldular. *(Şehristânî)*

Mazdek tarafından ortaya atılan komünist fikirleri temel alan Karamitaya göre, bütün fertlerin mallarının birleştirilmesi farzdır. Nikâh (evlenme) müessesesini de kabûl etmeyen Karmatîler, kadınlarda da ortaklığı kabûl ediyorlardı. Kıble olarak Mekke-i mükerremeyi değil, Kudüs'ü kabûl eden Karamita fırkası, şarap ve benzeri içkileri helâl sayarlar. *(Abdülazîz Dehlevî)*

KÂRÎ:

Kur'ân-ı kerîmi ezberleyen ve okuyan.

Nice kâriler vardır ki, Kur'ân-ı kerîm onlara lânet eder. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Zamânımızda, Kur'ân-ı kerîm okurken tegannî yapan kârilerin nâmelerini işiterek; "Ne güzel okudu!" diyen kimsenin îmânı gider. *(İmâm-ı Mâtürîdî)*

KÂRİA SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz birinci sûresi.

Kâria sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). On bir âyet-i kerîmedir. Kâria'dan yâni kıyâmet gününden haber verdiği için, Sûret-ül-Kâria denilmiştir. Sûrede; Kıyâmetin kopması sırasında meydana gelecek olaylardan ve insanın âkibetinden bahs edilmektedir. *(Muhammed bin Hamza, İbn-i Abbas)*

Allahü teâlâ Kâria sûresinde meâlen buyurdu ki:

(Kıyâmet günü) ***Kimin tartılan*** (iyi) ***ameli ağır gelirse, işte o, hoşnûd edici bir yaşayış içinde olur.*** *(Âyet: 6-7)*

Kim Kâria sûresini okursa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onun mîzânını (sevâb terâzisini) ***ağır getirir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

KÂRİN HACI:

Hac ile ömreye birlikte niyyet eden. Önce ömre için Kâbe-i muazzamayı tavaf ve sa'y edip, sonra ihrâm elbisesini çıkarmadan ve traş olmadan, hac günlerinde hac için, tekrâr tavaf ve sa'y yapan. *(Bkz. Hac)*

Kârin hacılar taş atıp, tıraş oluncaya kadar ihrâmı çıkarmayacağı için, ihrâmın men ettiği şeylerden her gün sakınmaları lâzım olur. Bu şeylerden sakınamayacak kimselerin mütemettî' hacı olması uygundur. *(İbn-i Âbidîn)*

KARÎNE:

Emâre, alâmet. Bir şeyin hakîkatine delil olan şey.

Ağızda şarap kokusu, içki içildiğine karînedir. *(Lübâb)*

KARZ-I HASEN:

Ödünç verme, çarşıda benzeri bulunan herşeyi, belirsiz bir zaman sonra, aynısı geri

verilmek üzere verme.

Bir adam Cennet'e girince, Cennet kapısının üstünde; "Sadaka veren, on katını alır; karz-ı hasen veren de, verdiğinin on sekiz katını alır" yazısını görür. *(Hadîs-i şerîf-Câmi-us-sahîh, Müsned, Mu'cem-ül-Kebîr)*

Karz-ı hasen verirken; şu gün ödeyeceksin şeklinde zaman tâyin etmemeli (bildirmemelidir). Çünkü zaman tâyin ederse, malı, misli yâni benzeri ile veresiye satmış olur ki, bu fâizdir. *(Hamzâ Efendi)*

Allahü teâlâ kendisine karz-ı hasenle borç verenleri bol bol mükâfâtlandıracağını ve onları Cennetlere koyacağını bildirmiştir. *(İmâm-ı Şâtıbî)*

KASAS SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi sekizinci sûresi.

Kasas sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Seksen sekiz âyet-i kerîmedir. Mûsâ aleyhisselâmın kıssası geniş şekilde bildirildiği için sûreye Sûret-ül-Kasas denilmiştir. Ayrıca Mûsâ aleyhisselâmın çocukluğundan îtibâren hayâtı, mücâdeleleri, tevhîd ehlinin zaferi ve dünyâ servetine güvenilmemesi bildirilmektedir. *(Senâullah Dehlevî, Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ Kasas sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Resûlüm!) ***Sen sevdiğini hidâyete kavuşturamazsın. Allahü teâlâ dilediğini doğru yola kavuşturur.*** *(Âyet: 56)*

Kim Kasas sûresini okursa, Mûsâ aleyhisselâmı tasdîk (kabûl) ***ve tekzîb*** (inkâr) ***edenlerin adedince ona sevâb verilir. Gökte ve yerde hiçbir melek yoktur ki, kıyâmet günü onun sâdıklardan olduğuna şâhid olmasın.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

KASD:

Teşebbüs, niyet; bilerek, isteyerek, kalbe gelen bir fikri, düşünceyi yapmak için karar verme.

Allahü teâlâ, kullarına merhâmet ederek, onların işlerinin yaratılmasını, onların kastlarına, arzûlarına tâbi kılmıştır. Kul isteyince, kulun işini yaratmaktadır. Bunun için de, kul mes'ûl (sorumlu) olur. İşin sevâbı ve cezâsı, kula olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kerâhet-i tahrîmiyye (harama yakın olup, amelin sevâbını gideren şeyi) işleyen, eğer kast ile işlerse âsî (isyân edici) ve günâhkâr olur. *(Kutbüddîn İznikî)*

KASEM:

Yemîn. Bir işi yapmak veya yapmamak için Allahü teâlânın ismini söyleyerek söz verme. *(Bkz. Yemîn)*

KÂSİD:

İşlemez, revâçsız, kıymetsiz. Çarşıda pazarda geçmez olan para. *(Bkz. Kesâd)*

KASÎDE-İ BÜRDE:

İslâm âlimlerinin meşhûrlarından ve evliyânın büyüklerinden Muhammed bin Saîd Busayrî hazretlerinin, sevgili Peygamberimizi öven meşhûr kasîdesi. Bu kasîdeyi rüyâsında Peygamber efendimize okuduğu ve Peygamber efendimiz de ona bürdesini yâni hırkasını hediye ettiği için bu kasîdeye Kasîde-i Bürde denilmiştir.

İmâm-ı Busayrî hazretleri felç olmuş, bedeninin yarısı hareketsiz kalmıştı. Bu sırada Peygamber efendimizi medh eden, öven bir kasîde yazdı. Rüyâda Resûlullah'a okudu. Peygamber efendimiz kasîdeyi beğenip, arkasından mübârek hırkasını çıkardı ve İmâm-ı Busayrî'ye giydirdi. Bedeninin felçli yerlerini de mübârek eli ile sığadı. Uyandığında,

Resûlullah efendimizin bereketiyle şifâ bulup, vücûdunda felç kalmadığını gördü. Hırka-i Seâdet de arkasında idi. Onun için bu kasîdeye Kasîde-i Bürde denildi. Bürde, hırka palto demektir. İmâm-ı Muhammed bin Saîd Busayrî 1295(H. 695) senesinde vefât etti. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Çeşitli dillerde doksandan fazla şerhleri (açıklamaları) olan Kasîde-i Bürdeye, Kasîde-i Bür'e (Şifâ kasîdesi) diyenler de olmuştur. *(Kâtib Çelebi)*

Kasîde-i Bürde'den bâzı beytlerin tercümesi şöyledir:

Hazret-i Muhammed'in kerem (cömertlik) yağmurlarından,
Bir damla olmak ister, bilcümle peygamberân.

Zâhirî ve bâtınî, rûhânî ve cismânî,
Varlıkların hepsinden odur Hakk'a sevgili.
Hudutsuzdur zâtının fazîlet ve kemâli,
Mümkün değil anlatma dil ile kemâlini.

KASÎDE-İ EMÂLÎ:

Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdını anlatan ve altmış yedi beytten meydana gelen meşhûr kasîde. Kasîdenin asıl adı Bed-ül-Emâlî olup, yazarı Ali Ûşî'dir.

Eskiden her din âlimi Kasîde-i Emâlî'yi ezbere bilirdi. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Kasîde-i Emâlî'nin çeşitli dillerde yazılmış şerhleri yâni açıklamaları vardır. Bunlardan en kıymetlisi, Muhammed bin Süleymân el-Halebî'nin yazdığı Nühbet-ül-Leâlî'dir. *(Kâtib Çelebi, Muhammed Reyhavî)*

Kasîde-i Emâlî'nin beytlerinden bâzısının Türkçe tercümesi şöyledir:

Mevlâmız mahlûkların ilâhıdır biliniz.
Kemâl sıfatlarla muttasıftır (sıfatlanmıştır) Rabbimiz.

Münezzehtir Rabbimiz, hanımdan hizmetçiden,
Oğlu ve kızı yoktur, berîdir her birinden.

Cennet ile Cehennem ebedî olacaktır.
İçlerinde olanlar devamlı kalacaktır.

Îmândan sayılmazlar bütün hayırlı işler,
İbâdetler îmânın parçası değildirler.

Ehl-i sünnet üzere tevhîd hakkında yazdım,
Fevkalâde bal gibi te'sirli oldu nazmım.

Bu nazm mü'min kalblere rahatlık, neş'e verir,
Âb-ı zülâl gibidir, ruhlara hayât verir.

KASR-ISALÂT:

Seferde, yolculuk hâlinde dört rek'atli farzları iki rek'at kılmak. *(Bkz. Müsâfir)*

KASVET:

Katılık, sertlik, kalbden hayır (iyilik) ve yumuşaklığın çıkması.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Ne var ki bunlardan sonra yine kalblerinize kasvet geldi. İşte onlar (yâni kalbleriniz) ***şimdi katılıkta taş gibi, yâhut daha da ileri. Çünkü, taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar fışkırır. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su kaynar. Taşlardan bir kısmı da, Allah korkusuyla yukarıdan aşağı düşer. Allah, yapmakta olduklarınızdan aslâ gâfil***

değildir. *(Bekara sûresi: 74)*

Lüzumsuz çok konuşmak kalbe kasvet verir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

...Kasvetli kalb, Allahü teâlâdan uzaktır. *(Hadîs-i şerîf-Muvattâ)*

Zevk ve safâ sürmek için çok yaşamayı isteyen tûl-i emel sâhibleri; ibâdetleri vaktinde yapmazlar, tövbe etmeyi (günâhlara pişmân olmayı) terk ederler, kalbleri kasvetli olur, ölümü hâtırlamazlar, vâz ve nasîhatten ibret almazlar. *(Muhammed Hâdimî)*

Kalbinde kasvet bulunan kimse; tûl-i emel sâhibi olur, Allahü teâlâyı unutur, nefsinin arzu ve isteklerine uyar. *(Senâullah Pâni Pûtî)*

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma şöyle vahy etti (bildirdi): "Uyanık ol, kendine dost ara, sevincine ortak olmayan bir dostu kendinden uzaklaştır, onunla arkadaşlık etme; çünkü böyle bir dost, kalbine kasvet verir..." *(Muhammed bin Nadr Hârisî)*

Halâveti (mânevî tadı) üç şeyde arayınız: Namazda, zikirde (Allahü teâlâyı anmada), Kur'ân-ı kerîm okumada. Eğer buralarda halâveti bulamadıysanız, biliniz ki, kalbiniz kasvet sebebi ile kapalıdır. *(Hasan-ı Basrî)*

Harama bakmak, kalbe kasvet verir. *(Bişr-i Hafî)*

KÂTI-I TARÎK-I İLÂHÎ:

İnsanların Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına uymalarına ve rızâsına kavuşmasına mâni olan, hidâyet ve saâdetlerini engelleyen, saptırıcı, yol kesici.

İnsanların îmân etmesine, İslâmiyet'i öğrenmelerine ve İslâmiyet'e uymalarına mâni (engel) olan din düşmanları kâtı-ı tarîk-ı ilâhîdirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Din bilgilerinde hakîkî âlimlerin bildirdiklerine tâbi olmayan ve kendi akıllarına ve keyflerine göre hüküm veren sapık din adamları, kâtı-ı tarîk-ı ilâhîdirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tasavvufta yetişmemiş, kemâle ermemiş ve kendisine mürşîd (rehber) ismini ve süsünü veren sahte tarîkatçılar kâtı-ı tarîk-ı ilâhîdirler. Onların sohbetleri öldürücü zehirdir. *(Muhammed Ma'sûm)*

KAT'Î DELÎL:

Kesin delil. Âyet-i kerîmeler ve tevâtürle bildirilen mânâsı açık hadîs-i şerîfler.

Kur'ân-ı kerîmde, kat'î delîl ile ve söz birliği ile anlaşılmış emirlere farz denir. Ve yine Kur'ân-ı kerîmde; "Yapmayınız" diye kat'î delîl ile yasaklanan şeylere haram denir. *(İbn-i Âbidîn)*

KAT'-İ RAHM:

Sıla-i rahmi yâni akrabâ ile görüşmeyi, haberleşmeyi kesme.

İçlerinde kat'-i rahm edenin bulunduğu bir topluluğa (cemâate) ***rahmet inmez.*** *(Hadîs-i şerif-Edeb-ül-Müfred)*

Kat'-i rahm, büyük günâhtır. Erkek olsun, kadın olsun zî rahm-i mahrem (nikâhlanmak, evlenmek haram olan) akrabâyı ziyâret etmek vâcibdir. *(Abdülganî Nablüsî)*

KÂTİL:

İnsan öldüren.

Kâtilin ölmesi veya velîlerin affetmesi yâhut mal vererek anlaşmaları ile, kısâs (kâtilin öldürülmesi) sâkıt olur (düşer). *(İbn-i Âbidîn)*

Kâtile kısâs yapmaya hakkı olan velî, maktûlün yâni öldürülenin vârisleri yâni

mîrasçılarıdır. *(İbn-i Nüceym)*

KATL:

İnsan öldürme.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

... (Kısas ve zinâ gibi şeylerden dolayı meşrû) ***bir hak olmadıkça, Allah'ın haram ettiği cânı katl etmeyin...*** *(En'âm sûresi: 151)*

Ekber-i kebâir (büyük günahlar)***: Bir şeyi Allahü teâlâya ortak etmek, adam katl etmek, anaya-babaya karşı gelmek, yalancı şâhidlik yapmaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Yol kesiciler, döğüşürken katl edilirse, yıkanmaz ve namazları kılınmaz. *(İbn-i Âbidîn, Kâşânî)*

KATOLİK:

Hıristiyanlıktaki mezheblerden biri. Roma kilisesinin kendine verdiği ad. Katolik kilisesine mensup kimse. Merkezi Roma'da (Vatikan'da) olup, rûhânî lideri papadır.

Roma imparatoru Konstantin, 310 senesinde hıristiyanlığın yayılmasına izin verdi ve kendi de hıristiyan oldu. İstanbul şehrini yaptı. Roma'dan İstanbul'a taşındı. Mîlâdın 395. senesinde Roma devleti ikiye ayrıldı. Roma'daki papaya tâbi olanlara katolik, İstanbul'daki patriğe bağlı olanlara ortodoks denildi. *(Ahmed Cevdet Paşa, Harputlu İshâk Efendi)*

1572 yılı Ağustos ayının yirmi dördüncü günü St. Barthalmi yortusunda katolik olan dokuzuncu Şarl (Carl) ve kraliçe Katerina'nın emri ile Pâris civârında altmış bin Protestan öldürüldü. Meşhûr Fransız edîbi Voltaire 1759'da yazdığı Candide adlı eserinde, katolik papazların, yanlış telkinde bulunduklarını ve fen düşmanlığı aşıladıklarını, dînî akîdeleri (inançları) bozduklarını ve çeşitli hîlekârlıkta bulunduklarını yazmaktadır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

KAVED:

Kısas olarak, öldüreni öldürme. *(Bkz. Kısas)*

Bir insanı haksız olarak, amden (kasten, bile bile) öldüren kimseye kaved lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Muhârebede, iki tarafın askeri karıştığı zaman, kâfir sanarak, müslümanı amden (kasten, bilerek) öldürene kaved lâzım gelmez. *(İbn-i Âbidîn)*

KAVİYY (El-Kaviyyü):

Allahü teâlânın Esma-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her şeyi tam olarak yaratmakta kuvvet sâhibi olan, her şeyi yaratıp, varlıkta devâm ettiren; dilediğini yapmak kendisine zor gelmeyen.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şüphesiz Allahü teâlâ Kaviyy'dir. Îmândan yüz çevirene ıkâbı (azâbı) ***şiddetlidir.*** *(Enfâl sûresi: 52)*

El-Kaviyy ism-i şerîfini söyliyenin cismine, bedenine kuvvet gelir. *(Yûsuf Nebhânî)*

KAVL:

Müctehid (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden din bilgilerini elde edebilen) âlimlerin bir işin hükmünü bildiren sözü yâni re'yi, ictihâdı.

Öğle namazının vakti, zevalden yâni her şeyin gölgesi en kısa olduğu zamandan, kendi boyu kadar veya boyunun iki misli uzayıncaya kadar devâm eder. Birincisi, İmâmeyn'in (İmâm-ı Ebû Yûsuf'la, İmâm-ı Muhammed'in) kavli, ikincisi, İmâm-ı a'zam'ın kavlidir. Şimdi

ikindi ezânları, İmâmeyn'in kavline göre okunmaktadır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Kavl-i Kadîm:

İmâm-ı Şâfiî'nin Bağdâd'daki ilk ictihâdlarına (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden çıkardığı hükümlere) verilen ad. Bunlara onun mezheb-i kadîmi de denir. İmâm-ı Şâfiî, kavl-i kâdimini el-Hucce adlı eserinde topladı. Mısır'a yerleşince, muhîtin (yörenin) örf ve âdetlerini de nazar-ı îtibâra (dikkate) alarak yaptığı yeni ictihâdlarına kavli cedîd (yeni ictihâdları) denildi.

Keffâret-i iskât yâni meyyiti (ölüyü) namaz, oruç gibi dünyâda iken yerine getiremediği borçlarından kurtulmak için, borcu kadar, fidye denilen belli miktârda mal veya paranın fakirlere dağıtılması husûsunda vasiyet etmedi ise, velînin (meselâ babasının) keffâret iskatı yapması Hanefîde lâzım olmaz. Şâfiî mezhebinde vasiyet etmedi ise de, velînin iskat yapması lâzımdır. Şâfiî'nin kavl-i kadîmine göre, velîsi meyyitin namaz ve oruçlarını kazâ eder. *(Muhammed Mazharî)*

KAVME:

Namaz kılarken rükûdan kalkıp uzuvlar hareketten kesildikten sonra en az bir kerre sübhânallah diyecek kadar ayakta durmak.

Namâzı cemâat ile kılmak ve tümânînet (uzuvların hareket etmemesi) ile kılmak, rükûdan sonra kavme yapmak ve iki secde arasında celse yapmak (sübhânallah diyecek kadar durmak) sünnettir. Kavmenin ve celsenin farz olduğunu bildiren âlimler de vardır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Peygamber efendimiz, bir gün Eshâb-ı kirâmına; ***"Hırsızların büyüğü kimdir bilir misiniz?"*** buyurdu. "Bilmiyoruz. Siz buyurun!" dediklerinde; ***"Hırsızların büyüğü, namazından çalandır ki, namazın erkânını tamam yapmaz"*** buyurdu. Bu hırsızlıktan da sakınmalıdır ve büyük hırsız olmaktan kurtulmalıdır. Niyeti doğru yapmalıdır. Niyet doğru olmazsa, ibâdet sahîh, doğru olmaz. Kırâati doğru okumalıdır. Rükû'u, secdeleri, kavmeyi ve celseyi, itminân ile yapmalıdır. Yâni rükû'dan kalkınca tam dikilip, bir tesbîh miktârı durmalı ve iki secde arasında doğru oturup yine bir tesbih miktârı öyle durmalıdır. Böylece, kavmede ve celsede, itminân (tumânînet, hareketsizlik) hâsıl olur. Böyle yapmayanlar, hırsızlardan olur ve çok azâblara yakalanır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KAYLÛLE:

Gün ortasında bir miktâr uyuma. Kaylûle öğleden önce de sonra da yapılabilir.

Kaylûle etmek Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem âdet-i şerîfesi idi. O'na uyan bir kimsenin bir parça kaylûle etmesi, O'na uymaksızın birçok geceleri ibâdetle geçirmekten kat kat daha kıymetlidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Gece yemeği gündüz orucuna yardımcı olduğu gibi, kaylûle etmek de gece ibâdetine yardımcıdır. Gece ibâdetine kalkmayacak bile olsa bu vakitlerde uyumak lüzumsuz dedikodu yapmaktan daha makbûldür. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe her gün sabah namazını câmide kılıp öğleye kadar suâlleri olanlara cevab verir, öğleden önce oturduğu yerde kaylûle yapardı. *(Temîmî, Mekkî)*

KAYYÛM (El-Kayyûm):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Yaratıcı ve mahlûkları yerlerinde ve varlıkta durdurucu.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

O, kendinden başka ilâh bulunmayan Allahü teâlâdır. Hayy ve Kayyûm'dur. *(Bekara*

sûresi: 255)

Hergün on altı defâ tenhâ bir yerde El-Kayyûm ismi şerîfi ahmağa okunursa, Allahü teâlânın izniyle abtallığı gider, hâfızası kuvvetlenir. *(Yûsuf Nebhânî)*

Kayyûm-i Âlem:

Kayyûmiyyet makâmında bulunan velî zât. İnsanların âhirete âit derece ve seâdetleri bu mertebedeki velîlerin imdâdına verildiğinden kayyûm denilmiştir.

Kutb-ı irşâd, kayyûm-ı âlemdir. Îmân sâhibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günâhlara tövbe edebilmek kutb-i irşâdın feyzleri ile olur. Kayyûm-ı âlem olan ârif, bir asırda birden çok olmaz. Belki uzun asırlardan, devirlerden sonra zuhûr eder. *(Muhammed Ma'sûm)*

KAZÂ:

Allahü teâlânın ezelde irâde ve taktir buyurduğu şeyleri, zamânı gelince, ilim ve irâdesine muvâfık (uygun) olarak yaratması.

Kazâ gelmez Hak yazmayınca,
Belâ gelmez kul azmayınca.

(M. Sıddîk bin Saîd)

Kazâ Etmek:

Namaz, oruç gibi farz ve vacib bir ibâdeti vakti çıktıktan sonra yapmak.

Farzı kazâ etmek farzdır. Vâcibi kazâ etmek ve bozulan sünnet ve nâfileleri iâde (yeniden yapmak) vâcibdir. Vaktinde kılınmayan sünneti kazâ etmek emr olunmadı. Bu sünneti kazâ ederse, nâfile olur ve sünnet sevâbına kavuşamaz. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Kazâ-i Muallak:

Allahü teâlânın yaratılmasını şarta bağlı olarak takdîr ettiği ve şart meydana gelince yarattığı şeyler.

Kazâ-i muallakı hiçbir şey değiştiremez. Yalnız duâ değiştirir ve ömrü yalnız, iyilik artırır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Kazâ, iki kısımdır. Kazâ-i muallak, kazâ-i mübrem. Birincisi şarta bağlı olarak yaratılacak şeylerdir ki, bunların yaratılma şekli değişebilir veya hiç yaratılmaz. Kazâ-i muallak da iki kısımdır. Birincisinin bağlı olduğu sebepler levh-i mahfûzda gösterilmiş, meleklere bildirilmiştir. İkincisinin sebeplerini ancak Allahü teâlâ bilir. Levh-i mahfûzda kazâ-i mübrem gibi görülen bu kazâ-i muallak da birincisi gibi değiştirilebilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kazâ-i muallak levh-i mahfûzda yazılıdır. Eğer bir kimse iyi amel yapıp duâsı kabûl olursa, o kazâ değişir. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: ***"Kader tedbîr yâni sakınmakla değişmez. Fakat kabûl olan duâ o belâ gelirken korur."*** Duânın belâyı defetmesi de kazâ ve kaderdendir. Kalkan oka siper, sulu yer otun yetişmesine sebeb olduğu gibi duâ da Allahü teâlânın merhametinin gelmesine sebeptir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kazâ-i Mübrem:

Allahü teâlânın şarta bağlı olmaksızın yaratılmasını takdîr ettiği, yaratılması muhakkak olan şeyler.

Kazâ, yâni Allahü teâlânın yarattığı şeyler iki kısımdır: Kazâ-i muallak, kazâ-i mübrem. Kazâ-i mübrem hiçbir zaman değişmez. Muhakkak yaratılır. Kaf sûresinin ***"Sözümüz değiştirilmez"*** meâlindeki yirmi dokuzuncu âyet-i kerîmesi kazâ-i mübremi bildirmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, 1221 (H. 618) yılında Harezm'e Cengiz askeri Tatarlar hücum edince, talebelerine; "Memleketinize gidiniz. Şarktan (doğudan) fitne ateşi geliyor. Her tarafı yakacaktır. İslâm târihinde bu kadar fitne görülmemiştir" buyurdu. Talebeleri; "Duâ buyurun da bu belâ müslüman memleketlerinden uzaklaşsın" deyince; "Bu, kazâ-i mübremdir. Duâ bunu gidermez" buyurdu. *(Molla Câmi)*

Kazâ Namazı:

Vakti çıktıktan sonra kılınan namaz.

Tertîb sâhibi olup bir namazı uykuda geçiren veya unutan kimse, sonraki namazı cemâat ile kılarken hatırlasa, imâmla namazı bitirip, sonra önceki namazını kazâ etsin. Bundan sonra imâmla kıldığını tekrar kılsın. *(Hadîs-i şerîf-Dürr-ül-Muhtâr)*

Farz namazı, İslâmiyet'te bildirilen bir özrü olmadan kazâya bırakmak haramdır, büyük günâhtır. Bu günâh kazâ edince affolmuyor. Kazâ ettikten sonra ayrıca tövbe etmek de lâzımdır. Kazâ edince sâdece namazı kılmamak günâhı affolur. Kazâ kılmadan tövbe edince namazı terk günâhı affolmadığı gibi, te'hir (geciktirme) günâhı da affolmaz. Çünkü tövbenin kabûl olması için günahtan sıyrılmak şarttır. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Farz ve vâcib olan namazlar vaktinde kılınmazlarsa, kazâ edilmeleri emr olundu. Sünnet namazların yalnız vaktinde kılınmaları emr olundu. Vaktinde kılınmayan sünnet namazlar, insanın üzerinde borç kalmaz. Bunun için vaktinden sonra kazâ edilmeleri emrolunmadı. Sabah namazının sünneti vâcibe yakın olduğundan, o gün öğleden önce farzı ile kazâ edilir. Sabah sünneti öğleden sonra, başka sünnetler ise hiçbir zaman kazâ edilmez. Kazâ olursa, sünnet sevâbı hâsıl olmaz. Nafile kılınmış olur. *(Kara Çelebizâde)*

Farz ve vâcib olan bir namazı, bile bile kazâya bırakabilmek için iki özür vardır. Biri düşman karşısında olmaktır. İkincisi üç günlük yol gitmeğe niyeti olmasa bile yolda bulunan kimsenin hırsızdan, yırtıcı hayvandan, selden, fırtınadan korkmasıdır. *(İbrâhim Halebî)*

Üzerinde kazâ namazı borcu olanın nâfile namazı kılması câiz olmaz. Çünkü Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem): ***"Farzlar yerine getirilmedikçe, Allahü teâlâ nâfileleri kabûl etmez"*** buyurdu. *(Mecma'-ül-Fetâva)*

Kazâ Orucu:

Oruç tutmamayı mubâh kılan (dînde bildirilen) bir özür sebebiyle vaktinde tutulamayan veya tutarken bir özür sebebiyle yâhut kast (bilerek) olmadan bozulup, Ramazân bayramının birinci, Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günleri dışındaki zamanlarda gününe gün tutması gereken Ramazân-ı şerîf orucu.

Hasta hastalığının artmasından veya iyi olmasının gecikmesinden yâhut şiddetli ağrı gelmesinden, hasta bakıcı hastalanarak onlara bakamayıp helâk olmalarından korkar ise, oruç tutmayıp sonra orucu kazâ eder. *(İbn-i Âbidîn)*

Kazâ orucu arka arkaya olduğu gibi ayrı ayrı günlerde de tutulabilir. Hastalık veya ihtiyarlık (yaşlılık) sebebiyle orucunu tutamayıp fidye veren kimse, daha sonra kuvvetlenir veya sağlığına kavuşursa, Ramazan oruçlarını ve tutamadığı oruçlarını tutar. *(İbn-i Âbidîn)*

Kazâ ve Kader:

Allahü teâlânın meydana gelecek hâdiseleri ilm-i ezelîsi (başlangıcı olmayan ilim sıfatı) ile ezelde (başlangıcı olmayan öncelerde) bilip takdîr etmesi ve bu hâdiselerin zamânı gelince, Allahü teâlâ tarafından yaratılması ve meydana çıkması. Allahü teâlânın birşeyin varlığını ezelde bilip, takdîr etmesine kader, kaderin yâni varlığı dilenilen şeyin zamânı gelince yaratılmasına kazâ denir. Kazâ ve kader kelimeleri birbirinin yerine de kullanılır.

Kazâ ve kaderime râzı olmayan, beğenmeyen, gönderdiğim belâlara sabretmeyen

benden başka Rab arasın. Yeryüzünde kulum olarak bulunmasın. *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Îmânın şartlarından biri de kazâ ve kadere hayr ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğine inanmaktır. Cenâb-ı Hak her kulunun başından geçecek her şeyi önceden bilir. Kaderi değiştirmek kimsenin elinde değildir. Dilerse cenâb-ı Hak değiştirir. Kader, cenâb-ı Hakk'ın kullarından gizlediği bir sırrıdır. *(Kemâhlı Feyzullah Efendi)*

KAZF:

Atmak. İffetli (temiz) erkek veya kadına zinâ isnâd etmek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

İffetli müslüman kadınlara kazf edip sonra (bunu isbât için) ***dört şâhit getiremeyenler*** (var ya), ***işte bunlara seksen değnek vurun.*** (Hiçbir şey hakkında) ***bunların şâhidliklerini ebediyyen kabûl etmeyin. Bunlar asıl fâsıklardır*** (günâhkârlardır)**.** *(Nûr sûresi: 4)*

İnsanı tehlikeye düşüren yedi şeyden sakının. Allahü teâlâya şirk (ortak) ***koşmak, sihirle*** (büyüyle) ***uğraşmak, haksız yere adam öldürmek, fâiz yemek, yetim malı yemek, harbde düşmandan kaçmak ve muhsan*** (nâmuslu, temiz, evli) ***müslüman kadınlara kazf etmek.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

İslâmiyet'te muhsan (evli) olan erkek veya kadına kazf büyük günâhtır. *(Alâeddîn-i Haskefî)*

Kazf edilen kimsenin istemesi ile, kazf edene had (seksen sopa) vurulur. *(İbn-i Âbidîn)*

Kazf Haddi:

Muhsan olan erkek veya kadına zînâ isnâd edenlere (iftirâda bulunanlara) verilen sopa cezâsı. *(Bkz. Had)*

KEBÂİR:

Büyük günâhlar. Müfredi (tekili) kebîredir.

Kebîre sâhibi îmândan çıkmaz. Kebîre sâhibinin hâli Allahü teâlânın irâdesine kalmıştır. Dilerse bağışlar, dilerse azâb eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kebîre işlemek küfr değil, fısktır, emre itâattan çıkmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Büyük günâh işleyenin îmânı gitmez. Harama helâl derse, îmânı gider. Günâhlar ikiye ayrılır: Kebâir, büyük günâhlardır. Meselâ: 1) Bir şeyi Allahü teâlâya ortak etmek. Buna şirk denir. Şirk, küfrün en kötüsüdür. 2) Bir insanı veya kendini öldürmek. 3) Sihir yâni büyü yapmak. 4) Yetim malı yemek. 5) Fâiz alıp vermek. 6) Muhârebede düşman karşısından kaçmak. 7) Temiz kadınları kazf etmek, yâni nâmuzsuz demek. Her günâhın büyük olmak ihtimâli vardır. Hepsinden kaçınmak lâzımdır. *(Teftâzânî, Reyhâvî)*

KEBÎR (El-Kebîr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Varlığından önce yokluk geçmemiş olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O'ndan (Allah'tan) ***başka tapdıkları hiç şüphesiz bâtıldır, yok olucudur. Şüphesiz Allahü teâlâ yücedir, Kebîr'dir.*** *(Lokman sûresi: 30)*

El-Kebîr ism-i şerîfini söyliyene, ilim ve mârifet kapısı açılır. *(Yûsuf Nebhânî)*

KEFÂLET:

Kefillik. Kefîl olmak. Bir kimsenin, borcunu ödememesi, taahhüdünü (verdiği sözü)

yerine getirmemesi hâlinde onun yerine borcu ödemeği, sözü yerine getirme mes'ûliyetini (sorumluluğunu) alacaklıya karşı üzerine almak.

Kefâletin ihtivâ ettiği (taşıdığı) birçok güzel taraflar vardır. Bunlardan birisi, malının zâyi (yok) olacağı, alamayacağı korkusunda bulunan alacaklı kişinin bu düşüncesini ondan atma; ödeyemediği takdirde şahsına bir zarar geleceği korkusu taşıyan borçlunun bu korkusunu gidermek her iki tarafın karamsar (kötü) düşüncelerini yok etmesi gibi faydaları taşır. Bu da her iki taraf için bir nîmettir. Kefâlet, âlicenâblığın gereği bir iştir. *(İbn-i Hümâm)*

Ukûbâtta (cezâlarda) kefâlet sahîh değildir (olmaz). Birinin yerine, kefîli îdâm edilmez. *(Ali Haydar Efendi)*

KEFEN:

Vefât eden kimsenin yıkandıktan sonra sarılarak defnedildiği beyaz bez parçaları.

Âdem aleyhisselâm vefât edince, melekler Cennet'ten hanût ve kefen getirdiler. Su ve sedr yaprağı ile yıkadılar. Üçüncüsünde kâfûr koydular. Üç kefen ile kefenlediler. Namazını kıldılar. Lahd yaptılar. Defn ettiler. Sonra çocuklarına dönerek; "Ey Âdemoğulları! Ölülerinize böyle yapınız" dediler. *(Hadîs-i şerîf-Fetevâ-i Fıkhıyye)*

Ölülerin kefenlerini güzel yapın. Zîrâ onlar kendi aralarında birbirlerini ziyâret ederler ve kefenlerinin güzelliği ile iftihâr ederler. *(Hadîs-i şerîf-Dürrü'l-Muhtâr)*

Kefen, erkek için üç, kadın için beş parçadır. Erkeğin kefeni; izâr (genişliği bir metreden fazla baştan ayağa kadar olan bez parçası), kamîs (entâri gibi uzun gömlek) ve lifâfe (başı ve ayakları geçecek uzunlukta, baş üstünden ve ayak altından uçları büzülüp bezle bağlanan kısım). Kadınların kefeni ise, kamîs, îzâr, lifâfe, himâr (baş örtüsü) ve göğüs bezidir. *(Zeylâî)*

Kefenin, meyyitin (ölenin) kendi helâl malından olması, başkasının vermesinden daha iyidir. Diri iken helâl kefen hazırlamak iyidir. *(Halebî)*

Sâlihlerin, velîlerin çamaşırından, elbisesinden kefen yapmak veya kefen içine bunlardan yüzüne göğsüne koymak faydalıdır. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir kefendir âkıbet sermâye-i bây u fakîr
Varlığa mağrur olan mecnûn değil de, yâ nedir.

(Lâ Edrî)

Kefen-i Farz:

Erkek veya kadının vefât ettiğinde sarılarak örtüldüğü bezlerden bir parçası. Buna kefen-i zarûret (lâzım olan kefen) de denir.

Kefen-i farz, erkekler ve kadınlar için bir parçadır. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Kefen-i farz olarak (zarûret hâlinde) erkeğe ve kadına yalnız lifâfe (başı ve ayağı geçen uzunlukta, baş üstünden ve ayak altından büzülüp bezle bağlanan kısım) lâzımdır. *(Halebî)*

Kefen-i Kifâye:

Fakir veya çok borçlu olarak vefât etmiş erkek ve kadın için yeterli sayılan ve bedeni örtecek kadar olan kefen.

Erkeklere kefen-i kifâye olarak îzâr (genişliği bir metreden fazla baştan ayağa kadar olan bez parçası) ve lifâfedir. *(Halebî)*

Kadınların kefen-i kifâyesi; izâr, lifâfe ve himâr yâni baş örtüsüdür. Çünkü kadınlar hayatta iken bu üçü ile örtünürler. *(İbn-i Nüceym)*

Kefen-i Sünnet:

Vefât eden erkek için üç, kadın için beş parça olan bez parçası.

Erkek için kefen-i sünnet üç parça, yâni izâr, kamîs (entâri gibi uzun gömlek) ve lifâfedir. Kadın için, kamîs, izâr, lifâfe, himâr (baş örtüsü) ve göğüs bezidir. *(Halebî)*

KEFFÂRET:

Örtmek. Allahü teâlânın bâzı hususlarda kullarının kusur ve günahlarını affetmek ve örtmek için vesîle yaptığı şeylerden her biri. Çoğulu keffârâttır. Keffâretler, bir bakımdan ibâdet, bir bakımdan cezâ durumundadır. Keffâret, katl (insan öldürme), zıhar, yemîn, oruç ve hac keffâreti olmak üzere beş kısımdır.

Büyük günahlardan kaçınmak şartıyla, beş vakit namaz ve Cumâlar, aralarındaki küçük günâhlara keffârettirler. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

Günâhın keffâreti pişmanlıktır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

Devamlı hasta veya çok yaşlı olup, altmış gün keffâret orucunu tutamaz ise, altmış fakîri, bir gün sabah-akşam olmak üzere iki defâ, yâhut bir fakîri sabah-akşam altmış gün doyurur. *(Tahtâvî, Mehmed Zihnî)*

Keffâret-i Salât:

Kazâya kalmış namazları bulunan ve bunları îmâ ile dahi kılması mümkün iken kılmayıp ölen kimsenin kılmadığı namazlar için verilen keffâret. *(Bkz. İskât ve Devr)*

Keffâret-i Savm:

Ramazân-ı şerîfte bilerek orucu bozmanın cezâsı. *(Bkz. Oruç)*

Keffâret-i Yemîn:

Bir işi yapmak veya yapmamak husûsunda Allahü teâlânın ismini söyleyerek yemîn eden kimsenin yemînini bozunca cezâ olarak yapması gerekli olan şey. *(Bkz. Yemin)*

Keffâret-i Zıhâr:

Bir erkeğin, hanımını veya onun yüz, baş, ferc gibi bir uzvunu, kendisine nikâhı ebedî haram olan bir kadına veya onun bakılması haram olan yerine benzetmesi yâni "Sen anam gibisin" veya "Senin sırtın anamın sırtı gibidir" demesinin affı ve onunla tekrâr münâsebet kurabilmesi için olan çâre. *(Bkz. Zıhâr)*

KEFÎL:

Başkasına âit bir işi veya borcu üzerine alan, sorumluluğunu yüklenen kimse. Kefîle, dâmin de denir. *(Bkz. Kefâlet)*

İkindi namazının sünnetini kılıp terk etmeyen kimsenin Cennet'e girmesine kefîlim. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ül-Cenne)*

Yetîme kefîl olan ve ona bakan kişi Cennet'te bu parmağın yakın olduğu gibi bana yakın olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Reddül Muhtâr)*

Kefîle kefîl olmak sahîhtir (olur). Alacaklı borcu üçünden de isteyebilir. İkrâh ile yâni zorla kefîl yapılan, kefîl olmaz. *(İbn-i Âbidîn, Ali Haydar Efendi)*

Hak teâlâ senin ve âlemin rızkına kefîldir. Rızık için düşünmeye lüzûm yoktur. Çünkü Hak teâlâ tarafından bütün rızıklar taksim edilmiştir. Çalışarak hissene düşen rızkı arayıp bulursun.Bir sadakanın yerine on misli ile mukâbele edildikten sonra, çalışana karşılığı verileceğine hiç şüphe yoktur. *(Ahmed binHanbel)*

KEFİR:

İnek ve deve sütlerinin mayalanmasından elde edilen tadı keskin alkollü bir içki.

Kısrak, inek ve deve sütleri mayalanıp tadı keskin olunca, müselles (ısıtılarak üçte ikisi

uçurulan üzüm suyu) gibi olur. Birincisine kımız, ikincisine kefir denir. Her ikisi de bira gibi haramdır. *(M. Âtıf Efendi)*

KEHÂNET:

Kâhinlik. Gaybı, gizli şeyleri bilirim iddiâsında bulunmak. Bu işi yapana kâhin, falcı denir. *(Bkz. Kâhin)*

Hased, nemîme (insanlar arasında söz taşımak) ***ve kehânet sâhibleri, benden değildir.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Hakîkî mü'min, bâtıl inançlara inanmaz. Sihr, uğursuzluk, fal, efsûn, Kur'ân-ı kerîmden başka şeyler yazılı muska, mâvi boncuk, kehânet ve benzeri şeylere, bunların muhakkak iş yapacaklarına, mezârlara mum dikmeğe, tel ve iplik bağlamaya îtibâr etmez. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

Kehânette bulunanlara, büyücülere, yıldızlara bakıp, sorulan herşeye cevab verenlere gidip, söylediklerine, yaptıklarına inanmak, bâzan doğru çıksa bile Allah'tan başkasının gâibi, gizli şeyleri bildiğine ve her dilediğini yapacağına inanmak olup, küfr olur, îmânı giderir. *(Abdülganî Nablüsî)*

KEHF SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on sekizinci sûresi.

Kehf sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz on âyet-i kerîmedir. Eshâb-ı Kehf'in kıssasını anlattığı için, Sûret-ül-Kehf denilmiştir. Sûrede, Kur'ân-ı kerîmin indiriliş sebebi, Eshâb-ı Kehf hâdisesi, Allahü teâlânın Resûlullah efendimize bâzı dînî ve ahlâkî emir ve tavsiyeleri ile dünyâ hayâtının geçiciliği, güzel amellerin kıymeti, Zülkarneyn aleyhisselâm ile ilgili olaylar ve başka hususlar anlatılmaktadır. *(Râzî, Taberî, Kurtubî, Ebû Hayyân)*

Allahü teâlâ Kehf sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Resûlüm!) ***Kalbi bizi zikretmekten*** (anmaktan) ***gâfil olan ve nefsinin arzuları peşinden koşan ve hareketlerinde dînin emirlerinin dışına taşan kimseye itâat etme!****(Âyet: 28)*

Kim Kehf sûresinin ilk on âyetini ezberlerse, Deccâlın fitnesinden korunur. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, Müslim)*

KELÂM:

1. Allahü teâlânın subûtî sıfatlarından. Cenâb-ı Hakk'ın, âlet, harf ve sese ihtiyaçtan münezzeh (uzak) olarak söylemesi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

De ki: "Rabbimin kelâmını yazmak için bütün denizlerin suyu mürekkeb olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenir. *(Kehf sûresi: 109)*

2. Îmân ve îtikâd bilgilerini delîlleri ile anlatan ilim. *(Bkz. İlm-i Kelâm)*

Kelâm sıfatı basîttir. Hiç değişmez. Harfli, sesli değildir. Emir, yasak, haber vermek gibi ve Arabî, Fârisî, İbrânî ve Süryânî olmak gibi başkalaşması, parçalanması yoktur. Böyle şekiller almaz. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Kelâm-ı İlâhî:

Allahü teâlânın kelâmı. Kur'ân-ı kerîm.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûktur (yaratılmıştır). Bu harf ve kelimelerin mânâsı kelâm-ı ilâhîyi taşımaktadır. Bu harflere

kelimelere Kur'ân-ı kerîm denir. Kelâm-ı ilâhîyi gösteren mânâlar da Kur'ân-ı kerîmdir. Bu kelâm-ı ilâhî olan Kur'ân, mahlûk değildir. Allahü teâlânın başka sıfatları gibi ezelî (başlangıcı olmayan) ve ebedîdir. Yâni sonu yoktur. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Kelâm-ı ilâhîden murâd-ı ilâhîyi, Allahü teâlânın kastettiği mânâyı anlayan ve anlatan âlimlere müfessir denir. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Kelâm-ı Kadîm:

Ezelî yâni başlangıcı olmayan söz, kelâm; Kur'ân-ı kerîm. *(Bkz. Kur'ân-ı Kerîm)*

Kelâm-ı Lafzî:

Kelâm-ı nefsîyi anlatan ve insanın kulağına gelen ve söyleyenin ağzından çıkan harfler topluluğu.

Kelâm-ı Nefsî:

Allahü teâlânın kelâm sıfatının harf ve ses içerisine sokulmadan yâni kelâm-ı lafzî hâlini almadan önceki hâli.

Kelâm-ı nefsî, hakîkî sıfattır. İrâde ve kudret sıfatları gibi ezelde Allahü teâlâ ile kâimdir. Onda ses ve harf yoktur. Allahü teâlâ kelâm-ı nefsî ile ezelde mütekellimdir (konuşucudur). *(İmâm-ı Birgivî)*

KELİME-İ İHLÂS:

"Lâ ilâhe illallah, Muhammedün resûlullah" sözü Kelime-i tevhîd de denir. *(Bkz. Kelime-i Tevhîd)*

KELİME-İ ŞEHÂDET:

"Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh" mübârek sözü. Mânâsı şöyledir: "Görmüş gibi bilir ve inanırım ki, Allahü teâlâdan başka, varlığı lâzım olan, ibâdet ve itâat olunmağa hakkı olan, hiç ilâh, hiçbir kimse yoktur. Görmüş gibi bilir, inanırım ki, Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem, Allahü teâlânın hem kulu, hem peygamberidir. O'nun gönderilmesi ile, O'ndan önceki peygamberlerin dinleri tamâm olmuş, hükümleri kalmamıştır. Ebedî seâdete, kurtuluşa kavuşmak için, ancak O'na uymak lâzımdır. O'nun her sözü, Allahü teâlâ tarafından kendisine bildirilmiştir. Hepsi doğrudur. Yanlışlık ihtimâli yoktur."

...Ramazan ayında dört şeyi çok yapınız! Bunun ikisini Allahü teâlâ çok sever. Bunlar; Kelime-i şehâdet söylemek ve istiğfâr etmektir. İkisini de, zâten her zaman yapmanız lazımdır. Bunlar da, Allahü teâlâdan Cennet'i istemek veCehennem ateşinden O'na sığınmaktır... *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet Terhîb)*

İhlâs ile (yalnız Allahü teâlânın rızâsını düşünerek) ***Kelime-i şehâdet getiren Cennet'e girer.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Kelime-i şehâdet söylemenin dört şartı vardır: Dil ile söylerken, kalb hazır olmak. Mânâsını bilmek. Hulûs-i kalb ile (ihlâsla yâni Allahü teâlânın rızâsını düşünüp, inanarak) söylemek. Tâzîm ile (hürmetle) söylemek. *(Kutbüddîn İznikî)*

İnanarak Kelime-i şehâdeti söylemenin yüz otuz kadar faydası vardır. Bunlardan, ölürken olan beşi; 1) Azrâil aleyhisselâm ona güzel sûrette gelir. 2) Yağdan kıl çeker gibi rûhunu alır. 3) Cennet kokuları gelir. 4) Müjdeci melekler gelir. 5) Merhabâ yâ mü'min! Sen Cennetliksin denir. *(Kutbüddîn İznikî)*

KELİME-İ TAYYİBE:

"Lâ ilâhe illallah, Muhammedün resûlullah" sözü. Kelime-i tevhîd de denir. *(Bkz. Kelime-i Tevhîd)*

...Kelime-i tayyibe bir sadakadır (Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için birşey vermek, iyilik etmek gibidir). ***Namaza gitmek için sâhibinin attığı her adım da bir sadakadır. Yolda gelip geçene ezâ veren şeyleri gidermek de sadakadır.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

KELİME-İ TEHLÎL:

"Lâ ilâhe illallah" sözü. *(Bkz. Kelime-i Tevhîd, Kelime-i Tehlîl)*

KELİME-İ TEMCÎD:

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" sözü.ÊMânâsı; "Güç ve kuvvet ancak Allahü teâlâdandır" demektir.

Îmâm-ı Rabbânî hazretleri, din ve dünyâ zararlarından kurtulmak için, her gün beş yüz kerre Kelime-i temcîd okurdu. *(Senâullah-ı Pâni Pûtî)*

Korkulu zamanlarda ve cin çarpmasını def etmek için Kelime-i temcîd okuyunuz. *(Ahmed Fârûkî)*

Derdlerden kurtulmak ve murâda (isteğine, dileğine) kavuşmak için; beş yüz kerre Kelime-i temcîd ile, evvelinde ve âhirinde (sonunda) yüzer defâ salevât-ı şerîfe (Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed) okuyup duâ etmelidir. *(Muhammed Ma'sûm)*

KELİME-İ TENZÎH:

Allahü teâlânın her türlü noksan sıfatlardan temiz ve uzak olduğunu ifâde eden "Sübhânellah" sözü.

Beş vakit namazdan sonra, sessizce; otuz üç kerre kelime-i tenzîh ve otuz üç kerre tahmîd (Elhamdülillah) ve otuz üç defâ tekbîr (Allahü ekber) söylemek sünnettir. *(Îmâm-ı Nevevî)*

KELİME-İ TEVHÎD:

"Lâ ilâhe illallah, Muhammedün resûlullah" sözü. Mânâsı şöyledir: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed aleyhisselâm O'nun resûlüdür, peygamberidir. Kelime-i tevhîde; Kelime-i ihlâs, Kelime-i takvâ, Kelime-i tayyibe, Da'vet-ül-hak, Urvet-ül-vüskâ, Kelime-i semeret-ül-Cennet de denir.

Yerleri ve gökleri, terâzinin bir kefesine, bu kelime-i tevhîdi diğer kefesine koysalar, bu kelimenin bulunduğu kefe, elbette ağır gelir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Müslümanlardan bir kimseye, ilk önce Kelime-i tevhîdin mânâsını bilmek ve inanmak farzdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Bir kâfir, kelime-i tevhîdi söyleyince ve mânâsına inanınca, o anda müslüman olur. Fakat, bunun da, her müslüman gibi îmânın altı esâsını ezberleyip mânâsını iyice öğrenmesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hak teâlâ hazretleri, Mûsâ aleyhisselâma buyurdu ki: "Yâ Mûsâ! Kıyâmet gününde meleklerin seni ziyâret etmesini istersen, Kelime-i tevhîdi çok söyle!" *(Ka'b-ül-Ahbâr)*

Rabbimizin gazâbını, intikâmını söndürmek için kelime-i tevhîdden daha faydalı bir şey yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ölüm hastası İhlâs sûresini çok okumalıdır. Yatağı karşısında Kelime-i tevhîd yazılı levha asılı olmalıdır. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

KELİMETULLAH:

1. Allahü teâlânın ism-i şerifi. Allahü teâlânın dîni.

İki ordu karşılaştıkları zaman, melekler iner ve tesbih etmeye başlarlar. Falanca dünyâ için, falanca hamiyyetinden ve cesâretinden, falanca soyuna ve milliyetine

düşkünlüğünden dolayı savaştı diye yazarlar. Sakın falanca Allah yolunda öldürüldü demeyin. Ancak kelimetullahı yüceltmek için savaşanlar Allah yolundadırlar. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûmiddîn)*

2. Îsâ aleyhisselâmın lakabı.

Îsâ aleyhisselâm kelimetullahtır. Çünkü babası yoktur. Allahü teâlânın ol emri ile anasından dünyâya geldi. Bundan başka Allahü teâlânın emirlerini insanlara ulaştırdı. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

KELÎMULLAH:

"Allahü teâlânın kendisiyle konuştuğu zât" mânâsına Mûsâ aleyhisselâmın lakabı.

Muhammed aleyhisselâm, Habîbullah (Allahü teâlânın sevgilisi)dır. İbrâhim aleyhisselâm, Halîlullah (Allahü teâlânın dostu)dır. Mûsâ aleyhisselâm, Kelîmullah'tır. Îsâ aleyhisselâm Kelimetullah'tır. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

Hazret-i Mûsâ Kelîmullah, Tûr'a giderken; yolda namaz kılıp, Hakk'a ağlayıp, inleyen gözünden akan yaşı kan ile karıştırıp duâ eden bir zâta rastladı. Mûsâ Kelîmullah Allahü teâlâya yalvarıp bu zâtın affedilmesini dileyince, Allahü teâlâdan nidâ gelip; "Yâ Mûsâ! Ben bu zâtın namazını ve duâsını kabûl etmem. Zîrâ üstüne giydiği elbiseyi haram karışmış para ile aldı" buyurdu. *(Süleymân bin Cezâ)*

KEMÂL:

Olgunluk, mükemmellik, eksiksiz olma, fazîlet.

Kemâl, doğru konuşmak ve doğrulukla iş görmektedir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Sünnetlerin farzları tamamlayacağından maksat; farzlar yapılırken bunların kemâllerine sebeb bir şey kaçırılırsa, sünnetler, kılınan farzın kemâl bulmasına sebeb olur. *(Abdülhâk-ı Dehlevî)*

Namazın kemâl mertebesinde kabûl olmasının şartı; haramlardan sakınmak ve huşû (Allahü teâlâdan korkmak) ve mâlâyânîyi (dünyâ ve âhiretine fâidesi olmayan şeyleri) terke ve ezân-ı Muhammedî okunduğu vakit her işi bırakarak cemâate devâm etmeye bağlıdır. *(Muhammed binKutbüddîn İznikî)*

Kemâl Sıfatları:

Allahü teâlânın zâtında ve işlerinde hiçbir kusûr, karışıklık, değişiklik ve noksanlık olmadığını gösteren hayât (diri olmak), ilim (bilmek), sem' (işitmek), basar (görmek), kudret (gücü yetmek), irâde (istemek), kelâm (söylemek) ve tekvîn (yaratmak) sıfatları. Bunlara Subûtî, Hakîkî ve Kâmil sıfatlar da denilmektedir.

Her varlık, Allahü azîm-üş-şân'ın kemâl sıfatlarından bir eserdir. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Allahü teâlânın kemâl sıfatları, Allahü teâlânın zâtı ile kâimdirler, yâni ebedîdirler. Allahü teâlânın bu sıfatlarının künhü (hakîkati) anlaşılamaz. Çünkü sonradan yaratılan, sınırlı, zamanlı ve mekânlı olan; mahlûk olmayanı, sınırsız, zamansız ve mekânsız olanı anlayamaz. *(Kâdızâde Ahmed bin Muhammed Emîn Efendi)*

KEMÂLÂT:

Olgunluklar, fazîletler, ahlâk ve huy güzellikleri.

Allahü teâlâ evliyâ kullarını öyle saklamıştır ki, kendileri bile kalblerindeki kemâlâttan habersizdir. Nerede kaldı ki, başkaları onların hâlini bilsin. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kemâlât-ı Nübüvvet:

Peygamberliğe âit üstünlükler olup, evliyâlığın çok yüksek makamlarından biri.

Bir İslâm büyüğü, Allahü teâlânın ihsânı ile şerî'atin (İslâmiyet'in) hakîkatine kavuşur, İslâm-ı hakîkî ile şereflenirse, peygamberlere tam uymakla, o büyüklere vâris olarak Kemâlât-ı nübüvvetten pay alabilir. O yüksek derecenin nîmetlerini bol bol elde edebilir. *(Şeyh Şihâbüddîn)*

Kemâlât-ı Vilâyet:

Evliyâlığa âit üstünlükler, olgunluklar.

Kemâlât-ı nübüvvet (peygamberlik kemâlâtı) kemâlât-ı vilâyetten çok üstündür. Kemâlât-ı vilâyetteki ilerleme, nübüvvetteki ilerlemenin bir sûreti, görünüşüdür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KEMEND-İ MAHBÛB-İ İLÂHÎ:

Allahü teâlânın sevdiklerini kendisine çekmek için gönderdiği sebebler, dert, belâ ve sıkıntılar.

Belâ, kemend-i mahbûb-ı ilâhîdir. Âşıkları mahbûba (sevgiliye) döndürüp, ondan başkasına yönelmelerine mâni olur. *(Ahmed Fârûkî)*

KEN'AN DİYÂRI:

Sayda, Sûr, Beyrût, Filistin ve Sûriye'nin bir kısmını içine alan ve Fenike denilen bölge. Nûh aleyhisselâmın torunu ve Hâm'ın oğlu Ken'an burada yaşadığı için Ken'an diyârı denilmiştir.

Yâkûb aleyhisselâm Ken'an diyârı ahâlisine (halkına) peygamber olarak gönderildi. Ken'an diyârına yerleşip o beldedeki insanları Allahü teâlâya îmân ve ibâdet etmeğe dâvet etti. Kendisi ve oğulları için evler yaptırdı. Ken'an diyârı ahâlisinden çok kimse ona îmân etti. Ken'an diyârını idâre eden Şüceym bin Dârân adındaki kral, Yâkûb aleyhisselâma karşı çıktıysa da başarılı olamadı. Yâkûb aleyhisselâm, oğlu Yûsuf aleyhisselâm Mısır'a mâliye nâzırı (bakanı) olunca, diğer oğulları ve torunlarıyla birlikte Ken'an diyârından ayrılarak Mısır'a gitti ve ömrünün sonuna kadar orada yaşadı. *(Taberî, İbn-ül-Esîr, Nişâncızâde)*

KERÂHET:

İğrenme, tiksinme, istememe. Harama yakın olma veya yapılmaması iyi olma. Dinde terk edilmesi iyi olan bir şeyin terk edilmeyip yapılması. Kerâhet, tahrîmiyye ve tenzîhiyye olmak üzere iki kısımdır. *(Bkz. Mekrûh)*

Kerâhet Vakitleri:

Namaz kılmak tahrîmen mekruh yâni haram olan vakitler. Güneş doğarken, batarken, gündüz ortasında iken.

Kerâhet vakti olan üç vakitte başlanan farzlar sahih olmaz. Bu üç vakitte başlanan nâfileleri bozmalı. Başka zamanlarda kazâ etmelidir. Bu üç vakit: Güneş doğarken, batarken ve Nısf-ün-nehâr dâiresi üzerinde, yâni gündüz ortasında ikendir. Burada güneşin doğması, üst kenarının ufkundan görünmeye başlayıp, bakılamayacak kadar parlamasına (İşrak vaktine) kadar olan zamandır. Güneşin batması da, tozsuz, dumansız, berrak bir havada, ziyânın geldiği yerlerin veya kendisinin bakacak kadar sararmağa başladığı vakitten batıncaya kadar olan zaman demektir. Güneş batarken yalnız o günün ikindi namazı kılınır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Kerâhet-i Tahrîmiyye:

Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfteki delilinden zan ile anlaşılan yasak. Harama yakın mekruh. *(Bkz. Tahrimen Mekrûh)*

Kerâhet-i Tenzîhiyye:

Yasak olmasına kuvvetli ve açık bir delil bulunmayan ancak yapılması iyi olmayan şeyler. Helâle yakın mekrûh. *(Bkz. Tenzîhen, Tenzîhî Mekruh)*

KERÂMET:

İkrâm, üstünlük.Hangi peygamberin ümmetinden olursa olsun, velîlerden âdet dışı, yâni fizik, kimyâ ve fizyoloji kânunları dışında meydana gelen şeyler, hâdiseler.

Velîden meydana gelen kerâmet, tâbi olduğu peygamberin mûcizesidir. Kerâmet ya kâinât içindeki maddî şeylerle yâhut rabbânî ilim ve mârifetlerle ilgili olur. İkinci kısım kerâmetler daha yüksektir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Kerâmet, evliyâlık için şart değildir. Yâni kerâmetin velîlerde mutlaka bulunması şartı yoktur. Hârikulâde haller, bâzan hâli dîne uygun olmayan kimsede de görülebilir ki bu istidrac veya sihir (büyü) yoluyla olur. Buna kerâmet denmez. Çünkü kerâmet dînin emirlerine uyup, yasaklarından sakınan kimseden meydana gelir. İstidrac, nîmet gibi görünen, aslında sâhibi için, felâket olan hârikulâde hallerdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bütün hârikulâde haller ya istiyerek meydana gelir veya istemeyerek. İstemeyerek meydana gelenlerde kerâmet sâhibi çok mahcûb olur ve kendini gizlemeye çalışır. İstiyerek meydana gelen kerâmet eğer din için faydalı olacaksa, izhârı gösterilmesi câizdir. Din için faydalı değilse, kerâmet sâhibi onu göstermeye aslâ teşebbüs etmez. *(Muhyiddîn İbn-ül-Arabî)*

KEREM:

Cömertlik, severek verme.

Her kim ihtiyâcından fazla bir suyu, muhtaç olanlardan esirgerse, Kıyâmet gününde Allahü teâlânın kerem ve ihsânına kavuşamaz. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Allahü teâlâ öyle bir ihsân sâhibidir ki, kerem ve ihsânlarını dost ve düşman herkese saçmaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KERÎM (El-Kerîm):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kudreti (gücü) var iken affeden, vâd ettiğini yapan, vermesi ve ihsânı (lütfu) bol olan, ümîd edilenin üstünde olan, ne kadar verdiğini ve kime verdiğini hesâb etmeyen, kendisine sığınanı koruyan ve isteyeni zenginleştiren.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey (öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden kâfir) ***insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan ne?*** ("Dilediğini yap; çünkü Rabbin kerîmdir. Kimseyi azâba uğratmaz, cezâda acele de etmez" diyen şeytan mıdır?). *(İnfitar sûresi: 6)*

Ey Allah'ım! Sen affedicisin, Kerîmsin, affı seversin, beni affeyle. *(Hadîs-i şerîf-Tergîb vet-Terhîb)*

Allahü teâlâdan yüksek dereceler isteyin. Zîrâ O, kerîmdir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-ül-Ulûm)*

2. Muhterem, cömert, büyük zât. Herkese faydalı işleri yapmak.

Kerîmler ile yapılacak her iş kolay olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kerîmler sofrasında ehil ile nâ-ehil aynıdır. Yâni kâbiliyetli olanlarla kâbiliyetsizler aynıdır. *(Mevlânâ Hâlid)*

KERÛBİYÂN:

Azâb meleklerinin büyükleri. Kerûb kelimesinin Farsça çoğul şeklidir. Arabî çoğul şekli ise Kerûbiyyûn'dur.

Kerûbiyân, meleklerin havâssı, yâni üstünlerindendir. Bu ve Cebrâil, İsrâfil, Mikâil, Azrâil gibi büyük melekler, peygamberlerden başka, bütün insanlardan daha üstündür. Müslümanların sâlihleri (iyileri) ve velîleri (sevdiği kullar), meleklerin avâmından yâni aşağılarından daha üstündür. Meleklerin avâmı (aşağı derecede olanları), insanların fâsıklarından yâni açıktan günâh işliyenlerinden daha üstündür. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

KESB:

1. İnsandaki seçme hareketi, istek, ihtiyâr. İsteğin uygulama safhasına sokularak ortaya konulması.

İnsanın işinde, kendine düşen pay, kendi kesbidir. Yâni o iş kendi kudreti ve irâdesiyle olmuştur. Fakat o işi yaratan, yapan, Allahü teâlâdır. Kesbeden kuldur. O halde İnsanların ihtiyârî işleri, isteyerek yaptıkları şeyler insanın kesbi ile Allahü teâlânın yaratmasından meydana gelmektedir. İnsanın yaptığı işte, kendi kesbi, ihtiyârı (yâni beğenmesi) olmasa, o iş, titreme şeklini alır. (Mîdenin, kalbin hareketi gibi olur.) Hâlbuki, ihtiyârî hareketlerin, bunlar gibi olmadığı meydandadır. Her ikisini de, Allahü teâlâ yarattığı hâlde, ihtiyârî hareketlerle, titreme hareketi arasında görülen bu fark, kesbden ileri gelmektedir. Allahü teâlâ kullarına merhâmet ederek, onların işlerinin yaratılmasını, onların kastlarına, arzularına tâbi kılmıştır. Kul isteyince, kulun işini Allahü teâlâ dilerse yaratmaktadır. Bunun için de kul mes'ûldur. İşin sevâbı ve cezâsı kula olur. *(Bkz. İrâde) (İmâm-ı Rabbânî)*

2. Kazanmak, kazanç.

Kesb, malı arttırır. Fakat rızkı arttırmaz. Rızık mukadderdir. Kendine, evlâdına ve ıyâline ve borçlarını ödemeğe lâzım olanları kesbetmek farzdır. Kendinin ve çoluk çocuğunun ihtiyâçlarını helâlinden kesbetmek, kimseye muhtaç olmamak cihâd etmektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

KESEL:

Tembellik, gevşeklik, uyuşukluk.

Yâ Rabbî! Beni keselden koru. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Keselin ilâcı, çalışkanlarla konuşmak, tenbel, uyuşuk kimselerden kaçınmak, Allahü teâlâdan hayâ etmek lâzım geldiğini ve azâbın şiddetli olduğunu düşünmektir. Dînini iyi bilen ve her hareketi, bilgisine uygun olan sâlih kimselerle görüşmeli, günâh işleyen, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayıp, yalnız söz ile müslümanları okşayan, avutan yalancılardan, Ehl-i sünnet kitablarındaki bilgileri öğrenmemiş câhillerden uzak olmalıdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

KEŞF:

1. Açmak, gizli bir şeyi bulmak, ortaya çıkarmak. Bir şeyin üzerindeki kapalılığı kaldırmak.

Bir kimse keşf ettiği âletlerle bütün insanlara faydalı olsa, Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâma inanıp, tâbi olmadıkça, uymadıkça ebedî seâdete kavuşamaz. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Evliyânın, his ve akılla anlaşılmayan şeyleri, kalbine gelen ilhâm yoluyla bilmesi.

Evliyâya hâsıl olan keşf ve herkesin gördüğü rüyâlar, bir şeyin misâlinin benzerinin hayâl aynasında görünmesidir. Uykuda iken olursa, rüyâ denir. Uyanık iken olunca keşf denir. Hayâl aynası ne kadar çok saf, temiz ise, keşf ve rüyâ o kadar doğru ve güvenilir olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

Evliyânın keşfinde hatâ etmesi, yanılması, müctehidlerin ictihâdda yanılması gibidir. Kusûr sayılmaz. Bundan dolayı, evliyâya dil uzatılmaz. Belki hatâ edene de bir sevâb verilir.

Yalnız şu kadar fark vardır ki, müctehîdlerin (dinde söz sâhibi âlimlerin) hatâlı ictihatlarına da uyanlara, onların mezhebinde bulunanlara da hatâlı ictihadlarına da sevap verilir. Evliyânın yanlış keşiflerine uyanlara, sevâb verilmez. Çünkü ilham ve keşf ancak sâhibi için seneddir. Başkalarına sened olmaz. Müctehidin sözü ise mezhebinde bulunan herkes için senettir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Keşf yolu ile edinilen bilgilerin doğruluğu, İslâmiyet'te açıkça anlaşılan bilgilere uygun olmaları ile ölçülür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KEVSER:

Allahü teâlânın Kevser sûresinde Peygamber efendimize verdiğini bildirdiği büyük ihsân. Âhirette Cennet'te Peygamber efendimize âit meşhûr nehir veyâ kıyâmet (hesâb) günü Cehennem üzerindeki Sırat köprüsü geçilmeden önce Peygamber efendimizin ve ümmetinin başına geldikleri meşhûr havuz.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Yâ Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem!) ***Biz sana kevseri verdik.*** *(Kevser sûresi: 1)*

İslâm âlimleri kevserden murâdın ne olduğu, ne kastedildiği hakkında şunları bildirmektedirler: 1. İçinde bütün lezzetlerin bulunduğu ve Cennet nehirlerinin en üstünü olan nehir. Peygamber efendimiz hadîs-i şerîflerinde şöyle buyurdular: ***"Kevser, Cennet'te bir nehirdir. İki kenarı altından, mecrâsı*** (aktığı yer) ***inci ve yâkuttan, toprağı miskten hoş, suyu baldan tatlı ve kardan beyazdır.*** 2. Kıyâmet günü Sırat köprüsünden geçtikten sonra Peygamber efendimizin ve ümmetinin yanına gelecekleri havz. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: ***"Benim havzım bir aylık mesâfedir. Suyu, sütten daha beyaz, kokusu miskten daha hoş, bardakları gökteki yıldızlar kadardır. Ondan içen bir daha hiç susamaz.*** 3. Dünyâ ve âhirete âit pekçok hayır, iyilik. 4. Kur'ân-ı kerîm. 5. İslâmiyet. 6. Sevgili Peygamberimizin Eshâbının (arkadaşlarının), ümmetinin (O'na inananların), tâbi olanların, uyanların çok olması. 7. Mübârek zürriyetinin (neslinin) yâni evlâdlarının çokluğu ve insanlara faydalı olması.

İslâm âlimleri Kevser hakkında daha başka mânâlar da bildirmişlerdir. Bunların hepsi Peygamber efendimizde (sallallahü aleyhi ve sellem) mevcuttur. *(Sâvî)*

Kevser Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yüz sekizinci sûresi.

Kevser sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Üç âyet-i kerîmedir. Peygamber efendimize ihsân buyrulan Kevser'i bildirdiği için sûreye, bu isim verilmiştir. Erkek çocukları yaşamadığından Peygamber efendimize Mekke müşrikleri nesli kesik mânâsında "ebter" demişler, bunun üzerine, Allahü teâlâ Kevser sûresiyle onlara cevap vermiştir. *(Sâvî, Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ Kevser sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Habîbim!) ***hakîkat, biz sana Kevser'i verdik. O hâlde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Doğrusu sana buğzeden kimse, zürriyetten*** (nesilden) ***ve her hayırdan kesilmiştir.*** *(Âyet: 1-3)*

Kim Kevser sûresini okursa, cenâb-ı Hak ona Cennet nehirlerinden su içirir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Bir kimse yatacağı vakit Kevser sûresini okursa ve sonra "Yâ Rabbî! Beni sabah namazına vaktiyle uyandır" derse, Allahü teâlânın izniyle o kimse sabah namazına uyanır. *(Kutbüddîn İznikî)*

KEYFİYYET:

Bir şeyin mâhiyeti, esâsı, içyüzü, nasıl olduğu.

"Allah Arş üstündedir" buyurur Rabbimiz
Lâkin keyfiyyetini, anlayamaz aklımız.

(Sirâcüddîn Ûşî)

KIBLE:

Müslümanların namaz kılarken yöneldikleri taraf; Kâbe tarafı. Mekke-i mükerreme şehrindeki Kâbe-i muazzama.

Şimdi seni herhâlde hoşnud olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) ***yüzünü artık Mescid-i harâm tarafına*** (Kâbe semtine) ***çevir.*** (Ey mü'minler) ***siz de nerede bulunursanız*** (namazda) ***yüzlerinizi o yana döndürün.*** *(Bekara sûresi: 144)*

Namazda, her uzvunu, gücün yettiği kadar, kıbleye karşı bulundur! *(Hadîs-i şerif-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Sizden biriniz abdest bozarken kıbleyi karşısına veya arkasına almasın. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Namazın şartlarından biri de kıble cihetine dönmektir. Kıble, Mekke şehrinde bulunan Kâbe'dir. Namazda Kâbe'ye karşı secde edilir. Kâbe için secde edilmez. Allahü teâlâ için secde edilir. *(Muhammed İznikî)*

Kıble, Kâbe'nin binâsı değildir, arsasıdır. Yâni yerden Arş'a kadar, o boşluk kıbledir. Bunun için kuyu ve deniz dibinde, yüksek dağların tepesinde, (uçakta) bu cihete doğru kılınabilir. Hacı olmak için de, Kâbe'nin binâsına değil, o arsaya gidilir. Başka yerlere giden hacı olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Kıble Açısı:

Bir beldeden güney veya kuzeyden kıble istikâmetine çıkan iki doğru arasındaki açı.

Namazı kıbleye karşı kılmak farzdır. Göz sinirlerinin çapraz istikâmeti arasındaki açıklık, Kâbe'ye rastlarsa, Hanefî ve Mâlikî mezheblerinde namaz sahîh olur. Kıble açısını bulmak istediğimiz yerin ve Mekke-i mükerremenin enlem ve boylam dereceleri bilinirse husûsî formülü ile kıble açısı hesâp edilir. (Mekke-i mükerremenin enlemi 21.43°, boylamı 39.83° dir). İstanbul'un kıble istikâmeti, güneyden yaklaşık otuz derecelik bir açı kadar doğudadır. Bu açıya kıble açısı denir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Kıble Saati:

Herhangi bir yerde, güneşin kıble hizâsında bulunduğu andaki vakit. Güneşin hangi saatte kıble hizâsında bulunduğu hesâb edilir ve takvimlere yazılır. Bu saatler hergün değişmektedir.

Güneş, senede iki defâ 28 Mayıs (Türkiye yaz saatiyle 12.18'de) ve 16 Temmuz'da (Türkiye yaz saatiyle 12.27'de) yâni zeval vaktinde tam Kâbe'nin üstüne gelir. Bütün dünyâda bu günlerde ve bu vakitlerde güneşe dönen, kıbleye dönmüş olur. *(M. Sıddîk Gümüş)*

KIBTÎ:

Mısır'a ilk yerleşen insanlar. Mısır'ın yerli halkına verilen ad.

Mısır'da hüküm süren Fir'avn, kıbtîleri yıldızlara ve putlara taptırdı. Kıbtîler, Yâkûb aleyhisselâmın oğullarının neslinden gelen İsrâiloğullarını hakîr ve hor gördüler, en ağır işlerde çalıştırdılar. Kıbtîlerin bu kötü muâmelelerinden bıkan İsrâiloğulları, Mûsâ aleyhisselâma gelerek Fir'avn'ın zulmünden ve Kıbtîlerin baskılarından kurtulmak istediklerini bildirdiler. Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğullarına serbestlik verilmesini istedi. Fir'avn kabûl etmedi. Mûsâ aleyhisselâm mûcizeler gösterdiği hâlde, Fir'avn ve Kıbtîler onun

peygamberliğini kabûl etmediler. Kıbtîlerin suları kan oldu. Kurbağa yağdı. Cilt hastalıkları ve üç gün karanlık oldu. Fir'avn bu mûcizeleri görünce korktu ve izin verdi. Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğullarıyla Mısır'dan çıkıp Kudüs'e doğru giderken Fir'avn onlara izin vermesine pişman olup, Kıbtîlerden olan askerleri ile onların arkalarına düştü. Kızıldeniz'den mûcize olarak on iki yol açılıp mü'minler karşıya geçti. Fir'avn ve askerleri geçerken deniz kapandı. Fir'avn ve Kıbtîler boğuldu. *(İbn-ül-Esîr, Taberî, Nişancızâde)*

KIDEM:

Allahü teâlânın zâtî sıfatlarından. Allahü teâlânın ezelî olması, varlığının başlangıcı bulunmaması.

Eğer Allahü teâlâ kıdem sâhibi, kadîm ve ezelî olmayıp hâdis (sonradan yaratılmış) olsaydı, var olmak için kendinden başka bir yaratıcıya muhtâc olurdu. Halbuki muhtâc olmak âciz olmayı berâberinde getirir. Âcizlik ise, Allahü teâlâ için aslâ düşünülemez. Kıdem sıfatının zıddı hudûstur, sonradan olmaktır. Kıdem, Allahü teâlânın zâtı hakkında vâcib oduğundan, zıddı olan hudûs aklen mümkün değildir. *(Teftâzânî)*

KILLET:

Azlık, fakirlik.

Mü'minlerde üç şeyden biri bulunur. Kıllet, hastalık, zillet yâni îtibârsızlık. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u Ulûm)*

KIRÂET:

1. Ağız ile okumak. Kendi kulakları işitecek kadar sesli okumağa hafif kırâet, yanındakilerin işiteceği kadar sesli okumağa cehrî (sesli) kırâet denir.

Ümmetimin ibâdetinin en fazîletlisi Kur'ân-ı kerîm kırâetidir. *(Hadîs-i şerîf-el-İtkân)*

Evlerinizi namaz ve Kur'ân-ı kerîm kırâetiyle süsleyiniz. *(Hadîs-i şerîf-Câmi-us-Sagîr)*

Kur'ân'dan size kolay geleni okuyunuz" meâlindeki Müzemmil sûresinin yirminci âyet-i kerîmesi, kırâetin namazda farz olduğunu bildirmektedir. *(Kurtubî, Cessâs)*

Peygamber efendimiz: ***"Kalbler demirin paslandığı gibi paslanır"*** buyurduğunda Ashâb-ı kirâm; "Onun cilâsı nedir?" dediler. Peygamber efendimiz buyurdu ki: ***"Onun cilâsı, Kur'ân-ı kerîm kırâeti ve ölümü hatırlamaktır..."*** *(Hadîs-i şerîf-Kavlül Müfîd)*

2. Namazın içindeki farzlardan biri.

Namazda; sünnetlerin ve vitrin her rek'atinde ve yalnız kılarken farzların ilk iki rek'atinde ayakta Kur'ân-ı kerîmden bir âyet kırâet etmek farzdır. Kısa sûre okumak daha sevâbdır. Kırâet olarak buralarda Fâtiha sûresini okumak ve sünnetlerin ve vitir namazının her rek'atinde ve farzların ilk iki rek'atinde Fâtiha'dan başka bir de sûre veya üç âyet kırâeti vâcibdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Namazda, Kur'ân-ı kerîmin tercümesini kırâet câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Kırâet İlmi:

Kur'ân-ı kerîmin kelimelerinin okunuş şekillerini râvileriyle berâber bildiren ilim.

Kırâet ilminin faydası; Kur'ân-ı kerîmin kelimelerini hatâlı, yanlış okumaktan korumaktır. *(Taşköprüzâde)*

Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve ondan sonra gelen Tebe-i tâbiîn nesli, kırâet ilmini muhâfaza ederek, sonraki nesillere ulaştırdılar. Kur'ân-ı kerîmin kırâetinin bugüne kadar değişmeden okunmasını sağlayan yedi veya on kırâet âlimi ve herbirinin yetiştirdiği ikişer râvisi (talebesi) oldu. *(Taşköprüzâde)*

Kırâet-i Seb'a:

Yedi kırâet imâmının okuyuş şekilleri.

Yedi kırâet imâmının yâni İmâm-ı Nâfi', Abdullah bin Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Âsım, Hamza, İmâm-ı Kisâî'nin okuyuşları kırâet-i seb'a adıyla meşhur oldu. Kırâet âlimleri bu yedi imâmdan başka, üç imâm daha bildirdiler. Bunlar: İmâm-ı Ebû Ca'fer, İmâm-ı Ya'kûb, Halef-ül-Âşir'dir. Kırâet âlimleri, bu on kırâet imâmının kırâetleri ile Kur'ân-ı kerîm okumayı uygun görmüşler, bunlardan başkasının kırâetine izin vermemişlerdir. Böylece, on imâmın, Kur'ân-ı kerîmi okuyuş şekilleri kırâet-i aşere adı ile şöhret buldu. *(Taşköprüzâde)*

Kırâet-i Şâzze:

Arabî gramer şartlarına uyan ve mânâyı değiştirmeyen, fakat bâzı kelimeleri hazret-i Osman'ın çoğalttığı nüshaya benzemeyen Kur'ân-ı kerîm kırâeti (okunuş şekli).

Kırâet-i şâzzeyi namazda da başka yerde de okumak câiz değildir, günâhtır. Kırâet-i şâzzeyi Eshâb-ı kirâmdan (r.anhüm) birkaçı okumuş fakat sözbirliği olmamıştır. *(Muhammed Rebhâmî)*

KIRÂN HAC:

Hac ile ömreyi birlikte yapmağa niyet etmek. *(Bkz. Hac)*

Kırân Hacc'a niyet eden kimse, önce ömre için tavâf (Kâbe-i şerîf etrâfında dönme) ve sa'y (Safâ ile Merve arasında gidip gelme) edip, sonra ihrâmı çıkarmadan ve traş olmadan hac günleri için tekrar tavaf ve sa'y yapar. *(M. Mevkûfâtî)*

Kırân haccı ve temettü' haccı yapanların şükür kurbanı kesmeleri vâcibdir. *(Tahtâvî)*

KIRÂT:

Değerli metallerin ölçülmesinde kullanılan ağırlık birimi.

Eshâb-ı kirâmın zamânında, eski Arab meskûkâtı (basılmış paraları) kullanıldığı gibi, basılmamış altın ve gümüş parçalar da, tartılarak kullanılırdı. O zaman ağırlıkları başka başka üç çeşit dirhem vardı. Hazret-i Ömer bu üç dirhemin toplam ağırlığının üçte biri ağırlığında ortalama bir dirhem kabûl etti. Kırâtın ağırlığını da değiştirip, dirhemin ağırlığının on dörtte birine bir kırât dedi. Yirmi kırâta bir miskâl dedi. Hazret-i Osman, bu hesâb üzerine altın ve gümüş para bastırdı. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

"Bir miskâl 20 kırâttır" deyince, şer'î miskâl (4.8 gr'lık ağırlık) anlaşılır. Bu miskâlin kaç gram olduğunu anlamak için, 20'yi bir şer'î kırâtın ağırlığı olan 0,24 ile çarpmak gerekir. *(Âsım Efendi)*

Kırât-ı Şer'î:

Peygamber efendimiz zamânında kullanılan ve hadîs-i şerîflerde ismi geçen bir ağırlık birimi.

Hanefî mezhebinde, bir miskâl, yirmi kırâttır. Bir kırât-ı şer'î, kabuksuz, uçları kesilmiş, kuru beş arpadır. Böyle beş arpa, 0,24 gr. gelmektedir. Böylece, bir şer'î miskâl, yüz arpa, o da dört gram ve seksen santigram (4.80 gr.) ağırlığında olmaktadır. *(İbn-i Âbidîn)*

Kırât-ı Urfî (Kırât-ı Örfî):

Kullanılması âdet olan ve hükûmetin kabûl ettiği miskâl ve dirhemden küçük bir ağırlık birimi.

Osmanlı Devleti'nde son kabûl edilen örfî miskâl 24 kırât ve bir kırât da 20 santigram idi. Buna göre, örfî miskâl 4.80 gram olmaktadır. Şer'î miskâl ile örfî miskâl aynı ağırlıktadır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

KISÂS:

İşlenen suçun, yapılan kötülüğün aynısını suçluya tatbîk ederek cezâlandırma, öldüreni öldürme, yaralıyanı yaralama, bir uzvu kesenin uzvunu kesme cezâsı.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Kasten öldürülenler için size kısas yapmak farz kılındı. Hür ile hür, köle ile köle, kadın ile kadın kısas olunur. Öldürülmüş olanın kardeşinden (yâni vârislerinden, velîsinden), ***kâtilin lehine olarak bir şey bağışlanır da kısas düşürülürse; ölenin velîsi hakkından ziyâde olmayarak, örfe göre*** (tâyin edilmiş) ***diyet*** (para cezâsı) ***almalıdır. Kâtil de, ölenin velîsine îcâb eden*** (gereken) ***diyeti güzel bir şekilde ödemelidir. İşte böyle affederek diyet almak, Rabbiniz tarafından size bir hafiflik*** (kolaylık) ***ve merhâmettir. Kim bu bağışlama ve diyet alıştan sonra, kâtil ile veya kâtilin akrabâsı ile düşmanlık yaparak tecâvüzde bulunursa*** (kan dâvâsı güderse), ***onun için âhirette çok acıklı bir azâb vardır. Ey akıl sâhipleri! Bu kısasta sizin için bir hayât vardır. Ümit edilir ki, siz*** (haksız yere adam öldürmekten) ***sakınırsınız.*** *(Bekara sûresi: 178, 179)*

Kısas cezâsının uygulanabilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

1) Suçlu âkil (akıllı) ve bâliğ (ergenlik çağına gelmiş) olmalı. 2) Suçun hata veya zor sonucu değil, amden (kasten, bilerek) işlenmesi. 3) Öldürülen kişinin mîrâsçılarının kısas istemeleri ve kısas yerine getirilirken, ölen kişinin mîrâsçılarının hazır bulunması.

Öldürülen kişinin kısas isteme hakkına sâhib olan mîrâsçılarından yâni velîlerinden biri, kâtili affederse veya velî ile kâtil, belli bir mal, para ile uyuşurlarsa yâhut yaralanan kişi suçluyu affederse kısas yapılmaz; kısas diyete çevrilir. Yâni uyuşmak için bildirilen mal veya para alınır. *(Molla Hüsrev)*

KISKANÇ:

Allahü teâlânın başkasına ihsân ettiği nîmetin ondan alınmasını, onun elinden çıkmasını ve yalnız kendinde olmasını isteyen kimse. *(Bkz. Hased)*

Kıskanç insan, ömrü boyunca rahatsızdır. Böyle insanlar, kendinden aşağıdakilere bakmaz, hep kendisinden yüksek ve varlıklı olanlara bakar ve onları kıskanır. *(Muhammed Akkermânî)*

KISMET:

1. Nasîb. Allahü teâlânın ezelde (sonsuz öncelerde) herkes için dilediği şey.

Bir müslüman ancak her hangi bir işte aklını kullandığı, her çâreye baş vurduğu ve son derece çalıştığı hâlde bir başarıya ulaşamazsa, me'yûs (ümidsiz) olmamalı ve bu sonucun Allahü teâlânın kendisi için münâsip gördüğü bir husus olduğunu kabûllenerek, kısmetine râzı olmalıdır. Yoksa hiçbir şey yapmadan, çalışmadan, öğrenmeden ve bilmeden yan gelip yatmak ve ağzını havaya açarak kısmetini beklemek müslümanlıkta büyük günâhtır. *(Kemahlı Feyzullah)*

Kısmet aynı zamanda büyük bir tesellî kaynağıdır. "Ben vazîfemi yaptım, fakat ne yapayım ki kısmetim bu imiş" diyen bir müslüman bir işte başarısız olsa bile, ümitsizliğe kapılmaz ve büyük bir iç huzûru ile çalışmaya devâm eder. *(Kemahlı Feyzullah)*

Kısmetindir gezdiren yer yer seni,
Gâfil olma, âkıbet (sonunda) yer, yir seni.

(Ahmed Mekkî Efendi)

2. Birkaç kimsenin bir şeydeki hisse-i şâyialarını (ayrılmamış hisselerini) kile, terâzî, arşın gibi bir ölçü âleti ile tâyin ve tahsis etme, belli etme, ayırma.

Kassâmın yâni taksimât, bölüştürmeyi yapacak olanın adâletli, emin (güvenilir) ve kısmet işini bilmesi lâzımdır. *(Ebüssü'ûd Efendi, Abdullah Mûsulî)*

KITMÎR:

Eshâb-ı Kehfin (Îsâ aleyhisselâmın dîninden olup, din düşmanları her tarafı kapladığı bir zamanda dinlerini korumak için her şeylerini terkedip hicret eden Efsûs (Tarsus)'daki mağarada bulunan yedi kişiden birinin köpeğinin adı. *(Bkz. Eshâb-ı Kehf)*

Eshâb-ı Kehfe tâbi olduğu için Kıtmîr'e Allahü teâlâ kıymet verip, Kur'ân-ı kerîmde ona işâret etmiştir ve Kıtmîr, Eshâb-ı Kehf ile birlikte Cennet'e girecektir. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

KIYÂM:

Ayakta durmak. Namazın içindeki farzlardan birisi.

Kıyâm, üç şeyle tamam olur: 1) Ayakta durmak, 2) Secde yerine bakmak, 3) İki tarafına sallanmamak. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Kıyâmı yapamayan hasta, oturarak, oturamayan, sırt üstü yatıp başı ile îmâ, işâret ederek kılar. Yüzü, semâya (göğe) karşı değil kıbleye karşı olması için başı altına yastık konur. Ayaklarını diker. Kıbleye karşı uzatmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Kıyâm bi Nefsihî:

Allahü teâlânın zâtî (zâtına âit) sıfatlarından; varlığı kendinden olan, hiçbir şeye muhtâc olmayan.

Allahü teâlânın zâtî sıfatları altıdır: Vücûd (var olmak), Kıdem (varlığının öncesi, başlangıcı olmamak), Bekâ (varlığı sonsuz olmak, hiç yok olmamak), Vahdâniyet (zâtında, sıfatlarında ve işlerinde bir olmak), Muhâlefetün lil-havâdis (hiçbir mahlûka, yaratılmışa, hiçbir bakımdan benzememek), Kıyâm bi nefsihî. Bâzı âlimler, vahdâniyet ve muhâlefet-ün-lil-havâdis sıfatlarının aynı olduklarını, bu sebeble sıfât-ı zâtiyyenin beş olduğunu söylemişlerdir. *(Teftâzânî)*

KIYÂME SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş beşinci sûresi.

Kıyâme sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Kırk âyet-i kerîmedir. Kıyâmet hâllerinden bahsedildiği için Sûret-ül-Kıyâme denilmiştir. Sûrede öldükten sonra dirilme ve kıyâmetin mutlaka kopacağı, insanın kıyâmet günündeki aczi, telâşı, o gün başıboş bırakılmayacağı, onu basit bir meniden yaratan Allahü teâlânın tekrar diriltmeye de kâdir olduğu bildirilmektedir. *(Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ, Kıyâme sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Gerçek şu ki; siz, çarçabuk geçen (dünyâ hayâtını ve nîmetlerin)***i seviyor, âhireti bırakıyorsunuz.*** *(Âyet: 20, 21)*

Kim Kıyâme sûresini okursa, ben ve Cebrâil (aleyhisselâm), ***kıyâmet günü kıyâmete inandığına dâir ona şâhidlik yaparız.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

KIYÂMET:

1. Allahü teâlânın emri ile İsrâfil aleyhisselâmın sûr denilen ve nasıl olduğunu bilmediğimiz bir âlete üfürmesi, (nefha-i ûlâ: Birinci üfürme) ile bütün canlıların ölüp, her şeyin yok olması, kâinâttaki (varlık âlemindeki) nizâmın, düzenin bozulması, kıyâmetin kopması. *(Bkz. Sâat)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kıyâmet muhakkak gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur. *(Hac sûresi: 7)*

Ey insanlar! Rabbinizin azâbından korkun. Muhakkak kıyâmetin zelzelesi (sarsıntısı) ***pek büyük bir şeydir. Onu gördüğünüz gün, analar, emzirdikleri çocuklarını bırakıp unutur, hâmile kadınlar çocuklarını düşürür. O günün dehşetinden sen insanları sarhoş bir hâlde görürsün, hâlbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allahü teâlânın azâbı çok şiddetlidir.*** *(Hac sûresi: 1,2)*

Kıyâmet kötü insanlar üzerine kopar (iyi insanlar bulundukça, Allahü teâlâ kıyâmeti koparmaz). *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Yeryüzünde Allah diyen bir kimse kalıncaya kadar kıyâmet kopmaz. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Allahü teâlâ, sûr üfürüldükten sonra, kıyâmetin kopmasını murâd buyurduğu vakit, dağlar uçar, bulutlar gibi yürümeye başlar. Denizlerin bâzısı bâzısına taşar. Güneşin nûru giderek simsiyâh olur. Dağlar toz hâline gelir. Âlemler birbirine girer. Yıldızlar, dizili incinin kopup dağıldığı gibi olur. Gökler gülyağı gibi erir ve değirmen döner gibi döner ki, şiddetli bir şekilde hareket eder. Bâzan toplanır, bâzan da dümdüz olur. Allahü teâlâ, göklerin parça parça olmasını emr eder. Yedi kat yerde ve yedi kat gökte ve kürsîde diri olarak kimse kalmaz. Her canlı vefât etmiş olur ve eğer rûhânî ise, rûhu gitmiş olur. Yerde taş üstünde taş kalmaz. Göklerde hiç canlı kalmaz. *(İmâm-ı Gazâlî, Kurtubî, Kâb-ül-Ahbâr)*

2. Her canlının ölüp, âlemin nizâmının düzeninin bozulmasından bir müddet sonra, yine Allahü teâlânın emri ile İsrâfil aleyhisselâmın ikinci defâ sûra üfürmesi ile bütün ölülerin yeniden dirilip, hayat bulmasından, yeni bir hayâtın başlamasından sonra herkesin bulundukları yerden, kabirlerinden kalkıp, mahşer (Arasât meydanı) denilen yerde toplanıp, dünyâda yaptıklarından hesâba çekilecekleri ve herkesin Cennet'e veya Cehennem'e gidinceye kadar devâm edecek olan zaman. Bu zamâna kıyâmet günü de denir.

...O (Allahü teâlâ) ***elbette sizi kıyâmet günü mahşerde*** (Arasât meydanında) ***kabirlerinizden toplayacaktır. Bunda aslâ şüphe yoktur...*** *(Nisâ sûresi: 87)*

Kıyâmet günü, herkes dört suâle cevâb vermedikçe hesâbdan kurtulamayacaktır. Ömrünü nasıl geçirdi? İlmi ile nasıl amel etti? Malını nereden kazandı ve nerelere harcadı? Cismini bedenini nerede yordu, hırpaladı? *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Kıyâmet Alâmetleri:

Kıyâmetin kopmasının yaklaştığına dâir Resûlullah efendimizin haber verdiği büyük ve küçük alâmetler, işâretler.

On büyük alâmet görülmeyince kıyâmet kopmaz. Bunlar: Duhan (duman), ***Deccâl, Dâbbet-ül-erd, güneşin batıdan doğması, Îsâ aleyhisselâmın gökten inmesi, Ye'cüc ve me'cüc'ün çıkması, doğuda, batıda ve Arabistan'da yer batması, bunlardan sonra Yemen'den bir ateş çıkıp, insanları bir araya getirmesidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Kıyâmet alâmetleri, büyük ve küçük olmak üzere iki kısımdır. Küçük alâmetlerin sayıları pekçok olup, bir kısmı ortaya çıkmış ve çıkmaya devâm etmektedir. Bâzıları şunlardır: İnsanlardan ilim, emânet kalkar, câhillik artar. Emîn kimse bulunmaz. Oyun ve çalgı âletleri çok kullanılır. Adam öldürmek ve fitne çok olur. İnsanlarda, birbirine karşı sevgi kalmaz. İslâmiyet'e uygun işler ayıp sayılıp, terk olunur. *(İbn-i Hacer-i Mekkî, İmâm-ı Süyûtî)*

Kıyâmet-i Kübrâ:

Büyük kıyâmet. Canlıların öldükten sonra tekrâr diriltildikleri gün, zaman. Kıyâmet günü.

Kıyâmet-i Suğrâ:

Küçük kıyâmet, herkesin kendi ölümü.

KIYÂS:

Bir şeyi diğer bir şeyle ölçme, bir şeyi başka şeye benzetme; hakkında nass (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf) bulunmayan bir mes'elenin hükmünü, buna benzeyen ve hakkında nass bulunan başka bir mes'elenin hükmüne benzeterek anlama.

Haşr sûresi ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Ey ilim sâhipleri! Îtibâr ediniz*** (yâni bilmediklerinizi bildiklerinize kıyâs ediniz)***"*** buyurulmuştur. Îtibâr etmek, benzetmek demektir. Bu âyet-i kerîme, kıyâs ve ictihâdı emr etmektedir. *(Beydâvî)*

Kıyâsı, müctehîd (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden mânâ çıkarabilen) âlimler yapar. Böyle olmayanlar kıyâs yapamaz. Hicrî dördüncü asırdan sonra kıyâs yapacak derin âlim kalmadı. *(İbn-i Âbidîn, İmâm-ı Gazâlî, Yûsuf Nebhânî)*

Kur'ân-ı kerîmden her ince bilgi elde edilir. Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahü anh; "Onda, öncekilerin ve sonrakilerin bütün ilimleri vardır" buyurdu. Kur'ân-ı kerîmdeki bilgiler, hükümler sonsuzdur. Ancak bu bilgilerin bir kısmı kapalı ve örtülüdür. Ehli olanlar bunları ilim ve ihlâsı kadar anlayabilir. İşte, sünnet, icmâ' (müctehid denilen âlimlerin bir hususta sözbirliği etmeleri) ve kıyâs ile; Kur'ân-ı kerîmdeki kapalı bilgiler meydana çıkarılıyor. Kıyâmete kadar, bütün insanlara lâzım olacak hükümleri, dört mezheb imâmı anlamış ve kitaplarına yazmışlardır. *(Seyyid Alizâde)*

Kıyâs, bid'at (dinde sonradan ortaya çıkan bir yenilik) değildir. Çünkü kıyâs, nüsûsun yâni âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şerîflerin mânâlarını meydana çıkarmaktadır. Yoksa bu mânâlara başka şey eklememektedir. *(Ahmed Fârûkî)*

Dînî hükümlerin isbâtında; Kitâb(Kur'ân-ı kerîm), sünnet (Peygamber efendimizin sözleri, işleri ve görüp de mâni olmadıkları şeyler), icmâ-ı ümmet (müctehid denilen, derin âlimlerin bir mes'elenin hükmünde sözbirliği etmeleri) ve kıyâs mûteberdir (geçerlidir, kıymetlidir). *(Ahmed Fârûkî)*

Zarûrî olarak bilinen îtikâdî mes'elelerde yâni inanılacak şeylerde kıyâs yoktur (olmaz). *(Serahsî)*

Nass (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf) bulunan yerde kıyâs yapılmaz. Biz, zarûret olmadıkça kıyâs yapmayız. Bir suâl (soru) sorulunca, onun cevâbını, önce Kur'ân-ı kerîmde ararız. Bulamazsak, hadîs-i şerîflerde ararız. Yine bulamazsak, Resûlullah efendimizin sohbetinde yetişmiş Eshâb-ı kirâmın herhangi birinin sözlerini ararız. Bu suâlin cevâbını bunlarda da bulamazsak, kıyâs yaparak cevâbını buluruz. *(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, Hamevî, Hâdimî)*

Bir kişinin haber verdiği hadîs-i şerîfleri veya kıyâs ile anlaşılan bilgileri kabûl etmeyen, beğenmeyen kâfir olmaz ise de, bid'ât ehli yâni doğru yoldan sapmış olur. *(İbn-i Âbidîn)*

KIYEMÎ:

Çarşıda benzeri bulunmayan, bulunsa da fiyatları farklı olan mal.

Uzunluk ile ölçülenlerden tarla, elde dokunan kumaş, halı ve elbise, ev, dükkân, el yazması kitab, irili ufaklı olan karpuz kıyemîdirler. *(İbn-i Âbidîn)*

KIYMET:

Değer, îtibâr, üstünlük.

İnsanın kıymeti ilim ve edeb iledir. Mal ve neseb (soy) ile değildir. *(İmâm-ı Şâfiî)*

İnsanın kıymeti, îmân ve mârifetle (Allahü teâlâyı tanımak, bilmekle)dir. Mal ve mevki ile değildir. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

KİBR (Kibir):

Kendini başkasından üstün görme.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruluyor ki:

Onu hatırla ki, meleklere; "Âdem'e (hürmet olarak) ***secde edin" demiştik de bütün melekler secde etmişlerdi. Ancak iblis secde etmekten yüz çevirip kibirlendi ve kâfirlerden oldu.*** *(Bekara sûresi: 34)*

Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri, âyetlerimi anlamaktan (Kur'ân-ı kerîmi kabûlden) ***çevireceğim. Onlar her mûcizeyi görseler de onu kendilerine yol edinemezler. Fakat sapıklık yolunu görürlerse, onu yol edinirler... İşte böyle hareket etmeleri, âyetlerimizi yalan saymalarından ve onlardan gâfil bulunmalarından dolayıdır.*** *(A'râf sûresi: 146)*

Kalbinde zerre kadar kibir olan Cennet'e girmeyecektir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Kibir, gurur ve övünme gibi duygular insanın içine çuvaldız gibi saplıdırlar. İnsanın kibirlenmesi, kendinde gördüğü fazîletlerden ileri gelir. Ancak, insan evliyâdan bir mübârek zâtı tanıdığı zaman, bütün bu fazîletlerin, kesinlikle ve gerçek olarak Allahü teâlâda bulunduğunu anlar. Kendisinde bulunan her şeyin, Allah tarafından emânet olarak verildiğini görür *(Ali Havvâs).*

Kendisinden daha fazla ilmi olan bir kimseyi görüp de ondan kibir ve gururundan dolayı istifâdeye çalışmayan kimse, en büyük câhildir. *(Ahmed Rifâî)*

KİBRİYÂ:

Allahü teâlâya mahsûs azamet, büyüklük, üstünlük, yücelik.

Allahü teâlâ, hadîs-i kudsîde meâlen buyuruyor ki: ***"Kibriyâ, üstünlük ve azamet bana mahsustur. Bu ikisinde bana ortak olanı Cehennem'e atarım, hiç acımam.*** *(Berîka)*

Kibriyâ sıfatı Allahü teâlâya mahsûstur. İnsan, nefsini ne kadar aşağılarsa, Allahü teâlânın yanında kıymeti o kadar yükselir. Kendine kıymet verenin, Allahü teâlâ katında kıymeti olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

KİLÂBİYYE:

Ebû Abdullah Kilâb'ın kurduğu bozuk fırka.

Yetmiş iki bid'at (sapıklık) yolunun esâsı dokuz fırkadır. Bunlar hâricî, şiî, mu'tezile, mürcie, müşebbihe, cehmiyye, dırâriyye, neccâriyye ve kilâbiyyedir. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem ve dört halîfesinin (aleyhimürrıdvân) zamânında bunların hiçbiri yoktu. *(Abdülkâdir Geylânî)*

KİLE:

Ölçek. Tahıllar için kullanılan bir ölçü.

Birkaç kimse arasında müşterek, ortak olup, kile veya vezn (tartı) ile ölçülen bir malı, ölçmeden paylaşmak fâiz olur.

Kile ile satılan şeylerden, aynı cinsten olmayanlar, birbiri ile (meselâ arpa buğdaya karşılık) satılırken, hacimleri aynı olsa da, veresiye satmak fâizdir. *(Ömer Nesefî)*

KİLİSE:

Kenîse; hıristiyanlara mahsûs ibâdet yeri. Hıristiyanlıktaki mezheblere de kilise denilmektedir.

Hıristiyanlar, Romalılar zamânında ibâdetlerini gizli olarak mağaralarda, mahzenlerde yaparlardı. Açık ibâdet yerleri yoktu. Çünkü Roma imparatorları, hıristiyanlığı yasakladıkları gibi inananları da yakalayıp öldürüyorlardı. Bizans imparatoru Konstantin'in, resmî din olarak hıristiyanlığı kabûl etmesinden sonra, kiliseler yapılmaya başlandı. Konstantin'den sonra

birçok kilise yapıldı ve kilise mîmârîsi ortaya çıktı. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Hıristiyanlığın çeşitli siyâsî sebeplerle mezheplere ayrılmasından sonra, kiliseler de ayrıldı. Merkezi Roma'da bulunan ve rûhânî lideri papa olan katolik kilisesi, merkezi İstanbul'da bulunan ve rûhânî lideri patrik olan ortodoks kilisesi ve İngiltere'de gelişen Anglikan kilisesi bunlardandır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Necs (pis) olmak ihtimâli bulunan yerlerde, meselâ kabristânda, hamam içinde ve kilisede namaz kılmak mekrûhtur. Soğuk ve başka sebeble açık yerde namaz kılınamaz ve başka yer bulunamazsa, kilisede hem yalnız, hem cemâat ile kılmak câiz olur. Namazdan sonra hemen çıkmalıdır. Çünkü kilisede şeytanlar toplanır. Kilisede bulunan küfür alâmetleri boşaltılırsa namaz kılmak mekrûh olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Bugün hıristiyanların kiliselerinde ve yahûdîlerin havralarında kalblerin ve ruhların değil de, nefislerin ve düşüncelerin birleştirilmesine çalışılmaktadır. Bunun için kiliseler, havralar bir mâbed (ibâdethâne) değil, bir politika ve konferans yeri olup, insanları uyuşturarak, liderlerin, şeflerin arzû ve düşünceleri istikâmetinde sürüklenmektedirler. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

KÎL-U-KÂL:

Dedi-kodu. Gîbet. *(Bkz. Gîbet)*

Geçirme ömrünü mü'min, sakın ki, kîl-ü-kâl üzre!
Sözün mânâsını anla, ne yürürsün hayâl üzre.

(M. Sıddîk bin Saîd)

KİN:

Gizli düşmanlık. *(Bkz. Hıkd)*

Hiddet ve kin, hakîkatleri gören gözleri kör eder. Öfke iyi düşünmeyi daraltır, insanı yanıltır. *(Hacı Bayram-ı Velî)*

KİNÂYE LAFIZLAR:

Birkaç mânâda kullanılan kelimeler. Hem boşamada hem de başka yerde kullanılan sözler.

Erkek kinâye söyleyince, boşamağa niyet etti ise veya öfkeli ise karısını boşamış olur. "Var yıkıl git. Artık seni istemem, babanın evine git. Seni boşamak istiyorum" gibi sözler, boşamak niyyet edilmedikçe talâk, boşama olmaz. Bırakmak, terketmek lafızları (kelimeleri) kinâye iseler de boşamak için kullanılmaları âdet olduğundan boşamada kinâye değil, sarîh (açık) sözlerden sayılır. Bunlarla derhâl boşama meydana gelir. *(İbn-i Âbidîn)*

KİRÂ:

Bir malın, menfaatine yâni kullanılmasına karşılık olarak verilen ücret. Bir evin, bir iş yerinin veya herhangi bir mülkün, taşıt veya binek hayvanının, sâhibi tarafından faydalanılmak ve kullanılmak üzere belli bir ücret karşılığında bir müddet için başkasına verilmesi. *(Bkz. İcâre)*

Kirâ müddeti bitince, mal sâhibi uzatmaz ise, kirâcı çıkar. Malı olduğu gibi teslim etmesi lâzımdır. Teslim etmezse, gasb etmiş olur. Fakat kullanma sebebi ile herkes için meydana gelmesi âdet olan harâblık, yıkılmalar ve bozulmalar kabahat sayılmaz. *(Ali Haydar Efendi)*

Mal sâhibi, kirâyı peşin alıp, malı teslim etmezse, geçen zamânın ücretleri mülkünden çıkar; kirâcıya geri vermesi lâzım olur. *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

KİRÂMEN KÂTİBÎN:

İnsanların iki omuzunda bulunup, onların sevâb ve günâhlarını yazan iki melek. Hafaza

melekleridir diyen âlimler de olmuştur.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Hâlbuki üzerinizde gözetleyici, amellerinizi yazan (Allah indinde) ***Kirâmen kâtibîn melekleri vardır.*** (Ki onlar, hayır ve şerden) ***işlediklerinizi*** (yaptıklarınızı) ***bilirler.*** *(İnfitâr sûresi: 10-12)*

Kirlenince çabuk gusl (boy) ***abdesti alın! Çünkü, Kirâmen kâtibîn melekleri cünüp gezen kimseden incinir.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Kirâmen kâtibîn denilen meleklerden sağ taraftaki melek, soldakinin âmiridir ve iyi işleri, ibâdetleri yazar. Soldaki melek, kötülükleri yazar. *(Kemahlı Feyzullah)*

Kirâmen kâtibîn, insandan yalnız cimâda ve helâda ayrılırlar. Helâda iken yapılanları, Allahü teâlâ meleklere bildirir. Helâdan çıkınca yazarlar. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Bir kimseye selâm verirken, çok kimseye verir gibi vermelidir. Çünkü mü'min yalnız değildir. Kirâmen kâtibîn adındaki iki melek, onunla berâberdir. *(M. Muhammed Rebhâmî)*

KÎSÂNİYYE (Keysâniyye):

Şiânın kollarından. Muhtâr bin Ebî Ubeyd es-Sekâfî'nin kurduğu bozuk fırka. Muhtâr bin Ebî Ubeyd es-Sekafî'nin bir adı da Keysân olması sebebiyle Keysâniyye denilmiştir. Bu fırkaya Muhtâriyye veya Bedâiyye de denir.

Hazret-i Ali'nin oğlu Muhammed bin el-Hanefiyye'nin babasından sonra imâmetini (halîfeliğini) kabûl eden Keysâniyye fırkası, Allahü teâlânın bedâ (önceki hükmünü değiştirme) sıfatı olduğunu söylerler. Muhammed bin el-Hanefiyye'nin Radvâ dağlarında yaşadığına, sağında ve solunda birer arslanın ve bir parsın onu koruduğuna ve onun gelecek Mehdî olduğuna inanırlar. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Keysâniyye mensupları, dine, namaz, oruç, zekât v.s. gibi hükümlerin te'vilini (yorumunu) öğreninceye kadar uyar. Farzların bir kısmını terk ederler. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

KİSVE:

Giyecek. Nafaka vermekle vazîfeli kimsenin bakmakla mükellef bulunduğu kimselere te'min etmekle yükümlü olduğu giyecek.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

...Onların (annelerin) ***âdet olduğu şekli ile yiyeceği ve kisvesi; çocuk kendisinin olana*** (babaya) ***âittir. Kimse gücü yettiğinden fazlasıyla sorumlu tutulmaz.*** *(Bekara sûresi: 233)*

Dînimizce nafaka; yiyecek, kisve ve oturacak yer demektir. Kitapların çoğunda, yalnız yiyecek mânâsına kullanılmak âdet olmuştur. Fakir olan zevcin, zengin olan zevcesine, orta hâllilere âdet olan nafaka vermesi lâzımdır. Fakir nafakası verip, aradaki farkı, zengin olunca öder. *(İbn-i Âbidîn)*

Kisve, senede iki gömlek ve iki himâr (baş örtüsü) ve iki milhâfedir. Milhâfe (ferâce veya manto), kadının sokağa çıkarken giydiği bir şeydir. Bunların biri yazlık, biri kışlıktır. Şimdi kisveye, iç donu, cübbe (kalın manto), yatak, yorgan da ilâve etmek lâzımdır. Kış mevsiminde, gömlek yünden, manto ve himâr ipekten olur. Ayakkabı, mest sokağa çıkmak için olduklarından, nafakaya dâhil edilmemiştir. Fakat zaman ve memleketin âdetine göre dâhil edilirler. Memleketin âdetine göre, kadına lâzım olan gıdâ, elbise ve ev eşyâsının hepsi nafakaya dâhil olur. Zevcin bunları getirmesi lâzımdır. *(İbn-i Nüceym)*

Kisve-i Şerîfe:

Resûlullah efendimizin medfûn bulundukları hücre-i seâdet üstündeki kubbe üzerine

serilen örtü.

Hücre-i seâdetin beş köşeli duvarları yapılırken üzerlerine bir de küçük kubbe yapılmıştı. Bu kubbeye, Kubbet-ün-nûr denir. Osmanlı pâdişâhlarının gönderdikleri kisve-i şerîfe bu kubbe üzerine örtülürdü. Kubbet-ün-nûr üzerine gelen, mescid-i seâdetin büyük yeşil kubbesine Kubbet-ül-hadrâ denir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

KİTÂB:

1. Edille-i şer'iyyenin (İslâm dînindeki hükümlerin, din bilgilerinin) birinci kaynağı olan Kur'ân-ı kerîm.

Kitâb; Allahü teâlânın, Resûlü Muhammed aleyhisselâma indirdiği, mushaflarda yazılı, bize kadar tevâtür yoluyla, yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluk tarafından Arabca olarak nakledilen kelâm-ı kadîmdir (Allahü teâlânın sözüdür). Bütün insanların dünyâ ve âhiret hayâtının her yönüne âit hükümleri bilgileri içerisinde bulundurur. İçine aldığı hükümler, bilgiler üç kısımdır: Îmân esaslarına dâir hükümler, mükelleflerin söz ve işlerine dâir bilgiler, rûh ve mâneviyâtın düzeltilip, nefsin ve ahlâkın terbiyesine âit hükümlerdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Amel defteri.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biz azîmüşşân, insan için sahîfesi açılmış olarak, kendisine vâsıl olan kitab göndeririz. *(İsrâ sûresi: 13)*

Kitâb ve Sünnet:

Kur'ân-ı kerîm ve Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfleri (söz, iş ve görüp de bir şey demedikleri hususlar) mânâsına olan bir terim.

Sünnet kelimesinin dînimizde üç mânâsı vardır: "Kitâb ve sünnet" birlikte söylenince; Kitâb, Kur'ân-ı kerîm, sünnet de, hadîs-i şerîfler demektir. (Farz ve Sünnet) denilince; farz, Allahü teâlânın emirleri, sünnet ise Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünneti yâni emirleri demektir. Sünnet kelimesi yalnız olarak söylenince, şerî'at yâni bütün ahkâm-ı İslâmiyye (İslâmiyet'teki emirler ve yasaklar) demektir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Ezan, Kitâb ve Sünnet ile bildirilmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir velî, İslâmiyet'e uydukça ilerler. İlhâmları artar fakat, velîlere gelen ilhâmlar kitab ve sünnetin üstüne çıkamaz. *(Muhyiddîn ibni Arabî)*

İnsanları, Allahü teâlânın sevgisine kavuşturacak yol, yalnız Muhammed aleyhisselâmın yoludur. Bundan başka olan dinler, mezhebler, tarîkatler, rüyâlar çıkmaz sokaktır. İnsanı seâdete kavuşturmazlar.Kur'ân-ı kerîmin ahkâmını, hükümlerini öğrenmeyen, hadîs-i şerîflere uymayan kimse, câhil ve gâfildir. Buna uymamalıdır. Bizim ilmimiz, mezhebimiz kitâb ile sünnettir. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Çok vakit kalbime düşünceler geliyor.Kitâba ve sünnete uygun bulursam kabûl ediyorum. *(Ebû Süleymân Dârânî)*

Kitâb-ı Mukaddes:

Hıristiyanların mukaddes bilip inandıkları Ahd-i atîk (Eski ahd) ve Ahd-i cedîd (Yeni ahd) kısımlarından meydana gelen kitab. İncîl.

Îsâ aleyhisselâma İncîl isminde bir kitâb nâzil oldu. Fakat yahûdîler bu kitabı seksen sene içinde yok ettiler. Sonradan ortaya çıkan ve hıristiyanların, Allahü teâlâ tarafından gönderildiğine inandıkları Kitâb-ı Mukaddes iki kısımdır. Birincisi, Ahd-i atîk (Eski ahd), o zamâna kadar gelen peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ve bilhassa Mûsâ aleyhisselâmın

bildirdiklerini ihtivâ eder. İkincisi Ahd-i Cedîddir (Yeni ahd). Esas olarak Îsâ aleyhisselâma inananlardan Matta, Markos, Luka ve Yuhannâ'nın yazdıkları kitablar olup, Îsâ aleyhisselâmın hayâtı, yaptığı işler ve verdiği nasîhatları ihtivâ eder. Fakat Kitâb-ı mukaddes içinde bulunan hakîki bilgilere birçok yanlış düşünceler, efsâneler ve hurâfeler eklenmiştir. *(Manastırlı Müderris Hâcı Abdullah Abdi Bey)*

Hıristiyanların, Allahü teâlâ tarafından gönderildiğine inandıkları Kitâb-ı mukaddeste zulmü, vahşeti emr eden pekçok yerler vardır. Ahd-i atik'in Huruç (çıkış) kitâbının 23. bâbının 23. ve 24. âyetlerinden sonra Mûsâ aleyhisselâmın kadınları sağ bıraktığı için subaylarına kızdığı ve bütün kadınların ve erkek çocuklarının öldürülmesini emr ettiği yazılıdır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Bugün elde bulunan Kitâb-ı mukaddeste mevcut olan ilim, akıl ve ahlâk dışı yazılar meydandadır. Buna karşılık İslâm âlimlerinin akla, ilme, fenne ve medeniyete ışık tutan yazıları da dünyâ kütübhânelerini doldurmaktadır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

KİTÂBET:

Kâtiblik, yazıcılık, yazı yazma ilmi.

1. Güzel yazı ve güzel ifâde için lâzım olan yazı yazma usûl ve kâideleri.

Din bilgileri, dünyâda ve âhirette huzûru, saâdeti kazandıran bilgilerdir. Bunlar da iki kısma ayrılır: Ulûm-i âliyye (yüksek din bilgileri) ve ulûm-i ibtidâiyye (âlet ilimleri). Yüksek din bilgileri sekizdir. Bu sekiz yüksek din bilgisini öğrenebilmek için lâzım olan âlet ilimleri on ikidir. Bunlar; sarf, iştikâk, nahv, kitâbet, iştikâk-ı kebîr, lügat, metn-i lügat, beyân, me'ânî, bedî, belâgât ve inşâ ilimleridir. Din âlimi olmak için sekiz yüksek din bilgisini bütün incelikleri ile fen bilgilerini de lüzûmu kadar öğrenmek lâzımdır. *(Abdülgânî Nablüsî)*

2. Kölenin belirli bir ücreti ödemek veya bildirilen şartları yerine getirmek karşılığında âzâd edileceğine (serbest bırakılacağına) dâir sâhibi ile yaptığı akid, sözleşme. *(Bkz. Mükâteb)*

KİTABLI KÂFİRLER:

İncîl ve Tevrât'tan birine inanan kâfirler. Hıristiyanlar ve Yahûdîler. *(Bkz. Ehl-i Kitab)*

Müslüman erkeğin kitablı kâfir kadını nikâh etmesi câizdir. Başka kâfir kadınla ve mürted olmuş, dinden çıkmış kadınla evlenmesi câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

KİTABSIZ KÂFİRLER:

Ehl-i kitâbın dışındaki kâfirler, dinsizler.

Müslümanlar, âhirete inanıyor. Kitabsız kâfirler inkâr ediyor. Tekrar dirilmek olmasaydı, inanmayanlar bir şey kazanmaz, müslümanlar da zarar etmezdi. Fakat kâfirlerin dediği olmayınca, sonsuz azâb çekeceklerdir. *(Hazret-i Ali)*

Kitabsız kâfirlerin kestikleri yenmez, kızları alınmaz ve kız verilmez. *(Muhammed Hâdimî)*

Her müslüman iyi bilsin ki, bütün san'atlar, farz-ı kifâyedir. Bunu düşünerek, bir san'ata yapışmak, ibâdet etmek olur. İster kitablı kâfirler keşf etsin, bulsun, ister kitabsız kâfirler, her san'atı öğrenmek ve hele harb vâsıtalarını en modern, en ileri şekilde yapmağa çalışmak farzdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

KOMŞU:

Bitişik evlerde veya yakın çevrede oturan kimse veya kimseler.

Ev satın almadan evvel, komşuların nasıl olduklarını araştırınız! Yola çıkmadan evvel, yol arkadaşınızı seçiniz! *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Komşuya hürmet etmek ana-babaya hürmet etmek gibi lâzımdır. *(Hadîs-i*

şerîf-Şir'at-ül-İslâm)

Zımmî (gayr-i müslim vatandaş) ***komşunun bir hakkı, müslüman komşunun iki hakkı, akrabâ olan komşunun üç hakkı vardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Allahü teâlâ, bir sâlih müslüman hürmetine, komşularından binlerce belâyı, felâketi uzaklaştırır. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Komşusunun aç yattığını bildiği hâlde, kendisi tok yatan, kâmil (îmânı olgun, tam) ***bir mü'min değildir.*** *(Hadîs-i şerîf-Nisâb-ül-Ahbâr)*

Hukûk-i ibâd, kul hakkını gözetmektir. Kul hakkının en önemlisi, ana-baba hakkıdır. Tatlı dil ile, güler yüzle, yardımlarına koşmakla, onların gönüllerini kazanmaya çalışmalıdır. Sonra komşu hakkı, hoca hakkı, karı-koca hakkı, arkadaş hakkı, sonra hükûmetin hakkı gelir. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Dünyâda en kıymetli şey; müslüman, sâlih, Allahü teâlânın ve mahlûkların haklarını bilen ve gözeten komşudur. Herhangi bir kimseye yapılması haram olan bir fenalık, komşuya yapılırsa, günâhı katkat daha fazla olur. Herhangi bir kimseye yapılması sevâb olan bir iyilik, komşuya yapılırsa, sevâbı katkat daha fazla olur. *(Seyyid Alizâde)*

Kâfir olan komşuyu da incitmemek, ona da iyilik yapmak, ihsân etmek lâzımdır. *(İbn-i Hacer-i Mekkî)*

KONAK:

Tasavvufta ilerlerken her iki derece arası.

Allahü teâlâya yakın olmak, ulaşmak husûsunda tasavvuf büyükleri; "İnsanı kavuşturan konaklar sonsuzdur, bitmez tükenmez" demişlerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KÖLE:

Allah yolunda harb ederken, kâfirlerden alınan esir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Bir de ana-babaya iyilik edin. Akrabâya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya ve ellerinizdeki kölelere de iyilik edin. Çünkü Allah büyüklenen ve övünen kimseyi sevmez. *(Nisâ sûresi: 36)*

Şu iki güçsüz, yâni köle ve kadın hakkında Allah'tan korkunuz. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Kim kölesinin yüzüne bir tokat atsa, veyâhut onu döğse, onun keffâreti (cezâsı) ***köleyi âzâd etmesidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Tirmizî)*

İslâmiyet, bütün kölelere ve hizmetçilere iyi muâmele edilmesini, onlara şefkat ve merhametle davranılmasını emretmiştir. *(Van Denberg)*

KÖTÜ ARKADAŞ:

İnsanın dînini, îmânını, edebini, hayâsını ahlâkını bozan, dünyâ ve âhiret seâdetini kaybettiren arkadaş.

İşin temeli iyi insanlarla konuşmak, kötü arkadaştan sakınmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îmânın düşmanı dörttür: Sağda kötü arkadaş, solda nefsin hevâsı (arzu ve istekleri), önde dünyâya düşkün olmak ve arkada şeytan. Bunların hepsi insanın îmânını almak isterler. Kötü arkadaş, yalnız insanın malını, parasını çalmak, dünyâsını almak için aldatanlar değildir. Arkadaşların en kötüsü, en zararlısı, insanın dînini, îmânını, edebini, hayâsını, ahlâkını bozmağa uğraşanlar, böylece dünyâ ve âhiretine, ebedî seâdetine saldıranlardır. Îmânımızı, bu

düşmanların şerrinden ve İslâm düşmanlarının aldatmalarından Allahü teâlâ emîn eyleye. *(Muhammed İznikî)*

Bir kalb, iyi arkadaşların nasîhatlarına ve akla tâbi' olup, İslâmiyet'e uyarsa, nûrlanır, temiz olur. Dünyâ ve âhirette seâdete, huzûra kavuşur. Kötü kimselerin iğfâl edici, aldatıcı sözlerine, yazılarına ve nefse, şeytana uyup, İslâmiyet'e uymayan kalb kararır, bozulur. Nurlu, temiz kalb, İslâmiyet'e uymayı sever. Kararmış kalb, kötü arkadaşa, nefse, şeytâna uymayı sever. Allahü teâlâ çok merhametli olduğu için, dünyânın her yerinde yeni doğan çocukların kalblerini temiz olarak yaratmaktadır. Bunları, sonraları anaları, babaları ve kötü arkadaşları karartmakta, kendileri gibi yapmaktadır. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Kötü arkadaş kötü yılandan daha kötüdür. Zîrâ kötü yılan can alır. Kötü arkadaş ise can ve îmân alır. *(Ali Râmitenî)*

KÖTÜ DİN ADAMI:

İlmini dünyâ kazancına, mala, mevkîye kavuşmaya vâsıta eden, ilmi ile amel etmeyen, insanları ibâdete ve âhirete yönelmeye teşvik etmeyen din adamı.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, Kâbe'yi tavâf ediyorken; "Hangi insan daha kötüdür?" diye soruldu; ***"Kötü olanı sorma, iyi olanı sor! Âlimlerin kötüsü insanların en kötüsüdür"*** buyurdu. Çünkü âlimler bilerek günâh işlemektedir. Îsâ aleyhisselâm; "Kötü din adamları, su yolunu kapayan kaya gibidir. Su kayadan sızıp geçemez. Akmasına da mâni olur" dedi. Hadîs-i şerîfte; ***"Kıyâmet günü azâbların en şiddetlisi, ilmi kendisine faydalı olmayan din adamınadır"*** buyruldu. *(Muhammed Hâdimî)*

Kalbe gelen hâtıranın (düşüncenin) cinsini anlamak için, İsâmiyet'e uygun olup olmadığına bakılır. Böyle anlaşılamazsa, sâlih (iyi, dindar) olan bir âlime sorulur. Sâlih olmayan, dîni dünyâ kazançlarına âlet eden kötü din adamına sorulmaz. Yâhut, Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme kadar üstadlarının hepsi bilinen hakîkî bir rehbere, yetişmiş ve başkalarını yetiştirmeye ehil bir İslâm âlimine sorulur. *(Muhammed Hâdimî)*

İnsanların saâdeti, âlimlerin elinde olduğu gibi, insanları felâkete, Cehennem'e sürükleyenler de, din adamı şeklinde görünen, din düşmanlarıdır. Din adamlarının iyisi, insanların en iyisidir. Dîni dünyâ isteklerine âlet eden, herkesin îmânını bozan, din adamı da, dünyânın en kötüsüdür. İnsanların saâdeti ve felâketi, doğru yola gelmesi ve yoldan çıkmaları din adamlarının elindedir. Büyüklerden biri, şeytanı boş oturuyor görüp, sebebini sormuş, Şeytan demiş ki: "Bu zamânın kötü din adamları, bizim işimizi görüyor. İnsanları yoldan çıkarmak için bize iş bırakmıyorlar." *(İmâm-ı Rabbânî)*

KÖTÜ HUY:

Dînin ve aklın beğenmediği huy.

İnsanların hiç çekinmeden, sıkılmadan yaptıkları günah, kötü huylu olmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Sıcak su buzu erittiği gibi, iyi huy da, hatâları eritir.Sirke balı bozduğu gibi, kötü huy; hayrâtı, hasenâtı (iyilikleri) ***mahveder.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Bir kulun ibâdetleri çok olsa da, kötü huyu, onu Cehennem'in dibine götürür. Bâzan küfre götürür. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Kötü huylar, kalbi, rûhu hasta eder. Hastalığın artması, kalbin, rûhun ölümüne sebeb olur. Kötü huyların en kötüsü olan şirk, küfür (Allahü teâlâya ortak koşmak) ise, kalbin, rûhun en büyük zehiridir, hemen öldürür. Îmânı olmayanın kalbi temiz olmaz. Ölmüş, kokmuş olan kalbin temiz olması düşünülemez. *(Muhammed Hâdimî)*

Her müslüman, kalbinden kötü huyları çıkarıp, iyi huyları yerleştirmelidir. Bir kaçını

çıkarıp, birkaçını yerleştirmekle, insan güzel huylu olmaz. Tasavvuf, insanı olgunlaştıran yoldur. Böyle olmayan yola tasavvuf denmez. *(Muhammed Hâdimî)*

KUBÂ MESCİDİ:

İslâm târihinde Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) hicreti sırasında Medîne-i münevvere yakınında bulunan Kubâ'da ilk defâ inşâ edilen mescid.

Bir kimse evinde güzel bir gusl abdesti alarak Kubâ mescidine gelir de bu mübârek mescidde namaz kılmaktan başka bir niyeti olmazsa bir umre etmiş gibi kendisine sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Meşârık)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Mekke'den Medîne'ye hicret buyururken, Medîne-i münevvereye yakın olan Kubâ köyünde birkaç gün misâfir kaldı. İlk iş olarak müslümanlarla birlikte Kubâ mescidini yaptı. Cumâ günü Medîne'ye doğru yola çıktı. Raûna vâdisinden geçerken öğle vakti olmuştu. Burada ilk Cumâ namazını kıldı ve ilk hutbeyi okudu. *(Abdülhâk-ı Dehlevî)*

KUBBE-İ HADRÂ:

Medîne-i münevverede bulunan Peygamber efendimizin kabr-i şerîfinin üzerindeki yeşil kubbe.

Kubbe-i hadrâ, müslümanların göz bebeğidir. Müslümanlar, kubbe-i hadrânın altında bulunan mübârek hücre-i seâdeti ziyâret etmeyi, kurtuluşlarına sebeb bilirler. Çünkü Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Kabrimi ziyâret edene şefâatim vâcib olmuştur"*** buyurmuştur. *(Abdullah-ı Mûsulî, Tâcüddîn Sübkî)*

Mısır Türkmen sultânı Seyfeddîn Sâlih Klâvûn rahmetullahi aleyh, 1279 (H. 678) senesinde Hücre-i seâdet üzerine bugünkü Kubbe-i hadrâyı ilk olarak yaptırıp kurşun ile kapattı. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

KUBÛR:

Kabirler, mezârlar.

İnsanların ölünce defnedilmeleri, gömülmeleri için dîne uygun kazılan yerler. *(Bkz. Kabir)*

KUDDİSE SİRRUH:

Daha çok Allahü teâlânın sevdiği kullar olan evliyâdan birinin ismi anılınca veya yazılınca, onun sırrı (içi) temiz ve mübârek olsun mânâsına söylenen veya yazılan duâ, hürmet ve saygı ifâdesi. İki kişi için "Kuddise Sirruhümâ" ikiden çok için "Kuddise sirruhüm" denir.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babası Abdülehad hazretlerinin üstâdı (hocası) ve Hindistan evliyâsının büyüklerinden Abdülkuddûs kuddise sirruh, oğluna yazdığı bir mektubunda buyuruyor ki: "Oğlum! Vaktin kıymetini bil. Gece-gündüz ilim öğrenmeye çalış. Her zaman abdestli bulun. Beş vakit namazı sünnetleri ile ve ta'dîl-i erkân (rükûda, kavmede yâni rükû'dan kalkıp ayakta iken, iki secdeyi yaparken ve celsede yâni iki secde arasında oturmada bütün âzâlar, organlar hareketsiz kaldıktan sonra, Sübhânallah diyecek kadar durmak) ile, huzur (kalben Allahü teâlâ ile berâber olmak) ve huşû (Allahü teâlâdan korkmak ve tevâzu hâli) ile ve şerîatin sâhibinin (Peygamber efendimizin) bildirdiği gibi kılmaya çalış. Bunları yapınca, dünyâda ve âhirette sayısız nîmetlere kavuşursun." *(M. Hâşim-i Keşmî)*

KUDDÛS (El-Kuddûs):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Azamet ve celâline, büyüklüğüne lâyık olmayan, noksanlık ve eksiklik getiren şeylerden, his organlarının anladığı, hayâl gücünün hayâl ettiği, hâtıra gelen ve düşünülebilen her türlü vasıftan ve özellikten münezzeh, pâk ve temiz olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allah'tan başka ilâh yoktur. O, mülkü hiç yok olmayan bir Mâlik (sâhib)***tir. Kuddûs'tur..."*** *(Haşr sûresi: 23)*

Her gün bin defâ el-Kuddûs ism-i şerîfini söyliyen kimsenin gönlü dağınıklıktan kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

KUDRET:

Güç, güçlü olma.

1. Allahü teâlânın sıfat-ı sübûtiyyesinden biri. Allahü teâlânın her şeye gücünün yetmesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Gerçekten, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, akıl sâhipleri için, Allah'ın varlığını, kudret ve azametini gösterir, kesin delîller vardır. *(Âl-i İmrân sûresi: 190)*

Ebû Mes'ûd el-Bedrî anlattı: Hizmetçimi kamçı ile dövüyordum. Arkamdan; "Ey Ebû Mes'ûd! Sen bil ki..." diye bir ses işittim. Öfkemden, bu sesin mânâsını anlayamadım. Bana yaklaşınca, bir de ne göreyim Resûlullah efendimiz bana hitâben; ***"Ey Ebû Mes'ûd! Allahü teâlânın senin üzerindeki kudreti, senin bu hizmetçiye karşı kudretinden daha büyüktür"*** buyurdu. Bunun üzerine ben; "Bundan sonra hizmetçimi bir daha dövmeyeceğim" dedim. *(İmâm-ı Müslim)*

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin birçok yerinde; "Sizden evvel gelip geçenlerin hayatlarını, gittikleri yolları ve başlarına gelenleri, gözden geçirip, onlardan ders alınız. Yerleri, gökleri canlıları, cansızları ve kendinizi inceleyiniz! Gördüklerinizin içini, özünü araştırınız. Bütün bunlarda, yerleştirmiş olduğum kuvvetimi, kudretimi, büyüklüğümü ve hâkimiyetimi bulunuz, görünüz, anlayınız" meâlinde emirler buyurmaktadır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kıyâmet günü bütün canlılar, mahşer yerinde toplanacak. Her insanın amel defterleri uçarak sâhibine gelecektir. Bunları; yerleri, gökleri, zerreleri, yıldızları yaratan, sonsuz kudret sâhibi olan Allahü teâlâ yapacaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Dil, şükretmek içindir. Rabbini bilen, dilini gıybet için kullanmaz. Kulak; Kur'ân-ı kerîm ve nasîhat dinlemek içindir. Bâtıl ve boş sözler için değildir. Göz; Allahü teâlânın kudret ve san'atını görmek içindir. Eşin dostun ayıbını görmek için değildir. *(Sa'dî Şîrâzî)*

İnsanın esas özelliği; âcizlik ve muhtâç olmasıdır. Hak teâlânın sıfat-ı zâtiyyesi ise; kudret ve gınâ (kimseye muhtâc olmamak) dır. *(Bursalı İsmâil Hakkı)*

2. Kullara âit sınırlı olan güç, kuvvet.

Kul her işinde, yapıp yapmamakta serbest olup, ikisinden birini elbette seçecek; iş, iyi veya fenâ olacak, günâh veya sevâb kazanacaktır. Allahü teâlâ kullarına, emirlerini ve yasaklarını yerine getirecek kadar kudret ve ihtiyâr (beğenmek, seçmek gücü) vermiştir. Daha çok vermesine, lüzûm yoktur. Lüzûmu kadar vermiştir. Buna inanmayan, Kolay şeyleri anlamayan kimsedir. Kalbi hasta olduğundan, İslâmiyet'e uymamaya bahâne aramaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bugün elinde var iken fırsat,
Âhiret hazırlığı yap hemen
Çünkü sende bulunan bu kudret
Elden ele geçer gider dâim.

(Sa'dî Şîrâzî)

KUDÜS:

Filistin'de, Süleymân aleyhisselâm tarafından inşâ ettirilen Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu şehir. Bu şehir târih kitaplarında İlyâ adıyla da zikredilir.

Târihi çok eskilere dayanan Kudüs şehri, târih boyunca pekçok işgâl ve yağmaya uğradı. Âsurlu hükümdârı Buhtunnasar (Nabukatnazar) Kudüs'ü zabt ettiği zaman şehri yakıp yıktı. Mescîd-i Aksâ'da bulunan altın, gümüş ve diğer mücevherleri Babil'e götürdü. M.S. 70 senesinde Romalılar tarafından tekrar işgâl edilerek yakılıp yıkılan Kudüs şehri, 120 yılında tâmir, hazret-i Ömer'in halîfeliği sırasında da müslümanlarca fethedildi. 1099 (H.492)'de haçlılar (hıristiyanlar) Kudüs'ü istilâ edince yakıp yıktılar. Pek çok müslümanı kadın ve çocuk demeden kılıçtan geçirdiler. Bu arada Mescid-i Aksâ'yı da yağmalayıp üstüne haç diktiler. İçerisine heykeller koyarak kiliseye çevirdiler. Sultan Salâhaddîn-i Eyyûbî 1187 (H. 583)'de Kudüs'ü haçlılardan kurtarıp, Mescid-i Aksâ'dan haçları ve putları kaldırttı. Yavuz Sultan Selîm Han zamanında Osmanlı idâresine giren Kudüs, Birinci Dünyâ savaşından sonra, müslüman Türklerin elinden çıktı. 1967 (H. 1387)'deki Arap-İsrâil savaşında Kudüs, yahûdîler tarafından işgâl edildi. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

Müslümanlar hicretten on altı ay sonraya kadar Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya yönelerek namaz kıldılar. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem mîrâca buradan yükseldi. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Hazret-i Ömer Kudüs'ü feth edince, Kudüs'teki kiliselere dokunulmaması için emir verdi ve hıristiyanlarla anlaşma yaptı. Kudüs ahâlisine bir de emannâme (emniyet belgesi) verdi. Emannâmede buyurdu ki: "İş bu mektûb, müslümanların emîri Ömer bin Hattâb'ın, İlyâ (Kudüs) ahâlisine verdiği emân mektubudur ki, onların; varlıkları, hayatları, kiliseleri, çocukları, hastaları sağlam olanları ile öteki milletler için yazılmıştır..." *(Taberî)*

KUL:

1. İbâdet eden, itâat eden, hizmet eden, canlı mahlûk (insan, melek ve cin).

Allahü teâlâ buyuruyor ki: ***"Ey kulum!Emrettiğim farzları yap, insanların en âbidi olursun. Yasak ettiğim haramlardan sakın, verâ' sâhibi olursun. Verdiğim rızka kanâat eyle, insanların en ganîsi olursun, kimseye muhtâc kalmazsın.*** *(Hadîs-i kudsî-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

Ben kulum. Kullar gibi yere oturur yerim. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Cenâb-ı Hakk'ın kulları üzerindeki hakkı; onların kendisine ibâdet etmeleri ve başka hiçbir varlığı O'na şirk (ortak) ***koşmamalarıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Bir kimsenin Allahü teâlâya kul olması için, O'ndan başka şeylere kul olmaktan ve bağlanmaktan tam kurtulması lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kulun hakîkî îmâna kavuşması için, dört şey lâzımdır; bütün farzları edeble yapmak, helâl yimek, görünen ve görünmeyen bütün haramlardan, yasaklardan sakınmak ve bu üçüne ölünceye kadar devâm etmeye sabretmek. *(Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî)*

2. Köle. *(Bkz. Abd ve Köle)*

Kul Hakkı:

Bir kimsenin, başkası üzerindeki hakkı, alacağı.

Üzerinde kul hakkı olan, mahlûkların malına, ırzına dokunan, ölmeden önce helâllaşsın, ödesin! Zîrâ o gün altının, malın değeri olmaz. O gün hak ödeninceye kadar, kendi sevâblarından alınacak, sevâbları olmazsa, hak sâhibinin günâhları buna yüklenecektir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Kul hakkının en mühimi ana-baba hakkıdır. Tatlı dil ile güler yüzle yardımlarına koşmakla, onların gönüllerini kazanmağa çalışmalıdır. Sonra komşu hakkı, hoca hakkı,

karı-koca hakkı, arkadaşlık hakkı gelir. *(Muhammed Rebhâmî)*

Allah yolunda şehîd olanın, kul haklarından başka bütün günâhları affolur. Kul haklarını da Allahü teâlâ, kıyâmette helâllaştıracaktır. *(Ahmed Zühdü)*

İşlenen günahlarda kul hakkı varsa, buna tövbe için; kul hakkını hemen ödemek, hak sâhibi ile helâllaşmak, ona iyilik ve duâ etmek de lâzımdır. Mal sâhibi, hakkı olan ölmüş ise, ona duâ, istiğfâr edip, çocuklarına, vârislerine verip ödemeli, bunlara iyilik yapmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KULLETEYN:

Eni boyu ve derinliği altmışar santimetre veya çapı 48, derinliği 96 santimetre olan bir küp veya silindir şeklindeki havuz veya 500 rıtl yâni 220 kg su.

Hanefî mezhebinde akar suya ve büyük havuza, Şâfiî mezhebinde kulleteyn miktârı olan suya, Mâlikî mezhebinde herhangi miktardaki bir suya pislik düşerse, pisliğin üç eserinden biri, yâni rengi, kokusu veya tadı belli olmayan her tarafından abdest ve gusl (boy abdesti) câiz olur (alınır). *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebinde küçük havuza, Şâfiî'de ise kulleteynden az olan suya, az necâset (pislik) düşerse üç sıfatı (özelliği) yâni rengi, tadı, kokusu değişmese de necs (pis) olur. İnsan içmez ve temizlikte kullanılmaz. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

KUMAR:

Para veya başka bir menfaat karşılığı oynanan oyun; birkaç kimsenin aralarında para veya mal toplayarak piyango çekip, isâbet etmeyenlerin isâbet edenlere mal veya para vermek için sözleşme veya para ile kazanmak için tahminde bulunma, toto. Karşılıklı para veya mal koyarak bahse tutuşma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), ***fal ve şans okları birer şeytan işi, pisliktir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz.*** *(Mâide sûresi: 90)*

Kumar ile ele geçen mülk olmadığı için, satılması ve satın alınması ve yenilmesi câiz değildir, haramdır. *(Kâdızâde Muhammed Ârif)*

KUNÛT DUÂSI:

İtâat etme, ibâdet. Hanefî mezhebinde, vitir namazının üçüncü rek'atinde zamm-ı sûre okunduktan sonra; Şafiî mezhebinde, sabah namazının farzının ikinci rek'atinde rükûdan kalktıktan sonra ve Ramazân-ı şerîf ayının yarısından sonra vitir namazının üçüncü rek'atinde rükûdan kalktıktan sonra okunan duâ.

Resûlullah efendimiz zamânında Bi'r-i Mâûne vak'asında, Sahâbe-i kirâmdan (Peygamberimizin sohbetinde yetişen mübârek arkadaşlarından) yetmiş kurrâ (hafız), Âmiroğullarının reîsi Ebû Berâ Âmir bin Mâlik'in yeğeni Âmir bin Tufeyl ve adamları tarafından şehîd edilmişlerdi. Peygamber efendimiz bu hâdiseye çok üzüldüler. Bu elîm hâdiseyi yapan kabîlelere, belâ için bir ay sabah namazında o müşrikler aleyhine duâ buyurdu. İşte kunût duâsının başlangıcı budur. Ondan evvel kunût okunmazdı. *(İmâm-ı Buhârî)*

KUR'A ÇEKMEK:

Müşterek malın ortaklar arasında çekim yoluyla taksîm edilmesine verilen isim.

Hâkimin bir malı, buna müşterek mâlik olan ortaklar arasında kur'a ile taksim ettikten sonra, ortaklardan bâzısı, çekilen kur'adan vazgeçemez. *(İbn-i Âbidîn)*

Mülk sâhiplerinin haklarının miktârlarını değiştirmek veya ortaklardan birinin hakkını yok etmek, yâhut hakkı olmayana pay vermek için yapılan kur'a harâm olur. *(İbn-i Âbidîn)*

KUR'ÂN-I KERÎM:

Allahü teâlânın Cebrâil aleyhisselâm vâsıtasıyla Muhammed aleyhisselâma yirmi üç senede Arabça olarak indirdiği, bize kadar ilk nâzil olduğu şekilde tevâtürle, yalan söylemeleri mümkün olmayan üstün vasıflı insanların bildirmeleri ile gelen ve mushaflarda yazılı olup, okunması ile ibâdet edilen, hiçbir kimsenin bir benzerini getiremediği ve getiremeyeceği son ilâhî kitap.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

De ki, insanlar ve cinler birbirlerine yardımcı olarak, (belâgat, güzel nazm ve kâmil mânâda) ***bu Kur'ân-ı kerîmin bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler, yemîn olsun ki, yine de benzerini ortaya koyamazlar.*** *(İsrâ sûresi: 88)*

Kur'ân-ı kerîm için, bu sihirdir, bu ancak bir insan sözüdür, dedi. İşte bunu söyleyeni, şiddetli bir ateş içinde, Cehennem'e atacağım. Şiddetli ateşin ne olduğunu sen ne bilirsin? O, (içine girenleri) ***ne çıkartır, ne azâbdan vaz geçer. İnsanın derisini karartır, yakar. Orada on dokuz*** (azâb yapan melek) ***vardır.*** *(Müddessir sûresi: 24-30)*

Her kim beş vakit farz namazda Kur'ân-ı kerîm okursa, Hak teâlâ her harfine yüz sevâb verir. Her kim namazdan başka vakitlerde Kur'ân-ı kerîm okursa, her harfine on sevâb verir. Her kim, (tegannîsiz ve hürmetle okunan) ***Kur'ân-ı kerîmi ayakta veya oturarak hürmet ile dinlerse, her harfine bir sevâb verir. Her kim Kur'ân-ı kerîmi hatm eylese*** (baştan sona okusa), ***o kulun duâsı Allah indinde kabûl edilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Kur'ân-ı kerîm okuyanın ana-babası kâfir olsalar bile, azâbları hafifler. *(Hadîs-i şerîf-Tenbîh-ül-Gâfilîn)*

Kur'ân-ı kerîme, ehliyeti olmadan mânâ veren, Cehennem'de azâb görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Kur'an-ı kerîm, Muhammed aleyhisselâmın sözü değildir. Allah kelâmıdır. Hiçbir insan öyle düzgün söyleyemez. Kur'ân-ı kerîmde bildirilenlerin hepsine İslâmiyet denir. Hepsine inanan insana mü'min ve müslüman denir. Birini bile beğenmemeye îmânsızlık, yâni küfür denir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Kur'ân-ı kerîmin her bir harfinde bin bir derde bin bir türlü devâ (şifâ) vardır. *(Ebü'l-Leys Semerkandî)*

Modern ilmin on dört asır geriden tâkib ettiğiKur'ân, ben şehadet ederim ki, Allah kelâmıdır. *(Kaptan Dr. Coustea)*

Kur'ân'ın içinde pekçok tekrarlar vardır. Onu okuduğumuz zaman, bu tekrarlar bizi usandıracak sanılıyor, fakat biraz sonra bu kitap bizi kendisine çekiyor. Bizi hayranlığa ve sonunda büyük saygıya götürüyor. *(Goethe)*

İslâm dîninin kaynağı olan Kur'ân'da cihân medeniyetinin dayandığı bütün temeller bulunmaktadır. O kadar ki, bugün bizim uygarlığımızın, Kur'ân'ın bildirdiği temel kâideler üzerine kurulduğunu kabûl etmemiz gerekir. *(Gaston Karl)*

KURB:

Yakınlık. Tasavvufta, Allahü teâlâya yakın olmak.

Sâlikin, tasavvuf yoluna girmiş olanın kurbu, ihsân ile gerçekleşir. Peygamber efendimiz buyuruyor ki: ***"İhsân sanki Allahü teâlâyı görüyormuş gibi ibâdet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, şüphesiz O seni görüyor."*** *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Mukarrebînin yâni Allahü teâlâya yakınlığa ermiş olanların kurba en büyük vesîleleri,

farzları (Allahü teâlânın emirlerini) yerine getirmektir. Nâfile ibâdetler ise, Allahü teâlânın kulunu sevmesi için vesîledirler. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Allahü teâlâya farzlarla hâsıl olan kurb, nafilelerle hâsıl olandan elbette kat kat daha çoktur. Fakat kurbu, takvâ sahiblerinin (Allahü teâlâdan korkup, haram işlemekten kaçınanların) ihlâs ile yaptığı farzlar hâsıl eder. *(Abdülganî Nablüsî)*

Kurb ve visâl (kavuşma) lezzeti, Cennet nîmetlerinin lezzetinden daha çok olduğu gibi, bu'd ve hırmân (uzaklık ve mahrûmluk) azâbı da Cehennem azâbından daha kötüdür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kurb-i Ebdân:

Bedenlerin birbirine yakın olması.

Kurb-i ebdânın, kalblerin birleşmesinde büyük te'siri vardır. Bunun içindir ki, hiçbir velî, Peygamber efendimizin sohbetinde bulunmadığı için bir sahâbînin derecesine yükselemez. Veysel Karânî, o kadar şânı yüksek olduğu hâlde, Resûlullah'ı (sallallahü aleyhi ve sellem) hiç görmediği için, Eshâb-ı kirâmdan en aşağı olanın derecesine yetişemedi. Abdullah bin Mübârek hazretlerinden soruldu ki: "Hazret-i Muâviye ile Ömer bin Abdülazîz'den hangisi daha yüksektir?" Cevâb olarak: "Muâviye (r.anh), Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yanında giderken, atının burnuna giren toz, Ömer bin Abdülazîz'den kat kat daha yüksektir" buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Büyüklerden istifâde edebilmek için kurb-i ebdân istemeli, bunun için çalışmalıdır. Nîmetin tamam olması, bedenlerin yakın olması iledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kurb-i ebdân ele geçmezse, yakınlık sebeblerini elden bırakmamalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kurb-i İlâhî:

Allahü teâlâya yakın olmak.

Allahü teâlâ kurb-i ilâhîyi, fenâdan (Allahü teâlâdan başka her şeyi unuttuktan) sonra evliyâsına ihsân eder. *(Abdullah-ı Ensârî)*

Kurb-i Nübüvvet:

Nübüvvet (peygamberlik) yoluna âit yakınlık.

Kurb-i nübüvvet, insanı aslın aslına ulaştırır. Peygamberler aleyhimüssalevâtü vetteslîmât ve bunların sahâbîleri (arkadaşları) Allahü teâlâya bu yoldan kavuşmuşlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kurb-i Velâyet:

Velâyet, evliyâlık yoluna âit yakınlık. Allahü teâlâdan gelen feyz ve bereketlere, arada vâsıta bulunmak sûretiyle kavuşma.

Bir velînin kurb-i velâyet yolundan ilerleyerek, Kurb-i nübüvvet yoluna kavuşması, böylece her iki yoldan da feyz alması câizdir, olabilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KURBAN:

Allahü teâlâya yakınlık. Mükîm (yolcu olmayan), âkıl (akıllı), bâliğ (ergen, evlenecek çağa gelmiş), hür ve dînen zengin sayılan, müslüman erkek ve kadın tarafından, Allah rızâsı için kurban niyetiyle kurban bayramının ilk üç gününde (Zilhicce ayının on, on bir ve on ikinci günlerinin her hangi birinde) kesilmesi vâcib olan koyun, keçi, sığır ve deve gibi hayvanlardan her biri. Kurban kesilen günlere Eyyâm-ı Nahr denir.

Peygamber efendimize Kevser sûresi nâzil olup (inip); ***"O hâlde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"*** (Âyet: 2) buyrularak kurban kesmesi emrolundu. Peygamber efendimiz biri kendisi, biri de ümmeti için iki kurban keserler, kurban kesmeyi ve kurban kesenleri

överlerdi. *(İbn-i Âbidîn)*

Hasîslerin (cimrilerin) ***en kötüsü*** (kesmesi vâcib olduğu hâlde) ***kurban kesmeyendir.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Âbidîn)*

Kurban edilen hayvanın üzerindeki kıllar sayısınca, sâhibine sevâb yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Riyâdünnâsihîn)*

Ey Fâtıma! Kalk, kurbanının yanına git ve kesilirken şu duâyı oku: "İnne salâtî ve nüsükî ve mahyâye ve memâtî lillâhi Rabbil âlemîne lâ şerîkeleh." (mânâsı: Şüphesiz benim namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur.) ***Muhakkak ki kurbanından yere damlayan ilk kan damlası ile, ömründe işlemiş olduğun her günah bağışlanır, affolunur. Muhakkak yarın kıyâmet günü, kestiğin bu kurbanın kanını ve etini yetmiş kat fazlasıyla getirip terâzinin sevâblar kefesine koyarlar*** (Bu müjdelere kurban kesen bütün müslümanlar ortaktır)**.** *(Hadîs-i şerîf-Riyâdünnâsihîn)*

Kurban kesen kendini Cehennem'den âzâd etmiş, kurtarmış olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Kurbana verilen paranın sevâbı, yüz misli yâni pekçok parayı sadaka vermek sevâbından daha fazladır. *(Ebû Bekr Ali)*

Kurban keserken üç kere bayram tekbiri okunur. Sonra "Bismillahi Allahü ekber" diyerek deveden başka hayvanın boğazının her hangi bir yerinden kesilir. Bismillahi derken (H)'yi belli etmek lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Kurban Geceleri:

Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinin geceleri.

Rahmet kapıları dört gece açılır. O gecelerde yapılan duâ, tövbe red olmaz. Fıtr (Ramazan) ***bayramının ve kurban bayramının birinci geceleri, Şâban'ın on beşinci*** (Berât) ***gecesi ve Arefe gecesi.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâdünnâsihîn)*

Kurban gecelerinin günlerine eyyâm-ı nahr denir. *(M.Zihni Efendi)*

KURBET:

Yakınlık. Tâatı, Allahü teâlâ için yapmak.

Sevâbı ölüye olmak üzere kurban kesmek kurbettir. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Sevâb kazanmak niyyeti ile yapılan mübahlar kurbet olur. *(İbn-i Abidîn)*

Niyetsiz alınan abdest ibâdet olmaz, kurbet olur. Bununla hadesten tahâret hâsıl olup namaz kılınır. Görülüyor ki, her ibâdet kurbettir ve tâattır. Kur'ân-ı kerîm okumak, vakıf, köle azâd etmek ve sadaka, Hanefî mezhebinde abdest almak ve benzerleri yapılırken, sevâb hâsıl olması için niyet lâzım olmadığından kurbettirler ve tâattirler. Fakat ibâdet değildirler. Tâat veya kurbet olan bir iş yapılırken, Allah için niyet edilirse, ibâdet yapılmış olur. Fakat bunlar ibâdet olarak emr olunmadı. *(Abdülhakîm Efendi)*

KUREYŞ:

Peygamber efendimizin mensub olduğu kabîlenin adı. Peygamber efendimizin on birinci babası olan Kureyş'in (Fihr ibni Mâlik'in) çocukları ve torunları.

Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâmın oğullarından İsmâil'i seçti. İsmâiloğullarından Kinâneoğullarını seçti. Kinâneoğullarından Kureyş'i seçti. Kureyş'ten Hâşimoğullarını seçti. Hâşimoğullarından Abdülmuttaliboğullarını seçti. Abdülmuttaliboğullarından da beni seçti. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

İsmâil aleyhisselâmın torunlarından olan Adnân'ın oğulları arasında Mudar ve Rebîa

meşhûr oldu. Mudar oğullarından; Kinâne, Kureyş, Hevâzin, Sakîf, Temim, Müzeyne kabîleleri meydana geldi. Bunlardan Kureyş, Mekke'de yerleşmekle ayrıca şeref kazandı. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Peygamber efendimizin babası Abdullah, Kureyş kabîlesinin Hâşimoğulları kolundan, annesi Âmine Hâtun ise, Kureyş kabîlesinin Zühreoğulları kolundandır. Yâni baba ve anne tarafından Kureyşîdir. *(Zerkânî, Abdülhak-ı Dehlevî)*

Arablar arasında cömertlik üstün bir vasıf olarak kabûl edilirdi. Hac mevsiminde Mekke'ye gelen misafirlerin ağırlanması ile Kâbe hizmetlerine önem verilirdi. Özellikle Kureyş kabîlesi bu hizmetlerin kendisine âit olduğunu kabûl eder ve bunu şeref sayardı. Kureyş kabîlesi bu hizmetleri şerefle ve severek yürütürdü. *(Nişâncızâde)*

Kureyş Lehçesi:

Arab dilinin Kureyş kabîlesince konuşulan lehçesi. Kur'an-ı kerîm bu lehçe üzerine inmiş ve bu lehçe üzerine yazılmıştır.

Kur'ân-ı kerîm hazret-i Ebû Bekr'in halîfeliği sırasında toplanarak mushaf yâni kitab haline getirildi. Hazret-i Osman; Zeyd bin Sâbit, Abdullah bin Zübeyr, Saîd bin As, Abdurrahmân bin Hâris bin Hişâm'dan (r.anhüm) ibâret bir hey'eti (komisyonu) vazîfelendirerek Kur'ân-ı kerîmi çoğaltmalarını emr etti. Onlara "Zeyd bin Sâbit'ten başka Kureyş'e mensûb üç kişiye Zeyd ile Kur'ân-ı kerîm hakkında bir şey üzerinde ihtilâf ettiğiniz zaman Kureyş lehçesiyle yazınız. Çünkü o, Kureyş lehçesiyle nâzil olmuştur (indirilmiştir)" buyurdu. *(Zehebî, İbn-i Hacer Askalânî, Süyûtî)*

Kur'ân-ı kerîmin kelimeleri, Allahü teâlâ tarafından dizilmiş olarak âyetler hâlinde gelmiştir. Cebrâil aleyhisselâm bu âyetleri bu kelimelerle ve bu harflerle okumuş, Muhammed aleyhisselâm da mübârek kulaklarıyla işiterek ezberlemiş ve hemen Eshâbına (mübârek arkadaşlarına) okumuştur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi, Kureyş kabîlesinin dili, lehçesi ile gönderdi. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Kur'ân-ı kerîmi anlamak için şimdiki Arabçayı değil, Kureyş dilini (lehçesini) bilmek lâzımdır. *(Taşköprüzâde)*

Bir mâni, bir sıkıntı olmadıkça âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açıkça anlaşılan mânâları vermelidir. Bunlara benzeyen başka mânâ vermek câiz değildir. Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, Kureyş lügatı ve lehçesi iledir. Kelimelere Peygamber efendimiz zamânında Hicâz'da kullanılan mânâları vermek lâzımdır. Zamanla değişip bugün kullanılan mânâları vererek tercüme yapmak doğru değildir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Kureyş Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yüz altıncı sûresi.

Kureyş sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Dört âyet-i kerîmedir. Kureyş kavmine câhiliyet devrinde verilen bâzı imtiyâzlardan (haklardan) bahsettiği için sûreye, Kureyş sûresi denilmiştir. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ Kureyş sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Kureyş'i emniyet ve selâmete, kış ve yaz onları (Kureyşlileri) ***gidiş ve gelişlerde râhatlığa kavuşturduğundan dolayı*** (hiç olmazsa) ***şu Beyt'in*** (Kâbe'nin) ***Rabbine ibâdet etsinler. O,*** (Allah ki) ***onları açlıktan*** (kurtarıp) ***doyuran, kendilerine korkudan eminlik verendir.*** *(Âyet: 1-4)*

Kim, Kureyş sûresini okursa, Allahü teâlâ ona, Kâbe'yi tavâf edenlerin ve orada îtikâfta bulunanların adedinin on katı hasene (iyilik) ***verir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Korkulu yerlerde ve düşman karşısında, emin ve rahat olmak için Kureyş (Liîlâfi) sûresini okumalıdır. Tecrübe edilmiştir. Her gün ve her gece hiç olmazsa on birer defâ okumalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KURRÂ:

Kârîler, kırâat âlimleri, Kur'ân-ı kerîm okuyucuları. *(Bkz. Kârî)*

Kurrâ-i Seb'a:

Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmin kırâatini (okunuşunu) Peygamberimizin okuduğu gibi bildiren yedi büyük kırâat âlimi.

Kurrâ olan büyük hâfızlar, yedi tânedir. Birincisi, Nâfi bin Abdurrahmân bin Ebû Nuaym, ikincisi, Abdullah bin Kesir bin Muttalib, üçüncüsü, Ebû Amr bin Alâ, dördüncüsü, İbn-i Âmir, beşincisi, Âsım bin Behdele Ebû Bekr-i Esed, altıncısı, Hamzâ bin Habib bin Ammâret ibni İsmâil, yedincisi, Kisâî'dir. *(Taşköprüzâde)*

KUSVÂ:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem devesinin adı.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye hicret etmek istediği sırada Kusvâ adlı devesine bindi. Allahü teâlânın medhettiği beldelerin en kıymetlisi olan Mekke-i mükerremeden ayrılırken, Kusvâ'yı, harem-i şerîfe (Kâbe-i muazzamanın etrafındaki mescid) doğru döndürüp, mahzûn bir hâlde; ***"Vallâhi! Sen Allahü teâlânın yarattığı yerlerin en hayırlısı, Rabbim katında en sevgili olanısın. Senden çıkarılmamış olsaydım, çıkmazdım. Bana senden daha güzel daha sevgili yurt yoktur. Kavmim beni senden çıkarmamış olsalardı, çıkmaz, senden başka bir yerde yurt yuva tutmazdım"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Halebî)*

Peygamber efendimiz Medîne-i münevvereye hicret edip gelince, Medîne'nin ileri gelenleri Kusvâ'nın yularını tutup, Peygamber efendimizin kendi evlerine misâfir olmasını istediler. Onlara; ***"Devemin*** (Kusvânın) ***yularını bırakınız. O me'mûrdur. Kimin evinin önünde çökerse, orada misâfir olurum"*** buyurdular. Kusvâ Medîne sokaklarından geçerek ilerledi ve bugünkü Mescid-i Nebî'nin (Peygamber efendimizin mescidi) kapısının bulunduğu yere çöktü. Resûlullah efendimiz Kusvâ'nın üzerinden inmedi. Hayvan tekrar ayağa kalktı ve yürümeye başladı. Eski yere dönüp çöktü ve bir daha kalkmadı. Bunun üzerine Efendimiz, Kusvâ'nın üzerinden inip; ***"İnşâallah menzilimiz*** (ineceğimiz yer) ***burasıdır?"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Abdülhak-ı Dehlevî)*

KUŞLUK VAKTİ:

Orucun başlaması (imsak) ile güneşin batması arasındaki zamânın ilk dörtte biri geçince başlayan ve güneşin zeval (tepe) noktasına ulaşmasından, bir müddet öncesine kadar devâm eden vakit, duhâ vakti. *(Bkz. Duhâ Vakti)*

KUŞLUK NAMAZI:

Kuşluk vaktinde kılınan namaz. *(Bkz. Duhâ Namazı)*

KUTB:

İşlerin görülmesine veya insanların doğru yolu bulmasına vâsıta kılınan büyük zât. Dünyâ işleri ve madde âlemindeki olaylarla alâkalı olana medâr kutbu (kutb-ül-aktâb), din ve irşâd işi ile vazîfeli kılınana irşâd kutbu denir. *(Bkz. Kutb-i Medâr ve Kutb-i İrşâd)*

Kutb-ı Ârifîn:

Ârif denilen evliyânın başı, en büyüğü, yüksek ilimler sâhibi.

Kutb-ı ârifîn Zünnûn-i Mısrî rahmetullahi aleyh şöyle buyurdu: "Her âzânın bir tövbesi vardır: Kalbin tövbesi, mâsiyeti (günâhı) terk etme husûsunda uyanık olmasıdır. Gözün

tövbesi, haramlara bakmamasıdır; elin tövbesi, kendisinin olmayan şeyi almaması; kulağın tövbesi, bâtıl (boş, yanlış ve bozuk, kötü) şeyleri dinlememesi; karnın tövbesi, helal yemesi; avret mahallinin tövbesi, kötü işlerden, zinâdan uzak durmadır.

Kutb-i Ebdâl:

Kutb-i aktâb, Kutb-i medâr.

Kutb-i İrşâd:

İnsanların irşâdına (doğru yolu bulmasına) ve hidâyetine (saâdete ve kurtuluşa ermesine) vesîle kılınan zâtların reisi.

Kutb-i irşâd, âlemin irşâdı ve hidâyeti için feyzlerin gelmesine vâsıta olur. Kutb-i irşâdın her zaman bulunması lâzım değildir. Öyle zamanlar olur ki, âlem îmândan ve hidâyetten büsbütün mahrum kalır. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, zamânının kutb-i irşâdı idi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kutb-i irşâd ile bütün insanlara îmân ve hidâyet gelmektedir. Kalbi bozuk olanlara gelen feyzler, dalâlet (sapıklık), kötülük hâline dönerler. Bu, şeker hastasına verilen kıymetli gıdâların, onun kanında zehir hâline dönmesine benzer. Yâhut safrası bozuk olana tatlının acı gelmesi gibidir. Kutb-i irşâd, kâmil ve mükemmil (yetişmiş ve yetiştirebilen) olup, ender yetişir. Asırlardan, uzun yıllardan sonra, bir tâne bulunursa yine büyük nîmettir. Her şey onunla nurlanır. Onun bir bakışı kalb hastalıklarını giderir. Bir teveccühü, beğenilmeyen kötü huyları silip süpürür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kemâlât-ı ferdiyyeye de sâhib olan kutb-i irşâd çok az bulunur. Asırlardan, çok uzun zaman sonra, böyle bir cevher dünyâya gelir. Kararmış olan âlem, onun gelmesi ile aydınlanır. Onun irşâdının ve hidâyetinin nûrları, bütün dünyâya yayılır. Yer küresinin ortasından Arşa kadar, herkese rüşd, hidâyet, îmân ve ma'rifet onun yolu ile gelir. Herkes ondan feyz alır. Arada o olmadan kimse bu nîmete kavuşamaz. Onun hidâyetinin nûrları, bir okyanus gibi (çok kuvvetli radyo dalgaları gibi) bütün dünyâyı sarmıştır. O deryâ sanki buz tutmuştur. Hiç dalgalanmaz. O büyük zâtı tanıyan ve seven bir kimse, onu düşünürse yâhut o, bir kimseyi sever onun yükselmesini isterse, o kimsenin kalbinde, sanki bir pencere açılır. Bu yoldan, sevgisi ve ihlâsına göre, o deryâdan, kalbi feyz alır. Bunun gibi, bir kimse, Allahü teâlâyı zikr ederse ve bu zâtı hiç düşünmezse meselâ onu tanımazsa, yine ondan feyz alır. Fakat birinci feyz daha büyük olur. Onu inkâr eder, beğenmezse, yâhut o büyük zât bu kimseye kırılmışsa, Allahü teâlâyı zikretse bile rüşd ve hidâyete kavuşamaz. Ona inanmaması veya onu incitmiş olması feyz yolunu kapatır. O zât bunun istifâdesini istememiş olmasa bile, onun zarârını istemese bile, hidâyete kavuşamaz. Rüşd ve hidâyet, var görünür ise de yoktur. Faydası çok azdır. O zâta inanan ve sevenler, onu düşünmeseler de ve Allahü teâlâyı zikretmeseler de yalnız sevdikleri için, rüşd ve hidâyet nûruna kavuşurlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kutb-i Medâr:

Âlemin nizâmı ile alâkalanan, bolluk-kıtlık, sağlık-hastalık, barış-savaş, rızık, yağmur ve benzeri olaylarla vazîfeli kılınan büyük zât. Kutb-ül-aktâb, Kutb-ül-ebdâl da denir.

Kutb-i medâr, her zaman bulunur. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem zamânında da vardı. Fakat bunlara inzivâ (insanlar arasına karışmamak) lâzımdır. Bunları herkes tanımaz. Hattâ bâzıları kendilerini bile bilmezler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kutb-i medâr, âlemde, dünyâda herşeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için feyz (mânevî ilimlerin ve fâidelerin) gelmesine vâsıta olur. Herşeyin yaratılması rızıkların gönderilmesi, dertlerin belâların giderilmesi, hastaların iyi olması bedenlerin âfiyette olması, kutb-i medârın feyzleri ile olur. Îmân sâhibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günahlara tövbe etmek ise kutb-i irşâd'ın feyzleri ile olur. Kutb-i ebdâl'in (medarın) her zamanda, her asırda bulunması lâzımdır. Âlemin ondan boş kalması mümkün değildir. Çünkü

âlemin nizâmı ona bağlı kılınmıştır. Eğer bu kutublardan biri giderse (ölürse), yerine başkası tâyin edilir. İrşâd kutbu böyle değildir. Çünkü âlemin rüşd, hidâyet ve îmândan boş olduğu zamanlar olur. Peygamber efendimiz, zamânının irşâd kutbu idi. O zamanda kutb-i ebdâl ise, hazret-i Ömer ve Üveys-i Karnî idiler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kutb-ül-Aktâb:

Âlemin nizâmı ile alâkalanan, bolluk, kıtlık, sağlık-hastalık, barış-savaş, rızık, yağmur ve benzeri olaylarla vazîfeli kılınan ricâl-i gayb yâni herkesin tanımadığı zâtların reisi. Emrinde üçler, yediler, kırklar... denilen yine bu işlerle vazîfeli seçilmiş kimseler bulunur. *(Bkz. Kutb-i Medâr)*

KUTBİYYET:

Kutubluk denilen yüksek evliyâlık mertebesi. *(Bkz. Kutb)*

KUVVE-İ ÂLİME:

Bilici kuvvet. İnsan rûhuna âit iki kuvvetten birisi, akıl. Buna müdrike de denir.

İnsan rûhu yalnız insanlarda bulunur. İnsan bu iki kuvvet ile hayvanlardan ayrılmaktadır. Bu iki kuvvetten birisi, kuvve-i âlimedir. İnsan kuvve-i âlimesi ile tecrübî ilimleri yâni deneye dayanan fen bilgilerini elde ederek, maddenin hakîkatini, ne olduğunu anlar. Yine kuvve-i âlimesi ile ahlâk bilgilerini öğrenip, iyi huyları ve yararlı işleri kötü huylardan ve çirkin işlerden ayırır. İkincisi, kuvve-i âmile yâni yapıcı kuvvettir. *(Bkz. Kuvve-i Âmile) (Abdülhakîm Arvâsî)*

KUVVE-İ ÂMİLE:

İş yapan kuvvet. İnsan rûhuna âit iki kuvvetten birisi olan, fâideli ve başarılı işlerin yapılmasını sağlayan bilici kuvvetlerle edinilen bilgilere göre iş yapan kuvvet.

İnsan rûhunun iki kuvveti vardır. İnsan bu iki kuvvet ile hayvanlardan ayrılmaktadır. Bu iki kuvvetten birisi, idrâk edici olan kuvve-i âlime ve müdrike denilen bilici kuvvettir. İkincisi kuvve-i âmiledir. İnsan rûhunun kuvve-i âmilesi, akla dayanır. Bir işte, iyilik, fâide olduğunu akıl ile anlarsa, onu yapar. Sonu noksan ve zarar olacağını anlarsa, o işi yapmaz. Şehvet ve gadab (kızma) kuvvetlerini idâre eder. *(Ali bin Emrullah)*

Rûhun gerek kuvve-i âlimesi ve gerekse kuvve-i âmilesi meleklerdir. Allahü teâlâ, lutf ve merhamet ederek, melekleri rûhun emrine vermiştir. Küçük kıyâmet kopuncaya kadar, yâni rûh bedenden ayrılıncaya, ölünceye kadar, rûhun emrinde kalırlar. Hadîs-i şerîflerde de buna işâretler vardır. Bâzı kimselerden, durup dururken, tecrübeli kimselere parmak ısırtan hünerlerin meydana gelmesi de bunu göstermektedir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

KUVVE-İ DERRÂKE:

Anlayıcı kuvvet, akıl.

Akıl, bir kuvve-i derrâkedir. İyiyi kötüden, fâideliyi zararlıdan ayırmak için yaratılmıştır. *(Bkz. Kuvve-i Âlime) (Abdülhakîm Arvâsî)*

KÜBREVİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin tasavvuftaki yolu. Yaptığı bütün münâzaralarda gâlib geldiği için kübrâ (büyük) lakabıyla meşhur olmasından dolayı, bu yola Kübreviyye denmiştir.

Ebû Necîb-i Sühreverdî hazretlerinden tasavvuf ilmini öğrenen Necmeddîn-i Kübrâ'nın kurduğu Kübreviyye yoluna pekçok kimse girdi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası Sultan-ül-Ulemâ Behâeddîn Veled ile Ferîdüddîn-i Attâr'ın hocaları Mecdüddîn Bağdâdî, Baba Kemâl Cündî, Semnan pâdişâhının oğlu Rükneddîn Ahmed Alâüddevle, Kübreviyye

yolunda ilerleyerek yükselmişlerdir. *(Molla Câmi)*

Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, tasavvufa dâir yazmış olduğu "Usûl-i aşere" adlı kitâbında Kübreviyye yolunun esaslarını şu şekilde açıklamıştır: Allahü teâlâya kavuşmak arzûsunda bulunan ve bu yolda ilerlemek isteyenlerin yollarının temeli on esâsa bağlıdır. Bunlar; tövbe (günahlara pişman olmak), zühd (dünyâya gönül bağlamamak), tevekkül (her işinde Allahü teâlâya güvenmek), kanâat (yemek-içmek husûsunda elde bulunan ile yetinmek), uzlet (insanlardan uzak olmak), devamlı zikir (Allahü teâlâyı anmak), teveccüh (tamâmen Allahü teâlâya yönelmek), sabır, murâkabe (nefsini kontrol etmek ve nefsin hîle ve tuzaklarına karşı uyanık bulunmak), rızâ (nefsin arzularını terk ederek, Allahü teâlânın hiçbir hükmüne îtirâz etmemek) dır. *(Necmeddîn-i Kübrâ)*

KÜÇÜK GÜNAH:

Fitne çıkarmak, adam öldürmek, zinâ etmek gibi büyük günahlara göre daha küçük sayılan günahlar, yasaklar, mekrûhlar. *(Bkz. Sağîre)*

Tahrîmen (harama yakın) mekrûh işlemek küçük günahtır. Küçük günâha devâm etmek, büyük günah olur. *(İbn-i Nüceym)*

Küçük günâhı işlemekte ısrar etmek büyük günâhtır. *(Muhammed İznikî)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Bir zerrecik*** (çok az) ***bir günâhtan kaçınmak, bütün cin ve insanların ibâdetleri toplamından daha iyidir."*** Günâhların hepsi, Allahü teâlânın emrini yapmamak olduğundan büyüktür. Fakat bâzısı, bâzısına göre küçük görünür. Günâhlardan kaçınmak ise herkese farzdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Haramları, büyük günâh ve küçük günâh diye ikiye ayırmışlar ise de, küçük günâhlardan da, büyük günâh gibi kaçınmak, hiçbir günâhı küçümsememek gerekir. Çünkü Allahü teâlâ intikam alıcıdır. İstediğini yapmakta hiç kimseden çekinmez. Gazâbını, düşmanlığını günâhlar içinde gizlemiştir. Küçük sanılan bir günâh, intikâmına, gadabına sebeb olabilir. *(Muhammed Rebhâmî)*

KÜÇÜK HAVUZ:

Hanefî mezhebine göre alanı yirmi beş metrekâreyi bulmayan havuz. *(Bkz. Havz)*

KÜFR (Küfür):

Örtmek; hakkı örtmek, kapamak, Hakk'ı inkâr etmek. Dinde bilinmesi ve inanılması zarûrî olan şeyleri ve ahkâm-ı şer'iyyeden (dînî hükümlerden) tevâtüren (kesin olarak) bildirilenleri inkâr etmek ve dinden olduğu herkesçe bilinen bir şeyi kabûl etmemek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Muhakkak ki, küfre varanları, azâb ile korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir. Onlar îmân etmezler. *(Bekara sûresi: 6)*

(Fir'avn ve kavmi) ***küfür üzere ısrâr edip, âyetlerimizi yalanladıkları ve onlara kulak asmayıp gâfil bulundukları için biz de kendilerinden intikam almak diledik ve hepsini denizde boğduk.*** *(A'râf sûresi: 136)*

Küfürden başka hiçbir günâh, hasenâtın sevâblarının hepsini yok etmez. Günâh olduğuna inanmayıp İslâmiyet'e ehemmiyet vermeyerek haram işlemek ve küfre, dinden çıkmağa sebeb olan işleri yapmak, sevâbların hepsini yok eder. *(Muhammed Hâdimî)*

Küfr, nefs-i emmârenin hevâ ve heveslerinden (arzu ve isteklerinden) doğar. Küfürden teberrî (uzak durmak) İslâm'ın şartıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir müslümanın bir sözünden veya bir işinden yüz şey anlaşılsa, bunlardan doksan dokuzu küfre sebeb olsa ve biri müslüman olduğunu gösterse, bu bir şeyi anlamak, onu küfürden

kurtarmak lâzımdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Küfr Alâmetleri:

Kâfirlerin ibâdet olarak yaptıkları ve kâfirlik alâmeti olan şeyler.

Küfr alâmetlerinden bâzıları; zünnâr, haç ve mecûsî serpuşudur. Küfr alâmetleri âdet olup, müslümanlar arasında yayılırsa, İslâm âdeti olmaz. Küfür alâmeti olmaktan çıkmaz. Zünnâr takan, kâfir olur, dinden çıkar. *(Şehzâde Muhammed)*

Müslüman olmayanların, ibâdet diye yaptıkları şeyler ile küfür alâmeti olan ve İslâmiyet'i inkâr etmek ve inanmamak alâmeti olan ve tahkîr edilmesi vâcib (lâzım) şeyleri yapan kâfir olur. *(Ahi Çelebi, Dâmâd)*

Küfr-i Cehlî:

İşitmediği, düşünmediği için, Allahü teâlâya ve inanılması lâzım olan şeylere inanmamak.

Küfr-i Cehlîye düşen kimsenin îmânı ve nikâhı bozulmaz. Yalnız tövbe ve istiğfâr yâni tecdîd-i îmân etmesi, îmânını tâzelemesi ihtiyâtlı olur. *(Hâdimî)*

Küfr-i Cühûdî:

Allahü teâlâya, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiş, inanılması lâzım olan şeylere inanmamakta bilerek inâd etmek.

Küfr-i cühûdî, kibirden, mevkı sâhibi olmayı sevmekten veya ayıplanmaktan korkmaktan hâsıl olur. Fir'avn'ın ve ona tâbi olanların küfrü böyle idi. *(Muhammed Hâdimî)*

Küfr-i Hükmî:

İslâmiyet'in îmânsızlık alâmeti dediği sözleri söylemek ve işleri yapmak.

Akıllı, bilgili, edebiyatçı olduğunu göstermek için veya yanındakileri güldürmek, hayrete düşürmek, sevindirmek veya alay etmek için söylenen sözlerde küfr-i hükmîden korkulur. Gadab, kızgınlık ve hırs ile söylenen sözler de böyledir. Bunun için insan, sözünün ve işlerinin nereye varacağını düşünmelidir. Her şeyde dînini kayırmalıdır. *(Muhammed Hâdimî)*

Küfr-i İnâdî:

Bilerek, inâd ederek kâfir olmak, küfr-i cühûdî.

Küfr-i inâdî ile mürted (dinden çıkan) olanların, tövbe etmeleri için yalnız Kelime-i şehâdet söylemeleri kâfi değildir. Küfre sebeb olan şeyden de tövbe etmeleri lâzımdır.

Erkek veyâ kadın bir müslüman, âlimlerin söz birliği ile bildirdikleri bir sözün veya işin küfre sebeb olduğunu bilerek, ciddî olarak veyâ hezl, yâni güldürmek için söylerse veya yaparsa, mânâsını düşünmese dahi küfr-i inâdî olduğu için îmânı gider. *(Hâdimî)*

Küfr-i Nifâkî:

Diliyle îmân ettiğini söyleyip, kalbiyle inkâr etmek. İnanmamak

Küfr-i nifâkî üzere ölen kimse bağışlanmaz. *(Vâhidî)*

Küfr-i nifâkî üzere olanın, inkârı gizli olduğundan, namazların sûretini yerine getirir. Böyle olanın sûretâ (görünüşte) olan îmânı mûteber değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

KÜFRÂN-I NÎMET:

Nîmete nankörlük etmek. Nîmeti kullanırken, nîmetin sâhibini unutmak. Allahü teâlâya verdiği nîmet ile âsî olmak yâni nîmeti yerinde kullanmamak.

İslâm dîninin emir ve yasaklarına uymak şükür, uymamak küfrân-ı nîmettir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İnsanın düşünmesi ve Allahü teâlâdan aralıksız olarak kendisine gelen nîmetleri görmesi,

bilmesi ve bunun netîcesi olarak da, şükrü kendine vâcib bilmesi lâzımdır. Nîmetler bu yolla artar. Ancak insanların çoğu kendini nîmet içinde gördükleri hâlde küfrân-ı nîmette bulunurlar. Nitekim Allahü teâlâ bundan haber veriyor ve Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Biz insana*** (sağlık ve genişlik gibi) ***nîmet verdiğimiz zaman, Allahü teâlâyı anmaktan yüz çevirip, uzaklaşır. Ona fenâlık dokununca da pek ümidsiz olur*** (Allahü teâlânın ihsânından ümîdini keser)***"*** buyuruyor. *(İsrâ sûresi: 83) (Muhammed Rebhâmî)*

KÜFV (Küfüv):

Eş, denk. Evlenecek kız ile erkeğin din bilgileri, takvâ (haramlardan kaçmak), neseb (soy), mevki ve servet bakımından denk olması.

Yâ Ali! Üç şeyi geciktirme! Namazı evvel vaktinde (girince) ***kıl! Hazırlanmış cenâzenin namazını hemen kıl! Dul veya kızı küfvü isteyince hemen ver.*** *(Hadîs-i şerîf-Eşi'ât-ül-Lemeât)*

Namaz kılmanın birinci vazîfe olduğuna inandığı hâlde, tembellik ederek kılmayan kişi fâsık (büyük günâh işliyen) olup, sâlihâ (dînine bağlı) kızın küfvü değildir. *(Ömer Nesefî)*

Kadını, kızı küfvüne vermek lâzımdır. Küfüv zengin olmak, maaşı çok olmak demek değildir. Küfüv olmak, erkeğin sâlih (dînine bağlı) müslüman olması, Ehl-i sünnet îtikâdında (doğru îmân sâhibi olması), namaz kılması, içki içmemesi, yâni İslâmiyet'e uyması ve nafaka kazanacak kadar iş sâhibi olması demektir. Erkeğin böyle küfv olmasını düşünmeyip de, zengin ve apartman sâhibi olmasını isteyenler, kızlarını felâkete sürüklemiş, Cehennem'e atmış olurlar. Kızın da namaz kılması, tesettüre (örtünmeye) dikkat etmesi lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

KÜLLÎ İRÂDE:

Allahü teâlânın başlangıcı ve sonu olmayan irâde (dileme) sıfatı. *(Bkz. İrâde)*

KÜN EMRİ:

Allahü teâlânın yaratmayı dilediği şeylere "Ol!" emri. *(Bkz. Emr)*

KÜRSÎ:

Allahü teâlânın azameti, kudreti ve büyüklüğünü gösteren ve Arşın altında olduğu bildirilen Allahü teâlânın yarattığı en büyük varlıklardan biri.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

O'nun (Allahü teâlânın) ***Kürsîsi, göklerden ve yerden geniştir.*** *(Bekara sûresi: 255)*

Kürsî, âlem-i halktan (madde âleminden) olup, göklerden ayrı olarak yaratıldığı için, bu altı günün dışında yaratılması lâzım gelir. Nitekim, âlem-i halktan olan su, altı günün dışında ve daha önce yaratıldı. *(Ahmed Fârûkî)*

Yedi kat gök, yedi kat yer, Arş ve Kürsî, var olan ne varsa hepsi, Allahü teâlânın kudretindedir; O'nun emrine boyun eğmiştir. O'ndan başka kimsenin elinde bir kuvvet yoktur. Allahü teâlânın, yaratılmışlardan hiçbir yardımcı ve ortağı yoktur. *(Sâvî, Kurtubî)*

KÜRSÜF:

Evlenmemiş (bâkire) kızların yalnız hayz zamânında, evli veya dul kadınların ise her zaman, edep yerine koydukları ve koku sürdükleri bez veya saf nebâtî pamuk.

Kadınların kürsüf kullanmaları ve buna koku sürmeleri müstehâbtır (iyidir). *(Halebî)*

KÜSÛF NAMAZI:

Güneş tutulduğunda en az iki rek'at olarak cemâatle kılınan namaz.

Peygamber efendimiz, husûf (ay tutulması), küsûf zelzele, şiddetli rüzgârlar, devamlı

yağmur, yakıcı yıldırımlar, korkunç karanlık, korkunç sel, salgın hastalıklar ve korkulu, üzüntülü zamanlar için buyurdular ki: ***"Bu gibi felâketleri gördüğünüz zaman namaza sarılın."*** *(M. Zihni Efendi)*

Hicretin onuncu yılında Peygamber efendimizin bir buçuk yaşındaki oğlu İbrâhim'in vefâtı sırasında güneş tutulmuştu. Bunun İbrâhim'in vefâtı için olduğunu söyliyenlere karşı cevâben cemâatle iki rek'at küsûf namazı kıldıktan sonra; ***"Güneş ve ay, cenâb-ı Hakk'ın âyetlerindendir. Hiç kimsenin vefâtı yâhut hayâtı için tutulmazlar"*** buyurdu. *(M.Zihni Efendi)*

Küsûf namazı ezânsız, kâmetsiz ve hutbesiz olarak kılınır. Kırâet (okuma) uzun olur. (Dört rek'atte müsebbihatten dört sûre okunur. Müsebbihat yedi sûredir. Benî İsrâil, Hadîd, Haşr, Saf, Cum'â, Tegâbün ve A'lâ sûreleridir). Rükû ve secdelerle edâ edilir. Namazdan sonra güneş açılıncaya kadar duâ edilir. Cemâat âmin der. *(Senâullah Dehlevî)*

KÜTÜB-İ SÂLİFE:

Allahü teâlâ tarafından, Peygamber efendimizden önce gelmiş olan peygamberlere gönderilen fakat sonradan tahrif edilmiş, değiştirilmiş olan ilâhî kitablar. Bunlara semâvî kitablar da denir.

Kütüb-i sâlifeden bildirilenler, Kur'ân-ı kerîm ile yüz dörttür. Bunlardan on suhuf (forma) Âdem aleyhisselâma, elli suhuf Şis (Şit) aleyhisselâma, otuz suhuf İdrîs aleyhisselâma, on suhuf İbrâhim aleyhisselâma indirildiği meşhûrdur. Tevrat, Mûsâ aleyhisselâma, Zebûr kitâbı Dâvûd aleyhisselâma, İncîl kitâbı Îsâ aleyhisselâma ve Kur'ân-ı kerîm Muhammed aleyhisselâma nâzil olmuş, indirilmiştir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Kur'ân-ı azîm-üş-şânın mûcize taraflarından en kuvvetlisi fenlere, ilimlere âit olan âyetlerdir. Kütüb-i sâlife baştan başa okununca, görülecek ki, Kur'ân-ı kerîmdeki tıb, astronomi, hikmet (fizik-biyoloji), teşrih, kimyâ, nebâtat (botanik), yerin tabakalarına âit âyetlerin hiçbirisi onlarda bulunmamaktadır. Asırlar sonra keşf edilen bir şeyin, Kur'ân-ı kerîme uygunluğundan büyük mûcize tasavvur olunabilir mi? *(Erzurumlu Hoca Muhammed Nusret)*

KÜTÜB-İ SİTTE:

Altı kitab. Kur'ân-ı kerîmden sonra, İslâm dîninin ikinci kaynağı olan hadîs-i şerîfleri ihtivâ eden ve doğruluğu İslâm âlimleri tarafından tasdîk edilen altı hadîs kitâbının hepsine birden verilen ad. Bunlar; İmâm-ı Buhârî'nin Sahîh-i Buhârî'si, İmâm-ı Müslim'in Câmi'us-Sahîh'i, İmâm-ı Mâlik'in Muvattâ'ı (veya İbn-i Mâce'nin Sünen'i), İmâm-ı Tirmizî'nin Sünen'i, Ebû Davûd Süleymân'ın Sünen'i, İmâm-ı Nesâî'nin Sünen'idir.

Müctehid (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden mânâ çıkarabilen derin âlim) olabilmek için, bilinmesi gereken ilimlerden birisi de; Kütüb-i sitte'deki ve diğer hadîs kitablarındaki yüz binlerce hadîsi ezberden bilmek ve her hadîsin ne zaman ve ne için buyrulduğunu ve mânâsının ne kadar genişlediğini ve hangi hadîsin diğerinden önce veya sonra olduğunu ve bağlı bulunduğu hâdiseleri ve hangi vak'a ve hâdiseler üzerine buyrulduğunu ve kimler tarafından nakl olunduğunu ve nakleden kimselerin ne hâlde ve ahlâkta olduklarını bilmek lâzımdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Hazret-i Ebû Bekr zamânında, beyt-ül-mâl emîni olan hazret-i Ömer, İbn-i Âbidin'de yazılı âyet-i kerimeyi ve Kütüb-i Sitte'nin hepsinde bulunan Mu'âz hadîsini okuyarak, müellefe-i kulûb olanlara zekât verilmesini Resûlullah nesh etmiştir dedi. Halîfe ve Eshâb-ı kirâmın hepsi bunu kabûl ederek nesh edilmiş olduğuna ve artık bunlara zekât verilmemesi için icmâ hâsıl oldu. *(M. Sıddık Gümüş)*

Buhârî, Müslim ve Kütüb-i Sitte'den olan diğer dört kitabda yazılı binlerce hadîs-i şerîfin

sahîh oldukları, bunlardan sonraki âlimlerin sözbirliği ile bildirilmiştir. *(M.Sıddîk bin Saîd)*

Bâzı âlimler Kütüb-i Sitte'yi sayarken İmâm-ı Mâlik'in Muvattâ'ı yerine İbn-i Mâce'nin Sünen'ini sayarlar. *(Taşköprüzâde)*

İbâdet ve ahkâm bilgileri hadîs kitaplarından kolay anlaşılmaz. Ahkâm, helâl, harâm olan şeyler demektir. Hadîs kitaplarının en sağlamı Buhârî, Müslim ve Kütüb-i Sitte'nin diğer dört kitabıdır. *(Hâdîmî)*

Muhammed aleyhisselâmın, peygamberlerin sonuncusu olduğunu bildiren yüzelli hadîs-i şerîf vardır. Bunlardan otuz kadarı Kütüb-i Sitte'de yazılıdır. Îsâ aleyhisselâmın gökten ineceği de zarûrî bilinmektedir. Bunlara inanmayan kâfir olur. *(Enverşah Keşmirî)*

Mezhebsizler, bâzı hadîs-i şerîflere karşı gelir. Bunları haber verenler arasında, nasıl oldukları iyi bilinmeyen kimseler var derler. Onlara deriz ki, sonra gelenlerin bilmemeleri, önce gelenlere kusur olmaz. Bu hadîs-i şerîfler Kütüb-i Sitte'de yoktur derlerse, hadîs-i şerîflerin sayısı, Kütüb-i Sitte'de bildirilmiş olanlar kadar değildir. Başka hadîs kitaplarında da sahîh hadîslerin bulunduğu sözbirliği ile bildirilmiştir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

L

LA'B:

Oyun, boş şey. Oyun ile boş yere vakit geçirme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biliniz ki, dünyâ hayâtı elbette la'b ve lehv (eğlence) ***ve zînet yâni süslenmek ve tefâhür yâni öğünme ve malı, parayı ve evlâdı çoğaltmaktır.*** *(Hadîd sûresi: 20)*

Dünyâ hayâtı la'b ve lehvdir. Allah'tan korkanlar için âhiret hayâtı elbette hayırlıdır. Böyle olduğunu niçin anlamıyorsunuz. *(En'âm sûresi: 32)*

Kıyâmet günü makbûl olanlardan, kurtulanlardan olmak istiyorsanız, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği iyi işleri yapınız. Sünnet-i seniyyeye yâni Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin yoluna sarılınız! Bu yola uymayan hiçbir şeyi yapmayınız. Eshâb-ı kehf, (rahmetullahi teâlâ aleyhim ecmâin) her tarafı fitne kapladığı zaman, bir hicret yapmakla yüksek dereceye kavuştular. Siz, Muhammed aleyhisselâmın ümmetisiniz. Ömrünüzü lehv ve la'b ile ziyân etmeyiniz! Çocuklar gibi top oynamakla vaktinizi elden kaçırmayınız. *(İmâm-ı Rabbânî)*

LAĞV YEMİNİ:

Geçmiş birşey için zan ile boş yere yapılan yemîn. *(Bkz. Yemîn)*

LAHD (Lahid):

Kabir kazıldıktan sonra, kabrin taban sathından kıble cihetine kabir boyunca, içine ölü sığacak kadar genişlik ve derinlikte kazılan yer.

Beşikten lahd'a kadar ilim öğreniniz. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Meyyit (ölü), lahd içine, sağ yanı üzere konur. Şak yapılmaz, yâni kabir kazıldıktan sonra ortasına çukur açıp; meyyit buraya konulmaz. Toprak çürük, nemli ise, erkeği lahdin veya doğruca kabrin içine tabut ile koymak câiz olur. Toprak kuru ve sağlam ise, erkeği tabut ile gömmek mekrûh olur. Kadınları her zaman tabut ile gömmek efdaldir (daha iyidir). *(İmâm-ı Rabbânî)*

Götürüp lahde koysalar, arkaya bakmadan dönseler
Süâllerimi sorsalar, bilmem hâlim nice olur.

(Ahmed Yesevî)

LÂHİK:

1. Namaza imâm ile berâber başladığı hâlde, kendisine uyku, gaflet veya benzeri bir sebebden dolayı abdest bozulması hâli ârız olup da (meydana gelip de) namazın tamâmını veya bir kısmını imâm ile kılamayan kimse.

Lâhik, imâma uyan cemâat gibi hareket eder. Kaçırdığı rek'atleri kendi başına kılarken imâma uymuş gibi davranır. Bunun için kendi başına kıldığı rek'atlerde, üzerine sehv secdesi (yanılma, unutma secdesi) gerekecek bir yanılma olsa, bundan dolayı sehv secdesi yapmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Lâhik olan kimse, cemâati terk ettikten sonra eğer dünyâ kelâmı söylememiş ise, imâmın ardında gibidir. Lâkin, câmiden çıktıktan sonra, pek yakın yerden abdestini almalıdır. Çok ileriye giderse, namazı bozulur diyen âlimler vardır. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Namazda imâma uyanlar dört çeşittir. Bunlar; müdrik (iftitah yâni başlama tekbirini imâm ile birlikte alan), muktedî (iftitâh tekbîrine yetişemiyen), mesbûk (imâm, rek'atlerin birini veya ikisini kıldıktan sonra uymuş olan) ve lâhiktir. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

2. Kavuşan, ulaşan, yetişen.

Peygamber efendimiz, bir kabir yanında hazır oldukları vakit; ***"Dünyâ ve âhiret selâmeti, müslümanlardan ve mü'minlerden bu kabirde bulunanların üzerine olsun. Biz inşâallah size lâhik oluruz. Siz bizden evvel göçtünüz. Biz de, size tâbi olup, sonradan varırız. Yâ Rabbî! Bizi ve bunları mağfiret et ve günâhlarımızı affet"*** buyururdu. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

LAHN:

Hatâ etmek, doğrudan sapmak. Çoğulu elhândır.

1.Tecvîd ilminde, tecvîd kâidelerine uymamaktan doğan okuyuş hatâsı. Fıkıh kitablarında namaz kılanın namazın farzlarından olan kırâette yaptığı hatâ zelletül-kârî adı altında incelenmiştir. *(Bkz. Zelletül-Kârî)*

Lahn, dört şekilde olabilir: Birinci şekil i'râbda hatâdır. Yâni harekelerde ve sükünde olabilir. Meselâ, şeddeyi hafif okur veya medleri (uzunları) kısa okur veya bunların aksini yapar. İkinci şekilde, harflerde olur; harfin yerini değiştirir veya harf ilâve eder, yâhut azaltır. Veyâhut harfi ileri geri alır. Üçüncü hatâ, kelimelerde ve cümlelerde olur.Nihâyet, vakf ve vaslde hatâ olur. Yâni duracak yerde durmaz, geçer. Geçecek yerde durur. Bu dördüncü şekil hatâda, mânâ değişse de bozulmaz. İlk üç şekilde, mânâyı değiştirip, küfre sebeb olacak mânâ hâsıl olursa, namazı bozar. *(İbn-i Âbidîn)*

Lahn; bir hafi, başka harf okumak şeklinde olursa, harfler çok farklı ise, bozar. Meselâ, sat yerine ta söylemek, sâlihât yerine tâlihât okumak. İhlâs sûresinde Ehad yerine ehat demek gibi. Harflerin farkı az ise, çok âlimler, mânâ değişirse, eğer bilerek okudu ise, bozulur; ağzından kaçtı ise, bozulmaz dediler. Dat yerine zı demek, sin yerine sat, te yerine tı demek gibi. Fetvâ böyle ise de, ihtiyâtlı olmak lâzımdır. Dâllîn yerine zâllîn böyledir. Kelimeyi değiştirince, mânâ bozulursa, Kur'ân-ı kerîmde benzeri bulunsa da bozar. Mânâ değişmezse, bozmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Tegannî, sesi mûsikî perdelerine uydurmak için, mânâ bozulacak şekilde, harfleri ve kelimeleri değiştirerek, sesi alçaltıp, yükselterek, çeneyi oynatarak okumak.

Lahn ve nağme (vezinli ses) bulunmayan güzel sesi dinlemek mutlaka mubahtır, mahzuru yoktur. Sıkıntı gidermek için nağme ile kendi kendine okumak câiz diyenler vardır. Fakat başkalarını eğlendirmek veya para kazanmak için okumak haramdır. *(Mazhâr-ı Cân-ı Cânân)*

Lahn yaparak, tecvîdi, Kur'ân-ı kerîmi, şartlarına, usûlüne uygun olarak okumayı bozmak bid'at, dinde sonradan çıkan bir şey olup, dinlenmesi de büyük günahtır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Kur'ân-ı kerîmi, zikri, duâyı lahn ile okumak icmâ ile yâni müctehid âlimlerin sözbirliği ile haramdır. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Lahn ile tegannî ederek okuyan imâmın arkasında kılınan namazı iâde etmek lâzımdır. *(İbrâhim Halebî)*

Namaz vakitlerini bilmeyen, tegannî, elhan ederek okuyan kimse, ezan okumaya ehil değildir. Böyle kimseyi müezzin yapmak câiz değildir. *(Bezzâziyye)*

Lahn-ı Celî:

Açık ve herkesin bildiği tecvîd hatâsı.

Lahn-ı celî harflerde veya harekede yâhut sükunda olur. Meselâ tı harfini dal, sad'ı sin okumak lahn-ı celîdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Lahn-ı Hafî:

Gizli hatâ olup, ancak tecvîd ilmi ile uğraşanlar bilir.

Lahn-i hafîde mânâ bozulmaz. İhfâyı, iklâbı vb. yapmamak, kalın okunacak yerde ince, ince okunacak yerde kalın okumak, uzatılacak yerde kısa okumak, kısa okunacak yerde uzatarak okumak gibi. *(İbn-i Âbidîn)*

LÂİM:

Levm eden, kınayan, iyi ve güzel bulmayan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Dinden çıkarsanız Allahü teâlâ sizin yerinize başkalarını getirir. Onları sever. Onlar da Allahü teâlâyı severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı şiddetlidirler. Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir lâimin levminden korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir ihsânıdır ki, onu dilediğine verir. Allah, ihsânı bol olan, (her şeyi) ***çok iyi bilendir.*** *(Mâide sûresi: 54)*

Siz Allahü teâlânın hadlerini (cezâlarını) ***yakın ve uzak olan herkes hakkında dosdoğru infaz ediniz*** (uygulayınız). ***Sakın hiçbir lâimin kınaması sizi Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekten alıkoymasın.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

LAÎN:

Lânet edilmiş, kovulmuş. Allahü teâlânın rahmetinden mahrum olan şeytân. *(Bkz. Lânet)*

LAKAB:

Bir kimseyi övmek veya yermek (kötülemek) için takılan adlar.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Bir takım kimseler diğerleri ile alay etmesin. Olur ki, alay edilenler, Allah indinde alay edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da, diğer kadınlarla alay etmesinler!Olur ki, alay edilen, eğlenceye alınan kadınlar, onlardan daha hayırlıdırlar. Birbirinizi ayıplamayınız ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayınız. Bir kimse îmân ettikten sonra, fâsıklık ne çirkin bir addır. Kim ki bu yasak edilen şeylerden tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerdir. *(Hucurât sûresi: 11)*

Müslüman bir kimseye kötü lakap takmak veyâ takılan kötü lakabla onu çağırmak dil âfetlerindendir. İyi lakabla çağırmakta bir beis, sakınca yoktur. *(İmâm-ı Birgivî)*

LAKÎT:

Geçim sıkıntısı veya nâmus korkusu (zinâ ithamlarından kaçınmak) için terkedilmiş, bir

yere bırakılmış çocuk.

Lakîti terketmek günâh, görünce alıp ölümden kurtarmak şehirde sünnet, tenhâ yerde ise farzdır. Kuyuya düşen âmâyı (körü) kurtarmak da böyledir. Dâr-ül İslâm'da (İslâm diyârında) bulunan çocuk, hür ve mü'min olur. Lakît için, bu benim çocuğum diyen bir adamın sözü kabûl edilir. Kadın söylerse iki şâhid istenir. İlim öğretilir. Sonra san'ata verilir. Hükûmetten izin almadan sünnet ettirilmez, malı satılamaz. Hükûmetten izinsiz yapılan masraflar, çocuğa teberrû yâni hediyye olur. *(Kâşânî)*

LA'NET (Lânet):

Bedduâ; bir kimsenin kötülüğünü, Allahü teâlânın af ve merhametinden mahrum olmasını, ihânet edenlerin veya kötülüklerin gerektiği cezâya çarptırılmasını istemek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruluyor ki:

Allahü teâlâ ve Resûlüne eziyyet edenlere, dünyâda ve âhirette de lânet olsun. *(Ahzâb sûresi: 57)*

Ben, lânet etmek için, insanların azab çekmesi için gönderilmedim. Ben, herkese iyilik etmek için, insanların huzûra kavuşması için gönderildim. *(Hadîs-i şerîf-Ahmed ibni Hanbel)*

Kadın elbisesi giyen erkeğe ve erkek elbisesi giyen kadına lânet olsun. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Bir kul, herhangi bir şeye lânet ederse, o lânet semâya yükselir. Fakat göklerin kapısı bu fenâ söze karşı kapanır; yere iner, onun da kapıları kapanır. Sonra sağa sola başvurur, girecek yer bulamayınca, lânete müstehak olana gider. Eğer lânete lâyık değilse, bu defâ lânet edene rücû eder (döner). *(Hadîs-i şerîf-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

Ey oğul! Hiç kimseye lânet etme. Zîrâ lânet eylediğin adam, lânete müstehak değil ise, yaptığın lânet sana döner. Hayvanlara dahi lânet etme. Zîrâ, melekler sana lânet ederler. *(*Süleymân bin Cezâ)

Her kim bir binek ve yük hayvanına, lânet olsun derse, o hayvan (hal diliyle) der ki: "Âmin, lâkin yüce Allah'a hangimiz daha fazla âsî ise, lânet onun üzerine olsun." *(Fudayl bin Iyâd)*

LÂŞE:

Leş. Kendiliğinden ölmüş veya İslâmiyet'in emrine uygun olmayarak kesilmiş veya öldürülmüş hayvan ve böyle hayvanın eti. *(Bkz. Leş)*

LATÎF (El-Latîf):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından. Lütf ve ihsân edici, dâimâ güzel muâmelede bulunan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Gözler O'nu idrâk edemez. Ama O, gözleri idrâk eder. O latîftir, (her şeyden) ***haberdârdır.*** *(En'âm sûresi: 142)*

Allah kullarına çok latîftir. Kimi dilerse onu rızıklandırır. Kuvvetli, güçlü ancak O'dur. *(Şûrâ sûresi: 19)*

Allahü teâlânın rahîm, hakîm ve latîf olduğuna inanmak, tevekkülün esaslarındandır. O'nun inâyeti (yardımı), şefkati, karıncadan insana kadar, her mahlûka, yarattığına yetişir. Kullarına olan merhameti, iyiliği; bir ananın yavrusuna olan merhâmetinden daha çoktur. Lütfu, merhameti o kadar çoktur ki, dünyâyı ve dünyâda olan herşeyi en iyi şekilde

yaratmıştır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

El-Latîf ism-i şerîfini söylemeye devâm edenin üzüntü ve elemi gider, rahat ve huzur bulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Yumuşak, hoş, güzel, nâzik.

Âdem oğlu aç gözünü, yeryüzüne kıl bir nazar,

Gör bu latîf çiçekleri, hangi kuvvet yapar, bozar.

(M. Sıddîk bin Saîd)

3. Gözle görülmeyen.

Melekler cismdir, latîftir. Gaz hâlinden de daha latîftirler. Nûrânîdirler. Diridirler, akıllıdırlar, insanlardaki kötülükler meleklerde yoktur. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

LATÎFE:

1. Hoş, tatlı söz, şaka.

Arkadaşlarınıza latîfe yapınız. Onlarla edebli ve hoşça vakit geçiriniz. Kalb kırmayınız. Lâkin şunu biliniz ki, bir topluluğu güldürenlerde hayır yoktur. *(İmâm-ı Mâverdî)*

Latîfenin fazlası iyi görülmemiştir. Çünkü, latîfenin çokluğu gülmeyi artırır. Çok gülmek kalbi öldürür, heybeti giderir. Böyle latîfelerden sakınmalıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Resûlullah efendimiz latîfe yapmış ve söylemiş, latîfeleri hep hak üzere ve fâideli olmuştur. *(Muhammed Hâdimî)*

2. Maddeli, zamanlı ve ölçülü olmayan Âlem-i emirdeki beş mertebeden her biri.

Âlem-i emrde bulunan beş latîfenin insanda birer sûreti, benzeri vardır. Bu beş latîfeye kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ isimleri verilmiştir. Evliyânın çoğu bunları birbirinden ayırmamış ve hepsine rûh demişlerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

LÂÜBÂLÎ:

Başkalarıyla saygısızlığa varacak şekilde senlibenli; çekinmesi ve sakınması olmayan.

Kur'ân-ı kerîm; bir erkeğin, yabancı bir kadınla halvetini yâni yalnız başına kapalı bir yerde berâber kalmasını, yabancı kadınların seslerini dinlemesini ve zarûretsiz lâübâlî bir şekilde konuşmasını da haram kılmıştır. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

LAZY:

Hiçbir dîne inanmıyanlar ile müşriklerin (Allahü teâlâya ortak koşanların) azâb görecekleri, Cehennem'in altıncı tabakası.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Şüphe yok ki hem âhiret, hem dünyâ bizimdir. İşte sizi alevlendikçe alevlenen Lazy ateşi ile korkuttum. Oraya ancak kâfir olan (peygamberini) ***inkâr eden ve*** (îmândan) ***yüz çevirenler girer.*** *(Leyl sûresi: 13-15)*

LEBBEYK:

1. Hac, umre veya her ikisini yapmak üzere niyyet ederken yâni ihrâma girerken başlayıp, Mina'da Cemre-i akabede (büyük cemrede) şeytan taşlanırken atılan ilk taşla söylemesi son bulan mübârek sözler: Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk innelhamde venni'mete leke vel-mülke lâ şerîke lek. (Allahım! Senin emrine her zaman itâat ederim. Senin ortağın yoktur. Dâvetine can ve gönülden uyarım. Şüphesiz hamd (övgü), nîmet (vermek) sana mahsûstur. Mülk de senindir. Senin ortağın yoktur). *(Bkz. Telbiye)*

Hac yapacak kimse, ihrâma girince yüksek sesle telbiye eder. Lebbeyk diyerek ihrâma

giren hacı, Allahü teâlânın dâvetine ve haccediniz emrine uyduğunu düşünmeli ve buna göre kendini hazırlamalıdır. *(Saîdüddîn Fergânî)*

2. "Efendim, buyurunuz, emrediniz!" mânâsında, çağırana cevâb ifâdesi.

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) şöyle anlatmıştır. Bir gün Resûl-i ekrem efendimiz bir hayvana binmişti. Ben de arkalarında bulunuyordum. Bana ***"Ey Muâz!"*** diye seslendiler. Ben de "Lebbeyk yâ Resûlallah!" dedim. Üç kerre ismimi söyledikten sonra; ***"Cenâb-ı Hakk'ın kulları üzerinde olan hakkı nedir biliyor musunuz?"*** buyurdu. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedim. Bunun üzerine; ***"Cenâb-ı Hakk'ın kulları üzerindeki hakkı, onların kendisine ibâdet etmeleri ve başka hiçbir varlığı ona şirk*** (ortak) ***koşmamalarıdır"*** buyurup, tekrar sordular: ***"Kullar bu vazîfelerini yerine getirirlerse, Allah'tan bekledikleri hakları*** (Allahü teâlânın onlara vâdettiği karşılık) ***nedir bilir misin?"*** buyurdular. Ben yine "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince; ***"Bu takdirde kulların Allah üzerindeki hakkı*** (onlara vâdettiği) ***nîmet ve kullarına azâb etmemesidir..."*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

LEDÜNNÎ İLMİ:

Allahü teâlânın vergisi, ihsânı olan mânevî ilim. *(Bkz. İlm)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Orada kendi indimizden bir rahmet (vahy ve nübüvvet veya uzun ömür) ***verdiğimiz ve ona ledünnî ilmi öğrettiğimiz kullarımızdan birini*** (Hızır'ı) ***buldular.*** *(Kehf sûresi: 65)*

Ledünnî ilim yetmiş iki derecedir. İlk derecesinden olan, bir ağaca bakınca yapraklarının sayısını, bir denize bakmakla damlalarının adedini, bir çöle bakınca kumlarının sayısını bilir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Hızır aleyhisselâm, güzel ahlâk sâhibi, cömert ve insanlara karşı çok şefkatli idi. Allahü teâlânın izni ile kerâmet ehli olup, kimyâ ilmini bilir, Hak teâlânın bildirmesiyle Ledünnî ilmine muttalî (vâkıf) idi. *(Sa'lebî, İmâm-ı Rabbânî)*

Matematik fizik kimyâ bu esrârı çözmüyor
Ledünnî ilminde üstâd bir Süleymân isterim

(Süleymân bin Ahmed)

LEHV:

Eğlence. Âhirette faydası olacak şeylerden alıkoyan her şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biliniz ki, dünyâ hayâtı elbette la'b (oyun) ***ve lehv ve zînet yâni süslenmek ve tefâhur yâni öğünme ve malı parayı ve evlâdı çoğaltmaktır.*** *(Hadîd sûresi: 20)*

Her türlü lehv haramdır. Yalnız zevce (hanım) ***ile oynamak, at ve silâh ile tâlim, yarış yapmak câizdir.*** *(Hadîs-i şerîf-Nasb-ur-Râye)*

Allahü teâlânın rızâsını kazanmayı düşünmeden yapılan işler hep lehvdir. Bunların faydası çok çabuk geçtiği, kaybolduğu için sanki hiç faydası yok gibidirler. *(Senâullah-i Pânî Pûtî)*

Lehvel-Hadîs:

Müzik, her türlü boş oyun, eğlence.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, bilgisizce (hissettirmeden) ***Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlence yerine tutmak için lehvel-hadîs'e müşteri çıkar. İşte bunlara şiddetli bir azâb vardır.*** *(Lokman sûresi: 6)*

Lehvel-hadîs ile ilgili âyet-i kerîmenin nâzil olmasının (gönderilmesinin) sebebi şöyle

bildirilmiştir: Müşriklerden Nadr bin Hâris ticâret yapmak için Fâris (İran) diyârına giderdi. Oradan Acemlerin hikâye ve efsâne kitablarını getirirdi. Bunları Kureyşlilere, Mekke halkına; "Muhammed size Âd ve Semûd kavminin kıssalarını bildiriyor, gelin ben de size Rüstem'in, İsfendiyâr'ın, Kisrâ'nın hikâyelerini anlatayım" diyerek pekçok kimsenin Kur'ân-ı kerîmi dinlemesine mâni olurdu. Ayrıca bir de şarkıcı câriye satın almıştı. Bir kimsenin müslüman olacağını işitince, hemen şarkıcı câriyesini alıp müslüman olmaya karar veren kimsenin yanına gider, şarkıcı câriyeye, haydi bu kimseye yedir-içir, şarkı söyleyiver derdi. Böylece o kimseyi eğlendirip, gördün mü senin için bu daha iyi değil mi? derdi. Bunun üzerine hem Nadr bin Hâris ve hem de böyle yapanların uygunsuz hareketleri üzerine bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur. *(Muhammed bin Hamzâ Senâullah-ı Dehlevî)*

LEŞ:

Kendiliğinden ölen veya Besmelesiz kesilen veya kesilmeyip de başka sûretle öldürülen veya Ehl-i kitâb olmayan kâfir ve mürtedlerin kestikleri yenmesi haram hayvanlar. Ölmüş hayvan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Şöyle ki, Kur'ân'da yenmesi haram olanlar, leş ve akıcı kan ve pis domuz ve Allah'tan başkasının adı ile kesilmiş olandır. *(En'âm sûresi: 145)*

Kasten, yâni hatırında olduğu hâlde, bilerek Besmele çekmeden kesilen hayvanı ve Besmelesiz tutulan av hayvanını, kitâbsız kâfirlerin, mürtedlerin kestiği, avladığı hayvanı yemek haramdır. Böyle tutulan balığı yemek haram değildir. Kesmeyip de, bir yerine bıçak saplayarak, ensesine ve alnına vurarak veya boğarak veya ilâçlayarak, elektrikleyerek öldürülen kara hayvanları leş olur. Bunları yemek haram olur. *(Hâdimî, İbn-i Âbidîn)*

Murdar eti, yâni leş eti ve domuz eti ve şarap gibi kendileri kat'î (açık, kesin) delîlle haram olanlar, hiçbir zaman helâl olmaz. Sâhibi satsa, hediye etse, helâl etse de, yemek olmaz. Bunlara helâl diyen, yerken bilerek Besmele çeken îmânını kaybeder. *(Hâdimî, İbn-i Âbidîn)*

Ölüm korkusu olunca, ölmeyecek kadar leş ve başkasının malı yenebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

LEŞKER-İ DUÂ:

Duâ ordusu. Sıkıntı ve darda kalan müslümanlara duâları ile yardımda bulunan Allahü teâlânın sevgili kulları, sâlih müslümanlar, velîler topluluğu. *(Bkz. Duâ Ordusu)*

Leşker-i gazâ (cephede savaşan asker), leşker-i duânın yardımına muhtâçtır. İhlâs ile yapılan duâ muhakkak kabûl olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Leşker-i duâ, leşker-i gazâdan akvâdır (daha kuvvetlidir). *(İmâm-ı Rabbânî)*

LEŞKER-İ GAZÂ:

Gazâ ordusu, savaşan askerler. Allahü teâlânın rızâsı için O'nun dînini yaymak, din, nâmus ve vatanlarını korumak için düşmanla savaşan müslümanlar. *(Bkz. Gazâ)*

LETÂFET:

Hoşluk, yumuşaklık, tatlılık.

Allahü teâlâ, kıyâmette, ilâhlık makâmında tecelli buyurup, yedi kat gökleri sağ kudret eline alıp buyurur ki: "Ey alçak dünyâ! Senin içinde rablık dâvâsı edenler ve ahmakların rab tanıdıkları âcizler nerededir ve senin güzellik ve letâfetinle aldattığın ve âhireti unutturduğun kimseler nerededir?" *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hilye-i nebîyi güç iken beyân
Başlarız, ona oldukça imkân

Geniş, güzel latîfti gözü
Nûr saçardı hep mübârek yüzü

Gümüş teninde letâfet vardı
İrice mühr-i nübüvvet vardı.

(M. Sıddîk bin Saîd)

LEVH-ÜL-MAHFÛZ:

Korunmuş levha; Allahü teâlânın takdir ettiği her şeyin yazılı bulunduğu, nasıl olduğu bizce bilinmeyen ve her türlü te'sirden korunmuş levha.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Dünyâda olacak her şey, dünyâ yaratılmadan evvel ezelde Levh-ül-mahfûza yazılmış, takdir edilmiştir. Bunu size bildiriyoruz ki, hayatta kaçırdığınız fırsatlar için üzülmeyesiniz ve kavuştuğunuz kazançlardan, Allah'ın gönderdiği nîmetlerden mağrûr olmayasınız. *(Hadîd sûresi: 23)*

Allahü teâlâ Levh-ül-mahfûza önce şunları yazdı: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed (aleyhisselâm) ***O'nun kulu ve Resûlüdür. Verdiğim hükme râzı olan, belâlara sabreden, nîmetlere şükreden kimseyi doğrular arasına yazdım. O kimse, kıyâmet günü onların arasında dirilir. Hükmün dışında bir şey bekleyen, belâlara karşı sabırlı olmayan, nîmetlere şükür yolunu tutmayan Benden başka ilâh arasın.*** *(Hadîs-i şerîf-El-Burhân-ül-Müeyyed)*

Levh-ül-mahfûzda, ilk yazılan Besmeledir. Âdem'e (aleyhisselâm) ilk gelen, Besmeledir. *(Ya'kûb-ı Çerhî)*

Cebrâil (aleyhisselâm) her sene bir kerre gelip, o âna kadar inmiş olan Kur'ân-ı kerîmi, Levh-ül-mahfûzdaki sırasına göre okur, Peygamber efendimiz dinler ve tekrâr ederdi. Âhireti teşrif edeceği (vefât edeceği) sene, iki kerre gelip tamâmını okudular. *(İmâm-ı Süyûtî, Zerkeşî, Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

LEVM:

Kınama. *(Bkz. Lâim)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Dinden çıkarsanız, Allahü teâlâ, sizin yerinize başkalarını getirir. Onları sever. Onlar da Allahü teâlâyı severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı şiddetlidirler. Allah yolunda cihâd ederler ve hiçbir levm edenin levminden korkmazlar... *(Mâide sûresi: 54)*

LEYL SÛRESİ:

Kur'ân- kerîmin doksan ikinci sûresi.

Leyl sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Yirmi bir âyet-i kerîmedir. Geceye yeminle başladığı için sûreye, Sûret-ül-Leyl denilmiştir. Sûrede cömertlik ve cimrilik anlatılmaktadır.

Allahü teâlâ Leyl sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Cehennem ateşinden çok korkan, Allah'ın söz verdiği nîmetlere kavuşmak için, malını Allah yolunda verir. *(Âyet: 5)*

Kim Leyl sûresini okursa, Allahü teâlâ ona, râzı oluncaya kadar (istediğini) ***verir ve zorluklardan muâf tutar ve ona kolaylık verir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

LEYLE-İ BERÂT:

Mübârek gecelerden, Şâban ayının on beşinci gecesi. *(Bkz. Berât)*

LEYLE-İ İSRÂ:

Mübârek gecelerden Mi'râc gecesi. *(Bkz. Mi'râc)*

LEYLE-İ KADR:

Daha çok Ramazân-ı şerîf ayı içinde bulunduğu bildirilen ve Kur'ân-ı kerîmin gelmeye başladığı mübârek gece. *(Bkz. Kadr Gecesi)*

LEYLE-İ Mİ'RÂC:

Mübârek gecelerden, Resûlullah efendimizin Mîrâca çıktığı Receb ayının yirmi yedinci gecesi. *(Bkz. Mi'râc Gecesi)*

LEYLE-İ REGÂİB:

Mübârek gecelerden, Receb ayının ilk Cumâ gecesi. *(Bkz. Regâib Gecesi)*

LIHYE-İ SEÂDET:

Peygamber efendimizin sakal-ı şerîfleri.

Hırka-i seâdet dâiresinde Peygamber efendimizin altmışa yakın Lehye-i seâdeti bulunmaktadır. Bunlardan yirmi dört kadarı altın ve kıymetli taşlarla süslü muhâfazalarda veya sedef kutularda saklanmaktadır. *(Bkz. Sakal-ı Şerîf) (Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

LİÂN:

Lânetleşmek, erkeğin zevcesini (hanımını) zinâ etmekle suçlaması veya bu çocuk benden değildir demesi hâlinde dört şâhid getiremezse, zevcenin isteği üzerine eşlerin hâkim huzûruna çağrılarak usûlüne uygun (âyet-i kerîmedeki bildirildiği şekilde) karşılıklı yemîn etmeleri ve lânetleşmeleri. Buna mulâane de denir.

Liân için önce erkek "Sözüm doğrudur" diye yemin eder. Dört kerre tekrar eder, beşincide; "Yalan söylüyorsam Allahü teâlânın lâneti benim üzerime olsun" der. Sonra kadın dört defa; "Allah şâhidim olsun ki, bu adam bana zâni (zinâ edici) demekle yalan söyledi" diye yemin eder. Beşincide; "Doğru söyledi ise, Allahü teâlânın gadâbı benim üzerime olsun" der. Sonra hâkim bunları bir talâk-ı bâin ile ayırır. Liân yapıldıktan sonra, adam sözünden dönerek veyâ başka bir afîfe kadını kazf ederek (zinâ isnâd edip isbat edemeyip) had cezâsı uygulanmadıkça eski hanımıyla tekrar hiçbir zaman evlenemez. *(M. Mevkûfâtî)*

LİFÂFE:

Kefenin bir parçası. *(Bkz. Kefen)*

Lifâfe baştan ve ayaklardan aşırı uzunlukta olup kefenin en geniş parçasıdır. Baş üstünden ve ayak altından uçları büzülüp bezle bağlanır. *(Halebî)*

Kadının kefeni beş parça olup sünnettir: Kamîs, izâr, lifâfe, himâr ve göğüs bezidir. *(Halebî)*

LİVÂ:

Sancak.

Peygamber efendimizin râyesi, bayrağı siyâh idi. Livâsı daha küçük olup, beyaz idi. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Peygamber efendimizin livâsının üzerinde "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" yazılı idi. *(Ebü'l-Ferec ibni Cevzî)*

Tebük seferinde Resûlullah efendimiz, en büyük livâsını hazret-i Ebû Bekr'e ve en büyük bayrağını da Zübeyr bin Avvâm'a verip taşıttırdı. *(Vâkıdî)*

Livâ-i Hamd:

Hamd (şükür) sancağı. Kıyâmet gününde, canlılar dirilip, Arasat meydanında toplanınca,

Allahü teâlâ tarafından Peygamber efendimize ihsân edilecek olan ve altında bütün inananların toplanacağı sancak-ı şerîf.

Kıyâmette herkes sustuğu zaman ben söyleyiciyim. Kimsenin kımıldayamadığı vakitte onlara şefâat ediciyim. Kimsede ümid kalmadığı zamanda onlara müjde vericiyim. O gün her iyilik, her türlü yardım, her kapının anahtarı bendedir. Livâ-i hamd benim elimdedir. İnsanların en hayırlısı en cömerdi en iyisiyim. O gün emrimde binlerce hizmetçi vardır. Kıyâmet günü peygamberlerin imâmı, hatîbi ve hepsine şefâat edici benim. Bunları öğünmek için söylemiyorum. *(Hadîs-i şerif-Tirmizî, Dârimi-Mişkât)*

Allahü teâlâya sığınarak ve O'ndan yardım dileyerek bildiriyorum ki, Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlânın resûlüdür, peygamberidir. Âdemoğullarının seyyidi, efendisidir. Kıyâmet gününde kendisine uyarak Cehennem'den kurtulanların en cömerdidir. Kıyâmet günü kabirden ilk önce o kalkacaktır. İlk önce o şefâat edecektir. İlk önce O'nun şefâati kabûl olunacaktır. Cennet kapısını önce o çalacaktır. Kapı O'na hemen açılacaktır. Livâ-i hamd denilen sancak O'nun elinde bulunacaktır. Âdem aleyhisselâm ve O'nun zamânından Kıyâmete kadar gelen her mü'min, Livâ-i hamd sancağı altında toplanacaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

LİVÂTA:

Erkekler arasındaki cinsî sapıklık. Homoseksüellik.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Sizden önce âlemlerden hiçbirinin yapmadığı hayâsızlığı mı yapıyorsunuz? *(A'râf sûresi: 80)* Tefsîr âlimleri buradaki çirkin işin livâta olduğunu bildirdiler. *(Celâleyn)*

Lût kavmi gibi livâta yapanları, suç üstü yakalarsanız, ikisini de öldürünüz. *(Hadîs-i şerîf-Birgivî Şerhi)*

Erkek, erkek ile livâta yaparken arş titrer, sallanır. Melekler de bu iğrenç işe muttali (haberdâr) ***olup, yâ Rabbî emr etsen de, yeryüzü o ikisini ta'zir etse*** (cezâlandırsa), ***gökyüzü onların üzerine taş yağdırsa derler. Allahü teâlâ; "Ben*** (hilm sâhibiyim) ***acele etmem. Benden bir şey kaçmaz" buyurur.*** *(Hadîs-i şerîf-Hüsn-üt-Tenebbüh)*

Üç şeyden dolayı, Allahü teâlâ gadaba gelip Arş titrer. Haksız yere adam öldürme, erkeğin erkeğe, kadının kadına gidip livâta yapmasıdır. *(Ebû Tâlib Mekkî)*

Livâta yapanlarda çok tehlikeli olan İt uru ve Aids hastalığı hâsıl olmaktadır. *(Seâdet-i Ebediyye)*

LOKMAN HAKÎM:

Allahü teâlâ tarafından kendisine ilim ve hikmet; akıl, anlayış, idrâk verilen peygamber veya velî. Kur'ân-ı kerîmde ismi zikr edildi. Dâvûd aleyhisselâm zamânında Arabistan Yarımadası'nın Umman taraflarında yaşadı. Uzun bir ömür yaşadıktan sonra ibâdet hâlindeyken Kudüs ile Remle arasında vefât etti.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhakkak biz Lokman'a hikmet verdik ve sana verilen hikmet nîmetine şükret dedik. *(Lokman sûresi: 12)*

Lokman, oğluna nasîhat ederek dedi ki: "Ey oğulcuğum! Allahü teâlâya şirk (ortak) ***koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür.*** *(Lokman sûresi: 13)*

Lokman, peygamber olmayıp ibâdet eden bir kuldu. Allahü teâlâ onu günâhlardan korudu. Çok tefekkür ederdi. Îmânı kuvvetli idi. Allahü teâlâyı sever, Allahü teâlâ da onu severdi. Allahü teâlâ ona hikmet (akıl, anlayış, idrâk, ilim) ***ihsân eyledi.*** *(Hadîs-i*

şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)

Lokman Hakîm, Dâvûd aleyhisselâm zamânında Arabistan Yarımadasının Umman taraflarında yaşadı. Dâvûd aleyhisselâmın peygamberliğinden önce Lokman Hakîm müftî idi. Davûd aleyhisselâm peygamber olduktan sonra, Lokman Hakîm ondan ilim öğrendi. Dâvûd aleyhisselâma ümmet oldu. Lokman Hakîm cenâb-ı Hak tarafından peygamberlik ve hakîmlikten birini seçmek için serbest bırakılınca, hikmeti seçti. Sebebi sorulunca; peygamberlik büyük bir iştir, hakkını yerine getiremem diye korktum dedi. Allahü teâlâ tarafından kendisine ilim, hikmet, akıl, anlayış verildi. *(Katâde)*

Lokman Hakîm'in hikmetli nasîhatlerinden bâzıları şöyledir:

Ey oğulcuğum! Namazını dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten nehyet. Sana (bu yüzden) ***isâbet eden şeylere sabret. Çünkü bunlar kat'î*** (kesin) ***sûrette farz edilen işlerdendir.*** *(Lokman sûresi: 17)*

Ey oğlum! Dünyâ derin deniz gibidir. Çok insanlar onda boğulmuşdur. Takvâ (Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınmak) gemin, îmân, yükün, tevekkül (Allahü teâlâya güvenmek) hâlin, sâlih (iyi) amel, azığın olsun. Kurtulursan Allahü teâlânın rahmetiyle, boğulursan, günâhın sebebiyledir.

Ey oğlum! Borçlu olmaktan sakın. Çünkü gündüz zillet (aşağılık), gece gam ve keder içinde olursun.

Ey oğlum! Merhâmet eden merhâmet bulur. Sükût eden selâmete erer. Hayır söyleyen kâr eder. Kötü konuşan günâhkâr olur. Diline hâkim olmayan pişman olur.

Çalış, kazan, çalışmayıp herkese muhtâc kalanın dîni ve aklı noksan olur ve iyilik etmekten mahrûm kalır ve herkesten hakâret görür. *(Ahmed Sâvî, İmâm-ı Gazâlî)*

LOKMAN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz birinci sûresi.

Lokman sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Otuz dört âyet-i kerîmedir. Lokman aleyhisselâmın kıssası anlatıldığı için, sûre bu ismi almıştır. Sûrede; Kur'ân-ı kerîmin iyilere hidâyet ve rahmet vesilesi olduğu, iyilerin husûsiyetleri ve mükâfâtları, kötüler ve uğrayacakları azâb, Lokman Hakîm'in oğluna nasîhatları, Allahü teâlânın ilminin ve kudretinin sınırsızlığı bildirilmektedir.

Allahü teâlâ Lokman sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Lokman (aleyhimürrahme) ***oğluna nasîhat ederek dedi ki; "Ey oğulcuğum! Allahü teâlâya şirk*** (ortak) ***koşma! Çünkü şirk; elbette büyük bir zulümdür.*** *(Âyet: 13)*

Kim Lokman sûresini okursa, Lokman'a (aleyhimürrahme) ***kıyâmet günü refîk*** (arkadaş) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

LUKA İNCÎLİ:

Meşhûr dört İncîl'den biri. Antakyalı papas Luka tarafından yazıldığı için bu ad verilmiştir. Şimdi elde bulunan İncîllerin en yanlış olanıdır.

Hıristiyanların, İncîl dedikleri dört çeşit kitab, Allahü telânın Cebrâil aleyhisselâm ile Îsâ aleyhisselâma gönderdiği asıl İncîl-i şerîf değildir. Bu dört kitab, Îsâ aleyhisselâm göke kaldırıldıktan sonra dört kimse tarafından sonradan yazılmışlardır. Bunlardan biri, Matta'nın yazdığı İncîl, ikincisi, Markos'un havârîlerden işittiklerini yazdığı İncîl, üçüncüsü, Antakyalı bir papaz olan Luka'nın yazdığı İncîl, dördüncüsü yine havârîlerden olan Yuhanna tarafından yazılan İncîl'dir. Allahü teâlânın gönderdiği İncîl, bir kitâb idi. Bu mukaddes kitâbda ihtilâflı, uygunsuz yazılar yok idi. Sonradan yazılan dört kitab ise birbirlerine uymayan yalanlarla

dolududur. *(İmâm-ı Kurtubî-Harputlu İshâk Efendi)*

Luka İncîli'ni yazan Antakyalı papaz, Îsâ aleyhisselâmı görmedi. Îsâ aleyhisselâm göke kaldırıldıktan sonra yahûdî dönmesi Bolüs tarafından Îsevî dînine alınmıştır. Bolüs'ün zehirli fikirleriyle aşılanarak şimdi elde bulunan dört İncîl'den en yanlışını yazmıştır. *(Rahmetullah Efendi)*

Luka, kendi zamânında pekçok kimsenin İncîl yazdığı bir sırada, kendi adıyla anılan İncîli'ni yazmıştır. Luka, Havârîlerin kendi elleriyle yazdıkları hiçbir İncîl bulunmadığına işâret ederek, kendi yazdığının da asıl İncîl olmadığını, Luka İncîli'nin birinci bâbı başında bildirilmiştir. *(Rahmetullah Efendi, Harputlu İshâk Efendi)*

LUKATA:

Yolda veya başka bir yerde bulunup da, sâhibi bilinmeyen mal.

Lukata, bulanın elinde emânet hükmündedir, yâni o mal, mülk edinmek için değil, başkası nâmına muhâfaza etmek (korumak) için alınır. Ancak sâhibi bulunmazsa ve fakir ise kendi kullanır; değilse fakir akrabâlarına verir. *(İbn-i Âbidîn)*

Lukata; hastanelere ve fakîrlerin cenâzelerini kaldırmaya sarf edilir (harcanır). Çalışamayacak hâlde olan kimsesiz fakirlere verilir. Sâhibine vereceğinden emîn olanın, korumak için alması sünnettir. Yerde helâk olacaksa, alması farz olur. Bulan fakir ise, kendi kullanabilir. Sâhibi sonra çıkarsa, ya kabûl eder, yâhut bulana tazmin ettirir (ödettirir). *(Kâsânî-Burhâneddîn Mergînânî)*

LÛT ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde ismi bildirilen peygamberlerden. Bugün Ürdün ile Filistin arasında bulunan Lût gölü yanındaki Sedûm şehri halkına peygamber olarak gönderildi. İnsanlara İbrâhim aleyhisselâmın dînini tebliğ etti.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Lût (aleyhisselâm), ***kavmine; "Bu âlemde sizden önce hiç kimsenin yapmadığı hayâsızlığı mı yapıyorsunuz? Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere varıyorsunuz. Doğrusu çok aşırı giden azgın bir kavimsiniz" dedi.*** *(A'râf sûresi: 80, 81)*

Lût kavminin işini (livâta) ***yapan mel'ûndur.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Hanbel)*

Benden sonra ümmetim hakkında en korktuğum şey; Lût kavminin yaptığını yapmalarıdır. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, İbn-i Mâce)*

İbrâhim aleyhisselâmın kardeşinin oğlu olan Lût aleyhisselâm bugün Ürdün ile Filistin arasında bulunan Lût gölü yanındaki Sedûm şehri halkına peygamber olarak gönderildi. İnsanlara İbrâhim aleyhisselâmın dînini tebliğ etti. Onları Allahü teâlâya îmân ve ibâdet etmeye dâvet etti ve yaptıkları çirkin işten (livâtadan) sakındırdı. Onlara birçok Mûcizeler gösterdi. Kavmi onun dâvetini dinlemeyip, gittikçe azgınlaştı. Karısı da onu dinlemedi. Lût aleyhisselâm Allahü teâlânın emri ile kendisine inananlarla birlikte şehirden çıktı. Allahü teâlâ şehri yerin dibine batırmak sûretiyle o kavmi helâk etti. Lût aleyhisselâm kavminin helâkinden sonra, Şam bölgesine gidip, amcası İbrâhim aleyhisselâmın yanında yedi sene kaldı. Sonra Hicâz'a gidip seksen yaşında orada vefât etti. *(Taberî, İbn-ül-Esîr, Nişâncızâde)*

LÛTÎ:

Lût kavminin çirkin işini (livâta) yapan. *(Bkz. Livâta)*

LÜTF:

İhsân, iyilik.

Bir kula dîni hakkında Allah tarafından bir nasîhat gelirse; bu nasîhat, Allah

tarafından kendisine gönderilmiş bir nîmet ve lütuftur. Onu kabûl eder ve gereğini yerine getirirse, ne güzel; kabûl etmezse, günâhının çoğalması ve Allah'ın gazâbının çoğalması bakımından onun aleyhinde bir delîl olur. *(Hadîs-i şerîf-Mevâiz-ül-Hulefâ)*

Akşam namazından sonra yatsı vakti girmeden iki rek'at namaz kılan, ilk rek'atında bir Fâtiha ve bir Âyetel-kürsî ve beş kere İhlâs-ı şerîfi okuyup, ikinci rek'atta bir Fâtiha ve Bekara sûresinin son üç âyetini okuyan ve böylece bu namazı îfâ eden kimseye Hak teâlâ hazretleri Cennet'te bir mevki lütf eder ve her rek'atı için bir şehid sevâbı ve her âyet için de bir köle âzad etmiş sevâbı verir. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ul-Cenne)*

Ey lütf ve ihsanı bol Allah'ım! Bizi dünyâda ve âhirette kimseye muhtâc etme! *(İmâm-ı Rabbânî)*

Beni sen yoktan vâr ettin yâ Rabbî
Nice nîmetler lütf ettin yâ Rabbî.

(Muhammed bin Receb)

Dertli oldum, ol Hüdâdan derde derman isterim
Âcizim bâb-ı atâdan lütf ü ihsân isterim

(M. Sıddîk bin Saîd)

Kıyâmet günü, Allahü teâlâ lütfunu ortaya koyup meâlen; ***"Âlimler benim yanımda Peygamberlerim gibidir."*** Âlimlere hitâben; ***"Dilediğiniz kimselere şefâat ediniz"*** buyurur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mârifet, nûrunun himâyesine sığınmayıp da, öldükten sonra, şehvet ateşinin canını yakmasından, Allahü teâlânın lütfü ve merhameti ile kurtulacağını sanan bir kimse, kalın elbisesinin himâyesine girmeden, kışın soğuğunun, Allahü teâlânın lütfü ile kendisini üşütmeyeceğini sanan kimseye benzer. Allahü teâlâ, birçok faydaları sağlamak için, kışı yaratmış ise de lütf ve merhamet ederek elbise yapacak şeyleri ve bunları yapacak akıl da yaratmıştır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

M

MÂ-İCÂRÎ:

Akar su. Devamlı akmakta olan ve üzerinde herhangi bir pisliğin durması mümkün olmayan çay, dere, ırmak, nehir veya yer altından çıkarılan artezyen suları. Bir saman çöpünü götüren su, akar su sayılır.

Mâ-i cârî temizdir. Kendisiyle her türlü temizlik yapılır. *(M. Zihni Efendi)*

MÂ-İMEŞKÛK:

Şüpheli su; ehlî merkebin ve ondan doğan katırın artığı olan su.

Mâ-i meşkûkun temizliğinde şüphe yoktur. Ancak, hadesin (abdestsizliğin ve cünüplüğün) giderilmesi husûsunda fıkıh âlimleri tarafından şüpheli su kabûl edilmiştir. *(M. Zihni Efendi)*

MÂ-İ MUKAYYED:

Çiçek, üzüm, kavun-karpuz suyu gibi cinsi ve sıfatı birlikte söylenen sular.

Mâ-i mukayyed ile namaz abdesti ve gusl abdesti alınmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

MÂ-İ MUTLAK:

Yaratıldıkları hâl üzere olan yâni ismi yanında başka kelime söylenmeyen, yalnız su denilen sular.

Yağmur, dere, nehir, kaynak, kuyu, deniz ve kar suları, mâ-i mutlaktır. Mâ-i mutlak,

namaz abdesti ve gusül (boy) abdesti almak için kullanılır. Mâ-i mutlak hem temizdir, hem temizleyicidir. *(İbn-i Âbidîn)*

MÂ-İ MÜSTA'MEL:

Kullanılmış su. Abdest ve guslde (boy abdestinde) yâhut kurbet olarak kullanılan su. Temiz fakat temizleyici değildir.

Mâ-i müsta'mel ile necâset (pislik) temizlenir. Fakat abdest alınmaz ve gusl edilmez. İçmek ve hamur yapmak mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

Mâ-i Müsta'mel, üç mezhebde (Hanefî, Şâfiî, Hanbelî'de) yalnız tâhirdir (temizdir). Fakat mutahhir (temizleyici) değildir. Mâlikî mezhebinde hem tâhir hem de mutahhirdir. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

MAÂZ-ALLAH:

"Allahü teâlâya sığınırım" mânâsına, tehlikeli, zararlı ve istenmeyen durumlardan korunmak için söylenen bir söz.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Yûsuf (aleyhisselâm); ***"Maâz-Allah, biz malımızı kimin yanında bulmuşsak ancak onu alırız. Yoksa haksızlık etmiş oluruz" dedi.*** *(Yûsuf sûresi: 79)*

MA'BED:

İbâdet edilen yer.

Yeryüzünde yapılan ilk ma'bed, Mekke şehrindeki Kâbe'dir. Buraya Mescid-i Harâm da denir. *(Azrâkî)*

Müslümanların mâbedine mescid ve câmi, Yahûdîlerin ma'bedlerine sinagog ve havra, hıristiyanların ma'bedine kilise ve bi'a veya savme'a, denir. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Masonların 1900 senesindeki toplantılarına âit zabıtların yüz ikinci sahifesinde; "Dindarlara ve ma'bedlere galebe çalmak kâfi değildir. Asıl maksadımız, dinleri yok etmektir" yazılıdır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

MA'BÛD:

Kendisine ibâdet olunan, tapınılan.

Yerde ve gökte, Allahü teâlâdan başka, ibâdet edilmeğe hakkı olan ve tapılmağa lâyık hiçbir şey ve hiçbir kimse yoktur. Hakîki ma'bûd ancak Allahü teâlâdır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MÂCİD (El-Mâcidü): Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Şânı, şerefi yüksek olan.

El-Mâcid ism-i şerîfini okuyanın kalbi nurlanır. *(Yûsuf Nebhânî)*

MÂCİN:

Sapık îtikâdını başkasına bulaştırmak çabasında olan.

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: ***"Ümmetimin ihtilâfı*** (amelde, yapılacak işler konusunda mezheblere ayrılması) ***rahmettir. Hakkı doğruyu bulmak için çalışırlarken, ihtilâfa düşerler. Bu çalışmaları ise, rahmete sebeb olur."*** Bu hadîs-i şerîfi iki kimse inkâr etmiştir. Biri mâcin, ikincisi mülhiddir. Mülhid, âyet-i kerîmelere dünyâ çıkarlarına göre mânâ vererek îmânı giden kimsedir. *(Kastalânî)*

MADDE:

Ağırlığı olan ve boşlukta yer kaplıyan varlık.

Hava, su, taş, cam ayrı birer maddedir. Işık ve ses, madde değildir. Çünkü yer kaplamaz ve ağırlıkları yoktur. Her madde; katı, sıvı ve gaz olmak üzere üç hâlde bulunur. Sıvı ve gaz hâlindeki maddelerin, kendilerine mahsûs belli şekilleri yoktur. Bunlar, bulundukları kabın şeklini alırlar. Maddenin şekil almış hâline cisim denir. Maddeler, hep cisim hâlinde bulunur. Meselâ, anahtar , iğne, masa ve çivi, başka başka cisimdir. Şekilleri başkadır, fakat hepsi demir maddesinden yapılmıştır. *(Muhammed Sıddîk bin Saîd)*

Âlem, madde ve özelliklerden meydana gelmiştir. Bütün âlem hâdistir, yâni yok iken sonradan yaratılmıştır. *(Berhurdâr)*

Madde, Allahü teâlânın kuvvet ve kudreti ile varlıkta kalmaktadır. Kendi kendine duran madde yoktur. Bütün cisimleri, her şeyi varlıkta durduran, Allahü teâlâdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MADDÎ TEMİZLİK:

Bedenin, elbisenin ve oturulan yerin temizliği.

Bir müslüman, maddî temizliğe çok dikkat eder. Câmilere evlere ayakkabı ile girmez. Halılar, döşemeler, tozsuz temiz olur. Evinde hamamı vardır. Kendisi, çamaşırları, yemekleri hep temiz olur. Onun için mikrop ve hastalık bulunmaz. *(Kemahlı Feyzullah)*

Maddî temizliğe çok dikkat eden müslüman, mânevî temizliğe de dikkat eder. Dînimizin emir ve yasaklarına uyarak mânen temizlenmiş olur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MADDİYYÛN:

Maddenin hep var olduğuna, sonradan yaratılmadığına ve yok olmayacağına inananlar, maddeciler.

Kendilerini akıllı ve hiç yanılmaz sanan dinsizlerin birincisi maddiyyûn olup, bunlar, Allahü teâlânın varlığına inanmıyor; âlem, böyle kendiliğinden gelmiş ve böyle gidecektir, bunun yaratanı yoktur diyorlar. Canlılar da, böyle birbirlerinden üreyip, sonsuz olarak sürecektir, diyorlar. Bütün bunlar ve yolunda gidenlerin hepsi de müslüman değildirler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ehl-i sünnet âlimleri (Resûlullah efendimiz ve O'nun sohbetinde yetişmiş mübârek arkadaşlarının yolunda giden İslâm âlimleri), kitablarında maddiyyûnun sözlerini ve müslüman olmayanların, İslâmiyet'e sokmak istedikleri uydurmaları delîller ve tartışmalar ile reddederek hepsini susturmuşlar, din düşmanlarının hazırladıkları fitne ve fesâd ateşlerini söndürmüşler, bozuk düşüncelerini çürütmüşlerdir... *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MA'DÛM:

Yok olan, mevcût olmayan

Ma'dûmun bey'i yâni satışı bâtıldır, hiçbir bakımdan dîne uygun değildir. *(Mecelle)*

MAĞFİRET:

Örtme; Allahü teâlânın, kullarının günâhlarını bağışlaması.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Ey günâhı çok olan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümîdinizi kesmeyiniz. Allah, günahların hepsini affeder. O, sonsuz mağfiret ve nihâyetsiz merhâmet sâhibidir. *(Zümer sûresi: 53)*

Rabbinizden mağfiret istemeğe ve Cennet'e girmeğe koşunuz. Bunun için çalışınız! Cennet'in büyüklüğü, gökler ve yer küresi kadardır. Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı... *(Âl-i İmrân sûresi: 133)*

Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ey âdemoğlu (insanoğlu)***! Sen benden ümidli bulundukça, senden meydana gelen günâhları mağfiret ederim. Ey âdemoğlu! Senin günâhların***

gökyüzünü dolduracak dereceyi de bulsa, benden mağfiret dilersen seni bağışlarım. Ey âdemoğlu! Bütün yer dolusu günahlarla gelip de, bana hiçbir şerîk (ortak) ***koşmayarak huzûruma çıkarsan, ben seni bütün yer dolusu mağfiretle karşılarım.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâzü's-Sâlihîn)*

Müslüman kardeşini sevindirmek, Allahü teâlânın af ve mağfiretine sebeb olur. (Hadîs-i şerîf-Kitâb-ül-Metcer-ür-Râbih)

Allahü teâlânın af ve mağfireti o kadar büyüktür ki (çoktur ki), ben suçuma büyük demekten utanırım. *(Sa'dî Şîrâzî)*

MAĞRÛR:

Gururlu. *(Bkz. Gurûr)*

Akıllı kimse başkalarının ayıbına bakmaz. Kişinin aybını yüzüne vurmaz. Malı çoğaldıkça, mağrûr olup ahlâkını bozmaz. *(İdrîs aleyhisselâm)*

Ey oğlum! Sende olmayan fazîletler ile insanlar seni medh ederlerse, sakın mağrûr olma. Kendinden aşağısını hor görme. Ahmaklara, câhillere karşı sükût eyle. *(Lokman Hakîm)*

Mala mülke mağrûr olma, deme var mı ben gibi!
Bir muhâlif yel eser, savurur harman gibi.

(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)

MAHBÛB:

Muhabbet edilen. Sevilen, sevgili.

Muhammed Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem mahbûb-i Rabbülâlemîndir. Allahü teâlânın sevgilisidir. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Sevgiliden gelen her şey mahbûbdur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mahbûb-i Hudâ:

Allahü teâlânın habîbi, sevgilisi Muhammed aleyhisselâm.

Muhammed Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, Mahbûb-i Hüdâ'dır. Gelmiş ve gelecek bütün varlıkların her bakımdan en üstünüdür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hüdâdır bu,

Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâ'dır bu.

(Yûsuf Nâbi)

MAHBÛBİYYET:

Sevgili olmak.

Peygamber efendimize tâbi olmanın en yüksek derecesi mahbûbiyyet ve ma'şûkiyyet (çok sevilen olmak) kemâlâtına (üstünlüklerine) sâhib olmaktır ki, bu, Allahü teâlânın çok sevdiklerine mahsûstur. Bunun ele geçmesi için muhabbet, sevmek lâzımdır. (*İmâm-ı Rabbânî)*

Âhirette azâblardan kurtulmak ve sonsuz seâdete kavuşmak, ancak geçmiş ve gelecek bütün varlıkların en üstününe (hazret-i Muhammed aleyhisselâma) uymakla olur. O'na uymakla mahbûbiyyet makâmına erişilir. O'nun yolunda bulunmakla, Allahü teâlânın zâtının tecellîsine kavuşulur. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

MAHCÛR:

Çocukluk, sefîhlik, delilik, kölelik, bunaklık vs. gibi çeşitli sebebler yüzünden malını

tasarruf hakkından, kullanmaktan men edilen kimse. *(Bkz. Hicr)*

Mahcûr iki kısımdır:

1- Çocuk, deli ve maraz-ı mevt (ölüm hâlinde) bulunanlar.

2- Hâkimin hükmüyle mahcûr olanlar, medyûnlar (borçlular), ma'tûhlar (bunaklar), rakîkler (köleler), eblehler (ahmaklar) ve mâcinler yâni kötü din adamlarıdır. *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

Çocuk kendi malını kullanmaktan mahcûr olduğu gibi, başkasına hizmet etmesi de, ancak velîsinin izni ile câiz olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

MÂHİYYET:

Öz, asıl ve esas.

İnsanın mâhiyyeti, arkadaşından anlaşılır. *(Abdullah bin Ömer)*

MAHKEME:

Hüküm verilen dâvâların görülüp, hükme (karâra) bağlandığı yer.

Mahkemeye bir işin düşünce, hâkim karşısında dâvâcı veya dâvâlı ile kavga etmeye kalkışma! Ne sorulursa o kadar cevâb ver! Şâyed şâhid olarak gidersen, hiç kimsenin te'siri altında kalmadan ve kimseden korkmadan Allah rızâsı için doğru konuş! Olur olmaz bir iş için hemen mahkemeye koşma! *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mahkeme-i Kübrâ:

En büyük mahkeme, âhirette bütün insanların amel defterlerinin tartıldığı ve dünyâda yaptıklarının hesâbını verecekleri yer.

Allahü teâlânın bilmediği hiçbir şey yoktur. Açık ve gizli O'nun yanında birdir. O; "Ol!" dedi, yokluktan varlık meydana geldi. O, henüz olmamış olanları, açığa vurulmamış sırları bilir. Yeri ve gökleri kudretiyle (gücüyle, kuvvetiyle) tutan, kıyâmet günü Mahşerde kurulacak mahkeme-i kübrânın hâkimi (hükmedeni) O'dur. *(Sa'dî Şîrâzî)*

MAHLÛK:

Yaratılmış; yoktan vâr edilmiş.

Rabbimiz cism değildir, zamânı, mekânı yok.
Maddeye hulûl eylemez, böyle olmalı îmân.
Mahlûka muhtaç değildir, ortağı benzeri yok,
Her şeyi O'dur yaratan hem de varlıkta tutan.

(M. Sıddîk Gümüş)

Vilâyete (evliyâlık makâmına) kavuşmak, tasavvuf yolunda çalışmakla olur. Bunun için mâsivâ sevgisini, ona bağlılığı kalbden çıkarmak lâzımdır. Mâsivâ; Allah'tan başka şeyler demektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MAHLÛKÂT:

Yaratılanlar, Allahü teâlânın yarattığı şeyler.

Mahlûkâta muhabbet etme, zîrâ onlara muhabbet, Hakk'a ulaşmaya mânidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MAHMASA HÂLİ:

Açlıktan ölmek üzere olma hâli.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

...Kim mahmasa hâlinde, çâresiz kalırsa, günâha meyl (yönelme) ***maksâdı olmaksızın***

haram etlerden yiyebilir. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, affedicidir. *(Mâide sûresi: 3)*

Leş ve domuz eti yemek, şarab içmek haramdır. Çok içince sarhoş yapan sıvıların, azını içmek de haramdır. Mahmasa hâlinde olan kimseden başkalarının bunları yemeleri içmeleri haramdır. *(Hâdimî)*

MAHMÛD:

1. Övülmüş, övülen.

Kalbin mahmûd hâlleri; sabır (Allah'tan gelenlere tahammül etmek), şükür (her nîmeti Allahü teâlâdan bilmek), havf (Allah'ın azâbından korkmak), recâ (Allah'ın rahmetini ümîd etmek), rızâ (Allah'tan gelenlere boyun eğmek, hoşnûd olmak, kadere karşı gelmemek), zühd (dünyâya düşkün olmamak), takvâ (haramlardan kaçınmak), kanâat (elinde olana râzı olup, daha çok istememek), cömertlik ile bütün nîmetleri Allah'tan bilip O'na bağlanmak, iyilik, hüsn-i zân (iyi zan, iyi düşünce), güzel ahlâk, iyi geçim, doğruluk ve ihlâs (her şeyi Allah rızâsı için yapmak) hâlleridir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Peygamber efendimizin güzel isimlerinden biri.

Ahmed, Muhammed, Mahmûd, hep över seni Allah
Senin isminle biter lâ ilâhe illallah

Bundaki ince sırrı anlamaz, bilmez gümrâh,
Kendi adıyla yazmış senin adını Rahmân

(Hazret-i Muhammed'in Hayâtı)

3. Ebrehe'nin, Kâbe'yi yıkmak üzere ordusunda getirdiği filin adı.

Resûlullah efendimizin doğmasına iki ay kadar zaman kala, Fil vak'ası meydana geldi. Bir çok insanlar akın akın gelip, Kâbe'yi ziyâret ediyorlardı. Buna mâni (engel) olmak isteyen Yemen vâlisi Ebrehe, Kâbe'yi yıkmağa karar verdi. Bu maksadla büyük bir ordu hazırlayıp Kâbe'ye yürüdü. Ebrehe'nin ordusunda, "Mahmûd" denilen bir de fil vardı. Ebrehe, Kâbe'ye yönelince, bu fil yere çöküp yürümez oldu. Hâlbuki Yemen'e çevrilince koşarak gidiyordu. Allahü teâlâ, Ebrehe'nin ordusu üzerine Ebâbîl, yâni Dağ kırlangıcı denilen kuşlardan bir sürü gönderdi. Bu kuşların her biri, biri ağzında, ikisi de ayaklarında olmak üzere nohut veya mercimek büyüklüğünde üçer taş taşıyordu. Ebrehe'nin ordusu üzerine bırakılan bu taşlar, hepsini helâk etti. Bu vak'a, Kur'ân-ı kerîmin Fil sûresinde anlatılmaktadır. *(Bkz. Fil Sûresi) (İbn-i Esîr)*

MAHREM:

1. Dînen evlenilmesi ebedî haram (yasak) olan, soy, süt veya evlenme sebebiyle nikâhı haram olan kimse.

Kadın, yanında bir mahremi olmadan hacca gidemez. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-üd-Dekâik)*

Bir kadın veya erkeğe on sekiz kimse ebedî mahremdir. Ebedî mahrem olan kimseler ile evlenmek ebedî olarak haramdır. Bunların yedisi neseb (soy) ile olan akrabâlar, yedisi süt ile olan akrabâlar, dördü ise evlilik ile olan akrabâlardır. *(Saîdüddîn Fergânî, Tâc-üş-Şerîa)*

Hür kadının zevci (kocası) veya ebedî mahrem akrabâsından biri yanında bulunmadan, yalnız veya başka kadınlarla yâhut âkil, bâliğ (akıllı ve gusül, boy abdesti alacak yaşa gelmiş) ve sâlih olmayan mahremi ile üç günlük yola gitmesi (üç mezhebde de) haramdır. *(Muhammed Hâdimî)*

Ebedî mahrem olan, yâni nikah ile alması ebedî haram olan on sekiz kadından başka, müslüman olsun kâfir olsun, hiçbir kadının, hiçbir yerde ellerinden ve yüzlerinden başka yerlerine, şehvetsiz de bakmak haramdır. *(Süleymân bin Cezâ)*

2. Gizli, herkese söylenmeyen.

Mahrem olan şeylerinizi herkese söylemeyin. Sonunda pişman olur, âh edersiniz. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MAHŞER:

Haşr olunacak, toplanılacak yer. Kıyâmet gününde bütün mahlûkâtın (bütün canlıların) yeniden dirildikten sonra hesap için toplanacakları yer. Arasat Meydanı, Mevkıf.

Allahü teâlâ Hacer-ül-esved-i kıyâmette mahşer meydânına getirecek, onun göreceği iki gözü konuşacağı bir dili olacak ve kendisine istilâm yapanlara (el sürüp, öpenlere) ***hakkıyla şâhitlik yapacaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Feth-ül-Bârî)*

Kıyâmet günü bütün canlılar mahşer yerinde toplanacak, her insanın amel defterleri uçarak sâhibine gelecektir. Bunları, yerleri, gökleri, zerreleri, yıldızları yaratan, sonsuz kudret sâhibi Allahü teâlâ yapacaktır. Bunların olacağını, Allahü teâlânın Resûlü sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem haber vermiştir. O'nun söyledikleri muhakkak doğrudur. Elbette hepsi olacaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Mahşer günü boynu bükük kalmamak istersen, cenâb-ı Hakka şükürden yüz çevirme. *(Sâ'dî-i Şîrâzî)*

Mahşerde îmânı olup, ameli ve ahlâkı güzel olanlara mükâfât ve ihsânlar olacaktır. Kötü huylu, bozuk amellilere ise, ağır cezâlar verilecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MAHYA:

Ramazan-ı şerîf ayında, geceleri çift minâre bulunan câmilerde iki minâre arasına gerilen ve halata (kalın ipe) asılarak kandillerle (lambalarla) yazılan yazı ve şekiller.

Çifte minâreli câmilere mahya konulması, sultan Üçüncü Ahmed Han devrinde on iki sene kadar sadrâzamlık yapmış olan Dâmâd İbrâhim Paşa'nın 1719 (H.1132) senesinde ortaya çıkardığı dînî bir husûsiyeti olmayan ışıklı bir yazı yazma usûlüdür. Mahyâ konulması bid'attir. *(İbn-i Âbidîn)*

MAHZÛRÂT:

Dinde yasak edilmiş şeyler, haramlar.

Zarûretler, mahzûrâtı mübâh kılar yâni yapılması men ve yasak edilmiş bâzı şeyler vardır ki, bunları yapmak, zarûret hâlinde mübâh hükmünde olur; bundan dolayı, yapan cezâlandırılmaz. Meselâ; açlıktan helâk olmak (ölmek) korkusundan dolayı, başkasının yiyeceğini rızâsı (izni) olmaksızın yemek böyledir. *(Ali Haydar)*

MÂİDE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin beşinci sûresi.

Mâide sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). Yüz yirmi âyet-i kerîmedir. 112 ve 114. âyet-i kerîmelerde Îsâ aleyhisselâm zamânında gökten indirilmesi istenen bir sofradan bahsedildiği için sûre bu ismi almıştır. Sûrede; Îsâ aleyhisselâmın hac, abdest, gusül, teyemmüm; içki ve kumar yasağı, ictimâî (sosyal) ve ahlâkî münâsebetler, helâl ve haram yiyecekler anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Mâide sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey Resûlüm! Rabbinden sana indirileni, herkese ulaştır. Bunları doğru bildirmezsen, peygamberlik vazîfeni yapmamış olursun! Allahü teâlâ seni, düşmanlık etmek isteyenlerden korur. *(Âyet: 67)*

Kim Mâide sûresini okursa, dünyâda nefes alan yahûdî ve nasrânî adedinin on katı sevâb verilir, o kadar günâhı yok edilir ve on derece yükseltilir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî*

Tefsîri)

MA'ÎŞET:

Yaşama, geçinme, yaşayış. Geçinmek, yaşamak için lüzumlu şeyler.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Sizi yeryüzünde yerleştirdik ve sizin için orada (zirâat, ticâret ve çalışmak gibi) ***pekçok ma'îşet vâsıtaları hazırladık. Size verilen nîmetlere az şükrediyorsunuz.*** *(A'râf sûresi: 10)*

Kim benim zikrimden yüz çevirirse onun için bir ma'îşet darlığı vardır ve biz onu kıyâmet günü âmâ (kör) ***olarak haşrederiz*** (diriltiriz)**.** *(Tâhâ sûresi: 124)*

Kadın da, erkek de, ma'îşet te'mini için haram işlememelidir ve hiçbir namazı kaçırmamalıdır. Ezelde ayrılmış olan rızık değişmez. Aynı rızık, helâlden isteyene helâl yoldan gelir. Haram işleyerek isteyene de haram yoldan gelir. *(Muhammed Rebhâmî)*

Ma'îşet te'mini altı yoldandır:

1) Zirâat, 2) Ticâret, 3) San'at, 4) Hizmet, 5) Mîras, 6) Hibe. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

MA'İYYET:

Berâberlik. Her an Allahü teâlâ ile berâber olma. Huzur, cem'iyyet, vilâyet-i Hâssa-i Muhammedî de denir.

Ma'iyyet yolu, cezbe (Allahü teâlânın çekmesi) yollarından biridir. Ma'iyyet yolundan Allahü teâlâya kavuşmak nasîb olursa, aracı, vâsıta olmaksızın kavuşulur. ***"Kişi sevdiği ile berâberdir"*** hadîs-i şerîfi, bu sözümüzü kuvvetlendirmektedir. *(Muhammed Bâkî-billah)*

Nakşibendiyye yolunda ma'iyyeti ilk koyan Behâeddîn Buhârî hazretleri; onu herkese yayan ise, Alâeddîn-i Attâr'dır. *(Muhammed Ma'sûm-ı Fârûkî)*

Yüksek hocamın, lütf ederek, acıyarak mübârek gönlünü bu fakîre çevirmesi ile, tasavvufçuların tevhîd (bir bilmek), kurb (yakınlık), ma'iyyet, ihâta (kuşatmak), sereyân (her zerrede bulunmak) gibi sözlerle anlatmak istedikleri mâ'rifetlerden, ince bilgilerden ele geçmeyen hemen hemen hiç kalmadı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MAKÂM:

1. Yüksek dereceli me'mûriyet, me'mûrluk yeri, mevkî, mansıb.

Bir kimse şu on şeyi, kendine farz bilmedikçe, tam verâ ehli (dînimizde şüpheli olan şeylerden sakınan) olamaz: Başkalarını çekiştirmemeli. Mü'minlere sû-i zan (kötü zan) etmemeli, kötü bilmemeli. Kimse ile alay etmemeli. Yabancı kadınlara, kızlara bakmamalı. Doğru söylemeli. Kendini beğenmemek için, Allahü teâlânın kendisine yaptığı ihsânları (iyilikleri), nîmetleri düşünmeli. Malını helâl yerlere harcayıp, haramlara vermemeli. Nefsi, keyfi için, mevki makâm istemeyip, bunları insanlara hizmet yeri bilmeli. Beş vakit namazı vaktinde kılmağı birinci vazîfe bilmeli. Ehl-i sünnet (Resûlullah efendimiz ve arkadaşlarının bildirdiği doğru yolda giden İslâm) âlimlerinin bildirdiği îmânı ve işleri iyi öğrenip, kendini bunlara uydurmalı. *(Ahmed Fârûkî)*

Emeli, arzû ve istekleri kısa yapmak lâzımdır. Makâm, mevkî kapmak için yarış etmek gibi hırs yoktur. *(Ahmed bin Âsım Antâkî)*

Makam ne kadar mühim olsa da, şahsiyetinizi vermeyin. Kendinizi küçültmeyin. *(Ferîdüddîn Şeker Genç)*

Mal için makam için hep uğraştım,
Sonsuz nîmetlerden oldum, âh yazık!

Yol bozuk ve karanlık, önde şeytan,

Günâh ağır, ağlarım hep, âh yazık!

(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)

2. Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin bu yolda ilerlerken kazandığı mânevî derecelerden her biri.

Makâmı kazanmakta kulun gayreti lâzımdır. Bu bakımdan makâm ile hâl arasında fark vardır. Çünkü hâl, kulun gayreti olmadan kalbde meydana gelir. *(Ali bin Hüseyin)*

Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin kazandığı makâmın hükümlerini, îcâblarını yerine getirmeden, tamamlamadan, başka makâma geçmekte acelecilik yapmaması, sabırsızlık göstermemesi lâzımdır. Zîrâ, kanâati olmayan hırslı kimsenin tevekkülü, sıhhatli olmaz. Tevekkülü tam olmayanın teslimiyetinde sıhhat bulunmaz. (*Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Makâm-ı İbrâhim:

Kâbe'de İbrâhim aleyhisselâmın, Kâbe'yi inşâ ederken veya insanları hacca dâvet ederken üstüne çıktığı taşın bulunduğu yer.

Haccın farzlarından üçüncüsü, Kâbe-i muazzamayı tavaf etmektir. Tavaf, Mescid-i harâm içinde, Kâbe-i muazzama etrâfında dönmek demektir. Dördü farz, üçü vâcib olmak üzere yedi kerre dönülür. Zemzem kuyusunun ve makâm-ı İbrâhim'in dışından dolaşarak da tavâf etmek câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Yeryüzünde Cennet'e âit varlıklardan yalnız Hacer-ül-esved (Cennet'ten getirilen, Kâbe'nin duvarına konan kıymetli siyah taş) ile Makâm-ı İbrâhim bulunmaktadır. Eğer bunlara müşriklerin (Allah'a ortak, eş koşanların) elleri dokunmamış olsaydı, onlara dokunan derd sâhiblerine mutlaka cenâb-ı Allah şifâ verirdi. *(İbn-i Abbâs)*

Makâm-ı İlliyyîn:

Cennet.

Bir ma'sûm (günâhsız, suçsuz) çocuk hasta olup, ölüm döşeğine girdiğinde, makâm-ı İlliyyîn, onun makâmı olur. Oradan üç yüz altmış melek gelip, saf saf olup o çocuğun karşısında dururlar ve; "Yâ ma'sûm çocuk! Müjdeler olsun sana, bugün öyle bir gündür ki, geçmiş olan, anaların ve dedelerinin ve cümle komşularının günâhlarının affı için Hak teâlâdan dile (iste)" derler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Makâm-ı Mahmûd:

Mahşer (kıyâmet) günü büyük bir sıkıntı ve ızdırab içerisinde bulunan mahlûkâtın hesaplarının bir an evvel görülmesi için Allahü teâlâ tarafından Muhammed aleyhisselâma verilen şefâat izni. Buna Şefâat-i Kübrâ da denir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***Sana mahsus fazla bir namaz*** (ibâdet) ***olmak üzere, gece uykudan kalk da, onunla*** (Kur'ân-ı kerîm ile)***, teheccüd*** (gece namazı) ***kıl. Umulur ki, Rabbin seni, bir makâm-ı Mahmûd'a gönderecektir.*** *(İsrâ sûresi: 79)*

Bu (makâm-ı Mahmûd) ***o makamdır ki, onda ümmetime şefâat edeceğim.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Allahü teâlâ insanları diriltecek. Bana da yeşil bir hulle (elbise) ***giydirecek. Ondan sonra Allahü teâlâ, neler söylemekliğimi dilerse söyleyeceğim; işte makâm-ı Mahmûd bu makamdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

MAKÂMÂT-I AŞERE:

Fenâ (Allahü teâlâdan başka her şeyi unutmak) makâmının başlangıcında olan ve fenâ

makâmına kavuşmak için lâzım olan on şey.

Makâmât-ı aşere şunlardır: Tövbe; haram işledikten sonra pişman olup, Allahü teâlâdan korkmak ve bir daha yapmamaya azmedip, karar vermektir. Zühd; şüpheli olmak korkusu ile mübâhların çoğunu terk etmektir. Tevekkül; meşrû sebeblere yapışarak, bütün işleri Hakk'a ısmarlamaktır. Kanâat; nafakada yâni yeme-içme, giyinme, barınacak yerde zarûret miktârından çok istememektir. Uzlet; dîni, ahlâkı bozan kimselerden, kitablardan sakınmak, uzak durmak. Zikr; kendini gafletten kurtarmak yâni Allahü teâlâyı anmak, hatırlamaktır. Teveccüh; bütün arzû ve isteklerinden sıyrılarak Allahü teâlâya yönelmektir. Sabır; haramdan sakınıp nefsin kötü arzularını yapmamaktır. Murâkabe; kendini hesâba çekmek ve rızâ ise, Allahü teâlâdan gelen her şeyden hoşnud olmak, boyun eğmektir. *(Ahmed Fârûkî)*

MAKÂMÂT-I SÜLÛK:

Tasavvuf yolunda ilerlerken geçilmesi gereken dereceler.

İslâm-ı hakîkî (hakîkî İslâm); makâmât-ı sülûkun geçilmesinden ve nefsin itmînânından (şüphe ve tereddüdlerden kurtulmasından) sonra hâsıl olur (meydana gelir). *(Muhammed Ma'sûm)*

MAKSAD (Maksûd):

Niyet, kasd.

Allahü teâlâ yersiz güleni, bir ideâli, maksâdı olmadan yola çıkanı sevmez. *(Kâ'bü'l-Ahbâr)*

Bid'atler (Peygamber efendimiz ve dört halîfe devrinde olmayıp, dinde sonradan çıkarılan şeyler) yayılıp, sünnetler terkedildiği zulmetli, karanlık zamanda, İslâm ilimlerinin öğrenilmesi ve yayılması en mühim işlerdendir. Muhammed aleyhisselâmın sünnetini (İslâm dînini) yaymak ise en büyük maksaddandır. *(MuhammedMa'sûm Fârûkî)*

İnsanın yaratılmasından maksad, kulluk vazîfelerini yerine getirmektir. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Maksadı hayr olanın, âkibeti (sonu) hayr olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Dünyâyı maksad edinmemeli. Dünyâ, nefsin arzularına yardımcıdır. Dünyâ ve âhiret bir arada olmaz. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Akıllı kimsenin ilimle uğraşmasından maksadı, onunla amel etmektir. Çünkü bundan başka bir gâye için ilim öğrenen kişi, şöhretini ve kibrini artırmış olur. *(İbn-i Hibbân)*

MAKTÛL:

Kâtil tarafından öldürülen.

İki müslüman, kılıçları ile karşılaştıkları zaman, kâtil de, maktûl de, Cehennem'dedir. Zîrâ maktûl de karşısındaki adamı öldürmeyi murâd etmişti. (Hadîs-i şerîf-Müslim)

Maktûlün velîlerinden biri affederse veya velî ile kâtil belli bir mal, para ile uyuşursa, kısas yapılmaz, uyuşulan mal alınır. *(İbn-i Âbidîn)*

MA'KÛL İLİMLER:

His organları ile duyularak, akıl ile incelenerek, tecrübe (deney, gözlem) ile ve hesâb edilerek elde edilen ilimler, fen bilgileri.

Ma'kûl ilimler, matematik, mantık, fizik ve kimyâ gibi tecrübî ilimlerdir. İslâmiyet bunları men etmez, emreder. Ma'kûl ilimler din bilgilerinin anlaşılmasına ve onların tatbîk edilmesine yardımcıdırlar. Bu bakımdan lüzûmludurlar. Bunlar zamanla, artar, değişir, ilerler. Bunun içindir ki: "Tekmîl-i sınâ'ât telâhuk-ı efkâr iledir, yâni san'atın, fennin, tekniğin

ilerlemesi, fikirlerin, deneylerin, birbirine eklenmesi ile olur" denmektedir. İslâmiyet, her ilmi, her fenni ve her tecrübeyi emr eden bir dindir. Müslümanlar fenni sever ve fen adamının tecrübelerine inanır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MÂL:

İnsanın arzuladığı, ihtiyâç, yâni lâzım olunca, kullanmak için saklanabilen ayn, yâni madde, cisim.

Allahü teâlâ bir kuluna mal ve ilim verir, bu kul da; haramlardan kaçınır, akrabâsını sevindirir, malından hakkı olanları bilip verirse, Cennet'in yüksek derecesine kavuşur. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Mal ve şöhret hırsının insana zarârı, koyun sürüsüne giren iki aç kurdun zarârından daha çoktur. *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Âhir zamanda dînin korunması, mal ile olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Tasvîr-i Ahlâk)*

Kur'ân-ı kerîmde zemmedilen yâni kötü denilen dünyâ; haramlar ve mekrûhlardır. Mal, kötülenmemiştir. Çünkü cenâb-ı Hak, mala hayr adını vermektedir. Malın, Allah yolunda harcananı güzeldir. Hazret-i İbrâhim'in çok malı vardı. Yalnız yarım milyonu sığır olmak üzere davarları, ova ve vâdileri dolduruyordu. *(Ahmed Fârûkî)*

Malı zarardan korumanın ilâcı, zekât vermektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mal, mevkî peşinde koşanlardan hiçbiri murâdına (isteğine) kavuşamamıştır. Malı, hayr için isteyen ve hayırlı işlerde kullanan, râhata, huzûra kavuşmuştur. Mal, bir deryâya benzer, çok kimse bu denizde boğulmuştur. *(Muhammed Hâdimî)*

İnsanın izzeti (şerefi), îmân ve mârifet (Allahü teâlâyı bilme, tanıma) iledir. Mal ve mevkî ile değildir. *(Muhammed Ma'sûm)*

Mal, para peşinde koşmak, Allahü teâlânın emirlerini unutturursa, bundan büyük felâket olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

Hanım, çocuklar, mal ve mülk; Allahü teâlânın emânetleridir. Emânetlerini dilediği (istediği) zaman alır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma!O, malına ve parasına hasretle ölür. İbâdeti ve tâati çok olan kimselere gıpta et yâni onlar gibi ibâdet etmeyi iste. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyâlıklarına özenmeye değmez. *(İmâm-ı Şâfiî)*

Malı helâlden kazanırsan suâli; haramdan kazanırsan cezâsı vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mâl-ı Habîs:

Zor ile gasb edilen ve rüşvet olarak alınan, çalınan mallar ve kendine emânet olan mallar, izinsiz ticârette kullanılarak elde edilen kârlar ve dâr-ül-harbde yâni kâfir memleketlerine gidenin (tüccârın, seyyâhın), kafirlerden, rızâsı olmadan aldığı mallar.

Mâl-ı habîsi kullanmak, haramdır. Sâhiplerine geri verilmeleri, sâhipleri bilinmiyorsa, fakirlere sadaka verilmeleri lâzım olur. Başkasının mülkünü, ondan izinsiz kullanmak haramdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Mâl-ı Mütekavvim:

Kıymetli mal. İslâm'a göre yenilmesi, içilmesi, kullanılması ve faydalanılması mümkün olan mal.

Müslümanlar için; şarab, domuz ve besmelesiz kesilen veya kesmeden öldürülen hayvan, mâl-ı mütekavvim değildirler. Alış-verişin sahîh (doğru) olması için malın da mütekavvim olması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

MÂLÂYA'NÎ:

Dünyâ ve âhirete faydası olmayan iş, boş söz, lüzumsuz şey.

Allahü teâlânın, bir kulunu sevmemesinin alâmeti, onun mâlâya'nî ile vakit geçirmesidir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Bir kimsenin müslümanlığının güzelliği, mâlâya'nîden kaçması ve lüzûmlu şeyleri yapması ile anlaşılır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Ben bu mertebeye; doğru söz söylemek, emânete riâyet etmek ve mâlâya'nîyi terk etmekle ulaştım. *(Lokman Hakîm)*

Câbir bin Sümre buyurdu ki: "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem az konuşurdu. Lüzumlu olduğu zaman veya bir şey sorulunca söylerdi." Bundan anlaşılıyor ki, her müslümanın mâlâya'nî, faydasız şey söylememesi, susması lâzımdır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Bir kimse, ibâdetlerini ihlâs ile (sırf Allah için) yaparsa, Allahü teâlâ da, ona mâlâya'nîden kurtulmak nîmetini ihsân eder. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Îtikâdı (inancı) düzeltmeden önce ahkâm-ı şer'iyyeyi (helâli, haramı, farzı, vâcibi) öğrenmenin hiç faydası olmaz. Bu ikisi birlikte düzeltilmedikçe de, ibâdetlerin faydası yoktur. Bu üçü birlikte yapılmadıkça, kalbin tasfiyesi (temizlenmesi) ve nefsin tezkiyesi (süslenmesi) hiç yapılamaz. Bu dört temel vazîfe, yardımcıları ve tamamlayıcıları ile birlikte yapılmalıdır. Meselâ, farzlar, sünnetleri ile birlikte yapılmalıdır. Farzların yardımcısı ve tamamlayıcısı, sünnetlerdir. Bunlardan biri yapılmadıkça, geriye kalan her şey lüzumsuz ve faydasızdır. Böyle lüzumsuz şeylere mâlâya'nî denir. Bir farzı yapmayıp, bunun yerine, nâfile ibâdet yapmak, mâlâya'nî ile vakit geçirmek olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÂLİK:

1. Sâhib olan, mülk edinen.

İsmini duyduğunuz kimselerden, yeryüzüne dört kişi mâlik oldu. İkisi mü'min ikisi de kâfir idi. Mü'min olan iki kişi, Zülkarneyn ile Süleymân (aleyhimesselâm) ***idi. Kâfir olan ikisi de Nemrûd ile Buhtunnasar idi. Beşinci olarak yeryüzüne benim evlâdımdan biri, yâni Mehdî de, mâlik olacaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Alâmet-ül-Mehdî)*

Her müslüman, mâlik olduğu zekât malının miktârını, her zaman düşünmeli, nisâb miktârı olduğu günü, bir yere yazmalıdır. *(Senâullah Dehlevî)*

Yüzlerce dile mâlik olsa da vücûdum,
Lütfunun şükrünü nasıl yapabilirim.

(İmâm-ı Rabbânî)

2. Cehennem meleklerinin en büyüğü, âmiri, bekçisi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhakkak ki kâfirler, Cehennem azâbında devamlı kalacaklardır. Kendilerinden o azâb hafifletilmez. Onlar bunun için (kurtulmaktan) ***ümidi kesmişlerdir. Biz onlara zulüm etmedik, fakat kendileri zâlim idiler.*** (Mâlike şöyle) ***çağrışıyorlar: Ey Mâlik!*** (İste de) ***Rabbin bizi öldürsün,*** (azâbdan kurtulalım.) ***Mâlik de; "Siz*** (azâb içinde) ***kalacaksınız" der.*** *(Zuhrûf sûresi: 74-77)*

Cehennem'e atılan kâfirler, orada ayakları boyunlarına bağlı, günâhtan yüzleri kararmış bir hâlde; feryâd ve figân ederler ve; "Ey Mâlik cezâmızı bulduk. Bu ateşten bukağılar (ayak bağları) bize ağır geldi ve derilerimiz eriyip aktı. Ne olur bizi buradan çıkarın. Biz bir daha isyân etmeyiz" derler. Mâlik de; "Kurtuluş ümidleri geçti. Siz buradan daha çıkamazsınız. Sesinizi kesin ve konuşmayın. Çünkü siz, buradan çıkarılsanız da yine eski hâlinize, küfür ve

isyânınıza döneceksiniz" der. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mâlik-ül-Mülk:

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Yaratılmışların ve onlarda bulunan her şeyin sâhibi olan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Habîbim) ***de ki: "Ey Mâlik-ül-mülk olan Allah'ım! Sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın. Kimi dilersen onun kadrini yükseltir, kimi dilersen onu alçaltırsın. Hayır yalnız senin elindedir. Şüphesiz ki sen, her şeye hakkıyla kâdirsin.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 26)*

Kim Mâlik-ül Mülk ism-i şerîfine devâm ederse, Allahü teâlâ ona çok mal ve mülk ihsân eder. Onu kimseye muhtaç etmez. *(Yûsuf Nebhânî)*

MÂLİKÎ:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört hak mezhebinden biri olan Mâliki mezhebine tâbi olan, bağlı olan kimse. *(Bkz. İmâm-ı Mâlik)*

Ehl-i sünnetin (Peygamber efendimiz ve Eshâbının bildirdiği îtikâd üzere bulunanların) amelde (yapılması ve kaçınılması gerekli işlerdeki) mezhebi dörttür. Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî. Bu dört mezhebden herhangi birine uymak câizdir. Dört mezheb de haktır. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

İbâdetlerin en kıymetlisi, farz-ı ayn olanlardır. Farzlardan sonra en kıymetlisi, Şâfiî mezhebinde sünnet namazlar, Hanbelî mezhebinde cihâd (Allah yolunda harb etmek)dır. Hanefî ve Mâlikî mezheblerinde ise, ilim öğrenmek ve öğretmek ve sonra cihâddır. *(M. Tâhir Sünbül Mekkî)*

Sivâd-ı a'zam yâni müslümanların çoğu, fıkh âlimlerinin yolundadır. Bunların yolundan ayrılanlar Cehennem ateşinde yanacaklardır. Ey mü'minler! Cehennem'den kurtulmuş olan tek fırkaya tâbi olunuz. Bu da Ehl-i sünnet vel-cemâat denilen fırkadır. Allahü teâlânın yardımı, koruması ve muvaffak kılması bu fırkada olanlaradır. Allahü teâlânın gadabı ve azâbı bu fırkadan ayrılanlaradır. Bu fırka-i nâciye (Cehennem'den kurtulacak olan fırka, topluluk) bugün dört mezhebde toplanmıştır. Bu dört hak mezheb, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî veHanbelî mezhebleridir. Bu zamanda bu dört mezhebden birine tâbi olmayan kimse, bid'at (bozuk îtikâd) sâhibi olup Cehennem'e gidecektir. *(Tahtâvî)*

Mâlikî Mezhebi:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört hak mezhebinden biri. Kurucusu İmâm-ı Mâlik bin Enes'tir. *(Bkz. İmâm-ı Mâlik)*

MÂLİYYET (Mâliyet):

Alış fiyatı ile birlikte taşıma ile işçilik ücretleri, vergi gibi masrafların hepsi.

Semenin (bedelin) cinsi söylenmedi ise, söz kesilirken orada kullanılan semen anlaşılır. Burada, piyasadaki paraların mâliyeti ve revâcı, yâni geçer kıymeti eşit ise alış veriş sahîh, geçerli olur. *(İbn-i Nüceym)*

MA'LÛM:

Bilinen şey.

Allahü teâlânın bâzı kimselerin îmâna gelmeyeceğini bildiğini Kur'ân-ı kerîmde bildirmektedir. Allahü teâlâ onların kendi arzûları ile küfür (îmânsızlık) üzere kalmaya niyet edip, îmân etmek istemeyeceklerini ezelî (başlangıcı olmayan) ilmi ile biliyordu. İlim, mâlûma tâbidir. Yoksa, bunların kâfir olması, Allahü teâlânın onları kâfir bildiği ve böyle

haber verdiği için değildir. Böyle olsaydı, mâlûm ilme tâbi olurdu. O hâlde kâfirler kendi istek ve ihtiyârlarıyla (tercihleriyle) kâfir olmuşlardır. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

Belli olan şeyi isbât etmeye lüzûm yoktur. İnsana en mâlûm olan şey, kendi varlığıdır. İnsan bir an kendini unutmaz. Uykuda iken, serhoş iken de rûh kendini unutmaz. İnsanın kendi kendini tanıması için, bir şey isbât etmeye lüzûm yoktur. *(Ali bin Emrullah)*

MA'NÂ (Mânâ):

Lafızdan (sözden) anlaşılan, kastedilen şey.

Mânâ asl olup, kelime ve lafız (söz) kalıbları içerisinde ifâde olunurlar. Kelimeler ve lafızlar, bu mânâların ortaya çıkmasında vâsıtadırlar. Mânânın çok çeşitleri vardır. Meselâ, lugat (sözlük) mânâ bir dilde konuşulan, herkes tarafından bilinen, anlaşılan meşhûr, yaygın olan mânâdır. Istılâhî (terim) mânâ, bir lafzın sözlük mânâsından çıkarılarak belli bir ilim dalında kullanıldığı husûsî mânâdır. Meselâ, Arabçada "salât" kelimesinin lugat (sözlük) mânâsı duâ olduğu hâlde, fıkıh ilmindeki mânâsı namaz demektir. Kelimeler, değişik ilimlerde başka başka mânâ ifâde ederler. Bunun içindir ki, yalnız konuşma Arabçasını bilen, fıkıh, tefsîr ve hadîs kitablarını okuyup anlayamaz. Ayrıca, o ilmin ıstılahlarını da bilmesi ve pekçok ilmi senelerce okuyup öğrenmesi lâzımdır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Müslümanlar, Kur'ân-ı kerîmi, Allahü teâlânın indirdiği gibi okumalıdır. Mânâsını bilmeden okumak da sevâbdır. Mânâsını anlıyarak okumak elbette daha çok sevâb ve daha iyidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kur'ân-ı kerîmin hakîkî mânâsını anlamak, öğrenmek isteyen bir kimse din âlimlerinden kelâm, fıkıh ve ahlâk kitablarını okumalıdır. Bu kitapların hepsi Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden alınmış ve yazılmıştır. Kur'ân tercümesi diye yazılan kitablar, doğru mânâ veremez. Okuyanları, bunları yazanların fikirlerine, düşüncelerine ve maksadlarına esir eder ve dinden ayrılmalarına sebeb olur. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Mânây-ı İltizâmî:

Bir lafzın (sözün) asıl konulduğu mânânın lâzımı olan (ondan ayrılmayan) mânâ.

İnsan sözünün mânâsı ve mâhiyeti, hayvân-ı nâtık (konuşan, düşünen canlı)dır. Düşünen canlının lâzımı olan, pekçok mânâlar vardır. Meselâ, ilim öğrenme ve yazı yazma kâbiliyeti insanın mâhiyetini meydana getiren bir mânâ değildir, fakat bu mâhiyetin lâzımı, ondan ayrılmayan bir mânâdır. Bu mâhiyeti taşıyan kimsede, ilim öğrenme ve yazı yazmaya kâbiliyeti olma husûsiyetinin bulunması da lâzım gelir. Dolayısıyle, ilim öğrenme ve yazı yazma insan lafzının mânây-ı iltizâmîsi olmaktadır.

Mânây-ı Murâdî:

Bir sözde anlatılmak, ifâde edilmek istenilen, kastedilen mânâ.

Müctehîd olmak (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîften hüküm çıkarabilmek) için, Arabî yüksek ilimleri tamâmen öğrenip Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilmek, her âyet-i kerîmenin mânây-ı murâdîsini, âyet-i kerîmelerin geldikleri zamanları ve gelme sebeblerini ve ne hakkında geldiklerini, fıkıh ilminin usûl ve kâidelerini, yüz binlerce hadîs-i şerîfi ezberden bilmek gibi daha pekçok şartlara sâhib olduktan başka, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin açık ve kapalı mânâlarını kavramak, bu mânâlar kalbinde yer etmiş olmak, kuvvetli îmâna, sâf, temiz bir kalbe sâhib olmak lâzımdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir âyetin mânâsını anlamak demek, Allahü teâlânın, bu âyette, ne irâde ettiğini anlamak demektir. Bir âyetin herhangi bir tercümesini okuyan kimse mânây-ı murâdîyi öğrenemez. Tercüme edenin, bilgi derecesine göre yaptığı meâlini öğrenir. Bu sebebden Kur'ân-ı kerîmin mânâsını anlamak için tercümesini okumamalıdır. *(Abdülhakîm-i Arvâsî ve Hasan Hüsnü*

Erdem)

Mânây-ı Mutâbıkî:

Bir lafzın asıl konulduğu mânânın tamâmı, hepsi.

Hayvân-ı nâtık (düşünen canlı) sözünün mânâsı, insan lafzının mânây-ı mutâbıkîsidir. Çünkü hayvân-ı nâtık, insan lafzının tam karşılığıdır.

Mânây-ı Zâhirî:

Bir lafzın görülen, anlaşılan, meşhûr mânâsı.

Âl-i İmrân sûresinin başında bildirildiği üzere, Kur'ân-ı kerîmin âyetleri iki türlüdür. Biri muhkemât olup, mânâsı açık, meydanda olan âyetlerdir. İkincisi, müteşâbihat denilen, mânâsı kapalı olan âyetlerdir. Bunlara mânây-ı zâhirîsini vermeyip, meşhûr olmayan mânâ verilir. Bunların mânây-ı zâhirîsini vermek, akla ve şerîate (dîne) uygun olmazsa, meşhûr olmayan mânâyı vermek yâni te'vîl etmek îcâbeder. Mânây-ı zâhirîsini vermek günâh olur. Meselâ tefsîr âlimleri, Allahü teâlâ hakkında "yed" kelimesine mânây-ı zâhirîsi olan "el" mânâsını vermeyip, meşhûr olmayan kudret ve gücü yetmek mânâsını vermişlerdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Mânây-ı Zımnî:

Bir lafzın konulduğu mânânın tamâmının içerisindeki cüz'î, husûsî mânâlardan herbiri.

İnsan lafzının tam mânâsı, karşılığı hayvân-ı nâtık (konuşan, düşünen canlı)dır. Bu mânâyı meydana getiren nâtık (düşünen) ve hayvân (canlı) mânâlarından her biri, insan lafzının mânây-ı zımnîsidir. *(Molla Fenârî, Teftezânî)*

Kur'ân-ı kerîmin mânâsını anlayabilmek için, ilm-i lugat, ilm-i metn-i lugat, ilm-i bedî', ilm-i beyân, ilm-i me'ânî, ilm-i belâgat, ilm-i usûl-i tefsîr gibi çeşitli ilimleri iyi öğrenmek, sarf, nahv, mantık gibi âlet olan bilgilerde derinleşmek, âyet-i kerîmelerin mânây-ı zâhirîsini, mânây-ı zımnîsini, mânây-ı murâdîsini, mânây-ı iltizâmîsini ve her âyet-i kerîmenin ne zaman, ne sebeble ve kimler için nâzil olduğunu (indiğini), âyet-i kerîmelerin hangi hadîs-i şerîfle ve nasıl açıklandığını iyi bilmek lâzımdır. Ancak böyle bir İslâm âlimi, Kur'ân-ı kerîmi tefsîr edebilir, âyet-i kerîmelerdeki murâd-ı ilâhîyi, Allahü teâlânın buyurmak istediği mânâyı anlıyabilir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MANASTIR:

Hıristiyanlıkta ibâdet edilen ve din adamlarından bir râhib veya râhibenin idâre edip, barındığı binâ.

Eskiden manastırlar, kendi mülkleri olan bir arâzî üzerinde kurulur ve bu arâziyi işleterek elde ettikleri mahsûllerle kapalı bir ekonomi içinde yaşarlardı. Manastırda başrâhibden başka çeşitli görevliler bulunurdu. Manastırlar bâzan cezâlı din adamları için nezârethâne, hapishâne olarak kullanılırdı. Orta çağda manastırların zenginliği ve kudreti artarak önemli derebeylik merkezleri hâline geldi. Başlangıçta bölge piskoposunun rûhânî yetkisine bağlı olan manastırlar, daha sonra papalığa bağlandılar. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; müslümanların, hıristiyanlara ve yahûdîlere yapmakla mükellef oldukları muâmele şeklini bildirdiği mektûbunda buyurdu ki: ***"Onların dînî reislerini,*** (başkanlarını) ***makamlarından indirmeyin. Onları ibâdet ettikleri yerden çıkartmayın. Bunlardan seyâhat edenlere mâni olmayın. Bunların manastırlarının hiçbir tarafını yıkmayın. Bunların kiliselerinden mal alınıp müslüman mescidleri için kullanılmasın..."*** *(Hadîs-i şerîf-Mecmua-i Münşeât-üs-Salâtin)*

MA'NEVÎ:

Mânâya, rûha ve gönüle âit olan, inançla ilgili. Maddî olmayan.

Târih boyunca, îmânlılar ile îmânsızlar çarpışmakta, kuvvetli, çalışkan olan taraf, gâlib ve hâkim olmakta, inançlarını, düşüncelerini yaymaktadır. Bu çarpışma, harb vâsıtaları ile olduğu gibi, neşr (yayın) yolu ile de yapılmaktadır. Îmânsızlar, müslüman şekline girerek, din adamı görünerek, İslâmiyet'i içerden yıkmaya uğraşıyorlar. Bu mânevî yıkıntıyı durdurabilmek için, Ehl-i sünnet âlimlerinin (Resûlullah efendimiz ve O'nun sohbetinde yetişmiş kıymetli arkadaşlarının gösterdiği yolda yürüyenlerin), doğru bilgilerini yaymaktan başka kurtuluş yolu yoktur. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Ma'nevî Bağ:

1. Herhangi bir şekilde, iki şey arasında zihinde kurulan irtibat, ilgi. Buna mânevî râbıta da denir.

Her şeyden, her mahlûktan (yaratılandan) Allahü teâlâya giden bir yol vardır. Çünkü her mahlûkun kendisi ve sıfatları, O'nun kudretinin (kuvvetinin, gücünün) eseridir. Bu eserin sâhibini bulan uyanık bir kimse, o gizli yolu ve o mânevî bağı görür, anlar. İnsan, her şeyin bir yapıcısı olduğunu, hiçbir şeyin kendiliğinden meydana gelmediğini düşünerek, âleme ve içindekilere baktığı zaman, bunların da bir yaratıcısı vardır şeklinde mânevî bir bağ kurarak, her şeyin yaratıcısının Allahü teâlâ olduğunu kolayca anlar. *(Muhammed Ma'sûm)*

2. Büyüklere hürmet, küçüklere şefkat, dînine bağlılık gibi mânevî değerler.

Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak imkânsızdır. Çünkü Türkler, müslüman oldukları için çok sabırlı ve mukâvemetli (dayanıklı) insanlardır. Îmân sâhibidirler. Türkleri yıkmak için, evvelâ itâat, söz dinleme duygusunu kırmak ve mânevî râbıtalarını (bağlarını) parçalamak, dînî metânetlerini (sağlamlıklarını) zayıflatmak îcâb eder. *(Patrik Gregoryus)*

Ma'nevî Fâide:

Rûha, kalbe ve gönüle âit fâide.

Oruç, insanlara hem maddî, hem de mânevî faydalar sağlar. Bütün bir sene çeşitli yemekleri eritmek için, yorulan insan mîdesi ve bağırsakları, senede bir ay dinlenerek sağlığını korumuş olur. Bu, orucun maddî faydasıdır. Mânevî faydası da şudur: Oruç tutan insan, aç kalmış bir insanın çektiği ızdırâbı, bizzat hissederek, fakir insanlara yardım etmek ihtiyâcını duyar. Bu da insanların, birbirlerine yardım etmelerine sebeb olur. *(Hayri Aytepe)*

Ma'nevî Hastalık:

Kalbe gelen yanlış îtikâd (inanç); insanın doğruyu, gerçeği görmesine mâni olan perde; îtikâdî bozukluk ve düşünce. Dünyâya ve haramlara düşkün olma; kibir ve riyâ gibi kalb hastalığı.

Allahü teâlânın var ve bir olduğu, Muhammed aleyhisselâmın, O'nun resûlü olduğu ve hattâ O'nun getirdiği her emrin ve haberlerin doğru olduğu, güneş gibi meydandadır. Düşünmeğe, isbât etmeye hiç lüzum yoktur. Fakat bunu görmek için müdrike yâni anlayış hâssası bozuk olmamak ve mânevî hastalığı bulunmamak lâzımdır. Müdrike (anlayıcı) kuvveti hasta ve bozuk olunca, düşünmek, incelemek lâzım olur. Fakat kalb hastalıktan kurtulur, gözden mânevî perdeler kalkarsa, bunları açık olarak görür. Meselâ, safrası bozuk olan kimse, şekerin tadını duymuyor. Şekerin tatlı olduğunu ona anlatmak, isbât etmek lâzım olur. Fakat, hastalıktan kurtulunca, isbât etmeye lüzûm kalmaz. *(Ahmed Fârûkî)*

Ma'nevî Huzûr:

Allahü teâlâyı anarak emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınmak sûretiyle kalbde meydana gelen rahatlık.

Kalbler, Allahü teâlâyı zikr ederek, mânevî huzûra kavuşur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ma'nevî Kuvvet:

Müdrike (anlayıcı) kuvvetlerinin üçüncüsü olup, insanların havâssına, seçilmişlerine mahsûs anlayıcı kuvvet.

Müdrike (anlayıcı) kuvvetlerin üçüncüsü mânevî kuvvettir. Mânevî kuvvetle anlaşılan şeyler, akıl ve his kuvvetleriyle anlaşılamaz. İnsan akıl kuvveti ile anlaşılan şeyleri hayvanların en üstünü olan ata, senelerce uğraşsa anlatamaz. Bunun gibi, mânevî kuvvetle anlaşılanları, meselâ mârifetullah'ı (Allahü teâlâyı tanımayı, bilmeyi) seçilmiş âlimler, başka insanlara senelerce söylese, onlar anlayamaz. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Ma'nevî Mîrâs:

Âlem-i emrdeki (gözle görülmeyen âlemdeki) şeyler yâni îmân, mârifet (tanıma, bilme), rüşd (doğru yolda olmak) gibi nîmetler (güzellikler, iyilikler).

Âlem-i halktan (gözle görülen âlemden) olup, görünen nîmetlere şükr etmek, mânevî mîrâsa kavuşmakla olur. Mânevî mîrâsa kavuşmak ise, o yüce Peygamber efendimize tam uymakla olabilir. Bunun için O'na tâbi olmağa çalışmalıdır. Emirlerine yapışıp, yasaklarından kaçınmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ma'nevî Temizlik:

İnsanın iç temizliği, kalb temizliği; kalbini her türlü bozuk inanış ve düşüncelerden fenâ huylardan arındırmak.

Müslümanlık, maddî ve mânevî temizliktir; vücûd temizliği ve kalb temizliği emreder. Müslümanlık, dünyâ ve âhiret seâdetini (mutluluğunu) sağlayan tek yoldur. İnsanın kendisine gelen her hayr (iyilik) ve şer (kötülük) Allahü teâlâdandır. Müslümanlığın emirlerini yapan bir insan, dünyâda her türlü kötülükten ve her türlü zarardan kendisini korumuş olur. *(Hayri Aytepe)*

MÂNİ' (El-Mâni'):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Din ve dünyâya âit zararları gideren, men' eden.

El-Mâni' ism-i şerîfini söyleyen kimse, kendisine gelecek belâdan korunmuş olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

MANTIK:

1. Konuşma, düşünce, söz.

Bir adamın mantığı düzgün olursa, diğer amelleri de düzgün olur. Fakat bir kimsenin mantığı bozuk olursa, diğer amelleri de bozuk olur. *(Yahyâ bin Ebî Kesir)*

Müslüman mantıklı hareket eder. Çünkü o kendi fikrine göre değil, büyük İslâm âlimlerinin bildirdiklerine göre hareketlerini ayarlar. *(M. Sıddîk Gümüş)*

2. Doğru muhâkeme ve doğru düşünmeyi öğreten ilim.

Mantık üzerine yazılan kıymetli kitaplardan biri Îsâgûcî olup, yüzyıllar boyu medreselerde okutuldu ve üzerine birçok şerhler, açıklamalar yazıldı. *(Taşköprüzâde)*

MARAZ:

Hastalık.

Taâmın (yemeğin) evvelinde, Besmele-i şerîfeyi söylemeyen kimse için üç zarar vardır: Şeytan, kendisiyle birlikte taâm yer. Yediği taâm, bedenine maraz olur. Taâmda bereket olmaz. *(Kudûrî)*

Maraz-ı Kalbî:

Kalb hastalığı, bozuk îtikâd; kibir, hased (kıskançlık), kin ve riyâ (gösteriş) gibi kalb

hastalıkları. Kalbin Allahü teâlâdan başka şeylere tutulması.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Onların kalblerinde maraz vardır. Cenâb-ı Hak (Kur'ân-ı kerîm âyetlerini indirmekle onların şüphe, kin ve nifak) ***marazlarını artırmıştır. Yalan söylemeleri sebebiyle onlar için şiddetli bir azâb vardır.*** *(Bekara sûresi: 10)*

Maraz-ı kalbîye tutulmuş olanların hiçbir ibâdet ve tâati faydalı olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Maraz-ı Mevt:

Ölüm hastalığı, insanı iş görmekten men eden ve başladığı târihten îtibâren en az bir yıl içinde ölüme götüren hastalık.

Ömer bin Abdülazîz, maraz-ı mevtinde; "Allah'ım, ben o kimseyim ki, bana emirlik verdin. Ben kusûr ettim. Yanlış işleri yapmaktan beni nehyettin (sakındırdın). Ben ise isyân ettim" diye üç defâ söyledi ve sonra da; "Lâ ilâhe illallah, ibâdete lâyık olan ancak Allahü teâlâdır" dedi ve başını göklere çevirip; "Ben öyle kimseleri görüyorum ki, onlar ne insan ne de cindir" buyurdu ve bir müddet sonra rûhunu teslîm etti. *(İbn-ül-Cevzî)*

MA'RİFET (Mârifet):

Bilme, tanıma, gönülle bilme. Allahü teâlânın sıfatlarını ve isimlerini hakkıyla bilme, tanıma. Ma'rifetullah.

Mârifetin hakîkati, Allahü teâlâyı kalb ile sevmek, dil ile anmak, O'ndan başka her şeyden ümidini kesmektir. *(Ahmed bin Hadreveyh)*

Ma'rifet sâhibi dünyâya değer vermez; nefse âit düşünceleri kesilir, yok olur. Ma'rifetin alâmetlerinden biri, ma'rifet sâhibinde Allahü teâlâ tarafından bir heybetin meydana gelmesidir. Ma'rifeti artanın heybeti de artar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Mârifet, her durumda kulun, Allahü teâlânın verdiği nîmetlere şükretmede, âciz kaldığını, genç ve kuvvetli zamanlarında zayıf olduğunu bilmesiyle ele geçer. *(Ebû Hasan bin Saî)*

Ma'rifet ve Allahü teâlâya yakın olma hâli, farzları edâ etmekle ve sünnet-i seniyyeye tâbi olmakla ele geçer. *(Ebü'l-Kâsım Nasrâbâdî)*

İnsanın izzeti, îmân ve ma'rifet iledir. Mal ve mevki ile değildir. *(Muhammed Ma'sûm)*

MA'RİFETULLAH:

Allahü teâlâyı tanıma, bilme. *(Bkz. Ma'rifet)*

İlimlerden öyleleri vardır ki, onları ancak ma'rifetullaha sâhip olanlar bilirler. Onlar bu ilimlerden haber verdikleri zaman, ma'rifetullaha sâhib olmayanlardan başkası onları inkâr etmez. *(Hadîs-i şerîf-Sülûk-ül-Ulemâ)*

Ma'rifetullah, keşfle, kalb gözünün açık olmasıyla, ilhâm ve kalbe gelen mânevî bilgilerle hâsıl olur. Hocadan öğrenilmez. İbâdetlerin yapılması ve bütün şerîat (İslâm) bilgileri ise, üstâddan öğrenmekle elde edilir. İlhâm ile elde edilemez. Şerîat bilgileri, ilhâm ile hâsıl olsaydı, Allahü teâlânın peygamberler ve kitâblar göndermesine lüzum olmazdı. *(Hâdimî)*

Bu dünyâda en kıymetli şey ma'rifetullaha kavuşmaktır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Kalbinde hardal tânesi kadar dünyâ sevgisi bulunan kimse ma'rifetullaha kavuşamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MA'RÛF (Mârûf):

Dînin ve aklın beğendiği şey.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

İçinizden, insanları hayra çağıracak, ma'rûfu emredecek, kötülükten alıkoyacak bir topluluk bulunsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir. *(Âl-i İmrân sûresi: 104)*

Mü'minler, ma'rûf olan şeyleri emr eder. *(Âl-i İmrân sûresi: 114)*

Ma'rûfu ve (o ma'rûfu) ***yapanı sevin. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, bereket ve âfiyet onlarla berâberdir.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Zâlim kimselere, söz ile ma'rûfu emretmek, cihâdın en kıymetlisidir. *(Muhammed Hâdimî)*

MÂSİVÂ:

Allahü teâlâdan başka her şey. Âlem, tabîat, mahluklar.

Allahü teâlâyı tanıyan, mâsivâdan yüz çevirir. *(Ca'fer-i Sâdık)*

Akla hayâle gelen, düşünülen, görülen her şey mâsivâdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Dervişlik, yalnız bir yere çekilip oturmak, gökte uçmak, dağda ve mağarada bulunmak değildir. Dervişlik; gönlü, mâsivâdan çevirmektir. Kalb bir ayna gibidir. Karşısına gelen her şeyi gösterir. Kalbden mâsivâ silinip atıldığı zaman, kalbde Allah sevgisinden başka hiçbir şey kalmaz. *(Kâdı Muhammed Semerkandî)*

Bize ve size her şeyden önce lâzım olan şey, kalbi Allahü teâlâdan başka şeylerin hepsinden kurtarmaktır. Kalbin bu selâmete erebilmesi için, Hak teâlâdan başka hiçbir şeyin kalbden geçmemesi lâzımdır. Kalbden hiçbir şeyin geçmemesi için de mâsivâyı unutmak lâzımdır. Bunları unutmağa fenâ denir. *(Bkz. Fenâ) (İmâm-ı Rabbânî)*

MA'SİYYET (Mâsiyet):

İtâatsizlik, isyân. Günâh olan işler, Allahü teâlânın beğenmediği şeyler; Allahü teâlânın emrettiği şeyi yapmamak veya yasak ettiğini yapmak, haramlar. Allahü teâlânın yasak ettiği şeyler, günahlar.

Ma'siyet, insanı küfre sürükler. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Nefse sükûnet ve kalbe ferahlık veren iş, iyi iştir. Nefsi azdıran, kalbe heyecan veren iş ma'siyettir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

İyiler de, kötüler de, iyilik yapar. Fakat yalnız sıddîklar (iyiler), ma'siyetten sakınır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ma'siyet yapınca, hemen tövbe etmelidir. Gizli işlenen günâhın tövbesi gizli, açık işlenen günâhın tövbesi de açık olur. Tövbeyi geciktirmemelidir. *(Ma'sûm-i Fârûkî)*

Ma'siyete tövbe etmemek, bu günâhı yapmaktan daha kötüdür. *(Ca'fer bin Sinân)*

Her izzet ve her nîmet, Allahü teâlâya itâat ve ibâdet etmekten; her kötülük ve sıkıntı da, ma'siyetten hâsıl olur. Herkese dert ve belâ, günâh yolundan gelir. Râhat ve huzûr da, itâat yolundan gelmektedir. *(Ahmed bin Yahyâ Münîrî)*

İnsanın günâhından korkması, tâat; korkmaması ise, ma'siyettir. En büyük günâh, bir ma'siyetin ma'siyet olduğunu bilmemektir. Bundan daha kötüsü, ma'siyet olan bir şeyi, tâat, Allahü teâlânın beğendiği şey olarak bilmektir. Onun için dînî bilgileri lâzım olduğu kadar mutlaka öğrenmelidir. *(Ahmed bin Âsım Antâkî)*

MASLAHAT:

Bir işin hayırlı, iyi olmasına vesîle olan şey. Çoğulu, mesâlih'tir. Maslahatın zıddı mefsedet yâni bozukluktur.

İslâm hukûku, maslahatları nazar-ı îtibâra almış, hükümleri bunların üzerine koymuştur. Bir maslahatın dînen makbûl olabilmesi için şu şartların bulunması lâzımdır: 1- Bir şeyin

maslahat olduğu kat'î (kesin) olarak bilinmelidir. 2- Umûmî (genel) olmalı, husûsî ve şahsî menfaatler maslahat olamaz. 3- Maslahatta mefsedet (bozukluk) olan bir şey bulunmamalı veya mefsedet bulunsa bile maslahat tarafı ağırlıkta olması lâzımdır. 4- Nasslara (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere) ve icma'a aykırı olmamalı. Nasslarda, umûmî veya husûsî sûrette de olsa, maslahat olduğu anlaşılan şeyle hüküm edilebileceğine dâir bir delâlet, işâret olmalıdır. *(Şâtıbî)*

Şarabın haram kılınmasındaki maslahat; aklın, malın, insanın şerefinin korunmasıdır. Aynı maslahat diğer müskirâtın (sarhoş edici şeylerin) haram kılınmasında da mevcuttur. *(Serahsî)*

MA'SÛM:

Suçsuz, günahsız. Günâh işlemekten korunmuş kimse. *(Bkz. İsmet)*

Peygamberler hakkında bilip inanmamız gereken sıfatlardan birisi de İsmet'tir. Yâni Peygamberler büyük ve küçük günâhlardan ma'sûmdurlar. Hiç günâh işlemezler. İnsanlardan ma'sûm olan yalnız peygamberlerdir. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

İnsanlar içinde ruhları en yüksek ve en olgun olanlar peygamberlerdir. Bunlar hatâ etmekten, şaşırmaktan, gafletten, hıyânet etmekten, taassup ve inattan, nefse uymaktan, garaz, kin bağlamaktan, ma'sûmdurlar. Peygamberler Allahü teâlânın kendilerine bildirdiği şeyleri söylerler ve açıklarlar. *(Muhammed Bahît-ül-Mutî)*

MÂŞÂALLAH:

Beğenilen şeyler görüldüğünde söylenilen; "Bu, Allahü teâlânın dilediği ve ihsân ettiği şeydir" mânâsına mübârek bir söz.

Nazarı değen kimse, hattâ herkes, beğendiği bir şeyi görünce, mâşâallah demeli, ondan sonra söylemelidir. Önce mâşâallah denirse nazar değmez. Nazar değmesi haktır. Yâni göz değmesi doğrudur. Bâzı kimseler bir şeye bakıp, beğendiği zaman gözlerinden çıkan şuâ zararlı olup, canlı ve cansız her şeyin bozulmasına sebeb oluyor. Bunun misâlleri çoktur. Fen, belki bir gün bu şuâları ve tesirleri anlıyabilecektir. *(Mevlânâ Muhammed Osman)*

MÂTEM:

Ölünün arkasından ağlama; yas tutma.

Mâtem tutan kimse, ölmeden tövbe etmezse, kıyâmet günü şiddetli azâb görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

İnsanı küfre sürükleyen iki şey vardır. Birisi, bir kimsenin soyuna sövmek, ikincisi, ölü için mâtem tutmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

İslâmiyet'te mâtem tutmak yoktur. Peygamber efendimiz mâtem tutmayı yasak etti. Eğer mâtem tutmak olsaydı, Resûlullah efendimizin Tâif'de mübârek ayaklarının kana boyandığı ve Uhud'da mübârek dişinin kırılıp, mübârek yüzünün kanadığı ve vefât ettiği gün mâtem tutulurdu. Sonra hazret-i Ömer, hazret-i Ali ve hazret-i Hüseyn şehîd edildikleri için mâtem tutardık. Bunların hepsini çok seviyoruz. Şehîd edildikleri için çok üzülüyoruz. Fakat mâtem yapmıyoruz. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

MATERYALİZM:

Allahü teâlâyı inkâr ve maddeyi her şeyin esâsı kabûl eden görüş, düşünce; toplum hayâtını ve fertler arasındaki münâsebetleri ve davranışları belirleyen tek faktörün madde olduğunu savunan felsefe akımı; maddecilik.

Materyalizm, beşerî değer ölçülerini yoketmek için ne mümkünse yapmaktadır. İnsanın değerini, sahib olduğu madde ile tâyin etmektedir. İslâm'ın; "Yüksek bir izzete, şerefe sâhib olarak" yaratıldığını haber verdiği insanı, yıkmak peşindedir. Mânevî ve ulvî (yüksek)

değerlerin hor görüldüğü ve gözden düşürüldüğü cemiyetler, madde karşısında daha hırslı duruma gelmekte, birer dünyâperest kesilen insan yığınları, mânevî ve mukaddes değerlerin yerine maddeyi, parayı, lüksü, isrâfı, maddî zevk ve eğlenceleri koymaktadırlar. Yâni materyalizm, insanın idealist karakterini çökertmeye çalıştıkça, ondaki rûhî boşluğu büyültmektedir. Böylece madde karşısında derin bir mânevî açlık duygusuna itilen kişi ve kitleler, mâbedlerin yerine batakhânelere ilgi duymaktadır. *(S. Ahmed Arvâsî)*

İslâm âlimleri, binlerce yazdıkları kitaplarda tabiiyyecilerin, materyalizmi savunanların sözlerini ve müslüman olmıyanların İslâmiyet'e sokmak istedikleri uydurmaları deliller ve tartışmalar ile reddederek hepsini susturmuşlar, din düşmanlarının fitne ve fesâd ateşlerini söndürmüşlerdir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MATLÛB:

Kavuşmak istenilen, aranılan şey, maksat. *(Bkz. Maksad)*

Tâlib (isteyen, arayan), matlûba tam bağlanınca, rehber aradan büsbütün kalkar. Böylece tâlibi matlûba aracı olmadan kavuşturur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

"Lâ ilâhe illallah" kelimesinin iki makâmı vardır. Birinci bakımdan bâtıl tanrıların ibâdete hakları yok edilmekte ve hak olan ma'bûdun ibâdete hakkı var olduğu bildirilmektedir. İkinci bakımdan ise, maksûd olmayan ve matlûb olmayan maksadlara (gâyelere) olan bağlantıları yok edilmekte ve hakîkî matlûba olan bağlılığın varlığı bildirilmektedir. *(Muhammed Bâkibillah)*

Matlûb-ı Hakîkî:

Gerçekte taleb olunacak, kavuşmak istenilecek ve gönül bağlanacak olan Allahü teâlâ. Hakîkî Matlûb.

Hakîkî matlûbdan başka hiçbir şeye gönül bağlamamalı, faydası olmayan şeylerle uğraşmamalıdır. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

MÂTÜRÎDÎ:

1. Ehl-i sünnetin (Peygamber efendimiz ve Eshâbının yolunda olanların) îmânla ilgili bilgilerde tâbi olduğu iki imâmından biri. Ebû Mansur-ı Mâtürîdî.

İmâm-ı Mâtüridî'nin kendisinin ve babasının ismi Muhammed'dir. Ebû Mansûr künyesiyle bilinir. Semerkand'ın Mâturîd kasabasında doğduğu için Mâtürîdî diye meşhûr oldu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemekte olup, 852 (H.238)'de doğduğu tahmin edilmektedir. 944 (H.333)te Semerkand'da vefât etti. *(Kefevî Taşköprüzâde)*

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe fıkıh bilgilerini toplayarak kısımlara kollara ayırdığı ve usûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâb-ı kirâmın (Peygamberimizin arkadaşlarının) bildirdiği îtikâd, îmân bilgilerini de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Bu talebelerinden İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin yetiştirdiklerinden Ebû Süleymân Cürcânî ve bunun talebelerinden Ebû Bekr-i Cürcânî meşhûr oldu. Bunun talebesinden de Ebû Nasr-ı İyâd kelâm ilminde (îmân bilgilerini anlatan ilimde) Ebû Mansûr Mâtürîdî'yi yetiştirdi. Ebû Mensûr Mâtürîdî, İmâm-ı a'zam'dan gelen îmân bilgilerini kitaplara yazdı. Yoldan sapmış olanlarla mücâdele ederek, Ehl-i sünnet îtikâdını kuvvetlendirdi, her tarafa yaydı *(Ahmed Zühdü Paşa, Taşköprüzâde, Seyyid Abdülhakîm)*

Îtikâdda imâm olan İmâm-ı Eş'arî ve İmâm-ı Mâtürîdî; hocalarının îtikâddaki müşterek olan mezheblerinden dışarı çıkmamış, mezheb kurmamıştır. Bu ikisinin, hocalarının ve dört mezheb îmâmının tek bir îtikâdı (îmânı) vardır. Bu da Ehl-i sünnet vel cemâat ismi ile meşhûr olan îtikâddır. *(Taşköprüzâde, Seyyid Abdülhakîm)*

Her müslümanın, îtikâdda (îmânla ilgili bilgilerde) Ehl-i sünnetin iki imâmından birine

yâni Mâtürîdî veya Eş'arî'ye tâbi olması lâzımdır. Bu iki imâmdan birine tâbi olmak insanı bid'at (bozuk) îtikâddan (inanıştan) korur. (*Muhammed Hâdimî)*

2. Îmân bilgilerinde Ebû Mansûr Mâtürîdî'nin bildirdiği gibi inanan kimse.

MÂ'ÛN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz yedinci sûresi.

Mâ'ûn sûresi Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Yedi âyet-i kerîmedir. Son âyet-i kerîmesinde Mâ'ûn kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede, İslâm dînini tekzîb eden (yalanlayan) ve Allahü teâlânın emirlerine karşı gelerek cimrilikte bulunan kimselerin, uygunsuz hareketlerinden bahsedilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî)*

Allahü teâlâ Mâ'ûn sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Dîni (müslümanlığı) ***yalan sayanı gördün mü? İşte yetimi şiddetle iten, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur. İşte*** (bu vasıflarla berâber) ***namaz kılan*** (münâfık) ***ların vay hâline ki, onlar namazlarından gâfildirler. Onlar riyâkârların*** (inanmış görünenlerin) ***tâ kendileridir. Onlar, zekâtı da men'ederler.*** *(Âyet: 1-7)*

Kim Mâ'ûn sûresini okursa, eğer zekâtını vermiş ise, Allahü teâlâ onu mağfiret eder. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MAZLÛM:

Zulme, haksızlığa uğramış kimse.

Üç kimsenin duâsı muhakkak kabûl olur. Mazlûmun, misâfirin ve ana babanın. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Kafir bile olsa, mazlûmun duâsı red olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Mazlûmun bedduâsından korkunuz. Çünkü onunla Allahü teâlânın arasında bir perde yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

İyi bir müslüman olarak ölüme hazır ol! Mazlûmların bedduâsından çok sakın ve hiç kimseye zulmetme! *(Muâz bin Cebel)*

Aldatmasın seni, diktatörün sarayları, kumaşı,
Saray bahçesini, sular dâim, mazlûmların göz yaşı.

(İmâm-ı Rabbânî)

Alma mazlûmun âhını,
Çıkar âheste âheste.

(Atasözü)

MAZMAZA:

Abdest ve gusül alırken ağzı su ile yıkamak.

Hanefî mezhebinde mazmaza guslün farzlarından ve abdestin sünnetlerindendir. *(Halebî)*

Mazmaza ve istinşakta (suyu burna çekmek) mübâlağa etmek (dolu dolu yıkamak) guslün (boy abdestinin) sünnetidir. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

MEÂL:

Tefsîr âlimlerinin yaptıkları tefsirlerin (açıklamaların) ışığı altında, âyet-i kerîmelere verilen mânâ, açıklama.

Kur'ân-ı kerîm gibi ilâhî belâgat ve î'câzı (kimsenin benzerini söyleyemeyeceği bir vasfı, özelliği) hâiz (sâhib) bir kitâb yalnız Türkçe'ye değil, hiçbir dile hakkıyla çevrilemez. Kur'ân-ı kerîmin nazm-ı celîlini, aslındaki i'câz ve belâgatını muhâfaza ederek tercüme etmek

mümkün değildir. Mûteber tefsîr kitablarının ışığı altında verilen mânâlara da tercüme değil, meâl demek uygundur. *(Hasan Hüsnü Erdem)*

ME'ÂNÎ İLMİ:

Sözün yerinde kullanılmasından, hâle, duruma göre uğrayacağı değişikliklerden bahseden ilim. *(Bkz. İlm-i Meânî)*

MEÂRİC SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmişinci sûresi.

Meâric sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Kırk dört âyet-i kerîmedir. Üçüncü âyet-i kerîmede geçen el-Meâric kelimesinden dolayı Sûret-ül-Meâric denilmiştir. Meâric, ma'recin çoğulu olup yükselme dereceleri demektir. Sûrede, kıyâmetin nasıl olacağı ve hâlleri ile Cehennem azâbı bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ Meâric sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Melekler ve ruh oraya (arş-ı ilâhîye) ***bir günde varırlar. Bu günün uzunluğu*** (dünyâ senesi ile) ***elli bin senelik yoldur.*** *(Âyet: 4)*

Kim Meâric sûresini okursa, Allahü teâlâ ona emânetlerini ve vâdlerini gözetenlerin sevâbını verir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MEÂRİF:

Kalb bilgileri. Çokluk şekli ma'rifet'tir. *(Bkz. Ma'rifet)*

MEBDE-İ TEAYYÜN:

İlâhî kemâllerin, yüksekliklerin ilm-i ilâhîde başlangıcı ve ilk kaynağı.

Allahü teâlâdan gelen feyzler, nîmetler hep mebde-i teayyünden gelir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mebde-i teayyün âşık ile ma'şûk arasında berzahtır (yâni köprüdür) *(M. Ma'sûm)*

MEBDE' VE MEÂD:

Başlangıç ve sonuç, dünyâ ve âhiret; mahlûkların (yaratılmışların) nereden ve nasıl vücûda geldiği, onları kimin yarattığı, yaratılış hikmetleri, sonunda ne olacakları ve ölümden sonraki hâlleri.

Kelâm; Allahü teâlânın zât ve sıfatlarından, nübüvvet (Peygamberliğe âit mes'elelerden) ve mebde' ve meâd bakımından yaratılmışların hâllerinden bahseden ilimdir. Tecrübî ilimler de mahlûkların hâllerinden bahseder fakat mebde' ve meâd bakımından değil. Sâdece, onların hissedilebilen, tecrübe ve müşâhede olunabilen (deney ve gözleme) tabiî durumlarını ele alır. Meselâ ana karnındaki çocuğun nasıl teşekkül edip, meydâna geldiğini ve doğuncaya kadar geçirdiği safhaları inceler. Fakat onu kimin yarattığından, yaratılış hikmetinden, dünyâya gelip îmânla ölürse Cennet'e, îmânla ölmezse Cehennem'e gireceğinden bahsetmez. Mebde' ve meâd hâlleri olan bu hususlardan kelâm ilmi bahseder. Kelâm ilmi gibi, felsefe de, mahlûklardan mebde' ve meâd îtibâriyle bahseder. Ancak, kelâm ilmi, bunda nakli yâni Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfi esas aldığı hâlde, felsefe aklı esas alır. Söylediklerinin dîne uygun olup olmadığına bakmaz. Bu yüzden, dîne aykırı pekçok fikir ortaya atar. *(Abdüllatîf Harpûtî)*

MEBÎ':

Satılan veya satın alınan mal.

Mebî', akd yâni sözleşme yapılınca, müşterinin mülkü olur ise de, teslim alınmadan önce kullanılması câiz değildir. Bunun için teslim almadan önce tam mülkü değildir. Teslim almadan zekât hesâbına katılmaz. *(İbn-i Nüceym)*

Mebî' tâyin (belli) edilince teayyün eder yâni belirtilen malın kendisinin verilmesi, teslim edilmesi lâzım olur. Benzerini vermek olmaz. *(Mevkûfâtî)*

MECÂZ: Bir münâsebet, ilgi sebebiyle konulduğu asıl mânâdan başka bir mânâda kullanılan lafız (söz) veya mânâ.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki: ***"İstersen köye sor."*** (Yûsuf sûresi: 82) Âyet-i kerîmede mecâz vardır. Çünkü, bir yer olan "köy" zikredilmesine rağmen, içerisinde yaşayan insanlar kasdedilmiştir. *(Şeyhzâde)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Medîne-i münevvereye hicret ettikleri zaman O'nu gören Medîneliler; "Üzerimize bedr (dolunay) doğdu" dediler. Burada bedr kelimesinde mecâz vardır. Çünkü, bedr gökteki yıldızlardan birisi olduğu hâlde, onunla Peygamber efendimiz kastedilmiştir. *(Sekkâkî, Teftâzânî)*

Kelâmda asl olan mânây-ı hakîkattır. Mânây-ı hakîki (ilk konulduğu mânâ) kastedilmesi mümkün olmadığı zaman mecâzî mânâ ele alınır. Evlâd (çocuklar) lafzı, sözü asıl mânâsı îtibâriyle ahfâd (torunlar) lafzını içerisine almaz. Fakat bir kimse malını evlâdına vakfetse, ancak evlâdı bulunmasa, bu takdirde, evlâdından ahfâdı kastedilir. *(Ali Haydar Efendi)*

MECELLE:

Tanzîmât'ın îlânından sonra, Ahmed Cevded Paşa'nın başkanlığında bir komisyon tarafından hazırlanan; İslâm hukûkunun muâmelâta (alışveriş, şirketler, hibe v.b.) âit hükümlerinin Hanefî mezhebine göre maddeler hâlinde tertibinden meydana gelen kânunlar veya bu kânunları içerisine alan mecmûa.

Günlük işlerde dînin emirlerine uygun davranabilmek için her müslümanın Mecelle kitabının başındaki yüz maddeyi iyi bilmesi ve anlaması lâzımdır. Kitabda bir başlangıç ile on altı kısım vardır. Hepsi bin sekiz yüz elli bir (1851) maddedir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Tanınmış hukukçulardan Ali Haydar Bey, Âtıf Bey ve Hâcı Reşîd Paşa (rahmetullahi teâlâ aleyhim ecmâin) Mecelle'yi ayrı ayrı şerh etmişlerdir. Her biri çeşitli cildler hâlinde basılmıştır. Bunları okuyan garb bilginleri, İslâm hukûkuna ve ondaki bilgilerin inceliğine ve çokluğuna hayran kalmaktadır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Mecelle'nin içerisindeki maddelerden bâzıları şöyledir: 1) Kendi malı sanarak, başkasının malını telef eden öder. 2) Birinin ayağı kayıp, başkasının malını telef etse öder. 3) Başkasının elbisesini çekip de yırtan tamam kıymetini öder. Elbiseyi tutup, sâhibi çekmekle yırtılsa, yarısını öder. 4) Mazlum olanın, başkasına zulm etmeğe hakkı yoktur. 5) Birinin malının telef olmasına sebeb olan öder. Ahırın kapısını açıp, hayvan kaçarak zâyi olsa öder.

MECÎD (El-Mecîd):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Büyüklüğü, yüceliği ve işlerinin güzelliği ile tanınan, övülen.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ, nîmetler vermesi sebebiyle övülendir, Mecîd'dir. *(Hûd sûresi: 73)*

Yâ Rabbî! İbrâhim aleyhisselâm ve âlinin (akrabâsının) ***şerefini ve şânını yükselttiğin gibi Muhammed aleyhisselâmın, dünyâda nâmını âli*** (yüce) ***ve meşhûr, güzel dînini dâim, ümmetini çok, âhirette sevablarını sonsuz, kendisini, herkese şefâatçi, Cennet'te yüksek ve nûrlu bir yer olan Vesîle makâmına kavuşturmakla O'nun şânını ve şerefini, derecesini yükselt. O'nun âlinin*** (akrabâlarının) ***ve eshâbının*** (mübârek arkadaşlarının) ***derecelerini yükselt.*** (Yâ Rabbî!) ***Sen Hamîd'sin. Yâni her insanda ve her kalbde övülensin, bütün hamdler yani övgüler sanadır. Sen Mecîd'sin.*** *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-üs-Salât)*

Yâ Rabbî! İbrâhim aleyhisselâmın ve âlinin feyz ve bereketini artırdığın gibi,

Muhammed aleyhisselâmın mübârek isminin anılmasını, O'na tâbi olanları (uyanları), ***ümmetini*** (inananları) ***çoğalt, yolunu dâim eyle. Âlinin ve eshâbının feyz ve bereketini, iyiliklerini artır.*** (Yâ Rabbî) ***Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin.*** *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-üs-Salât)*

Baras hastası, Eyyâm-ı Biydde kamerî ayın on üç, on dört ve on beşinde oruç tutup iftar vaktinde de, el-Mecîd ism-i şerîfini söylerse, Allahü teâlâ ondan sebebli veya sebebsiz olarak bu hastalığı giderir. *(Yûsuf Nebhânî)*

MECNÛN:

Deli. *(Bkz. Cünûn ve Deli)*

İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Nişâpûr'a gelince, Ehl-i sünnetten yirmi binden çok âlim ve talebe kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadîs-i şerîf okuması için yalvardılar. İmâm hazretleri, bütün dedelerinin isimlerini sayarak, şu kudsî hadîsi okudu: ***"Lâ ilâhe illallâh kal'amdır. Bunu okuyan, kal'ama girmiş olur. Kal'ama giren de, azâbımdan kurtulur."*** İmâm-ı Ahmed ibni Hanbel hazretleri buyurdu ki: "Bu hadîs-i kudsî, râvîlerinin (bildirenlerin) isimleri ile berâber, mecnûna okunursa aklı başına gelir. Hastaya okunursa şifâ bulur." *(İbn-i Esîr)*

Mecnûn olanlar ibâdet için ehil değildirler. *(Molla Hüsrev)*

ME'CÛC:

Çok eski zamanlarda, bir duvar arkasında bırakılmış, kıyâmete yakın, yeryüzüne yayılacak olan Nûh aleyhisselâmın oğlu Yâfes'in soyundan gelecek olan kötü bir millet. Yüzleri yassı, gözleri küçük, kulakları çok büyük, boyları kısadır. *(Bkz. Ye'cûc ve Me'cûc)*

MECÛSİ:

Ateşe tapan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

O îmân edenler, o yahûdîler, o yıldızlara tapanlar, o hıristiyanlar, o mecûsîler, o Allah'a ortak koşanlar (var ya), ***muhakkak ki Allah, kıyâmet günü aralarında hükmünü verecek, hak ve bâtılı ayıracaktır. Çünkü Allah her şeye şâhid bulunuyor.*** *(Hac sûresi: 17)*

Bütün çocuklar müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları sonra anaları, babaları, hıristiyan, yahûdî ve mecûsî yapar. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-u ulûmiddîn)*

Mecûsîler, Kisrâ denilen Acem şahlarından Küştüseb zamânında yaşayıp yaşamadığı tam bilinmeyen Zerdüşt adlı birinin uydurduğu bâtıl bir dîne bağlıdırlar. Mecûsîler ölülerini gömmezler. Kulelerde saklarlar ve akbabalara yedirirler. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MECZÛB:

1. Allahü teâlânın sevgisi ile kendinden geçmiş olan.

Evliyâdan bir kısmı öldükten sonra Huzûr-i ilâhîde her şeyi unuturlar. Dünyâdan ve dünyâda olanlardan haberleri olmaz. Duâları duymazlar. Bir şeye vâsıta, sebeb olmazlar. Dünyâdaki, diri olan evliyâ arasında da böyle meczûblar bulunur. *(Ahmed Saîd-i Dehlevî)*

2. Cezbeye tutulmuş, çekilmiş tasavvuf yolcusu.

Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyenlerin, arada vâsıta olmadan maksada kavuşmaları çok güçtür. Bunlara bütün tasavvuf derecelerini geçmiş olan bir Ehl-i sünnet âliminin yardımı lâzımdır. Onun sözleri, ölmüş kalbleri diriltmek için devâdır. Bakışları şifâdır. Böyle devletli bir rehber ele geçmezse, meczûb olan sâlik (tasavvuf yolcusu) de böyle bir nîmettir. Bu da tâlibleri (tasavvuf yolunda ilerlemek isteyenleri) yetiştirebilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MED:

Uzatmak, çekmek, Kur'ânı kerîmde uzatan harflerden (elif, vav, yâ) biriyle kendilerinden önceki harfleri çekmek.

Kur'ân-ı kerîm okurken yapılan hatâ dört şekilde olabilir. Birinci şekil, i'râbda hatâdır. Yâni harekelerde ve sükûnda(cezm, şedde de) olabilir. Meselâ şeddeyi hafif okur veya medleri kısa okur veya bunların aksini yapar. İkincisi, harflerde, üçüncüsü kelimelerde ve cümlelerde olur. Dördüncü olarak vakf ve vasılda yâni durulacak veya geçilecek yerde olur. İlk üç şekilde mânâ değişip, küfre sebeb olacak mânâ hâsıl olursa, namaz bozulur. Dördüncüde mânâ değişse de namaz bozulmaz. *(Alâüddîn Haskefi)*

MEDENÎ:

1. Topluluk hâlinde yardımlaşarak yaşayan, kibâr, nâzik, terbiyeli, görgülü kimse.

İnsan medenî olarak yaratılmıştır. Hayvanlar medenî yaratılmadı. Şehirde birlikte yaşamağa mecbûr değildirler. İnsan, nâzik zayıf yaratıldığı için, pişmemiş yemek yiyemez. Gıdâ elbise ve binânın hazırlanması lâzımdır. Yâni san'atlara ihtiyâcı vardır. Bunun için de araştırmak, düşünmek, tedkîk etmek (incelemek), tecrübe yapmak (denemek) ve çalışmak lâzımdır. Fen ve san'at, insanlığa yaratılış îcâbı lâzımdır. *(Kınalızâde Ali Efendi)*

2. Medîne'de nâzil olan âyet-i kerîmeler ve sûreler.

Kur'ân-ı kerîmdeki sûrelerin seksen yedisi Mekkî (Mekke'de nâzil oldu, indi), yirmi yedisi Medenî'dir. *(Übeyd bin Ka'b)*

Kur'ân-ı kerîmdeki hudûd (cezâlar) ve mîrâs paylarını (ferâizi) bildiren sûrelerle, kafirlerle cihâda izin veren ve cihâd (muhârebe) hükümlerini bildiren ve münâfıklardan bahseden sûreler Medenî'dir. *(Zerkeşî)*

MEDENİYYET:

Memleketleri îmâr edip, insanları râhat ve huzûra kavuşturmak.

Medeniyyet; tâmir-i bilâd ve terfîh-i ibâddır, yâni beldeleri îmâr etmek, binâlar, fabrikalar yaparak, memleketleri kalkındırmak ve fenni ve her çeşit gelirleri milletlerin hürriyetleri, râhat ve huzûr içinde yaşamaları için kullanmak demektir. Bütün insanları rûh, düşünce ve beden bakımlarından râhat yaşatmaktır. Medeniyet, yalnız ilim ve fen demek değildir. İlim ve fen, medeniyyet için, ancak bir âlet bir vasıtadır. İlimde, fende çok ileri olan milletlere, fen vâsıtalarını ne yolda kullandıklarını incelemeden medenî demek büyük gaflettir. Pek yanlıştır. Fabrikaların, motorlu vâsıtaların, gemi, tayyâre, atom cihazlarının çok olması, gözleri kamaştıran yeni buluşların artması, medeniyeti ve medenî olduklarını göstermez. Bunları medeniyet sanmak her silâhlıyı gâzi, mücâhid sanmaya benzer. Mücâhid olmak için en yeni harp vâsıtalarına mâlik olmak lâzımdır, fakat, bunlara mâlik olan, eşkıyâlık da yapabilir. Medenî insan ve medeniyyet sâhibi toplum olmak için İslâmiyet; îmân, ibâdet, iş, ahlâk ve cemiyet hayâtında uyulması gereken her şeyi bildirmiştir. Bunlar; Allahü teâlânın bildirdikleri, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın öğrettikleri, Eshâb-ı kirâmın naklettikleri ve İslâm âlimlerinin açıkladıklarıdır. İnsanlığın bunaldığı her şeyin, çözüm ve çâresi bunların içinde vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MEDH:

Övme, iyi taraflarını anlatma; bir kimse hakkında iyi şeyler söyleme.

Medh olunmağı sevmek, insanı kör ve sağır eder. Kabâhatlerini, kusurlarını görmez olur. Doğru sözleri, kendisine yapılan nasîhatları işitmez olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Şâyet biriniz diğerini mutlaka medh edecek olursa; "Öyle sanırım ki, o şöyle iyidir, böyle iyidir..." desin ve bu sözü de medh ettiği adamda, bu sıfatların bulunduğunu zannederek söylesin. *(Hadîs-i şerîf-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

Kalb hastalıklarından biri de medh ve senâ olunmağı sevmektir. Medh olunmağı sevmenin sebebi, insanın kendini beğenmesi, yüksek, iyi sanmasıdır. Medh olunmak, böyle kimseye tatlı gelir. Bunun hakîkî üstünlük, iyilik olmadığını, olsa da geçici olduğunu düşünmelidir. *(Muhammed Hâdimî)*

Oğlum! Kaş göz işâretleri ile, hiç kimseyi küçük düşürecek hareketlerde bulunma! Başkasının yanında kendini veyâ âileni medhetme! *(Lokman Hakîm)*

Sizde olmayan meziyetlerle sizi medheden kimsenin, bir gün, sizde olmayan kötülüklerle kötüleyeceğini de unutmayınız. *(İmâm-ı Ahmed bin Hanbel)*

MEDÎNE-İ MÜNEVVERE:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Mekke-i mükerremeden hicret ettikten sonra, yerleştiği, ilk İslâm devletini kurduğu ve kabr-i şerîfinin bulunduğu şehir. Hicretten önceki adı Yesrib olup, hicretten sonra Medînet-ür-Resûl (Peygamber şehri) veya Medîne-i münevvere (nurlu şehir) adıyla anılmıştır.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Onlar (münâfıklar)***; "Eğer Medîne'ye dönersek, andolsun en şerefli ve kuvvetli olanımız oradan en hakir ve zaîf olanı muhakkak çıkaracaktır" diyorlardı. Hâlbuki şeref, kuvvet ve gâlibiyet Allah'ındır, Peygamberinindir, mü'minlerindir. Fakat münâfıklar bunu bilmezler.*** *(Münâfikûn sûresi: 8)*

Sizden biriniz Medîne-i münevverede vefât etmeğe gücü yetiyorsa, orada vefât etsin. Çünkü ben Medîne-i münevverede vefât edenlere şefâat ederim. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ül-Haremeyn)*

Medîne-i münevvereye Mesîh Deccâl'in (değil kendisi) ***kokusu bile giremeyecektir. O fitne günlerinde Medîne'nin yedi kapısı olacak ve her kapıda muhâfız iki melek bulunacaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahbâru Mekke)*

Medîne-i münevvere, Mekke-i mükerremenin batısında ve Kızıldeniz'in doğusunda yer alan kuzeye doğru meyilli çölün ve güneye doğru uzanan az dalgalı bir ovanın bittiği yerde kurulmuştur. Çok verimli ve tarıma elverişli topraklarında her çeşit sebze, çeşitli meyveler ile muz ve hurmanın en iyileri yetişir. Arabistan yarımadasının diğer bölgelerine göre serin bir iklime sâhibdir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem Mekke-i mükerremede insanları on üç sene müddetle İslâm dînine dâvet ettikten sonra Allahü teâlânın emri ile Medîne-i münevvereye 622 senesi Rebî-ul-evvel'in sekizinci Pazartesi günü hicret etti. Burada İslâmiyet'i her tarafa yaydı. On sene sonra yâni 632 senesi Haziran'ında, Rebî-ul-evvelin on ikinci Pazartesi günü Medîne-i münevverede vefât etti. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Peygamber efendimizin yaptırdığı Mescid-i Nebî içerisinde yer alan ***"Kabrim ile minberim arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir"*** buyurarak medh ettiği Ravza-i mütahhera (Cennet bahçesi), Peygamber efendimizin kabr-i şerîfi, Uhûd şehidliği, başta hazret-i Osman olmak üzere pekçok Sahâbe-i kirâmın (Peygamberimizin arkadaşları) kabirlerinin bulunduğu Cennet-ül-Bakî' kabristanı gibi mübârek yerler Medîne-i münevverededir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

MEDLÛL:

Delîlin (alâmet ve işâretin) delâlet ettiği, gösterdiği şey.

Delîl bulunmayınca, medlûlün de bulunmayacağı söylenemez. Çünkü, Allahü teâlânın varlığına delîl olan âlem (Allahü teâlâdan başka her şey) yaratılmadan önce, medlûl olan yaratanın yok olduğu söylenmiş olur ki, bu bâtıldır, hükümsüzdür. Çünkü, Allahü teâlâ, âlem

yaratılmadan önce de vardı. O'nun başlangıcı ve sonu yoktur. Ezelîdir, ebedîdir. O halde delîl olmadan da medlûl olabilir. Duman olmadığı hâlde ateşin bulunması gibi. *(Fahreddîn Râzî)*

MEDRESE:

İslâm medeniyetinde üniversite seviyesindeki eğitim ve öğretim müesseseleri.

İnsanlığın bugün sâhib olduğu ilim ve teknik seviyedeki en büyük pay, İslâm memleketlerinde kurulan medreselerde yetişen müslüman âlimlerindir. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

Din ilimlerinden başka, hey'et (astronomi), hesab (matematik), hendese (geometri), hikmet, tıb gibi ilim dallarına da mühim yer veren medreseler; din ve dünyâ ilimlerini, birlikte yürütürdü. İnsanı dünyânın esiri yapmadan, dünyânın fâtihi ve sâhibi yapmak maksadıyla, devletin temel taşı olan din ve devlet adamlarını en mükemmel şekilde yetiştirmeyi sağlardı. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

İmâm-ı Rabbânî, zamânının fen bilgilerinde en mütehassıs idi. Bir mektûbunda; "Oğlum Muhammed, bu günlerde Şerh-i mevâkıf kitâbını tamamladı. Yunan felsefecilerinin hatâlarını anladı" buyuruyor. Bu kitab, İslâm medreselerinin yüksek kısmında son zamanlara kadar okutulan bir fen kitabıdır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MEDYÛN:

Borçlu, borçlanmış kimse.

Dâyine (alacaklıya), medyûnun medyûnu hasm olmaz. Yâni bir kimse ölendeki alacağını, ölene borçlu olandan isteyemez. *(Mecelle)*

Medyûna zekât verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

MEFHAR-İ MEVCÛDÂT:

Mahlûkâtın (yaratılmışların) övündüğü Muhammed aleyhisselâm.

Mefhar-i mevcûdât efendimizin, güzel huylarından, edeblerinden bâzıları şunlardır:

İnsanların en rahat davrananı, en kahramanı, en adâletlisi, en çok affedeni, en cömerdi idi.

Kendisinden bir şey istendiğinde, "yok" dediği görülmemiştir.

İnsanların en doğru konuşanı idi.

Kendi evinde iken, tek başına kalkar, yiyeceğini alır yerdi. İstediği bir şeyi yemek için evdekileri zorlamazdı.

Suyu oturarak, üç yudumda ve süzerek içerdi. Ağzını doldura doldura yutmazdı. Bunun için şöyle buyururdu: ***"Ciğer hastalığı ağzını doldurup yutmaktan gelir."*** *(El-Hadâik-ul-Verdiyye, Abdülmecîd Hânî)*

Mefhar-i mevcûdât efendimiz, bir hadîs-i şerîflerinde şöyle buyurdular: ***"Peygamberlere minberler kurulacak üzerine oturacaklar. Benim minberim olacak, ben üzerine oturmayacağım. Rabbimin huzûrunda ayakta dikileceğim. Bunun üzerine Allahü teâlâ şöyle buyuracak; "Ümmetine ne yapmamı istiyorsun?" "Yâ Rabbî! Hesâblarını hemen görüver" diyeceğim. Hemen çağrılıp hesapları görülecek; kimi O'nun rahmetiyle, kimi de benim şefâatimleCennet'e girecek. Şefâat etmeye öylesine devâm edeceğim ki, elime isimleri Cehennemliktir diye yazılı bir liste verilecek ve Cehennem hâzini*** (bekçisi) ***şöyle diyecek: "Ey Muhammed*** (sallallahü aleyhi ve sellem)***! Ümmetin hakkında Rabbimin gazabı için, hiçbir şey bırakmadın."*** *(Şifâ-i Şerîf, Menâhil)*

Mefhar-i mevcûdât Muhammed-i Mustafâ'ya salevât. *(Süleymân Çelebi)*

MEFHÛM-I MUHÂLİF:

Lafızda zikredilmeyen mânânın, bizzat zikredilen mânâya, hükümde zıt olan mânâ. Mefhûm-ı muhâlif; Şâfiîlere göre, hüküm için sahîh, mûteber bir delîl olduğu hâlde, Hanefîlere göre böyle değildir.

Mefhûm-ı muhâlifi kabûl edenlerin delîllerinden birisi şudur: Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem: "***Sâimede*** (yılın ekserisini çayırlarda otlayarak beslenen deve, koyun gibi hayvanlara) ***zekât vardır"*** buyurmuştur. (Hadîs-i şerîfe göre Sâime olmayanlarda zekât yoktur. Böyle olduğunu Hanefîler dâhil, bütün âlimler kabûl etmiştir. Ancak, İmâm-ı Mâlik (r.aleyh), sâime olmayan hayvanlar için de zekât lâzım geldiğini söylemiştir. *(Serahsî)*

MEFHÛM-I MUVÂFIK:

Lafızda (sözde) zikredilmeyen mânânın bizzat zikredilen mânâya hükümde uygunluğu.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ana-babaya öf bile deme. *(İsrâ sûresi: 23)*

Âyet-i kerîmede zikredilen ana-babaya öf demek yasaklandığı gibi mefhûm-ı muvâfık ile onları dövmek ve sövmek de yasaklanmıştır. *(Molla Hüsrev)*

MEGÂZÎ:

Harp tarihi, gazâlara (savaşlara) dâir bilgiler, menkıbeler, hikâyeler.

Megâzî kitabları, dînin temeline âit kitablardan değildir. İslâm dîninin sağlamlığı megâzî kitaplarının doğruluğuna bağlı değildir. Bu kitaplarda mübâlağa (abartma) bulunur. Bunlar, târih kitabı gibidir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Megâzî sâhasında ilk yazılan kitap Vâkıdî'nin Megâzî'sidir. *(Kâtib Çelebi)*

MEHÂRİC-İ HURÛF:

Kur'ân-ı kerîm harflerinin herbirinin ağızdan ses olarak çıktığı yer.

Kur'ân-ı kerîmi tecvîd üzere okumasını bilmek farz olup, tecvîdi bilmeyen mehâric-i hurûfu gözetemez. Harflerin ağzındaki yerlerini gözetemeyen bir kimsenin okuduğu Kur'ân-ı kerîm ve kıldığı namaz sahîh (doğru) olmaz. *(Ebüssü'ûd Efendi)*

MEHDÎ:

Kıyâmete yakın geleceği, Peygamber efendimiz tarafından haber verilen ve İslâmiyet'i ve adâleti yeryüzüne hâkim kılacak olan mübârek zât.

Yeryüzünü küfür kaplamadıkça ve her yerde küfür ve kâfirlik yayılmadıkça hazret-i Mehdî gelmez. *(Hadîs-i şerîf-El-Kavl-ül-Muhtasar)*

Mehdî ile müjdelenmiş olun. Mehdî, Kureyş kabîlesinden ve benim Ehl-i beytimden biridir. O, insanların ihtilâf içinde oldukları ve ictimâî sarsıntılar içinde bulundukları bir zamanda çıkar. Mehdî, daha önce zulüm ve cevr ve eziyet ile dolu olan dünyâyı adâlet ve insaf ile doldurur. *(Hadîs-i şerîf-El-Kavl-ül-Muhtasar fî Alâmât-il Mehdî)*

Mehdî'nin başı hizâsında bir bulut olacaktır. Buluttan bir melek; "Bu Mehdî'dir. Sözünü dinleyiniz" diyecektir. *(Hadîs-i şerîf-El-Kavl-ül-Muhtasar)*

Beklenilen Mehdî, hazret-i Fâtıma'nın soyundan olacaktır. Mekke'de ortaya çıkacaktır. O zaman müslümanlar halîfesiz olacaktır. O istemediği halde, zor ile halîfe yapılacaktır. Ortaya çıkacağı zaman, yaşı ve ömrü kesin olarak bildirilmiş değildir. *(Ahmed Zeyni Dahlan)*

Allahü teâlâ, İslâmiyet'i nasıl Resûlullah efendimizle sallallahü aleyhi ve sellem başlatmışsa, hazret-i Mehdî ile sona erdirecektir. Sayıları Bedr gazasında bulunan Eshâb-ı kirâm kadar olan bir grup insan hazret-i Mehdî'ye bî'at edecek (emrine girecek) ve her zâlim onun karşısında mağlûb olacaktır. Zamânı son derece imrenilecek bir şekilde adâletle

dolacaktır. *(İbn-i Hacer-i Mekkî)*

MEHR (Mehir):

Erkeğin evlenirken kadına vereceği ve kadının hakkı olan altın, gümüş veya her hangi bir mal yâhut menfaat.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Nikâh ettiğiniz kadınların mehirlerini seve seve verin. Şâyet ondan bir kısmını gönül hoşluğu ile kendileri size bağışlarsa, onu âfiyetle, râhatça yiyin. *(Nisâ sûresi: 4)*

Mehr vermemek niyyeti ile nikâh yapan kimse, kıyâmet günü hırsızlar arasında haşr olunacaktır (bulunacaktır)**.** *(Hadîs-i şerîf-Riyâdünnâsihîn)*

En bereketli kadın, mehri az olandır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Mehrin en azı on dirhem yâni yedi miskal ağırlığındaki gümüş değerinde olan bir miskal (beş gram yâni üçte iki lira) altından az olmamalıdır. Mehrin en çoğu ise tahdîd edilmemiştir (sınır konmamıştır). *(B. Mergınânî)*

Zevcesinin (hanımının) mehrini vermemek ve insanların dinlerini öğrenmelerine mâni olmak kul haklarının en büyüğüdür. *(Hâdimî)*

İslâmiyet'te mehr parası evlenmek için değildir. Evliliğin düzenli, mes'ûd olarak devâm etmesi, kadının hak ve hürriyetlerinin korunması, din câhili huysuz erkeğin elinde oyuncak olmaması içindir. Mehr parasını vermek ve çocukların nafaka paralarını her ay ödemek korkusundan erkek zevcesini boşayamaz.

Mehr-i Misl:

Mehir söylenmeden veya mehir vermemek şartı ile yapılan bir nikahtan sonra, kadının, baba tarafından akrabâsının kadınlarına bakılarak bunlara verilen mehir kadar verilmesi kararlaştırılan altın, gümüş, mal veya herhangi bir menfeat.

Mehr-i Muaccel:

Miktarı tesbit edilen (belirlenen) ve nikâh sırasında erkeğin evleneceği kadına peşin olarak ödemesi gereken altın, gümüş, kâğıt para veya herhangi bir mal yâhut bir menfaat.

Mehr-i muaccelin verilmesi, nikâh yapılınca vâcib olur. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

Zevci (kocası) ölen kadın mehr-i muaccelin bir kısmını almadığını söylerse, bunu mîrâstan alır. *(İbn-i Âbidîn)*

Mehr-i muaccel, çehiz masrafı olarak düğünden önce verilir. *(Feyzullah Efendi)*

Nikâh yapılırken, muaccel ve müeccel mehrlerin miktarları tesbit edilir. Bir kağıda yazılıp dâmâd ve mevcûd (bulunan) iki şâhid imzâlayıp zevceye (hanıma) teslim edilir. *(Abdullah Mûsulî)*

Mehr-i Müeccel:

Miktarı nikah yapılırken tesbit edilip, ödenmesi daha sonraya bırakılan yâni erkeğin evleneceği kadına sonra ödeyeceği altın, gümüş, kâğıt para veya herhangi bir mal yâhut bir menfeat.

Mehr-i müeccel, nikâh yapılırken belli edilirse de, verilmesi üç şeyden biri meydana gelince, yâni vaty (hanıma yakın olma hâli) halvet (başbaşa bir odada yalnız kalmaları) ve ikisinden birinin vefâtı ile ödemesi vâcib olur. Zevce (hanım) ölünce, zevc (koca) mehr-i müecceli vârislerine (yakınlarına) verir. Zevc (koca) ölünce, mîrâsından (geriye kalan malından) zevcesine (hanımına) verilir. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

Zevc (koca) zevcesine (hanımına) olan mehr-i müeccel borcunu ayırmalı, öldükten sonra

zevcesine verilmesi için vasiyet etmelidir. Vasiyet etmedi ise ölünce mîrâs taksim edilmeden (paylaşılmadan) önce mehrin hepsinin mîrâstan zevcesine hemen ödenmesi lâzımdır. Zevcesini boşayınca, mehrini ödemeyen kimse, dünyâda hapis, âhirette azâb olunur. *(Muhammed Hâdimî)*

Mehr-i muaccel veya mehr-i müeccel nikahta bildirilmedi ise, kadına mehr-i misl verilmesi vâcib olur. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

MEJDEK:

Mîlâdî dördüncü asırda İran'da komünizmi ilk kuran şahıs.

Komünistliği mîlâdî dördüncü asırda ilk çıkaran Mejdek adında bir İranlıdır. Mecûsî idi. Peygamber olduğunu söylerdi. Ona göre; ateşe tapılacaktır. Her şey herkesin malıdır. Zevceleri (kadınları) değiştirmek helâldir. Herkesin malları ve yaşayışları eşittir. Şahsî tasarruf yoktur. Bütün insanlar eşit ve her şeyde ortaktırlar. Biribirinin zevcesini (hanımını) isterse ona vermesi lâzımdır. Zenginler mallarını fakirlere vermelidir. *(Ahmed Âsım Efendi)*

Mejdek'in kurduğu bozuk yol, tembellerin, serserilerin ve kadına düşkün olan aşağı kimselerin işine geldiğinden çabuk yayıldı. Acem (İran) Şahı Kubâd Şâh da zevkine düşkün biri idi. Bu da Mejdek'in fikirlerini kabûl etti. Kubâd Şâh'ın oğlu Nû'şirevân idâreyi ele alınca Mejdek'i seksen bin adamı ile birlikte kılıçtan geçirterek komünizm belâsını ortadan kaldırdı. *(Hüseyin bin Halef)*

MEKÎL:

Kile ve ölçek ile yâni hacim ile ölçülen mal.

Buğday, arpa, hurma ve tuz dâimâ mekîldir. Tartı ile kullanılmaları mekîl olmalarını değiştirmez. Müsâvî (eşit) olmaları lâzım olduğu zaman hacimlerinin müsâvî olması lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

MEKKE-İ MÜKERREME:

Müslümanların kıblesi olan Kâbe-i muazzamanın bulunduğu, Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem doğduğu mübârek şehir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O (Allahü teâlâ) ***sizi Mekke'nin batnında*** (hudûdu içinde), ***onlara*** (kâfirlere) ***karşı muzaffer kıldıktan sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekti. Allahü tealâ ne yaparsanız hakkıyla görendir.*** *(Feth sûresi: 24)*

Şüphesiz âlemler için bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbed) ***Mekke'deki*** (Kâbe)***dir.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 96)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem hicret esnâsında Mekke-i mükerremeden ayrılırken Kusvâ adlı devesini harem-i şerîfe doğru döndürüp mahzûn bir halde **"**(Ey Mekke!) ***Vallahi sen Allahü teâlânın yarattığı yerlerin en hayırlı, Rabbim katında en sevgili olanısın. Senden çıkarılmamış olsaydım, çıkmazdım. Bana senden daha güzel, daha sevgili yurt yoktur. Kavmim beni senden çıkarmamış olsaydı çıkmaz, senden başka bir yerde yurt yuva kurmazdım"*** dedi. *(Hadîs-i şerîf-Halebî, Abdülhak-ı Dehlevî)*

Mekke-i mükerreme Arabistan Yarımadasının batısında, Kızıldeniz'in doğusunda 21°-30° kuzey enlem, 20°-40° doğu boylamları arasında yer alır. Karataşlı sıradağlar arasında uzun ve kavisli bir vâdide yer almıştır. Şehrin uzunluğu üç, genişliği bir kilometredir. Etrafı taşlık olup, zirâate (tarıma) elverişli arâzisi yoktur. Şehrin ortasında Mescid-ül-Haram denilen büyük câmi ve Kâbe-i muazzama vardır. Mekke-i mükerremenin târihi, İbrâhim ve oğlu İsmâil (aleyhisselâm) zamânına kadar uzanır. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

Yeryüzünün en kıymetli yeri kabr-i seâdet (Peygamber efendimizin kabr-i şerîfi), bundan

sonra Kabe-i muazzama ve bunun etrâfındaki Mescid-i Haram denilen câmidir. Bundan sonra Medîne'deki Mescid-i Nebevî (Peygamberimizin mescidi) içindeki Ravda-i mukaddese denilen meydandır. Daha sonra Mekke-i mükerreme şehridir. Görülüyor ki; Ravda-i mütahhera (temiz Cennet bahçesi) Mekke'den daha üstündür demek doğrudur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Yeryüzünde bir tâne Kâbe vardır. O da Mekke-i mükerreme şehrindedir. Mü'minler hac etmek için Mekke-i mükerreme şehrine gider ve orada Allahü teâlânın emr ettiği şeyleri yaparak hacı olurlar. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

MEKKÎ:

Peygamber efendimizin Mekke-i mükerremeden, Medîne-i münevvereye hicretinden (göç etmesinden) önce nâzil olan (inen) âyet-i kerîmeler. Âyet-i kerîmelerin Mekkî olmalarında âlimlerin arasında meşhûr olan görüş budur. Bu hususta başka görüşler de vardır.

Mekkî ve Medenî (Medîne-i münevvereye nisbet edilen, yâni hicretten sonra nâzil olan) âyet-i kerîmelerin kendilerine mahsus husûsiyetleri vardır. Mekkî âyet-i kerîmeler, umûmiyetle; Allahü teâlâya, meleklerine, kitablarına, peygamberlere (aleyhimüsselâm) âhiret gününe (öldükten sonraki hayâta) îmân gibi İslâmiyet'in esâsı, temeli olan hususlar, ferdin ve milletin terbiyesi, şirkin (Allahü teâlâya eş, ortak koşmanın) putlara tapmanın bozukluğu, yanlışlığı, delillerle açıklanması v.s. gibi hususlardan bahseder. Mekkî âyet-i kerîmeler kısadırlar. Medenî âyet-i kerîmelerde ise, îmânla ilgili konuların yanında daha çok İslâmiyet'in yaşanması, ibâdetler, insanların birbirleri ile muâmeleleri, âile ve cemiyet içindeki durum ve vazîfeleri gibi hususlar bildirilir. *(Zerkeşî)*

Mekkî sûreler:

İçerisindeki âyet-i kerîmelerin çoğunun Mekkî (hicretten önce inmiş) yâhut, baş kısmı Mekkî âyet-i kerîmeler olan sûreler.

Mushafların (Kur'ân-ı kerîmlerin) bir çoğunda, sûrelere başlık olarak yapılan dikdörtgen içinde şu bilgiler görülür: Bu sûre Mekkî'dir. Şu âyet-i kerîmeler müstesnâ. Onlar Medenîdir veya bu sûre Medenîdir. Şu âyet-i kerîmeler müstesnâ. Onlar, Mekkîdir. *(Zerkeşî)*

MEKR:

1. Bir kimseye, hiç beklemediği, ummadığı yerden hîle yapmak, tuzak kurmak sûretiyle zarar vermeye çalışmak.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Habîbim) ***onların*** (kâfirlerin) ***seni tekzîbine*** (yalanlamalarına) ***ve senden yüz çevirmelerine mahzûn olma, üzülme. Onların sana yaptıkları mekrden dolayı, gönlün daralmasın.*** (Çünkü, Allah seni, onların mekrinden muhâfaza eder, korur, onlara karşı sana yardım eder.) *(Neml sûresi: 70)*

2. İstidrâc yâni Allahü teâlânın bir kimseye bir müddete kadar devamlı olarak hakkında hayırlı olmayan nîmetler verip, onun da bunu Allahü teâlânın bir lütfu ve ihsânı, tuttuğu yolun kendisi için iyi olduğunu zannederek aldandığı, gururlandığı, gaflette bulunduğu, taşkınlık yaptığı ve günahlara daha da daldığı bir sırada, Allahü teâlânın onu âniden azâbı ile yakalayıvermesi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlânın mekrinden emîn mi oldular. Hüsrâna uğrayanlardan (küfr yâni îmânsızlık ve günâhlar ile, ibret almamak ve tefekkürü terk etmek sûretiyle zararda olanlardan) ***başkası Allahü teâlânın mekrinden emîn olmaz.*** *(A'râf sûresi: 99)*

İnsanın, işine göre, ömür ve rızkı değişir. İyiler kötü, kötüler iyi olarak değiştirilebilir.

Böylece birine, ölümüne yakın iyi işler yaptırıp, son nefeste îmân ile gönderir. Başkasına kötü amel işletip, îmânsız gönderir. Bunun için, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem her zaman; ***"Allahümme yâ mukallibelkulûb, sebbit kalbî alâ dînik"*** duâsını okurdu (ki, Ey Büyük Allah'ım! Kalbleri iyiden kötüye, kötüden iyiye çeviren, ancak sensin. Kalbimi, dîninde sâbit kıl, yâni dîninden döndürme, ayırma! demektir). Eshâb-ı kirâm aleyhimürrıdvân bunu işitince: "Yâ Resûlallah! (sallallahü aleyhi ve sellem) Sen de, dönmekten korkuyor musun?" dediklerinde: ***"Allahü teâlânın mekrinden beni kim te'mîn eder?*** (bana kim garanti, güven verebilir?)" buyurdu. Çünkü, hadîs-i kudsîde: ***"İnsanların kalbi Rahmân'ın kudretindedir. Kalbleri, dilediği gibi çevirir"*** buyrulmuştur. Yâni, Celâl ve Cemâl sıfatları ile kötüye ve iyiye çevirir. *(İbn-i Kemâl Paşa)*

Şükrünü yerine getirmediği halde kendisine çok dünyâlık, mal, mülk v.s. verilen ve bunların kendisi için Allahü teâlânın mekri olduğunu bilmeyen kimsenin aklında bozukluk vardır. *(Hazret-i Ali)*

Allahü teâlâdan yüz çeviren birçok kimsenin dünyâ nimetleri içinde yaşadığı görülüp, mahrûm kalmadıkları zan olunuyor ise de, bunlara dünyâ için çalışmalarının karşılığını vermektedir. Yalnız dünyâ için çalışanlara verdiği dünyâlıklar, hakîkatte azâb ve felâket tohumlarıdır. Allahü teâlânın mekridir. Nitekim, Mü'minûn sûresi, elli beş ve elli altıncı âyetinde meâlen; ***"Kafirler, mal ve çok evlâd gibi dünyâlıkları verdiğimiz için, kendilerine iyilik mi ediyoruz, yardım mı ediyoruz sanıyor. Peygamberime*** (sallallahü aleyhi ve sellem) ***inanmadıkları ve dîn-i İslâmı beğenmedikleri için, onlara mükâfât mı ediyoruz, diyorlar. Hayır öyle değildir. Aldanıyorlar. Bunların nîmet olmayıp, musîbet olduğunu anlamıyorlar"*** buyruldu. Kalblerini Hak teâlâdan yüz çevirenlere verilen dünyalıklar, hep harâblıktır, felâkettir. Şeker hastasına verilen tatlılar, helvalar gibidir. *(Senâullah Dehlevî)*

3. Allahü teâlânın, mekr yapanların mekrini kendilerine çevirmesi, kötülüklerini, kurdukları tuzakları bozması, mekrlerine karşılık onları cezâlandırması. Buna mekr-i ilâhî de denir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Yâ Muhammed aleyhisselâm!) ***Hani bir zaman kâfirler seni habsetmeleri yâhut öldürmeleri, yâhut seni Mekke'den çıkarmaları için mekr yapıyorlardı. Onlar mekr yaptılarsa da Allahü teâlâ onların mekrlerini kendi üzerlerine çevirdi*** (mekr-i ilâhîsi ile muâmele etti. Onları Bedr'e getirdi. Müslümanları gözlerine az gösterdi. Onlar da müslümanlara hücûm ettiler. Fakat mağlûb oldular, yenildiler, hezîmete uğrayıp, öldürüldüler)**.** *(Enfâl sûresi: 30)*

Allahü teâlânın mekri insanların mekrinden başkadır. Çünkü onların mekrinde başkasına kötülük ve zarar vermek esastır. Mekr-i ilâhî böyle değildir. Allahü teâlânın mekri, mekr yapanların mekrini bozmak, mekrlerine karşı onları cezâlandırmak sûretiyle umûma hayır ve iyilik olduğu gibi, onlara hadlerini ve mekr yapmanın fenâlığını bildirmek ve bâzılarının tövbelerine sebeb olmak bakımından da mekr yapanların bizzat kendileri için de hayr ve hikmettir. Allahü teâlâ mekr yapanların mekrine, onların beklemedikleri, ummadıkları bir şekilde mukâbele ettiği, karşılık verdiği, bozduğu, gaflet hâlinde iken onları ansızın yakaladığı için, Allahü teâlânın bu fiiline mekr denmiştir. Yoksa Allahü teâlâya doğrudan mekr isnâd edilemez, mâkir (mekir yapan) denilemez. İnsanların mekri ile lafız (söz) bakımından bir benzerlik vardır. Esasta insanlarınkinden başkadır. *(Râzî, Senâullah Dehlevî)*

Mekr-i İlâhî:

Allahü teâlânın mekr (hîle) yapanların mekrini kendilerine çevirmesi, kötülüklerini, kurdukları tuzaklarını bozması, mekrlerine karşılık onları cezâlandırması.

MEKRÛH:

Hoş görülmeyen, beğenilmeyen şey. Peygamber efendimizin beğenmediği ve ibâdetin sevâbını gideren şeyler. Yasak olduğu haram gibi kesin olmamakla berâber, Kur'ân-ı kerîmde, şüpheli delil ile, yâni açık olmayarak bildirilmiş veya bir sahâbînin (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) bildirmesi ile anlaşılmış olan yasaklar.

Mekrûh olduğu bildirilen yasak işleri özürsüz yapmak günahtır. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Küçük ve büyük abdesti sıkıştırırken ve yel zorlarken namaza durmak mekruhtur. Namaz arasında zorlarsa, namazı bozmalıdır. Bozmaz ise günâha girer. Cemâati kaçırsa bile, bozması iyi olur. Kerâhetle kılmaktan ise, cemâat sünnetini kaçırmak evlâdır. Namaz vaktini veya cenâze namazını kaçırmamak için mekrûh olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

MEKTÛBÂT:

Din büyüklerinin yakınlarına ve sevdiklerine gönderdiği, nasihat mektublarından meydana gelen kitap.

Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretleri Mektûbât kitâbında buyuruyor ki: "Bu kısa ömrde, en mühim işleri yapınız. Geceleri ibâdet yapmağı ve seher vakitlerinde ağlamağı büyük nîmet biliniz. Karanlık geceleri, Allahü teâlâyı hatırlamak ile aydınlatınız. Ticârette doğru ve güvenilir olunuz. Fâizden, dîne uygun olmayan alış verişlerden sakınınız."

Gel kardeşim dinle benden hoş sözü
Söylüyorum sana, esrârı özü.

Ahmed-i Serhendî bunu şerh eyledi
Gör de Mektûbât'ı bak neyledi.

İlm-i nâfi cümle Mektûbâttadır
Her ne varsa mahzende hepsi andadır.

O kitabdır seâdet hazînesi,
Onda tevhîd madde mânâ bilgisi.

(M. Sıddîk Gümüş)

Mektûbât-ı Rabbânî:

Büyük âlim ve velî İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî hazretlerinin îmân, îtikâd ve tasavvuf bilgilerini öğreten mektublarından meydana gelen pek kıymetli kitab.

Allahü teâlânın kitabından ve Resûlullah'ın hadîslerinden sonra İslâm kitablarının en üstünü, en fâidelisi, Mektûbât(-ı Rabbânî)dır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MELÂHİME:

Geçmiş ve gelecek devirlere âit haberler, târihî bilgiler ve bunları anlatan kitablar. Harb târihi.

Melâhime kitabları dînin temeline âit kitablardan değildir. Böyle kitablarda mübâlağa bulunur. İslâm dîninin sağlamlığı melâhime kitablarının doğruluğuna bağlı değildir. Bu kitablar târih gibidir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MELÂİKE:

Allahü teâlânın nûrdan yarattığı latîf, mâsum ve günah işlemeyen kulları. Melekler. *(Bkz. Melek)*

MELÂMÎ:

Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalışan, bu yolda farzları yapıp, haramlardan sakınan, şöhretten kaçındıkları için nâfile ve sünnetleri gizli yapan kimse. Nefislerini kınadıkları için melâmî adı ile anılmışlardır.

Melâmîler sıdk (doğruluk) ve ihlâsı (yaptıklarını yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapma hâlini) kazanmağa çalışır. İbâdetlerini, yaptığı iyilikleri gizler, sünnetleri ve nâfile ibâdetleri çok yaparlar. Bu ibâdetlerin görünmesinden korkarlar. *(Molla Câmî)*

Melâmîlerin doğru yolda olanlarına kalender denir. Melâmîlerin yalancı taklidcileri, zındıklardan, dinsizlerden bir kısımdır ki, her türlü günâhı işlerler. Kalblerimiz temizdir, her işi Allah rızâsı için yapıyoruz derler. Riyâdan, gösterişten kurtulup, hâlis Allah adamı olmak için günâh işliyoruz, derler. Allahü teâlânın ibâdete ihtiyâcı yoktur. Kulların günâh işlemesi O'na zarar vermez. Asıl günâh mahlûkları incitmek, can yakmaktır. İbâdet de insanlara iyilik, ihsân etmektir derler. Bunlar zındık, dinsizlerdir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Çeşitli kıymetli isimler altında saklanan dinsizler, az değildir. Meselâ melâmî ismi böyledir. Hiç ibâdet yapmayan, her çeşit günâhı, kötülüğü işleyen, İslâmiyet'e uymayan sapıklar, kendilerine melâmî dediler. Hâlbuki melâmîler, beş vakit namaz gibi farzları câmide kılarlar, haramlardan kaçınıp, nâfile ve sünnetleri evlerinde gizli kılar ve şöhretten sakınırlar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MELE-İ A'LÂ:

En yüksek topluluk, meleklerden veya onların büyüklerinden meydana gelen cemâat, topluluk. Melekler âlemi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz size yakın olan göğü yıldızların ziyâsı ile süsledik. Onu itâattan çıkan her şeytandan koruduk. Ki onlar mele-i a'lâ-yı dinleyemezler. *(Sâffat sûresi: 6-9)*

Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği kimseler, sâlihler, dünyâda iken iyi işler yapmış olanlar, vefât ettikten sonra ruhları mele-i a'lâ arasına katılır. Mele-i a'lânın işi, Rablerine yönelmiş olarak devamlı O'nu anmaktır. *(Şâh Veliyyullah Dehlevî)*

Mele-i a'lâ, Allah ile kulları arasında elçilik vazîfelerini görürler, insanların kalblerine hayır, iyi şeyleri ilhâm ederler, onlar da herhangi bir sebeble hayır düşüncelerinin uyanmasına vesîle olurlar. Allahü teâlânın dilediği yerlerde toplanırlar. *(Şâh Veliyyullah Dehlevî)*

MELEK:

Allahü teâlânın nûrdan yarattığı gözle görülmeyen mâsum (kötülüklerden korunmuş) varlıklar. Çokluk şekli, melâike'dir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Melekler Allah'ın sözünün önüne geçmezler. Hep O'nun emri ile hareket ederler. *(Enbiyâ sûresi: 27)*

O'nun (Allahü teâlânın) ***katındaki melekler, kendisine ibâdet etmekten ne kibirlenirler ne de yorulurlar. Gece gündüz hep Allahü teâlâyı tesbîh ederler, usanmazlar.*** *(Enbiyâ sûresi: 19,20)*

Bir kimse bir mü'minin ihtiyâcını karşılamak için yürüse, Allahü teâlâ yetmiş bin meleği ona sâyebân eder. Eğer sabah vakti ise akşama kadar, akşam vakti ise sabaha kadar ona rahmet ile duâ ederler. Allahü teâlâ her bir ayağını kaldırdıkta onun bir günâhını affeder ve bir derece yükseltir. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hibbân)*

Melekler, nûrdan, cinler, dumanı olmayan hâlis bir ateşten yaratıldı. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Melekten gelen ilhâm İslâmiyete uygun olur. Şeytandan gelen vesvese İslâmiyetten ayrılmaya sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Melekler, Allahü teâlânın kıymetli kullarıdır. Allahü teâlânın emirlerine isyân etmezler.

Emr olunduklarını yaparlar. Evlenmezler, doğurmazlar, çoğalmazlar. Allahü teâlânın azameti, celâli ve büyüklüğünden korkudadırlar. Kendilerine verilen emirleri yapmaktan başka işleri yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Melekler nûrânî cisimlerdir. Muhtelif şekillere girebilirler. Melek ile cin yaratılış bakımından birbirine yakındır. Melekler, muhteremdir, kıymetlidir. Cin hakirdir, kıymetsizdir. Melekte nûr (ışık) kısmı, cinde ise alev maddesi fazladır. Elbette nûr, zulmetten efdâldir, daha kıymetlidir. Meleklerin, cinnîlere yakınlığı, insanın hayvana yakınlığı gibidir. *(Seyyid Abdülhakîm Efendi)*

Sayısı en çok mahlûk, meleklerdir. Bunların sayılarını Allahü teâlâdan başka kimse bilmez. Göklerde, meleklerin ibâdet etmedikleri boş bir yer yoktur. Göklerin her yeri, rükûda veya secdede olan meleklerle doludur. Göklerde, yerlerde, otlarda, yıldızlarda, canlılarda, cansızlarda, yağmur damlalarında, ağaçların yapraklarında, her molekülde, her atomda, her reaksiyonda, her harekette, her şeyde meleklerin vazîfeleri vardır. Her yerde Allahü teâlânın emirlerini yaparlar. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Melek-ül-Mevt:

Ölüm meleği, Azrâil aleyhisselâm. *(Bkz. Azrâil Aleyhisselâm)*

Allahü teâlâ Kur'ân-kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm onlara) ***de ki: Sizin canınızı almaya vekil kılınan Melek-ül-mevt canınızı alacak; sonra döndürülüp Rabbinize götürüleceksiniz.*** *(Secde sûresi: 11)*

Melek-ül-mevt, rûhunu almağa geldiği zaman, tövbe edinceye kadar izin iste! O meleği kovamazsın. Kudretin var iken, o gelmeden önce tövbe et! O da, bu saattir. Zîrâ, Melek-ül-mevt, âni gelir. *(İbrâhim bin Edhem)*

Yavrucuğum! Tövbeni tehir etme! Zîrâ melek-ül-mevt âni gelir. *(Lokman Hakîm)*

Melek-ül-Mukarreb:

Huzûru ilâhide bulunan melekler.

... Kıyâmet, Cumâ günü kopar. Melek-ül-mukarreb, yer ve gökler, o günün dehşetinden korkarak feryâd ederler. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed ibni Hanbel)*

MELEKE:

Yerleşmiş huy, alışkanlık, tabiat.

Din bilgisini öğreniniz. Geliş-gidişlerinizde, oturup kalkmalarınızda, kısaca her vakit kalbinizi Allahü teâlâyı anmak ve hatırlamakla meşgul ediniz. Böylece dâimâ Allahü teâlâyı hatırlama melekesi hâsıl olur. *(Ebü'l-Hayr Fârûkî)*

Dünyâda ve âhirette seâdete kavuşmak, rahat etmek isteyen kimse bütün uzuvlarının günâh işlemesine mâni olmalıdır. Günâh işlememek kalbinde meleke hâlini almalıdır. Bunu başarabilen kimseye müttekî veya sâlih denir. *(Hâdimî)*

MELEKÛT ÂLEMİ:

Gözle görülmeyen âlem, ruh ve mânâ âlemi. Buna yalnız Melekût da denir. *(Bkz. Âlem)*

Eğer şeytanlar, âdem-oğlunun (insanoğlunun) ***kalblerinde dolaşmasaydı; onlar melekût âlemine bakarlardı.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Hanbel)*

Mîdesini dolduran kimse, melekût âlemine yükselemez. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Kadir gecesi, melekût âleminin esrârından (sırlarından) bâzı sırların keşf olduğu gecedir. Allahü teâlânın; ***"Muhakkak O'nu*** (Kur'ân-ı kerîmi) ***kadr gecesinde indirdik"*** buyurmaktan murâdı da budur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İlmin kaynağı ve hidâyetin (doğru yolun) ışığı olunuz. Evinizde oturun, gece ibâdetle evinizi nûrlandırın. Gönüllerinizden mâsivâyı (Allahü teâlâdan başka her şeyi) çıkarın, fazla süslenmeyin, iki eski elbise yeter. Böyle yapmakla, mülk (madde)âleminden saklanır (gizlenir), melekût âleminde bilinmiş (tanınmış) olursunuz. *(Abdullah ibni Mes'ûd)*

MELİK (El-Melik):

1.Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Zâtında, sıfatlarında, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şey varlığında ve varlıkta kalmasında O'na muhtaç olan, her şeyin sâhibi, yaratıcısı.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O Allahü teâlâ hak ma'bûd'dur. O'nun ortağı yoktur. O melik'tir, mülkü hiç yok olmaz... *(Haşr sûresi: 23)*

Her gün öğle vakti kim el-Melik ism-i şerîfini yüz kere söylerse, kalbi temizlenir ve üzüntüsü gider. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Pâdişâh, hükümdar.

Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) Habeşistan meliki Necâşi'ye gönderdiği dâvet mektubunun bir kısmı şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahim!

Allahü teâlânın resûlü Muhammed (aleyhisselâm)***den Habeş meliki Necâşî Eshame'ye!..***

Ey melik! Ben seni, eşi ortağı olmayan Allahü teâlâya îmâna, O'na ibâdet etmeye, ve bana tâbi olmaya, Allahü teâlânın bana gönderdiklerine inanmaya dâvet ediyorum. Çünkü ben; Allahü teâlânın bunları tebliğ etmeye me'mûr resûlüyüm. Şimdi ben sana lâzım olan tebligâtı yapmış, dünyâ ve âhiret seâdetini sağlayacak nasihatı etmiş bulunuyorum. Nasihatımı kabûl ediniz. Hidâyete eren, doğru yola kavuşanlara selâm olsun. *(Kastalânî, İbn-i Hişâm)*

Melik-i Adûd:

Hükûmeti, idâreyi kuvvet zoru ile ele geçiren kimse, sultan. Buna halîfe-i câire de denir.

Biz bu işe peygamberlikle ve Allah'ın rahmeti ile başladık. Bundan sonra hilâfet ve rahmet olur. Ondan sonra, melik-i adûd olur. Ondan sonra da, ümmetimde zulm, işkence ve fesâd olur. İpekli giymek, içki içmek ve zinâ helâl yapılır ve yardımcıları çok olur. Kıyâmete kadar böyle gider. *(Hadîs-i şerîf-İzâlet-ül-Hafâ)*

Hazret-i Muâviye'nin melik (sultan, devlet başkanı) olacağına hadîs-i şerîfle de işâret vardır. Bunun için hazret-i Muâviye, hazret-i Hasen hilâfeti (halîfeliği) kendisine teslim ettikten ve Eshâb-ı kirâm oy verdikten sonra, halîfe-i âdil olmuştur. Bu büyük sahâbiye melik-i adûd demek ve bu kelimeye zâlim gibi ağır mânâlar vermek büyük iftirâdır. Hele melik-i adûdu azgın kral diye tercüme etmek ise, büyük bir hatâ ve yanlıştır. *(Şâh Veliyyullah Dehlevî)*

MEL'ÛN:

Lânetlenmiş, tard olunmuş, kovulmuş. *(Bkz. La'net)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: ***Ey mel'ûn! Âdem'e niçin secde etmedin?*** (buyurunca) ***İblis dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten onu ise topraktan yarattın.*** *(A'râf sûresi: 12)*

Dünyâ (Allahü teâlânın râzı olmadığı, âhirete zarar veren şeyler) ***mel'ûndur. Dünyâda, Allahü teâlâ için olanlardan başka her şey mel'ûndur.*** *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Dünyâlık (haram ve mekrûh) ***olan şeyler mel'ûndur. Allah için olan şeyler, Allahü teâlânın râzı olduğu şeyler, mel'ûn değildir.*** *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Ahlâkını, hareketlerini, sözlerini ve şeklini kadınlara benzeten kimseye muhannes denir. Böyle yapanlar mel'ûndur. Bunlar için hadîs-i şerîfte; ***"Kendilerini kadınlara benzeten erkeklere ve erkeklere benzeten kadınlara Allahü teâlâ la'net etsin."*** buyruldu. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

MEMLÛK:

Hür olmayan insan. İslâm hukûkunda harbde esir alınıp, İslâm memleketine getirilen kimse, köle. *(Bkz. Köle)*

MEMNÛ':

Yasak. Dînen yasak edilmiş.

Almak memnû' olan şeyi vermek dahi memnû' olur. Meselâ rüşvet almak, alan hakkında memnû' olduğu gibi, vermek dahi veren hakkında memnû'dur. *(Mecelle: 34)*

İşlenmesi memnû' olan şeyin istenmesi dahi memnû' olur. Yâni bir şeyin işlenmesi yasak ise, o şeyin yapılmasını başkasından istemek ve yapılmasına vâsıta ve âlet olmak dahi memnû'dur. Meselâ, bir kimsenin başkasına eziyet ve mal veya canına zarar vermesi ve rüşvet alması ve yalan yere şâhitlik yapması memnû' işlerden olduğu gibi, bunları başkasına yaptırması veya teşvik etmesi ve zorlaması da memnû'dur. *(Mecelle: 35)*

Zarûretler, memnû' olan şeyleri mubâh kılar. Mâni zâil, yok oldukta memnû' avdet eder (geri gelir). Meselâ bir kimsenin avret mahalline (yerine) bakmak memnû' ise de, yara ve başka hastalık hâlinde zarûret hâli sebebiyle hekim (doktor) ve cerrâh ebe gibi kimselerin bakması mubâh olur. *(Mecelle: 21)*

MEN VE SELVÂ:

Mûsâ aleyhisselâmın duâsı ile Allahü teâlânın İsrâiloğullarına gökten yağdırdığı kudret helvası (men) ve bıldırcın eti (selvâ).

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz Tîh sahrâsında sizin üzerinize bulutla gölge yaptık. Size men ve selvâ gönderdik ve dedik ki:Size rızık olarak verdiğimiz bu helâl, güzel şeylerden yiyin (fakat sonrası için biriktirmeyin dedik. Biriktirdikleri ise kurtlandı, yiyemediler. Böyle yaparak itâatsizlikte bulunmakla) ***onlar bize zarar vermediler, bize zulmetmediler. Bilâkis kendi nefislerine zulmettiler.*** *(Bekara sûresi: 57)*

İsrâiloğulları Tîh sahrâsına düştüklerinde yiyecek istediler. Mûsâ aleyhisselâmın duâsı bereketiyle Allahü teâlâ onlara men indirdi. Men'in ne olduğu husûsunda değişik rivâyetler vardır. Demişlerdir ki: "Allahü teâlâ bu men'den her gece yapraklar üzerine her kişi için yetecek miktârda yağdırdı. Bunu yiyen İsrâiloğulları; "Ey Mûsâ! Tatlı yemekten usandık. Allahü teâlâya duâ et de bize yiyecek et versin" dediler. Mûsâ aleyhisselâm duâ etti. Allahü teâlâ onlara selvâ indirdi. Her kişi men ve selvâdan bir gece ve bir gün yiyeceği kadar alırdı. İsrâiloğulları bu nîmetin de kıymetini bilmediler. Men ve selvâdan bıktık; bakla, soğan, gibi şeyler isteriz dediler. Nîmete şükretmediler. Men ve selvâyı da depo edip biriktirmeye başladılar. Fakat bunlar kurtlanıp bozuldu, yiyemediler. *(Sa'lebî, Kisâî, Nişancızâde)*

MENÂKIB:

Menkıbeler. Velîlerin, Allahü teâlânın sevgili kullarının güzel iş, hareket, söz ve kerâmetlerini konu edinen hikâye ve hâtıralar, bu husussta yazılmış kitapları. Menkabenin çokluk şeklidir. *(Bkz. Menkıbe)*

Menâkıb, Allahü teâlânın ordularından bir ordudur. Allahü teâlâ onunla tasavvuf

yolcularının (müridlerin) kalblerini kuvvetlendirir. Bu sözümüzün delîli; ***"Biz sana peygamberlerin kıssalarını anlatıyoruz, bununla kalbini tesbit ve takviye ediyoruz"*** meâlindeki Hûd sûresi 20. âyet-i kerîmesidir. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Evliyânın menâkıbını dinlemek, onlara olan muhabbeti, sevgiyi artırır; Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) menkıbeleri îmânı kuvvetlendirir. *(Seyyid Sıbgatullah)*

MENÂSİK:

Nüsükler. Hacda belli yerlerde ve belli zamanlarda yapılan belli ibâdetler, vazifeler. Nüsük kelimesinin çoğuludur. *(Bkz. Nüsük)*

Haccın menâsikini benim yaptığım gibi yapın. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Tavâf (Kâbe etrâfında yedi kere dönmek) ve sa'y (Safâ ve Merve arasında gelip gitmek) hac ve ömrenin menâsikindendir. *(M.Zihni Efendi, A.Haskefî)*

Menâsik-i Hac:

Haccın nüsükleri.

Âdem aleyhisselâm menâsik-i haccı yaptığında, melekler gelerek kendisini tebrik etti ve haccın mebrûr (kabûl) olsun; biz burayı senden iki bin sene evvel ziyâret ettik dediler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MENDÛB:

Yapılması hâlinde sevâb, yapılmazsa günâh olmayan şeyler. Edeb ve müstehab da denir.

Namaz vakti girmeden önce abdest almak mendûbdur. *(İbrâhim Halebî)*

Abdest alıp namaz kıldıktan sonra bu abdest bozulmadan tekrar abdest almak mendûbdur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Mendûbları yapmak sevâb olur, yapmamak, suç değildir. Sevâbından mahrûm kalınır. *(Alâüddîn Haskefî)*

MENFEAT:

Fayda, çıkar.

Bir malı, bir evi kirâya vermek; menfeatini belli bir karşılıkla satmak demektir. *(Abdullah Mûsulî)*

Her menfeat getiren borç ribâ (fâiz)'dir. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir kimse ibâdetlerini dünyâ menfeati düşünmeden yaparsa, ihlâsla amel edenlerden olur. *(Hâdimî)*

Bir kimse dünyâ menfeati için sana yaklaşırsa, ondan uzak dur. Menfeatini düşünen kimseyi kendin için tehlikeli kabûl et. *(Ebüssü'ûd el-Bâzinî)*

MENHÎ:

Nehyedilen, yasaklanan şey.

Abdest alırken bâzı menhîler vardır. Bunları yapmak haram veya mekrûhtur. Sağ el ile sümkürmek, kıbleye ve mushafa karşı ayak uzatmak mekrûhtur. Mushaf yüksekte ise, mekrûh olmaz. Tahâretlenmek için birinin yanında avret (ayıb) mahallini açmak haramdır. *(Halebî)*

Dîn-i İslâm'ın temeli, îmânı, farzları ve haramları öğrenmek ve öğretmektir. Ayrıca dînimizce bildirilen bâzı menhîler vardır ki, bütün müslümanların bunları iyi öğrenmesi lâzımdır. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

MENÎ:

Yerinden şehvetli (lezzetli) veya şehvetsiz olarak kopup, ayrılıp, erkekten koyu beyaz, kadından akıcı sarı olarak gelen sıvı.

Erkek olsun kadın olsun menî şehvetle çıkınca veya ihtilâm ile yâni rüyâda şehvetlenip uyandığı zaman menî veya mezy akmış olduğunu gören kimse, cünüp olur yâni gusül (boy) abdesti alması lâzım gelir. *(İbn-i Âbidîn)*

Dayak yemek, ağır bir şey kaldırmak veya bir yerden düşmek gibi sebeplerle (şehvetsiz) menî çıkınca, Hanefî ve Mâlikî mezheblerinde gusül abdesti almak lâzım olmaz. Şâfiî mezhebinde ise, lâzım olur. Şâfiî mezhebini taklid eden Hanefî'nin, buna da dikkat etmesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebinde menî, mezy ve idrârdan sonra çıkan vedî ismindeki beyaz, bulanık, koyu sıvı, kaba necâsettir. *(İbn-i Âbidîn)*

MENKIBE (Menkabe):

Bir zâtın güzel iş, söz ve hallerini, hayâtını konu edinen hikâye ve hâtıralar. Çoğulu menâkıbdır. *(Bkz. Menâkıb)*

Ebû Bekr'in radıyallahü anh bir menkıbesinde şöyle anlatılır: Hazret-i Ebû Bekr bir defâsında şüpheli bir şey yemişti. Bunu anlayınca, hemen zorla istifrâ edip (kusup), mîdesini boşalttı ve sonra şöyle duâ etti: "Allah'ım! Bilmeden yaptım. Çıkarabildiğim kadarını çıkardım. Beni bundan ve damarlarımda kalanlardan hesâba, sorguya çekme" diye yalvardı. *(A. Şa'rânî)*

Osman radıyallahü anh hakkında bir menkıbe de şöyledir: Bir gün hazret-i Osman, kölesinin kulağını biraz şiddetli çekmişti. Sonra bu yaptığına pişmân oldu. Kölesine; "Ben senin kulağını nasıl çekmişsem, sen de benim kulağımı öyle çek" buyurdu. Kölenin edebinden yapmak istemediğini görünce ısrâr etti. Aynısını yaptırıp, onunla helâllaştı. *(Yûsuf Nebhânî)*

Hazret-i Ebû Bekr'in menkıbeleri, tevâzuu ve cömertliği dillerde destan olmuştur. 142 hadîs-i şerîf bildirmiştir. Kur'ân-ı kerîmi toplayarak İslâmiyete en büyük hizmeti yapmıştır. Ensâb ilminde çok ileri olup eşi yok idi. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MENKÛL:

1.Nakledilebilen, taşınabilen.

Menkûl malların kabz edilmeden önce satılması câiz değildir. *(Mecelle)*

Vakıf veya mîrî yer üzerindeki ağaçlar ve binâlar menkûl kabûl edilir. *(Mecelle)*

2.Başkasından bildirilen, ulaşan haber, söz. *(Bkz. Nakil)*

MENNÂN (El-Mennân):

"Çok ihsân eden" mânâsına Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden).

MENSÛH:

Hükmü yürürlükten kaldırılmış. Sonraki hükümle değiştirilmiş dînî hüküm. *(Bkz. Nesh)*

Dört mezheb imâmının ve bunların yetiştirdiği büyük âlimlerin bir hadîs-i şerîfi görmemelerine imkân ve ihtimâl yoktur. Onlardan hiçbirinin bir hadîs-i şerîfe uymaması bu hadîsin mensûh veya tevili, îzâhı olduğuna icmâ hâsıl olur. *(Senâullah Dehlevî)*

Mezheb imâmının bildirdiği bir meseleye muhâlif bir hadîs-i şerîf görülürse, bunu mezheb imâmı veya talebesi olan müctehidler görmüş olup, mesûh olduğu veya delîli noksan olup, sıhhati (doğruluğu) sâbit olmadığı bilinmeli. Bu meselenin başka sahîh hadîsten alınmış olduğu düşünülmelidir. *(Dâvûd bin Süleyman)*

Ehl-i sünnet âlimleri, Kur'ân-ı kerîmdeki muhkem (hüküm bildiren), müteşâbih (mânâsı kapalı), nâsih (hükmü kaldıran) ve mensûh âyet-i kerîmeleri ayırmışlardır. Mukallid olanların bu hususta müctehid imâmlara tâbi olmaları lâzımdır. *(İbn-i Hümâm)*

MERDÛD:

1. Reddedilen, kabûl edilmeyen.

Bir kimse, dinde olmıyan bir şey, bir yenilik meydana çıkarırsa, bu şey merdûddur. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Teberrî etmedikçe, tevellî olmaz; yâni düşmandan uzaklaşmadıkça, dosta dostluk olmaz. Düşmanlık, düşmanlara yapılmalıdır. Dostlara düşmanlık merdûddur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

"Peygamber efendimizi rüyâda gördüm. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk da yanında idi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Yâ Ebâ Bekr! Ahmed'in (İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin) makbûlü (Kabûl ettikleri, beğendikleri) benim makbûlümdür ve Allahü teâlânın makbûlüdür. Ahmed'in merdûdünü ben ve Allahü teâlâ sevmeyiz." *(Ahmed Fârûkî)*

İnsanoğlu son nefeste rûhunu teslim edeceği zaman, susayarak ve yüreği yanıp tutuşarak dört yanına bakar. İnsan bu hâldeyken, şeytan fırsat bulup, îmânını almak için, başının ucuna gelir. O merdûd, elinde bir kadeh tutar. İçinde buzlu su, hastanın başının ucunda o kadehi çalkalar ve; "(Hâşâ) Âlemlerin yaratıcısı yoktur dersen, bu suyu sana veririm" der. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Allahü teâlânın huzûrundan kovulmuş, reddedilmiş mânâsına, şeytan.

MERFÛ' HADÎS:

Sahâbe-i kirâmın (Resûlullah efendimizin sohbetinde yetişmiş mübârek arkadaşlarının); "Resûlullah'tan işittim, böyle buyurdu" diyerek haber verdikleri hadîs-i şerîf. Buna, hadîs-i mevsûl de denir. *(Bkz. Hadîs)*

MERHABA:

1."Hoş geldiniz" mânâsına iltifât tâbiri.

Fakîrler, bir adamı Resûlullah efendimize gönderdiler. Adam; "Ben, fakirlerin sana gönderdikleri bir elçiyim (görevliyim)" deyince; Peygamber efendimiz; ***"Sana ve seni gönderenlere merhabâ, onlar benim sevdiğim kimselerdir"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği (naklettiği, bildirdiği) mîrâc (Peygamberimizin göklere çıkarıldığı, bilinmeyen yerlere götürüldüğü gece) ile ilgili hadîs-i şerîfte, Resûl aleyhisselâm, mîrâc yolculuğunda yedi semâ (gök) katında da; "Merhabâ" diyerek karşılanmıştır. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Kelime-i şehâdet getirmenin (Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh demenin) yüz otuz kadar faydası vardır. Bunlardan ölürken olan faydasından birisi de; Merhabâ ey mü'min! Sen cennetliksin" denmesidir. *(M. Ali Nâsıf)*

Merhabâ ey uşşâka sâkî merhabâ
Merhabâ ey âli sultân merhabâ
Merhabâ ey derde dermân merhabâ
Merhabâ ey şefî'-i rûz-i cezâ
Merhabâ sen rahmetenli'l-âlemîn.

(Süleymân Çelebi)

2."Râhat oturun" mânâsına bir iltifat tâbiri.

MERHALE:

Menzil, konak. İki konak arası. Bir kimsenin bir günde yürüdüğü yol.

Merhale otuz dört kilometre ve beş yüz altmış beş metredir. Bir kimsenin bir günde yürüdüğü yoldur. Akşama kadar hep yürümesi şart değildir. Kısa günde sabah namazından, öğleye kadar yürümesi kâfidir. *(İbn-i Âbidîn)*

MERHAMET:

Şefkat, acıma, bağışlama.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

... Allahü teâlâ kullarına çok merhamet edicidir. *(Bekara sûresi: 207)*

... Allahü teâlâ sonsuz mağfiret ve nihâyetsiz merhamet sâhibidir. *(Zümer sûresi: 53)*

Birbirlerine merhamet edenlere Allahü teâlâ merhamet eder. O, merhamet edicidir. Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, gökte olanlar da size merhamet etsin. *(Hadîs-i şerîf-Mişkât)*

Allahü teâlâ merhameti yüz parçaya ayırdı. Doksan dokuzunu kendi katında alıkoydu. Yeryüzüne birtek parça indirdi. Bu bir parça yüzünden mahlûkât (yaratıklar) ***birbirine merhamet ederler.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Şeytan; "Allahü teâlâ rahîmdir, affeder" diyerek insanı günâh işlemeğe sürükler. Hâlbuki kıyâmet günü düşmanlara merhamet olunmayacaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ey oğlum! Merhamet eden merhamet bulur. Sükût eden selâmete erer. Hayır söyleyen kâr eder, kazanır. Kötü konuşan, günâhkâr olur. Diline hâkim olmayan pişman olur. *(Lokman Hakîm)*

Gençlikte Allahü teâlânın kahrından, azâbından korkmak, titremek lâzımdır. İhtiyarlıkta affına, merhametine sığınmalıdır. *(Ahmed Fârûkî)*

MERTEBE:

Derece, makam.

Mukarreb olan büyükler nefislerine köle olmaktan kurtulmuşlardır. Allahü teâlâ için hâlis kul olmuşlardır. Bu mertebe mukarreblerin en üstün derecesidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vilâyet yâni evliyâlık mertebelerinin sonu, en yükseği Abdiyyet makâmıdır. Vilâyet derecelerinde, Abdiyyet makâmının üstünde hiçbir derece yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mertebe-i Vehm:

Var olmadığı halde, var görünen.

Bir ipin ucuna bir taş bağlayıp, öteki ucundan tutup, ipi elimiz etrâfında çevirirsek, dönen taş, karşıdan dâire şeklinde görünür. Dönen taş, nokta-i cevâledir (dönen noktadır). Görünen dâire de vehmîdir, hayâlîdir. Aslında dâire yoktur. Yalnız bir görünüştür. İşte Allahü teâlâ bütün mahlûkları mertebe-i vehmde yaratmıştır. Fakat görünüşlerini devâm ettirmektedir. Âlem mevhumdur sözünün mânâsı budur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hâriçte mevcûd olan yalnız Allahü teâlâdır. Mehlûkların hepsi mertebe-i vehmde olup, O'nun kudretinin görünüşleridir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hak teâlâ eşyâyı his ve mertebe-i vehmde yaratmıştır. Onları varlıkta durdurmaktadır. Ebedî işleri ve sonsuz azâb ve nîmetleri bunlara bağlı kılmıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MERVE:

Kâbe-i muazzamanın yakınında bulunan ve hacda, aralarında sa'y denilen ibâdetin

yapıldığı iki tepeden biri. *(Bkz. Safâ ve Merve)*

Son yapılan asfalt caddelere göre, Mina ile Mekke arası dört buçuk, Mina ile Müzdelife arası 3.3 ve Müzdelife ile Arafat arası 5.4 kilometre, Safâ ile Merve arası üç yüz otuz metre, Safâ tepesindeki kemer ile Kâbe arası yetmiş metre oldu. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MERYEM SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on dokuzuncu sûresi.

Meryem sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Doksan sekiz âyet-i kerîmedir. Hazret-i Meryem ve onun Îsâ aleyhisselâmı dünyâya getirmesi anlatıldığından, sûre bu ismi almıştır. Sûrede; Îsâ aleyhisselâmın, hazret-i Meryem'den babasız olarak dünyâya gelmesi kıssası, Mûsâ, İsmâil, İdrîs peygamberlerin aleyhimüsselâm medhi ve bunlardan sonra gelen bâzı kavimlerin kötülükleri, inkârcıların kıyâmet günü uğrayacakları azâb bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Senâullah Dehlevî, Muhammed bin Hamza)*

Allahü teâlâ Meryem sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Mü'minler) ***orada*** (Cennet'te) ***boş söz işitmezler, ancak*** (meleklerden veya birbirlerinden) ***selâm işitirler. Orada, sabah-akşam rızıkları da*** (ayaklarına) ***gelecektir.*** *(Âyet: 62)*

MESÂNÎD:

Meşhûr ve çok kıymetli hadîs kitablarından; İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in "Müsned'i", Ebû Ya'lâ'nın "Müsned'i", Abdullah Dârimî'nin "Müsned'i" ve Ahmed Bezzâr'ın "Müsned'i"nin hepsine birden verilen isim. *(Bkz. Müsned)*

MESBÛK:

Cemâatle namaz kılınırken imâma birinci rek'atte yetişemeyen yâni ilk rek'atin rükûundan sonra imâma uyan kimse.

İmâm iki tarafa selâm verdikten sonra, mesbûk ayağa kalkarak yetişemediği rek'atleri kazâ eder (kılar) ve kırâatleri (okumayı) birinci, sonra ikinci, sonra üçüncü rek'at kılıyormuş gibi okur. Oturmağı ise, dördüncü, üçüncü ve ikinci rek'at sırası ile yâni sondan başlamış olarak yapar. *(Halebî)*

MESCİD:

Müslümanların ibâdet yaptıkları yer.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

De ki: "Rabbim adâleti emr buyurdu. Her mescidde yüzünüzü kıble tarafına çevirin ve dinde samîmi olarak O'na ibâdet edin. İlkin sizi nasıl O yarattı ise, yine O'na döneceksiniz. *(A'râf sûresi: 29)*

Ey âdemoğulları! Her mescid huzûrunda namaz kılacağınız zaman zînetinizi (avretinizi örten elbisenizi) ***giyiniz. Yiyin-için, ama isrâf etmeyin. Çünkü Allahü teâlâ isrâf edenleri sevmez.*** *(A'râf sûresi: 31)*

Mescidleri yol yapmayınız! Mescidlere zikr ve salât (namaz) ***için giriniz.*** *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Her kim Allahü teâlânın rızâsını umarak küçük veya büyük bir mescid yaparsa, Allahü teâlâ da ona Cennet'te köşk yapar. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Arz kıtalarının efdali (kıymetlisi) ***mescidlerdir. Câmi ehlinin de en efdali, ilk girip son çıkandır. İlk cemâate gelen, ilk müslüman olan gibidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Mescidler yeryüzünde Allahü teâlânın evleridir. Mescidde namaz kılanlar, Allahü teâlânın misâfirleridir. *(Hazret-i Ömer-ül-Fârûk)*

Mescide giren münâfıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar. *(İmâm-ı Mâlik)*

Mescidde oturan kimse, Allahü teâlânın huzûrunda demektir. *(Hazret-i Ömer-ül-Fârûk)*

Ne mutlu evlerini mescid yapanlar. Mescidler, takvâ sâhiplerinin (haramlardan ve günâhlardan sakınanların) evleridir. *(Ka'b-ül-Ahbâr)*

Mescid-i Aksâ:

Kudüs'te Süleymân aleyhisselâm tarafından yaptırılan mescid. Beyt-i Mukaddes (Makdis).

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Her türlü noksanlıktan) ***münezzeh bulunan*** (Allah)***, kulunu*** (Muhammed sallallahü aleyhi ve sellemi) ***geceleyin*** (Mekke'deki) ***Mescid-i Harâm'dan alıp, kendisine âyetlerimizi gösterelim diye; etrâfını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götürdü. Muhakkak O Semî'dir*** (işitendir) ***ve Basîrdir*** (görendir). *(İsrâ sûresi: 1)*

Resûlullah efendimiz yatağında iken uyandırılıp, mübârek bedeni ile Mekke şehrinden Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya ve oradan göklere ve yedinci gökten sonra Allahü teâlânın dilediği yerlere götürüldü. Mîrâca böyle inanmak lâzımdır. *(M. Hâlid-i Bağdâdî)*

Resûlullah efendimiz Mîrâc gecesi, Mescid-i Aksâ'da peygamberlere imam olup, yatsı yâhut sabah namazını kıldırdı. *(M. Hâlid-i Bağdâdî)*

1099 yılında haçlı ordusu Kudüs'e girdi.Şehirdeki halkın hepsini kılınçtan geçirdi. Mescid-i Aksâ'ya sığınmış olan yetmiş binden ziyâde müslüman öldürdü. Bunlar içinde âlimler, zâhidler, eli silah tutmaz ihtiyarlar çoktu. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

Mescid-i Dırâr:

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz zamânında münâfıkların (inanmadıkları hâlde, müslüman görünenlerin) fitne, fesâd yuvası ve silah deposu olarak Kubâ'da yaptırdıkları mescid.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Bir de şunlar var ki, küfür için, mü'minlerin arasına tefrika (ayrılık) ***sokmak için ve bundan evvel Allah ve Resûlü ile harb edeni*** (râhip Ebû Amr'ın gelmesini) ***beklemek ve gözetmek için Mescid-i Dırârı yaptılar. Bununla berâber, hüsn-i niyetten başka bir murâdımız yoktu diye yemîn de ederler. Fakat Allah şâhid ki, bunlar şeksiz şüphesiz yalancıdırlar.*** *(Tevbe sûresi: 107)*

Mescid-i Harâm:

Ka'be-i muazzamanın etrâfında üstü açık olan câmi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Namazda) ***yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Bu emir Rabbinden gelen bir gerçektir. Allah sizin yaptıklarınızdan gâfil değildir.*** *(Bekara sûresi: 149)*

Mescid-i Harâm'da namaz kılmanın fazîleti, benim bu mescidimde (Mescid-i Nebî) ***yüz namaz kılmaktan daha fazîletlidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Kâbe ve etrâfındaki Mescid-i Harâm, müslümanların namazda kıblesidir. Buraya dönmeleri farzdır. Yeryüzünde ilk mescid, Ka'be etrâfındaki Mescid-i Harâmdır. Her tavâftan sonra Mescid-i Harâm içinde iki rek'at namaz kılmak sünnettir. *(Eyyûb Sabri Azrakî, İbn-i Âbidîn)*

Hazret-i Ömer zamânından önce Mescid-i Harâmın duvarları yıkıktı. Ka'be'nin etrâfında bir meydancık ve sonra evler vardı. Halîfe Ömer, Ka'be etrâfına bir metreye yakın yükseklikte

duvar çevirerek Mescid-i Harâm meydana geldi. Sonra da muhtelif zamanlarda yenilendi. Bugünkü şekli on yedinci Osmanlı Pâdişâhı Dördüncü Sultan Murâd Han tarafından yapılmıştır. *(Eyyûb Sabri)*

Mescid-i Harâm, Arabistan'daki Mekke-i mükerreme şehrinde olup, etrâfında üç sıra kubbe vardır. Kubbeleri beş yüz adettir. Kubbelerinin altında 462 direk vardır. Mescid-i Harâm dikdörtgen gibi olup, kuzey duvarı 164, güneyi 146, doğu duvarı 106, batısı 124 metre uzunluğundadır. Mescid-i Harâmın 19 kapısı olup, doğu duvarında dört, batıda üç, kuzeyde beş, güneyde yedidir. Yedi minâresi vardır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Mescid-i Hîf:

Yetmiş peygamberin namaz kıldığı bildirilen Minâ'daki mescid.

Mescid-i Hîf'te yetmiş peygamber namaz kıldı. Onlardan birisi Mûsâ aleyhisselâmdır, sanki ben onu katvani iki aba giymiş gibi deve üzerinde ihramlı görür gibiyim. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Eğer Mekkeli olsaydım, her Cumartesi Minâ'ya gidip, Mescid-i Hîf'te namaz kılardım. *(Ebû Hüreyre)*

Mescid-i Kıbleteyn:

Peygamber efendimiz Medîne-i münevverede öğle veya ikindi namazında iken kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye döndürülmesi emrinin geldiği mescid.

Mescid-i Kubâ:

Resûlullah efendimizin Mekke'den Medîne'ye hicret ederken Kubâ köyünde yaptıkları mescid.

Câmilerin efdali (en üstünü)Kâbe-i muazzama, sonra bunun etrâfındaki Mescid-i Harâm, sonra Medîne-i münevveredeki Mescid-i Nebî, sonra Kudüs'teki Mescid-i Aksâ ve sonra Medîne-i münevvere şehri yanındaki Mescid-i Kubâ'dır. *(Alâlüddîn Haskefî)*

Mescid-i Nebî:

Peygamber efendimizin, hicretten sonra Eshâb-ı kirâm (mübârek arkadaşları) ile birlikte Medîne-i münevverede inşâ ettiği mescid, câmi. Mescid-i Resûl, Mescid-i Saâdet ve Mescid-i Şerîf de denilmektedir.

Yalnız üç mescide ziyâret için gidilir. Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebî, Mescid-i Aksâ. *(Hadîs-i şerîf-Minhat-ül-Vehbiye, Şevâhid-ül-Hak)*

Sultan Abdülmecîd Han, Mescid-i Nebî'nin eski şeklini, İstanbul'da Hırka-i Şerîf Câmiinde bulundurmak için emir buyurmuş, bunun için, 1267 senesinde, mühendis mektebi hocalarından binbaşı ressam Hacı İzzet Efendi Medîne'ye gönderilmiştir. İzzet Efendi, her yeri ölçerek elli üç defâ küçültülmüş bir modelini yapıp İstanbul'a gönderdi. Sultan Abdülmecîd Han'ın yaptırdığı Hırka-i Şerîf Câmiine kondu. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Medîne'de yaşayanların, kuraklık olduğu zaman yağmur duâsı için Mescid-i Nebî'de toplanmaları daha iyi olur. Çünkü orada Resûlullah efendimizden başka bir şey vâsıtasıyla Allahü teâlâdan bir şey istenmez ve bir şeye kavuşulmaz. Resûlullah efendimizin de, Mescid-i Nebî içinde yağmur duâsı yapmış olduğu Buhârî'de ve Müslim'de yazılıdır. Duâ edilen yer, ne kadar şerefli ise, rahmet yağması o kadar çok olur. *(Hasen Şernblâlî)*

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem âşıklarının temiz kalblerinden çıkan sözler, edebe, saygıya uygunsuz görünürse, bunlara bir şey dememeli, susmalıdır. Buradaki edeblerden, saygılardan biri de susmaktır. Âşıklardan biri, Kabr-i seâdetin yanında her sabah ezân okur, namaz uykudan daha iyidir derdi. Mescid-i Nebî hizmetçilerinden birisi, Resûlullah'ın huzûrunda terbiyesizlik yapıyorsun diyerek, bunu dövdü. Bu da; "Yâ

Resûlallah! Yüksek huzûrunuzda adam döğmek, söğmek, edebsizlik sayılmaz mı?" dedi. Biraz sonra döğen kimsenin felç olduğu, eli ayağı tutmadığı görüldü. Üç gün sonra da öldü. *(Hâfiz Ebü'l-Kâsım, Sâbit bin Ahmed Bağdâdî)*

Mescid-i Seâdet:

Mescid-i Nebî.

Mescid-i Seâdeti tâmir ve tezyîn için Sultan Abdülmecîd Han kadar çok para harcayan ve gayret eden hiçbir kimse olmamıştır. Harameyni tâmir için yedi yüz bin altın sarfetmiştir. Tâmir 1277 (m. 1861)de tamam olmuştur. Her gün Resûlullah'a bir hizmette bulunmuştur. Bu yolda keşf ve kerâmetleri de görülmüştür. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Ahmed bin Muhammed Sofî (rahimehullahü teâlâ) diyor ki, Hicaz çöllerinde varlığım kalmadı. Medîne'ye Mescid-i Seâdete geldim. Hücre-i Seâdet yanında Resûlullah'a selâm verdim. Bir yana oturup uyudum. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) görünüp; "Ahmed geldin mi?Avucunu aç!" buyurdu. Avucumu altınla doldurdu. Uyandım. Ellerim altın dolu idi. *(Merrâkûşî)*

Mescid-i Şerîf:

Mescid-i Nebî.

Medîne şehrindeki Mescid-i şerîf'i hicretin birinci senesinde Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), Eshâb-ı kirâm ile birlikte yaptılar. Hicretin ikinci senesi, Receb ayında, kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye dönmesi emrolununca, mescidin Mekke'ye karşı olan kapısı kapatılıp karşı tarafa, yâni Şam tarafına yeni bir kapı açıldı. Şimdi bu kapıya Bâb-üt-tevessül denmektedir. Medîne'de, Kudüs'e karşı on altı ay kadar namaz kılındı. Mekke'de iken, önce Kâbe'ye karşı namaz kılınırdı. Hicretten az bir zaman önce, Kudüs'e karşı kılınması emrolundu. Mescid-i Şerîf'in kıblesi değiştirilirken, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Kâbe'yi mübârek gözleri ile görerek, kıblenin cihetini tâyin eyledi. Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) namaz kıldığı yer, minber ile Hücre-i Seâdet arasında olup, minbere daha yakındır. Haccâc'ın Medîne-i münevvereye gönderdiği mıshaf, büyük bir sandık içinde olduğundan, bu sandık, bu yerin önündeki direğin sağ tarafına konulmuştu. Buraya ilk mihrâbı Ömer bin Abdülazîz koymuştur. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Fıkıh âlimlerimiz (rahimehümullahü teâlâ) hac vazifesini yaptıktan sonra, Medîne-i münevvereye gelerek Mescid-i Şerîf'te namaz kılarlardı. Sonra Ravda-i Mutahhera ile minber-i münîri ve Arş-ı a'lâdan efdal olan Kabr-i şerîfi, sonra oturdukları, yürüdükleri, dayandıkları yerleri, vahy geldiği zaman dayandıkları direği ve mescid yapılırken ve tâmir edilirken çalışan ve para vermekle şereflenen Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiînin (radıyallahü teâlâ anhüm ecmâîn) geçtikleri yerleri ziyâret ederler, görmekle bereketlenirlerdi. Onlardan sonra gelen âlimler, sâlihler de, hacdan sonra Medîne'ye gelirler, fıkıh âlimlerimiz gibi yaparlardı. Bugüne kadar hacılar da, bunun için Medîne-i münevverede ziyâret yapmaktadırlar. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MES'ELEDE MÜCTEHİD:

Mezheb reîsinin bildirmediği mes'eleler için, mezhebin usûl ve kâidelerine bağlı kalarak, dînî delillerden hüküm çıkaran âlimler.

Tahâvî, Hassâf, Kerhî, Şems-ül-eimme Halvânî,Şems-ül-eimme Serahsî, Fahr-ül-islâm Pezdevî, Kâdıhân ve benzerleri mes'elede müctehid âlimlerdir. *(İbn-i Kemâl Paşa)*

MESH:

1.Mest denilen ayakkabıyı abdestle giydikten sonra, abdest bozulup, yeniden alırken, ayakları yıkamayıp elleri ıslatarak, sağ elin yaş beş parmağını sağ mest, sol elinkini de sol mest üzerine boylu boyunca yapıştırıp ayak parmakları ucundan bacağa doğru çekme.

Resûlullah efendimiz abdest almak istediklerinde ben su döktüm. Abdest aldılar ve mestleri üzerine meshettiler. *(Mugîre bin Şu'be)*

Mest üzerine mesh müddeti mukîm (yolcu olmayan) için yirmi dört saat, misâfir için üç gün üç gece yâni yetmiş iki saattir. Bu müddet, mesti giydiği zaman değil, mest giydikten sonra abdesti bozulduğu zaman başlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Mest üzerine mesh etmeyi Eshâb-ı kirâmdan yetmişin üzerinde sahâbî bildirmiştir. Bunlardan biri de hazret-i Ali'dir. *(Abdullah-ı Süveydî)*

Gusül (boy) abdesti alırken veya teyemmüm ederken mest üzerine mesh edilmez. *(Halebî)*

2.Bir uzva veya sargıya ıslak eli sürme.

İmâme, yâni sarık ve kalensüve, yâni takke ve her başlık ve bürka' yâni peçe ve maske üstüne ve eldiven üstüne mesh etmek câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Cebîre yâni kırık kemiğin iki yanına bağlanan tahtalar üzerine mesh câizdir. *(Halebî)*

MESÎH:

1. Îsâ aleyhisselâmın isimlerinden.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Meryem oğlu Mesîh bir peygamberden başka bir şey değildir. Ondan evvel de peygamberler gelip geçmiştir. Anası çok sâdıka (doğru) ***bir kadındı...*** *(Mâide sûresi: 75)*

Meryem oğlu Mesîh, Allah'ın kendisidir diyenler, şüphesiz kâfir olmuşlardır. Hâlbuki (Bizzât) ***Mesîh şöyle demişti: "Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Zîrâ kim Allah'a ortak*** (eş) ***koşarsa,*** (hiç şüphesiz) ***Allah, ona Cennet'i haram kılar. Onun varacağı yer ateş*** (Cehennem) ***dir. Zâlimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.*** *(Mâide sûresi: 72)*

Ve: "Biz, Allah'ın peygamberi Meryem oğlu Mesîh Îsâ'yı öldürdük" demeleri sebebiyle (dir ki, kendilerini rahmetimizden) ***kovduk. Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Fakat*** (öldürülen ve asılan adam) ***kendilerine*** (Îsâ) ***gibi gösterildi. Esâsen, Îsâ'nın katli*** (öldürülmesi) ***husûsunda ihtilâfa düştüler.*** (Bu konuda) kesin bir şek (şüphe) ***içindedirler. Onların buna*** (onun öldürülmesine) ***âit hiçbir bilgileri yoktur. Ancak kuru bir zan peşindedirler. Onu gerçekten öldürmemişlerdir.*** *(Nisâ sûresi: 157)*

Azîz ve celîl olan Allahü teâlâ, diğer peygamberlerden mîsâklarını (sözleşmelerini) ***aldığı gibi, benden de mîsâk aldı. Meryem oğlu Mesîh Îsâ, beni müjdeledi ve Peygamberinizin annesi, rüyâsında, iki ayağının arasından bir nûr çıktığını ve o nûr ile Şam'ın köşklerinin aydınlandığını gördü.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Îsâ aleyhisselâma niçin Mesîh dendiği husûsunda tefsîr âlimlerinden çeşitli rivâyetler (nakiller) gelmiş olup, bâzıları şunlardır:

a) Her türlü pisliklerden uzak, günâhlardan temizlenmiş olduğu için bu isim verilmiştir. b) Hangi hastaya dokunsa, Allahü teâlânın izni ile hasta iyi olurdu. Bunun için mesîh denilmiştir. c)Îsâ aleyhisselâmın yeryüzünde çok seyâhat etmesi sebebiyle bu isim verilmiştir. d)Mesîh, İbrânî dilinde mübârek mânâsındadır. Hazret-i Îsâ'nın şeref ve fazîletinin üstünlüğünü bildirmek için bu mânâya işâretle Mesîh denilmiştir. *(Fahreddîn-i Râzî)*

2. Kıyâmete yakın yeryüzünde çıkacağı bildirilen, son derece kıvırcık saçlı, gözü dışarı fırlamış kâfir bir genç olan Deccâl'e verilen isim.

Dikkat ediniz! Deccâl Mesîh'in sağ gözü şaşıdır. Onun gözü sanki salkımındaki emsâlinden dışarı çıkmış, iri bir üzüm tânesi gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Deccâle de Mesîh denir ki, onun hâşâ fazîletlerle (güzelliklerle, iyiliklerle) hiçbir ilgisi yoktur. Ona Mesîh denmesinin sebebi, gözünün birinin silik olup, tek gözlü olduğu veya kendisinden hayır silindiği, yâhut ortaya çıktığında, yeryüzünü kısa zamanda dolaşacağı içindir. *(Ahmed Nâim Efendi)*

MESKÛKÂT:

Belli ağırlıkta basılmış olan altın ve gümüş paralar.

Meskûkâttan altın paralara (dînâr); gümüş paralara (dirhem) denir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

MESNEVÎ:

1.Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (kuddise sirruh) yirmi altı bin beytten meydana gelen ve altı defter olan meşhûr eseri.

Mesnevî'deki hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz şöyle buyurdu: ***"İçinizde gizli olan düşmanı anlatsam, yiğitlerin ödü patlar, akıllıların aklı mahv olurdu. Ne gönlünüzde duâ edip yalvarmaya, ne oruç tutmaya ve ne de namaz kılmaya kuvvet bulabilirdiniz."***

Bir tasavvuf âliminin huzûrunda, senelerce dirsek çürütüp, emek verip pişmeden, olgunlaşmadan Mesnevî okutmak, tasavvuf kitablarını yalnız kendi bilgisine göre açıklamaya kalkışmak zararlı olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâm dînine inanmayanlar, vaktiyle Allahü teâlânın Tevrât ve İncîl kitaplarını değiştirdikleri gibi, zaman zaman din büyüklerinin kitablarına da el uzattılar. Kitaplara bâzı şeyler karıştırdılarsa da az zamanda meydana çıkarıldı. Celâleddîn-i Rûmî hazretleri bu sebepten dolayı Mesnevî'sini nazm şeklinde yazarak, düşmanlarının değiştirmesine imkân bırakmamıştır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

2. Edebiyâtta bir nazım şekli olup, iki mısrânın bir biri ile kâfiyeli hâli. Bu sebeple her beyti kâfiyeli olan eserlere mesnevî denir.

MEST:

Abdest alırken ayağın yıkanması farz olan yerini yâni topuklarla birlikte ayakları örten deriden yapılmış su geçirmez ayakkabı.

Hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'i sevip üstün tutmak, hazret-i Osman ve Ali'yi sevmek ve mest üzerine mesh etmek; Ehl-i sünnet (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olanların) alâmetlerindendir. *(Muhammed Rebhâmî)*

Mestin, bir saat yol yürüyünce, ayaktan çıkmayacak şekilde sağlam ve ayağa uygun olması lâzımdır. Ağaçtan, camdan, mâdenden mest olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Mestli kimsenin, abdesti bozulunca, bu abdestsizlik, abdest uzuvlarına yayılırken ayaklara değil, mestlere yayılır. Mestlerin hadesten (mânevî kirlilikten) temizlenmesi de mesh etmekle olur. *(Halebî)*

Hanefî mezhebinde ayağın üç parmağı sığacak kadar yırtığı bulunan bir mest üzerine mesh etmek câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

MESTÛRE:

Örtünmüş, örtülü.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem zamânında, hür kadınlar mestûre idiler. Bir kadının, hizmetçi olmayıp, hür hanım olduğu mestûre olmasından belli olurdu. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Kadınlar, cihâda mestûre olarak zevci veya mahremi (nikah düşmeyen akrabâsı) ile gider. *(İbn-i Âbidîn)*

Mestûre hanımlar sokak başlarında birbirleriyle mecburiyet olmadıkça konuşmamalı,

harama düşmemeye çok dikkat etmelidir. *(Senâullah Dehlevî)*

MEŞAKKAT:

Zorluk, güçlük, zahmet.

Babanın evlâdı üzerinde hakkı, baba kızdığı zaman ondan korktuğunu gösterip ona boyun eğmek, açlık ve meşakkat esnâsında önce babasını düşünüp onu kurtarmaktır. Çünkü iyiliğe karşı iyilikle karşılık veren, akrabâlık hakkını yerine getirmiş değildir. Belki akrabâları sıla-i rahmi (ilgiyi) ***kestiği zaman onları arayıp soran kimse akrabâlık hakkını îfâ etmiş*** (yerine getirmiş) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Edeb-üd-Dünyâ ve'd-Dîn)*

Bir işte meşakkat görülünce ruhsat (izin) ve vüs'at (genişlik kolaylık) gösterilir. Meselâ meşakkat sebebiyle borcunun tamâmını birden ödemek imkânı bulunmayan borçluya, borcunu taksitle ödemesi için müsâade edilir. *(Mecelle, Ali Haydar Efendi)*

MEŞ'AR-ÜL-HARÂM:

Mekke-i mükerremede, Arafât ile Minâ arasında bulunan Müzdelife'nin sonunda Cebel-i kuzah yakınında bir yer. Meş'ar, şiâr (alâmet) yeri demektir. Meş'ar denmesi; ibâdet yeri olması; haram diye vasıflandırılması ise, hürmeti ve kıymeti sebebiyledir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Hac mevsiminde ticâretle) ***Rabbinizden rızık istemenizde bir günâh yoktur. Arafât'tan*** (orada vakfeden sonra seller gibi) ***boşanıp*** (hep birlikte) ***aktığınız zaman Meş'ar-ül-harâmın yanında Allah'ı zikr edin. O size nasıl hidâyet ettiyse siz de O'nu öyle anın..."*** *(Bekara sûresi: 198)*

Haccın sünnetlerinden biri; Müzdelife'de vakfeye fecr (tan yeri) ağardıktan sonra durmaktır. Gece Müzdelife'de yatıp, fecr açılırken sabah namazını hemen kılıp Meş'ar-ül-harâm denilen yerde ortalık aydınlanıncaya kadar vakfeye durulur. Güneş doğmadan önce Minâ'ya hareket edilir. *(Alâüddîn Haskefî)*

MEŞÂYIH:

Şeyhler, velîler, evliyâ. Şeyh kelimesinin çoğuludur.

Bir kimse, meşâyıhın ervâhı (ruhları) hep hâzırdır, bilirler dese, îmânı gider. Allahü teâlânın izni ile hâzır olurlar dese küfr olmaz. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî ve İmâm-ı Birgivî)*

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Hesâba çekilmeden evvel, hesâbınızı görünüz"*** emirleri sebebi ile bâzı meşâyıh her gün ve her gece yaptıkları işlerden kendilerini hesâba çekerdi. *(Muhyiddîn-i Arabî)*

Meşâyıh-ı Kirâm:

Büyük velîler, büyük zâtlar.

Meşâyıh-ı kirâmın büyüklerinden biri diyor ki: Diri iken tasarruf (himmet, yardım) yaptıkları gibi, öldükten sonra da tasarruf, yardım yapan dört büyük velî gördüm. Bunlardan ikisi, Ma'rûf-i Kerhî ile Abdülkâdir-i Geylânî hazretleridir. *(Ahmed Hamevî)*

Meşâyıh-ı Müstakîm-ül-Ahvâl:

Hâlleri İslâmiyet'in emirlerine uygun olan zâtlar.

Evliyâya hâsıl olan hâller, keşfler, eğer Peygamberimize sallallahü aleyhi ve sellem tâbi olmakla berâber ise, nûr üstüne nûr olur ve şerîatin (İslâmiyet'in) incelikleri onda hâsıl olmağa başlar.Sahâbe-i kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşları) hepsi ve Selef-i sâlihin (ilk asrın müslümanları) ve Meşâyıh-ı müstakîm-ül-ahvâl böyle idi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MEŞHÛR HADÎS:

İslâm'ın ilk asrında bir kişi bildirmişken, ikinci asırda şöhret bulan, yâni bir kimsenin Resûl-i ekremden, o kimseden de, çok kimselerin ve bunlardan dahî, başka kimselerin işittiği hadîs-i şerîfler. *(Bkz. Hadîs)*

Meşhûr hadîse inanmayanın îmânı kalmaz, müslümanlıktan çıkar. *(İbn-i Âbidîn)*

MEŞÎHAT-I İSLÂMİYYE:

Bâb-ı fetvâ (fetvâ kapısı). Şeyhülislâmın bulunduğu yer.

İlmiye teşkilâtının en yüksek makâmı meşîhat-ı İslâmiyye idi. Meşîhat dâiresinin en büyük vazifelisi şeyhülislâm idi. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

Ulemâdan Ahmed ibni Kemâl Paşa, Kânûnî Sultan Süleymân Han zamânında 1526'dan, 1534 senesine kadar meşîhat-ı İslâmiyye makâmında idi. Cinnîlere de fetvâ verirdi. Bunun için Müftî-yüs sakaleyn (insan ve cinlere fetvâ veren müftî) adı ile meşhûr oldu. *(Mecdî Efendi)*

MEŞİYYET:

İrâde, dileme, isteme. *(Bkz. İrâde)*

MEŞREB:

Yaratılış, tabiat, huy.

İnsanların akılları değişik, anlama kâbiliyetleri farklı olduğundan, herkes yaratıcıyı aradığında O'nu kendi tabîatına, meşrebine, ilim ve idrâkine (anlayışına) uygun bir tarzda tasavvur etmiştir. Çünkü insan, aklının aczi ve noksanlığı sebebi ile anlamadığını, bilmediğini bildikleri gibi sanmıştır. Hakîkati bulduk dedikleri çoğu zaman, mecûsîlik, putperestlik gibi şerrin, bâtıl (asılsız) şeylerin tam içine dalmış, bu sebeple şirk (ortak koşma) ve dalâlete düşmüşlerdir. İnsan kendi başına yaratıcıyı lâyıkiyle anlayamayacağından; merhâmetlilerin en merhâmetlisi olan Allahü teâlâ her asırda, her kavme peygamberler göndermiştir. Böylece işin hakîkatini, doğrusunu insanlara öğretmiştir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretlerinin keşfleri çok doğru ve çok kuvvetli olup, uzak memleketlerdeki talebesinin evliyâlığın hangi mertebesinde olduğunu, meşrebinin nasıl olduğunu haber verirdi. *(Bedreddîn Serhendî)*

MEŞRÛ':

Şerîate (İslâmiyet'e) uygun şey.

Tevekkül, sebeblere yapışmayıp, tembel oturmak değildir. Çünkü böyle olmak Allahü teâlâya karşı edepsizlik olur. Müslümanın meşrû bir sebebe yapışması lâzımdır. Sebebe yapışıp çalışmaya başladıktan sonra tevekkül edilir. *(Muhammed Bâkî-Billah)*

Ana-babanın meşrû emirlerine âsî olanlar mel'ûndur. *(Süleymân bin Cezâ)*

Bedendeki bütün âzâlar birer emânettir. Bu nîmetleri meşrû şekilde ve meşrû yerlerde kullanırsan, emin kimselerden olur, cenâb-ı Hakk'a karşı tam şükretmiş olursun. Bu emânetleri gayri meşrû yerlerde kullanan insan, Allahü teâlâya isyân ve hıyânet etmiş olur. *(Süleymân bin Cezâ)*

Humûd huylu olan kimse, helâl olan zevkleri, meşrû olan arzulara terk eder. Ya kendi helâk olur, yâhut nesli kesilir. *(Ali bin Emrullah)*

MEŞVERET:

Aklı, fikri kuvvetli, ileriyi gören kimse ile bir konu üzerinde fikir alış-verişinde bulunma; danışma. *(Bkz. Müşâvere)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Onlar ki, Rableri için dâvete icâbet etmekte namazı dosdoğru kılmaktadırlar. Ve işlerinde meşveret eder, kendilerine verdiğimiz rızıktan (hak yolunda) ***sarfederler.*** *(Şûrâ sûresi: 38)*

Eğer ben bir kimseyi meşveret etmeksizin âmir tâyin edecek olsa idim, elbette İbn-i Mes'ûd'u tâyin ederdim. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed)*

Meşveret etmek, insanı pişman olmaktan koruyan bir kal'a gibidir. *(Muhammed Hâdimî)*

Meşveret olunan kimsenin, bilmediğini veya bildiğinin aksini söylemesi günâhtır. *(Sâdî-i Şîrâzî)*

Herhangi bir işini bahîl yâni hasîs kimselere danışma. Çünkü, seni sonra insanlar arasında rezîl ve rüsvâ eyler. Sâlih kimseler ile meşveret et. *(Süleymân bin Cezâ)*

Meşveret etmek sünnettir. Zîrâ danışarak iş yapan zarar etmez. Peygamber efendimiz eshâbı ile çok meşveret ederdi. Bir iş için akıl, takvâ (haramlardan sakınma), hikmet (ilim ve fen) ve tecrübe sâhibi on kişiye danışırdı. *(Muhammed bin Ebû Bekr)*

METÂ':

Faydalanılan şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Dünyâ hayâtı ancak insanları aldatıcı metâ'dır. *(Âl-i İmrân sûresi: 185)*

Kadın erkek, hiçbir çekinme ve kaçınma olmaksızın berâber oturmak, konuşmak ve görüşmek sûretiyle kadınlara hürmet ediyoruz ve haklarını yerine getiriyoruz diyenler; hakîkatte kadınları tahkîr etmekte, aşağılamakta ve ticâret metâı olarak kullanmaktadırlar. *(Harputlu İshak Efendi)*

METAFİZİK:

Fizik ve akıl ötesi. Beş duyu organıyla ve tecrübeyle anlaşılamayan şeyler. Fizik ötesini araştıran ilim, ilâhiyyât.

Metafizik bilgilerden çürük bozuk olanları dîne uymaz. Bu ilimler öğrenilince, din bilgilerinin aklî ilimlere uyan ve aklî bilgilerle çözülmeyen yerleri ve sebebleri meydana çıkar. Akla uygun sanılmayan, aklın erişemediği mes'elelerin inkâr edilemeyeceği anlaşılır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Bütün nutuklarımda, atomdaki enerjiden nasıl istifâde edilebileceğini anlattım. Şimdi aklımıza haklı olarak şu suâl gelmektedir. Bu muzzam kudreti küçücük yere kim ve nasıl koydu?Buna ancak metafizik cevap verecektir. Ben ve arkadaşım atom bilgini Hahn bu cevâbı İslâm dîninin verdiği fikrindeyiz. *(W. Heisenberg)*

METÂNET:

Sağlamlık, dayanıklı olma.

Türklerde önce, itâat (söz dinlenme, emre uyma) duygusunu kırmak ve mânevî râbıtalarını (bağlarını) parçalamak, dînî metânetlerini zayıflatmak îcâb eder. Bunun da en kısa yolu, an'anât-ı milliyye (millî geleneklerine) ve mâneviyyelerine (mânevî değerlerine) uymayan hâricî (dış) fikirler (düşünceler) ve hareketlere alıştırmaktır. *(Patrik Gregoryus)*

Kadınların hayâsı, erkeklerden daha çok sabırlı ve metânetli olmalarını sağlar. Onların birçok ağır işlere atılmalarını da önler. *(M. Sabri Efendi)*

METBÛ':

Kendisine tâbî olunan, uyulan.

Peygamber efendimize uymanın en yüksek derecesi; insan vücûdunun her zerresinin tâbi olmasıdır. Tâbi, metbû'a o kadar benzer ki, tâbi olmaklık aradan kalkar. Bunlar da, sanki Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem gibi, aynı kaynaktan her şeyi alır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İlim amelden (işten) şu husûslarda efdâldir (üstündür). Zîrâ ilim metbûdur, amel ise ona tâbîdir. İlim lâzımdır (gereklidir), amel ise, melzûmdur (ilme bağlı olarak meydana gelir). İlim yalnız olduğu hâlde nef' (menfeat, fayda) verebilir; amel ise, ilimsiz fayda veremez. *(Kudbüddîn İznikî)*

METÎN (El-Metîn):

1.Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kudretli, kâmil (kusursuz, noksansız) olan, hiçbir sûrette za'fiyet, âcizlik, güçsüzlük meydana gelmeyen.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Mahlûkâtına (yarattıklarına) ***rızık verici yalnız Allahü teâlâdır.*** (O), ***kuvvet sâhibidir, metîndir.*** *(Zâriyât sûresi: 58)*

2. Hadîs-i şerîfi rivâyet eden (nakleden) râvîlerin (zâtların) sıra ile isimleri demek olan sened kısmından sonra gelen hadîs-i şerîfin bizzat kendisi, lafızları, sözleri.

Hadîs-i şerîfin sâdece metin kısmı, hadîs âlimlerinin incelemesine pek nâdir hâllerde mevzû (konu) olur. Hadîs-i şerîflerin sahîh, zayıf veya ikisi arasında bir derece ile vasıflandırılması, senette yer alan râvîlerinin, gerekli şartları taşıyıp taşımamaları, râvi sayısının çokluğu veya azlığı veya senedin muttasıl (kesintisiz) ve munkatı (kesintili) olması v.s. gibi durumlardan dolayı olmaktadır. İşte hadîs-i şerîf seneddeki bu durumlara göre; sahîh, hasen, zayıf, mütevâtir, meşhûr ve âhad vb. çeşitlerine ayrılır. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

METRÛKÂT:

1. Özürsüz, tembellikle kılınmayan, terk edilen namazlar.

Farz namazları özür ile kaçırmak günah olmaz ise de, hemen kazâ edilmesi lâzımdır. Özür ile kaçırılan namaza fâite denir. Özürsüz, bir namazın vaktini geçirmek büyük günâh olup, kazâ etmekle ortadan kalkmaz; ayrıca tövbe de etmelidir. Fıkıh kitaplarında, müslümana hüsnü zân (iyi zan) edilerek kazâya kalan namazların hepsine fâite denmiş, metrûkât denmemiştir. Çünkü müslüman, tembellik ederek namazı terk etmez. *(Alâüddîn Haskefî-İbn-i Âbidîn)*

2. Vefât eden kimsenin geriye bıraktığı şeyler. Mîrâslar, terikeler. *(Bkz. Terîke ve Mîrâs)*

ME'VÂ CENNETİ:

Sekiz Cennet'ten üçüncüsü.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Îmân edip de sâlih amel işleyenler için, yapmış oldukları iyi amellere karşılık konak olmak üzere Me'vâ Cennetleri vardır. *(Secde sûresi: 18)*

MEVÂCİD:

Kalbe gelen zevkler, vecdler (mânevî coşkunluk halleri). *(Bkz. Vecd)*

Tasavvuf yolcularının, bu yolculukta gördükleri ahvâl (hâller), mevâcid, ulûm (ilimler) ve mârifetler; imrenilecek, istenilecek şeyler değildir. Hepsi evhâm (vehimler) ve hayâlât (hayaller) gibi geçici şeylerdir. Bunlar o yolcuları ilerletmek için vâsıtadan başka bir şey değillerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İhlâs (herşeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapma) makâmına ve (tasavvufun en yüksek

derecelerinden) rızâ mertebesine kavuşmak için ahvâl ve mevâcidden vaz geçmek, ilim ve mârifetler edinmek lâzımdır. Bunlar gâyeye götüren yoldur. Maksadın başlangıcıdır. *(Muhammed Bâkî-billah)*

Ahvâl (hâller) ve mevâcid; matlûbun yâni ele geçirilmek istenilenlerin başlangıçlarıdır. Maksad (gâye) değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İslâmiyet'ten kıl ucu kadar bile ayrılan bir kimsede ahvâl (hâller) ve mevâcid hâsıl olursa, bunlara istidrâc (fâsıklarda ortaya çıkan hârikulâde haller) denir ki onu dünyâda ve âhirette rezil olmaya sürükler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bütün ahvâl (kalbde meydana gelen güzel değişiklikler) ve mevâcidi bize verseler, fakat Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdını içimize yerleştirmeseler, kendimi mahvolmuş bilirim. Eğer Ehl-i sünnet (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olanların) îtikâdını verseler, ahvâl ve mevâcid hiç vermeseler, hiç üzülmem. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

MEVÂT ARÂZİ:

Ölü arâzi *(Bkz. Arâzi).* Bir kimsenin mülkünde bulunmayan, mer'a, baltalık ve harman yeri olarak kimseye verilmemiş olan ve gür sesli bir kimsenin köy ve kasaba evlerinin son bulduğu yerden bağırıp sesi duyulmayacak derecede köy ve kasabadan uzak yâni tahmînen yarım saatlik uzaklıkta olan dağlık, taşlık, kıraç, otlak ve boş yerler.

Kim bir mevât arâziyi ihyâ ederse (ekilebilir hâle getirirse) ***o, onun*** (mülkü) ***olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-ül-Harâc)*

MEVCÛDÂT:

Var olan şeyler, mahlûklar, yaratıklar.

Bütün mevcûdât; cansızlar, nebâtât (bitkiler) ve hayvânât olmak üzere üç cinse ayrılır. Bütün bunları yaratan Allahü teâlâdır. Hayvan cinsinin en kıymetlisi, en şereflisi insandır. Her cinsin nev'ileri (türleri, çeşitleri) arasında üstünlük sırası vardır. Meselâ nebâtâttan hurma ağacı, hayvan gibi his ve hareket eder. Hurma ağaçlarından bir kısmı erkek, bir kısmı dişidir. Erkek ağaç, dişi tarafına eğilmektedir. Erkek ağaçtan, bir madde dişiye gelmeyince, dişide meyve hâsıl olmaz. Gerçi bütün nebâtâtlarda (bitkilerde) bu iki organ vardır. Fakat hurma ağacında, hayvanlar gibi görünmektedir. Hattâ hurma ağacının başında beyaz bir şey vardır. Hayvanların yüreği gibi iş görür. Bu şey yaralanırsa veya suda kalırsa, ağaç kurur. *(Ali bin Emrullah)*

MEVDÛ HADÎS:

Bir hadîs imâmının (üç yüz binden daha çok hadîs-i şerîfi, râvîleri ve senedleri ile birlikte ezbere bilen âlimin) şartlarına uymayan hadîs-i şerîfler. *(Bkz. Hadîs)*

Mevdû hadîs, uydurma hadîs demek değildir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

İbn-i Teymiyye aşırı giderek tasavvuf büyüklerine, Sadreddîn Konevî'ye Muhyiddîn ibni Arabî'ye İbn-i Fârıd'a insafsızca saldırmıştır. İmâm-ı Gazâlî'nin kitablarında mevdû hadîs doludur derdi. Onun bu tür iftirâlarına zamânındaki âlimler gerekli cevâbı vermişlerdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâmiyet'in temel kitablarında hiçbir mevdû hadîs ve düşmanların, câhillerin dîne soktukları bozuk inanışlar ve yanlış işler yoktur. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Ehl-i sünnet âlimleri hadîs-i şerîfleri incelerken kılı kırk yarmışlar, mevdû hadîslerin hepsini elemişlerdir. Farzları helâl ve harâmları yalnız sahîh ve meşhûr hadîslerden çıkarmışlardır. *(Dâvûd-i Karsî)*

MEVHİBE:

İhsân, bağış, Allahü teâlânın kuluna ihsânı.

İlim iki çeşittir. Biri verâset, biri de ledün ilmidir. Verâset ilmi çalışarak elde edilir. İlm-i ledün ise, Allahü teâlânın ihsânıdır. Çalışmadan elde edilir. İlâhî bir mevhibedir. Kullarından dilediğine verir. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

MEVHÛM:

Vehmolunmuş, aslı esâsı yokken zihinde kurulmuş olan, kuruntuya dayanan. Hayâlî. *(Bkz. Vehm)*

Dışarıda bir şeyi görmek tatlı geldiği gibi, onun aynadaki hayâlini görmek de tatlı gelmekte, sevilmektedir. Hâlbuki, o şeyin kendisi dışarda vardır. Aynada görmek ise, hayâl ve vehim olup, kendisi değildir. Fakat tesirleri ve işleri birbirlerine benzemektedir. Allahü teâlâ, lutf ve ihsân ederek, mevhûm olan şeylerin tesirlerini, mevcûd (var olan) şeylerin tesirlerine, işlerine benzettiği için, mevhûm olanlarda, mevcûda ihsân edilen (verilen) nîmetlerden pay almak ümidi meydana geldi. *(Ahmed Fârûkî)*

MEVKÎ':

Yer, mahâl, makam.

Suyun bakliyâtı yetiştirmesi gibi, mal ve mevkî sevgisi de, kalbde nifâkı münâfıklığı yâni için dışa uymamasını) ***yetiştirir.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

İki aç kurdun saldırdıkları zaman, koyun sürüsüne verdikleri zarar, mal ve mevkî sevgisinin, müslümanın dînine verdiği zarardan daha çok değildir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

İnsanın izzeti (şerefi), îmân ve mârifet (Allahü teâlâyı bilmesi) iledir. Mal ve mevkî ile değildir. *(Muhammed Ma'sûm)*

Mevkî ve şöhret sâhibi olmak arzûsu, insanlarda üç şeyden meydana gelir: Birinci sebeb; nefsin arzûlarına kavuşmaktır. Nefis, arzûlarının haram yollardan elde edilmesini ister. İkincisi; kendinin ve başkalarının haklarını zâlimlerden kurtarmak ve müstehâb olan meselâ, sadaka vermek için ve hayrât (hayır, iyilikler) yapmak için, yâhut mübâh olan işler yapmak için, meselâ, iyi yimek, iyi giyinmek, iyi evlerde oturmak ve çoluk-çocuk sâhibi olup, râhat ve mes'ûd (huzurlu) yaşamak için veya zâlimleri mazlûmlardan kurtarmak için veya İslâm dînine ve müslümanlara hizmet için mevkî sâhibi olmak istenir. Bu niyet ile mevkiye kavuşurken, İslâmiyet'in yasak ettiği şeyleri yapmaz ve vâcibleri, sünnetleri terk etmezse, bunun mevkî sâhibi olması câizdir. Üçüncü sebeb; nefsini eğlendirmektir. Nefis, maldan olduğu gibi, mevki'den de lezzet almaktadır... *(Muhammed Hâdimî)*

MEVKIF:

Durak, durulacak yer; kıyâmette ölülerin diriltildikten sonra toplanacakları yer; Arasât meydanı, mahşer yeri. *(Bkz. Mahşer)*

Âhirette, peygamberlerin, kendilerine inen kitâblarını okumaları tamâm olduktan sonra, bir nidâ (ses) gelir ki: ***"Ey mücrimler*** (kâfirler) ***ayrılınız!"*** *(Yâsîn sûresi: 59)* denir. Bu nidâ üzerine, mevkıf yâni Arasât meydanı harekete geçer. O zaman, herkesi büyük bir korku alır. Birbirine girift olurlar (karışırlar). Melekler cinler ile ve cinler insanlar ile karışır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MEVKÛF SATIŞ:

Sözleşme, alıcı ve verici açısından İslâmiyet'e uygun olduğu hâlde; başkasının hakkı karışmış olan alış-veriş.

Mevkûf satış, bâyiden başka bir kimsenin hakkı da bulunan bir malın satılması, o kimsenin izin vermesine mevkûftur. İzin vermezse müşteri o mala mâlik, sâhib olamaz. *(İbn-i*

Âbidîn)

MEVLÂ:

1.Yardımcı ve koruyucu olan Allahü teâlâ.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

... Biliniz ki Allah sizin mevlânızdır. O, ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır. *(Enfâl sûresi: 40)*

De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize aslâ erişmez. O, bizim mevlâmızdır. Onun için mü'minler yalnız Allah'a güvenip, dayanmalıdır. *(Tevbe sûresi: 51)*

Dünyâyı anlayan onun sıkıntısından üzülmez. Dünyâyı anlayan ondan sakınır. Ondan sakınan nefsini tanır. Nefsini tanıyan Rabbini bulur. Mevlâsına hizmet edene, dünyâ hizmetçi olur. *(İbrâhim Hakkı Erzurumî)*

Hak şerleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

(İbrâhim Hakkı Erzurumî)

2. Sevgili, sevilen.

Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. (Hadîs-i şerîf-Kurret-ül-Ayneyn)

3. Âzâd edilmemiş, serbest bırakılmamış köle ve câriyenin sâhibi, efendisi.

4. Âzâd edilmiş köle.

5. Kölesini âzâd etmiş olan kimse.

Bir köle âzâd edildikten yâni serbest bırakıldıktan sonra sâhibi ile arasında velâ (yakınlık) ve yardımlaşma devâm eder. Bu bakımdan her ikisine de mevlâ denmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

MEVLÂNÂ:

1. "Efendimiz" mânâsına bir büyüğe karşı söylenen hürmet ve saygı ifâdesi.

Tahrîmen yâni harama yakın mekrûh olan şeyi terk etmek vâcibdir. Mevlânâ Bahr-ul-ulûm, Erkân-ül-erbea kitabında diyor ki: "Tahrîmen mekrûh olan şeyi terk etmek vâcibdir. Bu mekrûhu yapmak, bu vâcibi terk etmek olur. *(Abdülhay Lûknevî)*

Sözü başka tarafa çevirelim. Duâlarımı bildiren mektubumu size getiren Mevlânâ Muhammed Hâfız, ilim sâhibi olup, çoluk çocuğu fazladır. Geçim darlığından askere geldi. Eğer yardım elinizi uzatır, emîr nakîb Seyyid Şeyh Ciyû'ya maaş alması veya yardım etmesi için söylerseniz kerem etmiş olursunuz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Evliyânın büyüklerinden Celâleddîn Rûmî'nin ve Hâlid-i Bağdâdî'nin ve bâzı büyüklerin lakabı.

MEVLEL-MUVÂLÂT:

Bir zımmînin yâni gayr-i müslim (müslüman olmayan vatandaşın) veya harbî yâni vatandaş olmayan pasaportlu bir kâfirin bir müslümanın yardımı ile îmâna gelerek, bu müslümanı velî kabûl edip ona; "Sen benim mevlâmsın (velîmsin), şâyet ben bir cinâyet (suç)işlersem diyetini (borcunu) sen ver, ben ölünce de sen malıma vâris ol" diyerek bir mukâvele (sözleşme) teklifinde bulunması.

Velâ yâni başkasının yakınlığı ve velîliği altında bulunan kimse, hiçbir yakını bulunmaksızın ölse, mîrâsının tamâmı mevlel-muvâlâta kalır. Velâ altında bulunan vefât

ettiğinde yalnız zevcesini (hanımını) veya ölen kadın olup da yalnız zevcini (kocasını) geride bırakırsa, bunlar muayyen (belirli) hisselerini aldıktan sonra geri kalan mal mevlel-muvâlâta âid olur. Beyt-ül-mâle kalmaz. *(Sirâciyye)*

Meyyitin (ölünün) bıraktığı maldan ferâiz ilmindeki sıra tâkib edilerek Zevilerhâmdan kimse yoksa mevlel-muvâlât denilen kişiye verilir. *(M. Mevkûfâtî)*

MEVLEVİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Mevleviyye yolunun büyüğü Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, ney ve başka hiçbir çalgı çalmadı. Mûsikî dinlemedi ve raks yâni dans etmedi. Mevlânâ Câmî; Mesnevî'nin birinci beytinde bahs edilen ney'in, İslâm dîninde yetişen kâmil (olgun) yüksek insan olduğunu bildirmiştir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den sonra Mevlevî şeyhlikleri câhillerin eline düştüğünden, ney'i çalgı sanarak; ney, dümbelek gibi şeyler çalmağa, dans etmeğe başlamışlar, ibâdete haram karıştırmışlardır. İslâmiyet'in ve Celâleddîn-i Rûmî'nin beğenmediği bu oyun âletleri, o tasavvuf üstâdının türbesine konunca, türbeyi ziyâret edenlerden bir kısmı bunları onun kullandığını zannederek aldanmaktadır. Osmanlılar zamânında gelişen ve yayılan, çok büyük hizmetlere vesîle olan Mevlevîlik, câhil ve ehliyetsiz kimselerin eline düştü. İbâdete haramlar karıştırıldı. Sultan İkinci Mustafa Han'ın hocası olan Vânî Muhammed Efendi, Mevlevîlerin simâlarını (âletsiz, çalgısız olan ses) ve Halvetîlerin rakslarını (dans) yasak ettirdi. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Mevleviyye şeyhleri de âlim ve sâlih kimseler idi. Bunlardan Osman Efendi, Tezkiye-i Ehl-i Beyt kitabında râfizîlerin iftirâlarına vesikalarla cevab vererek İslâmiyet'e büyük hizmet etmiştir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MEVLİD:

Dünyâya gelme; doğum yeri ve zamânı. Peygamber efendimizin dünyâya gelişini, mi'râcını ve mübârek hayâtını anlatan eser.

Mevlid okumak, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem dünyâya gelişini, mi'râcını ve hayâtını anlatmak; O'nu hatırlamak, O'nu övmektir. *(İbn-i Hacer-i Heytemî)*

Resûlullah efendimizin mevlidine dâir yazılanların okunması için bir dirhem harcayan, Cennet'te bana arkadaş olur. *(Hazret-i Ebû Bekr)*

Resûlullah efendimizin mevlidine kıymet veren, İslâma kıymet vermiştir. *(Hazret-i Ömer)*

Resûlullah efendimizin mevlidine kıymet verip mevlid-i şerîf okunmasına sebeb olan dünyâdan îmânla gitmesi umulur. *(Hazret-i Ali)*

Mevlid okunan yerden belâlar sıkıntılar gider. *(Mevlânâ Celâleddîn Rûmî)*

Hâfızlar, Kur'ân-ı kerîm ve mevlid okumakla geçinmemeli, bunları para düşünmeden Allah rızâsı için okumalıdır. *(Muhammed Hâdimî)*

Süleymân Çelebi'nin Mevlid'inden bir beyt şöyledir:

Âmine Hâtun Muhammed Ânesi,
Ol sadeften doğdu ol dür dânesi

Mevlid Gecesi:

Peygamberimiz Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve sellemin doğduğu Rebî'ul-evvel ayının on birinci ve on ikinci günleri arasındaki gece.

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) mevlîd gecelerinde Eshâbına ziyâfet verir, dünyâyı teşrif ettiği ve çocukluğu zamânında olan şeyleri anlatırdı. Müslümanlar bu geceye çok önem vermiştir. Bu geceyi bütün mahlûklar, melekler, cinler, hayvanlar ve cansız

maddeler, birbirlerine müjdelemekte, Peygamber efendimiz dünyâya geldi diye sevinmektedirler. *(İbn-i Hacer-i Heytemî)*

Mevlîd günü ve gecesinin şerefi, kıymeti çoktur. Resûlullah'ın varlığı, vefâtından sonra O'na tâbi olanlar için, kurtuluş vesîlesidir. O'nun doğumu için sevinmek Cehennem azâbının azalmasına sebeb olur. Bu geceye hürmet etmek, sevinmek, bütün senenin bereketli olmasına sebeb olur. Mevlid gününün fazîleti, Cumâ günü gibidir. Cumâ günü, Cehennem azâbının durdurulduğu, hadîs-i şerîfte bildirildi. Bunun gibi, mevlîd gününde de azâb yapılmaz. Mevlid geceleri, sevindiğini göstermeli, çok sadaka, hediye vermeli, dâvet olunan ziyâfetlere gitmelidir. *(İmâm-ı Celâlüddîn Abdurrahmân bin Abdil-Melîk Kettânî)*

Mevlid gecesinde sadaka vermek, müslümanları toplayıp câiz olan şeyleri yedirmek ve câiz olan şeyleri okutup dinlemek, sâlih kimseleri giydirmek bu geceye hürmet etmek olur. Bunları Allah rızâsı için yapmak câizdir ve çok sevâb olur. Bunları yalnız fakirler için yapmak şart değildir. Ancak muhtaç olanları sevindirmek daha sevâb olur. *(İbn-i Battâl)*

Mevlid gecesi Kadr gecesinden sonra en kıymetli gecedir. Bu gece Peygamber efendimiz doğduğu için sevinenler affolur. *(Muhammed Rebhâmî)*

Her sene mevlid gecesinde müslümanlar sadaka veriyorlar, seviniyorlar, hayr ve hasenât yapıyorlar. Toplanıp Mevlid kasîdesi okutup dinliyorlar. *(Şemseddîn Sehâvî)*

MEVT:

Ölüm; rûhun bedenden ayrılması. *(Bkz. Ölüm)*

MEVZÛN:

Ölçülü, tartılı, ağırlıkla ölçülen, tartılan mal.

Birkaç kimse arasında müşterek (ortak) olan mekîl (ölçek ile ölçülen) veya mevzûn olan bir malı ölçmeden paylaşmak fâiz olur. *(Ömer Nesefî)*

MEYL-İ TABÎ'Î:

İç güdü. İnsanın irâdesi dışında, yaratılıştan olan meyl, bedenin istemesi.

Allahü teâlâdan başka bir şeyi sevmek iki türlü olur: Birincisi; bir mahlûku, varlığı kalb ile ve beden ile birlikte sevmek, ona kavuşmak istemektir. Câhillerin sevmeleri böyledir. Tasavvuf yolunda çalışmak, kalbi bu sevgiden kurtarmak içindir. Böyle kalbde yalnız Allahü teâlânın sevgisi kalır, kalb O'ndan başkasına tutulmaktan, gönül bağlamaktan kurtulur. İkincisi; meyl-i tabiî olup, bedendeki maddelerin ve enerjinin özelliklerinden, ihtiyâçlarından ileri gelen bir istektir. Tasavvufun en son mertebesine kavuşan ve Allahü teâlânın sevdiği kulları olan evliyâda, mahlûklara (yaratılmışlara) karşı bu sevgi bulunabilir. Hattâ hepsinde vardır. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem serin ve tatlı içmeği severdi. Nefs itminâna kavuşup, artık kötülükleri istemez hâle gelince, yalnız bedendeki maddelerin ısı ve hareket enerjisinin kötü isteklerine karşı cihâd edilir, savaşılır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Meyl-i tabî'î olan istekler, nefsin istekleri değildir.Nefsle ilgileri yoktur. Tabîat kânunlarından hâsıl olan istekler yasak edilmemiştir. Bunları istemek nefse uymak olmaz. Bu istekleri yapmak mübâhtır. Nefs ya mübâhların fazlasını veya şüpheli ve haram şeyleri ister. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MEYTE:

Ölmüş veya besmelesiz kesilen yâhut kesilmeyip başka sûretle öldürülen hayvan. *(Bkz. Leş, Murdar)*

MEYYİT:

Vefât etmiş, ölü.

Bir kimse mü'min kardeşinin kabrini ziyâret eder ve kabir yanında oturursa ve selâm verirse, meyyit onu tanır ve selâmına cevab verir. *(Hadîs-i şerîf-Kitâbü Şerh-us-Südûr)*

Meyyitin mezardaki hâli, imdâd diye bağıran denize düşmüş kimseye benzer. Boğulmak üzere olan kimse kendisini kurtaracak birini beklediği gibi, meyyit de babasından, anasından, kardeşinden, arkadaşından gelecek bir duâyı gözler. Kendisine bir duâ gelince, dünyânın hepsi kendisine verilmiş gibi sevinmekten daha çok sevinir... *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Meyyit, ehlinin, evlâdının ağlamalarından azâb duyar. *(Hadîs-i şerîf-Minhet-ül-Vehbiyye)*

Âdet olarak, riyâ, gösteriş olarak değil de, Allah rızâsı için, fakirlere yemek, sadaka verip, sevâblarını meyyitin rûhuna göndermek iyi olur ve büyük ibâdet olur. *(Muhammed Ma'sûm)*

Meyyit için duâ, Fâtiha, sadaka ve istiğfâr ile imdad ve yardım lâzımdır. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

MEZÂR:

Kabir, ölünün gömüldüğü yer.

Türbelere bez, iplik bağlamak, mezârlara mum yakmak dînimizde yoktur. Bunları hıristiyanlar yapar. Mezâra mum yakılmaz. Türbeye hizmet eden, orada ibâdet eden fakirlere mum götürülürse, sadaka sevâbı olur. Bu sevab ölüye bağışlanır. Mezârın yanında adak hayvanı da kesilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

MEZHEB:

Gitmek, tâkib etmek, gidilen yol. Mutlak müctehîd denilen dinde söz sâhibi âlimlerin, müslümanların yapmaları gereken hususlarla ilgili olarak dînî delîllerden (Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler ve İcmâ'dan) hüküm çıkarma usûlleri ve çıkarıp bildirdikleri hükümlerin hepsi.

Ehl-i sünnetin (Peygamber efendimiz ve Eshâbının yolu) yüzlerce mezhebinden bugün dört tânesi kitâblara geçmiş olup, diğerleri kısmen unutulmuştur. Bu dört mezheb; Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebleridir. Müctehîd olmayanların bütün hareketlerinde ve ibâdetlerinde bir müctehîde tâbi olması yâni bu dört mezhebden birinde bulunması lâzımdır. *(Tahtâvî, Hamdullah Decvî, Muhammed Bâvâ Viltorî)*

Eshâb-ı kirâmın (Peygamberimizi gören müslümanların) hepsi derin âlim, birer müctehîd idiler. Din bilgilerinde, siyâsette, idârecilikte, zamanlarının fen bilgilerinde ve tasavvufta (ahlâk ilminde) birer deryâ idiler. Bu bilgilerinin hepsini, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem mübârek yüzünü görmekle ve kalblere işleyen, rûhları çeken sözlerini işitmekle az zamanda edindiler. Müctehîde kendi ictihâdı ile amel etmek lâzım geleceğinden her birinin mezhebi vardı.Mezhebleri az veya çok farklı idi. Tâbiîn (Eshâb-ı kirâmı görenler) ve Tebe-i tâbiîn (Tâbiîn'i görenler) arasında da müctehidler vardı. Bu müctehidlerin mezheblerinden yalnız dördü kitaplara geçip dünyânın her yerine yayıldı. Diğerlerinin mezhebleri unutuldu. *(Seyyid Abdülhakîm, Hamdullah Decvî)*

Her müslümanın; bir ibâdet, bir iş yaparken dört mezhebden birine uyması lâzımdır. Dört mezhebden başka bir mezhebe uymak câiz değildir. Dört mezhebden birine tâbi olmak için bu mezhebin fıkıh bilgilerini iyi öğrenmek lâzımdır. Bu da o mezhebde yazılmış fıkıh ve ilmihâl kitâblarından öğrenilir. *(Muhammed Abdurrahmân Silhetî)*

Dört mezhebin îtikâdları yâni îmânları birdir, ayrılıkları yoktur. Dördü de Ehl-i sünnet îtikâdında (inanışında)dır. Ehl-i sünnet îtikâdında olmayanlara bid'at ehli denir. *(Şehristânî, Tahtâvî)*

Dört mezhebden birine uymak Kur'ân-ı kerîme ve Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme uymaktır. Çünkü, mezheb imâmları Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilen hükümleri, Peygamber efendimizin Kur'ân-ı kerîm ile ilgili açıklamalarını bildirdikleri gibi, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerinde açıkça bildirilmeyen hususların hükümlerini yine Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerin ışığı altında ortaya koymuşlardır. *(Abdülganî Nablûsî)*

Mezheb İmâmı:

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiş olan din bilgilerini, Eshâb-ı kirâmdan işiterek veya nakl ile toplayan, açıkça bildirilmemiş olanları da, kendi koydukları usûllere (metod) göre açıkça bildirilmiş olanlara benzeterek çıkaran derin âlim, mutlak müctehîd. *(Bkz. Müctehid)*

Bilinen dört mezheb imâmından başka mezheb imâmları da vardı. Fakat bunların mezheblerinde olanlar azala azala bugün hiç kalmadı. Eshâb-ı kirâmın hepsi derin âlim ve müctehid idi. Her biri kendi mezhebinde idi. Hepsi de mezheb imâmlarımızdan daha üstün idi. Fakat bunların kitabları olmadığı için mezhebleri unutuldu. *(Şa'rânî)*

Mezheb Taklidi:

1. Amelde yapılacak işlerde bir müctehidin ictihâdlarına, fetvâlarına tâbi olma. Mevcût dört hak mezhebden birini öğrenip, kabûllenip, onunla amel etme.

Her müslüman vücud yapısına, yaşadığı iklim şartlarına, iş hayâtına göre kendisine daha kolay gelen ve meşhûr olan dört mezhebden birini seçer. Yâni bu mezhebin ilmihâl kitâbını okuyup, öğrenir, ibâdetlerini ve bütün işlerini bu mezhebi taklîd ederek yapar. Böylece bu mezhebe girmiş olur. Dört mezhebden birini taklîd etmeyen kimse, Ehl-i sünnetten (Peygamber efendimiz ve Eshâb-ı kirâmın yolunda olanlardan) ayrılmış olur. *(Şernblâli)*

Mezheb taklîdi demek; kitâb (Kur'ân-ı kerîm) ve sünnetten ayrılmış olmak değildir. Bilakis mezheb imâmının kitâb ve sünnetten bildirdiklerine uymak, yâni kitâb ve sünnete uymak demektir. *(Abdurrahmân Silhetî, Nablüsî)*

Bugün din bilgilerini bu dört mezhebden birinin ilmihâl kitablarından öğrenmekten başka çâre yoktur. Herkes kendine kolay gelen mezhebi seçer. Onun kitablarını okur, öğrenir. Her işini bu mezhebe uygun yapar. O mezhebi taklîd etmiş olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

2.Dört mezhebden birine uyan kimsenin bir işi yapmada ihtiyâç veya zarûret (başka hiçbir çâre bulunmama) veya meşakkat (güçlük) bulunduğunda, diğer mezheblerden birinin bu mes'eleyle ilgili şartlarına uyarak faydalanma.

Bir kimse bağlı olduğu mezhebde, kendi anlayışına göre değil, dinde bildirilen ölçüler çerçevesinde bir hususta mecbur kalınca, diğer üç mezhebden birini taklîd edebilir. Fakat o mezhebin o hususla ilgili bildirdiği şartların hepsini de yapması lâzımdır. Meselâ Hanefî mezhebinde olan bir kimsenin Şâfiî mezhebini taklîd ederek necâset (pislik) bulaşmış kulleteyn (küçük havuz) miktârı sudan abdest alırsa, yüzü yıkarken niyet etmesi ve tertibe riâyet etmesi ve imâm arkasında Fâtihâ okuması ve namazda tâdil-i erkânı muhakkak yapması lâzımdır. Bunları yapmazsa namazın bozulacağı söz birliği ile bildirilmiştir. *(Abdurrahmân İmâdî, Abdülganî Nablüsî)*

Bir kimse bir mezhebe tâbi olunca, ihtiyâc olmadıkça başka mezhebi taklîd etmez. Fakat bir işi yapmakta kendi mezhebine uymak güç olursa, o işi başka mezhebi taklîd ederek yapması câiz olur. *(Muhammed Hâdimî)*

MEZHEBDE MÜCTEHİD:

Mezheb imâmının koyduğu usûl ve kâidelere uyarak, dînî delîllerden (kaynaklardan) yeni hükümler çıkarabilen İslâm âlimi. Buna müctehid-i mukayyed ve müctehid-i müntesib de

denir. *(Bkz. Müctehid)*

İmâm-ı Muhammed Şeybânî, fıkıh âlimlerinin ikinci tabakasından olup, mezhebde müctehiddir. Hanefî mezhebini, yüzlerce kitab yazarak nakleden ve yayan odur. Güzel ahlâkı ve üstün hâlleri ile meşhûr idi. *(İbn-i Âbidîn)*

MEZHEBSİZ:

Müctehid (dînî delîllerden hüküm çıkarabilen büyük âlim) olmadığı hâlde, dört hak mezhebden birine tâbi olmayan, mezhebleri kabûl etmeyen ve dînî delillerden kendi anlayışına göre hüküm çıkarıp, buna göre amel eden veya böyle birine uyan kimse.

İbâdetlerin doğru olarak yapılmasını bildiren dört mezheb vardır. Bunlardan dördü de haktır, doğrudur. Bu dört mezheb; Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezhebidir. Her müslümanın bu dört mezhebden birinin fıkıh kitâbını okuyup ibâdetlerini bu kitâba uygun yapması lâzımdır. Böylece bu mezhebe girmiş olur. Mezhebsiz olan, Ehl-i sünnet (Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın yolunda bulunanlardan) değildir. *(Tahtâvî, Hamdullah Decvî)*

Hak olan, doğru olan dört mezhebin îtikâdları yâni îmânları aynıdır. Îmânda ayrılıkları yoktur. Dördü de Ehl-i sünnet îtikâdındadır. Ehl-i sünnet îtikâdında olmayan ve dört hak mezhebden birine uymayan, bid'at (sapıklık) ehli veya mezhebsizdir.Bunlar kendilerine beşinci mezheb diyorlar. Beşinci mezheb diye bir şey yoktur. *(Şehristânî ve Yûsuf Nebhânî)*

Mezhebsizler, mezheb imâmı olan büyük âlimlerin üstünlüklerini kabûl etmezler. Kendilerinin de Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarabileceklerini söylerler. Mezheblerden birisine tâbi olan kimseleri câhillikle ithâm ederler. Bin seneden beri gelmiş hâlis müslümanları ve mezheb imâmlarına uyan âlimleri küçük görerek kendilerini gerçek müslüman ve asrın ihtiyâçlarını kavramış geniş kültür sâhibi bir İslâm âlimi olarak tanıtırlar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Mezhebsizlik, dinsizliğe giden bir köprüdür. *(Zâhid-ül-Kevserî)*

Mezhebsiz; eğer Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilen bir şeye inanmamış veya şüphe etmiş ise, kâfir (îmânsız) olur. Açık olarak bildirilmemiş şüpheli olan delîlleri te'vîl ederek (kendine göre yorum yaparak) yanlış mânâ vermiş ise, ehl-i bid'at (sapık) olur. *(Hamdullah Decvî)*

MEZMÛM:

Yerilen, kötülenen, beğenilmemiş, çirkin.

Kâfirlerin yaptıkları ve kullandıkları şeyler iki kısımdır: Birisi âdet olarak yâni her kavmin her memleketin âdet olarak yaptıkları şeylerdir. Bunlardan haram olmayıp, insanlara faydalı olanları yapmak ve kâfirlere benzemeği düşünmeyerek kullanmak günâh değildir. Pantolon, fes ve çeşitli ayakkabı, çatal, kaşık kullanmak, yemeği masada yemek ve herkesin önüne tabaklar içinde koymak ve ekmeği bıçaklarla dilimlere ayırmak ve çeşitli eşyâ ve âletleri kullanmak, hep âdete bağlı şeyler olup, mübâhtır, serbesttir. Bunları kullanmak, bid'at olmaz, günah olmaz. Bunlardan faydalı olmayanları, mezmûn olanları kullanmak ve yapmak harâm olur. Kâfirlerin kullandıkları şeylerin ikinci kısmı, onların ibâdet olarak yaptıkları, kâfirlik alâmeti olan şeylerdir ki, bunları yapmak ve kullanmak küfr (îmânsızlık) olur, haramdır. *(İbn-i Âbidîn, İmâm-ı Birgivî)*

MEZY (Mezî):

Dokunma, bakma ve düşünme gibi sebeplerle erkekten gelen beyaz şeffâf sıvı.

Hanefîde ve Şâfiî'de bir kimseden vedî (idrardan sonra gelen beyaz bulanık koyu sıvı) ve mezî çıkınca cünüp olmaz yâni boy abdesti alması gerekmez. Fakat abdest bozulur. *(M. Mevkûfâtî)*

Mezî ve vedî, Hanefî ve Mâlikî mezhebinde kaba necâsettirler. *(İbn-i Âbidîn)*

Vedî, mezî çıkınca dört mezhebde de abdest bozulur. Hanbelî'de gusl (boy abdesti) de lâzım olur. *(Ekmelüddîn Bâbertî)*

MIRDAR:

Leş. *(Bkz. Leş)*

MISHAF:

Kur'ân-ı kerîmin tamâmının yazılı olduğu mübârek kitab. *(Bkz. Mushaf)*

MISKA:

Şifâ âyet-i kerîme ve duâlarının yazılı olduğu kâğıt, muska. *(Bkz. Rukye)*

Kur'ân-ı kerîm ile ve duâ ile olan mıskaları yapmak ve kullanmak câizdir ve insanı korurlar. Kur'ân-ı kerîm maddî ve mânevî her derde şifâdır ve her harfi mübârektir, muhteremdir. *(İbn-i Âbidîn)*

MİHRÂB:

Mescid, câmi vb. ibâdet yerlerinin kıble tarafında imâmın namaz kıldığı yer.

İmâmın mihrâb içinde durması mekrûhtur. Ayakları, mihrâbın dışında olunca, mihrâb içine secde etmesi mekrûh olmaz. *(Halebî)*

Mihrâbı bulunmayan, hesab, yıldız gibi şeylerle de anlaşılmayan yerlerde, kıbleyi bilen, sâlih müslümanlara sormak lâzımdır. Kâfire, fâsıka (açıkça günah işleyene) ve çocuklara sorulmaz. *(Dâmâd, İbn-i Âbidîn)*

MİHRİCÂN GÜNÜ:

Eylül ayının yirmi üçüncü gününe rastlayan mecûsî bayramı.

Nevruz (Mart'ın yirmi birinci) ve mihricân günlerinde, bunların isimlerini söyleyerek hediye vermek haramdır. Bu günleri bayram bilerek hediye vermek, îmânı götürür. Bu günlerde hürmet için kâfire yumurta bile verenin îmânı gider. *(Alâüddîn Haskefî)*

MÎKÂİL ALEYHİSSELÂM:

Dört büyük melekten biri. Ucuzluk, pahalılık, kıtlık, bolluk yapmak, ferah ve huzûr getirmek ve her maddeyi hareket ettirmekle görevli melek.

Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Cebrâil'e; ***"Ey Cebrâil! Mîkâil'in güldüğünü hiç görmedim, bunun sebebi nedir?"*** diye sorduğunda, Cebrâil (aleyhisselâm; "Cehennem ateşinin tutuşturulduğu günden bugüne dek Mîkâil gülmemiştir" diye cevap verdi. *(Muînüddîn Hirevî)*

Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâma gökte iki ve yerde iki yardımcı yaratmıştır. Bunlar gökte Cebrâil ve Mikâil, yerde hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'dir. *(Nişancızâde)*

MÎKÂT:

Hac ve umre için gelenlerin ihrâma girdikleri mevki, yer.

Mîkâtlar şunlardır:

Zülhuleyfe, Zât-i irk, Cuhfe, Karn (Karen) ve Yelemlem. Medîneliler, Zülhuleyfe'den; Bağdâd-Basra ahâlisi Zât-ı irk'ten, Şam ahâlisi Cuhfe'den ve Necid halkı Karen'den ve Yemen ahâlisi, Yelemlem'de ihrâma girerler. *(M. Zihni Efendi)*

Bir kimse ihrâmsız olarak mîkâtı geçtikten sonra ihrâma girerse, yasak olan şeyi işlediği için bir kurban lâzım olur. *(M. Mevkûfâtî)*

Olunca vâsıl-ı haddî mîkât

İki ihrâmdan aç; iki kanat.

(Nâbî)

(Mîkât'a gelince iki kanadını açarak, uçan bir kuş misâli iki parçadan ibâret olan ihrâmını giy.)

MİL:

Bin dokuz yüz yirmi metre olan bir uzunluk ölçüsü.

Abdest ve gusül (boy abdesti) almak için su bulamayan ve sudan bir mil uzak olan kimse, niyyet etmek şartıyla teyemmüm eder. *(Molla Hüsrev)*

MÎLÂD:

Doğum günü, Îsâ aleyhisselâmın doğum günü olduğu iddiâ edilen noel gecesi. *(Bkz. Noel Gecesi)*

Noel gecesi doğru olarak Mîlâd'ın, Aralık'ın 25'i veya Ocak'ın altıncı günü veya başka gün olduğu sanıldığı gibi, bugünkü Mîlâdî senenin bir veya dört sene az olduğu çeşitli dillerdeki kitablarda yazılıdır. *(Hasib Bey)*

Sorbon üniversitesi profesörlerinden Gungvebert, hazret-i Îsâ'nın mîlâdî târihinden on beş sene önce veya sonra doğduğu isbat edilemez diyor. Doğum senesi tahmin edilemeyince doğduğu gün elbette hesaplanamaz. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

MÎLÂDÎ YIL:

Hazret-i Îsâ'nın doğduğu iddiâ edilen yılı başlangıç kabûl eden ve 365,242 günlük güneş yılını esas alan takvim senesi.

Hicrî kamerî yılbaşı, hicrî şemsî ve mîlâdî yılbaşılarından on gün önce gelmektedir. Bundan dolayı müslümanların mübârek günleri veya geceleri, şemsî senelere nazaran her yıl on gün önce gelmektedir. Çünkü müslümanların mübârek günleri, güneş aylarına göre değil, hicrî kamerî aylara göre yapılır. Dînimiz böyle emretmektedir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Mîlâdî yıl altıncı yüzyıla kadar hiç kullanılmadı. İlk olarak Danyı adında bir râhip altıncı yüzyılın başlarında mîlâdî târih kullandı. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Mîlâdî yıl kat'î olmayıp, günü de, senesi de şüpheli ve yanlıştır. Büyük âlim, İmâm-ı Rabbânî ve Burhân-ı Kâtı'ın yazarı mütercim Âsım Efendi'nin bildirdiklerine göre, Îsâ aleyhisselâm ile Peygamberimiz arasındaki zaman, bin seneden az değildir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MİLHAFE:

Kadının sokağa çıkarken giydiği manto ve ferâce gibi uzun geniş örtü.

Senede, biri yazlık biri kışlık olmak üzere iki milhafe alması, erkeğin zevcesine (hanımına) olan nafakasındandır. *(İbn-i Nüceym)*

MİLLET:

1. Din, dil ve târih berâberliği bulunan insan cemâati, topluluğu, kavim.

Bugün dünyâdaki kâfirler iki türlüdür. Birincisi kitâblı kâfirler yâni hıristiyan ve yahûdîler olup, öldükten sonra dirilmeğe, âhiretteki sonsuz hayâta inanıyorlar. Avrupa ve Amerika milletleri kitablıdır. İkincisi kitabsız kâfirler yâni müşrikler olup, her şeyi yapan bir Allah'ın bulunduğuna inanmazlar. *(M. Sıddîk Gümüş)*

2. Din; kullarının dünyâda ve âhirette râhat ve huzûra kavuşmaları için Allahü teâlânın peygamberleri vâsıtasıyla gösterdiği yol.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Kendini bilmeyenden başka İbrâhim'in (aleyhisselâm) ***milletinden kim yüz çevirir. Gerçekten biz onu dünyâda seçtik. O, âhirette dahi gerçek sâlihlerdendir.*** *(Bekara sûresi: 130)*

(Ehl-i kitâb); ***bir de "Yahûdî veya hıristiyan olun ki, hidâyet bulasınız" derler. Sen de, deki: "Hayır biz hak yol üzere bulunan İbrâhim*** (aleyhisselâm) ***milletiyiz. O, hiçbir zaman müşriklerden*** (puta tapanlardan) ***olmadı.*** *(Bekara sûresi: 135)*

(Yûsuf aleyhisselâm dedi ki:) ***Atalarım İbrâhim, İshâk ve Yâkub'un milletine uydum. Bizim, Allah'a ortak koşmamız olacak şey değildir. Bu bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur. Lâkin insanların çoğu şükretmezler.*** *(Yûsuf sûresi: 38)*

Milletim, millet-i İslâm'dır. İtikâdda Ehl-i sünnet ve cemâat, amelde Hanefî mezhebindenim. Âdem aleyhisselâmın zürriyetindenim. *(Muhammed bin Kudbüddîn İznikî)*

MİLLİYETÇİLİK (Milliyet):

Aynı vatanda aynı toprakta doğup yetişenlerin din, örf-âdet ve menfeat birliği.

İslâmiyet "posa ırkçılığını" ve ırk ve kavim üstünlüğü iddiâlarını câhiliyye devri âdetleri olarak reddetmekle birlikte, aslâ, müslümanları, soyunu, kavmini ve ırkını red ve inkâr etmeye dâvet etmemektedir. Aksine böyle bir fiili harâm saymaktadır. Kaldı ki; ***"Vatan sevgisi îmândandır", "Kişi kavmini sevmekle suçlanamaz"*** ve ***"Kavminin efendisi, kavmine hizmet edendir"*** diye buyuran Resûlullah efendimizin dînini; kavimlerin, milletlerin ve milliyetçiliğin aleyhine kullanmak mümkün değildir. İslâmiyet bunları yok etmez, kardeş olmaya dâvet eder. *(S. Ahmed Arvâsî)*

MİNÂ:

Mekke-i mükerremenin doğusundaki dağların eteğinden Arafât'a giden yol üzerinde bulunan yer. Hac ibâdeti esnâsında kurban kesmek ve cemre (şeytan) taşlamak için buraya gidilir. İbrâhim aleyhisselâm, kurban etmek için, oğlu İsmâil'i buraya götürmüştü.

Minâ Mekke'nin, Müzdelife Minâ'nın, Arafât da Müzdelife'nin kuzeyindedir. Son yapılan asfalt caddelere göre Minâ ile Mekke arası 4,5, Minâ ile Müzdelife arası 3,3 ve Müzdelife ile Arafât arası 5,4 kilometredir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Haccın sünnetleri on birdir. Bunlardan biri de imâmın üç yerde hutbe okumasıdır. Birisi Zilhicce ayının yedinci günü Mekke'de, ikincisi, dokuzuncu günü öğle namazı, öğle ve ikindi namazlarından önce Arafât'ta, üçüncüsü, on birinci (kurban bayramının ikinci) günü Minâ'da okunur. *(İbn-i Nüceym)*

Kurban bayramının birinci günü güneş doğmadan önce Meş'aril-haram denilen yerden Minâ'ya hareket edilir.Minâ'ya gelince, Mescid-i Hîf'e en uzak olan Cemre-i akabe denilen yerde sağ elin baş ve şehâdet parmaklarıyla iki buçuk metreden veya daha uzaktan Cemre yerini gösteren duvarın dibine nohut kadar yedi taş atılır. Sonra hiç durmadan buradan gidilip kurban kesilir. Bayramın birinci günü Minâ'da olanlar ve bütün hacılar bayram namazı kılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Mekke-i mükerremede Minâ pazarında, genç bir tâcir aşağı yukarı elli bin altın değerinde alış veriş yapıyordu. O esnâda, kalbi, Allahü teâlâyı bir an unutmuyordu. *(Hâce Behâeddîn-i Buhârî)*

MİNÂRE:

Câmilerde, müezzinlerin çıkıp ezân okuduğu yüksek yer.

Minâre ilk defâ Mısır vâlisi Mesleme bin Mahled tarafından hazret-i Muâviye'nin emri ile

yaptırılmıştır. *(İbn-i Âbidîn)*

Minâre yapmak, müstehâbdır. Çünkü müezzinin, ezânı yükseğe çıkıp okuması sünnettir.Minâre, bu sünnete yardım etmektedir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Mezar üzerine mum yakmak, minârede kandil yakmak ve câmilerde şarkı ve oyun havaları şeklinde mevlîd okutmak gibi adaklar adak olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

MİNBER:

Câmilerde hatiplerin hutbe okumaları için yapılmış merdivenli yüksek yer.

Kabrim ile minberim arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir. *(Hadîs-i şerîf-Minhet-ül-Vehbiyye)*

İmâm hutbe okumak için minbere çıkınca, cemâatin namaz kılması ve konuşması haram olur. *(Kâşânî)*

Minber-i Nebevî:

Resûlullah efendimizin hutbe okudukları minber.

MİNNET:

1. Yapılan bir iyiliği, verilen bir şeyi başa kakma. Minnetin bu kısmı İslâmiyet'te yasaklanmıştır.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyruldu:

Sadakalarınızın sevâbını minnet ve ezâ ile heder etmeyin, boşa çıkarmayın. *(Bekara sûresi: 264)*

Minnet edenin sadakasını Allahü teâlâ kabûl etmez. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Minnet akıl ve iz'andan soyunmuş özü-vicdânı çürük kişilere yaraşır. Böyleleri bir kimseye bir iyilik ettikleri zaman onu ya söz veya davranışlarla açıklamaya kalkışarak zavallıyı mahcub eder ve gönlüne ızdırap yüklerler. *(Ahmed Rıfat)*

2. Görülen iyiliğe karşı teşekkür etme.

Gaflet ve şaşkınlığa kapılarak, ana-babanın kalbini kırarsan derhal onların rızâsını almaya çalış, yalvar, minnet eyle ve her ne sûretle olursa olsun, onların gönlünü al. Ana-babanın evlâdı üzerinde hakları çok büyüktür. *(Süleymân bin Cezâ)*

Allahü teâlâya hamdü senâlar olsun ki, üç seneden beri müslümanım.Mes'ûd bir hayâta kavuştum. Bana İslâmiyet'i anlatıp müslüman olmama vesîle olanlara minnet borcum çoktur. *(Ömer Mita-Japon)*

3. Allahü teâlâya hamd ve senâ etmek, şükretmek.

Allahü teâlâya hamd ve minnet ederiz ve O'nun Peygamberine sonsuz salât ve selâm ederiz. Selâmette ve âfiyette olmanız ve doğru yolda bulunmanız ve ilerlemeniz için Allahü teâlâya duâ ederiz. Kıymetli ve merhametli efendim! Kazanç zamânı geçip gidiyor. Her geçen an, ömrümüzü azaltmakta, ecel zamânı yaklaşmaktadır. Bugün aklımızı başımıza toplamazsak, yarın âh etmekten ve pişmanlıktan başka elimize bir şey geçmez. Bu birkaç günlük sağlık zamânında dînin emirlerine uygun yaşamaya çalışmalıyız! Ancak böylece kurtulmamız umulur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Minnet Allahü teâlâya ki, O'na tâatte bulunmak, beğendiği işleri yapmak, O'na yakınlaştırır. O'na şükretmekle nîmet artar. Alınan her nefes, hayâtın devâmını sağlar. Verilen nefes, insanı rahatlatır. O halde, her nefeste iki nîmet vardır. Her nîmete bir şükür lâzımdır. *(Sâdî-i Şîrâzî)*

Hayat yolunda bizim taşıyabileceğimiz ve öteki dünyâya da götürebileceğimiz biricik

servet; Allahü teâlâya hamd ve senâ etmek (O'na minnet bildirmek) ve O yüce kudret sâhibine sevgi ile bağlanmak, O'na ibâdet etmektir. *(William Pickhard-İngiliz)*

4. Nîmete kendi eliyle, kendi çalışmasiyle kavuşmadığını, Allahü teâlânın lütfu ve ihsânı olduğunu düşünmek. Ucbun (kendini ve işlerini beğenme hâlinin) zıddı.

MİNNETDÂR:

Birinden gördüğü iyileğe karşı mahcup ve müteşekkir kalan.

Kur'ân-ı kerîmi toplayan, Şeyhayn'dır (hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'dir). Bugün bilinen İslâm ilimlerinin hepsini, Şeyhayn ortaya koydu. Arabı, Acemi hidâyete getiren, Şeyhayn'dır. Şeyhayn'a bütün insanlar minnetdârdır. Bunu anlayamamak, güneşi görmemeye benzer. *(Veliyyullah-ı Dehlevî)*

Din bilgilerinde ve dünyâ işlerinde kendisine minnetdâr olduğum bir kişi vardır. O da İmâm-ı Muhammed'dir. *(İmâm-ı Şâfiî)*

Mİ'RÂC:

1. Merdiven.

Resûlullah efendimiz, Mekke şehrinden, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya geldikleri zaman, peygamberlerin rûhları, insan şekillerinde orada hazır bulundu. Bir anda Kudüs'ten yedinci göke kadar, bilinmeyen bir mîrâc ile çıkarıldı. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

2.Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem elli iki yaşında uyanık iken, beden ile, hicretten altı ay önce Receb ayının yirmi yedinci gecesi, Mekke-i mükerremede Mescid-i Harâm'dan Kudüs'e ve oradan göklere ve bilinmeyen yerlere götürülüp, getirilmesi.

Mi'râc gecesi bir cemâate uğradım. Önlerine nefis yemekler koymuşlar. Bir yanda da leş duruyor. O nefis yemekleri bırakmış, leş yiyorlardı. "Bunlar kimlerdir?" dedim. Cebrâil aleyhisselâm; "Bunlar, helâli terk edip, harama meyl eden erkek ve kadınlardır. Helâl malları varken, haram yiyen kimselerdir" dedi. *(Hadîs-i şerîf-Meâric-ün-Nübüvve)*

Mi'râca götürüldüğüm gece, Cennet'te bir seviyeden yüksek yapılmış köşkler gördüm. Dedim ki: "Yâ Cebrâil! Bunlar kimin içindir?" Buyurdu ki: "Öfkesini yutanlar ve insanları affedenler içindir. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Mi'râc gecesi, çok fecî ve elîm bir şekilde kendi kendilerine azâb eden bir takım insanlar gördüm. Cebrâil aleyhisselâma sordum ki: "Yâ Cebrâil! Bunların günâhı nedir? Niçin böyle kendi kendilerine azâb ederler?" Cebrâil aleyhisselâm dedi ki: "Bunlar, başkalarının ayblarını (kusûrlarını) ***açığa çıkaranlardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Meâric-ün-Nübüvve)*

Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma olan ihsânlarının en şereflilerinden biri de, O'na mi'râc mûcizesini vermesidir. Bu mûcizeyi O'ndan başka hiçbir peygambere vermemiştir. Resûlullah'ın Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya götürüldüğü, Kur'ân-ı kerîmde İsrâ sûresinin birinci âyet-i kerîmesinde açıkça bildiriliyor (mi'râcın bu kısmına isrâ' denir). Buna inanmıyan kâfir olur. Mescid-i Aksâ'dan göğe çıkarıldığını meşhûr hadîsler haber veriyor. Buna inanmıyan ise, bid'at ehli, sapık ve fâsık (günahkar) olur. Mîrâcın uyanık iken ve cesed ile olduğunu, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiînin ve hadîs âlimlerinin ve fıkıh âlimlerinin ve kelâm âlimlerinin çoğunluğu haber vermişlerdir. Böyle olduğunu sahîh hadîsler bildirmektedir. Mi'râc çok defâ olmuştu. Bunlardan biri uyanık iken ve cesed ile idi. Ötekiler yalnız rûh ile idi. Âişe (r.anhâ) rüyâda rûh ile olan mi'râclardan birini haber vermektedir. Onun bu haberi, uyanık iken cesed ile olan mi'râcın yok olduğunu göstermez. *(Abdülhak Dehlevî, İsmâil Hakkı Bursevî, Muhammed Behâüddîn)*

Beş vakit namaz mi'râc gecesi farz oldu. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, mi'râcda cennetleri ve cehennemleri ve Allahü teâlâyı gördü. Yalnız bu görmesi, dünyâ

görmesi ile değil, âhiret görmesi ile oldu. Çünkü o gece zaman ve mekân çevresinden dışarı çıktı. Bu görmeğe dünyâda gördü demek, mecâz olarak denilmiştir. Dünyâdan gidip gördüğü ve yine bu dünyâya geldiği için böyle denilmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÎRÂS:

Vefât eden kimsenin, geride kalan akrabâlarına bıraktığı mal ve haklar.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Ey Resûlüm!) ***babası ve çocuğu olmıyanın mîrâsı hakkında senden dînin hükmünü istiyorlar. De ki, Allah, babası ve çocuğu olmayan için şöyle beyân eder: Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmazsa ve geride ana-baba bir veya baba bir olan tek bir kız kardeşi olursa, terikenin yarısı bunundur. Eğer ölen bir kadının geride çocuğu kalmaz da erkek kardeşi bulunursa, o, terikenin tamâmına vâris olur. Ölenin iki veya daha çok kız kardeşi varsa, bunlara terikenin üçte ikisi vardır. Eğer kardeşler erkek ve kadın olurlarsa erkek için iki kadın payı vardır. Şaşırırsınız diye Allah size dîninizin hükümlerini açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*** *(Nisâ sûresi: 176)*

Küçük çocukları olan veya mîrâsa muhtaç bâliğ (ergen) ve sâlih çocukları bulunan hastanın, malından nâfile hayrât ve hasenâtı (iyilik yapılmasını) vasiyyet etmeyip çocuklarına bırakması daha iyidir. *(İbn-i Âbidîn)*

Malını, hayrâta (iyi yerlere) sarf edip, fâsık (haram ve günah işleyen) çocuğuna mîrâs bırakmamalıdır. Çünkü günâha yardım etmek olur. *(Kerderî)*

MÎRÎ TOPRAK:

Beytülmâle yâni devlete âit toprak. *(Bkz. Arâzi)*

MÎSÂK:

Söz verme, sözleşme, andlaşma.

1. Allahü teâlânın, Âdem aleyhisselâma ve bütün zürriyetine (ondan gelecek insanlara); ***"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"*** diye hitâb buyurması, onların da; ***"Evet, sen Rabbimizsin"*** diye cevab vermeleri. *(Bkz. Ahd)*

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: ***"Kur'ân-ı kerîm hüzün ile inmiştir. Onu okurken kusurlarınıza ve ilerdeki tehlikelere karşı üzüntünüzü gösteriniz."*** Üzüntüsünü açıklamanın yolu, oradaki korkutucu, azâb verici, mîsâk ve muâhede âyetlerini düşünmekle, sonra da nehy (yasaklarına) ve emirlerine karşı kusurlarını hatırlamakla olur. Şüphesiz bunları gereği gibi düşünen insan hem mahzûn olur, hem de ağlar. Şâyet ağlıyamıyorsa, ağlıyamadığına üzülmelidir. Çünkü Kur'ân'ın bu gibi âyetlerinden üzüntü duymamak büyük musîbettir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2.Yemîn ile kuvvetlendirilen söz verme.

Allahü teâlâ için yemîn ediyorum demek, yemîn olur. Allah'a ahd ediyorum (söz veriyorum), Allah'a mîsâk ediyorum demek, yemîn olur... *(Alâüddîn-i Haskefî, Halebî)*

MİSKAL:

Bir çeşit ağırlık ölçü birimi.

Bir miskal; Hanefî mezhebinde 4,8 gram, Şâfiî mezhebinde ise 3,45 gramdır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Üzerine bulaşan necâset, bir miskalden az ise yıkamak sünnettir. Bir miskal bulaşmış ise yıkamak vâcib, fazlasını yıkamak farzdır. *(Kutbüddîn İznikî)*

Altının, zekât verilmesi farz olan miktârı yirmi miskaldir. *(Kâşânî)*

MİSKÎN:

1. Bir günlük nafakasından (yiyeceğinden, giyeceğinden) fazla bir şeyi olmayan müslüman.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

... Fazla ihtiyarlık ve devamlı hastalık gibi sebeblerle oruç tutmaya güç yetiremeyenler üzerine, bir miskîn doyuracak kadar fidye vermek lâzımdır... *(Bekara sûresi: 184)*

Akrabâya, miskîne ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla berâber (malını) ***büsbütün saçıp savurma!*** *(İsrâ sûresi: 26)*

Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennet'in anahtarı da, fakîr ve miskînleri sevmektir. Fakîr ve meskînler, sabırları sebebiyle kıyâmet günü Allahü teâlâya yakın bulunacaklardır. *(Hadîs-i şerîf-Dâre Kutnî)*

Bir kimse, kalbinde katılık bulunduğundan şikâyet edince, Resûlullah efendimiz ona; ***"Yetimin başını okşa ve miskîni doyur!"*** buyurdular. *(Hadîs-i şerîf-Dimyâtî)*

Zekât verilecek yedi sınıf kimseden birisi de miskîndir. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Dervîş.

Miskîn Yûnus var yârına,
Koma bugünü yârına,
Yârın Hakk'ın dîvânına,
Varam Allah deyü deyü!..

(Yûnus Emre)

MİSLÎ:

Çarşıda, pazarda aynı evsâfta, özellikte benzeri bulunan, fiyatları farklı olmayan mal.

Ağırlıkla, hacim ve uzunlukla ölçülenlerden fabrikada, tezgâhta yapılan şeyler ve sayı ile ölçülenlerden, aynı büyüklükte olanlar ve aynı büyüklükteki yumurta ve karpuz mislî maldır. *(İbn-i Âbidîn)*

Mislî malı telef eden, benzerini, mislî olmıyan malı telef eden, kıymetini öder. *(İbn-i Âbidîn)*

MİSVÂK:

Bir karış büyüklüğünde kesilmiş, dişleri temizlemek için kullanılan ve Erak denilen ağaçtan veya zeytin dalından yapılan ağaç fırça.

Misvâk; ağzı temizlemeye, cenâb-ı Hakk'ın rızâsına kavuşmaya vesîledir. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Misvâk kullanarak kılınan namaz, misvâk kullanmadan kılınan namazdan yetmiş kat üstündür. *(Hadîs-i şerîf-Reddülmuhtâr)*

Abdest alırken misvâk kullanmak sünnet-i müekkededir (kuvvetli sünnettir). Misvâk, düz ve ikinci küçük parmak kalınlığında, bir karış boyunda olmalıdır. Misvâk, Arabistan'da yetişen Erak ağacının dalıdır. (Düzgün ucundan iki santimetre kadar, kabuğu soyulup, burası birkaç saat suda tutulur. Sonra ezilince, fırça gibi açılır). Erak ağacı bulunmazsa, zeytin dalından yapılır. Nar ağacından yapılmamalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Misvâk kullanmanın on beş faydası vardır. Bunlar; sekerât-ı mevtte (son nefeste) Kelime-i şehâdeti söylemeye sebeb olur, dişlerin etlerini pekiştirir, safrayı keser, balgamı ve ağız kokusunu giderir, Allahü teâlâ ondan râzı olur, baş damarlarını kuvvetlendirir, gözleri nûrlanır, hayrı ve hasenâtı (iyilikleri) çok olur, sünnet ile amel etmiş olur, ağzı temiz olur,

fasîh-ul-lisân yâni güzel konuşmaya vesîle olur, şeytan gamlanır, misvâklı olarak kılınan iki rek'at namazın sevâbı, misvâksız olarak kılınan yetmiş rek'at namazın sevâbından daha çok olur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Hazret-i Ömer zamânında Şam civârında bir kal'a muhâsara edildi. Öğleye kadar kal'a feth edilemedi. Hazret-i Ömer gadaba geldi. İslâm askerlerini huzûruna çağırdı. "Kal'a feth edilemedi. Kâfirler İslâm askeri karşısında bu kadar dayanamazdı. Aramızda birisi bir kusur işlemiş olmasın" buyurdu. Askerler hayret edip, tövbe ve istiğfâr etmeye başladılar. O sırada bir kişi ağlayarak hazret-i Ömer'in huzûruna geldi. "Ey mü'minlerin emîri! Bu gece teheccüde kalktığım zaman karanlık olduğu için misvâkımı aradım, fakat bulamadım. Bu sebeble misvâksız namaz kıldım. Sizin aradığınız kusuru ben işledim" dedi. Hazret-i Ömer ona; "Tövbe ve istiğfâr etmeye devâm et" buyurdu. O da tövbe ve istiğfar okumaya başladı. Bir saat sonra kal'a fetholundu. *(Evliyâlar Ansiklopedisi)*

MİSYONERLİK:

Propaganda yaparak belirli bir fikir ve inancı yayma işi. Dar anlamda, henüz hıristiyanlığı kabûl etmemiş ülkelerde veya hıristiyan ülkelerde çeşitli isimler altında hıristiyanlığı yayma ve hıristiyanlık propagandası yapma faâliyeti. Bu çalışmaları yürüten râhib, papaz ve din adamlarına misyoner, bu çalışmaları yapan teşkîlâta da Misyonerlik teşkîlâtı adı verilir.

Avrupalılar, hıristiyanlık inancını yaymak ve milletleri hıristiyanlaştırmak için misyoner teşkîlâtını kurdular. İktisâdî (ekonomik) bakımdan dünyânın en kuvvetli teşkîlâtı hâline gelen kilise ve misyoner teşkîlâtları akıl almaz bir çalışmanın içine girdiler. Hıristiyanlığı İslâm memleketlerinde yayabilmek için korkunç bir İslâm düşmanlığı başlattılar. İslâm memleketlerinin her yerine hıristiyanlığı öven binlerce kitap, mecmûa ve broşür gönderdiler. Bugün de güzel memleketimizde durmadan hıristiyanlığı anlatan kitap, mecmûa (dergi) ve broşürler, misyonerlik teşkîlâtı tarafından dağıtılmakta, posta ile yurt dışından adreslere gönderilmektedir. *(Muhammed Sıddîk bin Saîd)*

Târih göstermiştir ki, misyonerler gâyelerine erişmek için her türlü vâsıtayı mübâh (sakıncasız) gören bir zihniyete sâhib olmuşlardır. Asya ve Afrika milletlerini, asırlar boyu sömüren devletlerin en büyük yardımcıları misyonerler ve misyonerlik teşkîlâtları olmuştur. Misyonerler, girdikleri memlekette sâdece kendi dinlerini yaymakla meşgûl olmazlar. O memleketteki milleti meydana getiren maddî ve mânevî değerleri tahrib ederler. Tahrîb ettikleri millî duyguların enkazı üzerine kendi inançlarını binâ etmeye çalışırlar. Ellerinde bulunan bütün imkânlarını bu yolda kullanırlar. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

MİŞNÂ:

Yahûdîlerin Tevrât'tan sonra mukaddes kabûl ettikleri Talmûd kitâbının iki kısmından biri.

Mişnâ, İbrânice "tekrar" demektir. Sözlü emirlerin kânun hâline getirilmiş ilk hâlidir. Yahûdî îtikâdına göre, Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma, Tûr dağında Tevrat kitabını (Yazılı emirleri) verdiği gibi, bâzı ilimleri yâni (sözlü emirleri) de söyledi. Mûsâ aleyhisselâm bu ilimleri Hârûn, Yûşâ ve Elîazar'a aleyhimüsselâm bildirdi. Bunlar da kendilerinden sonra gelen peygamberlere bildirdiler. Elîazar, Şuayb aleyhisselâmın oğludur. Bu bilgiler hahamlardan hahamlara rivâyet edildi. Mîlâddan önce 538 ve mîlâddan sonra 70 senelerinde çeşidli Mişnâlar yazıldı. Bunlara Yahûdîlerin âdetleri, kânun müesseseleri, hahamların bir mevzudaki tartışmaları ve şahsî görüşleri de karıştırıldı. Böylece Mişnâlar, hahamların indî görüş ve münâkaşalarını ifâde eden kitablar hâline geldi. Diğer Mişnâları içinde toplayan en son ve en meşhur Mişnâ, mîlâdın ikinci asrında yahûdî hahamlarından Yehûda tarafından yazıldı. Yehûda'dan sonra gelen hahamlar, Mişnâ'ya ilâveler ve şerhler yapmışlardır. Mişnâ'nın lisanı, kendisinde Yunanca ve Latincenin tesiri görülen Yeni İbrânicedir. Mişnâ'nın yazılmasından maksat, yazılı emr kabûl edilen Tevrat'ı tamamlayıcı olan sözlü emirleri

tanıtmaktır. Mişnâlar, Tevratlardan daha basît olup, kelime ve cümle şekilleri onlardan çok farklıdır. Emirler, umûmî kâideler şeklinde bildirilmiştir.Dikkat çekici misâller verilmiştir. Vâki' olmuş hâdiselere bâzan rastlanır. Emirler beyan edilirken kaynak olarak Tevratların âyetleri verilir. Mişnâ altı kısımdan meydana gelir: 1)Zerâim (tohumlar), 2)Moed (Mübârek günler. Bayram ve oruç günleri gibi), 3) Nâşim (Kadınlar), 4)Nezikin (Zararlar), 5)Kedaşim (Mukaddes şeyler), 6)Tehera (Tahâret, temizlik). Bunlar altmış üç risâleye, risâleler de cümlelere ayrılmıştır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Mİ'YÂR:

1-Ölçü âleti.

Akıl; his kuvveti ile anlaşılabilen veya hissedilenlere benzeyen ve onlara bağlılıkları bulunan şeyleri birbirleri ile ölçerek, iyilerini kötülerinden ayırmaya yarayan bir mi'yârdır. O hâlde, peygamberlerin bildirdikleri şeylere, akla danışmaksızın inanmaktan başka çâre yoktur. Peygamberlere tâbi olmak, aklın gösterdiği bir lüzûmdur ve aklın istediği, beğendiği bir yoldur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2.Kendisinde yalnız bir vâcibin (farzın) edâ edildiği, başka bir vâcibin edâ edilemediği vakit.

Ramazan ayı bu aydaki farz orucun mi'yârıdır. Bu ayda Ramazân orucundan başka bir oruç tutulamaz. Bunun içindir ki, Hanefîlere göre bir kimse Ramazân-ı şerîfte nâfile oruca niyet etse, o yine Ramazan orucundan sayılır. *(Serahsî)*

MİZÂC:

Huy, tabîat, bir kimsenin yaratılıştan gelen özelliklerinin hepsi. *(Bkz. Huy)*

Gadaba gelen (kızan, öfkelenen) insan, aklın kontrolünden çıkmış olduğundan; bu kimsede basîret (kalb gözü, derin ve ince anlayış), düşünce, irâde (kendine hâkim olma) ve fikir diye bir şey kalmaz. Nice insanlar var ki, yaratılış îtibâriyle çabuk kızarlar. Hattâ, yüzünden gadab (kızgınlık) akar. Kalbin harâret mizâcı da buna yardımcı olur. Zîrâ gadab, ateştendir. Nitekim, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: ***"Mizâcın burûdeti*** (soğukluğu); ***gadabı*** (kızgınlığı) ***söndürür ve şehveti kırar.*** *(İmâm-ı Gazâlî)*

MİZÂH:

Latîfe, şaka.

Ben mizâh konuşurum, fakat doğru konuşurum. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Alay, şaka ve mizâhtan kaçınınız. Zîrâ insanın şerefini kırar, vekarını (ağırbaşlılığı) azaltır. *(Hazret-i Ömer)*

Az olmak şartı ile arada bir mizâh mübâhtır (serbesttir). Ancak mizâhı âdet ve meslek hâline getirmemeli ve doğru söylemelidir. Çünkü fazla şaka, mizâh vakti öldürür ve çok güldürür. Çok gülmek ise, kalbi karartır. Heybet ve vekarı giderir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mizâhın azı kötü değildir. Çünkü mizâh, gönül açıcı ve kalb temizleyicidir. Mizâhta aşırılığa kaçmamalı ve devamlı olmamalıdır.Mizâhta aşırılığa kaçılırsa, çok gülmeğe sebeb olur. Çok gülmek ise kalbi karartır. *(Muhammed Hasan Can)*

MÎZÂN:

1.Terâzi, ölçü âleti.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

... (Şuayb aleyhisselâm), ***Kavmine şöyle dedi: Rabbiniz tarafından size açık mûcize geldi. Artık kileyi, mîzânı tam tutun. İnsanların haklarını yerine getirmekte noksanlık yapmayın.*** (Peygamberler ve onlara tâbi olanların vâsıtasıyla) ***ıslâh olan yeryüzünü*** (küfür ve

hîlelerinizle) ***fesâda vermeyin. Eğer benim sözümü tasdîk ederseniz,*** (bu söylediklerim) ***sizin için hayırlıdır."*** *(A'râf sûresi: 85)*

Şuayb aleyhisselâm Eyke halkını; ölçüyü ve mîzânı tam yapmaya, insanların hukûkuna riâyet etmeye, yeryüzünde fesâd çıkarmamaya, Allahü teâlâdan korkmaya ve takvâ üzere olmaya dâvet etti. *(Fahrüddîn-i Râzî)*

2. Kıyâmet günü insanların günâh ve sevâbını tartan ve nasıl olduğu bilinmeyen terâzi.

Alahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Biz kıyâmet gününe mahsûs adâlet mîzânları kurarız. Artık hiç kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (Yapılan amel) ***hardal tânesi kadar bile olsa, onu getiririz*** (mîzâna koyarız)***. Hesâb gören olarak biz*** (herkese) ***yeteriz.*** *(Enbiyâ sûresi: 47)*

Artık kimin (sevâb) ***mîzânı ağır gelirse onlar korktuklarından emîn, umduklarına kavuşanların tâ kendileridir. Kimin de mîzânı hafif gelirse, onlar kendilerine yazık edenlerdir.*** (Onlar) ***Cehennem'de ebedî kalıcıdırlar.*** *(Mü'minûn sûresi: 102, 103)*

Mîzânda güzel ahlâktan daha ağır gelecek hiçbir şey yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfred)*

Bir kimse kıyâmette mîzâna getirilir. Sonra her birinin büyüklüğü, gözün görebileceği uzunlukta olan doksan dokuz amel defteri getirilir. Bu defterlerde o kimsenin iyilik ve kötülükleri yazılıdır. Günâhı sevâbından çok gelip, Cehennem'e gönderilir. Cehennem'e giderken, Allahü teâlâ katından bir ses duyulur; "Acele etmeyiniz. Onun tartılmayan bir şeyi vardır" der. Baş parmağı ucu kadar bir şey getirilir. Üzerinde Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah yazılı olur. Sevâb kefesine konur. Böylece sevâbı, günâhından ağır gelir ve Cennet'e gitmesi emrolunur. *(Hadîs-i şerîf-Ahlâk-ül-Ulemâ)*

İyi ameller güzel sûretlerle, kötü ameller de çirkin kıyâfetlerle gelecek, mîzâna konacaktır. *(İbn-i Abbâs)*

Ömür tamam olup defter dürülür
Sırat Köprüsü ve mîzân kurulur
Hakk'ın dergâhında elbet durulur
Buyruğu tutulur ferman eğlenmez.

(Aziz Mahmûd Hüdâyî)

MİZMÂR:

1. Her türlü çalgı âleti, ney türünden, biri kamış, diğeri ağaçtan olmak üzere iki parçadan meydana gelmiş olan âlet, düdük, kaval, fülüt.

Bir zaman gelir ki, müslümanlar birbirlerinden ayrılır, parçalanırlar. İslâmiyet'i bırakıp kendi düşüncelerine, görüşlerine uyarlar. Kur'ân-ı kerîmi mizmârlardan yâni çalgılardan şarkı gibi okurlar. Allah için değil, keyf için okurlar. Böyle okuyanlara ve dinleyenlere hiç sevâb verilmez. Allahü teâlâ bunlara lânet eder, azâb verir. *(Hadîs-i şerîf-Müsâmere)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem kıyâmet alâmetlerini sayarken buyurdu ki: ***"Hâkimler rüşvet alarak haksız karar verir. Adam öldürmek çoğalır. Gençler ana-babalarını, hısım-akrabâsını aramaz, saymaz olur. Kur'ân-ı kerîm mizmârdan, yâni çalgı âletlerinden okunur. Tecvîd ile güzel okuyanları, İslâmiyet'e uyan hâfızları dinlemeyip, mûsikî ile şarkı gibi okuyanları dinlerler."*** *(Hadîs-i şerîf-Tergîb-üs-Salât)*

Keyf ve eğlence için her mizmârı çalmak ve dinlemek haramdır. Çalgı, içki içenlerin âdetidir. İçki ise, nefsin arzûlarını yâni şehveti harekete getirir. Yalnız muhârebede (savaşta) askerin moralini kuvvetlendirmek için bando, mızıka çalmak ve bunlara sulh zamânında da

hazırlanmak ve düğünlerde davul def çalmak, her müslümana câizdir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Güzel ses.

Bir gün Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin Kur'ân-ı kerîm okumasını dinledi ve buyurdu ki: ***"Ebû Mûsâ'ya Âl-i Dâvûd'un mizmârlarından verilmiştir.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Kur'ân-ı kerîmi mizmâr ve tecvîd ile okumalıdır. Tegannî ile yâni kelimeleri değiştirip nağmeye uydurarak okumak haramdır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

MU'ACCEL:

Peşin olarak verilen. Acele ödenen şey. *(Bkz. Mehr)*

Nikâh akd edilirken (yapılırken) tek mehr söylenip, ne kadar mu'accel olduğu bildirilmedi ise, âdete ve zevcinin emsâline (akranlarına) göre söylenilenin bir miktârı mu'accel olur. Mehrin hepsi mu'accel denildi ise mu'accel olur. *(Fetavâ-yı Hindiyye)*

MUÂHEDE:

Andlaşma. *(Bkz. Ahd)*

İslâm halîfeliğinin bir an evvel kaldırılması İngilizlerin birinci düşünceleridir. Kırım muhârebelerine sebeb olmaları ve burada Türklere yardım etmeleri hilâfeti mahv etmek için bir hîle idi. Pâris muâhedesi bu hîleyi açıkça ortaya koymaktadır. *(Abdürreşîd İbrâhim Efendi)*

MUÂHEZE:

Azarlama, darılma, paylama, cezâlandırma.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ sizi yemîn-i lağv (geçmiş bir şey için zan ile yanlış yemin etmek) ***ile muâheze etmez. Fakat*** (kasıdla, bilerek) ***akd ettiğiniz yeminlerde*** (geçmişte bir şey için yalan söyleyerek veya ilerde yapacağım yâhut yapmayacağım diye yalan yere yemin etmekte) ***muâheze eder. Onun keffâreti, çoluk-çocuğunuza yedirdiğinizin orta hâli ile on fakiri doyurmaktır. Veya çoluk-çocuğunuza giydirdiğinizin orta hâliyle birer elbiseyi on fakire giydirmektir veya bir köle âzâd etmektir. Bu üçünden birini yapmaya gücü yetmiyenin üç gün müteâkiben*** (peşpeşe) ***oruç tutmasıdır. İşte bunlar sizlerin yeminlerinize keffârettir. Lisânlarınızı yemininizi bozmaktan hıfz ediniz*** (koruyunuz)**.** *(Mâide sûresi: 89)*

Allah hiç kimseye gücü yetmeyeceği bir şeyi teklif etmez. Herkesin kazandığı kendi lehine, yüklendiği vebâl de aleyhinedir. "Ey Rabbimiz! Eğer unuttuk veya hatâ ettikse, bizi muâheze etme. Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmiyeceği şeyleri de yükleme. Günâhlarımızı affet. Bizi bağışla. Bize merhâmet eyle. Sen bizim mevlâmızsın. Artık kâfirler gürûhu (topluluğu) ***üzerine bize yardım et*** (dediler)***"*** *(Bekara sûresi: 286)*

Bir ümmet içerisinde, her gün yirmi beş kişi; Allahü teâlâya yirmi beş defâ istiğfâr ederse (günahlarının bağışlanmalarını dilerse) Allahü teâlâ o ümmeti umûmî azâbla muâheze etmez. *(Mekhûl eş-Şâmî)*

MUAHHİR (El-Muahhir):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Peygamberlerini, evliyâsını, sevdiklerini kendine yaklaştırıp, kâfirleri (inanmayanları), fâcirleri, düşmanlarını, sevmediklerini kendisinden uzaklaştıran, hor ve hakîr edip alçaltan.

El-Muahhir ism-i şerîfini söyleyenin tövbe etmesi kolay olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

MU'ÂMELÂT:

İnsanların birbirleri arasında olan işler. Alış-veriş, kirâ, şirketler, fâiz, mîrâs gibi insanlar arasında meydana gelen işler. Fıkıh ilminin dört kısmından biri.

Mu'âmelâtta bir fâsıkın (açıkça günâh işleyenin) veyâ müslüman olmıyanın sözü de kabûl edilir. Akıllı olan çocuk ve kadın da mu'âmelâtta erkek gibidir. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

MU'AMMÂ:

1.Gizli, örtülü, anlaşılmaz veya anlaşılması güç şey.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennet'te görecektir. Fakat, nasıl olduğu bilinmeyen bir görmekle göreceklerdir.Nasıl olduğu bilinmeyeni, anlaşılmayanı görmek de, nasıl olduğu anlaşılmayan bir görmek olur. Belki gören de, nasıl olduğu bilinmeyen bir hâl alır ve öyle görür. Bu, bir muammâ, bir bilmecedir ki, bu dünyâda evliyânın büyüklerinden seçilmişlere bildirilmiştir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Edebiyâtta bir ad sorulacak şekilde düzenlenmiş manzûm bilmece.

On altıncı asrın büyük muammâ şâirlerinden biri de Emrî'dir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

MU'ÂNAKA:

İki kişinin birbirinin boynuna sarılması.

Âdem aleyhisselâmdan İbrâhim aleyhisselâma kadar, selâmlaşma, birbirine secde etmekle olurdu. Sonra bunun yerine mu'ânaka ile oldu. Muhammed aleyhisselâm zamânında el ile müsâfeha sünnet oldu. *(Muhammed Rebhâmî)*

Âlimler buyurdular ki: Mu'ânaka edenlerin üzerinde bir gömlek veya cübbe gibi bir şey varsa, mu'ânaka câizdir. *(Burhâneddîn Mergînânî)*

Mu'ânakanın mekruh olanı (dînen iyi görülmeyeni) şehvetli olanıdır. *(Şeyh Ebû Mansûr)*

MU'ÂŞERET:

İnsanların birbirleriyle görüşmelerinde ve işlerinde karşılıklı uymaları gereken usûller, kurallar. *(Bkz. Edeb)*

MU'ÂTEBE:

İtâb etme, kızma, azarlama. *(Bkz. İtâb)*

MU'ATTALA:

Allahü teâlânın sıfatlarını inkâr eden bozuk bir fırka, topluluk.

Nikâh ile alması haram olan yirmi beş kadından birisi de veseniyye yâni puta tapan kadınlardır. Güneşe, yıldızlara, resimlere ve heykellere tapınanlar ve Mu'attala ve Bâtıniyye ve İbâhiyyeden olanlar ve zındıklar yâni koyu müslüman görünüp küfre sebeb olan şeylere îmânın şartı diyenler, hep puta tapanlardandır. *(Mehmed Zihni Efendi)*

MU'ÂVVİZETEYN:

Felak ve Nâs sûrelerinin ikisine berâber verilen isim.

Cumâ namazından sonra, yedi defâ ihlâs ve mu'âvvizeteyn okuyanı, Allahü teâlâ, bir hafta, kazâdan, belâdan ve kötü işlerden korur. *(Hadîs-i şerîf-Fevâid-i Osmâniyye)*

Dertlerden, belâlardan kurtulmak; şeytanın, cinlerin şerrinden korunmak için, Mu'âvvizeteyn'i çok okumak faydalıdır. *(Seyyid Abdülhakîm)*

MU'ÂYEDE:

Bayramlaşma. Birbirinin bayramını kutlama.

Selçuklular ve Osmanlılarda muâyede merâsimleri pek muhteşem olurdu. Sultanlar bayram namazı kılmak için büyük bir alayla (toplulukla) selâtin yâni sultanlar tarafından

yaptırılan câmilerden birine giderlerdi. Bayram namazı kılındıktan sonra sultan, sarayda devlet erkânıyla bayramlaşırdı. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

Osmanlılarda pâdişâhın bayramı tebrik merâsimi, İstanbul'un fethinden on dokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar Topkapı Sarayı'nda yapıldı. Daha sonraki devirlerde Dolmabahçe Sarayı'nın orta kısmındaki büyük muâyede salonunda yapılmaya başlandı. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

Bayram günlerinde herkes temiz ve iyi giyinir, çocuklara yeni elbiseler alınır, fakir, yetim ve öksüzler sevindirilirdi. Kabirler ziyâret edilerek vefât eden akrabâ, diğer müslümanlar ve din büyüklerinin rûhu için Kur'ân-ı kerîm okunur, duâlar edilir ve daha sonra muâyede için âile büyükleri, dost, akabâ ve tanıdıklar ziyâret edilirdi. *(Hızır İlyâs Ağa)*

MUBÂH:

Dînimizde yapılması emr olunmayan ve yasak da edilmeyen şeyler.

Mubahlar, iyi niyetle yapılınca tâat (Allahü teâlânın beğendiği şey) olur. Kötü niyetle yapılınca, günâh olur. İnsan, mubâh bir işe başlarken niyyetine dikkat etmelidir. Niyyeti iyi ise, o işi yapmalıdır. Niyyeti, yalnız Allahü teâlâ için olmazsa, yapmamalıdır. *(Seyyid Abdülhakîm Efendi)*

Allahü teâlânın mubah ettiği yâni izin verdiği şeyler pek çoktur.Haram ettiği, yasakladığı şeyler ise, pek azdır.Mubahlarda bulunan lezzet, harâmda bulunanlardan kat kat fazladır. Mubâh işleyenleri Allahü teâlâ sever. Haram işleyenleri sevmez. Aklı olan, doğru düşünebilen bir kimse, geçici bir zevk için, Allahü teâlânın râzı olmadığı, beğenmediği bir şeyi yapmaz. Zâten Allahü teâlâ, zararlı olan bir lezzeti haram edince, bu lezzette olan zararsız birçok başka şeyleri mubâh eylemiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ lutf ederek, kerem ederek, acıyarak, kullarına çok şeyleri mubâh etmiş, izin vermiştir. Rûhu hasta, kalbi bozuk olduğu için, mubâhlarla doymayıp, bitmez tükenmez mubahları bırakarak, İslâmiyet'in hududundan dışarı taşanlar, şüpheli ve haramlara uzananlar ne kadar bedbaht ve zavallıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mubâhları, lâzım olduğu kadar kullanmalıdır. Bir insan, mubâh yâni İslâmiyet'in izin verdiği şeylerden, her istediğini yapar, taşkınca mubâh işlerse, şübheli şeyleri yapmaya başlar. Şüpheliler ise, haram olanlara yakındır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÛCİD (El-Mûcid):

Îcâd eden, yoktan vâr eden, yaratan mânâsına Allahü teâlânın isimlerinden.

"Ben civaya bakınca, bunu yaratanın büyüklüğüne hayran oluyorum. Buna ne türlü hassalar vermiş! Bunları düşündükçe, aklım başımdan gidiyor.Benim buluşlarım esâsen dünyâda bulunan, fakat o zamâna kadar insanların göremedikleri büyük hârikaların ancak, ufacık bir kısmını meydana çıkarmaktan ibârettir... Ben mûcidim ha...! Hayır, asıl mûcid, asıl yaratıcı işte O'dur, Allah'tır..." *(Edison)*

MU'CİZÂT (Mûcizât):

Mûcizeler. Allahü teâlânın peygamberlerine, peygamberliklerini isbât etmeleri için ihsân etmiş olduğu hârikulâde yâni âdet dışı (olağan üstü) hâller. Mûcize kelimesinin çokluk şeklidir. *(Bkz. Mûcize)*

MU'CİZE (Mûcize):

Peygamberlerden aleyhimüsselâm peygamberliklerine delil olarak Allahü teâlânın izniyle meydana gelen hârikulâde (olağanüstü) haller.

Bir şeyin mûcize olabilmesi için şu şartlar lâzımdır: Allahü teâlâ o şeyi mûtâd (alışılmış) sebepler dışında yaratmış olmalıdır. Hârikulâde (olağanüstü) olmalıdır. Peygamber olan zâtın

istediğine uygun olmalıdır. İsteyip de hâsıl olan mûcize kendisini yalanlamamalıdır. Mûcize, peygamber olduğunu söylemeden önce hâsıl olmamalıdır. Bir peygamberin ümmetinden meydana gelen hârikulâde hâller, kerâmetler o peygamberin mûcizesidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Peygamberler şerîatin emirlerini ve yasaklarını bildirirlerdi. Ümmetleri mûcize isteyince; "Mûcizeleri Allahü teâlâ yaratır. Bizim vazifemiz O'nun emirlerini bildirmektir" buyururlardı. Allahü teâlâ dilerse ümmetlere merhamet ederek, inanmaları, seâdete kavuşmaları için o anda mûcize yaratırdı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ her peygambere zamanlarında önemli kabûl edilen hususlarla ilgili mûcize ihsân etmiştir. Mûsâ aleyhisselâm zamânında sihirbâzlık yaygın idi. Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma asâ mûcizesini ihsân etti. Mûsâ aleyhisselâmın asâsı büyük yılan olup sihirbâzların sihir âletlerini yuttu. Böylece sihirbâzlar, bunun insan gücünün üstünde olduğunu anlayarak Mûsâ aleyhisselâma îmân ettiler. Îsâ aleyhisselâmın zamânında tıb ileri gitmişti. Tabipler başarılarıyla öğünürlerdi. Allahü teâlâ Îsâ aleyhisselâma ölüleri diriltme ve anadan kör doğanların gözlerinin açılması mûcizesini ihsân etti. Tabipler âciz kaldılar. Muhammed aleyhisselâm zamânında ise, Arabistan yarımadasında şâirlik ve belâgat san'atı en yüksek dereceye ulaşmıştı. Yazdıkları ve okudukları şiirlerle birbirlerine öğünürlerdi. Allahü teâlâ Peygamber efendimize en büyük mûcize olarak Kur'ân-ı kerîmi gönderdi. Kur'ân-ı kerîmin îcâzı, eşsizliği karşısında şâirler âciz kaldılar. Bir kısmı Allah kelâmı olduğunu inkâr edip kâfir olarak öldüler. Bir kısmı ise, Allah kelâmı olduğunu anlayarak müslüman oldular. *(Ahmed Fârûkî)*

Allahü teâlânın âdetinin ve kânunlarının dışında yarattığı mûcizelerin meydana gelmesi için, peygamberlerin aleyhimüsselâm diri olması şart değildir. Öldükten sonra da Allahü teâlâ onlara mûcize ihsân eder. *(Abdülganî Nablüsî)*

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem mûcizeleri binden fazla olup bâzıları şunlardır:Mîrâc mûcizesi, şakk-ı kamer mûcizesi (ayın ikiye bölünmesi), mübârek parmaklarından su fışkırma mûcizesi, Kâbe-i muazzama içindeki putların mübârek parmağının işâreti ile yüz üstü düşmesi mûcizesi, ölülerin diriltilmesi mûcizesi, yaralılara ve hastalara şifâ verme mûcizesi. *(Harputlu İshâk Efendi)*

MUDÂREBE ŞİRKETİ:

Ortaklardan bir kısmının sermâye vermesi, bir kısmının da iş yapmayı üzerine alması üzerine anlaşma yapılarak kurulan şirket, ortaklık.

Mudârebe şirketinde sermâyenin; altın, gümüş veya başka geçer para olması lâzımdır. Kâr önceden sözleşilen oranda paylaşılır. Sermâye, iş yapanlara emânettir.Telef olursa ödemezler. *(İbn-i Âbidîn)*

MUDILL (El-Mudıll):

Dalâlete düşüren, doğru yoldan çıkarıp, eğri yola saptıran mânâsına, Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından, güzel isimlerinden.

Allahü teâlânın isimleri aynı zamanda sıfatlarıdır. Allahü teâlânın Hâdî (hidâyete kavuşturucu) Mudıll sıfatları vardır. İnsanlardan bâzılarına Hâdî, bâzılarına Mudıll sıfatı ile tecellî eder. Niye böyle olduğunu biz bilemeyiz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUFÂVADA ŞİRKETİ:

Sermâyedeki hisseleri, kâr ve kullanma hakkı, ortaklar arasında eşit olan ve ortakların müslüman olması ve herbirinin sermâyesinden başka parası bulunmaması şartlarıyla kurulan bir şirket. Müsâvat şirketi.

Mufâvada şirketinde ortaklardan herbiri, diğer ortakların kefîli ve vekîlidir. Ortaklar, şirketin borçlarından ve teahhüdlerinden (sözleşmelerinden) zincirleme olarak ve bütün

malları ile sorumludurlar. *(Mecelle)*

Mufâvada şirketinde malın herhangi bir parçası satılınca, parası ve kârı bütün ortaklar arasında müşterek (ortak) olur. (Avrupalılar Müfâvada şirketini müslümanlardan alıp, Kollektif şirket demişlerdir.) *(İbn-i Âbidîn)*

MUGÂLATA:

Hatâlı ve yanlış söz, karşısındakini yanıltmak için söz söylemek veya bu sûretle söylenen söz.

Safsata ve mugâlataya dayanan sophisme'i (insanı her şeyin ölçüsü kabûl eden felsefî düşünce sistemini) kelâm âlimleri şiddetle reddetmişlerdir. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

MUĞNÎ (El-Muğnî):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Hikmeti îcâbı, her şeyin ihtiyâcını giderici, tamamlayıcı ve lütfuyla doyurucu.

MUHABBET:

Sevgi. Aşırı düşkünlük.

Allahü teâlâ buyurdu ki: ***Benim için birbirini sevenlere, benim için biraraya gelip oturanlara, benim için birbirini ziyâret edenlere, benim için birbirine verenlere muhabbetim vâcibdir.*** *(Hadîs-i kudsî-Senâullah-i Pânî Pûtî)*

Benim muhabbetim; benim yolumda birbirine muhabbet edenler, hâlis sevgi gösterenler ve benim sevgim uğrunda harcıyanlar için hak oldu. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Benim muhabbetim bir kulun kalbine girerse, azîz ve celîl olan Allahü teâlâ, onun cesedini ateşe haram kılar. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Muhabbete, muhabbet denmesi; kalbde Allahü teâlânın rızâsından başka her şeyi mahv (yok)etmesindendir. *(Ebû Saîd Eşec)*

Eshâb-ı kirâm (Peygamberimizin arkadaşları), Resûlullah efendimizin muhabbeti uğruna mallarını ve canlarını sarf eylediler (harcadılar). Makâm ve mevkilerini terk eylediler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Muhabbet rızâya (Allah'tan gelen her şeyi beğenmeye), rızâ da muhabbete dâhildir. Rızâsız muhabbet, muhabbetsiz rızâ olmaz. Çünkü insan, ancak sevdiğine râzı olur ve râzı olduğunu sever. *(Amr bin Osman Mekkî)*

Kul, muhabbet makâmına; Allahü teâlânın sevdiklerini sevmek ve Allahü teâlâya düşman olanlara düşmanlık etmekle kavuşur. *(Abdullah bin Muhammed Mürteiş)*

Şu üç muhabbet çok mühimdir:Birincisi, Allahü teâlâyı sevmektir. Bunun alâmeti, ibâdeti günaha tercih etmektir. İkincisi, kuvvetli bir îmân ile Resûlullah efendimizi sevmektir. Bunun alâmeti, Resûlullah'ın sünnetine yapışmaktır. Üçüncüsü ise Allah için mü'minleri sevmektir.Bunun alâmeti, mü'minlere eziyet etmemek ve onlara faydalı olmaktır. *(Hâris el-Muhâsibî)*

Bütün kazançlarıma, mürşidlerime (hocalarıma) çok muhabbet etmekle kavuştum. Seâdetin (mutluluğun, kurtuluşun)anahtarı, Allahü teâlânın sevdiklerini sevmektir. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Muhabbet edene muhabbet edilir. Seven sevilir, unutmayan unutulmaz. *(Ali Hâfız Efendi)*

Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl,
Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl

(Bezm-i Âlem Vâlide Sultan)

Muhabbet-i Resûlillâh:

Peygamber efendimizin sevgisi.

Hazret-i Ali, muhabbet-i Resûlillah makâmının en son derecesine ulaşmış; cânını ve malını, O'nun yoluna fedâ etmiştir. *(Ahmed Fârûkî)*

Müslüman kimse, Eshâb-ı kirâmın (Resûlullah efendimizi görüp, sohbetinde yetişen mübârek insanların) hepsini sevmeli ve iyi bilmelidir. Onları sevmenin, muhabbet-i Resûlillah demek olduğunu bilmelidir. Çünkü, Peygamber efendimiz; ***"Onları seven, beni sevdiği için sever"*** buyurdu. Bir müslüman için, kurtuluş yolu ancak budur. *(Abdullah Süveydî)*

Muhabbet-i Zâtiyye:

Allahü teâlânın zâtına olan sevgi.

Muhabbet-i zâtiyye denilen sevgi hâsıl olunca, sevgilinin nîmetleri ve elemleri (iyilik ve ızdırabları), sevenin yanında eşit olur. Bu zaman, ihlâs (her şeyi Allah için yapma) hâsıl olur. Rabbine ancak, O'nun için ibâdet eder; kendi nefsi için değil. İbâdeti, nîmetlere kavuşmak için olmaz. Çünkü ona göre, nîmetlerle azâblar arasında başkalık (ayrılık, fark) yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHABBETULLAH:

Allahü teâlânın sevgisi.

Kim muhabbetullahı, kendi muhabbetine tercih eder, üstün tutarsa, Allahü teâlâ, halktan gelen meşakkat ve sıkıntılar husûsunda ona kâfi gelir. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

İslâm dîninde, en mühim maksâd, muhabbetullah olduğundan, Allahü teâlâ, her gün beş vakitte nice kerreler zikr edilerek (hâtırlanarak), kalb kuvvetlendirilmektedir. Kalbin ve rûhun kuvvetlenmesi, sevgiliye (Allahü teâlâya) kavuşmaya sebeb olur.Namaz kılarken okunan âyetler, tesbihler ve duâlar, Allahü teâlânın büyüklüğünü bildirir. Allahü teâlâ, bunları okuyanları severim ve onlara çok sevâb veririm buyuruyor. Muhabbetullaha kavuşmak için ve sevâb kazanmak için okunan ve yapılan şeyler güç olsalar da, îmânlı kimselere kolay ve tatlı gelir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MUHÂCİR:

1. İslâmiyet'in başlangıcında, sırf müslüman oldukları için Mekkeli müşriklerin zulüm ve işkencelerine mâruz kalıp, dinlerini, îmânlarını korumak için, evlerini, mallarını ve mülklerini bırakarak Resûlullah efendimizin izni ile önce Habeşistan'a, sonra Medîne-i münevvereye hicret eden Mekkeli müslümanlar. Muhâcirin çoğulu muhâcirîn'dir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Önce müslüman olanlardan, Muhâcirlerin ve Ensârın önde gelenlerinden ve bunların yolunda gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır ve bunlar da Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ bunlar için, Cennetler hazırladı. Bu Cennetlerin altından nehirler akmaktadır. Bunlar Cennet'te sonsuz kalacaklardır. *(Tevbe sûresi: 100)*

Duâ ordusunun askerleri, gazâ ordusu askerlerinin rûhu gibidir. Gazâ ordusunun askerleri, onların kalıpları, bedenleridir. O hâlde, gazâ ordusunun askeri, duâ ordusu olmadıkça, iş başaramaz. Çünkü, rûhsuz bedene hiçbir yardımın ve kuvvetin faydası olmaz. Bunun içindir ki, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem gazâlarında ve sıkıntılı zamanlarında, muhâcirlerin fakirleri hürmetine Allahü teâlâdan yardım dilerdi. Askeri, ordusu olduğu hâlde, muhâcirlerin

fakîrlerini vesîle ederek duâ ederdi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Vatanından ayrılmış, terk etmiş kimse. Göç eden.

MUHADDİS:

Hadîs âlimi. Çok sayıda hadîs toplayıp, senet ve metinleriyle ezberleyen, râvilerin cerh ve ta'dîl (güvenilir olup olmadıkları) noktasından durumlarını bilen, bu ilimde ihtisas kazanıp kitaplar yazmış olan âlim. Muhaddisin çoğulu muhaddisîn'dir.

Büyük muhaddislerden İmâm-ı Buhârî hazretlerinin rivâyet ettiği (naklettiği) hadîs-i şerîflerden birkaçı şöyledir:

Hayâ (utanma) ***îmândandır. Îmânı olan Cennet'tedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennem'dedir.***

Benden sonra, müşrik olmanızdan (Allah'a ortak, eş koşmanızdan) ***korkmuyorum. Dünyâya düşkün olarak, birbirinizi öldürmenizden, böylece geçmiş kavimler gibi helâk olmanızdan korkuyorum.***

Yine büyük muhaddislerden İmâm-ı Müslim hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bâzısı şöyledir:

Allahü teâlâ, birinizin tövbesine, birinizin kayıp hayvanını bulduğu vakit sevinmesinden daha çok sevinir.

Kıyâmet gününde müslümanlardan bir kısmı, dağlar gibi günâhlarla gelirler de, Allahü teâlâ, onların o kadar günâhını af ve mağfiret eder.

MUHÂL:

İmkansız, mümkün olmayan.

Muhammed aleyhisselâma tam ve kusûrsuz tâbi olabilmek için, O'nu tam ve kusûrsuz sevmek lâzımdır.Tam ve olgun sevginin alâmeti de, O'nun düşmanlarını düşman bilmektir. O'nu beğenmeyenleri sevmemektir. Muhabbete (sevgiye) müdâhene yâni gevşeklik sığmaz. Âşıklar, sevgililerinin dîvânesi olup, onlara aykırı bir şey yapamaz. Aykırı gidenlerle uyuşamaz. Cem-i zıddeyn muhâldir. İki zıd şeyin muhabbeti bir kalbde, bir arada bulunamaz. İki zıddan birini sevmek, diğerine düşmanlığı îcâb ettirir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHÂLAA:

Kadının mal karşılığı kocasına kendini boşattırması. *(Bkz. Hul')*

MUHÂLEFET:

Karşı gelme itâat etmeme, uymamak.

İrâde; nefsin arzularına muhâlefet edip, onu Allahü teâlânın emirlerine yöneltmek ve kendisi için Allahü teâlânın takdîr ettiğine râzı olmaktır. *(Abdullah bin Muhammed Mürteiş)*

Her ayrılışın başlangıcı muhâlefettir. Hocasına muhâlefet eden bir kimse, artık onun yolu üzerinde devâm edemez; aradaki ilgi ve berâberlik kesilir. Kalbi ile hocasına îtirâz eden (karşı gelen) kimse, sohbetinden ve ilminden istifâde edemez (faydalanamaz). O kimseye tövbe etmesi lâzım olur. *(Ebû Ali Dekkâk)*

Bir kimsenin münâzara ve muhâlefet yaptığını, sâdece kendi görüşünü beğendiğini, ısrarlı bir tutum içerisinde olduğunu görürsen, onun hüsrânının tamam olduğunu bil. *(Bilâl bin Sa'd)*

MUHÂLEFETÜN-LİL-HAVÂDİS:

Allahü teâlânın, zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde (işlerinde) yarattıklarına, hiçbir bakımdan benzememesi.

Âkil ve bâliğ (akıllı ve ergenlik çağına gelmiş) olan kadın ve erkek her müslümanın,

Allahü teâlânın zâtî ve subûtî sıfatlarını doğru bilmesi ve inanması lâzımdır. Herkese ilk farz olan şey budur. Bilmemek özür olmaz, büyük günahtır. Allahü teâlânın zâtî sıfatları yâni zâtına âit olan sıfatları altıdır. Bunlar; 1)Vücûd; var olmaktır. 2)Kıdem; varlığının öncesi, başlangıcı olmamaktır. 3)Bekâ; varlığı sonsuz olmaktır, hiç yok olmamaktır. 4)Vahdâniyyet; zâtında, sıfatlarında, işlerinde ortağı benzeri olmamaktır. 5) Muhâlefetün- lil-havâdîs. 6)Kıyam bi-nefsihî; varlığı kendinden olup, hep var olması için, hiçbir şeye muhtâç olmamaktır.Bu altı sıfatın hiçbiri, mahlûkların (yaratılmışların) hiçbirinde yoktur. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MUHAMMED ALEYHİSSELÂM:

Allahü teâlânın insanlara gönderdiği son peygamber.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhammed (sallallahü aleyhi ve sellem)***, peygamberlerden başka*** (bir şey) ***değildir. O'ndan evvel daha nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür yâhud öldürülürse, ökçelerinizin üstünde*** (gerisin geri) ***mi döneceksiniz. Kim*** (böyle) ***iki ökçesi üzerinde*** (ardına) ***dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah, şükür*** (ve sebât) ***edenlere mükâfât verecektir.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 144)*

Muhammed (aleyhisselâm) ***Allahü teâlânın insanlara gönderdiği peygamberidir. O'nunla birlikte olanlar kâfirlere karşı şiddetlidirler. Biribirlerine karşı pek merhâmetlidirler.*** *(Feth sûresi: 29)*

Ben Muhammed'im. Ben Mâhî'yim ki, Allahü teâlâ benimle küfrü yok eder. Ben Hâşir'im ki, halk kıyâmet günü benim izimce haşr olunacak (toplanacak)***tır. Ben Âkıb'ım ki, benden sonra peygamber yoktur.*** *(Hadîs-i şerîf-İslâm Âlimleri Ansiklopedisi)*

Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlânın Resûlü yâni peygamberidir. Habîbi (sevgilisi)dir. Peygamberlerin en üstünü ve sonuncusudur. Babası Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah, annesi Vehb'in kızı Âmine Hâtun'dur. Mîlâdın 571 senesi Nisan ayının yirmisine rastlayan Rebî-ül-evvel ayının on ikinci Pazartesi gecesi sabaha karşı Mekke'de doğdu. Babası O doğmadan önce vefât etti. Altı yaşındayken annesi, sekiz yaşındayken dedesi vefât etti. Sonra amcası Ebû Tâlib'in yanında büyüdü. Yirmi beş yaşında hazret-i Hadîce ile evlendi. Bundan dört kızı iki oğlu oldu. Kırk yaşında bütün insanlara ve cinne peygamber olduğu bildirildi. Üç sene sonra herkesi îmâna çağırmaya başladı. Elli iki yaşındayken bir gece Mekke'den Kudüs'e ve oradan göklere götürülüp, getirildi. Mîrâc adı verilen bu yolculuğunda Cennetleri, Cehennemleri, Allahü teâlâyı gördü. Beş vakit namaz bu gece farz oldu. Mîlâd'ın 622 yılında Allahü teâlânın emriyle Mekke'den Medîne'ye hicret etti (göç etti). Vefâtına kadar İslâmiyet'i yaymaya ve insanları iki cihân seâdetine (mutluluğuna) kavuşturmağa çalıştı. Hicrî on bir (M. 632) senesinde Rebî-ul-evvel ayının on ikinci Pazartesi günü öğleden evvel vefât etti. Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gece yarısı, vefât ettiği odaya defn edildi. *(İbn-ül-Esîr, İmâm-ı Süyûtî, Halebî, Abdülhak-ı Dehlevî, Zerkânî)*

Muhammed aleyhisselâm beyaz idi. İnsanların en güzeli idi. O her zaman dünyânın her yerinde olan ve gelecek bütün insanlardan her bakımdan üstündür. Aklı, fikri, güzel huyları, bütün organlarının kuvveti her insandan fazla idi. Ümmî idi yâni hiç mektebe gitmedi. Kimseden ders almadı, fakat Allahü teâlânın bildirmesi ile her şeyi bilirdi. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâm adındaki bir melek ile Muhammed aleyhisselâma Kur'ân-ı kerîmi gönderdi. İnsanlara dünyâda ve âhirette lüzûmlu ve faydalı olan şeyleri emr etti. Zararlı olanları yasakladı. Bu emirlerin ve yasakların hepsine İslâm dîni veya İslâmiyet denir. Muhammed aleyhisselâmın her sözü doğrudur, kıymetlidir, faydalıdır. Muhammed aleyhisselâmın sözlerinden birine inanmayan, beğenmeyen kimse kâfir (îmânsız) olur. Muhammed aleyhisselâmı sevmek; bütün seâdetlerin (mutlulukların), rahatlıkların, iyiliklerin

başıdır. O'nun peygamber olduğuna inanmamak ise bütün sıkıntıların, kötülüklerin başıdır. *(Tirmizî, Beyhekî, İmâm-ı Rabbânî,Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Muhammed Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin kırk yedinci sûresi.

Muhammed sûresi, Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). Otuz sekiz âyet-i kerîmedir. İkinci âyetinde Resûl-i ekremin ism-i şerîfi geçtiğinden sûreye Sûret-ül-Muhammed denilmiştir. Ayrıca yirminci âyet-i kerîmede kıtale (adam öldürmeye) işâret olduğu için Sûret-ül-Kıtal da denilmektedir. Sûrede Resûl-i ekreme inanan ve Hakk'a uyan mü'minlerin bağışlanacağı, bunların kavuşacakları Cennet nîmetleri, cihâddan kaçanların Allahü teâlânın gazâbına uğradığı, dünyâ hayâtının geçiciliği ve cimrilik yapanların kendilerine yazık ettiği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Kurtubî, Râzî)*

Allahü teâlâ Muhammed sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Allahü teâlânın yoluna gider, O'nun dînine yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı doğru yoldan ayırmaz. *(Âyet: 7)*

Kim Muhammed sûresini okursa, Allahü teâlânın ona Cennet nehirlerinden içirmesi hak olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Muhammed-ül-Emîn:

"Doğru sözlü ve güvenilir" mânâsına Peygamber efendimizin lakabı.

Muhammed aleyhisselâmın peygamber olduğu kendisine bildirilmeden önce ve sonra hiç yalan söylemediği, bunun için de düşmanları arasında bile Muhammed-ül-emîn adıyla meşhûr olduğu güneş gibi meydandadır. İslâm düşmanlarının taşkınlıkları gözlerini kör etmiş ve o kadar karartmıştır ki, bu açık hakîkati saklayacak kadar alçalmışlardır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mükemmel bir insan olduğunu bütün dünyânın tasdîk ettiği Muhammed aleyhisselâma son derece dürüstlüğü ve sadâkati (doğruluğu) sebebi ile en büyük düşmanları dahi Muhammed-ül-emîn derlerdi. *(Kürschner)*

Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem otuz beş yaşındayken yağan yağmur ve seller Kâbe'nin duvarlarını yıpratmıştı. Mekkeliler, binâyı yeniden inşâ etmeye başladılar. Hacer-ül-esved taşını yerine koyma sırası gelince; her kabîle onu koyma şerefine kendisi kavuşmak istediğinden aralarında tartışmalar büyüdü. Dört beş gün süren bu anlaşmazlık sebebiyle neredeyse kan dökülecekti. Sonunda orada bulunanlar, Benî Şeybe kapısı tarafından ilk gelen kimsenin hakemliğini kabûl etmeye karar verdiler. O kapıdan girecek kimseyi beklemeye başladılar. O sırada Muhammed-ül-emîn lakabıyla bilinen ve hep kendisine güvenilir dedikleri Muhammed aleyhisselâm kapıdan girdi. İşte Muhammed-ül-emîn O'nun hükmüne râzıyız dediler. Peygamber efendimiz bir örtü üzerine Hacer-ül-esvedi koyup her kabîleden bir kişiye tutturarak taşı yerine yerleştirdi. Böylece büyük bir anlaşmazlık Muhammed-ül-emînin hakemliğiyle son buldu. *(Molla Miskîn, İbn-i Hişâm, Abdülhak Dehlevî)*

MUHANNES:

İşlerini, sözlerini, hareketlerini ve şeklini kadınlara benzeten erkek.

Muhanneslik yapanlar mel'ûndur. Bunlar için, hadîs-i şerîfte; ***"Kendilerini kadınlara benzeten erkeklere ve erkeklere benzeten kadınlara, Allah lânet eylesin!"*** buyruldu. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

İslâm hukûkuna göre bir erkeğe hakâret etmek kastıyla; "Ey Muhannes!" diyen, ta'zîr olunur (cezâlandırılır). *(İbn-i Âbidîn)*

MUHARREF:

Tahrif edilmiş, değiştirilmiş, bozulmuş.

Allahü teâlâ peygamberleri aracılığıyla insanlara yüz adedi suhuf (forma), dördü büyük kitâb olmak üzere yüz dört kitâb gönderdi. Bu kitabların bir kısmının mevcûdu kalmadı, bir kısmı ise tahrîf edildi. Mevcûdu bulunan kitablardan Tevrât ve İncîl muharreftirler. Papazlar tarafından değiştirilmiştir. Muharref olmayan tek ilâhî kitab Kur'ân-ı kerîmdir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Mûsâ ve Yûşâ aleyhimesselâmdan sonra, Buhtunnasar Bâbil'den gelip Kudüs'ü aldı. Süleymân aleyhisselâmın yapmış olduğu Mescid-i Aksâ'yı yıktı. Tevrâtları yaktı, iki yüz bin kişiyi öldürdü, yetmiş bin din adamını esir alarak Bâbil'e götürdü. Daha sonra serbest bırakılan İsrâiloğulları, Üzeyr aleyhisselâmdan sonra bozuldular. Tevrât'ı değiştirerek muharref hâle getirdiler. İncîl de ilk şeklinde olduğu gibi saklanamadı; hıristiyan din adamları tarafından değiştirildi. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Allahü teâlâ tarafından bildirilen ilâhî dinler, muharref dinler ve muharref olmayan dinler diye kısımlara ayrılır. Yahûdîlik ve hıristiyanlık muharref dinlerdir. Muharref olmayan tek din ise İslâmiyet'tir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

MUHARREM AYI:

Hicrî kamerî yılın ilk ayı.

Ramazan'dan sonra oruçların en fazîletlisi, Muharrem ayında tutulan oruçtur. Farzlardan sonra en fazîletli namaz da gece namazıdır. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Kim arefe günü oruç tutarsa, iki senelik günâhına keffâret olur ve kim de, Muharrem ayında bir gün oruç tutarsa, her bir günü için otuz gün sevâbı yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Muharrem ayı, Kur'ân-ı kerîmde kıymet verilen dört aydan biridir. Aşûre, bu ayın en kıymetli gecesidir. Allahü teâlâ, birçok duâları Aşûre günü kabûl buyurmuştur. *(Bkz. Aşûre Günü). (Muhammed Rebhâmî)*

İslâmiyet'in ilk zamanlarında ve İslâmiyet'ten evvel, Receb, Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem aylarında harb etmek haram idi. İslâmiyet'ten evvel Arablar, Receb veya Muharrem aylarında harb edebilmek için, ayların yerini değiştirir, ileri veya geri alırlardı. Resûlullah efendimiz, hicretin onuncu senesinde, doksan bin müslüman ile vedâ haccı yaptığı zaman; ***"Ey Eshâbım! Haccı tam zamânında yapıyoruz. Ayların sırası, Allahü teâlânın yarattığı zamandaki gibidir"*** buyurdu. *(Ali Cürcânî)*

MUHARREM GECESİ:

Muharrem ayının birinci gecesi, müslümanların hicrî-kamerî yılbaşı gecesi.

Muharrem ayı, hicrî kamerî senenin birinci ayıdır. Muharrem ayının birinci günü müslümanların kamerî senesinin, birinci günüdür. Müslümanlar, kendi sene başı gecelerinde ve günlerinde müsâfeha ederek, mektuplaşarak tebrikleşir. Birbirlerini ziyâret eder ve hediyeleşirler. Sene başını mecmûa ve gazetelerde kutlarlar. Yeni senenin, birbirlerine ve bütün müslümanlara hayırlı ve bereketli olması için duâ ederler. Büyükleri, akrabâyı, âlimleri evinde ziyâret edip, duâlarını alırlar. O gün, bayram gibi temiz giyinirler. Fakirlere sadaka verirler. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MUHARREMÂT:

1.Yapılması dînen yasaklanmış, haram olan işler, haramlar.

Muharremâttan bâzıları şunlardır:İnanmamak (küfür), kalp kırmak, büyüklenmek (kibir), yalan söylemek ve yalancı şâhidlik etmek, ayıplanmaktan korkmak, insanları çekiştirmek

(gıybet), kıskançlık (haset), koğuculuk (nemmâmlık), söz taşımak, gösteriş, alay etmek, kızmak, münâkaşa etmek, isrâf etmek, müstehcenlik ve fuhuş. *(Hâdimî)*

2.Nikâhlanılması (evlenilmesi) dînen haram kimseler. Nikâh düşmeyenler.

Yirmi beş kadın muharremâttan olup, bunlardan on sekizi ebedî mahremdir. Yâni ölünceye kadar kendileriyle evlenilmez. *(Saidüddîn Fergânî)*

Erkeğin ve kadının nikâhlanıp hiç evlenemeyeceği muharremâttan olan kimselerin yedisi nesepten (soydan), yedisi sütten, dördü de sıhriyyet (evlilik) ile olan akrabâlarıdır. *(M. Mevkûfâtî, M. Zihnî Efendi)*

MUHÂSEBE:

Hesâblaşma, insanın nefsini hesâba çekmesi.

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Hesâba çekilmeden evvel hesâbınızı görünüz"*** emirleri ile, bâzı insanlar, her gün ve her gece yaptıkları işlerden kendilerini muhâsebe ediyor. Ben, hesâbda onları geçtim ve işlediklerimle berâber, düşündüklerimde de kendimi hesâba çekiyorum. *(Muhyiddîn-i Arabî)*

Amellerden sonra muhâsebe yapmalıdır. Her gün yatarken, o gün yaptığı işler için nefsi hesâba çekmeli, sermâyeyi, kârdan ve zarardan ayırmalıdır. Sermâye farzlardır. Kâr da, sünnetler ve nâfilelerdir. Ziyân ise, günâhlardır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Yetmiş iki kadar güzel huydan biri de, insanın kendini her zaman muhâsebe etmesidir. *(Kudbüddîn İznikî)*

Allah'a ve âhiret gününe îmânı olan herkesin, nefis muhâsebesinde bulunması, nefsini bir an ihmâl etmemesi ve bütün işlerinde onu sıkıştırıp göz altında bulundurması lâzımdır. Çünkü, ömürden geçen her nefes, bahâ biçilmeyen bir cevherdir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ey insanoğlu! Aza kanâat et; malını hayırlı yerlere harca, yoksulluktan korkma, rızkına Allahü teâlâ kefildir. Doğruluktan kalbini ayırma, nefsini Allah için muhâsebe et; çünkü nefis, kendi arzûlarını, sana faydalı ve iyi gösterir. Hâlbuki onlar aslında günâhtır. İşlerini Allah'ın rızâsına uydur. Âhiret gününün sıkıntılarından kurtulmak için, kalbini Allahü teâlâya bağla. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MUHASSER VÂDİSİ:

Hicaz'da, Minâ ile Müzdelife'yi birbirinden ayıran ve hacıların Minâ'ya giderken durmamaları gereken yer.

Hacılar, Muhasser vâdisinin başına ulaşınca, bir taş atımı yeri hızla geçer. Çünkü burası Kâbe-i muazzamayı yıkmak için gelen Ebrehe'nin ordusunun durak yeridir. Meşhûr târihçi Ezrâkî, Muhasser vâdisinin beş yüz kırk beş arşın olduğunu söylemiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

MUHAYYERLİK:

Satan ve satın alanın alış-verişten vaz geçebilme hakkı.

Müşteri iki veya üç maldan birini seçmek için üç günden fazla muhayyer olabilir. Üç maldan fazlasını seçmek için ise üç günden fazla muhayyer olamaz. *(Dâmâd)*

Bir kimse satın aldığı bir malda kusur bulsa, tam fiyatı ile almakta veya red etmekte muhayyerdir.Satan râzı olursa fiyatını düşürerek satın alabilir. *(Dâmâd)*

MUHAYYİRE (Dâlle):

Âdet zamânını unutan kadın. *(Bkz. Dâlle)*

MUHÂZÂT:

Kadının aynı imâma uymuş olan erkeğin önünde veya hizâsında bulunması.

Muhâzât hâlinde erkeğin namazı bozulur. *(Tahtâvî)*

MUHBİR-İ SÂDIK:

Hep doğru söyleyici, doğru haber verici mânâsına Muhammed aleyhisselâm.

Muhbir-i sâdık aleyhi minessalevâti etemmühâ buyurdu ki: ***"Kıyâmet günü, şehîdlerin kanını, âlimlerin mürekkebi ile tartarlar. Mürekkeb ağır gelir."*** *(İmâm-ı Nevevî)*

Muhbir-i sâdık ne bildirdi ise ve Ehl-i sünnet âlimleri rahmetullahi teâlâ aleyhim ecmâ'în kitablarında ne yazdı ise onları yapmağa canla-başla çalışmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Muhbir-i sâdık Muhammed aleyhisselâm; ***"Helekel müsevvifûn."*** buyurdu. Yâni; "Sonra yaparım diyenler helâk oldular." *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHDİS:

Namaz abdesti olmayan kimse.

Muhdisin Kur'ân-ı kerîmi tutması haramdır. Ezberden okuması câizdir, olur. Yatağa abdestli girmek sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Muhdisin Kur'ân-ı kerîmi yatakta, yatarak ezberden okuması câizdir ve sevâbdır. Fakat başını yorgandan dışarı çıkarmalı ve bacakları bitiştirmelidir. *(Seyyid Alizâde)*

Cünüb ve hayızlının câmiye girmesi harâmdır. Muhdisin girmesi mekrûhtur. *(Molla Hüsrev)*

MUHÎT (El-Muhît):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). İhâta eden, çeviren, ilmi her şeyi kuşatan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allahü teâlânın ilmi ve kudreti her şeyi muhîttir. *(Nisâ sûresi: 126)*

Allahü teâlâ muhîttir, her şeyi ihâta etmiştir. Fakat bu ihâta, çevirmek, bizim anladığımız gibi değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHKEM:

Sağlam kılınmış, tahkîm edilmiş. İçinde hüküm bulunan, mânâsı açık olan âyet. Çoğulu muhkemâttır. *(Bkz. Muhkemât)*

MUHKEMÂT:

Kur'ân-ı kerîmdeki mânâsı açık, meydanda olan, anlaşılabilen âyet-i kerîmeler. Muhkemin çoğulu. *(Bkz. Âyet)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Ey Habîbim!) ***Sana Kur'ân'ı, Allahü teâlâ inzâl etti*** (indirdi). ***Onun bir kısmı muhkemât olup, bunlar Kur'ân'ın esâsıdır. Bir kısmı da müteşâbihtir*** (mânâsı açıkça belli değildir)**. *Fakat kalblerinde eğrilik bulunanlar*** (muhkem âyetleri bırakırlar da) ***fitne aramak*** (hakkı karıştırmak, halkı şüpheye düşürüp doğru yoldan saptırmak kastıyla) ***ve isteklerine göre te'vil etmek*** (asıl mânâsından başka mânâ vermek) ***için müteşâbih olan âyetlerine tâbi olurlar. Halbuki onun te'vilini Allahü teâlâdan başka kimse bilmez. İlimde rüsûh sâhibi*** (derin) ***âlimler: "Biz ona inandık, muhkemi, müteşâbihi her biri Rabbimiz Allahü teâlâ tarafındandır, hepsi haktır*** (doğrudur)***" derler. Bunları kâmil*** (olgun) ***akıl sâhiplerinden başkası düşünemez. Yâhut bunlardan yalnız kâmil akıl sâhipleri öğüt kabûl eder.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 7)*

Muhkemât; İslâm bilgilerinin ve ahkâmının (hükümlerinin) kaynağıdır. *(Ahmed Fârûkî)*

Kur'ân-ı kerîmdeki, helâl, haram, namaz, oruç, zekât ve hac gibi hükümlere âit kısımlar muhkemâttandır *(İmâm-ı Süyûtî)*

Muhkemâtı öğrenmeden ve muhkemâtın emirlerini yapıp yasaklarından kaçmadan, müteşâbihâta mânâ vermeye kalkışan câhildir. Hem de kendi cehlini anlamayan kara câhildir. *(Ahmed Fârûkî)*

MUHLAS:

Devamlı ihlâs sâhibi olan. Her şeyi Allahü teâlânın rızâsıyla yapan. *(Bkz. İhlâs)*

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

İblis; "Senin mutlak kudretine and olsun ki, onlardan (Allahü teâlânın kullarından) ***muhlas olanlar hâriç, hepsini mutlaka azdıracağım" dedi.*** *(Sâd sûresi: 82, 83)*

Uğraşmadan, zorlamadan, külfetsiz ele giren ihlâs, devamlıdır ve Hakk-ul-yakîn mertebesinde ele geçer. Devamlı ihlâs sâhibi muhlastır. Muhlas olana, ibâdet yapmak, tatlı ve kolay olur. Çünkü bunlarda, nefislerinin arzusu ve şeytanın vesvesesi kalmamıştır. Böyle ihlâs, insanın kalbine ancak bir velînin kalbinden gelir. Muhlaslar ile ihlâsı çalışarak elde eden muhlisler arasında çok fark vardır. Tasavvuf yolunda ilerleyenlerin, ilimde ve amelde öğrenmekle, anlamakla, hâsıl olan bilgiler, bunlara keşf yolu ile hâsıl olur. Ameller, ibâdetler kolayca, seve seve yapılıp, nefisten ve şeytandan hâsıl olan tembellik ve gevşeklik kalmaz. Günahlar, haram olan şeyler çirkin, iğrenç görünür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHLİS:

İhlâs sâhibi. Niyetini ve ihlâsını düzeltmeye uğraşan kimse. *(Bkz. İhlâs)*

Bütün mü'minler, ibâdet yaparken, Allahü teâlâ emrettiği ve beğendiği için yapmağa niyet ediyorlar. Böylece ihlâs ile yapıyorlar. Fakat bütün işlerin, iyiliklerin hep ihlâs ile yapılması ve bu ihlâsın kalbden gelmesi lâzımdır. İbâdetlere başlarken yapılan niyet, ihlâs; zahmet çekerek, kendini zorlayarak hâsıl oluyor ve kısa bir zaman devâm ediyor.Sonra kalbe nefsin arzûları geliyor. Muhlis, niyetini ve ihlâsını devamlı düzeltmeğe çalışır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHSAN:

Evli veya dul olan iffetli müslüman erkek. Evli olan iffetli kadına muhsana denir.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenin (yahûdî, hıristiyan vb.) ***yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan muhsan olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden muhsan kadınlar da, nâmuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dost tutmamak üzere mehirlerini vermeniz şartıyla size helâldir...*** *(Mâide sûresi: 5)*

Zinâ haddi iki çeşittir. Birisi muhsan olan kişi içindir. Haddi (cezâsı) bir meydanda ölünceye kadar taşlanmaktır. İkincisi muhsan olmayan kimse içindir. Haddi (cezâsı) yüz sopadır. *(Molla Hüsrev, Alâüddîn-i Haskefî)*

Dünyâda yapılan işin karşılığının nasıl olacağını, Allahü teâlâdan başka kimse bilmez. İnsan bilgisi bunu anlıyamaz. Meselâ muhsan olan bir kimseyi kazf edene (zinâ lafı atana) seksen sopa vurulmasını emreylemiştir. *(Ahmed Fârûkî)*

İslâmiyet'te muhsan olan erkek veya kadına zinâ lafı atmak büyük günahtır. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

MUHSÎ (El-Muhsî): Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Bütün

mahlûkâtın sayısını, miktârını bilen ve kendisine hiçbir şey gizli olmayan.

Muhsî ism-i şerîfini söyliyen kimse, Allahü teâlânın izniyle başkalarını cezbeder, itâati altına alır. *(Yûsuf Nebhânî)*

MUHSİN:

İyilik ve ihsân eden.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(O takvâ sâhipleri ki); ***bollukta ve darlıkta harcayıp yedirenler, öfkelerini yenenler, insanların kusurlarını bağışlayanlardır. Allah muhsinleri sever.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 134)*

Sana nasîhat şudur ki, dört huy ile huylan böylece muhsinler zümresinden (kısmından) olursun.

1) Genişlikte (zenginlikte) zekât, darlıkta sadaka ver.

2) Gazâb (öfke) zamânında gazâbını ve hırsını yen.

3) Başkasının aybını görünce, onu açmayıp, kapatmaya çalış.

4) Hizmetçiye, ehline (hanımına) evlâd ve akrabâya ihsân ederek onları hoş tut. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MUHTÂC:

İhtiyâc sâhibi. Akşam evinde yiyecek bulamayacak derecede fakîr kimse.

Her kim ihtiyâcından fazla bir suyu, muhtac olanlardan esirgerse, kıyâmet gününde Allahü teâlânın kerem ve ihsânına kavuşamaz. *(Hadîs-i şerîf-Nasb-ür-Râye)*

Ey falan! Dünyâdaki nasîbin ne ise ve nerede olursa gelip seni bulacaktır. Sen ise, dünyâdaki nasîbinden daha çok âhirettekine muhtâcsın. Âhiret nasîbini, dünyâ nasîbine tercih et! Dünyâ nîmetleri geçicidir. Âhiret için elde ettiklerin ise, nerede olursa olsun senindir. *(Mu'âz bin Cebel)*

MUHTÂR:

Serbest. Söz ve fiillerinde serbest olup, istediği gibi davranan ve dilediğini yapan.

Kullar istekli hareketlerini yapıp yapmamakta muhtardırlar. Kul bir işi önce ihtiyâr eder (ister) diler, Allahü teâlâ o işi yaratır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Allahü teâlâ adle yâni adâlet yapmağa mecbûr değildir. Mecbûr olsaydı, işlerinde muhtâr olmazdı. İrâdesi isteği bulunmazdı. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Muhtâr Kavl:

Bir mes'elede, bir mezhebin âlimlerinin çoğu tarafından mezhebin içinde mevcûd ictihâdlardan (büyük âlimlerin kitâb ve sünnetten çıkardıkları hükümlerden) seçilen ve bu seçime göre üstün tutulan ve fetvâya esâs alınan kavl, söz.

Kitaba ve sünnete yâni Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygun îtikâd (îmân etmek) lâzım olduğu gibi, müctehidlerin (büyük din âlimlerinin) kitâb ve sünnetten çıkardıkları hükümlere uygun işleri yapmak da lâzımdır. Mukallidlerin (müctehid olmayanın), bir müctehide uyması yâni bir mezhebe bağlı olması lâzımdır. Bulunduğu mezhebin muhtâr olan kavline uymalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHTÂRİYYE:

Şia fırkasının kollarından biri. Bu fırkaya Keysâniyye ve Bedâiyye de denir. Kurucusu Muhtâr bin Ebî Ubeyd es-Sakafî'dir. *(Bkz. Şia, Keysâniyye)*

Muhtâriyye fırkası, İmâm-ı Zeynelâbidîn'e inanmadı. İmâmiyye fırkası Zeyd-i Şehîd'e,

İsmâiliyye fırkası da Mûsâ Kâzım'a inanmadı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUHTEKİR:

İnsan ve hayvan yiyecek maddelerini piyasadan toplayıp pahalanınca satan kimse. Karaborsacılık yapan. *(Bkz. İhtikâr)*

Muhtekir ne fenâ bir kuldur. Allahü teâlâ fiyatları ucuzlatırsa adamın keyfi kaçar, yükseltirse o zaman ferahlar. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Muhtekir mel'ûndur. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Hazret-i Ali radıyallahü anh, bir muhtekirin sakladığı malların hepsini yaktırdı. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MUHTESİB:

Eskiden İslâm devletlerinde iyiliği emredip, kötülüğü yasaklayan, engel olan ve cemiyette güzel ahlâk ve fazîletlerin korunmasına ve dînî hükümlerin uygulanmasına, çarşı ve pazarların düzenine bakmakla vazîfeli, ilim, fazîlet ve kuvvet sâhibi kimse. *(Bkz. Hisbet)*

Hisbet; iyilikler yapılmaz olduğunda iyiliklerin yapılmasını emretmek, kötülükler yapılır olduğunda yapılmasını önlemek, nehyetmektir. Âyet-i kerîmede de meâlen; ***"Sizden, insanları iyiliğe çağıran bir cemâat olsun ki, ma'rûfu*** (yâni kitab ve sünnete uymayı) ***emreder ve münkeri*** (kötülükleri) ***yasak eder hâlde bulunsunlar"*** (Âl-i İmrân sûresi: 104) buyrulmuştur. Bu farz olan işleri yaptırmak muhtesibin görevidir. *(İmâm-ı Mâverdî)*

Hadîs-i şerîfte; ***"Günâh işleyeni gören, eli ile mâni olsun. Buna gücü yetmezse, dili ile mâni olsun"*** buyruldu. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münkeri el ile yapmak hükûmet adamlarına yâni muhtesib ve kâdılara, dil ile yapmak, din adamlarına, kalb ile yapmak da her müslümana farzdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

MUHYÎ (El-Muhyî):

Allahü teâlânın ism-i şerîflerinden. Yaratıcı, hayat verici, diriltici.

El-Muhyî ismi şerîfini söyleyen kimsenin korktuğu kimselerle arasında ülfet meydana gelir. *(Yûsuf Nebhânî)*

MU'ÎD (El-Muîd):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Mahlûkâtı (yaratılmışları) dünyâdaki hayatlarından sonra öldürüp, ölümden sonra onları tekrar dirilten, hayât veren.

MU'ÎN (El-Muîn):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Yardım eden, yardımcı.

Âişe'den (r.anhâ) şöyle dediğini rivâyet ettik: "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bir savaşta idi. Dönüp eve girdiği zaman onu karşıladım ve elinden tutarak: "Sana muîn olan ve sana ikrâm eden Allahü teâlâya hamd olsun" dedim." *(İbn-i Sünnî)*

Allahü teâlâ sıhhat ve âfiyet versin. Nefsin esiri olmaktan muhâfaza buyursun. Elinizden geldiği kadar Allahü teâlânın emir ve yasaklarına sarılınız. Haram işlemekten, kötü arkadaştan çok sakınınız. Allahü teâlâ muîniniz olsun. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MU'ÎZZ (El-Muizz):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Kullarından bâzılarını, maddî ve mânevî mülk ve saltanat vermek sûretiyle, azîz (üstün) kılan.

El-Muizz ismi şerîfini akşam namazından sonra veya cumâ gecesi kırk defâ söyliyen, başkalarına heybetli görünür. *(Yûsuf Nebhânî)*

MUKÂBELE:

Ramazân-ı şerîf ayında câmide her gün Kur'ân-ı kerîmden bir cüz (yirmi sayfa) olacak şekilde cemâatin huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okumak.

Ramazan ayında mukâbele sûretiyle Kur'ân-ı kerîm okumak, orucun sünnetlerindendir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MUKADDERÂT:

Allahü teâlânın olacak şeyleri ezelde (sonsuz öncelerde) bilip takdîr ettiği şeyler, kader, alın yazısı *(Bkz. Kazâ ve Kader)*

Kul yetmiş sene Cennetliğin ameli gibi amel eder. Hattâ herkes onun Cennetlik olduğunu söyler. Öyle ki aralarında (yâni Cennet ile o kimse arasında) ***mânevî yönden bir karış fark kalmaz. Sonra mukadderâtı galebe çalar da Cehennem ehlinin işini yapar ve Cehennem'e gider.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Sâlihlerden birisi yere yıkılmış bir sarhoşun yanından geçerken kendi hâlini düşünerek böbürlendi. Sarhoşa göz ucuyla bile bakmağa tenezzül etmedi. Sarhoş başını kaldırarak âlime dedi ki: "Ey iyi zât! Kavuştuğun bu nîmete şükret. Sakın büyüklenme. Zîrâ kibirden (büyüklenmeden) mahrûmiyet hâsıl olur. Birini zincire vurulmuş görürsen gülme. Senin de başına gelebilir. Mukadderâtın belli olmaz. Belki bir gün sen de sarhoş olup yerlerde sürünebilirsin." *(Sâdî-i Şîrâzî)*

MUKADDES:

Mübârek, kutsal. Ayb, çirkin ve kötü şeylerden uzak; temiz.

Ey ihlâsla Allahü teâlânın yolunda bulunmak arzûsunda olan sâdık talebe! Zâhir ve bâtınını (dışını ve içini) temizle. Bu temizlik olmadıkça mukaddes ve ulvî yüksekliklere ulaşılamaz. *(Necmeddîn-i Kübrâ)*

Mukaddes dînimizi, şanlı ve şerefli ecdâdımızın mübârek elleri ile yazdıkları hâlis ve afif (temiz) kitaplarından okuyup öğrenmelidir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Mukaddes Âlem:

Görülemeyen ve hissedilemeyen mânâ âlemi.

Müslümanın birinci vazifesi îtikâdı düzeltmektir. Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak inanmaktır. İkinci olarak lâzım olan şey fıkıh bilgilerini öğrenmek ve her şeyi bu bilgiye göre yapmaktır. İki kanat gibi olan bu îtikâd ve amel elde edildikten sonra mukaddes âleme uçmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mukaddes Kitablar:

Allahü teâlânın Cebrâil aleyhisselâm vâsıtasıyla peygamberlerine gönderdiği kitâblar *(Bkz. Semâvî Kitablar).*

Allahü teâlâ tarafından nesh edilmiş (hükmü kaldırılmış) ve kullar tarafından değiştirilmiş mukaddes kitablara hakâret etmek, alay etmek ve bunları okumak, dinlemek câiz değildir. *(Muhammed Hâdimî)*

MUKADDESÂT:

Ta'zîm ve hürmet edilmesi lâzım olan şeyler, kıymetler.

Îmânıma ve mukaddesâtıma saldıranları görünce söğüt yaprağı gibi titriyorum. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUKADDİM (El-Mukaddim):

Allahü teâlânın ism-i şerîflerinden: Mahlûklardan (yaratılmışlardan) bâzısını bâzısından önce var ve yok eden; dilediğini kendine yakınlaştıran, dilediğini uzaklaştıran, kendisine

yakın kıldığı meleklerini, peygamberlerini aleyhimüsselâm ve âlimlerini üstün kılan.

Muhârebe ânında bir kimse el-Mukaddim ism-i şerîfini söylediğinde kuvvet ve zafer bulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

MUKALLİD:

1.Amelde, yapılacak işlerle ilgili konularda müctehid denilen derin âlime tâbi olan, uyan kimse.

Mukallid olanların, müctehidin (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaran âlimlerin) sözüne göre hareket etmesi vâcibdir, gereklidir. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir mukallid ne kadar âlim olursa olsun, önce gelmiş müctehidlerin bildirdiklerinin dışında ayrı bir ictihadda bulunamaz, yâni hüküm veremez. *(İbn-i Melek)*

Mukallidler için delîl, sened; fıkıh âlimlerinin yâni müctehidlerin sözleridir. *(Muhammed Hâdimî)*

2. İnanılacak şeylerin delillerini araştırmadan, anlamadan, sâdece anasından babasından duyarak îmân eden.

Mukallidin îmânı sahîhtir (doğrudur). Bunlar, farzı, vâcibi, sünneti, müstehâbı bilmez. Anasından, babasından gördüğü gibi inanır ve ibâdet eder. Bu gibilerin îmânından korkulur. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

3. Fıkıh âlimlerinin yedinci derecesinde bulunan âlim.

Mukallid olan fıkıh âlimleri, mezheb imâmlarını taklid eder. Bu demektir ki, kendiliğinden söz söylemez. Onun sözü mezheb imâmının söylediği sözdür. *(M. Sıddîk bin Saîd, İbn-i Âbidîn)*

MUKARREB:

Yakınlaştırılmış.

1. Cennette dereceleri en yüksek olan.

Îmânları ileride olanlar, Allahü teâlâya yaklaşmakta ileride olanlardır. Bunların hepsi mukarreblerdir. *(Vâkıa sûresi: 10)*

Üç çeşit fakir vardır.Birincisi, istemezler verince de almazlar. Bunlar İlliyyînde meleklerledir. İkincisi istemez, verilince alırlar. Bunlar Cennet'te mukarreblerledir. Üçüncüsü de ihtiyâcı olunca isterler. Bunlar sâdıklar olup, Eshâb-ı yemîn iledirler. *(Bişr-i Hâfî)*

2. Tasavvufta, nefslerinin sevgisinden kurtulmuş, kalbinde Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin sevgisi kalmayan, yalnız Allahü teâlâyı isteyen.

Ebrârın iyilik olarak yaptıkları, mukarrebler yanında günâh olur. *(Hadîs-i şerîf-El-Hâmilü fil-Fülk)*

Mukarrebler, Allahü teâlâ için olmayan her şeyden, yemekten, içmekten, yatmaktan, söylemekten sakınırlar. Bunlar, din için niyyet etmedikçe hareket etmezler. İbâdete kuvvet kazanmak niyyeti ile yerler. Her sözleri Allah içindir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mukarreb Melek:

Allahü teâlânın huzûrunda bulunan melekler.

Allahü teâlâ ile öyle vakitlerim oluyor ki, o zamanlarda, aramıza hiçbir mukarreb melek ve peygamber giremez. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Muhammed aleyhisselâma verilmiş olan din, geçmiş dinlerin hepsinin süzülmüş kaymağı gibidir. Hak olan, doğru olan bu dînin bildirdiği her iş, geçmiş dinlerde bildirilen amellerden,

işlerden seçilmiş alınmıştır. Ayrıca meleklerin işlerinden de seçilmiş alınmış bulunmaktadır. Meselâ, meleklerden bir kısmına rükû etmek emrolunmuştur. Birçoklarına secde etmek, başka meleklere de kıyâm, yâni ayakta ibâdet etmeleri emredilmiştir. Bunun gibi, geçmiş ümmetlerden bâzısına yalnız sabah namazı emredilmişti. Başkalarına başka vakitlerin namazı emredilmişti. Geçmiş ümmetlerin ve mukarreb meleklerin ibâdetlerinden, amellerinden süzülenleri, seçilenleri bu dinde emredildi. Bunun için, bu dîni tasdîk etmek, inanmak ve bu dînin emirlerine uymak, geçmiş bütün dinleri tasdîk etmek ve hepsine uymak olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUKÂVELE:

Sözleşme, yazılı sözleşme.

Kirâcı, kirâ ile tuttuğu yerin ücretini ödemezse, mal sâhibi mukâveleyi fesh edebilir (bozabilir). *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

Mal sâhibi daha fazla kirâ veren birini bulunca mukâveleyi bozamaz. *(Hayrullah Efendi)*

MUKÂYADA SATIŞI:

Altın ve gümüşten başka, ayn (belli) olan bir malı yine ayn olan mal karşılığında satmak.

İki kile buğdayı, yüz yumurta karşılığında satmak mukâyada satışıdır. Böyle satışta, birbirine karşılıklı satılan malları söz kesilirken tâyin etmek (belli etmek) şart olup, kabz etmek (ele geçirmek) şart değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Mukâyada satışında, satın alınan mala bedel olarak verilecek belli malı aynen vermek lâzımdır. Meselâ bir gümüş kaşığı gösterip, şu kaşık ile bu horozu satın aldım dese kaşığı vermesi lâzım olup, aynı ağırlıkta ve şekilde ve aynı kıymette başka gümüş kaşık veremez. *(Ali Haydar Efendi)*

MUKAYYED:

Kayıtlanmış, bağlanmış; mutlak olmayan, bir sıfat, hâl, gâye veya şarta bağlı olan lafız (söz).

Nisâ sûresinin doksan ikinci âyet-i kerîmesinde bir mü'mini hatâ ile öldürenin, keffâret (cezâ) olarak mü'min bir köle âzâd etmesi, buna gücü yetmezse, iki ay aralıksız oruç tutması lâzım geldiği bildirilmiştir. Âyet-i kerîmede köle kelimesi mukayyeddir. Çünkü, mü'min sıfatıyla kayıtlanmıştır. *(Serahsî)*

Mâide sûresinin seksen dokuzuncu âyet-i kerîmesinde yemin keffâreti için bir köle âzâd etmek, yâhut on fakiri doyurmak, yâhut onları giydirmek olduğu, bu üçünden birini yapamayanın üç gün ardarda oruç tutması îcâbettiği bildirilmiş, böylece; "Üç gün oruç tutma" işi ondan önceki üç şeyden birine gücü yetmeme şartı ile mukayyeddir. *(Serahsî)*

Mukayyed Müctehid:

Mezheb imâmının koyduğu usûl ve kâidelere uyarak, dînî delillerden (kaynaklardan) yeni hüküm çıkaran İslâm âlimi. Müctehid fil mezheb de denir. *(Bkz. Müctehid)*

Mukayyed Su:

Cinsi ve sıfatı birlikte söylenen ve herhangi bir şeyle kayıtlanmış sular. *(Bkz. Mâ-i Mukayyed)*

Mukayyed sular iki türlü olup, biri kavun, karpuz suları gibidir. Bunlar hilkaten (yaratılış îcâbı) böyledirler. Diğeri ise; mutlak su iken, daha sonra bir şeyle karışma netîcesi mukayyed olmuşlardır. Et suyu, sabun suyu, safranlı sulardır. Mukayyed su ile abdest ve gusül abdesti alınmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Suyun ismi değişmediği zaman, su koyu olursa, akıcılığı kalmazsa, mukayyed su olur.

Akıcılığı kalırsa, üç özelliği değişse bile temiz kalır. Fasülye, nohut, yaprak, meyve ve otların soğuk suda kalarak, rengi veya kokusu, tadı değişen su böyledir. *(Alâüddîn Haskefî)*

MUKÎM:

Doğduğu veya evlendiği veya hep kalmak niyyeti ile yerleştiği yerde oturan veya 104 km ve daha uzak bir yerde giriş çıkış günlerinden başka on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet eden kimse. Mâlikî ve Şâfiî mezheblerinde dört gün kalmaya niyet eden ve kendi memleketine giren mukîm olur.

Seferî olan kimsenin dört rek'at olan farz namazları iki rek'at kılması Hanefî'de vâcib, Mâlikî'de sünnet-i müekkede, Şâfiî'de efdâl (iyi)dir. Seferî olanın mukîm olan imâma uyması, Hanefî'de, vaktin farzını edâ ederken câiz, Şâfiî'de hem edâ hem kazâ ederken câiz, Mâlikî'de ikisinde de mekrûhtur. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

MUKÎT (El-Mukît):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Beden için görünen kuvvet, rûh için mânevî kuvvet yaratan, her şeye kuvvet veren.

MUKSİT (El-Muksit):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Adâlet sâhibi, zâlimden mazlûmun hakkını alan.

El-Muksit ismi şerîfine devâm eden, ibâdette vesveseden kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

MUKTEDÎ:

İktidâ eden, uyan; namazda, iftitâh (başlama) tekbîrine yetişemeyen.

İmâma uyanlar dört çeşittir. Bunlar; müdrik (iftitâh tekbîrini imâm ile birlikte alan), muktedî, mesbûk (imâm, rek'atlerin birini veya ikisini kıldıktan sonra uymuş olan) ve lâhık (iftitâh tekbîrini imâm ile berâber almış, fakat sonra abdesti bozulduğundan, abdest alıp, tekrar imâma uyan)dır. *(Kutbüddîn İznikî)*

Namazda; imâm olsun, muktedî olsun ve yalnız olsun, sübhâneke okumak, sünnettir. *(Kutbüddîn İznikî)*

MUKTEDİR (El-Muktedir):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Kudret sâhibi, her şeye gücü yeten.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ, her şeye muktedirdir. *(Kehf sûresi: 45)*

Allahü teâlâ kıyâmeti şimdi koparmaya, muktedirdir. İsterse şu anda bütün mevcûdâtı (varlıkları) yok etmeye gücü yettiği gibi bütün varlıkların nihâyete ermeyen bir sayıda benzerlerini yaratmaya da kâdirdir, gücü yeter. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MULTEKİT:

Bir çocuğu atılmış olduğu yerden alıp kaldıran. *(Bkz. Lakît)*

MURÂBAHA:

Satın alınan bir malı, alış fiyatını söyleyerek ve üzerine kâr koyarak başkasına rızâsı ile satmak.

Murâbaha satışında eklenecek kârın belli olması şarttır. *(İbn-i Âbidîn)*

MURÂD:

1. İstenilen; arzû edilen şey.

Sizden biriniz sefere çıkmak murâd ettiğinde kardeşlerine (vedâ edip) ***selâm versin. Zîrâ Allah onların duâları sebebi ile o kimsenin hayrını artırır.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Allah, bir kula zilleti murâd ettiğinde, ona malını, binâda, suda ve çamurda harcatır. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

İlim öğrenmeli ve faydalı işler yapmalıdır. Ahlâkı bozan kitapları okumamalı, zararlı yayınlardan uzak durmalıdır. İyi huyların faydaları ve haramların zararları ve Cehennem'deki azâbları hep hatırlanmalıdır. Mâl, mevki arkasında koşanlardan hiçbiri murâdına kavuşamamıştır. Malı, mevkiyi hayr için arayan ve hayır işlerinde kullanan rahata huzûra kavuşmuştur. *(Hâdimî)*

2. Tasavvuf yolunda bulunanlardan çalışmadan Allahü teâlânın yardım ve dilemesi ile yüksek makâmlara kavuşanlar. İctibâ (çekilenler, istenenler) yolunun sâlikleri, yolcuları.

Murâd olunanların başı ve sevilenlerin önderi Muhammed aleyhisselâmdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tasavvuf yolunda bulunanlar ya mürîd olurlar, ya murâd olurlar. Mürîdler; Allahü teâlâya yakınlık derecelerine ulaşmak için riyâzetler ve mücâhedeler çekerler (nefsin isteklerinden kaçınıp istemediklerini yapmaya çalışırlar). Murâdları ise, nazlı nazlı okşıyarak götürürler ve sıkıntı çektirmeden yakınlık derecelerine ulaştırırlar. *(Şihâbüddîn Sühreverdî)*

Murâd olanlar sevilirler, dâvetlidirler, çekilirler ve yükseltilirler. Onun için murâdlar çok kıymetlidirler. Murâd olanların başı ve sevilenlerin önderi Muhammed aleyhisselâmdır. *(Ali Sincârî)*

Murâd-ı İlâhî:

Allahü teâlânın murâdı; irâde buyurduğu, emrettiği.

Bütün insanlara önce lâzım olan şey, Ehl-i sünnet (Resûlullah ve Eshâbının yolunda olan) âlimlerinin kitablarında bildirdikleri gibi bir îmân ve îtikâd edinmektir. Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın yolunu bildiren, Kur'ân-ı kerîmden murâd-ı ilâhîyi anlayan bu büyük âlimlerdir. Kıyâmette kurtuluş yolu bunların gösterdiği yoldur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MURÂKABE:

1. Kontrol etmek, inceleyip vaziyeti anlamak.

Ölmek üzere olanı üç şeyde murâkabe edin: Alnı terlediği, gözleri yaşardığı ve dudakları kuruduğu vakit. Bu kendisine inen Allahü teâlânın bir rahmetidir. Boğazı sıkılmış gibi horlarlar, yüzü kızarır, dudakları kurur ve yağlanırsa, bu da Allahü teâlâdan kendisine inen bir azâbtır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

2.Kulun, bütün hâllerinde Allahü teâlânın kendini gördüğünü bilmesi ve O'nu unutmaması.

Murâkabenin başlangıcı, Allahü teâlânın insanlara olan yakınlığını kalbin bilmesidir. *(Hâris-i Muhâsibî)*

İbn-i Mübârek hazretleri adamın birisine "Allah'ı murâkabe et!" dedi. Adam bu nasıl olur deyince; İbn-i Mübârek; "Dâimâ Allah'ı görür gibi ol!" buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

3.Nefsi kontrol etmek, ondan gâfil olmamaktır.

Nefsin her an gözetilmesi, kontrol edilmesi lâzımdır. Ondan gâfil olursan, nefs, şehvet ve tembelliği istemekle eski hâline döner. Murâkabenin esâsı, her yaptığımızı, her düşündüğümüzü Allahü teâlânın bildiğini unutmamamızdır. İnsanlar birbirinin dışını görür. Allahü teâlâ ise, hem dışını, hem içini görür. Bunu bilen kimsenin işleri ve düşünceleri edebli olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MURDÂR:

Kendiliğinden ölmüş veya kasten besmelesiz kesilmiş olan hayvan, leş ve domuz eti gibi kendileri kat'î yâni kesin ve açık delîl ile haram olan şey *(Bkz. Lâşe).*

Haram olduğu açıkça bildirilmiş bir şeye helâl diyen kâfir olur. Şerâb içmek, domuz eti yemek ve murdâr olan şeylere helâl demek böyledir. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebinde, bile bile Besmelesiz kesilen hayvan murdâr olur. Murdâr olan hayvanı yemek haramdır. *(Kâşânî)*

MÛRİS:

Mîrâs bırakan.

Verâsetin olabilmesi için mûrisin vefâtı, mûrisin vefâtı zamânında vârisin hayatta olması, verâset sebebinin bilinmesi şarttır. *(Abdürreşîd Secâvendî)*

Mûrisi öldüren ona vâris olamaz. *(Molla Hüsrev)*

MÛSÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Ülü'l-azm adı verilen altı büyük peygamberden biridir. Yâkûb aleyhisselâmın soyundan, İmrân adında bir zâtın oğlu, Hârûn aleyhisselâmın kardeşidir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Vaktâ ki Mûsâ (aleyhisselâm) ***onlara Rab olduğumuza delâlet eden alâmetler, açık mûcizeler ile geldi. Onlar; "Bu mûcize diye gösterilen şey ancak uydurulmuş, sihirden başka bir şey değildir. Biz bu sihri veya peygamberlik iddiâsını evvelki atalarımızdan işitmedik" dediler Mûsâ*** (aleyhisselâm) ***dedi ki: "Allahü teâlâ tarafından kimin hidâyetle*** (peygamberlikle) ***geldiğini ve hayırlı âkıbetin*** (Cennet'in) ***kime nasîb olacağını Rabbim çok iyi bilir. Zâlimler aslâ felâh*** (kurtuluş) ***bulmazlar.*** *(Kasas sûresi: 36,37)*

Bir gün Mûsâ aleyhisselâm yolda giderken Allahü teâlâ kendisine nidâ edip; *"Ey Mûsâ! Ben kendisinden başka ilâh olmayan Rabbin Allah'ım"* buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm; *"Buyur yâ Rabbî! Emrine hâzırım"* dedi ve secdeye vardı. Allahü teâlâ; *"Başını kaldır yâ Mûsâ!"* buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm başını kaldırdı. Allahü teâlâ; *"Yâ Mûsâ! Arşın gölgesinde gölgelenmek istiyorsan, yetimlere merhâmetli bir baba gibi, dul kadına da onu muhâfaza eden ve gözeten zevci* (kocası) *gibi ol. Yâ Mûsâ merhâmetli ol. Böyle olursan sana da merhâmet edilir. Cezâ verirsen cezâ görürsün. (Sa'lebî)*

Mûsâ bin İmrân (aleyhisselâm)***; "Yâ Rabbî! Kullarının en kıymetlisi kimdir?" dedikte; gücü yettiği zaman affeden*** (müslüman kimse)***dir buyruldu.*** *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Yûsuf aleyhisselâmdan sonra Mısır'da yerleşen ve çoğalan İsrâiloğulları, Mısır'ın yerli halkı olan Kıbtîlerden ve bunların hükümdârları olan Fir'avnlardan zulüm ve hakâret gördüler. İsrâiloğullarının doğan erkek çocuklarını öldürdüler. Bu sırada dünyâya gelen Mûsâ aleyhisselâmı, annesi, Allahü teâlânın emriyle bir beşiğe koyup Nil nehrine bıraktı. Beşik, Fir'avn'ın sarayı önünden geçerken, Fir'avn'ın hanımı Âsiye Hâtun bunu alıp büyüttü. Mûsâ aleyhisselâm kırk yaşına gelince, İsrâiloğullarının yanına gitti. Bir gün Mısırlı bir kıptînin İsrâiloğullarından birine işkence ettiğini gördü. Kurtarırken kazâ sonucu kıptî öldü. Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avn ve kıptîlerden çekinip Medyen şehrine gitti. Orada Şuayb aleyhisselâmın kızıyla evlendi. Şuayb aleyhisselâma on sene hizmet ettikten sonra, Mısır'a dönerken Tûr dağında Allahü teâlâ ile konuştu ve peygamber olarak vazîfelendirildi. Mısır'a gelip, Fir'avn'ı dîne dâvet etti. Mûcizeler gösterdiği hâlde Fir'avn ve kıptîler ona inanmadılar. Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğullarına serbestlik verilmesini istedi. Fir'avn kabûl etmedi. Kâfirlerin suları kan oldu, kurbağa yağdı, cild hastalıkları ve üç gün karanlık oldu. Fir'avn bu

mûcizeleri görünce korktu ve İsrâiloğullarına izin verdi. Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğullarıyla birlikte Mısır'dan çıkıp Kudüs'e doğru giderken, Fir'avn pişman olup, askerleriyle arkalarına düştü. Kızıldeniz'den on iki yol açılıp Mûsâ aleyhisselâm ve berâberindeki İsrâiloğulları karşıya geçti. Fir'avn geçerken deniz kapandı; Fir'avn, askerleriyle birlikte boğuldu. Kızıldeniz'den geçip Tih sahrasına geldikleri sırada Mûsâ aleyhisselâm, kardeşi Hûrûn aleyhisselâmı vekîl bırakıp Tûr dağına gitti. Orada kırk gün ibâdet etti. Allahü teâlânın kelâmını işitti ve kendisine Tevrât kitâbı indirildi. Mûsâ aleyhisselâm Tûr dağında iken İsrâiloğulları Sâmirî isimli, inanmadığı hâlde inanmış görünen bir münâfığın sözlerine aldanarak ve Hârûn aleyhisselâmı dinlemeyerek altın buzağı heykeline taptılar. Mûsâ aleyhisselâm Tûr'dan gelip bu hâli görünce üzüldü; Sâmirî'ye lânet etti. İsrâiloğulları yaptıklarına pişman oldular, Mûsâ aleyhisselâma yalvarıp,Tevrât'a göre ibâdet etmeye başladılar. Mûsâ aleyhisselâm ümmeti ile birlikte Lût gölünün güney tarafına geçti. Uç bin Unk adında bir melîk ile harb etti. Şerîa nehrinin doğusundaki yerleri ele geçirdi. Eriha şehri karşısındaki dağa çıktı. Ken'an ilini uzaktan gördü. Bu sırada kardeşi Hârûn aleyhisselâm vefât etti. Mûsâ aleyhisselâm yerine Yûşâ aleyhisselâmı halîfe bırakıp yüz yirmi yaşında vefât etti. *(İbn-ül-Esîr, Abdülhâk-ı Dehlevî, Nişâncızâde, Kisâî, Sa'lebî)*

MUSALLÂ:

Namaz kılınan yer. Namazgâh.

Eğer imâm, insanlar ile berâber bayram namazını musallâda kılsa, her ne kadar safların arasında açık veya genişçe yer olsa da, hepsinin namazları câiz olur denilmiştir. Çünkü musallâ, insanlar için namazın edâsı (yerine getirilmesi) hakkında mescid (namaz kılınacak yer, küçük câmi) hükmündedir. *(Kâdihân)*

Pâdişâh olsan da derler "er kişi niyyetine". Var, musallâda yatan mevtâya bak da ibret al! *(İslâm Ahlâkı)*

Musallâ Taşı:

Namazının kılınması için, cenâzelerin üzerine konduğu taş.

Cenâze musallâ taşına konduğunda, imâm efendi; sultan da olsa, bey de olsa, paşa da olsa er kişi niyetine diye namaz kıldırır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MUSALLÎ:

Namaz kılan, beş vakit namazına devâm eden.

Musallînin yukarısında veya karşısında veya sağ ve sol ve arka tarafları hizâsında hayvan, insan resmi bulunması, üstünde veya elbisesinde insan veya hayvan resmi bulundurması mekruhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

Musallîye bir kimse selâm verdikte musallînin eliyle veya başıyla selâma cevap vermesi mekruhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

Musallî mü'min vefâtında güleryüzlü, nûrlu ve parlak yüzlü olur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

MUSAVVİR (El-Musavvir):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). En güzel sûrette şekil veren.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O Allahü teâlâ hâlıktır (varlıkları yaratandır)***, bârîdir*** (var edendir)***, musavvirdir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şânını yüceltmektedirler. O, azîzdir, hakîmdir*** yâni gâlib olan O'dur, her şeyi hikmeti üzere yapandır)***.*** *(Haşr sûresi: 24)*

MÛSEVÎ:

Mûsâ aleyhisselâmın bildirdiği hak dîne inanan ve bu dîne tâbi olan kimse.

(Bkz.Mûsevîlik)

Allahü teâlâ, Mûsevîlik dînini İsrâiloğullarına ve Mısır'ın yerli halkı olan kıbtîlere gönderdi. Kıbtîler, Mûsevîlik dînini kabûl etmedikleri gibi kabûl eden İsrâiloğullarına da zulm ve işkence yaptılar. Mûsâ aleyhisselâm Mûsevîleri alarak Mısır'dan çıkardı. Böylece Fir'avn'ın ve kıbtîlerin zulmünden kurtardı. Mûsâ aleyhisselâmdan ve diğer İsrâil peygamberlerinden sonra Mûsevîlik dîni değiştirildi. Kısmen bozulmuş olan Mûsevîlik zamanla asıl hüviyetini tamâmen kaybetti. Hattâ bugün dünyâda yahûdî olarak kalmış olan on beş milyon kadar insandan hakîki Mûsevîlik dînine ve onun kitâbı olan hakîki Tevrât'a inanan kimsenin kalmadığını ilmî kaynaklar bildirmektedir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MÛSEVÎLİK:

Allahü teâlânın Mûsâ aleyhisselâm vâsıtasıyla İsrâiloğullarına gönderdiği din. Mukaddes (ilâhî) kitabı Tevrâttır. Îsâ aleyhisselâma kadar olan peygamberler bu dîni insanlara tebliğ ettiler. Îsâ aleyhisselâmın gelmesiyle Mûsevîlik dîninin hükmü kaldırıldı.

Mûsâ ve Hârûn aleyhimesselâmdan sonra gelen Dâvûd, Süleymân, Zekeriyyâ ve Yahyâ aleyhimüsselâm da yine İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderildiler ve insanları Mûsevîlik dînine dâvet ettiler. Dâvûd aleyhisselâma gönderilen Zebûr kitabı Mûsevîlik dîninin hükmünü kaldırmadı. Hattâ onu kuvvetlendirdi. Mûsevîlik dîni Îsâ aleyhisselâm zamânına kadar devâm etti. Îsâ aleyhisselâmın dîni, Mûsevîliği nesh etti yâni hükmünü kaldırdı. Bundan sonra Mûsevîlik dînine uymak câiz olmayıp, Muhammed aleyhisselâmın dîni olan İslâmiyet gelinceye kadar Îsâ aleyhisselâmın dînine uymak lâzım oldu. Fakat İsrâiloğullarının çoğu, Îsâ aleyhisselâma îmân etmeyip, Mûsevîliğin bozulmuş şekli olan yahûdîliğe uymakta inat ve ısrâr ettiler. Muhammed aleyhisselâmın getirdiği İslâm dîni de, Îsâ aleyhisselâma bildirilen Îsevîlik dîninin ve İbrâhim aleyhisselâma bildirilen Hanîf dîninin hükümlerini kaldırdı. Bugün Allahü teâlânın rızâsına kavuşabilmek için bütün insanların İslâm dînine uymaları gerekmektedir. İslâm dîninin hükmü kıyâmete kadar sürecektir. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma kadar gelen üç büyük din yâni Mûsevîlik, Îsevîlik ve İslâm dinleri, hep Allahü teâlânın bir olduğunu ve Allahü teâlânın peygamberlerinin bizim gibi bir insan olduğunu bildirmiştir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

MUSHAF:

Kur'ân-ı kerîmin tamâmının yazılı olduğu kitap. Mıshaf da denir.

Ümmetimin yaptığı ibâdetlerin en kıymetlisi Kur'ân-ı kerîmi mushafa bakarak okumaktır. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Üç şey var ki, onlar dünyâda bir yabancı gibidir. Zâlimin yanında Kur'ân-ı kerîm, kötü insanlar arasında iyi bir kimse, bir evde durup okunmayan mushaf. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Muhammed aleyhisselâm, âhireti teşrîf ettiği sene, halîfe hazret-i Ebû Bekr ezber bilenleri toplayıp ve yazılı olanları getirtip bir hey'ete bütün Kur'ân-ı kerîmi kâğıd üzerine yazdırdı. Böylece mushaf meydana geldi. Otuz üç bin Sahâbî, bu mushafın her harfinin, tam yerinde olduğuna söz birliği ile karar verdi. *(İbn-i Hacer)*

Mushafı hiç okumayıp, hayır ve bereket için evde saklamak câizdir. *(Fetâvâ-yı Hindiyye)*

Mushaf yazmak ve hediyye etmek çok sevâbdır. *(Seyyid Abdülhakîm)*

MUSÎBET:

Âfet, belâ, sıkıntı.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Ey insan! Sana gelen her iyilik, Allahü teâlânın ihsânı olarak, nîmeti olarak gelmektedir. Her dert ve musîbet de kötülüklerine karşılık gelmektedir. Hepsini yaratan, gönderen Allahü teâlâdır. *(Nisâ sûresi: 79)*

Size gelen belâlar, musîbetler, kabahatlerinizin, günâhlarınızın cezâsıdır. Bununla berâber, Allahü teâlâ bir çoğunu da affederek musîbete mârûz (karşı) ***bırakmaz.*** *(Şûrâ sûresi: 30)*

Kullarımdan herhangi birine; bedeninde, malında veya evlâdında bir musîbet verdiğim zaman bu musîbeti sabr-ı cemîl (güzelce sabrederek) ***karşılarsa, kıyâmet günü onun için mîzân kurmak ve defter açmaktan*** (hesaptan) ***hayâ ederim.*** *(Hadîs-i kudsî-İhyâ)*

Bir kimseye musîbet erişince; "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" desin. Allahü teâlâ o kulun duâsını kabûl eder. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Mü'minin ahlâkı; zenginlikte iktisad, genişlikte şükür, belâ ve musîbet zamânında sabırdır. Musîbete sabreden, ecir (mükâfât) ve sevâba kavuşur. *(Sehl bin Abdullah)*

Musîbet birdir. Musîbetin geldiği kişi feryâd eder, ağlayıp sızlarsa, musîbet iki olur.Biri musîbet, diğeri sevâbın gitmesi. Bu musîbet öncekinden daha büyüktür. *(Abdullah bin Mübârek)*

Musîbete feryâd eden, Allahü teâlâya karşı gelmiş olur. Feryâd etmek, ağlayıp sızlamak belâ ve musîbeti geri çevirmez. *(Şakîk-i Belhî)*

Gördüğünüz her musîbet ve felâket, kızgınlığın, zulüm ve haksızlık etmenin cezâsıdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MUSKA:

Şifâ âyet ve duâlarının yazılı olduğu, dürülüp bağlanmış rukye. *(Bkz. Rukye ve Mıska)*

MUSTAFA:

Seçilmiş mânâsına, Resûlullah efendimizin mübârek isimlerinden biri.

Mü'min olanların çoktur cefâsı,
Âhirette vardır zevk ü sefâsı,
On sekiz bin âlemin Mustafâsı,
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

(Yûnus Emre)

Ümmetim dedi sana çün Mustafâ,
Ver salevât sen de âna bul safâ.

(Süleymân Çelebi)

MUTAFFİFÎN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen üçüncü sûresi.

Mutaffifîn sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi.) Otuz altı âyet-i kerîmedir. Ölçü ve tartıda hîle yapanları kötüleyerek başladığı için sûreye, Sûret-ül-Mutaffifîn denilmiştir. Sûrede, Allahü teâlâyı inkâr edenlerin ve günâhkârların uğrayacağı Cehennem azâbı ile îmân eden mü'minlerin kavuşacakları Cennet nîmetleri bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ, Mutaffifîn sûresinde meâlen buyurdu ki:

Verirken noksan, alırken fazla ölçenlere acı azâblar yapacağım. *(Âyet: 1)*

Kim Mutaffifîn sûresini okursa, kıyâmet günü, sonunda misk kokusu bırakan mühürlenmiş saf bir içecekten Allahü teâlâ ona içirir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MUTAHHAR:

Temiz, temizlenmiş mânâsına Muhammed aleyhisselâmın ismi.

Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm altıncı kat semâda Mutahhar ismi ile anılır. *(Molla Miskîn Muhammed Muîn)*

MUTAHHİR:

Temizleyici, temizleyen.

Abdestte ve gusülde kullanılmış (Mâ-i müsta'mel denilen) su; Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheblerinde yalnız tâhir (temiz)dir. Fakat mutahhir değildir. Mâlikî mezhebinde ise, hem tâhir hem de mutahhirdir. *(Abdülvehhâb Şa'rânî)*

MU'TEKİF:

İ'tikâf eden. Bir yere çekilip ibâdetle meşgûl olan. *(Bkz. Îtikâf)*

Mu'tekif, kalbini dünyâ düşüncesinden ayırıp kendini Allahü teâlâya teslim ederek hak dergâhına sığınmış ve şeytanın ve nefsin mekrinden (aldatmasından) Allahü teâlânın himâyesine girmiş ve lisân-ı hâl (hâl dili) ile "Rabbim beni mağfiret etmedikçe bu kapıdan ayrılmam" demiş olur. *(Zihni Efendi)*

Mu'tekif, ibâdet yerinden ancak ihtiyâç için çıkar. Çünkü zarûret, mecbûrî ihtiyâcı sebebiyle çıkmaya izin vardır. *(Molla Hüsrev)*

MU'TEMED:

1. Sözüne güvenilir kimse.

Hudeybiye günü, Tebük ve Buvat gazâlarında ve daha pekçok yerde, susuzluk baş gösterince, Peygamber efendimizin mübârek parmaklarından fışkıran sudan Eshâb-ı kirâm içip susuzluklarını gidermişlerdir. Bu mûcizeler, çok sağlam rivâyetlerde mu'temed (güvenilir) siyer âlimleri tarafından ittifakla (sözbirliği ile) bildirilmiştir. *(Zerkânî)*

Müslüman, mu'temed insandır. Emânete hıyânet etmez. Eliyle diliyle kimseye eziyet etmez. *(Seâdet-i Ebediyye)*

2. Müctehîd âlimlerin dînî bir mevzûdaki sözlerinden esas alınan kavl (söz), ictihad.

MU'TEMİR:

Ömre yapan. *(Bkz. Ömre)*

Mu'temir, mîkât denilen yerde ihrâm giyerken; "Yâ Rabbî! Ben ömre yapmak istiyorum. Bunu bana kolay ve kabûl eyle diye duâ eder ve telbiye (Lebbeyk Allahümme Lebbeyk...) okur. *(M. Zihni Efendi)*

MU'TEZİLE (Mûtezile):

Hicrî ikinci asırda Vâsıl bin Atâ tarafından kurulan ve aklı, nakilden yâni dînî delillerden önde tutan bozuk fırka. "Büyük günâh işleyen kimse ne kâfirdir, ne de mü'mindir, iki menzile (yer) arasında bir menzilededir (yerdedir)" diyen Vâsıl bin Atâ, hocası Hasen-ül-Basrî'nin ders halkasından ayrıldığı için ayrılanlar mânâsına Mûtezile adı verilmiştir. Bu fırkaya Kaderiyye de denir.

Mûtezile fırkası, aklın güzel veya çirkin demesini esas tutuyor. Allahü teâlânın yarattığı şeylerin güzel veya çirkin olmasının seçimini akla bırakıyor. Güzel olduğu akıl ile anlaşılanları Allahü teâlâ yaratmağa mecbûrdur diyor. Allahü teâlânın insan aklının güzel dediği şeyleri yaratmağa mecbûr olduğunu söylemek kadar çirkin bozuk söz yoktur. *(Abdullah-ı Süveydî)*

Cebriyye fırkasının ikinci kısmı olan Cehmiyye ile Mûtezile fırkası mîrâc yoktur, mîrâc

rüyâdır dedi. Zamânımızda Mûtezile fırkasını taklîd edenler çoğalmaktadır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Eski felsefecilerden bir kısmı, mû'tezile fırkasının çoğu ve zındıklar; cin ve şeytanlara inanmadı. "Cin; zekî, dâhi insan demektir. Şeytanlar da kötü kimselerdir demektir" dediler. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Mûtezile fırkasında olanlar insan dilediği işi kendi yaratır dediler. Kazâ ve kaderi inkâr ettiler. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MU'TÎ (El-Mu'tî):

Veren, ihsân eden mânâsına Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden).

MUTLAK:

Kayıtsız, şartsız. Teklik, çokluk veya herhangi bir vasıf ile kayıtlı olmayan, delâlet ettiği (gösterdiği) fertlerden (şeylerden) her hangi birini ifâde eden lafız (söz).

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"... Köle âzâd etmektir."*** *(Beled sûresi: 13)* (Âyet-i kerîmedeki "köle" sözü mutlaktır. Çünkü müslim veya gayr-i müslim, teklik veya çokluk gibi herhangi bir şey ile kaydlanmamıştır. Yeminini bozan kimsenin keffârete gücü yetiyorsa, herhangi bir köle veya câriye âzâd eder, hürriyetine kavuşturur. Yâhut zekât alması câiz olan erkek veya kadın on fakiri bir gün sabahlı akşamlı olmak üzere iki defâ doyurur veya on fakire bu değerde kumaş, havlu, mendil, çorap, çamaşır gibi bir şey verir. Bu üçünden birini yapmayan fakir, üç gün ardarda oruç tutar. *(İbn-i Âbidîn)*

Mutlak Adâlet:

Bir şeyi yerli yerine koymak. Kendi mülkünde olanı kullanmak. *(Bkz. Adâlet)*

Âlemleri yaratan Allahü teâlâ hâkimler hâkimi, her şeyin asıl sâhibi ve tek hâlıkı (yaratıcısı)dır. Allahü teâlâ mutlak adâlet sâhibidir. Onun için insanlara gönderdiği en son ve en kâmil (üstün ve eksiksiz) dinde mutlak adâlet vardır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Mutlak Fenâ:

Allahü teâlâdan başka her şeyin kalbden çıkıp, isimlerinin bile unutulması. *(Bkz. Fenâ)*

Mutlak fenâ hâsıl olmadıkça, Hakk'ın şühûdü (yâni Allahü teâlânın kalbe tecellîsi) mümkün değildir. *(Ahmed Fârûkî)*

Sonsuz kavuşmak ve devamlı huzur ancak mutlak fenâdan sonra Bekâ-billah ile şereflenen kimseye nasîb olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâdan başka şeylere köle olmaktan büsbütün kurtulabilmek için, mutlak fenâya kavuşmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mutlak Müctehîd:

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş olan hükümleri ve mes'eleleri, açık olarak bildirilenlere benzeterek meydana çıkarabilen derin âlim. Ehl-i sünnetin ameldeki mezheb imâmlarından her biri. *(Bkz. Müctehîd)*

Fıkıh âlimleri yedi tabaka, yedi derecedir. En yüksek derecesi dinde müctehid olanlardır. Bunlara mutlak müctehîd denir. Dört mezheb imâmları mutlak müctehîdlerdir. *(Kemâlpaşazâde Ahmed bin Süleymân Efendi)*

Mutlak Nezr:

Şarta bağlı olmayan adak. *(Bkz. Nezr)*

Allahü teâlâ için bir sene oruç tutacağım demek mutlak nezr olup, bunu söylerken kasd (niyyet) etmese de, söz arasında dilinden çıksa bile, yapması vâcibtir. Çünkü, talâkta

(boşamada) ve adakta niyetsiz, düşünmeden söylemek, ciddî istiyerek söylemek gibidir. Hattâ; "Allahü teâlâ için bir gün oruç tutmak üzerime borç olsun" diyeceği yerde; "Bir ay oruç tutmak" diye ağzından çıksa, bir ay tutması lâzım olur. *(Alâüddîn Haskefî)*

Mutlak Su:

Yaratıldıkları hâl (durum) üzere bulunan sular. *(Bkz. Mâ-i Mutlak)*

Yağmur, kar, deniz, göl, kuyu ve ırmak suları mutlak sular olup, hem temiz hem de temizleyicidir. İçilir, abdest ve gusl alınır. *(İbn-i Âbidîn)*

Mutlak Vilâyet:

Evliyâlık.

Vilâyet, husûsî veya umûmî olur. Umûmî vilâyet, mutlak vilâyettir. Vilâyet-i hâssa (husûsî vilâyet) de vilâyet-i Muhammedîdir ki, tam fenâ ve ekmel (en olgun)bekâdır. Bunda nefs, râdî ve mardîdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mutlak Zuhûr:

Bir kayda bağlı olmayan zuhûr, akis. Bir şeyin bir başka şeyde görünmesi meselâ insanın aynada, Hakk'ın, velînin kalb aynasında tecellî etmesi böyledir.

MUTMAİNNE:

1. İtmînân bulan, rahatlayan, huzur ve sükûna kavuşan.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Biliniz ki kalbler ancak Allah'ın zikri ile mutmainne olur. *(Ra'd sûresi: 28)*

2. İslâmiyet'in emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınarak ve Allahü teâlâyı zikrederek itminana huzur ve sükûna kavuşan, şüphe ve tereddütlerden kurtulan nefis.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey mutmainne nefs (Allahü teâlânın nîmetine şükür ve ibâdet mihnetine sabır eylemen sebebiyle) ***sen Rabbinin verdiği nîmetten râzı ve Rabbin de senden râzı olarak Rabbine dön. Haydi benim*** (sâlih) ***kullarımın arasına dâhil ol*** (ve onlarla birlikte) ***Cennet'ime gir.*** *(Fecr sûresi: 27-30)*

Bir insan, işlerini yaparken, İslâm dînine uyarsa, nefsi, emmârelikten (nefsinin kötülüğü emretmesinden) kurtulup mutmainne olur. Bu zaman şehveti ve gadabı faydalı olarak çalıştırır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbin temiz ve nefsin mutmainne olduğunun alâmeti, bedenin İslâmiyet'e seve seve uymasıdır. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Evliyâlık derecelerinin sonu, kulluk makâmıdır. Kulluk makâmının üstünde hiçbir makam yoktur. Velîler Hakk'a doğrudurlar. Peygamberlik de hem Hakk'a hem de halka doğru olup, birbirine engel olmaz. Evliyânın nefisleri mutmainne olmuş ise de bedendeki maddelerin ihtiyaç ve istekleri vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nefs mutmainne olunca serkeşliği bırakır ve azgınlığı kalmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MUVÂCEHE-İ SEÂDET:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek kabrinin bulunduğu Hücre-i Seâdetin (odanın) kıble tarafında ziyâret sırasında önünde durulan duvar.

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem kabrini ziyâret etmek isteyen kimse, Bâb-ı Selâm (Selâm kapısı) veya Bâb-ı Cibrîl'den (Cibrîl kapısı) Peygamber efendimizin mescidine girip minber-i şerîf yanında iki rek'at tehıyyet-ül-mescîd (câmiye girince kılınması sünnet olan) namazı, sonra iki rek'at da şükür namazı kılar ve duâ eder. Duâdan sonra kalkıp

edeble Hücre-i seâdete gelir. Yüzünü Muvâcehe-i seâdet duvarına karşı, arkasını kıbleye dönerek, Resûlullah'ın mübârek yüzüne karşı iki metre kadar uzakta edeble durur. Resûlullah'ın kendisini gördüğünü, selâmını, duâlarını işittiğini ve cevap verdiğini, âmin dediğini düşünür. "Esselâmü aleyke yâ Seyyidî, Yâ Resûlallah" diyerek ziyâret esnâsında okunacak duâyı okur. Emânet olan selâmları söyler. Sonra salevât okuyup, dilediği duâyı okur. *(Abdullah Mûsulî, Şernblâlî)*

MUVAHHİD:

1.Allahü teâlânın birliğine inanan.

Bir kimse, başkaları görmek için ibâdet eder veya Allahü teâlâ için eder ammâ başkasının görmesi de hoşuna giderse veya ibâdetinde başkasından bir karşılık, meselâ bir âferin sözü beklerse, o kimse şirkten kurtulmuş ve hâlis muvahhid olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2.Tasavvufta, Allahü teâlâdan başka bir şey görmeyen, kendini ve başkalarını unutan. *(Bkz. Tevhîd)*

Muvahhidlerin gönlüne Allah'tan başka bir şey gelmez. Kulakları, Allah'tan başka bir şey duymaz. Gözleri, Allah'tan başka bir şey görmez. Her ne duyar ne görürse, ondan ibret alır ve Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünerek, O'na olan bağlılıkları artar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MUVAKKAT:

Geçici belli bir vakte bağlı.

Yedi kadın vardır ki, bunlarla muvakkat olarak evlenilemez. Aradaki sebeb kalkınca, evlenmek helâl olur. Bunlardan beşi, nikâh sebebi ile haramdır. Bir adam, nikâhladığı (evlendiği) kadının kız kardeşi ile evlenemez. Nikâhladığı kadın ölürse veya boşarsa, bunun kızkardeşi ile evlenebilir. Bir kadın nikâhında iken, bu kadının halası veya teyzesini veya kardeşlerinin kızını da nikâhlamak haramdır. Evlenmesi muvakkat haram olan yedi kadından altıncısı müşrik yâni kitapsız kâfir olan kadındır. Müşrik müslüman olursa, evlenmek câiz olur. Yedincisi ise, hür kadın ile evli iken, câriye (harpte alınan esir kadın) ile de nikâhlanmaktır. *(Mehmed Zihnî)*

Muvakkat Nikâh:

Geçici nikâh. Bir adamın, yüz sene de olsa, belli bir zaman sonra hanımını boşamağı söyleyerek, bütün şartlarına uygun yapılan ve harâm olan nikâh. *(Bkz. Müt'a Nikâhı)*

Hacca götürecek erkeği olmayan bir kadının, hacca gidebilmek için, hacca gitmekte olan bir erkek ile evlenmesi ve hacdan gelince boşanması, muvakkat nikâh olduğu için haramdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Muvakkat nikâh, dört mezhebde de haramdır. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

MUVATTÂ:

İmâm-ı Mâlik bin Enes hazretlerinin, derlediği (topladığı) hadîs kitâbı.

Kütüb-i sitte denilen, doğru oldukları, bütün İslâm âlimleri tarafından tasdîk edilmiş olan altı hadîs kitâbından biri de Muvattâ'dır. Bu kitâb, ilk yazılan hadîs kitâbıdır. *(Muhammed Tâhir, Abdülhak-ı Dehlevî)*

MUZTAR:

Sıkışık, zor durumda olan, çâresiz.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ, size ölüyü (Murdar hayvanı)***, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesileni, kesin olarak haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeye muztar kalırsa,*** (kimseye) ***saldırmamak ve haddi*** (ölmeyecek miktârı) ***geçmemek şartıyla, onun üzerine***

günâh yoktur. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayıcı ve çok merhâmet edicidir. *(Bekara sûresi: 173)*

Muztar olana, piyasadaki en yüksek değerinden gaben-i fâhiş ile yüksek fiyata satmak fâsiddir. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜBÂDELE:

Bir şeyi diğer bir şeyle değişmek, değiştirmek, satış.

Satış, malı mala rızâ ile mübâdele etmektir. *(İbrâhim Halebî)*

MÜBÂHELE:

Lânetleşme. Dar anlamda hazret-i Îsâ'nın ilâh ve Allahü teâlânın oğlu olduğunu söylemekte ısrâr eden ve bu inanışlarının yanlış olduğunu kabûl etmeyen hıristiyanlara, Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem); ***"... Gelin oğullarımızı, oğullarınızı, kadınlarımızı, kadınlarınızı, bizleri ve sizleri çağıralım, sonra hepimiz duâ edip, yalvaralım.*** (Îsâ aleyhisselâmın durumu hakkında hangimiz) ***yalancı ise, Allahü teâlâ ona lânet etsin, diyelim"*** demesi emredilen Âl-i İmrân sûresinin altmış birinci âyet-i kerîmesi.

Peygamber efendimize Necrân'dan bir hıristiyan hey'eti gelmişti. İçlerinden ileri gelen üç kişi Peygamber efendimiz ile konuşmaya başladı. Söz arasında Îsâ aleyhisselâm için bâzan "Allah", bâzan "Allah'ın oğlu" bâzan da; "Üç tanrıdan biridir" diyorlardı. Peygamber efendimiz bunları İslâm dînine dâvet etti. Birkaç âyet-i kerîme okudu; îmâna gelmediler. "Biz senden önce îmân ettik" dediler. Resûlullah efendimiz; ***"Yalan söylüyorsunuz! Allah'ın oğlu var diyenin îmânı olmaz"*** buyurdu. Bir müddet daha konuştular ise de, müslüman olmayıp inâd ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ Peygamber efendimize onları mübâheleye çağırmasını emretti. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem de onlara; ***"Bana inanmıyorsanız, gelin sizinle mübâhele edelim"*** buyurdu. Necrân'dan gelen hıristiyan hey'eti içerisinde Şerhabîl adında biri; "Bunun peygamber olduğu her şeyden anlaşılıyor. Bununla mübâhele edersek, ne biz kurtulur, ne de bizden sonra gelenlerimiz kurtulur. Muhakkak bir belâya uğrarız" dedi. Mübâhele etmekten kaçındılar ve; "Yâ Muhammed (sallallahü aleyhi ve sellem)! Biz senden râzıyız. Ne istersen sana verelim. Eshâbından bir emîn kimseyi bizimle berâber gönder, vergimizi ona verelim" dediler ve gittiler. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Eğer onlar mübâhele etselerdi, maymuna ve hınzıra dönerlerdi. Vâdileri ateş içinde kalırdı. Allahü teâlâ Necrân'ı, ahâlisini, hattâ ağaçlar üzerindeki kuşlarını da helâk ederdi"*** *(Muhammed bin Hamzâ, Senâullah Dehlevî)*

MÜBÂREK:

Bereketli, feyizli, hayırlı, fâidesi bol.

Yanımdan ayrılma yâ Ebâ Bekr! Bedenime ve kalbime gelen her sıkıntı, senin mübârek yüzünü görmekle hafifliyor. Seninle, kalbim kuvvetleniyor. *(Hadîs-i şerîf-Meâric-ün-Nübüvve)*

İbrâhim aleyhisselâm Mekke'ye geldi de; "İsmâil nerededir?" diye sordu. İsmâil'in hanımı; "Ava gitti; buyursanız da, yemek yiyip su içseniz" dedi. İbrâhim aleyhisselâm; "Yiyeceğiniz ve içeceğiniz nedir?" dedi. İsmâil'in hanımı; "Taâmımız av eti, meşrûbatımız (içeceğimiz) ***de Zemzem suyudur" dedi. İbrâhim aleyhisselâm da; "İlâhî! Bunların yiyip içeceklerini mübârek kıl" diye duâ etti.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Kalbin huzur ve sükûnuna yardım eden her şey mübârektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kur'ân-ı kerîmin her harfi mübârektir. *(İbn-i Hacer)*

Mübârek beldelere gittiğinde kalbin uyanık olsun. Orada Resûlullah efendimizin ve arkadaşlarının gezdiğini, oturduğunu unutma. O mübârek toprakların kıymetini bil... *(Dâvûd*

bin Süleymân Bağdâdî)

Mübârek Geceler:

İslâm dîninin kıymet verdiği geceler. Kadir, Arefe, Fıtr ve Kurban bayramı ile Mevlid, Berât, Mi'râc, Regâib, Muharrem, Aşûre geceleri. *(Bkz. İlgili Maddeler)*

Mübârek gecelere saygı göstermelidir. Saygı göstermek, günâh işlememekle, ibâdet yapmakla olur. Allahü teâlâ kullarına çok acıdığı için, bâzı gecelere kıymet vermiş, bu gecelerdeki, duâ ve tövbeleri kabûl edeceğini bildirmiştir. Kullarının çok ibâdet yapması, duâ ve tövbe etmeleri için bu geceleri sebeb kılmıştır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Mübârek geceleri ihyâ etmeli, yâni kazâ namazları kılmalı, Kur'ân-ı kerîm okumalı; duâ, tövbe etmeli, sadaka vermeli, müslümanları sevindirmeli, bunların sevâblarını ölülere de göndermelidir. *(Muhammed Rebhâmî)*

MÜBÂŞERET-İ FÂHİŞE:

Kadın ile erkeğin, çıplak olarak çirkin yerlerini birbiriyle sürtünmesi.

Mübâşeret-i fâhişe, erkeğin de kadının da abdestini bozar. *(İbrâhim Halebî)*

MÜBDÎ (El-Mübdî):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Benzeri, nümûnesi olmayan, varlıkları yoktan var eden.

MÜBECCEL:

Yüceltilmiş, muhterem, azîz, büyük saygı gösterilen. *(Bkz. Tebcîl)*

Mevlid gecesi ve günü mübecceldir, mukaddestir, mükerremdir. Şerefi kıymeti çoktur. *(Celâleddîn Abdurrahmân Kettânî)*

MÜBELLİĞ:

1. Tebliğ eden, bildiren, duyuran.

Dinleri, emirleri ve yasakları koyan Allahü teâlâdır.Mübelliği ise, Allah'ın peygamberidir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

2. Aynı namazı imâma tâbi olarak kılarken onun aldığı namaz tekbirlerini arka saflardaki cemâate duyuran kimse.

Mübelliğ olan kimsenin, aynı namazı kılması lâzımdır. Aynı namazı kılmayan, dışardan birinin sesine uyan cemâatin namazları olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Cemâatin yalnız imâmın sesine değil, aynı namazı kılan mübelliğin sesine uyması da câizdir. Böyle olmayan seslere uyanların namazı olmaz. *(Halebî, Dâmâd, İbn-i Âbidîn)*

MÜBEŞŞİR:

1. Kabirde, mü'minlere suâl soran melek. *(Bkz. Münker ve Nekîr)*

2. Müjdeleyici mânâsına Peygamber efendimizin isimlerinden.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şüphesiz biz seni şâhid, mübeşşir ve nezîr (azâb ile korkutucu) ***olarak gönderdik.*** *(Feth sûresi: 8)*

MÜBTEDİ':

Bid'at sâhibi. Dinde değişiklik meydana getiren, dinde olmayan bir şeyi varmış gibi gösteren, dinde eksiklik ve fazlalık olduğunu söyleyerek değişiklik yapan. Ehl-i bid'at.

Mübtedi' ve ehl-i hevâ (isteklerinin esîri), İslâmiyet'e değil, nefslerine uyarlar. Yetmiş iki

sapık fırka böyledir.Bunlardan bâzısının îtikâdı, küfre (dinden çıkmaya) sebeb olmaktadır. *(İbn-i Nüceym)*

Mi'râcda Resûlullah'ın Mekke'den Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürüldüğüne inanmayan îmânsız olur. Göklere ve bilinmeyen yerlere götürüldüğüne inanmayan ise, mübtedi' olur. *(İsmâil Hakkı)*

Mübtedi'nin cenâzesinde bulunan kimse, dönünceye kadar hep Allahü teâlânın gadabındadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her mübtedi' ve sapık, kendi îtikâdını Kitab ve sünnete uygun bilir ve kendi kısa ve eksik anlayışı miktârınca Kitab ve sünnetten, uygunsuz mânâlar çıkarır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜBTEDÎ:

Tasavvufta ve diğer dînî ilimlerde henüz başlangıçta olan.

Büyüklerden biri buyurdu ki: Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin sevdiklerinden birkaçına yazmış olduğu mektûblardan ve risâlelerden meydana gelen Fıkarât kitabı, başlangıçta olan mârifetleri mübtedîlere anlatmak için yazılmıştır. ***"İnsanlara akılları erdiği kadar söyleyiniz!"*** gözetilerek yazılmıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜCÂDELE:

Karşısındakinin câhilliğini veya haksızlığını ortaya koymak ve kendisinin akıl, fazîlet ve şeref bakımından üstün olduğunu isbât etmek için iki kişinin bir şey üzerinde tartışması.

Haksız olduğu hâlde mücâdeleden vazgeçen kimseye Allahü teâlâ Cennet'in kenâr yerinde bir ev inşâ ettirir. Haklı olduğu hâlde mücâdeleden kaçınan kimseye ise, Cennet'in ortasında bir köşk inşâ ettirir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, İbn-i Mâce)*

Mücâdeleyi terkedin; zîrâ onun kârı azdır. Mücâdeleyi terk edin, faydası az olduğu gibi dostlar arasına hüsûmetin (düşmanlığın) ***girmesine sebeb olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Kardeşinle mücâdele etme, onunla alay etme, ona verdiğin sözden dönme! *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Âdî (aşağı) kimselerle mücâdele etme; seni üzerler. Halîm (yumuşak) kimselerle mücâdele etme sana küserler. *(İbn-i Abbâs)*

Dostlar arasında kin ateşini en kuvvetli tutuşturan; münâkaşa ve mücâdeledir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mücâdele Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin elli sekizinci sûresi.

Mücâdele sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). Yirmi iki âyet-i kerîmedir. Birinci âyetinde geçen Mücâdele kelimesinden dolayı sûreye, Sûret-ül-Mücâdele denilmiştir. Sûrede; cemiyet ve muâşeret âdâbı (insanların birbirleri ile olan münâsebetlerinde tutacakları yol) ve Resûl-i ekremin aleyhinde gizli teşebbüslerde bulunan yahûdîler ile bunların destekçileri olan münâfıkların (iki yüzlülerin) kötülendiği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ, Mücâdele sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâya ve kıyâmet gününe îmân edenler, Allahü teâlânın düşmanlarını sevmezler. O kâfirler ve münâfıklar, mü'minlerin anaları, babaları, oğulları, kardeşleri ve başka yakınları olsa da, bunları sevmezler. Böyle olan mü'minleri Cennet'e koyacağım. *(Âyet: 22)*

Kim Mücâdele sûresini okursa, kıyâmet günü Allahü teâlânın râzı olduğu kimselerden yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MÜCÂHEDE:

1. Çalışma, mücâdele etme, uğraşma, cihâd etme.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince, elbette biz onlara yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah, her hâlde muhsinlerle (iyilik edenlerle) ***berâberdir.*** *(Ankebût sûresi: 69)*

Gerçek mü'minler; Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân edip, sonra şüphe etmeyerek, Allah uğrunda mal ve canlarıyla mücâhede edenlerdir. İşte sâdık olanlar bunlardır. *(Hucurât sûresi: 15)*

Çoluk-çocuğunun geçimini helâlinden te'mine çalışan, Allahü teâlânın yolunda mücâhede eden gibidir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ, Müsned-i Firdevsî)*

Resûl-i ekreme insanların en efdâli kimdir diye sorulunca; ***"Canı ve malı ile Allah yolunda mücâhede eden mü'mindir"*** buyurdular. *(Buhârî ve Müslim)*

2. Nefse zor gelen, nefsin istemediği şeyleri yapma.

Bir kimse bin sene ibâdet etse ve sıkıntılı riyâzetler çekse (nefsin istediklerini yapmama) ve sıkı mücâhede yapsa, eğer bir peygambere (aleyhisselâm) uymamış ise, bütün bu çalışmalarının bir arpa kadar kıymeti olmaz. Çölde görülen serâb gibi hiçbir şeye yaramaz. Hiçbir iş olmayan yâni bir şeye yaramayan uyku bile, meselâ, gün ortasında bir parça uyumak (kaylûle yapmak), o büyüklerin emrine uyarak yapılınca, onlara uymadan yapılan, bin sene ibâdetten, mücâhededen kat kat daha kıymetli olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Açlık ve nefisle mücâhede, hârika ve kerâmeti (olağanüstü şeyleri) arttırır. Evliyânın sohbeti ise, kalbe zikri yerleştirir. Sünnete (dînimizin emir ve yasaklarına)tâbi olmayı (uymayı) kolaylaştırır. *(Seyfeddîn Fârûkî)*

İbâdet yapmaktan maksad; hem mücâhede yaparak, nefsi terbiye etmek, hem de kalbe ferahlık getirmek, kalbi Allahü teâlaya bağlamak içindir. *(Ali bin Emrullah)*

Hevâ (nefsin arzu ve istekleri) ancak mücâhede ile azalıp yok olur. *(Muhammed Hâdimî)*

MÜCÂHİD:

Allah yolunda din düşmanları ile çarpışan, cihâd eden.

Benim yolumda mücâhid kimse, benim uhdemdedir (zimmetimdedir)***. Rûhunu kabzedersem onu Cennet'e vâris ederim. Memleketine döndürürsem sevâb veya ganâimle*** (harpte alınan mallarla) ***döndürürüm.*** *(Hadîs-i kudsî-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Fîsebîlillah (Allah yolunda) ***mücâhid olanlar en ufak bir zorlama ile bir senelik oruç bedeli ve bir senelik gece ibâdeti hak ederler.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Allah yolundaki bir mücâhidin hâli, gündüz oruç tutup gece ibâdet eden bir kimseye benzer. Tâ ki dönünceye kadar. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Mücâhidlere ezâ vermekten Allah'tan korkun. Muhakkak ki Allah, peygamberlerine ilişenlere gadab ettiği gibi, onlar için de gadab eder. Peygamberlerin duâsını kabûl buyurduğu gibi, onların duâsını da kabûl buyurur. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

İnsanların peygamberlik derecesine en yakın olanı âlim ve mücâhidlerdir. Âlimler, peygamberlerin emirleri ile insanları irşâd ederler. Mücâhidler ise, peygamberlerin emri üzere silâhlarıyla harbederler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hiç kimseyi gıybet etmemeli, çekiştirmemeli, gıybet yapana mâni olmalıdır. Emr-i mârûfu ve nehy-i münkeri, yâni nasîhati elden kaçırmamalıdır. Fakirlere, mücâhidlere, mal ile yardım etmelidir. Hayır, hasenât yapmalıdır. Günâh işlemekten sakınmalıdır. *(Muhammed Ma'sûm)*

MÜCÂVİR:

Komşu. Memleketini ve yurdunu terk ederek, zamânını Haremeyn-i şerîfeynde yâni Mekke-i mükerremedeki Mescid-i Harâm'da ve Medîne-i münevverede ise Mescid-i Nebî'de (Peygamber efendimizin mescidinde) ibâdetle geçiren kimse.

MÜCEDDÎD:

Yenileyici, kuvvetlendirici. İslâm dînini kuvvetlendiren, bid'atleri yâni İslâm dînine sokulmak istenen reformları, hurâfeleri söküp atan ve sünnetleri ortaya çıkaran âlim.

Her yüz senede bir müceddîd zâhir olur (ortaya çıkar)***. Ümmetimin işlerini yeniler.*** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Bu ümmet, ümmetlerin en iyisi olduğu ve bu ümmetin Peygamberi, peygamberlerin sonuncusu olduğu için, bunların âlimlerine, İsrâiloğullarının peygamberlerinin mertebesi verilmiştir. Peygamberlerin vazîfeleri, bu âlimlere yaptırılmaktadır. Bunun için her yüz sene başında, bu ümmetin âlimleri arasından bir müceddîd seçerler. Hele bin sene geçince, geçmiş ümmetlerde bir ülü'l-azm peygamber gönderdikleri ve onun işini bir nebîye (her yüz senede bir gönderilen peygambere) bırakmadıkları gibi, bu ümmette de, tam bilgili bir âlim seçilir. Bu zât, geçmiş ümmetlerdeki ülü'l-azm peygamberlerin işini yapar. *(Ahmed Fârûkî)*

Rüyâda Resûlullah efendimizi gördüm. Bir minber (câmilerde hutbe okunan yer) üzerinde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini medh ederek (överek) şöyle buyurdu: "Ümmetim içinde onunla iftihâr ediyorum (övünüyorum). Allahü teâlâ onu, ümmetim arasında müceddîd kıldı." *(Mîr Hüsâmeddîn)*

Müceddîd-i Elf-i Sânî:

Hicrî ikinci bin yılının yenileyicisi mânâsına İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin lakabı.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerine ilk defâ, Müceddîd-i elf-i sânî ismini veren, zamânının en büyük âlimlerinden Abdülhakîm-i Siyalkûtî'dir. *(Muhammed Hâşim-i Keşmî)*

Sultanlar içinde Ömer bin Abdülazîz, din bilgilerinde İmâm-ı Şâfiî, tasavvufta (bir müslümanın İslâm ahlâkı ile ahlâklanması için lâzım olan bilgileri ve yolları öğreten ilimde) Ma'rûf-i Kerhî, esrâr (sırlar, gizli) bilgilerinde İmâm-ı Muhammed Gazâlî, feyz vermekte ve kerâmetler göstermekte Abdülkâdir-i Geylânî, hadîs ilminde Celâlüddîn-i Süyûtî, tarîkat, hakîkat ve akâid yâni îmânla ilgili bilgilerin inceliklerini açıklamakta ve kalblere akıtmakta İmâm-ı Ahmed Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî, müceddîd idiler. Hepsi, İslâmiyet'in yayılmasına, kuvvetlenmesine hizmet ettiler. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

İmâm-ı Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî, derin âlim, büyük velî idi. Müctehîd yâni Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaran âlim idi. İslâm âlimlerinin göz bebeğidir. Âlimlerin önderi, velîlerin baş tâcı idi. Resûlullah efendimizin güzel ahlâkını açıklayan bir deryâdır. İmâm-ı Rabbânî'yi sevenler, mü'min ve müttekî olanlar yâni Allahü teâlâdan korkup, haramlardan kaçanlardır. Sevmeyenler münâfıklar yâni içi dışı başka, iki yüzlü olanlardır. İslâm memleketleri, hazret-i Müceddîd'in feyz ve nûrları ile doldu. İnsanda bulunacak her üstünlüğü, Allahü teâlâ İmâm-ı Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî hazretlerine vermiştir. Vermediği yalnız peygamberlik makâmı kalmıştır. *(Şâh-ı Dehlevî)*

İmâm-ı Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî hazretlerinin buyurduğu kıymetli sözlerden bâzıları şunlardır:

İbâdetlerin hepsini kendinde toplayan ve insanı Allahü teâlâya en çok yaklaştıran şey namazdır.

Ölmek, felâket değildir. Öldükten sonra, başına gelecekleri bilmemek felâkettir.

Dünyâyı ele geçirmek için âhireti vermek ve insanlara yaranmak için Allahü teâlâyı

bırakmak, ahmaklıktır.

Kur'ândan, hadîslerden sonra gelir eserin
Rûhlara şifâ olan, o mübârek sözlerin
Başkumandanısın sen velîlerin, erlerin
Ve Müceddîd-i elf-i sânî adını alan

(M. Sıddîk Gümüş)

MÜCEDDİDİYYE:

Evliyânın büyüklerinden müslümanların gözbebeği İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Müceddidiyye büyükleri buyurdular ki: "Allahü teâlânın ahlâkı ile huylanmağa, Hakk-ul-yakîn denir. Bu hâl, insanın şuûrunu kaplayınca kalb nûrlanır." *(Abdullah-ı Dehlevî)*

MÜCESSİME:

Kur'ân-ı kerîmdeki müteşâbih (mânâsı kapalı) âyetleri, zâhir (görünen)mânâsına göre açıklayıp, Allahü teâlânın el ve yüz gibi organlarının bulunduğunu, dolayısıyla madde ve cisim olduğunu iddiâ ederek doğru yoldan ayrılan bozuk fırka. Bu fırkaya müşebbihe de denir. *(Bkz. Müşebbihe)*

Allahü teâlâya madde diyen mücessime adındaki kâfirler burada çok yanıldılar. Allahü teâlâyı insan şeklinde, sûretinde sandılar. Ahmak oldukları için insanlarda olduğu gibi, Allahü teâlânın organları, duygu âletleri var dediler. Böylece doğru yoldan saptılar. Çok kimseleri de saptırdılar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mücessime ve müşebbihe fırkaları; Allahü teâlâ cisim gibidir; Arş üzerinde oturur, iner yürür şeklinde inandıkları için îmânsız olmaktadırlar. *(Şehristânî)*

MÜCÎB (El-Mücîb):

Kullarının duâlarını kabûl eden mânâsına Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından.

Dert ve belâlar gelince, Allahü teâlâya sığınmalı, âfiyet vermesi, kurtarması için duâ etmeli, O'na yalvarmalıdır. Allahü teâlâ duâ edenleri, sıhhat ve selâmet isteyenleri sever. O mücîbdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜCMEL:

Bir açıklayıcı tarafından, açıklanmadıkça mânâsı anlaşılmayan kapalı lafız (söz).

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki: ***İnsan, hırslı ve sabrı az yaratıldı.*** *(Meâric sûresi: 19)* Âyet-i kerîmede hırslı ve sabrı az mânâsına olan "helû" lafzı mücmel olup, ondan sonra gelen; ***"Ona bir sıkıntı dokunursa, feryâd eder. Ona hayır*** (mal) ***isâbet ederse cimrilik eder"*** *(Meâric sûresi: 20,21)* âyet-i kerîmeleri ile açıklanmıştır. *(Serahsî)*

Ahkâm (hükümlerle ilgili) âyetlerinin ekserisi, mücmeldir. Bunların çoğunu Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem açıklamıştır. Meselâ, mücmel olan salât lafzını; ***"Ben nasıl salât*** (namaz) ***kılıyorsam, siz de öyle kılın"*** buyurarak îzâh etmişlerdir. *(Serahsî)*

Resûlullah'tan (sallallahü aleyhi ve sellem) ve Eshâb-ı kirâmdan (radıyallahü anhüm) gelen haberlere ve âlimlerin tefsîrlerine ve tefsîr ilminin usûlüne bakmadan ve Kureyş lügatını bilmeden ve hakîkat (sözün hakîki, asıl mânâsı) ile mecâzî (hakîki olmayan mânâsını) düşünmeden, mücmel, mufassal (geniş mânâsını), umûmî ve husûsî olanları birbirinden ayırmadan ve âyet-i kerîmelerin indirilme sebebleri gibi daha pekçok şeyi araştırmadan verilen mânâyı, Allahü teâlânın murâdı, kasdettiği mânâ diye söylemek doğru değildir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜCRİM:

Kâfir. Günâhkâr.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

(Ey nîmetleri inkâr eden kâfirler!) ***Az bir zaman*** (ölünceye kadar) ***dünyâda, hayvanlar gibi yiyin, için, zevk edinin. Şüphesiz ki siz mücrimlersiniz.*** *(Mürselât sûresi: 46)*

Kıyâmet günü, yâni insanlar dirilip bir araya geldikleri gün, Allahü teâlânın emriyle, Resûlullah efendimiz, Kur'ân-ı kerîmi gâyet güzel ve tatlı bir şekilde okur, mü'minlerin (Allah'a ve Resûlullah efendimize inanıp îmân edenlerin) yüzleri güler ve sevinirler. Kur'ânı kerîme inanmayanların yüzleri gâyet çirkin olur. Bu anda bir nidâ (ses) gelir ki: "Ey mücrimler! Şimdi sizler ayrılınız!" denir. O zaman, herkesi büyük bir korku alır... *(İmâm-ı Gazâlî-Kıyâmet ve Âhiret)*

Sırât yâni Cehennem'in üzerine kurulacak köprüden geçemeyip düşen mücrimler, Cehennem hazenesine yâni azâb meleklerine teslim olunurlar. Ağlayıp inlemeğe başlarlar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MÜCTEBÂ:

Seçilmiş mânâsına, Resûlullah efendimizin mübârek sıfatlarından.

Eğer ümmet isen, ol müctebâya,
Uymalısın sünnet-i Mustafâ-yı safâya.

(M. Sıddîk Gümüş)

MÜCTEHİD:

İctihâd makâmına yâni Kur'ân-ı kerîmden, hadîs-i şerîf ve diğer dînî delillerden hüküm çıkarma derecesine yükselmiş büyük din âlimi. Bütün İslâm ilimleri ve zamânın fen bilgilerinde söz sâhibi âlim. *(Bkz. İctihâd)*

Yanılan müctehide bir sevâb, doğruyu bulana iki veya on sevâb vardır. İki sevâbdan birincisi, ictihâd etmek (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarma) ***sevâbıdır. İkincisi, doğruyu bulmak sevâbıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

İctihâd makâmına varan âlimlerin kendi ictihâdlarına (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden çıkardıkları hükümlere) göre hareket etmeleri lâzımdır.Başka müctehide uymaları câiz (uygun) değildir. İctihâd, ibâdet yâni Allahü teâlânın emri olduğundan, hiçbir müctehid, diğer müctehidin ictihâdına yanlış dememiştir. *(İbn-i Nüceym)*

Müctehid Fil-Mes'ele:

Mezheb reîsinin (imâmının) bildirmediği mes'eleler için mezhebin usûl ve kâidelerine göre hüküm çıkaran İslâm âlimi.

Müctehid fil-mes'elenin, çıkan mes'elelere âit çıkardığı hükümlerin, mezheb reisinin koyduğu esaslara uygun olması şarttır. Hassâf, Tahâvî, Kerhî, Şems-ül-eimme Hulvânî, Şems-ül-eimme Serahsî, Pezdevî ve benzerleri olan derin âlimler, bu üçüncü tabakadan olan müctehidlerdir. *(Kemâl Paşazâde, Ahmed bin Süleymân)*

Müctehid Fil-Mezheb:

Mezhebde müctehid; mezheb reisinin (imâmının) koyduğu usûl ve kâidelere uyarak, dört delîlden (Kitâb, yâni Kur'ân-ı kerîm, sünnet, icmâ', kıyâs, *(Bkz. İlgili maddeler)* hüküm çıkaran İslâm âlimi. Buna, müctehid-i mukayyed ve müctehid-i müntesib de denir.

Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed Şeybânî ve İmâm-ı a'zâm'ın bunların derecesindeki diğer talebeleri, müctehid fil-mezhebdir.Bunların çıkardıkları hükümlerden bâzıları, İmâm-ı a'zam'ın çıkarmış olduğu hükümlere uymayabilir. İctihâd derecesine yükseldikleri için, kendi çıkardıkları hükümlere uymaları şarttır. *(Kemâl Paşazâde Ahmed bin Süleymân)*

Müctehid fil-mezheb olan İmâm-ı Muhammed Şeybânî, din bilgilerinde bin kadar kitâb yazmıştır.Talebesinden olan İmâm-ı Şâfiî'nin annesini nikâh ettiği için, vefât edince, kitâbları İmâm-ı Şâfiî'ye kalarak, onun bilgisinin artmasına vesîle olmuştur. Bunun için İmâm-ı Şâfiî; "Yemin ederim ki, fıkıh (dînî hükümler konusundaki) bilgim, İmâm-ı Muhammed'in kitablarını okumakla arttı. Fıkıh bilgisini derinleştirmek isteyen, Ebû Hanîfe'nin talebesi ile berâber bulunsun" buyurdu. *(Ahmed Zühdü)*

Müctehîd fil-mezheb olan âlim, kendi mezheb imâmına uymaz. Kendi re'yi ile fetvâ (dînî suâllere cevâb) verir. Fakat delîlleri, mezheb imâmının usûl ve kâidelerine göre arar. Bu kâidelerin dışına çıkmaz. *(İmâm-ı Süyûtî)*

Müftî, mutlak müctehid değilse *(Bkz. Müftî)*, müctehid fil-mezheb olması lâzımdır. Böyle olmayana müftî denilmez, nâkil dînî hükümleri, fetvâları nakleden denir. *(İbn-i Âbidîn)*

Müctehid-i Fiş-Şer':

Dînî hükümleri, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden çıkarırken, kendine mahsûs kâide ve usûl koyan mezheb sâhibi müctehid. Buna müctehid-i mutlak da denir. *(Bkz. Müctehid-i Mutlak)*

Dört mezhebdeki fukahâ (dînî hükümleri bildiren fıkıh âlimleri), yedi derecedir.Birincisi, müctehid-i fiş-şer' olan tabakadır. Dört mezhebin imâmları böyledir. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

Müctehid-i Mukayyed:

Mezheb imâmının koyduğu usûl ve kâidelere uyarak, delîllerden yeni hükümler çıkaran İslâm âlimi. Mukayyed müctehid. *(Bkz. Müctehid fil-Mezheb)*

Müslümanlar, ya müctehid (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden mânâ, hüküm çıkaran İslâm âlimi) olur, yâhut ictihâd derecesine yükselmemiştir. Müctehid de, ya mutlak müctehid *(Bkz. Müctehid-i Mutlak)* olur, yâhut müctehid-i mukayyed olur. Mutlak müctehidin, başka bir müctehidi taklîd etmesi câiz değildir. Kendi ictihâdına uyması lâzımdır. Mukayyed müctehidin ise, bir mutlak müctehidin mezhebinin usûllerine uyması vâcibdir (gereklidir). Bu usûllere uyarak yapacağı kendi ictihâdına (hükmüne) uyar. *(Abdülganî Nablüsî)*

Müctehid-i Mutlak:

Dînî hükümleri, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden ve diğer dînî delillerden (kaynaklardan) istinbât ederken, çıkarırken kendine mahsûs kâide ve usûl koyan müctehid. Buna, müctehid fiş-şer' ve müctehid-i müstekıl de denir.

Dört mezhebin imâmları, müctehid-i mutlaktır. Bu dört imâmdan sonra müctehid-i mutlak yetişmedi. Hiçbir âlim müctehid-i mutlak olduğunu iddiâ etmedi. Yalnız,Muhammed Cerîr-i Taberî bu iddiâda bulundu ise de, hiçbir âlim bu sözünü kabûl etmedi. *(İmâm-ı Şa'rânî)*

Hicretin dört yüz senesi geçtikten sonra müctehid-i mutlak yetişmediği için, bu târihten sonra gelen âlimleri taklîd etmek câiz değildir.Bu târihten evvel yetişmiş olan bir müctehidin mezhebini öğrenmek için, âlimlerin sözbirliği ile kabûl ettikleri İslâmî hükümleri bildiren fıkıh kitablarını okumak lâzımdır. *(İmâm-ı Menâvî)*

Nisâ sûresinin, elli sekizinci âyetinde meâlen; ***"Uyuşamadığınız din işlerinde, Kitâba*** (Kur'ân-ı kerîme) ***ve Sünnete*** (Hadîs-i şerîflere) ***mürâcaat edin"*** buyrulmaktadır. Bu emir, müctehid-i mutlak olan âlime uymak için emirdir. *(Mahmûd bin Abdülgayyûr Pişâvûrî)*

Müctehid-i Müntesib:

Mezheb reîsinin (imâmının) koyduğu usûl ve kâidelere uyarak, edille-i şer'iyyeden (dört ana delîlden) hüküm çıkaran İslâm âlimi. Buna, müctehid fil-mezheb (mezhebde müctehid) de denir. *(Bkz. Müctehid fil-Mezheb)*

Müctehid-i müntesib, delîl aramakta ve hüküm çıkarmakta, mezhebinin imâmını taklîd

etmez. Fakat delîlleri, mezheb imâmının kâidelerine göre arar. İmâmının yolunda, mezhebinde olduğu için, onun mezhebinde olduğu söylenir. *(Bedreddîn Zerkeşî)*

Müctehid-i Müstekıl:

Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden doğrudan hüküm çıkarabilen ve kendine mahsûs kâide ve usûl koyan mezheb sâhibi müctehid. Buna, mutlak müctehid de denir.

MÜD:

Sekiz yüz yetmiş beş gram ağırlığında bir ağırlık birimi.

Ümmetimden herhangi biri Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımın bir müd arpa sadakasına verilen sevâba kavuşamaz. *(Hadîs-i şerîf-Savâik-ül-Muhrika)*

Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm, bir müd su ile abdest alır, bir sa' (4.2 litre) su ile gusl ederdi. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜDÂHENE:

Aldatmak, iki yüzlülük etmek, hîle ve yağcılık etmek. Kudreti olduğu, gücü yettiği hâlde dindeki gevşekliği sebebiyle haram işleyene mâni olmamak.

Sıkılmadan açıkça harâm işleyen kimseyi gîbet etmek câiz olduğu gibi, şerlerinden korunmak için bunlara müdârâ etmek de câizdir. Fakat müdârâ, müdâhene şeklini almamalıdır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Haram işleyene veya yanında bulunanlara olan saygısı, yâhut dîne olan bağlılığının gevşekliği, müdâheneye sebeb olur. Dînine veya dünyâsına veya başkalarına zarar olmadığı zaman, haram ve mekrûh işleyene mâni olmak lâzımdır.Mâni olmamak, susmak harâm olur. Müdâhene etmek, haram işlemeğe râzı olmağı gösterir. *(Muhammed Hâdimî)*

Muhabbete müdâhene sığmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Müdâhene edenlerin kabirden maymun ve hınzır şeklinde kalkacakları hadîs-i şerîfte bildirildi. *(Seyyid Alizâde)*

MÜDÂRÂ:

Dîni ve dünyâyı zarardan kurtarmak için, dünyâ menfaatinden vermek veya belâyı dünyâ menfaati ile savmak.

Allahü teâlâ bana, farzları yerine getirmeyi emrettiği gibi, insanlara müdârâ etmeyi de emretti. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Müdârâ ederken tatlı dilli ve güler yüzlü olmak lâzımdır.Talebeye ders verirken de müdârâ yapılır. *(Muhammed Hâdimî)*

Düşmandan âciz duruma düşersen, müdârâ ederek latîfe yolunu tut. Çünkü latîfe kalb kazanır. *(İmâm-ı Mâverdî)*

İnsanlar üç kısımdır: Bir kısmı gıdâ gibidir. Herkese, her zaman lâzımdır. İkinci kısmı, ilaç gibidirler. İhtiyaç zamânında lâzım olur. Üçüncü kısmı, hastalık gibidir. Bunlara ihtiyâç olmaz. Fakat kendileri insanlara musallat olurlar, bulaşırlar. Bunlardan kurtulmak için, müdârâ etmek lâzımdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Dostlara mürüvvet (mertlik),
Düşmanlara müdârâ etmeli.

(Sâ'dî-i Şîrâzî)

MÜDDESSİR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş dördüncü sûresi.

Müddessir sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli iki âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen Müddessir kelimesinden dolayı sûreye, Sûret-ül-Müddessir denilmiştir.Müddessir; örtüsüne bürünen, demektir. Sûrede, Peygamber efendimize; inkâr yolunda olanları uyarması, Allahü teâlâyı tekbir etmesi, yüceltmesi, sabırlı olması vs. emredilip, inkârcıların uğrayacakları cezâlar bildirilmiş, iyilerle kötülerin mukâyesesi yapılmıştır. *(İbn-i Abbâs, Katâde, Râzî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Müddessir sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey örtüye bürünen (Muhammed)***! Kalk da bildir! Rabbini tekbîr et! Giydiklerini temiz tut! Kötü şeylerden sakın. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma! Rabbin için sabret.*** *(Âyet: 1-7)*

Kim Müddessir sûresini okursa, Allahü teâlâ, Muhammed'i (aleyhisselâm) ***tasdîk*** (inanan) ***ve tekzîb edenlerin*** (inanmayanların) ***adedinin on katı sevâb verir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MÜDEBBER:

Âzâd olması yâni serbest bırakılıp, hürriyetine kavuşması, efendisinin vefâtına (ölümüne) bağlı kılınan köle. Böyle olan kadına müdebbere denir.

Şunlara zekât verilmesi câiz değildir: 1)Deliye, 2)Kâfire, 3)Zenginlere, 4)Usûl (Baba-dede) ve furûuna (çocuğuna, çocuğunun çocuklarına), 5)Zevcesine (hanımına), 6)Kölesine, 7)Mukâtebesine, yâni efendisine belirli bir miktâr para vermekle âzâd olacak kölesine, 8)Müdebberine, 9) Kadının kocasına zekât vermesi ihtilâflı olup, esahh olan (en doğrusu) vermemektir. 10)Bir kimseyi yabancı sanarak, evlâdı çıksa ve müslüman sanarak kâfir çıksa, bunlara zekât verilmez ise de, bilinmeyerek verilmiş ise, esahh olan iâde edilmez. Meyyitin (ölünün) kefeni için de zekât verilmez.Bir kimse zekâtını fakirden alacağına da sayamaz. *(Kudbüddîn İznikî)*

MÜDELLES HADÎS:

Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini toplama işinde, baştan yalnız birinci râvisi (rivâyet edeni, nakledeni) bildirilmeyen hadîs. *(Bkz. Hadîs)*

MÜDERRİS:

Medreselerde ders veren öğretim üyesi, profesör.

Osmanlılarda müderris tâyininde, vücûd, zihin ve karakter özelliklerine bakılır, sempatik, akıllı, kültürlü, anlayışlı, adâletli, iffetli, cömerd ve gözü-gönlü tok olmasına dikkat edilirdi. Hâl ve hareketlerinin, huyunun güzel olması her hâli ile talebelerine örnek olması arzu edilirdi. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

Selâhaddîn Eyyûbî Fâtımî sapıklarını Mısır'dan temizleyince, İmâm-ı Şâfiî'nin türbesinin yanına bir medrese yaptırıp, Mecmeddîn Hubuşânî'yi müderris tâyin eyledi. *(İbn-i Hallikân)*

Kara Çelebi diye tanınan Muhammed bin Hüsâmeddîn Abdullah, müderrisliği müddetince Muhammed aleyhisselâmın yolunu, dîn-i İslâm'ın yüksek hükümlerini talebelere en güzel bir şekilde anlattı ve öğretti. *(Mecdî Efendi)*

MÜDRİK:

Cemâatle namaz kılarken iftitah (başlama) tekbirini imâmla birlikte alan, namaza imâmla birlikte başlayan ve namazın başından sonuna kadar imâma uyan, birlikte kılan.

MÜDRİKE:

İdrak edici, anlayıcı, bilici kuvvet.

İnsan rûhu, yalnız insanlarda bulunur. Bu rûhun da iki kuvveti vardır. İnsan, bu iki kuvvet

ile hayvanlardan ayrılmaktadır. Bu iki kuvvetten birisi idrâk edici olan Kuvve-i âlime ve müdrike denilen bilici kuvvettir. İkincisi, hareket kuvvetidir. *(Ali bin Emrullah)*

Müdrike kuvvetleri üçtür. Biri, görünen his organlarındaki kuvvetler olup, bunlar insanda bulunduğu gibi, hayvanlarda da vardır. İkincisi, akıl kuvvetleri olup, hiss-i müşterek, hâfıza, vâhime, mütesarrıfa ve hazânet-ül-hayâl denilen görünmeyen beş his organındaki kuvvetlerdir. Bu kuvvetler insanlara mahsûstur. Hayvanlarda yoktur. Üçüncüsü mânevî kuvvet olup, insanların havâssına, yüksek olan seçilmiş kimselere mahsûstur. Mânevî kuvvetle anlaşılan şeyler, akıl ve his kuvvetleriyle anlaşılamaz. Akıl kuvvetleriyle anlaşılan şeyleri, insan, hayvanların en üstünü olan ata, senelerce uğraşsa anlatamaz. Bunun gibi, mânevî kuvvetle anlaşılanları, meselâ mârifetullahı, Allahü teâlâyı tanımayı, bu seçilmişler, başka insanlara senelerce söylese, onlar anlıyamaz. Bunlardan daha yüksek seçilmişlerin seçilmişleri vardır. Bunlardan da daha üstün nebîler, nebîlerden daha üstün resûller, bunlardan da üstün ülü'l-azm dereceleri vardır.Bunların üstünde de kelîmiyyet, rûhiyyet, hullet ve nihâyet mahbûbiyyet mertebeleri vardır ki, bu en üstünü Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve sellem efendimize mahsustur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜECCEL:

Te'cil edilen yâni sonraya bırakılmış, ertelenmiş.

Ödünç alma karşılığı olan borçlar ve zekât vermek farz olduğu günden önce ödeme zamânı gelmiş olan müeccel kul borçları nisâb hesâbına (dînen zekât vermek için lâzım olan miktâra) katılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Bey', peşin semen (para) ile câiz olduğu gibi müeccel semen ile de câizdir. Te'cil ancak semen ile mebi' (mal) aynı cinsten olmadıkları ve ikisi hacm ile veya tartarak ölçülmedikleri ve semen, ayn (belli) olmayıp, deyn (belirsiz) olduğu zaman ve muayyen (belli) bir vakte kadar olmak şartı ile câiz olur. *(Bkz. Semen) (Ali Haydar Efendi)*

Nikâhta mehrin hepsi muaccel olabildiği gibi hepsi müeccel de olabilir. *(M. Zihnî)*

MÜEKKED SÜNNET:

Kuvvetli sünnet. Peygamber efendimizin devamlı yaptıkları, pek az terkettikleri sünnet.

Sabah namazının sünneti, öğlenin dört rek'atlik ilk sünneti ve iki rek'at son sünneti akşam namazının sünneti, yatsı namazının son iki rek'at sünneti ile ezân okumak, kâmet getirmek, cemâate devâm etmek, abdest alırken misvak kullanmak müekked sünnetlerdendir. *(İbn-i Âbidîn)*

Müekked sünnetlerin en kuvvetlisi sabah namazının sünnetidir. *(M. Zihni Efendi)*

Müekked sünnetler İslâm dîninin şiârıdır, yâni bu dîne mahsustur. Başka dinlerde yokturlar. *(Tahtâvî)*

Müekked sünnetleri inkâr eden îmânsız olur. Bir özürle terk eden sevâbından mahrûm olur. Özürsüz terk eden azarlanır. *(Enver Şah Keşmîrî)*

MÜELLEFE-İ KULÛB:

Kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenenler. Kalblerine îmân yerleştirilmesi istenilen veya yeni îmân etmiş müslümanlar ve kötülükleri önlemek istenilen bâzı kâfirler olup, zekât verilen sekiz sınıftan biri iken hazret-i Ebû Bekr zamânında kendilerine zekât verilmesinin nesh yâni hükmünün kaldırıldığı husûsunda Eshâb-ı kirâmın icmâı (sözbirliği) bulunan kimseler.

Hazret-i Ebû Bekr zamânında, beytülmâl (devlet hazînesi) emîni (vazîfelisi) olan hazret-i Ömer, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf okuyarak müellefe-i kulûb olanlara zekât verilmesini Resûlullah nesh eylemiştir, kaldırmıştır, dedi. Halîfe ve Eshâb-ı kirâmın hepsi bunu kabûl ettiler; artık bunlara zekât verilmemesi için icmâ, söz birliği hâsıl oldu. Nesh, Resûlullah

sallallahü aleyhi ve sellem zamânında olur. İcmâ ise, Peygamber efendimizin vefâtından sonra olur. İslâmiyet'e yardım için, düşmanın zararını önlemek için onlara mal, para her zaman ödenir. Fakat beytülmâlin zekât bölümünden değil, başka bölümünden ödenir. Görülüyor ki, müellefe-i kulûb denilen kimselere ödeme yapılması yasak edilmemiş, onlara zekât verilmesi yasak edilmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜEZZİN:

Ezân okuyan kimse.

Her kim ezân-ı Muhammedîyi işittiği zaman müezzin ile berâber hafifçe okursa, her harfine bin sevâb verilir, bin günâhı affolur. *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Ezân-ı Muhammedîye ta'zîm ve hürmet edenler ve onun harflerini, kelimelerini değiştirmeden, bozmadan ve tegannî etmeden minâreye çıkıp sünnete uygun okuyan müezzinler, yüksek derecelere vâsıl olacaklardır. *(Süleymân bin Cezâ)*

MÜFESSER:

Açıklanan. Usûl-i fıkıhta, nass denilen lafzdan daha açık olan lafızdır. Nass, sevkedildiği mânâya açıkça delâlet eden lafızdır.

Kur'ân-ı kerîmde bulunan salât, zekât gibi kapalı kelimeler, Peygamber efendimiz tarafından açıklanmıştır. Böylece bu kapalı kelimeler, müfesser hâline gelmiştir. Müfesserlerle amel etmek vâcibdir. *(Serahsî)*

MÜFESSİR:

Kur'ân-ı kerîmi tefsîr eden; Allahü teâlânın kelâmında, murâd edilen, kasdedilen mânâyı anlayan âlim.

Müfessirler, uyumayarak, dinlenmeyerek, istirâhatlarını fedâ ederek, hadîs-i şerîfleri toplayıp tefsîr kitaplarını yazmışlardır. Bu tefsîr kitaplarını anlıyabilmek için otuz sene durmadan çalışıp, İslâm'ın yirmi ana ilmini, iyi öğrenmek lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Müfessirlerin baş tâcı Kâdı Beydâvî'dir. Tefsîr ilminde, en büyük dereceye yükselmiştir. Her meslekte senettir. Her mezhebde önderdir. Her düşüncede rehberdir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜFLİS:

1.İflâs eden.

Bir vasî (bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan bir kimsenin malını idâre eden kimse), yetîmin (babası veya anası-babası ölmüş çocuğun) ekim arâzisini bir müflise satsa; satış gözden geçirilir. Eğer bu uygun satış ise, kâdı (hâkim), müşteriye üç gün mühlet tanır. İmkânı olursa, bu müddet içinde malın bedelini öder, değilse, satış bozulur. *(Ebü'l-Leys Semerkandî)*

2. Dünyâda iken insanların haklarını yemiş, onları dövmüş, sıkıntı ve eziyet vermiş; bu sebeblerle âhirette hesâblar görülürken, hakkı olanlara bütün günahları verilip, hiç sevâbı kalmayan ve hak sâhiplerinin günâhlarını yüklenerek, Cehennemlik olan kimse.

Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde; ***"Müflis kimdir, biliyor musunuz?"*** buyurdu. Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizin arkadaşları); "Bizim bildiğimiz müflis; parası, malı olmayan kimsedir" dediler. Bunun üzerine; ***"Ümmetimden müflis şu kimsedir ki, kıyâmet günü namazları ile oruçları ile ve zekâtları ile gelir. Fakat; kimisine sövmüştür, kiminin malını almıştır, kiminin kanını akıtmıştır, kimini dövmüştür. Hepsine bunun sevâblarından verilir. Haklarını ödemeden önce sevâbları biterse, hak sâhiblerinin günâhları alınarak buna yüklenir. Sonra Cehennem'e atılır"*** buyurdu. *(Hadîs-i*

şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)

Âhirette müflis olmaktan çok korkmalıdır. Onun için kimsenin hakkını yememeli, herkese güler yüzle muâmele etmelidir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Huzûruna müflis olarak geldim,
Yüzünün güzelliğinden bir şey isterim.
Şu boş zembilime elini uzat,
O mübârek eline güvenirim.

(Şâh-ı Nakşibend)

MÜFRİD HACI:

İhrâma girerken ömreye niyet etmeyip yalnız hac yapmağa niyet eden kimse. *(Bkz. Hac)*

Mekke'de oturanlar yalnız müfrid hacı olur. *(M. Mevkûfâtî)*

MÜFSİD:

1. Başlanılan ibâdeti bozan şeyler.

Dünyâ kelâmı konuşmak, kendisi işitecek kadar gülmek, sakız çiğnemek, farzın birini özürsüz terk etmek, namazın müfsidlerindendir. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

2.Karışıklık çıkaran ve bozgunculuk yapan.

Yalnız hadîs-i şerîf okuyup, fıkıh öğrenmeyen kimse dinde müfsiddir. *(Ebü'l-Leys Semerkandî)*

MÜFTÂBİH:

Müctehid âlimlerin ictihadlarının (kavillerinden, sözlerinden) kendisiyle fetvâ verilen.

Her müslümanın ibâdet yaparken ve haramdan sakınırken kendi mezhebi âlimlerinin "Müftâbih olan budur", "En iyisi budur", "En doğru söz budur" gibi bildirdiklerine uyması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜFTERÂ HADÎS:

Peygamberlik iddiâsında bulunan Müseylemet-ül-Kezzâb'ın ve ondan sonra gelen münâfıkların (kalbi ile inanmayıp, sözleriyle inandık diyenlerin), zındıkların (kâfirlerin), müslüman görünen dinsizlerin uydurma sözleri. *(Bkz. Hadîs)*

MÜFTÎ (Müftü):

Fetvâ veren.

1. Vilâyet ve kazâlarda din işlerine bakan, İslâm âlimlerinin dînî bir konuda vermiş oldukları hükümleri yâni fetvâyı, insanlara bildiren kimse; nakleden me'mur.

Birçok işlerde âdet, nass (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerin hükümleri) gibidir. Bir işin nasıl yapılacağı nass ile bildirilmemiş ise, müctehidlerin ictihâdları ile yâni dînî konuda verdikleri hükümle yapılır. Bir iş üzerinde çeşitli ictihâdlar varsa, müftî, bunlar arasında, zamâna ve âdete uygun ve elverişli olanını seçer. Zamâna, âdete uymak bu demektir. Yoksa, dînin emirlerini değiştirmek, ibâdetleri bırakarak, haramları işlemek demek değildir. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Müftî, ictihâd etmeğe ehliyetli değilse, İslâm âlimlerinin kitablarında açıkladıkları bilgileri, nakledip halka bildirmekten başka yetkiye sâhib değildir. *(Müftî Mahmûd Efendi)*

Müctehîd olmayan müftîlerin, âyet ve hadîslerden herhangi bir hüküm çıkarmağa yetkileri yoktur. Çünkü âyet ve hadîslerden hüküm çıkarabilmek için müctehîd olmak şarttır. *(İbn-i Âbidîn)*

Fâsıkın (açıktan günâh işleyenin), müftî olması uygun değildir. Bunun verdiği fetvâlara güvenilmez. Çünkü fetvâ vermek, din işlerindendir. Din işlerinde fâsıkın sözü kabûl edilmez. Dört mezhebde de böyledir. Böyle müftîlere bir şey sormak câiz değildir. Müftînin müslüman ve akıllı olması da, söz birliği ile şarttır. *(İbn-i Âbidîn)*

2.Fetvâ veren, yâni herhangi bir şeyin, İslâm dînine uygun olup olmadığını bildiren, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden doğrudan hüküm çıkaran kimse, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yâni İslâmiyet'i bildiren âlim.

Müftînin, müctehîd (dînî bir hüküm verebilecek makâma yükselmiş âlim) olması vâcibdir (gerekir). Mutlak müctehîd (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm, mânâ çıkarabilen dinde müctehîd âlim)olmayan müftînin, fetvâ (dînî bir hüküm, karar) vermesi haramdır. Böyle müftîlerin, müctehîdlerin fetvâlarını nakletmesi câizdir.Müctehîd olmayan müftîden yeni bir fetvâ istemek câiz değildir. *(Mahmûd bin Abdülgayyûr Pişâvûrî)*

Gerçekte müftî müctehiddir. Eğer müctehid değil de müctehidlerin sözlerini naklediyorsa, bu şahıs müftî değildir. *(Fetevâ-i Hindiyye)*

Bütün İslâm âlimleri ittifakla bildiriyorlar ki: Müftîler, muhakkak ictihâd ehli, yâni Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm, mânâ çıkarmaya ehliyetli, yetkili olmalıdırlar. *(Kâdı Zâhireddîn Buhârî)*

Müftî-yi Mâcin:

Din bilgilerini fıkıh kitablarından öğrenmeyip, kendi düşüncelerini din bilgisi olarak söyleyen, müslümanları mezhebsiz yapan câhil din adamı.

Müftî-yüs-Sekaleyn:

İnsanlara ve cinnîlere fetvâ veren büyük âlim.

Ahmed ibni Kemâl, Osmanlıların dokuzuncu şeyhülislâmı idi. Cinnîlere de fetvâ verirdi. Bunun için, müftî-yüs-sekaleyn adı ile meşhûr oldu. Tefsîr, fıkıh ve hadîste derin âlim idi. Çok kitâb yazdı. *(İbn-i İmâd)*

Müftî-yüs-sekaleyn Ahmed ibni Kemâl hazretleri buyurdu ki: "Müslümanlara îmândan sonra farz olan ilk şey, beş vakit namazdır. Çünkü namaz, dînin direği ve âhiret amellerinin başıdır. Bunun için Peygamber efendimiz; ***"Her şeyin bir direği vardır. Dînin direği de namazdır"*** buyurdu.

Müftî-yüs-sekaleyn Ebüssü'ûd Efendi, Kânûnî Sultan Süleymân ve İkinci Selîm'in saltanatları zamânında otuz sene Şeyhülislâmlık yaptı. *(Atâî)*

MÜHÂYEE:

Müşterek (ortak) bir mal, bâki (sâbit) kalmak üzere bu malın menfeatini taksim etmek.

Mislî eşyâda yâni çarşıda aynı evsâfta (özellikte) benzeri bulunan eşyâda mühâyee olmaz. Ev, tarla; zaman veya mekân ile mühâyee olur. *(Mecelle)*

MÜHEYMİN (El-Müheymin):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden); her mahlûkun (yaratılmışın) ömrünü, amelini, rızkını, ecelini, nefeslerini, sözlerini bilen, gören, onların bütün hallerinden haberdâr olan.

Müheymin yalnız Allahü teâlâya mahsûs isimlerdendir. Bunu insanlara isim yapmak haramdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Her kim gusül abdesti aldıktan veya namazdan sonra el-Müheymin ism-i şerîfini söylerse, kalbi aydınlanır, himmet ve şerefe kavuşur. Hâfızası kuvvetlenir, unutkanlığı gider. *(Yûsuf Nebhânî)*

MÜHR-İ NÜBÜVVET:

Peygamberlik mührü; Peygamber efendimizin mübârek sırtı ortasında, sol küreğine yakın kalbi hizâsında bulunan nübüvvet mührü.

Gümüş teninde, letâfet vardı,
İrice Mühr-i nübüvvet vardı.

Sırtında idi, Mühr-i nübüvvet,
Sağ tarafına yakındı elbet.

Bildirdi bize edenler ta'rîf,
Bir büyük ben idi, mühr-i şerîf.

Rengi, sarıya yakın, karaydı,
Güvercin yumurtası kadardı.

Etrâfını çevirmiş, sanki hatlar,
Birbirine bitişik, kılcağızlar.

(M. Sıddîk Gümüş)

MÜKÂBERE:

Hakkı, doğruyu işitince, kabûl etmemek, inâd etmek, kendini büyük görmek. *(Bkz. Kibir)*

MÜKÂFÂT:

İyi karşılık.

Oruç yalnız benim içindir, onun mükâfâtını ben veririm. *(Hadîs-i kudsî-Şir'at-ül-İslâm)*

Günâhlar unutulmaz, mutlaka cezâsı verilir. İbâdetler çürümez, sevâb ve mükâfâtı verilir. *(Mâverdî)*

Cömertlikten doğan güzel huylar vardır. Bunlardan biri de mükâfâttır yâni iyiliğe karşı iyiliktir. *(Ali bin Emrullah)*

Yâ Rabbî! Artık sana rücû etmek (dönmek) zamânım çok yakın. Bundan sonraki, dünyâ ve âhiret hayâtımın safhaları şu olacak: Dünyâ elemleri, sekerât-ül-mevt (ölüm hâli), kabir hayâtı, haşr (dirilip toplanma) âlemi, mükâfât ve mücâzât (cezâ) ihtimâlleri... *(Hayri Aytepe)*

MÜKÂŞEFE:

Kalb gözü ile görmek.

Tasavvuf yolunda olanların kalbine gelen müjdeler üç kısımdır. Bunlar; rüyâ, vâkıa (uyku ile uyanıklık arasında) ve mükâşefeler hâlindedir. Mükâşefelerle gelen müjdelerin yüzde doksanı hak ve hakîkate uygundur.

Mükâşefe derecesine ulaşanların, delîl bulmaya ve sebeb aramaya ihtiyâçları yoktur. Gayb nîmetlerine kavuşmuş, zan ve şüphe hücumlarına uğramaktan kurtulmuşlardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Allahü teâlâ bilinmez ve anlaşılamaz. Görülebilen, anlaşılabilen şühûd ve müşâhede yoluyla belli olan her şey, O değildir. Allahü teâlâ ötelerin ötesidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜKÂTEB:

Efendisi ile anlaşıp belli bir ücret ödeyince hür olacak köle.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

... Hayır ve tâat; Allahü teâlâya, âhiret ve meleklere ve Allahü teâlânın indirdiği kitablara ve peygamberlere îmân etmektir. Ve Allahü teâlânın rızâsı için muhabbet ile malını; fakir akrabâsına, fakir yetimlere ve muhtaçlara, yolda kalmışlara (garib yolculara,

misâfirlere)***, isteyen fakirlere ve mükâteb kölelere ve esirlere vermektir...*** *(Bekara sûresi: 177)*

MÜKELLEF:

Bir şeyi yapmaya ve yerine getirmeye mecbûr olan; Allahü teâlânın emir ve yasaklarından mes'ûl (sorumlu) olan; îmânı olan, âkil (akıllı) ve bâliğ (evlenme yaşına, ergenlik çağına ulaşmış) olan kimse. *(Bkz. Ef'âl-i Mükellefîn)*

Mükellef olan erkek ve kadının birinci vazîfesi; Ehl-i sünnet âlimlerinin yazdıkları akâid (îmân ve îtikâd) bilgilerini öğrenmek ve bunlara uygun olarak inanmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mükellef olan kadın, erkek her müslümanın Allahü teâlânın sıfat-ı zâtiyyesini (zâtına âit sıfatlarını ki, bunlar; Vücûd, Kıdem, Bekâ, Vahdâniyyet, Muhâlefet-ün-lil-havâdîs ve Kıyâm bi-nefsihî'dir) ve sıfât-ı sübûtiyyesini (Hayât, İlim, Semî', Basar, İrâde, Kudret Kelâm, Tekvin) doğru bilmesi ve inanması lâzımdır. Herkese ilk farz olan şey budur. Bilmemek özür olmaz. Bilmemek günâhtır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Hanefî mezhebinin âlimleri dediler ki: Mükellef olan her müslümanın, her gün beş vakit namaz kılması farzdır. Farz olduğu, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

Mükellef olanların, ölümü çok hatırlaması sünnettir. Çünkü, ölümü çok hatırlamak, emirlere sarılmaya ve günahlardan sakınmağa sebeb olur. Haram işlemeğe cesâreti azaltır. Peygamber efendimiz buyurdu ki: ***"Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hatırlayınız!"*** *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

MÜKEMMİL:

Olgunlaştıran, yetiştiren.

Kâmil (yetişmiş) ve mükemmil bir rehbere tâbi kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuşur. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

MÜKERREM:

Muhterem, azîz, saygı değer.

Peygamber efendimizin anaları ve babaları arasında bulunmakla şereflenen bahtiyarların hepsi, zamanlarının ve memleketlerinin en asîl, en şerefli, en temiz zâtları idi. Hepsi azîz ve mükerrem ve muhterem idiler. *(Celâleddîn Süyûtî)*

MÜKRİH:

Bir kimseyi istemediği bir şeyi yapması için zorlayan, tehdîd eden. *(Bkz. İkrâh)*

Zorla başkasının malı telef edilince, mükrih, malı öder. *(Ali Haydar Efendi)*

MÜLÂANE:

Zevcesini (eşini) zinâ ile suçlayan erkeğin dört şâhit getirememesi hâlinde, zevcenin isteği üzerine eşlerin hâkim huzûruna çıkarak usûlüne uygun (âyet-i kerîmelerde bildirilen ifâdelerle) karşılıklı yemin etmeleri ve lânetleşmeleri. *(Bkz. Liân)*

MÜLCÎ İKRÂH:

Ölümle veya bir uzvunu yok etmek, şiddetli vurma ve hapsetme gibi tehdidlerle bir kimseyi istemediği şeyi yapmaya zorlama. *(Bkz. İkrah)*

Mülcî ikrâh ile olan sözleşmeler sahîh (geçerli) olmaz. *(Ali Haydar Efendi)*

MÜLEFFIK:

Telfik yapan. Belli bir mezhebin hükümlerine uymayıp, dört mezhebin hükümlerinden kolayına geleni yapıp karıştıran. *(Bkz. Telfik)*

Bir işin, bir ibâdetin sahîh (doğru, geçerli) olması için, dört mezhebden herhangi birine uygun olması lâzımdır. Yâni o işin sahîh olması için, bir mezhebde uyulması lâzım olan şartların hepsine uygun olması lâzımdır. Bir ibâdeti yaparken şartlarından biri bir mezhebe, diğer şartı da başka mezhebe uygun olursa, bu ibâdet sahîh olmaz. Müleffık, mezhebleri birbirine karıştırdığı için, ibâdeti sahîh, mûteber olmaz. *(İbn-i Âbidîn, A. Nablüsî, Şernblâlî)*

MÜLHİD:

Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere yanlış mânâ vererek dinden çıkan, yâni îmânı bozuk olan, Eshâb-ı kirâma (Peygamber efendimizin arkadaşlarına) söğen.

Mülhid, Allahü teâlâya ve peygamberine inanır ve inandığını söyler. Fakat, küfre kaymıştır, İslâmiyet'ten ayrılmıştır. Îtikâdı (inancı) bozuktur. Kendini tam müslüman sanır. Kendisi gibi olmayanlara kâfir der. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜLK:

1. Sâhib olunan; insanın başkasının rızâsını ve iznini almadan kullanmağa hakkı olan şey.

Mülk maldır veya malın kendi değil, yalnız menfaatidir. Bir kimsenin her malı meselâ atı, onun mülküdür. Fakat her mülkü, meselâ kirâcının evi, malı değildir. *(Ali Haydar Efendi)*

Ganîmet (savaşta düşmandan ele geçen mal), dâr-ı İslâm'a (İslâm memleketine) nakledildikten sonra askerin hakkı olursa da, taksim edilmeden önce, mülk olmaz ve askerin bu hakkını mülk olmadan önce satması câiz olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Hizmet karşılığı alınacak ücreti, maaş çekini, bonosunu teslim almadan önce satmak câiz değildir. Ücret, hak edilmiş ise de, kabz edilmemiş (ele alınmamış, ele geçmemiş), mülk olmamıştır. *(İbn-i Âbidîn)*

Süleymân aleyhisselâm bir seyâhatinde, sağında-solunda insanlar ve cinler, ardında orduları olduğu ve kuşlar da başı üzerinde gölge ettikleri hâlde giderken, İsrâiloğullarından bir âbide (ibâdet edene) uğradı. Âbid; "Ey Dâvûd'un oğlu! Allahü teâlâ sana muazzam bir mülk vermiştir" dedi. Süleymân aleyhisselâm âbidi dinledikten sonra; "Kıyâmet günü mü'minin defterinde, bir tesbîhin (zikr, Allahü teâlâyı ve büyüklüğünü anmanın) yazılı olması, Dâvûd'un oğlu Süleymân'a verilen bu mülkten daha kıymetlidir. Zîrâ Süleymân'ın bu mülkü kaybolur gider, fakat o tesbîhin mükâfâtı kaybolmaz" buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mal sâhibi, mülk sâhibi,
Hani bunun ilk sâhibi?
Mal da yalan, mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan.

(Yûnus Emre)

2. Tasarruf, saltanat, kudret.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Bütün mülk elinde bulunan Allahü teâlânın şânı ne yücedir! O, her şeye hakkiyle kâdirdir (gücü yetendir)**.** *(Mülk sûresi: 1)*

O, geceyi gündüzün içine sokuyor, gündüzü gecenin içine sokuyor. Güneşi ve Ay'ı (insanoğlunun istifâdesine) ***tâbi ve bağlı kılmıştır. Bunlardan herbiri muayyen bir vakte*** (kıyâmete) ***kadar akıp gidiyor*** (dolaşıp duruyor)**. *İşte bunları yapan Allah'tır, sizin Rabbinizdir. Mülk O'nundur. O'nu bırakıp taptıklarınız*** (putlar)***ise, bir hurma çekirdeğinin zarına bile mâlik olamazlar.*** *(Fâtır sûresi: 13)*

O gün onlar (kabirlerinden dışarı) ***çıkarlar. Onların hâl ve amellerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz,*** (Allahü teâlâ şöyle buyurur): ***"Bugün mülk kimindir?"*** (Hiç kimse

buna cevâb veremez. Yine Allahü teâlâ kendi kendine buyurur); ***"Vâhid*** (bir olan) ***ve Kahhâr olan*** (her şeye gâlib gelen) ***cenâb-ı Allah'ındır.*** *(Mü'min sûresi: 16)*

Süleymân aleyhisselâm; "Yâ Rabbî! Benden sonra kimseye nasîb etmeyeceğin bir mülkü bana ihsân eyle!" diyerek, melik ve emir olmak istemiştir. *(Muhammed Hâdimî)*

Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avn'a; "Îmân et, mülk ve saltanatın sende kalsın" dedi. Fir'avn da; "Hâmân ile görüşeyim" dedi. Hâmân; "Nasıl olur! Aramızda tapılan bir rab iken, şimdi ibâdet eden bir kul mu olacaksın?" dedi. Böylece, Allah'a kul ve Mûsâ aleyhisselâma ümmet olmaktan istinkâf etti (yüz çevirdi, vazgeçti). *(İmâm-ı Gazâlî)*

Mülk Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin altmış yedinci sûresi.

Mülk sûresi Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Otuz âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen el-Mülk kelimesinden dolayı, sûreye, Sûret-ül-Mülk denilmiştir. Ayrıca Tebâreke, Münciye, Mâni'a, Vâkı'a adları ile de anılır. Sûrede; hayâtın ve ölümün yaratılış sebebi, âlemdeki kusursuz nizam, müşriklerin (Cenâb-ı Hakk'a ortak koşanların) âhiretteki acıklı durumu, Allahü teâlânın gizli-açık her şeye vâkıf olduğu anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Taberî, Râzî)*

Allahü teâlâ Mülk sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Sırât-ı müstekîm (İslâmiyet'in gösterdiği doğru yol) ***üzere gidenle, gözleri âmâ olup yüzüstüne gittiği yolu bilmiyen aynı mıdır?*** *(Âyet: 22)*

Mülk sûresi kötülüklerden engelleyici ve kurtarıcıdır. Kabir azâbından koruyucudur. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Her gece Mülk sûresini okuyanı Allahü teâlâ kabir azâbından korur. *(Hadîs-i şerîf-Nesâî)*

Mülk Şirketi:

İki veya daha çok kimsenin, mîrâs veya hediye sûreti ile veya parasını belirli oranda verip satın alarak, bir mala berâber sâhib olmaları; yâhut mallarını ayrılmayacak şekilde karıştırıp ortak olmaları.

Mülk şirketi ile müşterek (ortak) olan malların geliri, sâhibleri arasında hisselerine göre taksim olunur. *(Mecelle)*

Mülk-i Habîs:

Helâl yolla kazanılan mal ile, haram yolla kazanılan malın karışmasından meydana gelen ve birbirinden kolayca ayrılamayan mülk.

Bir kimsenin elindeki malın, gasb edilmiş, çalınmış, zulüm, hıyânet ile alınmış haram mal olduğu veya mülk-i habîs olduğu bilinmedikçe, mallarını bu yollardan edinmekte olduğu bilinse dahi, elindeki bu malı helâl mülkü bilmek lâzımdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Verilenin haram mal veya mülk-i habîs olduğu bilinirse, bunu verenden almak hiçbir sûrette câiz (uygun) olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Mülk-i Yemîn:

Bir kimsenin emrindeki köleler ve câriyeler.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ananıza, babanıza (güzel söz ve fiil ile)***, akrabânıza*** (ziyâret etmekle)***, yetimlere*** (gönüllerini almakla)***, fakirlere*** (sadaka vermekle)***, akrabânız olan komşularınıza*** (şefkat ve merhâmetle)*,* ***uzak komşunuza*** (onlar

için hayır istemek ve zararı gidermekle)***, dost ve arkadaşlarınıza*** (haklarına riâyet etmek ve sevgi ile)***, yolcuya*** (ikrâm etmek ve doyurmakla)***, mülk-i yemînlerinizde bulunanlara*** (yumuşak muâmele etmekle) ***iyilik ediniz. Muhakkak ki, Allahü teâlâ*** (bunlara böyle iyilik etmeyip) ***kibirlenerek insanlara haksız yere övünenleri sevmez.*** *(Nisâ sûresi: 36)*

Avret yerini ört! Zevcenden ve mülk-i yemîninden başkasına gösterme! Yalnız iken de, Allahü teâlâdan hayâ ediniz! *(Hadîs-i şerîf-İmâm-ı Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce)*

MÜLKİYET:

İnsanın bir şeyi başkasının rızâsını, iznini almadan kullanabilme yetkisi gücü.

İslâm hukûkunda devlete, cemiyetlere ve ferdlere mülkiyet hakkı tanınmıştır. Fakat mülk edinirken, haram yollara baş vurmak, başkalarının haklarına tecâvüz etmek, zayıfları ezmek, kesin olarak yasaktır. İslâmiyet, mülkiyet hakkını tanımakla berâber, insanların bu konuda hırslı olmalarını da istemez. Çünkü Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve selem; ***"Dünyâ sevgisi bütün kötülüklerin anasıdır"*** buyurmuştur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜLTEZEM:

Kâbe-i muazzamanın kapısı ile Hacer-ül-esved denilen mübârek siyah taş arasında kalan Kâbe duvarı.

Hac esnâsında Minâ'da şeytan taşlandıktan sonra,Mescid-i Haram'a gelinir.Tavâf-ı sadr veya vedâ tavâfı yapıldıktan sonra, Zemzem suyu içilir.Kâbe'nin kapı eşiği öpülür. Göğüs ve sağ yanak, Mültezem denilen yere sürülür.Sonra Kâbe perdesine yapışıp duâ edilir. Ağlıyarak mescid kapısından dışarı çıkılır. *(Mevkûfâtî)*

Bir kimse karnını Kâbe duvarına değdirip, Mültezemi vesîle (vâsıta) ederek Allahü teâlâya yalvarırsa, Allahü teâlâ onu zarardan kusurdan korur. Böyle olduğu çok tecrübe edilmiştir. Allahü teâlâ, Mültezem denilen yerdeki birkaç taşa; hayra, faydaya vesîle olma özelliği vermiştir. Aspirine ağrı kesmek, alkole aklı gidermek özelliklerini verdiği gibi, Mültezem denilen yerdeki taşlara başka taşlardan farklı olarak duâların kabûl olmasına sebeb olma özelliğini vermiştir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MÜMEYYİZ:

Akıllı; faydalı ve zararlıyı birbirinden ayırabilen.

Mümeyyiz olmayan çocukların bütün sözleşmeleri bâtıldır (geçersizdir). Mümeyyiz çocuğun zararlı işlerdeki sözleşmeleri, velîsi izin verse de, sahîh (geçerli) değildir. *(Mecelle)*

MÜ'MİN (El-Mü'min):

1. Allahü teâlânın Esmâ-ül-hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Her türlü emân ve emniyet (güven) veren.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

O, öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O, mâlik ve sâhiptir, münezzehtir, selâmet verendir, mü'mindir, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allahü teâlâ puta tapanların ortak koştukları şeylerden münezzehtir, uzaktır. *(Haşr sûresi: 23)*

2.Îmân eden, Resûl-i ekremin bildirdiklerinin hepsini kalbi ile kabûl edip, dili ile söyleyen.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey mü'minler! Hepiniz, Allahü teâlâya tövbe ediniz ki, dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşasınız. *(Nûr sûresi: 31)*

Mü'minin firâsetinden korkunuz. Zîrâ o, Allahü teâlânın nûru ile bakar. *(Hadîs-i*

şerîf-Menâzil-üs-Sâirîn)

Mü'min o kimsedir ki, kendi için sevdiğini din kardeşi için de sever. *(Hadîs-i şerîf-Risâle-i Münîre)*

Mü'minler birbirini sevmekte, birbirine acımakta, birbirini korumakta bir vücûd gibidir. Vücûdun herhangi bir uzvu rahatsız olursa, diğer âzâları da bu yüzden humma ve uykusuzluğa tutulurlar. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Mü'min olmak için, yalnız Kelime-i şehâdeti (Eşhedü en lâ...) söylemek yetişmez. Münâfıklar (inanmadığı hâlde müslüman görünenler) de bunu söylüyor.Kalbde îmân bulunduğuna alâmet, şerîatin (İslâmiyet'in) emirlerini seve seve yapmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kâmil (olgun) mü'minin dört alâmeti vardır:Dili zikreder (Allahü teâlâyı anar), sessizliğinde tefekkür eder (Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünür), ibret nazarıyla bakar, hayırlı işler yapar. *(Ebû Bekr Verrâk)*

Mü'minin istirahati âhirettedir. İki üç gün bu fânî dünyâda zahmet çeker. Bu, günahlarına keffâret olur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Mü'min Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin kırkıncı sûresi. Gâfir sûresi de denir.

Mekke-i mükkerremede nâzil oldu (indi). Sûre 85 âyet olup, 56 ve 57. âyetleri Medîne-i münevverede nâzil oldu. 28-45. âyet-i kerîmelerinde, Fir'avn'ın âilesinden mü'min bir kişinin vasıfları anlatıldığı için, Sûret-ül-mü'min denilmiştir.

Sûrede; îmân etmenin önemi, günahları bağışlayan, tövbeleri kabûl eden, bununla berâber cezâsı şiddetli olan Allahü teâlânın inkârcılara vereceği cezâlar, Allahü teâlâya itâat etmek ve nîmetlerine şükr etmek gerektiği bildirilmektedir. *(Senâullah Dehlevî, İbn-i Abbâs, Râzî,Taberî)*

Mü'min sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki:

Size mûcizelerini gösteren, size gökten rızık indiren O'dur. Allah'a yönelenlerden başkası ibret almaz. *(Âyet: 13)*

Kim Mü'min sûresini okursa, ona salât (duâ) ***etmeyen ve onun için istiğfârda bulunmayan hiçbir nebî, sıddîk, şehîd ve mü'min rûhu kalmaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-Tenzîl ve Esrâr-üt-Te'vîl)*

MÜ'MİNÛN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi üçüncü sûresi.

Mü'minûn sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz on sekiz âyet-i kerîmedir.Sûrenin ilk âyetlerinde kurtuluşa eren mü'minlerin ibâdetlerinden, yaşayışlarından ve kavuşacakları âhiret nîmetlerinden bahsedildiği için Sûret-ül-mü'minûn denilmiştir. Sûrede ayrıca, Allahü teâlânın insanları yarattığı, onlara neler bağışladığı, Nûh, Mûsâ, Hârûn ve Îsâ aleyhimüsselâmın karşılaştıkları güçlükler, inkârcıların uğrayacakları felâketler, Allahü teâlânın büyüklüğü ve kudreti, kıyâmet günü ve o günde olacak şeyler bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Taberî,Râzî, Kurtubî, Ebû Hayyân)*

Allahü teâlâ Mü'minûn sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey Peygamberim! Helâl ve temiz yiyiniz ve bana lâyık ibâdetler yapınız! *(Âyet: 52)*

Kâfirler, mal ve çok evlad gibi dünyâlıkları verdiğimiz için, kendilerine yardım mı ediyoruz sanıyor! Peygamberime (sallallahü aleyhi ve sellem) ***inanmadıkları ve dîn-i İslâm'ı beğenmedikleri için onlara mükâfât mı ediyoruz, diyorlar?Hayır öyle değildir.***

Aldanıyorlar, bunların nîmet olmayıp, musîbet olduğunu anlamıyorlar. *(Âyet: 55,56)*

MÜMÎT (El-Mümît):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Ölümü yaratan, ruh bulunan cisimden rûhu alan, öldüren.

Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde bildirdiği doksan dokuz isminden birçoğu, yaratıcı olduğunu gösterir.Meselâ Mukît, Hâlık, Bârî, Musavvir, Razzâk, Mubdî, Muîd, Muhyî, Mümît,Kayyûm, Vâlî, Bedî' isimleri böyledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

El-Mümît ism-i şerîfini söyleyenin nefsi itâate gelir. *(Yûsuf Nebhânî)*

MÜMKİN-ÜL-VÜCÛD:

Var da olabilen, yok da olabilen. Allahü teâlâdan başka her şey, bütün âlem.

Mevcûd yâni var olan şey ikidir. Biri mümkin-ül-vücûd, ikincisi, kendi kendine hep var olan, başkası tarafından yaratılmayan demek olan Vâcib-ül-vücûddur. Eğer mevcûd, yalnız mümkin-ül-vücûd olsaydı ve vâcib-ül-vücûd bulunmasaydı, hiçbir şey var olmazdı. Çünkü yok iken var olmak bir değişikliktir, bir olaydır.Her cisimde bir olay olması için, bu cisme dışardan bir kuvvetin te'sir etmesi, bu kuvvet kaynağının bu cisimden önce mevcûd olması lâzımdır. Bunun için mümkin-ül-vücûd olan mevcûd, kendi kendine var olamaz ve varlıkta duramaz. Ona bir kuvvet te'sir etmeseydi, hep yoklukta kalırdı. Var olamazdı. Kendi kendine vâr edemeyen, başka varlıkları elbette var edemez, yaratamaz. O hâlde, mümkin-ül-vücûdu yaratanın, Vâcib-ül-vücûd olması lâzımdır.Bütün mümkin-ül-vücûdların tek yaratıcısı Vâcib-ül-vücûd olan Allahü teâlâdır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MÜMTEHİNE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altmışıncı sûresi.

Mümtehine sûresi Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). On üç âyet-i kerîmedir.Mü'mine olduklarını iddiâ eden kadınların imtihâna tâbi tutulmalarını emrettiği için sûreye, Sûret-ül-Mümtehine denilmiştir. Ayrıca İmtihân sûresi de denilmektedir. Sûrede; müşriklerle dostlukta bulunmanın yasak olduğu ve mü'mine olduklarını iddiâ edip hicrette bulunan kadınların imtihâna tâbi tutulmalarının gerektiği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Kurtubî, Taberî)*

Allahü teâlâ Mümtehine sûresinde meâlen buyuruyor ki:

"Ey mü'minler! İbrâhim aleyhisselâmın gösterdiği güzel yolda yürüyünüz! Yâni siz de, onun gibi ve onunla berâber bulunan mü'minler gibi olunuz! Onlar, kâfirlere dedi ki, bizden sevgi beklemeyiniz. Çünkü siz, Allahü teâlâyı dinlemeyip, başkalarına tapıyorsunuz. O taptıklarınızı da sevmiyoruz. Sizin uydurma dîninize inanmıyoruz. Bu ayrılık aramızda düşmanlığa sebeb oldu. Siz, Allahü teâlânın, bir olduğuna inanmadıkça ve emirlerini kabûl etmedikçe, bu düşmanlık, kalbimizden silinmeyecek, her şekilde kendini gösterecektir. *(Âyet:4)*

Kim Mümtehine sûresini okursa, kadın-erkek bütün mü'minler ona kıyâmet günü şefâat eder. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MÜMTENİ'-UL-VÜCÛD:

Var olması mümkün olmayan, hep yok olması lâzım olan.

Allahü teâlâya ortak (eş, benzer) bulunması Mümteni'-ül-vücûddur. Allahü teâlâ gibi ikinci bir ilâh var olamaz. Bu imkânsızdır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MÜNÂCÂT:

Allahü teâlâya duâ etmek, yalvarmak.

Kul, şehvetlerini (nefsinin isteklerini) ***benim tâatim üzerine tercîh ettiği vakit, ona vereceğim cezânın en hafifi, bana münâcât zevkinden onu mahrûm etmektir.*** *(Hadîs-i kudsî-İhyâ)*

Aklı başında olan, günü dörde bölmelidir. Birinde Rabbine münâcât etmeli, diğerinde nefsini hesâba çekmeli, öbüründe Allahü teâlânın sun'ı bedî' (yarattıklarının güzelliğini) ***ve azametini tefekkür etmeli*** (düşünmeli)***, diğerinde de yemesi ve içmesi ile uğraşmalıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Namaz kılmak, münâcât ve gizli yalvarıştır. Gaflet ile münâcât olmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

"İlâhî! Herkesi sıkıntıdan kurtaran yalnız sensin. Bizi dünyâda ve âhirette sıkıntıda bırakma! Muhtâclara, her şeyi gönderen yalnız sensin! Dünyâda ve âhirette bize, hayırlı ve faydalı şeyleri gönder! Dünyâ ve âhirette, bizi kimseye muhtâc bırakma!" diye Allahü teâlâya münâcâtta bulunmalıdır. *(Muhammed Rebhâmî)*

MÜNÂFIK:

İnanmadığı hâlde, müslümanları aldatmak için, inanmış görünen kimse.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey münâfıklar! Allahü teâlâ sizi kendi hâlinize bırakmaz. Hâlis mü'minleri münâfıklardan ayırır. *(Âl-i İmrân sûresi: 179)*

Dört şey münâfıklık alâmetidir: Emânet olunana hıyânet etmek, yalan söylemek, vâdini bozmak ve ahdine vefâ göstermemek (verdiği sözde durmamak) ***ve mahkemede doğruyu söylememek.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Münâfık, iki sürü arasında bulunan bir koyun gibidir ki, o, bir defâ bu sürüye, diğer defâ öbür sürüye katılır. *(Hadîs-i şerîf-Sülûk-ül-Ulemâ)*

Ey Allah'ım! Ben, münâfıklıktan, şikâktan (tefrikadan) ***ve kötü ahlâktan sana sığınırım.*** *(Hadîs-i şerîf-Sülûk-ül-Ulemâ)*

Münâfıkın alâmeti üçtür. Yalnız olduğu zaman tembeldir. Yanında birisi olduğu zaman çalışkandır. Bütün işlerinde övülmeyi çok sever. *(Vehb bin Münebbih)*

Mescide giren münâfıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar. *(İmâm-ı Mâlik)*

Münâfık, İslâmiyet'ten bahseder, fakat onunla amel etmez ve ona uymaz. *(Huzeyfet-ül-Yemânî)*

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altmış üçüncü sûresi.

Münâfikûn sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). On bir âyet-i kerîmedir. Sûrede münâfıkların (müslüman olmadıkları hâlde müslüman görünenlerin) davranışları anlatıldığından, Sûret-ül-Münâfikûn denilmiştir. *(Muhammed bin Hamzâ, İbn-i Abbâs, Râzî)*

Münâfikûn sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki:

Mallarınız ve çocuklarınız, Allahü teâlâyı hâtırlamanıza mâni olmasın. *(Âyet: 9)*

Kim Münâfikûn sûresini okursa, nifâktan kurtulur. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Beydâvî)*

MÜNÂKAŞA:

Çekişme, tartışma.

Kimse ile münâkaşa etmeyen, haklı olsa bile, dili ile kimseyi incitmeyen müslümanın, Cennet'e gireceğini size söz veriyorum. Şaka yapmak, yanındakileri güldürmek için olsa

bile, yalan söylemeyenin Cennet'e gireceğini size söz veriyorum. İyi huylu olanın, Cennet'in yüksek derecelerine kavuşacağını size söz veriyorum. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Tirmizî)*

Sû-i zan etmeyiniz. Sû-i zan (kötü zan) ***yanlış karar vermeye sebeb olur. İnsanların gizli şeylerini araştırmayınız, kusûrlarını görmeyiniz, münâkaşa etmeyiniz, hased etmeyiniz, birbirinize düşmanlık etmeyiniz, birbirinizi çekiştirmeyiniz, kardeş gibi sevişiniz. Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, yardım eder. Onu kendinden aşağı görmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ey oğlum! Elinden geldiği kadar kavgadan, münâkaşadan sakın! Dünyâ işleri için kendini fazla üzme! Kızdığın zaman sözlerine dikkat et, ölçülü olmaya çalış! Büyüklerin önünden yürüme! Bir kimse konuşurken araya laf karıştırma! Ey oğlum! Diline sâhib olmayan sonunda pişmân olur. Çok münâkaşa ve münâzara yapan kötülenir. *(Lokman Hakîm)*

Münâkaşa, dostun dostluğunu azaltır. Düşmanın düşmanlığını artırır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparken (iyiliği emredip kötülükten sakındırırken); niyetin hâlis olması ve işin iyi anlaşılıp, Allahü teâlânın buradaki emrinin iyi bilinmesi ve sabırlı olup, münâkaşa ve kavga edilmemesi, yumuşak ve tatlı dil ve yazı ile yapılması lâzımdır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Halktan veya emrin altında çalışanlardan biriyle münâkaşa etme. Çünkü böyleleri ile münâkaşa îtibârını giderir. *(Ebû Yûsuf)*

MÜNÂKEHÂT:

Fıkıh ilminin dört büyük kısmından biri. Evlenme, boşanma, nafaka gibi hususlar.

Fıkıh ilmi; ibâdât (ibâdetler), münâkehât, muâmelât (alış-veriş, kirâ, fâiz, mîrâs v.b.) ve ukûbât (cezâlar) olmak üzere dört kısma ayrılır. Fıkhın ibâdât kısmını kısaca öğrenmek, her müslümana farzdır.Münâkehât ve muâmelât kısımlarını öğrenmek, farz-ı kifâyedir. Yâni başına gelenlerin öğrenmesi farz olur. Tefsîr, hadîs ve kelâm ilimlerinden sonra, en şerefli ilim, fıkıh ilmidir. *(Ahmed Zühdü Paşa)*

Yeni müslüman olan kimsenin veya âkil ve bâliğ olan müslüman evlâdının, evvelâ Kelime-i şehâdet söylemesi ve bunun mânâsını öğrenip, inanması lâzımdır. Sonra, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarında yazılı olan îtikâd, yâni îmân edilmesi lâzım olan bilgileri öğrenip, bunlara inanması lâzımdır. Sonra dört hak mezhepten birinin kitaplarında yazılı olan fıkıh bilgilerini, yâni İslâm'ın beş şartını ve helâl, haram olan şeyleri öğrenmesi ve bunlara inanması ve uygun yaşaması lâzımdır.Münâkehât bilgileri lâzım oldukça, başına geldikçe öğrenilir. *(İbn-i Âbidîn, Yûsuf Sinânüddîn)*

MÜN'AKİD:

İki taraf arasında karara bağlanıp, kabul olunan, meydana gelen. *(Bkz. Akd)*

Alış-verişin ve nikâhın mün'akid olması için uyulması gereken şartları vardır. *(İbn-i Nüceym)*

Bey' yâni satış ve nikâh akdi, sözleşmesi îcâb ve kabûl ile mün'akid olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Mün'akide Yemîni:

İleride yapacağım veya yapmıyacağım diyerek yalan yere yemîn. *(Bkz. Yemîn)*

Mün'akide yemîni üç türlü olur: Birincisinde zaman bildirilmez. İkincisinde zaman bildirilir. Üçüncüsü ise şarta bağlanan yemindir. Üçünde de yemini bozunca keffâret vermek lâzımdır. Yemîn bozulmadan önce, keffâret verilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜNÂZARA:

Doğruyu ortaya çıkarmak maksâdı ile karşılıklı olarak yapılan ilmî konuşma. Bir mes'eleyi belli kâideler dâhilinde karşılıklı inceleme, bir mes'ele hakkında yapılan karşılıklı konuşma.

Münâzara edecek kişi, gerçeği aramakta kaybını arayan kimse gibi olmalıdır. *(Taşköprüzâde)*

Münâzarayı kendisinden istifâde edilmesi umulan âlimlerle yapmalıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MÜNÂZEA:

Çekişme, anlaşmazlık.

Mü'min beş güçlük arasındadır. Karşısındaki mü'min olur, kendisine hased eder (çekemez)***; münâfık*** (inanmadığı hâlde müslüman görünen) ***olur, buğz eder; kâfir olursa kendisi ile savaşır; şeytan ise onu saptırmaya uğraşır; nefs de kendisi ile münâzea eder durur.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Münâzeaya götüren her cehâlet (bilgisizlik), bey'i (alış-veriş) ve icâreyi (kirâlamayı) fâsid kılar (bozar). *(İbn-i Âbidîn)*

MÜNCİYYÂT:

Felâketlerden kurtarıcı bilgiler; ibâdetler, iyi ameller.

Fıkıh âlimleri yâni İslâmî hükümleri bilen âlimler, ibâdetlerin nasıl yapılacaklarını bildirdiler. İnceliklerini anlatmadılar. Çünkü, onların maksadı, ibâdetlerin doğru yapılmasının şartlarını ve şekillerini bildirmekti. İnsanların işlerine, kalblerine bakmadılar. Bunları bildirmek, tasavvufu yâni kalb ile yapılması ve sakınılması lâzım olan şeyleri ve kalbin, rûhun temizlenmesi yollarını öğreten âlimlerin vazîfesi idi. İmâm-ı Gazâlî, bedenlerin ve görünen işlerin iyileşmesini sağlayan fıkıh bilgileri ile, kalbin, iç âlemin temizliğine kavuşturan tasavvuf bilgilerini birleştirdi. Kitâbında bu ikisine de yer verdi. İhyâ-ul-ulûm kitâbını dörde ayırdı. İkincisine "Münciyyât" ismini verdi ise de, ibâdetlerin de müncî (kurtarıcı) olduklarını bildirdi. İbâdetlerin kurtarıcı olmalarını sağlamak, İslâmî hükümleri bildiren fıkıh kitablarından öğrenilir. Kurtarıcı olan kalb bilgileri, tasavvuf âlimlerinin kitablarından öğrenilir. *(Ahmed Fârûkî)*

MÜNECCİM:

1.Yıldızların hareketlerini gözetleyerek geleceğe dâir haber verdiğini iddiâ eden, yıldız falına bakan kimse. Astrolog.

Müneccimlere, kâhinlere, falcılara inanmamalı, bilinmiyen şeyleri bunlara sormamalıdır. Bunları gaybleri (geleceği) bilir sanmamalıdır. Uğursuzluğa inanmamalı, te'sir eder sanmamalıdır. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

Gaybden (gelecekten) verdiği haber konusunda kâhini tasdîk etmek küfürdür, îmânı giderir.Kâhin; gelecek zamanda ortaya çıkacak hâdiseleri haber veren, sırları bildiğini ve gayb âlemine âit bilgilere vâkıf olduğunu iddiâ eden kişidir. Arablarda, olacak işleri bildiklerini iddiâ eden kâhinler vardı. Benim gördüğüm cinler var, onlar bana tâbi olur, hizmetimde bulunur, bana haber getirirler diye iddiâ ederlerdi. Diğer bâzıları ise, bana verilen bir anlayış sâyesinde hâdiseleri ve işleri bilir ve kavrarım diye iddiâ ederlerdi. Yıldızların hareketlerine bakarak ileride meydana gelecek hâdiseler hakkında bilgi sâhibi olduğunu iddiâ eden müneccim de kâhin hükmünde olur, yâni gaybden verdiği haber konusunda müneccimi tasdîk etmek küfr olur. *(Teftâzânî)*

2. İlm-i nücûm yâni astronomi ilmiyle uğraşan kimse. Astronom.

Yer küresinin ömrünü, yaratıldığı günden kıyâmete kadar olan zamânı; eski müneccimler, seyyâre (gezegen) yıldızlarının adedince bin sene yâni yedi bin sene demişlerdir. Zîrâ onlar

gezegen adedini yedi biliyordu. Târihlerin çoğunda yazılı bulunan ve bâzı din kitablarına da geçmiş olan yedi bin sene buradan gelmektedir. Böyle söylemek zan ve faraziyye (teori)den ibârettir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Ramazan hilâlinin tesbitinde müneccimlerin sözüne îtibâr edilmez. *(İbn-i Âbidîn, İbn-i Vehbân)*

MÜNEVVER:

Kalbi aydınlanmış, mânevî kirlerden ve paslardan temizlenmiş.

Allahü teâlâ bir kimseye nûr vermezse, o kimse münevver olamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Namaz kalbi temizler kötülükten men eder
Münevver olamazsın, namazı kılmadıkça.

(M. Sıddîk Gümüş)

MÜNEZZEH:

Kusur, eksiklik ve muhtâçlıktan uzak. Allahü teâlânın noksan sıfatlardan uzak olduğunu bildirmek için kullanılan bir tâbir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlânın ilâhlıkta şerîki, ortağı yoktur. Mülkü hiç yok olmayan bir meliktir. Noksanlık olan her şeyden münezzehtir. Ayıblardan ve kudretsizlikten uzaktır. Mü'minleri sonsuz azabdan emîn kılmıştır. Her şey üzerine hâkim ve hâfızdır. Hükmünde gâlibdir. [İnsanlar bir şey yapmak isteyince, O da irâde ederse, isterse o şeyi yaratır. Hâlık (yaratıcı) yalnız O'dur. O'ndan başka kimse hiçbir şey yaratamaz. O'ndan başka kimseye hâlık (yaratıcı) denilemez. İnsanların dünyâda ve âhirette râhat ve huzûr içinde yaşamalarını, sonsuz saâdete kavuşmalarını sağlayan kurtuluş yolunu göstermiş ve bu yolda yaşamalarını emretmiştir. Azamet (büyüklük) ve kibriyâ (yücelik) ancak O'na mahsustur.] ***Allahü teâlâ müşriklerin*** (puta tapanların) ***şirklerinden*** (ortak koşmalarından) ***ve iftirâlarından münezzehtir.*** *(Haşr sûresi: 23)*

Allahü teâlâ vardır ve birdir. Ortağı ve benzeri yoktur. Mekândan münezzehtir. Kemâl (noksanlık bulunmayan) sıfatları vardır. *(Kutbüddîn İznikî)*

MÜN'İM (El-Mün'im):

Nîmet veren. Allahü teâlânın ism-i şerîflerinden.

Asıl mün'im Allahü teâlâdır. Bu sebeble Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, yemeği önüne getirilip konulduğu zaman; ***"Allah'ım! Bize verdiğin rızka bereket ver ve bizi ateş azâbından koru. Bismillah"*** derlerdi. *(İbn-i Sünnî)*

MÜNKATI':

Kendilerine zekât verilen sınıflardan biri; cihâd ve hac yolunda muhtâc kalanlar.

Zekât, sekiz sınıf kimseden yedisine verilir: 1) Nafakasından fazla, fakat nisâb miktârından az malı olan fakîre, 2) Bir günlük nafakasından fazla bir şeyi olmayan miskine, 3) Âmile (zekât me'muruna), 4) Efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince âzâd olacak olan mukâteb köleye, 5) Munkatı'a, 6) Medyûn'a (borçlu olup, ödeyemeyen müslümanlara), 7) İbn-üs-sebîl'e, memleketinde zengin ise de bulunduğu yerde yanında mal kalmamış olan kimseye, 8) Müellefe-i kulûba (şerlerinden, kötülüklerinden sakınılmak istenilen kâfirler veya îmânları zayıf kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenenler). Hazret-i Ebû Bekr zamânında Müellefe-i kulûb'a zekât vermeye lüzûm kalmadı. *(Bkz.Müellefe-i Kulûb)* *(İbn-i Âbidîn)*

MÜNKER:

Yapılması uygun olmayan, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerle ve müctehidlerin (dinde söz sâhibi âlimlerin) söz birliği ile yasak edilen şey; günah. *(Bkz. Haram)*

Şüphesiz insanlar münkeri görüp de men etmedikleri zaman, onların hepsine Allahü teâlânın cezâ vermesi çabuklaşır. (Hadîs-i şerîf-Sünen-i İbn-i Mâce)

Münker iki kısımdır. Birinci kısım münkerler meydanda olup, âlim olan ve olmayan bunları bilir. Zinâ, alkollü içkilerin içilmesi, hırsızlık, yankesicilik, fâiz alıp vermek, başkasının malını gasb etmek gibi şeylerin haram olduğu birinci kısım münkerdir. İkinci kısmı yalnız âlimler bilir. Bunlar daha ziyâde îmânda, îtikâtta olan bozukluklardır. *(Abdülkâdir Geylânî)*

Münkeri (haramı) işleyeni görüp de gücü yettiği hâlde tatlı dil ile nehy (yasak) etmemek îmânın gitmesine sebeb olur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Münker ve Nekir:

Kabirde suâl soran melekler.

Münker ve nekir melekleri, suâl ve cevâbdan sonra meyyite (ölüye) ***"Cehennem'deki yerine bak, Allahü teâlâ değiştirerek, sana Cennet'teki yeri ihsân eyledi" derler. Bakar ikisini birlikte görür.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Münker ve Nekir ismindeki iki melek kabirde suâl soracaktır.Bu suâle cevap vermek bir derttir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kabirde Münker ve Nekir meleklerine cevâb olarak şunları hazırlamalıdır:Rabbim Allahü teâlâ, peygamberim Muhammed aleyhisselâm, dînim dîn-i İslâm, kitabım Kur'ân-ı kerîm, kıblem Kâbe-i şerîf, îtikâdda mezhebim Ehl-i sünnet ve cemâat, amelde mezhebim İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin mezhebidir. *(Muhammed Demir Hâfız)*

Münker ve nekir kabre geleler,
Namazı doğru kıldın mı diyeler,
Hemen kurtuldun mu sandın ölünce,
Senin için azab hazır diyeler.

(Seâdet-i Ebediyye)

MÜNKİR:

İnanmayan, kabûl etmeyen, inkâr eden kimse. *(Bkz. İnkâr)*

MÜNTEKİM:

İntikam alıcı. Zâlim ve mütekebbir (kibirli) cânîleri başkalarına ders olacak şekilde cezâlandıran, âsîleri ve taşkınlık yapanları şiddetli azâb ile azablandıran.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlânın âyetleri hâtırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çeviren kimseden daha zâlim kimdir?Biz mücrimlerden (müşriklerden) ***müntekimiz.*** *(Secde sûresi: 22)*

MÜNTEHÎ:

Sona eren, nihâyete kavuşan. Tasavvuf yolunda çıkılabilecek derecelerin sonuna varan velî.

Müntehîlerin vazîfesi, halk arasında Hak ile olmaktır. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Müntehînin terakkîsi (ilerlemesi) namaz ibâdetine bağlıdır. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

MÜNZEVÎ:

İslâmiyet'in emirlerini yapmak, yasaklarından sakınmak, kötülüklerden korunmak ve kalb

huzûru ile ibâdet yapabilmek için bir köşeye çekilmiş olan kimse.

MÜRÂHIK:

Âkıl ve bâlig yâni ergenlik çağına ulaşmadığı hâlde ulaşmış gibi gösteren erkek çocuk.

Mekke'den üç gün üç gecelik uzak yerlerde bulunan hür kadının hacca gidebilmesi için, üç mezhebde, zevcenin veya nikâhı düşmeyen ebedî mahrem akrabâsından fâsık ve mürted olmayan âkıl ve bâlig veya mürâhık bir erkeğin berâber gitmesi lâzımdır. Bunun yol parasını verecek kadar kadının zengin olması da lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜRÂHIKA:

Dokuz yaşına girdiği hâlde henüz bâliğa olmamış yâni ergenlik çağına gelmemiş kız çocuğu.

Mürâhıka, erkeklerle aynı safta namaza dursa, onun yanında bulunanın namazı bozulur. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜRÂÎ:

İki yüzlü, olduğunun aksine kendisini iyi gösteren, gösteriş yapan, riyâkâr. *(Bkz. Riyâ)*

Mürâînin üç alâmeti, işâreti vardır:1)yalnız iken tenbel olur. 2)İnsanlar arasında çalışkan ve hareketli olur. 3)Övüldüğü zaman çok, kötülendiği zaman az çalışır. *(Hazret-i Ali)*

MÜRCİE:

"Günâh işlemek insana zarar vermez. Âsî (isyân eden), fâsık (açıktan günâh işleyen) azâb görmeyecektir" diyerek, Ehl-i sünnetten (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolunda olanlardan) ayrılan bozuk fırka.

Cebriyye mezhebi; insan aslâ bir iş yapmaz. Cansızlar gibi hareket eder. İnsanın kudreti, kasdı ve ihtiyârı (dilemesi) yoktur diyor. İnsanlar iyi iş yapınca, sevâb kazanmaz, kötü işlerine azâb yapılmaz sanıyor. Kâfirler, günâh işleyenler mâzurdur, mes'ûl olmazlar. Çünkü insanın her işini Allah yapıyor, insan istese de istemese de Allah günâh yaratıyor, insan günâh yapmaya mecbûrdur diyorlar. Bu sözleri küfürdür, îmânsızlıktır. Bunlara Mürcie de denir ki, mel'ûndurlar (lânetlenmişlerdir). Günâh insana zarar vermez; âsî, fâsık, azâb görmeyecektir, dediler. Mürcienin inanışı tamâmen yanlıştır, bozuktur. Çünkü ihtiyârî istekli hareketimiz ile titreme, refleks hareketlerinin başka olduğu meydandadır. Elimizle bir şey tutmamız elbette ihtiyârımız (isteğimiz) iledir. Göz seğirmesi, kalbin çalışması ise böyle değildir. Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler bu fırkanın bozuk olduğunu bildirmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mürcieden, Allah dilediği kâfirleri affedecektir ve dilediği mü'minlere ebedî (sonsuz) azâb yapacaktır diyenler ve ibâdetlerimiz elbet kabûl olacak, günâhlarımız da elbet affolacak diyenler ve bütün farzlar nâfile ibâdettir, bunları yapmamak günah olmaz diyenler kâfir oluyorlar. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

MÜREKKEB:

Birleşik olan, parçalanabilen. Basitin zıddı.

Ruh basîttir. Mürekkeb değildir. Böyle olsaydı, basît olan bir şey bunda yerleşmezdi. Çünkü ruh parçalanırsa, bunda yerleşen basît şeyin de parçalanması lâzım gelir. Basît olan şey ise parçalanamaz. *(Ali bin Emrullah)*

MÜREVVİC-ÜŞ-ŞERÎA:

İnsanları dînin emirlerine uymaya teşvîk eden mânâsında Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin üçüncü oğlu Muhammed Ubeydullah Serhendî'nin lakabı.

Mürevvic-üş-Şerîa Muhammed Ubeydullah Serhendî kaddesallahü sirreh, Hazînet-ül-meârif kitabında yüz kırk beşinci mektubda diyor ki: "Ebû Dâvûd, Mu'âz bin

Cebel'den ve Enes bin Mâlik'ten gelen şu hadîs-i şerîfi haber veriyor:

"Bir kimse, yemek yedikten sonra; "Elhamdülillahillezî etamenî hâzetta'âm ve rezakanî-hi min gayri havlin minnî ve lâ-kuvveh" derse, geçmiş ve gelecek günâhlarından çoğu affolunur. Yeni bir elbise giydiği zaman; "Elhamdülillahillezî kesânî hâzessevb ve razekanî min gayri havlin minnî ve lâ kuvveh" derse geçmiş ve gelecek günâhlarından çoğu affolur."

MÜRÎD:

Tasavvufta Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için evliyâ bir zâtın terbiyesi altına giren talebe.

Mürîd, mürşidinin (hocasının) yanında cenâze yıkayıcısının elindeki ölü gibi olmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın sevgisi ile ve O'nun sevgisine kavuşmak arzusu ile yanan mürîd, bilmediği, anlıyamadığı bir aşk ile şaşkın hâldedir. Uykusu kaçar, gözyaşları dinmez. Her işinde Allah'tan korkar, titrer. Allahü teâlânın sevgisine kavuşturacak işleri yapmak için çırpınır. Her işinde sabır ve affeder. Her geçimsizlikte, sıkıntıda kusûru kendisinde görür. Her nefeste Allah'ını düşünür. Gaflet ile (Allahü teâlâyı unutmuş olarak) yaşamaz. Kimseyle münâkaşa etmez. Bir kalbi incitmekten korkar. Kalbleri, Allahü teâlânın evi bilir. Eshâb-ı kirâmın hepsini; "radıyallahü teâlâ anhüm ecmaîn" diyerek anar. Hepsinin iyi olduğunu söyler. *(Abdülhâk-ı Dehlevî)*

Mürîd olanlar, severler, kalblerine kendilerine âit olan bir isteği, arzuyu getirmezler. Gayretleriyle tasavvuf derecelerine yükselmeye çalışırlar. *(Ali Sincârî)*

MÜRSEL:

Şerîatle (yeni bir din ile) gönderilen peygamber. *(Bkz. Mürselîn)*

Mürsel Hadîs:

Sahâbe-i kirâmın (Resûlullah efendimizin sohbetinde yetişen mübârek insanların) ismi söylenmeyip, Tâbiîn'den (Sahâbe-i kirâmı görüp, sohbetinde yetişen kimselerden) birinin, doğruca, Resûl-i ekrem buyurdu ki, diyerek bildirdiği hadîs-i şerîfler. *(Bkz. Hadîs)*

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretleri, ictihâdında (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden çıkardığı hükümde) sünnete tâbi olmakta herkesten ileri gitmiş, mürsel hadîsleri bile, müsned hadîsler (Peygamber efendimizden rivâyet eden sahâbînin ismi de bildirilen hadîs-i şerîfler) gibi, sened (delîl) olarak almış ve Eshâb-ı kirâmın sözlerini, kendi ictihâdının (re'yinin, hükmünün) üstünde tutmuştur. Onların, Peygamber efendimizin yanında, sohbetinde bulunmak şerefi ile kazandıkları derecelerin büyüklüğünü, herkesten daha iyi anlamıştır. *(Müfti Mahmûd Efendi, Tahtâvî)*

MÜRSELÂT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş yedinci sûresi.

Mürselât sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli âyet-i kerîmedir. Gönderilenler anlamına gelen Mürselât kelimesi ile başladığı için sûreye, Sûret-ül-Mürselât denilmiştir. Sûrede; kıyâmetin vukû bulacağı, âhiretin bir hüküm günü olduğu, inananlarla inanmayanların o gündeki durumları anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Râzî,Taberî,Kurtubî)*

Allahü teâlâ Mürselât sûresinde meâlen buyuruyor ki:

O (kıyâmet günü)***, bir zamandır ki, onlar*** (kâfirler) ***söylemezler ve söylemeğe izin de verilmez.*** *(Âyet: 35, 36)*

Kim Mürselât sûresini okursa, onun için müşriklerden (Allahü teâlâya ortak koşanlardan) ***olmadığına dâir bir sened yazılır.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

MÜRSELÎN:

Gönderilenler, şerîatle (yeni bir dinle) gönderilen peygamberler. Resûller. *(Bkz. Resûl)*

Ali radıyallahü anhtan rivâyet edildiğine (nakledildiğine) göre, Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem, ona şöyle buyurmuştur: ***"Ebû Bekr ve Ömer, nebiyyîn*** (nebîler) ***ve mürselînden başka, önce gelen ve sonra gelen bütün Cennetliklerin, saçları ağarmaya başlayanların seyyidleridir*** (efendileridir). ***Yâ Ali! Hayatta oldukları müddetçe onlara bunu haber verme!"*** *(Sünen-i İbn-i Mâce)*

MÜRŞİD:

İrşâd eden, doğru yolu gösteren rehber zât. İyi bir müslüman olmaları için, insanları terbiye eden, âlim ve velî.

Tasavvuf yolunda nihâyete varan büyükler (yolun sonuna kavuşanlar) iki türlüdür:Birincisi Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem izinde giderek kemâle erdikten sonra insanları irşâd için (doğru yola çekmek için) halkın derecesine indirilmiş olan mürşidlerdir. İkincisi, yükseldikleri derecelerde bırakılıp, insanların yetişmesi ile vazîfeli olmayan evliyâdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bütün kazançlarıma, mürşidlerimi çok sevmekle kavuştum. Seâdetlerin anahtarı, Allahü teâlânın sevdiklerini sevmektir. *(Mazhâr-ı Cân-ı Cânân)*

Talebe, mürşidini ne kadar çok severse, onun kalbinden feyz alması da o kadar çok olur. Mürşid vesîledir, vâsıtadır. Maksad, Allahü teâlâdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır. *(Muhyiddîn ibni Arabî)*

Bir kimsenin kendisini irşâd edecek (doğru yolu gösterecek) bir mürşîdi yoksa, büyük zâtların (Ehl-i sünnet âlimlerinin) kitaplarını okusun ve onlara uysun. *(Ferîdüddîn Şeker Genc)*

Mürşîd-i Kâmil:

Tasavvufta kemâle gelmiş, olgunlaşmış, evliyâlık mertebelerinin sonuna ulaşmış, kâbiliyeti olanları bu yolda yetiştiren rehber zât.

Mürşîd-i kâmilin bakışları, kalb hastalarına (kalbi Allahü teâlâdan başka şeylere tutulmuş olanlara) şifâ verir. Onun teveccühü yâni kalbini bir kimseye çevirmesi; kötü, çirkin huyları insanların kalbinden siler, süpürür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mürşîd-i kâmillerin en üstünleri, dört mezheb imâmlarıdır. Bunlar; İmâm-ı a'zâm Ebû Hanîfe, İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik ve İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'dir.Bu dört imâm, İslâm dîninin dört temel direkleridir. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Mürşid-i kâmil, mürîdi evvel ehl-i hal ider
Sonra, Fahr-i kâinâtın bezmine idhâl ider
Nice yıllar sa'y ile eremediği menzile
Bir nefeste mürşid-i kâmil onu îsâl ider

(Abdülehad Nûrî)

MÜRTECÎ:

İslâmiyet'in pâk ve temiz yolunu bırakarak, câhiliyet devri yoluna ve yaşayışına dönen; gerici, irticâ eden. *(Bkz. İrticâ)*

MÜRTED:

Müslüman iken dinden çıkan, kâfir olan kimse. *(Bkz. İrtidâd)*

Allahü teâlâya Cebrâil aleyhisselâm gibi ibâdet etseniz, mü'minleri, Allah için

sevmedikçe, kâfirlere ve mürtedlere, Allah için düşmanlık etmedikçe, hiçbiri kabûl olmaz. *(Hadîs-i şerîf, Berîka)*

Mürtedin müslüman iken yapmış olduğu ibâdetlerin, iyiliklerin hepsi yok olur. Âhirette ona fâidesi olmaz. Ölmeden önce müslüman olursa, affolur. Tertemiz mü'min olur. Yeniden hac etmesi lâzım olur. Namazlarını ve oruçlarını kazâ etmez. Önceden kazâya bırakmış olduklarını kazâ etmesi lâzımdır. Çünkü mürted olunca, önceki günahlar yok olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

Helâli, harâmı ayırd etmeyen, farzı yapmağa, haramdan kaçınmağa ehemmiyet vermeyen mürted olur. Kelime-i şehâdet getirse, namaz kılsa, ben müslümanım dese de müslüman olmaz. Bu sözlerine ve ibâdetlerine inanılmaz. Dinden çıkmasına sebeb olan şeye pişman olması, tövbe etmesi lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm Efendi)*

MÜRTEZÂ:

Beğenilmiş, râzı olunmuş mânâsına hazret-i Ali'nin lakabı.

Âdem'in (aleyhisselâm) ***hilm sıfatını ve Yûsuf'un*** (aleyhisselâm) ***güzel ahlâkını görmek isteyen, Ali Mürtezâ'ya baksın.*** *(Hadîs-i şerîf-Menâkıb-ı Çıhâr-ı Yâr-ı Güzîn)*

Eshâb-ı kirâmdan herbiri bir peygambere benzemektedir. Ebû Bekr-i Sıddîk Muhammed aleyhisselâma, Ömer-ül-Fârûk Mûsâ aleyhisselâma, Osmân-ı Zinnûreyn Nûh aleyhisselâma, Aliyyül-Mürtezâ Îsâ aleyhisselâma, Mu'âviye hazretleri de Dâvûd aleyhisselâma benzer. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜRÛR-I ZEMÂN:

Zaman aşımı, zaman geçmesi.

Ödünç vermekten veya satıştan ve kirâdan, vedîa, âriyet gibi emânetler, vergi, mülk, akar ve mîrâstan olan şahsî alacakları için on beş hicrî sene özürsüz terk edilmiş dâvâlar, borçlu inkâr ederse, dinlenmez. Yâni mürûr-ı zemâna uğrarlar. Fakat alacaklıların hakkı zâyî olmaz. Yâni borçlu borcunu ikrâr ve îtirâf ederse, borcunu ödemesi her zaman lâzım olur. *(Mecelle)*

MÜRÜVVET:

İnsanlık, yiğitlik. Muhtâc olanlara, lâzım olan şeyleri vermek, başkalarına faydalı olmak, iyilik yapmak arzusu, insanlık. Adâleti yerine getirme ve hiç kimseden intikam almayı istememe.

Her kim insanlarla muâmele ederken onlara zulüm etmezse, onlarla konuşurken yalan söylemezse, onlara verdiği vaadi yerine getirirse, mürüvveti tam, adâleti açık, dostluğu vâcib olur. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-üd-Dünyâ ved-Dîn)*

Haram işlememek, günâhlardan sakınmak, insaf ile hüküm vermek, zulm etmemek, hakkı olmayana göz dikmemek, kölesi olmayan kimseyi karşılıksız çalıştırmamak, zayıfa karşı kuvvetliye yardım etmemek, alçak olanı şerefliye tercih etmemek, vebâl ve günâh olan şeylere sevinmemek, kötü isim yapacak olan hareketlerde bulunmamak mürüvvetin şartlarındandır. *(İmâm-ı Mâverdî)*

Mürüvveti bulunmayanın ibâdeti kâmil (olgun) değildir. *(Dâvûd-i Tâî)*

Kimim var hazretinden gayri arz eyleyeyim hâlim,
Yüce zâtına âiddir mürüvvet, yâ Resûlallah!

(Adlî)

Malı, şerîatin ve mürüvvetin uygun görmediği yerlere dağıtmaya, isrâf veya tebzîr denir. *(Birgivî)*

MÜSÂFEHA:

İki müslümanın, sağ elin avuç içlerini birbirine yapıştırıp, iki baş parmağın yanlarını birbirine değdirerek el sıkışması.

İki erkek veya iki kadın müslüman karşılaştıkları zaman, müsâfeha ederlerse, ayrılmadan önce, günâhları mağfiret olunur. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Her kim bir mü'min kardeşini ziyâret eyleyip, müsâfeha ederek üç kerre elini sallasa, ellerini ayırmadan her ikisinden Hak teâlâ râzı olur. Ağaçtan yapraklar döküldüğü gibi, o şahıslardan günâhlar öylece dökülür. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir kimse ile müsâfeha edince o kimse elini çekmedikçe, mübârek elini ondan ayırmazdı. O kimse yüzünü çevirmedikçe, mübârek yüzünü ondan çevirmezdi. Bir kimsenin yanına otururken iki diz üzerine oturur, ona saygı olmak için mübârek bacağını dikip oturmazdı. *(Ebû Saîd Hudrî)*

Müslümanların, birbiri ile karşılaştığı zaman, müsâfeha etmeleri sünnettir. Şimdi moda olan parmakları tutarak avucuna koyarak yapılan tokalaşma, müslüman âdeti değildir. Sünnet olan ise, karşılaşınca selâm söyleşirken, sağ el dört parmak içleri, çıplak olarak eldivensiz, örtüsüz, karşısındakinin sağ eli dışına baş parmağı tarafına yapıştırmaktır. Baş parmakta bulunan damardan muhabbet (sevgi) yayılır.Müsâfeha ederken birbirine muhabbet geçer. *(Tahtâvî, Seyyid Abdülhakîm)*

Her karşılaştıkta müsâfeha sünnettir. Muayyen vakit tâyin etmek bid'attir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

MÜSÂFİR (Misâfir):

Yolcu. Senenin kısa günlerinde, insan veya deve yürüyüşü ile üç günde gidilecek yere gitmeyi niyet ederek, bulunduğu yerin kenar evlerinin dışına çıkan kimse. *(Bkz. Seferî, Seferîlik)*

Allah'a ve âhiret gününe îmân eden müsâfire ikrâm etsin. *(Hadîs-i şerîf-Meşârik-ul-Envâr)*

Üç kimsenin duâsı muhakkak kabûl olur. Mazlûmun, müsâfirin ve ana-babanın. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet- Terhîb)*

Bir kimse üç günlük yere gitmeyi niyet etmeden yola çıksa, bütün dünyâyı dolaşsa bile müsâfir olamaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Müsâfir dört rek'atlı farz namazları iki rek'at kılar. Mukîm olan (müsâfir olmayan) imâma uyarsa, dört rek'at kılar. Müsâfir imâm olursa, dört rekatli farzların ikinci rekatının sonunda selâm verir. Cemâat ise, namazlarını tamamlamak için ikişer rekat daha kılar. *(İbrâhim Halebî)*

Müsâfir, mest üzerine, üç gün üç gece (72 saat) mest edebilir. Kurban kesmesi vâcib değildir. *(Tahtâvî)*

Evine, gelip geçici sâlih bir misâfir gelirse, onun hizmetini iyice yap! Hemen yemeğini ver, belki acıkmıştır. Yanında fazla oturma belki yorgundur. Yatmadan önce, kıbleyi, helâyı, seccâdeyi ona göster. *(Süleymân bin Cezâ)*

Misâfiri çok severim. Çünkü rızkını Allahü teâlâ veriyor. Ben hiçbir şey yapmıyorum. Bununla berâber, Allahü teâlâ bana sevâb veriyor. *(Şakîk-i Belhî)*

Dünyâ malına, makâmına ve dünyâ hayâtına güvenme! Biz bu dünyâda müsâfiriz, yolcuyuz. Sonunda ayrılıp gideceğiz. *(Azîz Nesefî)*

MÜSÂHİB:

Arkadaş.

Resûlullah'ın eshâbının (arkadaşlarının) hepsi, sözbirliği ile âdildirler, hak üzeredirler. Allahü teâlâ onları seçip yaratılmışların en üstünü ve var olanların en şereflisi, Resûl-i kâinât olan habîbi Muhammed'e sallallahü aleyhi ve sellem eshâb ve müsâhib etmiştir. *(İmâm-ı Birgivî)*

MÜSÂKÂT ŞİRKETİ:

Bağda üzüm, bahçelerde meyve ve bostanlarda sebze yetiştirmek için, toprak sâhibi ile çalışacak kimse arasında yapılan şirket, ortaklık.

Çalışan kimse hastalanınca veya taraflardan biri ölünce, müsâkât şirketi bozulur. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜSÂLEMET:

Uyuşmak; fikirler ayrıldığı, sözler çoğaldığı zaman münâkaşa etmemek; sertliği, bölücülüğü, ayrıcılığı istemeyip, barışmak istemek.

Müsâlemet, iffetten (insânî rûhun yapıcı kuvvetinin iyi olmasından) doğan iyi bir huydur. *(Ali bin Emrullah)*

MÜSÂMAHA:

1. Hoş görü, başkasının kabahatini görmeme.

Resûlullah efendimiz; ***"Allahü teâlâ Cennet'te, içerisinde keskin misk kokuları esen bir şehir yarattı. Suyu selsebil kaynağından gelir. Ağaçları nûrdandır. Şehirde kusursuz güzellikte hûrîler dolaşır ki, her biri yetmiş perçemlidir. Hûrîlerden bir tânesi yeryüzünde görünseydi, doğu ile batının arasını aydınlatır ve yer ile gök arasını güzel kokusuyla doldururdu"*** buyurunca, dinleyenler; "Ey Allah'ın Resûlü! "Bu yer kimin içindir?" diye sordular. Peygamber efendimiz; ***"Alacağını, müsâmaha hoş görürlülük ile isteyen içindir"*** buyurdular. *(Müsned-i İmâm-ı A'zâm)*

2. Terk edilmesi gerekmeyen şeyleri başkasına faydalı olmak için terk etmek.

Müsâmaha, cömertlikten doğan güzel bir huydur. *(Ali bin Emrullah)*

MÜSÂREAT:

İbâdetleri ve hayırlı işleri yapmakta acele etmek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Rabbinizden mağfiret istemeye ve Cennet'e girmeye müsâreat ediniz. *(Âl-i İmrân sûresi: 133)*

MÜSÂVÂT:

Eşitlik, denklik; aynı halde ve derecede olma.

İslâm dînindeki hürriyet ve müsâvât, gayr-i müslimlerin çoğunu dâimâ kendine çekmiştir.Pekçoğu bu sebepten dinlerini değiştirmiş, müslüman olmakla şereflenmişlerdir. *(Herkese Lâzım Olan Îmân)*

Her ticârî sözleşmede, iki tarafın zarar ve kârda müsâvât, adâlet bulunması esastır. *(Ebû Zühre)*

MÜSÂVÎ:

Eşit, denk.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Mekke şehri alınmadan önce din düşmanları ile harb edenler ve mallarını, Allah yolunda harc edenler ile, Mekke alındıktan sonra bunları yapanlar, müsâvî değildir. Birinciler elbette daha yüksektir. Allahü teâlâ hepsine Hüsnâyı, yâni Cennet'i söz verdi.

(Hadîd sûresi: 10)

Ağırbaşlı kimse, medh olunmayı sevmez, yerilmekten de üzülmez. Fakirle zenginleri müsâvî tutar. Tatlıyı acıyı ayırmaz. *(Ali bin Emrullah)*

Resûl-i ekrem Mekke'den Medîne'ye hicretleri sırasında Eylül ayının yirminci ve Rebî'ul-evvel'in sekizinci Pazartesi günü Kubâ köyüne geldiler. Gece ve gündüzün müsâvî olduğu Eylül'ün yirmi üçüncü gününü burada geçirip, Rebî'ul-evvelin on ikinci Cumâ günü Medîne'ye ulaştılar. *(Kâdı Beydâvî)*

MÜSEBBİB-İ HAKÎKÎ:

Bütün sebepleri yaratan Allahü teâlâ.

Her varlığın hâlıkı (yaratıcısı), hâkimi (hükm edicisi), müsebbîb-i hakîkîsi Allahü teâlâdır. Allahü teâlânın her şeyi sebepsiz vâsıtasız yaratmağa gücü yeter. Fakat âdeti onları bir sebeple yaratmaktır. Meselâ bir şeye ateş dokunmadıkça yakmağı yaratmaz. Yakan, yanma işini yapan ateş değildir. Oksijen de değildir. Isı da değildir. Elektron alış-verişi de değildir. Yakan yalnız Müsebbib-i hakîkî olan Allahü teâlâdır. Bunların hepsini yanmak için sebeb olarak yaratmıştır. Müsebbib-i hakîkî olan Allahü teâlâ dileseydi, her şeyi sebepsiz yaratırdı. Ateşsiz yakardı, yemeden doyururdu. Uçak olmadan uçururdu. Fakat lütf ederek, kullarına iyilik ederek, her şeyi yaratmasını bir sebebe bağladı. Belirli şeyleri belli sebeplerle yaratmağı diledi. İşlerini sebeplerin altında gizledi. Kudretini sebepler altında sakladı. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

MÜSELLES:

Tâze iken yâni gaz kabarcıkları çıkmadan, köpürmeden önce ısıtılıp, üçte ikisi uçup üçte biri kalan üzüm suyu.

Kısrak, inek, deve sütleri mayalanıp, tadı keskin olunca, müselles gibi olurlar.Birincisine kumis, ikincisine kefir denir. Bira gibi haramdırlar. *(İskilipli Âtıf Efendi)*

MÜSENNEM:

Balık sırtı gibi yuvarlak.

Kabrin üzerini müsennem yapmak sünnettir. Peygamber efendimiz kabirleri bu şekilde yaptırırlardı. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜSEVVİF:

Hayırlı işleri sonraya bırakan, sonra yaparım diyen, iyi işleri geciktiren, bugünün işini yarına bırakan kimse.

Uygunsuz işlerin hepsinden Allahü teâlâya tövbe etmeli, O'na yalvarmalıdır. Belki tövbe etmek için başka zaman ele geçmez. Hadîs-i şerîfte; ***"Müsevvifler helâk oldu"*** buyruldu. Boş zamânı kıymetlendirmelidir. Bu zamanlarda Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmalıdır. Tövbe yapabilmek Hak teâlânın büyük nîmetlerinden biridir. Allahü teâlâdan her an bu nîmeti istemelidir. Gençlik zamânı kazanç zamânıdır. Merd olan bu vaktin kıymetini bilip, elden kaçırmaz. İhtiyârlık herkese nasîb olmaz, nasîb olsa da rahat, elverişli vakit ele geçmez. Vakit de bulunsa, kuvvetsizlik, hâlsizlik zamânında yarar iş yapılamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vakit, keskin bir kılınç gibidir. Yarına çıkacağımız belli değildir.Mühim işleri bugün yapmalı, mühim olmıyanları yarına bırakmalıdır. Çünkü müsevviflerin helâk olacağı, ziyânda oldukları bildirilmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜSKİR:

Sarhoşluk veren, şuuru kaybettiren, aklı gideren ve keyf veren madde.

Her müskir haramdır. Her kim dünyâda içki içer ve içmekte devâm eder ve tövbe

edemeden ölürse, o kimse âhirette Cennet şerbetlerinden içemeyecektir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Esrâr otu müskirdir. Çünkü esrâr almak için evinin eşyâsını satıyorlar. Keyf vermeseydi böyle yapmazlardı. *(Abdullah Menûfî)*

MÜSLİM:

1. Mûteber ve güvenilir olduğu bütün İslâm âlimleri tarafından kabul edilen, Kütüb-i sitte denilen altı hadîs kitâbının ikincisi.

Müslim-i şerîfteki hadîs-i şerîflerden bâzıları:

Üç kişi bir arada bulunduğu zaman ikisi, diğerini bırakıp da kendi aralarında konuşmasınlar.

Cehennemlikleri size haber vereyim mi?Onlar katı yürekli, malını hayırdan esirgeyen, kibirli kimselerdir.

Kalbinde zerre kadar kibir (yâni küfür) ***bulunan kimse Cennet'e giremez.***

2. Allahü teâlânın, peygamberi Muhammed aleyhisselâm vâsıtasıyla gönderdiklerine îmân edip, O'nun emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçan kimse. *(Bkz. Müsliman)*

MÜSLİMAN (Müslüman):

Allahü teâlânın, peygamberleri vâsıtasıyla gönderdiklerine ve Muhammed aleyhisselâma îmân edip, Allahü teâlânın emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçan kimse.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Mallarını, canlarını fedâ ederek din düşmanları ile, Allahü teâlânın rızâsı için cihâd, muhârebe eden müslümanlar, oturup, kapanıp ibâdet edenlerden daha üstündür. Hepsine Cennet'i söz veriyorum. *(Nisâ sûresi: 95)*

Müslüman demek, müslümanlara eli ile, dili ile zarar vermeyen kimse demektir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez, onun yardımına koşar, onu küçük ve kendinden aşağı görmez. Onun kanına, malına, ırzına, nâmusuna zarar vermesi haramdır. *(Hadîs-i şerîf-Eşi'at-ül-Lemeât)*

Bir kimsenin müslümanlığının güzelliği, mâlâyânîden (faydasız şeylerden) ***kaçması ve lüzûmlu şeyleri yapması ile anlaşılır.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Bir müslüman, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına ne kadar dikkat edip tatbik ediyorsa, Allahü teâlâ da onu, o miktâr azîz eder. Diğer müslümanların kalbine de onun sevgisini verir. *(İbrâhim Havvâs)*

Müslüman, iyi insan, aklı başında kimse demektir. Hakîkî müslüman, Allahü teâlânın emirlerine itâat eder. Allahü teâlânın emirlerine uymamak günâh olur. Kul borçlarını öder. Müslüman, günâh yapmaz ve suç işlemez. Vatanını, milletini ve bayrağını sever. Herkese iyilik eder. Kötülük yapanlara nasîhat verir. Böyle olan müslümanı Allah da sever, kullar da sever. Râhat ve huzûr içinde yaşar. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜSNED HADÎS:

Peygamber efendimize isnâd eden sahâbînin ismi bildirilen hadîs-i şerîfler. *(Bkz. Hadîs)*

MÜSTAĞFÎR:

İstiğfâr eden, Allahü teâlâdan günâhlarının bağışlanmasını isteyen. *(Bkz. İstiğfâr)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(O takvâya erenler); ***"Ey Rabbimiz, biz îmân ettik. Artık bizim günâhlarımızı bağışla ve bizi o ateşin azâbından koru" diyenler, sabredenler*** (îmânlarında) ***gerçek olanlar, Allahü teâlâya itâatle boyun eğenler, infâk edenler, seherlerde müstağfir olanlardır.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 16, 17)*

MÜSTAĞNÎ:

1. Başkasına muhtâç olmayan.

Allahü teâlâ bütün varlıklardan müstağnîdir. Bütün canlılar îmân etse, itâat etse, O'na hiçbir faydası olmaz. Bütün âlem kâfir (inançsız) olsa, azgın taşkın olsa, karşı gelse O'na hiçbir zarar vermez. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

2.Sâhib olduğu şeyle kanâat edip, insanlardan bir şey beklemiyen. İhtiyâcını başkalarına söylemiyen.

Ebû Hâzim'e; "Malın nedir?" diye sordular. O da; "İki şeydir; biri Allahü teâlâdan râzı olmak, diğeri de insanlardan müstağnî olmaktır" buyurdu. "Öyle ise fakirsin" denilince; "Yerler, gök ve bunların arasındaki şeyler Allahü teâlânın iken ve ben de O'nun muhlis (ihlâslı) kulu iken nasıl fakir olurum" buyurdu. *(Mâverdî)*

MÜSTA'MEL SU:

Abdestte veya gusülde veya kurbet için (yemekten önce ve sonra, sünnet olduğu için el yıkamak gibi) kullanılan su. *(Bkz. Mâ-i Müsta'mel)*

Müsta'mel su, İmâm-ı a'zam'a göre kaba necâsettir. Müsta'mel suyu içmek ise mekrûhtur. *(Halebî)*

MÜSTECÂB:

Makbûl, kabûl olunan, geri çevrilmeyen.

Kişinin din kardeşi için gıyâbında (arkasından) ***yapılan duâ müstecâbdır. Başucunda âmin diyen bir melek bulunur. O kişi mü'min kardeşine hayır duâ ettikçe, melek; âmin, hayrın misli senin için de olsun der.*** *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i İbn-i Mâce)*

Duânın müstecâb olduğu zamanlar; Receb ayının birinci Cumâ gecesi olan Regâib gecesi, Şâban ayının on beşinci gecesi olan Berât gecesi ve günü, mübârek geceler, Cumâ günü, hatîb minberde iki hutbe arasında oturduğu vakitten namaz kılıncaya kadar, her gecenin son üçte birinde (seher vaktinde), ezân ve ikâmet okunurken, bilhassa hayyealelfelâh dedikten sonra, Allah yolunda cihâd ederken, her namazdan sonra, Kur'ân-ı kerîmi okuduktan sonra, her secdeden sonra, cemâat arasında, yağmur yağarken, Kâbe-i muazzamayı görünce, zemzem suyu içince yapılan duâ müstecâbdır. Musîbete uğrayanın o andaki duâsı da müstecabdır. *(Kâdızâde Ahmed bin Muhammed Emîn Efendi ve İbn-i Cezerî)*

MÜSTE'CİR:

Ücret ödeyen.

1. Kirâcı.

Âcir yâni mal sâhibi, müste'cirden günlük kirâyı her akşam isteyebilir. Kirâya verilen mal, müste'cire teslim edilince, emânet olup, müste'cirin elinde kasdsız telef olunca, ödemez. *(Fetâvâ-yı Hindiyye)*

Hayvan, binmek ve yük taşımak için; elbise, giymek için kirâlanır. Şarta uymayıp, hayvan, ev ve elbise zarar görürse, müste'cir tazmîn eder, öder. Zarar vermeyen şeyleri şart ederse, yapmak lâzım olmaz. Meselâ evde iki üç kişi oturacak denirse, üç, beş de oturabilir. Hayvana, kamyona konacak eşyânın cinsi değil, ağırlık şart edilir. Fakat zararlı şey yüklenmez. Hayvanı, çekerek veya döğerek sakat ederse öder. *(Fetâvâ-yı Hindiyye)*

2. İşveren.

San'at sâhibleri işçilik ücretini müste'cirden alıncaya kadar, eşyâyı vermeyebilir. Eşyâ telef olup, teslim edemezse ücret alamaz. *(Fetâvâ-yı Hindiyye)*

MÜSTEHAB:

Sevilen, beğenilen. Peygamber efendimizin bâzan âdet olarak yaptıkları; yapılınca sevâb verilen yapılmayınca günâh olmayan şeyler.

Müstehabları yapmakta gevşek davranan, sünnetleri yapamaz. Sünnetleri yapmakta gevşeklik, farzların yapılmasını zorlaştırır. Farzlarda gevşek davranan, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamaz. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

Müstehabları hafif görmemelidir. Bunlar Allahü teâlânın sevdiği şeylerdir ve beğendikleridir. Eğer bütün dünyâyı vermekle beğendiği bir işin yapılabileceği bilinmiş olsa ve dünyâyı verip o iş yapılabilse çok kâr elde edilmiş olur ve birkaç saksı parçası verip kıymetli bir elması ele geçirmek gibi olur.Yâhut birkaç çakıl parçası verip, ölmüş bir sevgilinin rûhunu geriye getirmek, hayat kazandırmak gibidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Müstehab, Hak teâlâya dost eder ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya vesîledir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

İmâmın, son sünneti, farz kıldığı yerde kılması mekruhtur (ibâdetin sevâbını giderir). Cemâatin kılması mekrûh değil ise de, başka yerlerde kılmaları müstehabdır. Müstehâbı yapmayanın namazı noksan olmaz; sevâbından mahrûm kalır. *(Şernblâlî)*

Beş vakit namazı vakitleri girer girmez kılmalıdır. Yalnız yatsı namazını kış aylarında gecenin ilk üçte birine kadar geciktirmek müstehabdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜSTEHLİK EVLİYÂ:

Nihâyete erdikten, maksada kavuştuktan sonra sebepler âlemine indirilmeyen, geri döndürülmeyen evliyâ. Kalbi hep Allahü teâlâya dönük olup, O'ndan başkası ile meşgul olmayan zâtlar.

Müstehlik olan evliyânın peygamberlik makâmının kemâlâtından (üstünlüklerinden) haberi yoktur. Başkalarını kemâle getiremez (yetiştirip olgunlaştıramaz). *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜSTEKAR:

1. Karar kılınacak, yerleşilecek yer.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

O (cehennem) ***ne kötü bir müstekar ve kalınacak yerdir.*** *(Furkân sûresi: 66)*

2. Sâbit, hiç değişmeyen, yerleşmiş, değişmez.

İslâmiyet, insanların mukadderâtını (işlerini) belli müstekar bir adâlet temeline bağlamış, diktatörlerin, zâlimlerin, câhillerin, şahıslar ve zümreleri kayıran veya ezen, birbirine uymayan ahkâm (hükümler) yapmalarına hâcet bırakmamıştır. Halkın mukadderâtını tesâdüfe, şansa değil, beyâza-siyaha ve doğuya-batıya yayılan eşit haklara, âdil hükümlere bağlamıştır. Fıkıh kitabları, her ilerlemedeki zorlukları çözen, her çağda huzûr ve seâdeti sağlayan ilâhî hükümleri bildirmektedir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜSTEKÎM:

Doğruluk üzere olan, doğru yolda yürüyen. Doğrulukla sıfatlanmış kimse. *(Bkz. Sırât-ı Müstekîm ve İstikâmet)*

Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni. *(Diyâr-ı Bekrli Saîd Paşa)*

MÜSTE'MİN:

Eman dileyen, sığınan.

Kendi memleketinden başka bir devletin topraklarına izinle giren kimse.

Müste'min Kâfir:

Müslüman bir memlekete onların izni ile giren müslüman olmayan kimse.

Dâr-ül-İslâm'a (İslâm ülkesine) müste'min olarak gelen bir kâfir, burada yaşamakta olan bir zımmî gibi, yâni gayr-i müslim vatandaş gibi korkusuz yaşar. Onun haklarına mâlik olur. Müste'mine veya zımmîye olan borcunu ödemeyen müslüman hapsolunur. *(İbn-i Âbidîn)*

Dâr-ül-İslâm'da bulunan müste'min kâfirin yalnız muâmelâttaki (İslâm hukûkunun alış-veriş, kirâ, şirketler, fâiz, mîrâs gibi hususlardaki) hükümlere uyması lâzımdır. İslâm memleketinde, müste'min ile de, müslümanlar ile yapılması câiz olan sözleşmeler yapılır. Alınması dînimizde lâzım olmayan malları alınamaz. Âdet olsa da, alınması yine câiz olmaz. Meselâ Meryem anayı ziyâret için Kudüs'e gelenlerden ve turistlerden ayakbastı parası veya başka isimlerle bir şey almak câiz olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Müste'min Müslüman:

Dâr-ül-harbe (müslüman olmayanların ülkesine) onların izni ile giren müslüman.

Dâr-ül-harbde bulunan bir müste'min müslümanın, kâfirlerin mallarını, onların rızâsı ile alması câizdir. Fakat, gadr, yâni sözünde durmamak, hıyânet etmek, her yerde haramdır. Gönül rızâsı ile malını almak, gadr değildir. Malına, canına, kadınına, kızına saldırmak gadr olur. Haram olur. Fakat, müslüman memleketinde bulunan müste'min kâfirin malını, gönül rızâsı ile olsa bile, câiz olmayacak yol ile almak gadr olur. Çünkü, İslâm memleketinde, şerîatin emirlerine uygun hareket edilir. *(İbn-i Âbidín)*

MÜSTEŞRİK:

Doğu memleketlerini, din, dil ve târihleri başta olmak üzere her yönden araştırıp tesbite çalışan batılı ilim adamı. Garplı bilgin, oryantalist, şarkiyâtçı.

Meşhûr İngiliz müsteşriki George Sale, Kur'ân-ı kerîmi İngilizce'ye tercüme ettiği eserinin önsözünde diyor ki: "Hicretten evvel, Medîne-i münevverede müslüman olmayan hiçbir ev kalmamıştı. Yâni Medîne'de her eve İslâmiyet girmişti. Eğer bir kimse; "İslâmiyet diğer memleketlere ancak kılıç kuvveti ile yayıldı diye bir iddiâda bulunursa; bu kuru bir suçlama ve cehâlettir. Çünkü İslâmiyet'i kabûl eden ve kılıcın ismini bile işitmeyen pekçok memleket vardır. Bunlar kalblere te'sir eden Kur'ân-ı kerîmi işitmekle müslüman olmuşlardır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

MÜŞÂHEDÂT:

Kalb gözüyle görmeler veya bu yolla görülen şeyler. Müşâhede kelimesinin çoğuludur.

Ahvâl ve mevâcid (hâller ve kendinden geçme) ve müşâhedât ve tecelliyât (hakîkatlerin kalbe yerleşmesi) tasavvuf yolunun başlangıcında ve arada meydana gelir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Dünyâda vâki olan müşâhedât tamâmen zıllere, gölgelere bağlıdır ve hayâl kaydından, bağından kurtulmuş değildir. *(Muhammed Ma'sûm)*

MÜŞÂHEDE:

Görme, anlama. Kalb gözü ile görme.

Kalbde tevhîdin yâni tek olan Allah'a inanmanın bulunduğunun alâmeti; O'nunla berâber bir ikincisinin olmadığını her an müşâhede etmektir. *(Ebüssü'ûd Ebü'l-Aşâir)*

MÜŞÂHİN:

Müslümanların cemâatini terk eden, bid'at sâhibi, mezhebsiz kimse.

Allahü teâlâ, Şa'bân'ın (Şa'bân ayının) ***on beşinci gecesi*** (Berât gecesi) ***bütün kullarına merhamet eder. Yalnız müşrik*** (Allahü teâlâya ortak koşanı) ***ve müşâhini affetmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

MÜŞÂRATA:

Şartlaşma, sözleşme. Nefs muhâsebesinin (nefsi hesâba çekmenin) ilk basamağı olup, Allahü teâlânın beğendiği işleri yapma, beğenmediklerinden sakınma ve âhirete hazırlanma husûsunda nefsle sözleşme.

Din büyükleri, dünyânın bir pazar yeri gibi olduğunu ve burada, nefs ile alış-verişte olduklarını anlamışlardır. Bu ticâretin kazancı Cennet'tir. Ziyânı (zarârı) da Cehennem'dir. Yâni kârı, ebedî seâdet (kurtuluş), ziyânı da sonsuz felâkettir. Din büyükleri, nefslerini, ticâretteki ortak yerine koymuşlardır. Ortak ile önce müşârata yapılır. Sonra, işlerine, sözünde durup durmadığına dikkat edilir. Nihâyet hesâblaşılıp, hıyânet yapmışsa (sözünde durmamışsa) mahkemeye verilir. Din büyükleri de, nefsleri ile müşârata edip şirket kurmuşlar, onu murâkabe edip gözetmişler, hesâba çekmişler, cezâlandırmışlar, onunla uğraşmışlar ve onu azarlamışlardır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

MÜŞÂVERE:

Aklı, fikri kuvvetli, ileriyi gören kimseler ile bir konu üzerinde konuşma, görüşme, danışma, meşveret etme, görüşüne baş vurma. *(Bkz. Meşveret)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

... (Ey Resûlüm!) ***Eshâbın ile müşâvere et. Onlara danış.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 159)*

İslâm halîfelerinin hepsinin müşâvirleri (her işte danışacakları kimseler), meclisleri, ilim adamları vardı. Müşâvere etmeden bir şey yapmazlardı. *(Muhammed Hâdimî)*

Müşâvere yapılacak kişide şu beş şart bulunmalıdır: 1) Akıllı ve tecrübeli olmalıdır. 2) Dindar ve takvâ sâhibi (Allahü teâlâdan korkarak haramlardan kaçan olmalıdır. 3) Nasîhat eden bir dost olmalıdır. 4) Zihnini meşgul eden bir sıkıntısı olmamalıdır. 5) Kendisine danışılacak işte onu ilgilendiren bir maksâdı ve onu etkileyecek bir arzu ve menfeat olmamalıdır. *(Mâverdî)*

Müslümanlığın çok mantıkî oluşu ve sâdeliği, câmilerin insanı kendine çeken câzibesi, bu dîne mensûb olanların dinlerine büyük bir ciddiyet ve muhabbet ile bağlanmaları, işlerde müşâvere edip, insanlara dâimâ merhamet ve şefkat ile muâmelede bulunmaları, yoksullara yardım etmeleri ilk defâ olarak kadınlara da mal sâhibi olma hakkını vermeleri gibi pekçok şeyler, o zamâna göre yapılan en muazzam medenî inkılablar benim üzerimde çok büyük te'sirler yaptı. *(Donald Rockwell)*

MÜŞEBBİHE:

Allahü teâlâyı cisim ve varlıklara benzeten, Kur'ân-ı kerîmdeki müteşâbih (mânâsı kapalı) âyetleri görünen lugat mânâsına göre açıklayıp, Allahü teâlânın el ve yüz gibi organlarının olduğunu iddiâ eden bozuk fırka.

Müşebbihe bozuk yolunu ilk defâ ortaya çıkaran aslen bir yahûdî olan Abdullah bin Sebe'dir.Hicrî birinci asrın başlarında yaşayan Hişâm bin Sâlim el-Cevâlikî ve Hişâm bin Hakem gibi kimseler de müşebbihedendirler. Müşebbiheye göre; "Mâbûdları (ibâdet ettikleri tanrı) cisimdir, sonu ve sınırı vardır. Uzunluk genişlik ve derinlik sâhibidir. O, parlak bir ışıktır. Her tarafına ışık saçan yuvarlak bir inci misâli parlayan saf altın gibidir. Rengi, tadı, kokusu vardır. Mâbûd bâzan hareket eder, bâzan hareketsiz durur. O, kendi karışıyla yedi karıştır." *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

Müşebbihe esasta ikiye ayrılır. Birincisi Allahü teâlânın zâtını insana benzetenlerdir.

İkincisi ise, Allahü teâlânın sıfatlarını insanların ve diğer yaratılmışların sıfatlarına benzetenlerdir. *(Şehristânî)*

Kendilerine selefiyye adını veren ve bulundukları memleketlerdeki Ehl-i sünnet (Peygamberimizin ve Eshâbının yolunda olan) din adamlarını her fırsatta kötüleyen kimseler, bugün müşebbihe ve mücessimeye âit fikirleri benimsemekte ve yaymaya çalışmaktadır. Kendilerine haşevî adı verilen, Allahü teâlâyı, yarattıklarına benzeten, madde ve cisim diyen kâfirlerin büyük bir kısmı müşebbihe ve mücessimedirler. *(Ebû Zühre, İbn-i Cevzî)*

MÜŞEKKİK:

Bir cins içindeki ferdlerin hepsinde eşit miktârda bulunmayan sıfat, özellik.

İlim, âlimlerin bâzısında az, bâzısında çok olan bir sıfattır.Bu sebeple din bilgilerinde, ilmi en çok olan âlime güvenilir. Akıl da ilim gibi müşekkik olup, insanlarda eşit olarak bulunmaz. Hiç yanılmayan, hatâ etmeyen selîm akıl, peygamberlerde aleyhimüsselâm bulunur. Peygamberlerin akıllarına yakın olan akıllar, Eshâb-ı kirâmın (Peygamberimizin arkadaşlarının), Tâbiîn'in (Eshâb-ı kirâmı görenlerin), Tebe-i tâbiîn (Tâbiîn'i görenlerin) ve diğer din büyüklerinin akıllarıdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜŞFİK:

Şefkatli, merhametli, acıyan.

Merhametli ve müşfik bir rehber olmadıkça, çocuk, ilim ve ahlâk edinemez, yükselemez. İyi rehber, yâni ilim ve ahlâk sunan zât, çocuğu felâketten kurtarıp, seâdete kavuşturur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hoca müşfik ve mâhir; talebe zekî ve çalışkan olursa öğrenilmeyecek bir mes'ele yoktur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Müşfik ve şefkatli rehber yâni mürşid, talebesini alçak dünyâ için kızıp azarlamaz. Onların azarlamaları dünyâ için değildir. Zîrâ dünyânın, onların yanında sivrisinek kadar kıymeti yoktur. *(Abdülmecîd Şirvânî)*

MÜŞRİK:

Allahü teâlâya şirk (ortak) koşan. Allahü teâlâyı mâbûd bildiği hâlde put veya benzeri şeyleri de ilâh, tanrı edinen. *(Bkz. Şirk)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Mekke kâfirleri, Muhammed ölecek, O'ndan kurtulacağız diyorlardı. Allahü teâlâ da evet sen öleceksin. Fakat, o müşrikler de, elbette ölecekler. Kendileri elbet ölecek olan kimselerin, başkasının ölümünü beklemeleri, açık bir câhilliktir. *(Zümer sûresi: 30)*

Müşriklerin kendileri değil, îtikâdları ve kalbleri pistir. Îtikâdları düzelirse, kendileri de temiz olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Müşrik, Hak teâlâdan başkasının ibâdetine tutulmuştur. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

MÜŞTEBEH:

Şübheli olan şey.

Helâl meydandadır. Haram meydandadır. Müştebeh olanlar ikisi arasındadır.Kıyâmete kadar böyledir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Herkese önce lâzım olan şey, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin anladıklarına ve bildirdiklerine uygun olarak îtikâdı düzeltmektir. Îmânı düzelttikten sonra farzları, vâcibleri, sünnetleri, müstehâbları, haramı, helâli, mekrûhu ve müştebehi öğrenmek ve fıkıh (ilmihâl) bilgilerine göre amel etmek lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

MÜŞTERÎ:

Satın alan.

Bir malı satan ile müşteri arasında anlaşılan değere malın bedeli, fiyatı denir. *(Ali Haydar Efendi)*

Satış sözleşmesi tamam olunca, mebî (satılan mal) müşterinin mülkü olur. *(Alâüddîn Haskefî)*

Müşteri, satın aldığı bir şeyin kusûrunu düzeltse, geri vermek hakkı kalmaz. Satın alınan bir hayvana binmek, kabûl etmek demektir. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜTÂBE'AT:

Tâbi olmak, uymak.

İki cihân seâdetine kavuşmak, ancak ve yalnız, dünyâ ve âhiretin efendisi olan Muhammed aleyhisselâma mütâbeat iledir. O'na mütâbeat için, îmân etmek ve ahkâm-ı İslâmiyyeyi (İslâmiyet'in emir ve yasaklarını) öğrenmek ve yapmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Resûlullah'a mütâbeat; dînimizin emir ve yasaklarına uymak ve kâfirlik âdetlerini terketmekle olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Resûlullah'a mütâbeat niyyetiyle gün ortasındaki uyku (kaylûle); mütâbeatla olmayan çetin riyâzet ve şiddetli mücâhedelerden üstündür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Resûlullah'a mütâbeat olmadıkça kurtuluş muhâldir (imkânsızdır). *(Sa'dî-i Şîrâzî)*

MÜT'A NİKÂHI:

Şâhidsiz olarak bir kadına belli miktarda para verip, belli bir zaman için berâber yaşamağı sözleşmek.

Ey müslümanlar! Kadınlar ile müt'a nikâhı yapmanıza izin vermiştim. Fakat şimdi bunu, Allahü teâlâ harâm etti. Kimin yanında böyle kadın varsa, onu salıversin ve ona verdiği malı geri almasın! *(Hadîs-i şerîf-Müslim, İbn-i Mâce)*

Müt'a nikâhı, dört mezhebde (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî) de harâmdır. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

MÜTASARRIFA:

İnsandaki görünmeyen his organlarının beşincisi; his organları vâsıtası ile elde edilen duyuları ve mânâları karşılaştırıp, yeni mânâlar elde etmeye yarayan kuvvet.

İnsandaki görünmeyen his organları beştir:Birincisi hiss-i müşterek; his organlarından beyindeki duygu merkezlerine gelen hâricî te'sirlerin hepsi, burada toplanır. İkincisi, hayâldir. Hiss-i müşterekte toplanıp anlaşılan, his edilen şeyler burada saklanır. Üçüncüsü vâhimedir. Meselâ düşmanlık, korku gibi, hissedilenler burada saklanır. Dördüncü kuvvet hâfızadır. Vâhimenin anladığı mânâları saklar. Beşincisi mütasarrıfadır. *(Ali bin Emrullah)*

MÜTEAHHİRÎN:

Sonra gelenler. Kelâm ilminde İmâm-ı Gazâlî ile, diğer İslâmî ilimlerde Şems-ül-Eimme Hulvânî ile başlayıp onlardan sonra gelen âlimler.

Hanefî ve Hanbelî mezheblerinde, ücret ile ezân okutmak, imâm tutmak, Kur'ân-ı kerîm öğretmek, din dersi öğretmek câiz değildir. Müteahhirîn din âlimleri, Kur'ân-ı kerîm ve din dersi öğretmek ve ezân, imâmlık için para ile adam tutmak câiz olur dedi. Bunlara sözleşilen ücretin verilmesi lâzım olur. Aslında ücret ile ibâdet yaptırmak câiz değildir. Ancak son zamanlarda, dinde gevşeklik olduğundan, Kur'ân-ı kerîm ve din bilgilerinin unutulmaması,

imâmlığın ve müezzinliğin yapılabilmesi için ücretle yaptırılması zarûret hâline gelmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜTE'ÂL (El-Müte'âl):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Düşünülebilen, akla gelen, hayâl edilebilen her şeyden başka bunlardan pâk, temiz ve yüce olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Allahü teâlâ) ***görünmeyeni de görüneni de bilir. Büyüktür, Müte'âl'dir.*** *(Ra'd sûresi: 9)*

El-Müte'âl ism-i şerîfini söyliyenin hâli düzelir, derecesi yükselir. *(Yûsuf Nebhânî)*

MÜTEASSIB:

Taassub eden; yanlış bir şeyi müdâfaada körü körüne inât ve ısrâr eden, haksız yere düşmanlık eden.

Müteassıb papazlar olmasaydı, hıristiyanların hepsi müslüman olurdu. *(İmâm-ı Birgivî)*

Mektebde okurken, bize müslümanların vahşî, hele Türklerin büsbütün müteassıb ve gaddar olduğu öğretilmişti. Hâlbuki hayâtımın en güzel günleri İstanbul'da geçti. Kendileri ile temas ettiğimiz müslümanlar, son derece nâzik, kibar ve medenî insanlardı. Ancak bizi asıl şaşırtan; Türklerin Îsâ aleyhisselâmdan nefret etmemeleri ve ona da bir peygamber olarak inanmaları oldu. Bizim âyinlerimize müdâhale etmiyor, ibâdetlerimizle alay etmiyorlardı. Bize bir insan olarak hürmet ediyorlar, bizim müslümanları şeytana uymuş Allah'sızlar olarak görmemize mukâbil, onlar dînimize karşı en ufak bir fenâ kelime bile kullanmıyorlardı. Evet müteassıb olan bizdik. *(Georgina Max Müller)*

MÜTEAYYİN:

Teayyün eden. Belli, âşikâr ve meydanda olan. *(Bkz. Teayyün)*

MÜTEHASSIS:

İhtisas sâhibi, uzman. Bir işin hakîkatini, iç yüzünü çok iyi bilen, bir ilim dalında veya meslekte mâhir olan.

Evliyâ, kalb, rûh mütehassısları olup, herkesin bünyesine ve hastalığına ve zamânının zulmetine ve fesâdına (bozukluğuna) uygun olarak rûhun ilâclarını hadîs-i şerîflerden seçerek söylemişler ve yazmışlardır. *(Sarı Abdullah Efendi)*

İslâm bilgilerinin ve tasavvuf bilgilerinin mütehassısı Seyyid Abdülhakîm Efendi; "Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs kitâblarından sonra İslâm kitâblarının en üstünü İmâm-ı Rabbânî'nin, Mektûbâtıdır" ve "İslâm âleminde İmâm-ı Rabbânî'nin Mektûbâtı kadar kıymetli bir kitab daha yazılmamıştır" buyurdu. *(M. Sıddîk Gümüş)*

MÜTEKADDİMÎN:

Önce gelenler; kelâm ilminde, İmâm-ı Gazâlî'ye, fıkıh ilminde Şems-ül-Eimme Hulvânî'ye kadar gelen İslâm âlimleri.

Mütekaddimîn âlimlerine göre, Kur'ân-ı kerîm ve din dersi öğretmek ve ezân, imâmlık için para ile adam tutmak câiz değildir. Dînen uygun değildir. Fakat müteahhirîn (sonradan gelen din âlimleri) ise câiz olur, dedi. Çünkü, son zamanlarda, dinde gevşeklik olduğundan, Kur'ân-ı kerîmin ve din bilgilerinin unutulmaması ve imâmlığın yapılabilmesi için bunların ücret ile yaptırılması zarûret hâline gelmiştir. Fakat bu fetvâ bütün ibâdetlerin ücretle yapılabileceğini göstermez. Yalnız saydıklarımız zarûret olup, mezhebin aslından dışarıda bırakılmaktadır. Hâfızlara ücretle Kur'ân-ı kerîm okutmak, zarûret olmadığı için, câiz değildir. Büyük âlim Tâc-üş-şerîa, Hidâye şerhinde (açıklamasında) diyor ki: "Ücret ile okunan Kur'ân-ı kerîmden, ne ölüye, ne de okuyana sevâb hâsıl olmaz." Aynî, Hidâye

şerhinde diyor ki: "Hâfızlar, para için, mal için okumamalıdır. Hâfız da, parayı veren de günâha girer." Câiz olmayan; ücretle Kur'ân-ı kerîm öğretmek değil, ücretle Kur'ân-ı kerîm okumak veya okutmaktır. Bu iki husus birbirine karıştırılmamalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜTEKÂMİL:

Kemâle erişmiş, olgun, üstün.

İslâm dîni dünyânın en mütekâmil, en mantıkî ve en son dîni olduğundan, onun hakkında bir kitap yazabilmek için, yazanın yüksek tahsilli yâni ilim sâhibi olması, Arabî, Fârisî ve bir ecnebî lisânı bilmesi, en yeni tabiî ve fennî bilgiler yanında İslâm ilimleri ile de mücehhez (donanmış) olması lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜTEKAVVİM MAL:

Kıymetli, kullanılması mubâh ve mümkün olan mal.

Bir satışın sahîh (dîne uygun) olması için malın mütekavvim olması lâzımdır.Müslümünlar için şarap, domuz ve besmelesiz kesilen veya kesmeden öldürülen hayvan, mütekavvim mal değildir. Denizdeki henüz tutulmamış balık mütekavvim mal değildir. Çünkü tutulmadığı için kullanılması veya satılması mümkün değildir. *(İbn-i Nüceym, Ali Haydar)*

MÜTEKEBBİR (El-Mütekebbir):

1.Allahü teâlânın ism-i şerîflerinden. Yaratılanların sıfatlarından uzak, vehim ve aklın anlamasından yüksek, azamet ve kibriyâ (büyüklük) sıfatıyla her şeyden ayrılmış olup, her şeyden yüce ve yüksek olan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlânın ilâhlıkta şerîki, ortağı yoktur. Mülkü hiç yok olmayan bir meliktir. Noksanlık olan her şeyden münezzehtir. Ayıblardan ve kudretsizlikten uzaktır. Mü'minleri sonsuz azâbdan emîn kılmıştır. Her şey üzerine hâkim ve hâfızdır. Hükmünde gâlibdir.Mütekebbirdir. Allahü teâlâ müşriklerin şirklerinden ve iftirâlarından münezzehtir (uzaktır)**.** *(Haşr sûresi: 23)*

El-Mütekebbir ism-i şerîfini söylemeye devâm eden kimse, hayırlı rızık ve bereketlere kavuşur. Allahü teâlâ bu ism-i şerîfi okuyanlara hayırlı evlâd nasîb eder. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Kibirlenen, kendisini başkalarından üstün gören, kendini beğenen. *(Bkz. Tekebbür)*

Mal ile, evlâd ile, mevkî ile ve rütbe ile mütekebbir olmak insana hiç yakışmaz. Çünkü bunlar, kendinde bulunan üstünlükler değildir. Gelip geçer, kendinde kalmayan, insandan çabuk ayrılan şeylerdir. *(Hâdimî)*

MÜTEKELLİM (El-Mütekellim):

1. Söyleyici mânâsına Allahü teâlânın isimlerinden.

Allahü teâlâ hayy (diri), âlim (bilici), kâdir (kudret sâhibi) ve mütekellim olarak ve sonsuz zamanlarda hep hâzır ve nâzırdır (görücüdür). Hayât, ilim, kudret ve kelâm sıfatları zamansız ve mekânsız olduğu gibi, hâzır ve nâzır olması da zaman ve mekâna bağlı değildir. Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi böyledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlemlerin şaşılacak bir nizâm içinde olduklarını görüyoruz. Fen her sene bunların yenilerini bulmaktadır. Bu nizâmı yaratanın hayy (diri), âlim (bilici), kâdir (gücü yetici), mürîd (dileyici), semî' (işitici), basîr (görücü), mütekellim ve hâlık (yaratıcı) olması lâzımdır. Çünkü, ölmek ve câhil olmak ve gücü yetmemek ve zorla yapmak, sağırlık, körlük ve söyleyememek birer kusurdur, utanılacak şeylerdir. Bu kâinâtı, bu âlemi bu nizâm üzere yaratanda ve yok olmaktan koruyanda böyle kusurlu sıfatların bulunması olacak şey değildir.

(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)

2.Kelâm âlimi. *(Bkz. Mütekellimîn)*

MÜTEKELLİMÎN:

Kelâm âlimleri. İslâm dîninin îmân bilgilerini, naklî (dînî) ve aklî delillerle îzâh eden, açıklayıp isbatlayan büyük âlimler.

Resûlullah efendimizden sallallahü aleyhi ve sellem ve Sahâbe-i kirâmdan (Peygamberimizin arkadaşları) sonra, fitneler (karışıklıklar) ve bid'atler (sapıklıklar) çoğaldı. Îmân bilgilerini ve fıkıh (amel) bilgilerini bildirmek vazîfesi din imâmlarına yâni müctehidlere verildi. Bu müctehîdlerden (yüksek din âlimlerinden) îmânı bildirenlere mütekellimîn, fıkhı bildirenlere fukahâ denildi. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Mütekellimîn; dînî akîdelerin (îmân esaslarının) isbâtı için gerekli olan naklî (dînî) ve aklî delîlleri bildirirler ve şüphelerin giderilmesine çalışırlar. *(Taşköprüzâde)*

İmâm-ı a'zâm Ebû Hanîfe, Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, Ebû Mansûr Mâtürîdî, İmâm-ı Gazâlî, Fahreddîn-i Râzî gibi âlimler mütekellimînden olup, Ehl-i sünnet ve cemâat itikâdını (inancını), sapık ve bid'at ehli kimselere ve kendilerine İslâm filozofu adı veren kimselere karşı müdâfaa etmişlerdir. *(Seâdet-i Ebediyye)*

MÜTEMETTİ' HAC:

Hac aylarında ömre yapmak için ihrâma girip, ömre için tavâf ve sa'y yapıp, traş olup ihrâmdan çıkıp sonra memleketine gitmeyerek, o sene terviye gününde veya daha önce, ihrâma girerek müfrid hacı gibi hac yapma. *(Bkz. Hac)*

Kârin ve mütemetti' hacıların şükür kurbanı kesmesi vâcibdir. Kesmeyeceklerse, Zilhicce'nin yedi, sekiz ve dokuzuncu günlerinde ve bayramdan sonra yedi gün daha oruç tutmaları lâzım olur. Hepsi on gün olur. *(M.Mevkûfâtî)*

MÜTESAVVIF:

Gafletten uzak yâni her an Hakk'ı zikreden, kalbini mânevî kirlerden temizleyen ve Allahü teâlâdan başka her şeyi gönlünden çıkaran, rûhunu cenâb-ı Hakk'ın zikri ile (anmakla) süsleyen tasavvuf ehli, velî, mürşid, ahlâk-ı hasene sâhibi. Çoğulu mütesavvifûn, mütesavvifîn ve mütesavvife'dir.

MÜTEŞÂBİH ÂYET:

Mânâsı açık olmayan âyet-i kerîme. Çoğulu, müteşâbihâttır. *(Bkz. Müteşâbihât)*

MÜTEŞÂBİHÂT:

Mânâsı kapalı âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler *(Bkz. Âyet)*. Müteşâbihâta îmân etmeli, mânâsını Allahü teâlâya bırakmalıdır. Bunlar, Allahü teâlânın sevdiklerine bildirdiği sırların sembolleri, işâretleridir. Bunları anlıyanlar açıklamamışlardır.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Sana Kur'ân'ı indiren O'dur (Allah'tır)***. Bunun bir kısım âyetleri açık ve kesindir. Bunlar Kur'ân'ın esâsıdır. Diğer bir kısım âyetler de vardır ki müteşâbihâttır. İşte kalblerinde şüphe bulunanlar, fitne aramak ve te'viline gitmek için Kur'ân'ın müteşâbih âyetlerine uyarlar. Hâlbuki, o müteşâbihin te'vilini yalnız Allah bilir. İlimde derinleşmiş olan kimseler ise; "Biz ona*** (müteşâbihe) ***inandık. Açık ve kapalı bütün âyetler Rabbimiz tarafındandır" derler. Bunları ancak akılları tam olanlar iyice düşünür.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 7)*

Muhkem olan (mânâsı açık olan âyetlere) ***uyunuz. Müteşâbihâta inanınız. Bunlara inandık hepsini Rabbimiz bildirmiştir deyiniz.*** *(Hadîs-i şerîf-Akîdet-üs-Selef)*

Müteşâbih iki kısımdır. 1)Lafzı (sözü) müteşâbih olan âyetler olup yirmi dokuz sûrenin evvellerindeki Sâd, Tâhâ, Elîf lâm mîm, Yâsîn gibi harflerdir. 2) Mânâsı müteşâbih olan âyetlerdir ki, görünen mânâsını vermek günâh olur. Meselâ İsrâ sûresinde; ***"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir."*** meâlindeki âyet-i kerîme gibi. Allahü teâlâ bununla neyi murâd ediyor ise öylece inandım demelidir. Bunun mânâsını ben anlayamam, ancak Allahü teâlâ bilir demek en iyi yoldur. Müteşâbih âyetlerin mânâsını ancak Allahü teâlâ ve Allahü teâlânın kendilerine İlm-i ledün (kendisi tarafından verilen ilim) ihsân ettiği derin âlimler, bildirdildiği kadar anlayabilir. Meselâ tefsîr âlimleri müteşâbihâttan olan "el" kelimesine "kudret, gücü yetmek" mânâsını vermişlerdir. *(Kâdızâde Ahmed Efendi, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Râzî, Süyûtî)*

MÜTEVÂTÎ:

Bir cins içinde bulunan ferdlerin hepsinde müsâvî, eşit miktarda bulunan sıfat, husûsiyet, özellik.

İnsanlık yâni insan olma, insanın bütün ferdlerinde en yüksek derecedeki insan ile en aşağı bir insan da eşittir. Meselâ, insan olma bakımından bir peygamber ile peygamber olmayan aynıdır. Yine yüksek makam sâhibi birisi ile bir köy çobanındaki insanlık eşittir. Birinde daha çok, diğerinde daha az olmaz. Çünkü insanlık, mütevâtîdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Tâbi olmak, uymak kelimesi (sözü) mütevâtî sözlerdendir. Çünkü uymak demek, tâbi olanın, uyduğu kimsenin arkasında gitmesi demektir. Bir kimse bir büyüğe uyarsa o kimseye tâbi; uyulan büyük zâta metbû' yâni kendisine uyulan denir. Tâbiin, metbûa uymasının az ve çok olması ve uyduğu zamânın az ve çok olması, kısa ve uzun olması, uymağı değiştiriyor ise de, bu değişiklik, farklılık, uymak işinin özünü değiştirmez. Bunun mütevâtî olmasını bozmaz. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

MÜTEVÂTİR HADÎS:

Birçok sahâbînin Resûl-i ekremden ve başka birçok kimsenin de bunlardan işittiği ve kitaba yazılıncaya kadar, böyle hep, çok kimselerin haber verdiği hadîs-i şerîfler. *(Bkz. Hadîs)*

MÜTEVEFFÂ:

Vefât etmiş. Ölmüş kimse. *(Bkz. Ölüm)*

Müteveffânın bıraktığı maldan, önce borçları ödenmelidir. Borçları ödenmedikçe, rûhu iyiler derecesine kavuşamaz. Zevcesine vaktiyle ödemediği mehr yâni nikâh parası da borcudur.Daha sonra günâh olmayan vasiyetleri yerine getirilir. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

MÜTEVELLÎ:

Bir vakfın işlerini şer'î (dînî) hükümler ve vakf şartları dâiresinde idâre etmek üzere, vakfeden veya hâkim tarafından tâyin edilen kimse.

Mahalle câmisinin gelirini toplaması, tâmirini, masraflarını idâre etmesi için mahalle halkının bir mütevellî tâyin etmesi câiz ve lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Vakf eden kimse bir mütevellî tâyin edip, malı buna teslim eder. Bir vakfın bir nâzırı ve bir mütevellîsi olsa, mütevellî, nâzırın haberi olmadan bir şey yapamaz. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜTTEKÎ:

Takvâ sâhibi. Allahü teâlâdan korkup, haramlardan, dinde yasak edilen şeylerden sakınan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Azâbıma dilediğim kimseyi uğratırım. Merhâmetim, her şeyi kaplamıştır. Bu rahmetim (âhirette)***, müttekîlere, zekâtlarını verenlere ve bizim âyetlerimize îmân edenleredir.*** *(A'râf sûresi: 166)*

Bir kimse, tehlikeli olan şeyin korkusundan dolayı, tehlikesiz şeyden sakınmadıkça müttekî olamaz! *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Müttekî âlim ile namaz kılan, bir peygamber ile kılmış gibidir. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Âbidîn)*

Mütekkîlerin verâ'ı; harâm ve şüpheli olmayan fakat, helâl olup, şüpheli veya harâma sebeb olmak korkusu olan şeylerden sakınmaktır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Bir kimsenin cimrilik huyu ile öfke duygusu körelmedikçe, müttekî sınıfına geçemez. *(Bekr bin Abdullah Müzenî)*

MÜVAKKİT:

Eskiden İslâm devletlerinde namaz vakitlerini ve bunlarla ilgili âletleri kullanan, tâmirini ve ayarını yapan vazîfeli kimse.

İslâm devletlerinde câmi ve mescidler, İslâmiyet'in ilk zamanlarından beri ilim merkeziydiler. Müvakkit adı verilen me'murlar, câminin hemen yanındaki müvakkithâne denilen yerlerde kalırlardı. Müvakkithâneler, zamanlarında tatbîki (uygulamalı) olarak astronomi eğitimi yapan birer okuldular. Müvakkit inceleme, tatbik ve hesaplamada kullandığı, usturlap, güneş saati, rubu' tahtası, kıble nümâ (pusula) ve saat gibi âletleri kullanır, ayar ve tâmirlerini çok iyi bilirdi. Bugün radyo ve televizyonla belli zamanlarda saat ayarı verilerek bütün saatlerde berâberlik sağlanmaktadır. Zamandaki berâberliği eskiden muvakkitler hesaplayıp îlân ederek sağlıyorlardı. Büyük şehirlerde herkesin görebileceği şekilde meydanlara konan saat kuleleri bu sebebden yapılmıştı. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

MÜVÂLÂT:

1. Abdest alırken her uzvu ara vermeden birbiri ardınca yıkamak.

Müvâlât, Hanefî mezhebinde sünnet, Mâlikî mezhebinde farzdır. *(A. Şa'rânî)*

2. Dostluk, karşılıklı sevgi. *(Bkz. Velî)*

Tebrik ile terdif ederim arz-ı hulûsu,
Kalbimdeki sıdk u müvâlât senindir.

(Ahmed Mekkî)

MÜVÂSÂT:

Tanıdıklarını ve arkadaşlarını, kendisinde bulunan nîmetlere ortak etmek, onlarla iyi geçinmek.

Cömertlikten, birçok iyi huylar doğar, bunların sekizi meşhurdur. 1)Kerem; herkese faydalı olmayı, yardım yapmayı sevmek. 2) Îsâr; ihtiyâcı olan malı, muhtâc olan başkasına verip, yokluğuna kendisi sabretmek. 3) Afv etmek, 4)Mürüvvet; başkalarına iyilik etmeyi sevmek. 5) Vefâ; arkadaşlarına geçimlerinde yardımcı olmak. 6) Müvâsât. 7) Semâhât; vermesi lâzım olmayan şeyleri de seve seve vermek. 8) Müsâmaha etmek; başkasının kabahatini, kusurunu görmezlikten gelmek. *(Ali bin Emrullah)*

MÜVEKKEL:

Birinin yerine vekil tâyin edilmiş kimse.

Her kim sabah namazının farzını cemâat ile kılarsa, kıyâmet gününde yüzü ayın on dördü gibi parlar. Öğle ve ikindi namazlarının farzlarını cemâat ile kılsa, Hak teâlâ o kula bir saf melek müvekkel kılıp, kıyâmet gününe kadar onun için tesbîh ederler. Her kim akşam namazını cemâat ile kılsa, Hak teâlâ hazretleri o kişiyi peygamberlerle haşr eder. Her kim yatsı namazını cemâat ile kılsa, o kimse ile Hak teâlâ arasında hicâb (perde) ***kalmaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

MÜVEKKİL:

Vekil eden, bir kimseyi kendi yerine geçiren. *(Bkz. Vekîl)*

Vekil, müvekkilden ayrıca izin almadıkça veya, "istediğini yap" diyerek umûmî vekîl edilmedikçe, başkasını kendine vekîl yapamaz. Yalnız, zekât vermek için olan vekil, izinsiz olarak başkasını, o da başkasını vekîl yapabilirler. *(M. Mevkûfâtî, İbn-i Âbidîn)*

MÜZÂREA ŞİRKETİ:

Zirâat ortaklığı. Harman yapılan ürünleri yetiştirmek için, tarla yâni toprak birinden, çalışma, işçilik diğerinden olmak ve mahsûlü sözleşilen nisbette (miktârda) aralarında paylaşmak üzere, kurulan şirket.

Müzâreaya verilmiş bir toprağı, toprak sâhibi başkasına satarsa, alan kimse toprak kurtuluncaya yâni mahsûl kaldırılıncaya kadar bekler. Yâhut mahkeme yolu ile satışı bozdurur. *(İbn-i Âbidîn)*

MÜZDELİFE:

Mekke-i mükerremede Minâ ile Arafât arasında bulunan, Âdem aleyhisselâmla hazret-i Havvâ'nın yeryüzünde ilk buluştukları yer.

Hac esnâsında Arafât'tan dönüşte Müzdelife'de bir müddet durmak vâcibdir. *(İbn-i Nüceym)*

Arefe (Kurban bayramından önceki gün) gecesi Müzdelife'de yatmak sünnettir. Arafât'tan Müzdelife'ye gelip burada yatsı vakti olunca, akşam ve yatsının farzları birleştirilerek cemâat ile kılınır. Akşam namazını Arafât'ta veya yolda kılanların Müzdelife'de tekrar cemâat ile veya yalnız olarak yatsı ile birlikte kılması lâzımdır. Müzdelife'de fecr (tanyeri) ağardıktan sonra vakfeye durmak da haccın sünnetlerindendir. Gece Müzdelife'de yatıp fecr açılırken sabah namazını hemen kılıp sonra Meş'ar-il-haram denilen yerde ortalık aydınlanıncaya kadar vakfeye durulur. Güneş doğmadan önce Minâ'ya hareket edilir. *(Mevkûfâtî)*

Hac ve ömre için ihrâma girerken, Mekke'ye, Medîne'ye girerken, Müzdelife'de vakfeye dururken, cenâze yıkayacağı zaman, hacâmat (kan aldırma) olduktan sonra, Kadr, Arefe, Berât geceleri ve deli iyi olunca, çocuk bâliğ ve kâfir müslüman olunca gusl etmeleri (boy abdesti almaları) müstehâbdır. *(Ebû Bekr Ali)*

MÜZİLL (El-Müzill):

Bâzı kullarını aşağı ve zelîl eden mânâsına Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden).

El-Müzill ism-i şerîfini yetmiş beş kere söyliyen ve sonra duâ eden kimse, hased edenin hasedinden ve zâlimin zulmünden emin olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

MÜZZEMMİL SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş üçüncü sûresi.

Müzzemmil sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Yirmi âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen el-Müzzemmil kelimesinden dolayı Sûret-ül-Müzzemmil denilmiştir. Müzzemmil, örtünüp bürünen demektir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Müzzemmil sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey örtüye bürünen (Muhammed!) ***Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur'ân oku! Doğrusu biz sana taşıması güç bir görev vereceğiz.*** *(Âyet: 1-5)*

Kim Müzzemmil sûresini okursa, Allahü teâlâ ondan dünyâda ve âhirette zorluğu

kaldırır. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîrî)*

N

NÂ-MAHREM:

Yabancı, kendisiyle evlenilmesi haram olmayan kimse.

Nikâhı câiz olmayan yirmi beş kadın dışında kalan kadınlar nâ-mahremdir. Nâ-mahrem kadınlarla nikâhlanmak câizdir. *(Saîdüddîn Fergânî)*

Kadınlar nâ-mahrem erkek ile hacca gidemez. Giderse, haccı kabûl olur ise de haramdır. Hacca giden bir erkek ile muvakkat (geçici) nikâhlanmaları da câiz değildir. *(Nablüsî, Kâşânî)*

NÂDÂN:

Câhil.

Ey, insan adını taşıyan varlık,
Kendine gel, uyan gafletten artık!
Seâdet yolun, göremezsen nâdân,
Niye vermiş sana, bu aklı Yezdân?

(M. Sıddîk bin Saîd)

Devr-i zamâne cünbüşi nâdânlık üzredir.
Nâdân komaz ki merdüm-i dânâ huzûr ede.

(Bâkî)

(Zamânın işlerinin yapılması nâdânlıkladır. Âlim kimsenin huzûrlu olmasına nâdân fırsat vermez.)

NAFAKA:

İnsanın yaşayabilmesi için, yiyecek, giyecek ve ev gibi lâzım olan şeyler.

Herhangi bir müslüman kendi ehline (âilesine)***, Allahü teâlânın rızâsını umarak infâk*** (zarûrî ihtiyâçlarını te'mîn) ***ederse, bu nafaka onun için sadaka olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Gazâ için sarf edilen, köle âzâd etmek için, fakire sadaka vermek için ve evindekilerin nafakası için, sarf edilen altınların en üstünü ve sevâbı çok olanı, evin nafakasına verilen altının sevâbıdır. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Farzları yapamıyacak kadar az yimek, câiz değildir. Kendinin ve çoluk-çocuğunun nafakasını kazanacak ve borçlarını ödeyecek kadar, çalışıp kazanmak farzdır. *(Abdullah-ı Mûsulî)*

Allahü teâlâ, kullarına ıyâlim demiş yâni çok merhametli olduğu için, herkesin rızkını nafakasını kendi üzerine almıştır. Allahü teâlâ bu ıyâlinden birkaçının rızıkları, nafakaları ve bunların yetişmeleri, rahat yaşamaları için, bir kulunu görevlendirirse, bu kuluna büyük ihsân etmiş olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Zevcenin nafakasını sıkmamalı, isrâf da etmemelidir. Âilenin nafakası için verilen paranın sevâbı, sadaka sevâbından daha çoktur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

NÂFİ' VE DÂRR (En-Nâfi' ve'd-Dâr):

"Fayda ve zarar, iyilik ve kötülük kendisinden olan" mânâsına Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden).

NÂFİLE:

Farz ve vâcib olmayan ibâdetler.

Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nâfile ibâdetleri yapınca, onu çok severim. Öyle olur ki, benimle işitir, benimle görür, benimle her şeyi tutar, benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca, onu korurum. *(Hadîs-i kudsî-Buhârî)*

Farz namazı kılmamış olanın nâfile namazları kılması, vakti tamam olmuş hâmile kadına benzer. Çocuğu olacağı günlerde, çocuğu düşürür, aldırır. Çocuğu yok olduğu için, bu kadına, hâmile denemez. Ana da denemez. Bu kimse de böyledir. Farz namazlarını ödemedikçe, Allahü teâlâ, nâfile kabûl etmez. *(Hadîs-i şerîf-Fütûh-ül-Gayb)*

Beş vakit namazın sünnetleri ve diğer vâcib olmayan namazlar hep nâfiledir. Müekked olan ve olmayan bütün sünnetler nâfiledir. *(İbn-i Âbidîn)*

Eğer sizden biriniz, iki rek'at nâfile namazın sevâbını bilse idi, onu dağlardan daha büyük görürdü. Farz namazlarına gelince, artık onun sevâbını anlatmak mümkün değildir. *(Kâ'b-ül-Ahbâr)*

Farz ibâdet yanında, nâfile ibâdetlerin hiç kıymeti yoktur. Deniz yanında damla bile değildir. Mel'ûn şeytan, mü'minleri aldatarak, farzları küçük gösteriyor. Nâfile ibâdetlere yol gösteriyor. Zekât verdirmeyip, nâfile sadakaları güzel gösteriyor. Hâlbuki zekât niyetiyle fakire bir altın vermek, yüz bin altın sadaka vermekten daha sevâbdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NÂFİZ:

Sahîh, geçerli. Başkasının hakkı bulunmayan. Başkasının hakkını tealluk etmeyen.

Bâliğ olan (ergenlik çağına, evlenecek yaşa gelen) akıllı insanın bey'i (alış-verişi) her zaman nâfizdir. Bâliğ olmayan akıllı, çocuğun bey'i, velîsinin izin vermesi ile sahîh olur. Velî babadır; anne, babanın tâyin etmesiyle velî olur. *(İbn-i Âbidîn)*

NAĞME:

Sesi mûsikî perdelerine uydurmak. Tegannî.

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: ***"Kur'ân-ı kerîmi Arab şîvesi ile onların sesi ile okuyunuz. Fâsıklar şarkıcılar gibi okumayınız."*** Şarkı okur gibi okuyan kimsenin imâm olması haramdır. Onun arkasında kılınan namaz sahîh olmaz. Çünkü nağme yapmak harf eklemektir ki, bunlar insan sözü olur. Kur'ân-ı kerîm olmaz. *(Muhammed bin Ahmed Zâhid)*

Kur'ân-ı kerîmi güzel ses ile okumalıdır. Tegannî ile nağme ile okumak haramdır. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem şiir dinlemiştir. Fakat bu, şarkı, nağme dinlemeye izin değildir. *(Alâüddîn Haskefî)*

Nağme bulunmayan güzel sesi dinlemek mübâhtır. Sıkıntı gidermek için nağme ile kendi kendine okumak câiz diyenler vardır. Fakat başkalarını eğlendirmek veya para kazanmak için okumak haramdır. Nağme üçtür. Birincisi insan sesi; ikincisi hayvan sesi, kuşların ötmesi gibi. Bunları dinlemek helâldir. Üçüncüsü, cansızlardan (bütün çalgılardan) vurmak, üflemek, sürtmekle çıkarılan seslerdir. Bu sesleri dinlemek haramdır. Suyun akması, dalgaların çarpması, rüzgâr, yaprak seslerini dinlemek günâh değildir. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

NAHL SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on altıncı sûresi.

Nahl sûresinin son üç âyeti Medîne'de, diğer âyetleri Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz yirmi sekiz âyet-i kerîmedir. Altmış sekizinci âyette bal arısından söz edildiği için, Sûret-ün-Nahl denilmiştir. Sûrede; Allahü teâlânın kudretini gösteren yaratıklardan bahsetmek sûretiyle insanlar gafletten uyanmaya dâvet edilmekte, bu âlemdeki nice

varlıkların insanlara hizmetçi ve fayda verici olduğu bildirilmekte, insanların seçkin bir varlığa sâhib oldukları ve insanoğlunun doğru yola ve hidâyete kavuşabilmeleri için, kendilerine vahy gönderilen peygamberlere muhtâc oldukları bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî, Ebû Hayyân)*

Allahü teâlâ Nahl sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ kullarına zulm etmez, haksızlık etmez. Onlar kendilerini azâba, acılara sürükleyen bozuk düşünceleri, çirkin işleri ile kendilerine zulm ve işkence ediyorlar. *(Âyet: 30)*

Kim Nahl sûresini okursa, Allahü teâlâ onu dünyâda verdiği nîmetleri için hesâba çekmez. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

NAHLE:

Hurma ağacı.

Bu ağacın yaratılışında topluluk ve adâlet vardır. İnsanın yaratılışı da böyledir. Bunun içindir ki, Peygamber efendimiz nahle ağacına âdemoğullarının halasıdır, derdi: ***"Halanız olan nahleye saygı gösteriniz. Çünkü bu ağaç, Âdem aleyhisselâmın çamurundan kalan artıktan yaratılmıştır."*** buyurdu. Görülüyor ki nahle, Âdem aleyhisselâmın çamurundan yaratılmıştır. Nahleye bereket buyurması, bunda her şeyin bulunduğu için olsa gerektir. Bunun için, nahlenin meyvesi olan hurma yiyince, insanın parçası, dokusu olur. Böylece hurmada bulunan her şey, insana da aktarılmış olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NAHR:

Kurbanlık deveyi göğsü üstünden (evdâcını yâni iki büyük damarını) kesmek. *(Bkz. Kurban)*

Deveyi kesmekte sünnet olan nahrdır. Sığır nev'i (çeşidi), koyun gibi kesilir. Deveyi zebh (boğazlamak, kesmek) ve sığırı ve koyunu nahr etmek mekruh olur. *(M. Zihni Efendi)*

NÂHÛR:

İbrâhim aleyhisselâmın amcası ve üvey babası olan Âzer'in asıl ismi.

Nâhûr, dedelerinin hak dîninde idi. Nemrûd'un vezîri olunca, dînini dünyâya değişerek kâfir oldu. Fahreddîn Râzî ve selef-i sâlihînden (ilk asırda gelen büyük âlimlerden) çoğu, onun, İbrâhim aleyhisselâmın babası değil amcası olduğunu bildirdiler. *(Senâullah Pânî Pûtî)*

İbrâhim aleyhisselâmın öz babası Târûh ölünce, Nâhûr, İbrâhim aleyhisselâmın annesini aldı. Böylece üvey babası oldu. *(Senâullah Pânî Pûtî)*

NAHV İLMİ:

Cümle bilgisi. Kelimelerin cümle içinde fiil, fâil (özne), mef'ûl (nesne, tümleç) olma gibi durumlarından ve buna göre sonlarının aldıkları i'râbdan (harekelerden) bahseden ilim. *(Bkz. İlm-i Nahv)*

NÂİB:

1. Hac ibâdetinde birine vekâlet eden. Vekil.

Allahü teâlâ bir hac ibâdeti ile üç kişiyi Cennet'e koyar: 1) Haccı vasiyet edeni, 2)Vasiyeti infâz edeni (yerine getireni)***, 3)Nâib olarak hacca gideni.*** *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî*

Nâib olarak hacca giden masraftan fazla bir şey alamaz. Nâiblik ticârî maksatla olmaz. Nâib olarak hacca gideceklere yakışan esas maksat; Beyt-i muazzamayı (Kâbe'yi) ziyâret ve dolayısıyla öteki kişiyi borçtan kurtarmak için ona yardımcı olmaktır. *(İbn-i Hümâm)*

Hacda nâibliğin şartlarından biri de, nâibin, hacca gidip gelmekten âciz olanın parasıyla

haccetmesidir. *(M. Zihni Efendi)*

Nâib, hacda isrâf ve cimrilik etmemek şartıyla yerine hac yaptığı kimsenin parasını sarf eder ve hac dönüşü de artan parayı kendisine veya vârisine iâde eder (verir). *(M. Zihni Efendi)*

2. Kâdı vekîli.

Osmanlı Devleti'nde Mevâlî adı verilen büyük kâdılar (hâkimler), bâzan hizmetlerinin bütününü, bâzan da bir kısmını, yerine getirmek için yerlerine kâdı evsafını (şartlarını) taşıyan ehliyet (bilgi ve tecrübe) sâhibi birini tâyin ederlerdi. Bu sebeble bulundukları beldelerin kazâlarına nâibler gönderirlerdi. Nâibler vazîfelerine göre; Arpalık nâibi, Ayak nâibi, Bâb nâibi, Kazâ nâibi, Mevâlî nâibi gibi kısımlara ayrılmışlardır. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

NAÎM CENNETİ:

Sekiz Cennet'ten beşincisi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Îmân edip de sâlih ameller işleyen kimseleri, onların Rabbi, îmânları sebebiyle kendilerine ağaçları altından ırmaklar akan Naîm Cennetlerine kavuşturan yolu gösterir. *(Yûnus sûresi: 9)*

NAKDEYN:

Basılmış para hâlindeki altın ve gümüş.

Fülûs denilen bakır, bronz paralar (ve kâğıt liralar) aynı sayıda (yâni îtibârî kıymetleri aynı olarak) kendi cinsleri veya altın, gümüş karşılığında satılınca dâimâ semen olurlar. Nakdeyn karşılığında satılınca fâizin iki şartı da yok ise de iki karşılıktan birisinin, ayrılmadan önce kabz edilmesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

NÂKIL:

Nakleden, birinden duyduğunu veya okuduğu şeyi bildiren. İctihâd derecesine varamayıp, sâdece müctehid (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarabilecek dereceye ulaşmış olan) âlimlerin verdikleri fetvâları (dînî suâllere verdikleri cevâbları) nakleden âlim.

Fıkıh usûlü âlimlerine göre, müftînin (fetvâ verenin) müctehid olması lâzımdır. Müctehid olmayıp, mukallid (bir müctehide tâbi olan, uyan) bir âlime müftî denilmesi mecâzîdir, hakîkî olarak değildir. Bunlar nâkıldır. Nâkıller, fetvâları, meşhûr fıkıh kitaplarından alır. Bu kitaplar, meşhûr olan mütevâtir haberler gibi kıymetlidir. *(Bkz. Müftî) (İbn-i Âbidîn)*

NÂKIS:

Eksik, noksan, kusurlu.

Allahü teâlânın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde (işlerinde) ortağı ve benzeri yoktur. O'nda kemâl (kusursuz) sıfatlar olmasaydı, eksik ve âciz olurdu. Âciz (güçsüz) ve nâkıs olmak, Allahü teâlâ hakkında muhâldir, imkânsızdır. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Bu yolda (tasavvuf yolunda) çalışmak isteyenin önce îtikâdını, inancını, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdiklerine göre düzeltmesi lâzımdır. Sonra herkese lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmelidir. Bundan sonra bu öğrendiklerini yapmalıdır. Ondan sonra her zamân Allahü teâlâyı zikretmeli, anmalıdır. Fakat zikir yapmasını kâmil (yetişmiş) ve mükemmil (yetiştirebilen) bir zâttan öğrenmesi şarttır. Nâkıs olandan öğrenirse, kemâle eremez, maksada ulaşamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nâkıs Temizlik:

Kadının âdetinin kesilmesinden sonra on beş gün devâm etmeyen veya âdet müddeti içinde kan görmediği günler. *(Bkz. Fâsid Temizlik)*

NAKİ':

Hurma veya kuru üzüm soğuk suda bırakılıp şekeri suya çıktıktan sonra süzülerek elde edilen sıvı.

Kuru üzümden yapılan nakî'nin tadı keskin olursa, damlası dahi haram olur. Gazlanmaz ve tadı keskin olmazsa, içilmesi sözbirliği ile helâl olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hurmanın nakî'i, su içinde ısıtmadan bırakılınca, köpüklenir ve tadı keskin olursa buna "seker" denir, bir damlası dahi haramdır. *(İbn-i Âbidîn)*

NAKLÎ İLİMLER:

Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi nakil yoluyla elde edilen ve değişmeyen dînî ilimler.

Naklî ilimler, aklın, insan dimâğı gücünün dışında ve üstündedir. Bunlar hiçbir zaman kimse tarafından değiştirilemez. Dinde reform olmaz sözünün mânâsı budur. Naklî ilimler, edille-i şer'iyye (dört ana kaynak) denilen, Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), sünnet, icmâ (müctehidlerin yâni Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarabilen âlimlerin bir hükümdeki sözbirliği) ve kıyâstan (müctehidlerin kitâb ve sünnet gibi kaynaklara dayanarak çıkardığı hükümlerden) çıkarılmıştır. Din bilgileri nakl ile öğrenilir. Din bilgilerini önce gelen âlimler sonra gelenlere bildirmişlerdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Naklî ilimler, fen ilimleri ile anlaşılmaz. Fen adamları, cisimleri ve cisimlerdeki olayları araştırır, inceler. Bunlar üzerinde deneyler yapar. Madde ve olayları anlar ve anladıklarını bildirir. Gördüklerinden, hissettiklerinden dışarıya çıkamazlar. Bundan dışarıya çıkan, vazîfesinin dışına çıkmış olur. His olunamayan, incelenemeyen, deney yapılamayan konular, fen bilgisinin dışında kalır. Böyle konularda fen adamının sözü kıymetsiz ve ehemmiyetsiz olur. Bir fen adamı, "melek, cin yoktur" deyince, meleğin varlığı fen ile incelenemez, deney ile anlaşılamaz demek isterse, bu sözü fenne uyar. Fakat, deney ile isbât edilemediği için meleğin varlığına inanılmaz demek istiyorsa, hiç kıymeti olmaz. Çünkü bu sözü ile kendisi fennin dışına çıkmakta, fenne uymamaktadır. Rûh, melek, cin, Cennet, Cehennem gibi fen konusu dışındaki varlıkları madde ve olay sınırları içinde aramak ve deneyle anlamaya kalkışmak fen adamına yakışmaz. *(Abdüllatîf Harpûtî)*

NAKŞ-İ KADEM-İ NEBÎ:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek ayaklarının taş üzerindeki izi.

Osmanlı pâdişâhlarından Sultan Birinci Abdülhamîd Han'ın kabri İstanbul Sirkeci'de, Dördüncü Vakf Hanı karşısında köşedeki türbededir. Oğlu dördüncü Mustafa Han da bu türbededir. Türbede, Yeni Câmi tarafındaki duvarda bulunan dolaba yerleştirilmiş taşta Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) Nakş-ı kadem-i şerîfleri mevcûttur. *(Ayvansarâyî)*

Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin yâni Eyyûb Sultan hazretlerinin türbesinin son tâmirini Sultan İkinci Mahmûd Han yaptırdı. Nakş-ı kadem-i Nebî, birinci Mahmûd Han'ın emri ile saraydan türbeye getirildi. Türbenin câmi tarafındaki duvarına yerleştirildi. *(Ayvansarâyî)*

Sultan Birinci Ahmed, bir tahta üzerine resmedilen (çizilen) "Kadem-i şerîfin" kenarına kendi hattıyla şunları yazdı:

N'ola tâcım gibi başımda götürsem dâim
Kadem-i resmini dâim Hazret-i Şâh-ı Rusülün
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedâ durma yüzün sür kade mine o gülün

NAKŞİBENDİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin tasavvuftaki yolu. Allahü teâlânın sevgisini kalblere nekşettiği için Behâeddîn-i Buhârî hazretlerine Nakşibend lakabı verilmiştir. Bu yolda olanlara Nakşibendî denilirdi.

Nakşibendiyye yolunun kurucusu olan Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretleri 1318 (H.718)'de Buhârâ yakınındaki Kasr-ı Ârifân kasabasında doğdu. 1389 (H.791)da aynı yerde vefât etti. Kabri oradadır. *(Selâhüddîn ibni Mübârek el-Buhârî)*

Sessiz zikr (zikr-i hafî) yapan tarîkatlar, hazret-i Ebû Bekr'den gelmiş olup, yol gösterici rehberlerinin adına göre; Tayfûriyye, Yeseviyye, Medâriyye, hakîkî olan Bektâşiyye, Nakşibendiyye, Ahrâriyye, Ahmediyye-i Müceddidiyye ve Hâlidiyye gibi isimler almışlardır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Nakşibendiyye yolunun kurucusu olan Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretleri buyurdu ki: Bizim yolumuz, Allahü teâlânın gösterdiği kurtuluş yoludur. Çünkü bu yol, sünnete uymak ve Eshâb-ı kirâma tâbi olmaktır. Bu sebeble bizim yolumuzda az zamanda çok kazanç elde edilir. Fakat sünnete uymak ve riâyet etmek sabır ve tahammül ister. Biz bizim yolumuza girenleri istersek cezbe (çekme) ile, dilersek bir başka usûlle terbiye ederiz. Çünkü rehber olan âlim, bir tabîbe (doktora) benzer. Hastanın hastalığını, derdini tesbit eder ve ona göre ilâç verir. Bizim yolumuzda yalnız kalmak değil, sohbet esastır. Biz sonda ele geçecek şeyleri başa yerleştirdik. *(Behâeddîn-i Buhârî)*

Nakşibendiyye yolunun büyükleri ile berâber olanda, huzûr ve cem'iyyet (topluluk) ve dünyâya şuursuzluk (ilgisizlik) ve Allahü teâlânın cezbeleri hâsıl olur. Kalbine, rûhuna birçok şeyler ihsân edilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NA'LİN (Na'leyn):

Altı deri, üstü açık ve tasmalı ayakkabı.

Namazı, na'lın veya mest ile kılmak, çıplak ayakla kılmaktan efdâldir. Böylece yahûdîlere uyulmamış olur. Hadîs-i şerîfte; ***"Yahûdîlere benzememek için namazları na'lın ile kılınız!"*** buyruldu. Resûlullah ve Eshâb-ı kirâm sokakta giydikleri na'lın ile kılarlardı. Na'lınları temiz idi ve Mescid-i nebî kum döşeli idi. Kirli na'lınla girilmezdi. *(Hâdimî ve Muhammed bin Ahmed)*

NÂME-İ SEÂDET:

Peygamber efendimizin mektubu şerîfi.

Peygamber efendimizin Mısır (Kıpt) hükümdârı Mukavkıs'ı İslâmiyet'e dâvet için yazdığı Nâme-i seâdet, deriden olup on iki satır yazısı ve altında mühr-i şerîfi vardır. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

NÂMUS:

Irz, edeb, ar, hayâ.

Kadın, beş vakit namazını kıldığı, nâmusunu koruduğu ve kocasına itâat ettiği zaman, Cennet'e istediği kapıdan girer. *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-ül-Metcer-ür-Râbih)*

Mîdesini, nâmusunu ve iffetini korumak kadar fazîletli ibâdet yoktur. *(Muhammed Bâkır)*

Ramazan ayı, İslâm dîninin nâmusudur. Âşikâre oruç yiyen, bu aya hürmet etmemiş olur. Bu aya hürmet etmiyen, İslâmiyet'in nâmus perdesini yırtmış olur. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Nâmus-ı Ekber:

Peygamber efendimize vahy getiren ve dört büyük melekten biri olan Cebrâil aleyhisselâm, Cibril. *(Bkz. Cebrâil)*

Nâmus-ı İlâhî:

İslâm dîni. *(Bkz. İslâmiyet)*

Nâmus-ı Rabbânî:

İslâm dîni. *(Bkz. İslâmiyet)*

NÂR:

Ateş; Cehennem. *(Bkz. Cehennem)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ameli ve iyiliği ile kim dünyâ hayâtını ve zînetini isterse, onlara dünyâda güzel amellerinin karşılığını bol bol veririz. Ecirlerinden hiçbir şey eksik bırakılmaz. (Fakat) ***onlar için âhirette, karşılık olarak, sâdece nâr vardır.*** *(Hûd sûresi: 15)*

Kalbinde hardal tânesi kadar îmân olan hiçbir kimse nâra girmez; kalbinde hardal tânesi kadar kibr (yâni küfr) ***bulunan hiçbir kimse de Cennet'e girmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Allah korkusundan gözyaşı döken kimseyi nâr yakmaz. *(Ka'b-ül-Ahbâr)*

NARH:

Çarşıda pazarda satılan her türlü mal için hükûmet tarafından konulan fiyat.

Medîne-i münevverede pahalılık oldu. Yâ Resûlallah fiyatlar yükseliyor. Bize si'r yâni kâr haddi koyunuz denildi. Resûlullah efendimiz; ***"Narh koyan Allahü teâlâdır. Rızkı genişleten, daraltan, gönderen yalnız O'dur. Ben Allahü teâlâdan bereket isterim"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Âbidîn)*

Esnafın hepsi fiyatları, fâhiş olarak yâni mal oluş fiyatının iki misline arttırdığı, millete zarar ve zulüm hâline geldiği zaman, hükûmetin, tüccarlara danışarak uygun bir narh koyması câiz (uygun) olur. *(İbn-i Nüceym)*

NÂS SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz on dördüncü ve son sûresi.

Nâs sûresi Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). Altı âyet-i kerîmedir. İnsanların Allahü teâlâya sığınmalarını emrettiği için Sûret-ün-Nâs denilmiştir. *(İbn-i Abbâs)*

Allahü teâlâ Nâs sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Yâ Muhammed) ***İnsanların göğüslerine dâimâ vesvese veren, gerek cinden, gerek insandan*** (olsun)***, o sinsi şeytanın şerrinden insanların Rabbine, insanların melîkine, insanların mâbûduna sığınırım, de!*** *(Âyet: 1-6)*

Kim Felak ve Nâs sûrelerini okursa, sanki Allahü teâlânın indirdiği kitapların hepsini okumuş gibi olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Nâs sûresini devamlı okumayı alışkanlık hâline getiren kimse, dâimâ sıhhat ve âfiyette olur. Nazara karşı okunursa, şifâ bulur. *(Muhammed Osman Sâhib)*

Son nefesini vermekte olan kimse için Nâs sûresi okunursa, rûhu bedenden rahatça ayrılır. Yatağa girerken okuyan kimse, cin ve şeytan şerrinden kurtulur. Vesvesesiz, korkusuz râhat uyku uyur. *(Muhammed Osman Sâhib)*

NASÂRÂ:

Îsâ aleyhisselâma inananlar. *(Bkz. Nasrânî)*

NASÎB:

1. Ele geçen, kavuşulan.

İnsanların en akıllısı, ölümü çok hatırlayandır. Ölümü çok hatırlayan insana, dünyâda

şeref, âhirette yüksek dereceler nasîb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ey Allah'ım! Seni sevmeyi ve seni seveni sevmeyi ve senin sevgine beni yaklaştıracak şeyi sevmeyi bana nasîb et ve senin sevgini (sıcak ve harâretli günde) ***soğuk suyu sevmekten bana daha sevimli kıl.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Allah'ım bana senin yolunda şehîd olmayı nasîb et. Peygamberin şehrinde ölmeyi kısmet et! *(Hazret-i Ömer)*

Yâ Rabbî! Bizlere nihâyetsiz rahmet hazînenden nasîb eyle! Hepimizi doğru yoldan ayırma! *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Allahü teâlânın ezelde takdir ettiği maddî ve mânevî rızık, kısmet.

Nasîbindir gezdiren yer yer seni,
Gâfil olma âkıbet yer, yer seni.

Bana kahve sunulmadı deme sen,
Nasîbin varsa gelir Yemen'den.

(Nâbi)

NÂSİH:

Daha önce bildirilen bir hükmü kaldıran, âyet-i kerîme veya hadîs-i şerîf. Kaldırılan hükme mensûh denir.

Müctehid olmak için arabî yüksek ilimleri tamâmen bilip, Kur'ân-ı kerîmi ezber bilmek, âyet-i kerîmelerin geldikleri zamanları ve gelme sebeblerini, ne hakkında geldiklerini, nâsih veya mensûh olduklarını bilmek, yüzbinlerce hadîs-i şerîfi ezberden bilmek, fıkıh ilminin usûl ve kâidelerini tanımak, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin açık ve kapalı mânâlarını kavramak, bu mânâlar kalbinde yer etmiş olmak, kuvvetli îmân sâhibi olmak, saf ve temiz bir kalbe sâhib olmak gibi şartları vardır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

NASÎHAT:

Dînin ve aklın beğendiği şeyleri tavsiye, öğüt.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Muhakkak ki, Allahü teâlâdan korkan nasîhat alacaktır. *(A'lâ sûresi: 10)*

Din nasîhattir. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ül-Cenne)*

Nasîhat vermek dînimizin birinci vazîfesidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Nasîhat vermek kolaydır. Nasîhati kabûl etmek güçtür. Çünkü, nefislerine uyanlara, dünyâ zevklerinin peşinde koşanlara, nasîhat acı; haramlar ise tatlı gelir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ey oğlum! Sana nasîhatim şudur ki: Takvâya, Allah korkusu ile haramlardan kaçma ipine iyi sarıl. Eğer bu günün dünden, yarının da bugünden daha hayırlı olmasını temin edebilirsen bunu yap. Namaz kılarken vedâ edip ayrılacak olan kimsenin namaz kılışı gibi kıl. Çok ihtiyaç peşinde koşmaktan, özür beyan etmek zorunda kalacağın işi yapmaktan sakın. *(Avn bin Abdullah)*

Alay edenlere, zarar yapacaklara nasîhat verilmez. Nasîhat, birinin yüzüne karşı olmamalı, umûmî olarak ortadan söylenmelidir. Hiç kimse ile münâkaşa etmemelidir. *(Muhammed Bağdâdî)*

NASR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz onuncu sûresi.

Nasr sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Üç âyet-i kerîmedir. Peygamber efendimiz,

nusret-i ilâhî ile, Allahü teâlânın yardımı ile müjdelendiği için sûreye, Sûret-ün-Nasr denilmiştir.

Allahü teâlâ Nasr sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allah'ın nusreti ve fetih gelince, sen de insanların fevc fevc (bölük bölük) ***Allah'ın dînine*** (müslümanlığa) ***gireceklerini görünce, hemen Rabbini hamd ile tesbih et. O'nun affetmesini iste. Şüphesiz ki O, tövbeleri çok kabûl edendir.*** *(Âyet: 1-3)*

Ey Cübeyr, yolculuğa çıktığında, arkadaşlarının içinde en iyi durumda olmak, sıkıntı çekmemek ve rızık bakımından rahat olmak istersen, Kâfirûn, Nasr, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini oku... *(Hadîs-i şerîf-Metâlib)*

Nasr sûresi, Kur'ân-ı kerîmin dörtte birine eşittir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Kim Nasr sûresini okursa, ona, Mekke'nin fethinde Muhammed (aleyhisselâm) ***ile berâber olan kimsenin sevâbı verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

NASRÂNÎ:

Îsâ aleyhisselâma inanan. Çoğulu, nasârâdır. Hazret-i Îsâ'nın bildirdiği dîne nasrâniyyet (nasrânîlik) adı verilir. *(Bkz. Îsevîlik)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Şüphe yok ki, daha önce peygamberlere îmân edenler yahûdîler ve nasrânîler ve Sâbiîler olsun bunlardan her kim Allah'a ve âhiret gününe îmân eder ve hazret-i Muhammed'in dîni üzerine sâlih bir amel işlerse, elbette bunların Rableri katında mükâfâtları vardır. Onlara bir korku yoktur ve onlar mahzûn da olacak değillerdir. *(Bekara sûresi: 62)*

İsrâiloğulları yetmiş bir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehennem'e gidip ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ (Nasrânîler) ***da yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmiş biri Cehennem'e gitmiştir...*** *(Hadîs-i şerîf-Milel ve Nihâl ve Tirmizî)*

Îsâ aleyhisselâmın bildirdiği nasrânîlik ile göğe yükseltilmesinden sonra te'sis edilen ve hıristiyanlık adı verilen nasrânîlik birbirinden çok farklıdır. *(Ülfet Aziz es-Samed)*

Hazret-i Îsâ'nın tebliğ ettiği Îsevîlik veya nasrânîlik az zaman sonra yahûdîler tarafından sinsice değiştirildi. Bolüs adındaki bir yahûdî, hazret-i Îsâ'ya inandığını söyleyerek, nasrânî dînini yaymaya çalışıyor görünerek hakîki İncil'i yok etti ve Îsâ, Allah'ın oğludur dedi. Daha başka şeyler de uydurdu. Üç tanrı olduğu fikrini ortaya attı. Bu durumda nasrânîler ikiye ayrıldı. Hakîkî nasrânîler, hazret-i Îsâ insandır. İlah değildir. Allah'ın oğlu da değildir. Ona tapılmaz dediler. Bolüs'ün fikirlerine aldanan ve daha sonra hıristiyan adını alan nasrânîler ise, uydurma İncîller ortaya attılar. Böylece hakîkî olmayan bir hıristiyanlık ortaya çıktı. *(Harputlu İshâk Efendi)*

NASS:

1.Âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler. Çoğulu nüsûs'tur.

Ehl-i sünnet âlimleri nassları zâhirleri üzere almışlardır. Yâni açık olan mânâlarını vermişlerdir. Zarûret olmadıkça nassları te'vil etmemişler (yorumlamamışlar), bu mânâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik yapmamışlardır. *(Teftâzânî, Kemâleddîn Beydâvî)*

Nass ile bildirilmiş olan ahkâm (hükümler) hiçbir zaman değişmez. Örf ve âdetlerden hüküm çıkarılabilmesi için, bunların nasslara muhâlif olmaması ve sâlih müslümanlar arasında selef-i sâlihînden (ilk devir müslümanlarından) gelmiş olması lâzımdır. *(Ali Haydar Efendi)*

Kâfirleri sevmemek, onlara kalb ile düşmanlık etmek, nass ile emredilmiştir. *(Abdülganî Nablüsî)*

2. Fıkıh usûlü ilminde mânâsı açık ve meydanda olan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler.

NA'Ş:

Kefenlenip tabuta konmuş ölü. *(Bkz. Cenâze)*

Edrâ Eslemî dedi ki:

"Medîne-i münevverede daha önce Kur'ân-ı kerîm okuduğunu gördüğüm birisi vefât etti. Techiz işi bittikten sonra na'şını taşıyıp götürdüler. Peygamber efendimiz oradakilere; ***"Onu yavaş götürünüz. Allahü teâlâ onu sevdi. Şüphesiz o, Allah ve Resûlünü seviyordu"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Na'şı kabr başına koyunca iş yapmayanlar oturmalı veya çömelmelidir. Yahûdîler ve hıristiyanlar gibi ayakta durmamalıdır. *(Seyyid Alizâde)*

Cenâze namazı kılındıktan sonra na'şın başında duâ etmek câiz (uygun) değildir, mekrûhtur. *(Kerderî)*

NÂŞİZE:

Kocasının izni olmaksızın evinden kaçan ve kendisini beyinden haksız yere men eden kadın.

Nâşizeye nafaka verilmez. Geri gelince nafaka da başlar. *(İbn-i Nüceym)*

Kadın kendisi ile birlikte oturan kocasını yanına girmekten men etmesi hâlinde hükmen nâşize sayılır. *(İbn-i Âbidîn)*

NA'T-I ŞERÎF:

Peygamberleri ve din büyüklerini öven şiirler. Daha çok Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm için söylenir.

Yûnus Emre'nin yazdığı bir na't-ı şerîf:

Canım kurbân olsun senin yoluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.
Gel şefâat eyle kemter kuluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Mü'min olanların çoktur cefâsı,
Âhirette olur zevk ü sefâsı,
On sekiz bin âlemin Mustafâ'sı,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Yedi kat gökleri seyrân eyleyen,
Kürsî'nin üstünde cevlân eyleyen,
Mi'râc'da, ümmetin Hakk'dan dileyen,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Yûnus ne'yler iki cihânı sensüz
Sen hak peygambersin şeksüz şüphesiz,
Sana uymayanlar gider îmânsız,
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

NAZAR:

1. Bakmak. Göz atmak.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, misvâkını ve tarağını yanından ayırmazdı.

Mübârek saçını ve sakalını tararken aynaya nazar eylerdi. Geceleri mübârek gözlerine sürme çekerdi. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

"Allahü teâlâ mü'min bir kulunun gönlüne bir gecede üç yüz altmış defâ nazar eder" sözünün mânâsı; "Kalbin vücûda açılan üç yüz altmış penceresi vardır. Gönül, Allahü teâlânın zikriyle kaynayıp coşunca, Allahü teâlâ o kalbe nazar eder. Bu nazar ile kalbe doğan feyzler ve nurlar bu üç yüz altmış koldan bütün vücûda yayılır. Böyle nurların ve feyzlerin yayıldığı bir uzuv kendi hâline göre zevkle ibâdet eder. Yapılan tâat ve ibâdetlerden lezzet alır. *(Ali Râmitenî)*

Kalb hastalıklarının giderilmesi, Allah adamlarının tedâvisi ile olur. Bunların sözleri ilâcdır. Nazarları şifâdır. Onlarla berâber bulunanlar kötü olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Âlimin bir nazarı, bulunmaz hazînedir.
Bir sohbeti, yıllarca, bitmez kütübhânedir.

(M. Sıddîk bin Saîd)

2. Düşünme, inceleme.

Aklın nazarı ile elde edilen ilim (bilgi) iki çeşittir. Birincisi bedîhî yâni düşünmeye ihtiyaç olmadan ilk bakışta elde edilen bilgi. Meselâ; bütünün, parçasından büyük olduğunu bilmek böyledir. İkincisi, istidlâlî yâni, aklın düşünmesiyle elde edilen bilgi. Meselâ; kâinâta ve ondaki inceliklere bakarak, onun bir yaratıcısının bulunduğunu anlamak böyledir. *(Sa'düddîn Teftâzânî)*

Nazar Ber Kadem:

Nakşibendiyye yolunun temel bilgilerinden birisi olup, tasavvuf yolculuğunda adımdan ileriye bakmak ve adımını baktığı yere atmak.

Nazar ber kadem, gönlü perişanlıktan kurtarır ve kendi iç âlemine bağlı kılar. *(Mevlânâ Sâfî)*

Göz kalbe tâbidir. Kalbi maksattan ayırmamak için göz ile sağa sola bakmayıp önüne bakmalıdır. Nazar ber kadem kalbi toparlamak için iyi bir yoldur. *(Hüseyin Vâiz-i Kâşifî)*

Nazar ber kademe riâyet edilmezse tasavvuf yolunda bulunan kimsenin şevki ve istîdâdı bozulabilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nazar Değmesi:

Göz değmesi, bâzı kimselerin gözlerinden çıkan zararlı şuâların, canlı ve cansız bir şeye bakıp beğendikleri zaman bozulmalarına sebeb olması.

Nazar değmesi haktır. Nazarı değen kimse, hattâ herkes, beğendiği bir şeyi görünce "Mâşâallah" demeli, ondan sonra o şeyden bahsetmelidir. Önce mâşâallah deyince nazar değmez. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Nâs sûresini devamlı okumayı alışkanlık hâline getiren kimse, dâimâ sıhhat ve âfiyette olur. Nazar değmesine karşı okunursa, şifâ bulur. *(Muhammed Osman Sâhib)*

NAZARGÂH-İ İLÂHÎ:

Allahü teâlânın nazar ettiği (baktığı) yer.

Allah adamlarının kalbleri, Hakk'ın nazargâhıdır. O kalblere girmiş olanlara da, o nazardan nasîb erişir. *(Ali Râmitenî)*

Sakın terk-i edebden kûy-i mahbûb-i Hüdâ'dır bu,
Nazargâh-ı İlâhîdir Makâm-ı Mustafâ'dır bu.

(Nâbi)

NAZARİYYE:

Bir veya birkaç hipotez (faraziye) ile, birçok hâdiseleri îzâh ederek ve bunlardan yeni hâdiselere vararak ve bu hâdiseleri tecrübe ile inceleyerek görülen hipotez. Hipotez, aynı sebeblerle îzâh edilen çeşitli hâdiselerin hepsini birden îzâh edebilecek umûmî bir fikirdir.

Müslümanlık nazariyyeler dîni değil, amelî bir dindir. İslâmiyet, insanın rahîm ve gafûr (merhametli ve affedici) olan, doğru yolu gösteren Allahü teâlâya kendini teslim etmesi demektir. *(Muhammed Emîn)*

NÂZIR:

1. Gören, görücü.

Allahü teâlâ hayy (diri), alîm (bilici), kâdir (gücü yetici) ve mütekellim (konuşucu) olarak sonsuz zamanlarda hep hâzırdır ve nâzırdır. Hayat, ilim, kudret ve kelâm sıfatları zamansız ve mekansız olduğu gibi, hâzır ve nâzır olması da zaman ve mekâna bağlı değildir. Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi böyledir. Allahü teâlânın hâzır olması gibi hiç kimse hâzır değildir. Peygamberlerin aleyhimüsselâm, evliyânın ve sâlih mü'minlerin rûhlarının yardım için çağrıldıklarında ve başka zamanlarda hâzır olmaları, zamâna ve mekâna bağlı olarak meydana gelir. Evliyânın rûhları hâzırdır, bilirler demek, îmânı giderir. Burada îmânı gideren husus, evliyânın rûhlarının hâzır olacağına inanmak değil, onların rûhlarının hâzır olduklarını bilmediği hâlde gaybden haber vermektir. Çünkü gaybı Allahü teâlâ ve O'nun bildirdikleri bilir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

2. Vakfın işlerini, dînin emirlerine uygun olarak idâre etmek üzere vâkıf (vakıf yapan) veya hâkim tarafından tâyin edilen mütevellînin vakıf işlerindeki tasarruflarını murâkabe (kontrol) etmesi ve gerektiğinde ona re'yleri (görüşleri) ile yardımcı olması için vazîfelendirilen kimse. Bâzan mütevellîye de nâzır denmiştir.

Vakfın nâzırı veya herhangi vazîfelisi, suç işlemedikçe azl olunamazlar (bu vazîfelerinden alınamazlar). Vakfı kirâya vermek, mütevellînin vazîfesidir. Hâkim, vâli karışamaz. Bir vakfın bir nâzırı ve bir mütevellîsi olsa, mütevellî, nâzırın haberi olmadan bir şey yapamaz. Kayyım (vakfın hizmetçisi), mütevellî ve nâzır aynı hakka sâhibdirler. *(Fetâvây-ı Hayriyye)*

NÂZİÂT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş dokuzuncu sûresi.

Nâziât sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Kırk altı âyet-i kerîmedir. Sûrenin ilk kelimesi olan ve söküp koparan ve çekip alan mânâsına gelen Nâziât kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; kıyâmetin şiddeti ve onu inkâr edenlerin dirilişi, yeri göğü yaratan Allahü teâlânın insanları yeniden diriltmeye kâdir olduğu bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Ebû Hayyân, Begavî)*

Allahü teâlâ Nâziât sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Kim ki Rabbinin azametinden (büyüklüğünden) ***korkarak kendisini günâhlardan men ederse, işte Cennet, onun varacağı yerin tâ kendisidir.*** *(Âyet: 40,41)*

NÂZİL OLMAK:

Yukardan aşağıya inmek; mukaddes kitabların vahiy yoluyla peygamberlere gönderilmesi.

Kur'ân-ı kerîm Kadir gecesinde nâzil olmaya başladı ve tamâmının inmesi yirmi üç sene sürdü. Tevrat, İncîl ve bütün kitablar ve suhuflar (sahîfeler) ise, hepsi birden bir defâda nâzil olmuştu. Kur'ân-ı kerîm dışında hepsi insan sözüne benziyordu. Ve lafızları mûcize değildi. Onun için çabuk bozuldular, değiştirildiler. *(Süyûtî, Zerkeşî)*

NAZM:

Kelimeleri inci gibi yanyana dizmek.

Kur'ân-ı kerîmin kelimeleri Arabîdir. Fakat bu kelimeleri yanyana nazmeden Allahü teâlâdır. Bu kelimeler insan nazmı değildir. Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlâ tarafından mübârek kalbine bildirilen şeyleri, Arabça olarak da anlatmış değildir. Bu Arabî kelimeler, Allahü teâlâ tarafından nazmedilmiş olarak âyetler hâlinde gelmiştir. Cebrâil aleyhisselâm ismindeki bir melek bu âyetleri, bu kelimelerle ve bu harflerle okumuş, Muhammed aleyhisselâm da mübârek kulakları ile işiterek ezberlemiş ve hemen Eshâbına (arkadaşlarına) okumuştur. *(Zerkânî)*

Şiirler birer nazmdır. Her şâirin nazm yapma kâbiliyeti başkadır. Kur'ân-ı kerîmin nazmı, hiçbir insan sözüne benzemiyor. Kur'ân-ı kerîmin insan sözü olmadığı tecrübe ile de isbât edilmiştir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Nazm-ı İlâhî:

Allahü taâlâ tarafından yanyana dizilen mübârek sözler, Kur'ân-ı kerîm.

Kur'ân-ı kerîm nazm-ı ilâhîdir, Arabçadır. Bu arabî kelimeler, Allahü teâlâ tarafından nazmedilmiş olarak âyetler hâlinde gelmiştir. *(Zerkânî)*

NEBÂTÎ RUH:

Her canlıda mevcud olan ve doğma, büyüme, beslenme, zararlı maddeleri dışarı atma, üreme ve ölme gibi canlılık hallerini yapan rûh.

Nebâtî rûha sâhib olan canlılarda büyüme bütün hayat boyunca olmaz. Muayyen bir miktâra vardıktan sonra, bu iş durur. Beslenme ölünceye kadar devâm eder. Çünkü gıdâ olmadan yaşanamaz. *(Ali bin Emrullah)*

NEBE' SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş sekizinci sûresi.

Nebe' sûresi Mekke-i mükerremede nâzil oldu (indi). Kırk âyet-i kerîmedir. Kıyâmet haberlerini ihtivâ ettiği için sûreye bu mânâya gelen Sûret-ün-Nebe' denilmiştir. Amme kelimesi ile başladığı için Amme sûresi de denir. Sûrede; Allahü teâlânın insanlara olan eşsiz lütufları, kıyâmet günü ve o gün meydana gelecek hâdiseler, Cehennem'in şiddeti ve Cehennemlikler, Allahü teâlâya hesap verdikten sonra kâfirlerin pişmanlıkları bildirilmektedir. *(Senâullah Dehlevî, Abdülazîz Dehlevî, İbn-i Abbâs)*

Allahü teâlâ Nebe' sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Muhakkak ki, Cehennem (melekler tarafından kâfirleri) ***bir gözetleme yeridir. Kâfir için bir dönüş yeridir. Nice devirler boyunca içinde kalacaklar. Orada ne bir serinlik tadacaklar, ne de içilecek bir şey! Bir kaynar su ve irin içecekler.*** *(Âyet: 21-26)*

Nebe' sûresini okuyan, îmânsız gitmekten emin olur. Allahü teâlâ onun rızkını genişletir, kendisine bol mükâfât verir. O kimse ölmeden Cennet'teki yerini görür. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

NEBÎ:

Yeni bir din getirmeyen, daha önce gönderilmiş olan bir Resûlün dînine dâvet eden, çağıran peygamber. Resûllere (yeni bir dinle gönderilen peygamberlere) tâbi olan peygamberler. *(Bkz. Peygamber)*

Allahü teâlânın dînine çağırmakta, Resûl ile Nebî arasında bir ayrılık yoktur. Peygamberlere îmân etmek; aralarında hiçbir fark görmeyerek, hepsinin doğru sözlü olduğuna inanmak demektir. Onlardan birine inanmayan kimse, hiçbirine inanmamış olur. *(Seyyid Abdülhakîm)*

NEBİZ:

Hurma veya kuru üzümü soğuk suda bırakıp, şekeri suya geçince, kaynayıncaya kadar ısıtıldıktan sonra soğuyunca süzülerek elde edilen sıvı.

Nebizin tadı keskin olsa da, sarhoş yapmadıkça, içmesi helâl olur. Isıtılmazsa, köpürünce ve tadı keskin olunca haram olur. *(İbn-i Âbidîn)*

NECÂSET:

Aslı îtibâriyle veya sonradan meydana gelen bir sebeble pis olan şeyler. Namaza mâni olup olmama yönünden; hafif necâset ve kaba necâset, görülüp görülmeme yönünden; mer'î (görülen) ve gayr-i mer'î (görülmeyen) ve akıcı olup olmama yönünden; mâî (akıcı) ve câmid (katı) olmak üzere kısımlara ayrılır.

Namazın şartlarından birisi de necâsetten tahâret olup, bedende, elbisede ve namaz kılınacak yerde necâset bulunmamaktır. *(İbn-i Âbidîn)*

Katı şekil almış necâset, insan derisinde, elbisesinde ise veya bevl, kan gibi akıcı necâset, mest üzerinde olsa da, ancak yıkamakla temizlenir. Kan, şarap, ispirto, bevl (idrar) gibi sıvı necâsetten biri bulaşmış toprak, katı necâset demektir.Katı necâset, kemer, çanta, mest, ayakkabı üzerinde olunca, oğmakla, silmekle temizlenir. *(İbn-i Âbidîn)*

Sarhoş eden bütün içkiler, şarap gibi kaba necâsettir. *(Halebî)*

İğne ucu kadar elbiseye sıçrayan bevl (idrar) ve kan damlaları ile sokakta sıçrayan çamurlar ve necâset buharlarının, necâsete dokunarak gelen gazların, rüzgârın ve ahırda ve hamamda meydana gelen buharlardan, duvarlarda hâsıl olan damlaların elbiseye, yaş deriye değmesi affedilmiştir. *(İbn-i Âbidîn)*

Necâset bulaşmış ayakkabı ile cenâze namazı kılınmaz. *(Alâüddîn Haskefî)*

NECÂŞÎ:

Habeş hükümdârı. Habeş krallarına verilen isim.

Peygamber efendimiz zamânındaki Necâşî'nin adı Eshame idi. Nasrânî (hıristiyan) iken müslüman oldu. Cenâze namazını Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Medîne'de kıldırdı. *(İbn-i Hişâm-Halebî)*

Eshâb-ı kirâm, Necâşî'nin memleketi Habeşistan'a hicret ettiklerinde, Necâşî onlara bir takım suâller sorduktan ve Peygamber efendimiz hakkında bilgi aldıktan sonra şöyle dedi:"Sizi ve yanından geldiğiniz zâtı tebrik ederim. Ben şuna inandım ki, O, Allah'ın resûlüdür. Zâten biz O'nun ismini, geleceğini İncîl'de görmüştük. O resûlü (peygamberi), Meryem oğlu Îsâ aleyhisselâm da haber verdi. Vallahi eğer Muhammed aleyhisselâm buralarda, Habeşistan'da olsaydı gidip O'nun eşyâlarını taşır, mübârek ayaklarını yıkardım. Şimdi siz ülkemde istediğiniz gibi emniyet ve huzûr içinde yaşayınız. Bana dağ kadar altın verseler, sizlerden birini üzüntüye sokmaya râzı olmam!" Necâşî'nin müslüman olması ve alâkası, Eshâb-ı kirâmı ziyâdesiyle sevindirip, memnun etti. *(Halebî, Abdülhak-ı Dehlevî)*

NECÂT:

Kurtulma, kurtuluş.

Bir kimse, namazı edâ ederse, bu namaz kıyâmet günü nûr ve bürhân olur ve Cehennem'den kurtulmasına sebebdir. Namazı muhâfaza etmezse, nûr ve bürhân olmaz ve necât bulmaz. Kârûn ile Fir'avn ile Hâman ile ve Übey bin Halef ile birlikte bulunur. *(Hadîs-i şerîf-Cennet Yolu İlmihâli)*

Bir gün terâzi kurulur, dünyâ işleri sorulur,
Helâl lokma yimeyip de, cevap vermek ne müşküldür.

Hasta olup yıkılınca, gözler göke dikilince,
Can alan melek gelince, necât bulmak ne müşküldür.

(M. Sıddîk Gümüş)

NECCÂRİYYE:

Hicretin üçüncü asrında Hüseyin bin Muhammed en-Neccâr tarafından kurulan bozuk fırka.

Neccâriyye fırkasının inanışlarının bâzıları Cebriyyeye, bâzıları Mûtezileye uygundur. Neccâriyyeye göre Allahü teâlâ kalbdeki bilgi kuvvetini göze verir. Bu bilgi kuvvetiyle Allah'ı bilir. Îmân; Allah'ı, peygamberleri, farzları bilmek ve bunu dil ile ikrâr etmek (söylemek)tir. Bunlardan birini bilmeyen ve ikrâr etmeyen kâfirdir. Îmân artar fakat eksilmez. Neccâriyye fırkası Allahü teâlânın ilim, kudret, hayat ve diğer ezelî sıfatlarını kabûl etmez. Allahü teâlânın Cennet'te görülmeyeceğini kabûl eder. *(Abdülkâhir Bağdâdî)*

Neccâriyye fırkası, birbirlerini küfürle (îmânsızlıkla) suçlayan birçok kollara ayrıldı. Bunlar arasında meşhûr olanları; Burgûsiyye, Za'ferâniyye, Mustadrikedir. *(Zâhid-ül-Kevserî)*

NECDET:

Yiğitlik, kahramanlık.

Necdet sâhibi, korkulu hâllerde, sıkıntılı işlerde sabır ve sebât eder (kararlılık gösterir), bağırıp çağırmaz, uygunsuz iş yapmaz. *(Ali bin Emrullah)*

Necdet sâhibi olmak insanı yükseltir. Korkaklık ise zelîl eder (alçaltır). *(Celâleddîn Devânî)*

NECEŞ:

Müşteri kızıştırmak, bir malı satın almaya niyeti olmadığı hâlde alacakmış gibi malın fiyatını yükseltmek.

Abdullah bin Ömer şöyle rivâyet etmiştir: "Şüphesiz ki, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem neceşten men etmiştir. *(Müslim)*

İki kişi bir malın fiyatında uyuşmuş iken, neceş yapmak mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

NECİYYULLAH:

Allahü teâlâ tarafından tûfandan kurtarılan mânâsına Nûh aleyhisselâmın lakabı.

Tufândan önce, Allahü teâlânın emri ile bütün ehlî, vahşî ve yırtıcı hayvanlar hazret-i Nûh'un huzûrunda toplandı. Bunların toplanmasıyla çok büyük izdihâm, kalabalık meydana geldi. Hayvanların herbiri: "Bizi al yâ neciyyallah!" diye yalvarır, gemiye binebilmek için yarış ederdi. Nûh aleyhisselâm sağ elini uzatınca aynı cins hayvanın erkeğini, sol elini uzatınca da dişisini alırdı. *(Sa'lebî, Kisâî)*

NECM SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin elli üçüncü sûresi.

Necm sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Altmış iki âyet-i kerîmedir. İlk âyetinde geçen ve yıldız mânâsına gelen Necm kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; mîrâc mûcizesi, putların uydurma ilâhlar olduğu, Allahü teâlâdan yüz çevirip, dünyâya kul olanlara îtibâr etmemek gerektiği, büyük günâhlardan ve ahlâksızlıklardan kaçanları Allahü teâlânın mağfiret edeceği, günahlarını bağışlayacağı bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Necm sûresinde meâlen buyuruyor ki:

İnsan için (âhirette)***, ancak*** dünyâda) ***ihlâsla*** (Allah rızâsı için) ***işlediği sâlih amelleri ve niyeti fayda verir.*** *(Âyet: 39)*

Kim Necm sûresini okursa, Mekke'de Muhammed'i (aleyhisselâm) ***tasdîk ve inkâr edenlerin adedidin on katı sevâb verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

NECS (Necis, Neces):

Dînen temiz olmayan, pis, murdar.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Müşrikler (kâfirler) ***ancak bir necestir. Onun için bu yıllardan sonra onlar Mescid-i Harâm'a*** (Kâbe-i muazzama ve çevresine) ***yaklaşmasınlar.*** *(Tevbe sûresi: 28)*

Müşriklerin kendileri (bedenleri) necs olsaydı, îmân edince temiz olmamaları lâzım gelirdi. O hâlde onlara neces denilmesi, kalblerinin neces olduğunu bildirmek içindir. Îmân edince bu neceslik gider, temiz olurlar. Îtikâdlarının (inançlarının) kalblerinin pis olması, bedenlerinin pis olması demek değildir. *(Ahmed Fârûkî)*

Hınzırdan başka her hayvan diri iken temizdir. Ölünce necs olurlar. Hınzırın derisi ve her parçası necstir. *(M. Zihni Efendi)*

Kapalı şişe içinde idrâr taşıyanın namazı câiz olmaz. Çünkü şişe bevlin meydana geldiği yer değildir. Bundan anlaşılıyor ki, cebindeki şişede dirhemden (4 gram 80 santigram) fazla kan, ispirto veya kapalı kutuda kanlı mendil, necs bez varken namaz kılmak câiz değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

Necâsetin imbiklenmesi ile elde edilen sıvı necstir. Bunun için rakı ve ispirto kaba necs olup, içilmeleri şarap gibi haramdır. *(Tahtâvî)*

Elbisenin bir yerine necâset bulaşsa, bulaşan yeri unutsa, zan ettiği yeri yıkasa temizlendi kabûl edilir. Yaş ayağı ile necs yerde yürüse, yer kuru ise ayakları necs olmaz. Yer yaş olup ayakları kuru ise, ayakları ıslanırsa necs olurlar. *(Abdülganî Nablüsî)*

Şıra yâni üzüm suyu temizdir. Şarab hâline dönünce necs olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

Namazı bozanlardan birisi de necs yerde durmak ve secde etmektir. Necs yere temiz şey sererse bozmaz. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

NEFHA:

Üfleme, üfürme. İsrâfil aleyhisselâmın, kıyâmetin kopup insanların öleceği ve tekrar diriltilecekleri zaman, nasıl olduğu bizce bilinmeyen sûra üflemesi.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Sûr'a nefha edileceği o gün (mezarlardan kalkıp, mahşer denilen alana) ***bölük bölük gelirsiniz.*** *(Nebe' sûresi: 18)*

Onların beklediği sâdece bir sayhadır (sûr'a ilk üfürülüştür) ***ki, onlar*** (ticârette ve) ***birbirleriyle çekişip*** (itişip) ***dururlarken, kendilerini yakalayıverir.*** (İşte o zaman) ***bunlar bir vasiyyette bile bulunamazlar.*** (Hattâ o vakit, onlar çarşıda ticârette iken) ***âilelerine dahi dönecek*** (halde) ***değildirler*** (hemen can verirler). (Bir de kırk yıl sonra ikinci defâ) ***sûr'a nefholunmuştur. Artık bakarsın ki onlar, kabirlerinden*** (kalkıp) ***Rablerine doğru sür'atle giderler.*** *(Yâsîn sûresi: 49-51)*

İki nefha arası kırk senedir. Ondan sonra Allahü teâlâ bir yağmur yağdırır ki, dereden nebâtın (bitkinin) ***bitmesi gibi insanlar hayat bulur*** (dirilir)***. Hâlbuki, kuyruk sokumundaki tek bir kemik hâriç olmak üzere, insanda hiçbir şey kalmamıştır. İşte kıyâmet gününde insanlar, tekrar ondan halk olunacaktır*** (yaratılacaktır)***.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Kıyâmet günü elbette vardır. O gün, gökler, yıldızlar ve şu üzerinde yaşadığımız erd (yeryüzü), dağlar, denizler ve hayvanlar, nebâtlar (bitkiler) ve mâdenler, hâsılı her şey yok

olacaktır. Gökler parçalanacak, yıldızlar dağılacak, yeryüzü, dağlar toz olup savrulacak. Bu yok oluş, sûr'un ilk işâreti ile olacaktır. İkinci nefhasında; her şey tekrar yaratılıp, insanlar mezardan kalkacak, mahşer denilen bir yerde toplanacaktır. *(Ahmed Fârûkî)*

Nefhat-ül-Ba's:

İsrâfil aleyhisselâmın, nasıl olduğu bizce bilinmeyen ve sûr denilen bir âlete ikinci defâ üflemesiyle bütün canlıların dirilmesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Kıyâmetin yok edici sûr'undan sonra, ikinci bir sûr üflenir. Bu sese, bütün beşeriyyet (insanlar) ***tâbi olur*** (uyar)***. Bu emir ile kalkıp hâzır olurlar.*** *(Zümer sûresi: 62)* Bu nefhat-ül-ba's ile bütün mahlûkât (yaratılmışlar) kabirlerinden kalktıkları vakit, görürler ki, dağlar pamuk gibi atılmış, denizlerin suyu çekilmiş, yer ise kendisinde eğrilik ve yükseklik olmayan, dümdüz olmuş bir kâğıt sayfası gibi görünür. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Nefhat-ül-ba's ile, bütün canlıların hepsi bir anda dirilir. Meleklerden en önce diriltilecek olanlar, Allahü teâlâya yakın olan dört mukarreb melektir ki; Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve Azrâil'dir. İnsanlardan en önce dirilecek olan, Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve sellemdir. *(Seyyid Alizâde)*

Nefhat-ül-Fer':

İsrâfil aleyhisselâmın, kıyâmetin kopacağına yakın, nasıl olduğu bizce bilinmeyen sûr'a birinci defâ üflemesi.

Zamânın sonuna ulaştığı ve yeryüzünde kötülük yapılarak, her yerin, herkesin kötü olduğu vakit, Allahü teâlâ, İsrâfil aleyhisselâma; "Ey İsrâfil! Sûr'a üfle!" buyurur. İsrâfil aleyhisselâm, sûr'a üfler. Bu nefhat-ül-fer'de yeryüzüne zelzele, sarsıntı düşer. Anneler, çocuklarına süt veremez olur. İnsanlar, sarhoş gibi olurlar. Kıyâmetin heybetinden ve Allahü teâlânın azâbının şiddetinden böyle olurlar. Nitekim Allahü teâlâ bu hâlden haber veriyor: ***"Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Şüphe yok ki, o kıyâmet sarsıntısı çok büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün her emzikli kadın emzirdiğinden geçer ve her yüklü kadın çocuğunu doğurur. İnsanları da hep sarhoş görürsün. Hâlbuki sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azâbı çok şiddetlidir."*** *(Hac sûresi: 1,2) (Muhammed Rebhâmî)*

NEFRET:

Tiksinmek, ürküp kaçmak.

Doğru yola kavuşan, hidâyete eren kimsenin nefsi gafletten kurtulup, namazın tadını duymaya, ibâdetlerden zevk almaya başlar. Günâhlardan, haram olan şeylerden, kötü huylardan nefret duyar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Halktan nefret etmek, insanların kabahatlerini saymakla başlar. Giderek bütün insanlığı küçümsemeye kadar varır. Daha sonra normalin dışına mübâlağaya varan davranışlarıyla eğriyi-doğruyu seçemez olur. *(Ahmed Rıfat)*

Büyük İslâm âlimlerini tanıyıp onları sevenler, haramlardan nefret ederler. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

NEFS (Nefis):

1. Can.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Her nefs, ölümü tadıcıdır. *(Âl-i İmrân sûresi: 185)*

2. İnsanın kendisi, kişi, beden.

İnsan ben deyince, nefsini göstermektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

3. Hakîkat, cevher, asıl, öz. İnsanda ve cinde şer, kötülük kuvveti. Şerîate yâni dîne uymayan isteklerin kaynağı. Buna nefs-i emmâre de denir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Cenâb-ı Hakk'ın huzûrundan korkup, nefsini (gayr-i meşrû) ***nefsânî arzularından*** (hevâ ve isteklerden) ***men eden kimsenin varacakları yer muhakkak Cennet'tir.*** *(Nâziât sûresi: 40)*

Nefsine düşmanlık et! Çünkü o, benim düşmanımdır. *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Akıllılığın alâmeti; nefse gâlib ve hâkim olmak ve öldükten sonra lâzım olanları hazırlamaktır. Ahmaklık alâmeti; nefse uyup, Allah'tan af, merhâmet beklemektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Nefsini azîz eden dînini yıkar. Nefsini zelîl eden kimse dînini azîz eder. *(Mücâhid bin Cebr)*

Nefsin yaratılması, insanların yaşaması, üremesi ve dünyâ için çalışmaları içindir. Allahü teâlâ nefsi böyle nice faydalar için yarattı. Fakat bütün insanlara merhamet ederek, acıyarak, nefse uymağı frenlemeleri, ona hâkim olup, zararlarını önlemeleri için insanlarda akıl da yarattı. *(Şerefeddîn Yahyâ Münîrî)*

Nefse uymaktan kurtulmak, dünyâ nîmetlerinin en büyüğüdür. Çünkü nefs, Allahü teâlâ ile kul arasındaki perdelerin en büyüğüdür. *(Ebû Bekr Tâmistânî)*

Nefse, günâhlardan kaçmak, ibâdet yapmaktan daha güç gelir. Onun için günahtan kaçman daha sevâbdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

"Yâ Rabbî! Nefsimi bana musallat kılma! Ona karşı beni yardımsız, yalnız bırakma! Nefsim bana acımıyor. Bana sen merhamet eyle!

Ey nefsim! İsteklerini hiç unutmuyorsun. Fakat kulluk vazifelerini yapmaya hiç istekli değilsin. Ey nefsim! Hesâba çekileceğin kıyâmet gününde hâlinin ne olacağından hiç korkmuyorsun. Geçici olanı, ebedî ve sonsuz nîmetlere tercih ediyorsun.

Ey nefsim! Hiç amelin olmadan, çalışmadan âhirette rahata kavuşmak istersin. Uzun uzun arzu ve isteklerin peşine düşüp, tövbeyi devamlı sonraya atıp geciktiriyorsun." *(Avn bin Abdullah)*

Allah yolunda nefsi ile yürümek isteyen daha ilk adımında hatâ etmiş demektir. Nefsini terkedip de ihlâs ile her şeyde Allahü teâlânın rızâsını düşünerek yola çıkarsa, Allahü teâlâ ona kendisine kavuşturacak rehberi tanıtır. *(Ali Müzeyyen)*

Nefis düşmandır. Düşman sözüyle hareket etmek akıl işi değildir. *(Ali Hâfız)*

Mahlûkâtın en ahmağı nefstir. Çünkü dâimâ kendi aleyhine olan şeyleri ister. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Nefs Muhâsebesi:

İnsanın, dâimâ kötülük ve günâh işlemek istiyen nefsini hesâba çekip, kontrol etmesi ve gerektiğinde onu cezâlandırması *(Bkz. Muhâsebe)*

Nefs-i Emmâre:

Kötülüğü emr eden nefs.

Nefs-i emmâre, hiç kimsenin emri altına girmeyip, herkese emretmek ister. Nefs-i emmâreyi yıpratmak, azgınlığını önlemek için dîne uymaktan başka çâre yoktur. *(Ahmed*

Fârûkî Serhendî)

İnsanın bütün kötülükleri nefs-i emmârede toplanmıştır. Nefs-i emmâre hiç iyilik yapmak istemez. Hep kötülük yapmak ister. Kendisine ve başkalarına zararlı olan şeyleri sever. İnsanın dünyâ ve âhirette saâdete kavuşması için nefsine uymaması, onu zayıflatıp, zarar yapmayacak hâle getirmesi lâzımdır. *(Ahmed Fârûkî Serhendî)*

Varlıklar içinde en câhil olanı insanın nefsidir. Çünkü, Nefs-i emmâre kendine düşmanlık yapmaktadır. Hep kendini yok edici şeyleri istemektedir. Her isteği, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerdir. Her işi, sâhibi olan ve bütün iyiliklerin sâhibi bulunan Allahü teâlâya karşı gelmektir. Hep kendi can düşmanı olan şeytana uymaktadır. *(Ahmed Fârûkî)*

Nefs-i emmâre, şehveti ve gadâbı aşırı çalıştırdığı için, buna uymak insana tatlı gelir. İslâmiyet'e uymak ise, bu arzuları frenlediği, tahdid ettiği için, insana acı, zor gelmektedir. Bunun için insan, İslâmiyet'e uymak istemez. Nefse uymak ister. *(Abdülazîz Dehlevî)*

İnsanların nefs-i emmâresi; mevki sâhibi olmak, başa geçmek sevdâsındadır. Onun bütün arzusu, şef olmak, herkesin kendisine boyun bükmesidir. Nefsin bu arzuları ilâh olmak, mâbud olmak, herkesin kendisine tapınmasını istemektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesi hep nefs-i emmârenin isteklerini yok etmek içindir. Çünkü nefs-i emmâre, Allahü teâlâya düşmanlık etmektedir. Nefsin isteklerini yok etmek ancak şerîate uymakla olur. *(Ahmed Fârûkî)*

Nefs-i Levvâme:

Kötü işlerden dolayı dâimâ kendini kınayan ve ayıplayan nefs.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Kıyâmet gününe ve nefs-i levvâmeye yemîn ederim ki, insan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor? *(Kıyâme sûresi: 1-3)*

Bilmiş ol ki; en büyük düşmanın, seni kuşatan nefsindir. Hep kötülüğü emreder şekilde yaratılmıştır. İşi, iyilikten uzaklaşıp fenâlığa meyletmektir. Onu tezkiye edip doğrultmak, Rabbine ve Hâlıkına ibâdet için zincire vurmak, arzularından alıkoyup zevklerinden uzaklaştırmakla me'mursun. Şâyet biraz ihmâl edersen azar ve bir daha önüne geçilmez hâl alır. Durmadan onu uyarır, kınar ve levmedersen, o zaman nefs-i emmârelikten çıkar da Allahü teâlânın kendisine yemin ettiği Nefs-i levvâme hâline döner. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Nefs-i Mardiyye:

Kusurlarını bilen, kendisinden râzı olunan nefs. Rabbinin indinde, makbûl olan nefs.

Nefs-i mardiyyeye kavuşan kimse, verdiği her sözü yerine getirir. Adâletten ayrılmaz, kerem sâhibidir (cömerttir). Herkese lâzım olan bilgileri anlayacağı derecede söyler. *(Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

Nefs-i Mutmainne:

Îmân etmiş nefs. Allahü teâlâyı anmakla huzûra eren, İslâmiyet'in emirlerini yapmak kendisine zor, ağır gelmeyen nefs.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey mutmainne olan nefs! Râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön. Seçilmiş kullarım arasına karış ve Cennet'ime gir. *(Fecr sûresi: 27-30)*

Allah'ım! Sana kavuşmaya îmân eden, kazâna râzı olan ve verdiğine kanâat getiren nefs-i mutmainne isterim. *(Hadîs-i şerîf-Nesâih-ül-İbâd)*

Nefs-i mutmainneye kavuşmuş olan insan sabırlıdır. Yumuşak ve güleryüzlüdür. Ayıbları

örter ve kusurları affeder. Allahü teâlâya tam teslim olmuştur. Çok ibâdet yapar. Cömerttir. İslâm dîninin emirlerinden bir karış ayrılmaz. *(Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

Bir insan vilâyete kavuşup velî olunca nefs-i emmâresi nefs-i mutmainne olmuş, küfürden, inkârdan kurtulup, Rabbinden râzı olmuştur. Rabbi de ondan râzıdır. Yaratılışında bulunan kötülük, azgınlık yok olmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nefs-i Mülhime:

Gerektiği zaman Allahü teâlâ tarafından kendisine hakîkatler ilhâm edilen, kötülüklerden arınmış nefs.

Nefs-i mülhimeye kavuşmuş bir kimse, ilim, kanâat, tevâzu (alçak gönüllü olma), hüsn-i zân (iyi düşünce) sâhibidir, sabırlıdır, tahammüllüdür. Özrü kabûl eder. Her türlü eziyetlere katlanır. *(Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

Nefs-i Nâtıka:

İnsanı hep kötülük ve aşağılık işler yapmaya sürükleyen nefs. Nefs-i emmâre.

İnsanın bütün kötülükleri nefs-i nâtıkada toplanmıştır. Nefs-i nâtıka hiç iyilik yapmak istemez. Hep kötülük yapmak ister. Kendisine ve başkalarına zararlı olan şeyleri ister. *(Ebü'l-Hüseyin)*

Nefs-i nâtıkayı zaifletecek birinci ilâç, İslâmiyet'in emir ve yasaklarına uymaktır. Haramların hepsi; dünyâ malına, mevkiine, zevklerine düşkün olmak, nefsin gıdâsıdır. Onu besler, kuvvetlendirirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nefs-i Râdiye:

Rabbinden râzı ve hoşnûd olan nefs.

Nefs-i Râdiyeye kavuşan kimsenin duâsını Allahü teâlâ reddetmez. Fakat edeb ve hayâsından bir şey isteyemeyen, Allahü teâlâ katında azîz ve kıymetlidir. *(Erzurumlu İbrâhim Hakkı)*

Nefs-ül-Emr:

Hayâl, düşünce olmayan, zihnin hâricinde kendisi var olan, hakîkat.

NEFY VE İSBÂT ZİKRİ:

"Lâ ilâhe illallah" mübârek sözünü diyerek yapılan zikr (Lâ ilâhe) yâni Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur, nefy; (illallah) yâni Allahü teâlâ vardır demek de isbât ifâdeleriyle belirtilmiştir.

Nefy ve isbât zikrini çok yapınız. Bu güzel kelimeyi tekrar ederken bütün dilek ve düşüncelerinizi gönülden çıkarınız! Maksâdınız, dileğiniz ve sevdiğiniz birden fazla (Allahü teâlâdan başka) olmasın. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NEHÂR-I ŞER'Î:

İmsâktan, akşam namazının vaktinin girmesine kadar olan zaman.

Orucun farzı üçtür: 1)Niyyet etmek, 2)Niyyeti ilk ve son vakti arasında yapmak. 3) Fecr-i sâdık yâni tan yeri ağarmasından, güneşin batmasına kadar olan zaman içinde yâni nehâr-ı şer'î müddetince, orucu bozan şeylerden sakınmak. *(Seâdet-i Ebediyye)*

NEHY:

1. Yasak, yasak edilen şey.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Resûlümün getirdiği emirleri alınız, itâat ediniz! Nehy ettiği şeylerden sakınınız! *(Haşr*

sûresi: 7)

Dünyâda felâketlerden, âhirette Cehennem azâbından kurtulmak için iki şey lâzımdır: Dînin emrettiği şeylere sarılmak, nehiylerinden sakınmak! Nehyedilen şeylerden sakınmak, daha kıymetlidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Kur'ân-ı kerîmde yapılması istenmeyen şeyleri bildiren kelâm-ı ilâhî (Allahü teâlânın mübârek sözü).

Nehy-i Anil Münker:

Günahlardan ve kötülüklerden sakındırmak, alıkoymak.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Erkek ve kadın bütün mü'minler, birbirlerinin yardımcılarıdır: Emr-i mâruf nehy-i anil münker yaparlar, namazı gereği üzre kılarlar, zekâtı verirler, Allah'a ve Resûlüne itâat ederler. İşte bunları muhakkak sûrette Allah rahmetiyle bağışlayacaktır...*(Tevbe sûresi: 71)*

Aç kimseleri doyur, susuz olana su ver, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yap; buna gücün yetmezse hayırlı, güzel olmayan sözlerden dilini koru!" *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Mü'min kardeşine nehy-i anil münker yapan kimse; yumuşak, tatlı ve güzel bir ifâde ile anlatarak söylemeli, sert, ağır sözlerde bulunmamalıdır. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

Nehy-i Gayr-i İktizâî:

Mekruhlar. *(Bkz. Mekruh)*

Nehy-i İktizâî:

Haramlar. *(Bkz. Haram)*

NEKÂBET:

Yapılan satış sözleşmesinden dönmek, vazgeçmek.

Bir bâyi' (satıcı), alış-veriş ettiği kimsenin, bundan vazgeçmesi hâlinde nekâbet etmesi, ticârette ihsân olur. Çünkü Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Bir kimse, karşısındaki pişmân olunca, bey'i fesheder, geri alırsa, Allahü teâlâ onun günâhlarını affeder."*** Nekâbet, vâcib değildir. Fakat çok sevâbdır ve ihsân etmektir. *(İbn-i Âbidîn)*

NEKİR:

Kabirde suâl soran meleklerden biri. *(Bkz. Münker ve Nekir)*

Kabre konan meyyit (ölü), Münker ve Nekir meleklerinin sorularına doğru cevâb verince, onlar (melekler); "Doğru söyledi, bizim elimizden kurtuldu" derler. Bu kimsenin kabri nûr ile dolar. Cennet kokuları gelir. Kıyâmete kadar neş'eli ve sevinçli olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

NEMÂ:

Malın artması, çoğalması. Ziyâdeleşen mala nâmî denir.

Zekâtı verilecek malda aranan şartlardan birisi de nemâ bulmasıdır. *(Kâşânî, Serahsî)*

NEMAZ (Namaz):

İslâm dîninin beş şartından biri.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Belli zamanlarda namaz kılmak, mü'minlere farz oldu. *(Nisâ sûresi: 102)*

Namaz dînin direğidir. Namaz kılan kimse, dînini kuvvetlendirir. Namaz kılmayan,

elbette dînini yıkar. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Allahü teâlâ, her gün beş defâ namaz kılmağı emr etti. Güzel abdest alıp, bu beş namazı vakitlerinde kılan ve rükû' ve secdelerini iyi yapanları, Allahü teâlâ af ve mağfiret eder. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Allahü teâlâ, kullarına her gün beş kerre namaz kılmağı farz etti. Bir kimse, güzel abdest alıp, namazını doğru kılarsa, kıyâmet günü yüzü, on dördüncü ay gibi parlar ve Sırât köprüsünü şimşek gibi geçer. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Allahü teâlâ kulları üzerine beş vakit namazı farz kılmıştır. Namaz için güzel abdest alıp namazın rükû' ve secdelerini tamam edenler, namazda huşû'a ehemmiyet verenler ve her bulundukları yerde namazı bırakmayıp kılanların yüzleri yarın kıyâmet gününde ayın on dördüncü gecesi gibi parlar. Sırat köprüsünden şimşek gibi geçerler. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Her namaz vakti geldikte melekler nidâ ederler ki: "Ey Âdem oğulları kalkınız ve nefsiniz için yakılmış olan ateşi namaz ile söndürünüz! *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

İyi biliniz ki, namaz dînin direğidir. Namaz kılan bir insan, dînini doğrultmuş olur. Namaz kılmayanın dîni yıkılır. Namazları, müstehâb zamanlarında ve şartlarına ve edeblerine uygun olarak kılmalıdır. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

Namaza mâni olan, güçlük çıkaran vazîfede bereket olmaz. Namaza elverişli olan vazîfelerde bereket vardır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Âkıl ve bâliğ olan her müslümanın her gün beş vakitte namaz kılması farzdır. Kimse, kimsenin yerine namaz kılamaz. Bir kimse, kıldığı namazın ve başka ibâdetlerin sevâbını başkalarına hediye edebilir. *(Muhammed Zihni)*

Ey oğlum! Namazı dosdoğru kıl. Şartlarına, rükünlerine, edeblerine riâyet ederek kıl. Çünkü namaz, dînin direğidir ve Allahü teâlâya münâcâttır (yakarıştır). Namaz insanı günahtan alıkoyup, kemâle (olgunluğa) kavuşturur. *(Lokman Hakîm)*

İlim, mârifet dolu sözlerimin hiç faydası olmadı. Bir gece yarısı kıldığım iki rekat namaz imdâdıma yetişti. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Namaz, aman namaz, nerede ve ne şart altında olursa olsun mutlaka namaz kılın! *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir vakit namazımı kaybetmektense dünyâları kaybetmeyi tercih ederim. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

NEMÎME:

Koğuculuk, müslümanlar arasında fitne çıkarmak, ara bozmak için söz taşıma. *(Bkz. Nemmâm)*

Hased, nemîme ve kehânet sâhibleri benden değildir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Yalan söylemek, iftirâ etmek ve nemîme her dinde haram idi. Cezâları çok ağırdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Yalan, gıybet, nemîme ve yalan yere yemin gibi şeyler orucu bozmazlar. Ancak sevâbını giderirler. *(Kutbüddîn İznikî)*

NEML SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi yedinci sûresi.

Neml sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Doksan üç âyet-i kerîmedir. On sekizinci âyetinde Süleymân aleyhisselâmın ordusuna yol veren karıncalardan bahs (söz) edildiği için

sûreye, Neml denilmiştir. Neml karınca demektir. Sûrede; hazret-i Mûsâ, Dâvûd, Süleymân, Sâlih ve Lût aleyhimüsselâmın kıssaları, kıyâmet alâmetleri bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Neml sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Resûlüm!) ***de ki: Göklerde ve yerde olan kimse gaybı bilmez. Ancak Allah bilir.*** *(Âyet: 65)*

Kim Neml sûresini okursa, Süleymân aleyhisselâmı tasdîk eden ve yalanlayanların adedinin on katı sevâb kazanır. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

NEMMÂM:

Söz taşıyan, koğuculuk yapan. Duyulması istenmeyen bir sözü başkalarına götürüp söyleyen.

Nemmâm Cennet'e giremez. *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn-ül-Mehârim)*

Size en fenânızı haber vereyim. Nemmâmlık edenler, aranızı bozanlar ve insanları birbirine düşürenlerdir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Şunu iyi bil ki; sana birisi hakkında nemmâmlık eden, senin hakkında da başkasına nemmâmlık eder. *(Hasan-ı Basrî)*

Nemmâm, sihir yapan büyücüden daha kötüdür. Çünkü büyücünün bir ayda yapamadığını nemmâm bir anda yapar. *(Yahyâ bin Eksem)*

Kabir azâbı en çok dünyâda üstüne idrâr sıçratanlara ve müslümanlar arasında nemmâmlık yapanlara olacaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nemmâmı dinleyen kimse, onu tasdik etmemelidir. Zîrâ nemmâmın İslâm'da şehâdeti kabûl edilmez. İkinci olarak Nemmâmı nemmâmlık yapmaktan men etmelidir. Zîrâ münkiri nehy vâcibdir. Üçüncü olarak nemmâmlık edilen şahsa nemîme sebebiyle sûizan etmemelidir. Zîrâ müslümana sûizan haramdır. Dördüncü olarak nemmâmın haber verdiği şeyi tecessüs etmemeli araştırmamalıdır. Zîrâ tecessüs haramdır. Beşinci olarak nemmâmın haber verdiğini nemmâm gibi başka bir kimseye ihbâr etmemelidir. *(M. Ma'sûm Fârûkî)*

Nemmâmın sözünü dinlemek, nemmâmlıktan daha kötüdür. Zîrâ gıybete yol açmaktır. *(Mus'ab bin Züheyr)*

NESÂİK:

Kesilen kurbanlar. Nesîke kelimesinin çoğuludur.

Kurbanlarınızı büyük yapınız. Yâhut yağlı yapınız. Muhakkak ki nesâik, sırât üzerinde sizin binekleriniz olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Riyâdünnâsihîn)*

NESEB:

Soy, şecere. Çocuğu ana ve babaya bağlayan kan bağı. Ekseriya baba yönünden olan yakınlık için kullanılır. Babalar ve yukarıya doğru büyük babalar ile oğullar ve aşağıya doğru oğullar arasındaki alâkaya amûdî yakınlık; erkek kardeşler ile bunların oğulları ve amca oğulları arasındaki alâkaya ufkî yakınlık denir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Hem o Allah'tır ki, o (hakir) ***sudan bir insan yaratıp onu neseb ve sıhriyyet*** (evlilikle olan hısımlık) ***akrabâlıklarına ayırdı. Rabbinin her şeye gücü yeter.*** *(Furkân sûresi: 54)*

Peygamber efendimizin nesebi hazret-i İbrâhim'in oğlu hazret-i İsmâil'e müntehîdir (ulaşır). *(İbn-i Hişâm)*

Kibrin başlıca yedi sebebi vardır. İlim, ibâdet, neseb, cemâl (güzellik), kuvvet, mal ve

mevki. Bu sıfatlar câhillerde bulununca kibre sebeb olur. *(M. Hâdimî)*

İnsanın şerefi (kıymeti, üstünlüğü) ilim ve edeb iledir; mal ve neseb ile değildir. *(Muhammed Ma'sûm)*

NESH:

Emir ve yasaklarla ilgili şer'î (dînî) bir hükmün, ondan sonra gelen şer'î bir delîl (hüküm) ile kaldırılması, yürürlülük zamânının sona erdiğinin haber verilmesi, açıklanması. Hükmü kaldırılan delîle, nâsih; kaldırılan hükme mensûh denir.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Medîne-i münevvereye hicret ettikten sonra bir müddet Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya yönelerek namaz kılmışlardı. Bu, Resûlullah'ın fiilî (işle ilgili) bir sünneti idi. Sonra bu sünnet, "(Ey Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem!) ***Senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini görüyoruz. Bunun için seni hoşnud olduğun kıbleye çevireceğiz. Şimdi, yüzünü*** (Mekke-i mükerremedeki) ***Mescid-i haram*** (Kâbe) ***tarafına çevir. Nerede bulunursanız bulunun yüzünüzü o mescid tarafına çevirin."*** meâlindeki Bekara sûresinin yüz kırk dördüncü âyet-i kerîmesi ile nesh edilmiştir. *(Fahreddîn Râzî)*

Muhammed aleyhisselâm peygamberlerin aleyhimüsselâm sonuncusudur. O'nun dîni bütün dinleri nesh etmiştir. O'nun kitâbı, geçmiş kitabların en iyisidir. Önceki şerîatlerin (hak dinlerin) hepsini kendinde toplamıştır. O'nun şerîatı kıyâmete kadar bâkidir (devâm edecektir). Kimse tarafından değiştirilmiyecektir. Îsâ aleyhisselâm gökten inecek, O'nun şerîati (dîni) ile amel edecek, yâni O'nun ümmeti olacaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nesh, Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem hayatta iken olur. Nesh, kıssalarda ve haberlerde olmaz. Fen bilgilerinde ve hesab ile bulunan bilgilerde de olmaz. Yalnız emir ve yasaklarda olur. Neshin şartı, nâsihin (hükmü kaldıranın) ya kitab (Kur'ân-ı kerîm) veya sünnet olması lâzımdır. İcmâ ile kıyâs, nâsih ve mensûh olamaz. Hanefîlere göre kitab kitab ile, sünnet sünnet ile, sünnet, kitab ile, kitab da mütevâtir veya meşhûr sünnet ile nesh edilmiş olabilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir hükmün nâsih veya mensûh olduğu ya Peygamber efendimizin bildirmesi ile veya Eshâb-ı kirâmın açıkça bildirmesi ile veya iki müteâriz (birbirine aykırı) delîlin (âyet-i kerîmenin) nüzûl (inmesi) veya hadîs-i şerîflerde vürûd (gelme, buyrulma) târihleri ile veya hakkında icmâ vukû bulması ile bilinir. İctihâd ile bilinmez. *(Molla Hüsrev, Hâdimî)*

Allahü teâlâ kulları hakkında dilediği gibi tasarruf edebilir; kullarını bir zaman bir hükme, başka bir zaman da başka bir hükme tâbi tutabilir. Buna kimse îtirâz edemez. Allahü teâlâ, hikmet sâhibi ve kullarına çok merhâmetli olduğu için, kullarının fâideleri için bâzı hükümleri nesh edebilir. Zamânın değişmesi ile insanların maslahatları, faydalarına olan şeyler değişebileceği için, bâzı hükümlerde neshin meydana gelmesi aklen câizdir, mümkündür. Bu durum naklen de mümkündür ve olmuştur da. Nitekim, Âdem aleyhisselâm zamânında kız kardeşle evlenmek câiz iken, ondan sonra gelen şerîatlerde (hak dinlerde) bu husus nesh edilmiştir. Yine Yâkûb aleyhisselâm zamânında iki kız kardeşi bir erkeğin alması câiz iken, İslâmiyet bunu nesh etmiştir. *(Fahreddîn Râzî, İmâm-ı Süyûtî)*

NESÎ:

Yer değiştirmek, geri bırakmak; Eşhur-ül-hurum (haram aylar) denilen ayları değiştirmek, geri almak.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Nesî, küfürde ziyâde olmaktır. Kâfirler bununla aldatılır. Bir ayı helâl sayarlar. Başka sene ise, bu ayı haram sayarlar. *(Tevbe sûresi: 38)*

İslâmiyet'in ilk zamanlarında ve İslâmiyet'ten evvel, kamerî sene aylarından Recep,

Zilkâ'de, Zilhicce ve Muharrem aylarında harp etmek haram idi. İslâmiyet'ten evvel, Arablar Receb veya Muharrem aylarında harp edebilmek için, ayların yerini değiştirir, ileri veya geri alırlardı. Peygamber efendimiz Vedâ hutbesinde nesînin kalmadığı husûsunda; ***"Ey Eshâbım! Haccı tam zamânında yapıyoruz. Ayların sırası, Allahü teâlânın yarattığı zamandaki gibidir"*** buyurdu. *(Ali Cürcânî, Halebî)*

NESTÛRİYYE:

Hıristiyanlıktaki fırkalardan biri.

Nestorius, hıristiyanlığın Nestûriyye fırkasını kurdu. Mîlâdın 428. yılında Kostantiniyye (İstanbul) patriği oldu. İstanbul'da yapılan toplantıda bunun kitabı incelendi, kabûl edildi. Nestûriyyeye göre Allah birdir. Allahü teâlânın vücûd, hayât ve ilim sıfatlarından ilm uknumu (kelimesi) hazret-i Îsâ'ya hulûl etmiş (girmiş), ilâh olmuştur. Hazret-i Meryem ilâh anası değil, insan anasıdır. Hazret-i Îsâ Allah'ın oğludur. *(Peygamberler Târihi Ansiklopedisi)*

Nestûriyye fırkasının fikirleri şark (doğu) memleketlerinde yayıldı. Mîlâdî 431 yılında Efesus (Efes)'ta kurulan dördüncü papas meclisi, Nestûriyye fırkasının kurucusu olan Nestorius'un fikirlerini red etti ve Nestorius'u tekfir etti (îmânsız olduğunu kabûl etti). Mısır'a giden Nestorius, M. 439'da orada öldü. *(İbrâhim Fasîh)*

NEŞR:

1.Âhirette, ölülerin diriltilip, hesâbları görüldükten sonra, cennetliklerin Cennet'e ve cehennemliklerin Cehennem'e dağılmaları. *(Bkz. Haşr)*

Resûlullah efendimizin; kabir ve kıyâmet hâllerinden, haşrdan (ölülerin kabirlerinden kalktıktan sonra, Arasât meydanında toplanmasından) ve neşrden, Cennet'ten ve Cehennem'den haber verdiği şeylerin hepsi doğrudur. Âhirete (öldükten sonraki âleme) inanmak, Allahü teâlâya inanmak gibi, îmânın şartıdır. Âhireti inkâr edenin, Allahü teâlâyı inkâr etmiş gibi îmânı gider. *(Ahmed Fârûkî)*

Bütün peygamberlerin dinlerinin aslı, temeli birdir. Başka başka değildir. Hep aynı şeyi söylemişlerdir. Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları, haşr (mezardan kalkınca, Arasât meydanında toplanmak) ve neşr, peygamberler ve melek gönderilmesi ve melekle kitâb gönderilmesi, Cennet'in sonsuz nîmetleri ve Cehennem'in sonsuz azâbları ile ilgili söyledikleri hep aynıdır. Sözleri birbirine uygundur. *(Ahmed Fârûkî)*

2.Yayma, dağıtma.

Bir kimseden iyilik gören, onu neşretsin. Böyle yaparsa şükrânda bulunmuş olur. Aksine gizlemeğe çalışırsa, nankörlük etmiş olur. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-üd-Dünyâ ved-Dîn)*

Bid'atler (dinde sonradan çıkan yenilikler) yayılıp, sünnetler terk edildiği zamanda, İslâm ilimlerinin tahsîli (öğrenilmesi) ve neşri, en mühim işlerdendir ve Muhammed aleyhisselâmın sünnetini (dînini) yaymak en önemli maksaddandır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Ortaçağda Endülüs'te ortaya çıkan parlak medeniyyet, Endülüs'ün dışına taşarak, Avrupa'ya yayıldı. Endülüs'teki medeniyyeti gören kâbiliyetli bâzı Avrupalılar ortaya çıktı. İslâm âlimlerinin kitâblarını, Avrupa lisanlarına tercüme ettiler. Bunların tercüme ederek neşr ettikleri kitablar sâyesinde, Avrupa halkı cehâlet (bilgisizlik) uykusundan uyanmağa başladı. *(Harputlu İshâk Efendi)*

NEÛZÜ BİLLAH:

"Allahü teâlâya sığınırız" mânâsına, tehlikeli hâllerden ve îmânı gideren şeylerden sakınma ve korkma mânâsını ifâde eden bir söz.

Bir kimse, İslâm'ın beş şartından birini inkâr ederse, yâni inanmaz, kabûl etmezse, yâhut alay eder, saygı göstermezse neûzü billah îmânı gider. *(M. Hâlid-i Bağdâdî)*

NEVÂDİR HABERLER:

Hanefî mezhebi imâmlarından İmâm-ı Muhammed'in (El-Keysâniyyât), (El-Hârûniyyât), (El-Cürcâniyyât), (Er-Rukıyyât) adındaki kitablarıyla bildirilen din bilgileri, haberler.

Nevâdir haberler açıkça ve sağlam gelmiş olmadığından, bu haberlere zâhir olmayan haberler de denir. Hanefî mezhebinin bilgileri üç yoldan gelmiştir. 1)Usûl zâhir (açık) haberler, 2)Nevâdir haberler, 3) Vâkı'ât haberleri (İmâm-ı a'zâm, İmâm-ı Muhammed ve İmâm-ı Ebû Yûsuf'un talebelerinden ve talebelerinin talebelerinden gelen bilgiler. *(İbn-i Âbidîn)*

NEVRÛZ GÜNÜ:

Mecûsîlerin (ateşe tapanların) Martın yirmi birinde kutladıkları mecûsî bayramı.

Nevrûz günü, mecûsîlerin bayramıdır. O gün mecûsîlerin yanına gidip, onların yaptıklarını yapmak küfürdür (dinden çıkmaktır). O gün bayram yapan müslümanların îmânı gider de haberi olmaz. *(Dâmâd, İbn-i Nüceym)*

Nevrûz gününü bayram îlân eden, Cemşid adında eski bir İran pâdişâhıdır. Cemşid İran'da ilk hükûmet kuran Pişdâd oğullarının dördüncü hükümdârı olup, Şehnâme'ye göre yedi yüz sene saltanat sürmüştü. Beş yüz yıl İran'da kimse hasta olmamış, bunun için milleti kendine taptırmıştır. Mart'ın yirmi birinci günü tahta çıktığı için, bu günü, nevrûz diyerek, yılbaşı ve dînî bayram yapmıştır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Nevrûz veya mihrican (Eylül'ün yirmi üçüncü) günlerinde bunların isimlerini söyleyerek hediyye vermek haramdır. Bu günleri bayram bilerek bir şeyi vermek küfr (dinden çıkmak) olur. *(Alâüddîn Haskefî)*

NEY:

1. Kamıştan yapılan içi boş bir çalgı âleti.

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş. Evliyânın büyüklerinden olan Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sirruh) ney ve başka hiçbir çalgı çalmadı. Mûsikî dinlemedi ve raks, dans etmedi. *(Âbidîn Paşa)*

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) ile berâber gidiyorduk. Ney sesi işittik. Abdullah, kulaklarını parmakları ile kapattı. Oradan hızla uzaklaştık. "Ney sesi işitiliyor mu?" dedi. "Hayır işitilmiyor" dedim.Parmaklarını kulaklarından çekti ve "Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) de böyle yapmıştı" dedi. *(Nâfi)*

2. İnsan-ı kâmil, İslâm dîninde yetişen kâmil yüksek insan.

Mesnevîde geçen ney kelimesi, insan-ı kâmil mânâsındadır. Bu benzetmede bâzı hikmetler mevcuttur. Meselâ neyin sesi kendiliğinden çıkmadığı gibi, kâmil insanın hareketleri ve sözleri de hep Allahü teâlânın ilhâmı iledir. İnsan-ı kâmilin hikmet dolu sözlerini işitip, dinleyenler kalblerini dünyâya bağlamaktan kurtarırlar ve ilâhî aşkları artar. Ney'in görünüşü dosdoğrudur. Kâmil insan olan Allah adamlarının da her hâli dosdoğru, ve güzel huylar sâhibidir ve Allahü teâlânın ihsânlarına kavuşmuştur. İhsânlarla donatılmıştır. *(Âbidîn Paşa)*

Dinle neyden nasıl anlatıyor
Ayrılıklardan şikâyet ediyor.

(Mevlânâ Celâleddîn Rûmî)

NEZR:

Adak yâni bir isteğin yerine gelmesi ve bir korkunun giderilmesi için, farz veya vâcib olan bir ibâdete benzeyen ve başlı başına ibâdet olan bir işi yapacağına dâir Allahü teâlâya söz

verme. Mutlak ve muayyen olmak üzere iki kısımdır.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Nezirlerini yerine getirsinler. *(Hac sûresi: 29)*

Kim tâat (ibâdet) ***olan bir şeyi nezr ederse, onu yapsın. Günâh olan bir şeyi nezrederse onu yapmasın.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Namaz, oruç, hacca gitmek ve başka ibâdetler nezr olunur. Nezr, ibâdettir. Nezrin yerine getirilmesini İslâmiyet emretmektedir. Getirilmezse günâh olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Talakta (boşanmakta), nikâhta ve nezrde niyetsiz, düşünmeden söylemek ciddî istiyerek söylemek gibidir. Nezrin yerine getirilmesi vâcibtir. *(İbn-i Âbidîn)*

Fakir olsun, zengin olsun, nezr eden, nezr edilerek kesilen hayvanın etinden yiyemez. Zekât vermesi câiz olmayanlara yediremez. Yedirirse, yenilen etin kıymetini fakirlere sadaka olarak verir. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Hayvan kesmeği nezr ederken, kurban denirse, Kurban bayramında kesmesi lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Nezr Kurbanı:

Allah rızâsı için, bir koyun veya şu koyunu kurban etmek adağım olsun diyen zengin veya fakir kimsenin Kurban bayramında kesmesi gereken kurban.

Nezr kurbanının belli üç günde yâni Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde kesilmesi lâzımdır (vâcibtir). Bu günler gelmeden önce kesilirse, Kurban değildir ve nezr yerine getirilmiş olmaz. Nezir kurbanı belli üç günde kesilmedi ise, altın ve gümüş olarak değeri veya diri olarak kendisi fakirlere verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Nezr-i Muayyen:

Hastam iyi olursa, Allah için şu kadar sadaka vermek ve sevâbını falan velîye bağışlamak adağım olsun diye bir şarta bağlanarak yapılan adak.

İstenilen şart meydana gelince, nezri yerine getirmek lâzım olur. Nezr-i muayyen, şart edilen şeye karşılık olarak yapılmamalı Allahü teâlâya şükür olarak yapılmalıdır. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Nezr-i muayyende adak niyet ederken; Yâ Rabbî! Hastamı iyi edersen, falan velînin türbesi yanındaki fakirlere şu parayı senin için adak ettim. Sadaka sevâbını da bu velînin rûhuna bağışladım, demelidir. Fakirlere sadaka edilmeyen mal, adak değildir. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Nezr-i Mutlak:

Şarta bağlı olmadan yapılan adak.

Allahü teâlâ için bir sene oruç tutacağım demek Nezr-i mutlak olup bunu söylerken kasd (niyet) etmese söz arasında dilinden çıkmış olsa bile yapması vâcibdir. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

NISF:

Yarım, yarı. İslâm mîrâs hukûkunda eshâb-ı ferâiz adı verilen yâni Kur'ân-ı kerîmde payları bildirilenlerden bâzı kimselere verilen yarım hisse.

Meyyitin (ölen kişinin) oğlu yok ise, kızı mîrâsın nısfını alır. *(M. Mevkûfâtî)*

Nısf-ül-Leyl:

Gece yarısı yâni Akşam namazının girişi ile, sabah namazının girişi arasındaki vaktin ortası.

Yatsı namazını nısf-ül-leylden sonra kılmak ve böylece gece namazı sevâbını da düşünmek çok yanlıştır. Çünkü dört hak mezhebden biri olan Hanefî mezhebindeki imâmlara (derin âlimlere) göre yatsı namazını nısf-ül-leylden sonra kılmak mekrûhtur. *(Ahmed Fârûkî)*

Nısf-ün-Nehâr:

Gün ortası.

Gölge nısf-ün-nehâr hattından ayrılınca, öğle namazının vakti başlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Güneş doğarken, batarken ve nısf-ün-nehârda kılınmaya başlanan namazlar sahîh olmaz. Öğle vaktinden önceki yirmi dakika, kerâhet yâni namaz kılmanın haram olduğu vakittir. *(İbn-i Âbidîn)*

NİFÂK:

1. Münâfıklık; kalbiyle, îmân etmediği hâlde inanmış görünmek; için dışa uymaması, kâfir. *(Bkz. Münâfıklık)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Bedevîler, küfür ve nifak bakımından hem daha beter, hem de Allahü teâlânın Resûlüne indirdiği sınırları tanımamaya daha lâyıktır (onlar buna daha müsâittirler)**.** ***Allahü teâlâ, alîmdir, hakîmdir.*** *(Tevbe sûresi: 97)*

Kalbinde küfür olan kimsenin mü'min olduğunu söylemesi, dinde nifâk olur. Kalbinde düşmanlık olup, dostluk göstermek dünyâ nifâkı olur. Küfrün en kötüsü, dinde nifâk yapmaktır. *(Muhammed Hâdimî)*

2. Dışı içine uymayan, iki yüzlü.

Suyun buzu eritmesi gibi nifâk da kalbi eritir. *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn-ül-Mehârîm)*

Nifâk sâhiblerinde bulunan günâhlar bildirilmiş olsa idi, yeryüzünde basacak yer kalmazdı. *(Hasen-i Basrî)*

NİFÂS:

Lohusalık hâli. Kadınların doğumdan sonraki özür hâlleri.

Elleri, ayakları, başı belli olan düşükte gelen kan da nifâstır. Nifâs zamânının azı yoktur. Kan kesildiği zaman, gusül edip namaza başlar. En çok zamânı Hanefî mezhebine göre kırk gündür. Kırk gün tamam olunca, kan kesilmese de gusl edip namaza başlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Nifâs günlerinde namaz, oruç, câmi içine girmek, Kur'ân-ı kerîm okumak ve tutmak, Kâbe'yi tavâf, cimâ' haram olur. Oruçları kazâ eder, namazları kazâ etmez. *(İbn-i Âbidîn)*

NİGÂHDÂŞT:

Kalbde yalnız Allahü teâlâyı anıp, O'ndan başka her şeyi unutma hâlinin devâmını muhâfaza.

Nigâhdâşt, bir sâlike (tasavvuf yolundaki kimseye) bir saat veya iki saat veya daha çok müyesser (nasîb) olduğu taktirde artık mâsivâ (Allahü teâlâdan başka şeyleri) onun hatırına, düşüncesine yol bulamaz. *(Seyyid Abdülhakîm)*

NİKÂH:

Evlilik için yapılan akit, sözleşme. Evlenecek müslüman bir erkek ile kadının şâhidler huzûrunda ben seni zevceliğe (hanımlığa) aldım, diğerinin de kabûl ettim demesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

(Size) ***helâl olan kadınlardan nikâh ediniz.*** *(Nisâ sûresi: 3)*

Nikâh yapmak benim sünnetimdir. Sünnetimden yüz çeviren benden değildir. *(Hadîs-i*

şerîf-Menâhic-ül-İbâd)

Nikâhlanın, çoğalın! Kıyâmet günü, ümmetlere karşı sizinle övüneceğim. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Nikâhtan önce kızı görmek sünnettir ve iyi geçinmeyi sağlar. *(Saîdeddîn Fergânî)*

Âdem aleyhisselâmdan beri bütün ümmetlerdeki evlenmelerde nikâh yapılması devâm etmiş, kaldırılmamıştır. Her ibâdet gibi nikâhın da sahîh olması için, nikâh yapılırken niyet etmek lâzımdır. Yâni nikâhlanacakların, Allahü teâlânın emri ile Peygamberimizin sünnetine uyarak nikâh yapıyorum diyerek kalblerinden geçirmelidirler. *(Süleymân bin Cezâ ve Saîdeddîn Fergânî)*

Nikâhsız evlenmek haramdır. Nikâh lâzım olduğuna ehemmiyet (önem) vermiyenin îmânı gider. *(Abdullah-ı Mûsulî)*

Âkıl ve bâliğ (ergenlik çağına gelmiş) bir kız ile oğlanı nikâh ettiklerinde, kendilerine îmânın şartları sorulduğunda bilemeseler, bunların nikâhı geçerli olmaz. Çünkü bunlar îmânı bilmediklerinden müslüman olmazlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Nikâh-ı Müt'a:

Şâhidsiz olarak, bir kadınla belli para verip, belli zaman için berâber yaşamağı sözleşmek. *(Bkz. Müt'a Nikâhı)*

Nikâh-ı müt'a, Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheblerinde haramdır. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

NİKÂR:

Tasavvuf yolunda ilerliyenlerin birbirlerine emr-i ma'rûf nehy-i anil-münker yapmaları yâni Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeleri.

Tasavvuf ehli arasında nikâr kalkınca bunlarda hayır kalmaz. *(Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed Müzeyyen)*

Nİ'MET (Nîmet):

İyilik, rızık, saâdet.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Her nîmetin şükründen muhakkak sorulacaksınız. *(Tekâsür sûresi: 8)*

Allahü teâlâ bir kulunu nîmetlendirirse, o nîmetinin eserini kulunun üzerinde görmek ister. *(Hadîs-i şerîf-Kenz-ül-Ummâl)*

Bir müslüman üç şeyde bulunursa, Allahü teâlâ onu muhâfaza ve himâye eder, onu sever, merhamet eder. Nîmete şükr etmek, zâlimi affetmek, gadaba gelince gadabını yenmek. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Çoğunlukla bolluk ve nîmetler içinde bulunanlar, bu nîmet gitmedikçe, bunun kıymetini ve değerini anlayamazlar. *(Ali Havvâs Berlîsî)*

Nîmetlerin başı üç nîmettir. Birincisi bütün iyilikleri içine alan İslâm nîmetidir. İkincisi hayâta tad veren sıhhat ve âfiyet nîmetidir. Üçüncüsü insana faydalı olan (azdırmayan) zenginliktir. *(Ebû Yûsuf)*

Bir kimsenin saçının sakalının siyahlığını îmân ile ve ibâdetler ile ağartması ne büyük nîmettir.

Nîmet ne kadar çok ise şükür etmek lüzumu da çok olur. Zenginlerin zenginlik derecesine göre fakirlerden daha çok şükür etmesi lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sıkıntılara sabretmeyen kimsede rızâ yoktur. Nîmetlere şükretmeyen kimsede kemâl (olgunluk, yükseklik) yoktur. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ârifler (Allah adamları, Allahü teâlânın sevdikleri) Allahü teâlâya muhabbet, takdîrine rızâ (Allah'tan gelenleri hoş karşılayarak) ve O'nun nîmetlerine şükür ederek maksada kavuşmuşlardır. *(Ebû Ali Sakafî)*

Nîmetlerin en iyisi çalışarak kazanılandır. *(Ebü'l-Hasen-i Harkânî)*

Her nîmet bir külfet (zorluk) karşılığıdır. *(Atasözü)*

NİSÂ SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin dördüncü sûresi.

Nisâ sûresi, Medîne'de nâzil oldu (indi). Yüz yetmiş altı âyet-i kerîmedir. Nisâ, kadınlar demektir. Sûrede; toplum içinde kadınların hukûkî ve ictimâî yer ve değerlerinden bahsedildiği için, Sûret-ün-Nisâ denilmiştir. Sûrede; İslâmiyet'te âile, kadın ve kadın hakları, müşrikler ve ehl-i kitâbın sapık inançları, savaş yüzünden babalarını kaybeden yetimlerle dulların hukûku ve mîrâs hükümleri bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Nisâ sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey insan! Sana gelen her iyilik, Allahü teâlânın ihsânı ve nîmeti olarak gelmektedir. Her dert ve belâ da kötülüklerine karşılık olarak gelmektedir. Hepsini yaratan ve gönderen Allahü teâlâdır. (Âyet: 78)

Ey îmân edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğiniz mehrin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) ***Allah'ın, hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.*** *(Âyet: 19)*

NİSÂB:

Dinde zenginlik ölçüsü. İslâm dîninde, zenginlik ile fakirlik arasındaki maddî sınır.

Altının nisâbı (Hanefî mezhebinde)yirmi miskal (96 gram)dır. *(Kâşânî)*

Zekât vermenin farz olması için, zekât malının nisâb miktârı olduktan îtibâren bir hicrî sene sonra da mülkünde bulunması lâzımdır. *(Kâşânî)*

Ödünç alma karşılığı olan borçlar ve zekât vermek farz olduğu günden önce ödeme zamânı gelmiş olan müeccel (taksitli) kul borçları nisâb hesâbına katılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Yiyecek, içecek, giyecek ve barınacak ev gibi lüzumlu nafakayı satın almak için saklanan altın, gümüş ve kâğıt paranın hepsi nisâb hesâbına katılır. *(İbn-i Âbidîn)*

Ticâret eşyâsının altın ve gümüş üzerinden kıymetleri, nisâb miktârını bulmaz ise ve yanında altın veya gümüş de varsa, eşyânın kıymeti altın veya gümüş kıymetine eklenerek nisâb tamamlanır. *(İbn-i Âbidîn)*

Ticâret eşyâsının zekâtı, altın nisâbına göre verilir. İhtiyaç eşyâsından ve kul borçları çıkarıldıktan sonra kalanın kırkta biri (yüzde iki buçuğu) zekât olarak verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

NİSBET:

1.Soy bakımından bağlılık, mensub olma.

Kendisini babasından başkasına nisbet eden, Cehennem'e hazırlansın. *(Hadîs-i şerîf-Savâik-i Muhrika)*

2. Tasavvufta velî bir zâtla mânevî irtibat, feyz alma, huzûr.

Bir velînin kabrinden feyz almak için, o zâta karşı diri imiş gibi, edeb ve saygı göstermek, kabri üzerine basmamak lâzımdır. O zât mürşîd-i kâmil (yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehber)

ise kalbdeki nisbet, geç hâsıl olup, uzun zaman kalır. Mürşîd-i kâmil değil ise hâsıl olan feyz ve nisbet, keskin olup çabuk gelip geçicidir. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Bâtındaki yâni kalbdeki nisbetin artmasına çalışınız. Allah ismini bâzan da kelime-i tehlîli (yâni lâ ilâhe illallah sözünü) çok zikr ederek, bâzan salevât getirerek, Kur'ân-ı kerîm okuyarak Allahü teâlâya yaklaşmağa çalışınız. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Resûlullah'a uymak, Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdında bulunmak ve bu büyüklerin nisbetini kalbinde saklamak, dünyânın her nîmetinden iyidir. *(Muhammed Hâşim-i Keşmî)*

Büyüklerimizin yolu, Allahü teâlâya kavuşturan yolların en kısasıdır. Başka yolların sonunda ele geçenler, bu yolun başında olanlara tattırılmaktadır. Bunların nisbeti, başkalarının nisbetinin üstündedir. Bütün bu üstünlükler, bu yolda sünnete yapışmak ve bid'atten (dinde sonradan çıkarılan şeylerden) sakınmak bulunduğu içindir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NİYÂBET:

1.Vekillik.

Allahü teâlâ bir hac ile üç kişiyi Cenet'e koyar. 1) Vasiyet edeni, 2)Vasiyeti yerine getireni, 3) Niyâbeten hacca gideni. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Hac gibi, hem mâlî ve hem bedenî olan ibâdette, bir kimsenin malı olur fakat hac etmeye gücü yetmemesi (âcizlik) ve devamlı özürlü olması hâlinde niyâbet câiz, gücü ve kuvveti varken niyâbet câiz değildir. *(M. Zihni Efendi)*

2. Kâdı vekilliği, kâdılık.

Kıyâmet günü hesâba çekileceklerin ilki kâdılardır. Niyâbet makâmında olanların bâzı hasletleri olması lâzımdır. Yaptığı işi sevmesi, sağlam görüşlü ve azimli olması, gâfil bulunmaması, doğruluktan ayrılmayıp ciddî olması, âcizlik, yumuşak olması, israf etmeden cömert olması, siyâset ve idâresi ilme dayanması, adâletli ve affı çok olması lâzımdır. *(Seyyid Alizâde)*

NİYÂZ:

Yalvarma, yakarma, dilekte bulunma, isteme.

Bütün hamd ve senâlar Allahü teâlâya mahsustur. O'na hamdeder, O'ndan yardım dilerim. O'ndan af niyâz eder, O'na inanırım, O'na güvenirim. Hidâyeti Allahü teâlâdan bekler; sapıklık, düşüklük, şüphe ve basîretsizlikten O'na sığınırım. Allahü teâlânın istikâmet (doğruluk) nasîb ettiği kimse, dosdoğru yol alır. O'nun saptırdığı kimse ise, ne bir dost ne de bir rehber bulabilir... *(Hazret-i Ebû Bekr)*

NİYYET (Niyet):

Kasd etme, kalbin bir şeye yönelmesi. İbâdetleri, emre itâat ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için yaptığını kalbinden geçirmek.

Ameller (iş, ibâdet)***, niyete göre iyi veya kötü olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Kul, birçok iyi ameller işler. Bu ameller mühürlü bir zarf ile melekler tarafından Allah'a yükseltilir ve bu zarf Allah'ın huzûruna konur. Allahü teâlâ; "Bu zarfı atınız, zîrâ bunun içindeki amel, benim rızâm için yapılmamıştır" buyurur. Sonra Allahü teâlâ melekleri çağırır ve; "Şu şu amelleri ona yazınız" buyurur. Melekler; "Yâ Rabbî! O bunların hiçbirini yapmadı" derler. Allahü teâlâ; "Yapmadı ama, yapmaya niyet etti" buyurur. *(Hadîs-i şerîf-Dâre Kutnî)*

Niyet her şeyin başıdır. Hayırlı işler, iyi niyetlerle, güzel maksadlarla yapılırsa, sevâbı çok olur. Böyle kimseye, Allahü teâlâ doğruluk, sıhhat ve başka birçok nîmetler ihsân eder. Kimin niyetinde zayıflık bulunursa, bildirilen faydalara kavuşamaz. *(Ebû Ali bin Kâtib)*

Niyet kalb ile olur. Ağız ile niyet etmek bid'attir. Bu bid'ate hasene demişler. Halbuki bu bid'at yalnız sünneti yok etmekle kalmıyor, farzı da yok ediyor. Çünkü, çok kimseler, yalnız ağız ile niyet ederek, kalb ile niyet etmiyorlar. Böylece, namazın farzlarından biri olan kalb ile niyet yapılmıyor. Namaz kabûl olmuyor. Bu fakir, hiçbir bid'ati, hasene (güzel) olarak bilmiyorum. Hiçbir bid'atte güzellik görmüyorum. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kıymetli oğlum! Mübahların fazlasından sakınmalısın. Mübahları lüzumu kadar kullanmalısın. Bunları da Allahü teâlâya kulluk etmek niyyeti ile yapmalısın. Meselâ, bir şey yirken dînin emirlerini yerine getirmek için kuvvetlenmeğe, giyinirken örtünmeğe ve soğuktan, sıcaktan korunmağa niyyet etmeli ve her mübah için ve ders çalışırken böyle gerekli niyyetler yapmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NİZÂM:

Düzen, uygunluk.

İnsan, etrâfını meselâ yerleri, gökleri ve yıldızların boşlukta döndüklerini, asırlar boyunca, çarpışmadıklarını, yeryüzünde, sıcaklık, basınç, hava, su miktârlarının; yapılarının, hareketlerinin tam, hayata uygun olarak ayarlanmış olduğunu, insanların hayvanların, nebâtların (bitkilerin), cansız maddelerin, atomların, hücrelerin kısaca lise ve üniversitelerde okunan, tedkîk edilen, incelenen sayısız varlıkların yapılarındaki ve hareketlerindeki nizâmı görerek bunları yapan, yaratan, kudretli, bilgili bir sâhibin bulunduğunu, ister istemez kabûl etmek, O'na inanmak zorunda kalır. Aklı olan kimse, kâinattaki bu azameti (büyüklüğü), nizâmı görerek hemen Allahü teâlânın varlığına inanır, müslüman olur. *(M. Sıddîk Gümüş)*

NOEL GECESİ:

Hıristiyanların 25 Aralık veya buna yakın bir târihte Îsâ aleyhisselâmın doğduğunu kabûl ettikleri gece.

Noel gecesi hazret-i Îsâ'nın doğumu kabûl edilen gün olarak bilinmekte ise de Îsâ aleyhisselâmın doğum günü kesin belli değildir. Kudüs civârında dünyâya gelen hazret-i Îsâ'nın doğumu hakkında, o zamâna âit eserlerde, hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. En küçük hâdiseleri bile yazan Roma târihçileri bu hususta derin bir sükût içindedirler. Yunanca, İbrânice eserler yazanlar da aynı şekilde bu konuya ilgisizdirler. Putperestlikten hıristiyanlığa dönen Büyük Kostantin'in yılbaşı olarak kabûl ettiği noel, ilmî ve târihî bir hakîkate dayanmamaktadır. Bu sebeble noel, efsâneden öteye bir mânâ taşımamaktadır. Noel gecesinin ve gününün İslâmiyet'te yeri hiç yoktur. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Bizans imparatoru Büyük Kostantin putperest iken mîlâdın 313. yılında nasrâniyeti kabûl etmiş, bütün İncîl'lerin birleştirilerek yeni bir İncîl'in yazılmasını emretmişti. Yeni yazılan İncîl'e eski dîni olan putperestlikten birçok şey sokturdu. Noel gecesinin de yılbaşı olmasını kabûl etti. Böylece yeni bir hıristiyanlık dîni kuruldu. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

NOKTA-İ CEVVÂLE:

Dâimî hareket hâlindeki nokta. Dâire şeklinde hızlı dönen bir nokta.

Vehm (zan) ve hayâl, nokta-i cevvâleyi hâricde dâire şeklinde görür. Hâlbuki hakîkatte dâire yoktur. Nokta vardır. Fakat vehm ve hayâl bakımından, hâricde dâirenin bulunması hakîkîdir. Bunun gibi vahdet-i vücûd (Mahlûkâtı tek bir varlık olarak görme) her bakımdan hakîkîdir. Birden ziyâde varlık ise vehm ve hayâl bakımından hakîkîdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NÛH ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde adı geçen peygamberlerden. Peygamberlerin büyükleri olan ve kendilerine Ülü'l-azm denilen altı peygamberin ikincisi. İdrîs aleyhisselâmdan sonra peygamber olarak gönderildi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhakkak biz Nûh'u (aleyhisselâm) ***kavmine resûl*** (peygamber) ***olarak gönderdik.*** *(A'râf sûresi: 59)*

Biz Nûh'u (aleyhisselâm) ***kavmine peygamber olarak gönderdik. O, onlara dedi ki:Ben sizi Allahü teâlânın azâbıyla korkutuyorum ve azâbdan kurtuluşun çâresini açıklıyor beyân ediyorum. Allahü teâlâdan başkasına ibâdet etmeyin. Bana muhâlefet etmeniz hâlinde bir gün üzerinize elem verici çok şiddetli bir azâbın gelmesinden korkuyorum.*** *(Hûd sûresi: 25,26)*

Nûh (aleyhisselâm) ***"Bismillah" ve "Elhamdülillah" demeden büyük olsun, küçük olsun herhangi bir iş yapmazdı. Bu sebeple Allahü teâlâ onu "Çok şükredici bir kul" olarak isimlendirdi.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî, İbn-i Cerîr)*

İdrîs aleyhisselâm göke çıkarıldıktan sonra, insanlar azdı. Doğru yoldan ayrıldı. Putlara yâni heykellere tapmaya başladılar. Cenâb-ı Hak bunlara Nûh aleyhisselâmı peygamber olarak gönderdi. O zaman elli yaşında idi. Onları yıllarca dîne dâvet etti, putlara tapmaktan sakındırdı ve Allahü teâlâya ibâdet etmelerini söyledi. Nûh aleyhisselâma kendi oğlu Yâm yâni Ken'ân bile îmân etmedi. Nûh aleyhisselâmı alaya alıp işkence ettiler. Nûh aleyhisselâm onlara bedduâ etti. Allahü teâlâ ona gemi yapmasını emretti. Gemi bitince tûfân oldu. Nûh aleyhisselâm mü'minler (inananlar) ile gemiye bindi. Üç katlı olan gemiye binenlerin sayısı seksen kişi kadardı. Nûh aleyhisselâm gemisine her hayvandan da birer çift aldı. Oğlu Ken'ân'ı da gemiye almak için çağırdı fakat o, ben bir dağa çıkar kurtulurum diyerek gemiye binmedi. Bir dalga gelip oğlunu aldı ve boğdu. Sular dağları aştı. İnsanlar ve hayvanlar telef oldu. Altı ay sonra yağmurlar durdu, sular çekildi. Gemi Irak'taki Cudi dağına oturdu. Nûh aleyhisselâma inanıp gemiye binenler kurtuldu. Daha sonra insanlar Nûh aleyhisselâmın; Sâm, Hâm ve Yâfes adlı üç oğlundan türedi (çoğaldı). Bunun için Nûh aleyhisselâma ikinci Âdem aleyhisselâm denildi. Nûh aleyhisselâm bin yaşında vefât etti. *(Sa'lebî, Taberî, Nişâncızâde)*

NÛH SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yetmiş birinci sûresi.

Nûh sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yirmi sekiz âyet-i kerîmedir. Nûh aleyhisselâmın, peygamber olarak gönderilişi ve mücâdeleleri anlatıldığından sûreye, Sûret-ün-Nûh denilmiştir. Sûrede; Nûh aleyhisselâmın peygamber gönderilmesi, kavmini îmâna dâveti, onların inkârlarında devâm etmeleri ve Nûh tûfânı anlatılmaktadır. *(İbn-i Abbâs, Vehb bin Münebbih, Taberî, Sa'lebî)*

Allahü teâlâ Nûh sûresinde meâlen buyurdu ki:

Gerçekten biz, Nûh'u kavmine gönderdik. "Kavmine acıklı bir azâb gelmezden önce onları korkut" diye... (Nûh onlara) ***dedi ki: "Ey kavmim! Muhakkak ki ben, size*** (azâb ile korkutan) ***açık bir peygamberim; Allah'a ibâdet edin, O'ndan korkun ve bana da itâat edin."*** *(Âyet: 1-3)*

Nûh şöyle demişti: "Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını sapıtırlar ve ancak bir nankör fâcir doğururlar. Rabbim! Beni, ana-babamı, mü'min olarak evime gireni, bütün mü'min erkekleri ve mü'min kadınları bağışla. Zâlimlerin ise, ancak helâkini artır... (Âyet: 26-28)

Kim Nûh sûresini okursa, sanki Nûh'un (aleyhisselâm) ***dâvetini idrâk eden*** (kabûl eden) ***mü'minler gibi olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

NUKÛD:

Basılmış altın ve gümüş paralar. Müfredi (tekili) Nakddır.

NÛR:

1.Aydınlık, ışık, feyz, bereket ihsân.

Kur'ân-ı kerîm okunan evden, arşa kadar nûr yükselir. *(Hadîs-i şerîf-Sünen)*

Müslümanlıkta beyazlayan kıllar, kıyâmet günü nûr olacaklardır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Ebû Zer-i Gıfârî hazretlerine; ***"Sana Kur'ân-ı kerîmi okumayı tavsiye ederim. O, senin için yeryüzünde nûr, gökte meleklerin övgüsüdür"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Kitâbu Metcer-ur-Râbih)*

Âşıkların kalbleri, Allahü teâlânın ihsân ettiği nûr ile aydınlanır. Konuşurlarsa dudaklarından nûr saçılır. *(İsmâil Fakîrullah)*

Evlerinizi Allahü teâlâyı anmak sûretiyle nûrlandırınız. Evlerinizi onda namaz kılarak nasîplendiriniz. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, böyle yapanlar gök ehli arasında tanınırlar. Gök ehli; "Falan oğlu falan, evini, Allahü teâlâyı anarak süslüyor" derler. *(Kâ'bü'l-Ahbâr)*

Vekî'e (Vekî bin Cerrah'a) unutkanlığımdan şikâyette bulundum. Ma'siyeti (günâhı) terk eyle diye nasîhat etti. "İlim, envâr-ı ilâhiyyeden (ilâhî nurlardan) bir nurdur. Allahü teâlâ, âsî (günah işleyen) kuluna, bu nûru vermedi. *(İmâm-ı Şâfiî)*

2. Kur'ân-ı kerîm.

O hâlde Allah'a, O'nun peygamberlerine ve indirdiğimiz o nûr'a îmân edin. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdârdır. *(Tegâbün sûresi: 8)*

3. Îmân.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlânın nûr vermediği kimsenin nûru olmaz. *(Nûr sûresi: 40)*

Allahü teâlânın nûr vermediği kimse münevver (nûrlu) olmaz. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

4.Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından. Tam ve kusursuz olarak zâhir olup her şeyi ortaya çıkarıcı, yaratıcı veya göktekileri ve yerdekileri nûru ile hidâyet edici, doğru yolu gösterici, gökleri; güneş, ay ve yıldızlarla yeri; peygamberler aleyhimüsselâm, âlimler, mü'minler (inananlar) ile yâhut bitkilerle ve ağaçlarla tezyîn eden, süsleyen.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ göklerin ve yerin nûrudur. *(Nûr sûresi: 35)*

En-Nûr ism-i şerîfini söyleyenin kalbi nurlanır. *(Yûsuf Nebhânî)*

Nûr Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi dördüncü sûresi.

Nûr sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). Altmış dört âyet-i kerîmedir. Otuz beşinci âyetinde Allahü teâlânın, göklerin ve yerin nûru olduğu bildirildiği için, Sûret-ün-Nûr denilmiştir. Sûrede, zinâ suçu işleyen kadın ve erkekler ile zinâ iftirâsında bulunanların cezâları, evlere girerken izin istemek, selâm vermek gibi muâşeret kuralları, harama bakmanın kötülüğü, kadınların örtünmeleri ile müslümanların Peygamber efendimize saygı göstermeleri gerektiği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, İmâm-ı Gazâlî, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Nûr sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey Resûlüm! Mü'minlere söyle, harama bakmasınlar ve avret yerlerini haramdan korusunlar! Îmânı olan kadınlara da, söyle, harama bakmasınlar ve avret yerlerini haram

işlemekten korusunlar. *(Âyet: 30)*

Nûr-ı İlâhî:

İlâhî nûr. Allahü teâlânın ihsân ettiği mânevî aydınlık, mânevî ilim.

Kur'ân-ı kerîmi anlıyabilmeleri için, Allahü teâlâ, müctehîd denilen âlimlere aklî ve naklî ilimleri anlama kuvveti ile keskin zekâ ve çok akıl ve daha nice üstünlükler ihsân eylemiştir. Bu üstünlüklerin başında takvâ (Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınma) gelmektedir. Bundan sonra kalblerindeki nûr-ı ilâhî gelmektedir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Nûr-ı Nübüvvet:

Peygamberlik nûru.

Sahâbe-i kirâm, Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sohbetiyle şereflenip, ef'âlini ve ahvâlini (işlerini ve hâllerini) gördüler. Her husûsta O'na uyup, yardımcı oldular ve Nûr-ı nübüvvetten doğrudan faydalanarak, herbiri yüksek derecelere kavuştular. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Nûr-ı Pâki Muhammedî:

Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) temiz, mübârek nûru.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem her nereye gitmek murâd eylese, O'nun nûr-ı pâki, kendinden evvel varırdı. Her kimin yanında dursa mübârek boyu, dört parmak kadar yüksek görünürdü. *(Kutbüddîn İznikî)*

NÛRÂNÎ:

Nûrlu, ışıklı, parlak, münevver.

Alev iki kısımdır. Biri zulmânî (karanlık) ikincisi nûrânî. Zulmânî olandan cin, nûrânî olandan ise melekler yaratılmıştır. İnsanlar toprak maddelerinden yaratıldığı hâlde, Allahü teâlâ bu maddeleri, organik ve organize hâle, et ve kemiğe çevirdiği gibi, melekler ve cinde alev şekli değişerek, onlara mahsûs latîf, her şekle dönebilen bir hâle gelmiştir. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

İmâm-ı Kastalânî, zamânındaki insanların en nûrânî yüzlüsü olup, uzun boylu idi. Kur'ân-ı kerîmi, on dört rivâyet üzere çok güzel okurdu. Okumasından en katı kalbli kişilerin kalbi yumuşar, dayanamayıp gözyaşı dökerlerdi. *(Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)*

NUSAYRÎ:

Eshâb-ı kirâma (Peygamber efendimizin arkadaşlarına) iftirâ eden şîanın kollarından. On birinci imâm olan Hasen bin Ali Askerî'nin adamlarından olduğunu söyleyen İbn-i Nusayr adındaki bozuk inanışlı kimseye uyanlar.

Eshâb-ı kirâma iftirâ eden şia, üç grupta toplanmaktadır:Birincisi, Tafdiliyye; hazret-i Ali, Eshâbın en üstünüdür, diyorlar. İkincisi, Seb'iyye; Eshâb-ı kirâmdan birkaçından başkası zâlim, kâfir oldu diyorlar. Bunlar, sebbediyor (söğüyor), kötülüyorlar. Üçüncüsü Gulât; hazret-i Ali tanrıdır diyorlar. Sebeiyye ve Nusayriyye fırkaları da böyledir. İbâdet etmezler. *(Abdülazîz Dehlevî)*

NUSH:

Nasîhat, öğüt. *(Bkz. Nasîhat)*

Nush ile uslanmayanı etmeli tekdîr,
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötektir.

(Ziyâ Paşa)

NUSRET-İ İLÂHÎ:

Allahü teâlânın yardımı, imdâd-ı ilâhî, ilâhî yardım.

Eshâb-ı kirâmdan bâzıları Huneyn gazâsında, askerin çokluğunu görerek, artık biz hiç mağlûb olmayız dedi. Bu sözler Resûlullah'ın mübârek kulağına gelince üzüldü. Bunun için harbin başlangıcında nusret-i ilâhî yetişmeyip, mağlûbiyet başladı. Sonra, cenâb-ı Hak merhamet ederek, zafer nasîb eyledi. *(Hâdimî)*

Ben demek yâni nefsine güvenmek kendini üstün görmek felâkettir. Nusret-i ilâhînin gelmesine mâni olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

NÜBÜVVET:

Peygamberlik; insanları Allahü teâlânın beğendiği yola kavuşturmak, onlara doğru yolu göstermek için Allahü teâlâ tarafından seçilmiş kimselere verilen peygamberlik vazîfesi. *(Bkz. Nebî)*

Nübüvvet Yolu:

Tasavvufta insanları Allahü teâlânın sevgisine, rızâsına kavuşturan iki yoldan birincisi ve en üstünü. Velî bir zâtın sohbetinde yetiştikten sonra arada sebeb ve vâsıta olmadan feyzin, kalb bilgilerinin asıl'dan yâni Resûlullah efendimizden alındığı yol. Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan ikinci yol, vilâyet yolu (sülûk yolu)dur. *(Bkz. Vilâyet Yolu)*

Nübüvvet yolu aslın aslına kavuşturur. Eshâb-ı kirâm bu yoldan kavuştular. Sonra gelenlerden pek az kimse de bu yoldan maksada ermiştir. İmâm-ı Rabbânî hazretleri (nübüvvet yoluyla vâsıl olmuş, kavuşmuştur. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

NÜCEBÂ:

Allahü teâlânın tanınıp bilinmeyen velî kullarından bir topluluk.

Nücebâ, insanların imdâdına yetişip, işlerinde dara düştükleri zaman yardımcı olurlar. Onların belâlardan korunmasına sebeb olurlar. *(Molla Câmî)*

NÜKTE:

1. Güzel mânâlı söz.

Nükte: "Malı seviyorsan yerine sarf et de, sana sonsuz arkadaş olsun. Eğer sevmiyorsan ye de yok olsun." *(Abdullah-ı Ensârî)*

Nükte yaparken dikkat etmeli, dinleyicilerin yanlış anlıyacağı nüktelerden sakınmalıdır. *(Seyyid Alizâde)*

2. Derin düşünerek ve zihni yorarak ilmî, edebî veya başka bir söz ve yazıdan çıkarılan ince mânâ. Meselâ bu sözde bir nükte vardır, bu şiirin nüktelerini anlamak kolay değildir, denir.

NÜKÛL:

Dönme, cayma, vazgeçme; bir malı satın aldıktan sonra vazgeçerek satıcıya geri verme.

Ayıplı (özürlü) mal satıcıya iâde edilir, geri verilirse, bu satıcı da, kendine satana geri çeviremez. İkisinden birinin ikrâr (kabûl) etmesi veya nükûl etmesi lâzımdır veya şâhidlerin dinlenmesiyle hâkim karar verir. *(Ali Haydar Efendi, Mecelle)*

NÜSÜK:

İbâdet. Hac ve umrede yerine getirilmesi lâzım olan işlerin herbiri. *(Bkz. Menâsik)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

De ki: "Şüphesiz benim namazım, nüsüküm, hayâtım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. *(En'âm sûresi: 162)*

NÜZÛL:

İnmek. Tasavvuf yolunda ilerleyerek, sebebler âlemini görmeyip yalnız sebeblerin sâhibini yâni Allahü teâlâyı bilme hâline ulaşan bir velînin insanları irşâd ve terbiye için, tekrar sebebler âlemine inmesi.

İnsanları Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan rehber ne kadar çok nüzûl ederse, rehberliği, irşâdı (doğru yolu göstermesi de) o kadar kuvvetli olur. İrşâd edebilmek için tâlib (tasavvufta yetişen talebe) ile rehberin yakın olması lâzımdır. Bu da rehberin aşağı dereceye yâni tâliblerin derecesine nüzûl etmiş olması ile olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

O

ON İKİ İMÂM:

Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) Ehl-i beytinden (akrabâsından) olup, tasavvufun vilâyet yolunda en yüksek derecelere ulaşmış olan on iki büyük zât. Bunların hepsine birden Eimme-i İsnâ aşere de denir.

On iki imâm; Ali bin Ebî Tâlib, Hasen, Hüseyn, Zeyne'l-âbidîn, Muhammed Bâkır, Câfer-i Sâdık, Mûsâ Kâzım, Ali Rızâ, Muhammed Cevâd Takî, Ali Nakî, Hasen Askerî Zekî ve Muhammed Mehdî'dir. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Resûlullah'tan sallallahü aleyhi ve selem gelen feyzler (mânevî yardımlar) ve mârifetler (mânevî ilimler) hep hazret-i Ali'nin vâsıtasıyla gelir. Fâtımat-üz-Zehrâ ve hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyn (radıyallahü teâlâ anhüm) bu makamda hazret-i Ali ile ortaktırlar. Öyle sanıyorum ki, hazret-i Ali dünyâya gelmeden önce de bu makamda idi. Vefât ettikten sonra da bu yolda her velîye gelen feyzler, hidâyetler (mânevî ilimler) yine onun vâsıtası ile gelmektedir. Çünkü kendisi bu yolun en yüksek noktasında bulunuyor. Bu makâmın sâhibi odur. Hazret-i Ali vefât edince ondan yayılan feyzler hazret-i Hasen ve sonra hazret-i Hüseyn vâsıtası ile geldi. Daha sonra on iki imâmdan sağ olanları da vâsıta oldular. Bunlardan sonra gelen evliyâya feyzler bu on iki imâm vâsıtasıyla geldi. Abdülkâdir-i Geylânî velî oluncaya kadar hep böyle idi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ehl-i beyti seven ve on iki imâmın yolunda olanlar Ehl-i sünnettir (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolundadır). Doğru yoldan ayrılanlar, on iki imâmı sevme adı altında on iki imâma iftirâ edip haklarında kötü sözler sarf etmektedirler. Doğru yoldaki İslâm âlimleri hiçbir zaman on iki imâm hakkında iftirâda bulunmamışlar, bilhassa on iki imâmın sevgisinin, son nefeste îmân ile gitmeye vesîle olacağını bildirmişlerdir. On iki imâmda Resûlullah efendimizin zerreleri vardır. Bunlara kıymet vermek, saygı göstermek her müslümanın vazîfesidir. *(Abdülazîz Dehlevî)*

ORTA YOL:

Îmân ve ibâdetlerde yâni dinde Ehl-i sünnet (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olan) âlimlerin gösterdiği ve bildirdiği doğru yol. *(Bkz. Ehl-i Sünnet)*

Orta yolun sağında ve solunda olmak iyilikten ayrılmak olur. Orta yoldan uzaklığı kadar iyiliği azalır. Hak yol orta yoldur. *(Hâdimî)*

ORTODOKS:

Hıristiyanlık mezheblerinden. Ortodoks mezhebinin rûhânî (dînî) lideri patrik olup, merkezi İstanbul Fener'deki patrikhânedir. Roma İmparatoru Konstantin üç yüz on senesinde hıristiyanlığa izin verdi. Kendi de hıristiyan oldu. İstanbul şehrini yaptı. Roma'dan İstanbul'a taşındı. Fakat bu dînin esasları bozulmuş, unutulmuş olduğundan, papazların elinde oyuncak oldu. Mîlâdın 395. senesinde Roma Devleti ikiye ayrıldı. 1054 (H.446)'da İstanbul patriği olan Mihael Kirolarius, Roma'daki papadan ayrılarak Ortodoks kilisesini (mezhebini) kurdu.

Roma'daki papaya tâbi olanlara katolik, İstanbul'daki patriğe tâbi olanlara ortodoks denildi. Kiliselere resimler, heykeller kondu. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Şark kiliseleri olarak da bilinen ortodoks dünyâsında İstanbul'dan başka İskenderiye, Antalya ve Kudüs'te de patriklik vardır. Çok sayıda millî kiliseler bu dört patrikliğe bağlıdır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Ortodoks mezhebini diğer hıristiyan mezheplerinden ayıran noktalardan bâzıları şunlardır: Rûhânî başkanları patriktir. Papanın üstünlüğünü, hazret-i Îsâ'nın vekîli olduğunu, yanılmazlığını kabûl etmezler. Rûh-ul-kuds'ün (kutsal rûhun) oğul yoluyla babadan çıktığını ileri sürerler. İbâdetlerini her ülkenin diliyle yaparlar. Papazlar evlenebilir, keşişler, piskoposlar ve patrikler evlenemez. Boşanma bâzı şartlara bağlı olarak vardır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

ORUÇ:

İslâm'ın beş şartından biri. Fecrin (tan yerinin) ağarmasından yâni imsaktan güneş batıncaya kadar yimeği, içmeği ve cimâ'ı terk etmek.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ey mü'minler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sizin üzerinize de farz kılındı. Umulur ki oruç sâyesinde fenâlıklardan sakınırsınız. *(Bekara sûresi: 183)*

Oruç bana mahsustur. Onun karşılığını ben veririm. *(Hadîs-i kudsî-Buhârî)*

Bir kimse, Ramazân ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günâhları affolur. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Oruç tutan çok kimse vardır ki, onların orucu yalnız açlık ve susuzluk çekmek olur. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ, benim ümmetime, Ramazân-ı şerîfte beş şey ihsan eder ki, bunları hiçbir peygambere vermemiştir.

1) Ramazanın birinci gecesi, Allahü teâlâ mü'minlere rahmet eder. Rahmet ile baktığı kuluna hiç azâb etmez.

2) İftar zamanında, oruçlunun ağzının kokusu, Allahü teâlâya, her kokudan daha güzel gelir.

3) Melekler, Ramazanın her gece ve gündüzünde, oruç tutanların affolması için duâ eder.

4) Allahü teâlâ, oruç tutanlara, âhirette vermek için Ramazân-ı şerîfte Cennette yer tâyin eder.

5) Ramazân-ı şerîfin son günü, oruç tutan mü'minlerin hepsini affeder. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Çok namaz kılan, oruç tutan, sadaka veren, fakat dili ile komşularını incitenin gideceği yer Cehennemdir. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Zîra evlenmek gözü haramdan daha çok meneder. İffeti de öylece korur. Kim evlenmeye muktedir olamazsa oruca sarılsın. Çünkü oruç onun için bir enemidir. (Şehveti kesen, nefsi kıran hafif bir ameliyye gibidir) *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Ayı görünce oruç tutunuz! Tekrâr görünce, orucu bırakınız. *(Hadîs-i şerîf-Eşi'at-ül-Lemeât)*

Vazîfe olduğuna inanmayarak, ehemmiyet vermeyerek, hafîf görerek namaz kılmamak,

oruç tutmamak, zekât vermemek küfür olur. *(Hâdimî)*

Oruç tutmak, Allahü teâlânın sıfatlarıyla sıfatlanmaktır. Zîrâ Allahü teâlâ yemekten ve içmekten münezzehtir. *(Muhammed Bâkibillah)*

Oruç tutmanın on bir faydası vardır: Cehennem'e kalkan olur. Diğer ibâdetlerin kabûlüne sebeb olur. Bedenin zikri olur. Kibri kırar. Ucbu (yaptığı ibâdetleri ve hayırları beğenmeyi) kırar. Huşû'u (Allah korkusunu) arttırır. Sevâbı mîzânda (kıyâmet günü terâzide) ağır gelir. Allahü teâlâ o kulundan râzı olur. Îmân ile vefât ederse, Cennet'e erken girmeğe sebeb olur. Kalbi ve aklı nûrlanır. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Ramazân-ı şerîf orucunu ta'zîm (hürmet ve kıymet vererek) ve vakar ile tut. Her kim Ramazan orucunu güzelce tutsa, haramlardan sakınsa, kazâ namazlarını kılsa, Hak teâlâ hazretleri her gün için, bin gün nâfile oruç tutmuş gibi sevâb ihsân eyler ve o kimse ile Cehennem arasına birçok perdeler konur. *(Süleymân bin Cezâ)*

Oruç Kazâsı:

Oruç tutmamayı mubah kılan (dinde bildirilen) bir özür sebebiyle vaktinde tutulamayan veya kasd (bilerek) olmadan orucunu bozan bir kimsenin, Ramazân bayramının birinci, Kurban bayramının ilk üç günü hâricindeki zamanlarda gününe gün oruç tutması.

Oruç Keffâreti:

Ramazân-ı şerîfte bilerek orucu bozmanın cezâsı.

Oruç keffâreti cezâsı, mübârek Ramazân ayının hürmet ve nâmus perdesini yırtmanın karşılığıdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Oruç keffâreti olan, bir köle âzâd eder. Köle âzâd edemeyen ard arda altmış gün oruç tutar. Keffâret orucu, hastalık, yolculuk gibi bir özürle veya bayram günlerine rastlamak sebebiyle bozulursa veya Ramazâna rastlarsa yeniden altmış gün tutmak lâzım olur. Kadın hayız ve nifas sebebiyle bozunca yeniden başlamaz. Temizlenince geri kalan günleri tutarak altmışa tamamlar. *(İbn-i Âbidîn, Tahtâvî, Mehmed Zihnî)*

Devamlı hasta veya çok yaşlı olup, oruç keffâretini tutamayan kimse altmış fakiri, bir gün sabah-akşam olmak üzere iki defâ, yâhut bir fakiri, sabah-akşam olmak üzere altmış gün doyurur. *(Tahtâvî, Mehmed Zihnî)*

OTUZ ÜÇ FARZ:

Her müslümanın öncelikle bilmesi ve yapması lâzım olan îmân ve ibâdet bilgileri.

Otuz üç farz meşhûr olup şunlardır:

Îmânın şartı altı. İslâm'ın şartı beş. Namazın farzı on iki. Abdestin farzı dört. Guslün (boy abdestinin) farzı üç. Teyemmümün farzı üç. (Teyemmümün farzına iki diyenler de vardır. Böylece hepsi otuz iki farz olur). *(Kutbüddîn İznikî)*

İslâm nikâhını yaptıracak olan dâmât ve gelin, otuz üç farzı bilmeli ve bunlara inanmalıdırlar. Eğer bilmiyorlarsa nikâh kıyacak kimse, Besmele, hamd ve salevât (Peygamber efendimize duâ) okuduktan sonra, bu otuz üç farzdan; îmânın ve İslâmın şartlarını münâsib bir yolla dâmât ve geline öğretmelidir. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Ö

ÖDÜNÇ VERMEK:

Çarşıda misli yâni benzeri bulunan her şeyi, belirsiz bir zaman sonra, misli geri verilmek üzere verme. *(Bkz. Karz-ı Hasen)*

Bir müslümana Allah rızâsı için ödünç veren kimseye, her gün için sadaka sevâbı verilir. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Ödünç vermek, tasadduk etmekten (sadaka vermekten) ***on sekiz derece daha fazîletlidir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet, Ey Oğul İlmihâli)*

Ödünç alan kimse, hakkıyla ödemeği niyet ederse, borcunu ödemesi için melekler ona duâ eder. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Ödünç vermek çok sevâbdır. Îcâb ve kabûl ile (aldım, verdim gibi sözleşme ile) sahîh (geçerli) olur. Bir altın ödünç alan bir altın öder. Değeri değişti diyerek önceki veya sonraki değerde gümüş veya kâğıt lira veremez. Ev, dükkan, elbise gibi kıyemî olan yâni misli (benzeri) bulunmayan şeyleri ödünç vermek fâsittir. Kullanılması harâm olur. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

Ödünç verirken, zaman tâyin etmemeli. Çünkü, zaman tâyin ederse, malı, misli (benzeri) ile veresiye satmış olur. Bu ise fâiz olur. Senede ödeme târihi koymamakla, ödünç veren verdiğini geri almak hakkına her zaman sâhib olmakta, belli bir zamânı beklemek zorunda kalmamaktadır. Zaman tâyin etmeksizin ödünç vermeli ve arzû ettiği zaman isteyip geri almalıdır. *(Hamzâ Efendi)*

Çok malı olmayan veya çoluk, çocuğu sıkıntıya sabredemediği hâlde bunların ihtiyâçlarını karşılayacak maldan fazlası bulunmayan veya kendisi muhtâc olan kimsenin ödünç vermesi isrâf olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Ödünç verirken bir menfaat şart koşmak fâiz olur. *(Süleymân bin Cezâ)*

ÖFKE:

Kızma, sinirlenme, hiddet. *(Bkz. Gadab)*

... Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı. Bunlar az bulunsa da, mallarını Allah yolunda verirler. Öfkelerini belli etmezler. Herkesi affederler. Allahü teâlâ ihsân edenleri sever. *(Âl-i İmrân sûresi: 133)*

Kızdığı zaman öfkesini yenerek yumuşak davranan kimseyi Allahü teâlâ sever. *(Hadîs-i şerîf-İsfehânî)*

Hiç kızmamak değil, öfkesini yenmek fazîlettir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Öfkesini yenen, kendisine yapılan kötülüğü affeden kimseyi Allah korur ve düşmanını ona boyun eğdirir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Dostunu günâhlarından dolayı mâzur gör. Kusurlarını ört. Sefîhlerin verdikleri sıkıntıyı, zamânın cefâlı işlerini sabır ve metânetle karşıla. Zâlimlere karşı mukâbelede bulunma. Onları Allahü teâlâya havâle et. Bil ki, halîmlik, yâni yumuşaklık öfkeli olmaktan hayırlıdır. *(İmâm-ı Mâverdî)*

ÖLÜM:

Rûhun bedene olan bağlılığının sona ermesi, rûhun bedenden ayrılması, mevt.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Her nefs (canlı) ***ölümü tadacaktır.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 185)*

İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

İnsanlara vâiz olarak (öğüt ve ibret verici, nasîhat edici olarak) ***ölüm yetişir. Zenginlik isteyene, kazâ ve kadere îmân etmek yetişir.*** *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî ve Taberânî)*

Ölümü çok hatırlayınız. Onu hatırlamak, insanı günâh işlemekten korur ve âhirete

zararlı olan şeylerden sakınmağa sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ölümden sonra olacak şeyleri bildiğiniz gibi, hayvanlar da bilselerdi, yemek için semiz hayvan bulamazdınız. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Gece ve gündüz ölümü hatırlayan kimse, kıyâmet günü şehidler yanında olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Beş şeyden evvel beş şeyin kıymetini bil: İhtiyârlık gelmeden önce gençliğin, hasta olmadan önce sıhhatin, fakirlik gelmeden önce zenginliğin, meşgûliyetten önce boş vaktin ve ölmeden önce hayâtın. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî ve Müslim)*

Ölümden korkuyor ve hazırlığımız yok diyorsak ne duruyoruz? Ne yapacaksak bir an önce yapalım. Yarın vakit el verir mi, bunu bilmiyoruz. Giden günler sermâye-i ömürden gidiyor. Sonra bu sermâye âniden tükenir de haberimiz bile olmaz. *(Ali Hâfız)*

İsterse bu dünyâ hep senin olsun,
Şân ü şöhret şerâfetinle dolsun,
Halk-ı zaman hep emrinde bulunsun
Âhiri ölümdür ne hayaldesin.

(Alvarlı Muhammed Lütfi)

ÖMR (Ömür):

Hayat, yaşama, yaşayış. İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen zaman.

Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki:

Herkesin ömrü ve ömürlerin kısalması hep yazılıdır. *(Fâtır sûresi: 11)*

Allahü teâlâ ezelde insanları yaratırken; ecellerini, ömürlerini ve rızıklarını takdir etmiştir. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Kazâ-ı muallakı hiçbir şey değiştirmez. Yalnız duâ değiştirir ve ömrü yalnız ihsân, iyilik artırır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

İnsanların en iyisi, ömrü uzun, ameli güzel olan kimsedir. İnsanların en kötüsü, ömrü uzun, ameli kötü olandır. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Kıymetli ömrü lüzumsuz mübâhlara (dinde izin verilen şeylere) bile harcamamalıdır. Haramla geçirmemek ise elbette lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir kimse binlerce sene ibâdet etse, ömrünü nefsini temizlemekle geçirse ve güzel huylar ile yanındakilere ve keşfettiği âletler ile bütün insanlara faydalı olsa, Muhammed aleyhisselâma tâbi olmadıkça, uymadıkça seâdete, mutluluğa kavuşamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kıyâmet günü makbûl olanlardan, kurtulanlardan olmak istiyorsanız, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği iyi işleri yapınız! Sünnet-i seniyyeye, yâni Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yoluna sarılınız. Bu yola uymayan hiçbir şey yapmayınız! Ömrünüzü lehv ve la'b ile yâni oyun ve eğlence ile ziyân etmeyiniz; çocuklar gibi top oynamakla vaktinizi elden kaçırmayınız! *(İmâm-ı Rabbânî)*

İnsan ömrü, çölde bir kerecik esen rüzgâr gibidir. Çok çabuk geçer. *(Şeyh Sâ'dî-i Şîrâzî)*

Yavrularım ömür çok kısadır. Oyun ve eğlence zamânı değildir. Yakında yaptıklarınıza pişman olursunuz. *(Ali bin Şihâb)*

Bir kimsenin ömründen bir saati, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyde geçerse, ne kadar çok pişman olsa, üzülse yeridir. Bir kimse kırk yaşını geçtiği halde, onun hayırlı işleri, yâni sevapları, kötü işlerinden yâni günahlarından ziyâde olmadı ise Cehennem'e hazırlansın. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ömür tamam olup defter dürülür,
Sırat köprüsü ve mîzân kurulur,
Hakk'ın dergâhında elbet durulur,
Buyruğu tutulur ferman eğlenmez.

(Azîz Mahmûd Hüdâyî)

ÖMRE (Umre):

Hac zamânı olan beş günden yâni Arefe ve Kurban bayramının dört gününden başka, senenin her günü ihrâma girip Kâbe'yi tavâf etmek, Safâ ile Merve arasında sa'y yapmak ve saç kazımak veya kesmek. *(Bkz. Umre)*

ÖMRÎ HİBE:

Bir kimseye; "Ömrün boyunca evim senin olsun" diyerek yapılan hibe.

Ömrî hibe câizdir. Hibe yapılan kimse vefât edince ev sâhibine, ölmüşse mîrâsçılarına verilir. *(Abdullah Mûsulî)*

ÖRF:

İslâm hukûkunun kaynaklarından; dînin ve aklın güzel gördüğü, beğendiği şey. *(Bkz. Âdet)*

İslâm hukûkunun kaynakları iki kısımda mütâlaa edilir. Kitab (Kur'ân-ı kerîm), Sünnet (Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sözleri, işleri ve görüp de mâni olmadıkları hususlar), icmâ' (bir asırda bulunan müctehid denilen âlimlerin bir işte sözbirliği etmeleri) ve kıyas (ictihâd). Bu dört ana kaynaktan başka, ikinci derecede (tâlî) kaynaklar da vardır ki, bunlardan birisi de örf ve âdetlerdir. *(İbn-i Nüceym)*

Zamânın değişmesiyle, örf ve âdete dayanan ahkâm (hükümler) değişebilir. Nassa (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfe) dayanan ahkâm zamanla değişmez. İbâdetlerde nass ile bildirilmiş olmayan bir hükmü anlamak ve bildirmek için umûmî âdetler delil olur. Âdetin umûmî olması için Eshâb-ı kirâm zamânından kalma ve müctehidlerin kullanmış olmaları lâzımdır. Yâni Eshâb-ı kirâm (r.anhüm ecmaîn) ve müctehid denilen âlimler zamânında başlayan ve devâm eden âdetler, helâle delil olurlar. Sonradan âdet olan şeyler, şer'î delil olmaz. Muâmelattaki (alış-veriş, ticâret gibi mes'elelerde) hükümler için bir beldenin, memleketin nassa muhâlif (aykırı) olmayan âdetleri delîl olur. Ancak bunları fıkıh âlimleri anlar. *(İbn-i Âbidîn, Ali Haydar Efendi)*

ÖŞR (Öşür, Uşur):

Onda bir. Topraktan alınan mahsûlün zekâtı.

Öşür vermek dînî delîllerle sâbittir. Nitekim ***"Ekinin hakkını biçildiği gün verin"*** *(En'âm sûresi: 141)* meâlindeki âyet-i kerîme ile farz kılınmıştır. *(İbn-i Âbidîn)*

Semânın (yağmurun) ***suladığı mahsûlde öşür, kova veya dolapla sulanan mahsûlden öşrün yarısı vardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Nasb-ur-Râye)*

Hanefî mezhebinde yağmur veya nehir suyu ile sulanan öşürlü toprak mahsûlü miktarı az olsa da ve çabuk çürüyen, bozulan sebze, meyve olsa da, onda biri öşr olarak verilir. Hayvan ile veya dolab ile, makina motor ile sulananın yirmide biri verilir. Hiçbir masraf çıkmadan önce vermek lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Çift sürmekle olsun, bağdan hâsıl olsun, mahsûlün öşrünü fakir müslümana vermeden önce yemek haramdır. Eğer ölçü ile çıkarıp ölçü ile yedikten sonra, yediğinin de öşrünü hesaplayıp verirse, yediği helâl olur. On kile buğdayı olan, bir kilesini müslüman fakire vermezse, yalnız o bir kilesi değil, on kilenin hepsi haram olur. *(Abdurrahmân İmâdî)*

ÖZR (Özür):

1.Abdesti bozan bir şeyin bir namaz vakti durdurulamayıp, devâm etmesi. İdrârını tutamama, iç sürmesi, yel kaçırmak, burun kanaması, yaradan kan, sarı su akması, ağrı ile göz yaşı akması birer özür olup, özürlü erkeğe mâzûr, kadına ma'zûre denir.

Bir ilâçla veya bağlamakla veya namazı oturarak îmâ ile kılmakla, özrü durdurmak vâcibdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Özürsüz sağlam iken kılmadığı namazları hasta ve özürlü iken kazâ etmek câizdir (olur). *(Halebî)*

2. Mâzeret. Af talebi, engel.

Müslüman kardeşinin özrünü kabûl etmemek, günâh olur. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Özrü kabûl etmek ve kusurları affetmek Allahü teâlânın sıfatlarındandır. Böyle olmayan kimseye Allahü teâlâ azâb eder. *(Hâdimî)*

Mü'min affetmesi için özür dilenmesini bekler. Münâfık (iki yüzlü) ayıbların ortaya çıkmasını ister. *(Hâdimî)*

Canına-malına saldıracak düşman korkusu, hasta, kötürüm olmak, çok ihtiyârlık, şiddetli soğuk ve sıcak; cemâate ve Cumâ namazına gitmemek için özürdür. *(Hâdimî)*

Keffâret orucu; hastalık, yolculuk gibi bir özür ile veya bayram günlerine rastlamak sebebi ile bozulursa veya Ramazana rastlarsa yeniden altmış gün tutmak lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Bugün îmânı ve küfrü tanımamak ve ibâdetleri doğru yapamamakta câhillik (bilmemek) özür olmaz. Öğrenmek lâzımdır. *(Molla Hüsrev)*

Özr Sâhibi:

Bir namaz vakti içinde yâni namaz vaktinin başından sonuna kadar, abdest alıp yalnız farzı kılacak kadar bir zaman, abdestli kalamayan yâni idrâr ve başka akıntılar gibi abdesti bozan şeylerden biri kendisinde devamlı mevcûd olup durduramayan kimse. İstihâzalı olan.

Özür sâhibinin özrü, sonraki her namaz vaktinde bir kere biraz çıkınca özrü devâm ediyor sayılır. Bir farz namazın vaktinde hiç gelmezse yâni bir namaz vakti başından sonuna kadar özürsüz geçerse, o kimse özür sâhibi olmaktan kurtulur. *(Halebî)*

Özür sâhibi her namaz vakti için ayrı abdest alır. Abdestini bozan başka bir şey olmadıkça bu abdest ile o vakit içinde dilediği kadar namaz kılar. *(İbn-i Âbidîn)*

İmâm olabilmenin şartlarından biri de özür sâhibi olmamaktır. Özürlü olan özürlü olmayanlara imâm olamaz. Özürleri birbirine benzeyenler birbirlerine ve bir özürlü olan iki özürlü olana imâm olabilir. Mâlikî ve Şâfiî mezhebinde özürlü olan, özürsüz olana imâm olabilir. *(Şernblâlî)*

P

PAPA:

Katolik mezhebine mensûb hıristiyanların en yüksek rûhânî (dînî) lideri. Atalar atası mânâsına gelen papa, Roma'da bulunur. Îsâ aleyhisselâmın dînini yaymak için seçtiği on iki havârîden mürted olan (dinden çıkan) Yehûda (Judas) ilk papa olarak kabûl edilir. Aynı zamanda Roma piskoposu olan papanın aldığı kararlarda yanılmaz olduğuna inanılır. Papa, kardinaller meclisi tarafından seçilir.

Bugün papa, Vatikan sarayında bir hükümdâr gibi hareket etmektedir. Papaya bu hakkın tanınması, 1870'de İtalya birliğinin kurulup Roma'nın ele geçirilmesinden sonra olmuştur.

Papaların hıristiyan devletleri üzerindeki siyâsî otoriteleri kalkmakla berâber, halka te'sir etmede ve kilise adına vergi toplamadaki te'sirleri devâm etmektedir. Lüks bir hayat yaşayan papanın ve papalığın masrafları hıristiyan halkından toplanan kilise vergisi ile karşılanmaktadır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Orta çağda hıristiyanlık dîni, papaların oyuncağı hâline geldi. Papalar istemediği her kişiyi dinden aforoz ediyor, istediğini affediyor, para karşılığı Cennet'ten arsa satıyorlardı. Engizisyon mahkemelerinde binlerce insanı aforoz ettikten sonra işkenceyle öldürtüyorlardı. Papalar, makamlarını kuvvetlendirmek ve servetlerini artırmak için akıl almaz yollara baş vurdular. Galile, Kopernik, Newton dünyânın döndüğünü İslâm âlimlerinin yazdığı kitablardan öğrenip söyleyince, bu sözleri suç sayıldı. Galile, papa tarafından aforoz edildi. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Hıristiyanlar Îsevîlik (Nasrâniyyet) dîninin esâsını değiştirdiler. Papayı günâhsız kabûl ettiler. Papazlara günâh çıkarmak gibi yetki verdiler. İnsanların günahkâr olarak doğduklarını iddiâ ettiler. Teslis yâni üçlü tanrı sistemini kabûl ettiler. Üçlü tanrı inanışına karşı çıkan papalar oldu. Meselâ Papa Honorius hiçbir zaman üçlü tanrı sistemi olan teslisi kabûl etmediği için, öldükten kırk sekiz sene sonra İstanbul'da toplanan Sinod (rûhânî meclis) tarafından resmen lânetlenmiştir. *(El-Hâc Abdullah bin Destan Mustafa)*

Papaların arasından çok korkunç câniler çıktı. Bunlardan biri olan papa Borjiya (Borgia), düşmanlarını ve bunların arasında bulunan din adamlarını türlü türlü zehirlerle öldürdü, mallarını gasb etti. Her türlü rezâleti işledi. Kız kardeşi ile karı koca hayâtı yaşadı. Bütün bunlara rağmen, mukaddes ve günahsız sayıldı. *(Şemseddîn Sâmi, Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

PAPAZ (Papas):

Hıristiyan din adamlarına verilen ad.

Akıldan ve ilimden mahrûm olan papazlar, İslâm dînine ve onun yüce peygamberine karşı korkunç iftirâ yapıp yalanlar uydurdular. İslâm âlimleri, papazlarla yaptıkları çeşitli münâzaralarda onları cevap veremez hâle getirdiler. Hıristiyanlar içinde de papazların zulümlerine, akıl ve mantıktan uzak inanışlarına isyân edenler çıktı. Luther ismindeki papaz, papaya isyân etti. İncîl'i Almanca'ya tercüme etti. İncîl'de bulunmayan; papazların evlenmesi, evlenenlerin bir daha ayrılmaması, günâh çıkarmak ve haça tapmak gibi hususları hıristiyanlık dîninden çıkardı. Böylece protestan denilen başka bir hıristiyan mezhebi ortaya çıktı. *(Rahmetullah Efendi)*

Roma kilisesi diğer din mensublarını ve vahşi kavimleri hıristiyanlaştırarak nüfûzunu artırmak için dünyânın her tarafında husûsî katolik mektebleri kurdu. Hıristiyanlığı duyurmak ve yaymak için misyoner ismini verdikleri çok müteassıb (yanlış inanışlarında ısrâr eden) papazlar yetiştirdi. Bu papazlar gittikleri yerlerde câhilleri aldattılar. Anayı kızının, oğulu babasının aleyhine kışkırtarak birbirlerine düşman ettiler. *(Harputlu İshâk Efendi)*

PARA:

Alış-veriş aracı olarak kullanılan, biriktirme ve tasarruf etmeye yarayan, çeşitli mâdenlerden veya kağıttan îmâl edilmiş değer ölçüsü. Belli ağırlıkta basılmış olan altın ve gümüş paralara sikke veya meskûkât, altın paralara dînâr, gümüş paralara dirhem denir.

Geçen ümmetlerin herbirine fitneler verildi. Benim ümmetimin fitnesi mal ve para toplamak olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Bir kimse helâl para ile binâ yaparsa, insanlar bundan faydalandığı müddetçe kendisine sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Bir zaman gelecek ki, insanlar yalnız malın, paranın gelmesini düşünüp helâlini haramını düşünmeyecekler. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Malı, parayı İslâm dîninin izin vermediği yerlere sarf etmemeli, izin verilen yere de israf etmemelidir. Parayı oyunlara, haramlara, çalgılara, süslenmeye, gösteriş yapmaya, öğünmeye, mal toplamaya kullanmamalıdır. Bunlara dikkat edince mal, para zarardan kurtulur ve dünyâlıklar âhiretlik hâlini alır. Belki de bunlara dünyâ denmez. *(Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî)*

Haram olarak ele geçen bir kuruş parayı sâhibine geri vermek, yüz kuruş sadaka vermekten daha sevâbdır. *(Abdullah bin Mübârek)*

Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizin arkadaşları) ve Tâbiîn-i ızâm (Sahâbe-i kirâmı gören büyükler) zamanlarında paralar üzerine mübârek kelimeler yazılmadı. Çünkü para alış-veriş vâsıtası olduğundan muhterem (saygıya değer) değildir. Ehl-i sünnet (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolunda) olmayan hükûmetler meselâ Fâtımîler, Resûlîler gibi müslüman ismini taşıyan ve İslâmiyet'e uymayan devletler, para üzerine âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf yazmışlar, milleti kandırmışlardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

PASKALYA:

Hıristiyanların inanışlarına göre, Îsâ aleyhisselâmın haça gerildikten sonra dirilerek göğe yükselmesi ile ilgili olarak her yıl Mart ayının on dördüncü gününden sonra gelen ilk Pazar günü yaptıkları şenlik, âyin.

Hindûların bayram günlerine ve ateşe tapınanların Nevrûz günlerine ve hıristiyanların Noel gecelerine ve diğer paskalyalarına hürmet etmek (saygı göstermek) ve o zamanlarda onların âdetlerini onlar gibi yapmak küfre (îmânsızlığa) sebeb olur. Kâfirlerin bayramlarında, paskalya ve yortularında, müslümanların câhilleri, müslüman olmayanların yaptıklarını yapıyor ve bu günleri müslüman bayramı zannediyor ve kâfirler gibi birbirlerine hediye gönderiyorlar. Eşyâlarını sofralarını kâfirlerin yaptığı gibi süslüyorlar. O geceleri başka gecelerden ayırd ediyorlar. Bunlar hep şirktir, îmânsızlıktır. *(Ahmed Fârûkî)*

PATRİK:

Ortodoks mezhebine mensûb hıristiyanların, en büyük rûhânî (dînî) lideri.

1054 (H. 446) yılına kadar Roma'daki papaya bağlı kalan İstanbul patriği Mihâel Kirolarius, papadan ayrılarak şark (doğu) kilisesini kurdu. Ortodoks kilisesi adını alan bu kilisenin idâresini eline aldı. Bundan sonra ortodoks kiliselerinin merkezi İstanbul Fener'deki patrikhâne oldu. Ortodoksların en büyük dînî lideri olan patrik, İstanbul'da bulunmaktadır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

İslâm dîninin herkesi kendi dînî yaşayışında serbest bırakmasından ve müslümanların hoşgörüsünden istifâde eden patrikler, zamanla kendilerine verilen hak ve hürriyetleri kötüye kullandılar. Himâyesinde yaşadıkları İslâm devletlerini yıkmak ve hıristiyan tebeayı devlete karşı ayaklanmaya teşvik etmek için çalıştılar. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme devirlerinde dînî faâliyetleri bırakıp siyâsî faâliyetlerde bulundular. Sultan İkinci Mahmûd Han, Boğdan-Eflâk ve Mora isyânlarını plânlayan ve Osmanlı Devleti'ni parçalayarak yıkmaya çalışan Rum patriği Gregorius'u patrikhânenin kapısında îdâm ettirdi. Tanzimattan sonra batılı hıristiyan devletlerin destek ve teşvikiyle daha da rahat hareket eden patrikler, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında ve yıkılmasında önemli rol oynadılar. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Osmanlı Devletinde Rus sefiri (büyük elçisi) olarak uzun seneler çalışan İgnatiyef, hâtırâlarında Sultan İkinci Mahmûd Han zamânında Fener patrikhânesinin kapısında asılan, 1821 (H.1237) Rum isyânının baş plânlayıcısı olan patrik Gregorius'un, Rus Çarı Aleksandr'a yazdığı mektubu açıklamaktadır. Mektûb ibret vericidir:

"Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak mümkün değildir. Çünkü Türkler, müslüman

oldukları için çok sabırlı ve mukâvemetli (dayanıklı) insanlardır. Türkler zekîdirler ve kendilerini müsbet yolda sevk ve idâre edecek reislere sâhib oldukları müddetçe de çalışkandırlar. Gâyet kanâatkâr ve an'anelerine (geleneklerine) bağlıdırlar. Türklerde evvelâ itâat (bağlılık) duygusunu kırmak, mânevî bağlarını parçalamak, dînî sağlamlıklarını zayıflatmak lâzımdır. Bunun da en kısa yolu millî geleneklerine ve mânevî değerlerine uymayan hâricî (yabancı) fikirler ve hareketlere alıştırmaktır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

PAZARLIK ETMEK:

Alış-verişte satan ile alan arasında malın fiyâtı veya bir işin ücreti husûsunda yapılan anlaşma.

Birbirinizi kıskanmayınız. Alış-verişte birbirinizi aldatmayınız. Birbirinize dargın durmayınız. Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Birinizin bitmek üzere olan pazarlığını bozmayınız. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu yardımsız bırakmaz. Onu hor ve aşağı görmez. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Peygamber efendimizin mübârek torunları İmâm-ı Hasen ve Hüseyn her aldıklarında pazarlık eder, ucuz almağa uğraşırlardı. Kendilerine; bir günde binlerle dirhem sadaka veriyorsunuz da, bir şey satın alırken niçin uzun pazarlık ederek yoruluyorsunuz? dediklerinde; "Verdiklerimizi Allah rızâsı için veriyoruz. Ne kadar çok versek yine azdır. Fakat alış-verişte aldanmak, aklın ve malın noksan olmasıdır" buyururlardı. *(İmâm-ı Gazâlî)*

PERİ:

Cin. *(Bkz. Cin)*

PEYGAMBER:

Allahü teâlânın, emirlerini ve yasaklarını kullarına bildirmeleri için insanlar arasından seçtiği ve kendilerine mûcizeler verdiği üstün zâtlar. *(Bkz. Resûl ve Nebî)*

Allahü teâlânın emirlerini tebliğ etmekte, duyurmakta ve insanları Allahü teâlânın dînine çağırmakta peygamberler arasında bir ayrılık yoktur. Peygamberlere îmân etmek, aralarında hiçbir fark görmeyerek, hepsinin doğru sözlü olduğuna inanmak demektir. Onlardan birine inanmayan kimse, hiçbirine inanmamış olur. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Her peygamber, kendi zamânında, kendi mekânında, her insandan her bakımdan üstündür. Muhammed aleyhisselâm ise her zamanda ve her mekânda her insandan her bakımdan üstündür. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Peygamberlik; çalışmakla, açlık, sıkıntı çekmekle ve çok ibâdet yapmakla ele geçmez. Yalnız Allahü teâlânın ihsânı ile olur. İnsanların dünyâdaki ve âhiretteki işlerinin düzgün ve faydalı olması için ve yanlış, zararlı işlerden koruyup, selâmete, hidâyete, râhata ve seâdete kavuşturmak için peygamberler gönderilmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Peygamberler mezarlarında bizim bilmediğimiz bir hayat ile diridir. Mübârek vücudlarını toprak çürütmez. Bunun içindir ki, hadîs-i şerîfte; ***"Peygamberler, mezarlarında namaz kılarlar ve hac ederler"*** buyruldu. *(Dâvûd bin Süleymân)*

Âhiret bilgileri ve Allahü teâlânın beğenip beğenmediği şeyler ve O'na ibâdet şekilleri eğer aklın çerçevesi içinde olsalardı ve akl ile doğru olarak bilinebilselerdi, binlerce peygamberin gönderilmesine lüzum kalmazdı. İnsanlar, dünyâ ve âhiret seâdetini kendileri görebilir, bulabilirdi ve Allahü teâlâ, hâşâ peygamberleri boş yere lüzumsuz göndermiş olurdu. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

PÎR:

1.Yaşlı, ihtiyâr.

Kimisi bezirgân, kimisi hoca,

Ecel şerbetini içmek de güç a
Kimi ak sakallı kimi pîr koca
Ne söylerler ne bir haber verirler.

(Yûnus Emre)

2. Mürşîd-i kâmil, tasavvuf yolunda rehber zât.

Pîr, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturur. *(Hâce Behâüddîn Buhârî)*

Pîr, kâmil ve mükemmil ise (yetişmiş ve yetiştiren ise), sohbeti büyük nîmettir. Ve onun bakışı devâ (ilâç) ve sözleri (sohbeti) şifâdır. Ve sohbetsiz vüsul (kavuşmak) mümkün değildir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Pîre bağlılıkta bozukluk olursa, yükselmek düşünülemez. *(Hâce Muhammed Bâkî-billah)*

Her işte pîrlerin mübârek rûhlarını vâsıta yaparak Allahü teâlâya yalvarmalı ve duâ etmelidir. *(Süleymân bin Cezâ)*

Bağlı olunan pîre, zâhiren (açıkça) ve bâtınen (gizli) îtirâz etmek feyz kapısını kapatır. *(Hayderîzâde İbrâhim Fasîh Efendi)*

Pîrini incitenden sen de incinmezsen, köpek senden daha iyidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Pîrlik ve müridlik yalnız külâh giydirmekle ve babadan oğula kalmakla olmaz. Ehl-i sünnet ve cemâat yolunu bilmek, öğretmek ve göstermekle olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Pîr-i Fânî:

Ölünceye kadar Ramazân orucunu veya kazâya kalmış oruçlarını tutamıyacak kadar çok yaşlı olan.

PİSKOPOS:

Hıristiyanlığın katolik ve doğu kiliselerinde en yüksek rûhânî ünvâna sâhip ve umûmiyetle bir bölgenin dînî lideri olan hıristiyan din adamlarına verilen ad.

İncîl okuyan hıristiyan din adamlarına Kıssîs, bir üst derecesine de Üskuf denir. Üskufların yüksek derecesindekilere piskopos denir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

PİŞMANLIK:

Kişinin işlediği bir iş veya günâh sebebiyle vicdânen üzüntü duyması; tövbeye gelme; nedâmet.

Pişmanlık tövbedir. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-un-Necât)*

Pişman olmaksızın dil ile yapılan tövbe yalancıların tövbesidir. *(Hadîs-i şerîf-Risâle-i Münire)*

Her geçen an, ömrümüz azalmakta, ecel (ölüm) zamânını yaklaştırmaktadır. Bugün aklımızı başımıza toplamazsak, yarın âh etmekten ve pişmanlıktan başka elimize birşey geçmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

PİYANGO:

Bir kumar çeşidi. Mülk sâhiblerinin haklarının miktarlarını değiştirmek veya ortaklardan birinin hakkını yok etmek, yâhut hakkı olmayana pay vermek için yapılan kur'a.

Satıcıların yaptıkları piyangolar, ziyan ve felâket sigortaları, kumarhâneler ve bankerler, birçok kimsenin malını elinden alarak, bunu kumar ve fâiz ile başkalarına vermekte, başkalarından aldıkları haram paranın arslan payı da piyangocunun, bu işi organize edenlerin ceblerine girmektedir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

İki veya daha çok kimse, aralarında para topladıktan sonra kendi aralarında piyango çekip

kazananların, vermiş oldukları paradan fazla almaları kumar olur. Geri kalan kısmı hayır kuruluşlarına bağışlamaları, bu piyangoyu kumarlıktan kurtarmaz. *(M. Sıddîk Gümüş)*

POLİGAMİ:

Çok evlilik. *(Bkz. Teaddüd-i Zevcât)*

İslâmiyet'te poligami, dörde kadardır. Birden fazla evlenmek emir değil, şartlara bağlı bir izindir. *(Mustafa Sabri Efendi)*

PUL:

Altın ve gümüş dışındaki mâdenî paralar. *(Bkz. Fülus)*

PUT:

Allahü teâlâya inanmayanların taptıkları resim veya heykel.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Kureyş kâfirleri, putların kendilerine şefâat edeceklerini söylüyorlar. Onlara söyle ki, Allahü teâlânın izni olmadan hiç kimse şefâat edemez. *(Zümer sûresi: 44)*

Putları, tapınılan heykelleri kırmak için ve akrabâya iyilik etmek için gönderildim. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İbrâhim aleyhisselâm; "Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak kıl" diye duâ edince, Allahü teâlâ duâsını kabûl eyledi. Bu sebeble İbrâhim aleyhisselâmın evlâdından hiç kimse hiçbir puta tapmadı. *(İmâm-ı Mücâhid)*

PUTPEREST:

Puta tapan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Allahü teâlâ) ***O'nu*** (Muhammed aleyhisselâmı) ***hak ve hakîkat olan dîni tebliğ vazîfesiyle göndermiştir ki, Hak din diğer dinlere gâlib gelsin. Putperestler beğenmese de bu böyledir.*** *(Tevbe sûresi: 33)*

İdrîs (aleyhisselâm) diri olarak Cennet'e çıkarılınca, onu çok sevenler, ayrılık acısına dayanamadı. Resmini yapıp seyr eyledi. Daha sonra gelenler bu resimleri tanrı sandı. Çeşitli heykeller de yapıldı. Böylece putperestlik ortaya çıktı. *(Nişâncızâde ve Kisâî)*

Sâlih aleyhisselâm Semûd kavmine gönderilen peygamberdi. Bu kavim putperest idi. Sâlih aleyhisselâma inanmadılar. Sonunda onlara gökten azâb gelip helâk oldular. *(Nişâncızâde)*

R

RAB:

Allahü teâlânın ism-i şerîflerinden. Sâhib, mâlik, terbiye eden.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

De ki; Allah her şeyin rabbi iken, hiç ben Allah'tan başka rab mı isterim? Herkesin kazanacağı ancak kendine âittir. Hiçbir günahkâr, başkasının günâhını çekmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O vakit Allah, dünyâda ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir. *(En'âm sûresi: 164)*

Allah bütün göklerin ve yerin ve aralarındakilerin rabbidir. O hâlde O'na ibâdet et ve O'na ibâdet etmekte sabret... *(Meryem sûresi: 65)*

Kazâ ve kaderime râzı olmayan, beğenmeyen ve gönderdiğim belâlara sabretmeyen

benden başka Rab arasın. Yeryüzünde kulum olarak bulunmasın. *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Levh-i mahfûza ilk olarak; ***"Benden başka Allah yoktur. Muhammed aleyhisselâm benim Resûlümdür ve Habîbimdir ve her şey benim mahlûkumdur. Her şeyin Rabbiyim, Hâlıkıyım*** (yaratıcısıyım)***."*** yazıldı. *(Hadîs-i kudsî-Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel)*

Rab kelimesini "Râb" diye uzatarak söylemek, mânâsını değiştirir. Çünkü Râb diye uzatarak söylenince, Arapça'da üvey baba mânâsına gelir. Meselâ "Elhamdülillâhi râbbil" diye uzatmak mânâyı bozuyor. Bunun gibi müezzinlerin (Râbbenâlekel hamd) demeleri de mânâyı bozuyor. Çünkü Rab kelimesini Râb şeklinde uzatarak söylemek, Allah'ımıza hamd ederiz yerine, üvey babamıza hamd ederiz oluyor. Bu şekilde okuma tegannî ile okumak olur. Tegannî ile okumak mânâyı bozarsa, namazı da bozar. Söylenişine dikkat etmek lâzımdır. *(Alâüddîn Haskefî)*

Besmeleyle başlıyalım her işe!
Allah adı, en iyi bir sığınaktır.
Nîmetleri sığmaz ölçü hisâba,
Çok acıyan, affı seven bir Rab'dır.

(M. Sıddîk Gümüş)

Rabb-ül'Âlemîn:

Âlemlerin rabbi, sâhibi olan Allahü teâlâ. *(Bkz. Rab)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Hamd, Rabb-ül'âlemîn olan Allah'a mahsûstur. O, Rahmân (dünyâda nîmetini herkese veren) ***ve Rahîm*** (âhirette nîmetlerini sâdece mü'minlere veren)***dir.*** *(Fâtiha sûresi: 1,2)*

RABBÂNÎ:

1.Allahü teâlâdan gelen.

Evliyânın sözünde rabbânî te'sir vardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Kendisine ilim ve hikmet verilmiş, ilmi ile amel eden derin âlim.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

... Velâkin Rabbânîler olunuz. *(Âl-i İmrân sûresi: 79)*

Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anh) vefât ettiği vakit İbn-i Hanefiyye şöyle dedi: "Bu ümmetin Rabbânîsi vefât etti."

Rabbânî âlim Yûsuf-i Hemedânî hazretleri buyurdu ki: "Bir kimse, kâmil bir mürşid (doğru yolu gösteren bir rehber) bulamazsa, bozuk şeyhlere talebe olmasın. Daha önce yaşamış din büyüklerinin, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarını okuyup onlarla amel etsin (orada yazılanları, hayâtında uygulasın). *(Ahmed Fârûkî)*

RABBENÂ LEKEL HAMD:

"Ey Rabbimiz sana hamd olsun" mânâsına namazda rükûdan doğrulunca okunması sünnet olan söz.

Peygamber efendimiz cemâatle namaz kılarken; "Semiallahü limen hamideh" yâni Allahü teâlâ kendisine hamd edenin hamdini işitir, kabûl eder" deyince, ilk safta bulunan hazret-i Muâviye "Rabbenâ lekel hamd" derdi. Böyle söylemesi takdîr ve tahsin (iyi) buyrularak, böyle söylemek kıyâmete kadar sünnet olarak kaldı. *(İbn-i Âbidîn, Hindiyye)*

Cemâatle namazda, imâm; "Semiallahü limen hamideh" deyince, cemâat çok yavaşca "Rabbenâ lekel hamd" der. İmâm bunu söylemez. *(Halebî)*

RÂBITA:

Bir velînin şeklini, sûretini hayâline getirerek onun kalbindeki feyz (bereket) ve mârifetlere (ilimlere) kavuşma yolu. Kalbini büyüklerin kalbine bağlayarak onlardan feyz alma. Her şeyi unutarak, dünyâ işlerini düşünmeyerek, sevgi ve saygı ile bir velînin mübârek yüzünü hayâlinde veya gönlünde bulundurma.

"Ey îmân edenler. Allah'a bağlanınız ve sâdıklarla berâber olunuz" meâlindeki âyet-i kerîmede râbıtaya işâret vardır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Râbıta, feyz veren kâmil zâtın teveccühüyle birleşecek olursa, nûr üstüne nûr meydana gelir. *(Tâceddîn Sübkî)*

Bir insanın hiç görmediği kimsenin şeklini, sûretini yalnız işitmekle, okumakla öğrenerek, hayâline getirmesi çok zordur. Onun kendisi değil, başkası görünür. Bunun için, Resûlullah'a râbıta yapılmaz. Çünkü başkasının Resûlullah olduğuna inanmak küfür olur. Evliyâya râbıta yapmakta bu mahzûr yoktur. *(İbrâhim Fasîh)*

Râbıtasız yapılan zikr (Allahü teâlâyı anma) insanı ilerletmez. Zikirsiz râbıta ilerletir. Râbıta her işte yardımcıdır. Zikirde yardımı ise pekçoktur. Allahü teâlânın evi olan kalbi, nefsin pisliklerinden ve şeytanın aldatmasından temizler. *(Muhammed Hânî)*

Râbıta, kalbin Allahü teâlâdan başka şeyleri sevmekten, onları düşünmekten kurtulmasına vesîle olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Râbıta-i Telebbüsiyye:

Râbıta yaparken kendisini, velînin şeklinde, kıyâfetinde görmek ve düşünmek.

Kur'ân-ı kerîm okurken ve dinlerken, ders, vâz dinlerken, namaz kılarken ve her ibâdeti işlerken râbıta-ı telebbüsiyye yapmak ibâdetlerden lezzet almaya sebeb olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

RACÎM:

"Allahü teâlânın rahmetinden kovulmuş uzaklaştırılmış" mânâsına şeytanın Kur'ân-ı kerîmde bildirilen sıfatı.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(İblîs yâni şeytan) ***dedi ki: "Ben ondan*** (hazret-i Âdem'den) ***hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın."*** (Allahü teâlâ) ***buyurdu: "Hemen buradan*** (Cennet'ten veya göklerden) ***çık. Çünkü sen artık racîmsin."*** *(Sad sûresi: 76, 77)*

Kur'ân-ı kerîmi okumak istediğin zaman derhâl, racîm olan şeytandan Allahü teâlâya sığın (yâni Eûzü billâhimineşşeytânirracîm, de)**.** *(Nahl sûresi: 98)*

Allahü teâlâ racîm olan şeytan ile ilgili olarak, iki mühim şeyi mü'minlere emr buyurmaktadır. Bunlardan birincisi, şeytanı azılı düşman olarak bilmek, ikincisi ona düşman olmaktır. Bunun için de dâimâ İslâmiyet'e uymalıdır. *(İmâm-ı Yâfiî)*

RA'D SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on üçüncü sûresi.

Ra'd sûresi, kırk üç âyet-i kerîmedir. Sûrenin on üçüncü âyetinde gök gürültüsü mânâsına gelen er-Ra'd kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; Allahü teâlânın varlığı, birliği, ilminin sonsuzluğu, îmân etmekle mes'ûd olanların ve inkâr eden kötü tâlihlilerin vasıfları ve âkıbetleri ve Allahü teâlânın, Peygamber efendimizin peygamberliğine şâhidliği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Mücâhid bin Cebr, Râzî, Taberî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Ra'd sûresinde meâlen buyuruyor ki:

İnsanlar gidişlerini bozmazlarsa, Allahü teâlâ da bunlara verdiği nîmetleri değiştirmez. Allahü teâlâ bir millete cezâ vermek isteyince, bunu kimse durduramaz. Onların Allahü teâlâdan başka hâkimi yoktur. *(Âyet: 12)*

Kim Ra'd sûresini okursa, geçmiş ve kıyâmete kadar gelecek bulutların hepsinin ağırlığının on katı sevâb verilir. Kıyâmet günü Allahü teâlânın ahdini (sözünü, va'dini) ***yerine getirenlerden olarak diriltilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

RADIYALLAHÜ ANH:

Daha çok Eshâb-ı kirâmdan birinin ismi anıldığı veya yazıldığı zaman söylenen ve yazılan "Allahü teâlâ ondan râzı olsun" mânâsına duâ, hürmet ve saygı ifâdesi. İki kişi için Radıyallahü anhümâ, ikiden fazlası için Radıyallahü anhüm denir.

Ebû Bekr radıyallahü anh birine nasîhat ederken şöyle buyurdu: "Ey kardeşim! Sana yaptığım nasîhatı aklında tut, kaybolmamasına dikkat et. Ölümü özüne sevdir. Nasıl olsa gelecek" dedi. Çok kere, dilini parmağı ile tutar ve; "Başıma gelen her şey bunun yüzündendir" derdi. Binekte iken devesinin yuları düşse, verin, demez; deveyi çöktürür, alırdı. Sebebini sordular: "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bana: ***"İnsanlardan bir şey isteme"*** diye emretti" buyurdu. *(Şemseddîn Sivâsî)*

Ebû Bekr ile Ömer radıyallahü anhümâ bu ümmetin üstünleridir. *(Hazret-i Ali)*

Eshâb-ı kirâmın radıyallahü anhüm ecmaîn hepsini büyük bilip, hürmet etmekle berâber, Ehl-i beyti (Peygamber efendimizin akrabâlarını) de sevmek Ehl-i sünnetin alâmetidir. *(Tâhir-i Buhârî)*

RADIYALLAHÜ TEÂLÂ ANHÂ:

Hanım sahâbîlerden birinin ismi anılınca veya yazılınca söylenen "Allahü teâlâ ondan râzı olsun" mânâsına duâ, hürmet ve saygı ifâdesi. İki hanım sahâbî için (Radıyallahü teâlâ anhümâ" ve ikiden çok için "Radıyallahü anhünne" denir.

Kadınlar Cennet'te, dünyâdaki bayram günleri gibi senede birkaç kere Allahü teâlâyı göreceklerdir. Mü'minlerin kâmil (olgun, üstün) olanları her sabah akşam, diğerleri ise Cumâ günleri Allahü teâlâyı anlaşılamayan bir şekilde göreceklerdir. Mü'min kadınlar ve melekler ve cin de bu müjdeye dâhildirler. Fâtımât-üz Zehrâ ve Hadîcet-ül Kübrâ ve Âişe-i Sıddîka ve diğer ezvâc-ı tâhirât (Peygamber efendimizin mübârek hanımları) ve hazret-i Meryem ve hazret-i Âsiye radıyallahü teâlâ anhünne ecmaîn gibi kâmil (üstün) ve ârif hâtunların diğer kadınlardan müstesnâ (ayrı) tutulmaları uygun olur. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

RADÎ':

Süt emen iki buçuk yaşından küçük çocuk.

Radî', süt ana-baba ve akrabâsının hepsiyle evlenemediği gibi, süt ana-baba da Radî'nin evlâdı, zevc (koca) veya zevcesi (hanımı) ile evlenemez. *(İbn-i Âbidîn)*

RÂFIZÎLER:

Şîanın kollarından. İmâm-ı Zeynel'âbidîn'in vefâtından sonra oğlu Zeyd'den ayrılarak, Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizin arkadaşları) düşmanlığında taşkınlık gösteren, hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'in halîfeliklerini kabûl etmeyen kimselerin mensûb olduğu bozuk fırka. Terk edenler, ayrılanlar mânâsına râfızî denilmiştir.

Ümmetim arasında râfızî denilen kimseler meydana gelecektir. Bunlar İslâm dîninden ayrılacaklardır. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ı Kâinât)*

Râfızîler, Zeyd bin Zeynel'âbidîn Ali, "İmâmdır" dediler. Bunlar Zeyd'e, Ebû Bekr ile Ömer'e düşman ol dediler. O da büyük dedem olan Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sevdiği iyi kimselere düşmanlık edemem dedi. Bunun üzerine Zeyd'in yanından ayrıldılar.

Râfızîler hazret-i Ali'yi seviyoruz; onu sevmek için, Eshâb-ı kirâmın hepsine veya birkaçına düşman olmak lâzımdır diyorlar. Bu bozuk düşünceleri onları doğru yoldan ayırdı. *(Fîrûzâbâdî, Şehristânî)*

RÂFİ' (Er-Râfi'): Esmâ-i hüsnâdan. Allahü teâlânın güzel isimlerinden. Mü'minlerin ve evliyânın derecelerini yükselten ve huzûrunda başlarını kaldırarak pak cemâline bakmak ile mertebelerini yükselten.

Er-Râfi' ism-i şerîfini söyleyen, zâlimlerin zulmünden emin olur. Beş yüz kerre söyliyenin maddî mânevî ihtiyâcı giderilir. *(Yûsuf Nebhânî)*

RAGÎBET:

İhsân ve ikrâm. Çoğulu regâibdir.

Receb-i şerîfin ilk Cumâ gecesine Regâib gecesi denir. Çünkü Allahü teâlâ bu gecede, mü'min kullarına rağibetler yapar. O gece yapılan duâ, namaz, oruç, sadaka gibi, ibâdetlere kat kat sevâb verilir. O geceye hürmet edenleri affeyler. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

RÂH-I İCTİBÂ:

Tasavvufta Allahü teâlâya kavuşturan yollardan biri. Seçilmişlerin yolu. *(Bkz. İctibâ Yolu)*

Râh-ı ictibâ, Peygamberlerin ilerledikleri yoldur. Ancak ümmetlerinden onlara tâbi olanlara da, onlara mahsûs olan kemâllerden ihsân olunduğu gibi, buna da nasîb ederler. *(Şihâbüddîn Sühreverdî)*

RÂH-I MÜRÎDÂN:

Tasavvufta müridlerin, talebelerin yolu. Allahü teâlâya kavuşturan yollardan. Sâlikler (tasavvuf yolunda ilerleyen talebeler) yolu. *(Bkz. İnâbet)*

Allahü teâlâya kavuşturan yollar ikidir: Râh-ı mürîdân ve râh-ı murâdân. Râh-ı mürîdân, müridlerin yolu olup, sülûk ile (tasavvuf yolunda ilerlemekle) alâkalıdır, zahmetlidir. Râh-ı murâdân seçilmişlerin yolu olup, cezbe (Allahü teâlânın yolunda çekilme) ile alâkalıdır. Buna ictibâ yolu da denir. *(Bkz. Râh-ı İctibâ) (İmâm-ı Rabbânî)*

RÂHİB:

Hiç evlenmeyen, bekâr ve yalnız yaşayan, yalnız ibâdetle meşgûl olan ve kilisede vazîfeli olan hıristiyan din adamı.

Papazlar herkese râhib olmayı, yalnız yaşamayı emrediyordu. Allah yolunda bulunabilmek ve Allahü teâlâya yaklaşabilmek ancak ruhbanlıkla yâni evlenmemekle olur sanıyorlardı. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem bunu önlemek için Eshâbının (arkadaşlarının) bekâr yaşamasını yasakladı. ***"Nikâh yapmak*** (evlenmek) ***benim sünnetimdir. Sünnetimi yapmayan kimse benden değildir"*** buyurdu. *(Saideddîn Fergânî)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem on iki yaşlarında iken amcası Ebû Tâlib ile birlikte Şam tarafına giden ticâret kervanına katıldı. Ticâret kervanı uzun bir yolculuktan sonra Busra denilen yerde hıristiyanlara mahsûs bir manastırın yakınında konakladı. Bu manastırda Bahîra adında bir râhib kalıyordu. Önceden yahûdî âlimlerinden iken sonradan hıristiyan olan bu bilgili râhib, kervanda bulunanların hepsini yemeğe dâvet etti. Râhib Bahîra ısrarla yemeğe getirttiği sevgili Peygamber efendimizin mübârek sırtındaki mühr-i nübüvveti açtırdı. Bunu görünce, henüz yaşı küçük olan Muhammed aleyhisselâmın geleceği bildirilen son peygamber olduğuna şehâdet etti. *(Muînüddîn Hirevî)*

RÂHİBE:

Kadın râhib. Hiç evlenmeyen, yalnız ve bekâr olarak yaşayan, kilisede ibâdetle meşgûl olan görevli kadın.

Şehvet nazarı ile kadınlara bakmanın aynen zinâ olduğunu Îsâ aleyhisselâm bildirmiş iken, hıristiyanlar kadınlarını örtmemişlerdir. Bugün ellerde dolaşan İncîller hıristiyan kadınların örtünmelerini emretmektedir. Bunun içindir ki, bütün kiliselerde, manastırlarda vazîfeli olan kızlar, râhibeler, müslüman kadınları gibi örtünmektedirler. *(Harputlu İshâk Efendi)*

RAHÎM (Er-Rahîm):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (ism-i şerîflerinden). Âhirette yalnız müslümanlara acıyan.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

... Şüphesiz ki, Allahü teâlâ Gafûrdur, Rahîmdir. *(Zümer sûresi: 53)*

... Ben ziyâdesi ile tövbe kabûl edici ve Rahîmim. *(Bekara sûresi: 53)*

Şeytan; "Allahü teâlâ Rahîm'dir, affeder" diyerek insanı günâh işlemeğe sürükler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ, âhirette dostlarını yâni mü'minleri Rahîm sıfatıyla, keremiyle, ihsânıyla, Cennet'e ve cemâline kavuşturur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Her kim her gün yüz kerre Rahîm ism-i şerîfini söylerse, kalbinde rikkat ve mahlûkâta karşı merhamet peydâ olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Günahkâr müslümanlara âhirette çok acıyıcı mânâsına Resûlullah efendimizin sıfatlarından.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Andolsun ki, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır gelir. Çünkü O, size çok düşkün, mü'minlere karşı raûf (şefkatli) ***ve rahîmdir.*** *(Tevbe sûresi: 128)*

Biz delikanlı, yaşça birbirimize yakın bir takım gençler, Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) geldik de O'nun yanında yirmi gece kaldık. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) rahîm ve refîk (yumuşak, kibar, nâzik) idi. Âile efrâdını özlediğimizi anlayınca, bize âilelerimizden kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de kendisine haber verdik. Bunun üzerine: ***"Âilelerinizin yanına dönün de onların arasında kalın! Hem onlara öğretin! Kendilerine emir verin! Namaz vakti gelince içinizden biriniz size ezân okusun; sonra en büyüğünüz size imâm olsun"*** buyurdu. *(Mâlik bin Huveyris-Müslim)*

RAHİMEHULLAH:

Daha çok Eshâb-ı kirâmdan başka İslâm büyüklerinden birisinin ismi anıldığı veya yazıldığında, söylenen ve yazılan, Allahü teâlâ ona rahmet eylesin mânâsına, duâ, hürmet ve saygı ifâdesi. İki kişi için rahimehumallah daha çok kimse için, rahimehumullah denir.

RAHMÂN (Er-Rahmân):

"Dünyâda dost olsun düşman olsun, lâyık olsun olmasın, mü'min olsun kâfir olsun bütün yaratıklara rızık ve sayısız nîmetler veren" mânâsında Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden).

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Rahmânın kulları, yer yüzünde gönül alçaklığı ve vakar ile yürürler. Câhiller kendilerine sataştığı zaman onlara "sağlık, esenlik size" gibi güzel sözler söyleyerek doğruluk ve tatlılıkla günahtan sakınırlar. *(Furkan sûresi: 63)*

Her kim namazdan sonra yüz defâ Rahmân ism-i şerîfini söylerse, Allahü teâlâ onun

kalbinden nisyan ve gafleti çıkarır. *(Yûsuf Nebhânî)*

Zikr et zikr, bedende iken Cânın!
Kalbin temizliği zikri iledir Rahmânın!

(İmâm-ı Rabbânî)

Rahmân Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin elli beşinci sûresi.

Rahmân sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yetmiş sekiz âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen Rahmân kelimesinden dolayı Sûret-ür-Rahmân denilmiştir. Sûrede; göklerin düzeninden, Allahü teâlânın insanlara olan lütfu ve ikrâmından, insanın yaratılışından, Allahü teâlânın kudretinden, kıyâmet gününden ve o günde isyânkârların cezâlandırılmasından ve inananların kavuşacağı nîmetlerden bahsedilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Rahmân sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ, yeri mahlûkât için yaratmıştır. Orada meyvalar ve salkımlı hurma ağaçları vardır. Yapraklı tâneler ve hoş kokulu bitkiler vardır. *(Âyet: 10-12)*

Kim Rahmân sûresini okursa, Allahü teâlânın verdiği nîmete şükr etmiş olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

RAHMET:

1. Acıma, merhamet.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

(Ey Resûlüm!) ***De ki: "Ey*** (günâh işlemekle) ***nefslerine karşı haddi aşmış kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyiniz. Çünkü Allahü teâlâ*** (şirk ve küfürden başka dilediği kimselerden) ***bütün günâhları magfiret buyurur, bağışlar. Şüphesiz ki O, Gafûr'dur, Rahîm'dir.*** *(Zümer sûresi: 53)*

Yâ Rabbî! Bize rahmetini ihsân eyle. İhsân sâhibi ancak sensin. (Âl-i İmrân sûresi: 8)

Allahü teâlâ rahmeti yüz parçaya ayırmış, doksan dokuzunu kendisinde bırakmış, yeryüzüne bir parça indirmiştir. İşte bütün mahlûklar bu parça sebebiyle birbirlerine acırlar... *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

... Ramazân'ın birinci gecesi Allahü teâlâ mü'minlere rahmet eder. Rahmetle baktığı kuluna hiç azâb etmez. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Beyhekî)*

Bir kimse bir mü'minin ihtiyâcını karşılamak için yürüse, Allahü teâlâ yetmiş bin meleği ona sâyehân eder, gölgelendirir. Eğer sabah vakti ise akşama kadar, akşam vakti ise sabaha kadar ona rahmet ile duâ ederler. Her bir ayağını kaldırdıkta bir günâhı affolur ve bir derece verilir. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hibbân)*

Allahü teâlânın bir kuluna rahmet etmiyeceğine, ona gazab ve azab edeceğine alâmet, dünyâya ve âhirete faydası dokunmayan şeylerle meşgul olması, zamanlarını lüzumsuz şeylerle öldürmesidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Allahü teâlâdan korkmalı, fakat O'nun rahmetinden ümidi kesmemelidir. Ümid, korkudan çok olmalıdır. Böyle olanın ibâdetleri zevkli olur. *(Muhammed Hâdimî)*

2. Sevgili Peygamberimiz hazret-i Muhammed'in isimlerinden.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. *(Enbiyâ sûresi: 107)*

3. Kur'ân-ı kerîm.

4. Yağmur.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ rüzgârı, rahmetinden önce müjdeci olarak gönderir. Rüzgârlar, ağır olan bulutları sürükler. Bulutlardan ölü olan toprağa su yağdırırız. O yağmurla yerden meyveler çıkarırız. Ölülerini de mezârlarından böyle çıkaracağız. Umulur ki, düşünüp ibret alırsınız. *(A'râf sûresi: 57)*

Rahmet-i İlâhiyye:

Allahü teâlânın merhameti, acıması.

Kalbinde zerre kadar îmân olan bir kimse, Cehennem'de sonsuz kalmayacak, rahmet-i ilâhiyyeye kavuşarak Cennet'e girecektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cenâb-ı Hak bir kulunun hidâyet ve îmânda sebâtını dilerse, o kimseye rahmet-i ilâhiyye gelir. Rahmet-i ilâhiyye, şeytanı uzaklaştırıp, hastanın yüzünden yorgunluğu giderir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Rahmet Kapısı:

Duâların kabûl edildiği, ihsân ve bereket kapısı. Duâların geri çevrilmediği lütuf kapısı.

Rahmet kapıları dört gece açılır. O gecelerde yapılan duâ, tövbe red olmaz. Fıtr (Ramazan) ***bayramının ve Kurban bayramının birinci geceleri, Şâban'ın on beşinci gecesi ve Arefe gecesi.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn*

Evliyânın büyüklerinden Râbia-i Adviyye adamın birini duâ ederken; "Yâ Rabbî! Bana rahmet kapını aç!" dediğini işitince; "Ey câhil! Allahü teâlânın rahmet kapısı şimdiye kadar kapalı mı idi de, şimdi açılmasını istiyorsun?" Rahmetin çıkış kapısı her zaman açık ise de, giriş kapısı olan kalbler, herkeste açık değildir. Bunun açılması için duâ etmeliyiz" dedi. *(Muhammed Rebhâmî)*

Rahmet Melekleri:

Yeryüzünde dolaşan ve mü'minlerin ölümü ânında hâzır olan melekler. Bunlara Rûhâniyân da denir.

Resim, köpek ve cünüp kimse bulunan eve rahmet melekleri girmez. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Sizden öncekiler arasında doksan dokuz kişiyi öldürmüş biri vardı. Bu adam yeryüzündekilerin en âlimini sordu. Bir râhibi tavsiye ettiler. Ona geldi ve; "Doksan dokuz kişiyi öldüren bir kimse için tövbe (affolma imkânı) ***var mı?" diye sordu. O râhib de; "Hayır" dedi. Bunun üzerine onu da öldürdü ve onunla yüz kişiyi tamamladı. Sonra yeryüzündeki insanların en âlimini sordu. Ona başka âlim birini tavsiye ettiler. Ona geldi. "Yüz kişiyi öldürmüş bir kimse için tövbe var mı?" diye sordu. O da; "Evet tövbeyi kim engelleyebilir. Sen şu yere git. Çünkü orada Allahü teâlâya ibâdet*** (kulluk) ***eden insanlar vardır. Sen de onlarla berâber Allah'a kulluk yap. Sakın kendi memleketine dönme. Çünkü orası kötü bir yerdir" dedi.***

Adam oraya gitti. Fakat yolu yarıladığında vefât etti. O zaman Rahmet melekleri ile azap melekleri (onun rûhunu alma) ***konusunda konuştular. Rahmet melekleri: "Bu adam tövbe ederek ve kalbi ile Allahü teâlâya yönelerek geldi" dediler. Azap melekleri ise; "O henüz bir hayır işlememiştir" dediler. Onların yanına insan sûretinde bir melek geldi. Onu aralarında hâkim yaptılar. O melek; "İki yer arasını*** (kendi memleketiyle gideceği iyi memleketin arasını) ***ölçünüz. Bunlardan hangisine daha yakınsa o oradan sayılır." dedi. Ölçtüler ve onu gitmek istediği yere daha yakın buldular. Bunun üzerine onu Rahmet melekleri aldılar.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Hangi evde Kur'ân-ı kerîm okunursa, orada bereket, bolluk olur, şeytanlar uzaklaşır, melekler oraya hücûm eder. Hangi evde Kur'ân-ı kerîm okunmazsa, o evde darlık, sıkıntı, huzursuzluk başgösterir. Rahmet melekleri oradan uzaklaşır ve şeytanlar orayı istilâ eder. *(Ebû Hureyre-İhyâ)*

Can vermek acısı, dünyâ acılarının hepsinden daha şiddetlidir. Fakat, âhiret azâblarının hepsinden daha hafiftir. Mü'min, rûhunu teslim edeceği vakit, rahmet meleklerini, Cennet hûrîlerini görüp, onların zevki ile, can verme acısını duymaz. Rûhu tereyağından kıl çeker gibi çıkar. Nîmetlere kavuşur. *(Seyyid Abdülhakîm bin Mustafâ)*

RAHMETEN LİL ÂLEMÎN:

"Âlemlere rahmet" mânâsına Peygamber efendimizin mübârek isimlerinden.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz seni ancak rahmeten lil âlemîn gönderdik. *(Enbiyâ sûresi: 107)*

Geldi çün ol rahmeten lil âlemîn
Vardı nûr anda karâr kıldı hemîn

(Süleymân Çelebi)

RAHMETULLAHİ ALEYH:

Daha çok Eshâb-ı kirâmdan (Peygamber efendimizin arkadaşlarından) başka din büyüklerinden birinin ismi anıldığı veya yazıldığında, söylenen veya yazılan "Allahü teâlâ ona rahmet eylesin" mânâsına duâ, hürmet ve saygı ifâdesi. İki kişi için rahmetullahi aleyhimâ, daha çok kimse için rahmetullahi aleyhim denir.

Cüneyd-i Bağdâdî rahmetullahi aleyhin kıymetli sözlerinden bâzıları şöyledir: Bir kimsenin havada bağdaş kurup oturduğunu görürseniz, İslâmiyet'e uymaktaki hassâsiyetine, titizliğine bakınız. Eğer bu yönü tam ise ona uyabilirsiniz. Emir ve yasaklara uymakta az da olsa bir gevşekliği varsa, hemen ondan uzaklaşınız, çünkü size zararı dokunur.

Allahü teâlâdan gâfil olmak, O'nu unutmak, ateşte olmaktan daha beterdir, kötüdür.

Sabır; yüzü ekşitmeden başa gelen dert ve musîbeti yudum yudum içine sindirmektir.

Ebü'l-Hüseyin bin Sem'ûn rahmetullahi aleyh buyurdu ki: "Allahü teâlânın adı bulunmayan söz kıymetsizdir. Allahü teâlâyı hatırlamadan susmak, boşuna vakit geçirmektir. İbret almadan bakmak faydasızdır."

RAKÎB (Er-Rakîb):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her şeyi hakkıyla gören, gözeten, koruyan, bir an onlardan habersiz olmayan, murâkabesi (gözetmesi) devamlı olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ her şeyi, rakîbdir. *(Ahzâb sûresi: 52)*

RAKS:

Oynamak, dans.

Tasavvuf yolları çoktur. Bunların içinde en lüzumlusu ve en uygunu sünnete yapışan ve bid'atlerden (dinde reformlardan) kaçan büyüklerin yoludur. Bu büyükler, her sözlerinde ve her hareketlerinde, sünnete uyup da, kendilerinde hiçbir keşf, kerâmet, hâl, görüş ve ma'rifetler hâsıl olmaz ise, hiç üzülmezler. Fakat bunların hepsi hâsıl olup da, sünnete uymakta gevşek davranırlarsa, bunları hiç beğenmezler. İşte bunun içindir ki, bu büyüklerin yolunda sima' ve raks yasaktır. Böyle şeylerden hâsıl olacak lezzet ve hâllere kıymet vermemişler, bundan hâsıl olan şeylere dönüp bakmamışlardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, evliyânın büyüklerinden olan, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, ney ve başka hiçbir çalgı çalmadı. Mûsikî dinlemedi ve raks etmedi. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

RAMAZAN:

Hicrî ayların dokuzuncusu, üç ayların sonuncusu ve farz olan orucun tutulduğu ay. Ramazan yanmak demektir, çünkü bu ayda oruç tutan ve tövbe edenlerin günahları yanar, yok olur.

Ramazan ayı gelince, Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Kim Ramazân-ı şerîf ve Kurban bayramı gecelerini ihyâ ederse; kalblerin öldüğü gün, onun kalbi ölmez. *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-ü Metcer-ür-Râbih)*

Kim Ramazân-ı şerîfin başından sonuna kadar cemâatle namaz kılarsa, Kadir gecesinden nasîbini almış olur. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ul-Cenne)*

Ramazan çok hayırlı ve mübârek bir aydır. Gündüz tutulan oruca, gece kılınan namaza, bu ayda verilen sadakaya, Allahü teâlâ kat kat sevâb verir. *(Hazret-i Ömer)*

Ramazan ayının ilk gecesinden son gecesine kadar göklerin kapıları açılır. Yâni bereket ve duâların kabûl kapıları açık kalır.Ramazan gecelerinde namaz kılanlara Allahü teâlâ her bir secdesine bin beş yüz hasenât, lutf ve ihsân buyurur. Kırmızı yâkuttan yapılmış bir cennet verilir. Birçok kapısı olup, kapıları altından, kırmızı yâkutlar ile süslüdür. Allahü teâlâ insanın her orucuna başka başka lutuflar ihsân eder. Oruçlu olduğu günün güneşinin doğuşundan batışına kadar yetmiş bin melek o oruçluya istiğfâr eder. Gecesinde ve gündüzündeki secdelerine, Cennet bağlarında dünyâda tasavvur edemediği ağaçlar dikilir ve gölgeliklerinde binlerce insan gölgelenir. *(Muhyiddîn-i Arabî)*

Ramazân-ı şerîfte yapılan nâfile namaz, zikir, sadaka ve bütün nâfile ibâdetlere verilen sevâb, başka aylarda yapılan yetmiş farz gibidir. Bu ayda, bir oruçluya iftâr verenin günâhları affolur. Cehennem'den âzâd olur. O oruçlunun sevâbı kadar, ayrıca buna da sevâb verilir. Bu ayda ibâdet ve iyi iş yapabilenlere bütün sene bu işleri yapmak nasîb olur. Bu aya saygısızlık edenin bütün senesi, günâh işlemekle geçer. Bu ayı fırsat bilmelidir. Elden geldiği kadar ibâdet etmelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ramazan Hilâli (Bkz. Rü'yet)

RÂSİH ÂLİM:

Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin derin ve ince mânâlarını, işâretlerini anlayan büyük din âlimi. *(Bkz. Ulemâ-i Râsihîn)*

Râsih âlimlerin dört hasleti vardır: 1)Allahü teâlâdan korkmak, 2)İnsanlara karşı mütevâzî (alçak gönüllü) olmak, 3)Dünyâya düşkün olmamak, 4)Nefsi ile mücâdele etmek. *(İmâm-ı Mâlik)*

Râsih âlimler, peygamberlerin vârisleri oldukları müjdelenmiş olan, Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) tam uyan, kendilerine nice gizli ve ince bilgiler ihsân olunan ve gizli ve açık ilimlere kavuşan âlimlerdir. İsrâ sûresinin seksen beşinci âyetinde meâlen; ***"Sizlere, ilimden pek az verildi"*** buyruldu. Burada bildirilen ilim ile şereflenen râsih âlimler perde arkasını seyretmektedirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Râsih ilimli âlimlere Allahü teâlânın vâsıtasız olarak ihsân ettiği ilme (vehbî) veya (kalb ilmi)denir. Hadîs-i şerîfte; ***"İlmi ile amel edene, Allahü teâlâ bilmediklerini bildirir"*** buyruldu. *(Muhammed Hâdimî)*

RAÛF (Er-Raûf):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kullarına karşı merhâmeti çok olan ve yaptıkları iyilikleri zâyî etmeyen.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhâcirlerden (Mekke'den göç eden) ***ve Ensârdan*** (Medîneli müslümanlardan) ***sonra, kıyâmete kadar gelen mü'minler; "Yâ Rabbî! Bizi affet ve bizden önce gelen din kardeşlerimizi affet. Kalblerimizde, îmân edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen Raûf'sun, Rahîm'sin" derler.*** *(Haşr sûresi: 10)*

Kızgınlık ânında kim on defâ er-Raûf ism-i şerîfini söyler ve Peygamber efendimize salevât-ı şerîfe okursa öfkesi geçer, sâkinleşir. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. "Ümmetine karşı çok merhâmet eden, acıyan" mânâsına Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin isimlerinden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız, O'na çok ağır ve güç gelir. Size (îmânınıza ve hâlinizin salâhına, iyi olmasına) ***çok düşkündür. Mü'minlere karşı raûf ve rahîmdir.*** *(Tevbe sûresi: 128)*

RAVDA-İ MUKADDESE:

Mukaddes bahçe. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Medîne-i münevveredeki mescidinin içinde kabr-i şerîfi ile mescidin o zamanki minberinin arasında kalan mübârek mekân, yer. *(Bkz. Ravda-i Mutahhera)*

RAVDA-İ MUTAHHERA:

Temiz bahçe. Medîne-i münevveredeki Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) mescidinin içinde bulunan ve Peygamber efendimizin kabr-i şerîfi ile mescidin o zamanki minberi arasında kalan 26 m. uzunluğundaki mübârek yer. Ravda-i mukaddese, Ravda-i mübâreke de denir.

Bu fakire göre yeryüzünün en kıymetli yeri, Kâbe-i muazzama ve bunun etrâfındaki Mescid-i Harâm denilen câmidir. Bundan sonra Medîne'deki Ravda-i mutahheradır. Üçüncü olarak Mekke-i mükerreme şehridir. Görülüyor ki, Ravda-i mutahhera Mekke'den daha üstündür demek doğrudur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hacca giden müslümanlar Mekke'de hac vazîfesini yerine getirdikten sonra Medîne'ye gelirler. Mescide girmeden önce gusl abdesti alınır. Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyârete niyet edilir. Salevât-ı şerîfe ve duâ okuyarak Mescid-i nebîye gelinir ve minber yanındaki Ravda-i mutahherada iki rek'at tahiyyet-ül-mescîd namazı, iki rek'at da şükür namazı kılınır. Duâdan sonra Kabr-i şerîf ziyâret edilir. *(Abdullah Mûsulî)*

RAVDA-İ MÜBÂREKE:

Mübârek, bereketli bahçe. Medîne-i münevverede, Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem kabr-i şerîfi ile mescidin o zamanki minberi arasında kalan mübârek mekan, yer. *(Bkz. Ravda-i Mutahhera)*

RÂVÎ:

Rivâyet eden, nakleden; duyduğu veya gördüğü bir sözü, bir işi, bir olayı başkasına haber veren; Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini, metin (hadîs-i şerîfin kendisini) ve senedi (nakledenleri) ile birlikte nakleden hadîs âlimi.

Hadîs râvîlerinden Ebû Hüreyre radıyallahü anhın bildirdiği bir hadîs-i şerîfte şöyle buyruldu: ***"Kadın dört şey için nikâh edilir:Malı, soyu, güzelliği ve dîni. Sen, dindâr kadını seç; mes'ûd olursun."*** Bir başka hadîs-i şerîfte; ***"Abdestli olan vücûd âzâsına Cehennem***

ateşi dokunmaz" buyruldu.

Râvîlerin önde gelenlerinden hazret-i Âişe vâlidemize, Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: ***"Ey Âişe, yumuşak ol! Zîrâ Allahü teâlâ, bir ev halkına iyilik murâd ederse, onlara rıfk*** (yumuşaklık) ***kapısını gösterir."***

Müksirûn denilen binden fazla hadîs nakletmiş olan râvîlerden Enes bin Mâlik, şu hadîs-i şerîfi bildiriyor: ***"Kendisinde şu üç sıfat bulunan, îmânın tadını duyar: Allahü teâlâ ve Resûlünü başkalarından daha çok sevmek. Sevdiğini Allah için sevmek. Küfürden*** (îmânsız olmaktan) ***kurtulup hidâyete*** (doğru yola) ***kavuştuktan sonra, ateşe atılmayı ne kadar istemezse, küfre dönmeyi de o derece kerih*** (çirkin) ***ve kötü görmek."***

RÂYE:

Bayrak, sancak. *(Bkz. Livâ)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, yirmi yedi kerre muhârebe yaptı. Bunlardan dokuzunda er olarak hücûm etti. Diğerlerinde başkumandanlık mevkiinde bulundu. Râyesi siyâh idi. Livâsı (sancağı) daha küçük olup, beyaz idi. *(İmâm-ı Kastalânî)*

RÂZI:

Memnûn, hoşnûd olan. *(Bkz. Rızâ)*

Kendisinden kocası râzı olduğu hâlde ölen her müslüman kadın Cennet'e girer. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Namazlarını vakitleri gelince hemen kılanlardan Allahü teâlâ râzı olur. Vakitlerinin sonlarında kılanları da affeder. *(Hadîs-i şerîf-Eşi'at-ül-Leme'ât)*

Üveys-i Karnî'nin yüksek mertebelere kavuşması, annesini râzı etmesi bereketiyle idi. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: ***"Üveys-i Karnî'nin bütün o kerâmet ve ihsâna kavuşması; annesine iyilik etmesiyledir"*** *(Meşârik-ul-Envâr)*

RÂZIK:

Rızk veren. Yiyecek, içecek gibi kendisi ile faydalanılan şeyi veren.

Hakîkatte hâlık (yaratıcı) ve râzık Allahü teâlâdır. İnsana, hâlık veya râzık demek ilhâddır (zındıklık, dinsizliktir). İnsanın aslî sıfatı, âcizlik ve ihtiyâçtır. Allahü teâlânın sıfat-ı zâtiyyesi (zâtına âit olan sıfatı), kudret (her şeye gücünün yetmesi) ve gınâdır (başkasına muhtâç olmamasıdır). İnsanlara, yarattı ve yaratıcı dememeli; Allahü teâlâya mahsûs olan Hâlık ismini, kimse için kullanmamalı ve ad takmamalıdır. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

Allahü teâlâ öyle bir Râzıktır ki, kullarının günâhlarından dolayı onların rızıklarını kesmiyor. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

REBÎ'UL-EVVEL:

Hicrî-Kamerî senenin üçüncü ayı, Peygamberimizin doğduğu ay.

Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem, mîlâdın beş yüz yetmiş birinci yılı Nisan ayının yirmisine rastlayan, Rebî'ul-evvel ayının on ikinci Pazartesi gecesi, sabaha karşı Mekke-i mükerreme şehrinde dünyâya gelmiştir. Dünyânın her tarafındaki müslümanlar, her sene, bu geceyi, mevlid kandili olarak kutlamaktadır. Her yerde mevlid kasîdeleri okunarak Resûlullah efendimiz hatırlanmaktadır. Peygamberimiz, nübüvvetten sonra, her yıl, bu geceye ehemmiyet verirdi. Her peygamberin ümmeti, kendi peygamberinin doğum gününü bayram yapmıştı. Bugün de, müslümanların bayramıdır. Neş'e ve sevinç günüdür. *(İmâm-ı Kastalânî)*

RECÂ:

Ümid etmek, Allahü teâlânın rahmetini ummak. *(Bkz. Havf ve Recâ)*

Peygamber efendimiz, ölüm döşeğinde yatan bir hastanın ziyâretine giderek, ona, kendisini nasıl hissettiğini sorar. Adam; "Günâhımdan korkuyor, fakat Allahü teâlânın rahmetinden de ümîdimi kesmiyorum" deyince; Resûlullah efendimiz; ***"Mü'minin kalbinde havf*** (korku) ***ile recâ toplandığı müddetçe, Allahü teâlâ o kuluna ümit verir ve onu korktuğundan emîn kılar"*** buyurmuştur. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn-Tenbîh-ül-Gâfilîn)*

RECEB AYI:

Hicrî ayların yedincisi ve mübârek üç ayların birincisi.

Receb, Allahü teâlânın ayıdır. Receb ayına ikrâm edene, saygı gösterene, Allahü teâlâ dünyâda ve âhirette ikrâm eder. *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

Receb'in ilk Cumâ gecesini ihyâ edene (saygı gösterene)***, Allahü teâlâ kabir azâbı yapmaz. Duâlarını kabûl eder. Yalnız, yedi kimseyi affetmez ve duâlarını kabûl etmez. Fâiz alan veya veren, müslümanları aşağı gören, anasına-babasına eziyet eden, karşı gelen çocuk; müslüman olan ve şerîate dîne uyan kocasını dinlemeyen kadın, şarkı ve çalgıcılığı san'at edinenler, livâta ve zinâ edenler, beş vakit namazı kılmayanlar.*** *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

Receb-i şerîfin bir gün evvelinden, bir gün ortasından ve bir gün de sonundan oruç tutana Receb-i şerîfin hepsini tutmuş gibi, Hak teâlâ hazretleri lütf ve ihsânda bulunur. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ul-Cenne)*

Receb ayının her gecesi kıymetlidir. Receb ayı Âdem aleyhisselâmdan beri kıymetli idi. Her ümmet, bu aya saygı gösterirdi. *(Kutbüddîn İznikî)*

RECM:

Taşlama; muhsan (evli) olup, zinâ eden kadın ve erkeği taşlayarak öldürme.

Recm olunacak müslüman erkek ve kadının, zinâ suçunun, dört şâhid ile isbât edilmiş olması veya kendileri tarafından dört kerre îtirâf (kabûl) edilmesi lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Osmanlılarda, altı yüz sene içinde, bir kerre zinâ şâhidliği yapılmamış, bu sebeb ile hiç kimse, recm edilerek öldürülmemiştir. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

REDDİYE:

Ferâiz yâni İslâm mîrâs hukûkunda, Eshâb-ı ferâiz adı verilen Kur'ân-ı kerîmde hisseleri bildirilen mîrâsçılar hisselerini aldıktan sonra terike (ölenin bıraktığı mal) artmış ise ve kalanı alacak kimse yoksa, artan terikenin yine aynı mirasçılar arasında payları oranında taksim edilmesi. Bu sûretle hisse alanlara Eshâb-ı red denilir.

Zevc (koca) ve zevce (hanım) dışındaki Eshâb-ı ferâiz (belli pay sâhipleri) reddiye yoluyla mîrâsçı olur. Zevc ve zevceye red olunmayanlar denir. *(M. Mevkûfâtî)*

REF':

Yukarı kaldırma, yükseltme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Kitabda İdrîs'i de (aleyhisselâm) ***an. Çünkü o, çok sâdık bir peygamberdi. Biz onu yüksek bir mekâna*** (göklere veya Cennet'e) ***ref' ettik.*** *(Meryem sûresi: 56, 57)*

Doğrusu Allah onu (Îsâ aleyhisselâmı) ***ref' edip himâyesine almıştır. Allah Azîz'dir. Hükmünde hikmet sâhibidir.*** *(Nisâ sûresi: 158)*

Biz, dilediğimizi derecelerle ref' ederiz ve her ilim sâhibinin üstünde bir âlim vardır. (Yûsuf sûresi:76)

(Ey Resûlüm! Biz) ***Senin şânını*** (ismini ezân ve ikâmetlerde okunmakla) ***ref' etmedik***

(yükseltmedik) ***mi?*** *(İnşirâh sûresi: 4)*

RE'FET:

Acıma, merhamet.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Sonra (Nûh ve İbrâhim aleyhimesselâmın) ***arkalarından peygamberlerimizi ardarda gönderdik. Arkalarından da Meryem oğlu Îsâ'yı*** (aleyhisselâm) ***gönderdik ve ona İncîl'i verdik. Kendisine tâbi olanların*** (bağlı kalanların) ***kalblerine de re'fet ihsân ettik.*** *(Hadîd sûresi: 27)*

Acımak ve şefkat duygusunu kalbine yerleştirmiş olan re'fet sâhibleri, himmetlerini zayıf ve âciz bir hayvana varıncaya kadar uzatırlar. Re'fet sâhibi olmak, Allahü teâlânın lütuf ve merhâmetinin eseridir. *(Ahmed Rıfat Efendi)*

REFÎK:

1. Dost ve arkadaş.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kim Allahü teâlâya ve Resûl'e itâat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine lütuflarda, ihsânlarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehîdler ve sâlih kişilerle berâberdir. Bunlar ne güzel refiktirler. *(Nisâ sûresi: 69)*

Her peygamberin bir refîki vardır. Benim Cennet'teki refîkim Osman'dır. *(Hadîs-i şerîf-Savâik-ul-Muhrika)*

Önce refîk sonra yol. *(Şâh-ı Nakşibend)*

Yâ Rab! Kabrimi Ravda-i Cennet et,
Yalnız bırakma, refîkim rahmet et.

(M. Sıddîk Gümüş)

2. Yumuşak huylu, rıfk sâhibi. *(Bkz. Rıfk)*

Allahü teâlâ refîktir, yumuşaklığı sever. Sertlik edenlere vermediği şeyleri ve başka hiçbir şeye vermediğini yumuşak davranana ihsân eder. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Refîk-i A'lâ:

1. Allahü teâlâ.

Ölüm hastalığında Resûl-i ekrem, dünyâda kalmakla, âhirete kavuşmak husûslarında serbest bırakıldığı vakit; ***"Allah'ım, senden Refîk-i a'lâ'yı isterim"*** buyurmuştur. *(Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim)*

2. Peygamberlerin, evliyânın, şehidlerin ve sâlih (iyi) kimselerin rûhlarının bulunduğu yer.

Rûhun, bedendeki hâlinden başka hâlleri vardır. Mü'min öldükten sonra, rûhu, Refîk-i a'lâda bulunur. Bedene ilgisi de vardır. Bir kimse, mezârdaki bedene selâm verse, Refîk-i a'lâda bulunan rûhu bu kimseye selâm verir. *(Dâvûd bin Süleymân Bağdâdî)*

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, dilediklerine kavuşup, Allahü teâlânın ihsân ettiği derecelere varıp, cenâb-ı Hakk'ın takdîri yerini bulunca, Azrâil aleyhisselâmın dâvetini kabûl edip, hicrî bin otuz dört senesi, Safer ayının yirmi dokuzuncu Salı günü Refîk-i a'lâ'ya kavuştu. Sihrind (Serhend) kabristanına defn edildi. *(Bedreddîn Serhendî)*

Allah'tan korkan takvâ sâhipleri için, başkalarının ortak olmıyacağı üstün makamlar vardır. Onlar, Refîk-i a'lâ'da yer alırlar. Çünkü onlar âlimlerdir. Âlimler ise, Peygamberlerin vârisleri olmaları bakımından peygamberlerle berâberdir. Refîk-i a'lâ'da bulunmak,

peygamberler ve onlara katılanlara mahsûstur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

REFREF:

İnce, yumuşak kumaş, bir çeşit döşek; Peygamber efendimizin mîrâc esnâsında (bilinmeyen yerlere götürüldüğü, Cennet'i ve Cehennem'i gördüğü gece) bindikleri Cennet yaygısı.

Resûlullah efendimiz, mîrâc gecesinde, Cebrâil aleyhisselâm ile Burak adındaki beyaz hayvana bindi. Altıncı gökteki Sidret-ül-müntehâ ağacının yanına geldiler. Cebrâil aleyhisselâm Sidre'de kaldı ve; ***"Kıl kadar ilerlersem, yanar yok olurum"*** dedi. Resûlullah efendimiz, Cennet'i, Cehennem'i ve sayısız şeyleri gördü. Sonra Refref üzerine oturdu. Bir anda çok yükseklere çıktı. Hicâb denilen yetmiş bin perdeden geçti. Her hicâb arası çok uzak idi. Her perdede vazîfeli melekler vardı. Refref, Peygamber efendimizi birer birer o perdelerden geçirdi. *(Halebî)*

Söyleşirken Cebrâil ile kelâm
Geldi Refref önüne verdi selâm.

(Süleymân Çelebi)

REGÂİB GECESİ:

Mübârek gecelerden. Receb ayının ilk Cumâ gecesi. Regâib, ragîbetin çoğuludur. Ragîbet; ihsân, ikrâm demektir.

Allahü teâlâ, Regâib gecesinde mü'min kullarına, ragîbetler yapar. Regâib gecesinde yapılan duâ red olmaz ve namaz, oruç, sadaka gibi ibâdetlere kat kat sevâb verilir. O geceye hürmet edenleri affeyler. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Türkiye'de ve birçok İslâm memleketlerinde bir asırdan beri Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek babası Abdullah'ın evlendiği geceye, Regâib kandili ismi veriyorlar. Regâib gecesine böyle mânâ vermek doğru değildir. Böyle mânâ vermek, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) dokuz aydan önce dünyâyı teşrif etmiş olduğunu yâni doğduğunu bildirmek olur ki, bu da noksanlık ve kusurdur. Her bakımdan her insanın üstünde ve her bakımdan kusursuz olduğu gibi, Âmine vâlidemizi nûrlandırdığı zaman da noksan ve kusurlu değildi. Bu zamânın noksan olması tıp ilminde ayb ve kusur sayılmaktadır. *(Seyyid Abdülhakîm)*

REGÂİB NEMAZI:

Receb ayının ilk Cumâ gecesi olan Regâib gecesinde kılınan nâfile namaz.

Regâib, Berât ve Kadir gecesi namazını cemâatle (toplu olarak) kılmak mekrûhtur. Peygamber efendimiz böyle yapmamıştır ve yapın diye emir buyurmamıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

REHBER:

Yol gösteren, kılavuz; bir kimseye veya bir topluluğa iyi ile kötüyü görmesinde ve doğru yolu bulmasında yardımcı olan, insanı Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmaya çalışan, ilim ve ahlâk sunan zât. *(Bkz. Mürşîd)*

Allahü teâlânın sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâm; insanların rehberi, her bakımdan en güzeli, en iyisi ve en üstünüdür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâyı tanımaya çalışmak, bunun için, İslâm ahlâkını bilen ve cenâb-ı Hakk'a kavuşturma yolunu gösteren bir rehber aramak ve ona uymak, İslâmiyet'in emirlerindendir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İnsanlara rehberlik eden kimsede şu hasletler bulunmazsa, o rehberlik yapamaz. Kusurları

örtücü ve bağışlayıcı olması, şefkatli ve yumuşak olması, doğru sözlü ve iyilik yapıcı olması, iyiliği emredip kötülükten men edici olması, misâfirperver ve geceleri insanlar uyurken ibâdet edici olması, âlim ve cesûr olması. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

Târihi inceleyecek olursak, insanların, önlerinde Allahü teâlânın gönderdiği bir rehber olmadan kendi başlarına gittiklerinde, hep yanlış yollara saptıklarını görürüz. İnsan, kendisini yaratan büyük kudret sâhibinin var olduğunu, aklı sâyesinde anladı. Fakat, ona giden yolu bulamadı. Peygamberleri işitmiyenler, hâlıkı (yaratanı) evvelâ etraflarında aradı. Kendilerine en büyük fâidesi olan güneşi, yaratıcı sandılar ve ona tapmağa başladılar. Kısacası, insan bir, ezelî ve ebedî olan Allahü teâlâyı kendi başına bir türlü tanıyamadı. Çünkü rehbersiz, karanlıkta doğru yol bulunamaz. Peygamberler en büyük rehberlerdir. İslâm dînini tebliğ eden, en son ve en üstün peygamber, Muhammed aleyhisselâmdır. O'na verilen kitâb, Kur'ân-ı kerîmdir. O'nun doğru yolu gösterici mübârek sözlerine, hadîs-i şerîf denir. Bir insan, bir rehber olmadan Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin mânâsını anlayamaz. Bunun için, yetişmiş ve yetiştirebilen Mürşid-i kâmil denilen büyük din âlimlerine ihtiyaç vardır. Bunların en üstünleri de dört mezheb imâmlarıdır. Bunlar; İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik ve İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'dir "rahmetullahi aleyhim ecmaîn". Bu dört imâm, İslâm dîninin dört temel direkleridir. Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin mânâlarını doğru olarak öğrenmek için, bunlardan birinin kitâblarını okumak lâzımdır. Bunların herbirinin kitâblarını açıklayan binlerce âlim gelmiştir. Bu açıklamaları okuyan, İslâm dînini doğru olarak öğrenir. Bu kitâbların hepsindeki îmân bilgileri aynıdır. Bu doğru îmâna "Ehl-i Sünnet" îtikâdı (inancı) denir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

REHN (Rehin):

Bir sebebden dolayı bir şeyi habsetmek, alıkoymak; ödenecek mal karşılığında bir malı, alacaklıda veya başka emin bir kimse elinde emânet bırakmak. İpotek etmek.

Rehn ancak mal borcu için verilir ve zor ile alınmaz. Rehn akd ile yâni îcâb ve kabûl (sözleşme) ile yapılır. *(İbn-i Âbidîn)*

Rehin bırakılan malın, satılmaya elverişli olması şarttır. Ağırlıkla ve hacim ile ölçülen her şey; altın, gümüş eşyâ, para rehn olarak verilebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Rehin edilen şeyin satışı, rehn sâhibinin izni olmadan bâtıldır, geçersizdir. Teslîmi câiz değildir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Rehn, borç ödeninceye kadar habs olunur. Önce borç ödenir; sonra rehn geri verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Alacaklı; rehnin, borçlunun mülkünden çıkmasına sebeb olamaz, satamaz, kiraya veremez. Rehni, ancak borçlunun izni ile kullanabilir. *(Ali Haydar Efendi)*

Borçlu, rehndeki malını, alacaklının izni olmadan satamaz. Satmak için isteyemez. *(İbn-i Âbidîn)*

REK'AT:

Namazın bölümlerinden her biri; bir namazda kıyâm, rükû ve iki secdenin toplamı.

Bir kimse kırk gün (cemâatle kılınan) ***namazın birinci rek'atini kaçırmazsa, ona iki berât*** (kurtuluş vesîkası, senedi) ***yazılır: Cehennem'den kurtulma berâtı ve nifâktan*** (münâfıklıktan) ***kurtulma berâtı.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Ağız misvâklanmış olarak kılınan iki rek'at namaz, misvaklanmadan kılınan yetmiş rek'at namazdan daha üstündür. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî, Beyhekî)*

Âkil (akıllı) ve bâliğ (ergenlik çağına gelmiş) olan her müslümanın her gün beş vakit namaz kılması farzdır. Bu beş vakit namaz kırk rek'at eder. Bunlardan on yedi rek'ati farzdır.

Üç rek'ati vâcibdir. Yirmi rek'ati sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Birinci rek'at, namaza durunca; diğer rek'atler ayağa kalkınca başlar ve tekrar ayağa kalkıncaya kadar devâm eder. Son rek'at ise, selâm verinceye kadar devâm eder. *(İbn-i Âbidîn)*

İki rek'atten az namaz olmaz. Akşamın farzı ile vitirden başka, her namaz çift rek'atlidir. *(Tahtâvî)*

Her bir rek'atte namazın farzları, vâcibleri, sünnetleri, müfsidleri ve mekrûhları vardır. *(Bkz. İlgili maddeler) (Abdullah-ı Mûsulî)*

Namazda rükûa yetişemeyen, o rek'ati imâmla kılmış olmaz. İmâm rükûda iken gelen, niyyet eder ve ayakta tekbîr getirip namaza girer. *(Halebî İbrâhim)*

REML (Remel):

Hac ibâdeti yerine getirilirken, tavâfın (Kâbe'nin etrâfında dönmenin) ilk üçünde, erkeklerin kısa adımlarla, omuzları silkerek, çalımlı yürümeleri.

Reml, haccın sünnetlerindendir. Resûlullah efendimiz, Mekke'yi feth edip Kâbe'yi tavâf esnâsında, Eshâbı (arkadaşları) ile birlikte reml yaparak tavâf ettiler. Bu şekilde yapmalarının sebebi; karşıdan onları seyreden ve müslümanların zayıf düştükleri kanâatinde olan Mekkeli müşriklere, mü'minlerin güçlü ve azimli olduklarını göstermek içindi. İşte bu sünnet, o hâdisenin hâtırâsıdır. *(İbn-i Hümâm)*

Kâbe'nin etrâfında yedi defâ tavâf eden (dönen) bir kimse, ilk üçünde reml yapar. Diğer dört tânesini de normal yürüyüşle yapar. Reml yapmaktan maksad; müşriklerin gözünü yıldırmak ve şecâat (kahramanlık) göstermektir. Reml'de efdâl olan, Kâbe'nin yakınında olmasıdır. Kalabalık sebebiyle bu mümkün olmuyorsa, uzaktan yapmalıdır. Dış taraftan üç kere reml yapar, sonra da yaklaşarak mümkün olduğu kadar kimseye eziyet etmeden dört kere daha döner. Her dönüşte, hacer-ül-esved'i istilâm (selâmlama) daha iyidir. *(İbn-i Hümâm)*

REMY-İ CİMÂR:

Hac ibâdeti esnâsında Kurban bayramının birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde Minâ'da bulunan ve Cemre adı verilen taş yığınlarına nohut büyüklüğündeki taşları atmak. Buna şeytan taşlama da denilmektedir.

Remy-i cimâr haccın vâciblerindendir. Kurban Bayramı günlerinde Minâ'da birbirlerinden birer ok atımı uzakta bulunan Cemre-i ûlâ (birinci cemre), Cemre-i vustâ (orta cemre) ve Cemre-i Akabe (Akabe cemresi) adı verilen taş yığınlarına, üç gün her birine yedişer taş atılır. Bu taşlar atılırken Allahü ekber denir. *(Mehmed Zihni Efendi)*

Remy-i cimâr, Kurban bayramının dört gününde de yapılır. Birinci günü sabahı, Cemre-i Akabe denilen yerde sağ elin baş ve şehâdet parmaklarıyla cemre yerini gösteren duvarın dibine nohut kadar yedi taş atılır. Bayramın ikinci günü öğle namazında Minâ'da okunan hutbeden sonra üç cemreye yedişer taş atılır. Remy-i cimâra mescid-i Hîf'e yakın olandan başlanır. Üçüncü günü de böyle yedişer taş atılır ki, hepsi kırk dokuz taş olur. Dördüncü gün de Minâ'da kalıp fecrden (tan yerinin ağarmasından) güneşin batışına kadar dilediği zamanda yirmi bir taş daha atmak müstehâbdır. Remy-i cimâr esnâsında, birinci ve ikinci cemrelere (taş atma yerlerine) taş attıktan sonra kollar omuz hizâsında kaldırılarak ve el ayaları semâya veya kıbleye çevrilerek duâ edilir. Atılacak yetmiş taş Müzdelife'de toplanır. Remy-i cimârı hayvan üstünde yapmak da câizdir. *(Mevkûfâtî)*

RESÛL:

1. Yaratılışı, huyu, ilmi, aklı ve her bakımdan zamânında bulunan bütün insanlardan üstün olan ve yeni bir din ile gönderilen peygamber.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Resûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allahü teâlâdan korkun. Çünkü Allah'ın azâbı çetindir. *(Haşr sûresi: 7)*

Allahü teâlâ Âdem aleyhisselâmdan beri her bin senede bir resûl vâsıtasıyla insanlara bir din göndermiştir. Son resûl Muhammed aleyhisselâmdır. O'ndan başka peygamber gelmeyecektir. O bütün insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Allahü teâlânın, resûlleri vâsıtasıyla bildirdiği emirlerin, bilgilerin herhangi birine inanmamak ve şüphe etmek küfürdür. Çünkü resûle inanmamak veya îtimâd etmemek, resûle yalancı demek olur. Yalancılık kusurdur. Kusurlu olan peygamber olamaz. *(Seyyid Abdülhakîm Efendi)*

Cenâb-ı Hak, bütün insanlara, sayılamayacak kadar çok nîmet, iyilik vermiştir. Bunların en büyüğü ve en kıymetlisi olarak da, resûller ve nebîler (aleyhissalevâtü vetteslîmât) göndererek ebedî seâdetin yolunu göstermiştir. *(Hâdimî)*

2. Elçi, haberci.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Onlara o şehir (Antakya) ***halkını misâl getir. Hani oraya*** (Îsâ aleyhisselâmın) ***resûller gelmişti. Biz o zaman kendilerine iki elçi göndermiştik de onları tekzîb etmişlerdi, yalanlamışlardı. Biz de bir üçüncü ile bunları takviye etmiştik de "Hakîkat, biz size gönderilmiş elçileriz" demişlerdi.*** *(Yâsîn sûresi: 13,14)*

Resûl-i Ekrem:

Peygamberlerin en üstünü, en kıymetlisi olan Muhammed aleyhisselâm.

Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) bütün âlemlere rahmet, canlı ve cansız her mahlûka peygamber olarak gönderilmiştir. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Resûl-i ekremin mübârek gözleri uyur, kalb-i şerîfi uyumazdı. Aç yatıp tok kalkardı. Aslâ esnemezdi. Mübârek vücûdu nûrânî olup, gölgesi yere düşmezdi. Elbisesine sinek konmaz, sivri sinek ve diğer böcek mübârek kanını içmezdi. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

Resûl-i ekremin güzel huyları pekçoktur. Her müslümanın bunları öğrenmesi ve bunlar gibi ahlâklanması lâzımdır. Böylece, dünyâda ve âhirette felâketlerden, sıkıntılardan kurtulmak ve O iki cihân efendisinin sallallahü aleyhi ve sellem şefâatine kavuşmak nasîb olur. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Resûl-i ekrem nâzik idi. Cömerd idi. Fakat isrâf etmez, faydasız yere bir şey vermezdi. Herkese acırdı. Mübârek başı hep öne eğik idi. Kimseden bir şey beklemezdi. Seâdet, huzur isteyen O'nun gibi olmalıdır. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Resûl-i ekrem, kahkaha ile gülmediği gibi, yüksek sesle de ağlamazdı; amma mübârek gözlerinden yaş akar, mübârek göğsünün sesi işitilirdi. Ümmetinin günahlarını düşünüp ağlardı ve Allahü teâlânın korkusundan ve Kur'ân-ı kerîmi işitince ve bâzan da namaz kılarken ağlardı. *(Abdülhak-ı Dehlevî, Kastalânî)*

Resûl-üs-Sakaleyn:

İnsanlara ve cinne peygamber olarak gönderilen Muhammed aleyhisselâm.

Rivâyet olunur ki, Mekke'de bir ağaç, Resûl-üs-sakaleyn'in önüne gelip; "Yâ Resûlallah! Cinnîlerden bir cemâat sizinle görüşmeye gelmişler. Hüsûn denilen yerde bekliyorlar" dedi. Peygamber efendimiz buyurdu ki: ***"Ben bu gece cinnîler ile mülâkât etmeğe ve onlara dîn-i İslâm'ı ve Kur'ân-ı kerîmi öğretmeye emr olundum. Benimle gelecek kim vardır?"*** Eshâb-ı kirâm sustular. İbn-i Mes'ûd (r.anh); "Yâ Resûlallah! İzin buyurursanız ben gelebilirim" dedi.

Kalkıp o yere gittiler. Resûlullah efendimiz mübârek parmağıyla bir dâire çizdi ve İbn-i Mes'ûd'a; ***"Bu dâire içine otur, sakın dışarı çıkma. Yoksa beni göremezsin"*** buyurdu. Sonra namaza durdu. Tâhâ sûresini okumaya başladı. Daha sonra cinnîler gelip Resûlullah'a uydular. Hepsi on iki bin cinnî idi. Namazdan sonra onları İslâm'a dâvet eyledi. Hepsi kabûl ettiler. *(Molla Miskîn)*

Resûl-üs-sakaleyn Muhammed aleyhisselâma tâbi olmak demek; O'nun gittiği yolda yürümektir. O'nun yolu, Kur'ân-ı kerîmin gösterdiği yoldur. Bu yola, dîn-i İslâm denir. O'na uymak için, önce îmân etmek, sonra müslümanlığı iyice öğrenmek, farzları yapmak, haramlardan kaçınmak, daha sonra sünnetleri yapıp mekruhlardan kaçınmak lâzımdır. Bunlardan sonra, mübahlarda (yapılması emir olunmayan ve yasak da edilmeyen şeylerde) da O'na uymaya çalışmalıdır. *(Ahmed Fârûkî)*

RESÛLÎLER:

Yemen'de 1231 (H. 629)-1454 (H. 858) yılları arasında hüküm sürmüş olan bozuk inanışlı bir hânedân, âile.

Abbâsî halîfeleri, Muhammed bin Hârûn isminde bir kimseye elçilik görevi verdiler. Muhammed bin Hârûn, Mısır ve Şam taraflarına elçi olarak gidip geldiği için ona Resûl, onun neslinden gelenlere de Resûlîler adı verildi.

Resûl adı verilen Muhammed bin Hârûn Bağdâd'da çıkan bir isyân üzerine âilesiyle birlikte Mısır'a gitti. Mısır'a hâkim olan Selâhaddîn-i Eyyûbî bu kimseye iyiliklerde bulundu. Daha sonra Resûl'ün oğlu Ali bin Resûl'ü üç oğlu ile birlikte Yemen'e gönderdi ve vâli tâyin etti. Babalarının lakabı sebebiyle Resûlîler denilen bu âile zamanla Yemen'de iktidârı tamâmen ele geçirdiler. Yemen'i Abbâsî halîfesinin vekîli olarak idâre ettiklerini iddiâ ettiler. Memlekette çıkan karışıklık ve isyânlar sebebiyle 1454 (H. 858) senesinde Resûlîler devleti yıkıldı. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Eshâb-ı kirâm (Peygamberimizin arkadaşları) ve Tâbiîn-i ızâm (Eshâbı gören büyükler) zamanlarında paralar üzerine mübârek kelimeler yazılmadı. Çünkü para, alış-veriş vâsıtası olduğundan muhterem (saygıya değer) değildir, hakîrdir. Üzerlerine resim koymak câiz olur. Ehl-i sünnet olmayan hükûmetler meselâ Fâtımîler, Resûlîler gibi mûtezile mezhebinde olup müslüman ismini taşıyan fakat İslâmiyet'e uymayan hükümdârlar para üzerine âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf yazmışlardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

RESÛLULLAH:

Allahü teâlânın peygamberi Muhammed aleyhisselâm.

Resûlullah efendimiz buyurdu ki:

Ümmetimin iki kötü huya yakalanmalarından çok korkuyorum. Bunlar; nefse uymak ve ölümü unutup, dünyâ arkasında koşmaktır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Namaz, insanı kötü ve çirkin işler yapmaktan korur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ölümü çok hatırlayınız. Onu hatırlamak, insanı günâh işlemekten korur ve âhirette zararlı olan şeylerden sakınmaya sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ceddinin torunusun o kan damarındadır,
İstersen neler olur, ruhları yanındadır,
Resûlullah'ın aşkı kalbinde kanındadır,
O senden yüz çevirmez, ara hakîkî yârı.

(M. Sıddîk bin Gümüş)

REŞÎD (Er-Reşîd):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Mahlûkâta (yarattıklarına)

doğru yolu gösterip, dilediğini bu yolda bulunduran.

Er-Reşîd ism-i şerîfini söyleyenin yaptığı ameller kabûl olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

2.Rüşd sâhibi yâni, dînî vazîfelerini yerine getiren ve malını tasarruf edebilen, âkıl bâliğ olan, aklını ve malını yerinde kullanan.

Çocuk bâliğ olunca, malını kullanmaya hak kazanır. Fakat reşîd olduğu görülmezse, yirmi beş yaşına kadar malı kendine verilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

REVÂFID:

Râfizîler. Hazret-i Ali'yi sevmekte taşkınlık ederek diğer Eshâb-ı kirâmı (Peygamber efendimizin arkadaşlarını) kötüleyenler. Doğru yoldan sapanlar. *(Bkz. Râfizîler)*

REVÂTİB SÜNNETLER:

Peygamber efendimizin beş vakit namazın farzından önce veya sonra devamlı kıldığı müekked sünnetler.

Revâtib sünnetler, sünnet-i hüdâ olup, bunlar İslâm dîninin şiârıdır (alâmetidir). Bu ümmete mahsusturlar. *(Abdülganî Nablüsî)*

Revâtib sünnetler nâfile niyeti ile veya yalnız namaza niyet etmekle sahîh olur. Yâni o vaktin sünneti olur. Ayrıca sünnet diye niyet etmeye lüzum yoktur. *(İbn-i Nüceym)*

Revâtib sünneti özr ile terk edenler af olur. Özürsüz terk edenler azarlanır, inkâr edenler îmânsız olur. *(İbn-i Âbidîn)*

RE'Y:

Müctehid İslâm âlimlerinin, açıkça bildirilmeyen bir mes'ele hakkında dînî delillerden yâni Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve icmâ-i ümmetten çıkardıkları hüküm, kıyâs.

Eshâb-ı kirâm (Resûlullah efendimizin yakın arkadaşları), önlerine çıkan bir işin nasıl yapılacağını sünnet-i seniyyede bulamazlarsa, re'y ve kıyâs ederek o işi yaparlardı. *(Mevlevî Osman Efendi)*

Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem, uzak memleketlere gönderdiği Eshâb-ı kirâma, karşılaşacakları mes'elelerde, Kur'ân-ı kerîmin hükmü ile hareket etmelerini, aradıklarını Kur'ân-ı kerîmde açıkça bulamazlarsa, hadîs-i şerîflerde aramalarını, burada da açıkça bulamazlar ise, kendi re'y ve ictihâdları ile amel etmelerini emir buyurdu. *(Veliyyullah Dehlevî)*

Hazret-i Ömer, Bedir savaşında alınan esirlerin katline (öldürülmesine) hükmetmişti. Vahy (indirilen âyet), hazret-i Ömer'in re'yine muvâfık (uygun) geldi. *(Ahmed Fârûkî)*

Re'y Yolu:

Kıyas yolu. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş bir işin hükmünü buna benziyen ve açıkça bildirilen başka bir işin hükmüne benzeterek bulma yolu. *(Bkz. Ehl-i Re'y)*

Eshâb-ı kirâmdan (radıyallahü teâlâ anhüm) sonra re'y yolunda olan müctehidlerin reisi, imâmı, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir. *(Serahsî)*

REZÂLET:

Rezillik, kötü ahlâk, fazîletin zıddı.

Huy, iyi veya kötü iş yapmağa sebeb olur. Yâhut da, iyi ve kötü olmayan şeye sebeb olur. Birincisine fazîlet veya iyi ahlâk denir. Cömertlik, şecâat yâni yiğitlik, yumuşaklık böyledir. İkincisine rezâlet denir. Hasîslik (cimrilik) ve erkekler için korkaklık böyledir. Üçüncüsüne fazîlet de, rezâlet de denmez. San'at deniliyor. Terzilik, çiftçilik böyledir. *(Ali bin Emrullah)*

Dünyâdaki pekçok rezâletler, cinâyetler, kavgalar, kıskançlıklar, hülâsa bütün fenâlıklar, iffetsizlik yüzünden meydana gelmektedir. *(Hayri Aytepe)*

REZÎL:

Alçak, îtibârsız.

Allah için tevâzû edeni, Allahü teâlâ yükseltir. Kim de kibirlenirse, Allahü teâlâ rezîl eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Cehennem'den kurtulmak isteyen, helâl ve haramları iyi öğrenmeli, haramdan kaçınmalıdır. Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerden sakınmalıdır. İslâmiyet'in hudûdunu aşmamalıdır. Gaflet uykusu ne zamana kadar sürecek, kulaklardan pamuk ne vakit atılacak?Ecel gelince, insanı uyandıracaklar, gözleri kulakları açacaklar. Fakat, o zaman pişmanlık işe yaramıyacak. Rezîl olmaktan başka, ele bir şey geçmiyecektir. Hepimize ölüm yaklaşıyor. Âhiretin çeşit çeşit azâbları, insanları bekliyor. İnsan öldüğü zaman, kıyâmeti kopmuş demektir. Ölüm, uyandırmadan ve iş işten geçmeden önce uyanalım. İslâmiyet'in emirlerini ve yasaklarını öğrenip, şu birkaç günlük ömrümüzü, bunlara uygun geçirelim. Kendimizi âhiretin çeşitli azâblarından kurtaralım. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

REZZÂK (Er-Rezzâk):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her yarattığı ve rızık vereceği mahlûkunun rızkını yaratıcı ve ulaştırıcı ve o rızık ile faydalanma sebeblerini hazırlayan ve rızık gönderen Allahü teâlâ.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şüphesiz rezzâk olan, güç ve kuvvet sâhibi ancak Allahü teâlâdır. *(Zâriyât sûresi: 58)*

Rezzâk olan Hak teâlâ, rızıklara kefil olmuş, kullarını bu sıkıntıdan kurtarmıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hak teâlâ rezzâk iken bir kulunu Mukassim-i rızk (Rızıkları taksim edici) tâyin etmiştir. Kullarının rızkını onun sebebi ile verir. O kulun halka rızık taksim etmesiyle rezzâk olması lâzım gelmez. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Allahü teâlâ öyle bir Rezzâktır ki, kullarının rızıklarını günâhları sebebiyle kesmiyor. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sabah namazından sonra er-Rezzâk ism-i şerîfini söyleyenin rızkı genişler. Cumâ namazından sonra yüz defâ er-Rezzâk ism-i şerîfi söylendiğinde hastanın sıkıntısı geçer. *(Yûsuf Nebhânî)*

RIDÂ' (Radâ'):

Süt emme çağında yâni iki buçuk yaşından küçük bir çocuğun bir kadının memesinden süt emmesi veya bir kadının sütü bir vâsıta ile çocuğun mîdesine gitmesi.

Evlenmede nesebden (soydan) ***haram olanlar, rıdâ'dan da haram olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Nîmet-i İslâm)*

Rıdâ' sebebiyle çocuğun, süt anası ve süt babası ile ve bunların anaları, babaları ve kardeşleri ve çocukları ve her kuşaktan torunları ile evlenmesi ebedî haramdır. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Rıdâ'ın hükmü, sütün azı ile de çoğu ile de meydana gelir. Bu hüküm, süt emme çağı olan otuz ay yâni iki buçuk yıl içerisinde süt emildiği zaman sâbit olur (gerçekleşir). *(Abdullah-i Mûsulî)*

RIDVÂN:

1. Allahü teâlânın râzı olması, beğenmesi.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Muhammed (aleyhisselâm) ***Allahü teâlânın peygamberidir ve O'nunla birlikte bulunanların*** (yâni Eshâb-ı kirâmın) ***hepsi kâfirlere karşı şiddetlidirler. Fakat birbirlerine karşı merhâmetli, yumuşaktırlar. Bunları çok zaman rükû'da ve secdede görürsünüz. Herkese dünyâda ve âhirette her iyiliği, üstünlüğü, Allahü teâlâdan isterler. Rıdvânı da isterler. Çok secde ettikleri yüzlerinden belli olur...*** *(Fetih sûresi: 29)*

Allahü teâlâ Cennet'tekilere; "Ey ehl-i Cennet!" diye hitâb eder. Onlar da; "Lebbeyk (buyur) ***ey Rabbimiz!" derler. Allahü teâlâ da; "Kavuştuğunuz bu nîmetlerden râzı mısınız?" buyurur. Cennet'tekiler; "Nasıl râzı olmayalım ki, sen bize mahlûklarının içinden hiçbirine vermediğin nîmetleri verdin" derler. Cenâb-ı Hak; "Size bundan daha iyisini vereyim mi?" buyurur. Onlar da; "Ey Rabbimiz! Bundan daha iyisi ne olabilir?" diye memnûniyetlerini arzederler. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Size Rıdvânımı vereceğim ve bundan sonra da ebedî olarak size gazab etmeyeceğim." buyurur.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

2. Cennet meleklerinin büyüğü, başı, reisi.

Cennet her sene Ramazan ayının gelmesi ile süslenir. Ramazanın ilk gecesi olunca, Arş'ın altında mesîre adında bir rüzgâr esip, Cennet ağaçlarının dallarını, budaklarını, kapılarının halkalarını sallar. Dinleyenlerin hiç duymadıkları güzel sesler onlardan duyulur. Bu hâlde hûrîler (Cennet kızları) ***süslenip Cennet'in yüksek yerinde durup, bizi Allahü teâlâdan istiyecek kimseler nerededir, bizi alsın" diye seslenirler. Sonra Rıdvân'a; "Bu gece hangi gecedir?" derler. Rıdvân; "Bu gece, Ramazan ayının ilk gecesidir. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlara Cennet kapıları açılır" diye cevap verince, Allahü teâlâ; "Ey Rıdvân! Cennet kapılarını aç" buyurur.*** *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

RIDVÂNULLAHİ TEÂLÂ ALEYHİM ECMAÎN:

Daha çok Eshâb-ı kirâmın isimleri anılınca söylenen; "Allahü teâlânın rızâsı onlar üzerine olsun" mânâsına, duâ, hürmet ve saygı ifâdesi. Bir kişi için rıdvânullahi teâlâ aleyh, iki kişi için rıdvânullahi teâlâ aleyhimâ denir.

Bütün duâlar, iyilikler, Allahü teâlânın peygamberi ve en sevdiği kulu, insanların her bakımdan en güzeli, en üstünü olan Muhammed aleyhisselâma ve Ehl-i beytine (akrabâsına) ve Eshâbına (arkadaşlarına) rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn ve bunları sevenlere ve izlerinde gidenlere olsun. *(İmâm-ı Rabbânî)*

RIFÂİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Zikr-i Cehrî (Allahü teâlânın ism-i şerîfini sesli olarak söylemek) hazret-i Ali'den, on iki imâm vâsıtasıyla gelmiştir. Bunların sekizincisi olan İmâm-ı Ali Rızâ'dan Ma'rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin çeşitli halîfelerinin (talebelerinin) silsilelerinde bulunan meşhûr mürşîdlerin (büyük evliyâların) adı verilerek kollara ayrılmıştır. Böylece Ebû Bekr-i Şiblî yolundan Kâdiriyye, Şâziliyye, Sa'diyye ve Rıfâiyye tarîkati meydana gelmiştir. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Rıfâiyye yolunun kurucusu olan Seyyid Ahmed Rıfâî hac dönüşü Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem türbesini ziyâreti esnâsında;"Uzaktık, toprağını öpmek için efendim. Kendim gelemez, vekil olarak rûhumu gönderirdim. Şimdi seni ziyâret nîmeti oldu nasîb. Ver mübârek elini dudağım öpsün Habîb" mânâsına gelen bir şiiri okuyunca, Peygamber efendimizin kabrinden mübârek elleri göründü. Seyyid Ahmed

Rıfâî de saygıyla elini öptü. Orada bulunanlar hâdiseyi görüp hayretle seyrettiler. Bu kerâmet pek meşhûr olup, dilden dile günümüze kadar gelmiştir. *(Yûsuf Nebhânî)*

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, Rıfâiyye yolunun esaslarıyla ilgili olarak buyurdu ki: "Yolumuz üç şey üzerine binâ edilmiştir. Bunlar; istememek, geri çevirmemek ve yığmamak (elde malı biriktirmemek)tır." *(Hüseyin Vassâf)*

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin kurduğu Rıfâiyye yolu da zamanla diğer tarîkatler gibi bozuldu. Dünyâya düşkün olanlar, dîni, dünyâlık elde etmek için âlet edenler, Rıfâiyye yolunda olduklarını söyleyerek şeyh, tarîkatçı gibi adlar altında ortaya çıktılar. Ağızlarına ateş koymak, ağızlarından alevler çıkarmak, bir yanağına bıçak, şiş sokup öteki yanağından çıkarmak, sokak ortasında yatarak üzerinden kamyon geçirtmek gibi işler yaparak kerâmet sâhibi olduğunu iddiâ edenler görüldü. Yaklaşık son yüz seneden beri Rıfâiyye tarîkatı adı altında birçok şeyler uyduruldu. Seyyid Ahmed Rıfâî'nin yolu olan hakîkî Rıfâîlik unutuldu. Şeyh ve tarîkatçı adı altında ortaya çıkan kimseler İslâmiyet'in emirlerine uymayan, dînimizin yasak ettiği şeyleri zikir ve ibâdet adı altında işleyip, birçok bid'atler (sapıklıklar) çıkardılar. Bunların İslâmiyet'le ve hakîkî Rıfâiyye yoluyla ilgileri yoktur. *(İslâm Âlimleri Ansiklopedisi)*

RIFK:

Yumuşak huyluluk.

Rıfk sâhibi olmayan kimseden hayır gelmez! *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb ve't-Terhîb)*

Allahü teâlâya kavuşturan yola dâvet edenler, fâsık (açıkça günah işleyen) kimselere dahi kaba ve kırıcı olmamalıdır. Onlara rıfk ile muâmele edip, ihsân ve kerem göstererek gönüllerini hoş tutmalılar ki, kendilerine yönelsinler. Ancak bu meyil gerçekleştikten sonra nasîhatte bulunsunlar. *(Ali Havâs Berlîsî)*

RIKK:

Kölelik.

Mîrâsa hak kazanmaya mâni olan hâller şunlardır: 1)Rıkk, 2) Amden katl yâni öldürülmesi meşrû olmayan, dînen izin verilmeyen bir kimseyi bilerek öldürmek, 3)Din ayrılığı, 4) İhtilâf-ı dâr (başka devletin tebeası olmak), 5)Mürted olmak yâni müslüman iken dinden çıkmak veya dinden çıkmayı gerektiren bir iş yapmak. *(Secâvendî)*

RITL:

130 dirhem-i şer'îlik (436.8 gram) bir ağırlık ölçüsü birimi.

Abdestte ve gusülde, lüzûmundan fazla su kullanmak isrâf olup, haramdır. Sekiz rıtl su ile sünnete uygun gusledilebilir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, bir müd (875 gr) su ile abdest alır, bir sa' (4200 gram) su ile guslederdi. *(İbn-i Âbidîn)*

RIZÂ:

Râzı olma, hoşnutluk, memnunluk.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Dünyâ malından, sarıldığınız, sakladığınız her şey yanınızda kalmayacaktır. Ancak Allah rızâsı için yaptığınız iyilikler ve ibâdetler sizinle berâber kalacaktır. *(Nahl sûresi: 96)*

Kim benim kazâma rızâ göstermez, verdiğim belâya sabretmez ve nîmetlerime şükretmezse, benim yerimden ve göğümden çıksın. Kendine benden başka Rab arasın. *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Rızâ sâhiblerine belâlar, musîbet değildir. Onlar belâları beğenmemezlik etmezler. Çünkü belâları veren yine Allahü teâlâdır. *(Muhammed Bâkî-billâh)*

Allahü teâlânın takdîrine rızâ göstermeyen kimse ahmaktır ve tedâvisi yoktur. *(Meymûn*

bin Mihrân)

Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için dünyâ nîmetlerinden aza kanâat eden kullarının, amelleri az olsa da, cenâb-ı Hak böyle kullarından hoşnûd olur. *(Ali Havâs Berlîsî)*

Bu kadar zahmet ve meşakkatlere, sıkıntılara katlanarak aradığımı, annemin rızâsını almakta buldum. Çok basit gibi gelen anne rızâsını almanın bütün işlerin evvelinde lâzım olduğunu anladım. *(Bâyezîd-i Bistâmî)*

RIZK (Rızık):

Allahü teâlânın takdir ettiği maddî ve mânevî nîmet, kısmet. Yiyecek, içecek, giyecek ve barınacak yer.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Dünyâdaki maddî ve mânevî bütün rızıklarını aralarında taksim ettik. *(Zühruf sûresi: 32)*

Allahü teâlâ tarafından rızkı gönderilmeyen yeryüzünde bir canlı yoktur. *(Hûd sûresi: 6)*

Rızık husûsunda endişeye düşmeyiniz. İnsan son rızkını da yemeden ölmez. Allah'tan korkunuz, iyi ameller yapınız. Helâlı alıp, harâmı terk ediniz. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Rızık husûsunda Allahü teâlâya tevekkül eden kimsenin güzel huyları fazlalaşır; cömert olur ve ibâdetlerinde vesvese bulunmaz. *(Şakîk-i Belhî)*

Allahü teâlâ bir kimsenin sûretini ve rızkını güzel yapar, o da, Allah için tevâzû gösterirse, o, Allahü teâlânın yakın ve hâlis kullarından olur. *(Avn bin Abdullah)*

Rızık mukadderdir, ezelde takdir edilmiş, ayrılmıştır. Fazla ve noksan ihtimâli yoktur. Rızkın noksan veya ziyâde olması, Hak teâlânın husûsî fadlı (ihsânı) iledir. Hiç kimsenin bunda bir katkısı yoktur. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

Allahü teâlâ, her insanın ve her hayvanın rızkını ezelde takdîr edip, ayırmıştır. İnsanların ve hayvanların ecelleri ve nefeslerinin sayısı belli olduğu gibi, her insanın bedeninin ve rûhunun rızıkları da bellidir. Rızık hiç değişmez. Azalmaz ve çoğalmaz. Kimse kimsenin rızkını yiyemez. Kimse kendi rızkını yiyip bitirmeden ölmez. Bir kimse, Allahü teâlâ emrettiği için çalışır, rızkını helâl yoldan ararsa, ezelde belli olan rızkına kavuşur. Bu rızk ona bereketli olur. Bu çalışmaları için sevâb kazanır. Eğer, rızkını Allahü teâlânın yasak ettiği yerlerde ararsa, yine ezelde ayrılmış olan o belli rızka kavuşur. Fakat, bu rızk ona hayırsız, bereketsiz olur. Rızkına kavuşmak için kazandığı günâhlar da, onu felâkete sürükler. *(Seyyid Abdülhakîm)*

RİBÂ:

Fâiz; ödünç vermekte, rehnde (ipotekte) ve alış-verişte, alıcıdan veya vericiden (satıcıdan) birinin ötekine karşılık olarak vermesi şart edilen fazla mal. *(Bkz. Fâiz)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ bey'i (alış-verişi) ***helâl ve ribâyı ise haram kılmıştır.*** *(Bekara sûresi: 275)*

Allahü teâlâ ribâ karışan malı yok eder ve sadakaları verilen malı artırır (ona bereket verir)**.** *(Bekara sûresi: 276)*

Aralarında, zinâ ve ribâ yayılan bir memlekette bulunanlara, Allahü teâlânın azâbı helâl oldu. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Fâiz (ribâ) almak ve vermek, insanın son nefesinde îmânsız gitmesine sebeb olabilir. *(Kutbüddîn İznikî)*

Alış-veriş yaparken ve ödünç verirken, ribâdan çok sakınmalıdır. Ödünç verilen kimseden, bir menfaat beklenmemelidir. Zîrâ, azıcık alınan veya verilen ribânın (fâizin) günâhı, Allahü teâlâ indinde, annesiyle zinâ etmiş gibidir. Fâizin azı da, çoğu da, alması da vermesi de haramdır. Çok sakınmak lâzımdır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Zekâtı ve fıtraları, dînin emrettiği kimselere seve seve vermelidir. Fakirlere ve borç istiyenlere merhamet etmelidir. Malı, parayı, İslâmiyet'in izin vermediği yerlere harcamamalı, isrâf da etmemelidir. Ribâdan, kumarlı ve kumarsız oyunlardan sakınmalıdır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Ribâ'l-Fadl:

Ölçü veya tartıyla alınıp satılan şeyleri, kendi cinsleriyle peşin olarak, karşılığı olmayan bir fazlalıkla değişmek.

Bir dirhem gümüşü, bir buçuk dirhem gümüş ile, peşin olarak değişmek, ribâ'l-fadl olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Ribe'n-Nesîe:

Gecikme ribâsı. Bir cinsten olan iki şeyin birini, diğeri karşılığında veresiye olarak satmak veya başka başka cinslerden olup; ağırlık, hacim veya uzunluk ölçüsüyle yâhut belirli ölçülerde olup, sayıyla alınıp satılan iki şeyi veresiye değişmek. Miktarlar eşit olsa bile ribâ sayılır.

Kışın bir kile buğdayı yazın vermek üzere bir buçuk kile ile satın almak ribe'n-nesîedir. Ribe'n-nesîe'nin haram kılınışında müslümanların imâmları (dört mezheb) arasında ihtilâf yoktur. O büyük günahlardandır. Ribe'n nesîenin haramlığı; Kur'ân-ı kerîm ile, Resûlullah efendimizin sünnetiyle ve müslümanların icmâiyle (sözbirliğiyle) sâbittir. *(Abdurrahmân el-Cezîrî)*

RİBÂT:

Sınır karakolu; İslâm dînini üstün kılmak, müslümanlardan kâfirlerin şerrini, zararını def etmek için düşman sınırında nöbet beklemek.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Din uğrundaki eziyetlere sabredin ve düşmanlarınızla olan savaşlarda üstün gelmek için sabır yarışı yapın. Ribâtta bulunun ve Allah'tan korkun ki, felâh bulasınız. *(Âl-i İmrân sûresi: 200)*

Bir kimse, Allah için bir gece ribât bekler, müslümanları muhâfaza ederse, onların oruç ve namaz sevâbına kavuşur. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Benim mescidimdeki namaz, on bin namaza, mescid-i harâm'daki bir namaz yüz bin namaza, ribât bölgesindeki namaz ise bir milyon namaza denktir. *(Hadîs-i şerîf-Ebü'ş-Şeyh)*

RİCÂL-İ GAYB:

Her devirde bulunan fakat herkesçe tanınıp bilinmeyen ve görülmeyen, dünyânın nizâmı ile vazîfeli mübârek, büyük zâtlar.

Nûr Muhammed Pünti, ricâl-i gaybdendir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

RİC'Î TALÂK:

Geri dönülebilen talâk (boşanma). Zevceye yaklaştıktan sonra sarîh (açık) veya işâretle, üç adedine veya bir ivâza (bedele, karşılığa) bağlı olmaksızın ve beynûnete yâni ayrılığa delâlet eden (gösteren) bir sıfatla sıfatlanmamış ve bir şeye teşbîh edilmemiş (benzetilmemiş), gerek sarîh (açık) lafızlardan (sözlerden) ve gerek talâk-ı ric'îyi gerektiren kinevî (açık olmayan)

lafızlarla yapılan talâk *(Bkz. Talâk)*.

Ric'î talâkta zevc (koca), iddet zamânı içinde (talâktan sonra ilk temizlik müddetinin başından, üçüncü hayzın sonuna kadar olan müddette) söz ile veya fiilen eski nikâhına rücû' edebilir (dönebilir). Evliliği devâm eder. Şâhid lâzım olmaz ise de iki âdil şâhide haber vermesi müstehâb (iyi) olur. *(İbn-i Âbidîn)*

RİCS:

Pis, murdar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! İçki, kumar, (tapmaya mahsus) ***dikili taşlar, fal okları, ancak şeytanın amelinden birer rics'tir. Onun için bunlardan kaçının ki kurtulasınız.*** *(Mâide sûresi: 90)*

(Ey Resûlüm!) ***Deki: Bana vahy olunanlar*** (bildirilenler) ***içinde, yiyen bir kimsenin yiyeceği arasında dediğiniz gibi haram edilmiş bir şey bulmuyorum. Yalnız haram olarak şunlar var: Leş, yâhut akıcı kan, yâhut domuz eti ki o şüphesiz ricstir...*** *(En'âm sûresi: 145)*

RİDDET:

İrtidâd etme. İslâm dîninden çıkma. *(Bkz. İrtidâd ve Mürted)*

Riddet, niyyetle yâni kalbinden dinden çıkmaya karar vermekle yâhut küfr olan söz veya fiil ile İslâm'dan ilgiyi, alâkayı kesmek ile olur. *(İmâm-ı Şa'rânî)*

Ahkâm-ı İslâmiyye (İslâmî hükümler) dört büyük kısma ayrılır. Bunlardan biri ukûbât yâni had denilen cezâlar olup, başlıca altı kısma ayrılmaktadır: Kısas, sarhoşluk, sirkat (hırsızlık), zinâ, kazf (iftirâ) *(Bkz. İlgili maddeler)* ve riddettir. *(Ahmed Zühdü)*

RİKKAT:

Kalb inceliği ve yumuşaklığı.

İslâm âlimleri, dîni, îmânı kuvvetlendiren ve ahlâkı güzelleştiren, şiirleri, kasîdeleri, ilâhîleri ve mevlidleri dinlemek; kalbdeki Allah sevgisini ve rikkati arttırır buyurmuşlardır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Rikkat, her din ve kitabda, her selîm akıllı kişiler yanında makbûl görülmüştür. Çünkü ihsânlar, bağışlamalar, hep bu rikkat ve merhametten doğar. Rikkatin aşırı derecede olanı yâni iş ve fikirlere zarar getirecek derecede olanı makbûl değildir. *(Ahmed Rıfat)*

Kalbin rikkat zamanlarında duâ etmelidir. İnsanın böyle zamanlarda yaptığı duâlar red olunmaz. *(İbn-i Cezerî)*

Şecâatten (yiğitlikten, kahramanlıktan) hâsıl olan iyi huylardan birisi de; insanlarla olan münâsebetlerinde rikkatli olmaktır. Bundan dolayı işlerinde ve hareketlerinde değişiklik, dargınlık ve kırgınlık olmamalıdır. İyilik yapmasını durdurmamalıdır. *(Ali bin Emrullah)*

RİSÂLE:

Mektûb; bir mes'eleye, bir ilme ve fenne dâir yazılan müstakil küçük kitâb.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Edeb risâlesi adlı eserine başlarken buyuruyor ki: "Edebi, kendine yaklaşmaya ve evliyâlığa anahtar kılan Allahü teâlâya hamd olsun."

RİSÂLET:

Peygamberlik, resûllük. *(Bkz. Peygamberlik)*

Fahr-i âlem girdi çün kırk yaşına
Kondu pes, risâlet tâcı başına.

(Süleyman Çelebi)

Risâlet, çalışmakla elde edilemez. Bu, Allahü teâlânın dileği ile kullarına verdiği bir lütuftur. *(Necmeddîn-i Kübrâ)*

RİVÂYET:

1. Bir şeyi haber vermek veya haber verilen şey.

Hazret-i Ali radıyallahü anhtan gelen rivâyetlerde şöyle buyruldu: "Kalbler, kablara benzer. Hayırlı olan, hayırla dolu olandır."

"Her fenâlıktan uzak kalmanın yolu dili tutmaktır."

2. Nakletmek, bildirmek.

Ahmed bin Hanbel'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bâzısı şöyledir:

Kişinin günâhları çoğaldığı zaman, günâhlarına keffâret için, Allahü teâlâ onu geçim sıkıntısına düşürür.

Îmânın en sağlam kulpu; Allah için sevmek ve Alah için buğzetmektir (düşmanlık etmektir)**.**

Dünyâyı seven, âhiretine zarar eder. Âhiretini seven, dünyâsını zararlandırır. Bu böyle olunca siz bâkîyi (âhireti) ***fânî*** (dünyâ) ***üzerine tercih ediniz.***

Hâşim-i Sugdî hazretleri, hocası Ebû Bekr-i Verrâk rahmetullahi aleyhten rivâyet ederek buyurdu ki: "Çok uyumak, çok yemek ve çok konuşmak, gönlü katılaştırır."

Rivâyet Tefsiri:

Kur'ân-ı kerîmdeki bâzı âyet-i kerîmelerin başka âyetlerle veya Peygamber efendimizin sünneti veya Eshâb-ı kirâmın mübârek sözleriyle açıklanması. Buna me'sur veya naklî tefsir de denir.

Rivâyet Yolu:

İctihâdda Medîne-i münevvere halkının âdetlerini kıyastan üstün tutan. Hicâz âlimlerinin yolu. Rivâyet yolundaki müctehidlerin büyüğü İmâm-ı Mâlik rahmetullahi aleyhtir. *(Bkz. Ehl-i Rivâyet)*

RİYÂ:

Gösteriş, iki yüzlülük. Kendini olduğundan başka gösterme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Veyl (şiddetli azâb) ***namaz kılanlara ki, namazlarından gâfildirler. Namazı ehemmiyetsiz sayarlar. Riyâkarlık ederler. Namazlarını insanların yanında riyâ ile kılarlar.*** (Tenhâda yalnız kılınca terk ederler.) ***Zekât ve âriyet*** (ödünç) ***vermeyi de men ederler.*** *(Mü'min sûresi: 4-7)*

Dünyâda riyâ ile ibâdet edene, kıyâmet günü, ey kötü insan! Bugün sana sevâb yoktur. Dünyâda kimler için ibâdet ettin ise, sevâblarını onlardan iste denir. *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn-ül-Mehârim)*

Riyâ sâhibinin üç alâmeti vardır. Yalnız iken tembeldir. İnsanlar arasında iken çalışkan ve hareketli görünür. Övüldüğü zaman çok çalışır. Zemmedildiği, kötülendiği zaman çalışmasını azaltır. *(Hazret-i Ali)*

İbâdetin âfeti; riyâ ile başkalarının işitmesi için ve Allahü teâlâdan başkası için yapmaktır. *(Abdullah-ı İsfehânî)*

RİYÂZET:

Nefsin isteklerini yapmamak.

Riyâzet, verâ ve takvâ ile olur. Takvâ, haramlardan sakınmaktır. Verâ, haramlarla birlikte, mübâhları ihtiyaçtan fazla kullanmaktan sakınmaktır. *(Muhammed Hâdimî)*

Peygamberlik için, insanda riyâzet ve mücâhede gibi bâzı şartların bulunması veya buna elverişli olarak doğmak lâzım değildir. Allahü teâlâ, dilediğini seçerek, bunu ihsân eder. O, her şeyi bilir ve en iyisini yapar. *(Seyyid Şerîf Cürcânî)*

İnsanlar, riyâzet deyince, açlık çekmeği ve oruç tutmağı anladılar. Hâlbuki dînimizin emrettiği kadar yemek için dikkat etmek, binlerce sene nâfile oruç tutmaktan daha güç ve daha faydalıdır. Bir kimsenin önüne lezetli tatlı yemekler konsa, iştihâsı olduğu hâlde ve hepsini yemek istediği hâlde, dînimizin emrettiği kadar yiyip, fazlasını bırakması, şiddetli bir riyâzettir ve diğer riyâzetlerden çok üstündür. Bir kimse, bin sene ibâdet etse ve sıkıntılı riyâzetler çekse ve sıkı mücâhede (nefse zor gelen şeyler) yapsa, eğer bir Peygamber-i zî-şâna uymamış ise, bütün bu çalışmalarının bir arpa kadar kıymeti olmaz. Çölde görülen serâb gibi, hiçbir şeye yaramaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bizim yolumuz riyâzet ve mücâhede çekme yolu değildir. Bizim yolumuz sohbet (berâber olma) yoludur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Çok açlık ve çok uykusuzluk dimağı yorar. Hakîkatleri ve ince bilgileri anlamağı önler. Bunun için riyâzet çekenlerin keşifleri hatâlı olur. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Riyâzet ve nefsle mücâhede, hârika ve kerâmeti arttırır. Evliyânın sohbeti ise, kalbe zikri (Allahü teâlâyı hatırlamayı) yerleştirir. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine uymayı kolaylaştırır. *(Seyfeddîn-i Fârûkî)*

RUB'-I DÂİRE:

Namaz vakitlerinin hesaplanmasında, yükseklik ölçülmesinde ve bâzı trigonometrik hesapların yapılmasında kullanılan el âleti. Bâzı geometrik şekillerden ibâret olup, dörtte bir dâire şeklinde tahta üzerine şekiller işlendiği için buna Rub'-ı dâire tahtası da denilmiştir.

Rub'-ı dâire tahtasının bir yüzüne Rub'-ı mukantara, diğer yüzüne de Rub'-ı müceyyeb denir. Rub'-ı dâire tahtası İslâm âleminde dördüncü hicrî asırdan beri kullanıla gelmiştir. *(Ahmed Ziyâ Bey)*

RUBU':

Ferâiz ilminde yâni İslâm mîrâs hukûkunda dörtte bir hisse (pay).

Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde hisselerini bildirdiklerinden Rubu' hisse alacak iki kimsedir. Bunlar; zevc ile zevcedir. Zevc (koca); ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu ile berâber vâris olduğundan rubu' hisse alır. Zevce (hanım); ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu ile birlikte mîrâsçı olmadığı takdirde rubu' hisse alır. *(M. Mevkûfâtî)*

RUBÛBİYYET:

İlâhlık, ma'bûdluk.

Ey Âdemoğulları! Bir kimse benim kazâma râzı olmaz ve benim tarafımdan gelen belâlara sabretmez, verdiğim nîmetlerime şükr etmez, ihsân ettiğim dünyâ nîmetlerine kanâat etmezse, başka bir Rab arasın. Ey Âdemoğlu! Bir kimse benim belâma sabrederse, benden râzı olmuş olur, yâni rubûbiyyetimi tasdîk etmiş olur. *(Hadîs-i kudsî-Dıyâ-ül-külûb)*

O (hazret-i Muhammed) ***olmasaydı, Allahü teâlâ mahlûkları elbette yaratmazdı ve rubûbiyyetini belli etmezdi.*** *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Rabbânî)*

RÛH:

1. Can; bedene hayâtiyet (canlılık) veren kuvvet.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Yâ Muhammed! Sana rûhtan soruyorlar. De ki: Rûh, Rabbimin emrindendir (O'nun yarattığı varlıklardan biridir**.** Bu husûsta) ***size, az bir ilimden başkası verilmemiştir.*** *(İsrâ sûresi: 85)*

Şehîdlerin rûhları, arş-ı ilâhîdedir. İstedikleri zaman Cennet'in diledikleri yerlerine gidip, tekrar kendi makamlarına dönerler. *(Hadîs-i şerîf-Dürret-ül-Fâhire)*

Dînimiz, rûhun ne olduğunu anlatmağı men (yasak) etmektedir. Bunun için İslâm âlimlerinden çoğu, rûhun ne olduğunu konuşmaktan kaçınmışlardır. Kur'ân-ı kerîmden anlaşılıyor ki: Rûhun yalnız hakîkatini, ne olduğunu konuşmak yasaktır. Yoksa hassalarını, özelliklerini anlatmak yasak değildir. *(Ali bin Emrullah)*

Rûhun nasıl olduğunu dînimiz açıkça bildirmedi. Rûh madde değildir. Sıfat da değildir. İnsan öldükten sonra rûhu yok olmaz. İdrâk etmesi ve anlaması vardır. Şakî olanların yâni kâfirlerin ve fâsıkların (açıktan büyük günâh işleyenlerin) rûhları azâbdadır. Saîdlerin, yâni mü'minlerin, sâlihlerin (iyi kimselerin) rûhları, nîmetler ve lezzetler içindedir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İnsan ölünce, cesed çürüyünce, rûh yok olmaz. Ölmek, rûhun bedenden ayrılması demektir. Rûh, bedenden ayrılınca, maddî olmayan âleme karışır. *(Ali bin Emrullah)*

Peygamberler, öldükten sonra da peygamberdirler. Çünkü, peygamber olan ve îmân sâhibi olan rûhtur. İnsan ölünce, rûhunda bir değişiklik olmaz. İnsan, beden demek değildir. İnsan, rûh demektir. Beden, rûhun konak yeridir. *(İmâm-ı Abdullah Nesefî)*

Peygamberlerin rûhları, göklerde ve diledikleri yerlerde ve kabirlerinde görünür. Kabirlerinde her ân bulunmadıkları gibi, büsbütün ayrı da kalmazlar. Kabirleri ile ilişkileri ve o toprağa ayrı bir bağlılıkları vardır. Bunun nasıl olduğu bilinemez. Her müslümanın rûhu ile kabri arasında, devâmlı bir bağlılık vardır. Kendilerini ziyâret edenleri anlarlar, selâmlarına cevâb verirler. *(Ali bin İsmâil)*

Resûlullah efendimize, vefâtından sonra da, mübârek rûhuna bağlanmak, elbet daha faydalı, hattâ lâzım ve vâcibdir. Fakat O'nun mübârek rûhuna bağlanmak, yâni inanmak ve sevmek, böylece mübârek kalbinden fışkıran feyzlere, (bereketlere) kavuşmak için; O'nu tanımak, îtikâdı (inancı) doğru olmak, bid'atlerden (dinde olmayıp, sonradan ortaya çıkan şeylerden) sakınmak ve İslâm dînine uymak lâzımdır. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Rûhun lezzetlerinin en tatlısı, en yükseği; âhirette, Allahü teâlâyı görmek olacaktır. *(Ali bin Emrullah)*

İslâm âlimleri, kalb, rûh mütehassısları olup, herkesin istidâdına (kâbiliyetine) uygun rûh ilâclarını, hadîs-i şerîflerden seçerek söylemişler ve yazmışlardır. Peygamber efendimiz, dünyâ eczâhânesine yüz binlerce ilâc hazırlayan baş tabib olup, evliyâ ve âlimler de, bu hazır ilâçları, hastaların derdlerine göre dağıtan, emrindeki yardımcı tabîbler gibidir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Allah adamları, kalb hastalıklarının tabîbleridir. Bâtın (iç, gizli, mânevî) hastalıklarının giderilmesi, bu büyüklerin tedâvîsi ile olur. Bunların sözleri, rûh ilâçlarıdır. Bakışları şifâdır. Onlarla berâber bulunanlar kötü olmaz. *(Ahmed Fârûkî)*

2. Bir şeyin özü, cevheri, hakîkati.

3. Emr âleminin beş latîfesinden biri.

Bizim seçtiğimiz yolda (müceddidiyye yolunda) ilerlemeye kalbden başlanır. Kalb madde değildir. Maddesiz, ölçüsüz olan âlem-i emrdendir. Bu yolda kalbi geçtikten sonra, kalbin üstünde olan rûh mertebesinde, sonra sırasıyla sır, hafî ve ahfâ latîfelerinde ilerlenir ve herbirine mahsus mânevî ilimlere kavuşulur. *(Ahmed Fârûkî)*

Rûh-ul-Emîn:

Dört büyük melekten Cebrâil aleyhisselâm. *(Bkz. Cebrâil Aleyhisselâm)*

Rûh-ul-emîn'in vazîfesi, peygamberlere vahiy getirmektir. O değişik şekillere girebilmekte idi. Nitekim, Peygamber efendimize değişik şekillerde görünmüştür. Ekseriyâ, Eshâb-ı kirâmdan (Resûlullah efendimizin arkadaşlarından) Dıhye-i Kelbî'nin sûretinde gelirdi. Aslî şekliyle görünmesi ise, biri ilk vahiy getirdiği Hira dağında ve diğeri Mî'râc esnâsında olmuştur. Her sene bir kere gelip, o âna kadar inmiş olan Kur'ân-ı kerîmi, Levh-i mahfûz'daki (Allahü teâlânın, ezelde takdîr ettiği şeylerin yazıldığı yerdeki) sırasına göre okur, Peygamber efendimiz de dinler ve tekrar ederdi. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Rûh-ul-Kuds:

1. Cebrâil aleyhisselâm.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Meryem oğlu Îsâ'ya da beyyineler (çok açık deliller ve mûcizeler) ***verdik ve onu Rûh-ül-kuds ile takviye ettik, kuvvetlendirdik.*** *(Bekara sûresi: 87, 253)*

De ki; onu (Kur'ân-ı kerîmi) ***îmân edenlere tam bir sebat vermek, müslümanlara bir hidâyet ve bir müjde olmak için Rabbinden hak olarak Rûh-ül-kuds indirmiştir.*** *(Nahl sûresi: 102)*

Rûh-ül-kuds kalbime şöyle ilkâ etti (bildirdi ki)***: "Allah'tan başka kimi seversen sev, mutlaka ondan ayrılacaksın.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

2. Allahü teâlânın Îsâ aleyhisselâma ihsân ettiği kudret, kuvvet.

Îsâ aleyhisselâmdan sonra Îsevîler bozuldular. Doğru yoldan uzaklaştılar. Îsâ aleyhisselâmın uydurma resim ve heykellerini yaptılar. Haç işâretlerini kabûl ettiler ve bunu bir sembol edindiler. Îsâ aleyhisselâmı Allah'ın oğlu kabûl ettiler. Hâlbuki Îsâ aleyhisselâm onlara kat'iyyen böyle bir şey söylememiş, onlara ancak Rûh-ul-kuds'ten bahs etmiştir. *(Herkese Lâzım Olan Îmân)*

3. Hıristiyanlıktaki teslis (üçlü tanrı) inancında, baba-oğul unsurlarından türeyen üçüncü unsur.

Hıristiyanlar hem Allah'a hem de O'nun oğlu kabûl ettikleri Îsâ'ya (aleyhisselâm) bir de Rûh-ul-kudse inanmak zorunda kalınca, bütün hak dinlerin esâsı olan Allahü teâlâ birdir ve değişmez yaratıcıdır inancından uzaklaşarak üç tanrıya birden tapmak durumuna düştüler. Bu inanışa teslis adı verilir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Îsâ aleyhisselâmın hak dîni kendisinden sonra düşmanları tarafından sinsice değiştirildi. Bolüs (Pavlos) adındaki bir yahûdî, Îsâ aleyhisselâma inandığını söyleyerek ve Îsevîliği yaymaya çalışıyor görünerek Allahü teâlânın indirdiği İncîl'i yok etti. Daha sonra Îsevîliğe teslis (üçlü tanrı) fikri sokuldu. Baba-Oğul-Rûh-ül-kuds diye akıl ve mantığın kabûl edemeyeceği bir inanış sistemi kuruldu. *(Harputlu İshâk Efendi)*

4. İsm-i âzam.

Bâzı âlimler Rûh-ul-kudsten maksad, İsm-i âzam duâsıdır. "Îsâ aleyhisselâm ölüleri bu duâyı okuyarak diriltir, birçok mûcizeleri, bunu söyleyerek gösterirdi" demişlerdir. *(Fahreddîn-i Râzî)*

5. İncîl.

Bâzı âlimler de Rûh-ul-kudsten maksad İncîl'dir demişlerdir. Şûrâ sûresi 52. âyet-i kerîmesinde; ***"Sana nezdimizden bir rûh vahy ettik"*** buyrulmuştur. *(Fahreddîn-i Râzî)*

6. Allahü teâlânın hayat verici, koruyucu mânâsına gelen sıfatları.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem İslâm şâirlerinden birkaçına kâfirleri kötülemelerini emir buyurdu. O şâirlerden biri Resûlullah'ın önünde minbere çıktı. Herkese karşı kâfirleri kötüleyen şiirleri okudu. O server aleyhissalâtü vesselâm; ***"Bu, kâfirlerin kötülüğünü açığa vurdukça, Rûh-ul-kuds bununla berâberdir"*** buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Rûhlar Âlemi: Maddî olmayan âlem. *(Bkz. Âlem)*

Hızır aleyhisselâm, rûhânî olarak dedi ki: "Biz, rûhlar âlemindeniz. Allahü teâlâ, bizim rûhlarımıza öyle kuvvet vermiştir ki, insan şeklini alırız. İnsanların yaptığı işleri, bizim rûhlarımız da yapar. İnsanların yaptığı gibi, yürür, durur ve ibâdet ederiz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

RÛHÂNİYÂN:

Rahmet meleklerine verilen isim.

Mukarrebûn (huzûr-i ilâhîde bulunan melekler), Kerûbiyân (azâb meleklerinin büyükleri) ve Rûhâniyân meleklerinin hepsi, diğer meleklerin havâssı yâni üstünleridir. Bunlar, peygamberlerden başka, bütün insanlardan daha üstündür. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

RÛHÂNİYYET:

Rûhla ilgili haller.

Hadîs-i şerîfte; ***"Kavmi arasında bir âlim, ümmeti arasında peygamber gibidir"*** buyruldu. Kalbin, feyz ve mârifetlere (mânevî ilimlere) kavuşmasında; Allah adamının (Allahü teâlânın beğendiği, sevdiği ve seçtiği kulların) diri ve ölü olması arasında hiç fark yoktur. Onun kemâlâtı (üstünlükleri), rûhâniyyetinden hiç ayrılmaz. Rûhâniyyet de, zamâna ve mekâna, ölülüğe ve diriliğe bağlı değildir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Evliyâ kabrini ziyâret eden, onun rûhâniyetinden istifâde eder. *(Ahmed Hamevî)*

RUHBÂN:

Evlenmeden bekâr yaşamayı tercih eden, dünyâdan yüz çevirip, insanlardan uzak yaşayan kimseler, râhibler. Hıristiyanlıkta sâdece ibâdetle meşgûl olan din adamları sınıfına verilen ad. Hıristiyan din adamları evlenmedikleri ve insanlardan uzak yaşadıkları için bu ad verilmiştir.

İnsanların îmân edenlere düşmanlık bakımından en şiddetlisi, andolsun ki, yahûdîlerle Allah'a eş koşanları bulacaksın. Onların îmân edenlere sevgisi bakımından daha yakınını da andolsun "Biz nasrânîleriz" diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi şudur: Çünkü onların içinde keşişler (ilim ve ibâdetle meşgûl olanlar) ***ve ruhbanlar vardır. Şüphe yok ki onlar*** (hakkı îtirâf husûsunda o derece) ***büyüklenmek istemezler.*** *(Mâide sûresi: 82)*

İslâmiyet'te ruhbanlık yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Menâhic-ül-İbâd)*

Papaslar herkese ruhbanlığı emrettiğinden, bunu önlemek için Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem Eshâbının (Peygamber efendimizin arkadaşları) bekâr yaşamasını yasak etti. Bir hadîs-i şerîfte; ***(Nikâh yapmak benim sünnetimdir. Sünnetimi yapmıyan kimse benden değildir"*** buyurdu. Allahü teâlânın yolunda yalnız ruhbanlıkla yürünebilir düşüncesini gönüllerden çıkardı. *(Saîdeddîn Fergânî)*

RUHSAT:

İslâmiyet'in, meşakkat ve zarûret gibi sebeblere bağlı olarak, ibâdetlerde ve diğer işlerde tanıdığı izin ve kolaylık; azîmetin zıttı.

Allahü teâlâ, azîmetle iş yapmayı sevdiği gibi, ruhsatla yapmayı da sever. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

İslâmiyet'te bir işin yapılması için iki yol vardır. Bunlardan biri ruhsat, diğeri azîmet

yoludur. Kuvvetli, hâli elverişli olanın, azîmet ile amel etmesi efdaldir, daha iyidir. Güç olan işi yapmak nefse ağır gelir. Nefsi daha çok ezer, zayıflatır. İbâdetler nefsi zayıflatmak için, kırmak için emrolundu. Çünkü nefs, insanın ve Allahü teâlânın düşmanıdır. Onu zayıflatarak azmasını önlemek lâzımdır. Fakat büsbütün öldürülmez. Çünkü bedenin hizmetçisidir. Ahmak ve câhil hizmetçidir. Zayıf, hasta, sıkışık halde olan kimsenin, ibâdetlerini işlerini terk etmemesi, ruhsat yolu ile yapması lâzımdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Ruhsatın sebebleri çoktur. Normal şartlar altında murdar eti (leş) yemek harâmdır. Fakat açlıktan ölüm ile karşı karşıya gelen kimsenin, ölmeyecek kadar murdar eti yemesi mubâhtır, buna izin verilmiştir. Bu bir ruhsattır. Bâzan zarûret ve meşakkat zamânında bile olsa, ruhsatı değil, güç ve zor olanı yapmak olan azîmeti yapmak daha iyidir. Meselâ, ölüm ile korkutulan kimsenin, îmânını gizlemesi ruhsat olduğu hâlde, gizlememesi azîmettir. Bâzan da ruhsatı yapmak daha iyi olur. Yolcunun oruç tutmaması böyledir. Yolcu, orucu tutarak hastalanır ölürse, günâha girer. *(Serahsî, Abdülhakîm Arvâsî)*

RÛHULLAH:

Îsâ aleyhisselâmın lakablarından (isimlerinden).

Muhammed aleyhisselâm Habîbullah (Allahü teâlânın sevgilisi)dir; İbrâhim aleyhisselâm Halîlullah (Allahü teâlânın dostu)dır. Mûsâ aleyhisselâm kelîmullah (Allahü teâlâ ile konuşan)dır, Îsâ aleyhisselâm ise Rûhullahtır. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

Kıyâmet (yeniden diriliş) gününde hiçbir şeyin tâkât getiremiyeceği, Allahü teâlânın azâbından başlar eğilir. Bütün halk (mahlûkât, yaratılmışlar) sıkıntı ve dehşet içinde şaşkın kalıp şefkat ararlar. İnsanlar Âdem aleyhisselâma, Nûh aleyhisselâma, İbrâhim aleyhisselâma gelip şefâat dilerler. Daha sonra da Îsâ aleyhisselâma gelerek; "Sen Rûhullah ve Allahü teâlânın kelîmesisin. Bize Rabbinin nezdinde şefâat eyle" derler. Îsâ aleyhisselâm onlara peygamberlerin en üstünü ve sonuncusu Muhammed aleyhisselâma gidiniz der. *(İmâm-ı Gazâlî)*

RUKBÎ:

İki kişinin karşılıklı olarak, öldükten sonra sâhib olmaları şartıyla birinin malını diğerine bağışlaması yâni sen ölürsen evin benim olsun, ben ölürsem evim senin olsun şeklindeki hibe.

Rukbî hibe, tarafeynin (İmâm-ı a'zam ve İmâm-ı Muhammed'in (r.aleyhim)) ictihâdına göre bâtıldır (hükümsüzdür). Her biri ötekinin ölümünü beklemektedir. Mülk edinmeyi tehlike ve zarara ta'lik etmek (bağlamak) sahîh (doğru) değildir. *(Abdullah-ı Mûsulî)*

RUKYE:

Şifâ âyetleri ve duâlarını yazmak, okuyup hasta üzerine üflemek. Mıska.

Üç şart bulununca, rukye câiz olur. Âyet-i kerîme ile veya Allahü teâlânın isimleri ile olmalıdır. Arab dili ile veya mânâsı anlaşılan lisan ile olmalıdır. Rukyenin Allahü teâlâ dilerse te'sir edeceğine, te'sirini, ilâç gibi, Allahü teâlânın verdiğine inanmaktır. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Kur'ân-ı kerîm ve duâ ile rukye yapmak ve kullanmak câiz olup insanı korurlar. Kur'ân-ı kerîm, maddî ve mânevî her derde şifâdır ve her harfi mübârektir ve muhteremdir. *(İbn-i Âbidîn)*

RÛM SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuzuncu sûresi.

Rûm sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Altmış âyet-i kerîmedir. İranlılarla yapılan savaşta mağlub olan Rumların, sonra gâlip gelecekleri anlatıldığından, Sûret-ür-Rûm denilmiştir. Sûrede; Allahü teâlânın sıfatlarının bir kısmı, müslümanların İslâm dînine sarılmaları ve

kavuşacakları maddî mânevî feyzler (nîmetler, yardımlar, mânevî ilimler) bildirilmektedir.

Allahü teâlâ Rûm sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Akşam ve sabah vakitlerinde Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yeryüzünde olanların yaptıkları ve ikindi ve öğle vakitlerinde yapılan hamdler (övgü ve senâlar) ***Allahü teâlâ içindir.*** *(Âyet: 17,18)*

Kim Rûm sûresini okursa, semâda ve yerde Allahü teâlâyı tesbih eden meleklerin adedinin on katı sevâb kazanır, gece ve gündüzünde kaybettiğine kavuşur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

RÛMÂN:

Ölü, kabre konduğu zaman, kendisine gelen melek.

İbn-i Mes'ûd'dan (r.anh) rivâyet olundu ki: Yâ Resûlallah! Ölü kabre konduğu vakit ilk karşılaşacağı şey nedir diye soruldu. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Ey İbn-i Mes'ûd! Bunu bana senden başka kimse sormadı. Ancak sen sordun. Ölü kabre konulduğu vakit, önce bir melek seslenir. O meleğin ismi Rûmân'dır. Kabirlerin arasına girer. Der ki: "Yâ Abdellâh*** (Ey Allah'ın kulu)***! Amelini yaz! O kimse der ki: "Benim burada ne kâğıdım, ne kalemim var. Ne yazayım?" O melek der ki: "Bu sözün kabûl edilmez. Senin kefenin kâğıdındır. Tükrüğün mürekkebindir. Parmakların kalemindir." Melek, kefeninden bir parça kesip verir. O kul, dünyâda her ne kadar yazı yazmak bilmese de, orada sevâbını ve günâhını âdetâ o bir günde işlemiş gibi yazar. Bundan sonra, melek o yazdığı kefen parçasını dürer. O ölünün boynuna asar."*** Bunları buyurduktan sonra Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz; ***"Her insanın yaptığı işleri gösteren sahîfelerini boynunda kıldık"*** meâlindeki İsrâ sûresinin on üçüncü âyet-i kerîmesini okudular.

RÛZ-İ CEZÂ:

İnsanların diriltilip, hesâba çekilerek amellerinin karşılığının verileceği gün; mahşer günü, kıyâmet günü. *(Bkz. Mahşer)*

RÛZ-İ MAHŞER:

Mahşer günü, kıyâmet koptuktan sonra insanların diriltilip hesâb için toplandıkları gün, kıyâmet günü. *(Bkz. Mahşer)*

Rûz-ı mahşerde insanlar mahşer yerinde toplanınca, hesaplarının bir an önce görülmesi için, bütün peygamberlerden kendilerine şefâat (yardım) etmelerini isterler. Her peygamber bir özür, bahâne ileri sürerek diğerine havâle eder. Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâma gelinceye kadar böyle devâm eder. Peygamber efendimiz; ***"Ben herkesten önce şefâat ederim ve herkesten önce benim şefâatim kabûl olur"*** buyurur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İnsanlar rûz-i mahşerde, dünyâdaki işlerine göre haşr olunurlar. Bu zamanda mahlûkât, birbirine karmakarışık olur. İzdihâmın (kalabalığın) çokluğundan birbirlerinin ayaklarına basarlar. Herkes günâhına göre ter içerisinde kalır. Bâzısı kulaklarına, bâzısı boğazına, bâzısı göğsüne, bâzısı omuzlarına ve bâzısı dizlerine kadar hamamdaki gibi bir ter içinde bulunur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

RÜCÛ':

1. Dönme, yönelme.

Tövbe ederek, Allahü teâlâya rücû etmek, O'nun rızâsını kazanma yolunun başlangıcıdır. Hiçbir insan, tövbenin dışında kalmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Tasavvufta en yüksek mertebeye ulaşmış olan bir velînin tekrar geri insanlar arasına dönmesi.

Rücû' sâhibi kendi isteği ile inmez. Hak celle ve alânın murâdıyla (dilemesi ile) inmiştir. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

RÜKN:

1.Bir şeyin bir parçasını veya bütününü meydana getiren şey.

İnanılacak şeyleri kalb ile tasdîk (kabûl) îmânın aslî (temel) rüknüdür. Kalb ile tasdîk olmazsa îmân olmaz. Tehdîd altında bulunanın dil ile îmânını söylememesi onun îmânına zarar vermez. Çünkü dil ile ikrâr (söyleme) îmânın aslî rüknü değildir. *(Teftâzânî, Mâtürîdî)*

2. Namazın içindeki farz.

Namazın beş rükününden birincisi kıyâm (ayakta durmak)dır. İkincisi kırâet (Fâtiha ve namaz sûrelerini okumak)tir. Üçüncüsü, rükû (sûreden sonra, Allahü ekber diyerek eğilmek)dur. Dördüncüsü secde (alnı ve ayak parmaklarını yere koymak)dir. Beşincisi, ka'de-i âhire (son rek'atte, ettehiyyâtüyü okuyacak kadar oturmak)dir. Her kim bu beş rükünden birini terk ederse, namazı bozulur. Namazın dışındaki farzlardan olan iftitah tekbîrini (başlama tekbîrini) namazın içindeki farzlardan yâni rükünlerinden sayan âlimler de vardır. Buna göre namazın rükünleri altı olmaktadır. *(İbn-i Âbidîn)*

Birini vekil yapmanın rüknü; îcâb ve kabûldür yâni, taraflardan birinin "Seni vekil yaptım" diğerinin ise "Kabûl ettim" demesidir. *(Mecelle)*

3.Kâbe'nin dört köşesinden her birine verilen isim.

Kâbe'nin, Şam'a karşı olan köşesine Rükn-i Şâmî, Bağdâd'a karşı olana Rükn-i Irâkî, Yemen tarafında olana Rükn-i Yemânî, dördüncü köşeye de Rükn-i Hacer-ül-esved adı verilir. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Rükn-i Hacer-ül-Esved:

Kâbe'de Hacer-ül-esved'in bulunduğu köşe.

Tavâfa (Kâbe'nin etrâfında dönmeye), Rükn-i Hacer-ül-esved'den başlamak ve burada bitirmek, haccın sünnetlerindendir. *(İbn-i Âbidîn)*

Resûlullah efendimiz, Rükn-i Hacer-ül-esved ile Rükn-i Yemânî'nin karşısına geldiği vakit, her tavâfta (her dönüşte), istilâm yapmayı (bu köşeleri selâmlamayı) terk etmez; onlardan başka rükünlerde de istilâm yapmazdı. *(Abdullah bin Ömer)*

Rükn-i Irâkî:

Kâbe'nin Bağdâd'a karşı olan köşesi.

Rükn-i Şâmî:

Kâbe'nin Şam'a karşı olan köşesi.

Rükn-i Yemânî:

Kâbe'nin Yemen tarafında olan köşesi.

Rükn-i Yemânî'den geçerken, mutlaka Cebrâil'in, onun üzerinde durduğunu ve istilâmda (selâmda) ***bulunanlar için af dilediğini görürüm.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahbâru Mekke)*

Peygamber efendimiz, Rükn-i Yemânî'de istilâm yapar (bu rüknü selâmlar) ve yüzünü de onun üzerine sürerdi. *(Mücâhid)*

Abdullah bin Ömer'e; "Rükn-i Hacer-ül-esved ile Rükn-i Yemânî karşısında istilâm yapmasında (bu rükünleri selâmlamasında) bu kadar gayret göstermesinin sebebi sorulduktа; "Ben, Resûlullah efendimizin; ***"Bu iki rükün karşısında istilâm yapmak, hatâları siler"*** buyurduğunu duydum" dedi. *(Ahbâru Mekke-Azrakî)*

Saîd bin Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre, Peygamber efendimiz, Rükn-i Yemânî'nin

önünden geçerken, şu duâyı yapardı: ***"Ey Allah'ım! Küfürden, zilletten, fakirlikten, dünyâ ve âhirette îtibâr kaybettirecek yerlerde durmaktan sana sığınırım. Ey bizim Rabbimiz! Sen bize dünyâda da, âhirette de nîmet ver ve bizi Cehennem azâbından koru!"*** *(Ahbâru Mekke-Azrâkî)*

RÜKÛ':

Namazın içindeki farzlarından biri. Namazda kıyamdan (ayakta durduktan sonra) elleri dizlere koyup eğilme.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Namazları kılınız ve zekât veriniz ve rükû' edenlerle birlikte rükû' ediniz. *(Bekara sûresi: 43)*

Sizlerden biriniz, namaz kılarken, rükû'dan sonra tamam kalkıp, dik durmadıkça ve ayakta her âzâ yerine yerleşip durmadıkça namazı tamam olmaz. *(Hadîs-i şerîf-El-Mukaddimet-ül-Gazneviyye)*

Allahü teâlâdan başkası için rükû' ve secde yapmak haramdır. *(Muhammed Hâdimî)*

Rükû'da erkekler parmaklarını açıp, dizlerinin üstüne koyar. Sırt ve baş düz tutulur. Rükû'da en az üç kere "Sübhâne rabbiyel azîm" der. Kollar ve bacaklar dik tutulur. Kadınlar parmaklarını açmaz, sırtını ve başını, bacaklarını, kollarını dik tutmaz. *(Halebî)*

RÜSÛM:

Resmler, âdetler. Bir cemâatin veya bir milletin müşterek düşüncesinden doğan âdetler, alışılagelen, yapılagelen şeyler.

Kâfirlerin rüsûmlarını yapan bir kimsede zerre kadar îmân varsa, Cehennem azâbına girecek ise de burada sonsuz kalmayacaktır. *(İbn-i Âbidîn)*

RÜŞD:

1.Hak, doğru yol. Allahü teâlânın birliği (tevhid) inancı.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Cinlerden bir topluluk) ***dediler ki:Biz, rüşde ulaştıran benzeri görülmemiş bir Kur'ân dinledik. Biz de O'na îmân ettik. Bundan sonra Rabbimize aslâ hiçbir şeyi ortak koşmayacağız."*** *(Cin sûresi: 1,2)*

2. Aklın kuvvetli ve tamam olması. Malını dînin ve aklın beğendiği yere sarf etmek, boş yere harcamamak, telef etmemek.

Çocuk âkıl-bâliğ olunca yâni iyiyi kötüden ayırabilme ve evlenecek, erginlik çağına gelince, malını kullanmaya hak kazanır. Rüşdü görülmezse, malı yirmi beş yaşına kadar kendisine teslim edilmez. İki imâma (İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'e) ve diğer üç mezhebe (Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî) göre, rüşdü görülmedikçe ihtiyarlasa dahi malı kendisine verilmez. Onun malından hâkimin izin verdiği kimse tasarruf eder, kullanır. *(İbn-i Âbidîn)*

RÜŞVET:

Haksız yere para, mal v.s. almak veya vermek.

Rüşvet alana, verene ve bunlar arasında rüşvete vâsıta olana da Allahü teâlâ lânet etsin. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Resûlullah efendimiz kıyâmet alâmetlerini sayarken buyurdu ki: ***Hâkimler rüşvet alarak haksız karar verir. Adam öldürmek çoğalır. Gençler, ana babalarını, hısım akrabâsını aramaz, saymaz olur. Kur'ân-ı kerîm mizmârdan, yâni çalgı âletlerinden okunur. Tecvîd***

ile, güzel okuyanları, şerîate uyan hâfızları dinlemeyip mûsikî ile şarkı gibi okuyanları dinlerler. *(Hadîs-i şerîf-Tergîb-üs-Salât)*

Rüşvet alan da, rüşvet veren de Cehennemdedir. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Şirk, zulüm, fâiz ve rüşvet habistir. İnsanın iğrendiği, pis dediği her şey habistir. *(Hâdimî)*

Hiç kimsenin dînine, malına, canına, şerefine, nâmusuna saldırmamalı, herkese borcunu ödemelidir. Rüşvet almak ve vermek harâmdır. Yalnız zâlimin zulmünden kurtulmak için ve ikrâh edilince vermek rüşvet olmaz. Fakat bunu da almak harâm olur. *(M.Sıddík bin Saîd)*

Gasb edilen, yâni zulüm ile, zor ile alınan ve sirkat edilen, yâni çalınan ve fâiz, rüşvet, kumar ile alınan ve çalgı çalmak, şarkı söylemek ücreti ve alkollü içki satışı bedeli olarak alınan ve fâsid akidle, sözleşme ile alınan mallara mal-i habîs denir. *(Abdülganî Nablüsî)*

RÜYÂ:

Düş. İnsanın kalbinin ve duyu organlarının dünyâ işleriyle olan meşgûliyetinin kısmen kesildiği, uyku, bayılma ve istiğrak (mânevî coşkunlukla kendinden geçme) gibi hallerde gördüğü şeyler.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey İbrâhim! Gerçekten rüyâna sadâkat gösterdin. *(Sâffât sûresi: 105)*

En doğru rüyâ, seher vakti görülendir. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Sâlih rüyâ Allah'tan, karışık olan da şeytandandır. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Bir kimse, rüyâda beni görmüşse, muhakkak beni görmüştür. Çünkü şeytan benim şeklime giremez. Kim, Ebû Bekr-i Sıddîk'ı görürse, muhakkak onu görmüştür. Çünkü şeytan onun sûretine de giremez. *(Hadîs-i şerîf-Deylemî)*

Rüyâ üç çeşittir:

1) İnsanın günlük işlerinin bilhassa arzu edip de kavuşamadığı bâzı isteklerinin uykuda ortaya çıkması ile gördüğü rüyâlar. Psikoloji ilminde konu edilen rüyâlar bu çeşittir.

2) Şeytanın insanı korkutmak, üzmek veya onunla oynamak için hayâline getirdiği şeyler, gösterdiği rüyâlar. Bu çeşit rüyâlar kötü ve karışık olup, guslü îcâb ettiren ihtilâm hâli, şeytanın insanla oynaması ve aldatması neticesinde meydana gelir.

3) Allahü teâlânın, ihsân olarak, sevdiği kullarına gâibden (gizli olan şeylerden) gösterdiği mânevî zevk veren rüyâlardır. Bu çeşit rüyâlara rüyâ-ı sâliha (iyi rüyâ) veya rüyâ-i sâdıka (doğru rüyâ) denir. Peygamberlerin ve Peygamber efendimizin ve evliyânın, sâlihlerin rüyâları böyledir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

RÜ'YET:

Görmek.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin yolunda, tam izinde giden büyüklere rü'yet devletinden bu dünyâda büyük pay namazda olmaktadır. Bu dünyâda Allahü teâlâyı görmek mümkün değildir. Dünyâ buna elverişli değildir. Fakat O'na tâbi olan büyüklere namaz kılarken rü'yetten bir şeyler nasîb olmaktadır. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem mi'râc gecesi (Receb-i şerîfin yirmi yedinci kandil gecesi) dünyâdan çıkıp âhirete gitti. Cennet'e girdi ve Allahü teâlâyı rü'yet devleti ile şereflendi. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Rü'yet, Cennet ehlinin cümlesi içindir, bâzısının görmesi, bâzısının görmemesi hakkında bir söz bildirilmemiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Rü'yet-i Hilâl:

Hilâl (yeni ayın) görülmesi. Kamerî ayların başında ve sonunda hilâlin görülerek ayın başının ve sonunun anlaşılması.

Ramazân-ı şerîfin birinci gününü anlamakta takvimlere güvenilmemelidir. Çünkü oruç, gökte yeni ayı görmekle farz olur. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Hilâli görünce oruca başlayınız!"*** buyurdu. Hâlbuki hilâlin doğması, görmekle değil hesâbladır ve hesâb sahîh (doğru) olup, hilâl, hesâbın bildirdiği gecede doğar. Fakat o gece rü'yet-i hilâl gerçekleşmeyip bir gece sonra görülebilir ve oruca, takvimle, hesapla değil, hilâli görmekle başlamalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hilâlin doğduğu geceden önceki gecelerde, hiçbir yerde rü'yet-i hilâl gerçekleşemeyeceği için, Ramazân-ı şerîf, hesâbla bulunan günden önce başlayamaz. O gün veya bir gün sonra başlar. O halde oruca takvimle, hesabla değil rü'yet-i hilâlle başlamalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Rü'yet-i Taksîr:

Kendini günâhkâr ve kabahatli, kusurlu görmek, kendini suçlamak.

Namaz içinde uyulması gereken şartlar; ihlâs (amelinde samîmi olmak), tefekkür, havf (Allahü azîm-üş-şândan korkmak), recâ (Allahü azîm-üş-şânın rahmetini ummak), rü'yet-i taksîr ve mücâhede (nefs ve şeytanla mücâdele)dir. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

S

SÂ':

Hanefî mezhebinde 3500 gr'lık veya 4.2 litrelik ölçü birimi. Bu miktar diğer mezheblerde farklıdır.

Abdestte ve gusülde, lüzûmundan fazla su kullanmak isrâf olup, haramdır. Sekiz rıtl su ile sünnete uygun gusledilebilir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, bir müd su ile abdest alır, bir sâ' hacminde su ile guslederdi. *(Halebî İbrâhim)*

SÂAT:

1. Zaman birimi, altmış dakikalık zaman, bir günün yirmi dörtte biri.

Gecenin on iki kısmından bir kısmını (bir saat kadar) ihyâ etmek (ibâdetle geçirmek), bütün geceyi ihyâ etmek olur. Yaz ve kış geceleri için hep böyledir. *(İmâm-ı Nevevî)*

Fıkıh kitablarında saat demek, bir miktâr zaman demektir. *(Mahmûd bin Muhammed Buhârî)*

İkindi namazından sonra öyle bir saat vardır ki, o vakitte, amellerin en iyisine yapışmak gerektir. O saatte amellerin en iyisi muhâsebedir. Muhâsebe; gece ve gündüzün bütün saatleri içinde, insanın yaptıklarını gözden geçirmesi, ibâdet ve günâhtan payına düşenleri ayıklaması, iyiliklerine şükr, kötülüklerine tövbe, istiğfâr etmesidir. *(Ali bin Hüseyin)*

2. Kıyâmet.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Bilakis sâat onlara asıl vâd edilendir ve o sâat cidden çok zor ve acıdır. *(Kamer sûresi: 46)*

Sana sâatten onun ne zaman gelip çatacağından soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. *(A'râf sûresi: 187)*

SABAH VAKTİ:

Fecr-i sâdık denilen beyazlığın doğuda görünen ufkun bir noktası üzerinde doğması ile başlayan vakit. İmsâk vakti.

SABÎ:

Bülûğ (ergenlik) çağına gelmemiş oğlan çocuğu. Kıza sabiyye denir.

Bütün insanlara kabir suâli vardır. Sabî iken ölene de cenâb-ı Hak cevab vermesini ilhâm edecektir (söyletecektir). *(Ebû Bekr Sirâc)*

SÂBİÎLER:

Aya ve yıldızlara tapan kimseler. El-Cezîre (Cizre) ve Harran civârında yaşayan bu kimseler, yahûdîlik, hıristiyanlık ve mecûsîlik gibi çeşitli dinlerden bâzı inanışları alarak bir din meydana getirmişlerdir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O îmân edenler, o yahûdîler, o sâbiîler, o nasrânîler, o mecûsîler, o (Allah'a) ***eş koşanlar*** (yok mu?) ***Allah kıyâmet günü*** (bütün) ***bunların aralarını mutlaka ayıracak*** (ilâhî hükmünü verecek)***tır. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla görüp bilendir.*** *(Hac sûresi: 17)*

Şüphe yok ki îmân edenlerle, yahûdî olanlardan, sâbiîlerden, masrânîlerden kim Allah'a ve âhiret gününe îmân edip de sâlih amelde bulunursa, artık onların üzerinde hiçbir korku yoktur. Onlar mahzûn da olacak değillerdir. *(Mâide sûresi: 69)*

Sâbiîler, yıldızların büyük rûhlarının olduğunu kabûl ederler. Hakîm, mukaddes, celâl ve azâmetine (büyüklüğüne) ulaşılması imkânsız, fakat rûhlar vâsıtası ile kendisine yaklaşılabilen bir yaratıcıya inanırlar. Rûhlar, cevher olarak cismânî (cisim olan) maddelerden ve cismânî melekelerden münezzehtirler. Fiilde bunlar eşyâyı meydana getirir, yenileştirir ve bir hâlden diğer hâle değiştirirler. Yedi seyyârenin (gezegenin) idârecileri bunlardan olup seyyâreler onların mâbedleri gibidir. Seyyâreleri rûhlar hareket ettirirler. Dünyâ hâdiselerini, rüzgârları, fırtınaları, zelzeleleri onlar idâre eder ve her varlığa kuvvet ve kânunlarını onlar dağıtırlar. Domuzun, köpeğin, pençeli yırtıcı kuşların ve güvercinin etini yemezler, sünnet yaptırmazlar. Dînî merâsim dilleri Süryânîcedir. *(Şehristânî)*

SÂBİKÛN:

Asıl îtibâriyle peygamberler aleyhimüsselâm, onlara tâbi olmak bakımından Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn, peygamberlere vâris olmak bakımından müctehidler, müfessirler (tefsir âlimleri), muhaddisler (hadîs âlimleri) ve tasavvuf büyükleri.

Sâbikûn, her hallerinde Peygamber efendimize uymaları vâsıtasıyle, zâhirde ve bâtında en yüksek mertebeye ulaşmışlar, güzel ahlâk sâhibi olmuşlar, kavuştukları yüksek mertebeden dönüp, aşağı inmeye ve böylece insanları Allahü teâlânın beğendiği yola girmeye dâvet etmekle (çağırmakla) vazîfelendirilmişlerdir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Mü'minler sâbikûnun sırlarını anlayamaz. Kur'ân-ı kerîmde ayrı harflerle gösterilen işâretler, bunlara mahsûs sırlardır. Râhat ve rahmet, bunlar içindir. Kıyâmet gününün korkusundan emîn olanlar bunlardır. Kıyâmetin dehşetinden, başkaları gibi ürkmezler. Kıyâmette bunlara husûsî muâmele yapılır. Kendilerine ayrıca ikrâm olunur. *(Ahmed Fârûkî)*

Sâbikûn-ı Evvelûn:

Dinlerini muhâfaza için yurtlarından ayrılan, Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme son derece bağlılık gösteren muhâcirlerden, iki kıbleye karşı namaz kılmış olanlar veya Bedr gazvesinde (harbinde) bulunanlar veya Hudeybiye'de Bîat-ür-Rıdvân'da bulunanlar veya hicretten evvel müslüman olanlar yâhut, Resûlullah'ı ilk tasdîk edenlerden olup, kendilerinden sonra insanların peşipeşine İslâm'a girdiği hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ali, hazret-i Zeyd bin Hârise, Osman bin Affân, Zübeyr bin Avvâm, Abdurrahmân bin Avf, Sa'd

bin Ebî Vakkâs, Talhâ bin Ubeydullah (radıyallahü anhüm) ile Ensârdan (Medîneli müslümanlardan) birinci, ikinci ve üçüncü Akabe bîatlarında bulunanlar.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Muhâcirler ve Ensâr'dan olan Sâbikûn-ı evvelûn ve îmânda ve ihsânda bunların izinde gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır. Onlar da Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ onlar için altından ırmaklar akan cennetler hazırladı. Orada ebedî (sonsuz) ***olarak kalacaklardır.*** *(Tevbe sûresi: 100)*

SABR (Sabır):

Emirleri yapmakta, yasaklardan sakınmakta, başa gelen belâ ve musîbetlere tahammül etme, katlanma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Peygamberlerden ülü'l-azm olanların sabr ettikleri gibi sen de sabr et! Onlara azab verilmesi için duâ etmekte acele eyleme. *(Ahkâf sûresi: 35)*

Rablerine sabah akşam duâ eden ve O'na kavuşmak istiyenlerle birlikte bulun ve sabr eyle. Onlardan başka bir yere bakma. *(Kehf sûresi: 28)*

Sabr eden zafere kavuşur. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Her kim sabr ederse, Allahü teâlâ o kimseye sabrın hakîkatini ihsân eder. Hiçbir kimseye sabırdan daha geniş ve daha hayırlı bir ihsân verilmemiştir. *(Hadîs-i şerîf-Müsannef fil-Hadîs)*

Sabrın başı acı, sonu bal gibi tatlıdır. *(Fakîrullah)*

Sabr dînin yarısıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Sabrın alâmeti, şikâyeti terk, musîbet ve sıkıntıları gizlemektir. *(Abdullah Harrâz)*

Sabr-ı Cemîl:

Başa gelen belâ ve musîbetten dolayı feryad etmeden, insanlara şikâyette bulunmadan yapılan sabır, gösterilen tahammül.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Ya'kûb aleyhisselâm, oğullarına) ***dedi ki:Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle*** (büyük) ***bir işe sürüklemiş. Artık bana düşen sabr-ı cemîldir. Sizin bu yaptıklarınız üzerine sabrımla Allahü teâlâdan yardım isterim.*** *(Yûsuf sûresi: 18)*

Sabır, kazâya rızâ göstermekten dolayı değil de başka maksadlarla olursa, buna sabr-ı cemîl denmez. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

SABÛR (Es-Sabûr):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her şeyi vakti gelince ve belli miktarı ile yaratan, bu hususta acele etmeyen, kendisine şirk (ortak) koşan ve başka günâhları işleyerek isyân edenleri cezâlandırmaya kâdir (gücü yetici) iken, cezâ vermekte acele etmeyen.

Güneş doğduktan sonra yüz kere es-Sabûr ism-i şerîfini söyleyen kimse, belâlardan kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

SÂCİD:

Secde eden. Namazda alnını ve burnunu yere koyarak secde eden. *(Bkz. Secde)*

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

İblîsten başka bütün melekler secde ettiler, o (iblis) ***sâcidlerden olmadı.*** *(A'râf sûresi:*

11)

SAD SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz sekizinci sûresi.

Sad sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Seksen sekiz âyet-i kerîmedir. Sad harfi ile başladığı için sûreye Sûret-üs-Sad denilmiştir. Sûrede; müşriklerin (puta tapanların) bozuk yolda oldukları, Nûh, Sâlih, Hûd, Şuayb, Dâvûd, Süleymân, Eyyûb, İbrâhim, İshak, Ya'kûb, İsmâil, İlyâs, Zülkifl ve Âdem aleyhimüsselâmın kıssaları, hak yolda peygamberlerin çektikleri eziyetler ve sonunda nusret-i ilâhiyyeye (Allahü teâlânın yardımına) kavuştukları bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ, Sad sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Habîbim) ***Kuvvet sâhibi Dâvûd'u an! O, her zaman Allah'a tövbe ederdi.*** *(Âyet: 17)*

Kim Sad sûresini okursa, Allahü teâlânın, Dâvûd aleyhisselâmın emrine verdiği dağların ağırlığının on katı sevâb verilir. Ve büyük küçük bütün günahlara ısrardan muhâfaza edilir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

SADAKA:

1. Allahü teâlânın rızâsına niyet ederek ve karşılık beklemeden muhtâc olanlara, fakirlere, hibe edilen mal, para ve her türlü iyilikte, ihsânda bulunma.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Sadakalarınızı; insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan kimse gibi başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle boşa çıkarmayın... *(Bekara sûresi: 264)*

Akrabâya sadaka vermek, ecîr (sevâb) ***bakımından iki kattır.*** *(Hadîs-i şerîf-Kenzül-Ummâl)*

Yediğin şey sadakadır. Zevcene yedirdiğin şey, senin için sadakadır. Hizmetçine yedirdiğin şey, senin için sadakadır. Her iyilik sadakadır. *(Hadîs-i şerîf-Dimyâtî)*

Hoş (güzel) ***söz, bir sadakadır.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Mü'min kardeşinin yüzüne tebessüm etmek sadakadır. *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfred)*

Sadaka; belâları önler, ömrü uzatır, bedene sıhhat verir, malı arttırır. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Ölüler için duâ ve istiğfâr ederek ve onlar için sadaka vererek, imdâdlarına yetişmek lâzımdır. *(Ahmed Fârûkî)*

Zekât borcu veya başka borcu olanın sadaka vermesi sevâb olmaz, günâh olur. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Zekât.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Sadakalar; Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere, (zekât toplayan) ***me'murlara, gönülleri*** (İslâm'a) ***ısındırılacak olanlara,*** (esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyen esir ve) ***kölelere,*** (borcuna karşılık malı olmayan) ***borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihâd edenlere,*** (parasız kalmış) ***yolcuya mahsûstur.*** *(Tevbe sûresi: 60)*

Onların mallarından sadaka al ki, bununla onları (günahlarından) ***temizleyesin, onların*** (sevâblarını) ***artırıp yüceltesin. Ve onlara duâ et; çünkü senin duân, onlar için bir rahatlık ve huzûrdur*** (onların ızdırablarını yatıştırır)***. Allah onların îtirâflarını*** (senin de duânı)

işitici, kalblerindeki pişmanlığı bilicidir. *(Tevbe sûresi: 103)*

Sadaka vermekle mal azalmaz. Allahü teâlâ, affedenleri azîz eder. Allah rızâsı için affedeni, Allahü teâlâ yükseltir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

3. Ganîmet.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

(Ey Resûlüm!) ***Onlardan, sadakaların taksimi husûsunda seni ayıplıyanlar da vardır. Sadakalardan onlara da bir pay verilirse râzı olurlar, şâyet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar.*** *(Tevbe sûresi: 58)*

Sadaka-i Câriye:

Yapıldıktan sonra sevâbı devâm eden hayırlı, iyi işler. Devamlı hayra sebeb olan sadaka.

Bir mü'min vefât edince, bütün amelleri biter. Yalnız üç ameli bitmeyip, bunların sevâbı amel defterine yazılmaya devâm eder. Bu üç amel; sadaka-i câriye, faydalı ilim (kitabları) ***ve kendisine hayırlı duâ eden sâlih evlâddır.*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim ve Sahîh-i Buhârî)*

Sadaka-i Fıtır:

İhtiyâcı olan eşyâdan ve borçlarından fazla olarak, nisâb yâni dinde zenginlik ölçüsü miktarında malı, parası bulunan her hür müslümanın, Ramazân bayramının birinci günü sabâhı, fakirlere vermekle yükümlü oldukları belli miktarlardaki buğday, arpa, hurma veya kuru üzüm yahut kıymetleri kadar altın veya gümüş. Fıtra da denir. *(Bkz. Fıtra)*

Allahü teâlâ, sadaka-i fıtr veren zenginlerinizi günâhlardan temizler (mallarına, işlerine bolluk ve bereket verir)***. Sadaka-i fıtr veren fakirlerinize de, daha fazlasını verir.*** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Sadaka-i fıtr olarak 1750 gr. buğday veya buğday unu veya 3500 gr. arpa veya bu miktâr hurma veya kuru üzüm verilir.Bunların kendisi verilebildiği gibi, kıymeti kadar altın ve gümüş de verilebilir. *(Kâşânî, İbn-i Âbidîn)*

İslâmiyet'in vâcibleri yedidir. Sadaka-i fıtr, yakın akrabânın nafakası, vitr namazı, kurban kesmek, umre yapmak, anaya babaya hizmette bulunmak ve hanımının kocasına hizmeti. *(Alâüddîn Haskefî)*

SADÂKAT:

Dostluk; bir kimseye Allahü teâlâ için kalbden bağlılık; doğruluk.

İnsana sadâkat yaraşır görse de ikrâh,
Doğruların yardımcısıdır hazret-i Allah.

(Ziyâ Paşa)

SÂDÂT:

1. Seyyidler. Hazret-i Hüseyin'in soyundan gelenler. *(Bkz. Seyyid)*

Sâdât'ın kıymetini bilmelidir. Çünkü onlar Resûlullah'ın torunları olup O'nun mübârek zerrelerini taşırlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Evliyânın büyüklerinden olan zâtlar.

SÂDIK:

1. Velî, Allahü teâlânın sevgili kulları.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey mü'minler! Allahü teâlâdan korkun ve dâimâ her zaman sâdıklar ile birlikte

bulunun. (Tevbe sûresi: 120)

2. Doğru, yalan ve uydurma olmayan. Doğru sözlü, sözünde duran.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

"Bu (Allahü teâlânın Cennet'te cemâlini göstereceği) ***zaman sâdıka sıdkının fayda vereceği zamandır.*** *(Mâide sûresi: 119)*

Sâdık dost ve hâlis kimyâ,
Az bulunur, hiç arama.

(İmâm-ı Şâfiî)

Sâdık dost, arkadaşının hüzün ve sevinçte ortağı olandır. (İmâm-ı Şâfiî)

Sâdık öyle kimsedir ki, dili hak söz konuşur ve sevâb kazandıracak laf söyler. Sâdık, Allahü teâlânın kılıcıdır. Kılıca karşı kim durabilir. Kılıca karşı duran iki parça olur. *(Zünnûn-i Mısrî)*

Sâdık kul, amel etmeden, hâlis kul amel edince, amelin tadını alır. *(Ebû Türâb Nahşebî)*

SADİST:

Başkasına eziyet ve sıkıntı vermekten, sapık işleri yapmaktan zevk alan ruh hastası kimse.

Tıp ve fen fakültelerinde okuyup da, mahlûklardaki san'at inceliklerini, aralarındaki hesaplı bağlantıları gören ve anlayabilen aklı başında bir kimsenin, Allahü teâlânın varlığına, birliğine, büyüklüğüne, ilmine, kudretine inanmaması mümkün değildir. İnanmayanın, anormal, geri kafalı, câhil olması, yâhut inâdcı, şehvetlerine düşkün bir budala olması veya nefsinin esiri, işkence yapmaktan zevk alan, zâlim bir sadist olması lâzım gelir. Kâfirlerin hayat hikâyeleri incelenirse, bu üç kısımdan biri olduğu hemen ortaya çıkar. *(Seyyid Abdülhakîm bin Mustafa)*

SADR-I EVVEL:

Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının (sahâbe-i kirâmın) ve onları gören müslümanların (Tâbiînin) yaşadığı asır.

Sadr-ı evvelden sonra, minâre, mekteb, kitab gibi sonradan yapılmış şeyler bid'at yâni dinde reform değildir. Bunlar dîne yardımcı şeylerdir. İslâmiyyet bunlara izin vermiş hattâ emretmiştir. *(Abdülganî Nablüsî)*

SAF:

Dizi, sıra. Namazda cemâatin sırası.

Saflarınızı düzeltiniz. Dosdoğru yapınız. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Ebû Dâvûd)*

Safları düzeltmek namaz kılmanın bir parçasıdır. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Saflarınız ileri geri olmasın. Böyle olursa kalbleriniz de böyle karışık olur. *(Hadîs-i şerîf-Günyet-üt-Tâlibîn)*

Cemâatle namaz kılarken öndeki safta boş yer var iken, arka safta durmak ve safta yer yok iken, saf arkasında yalnız durmak mekrûhtur. Safta yer olmayınca, yalnız başına durmayıp, rükû'a kadar birini bekler. Kimse gelmezse, öndeki safa sıkışır. Öndeki safa sığmazsa, güvendiği birini arkaya çeker. Güvendiği kimse yoksa, yalnız durur. *(İbn-i Âbidîn)*

Saf Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin altmış birinci sûresi.

Saf sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). On dört âyet-i kerîmedir. Dördüncü âyet-i kerîmede mü'minlerin saf saf olup Allah yolunda savaştıkları anlatıldığı için Sûret-üs-Saf denilmiştir.

Sûrede; insanların yapamayacakları şeyler hakkında söz vermelerinin kötülüğü, düşman karşısında azimle cihâd edenlere karşı Allahü teâlânın muhabbeti, İslâmiyet'i kabûl etmeyenlerin kötülenmesi, Allahü teâlânın dînini koruyacağı, en hayırlı işin îmân ve Allah yolunda cihâd etmek olduğu, bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Saf sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Ey mü'minler! Allahü teâlânın (dînini yaymakta O'nun Resûlüne) ***yardımcı olunuz. Nitekim Meryem oğlu Îsâ aleyhisselâm, havârîlere; "Allahü teâlânın dînini yaymakta kimler bana yardımcıdır?" demişti. Havârîler de; "Biziz, Allahü teâlânın dîninin yardımcıları" demişlerdi...*** *(Âyet: 14)*

Müşrikler istemese de, İslâm dînini diğer bütün dinlerden üstün kılmak için resûlü Muhammed'e (aleyhisselâm sebebi hidâyet olan) ***Kur'ân ve İslâm dîni ile birlikte gönderen Allahü teâlâdır.*** *(Âyet: 9)*

Kim Saf sûresini okursa, Îsâ aleyhisselâm ona duâ eder. Dünyâda kaldığı müddetçe onun için istigfâr (tövbe) ***eder, kıyâmet günü onun arkadaşı olur.*** *(Hadîs-i şerîf-Envâr-üt-Tenzil ve Esrâr-üt-Te'vîl)*

SAFÂ VE MERVE:

Kâbe-i muazzamanın yakınındaki iki tepenin adı. Hac ve umre esnâsında sa'y denilen hac vazîfesini yaparken Safâ tepesinden sonra Merve tepesine gidilir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Şüphe yok ki, Safâ ile Merve Allah'ın şeâirinden (Allahü teâlâya ibâdet etmeye vesîle olan nişâneler, alâmetlerden)***dir. İşte kim o Beyti*** (Kâbe'yi) ***hac veya umre niyetiyle ziyâret ederse, bunları*** (Safâ ile Merve'yi) ***güzelce tavâf etmesinde bir günâh yoktur.*** *(Bekara sûresi: 158)*

... İbrâhim aleyhisselâm, İsmâil aleyhisselâmla annesi Hâcer'i Mekke'ye bıraktığında erzakları ve suları bitti. Çocuğuna su aramak için önce Kâbe yakınındaki Safâ tepesine çıktı. Sonra vâdiye karşı durup, baktı. Kimseyi göremeyince, Safâ tepesinden vâdiye indi. Vâdiye varınca ayağını çelmesin diye entârisinin eteğini topladı. Sonra çok müşkil bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu. Nihâyet vâdiyi geçip Merve tepesine geldi. Orada da biraz durdu ve bir kimse görebilir miyim diye baktı fakat hiçbir kimseyi göremedi. Hâcer, bu sûretle Safâ ile Merve arasında yedi defâ gidip geldi. İşte bunun için hacılar Safâ ile Merve arasında sa'y ederler. Hâcer son defâ Merve üzerine çıktığında bir ses işitti ve iyice dinledikten sonra şimdiki zemzem kuyusunun bulunduğu yerde bir melek (Cebrâil aleyhisselâmı) ***görüp oraya gitti...*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Haccın vâciblerinden birisi, Safâ ile Merve tepesi arasında sa'y ederken Safâ'dan başlamaktır. Safâ tepesine çıkınca, Kâbe'ye döner. Tekbir, tehlîl ve salevât getirir. Sonra iki kolunu omuz hizâsında ileri uzatıp ve avuçlarını semâya doğru açıp duâ eder. Sonra Merve'ye doğru yürür. Safâ'dan Merve'ye dört, Merve'den Safâ'ya üç kere gidilir. *(Molla Hüsrev)*

SÂFFÂT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz yedinci sûresi.

Sâffât sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Yüz seksen iki âyet-i kerîmedir. İlk âyet-i kerîmede geçen saf tutmuş melekler mânâsına gelen Sâffât kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; Allahü teâlânın birliği, kâfirlerin âhirette uğrayacakları azablar, îmân edenlere âhirette verilecek mükâfâtlar, Nûh, İbrâhim, İshak, Mûsâ, Hârûn, İlyâs, Lût ve Yûnus aleyhimüsselâmdan, sâlih kullardan, Allah yolunda olanların mutlaka gâlib geleceği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Sâffât sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ, göklerin ve yerin ve bunlar arasında ne varsa hepsinin Rabbidir. O, maşrıkların (doğuların) ***da Rabbidir. Hakîkat biz*** (size) ***en yakın göğü bir zînetle, yıldızlarla*** (donatıp) ***süsledik.*** (Onu itâatten çıkan) ***her mütemerrid şeytandan koruduk. Böylece onlar, mele-i a'lâya kulak verip dinleyemezler, her yandan koğularak atılırlar. Onlar için*** (âhirette de) ***ardı arası kesilmez bir azâb vardır.*** *(Âyet: 5-9)*

Kim Yâsîn ve Sâffât sûresini Cumâ günü okur, sonra da Allahü teâlâdan dilekte bulunursa, Allahü teâlâ ona dilediğini verir. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Neccâr)*

Kim kıyâmet günü tam ve kâmil anlamda sevâb almayı arzu ederse, oturmakta olduğu meclisten kalkacağı sırada, Sâffât sûresinin son üç âyet-i kerîmesini okusun. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i İbn-i Kesîr)*

SAFİYY:

Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem ganîmet taksîminden önce kılıç, zırh ve at gibi seçip aldığı bâzı şeyler.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, Bedr muhârebesinde zülfikâr isimli kılıcı safiyy olarak almışlardı. *(Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm)*

SAFİYYULLAH:

"Allahü teâlânın temiz kıldığı, seçtiği" mânâsına, Âdem aleyhisselâmın lakabı.

Âdem aleyhisselâm Safiyyullahtır. Allahü teâlâ onu kendi kudreti ile halketti (yarattı). Kendi rûhundan üfledi. Aksırınca ona hamdetmeyi, her şeyin ismini ve faydasını bildirdi. Melekleri ona secde ettirdi. Bütün insanların babası oldu. Onu yeryüzünde kendi halîfesi kıldı. Şeytanı onun sebebiyle ebedî kovdu. Kendisi Safiyyullah olduğundan, temiz ve habîs rûhları, cennetlik veya cehennemlikleri ayırır, fark ederdi. *(Bkz. Âdem Aleyhisselâm) (Molla Miskin Muhammed Muîn)*

SAFİZM:

Kadının kadına şehvetle bakması ve dokunması. Kadınlar arasındaki homoseksüellik.

Safizm, yabancı erkeklerin bakması ve dokunması gibi haramdır. Allah'tan korkan kadınların, kocasından başkasına, erkek ve kadın, kim olursa olsun yabancıya süslenmeleri câiz değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SAFVET:

Temizlik, hâlislik, paklık.

Safvet ancak güzel ahlâk ile mümkündür. *(Celâleddîn Muhammed Devânî)*

Safvet niyete bağlıdır. Niyeti hayır olanın âkıbeti (sonu) de hayır olur. Niyeti bozuk olanın âkıbeti de bozuktur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

SAGÂİR:

Küçük günâhlar. Küçük sayılan günahlar. *(Bkz. Günâh-ı Sağîre)*

Sagâiri tekrâr işlemekte ısrâr etmek, büyük günâhtır. *(Muhammed İznikî)*

Sagâirden birini yapmamak bütün cihânın nâfile ibâdetlerinden daha sevâbtır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Farz namazları vakti girmeden önce kılmak ve vakti çıktıktan sonra kılmak kebâirdir, büyük günâhtır. Büyük günâh, ancak tövbe etmekle affolur. Sagâiri affettirecek şeyler çoktur. Tövbe ederken kılmadığı namazları kazâ etmesi lâzımdır. *(İbn-i Nüceym)*

SAHÂBE:

Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem sağlığında bir an gören, eğer âmâ ise (gözü görmüyorsa), bir an konuşan, îmân etmiş büyük-küçük mü'minlerin birkaç tânesine veya daha fazlasına verilen isim. Sâhib kelimesinin çokluk şeklidir. Hürmet ve saygı için, "Resûlullah'ın kıymetli ve mübârek arkadaşları" mânâsına Sahâbe-i kirâm denir. Ayrıca onların ismi anıldığında; "Allahü teâlâ onlardan râzı olsun" mânâsına radıyallahü anhüm ecmaîn söylenir. *(Bkz. Eshâb)*

Bütün din büyükleri buyuruyor ki: "Sahâbe-i kirâm aleyhimürrıdvân, peygamberlerden aleyhimüssalevâtü vetteslîmât sonra insanların en efdali, en üstünüdür." Resûlullah'ı sallallahü aleyhi ve sellem bir kerre gören bir müslüman, görmiyenlerin hepsinden, hattâ Veysel Karânî'den kat kat daha yüksektir. Eshâb-ı kirâm aleyhimürrıdvân, Şam'a girince, bunları gören hıristiyanlar, hâllerine hayran kalıp; "Bunlar, Îsâ aleyhisselâmın havârîlerinden daha yüksektir" dediler. Bu dînin en büyük âlimlerinden olan Abdullah ibni Mübârek (r.aleyh), buyuruyor ki: "Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yanında giderken hazret-i Muâviye'nin (r.anh) bindiği atın burnuna giren toz, Ömer bin Abdülazîz'den bin defâ daha üstündür." *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sahâbe-i kirâmın aleyhimürrıdvân üstünlüklerini bildiren âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler pekçoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SAHÂBÎ:

Peygamber efendimizi sağlığında ve peygamber iken bir ân gören, eğer âmâ (gözü görmüyor) ise bir ân konuşan büyük ve küçük müslümanlardan bir tânesine verilen isim.

Sahâbîleri aleyhimürrıdvân sevmek, onlara bağlı olmak, insanlar içinden seçilmiş, beğenilmiş, süzülüp ayrılmış olan bu çok kıymetli tabakanın hayat tarzlarına imrenip onlar gibi olmaya özenmek, Allahü teâlânın en büyük nîmetidir. Hadîs-i şerîfte; ***"Kişi sevdiği ile berâberdir"*** buyrulduğundan onları sevenler, onlar iledir. Cennet'te onların yakınlarında olanlar ile berâberdirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SÂHİB-İ HAYRÂT:

Hayırlar sâhibi.

"İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır" hadîs-i şerîfini kendilerine düstûr edinen Osmanlı sultanları, sâhib-i hayrât olarak yaptıkları sayısız vakıflarıyla İslâm âlemini ihyâ etmişlerdir. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

SÂHİB-İ TERTÎB:

Tertîb sâhibi. Üzerinde kazâya kalmış namaz borcu bulunmayan veya kazâya kalmış namazların toplamı beş vakti geçmemiş bulunan ve namazda sırayı gözetmesi gereken kimse.

Sâhib-i tertîbin bir günlük beş vakit farzı ve vitir namazını kılarken ve kazâ ederken tertibi (namaz sırasını) gözetmesi farzdır. *(Halebî)*

Sâhib-i tertîb olan, bir farz namazını özürsüz yere vaktinde kılmazsa, bu namazı gelen ilk vaktin namazından önce kazâ etmesi lâzımdır. *(Alâüddîn Haskefî)*

Kaçırılan namazlar altı veya daha çok vakte ulaşırsa, kaçırılan namaz ile vakit namazının her ikisini de kılamayacak şekilde vakit dar olursa; bu durumda önce vakit namazı kılınır, sonra kaçırılmış namaz kazâ edilir. Kazâya kalmış olan namaz unutularak bir sonraki vakit namazının kılınmasıyla sâhib-i tertîblik vasfı (özelliği) kalkar. *(M. Zihni Efendi)*

Sâhib-i tertîb önce kılmadığı namazı namaz içinde hatırlarsa, namazı bozulur. Kılmadığı namazı önce kazâ eder sonra vaktin namazını edâ eder. *(İbn-i Âbidîn)*

Beşten fazla kazâları olan bunları kazâ ede ede azalarak altıdan aşağıya inince, sâhib-i

tertiblik vasfı tekrar geri gelmez. Bunlar, sırasız da kılınabilir. *(M. Zihnî Efendi)*

SAHÎFE:

Peygamberimizden sallallahü aleyhi ve sellem önce gelen peygamberlere gönderilen küçük kitablardan herbiri. Çoğulu suhuftur.

Kur'ân-ı kerîme ve sahîfelere inanmak îmânın şartlarındandır. Kur'ân-ı kerîmde bildirilen yüz dört kitab vardır. Yüzü suhûftur. Bunların, on suhufu Âdem aleyhisselâma, elli suhufu Şit aleyhisselâma, otuz suhufu İdris aleyhisselâma, on suhufu İbrâhim aleyhisselâma inmiştir. Yüz kitabdan dördü büyük kitabdır. Tevrât Mûsâ aleyhisselâma, Zebûr Dâvûd aleyhisselâma, İncîl Îsâ aleyhisselâma, Kur'ân-ı kerîm bizim peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma nâzil olmuştur (inmiştir). Bunların hepsi Cebrâil aleyhisselâm denilen vahy meleği vâsıtasıyla nâzil olmuştur, inmiştir. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

SAHÎH:

Şartlarına uygun olan iş veya ibâdet.

Bir amelin, ibâdetin sahîh olması başkadır, kabûl olması başkadır. İbâdetlerin sahîh olmaları için, kendilerine mahsûs şartları, farzları vardır. Bunlardan biri noksan olursa, o ibâdet sahîh yapılmış, yerine getirilmiş olmaz. Cezâsından, azâbından kurtulunamaz. Sahîh olup da kabûl olmayan ibâdet için, azâb yapılmaz ise de, o ibâdetin sevâbına kavuşulamaz. İbâdetin kabûl olması için önce sahîh olması, sonra şu dört şartın bulunması da lâzımdır: İlim, niyet, hulûs yâni ihlâs ve kul hakkına riâyet. İmâm-ı Rabbânî rahmetullahi aleyh şöyle buyurmaktadır: "Bir kimse, peygamberin ameli gibi amel yapsa fakat üzerinde yarım dank (yâni çok az) kul borcu olsa, bunu ödemedikçe, Cennet'e giremez." *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Sahîh Bey':

Aslı ve sıfatı dîne uygun olan satış. Mûteber olması için bütün şartlarını taşıyan alış-veriş. *(Bkz. Bey')*

Sahîh bey'in meydana gelmesi için alıcı ve satıcının aynı kimse olmaması yâni bir kimsenin hem satıcıya, hem alıcıya vekîl olarak kendi kendisine satış yapmaması, akd yapılması yâni birinin îcâb yâni teklif edip, karşısındakinin onu ayrılmadan önce kabûl etmesi yâni söz kesilmesi, mebîin (malın) ve semenin (bedelin) mal olmaları, mütekavvim (kullanılmasına dînen izin verilen ve kullanılması mümkün) mal olmaları lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Mal, sözleşme sırasında satanın mülkünde değilse, sonra satarak teslim etse, bu sahîh bey olmaz. Mülkünde olmayıp da sonra teslim edeceği malı satmak için selem satışı yapmalı, yâhut sözleşme yapmayıp semeni (bedeli) emânet almalı, satacağı mal eline geçince, pazarlık ve sözleşme yapmalıdır. *(İbn-i Nüceym)*

Sahîh Ced:

Ölenin babasının babası veya babasının babasının babası gibi derecesi yakın olsun uzak olsun aralarında kadın bulunmayan dede. Yâni araya kadın girmeyen büyük baba. *(Bkz. Ferâiz)*

Sahîh ced, ya ölenin babası ile bulunur veya bulunmaz. Bulunması hâlinde babanın varlığı cedd-i sahîhi mîrâstan düşürür. Meyyitin (ölünün) babası bulunmazsa, sahîh ced baba gibi olur ve babanın hakkı olan hisselerden alır. *(M. Mevkûfâtî)*

Sahîh Hadîs:

Âdil yâni yalancılıktan uzak, büyük günah işlemeyen ve hadîs ilmini bilen kimselerden işitilen, Resûlullah efendimize kadar, rivâyet edenlerden hiçbiri noksan olmayan ve mütevâtir yâni birçok Sahâbînin Resûl-i ekremden ve başka birçok kimselerin onlardan naklettikleri

hadîsler ve meşhûr, yâni ilk zamanları bir kişi bildirmişken, ikinci asırda şöhret bulan hadîsler. *(Bkz. Hadîs)*

Dört mezheb imâmının (İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik ve İmâm-ı Hanbelî'nin) her biri, kendi re'yi (görüşü) ile konuşmadığını bildirmiş ve talebelerine; "Sahîh hadîse rastlarsanız, benim sözümü bırakın. Resûlullah'ın hadîsine uyun!" demiştir. Mezheb imâmlarımız bu sözü, kendileri gibi müctehîd olan derin âlimlere söylemişlerdir. Çünkü böyle bir işi ancak onlar anlar ve yapabilir... *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Sahîh Kan:

Sekiz yaşını bitirip, dokuz yaşına bastıktan birkaç gün veya ay, yâhut seneler sonra, sıhhatli bir kızın veya âdet zamânı son dakikasından îtibâren tam temizlik (on beş gün) geçmiş olan kadının önünden çıkan ve Hanefî mezhebine göre, en az üç gün (yetmiş iki saat) devâm eden kan; hayız ve aybaşı kanı. *(Bkz. Hayz)*

Bir kız, sahîh kan ve sahîh temizlik gördükten sonra istimrar ederse (kan devâm ederse), bu kız âdeti belli olan kadın olur. Meselâ beş gün kan görse, sonra kırk gün temiz olsa, istimrâr başından beş gün hayz, sonra kırk gün temiz kabûl dilir. Kan kesilinceye kadar böyle devâm eder. *(İbn-i Âbidîn)*

Sahîh Kavl:

Fıkıh âlimlerinin bir iş hakkında müctehid âlimlerin kavillerinden (re'y ve ictihâdlarından) hakkında doğrudur veya doğru olan budur dedikleri kavl, hüküm, söz.

Bir müctehidin veya iki ayrı müctehidin bir iş hakkında iki ayrı kavli bulunsa, birine sahîh, diğerine esahh kavil dense, esahh kavl ile fetvâ verilir. *(Bkz. Esahh) (İbn-i Âbidîn)*

Sahîh Temizlik:

Ergenlik çağına erişmiş bir kızda veya kadında, âdet zamânından sonra başlayan ve içinde hiç kan görülmeyen, öncesi ve sonrası hayız günleri olan on beş veya daha fazla sayıdaki temiz gün.

Âdeti beş gün olan bir kadın, sahîh temizlikten sonra altı gün kan görürse, bu altı gün yeni hayız olur ve yeni âdeti olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Sahîh-i Buhârî:

Kur'ân-ı kerîmden sonra, doğru oldukları, bütün İslâm âlimleri tarafından tasdîk edilmiş olan meşhur altı hadîs kitâbından birincisi.

Sahîh-i Buhârî'de yedi bin iki yüz yetmiş beş hadîs-i şerîf vardır. Bunlar altı yüz bin hadîs arasından seçilmiştir. İmâm-ı Buhârî hazretleri her hadîs-i şerîfi yazacağı zaman gusül abdesti alıp, iki rek'at namaz kılar, istihâre ederdi. Sahîh-i Buhârî'yi on altı senede yazmıştır. *(Ahmed Nâim)*

Sahîh-i Buhârî, en kıymetli hadîs-i şerîf kitâbıdır. İslâm âlimleri sözbirliği ile Kur'ân-ı kerîmden sonra en kıymetli kitâb, Sahîh-i Buhârî'dir, buyurmuşlardır. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Sahîh-i Buhârî'deki hadîs-i şerîflerde buyruldu ki:

İçinizde en sevdiğim kimse, huyu en güzel olanınızdır.

Hayâ îmândandır. Îmânı olan Cennet'tedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennem'dedir.

Kızdığı zaman istediğini yapabilecek bir kimse, kızmazsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu herkesin arasından çağırır. Cennet'te istediğin Hûrinin yanına git der.

SAHÎHAYN:

Kur'ân-ı kerîmden sonra, doğru oldukları, bütün İslâm âlimleri tarafından tasdîk edilmiş

olan altı hadîs kitâbından Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'in ikisine birden verilen isim.

Sahîhayn'daki hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmaktadır:

Müslüman müslümanın kardeşidir. Birbirlerini incitmezler, üzmezler. Bir kimse, din kardeşinin bir işine yardım etse, Allahü teâlâ da onun işini kolaylaştırır. Bir kimse, bir müslümanın sıkıntısını giderir, onu sevindirirse, kıyâmet gününün en sıkıntılı zamanlarında, Allahü teâlâ onu sıkıntıdan kurtarır. Bir kimse bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ kıyâmet günü onun ayıblarını, kabahatlerini örter.

SÂHİR:

Büyü ve sihir yapan. *(Bkz. Büyü)*

Sihir yapmak büyük günâhlardandır. Sâhir tövbe etmezse muhakkak Cehennem'dedir. *(Muhammed Rebhâmî)*

Sâhir, sihir ile istediğini elbette yapar, sihir muhakkak te'sir eder diyenin ve inananın îmânı gider. Sihir, Allahü teâlâ takdir etmiş ise, te'sir edebilir, demelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SAHÛR:

Güneşin batmasından imsak vaktine kadar olan zamânın son altıda biri, seher vakti; oruç tutmak için yemeğe kalkılan vakit.

Sahur yemeğini yeyiniz. Çünkü onda bereket vardır. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Bir yudum su ile de olsun sahur yapınız. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hibbân)*

Sahur yemeğinden gündüzün orucu, kaylûleden de gecenin namazı için istifâde edin. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Üç şey vardır ki, bunlar üzerine kul hesâba çekilmez: Sahur yemeği, iftâr yemeği ve din kardeşleriyle birlikte yenilen yemek. *(Hadîs-i şerîf-Müslim Şerhi)*

Mü'minin sahûrunun hurma ile olması ne güzeldir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Ramazân-ı şerîfte, iftarı erken yapmak, sahuru geciktirmek sünnettir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, bu iki sünneti yapmağa çok önem verirdi. İftârda acele etmek ve sahuru geciktirmek, belki insanın aczini, yiyip içmeğe ve dolayısıyla her şeye muhtâc olduğunu göstermektedir. İbâdet etmek de zâten bu demektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SAHV:

Uyanıklık, aklı başında, şuuru yerinde olma hâli, sekr hâlinin zıddı. Tasavvufta kendini kaybetme hâlinden kurtulup, ayılma hâli. Fenâdan sonraki bekâ hâli.

Sahv hâlinde olan, emirlere uygunsuz davranabilir. Ancak bu davranış, Allahü teâlânın lütf etmesi ve koruması ile yalnız müstehabları yapmamak olup, bundan ileriye gitmez. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Sahv hâlinde olanlarda sekr (kendinden geçme hâli) hiç bulunmaz sanmamalıdır. Sahv hâlinde biraz sekr bulunması, yemeğe lezzet vermek için tuz karıştırmağa benzer. Tuzsuz taam (yemek) tadsız olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SÂÎ:

Emvâl-i zâhirenin zekâtını toplayan me'mûr; sâime (senenin ekserisini çayırda otlayan) hayvanların ve toprak mahsûllerinin zekâtlarını toplamakla vazîfeli kimse, zekât me'muru.

Dört çeşit zekât malından ikisine yâni zekât hayvanları ile topraktan elde edilen mallara (Emvâl-i zâhire) denir. Bunların zekâtlarını sâî toplar. Hükûmet, bu toplanan malları (ve âşir) denilen me'murların yolcu tüccarlardan aldıkları zekâtı beyt-ül-mâl denilen devlet hazînesinde

saklayıp, yedi sınıftan herbirine sarf eder. *(İbn-i Âbidîn)*

SA'ÎD:

Allahü teâlânın, kendisinden râzı olduğu kimse. Cennetlik.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Sa'îd olanlara gelince, onlar Cennet'tedirler. *(Hûd sûresi: 108)*

Şakîler dünyâya sarılır, sa'îdler, bâkî olana (ebedî, sonsuz olan âhirete) sarılır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Bir kimsenin sa'îd olmasının nişânı (alâmeti) şudur ki, Hak teâlâ hazretlerinin kazâ ve kaderine râzı olur. Şakî olmasının nişânı da şudur ki, kazâ ve kadere râzı olmayıp, bağırır, çağırır, çok ağlar, sızlar. *(Süleymân bin Cezâ)*

SÂİL:

İsteyen, yoksul, dilenci.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Sâile gelince (onu) ***azarlayıp koğma.*** *(Duhâ sûresi: 10)*

SÂİME:

Senenin yarısından fazla, meralarda, kırlarda sırf sütleri alınmak veya üreme ve beslenmeleri için otlatılan (koyun, keçi, sığır, manda, at ve deve cinsinden olan), ehlî hayvanlar.

Sâime hayvan sayısı nisâb miktârı olduktan (zekât sınırına ulaştıktan) bir yıl sonra zekâtı verilir. Yük taşımak ve binmek için olursa, sâime denilmez ve zekâtı lâzım olmaz. *(İbn-i Hümâm)*

Deve, sığır gibi başka cinsten sâime hayvanlar birbirlerine ve diğer ticâret eşyâsına eklenmezler. *(M. Mevkûfâtî)*

Sâime hayvanlarda; koyunlardan kırk koyunda bir koyun, sığır ve mandalardan otuz sığırdan kırk sığıra kadar, iki yaşına girmiş erkek veya dişi bir buzağı, develerde nisâb (zenginlik ölçüsü) beş olup, birer yaşlarını bitirmiş beş deve için bir koyun zekât verilir. *(Burhâneddîn-i Mergınânî)*

SAKAL-I ŞERÎF:

Peygamber efendimizin mübârek sakal-ı şerîfi. *(Bkz. Lihye-i Şerîf)*

Peygamber efendimizin mübârek saçları ve sakal-ı şerîfinin kılı çok kıvırcık ve çok düz değil, yaratılışta ondüle idi. Mübârek saçları uzundu. Önceleri kâkül bırakırdı, sonradan ikiye ayırır oldu. Mübârek saçlarını bâzan uzatır, bâzan da keser, kısaltırdı. Saç ve sakal-ı şerîfini boyamazdı. Vefât ettiği zamanda, saç ve sakalında ak kıl, yirmiden az idi. Mübârek bıyığını kırkardı. Bıyıklarının uzunluğu ve şekli mübârek kaşları kadar idi. Emrinde husûsî berberleri vardı. *(İmâm-ı Kastalânî)*

SAKALÂN (Sakaleyn):

1. İnsanlar ve cinler.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Ey sakalân! Yakında (kıyâmet günü) ***sizi hesâba çekeceğiz.*** *(Rahmân sûresi: 31)*

Sakalân, yeryüzünde bulunan diğer mahlûkâta nazaran yüklendikleri emir ve yasaklar îtibâriyle daha büyük bir varlığa sâhib oldukları için bu adı almışlardır. Yâhut bunlar, yeryüzünde ölüleri ve dirileriyle bir ağırlık vermekte oldukları için kendilerine sakalân

denilmiştir. *(Ahmed Sâvî-Senâullah Dehlevî)*

2. Kıymetlerini bildirmek için, Kur'ân-ı kerîm ve Ehl-i beyte (yâni Peygamber efendimizin akrabâlarına) verilen isim.

Ben size sakalânı bırakıyorum: Kitâbullah (Kur'ân-ı kerîm) ***ve Ehl-i beytim*** (akrabâlarım)**.** *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Mazharî)*

SAKÎM AKIL:

Hasta, ileriyi göremeyen akıl. *(Bkz. Akıl)*

Sakîm akıllılar yaptıklarından hep pişmân olurlar. Niye yaptım diye dövünürler. Böyle bir akla nasıl güvenilir. Bunların aklı dinde senet olmaz. *(Seyyid Abdülhakîm)*

SALÂ:

Minârelerde Cumâ ve cenâze namazı için okunan salât u selâm.

Salâ okunması asr-ı seâdette olmayıp, sonradan dîne sokulan bir bid'attır. Okunması mûteber kaynak kitablarda yazılı değildir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

SALÂBET-İDÎNİYYE:

Din sağlamlığı, din gayreti, din kuvveti.

Salâbet-i dîniyyesi olanların, malları ile, canları ve sözleri ile ve kalemleri ile, Allah rızâsı için cihâd etmeleri (İslâm dîni uğrunda düşmanla savaşmaları) lâzım olduğu, "***Allah yolunda cihâd edenler, kötülenmekten korkmazlar"*** *(Mâide sûresi: 54)* âyet-i kerîmesinde bildirilmektedir. *(Muhammed Hâdimî-Berîka)*

Müdâhenenin, yâni kudreti olduğu, gücü yettiği hâlde, haram işleyene mânî olmamanın zıddı, karşılığı; gayret ve salâbet-i dîniyyedir. *(Muhammed Hâdimî)*

Türkler zekîdirler ve kendilerini müsbet (olumlu) yolda sevk ve idâre edecek devlet adamlarına sâhib oldukları müddetçe de çalışkandırlar. Gâyet kanâatkârdırlar (elde olana râzı olurlar). Onların bütün meziyyetleri (üstünlükleri), hattâ kahramanlık duyguları da, an'anelerine (örf-âdet ve kültürlerine) olan bağlılıklarından, salâbet-i dîniyyelerinden ileri gelmektedir... *(Patrik Gregoryus'un, Rus çarı Aleksandr'a yazdığı mektubdan bir parça)*

SALÂH:

Sâlih olmak, iyilik, dürüstlük; iyi huylarla süslenme, dînine bağlı olma.

İlim, din ve salâh sâhibi bir kızı, fâsıkın yâni günah işleyenin nikâh etmesi câiz (uygun) olmaz. Çünkü, zevc ile zevcenin küfv (denk) olmaları lâzımdır. *(Süleymân bin Cezâ)*

Babanın malını oğulları arasında pay ederken, reşîd (malını isrâf etmiyen) ve sâlih iyi veya ilim tahsîlinde olan çocuklarına daha çok vermesi câizdir. Salâhları müsâvî (eşit) ise, müsâvî dağıtmalıdır. *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

SALÂT:

1. Allahü teâlâdan rahmet, meleklerden istiğfâr, mü'minlerden duâ.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ ve melekleri Peygambere (Muhammed aleyhisselâma) ***salât ederler. Ey mü'minler! Siz de O'na salât ediniz.*** (Allahü teâlânın Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemi salâtının O'nu melekler arasında senâ etmesi, övmesi demek olduğu da rivâyet edilmiştir.) *(Ahzâb sûresi: 56)*

2. İslâm'ın beş esâsından (temelinden) birisi olan namaz.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Resûlüm) ***sana vahyolunan Kur'ân-ı kerîmi oku. Salâtı, şartlarını yerine getirerek kıl. Çünkü salât, insanı dînin ve aklın kötü gördüğü şeylerden men eder, alıkor.*** *(Ankebût sûresi: 45)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Birinin evi önünde nehir olsa, hergün beş kerre bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?"*** diye sordu. Yanında bulunanlar; hayır, yâ Resûlallah! dediler. ***"İşte, beş vakit salâtı kılanların da, böyle küçük günâhları afv olunur"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Salâtı kılmayanlar, kıyâmet günü, Allahü teâlâyı kızgın olarak bulacaklardır. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Salât, dînin direğidir. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

İslâm âlimleri buyuruyor ki: Beş şeyi yapmıyan, beş şeyden mahrûm olur: Malının zekâtını vermeyen, malının hayrını görmez. Uşrunu vermeyenin, tarlasında, kazancında bereket kalmaz. Sadaka vermeyenin, vücûdunda sıhhat kalmaz. Duâ etmeyen, arzûsuna kavuşamaz. Salât vakti gelince, kılmak istemeyen, son nefeste Kelime-i şehâdet getiremez. *(Gaznevî)*

3. Peygamber efendimizin ism-i şerîfleri anıldığında, işitildiğinde veya yazıldığında söylenen ve yazılan "sallallahü aleyhi ve sellem". sözü ve benzerleri. Çoğulu salevâttır.

Cumâ günleri bana çok salât okuyunuz! Bunlar bana bildirilir. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Allahü teâlâdan bir şey isteyen kimse, önce Allahü teâlâya hamd ve senâ ettikten sonra,Resûlullah efendimize salât okumalıdır. Böyle bir duâ, kabûle lâyıktır. (Duânın başında ve sonunda olmak üzere) iki salât ile yapılan duâ geri çevrilmez." *(İbn-i Cezerî)*

Resûlullah'a salevât getirmemiz, hâşâ ki, O'nun için Hak teâlâ katında şefâat değildir. Zîrâ bizim gibiler nerede, o azîz Habîbullah nerede. Lâkin Allahü teâlâ bize ihsân, iyilik edene, mükâfâtta bulunmayı ve mükâfâtında âciz olduğumuza ise iyi duâ etmemizi emretmiştir. O hâlde, üzerimizde hadsiz, hesabsız hakkı olan Resûl ve Habîbine, başka bir şeyle mükâfattan aczimizi bildiğinden, salâtla karşılık vermeyi bildirip emr etti. *(İbn-i Abdüsselâm)*

Bâzı âlimler diyor ki: Salâtla emr olunmanın bir faydası da, salevâtın fazîleti hakkındaki hadîs-i şerîfler içinde bildirilen dünyâ ve âhiret iyiliklerinin salât okuyanda da hâsıl olmasıdır. *(Nişâncızâde)*

Salât u Selâm:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem ism-i şerîfleri anılınca, işitilince veya yazılınca söylenen veya yazılan hayır duâlardan ibâret olan sözler yâni sallallahü aleyhi ve sellem, Allahümme salli ve sellim alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed, Essalâtü ves-selâmü aleyke yâ Resûlallah mübârek sözleri ve benzerleri.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey mü'minler! O'na (peygambere) ***salât ve selâm edin.*** *(Ahzâb sûresi: 56)*

Kim bir kitabda bana salât u selâm getirirse (yazarsa) ***benim ismim o kitabda bulunduğu müddetçe, melekler, onun için istiğfâr ederler*** (Allahü teâlâya onun günâhını bağışlaması için yalvarırlar)**.** *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ı Kâinât)*

Cimrilik sâdece malı tutmak, onu hayır yerlere sarfetmemek değildir. İbâdetlerini yapmayan kimse, nefsine cimrilik ettiği gibi, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin ism-i şerîflerini duyduğu hâlde salât u selâm okumayan, müslüman kardeşine rastlayıp selâm vermeyen kimse de cimrilik etmiş olur. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

SALÎB:

Hıristiyanlık dîninin sembolü kabûl edilen birbirini dik kesen iki doğrunun meydana getirdiği şekil, haç, istavroz. *(Bkz. Haç)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bu bir de inkârlarından, Meryem'e büyük iftirâda bulunmalarından, Allah'ın Resûlü Meryem oğlu Îsâ'yı öldürmelerinden ötürüdür. Yoksa onu öldürmediler, salîbe germediler. Fakat onlara öyle göründü. Bu husustaki bilgileri ancak zandan ibârettir. Onu asmadılar, onu öldürmediler. Bilakis Allah onu katına yükseltti. Allah azîzdir, hakîmdir (hikmet sâhibidir)**.** *(Nisâ sûresi: 156-158)*

Canlı resmi; namaz kılanın başında, önünde, sağ ve sol hizâsında duvara çizilmiş veya beze kağıda yapılarak asılmış veya konmuş ise namaz kılmak mekrûhtur. Canlı şeklinde olmasa dahi salîb resmi de canlı gibidir. Çünkü hıristiyanlara benzemek oluyor. Onlara benzemek niyeti olmasa dahi, onların yaptığı kötü şeyleri ve kötü olmayanları da onlara benzemek niyeti ile yapmak mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

SÂLİH:

İyi insan. Dünyâya kıymet vermeyen, îtikâdı doğru olup, Allahü teâlânın rızâsını, sevgisini kazanmak için çalışan müslüman.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Sizden biriniz ölüm (alâmetleri) ***gelip de: "Ey Rabbim! Beni yakın bir zamâna kadar geciktirsen de, sadaka versem ve sâlihlerden olsam" demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden*** (Allah yolunda) ***harcayın.*** *(Münafikûn sûresi: 10)*

Sâlih kullarım için, Cennet'te, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir insanın gönlünden geçirmediği bir takım nîmetler hazırladım. *(Hadîs-i kudsî-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Ümmetimin sâlihlerinin Cennet'e girmeleri, namaz ve oruçları sebebiyle değil, cömertlik, müslümanlara karşı kalblerinde kötülük beslememeleri ve müslümanlara nasîhatleri sâyesindedir. *(Hadîs-i şerîf-Dâre Kutnî)*

Sâlihlerle sohbette berâber olunuz. Onlar, dünyâ hazîneleridir. Onlarla berâber olmak, ebedî seâdetin anahtarıdır. (*Câfer-i Huldî)*

Kim cennetliklerden olmayı isterse, sâlih kimselerle berâber olsun. (*Hâris el-Muhâsibî)*

Sâlihlerin hizmetinde bulunan kimse yükselir. Allahü teâlânın kendisini sâlihlere hürmet etmekten mahrum ettiği kimse, insanlardan gelen sıkıntılara mübtelâ olur. *(Ebû Midyen Mağribî)*

Allah'ım! Arzularımızın düşüklüğünden, kötülüğünden, amellerimizin noksanlığından, ecelimizin yaklaşmasından, sâlih kullarının aramızdan ayrılmasından sana sığınırız. *(Abdullah bin Gâlib)*

Sâlih Amel:

Allahü teâlânın beğendiği iş. *(Bkz. Amel-i Sâlih)*

İnsanoğlunun, yaptığı sâlih amelleri gözünde büyüterek bir hayli ibâdet yaptığını, ibâdet ve tâat husûsunda durumunun iyi olduğunu düşünerek, günahlarını unutmaktan sakınması gerekir. Çünkü bunda, amellerin onu şımartması ve işlediği günahların azâbından emin olması vardır. Böyle bir durum ise tehlikelidir. *(Ahmed bin Âsım Antâkî)*

SÂLİH ALEYHİSSELÂM:

Semûd kavmine gönderilen peygamber. Nûh aleyhisselâmın oğullarından Sâm'ın

neslindendir. Hazret-i Âdem'in on dokuzuncu kuşaktan torunudur.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***Biz Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i peygamber olarak gönderdik...*** *(Hûd sûresi: 61)*

Semûd kavmi, gönderilmiş olan peygamberlerini (Sâlih aleyhisselâmı) ***yalanladılar. Onların*** (nesebde soyda) ***kardeşleri olan Sâlih aleyhisselâm onlara dedi ki: "Allahü teâlâdan korkmaz mısınız ki, O'na şirk*** (ortak) ***koşarsınız. Ben, Allahü teâlâdan size gönderilen emin bir peygamberim. Şimdi Allahü teâlâdan korkun. Size bildirdiğim, O'nun emir ve yasaklarında bana itâat edin. Bunun için sizden ücret istemem. Bilin ki, benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi Allahü teâlânın üzerinedir."*** *(Şuarâ sûresi: 141-145)*

Sâlih (aleyhisselâm) ***ve onunla olan mü'minlere necât*** (kurtuluş) ***verdik. Onlar küfür ve günâhtan sakınırlardı.*** *(Neml sûresi: 53)*

Hûd aleyhisselâmın peygamber olarak gönderildiği Âd kavmi helâk olduktan sonra, felâketten kurtulanlardan olan Semûd, berâberindekilerle birlikte Şam ile Hicâz arasındaki Hicr denilen yere giderek yerleştiler. Semûd'un torunları tekrar Âd kavminin helâk edildiği yerlere gittiler. Dağlardaki kayaları oyup evler yaptılar. Allahü teâlâ onlara çok mal verdi. Zamanla daha da çoğalarak bağlar, bahçeler ve köşkler yaptılar. Her türlü nîmetler içinde bulunup azgınlığa, taşkınlığa saptılar. Taşlardan yaptıkları putlara taptılar. Allahü teâlâ, küfür ve azgınlık içinde bulunan Semûd kavmine Sâlih aleyhisselâmı peygamber olarak gönderdi. Sâlih aleyhisselâm onları putlara tapmaktan ve azgınlıklardan sakındırdı. Allahü teâlâya îmân ve ibâdete dâvet etti. Nûh aleyhisselâmın dînini tebliğ etti. Sâlih aleyhisselâma az sayıda kimse tâbi olup, diğerleri yalanlayıp karşı çıktılar. Semûd kavmi, Sâlih aleyhisselâmı, büyülenmiş yalancı ve büyüklenen diye ithâm etmelerine rağmen Sâlih aleyhisselâm yılmadan, tatlı bir dille kavmini îmâna dâvete devâm etti. İnanmadıkları takdirde, şiddetli azâbla korkuttu. Fakat Semûdlular onun dâvetini kabûl etmediler. Allahü teâlâ, Semûd kavminin küfür ve taşkınlığı sebebiyle kadınlarını kısır bıraktı. Ağaçlar kuruyup meyve vermedi. Hayvanlar yavrulamaz oldu.

Bu durum karşısında Semûd kavmi Sâlih aleyhisselâma karşı hakâret etmeye başladılar. Ölümle tehdîd ettiler. Eğer hakîkaten peygamber isen mûcize göster dediler. Mûcize gösterdiği takdirde inanacaklarını söylediler. Kayadan bir deve meydana gelmesini istediler. Deve olmasını istedikleri kaya büyüyüp gebe bir deve şekline döndü. Deve yavruladı. Bu mûcize üzerine bâzı Semûdlular îmân ettiler. Devenin memesinden akan sütten Semûdlular bütün kaplarını doldurdular. Daha sonra Semûdlular deveyi öldürdüler. Sâlih aleyhisselâma karşı düşmanca tavır takındılar. Eğer hakîkaten peygamber isen bize vâd ettiğin azâbı getir dediler. Bir takım acâib hâller görmeye başladılar. Devenin bastığı yerden kan fışkırdığını, ağaçların yapraklarının kızardığını, kuyularındaki suyun kan kırmızısı, yüzlerinin de sapsarı olduğunu görüp birbirine haber verdiler. Allahü teâlâ Sâlih aleyhisselâma vahy edip, kendisine inananlarla o beldeyi terk etmelerini ve kısa zamanda şiddetli azâbın geleceğini bildirdi.

Sâlih aleyhisselâm kendisine inanan 4000 kişi ile birlikte o beldeyi terk ettiler. Semûdluların yüzleri kana boyanmış gibi kırmızı oldu. Daha sonra simsiyah oldu. Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâma Semûdluları bir sayha (korkunç gürültü) ile helâk etmesini emir buyurdu. Bir sabah vakti azâb sayhası Semûd kavmini yakalayıverdi. Cebrâil aleyhisselâmın sayhası onları muhkem (sağlam) binâlarda helâk etti. Sayhanın şiddetinden hepsinin ödleri patlayarak helâk oldular.

Sâlih aleyhisselâm, kavminin helâk olmasından sonra kendisine îmân edenlerle birlikte Mekke veya Şam taraflarına gitti. Remle'de yerleşti. Mekke-i mükerremede vefât edip Kâbe-i muazzama yanında defnedildi. *(İbn-ül-Esîr, Râzî, Taberî, Nişâncızâde)*

SÂLİK:

Tasavvuf yolcusu.

Şunu iyi bilmelidir ki, maksada kavuşmak için çalışan sâlikin hep şerîate, İslâmiyete uyması şarttır. Tasavvuf yolunda en önemli vazîfe olan zikr-i ilâhî (Allahü teâlâyı anmak) şerîatin emirlerinden biridir. İslâmiyet'in yasaklarından sakınmak da bu yolda lâzımdır. Farzları yapmak, sâlikin ilerlemesini kolaylaştırır. Tasavvuf yolunu iyi bilen ve sâlike yol gösteren âlim aramağı da dînimiz emretmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tasavvuf büyüklerinin rûhlarına Fâtiha ve salevât sevâbı göndererek onları, Allahü teâlâya kavuşmak için vesîle yapmalıdır. Zâhir (sûret) ve bâtın (kalb, ruh) saâdetlerine ancak onların güzel ahlâkına sarılmak ile kavuşulur. Başlangıçta olan sâliklerin kalbleri tasfiye bulmadan (temizlenmeden) önce evliyânın kabirlerinden feyz almaları güçtür. Bunun için Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; "İslâm'ın güzel ahlâkına sâhib bir kimse ile olmak, evliyânın kabirleri ile olmaktan daha iyidir" buyurdu. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Sâlik-i Meczûb:

Tasavvufta cezbesi yâni hak yola çekilmesi sülûkünden sonra olan sâlik.

Tasavvuf yolunun sâlikleri (yolcuları), ikiye ayrılır: Ya mürîd olurlar yâhut murâd olurlar. Murâd olanlara müjdeler olsun! Cezbe ve muhabbet yolundan, bunları durmadan çekerler. Aradıklarına ulaştırırlar. Lâzım olan her edebi, pir yardımı ile veya arada pir olmadan, bunlara öğretirler. Yanıldıkları zaman, haber verirler. Ondan dolayı bir şey yapmazlar. Rehbere ihtiyacı olursa; aramadan, uğraşmadan ona kavuştururlar. Kısaca, Allahü teâlânın sonsuz olan ihsânı, onun her zaman imdâdına yetişir. Sebeb yaratarak veya sebebsiz olarak, işini görür. Şûrâ sûresinin on üçüncü âyetinde meâlen; ***"Allahü teâlâ, dilediğini seçerek kendine kavuşturur"*** buyuruldu. Tâliblerin, arada vâsıta olmadan kavuşmaları çok güçtür. Cezbe ve sülûk nîmetlerine kavuşmuş, fenâ ve bekâ ile şereflenmiş olan bir vâsıtanın yardımı lâzımdır. Bu vâsıtanın sözleri, ölmüş kalbleri diriltmek için devâdır. Bakışları şifâdır. Taş kesilmiş kalbler, onun muhabbetine kavuşmakla yumuşak olur. Böyle devletli bir rehber ele geçmezse, sâlik-i meczûb da, büyük bir nîmettir. Bu da tâlibleri yetiştirebilir. Onun yardımı ile fenâ ve bekâ nîmetine kavuşurlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM:

Peygamber efendimizin ism-i şerîfi anıldığı, işitildiği ve yazıldığında söylenen ve yazılan, Allahü teâlâdan, O'nun dünyâda ve âhirette her türlü iyiliğe ve üstünlüğe kavuşmasını istemekten ibâret olan hayır duâ, hürmet, saygı ve bağlılık ifâdesi. Buna salât u selâm da denir. *(Bkz. Salât)*

Kim bana bir kere salât ederse (meselâ sallallahü aleyhi ve sellem derse) ***Allahü teâlâ ona on kere salât*** (rahmet) ***eder. Onun on günâhını bağışlar ve derecesini on kat yükseltir.*** *(Hadîs-i şerîf-Mevâhib-i Ledünniye)*

SALSÂL:

Pişmemiş kuru çamur... Pişmiş gibi kurumuş çamur.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Andolsun ki, biz insanı hame-i mesnûndan (balçık çamurundan), ***salsâlden yarattık*** *(Hicr sûresi: 26)*

Âdem aleyhisselâm yeryüzünde yaratılan ilk insan ve ilk peygamberdir. Bütün insanların babasıdır. Çeşitli memleketlerden getirilen toprakları melekler su ile çamur yapıp, insan şekline koydu. Mekke ile Tâif arasında kırk yıl yatıp salsâl oldu. Önce Muhammed aleyhisselâmın nûru alnına kondu. Sonra Muharremin onuncu Cumâ günü rûh verildi.

(Altıparmak Muhammed Efendi)

Âdem aleyhisselâm salsâl hâlinde iken, melekler bedenini görüp, ondaki uygunluğa, âhenge ve ilâhî san'ata hayran kaldılar. Acabâ, "Allahü teâlâ bundan güzel bir şey halk etti mi?" dediler. *(Muhammed Hirevî)*

SALVELE:

Allahümme salli alâ Muhammed ve benzeri salât u selâm denilen ve Peygamber efendimize okunan hayır duâ.

Allahü teâlâdan bir şey isteyen kimse, önce Allahü teâlâya hamdele (hamd) ve salvele ile başlamalı, yine bunlarla bitirmeli. Böyle bir duâ kabûle lâyıktır. İki salvele arasında yapılan duâ geri çevrilmez. *(İmâm-ı Birgivî, Kâdızâde)*

SÂM:

Nûh aleyhisselâmın üç oğlundan büyüğü.

İdrîs aleyhisselâm göğe çıkarıldıktan sonra, insanlar azdı. Doğru yoldan ayrıldı. Putlara yâni heykellere tapmaya başladılar. Cenâb-ı Hak, bunlara Nûh aleyhisselâmı gönderdi. Nûh aleyhisselâm o zaman elli yaşında idi. Nice yıl onları dîne dâvet etti, çağırdı. Yalnız oğulları Sâm, Hâm, Yâfes ile az kimse îmân etti. Çoğu kulak asmadı. Kendi oğlu Yâm yâni Ken'an bile îmân etmedi. Nûh aleyhisselâm ile alay ettiler, ona işkence yaptılar. Nihâyet tûfân oldu. Çok yağmur yağdı. Sular her tarafı kapladı. Altı ay sonra yağmurlar durdu, sular çekildi. Nûh aleyhisselâmın gemisi Irak'taki Cudi dağına oturdu. İnsanlar onun üç oğlundan türedi. Nûh aleyhisselâma bu yüzden ikinci Âdem de denildi. Sâm'dan, Arab, Fars ve Rum; Hâm'dan Hindistan, Habeş ve Afrika halkı; Yâfes'ten de Asyalılar ve Türkler meydana geldi. Bering boğazından Amerika'ya da geçip yerleşenler oldu. *(Ahmed Nişâpûrî, Nişancızâde, Kisâî)*

Nûh aleyhisselâmdan sonra Arabistan yarımadasında yerleşenlere Arab-ı bâide denir. Âd, Semûd ve Amâlika kavimleri (toplulukları) bunlardandır. Hûd aleyhisselâm Âd, Sâlih aleyhisselâm da Semûd kavmine peygamber olarak gönderilmişlerdir. Hepsi Sâm'ın soyundandır. Keldânîler, Âsurîler, Süryânîler, Finikeliler, İbrâniler de aynı soydandır. *(Kisâî, Nişâncızâde)*

SAMED (Es-Samed):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Hiçbir kimseye, hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan, bütün mahlûkâtın (yaratılmışların) kendisine muhtaç olduğu yüce Allah.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Ey Resûlüm!) ***De ki: O Allah tektir*** (eşi ortağı yoktur). ***Allah Samed'dir.*** *(İhlâs sûresi: 1, 2)*

SAN'AT:

Ustalıkla, hünerle yapılan iş.

En iyi ticâret bezzâzlıktır, yâni kumaş satmaktır. En iyi san'at, terziliktir. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Allahü teâlâ, fende ilerleyen, san'at sâhibi olan kulunu elbette sever. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Adî ve Münâvî)*

En üstün helâl kazanma yolu, silâhla ve kalemle cihâddır. İkinci derecede ticâret, üçüncüsü zirâat, dördüncüsü san'attır. *(Muhammed Rebhâmî)*

Bütün san'atlar, farz-ı kifâyedir. Bunu düşünerek, bir san'ata yapışmak ibâdet etmek olur. Kim olursa olsun her san'atı öğrenmek ve hele harb vâsıtalarını en modern, en ileri şekilde yapmağa çalışmak farzdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İnsanoğlunun bir san'atı öğrenmeğe ihtiyâcı vardır. Bunun için de, araştırmak, düşünmek, tedkîk etmek, çalışmak lâzımdır. Fen ve san'at, insanlığa, yaratılış îcâbı lâzımdır. *(Ali bin Emrullah)*

Bir insanın, her san'atı öğrenmesi mümkün değildir. Her bir san'atı muayyen (belirli) kimseler öğrenir, yapar. Herkes, kendine lâzım olan şeyi, bu san'at sâhibinden alır. Bu san'at sâhibi de, kendine lâzım olan başka bir şeyi, onu yapan diğer san'at sâhibinden alır. Böylece insanlar, birbirlerinin ihtiyâçlarını te'min eder. Bunun için, insan yalnız yaşayamaz. Bir arada yaşamaya mecbûrdurlar. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

SANÂYİ' ŞİRKETİ:

İki veya daha fazla san'at sâhibinin başkasından iş kabûl ederek ücretini paylaşmak üzere veya fabrika kurup îmâlât kârını paylaşmak üzere kurdukları şirket, ortaklık. Şirket-i A'mâl.

Sanâyi' şirketinde iş, işçilik eşit, kâr farklı olabilir. Bir şirketin alacağı siparişi, her ortak yapar, her ortak iş kabûl eder ve satış yapar. Her birinin kazancına ve zararına, her ortak, sözleşmedeki oranda ortaktır. *(Ali Haydar Efendi)*

SANEM:

Put, odundan, altından ve gümüşten yapılan insan heykeli. *(Bkz. Put)*

Saneme tapınmak ve onun fayda ve zarar vereceğine inanmak şirktir (Allahü teâlâya ortak koşmaktır.) *(Tahtâvî)*

SAPIK:

Doğru yoldan ayrılan, îtikâdında (îmân bilgilerinde) ve ibâdetleri yapmasında veya yaşayışında Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebinden (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolundan) ayrılan, yanlış yollara sapan kimse.

İlmin azalması, âlimlerin azalmasıyla olur. Câhil din adamları, kendi görüşleri ile fetvâ vererek fitne çıkarırlar. Hem kendileri doğru yoldan saparlar, hem de insanları saptırırlar. *(Hadîs-i şerîf-Mişkât)*

Müslüman olduğunu söyleyen veya cemâat ile namaz kılarken görülen bir kimsenin müslüman olduğu anlaşılır. Sonra bunun bir sözünde, yazısında veya bir hareketinde Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri îmân bilgilerine uymayan bir şey görülürse, bunun küfür veya sapıklık olduğu kendisine anlatılır. Bundan vazgeçmesi, tövbe etmesi söylenir. Kısa aklı, bozuk düşüncesi ile cevap verir vazgeçmezse, bunun sapık veya mürted (dinden çıkan) olduğu anlaşılır. *(Enver Şah Keşmîrî)*

Mânâları açık olmayan nassları (âyeti kerîme ve hadîs-i şerîfleri) yanlış te'vîl ederek (yorumlayarak) yanlış inanan kimseler, sapık veya bid'at ehli olur. Bu kimseler, Ehl-i sünnetin doğru yolundan ayrıldığı için, Cehennem'e gidecektir. Bu kimse mânâsı açık olan nasslara inandığı için azabda sonsuz kalmayacak, Cehennem'den çıkarılacak, Cennet'e sokulacaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâbının (arkadaşlarının) yolunda gidenler Cehennem'den kurtulacağı müjdelenen kimselerdir. Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden çıkarılan bilgiler içinde kıymetli, doğru olan, yalnız büyük islâm âlimlerinin, Kitâbdan (Kur'ân-ı kerîmden) ve sünnetten anlayıp bildirdikleri bilgilerdir. Çünkü her bid'at sâhibi, yâni her reformcu ve her sapık kimse, bozuk düşüncelerini kısa aklı ile Kitâbdan çıkardığını söylüyor. Ehl-i sünnet âlimlerini gölgelemeğe kalkışıyor. Demek ki, Kitâbdan ve sünnetten çıkarıldığı bildirilen her sözü, her yazıyı doğru sanmamalı, yaldızlı propagandalarına aldanmamalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SARF SATIŞI:

Nakd hâlindeki veya işlenmiş altını ve gümüşü birbirleri karşılığında satmaktır.

Sarf satışında satanın ve alanın sözleşmeden sonra, ayrılmadan kabz etmeleri yâni eline veya cebine almaları lâzımdır. *(Ali Haydar Efendi)*

SARF VE NAHV İLMİ:

Arabî dilbilgisi. Sarf; kelime bilgisi; kelimelerde meydana gelen değişikliklerden ve birbirlerinden türemelerinden bahseden ilim. Nahv; cümle bilgisi; kelimelerin cümle içinde fiil, fâil (özne), mef'ûl (nesne, tümleç) olma gibi durumlarından ve buna göre sonlarının aldıkları i'râbdan (harekelerden) bahseden ilim.

SARIK:

Kavuk, fes, takke gibi başlıkların üzerine sarılan tülbent veya şal. *(Bkz. İmâme)*

Başa beyaz sarık sarmak müstehâbdır. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bâzan siyâh sarık da sarar, ucunu iki küreği arasına iki karış uzatırdı. *(İbn-i Âbidîn, İbrâhim Hakkı)*

SARÎH:

Belli, açık, meydanda olan. Kendisinden kasd edilen mânânın açıkça anlaşıldığı lafız (söz).

Yalnız boşamakta kullanılan seni boşadım, sen bana haramsın gibi sarîh bir lafzı (sözü) şaka olarak veya şaşırarak da söylediği anda, yanında değil ise, mektup veya vekîli ile bildirince, bir talâk (boşama) olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde sarîh bildirilmemiş bulunan ahkâmı (hükümleri) ve mes'eleleri, sarîh ve geniş anlatılmış mes'elelere benzeterek meydana çıkarmaya uğraşmaya ictihâd denir. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Bir şey anlatıldığı zaman sarîh olarak îzâh edilmelidir. İfâde, karşısındakini suâl sordurmayacak şekilde sarîh olmalıdır. *(Taşköprüzâde)*

SAVM:

Oruç. Fecrin (tan yerinin) ağarmasının evvelki vaktinden (imsaktan) akşam namazı vakti girinceye kadar, yemeği, içmeği ve cimâ'ı terk etmek. *(Bkz. Oruç)*

SAVMEA:

Hıristiyanların ibâdet yeri. Kilise, bîa. *(Bkz. Kilise)*

SA'Y:

1. Hac ve ömre ibâdeti için Mekke-i mükerremeye gelen kimsenin Mescid-i Haram (Kâbe ve avlusu) yakınındaki Safâ ve Merve tepeleri arasında usûlüne göre Safâ'dan başlayarak Merve'ye ve Merve'den Safâ'ya yedi kere gidip gelmesi. Sa'y, dört gidiş ve üç gelişten ibârettir.

Kârin hacı yâni hac ile ömreye birlikte niyet eden, önce ömre için tavâf ve sa'y eder, sonra ihrâmını çıkarmadan ve traş olmadan hac günlerinde hac için, tekrar tavâf ve sa'y yapar. *(İbn-i Âbidîn)*

Sa'y, hac ve ömrenin vaciplerindendir. (*M. Zihnî Efendi)*

Sa'y ederken her bir tepede (Safâ ve Merve'de) Kâbe görününceye kadar tepeye çıkılır. *(M. Zihnî Efendi)*

Tavâf ve sa'y ederken ezân okunursa, bunlar bırakılıp namazdan sonra tamamlanır. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Çalışmak, iş görmek, gayret etmek.

Cenâb-ı Hak sa'yinizi meşkûr eylesin (karşılığını versin). *(Ahmed Fârûkî)*

SAYD:

Av hayvanı yâni eti yenen hayvanların etleri için, eti yenmeyenlerin ise (domuz hâriç) deri ve diş gibi yerlerinden faydalanmak veya zararlarından emin olmak için avlanan hayvan.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Deniz saydı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı ki hem size, hem de yolcu olanlarınıza faydalı olsun. Kara saydı ise ihramda bulunduğunuz müddet içerisinde size haram edildi. *(Mâide sûresi: 96)*

SAYHA:

Şiddetli ses; korkunç gürültü.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Azâb emrimiz gelince, Şuayb aleyhisselâmı ve berâberinde îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. O zulmedenleri ise, bir sayha yakaladı da yurtlarında çöküp helâk oldular. *(Hûd sûresi: 94)*

SEÂDET:

Mutluluk, bahtiyarlık. Dünyâda ve âhirette mutluluk.

Eshâbım için, fakir olmak seâdettir. Âhir zamanda gelecek olan ümmetim için, zengin olmak seâdettir. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Sâlihlerle berâber olmak sonsuz seâdetin anahtarıdır *(Ca'fer-i Huldî)*

Seâdet, ömrü uzun ve ibâdeti çok olanındır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İki cihân seâdetine kavuşmak, ancak ve yalnız dünyâ ve âhiretin efendisi olan, Muhammed aleyhisselâma tâbi olmağa bağlıdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Bütün üstünlükler, faydalı şeyler İslâmiyet'in içindedir. Eski dinlerin, görünür, görünmez bütün iyiliklerini İslâmiyet kendinde toplamıştır. Bütün seâdetler, muvaffakiyetler (başarıların sırrı) ondadır. İslâmiyet, yanılmayan, şaşırmayan akılların kabûl edeceği esaslardan ve ahlâktan ibârettir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Din bilgileri, dünyâda ve âhirette huzûru, seâdeti kazandıran bilgilerdir. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Bir kulun, Allahü teâlânın beğendiği işleri kolayca yapabilmesi, sünnete göre hareket etmesi, sâlih kimseleri sevmesi, eş dost ile güzel geçinmesi, Allah rızâsı için insanlara iyilik yapması, müslümanların işini görmesi ve vakitlerini Allahü teâlânın dînine hizmetle geçirmesi, seâdet alâmetlerindendir. *(Ebû Ali Cürcânî)*

Seâdet-i Ebediyye:

Sonsuz, ebedî mutluluk, bahtiyârlık.

Seâdet-i ebediyyeye kavuşmak için müslümân olmak lâzımdır. (*İmâm-ı Mâverdî)*

Cehennem'den kurtulmak ve seâdet-i ebediyyeye kavuşmak, Peygamberlere aleyhimüsselâm tâbî olmaya bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SEB' ETMEK:

Kötülemek, dil uzatmak.

Eshâbımdan birini seb' edenlere, Allahü teâlâ, melekler ve bütün insanlar lânet etsin. *(Hadîs-i şerîf-Savâik-ül-Muhrika)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Bir kimsenin ana-babasına seb' etmesi büyük günâhlardandır."*** Eshâb-ı kirâm; "Yâ Resûlallah! Bir kimse ana-babasına sebb eder mi?" dediler. Resûlullah efendimiz de; ***"Evet bir kimse başkasının babasına seb' ederse, o da onun babasına seb' eder. Başkasının anasına seb' ederse, o da onun anasına seb' eder"*** buyurdu.

Ehl-i sünnetten (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolundan) ayrılmış olan yetmiş iki bozuk fırkanın hepsi, Ehl-i kıble oldukları, her ibâdeti yaptıkları hâlde âdil değildirler. Çünkü ya mülhid olarak îmânları gitmiştir, yâhut bid'at sâhibi olmuşlardır. Bunlar, Ehl-i sünneti seb' ederler ki, bu da büyük günâhtır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Müslümanları seb' etmek, günahtır. Böyle olanın şâhidliği kabûl olmaz. *(Alâüddîn Haskefî)*

SEBBİYYE:

Hazret-i Ali'yi seviyoruz deyip Eshâb-ı kirâmın çoğunu kötüleyen bozuk fırka.

Eshâb-ı kirâma iftirâ edenler üç grupta toplanmaktadır:Birincisi; Tafdîliyye; hazret-i Ali Eshâbın en üstünüdür diyorlar. İkincisi; Sebbiyye; Eshâb-ı kirâmdan birkaçından başkası zâlim, kâfir oldu, diyorlar. Üçüncüsü; Gulât (azgınlar); hazret-i Ali tanrıdır, diyorlar. *(Abdülazîz Dehlevî)*

SEBE' SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz dördüncü sûresi.

Sebe' sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli dört âyet-i kerîmedir. On beşinci âyet-i kerîmede geçen Yemen'de yaşayan kabîlenin adı olan Sebe' kelimesinden dolayı, Sûret-üs-Sebe' denilmiştir. Sûrede; Allahü teâlânın ilminin genişliği, Allahü teâlânın Sebe halkına lütufları ve onların nankörlük göstermeleri yüzünden uğradıkları felâketler, güzel ve faydalı işlerden başka hiçbir şeyin insanı Allahü teâlâya yaklaştırmayacağı, âhirette izin verilenler hâriç kimsenin kimseye faydası dokunmayacağı bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Kurtubî)*

Allahü teâlâ Sebe' sûresinde meâlen buyuruyor ki:

(Ey sevgili Peygamberim!) ***Seni, dünyâdaki, bütün insanlara ebedî seâdeti müjdelemek ve bu seâdet yolunu göstermek için gönderiyorum...*** *(Âyet: 28)*

Kim Sebe' sûresini okursa, hiçbir resûl ve nebî kalmaz ki, kıyâmet günü ona arkadaş olmasın ve müsâfeha etmesin. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

SEBEB:

Vâsıta. Bir işte te'siri olmayan fakat o işin yapılmasını, vücûdunu, var olmasını îcâb ettiren şey.

Allahü teâlâ, her şeyin yaratılması için belli şeyleri sebeb yapmıştır. Belli maddeleri, belli şeylere sebeb yaptığı gibi, insanın maddî ve mânevî gücü, çeşitli enerjiler de, birçok şeylerin yaratılmasına sebebdirler. Allahü teâlâ, bir kuluna bir şey ihsân etmek, iyilik vermek isterse, o kimseyi o şeyin sebebine kavuşturur ve o şey var olur. O dilemezse hiçbir şey var olmaz. Hikmetini, yaratmasını sebeblerle örtmüş, gizlemiştir. Çok kimse, yalnız sebebleri görmekte, sebebler arkasındaki hikmeti, O'nun yaratmasını anlayamamaktadır. Bu anlayışsızlığı da, onun felâketine sebeb olmaktadır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Allahü teâlâ, herkese lâyık olanı, umduğunu verir.Sebebleri görenin işlerini, arzûlarını sebeb ile yaratır. Sebebleri değil de, bunların sâhibini görene sebebsiz verir. Nitekim hadîs-i kudsîde; ***"Kullarım beni zannettikleri gibi bulur."*** buyurmaktadır. Evliyâ (Allahü teâlânın sevdiği kulları) yalnız sebeblerin sâhibini, sebeblere kuvvet ve te'sir edeni görüp, sebebleri

görmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Başkalarının günâh işlemelerine sebeb olmak, yalnız günah işlemekten daha çok günâhtır. Başkalarının bu günâhı işlemelerinin günâhları da, kıyâmete kadar bunlara sebeb olana yazılır. *(M. Hâdimî)*

Vakt, namazın sebebidir. Vakit girince namaz farz olur. Vakt, namazın meydana gelmesinde doğrudan te'sirli olmayıp, sâdece namazın kılınması, onun var olmasını îcâbettirir. *(Serahsî)*

Sebeb-i Nüzûl:

Kur'ân-ı kerîmin nüzûl (inme) sebebi. *(Bkz. Esbâb-ı Nüzûl)*

Sebeb-i Vürûd:

Hadîs-i şerîflerin buyurulma, söylenme sebebi.

Âyet-i kerîmeleri tefsîr etmek için nüzûl sebeblerini bilmek lâzım olduğu gibi, hadîs-i şerîflerin de açıklanması, îzâhı için sebeb-i vürûdlarını bilmek lâzımdır. *(İmâm-ı Süyûtî)*

SEBEİYYE:

Hazret-i Ali'ye tanrı diyen bozuk fırka. Bunlara Hurûfîler de denir.

Sebeiyye fırkasının kurucusu, Abdullah ibni Sebe'dir. Sebeiyye fırkasında olanlar, Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) hepsine fâsık (günahkâr), hattâ kâfirdir (imânsız) dediler. İbn-i Mülcem, hazret-i Ali'yi öldürmedi. Şeytan, hazret-i Ali'nin şekline girmişti. Şeytanı öldürdü. Hazret-i Ali bulutlar içindedir. Gök gürlemesi onun sesidir. Şimşek, kamçısıdır dediler. İran'ın Esterâbâd şehrinde ortaya çıkan Fadlullah Hurûfî isminde birisi, Sebeiyye yoluna daha birçok hurâfe ve yalan da katarak hurûfîlik ismini verdi. *(Abdülkâhir Bağdâdî, Abdülazîz Dehlevî)*

SEBÎL:

Yol; su dağıtılan yer ve dağıtılan şeyler.

Eskiden işlek yollar üzerinde, gelip-geçenlerin su ihtiyâçlarını Allah rızâsı için ücretsiz olarak karşılamak üzere inşâ edilen çeşme.

İnsanlara insanca muâmeleyi şiâr edinen, onlara her an Allah rızâsı için hizmet vermeyi kendine vazîfe bilen müslümanlar, asırlar boyunca, inşâ ettikleri sebiller ve çeşmeler vâsıtasıyla, dînimizce çok sevâb olan su dağıtımını gerçekleştirdiler. Genellikle câmi, türbe, mescid gibi umûma açık binâların bir parçası olarak; pâdişâh, harem mensupları, devlet büyükleri veya mâlî durumu elverişli olanlar tarafından inşâ edilen sebillerde, bayram ve kandil günleri, buzlu şerbet dağıtılırdı. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Osmanlılar zamânında, bütün memleket arâzisi boyunca, hanlar ve kervansaraylar bulunur; buralarda ve hac yolunda, Kâbe-i muazzamada ve Medîne-i münevverede sebîl dağıtılırdı. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

SEB'İYYE:

Bozuk fırkalardan biri olan İsmâiliyye fırkasının diğer bir adı. Bu fırka, şerîat (din) sâhibi peygamberlerin sâdece yedi tâne ve yedincisinin Mehdî olduğunu, ayrıca her asırda yedi imâmın bulunduğunu iddiâ ettikleri için bu isimle anılmışlardır.

Seb'iyye'nin kurucusu, Kaddah diye bilinen Meymun bin Deysan'dır. Kaddah, İran'ın Ahvâz şehri civârında mecûsîlikteki bâtıl inanışları İslâm dînindenmiş gibi göstererek anlattı. Önce kendisinin Ali bin Ebî Tâlib'in (radıyallahü anh) kardeşi Ukayl'ın neslinden (soyundan) olduğunu söyledi. Ona tâbi olanlar yediciler mânâsına Seb'iyye ismini aldılar. *(Abdülkâhir Bağdâdî, Abdülazîz Dehlevî)*

SEC':

Nesirde cümle sonlarının kâfiye şeklinde birbirine uygunluğu.

İslâm âlimleri, Kur'ân-ı kerîmin î'câzını (eşsizliğini, mûcize olduğunu) başka başka bildirdiler. Çok kimse, Kur'ân-ı kerîmin nazmı garîb, üslûbu acîbdir yâni bilinenlerden başkadır. Arab şâirlerinin nazmlarına, üslûblarına benzemediği için mûcizedir dediler. Sûrelerin başındaki ve sonundaki ve kıssalarındaki nesr kısımları da böyledir. Sec'lerin Kur'ân-ı kerîmde mevcûd olmaları, insan sözlerindeki sec' gibi değildir. İnsanlar, bunları Kur'ân-ı kerîmdeki gibi yapamadılar. Arabça'yı iyi bilen bir kimse, Kur'ân-ı kerîmin îcâzını açıkça anlar. Kur'ân-ı kerîmdeki îcâz, hem belâgatının yüksek olmasından, hem de nazmının garîb olmasındandır. Yâni hiç görülmemiş bir nazm (dizilme) olmasındandır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SECÂVEND:

Kur'ân-ı kerîmin, mânâsına uygun ve doğru okunabilmesi için durak ve geçiş yerlerini gösteren işâretler.

Kur'ân-ı kerîmin secâvendleri şunlardır:

Cim: Câiz geçmek ondan, hem revâ
Durmak fakat evlâdır sana.

Ze: Câiz onda dahi durdular,
Geçmeyi daha iyi gördüler.

Tı: Mutlaka durmak nişânıdır,
Nerde görsen, orda hemen dur.

Sad: Durmakta ruhsat var dediler,
Nefes almağa izin verdiler.

Mim: Lâzım durmak burada elbet,
Geçmede küfürden korkulur pek.

Lâ: Durulmaz! demektir her yerde,
Durma hiç! alma hem nefes de.

Bu tertible oku, itmâm et
Sevâbın cümleye ihsân et.

(Ahmed İbni Kemâl Paşa)

Secâvendlerden ayn harfi rükû demektir. Hazret-i Ömer'in namaz kıldırırken ayakta okumayı bitirip, rükûa eğildiğini gösterir. Ayn işâreti hep âyetlerin sonunda bulunmaktadır. Lâ bulunan yerde durulursa evvelki kelime ile birlikte tekrar okunur. *(M. Sıddîk Gümüş)*

SECCÂDE:

Yere serilip üzerinde namaz kılınan küçük halı, kilim, hasır, bez gibi temiz sergi, namazlık.

Üzerinde dînî yazı, hattâ bir harf bulunan kâğıdı, örtüyü, seccâdeyi yere koymak, yere sermek tahrîmen mekruhtur (Harama yakın günâhtır). Bunları her ne için olursa olsun kullanmak ve yere sermek, o dînî yazıya hakâret etmek ve kıymet vermemek olur. Bunları, hakâret etmek için sermek veya kullanmak küfür olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

Üzerinde Kâbe resmi, câmi resmi veya mübârek yazılar bulunan halıları, seccâdeleri yere sermek câiz değildir. Bunları zînet (süs) için duvara asmak câiz olur. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

SECDE:

Namazın içindeki farzlarından; namazda alnı, burnu, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere koyma.

Kul şu yedi âzâ üzerine secde eder; yüzü, iki avucu, iki dizi, iki ayağı. *(Hadîs-i şerîf-Halebî)*

Secde ettiğin zaman, yırtıcı kuşlar gibi, iki kolunu yere döşeme, avucuna dayan. Pazun ile koltuk arasını vücûduna yapıştırma. Böyle yaparsan, her uzvun secde etmiş olur. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ül-Cenne)*

Yâ Fâtıma! Allahü teâlâ, bir kimsenin bir kimseye secde etmesini emir buyursa idi, ben de kadının kocasına secde etmesini emr ederdim. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ül-Cenne)*

Cenâb-ı Hak kulunu yoktan var etti. Eline cömertlik, başına da secde kâbiliyeti verdi. Aksi takdirde ne el cömertlik, ne baş secde edebilirdi. *(Sâdî Şîrâzî)*

Secde yalnız, Kâbe'ye karşı Allahü teâlâ için yapılır. Kâbe için yapılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Secde Âyetleri:

Okunduklarında veya işitildiğinde secde yapılan, Kur'ân-ı kerîmdeki on dört secde âyet-i kerîmesi. Bunlar: A'râf: 206, Ra'd: 15, Nahl: 50, İsrâ: 109, Meryem: 58, Hac: 18, Furkân: 60, Neml: 25, Secde: 15, Sa'd: 24, Fussilet: 37, Necm: 62, İnşikâk: 21, Alak: 19. âyet-i kerîmeleridir.

Secde âyetlerinden birini okuyanın veya işitenin, mânâsını anlamasa da, bir secde yapması vâcibdir. Başkasının okuduğu yerde bulunan, fakat işitmiyen kimse, secde etmez. Secde âyetini yazan, heceleyen, secde yapmaz. Secde âyet-i kerîmesinin tercümesini okuyan veya işiten bunun secde âyeti olduğunu anlarsa, secde yapar. Namaz kılması farz olan kimselerin secde âyetini işitince secde yapmaları vâcib olduğundan secde âyetini işiten cünübün, sarhoşun da abdest aldıkları zaman secde etmeleri lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Secde-i Sehv:

Yanılma secdesi; namazda bir farzın veya vâcibin, vaktinden önce veya sonra yapılması yâhut vâcibin terkinde yapılması lâzım gelen secde.

Birkaç kere secde-i sehv îcâb etse, bir kere yapmak yetişir. *(Halebî)*

Secde-i Şükr:

Bir nîmete kavuşan veya bir dertten kurtulan kimsenin Allahü teâlâ için yaptığı secde.

Secde-i şükr, tilâvet secdesi gibidir. Yâni abdestli olarak kıbleye karşı ayakta durup, elleri kulaklara kaldırmadan Allahü ekber deyip secdeye gidilir. Önce niyet etmek lâzımdır. Secdede önce Elhamdülillah, sonra secde tesbihi (sübhâne rabbiyel a'lâ) okunur. Secde-i tilâvette ise "Elhamdülillah" okunmaz. Vakit namazlarından sonra secde-i şükr yapmak mekruhtur, yâni Peygamber efendimiz böyle yapmamıştır. Bid'at olur. *(Tahtâvî, M.Ma'sum-i Fârûkî)*

Secde-i Tilâvet:

Kur'ân-ı kerîmin on dört yerindeki secde âyetinden birini okuyan veya duyanın yapması vâcib olan secde.

Bir kimse hüzünden, sıkıntıdan kurtulmak için, Allahü teâlâya kalbinden yalvararak, on dört secde âyetini ezberden ayakta okuyup, herbirinden sonra hemen secde-i tilâvet yaparsa, Allahü teâlâ o kimseyi o derd ve belâdan korur. *(İmâm-ı Nesefî)*

Secde Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin otuz ikinci sûresi.

Secde sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Otuz âyet-i kerîmedir. On beşinci âyetinde geçen Secde kelimesinden dolayı Sûret-üs-Secde denilmiştir. Sûrede; Allahü teâlânın her şeyi güzel yarattığı, öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkâr edenlerin âhirette pişmân olacakları, hazret-i Mûsâ'nın İsrâiloğullarına yol gösterici olarak gönderildiği bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Mücâhid, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Secde sûresinde meâlen buyuruyor ki:

İsrâiloğullarından da (dinlerinde) ***sabrettikleri için, emrimizle*** (insanları doğru yola götürecek) ***imâmlar kılmıştık. Onlar*** (Tevrât'taki) ***âyetlerimizi yakînen biliyorlardı*** *(Âyet: 24)*

Kim Secde ve Mülk sûrelerini yatsı namazından sonra okursa, sanki Kadir gecesini ihyâ etmiş (ibâdetle geçirmiş) ***gibi sevâb verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

SECİYYE:

Ahlâk, tabiat, huy.

Bir insan İslâm âlimlerini görüp, doğru yolu öğrendikten sonra yolunu şaşırırsa, bu onun seciyyesinin bozukluğundandır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SEDD-İ ZÜLKARNEYN:

Kur'ân-ı kerîmde Zülkarneyn adıyla bildirilen peygamber veya evliyâ olan mübârek bir zâtın, Ye'cûc ve Me'cûc için yaptırdığı sed.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede Sedd-i Zülkarneyn ile ilgili meâlen şöyle buyurdu:

(Zülkarneyn) ***Sonra yine bir yol buldu*** (doğudan kuzeye gitti). ***Nihâyet iki dağ arasına ulaştığı zaman onların önünde hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu. Onlar*** (tercümanları vâsıtasıyla); ***"Ey Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cûc tâifesi*** (topluluğu) ***bu yerde fesat*** (kâtil, tahrip, zirâatı telef) ***edicilerdir. Acabâ biz sana masrafını tâyin etsek de bizimle onların arasında sed yapsan" dediler.*** (Zülkarneyn); ***"Rabbimin bu işte bana verdiği kudret, sizin vereceğiniz harâç ve masraftan hayırlıdır. Haydi siz bana*** (bedenî) ***kuvvetle*** (ve lâzım olan âletlerle) ***yardım edin de, sizinle onların arasına sağlam bir set yapayım. Bana demir kütleleri getirin" dedi. Tâ ki, iki yanı*** (iki dağın arası) ***eşit oldu. Sonra*** (çalışanlara) ***üfleyin*** (körüklerle ateşi tutuşturun) ***dedi. Nihâyet o*** (demir) ***ateş gibi olunca; "Getirin bana üstüne erimiş bakır dökeyim" dedi. Artık*** (Ye'cûc ve Me'cûc kavmi) ***onu aşmaya güç yetiremedikleri gibi, onu*** (duvarı) ***delip geçmeye de kâdir olamadılar.*** (Zülkarneyn) ***"İşte bu*** (Sedd-i Zülkarneyn) ***Rabbimin va'di geldiği vakit*** (kıyâmet yaklaştığı zaman) ***ise, o bunu dümdüz yapar. Rabbimin va'di bir haktır.*** *(Kehf sûresi: 92-98)*

Eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfidir
Aceb hayretteyim ben Sedd-i İskender husûsunda

(Koca Râgıb Paşa)

SEFÂHET:

Aklın az ve hafîf olması. Malını dînin ve aklın beğenmediği yerlere sarfetme. Lüzumsuz harcama. Süse, eğlenceye ve her türlü kötülüğe, harama düşkünlük. Akıl azlığı.

Sefâhet kalb hastalıklarındandır. Sefâhet aklın az ve hafîf olmasındandır. İnsanı israfa alıştırır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Aklı olmayan delidir. Aklını kullanmıyan sefihtir. Akla uygun iş yapmamak sefâhettir. *(İmâm-ıRabbânî)*

SEFER:

1. Senenin kısa günlerinde, insan veya deve yürüşü ile üç günde gidilecek yere gitmeyi

niyet ederek, bulunduğu yerin kenar evlerinden dışarı çıkmak.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

... Sizden biriniz hasta yâhut seferde olursa, bu hâldeki oruçlarını sonra tutsun. *(Bekara sûresi: 185)*

Sizden birisi sefere çıktığında kardeşlerine vedâ etsin. Zîrâ Allahü teâlâ onların duâları sebebiyle o kimse için bereket ihsân eder. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Seferde kavmin seyyidi (efendisi) ***onlara hizmet edendir. Hizmette önde olanın fazîletini, şehîdlik müstesnâ, kimse hiçbir şeyde bulamaz.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

2. Harbe gitme, savaş.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Eğer (dâvet olundukları şey) ***yakın*** (ve dünyevî) ***bir menfaat, orta bir sefer olsaydı elbette senin arkana düşerlerdi. Lâkin o meşakkatli mesâfe*** (Tebük seferi) ***onlara uzak geldi. Bununla berâber "Eğer gücümüz yetseydi sizinle berâber sefere çıkardık" diye Allah'a yemin edeceklerdir. Bunlar*** (bu sûretle) ***kendilerini helâke sürüklerler. Allah biliyor ki, onlar hiç şüphesiz ve muhakkak yalancıdırlar.*** *(Tevbe sûresi: 42)*

Sefer Der Vatan:

Nakşibendiyye yolunun on bir temel esâsından biri. Sâlikin (tasavvuf yolunda bulunan kimsenin) kötü ahlâk, beşer (insan) tabiatının sıfatlarından kurtulması, beşerî sıfatlardan meleklere âit sıfatlara, kötü, çirkin vasıflardan, iyi, güzel ahlâka geçmesi.

Şahsı kötü bir kimse, nereye sefer ederse etsin, kötü çirkin vasıflar ondan gitmez. Bu sıfatların ondan gitmesi, ancak sefer der vatan ile mümkündür. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Sefer der vatan nasîb olunca, başkaları arasında düşüncenin dağılması da vatan gibi olan yalnızlığa sefer eder gider. Dışardaki zihin dağınıklığı, kalbe sızamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SEFERÎ:

Seferde olan, misâfir, yolcu. Bulunduğu şehirden veya köyden gideceği yolun iki veya bir kenârındaki evlerin dışına çıkarken, senenin kısa günlerinde, insan veya deve yürüyüşü ile, son evden îtibâren üç günde gidilecek yere (Hanefî mezhebinde 104 kilometre) gitmeye niyyet eden kimse. *(Bkz. Vatan)*

Seferî olan kimsenin dört rek'at olan farz namazlarını iki rek'at kılması Hanefî mezhebinde vâcibdir. Mest üzerine üç gün üç gece mesh edebilir. Oruç tutmayabilir. Kurbân kesmesi vâcib olmaz. Misâfir rahat ise orucunu bozmamalıdır. Seferî kimse, gittiği yerde giriş ve çıkış günlerinden başka on beş gün kalmaya niyet ederse veya kendi memleketine girerse mukîm olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebinde seferî olan, farzı dört rek'at kılarsa, son iki rek'at nâfile olur. Emri dinlemediği ve nâfilenin iftitâh (başlangıç) tekbirini ve farzın selâmını terk ettiği ve nâfileyi farz ile karıştırdığı için, günahkâr olur. *(Alâüddîn Haskefî)*

Hür kadının, zevci (beyi) veya ebedî mahrem (evlenmesi haram olan) akrabâsından biri yanında bulunmadan, yalnız veya başka kadınlarla yâhut âkil, bâliğ ve sâlih olmayan mahremi ile üç günlük yola gitmesi (üç mezhebde de) haramdır. Şâfiî mezhebinde kadınlar mahremsiz olarak, farz olan hacca gidebilir. *(Hâdimî, Abdülganî Nablusî)*

SEFERÎLİK:

Senenin kısa günlerinde insan veya deve yürüyüşü ile üç günde gidilecek yere gitmeye niyet ederek bulunduğu yerin kenar evlerinin dışına çıkmak. *(Bkz. Müsâfir, Sefer)*

SEFÎH:

Malını dînin ve aklın uygun görmediği yere harc eden, aklı az olan. *(Bkz. Sefâhet)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Mallarınızı sefihlere vermeyiniz. *(Nisâ sûresi: 5)*

Bir kimsede üç şeyden biri bulunmazsa ameli (ibâdeti) ***kıymet ifâde etmez ve hesâba değmez. Haramdan alıkoyacak takvâ, Allah korkusu, sefihe uymaktan men edecek hilm*** (yumuşaklık)***, halk arasında hüsn-i muâmele ile yaşıyacağı bir ahlâk.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Kalbine ilâhî bir nûr penceresinin açılmasını isteyen, sefîh kimselerle düşüp kalkmayı bıraksın. *(İmâm-ı Şâfiî)*

Sefîh ve câhil bir kimse, konuşunca; ona cevap verme! Sükût, ona cevap vermekten daha hayırlıdır. *(Muhammed bin İdris)*

SEFÎNE-İ NÛH:

Nûh'un (aleyhisselâm) tûfân sırasında bindiği gemisi.

Sefîne-i Nûh'un yapımı bitince, tûfân oldu. Nûh aleyhisselâma inanan mü'minler bu gemiye bindi. Gemiye binenlerin seksen kişi olduğu ve geminin üç kat olduğu çeşitli kitaplarda yazılıdır. *(Nişâncızâde, Kisâî, Taberî)*

SEHÂVET:

Cömert olmak. Parayı, malı hayırlı, iyi yerlere dağıtmaktan, lezzet almak. *(Bkz. Cömerdlik)*

Sehâvet, Cennet'te bir ağaçtır.Cömerd olan onun bir dalını yakalamıştır. O dal onu, Cennet'e götürmeden bırakmaz... *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfret)*

Sehâvet, iyi huyların en yükseklerindendir. *(Muhammed Hâdimî)*

SEHER VAKTİ:

Duâların kabûl olduğunun bildirildiği, gecenin (güneşin batmasından imsâk vaktine kadar olan zamânın) son altıda biri.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Onlar, geceleri pek az (bir zaman) ***uyurlar, seher vakitlerinde hep istiğfâr*** (tövbe) ***ederlerdi.*** *(Zâriyât sûresi: 17,18)*

Üç ses vardır ki, onları, Allahü teâlâ sever. Zikredenin sesi, Kur'ân-ı kerîm okuyanın sesi ve seher vaktinde istiğfâr edenlerin sesi. *(Hadîs-i şerîf-Sülûk-ul-Ulemâ)*

Gece seher vaktinde ve namazlardan sonra yapılan duâ kabûl olunur. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Seher vaktinde uyanık olmayı mümkün olduğu kadar elden bırakmamalı. Seher vakitlerinde ağlamayı ve istiğfâr etmeyi ganîmet bilip, en büyük iş saymalıdır. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

Seher vaktinde ibâdet eyle ki, yarın Sırat'tan geçerken her tarafın aydınlık olsun. *(Süleymân bin Cezâ)*

Binlerce top ve tüfek, yapamaz aslâ,
Göz yaşının seher vakti yaptığını,
Düşman kaçıran süngüleri çok defâ,
Toz gibi yapar, bir mü'minin duâsı.

(Muhammed Rebhâmî)

SEHV:

Yanılma.

Ey dünyâ ile mağrûr olan zavallı, gündüzün sehv ve gafletle, gecen de uyku ve istirâhatle geçmektedir. Âkıbetin ise üzüntü, elem ve keder olacaktır. *(Ömer bin Abdülazîz)*

Sehv Secdesi:

Yanılma secdesi; namazda bir farzın veya vâcibin, vaktinden önce veya sonra yapılması yâhut vâcibin terkinde yapılması lâzım gelen secde. *(Bkz. Secde)*

SE'ÎR:

Cehennem'i meydana getiren tabakaların ikincisi. Burada Tevrât'ı değiştirenler yanacaktır.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

... Yahûdîlerden kimi Muhammed aleyhisselâma îmân etti, kimi de ondan yüz çevirdi. O îmân etmeyenlere se'îr alevi kâfidir. *(Nisâ sûresi: 55)*

SEKAR:

Cehennem'i meydana getiren tabakalardan üçüncüsü. Burada İncîl'i değiştirenler azâb görecektir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Ben, onu (Velîd bin Mugîre'yi) ***Sekar'a atacağım. Sekar'ın ne olduğunu bilir misin? Hem o Cehennem, bedeninden hiçbir eser bırakmaz*** (hepsini helâk eder) ***hem yine eski hâline getirip*** (aynı azâbı yapmaya) ***devâm eder.*** *(Müddessir sûresi: 26,27)*

SEKER:

Hurmadan elde edilen içki, bir nevi şarap.

Hurma su içinde ısıtmadan bırakılınca, köpüklenir ve tadı keskin olursa buna seker denir. Damlası haramdır. Eğer gazlanmaz ve tadı keskin olmazsa, içilmesi sözbirliği ile helâl olur. *(İbn-i Âbidîn)*

SEKERÂT-ÜL-MEVT:

Ölüm sarhoşluğu, can çekişmesi hâli.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Bir de (bakarsın ki) ***sekerât-ül-mevt, hak*** (gerçek) ***olarak gelmiştir.*** (Ey insanoğlu!) ***İşte bu, senin kaçıp durduğun şeydir.*** *(Kâf sûresi: 19)*

Misvâk kullanmanın on beş kadar faydası vardır. Bunlardan biri de; sekerât-ül-mevtte, şehâdet kelimesini (Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh) söylemeye sebeb olur. *(Hazret-i Ebû Bekr)*

İnsan, sekerât-ül-mevt hâlinde iken; cesedi terler, gözleri sür'atle iki tarafa gider, burnunun iki tarafı çekilir, göğüs kemikleri kalkar, soluğu kabarır ve benzi sararır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

SEKÎNE:

Rahatlık. Kalb huzûru.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O (Allahü teâlâ)***, îmânları üstüne îmân artırsınlar diye mü'minlerin kalblerine, sekîne indirdi. Bütün göklerin ve yerlerin orduları Allahü teâlânındır. Allahü teâlâ, Alîmdir*** (her

şeyi bilir)***, Hakîmdir*** (hikmet sâhibidir)**.** *(Feth sûresi: 4)*

Eğer siz O'na (Resûlüme) ***yardım etmezseniz, bilin ki Allah vaktiyle O'na yardım ettiği gibi yine eder. Hani Mekke kâfirleri O'nu Mekke'den çıkardıklarında bizzat Allah O'na yardım etmişti.*** (Hicret esnâsındaResûlullah ancak) ***ikinin ikincisinden ibâretti. O zaman onlar*** (Sevr dağının tepesindeki) ***mağaradaydılar. O zaman Peygamber arkadaşına*** (Ebû Bekr-is-Sıddîk'a); ***"Mahzûn olma, zîrâ Allah'ın yardımı bizimle berâberdir" diyordu. Allah onun*** (arkadaşının) ***üzerine*** (kalbine) ***sekînetini indirmiş, O'nu*** (Habîbini) ***görmediğiniz*** (mânevî) ***ordularla kuvvetlendirmiş, kâfirlerin kelimesini*** (küfürlerini) ***alçaltmıştı...*** *(Tevbe sûresi: 40)*

İlim ve sekîne sâhibi olunuz. Öğrenirken ve öğretirken yumuşak söyleyiniz. İlim ile tekebbür etmeyiniz (kibirlenmeyiniz)**.** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allahü teâlâyı anmak için oturan kimseleri melekler kuşatırlar. Onları Allahü teâlânın rahmeti kaplar. Onlara sekîne iner. Allahü teâlâ onları kendi katında olanlar arasında anar. *(Hadîs-i şerîf-Dimyâtî)*

SEKR:

Şuursuzluk, kendinde olmama hâli. Tasavvufta mânevî sarhoşluk.

Tasavvuf yolunda ilerlerken, İslâmiyet'te bulunmayan şeylerle karşılaşılmakta ve sekr hâli bulunmakta ise de, yolun sonuna varınca bu bilgilerin ve hâllerin hepsi yok olur. Yalnız İslâmiyet'in bildirdiği şeyler, açık ve geniş olarak bilinir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sekr hâlinde olan şeyler, vilâyet (evliyâlık) makâmlarında bulunmaktadır. Sahv (şuurlu olma) hâlinde olan şeyler ise nübüvvet yâni peygamberlik makamındadır. Peygamberlerin yolunda gidenlerin büyükleri, onlara tam uydukları için, onların makâmının sahvından (uyanıklığından) pay alırlar. *(Muhammed Bâki-billâh)*

Sekri çok olanın, sözlerindeki uygunsuzluk da çok olur. *(Şihâbüddîn Sühreverdî)*

Hâlinde doğru ve istikâmet üzere olan sâlik (tasavvuf yolcusu), sekr ânında sevinçli ve hâlini gizleyici olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Şerîat bilgilerinin hepsi nübüvvet mertebesinden çıkmış oldukları için baştan başa sahvdırlar. Bunlara uymayan bilgiler nasıl olursa olsunlar sekrden hâsıl olmuşlardır. Sekr sâhipleri mâzûrdurlar yâni sorguya çekilmez, azâb edilmezler. Hallâc-ı Mansûr "Enelhak" sözünü sekr hâlinde söylemiş olup, mâzûrdur. Yalnız sahv sâhipleri taklid olunur.Sahv bilgilerine uyanlar kurtulur. Sekr bilgilerine uyulmaz. Bunlara uyanlar mâzûr olmaz, sorguya çekilirler, cezâlandırılırlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SELÂM (Es-Selâm):

1. Esmâ-i hüsnâdan (Allahü teâlânın güzel isimlerinden). Zâtı ayıplardan (kusurlardan), sıfatları noksanlıklardan ve işleri kötülüklerden uzak, temiz olan.

Eceli gelmeyen bir hastaya elem ve hastalıkları için yüz yirmi bir defâ Selâm (es-Selâm) ism-i şerîfi okunursa, Allahü teâlânın izniyle o kimse şifâ bulur veya hastalığı hafifler. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. İki müslüman karşılaşınca veya ayrılırken birinin diğerine; "Es-selâmü aleyküm" veya "Selâmün aleyküm" yâni dünyâda ve âhirette selâmette ol, sıhhat ve âfiyet sizin üzerinize olsun" demesi, diğerinin de; "Ve Aleyküm selâm" yâni "Bana ettiğin bu güzel duâ senin de üzerine olsun" diye söylemesi.

Birbirinize selâm veriniz. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, Müslim)*

Îmân etmedikçe Cennet'e giremezsiniz. Birbirinizle sevişmedikçe tam îmâna

kavuşamazsınız. Size bir şey göstereyim mi? onu yaparsanız, sevişirsiniz. Aranızda selâmı çok yayınız. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır. Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da'vetine gitmek ve aksırıp; "Elhamdülillah" deyince; "Yerhamükallah" diyerek cevap vermek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Selâmda sünnet şöyledir ki; önce büyük küçüğe, şehirli köylüye, devedeki ata binmiş olana, attaki merkebde olana, merkeb üstündeki yaya yürüyene, ayakta olan oturana, az olan çok olana, efendi hizmetçisine, baba oğluna, ana kızına verir. Rütbe ve ni'meti çok olan önce verir. İki müslüman, birbirine aynı anda selâm verirse, her ikisinin de birbirine cevâb vermesi farz olur. Birbirinden sonra selâm verirlerse, ikincisinin verdiği selâm cevâb yerine geçer. Çok kimseye selâm verildiği zaman, bir kişi, hattâ bir çocuk cevâb verince, ötekiler vermese de olur. *(MuhammedRebhâmî)*

İki müslüman karşılaşınca, birinin "Selâmün aleyküm" demesi sünnet, diğerinin cevap olarak "Ve aleyküm selâm" demesi farz-ı kifâyedir. *(Muhammed Rebhâmî)*

3. Sevginin ve muhabbetin ifâdesi olarak hayır duâ.

Allahü teâlâya hamd olsun. Resûlullah'a salât ve selâm olsun.

Biz bu dünyâdan gider olduk,
Kalanlara selâm olsun.
Bizim için hayır duâ,
Kılanlara selâm olsun.

(Yûnus Emre)

SELÂMET:

Her türlü korku ve tehlikeden uzak olma, kurtulma.

Kimi, selâmette olmak sevindirirse, onun san'atı susmak olsun. *(Hadîs-i şerîf-Usûl-ü Aşere)*

Birbirinize selâm veriniz! Birbirinize yiyecek ikrâm ediniz! Akrabânızın haklarını gözetiniz! Gece herkes uyurken namaz kılınız. Bunları yaparak selâmetle Cennet'e giriniz. *(Hadîs-i şerîf-Kitâb-ül-Metcer-ur-Râbih)*

Sâlih ameller, İslâm'ın beş şartıdır. Sâlih amelleri yapmadan kalb selâmette olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Nefsin arzûlarını terk eden temiz olur, âfetlerden selâmet bulur. *(Ahmed Fârûkî)*

SELÂMÜN ALEYKÜM:

İki müslüman karşılaşınca veya ayrılırken birinin diğerine; "Ben müslümanım. Benden sana zarar gelmez, selâmettesin. Dünyâda ve âhirette selâmette ol, sıhhat ve âfiyet üzerinize olsun." mânâsına söylenen söz.

"Selâmün aleyküm" diyerek selâm vermek sünnet "Ve aleyküm selâm" diyerek cevap vermek farz-ı kifâyedir. *(Muhammed Rebhâmî)*

SELEF:

Önce gelenler. Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn (Eshâb-ı kirâmı gören büyükler) ve Tebe-i tâbiîne (Tâbiîn'i gören büyüklere) verilen isim.

Selef-i Sâlihîn:

Hicrî ilk asrın müslümanları. Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiînin büyükleri.

Zamânımız tarîkatçileri, câmilerde mevlid cemiyetleri, ilâhîler, mersiyeler okutuyorlar.

Tekkelerde çalgı, tanbur dinliyorlar. Bunlar gibi nice bid'atleri, dinde olmayıp, sonradan dîne sokulan şeyleri tarîkatin îcâbı olarak yapıyorlar, dünyâya düşkün olanlarla, fâsıklarla (açıktan günâh işleyenlerle) birlikte bulunuyorlar. Namazda kavmeye, celseye ve cemâate hattâ Cumâ namazına ehemmiyet vermiyorlar. Selef-i sâlihînin zamanlarında böyle şeyler hiç yoktu. Bunların hiçbiri İslâmiyet'te yoktu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Selef-i sâlihînin halefleri (sonra gelenleri) olan Ehl-i sünnet âlimleri zamânımıza kadar, hattâ bugün bile yazdıkları kitablarında Selef-i sâlihînin mezhebi olan Ehl-i sünnet îtikâdı (îmân) bilgilerini savunmuşlardır. *(Şeyhzâde)*

Eshâb-ı kirâmdan sonra insanların en üstünleri, Eshâb-ı kirâmı gören ve onların sohbetinde yetişen müslümanlardır. Bunlara Tâbiîn denir. Bunlar bütün bilgilerini Eshâb-ı kirâmdan almışlardır. Tâbiîn'den sonra insanların en üstünleri Tâbiîn'i gören ve onların sohbetinde yetişen müslümanlardır. Bunlara Tebe-i tâbiîn denir. Selef-i sâlihînden sonra gelen din adamlarının arasında sözleri, işleri Resûlullah'ın ve Selef-i sâlihînin bildirdiklerine uygun olup, îtikâdda (îmânla ilgili bilgilerde) ve amelde bunların yolundan hiç ayrılmayan zekî, akıllı ve İslâmiyet'in hududlarını aşmayan bir kimse, başkalarının kötülemesinden korkmaz. *(Muhammed Bahît)*

SELEFİYYE:

Selef-i sâlihînin (Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn, Tebe-i tâbiînin) yolunda olduklarını iddiâ ettikleri hâlde, onların yolundan ayrılan bozuk îtikâdlı kimseler.

İlk devir müslümanları olan Selef-i sâlihîn, Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdında idiler. Ancak onlar, îmân ve îtikâd bilgilerini, icmâlî (kısaca), Halef denilen ve sonra gelen Ehl-i sünnet âlimleri ise, îtikâd bilgilerini tafsîlî yâni açık ve geniş olarak bildirdiler. Bu iki tavır, mânâları kapalı olan müteşâbih âyetlerde daha açık görülür. Meselâ Kur'ân-ı kerîmde müteşâbih lafızlardan olan "yed" kelimesinin görünen mânâsı el; "vech" kelimesinin mânâsı yüz demektir. Fakat Allahü teâlâ hakkında bu iki mânâ mahzurlu olduğundan yed lafzını kudret, vech lafzını ise zât diye te'vil etmişlerdir (yorumlamışlardır). Hicrî dördüncü asırda Hanbelî mezhebinden dolayısıyle Ehl-i sünnetten ayrılıp, kendilerine selefiyye veya selefî denilen bâzı kimseler, müteşâbih nassların (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerin) sırf zâhirine (görünen), konuşma dilindeki mânâlarına yapışarak kendi akıllarına göre yanlış mânâlar verdiler. Bu sebeble teşbih ve tecsîm (Allahü teâlâyı mahlûkuna benzetme) gibi bozuk bir inanışın içerisine düştüler. Sözlerine inandırabilmek için de Selef-i sâlihînin yolunda olduklarını söyleyerek, kendilerine Selefiyyeciler adını verdiler. Hanbelî mezhebinde olan Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ve başka âlimler; bu selefiyyecilerin, Selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid'at ehli mücessime (Allahü teâlânın cisim olduğunu söyleyenlerin) fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Yedinci asırda İbn-i Teymiyye (v. 1328/728), bu fitneyi tekrâr alevlendirdi. İbn-i Teymiyye'nin talebesi olan İbn-i Kayyım el-Cevziyye (v.1350/751), hocasının bozuk yolunu devâm ettirdi. Hicrî on ikinci asırda selefîlik fitnesi, Muhammed bin Abdülvehhâb tarafından tekrar ortaya çıkarıldı. Onun ve İbn-i Teymiyye'nin yolundakiler tarafından devâm ettirildi. Görülüyor ki, İslâmiyet'te selefiyye mezhebi diye bir şey yoktur. Tek doğru îtikâd ve selef-i sâlihînin yolu olan Ehl-i sünnet vel-cemâat yolu vardır. Ehl-i sünnetin ise Mâturîdiyye ve Eş'ariyye diye iki kolu vardır. Asırlardan beri müslümanlar Ehl-i sünnet îtikâdını bu iki koldan öğrenerek gelmişlerdir. *(Bkz. Mâturîdî, Eş'arî) (İbn-i Halîfe Alîvî, Zâhid-ül-Kevserî, Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

SELEM:

İleride teslim edilecek bir malın peşin para ile satılması. Yâni belli miktârda peşin para ile belli zaman sonra bilinen yerde bilinen bir malı satın almak için yapılan sözleşme. Peşin parayı verene sâhib-üs-selem veya rabb-üs-selem; veresiye mal verme borcu altına giren

satıcıya müslemün ileyh, bu yolla satın alınan mala müslemün fîh denir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! (Yaptığınız alış-veriş sonunda) ***muayyen*** (belirlenmiş) ***bir vâde ile birbirinize borçlandığınız zaman, onu yazın.*** *(Bekara sûresi: 282)*

(Buradaki borç mânâsı umûmî olup, selem borcunu da bildirir. İbn-i Abbas (r.anh) onu (borcu) selem borcu diye tefsir etmiştir.)

Sizden selem satışı (selem akdi) ***yapan kimse, belirli bir vâdeye kadar ölçeği bilinen ve tartısı bilinen bir mal ile selem yapsın.*** *(Hadîs-i şerîf-İhtiyâr)*

Selem, söz kesilirken ve malı teslim edinceye kadar geçen zaman içinde, çarşıda benzeri hep bulunan ve sıfatı, iyilik ve aşağılık derecesi ve miktârı belli edilebilen, yâni hacm (ölçek), vezn (tartı), metre ve sayı ile ölçülen ve tayin edilince teayyün eden (belli olan) malda sahîh (geçerli) olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Selem yapılan mal, belli zamanlarda taksit ile verilebilir. Semen (para) pazarlık yerinde hepsi peşin teslim edilmelidir. Hepsi peşin verilmezse, selem sahîh olmaz. Selem müddeti en az bir aydır. *(İbn-i Âbidîn)*

Selemden iki taraf uyuşarak vaz geçebilir ve bâyi' (malı satan), semeni (parayı) veya mislini (benzerini) veya kıymetini geri verir. *(İbn-i Âbidîn)*

SELÎM AKIL:

Yanılmayan, pişman olacak bir işi yapmayan ve peygamberlere, âlim ve evliyâlara mahsus, ileriyi gören akıl. *(Bkz. Akıl)*

Selîm akıl sâhibi, nefsine uymaz. İslâm dînine uyar. Aklı dinlemeyen kimse ise nefsine uyar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

SELVÂ:

Mûsâ aleyhisselâma îmân eden İsrâiloğullarına Allahü teâlânın ihsân ettiği bıldırcın eti. *(Bkz. Men ve Selvâ)*

SEM':

İşitme, işitici olma. Allahü teâlânın subûtî sıfatlarından.

SEMÂ':

Bir veya birkaç kişinin çalgısız, âletsiz okudukları, dîni, îmânı kuvvetlendiren ve ahlâkı güzelleştiren ilâhî, mevlid, kasîde ve şiirleri dinlemek. *(Bkz. Simâ')*

Hoş âhenk ve güzel nağmelerden doğan semâ' ve aynı şekilde okunan şiir ve gazelleri dinlemek; nefsine hâkim olan, onun isteklerine gâlib gelen ve her türlü gayr-i meşrû yâni dîne uygun olmayan işlerden sakınıp uzak duran kişiler için mübâhtır. *(Mazhar-ı Cânı Cânân)*

SEMÂHAT:

Cömertlik ve el açıklığı; vermesi lâzım ve vâcib olmayan şeyleri seve seve vermek.

Resûl-i ekreme, "Hangi amelin daha faziletli" olduğu sorulduktа; ***"Sabır ve semâhattır"*** buyurmuştur. *(İbn-i Hibbân)*

SEMÂVÎ:

Allahü teâlâdan gelen.

Malın iki ortağı vardır. Biri semâvî âfetler, diğeri de vârisler. Eğer malından en az nasibi olan kimse olmak istemiyorsan ve buna gücün yetiyorsa, Allah yolunda sarfet. *(Ebû Zer Gıfârî)*

Semâvî Din:

İnsanları dünyâ ve âhirette seâdete, mutluluğa kavuşturmak için, Allahü teâlâ tarafından gösterilen yol.

Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmdan beri, her bin senede, bir peygamber vâsıtası ile insanlara bir semâvî din göndermiştir. Bu peygamberlere resûl denir. Her asırda, en temiz bir insanı peygamber yaparak, bunlar ile dinleri kuvvetlendirmiştir. Resûllere tâbi olan bu peygamberlere nebî denir. Bütün peygamberler hep aynı îmânı söylemişler, hepsi ümmetlerinden aynı şeylere îmân etmeyi istemişlerdir. Fakat şerîatleri yâni kalb ve beden ile yapılması ve sakınılması lâzım olan şeyleri başka başka olduğundan, İslâmlıkları, müslümanlıkları da ayrıdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Semâvî Kitab:

Hak dinlerin kitapları. Semâvî kitapların bize bildirileni yüz dörttür. Bunlardan on suhuf Şist (Şit) aleyhisselâma otuz suhuf İdris aleyhisselâma, on suhuf İbrâhim aleyhisselâma indirildi. Mushaflar; Tevrât Mûsâ aleyhisselâma, Zebur kitabı Dâvûd aleyhisselâma, İncîl kitabı Îsâ aleyhisselâma ve Kur'ân-ı kerîm Muhammed aleyhisselâma nâzil olmuş, inmiştir. *(Ahmed Cevdet Paşa)*

SEMEN:

Mebî'ye yâni satın alınan şeye karşılık verilen mal veya para.

Altın ile gümüş semen olarak yaratılmıştır. Her ne hâlde olurlarsa olsunlar dâimâ semendirler. *(İbn-i Âbidîn, Kâşânî)*

Kâğıt liralar fülûstur. Bunların zekâtını vermek lâzımdır. Fakat bunların kıymetleri altın ile gümüşün kıymetleri gibi hakîkî kıymet değildir. Îtibârî kıymettir. Hükûmetlerin verdikleri kıymettir. Verdikleri gibi geri de alırlar. Îtibârî kıymetleri gidince semen olmazlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir satışta semen gösterilmeden akd (sözleşme) yapıp da sonra semen olarak haram olduğu bilinen şey verilirse, bu şey karşılığı alınan mebî' (mal) helâl ve tîb (güzel) olur. Fakat haram olduğu bilinen veya kendinde vedî'a (emânet) bulunan şey semen olarak gösterilerek söz kesilir ve bu semen verilirse, satın alınan mebî (mal) haram olur. Haram semene işâret edip, başka şeyi verirse veya başka semene işâret edip, haram semeni verirse, mebî (mal) haram ve habîs (pis) olmaz. *(İmâm-ı Kerhî)*

Semen-i Misl:

Satılan malın piyasadaki fiyatı.

Semen-i Müsemmâ:

Bâyi' (satıcı) ile müşterinin karşılıklı rızâ ile mebî (mal) için hakîkî kıymetine uygun olsun veya olmasın, tâyin ettikleri yâni uyuştukları bedel.

Semen-i müsemmâ, mebîin (malın) hakîkî kıymeti olacağı gibi, az çok ondan ziyâde veya noksan da olabilir. Meselâ bir kimse hakîkî değeri elli altın olan bir atı elli altına satsa, semen-i müsemmâ, atın hakîkî değerine uygun olur. Altmış altına satsa, semen-i müsemmâ atın hakîkî değerinden ziyâde (fazla) olmuş olur. Kırk altına satsa bu defâ da hakîkî değerinden noksan olmuş olur. *(Ali Haydar Efendi)*

Semen-i Râyic:

Bir malın o günkü değeri.

SEMÎ':

İşitilecek şeyleri ne kadar gizli olsa da işiten, hamd ve senâda bulunanların, hamdini işitip mükâfat veren, kullarının duâlarını işiten ve icâbet eden, münâfık ve yalancıların kalbden

söyledikleri sözleri işiten mânâsında Allahü teâlânın Esma-i hüsnâsından (güzel isimlerinden).

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

...O'nun (Rabbinin) ***sözlerini değiştirecek kimse yoktur. Semi'de, Alim de O'dur.*** *(En'âm sûresi: 115)*

Allahü teâlâ Semî'dir. O, ne kadar gizli olursa olsun her şeyi işitir. O'nun işitmesi bizim işitmemiz gibi kulakla ve hava titreşimi ile değildir. İşitmesi, kulak zarına ses dalgalarının vurmasıyla olmaz. Bundan münezzeh (uzak)dir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Duhâ namazından sonra beş yüz kere Semî' ism-i şerîfini okuyan kimsenin duâsı kabûl olur ve Allahü teâlânın izniyle murâdına kavuşur. *(Yûsuf Nebhânî)*

SEMİ'ALLAHÜ LİMEN HAMİDEH:

"Allahü teâlâ, hamd ve senâ eden kimsenin hamd, şükür ve senâsını (övgüsünü) işitir" mânâsına rükûdan kalkarken (doğrulurken) söylenen söz (tesbih).

Rükûdan kalkarken "Semi'allahü limen hamideh" demek, imâma ve yalnız kılana sünnettir. Cemâat bunu söylemez. *(İbrâhim Halebî)*

SEMÛD KAVMİ:

Sâlih aleyhisselâmın peygamber olarak gönderildiği ve îmân etmedikleri için büyük bir sayha (korkunç gürültü) ile helâk olan kavim.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Biz Semûd'a (nesebde) ***kardeşleri Sâlih'i resûl*** (peygamber) ***olarak gönderdik.*** *(Hûd sûresi: 61)*

Hûd aleyhisselâmın peygamber olarak gönderildiği Âd kavmi, âsî olup, şiddetli rüzgârla helâk edilince, îmân ettikleri için bu azâbdan kurtulan mü'minler kendilerine yeni yurtlar bulmak için çeşitli bölgelere dağıldılar. Bu büyük felâketten kurtulanlardan birisi de Nûh'un aleyhisselâm oğlu Sâm'ın neslinden gelen Semûd idi. Semûd ve berâberindekiler, Şam ile Hicâz arasında bulunan Hicr mevkiinde yerleştiler. Daha sonra Semûd'un torunları bu beldeden ayrılıp, Âd kavminin helâk edildiği yerlere göç ettiler. Buraları îmâr ettiler. Burada çoğalanSemûd'un torunları önce bir kabîle, sonra da büyük bir kavim (topluluk) oldular. Dedeleri Semûd'a nisbetle Semûd kavmi denildiği rivâyet edilmektedir. Kur'ân-ı kerîmde "Eshâb-ül-Hicr" diye zikredilen bu kavim, Âd kavminin devâmı olması ve onun yerini alması sebebiyle Âd-ı sânî (ikinci Âd) diye de anılır. *(Sa'lebî, Kisâî)*

Semûd kavmi, Âd kavmi gibi taşları yontup, dağları oyarak kayalara, tepelere saraylar yapıp, ovalara köşkler kurup, bağlar, bahçeler meydana getirdiler. Allahü teâlâ Âd kavmi gibi bunlara da bol nîmetler ve çok uzun ömür verdi. Meskenlerinde her türlü nîmetler içinde yüzüp, üç yüz sene ile bin sene arasında ömür sürdüler. Önceleri bu nîmetlere şükrederlerken, sonraları unutup terkederek, zevk ve sefâya düştüler. Üstelik kabîle reisleri başta olmak üzere zulüm ve haksızlığa dayalı çeteler kurup, karışıklıklar çıkardılar. İnsanları ifsât ettiler, bozdular ve putlara tapmaya başladılar. Peygamberleri olan Sâlih aleyhisselâma inanmadılar. Sâlih aleyhisselâm, kendisine inanan 4000 kişi ile birlikte o beldeyi terk etti. Semûdluların yüzleri kana boyanmış gibi kırmızı oldu.Daha sonra simsiyah oldu. Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma, Semûdluları bir sayha (korkunç gürültü) ile helâk etmesini emir buyurdu. Bir sabah vakti azâb sayhası Semûd kavmini yakalayıverdi. Sayhanın şiddetinden hepsinin ödleri patlıyarak helâk oldular. Helâk edilişleri, dillere destân oldu. *(Nişâncızâde, Kisâî, Sa'lebî)*

SENÂ:

Hamd, medh, övgü.

Görünen, görünmeyen, bilinen, bilinmeyen bütün nîmetleri gönderen, bizlere kurtuluş yolunu gösteren ve çok sevdiği Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yapmakla şereflendiren Allahü teâlâya hamd-ü senâlar olsun. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hamd, senâ etmenin, övmenin en üstün şeklidir. Sevinç hâlinde de sıkıntı hâlinde de hamd edilmektedir. Şükr ise nîmet zamanlarında olup, devamlı değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SENED:

1. Delîl, dayanak.

Hoca çocuğa, Besmele okur, çocuk da söyleyince, Allahü teâlâ, çocuğun anasının, babasının ve hocasının Cehennem'e girmemesi için sened yazdırır. *(Hadîs-i şerîf-Tefsîr-i Ya'kûb-ı Çerhî)*

Din âlimi olmak, sözü dinde sened olmak için, sekiz yüksek din bilgisini bütün incelikleri ile öğrenmek, fen bilgilerinde lüzumu kadar ilim sâhibi olmak lâzımdır. Ancak bunlara İslâm âlimi denir. Bunların her sözü her açıklaması, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin açıklamasıdır. Her sözleri sâbit ve müsellem (kabûle lâyık) ve muhakkak doğrudur. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Hadîs-i şerîfleri rivâyet edenlerin silsilesine verilen ad.

Kur'ân-ı kerîm okumak sünnettir ve sevâbı çoktur. Fakat namaz içinde okunan Kur'ân-ı kerîmin sevâbı daha çok olduğu hadîs-i şerîfte bildirilmiştir. Bu hadîs-i şerîf senedleriyle birlikte Hazînet-ül-Esrâr'da 22. sahîfede yazılıdır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

3. Bir hakkı tesbit eden yazılı vesîka.

Ödünç verdiğinin senedine ödeme târihi koymak haramdır, fâiz olur. *(Hamza Efendi)*

SEREYÂN:

Yayılma, dağılma, sirâyet etme.

Allahü teâlâ için söylenen kurb (yakın olmak), maiyyet (berâberlik), ittisâl (kavuşma), ihâta (çevirme) ve sereyân gibi sözlere inanmalı, nasıl olduklarını düşünmemeli ve araştırmamalıdır. Allahü teâlâ bilir demelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SERMÂYE:

Ana para.

Ortaklardan bir kısmı sermâye vermek, bir kısmı da iş yapmak üzere kurulan şirketlere müdârebe şirket denir. Kâr, önceden sözleşilen oranda paylaşılır. Sermâye, iş yapanlarda emânettir. *(Ali Haydar Efendi)*

Ömrün en kıymetli sermâyesi vakitlerdir. *(Ahmed Gazâlî)*

SERVER-İ ÂLEM:

Âlemin efendisi, en üstünü Muhammed aleyhisselâm.

Server-i âlem (sallallahü aleyhi ve sellem) bizim bilmediğimiz bir hayat ile şimdi hayattadır. Cesed-i şerîfi (mübârek bedeni) aslâ çürümez. Kabrinde bir melek durup ümmetinin okudukları salevât-ı şerîfeleri (Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed sözü ve benzerleri) kendisine haber verir. Minberi ile kabr-i şerîfi arası Cennet bahçelerindendir. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Server-i âlemin (sallallahü aleyhi ve sellem) mübârek gözleri uyur, kalb-i şerîfi uyumazdı. Aç yatıp tok kalkardı. Aslâ esnemezdi. Mübârek vücûdu nûrânî olup, gölgesi yere düşmezdi. Elbisesine sinek konmaz, sivrisinek ve diğer böcekler mübârek kanını içmezdi. Allahü teâlâ tarafından Resûlullah (peygamber) olduğu bildirildikten sonra şeytanlar göklere çıkarak haber

alamaz ve kâhinler (geleceğe âit şeylerden bahsedenler) söyleyemez oldu. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Server-i âlemin (sallallahü aleyhi ve sellem) isimleri, hâlleri, Tevrât'ta ve İncîl'de yazılı idi. Yahûdî ve hıristiyanlar, teşrif etmesini bekliyordu. Fakat kendi cinslerinden gelmeyip, Arabdan geldiği için bâzıları kıskandı, inkâr etti. Halbuki birçok âlimleri ve akıllıları, insaf edip müslüman oldu. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Server-i âlem! Sana hayran olup yanarım.
Görmüyor birşey gözüm, her an hulyânla aklım.

(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)

SERVER-İ KÂİNÂT:

Kâinâtın efendisi, en kıymetlisi Muhammed aleyhisselâm.

Server-i kâinât, habîb-i Rabbil'âlemîn (Alemlerin Rabbi olan Allahü teâlânın sevgilisi) aleyhisselâm buyurdu ki: ***"Dünyâ ile âhiret birbirinin zıddıdır, birbirine uymaz. Birini râzı edersen öteki gücenir.*** *(Mektûbât-ı Rabbânî)*

Server-i kâinât sallallahü aleyhi ve sellem güzel huylu idi. İyilik etmesini severdi. Herkesle iyi geçinirdi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Söylerken gülmezdi. Üzüntülü görünürdü. Fakat çatık kaşlı değildi. Cömerd idi. Fakat israf etmez, fâidesiz yere bir şey vermezdi. Herkese acırdı. Mübârek başı hep önüne eğik idi. Kimseden birşey beklemezdi. Se'âdet huzûr isteyen onun gibi olmalıdır. *(Muhammed Rebhâmî)*

SETR-İ AVRET:

Mükellef olan yâni akıllı ve bâliğ (ergenlik, evlenme yaşına erişmiş) bir kimsenin namazda veya her zaman başkasına göstermesi haram olan yerlerini örtmek. *(Bkz. Avret)*

Setr-i avret namazda da, namaz dışında da farzdır. *(Halebî)*

Setr-i avret üç şeyle tamam olur:

1) Erkekler göbeği altından dizi altına varıncaya kadar olan yerlerini örtmekle,

2) Kadınlar yüz, el ve bir rivâyete göre ayaktan başka bütün bedenlerini örtmek ve göstermemekle,

3) Câriyeler (harpte esir edilen kadın) sırtını ve göbekten diz altına kadar örtmekle. *(Kutbüddîn İznikî)*

SETTÂR (Es-Settâr):

"Kulların günâhını örten" mânâsında Allahü teâlânın sıfatlarından.

Ey müslüman! Sen de Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem güzel huyları ile ahlâklanmalısın! Hattâ Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmak, her müslümana lâzımdır. Çünkü Resûl aleyhisselâm; ***"Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanınız!"*** buyurdu. Meselâ Allahü teâlânın sıfatlarından birisi Settâr'dır. Müslümanın da din kardeşinin aybını, kusurunu örtmesi lâzımdır. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

SEVÂB:

İyilik ve ibâdet yapana âhirette Allahü teâlâ tarafından verilecek mükâfât, iyi karşılık. Ecir. *(Bkz. Ecr)*

Benim şerîkim (ortağım) ***yoktur. Başkasını bana şerik eden, sevaplarını ondan istesin...*** *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

Ümmetimin arasında fitne (ve) ***fesâd yayıldığı zaman, sünnetime sarılana yüz şehîd sevâbı vardır.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Allahü teâlâ, dünyâda iyilik ve ibâdet yapanlara sevâb vereceğini vâd etmiştir. İyilik ve ibâdet yapana âhirette sevâb verilmesi, vâcib ve lâzım değildir. Allahü teâlâ lutf ederek, merhamet ederek, bunlara âhirette sevâb vereceğini vâd etmiştir. Allahü teâlâ vâdinden dönmez. Muhakkak yapar. *(Muhammed Hâdimî)*

Sâlih amellerin sevâbını bütün mü'minlerin rûhuna hediye etmek iyi ve makbûldür. Herbirine ayrı sevab ulaşır. Hakkında hediye etmek için niyet edilip okunan ve hediye edilen meyyitin, sevâbı hiç eksilmez. (*Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

SEVÂD-I A'ZAM:

Müslümanların çoğunluğu.

Ümmetim dalâlet (sapıklık) ***üzere birleşmez. Bunun için, ayrılık gördüğünüz zaman sevâd-ı a'zama tâbi olunuz.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Allahü teâlâ bu ümmeti aslâ dalâlet (sapıklık) ***üzerine birleştirmez. Allahü teâlânın ihsânı, yardımı cemâatledir. Sevâd-ı a'zama tâbi olunuz. Çünkü topluluktan ayrılan ateşe düşer.*** *(Hadîs-i şerîf-Hâkim)*

Dört mezhebden ayrılmak, Sevâd-ı a'zamdan ayrılmaktır. *(Şah Veliyyullah Dehlevî)*

Fıkıh âlimleri doğru yoldadırlar. Muhammed aleyhisselâmın sünnetine yapışan ve Hulefâ-i râşidînin yâni dört halîfenin yoluna sarılan bunlardır. Sevâd-ı a'zam, fıkıh âlimlerinin yolundadır. Bunların yolundan ayrılanlar Cehennem ateşinde yanacaklardır. *(Seyyid Ahmed Tahtâvî)*

SEV'ETEYN:

Kadın ve erkeğin galiz yâni kaba avret mahalli, ön ve arka uzuvları; iki abdest bozma uzvu. *(Bkz. Avret)*

Mübâşeret-i fâhişe yâni çıplak olarak sev'eteyni sürtünmek erkeğin de kadının da abdestini bozar. *(Halebî)*

Konuşmaya başlamamış olan küçük çocukların avret mahalli yalnız sev'eteynidir. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

Başkasının sev'eteynine bakmak haramdır. *(Halebî)*

Sev'eteyn dört hak mezhebde de kaba avrettir. Yâni namazda ve namaz dışında başkalarına göstermek haramdır. Bunları örtmek sözbirliği ile farzdır. Örtmeye, ehemmiyet vermeyen îmânsız olur. *(İbn-i Âbidîn)*

SEVK-İ TABİÎ:

İstek dışı hareket. İç güdü. Canlıların hayâtiyetini ve nesillerini devâm ettirmek için, Hak teâlâ tarafından kendilerine verilen kuvvet.

Aklı olan kimse, sevk-i tabiîleri, İslâmiyet'in emrettiği, izin verdiği gibi kullanır ve günah olmaz. Aklı dinlemeyenler ise, nefse uyarak mubahlardan (izin verilenlerden) dışarı taşar ve günaha girer. Çünkü sevk-i tabiîleri mübahların dışına çıkmaya zorlar, mübahlardan başka şeyler de ister. Hayvanlarda kalb, rûh, nefs olmadığından, sevk-i tabiî ile hareket ederler. Meselâ acıkınca, doyuncaya kadar bulduklarını yerler. İnsanlar ise, kalb ile hareket eder. Kalb nefse uyarsa, bulduğu ile doymaz. Haram olan şeyleri arar. Doyduktan sonra da yer. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SEVM-İ NAZAR:

Bir malı görmek yâhut göstermek üzere sâhibinin izniyle almak.

Sevm-i nazar yoluyla alınan mal, fiyatı belli olsun veya olmasın kabz eden (alan) kimsenin elinde emânet bulunduğundan, bu mal istemeyerek telef ve zâyi (yok) olsa, bunu

alan kimsenin tazmin etmesi (ödemesi) lâzım gelmez. *(Ali Haydar Efendi)*

SEVM-İ ŞİRA':

Bâyi'in (satıcının) ve müşterinin, mebî'e (mala) fiyat koymaları, bir fiyatta anlaşmaları.

Sevm-i şira' yoluyla uyuşup malı götür, beğenirsen al deyip müşteri de beğenirsem alırım diyerek alıp götürürken mebi' (mal) telef ve zâyi olsa (zarar görse veya yok olsa) müşteri kıymetini veya mislini öder. *(Dâmâd)*

SEYF-İ NEBEVÎ:

Peygamber efendimizin kılıcı.

Seyf-i Nebevînin iki tânesi Topkapı Sarayında bulunmaktadır. Yer yer altın, birisi de kıymetli taşlarla süslüdür. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

SEYR:

Tasavvuf yolunda ilerleme.

Başka tarîkatlerde seyre nefsin tezkiyesinden yâni temizlenmesinden başlanır. Cesedi temizlerler. Bundan sonra âlem-i emre sıra gelir. Bizim yolumuzda ise, seyr kalbden başlar. Kalb de âlem-i emrdendir. Bunun içindir ki, başkalarının yolunun sonu bizim büyüklerimizin yolunun başında yerleştirilmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Seyr-i Âfâkî:

Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin; ilminin, bilgisinin ve kendi ihtiyârı (dilemesi, istemesi) olmaksızın dış âlemde ilerlemesi.

Seyr-i âfâkîde kötülüklerden temizlenmek ve seyr-i enfüsîde iyi ahlâk ile ahlâklanmak vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Seyr-i Anillah-i Billâh:

Yüksek bilgilerden, aşağı bilgilere inme. Tasavvufta nihâyete (maksada) ulaşan velînin geri dönmesi ve mahlûkları bilmeğe kadar inmesi.

Seyr-i anillah-i billah ve seyr-i fil-eşyâ (velînin geri döndükten yâni yol gösterip sonra eşyânın bilgilerine tekrar vâkıf olması) başkalarını irşâd edip kemâle getirmek içindir. *(Muhammed Bâki-billah)*

Seyr-i Enfüsî:

Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin kendinde ilerlemesi, kötü huylardan temizlenen nefsin, iyi huylarla bezenmesi, süslenmesi.

Seyr-i âfâkî (kendinin dışında ilerleme) insanı matlûbdan (aranılandan) uzaklaştırır; seyr-i enfüsî ise insanı, matlûba kavuşturur. *(Ebû Saîd-i Harrâz)*

İnsan her şeyi, kendini sevdiği için sever. Çocuğunu, malını sevmek onlardan istifâde edeceği içindir. Seyr-i enfüsîde, insanı, Allahü teâlânın sevgisi kaplıyarak, insan, kendini sevmekten kurtulduğu için evlâd ve mal sevgisi de bununla berâber yok olur. O hâlde seyr-i enfüsî muhakkak lâzımdır. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

Seyr-i Fil-Eşyâ:

Tasavvufta nihâyete kavuşan bir velînin geri döndükten sonra daha önce unutmuş olduğu eşyânın bütün bilgilerine yeniden sâhib olması.

Seyr-i fil-eşyâ, dâvet makâmını elde etmek içindir. Dâvet makâmı, Peygamberlere mahsustur. *(Muhammed Bâki-billâh)*

Seyr-i Fillah:

Allahü teâlânın isimlerinde ve sıfatlarında ilerleme. Allahü teâlânın beğendiği ve râzı olduğu şeylerde fânî olma (yâni O'nun sevdiklerini sevmek ve O'nun sevdikleri kendine sevgili olmak).

Allahü teâlâya kavuşmakta zulmet perdelerinin kalkması için mahlûkların hepsini aşmak, yâni seyr-i âfâkîyi ve seyr-i enfüsîyi tamamlamak lâzımdır. Nûrdan perdelerin aradan kalkması için de seyr-i fillah gerekir. *(Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Seyr-i İlallah:

Allahü teâlâya doğru olan yolda ilerlemek, mânevî ilimde durmadan yükselmek. Seyr-i âfâkî (kötü hâllerden kurtulma) ve seyr-i enfüsî (iyi hâllerle süslenme) yi içine alan tasavvuf yolculuğu.

Seyr-i ilallah ve seyr-i fillah yâni Allahü teâlânın beğendiği şeylerde fânî olma hâsıl olmadıkça, tam ihlâs (her işini yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapma) elde edilemez. Muhlislerin (ihlâs sâhiplerinin) olgunluğuna kavuşulamaz. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Seyr-i Murâdî:

Murâdların, seçilmişlerin Allahü teâlânın lutf ve ihsânı ile çekilerek kavuştukları yol.

Tasavvuf yoluna girip ilerlemek, yol gösteren rehberi sevmeğe bağlıdır. Seyr-i murâdî ile ve kuvvetle çekilerek vilâyetin (evliyâlığın) yüksek derecelerine kavuşturulan bu rehberin bakışları, kalb hastalıklarına (kalbin Allahü teâlâdan başka şeylere tutulmasına) şifâdır. Onun teveccühü yâni sevgisine kavuşmak, mânevî hastalıkları giderir. *(Muhammed Behâeddîn-i Buhârî)*

Seyr ve Sülûk:

Tasavvuf yolculuğu, tasavvuf yolunda ilerlemek.

Seyr ve sülûktan maksad, nefsi kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizlemektir. Bu çirkin sıfatların başı nefse düşkün olmak ve onun arzularına, isteklerine tutulmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SEYYİD:

1. Efendi.

Genç olarak Cennet'e girenlerin Seyyidi Hasen ve Hüseyin'dir." *(Hadîs-i şerîf-Üsüd-ül-Gâbe)*

2. Hazret-i Hüseyin'in neslinden (soyundan) gelenler.

Seyyidlerin bulunduğu bir memlekette ben oturamam. Zîrâ Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem bağlı bir nesebden (soydan) gelmenin şerefini taşıyanlara lâyık oldukları tâzimi (hürmeti) gösterememekten korkuyorum. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Seyyidler, İmâm-ı Hasen'in torunları olan şerîflerden daha üstündür. Osmanlı Devleti zamânında Haleb'de seyyidlere ve şerîflere mahsûs bir mahkeme vardı. Bütün evlâdları orada kayıtlı olup, yalancılar seyyidlik iddiâ edemezdi. Seyyidlerin kıymeti bilinmeli, hürmette ve hizmette kusûr edilmemelidir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Seyyid-ül-Enâm:

Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın lakablarından biri. Beşerin yâni insanların efendisi, en yükseği.

Seyyid-ül-enâm Muhammed aleyhisselâm, her zamanda, her memlekette, yâni dünyâ yaratıldığı günden, kıyâmet kopuncaya kadar, gelmiş ve gelecek bütün varlıkların, her bakımdan en üstünüdür. Hiç kimse, hiçbir bakımdan O'nun üstünde değildir. Bu, güç birşey değildir. Dilediğini yapan, her istediğini yaratan, O'nu böyle yaratmıştır. Hiçbir insanın O'nu

medh edecek gücü yoktur. Hiçbir insanın, O'nu tenkîd edecek iktidârı yoktur. Allahü teâlâ hadîs-i kudsîde; ***"Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım!"*** buyuruyor. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Seyyid-ül-İstiğfâr:

Duâ ve istiğfârların başı. İstiğfâr duâlarının büyüğü. Allahü teâlâdan günâhın bağışlanmasını istemek için yapılacak duâların en üstünü, en kıymetlisi.

"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur. Ancak sen varsın. Beni sen yarattın; şüphesiz ben senin kulunum. Gücüm yettiği kadar, ezelde sana verdiğim ahd ü mîsâk (Allahü teâlâ, rûhları yarattığında; "Elestü bi Rabbiküm - Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğunda, rûhların; "Kâlû belâ - Evet Rabbimizsin" dediği günkü verdiğim söz) ***ve vâ'dim üzerinde duruyorum. Yâ Rabbî! İşlediğim günâhların şerrinden sana sığınıyorum. Bana lütuf ve ihsân buyurduğun nîmetleri ikrâr ve îtirâf ederim*** (kabûl ederim). ***Günâhımı da îtirâf eylerim. Beni affet Allah'ım! Zîrâ senden başka günâhları kimse affedemez." İşte her kim bu seyyid-ül-istiğfâr duâsını*** (ihlâs ile, sevâb ve fazîletine inanarak) ***gündüz okuyup, o gün akşam olmadan ölürse, o kimse Cennetlik olur. Her kim de sevâb ve fazîletine inanarak gece okur da, sabah olmadan ölürse, o kimse de Cennet ehlindendir."*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî)*

Seyyid-ül-Mürselîn:

Muhammed aleyhisselâmın lakablarından. Gönderilmiş olan peygamberlerin önderi, efendisi.

Seyyid-ül-mürselîn sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Bir kimse, bir günâh yapmak istese ve sonra Allah'tan korkup, onu terk eylese, Hak teâlâ hazretleri, o kula iki Cennet ihsân eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Allahü teâlânın rızâsına; Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdıyla yâni Resûlullah efendimizin ve O'nun sohbetinde yetişen Eshâb-ı kirâmın yolunda olmakla, onların bildirdiklerine tam inanmakla kavuşulur. Bu doğru îtikâd (inanış) her şeyden kıymetli ve kazanılan şeylerin en üstünüdür. Kim bu doğru îtikâda sâhib olursa, bütün şerefleri ve üstünlükleri toplamış olur. Cennet kapıları, bu îtikâda sâhib olmakla açılır. Dünyâ ve âhirette üstünlük onunladır. Peygamberler bunun için gönderilmiş olup, onların sonuncusu Seyyid-ül-mürselîn Muhammed sallallahü aleyhi ve sellemdir. *(Serahsî)*

Seyyid-üs-Sakaleyn:

Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın lakablarından. İnsanların ve cinlerin efendisi, iki cihânın seyyidi Muhammed aleyhisselâm.

Hak teâlâ kullarını Cennet'e dâvet edip cemâlini (güzelliğini) müşâhede etmelerini (görmelerini) vâd eyledi. Bu devletin ele geçmesine Seyyid-üs-Sakaleyn efendimiz hazretlerini vâsıta kıldı. O'nu (sallallahü aleyhi ve sellem) mîrâca götürmesi sebeplerinden ve hikmetlerinden bir sebep ve hikmet de bu olsa gerektir. *(Harâitî)*

SEYYİE:

Kötülük, günah.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Her güzel, her iyi şey, sana Allahü teâlâdan geliyor. Her seyyieye de nefsin sebeb oluyor. *(Nisâ sûresi: 79)*

Hiçbir kimse yoktur ki, tertemiz abdestini alsın, sonra (şu) ***mescidlerden birine gitsin de Allah, ona attığı her adım karşılığında bir sevâb yazmasın; her adım karşılığında onun bir seyyiesini affetmesin!*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Mü'minin başına sâbit bir sızı veya bir meşakkat, bir hastalık, bir hüzün, hattâ kendini üzen bir keder gelirse, onunla seyyielerinden bâzısı örtbas edilir. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Kalbe gelen düşünce seyyie olup, terk edilirse sevâb yazılır. Azm edilir, yapmamaya karar verilirse, bir günâh yazılır. İşlemezse bu da affolur. Hadîs-i şerîfte; ***"Kalbe gelen kötü şey söylenmedikçe ve buna uygun hareket edilmedikçe affolur"*** buyruldu. *(Muhammed Hâdimî)*

SIBTEYN-İ MÜKERREMEYN:

Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın iki mübârek torunu; hazret-i Hasan ve hazret-i Hüseyn (radıyallahü teâlâ anhümâ).

SIDDÎK:

1. Pek doğru, hiçbir zaman yalan söylemeyen, işinde ve sözünde doğru olan.

Doğru sözlü olmak iyiliğe götürür. İyilik Cennet'e götürür. Kişi doğru söyleye söyleye Allahü teâlânın katında sıddîk olarak yazılır. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Doğru olan tüccar kıyâmette sıddîklarla ve şehîdlerle berâber olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Rıyâd-ün-Nâsihîn)*

Aralarında şu dört kimseden biri bulunan topluluk helâk olmaz: İmâm, velî, sıddîk ve üstâd. (*Ebü'l-Hasan)*

Sıddîklar, harama sebeb olmak korkusu bulunmayan hallerden de sakınır. Bunları meydana getiren sebeblerden birine haram karışmış olmasından çekinirler. (*İmâm-ı Gazâlî)*

2. Hazret-i Ebû Bekr'in lakabı.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, mîrâcdan döndükten sonra, sabahleyin Kâbe'nin yanına gidip mîrâcını anlatmıştı. Bunu işiten kâfirler alay ettiler. Müslüman olmaya niyeti olanlar da vazgeçti. Mîrâcı duyan Ebû Bekr-i Sıddîk radıyallahü anh, Resûlullah'ın yanına geldi. Büyük kalabalık arasında, yüksek sesle; "Yâ Resûlallah! Mîrâcınız mübârek olsun! Allahü teâlâya sonsuz şükürler ederim ki, bizleri, senin gibi büyük Peygambere, hizmetçi yapmakla şereflendirdi. Parlayan yüzünü görmekle, kalbleri alan, rûhları çeken tatlı sözlerini işitmekle nîmetlendirdi. Yâ Resûlallah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem! Senin her sözün doğrudur. İnandım. Canım sana fedâ olsun!" dedi. Ebû Bekr'in sözleri, kâfirleri şaşırttı. Diyecek şey bulamayıp dağıldılar. Şübheye düşen, îmânı zaîf birkaç kişinin de kalbine kuvvet verdi. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem o gün Ebû Bekr'e; *"Sıddîk"* dedi. Bu adı almakla, bir kat daha yükseldi. *(Ahmed Cevdet Paşa, M. Sıddîk Gümüş)*

SIDK:

1. Doğruluk.

Sıdk, sözün süsüdür. *(Hazret-i Ali)*

İnsanları, sıdktan daha güzel birşey süsleyemez. *(Fudayl bin Iyâd)*

Sabır bütün hayırların; sıdk ise kurtuluşun ve nîmetlere şükretmek, bereketin anahtarlarıdır. Kimde bu hasletler bulunursa, o en yüksek mânevî mertebelere kavuşur. *(Bâhilî)*

Araştırıldığında sıdkın şecâatle, yalanın da korkaklıkla berâber olduğu görülür. (*İbn-ül-Mugter)*

2. Peygamberlerin sıfatlarından.

Bütün peygamberler sıdk sâhibidirler. Her sözleri doğrudur. Aslâ yalan söylemezler. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

SIFAT:

Özellik, hâl, keyfiyyet. Varlıkta kendi kendine duramayıp başka bir şeye muhtaç olan şey.

Varlıklar birbirlerinden sıfatlarıyla ayırt edilmektedir. *(Teftâzânî)*

Allahü teâlânın insanlar içinden seçmiş olduğu peygamberler (aleyhimüsselâm) da insanlık sıfatlarında diğer insanlarla aynıdır. Yâni onlar da yerler, içerler, soğukta üşürler. Ancak Allahü teâlâ, onlara husûsî (özel) nîmetler ve çeşitli mûcizeler ihsân etmiştir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Noksan sıfatlar Allahü teâlâda yoktur. O, maddelerin, cisimlerin, ârâzların yâni hallerin sıfatlarından ve bunlara lâzım olan şeylerden münezzehtir (uzaktır). *(Ahmed Fârûkî)*

Sıfat-ı İlâhiyye:

Allahü teâlânın zâtî ve subûtî sıfatlarının hepsi.

Perdeler tamâmen kalkıp, hakîkat bütün açıklığıyla bildirilince anladım ki, âlemler, mahlûklar (yaratılmışlar) sıfat-ı ilâhiyyenin aynaları ve esmâ-i ilâhiyyenin (Allahü teâlânın isimlerinin) görünüşleri ise de, görünenler gösterenin kendi değildir. Bir şeyin görüntüsü o şeyin kendisi değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sıfat-ı Ma'neviyye:

Allahü teâlânın subûtî sıfatları.

Allahü azîm-üş-şân hakkında bize bilinmesi vâcib (lâzım) olan sıfat-ı ma'neviyye sekizdir. Bunlar; Hayy, Allahü teâlâ diridir. Semi', Allahü teâlâ sem-i kadîmi (ezelî işitme sıfatı) ile işiticidir. Basîr; Allahü teâlâ görücüdür. Mürîd; Allahü teâlâ irâde-i kadîm ile (ezeli olan dileme sıfatıyla) dileyicidir. Alîm; Allahü teâlâ ilm-i kadîmi ile (ezelî ilim sıfatıyla) bilicidir. Kadîr, Allahü teâlâ kudret-i kadîmesiyle (ezelî kudreti ile) gücü yeticidir. Mütekellim; Allahü teâlâ kelâm-ı kadîmi (ezelî, başlangıcı olmayan kelâmı) ile söyleyicidir. Mükevvin; Allahü teâlâ her şeyi yaratandır. *(Kutbüddîn İznikî)*

Sıfat-ı Nefsiyye:

Allahü teâlânın Vücûd yâni var olma sıfatı.

Allahü teâlâ hakkında bizlere bilmesi vâcib olan sıfat-ı nefsiyye birdir. Yâni var olmaktır. Kur'ân-ı kerîmdeki İhlâs sûresi ve bu âlemdeki bütün yaratılmışlar Allahü teâlânın sıfat-ı nefsiyyesi olan vücûd sıfatının delilleridir. *(Kutbüddîn İznikî)*

Sıfat-ı Selbiyye:

Allahü teâlâda bulunması câiz olmayan sıfatlar.

Allahü teâlânın sıfat-ı zâtiyye ve sıfat-ı subûtiyyeden başka sıfatları ya îtibârî (var kabûl edilen) veya selbîdir. Meselâ Allahü teâlâ cisim değildir. Cisimden değildir. Madde değildir. Arâz yâni hal değildir. Mekânı yoktur. Zamanlı değildir. Bir şeye girmiş, bir yere yerleşmiş değildir. Hudûdlu, bir şeyle çevrilmiş değildir. Bir tarafta, bir cihette değildir. Bir şeye mensûb değildir. Bir şeye benzemez. Misli, ortağı ve zıddı yoktur. Anası, babası, zevcesi (hanımı), çocukları yoktur. Bunların hepsi mahlûklarda (sonradan yaratılanlarda) bulunur. Hepsi noksanlık ve kusûr alâmetleridir. Bütün bunlar sıfat-ı selbiyyedir. Bütün kemâl sıfatlar Allahü teâlâda vardır. Bütün noksan sıfatlar yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sıfat-ı Sübûtiyye:

Allahü teâlânın zâtında (kendisinde) bulunmakla birlikte başka varlıklarda da sınırlı olarak bulunan sıfatları. Bu sıfatlara sıfat-ı hakîkiyye de denir.

Mükellef yâni âkıl ve bâliğ olan, kadın-erkek her müslümanın Allahü teâlânın sıfat-ı zâtiyyesini ve sıfat-ı sübûtiyyesini, doğru bilmesi ve inanması lâzımdır. Herkese ilk farz olan şey budur. Bilmemek özür olmaz. Bilmemek günâh olur. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Allahü teâlânın sıfatları sıfat-ı zâtiyye (zâtında bulunan sıfatlar) ve sıfat-ı sübûtiyye olmak üzere ikiye ayrılır. Allahü teâlânın sıfat-ı subûtiyyesi sekiz tânedir. Bunlar; Hayat (diri olmak), İlim (bilmek), Sem'(işitmek), Basar (görmek), Kudret (gücü yetmek), Kelâm (konuşmak), İrâde (dilemek) ve Tekvîn (yaratmak)dır. Allahü teâlânın sıfat-ı sübûtiyyesi de zâtı gibi ezelî (başlangıcı olmayan) ve ebedî (sonu olmayan) dirler. Mahlûkların (yaratılmışların) sıfatları gibi değildirler. Akıl ile zan ile dünyâdakilere benzetilerek anlaşılamazlar. Allahü teâlâ bu sıfatlarından birer örnek insanlara sınırlı olarak ihsân etmiştir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Sıfat-ı Zâtiyye:

Allahü teâlânın zâtında (kendisinde) bulunup diğer varlıklarda bulunmayan, yalnız Allahü teâlâya mahsûs sıfatları. Bu sıfatların sonradan yaratılan varlıklarla hiçbir sûrette bağlantıları yoktur. Bu sıfatlara sıfat-ı Vücûdiyye ve sıfat-ı Ulûhiyyet de denir.

Allahü teâlânın sıfatları, zâtî (kendisine âit olan) ve sübûtî (başka varlıklarda sınırlı olarak bulunan) sıfatlar olmak üzere ikiye ayrılır. Allahü teâlânın sıfat-ı zâtiyyesi, altı tânedir. Bunlar; Vücûd (var olmak), Kıdem (varlığının öncesi, başlangıcı olmamak), Bekâ (varlığının sonu olmamak), Vahdâniyyet (zâtında, sıfatlarında ve işlerinde tek olmak; ortağı ve benzeri olmamak), Muhâlefetün lil-havâdis (hiçbir mahlûka, yaratılmışa hiçbir bakımdan benzememek), Kıyâm binefsihî (varlığının kendinden olması, var olmak için hiçbir şeye muhtâc olmaması). Bu altı sıfatın hiçbiri mahlûkların (yaratılmışların) hiçbirinde yoktur. Allahü teâlânın sıfat-ı zâtiyyesi zâtı gibi ezelî (başlangıcı olmayan) ve ebedî (sonu olmayan)dir. Yâni sonsuz olarak vardırlar. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

SILA:

Fıkıh ve tasavvufu (kalb bilgilerini) meczeden, birleştiren mânâsına İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin lakabı.

Ümmetimden sıla isminde bir zât gelecek, onun şefâati ile grup grup insanlar Cennet'e gireceklerdir. *(Hadîs-i şerîf-Cem-ül-Cevâmi')*

Beni iki dünyâ arasında sıla kılan Rabbime hamd olsun. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sıla-i Rahm:

Akrabâyı, yâni ana, baba, dede, çocuklar ve torunları; süt ve evlilik yoluyla olan yakınları ziyâret etmek, gözetmek ve onlara yardım etmek.

Allahü teâlâdan korkun ve akrabânızı ziyâret edin. Onlara yardım edin! Çünkü sıla-i rahm sizin için dünyâda bereket, âhirette ise günahlara mağfirettir. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-ün-Nasîhin)*

Sıla-i rahm, âilede muhabbetin, malda servetin artmasına ve ömrün uzamasına sebeptir. *(Hadîs-i şerîf-Evsat)*

Üç sınıf kimseye, yarın kıyâmet gününde arşın altında yer verilir. Birincisi sıla-i rahmi bırakmayan; ikincisi kocası mal bırakmadan vefât edip de küçük çocukları olan ve bunları kimseye muhtaç etmemek için koruyan kadın; üçüncüsü yetimleri doyurmak için yemek veren kimsedir. *(Enes bin Mâlik)*

"Müslüman olan ve sıla-i rahmde bulunan bir kimseye, yetmiş nâfile hac sevâbı verilir." *(Süleymân bin Cezâ)*

SIR:

1. Gizli, gizlenilen şey.

Kader, Allahü teâlânın mahlûku hakkında bir sırrıdır. Allahü teâlâ, kader ile ilgili bilgiyi mahluklarından, yarattıklarından gizlemiş, onu araştırmaktan kullarını menetmiştir.

(Mengübers Müstensırî)

Kimseye sırrını söyleme. Sen birisine söylersen, o da başkasına söyler. Mücevherâtı hazînedâra teslim et, ama sırrını kendine sakla. *(Sa'dî Şîrâzî)*

Kimse senin sırrını senden daha iyi saklayamaz. *(Sa'dî Şîrâzî)*

Çok konuşmak, kendisinde sır olarak bulunanları açıklamak ve herkesin sözünü kabûl etmek insanı küçük düşürür. *(Muhammed bin Ka'b el-Kuraşî)*

Sırrın senin esirindir. Onu ifşâ edersen (açıklarsan) sen onun esiri olursun. *(Hazret-i Ali)*

İki kişinin bildiği şey sır olmaz. (*Abdülazîz Dehlevî)*

2. Âlem-i emrin (maddesiz, zamansız ve ölçüye girmeyen âlemin) beş mertebesinden biri. Tasavvuf yolculuğunda rûhun üstündeki derece.

Âlem-i emrin birinci basamağı kalbdir. Bu yolda (tasavvuf yolunda) kalbi geçtikten sonra sırasıyla ruh, sır, hafî ve ahfâ mertebelerinde ilerlenir. Âlem-i emrin bu beş latîfesini anlamak ve bunlar üzerinde bilgi edinmek, ancak Muhammed aleyhisselâmın izinde gidenlerin büyüklerine nasîb olmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SIRÂT KÖPRÜSÜ:

Cennet'e geçilmek üzere, Cehennem üzerine kurulmuş, mâhiyeti kesin bilinmeyen köprü. Buna, yalnız sırât da denir.

Herkesten önce ben ve benim ümmetim Sırat köprüsünden geçeriz. Sırat üzerinden geçerken peygamberlerden başkası birşey söyliyemez. Onlar da; "Yâ Rabbî! Ümmetlerimize (bize îmân edenlere) ***selâmet*** (kurtuluş) ***ihsân eyle*** (ver)***" derler.*** *(Hadîs-i şerîf-Tezkire)*

Büyük kurban alınız ve kesiniz! Çünkü kurbanlarınız, sırât üzerinde sizin bineklerinizdir. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Sırât köprüsü, Allahü teâlânın emri ile, Cehennem'in üstünde kurulacaktır. Herkese, bu köprüden geçmesi emr olunacaktır. O gün bütün peygamberler; ***"Yâ Rabbî! Selâmet*** (kurtuluş) ***ver!"*** diye yalvaracaklardır. Cennetlik olanlar, köprüden kolayca geçerek, Cennet'e gideceklerdir. Bunlardan bâzısı şimşek gibi, bâzısı rüzgâr gibi, bâzısı koşan at gibi geçecektir. Sırât köprüsü, kıldan ince, kılıçtan keskindir. Dünyâda iken İslâmiyet'e uyanlar, nefislerine hâkim olanlar, Sırât'ı kolay ve rahat geçecektir. Nefislerine düşkün olanlar, Cehennemlik olanlar, Sırât'tan geçemeyip, Cehennem'e düşeceklerdir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Ehl-i sünnet âlimleri (Resûlullah efendimizin ve O'nun sohbetinde yetişmiş Sahâbe'nin yolunda olan mübârek insanlar), İslâmî bilgilerden hiçbirine, akıl ermediği için, karşı gelmediler. Böylece, kabir azâbına, kabirde Münker ve Nekir denilen iki meleğin suâl soracaklarına, sırât köprüsüne, kıyâmetteki terâziye hemen inandılar. Akıl ermediği için olmaz demediler. Çünkü bu büyükler, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uydular. Aklı bu iki temel kaynağa bağladılar. Anlıyabildiklerini anlattılar. Anlıyamadıklarına öylece inandılar. Anlayamadıklarına, aklımız ermediği için anlıyamadık dediler. *(Ahmed Fârûkî)*

SIRÂT-I MÜSTEKÎM:

İslâmiyet'in gösterdiği doğru yol.

Allahü teâlâ âyet-i kerimelerde meâlen buyuruyor ki:

Ey âdemoğulları! Şeytana itâat etmeyin; o size apaçık bir düşmandır, diye size öğüd vermedim mi? Bir de bana ibâdet edin; sırât-ı müstekîm budur (diye emretmedim mi?)**.** *(Yâsîn sûresi: 60,61)*

(Ey Resûlüm!) ***Sen, hemen sana vahy edilen*** (indirilen) ***Kur'ân'a yapış*** (Onunla amel et!)

Şüphesiz ki sen, sırât-ı müstekîm üzerindesin. *(Zuhrûf sûresi: 43)*

Hazret-i Âişe, Resûl-i ekrem efendimiz teheccüde (gece namazına) kalktığı zaman şöyle duâ ederdi diyor: ***"Ey Mikâil, Cebrâil ve İsrâfil'in Rabbi olan, gökleri ve yeri yaratan, gizli ve âşikâre her şeyi bilen Allah'ım! Kullarının arasındaki ayrılıkları düzeltecek olan Hâkim*** (hüküm sâhibi) ***sensin. Beni, hakka, hidâyet eyle. Çünkü sen, dilediğini sırât-ı müstekîme hidâyet edersin."*** *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Sâdıklar (doğru söyliyenler) ve hakîkate erenler (gerçeği bulanlar, kurtuluşa erenler) sözbirliği ile diyoruz ki: "Sırât-ı müstekîm; Ehl-i sünnet vel-cemâatin, yâni Resûlullah efendimizin ve O'nun sohbetinde yetişen Sahâbe-i kirâmın yoludur. *(Muhammed Bâkî-billah)*

SIYÂM:

Oruç tutmak. Fecrin ağarmasından (imsaktan) güneş batıncaya kadar, yemeyi, içmeyi ve cimâ'ı terk etmek. *(Bkz. Oruç)*

SİCCÎN:

1. Şeytanların, kafirlerin (Allahü teâlâya ve Resûlullah efendimize inanmayanların) ve günahkâr mü'minlerin amellerini toplayan bir kitap; insanların ve cinlerin kötülerine mahsûs amel defterleri.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Sakın (hîleye sapmayın, âhiret hesâbını unutmayın). ***Çünkü kötülerin kitâbı muhakkak ki Siccîn'dedir. Siccîn'in ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?*** (O) ***yazılmış*** (mühürlenmiş) ***bir kitabdır.*** *(Mutaffifîn sûresi: 7-9)*

Hafaza (koruyucu melekler) yâni Kirâmen Kâtibîn, bir kişinin amel defteri ile göğe çıkıp, Allahü teâlâya arz makâmına vardıklarında; ***"Siz kullarımın üzerine hafazasınız. Kalbini bilen benim. Amelinde ihlâs olmadığından yâni Allah rızâsı için yapmadığından, defterini Siccîn'e koyun"*** diye Allahü teâlâ vahy eder (bildirir). *(Ebüssü'ûd Efendi)*

2. Şakîlerin, kötülerin ve azâb olunan rûhların bulunduğu yer.

Mü'min öldükten sonra, kendisini rüyâda gösterebilir. Çünkü mü'minlerin rûhu serbest kalır. Kâfirlerin rûhları ise, serbest kalmaz. Siccîn'de haps olunur. *(Selmân-ı Fârisî)*

Bir insan eğer îmânsız gittiyse, üç yüz altmış Siccîn melekleri, Cehennem'den, katrandan daha kara zakkum yaprağı getirip, o îmânsız çıkan cânı (rûhu), ona sarıp, derhal Cehennem'e iletip yerini gösterirler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Rûhlar, Siccîn'de iken, cesed olunmaksızın da azâb çekerler. *(İmâm-ı Yâfiî)*

3. Yerin altında veya Cehennem'in dibinde bulunan büyük bir taş.

SİDRET-ÜL-MÜNTEHÂ:

Yedinci kat semâda (gökte) Arş'ın sağında bulunan ağaç. Bu hususta değişik rivâyetler vardır.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Muhammed aleyhisselâm, Cebrâil aleyhisselâmı hakîkî sûreti ile) ***diğer bir inişinde Sidret-ül-müntehâ'nın yanında gördü.*** *(Necm sûresi: 13,14)*

İbn-i Mes'ûd radıyallahü anh anlatıyor: "Resûl-i ekremin ayrılığı yaklaştığı sırada vâlidemiz hazret-i Âişe'nin evinde ziyâretine gittik. Resûl-i ekrem bize bakarak gözleri yaşardıktan sonra şöyle buyurdu: ***"Hoş geldiniz. Allah sizi mübârek etsin, korusun ve size nusret*** (kurtuluş) ***versin. Takvâyı*** (Allah'tan korkmayı) ***size tavsiye ederim ve sizi Allah'a emânet ederim. Ben sizi O'ndan açıkça korkuturum. O'nun memleketinde ve kulları***

arasında O'na karşı gelmeyin. Ölüm yaklaştı. Cennet-i me'vâya, Sidre-i müntehâya ve cenâb-ı Allah'a yönelme vakti geldi. Size ve benden sonra dînimize girenlere Allah'ın selâm ve rahmetini benden okuyun!" *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Sehâvet (cömertlik), ***Allah'ın cömerdliğinden gelir. Cömerd olun ki, Allahü teâlâ da size cömerdlik etsin. İyi biliniz ki, cenâb-ı Hak cömerdliği bir insan sûretinde yarattı. Başını, Tûbâ ağacının gövdesine yerleştirdi. Dallarını da, Sidret-ül-müntehânın dallarına bağladı. Sonra bir kısım dallarını da dünyâya sarkıttı. Bu dallardan birine yapışanı, o dal çeker Cennet'e götürür. Dikkat edin, cömerdlik îmândandır. Îmân ise Cennet'tedir...*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Resûlullah efendimiz, mîrâc yâni göklere çıkarıldığı ve bilinmeyen âlemleri gezdiği ve gördüğü gece, Mekke-i mükerremeden Sidret-ül-müntehâya kadar, Cebrâil aleyhisselâm ile birlikte gitti. Sidrede, Cebrâil aleyhisselâmı altı yüz kanadı ile kendi şeklinde gördü. Cebrâil aleyhisselâm Sidre'de kaldı. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem, Cennet'te bulunduğu makâmın ismi Vesîle'dir. Burası, Cennet'in en yüksek derecesidir. Cennet'teki herkese birer dalı yetişecek olan Sidret-ül-müntehâ ağacının kökü oradadır. Cennettekilere her nîmet, bu dallardan gelecektir. *(Nişâncızâde)*

Saîd, Cennetlik kimsenin rûhu, bal arısı kadar insan şeklindedir. Melekler, bu rûhu Cennet ipeklerinden bir ipeğe sararlar. Birçok kat semâyı geçtikten sonra, Sidret-ül-müntehâya kadar giderler. Orada bu kimdir diye sorarlar, Cebrâil aleyhisselâm, yanımdaki bu kimse filandır diyerek, o kimsenin güzel ve sevdiği isimleri ile haber verir. Burada bulunan melekler; "Hoş ve safâ geldi. Her iyiliğini Allahü teâlânın rızâsı için yapan zâta merhabâ" der. *(İmâm-ı Gazâlî)*

SİHR (Sihir):

Tabiat kuvvetleri, fizik, kimyâ ve biyoloji kânunları dışında gizli sebebler kullanarak, garip şeyleri yapmayı sağlayan iş, büyü. *(Bkz. Büyü)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Mûsâ aleyhisselâma inanan sihirbâzlar Fir'avn'a) ***"Bize zorla yaptırdığın sihrin vebâlini mağfiret buyurması için Rabbimize îmân ettik" dediler.*** *(Şuarâ sûresi: 50)*

Tetayyur eden ve tetayyur olunan; kâhinlik yapan ve kâhine giden; sihir yapan ve yaptıran ve bunlara inanan bizden değildir. Kur'ân-ı kerîme inanmamıştır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Sihir yaparken küfre sebeb olan kelime veya iş olursa, küfürdür. Böyle kelime veya iş bulunmazsa, büyük günâhtır. *(İmâm-ı Nevevî)*

Sihir insanları hasta eder, sevgi veya muhabbetsizlik yapar. Yâni cesede ve rûha te'sir eder. Sihir, kadınlara ve çocuklara daha çok te'sir eder. Sihrin te'siri kat'î değildir. İlâcın te'siri gibi olup, Allahü teâlâ isterse te'sirini yaratır. İstemezse, hiç te'sir ettirmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir sâhir (büyücü) sihir ile istediğini elbette yapar, sihr muhakkak te'sir eder demek ve böyle inanmak küfrdür, îmânı giderir. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

SİLİS-ÜL-BEVL:

Devamlı idrar kaçırmak. İdrârını tutamamak. *(Bkz. Özr)*

Silis-ül-bevl sâhibinin özrü tam bir namaz vaktini kaplarsa yâni bir namaz vaktinin başından sonuna kadar zaman içinde abdest alıp farz namazı kılacak kadar bir vakit özrü durmayıp akarsa, o kimse özür sâhibidir. Her namaz vaktinde yeniden abdest alıp, namaz kılar ve diğer ibâdetlerini yapar. Silis-ül-bevl sâhibi, özrünü tutma imkânı bulursa, özür sâhibi

olmaktan çıkar. *(İbn-i Âbidîn)*

Silis-ül-bevlin ilâcı, bir kaba bir fincan nohut ve iki fincan sirke konur. Üç gün sonra, her gün üç kere üçer nohut yenir ve birer çay kaşığı sirke içilir. Yâhut bir kaşık üzerlik tohumu ve zencefil ve tarçın ve karabiber, ince toz edilip karıştırılır. Sabah aç karna ve yatarken bir çay kaşığı toz, su ile yutulur. *(İmâm-ı Süyûtî)*

SİLSİLE-İ ALİYYE:

Yüksek silsile. Peygamber efendimizden hazret-i Ebû Bekr yoluyla ilim ve feyz alarak gelen büyük âlimler silsilesi. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, Ebû Bekr-i Sıddîk, Selmân-ı Fârisî, Kâsım bin Muhammed, Ca'fer-i Sâdık, Bâyezîd-i Bistâmî, Ebül-Hasen Harkânî, Ebû Ali Farmedî, Yûsuf-i Hemedânî, Abdülhâlık Goncdüvânî, Ârif-i Rivegerî, Mahmûd-i İncirfagnevî, Ali Râmitenî, Muhammed Bâbâ Semmâsî, Seyyid Emîr Külâl, Behâeddîn-i Buhârî, Alâüddîn-i Attâr, Yâ'kûb-i Çerhî, Ubeydullah-ı Ahrâr, Kâdı Muhammed Zâhîd, Derviş Muhammed, Hâcegî İmkenegî, Muhammed Bâkî-Billâh, İmâm-ı Ahmed Rabbânî, Mâ'sûm-i Fârûkî, Seyfeddîn-i Fârûkî, Seyyid Nûr Muhammed Bedevânî, Mazhar-ı Cân-ı Cânân, Abdullah-ı Dehlevî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Abdullah-ı Şemdînî, Seyyid Tâhây-ı Hakkârî, Seyyid Muhammed Sâlih, Seyyid Fehim, Seyyid Abdülhakîm.

Hâcetlere (dilek ve isteklere) kavuşmak için, Fâtiha, üç ihlâs ve üç salevât ve sonra silsile-i aliyyeyi okuyup, sevâbını bu mübârek zâtların rûhlarına hediye etmeli, bunları vesîle yaparak duâ etmelidir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Duâ edeceğin zaman Silsile-i aliyyeyi oku hemen
Sâlihleri söyleyince yağar rahmet-i ilâhî
Selâm olsun, duâ olsun, bu garîbden dâimâ
Silsile-i aliyyenin ervâhına yâ Rabbî!

(M. Sıddîk Gümüş)

SİLSİLET-ÜZ-ZEHEB:

Altın silsile. Resûlullah efendimizden, hazret-i Ebû Bekr yoluyla feyz ve ilim alarak gelen büyük âlimler silsilesi. *(Bkz. Silsile-i Aliyye)*

Silsilet-üz-zehebe dâhil olan büyük âlimlerden Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr buyurdu ki: "İnsanın yaratılışından murâd, kulluk yapmasıdır. Kulluğun özü ise; her hâlükârda Allahü teâlâyı unutmamaktır."

SİMÂ' (Semâ'):

Bir kişinin veya birkaç kişinin çalgısız, âletsiz ve müzik perdelerine uydurmadan okudukları dîni, îmânı kuvvetlendiren ve ahlâkı güzelleştiren şiirleri, kasîdeleri, ilâhileri ve mevlidleri dinlemek.

Simâ' kalbe rikkat (incelik) verir, yumuşatır. Yumuşak kalbli müslümana Allahü teâlâ merhamet eder. Simâ' için âlimler arasında ihtilâf vardır. Câiz değil diyenler de oldu. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Simâ', evliyânın kalbindeki kabz (sıkıntı) hâlini bast (rahatlık) hâline çevirmek içindir. Gâfillerin (Allahü teâlâyı unutmuş olanların) simâ' dinlemeleri fıska (günaha) yol açar. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Yüksek sesle zikr yapabilmek için kalbinde yalan ve gıybet bulunmamak, boğazından harâm ve şüpheli şey geçmemiş olmak, gönlü riyâdan (gösterişten), süm'adan (şöhretten) pâk (temiz, uzak) olmak lâzımdır. İşte simâ' böyle kimselere faydalı olur. *(Mahmûd İncirfagnevî)*

Ey oğlum! İlim, edeb ve takvâ üzere ol. İslâm âlimlerinin kitaplarını oku. Fıkıh ve hadîs öğren. Câhil tarîkatçılardan sakın. Şöhret yapma. Şöhrette âfet vardır. Çok simâ' eyleme.

Simâ'ı inkâr etme ki, büyüklerin çoğu simâ' yapmışlardır. *(Abdülhâlık Goncdüvânî)*

Kur'ân-ı kerîmi, kasîdeleri ve mevlidi güzel sesle okumak câizdir. Harâm olan, nağme yapmak yâni sesi mûsikî perdelerine uydurmaktır ki; harfler değişmekte, mânâ bozulmaktadır. Bunları nağme yapmadan ve Allah rızâsı için okumak şartı ile güzel sesle okumak câizdir. Fakat dinlerini kayırmayanlar bu şartları gözetmiyeceklerinden simâ'a müsâade etmemek bu fakîre daha uygun geliyor. *(Ahmed Fârûkî)*

SİNN-İ BÜLÛĞ:

Büluğ yaşı, ergenlik (evlilik) çağı.

Sinn-i bülûğun başlangıcı, erkekte on iki ve kızda dokuz yaşları doldurmaktır. Müntehâsı (sonu), ikisinin de on beş yaştır. On beş yaşını tamamlayınca bâliğ sayılırlar. On iki ve dokuz yaşlarını doldurup da, bâliğ olmamış çocuğa mürâhık denir. (*İbrâhim Halebî)*

Müslüman ana-babanın çocuğu sinn-i bülûğa erip, âkıl ve bâliğ olduğu zaman, yalnız "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" demekle müslüman olmaz. Îmânı bilmesi, anlatması da lâzımdır. Îmânı anlatmak demek, inanılacak altı şeyi anlamak ve sorunca söylemek demektir. Yâni Âmentü'yü okumak, mânâsını da bilmek ve anlamak lâzımdır. (*İbn-i Âbidîn)*

Yedi ve on yaşında olan gösterişli kızlar ve on beş yaşını dolduran veya sinn-i bülûğa varan bütün kızlar, kadın hükmündedir. Böyle kızların; başları, saçları, kolları, bacakları açık olarak yabancı erkeklere görünmeleri ve erkeklere şarkı söylemeleri, yumuşak ve cilveli konuşmaları haram olur. *(Hâdimî)*

Sİ'R:

Fiyat, mala biçilen değer. *(Bkz. Narh ve Kâr Haddi)*

SÎRET:

Ahlâk, gidişât, hal, hareket, tavır, yaşayış.

İki haslet var ki, bunlar münâfıkta (içi dışı başka olanda) ***bulunmaz; güzel sîret ve ahlâk ile din ilmi.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

İnsan sîretle insandır, sûretle (görünüşle) değil. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

Sîret-i Nebevî:

Sevgili Peygamberimizin örnek hayâtı, güzel ahlâkı.

Sîret-i Nebevî'yi bütün müslümanların öğrenmesi ve o şekilde yaşaması lâzımdır. Böylece, dünyâda ve âhirette felâketlerden, sıkıntılardan kurtulmak ve o iki cihân efendisinin şefâatine kavuşmak nasîb olur. *(Hâdimî)*

SİRKAT:

Hırsızlık.

Herkesin elindeki mal kendi mülküdür. Sirkat, gasb, zulüm, rüşvet, fâiz, haraç ve hıyânet yollarından biriyle ele geçtiği açıkça bilinen mal, mülk olmaz. Bu malı satın almak, yemek, içmek câiz değildir. *(İmâm-ı Gazâlî, A. Nablüsî)*

Başkasının az veya çok malına sirkat haramdır. *(Alâüddîn Haskefî)*

SİYER:

Gidişât. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin hayâtını, güzel ahlâkını, üstün vasıflarını anlatan ilim dalı; bu hususta yazılmış kitab.

İslâm târihinde ilk yazılan siyer kitabı Muhammed bin İshâk Yesâr'ın yazdığıdır. Türk edebiyâtında ilk yazılan siyer ise Erzurumlu Mustafa Darîr'in eseridir ve Mısır'da yazılmıştır.

(Yeni Rehber Ansiklopedisi)

SÔFÎ (Sûfî):

Tasavvuf ehli. Kalbini gafletten (Allahü teâlâyı unutmaktan) ve mâsivâya (Allahü teâlâdan başka şeylere) bağlamaktan koruyan, nefsini Allahü teâlâya itâate kavuşturan, pâk ve temiz bir kalbe sâhip olan kimse, velî derviş.

Sûfînin kalbinde hiçbir kir ve kötülük olmaz. *(Ferîdüddîn Şeker Genç)*

Sôfîlerin kulağı, Allahü teâlânın zikrinden başka bir şey duymamalıdır. *(Şems-i Tebrîzî)*

Sôfî, safâ üzere saf elbise giyendir.
Resûlullah yolunda, izinde yürüyendir.
Arzularını yenen, cefâyı zevk edinen
Dünyâ lezzetlerini gerilere itendir.

(Ebû Ali Rodbârî)

Sôfiyye-i Aliyye:

Tasavvuf büyükleri.

Sôfiyye-i aliyyenin tasavvufa âit sözleri, mübârek kalblerine ve temiz ruhlarına akıp gelmekle anladıkları mârifetler (bilgiler)dir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ahkâm-ı şer'iyye (İslâmiyet'in hükümleri) ile tam bezenmek, ibâdetleri yapmakta ve yasaklardan kaçmakta kolaylık, nefsin fânî olmasına bağlıdır. Bu da sôfiyye-i aliyyenin hizmetine ve onların muhabbetine bağlıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SÔFİSTÂİYYE:

Mîlâddan önce beşinci asırda Yunanistan'da ortaya çıkan felsefî bozuk bir fırka, topluluk.

Sofistâiyyeden bir kısmı, eşyânın hakîkatini inkâr edip, eşyânın boş vehm ve hayâl olduğunu iddiâ ederler. Bunlara inâdiyye denir. Bir kısmı eşyânın subûtunu (varlığını) inkâr eder. Eşyânın hakîkatinin îtikâda (inanma şekline) bağlı olduğunu söylerler. Meselâ; cevher olduğu îtikâd edilirse, cevher; a'raz olduğu îtikâd edilirse, a'raz; kadîm (başlangıcı olmayan) veya hâdis (sonradan var olan) olduğuna îtikâd edilirse, hâdis veya kadîmdir derler. Bunlara İndiyye denir. Bir şeyin varlığını ve yokluğunu ikisini de inkâr edip, şüpheci olanlara lâ edriyye denir. *(Teftâzânî)*

SOHBET:

Berâberlik. İnsanın derece bakımından kendinin üstünde veya altında yahut akranı ile bir araya gelip, Allahü teâlânın ve Peygamber efendimizin beğendiği, hoşnud olduğu şeyleri konuşması.

Kişinin kendinden üstün olanla berâber olmasının hakîkati, o zâta hizmettir. Aşağısında olanla sohbetin gereği, onun hallerinden bir noksanı gördüğünde onu îkâz edip, kusurundan haberdâr etmektir. Aynı seviyede olan sohbet arkadaşlarının sohbetlerinin hakîkati, başkalarının, yabancıların yanında birbirlerinin kusurlarını görmezlikten gelmektir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Kalbinde bir katılaşma gördüğünde, sâlihlerle sohbet et, onlarla bulun, yemeği azalt, nefsinin isteklerini yapma ve onu sıkıntılara alıştır. *(Ahmed bin Ebü'l-Havârî)*

Sohbet, dünyâ bağlılıklarını keser ve hakîkî îmân kazandırır. *(Sıbgatullah Arvâsî)*

Eshâb-ı kirâm, Resûlullah'ın daha ilk sohbetinde öyle şeyler kazanmışlardır ki, ümmet arasındaki velîlerin, bunlara en sonda kavuştukları bilinmektedir. Bunun içindir ki, Tâbiîn'in (Eshâb-ı kirâmı görenlerin) en üstünü olan Veysel Karânî, hazret-i Hamzâ'nın kâtili olan Vahşî'nin, Resûlullah'ın bir kerecik sohbetinde bulunmakla yükseldiği mertebeye

yetişememiştir. Çünkü sohbetin fazîleti bütün fazîletlerin ve kemâllerin üstündedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sohbeti ganîmet bilmelidir. Sohbetin üstünlüğü bütün üstünlüklerin ve kemâllerin üstündedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bir kimse âlimlerin sohbetinde bulunur, fakat onlara hürmet etmezse, onlardaki feyz ve bereketlerden mahrûm kalır. Onlardaki nûrlar kendisinde aslâ zuhûr etmez, görünmez. *(Ebû Ali Sakafî)*

İnsanların en kötü ahlâklısı, dostunu, düşmanını ayırmayan ve sohbet ehlinden uzak yaşayandır. *(Muhammed bin Gâlib)*

Nâkıs olanların yâni tasavvufta yetişmemiş olanların sohbeti öldürücü zehirdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Erenlerin sohbeti, ele giresi değil
Sohbete kavuşanlar, mahrum kalası değil

Sohbet, kalbi eder pâk ona imrenir eflâk
Âdemi ârif eden tâc u hırkası değil.

(M. Sıddîk Gümüş)

SON PEYGAMBER:

Kendisinden sonra başka peygamber gelmeyecek olan Muhammed aleyhisselâm. *(Bkz. Hâtem-ül-Enbiyâ)*

SOSYAL ADÂLET:

Herkesin, bilgi ve kâbiliyeti ve gördüğü iş nisbetinde çalıştığının karşılığını alması, başkaları tarafından sömürülmemesi. *(Bkz. Adâlet)*

Sosyal adâlet, millî gelirin en uygun şekilde taksîmini sağlar. İstismârı, sömürücülüğü ortadan kaldırır. Sermâyenin çok küçük ve belirli bir zümre elinde toplanmasını önler. Herkese kendi ölçüsünde hayât hakkı verir. Sınıf ve zümreleri arasında düşmanlık bulunmayan bir topluluk meydana getirir. Böyle bir toplulukta vatandaşlar, hâl ve istikbâl (şimdiki durumu ve geleceği) bakımından kendilerini emniyette hissederler. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

SÛ'-İ EDEB:

Edebsizlik, edeb dışı hareket, insanlara iyi muâmele etmemek, haddini bilmemek.

Namaz ta'dîl-i erkânına uymadan yâni rükû ve secdeleri tam yapmadan kılınırsa, Allahü teâlâya münâcâtta (yalvarmada) sû'-i edeb edilmiş olur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

SÛ'-İ EF'ÂL:

Kötü davranışlar, tavır ve işler.

Ma'sûn et (koru) sû'-i ef'âlden ilâhî,
Nasîb et râzı olduğun râhı (yolu).

(Beykozlu Muhammed bin Recep Efendi)

SÛ'-İ FEHM:

Kötü anlayış.

Her zarar, insana, kendi nefsinden gelir,
Yüz karası, âdeme (insana) sû'-i fehminden gelir.

(Diyarbakırlı Saîd Paşa)

SÛ'-İ HÂL:

Kötü hal.

Birini tezlîl için zahmetle etme iştigâl,
Arkadaş kazanmaya, mâni sû'i hâl.

(Diyarbakırlı Sâid Paşa)

(Bir kimseyi aşağılamak için zahmet çekerek meşgûl olma. Çünkü, arkadaş kazanmaya kötü hâl mâni olur.)

SÛ'-İ HÂTİME:

Îmânsız ölmek, kötü son.

Sû'-i hâtimenin birçok sebebleri vardır. Bunun ilmi örtülüdür. Bu sebeblerden ikisi şöyledir: Birincisi; bâtıl bir bid'ate (Rüsûlullah ve Eshâb-ı kirâm zamânında olmayıp, dinde sonradan ortaya çıkıp, ibâdet olarak yapılan şeylere) îtikâd etmek (inanmak) ve ömrünü bu îtikâd üzre geçirmek. İkincisi; îmânın zayıf olması, dünyâ sevgisinin çok, Allahü teâlânın sevgisinin az olması. Dünyâ sevgisi gâlib olunca tehlike başlamış demektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Âlimlerden bâzısı buyurdu ki: Dört şey vardır ki, sû'-i hâtime ile gitmeye sebeb olur: Namazı terk etmek, şarab içmek, Allahü teâlânın emirlerine itâat etmemek ve müslümanlara eziyet etmek, sıkıntı vermek. *(Senâullah-ı Pânî Pûtî)*

Sû'-i hâtimenin sebeblerinden ikisi de şudur: 1) Îmânı kuvvetli olsa bile, çok günâh işlemek. 2) Günâhlar az olsa bile îmân zayıflığı. *(Yûsuf Sinânüddîn)*

Müslüman olmak nîmetine şükrü terk etmek, îmânının gitmesinden korkmamak, mü'minlere zulmetmek, haksızlık etmek; sû'-i hâtime ile gitmeye sebeb olur. *(Ebü'l-Kâsım Hâkim)*

SÛ'-İ NİYYET:

Kötü niyet.

SÛ'-İ ZAN:

Kötü zan.

Sû'-i zan etmeyiniz. Sû'-i zan, yanlış karar vermeğe sebeb olur. İnsanların gizli şeylerini araştırmayınız, kusurlarını görmeyiniz, münâkaşa etmeyiniz, haset etmeyiniz, birbirinize düşmanlık etmeyiniz, birbirinizi çekiştirmeyiniz, kardeş gibi sevişiniz. Müslüman müslümanın kardeşidir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Müslümanlara sû'-i zan etmemeli, kötü bilmemeli, kimse ile alay etmemeli, doğru söylemelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ey oğul! Müslümanlar hakkında kötü düşünme. Sû'-i zannı terk eyle. Zîrâ sû'-i zan, seni hiç kimse ile dost yapmaz. *(Lokman Hakîm)*

Bir kimse gözümün önünde bir hatâ işledikten sonra kaybolup gitse, onun tövbe ettiğine inanır, hakkında sû'-i zanda bulunmam. *(Ahmed bin Yahyâ el-Celâ)*

SUHUF:

1.Dört büyük ilâhî kitab dışında gönderilen kitapçıklar, formalar. Peygamberlere (aleyhimüsselâm) Allahü teâlâ tarafından gelen yüz dört kitaptan ilk yüz tânesi.

Yüz suhûftan, on suhûfu hazret-i Âdem'e, elli suhûfu Şit aleyhisselâma, otuz suhufu İdrîs aleyhisselâma, on suhûfu İbrâhim aleyhisselâma inmiştir. Bunların hepsini Cebrâil aleyhisselâm indirmiştir. *(Muhammed bin Kutbüddîn)*

2. Amel defteri. İnsanların dünyâda iken yaptıkları iyilik ve kötülüklerinin yazıldığı ve

kıyâmet günü herkesin eline verilecek olan defter. *(Bkz. Amel Defteri)*

Suhuflar getirilip açıldığında, gökyüzü yerinden koparıldığında her kişi (hayır ve şerden) ***neler yapıp getirdiğini anlar.*** *(Et-Tekvîr sûresi: 10-14)*

SULBİYYE:

Ferâiz ilminde yâni İslâm mîrâs hukûkunda bir kimsenin öz kız evlâdı.

Sa'd bin Rebî'in hanımı, iki kızını yanına alarak Peygamber efendimizin huzûruna geldi: "Yâ Resûlallah! Bunlar Sa'd'ın sulbiyyesidir. Sa'd seninle katıldığı Uhud muhârebesinde şehîd düştü. Bu kızların amcası, Sa'd'ın bıraktığı malın hepsini aldı" dedi. Resûlullah efendimiz sustular. Nihâyet mîrâsa âit âyet-i kerîme indirildi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz Sa'd bin Rebî'in erkek kardeşini çağırttı ve; ***"Sa'd'ın malının üçte ikisini onun sulbiyyesine ver. Zevcesine de sekizde birini ver. Sen de kalanını al"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i İbn-i Mâce)*

SULEHÂ:

Sâlihler, günâh işlememeye gayret edenler. *(Bkz. Sâlih)*

...Benim velîm ancak Allahü teâlâdır ve sulehâ olan mü'minlerdir. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

İyi huylu olmak, iyi huyunu korumak için sulehâ ile, güzel huylularla arkadaşlık etmelidir. İnsanın huyu, arkadaşının huyu gibi olur. Ahlâk hastalık gibi sârîdir (bulaşıcıdır). Kötü huylu ile arkadaşlık etmemelidir. Hadîs-i şerîfte; ***"İnsanın dîni, arkadaşının dîni gibi olur"*** buyruldu. *(Muhammed Hâdimî)*

Kıyâmet gününde Arş-ür-rahmân altında, enbiyâ (peygamberler), evliyâ ve sulehâ ile birlikte gölgelenmek, mü'min için bir bayramdır. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Ölüm hastasının yanına kimseyi sokmamak doğru değildir. Hasta istemese de yanına sulehâ girip Yâsîn-i şerîf okumalıdır. *(Seyyid Abdülhakîm Efendi)*

SULH:

Barış.

Harb zamânında, askerin kıymeti artar ve muhârebede ufak bir hizmeti, sulh zamânındaki büyük gayretlerinden daha kıymetli olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Düşman ordusu kuvvetli ise, mal vererek bile sulh yapmak câiz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

SULTÂN-ÜL-ULEMÂ:

İzzeddîn bin Abdüsselâm ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası gibi birçok İslâm âlimine, derin ve geniş ilimleri ve İslâm'a hizmetleri sebebiyle verilen lakab (isim).

Bir kimse, bir günâh işleyip, tövbe etmeden Sultân-ül-ulemâ Behâeddîn-i Veled'in huzûruna çıksa, Allahü teâlânın izni ile gelenin bu durumu ona mâlûm olur; "Allahü teâlânın velî kullarının huzûruna temiz olmayan kalb ile gelmeyiniz. Bu kötü hâlleri bırakın, güzelce tövbe ederek göz yaşları akıtın ki, günâh kirleri temizlensin. Evliyânın huzûruna, günahlarınıza tövbe ve istiğfâr etmiş olarak girip, onların yüzlerine Allahü teâlânın rızâsı için muhabbetle ve sevgi ile bakın ki, onların feyz ve bereketlerinden istifâde edesiniz." buyururdu. *(Molla Câmi, Ahmed Eflâkî)*

SÛR:

Kıyâmet kopacağı zaman, dört büyük melekten biri olan İsrâfil aleyhisselâmın üfleyeceği, nasıl olduğu bilinmiyen boru.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Sûra bir kerre üfürülünce, yeryüzü ve dağlar, yerlerinden kaldırılıp silkilecektir. O gün kıyâmet kopacak, gök yarılacak ve dağılacaktır. *(Hâkka sûresi: 13-16)*

Kıyâmetin yok edici sûrundan sonra, ikinci bir sûr üflenir. Bu sese bütün beşeriyyet (yaratılmışlar) ***tâbi olur. Bu emir ile kalkıp, hâzır olurlar.*** *(Zümer sûresi: 62)*

Meleklerin en üstünlerinden ikincisi, sûr denilen boruyu üfürecek olan İsrâfil aleyhisselâmdır. Birincisinde, Allahü teâlâdan başka her diri ölecektir. İkincisinde hepsi tekrar dirilecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Allahü teâlâ, Sûr üfürüldükten sonra, kıyâmetin kopmasını murâd buyurduğu (dilediği) vakit; dağlar uçar, bulutlar gibi yürümeye başlar. Denizlerin bâzısı bâzısına taşar. Güneşin nûru giderek simsiyah olur. Dağlar, toz hâline gelir. Âlemler birbirine girer. Yıldızlar, dizili incinin kopup dağıldığı gibi olur. Gökler gülyağı gibi erir ve değirmen döner gibi deverânla şiddetli bir şekilde hareket eder. Yerde ve gökte diri kimse kalmaz. Bütün canlılar ölür. Yerde taş taş üstünde kalmaz. Bütün bunlardan sonra, aradan kırk sene gibi bir zaman geçer. Allahü teâlâ, İsrâfil aleyhisselâmı diriltir. O da sûru üfürür. Bu ikinci sûr ile, her bir rûh kendi cesetlerine girerler. Dağlarda ölmüş olan, vahşî hayvanların ve kuşların yemiş olduğu insanların rûhları kendi cesetlerini bulur. İnsanlar, kabirlerinden kalktıkları vakit, yerleri dümdüz olmuş bir kâğıt sahifesi gibi görür... *(İmâm-ı Gazâlî)*

SÛRE:

Kur'ân-ı kerîmin en az üç âyetten meydana gelen bölümlerinden her biri. Çokluk şekli süverdir. Kur'ân-ı kerîmde 114 sûre olup, bâzı sûrelerin birkaç ismi vardır. Bekara sûresinden Berâe sûresine kadar olan yedi sûreye es-Seb'ut-tıvâl (uzun sûreler), Fâtiha'ya ve âyetleri yüzden az olan sûrelere mesânî (orta), kısa sûrelere de mufassal (yâni fasıllara ayrılmış) denilmiştir.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Kulumuza gönderdiğimiz Kur'ân'dan şüphe ediyorsanız, siz de ona benzer bir sûre söyleyiniz. Bunu yapabilmek için güvendiklerinizden yardım isteyiniz. Buna benzer bir sûre söyleyemezsiniz. *(Bekara sûresi: 23)*

Kim yatacağı zaman Kur'ân-ı kerîmden herhangi bir sûre okursa, Allahü teâlâ ona; uyanıncaya kadar her şeyden kendisini koruyacak bir melek gönderir. *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî)*

Sünnetlerin ve vitrin her rek'atinde ve yalnız kılarken farzların ilk iki rek'atinde, ayakta,Kur'ân-ı kerîmden bir âyet okumak, farzdır. Kısa sûre okumak daha sevaptır. *(İbn-i Âbidîn)*

SÛRET:

1. Tasvir, resim.

(Büyük olan ve hürmet mevkiinde bulunan) ***canlı sûreti ile köpek ve cünüp kimsenin bulunduğu eve rahmet melekleri girmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Üzerinde sûret bulunan elbise ile namaz kılmak tahrîmen mekrûh olup, harama yakın günahtır. Cansız sûreti bulunursa mekrûh olmaz. (*İbn-i Âbidîn)*

Üzerinde sûret bulunan mendil, para gibi şeyleri kullanmak câizdir. Zîrâ böyle şeyler mühândırlar (aşağı, hordurlar), muhakkardırlar (hakir, kıymetsizdirler), muhterem değildirler. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

İslâm dîni, insanlarla alay edilmesine ve canlılara tapılmasına ve gençlerin fuhşa sürüklenmesine, evlilerin baştan çıkarılmasına âlet olan sûretleri, heykelleri haram etmiş, canlıların anatomik parçalarının ve bitkilerin ve her çeşit fizik, kimyâ, astronomi, inşaat

sûretlerini helâl etmiş, serbest bırakmıştır. İlimde teknikte lâzım olan sûretlerin yapılmasını, bunlardan faydalanmayı emretmiştir. İslâm dîni her şeyde olduğu gibi, sûretleri de faydalı ve zararlı olmak üzere ikiye ayırmış, faydalı olanlarını emir, zararlı olanlarını yasak etmiştir. O hâlde inanmıyanların, müslümanlar sûrete günâh der, bu ise gericiliktir demesi körü körüne bir iddiâ ve iftirâdır. *(Mustafa Sabri Efendi)*

Ölüm hastasında ölüm alâmetleri görülünce, yanında çocuk, cünüp, özürlü kadın bulundurulmamalı, odada ve evde (asılı) canlı sûret bulunmamasına çok dikkat etmelidir. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

2. Kopya, nüsha.

Âlem-i misâl, bütün âlemlerin en genişidir. Âlemlerin hepsinde bulunan herşeyin âlem-i misâlde bir sûreti vardır. *(Ahmed Fârûkî)*

3. Dıştan görünen şekil, dış görünüş.

Allahü teâlâ sizin amellerinize, sûretlerinize bakmaz. Ancak niyetlerinize bakar. *(Hadîs-i şerîf-Rûh-ul-Beyân)*

Zâhidâ! Sûret gözetme, içeri gelen cânâ bak. *(Ahmed Kuddûsî)*

SURRE:

Para kesesi, cüzdan. Osmanlı pâdişâhlarının her yıl hac mevsiminde Haremeyn-i şerîfeyn (Mekke ve Medîne) halkına ve buralarda geçici olarak bulunan müslümanlara, mukaddes yerlerin ve hac yollarının emniyetini sağlayan Mekke şeriflerine ve Hicaz bölgesindeki diğer idârecilere gönderdikleri para ve değerli eşyâlara verilen ad. Bu hediyeleri götüren topluluğa da surre alayı denirdi.

Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereye surre gönderme âdetini ilk olarak beşinci Osmanlı pâdişâhı Sultan Birinci Mehmed Han çıkarmıştır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Her sene surre alayı ile gönderilen paralar, Haremeyn'in idâresinde sarf edilirdi. Mekke emîri bu paradan aşîret reislerine de hediye ederdi. Aşîretler, Osmanlı Devleti'nin bu yardımından memnun olur, devlete karşı minnettar kalırlardı. Surrede paralar dışında gönderilen ve pek nâdir bulunan kıymetli halılar, seccâdeler, murassa âvizeler, şamdânlar ve paha biçilmez el yazması mushaf-ı şerîf (Kur'ân-ı kerîm)ler, levhalar, örtüler, gümüş perde halkaları, elbiseler, Mekke emîrine mahsûs sırmalı kaftan, mücevherli kılıç ve daha pekçok kıymetli hediyeler ise, Mekke ve Medîne'deki mübârek makamlara, seyyidlere, şeriflere ve fakirlere hediye edilirdi. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

SÜÂL:

Soru.

Kıyâmet günü, kulun amelinden ilk süâl namazdandır. Namaz süâlinden kurtulursa, kurtulmuştur. Kurtulmazsa; zarar ve ziyânda, büyük tehlikededir... *(Hadîs-i şerîf-Risâle-i Münîre)*

Kabirde süâl meleklerine şöyle cevap verilir. Rabbim Allahü teâlâ, Peygamberim hazret-i Muhammed, dînim dîn-i İslâm, kitâbım Kur'ân-ı kerîm, kıblem Kâbe-i şerîf, îtikâdda mezhebim Ehl-i sünnet vel-cemâat, amelde mezhebim İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe mezhebidir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

SÜBHA NAMAZI:

Abdest aldıktan sonra Allah rızâsı için kılınan iki rek'at namaz.

Eğer bir kulum abdestsiz olursa bana cefâ etmiş olur. Abdest alınca iki rek'at namaz (sübha namazı) ***kılmazsa bana cefâ etmiş olur. Namaz kılıp duâ etmezse bana cefâ etmiş***

olur. Duâsını kabûl etmezsem ona cefâ etmiş olurum. Ben cefâ etmem, ben cefâ etmem, ben cefâ etmem. *(Hadîs-i kudsî-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, sübha namazı ile ilgili olarak şöyle buyurdu: ***Bir müslüman, güzelce abdest alır, kalkar kalbi ve bedeni ile yönelerek iki rek'at namaz kılarsa, Cennet ona vâcib olur.*** *(Halebî)*

Abdestin edeblerinden birisi, abdest aldıktan sonra iki rek'at sübha namazı kılmaktır. *(İbrâhim Halebî)*

"SÜBHÂNE RABBİKE" ÂYET-İ KERÎMESİ:

Kur'ân-ı kerîm okuduktan, duâ ettikten, ders ve va'zlardan sonra okunmasının çok sevâb olduğu bildirilen ***"Bütün insanların üstünde, akılların ermediği, kemâllerin, üstünlüklerin sâhibi olan senin gibi bir peygamberi yaratan, yetiştiren Rabbin her aybdan münezzehtir, temizdir"*** mânâsına Sâffât sûresinin yüz sekseninci âyet-i kerîmesi.

Kıyâmet günü büyük ölçeklerle, bol sevâb kazanmak isteyen kimse, bir meclisten kalkınca, Sübhâne Rabbike âyet-i kerîmesini okusun. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Hibban)*

Kıyâmet günü bol sevâba kavuşmak istiyen, her toplantı sonunda, Sübhâne Rabbike âyetini sonuna kadar okusun. *(Hazret-i Ali)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bu âyet-i kerîmeyi okurken ve ümmetine tavsiye buyururken, Kur'ân-ı kerîmdeki şeklini değiştirmemiş, hep Sübhâne Rabbike demiştir. Sübhâne Rabbinâ dediği hiç işitilmemiştir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

SÜBHÂNE RABBİYEL A'LÂ:

"Yüce olan Rabbimi tesbih ve tenzih ederim" mânâsına secdede söylenen tesbih.

Secdede en az üç kerre sübhâne rabbiyel a'lâ denir. *(İbrâhim Halebî)*

SÜBHÂNE RABBİYEL-AZÎM:

"Büyük olan Rabbimi tesbih ve tenzih ederim" mânâsına rükû'da söylenen tesbih.

Rükû'da erkekler parmaklarını açıp, dizlerinin üstüne kor, sırtını ve başını düz tutar. Rükû'da en az üç kerre sübhâne rabbiyel-azîm der. *(İbrâhim Halebî)*

Rükû' tesbihi olan Sübhâne rabbiyel-azîm'de Zı ile Azîm denir ki, "Rabbim büyüktür" demektir. Eğer ince ze ile (azim) denilirse, "Rabbim benim düşmanımdır" demek olur ve namaz bozulur. *(İbn-i Âbidîn)*

SÜBHÂNEKE:

Her namazın ilk rek'atinde, ayrıca ikindi ve yatsı namazlarının sünnetlerinin üçüncü rek'atinde, besmele çekmeden önce okunan duâ.

Sübhâneke duâsının mânâsı şöyledir: "Ey Allah'ım! Seni noksanlıklardan tenzîh eder; bütün kemâl sıfatlarıyla tavsîf ederim. Sana hamd ederim. Senin ismin yücedir. (Ve senin şânın her şeyin üstündedir.) Senden başka ilâh yoktur.

Cemâatle namaz kılan kimse, imâm Allahü ekber diye tekbir aldıktan sonra, tekbir alır, sağ elini sol eli üzerine kor, sağ elin küçük ve baş parmaklarını, sol bilek etrâfına halka yapar, sübhânekeyi okur, başka bir şey okumaz. Yalnız kılarken sübhânekeyi okuduktan sonra Eûzü (Eûzü billâhimineşşeytânirracîm) ve Besmele (Bismillâhirrahmânirrahîm) okumak sünnettir. Cemâate geç gelen, imâm yavaş okuyorsa, sübhâneke okur ve imâm selâm verdikten sonra kalkınca, tekrar okur. *(İbrâhim Halebî)*

SÜBHÂNELLAH:

Allahü teâlâyı noksanlık ve kusur olan şeylerden tenzîh ederim, uzak tutarım mânâsına,

mübârek, kıymetli bir söz.

Her namazın akabinde, peşinden otuz üç defâ Sübhânellah, otuz üç defâ elhamdülillah, otuz üç defâ Allahü ekber demek sûretiyle "Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîkeleh lehülmülkü ve lehülhamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" demek sûretiyle yüzü tamamlayan kimsenin günâhları deniz köpüğü kadar olsa da affolunacaktır. *(Hadîs-i şerîf-Halebî)*

İki kelime vardır: Söylemesi çok kolaydır. Terâzide çok ağır gelirler. Allahü teâlâ bu iki kelimeyi çok sever. Sübhânellahi ve bihamdihî sübhânellahil azîm. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Sübhânellah demek, tövbenin anahtarıdır hattâ özüdür. Bunun için sübhânellah demek günahların yok olmasına ve kötülüklerin affolmasına sebeb olur. Bundan dolayı terâzide çok ağır gelir, hasenât, iyilik kefesini doldurur. Allahü teâlâya sevgili olur. Sübhânellah diyen ve hamd eden müslüman, Hak teâlâyı O'na yakışmayan şeylerden uzaklaştırınca ve kemâl ve cemâl sıfatlarının ancak O'nda olduğunu bildirince, kerîm ve ihsân sâhibi olan Allahü teâlânın da, o kulu uygunsuz şeylerden uzaklaştırması ve ona kemâl sıfatlarını ihsân etmesi umulur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SÜCÛD:

Secde; namazın içindeki farzlardan biri. Namazda alnı ve burnu yere koyma. *(Bkz. Secde)*

SÜDÜS:

Altıda bir. Ferâiz ilminde yâni İslâm mîras hukûkunda bildirilen altıda bir hisse (pay).

Südüs hisseyi yedi kimse alır. Ölenin babası, anası, sahîh dede ve nineler, oğlunun kızları, babadan kız kardeş, anadan kardeş. *(M. Mevkûfâtî)*

SÜFTECE:

Tahrîmen mekrûh olan bir havâle şekli. Yolcuya borç verip, gittiğin yerde, falancaya ödeyeceksin demek.

Süftece yoluyla borc vermek tahrîmen mekrûhtur. Çünkü emânet olarak vermeyip süftece yolunu tercih etmenin sebebi, paranın yolda kaybolması, çalınması veya elinden alınması gibi tehlikelere karşı, alanın mes'ûliyetini sağlamak ve parasını emniyete almaktır. Çünkü emânet olarak verseydi, onun adına zâyi olacaktı. Borç olarak vermesiyle bunu alan nâmına olmasını sağlamış ve böylece verdiği borçtan menfaat te'min etme cihetine gitmiş olmaktadır. Bu ise mekrûhtur. Ödünç veren mektub yazıp, ödünç verdiği yolcunun gideceği yerdeki arkadaşını o yolcuya havâle etmektedir. İşte, ödünç verme esnâsında süftece denilen borç şekli şart koşularak borç verilirse, bu haramdır. Şartla alınan borç fâsiddir. Süftece şartı taşımadan, yolcuya ödünç vermek câizdir. *(Mergînânî, İbn-i Âbidîn)*

SÜHREVERDİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Ebû Hafs Ömer bin Muhammed Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Zikr-i cehri (Allahü teâlânın adını sesli anmak) hazret-i Ali'den on iki imâm vâsıtasıyla gelmiştir. Bunların sekizincisi olan İmâm-ı Ali Rızâ'dan Ma'rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin çeşitli halîfelerinin (talebelerinin) silsilelerinde bulunan meşhûr mürşîdlerin adı verilerek kollara ayrılmıştır. Ebû Ali Rodbârî yolundan Kübreviyye, Edhemiyye, Çeştiyye, Bedeviyye ve Sühreverdiyye hâsıl olmuştur. *(Abdullah-i Dehlevî)*

Sühreverdiyye yolunun kurucusu Şihâbüddîn-i Sühreverdî, oğluna şöyle buyurdu: "Ey oğul! Bu fânî dünyânın zînetine, süsüne, aldanıp gurûrlanma. Bir kimse dünyâya meyl ederse, helâk olur. Âhiret yolculuğuna hazır ol. Fırsat elinde iken Allahü teâlâdan başkasına gönül

bağlama. Bir gün gelir pişmanlığın fayda vermez." *(Hüseyin Vassâf Halvetî)*

SÜKNÂ:

Oturulacak yer, ev.

Nafaka, İslâmiyet'te, taâm (yiyecek, içecek şeyler), kisve (elbise, yâni giyecek şeyler) ve süknâ demektir. Zevcin (kocanın) zevcesine (hanımına) yapacağı bu masraflar şehrin âdetine, piyasaya ve akrabâ ve arkadaşlara göre ayarlanır. Zamâna ve hâle göre değişir. Her memlekette başkadır. *(İbn-i Âbidîn)*

SÜKÛT:

Susmak.

Sükûtun en küçük faydası, sıkıntı ve belâdan kurtarmasıdır. İyilik olarak insana bu yeter. Fazla ve lüzumsuz konuşmanın en küçük zararı şöhrettir. Belâ olarak, şöhret insana yeterlidir. *(Ebû Bekr bin Iyâş)*

Konuşmak hoşuna giderse sükût et. Sükût hoşuna gidince konuş. *(Bişr-i Hâfî)*

SÜLEYMÂN ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen peygamberlerden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biz Dâvûd'a Süleymân'ı (aleyhisselâm) ***verdik. O*** (Süleymân aleyhisselâm) ***ne güzel kuldur. Hakîkaten o,*** (bütün vakitlerini zikr, tesbîh ve tövbe ile) ***Allahü teâlâya dönen bir kuldur.*** *(Sâd sûresi: 30)*

Biz, Dâvûd ve Süleymân'a (aleyhimesselâm hüküm ve kazâya dâir) ***ilim verdik. Onlar da; "Allahü teâlâya hamd olsun ki,*** (nübüvvet, kitap ve sâir ilimler ve hikmetle) ***bizi*** (kendilerine bu hasletler verilmeyen) ***mü'minlerin çoğu üzerine üstün kıldı" dediler.*** *(Neml sûresi: 15)*

İsmini duyduğunuz kimselerden yeryüzüne dört kişi mâlik oldu. İkisi mü'min, ikisi de kâfir idi. Mü'min olan iki kişi Zülkarneyn ile Süleymân aleyhisselâm idi. Kâfir olan ikisi de Nemrûd ile Buhtunnasar idi. Beşinci olarak yeryüzüne benim evlâdımdan biri yâni Mehdî de mâlik olacaktır. *(Hadîs-i şerîf-El-Kavl-ül-Muhtasar fî Alâmet-il-Mehdî)*

Süleymân'a (aleyhisselâm) ***verilen*** (o kadar) ***geniş mülk, onda huşûdan*** (Allah korkusu) ***başka bir şeyi arttırmadı. Rabbine olan huşûundan dolayı gözünü semâya bile kaldıramıyordu.*** *(Hadîs-i şerîf-Arâis-ül-Mecâlis)*

Süleymân aleyhisselâm, Dâvûd aleyhisselâmın oğludur. Gazze'de doğdu. Babası vefât edince 12 veya 13 yaşında sultân, daha sonra peygamber oldu. İnsanlara Mûsâ aleyhisselâmın dînini tebliğ etti, bildirdi. Babasının temelini attığı Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'yı yedi yılda pek san'atlı ve gösterişli olarak inşâ ettirdi. Saraylar inşâ ettirip kaleler yaptırdı. Şehirler kurdu. Zamânın medenî dünyâsı olan Akabe körfezinden Fırat'a kadar olan bölgeye hâkim oldu. Ticâret gemileri yaptı. Kızıldeniz ile Umman denizinde ticâret yaptırdı. Diğer hükümdârlar da kendisine bağlılıklarını bildirdiler. Yemen'deki Sebe' sultanı (melikesi) Belkıs ile evlendi. İnsanlara, cinnîlere, yerdeki ve havadaki hayvanlara hükm eder, onlarla konuşurdu. Rüzgâr emrine verilmişti. Kudret ve ihtişâm sâhibi bir peygamberdi. Kırk sene adâletle hüküm sürdü ve Kudüs'te vefât etti. *(İbn'ül-Esîr, Molla Miskîn, Nişancızâde)*

SÜLÛK:

Tasavvuf yoluna girmek.

Evliyâlık kemâlâtına kavuşmak sülûk, kalbin zikretmesi ve murâkabe (nefsi kontrol) ve râbıta (bir büyüğe kalben bağlanma) ile olur. Ne kadar ilerlerse ilerlesin, İslâmiyet'ten dışarı

çıkamaz. İslâmiyet'e uymakta sarsıntı olursa, bütün vilâyet (evliyâlık) dereceleri yıkılır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Takvâ sâhiblerinin ihlâs ile yaptığı farzlar, kurb yâni Allahü teâlâya yakınlık hâsıl eder. Hâsıl olan bu kurb, nâfilelerle hâsıl olandan elbette daha çoktur. Takvâ ve ihlâs elde etmek için de, tasavvuf ehlinin bildirdikleri vazîfeleri yapmak lâzımdır. Farzların kurb hâsıl etmesi için nâfile vazîfeleri yapmak şarttır. Sülûk vâsıtasıyla, insanda fenâ hâsıl olur, yâni Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisi kalbinden silinir. Sonra bekâ denilen hâl hâsıl olarak, Allahü teâlânın sevgisi kalbine yerleşir. Her şeyi Allah için sever. Her işi, Allah için yapar. Böyle insana velî denir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Cezbe yolunda, Allahü teâlâ çektiği ve tâlibe çok ihsânda bulunduğu için, vesîleye, vâsıtaya lüzum yoktur. Sülûk yolunda ise, tâlib ilerlemeye çalıştığından, vâsıta lâzımdır. Cezbe yolunda vâsıta lâzım değil ise de, cezbenin tamam olması için sülûk lâzımdır. Sülûk; tövbe ve zühd (mubahların çoğunu terk etme, dünyâya rağbet etmeme) ve başka belli şeyleri yapmaya çalışmaktır. Yâni şerîate (İslâmiyet'e) uymaktır. Sülûksüz olan cezbe, tamam olmaz, noksan kalır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sülûk Yolu:

İnsanı Allahü teâlânın sevgisine kavuşturan yollardan biri. *(Bkz. Vilâyet Yolu)*

İnsanı Allahü teâlânın sevgisine kavuşturan yol ikidir. Biri nübüvvet yolu olup, aslın aslına kavuşturur. Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin mübârek arkadaşlarının) hepsi, bu yoldan vâsıl oldular. Sonra gelenlerden pek az zât da, bu yoldan ermiştir. Bu yolda sebebe, vâsıtaya lüzûm yoktur. Sâlik (tasavvuf yoluna giren), kâmil (yetişmiş) bir zâtın sohbetinde kemâle geldikten sonra, feyzi asıldan alıp ilerler. İkinci yol, vilâyet yoludur. Kutblar, Evtâd, Nücebâ, Büdelâ ve diğer bütün evliyâ bu yoldan kavuşmuştur. Bu yola sülûk yolu da denir. Bu yolda, vâsıta, aracı lâzımdır. Her iki yolun reisi ve rehberi Resûlullah'tır. Vilâyet yolunun imâmı, feyz kaynağı, hazret-i Ali'dir. Bu yolda, Resûlullah onu vekîl etmiştir. Hazret-i Fâtıma ve Hasen ile Hüseyn onunla ortaktırlar. Bu yolda gidenlerin hepsine feyz ve hidâyet, hazret-i Ali'nin aracılığı ile gelir. Ondan sonra hazret-i Hasen ve Hüseyn bu vazîfeyi teslim aldı. Bunlardan sonra, sıra ile On iki imâma verildi. On iki imâmın sonuncusu olan Muhammed Mehdî'den sonra başkasına verilmedi. Bütün evliyâya feyz ve hidâyet bunlardan gelmeye devâm etti. Abdülkâdir-i Geylânî kemâle gelince, bu makam ona verildi. Vefâtından sonra da kıyâmete kadar, herkese, feyz, rüşd ve hidâyet, onun rûhâniyetinden gelmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

SÜLÜS:

Üçte bir. Ferâiz ilminde yâni İslâm mîras hukûkunda üçte bir hisse (pay).

Kur'ân-ı kerîmde eshâb-ı ferâizden yâni hisseleri takdîr edilenlerden (bildirilenlerden) sülüs hisseyi iki kimse alır. 1) Ana; meyyitin (ölenin) çocuğu, oğlunun çocuğu veya her türlü (ana-baba bir, baba bir veya ana bir) kardeşten birden fazla yok ise, ana sülüs hisse (pay) alır. 2) Anadan kardeşler birden fazla oldukları zaman sülüs alıp aralarında paylaşırlar, erkeği ve kadını hep aynı miktârda alır. *(M.Mevkûfâtî)*

SÜLÜSÂN:

Üçte iki. Ferâiz ilminde yâni İslâm mîras hukûkunda üçte iki hisse (pay).

Hissesi nısıf (yarım) olanlardan zevcden (kocadan) başka olan birden fazla olunca, sülüsânı alıp, aralarında eşit olarak pay ederler. *(M. Mevkûfâtî)*

SÜMÜN:

Sekizde bir. Ferâiz ilminde yâni İslâm mîras hukûkunda sekizde bir hisse (pay).

Ölüden kalan mîrasın sümün hissesini alacak olan yalnız bir kimsedir. O da Zevce

(hanımı) olup, çocuğu veya oğlunun çocuğu bulunduğu zaman sümün hisse alır. *(M. Mevkûfâtî)*

SÜNEN:

1. Sünnetler. *(Bkz. Sünnet)*

2. Hüküm bildiren hadîs-i şerîfleri toplayan hadîs kitablarına verilen isim.

Sünen kelimesi yalnız olarak söylenince, dört âlimin kitablarından biri anlaşılır. Bunlar; Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâce'dir. Bunlardan başkasının "Sünen" kitabı söylenirken, yazarının da adı birlikte söylenir; Sünen-i Dâre Kutnî, Sünen-i Kebîr-i Beyhekî gibi. *(Taşköprüzâde)*

SÜNNET:

Yol, kânun, âdet.

1. Peygamber efendimizin mübârek sözleri, işleri ve görüp de mâni olmadığı şeyler.

Unutulmuş bir sünnetimi meydana çıkarana yüz şehîd sevâbı vardır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

On şey sünnettir: Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvâk kullanmak, nazmaza (ağıza su alma)***, iştinşak*** (buruna su çekme)***, tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, kasıkları temizlemek, su ile istincâ*** (önden ve arkadan necâset, pislik çıkan yerleri temizlemek)***.*** *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn-ül-Hakâyık)*

2. Din bilgilerinde senet, kaynak olan dört temel delîlden biri. Hadîs-i şerîfler.

Edille-i şer'iyye, din bilgilerinin elde edildiği kaynaklar dörttür: Kitab (Kur'ân-ı kerîm), sünnet, icmâ-ı ümmet (bir asırda bulunan, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden mânâ çıkarabilen müctehid denilen derin âlimlerin, dînî bir işin hükmünde birleşmeleri, aynı sözü söylemeleri veya aynı işi yapmaları), ve kıyâs-ı fukahâ (hükmü, mânâsı nasstan yâni Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîften açıkça anlaşılamayan bir şeyin hükmünü, hükmü bilinen ve bu şeye benzeyen başka bir şeyin hükmünden anlamak)dır. *(İbn-i Âbidîn)*

Sünnet, Kur'ân-ı kerîmi tefsir etmekte, açıklamaktadır. Mezheb imâmları (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî), sünneti açıklamışlardır. Din âlimleri de, mezheb imâmlarının sözlerini açıklamışlardır. Kıyâmete kadar da böyle olacaktır. Sünnet olmasaydı; sular ve tahâret (temizlik) bahislerini, namazların kaç rek'at olduklarını, rükû ve secdede okunacak tesbihleri, bayram ve cenâze namazlarının nasıl kılınacağını, orucun, haccın farzlarını ve nikâh, hukuk bilgilerini, hiçbir âlim, Kur'ân-ı kerîmde bulamaz ve öğrenemezdi. *(İmâm-ı Şa'rânî)*

3. Şerîat yâni İslâm dîni.

Sünnetimi terk edene, şefâatim harâm oldu. *(Hadîs-i şerîf-Şerh-i Hadîs-i Erbaîn)*

İslâm dîni garîb olarak başladı. Son zamanlarda da garîb olacaktır. Bu garîb insanlara müjdeler olsun! Bunlar insanların bozduğu sünnetimi düzeltirler. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Sünneti en iyi bilen, imâm olur. *(Kudûrî)*

Peygamber efendimizin gösterdiği İslâmiyet yolunda bulunabilmek ve O'nun sünneti üzere yaşayabilmek için; önce doğru îmân etmek, sonra harâmlardan sakınmak, sonra farzları yapmak, sonra mekrûhlardan sakınmak, daha sonra müstehâbları yapmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâya götüren en emîn yol; bütün iş, hareket ve ibâdetlerde Peygamber efendimizin sünnetine tâbi olmaktır. *(Ebû Ali Cürcânî)*

Sünnet-i Gayri Müekkede:

(Kuvvetli olmayan sünnet) Peygamber efendimizin, ibâdet maksadı ile arasıra yapıp, arasıra terk ettikleri işler ve ibâdetler. Buna, müstehâb da denir.

İkindi ve yatsı namazlarının ilk dört rek'atlik sünnetleri, sünnet-i gayr-i müekkededir. *(İbn-i Âbidîn)*

Sünnet-i Hasene:

İlk asırda (Resûlullah efendimiz ve O'nun arkadaşları olan Eshâb-ı kirâm zamânında) asılları îtibâriyle bulunan, sonraları daha da geliştirilen, minâre, mektep yapmak ve kitâb yazmak gibi, İslâm'ın izin verdiği, hattâ emrettiği güzel ve faydalı işler.

Bir kimse, İslâm'da bir sünnet-i hasene yaparsa, bunun sevâbına ve bunu yapanların sevâblarına kavuşur. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Minâre, müstehab olan sünnet-i hasenedir. Çünkü, müezzinin, ezânı yükseğe çıkıp okuması sünnettir. Minâre, bu sünnete yardım etmektedir. *(Abdülganî Nablüsî)*

İslâm âlimlerinin çoğu, amelde bid'atleri (dinde ortaya çıkan, yapılan yenilikleri) iki kısma ayırdılar. Sünnete muhâlif olmayan yeniliklere, yâni birinci asırda Eshâb-ı kirâm zamânında aslı bulunanlara, bid'at-ı hasene (güzel, beğenilen bid'at) dediler. Aslı bulunmayanlara (dinden olmayan ve ibâdet olarak yapılan şeylere), bid'at-i seyyie (kötü, çirkin bid'at) dediler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri ise, aslı bulunanlara bid'at ismini bulaştırmadı. Bunlara, sünnet-i hasene dedi. Mevlid okumak, minâre, türbe yapmak böyledir. Bid'at ismini, yalnız aslı bulunmayanlara verdi. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Sünnet-i Hüdâ:

Sünnet-i Müekkede. *(Bkz. Sünnet-i Müekkede)*

Sünnet-i Kifâye:

Başkalarının meselâ beş-on kişiden birinin işlemesiyle, diğerlerinden sâkıt olan (düşen) sünnet.

Selâm vermek, î'tikâfa girmek (ibâdet niyyetiyle mescidde bir miktâr durmak) ve dînin izin verdiği işlerin evvelinde Besmele-i şerîfeyi söylemek, terâvih namazını câmide cemâatle kılmak sünnet-i kifâyedir. *(Kutbüddîn İznikî)*

Sünnet-i Müekkede:

Peygamber efendimizin devamlı yaptıkları, pek az terk ettikleri işler ve ibâdetler. Buna, Sünnet-i hüdâ da denir.

Sabah, öğle ve akşam namazının sünnetleri, yatsı namazının son iki rek'at sünneti, sünnet-i müekkededir. Ayrıca ezân okumak, kâmet getirmek, cemâate devâm etmek, abdest alırken misvâk kullanmak, müekked sünnetlerdendir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Namazda müekked sünneti terk, tahrîmen (harama yakın) mekrûh olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Sünnet-i Seniyye:

Övülen, medh edilen sünnet; İslâm dîni. Resûlullah'ın yolu.

Seâdete (kurtuluşa) ermek için; sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atlerden (dinde sonradan çıkan yeniliklerden, reformlardan) kaçınmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Mest üzerine mesh etmenin câiz olduğu, sünnet-i seniyye ile sâbittir. *(Abdullah Süveydî)*

Kalbin, Allahü teâlâdan başka şeyleri sevmesi, onu karartır, paslandırır. Bu pası temizlemek lâzımdır. Temizleyicilerin en iyisi, Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine tâbi olmaktır, uymaktır. Sünnet-i seniyyeye uymak, nefsin, kalbi karartan isteklerini yok eder. *(Ahmed Fârûkî)*

Sünnet-i Seyyie:

İslâmiyet'in yasak ettiği, sonradan ortaya çıkan, kötü, beğenilmeyen şeyler. Peygamber efendimiz ve dört halîfesinin zamânında bulunmayıp da, onlardan sonra, dinde meydana çıkarılan ibâdet olarak yapılan şeyler. Bid'at. *(Bkz. Bid'at)*

...Bir kimse, İslâm'da bir sünnet-i seyyie çığrı açarsa, bunun günâhı ve bunu yapanların günahları kendisine verilir. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Müslim)*

Bid'atler, yâni dinde reformlar, sonradan ortaya çıkarılan yenilikler, sünnet-i seyyiedir. Namazdan sonra hemen Âyet-el-kürsî'yi okumak yerine salâten tüncînâ'yı ve başka duâları okumak sünnet-i seyyiedir. İslâm dîni, din bilgilerinde ve ibâdetlerinde değişiklik yapılmasını şiddetle yasak etmiştir. *(Ali Mahfuz)*

Sünnet-i Zevâid:

Peygamber efendimizin, ibâdet olarak değil de, âdet olarak devâmlı yaptığı işler. Bunlara edeb de denir.

Resûlullah efendimizin elbiseleri, oturması, kalkması, iyi şeyleri yapmağa sağdan başlaması sünnet-i zevâiddendir. *(İbn-i Âbidîn)*

Sünnet-i zevâidi yapmak mecbûrî değildir. Fakat yapanlara çok sevâb verilir. Zevâid sünnetleri terk etmek mekrûh olmaz. Bununla berâber, âdete bağlı şeylerde de Resûlullah'a tâbi olmak, dünyâda ve âhirette insana çok şey kazandırır ve çeşitli seâdetlere (kurtuluşa, huzûra) yol açar. *(İbn-i Âbidîn)*

Sünnet Olmak:

Çocuğun sünnet derisinin çepeçevre kesilmesi. Hitân.

Çocuğu sünnet ettirmek Peygamber efendimizin mühim sünnetlerindendir. İslâmiyet'in şiârı, alâmeti ve nişanıdır. Çocuğun sünnet olma yaşı kesin bildirilmemiştir. Yedi ile on iki yaş arası en iyisidir. Sünnet ederken, topluca yüksek sesle bayram tekbîri söylenir. Sünnet olmayanlarda çeşitli hastalıklar olur. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Resûlullah efendimiz doğduğu zaman, göbeği kesilmiş ve sünnet olmuş görüldü. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Îmâna gelen yaşlı adamın sünnet olması şart değildir. Hiç olmasa da olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

SÜNNETULLAH:

Allahü teâlânın koyduğu kânunu, nizâmı, âdeti.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Fakat azâbımızı gördükleri zaman îmânları kendilerine bir fayda vermeyecektir. Kullar hakkındaki cârî olagelen sünnetullah budur. İşte kâfirler, burada hüsrâna uğramışlardır. *(Mü'min sûresi: 85)*

SÜNNÎ:

Peygamber efendimizin ve Eshâbının inandığı gibi inanan ve Ehl-i sünnet âlimlerine tâbi olan müslüman. Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdında olan kimse. *(Bkz. Ehl-i Sünnet vel-Cemâat)*

Sünnî olanlar, amelde dört mezhebe ayrılmışlardır. Bu dört mezhebde bulunanlar, birbirlerinin Ehl-i sünnet olduklarını bilirler ve sevişirler. Dört mezhebden birinde bulunmayan kimse, Ehl-i sünnet olmaz. *(Ahmed Fârûk)*

Müslümanlar hep sünnîdir; cümlenin reîsi Nu'mân (İmâm-ı a'zam)

Cennet ile müjdelendi; îmânda bunlara uyan

(Kemahlı Feyzullah)

SÜRME:

Kirpik diplerine sürülen bir çeşit siyah madde, kühl.

Üç şey, gözü kuvvetlendirir: Sürme çekmek, yeşilliğe ve (bakması helâl olan) ***güzel yüze bakmak.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, misvâkını ve tarağını yanından ayırmazdı. Mübârek saçını ve sakalını tararken aynaya nazar eyler, bakardı. Geceleri mübârek gözlerine sürme çekerdi. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

SÜRYÂNÎLER:

Hıristiyanlıktaki katolik mezhebine bağlı olan ve süryânî dili ile konuşan bir hıristiyan topluluğu.

Süryânîler, katolik kısmından Yâkûbiye fırkasındandırlar. Monafisiyye (Hazret-i Îsâ'da ilâhî ve insânî özelliklerin birleşerek tek tabîat olduğunu savunanların) inancında olup, Îsâ aleyhisselâma tanrıdır derler. Urfa patriği olan Yâkûb-i Berdeî tarafından kuruldu. Antakya patriği Mihâil-i Süryânî tarafından yayıldı. Sûriye'deki hıristiyanların bir kısmı süryânî bir kısmı da Marunîdir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

SÜT ANNE:

İki buçuk yaşından küçük olan çocuğu emziren kadın.

Süt çocuğu; süt annesi ve babası ve bunların nesep ve rıdâ'dan (sütten) olan mahremleri ile ebedî evlenemez. *(M. Zihni Efendi)*

SÜT KARDEŞ:

Aynı kadından süt emmiş çocuk. *(Bkz. Rıda')*

İki buçuk yaşından küçük iki çocuk aynı kadından süt emince, süt kardeşi olurlar. Birbirleri ile evlenemezler. *(M. Zihni Efendi)*

Hanefî ve Mâlikî mezheblerinde, bir kadından bir damla bile süt emen erkek ve kız, süt kardeşi olur. Kadın bunların süt anneleri olur. Şâfiî ve Hanbelî'de ise ayrı ayrı beş defâ içmedikçe süt kardeşi olmazlar. Hanbelî'de her yaşta içen süt kardeş olur. Diğer üç mezheb imâmı iki buçuk yaşından yukarı iken içince, süt kardeş olmazlar dedi. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

Öz kardeşinin süt kızı ile evlenmek haram olduğu gibi, süt kardeşinin öz kızı ile ve süt kardeşinin süt kızı ile evlenmek de haramdır. *(Molla Hüsrev)*

Süt annenin bu emmeden evvel veya sonra başka erkekten de, nesepten (soydan) veya rıdâ'dan (süt emmeden) olan çocukları ve süt babanın başka kadınlardan hâsıl olmuş ve olacak, nesepten ve rıdâ'dan çocuklarının hepsi, bu çocuğun süt kardeşleri olurlar. *(İbn-i Hümâm)*

SÜTRE:

Namaz kılarken imâmın veya yalnız kılanın sol kaşı hizâsında, önüne diktiği yarım metreden uzun çubuk. Çubuğu dikmeyip, secde yerinden kıbleye doğru uzatmak veya çizgi çizmekle de olur.

Bir okla da olsa sütre kullanın. *(Hadîs-i şerîf-Ni'met-i İslâm)*

Sütre koymak müstehâbdır. *(M. Zihni Efendi)*

Cemâatle kılınan namazda, imâmın sütresi, arkasında bulunanlar için dahi sütredir. Çünkü Peygamber efendimiz Ebtah denilen yerde namaz kıldırırlarken, dikmiş oldukları anzeye (iki

ucu demirli bir asâya) doğru namaz kıldılar. Hâlbuki cemâatin sütreleri yoktu. *(M.Zihni Efendi)*

İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri hac yolunda namaza durdukça, önünde sütre olarak kamçısını koyardı. *(M.Zihni Efendi)*

ŞA'BÂN AYI:

Arabî ayların sekizincisi, üç aylardan ikincisi.

Her kim Şa'bân-ı şerîfte üç gün oruç tutarsa, Hak teâlâ, Cennet-i a'lâda ona bir yer hazırlar. *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-ül-Cenne)*

Şa'bân-ı şerîf, bana mahsûs bir aydır. Hak teâlâ hazretleri, Arş-ı a'lânın meleklerine, azamet-i şâniyle buyurur ki: "Ey benim meleklerim! Gördünüz mü, benim kullarım, Habîbimin (sevgilimin) ***ayına nasıl tâzim ve hürmet ediyorlar. İzzetim ve celâlim hakkı için ben de kullarımı af ve mağfiretime nâil eyledim."*** *(Hadîs-i şerîf-Gunyet-üt-Tâlibîn)*

ŞÂFİÎ:

1. İmâm-ı Şâfiî'nin meşhur adı, Şâfiî mezhebinin kurucusu. *(Bkz. İmâm-ı Şâfiî)*

2. Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Şâfiî mezhebinde olan kimse.

Şâfiî Mezhebi:

Ehl-i sünnetin ameldeki dört hak mezhebinden biri. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin mezhebi, yolu. *(Bkz. İmâm-ı Şâfiî)*

Hanefî mezhebinden sonra en çok mensûbu bulunan Şâfiî mezhebi, İmâm-ı Şâfiî hayatta iken Mekke, Medîne ve Filistin'de yaşayan müslümanlar arasında yayıldı. Şimdi Mısır, Sûriye, İran, Mâverâünnehr, Kafkasya, Âzerbaycan, Hindistan, Filipinler, Malezya, Endonezya adaları gibi ülkelerde yayılmıştır. Yurdumuzun doğu ve güneydoğu bölgelerinde daha yaygındır. *(İslam Târihi Ansiklopedisi)*

İbâdetlerin en kıymetlisi, farz-ı ayn olanlardır. Farzlardan sonra en kıymetlisi, Şâfiî mezhebinde sünnet namazlar, Hanbelî mezhebinde ise cihâd (Allah yolunda harb etmek)dır. *(M. Tâhir Sünbül Mekkî)*

Şâfiî ve Mâlikî mezheblerinde, zekât farz olunca, hemen ayırıp vermek farzdır. *(İmâm-ı Şârânî)*

Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Celâleddîn-i Rûmî ve Muhyiddîn-i Arabî gibi velîler, herkes gibi bir mezhebe tâbi olarak yükselmişlerdir. Bunlardan Bâyezîd-i Bistâmî, Şâfiî mezhebinde idi. *(Abdülhak Dehlevî)*

ŞÂHİD:

Şâhidlik eden, görüp bilen. Birinin başkasında hakkının bulunduğunu isbat için şehâdet (şâhidlik) ederim demek sûretiyle hâkimin huzûrunda ve hasmın karşısında haber veren. *(Bkz. Şehâdet)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey îmân edenler! Dâimâ adâletle hareket ediniz. Adâleti yerine getirmeğe çalışınız. Allah için şâhidler olunuz. *(Nisâ sûresi: 135)*

Yalancı şâhid, daha şehâdet ettiği yerden ayağını kaldırmadan kendisine göklerde ve yerde bulunan melekler lânet ederler. *(Hadîs-i şerîf-Zevâcir)*

Şâhidin âdil olması, yâni büyük günâh işlememesi ve küçük günâha devâm etmemesi

lâzımdır. *(Sadrüşşerîa)*

ŞÂHİK-UL-CEBEL:

Dağda, çölde veya baskı ve zulüm rejimleri altında yaşayıp da peygamberleri ve onların getirdikleri dinleri işitmemiş kimseler.

Şâhik-ul-cebel olanların peygamberliğe ve peygamberlerin gönderilmiş olmasına inanmaları mümkün değildir. Bunlara peygamber gelmemiş gibidir. Bunlar mâzur görüldü. Peygambere inanmaları emr olunmadı. Şâhik-ul-cebel olanlar için Kur'ân-ı kerîmde İsrâ sûresinin on beşinci âyetinde; ***"Peygamber göndermeden önce azâb yapmayacağız"*** buyruldu. Bunlar hayvanlar gibi hesâbdan sonra ölecekler, Cehennem azâbı ve Cennet nîmeti görmeden ebedî olarak yok edileceklerdir. Kâfirlerin bâliğ olmayan (ergenlik çağına ulaşmamış) çocukları için de durum böyledir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ŞAKÎ:

Cehennemlik. Bedbaht; şirk (Allahü teâlâya eş, ortak koşması) veya isyân etmesi sebebiyle kâfir veya fâsık olan kişi. Zıddı saîd'dir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şakî olanlara gelince: Onlar Cehennem ateşindedirler ki, orada onların (çok acı) ***bir nefes alıp vermeleri vardır.*** *(Hûd sûresi: 106)*

Evliyânın sevmesi, seâdetin sermâyesidir. Zîrâ onlar dâimâ Allahü teâlâ iledirler. Onlarla berâber bulunanlar, şakî olmazlar. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Allahü teâlânın indinde saîdlerden mi yoksa şakîlerden miyim? diye düşünmek, böylece ilmine ve ameline güvenmemek lâzımdır. *(Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî)*

ŞAKÎK:

Ferâiz ilminde yâni mîrâs hukûkunda ana-baba bir erkek kardeşler (Benül-a'yân). Ana-baba bir kız kardeşe şakîka denir.

Şakikler ve Benü'l-allât yâni yalnız baba bir kardeşler; oğul, oğul oğlu, baba ve dededen biri bulunduğu zaman vâris olamazlar yâni ölüden kalan maldan alamazlar. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

ŞAKK-I KAMER:

Ayın yarılması, Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâmın ayı ikiye ayırması mûcizesi.

Muhammed aleyhisselâmın mûcizelerinin en büyüklerinden birisi de, Şakk-ı kamer mûcizesidir. Bu mûcize başka hiçbir peygambere nasîb olmamıştır. Muhammed aleyhisselâm elli iki yaşında iken, Mekke'de Kureyş kâfirlerinin elebaşıları yanına gelip; "Peygamber isen ayı ikiye ayır" dediler. Muhammed aleyhisselâm, herkesin ve hele tanıdıklarının, akrabâsının îmân etmesini çok istiyordu. Ellerini kaldırıp duâ etti. Allahü teâlâ, kabûl edip, ayı ikiye böldü. Yarısı bir dağın, diğer yarısı başka dağın üzerinde göründü. Kâfirler, Muhammed bize sihr yaptı dediler. Îmân etmediler. *(Nişâncızâde)*

Apollo-10, ayın her tarafını fotoğraflarla tesbit ettikten sonra, Apollo-11 ile gelecek olan ay fâtihlerinin iniş yerlerini belirledi. Apollo-11'in çektiği fotoğraflarda, ayın etrâfını çevreleyen derin ve geniş bir kanalın bulunduğu görüldü. Fransız gazeteleri bunu; "Bu kanal, Şakk-ı kameri işâret etmiş olamaz mı? şeklinde, resim altı haber olarak verdiler. Papalığın îkâzı üzerine, bu haberden bir daha söz edilmemiştir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ŞAKK-I SADR:

Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâmın mübârek göğsünün yarılması hâdisesi.

Şakk-ı sadr hâdisesi iki defâ vukû bulmuştur. Birincisi, Peygamber efendimiz küçük yaşta ve süt annesi Halîme Hâtun'un yanında iken, ikincisi Mîrâca çıkarken. Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "(Habîbim) ***göğsünü*** (kalbini) ***senin için*** (açıp da) ***genişletmedik mi?"*** buyruldu. *(İnşirâh sûresi: 1)* Muhammed aleyhisselâm, süt annesinin yanında bulunduğu sırada çocuklarla birlikte iken, Cebrâil aleyhisselâm gelip, onu arkası üstü yatırdı. Göğsünü açıp kalbini yardı. Kalbinden bir parça et çıkarıp attı ve; "Senin vücûdunda şeytânın nasîbi bu idi. Çıkarıp attık. Ey Allahü teâlânın habîbi (sevgilisi), seni vesveseden ve şeytânın hîlesinden emîn ettik" dedi. Sonra bir leğen içerisinde zemzem suyu ile kalbini yıkadı ve göğsünü kapatıp ayağa kaldırdı. Bu hâli gören çocuklar koşup durumu Halîme Hâtun'a haber verdiler. Yanına geldiklerinde ayağa kalkmış ve benzi sararmış vaziyette idi. Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlik (r.anh) "Ben Resûlullah'ın göğsünde bu yarılmanın izini gördüm" demiştir. İkinci Şakk-ı Sadr ise, Mîrâc gecesi vukû bulmuştur. Bu gece, Cebrâil aleyhisselâm gelip Resûlullah'ın mübârek göğsünü yardı.Zemzem suyu ile yıkadıktan sonra, içi hikmet ve îmân dolu altın bir leğen getirdi. Resûlullah'ın mübârek kalbine boşalttı ve göğsünü kapattı. Peygamber efendimiz hadîs-i şerîfte şöyle buyurdu: ***"Cebrâil gelip göğsümü yardı. Zemzem suyu ile yıkadıktan sonra, içi hikmet ve îmân dolu altın bir tas getirip göğsümü boşalttı, sonra kapattı."*** Bu hadîs-i şerîf, Sahîh-i Buhârî ve Müslim'de zikredilmiştir. Yine bu iki kitabda Enes bin Mâlik'ten şöyle rivâyet edilmiştir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"İşte şuradan şurama kadar yâni boğazın altındaki çukurdan göğüste kıl biten yere kadar yardı. Kalbimi çıkardı, içi îmân dolu altın bir tas getirdi. Kalbimi yıkadı sonra da iç organlarımı yıkadı. Sonra kapattı."*** *(Senâullah-ı Pânî Pûtî, Abdülhâk-ı Dehlevî)*

ŞÂMÂNÎLER:

İyi ve kötü ruhların bütün âlemi te'siri altında tuttuğu inancına dayanan sapık bir yolun mensupları.

Şâmânîler, güneşte bulunuyor dedikleri bir tanrıya ve cinne ve meleklere tapınır. En büyüğüne şeytan derler. Bugün Sibirya'daki ve Okyanus adalarındaki vahşîler arasında yaygındır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

ŞÂN:

1. Hâl, durum.

Eshâbımın ismini işitince, susunuz. Şânlarına yakışmayan sözleri söylemeyiniz. *(Hadîs-i şerîf-Savâik-ül-Muhrika)*

Allahü teâlâdan râzı olandan, Allahü teâlâ da râzıdır. Kazâya rızâ, evliyânın şânındandır. *(Fakîrullah)*

Haramlardan sakınmak; akıllıların şânı, şereflilerin tabîatındandır. *(Hazret-i Ali)*

2. İzzet, îtibâr, şeref.

Gaddârlık (Zulüm, vefâsızlık), herkes için kötü bir şeydir. Şân, şeref sâhibi ve büyük zâtlar için daha çirkindir. *(Muhammed el-Âmidî)*

ŞÂRÎ':

Kullarının dünyâ ve âhiret seâdetine (mutluluğuna) kavuşmaları için Peygamberleri aleyhimüsselâm vâsıtasıyla emir ve yasaklarını bildiren Allahü teâlâ. Şâri-i mübîn de denir. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmesi (ulaştırması) gerektiğinde, kapalı hususları açıklaması bakımından Peygamber efendimize de Şâri' denilir.

Allahü teâlâ Şâri-i Mübîndir. Dinleri gönderen ve değiştiren O'dur. İnsanların din ismi altında uydurduğu eğri yollara din denmez. Dinlere âit kânunları da koyan Allahü teâlâdır. Dinleri yayanlar ise, peygamberlerdir. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

ŞART:

Bir işin veya hükmün yapılmasını îcâbettirmeyen, fakat yapılmaması ile de o iş veyâ hükmün meydana geldiği şey.

Şâhitlerin bulunması; nikâhın sıhhati, mûteber olması için şarttır. Şâhid bulunmadıkça, nikâh meydana gelmez. Fakat şâhidlerin bulunması, nikâhın bulunmasını icâbettirmez. Şâhidler bulunduğu hâlde, nikâh yapılmayabilir. Yine namazın sahîh olması için, abdest şarttır. Fakat abdest, namazın vâcib olmasını, mutlaka kılınmasını îcâbettirmez. *(Serahsî)*

ŞAVT:

Hac esnâsında sa'y denen vazîfeyi yaparken, Safâ'dan Merve'ye ve Merve'den Safâ'ya her bir geliş ve tavaf yaparken Kâbe'nin Hacer-ül esved köşesinden başlayan ve başlanılan yere gelince sona eren her bir dönüş.

Şavt sona erip Hacer-ül esved taşına gelince şu duâ okunur: Allah'ım! Rahmetinle beni mağfiret eyle. Borçtan, yoksulluktan, sıkıntıdan ve kabir azâbından bu taşın Rabbine sığınırım. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Tavâf yedi şavttan ibârettir. Sa'y dahi yedi şavttır. Safâ'dan Merve'ye her gidiş bir şavt olduğu gibi, Merve'den Safâ'ya her geliş dahi bir şavttır. Böylece dört gidiş ve üç geliş olur. *(M. Zihni Efendi)*

ŞA'YÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Mûsâ aleyhisselâmın dînini yayıp, Tevrât-ı şerîfin hükümlerini bildirdi.

Mûsâ aleyhisselâmdan sonra hak yoldan ayrılıp, bozuk yollara sapan İsrâiloğulları kendilerine gönderilen peygamberlere ya kısa dönemler hâlinde tâbi oldular veya hiç tâbi olmayıp isyân ettiler. Şa'yâ aleyhisselâm, Mûsâ aleyhisselâmın dînini tebliğ etmek üzere peygamber olarak gönderildi. Şa'yâ aleyhisselâmın peygamberliği Zekeriyyâ, Yahyâ ve Îsâ aleyhimüsselâmdan önce idi. Şa'yâ aleyhisselâm, İsrâiloğullarına Allahü teâlânın emirlerini bildirip nasîhat etti. Muhammed aleyhisselâmın geleceğini bildirdi. Şa'yâ aleyhisselâm zamânında, İsrâiloğullarının başında Sudika adlı bir melik vardı. Melik Sudika'nın vefâtından sonra saltanat kavgaları yüzünden birbirine giren İsrâiloğullarına, Şa'yâ aleyhisselâm nasîhatte bulundu. Fakat onu dinleyen olmadı. İsrâiloğulları iyice düşman oldular. Nihâyet Şa'yâ aleyhisselâmı şehîd ettiler. Böylece Allahü teâlâ tarafından kendilerine gönderilen peygamberi dinlemeyip, büyük felâkete düştüler. Daha sonraki yıllarda Bâbil hükümdârı Buhtunnasar tarafından yurtları istilâ edildi. *(Taberî-İbnü'l-Esîr-Sa'lebî)*

ŞÂZİLİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Hasen Şâzilî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî 1196 (H. 592)'de Tunus'ta Şâzile kasabasında doğdu. Silsilesi, bağlı olduğu tasavvuf kolu Sırrî-i Sekatî'den gelmekte ve bu yoldan Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerine bağlanmaktadır. İskenderiyye'de Şâziliyye yolunu kurdu. Şâziliyye yolunun kurucusu olan Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri; "Her istediğim zaman Resûlullah'ı sallallahü aleyhi ve sellem baş gözümle göremezsem kendimi onun ümmeti saymam" buyurdu. *(Hüseyn Vassâf)*

Zikr-i cehrî (açıktan zikr) hazret-i Ali'den on iki imâm vâsıtasıyla gelmiştir. Bunların sekizincisi olan İmâm-ı Ali Rızâ'danMa'rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin çeşitli halîfelerinin silsilelerinde bulunan meşhûr mürşidlerin adı verilerek kollara ayrılmıştır. Böylece Ebû Bekr-i Şiblî yolundan Kâdiriyye ile Şâziliyye, Sâdiyye ve Rıfâiyye meydana geldi. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Şâziliyye yolunun esâsı beş şeydir: Birincisi; gizli ve âşikâr her hâlükârda Allahü teâlâdan

korku hâlinde olmak. İkincisi; her hâl ve işinde ve ibâdetindePeygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâbı'nın (Peygamberimizin arkadaşlarının) gösterdiği doğru yola uyup, bid'atlerden, sapıklıklardan sakınmak. Üçüncüsü; bollukta ve darlıkta insanlardan bir şey beklememek. Dördüncüsü; aza ve çoğa râzı olmak. Beşincisi; sevinçli ve kederli günlerde cenâb-ı Hakk'a sığınmak. *(Seyyid Ahmed-i Zerrûk)*

ŞEÂ'İRULLAH:

Görülünce, Allahü teâlâyı hatırlatan şeyler.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bir kimse, Şeâ'irullahı ta'zim ederse, bu iş kalblerin takvâsındandır. *(Hac sûresi: 32)*

Safâ ve Merve, Allahü teâlânın, Şeâ'irindendir. *(Bekara sûresi: 158)*

Şeâ'irullah yalnız Safâ ve Merve tepeleri değildir. Bunlardan başka şeâ'ir de vardır. Allahü teâlânın şeâ'irinin en büyükleri dörttür: Kur'ân-ı kerîm, Ka'be-i muazzama, Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) ve namaz. *(Senâullah Dehlevî)*

Şeâ'irullahı sevmek demek, Kur'ân-ı kerîmi ve Peygamberi sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem ve Ka'be'yi sevmek demektir. Hattâ Allahü teâlâyı hatırlatan her şeyi sevmektir. Allahü teâlânın evliyâsını sevmek de böyledir. *(Şah Veliyullah-ı Dehlevî)*

ŞEBEKE-İ SEÂDET:

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek kabrinin bulunduğu Hücre-i seâdet denilen yerin dış duvarı etrâfında yerden Mescid-i Nebî'nin tavanına kadar yükselen demir parmaklık.

Şebeke-i seâdetin kıble tarafına muvâcehe-i seâdet, doğu tarafına kadem-i seâdet, batı tarafına Ravda-i mütahhera ve kuzey tarafına da Hucre-i Fâtımâ denir. (*Eyyûb Sabri Paşa)*

ŞECÂ'AT:

Yiğitlik, bahadırlık, cesâret, kahramanlık.

Şecâ'atin temeli, Allahü teâlânın takdîrine râzı olmak, O'na tevekkül etmek, O'na güvenmektir. Şecâat sâhibi olan, dertlere, belâlara göğüs gerer, dayanır, sabr eder. *(Muhammed Hâdimî)*

Ey oğlum! Üç şey, üç şey ile bilinir: Hilm (yumuşaklık) gadab ânında, şecâ'at harb meydanında, kardeşlik ise ihtiyâç ânında. *(Lokman Hakîm)*

ŞECERE-İ PÂK-İ MUHAMMEDÎ:

Muhammed aleyhisselâmın mübârek, temiz soy kütüğü, soy ağacı.

Allahü teâlâ Şecere-i Pâk-i Muhammedî ile ilgili olarak meâlen buyurdu ki:

Sen, yâni senin nûrun hep secde edenlerden dolaştırılıp, sana ulaşmıştır. (Şuarâ sûresi: 219) (Senâullah Dehlevî)

Şecere-i pâk-i Muhammedî'nin ilk ferdi Âdem aleyhisselâmdır. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem nûru, babadan oğula geçerek mü'min olan Târûh'a, (İbrâhim aleyhisselâmın babası) ondan da İbrâhim aleyhisselâma, sonra oğlu İsmâil aleyhisselâma geçti. Ondan da evlâdlarından Adnan'a intikâl etti. Şecere-i pâk-i Muhammedî'de bulunan ve babası Abdullah'a kadar olan dedeleri şunlardır: Adnan, Mead, Nizâr, Mudar, İlyas, Müdrike, Huzeyme, Kinâne, Nadr, Mâlik, Fihr, Gâlib, Lüveyy, Ka'b, Mürre, Kilâb, Kuseyy, Abd-i Menâf (Mugîre), Hâşim (Amr), Abdülmuttalîb (Şeybe), Abdullah bin Abdülmuttalîb. *(Altıparmak Muhammed Efendi)*

ŞECERE-İ RIDVÂN:

628 (H.6) senesinde yapılan Hudeybiye andlaşmasından önce Medîneli müslümanların, altında Peygamber efendimize ve İslâm dînine bağlı kalacakları husûsunda bağlılık yemîni ettikleri ağaç.

Hudeybiye andlaşması imzâlanmadan önce Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem anlaşma şartlarını görüşmek ve konuşmak üzere hazret-i Osman'ı Mekkeli müşrikler tarafına gönderdi. Müşrikler, hazret-i Osman'ın anlaşmayla ilgili tekliflerini kabûl etmedikleri gibi, onu alıkoydular. Bu haber, Eshâb-ı kirâma Osman şehîd edildi diye ulaştı. Durumu işiten Peygamber efendimiz de, çok üzüldü ve buyurdu ki: ***"Bu haber doğru ise, bu kavimle çarpışmadıkça buradan ayrılmayacağız"*** Sonra orada bulunan Semûre ağacının altına oturup; ***"Allahü teâlâ bana bîat etmenizi emr etti"*** buyurarak Eshâbını bîate dâvet etti. Eshâb-ı kirâm da, Peygamber efendimizin eli üzerine ellerini koyarak; "Allahü teâlâ sana zafer ihsân edinceye kadar önünde çarpışa çarpışa fethi gerçekleştirmek veya bu uğurda şehîd olmak üzere bîat ettik" diye söz verdiler. Peygamber efendimiz Şecere-i rıdvân adı da verilen Semûre ağacının altındaki bîattan çok memnun oldu. *(Abdülhak-ı Dehlevî, Senâullah Pâni Pütî)*

ŞECERE-İ TAYYİBE:

Temiz ağaç. Bütün iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağı olan İslâmiyet'e verilen ad.

Zâhir (beden) her zaman İslâmiyet'in emirlerini yapmaya mecbûrdur. Bâtın (kalb) da hakîkatin işleriyle meşgûl olur. Bu dünyâda amel, ibâdet lâzımdır. Bu amellerin bâtına çok faydaları vardır. Yâni bâtının (kalb ve rûhun) ilerlemesi, zâhirin İslâmiyet'e uymasına bağlıdır. Zâhirin (bedenin) işi İslâmiyet'e uymak, bâtının işi de İslâmiyet'in meyvelerini, faydalarını toplamaktır. İslâmiyet, bütün kemâlâtın (olgunlukların) kaynağı, bütün üstünlüklerin ve iyiliklerin temelidir. İslâmiyet'in fayda ve meyve vermesi sâdece bu dünyâya mahsûs değildir. Âhiretin kemâlâtı (olgunlukları, üstünlükleri) ve sonsuz nîmetleri de İslâmiyet'e uymanın netîceleri ve meyveleridir. Görülüyor ki, İslâmiyet öyle bir Şecere-i tayyibedir ki, onun meyveleri ile bütün âlem dünyâda da, âhirette de faydalanmaktadır. Bütün faydalar ondan çıkmaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ŞEFÂ'AT:

Kıyâmet günü, Allahü teâlânın izni ile, başta Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem olmak üzere, diğer peygamberler, âlimler, şehîdler, sâlihler (iyi kimseler) ve küçük yaşta ölen müslüman çocuklar ve Allahü teâlânın izin verdiklerinin; günahkâr olan mü'minlerin günahlarının affedilip Cehennem'den kurtulmalarını, cennetlik olanların da Cennet'teki derecelerinin artmasını Allahü teâlâdan istemeleri, bu hususta vâsıta olmaları.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

O gün, Allahü teâlânın kendisine şefâat etmeye izin verdiği ve sözünden hoşnûd olduğu kimselerden başkasının şefâati fayda vermez. *(Tâhâ sûresi: 109)*

Ümmetimden, büyük günâhı olanlara şefâat edeceğim. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Şefâatime inanmayan, ona kavuşamaz. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Kıyâmet günü peygamberler, sonra âlimler, sonra şehidler şefâat edecektir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Şefâat haktır. Tövbesiz ölen mü'minlerin küçük ve büyük günâhlarının affedilmesi için, peygamberler, velîler, sâlihler, melekler ve Allahü teâlânın izin verdiği kimseler, şefâat edecek ve kabûl edilecektir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Küçük çocuklar, anasına ve babasına şefâat ederler. Hattâ düşük olanlar bile, anasına ve

babasına şefâat ederler. *(İmâm-ı Birgivî)*

Mahşerde (kıyâmette bütün insanların toplanıp, hesâba çekileceği yerde), şefâat beş türlüdür: Birincisi; kıyâmet günü, mahşer yerinde kalabalıktan ve çok uzun beklemekten usanan günâhkârlar, feryâd ederek, hesâbın bir an önce yapılmasını isteyeceklerdir. Bunun için şefâat olunacaktır. İkincisi; suâlin ve hesâbın kolay ve çabuk olması için şefâat edilecektir. Üçüncüsü; günâhı olan mü'minlerin, Sırat'tan Cehennem'e düşmemeleri, Cehennem azâbından korunmaları için şefâat olunacaktır. Dördüncüsü; günâhı çok olan mü'minleri Cehennem'den çıkarmak için şefâat olunacaktır. Beşincisi; Cennet'te sayısız nîmetler olacak ve sonsuz kalınacak ise de, sekiz derecesi vardır. Herkesin derecesi, makamı, îmânının ve amellerinin miktârınca olacaktır. Cennet'tekilerin derecelerinin yükselmeleri için de şefâat olunacaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Peygamberlerin sonuncusu, Resûlullah efendimiz gibi bir şefâatçı olmasaydı, bu ümmetin günâhları kendilerini helâk ederdi. Şefâate en çok ihtiyâcı olan bu ümmettir. Çünkü bu ümmetin günâhları çoktur. Fakat, Allahü teâlânın af ve mağfireti de sonsuzdur. Allahü teâlâ, bu ümmete af ve mağfiretini o kadar şaçacak ki, geçmiş ümmetlerden hiçbirine böyle merhamet ettiği hiç bilinmiyor. Doksan dokuz rahmetini, sanki bu günâhkâr ümmet için ayırmıştır... *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şefâ'at-ı Kübrâ:

Kıyâmette, o günün dayanılmaz dehşeti ve şiddetli sıkıntıları sebebiyle, insanların mürâcaatları üzerine Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem), onların muhâkeme ve hesâblarının bir an evvel görülmesi için Allahü teâlâya yalvarması ve bu dileğinin kabûl olması. O gün herkes kendi başının çâresini aramakla meşgûl olur. O gün yalnız Resûlullah efendimiz; ***"Ümmetime selâmet ve necât*** (kurtuluş) ***ver yâ Rabbî!"*** der ve ümmetini ister.

ŞEFÎ':

Şefâat eden, bir suçun, günâhın bağışlanması için vâsıta, aracı olan. *(Bkz. Şefâat)*

Şefî-i Rûz-i Cezâ:

"Cezâ gününün yâni kıyâmet gününün şefâat edicisi" mânâsına Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm. *(Bkz. Şefâat)*

Şefî-i rûz-i cezâ Resûlullah efendimizin çeşit çeşit şefâat edeceği bildirilmiştir. Hadîs-i şerîflerde; ***"Kıyâmet günü mezardan önce kalkan ben olacağım ve önce şefâat eden ben olacağım"*** ve; ***"Şefâatime inanmayan, ona kavuşamaz"*** buyruldu. Peygamberimiz en büyük şefâatçıdır; bütün inananlara şefâat edecektir. Günâhı olmıyanlara da, Cennet'te derecelerinin artması için şefâat edecektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ŞEFKAT:

Acımak, merhamet etmek.

Büyüklerine hürmet, küçüklerine şefkat etmeyen bizden değildir. *(Hadîs-i şerîf-Mişkât)*

Allahü teâlânın emirlerini büyük bilmek, yarattıklarına şefkat lâzımdır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Herkese şefkat ve merhamet et. Kimseyi hakîr (aşağı, hor) görme, kimse ile münâkaşa, mücâdele etme! Kimseden bir şey isteme! Tasavvuf büyüklerine (evliyâya) dil uzatma! Onları inkâr eden felâkete düşer! Mayan fıkıh ve evin mescid olsun. *(Abdülhâlık-ı Goncdüvânî)*

ŞEHÂDET:

1. Birinin başkasında hakkı bulunduğunu bildirmek için, hâkim karşısında ve iki hasmın yanında, şehâdet ederim diyerek haber vermek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Onlar yalan yere şehâdet etmezler. *(Furkân sûresi: 72)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"En büyük günâhları size haber vereyim mi?"*** "Evet, yâ Resûlallah" dedik. ***"Allahü teâlâya şirk koşmak, anaya-babaya âsî olmaktır"*** buyurdu. Sonra doğrulup oturdu ve: ***"Dikkat ediniz! Yalan sözden ve yalan yere şehâdetten sakınınız"*** buyurdu ve bu sözü tekrâr eyledi. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

Şehâdet, zan ve şek (şüphe) ifâde eden sözlerle olmaz. Bir hâdise hakkında "zannıma" veya "bildiğime göre şöyledir" şeklindeki haberler şehâdet sayılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Namaz kılmayanın şehâdeti kabûl olmaz. Çünkü, fâsıktır, açıkça günah işlemektedir. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Şehîdlik, şehîd olmak. *(Bkz. Şehîd)*

Cemel ve Sıffîn vak'alarını hazırlayan karışıklıkların ortaya çıkması, hazret-i Osman'ın şehâdeti ile başlamıştır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şehâdet Kelimesi:

Kelime-i şehâdet, İslâm'ın beş şartından birincisi. "Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh" mübârek sözü. *(Bkz. Kelime-i Şehâdet)*

Şehâdet kelimesini okumanın yüz otuz kadar fâidesi vardır. Bunlardan birisi de sırat köprüsünü yıldırım gibi geçmektir. *(Kutbüddîn İznikî)*

ŞEHÂMET:

İyi işler yapmak, yüksek mertebeler ele geçirmek; zekâ ve akıllılıkla berâber olan cesâret, yiğitlik.

Şecâatten yâni yiğitlik, kahramanlıktan hâsıl olan iyi huylardan biri de şehâmettir. *(Ali bin Emrullah)*

ŞEHÎD (Eş-Şehîd):

1. Allah yolunda harb ederken, Allahü teâlânın ism-i şerîfini yüceltmeye (İslâmı yaymaya) çalışırken veya düşman saldırdığında vatan, din ve milletini, ırz ve nâmûsunu müdâfâ ederken ölen müslüman.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Allah yolunda şehîd olanlara ölü demeyiniz. Onlar diridirler. Kendilerine her zaman rızk verilir. Onlarda azâb olunmak korkusu yoktur. Nîmetlerden mahrûm kalmak üzüntüsü de yoktur. *(Âl-i İmrân sûresi: 170)*

Allah yolunda öldürülüp şehîd olanlar, kıyâmet gününde, yaralarının kanı akarak gelirler. Rengi kan ve kokusu misk kokusu gibi olur. Huzûr-i Mevlâ'da haşr oluncaya kadar, bu hâl üzere bulunurlar. *(Hadîs-i şerîf-Dürre-tül-Fâhire)*

Cennet'te ağlayan bir adam bulunur. Ona niçin ağlıyorsun denir. O şöyle cevap verir: "Ben Allahü teâlâ yolunda öldürüldüm. Şehîdlik o kadar güzel ki, tekrar dünyâya döndürülüp, üç defâ daha şehîd olmayı arzû ediyorum. Fakat daha fazla şehîd olamadığım için ağlıyorum." *(Ka'b-ül Ahbâr)*

Şehîdin, kul haklarından başka bütün günâhları affolur. Kul haklarını da, Allahü teâlâ kıyâmette helâllaştıracaktır. Cihâdda ve hac yolunda ve sınır boylarında nöbette ölenlere, kıyâmete kadar bu ibâdetlerin sevâbı devamlı verilir. Bedenleri çürümez. Her biri kıyâmette yetmiş kişiye şefâat eder *(İbn-i Âbidîn, Seyfeddîn Fârûkî)*

Bütün müslümanlar, kalben ve severek şehidliği arzu etmeye memurdur. Şehîd olmayı

istememek münâfıklıktır. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

2. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Bütün mahlûkâtın (yaratılmışların) açık ve gizli şeylerini bilen, kıyâmet gününde leh ve aleyhlerinde olan amellere şâhidlik eden.

Evden kaçan çocuk üzerine eş-Şehîd ism-i şerîfi söylenirse, hâli düzelir, hak yola döner.

Ana-baba, isyankâr evlâdının alnından tutar ve Allahü teâlânın eş-Şehîd ism-i şerîfini okursa, o çocuk Allahü teâlânın izniyle itâatkâr olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

Şehîd-i Âhiret:

Bir kimsenin Allah için olan cihâdın hazırlığı esnâsında tâlimlerde veya zulüm ile öldürülmesi veya cihâdda ve eşkıyâ, âsî, yol kesici, gece hırsızla vuruşmada yaralanarak hemen ölmeyip bir namaz vakti çıkıncaya kadar yaşayan veya başka yere götürülüp, orada ölen. Âhiret şehîdi.

Şehîd-i âhiret, dünyâda yıkanır ve kefenlenirler. Boğularak, yanarak, garîb, kimsesiz olarak, duvar, enkaz altında kalarak ölenler, ishalden, tâûndan, sârî (bulaşıcı) hastalıklardan, lohusalıkta, sar'a hastalığında, Cumâ gecesinde ve gününde, din bilgilerini öğrenmekte, öğretmekte ve yaymakta iken ölenler ve âşık olup, aşkını, iffetini, nâmusunu saklarken ölenler, zulüm ve hapis olunup ölenler, Allah rızâsı için müezzinlik yaparken, dîne uygun ticâret yaparken, helâl kazanıp çoluk çocuğuna din bilgisi öğretmek ve ibâdet yapmaları için çalışanlar, ölünce şehîd-i âhiret olurlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Şehîd-i âhiret olan kimselerin cesedi dağılmaz ve çürümez. Cesedlerin çürümesinde iki âmil vardır. Birincisi, toprağın kendisiyle olan cisimleri temasla kendisine benzetmesi, toprağa çevirmesi. İkincisi, vücudda meydana gelen mikropların cesedi yiyerek yok etmesi. Şehîd-i âhiret olan kimsenin vücûduna, cesedine toprak nüfûz edip, çürütemediği gibi, cesedin yok olmasına sebeb olan mikroplar da cesede musallat olup yiyemezler. Bu sûretle ceset de aslî hâlini muhâfaza eder. Peygamberler kabirlerinde diridirler. Hayatlarında olduğu gibi, bedenleri her türlü değişiklikten korunmuştur. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Şehîd-i Dünyâ:

Allah rızâsı için cihâd etmeye, savaşmaya niyet etmeyip, dünyâ kazancı için harb eden kişi. Dünyâ şehîdi.

Şehîd-i dünyâya da şehîd muâmelesi yapılır. Kanlı elbiseleri ile gömülür, yıkanmazlar. Fakat âhirette hakîkî şehîdlere va'd edilen mükâfatlara kavuşamazlar. Çünkü niyetleri bozuktur. *(İbn-i Âbidîn)*

Şehîd-i Tâm:

Allah yolunda savaşırken öldürülen. Dünyâ ve âhiret şehîdi de denir. Tam şehîd.

Cünüp, hayız olmayan, âkıl ve bâliğ bir müslüman, zulüm ile haksız olarak, vurucu veya kesici vâsıtalarla öldürülünce ve harpte din ve vatan düşmanları ile Allah için cihâd ederken düşman tarafından; sulh zamânında âsîler, yol kesiciler, şehir eşkıyâları, gece hırsız tarafından herhangi bir vâsıta ile öldürülünce, hemen ölürlerse, bunlar şehîd-i tâm olurlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Şehîd-i tâm dünyâda yıkanmaz. Kefene sarılmaz. Kefen miktârından fazla olan elbisesi soyulup çamaşırı ile defnedilir. Cenâze namazı Hanefî'de kılınır. Şâfiî mezhebinde kılınmaz. Âhirette de şehîd sevâbına kavuşurlar. *(İbn-i Âbidîn)*

ŞEHR (Şehir):

Cemâati, en büyük câmiye sığmayan yer veyâ İslâmiyet'in emrini yapabilecek güçte

müslüman vâli ve hâkimi bulunan yer.

Bir âlimin ölmesi, bir şehir halkının ölümünden daha büyük ziyândır. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Cumâ namazının birinci şartı, namazı şehirde kılmaktır. Bugün hükûmetin tasdik ve kabûl ettiği muhtârı bulunan köyler, büyük şehirlerde bulunan nâhiyelerin herbiri, Cumâ namazı için ayrı birer şehir sayılmaktadır. *(İbn-i Âbidîn)*

Kâfirlerin eline geçen İslâm şehirlerinde, vâli ve hâkimler İsâmiyet'e uygun iş işliyorlarsa, bu şehirler, Dâr-ül-harb olmaz; Dâr-ül-İslâm sayılır. Böyle şehirlerde, müslümanların seçtiği vâli, hâkim veya bunların veya cemâatin seçeceği imâm, Cumâ namazını kıldırır. *(İbn-i Âbidîn)*

ŞEHVET:

Nefsin arzu ve istekleri.

Cehennem şehvet perdesiyle kuşatılmıştır. Oraya şehvetler yapılmakla girilir. Cennet de nefsin hoşlanmadığı ibâdetlerle kuşatılmıştır; buraya da ibâdet meşakkatleriyle girilir. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Şehvet üç çeşittir: Yeme arzusu, konuşma arzusu, bakma ve görme arzusu. Yemek yeme hâlini, yüce Allah'a îtimâd ve tevekkül ile, dilini doğru söz söylemekle ve gözünü ibretle bakmak sûretiyle muhâfaza et. *(Hâtem-i Esam)*

Şehvet, şeytanın yularıdır. Bu yuları şeytana kaptıran ona kul olur. *(Ebû Bekr Kettânî)*

İslâmiyet, şehvetin ve gadabın, kızmanın yok edilmesini değil, her ikisine hâkim olup, dîne uygun kullanılmalarını emretmektedir. *(Şerefüddîn Ahmed Münîrî)*

Gençlik çağı, nefsin kaynadığı, şehvetlerin oynadığı, insan ve cin şeytanlarının saldırdığı bir zamandır. Böyle bir çağda yapılan az bir amele pekçok sevap verilir. *(Ahmed Fârûkî)*

ŞEK:

Şüphe, zan.

Îtikâdda şek, yakîni bozar, îmânı yok eder. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

Cümle âlem bir yere gelse ve bir müslümana Rabbini inkâr et deseler, o kimse inkâr etmez ve kalbine aslâ şek getirmezse işte onun îmânı, îmân-ı hakîkîdir. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

ŞEKÂVET:

Kâfir veya fâsık olma, cehennemlik olma. Seâdetin zıddı.

Şekâvetin alâmeti dörttür: Geçmiş günâhları unutmak; hâlbuki onlar Allahü teâlânın yanında muhâfaza edilmektedir. Geçmiş iyilikleri zikretmek (söylemek)***; hâlbuki kabûl edilip edilmediğini bilmiyor. Dünyâda kendinden üstüne bakmak. Dinde kendinden aşağısına bakmak. Hâlbuki Allahü teâlâ "Ben onu istedim, o ise beni terk etti. Ben de terk ederim" buyurdu.*** *(Hadîs-i şerîf-Münebbihât)*

Seâdet ve şekâvet, Allahü teâlânın iki hazînesi gibidir. Birinci hazînenin anahtarı, tâat (Allahü teâlânın beğendiği şeyler) ve ibâdettir. İkinci hazînenin anahtarı, ma'siyet, yâni günâhlardır. *(Şerefüddîn Ahmed Münîrî)*

ŞEKÛR (Eş-Şekûr):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kendisi için yapılan az tâate yüksek dereceler ihsân eden, sayılı günlerde yapılan ibâdete, sayısız mükâfât veren.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Îmân ehli, Adn adlı Cennetlere girerler. Orada altın bilezikler ve inci ile süslenecekler. Elbiseleri de ipektir. Ehl-i Cennet, bu nîmetleri görünce derler ki: "Geçim ve âkıbet derdini bizden gideren Allah'a hamd olsun. Gerçekten Rabbimiz Gafûr'dur, Şekûr'dur." *(Fâtır sûresi: 33,34)*

"Lâ ilâhe illallah" diyenler için, mezârlarında vahşet (yalnızlık)***, mahşer meydanında dehşet*** (korku) ***yoktur. Sûr'un üflenmesi ânında başlarından toprakları nasıl silkerek kalktıklarını sanki görür gibiyim. Hüznü bizden gideren Allah'a hamdederiz. Muhakkak ki bizim Rabbimiz gafûr*** (pekçok mağfiret edici, bağışlayıcı) ***ve şekûrdur.*** *(Hadîs-i şerîf, Taberânî)*

Eş-Şekûr ism-i şerîfini söyleyenin vücûduna âfiyet gelir, sıhhat ve selâmete kavuşur. Geçimi bollaşır. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Çok şükreden, kendisine ihsân edilen nîmetlerin kıymetini bilip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyetle O'nun rızâsını kazanmak için çok gayret gösteren.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Şüphesiz ki bunda (Sebe' halkının hikâyesinde; günahları, nefislerinin arzû ve isteklerini yapmamaya, şehvetlerine uymamaya, ibâdet ve tâatları yapmanın meşakkatine, belâ ve musîbetlere) ***çok sabreden*** (bütün hâllerde ve vakitlerde Allahü teâlânın lutfettiği nîmetlere)***, şekûr olan herkes için, elbette ibretler vardır.*** *(Sebe' sûresi: 19)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Eshâb-ı kirâm, "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ senin gelmiş geçmiş bütün günâhlarını affetmiştir" dediklerinde; ***"Şekûr bir kul olmayayım mı?"*** buyurdu. *(Müslim)*

ŞEMÂİL-İ ŞERÎFE:

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin mübârek ahlâk ve âdetleri.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin şemâil-i şerîfelerini Eshâb-ı kirâmdan Ebû Saîd-i Hudrî şöyle anlatmıştır: "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, hayvana ot verirdi. Deveyi bağlardı. Evini süpürürdü. Koyunun sütünü sağardı. Ayakkabısının söküğünü dikerdi. Çamaşırını yamardı. Hizmetçisi ile birlikte yerdi. Hizmetçisi el değirmeni çekerken yorulunca, ona yardım ederdi. Pazardan satın aldığı şeyleri torba içinde eve getirirdi. Fakirle, zenginle, büyükle, küçükle karşılaşınca, önce selâm verirdi. Bunlarla müsâfeha etmek için, mübârek elini önce uzatırdı. Köleyi, efendiyi, beyi, siyahı ve beyazı bir tutardı. Her kim olursa olsun, çağrılan yere giderdi. Önüne konulan şeyi; az olsa da, hafif, aşağı görmezdi. Akşamdan sabaha ve sabahtan akşama yemek bırakmazdı. Güzel huylu idi. İyilik etmesini severdi. Herkesle iyi geçinirdi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Söylerken gülmezdi. Üzüntülü görünürdü. Fakat, çatık kaşlı değildi. Aşağı gönüllü idi. Fakat, alçak tabîatli değildi. Heybetli idi. Yâni saygı ve korku hâsıl ederdi. Fakat kaba değildi. Nâzik idi. Cömerd idi. Fakat isrâf etmez, faydasız yere bir şey vermezdi. Herkese acırdı. Mübârek başı hep önüne eğikti. Kimseden bir şey beklemezdi. Saâdet, huzûr isteyen O'nun gibi olmalıdır." *(İmâm-ı Gazâlî)*

ŞEMÂTET:

Başkasına gelen belâya, zarâra sevinmek.

Din kardeşinize şemâtet etmeyiniz. Şemâtet ederseniz, Allahü teâlâ belâyı ondan alır, size verir. *(Hadîs-i şerif-Berîka)*

Zâlimin zulmünden, şerrinden kurtulmak için, onun ölümüne sevinmek şemâtet olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

Düşmanın başına gelen ölümden başka belâlara sevinmek şemâtet olur. Hele belâların gelmesine kendisinin sebeb olduğunu düşünerek sevinmek, meselâ duâsının kabûl olduğuna

sevinmek daha fenâdır. *(Mekhûl eş-Şâmî)*

ŞEMS SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksan birinci sûresi.

Şems sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). On beş âyet-i kerîmedir. Birinci âyette geçen ve güneş mânâsına gelen şems kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; Allahü teâlânın insan nefsine iyilik ve kötülük işleme kâbiliyeti verdiği, bu yüzden de kötülüklerden arınan nefsin kurtuluşa ereceği, kötülüklerle kirlenen nefsin ise, zarâra, ziyâna uğrayacağı ve Sâlih aleyhisselâmın kıssası bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Taberî)*

Allahü teâlâ Şems sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Nefsini tezkiye eden (kötülüklerden arındıran) ***kurtuldu. Nefsini günâhta, cehâlette, dalâlette bırakan ziyân etti.*** *(Âyet: 9)*

Kim Şems sûresini okursa, güneşin ve ayın üzerine doğduğu her şeyi sadaka vermiş gibi sevâb verilir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

ŞEMSÎ SENE:

Güneş senesi. Yer küresinin güneş etrâfında bir devir yaptığı (bir kere döndüğü) sene. 365.242 vasatî güneş günü.

Başlangıç zamânına göre Mîlâdî ve Hicrî olmak üzere, iki türlü sene kullanılmaktadır. Mîlâdî sene, Îsâ aleyhisselâmın doğum günü zannedilen zamandan başlar ise de, Fransa kralı dokuzuncu Şarl, 1563 senesinde, yılbaşının Ocak'tan başlamasını emretmiştir. Hicrî sene, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemin Medîne'ye hicret ettiği seneden başlamaktadır. Hicrî şemsî senenin başlangıcı ise Resûlullah efendimizin Medîne'ye girdiği Eylül ayının yirminci Pazartesi günüdür. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Muharrem ayının birinci gecesi, müslümanların kamerî yılbaşı gecesidir. Müslümanların şemsî yılbaşı gecesi ise, efrencî Eylül ayının yirminci gecesidir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ŞEM'ÛN ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerden. İsminin Şemsûn olduğu da bildirilmiştir.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Geçmiş zamanda Şem'ûn*** (Şemsûn aleyhisselâm) ***adlı bir peygamber vardı. Allahü teâlânın rızâsı için bin ay devamlı cihâd edip, silâhını omuzundan çıkarmadı"*** buyurdu. Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizin arkadaşları); "Keşke bizim ömrümüz de uzun olsaydı da biz de din uğrunda Allah için cihâd etseydik" dediler. Bunun üzerine Kadr sûresi nâzil olup; ***"Size verilen Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır*** (bu gecenin sevâbı bin ay cihâd etmenin sevâbından çoktur)***"*** buyruldu. *(Hadîs-i şerîf-Zeyn-ül-Mecâlis)*

Îsâ aleyhisselâm ile Muhammed aleyhisselâm arasında yaşamış olan Şem'ûn aleyhisselâm, İncîl ehlindendi. Îsâ aleyhisselâma indirilen henüz bozulmamış İncîl-i şerîfe göre amel ederdi.Kavmi ise putlara tapardı. Şem'ûn aleyhisselâm, Allahü teâlâyı inkâr eden ve putlara tapan sapık kavimle cihâd (savaş) edip, onları îmâna çağırdı. Çok güçlü ve cesûr bir kimse olan Şem'ûn aleyhisselâm, tek başına yaptığı gazâlarda çok ganîmet elde etti. Cihâd ederken susadığı zaman, Allahü teâlâ onun için bir taştan gâyet lezzetli bir su akıtırdı. Kendisine büyük bir güç ve kuvvet verilmişti. Düşmanları onu çeşitli hîlelerle şehîd etmek için çalıştılarsa da başarılı olamadılar. *(Sa'lebî, Mirhaund)*

ŞER:

Dînin ve aklın zararlı gördüğü şey.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki; ***Zerre kadar hayır*** (iyilik) ***yapan onun mükâfâtını;***

Zerre kadar şer yapan da onun karşılığını, cezâsını görecektir. *(Zilzâl sûresi: 7,8)*

Kalbe iki yönden baskı gelir. Birisi melektendir; hayrı vâdeder, hakkı tasdîk eder. Kalbinde bunu bulan, bilsin ki bu, Allahü teâlâdandır ve Allahü teâlâya hamd etsin. Diğeri şeytandandır; o da vesvese verir. Ve şerri teşvik eder, hakkı tekzîb (inkâr) ***eder ve hayırdan men eder. Kalbinde bunu bulan, şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Ramazân-ı şerîfin ilk gecesi olunca şeytanlar zincire vurulur. Cehennem kapıları kapanır. Ondan hiçbir kapı açık bırakılmaz. Cennet kapılarının hepsi açılır. Kapalı hiçbir kapı kalmaz. Bir münâdî şöyle seslenir: Ey hayrı arayan! Hayra yönel. Ey şerri arayan! Ondan uzaklaş. Allahü teâlâ bu gece birçok kimseyi Cehennem'den âzâd eder. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

İnanılması lâzım olan altı şeyden (âmentüden) altıncısı; "Kadere, hayr ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır." İnsanlara gelen hayr ve şer, fayda ve zarar, kazanç ve ziyânların hepsi Allahü teâlâdandır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Kalbe gelen hâtıra (düşünce), nefse acı gelirse, hayr olduğu anlaşılır. Tatlı gelir, hemen yapmak isterse, şer olduğu anlaşılır. *(Hâdimî)*

Hak şerleri hayr eyler,
Zannetme ki gayr eyler,
Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.

(İbrâhim Hakkı)

Şerri öğrendim kötü olmak için değil,
Şerri bilmeyen içine düşer iyi bil.

(İmâm-ı Şâfiî)

ŞERÂB (Şarâb):

Alkollü içkilerden. Pişmemiş üzüm suyunun havasız fıçılarda durmasıyla gaz habbeleri (kabarcıkları) ve köpük çıkararak kokuşup mayalanması netîcesinde meydana gelen ve içilince sarhoş eden içki. Hamr.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Şarab, kumar, ibâdet için dikilen putlar, câhiliyye devrinde kullanılan fal okları, hep şeytânın işlerinden birer pisliktir. Onun için, bunlardan sakınınız ki kurtulasınız. Muhakkak ki şeytan, içkide ve kumarda aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allahü teâlâyı hatırlamaktan, namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık böyle olunca siz bunlardan sakınmaz mısınız? *(Mâide sûresi: 90,91)*

Şarab içmek büyük günahların en büyüğü ve bütün fenâlıkların ve günahların anasıdır. *(Hadîs-i şerîf-Enîs-ül-Vâizîn)*

Bütün fenâlıklar (kötülükler), ***bir yere toplanmıştır. Bu yerin kilidi zinâ, anahtarı şarâbdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Enîs-ül-Vâizîn)*

Sarhoşluk veren her içki şarabdır ve hepsi haramdır. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Âbidîn)*

Şarab içen ile arkadaşlık etmeyiniz. Cenâzesine gitmeyiniz. Buna kız vermeyiniz ve onun kızı ile evlenmeyiniz! Muhakkak biliniz ki, şarab içen kıyâmet günü mezardan yüzü kara, gözleri mâvi olarak kalkar. Dili sarkmış pis kokulu olur. Herkes bunun pis kokusundan kaçar. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-ün-Nâsihîn)*

Şarabda, devâ, ilâc hâssası (özelliği) ***yoktur. Hastalık yapar.*** *(Hadîs-i şerîf-Seâdet-i*

Ebediyye)

Şerab içmenin çeşitli hastalıklara yol açtığı meydandadır. Aklı azaltmakta ve karaciğeri bozmakta, beyin ile sinirleri harâb etmektedir. *(Muhammed Sıddîk bin Saîd)*

ŞEREF:

Yükseklik, büyüklük, yüksek mertebe. İnsanlar arasında geçerli ve makbûl olma. Cenâb-ı Hakk'a itâat ve yüksek hizmeti ile çok ihsâna mazhâr olma, iftihâr.

İnsanların en akıllısı ölümü çok hatırlayandır. Ölümü çok hatırlayan insana, dünyâda şeref, âhirette yüksek dereceler nasîb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Allahü teâlâ müslüman yapmakla bizleri şereflendirdi. Allahü teâlânın verdiği bu izzetten bu şereften başka şeref ararsak, Allahü teâlâ bizi yine zelîl eder, her şeyden aşağı eder. *(Hazret-i Ömer)*

İnsanın şerefi ilim ve edeb iledir, mal ve neseb ile değildir. *(Hazret-i Ali)*

Şerefli bir insan olabilmek için; edeb sâhibi olmak, farzları edâ etmek, sâlihlerle sohbet etmek ve fâsıklardan (açıkça günah işleyenlerden) uzak durmak lâzımdır. *(Ebü'l Hayr el-Akta)*

Kaybetti peygamberin âilesi olma şerefini,
Kötülerle arkadaşlık ettiği için hazret-i Lût'un eşi,
Eshâb-ı Kehf'in köpeği onlarla olunca berâber,
Kavuştu haşr olma şerefine mü'minlerle berâber.

(Sa'dî Şîrâzî)

ŞEREH:

İnsanın muhtâc olduğu şeylerin lüzûmundan fazlasını istemesi, şiddetli hırs, tamahkârlık, aç gözlülük.

Şereh sâhibi, helâl ve haram gözetmeksizin her istediğini elde etmeye çalışır. Başkalarının zarârına da olsa beğendiği şeyleri toplar. *(M. Hâdimî)*

ŞERH:

Yarmak, açmak, açıklamak; bir kitâbın metnini kelime kelime açıklayıp îzâh etmek.

Münyet-ül-musallîdeki; "(Halâda ve her yerde) abdest bozarken kıbleye dönülmesi" ibâresi, Halebî kitâbında şöyle şerh edilmektedir: "Çünkü ihtiyâç giderme sırasında ön ve arkayı kıbleye çevirmemek edeptendir. Ön ve arkayı kıbleye dönmek tahrîmen yâni harama yakın mekruhtur. (Unutulursa, üstünü kirletmek tehlikesi veya başka tehlike varsa mekruh olmaz). Bu yönelmenin evde veya tenhada olması arasında fark yoktur. Nitekim Peygamber efendimiz; ***"Abdest bozarken ön ve arkanızı kıbleye çevirmeyiniz"*** buyurdu. Küçük çocukları bu cihetlere (yere) karşı tutarak abdest bozdurmak da mekrûhtur (büyüklere haram olan şeyi küçüklere yaptırmak, yaptırana haram olur. Meselâ erkek çocuğuna ipek giydiren, zînet eşyâsı takan ve çocuklarına içki içiren kimse, haram işlemiş olur). Yine din âlimleri buyurdu ki: Uykuda ve başka durumlarda ayakları kıbleye, mushafa veya din kitablarına doğru uzatmak mekruhtur. Yüksekte iseler mekruh olmaz. Güneşe ve aya karşı abdest bozmak da (tenzîhen) mekruhtur. Çünkü bunlar Allahü teâlânın büyüklüğünü gösteren iki alâmettir (delîldir). *(M. Sıddîk bin Saîd)*

Şerh-i Sadr:

1. Peygamber efendimizin çocukluğunda ve peygamberliği sırasında (mîrâc gecesinde) mübârek göğsünün açılarak kalbinin çıkarılması ve yıkanıp ilim, hikmet ve mârifet ile doldurulduktan sonra yerine konması hâdisesi. *(Bkz. Şakk-ı Sadr)*

Yeşil elbiseli iki kimse gördüm. Birinin elinde gümüşten bir ibrik diğerinde zümrütten bir leğen vardı. Beni alıp bir dağ başına götürdüler. Biri sırtım üzerine yatırdı. Göğsümü göbeğime kadar yardı. Hiç acı ve elem duymadım. Elini sokup ne varsa çıkardılar. O beyaz şey ile yıkayıp yerine koydular. Biri diğerine; "Kalk ben de hizmetimi yerine getireyim" dedi ve elini sokup yüreğimi çıkardı. İki parça etti ve içinden bir şey çıkarıp attı ve; "Senin vücûdunda şeytanın nasîbi bu idi. Çıkarıp attık. Ey Allahü teâlânın sevgilisi! Seni vesveseden ve şeytanın hîlesinden emîn ettik" dedi. Sonra yüreğimi kendi yanlarında olan latîf (hoş) ***ve yumuşak bir şey ile doldurdular. Nûrdan bir mühür ile mühürlediler.*** *(Hadîs-i şerîf-Meâric-ün-Nübüvve)*

Ben Kâbe'nin yanında uyur uyanık bir hâlde iken, iki kişi; içinde zemzem suyu bulunan bir tasla bana geldiler. Sadrım şerh edildi. Zemzem suyu ile yıkandı. Sonra yerine kondu. İlim, hikmet ve mârifet ile dolduruldu. Sonra burak getirildi. Onun üzerine binerek, Cebrâille berâber (mi'râca) ***gittim.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

2. Göğsün yâni kalbin ilâhî nûr, ilim, hikmet ve mârifet ve sekîne (ferahlık, rahatlık ve huzûr) ile doldurulup genişlemesi.

Şerh-i sadrın sebeblerinden bâzıları şunlardır: İlim sebebiyle kalb o kadar genişler açılır ki, onun her köşesi göklerden ve yerden daha geniş olur. Hepsini içine alır. Bir kimsenin ilmi ne kadar çoğalırsa, şerh-i sadrı da o kadar artar. Bu ilimden murâd (maksad) her ilim değil, peygamberden mîrâs kalan ilimdir. Peygamberlere ilimden başka şeyle vâris olunmaz. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Şerh-i sadrın sebeblerinden biri de, Allahü teâlânın kullarına mal, para, makam ve benzeri şeylerde ihsânda bulunmaktır. Kimin eli daha açık ise, kalbi de o kadar genişler. Kimin eli kısa ve kapalı ise sînesi de o nisbette dardır. Şerh-i sadrın sebeplerinden biri de,Allah yolunda kahramanlık, insâf sâhipleri yanında doğruyu söylemektir. Bu da gönül açıklığına yol açar. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Şerh-i sadr sebeblerinden biri de, kalbi, sıfât-ı zemîme yâni kötü sıfatlar denilen, hased, ucb, kibir, riyâ, buğz, kin ve Allah için olmayan mal ve makâmı, yâni dünyâ sevgisi gibi kötü huylardan temizlemektir. Çünkü bunlar, şehvet ve nefs toprağından yükselen zulmânî buhâr ve dumanlardır. Kalbi bulandırır ve karartırlar ve şerh-i sadra sebeb olan îmân nûrundan, tevhidden, ilimden, muhabbetten (sevgiden) ve zikirden, Allahü teâlâyı anmaktan insanı alıkoyarlar, mahrûm bırakırlar. Kalb sâhasını karartır ve daraltırlar. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

ŞER'Î:

Şerîate âit, İslâmiyetle ilgili, İslâmiyet'e uygun. *(Bkz. Şerîat)*

Bir işten, o işi işleyen kimsenin maksadı, niyeti her ne ise, o iş hakkındaki şer'î hüküm de, o maksada göredir. Yâni bir kimsenin işlediği bir iş üzerine düşecek şer'î hüküm, o işten, o kimsenin niyeti, maksad ve murâdı her ne ise ona göre olur. Meselâ bir kimse, avlanmak niyetiyle ava bir kurşun attığı sırada, bu kurşun bir adama isâbet etse ve o adam ölse, diyet lâzım gelir. Fakat, o adamın ava kurşun atmaktan maksadı o adamı öldürmek olsaydı, kısas lâzım gelirdi. *(Ali Haydar Efendi)*

ŞERÎAT:

Peygamberlere gelen ilâhî hükümler (emirler ve yasaklar), din. İslâmiyet.

İslâm dîni, insanların hem rûhî, hem de maddî refâhını te'min edecek bir şerîat getirmiştir. Bu şerîat sâdece fertle Allah arasında vâsıta kurmakla kalmayıp, ferdin bir topluma, hattâ insanlık câmiasına karşı haklarını ve vazîfelerini geniş şekilde tanzim eder, hep ileriyi gösterir, ileriyi ister ve ilericidir. İlericiliğin ve dinamizmin mümessilidir. Bu şerîat insan rûhunu ve bütün insanlığı sevk ve idâre edecek esâslardan, hükümlerden ibârettir. Sosyal adâlet üzerine kurulmuştur. Bu şerîatte sınıflaşma yoktur. Herkes eşit haklara, aynı îtibâra

sâhiptir. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Îmân edip de kendini şerîate uyduran müslümândır. Şerîati kendi arzûlarına, keyflerine uydurmak isteyen îmânsızdır. Bunlar bilmezler ki, Allahü teâlâ; şerîatleri, nefsin arzûlarını, keyflerini kırmak ve taşkınlıklarını önlemek için göndermiştir. Her şerîat, kendisinden önce gelen şerîati nesh etmiş, değiştirmiştir. En son gelen, her şerîatı değiştirmiş, daha doğrusu şerîatlerin hepsini kendinde toplamış olup, kıyâmete kadar hiç değişmeyecek olan şerîat, Muhammed aleyhisselâmın şerîatıdır. *(S. Abdülhakîm-i Arvâsî)*

ŞERÎF:

Şerefli. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem kızı hazret-i Fâtımâ'nın oğullarından hazret-i Hasen'in neslinden (soyundan) gelenler.

Hazret-i Fâtımâ ile kıyâmete kadar olan çocukları Ehl-i beyttirler. Bunları sevmek kalb, beden ve mal ile yardım, hürmet etmek; îmân ile ölmeye sebeb olur. Sûriye'nin Hama şehrinde hazret-i Hüseyn'in soyundan gelen seyyidler için mahkeme vardı. Mısır'daki Abbâsî halîfesi zamânında hazret-i Hasen'in evlâdına şerîf ismi verilerek beyaz sarık sarmaları, hazret-i Hüseyn'in evlâdına seyyid ismi verilerek yeşil sarık sarmaları uygun görüldü. Bu mübârek sülâleden doğan çocuklar iki şâhid ile hâkim huzûrunda kayd ve tescîl edilirdi. Bu mahkemeleri, Tanzîmât Fermânını yayınlayarak, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan, İngilizlerin sâdık dostu Mustafa Reşîd Paşa kaldırdı. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Beyt-ül-mâlden (devlet hazînesinden) hakkı olan fakirler, zekât me'murları, âlimler, muallimler, vâizler, din dersi öğrenen talebeler, borçlular, Ehl-i beyt-i nebevî yâni seyyidler ve şerîfler, askerler, beyt-ül-mâl parası ellerine geçerse, hakları kadar almaları câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Şerîf-i Câferî:

Hazret-i Ali'nin, hazret-i Fâtıma'dan dünyâya gelen Zeyneb adlı kızınınAbdullah bin Câfer-i Tayyâr ile evlenmelerinden meydana gelen evlâdına verilen ad.

ŞERÎK:

1. Eş, ortak.

Benim şerîkim yoktur. Başkasını bana şerîk eden sevâblarını ondan istesin... *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât-ı Rabbânî)*

(Yâ Ebüdderdâ!) ***Parça parça parçalansan, ateşte yakılsan bile Allahü teâlâya hiçbir şeyi şerîk yapma!Farz namazları terk etme! Farz namazları bile bile terk eden, müslümanlıktan çıkar. Şarab içme! Şarab, bütün kötülüklerin anahtarıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Eşi'at-ül-Leme'ât)*

Bütün varlığımla inanırım ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir ve şerîki yoktur. Mülk ve saltanat onundur... *(Hazret-i Ebû Bekr)*

2. Herhangi bir şirkette ortak olan üyelerden herbiri.

Mudârebe şirketi, şeriklerden bir kısmı sermâye vermek, bir kısmı da iş yapmak üzere kurulur. Kâr, önceden sözleşilen oranda paylaşılır. Sermâye, iş yapanlara emânettir; telef olursa ödemezler. *(İbn-i Âbidîn)*

ŞETM:

Bir kimseye dil uzatmak, sövmek, kötülemek.

Eshâb-ı kirâma yâni Peygamber efendimizin mübârek arkadaşlarına şetm, Allahü teâlânın Peygamberine şetm olur. Eshâb-ı kirâma saygı göstermeyen, Allahü teâlânın Resûlüne (peygamberine) itâat etmemiş, (uymamış) olur. *(Ahmed Fârûkî)*

ŞEVVÂL AYI:

Arabî ayların onuncusu, Ramazân-ı şerîften sonraki ay.

Ramazân-ı şerîf ayında oruç tutup, ardından Şevvâl ayından da altı gün daha oruç tutan, bir yıl oruç tutmuş gibi olur. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Ramazân-ı şerîf ayında orucunu tutup, ardından Şevvâl ayında altı gün daha oruç tutan, günâhlardan, anadan doğduğu gün gibi sıyrılır, kurtulur. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Şevvâl ayının birinci günü, fıtr (Ramazân) bayramının; Zilhicce'nin onuncu günü ise, Kurban bayramının birinci günleridir. Bu iki günde, güneş doğduktan ve kerâhat vakti (namaz kılmak haram olan vakit) çıktıktan sonra, yâni işrâk vaktinde, iki rek'at bayram namazı kılmak, erkeklere vâcibdir. Bayram namazlarının şartları, Cumâ namazının şartları gibidir. Fakat burada hutbe sünnettir ve namazdan sonra okunur. Fıtr bayramında, namazdan önce tatlı (hurma veya şeker) yemek, gusletmek, misvâk kullanmak, en iyi elbise giymek, fıtrayı namazdan önce vermek, yolda yavaşça tekbîr okumak müstehâbdır. *(Enver Şah Keşmîrî)*

ŞEYH:

1. İhtiyâr.

Şeyhlere hürmet ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Lemeât)*

2. Bir ilim dalında ihtisas etmiş olan.

3. Mürşîd-i kâmil; insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatan, dîni, İslâm'ı yayan ve onların mânen olgunlaşmalarını sağlayan rehber zât. Çoğul şekli meşâyıh ve şüyûhtur. *(Bkz. Meşâyıh)*

Ehl-i sünnet yolunda (Peygamber efendimiz ve O'nun Eshâbının yolunda) bulunan ve onu yayan şeyhinizin sohbetini büyük nîmet biliniz. Nasîhatlarına kıymet veriniz. Gösterdiği yolda bulununuz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şeyhlerin âlim olması ve mes'eleleri herkesin anlıyabileceği şekilde çözmesi lâzımdır. Son zamanlarda tekkeler, câhillerin eline düştü. Dinden, îmândan haberi olmayanlara da şeyh denildi. Bu gibi şeyhlerin sözlerini, işlerini din sanmak, bunları tasavvuf büyükleri ile karıştırmak çok yanlıştır. Dîni bilmemek, anlamamaktır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Şeyh-i Ekber:

Büyük âlim, velî, rehber. Evliyânın büyüklerinden Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin v. 638 (m.1240) lakabı.

Şeyh-i ekber "Fütûhât-ül mekkiyye" kitâbında; "Belâlardan, tehlikelerden gücünüz yettiği kadar sakınınız. Çünkü tâkat getirilemeyen, dayanılamayan şeylerden uzaklaşmak, Peygamberlerin âdetidir" buyurmaktadır. *(İslâm Âlimleri Ansiklopedisi)*

Şeyh-i ekber bir eserinde "Sin, Şın'a gelince Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar" buyurdu. Osmanlı sultânı Yavuz Sultan Selîm Han, Şâm'a geldiğinde bu sözün ne demek olduğunu anladı. Kabrini araştırıp buldurdu. Çöpleri temizleterek, kabrin üzerine güzel bir türbe, yanına da bir câmi ve imâret yaptırdı. *(Yûsuf Nebhânî)*

ŞEYHAYN:

1. Dört büyük halîfeden ilk ikisi. Hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer için kullanılan lakab.

Şeyhayn bu ümmetin en üstünüdür. Beni onlardan üstün sanan, iftirâ etmektedir. İftirâ edeni dövdükleri gibi, onu sopa ile döverim. *(Hazret-i Ali)*

Şeyhaynın, diğer bütün ümmetten üstün olduğu muhakkaktır. Buna inanmayan ya câhildir

veya inâdcıdır. *(Ebü'l-Hasen-i Eş'arî)*

2. Fıkıh ilminde, İmâm-ı a'zam ile İmâm-ı Ebû Yûsuf'a verilen lakab.

Mîdeden ve ciğerden gelen kan sıvı, şeyhayne göre az olsa dahi abdesti bozar. *(Halebî İbrâhim)*

3. Hadîs ilminde İmâm-ı Buhârî ile İmâm-ı Müslim'e verilen lakab

ŞEYHÜLİSLÂM:

İslâm devletinde en yüksek dînî yetkili. Dînî işlerde zamânın en yetkili ve söz sâhibi âlimi.

Osmanlı târihinde sadrâzam olmak için tahsîl aranmazdı. Fakat şeyhülislâm olmak, hattâ bunun ilk basamağı olan kâdılık, müftîlik ve müderrislik için bile, medreselerin en yükseğini bitirmiş olmak gerekirdi. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

Ebüssü'ûd Efendi, Kânûnî Sultan Süleymân Han ve İkinci Sultan Selîm'in saltanatları zamânında 30 sene şeyhülislâmlık yaptı. Osmanlı şeyhülislâmları arasında en çok bu makamda kalıp hizmeti geçen Ebüssü'ûd Efendi'dir. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

İbn-i Hacer-i Mekkî, yaşadığı asırda Ehl-i sünnet müslümanlarının gözbebeği oldu. Asrının şeyhülislâmı idi. Büyük âlim Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî onun için; "İbn-i Hacer-i Mekkî'nin sözleri, yazıları, dört mezhebde de hüccettir, seneddir" buyurdu. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ŞEYTAN:

Kovulmuş, uzaklaştırılmış. Kibir ve gurûru sebebiyle Allahü teâlânın "Âdem'e secde ediniz" emrine isyân edip, karşı geldiği için, O'nun rahmetinden uzaklaştırılan varlık, İblis.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Şeytan insana çok şeyi söz verir ve birçok şeyi hatırlatır. Şeytanın söz verdiği şeylerin hepsi yalandır. *(Nisâ sûresi: 121)*

Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emr eder. Allah ise kendisinden mağfiret ve fadl vâ'd ediyor. *(Bekara sûresi: 268)*

Gadab (kızmak) ***şeytandandır. Şeytan ise, ateştendir. Su ateşi söndürür. Sizden birisi kızdığı zaman abdest alsın.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Hanbel)*

İçinizden her kim, Cennet safâsını isterse, cemâate devâm etsin. Çünkü şeytan tek kişi ile bulunur. İki kişi olursa uzak olur. *(Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Hanbel)*

Sağ el ile yiyiniz, sağ el ile içiniz. Çünkü şeytan sol eli ile yer ve sol eli ile içer. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Kalbini, şeytanın oyuncağı yapma. *(Ferîdüddîn Genc-i Şeker)*

Büyüklerden biri şeytana dedi ki: "Senin gibi mel'ûn (lânetlenmiş) olmak istiyorum, ne yapayım?" Şeytan sevinip benim gibi olmak istersen, namaza ehemmiyet verme ve doğru-yalan her şeye yemin et, yâni çok yemin et" dedi. O kimse de hiçbir namazı bırakmayacağım ve artık yemin etmiyeceğim" dedi. *(İbn-i Cevzî)*

Birçok istekler insanda bulunmaz, dışarıdan gelirler. Bunlardan faydalı olanlarını Allahü teâlâ merhamet ederek gönderir. Bir hadîs-i şerîfte; ***"Her mü'minin kalbinde Allahü teâlânın bir vâizi*** (nasîhat edicisi) ***vardır"*** buyruldu. Zararlı olanlarını şeytan gönderir. Şeytan insanlara hep kötülük ve düşmanlık yapmalarını vesvese eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şeytanların hepsi kâfirdir. İnsanları aldatmağa uğraşırlar. İbâdetleri unutturup, günâhları iyi gösterirler. Nefsin arzularını kızıştırırlar. Şeytanlar, ateş ile havadan yaratılmıştır. Cinde

hava, şeytanda ateş fazladır. Cin ve şeytanlar en ufak yerden geçerler, insanın içine, damarlarına bile girerler. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

ŞÎA:

Taraftar, yardımcılar. Hazret-i Ali'yi sevdiklerini söyleyip, diğer Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) kıymetini bilmeyen ve onları kötüleyen kimselerin mensûb olduğu bozuk fırka.

"Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem vefâtından sonra, halîfelik hazret-i Ali'ye âitti. Her asırda da imamlık (halîfelik) onun çocuklarının hakkıdır. Başka kimse hiçbir zaman müslümanlara imâm (halîfe) olamaz. Başkaları ancak zulüm ile, bunların hakkına saldırmakla başa geçer" inancı etrâfında birleşen Şîayı kuran ve ilk olarak ortaya çıkaran Abdullah ibni Sebe adlı Yemenli bir yahûdîdir. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Eshâb-ı kirâma düşman olan Şîa fırkası üç grupta toplanmaktadır:

1) Tafdîliyye; hazret-i Ali, Eshâbın en üstünüdür, diyorlar.

2) Sebbiyye; Eshâb-ı kirâmdan birkaçından başkası, zâlim, kafir oldular, diyorlar. Bunları sebbediyorlar yâni kötülüyorlar.

3) Gulât; hazret-i Ali tanrıdır, diyorlar. Bunlar ibâdet etmezler. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Şîa yirmi fırkadır. On sekizinci fırkası İsmâiliyye fırkasıdır. Bu fırkaya Bâtıniyye de denir. Şîanın şimdi İran'da ve Hindistan'da en çok bulunan fırkaları İmâmiyye fırkasıdır. Bunlar kendilerine Câferî diyorlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şîa'ya göre imâmlar yâni devlet başkanları mâsûm yâni günâh işlemezler. Peygamberlerden tek farkı imâmlara vahy gelmemesidir. Yine Şîanın Câferî koluna göre herkes kazandığının beşte birini din adamlarına vermeye mecburdurlar. *(Şehristânî, Kâşif-ül-Gıtâ)*

ŞİFÂ:

Hastalıktan kurtulma, iyileşme, iyi olma.

Allahü teâlâ harâm olan şeylerde size şifâ yaratmamıştır. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Duâ ile ilâç, ömrü uzatmaz. Eceli geleni ölümden kurtarmaz. Ömür, ecel bilinmediği için, duâ etmek, ilâç kullanmak lâzımdır. Eceli gelmemiş olan sıhhate, kuvvete kavuşur. Şifâyı ilâçtan değil, Allahü teâlâdan beklemelidir. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem üç türlü ilâç kullanırdı. Kur'ân-ı kerîm veya duâ okurdu. Fen ile bulunan ilaçlar kullanırdı. Her ikisini karışık da kullanırdı. ***"Kur'ân-ı kerîmden şifâ beklemeyene şifâ nasîb olmaz"*** buyururdu. Fâtiha sûresini okumanın şifâ olduğu çeşitli hadîs-i şerîflerde bildirilmiştir. *(İmâm-ı Kastalânî)*

İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Nişâbur'a gelince, Ehl-i sünnetten yirmi binden çok âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden (yâni Peygamber efendimizden sallallahü aleyhi ve sellem) gelen bir hadîs-i şerîf okuması için yalvardılar. İmâm hazretleri bütün dedelerinin isimlerini sayarak şu kudsî hadîsi okudu; ***"Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan kal'ama girmiş olur. Kal'ama giren de azâbımdan kurtulur!"*** İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri buyurdu ki: "Bu hadîs-i şerîf, râvîlerin (bildirenlerin) isimleri ile berâber deliye okunursa, aklı başına gelir. Hastaya okunursa, şifâ bulur. *(Ebû Nuaym İsfehânî)*

Balda şifâ vardır. Yetmiş peygamber bala bereket ile duâ etmiştir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Şifâ için okunacak duâ yazmamı istiyorsunuz. Şifâ için, istiğfârı (Allah'ım! Senden günahlarımı, kusurlarımı affetmeni, bağışlamanı istiyorum, mânâsına Esteğfirullah ve

benzerlerini) çok okuyunuz. Bütün derdlere, sıkıntılara karşı fâidelidir. Hûd sûresinin elli ikinci âyetinde meâlen; ***"İstiğfâr okuyunuz! İmdâdınıza yetişirim."*** buyruldu. İstiğfâr insanı her murâda, dileğe, âfiyete (sıhhate, iyi hâle) kavuşturur. *(M. Osman Sâhib)*

Şifâ Âyet-i Kerîmeleri:

Kur'ân-ı kerîmdeki altı şifâ âyeti. Tevbe sûresi on dördüncü âyetinin sonu, Yûnus sûresi elli yedinci âyetinin ortası, Nahl sûresi altmış dokuzuncu âyetinin orta kısmı, İsrâ sûresi seksen ikinci âyetinin baş tarafı, Şuarâ sûresinin sekseninci âyeti, Fussilet sûresi kırk dördüncü âyetinin ortası.

Kur'ân-ı kerîmdeki şifâ âyetleri bir tabağa yazılıp, su koyarak eritilir. Şifâ âyetlerini abdestli olarak bir kâğıda yazıp, bu kâğıdı, bir kaptaki suya koymak da olur. Hasta bu suyu içerse, Allahü teâlâ şifâ ihsân eder. Âyet-i kerîme ve duâ elbette şifâ verir. Fakat şartların gözetilmesi de lâzımdır. Okuyanın veya yazanın ve hastanın buna inanması şarttır. Hastanın, zararlı gıdâlardan, şüpheli ilâçları almaktan, soğuktan, haram ve zulümden sakınması, lüzûmlu şeyleri yapması lâzımdır. *(Abdülhakîm Arvâsî, İmâm-ı Kuşeyrî)*

ŞÎÎ:

Şîa fırkasına mensub kimse. Eshâb-ı kirâmı kötüleyen, düşmanlık eden. *(Bkz. Şîa)*

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem Eshâbının kıymetlerini, üstünlüklerini anlıyarak hepsini sevenlere, hepsine saygı gösterenlere ve onların yolunda gidenlere Ehl-i sünnet denir. Birkaçını severiz, başkalarını sevmeyiz diyerek çoğunu kötüleyenlere, böylece hiçbirinin yolunda bulunmayanlara şiî denir. Şiîler İran'da, Hindistan'da ve Irak'ta çoktur. *(İmâm-ı Rabbânî, Mahmûd Âlûsî)*

Şiîler, kendilerine Câferî diyorlar. Hâlbuki büyük âlim ve velî olan Câfer-i Sâdık, Ehl-i sünnet idi. Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın üstâdı idi. Kendilerine Câferî diyen şiîlerin, Câfer-i Sâdık'la bir ilgileri yoktur, onun yolundan çok uzaktırlar. *(Âlûsî, İmâm-ı Rabbânî)*

Şiîlerin, yaptıkları müt'a nikâhı ve para ile muvakkat (geçici) nikâh yapmak yâni metres tutmak haramdır. *(Abdullah-i Mûsulî)*

ŞİRÂ:

Satın almak. *(Bkz. Bey' ve Şirâ)*

ŞİRK:

Allahü teâlâya eş, ortak koşma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Muhakkak ki, Allahü teâlâ kendisine şirk koşanı mağfiret etmez. Şirkten başka her günâhı dilediği kulundan affeder. *(Nisâ sûresi 48 ve 166)*

Şirkten sakınınız, şirk, karıncanın ayak sesinden daha gizlidir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ey oğlum! Allah'a şirk koşma! Zîrâ şirk büyük günâhtır. *(Lokman Hakîm)*

Kıyâmet günü muhakkak affolunmayacak günâh, şirktir. *(Muhammed Hâdimî)*

Şirk-i Asgar:

Riyâ; iki yüzlülük, gösteriş.

Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riyâ demektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Şirk-i Ekber:

Putlara tapınmak. Allahü teâlâya ortak koşmak.

Şirk-i Hafî:

Gizli şirk; riyâ. *(Bkz. Riyâ, Şirk-i Asgâr)*

ŞİRKET:

Ortaklık, ortak olmak, iki veya daha çok kimsenin bir mala berâber sâhib olmaları. Bir şeyin birden çok kimseye âit olması, başkasına âit olmaması veya ortakların yazı ile yaptıkları akd, sözleşme.

İslâmiyet'te şirketler iki kısımdır. 1) Mülk şirketi: İki veya daha çok kimsenin mîrâs ve hediye sûretiyle veya parasını belirli oranda verip, satın alarak bir mala berâber sâhib olmaları. 2) Akd ile yâni sözleşerek kurulan şirket: Bir yazılı mukâvele yaparak ortakların kabûl etmesi ile kurulur. *(İbrâhim Halebî)*

Şirket-i A'mâl:

İki veya daha fazla san'at sâhiblerinin, başkasından iş kabûl ederek ücretini veya bir fabrika kurup îmâlât kârını paylaşmak üzere kurdukları şirket, ortaklık. *(Bkz. Sanâyi' Şirketi)*

ŞİT (ŞÎS) ALEYHİSSELÂM:

Âdem aleyhisselâmdan sonra gönderilen peygamber. Âdem aleyhisselâmın oğludur. Babası vefât edince peygamber oldu. Kendisine elli suhuf kitâb verildi. Şit ismi İbrânice olup Arapça'da Allah'ın hibesi (hediyesi) mânâsındadır. Şit yerine Şîs de denilmiştir.

Ebû Zer Gıfârî radıyallahü anh şöyle rivâyet etti. Resûlullaha sallallahü aleyhi ve sellem; "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ kaç kitap gönderdi?" diye sordum. ***"Yüz dört kitap gönderdi. Şit'e elli sahîfe indirdi..."*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Hilyet-ül-Evliyâ)*

Âdem aleyhisselâmın oğullarından Kâbil'in Hâbil'i şehîd etmesinden beş veya otuz sene sonra dünyâya gelen Şit aleyhisselâmın alnına son peygamber Muhammed aleyhisselâmın nûru intikâl etti ve onun alnında parladı. Âdem aleyhisselâm, Şît aleyhisselâmı diğer evlâdlarından çok severdi. Bütün evlâdı üzerine onu reîs yaptığı gibi, vefât edeceği sırada bütün yeryüzünün halîfeliğine onu tâyin etti. Ayrıca ilâhî sırları bildirip, bütün ilimleri öğretti. Şit aleyhisselâm babası Âdem aleyhisselâm ile veya kardeşleriyle Kâbe'yi balçık çamuru kullanarak taştan yaptı. Âdem aleyhisselâmın vefâtından sonra, Şit aleyhisselâma peygamber olduğu bildirilip, vahiy geldi. Allahü teâlâ Şit aleyhisselâma elli suhuf (forma) gönderdi. Şit aleyhisselâma nâzil olan elli suhufta; hikmet ve riyâziye (matematik) ilimleri, kimyâ, simyâ ilmi ve çeşitli san'atlar ve daha pekçok şey bildirildi. Şit aleyhisselâmın dîninin esasları, Âdem aleyhisselâmın bildirdiği dînin esaslarına uygun idi. Şit aleyhisselâm bin şehir kurup sınırlarını tesbit etti. Her şehrin kapısında "Lâ ilâhe İllallah, Âdem Safvetullah, (Safiyyullah), Muhammed Habîbullah" yazılı idi. Şit aleyhisselâmın çocukları ve torunları kurdukları şehirlerde huzûrlu ve mes'ûd yaşadılar. Şam'dan Yemen'e de giden Şit aleyhisselâm, Hâbil'i şehîd ettikten sonra Yemen'e gidip azgınlaşan Kâbil'in çocuklarına ve torunlarına Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Bu kavim Şit aleyhisselâmın dâvetini kabûl etmeyip, azgınlık gösterdiler. Şit aleyhisselâm onlar ile cihâd (harb) etti. Bu savaşta kılıç kullandı. Şit aleyhisselâm vefât etmeden önce yerine oğlu Enûş'u halîfe tâyin etti. Şit aleyhisselâm vefât ettikten sonra kuvvetli rivâyete göre Minâ'daki mescidin minâresi dibinde medfûn olan Âdem aleyhisselâmın yanına defn edildi. *(İbn-ül-Esîr-Taberî, Kisâî, Muhammed Mâsûm)*

Âdem aleyhisselâm vefât edeceği zaman oğlu Şit aleyhisselâma; "Yavrum! Bu alnında parlıyan nûr, son peygamber olan Muhammed aleyhisselâmın nûrudur. Bu nûru mü'min, temiz ve iffetli hanımlara teslim et ve oğluna da böyle vasiyyette bulun" buyurdu. *(Altıparmak Muhammed Efendi)*

ŞÖHRET:

Meşhûr olma, ün, şân, adı duyulup yayılma.

Mal ve şöhret hırsının insana yapacağı zarar, iki aç kurdun, bir koyun sürüsüne girdiği zaman yaptıkları zarardan daha çoktur. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Bir kimse, dünyâda şöhret elbisesi giyerse, Allahü teâlâ ona kıyâmet günü aynı elbiseyi giydirerek kötü şöhretle teşhir eder ve nihâyet onu ateş alır. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Din ve dünyâ işlerinde iyi tanınarak parmakla gösterilmek, bir kimseye zarar olarak yetişir. Bu zarardan ancak Allahü teâlânın koruduğu kurtulabilir"*** buyurdu. Bunun için şöhret sâhibi olmaktan çok korkmalı, titremeliyiz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tevâzu'un başı, bir müslüman ile yolda karşılaşırsan ilk önce selâmı senin vermen, bir mecliste en geride oturmaya râzı olman ve şöhretten uzak durmandır. *(Hazret-i Ömer-ül-Fârûk)*

Ey oğul! Her hâlinde ilim, edeb ve takvâ üzere ol. İslâm âlimlerinin kitaplarını oku. Fıkıh ve hadîs öğren. Câhil tarîkatçılardan sakın. Şöhret yapma. Şöhrette âfet vardır. *(Abdülhâlık Goncdüvânî)*

Şöhret için vâz vermek, nasîhat etmek, kitap yazmak riyâ (gösteriş) olur. *(Ali bin Emrullah)*

Şöhreti seven kimse, Allah'tan korkmaz. *(Bişr-i Hâfî)*

ŞUARÂ SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yirmi altıncı sûresi.

Şuarâ sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). İki yüz yirmi yedi âyet-i kerîmedir. İçinde şâirlerden bahsedildiği için, Sûret-üş-Şuarâ denilmiştir. Sûrede; hazret-i Mûsâ ile Fir'avn arasında geçen olaylar, İbrâhim, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb peygamberlerin kavimlerindeki inkârcılara karşı verdikleri mücâdelelerden bahsedilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Senâullah Dehlevî)*

Allahü teâlâ Şuarâ sûresinde meâlen buyuruyor ki:

O zamanda ki Şu'ayb (aleyhisselâm) ***onlara; "***(Allah'tan) ***korkmaz mısınız, şüphesiz ben size gönderilmiş emîn bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaât edin. Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfâtım âlemlerin Rabbinden başkasına âit değil. Ölçeği tam ölçün. Eksiltenlerden olmayın. Doğru terâzi ile tartın. İnsanların hakkından bir şeyi kısmayın. Yeryüzünde fesâdcılar olarak bozgunculuk etmeyin" demişti.*** *(Âyet: 177-183)*

Kim Şuarâ sûresini okursa, Nûh'u tasdîk edenlerin, Hûd, Sâlih, Şuayb ve İbrâhim'i yalanlayanların ve Îsâ'yı yalanlayanların ve Muhammed'i (aleyhisselâm) ***tasdîk edenlerin adedinin on katı sevâb verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

ŞUAYB ALEYHİSSELÂM:

Medyen ve Eyke ahâlisine gönderilen peygamber. İbrâhim aleyhisselâmın, dînini insanlara tebliğ etti. İbrâhim aleyhisselâmın veya Sâlih aleyhisselâmın neslinden olduğu rivâyet edilir. İsminin Arabça Şuayb, Süryânicede Yesrûb olduğu bildirilmiştir. Mûsâ aleyhisselâmın kayınpederidir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biz evlâd-ı Medyen'e (neseben) ***kardeşleri Şuayb'ı*** (aleyhisselâm) ***gönderdik. O, onlara, "Ey kavmim! Allahü teâlâyı tevhîd edip*** (bir olduğuna inanıp) ***O'na ibâdet edin. O'ndan başka ilâhınız yoktur. Alışverişinizde ölçü ve tartıyı noksan etmeyin. Ben zenginlik ve refâh içinde olduğunuzu*** (bu zenginlik ve bolluğa şükretmediğiniz takdîrde elinizden

çıkacağını veya bu bolluk içerisinde, ölçü ve tartıda noksanlık yapmanızın size uygun olmadığını) ***görüyorum. Bu hıyânetiniz sebebiyle kıyâmette Cehennem azâbının*** (veya dünyâda iken şiddetli bir azâbın) ***sizi kuşatarak hiçbirinizin kurtulamayacağından korkarım" dedi.*** *(Hûd sûresi: 84)*

Azâb emrimiz gelince, Şuayb'a ve onunla olan mü'minlere (rahmetimizle) ***necât*** (kurtuluş) ***verdik ve küfürle nefislerine zulm edenleri*** (Cebrâil aleyhisselâmın) ***sayhası*** (korkunç, heybetli sesi) ***yakalayıp, evlerinde helâk oldular.*** *(Hûd sûresi: 94)*

Şuayb aleyhisselâm, Medyenlilerin neseben (soy yoluyla) ***kardeşleridir. Onlara ve Eshâb-ı Eyke'ye peygamber gönderilmiştir.*** *(Hadîs-i şerîf-El-Bidâye ven-Nihâye)*

Arabistan'da Akabe körfezinden Humus vâdisine kadar uzanan Medyen bölgesinde doğup büyüyen Şuayb aleyhisselâm, azıtıp sapıtan Medyen halkına peygamber gönderildi. İbrâhim aleyhisselâmın dînini tebliğ etti. Putlara tapan Medyen halkı, alışverişte hîle yapmakta da ileri gitmişlerdi. Şuayb aleyhisselâm, Medyen halkını Allahü teâlâya îmân ve ibâdet etmeye, putlara tapmaktan, alış-verişteki hîlekârlıktan ve diğer azgınlıklarından vazgeçirmeye dâvet etti. Medyenliler, Şuayb aleyhisselâmın dâvetini kabûl etmedikleri gibi, karşı çıktılar. Şuayb aleyhisselâm onları gelecek şiddetli bir azâbla korkuttu. Şuayb aleyhisselâmın peygamberliği Şam'a kadar duyuldu. Birçok kimse gelerek ona îmân ettiler. Fakat inanmayanlar, îmân etmek için gelenlere mâni olmaya çalışıp Şuayb aleyhisselâma çeşitli iftirâlarda bulundular. Şuayb aleyhisselâm ve ona inananları kendi sapık dinlerine dönmedikleri takdirde yurtlarından çıkaracaklarını söyleyip tehdît ettiler. Şuayb aleyhisselâm bu azgın kavmi Allahü teâlâya havâle etti. Allahü teâlâ, Şuayb aleyhisselâma inanmayan ve azgınlıklarına devâm eden Medyen halkı üzerine azâbını gönderdi. Cebrâil aleyhisselâmın bir sayhası (korkunç, heybetli sesi) ve bir zelzele onları hakîr ve zelîl kıldı. Hepsi helâk olup, yok oldular. Sanki o beldede yaşamamışlardı. Şuayb aleyhisselâm ve ona inananlar bu korkunç azâbdan kurtuldular. Şuayb aleyhisselâm kavminin helâk olmasından sonra, Medyen'e yakın, yeşillik, ağaçlık ve bolluk içinde bir şehir olan Eyke ahâlisine, doğru yolu göstermekle vazifelendirildi. Medyen ahâlisinin bütün özelliklerini taşıyan Eyke ahâlisi de onun bu dâvetine karşı çıkıp, mûcize istediler. Gösterdiği mûcizeler karşısında birçok kimse îmâna geldi. Ancak pekçok kimse de inanmadı. Allahü teâlâ kıtlık ve kuraklık verdi, yine inanmadılar. Allahü teâlâ, kâfirlerin üzerine azâb olarak gönderdiği buluttan, ateş ve kıvılcımlar yağdırdı. Bütün kâfirler ve onlara âit olan şeyler yanarak helâk oldular. Şuayb aleyhisselâm, Eyke halkının helâk olmasından sonra Medyen'e yerleşti. İnananlardan birinin kızı ile evlendi. İki kızı oldu. Kendisi iyice yaşlandı, kızları büyüdü. Gözleri zayıfladı, vücûdu kuvvetten düştü. Bu sıralarda Mûsâ aleyhisselâm Mısır'dan çıkıp, Medyen'e geldi. Şuayb aleyhisselâmın hizmetinde bulundu ve kızlarından birisiyle evlendi. Sonra Mısır'a gitti. Mısır'da Mûsâ aleyhisselâmı ziyâret eden Şuayb aleyhisselâm, bir müddet sonra Mekke-i mükerremeye gelip yerleşti. Daha sonra orada vefât edip Zemzem kuyusu ile Makâm-ı İbrâhim arasında Kâbe'nin altınoluk tarafında defnedildi. *(İbn-ül-Esîr, Taberî, Nişâncızâde)*

ŞUHH:

Mala düşkün olup, fakirlere vermeyi sevmemek, cimrilik etmek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şuhhtan korunan kimse, dünyâda ve âhirette kurtuluşa ericidir. *(Haşr sûresi: 9)*

Şuhhtan kaçının. Çünkü sizden evvel geçenleri o helâk etti. Onları kanlarını dökmeye ve kendilerine haram olan şeyleri helâl görmeye sürükledi. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

ŞÛRÂ SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk ikinci sûresi.

Şûrâ sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Elli üç âyet-i kerîmedir. Otuz sekizinci âyetinde geçen Şûrâ kelimesinden dolayı, Sûret-üş-Şûrâ denilmiştir. Sûrede; Allahü teâlânın kudret ve azameti, müşriklerin âhiretteki cezâları, Allahü teâlânın lütfu ve affının çokluğu bildirilmektedir. *(Kurtubî, Ebû Hayyan, İbn-i Abbâs, Râzî)*

Allahü teâlâ Şûrâ sûresinde meâlen buyuruyor ki:

Âhireti kazanmak için çalışanların kazançlarını arttırırız. Dünyâ menfaati için çalışanlara da, ondan veririz. Fakat âhirette bunların eline bir şey geçmeyecektir. *(Âyet: 20)*

Kim Şûrâ sûresini okursa, meleklerin istiğfâr ve merhamet istedikleri kimselerden olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

ŞUÛR:

1. Anlayış, idrâk.

Allahü teâlâya karşı sorumluluğunun şuûruna varan nice akıllı kişiler var ki, halk katında îtibârı, kıymetleri yoktur; fakat âhirette kurtulacak olanlar, onlardır. Halk nazarında nice tatlı dilli, giyimli-kuşamlı da vardır ki, yarın kıyâmet gününde kurtulamayacaklardır. *(Abdullah bin Ömer)*

2. Tasavvufta kendi varlığından haberi olma; sekrin zıddı, uyanıklık.

Sekr (şuûrsuzluk) hâlinde bulunan evliyânın uygunsuz sözleri söylemeleri suç sayılmayabilir. Fakat hep şuûrlu olanların böyle sözler söylememeleri lâzımdır. (*İmâm-ı Rabbânî)*

ŞÜF'A:

Başkasına satılmış olan bir mülkü, satış değeri ile satın almak hakkı. Bu hakka mâlik olan kimseye şefî' denir.

Şüf'a hakkı bulunan kimsenin, satış yapıldığını işitince, hemen hakkını istemesi, iki şâhit yanında tekrâr söylemesi ve bir ay içinde mahkemeye başvurması lâzımdır. *(Mecelle)*

Müşterinin teslim etmesi ile veyâ hâkimin karar vermesi ile şüf'a sâhibi, satılan binâya mâlik olur. *(Mecelle)*

Nakl edilebilen şeylerin ve vakıf ve mîrî (devlete âit) toprak üzerindeki mülklerin satılmasında şüf'a hakkı yoktur. *(Mecelle)*

ŞÜHEDÂ:

Şehîdler, vatan, din ve milletine hizmette ölenler. *(Bkz. Şehîd)*

ŞÜHÛD:

Görme. Tasavvuf yolunda ilerleyenin kalb ve rûh ile çeşitli mertebeleri görmesi.

Keşf (gizli bilgilerin açılması) ve şühûd sâhibi milyonlarca âşık, Fahr-i âlemi (sallallahü aleyhi ve sellem) ziyâret ederek, Allahü teâlânın sonsuz nîmetlerine kavuşmuşlardır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Cezbe (çekilmek) ancak bir üst makâma olur. Daha üst makâmlara çekilmez. Şühûd da böyledir. Bir makam görülebilir. O hâlde kalb makâmında bulunup sülûk yapmadan (tasavvuf yolunda ilerlemeden) cezb edilenler ancak, kalbin üstündeki rûh makâmına çekilirler. Rûhun şühûdünü şühûd-i hak bilirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şühûd-i Ehadiyet:

Tasavvuf yolunda çalışan kimselerin, mahlûklardaAllahü teâlânın sıfatlarını görmeleri hâli. Şühûd-i Vahdet.

Şühûd-i Enfüsî:

Kendi hakîkatini görme. Tasavvuf yolunda Allahü teâlâya yakın olma hâli. Tasavvuf makamlarını kalb gözüyle görme.

Şühûd-i enfüsîye kavuşmak için önce seyr-i âfâkî lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Şühûd-i İlâhî:

Bu âlem (mahlûklar âlemi) ile hiçbir münâsebeti olmadan Allahü teâlâyı müşâhede, görme.

Sülûkun (tasavvuf yolunun) sonuna varmadıkça ve orada fenâ-i mutlak (her bakımdan Allahü teâlâ ile olma, onda yok olma) hâsıl olmadıkça şühûd-i ilâhî mümkün değildir. Ancak, bu görmek olmayıp başka kelime bulunamadığı için şühûd denmiştir. *(Muhammed Bâki-billah)*

Şühûd-i Tecellî (Şühûd-i Sûrî):

Tasavvuf yolunda ilerleyen kimsenin tecellinin sûretlerini müşâhedesi.

Şühûd-i tecellî nasıl olursa olsun hep seyr-i âfâkîde hâsıl olmaktadır. Seyr-i âfâkîde ele geçen şeyler ise aslın yanında hiçtir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ŞÜKR (Şükür):

Verilen nîmetleri yerli yerinde kullanma. Allahü teâlâya, verdiği nîmetlerle isyân etmeme. Nîmetleri kullanırken sâhibini unutmama. Görülen iyiliğe karşı teşekkür. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyma.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Îmân eder ve şükür ederseniz azâb yapmam. *(Nisâ sûresi: 46)*

Nîmetlerime şükür ederseniz elbette arttırırım. *(İbrâhim sûresi: 7)*

İnsanlara teşekkür etmeyen, Allahü teâlâya şükür etmiş olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Şükürden maksad; aczini îtirâf edip, kulluğunu bilmektir.

Nîmetlere şükreden, onun elden çıkacağından korkmasın. Nîmete şükredenlere, onu arttıracağını Allahü teâlâ bildirdi. Nîmetin kıymetini bilmeyip, nankörlük edenlerin elinden o nîmet alınır. Nîmetin kıymetini bilmemek onun elden çıkmasına sebebdir. Şükür ise, onu devamlı kılar ve arttırır. (*Hazret-i Ali)*

Cenâb-ı Hakk'a şükürden yüz çevirme ki, yarın mahşer günü boynu bükük kalmayasın *(Sa'dî Şirâzî)*

Herhangi bir kimse, herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde, herhangi bir kimseye, herhangi bir şeyden dolayı, herhangi bir sûretle hamd ve şükr ederse, bu medh ü senâların ve teşekkürlerin hepsi, Allahü teâlâya mahsûstur. Çünkü, her nîmeti yaratan, gönderen hep O'dur. O hatırlatmazsa ve kuvvet ve kolaylık vermezse, kimse kimseye iyilik ve kötülük yapamaz. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Hak teâlâ hazretleri buyurdu ki: Yâ Mûsâ! Bir kimse kendine verdiğim nîmeti benden bilip kendinden bilmezse nîmetlerimin şükrünü edâ etmiş olur. Bir kulum rızkını kendi çalışması ile bilip, benden bilmez ise nîmetin şükrünü edâ etmemiş olur. *(Ka'b-ül-Ahbâr)*

Ne zaman Hak teâlâ, size sağlık gibi, mal gibi, evlât gibi nîmet verse, sevinip Elhamdü lillah, bizim Rabbimiz bize ikrâm eyledi dersiniz. Ne vakit Allahü teâlâ size musîbet verse, yâni size bir belâ verse, gam çekersiniz, sabr etmezsiniz, şükr etmeyi unutursunuz. *(Kutbüddîn İznikî)*

İyilik edene, mal ile hizmet ile karşılığı yapılır. Bunu yapamayan, hamd ve senâ, teşekkür ve duâ eder. Karşılık yapmayanın başına kakılır. Kötülenir, incitilir. Çünkü, iyiliğe karşı iyilik yapmak insanlık vazîfesidir. Böyle olunca, her iyiliği yapan, en büyük iyilik olarak, yok iken var eden, en güzel şekli veren, lüzûmlu uzuvları, kuvvetleri ihsân eden, her birini bir âhenk ile işleterek sıhhat veren, akıl ve zekâ bahşeden, çoluk çocuk, ev, ihtiyaç eşyâsı, gıdâ, içecek, elbiselerimizi yaratan yüce bir sâhibe, bu nîmetleri sebebsiz, karşılıksız ihsân eden ve her an yok olmaktan, düşmandan, hastalıktan muhâfaza eden ve bize hiç ihtiyâcı olmayan, sonsuz kuvvet, kudret sâhibi olan Allahü teâlâya şükr etmemek, kulluk hakkını ödememek ne büyük kabahât, ne çok zulüm ve ne alçak bir vaziyyet olur. Hele O'na ve nîmetlerin O'ndan geldiğine inanmamak ve bunları başkasından bilmek en büyük zulüm, en çirkin yüzkarası olur. *(Ali bin Emrullah)*

Vücûdumun her kılı, dile gelse de
Şükr etmiş olamam, nîmetlerine!

(İmâm-ı Rabbânî)

Şükr Secdesi:

Kendisine nîmet gelen veya bir dertten ve sıkıntıdan kurtulan kimsenin, Allahü teâlâ için yaptığı secde. *(Bkz. Secde)*

Şükür secdesi, tilâvet secdesi gibidir. Allahü teâlâ için şükür secdesi yapmak müstehâbdır. Secdede önce "Elhamdülillah", sonra üç kere"Sübhâne rabbiyel-a'lâ" denir. Namazdan sonra şükür secdesi yapmak mekrûhtur. *(İmâm-ı Nesefî)*

ŞÜPHELİ ŞEYLER:

Helâl ve haram olduğu açıkça bildirilmeyen şeyler; şüpheliler.

Helâl olan şeyler bellidir, haram olan şeyler de bellidir. İkisi arasında örtülü bulunan şüpheli şeyleri tanımak güçtür. Şüpheli şeylerin etrâfında dolaşan harama düşer. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Şüphelilerden sakınmaya vera', haramlardan sakınmaya takvâ denir. Şüpheli olmak korkusu ile mübahların (yapılıp yapılmamasında serbest bırakılanların) çoğunu terk etmeğe de zühd denir. Ebû Bekr radıyallahü anh buyurdu ki: "Biz, harama düşme korkusundan yetmiş helâli terk ederdik." *(İbn-i Âbidîn)*

Allahü teâlâ lutf ederek, kerem ederek, acıyarak kullarına çok şeyleri mubâh (serbest) etmiş, izin vermiştir. Rûhu hasta, kalbi bozuk olduğu için, mübahlarla doymayıp, bitmez tükenmez mübahları bırakarak İslâmiyet'in hudûdundan dışarı taşanlar, şüpheli ve haramlara uzananlar ne kadar bedbaht (kötü tali'li) ve zavallıdır. Âdet üzere, alışkanlık ile namaz kılan ve oruç tutan çoktur. Fakat İslâmiyet'in hudûdunu gözeten, haram ve şüphelilere düşmemeye dikkat eden pek azdır. Doğru ve hâlis ibâdet edenleri, âdet (alışkanlık) üzere bozuk ibâdet edenlerden ayıran fark; Allahü teâlânın emirlerini gözetmektir. Çünkü namaz ve orucun hâlisi de, bozuğu da görünüşte berâberdir. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"Dininizin direği, temeli verâ'dır."*** Başka bir hadîs-i şerîfte de; ***"Hiçbir şey verâ' gibi olamaz"*** buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İbâdetlerden lezzet alamamanın sebeblerinden biri de haram ve şüpheli yemeklerdir. Eğer yenilen lokma şüpheli ise, ondan, hırs, şehvet, hased, adâvet, düşmanlık ve riyâ doğar. Âlimler buyurdu ki: "Kim şüpheli bir şey yerse, Allahü teâlâya giden yolu doğru olarak bulamaz. Kim haram yerse, kendisine o yol kapanır. *(Abdullah İsfehânî)*

Şüpheli olan bir dirhemi sâhibine geri vermeyi, bin dirhem sadaka vermekten daha çok severim. *(Abdullah bin Mübârek)*

Kırk gün şüpheli lokma yiyenin kalbi kararır ve lekelenir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İnsan mubâh olan, dünyâ işlerine çok dalarsa, şüpheli şeyleri yapmaya başlar. Belki helâlden çok yiyen, müttekîlerin (takvâ sâhiplerinin) derecesine eremez. Çünkü mîde helâl ile dolunca, şehvet harekete gelir. Böylece, câiz olmayan şeyler yapılabilir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ŞÜÛNÂT:

Şanlar, haller, keyfiyetler, hâdiseler, vak'alar. İsimlerin zât-ı ilâhîye nisbetleri ve mertebeleri.

T

TA'AMMÜDEN:

Bilerek, isteyerek, önceden hazırlayarak yapma.

Taammüden adam öldürmek, büyük günâhtır. Mü'mini taammüden öldüren kimse, kâfir olmaz. Mü'min olduğu için öldürürse veya öldürmek helâldir diyerek öldürürse kâfir olur. Îmânı gider. *(İbn-i Âbidîn)*

TÂ'AT:

İbâdet. Allahü teâlânın beğendiği, râzı olduğu şeyler. Hasene.

Allahü teâlânın râzı olduğu; tâat etmenin tatlı, günâh işlemenin acı gelmesinden anlaşılır. *(Muhammed bin Alyân)*

Üç şey, üç şeye sebebdir. Tâat, Allahü teâlânın rızâsına, günâh işlemek, Allahü teâlânın gadabına, îmân etmek de şerefli ve kıymetli olmaya sebebdir. *(Şerefeddîn Yahyâ Münîrî)*

TABAKÂT-I MUHADDİSÎN:

1.Resûlullah efendimizin işleri, sözleri ve hâllerini öğreten hadîs ilmi ile uğraşan İslâm âlimlerinin dereceleri.

2. Hadîs âlimlerini derecelerine göre sıralayıp, hayatlarını ve eserlerini anlatan kitaplar.

TABAKÂT-I MÜFESSİRÎN:

1. Kur'ân-ı kerîmdeki murâd-ı ilâhîyi, yâni kastedilen mânâyı açıklayan tefsîr ilmi ile meşgûl olan İslâm âlimlerinin dereceleri.

Tabakât-ül-müfessirînin birinci derecesinden olan Hülefâ-i râşidîn (dört halîfe; hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman ve hazret-i Ali), İbn-i Abbâs, Câbir bin Abdullah, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Mes'ûd, Ebû Hüreyre, hazret-i Âişe ve diğer Eshâb-ı kirâmdan olan tefsîr bilgilerini Tâbiîn almış ve onlar da talebeleri olan Tebe-i tâbiîne öğreterek kitaplara geçirmişlerdir. *(Taşköprüzâde)*

2. Tefsîr âlimlerini derecelerine göre sıralayıp, hayatlarını ve eserlerini anlatan kitaplar.

TABAKÂT-ÜL-FUKAHÂ:

1. Fıkıh âlimlerinin tabakası. Helâl ve haramı, emir ve yasakları bildiren fıkıh ilmi ile uğraşan âlimlerin dereceleri.

Tabakât-ül-fukahâ, yedi derece olup, birinci derece, müctehid fiş-şer' (mutlak müctehid); ikinci derece, müctehid fil-mezheb; üçüncü derece, müctehid fil-mes'ele; dördüncü derece, eshâb-ı tahric; beşinci derece, eshâb-ı tercih; altıncı derece eshâb-ı temyîz; yedinci derece, yukarıda bildirilen derecelerdeki hizmetleri yapamayan, ancak önceki derecelerde bulunan âlimlerin kitablarından doğru olarak nakil yapabilen, onları bildiren mukallidler, mutlak müctehidlerden birine bağlı olan âlimler. *(Bkz. İlgili maddeler) (İbn-i Kemâl Paşa)*

2. Fıkıh âlimlerini derecelerine göre tertîb edip (sıralayıp), hayatlarını ve eserlerini anlatan

kitablar.

TABASBUS:

Yaltaklanma, kendini küçülterek beğendirmeye çalışma.

Bir menfaate kavuşmak veya bir zarardan korunmak için tabasbus büyük günahtır. *(Muhammed Hâdimî)*

İnsanların eline geçenler, Allahü teâlânın lütfu ve ihsânı iledir. Kendi elinde bir şey yoktur. O hâlde dilenciler gibi tabasbus göstermek müslümana yakışmaz. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

TÂBİ:

Uyan.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Ey sevgili peygamberim! Onlara de ki: Eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da, sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz! Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever. *(Âl-i İmrân sûresi: 31)*

Resûlullah efendimize tâbi olan bir kimsenin, gün ortasında bir parça uyuması, O'na tâbi olmaksızın, birçok geceleri ibâdetle geçirmekten, kat kat daha kıymetlidir. Çünkü, kaylûle yapmak yâni öğleden önce biraz yatmak, Peygamber efendimizin âdet-i şerîfesi idi. İslâmiyet'e uymayan şeylerin hiçbirisini, Hak teâlâ sevmez, beğenmez. *(Ahmed Fârûkî)*

İki cihan seâdetine kavuşmak, ancak ve yalnız, dünyâ ve âhiretin efendisi olan Muhammed aleyhisselâma tâbi olmağa bağlıdır. O'na tâbi olmak için, îmân etmek ve dînimizin emir ve yasaklarını öğrenmek ve yapmak lâzımdır. *(Ahmed Fârûkî)*

Bir mezhebe tâbi olmayanlar ya zındık (kâfir) veya mezhepsiz olurlar. *(Hamdullah Decvî)*

Ehl-i sünnet, yâni Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olan kimsenin, ibâdetlerini dört hak mezhebden birine tâbi olarak yapması lâzımdır. Dört mezhebden birine tâbi olmayan kimse bid'at sâhibidir. *(Tahtâvî, Ahmed Berîlevî)*

TABÎB-İ MÜSLİM-İ HÂZIK:

Mütehassıs (uzman) ve açıkça günâh işlemeyen müslüman doktor.

Hasta, hastalığının artmasından veya iyi olmasının gecikmesinden yâhut şiddetli ağrı gelmesinden veya hasta bakıcı hastalanarak, onlara bakamayıp helâk olmalarından korkar ise, oruç tutmayıp sonra kazâ eder. Sağlam kimse, hasta olacağını çok zan ederse ve nehir temizlemek gibi iş yaparken veya devletin emri ile çalışırken, çok sıcak veya soğuk te'siri ile helâk olacağını ve kimsesiz olup hiçbir yerden yardım görmeyen kadın nafakasını kazanmak için çamaşır yıkamak ve yemek pişirmek ile helâk olacağını çok zannederek anlarsa, oruç tutmaması ve niyetli, oruçlu kimsenin orucunu bozması câiz olur, başka zaman kazâ eder. Çok zannetmek, ölüm alâmetlerini görmekle veya kendi tecrübesi ile yâhut tabîb-i müslim-i hâzıkın haber vermesi ile anlaşılır. Kâfir ve fâsık, yâni büyük günâh işlediği bilinen tabîbe muâyene ve tedâvî câizdir, tedâvî olunabilir. Fakat bunların sözleri ile ibâdet bozulmaz. Orucunu bozarsa, keffâret lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

TABÎÎ İLİMLER:

Fen ilimleri, aklî ilimler.

Din ile tabiî ilimleri karşılaştıracak olursak, hiçbir yerinde bunların birbirinden aykırı bir bilgi vermediğini görürüz. Gerek din, gerek tabiî ilimler, bir muazzam yaratıcı olmadan bu dünyânın kurulamayacağını kabûl ederler. Tabiî ilimlerin bulduğu bütün yenilikler, bu muazzam yaratıcının varlığı ve büyüklüğü hakkında birer vesîkadır. Bâzılarının sandığı gibi,

tabiî ilimlerin tuttuğu yol ayrı değildir. Tabiî ilimler, bilâkis dînî inanç ve düşünceleri takviye ederler. *(Max Planck)*

TÂBİÎN:

Hadîs-i şerîflerle medhedilen, Eshâb-ı kirâmdan sonra gelen şerefli nesil. Eshâb-ı kirâmı görüp, onların sohbetinde bulunanlar. *(Bkz. Eshâb-ı Kirâm)*

Eshâb-ı kirâm ile Tâbiînin îmânları hep aynı idi. İnanışları arasında hiç fark yoktu. Şimdi yeryüzünde bulunan müslümanların çoğu Ehl-i sünnet mezhebindedirler, yâni Resûlullah efendimiz ve Eshâbının yolundadırlar. Ehl-i sünnet îtikâdını ortaya koyan, Resûlullah efendimizdir. Îmân bilgilerini Eshâb-ı kirâm bu kaynaktan aldılar. Tâbiîn-i ızâm da, bu bilgileri Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Daha sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece, Ehl-i sünnet bilgileri bizlere İslâm âlimlerinin kitaplarından nakil yoluyla geldi. *(İbn-i Halîfe Alîvî)*

TABÎ'İYYECİLER (Tabî'iyyûn):

Canlılarda ve cansızlardaki, akıllara hayret veren intizâmı (düzeni) ve incelikleri görerek, bir yaratanın varlığını söylemekle berâber; öldükten sonra tekrar dirilmeği, âhireti, Cennet'i ve Cehennem'i inkâr edenler (red edip, kabûl etmeyen, inanmayanlar).

Kendilerini akıllı, ilim adamı ve hiç yanılmaz sanan dinsizlerden biri de tabî'iyyecilerdir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İslâm âlimleri, kitaplarında, tabî'iyyecilerin ve maddîcilerin, Allahü teâlânın varlığına inanmayıp; "Âlem böyle kendiliğinden gelmiş ve böyle gidecektir" diyen dinsizlerin sözlerini ve müslüman olmayanların, İslâmiyet'e sokmak istedikleri uydurmaları, delîller ve tartışmalar ile reddederek hepsini susturmuşlar, din düşmanlarının hazırladıkları fitne ve fesâd ateşlerini söndürmüşlerdir. Îmân edilmesi lâzım gelen şeyleri birer birer ve açıkça yazmışlar, bir taraftan da, bütün dünyâda olmuş ve kıyâmete kadar olacak her hâdise ve hareketin şer'î (dînî) hükümlerini pek doğru olarak, insanlığın önüne koymuşlardır. *(S.Abdülhakîm Arvâsî)*

TÂBÛT-İ SEKÎNE:

İsrâiloğullarının, içinde mukaddes emânetleri sakladıkları ve Mûsâ aleyhisselâmdan beri nakledilerek gelen altın kaplamalı sandık.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Nebîleri (İşmoil aleyhisselâm) ***onlara; hükümdârlığının açık alâmeti size o tâbûtu*** (Tâbût-ı sekîneyi) ***getirmesidir ki, içinde Rabiniz tarafından size sekînet*** (gönül rahatlığı) ***ve Âl-i Mûsâ ve Hârûn'un*** (aleyhimesselâm)***geriye bıraktıklarından bir bakiyye*** (Tevrât levhâları ve kıymetli eşyâlar) ***vardır. Melekler onu yükleyip getirecektir. Elbette bunda*** (Tâbût-i sekînenin size getirilmesinde) ***size kat'î bir alâmet*** (ve ibret, size söylediğimin doğruluğuna kat'î bir delîl) ***vardır. Eğer îmân etmiş kimselerseniz." dedi.*** *(Bekara sûresi: 248)*

İçerisinde Tevrât-ı şerîf, Tevrât'ın nâzil olduğu levhalar, Mûsâ aleyhisselâmın asâsı, elbisesi, Tih sahrasında İsrâiloğullarına gökten inen men'den (kudret helvası) bir miktâr, Hârûn aleyhisselâmın sarığı gibi mukaddes emânetlerin bulunduğu Tâbût-i sekîne İsrâiloğulları için birlik, berâberlik ve râhat yaşama vesîlesi idi. Hükümdârın muhâfazası altında bulunurdu. İsrâiloğulları Tâbût-i sekînenin ellerinden gitmesine çok üzülürlerdi. İşmoil aleyhisselâm İsrâiloğullarına peygamber gönderilmeden önce Amâlika kavmi onlara musallat olmuş, İsrâiloğullarını mağlûb etmiş, Tâbût-i sekîneyi almışlardı. İşmoil aleyhisselâm peygamber gönderildikten sonra, Allahü teâlâya İsrâiloğullarının üzerine bir hükümdâr göndermesi için duâ etti. Allahü teâlâ onun duâsını kabûl buyurup, İsrâiloğullarına hükümdar olarak Tâlût'un tâyin edildiğini vahiyle bildirdi. Tâlût zamânında Tâbût-u sekîne,

Amâlikalılardan İsrâiloğullarının eline geçti. *(İbn-ül-Esîr, Taberî)*

TA'DÎL-İ ERKÂN:

Namazda rükûda, secdelerde, kavmede (rükûdan kalktıktan sonra ayakta durmada) ve celsede (iki secde arasında oturmada) her âzâ hareketsiz olduktan sonra bir miktar durmak. *(Bkz. Tumânînet)*

Ta'dîl-i erkân, İmâm-ı a'zam ile İmâm-ı Muhammed'e göre vâcibdir. Fakat İmâm-ı Ebû Yûsuf'a göre farz olduğundan buna riâyet edilmeyince, namaz fâsid olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Bir kimse, terk edilmiş, unutulmuş bir sünneti meydana çıkarırsa, yüz şehîd sevâbı kazanır. Ya bir farzı veya vâcibi meydana çıkarmanın sevâbı ne kadar çok olur. O hâlde namazda tâdil-i erkâna dikkat etmelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vaktin kıymetini bil! Gece-gündüz ilim öğrenmeye çalış! Her zaman abdestli bulun! Beş vakit namazı, sünnetleri ile ta'dil-i erkân ile, huzûr ile şerîatin sâhibinin bildirdiği gibi kılmaya çalış! Bunları yapınca, dünyâ ve âhirette sayısız nîmetlere kavuşursun. *(Abdülkuddûs)*

Ta'dîl-i erkânın terkinden meydana gelen zarardan bâzıları şunlardır:

1) Fakirliğe sebeb olur.

2) Namaz kıldığı yer, kıyâmet gününde aleyhine şehâdet eder.

3) O namazın tekrar kılınması vâcib olur.

4) Namazın hırsızı olur.

5) Şeytanı sevindirmiş olur.

6) Sağında ve solunda olan meleklere eziyyet etmiş olur.

7) Peygamber efendimizi üzmüş olur. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

TAFDÎLİYYE:

Şîanın kollarından biri. Hazret-i Ali'yi sevdiklerini söyleyip, diğer Eshâb-ı kirâmı kötüleyen bozuk fırka.

Eshâb-ı kirâma iftirâ edenler, üç grupta toplanmaktadır. Birincisi, Tafdîliyye. İkincisi Seb'iyye olup; Eshâb-ı kirâmdan birkaçından başkası zâlim, kâfir oldular diyerek bunları sebbediyorlar. Yâni kötülüyorlar. Üçüncüsü Gulât, hazret-i Ali tanrıdır diyorlar. Bunlar ibâdet etmezler. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Şiîlerin hîlelerinden biri de şudur: Eshâb-ı kirâmı kötüleyen kitapları, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitapları gibi göstererek, câhilleri aldattılar. Meselâ Keşşâf tefsîrinin sâhibi Zemahşerî, Tafdîliyye mezhebine mensuptur. Ahtab Hârezmî azgın bir Zeydîdir. Nehcülbelâğa kitabını şerh eden İbn-i Ebü'l-Hadîd Mu'tezilîdir. *(Mahmûd Âlûsî)*

TAFSÎLÎ ÎMÂN:

Îmân edilecek hususlara genişçe, delîlerini bilerek ve ayrı ayrı inanmak. *(Bkz. Îmân)*

Tafsîlî îmânın dereceleri vardır.Rabbim Allahü teâlâdır, peygamberim Muhammed aleyhisselâmdır, dînim İslâm dînidir, kitâbım Kur'ân-ı kerîmdir, kıblem Kâbe-i şerîftir, îtikâdda mezhebim Ehl-i sünnet vel-cemâattir diyerek, her husûsa ayrı ayrı ve delîllerini bilerek îmân etmek, dil ile söyleyip kalb ile tasdîk etmek tafsîlî îmândır. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

TAĞRÎR:

Yalan söyleyerek aldatma.

Tağrîr olunan kimse, bey'i (satışı) feshedebilir, bozabilir. Sarraflıkta piyasadaki fiyatların

en yükseğinden, yüzde iki buçuk ve daha fazlası kadar yüksek fiyatla satın alarak aldanmağa "Gaben-i fâhiş" (çok aldanmak) denir. Bu miktâr urûz için, yâni hayvandan başka menkûl (taşınabilir) mallar için yüzde beş, hayvan için yüzde on, binâ için yüzde yirmidir. Bu miktârlardan az olan aldanmağa, "Gaben-i yesîr" (az aldanmak) denir. Meselâ bâyi', bu mala, şu kadar lira veren oldu deyip satsa, piyasadaki en yüksek değerinden fâhiş aldanma kadar fazla olduğu ve başkasının o kadar lira vermediği anlaşılsa, müşteri bey'i (alış-verişi) fesh edebilir, bozabilir. *(Mecelle)*

TÂĞÛT:

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına karşı gelen ve ibâdetten alıkoyan şeytânî varlık ve güçler.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Îmân edenler Allah yolunda cihâd ederler, küfredenler ise tâğût yolunda savaşırlar. *(Nisâ sûresi: 76)*

Dinde zorlama yoktur. Hakîkat, îmân ile küfr apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim tâğûtu tanımayıp da Allah'a îmân ederse o, muhakkak ki kopması (mümkün) ***olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır. Allah hakkıyla işitici,*** (her şeyi) ***kemâliyle bilicidir.*** *(Bekara sûresi: 256)*

Allahü teâlânın indirdiği hükümlere mukâbil olmak ve onların yerine geçmek üzere hükümler koyan her varlık tâğûttur. *(Muhammed ibni Cerîr)*

TAHÂRET:

Necâset denilen yâni maddeten pis olan şeylerden ve hades denilen hükmî ve mânevî pisliklerden (abdestsizlik, cünüplük, kadınlar için hayz ve nifas hâllerinden) su ile abdest alarak, su yoksa, toprak ve toprak cinsinden şeylerle teyemmün ederek yapılan temizlik *(Bkz. Necâset, Hades).* Temiz olana tâhir, temizleyiciye de mutahhir, tahûr denilir.

Tahâret îmânın yarısıdır. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Necâsetten tahâret, bedende, elbisede ve namaz kılacak yerde pislik bulunmamaktır. *(Halebî)*

Özür olmadıkça sağ el ile tahâretlenmemelidir. *(Halebî)*

Su olmadığı zaman, gıdâ maddesi ile, gübre ile, kemik ile, hayvan gıdâsı ile, kömür ile ve başkasının malı ile, saksı, kiremit parçası ile, kamış ile ve yaprak ile ve bez ile, kâğıt ile tahâretlenmek mekruhtur. *(Halebî)*

Taş ve benzeri şeyler ile tahâretlenmek su yerine geçer. *(Halebî)*

İki eli çolak olan tahâretlenemez. Kolları toprağa, yüzünü duvara sürerek teyemmüm eder (Namazı terk etmez). *(Halebî)*

Tahâret-i Kâmile:

Tam temizlik. Abdest veya boy abdesti alınarak yapılan temizlik.

Özür sâhibi, özre sebeb olan şeyi durduğu zaman, abdest alıp, o şey tekrar başlamadan önce, mestlerini giyse tahâret-i kâmile ile giymiş olup, yirmi dört saat mesh eder. *(Şeyhülislâm Yahyâ Efendi)*

TÂHİR:

Temiz.

Mü'min tayyib (güzel, hoş) ***ve tâhirdir.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

TAHKÎR ETMEK:

Hor görmek, kötülemek, aşağılamak, birine veya bir şeye söz ve hareketle hakâret etmek, saygı ve hürmet gösterilmesi, üstün tutulması lâzım olan şeyleri aşağı tutmak, saygısızlık etmek.

İnsanın îmânının gitmesine, dinden çıkmasına sebeb olan şeylerden biri de dînen tâzim edilmesi (hürmet gösterilmesi) lâzım olan şeyleri tahkîr etmek ve tahkîr edilmesi lâzım olan şeyleri tâzim etmektir. *(İbn-i Âbidîn)*

Allahü teâlânın peygamberini, İslâm âlimlerini, evliyâyı, fıkıh kitablarını ve fetvâları (âlimlerin dînî süâllere verdikleri cevabları) tâzim edecek iken tahkîr etmek, dinden çıkmaya sebeb olur. Kâfirlerin dînî âyinlerini beğenmek, zarûret yok iken zünnâr kuşanmak ve küfür alâmetlerini kullanmak da böyledir. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

TAHLÎF:

Yemin vermek. Mahkemede iki hasımdan birine yemîn ettirmek. *(Bkz. Half, Yemîn)*

TAHLÎL ETMEK:

Abdest alırken el ve ayak parmakları arasına sol, sakalın sarkan kısmının içine ise sağ elin yaş parmaklarını tarak gibi sokarak karıştırmak. *(Bkz. Hilâllemek)*

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) abdest aldıklarında, bir avuç su ile çeneleri altından sakallarını tahlîl eder ve şöyle buyururlardı: ***"Rabbim bana böylece emretti"*** *(Hazret-i Enes bin Mâlik)*

TAHLİYE:

1. Süslemek.

Tasavvuf ehlinin yolu, ilim ve amel ile tamam olur. İlimlerinin özü nefsin ortaya koyduğu mânileri yenmek, kötü huylardan uzaklaşmak, böylece, kalbden mâsivâyı (Allahü teâlâdan başka her şeyi) çıkararak onu Allahü teâlânın zikri ile tahliye etmektir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Boşaltmak.

TAHMÎD:

"Elhamdülillah" demek. "Hamd, şükür Allahü teâlâya mahsûstur" mânâsına "Elhamdülillah" sözü ve benzerleri.

Farz namazdan sonra otuz üç tesbîh (sübhânallah) ***otuz üç tahmîd, otuz üç tekbîr*** (Allahü ekber) ***ve bir de tehlîl*** (Lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh, lehül mülkü ve lehül-hamdü yuhyî ve yümît ve hüve alâ külli şey'in kadîr) ***söyleyiniz.*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî, Sahîh-i Müslim)*

Onlar ki, Allahü teâlânın celâlini (büyüklüğünü) ***zikr eder, O'nu tesbîh, tekbîr ve tahmîd eder.*** (Yâni sübhânallah, Elhamdülillah ve Allahü ekber derler). ***Bunların tesbîh ve tahmîdleri, Arş-ı a'zamın etrâfını dolaşır, arı vızıltısı gibi ses çıkararak sâhiblerini ararlar. Allah katında dâimâ zikredilmeyi ve zikre vesîle olan şeyin kaybolmamasını sevmez misiniz?*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Namazların sonunda, tesbih, tahmîd ve tekbirleri okumak, sonra duâ etmek ve duâ ederken iki eli kaldırmak müstehâbdır. Peygamber efendimiz, farzı kılınca! "Allahümme entesselâm ve minkesselâm tebârekte yâ zel celâli velikrâm" diyecek kadar oturup, fazla oturmaz, hemen sünnet kılardı. Âyet-el-kürsî ile tesbîhâtı yâni tesbîh, tahmîd ve tekbîri, farz ile sünnet arasında okumazdı. Bunları, sünnetten sonra okumak, farzdan sonra okumak sevâbını hâsıl eder. *(Şernblâlî, Tahtâvî)*

Tesbîh, tahmîd, tekbîr, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, dînî hükümlerini bildiren fıkıh kitablarını okumak çok sevâbdır. *(Abdullah-i Mûsulî)*

TAHRÎC:

Çıkarma, meydana koyma; hadîs-i şerîflerin kaynağını, nasıl geldiklerini, kimlerin naklettiklerini, sahih ve zayıflık gibi derecelerini bulup gösterme, bildirme işi.

Hadîs âlimlerinden Irâkî, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin İhyâu ulûmiddîn isimli kıymetli eserindeki hadîslerin tahrîcini yapmıştır. *(Kâtib Çelebi)*

TAHRÎF:

Bozma, değiştirme.

Kur'ân-ı kerîmi güzel sesle ve tecvîd kâidelerine uyarak okumalıdır. Harfleri kelimeleri tahrîf ederek, tegannî etmek (mûsikî perdelerine uydurmak) harâmdır. Harfler bozulmazsa mekrûh olur. *(İbrâhim Halebî)*

Şu anda dünyâda semâvî kitâbı olan üç din vardır. Mûsevîlik, hıristiyanlık ve İslâmiyet. Mûsâ aleyhisselâma Tevrât, Îsâ aleyhisselâma İncîl indirilmiş idi. Mûsevîler Mûsâ aleyhisselâmın, hıristiyanlar da Îsâ aleyhisselâmın getirdikleri dinlere tâbi olduklarını söylerler. Fakat mûsevîler Tevrât'ı, hıristiyanlar ise İncîl'i tahrif etmişler, kendi görüş ve düşüncelerine göre değiştirmişlerdir. Halbuki İslâm dîni tahrîf edilmemiş, kıyâmete kadar da tahrîf edilemeyecektir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

İslâm dîni bütün peygamberleri aleyhimüsselâm tanır ve hepsine îmân etmeyi emr eder. Esâsen eski din kitablarında ve hakîkî İncîl'de son peygamber olan Muhammed aleyhisselâmın geleceği bildirilmişti. Fakat yahûdîler ve hıristiyanlar kitablarını tahrîf ederek, Muhammed aleyhisselâmın geleceğini bildiren haberleri değiştirmişlerdir. *(Rahmetullah Efendi)*

TAHRÎM SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altmış altıncı sûresi.

Tahrîm sûresi on iki âyet-i kerîmedir. Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). Bu sûrede; bütün mü'minlerin, emri altında olanları Cehennem'e götürecek davranışlardan korumaları, âhirette kâfirlerin özür bahâne ileri sürmelerinin fayda sağlamayacağı, mü'minlerin tövbe-i nasûh (bir daha günâha dönmemek üzere kesin tövbe) etmeleri gibi konular bildirilmektedir. *(Ayntablı Muhammed Efendi, Senâullah Dehlevî, Râzî)*

Tahrîm sûresinde meâlen buyruldu ki:

Ey îmân edenler! Kendinizi ve âilenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. *(Âyet: 6)*

Ey kâfirler! Bugün özür bahâne ileri sürmeyin. Siz ancak işlediklerinizin cezâsını çekeceksiniz denilir. *(Âyet: 7)*

Kim Tahrîm sûresini okursa, Allahü teâlâ ona Tevbe-i nasûh ihsân eder. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî)*

TAHRÎME TEKBÎRİ:

Namaza Allahü ekber diyerek başlama; iftitâh tekbîri. *(Bkz. İftitâh Tekbîri)*

Tahrime tekbîri farzdır. Namazın şartlarındandır. Başka kelime söylemekle olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Tahrime tekbîri üç şeyle tamam olur: 1-Erkekler ellerini kulağına kaldırmakla (kadınlar, iki ellerini omuz hizâsına kaldırır, sağ el sol el üstünde olarak göğse kor). 2-Tekbîri ta'zim (hürmet) üzere almakla. 3-Kalben uyanık ve hâzır olmakla. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Tahrime tekbîri, AAAllahü ekbaar gibi uzun söylenirse, namaz sahîh (mûteber, geçerli)

olmaz. İmâmdan önce, ekber denirse, namaza başlanmış olmaz. *(Molla Hüsrev)*

TAHRÎMEN MEKRÛH:

Kur'ân-ı kerîmdeki ve hadîs-i şerîfteki delîlinden zan ile anlaşılan yasak. Harama yakın olan fiil, iş. *(Bkz. Mekrûh)*

Dinde vâcib ve sünnet-i müekkede olan emirleri kasden, bilerek ve özürsüz terk etmek tahrîmen mekruhtur. Günâhı, harama yakındır. Tahrîmen mekrûhu bilerek işleyen âsî ve günahkâr olur. Tövbe etmezse, Cehennem'e gitmesine sebeb olur. Tahrîmen mekrûh işlenerek kılınan namazın iâdesi vâcibdir, mutlaka lâzımdır. Eğer unutarak işlerse, sehv (unutma) secdesi yapar. *(İbn-i Âbidîn)*

Tahrîmen mekrûhu işlemek, küçük günâh olur. *(Tahtâvî)*

Abdest bozarken kıbleye önünü ve arkasını dönmek mekruhtur. *(Halebî)*

TAHSÎL-İ İRFAN:

1.Tasavvuf bilgilerini elde etme, öğrenme.

Edeler dâimâ tahsîl-i irfân
Olalar her biri, bir kâmil insan.

(Muallim Receb Efendi)

2. İlim ve tecrübe netîcesinde bilgi edinme.

TÂİB:

Tövbe eden, günahlarına pişmân olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ tâibleri ve (fevâhişten yâni pislik ve günâhlardan) ***temizlenenleri sever.*** *(Bekara sûresi: 222)*

Cenâb-ı Hakk'a, tâib gençten daha sevgilisi yoktur." *(Hadîs-i şerîf-Miftâh-un-Necât)*

Günahtan tâib, sanki hiç günâh işlememiş gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Keşf-ül-Hafâ)*

Tâiblerin makâmı, bütün makamların en fazîletlisi ve üstünüdür. Hakîki tâib, cenâb-ı Hak katında (indinde) bütün halkın en azîzi, en kıymetlisi ve en sevgilisidir. *(Ahmed-i Nâmıkî Câmî)*

Şeytan, nâfile ibâdetleri teşvîk ederken, tâibe farzları yapmayı unutturur. Ey insanlar kendi hâllerinizi gözetiniz. Şeytan birçok kimseyi yoldan çıkarmaya çalışmaktadır. Tâib, her vakit için yeni abdest almalıdır ki, şeytan ondan kaçsın ve onun ibâdete meyli artsın. *(Ahmed-i Nâmıkî Câmî)*

Tâibin, hiçbir nefesini zâyi etmemesi gerekir. Kendi gönül kıblesini, kötü işlerine bakmaya yöneltip, "Ne yaptım?Niye söyledim?" gibi düşüncelerle ve insaf gözüyle hareket etmelidir. *(Ahmed-i Nâmıkî Câmî)*

TAKDÎM VE TE'HÎR:

İkindi namazını öğle namazı ile veya öğleyi ikindi ile ve yatsı namazını akşam namazı ile veya akşamı yatsı ile birleştirerek kılmak.

Takdîm ve te'hir, Hanefî mezhebinde hac sırasında Arafât'ta ve Müzdelife'de; Mâlikî'de ve Şâfiî mezhebinde seferde (yolculukta); Hanbelî mezhebinde ise, özür sebebiyle yapılabilir. *(Abdurrahmân Cezîrî)*

Hanefî mezhebinde olan bir kimse yolculuk esnâsında, diğer üç mezhebi taklid ederek (vâsıta durduğu zaman) takdim ve te'hir ile namazlarını kılabilir. *(İbn-i Âbidîn, Şernblâlî)*

TAKDÎR:

Ölçme, değer biçme, değer verme, tâyin etme. Allahü teâlânın, olacak hâdiseleri ezelde (başlangıcı olmayan öncelerde) ilm-i ezelîsi (başlangıcı olmayan ilmi) ile bilip tâyin etmesi. *(Bkz. Kazâ ve Kader)*

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

O, gece karanlığından sabahı yarıp çıkarandır. Geceyi de istirâhat için, güneşi ve ayı da vakitler için bir hesâb olarak yarattı. İşte bütün bunlar mutlak gâlib olan (her şeyi) ***kemâliyle bilen Allahü teâlânın takdîridir.*** *(En'âm sûresi: 96)*

O Allah ki, göklerin ve yerin tasarrufu hep O'nundur. Hiçbir çocuk edinmemiştir. Mülkünde de O'nun hiçbir ortağı yoktur. Her şeyi yarattı ona bir nizâm verdi. Onun mukadderâtını takdîr buyurdu. *(Furkân sûresi: 2)*

Dünyâda olacak herşey, dünyâ yaratılmadan önce ezelde Levh-i mahfûza yazılmış, takdîr edilmiştir. Bunu size bildiriyoruz ki, hayatta kaçırdığınız fırsatlar için üzülmeyesiniz ve kavuştuğunuz kazançlardan, Allah'ın gönderdiği nîmetlerden mağrur olmayasınız, Allahü teâlâ kibirli olanları ve bencilleri sevmez. *(Hadîd sûresi: 22)*

İbâdet yapınız. Herkese ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur. *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Allahü teâlâ ezelde her varlığın kaderini takdir buyurmuştur. Fakat bir kimseye kendisi için ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur. Meselâ açlıktan, hastalıktan ölmesi ezelde takdîr edilmiş olana gıdâ ve ilâc almak nasîb olmaz. Zengin olması ezelde takdîr edilmiş olana kazanç yolları açılır. Doğuda ölmesi takdîr edilmiş olana batıya giden yollar kapanır. *(Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî)*

İnsan tedbir alır, sebeblere yapışır, takdîri bilmez. Allah'ın takdîri, kulun tedbîri ile değişmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Takdîr-i İlâhî:

Allahü teâlânın, olacak hâdiseleri ezelde ilm-i ezelîsi ile bilip tâyin etmesi. *(Bkz. Takdîr)*

TAKIYYE:

İdâre, korunmak, sakınmak; iki yüzlülük; sevmediği kimse ile dost geçinmek. Bir kimsenin hakîkatte sâhib olduğu görüş ve inancını saklaması. Bozuk fırkaların, özellikle şiîlerin bozuk inanışlarını gizleyerek, kendilerinin Ehl-i sünnet (Peygamber efendimizin ve Eshâbının) yolunda olduklarını söylemeleri.

Şevkânî'nin birkaç kitabı meselâ İrşâd-ül-fuhûl kitabı uzun incelenirse, onun takıyye yaptığı görülür. Yâni şîanın kollarından olan Zeydî fırkasından olduğunu saklamakta, kendisini Ehl-i sünnet olarak tanıtmaktadır. Çünkü şiîlerin, Ehl-i sünnet arasında bulununca, takıyye yapmaları farz imiş. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Ehl-i sünnet îtikâdından ayrılmış olan bozuk fırkalar, korkudan saklanmış veya takıyye yapmışlardır. Bu halleri de onların bid'at sâhibi olduklarını göstermektedir. *(Şah Veliyyullah-i Dehlevî)*

Şiîler, Peygamber efendimizin vefâtından sonra hazret-i Ali'nin Fedek bahçesini almamasının takıyye için olduğunu söylediler. Şiîlerin takıyye yapması lâzımdır dediler. Şiîlerin bu sözleri bozuktur. Çünkü şiîlere göre imâm meydana çıkıp harb etmeye başlayınca, takıyye yapması haram olurmuş. Bunun içindir ki, hazret-i Hüseyin takıyye yapmadı. Hazret-i Ali halîfe iken takıyye yaptı demeleri, haram işledi demek sûretiyle iftirâ etmek olur. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Şîanın isnâ aşeriyye (on ikiciler) veya imâmiyye adlarıyla bilinen kolunun îmân

esaslarından birisi de takıyye yapmaktır. Müslümanlara karşı takıyye yapmak gerektiğine inanmak, Ehl-i sünnet îtikâdına uymamaktadır. *(Şehristânî)*

TAKLÎD:

1. İnanılacak şeylerde düşünmeden, anlamadan, yalnız başkasından işiterek, görerek inanma, îmân etme.

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğuna göre taklîd ile inananın îmânı sahîhtir, doğrudur. Yâni o kimse, mü'mindir, müslümandır. Ancak istidlâlî yâni düşünerek, anlayarak inanmayı terk ettiği için günâhkârdır.

2. Amelde yâni yapılacak işlerde delîlini araştırmadan bir müctehidin ictihâdlarına (mezhebine) uyma, bağlanma.

Kur'ân-ı kerîmde; ***"Bilenlerden sorun"*** buyruldu. Bunun için müctehide sormak, bir mezhebi taklîd etmek, bağlanmak vâcib oldu. Bir mezhebi taklîd etmek, o mezhebde olduğunu söylemekle olur. Söylemeksizin kalb ile niyyet ederek de olur. Mezhebe uymak, mezheb imâmının sözlerini okuyup öğrenip, yapmak demektir. Öğrenmeden, bilmeden ben Hanefîyim, Şâfiîyim demekle o mezhebe girilmiş olmaz. Böyle olanlar, hocalara sorarak, ilmihâl kitablarından öğrenerek ibâdet yapmalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Müctehîd olmayanların dört mezhebden birini taklîd etmeleri lâzımdır. Dört mezhebden birine uymayan iş bâtıldır. Dört mezhebden başkasını taklîd etmek câiz değildir. Bugün Muhammed aleyhisselâmın dînine uymak bu dört mezhebden birini taklîd etmekle olur. Mes'elelerin, delîllerini bilmek lâzım değildir. Delîlini anlamak müctehidin vazîfesidir. Bir mezhebi taklîd eden, bağlanan için delîl, mezheb imâmının sözleridir. *(Abdülganî Nablüsî)*

Herkes dört hak mezhebden kendine kolay gelen mezhebi seçer. Onun kitablarını okur, öğrenir. Her işini bu mezhebe uygun yapar. O mezhebi taklîd etmiş olur. O mezhebden olur. Herkese anasından, babasından işittiğini, gördüğünü öğrenmek kolay geleceği için, müslümanlar, analarının-babalarının mezhebinde olmaktadır. Bir mezhebden çıkıp diğerine girmek câiz ise de, yenisini öğrenmek için senelerce çalışmak lâzım olur ve önceki mezhebini öğrenmek için yaptığı çalışmaları boşuna gitmiş olur. Hem de eskileri ile yeni bilgileri karıştırarak şaşırabilir. Bunun için fıkıh âlimleri, câhillerin (fıkıh bilgisi olmayanların) başka mezhebi taklîd etmelerini men etmişler, harâc, meşakkat olmadıkça mezheb taklid etmelerine izin vermemişlerdir. Bir mezhebi beğenmiyerek ondan çıkmak hiç câiz olmaz. Çünkü Selef-i sâlihîni techîl etmek (câhil bilmek), beğenmemek küfr olur. *(Muhammed Hasen Fârûkî, Abdurrahmân Silhetî)*

3. Kendi mezhebine göre yapmasında harâc (meşakkat) veya zarûret bulunan bir şeyi yapabilmek için bu işi başka mezhebin şartlarına uyarak yapmak.

Kendi mezhebinde yapamadığı bir işi başka mezhebi taklîd ederek yaptığında o mezhebde bu iş için olan farzları, vâcibleri de yapması, müfsidlerinden (o şeyi bozan şeylerden), haramlarından sakınması lâzımdır. Bunun için o mezhebdeki lâzım olan şeyleri de öğrenmesi gerekir. *(Abdülganî Nablüsî, Abdurrahmân Silhetî)*

Taklîdî Îmân:

İnanılacak şeylerde düşünmeden anlamadan, yalnız başkasından işiterek inanma, îmân etme. *(Bkz. Îmân)*

TAKRÎR:

Anlatma, anlatım, bir âlimin kitâbdan okuyarak îzâh ve açıklamalarda bulunması.

Pâdişâhın huzûrunda yapılan huzur dersleri; Ramazan ayının ilk gününden başlamak ve sekiz derste sona ermek üzere, "mukarrir" adı verilen zamânın tanınmış âlimleri tarafından

takrîr olunurdu. *(Abdurrahmân Şeref)*

TAKRÎRÎ SÜNNET:

Peygamber efendimizin, görüp de mâni olmadığı şeyler. *(Bkz. Sünnet)*

TAKSÎRÂT:

Günâhlar, kabahatlar, kusûrlar.

Bâzı kimseler Allahü teâlânın emrettiği ibâdetleri îfâ ediyorsa (yerine getiriyorsa) da, diğer taraftan nehy (yasak) ettiği şeylerden kendilerini alamayarak, günâh işlemekten vazgeçmezler. Bu gibilerin, tâatleri îfâ ettikleri için, kulluk yapmakta taksirâtları yok ise de, günâh bataklığına atıldıklarından dolayı da Allahü teâlânın emirlerine karşı gelmekle cezâlandırılmaktan kurtulamazlar. *(İmâm-ı Mâverdî)*

TAKSİT:

Bir borcun belli zamanlarda ödenmesi.

Taksitle satışın câiz olması için, taksit ödeme târihlerinin ve her taksitte ödenecek miktarların belli olmaları lâzımdır. Eline geçtikçe verirsin, ne zaman verirsen ver şekliyle taksitle satış sahîh (mûteber, geçerli) olmaz. *(Ali Haydar Efendi)*

Paranın bir miktârını peşin ve geri kalanını müsâvî (eşit) miktârlarda taksitle ödemek için yâhut peşinsiz hepsini belli zamanlarda müsâvî taksitlerle ödemek için sözleşerek bir şeyi satın almak câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Mevcûd parası olan kimsenin taksitle mal almasında mahzûr yoktur. Borcunu taksit zamanlarında ödemesi lâzımdır. Ödünç alınan borcu ise, parası olunca hepsini derhâl ödemesi lâzımdır. *(Fetâvây-ı Hindiyye)*

TAKTÎR:

Nafakada (yeme-içme, giyme ve meskende) ihtiyaçlarından kısıp, çok mal ve para biriktirmek.

Nafakada yâni yeme-içme, giyinme ve barınacak yerde, zarûret (ölmemek, bir uzvu telef olmamak için lâzım olan şey) miktârına râzı olup, daha çok istememek kanâattir. Güzel huydur. Yoksa mal ve para biriktirmek için bir şey almamak demek değildir. Fakat taktîr ise, kötü bir huy olup, aklın ve İslâmiyet'in beğenmediği bir şeydir. *(Muhammed Hâdimî)*

TAKVÂ:

Allahü teâlâdan korkarak, haramlardan (yasaklardan, günâhlardan) sakınmak. Harama düşmemek için, şüphelilerden (haram veya helâl olduğu belli olmayan şeylerden) sakınmaya ise verâ denir. Bu bakımdan, haramlardan daha çok sakınma derecesi olan verâ da takvânın mânâsı altına girer. *(Bkz. Verâ)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ o takvâ sâhiplerini sever. *(Âl-i İmrân sûresi: 76)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Yâ Rabbî! Bana ilim, hilm, takvâ ve âfiyet ihsân eyle"*** duâsını çok söylerdi. Duâda geçen ilimden maksad fâideli ilim, yâni îmân, ibâdet, amel ve ahlâk bilgileridir. Hilm ise, yumuşaklık demektir. Âfiyetten murâd; dînin ve îtikâdın, bozuk inançlardan, işlerden, nefsin isteklerinden, kalbin vesvese ve şüphelerinden, bedenin hastalıklarından kurtulmasıdır. *(Berîka-Muhammed Hâdimî)*

Bütün iyiliklerin temeli takvâdır. *(Hâdimî)*

Dünyâda felâketlerden, âhirette Cehennem'den, ateşte yanmaktan kurtulmak için iki şey lâzımdır: Emirlere sarılmak, yasaklardan sakınmak! Bu ikisinden en büyüğü, daha lüzumlusu,

yasaklardan sakınmak yâni verâ ve takvâdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Verâ ve takvâyı tam yapabilmek için, mübahları lâzım olduğu kadar kullanmalı, zarûret miktârını aşmamalıdır. Bu kadarını kullanırken de, kulluk vazîfelerini yapabilmek için kullanmaya niyyet etmelidir. Bir insan, mübah, yâni dînin izin verdiği şeylerden, her istediğini yapar, mübahları aşırı derecede işlerse, şüpheli şeyleri yapmağa başlar. Şüpheliler ise, haram olanlara yakındır. İnsan, bir gün harama düşebilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Takvâ Ehli:

Takvâ sâhibi. Allahü teâlâdan korkarak haramlardan sakınanlar.

Hâli ile sana fayda vermeyen kimseyle arkadaş olma. Takvâ ehlinin, haramlardan kaçanın kölesi, hizmetçisi ol. Onu sev. Belki Allahü teâlâ bu vesîle ile seni onların arasına katar. *(Alvân Hamevî)*

TAKVÎM:

Zamânı; sene, ay, hafta, gün ve saat gibi sâbit bölümlere ayıran, dînî-millî gün ve bayramları gösteren cetveller.

Ramazân-ı şerîfin birinci gününü anlamakta takvimlere güvenilmemelidir. Çünkü oruç, gökte yeni ayı görmekle olur. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; ***"Hilâli görünce oruca başlayınız!"*** buyurdu. Hâlbuki hilâlin doğması, görmekle değil, hesabladır ve hesap sahîh (doğru) olup, hilâl hesâbın bildirdiği gece doğar. Fakat, o gece görülmeyip, bir gece sonra görülebilir ve oruca, hilâlin doğduğu gece değil, görüldüğü gece başlamak lâzımdır. Çünkü dînimiz böyle emir buyurmuştur. *(İbn-i Âbidîn)*

Gökte, Ramazân-ı şerîf hilâlini aramak, bir ibâdettir. Ramazân-ı şerîfin başlangıcını önceden haber vermek, İslâmiyet'i bilmemek alâmetidir. Kurban bayramının birinci günü de, Zilhicce ayının hilâlini görmekle anlaşılır. Zilhicce ayının dokuzuncu Arefe günü, hesâbla, takvîmle anlaşılan gün veya bundan bir gün sonra olur. Bundan bir gün önce olamaz. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Namazın sahîh olması için, vakti girdikten sonra kılınması ve vaktinde kılındığını bilmek şarttır. Vaktin girdiğinde şüpheli olarak kılıp, sonra vaktinde kılmış olduğunu anlarsa, bu namazı sahîh olmaz. Vaktin bilinmesi vakitleri bilen âdil bir müslümanın okuduğu ezânı işitmekle olur. Ezânı okuyan âdil değil ise (veya âdil müslümanın hazırladığı takvîm yoksa) kendisi vaktin girdiğini araştırıp, kuvvetli zan edince kılmalıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

TALÂK:

Nikâh bağını çözmek; nikâh akdini (sözleşmesini), belli sözlerle derhal veya geleceğe bağlı olarak sona erdirmek. Şer'î (dînî) nikâhta, boşama hakkı olanın, nikâhlı olduğu kişiyi boşaması.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Ey Peygamber (ve O'na ümmet olanlar)! ***Kadınlara talâk vermek istediğinizde, onlara*** (âdet hâllerinden) ***temizlendiklerinde talâk verin ve iddeti*** (üç hayzdan temizlenme müddetini) ***sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun.*** *(Talâk sûresi: 1)*

Eğer size itâat ediyorlarsa, artık talâk için yol aramayın. *(Nisâ sûresi: 34)*

Allahü teâlânın izin verip de yapılmasından hoşnûd olmadığı, beğenmediği şey talâktır. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Evleniniz, dînî bir özür bulunmadıkça, talâk vermeyiniz. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Allahü teâlâ talâk kelimesini söylemeğe izin verdiği hâlde söylenmesini hiç beğenmez. Sonu pişmanlık olan bu sözü şaka ile söylemek, keskin kılıç ile oynamaya benzer. Evlilik

seâdetini yıkan bu zararlı sözü insanların dillerine almamaları için Allahü teâlâ bâzı cezâlar koymuştur. *(Saideddîn-i Fergânî)*

Talâk olması için önce, dînen geçerli olan nikâhın bulunması lâzımdır. İslâm nikâhı bulunmayan iki eş arasında talâk olmaz. Talâk veren erkeğin akıllı, bâliğ (ergenlik çağına, evlenme yaşına ulaşmış) ve uyanık olması lâzımdır. Delinin, çocuğun, bunağın, baygının, uyuyanın ve medhûşun yâni hastalık veya kızgınlık sebebi ile aklı yerinde bulunmayanın söylemesi ile talâk vâki olmaz. *(Alâüddîn Haskefî)*

Erkeğin zevcesine (hanımına) karşı vazîfelerinden biri de zevcesini boşamamaktır. Allahü teâlâ, mubahlar yâni izin verdiği şeyler içinde yalnız talâk vermeği sevmez. Zarûret olmadıkça, birini incitmek câiz değildir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Talâk-ı Bâin:

Boşanmada kullanılan sözleri söyler söylemez evliliği sona erdiren boşama. Zevceye yaklaşmadan önce veya yaklaştıktan sonra beynûneti yâni ayrılığı ifâde eden kinâyî yâni açık olmayan bir söz ile yapılan veya sarîh yâni açık bir söz ile yapılıp da açıkça veyâ işâretle üç adedine bağlı bulunan veya zevcenin (hanımın) ödeyeceği bir bedel karşılığında (kadının isteğiyle bir bedel üzerinde anlaşarak) veya üç talâk ile veya "benden bâinsin" gibi çokluk ve şiddet bildiren kelime ile veyâ ric'î talâk ile boşadığı zevcesine iddet (üç âdet müddeti) içinde yeniden dönmediği takdirde meydana gelen boşama.

Vaty etmediği (cinsî münâsebette bulunmadığı) zevcesine "Seni boşadım" derse veya vatydan sonra "Sen bâin olarak boşsun" veya "Sen elbette boşsun" veya "Şiddetli talâk" gibi çokluk bildiren kelime ile boşarsa, bir talâk-ı bâin ile boşamış olur. Bunları söylerken iki veya üç kere "üç kere boşsun" deyince, üç kere bâin boşamış olur. Nikâh derhâl bozulur. *(Ahmed Zühdü)*

Talâk-ı bâinde verilen talâk bir veya iki ise, ayrılışa, beynûnet-i suğrâ denir. Derhâl veya ileride iki tarafın rızâsı ile iki şâhid ile tecdîd-i nikâh (nikâhın yenilenmesi) câiz olur. Bunda evlilik son bulmakla birlikte iki tarafın rızâsı ile iki şâhid ile nikâh akdi yenilenir.) Bâin talâk, üç talâk hakkının kullanılmasıyla olmuş ise, buna beynûnet-i kübrâ (büyük ayrılık) denir. Bunda tarafların rızâsı olsa da nikâh yenilenemez. *(M. Zihni Efendi)*

Talâk-ı Ric'î:

Geri dönülebilen talâk. Zevceye yaklaştıktan sonra, sarîh (açık) veya işâretle, üç adedine veya bir ivaza (bedele, karşılığa) bağlı olmaksızın ve beynûnete yâni ayrılığa delâlet eden (gösteren) bir sıfatla sıfatlanmamış ve bir şeye teşbîh edilmemiş (benzetilmemiş), gerek sarîh (açık), gerekse talâk-ı ric'îyi gerektiren kinâyî (açıkça boşamaya delâlet etmeyen) lafızlarla verilen talâk.

Talâk-ı ric'îde zevc (koca), kadının iddet (üç âdet müddeti) zamânı içinde, söz ile veya fiilen eski nikâhına rücû edebilir (dönebilir). Evliliği devâm eder. Şâhid lâzım olmaz ise de, iki âdil şâhide haber vermesi müstehâb (iyi) olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Ric'î talâkta, eğer erkek hanımına dönmezse, nikâh; iddet (üç hayz yâni âdet) müddeti bitince bozulur. *(Ahmed Zühdü)*

Talâk-ı Selâse:

Bir sözü üç kere veya daha fazla sayı söyleyerek, erkeğin zevcesini (hanımını) boşaması. Bu durum bir anda olduğu gibi, ayrı ayrı zamanda da olabilir.

Talâk-ı selâse ile boşanan kadın, bir başkası ile evlenip boşanmadıkça, eski kocası bununla evlenemez. *(İbn-i Âbidîn)*

Talâk Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin altmış beşinci sûresi.

Talâk sûresi on iki âyet-i kerîme olup, Medîne-i münevverede nâzil oldu (indi). Boşanma konularından bahsettiği için bu adı aldı. Sûrenin başında İslâm âile hukûkunun boşanma konusundaki hükümleri, sonunda da, Allahü teâlânın bildirdiği hak yoldan ayrılan eski kavimlerin uğradıkları cezâlar ve Muhammed aleyhisselâma inanıp hayırlı işler yapanlara verilecek âhiret nîmetleri bildirilmektedir. *(Fahreddîn-i Râzî, Kurtubî, İbn-i Abbâs)*

Talâk sûresinde Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki:

(Boşanan) ***o kadınları, gücünüzün yettiği kadar ikâmet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun. Onları sıkıştırıp gitmelerini sağlamak için zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse, onlara ücretlerini verin, bu hususta aranızda uygun bir şekilde müşâvere edin*** (anlaşın). ***Eğer güçlüğe uğrarsanız*** (ya baba ücretten korunmak, yâhut ana emzirmemek gibi sûretlerle) ***o hâlde*** (çocuğu) ***onun*** (babasının) ***hesâbına bir başka kadın emzirecektir.*** *(Âyet: 6)*

TALEB:

İstemek, aramak.

İlim Çin'de de olsa, taleb ediniz. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Her müslüman kadın ve erkeğe ilim taleb etmek (ilmihâlini öğrenmek) ***farzdır.*** *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

Taleb (aramak), kavuşmanın müjdecisidir. Yanıp yakılmak da, kavuşmanın başlangıcı demektir. Büyüklerden biri buyuruyor ki: "Vermek istemeseydi, taleb vermezdi." Taleb ni'metinin kıymetini bilip, elden kaçmasına sebeb olacak şeylerden sakınmalıdır. İsteğin gevşememesine ve ateşin soğumamasına dikkat etmelidir. Bu ni'metin elden çıkmamasına en çok yarayan şey buna şükr etmektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

İlim meclislerinde aradım kıldım taleb,
İlim geride kaldı, ille edeb, ille edeb

(Yûnus Emre)

TÂLİB:

Taleb eden, isteyen.

Yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehberden ders alan talebe, öğrenci.

Tâlib sâdık olunca, zikr ve teveccüh olmasa dahi yalnız ihlâsı ve muhabbeti ile ilerler. *(Muhammed Ma'sûm)*

Tâlib, niyyeti ve işleri, ne kadar hâlis ve iyi olsa da, kendini kusurlu ve kabahatli bilmelidir. Tasavvuf yolunda ele geçen nîmetlere, hâllere, zevklere güvenmemeli, ne kadar doğru ve şerîate uygun olsalar da, bunlara özenmemelidir. *(Muhammed Bâki-billâh)*

Tâlib, kâmil ve mükemmil olan (yâni yetişmiş ve yetiştirebilen) bir rehberi ele geçirebilirse, bütün arzûları, istekleri, onun eline bırakmalı, ölü yıkayıcının elinde teneşirdeki meyyit (ölü) gibi olmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tâlib, sâdık olmalıdır. Sözünün eri olan tâlibin sol omuzundaki melek, yirmi sene içinde yazacak bir şey bulamaz. *(Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Tâliblerin üç husûsa dikkat etmeleri lâzımdır: 1) Her ne kadar kendisinden evliyânın yanında makbul bir amel dahi meydana gelse yine kendisine enâniyyet (benlik) varlık gelmeyip, kendisini kusurlu görmeli, hizmet etmeye çalışmalı. 2) Her ne kadar kendinden red olunacak bir amel meydana gelse, ümitsiz olmayıp gönlünü muhâfaza etmeli. 3) Her ne buyurulursa, hizmeti yerine getirmeye candan gayretle çalışmalı, maksada kavuşmaya

bakmalıdır. *(Mevlânâ Abdülazîz Buhârî)*

TALLÂHİ:

Allahü teâlânın ism-i şerîfinin başına "te" harfi getirilerek yapılan yemin sözü. *(Bkz. Yemîn)*

Yemîn ya harf ile veya kelime ile olur. Allahü teâlânın isminin başında (be, te, ve) harflerinden biri söylenip, ismin sonu esre okunursa yâni billâhi, tallâhi, vallahi denirse yemin olur. Yemin, yalnız Allahü teâlânın isimleri ile olur. Başka şeylerle müslüman yemini olmaz. *(Alâüddîn-i Haskefî, İbrâhim Halebî)*

TALMÛD:

Yahûdîlerin Tevrât'tan sonra mukaddes kabûl ettikleri, sözlü emirlerin toplandığı Mişnâ ve Gamâra olmak üzere iki kısımdan meydana gelen kitap.

Yahûdîlerin Tevrât'tan sonra mukaddes kitabları Talmûd'dur. Yahûdîlere göre; Mûsâ aleyhisselâm Tûr-i Sînâ'da (Tûr dağında) Allahü teâlâdan işittiklerini Hârûn'a, Yûşa ve El-Ye'âzâr'a aleyhimüsselâm bildirmiş. Bunlar da sonra gelen peygamberlere ve nihayet mukaddes Yehûda'ya bildirmişler, bu da mîlâdın ikinci asrında bunları kırk senede bir kitâb hâline getirmiş, bu kitâba Mişnâ denilmiştir.Mîlâdın üçüncü asrında Kudüs'te ve altıncı asrında Bâbil'de Mişnâ'ya birer şerh yazılmış, bu şerhlere Gamâra denilmiştir. İki Gamâra'dan birini Mişnâ ile bir kitab hâline getirip bu kitaba Talmûd demişlerdir. Kudüs Gamâra'sından gelene Kudüs Talmûdu, Bâbil Gamâra'sından gelene Bâbil Talmûdu demişlerdir. *(Necef Ali Tebrîzî)*

İsrâiloğulları kendi yazdıkları din kitabına uydular. Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'ını terk ettiler" hadîs-i şerîfi, şimdi yahûdîlerin elinde bulunan Talmûd, Mişnâ ve Gamâra'nın Mûsâ aleyhisselâmın kitabı olmadığını haber vermektedir. *(Taberânî ve Rahmetullah Efendi)*

Bâbil Talmûdu, Kudüs Talmûdu'nun üç misli daha uzundur. Yahûdîler, Bâbil Talmûdu'nu Kudüs Talmûdu'ndan daha üstün tutarlar. Her yahûdî, din eğitiminin üçte birini Tevrât, üçte birini Mişnâ ve üçte birini de Talmûd'a ayırmak mecbûriyetindedir. Hahamlar, Talmûd'da, bir kimse kötü bir şeye niyet etse onu yapmasa bile günahkâr olacağını bildirmişlerdir. Onlara göre hahamların nehy (yasak) ettiği bir şeyi yapmaya niyet eden kişi necs, pis olur. Bu inançların kaynağı olan Talmûd'a müslümanlar Ebü'l-Encâs (Necâsetlerin babası) demiştir. Yahûdîler, Talmûd'a inanmayan ve onu kabûl etmeyeni yahûdî saymazlar. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Talmûd, müneccimliğin (yıldızlara bakarak geleceğe âit hüküm vermenin) insan hayâtına hükmeden bir ilim olduğunu bildirmektedir. Talmûd, sihr ve kehânetlerle doludur. *(Ali bin Hasen)*

TÂLÛT:

İsrâiloğullarının hükümdârlarından.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Vakta ki Tâlût askeriyle (Kudüs-i şerîften cihâd için) ***ayrıldı.*** (Nebînin haber vermesiyle yâhut ilhâmla askerlerine) ***dedi ki: "Şübhesiz, Allah sizi bir ırmakla imtihân edicidir. Kim ki ondan*** (Kana kana) ***içerse, benden*** (teb'amdan) ***değildir. Kim ki ondan içmezse, o bendendir. Eliyle bir avuç içenler müstesnâ.*** *(Bekara sûresi: 249)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Bedr günü Eshâb-ı kirâmına; ***"Bugün siz Tâlût'un*** (söz dinleyen) ***eshâbı*** (arkadaşları) ***adedincesiniz. Onlar mü'min idiler"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

İşmoil aleyhisselâm, Allahü teâlânın emriyle Tâlût'u hükümdâr tâyin etmişti. Tâlût, Filistinliler ve Amâlika kavmi ile harb edip, gâlib geldi. Tâlût'un askeri arasında bulunan

Dâvûd aleyhisselâm on sekiz yaşında idi. Filistin ordusundaki cesûr ve çok kuvvetli olan Câlût'u öldürdü. İşmoil aleyhisselâm, Tâlût'un yerine Dâvûd aleyhisselâmı hükümdâr yaptı. O sırada Tâlût harbde öldü. Kırk sene hükûmet sürdü. Yerine Dâvûd aleyhisselâm melik oldu. *(Taberî-İbn-ül-Esir)*

TAM FENÂ:

Allahü teâlâdan başka her şeyi unutma, mutlak fenâ. *(Bkz. Fenâ)*

Kul kendi nefsini düşünmekten büsbütün kesilmedikçe Rabbini düşünemez. Allahü teâlânın sevgisi onun kalbine yerleşemez. Bu büyük nîmet ancak tam fenâ hâsıl olduktan sonra elde edilebilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TAM ŞEHÎD:

Allah yolunda canını fedâ eden; dînini, vatanını, bayrağını, nâmusunu müdâfaa ederken ölen, haksız yere öldürülen müslüman. *(Bkz. Şehîd)*

Tam şehîd, dünyâda yıkanmaz, kefene sarılmaz. Kefen miktârından fazla olan elbisesi soyulup, çamaşırı ile defnolunur. Cenâze namazı Hanefî mezhebinde kılınır. Şâfiî mezhebinde kılınmaz. Âhirette de şehîd sevâbına kavuşurlar. *(İbn-i Âbidîn)*

TAM TEMİZLİK:

Sıhhatli bir kadının âdet zamânından sonra başlayan, on beş gün veya daha fazla devâm eden temizlik. *(Bkz. Sahih ve Hükmî Temizlik)*

İki hayz (âdet) arasında tam temizlik bulunması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

TAMA':

Aç gözlülük, dünyâ malına aşırı düşkünlük.

Tama'ın en kötüsü insanlardan beklemektir. Kibre, ucba (kendini beğenmeye) sebeb olan, nâfile ibâdetleri ve âhireti unutturan mubâhları (dinde izin verilen şeyleri) yapmak da tama' olur. Tama'ın zıddına, aksine tevfîz denir. Tevfîz ise, helâl ve fâideli şeyleri kazanmaya çalışıp da, bunlara kavuşmağı Allahü teâlâdan beklemektir. *(M. Hâdimî)*

Şeytan, riyâyı ihlâs olarak ve tama'ı da tersi olarak göstererek insanı aldatmağa çalışır. Şeytan köpek gibidir. Köpek kovalayınca kaçar ise de, başka taraftan yine gelir. Nefs kaplan gibidir. Saldırması, ancak öldürmekle biter. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TA'N ETMEK:

Kötülemek, dil uzatmak.

Mü'min ta'n etmez, kimseye dokunmaz, lânet etmez. Fâhiş söz söylemez ve kimseyi yermez. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Belli bir mü'minin ayıbını, ta'n etmek için arkasından söylemek gıybet olur. Gıybet harâmdır. Kapalı söylemek, işâret ile, hareket ile bildirmek, yazı ile bildirmek de hep söylemek gibi gıybettir. Gıybet olunan mü'min bunu işitirse üzülür. *(Hâdimî, Yûsuf Sinânüddîn)*

TANRI:

Ma'bûd, tapılan şey, ilâh.

Allahü teâlânın isimleri tevkîfîdir, yâni İslâmiyet'te bildirilen isimleri söylemek câiz olup, bunlardan başkasını söylemek câiz değildir.Meselâ Allahü teâlâya alîm denir. Fakat, âlim demek olan fakîh denmez. Çünkü, İslâmiyet, Allahü teâlâya fakîh denileceğini bildirmemiştir. Bunun gibi, Allah adı yerine, tanrı demek câiz değildir. Çünkü tanrı; ilâh, ma'bûd demektir. Meselâ "Hindûların tanrıları öküzdür" denilmektedir. "Birdir Allah ondan artuk (başka) tanrı yok" denebilir. Başka dillerdeki Dieu, Gott ve God kelimeleri de, ilâh, ma'bûd mânâsına

kullanılabilir. Allah adı yerine kullanılamaz. Kur'ân-ı kerîmde; ***"Benim ismim Allah'tır. Beni Allah diye çağırınız. Allah diye ibâdet ediniz. Allah diye yalvarınız"*** meâlinde birçok âyet-i kerîme vardır. O'na, kendi istediği ismi söylemeyip de, kâfirlerin, O'nun en sevmediği, mâbûdlarına koydukları tanrı ismi ile O'nu çağırmak, ne kadar yanlış ve ne büyük inâd olduğu meydandadır. *(M. Sıddîk bin Saîd)*

TARAFEYN:

İki taraf; İmâm-ı a'zam ile talebelerinden İmâm-ı Muhammed'in bir mes'elede reylerinin (ictihâdlarının) aynı olması sebebiyle ikisine birden verilen isim.

Bir vakıf, mescid harâb olup tâmir eden bulunmaz ise veya etrâfında ev, insan kalmayıp kullanılmaz ise de, Tarafeyne göre yine vakıf olarak kalır. İmâm-ı Ebû Yûsuf'a (r.aleyh) göre hâkimin izni ile satılıp, parası aynı cinsten olan başka bir vakfa sarfedilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Tarafeyne göre, nass (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf) olan yerde örf ve âdet mûteber değildir. *(Abdülganî Nablüsî)*

TÂRIK SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen altıncı sûresi.

Târık sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). On yedi âyet-i kerîmedir. İsmini ilk âyet-i kerîmede geçen ve parlak bir yıldız mânâsına gelen Târık'tan alır. Sûrede; insanın yaratılışı, kıyâmet gününün zorluğu, Kur'ân-ı kerîmin hak ile bâtılı ayıran kelâm-ı ilâhî olduğu bildirilmektedir. *(Râzî, Kurtubî)*

Târık sûresinde meâlen buyruldu ki:

Gizlenen işlerin ortaya döküldüğü hesâb gününde insan için Allahü teâlâdan başka ne bir kuvvet vardır, ne de bir yardımcı. *(Âyet: 10)*

Kim Târık sûresini okursa, Allahü teâlâ ona gökteki yıldızların adedinin on katı sevâb verir. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

TARÎKAT:

Tasavvuf yolu; insanları mânen olgunlaştırmak, terbiye etmek, yetiştirmek için, tasavvuf büyüklerinin tâkib ettikleri yol.

Hicrî beşinci asırdan îtibâren sistemleşmeye başlayan tarîkatların fert ve cemiyet hayâtında büyük te'sirleri olmuştur. İnsanlara; her şeyin Allah rızâsı için yapılması gerektiğini anlattılar.Riyâ ve gösterişten uzak, yüksek karakterli insanlar olmalarına yardımcı oldular. Benlik dâvâsından ve kendini beğenmişlikten kurtardılar. Birlik ve berâberliğe kavuşmuş cemiyetler meydana getirdiler. İslâmiyet'in yayılmasında bilfiil hizmet gören tarîkat mensûbu zâtlar, dünyânın birçok yerlerine dağılıp, insanların İslâmiyet'le tanışmalarına sebeb oldular *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

Tarîkatların çeşitli isimler alması, başka başka olmalarından değildir. Aynı mürşidin (yol gösteren, rehberlik eden âlimin) talebeleri, birbirlerini tanımak ve mürşidleriyle tanınmak için bulundukları yola mürşidlerinin (hocalarının) ismini vermişlerdir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Son zamanlarda tarîkat diyerek birçok şeyler uyduruldu. Hakîkî İslâm âlimlerinin ve Peygamber efendimizi görüp, O'nun sohbetinde yetişen Eshâb-ı kirâmın bildirdikleri doğru yol unutuldu. Dinde câhil olanlar, hattâ İslâmiyet'in emirlerine açıkça uymayanlar, şeyh ve tarîkatçı ünvânı alarak, zikir ve ibâdet adı altında, dînimizin yasak ettiği birçok günâhları işlediler. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

TA'RÎZ:

Üstü kapalı ve dokunaklı söz; kapalı îtirâz etmek; bir tarafı gösterip diğer tarafı kasd

etmek.

Gıybet, açıkça söylemek sûretiyle olduğu gibi fiille, ta'rîzle, yazıyla, hareketle ve işâretle de olur. Göz kırpmakla, elle işâret etmekle de olur. Hazret-i Âişe buyurdu ki: "Bizim yanımıza bir kadın geldi. Kadın çıkıp giderken ona elimle kısa boyludur diye işâret ettim. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem: ***"Sen onun gıybetini yaptın"*** buyurdu. *(Ebü'l-Leys Semerkandî)*

Bir kimse, diğer bir şahsın sözü geçince, onu kastederek; "Bizi şu şu ayıplardan kurtaran Allahü teâlâya hamdolsun" derse, ta'rîz yoluyla onu gıybet etmiş olur. *(İbn-i Âbidîn)*

İhtiyaç ve zarûret yokken ta'rîz câiz olmaz. Çünkü ifâdede yalan bulunmasa da yalanı akla getirebilir. Böyle olunca da mekruh olur. *(Seyyid Alizâde)*

TÂRÛH:

İbrâhim aleyhisselâmın asıl, öz babası.

Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden anlaşıldığı ve binlerce İslâm âliminin kitâbında yazıldığı üzere Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem anaları ve babaları arasında bulunmakla şereflenen bahtiyârların hepsi; zamanlarının ve memleketlerinin en asîl, en şerefli, en cemîl, en temiz zâtları idi. Hepsi azîz, mükerrem ve muhterem idi. İbrâhim aleyhisselâmın babası Târûh da mü'min olup, fenâ ahlâktan ve âdî, çirkin sıfatlardan uzak idi. Kâfir olan Âzer, babası değil, amcası idi. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

En'âm sûresinin meâl-i şerîfi; ***"İbrâhim*** (aleyhisselâm) ***babası Âzere dediği zaman"*** olan yetmiş dördüncü âyet-i kerîmesine açık mânâ verilmez. Çünkü Âzer kelimesi baba kelimesinin atf-ı beyânıdır. Yâni açıklayıcı bir lafızdır. İbrâhim aleyhisselâm iki kimseye baba demektedir. Birisi kendi babası olan Târûh, diğeri baba dediği amcası veya üvey babası Âzer idi. *(Beydâvî ve Seyyid Abdülhakîm)*

Âzer'in amca olduğunu Ehl-i kitâb ve târihçiler söz birliği ile bildirmişlerdir. Âzer'in baba olmadığını, İbrâhim aleyhisselâmın babasının Târûh olduğunu İbn-i Abbâs da radıyallahü anhümâ bildirdi. *(İmâm-ı Süyûtî)*

Âzer, İbrâhim aleyhisselâmın üvey babasıdır. Kendisi çocuk iken ölen asıl babası Târûh'tur. Âzer put yapan bir san'atkâr idi. İbrâhim aleyhisselâm daha çocuk iken putlara ibâdet edilmeyeceğini anlamış, üvey babasının yaptığı putları parçalamış ve bulundukları memleketin yâni Bâbil'in hükümdârı olan Nemrûd'u îmâna dâvet etmiştir. *(Senâullah Dehlevî, Süyûtî)*

TASADDUK:

Sadaka vermek. Yâni Allahü teâlânın rızâsı için fakirlere ve ihtiyâcı olanlara para, mal vermek. *(Bkz. Sadaka)*

İnsanlar tasadduk ettiği şeyi, Allah rızâsı için verirse, Hak teâlâ hazretlerine verilmiş gibi sayılır ki, mukâbilinde (karşılığında) ***bin sevâb*** (pekçok sevab) ***alır.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Ödünç vermek, tasadduk etmekten on sekiz derece daha fazîletlidir. *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Tasadduk etmek nâfile ibâdettir. Zekât vermek, borç ödemek ve birinin hakkını iâde etmek ise, farzdır. *(Süleymân bin Cezâ)*

TASARRUF:

1. İdâreli kullanma, sarfetme. Tutumlu olma; harcamada isrâftan ve cimrilikten sakınıp orta yolu seçme.

Sadaka vererek rızkınızı çoğaltınız.Zekât vererek mallarınızı koruyunuz. İktisâd eden, tasarrufa riâyet eden aldanmaz. Tedbirli düzenli yaşamak, geçimin yarısıdır. İnsanlarla iyi geçinmek, aklın yarısıdır. *(Câfer-i Sâdık)*

2. İdâre etme, hükmetme.

Allahü teâlâ mülkünde tasarruf ediyor.Mülkünde tasarruf etmesinde zulüm düşünülemez. Çünkü zulüm, izni olmadan başkasının mülkünde tasarruftur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

3. Bir velînin Allahü teâlânın izniyle sevdiklerini mânen yetiştirmesi, düşmanlarını ise cezâlandırması.

Yaratılışı, kalb ve rûh mertebesine kadar olan kimseyi tasarrufu kuvvetli olan pîri, daha yüksek mertebelere ulaştırabilir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Sıddîkiyye yolunda ilerlemek üstâdın tasarrufu, kuvveti ile olur. O sevk ve idâre etmedikçe, hiç ilerleyemez. Çünkü nihâyetin (sonun) başlangıcında yerleştirilmesi, onun şerefli teveccühü, merhameti ile olur. Anlaşılmayan, bilinmeyen hâllere hep onun üstün, başarılı idâresi ile kavuşulur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Îtikâdı ve ameli doğrulttuktan, bu iki kanadı ele geçirdikten sonra, Allahü teâlâya yaklaştıran yolda ilerlemek sırası gelir. Zulmânî ve nûrânî konakları aşmaya başlanabilir. Ancak şunu iyi bilmelidir ki, böyle konakları aşarak yükselebilmek ancak yolu bilen, yolu gören, yol gösteren, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehberin teveccühü ve tasarrufu ile olabilir. Bunun bakışları kalb hastalıklarına şifâ verir. Onun teveccühü yâni kalbini bir kimseye çevirmesi, kötü, çirkin huyları insandan siler süpürür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TASAVVUF:

Ahlâk ve kalb ilmi. Kalbi kötü huylardan temizleyip, iyi huylarla doldurmak. Kalbde îmânın vicdânileşmesi, yâni Ehl-i sünnet îtikâdının kalbde sağlamlaşması ve şüphe getirici te'sirlerle sarsılmaması, nefs-i emmâreden doğan tenbelliklerin ve sıkıntıların giderilip, ibâdetlerde kolaylık ve lezzet hâsıl olması. Allahü teâlâ ile olmak, iyi ahlâk edinmek ve dînin emirlerine uymak.

Tasavvuf büyüklerinin hepsi, Ehl-i sünnet îtikâdında idi. Bid'at sâhiplerinin hiçbiri, Allahü teâlânın ma'rifetine yaklaşamamıştır. Evliyâlık nûrları bunların kalblerine girmemiştir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Tasavvuf ehlinin üç vasfı vardır. Toprak gibidir, iyiye de, kötü kimseye de verir. Bulut gibidir, her şeyi gölgeler. Yağmur gibidir, sevilen kimseyi de, sevilmeyen kimseyi de sular. *(Harkûşî Abdülmelîk bin Muhammed)*

Tasavvuf hâldir, söz değildir, söz ile ele geçmez. *(Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî)*

Tasavvuf, Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymak, fazla konuşmayı, fazla yemeği ve fazla uykuyu terk etmektir. *(Alâüddevle Semnânî)*

Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsini terketmektir. *(Ali bin Sehl)*

İnsana lâzım olan önce Ehl-i sünnete uygun inanmak, sonra şerîate (dînin emir ve yasaklarına) uymak, daha sonra tasavvuf yolunda yükselmektir. *(Muhammed Bâkî-billah)*

Şimdiye kadar yedi yüz velî, tasavvufun târifinde türlü sözler söylemişlerdir. Bu sözlerin özü, şu noktada toplanabilir: Tasavvuf, vakti, en değerli olan şeye harcamaktır. *(Ebû Saîd Ebü'l-Hayr)*

TASDÎK:

Kabûl etmek, inanmak, doğrulamak.

Îmân; Peygamber efendimizin Allahü teâlâdan getirdiklerinin hepsini kalb ile tasdîk, dil

ile ikrâr etmek, söylemektir. *(İmâm-ı a'zam)*

Haram işlememek ve bütün ahkâm-ı İslâmiyyeyi (İslâmiyet'in hükümlerini) yerine getirmek, çok kolaydır. Kalbi bozuk olana güç gelir. Evet, birçok işler vardır ki, sağlam insanlara kolaydır. Hastalara ise güçtür. Kalbin bozuk olması, şerîate (İslâmiyet'e) tamam inanmaması demektir. Bu gibi insanlar inandım dese de, hakîkî tasdîk değildir. Laf ile tasdîktir. Kalbde hakîkî tasdîkin, doğru îmânın bulunmasına bir alâmet, İslâmiyet'e uymak, emirleri yaparken kolaylık duymaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bu dünyâ nîmetleri geçici ve aldatıcıdır. Bugün senin ise, yarın başkasınındır. Âhirette ele girecekler ise sonsuzdur ve dünyâda iken kazanılır. Bu birkaç günlük hayat, eğer dünyâ ve âhiretin en kıymetli insanı olan, Muhammed aleyhisselâma tâbi olarak geçirilirse, ebedî seâdet, kurtuluş umulur. Yoksa O'nu tasdîk edip, tâbi olmadıkça, her şey boşunadır. O'na uymadıkça her yapılan hayr, iyilik, burada kalır, âhirette ele birşey geçmez. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

TASFİYE:

Temizleme, parlatma. Kalbi iyi hasletlerle süsleme.

Nefs tezkiye edilince, yâni nefs kötü isteklerinden kurtarılınca kalb tasfiye bulur. *(İsmâil Ferrûh)*

Seyr ve sülûktan (yâni tasavvuf yolunda ilerlemekten) ve nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye etmekten maksad; mânevî âfetleri gidermek, kalbi hastalıklardan kurtarmaktır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalbin tasfiyesi, dînimizin emir ve yasaklarına uymakla ve sünnetlere yapışmakla ve bid'atlerden (Peygamber efendimiz zamânında olmayıp, dinde sonradan ortaya çıkarılıp, ibâdet olarak yapılan şeylerden) kaçmakla ve nefse tatlı gelen şeylerden sakınmakla olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TASHÎH:

Düzeltme.

Âkıl ve bâliğ (ergenlik, evlenecek yaşa gelen erkeğin ve kadının birinci vazîfesi, îtikâdını (îmânını) Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği şekilde tashîh etmesi ve bunlara uygun olarak yaşamasıdır. *(Ahmed Fârûkî)*

Hoca, talebesinin hatâlarını yerinde ve zamânında tashîh etmeli, onun yanlış şeyleri öğrenmesine fırsat vermemelidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

TASNİF:

1. Bir âlimin, te'lif etmeden, kendi usûlünce daha önce benzeri olmayan bir kitâb yazması.

Kalb ve rûh ilimlerinin mütehassısları ya kitab tasnif ederler veya te'lif ederler. Tasnif çok zamandan beri dünyâdan kalktı. Yalnız te'lif kaldı. Fakat İmâm-ı Rabbânî'nin yazıları doğrusu tasniftir. Te'lif değildir. *(Muhammed Hâşim-i Keşmî)*

İmâm-ı a'zam, İmâm-ı Gazâlî, İmâm-ı Rabbânî gibi büyük İslâm âlimlerinin eserleri tasniftir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

2. Hadîs ilminde tedvîn edilen yâni toplanıp bir araya getirilen hadîs-i şerîflerin konularına ayrılması, kitablara geçmesi.

Hadîs-i şerîflerin tedvîn ve tasnifi, Emevî halîfesi Ömer ibni Abdülazîz'in Medîne vâlisine yazdığı emirle başladı. *(İbn-i Salâh, Hatîb-i Bağdâdî)*

TASVÎR:

Kâğıda, kumaşa, duvara ve başka yerlere canlı ve cansız resimleri yapmak veya bu şekilde

yapılan resimler.

Hazret-i Âişe rivâyet ediyor (naklediyor): Odama, üzerinde tasvirler bulunan ince bir perde takmıştım. Resûlullah sallallahü aleyhi ve selem, seferden dönünce, perdeyi gördü ve birden rengi değişti. Daha sonra eliyle çekip çıkardı ve; ***"Kıyâmet günü en çok azâb görenler, Allahü teâlânın yarattığına benzeterek tasvîr yapanlardır"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim)*

Tasvîre tapınmak, onların fâide ve zarar yapacaklarına inanmak, şirk (Allahü teâlâya ortak, eş koşmak) çeşitlerinden biri olur. *(Tahtâvî)*

TATLÎK:

Boşama, talak verme. *(Bkz. Talak)*

TÂÛN:

Vebâ.

Tâûn olan yere girmeyiniz ve Tâûn olan bir yerden başka bir yere gitmeyiniz, oradan kaçmayınız. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Tâûn hastalığı bulunan yerden kaçmak, muhârebede kâfir karşısından kaçmak gibi büyük günâhtır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Tâûn eski ümmetlere azâb olarak gönderildi. Bu ümmet için şehîd olmaya sebebdir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Tâûn bulunan yerden dışarı çıkmanın yasak edilmesine sebeb, sağlam olanlar çıkınca, hastalara bakacak kimse kalmaz, helâk olurlar. Tâûn olan yerde kirli hava (mikroplu hava, tâûn basilleri) herkesin içine yerleşince kaçanlar hastalıktan kurtulmaz ve hastalığı başka yerlere götürmüş, bulaştırmış olurlar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Daha önce, İsrâiloğulları zinâ etmeye başladı. Cenâb-ı Hak tâûn hastalığını musallat eyledi. Tâûndan yirmi dört bin kişi öldü. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Tâûn gelince kızmamalı, üzülmemelidir. Allahü teâlâya sığınmalı, âfiyet vermesi, kurtarması için duâ etmeli, O'na yalvarmalıdır. Allahü teâlâ duâ edenleri, sıhhat ve selâmet isteyenleri sever. *(Ahmed Fârûkî)*

TAVÂF:

Kâbe-i muazzamanın etrâfında Hacer-i esvedin bulunduğu köşeden başlamak sûretiyle Kâbe sola alınarak yedi defâ dolaşmak. Tavâf edene tâif; Kâbe etrâfında tavâfa mahsûs mahalle (yere) metâf denir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şüphe yok ki Safâ ile Merve Allahü teâlânın şeâirinden (Allahü teâlâya ibâdet etmeye vesîle olan nişâneler, alâmetler)***dir. İşte kim o Beyti*** (Kâbe'yi) ***hac veya umre niyetiyle ziyâret ederse, bunları güzelce tavâf etmesinde üzerine bir beis yoktur.*** *(Bekara sûresi: 58)*

Tavâfta telbiye edilmeyip (Lebbeyk okunmayıp) tekbîr ve tehlîl edilir ve salevât-ı şerîfe okunur. Tavâfın belli bir vakti yoktur. *(M. Zihni Efendi)*

Haccın farzlarından üçüncüsü; dördü farz, üçü vâcib olmak üzere yedi kere tavâf etmektir. Tavâfa niyet etmek de farzdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Kâbe'den başka bir câmi etrâfında ibâdet için tavâf edenin kâfir (îmânsız) olmasından korkulur. *(Tahtâvî)*

Her tavâftan sonra Mescid-i Harâm içinde (Kâbe avlusunda) iki rek'at namaz kılmak haccın vâciblerindendir. *(İbn-i Âbidîn)*

Erkeksiz kadın hacca gidemez. Giderse, haccı kabûl olur ise de, harâmdır. Erkeği ile gidince de, otelde, tavâfta, sa'y'da ve taş atarken erkeklerin arasına karışması harâmdır ve haccın sevâbını giderdiği gibi, büyük günâha girer. *(Hâdimî)*

Tavâf yaparken abdestsiz ve cünüb olmamak, elbise temiz olmak, Hatîm denilen yerin dışından dolaşmak, Kâbe-i muazzama hep sol tarafta kalmak haccın vâciblerindendir. *(İbn-i Âbidîn)*

Tavâf yedi nevidir. Birincisi ziyâret tavâfı; ikincisi ömre tavâfı (bu ikisi farzdır); üçüncüsü sünnet olan tavâf-ı kudümdür. Dördüncüsü vedâ tavâfı; beşincisi vâcib olan nezr (adak) tavâfıdır. Altıncısı tavâf-ı nâfile; yedincisi müstehab olan tatavvû' tavâfıdır. *(Kudbüddîn İznikî)*

Tavâf-ı İfâda:

Hacıların Arafât'tan indikten sonra yaptıkları farz tavâf. Tavâf-ı Ziyâret.

Tavâf-ı Kudûm:

Mekke-i mükerremeye varınca, yapılan ilk tavâf. Buna tahiyye, likâ (kavuşma) tavâfı da denir.

Tavâf-ı Kudûm, Âfâkîler için yâni dışardan gelenler için sünnettir. *(M. Zihni Efendi)*

Tavâf-ı Nâfile:

Mekke-i mükerremede bulunanların fırsat buldukça yaptıkları tavâf.

Tavâf-ı Sadr (Sader):

Hac esnâsında cemrelerin taşlanması bittikten sonra Mina'dan Mekke'ye inildiğinde yapılan tavâf. Buna Tavâf-ı vedâ da denilir. Hac vazîfeleri bununla sona erer.

Âfâkî olan yâni Mîkât denilen yerden daha uzak memleketlerin hacılarının Mekke'den ayrılacağı gün, Tavâf-ı sadr yapmaları haccın vâciblerindendir. Âdet gören kadına bu tavâf vâcib değildir. *(İbn-i Âbidîn, M. Zihni Efendi)*

Tavâf-ı sadrdan sonra Zemzem suyu içilir. Kâbe'nin kapı eşiği öpülür. Göğüs ve sağ yanak Mültezem denilen yere sürülür. Sonra Kâbe perdesine yapışıp bildiklerini okur ve duâ eder. Ağlayarak mescid kapısından dışarı çıkar. *(İbn-i Âbidîn)*

Tavâf-ı Umre:

Umreye niyet edenin yedi defâ yaptığı tavâf.

Umre tavâfının dört şavtı (dolaşımı) umrenin rüknündendir.

Tavâf-ı Ziyâret:

Hacıların Arafât'tan indikten sonra, Kurban bayramı günlerinde yapılan tavâf. Buna ifâda tavâfı da denir.

Her hac edene, Tavâf-ı ziyâreti Arafât'tan sonra yapmak farzdır. Onun için diğer bir ismi de Tavâf-ı rükündür. Haccın farzlarındandır. *(M. Zihni Efendi)*

TAVASSUT:

Araya girme, aracılık etme; bir peygamberi veya bir evliyâyı vâsıta kılarak, araya koyarak, bir isteğin yerine gelmesi için Allahü teâlâya yalvarma. *(Bkz. Tevessül, Vesîle)*

TA'VÎZ:

Kur'ân-ı kerîmde bildirilen ve Peygamberimizden naklen gelen duâları okumak veya bunları yazıp üzerinde taşımak.

Ta'vîz câizdir. İnanan, güvenen kimseye fayda verir. Ta'vîz, yazılı muska olarak taşınır.

(İbn-i Âbidîn ve Mevlânâ Osman Sâhib)

TAYERE:

Uğursuzluğa inanmak.

İnsan üç şeyden kurtulamaz: Sû'-i zan, tayere, hased. Sû'-i zan edince, buna uygun harekette bulunmayınız. Uğursuz zan ettiğiniz şeyi, Allah'a tevekkül ederek yapınız. Hased ettiğiniz kimseyi hiç incitmeyiniz! *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

TAYFÛRİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin tasavvuftaki yolu. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin ismi Tayfur olduğu için yolu bu adla anılmıştır.

Tarîkatlerin çeşitli isimler alması, başka başka olduklarını göstermez. Aynı mürşidin (hocanın) talebeleri, birbirlerini tanımak için bulundukları yola hocalarının ismini vermişlerdir.Tarîkatler başlıca ikidir: Zikr-i cehrî yâni yüksek sesle zikr yapan tarîkatler ve zikr-i hafî, yâni sessiz zikr yapan tarîkatler. Zikr-i hafî hazret-i Ebû Bekr'den gelmiş olup, mürşidlerinin adına göre; Tayfûriyye, Yeseviyye, Medâriyye, (hakîkî olan) Bektâşiyye, Ahrâriyye, Ahmediyye-i müceddidiyyedir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Tayfûriyye yolunun kurucusu olan Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri; "Dilini Allahü teâlânın ismini anmaktan başka işlerle uğraşmaktan ve başka şeyler konuşmaktan koru. Nefsini hesâba çek. İlme yapış ve edebi muhâfaza et. Hak ve hukûka riâyet et. İbâdetten ayrılma. Güzel ahlâklı, merhâmet sâhibi ve yumuşak ol, Allahü teâlâyı unutturacak her şeyden uzak dur ve onlara kapılma!" buyurmuştur. *(Ferîdüddîn Attâr)*

TA'YÎN (Tâyin):

1.Bir malın cinsini, miktârını, yerini belli etmek.

Alış-verişte bir mal ta'yin edilirse, teayyün eder yâni ta'yin edilen malın kendisini vermek, teslim etmek lâzımdır. Benzerini, hattâ iyisini alması için müşteri zorlanamaz. *(Ali Haydar Efendi)*

2. Me'mur etmek, vazîfelendirmek.

Hazret-i Ömer halîfeliği zamânında devleti idârî bakımdan bölgelere ayırdı.Bu bölgelerin herbirinin başına bir vâli tâyin etti. Tâyin ettiği vâlilere; "Sizi insanlara tahakküm etmek, saltanat sürmek, zorbalık yapmak için tâyin etmedim. Siz hidâyet, doğru yola götüren rehber olacaksınız. Müslümanlar size uyacaktır.Bunun için müslümanların hukûkunu gözetiniz. Müslümanları dövmeyiniz ki, zillete dücâr olmasınlar. Onları haksız yere medhetmeyiniz ki şımarmasınlar, kapılarınızı yüzlerine kapatmayınız ki, kuvvetliler zayıfları ezmesinler. Kendinizi müslümanlardan üstün görmeyiniz ki, zulme uğramasınlar" diye nasîhat ederdi. *(İbn-i Sa'd-İbn-i Cevzî)*

TAYY-İ MEKÂN:

Mekânı, mesâfeyi katetme, geçme, mesâfelerin dürülmesi. Allahü teâlânın izniyle az zamanda çok uzak yerlere gitme.

Şeytanın bir anda şarktan garba ulaşması gibi Allahü teâlânın velî kulları da tayy-i mekân ile uzak mesâfeleri bir anda geçip yer değiştirebilirler. *(Muhammed Üftâde)*

TAYY-İ ZEMÂN:

Zamânın dürülmesi. Allahü teâlânın izniyle uzun zamanda yapılacak bir işi çok az zamanda yapma.

Tayy-i zemân, evliyâda görülen hârikulâde (olağanüstü) hâllerdendir. *(Abdülazîz ed-Debba')*

TAYYİB:

1. Helâl.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin tayyib olanlarından yiyin! *(Bekara sûresi: 172)*

Ey îmân edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın en tayyib olanından, Allah yolunda harcayın (zekât ve sadaka verin)***.*** *(Bekara sûresi: 267)*

Yetimlere (rüşdüne gelince, âkıl bâliğ olunca)***mallarını verin. Tayyib olanı habis olana değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu, muhakkak büyük bir günahtır.*** *(Nisâ sûresi: 2)*

2. Temiz.

Tarlayı abdestsiz sürmek, tohumunu abdestsiz ekmek; rızkın bereketini, tayyib olmasını giderir. *(Ahmed Fârûkî)*

Yemekte dört farz vardır:Yemeği, rızkı Allah'tan bilmek. Yenen yemeğin helal ve tayyib olması. Yemek hazm oluncaya kadar, Allahü teâlânın emrinden çıkmamak. Yemek hazm oluncaya kadar ondan hâsıl olan kuvvetle, Allahü teâlânın nehyini (yasaklarını, haram olan şeyleri) işlememek. *(Süleymân bin Cezâ)*

TAZARRU':

1. Kendini alçaltarak, aşağı görerek, Allahü teâlâya yalvarma.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Rabbinize tazarru' ederek ve gizlice duâ edin. *(A'râf sûresi: 55)*

Sabah ve akşam, içinden tazarru' ederek ve (Allahü teâlânın azâbından) ***korkarak, yüksek olmayan bir sesle Rabbini*** (Kur'ân-ı kerîm okuyarak, duâ ederek ve zikrederek) ***an!*** *(A'râf sûresi: 205)*

Her günâhı yaptıktan sonra, pişmanlık duyarak, günâhının bağışlanması için, Allahü teâlâya tazarru' etmelidir. Çünkü Allahü teâlânın gazâbı günahlar içinde saklıdır. Allahü teâlâ pek kuvvetli, herkese gâlib ve intikâm alıcıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Tövbe etmek.

(Yâ Muhammed!) ***Andolsun ki biz, senden önceki ümmetlere peygamberler gönderdik.*** (Onlar, peygamberlerini tekzîb ettiler, yalanladılar, dinlemediler de) ***biz onları, belâ, şiddet, fakirlik ve hastalıklarla yakaladık*** (cezâlandırdık). ***Umulur ki,*** (onlar) ***tazarru' ederler.*** *(En'âm sûresi: 42)*

Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız ve dağlara çıkar, göğüslerinizi döver ve Rabbinize tazarru' ederdiniz. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

TA'ZÎM:

Hürmet ve saygı gösterme, üstün tutma.

Allahü teâlâ, beni size peygamber gönderdi. İnanmadınız. Ebû Bekr inandı. Bana malı ile, canı ile yardım etti. Onu hiç incitmeyin ve ona hürmet ve ta'zîm edin. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Allahü teâlânın emirlerini ta'zîm etmek ve O'nun yarattıklarına acımak lâzımdır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Allahü azîm-üş-şânın evliyâsını ve enbiyâsını ve ulemâsını, bunların sözlerini ve fıkıh

kitablarını ve fetvâları ta'zîm etmeyip tahkîr etmek (aşağılamak), küfürdür yâni îmânın gitmesine sebeb olur. Kâfirlerin dînî âyinlerini beğenmek ve zarûret yok iken zünnâr kuşanmak ve küfür alâmetlerini kullanmak ve bunları sevmek küfürdür. *(Muhammed İznikî, Yûsuf Sinânüddîn)*

TA'ZÎR:

Suça ve şahsa göre değişen tenbîh (uyarma), ihtâr, tekdîr ve dövmek gibi cezâlarla cezâlandırma.

Müslümanları dili ve eli ile haksız inciten ta'zîr olunur. *(Molla Hüsrev)*

Ramazan ayında özürsüz açıkça oruç yiyen bir müslüman, fıskını (günâhını) îlân ettiğinden hükûmet tarafından ta'zîr edilir. Gizli yerse bunun cezâsı ve keffâreti Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği gibidir. *(Halebî)*

Harâm işleyeni görünce gadaba gelmek (öfkelenmek) iyidir. Din gayretinden ileri gelir. Fakat kızınca, aklın ve İslâmiyet'in dışına taşmamak lâzımdır. Ona kâfir, münâfık, deyyus ve diğer fuhuş gibi çirkin şeyler söylemek harâm olur. Söyleyenin ta'zîr edilmesi lâzım olur. Haram işleyeni görenin buna câhil veya ahmak demesine izin verilmiş ise de, yumuşak tatlı söyleyerek nasîhat vermek iyi olur. Haram işleyeni hükûmet me'mûrunun, polisin güç kullanarak men etmesi lâzımdır. Devlet me'muru yoksa, gücü yetenin de men etmesi, ta'zîr etmesi lâzım olur. Ölüm, evini yıkmak cezâları ancak hükûmet ve hâkim tarafından verilir. *(M. Hâdimî)*

TA'ZİYE:

Ölen kimsenin yakınlarına sabır, ölene rahmet dileme.

Resûlullah sallallahü aleyhi ve selem Eshâb-ı kirâmdan (arkadaşlarından) Mu'âz bin Cebel'e yazdırdığı ta'ziye mektûbunda buyurdu ki:

Allahü teâlâ sana selâmet versin! O'na hamd ederim. Herkese iyilik ve zarar, yalnız O'ndan gelir. O dilemedikçe kimse kimseye iyilik ve kötülük yapamaz.

Allahü teâlâ, sana çok sevâb versin. Sabretmeni nasîb eylesin! Nîmetlerine şükr etmeni ihsân eylesin!

Muhakkak bilmeliyiz ki, kendi varlığımız, mallarımız, Allahü teâlânın sayısız nîmetlerinden, tatlı ve faydalı ihsânlarındandır. Bu nîmetleri, bizde sonsuz kalmak için değil, emânet kullanmak, sonra geri almak için vermiştir. Bunlardan belli bir zamanda faydalanırız. Vakti gelince, hepsini geri alacaktır.

Allahü teâlâ nîmetlerini bize vererek sevindirdiği zaman, şükretmemizi, vakti gelip geri alarak üzüldüğümüz zaman da, sabretmemizi emreyledi. Senin bu oğlun, Allahü teâlânın tatlı, faydalı nîmetlerinden idi. Geri almak için emânet bırakmıştı. Seni, oğlun ile faydalandırdı. Herkesi imrendirecek şekilde sevindirdi, neşelendirdi. Şimdi, geri alırken de, sana çok sevâb, iyilik verecek, acıyarak, doğru yolda ilerlemeni, yükselmeni ihsân edecektir. Bu merhâmete, ihsâna kavuşabilmek için sabretmeli, O'nun yaptığını hoş görmelisin! Kızar, bağırır, çağırırsan, sevâba, merhâmete kavuşamazsın ve sonunda pişmân olursun. İyi bil ki, ağlamak, sızlamak, derdi belâyı geri çevirmez. Üzüntüyü dağıtmaz! Kaderde olanlar başa gelecektir. Sabretmek, olmuş bitmiş şeye kızmamak lâzımdır.

Allahü teâlâ hepinize selâmet versin! Âmîn *(Hilyet-ül-Evliyâ)*

Meyyit (cenâze) sâhiblerinden büyük, küçük erkeklere ve yaşlı kadınlara rast gelince, ta'ziye etmek, sabır tavsiye etmek müstehabdır. Ta'ziye için; "A'zamallahü ecrek ve ahsene ezâek ve gafere li meyyitik" denir ki; "Allahü teâlâ, sevâbını, dereceni arttırsın ve güzel sabır etmeni nasîb eylesin ve meyyitin günâhlarını affeylesin." demektir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Üç günden sonra ta'ziye yapmak mekruhtur. Ancak uzakta olanlar ve yakın olup da, geç haber alanlar için mekrûh olmaz. İki kerre ta'ziye etmek de mekruhtur. Kabir başında ve meyyit sâhiplerinin kapılarında da ta'ziye mekrûhtur. Ta'ziye, mektub ile de olur. *(Seyyid Abdülhakîm)*

TAZMÎN:

Sebeb olunan zarar ve ziyânı ödeme.

Çeşitli kimselerden aldığı haram malları birbirleri ile veya kendi helâl malı ile yâhut kendinde emânet bulunan mallar ile karıştırırsa ve bunları birbirlerinden kolayca ayıramazsa, bu karışımlar kendi mülkü olur. Bu karışımlara mülk-i habîs (temiz olmayan) denir. Haram malları ayırabilirse kendilerini, sâhiplerine veya bunların vârislerine (mîrâsçılarına) vermesi, ayıramaz ise tazmîn etmesi lâzım olur. Tazmînden sonra habîs (pis) karışımı kullanması mubâh olur (ve zekâtını vermesi lâzım olur). Sâhibini bildiği hâlde, tazmîn etmeden evvel kullanamaz ve sadaka ve hediye veremez ve zekât nisâbına katması lâzım olmaz. Sâhiplerini vârislerini bilmiyorsa, haram malın ve habis karışımın hepsini sadaka vermesi vâcib olur. Sâhibi sonra ortaya çıkarsa, kendisine tazmîn etmesi de lâzım olur. *(İbn-i Âbidîn)*

TEADDÜD-İ ZEVCÂT:

Birden fazla kadınla evlenmek; poligami.

Şunu iyi bilmelidir ki, İslâm dîni teaddüd-i zevcât'ı emretmemiş, ancak izin vermiştir. Yâni teaddüd-i zevcât farz değil, sünnet de değil ancak mübahtır, dinde izin verilen bir husustur. Kadını boşamak ve teaddüd-i zevcât İslâm dîninde vâcib değildir. Mendûb da değildir. İhtiyâç olduğu zaman izin verilmiştir. Erkekler teaddüd-i zevcât yapmaya emrolunmadıkları gibi, kadınlar da bunu kabûl etmeye mecbûr değildirler. *(M. Sıddîk Gümüş)*

İslâm düşmanlarının ve Avrupalıların müslümanlığa ve müslümanlara saldırmalarının sebeplerinden biri de teaddüd-i zevcâttır. Halbuki müslümanlar dörde kadar kadınla evlenirken, Avrupalılar sayısız kadın ve metreslerle düşüp kalkıyorlar. Ayrıca İslâmiyet teaddüd-i zevcât için şartlar koymuştur. Bu şartları herkes yerine getiremez. Bunun içindir ki, müslüman erkeklerin birden fazla evlenmesi sınırlıdır. Zâten teaddüd-i zevcât bir emir değil, şartlara bağlı bir izindir. Teaddüd-i zevcâtın yasak olduğu yerlerde, fuhşun, zinânın çoğaldığı görülmektedir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

İslâmiyet'i incelerken, teaddüd-i zevcât bahsini buldum. Yaptığım incelemeler netîcesinde anladım ki, İslâmiyet'ten önce Arabistan'da her erkek istediği kadar kadınla birlikte yaşıyor ve onlara karşı hiçbir mes'ûliyeti bulunmuyordu. İslâm dîni, kadının sosyal mevkiini ıslâh etmek ve düzeltmek için bir erkeğin alabileceği kadın miktârını çok azaltmış ve ona bu kadınlara bakmağı, aralarında adâleti te'min etmeği, onlardan ayrılırsa, kendilerine tazmînât vermeyi emretmiştir. Kimsesiz kalan kadınlar da teaddüd-i zevcât sâyesinde bir âileye, o âilenin bir ferdi gibi katılabiliyor, bir esir muâmelesi görmüyorlardı. Ayrıca şartlarını yerine getiremeyecek erkekler için teaddüd-i zevcât haramdır. İkinci Cihân Harbi bittiği zaman İngiliz radyosunda Dear Sir adlı proğramda bir zavallı İngiliz kadınının "Genç bir kadınım. Kocamı harbde kaybettim. Şimdi kimsesiz kaldım. Korunmaya ihtiyâcım var. İyi huylu bir adamın ikinci karısı olmaya ve birinci karısını başımda taşımaya râzıyım. Yeter ki bu yalnızlıktan kurtulayım" diye yalvardığı ve feryâd ettiği hatırıma geldi. Bu da gösteriyor ki, İslâm'da teaddüd-i zevcât bir ihtiyâcı karşılamak içindir. Bu bir emir değil, ancak bir izindir. *(Bayan Maviş B. Jolly)*

TEAKKUL:

Aklı kullanarak, lüzumlu şeyleri öğrenirken, her şeyin haddini, sınırını aşmamak, yâni lüzumlu olanı terk etmemek, lüzûmsuz olanla meşgûl olmamak, bunlarla vakit öldürmemek.

Hikmetten (ilimden) yedi şey meydana gelir: 1)Zekâ, 2)Sür'ât-ı selim, yâni ihtiyâc olunca,

lâzım olan şeyi hemen anlama, 3)Zihin açıklığı, istediği şeyleri çabuk anlamak, elde etmek, 4)Dikkat, 5)Teakkul, 6)Tehaffuz yâni unutmamak, rûhun anladığı şeyleri unutmaması, 7)Tezekkür, hâfızadaki bilgileri istenilen zamanda hatırlamaktır. *(Ali bin Emrullah)*

TEÂLÂ VE TEKADDES:

Allahü teâlânın ism-i şerîfi anıldığında, işitildiğinde veya yazıldığında: "Yüce ve noksan sıfatlardan münezzeh (uzak, temiz)" mânâsına hürmet, saygı ifâdesi.

Allahü teâlâ ve tekaddes hazretlerine hamdolsun. O'nun seçtiği kullarına selâm olsun. Sevgili oğlum! Fırsat ganîmettir. Yâni, zaman çok kıymetlidir. Bu kıymetli zamanları faydasız şeylere sarfetmemelidir. Allahü teâlâ ve tekaddesin râzı olduğu, beğendiği şeyleri yapmakla geçirmelidir. Beş vakit namazı, dünyâ işlerini düşünmeyerek ve cemâatle kılmalıdır. Ta'dil-i erkâna (şartlarına) uygun olarak kılmaya dikkat etmelidir. Teheccüd (gece) namazını kaçırmamalıdır. Seher vakitleri istiğfâr (tövbe) etmelidir. Gafletten, nefse uymaktan lezzet almamalıdır. Dünyânın geçici lezzetlerine aldanmamalıdır. Ölümü hatırlamalı, âhiretin dehşet ve şiddetini göz önüne getirmelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEÂMÜL:

İ'tiyâd, alışkanlık olarak yapılagelen şey. *(Bkz. Örf ve Âdet)*

TEASSUB (Taassub):

Haksız yere düşmanlık etmek, inadcılık etmek; kendi yanlış fikrine körü körüne bağlanıp başkalarının doğru fikrini kabûl etmeme.

Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem Eshâb-ı kirâmı (arkadaşları) Resûlullah'ın huzûrunda oturmakla, O'nun mübârek sözlerini işitmekle; teassub, mevki arzûsu ve dünyâya düşkün olmak, hepsinin kalblerinden sıyrılmış gitmişti. Hırs, kin ve kötü huydan kurtulmuş, tertemiz olmuşlardı. (*Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Mezhebsizler bir mezhebi taklîd eden müslümanları kötülemek için ilmî kelimelere yanlış mânâ vererek iftirâ ediyorlar. Meselâ mezheb bilgilerini açıklamaya ve bunları isbât etmeye teassub diyorlar.Teassub, mezheb kavgalarına sebeb oldu diyorlar. Hâlbuki İslâm âlimlerine göre bir mezhebe bağlanmak, Peygamber efendimizin sünnetine ve dört halîfenin sünnetlerine uygun olduğunu savunmak, teassub değildir. Bunun aksini yapmak teassub olur. Dört mezhebi taklîd edenler hiçbir zaman böyle teassub yapmadı. Hiçbir asırda mezheb teassubu olmadı. *(M. Sıddîk Gümüş)*

TE'ÂTÎ:

Yalnız bir taraftan veya her iki taraftan teslim etmekle yapılan alış-veriş.

Satıcı, bu malı bin liraya sana sattım dese, müşteri dahi bir şey söylemeden alsa, bu te'âtî yoluyla câiz olur. Satıcı malı verse, müşteri de parasını verse, ikisi de hiçbir şey söylemese, alışveriş yine câiz olur. *(İbrâhim Halebî)*

TEAYYÜN:

Alış-verişte söz kesilirken tâyin (belli) edilen malın, belli olarak kalması.

Teayyün eden malın kendisini vermek lâzımdır.Benzerini hattâ daha iyisini alması için müşteri zorlanamaz. (*Hamza Efendi)*

Teayyün-i Evvel:

İlm-i ilâhîde ilk teayyün, zuhûr, ortaya çıkış.

Peygamberlerin ve meleklerin bütün vilâyetleri, teayyün-i evveldedir. *(Muhammed Bâkî-billah)*

Teayyün-i İmkânî:

İnsanın hakîkati olan teayyün-i vücûbîsinin zılli yâni görüntüsü. Ehlullah (evliyâ) kendi yaratılışlarına, güçlerine göre tasavvuf mertebelerine kavuşmakta birbirlerinden çok ayrıdırlar. Evliyâ arasında Allahü teâlânın ismine kavuşanlar pek azdır. Çoğu bu ismin teayyün-i imkânîsine kavuşmuştur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Teayyün-i Vücûbî:

Bir şeyin, insanın hakîkati.

Îsâ aleyhisselâm gökten inerek, âhir zaman Peygamberinin dînine uyunca, onun teayyün-i vücûbisi kendi makâmından yükselerek, ona uyduğu için, hakîkat-i Muhammedî'nin makâmına gelir. O'nun dînini kuvvetlendirir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Teayyün-i Vücûdî:

Varlıkta meydana gelme, hâsıl olma.

Teayyün-i ilmî, teayyün-i vücûdîden evveldir ve onun husûsiyetlerinden bir husûsiyettir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEBÂREKE SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altmış yedinci sûresi. *(Bkz. Mülk Sûresi)*

Ey oğul! Yatacağın zaman, Tebâreke sûresini oku. Peygamberimiz aleyhisselâm buyurdu ki: ***Yatarken Tebâreke sûresini okumadan yatma. Zîrâ ölürsen kabirde sana yoldaş olur. Her gece Tebâreke sûresini okuyan kimse, Kadr gecesini ihyâ etmiş gibi sevâbına nâil olur, kavuşur.*** *(Süleymân bin Cezâ)*

Mü'minlerden dokuz kimseye de kabir süâli olmaz:Şehîd, düşman karşısında nöbette iken ölen, vebâ, kolera gibi bulaşıcı hastalıktan ölen, böyle hastalıklar yayıldığı zaman kaçmayıp sabrederek başka sebeble ölen, sıddîklar, bâliğ olmayan çocuklar, Cumâ günü ve gecesi ölenler. Her gece Tebâreke ve Secde sûresini okuyanlar ve ölüm hastalığında İhlâs sûresini okuyanlara kabir süâli olmaz. *(Muhammed bin Alkamî)*

TEBÂREKE VE TEÂLÂ:

Allahü teâlânın ism-i şerîfi anıldığında ve yazıldığında, söylenen ve yazılan, "Yüce ve noksan sıfatlardan münezzeh (uzak, temiz)" mânâsına ta'zîm ve hürmet ifâdesi.

Allahü tebâreke ve teâlâ lutf ederek, acıyarak kullarına çok şeyleri mubâh etmiş, izin vermiştir. Rûhu hasta, kalbi bozuk olduğu için, mubâhlarla doymayıp bitmez tükenmez mubâhları bırakıp, İslâmiyet'in hudûdundan dışarı taşarak şüpheli ve harâmlara uzananlar, ne kadar bedbaht ve zavallıdır. Âdet üzere alışkanlık ile namaz kılan ve oruç tutan çoktur. Fakat İslâmiyet'in hudûdunu gözeten haram ve şüphelilere düşmemeye dikkat eden pek azdır. Doğru ve hâlis ibâdet edenleri âdet üzere bozuk ibâdet edenlerden ayıran fark, Allahü teâlânın emirlerini gözetmektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEBASBUS:

Bir menfaate kavuşmak veya bir zarardan korunmak için tevâzu göstermek, yaltaklanmak.

Dünyâ rütbelerinde kendinden aşağı olanlara büyüklük göstermemek tevâdûdur. Çünkü eline geçenler, Allahü teâlânın lütfu ve ihsânıdır. Kendi elinde bir şey yoktur. Mevki ve servet sâhiblerinin tevâdû' göstermeleri iyi olur. Sevâb olur.Tebasbus günâhtır. Dilencilerin tevâdûları böyledir. *(Ali bin Emrullah)*

TEBBET SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz on birinci sûresi.

Tebbet sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Beş âyettir.Tebbet, kurusun mânâsında bedduâdır.Sûre, Ebû Leheb hakkında inmiştir. *(İbn-i Hişâm, İbn-i Abbâs)*

Tebbet sûresinde meâlen buyruldu ki:

Ebû Leheb'in iki eli kurusun. (zâten) ***kurudu*** (helâk oldu ya)***. Ona, ne*** (babasından mîras kalan) ***malı, ne kazandığı fayda vermedi. O yakında alevli bir ateşe girecek, karısı da odun hammalı olarak, boynunda bükülmüş bir ip de olduğu hâlde.*** *(Âyet: 1-5)*

Kim Tebbet sûresini okursa, umarım ki, Allahü teâlâ onunla Ebû Leheb'i bir yerde birleştirmez. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Siyâsete karışmış olan din adamlarından Hüsâmeddîn Peçeli, tefsirinde bilhassa Tebbet sûresinin ittihâdcıları methettiğini yazmaktadır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Resûlullah efendimizin mübârek kerîmeleri Rukayye çok güzel idi. Ebû Leheb'in oğlu Utbe'ye nikâh edildi. Tebbet sûresi gelince, Utbe düğünden önce boşadı. Vahy gelerek hazret-i Osman'a nikâh edildi. *(Nişâncızâde)*

TEBCÎL ETMEK:

Ta'zîm, hürmet etmek ve saygı göstermek.

Kâfirlere (müslüman olmayanlara) ancak iş düştüğü zaman selâm verilebilir. Kâfiri tebcîl etmek için selâm verenin ve kâfiri ta'zim edenin, kıymet verenin, meselâ üstâdım gibi sözlerle saygı gösterenin îmânı gider. *(İbn-i Âbidîn)*

TEBE-İ TÂBİÎN:

Peygamber efendimizin Eshâbını gören ve sohbetinde bulunmakla Tâbiîn denen büyükleri görmekle şereflenenler. *(Bkz. Tâbiîn)*

Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiînin toplam zamânı yaklaşık iki yüz yıldır. Bu devir, Resûlullah efendimiz tarafından övülmüştür. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Namazın, husûsî hareketleri yapmak ve husûsî şeyler okumak olduğu, Peygamber efendimiz tarafından bildirilmiş, kendisi de böyle kılmıştır. Eshâb-ı kirâmın Tâbiîn'e, onların da Tebe-i tâbiîne bildirdikleri bu husûslar her asırda bulunan İslâm âlimleri tarafından bizlere kadar gelmiştir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tebe-i tâbiînden olan ve zamânında, Kûfe'nin en çok ibâdet edeni diye tanınan Muhammed bin Nadr el-Hârisî buyurdu ki: "İlmin evveli sükûttur. Sonra onunla uğraşmaktır. Sonra ezberlemek, sonra onunla amel etmek, sonra da başkalarına öğretmektir."

Tebe-i tâbiînin büyüklerinden Süfyân bin Uyeyne hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâyı seven, Allahü teâlânın sevdiklerini de sever. Allahü teâlânın sevdiklerini seven, cenâb-ı Hakk'ın rızâsı için sever."

TEBERRÎ:

Uzaklaşmak, uzak durmak.

Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Teberrî etmedikçe, tevellî (dostluk, yaklaşma) olmaz. Kalbde îmân bulunduğuna alâmet, küfürden teberrî etmek, kaçınmaktır ve kâfirlikten, kâfirlere mahsus şeylerden, meselâ beline zünnâr bağlamak ve bunun gibi kâfirlik alâmeti olan şeyleri kullanmaktan sakınmaktır. Küfürden teberrî etmek, Allahü teâlânın düşmanlarını sevmemektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her akşam yatarken tecdîd-i îmânda bulunmalı ve "İslâm dînine muhâlif (aykırı, uymayan) herşeyden teberrî ettim" demelidir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

TEBERRU':

Bir kimsenin, mecbur ve mükellef (yükümlü) olmadan, herhangi bir şeyi kendi rızâsı ile karşılıksız olarak birisine onun mülkü olacak şekilde vermesi.

Teberru' ancak kabz (teslim almak) ile tamâmlanır yâni mülkolur. Şöyle ki: Akıllı ve bâliğ (ergenlik, evlenecek yaşta) olan bir kimse, birisine bir şey hibe, hediye veya sadaka olarak verse, o kimse de onları ele geçirip, teslim alsa, kendi mülkü ve onun malı olur. Fakat kabzetmedikçe mülkü olmaz. *(Mecelle ve Ali Haydar Efendi)*

Kadının ev işlerini yapması zevcine (kocasına) teberru' ve ihsândır. Çok sevâbdır. Yapmazsa günâha girmez. Zevc bunları zorla yaptıramaz. *(Abdülganî Nablüsî)*

TEBERRÜK:

Bereketlenme, mânen istifâde etme, faydalanma.

Ebû Hanîfe ile teberrük ediyorum. Her gün mezârını ziyâret ediyorum. Zor bir durumda kalınca, onun kabrine gidip iki rek'at namaz kılarım. Allahü teâlâya yalvarırım. Dileğimi verir. *(İmâm-ı Şâfiî)*

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Mektûbâtını teberrük niyeti ile her gün okumalıdır. Çünkü insan farkına varmadan kalbden dünyâ sevgisini çıkarır. *(Abdullah-ı Dehlevî ve Abdülhakîm Arvâsî)*

TEBESSÜM:

Gülümseme, kendinin işitmeyeceği şekilde sessiz gülme.

Peygamber efendimiz güler yüzlü idi. Tebessüm ederek gülerdi. Gülerken mübârek ön dişleri görünürdü. Güldüğü zaman nûru duvarlar üzerinde ziyâ (ışık) verirdi. Ağlaması da gülmesi gibi hafif idi. Kahkaha ile gülmediği gibi yüksek sesle de ağlamazdı. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Eshâb-ı kirâm mescid-i şerîfte saf bağlayıp Ebû Bekr-i Sıddîk'ın arkasında sabah namazını kılarken, Peygamber efendimiz mescide girdi. Ümmetinin saf saf olup ibâdet ettiklerini gördü. Sevinerek tebessüm buyurdu. Kendisi de hazret-i Ebû Bekr'e uyup arkasında namaz kıldı.

Rükû ve secdeleri olan namazda kahkaha ile gülmek, namazı da abdesti de bozar. Namazda tebessüm, namazı da abdesti de bozmaz. *(Halebî)*

TEBLÎĞ:

Peygamberlerin, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, insanlara eksiksiz ve noksansız olarak bildirmeleri.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Onlar (Peygamberler) ***Allahü teâlânın insanlara gönderdiklerini tebliğ ederler. O'ndan korkarlar. Allah'tan başka kimseden korkmazlar.*** *(Ahzâb sûresi: 39)*

Peygamberler aleyhimüsselâm hakkında bilmemiz vâcib olan sıfatlar yedidir: 1) Emânet (güvenilir olmak), 2)Sıdk (doğruluk), 3) Teblîğ, 4) Adâlet (âdil olmak), 5) İsmet (hiç günah işlememek), 6)Fetânet (diğer insanlardan daha akıllı olmak, 7)Emn-ül-azl (peygamberlikten azl olunmamak, atılmamak). *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem 632 (H.10) yılında vedâ haccı denilen son haccı yaptılar. Bu sırada vedâ hutbesini îrâd buyurdular. Hutbenin sonunda ***"Ey insanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?!."*** Eshâb-ı kirâm; "Allahü teâlânın dînini tebliğ ettin. Vazîfeni yerine getirdin. Bize vasiyyet ve nasîhatte bulundun, diye şehâdet ederiz" dediler. Bunun üzerine Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz, mübârek şehâdet parmağını kaldırarak cemâat üzerine çevirip indirdiler ve; ***Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab!"*** buyurdular. *(İbn-i Hişâm)*

TEBŞÎR:

Müjdeleme, sevindirici bir haber ulaştırma.

Eğer ölüyü ağzı açık, sanki gülüyor, yüzü gülümsüyor, gözü dahi kırpık gibi görür isen; bilmiş ol ki, o kimse, âhirette kavuşacağı sürûr (sevinç, neş'e) ile tebşîr olunmuştur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ölen kimse sa'îd yâni Cennetlik ise, bir takım melekler başlarında Cebrâil aleyhisselâm olduğu hâlde, o kimsenin rûhunu alıp, altıncı kat semâyı geçtikten sonra, surâdikat-i celâl denilen, celâl perdelerinin bulunduğu bir makâma varırlar. Kimsin diye sorulduğunda; Cebrâil aleyhisselâm, yanımdaki filândır diyerek o kimseyi onun hoşuna gidecek şekilde tanıtır. O anda; "Hoş ve safâ geldi. Çok istiğfâr edip, çoluk çocuğuna ve sözü geçenlere emr-i ma'rûf yapan (iyiliği emreden), Allahü teâlânın dînini O'nun kullarına öğreten, miskinlere ve darda kalanlara yardım eden sâlih kula ve güzel rûha merhabâlar olsun" denir. Sonra meleklerden bir cemâate uğrarlar ki, hepsi onu Cennet ile tebşîr edip, onunla müsâfeha ederler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

TEBZÎR:

Malı, İslâmiyet'in ve aklın uygun görmediği yerlere dağıtma, isrâf.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede buyurdu ki:

Akrabâya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Malını tebzîr etme. Çünkü tebzîr edenler, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine (karşı) ***çok nankördür.*** *(İsrâ sûresi: 26,27)*

Tebzîr'in haram olduğu muhakkaktır. Kalbin hastalığıdır. Kötü bir huydur. Dînimizin; hasisliği (cimriliği), isrâftan daha çok kötülemesi, isrâfın cimrilik kadar kötü olmadığını göstermez. Hasisliğin daha çok kötülenmesi, insanların çoğu, yaratılıştan, mal biriktirmeği sevdiği içindir. *(İmâm-ı Birgivî)*

TECDÎD-İ ÎMÂN:

Bilerek veya bilmeyerek küfrü gerektiren (îmânı gideren) bir sözü söylemek veya bir işi yapmak yâhut böyle bir şeyi yapmış olma ihtimâli üzerine, Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah sözünü; mânâsını bilerek ve inanarak söyleyip, îmânını yenileme, tâzeleme.

Lâ ilâhe illallah diyerek tecdîd-i îmân yapınız. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Îtikâdında (inancında) veya sözünde veya işinde küfre (îmânın gitmesine) sebeb olacak bir şey bulunan kimsenin tecdîd-i îmân etmesi lâzımdır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Kadın ve erkek her müslümanın, her gün sabah ve akşam tecdîd-i îmân duâsını okuması lâzımdır. Zevc ile zevcenin (hanımın) birlikte okumaları iyi olur. *(Birgivî)*

Nikâh yapmadan önce, îmânında şüphe olunan erkeğe ve kıza, îmânın altı şartını ve İslâm'ın beş şartını sormalı, bilmiyorlarsa öğretmeli, ezberden okutmalı ve Kelime-i şehâdet okumalıdırlar. Tecdîd-i îmân ettirmeli ondan sonra nikâh yapmalıdır. Şâhitlerin de böyle îmânlı olmaları lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Küfre sebeb olan sözü, hatâ ederek yanılarak söyleyenin îmânı ve nikâhı bozulmaz. Yalnız tövbe ve istiğfâr yâni tecdîd-i îmân etmesi iyi olur. Tecdîd-i nikâh (nikâhı yenilemek) lâzım olmaz. *(Hâdimî)*

Her gün tecdîd-i îmân müstehabtır. "Yâ Rabbî! Eğer benden unutarak veya yanlışlıkla ve bilerek küfür ve şirk ve günah ve her ne meydana gelmiş ise ben onların hepsinden dönüp vazgeçtim, pişman oldum. Bir dahi yapmamaya söz verdim. İslâm dînini kabûl ettim. Peygamber efendimiz senin tarafından her ne getirdi ise inandım, kabul ettim. Dilim ile söyledim kalbim ile tasdik ettim. Hepsi haktır, doğrudur ve gerçektir. Eğer söz ve işlerim dîne aykırı ise, ondan da pişman oldum, vazgeçtim" demeli ve Âmentü duâsını okumalıdır.

(Ahmed Hilmi Efendi)

TECDÎD-İ NİKÂH:

Nikâhı yenileme, tâzeleme.

Erkek veya kadın bir müslüman, âlimlerin sözbirliği ile küfre sebeb olacağını bildirdikleri bir sözün veya işin küfre sebeb olduğunu bilerek, amden (tehdîd edilmeden, istekle) ciddî olarak veya hezl (şaka ve güldürmek) için söyler, yaparsa, mânâsını düşünmese dahi îmânı gider, mürted olur (dinden çıkar). Buna küfr-i inâdî denir. Bu şekilde mürted olanın evvelki ibâdetlerinin sevâbları yok olur. Tövbe ederse, geri gelmezler. Zengin ise tekrar hacca gitmesi lâzım olur. Mürted iken kıldığı namazları, oruçları zekâtları kazâ etmez. Daha öncekileri kazâ eder. Küfr-i inâdî ile mürted olanların nikâhları bozulur, iki şâhit yanında tecdîd-i nikâh yapmaları lâzım olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

Tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh duâsı şöyledir: "Allahümme innî ürîdü en üceddidel-îmâne ven-nikâha tecdîden bikavli lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah." Câmide cemâatin çok olduğu bir namazın duâsından sonra imâm efendi bunu cemâat ile birlikte okursa, cemâat birbirlerine şâhit olmuş, nikahları da tâzelenmiş olur. *(İbn-i Âbidîn, Yûsuf Sinânüddîn)*

TECELLÎ:

Görünme. Kalbde Allahü teâlânın zâtının ve isimlerinin zuhûru.

Evliyâ herkes gibi, bir mezhebe tâbi olarak yükselmişlerdir. Ahkâm-ı İslâmiyye'ye yapışmak, bir ağaç dikmek gibidir. Evliyâya hâsıl olan ilimler, mârifetler, tecellîler keşfler, ve muhabbet-i zâtiyye bu ağacın meyveleri gibidir. *(Rükneddîn-i Çeştî)*

Zât-ı ilâhînin (Allahü teâlânın) tecellîsi bu dünyâda yalnız Muhammed aleyhisselâma nasîb oldu. Başkalarına ise âhirette nasîb olacağı bildirildi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ insanın kalbine tecellî eder. Fakat bu tecellî Allahü teâlânın sıfatlarının tecellîsidir. *(Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî)*

Tasavvufta keder ve ümidsizlik yoktur. Yalnız sevgi ve tecellîler vardır. *(Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî)*

Tecellî-i Cemâl:

Allahü teâlânın cemâlinin zuhûru.

Cennet'te mü'minlerin makbûl olanları, her sabah ve akşam, derecesi aşağı olanlar ise, her Cumâ günü ve kadınlar, dünyâ bayramı gibi yılda birkaç kere tecellî-i cemâl ile şerefleneceklerdir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Tecellî-i Ef'âl:

Sâlikin, yâni tasavvuf yolcusunun, kulların fiillerini Allahü teâlânın fiilinin zılleri (görüntüleri) olarak görmesi ve bu fiillerin varlığının O'nun fiili ile olduğunu bilmesi. Âlem-i Emrin ilk adımında olan tecellîler.

Tecellî-i ef'âl sâhibi, her işte arada olan vâsıtaların var olmasının bahâne olduğunu, asıl yapanın Allahü teâlâ olduğunu bilir. *(Abdülhakîm bin Mustafa)*

Tecellî-i Sıfat:

Allahü teâlânın sıfatlarının tecellîsi.

Seyyid Nûr'un bir teveccühü (bakması) ile tâliblerin (kendisine talebe olanların) kalbleri zikre başlardı. Tecellî-i sıfat hâsıl olurdu. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Tecellî-i Sûrî:

Zât-ı ilâhînin veya isimlerinin kendilerinin değil, sûretlerinin, görüntülerinin tecellîsi.

Başkalarının yolun sonunda kavuştukları ve Hakk-ul yakîn dedikleri, bize yolun başında Tecellî-i sûrî olarak hâsıl olmaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tecellî-i sûrî, sâliki yâni tasavvuf yolcusunu fânî yapmaz. Birçok bağlılıklarını yok eder ise de fenâya kadar götürmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tecellî-i Zât:

İsim ve sıfatlar araya girmeden sâdece zât-ı ilâhînin tecellî etmesi.

Tecellî-i zât,Peygamberlerin sonuncusuna (Muhammed aleyhisselâma) mahsûstur. O'nun yanısıra başka peygamberlere ve O'na çok uyan bu ümmetin evliyâsında da hâsıl olur. Başka peygamberlerin ümmetlerine nasîb olmaz. Bunun için bu ümmet, ümmetlerin hayırlısı olmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ahrâriyye büyükleri, vecdlerin İslâmiyet'e uygun olmasına dikkat ederler. Zevkleri, mârifetleri İslâmiyet terâzisi ile ölçerler, çocuklar gibi ceviz, kozalak sayılan vecdlere, hâllere aldanıp da İslâmiyet'in güzel cevherlerini elden kaçırmazlar. Tasavvufçuların İslâmiyet'e uymayan sözlerine aldanıp bağlanmazlar. Hâlleri devamlıdır. Zamanlarında değişiklik olmaz.Başkalarının şimşek gibi çakıp geçen tecellî-i zâtî bunlara devamlıdır. Çabuk geçer, gayb olan huzûra kıymet vermezler. ***"O yüksek insanlara, ticâret, alış-veriş Allahü teâlâyı unutturmaz."*** (Nûr sûresi: 24) meâlindeki âyet-i kerîme bunların hâlini bildirmektedir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TECEMMÜL:

Çirkinliği gidermek, vakar sâhibi olmak, şükr etmek ve nîmeti göstermek için zînetlenmek, süslenmek.

Tecemmül etmek, müstehâbdır.Helâl şeylerle zînetlenmek mubâhtır. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe dört yüz altın kıymetinde cübbe giyerdi. *(İbn-i Âbidîn)*

TECESSÜS:

İnsanların gizli hallerini, ayb ve kusûrunu merâk edip, iç yüzünü araştırıp öğrenmeye çalışmak.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Zannın bir çoğundan kaçının. Çünkü bâzı zan (vardır ki) ***günâhtır. Tecessüs etmeyiniz. Biriniz diğerinizi gıybet etmesin.*** *(Hucurât sûresi: 12)*

Sû-i zan etmeyiniz (kötü zanda bulunmayınız). ***Sû-i zan, yanlış karar vermeye sebeb olur. Tecessüs etmeyiniz. Münâkaşa etmeyiniz, birbirinizi çekiştirmeyiniz, kardeş gibi sevişiniz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez, yardım eder. Onu kendinden aşağı görmez.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Tecessüs etmek harâmdır. (*Muhammed Hâdimî)*

Bir kimsenin muhtâc olduğu malı kazandıktan sonra, fazla çalışmayıp, ibâdet etmesi câizdir. Bunun için, çalışmayıp ibâdet edene sû-i zan (kötü zan) ve tecessüs etmemelidir. İkisi de harâmdır. Fakat çalışmayıp câmide oturarak, Allahü teâlâya tevekkül ediyorum diyene de inanmamalıdır. Bu kimse, çalışmayı terk ettiği için günâh işlemektedir. *(Abdülganî Nablüsî)*

TECHÎZ:

Vefât edenin (ölenin) yıkanmasından kabre defnedilmesine kadar yapılması lâzım gelen şeyler.

Meyyitin (ölü kimsenin) techîzi, tekfini ve cenâze namazı farz-ı kifâyedir. Müslümanların bâzısı bu vazîfeleri yerine getirirse, diğerlerinin üzerinden bu vazîfeleri yapmak düşer.

(Hâdimî)

Meyyitin bıraktığı maldan ilk önce onun techîz ve tekfînine harcanır. Bu harcama işinde isrâftan ve cimrilikten kaçınılır. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

TECRİBE (Tecrübe):

Deneme, sınama, bilgi edinmeyi sağlayan üç yoldan biri.

Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizin mübârek arkadaşları) bir gün Peygamber efendimize sallallahü aleyhi ve sellem gelerek; "Yemen'e gidenlerimiz orada hurma ağaçlarını başka türlü aşıladıklarını ve daha iyi hurma aldıklarını gördük. Biz Medîne'deki ağaçlarımızı babalarımızdan gördüğümüz gibi mi, yoksa Yemen'de gördüğümüz gibi mi aşılayalım?" diye sordular.Peygamber efendimiz; ***"Tecrübe edin. Bir kısım ağaçları babalarınızın usûlü ile, başka ağaçları da Yemen'de öğrendiğiniz usûl ile aşılayın. Hangisi daha iyi hurma verirse her zaman o usûl ile yapın"*** buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kim tecrübelerden ders alır ve tecrübeler kendini olgunlaştırırsa, ona akıllı; kim tecrübelerden bir şey anlamazsa, ona ahmak ve câhil denir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ahlâkı değiştirmek, kötüsünü yok edip, yerine iyisini getirmek mümkündür. Hadîs-i şerîfte; ***Ahlâkınızı iyileştiriniz"*** buyruldu. İslâmiyet mümkün olmayan şeyi emretmez. Tecrübeler de böyle olduğunu gösteriyor. *(Muhammed Hâdimî)*

İslâmiyet, her ilmi, her fenni ve her tecrübeyi emreden bir dindir. Müslümanlar fenni sever, fen adamlarının tecrübelerine inanır. Fakat fen adamıyım diyen fen taklidcilerinin ve din düşmanlarının iftirâlarına, yalanlarına aldanmaz. *(Seyyid Abdülhakím)*

Tecribî İlimler:

Tecribe ve müşâhede (gözlem) ile elde edilen bilgiler, ulûm-i akliyye (aklî ilimler).

Bâzılarının İslâmiyet'ten ayrı ve uzak gördükleri tecribî ilimler, fenler, vesîkalar ve senetler hep İslâm dîninin birer şûbesi, dallarıdır. Yâni dînimiz tecribî ilimleri, fen bilgilerini emretmektedir. Kur'ân-ı kerîmin çok yerinde tabîatı yâni canlı-cansız varlıkları görmek, incelemek emredilmektedir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

İslâm bilgileri başlıca iki kısma ayrılır. Birincisi ulûm-i nakliyyedir. Bunlara din bilgileri de denir. İkinci kısmı ise ulûm-i akliyyedir.Bunlar matematik, mantık gibi tecrübî ilimlerdir. Bunlar his organlarıyla duyularak, akıl ile incelenerek, tecrübe ve hesâb edilerek elde edilir.Bu bilgiler din bilgilerinin anlaşılmasına ve onların tatbik edilmesine yardımcıdırlar. Bu bakımdan lüzûmludurlar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

İslâm ilimlerinden ikinci kısmı olan akıl bilgilerinin yâni tecrübî ilimlerin iyi öğrenilmesi; ince ve derin din bilgilerinin kolay ve açık anlaşılmasına yardım eder. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

TECVÎD:

Güzel yapmak, Kur'ân-ı kerîmi harflerin mahreclerine (çıkış yerlerine) ve sıfatlarına uygun olarak okumak ve bunu anlatan ilim.

Kur'ân-ı kerîmi tecvîde uygun okuyana şehîd sevâbı verilir. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-üd-Dekâik)*

Kur'ân-ı kerîmi tecvîd bilgisine uyarak okuyunca, her harfine yirmi sevâb verilir. Tecvîdsiz on sevâb alır. *(Hadîs-i şerîf-Şir'at-ül-İslâm)*

Kırâati güzel olan imâm olur.Yâni Kur'ân-ı kerîmin harflerini tanıyan, tecvîd ile okumasını bilen olur. Sesi güzel ve tegannî eden (harfleri değiştirerek okuyan) değil. *(İbn-i Âbidîn)*

Kur'ân-ı kerîmi okurken riâyet edilecek on edepten altıncısı; Kur'ân-ı kerîmi güzel sesle ve tecvîd üzere okumaktır. Harfleri kelimeleri bozarak tegannî etmek, haramdır.Harfler bozulmazsa, mekrûh olur. *(Halebî, İmâm-ı Gazâlî)*

Din adamlarının insanlara yapamayacakları fetvâları bildirmeleri de fitneye sebeb olur. Köylüye ve ihtiyâra, tecvidsiz namaz kılınmaz demek de böyledir.Çünkü bunlar artık öğrenemez ve namazı büsbütün bırakırlar. Hâlbuki, tecvidsiz namazın câiz olduğuna fetvâ verenler vardır. Bu fetvâ zayıf ise de namazın terkedilmesinden iyidir. *(Abdülganî Nablüsî)*

TECVÎZ:

İzin verme, yapılmasına rızâ gösterme. Câiz görme. *(Bkz. Câiz)*

TEDBÎR:

Bir şeyi elde edecek veya önliyecek yol, çâre; bir işin sonunu düşünerek hareket etmek.

Tedbîr gibi akıl, güzel huy gibi asâlet olamaz. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)*

İnsan bu âlemde; sebeblere yapışmakla vazîfelidir. Allahü teâlânın kendisi için takdîr buyurduğu şeylerin başına geleceğine ve sakınmanın, tedbîrin, kaderde olacak (ezelde yazılan) şeylere mâni olamayacağına inanması da insanın vazîfesidir. *(Fahreddín-i Râzî)*

Kul tedbîr alır, takdîri bilmez; kişinin tedbîri ile Allahü teâlânın takdîri değişmez. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Tez olma teemmül kıl,
Her hâle tahammül kıl,
Allah'a tevekkül kıl,
Tedbîri bozar takdîr.

(İbn-i Kemâl)

Tedbîr-i Menzil:

İnsanın çoluk-çocuğuna karşı hareketlerinin nasıl olacağı ve ev idâresi ile ilgili husûslardan bahseden ilim.

İslâm ahlâkı üçe ayrılır: Birincisi; insan yalnız iken, başkasını düşünmeden, işlerinin iyi veya kötü olduğunu anlatan ilm-i ahlâk. İkincisi, tedbîr-i menzîl. Üçüncüsü; insanın cemiyetteki vazîfelerini, hareketlerini, herkese faydalı olmasını öğreten siyâset-i medîne yâni sosyal terbiye. *(Ali bin Emrullah)*

TEDEBBÜR:

Bir şeyin üzerinde düşünmek, tefekkür etmek.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Onlar, Kur'ân-ı kerîmi tedebbür etmezler mi? Yoksa (münâfıkların) ***kalbleri üzerinde*** (kat kat) ***kilidler mi var?*** *(Muhammed (aleyhisselâm) sûresi: 24)*

Kur'ân-ı kerîmi tedebbür, onun emirleri ve yasaklarını düşünmek demektir. Bu ise, kalb huzûru ve Kur'ân-ı kerîmi okurken zihni toplamakla olur. Kur'ân-ı kerîmi tedebbür için, helalden az yimek ve hâlis niyet şarttır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Tedebbür, huzûr-ı kalbden yâni, kalbin dünyâ meşgâlelerinden kurtulmasından sonra gelir.Kur'ân-ı kerîm okumaktan maksad, O'nun âyetleri üzerine tedebbür etmektir. Bunun için, Kur'ân-ı kerîmi ağır okumak sünnettir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

TE'DÎB:

1.Terbiye etme, edeblendirme. *(Bkz. Edeb)*

Kişinin çocuğunu te'dîb etmesi, sadaka vermesinden daha hayırlıdır. *(Hadîs-i*

şerîf-Tirmizî)

Rabbim beni en güzel bir edeb ile te'dîb etti. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî)*

2. Suçluyu cezâlandırma.

TEDVÎN:

Biraraya getirip toplama, düzenleme; kitab hâline getirme.

Birinci asrın sonuna doğru ilk defâ hadîs tedvîn eden zât, İbn-i Şihâb-ı Zührî'dir. Daha sonra hadîs tedvîn edenler şunlardır: Mekke'de Abdullah bin Cüreyc, Medîne'de Muhammed bin İshâk yâhut İmâm-ı Mâlik, Basra'da Rebî bin Sâbih, Kûfe'de Süfyân-ı Sevrî, Şam'da Abdurrahmân Evzâî, Vâsıt'ta Hüşeym bin Beşîrü's-Selmâ, Yemen'de Ma'mer bin Râşit, Horasan'da Abdullah bin Mübârek. Bunlardan başka daha birçokları vardır. *(Zerkânî)*

Eshâb-ı kirâm, sözbirliği ile bildirdiler ki, hazret-i Ebû Bekr'den ve hazret-i Ömer'den fetvâ alıp da, bunları taklîd eden bir kimse, başka işlerini başka sahâbîlere de sorar ve öğrendiği ile amel ederdi. Huccet, delîl soran olmazdı. Yâni, Tâbiînden yeni îmân etmiş olanların, Eshâb-ı kirâmdan yalnız birinin mezhebini taklîd etmesi mümkün değildi. Çünkü Eshâb-ı kirâmın mezhebleri (ictihâdları ve dînî cevapları, fetvâları) tedvîn edilmiş, büyük mezheb olarak kitablara geçmiş değildi. *(İmâm-ı Kurâfî, Menâvî)*

TEENNÎ:

İlerisini düşünerek acele etmeden yavaş ve ihtiyatlı hareket etme.

İşlerde acele etmemeli ve hemen karar vermemelidir. Acele ile verilen kararlara şeytan karışır. Hadîs-i şerîfte; ***"Acele şeytandandır. Teennî Rahmân'dandır"*** buyruldu. Nefsin istediği bir şey hâtırına gelince, şeytan; "Fırsatı kaçırma, hemen yap!" der. O da, yapar. Allahü teâlâdan kalbe gelen ilhâma uyan kimse ise; "O şeyi yapmaktan Allah râzı olur mu?" der. Sevap mı, günâh mı olacağını düşünür. Günâh değil ise, yapar. Böylece teennî etmiş olur. Yalnız beş şeyde acele etmek lâzımdır:

1) Misâfir gelince önüne yemek getirmelidir.

2) İnsanlık îcâbı bir günâh işleyince, hemen tövbe ve istiğfâr etmelidir.

3) Beş vakit namazı vakti çıkmadan, erken kılmalıdır.

4) Kız ve oğlan çocuklarına, din bilgilerini ve namaz kılmasını öğretmeli, bülûğa erişince, geciktirmeden evlendirmelidir.

5) Ölen şahsın defnedilmesinde acele etmelidir. *(Süleymân bin Cezâ)*

TEFÂHÜR:

Öğünme.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Biliniz ki, dünyâ hayâtı; elbette la'b (oyun) ***ve lehv*** (eğlence) ***ve zînet*** (süslenmek) ***ve tefâhür ve malı, parayı ve evlâdı çoğaltmaktır.*** *(Hadîd sûresi: 20)*

Üç şey için ilim öğrenme ve üç şey için de ilmi terk etme: Mücâdele, tefâhür ve riyâ (gösteriş) için ilim öğrenme! Öğrenmekten utanarak veya lüzûmu yok veya bilmesem de olur demek sûretiyle de ilmi terk etme! *(Hazret-i Ömer)*

Zînet eşyâsını, başkalarına gösteriş, üstünlük sağlamak için kullanmak tefâhür olur. Tefâhür haramdır. *(Ali bin Emrullah)*

Bu dünyâda tefâhür; mal, evlâd ve mevki gibi şeylerle olur. Halbuki bunların hepsinin bir emânet olduğu ve bir gün yok olacağı bellidir. O hâlde bunlara gönül bağlamak niye? *(Ahmed*

Rif'at)

Tefâhürden zevk duyarak büyüklenen kişi, malından soyunmuş olsaydı, hakîkatte kendisinin tefâhür edecek ve büyüklenecek hiçbir şeye sâhib olmadığını, yalnız bir vücûdu olup onun da göçe dönüşe (ölüme) hazır vaziyette beklediğini görür ve değerini anlardı. *(Ahmed Rif'at)*

TEFEKKÜR:

İbret alacak ve faydalanacak şekilde derin düşünme. Allahü teâlânın sıfatlarını ve nîmetlerini düşünme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Onlar (o selîm akıl sâhipleri öyle insanlardır ki) ***ayakta iken, otururken, yanları üstünde*** (yatar) ***iken*** (hep) ***Allah'ı hatırlayıp anarlar ve göklerin, yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler.*** (Bu tefekkür edenler şöyle derler;) ***"Ey Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen*** (bundan) ***pâk ve münezzehsin. Bizi ateşin azâbından koru."*** *(Âl-i İmrân sûresi: 191)*

İşte biz tefekkür eden bir kavim (topluluk) ***için âyetleri*** (delilleri) ***böyle açıklarız.*** *(A'râf sûresi: 24)*

Varlıklardaki nizâmı tefekkür ederek Allahü teâlâya îmân ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

İnsanın günahlarını tefekkür etmesi ve bunlara tövbe etmesi, tâatlarını, ibâdetlerini düşünüp bunlara da şükr etmesi lâzımdır. Mahlûklardaki (yaratılmışlardaki) ve kendi bedenindeki ince san'atları, düzenleri, birbirlerine olan bağlılıklarını tefekkür ederek de Allahü teâlânın büyüklüğünü anlaması lâzımdır. Aklı başında olan kimsenin tefekkür vazifesini hiç ihmâl etmemesi lâzımdır. Allahü teâlâ hiçbir şeyi bâtıl yâni boş, faydasız yaratmamıştır. İnsanların anlayamadıkları, göremedikleri faydalar, anlayabildiklerinden kat kat daha çoktur. Tefekkür dört türlü olur demişlerdir. Allahü teâlânın mahlûklarındaki güzel san'atları, faydaları tefekkür etmek, O'na inanmağa ve sevmeye sebeb olur. O'nun vâd ettiği sevâbları tefekkür etmek, ibâdet yapmaya sebeb olur. O'nun haber verdiği azâbları tefekkür etmek, O'ndan korkmaya, kimseye kötülük yapmamaya sebeb olur. O'nun nîmetlerine, ihsânlarına karşılık nefsine uyarak günâh işlediğini, gaflet (Allahü teâlâyı unutma hâli) içinde yaşadığını tefekkür etmek, Allah'tan hayâ etmeye, utanmaya sebeb olur. Allahü teâlâ yerlerde ve göklerde bulunan mahlûkları düşünerek ibret alanları sever. *(Muhammed Hâdimî)*

TEFE'ÜL:

1. Bir şeyi uğur saymak, hayıra yormak, bir hâdiseyi hayra alâmet, işâret olarak görmek. Tefe'ülün mukâbili (zıddı) teşe'üm yâni uğursuz saymaktır. *(Bkz. Teşe'üm)*

İslâm'da teşe'üm (uğursuzluk) ***yoktur. En hayırlısı tefe'üldür.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem tefe'ülü sever, fakat uğursuz saymayı sevmezdi. *(İbn-i Hanbel)*

2. Falcılık.

Zamânımızdaki bâzı falcılar, tefe'ül ederek hayrı ve şerri öğrendiklerini, sanki gaybı bildiklerini iddiâ ediyorlar. Buna Kur'ân falı, Danyâl falı diyorlar. Bu yaptıkları fal oklarıyla kısmet aramak câiz değildir. *(Abdülganî Nablüsî)*

TEFSÎR:

Örtülü, kapalı olan şeyi ortaya çıkarmak, açmak, beyân etmek, beşerî kudret dâhilinde, Kur'ân-ı kerîm âyetlerindeki murâd-ı ilâhîyi (Allahü teâlânın murâdını) anlamak. Bu işi yapabilen âlime müfessir denir. *(Bkz. Müfessir)*

Kur'ân-ı kerîmi kendi görüşüne, anlayışına göre tefsîr eden kâfir olur. *(Hadîs-i*

şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)

Bize tefsîr kitaplarına göre amel etmek emredilmedi. Fıkıh kitaplarına tâbi olmamız emredildi. *(Hâdimî)*

Tefsîr ve fıkıh kitaplarına hakâret eden; bunları beğenmeyen, kötüleyen kimse kâfir olur. *(Hâdimî, Yûsuf Sinânüddîn)*

Kur'ân-ı kerîmi tam olarak yalnız Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem anlamış, kapalı ve anlaşılması zor âyet-i kerîmeleri, Eshâb-ı kirâma açıklamışlardır. Bu sebeble Kur'ân-ı kerîmin hakîkî tefsîri, Peygamber efendimizin bu açıklamalarıdır. Tefsîr âlimlerinin Kur'ân-ı kerîmin tefsîrine dâir, Peygamber efendimizden sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâb-ı kirâmdan gelen rivâyetlerle yaptıkları tefsîrlere, rivâyet, me'sûr ve naklî tefsîr denildi. Ayrıca bu tefsîrler esas alınarak Kur'ân-ı kerîmin lisan ve daha başka bilgilere göre de açıklamaları yapıldı.Bu açıklamalara te'vîl denildi. Bunlara ma'kûl, re'y ve dirâyet tefsîri denir. Te'vîllerin doğruluğu, naklî tefsire uygunluğu ile anlaşılır.Tefsîr âlimleri, nakle uygun te'vîlleri de tefsîr olarak kabûl etmişlerdir.Te'vîl, nakle ve din bilgilerine uymazsa, tefsîr değil, yazanın kendi düşüncesi olur. Nitekim hadîs-i şerîfte; "***Kur'ân-ı kerîmi kendi görüşü ile açıklayan, doğru olsa bile hatâ etmiştir***" buyrulmuştur. Bunun içindir ki, Kur'ân-ı kerîmde mânâsı açık olmayan yerlerden yalnız akla güvenip, yanlış te'vîl yapılarak yanlış mânâlar çıkarılması netîcesinde yetmiş iki bid'at ve dalâlet fırkası ortaya çıktı. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

TEFVÎZ:

Ismarlama, havâle etme.

1. Bir işi sebeblere yapıştıktan sonra Allahü teâlâya havâle etmek, helâl ve faydalı şeyleri kazanmaya çalışıp da, bunlara kavuşmayı Allahü teâlâdan beklemek.

Hak, şerleri hayr eyler,
Zannetme ki, gayr eyler,
Ârif ânı seyr eyler,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse güzel eyler

Sen Hakk'a tevekkül kıl,
Tefvîz et ve râhat bul,
Sabreyle ve râzı ol,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse güzel eyler.

(İbrâhim Hakkı Erzurûmî)

2. Kadına kendini boşama hakkı vermek. Yâni kendini sen boşa demek. Buna Temlîk de denir.

Tevfîz, zevcenin arzusuna bırakılarak; "Ne zaman istersen" diye ilâve edilirse, zevce istediği zaman kendini boşayabilir. *(Mehmed Zihnî)*

TEGÂBÜN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin altmış dördüncü sûresi.

Tegâbün sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). On sekiz âyet-i kerîmedir. Dokuzuncu âyette geçen ve aldanma mânâsına gelen Tegâbün kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede; insanların mü'min ve kâfir olarak iki kısma ayrıldığı, mal ve çoluk-çocuğun bir imtihan olduğu bildirilmektedir. *(İbn-i Atıyye, Râzî)*

Tegâbün sûresinde meâlen buyruldu ki:

Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız sizi imtihan etmek için verildi. Allahü teâlâ iyiliklerinize karşılık, size çok büyük ecir verecektir. *(Âyet: 15)*

Kim Tegâbün sûresini okursa, ansızın ölüm ondan uzak olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

TEGANNÎ:

Sesi mûsikî perdelerine uydurmak için, hareke, harf ve med (uzatma) ilâve etme ve çıkarma yapmak sûretiyle, kelimelerin asıllarını dolayısıyle mânâyı bozarak okuma.

İlk tegannî eden şeytandır. *(Hadîs-i şerîf-İhyâu Ulûmiddîn)*

Tegannî ile sesini yükselten kimseye Allahü teâlâ iki şeytan musallat eder. Bu şeytanlar o kimsenin omuzları arasında dururlar ve bitirinceye kadar göğsünü tekmelerler. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Ebiddünyâ, Taberânî)*

Lokman sûresindeki Levh-el-hadîs âyet-i kerîmesi tegannî ile okumağı yasak etmek için indi. Abdullah bin Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) talebesinden olan İmâm-ı Mücâhid, Tâbiîn'in (Eshâb-ı kirâmı görenlerin) büyüklerindendir.Bu âyet-i kerîmenin tegannîyi yasak ettiğini bildirdi. Abdullah ibni Abbâs ve Abdullah ibni Mes'ûd (r.anhüm) bu âyet-i kerîmenin tegannî için olduğuna yemin etmişlerdir. İmâm-ı Mücâhid, Furkân sûresi yetmiş ikinci âyet-i kerîmesinde; ***"Günahları af ve mağfiret edilecek olanlardan biri; tegannî, şarkı okunan yerlerde bulunmayanlardır."*** buyruluyor dedi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kur'ân-ı kerîmi, ezânı, mevlidi mûsikî ile tegannî ederek okumak, mânâyı bozuyor ve zararlı oluyor. Meselâ (Allahü ekber), Allahü teâlâ büyüktür, demektir. Sesi uzatarak (Aaaallahü ekber) şeklinde okunursa, Allah acabâ büyük müdür? demek olur ki, böyle söylemek küfürdür, îmânı giderir. *(İbn-i Âbidîn)*

Başkalarını hicveden (kötüleyen) ve fuhş, içki anlatan ve şehveti harekete getiren şiirleri tegannî ile okumak her dinde haramdır. Harama sebeb olan şeyler de harâm olur. *(Âlim bin A'lâ)*

Vâz, hikmet, nasîhat, güzel ahlâk bildiren şiirleri tegannî ile okumak câizdir. Devamlı böyle vakit geçirmek mekrûh olur. Kur'ân-ı kerîmi, zikri, duâyı, ezânı tegannî ile okumak ise sözbirliğiyle harâmdır. Tegannî; harfleri, kelimeleri değiştirmekte, mânâyı bozmaktadır. Bunları kasd ile bile bile değiştirmek harâm olur. Kur'ân-ı kerîmi, zikri ve ilâhîleri, mânâyı bozmayacak güzel sesle okumak müstehâbdır. *(Muhammed Bağdâdî)*

Kur'ân-ı kerîmi güzel ses ile tecvide göre okumalıdır. Tegannî ile kelimeleri değiştirip nağmeye uydurarak okumak harâmdır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

TEHADDÎ:

Meydan okumak.

Âlimlerin çoğuna göre peygamberlerin mûcize gösterirken açıkça tehaddî etmeleri şart değil ise de mûcizenin mânâsında tehaddî vardır. Evliyâ, peygamberlik iddiâ etmedikleri ve onların kerâmetlerinde tehaddî bulunmadığı için mûcize olmazlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEHARRÎ:

Bir şeyi anlamak için araştırmak.

Sofradakiler, içeri gelen kimseyi yemeğe çağırsalar, âdil bir müslüman da, yedikleri eti mürted kesti veya içtiklerinde şarâb karışık dese, çağıranlar âdil ise, oturur. Âdil değilseler oturmaz. İkisi âdil ise, yine oturur. Biri âdil ise, teharrî eder. Karar veremezse, oturup yer, içer ve suları ile abdest alır. *(İbn-i Âbidîn)*

TEHÂVÜN:

Gevşeklik.

Âdâb-ı Nebeviyyede tehâvün edeni ve Peygamber efendimizin sünnetini terk edeni ârif, velî zan etme. *(Cüneyd-i Bağdâdî)*

TEHAVVÜL:

Değişme. Bir hâlden başka bir hâle geçme.

Sıcak havada tazyik azalır, barometre düşer. Soğukta ise yükselir. Bu tazyik tehavvülü sıhhat için çok mühimdir. Bu tehavvül olmasaydı bildiğimiz hastalıkların dörtte biri mevcûd olmazdı. *(Seâdet-i Ebediyye)*

TEHECCÜD NAMAZI:

Gecenin üçte ikisi geçtikten sonra ve imsak vaktinden önce iki ile on iki rek'at arasında kılınan namaz.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Ey Resûlüm!) ***Sana mahsûs fazla bir namaz olarak, gece uykudan kalk da, Kur'ân-ı kerîm ile teheccüd*** (namazı) ***kıl.*** *(İsrâ sûresi: 79)*

Teheccüd namazına devâm ediniz. Zîrâ sizden önceki sâlihlerin kıldığı bir namazdır ve Rabbinize sizi yaklaştırıcıdır ve günâhların keffâretine ve nefsi günahtan alıkoymaya sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Nîmet-ül-İslâm)*

Teheccüd namazını zarûret olmadıkça elden kaçırmamalıdır. Peygamber efendimiz muhârebelerde bile teheccüd kılardı. Kazâ namazları olan, teheccüd yerine kazâ namazı kılmalıdır. Hem kazâ borcu ödenir, hem de teheccüd sevâbına kavuşur. *(Hâdimî, İbn-i Nüceym)*

TEHEVVÜR:

Çok kızmak, çok öfkelenmek, sertlik; hilmin (yumuşaklığın) zıddı. Gadabın, kızmanın aşırısı. Atılganlık.

Tehevvür sâhibi hiddetli, sert olur. Bunun aksine hilm (yumuşaklık) denir. Halîm (yumuşak) kimse, gadaba sebeb olan şeyler karşısında kızmaz, heyecana gelmez. Korkak olan, kendisine zarar verir. Gadablı kimse ise hem kendine, hem de başkalarına zarar verir. Tehevvür, insanı küfre kadar götürür. Hadîs-i şerîfte; ***"Gadab, îmânı bozar"*** buyruldu. Burada bildirilen gadabdan maksat tehevvürdür. Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem dünyâ için gadaba geldiği görülmedi. Allah için gadaba gelirdi. *(M. Hâdimî)*

TE'HÎR:

Geciktirmek, geri bırakmak. *(Bkz. Takdîm ve Te'hîr)*

Her sabah ve akşam tövbe etmeyen kimse, kendine zulm eder. Tövbeyi te'hîr etmemelidir. *(İmâm-ı Mücâhid)*

İyi, hayırlı işler akla gelince bunu te'hîr etmeden hemen yerine getirmelidir. Zîrâ insanın nefsi ve şeytan bu hayırlı işi yaptırmamak için araya binbir sebeb koyar. *(M. Hâdimî)*

Yavrucuğum tövbeni te'hîr etme! Zîrâ ölüm âni gelir. *(Lokman Hakîm)*

TEHİYYÂT (Tahiyyât):

Namazın ka'delerinde yâni birinci ve ikinci oturuşlarında okunan Ettehiyyâtü duâsı.

Son rek'atte otururken, tahiyyât okumak namazın vâciblerindendir. Üç ve dört rek'atli namazların ikinci rek'atinde otururken, tahiyyât okumak ise sünnettir. *(Halebî)*

Son rek'atte tahiyyât okuyacak kadar oturmak farzdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Tahıyyâtın mânâsı; yapılan bütün tâzimler, hürmetler ve ibâdetler Allahü teâlâya mahsustur ve ey Muhammed aleyhisselâm! Selâmet ve Allah'ın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selâmet bizim üzerimize ve bütün sâlih kulların üzerine olsun. Ben şehâdet ederim ki Allahü teâlâdan başka, kendisine ibâdet edilip, tapınılacak ilâh yoktur ve Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlânın kulu ve peygamberidir. *(Harputlu İshâk Efendi)*

TEHİYYET-ÜL-MESCİD:

Mescide girince, oturmadan önce, mescidin sâhibine yâni Allahü teâlâya ta'zîm ve hürmet için kılınan iki rek'at nâfile namaz.

Câmiye girenin tahiyyet-ül-mescid olarak iki rek'at namaz kılması, söz birliği ile sünnettir. Sesli Kur'ân-ı kerîm okunuyorsa tehiyyet-ül-mescid namazı kılınmaz. *(Hamevî)*

Mescide girdiği esnâda kılınan farz veya sünnet ile tehiyyet-ül-mescid sevâbı dahi hâsıl olduğu gibi, abdesti müteâkib (sonra) kılınan farz veya sünnet ile de bu fazîletler meydana gelir. *(M.Zihni Efendi, İbn-i Âbidîn)*

TEHLÎL:

"Lâ ilâhe illallah (Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur)" sözünü söylemek.

Tesbîh (sübhânallah), ***tehlîl ve takdîse*** (Allahü teâlânın büyüklüğünü, yüceliğini, noksan sıfatlardan uzak olduğunu söylemeye) ***devâm edin. Bunlardan gaflet etmeyin. Şaşırmamak için parmak uçları ile hesâb edin.Zîrâ onlar, kıyâmet gününde sorguya çekilir ve şehâdet ederler.*** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd ve Tirmizî)*

İnsan için boş sözlerden kaçıp, tesbîh (sübhânallah) ve tehlîle devâm etmek, daha hayırlıdır. Öyle olur ki, Allahü teâlâ, onun karşılığında Cennet'te bir köşk verir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hacca giden kimse, Safâ tepesine çıkınca, Kâbe'ye döner; tekbir (Allahü ekber), tehlîl ve salevât getirir. Sonra, iki kolunu omuz hizâsında ileri uzatıp ve avuçlarını semâya doğru açıp duâ eder. *(Ebû Bekr Ali)*

Fısk meclislerinde (günah işlenen yerlerde), alay edenler arasında tesbîh (sübhânallah), tehlîl, zikr (Allahü teâlâyı anma), tekbîr (Allahü ekber), hadîs ve benzerlerini okumak günâhtır. *(Halebî)*

TEKÂSÜR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin yüz ikinci sûresi.

Mekke'de nâzil oldu (indi). Sekiz âyettir. Tekâsür, çokluk ve çoklukla övünmek demektir. Sûrede, insanların âhiret günü Cehennem'i görecekleri ve suâle tâbi olacakları bildirilmektedir. *(Râzî, Kurtubî)*

Tekâsür sûresinde meâlen buyruldu ki:

O gün dünyâda kazanıp harcadığınız nîmetlerden hesâba çekileceksiniz. *(Âyet: 8)*

Tekâsür sûresini okuyan kimse, bin âyet okumuş gibi olur. *(Hadîs-i şerîf-Feth-ül-Kadîr)*

TEKÂYÂ:

Tekkeler. Tekkenin çoğulu. *(Bkz. Tekke)*

TEKBÎR:

1. Allahü teâlâyı yüceltmek, noksan sıfatlardan, şirkten (ortağı bulunmaktan), yarattıklarına benzemekten tenzîh etmek, uzak tutmak.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey örtüye bürünen Muhammed! Kalk da (kâfirleri, Allahü teâlânın azâbı ile) ***korkut!***

Rabbini tekbîr et! Giydiklerini temiz tut! Haram edeceğim şeylerden sakın! Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma! Rabbin için sabret! Sûr'a üfürüldüğü zaman, kâfirlere çok sıkıntılı bir gündür. Onlara kolaylık yoktur... *(Müddessir sûresi: 10)*

2. "Allahü teâlâ büyüktür. Kullarının ibâdetlerine muhtâç değildir. İbâdetlerin O'na faydası yoktur" mânâsına "Allahü ekber" sözü.

Farz namazdan sonra otuz üç tesbîh (sübhânellah), ***otuz üç tahmîd*** (Elhamdülillah), ***otuz üç tekbîr ve bir de tehlîl*** (Lâ ilâhe illallah) ***söyleyiniz!*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Her namazdan sora otuz üç kere sübhânellah, otuz üç kere el-hamdülillah, otuz üç kere (tekbîr) ***Allahü ekber deyip, lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke lehu lehülmülkü velehül hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr, demek sûretiyle yüzü tamamlayan kimsenin günâhları deniz köpüğü kadar olsa da af olunacaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-El-Envâr li-A'mâl-il-Ebrâr)*

Tekbîr kelimesi, Allahü teâlânın, kullarına yaptığı şükürlerden çok yüksek olduğunu, O'na yakışan şükür yapılamıyacağını ifâde etmektedir. *(Ahmed Fârûkî)*

3. Ramazan ve Kurban bayramlarında okunan; "Allahü ekber, Allahü ekber. Lâ ilâhe illallahü vallahü ekber, Allahü ekber ve lillâhil-hamd" sözü. Buna Teşrîk tekbîri de denir. *(Bkz. Teşrîk Tekbîri)*

Tekbîr-i Tahrîme:

Tahrime Tekbîri. Namaza dururken "Allahü ekber" demek. Buna, iftitah (namaza başlama) tekbîri de denir.

Tahrîme tekbîri, namazın şartlarından yâni dışındaki farzlarındandır. Kadınlar iki ellerini omuz hizâsına kaldırır, sonra tekbîr-i tahrîmeyi söyler. Sonra sağ eli sol elin üstünde olarak, göğüse kor. Bilek kavramazlar. AAAllahü veya ekbaaar gibi uzun söylenirse, namaz olmaz. İmâmdan önce ekber denirse, namaza başlanmış olunmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Tekbîr-i Zevâid:

Bayram namazlarında birinci rek'atte Sübhâneke'den sonra üç, ikinci rek'atte zamm-ı sûreyi okuyup rükûa gitmeden önce de üç kerre olmak üzere alınan altı vâcib tekbir. Zevâid tekbiri.

Tekbîr-i zevâid bayram namazlarında şöyle alınır. Birinci rek'atte Sübhâneke'den sonra söylenir. Bu sırada eller üç defâ kulaklara kaldırılıp, birinci ve ikincide, iki yana uzatılır, üçüncüde göbek altına bağlanır. İkinci rek'atte ise, Fâtiha ve zamm-ı sûre okunduktan sonra, rükûa gitmeden, ayakta iken yine üç tekbir alınır. İki el yine kulaklara kaldırılır, eller üçünde de yanlara bırakılır. Namaza âit olan dördüncü tekbirde elleri kulaklara kaldırmayıp, rükûa gidilir. *(Halebî-i Kebîr)*

TEKEBBÜR:

Kibir sâhibi olma, büyüklenme, kibirlenme, kendini büyük gösterme.

Allahü teâlâ tevâdu' üzere olmağı bana emr eyledi. Hiçbiriniz, hiçbir kimseye tekebbür etmeyiniz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Tevâdu' (alçak gönüllülük) gösteren azîz olur, yükselir. Tekebbür eden zelîl olur. *(Hazret-i Ömer)*

Allahü teâlâ; ***"Tekebbür edenleri sevmem, tevâdu' edenleri severim"*** buyuruyor. Âciz, elinden bir şey gelmeyen zavallı insana bunlardan hangisini yapmak yakışır?Aklı başında olan, kendini ve Rabbini tanıyan kimse, hiç tekebbür edebilir mi? İnsan aşağılığını, âcizliğini, Rabbine karşı her an izhâr etmek (göstermek) mecbûriyetindedir. Bunun için her an, her yerde aczini göstermesi, tevâdu' üzere bulunması lâzımdır. Tekebbür etmek

harâmdır.Tekebbür, Allahü teâlânın bir sıfatıdır. Kibir ve kibriyâ sıfatı, O'na mahsustur. İnsan nefsini ne kadar aşağılarsa, Allah indinde kıymeti o kadar artar. Kendine kıymet verenin, Allahü teâlâ indinde kıymeti olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

Mal, evlâd, mevki ve rütbe ile tekebbür etmek insana hiç yakışmaz. Çünkü bunlar, kendinde bulunan üstünlükler değildir. Gelip geçen, kendinde kalmayan, insandan çabuk ayrılan şeylerdir. *(M. Hâdimî)*

Tekebbür edene tekebbür sadakadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEKFÎN:

Kefenleme.

Ensârdan (Medîneli müslümanlardan) bir genci Cehennem korkusu yakaladı. Hattâ bu korkudan sokağa bile çıkamaz oldu. Peygamber efendimiz bu gencin ziyâretine gitti ve genci kucakladı. Daha sonra bu genç vefât etti. Peygamber efendimiz buyurdu ki: ***"Bunun techîz ve tekfînine bakın. Zîrâ Cehennem korkusundan ödü çatlamıştır."*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

TEKFÎR:

Bir kimseye küfr, îmânsızlık nisbet etmek, kâfir demek.

Küfre sebeb olan sözler ve hareketler çoktur. Bir kimsede küfre sebeb olan iş veya söz görülünce, hemen tekfîr etmemelidir. Küfrü irâde ettiği, istediği açıkça anlaşılmadıkça sû-i zan (kötü zan) etmemelidir. Bir kimsenin bir işinde veya sözünde doksan dokuz küfr ihtimâli olsa, bir tâne de îmân ihtimâli olsa, bu kimse tekfîr edilmez. Müslümana hüsn-i zan edilir, hakkında iyi zan beslenir. *(Kutbüddîn İznikî)*

TEKKE:

Tasavvufun yâni İslâm ahlâkı ilminin ve diğer dînî ilimlerin öğretildiği ve tatbik edildiği yer. Dergâh ve zâviye de denir.

Tekke ilk defâ, Kûfeli Ebû Hâşim adına hicrî ikinci asır sonlarına doğru, Şam yakınlarındaki Remle'de kuruldu. *(Ebû Nuaym)*

Tekkelerde yetişenlerden Zünnûn-i Mısrî, Ahmed Yesevî, Hallâc-ı Mensûr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yûnus Emre, Erzurumlu İbrâhim Hakkı gibi sayısız büyük velîler, yaşadıkları asırlara, eserleri ve yaşayışlarıyla mühürlerini vurmuşlardır. Bu büyükler, insanlık târihinin şeref levhalarıdır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

TEKMÎL MAKÂMI:

Olgunlaştırmak, tamamlamak, kemâle erdirmek makâmı. Tasavvufta başkalarını yetiştirebilmek derecesine ulaşma.

Tasavvuf yolunda nihâyete kavuştuktan sonra geriye dönenler, irşâd (öğretme, yetiştirme) ve tekmîl makâmına kavuşur. Allahü teâlânın kullarını dâvet için, onlara faydalı olmak için Hak'tan halka dönerler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEKVÎN:

"Yaratmak" mânâsına Allahü teâlânın subûtî sıfatlarından.

Allahü teâlânın sübûtî (zâtında bulunmakla birlikte başka varlıklarda da sınırlı olarak bulunan) sıfatları sekiz tânedir. Bunlar; hayât (diri olmak), ilim (bilmek), semi' (işitmek), basar (görmek), kudret (gücü yetmek), irâde (istemek), kelâm (söylemek) ve tekvîndir. Bu sekiz sıfata sıfât-ı hakîkiyye denir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Allahü teâlâ hakkında bizlere bilmesi vâcib olan sıfât-ı sübûtiyyeden bir tânesi de tekvîndir. Allahü azîm-üş-şân hâlıktır, yaratıcıdır. Her şeyi yoktan var eden, yaratan O'dur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. O'ndan başkası için yarattı demek küfr olur. İnsan bir şey

yaratamaz. *(Kutbüddîn İznikî)*

Ehl-i sünnet âlimleri (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolunda bulunan âlimler) buyuruyorlar ki: "Allahü teâlâ, ilim gibi, kudret gibi bütün sıfatlarından kullarına biraz ihsân buyurmuştur. Fakat yalnız üç sıfatı kendine mahsûstur. Bu üç sıfatı Kibriyâ (büyüklük), Ganî olmak (başkalarına muhtâç olmamak, her şey O'na muhtâç olmak) ve Tekvîn sıfatlarıdır." *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEKVÎR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin seksen birinci sûresi.

Tekvîr sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yirmi dokuz âyet-i kerîmedir. Birinci âyet-i kerîmede geçen ve güneşin dürülüp, ziyâsının (ışığının) gitmesi mânâsına olan Tekvîr kelimesi, sûreye isim olmuştur. Sûrede, kıyâmetin kopmasına dâir on iki önemli hâdise bildirilmektedir. *(Râzî, Senâullah Dehlevî)*

Tekvîr sûresinde meâlen buyruldu ki:

Güneşin karardığı, yıldızlar yerlerinden ayrılıp döküldükleri ve dağların dağılıp saçıldıkları zaman... Her nefis, hayır ve şerden ne hazırlamışsa artık hepsini görüp bilecektir. *(Âyet: 1-3, 14)*

Kim kıyâmet gününe, sanki gözleriyle görüyormuş gibi bakmak isterse, Tekvîr, İnfitâr ve İnşikâk sûrelerini okusun. *(Hadîs-i şerîf-Nesâî)*

TELBİYE:

"Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk. İnnel hamde ven-ni'mete vel-mülke lâ şerîke leke" sözlerini söylemek. *(Bkz. Lebbeyk)*

Erkekler hac ve umre için ihrâmda bulunduğu müddetçe, arkadaşları ile karşılaştığı vakitte, toplantı yerlerinde, tepelere yükselip, vâdilere indikte, vâsıtaya biniş ve inişlerde yüksek sesle telbiye okur. Kadınlar telbiyeyi hafif sesle söyler. *(Saîdüddîn Fergânî)*

TELFİK:

Helâl ve harâm, emir ve yasak, ibâdet ve tâatte, belli bir mezhebin hükümlerine uymayıp, mezheblerin hükümlerinden kolay olanı yapma ve karıştırma.

Bir ibâdeti veya bir işi yaparken, birkaç mezhebi telfik etmek, dört mezhebden çıkmak ve beşinci bir mezheb meydana getirmek olur. Bu iş, karıştırmış olduğu mezheblerin hiçbirine göre sahîh (doğru) olmaz, bâtıl (geçersiz) olur. Dîni oyuncak yapmış olur. *(Abdülganî Nablüsî)*

İşlerini, mezhebleri telfik ederek yapmak câiz değildir. Çünkü böyle yapmak İslâmiyet'in dışına çıkmak olur. *(İmâm-ı Ebü'l-Hasen Subkî)*

TE'LÎF:

Başkalarının sözlerini kendine mahsus bir sıra ile toplayıp kitâb hâline getirme.

Kalp ve rûh ilimlerinin mütehassısları ya kitab tasnîf ederler veya te'lif ederler. Tasnif demek, bir ârifin kendine bildirilen ilimleri, esrârı, dereceleri yazmasıdır. Böyle olan tasnif çok zamandan beri dünyâdan kalktı. Yalnız te'lif kaldı. Fakat İmâm-ı Rabbânî'nin (k.sirruh) yazıları doğrusu tasniftir. Te'lif değildir. *(Muhammed Hâşim Kişmî)*

TEL'İN:

Lânetleme, lânet etme. Bir kimsenin Allahü teâlânın rahmetinden uzak olmasını dileme. *(Bkz. Lânet)*

TELKÎN:

Definden sonra meyyitin (vefât edenin) yüzüne karşı ayakta durarak okunan, kabir suâllerini ve cevaplarını bildiren sözler.

Mevtânıza (ölülerinize) ***telkîn ediniz.*** *(Hadîs-i şerîf-Nî'met-i İslâm)*

Definden sonra telkîn vermek sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

Telkîn özetle şöyledir: "Ey falan kişi! Bil ki bu kabir senin dünyâya âit son, âhirete âit ilk konağındır. Artık bu fânî dünyâdan ayrılıp sonsuz âleme göçtün. Şimdi sana Münker ve Nekir adında iki melek gelecek. Korkma, mahzûn olma. Onlar Allahü teâlâ tarafından gönderilmiştir. Münker ve Nekir sana; "Rabbin kim? Peygamberin kim? Dînin nedir? Kitâbın nedir? Kıblen neresidir? Îtikâdda mezhebin nedir?" diye sorarlar. Onlara; "Rabbim Allahü teâlâ. Peygamberim Muhammed aleyhisselâm. Dînim İslâm. Kitâbım Kur'ân-ı kerîm. Kıblem, Ka'be-i şerîftir. Îtikâdda mezhebim, Ehl-i sünnet ve'l-cemâattir." diye cevap ver. Bil ki, ölüm haktır, kabir haktır, Münker ve Nekirin süâlleri haktır, haşr, neşr, hesap, mîzân (terâzî), sırât haktır. Mü'minler için hazırlanmış olan Cennet ve inanmayanlar için hazırlanan Cehennem haktır, gerçektir.

Yâ Rabbî! Bu kişiyi doğru cevap vermeye kâdir eyle. Eğer sâlih, iyi bir kimse ise, ona ihsânını ziyâde eyle, arttır. Eğer günahkâr ise, onu mağfiret eyle, affet. Âmîn." *(Kutbüddîn İznikî)*

TELVÎN:

Tasavvuf yolundaki talebenin kalbinde meydana gelen değişik haller.

Kıymetli kardeşim Hâfız Mahmûd'un şerefli mektûbu geldi. Hâllerinin telvînlerinden bir şeyler yazmışsınız. Bu yolun başında da sonunda da sâlikler (tasavvuf yolcuları) hâllerin telvîninden kurtulamazlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEMELLUK:

İfrât (aşırı) derecede tevâzû.

Temelluk, müslüman ahlâkından değildir. *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Adiy)*

Temelluk ancak üstâda ve tabibe karşı câizdir. Başkalarına karşı câiz değildir. *(M. Hâdimî)*

Muallim ile tabîbe,
Temelluk etmek lâzımdır.
Tabîbin tedâvisine,
Ve te'allüme (öğrenmeye) hâdimdir.

(M. Hâdimî)

TEMENNÎ:

Sebebe yapışmadan, gerekli çalışmayı yapmadan, Allahü teâlâdan bir şeyin olmasını dileme.

Temennî insanı tembelliğe götürür. Recâ (sebebine yapıştıktan sonra o işin olmasını beklemek) ise, çalışmaya sebeb olur. *(Muhammed Hâdimî)*

Müslüman temennî sâhibi değildir. Çalışır, sebeplere yapışır, ondan sonra Allahü teâlâya tevekkül eder (her şeyi O'ndan bekler). *(Mustafa Sabrî)*

TEMETTU' HAC:

Hac günlerinden önce umre için ihrâma girip ve bu umre yapıldıktan sonra memleketine dönmeden, tekrar ihrâma girerek yapılan hac. Hacc-ı Temettû'. *(Bkz. Hac)*

Temettû' hac sevâbı, ifrâd haccından çoktur. *(İbn-i Âbidîn)*

TEMÎME:

Bir sebeb, vesîle olarak görülmeyip, doğrudan te'sir edeceğine ve bir zararı def edeceğine inanılarak yapıldığı için, dînen şirk (Allahü teâlâya ortak koşmak) sayılan, mânâsı bilinmeyen ve küfre (îmânın gitmesine) sebeb olan şeyleri okumak.

Temîme ve tivele (muhabbet hâsıl etmek için okumak veya üzerinde bir şey taşımak) ***şirktir.*** *(Hadîs-i şerîf-En-Nihâye)*

TE'MÎNÂT:

Güven ve garanti vermek. *(Bkz. Emân)*

TEMKÎN:

Tasavvufta değişmekten, hâlden hâle geçmekten kurtulup, huzur ve sükûna kavuşma.

Kalb, telvinden (değişik hallerden), hâllere kul olmaktan kurtulmuş ve temkîn makâmına yetişmiş ise, hâller artık nefse gelir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Temkîne eren kimse üstünlerin üstünü olur. *(Mevlânâ Hâce Emkenegî)*

Temkîn Zamânı:

Güneşin doğuş, batış vakti ve namaz vakti hesapları yapılırken, vakitlere eklenen veya çıkarılan zaman miktârı. Bu vakitler hesâb edilirken deniz ve ova gibi düz yerlerde güneş merkezinin hakîkî ufkun altına inmesi esas alınır. Hâlbuki o yerin en yüksek tepesinde bulunan bir kimsenin gördüğü ufuktan (zâhirî ufuk) güneşin üst kenarının batması veya doğması mûteberdir. Bu ikisi arasında güneşin yarı çapı, bulunan yerin inhitât-ı ufku (ufuk alçalması), güneş ışıklarının kırılması ve güneşin paralaksı kadar fark vardır ki bu farka temkin denir. Temkin zamânı, enlem derecesine, mevsimlere ve yüksekliğe göre değişirse de Türkiye için ortalama 10 dakikadır.

Güneş tepede iken yâni öğle namazının vaktinden temkin zamânı kadar evvel olan zaman içinde her namazı kılmak haramdır. *(Ahmed Ziyâ Bey)*

Temkîn zamânı değiştirilemez. Temkîn zamânı azaltılırsa, öğle ve daha sonraki namazlar vakitlerinden evvel kılınmış olur. *(M. Sıddîk Gümüş)*

TEMLÎK:

1. Mülk olarak vermek.

Zekât vermek, malı müslüman fakire temlik etmekle olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Devamlı hasta veya çok yaşlı olup altmış gün keffâret orucunu tutamaz ise, altmış fakiri bir gün sabah akşam doyurur. Altmış günlüğü bir fakire, bir günde toplu verirse, bir günlük vermiş olur. Altmış fakiri sabah, altmış başka fakiri de akşam doyurursa, sabah doyurduklarını akşam veya akşam doyurduklarını sabah bir daha doyurmalıdır. Yâhut bunlardan altmışının her birine Sadaka-i fıtır miktârı mal temlîk eder. *(Kâşânî, İbn-i Âbidîn)*

2. Erkeğin, talak (boşama) hakkını zevcesine (hanımına) vermesi.

Temlik haberini başkası ile veya mektubla zevceye ulaştırma hâlinde zevce, haberi aldığı mecliste kendini boşayabilir. *(Ahmed Zühdü)*

TEMYÎZ:

İyiyi kötüden ayırt etme. Bir kimsenin (meselâ çocuğun), satın alınan malın mülk olacağını ve satınca mülkten çıkacağını anlaması. İyiyi kötüden ayırt edebilene mümeyyiz denir.

Temyiz sâhibi olmayan çocukların bütün sözleşmeleri bâtıldır (geçersizdir). Temyiz sâhibi olan çocuğun zararlı olan işlerdeki sözleşmeleri, velîsi izin verse bile sahih (geçerli) değildir.

Talâk vermesi, köle âzâd etmesi, birine borçlu olduğunu söylemesi, ödünç, sadaka hediye vermesi böyledir. *(Ali Haydar Efendi)*

Bunamış ihtiyarlar da temyiz sâhibi çocuk gibidir. Alış-verişlerini velîleri isterse kabûl, isterse red eder. Bir malı veya canı telef ederlerse öderler. *(Ali Haydar Efendi)*

TENÂSÜH:

Ölen kimsenin rûhunun başka bir bedene geçtiğine dâir, bâtıl, asılsız bir inanış. Bilhassa, Hindûlar ve geçmiş milletler arasında yaygın idi.

Tenâsüh, îmânı giderir, Tenâsüh vardır diyen, İslâm dînine inanmamış olur. Yâni müslümanlıktan çıkar. Rûhların, cisim şekil alarak iş görmelerini, bâzı kimseler tenâsüh sanmıştır. Hâşâ ve kellâ (aslâ), hiç tenâsüh değildir. Yâni ruhlar, başka bir bedene girmemiştir. Bu hâl, birçok câhillerin ayaklarının kaymasına sebeb olmuştur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Derezîlerin (Fâtımî hükümdârı Hâkim biemrillah'ın ilâh olduğuna ve onun vezîri Hamza'nın imâmlığına yâni peygamberliğine inananların) îmânları bozuktur. Tenâsühe inanırlar. Şaraba ve zinâya helâl derler. Öldükten sonra dirilmeye, namaza, oruca ve hacca inanmazlar. *(İbn-i Âbidîn)*

Şeytanlar, diri insanın içine de girer. İnsanın his ve hareket sinirlerine de te'sir eder, hareket ve ses hâsıl ederler. İnsanın bundan haberi olmaz. Vaktiyle Roma'da ve Peşte'de, son zamanlarda Adana'da konuşan çocuk ve hastalar görülmüştür. Bunları konuşturan cin, uzak memleketlerdeki veya eski zamanlardaki şeyleri söylediklerinden, bâzı kimseler bu çocukların iki rûhlu olduğunu veya başka insanın rûhunu taşıdığını yâni tenâsüh sanmıştır. Böyle zannetmenin yanlış olduğunu dînimiz açıkça bildirmektedir. Cinler putun yâni heykelin içine girip de konuşurlardı. Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem dünyâyı teşrîf ettiği, İslâmiyet'in başladığı, birçok putlardan işitilmişti. Bu sözleri duyup, çok kimsenin müslüman olduğu Mir'ât-ı Mekke târih kitâbında yazılıdır. *Abdülhakîm Arvâsî)*

TENEŞİR:

Serîr; ölünün yıkandığı masa şeklindeki dört ayaklı uzun tahta zemin.

Teneşir (serîr) etrâfında önce buhur yakılıp üç defâ dolaştırılır. Beş defâ da olur. Buhur bir ottur. Buna öd ağacı talaşları ve günnük denilen ağacın zamkı da karıştırılıp bir kap içindeki ateş üzerine konur, bu kap, teneşir etrâfında dolaştırılır. *(Halebî, Tahtâvî)*

Cenâze, örtülü olarak, tütsülenmiş teneşir üzerine, sırt üstü veya kolay gelen şekilde yatırılır. Göbek ile diz arası örtülü olarak yıkanır. Teneşir üzerinde kıbleye karşı yatırmak sünnettir. *(İbn-i Âbidîn)*

TENZÎH:

Allahü teâlâyı, şânına lâyık olmayan şeylerden, her türlü eksik ve noksanlıklardan uzak tutmak.

Kim her gece yatarken; "Sübhânallahi velhamdülillahi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber" diye yüz defâ okursa, tenzîh, tesbih, hamd ve tekbir söylemiş olur. Bunu çok okumakla, kusurlarının, günâhlarının affedilmesini istemiş olur. *(Ahmed Fârûkî)*

TENZÎHEN MEKRÛH:

Yasak olmasına kuvvetli, açık bir delil, senet bulunmayıp, yapılması iyi olmayan şeyler.

Dinde müekked, kuvvetli olmayan sünnetleri ve müstehabları yapmamak tenzîhen mekrûhtur. Tenzîhen mekrûhu işleyene azâb olmaz. Fakat ısrarla yapmaya devâm ederse, azâb olunmaya ve ibâdetlerin sevâbından mahrûm kalmaya sebeb olur. *(Muhammed bin*

Kutbüddîn İznikî)

Dünyâ nîmetleri için gıbta etmek tenzîhen mekrûhtur. *(M. Hâdimî)*

Namazda gözleri yummak tenzîhen mekrûhtur. Zihin dağılmasın diye yumulursa mekrûh olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

TENZÎL:

İndirmek, indirilmek; Allahü teâlâ tarafından indirilen kitab, Kur'ân-ı kerîm. İnzâl kelimesinde bir defada indirmek mânâsı bulunduğu halde, tenzîlde azar azar indirme mânâsı vardır. Kur'ân-ı kerîm Levh-i mahfûzdan Beyt-ül-izze (Kur'ân-ı kerîmin bir bütün hâlinde indirildiği ve dünyâ semâsında bulunduğu rivâyet edilen yer) denilen makâma topluca indirilmiştir ki, buna inzâl, buradan Peygamber efendimize vahy yoluyla parça parça indirilmiştir ki, buna da tenzîl denir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın tenzîlidir. *(Yâsîn sûresi: 5)*

TERAKKÎ:

1. İlim, fen ve san'atta yükselme, ilerleme.

Allahü teâlâ, İslâm dînini, hayâtın yürümesini, ihtiyâçların değişmesini karşılayacak, terakkîleri sağlayacak esaslar üzerine kurmuştur. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Müslümanlar İslâmiyet'e yapışıp bağlandığı müddetçe terakkî etmişler, İslâmiyet'ten uzaklaştıkça da, zelîl ve hakîr olmuşlardı. *(Nur Muhammed Bedevânî)*

2. Mânevî ilerleme, rûhen yükselme.

Kur'ân-ı kerîm okuyarak, Allahü teâlâya yaklaşmaya uğraşınız. Evliyâların kabirlerini ziyâret ediniz. Onlara teveccüh edince (kalb ile yönelince) çok terakkî edilir. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Rûh da, melekler de terakkî etmez. Yaratıldığı mertebede kalır. Rûh bu beden ile birleşince, terakkî etmek hâssasını (özelliğini, yeteneğini) kazanır. *(Ali bin Emrullah)*

Terakkî; verâ ve takvâ yâni haramlardan ve şüphelilerden sakınmakla olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TERÂVİH NAMAZI:

Ramazân ayında yatsı namazından sonra kılınan yirmi rek'atlik nâfile namaz.

Ey müslümanlar! Üzerinize öyle büyük bir ay gölge vermek üzeredir ki, bu aydaki bir gece (Kadir gecesi) ***bin aydan daha hayırlıdır. Allahü teâlâ bu ayda, her gün oruç tutulmasını emretti. Bu ayda geceleri terâvih namazı kılmak da sünnettir.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-ün-Nâsihîn)*

Erkeklerin ve kadınların terâvih namazı kılması sünnet-i müekkededir. Cemâatle birlikte kılınması da sünnet-i kifâyedir. Yâni câmide cemâat ile kılındıkta, başkaları evde yalnız kılabilir, günâh olmaz. *(M. Zihni Efendi)*

Eshâb-ı kirâmın hepsi terâvih namazını cemâat ile yirmi rek'at kıldılar. Dört halîfeye ve Eshâb-ı kirâmın icmâ'ına (söz birliğine) uymamız hadîs-i şerîf ile emredilmiştir. *(Tahtâvî)*

Kur'ân-ı kerîm, Ramazan'da indi. Kadir gecesi bu aydadır. Ramazân-ı şerîfte hurma ile iftâr etmek sünnettir. Bu ayda terâvih namazı kılmak ve hatim okumak mühim sünnettir. *(Ahmed Fârûkî)*

TERBÎ':

1. Dörtleme, yâni cenâzenin omuz üzerinde tabutun tahta kolundan el ile tutarak dört kişinin taşıması.

Cenâzeyi terbi' şeklinde taşımak sünnettir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Mezârı düz yapmak.

Kabrin üzerine terbi' yapmak Hanefî'de sünnet değildir. Müsennem yâni balık sırtı gibi yuvarlak yapmak sünnettir. *(Halebî)*

TERBİYE:

1. Kişiyi yavaş yavaş rûhen ve bedenen yetiştirmek, olgunlaştırmak.

Oyunun faydası olmaz. Yalnız ok atmayı öğrenmek, atını terbiye etmek ve âilesi ile oynamak haktır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîka)*

Peygamber efendimiz; ***"Bütün çocuklar müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hıristiyan, yahûdî ve mecûsî yapar"*** buyurarak, müslümanlığın yerleştirilmesinde en mühim işin çocukların ve gençlerin iyi terbiye edilmesi olduğunu bildiriyor. O hâlde her müslümanın birinci vazîfesi, evlâdına dînini ve Kur'ân-ı kerîmi öğretmektir. Evlât büyük nîmettir. Nîmetin kıymeti bilinmezse, elden gider. Bunun için pedegoji yâni çocuk terbiyesi İslâm dîninde çok kıymetli bir ilimdir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Çocuğun terbiyesine çok dikkat etmelidir. Onun kötü arkadaşlarla düşüp kalkmasına mâni olmalıdır. Kötü arkadaş, çocuğun edeb ve terbiyesini bozar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Zarar veren kediyi, kuduz köpeği ve yırtıcı hayvanları keskin bıçakla kesmek ve vurmak, zehirlemek câizdir. Döğmek câiz değildir. Döğmek terbiye için olur. Hayvanın aklı olmadığı için terbiye edilmez. *(M. Hâdimî)*

Erkek, çocukları terbiyede hanımına yardım etmelidir. Çünkü bebek, anasına, gece gündüz ağlayıp hiç rahat vermez. Onu insafsızca üzen bir alacaklıdır. O hâlde ona imdâd edene Allahü teâlâ yardım eder. *(İbrâhim Hakkı Erzurûmî)*

Allahü teâlâ bir kulunu severse, âhirete yarar işler, iyi, güzel ameller yaptırır. Allahü teâlâdan hidâyet olmazsa, yüzlerce kitab okusa, nasîhat dinlese yola gelmez. Yâni terbiye kabûl etmeyen kimseye nasîhat vermek, öküze tecvîd okutmaya benzer. *(İmâm-ı Gazâlî)*

2. Edeblendirme, cezâlarını verme.

Mısır'daki Fâtımî hükümdârları, Ehl-i sünnetten ayrıldı. Bozuk yollara saptı. Bunlardan Hâkim bi-Emrillah, Müslümanlıktan da çıkmıştı. Dırâr isminde bir dönme, Hâkim'i aldattı. İslâmiyet'i yıkmaya uğraştı. Dırâr'ın talebesinden Hamza bin Ahmed sapık inanışlar uydurmuş, Hâkim'i ve Mısır'daki Derezîleri, bu bozuk yola sokmuştu. Bu inanışları alan Derezîler, Sûriye ve Lübnan'dakileri de aşıladı. İri, inâdcı, yağmacı ve merhametsiz kimselerdir. Sultan Üçüncü Murâd devrinde isyân ettiler ise de Bosnalı Dâmâd İbrâhim Paşa terbiyelerini verdi. *(M. Sıddîk Gümüş)*

TERCEME (Tercüme):

Bir sözü bir dilden başka bir dile çevirmek.

Kur'ân-ı kerîm, hiçbir dile, hattâ Arabcaya da terceme edilemez. Herhangi bir şiirin, kendi diline bile, tam tercemesine imkân yoktur. Ancak meâli ve îzâhı, tefsîri olur. Bir âyetin herhangi bir tercemesini okuyan kimse, murâd-ı ilâhîyi (Allahü teâlânın o âyetten kasteddiği mânâyı) öğrenemez. Terceme edenin, bilgi derecesine göre yaptığı meâlini öğrenir. Bir câhilin, bir dinsizin yaptığı tercemeyi okuyan da, Allahü teâlânın murâdını değil, terceme edenin, anladım sanarak, kendi kafasından anlatmak istediğini öğrenir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

TERCÎ':

Geri çevirme, döndürme. Sesi yükseltip alçaltarak ve tekrarlayarak okuma.

Kur'ân-ı kerîmi ve ezânı tercî' ile okumak hadîs-i şerîf ile men edildi. Böyle okunan Kur'ân-ı kerîmi dinlemek haramdır. *(İbn-i Âbidîn)*

TERCÎH EHLİ:

Hanefî mezhebinde, dînî hükümleri bildiren fıkıh âlimlerinin beşinci tabakasında bulunan ve ictihâd (Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden dînî hüküm çıkarma) gücüne sâhib olmayan, sâdece bağlı oldukları mezhebin kavillerinden (sözlerinden) ve hükümlerinden sahîh ve evlâ (en iyi) olanı seçen mukallid (bir müctehide, yâni Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden mânâ, hüküm çıkarana tâbi olan) âlimler. *(Bkz. Eshâb)*

TERCÎHUN BİLÂ MÜRECCİH:

Tercih sebebi olmadığı hâlde bir şeyi diğerine tercîh etmek yâni üstün tutmak.

Tercîhun bilâ müreccih bâtıldır, geçersizdir. *(Fahreddîn Râzî)*

TERİKE (Tereke):

Ölenin geriye bıraktığı mal, mülk, eşyâ vs.

Vefât eden kimsenin terekesinden sırasıyla şunlar yapılır:

1) Techîz ve tekfîni (yıkama, kefenleme ve defn masrafları)

2) Borçlarının ödenmesi (kul borçlarının ödenmesi).

3) Vasiyetlerinin tenfîzi (kalan malının üçte biriyle dîne uygun vasiyetlerinin yerine getirilmesi).

4) Geriye kalan malın kendileri veya satılıp paraları mîrâsçılar arasında Allahü teâlânın bildirdiği şekilde dağıtılmasıdır. *(Abdürreşîd Secâvendî, Muhammed Mevkûfâtî)*

TERK-İ DÜNYÂ:

Dünyâyı terk etmek. *(Bkz. Dünyâ)*

1. Mübah (dinde izin verilen) şeylerin hepsini terk edip, yalnız, yaşamak için ve dînini korumak için zarûrî, lâzım olan mübahları kullanmak, yâni mübahların zarûret miktârından fazlasını terk etmek. Böyle terk-i dünyâ çok kıymetli ve faydalı ise de çok güçtür.

2. Haram olan ve şüpheli olan (haram ve helâl olduğu belli olmayan) şeylerden sakınmak ve yalnız mübahları kullanmak. Bu şekilde terk-i dünyâ, hele bu zamanda çok kıymetlidir.

İslâmiyet'in haram dediği, yasak ettiği şeylerden sakınmalıdır. Meselâ erkekler altın ve gümüş eşyâ kullanmamalı ve hâlis ipek kumaştan elbise ve çamaşır giymemelidir. Böyle yapmak terk-i dünyâ olur. Altın ve gümüş eşyâ süs için muhâfaza olunursa câizdir (dînen bir mahzûru yoktur). Fakat bunları kullanmak haramdır. Meselâ bunlarla bir şey içmek, bunlar içinden bir şey yemek, koku ve sürme kutuları yapmak sûretiyle kullanmak haramdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TERK-İ HÜKMÎ:

Dünyâyı hükmen terk etmek, (terk etmiş sayılmak) yâni her işte İslâmiyet'e uymak. Meselâ zekâtı İslâmiyet'in gösterdiği yere seve seve vermek, komşu, akrabâ, fakir ve ödünç istiyenin hakkını gözetmek ve başkalarının hakkına tecâvüz etmemek (saldırmamak) ve malı zevk ve sefâya, eğlenceye vermemek. *(Bkz. Dünyâ)*

Din ile dünyâyı birlikte kazanmak imkânsızdır. Âhireti kazanmak istiyenin dünyâdan vazgeçmesi lâzımdır. Bu zamanda dünyâyı tamâmen terk etmek, kolay değildir. Resûlullah'a uymak şerefine kavuşmak için dünyâda olan her şeyden yüz çevirmek lâzım olmaz. Hiç

olmazsa terk-i hükmî ile terk etmek lâzımdır. Yiyecekte, giyecekte ve ev kurmakta İslâmiyet'e uymak lâzımdır. O'nun emirlerini aşmamak lâzımdır. Altın ve gümüşün ve ticâret eşyâsının ve kırda, çayırda otlayan dört ayaklı hayvanların zekâtını vermek farzdır. Eğer farz olan zekât verilirse, dünyâ mallarının hepsi terk edilmiş demek olur. Böylece insan düyânın zararından kurtulmuş olur. Çünkü bir malın zekâtı verilince, o mal zarardan kurtulur. Demek ki dünyâ malını zarardan korumak için ilâç; malın zekâtını vermektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TERTÎB:

Sırayı gözetmek. *(Bkz. Sâhib-i Tertîb)*

Namazdaki tertîb vâcibtir. Abdestteki tertîb Hanefî mezhebinde sünnet, Şâfiî ve Hanbelî'de farzdır. *(Halebî)*

Tertîb Sâhibi:

Üzerinde kazâya kalmış namaz borcu bulunmayan veya kazâya kalmış namazların toplamı beş vakti geçmemiş bulunan ve namazda sırayı gözetmesi gereken kimse.

Kazâ namazı kılarken cemâate başlanırsa, tertîb sâhibi olan namazını bozup cemâate uymaz. Mâlikî mezhebinde de böyledir. *(İbn-i Âbidîn)*

TERTÎL:

Kur'ân-ı kerîmi tecvîdle yâni usûl ve kâidelerine uyarak, açık açık, tâne tâne, harfleri ve kelimeleri birbirinden ayırarak okuma.

Kur'ân'ı (güzel sesle tegannî yapmadan) ***tertîl üzere oku.*** *(Müzzemmil sûresi: 4)*

Kur'ân-ı kerîmi tertîl üzere okumalıdır. *(İbn-i Abbâs)*

TERVİYE GÜNÜ:

Zilhicce ayının sekizinci günü. Arefe'den önceki gün. Hacıların sabah namazını kıldıktan sonra, topluca Mekke'den Minâ'ya doğru hareket ettikleri gün.

Bir müslüman, Terviye günü oruç tutarsa ve günâh söylemezse, Allahü teâlâ onu elbette Cennet'e kor. *(Hadîs-i şerîf-Rıyâdünnâsihîn)*

Terviye denmesinin sebebi, hacca gidenler umûmiyetle bu günde susuz bir sâhayı katetmeye (gelmeye) hazırlık olmak üzere hayvanlarını bol bol suladıkları ve zemzem suyundan çok içip kandıkları ve yanlarına gerektiği kadar su aldıkları ve böylece Minâ'ya hareket ettikleri içindir. *(S. Abdülkâdir Geylânî)*

Terviye günü sabah namâzından sonra Arafat'a gitmek için Mekke'den çıkmak haccın sünnetlerindendir. *(İbn-i Âbidîn)*

TESBİH:

1. Allahü teâlâyı, O'na yakışmayan her şeyden ve mahlûkların (yaratılmışların) alâmetlerinden ve yok olmaktan tenzîh ve takdîs etmek, yâni uzak tutmak mânâsına "Sübhânallah" sözü ve benzerleri.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunan (melekler, cinler ve insan)***lar Allahü teâlâyı tesbîh ederler. Her şey, Allahü teâlâyı hamd etmekle tesbîh eder. Fakat siz, onların tesbîhini anlayamazsınız.*** *(İsrâ sûresi: 44)*

Deccâl'in zamânında bulunan mü'minlerin gıdâsı, meleklerin gıdâsı gibi, tesbîh ve takdîs etmek olur. Allahü teâlâ o zaman tesbîh ve takdîs edenlerin açlığını giderir. *(Hadîs-i şerîf-Dürret-ül-Fâhire)*

Allahü teâlâ, ibâdetler içinde, Zilhicce'nin ilk on gününde yapılanları daha çok sever...

Bu günlerde çok tesbîh ediniz!.. *(Hadîs-i şerîf-Rıyâd-un-Nâsihîn)*

Tesbîh etmek, tövbenin anahtarı, hattâ özüdür. Tesbih atmek, günahların yok olmasına ve kötülüklerin affolmasına sebeb olur. Namazdaki kusûrlar, tesbîh ile örtülür. *(Ahmed Fârûkî)*

2. Namaz kılmak.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Akşam ve sabah vakitlerinde Allah'ı tesbîh edin. Göklerde ve yeryüzünde onların yaptıkları ve ikindi ve öğle vakitlerinde yapılan hamdler, Allahü teâlâ içindir. *(Rûm sûresi: 17, 18)*

3. Namazdan sonra, Sübhânallah, Elhamdülillah ve Allahü ekber cümleleri söylenirken bunların sayısının anlaşılması için kullanılan, ipe dizilmiş tânelerin bütünü.

Resûlullah efendimiz, bir kadının tesbîhleri, çekirdeklerle saydığını görerek men etme-miştir. Riyâ ve gösteriş için tesbih kullanmak mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

TESBÎH NAMAZI:

Hadîs-i şerîfte, af ve mağfiret olunmak için kılınması tavsiye buyrulan namazlardan biri.

Resûlullah efendimiz, tesbîh namazını, amcası hazret-i Abbâs'a öğretmiş ve şöyle buyurmuştur: ***"Ben, sana bir şey öğreteyim ki, onu işlediğin zaman, Allahü teâlâ, senin günâhının evvelini ve âhirini, yenisini ve eskisini, kasıtlısını ve kasıtsızını, küçüğünü ve büyüğünü, gizlisini ve açığını bağışlasın. Dört rek'at namaz kılarsın. Her rek'atta Fâtiha'dan sonra bir sûre okuyup ayakta iken on beş defâ (Sübhânallahi velhamdülillahi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber) dersin. Rükûya eğilince bunu on defâ söylersin. Rükûdan ayağa kalktığında, ayakta olduğun hâlde, bunu on defâ söylersin sonra secdeye varır, orada on defâ söylersin. Secdeden kalkıp oturduğunda on defâ söylersin. Tekrar secdeye vardığında on defâ söylersin. Sonra secdeden başını kaldırıp oturduğun hâlde on defâ daha söylersin. Sonra ikinci rek'ate kalkarsın. Birinci rek'atteki gibi dört rek'atı da kılarsın. Bu, her rek'atta yetmiş beş, dört rek'atte üç yüz eder. Artık senin günahlarının Alic'in*** (yürümekle dört gecede katedilen kumluk bir yer) ***kumlarının sayısı kadar da olsa, Allahü teâlâ seni bağışlar. Bunu her gün bir defâ kılmaya gücün yeterse kıl."*** Hazret-i Abbâs; "Yâ Resûlallah, bunu her gün yapmaya kimin gücü yeter?" deyince Peygamber efendimiz de; ***"Her gün kılmaya gücün yetmezse, her Cumâ bir defâ kıl. Her Cumâ kılamazsan, ayda bir defâ kıl. Ayda bir defâ kılamazsan senede bir defâ kıl. Senede bir defâ kılamazsan ömründe bir defâ olsun kıl."*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd, Şir'at-ül-İslâm)*

Tesbîh namazında efdâl (makbûl, kıymetli) olan odur ki, müsebbihâttan yâni; Benî İsrâil, Hadîd, Haşr, Sâf, Cumâ, Tegâbûn ve A'lâ sûrelerinden dört sûre okumaktır. *(Senâullah Dehlevî)*

TESELSÜL:

Burhân-ı tatbîk delîli ve benzerlerinde, Allahü teâlânın varlığının lâzım olduğunu isbat etmekte kullanılan delillerden biri. Hâdislerin (sonradan var olan şeylerin) birbirinin varlığına sebeb olarak geriye doğru sonsuza kadar zincirleme birbiri ardısıra gitmesi. *(Bkz. Burhân-ı Tatbîk)*

Teselsülün muhâl (imkânsız) olduğu, Burhân-ı tatbîk ile isbât olunur.Meselâ bir şeyin sonsuz yaratıcılarını birinciden başlıyarak, sonsuz olarak, yan yana dizelim. İkinci yaratıcıdan başlayarak, ikinci bir sıra daha düşünelim. Sonsuza giden ikinci sıra, birinci sıradan bir noksan olduğu için, kısadır.Kısa olana sonsuz denilemez. İkinci sıra, sonsuz olamadığı için, bundan bir fazla olan birinci sıra da, sonsuz olamaz. Yâni, bir ucu sonsuza giden yarım doğru düşünülebilir. Fakat böyle bir şey mevcud olamaz. Dolayısıyla teselsül olamaz.Bu sebeble

sonsuz sayıda yaratıcılar olamaz. Sonsuz var olan bir yaratıcı olur. Bu tek yaratıcı, ezelîdir (başlangıcı yoktur), ebedîdir (sonu yoktur), sonsuz olarak vardır. Varlığı kendindendir, başkasından değildir. Âkıl ve bâliğ (akıllı ve ergenlik yaşına gelen) kimse, Allahü teâlânın sonsuz var olduğunu ve başka her şeyin yoktan var edildiklerini işittikten sonra, aklını kullanmayıp, düşünmeyip, buna inanmazsa veya aklını kullanıp, düşünüp de, bunu akıl kabûl etmez, fenne uygun değildir diyerek inanmazsa îmânsız olur. Cehennem'de sonsuz azâb görür, yanar. *(Âsım Efendi)*

TESETTÜR:

Örtünme. Dînin bildirdiği şekilde örtünme. *(Bkz. Setr-i Avret)*

Tesettür, İslâmiyet'te pek mühim bir konudur. Avret yerini örtmek, namazda da, namaz dışında da farzdır, mutlaka lâzımdır. Mükellef olan yâni âkil (akıllı) ve bâliğ (ergen ve evlenecek yaşa gelmiş olan) insanın namaz kılarken açması veya her zaman başkasına göstermesi ve başkasının bakması haram olan yerlerine avret mahalli denir. Hanefî ve Şâfiî mezhebinde erkeklerin namaz için avret mahalli, göbekten diz altına kadardır.Hanefî mezhebinde, hür olan kadınların ellerinden ve yüzlerinden başka her yerleri, bilekleri, sarkan saçları ve ayaklarının altı namaz için avrettir. *(İbn-i Âbidîn)*

TESLİM:

Kendini, başkasının irâdesine terketme (bırakma), onun emrine uyma, boyun eğme, itâat etme.

İslâm, Allahü teâlânın emirlerine teslim olup kurtulmaktır. *(İmâm-ı Birgivî)*

Hocam Şems-i Tebrîzî'ye tam teslim oldum. Aklım ile hareket etmeyi bıraktım ve kurtuldum. *(Celâleddîn-i Rûmî)*

İlim edinmenin ilk şartı, âlim bulmaktır,
Hiçbir şey düşünmeden, ona teslîm olmaktır.

(Yûsuf Sinânüddîn)

TESLÎS:

Üçleme; Hıristiyanların tanrı üçtür veya tanrı üç unsurdan (Baba-Oğul-Rûh-ul-kudüsten) meydana gelmiştir şeklinde kabûl ettikleri bozuk inanış. Trinite.

Îsevîliğin zuhûrunda (ortaya çıkışında) teslîs inancı yoktu. Teslîs fikrini ilk defâ, felsefeci Eflâtun düşündü. Pavlos ismindeki yahûdî hıristiyanlığa karıştırdı.

Bir rivâyete göre milâddan 200 sene sonra, Sibelius adlı bir papaz teklif etmiştir. O zamâna kadar yalnız tek Allah'a ve peygamber olarak Îsâ aleyhisselâma inanılıyordu. Sibelius'un teslîs inanışıyla ilgili teklifi pekçok hıristiyan tarafından şiddetle reddedilmiş, kiliseler arasında kanlı kavgalar baş göstermiş ve çok kan dökülmüştür. 200 senesinde yalnız baba ve oğul fikri öne sürülmüştü. Bunlara Rûh-ül-kudüs ilâvesi ise ondan 181 sene sonra yâni; 381 yılında Bizans İmparatoru Theodasius zamânında İstanbul'da kurulan bir konsül (rûhânî meclis) de kararlaştırılmıştır. Bu karâra karşı gelen pekçok papa vardı.Bunlardan Papa Honorius hiçbir zaman teslisi kabûl etmemiştir. Honorius öldükten seneler sonra afaroz edilmişse de, teslîsi kabûl etmeyen yeni mezhebler kurmuşlardır. *(Elhâc Abdullah bin Destân Mustafa)*

Îsâ aleyhisselâmdan sonra yahûdîler ve hıristiyanlar hakîki İncîl'i yok ettiler. İncîl'e birçok yeni parçalar ilâve ederek, Allahü teâlânın emirlerini değiştirdiler. İbrânice nüshayı Yunancaya çevirirken birçok yanlış bilgiler ilâve edildi. Putperest Yunanlıların tek Allah inancına karşı çıkmalarından ve İncîl'i, Eflâtun felsefesine uydurmak istemelerinden dolayı akl-ı selîmin (bozukluk bulunmayan aklın) kabûl etmeyeceği teslis inanışı ortaya çıktı.

Hıristiyanlar, Îsâ aleyhisselâm; "Ben ancak sizin gibi bir insanım" dediği hâlde onu Allah'ın oğlu olarak kabûl etmişler, buna bir de Rûh-ul-kudüs ekliyerek baba, oğul, rûh-ul-kuds adı altında teslis inancını ortaya koymuşlardır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

TESVÎF:

Hayırlı işleri yapmayı sonraya bırakma.

Uygunsuz işlerin hepsinden Allahü teâlâya tövbe etmeli, O'na yalvarmalıdır. Belki, tövbe etmek için başka zaman ele geçmez. Hadîs-i şerîfte; ***"Tesvîf edenler helâk oldu"*** buyruldu. Boş zamânı kıymetlendirmelidir.Bu zamanlarda Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmalıdır. Tövbe yapabilmek Hak teâlânın büyük nîmetlerindendir. Hak teâlâdan her an bu nîmeti istemelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEŞEFFÜ':

Bir isteğin, dileğin yerine gelmesi için, peygamberleri veya evliyâyı vesîle ederek (araya koyarak), onların hatırı için diyerek Allahü teâlâya yalvarma, duâ etme, isteme. *(Bkz. İstigâse ve Tevessül)*

TEŞEHHÜD:

Namazın her ka'desinde (ilk ve son oturuşlarda) ettehiyyâtü duâsını okumak veya bunu okuyacak kadar oturmak. *(Bkz. Ka'de ve Tahiyyât)*

Namazda ikinci rek'atten sonraki oturuşta teşehhüd miktârı oturmak ve ka'de-i ahîrede (son rek'atteki oturuşta) teşehhüd okumak vâcibdir. *(M. Zihni Efendi)*

TEŞE'ÜM:

Bir şeyi uğursuz saymak, kötüye yormak.

İslâmiyet'te teşe'üm yoktur. Resûlullah sallallahü aleyhi ve selem teşrîf edince (peygamber olarak gönderilince), günlerin mü'minlere (inananlara) uğursuz olmaları kalmadı. *(İsmâil Hakkı Bursevî)*

Uğursuzluğa inanmamalı, te'sir eder sanmamalıdır. Fakirlikten korkmak ve teşe'üme inanmak şeytandandır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEŞMÎT:

Aksırdığı zaman Elhamdülillah diyen kimseye "Yerhamükellah: Allahü teâlâ sana merhâmet etsin" demek.

Müslümanın, müslüman üzerinde beş hakkı vardır:Selâmına cevâb vermek, hastalığında ziyâret etmek, cenâzesinde bulunmak, dâvetine gitmek ve teşmît etmek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî, Müslim)*

TEŞRÎ:

Kânun koyma. Allahü teâlânın ve peygamberlerinin, insan hayâtının maddî ve mânevî bütün yönlerine dâir emir ve yasaklar koyması.

Teşrî', Allah ve Resûlüne (peygamberine) âittir. Peygamber efendimiz devrinde teşrî', ilâhî bir veche (durum) arzediyordu. Kur'ân-ı kerîm tedrîcî olarak (hâdiselere göre) inzâl oluyor (iniyor), dînî ve dünyevî her türlü mes'elelerin çözüm şekli belirtiliyordu. Peygamber efendimiz bizzât teşrî'î faâliyette bulunuyordu. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, O'na teşrî' salâhiyeti tanımıştı. Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki: ***Peygamber size ne verdi ise onu alın*** (ve emirlerini tutun)**.** ***Size neyi yasak etti ise, onu da almayın*** (yapma dediğini yapmayın)**.** *(Haşr sûresi: 7) (Serahsî, Pezdevî, Şa'rânî)*

Peygamber efendimizin teşrî' vazîfeleri fiilî (bizzât yaparak) ve kavlî (söyleyerek) olduğu gibi, dîne aykırı olmayan bir şey gördüklerinde de susarlar, o işe mâni olmazlardı. Buna

Peygamber efendimizin takrîrî sünneti denir.Bu da Resûlullah'ın teşrî' vazîfelerindendi. *(İbn-i Hatîb, Serahsî)*

TEŞRİK GÜNLERİ:

Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri. Bayramın birinci gününe yevm-i nahr (nahr günü), ikinci ve üçüncü günleri de kurban günü olduğundan hepsine birden "eyyâm-ı nahr" denir. Ondan evvelki güne Arefe günü denir. Ramazân-ı şerîf bayramında arefe yoktur. Arefe, kurban bayramına mahsustur. *(Bkz. Eyyâm-ı Teşrîk)*

TEŞRİK TEKBÎRİ:

Arefe günü yâni Kurban bayramından önceki gün, sabah namazından, bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar yirmi üç vakit her farz namazdan sonra getirilen tekbîr; "Allahü ekber, Allahü ekber, lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Allahü ekber ve lillahil-hamd" sözleri.

Hacıların ve hacca gitmeyenlerin, erkek kadın herkesin, cemâat ile kılsın, yalnız kılsın, yirmi üç vakit farz namazda veya bu bayramdaki farzlardan birini, yine bu bayram günlerinden birinde kazâ edince, selâm verir vermez Allahümme entesselâmü... demeden evvel bir kere tekbir-i teşrik okuması vâcibdir. Cenâze namazından sonra okunmaz. Câmiden çıktıktan veya konuştuktan sonra okumak lâzım değildir. İmâm tekbiri unutursa, cemâat terk etmez. Erkekler yüksek sesle okuyabilir. Kadınlar yavaş söyler. *(Halebî, M. Zihni Efendi)*

Teşrik tekbîri, Hanefî'de tehlil (Lâ ilâhe illallah)'dan evvel iki ve tehlilden sonra yine iki tekbir ile bir hamdele (lillahil-hamd)den ibârettir. Şâfiî'de tehlilden evvel üç tekbir okunur. *(M. Zihni Efendi)*

TEŞYİ':

Bir yerden ayrılıp gideni uğurlama, hürmet için biraz onunla birlikte gitme.

Vefât eden kul kabrine konduğu ve onu teşyi' edenler geri döndüğünde, daha onların ayak sesleri kaybolmadan kabirdeki mevtânın (ölünün) ***yanına iki melek gelip onu oturturlar ve derhâl; Muhammed aleyhisselâm hakkında îtikâdın*** (îmânın) ***ne idi. O'na ne demekte idin? diye sorarlar. Eğer mü'min ise; "Şehâdet ederim ki*** (kesin olarak bilir ve inanırım ki) ***O, Allah'ın kulu ve Resûlüdür*** (peygamberidir)***" diye cevap verir. Kâfir ve münâfık ise aynı soruya; "Bilmiyorum. Herkesin söylediğini söylüyorum" der.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Misâfirliğin edeplerinden birisi de; misâfir gideceği zaman, ev sâhibinin onu kapıya kadar teşyi' etmesidir. *(Muhammed Rebhâmî)*

TETAVVU' (Tetavvû):

Farz ve vâcib olmayıp, sırf Allah rızâsı için yapılan nâfile ibâdet.

Tetavvu' namazlarının kendilerine mahsus sevâbları ve fazîletleri vardır. Tetavvu' namazlarından bâzıları şunlardır:Tahıyyet-ül-Mescîd:Mescide girildiğinde kılınan namaz. Duhâ namazı:Kuşluk vakti kılınan namaz. Teheccüd namazı:Gecenin üçte ikisi geçtikten sonra, imsâk vaktinden önce kılınan namaz. Teheccüd ve duhâ (kuşluk) namazlarının en çoğu on iki rek'attir. Nâfile namazlarda gece iki, gündüz dört rek'atte bir selâm verilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Farz olan zekâtı açıkça vermek riyâ olmaz, daha sevâb olur. Çünkü başkaları farz olan ibâdetin yapılmasına teşvik edilmiş olur. Tetavvu' olan sadakayı gizlice vermek efdâldir (daha iyidir). Gizli verilen sadaka açıktan verilen sadakadan yetmiş kat daha sevâbdır. *(Harputlu İshâk Efendi)*

TETAYYUR:

Uğursuzluk, uğursuzluğa inanma.

Tetayyur eden ve tetayyur olunan ve kâhinlik yapan ve kâhine giden ve sihir, büyü yapan ve yaptıran ve bunlara inanan bizden değildir. Kur'ân-ı kerîme inanmamıştır. *(Hadîs-i şerîf-Hadîkat-ün-Nediyye)*

TEVÂ:

Havâlenin bozulma sebebi. Havâleyi kabûl edendeki alacağın telef yâni yok olması. *(Bkz. Havâle)*

Havâlede tevâ iki türlü olup; birincisi, kabûl eden sözünden döner. İnkâr eder ve yemin eder. Havâleyi veren ve alan da isbât edemez. Fakat ikisinden birisi sened veya şâhid ile isbât ederse, tevâ olmaz. İkincisi; havâle kabûl eden, müflis (iflâs etmiş) olarak vefât edince de tevâ hâsıl olur (meydana gelir.) *(Ali Haydar Efendi)*

TEVÂCÜD:

Vecd ve muhabbette kemâle ermeyenin (olgunlaşmayanın) isteğiyle vecde kavuşmaya tâlib olması, istemesi. *(Bkz. Vecd)*

Bu yüksek yolun yâni Ahrâriyye yolunun büyükleri, yüksek sesle zikr etmekten bile sakındırmışlardır. Kalb ile sessiz zikretmeği (Allahü teâlâyı anmayı) emir buyurmuşlardır.Şarkı, raks, dans etmek gibi oyunları ve Resûlullah efendimizin ve dört halîfesi zamanlarında olmayan vecd ve tevâcüdü, şuûrsuz hareket ve sözleri yasak etmişlerdir. *(Ahmed Fârûkî)*

TEVÂTÜR:

Yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan, her asırda güvenilen kimselerin hepsinin bir şeyi, bir haberi bildirmeleri.

Mûsâ'nın, Îsâ'nın ve diğer peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hârikalar, mûcizeler gösterdiği haber verildiği gibi, Muhammed aleyhisselâmın da mûcizeler gösterdiği haber verilmiştir. Bu haberler tevâtür hâlindedir. Muhammed aleyhisselâm, mûcizeler göstermiş ve bu mûcizeler bizlere tevâtür yoluyla bildirilmiştir. *(Fahrüddîn-i Râzî)*

Üç halîfeyi yâni hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer ve hazret-i Osman'ı metheden hadîs-i şerîflerin birkaçını bir sahabî bildirmiş ise de bunları çok kimseler çeşitli yollardan haber vermiş, bu yüzden tevâtür derecesini bulmuştur. Bunlara inanmamak elbette küfür olur. *(Abdullah-ı Süveydî)*

TEVÂZU' (Tevâdu'):

Alçak gönüllülük; kendisini başkaları ile bir görmek, başkalarından daha üstün ve daha aşağı görmemek.

Allahü teâlâ, tevâzû üzere olmağı bana emreyledi. Hiçbiriniz, hiçbir kimseye tekebbür etmeyiniz (büyüklenmeyiniz). *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Allah için tevâzû edeni, Allahü teâlâ yükseltir. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Nîmete kavuşmuş olanlardan, tevâzû gösterenlere ve kendilerini kusurlu bilenlere ve helâlden kazanıp, hayırlı yerde sarf edenlere ve fıkıh bilgileri ile hikmeti (yâni tasavvufu) ***birleştirenlere ve helâle harama dikkat edenlere ve fakirlere merhamet edenlere ve işlerini Allah rızâsı için yapanlara ve huyu güzel olanlara ve kimseye kötülük yapmayanlara ve ilmi ile amel edenlere ve malının fazlasını dağıtıp, lafının fazlasını saklayanlara müjdeler olsun.*** *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Tevâzû, insan için çok iyi bir huydur. Hadîs-i şerîfte; ***"Tevâzû edene müjdeler olsun"*** buyruldu. Tevâzû sâhibi, kendini başkalarından aşağı görmez. Zelîl ve miskîn olmaz. Malını helâlden kazanıp çok hediyye verir. Âlimlerle ve fen adamları ile tanışır. Fakirlere merhamet eder. *(Muhammed Hâdimî)*

Tevâzû, dünyâ rütbelerinde kendinden aşağı olanlara büyüklük göstermemektir. Çünkü eline geçenler, Allahü teâlânın lütfu ve ihsânıdır. Kendi elinde bir şey yoktur. *(Ali bin Emrullah)*

TEVBE (Tövbe):

Haram, günah işledikten sonra, pişman olup, Allahü teâlâdan korkmak, bir daha yapmamaya karar vermek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a tövbe ediniz ki felâh (kurtuluş) ***bulasınız.*** *(Nûr sûresi: 31)*

Allahü teâlâ tövbe edenleri sever. *(Bekara sûresi: 222)*

En iyiniz, günâhtan sonra hemen tövbe edeninizdir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Tövbe eden, günah işlememiş gibi olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Rûh gargaraya gelmedikçe, Allahü teâlâ kulun tövbesini kabûl eder. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Günâhlarınız çok olup göklere kadar ulaşsa, tövbe edince Allahü teâlâ tövbenizi kabûl eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Günahtan sonra hemen tövbe etmek, farzdır. Tövbeyi geciktirmek büyük günâhtır. Bunun için de, ayrıca tövbe etmek lâzımdır. Farzı yapmamanın günâhı ancak kazâ etmekle affolur. Her günâhın affı için, kalb ile tövbe etmek ve dil ile istiğfâr etmek (bağışlanmasını istemek) ve beden ile kazâ etmek lâzımdır. *(M. Hâdimî)*

Ey oğlum! Bir hatâ işlediğin zaman hemen tövbe et ve sadaka ver. Tövbeyi yarına bırakma. Çünkü ölüm, ansızın gelir. *(Lokman Hakîm)*

İnsanları iki şey helâk eder: Biri tövbe ederim diyerek günâh işlemeleri, diğeri de sonra yaparım diyerek tövbeyi geciktirmeleridir. *(Şakîk-i Belhî)*

Her uzvun tövbesi vardır. Kalbin tövbesi, harâm işleri yapmaya niyeti terk etmesi; gözün tövbesi, harâma bakmaması; ayakların tövbesi, harâma gitmemesi; kulakların tövbesi, haram şeyleri dinlememesi; karnın tövbesi harâm yememesidir. *(Zünnûn-i Mısrî)*

Şartlarına uygun yapılan tövbe muhakkak kabûl olur. Tövbenin kabûl edileceğinde değil, tövbenin şartlarına uygun olup olmadığında şüphe etmelidir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Tevbe yâ Rabbî hatâ râhına git tiklerime
Bilip ettiklerime bilmeyip ettikle rime

(Abdurrahîm Rûmî)

Tevbe Bi'atı:

Mürşid-i kâmil denilen velî bir zâtın, huzûrunda tövbe edip günâh işlememek üzere söz vermek.

Tevbe Sûresi:

Kur'ân-ı kerîmin dokuzuncu sûresi. Berâe sûresi de denir.

Tevbe sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). 128 ve 129. âyet-i kerîmeleri Mekke'de indi. Yüz yirmi dokuz âyettir. Evvelinde Besmele nâzil olmamıştır. Sûre, müşriklerin Allahü teâlâ ile alâkalarının kesildiğini, bundan sonra onların Kâbe'ye yaklaştırılmayacağını, müslüman olmadıkları takdirde öldürüleceklerini bildiren bir ültimatom mâhiyetindedir. Sûre, Peygamber efendimizin şefkat ve merhâmetini bildiren âyet-i kerîmelerle sona erer.

(Muhammed bin Hamza-Hüseyn Vâiz-i Kâşifî)

Tevbe sûresinde buyruldu ki:

Allahü teâlâya ve kıyâmet gününe inanmayan ve Allahü teâlânın ve Resûlünün haram ettiklerine haram demiyen ve hak olan İslâm dînini kabûl etmeyen kâfirlerle, cizyeyi kabûl ettiklerini veya müslüman olduklarını bildirinceye kadar harb ediniz! Onları öldürünüz. *(Âyet: 28)*

Kur'ân-ı kerîm bana âyet âyet, harf harf nâzil oldu. Ancak Tevbe ve İhlâs sûreleri hâriç. Bunlar bana yetmiş bin saf melekle berâber nâzil oldu. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

Tevbe-i İstigfâr:

Kendini kusurlu görerek, günâhlara tövbe etmek, Allahü teâlâdan af dilemek.

Tevbe-i istigfâr devâmlı olmalıdır. Haramları ve şüpheli şeyleri, öldürücü zehir bilmelidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tevbe-i Nasûh:

Sâdık tövbe, işlediği günâhı bir daha yapmamak üzere tövbe etmek ve bu tövbesinde tam kararlı olmak.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey îmân edenler! Günâhlarınızdan Allahü teâlâya tevbe-i nasûh ile tövbe ediniz. *(Tahrîm sûresi: 8)*

Tevbe-i nasûh dört şey ile tamam olur.

1) Dil ile istiğfâr etmek (bağışlanmayı dilemek).

2) Günâhı işleyen âzâ ile günâhı terk etmek.

3) Bu günâhı bir daha işlemiyeceğine kalb ile kesin karar vermek.

4) Günâh işlemeye sevk eden her türlü vâsıta ve arkadaştan uzaklaşmak. *(Ahmed-i Nâmık-ı Câmî)*

Bir kimse bir günâhı yapıp, sonra onu gözünün önüne getirip, ölünceye kadar, ben Rabbimin emrine niçin karşı geldim, niçin bu günâhı işledim?diye pişman olup, bir daha öyle bir günâha dönmemesidir. İşte bu tevbe-i nasûh yâni bir daha günâha dönmemek üzere yapılan tövbedir. *(Ahmed bin Âsım Antâkî)*

TEVECCÜH:

Yönelme.

1.Peygamberleri aleyhimüsselâm veya evliyâyı vesîle (vâsıta) yaparak, onların hâtırı için istenilen bir şeye kavuşturması için Allahü teâlâya yalvarmak. Buna, istigâse, tevessül ve teşeffü' de denir.

Resûlullah'ın yanına bir âmâ (gözleri görmeyen) birisi geldi. Gözlerinin açılması için duâ etmesini diledi (istedi). Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, ona; ***(İstersen duâ edeyim, istersen sabret. Sabr etmek, senin için daha iyi olur"*** buyurdu. O kimse; "Duâ etmeni istiyorum. Benim bakacak kimsem yoktur. Çok sıkılıyorum" deyince; ***"İyi bir abdest al! Sonra; "Allahümme innî es'elüke ve eteveccühü ileyke bi-Nebiyyike Muhammedin Nebiyyirrahme, yâ Muhammed innî eteveccehü bike ilâ Rabbî fî hâcetî-hâzihî, li takdiye-lî Allahümme şeffi'hü fiyye" duâsını oku!"*** buyurdu. Duânın mânâsı şudur: "Yâ Rabbi! İnsanlara rahmet olarak gönderdiğin sevgili Peygamberin ile sana teveccüh ediyorum. Senden istiyorum. Yâ Muhammed aleyhisselâm! Dileğimin hâsıl olması (yerine gelmesi) için

Rabbime senin ile teveccüh ediyorum. Allah'ım! O'nu bana şefâatçi eyle!" *(Merâkıl-Felâh, Nesâî, Tirmizî, İmâm-ı Beyhekî)*

2. Tasavvuf yolunda ilerleme, yükselme sebeblerinden en önemli olanı. Bir velînin, Allahü teâlânın izni ile nazar etmek (bakmak) yâhut başka yollarla talebesinin veya sevdiğinin yâhut başka birinin kalbindeki mâsivâ (Allahü teâlâdan başka her şey) ve dünyâ sevgisini, günâh lekelerini temizleyip, yerini feyz, mârifet, ilim ve hikmetle yâni mânevî ilimler, iyilikler, bereketler ve fâidelerle doldurması, yüksek derecelere kavuşturması.

Pîrin (tasavvuf büyüğünün) teveccühü, her ne sûretle ortaya çıkarsa çıksınlar, sâdık talebeden, zulmet ve keder dağlarını kaldırıp, uzaklaştırır. *(Muhammed Ma'sûm)*

Tasarruf sâhibleri üç nev'idir (kısımdır). Bir kısmı Allahü teâlânın izni ile, her istedikleri zamanda, diledikleri kimsenin kalbine tasarruf ederek, onu tasavvufta en yüksek derece olan fenâ makâmına eriştirirler. Bâzısı, Allahü teâlânın emri olmadan tasarruf etmez. Emir olunan kimseye teveccüh ederler. Bir kısmı ise kendilerine bir sıfat (hâl) geldiği zaman kalblere tasarruf ederler. *(Ubeydullah-ı Ahrâr'ın oğlu Hâce Muhammed Yahyâ)*

Tasavvuf yolunda çok yüksekleri aramalı, ele geçenlere bağlanıp kalmamalıdır. Verâların verâsını yâni öteler ötesini aramalıdır. Böyle bir istek, böyle çok çalışmak ancak vazîfe alınan büyüğün teveccühü ile elde edilebilir. Onun teveccühü de mürîdin (telebenin)ona olan sevgisi, bağlılığı kadar olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

3. Bir kimsenin, hayatta ve vefât etmiş, bir velîden feyz alabilmek, ondan mânevî olarak istifâde etmek, faydalanmak için, kalbini ona bağlaması, hâtırına hiçbir şey getirmeyip, yalnız onu düşünmesi.

Rûhu olgun bir velînin kabri yanına gidip, bir zaman durulur ve o tapraktaki velîye teveccüh edilirse, rûhu o toprağa bağlanır. Meyyitin rûhu da bu toprağa bağlı olduğu için, gelen insanın rûhu ile velînin rûhu buluşmuş olurlar. Bu iki rûh karşılıklı iki ayna olur. Herbirinde olan meârif (ilimler) ve kemâlât (olgunluklar) ötekine aks eder, yansır. *(Fahreddîn-i Râzî)*

Bâtındaki yâni kalbindeki nisbetin (bağlılığın) artmasına çalış. Allah ism-i şerîfini, bâzan da kelime-i tehlîli (Lâ ilâhe illallah'ı) çok zikrederek (söyleyerek), bâzan salevât okuyarak, Kur'ân-ı kerîm okuyarak Allahü teâlâya yaklaşmaya çalış. Bu çalışmalarda gevşeklik olursa, bu fakîrin rûhâniyetine teveccüh ediniz. Yâhut, Mirzâ Mazhâr-ı Cânân'ın kabrine gidiniz, ona teveccüh ediniz, çok terakkî edilir, ilerleme ve yükselme olur. Ondan hâsıl olan fayda, bir dirinin faydasından daha çoktur. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

TEVEKKÜL:

Allahü teâlâya teslim olma. Bir işe başlarken sebeplere yapıştıktan sonra O'na güvenme; kalbin, her işte Allahü teâlâya îtimâd etmesi, güvenmesi.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Kim ki, Allahü teâlâdan korkarsa, Allahü teâlâ ona (darlıktan genişliğe) ***bir çıkış yolu ihsân eder ve ona ummadığı yerden rızık verir. Her kim, Allahü teâlâya tevekkül ederse, Allahü teâlâ ona kâfidir.*** *(Talâk sûresi: 2,3)*

Eğer îmânınız varsa, Allahü teâlâya tevekkül ediniz. *(Mâide sûresi: 23)*

Allahü teâlâ, tevekkül edenleri sever. *(Âl-i İmrân sûresi: 259)*

Allahü teâlâya tam tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, size de gönderirdi. Kuşlar, sabah mîdeleri boş, aç gider. Akşam mîdeleri dolmuş, doymuş olarak döner. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

Yâ Ebâ Hüreyre! Allah'tan başka hiçbir şeye ümid bağlama! Allah'a tevekkül eyle! Bir

arzun varsa, Allahü teâlâ hazretlerinden iste! Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesi (işi, kânunu) ***şöyledir ki; her şeyi bir sebeb altında yaratır. Bir iş için sebebine yapışmak ve sonra Allahü teâlânın yaratmasını beklemek lâzımdır. Tevekkül de bundan ibârettir.*** *(Hadîs-i şerîf-Ey Oğul İlmihâli)*

Sebeblere yapışmak, tevekküle mâni değildir. Bilâkis sebeblere yapışmak, sebebleri araya koymak, tevekkülün en yüksek derecesidir. *(Ahmed Fârûkî)*

Tevekkül, iş yapmayıp tembel olmak için değildir. Bir işe başlamak ve başlanan işi başarmak için tevekkül olunur. Güç bir işi başaramamak korkusunu gidermek için tevekkül olunur. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Tevekkülün alâmeti üçtür:Kimseden bir şey istememek (dilenmemek), verileni reddetmemek, ele geçeni biriktirmemek. *(Sehl bin Abdullah)*

Allahü teâlâya tevekkül ettim diyen kimsenin; cenâb-ı hakk'ın, kendisi hakkındaki muâmelesine, yâni takdîr ettiği şeylere, başına gelen sıkıntı ve musîbetlere de râzı olması lâzımdır. Aksi takdirde, yalan söylemiş olur. *(Bişr-i Hafî)*

TEVELLÎ:

Dostluk, birisini Allah rızâsı için sevme, dost edinme.

Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Allahü teâlânın düşmanlarından teberrî etmedikçe (uzaklaşmadıkça) tevellî olmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TEVERRÜK:

Kadınların namazda oturma şekli; kaba etlerini yere koyup, uyluklarını birbirine yaklaştırarak, ayaklarını sağ taraftan dışarı çıkarıp, sol uylukları üzerine oturmaları.

Kadınlar, namazda teverrük ederek otururlar. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Namazda dizleri dikip, başını dizlerine koyarak, diz çökerek, bağdaş kurarak, teverrük ederek uyursa, abdesti bozulmaz. *(M. Zihni Efendi)*

TEVESSÜL:

Bir isteğin, bir maksadın hâsıl olması için bir şeyi vesîle, sebeb yapmak. Allahü teâlânın sevdiklerini araya koyarak; "Onların hâtırı, hürmeti için" diyerek duâ etmek veya bu sûretle yapılan duâ. İstiğâse ve teşeffû' da denir *(Bkz. İstigâse ve Teşeffû' ve Vesîle)*

Peygamber efendimiz; ***"Allahümme innî es'elüke bihakkıs sâilîne aleyke"*** yâni "Yâ Rabbî! Senden isteyip de verdiğin kimselerin hatırı için, senden istiyorum" diye tevessül eder ve böyle duâ ediniz buyururdu. *(İbn-i Mâce)*

Ömer bin Hattâb radıyallahü anh kıtlık olduğu zaman Peygamber efendimizin amcası hazret-i Abbâs ile tevessül etti. Yâni onu vesîle ederek Allahü teâlâdan yağmur istedi: "Yâ Rabbî! Kıtlık olduğu zaman,Resûlullah efendimizle sana tevessül ederdik. Sen bize yağmur verirdin.Şimdi sana, Resûlullah efendimizin amcası ile tevessül ediyoruz. Bize yağmur ihsân et." diye duâ edince, Allahü teâlâ onlara yağmur verdi. *(Buhârî)*

Yüzyıllardır, doğru yolda olan müslümanlar, Allahü teâlânın sevgili kullarını vesîle ederek duâ etmişler, böylece arzu ve isteklerine kavuşmuşlar, sıkıntılardan kurtulmuşlardır. Duânın kabul olması haram lokma yememeğe bağlıdır. Bu ise, ancak cenâb-ı Hakk'ın sevdiklerinde mümkündür. Ölü olsun, diri olsun Allahü teâlânın sevdiklerini araya koyarak yapılan duâ, onların bereketiyle ve hatırları için kabûl olmaktadır.Daha önce yapılmış olan sâlih (iyi) ameller ile de tevessül yapılır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

TEVFÎK:

Allahü teâlânın kullarının işini, rızâsına muvâfık (uygun) kılması, şer (kötülük) yolunu

kapayıp, hayır (iyilik) yolunu kolaylaştırması.

(Şuayb aleyhisselâm), ***kavmine şöyle dedi: "Benim tevfîkim, Allahü teâlânın hidâyeti ve yardımı iledir.*** *(Hûd sûresi: 88)*

TEVHÎD:

1. Allahü teâlânın bir olduğuna inanmak, O'na kimseyi ortak etmemek. Yâni Lâ ilâhe illallah (Allahü teâlâdan başka ibâdete lâyık bir ilâh yoktur. O'nun ortağı benzeri yoktur) sözünü, mânâsına inanarak söylemek. *(Bkz. Kelime-i Tevhîd)*

İnsanların ilk dîni tevhîd dînidir. İlk insan ve ilk peygamber Âdem aleyhisselâmdır. İnsanlar, peygamberlere aleyhimüsselâm uydukları müddetçe tevhîd inancı üzere devâm ettiler. Fakat kendi başlarına gittiklerinde hep yanlış yollara saptılar, tevhîd inancından ayrıldılar. Allahü teâlâdan başka şeylere, putlara taptılar. İslâmiyet geldiği sırada Kâbe-i muazzamada 360 put vardı. İslâmiyet, putperestliği ve putları ortadan kaldırdı. Tekrar tevhîd inancını yerleştirdi. *(Herkese Lâzım Olan Îmân)*

2. Tasavvufta kalbi Allahü teâlâdan başka şeylere bağlılıktan kurtarmak.

Tevhîd-i Şuhûdî:

Mâsivâyı (Allahü teâlâdan başka her şeyi) görmemek ve düşünmemek.

Tasavvuf yolunda yürümekten, nefsin istemediği zor gelen şeyleri yapmaktan ve sıkıntı çekmekten maksad, Allahü teâlâdan başka, her şeyin sevgisinden kurtulmaktır. Bu da tevhîd-i şuhûdî ile hâsıl olmaktadır. Bütün bu uğraşmalar, kulluğun, aczin, zavallılığın meydana çıkması ve hiç olduğumuzun anlaşılması içindir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tevhîd-i Vücûdî:

Mâsivâyı (Allahü teâlâdan başka her şeyi) yok bilmektir.

Tevhîd-i vücûdîyi ilk açıklayan Muhyiddîn-i Arabî'dir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Büyük pederim Abdülehad, tevhîd-i vücûdda çok ileride idi. Bu yolda yüksek kitaplar yazmıştı. Bununla berâber, dînin edeplerinden hiçbirini bırakmazdı. *(İmâm-ı Rabbânî)*

TE'VÎL:

1. Yorumlamak, açıklamak.

Bir müslümanın bir sözü veya bir işi birçok bakımdan kâfir (îmânsız) olacağını gösterse, bir bakımdan ise, kâfir olmıyacağını gösterse, bu bir bakıma göre te'vîl edilmeli ona kâfir dememelidir. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Ehl-i sünnet âlimlerinin, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemden ve Eshâb-ı kirâmdan bildirdikleri tefsirlere (açıklamalara) bağlı kalarak âyet-i kerîmeleri açıklamak veya bu şekilde yapılan açıklamalar ve îzâhlar.

Tefsîr âlimleri, tefsîre uygun olan te'villeri de tefsîr olarak kabûl etmişlerdir. Bunlara re'y tefsîri denir. Te'vîl, nakle ve din bilgilerine uygun olmazsa, tefsîr değil, yazanın kendi düşüncesi olur. Nitekim hadîs-i şerîfte; ***"Kur'ân-ı kerîmi kendi görüşü ile açıklayan hatâ etmiştir"*** buyrulmuştur. Bunun içindir ki, Kur'ân-ı kerîmde mânâsı açık olmayan yerlerden, yalnız akla güvenip, yanlış te'vîl yapılarak yanlış mânâlar çıkarılması netîcesinde yetmiş iki bid'at ve dalâlet fırkası ortaya çıktı *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Te'vîllerin doğruluğu tefsîr ile ölçerek anlaşılır. Te'vîl tefsîre uymazsa atılır. Uyarsa alınabilir denildi. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

Ehl-i sünnet âlimleri, nassları, zâhirleri üzere almışlardır. Yâni âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık olan mânâları vermişler, zarûret olmadıkça, nassları te'vîl etmemişler, bu mânâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile hiçbir değişiklik

yapmamışlardır.Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

TEVKÎFÎ:

İslâmiyet'in bildirmesine bağlı olan ve değiştirilmesi câiz olmayan.

Allahü teâlânın ism-i şerîfleri tevkîfîdir. Şerîatin bildirdiği isimler söylenir. Bunlardan başka isimler ile zikretmeye, anmaya şerîat (İslâmiyet) izin vermemiştir. *(Seyyid Şerîf)*

TEVKÎL:

1. Vekîl tâyin etme. Kadına, kendini boşamak için seni vekil ettim demek. (*Bkz. Vekîl)*

İslâmiyet'te erkeğin talak (boşama) hakkını başkasına bırakması üç türlü olur:

1) Tefvîd: Erkeğin zevcesine (hanımına); "Kendini sen boşa" diyerek talağı (boşamayı) zevcesinin arzûsuna bırakması. Buna temlîk de denir.

2) Tevkîl etmek.

3) Temlîk haberini başkası ile veya mektupla zevceye (kadına) ulaştırmaktır. Zevce, haberi aldığı mecliste (yerde) kendini boşayabilir. *(Ahmed Zühdü, M. Zihni Efendi)*

2. Bir ibâdetin, bir işin yapılması husûsunda birini kendine vekîl tâyin etme.

Zenginin kesmesi vâcib olan kurbanı, fakîrlere veya hayır, yardım cemiyetlerine diri olarak sadaka vermek kurbân olmaz. Kesmek vâcibdir. Kurbana verilen para sevâbı, yüz misli sadaka sevâbından kat kat daha fazladır. Kurbanı satın alması, kesmesi ve etini dağıtması ve bunları dilediğine de yaptırması için birini tevkîl etmek, parasını veya diri hayvanı vekîle vermek câizdir. Fakat vekîl kılınan kişinin, keserken başında bulunması müstehâbdır (iyidir). *(Ebû Bekr Ali, M. Zihni Efendi)*

TEVLİYE SATIŞI:

Bir malın alış fiyatını söyleyerek aynı fiyatla, satmak.

Bir kimse aldığı bir malı kendisine kaça mal olmuş ise onu söyleyerek tam alış fiyâtına satarsa, meselâ on bin liraya aldığı bir malı on bin liraya aldığını söyleyip, on bin liraya satarsa, bu satış tevliye satışı olur. *(Fetâvâ-i Hindiyye)*

TEVRÂT:

Dört büyük kitabdan biri. Allahü teâlâ tarafından Mûsâ aleyhisselâma gönderilen ilâhî kitab.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biz, Mûsâ için Tevrât'ın levhalarında, mev'izaya (nasîhatlere) ***ve din hükümlerinin açıklamasına âit her şeyi yazdık.*** *(A'râf sûresi: 145)*

Tevrât kırk cüz idi. Her cüzde bin sûre, her sûrede bin âyet vardı. Şimdi elde bulunan Tevrât'larda bu kadar âyet yok. Çünkü Tevrât'ın ve İncîl'in sonradan tahrîf edildiklerini (değiştirildiklerini) Kur'ân-ı kerîm haber vermektedir. Cebrâil aleyhisselâmın Mûsâ aleyhisselâma getirdiği Tevrât'ı yalnız Mûsâ, Hârûn, Yûşâ ve Uzeyr ve Îsâ aleyhimüsselâm ezberlemiştir. *(Nişancızâde, Sa'lebî)*

Âsûrî hükümdârı Buhtunnasar, Kudüs'ü alıp Mescid-i Aksâ'yı yıktığı zaman, Tevrât nüshalarını yaktı. Tevrât'ı ezberlemiş olan yahûdîler de zamanla unuttular, azdılar. Nasîhat için gönderilen peygamberlere inanmayıp, çoğunu şehîd ettiler. *(Şemseddîn Sâmî)*

Bugün elimizde bulunan Tevrât'ın içine birçok yabancı yazılar ilâve edilmiştir. Bunların Mûsâ aleyhisselâma nâzil olan, inen hakîkî Tevrât ile bir alâkası yoktur. Hakîkî Tevrât'ta, Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâm isminde bir son peygamber göndereceği yazılıdır.

(Nişâncızâde)

Bugünkü Tevrât, Mûsâ aleyhisselâmdan birkaç asır sonra yaşayan beş haham tarafından kaleme alınmış ve Azrâ adındaki haham bunları tek tek toplayarak Ahd-i atîk'in asıl nüshası olduğu iddiası ile çoğalttırmıştır. Günümüzde Tevrât'ın üç nüshası mevcuttur. Yahûdîler ve protestanların kabûl ettikleri İbrânice nüsha, katolik ve ortodokslarca kabûl edilen Yunanca nüsha; Samirîlerce kabûl edilen Sâmirî dilinde yazılan nüsha. Bunlar Tevratın en eski ve en güvenilir nüshaları olarak bilinmelerine rağmen aralarında birçok tezatlar, tutarsızlıklar vardır. Hiçbir ilâhî dinde bulunmayan insanlara zulüm telkinleri, peygamberlerden bâzılarına karşı çok çirkin ve makamlarına yakışmayan isnadlar, yakıştırmalar vardır.Hakîki Tevrat'ta tezatların ve böyle şeylerin bulunacağından söz edilemez. *(Prof. Elliot Friedman)*

TEVVÂB (Et-Tevvâb):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Kullarına tövbe etme sebeblerini kolaylaştıran, şartlarına uygun tövbe edenlerin tövbesini kabûl eden.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ve o zaman İbrâhim ve İsmâil (aleyhimesselâm) ***Kâbe'nin temellerini yükselttiler ve şöyle duâ ettiler: "Ey Rabbimiz! Bizden bu hayırlı işi kabûl buyur. Hakîkaten sen duâmızı işitici ve niyetimizi bilicisin. Ey Rabbimiz! Bizi sana teslîm ve ihlâs sâhibi olmakta sâbit kıl. Soyumuzdan bir topluluğu da sana boyun eğen bir ümmet yap. Bize ibâdet yollarımızı ve hac vazîfelerimizi göster, kusurlarımızı affedip, tövbemizi kabûl buyur. Muhakkak ki sen, tevvâbsın ve rahîmsin*** (âhirette mü'minlere merhamet buyuransın)**.** *(Bekara sûresi: 127,128)*

Onlar bilmediler mi ki, şüphesiz Allahü teâlâ kullarından tövbeyi kabûl edecek, sadakaları alacak olan ancak kendisidir. Ve hakîkatte tevvâb ve rahîm yalnız O'dur. *(Tevbe sûresi: 104)*

Bir kimse duhâ namazından sonra üç yüz altmış defâ et-Tevvâb ism-i şerîfini söylerse tövbesi kabûl olur. On defâ bir zâlim üzerine söylendiğinde zâlimin zulmünden kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

TEYEMMÜM:

Su bulunmadığı veya bulunup da özür sebebiyle kullanmak mümkün olmadığı takdirde; temiz toprak veya taş, kum, kerpiç gibi toprak cinsinden bir şey ile hadesi yâni mânevî kirliliği, abdestsizliği gidermek için, elleri toprağa sürüp yüzü ve kolları mesh etmek.

Hicretin beşinci senesinde Benî Müstalak Gazvesi sırasında mücâhidler yâni Eshâb-ı kirâm su bulamadıkları için bir sabah namazını kılamama tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardı. Bunun üzerine teyemüm ile ilgili âyet-i kerîme nâzil oldu (indi). Meâlen; ***"Su bulamadığınız zaman temiz toprağa teyemmüm ediniz"*** buyruldu. *(Mâide sûresi: 6) (Senâullah Dehlevî)*

Teyemmüm, suyu bulamadığı zaman müslümanın temizliğidir. *(Hadîs-i şerîf-Nîmet-i İslâm)*

Gusül (boy) abdesti alınca, soğuktan ölmek veya hasta olmak tehlikesi varsa, şehirde dahî olsa, hamam parası yoksa ve başka çâre bulamazsa, gusül abdesti için teyemmüm eder. *(Tahtâvî, M. Zihni Efendi)*

Hastanın, abdest veya gusül ile veya hareket etmekle, hastalığının artacağı veya iyi olması uzayacağı, kendi tecrübesi ile veya mütehassıs ve açıkça günâh işlemeyen müslüman bir doktorun söylemesi ile anlaşılırsa, teyemmüm eder. *(İbn-i Âbidîn, Tahtâvî)*

Teyemmüm ile namaz kılmak ancak Muhammed aleyhisselâmın dînine mahsustur.

(Kutbüddîn-i İznikî)

TEZEKKÜR:

Hâfızadaki bilgileri, istenildiği zaman hatırlamak.

İnsanın bâtınında (içinde) hiss-i müşterek, hayâl, tefekkür, tezekkür ve hıfz kuvvetleri vardır. Allahü teâlâ bu kuvvetleri yaratmasa, el, ayak ve kuvvetlerden hâli (mahrûm) kaldıkları gibi beyin de boş kalır *(İmâm-ı Gazâlî)*

Tezekkür-i Mevt:

Ölümü hatırlamak. İnsanın kendini ölmüş, teneşir tahtası üzerinde yıkanmış, kefene sarılmış ve tabuta konulmuş ve mezâra gömülmüş olarak düşünmesi.

Tezekkür-i mevt, lezzetleri yıkar, eğlencelere son verir. *(Hadîs-i şerîf-Tebyîn)*

Muhammed Behâüddîn-i Buhârî (kuddise sirruh) her gün yirmi kere tezekkür-i mevt ederdi. *(Abdülhakîm bin Mustafâ)*

Tezekkür-i mevt edenler, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına sarılıp, günâhlardan sakınırlar. Haram işlemeye cesâretleri azalır. *(İbn-i Receb)*

TEZELLÜL:

Bayağılık, kendini aşağı tutmak. Tevâzûnun aşırı derecesi.

Tezellül kötü huylardan biridir. Bir âlimin yanına câhil bir kimse geldiği zaman, âlimin ayağa kalkıp, yerine bunu oturtması ve gideceği zaman kapıya kadar yanında yürümesi ve kunduralarını önüne koyması tezellüle bir misâldir. Yalnız ayağa kalkıp otursaydı, ona yer gösterseydi ve işini, hâlini ve niçin geldiğini sorsaydı, suâllerine güler yüzle cevap verseydi, dâvetini kabûl etseydi ve sıkıntısını giderecek şey yapsaydı, tevâzû göstermiş olurdu. Hadîs-i şerîfte; ***"Din kardeşini sıkıntıdan kurtarana hac ve umre sevâbı verilir"*** buyruldu. Bir günlük yiyeceği, içeceği olan kimsenin dilenmesi, tezellül olup, haramdır. Bunun, bir günlük nafakası olmayan için veya borçlu için yardım toplaması tezellül olmaz. Fazla hediye almak için az bir şeyi hediye vermek de tezellül olur. Âyet-i kerîme, böyle hediye vermeyi men etmektedir. *(Muhammed Hâdimî)*

TEZKİYE:

Pâk ve temiz etmek, kalbi temizlemek.

Bir sâlik (tasavvuf yolcusu), niyetini düzelttikten ve kendini dünyâ arzularından kurtardıktan sonra, Allahü teâlânın ismini zikr etmeğe başlar. Güç riyâzetler (nefsin arzularını yapmamak) çeker. Şiddetli, ağır mücâhedeler (nefsin istemediği şeyleri yapmak) yapar. Böylece tezkiye hâsıl olur ve kötü huyları iyi huylara döner. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Tezkiye-i Nefs:

1. Nefsi, İslâmiyet'in haram ettiği, beğenmediği şeylerden, kötü isteklerinden temizlemek.

Tezkiye-i nefs yapınca, kalb tasfiye bulur yâni kalbin Allahü teâlâdan başkasına, mahlûklara bağlılığı kalmaz. Haramlara, günahlara meyletmez.

Haramları istemekten kesilme dikçe nefs,

Kalb ilâhî nûrlara, ayna olamaz hiç.

(İmâm-ı Rabbânî, Mevâkıb Tefsîri)

2. Nefsini beğenme, insanın kendindeki nîmetleri, iyilikleri, kendinden bilip, Allahü teâlânın verdiğini düşünmemesi. Bu nîmetlerin Allahü teâlâdan geldiğini bilip, kendinin kusurlu olduğunu düşünmek ise, şükr olur.

TEZVÎC:

Evlendirme, kocaya verme.

Kadını, kendisi veya vekîli yâhut velîsi (babası, dedesi, sonra erkek kardeşi, amcası ...) tezvîc eder. *(Saîdeddîn Fergânî, M. Zihni Efendi)*

Erkek velîleri bulunmayan yetimleri, Hanefî mezhebinde anaları tezvîc edebilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebindeki bir kimse, kolaylık olmak bakımından nikâhını tâzelemek, yenilemek için, zevcesinden (hanımından) vekâlet almalı, iki şâhit yanında "Öteden beri nikâhım altında bulunan zevcemi onun tarafından vekîl olarak ve tarafımdan asîl olarak kendime tezvîc ettim" demelidir. *(Kâdızâde Ahmed Efendi)*

TEZYÎN:

Süslemek.

Dünyâ hayâtı, geçilecek bir köprü gibidir. Bu köprüyü tezyîn etmekle uğraşmayın. Hemen geçip gidin! *(Hadîs-i şerîf-Mârifetnâme)*

Yâ Ali! İnsanları görürsün ki dünyâyı tezyîn etmeye çalışıyorlar. Sen dînini tezyîn etmeye çalış. *(Hadîs-i şerîf, Miftâh-un-Necât)*

Müslümanın her şeyden evvel kalbini temizlemesi lâzımdır. Çünkü kalb bütün bedenin reisidir. Peygamber efendimiz; ***"İnsanın kalbinde bir et parçası vardır. Bu iyi olursa, bütün uzuvlar iyi; kötü olursa, bütün uzuvlar bozuk olur. Bu kalbdir"*** buyurdu. Yâni bu, yürek denilen et parçasındaki gönüldür. Bunun iyi olması, kötü ahlâktan temizlenmesi ve iyi ahlâk ile tezyîn edilmesidir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Herkes dışa kıymet verip, dışını süslerken siz içinizi tezyîn edin. İslâm'ın emir ve yasaklarına uyarak kalbinizi tezyîn edin. *(Ahmed-i Câmî)*

TILA':

Tâze üzüm şırasının, ateşte veya güneşte ısıtılarak üçte birinden fazlasının uçmasıyla elde edilen içki.

Tıla', gaz çıkararak kabarıp, tadı keskin olunca, sarhoş eder. Şarap gibi, damlası haram ve kaba necs olur. *(İbn-i Âbidîn)*

TİCÂNİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Abbâs Ticânî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Ticâniyye yolunun kurucusu olan Ebü'l-Abbâs Ticânî evliyânın büyüklerinden olup, Ahmed bin İdrîs hazretlerinin halîfesi (talebesi)dir. Cezâyir'in güneyinde Ayn-ı mâdî denilen yerde 1737 (H.1150)'de doğdu. 1815 (H.1230)'da Fas'ta vefât etti. Halvetiyye yolunun bir kolu olan Ticâniyye yolunu kurdu. *(Harîrizâde, Hüseyin Vassâf)*

Ebü'l-Abbâs Ahmed Ticânî ve yetiştirmiş olduğu talebeleri Ticâniyye yolunu Afrika içlerine ve Kuzey Afrika ülkelerine yaydılar.Müslümanların Peygamber efendimizin sünnet-i şerîfine uygun bir şekilde yaşamalarına çalıştılar. Ebü'l-Abbâs Ahmed Ticânî hazretlerinin talebelerinden Ali Arabî Mağribî Fâsî, hocasının yüksek hâllerini ve kerâmetlerini anlatan Cevâhir-ül-Meânî isimli bir eser yazdı. *(Yûsuf Nebhânî)*

TİCÂRET EŞYÂSI:

Ticâret niyetiyle alınıp, ticâret için saklanılan eşyâ.

Eşyânın ticâret eşyâsı sayılması için ticâret niyetiyle satın alınması lâzımdır. Uşur vermesi lâzım gelen topraklardan hâsıl olan ve mîrâs olarak ele geçen veya hediye, vasiyet gibi kabûl

edince mülk olan şeylerde ticârete niyet edilse de bunlar ticâret eşyâsı olmaz. Çünkü ticâret niyeti alış-verişte olur. Bunları satınca veya kirâya verince eline geçen mal ticâret eşyâsı olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Canlı cansız her mal, meselâ yerden, denizden çıkarılmış tuzlar, oksidler, naft, yâni petrol ve benzerleri, ticâret yapmak için, yâni satmak için satın alındıkları zaman ticâret eşyâsı olurlar. Altın ve gümüş gibi zekâta tâbidirler. Altın ile gümüş her ne niyet ile olursa olsun, hep ticâret eşyâsıdır. *(İbn-i Âbidîn)*

TİLÂVET:

Kur'ân-ı kerîm okumak.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Onlar geceleri secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini tilâvet ederler. *(Âl-i İmrân sûresi: 113)*

Onlara Allah'ın âyetleri tilâvet olunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. *(Meryem sûresi: 58)*

Bu Kur'ân-ı kerîmi öğreniniz. Şüphesiz ki onu tilâvet etmekle her harfine bedel on sevapla mükâfâtlandırılırsınız. *(Hadîs-i şerîf-Dârimî)*

Mahşer günü (insanlar ve bütün canlılar diriltilip bir yerde toplandıkları zaman); "Muhammed aleyhisselâm nerededir?" diye bir nidâ işitilir. Peygamber efendimiz gelir. Cenâb-ı Hak; "Yâ Muhammed! Cibrîl sana Kur'ân-ı kerîmi teblîğ ettim diyor" O da; "Evet yâ Rabbî!" der. Cenâb-ı Hak; "Yâ Muhammed! Minbere çık ve Kur'ân-ı kerîmi tilâvet et" buyurur. Peygamber efendimiz, Kur'ân-ı kerîmi tilâvet edip, gâyet güzel ve tatlı bir şekilde okur. Mü'minleri müjdeler. Onların yüzleri güler ve sevinirler. Kur'ân-ı kerîme inanmayanların, bu mübârek kitâba (hâşâ) çöl kânûnu diyenlerin ise, yüzleri gâyet çirkin olur. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Tilâvet Secdesi:

Kur'ân-ı kerîmdeki on dört secde âyetinden herhangi birini okuyan veya işiten bir mükellefin yâni akıllı ve ergenlik çağına erişmiş bir müslümanın yapması vâcib (lâzım gelen) secde. Secde âyetleri, Kur'ân-ı kerîmin; A'râf, Ra'd, Nahl, İsrâ, Meryem, Hac, Furkân, Neml, Secde, Sâd, Necm, İnşikâk ve Alak sûrelerinde bulunmaktadır. *(Bkz. Secde)*

Namazda aranan şartlar tilâvet secdesinde de aranır. Hadesten (abdestsizlik ve cünüplükten) ve necâsetten (gözle görülen pislikten)temizlenmek, setr-i avret (avret yerlerini örtmek) ve istikbâl-i kıble (kıbleye dönmek) gibi şartları taşımıyan kimse, secde âyetini duyduğu zaman bu şartları yerine getirdikten sonra secdesini yapar. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Tilâvet secdesi şöyle yapılır: Niyet edilerek eller kaldırılmadan Allahü ekber diyerek secdeye varılır. Secdede üç kere; "Sübhâne rabbiyel a'lâ" denir. Sonra Allahü ekber denilerek ayağa kalkılır. *(M. Zihni Efendi)*

Tilâvet secdesinin hükmü, dünyâda bir vâcibi yerine getirip borcundan kurtulmak ve âhirette de sevâba kavuşmaktır. *(M. Zihni Efendi)*

Fonografta (gromafonda, teybde, radyoda ve televizyonda) okunan secde âyetini işitenin tilâvet secdesi yapması vâcib olmaz. *(Muhammed Bahît el-Mutî')*

Bir kimse hüzünden, sıkıntıdan kurtulmak için, Allahü teâlâya kalbinden yalvararak on dört secde âyetini (ezberden ayakta) okuyup her birinden sonra, hemen tilâvet secdesi yaparsa, Allahü teâlâ o kimseyi o derd ve belâdan korur. *(İmâm-ı Nesefî)*

TİMÂR:

Osmanlı Devleti'nin geçimlerine ve hizmetlerine âit masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerde kendi nâm ve hesaplarına tahsîl selâhiyeti ile birlikte tahsîs etmiş olduğu vergi kaynaklarına verilen isim. Dirlik.

Arâzi, timar verilen kimsenin mülkü değildir. Timar sâhibi arâziyi, reâyâya (vergi vermekle mükellef olan vatandaşa) işletmek üzere verir, mahsûlden ve reâyânın şahsından devletin alacağı vergileri toplar. *(Osmanlı Târihi Ansiklopedisi)*

TİMSÂL:

Kumaşa, kâğıda, duvara ve başka yerlere yapılmış canlı resimler.

Saneme (odundan, altından, gümüşten yapılan insan heykeline), vesene (taştan yapılan insan heykeline), sûrete ve timsâle tapınmak, onların fayda ve zarar yapacaklarına inanmak, şirk (Allahü teâlâya ortak koşma) çeşitlerinden biri olup, böyle tapınanlara putperest ve müşrik denir. *(Tahtâvî)*

Üzerinde timsâl bulunan elbise ile namaz kılmak tahrîmen mekruhtur. Cansız resimleri bulunursa, mekrûh olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Namazda giymese de üzerinde timsâl bulunan elbise giymek her zaman mekrûhtur. *(Abdülganî Nablüsî, Tahtâvî)*

TÎN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksan beşinci sûresi.

Tîn sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Sekiz âyettir.Tîn, dağ adı veya incir demektir.Sûrede dört şeye yemîn edildikten sonra, insanoğlunun yaratılışı, kâinâtın en güzel yaratığı olduğu, buna rağmen günâh ve isyânı yüzünden aşağıların aşağısı hâline geldiği bildirilmektedir. *(Râzî, Kurtûbî)*

Tîn sûresinde meâlen buyruldu ki:

Biz insanın rûhunu, güzel bir sûrette yaratıp, sonra en aşağı dereceye indirdik. *(Âyet: 4,5)*

Kim Tîn sûresini okursa, sağ olduğu müddetçe Allahü teâlâ ona (dünyâda) ***yakîn ve âfiyet verir. Vefât ettiği zaman da bu sûreyi okuyanların adedince sevâb verir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

TİVELE:

Bir kadına kocası buğzedip (gizli düşmanlık edip) kendisinden soğuduktan sonra, kadının, kocasının sevgisini tekrar celbetmek (çekmek) için mutlak te'sir edeceğine inanarak sihir yapması.

Tivele şirktir (Allahü teâlâya eş, ortak koşmadır)**.** *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

Hadîs-i şerîfte tivelenin şirk sayılması, tivelenin Allahü teâlânın takdîrinin ve dilediğinin aksini yapabileceğine inanıldığından dolayıdır. *(İbn-ül-Esîr)*

Kadının tivele yapması bir çeşit sihirbazlıktır. Sihir ise haramdır. *(İbn-i Vehbân)*

Kadının yapmış olduğu rukye, âyetlerin ve Resûlullah'tan gelen duâların yazılması değil de; bunlardan başka şeyler de orada yazılır veya okunursa, o tivele sihir hükmünde olur. *(İbn-i Âbidîn)*

TRİNİTE:

Hıristiyanların teslîs (üç tanrı) inancı. *(Bkz. Teslîs)*

TÛBÂ:

Kökleri yukarıda, dal ve budakları aşağıya doğru sarkan cennet ağacı.

Tûbâ bir ağaçtır. Allah onu kudret eliyle dikmiştir. Cennet ehlinin elbiseleri ondan dikilir ve dalları Cennet surlarından taşar. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Salınır Tûbâ dalları,
Kur'ân okur hem dilleri,
Cennet bağının gülleri,
Kokar, Allah deyû deyû.

(Yûnus Emre)

TÛL-İ EMEL:

Uzun emel; zevk ve safâ sürmek için çok yaşama arzusu. İbâdet yapmak için çok yaşamağı istemek tûl-i emel olmaz.

Cennet'e gitmek isteyen, tûl-i emel sâhibi olmasın. Dünyâ işleri ile uğraşması ölümü unutturmasın. Haram işlemekte Allah'tan hayâ etsin *(Hadîs-i şerîf-İbn-i Ebid-Dünyâ)*

Tûl-i emel sâhipleri, ibâdetleri vaktinde yapmazlar. Tövbe etmeği terk ederler. Kalbleri katı olur. Ölümü hatırlamazlar. Vâz ve nasîhattan ibret almazlar. Tûl-i emelin sebepleri; dünyâ zevklerine düşkün olmak, ölümü unutmak ve sıhhatine, gençliğine aldanmaktır. Tûl-i emel hastalığından kurulmak için, bu sebepleri yok etmek lâzımdır. Ölümün her an geleceğini düşünmelidir. Sıhhatin, gençliğin ölüme mâni olmadıklarını unutmamalıdır. Çocuklardaki ve gençlerdeki ölüm sayısının, yaşlılardaki ölüm sayısından çok olduğunu istatistikler göstermektedir. Çok hastaların iyi olup yaşadıkları, çok sağlam kişilerin çabuk öldükleri her zaman görülmektedir. Tûl-i emel sâhibi olmanın zararlarını ve ölümü hatırlamanın faydalarını öğrenmelidir. *(Muhammed Hâdimî)*

TUMÂNÎNET:

Namaz kılarken rükû' ve secdelerde ve kavmede (rükû'dan kalktıktan sonra ayakta durmakta) ve celsede (iki secde arasında oturmada) bütün âzânın (uzuvların) hareketsiz kalması. Sübhânallah diyecek kadar bir miktar durması ise, ta'dîl-i erkândır.

Sizlerden biriniz namaz kılarken rükû'dan sonra ve iki secde arasında tumânînet yapmadıkça namazı tamâm olmaz. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Bir gün Peygamber efendimiz birinin namaz kılarken namazın şartlarına dikkat etmediğini ve kavmede ve celsede tumânînet yapmadığını görüp buyurdu ki: ***"Eğer namazlarını böyle kılarak ölürsen, kıyâmet günü sana benim ümmetimden demezler."*** Başka bir yerde de buyurdu ki: ***"Bu hâl üzere ölürsen Muhammed'in*** (aleyhisselâm) ***dîninde olarak ölmemiş olursun."*** *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Bir kimse, terk edilmiş, unutulmuş bir sünneti meydana çıkarırsa, yüz şehîd sevâbı kazanır. Ya bir farzı veya vâcibi meydana çıkarmanın sevâbı ne kadar çok olur. O hâlde, namazda, ta'dîl-i erkâna dikat etmelidir. Yâni rükûda ve secdelerde ve kavmede ve celsede tumânînet bulduktan sonra biraz durmalıdır ki, Hanefî mezhebi âlimlerinin çoğu buna vâcib demiştir. İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Şâfiî ve Mâlik ise, farz demiştir. Bâzı Hanefî âlimleri de sünnet demişlerdir. Müslümanların çoğu bunu yapmıyor. Bu bir ameli (işi) meydana çıkarana Allah yolunda harb edip canını veren yüz şehîd sevâbından çok sevap verilir. *(Ahmed Fârûkî)*

TÛR SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin elli ikinci sûresi.

Tûr sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). İsmini birinci âyette geçen Tûr kelimesinden alır. Kırk dokuz âyet-i kerîmedir. Sûrede; kıyâmetin kopması sırasında olacak bâzı olağan üstü

hâdiseler, inkarcıların Cehennem'e atılacağı, takvâ sâhibi (Allahü teâlâdan korkup, haramlardan, dinde yasaklanan şeylerden sakınan) mü'minlerin âhirette kavuşacakları mükâfâtlar, Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlânın kelâmı olduğu, cenâb-ı Hakk'ın varlığı, birliği ve kudretinin sonsuzluğu bildirilmektedir. *(Râzî, Kurtubî)*

Tûr sûresinde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlânın azâb yapacağı gün elbette gelecektir. Onu kimse önleyemez. *(Âyet: 7)*

Şüphesiz ki takvâ sâhipleri cennetler (ve) ***nîmetler içindedirler. Rablerinin kendilerine verdiği şeylerle zevk duyarak... Rableri, onları Cehennem azâbından korumuştur.*** (Şöyle denilir: İyi) ***amel*** (ve hareket) ***etmiş olduğunuz için âfiyetle yiyip için. Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslananlar olarak... Biz onlara şâhin gözlü hûrîleri eş yaptık. Îmân edip de zürriyetleri de îmân ile kendilerine tâbi olanlar yok mu? Biz onların nesillerini de kendilerine kattık.*** (Birlikte Cennet'e koyduk). ***Kendilerinin amelinden bir şey de eksiltmedik. Herkes kazancı mukâbilinde bir rehindir. Onlara canlarının istiyeceği, meyveleri, etleri de bol bol verdik.*** *(Âyet: 17-22)*

Kim Tûr sûresini okursa, Allahü teâlânın onu azâbından emîn kılması ve Cennet'te nîmetlendirmesi hak olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

TÛR-İ SÎNÂ:

Tûr dağı. Allahü teâlânın Mûsâ aleyhisselâmı peygamberlikle müjdelediği ve sonra Tevrât'ı indirdiği, Kızıldeniz'in kuzeyinde, Asya ve Afrika kıtalarının arasındaki Sinâ yarımadasının güney kısmında yer alan dağ.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Biz Mûsâ'ya Tûr-i Sînâ yanında, sağ tarafından nidâ ettik ve münâcât ettiği (yalvardığı) ***hâlde kendisine yüksek mertebe verdik.*** *(Meryem sûresi: 52)*

Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm, kararlaştırılan) ***vakti tam olarak yerine getirdikten sonra*** (Hazret-i Şuayb'dan izin alıp) ***hanımıyla birlikte*** (Mısır'a gitmek üzere) ***yola çıktı. Yolda Tûr-i Sînâ tarafında bir ateş gördü. Hanımına; "Siz burada bekleyin ben bir ateş gördüm, ümid ederim ki o ateşin bulunduğu yerden size bir haber veya o ateşten bir parça getiririm. Umulur ki, onunla ısınırsınız. Vaktâki Mûsâ*** (aleyhisselâm) ***o ateşe vardığında sağ tarafındaki vâdiden, bereketli yerdeki ağaç tarafından nidâ olundu ki: "Yâ Mûsâ! Muhakkak ki ben âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâyım. Asânı yere bırak..."*** *(Kasas sûresi: 29-31)*

Mûsâ aleyhisselâma Allahü teâlâ tarafından Medyen dönüşünde Tûr-i Sînâ'ya gidişinde peygamber olduğu, kardeşi Hârûn aleyhissselâmın da peygamber olarak vazîfelendirildiği bildirildi. Mûsâ aleyhisselâma daha sonraki Tûr-i Sînâ'ya gidişinde Tevrât-ı şerîf ve on emrin yazılı olduğu levhalar verildi. *(Kisâî, Sa'lebî, Nişâncızâde)*

Allahü teâlâ Tûr-i Sînâ'da Mûsâ aleyhisselâma buyurdu ki: "Bir kimseye, Hak teâlâdan kork deseler, o kimse de Allah'tan kormağı bana mı öğretiyorsun, sen Allah'tan kork derse en fenâ insan odur." *(Süleymân bin Cezâ)*

U

UBÛDİYYET:

Allahü teâlânın emirlerine teslîmiyet ve boyun eğmek. Allahü teâlânın işinden râzı olmak. Her an Allahü teâlâyı hatırlamak, anmak.

Ubûdiyyetin alâmeti, Allahü teâlânın emirlerini yapmak, yasak ettiklerinden sakınmaktır.

(İmâm-ı Rabbânî)

UCB (Ucub):

Kendini başkasından üstün bilmek, ayıplarını görmeyip kendini beğenmek, yaptığı ibâdetleri, iyilikleri beğenerek, bunlarla övünmek.

Üç şey insanı felâkete sürükler: Buhl (cimrilik), ***hevâ*** (nefsin arzuları) ***ve ucb.*** *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî*

İslâmiyet'in emirlerini bildiriniz ve yasak ettiklerini anlatınız! Bir kimse ucb eder, sizi dinlemezse, kendi hâlinizi ıslâh ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Bütün kötülüklerin başı, kaynağı üçtür: Hased (kıskançlık), riyâ (gösteriş), ucb. Kalbini bunlardan temizlemeye çalış! *(İmâm-ı Gazâlî)*

Ucb sâhibi, Allahü teâlânın mekrini ve azâbını unutur. Başkalarından istifâde etmekten mahrûm kalır. Kimse ile meşveret etmez, danışmaz. Günâh işleyenin boynu bükük olur. Tövbe edebilir. Ucb sâhibi, ilmi ve ameli ile mağrûr olur. Egoist olur. Tövbe etmesi güç olur. Günâh işleyenlerin iniltileri, Allahü teâlâya, tesbîh çekenlerin övünmesinden iyi gelir. Ucbun en kötüsü, hatâlarını, nefsinin hevâsını beğenmektir. Hep nefsine uyar, nasîhat kabûl etmez. Başkalarını câhil sanır. Hâlbuki, kendisi çok câhildir. Bid'at sâhibleri böyledirler.Bozuk, sapık îtikâdlarını ve amellerini, doğru ve iyi bilip, bunlara sarılmışlardır. Böyle ucbun ilâcı çok güçtür. *(Muhammed Hâdimî)*

Ucbun zararları, âfetleri çoktur: Kibre sebeb olur. Günahları unutmaya sebeb olur. Günâh kalbi karartır. Günâhlarını düşünen kimse, ibâdetlerini büyük görmez. İbâdet yapmanın da, Allahü teâlânın lütfu, ihsânı olduğunu düşünür. Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki: "Ey havârîler! Rüzgâr çok ışıkları söndürmüştür. Ucb da çok ibâdetleri söndürmüş, sevâbları yok etmiştir." *(M. Hâdimî)*

Yaptığı ibâdetlerin, iyiliklerin kıymetini bilerek, bunların elden gitmesini düşünerek korkmak, üzülmek ucb olmaz. Yâhut bunların Allahü teâlâdan gelen nîmetler olduğunu düşünerek, sevinmek de, ucb olmaz. Bunların Allahü teâlâdan gelen nîmetler olduğunu düşünmeyerek kendi yaptığını, kazandığını sanarak sevinmek, kendini beğenmek, ucb olur. Ucbun zıddına minnet denir. Minnet, nîmete kendi eliyle, kendi çalışmasıyla kavuşmadığını, Allahü teâlânın lütfu olduğunu düşünmektir. Böyle düşünmek, ucb tehlikesi olduğu zaman farz olur. *(M. Hâdimî)*

UĞURSUZLUK:

Bir şeyi veya bir hâdiseyi şerre, kötülüğe yorumlamak. *(Bkz. Tayere)*

Uğursuzluğa inanmamalı, te'sir eder sanmamalıdır. Bir hastalığın sağlam adama elbette geçeceğini kabûl etmemelidir. Allahü teâlâ dilerse geçer, dilemezse geçmez. Bununla berâber, tehlikeli şeylerden, şüpheli yerlerden kaçınmak vâcibdir, lâzımdır. Hastalığa yakalanmamak için tedbir almalıdır. Kâhinlere (gizli şeyleri bildiklerini iddiâ edenlere), falcılara inanmamalıdır. Bilinmeyen şeyleri bunlara sormamalıdır. Bunları gaybı (gizli şeyleri) bilir sanmamalıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

UHREVÎ:

Âhiretle ilgili.

UKBÂ:

Cezâ; âhiret âlemi.

UKNÛM:

Hıristiyanların kabûl ettiği teslis (üç tanrı) inancındaki üç asıl veya üç esas varlıktan her

birine verilen ad. Üçüne birden üç uknum mânâsına ekânim-i selâse denir.

Tevhîd, yâni Allahü teâlânın birliği akîdesi (inancı) bütün semâvî dinlerde başka başka olmayıp, hepsi aynıdır. Îsâ aleyhisselâm göğe çıkarıldıktan iki yüz sene geçinceye kadar Allahü teâlânın varlığı ile birliği akîdesinde aslâ bir ihtilâf ve çekişme olmamıştır. İlk yazılan üç İncîl'in (Matta, Markos, Luka) hiçbirinde teslîs yâni baba, oğul, rûh-ül-kuds üçlü inancına dâir tek bir harf dahi yoktu. Sonra ortaya çıkan Yuhanna İncili'nde Yunan felsefecilerinden Eflâtun'un fikri olan üç uknumu ihtivâ eden ifâdeler görüldü. Îsâ aleyhisselâmın bildirdiği şekilde inananlarla Yuhanna İncîlindeki teslis inancını savunanlar arasında pekçok münâzara ve muhârebeler oldu. Mîlâdın 325. senesinde Roma İmparatoru Birinci Konstantin zamânında İznik'te toplanan ruhban (papazlar) cemiyeti, Îsâ aleyhisselâmın dîninin esâsı olan tevhîdi (Allahü teâlânın birliği inancını) bırakıp, Eflâtun taraftârı olan Büyük Konstantin'in baskısı ile üç uknum fikrini, akîdesini (inancını) kabûl ettiler. *(Harputlu İshâk Efendi)*

Hıristiyanlığın başlangıcında üç uknum inanışı yoktu. Eflâtun'un ortaya koyduğu üç uknumu, üçlü tanrı inancı şeklinde mîlâddan 200 sene sonra Sibelius adlı bir papaz teklif etmiştir.Sibelius'un teklifi pekçok hıristiyan tarafından şiddetle reddedilerek kiliseler arasında kanlı kavgalar baş gösterdi ve çok kan döküldü. 200 senesinde yalnız baba, oğul uknumları öne sürülmüştü. Daha sonra bunlara rûh-ül-kuds uknumu ilâve edildi. *(El-Hac Destan Mustafa)*

UKÛBÂT:

Cezâlar. *(Bkz. Had, Ta'zir,Kısas)*

Fıkıh ilmi dört büyük kısımdır:

1) İbâdât, 2) Münâkehât (evlenme, boşanma, nafaka v.s.) 3) Muâmelât (alış-veriş bilgileri, kirâ, şirketler), 4) Ukûbât. Ukûbatta had, ta'zir ve kısas olmak üzere üç kısımdır. *(Ahmed Zühdü, Alâüddîn-i Haskefî)*

Fıkıh ilminin ibâdât kısmını kısaca öğrenmek her müslümana farzdır. Münâkehât ve muâmelât kısımlarını öğrenmek farz-ı kifâyedir. Yâni başına gelenlerin öğrenmesi farz olur. Muâmelât ve ukûbât kısımlarını zımmîlerin yâni gayr-i müslim vatandaşların da öğrenmeleri lâzımdır. Çünkü zımmîlerin de muâmelât ve ukûbâta uymasını İslâmiyet emretmektedir. *(Ahmed Zühdü)*

Ukûbâtta kefâlet sahîh değildir.Bu sebeple birinin yerine kefîli îdâm edilemez. *(Ali Haydar Efendi)*

ULEMÂ:

Âlimler, ilim sâhibleri; zamânın fen ve edebiyât bilgilerinde yetişmiş, Kur'ân-ı kerîmin ve binlerce hadîs-i şerîfin mânâsını ezberden bilen, İslâm'ın yirmi ana ilim ve kolları olan seksen ilimde mütehassıs (uzman), tasavvufun (evliyâlığın) en yüksek derecesine ulaşmış, yetişmiş ve yetiştirebilen, insanların ilminden faydalandığı zâtlar. Âlim kelimesinin çokluk şeklidir. *(Bkz. Âlim)*

Ulemâ-i Âmilîn:

İlmi ile amel eden âlimler. *(Bkz. Âlim)*

Ulemâ-i âmilînin bulunduğu mecliste olmanın sevâbı halka görünseydi, onun için dövüşürler, hattâ onun için hükümdârlar, hâkimiyetlerini, tüccârlar da ticâretlerini bırakırlardı. *(Ka'bül Ahbâr)*

Ulemâ-i Râsihîn:

Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin derin ve ince mânâlarını, işâretlerini anlayan yüksek din âlimlerine verilen isim. Bunlar; Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn, Tebe-i tâbiîn ve her bakımdan

onlara tâbi olan müctehidler, tefsîr ve hadîs âlimleri ve tasavvuf büyükleridir.

Ulemâ-i râsihîn, Peygamber efendimize tam uydukları ve O'na vâris oldukları için, sevgili Peygamberimize ihsân olunan nîmetlerden bunlara da pay düşmektedir. O büyüklerin gizli bilgileri, bunlara da duyurulmaktadır. Bunun için; ***"Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir."*** müjdesi ile şereflenmişlerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ulemâ-i Sû:

Kötü âlimler; insanları doğru yoldan saptıran, ilmini dünyâ kazancına, mala ve mevkîye kavuşmaya vâsıta eden din adamları.

Din adamları içinde, mevki, maaş arzûsunda olmayan, yalnız şerîatin (İslâmiyet'in) yayılması ve yalnız onun kuvvetlenmesi için uğraşan hemen hemen yok gibi olmuştur. Mevki almak, sandalye kapmak arzûsu araya karışınca, din adamlarından her biri, ayrı yol tutup, kendi üstünlüğünü göstermek isterler. Birbirinin sözlerini beğenmez olurlar. Bu sûretle devlet reisinin gözüne girmeye çalışırlar.Mâlesef din işi ikinci derecede kalır. Allahü teâlâ müslümanları böyle ulemâ-i sû'in fitnesinden korusun. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ULÛHİYYET:

İlâhlık, ibâdet olunmaya hakkı olmak.

Ulûhiyyete, ma'bûdiyyete hakkı olan yalnız Allahü teâlâdır.Şerîki, ortağı, benzeri yoktur. Vâcib-ül vücûddur. Varlığı elbette lâzımdır. Noksanlık ve yaratılmak sıfatları, alâmetleri O'nda yoktur. *(Mevlânâ Hâlid)*

Ulûhiyyet sıfatları bulunana ibâdet edilir. Bu sıfatları bulunmayanın ibâdet olunmaya hakkı yoktur. İbâdete hakkı olanın, yalnız bir olması lâzımdır. O da bir olan Allahü teâlâdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ULÛM-İ AKLİYYE:

Tecribî (deneye bağlı) ilimler. His organları ile duyularak, akıl ile incelenerek tecrübe ve hesab edilerek elde edilen ilimler.

Ulûm-i akliyye mantık, fizik, tabîat, kimyâ, matematik, geometri ve astronomi gibi tecrübeye dayanan bilgilerdir. Bunlar his organları ile duyularak, akıl ile incelenerek, tecrübe ve hesâb edilerek elde edilir.Bu bilgiler, din bilgilerinin anlaşılmasına ve onların uygulanmasına yardımcıdırlar. Bu bakımdan lüzumludurlar. Ulûm-i akliyye zamanla artar, değişir, ilerler. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Ulûm-i akliyyeyi İslâmiyet yasaklamamış, sınırlamamış ancak bunların dînin nakl bilgileri ile birlikte öğrenilmesini ve sonuçlarının dîne uygun, insanlara faydalı olarak kullanılmasını, zulm, işkence, felâket vâsıtası yapılmamasını emretmiştir. Ulûm-i akliyye, İslâm bilgilerinin bir kısmıdır. İslâmiyet'e lâzımdırlar. İslâmiyet bunları men etmez, emr eder. Müslümanlar, birçok fen vâsıtası yapmışlar ve kullanmışlardır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ULÛM-İ ÂLİYYE:

Yüksek din bilgileri.

Ulûm-i âliyye bilgileri sekizdir. 1) Tefsîr ilmi, 2) Usûl-i kelâm ilmi, 3) Kelâm ilmi, 4) Usûl-i hadîs ilmi, 5) İlm-i hadîs, 6) Usûl-i fıkıh, 7) Fıkıh ilmi, 8) Tasavvuf ilmi. Bu sekiz ilimden kelâm, fıkıh ve ahlâk bilgilerini lüzûmu kadar öğrenmek ve çoluk çocuğuna öğretmek, her müslümana farz-ı ayndır, mutlaka lâzımdır. Öğrenmeyenler ve çoluk-çocuğuna öğretmeyenler, büyük günâh işlemiş olur. Cehennem'e gider, yanarlar. Öğrenmeye lüzum görmeyen, ehemmiyet vermeyen ise, dinden çıkar. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî, İbn-i Âbidîn)*

ULÛM-İ DÎNİYYE:

İslâm bilgileri, din bilgileri.

Ulûm-i dîniyye, dünyâ ve âhirette huzûru, seâdeti kazandıran bilgilerdir.Bunlar da iki kısma ayrılır. Bunlar ulûm-i âliyye ve ulûm-i ibtidâiyyedir. Ulûm-i dîniyyenin kaynağı, edille-i şer'iyye (dört delîl; Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler, kıyâs ve icmâ') dir. Bu bilgilere ulûm-i nakliyye denir. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

ULÛM-İ İBTİDÂİYYE:

Âlet ilimleri; ana ilimleri öğrenmek için yardımcı olan sarf, nahiv, belâgat, mantık vs. gibi ilimler.

ULÛM-İ İSLÂMİYYE:

İslâm bilgileri, din bilgileri, müslümanların öğrenmesi lâzım olan bilgiler.

Ulûm-i İslâmiyye'nin bir kısmını öğrenmek farz, bir kısmını öğrenmek sünnet, bir kısını öğrenmek de mubâhtır. *(Bkz. Ulûm-i Nakliyye) (Yûsuf Sinânüddî)*

ULÛM-İ NAKLİYYE:

Din bilgileri; edille-i şer'iyye denilen dînin dört temel kaynağından yâni Kur'ân-ı kerîmden, hadîs-i şerîflerden, icmâ-ı ümmet, kıyâs-ı fukahâdan elde edilen bilgiler, ilimler.

Ulûm-i nakliyye, yüksek din bilgileri olup, aklın, insan dimağı gücünün dışında ve üstündedir. Bunlar hiçbir zaman, kimse tarafından değiştirilemez. Dinde reform olmaz sözünün mânâsı budur. Ulûm-i nakliyye Ehl-i sünnet âlimlerinin (Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın yolunda olan ve onların bildirdiklerine uyan âlimlerin) yazdıkları kıymetli kitaplardan öğrenilir. *(Fâideli Bilgiler)*

UMRE:

Ziyâret etmek. Hac zamânı olan beş günü yâni Arefe ve Kurban bayramının dört günü dışında, istenildiği zaman ihrâma girip Kâbe-i muazzamayı tavâf etmek ve Safâ ile Merve arasında sa'y etmek (yürümek), saçı kazımak veya kesmekten ibâret olan ibâdet. Umreye Hacc-ı asgar (küçük hac) da denir.

Umre, kendisiyle öbür umre arasında işlenilen (küçük) ***günâhlara keffâretti*r** (onların af edilmesine, bağışlanmasına vesîle olur)**.** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Hacc-ı ekber, farz olan hacdır. Hacc-ı asgar ise, umredir. *(Kuhistânî)*

Umre, Hanefî ve Mâlikîlere göre sünnet-i müekkede (kuvvetli sünnet)dir. Şâfiîlere göre ömründe bir defâ farzdır. *(Alâüddîn Haskefî, İbrâhim Halebî)*

UMÛMÎ VEKİL:

Yerine geçirilen kimseye mutlak halde istediğini yap diyerek verilen vekâlet.

Vekil sâhibinden izin almadıkça veya umûmî vekil olmadıkça, başkasını kendine vekil yapamaz. Yalnız, zekât vermek için olan vekîl, izinsiz olarak başkasını, o da başkasını vekil yapabilirler. *(İbn-i Âbidîn)*

UMÛR-İ ZEVKİYYE:

Tasavvufta kalb ile tadarak, yaşayarak kavuşulan haller.

Umûr-i zevkiyye, kalbin temizlenmesi ile hâsıl olur. Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki: ***"Çok zikr edenin kalbinde nifâk*** (münâfıklık) ***kalmaz.", "Her derdin şifâsı vardır. Kalbin şifâsı, Allahü teâlâyı zikretmektir."*** *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

URÛZ:

Altın ve gümüşten başka canlı ve cansız her çeşit mal.

Hayvandan başka menkûl olan, taşınabilen ve kıymetli olan yâni çarşıda benzeri

bulunmayan veya bulunsa da fiyatları farklı olan mallar urûzdur. Bakır tencere ve başka cins ile karışık mislî, benzeri bulunan mal urûzdur. *(Ali Haydar Efendi)*

URVET-ÜL-VÜSKÂ:

Tutunulacak en sağlam kulp.

1. İslâmiyet veya Kur'ân-ı kerîm.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Kim kendini Allahü teâlâya O'nu görür gibi teslim eder (tamâmen O'na yönelir, bütün işlerinde Allahü teâlânın rızâsını gözetir ise) ***muhakkak ki, urvet-ül-vüskâya yapışmış olur.*** *(Lokmân sûresi: 22)*

Abdullah (bin Selâm) ***urvet-ül-vüskâya tutunmuş olarak ölecek.*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Bizim tasavvuftaki yolumuz urvet-ül-vüskâya yapışmaktır. Resûlullah'ın ve O'nun Eshâbının izinde gitmektir. Bunun içindir ki, bu yolda az bir iş, büyük kazanç hâsıl eder. *(Behâeddîn-i Buhârî)*

2. Dinde güvenilir, kendisine uyulacak büyük âlim mânâsına, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin üçüncü oğlu olan Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî'nin lakabı

Urvet-ül-Vüskâ Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî'nin rahmetullahi aleyh nasîhatlarından bâzısı şöyledir:

Kur'ân-ı kerîm okumak, Allahü teâlâ ile tekellüm (konuşmak) gibidir.

Son nefes korkusu bir nîmettir ki, Hakk'ın dostları bu derde griftârdır (tutulmuşlardır).

USÛL:

Asıllar, kökler, temeller. Asl kelimesinin çokluk şeklidir.

Usûl Bilgileri:

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ile İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'in kavillerini (ictihâdlarını, re'ylerini, sözlerini) içerisinde bulunduran El-Mebsût, Ez-Ziyâdât, El-Câmi-us-Sagîr, Es-Siyer-us-Sagîr, El-Câmi-ül-Kebîr, Es-Siyer-ül-Kebîr kitablarındaki fıkıh (din) bilgileri. Bu altı kitabı İmâm-ı Muhammed yazmıştır.Bu kitabları İmâm-ı Muhammed'den güvenilir kimseler bildirdiği için, bunlara zâhir haberler denmiştir. Usûl bilgilerini (haberlerini) ilk toplayan Hakîm Şehîd'dir. Bunun Kâfî kitabı meşhurdur. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebindeki bilgiler üç ana kısımda toplanır:Birincisi, Usûl bilgileri, ikincisi, Nevâdir haberler:Bunlar da İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'den gelen haberlerdir. Fakat bu haberler, o altı kitabda bulunmayıp, ya İmâm-ı Muhammed'in El-Kisâniyyât, El-Hârûniyyât, El-Cürcâniyyât, Er-Rükiyyât adındaki başka kitabları ile bildirilmiştir. Bu dört kitab, yukarıdaki altı kitab gibi açıkça ve sağlam gelmediğinden, bu haberlere zâhir olmayan haberler de denir. Yâhut başkalarının kitabları ile bildirilmişlerdir.Meselâ İmâm-ı a'zâm'ın talebesinden Hasan bin Ziyâd'ın Muharrer adındaki kitâbı ve İmâm-ı Ebû Yûsuf'un Emâlî adındaki kitâbı ile bildirilmiştir. Üçüncüsü, Vâkıât haberleri:Üç imâmdan bildirilmiş olmayıp, bunların talebelerinin ve talebesi talebelerinin ictihâd ettikleri mes'eleler (bilgiler)dir. Böyle haberleri ilk toplayan Ebü'l-Leys Semerkandî olup, bu hususta Nevâzîl kitabını yazmıştır. *(İbn-i Âbidîn)*

Usûl ve Fürû':

1. Fıkıh ilminde usûl; baba ve dedeler, ana ve nineler; fürû', çocuklar ve torunlar.

Usûl ve furû'a ve zevceye (hanıma) zekât verilmez. *(Mehmed Zihni)*

2. Usûl, îmân bilgileri; fürû; fıkıh bilgileri.

Usûl-i Din:

Kalb ile inanılması lâzım olan bilgiler, îmân ve îtikâd bilgileri.

Allahü teâlânın gösterdiği emirlere ve kulluk vazîfelerine İslâmiyet denir. İslâmiyet, iki kısımdır:Birincisi, usûl-i dîn, ikincisi, Furû'-i dîn yâni beden ve kalb ile yapılacak ibâdetler ve işlerdir. Halk için, yâni tahsîli olmayanlar için yazılmış olan ve herkesin bilmesi ve yapması gereken îmân, fıkıh (ibâdet, iş) ve ahlâk bilgilerini kısaca ve açıkça anlatan kitablara ilm-i hâl kitabları denir. Dînini bilen ve seven ve kayıran kıymetli zâtların ilm-i hâl kitablarını alıp, çoluk-çocuğuna öğretmek her müslümanın birinci vazîfesidir. *(Seyyid Abdülhakîm)*

Usûl-i Fıkıh:

Fıkıh (ibâdet ve amel) bilgilerinin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nasıl çıkarıldığını öğreten ilim.

Usûl-i Kelâm:

Îmân bilgilerinin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nasıl çıkarıldığını öğreten ilim.

UŞR (Uşur):

Topraktan alınan mahsûlün zekâtı. *(Bkz. Öşr)*

UŞŞÂKİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Hasan Hüsâmeddîn Uşâkî'nin tasavvuftaki yolu.

Uşşâkiyye tarîkatının kurucusu olan Hasan Hüsâmeddîn Efendi, Buhârâ'da Seyyid Ahmed-i Semerkandî'den feyz aldı. Daha sonra Anadolu'ya gelerek Uşak'ta yerleşti. Bunun için kendisine Uşâkî denildi. 1594 (H.1003)'de Konya'da vefât etti. Vasiyyeti üzerine İstanbul'a getirilerek defnedildi. *(Hüseyin Vassâf)*

Sultan Üçüncü Murâd Han zamânında İstanbul'a gelen Hasan Hüsâmeddîn Uşâkî, evliyânın büyüklerinden Ümmî Sinan hazretleriyle görüştü, onun sohbetlerinde bulundu.Ümmî Sinan ona Halvetiyye yolundan hilâfet verdi. Hocası Şeyh Ahmed-i Semerkandî ise ona Kübreviyye ve Nûrbahşiyye yolunun hilâfetini vermişti. HasanHüsâmeddîn Uşâkî, bu yolları birleştirerek Uşşâkiyye yolunu kurdu. Pâdişâh Sultan Üçüncü Murâd Han'ın emriyle Kâğıthâne civârında Hasan Hüsâmeddîn Uşâkî Efendi için bir dergâh inşâ edildi. Burada uzun zaman kalarak çok talebe yetiştirdi. Sohbetlerinde çok kimseler kemâle (olgunluğa) ulaştı. Hilâfet verdiği talebelerini Anadolu'nun çeşitli yerlerine halka, İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatmaları için gönderdi. *(Hüseyin Vassâf Halvetí)*

UTANMA:

Âr, hayâ. *(Bkz. Hayâ)*

UZEYR ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamber veya velî. Mûsâ aleyhisselâmın dîninin hükümlerini İsrâiloğullarına tebliğ etti.

Peygamber olup olmadığı Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilmedi. Babası Şureyha, Hârûn aleyhisselâmın neslindendir. Kur'ân-ı kerîmde, Allahü teâlâ tarafından öldürülüp yüz sene sonra tekrar diriltildiği haber verilmiştir.Bu sebepten İsrâiloğulları ona "Allah'ın oğlu" diye iftirâda bulunmuşlardır.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Yâhut o kimse gibisini görmedin mi? O kimse (Uzeyr aleyhisselâm) ***bir karyeye*** (beldeye, kendi eski vatanı olan Kudüs'e) ***uğramıştı. O karyenin ise tavanları çökmüş, onların üzerine duvarları yıkılmıştı.*** (Uzeyr aleyhisselâm bu hâli görünce pek müteessir olup

üzüldü.) ***Allahü teâlâ bu ölümden sonra nasıl diriltecek diyordu.Bunun üzerine Allahü teâlâ o kimseyi*** (Uzeyr aleyhisselâmı) ***yüz sene ölü bıraktı.*** (Hayattan mahrûm etti. Onun bedenini, yiyecek ve içeceğini insanların ve hayvanların gözlerinden gizledi. Yüz sene sonra) ***onu*** (Uzeyr aleyhisselâmı) ***yeniden diriltti. Allahü teâlâ*** (veya vazîfeli melek) ***ona dedi ki:"Ne kadar kaldın?*** (ne kadar zaman geçti). ***O da*** (Uzeyr aleyhisselâm da kendisini uykuda imiş gibi zannederek) ***"Bir gün veya bir günden daha az kaldım." dedi. Allahü teâlâ*** (vahy ederek veya melek vâsıtasıyla) ***buyurdu ki: "Hayır yüz sene kaldın. Yiyeceğin ve içeceğine bak ki onlardan hiçbiri bozulmamış. Merkebine de bak*** (o ne hâle gelmiş, parça parça olan kemikleri vücûdundan nasıl ayrılmış)***ve seni insanlara bir âyet*** (delil) ***kılmak için böyle öldürüp dirilttik ve*** (merkebin) ***kemiklerine bak. Onları nasıl birbirine birleştiriyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz. Vaktâ ki o ölmüş, etleri çürümüş, kemikleri parça parça olup kaybolmuş olan merkeb, Allahü teâlânın kudretiyle tekrar dirilip yürüdü.*** (Bu hakîkat, ölülerin diriltilmesi husûsu ve Allahü teâlânın kudretinin üstünlüğü Uzeyr aleyhisselâma) ***tebeyyün etti*** (gözleriyle görüp müşâhede etti) ***ve dedi ki: "Ben bilirim ki şüphesiz Allahü teâlâ her şeye kâdirdir."*** *(Bekara sûresi: 259)*

Uzeyr aleyhisselâm, Hârûn aleyhisselâmın neslinden olan Şureyha'nın oğludur. Küçük yaşından îtibâren Tevrât'ı öğrenmiş olan Uzeyr aleyhisselâm, Bâbil hükümdârı Buhtunnasar'ın Kudüs'ü işgâl ettiği sırada esîr alınıp Bâbil'e götürüldü. Bir müddet esârette kaldıktan sonra, kurtularak Kudüs'e dönmek üzere yola çıktı. Kudüs yakınına gelince bir bahçede dinlenmek için konakladı. Kudüs şehrinin harâb hâlini görüp bu şehir yeniden nasıl îmâr edilecek diye düşündü. Allahü teâlâ onu öldürüp, yüz sene sonra tekrar diriltti. Uzeyr aleyhisselâm yeniden îmâr edilmiş Kudüs şehrine gelip kendisinin Uzeyr olduğunu söyledi. İsrâiloğulları onun Uzeyr olduğuna inanmadılar. Uzeyr aleyhisselâm Tevrât'ı ezberden okuyunca; "Bu kadar uzun zamandan sonra Uzeyr'in Tevrât'ı ezbere okuması mümkün değildir" düşüncesiyle "Uzeyr Allah'ın oğludur" dediler. Uzeyr aleyhisselâm insanları Tevrât'ın emirlerine uymaya çağırdı. Onların isyân ve günâhlarından dolayı tövbe etmelerini istedi. Allahü teâlânın şiddetli azâbıyla korkuttu. Uzeyr aleyhisselâm vefât edinceye kadar İsrâiloğullarının arasında bulundu. Onların işlerini yürüttü ve hak yola dâvet etmeye devâm etti. Uzeyr aleyhisselâmın vefâtından sonra İsrâiloğullarının isyanları ve sapıklıkları iyice arttı. *(Râzî, Kurtubî, Taberî)*

UZLET:

Yalnız başına yaşama, insanlardan ayrılarak bir köşeye çekilme.

İslâm âlimleri zaman ve şartlara göre uzlet etmenin bâzan faydalı ve bâzan da zararlı olduğunu bildirmişlerdir.

Mevki sâhibi olmak arzûsunu gideren en kuvvetli ilaç, uzlet etmektir. *(Muhammed Hâdimî)*

Uzlet eden, insanların şerrinden kurtulur ve râhat olur. Çünkü insanların arasında bulunduğu müddetçe, gıybet sıkıntısından ve onların sû-i zannından (kötü düşüncelerinden) uzak olmaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Kanâat eden, kimseye muhtâc olmaz, uzlet eden selâmete erer, hasedi bırakan mürüvvete kavuşur. *(Hasan-ı Basrî)*

İnsanlara karışmakta ve haklarını yerine getirmekte bir çeşit tevâzu bulunur. Uzlette ise bir çeşit tekebbür (kibirlenme) vardır. Hattâ uzletten sebep, mevki sevgisi ve tekebbür olabilir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Bizim yolumuzun temeli sohbettir. Uzlette şöhret vardır. Şöhret de âfettir. *(Hâce Behâüddîn Buhârî)*

Ü

ÜCRET:

Bir iş, hizmet, bir şeyden faydalanma veya satılan bir şey karşılığında verilen para veya mal, karşılık.

Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

Ey kavmim! Peygamberliği tebliğ işinden dolayı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak Allah'a âittir. *(Hûd sûresi: 29)*

Allah için gazâ edip buna ücret alan, Mûsâ aleyhisselâmın annesine benzer. O hem kendi çocuğunu emzirdi hem de ücret aldı. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

İşçinin ücretini teri kurumadan ödeyiniz. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tergîb vet-Terhîb)*

Her san'atı ve ticâreti yapmak, maaş, ücret karşılığında mubâh olan işleri yapmak, meselâ çobanlık, bahçıvanlık yapmak, inşâatta ve hafriyâtta çalışmak ve sırtında yük taşımak tezellül (aşağılık) değildir. Peygamberler ve velîler bunları yapmışlardır. Peygamber efendimiz ücret ile çalışmış ve çalıştırmıştır. *(Hâdimî)*

Velîsinin izni olmadan, çocuğa iş yaptıran, ücret vermeye mecbûrdur. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

Ücret ile okunan Kur'ân-ı kerîmden ölüye ve okuyana sevâb hâsıl olmaz. *(Aynî, Hayreddîn-i Remlî)*

ÜLFET:

Bir topluluğun din ve dünyâ düşüncelerinde inançlarında birbirlerine uygun olmaları. Dostluk, yakınlık kurmak, kaynaşmak.

Allahü teâlâya en sevimli olanınız, ülfet edip, kendisiyle ülfet olunandır. Allahü teâlâya en sevimsiziniz de koğuculukla gezip, dostları birbirinden ayıranınızdır. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

Mü'min, geçim ehli olup, herkes ile iyi geçinendir. Ülfet etmeyen ve ülfet olunmayan kimsede hayır yoktur. *(Hadîs-i şerîf-Taberânî)*

ÜLÜ'L-AZM:

Şerîat sâhibi, yeni din getiren peygamberlerden altı tânesine ve en büyüklerine verilen ad. Bunlar; Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed aleyhimüsselâmdır. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara anlatırken çok sıkıntı çektikleri ve bu sıkıntılara sabr ettikleri için kendilerine bu isim verilmiştir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Peygamberlerden ülü'l-azm olanların sabrettikleri gibi sen de sabr et. Onlara azâb verilmesi için duâ etmekte acele etme. *(Ahkâf sûresi: 35)*

Peygamberlerin aleyhimüsselâm sayısı belli değildir. Yüz yirmi dört binden çok oldukları meşhûrdur. Bunlardan üç yüz on üç veya üç yüz on beş adedi resûldür. İçlerinden altısı daha yüksek, ülü'l-azm peygamberlerdir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Peygamberlik makâmı dört derecedir. Birincisi nebîler (kendilerine din gönderilmeyen peygamberler), ikincisi resûller (din gönderilen peygamberler), üçüncüsü ülü'l-azm peygamberlerdir. Dördüncü derece hâtem-ül-enbiyâ olmak yâni son olarak gelmek derecesidir. Bu en yüksek derece Muhammed aleyhisselâma mahsûstur. *(Ali bin Emrullah)*

Allahü teâlâ her bin senede bir ülü'l-azm peygamber göndermiş ve o insanların buna

uymalarını emr buyurmuştur. Allahü teâlâ her yüz sene başında bu ümmetin âlimleri arasında bir müceddid, yenileyici, kuvvetlendirici seçerek, bununla İslâmiyet'i tâzeler. Hele bin sene geçince, geçmiş ümmetlerde ülü'l-azm bir peygamber gönderdiği ve onun işini bir nebiye bırakmadığı gibi, bu ümmete de tam bilgili bir âlim, ârif seçer. Bu zât geçmiş ümmetlerdeki, ülü'l-azm peygamberlerin işini yapar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ÜLÜ'L-EMR:

Emir sâhibleri. Devlet başkanı ve onun vazîfe verdiği kimseler veya İslâmiyet'in emir ve yasaklarını insanlara öğreten ve anlatan âlimler.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey îmân edenler! Allah'a itâat edin. Peygambere ve sizden olan ülü'l-emre itâat edin... *(Nisâ sûresi: 59)*

Bütün mezheb imâmları; "Ülü'l-emr'in, sultânın, âmirin Allah'a isyân ve günâh olmayan emirlerine uymak vâcibdir" demişlerdir.Hattâ bir günün oruçlu geçirilmesi hakkında emir verse bu emre uymak gerekir denmektedir. *(İbn-i Âbidîn ve Hâdimî)*

Sultânın kendi aklı, düşüncesi ile verdiği emre itâat da elbette vâcib olmaz. Ancak emri veren zulüm, işkence yaparsa, milleti sıkıştırırsa, onun şerrinden, öldürmesinden korkan kimsenin hele kan dökücü başkanın mubahları yasaklamasına itâat etmek vâcib olur. Çünkü bir müslümanın kendini tehlikeye sokması câiz değildir. Fakat bu yasağa, harâm veya mekrûh olduğu için değil, kanını, ırzını, kurtarmak için uymaya niyet etmek lâzımdır. Ülü'l-emre itâat demek, müslüman olan âmirlerin hak üzere olan emir ve yasaklarına uymak demektir. *(Abdülganî Nablüsî)*

ÜMMET:

Topluluk, cemâat. Bir peygambere inanan tâbi olan insanlar. Bir dîne bağlı topluluğun tamâmı.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(İbrâhim aleyhisselâmı dünyâda hayırlı, âhirette sâlihlerden) ***kıldığımız gibi, ey müslümanlar sizi*** (de) ***seçkin ve hayırlı bir ümmet kıldık ki, kıyâmet gününde peygamberlerin ümmetlerine vahyi tebliğ ettiklerine şâhidler olasınız, Peygamber de sizin adâletiniz üzerine şâhid ola.*** *(Bekara sûresi: 143)*

Siz ümmetlerin en iyisi oldunuz. İnsanların iyiliği için yaratıldınız. İyilik yapılmasını emreder, kötülükten nehyedersiniz. *(Âl-i İmrân sûresi: 110)*

Ümmetimin âlimleri İsrâiloğullarının peygamberi gibidir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Ümmetimden büyük günâh işleyenlere şefâat edeceğim. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i ibni Hanbel*

Ümmetimden Ehl-i beytimi sevenlere şefâat edeceğim. *(Hadîs-i şerîf-Hatîb-i Bağdâdî)*

Peygamberler (aleyhimüsselâm) ümmetlerini Allahü teâlâya çağırmak, azgın, yanlış yoldan, doğru seâdet yoluna çekmek için gönderilmişlerdir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Âhirette azâblardan kurtulmak, ancak Muhammed aleyhisselâma tâbi olmaya bağlıdır. O'nun ümmeti olan müslümanlar, O'na tâbi oldukları için bütün insanların hayırlısı ve en iyileri oldu. Cennet'e gireceklerin çoğu bunlar oldu ve Cennet'e herkesten önce gireceklerdir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Oğlum! Şimdi o zamandayız ki, geçmiş ümmetlerde böyle çok karanlık zaman gelince, büyük bir peygamber gönderilerek yeni bir din kurulurdu. Bu ümmet, ümmetlerin en iyisi

olduğu için ve bu ümmetin Peygamberi, peygamberlerin sonuncusu olduğu için bunların âlimlerine, İsrâiloğullarının peygamberlerinin mertebesi verilmiştir. Peygamberlerin vazîfeleri bu âlimlere yaptırılmaktadır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Niçin kılmazsın farz u sünneti,
Değil misin Muhammed'in ümmeti
Anmaz mısın, Cehennem'i, Cennet'i
Îmân sâhibi kul böyle mi olur?

(M. Sıddîk Gümüş)

Ümmet-i Dâvet:

Kendilerine gönderilen peygambere inanmaya dâvet edilip de îmân etmeyen kimseler.

Şimdi yeryüzünde müslümanlardan başka bütün insanlar ümmet-i dâvettirler. *(Kâdızâde Ahmed Efendi)*

Ümmet-i İcâbet:

Kendilerine gönderilen peygamberin dâvetini kabûl edip, ona inanan ve tâbi olan kimseler.

Muhammed aleyhisselâmın ümmeti, son sınıf talebesi gibi olduğundan, insanları dünyâda ve âhirette kurtuluşa götüren sırların toplandığı Kur'ân-ı kerîm ile muhâtab oldular. Kur'ân-ı kerîmin indirilmesinden sonra yeryüzündeki insanların hepsinin Muhammed aleyhisselâma tâbi olmaları emredildi. O'nun dâvetini kabûl edenler ümmet-i icâbet, kabûl etmeyenler ümmet-i dâvettirler. *(Muhyiddîn-i Arabî)*

ÜMM-İ VELED:

Efendisinden (sâhibinden) çocuğu olan câriye, köle kadın.

Ümm-i veled satılamaz ve hibe olunamaz. Efendisi vefât edince âzâd (hür) olur ise de, zevce gibi vâris olamaz. Oğlu ise, mîrâsçı ve hür olur. *(M. Zihni Efendi)*

ÜMM-ÜL-KİTÂB:

1. Muhkem âyetler. *(Bkz. Muhkem Âyet)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Habîbim!) ***Sana kitâbı indiren O'dur. O'ndan bir kısım âyetler muhkemdir ki bunlar Ümm-ül-Kitâbdır.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 7)*

2. Levh-ül-Mahfûz. *(Bkz. Levh-ül-Mahfûz)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ ne dilerse (onu yapar. Bâzısını) ***mahfeder*** (vücûda getirmez, bâzısını da) ***vücûda getirir. Ümm-ül-kitâb O'nun katındadır.*** *(Ra'd sûresi: 39)*

Bir kimse Cehennem'e götürücü kötü işleri yapar Cehennem'e yaklaşır. Ümm-ül-kitâbda saîd ise son günlerinde Cennet'e götürücü bir iş yaparak Cennet'e gider. *(Hadîs-i şerîf-Minhat-ül-Vehbiyye)*

3. Fâtiha sûresi. *(Bkz. Fâtiha Sûresi)*

ÜMM-ÜL-MÜ'MİNÎN:

"Mü'minlerin anası" mânâsına Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek zevcelerinden her birine verilen lakab (isim).

Ümm-ül-mü'minîn Âişe vâlidemiz şöyle buyurdu: Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem karnı hiçbir zaman yemekle doymamıştır. Bu hususta kimseye yakınmamıştır. İhtiyâc,

ona zenginlikten daha iyi idi. *(İslâm Âlimleri Ansiklopedisi)*

ÜMMÎ:

Kitab okumamış, yazı yazmamış, kimseden ders görmemiş kimse.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Onlar ki, yanlarında bulunan Tevrât ve İncîl'de ismini yazılı buldukları O ümmî resûle tâbi olurlar. O (Resûl) ***kendilerine iyiliği emrediyor, kötülükten sakındırıyor...*** (Resûlüm) ***de ki: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize gelen, Allah'ın peygamberiyim. O Allah ki, yer ve göklerin tasarrufu*** (idâresi) ***O'nundur. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, öldürür ve diriltir. Onun için hem Allah'a hem de bütün kelimelerine îmân eden o ümmî peygambere, resûlüne îmân edin ve O peygambere uyun ki, doğru yolu bulasınız.*** *(A'râf sûresi: 157,158)*

Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, ümmî idi. Mekke'de doğup, büyüyüp belli kimseler arasında yetişip seyâhat etmemiş iken, Tevrât'ta, İncîl'de ve Yunan ve Roma devirlerinde yazılmış kitablarda bulunan bilgilerden, hâdiselerden haber verdi. Hicretin altıncı senesinde,Rum, İran ve Habeş hükümdârlarına ve diğer Arap pâdişâhlarına mektuplar gönderdi. *(İmâm-ı Kastalânî)*

Muhammed aleyhisselâm ümmî olduğu hâlde, târih, fen, ahlâk, siyâset ve sosyal bilgilerle dolu bir kitâb ortaya koydu. Yalnız o kitaba uyarak dünyâya adâlet yaymış olan hükümdârların yetişmesine sebeb oldu. Kur'ân-ı kerîm, Muhammed aleyhisselâmın mûcizelerinin en büyüğüdür. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ÜMMÎD (Ümîd):

Ummak, arzu, istek. Sebeblere yapıştıktan sonra iyi netice beklemek. *(Bkz. Havf ve Recâ)*

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey günâhı çok olan kullarım! Allahü teâlânın rahmetinden ümîdinizi kesmeyiniz. Allah günâhların hepsini affeder. O, sonsuz mağfiret ve nihâyetsiz merhâmet sahibidir. *(Zümer sûresi: 53)*

Akıllı kendini murâkabe (kontrol) ***edip ölüm sonrası için çalışan kimsedir. Ahmak da nefsinin arzûları peşinden koşup, Allahü teâlâya ümid bağlayan kimsedir.*** *(Hadîs-i şerîf-Tirmizî, İbn-i Mâce)*

Allahü teâlâdan korkmalı, O'nun rahmetinden ümidi kesmemelidir. Ümid, korkudan çok olmalıdır. Böyle olanın ibâdetleri zevkli olur. Gençlerde korkunun, ihtiyarlarda ve hastalarda ümîdin fazla olması lâzımdır denildi. Korkusuz ümid, ümidsiz korku câiz değildir. *(Hâdimî)*

Ümmîd ve Korku:

Allahü teâlânın rahmetini ummak ve azâbından korkmak. *(Bkz. Havf ve Recâ)*

ÜSTÂD:

Muallim, öğretici, rehber.

İnsan, yaratılışta iki taraflıdır. Ona hidâyet, üstünlük tarafını tanıtabilmek ve bunu kuvvetlendirmeye çalışmasını sağlamak için muallim, bir üstâd lâzımdır. Bâzı çocuklar, nasîhatla, yumuşak sözle ve mükâfât vererek yola gelir. Bâzısı, sert ve acı sözle ve cezâ vererek terbiye kabûl eder. Üstâd mâhir olup, çocuğun yaratılışının nasıl olduğunu anlamalı, ona şefkat ile tatlı veya acı te'sir ederek terbiye etmeli, yâni yetiştirmelidir. Böyle mâhir ve müşfik bir rehber olmadıkça, çocuk ilim ve ahlâk edinemez, yükselemez. Rehber yâni ilim ve ahlâk sunan zât, çocuğu felâketten kurtarıp, seâdete kavuşturur. *(İslâm Ahlâkı)*

Üstâd mâhir ve müşfik, talebe de zekî ve çalışkan olursa, öğrenilmeyecek mes'ele yoktur.

(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)

ÜVEYSÎ:

Üstâdı, hocası olsun olmasın, hayatta veya vefât etmiş bir büyüğün rûhâniyetinden istifâde ederek, terbiye görerek yetişen, olgunlaşan kimse. Bu şekilde yetişme yoluna üveysîlik denir.

Üveysî olmak öyle yüksek bir mertebedir ki, o dereceye ulaşmak pek ender (az) olur. Veysel Karânî, Abdülhâlık Goncdüvânî, Behâüddîn-i Buhârî ve İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu mertebeye erenlerdendir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Peygamberler aleyhimüsselâm ve evliyâ vefât ettikten sonra, bunlardan yardım istemeğe âlimler câizdir, olur dedi. Tasavvuf büyükleri bunun doğru olduğunu bildirdi. Büyüklerden çoğu üveysîlik yoluyla yükseldiler. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Behâüddîn-i Buhârî'nin üstâdı (hocası),Seyyid Emîr Külâl hazretleri idi. Fakat ayrıca Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî'nin rûhâniyetinden istifâde ettiği için aynı zamanda üveysî idi. *(İmâm-ı Rabbânî)*

V

VÂCİB:

Kur'ân-ı kerîmde açık olmayarak bildirilmiş veya bir sahâbînin açıkça bildirmesi ile anlaşılmış olan emirler. Şâfiîlere göre vâcib denince farz anlaşılır.

Vâcibin terk edilmesi, tahrîmen mekrûhtur. Yâni harama yakın mekrûhtur. Vâcibi yapmayan, tövbe etmezse, Cehennem'de azâb çeker. *(İbn-i Âbidîn)*

Namazın vâciblerinden birini bilerek yapmamak namazı bozmaz. Fakat günâh olur. Unutarak yapmayan secde-i sehv (unutma secdesi) yapar. Farzın ilk iki rek'atinde zamm-ı sûreyi (Fâtiha'dan sonra okunan sûreyi) unutan, üçüncü ve dördüncü rek'atlerde okuyup, sonra secde-i sehv yapar. Son rek'atte oturmayıp, ayağa kalkan secde etmeden hatırlarsa, hemen oturur, oturmayı geciktirdiği için secde-i sehv yapar. *(Tahtâvî)*

Vâcib-ül-Vücûd:

Varlığı mutlaka lâzım olan Allahü teâlâ.

Vücûd var olmak demektir, yalnız Allahü teâlâ vâcib-ül-vücûddur. Hep vardır. Önceleri ve sonsuz sonraları hiç yok olamaz. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Îmânın altı şartından birincisi, Allahü teâlânın vâcib-ül-vücûd ve hakîki ma'bûd ve bütün varlıkların yaratıcısı olduğuna inanmaktır. Dünyâ ve âhiret âleminde bulunan her şeyi, maddesiz, zamansız yoktan var eden ancak Allahü teâlâdır diye kesin inanmaktır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

Allahü teâlâ vâcib-ül-vücûddur.Her şeyi var eden ve kendi varlığının sonu, sınırı bulunmayan ve nasıl olduğu akıl ile anlaşılamayan, yalnız ulûhiyyet (ilahlık) ve hâlikiyyet (yaratıcılık) için lüzumlu sıfatları bilinen bir varlıktır.Kendi kendine vardır ve bir tânedir. O'ndan başka hiçbir şey kendi kendine var olamaz. Her şeyi var eden ve varlıkta durduran yalnız O'dur. Kendi kendine var olmak demek, varlığı hiçbir şeye muhtaç olmamak demektir. Bütün varlıkların var olması için, O'nun var olması lâzımdır.Her şeyi var etmesi ve böyle düzgün hâlde durdurması için lâzım olan kemâl sıfatları vardır. Noksanlık, ayb ve kusur O'nda olamaz. *(İmâm-ı Gazâlî)*

VÂCİD (El-Vâcid):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Ma'bûd, Rab, ilâh olan, zâtında bulunması lâzım ve lâyık olan bütün sıfatları kendisinde bulunan, hiçbir şeye muhtaç

olmayan, kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan.

El-Vâcid ism-i şerîfini okuyanın kalbi kuvvet bulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

VA'D:

Söz verme, söz verilen şey.

1. Allahü teâlânın; emirlerini yerine getirenleri çeşitli nîmetlerle mükâfâtlandıracağını, karşı gelenleri ise, azâb ile cezâlandıracağını bildirmesi, söz vermesi. Buna va'd-ı ilâhî de denir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allah mü'min (inanan) ***erkeklere ve mü'min kadınlara kendileri içinde ebedî kalıcı olmak üzere ağaçları altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetinde güzel meskenler*** (kalacak yerler) ***vâ'detti. Allahü teâlânın onlardan râzı olması*** (ise)***, hepsinden daha büyüktür.*** (Çünkü bu her seâdetin başıdır). *(Tevbe sûresi: 72)*

2. Bir kimsenin, başka birisine bir husûsta söz vermesi.

Münâfıklık alâmeti üçtür. Yalan söylemek, va'dini ifâ etmemek (yerine getirmemek), ***emânete hıyânet etmek.*** *(Hadîs-i şerîf-Edeb-ül-Müfred)*

Nifak yâni münâfıklık; zâhirin (dışın) bâtına (içe) uymaması demektir. Münâfığın sözü özüne uymaz. İnanılacak şeylerde münâfıklık yapmak küfrdür, inançsızlıktır. Cehennem'de sonsuz kalmayı gerektirir. İşlerinde ve sözlerinde münâfıklık yapmak haramdır, günâhtır. Îmânı gidermez. İnanılacak şeylerde münâfıklık, diğer küfrden (inançsızlıklardan) daha kötüdür. Îfâ etmek, yerine getirmek niyetiyle va'd yapmak câizdir, hattâ sevâbdır. Böyle va'di îfâ etmek vâcib değildir, müstehâbdır. Va'di yerine getirmemek tenzihen mekrûhtur. Va'dinde durmaya gücü yetmezse münâfıklık olmaz. Kendine mal veya söz yahut sır emânet edilen kimsenin bunlara hıyânet etmesi, münâfıklık olur. *(İbn-i Hacer)*

VA'DE:

1. Bir iş için önceden tâyin edilen zaman, târih.

Taksitle mal alırken, paranın bir miktârını peşin ve geri kalanını eşit miktarlarda vâde ile ödemek için, yâhut peşinsiz hepsini belli vâdelerde eşit taksitlerle ödemek için sözleşerek satın almak câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Ödünç verirken zaman tâyin etmemelidir. Çünkü zaman tâyin ederse, malı misli ile veresiye satmış olur.Bu ise fâiz olur. Bir vâde ile ödünç vermek câiz olmadığı gibi, bu vakti beklemeden alacağını istemek câizdir. *(Hamzâ Efendi, Uşâkî, İbn-i Âbidîn)*

2. Ecel.

Va'desi gelen ölür. Her ölen âhirette mutlaka diriltilecektir. Diriltildikten sonra mîzân ve hesab vardır. Hesâbları görülenler Cennet'e veya Cehennem'e sevk olunacaktır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

VAD'I HAML:

Doğum yapmak.

Zinâdan hâmile kadını, vad'ı haml etmeden evvel nikâh etmek sahîhtir. Fakat vad'ı haml edinceye kadar vaty etmek (yaklaşmak) câiz olmaz ve nafakası vâcib olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

VÂDİ-Yİ URENE:

Arafât ovasında bulunan bir vâdi.

Arefe günü Arafât'ın Vâdi-yi Urene denilen yerinden başka herhangi bir yerinde öğle ile

ikindi namazlarından sonra vakfeye durmak, haccın farzlarındandır. *(Mevkûfâtî)*

VAHDÂNİYYET:

Allahü teâlânın zâtî sıfatlarından. Allahü teâlânın zâtında, sıfatlarında ve işlerinde tek olup, ortağı olmaması. *(Bkz. Sıfat)*

Vahdâniyyet sıfatı ve diğer zâtî sıfatların hiçbiri varlıkların hiçbirinde yoktur. Yalnız Allahü teâlâya mahsûsturlar. Bunların sonradan yaratılan varlıklara hiçbir sûrette bağlantıları yoktur. *(Hâlid-i Bağdâdî)*

VAHDET-İ VÜCÛD:

Sâlikin (tasavvuf yolunda bulunan kimsenin) muhabbetle zikir yapması esnâsında, Allahü teâlâdan başka her şeyi unutup, yalnız O'nu bilmesi hâli.

"Vahdet-i vücûd vardır. Her şeyde Allahü teâlâyı görüyoruz ve her şey O'dur" diyen tasavvuf büyükleri; her şey Allahü teâlâ ile birleşmiş, O, her şeyden ayrı değil, her şeye benzer, bu âlem ile berâber ve birlikte var oldu, işte O görünüyor gibi şeyleri demek istemiyorlar. Böyle söylemek îmânı giderir. Allahü teâlâ mahlûkları (yarattıkları) ile birleşik değildir. Onların aynı değildir. Onlara benzer değildir. O, hep var idi, hep öyledir. O, hiçbir bakımdan mahlûklarına, yarattıklarına benzemez, O'nun varlığı lâzımdır. O'ndan başkası olsa da olur, olmasa da. O büyüklerin her şey O'dur demeleri, hiçbir şey yoktur. Yalnız O vardır. Her şey Allahü teâlânın yaratması ile meydana gelmiştir demektir. Tasavvuf büyükleri hâricde, eşyânın varlığını vehmî, hayâl olarak biliyor. Böyle vücûd devamlıdır.Yâni bizim vehmimizin yok olması ile yok olmaz. Âhiretin sonsuz hayâtını bu vücûda (varlığa) bağlı bilirler. Âlimler eşyâyı hâricde mevcud bilir, âhiretin sonsuz hayâtı, bu eşyâya göre olacaktır der. Bununla berâber eşyânın hâricde varlığını Hak teâlânın varlığı yanında zaif, kuvvetsiz, hattâ yok bilir. Görülüyor ki, her iki taraf da, eşyâya hâricde var diyor. Dünyâ ve âhiret işlerini, bu varlık üzerine kuruyor. Vehmin, hayâlin yok olması ile yok olmaz, diyor. Yalnız, sofiyye, bu varlığa vehmî diyor. Çünkü, bunlar, tasavvuf yolunda yükselirken, hiçbir şey görmüyor. Hak teâlânın varlığından başka, bir şey gözlerine görünmüyor. Âlimler ise, bunların varlığına vehmî demekten kaçınıyor, câhillerin, yanlış anlayıp, hayâlin yok olması ile, yok olur sanacaklarından ve ebedî sonsuz azâbı ve sevâbı inkâr etmelerinden korkuyorlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vahdet-i vücûd, tasavvufun ince mes'elelerindendir. Felsefecilerin akıllarına göre bahsettikleri vahdet-i vücûddan tamâmen başkadır. Çünkü, tasavvuftaki vahdet-i vücûd tatmakla anlaşılan bir hâldir.Bunu o yüksek makâma yükselenler bilir. Felsefecilerin bahsettiklerine gelince, o akl ile anlaşılan bir şeydir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

VÂHİD (El-Vâhid):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Zâtında benzeri olmamakta tek olan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Habîbim!) ***De ki: Allah her şeyin yaratıcısıdır.*** (O'nun ortağı yoktur.) ***O, Vâhid'dir. Kahhâr*** (her şeye gâlib)***dir.*** *(Ra'd sûresi: 16)*

VÂHİME KUVVETİ:

His organları ile anlaşılamayan, fakat duyulanlardan çıkarılabilen mânâları anlayan iç kuvvet.

Düşmanlık, doğruluk bir organla hissedilmez. Fakat dost, düşman olan kimse görülüp, hissedilince, bunlardan dostluğu ve düşmanlığı vâhime kuvveti anlar. Vâhime kuvveti olmasaydı, koyun kurdun düşmanı olduğunu anlamaz, ondan kaçmaz, yavrusunu da

korumazdı. Vâhime kuvvetiyle anlaşılan mânâlar hâfıza ile saklanır. *(Ali bin Emrullah)*

VAHY (Vahiy):

Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını, peygamberlerine melek vâsıtasıyla veya vâsıtasız olarak bildirmesi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

O (Muhammed aleyhisselâm) ***boş şey söylemez. Yalnız vahyedileni söyler.*** *(Necm sûresi: 3)*

Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını, îmânı ve ibâdet esaslarını, güzel ahlâkı içine alan ilâhî kitablara inanmak, dînimizin üçüncü temel şartıdır.Yüce Rabbimiz peygamberleri vâsıtası ile hepsini ilâhî kitablarda bildirmiştir. Allahü teâlâ bu kutsal kitabları, bâzı peygamberlere melek vâsıtasıyla okutarak, bâzılarına ise yazılı olarak, bâzılarına da meleksiz işittirerek vahyetti. Allahü teâlâ tarafından vahyedilen bu ilâhî kitabların hepsi O'nun kelâmı (sözleri) dır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Vahy Kâtibi:

Peygamber efendimize gelen vahyi, O'nun emri ile yazan sahâbîlere verilen isim.

Eshâb-ı kirâm arasında kırk kadar vahiy kâtibi vardı.Meşhûr vahiy kâtibleri şu Sahâbîler idi: Hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman, hazret-i Ali, hazret-i Muâviye, Hâlid bin Velîd, Abdullah bin Zeyd, Zeyd bin Sâbit ve diğerleri. *(İbn-i Hacer Askalânî)*

Vahy-i Gayri Metlûv:

Allahü teâlâ tarafından peygamberlerin kalblerine bildirilen vahyi, peygamberlerin kendilerine âit kelimelerle yanındakilere bildirmesi. Hadîs-i kudsî. *(Bkz. Hadîs)*

Vahy-i Metlûv:

Cebrâil aleyhisselâmın, Allahü teâlâdan aldığı haberleri getirerek peygamberlere okuması.

Vahy-i metlûvun kelimeleri de, mânâları da Allahü teâlâdan gelmiştir. Kur'ân-ı kerîm vahy-i metlûvdur. *(İmâm-ı Süyûtî)*

VA'ÎD:

Allahü teâlânın azâb yapacağına söz vermesi.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Şimdi, benim dünyâda ve âhirette va'îdimden korkanlara va'z-u nasîhat et! *(Kâf sûresi: 45)*

Mekke müşriklerinden önceki kavimler, Peygamberlerini tekzîb ettiler (yalanladılar). ***Onlara va'îdim hak*** (vâcib) ***oldu.*** *(Kehf sûresi: 14)*

... Allah'ım, ey sağlam ipin ve dosdoğru işin sâhibi! Senden va'îd gününde, emniyet ve sonsuzluk gününde Cennet'ini dilerim. *(Hadîs-i şerîf-Sünen-i Tirmizî)*

VAKF (Vakıf):

1. Mükellef (akıllı, müslüman ve ergenlik çağına erişmiş)kimsenin kendi mülkü olan mütekavvim (belli, kıymetli ve dayanıklı)malının menfaatini (faydasını) hiçbir şarta bağlamadan, müslüman veya zımmî (gayr-i müslim vatandaş), bütün veya belli fakirlere bırakması. Vakfın çoğulu evkâftır. Vakfedene vâkıf, vakfedilen şeye mevkûf, vakfın menfaati kendisine bırakılana mevkûfun aleyh, yapılan sözleşmeye de vakfiye denir.

Vakf dünyâda insanlara ihsân (iyilik) ve ikrâm etmek, âhirette de sevâb kazanmak gâyesiyle kurulur. Vakf, ibâdet değil, kurbettir. Yâni sevâb kazanmak niyeti ile yapılan

mubâh bir iştir. *(İbn-i Âbidîn)*

Abdullah ibni Ömer buyurdu ki: Babam Ömer (r.anh) Hayber topraklarındaki mülkü olan bahçesini, tasadduk etmek yâni sadaka olarak vermek istiyordu. Peygamber efendimize ne yapmasını sormuştu. Peygamber efendimiz: ***Mülkünü vakıf yoluyla sadaka et ki satılmasın, hîbe edilmesin, mîrasçılara kalmasın ancak gelirleri veya mahsûlü hayır işlerine harcansın"*** buyurdu. Babam da böyle yaptı. O bahçenin mahsûlü Allah yolunda harbedenlere, köle âzâd etmeye, misâfirlere ve yolculara, yolda kalmışlara, bahçeyi işleyenlere ve idâre edicilerine harcandı. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Kırâatte yâni Kur'ân-ı kerîm okurken duracak yerde durmak, kelimeyi kendisinden sonra gelenden ayırmak.

Zellet-ül kârinin (yanlış okumanın) biri de, vakıf ve geçilecek yerde olur. Bu şekilde hatâda, mânâ değişse de namaz bozulmaz. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

VAKFE:

Durma; haccın farzlarından olup, Arefe günü Arafat'ta öğle ve ikindi namazından sonra bir miktar durmak.

Vakfe, Arafat'ın Vâdi-yi Urene denilen yerinden başka herhangi bir yerinde yapılır. *(İbn-i Âbidîn)*

VÂKIA SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin elli altıncı sûresi.

Vâkıa sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Doksan altı âyet-i kerîmedir. İsmini ilk âyette geçen Vâkıa kelimesinden alır. Sûrede, kıyâmet ve âhiret hâllerinden, Cennet ve Cehennemden vb. konulardan bahs edilmektedir. *(Senâullah Dehlevî, Râzî)*

Vâkıa sûresinde meâlen buyruldu ki:

Îmânları ileri olanlar, Allahü teâlâya yaklaşmakta olanlardır. Bunların hepsi mukarreblerdir. *(Âyet: 10)*

Kim her gece Vâkıa sûresini okursa, ona fakirlik aslâ isâbet etmez. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

VÂKI'ÂT HABERLERİ:

Hanefî mezhebinde, üç imâmdan (İmâm-ı a'zam, İmâm-ı Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'den) bildirilmiş olmayıp, bunların talebelerinin ve talebesi talebelerinin ictihâd ettikleri, bildirdikleri hükümler.

Hanefî mezhebinde vâkı'ât haberlerini ilk toplayan Ebü'l-Leys Semerkandî olup, Nevâzil kitabını yazmıştır. *(İbn-i Âbidîn)*

Hanefî mezhebinde namazda hareketsiz olmak lâzım olduğundan, otururken parmakla işâret edilmez. Vâkı'ât haberlerinde böyle bildirilmektedir. *(İbn-i Âbidîn)*

VÂKIF:

1. Mülkü olan belli ve kıymetli malının menfaatini bir şarta bağlamadan müslüman veya zımmî (gayr-i müslim vatandaş) bütün veya belli fakîrlere Allah rızâsı için terkeden kimse. *(Bkz. Vakf)*

Vâkıfın müslüman, hür, akıllı ve bâliğ yâni ergenlik çağına ulaşmış olması lâzımdır. *(İbn-i Âbidîn)*

Şart-ı Vâkıf (Vâkıfın koyduğu şart), nass-ı şârî (din sâhibinin koyduğu kânun) gibidir. *(İbn-i Âbidîn)*

2. Bir işten haberi olan.

Meşveret olunan kimsenin vâkıf olmadığı şeyi veya vâkıf olduğunun aksini söylemesi günâhtır. Hatâ ile söylemesi günâh olmaz. *(M. Hâdimî)*

3. Arafât'ta vakfeye duran.

VAKT (Vakit):

1. Namazın dışındaki farzlardan birisi.

Namazın dışındaki yedi farzdan birisi olan vakt üç şeyle tamam olur.

1) Her namazın vaktinin evvelini bilmekle,

2) Her namazın âhir (son) vaktini bilmekle,

3) Namazı mekrûh olan vakte vardırmamakla. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Farzları vaktinde sünnetlerle birlikte kıl. *(Fakîrullah)*

Beş vakt namazı, vakitleri girer girmez kılmalıdır. Yalnız yatsı namazını kış aylarında gecenin ilk üçte birine kadar geciktirmek müstehabdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Zaman

Kim vaktini câmide geçirmeyi âdet ederse, Allahü teâlâ da ona ülfet eder (onu himâyesine alır)**.** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Vakitleri çok kıymetli ganîmet bilmelidir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ***"Yârın yaparım diyen helâk oldu"*** buyurdu. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vakt insanı havanda gibi döğer, ezer. *(Üstâd Ebü'l-Kâsım)*

Vakt keskin bir kılıç gibidir.Kıymetli ve şerefli şeylere sarfetmek gerektir. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

VÂLÎ (El-Vâlî):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Her şeyin mâliki (sâhibi), yaratıcısı, bütün işler tasarrufunda olan, her şey O'nun irâdesi, hükmü ile olan.

El-Vâlî ism-i şerîfini söyleyen, yıldırım ve başka âfetlerden kurtulmuş olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

VALLÂHÎ:

Allahü teâlâya yemin ederim mânâsına, bir sözün, niyyetin, bir işi yapmak veya yapmamak arzûsunun kuvvetli olduğunu gösteren, söylendiği şeye aykırı hareket edildiğinde, yemin keffâreti lâzım gelen sözlerden birisi.

Yemin yalnız Allahü teâlânın isimleri ile olur. Başka şeylerle, müslüman yemîni olmaz. Allahü teâlânın isimleri ile yemîn ya harf ile veya kelime ile olur. İsmin başında be, te, ve harflerinden biri söylenip, ismin sonu esre okunursa, yemin olur. Meselâ billahî, tallahî, vallâhî demek gibi. Birisi hakkında "Vallâhî dövmeyeceğim" diye yemîn eden kimse, bir kerre döğerse yemîni bozulur, keffâret denen cezâyı verir ve yemin biter. İkinci defâ döğerse bir daha keffâret vermez. *(Alâüddîn Haskefî)*

VÂRİDÂT-I İLÂHİYYE:

Allahü teâlâdan gelen feyzler ve ilhamlar.

Vâridât-ı ilâhiyyenin hepsi âdet-i ilâhiyye içinde yâni bir sebeb altında meydana gelmektedir. *(Abdülhakîm bin Mustafa)*

Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin çok kerâmetleri görüldü. En büyük kerâmeti, gelen sâdık

kimselerin kalblerine teveccüh (nazar) ederek feyz ve bereketle doldurmasıydı. Binlerce âşıkı bir bakışta vâridât-ı ilâhiyyeye kavuştururdu. *(Raûf Ahmed Müceddidî)*

VÂRİS:

1. Mîrasçı, akrabâlık veya başka yolla, vefât eden kimsenin bıraktığı mîrâs denen maldan almaya hak kazanan.

Bir kimse maraz-ı mevtte (ölüm hastalığında), vârislere veya başkasına hediye verse, ölünce, alacaklıları geri alıp paylaşırlar. *(Hacı Reşîd Paşa)*

2. İlim ve ma'rifette mîrasçı.

Âlimler peygamberlerin vârisleridir. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

VASÎ:

Bir kimsenin, mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere tâyin ettiği kimse.

Ölüm hastası, küçük çocuğuna bırakacağı malını, bu çocuğun ihtiyâçlarına sarf etmesi için birini vasî tâyin edince, çocuk âkıl (akıllı), bâliğ (ergenlik, evlenme yaşına gelmiş) olduğunda, reşîd olduğu (malını, dînin ve aklın beğendiği yerlerde kullandığı) görülmedikçe vasîden malları alamaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Emîn (güvenilir) olmayan, fâsık (açıkça haram işleyen) veya zımmî (gayr-i müslim vatandaş) vasî yapılırsa, kâdı (hâkim) bunları değiştirir. *(Kâdıhan)*

Vasî muhtâc olunca, yetimin malından yiyebilir. Kimseye hibe edemez. Helâk (telef)ederse, azl olunur (vasîlikten alınır). *(Kâdıhan)*

VÂSİ' (El-Vâsi'):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Rahmeti, ilmi, kudreti, ihsânı ve nîmetleri her şeyi kuşatan ve her şeye kâfi olan, kudretinin ve ilminin nihâyeti olmayan.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ mülkün sâhibidir. Mülkünü dilediğine verir. Allah Vâsi'dir, her şeyi bilir. *(Bekara sûresi: 247)*

El-Vâsi' ism-i şerîfini söyliyen, fakirlik sıkıntısına düşmez. Hırs, gayz ve hasedden kurtulur. *(Yûsuf Nebhânî)*

VASİYETNÂME:

Vasiyet yazılan kâğıt.

Her müslüman, ölüm hastalığında bir vasiyetnâme yazmalıdır. Vasiyetnâmeyi maraz-ı mevtte (ölüm hastalığında) yazmak vâcib, sıhhatte iken yazıp yanında taşımak müstehaptır (iyidir). *(Senâullah-ı Dehlevî)*

Hazırlanan vasiyetnâmede evlâdına, ahbâbına, son nasîhatini yapmalıdır. Kendinde hakkı bulunanlardan, helallaşmalarını, alacaklarını, vereceklerini, borçlarının ödenmesini, iskat yapılmasını, hac borcu varsa vekil gönderilmesini, cenâze hizmetindeki ve defnden sonraki isteklerini bildirmelidir. Zevcesine olan (mehr-i müeccel) borcunun ödenmesi için vasiyet etmeyi unutmamalıdır. *(Senâullah-ı Dehlevî, Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Seyyid Abdülkâdir Geylânî'nin, oğlu Abdurrezzak'a vasiyetnâmesi şöyledir:

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize ve sana ve bütün müslümanlara muvaffâkiyet ihsân eylesin. Sana Allah'tan korkmanı ve O'na itâat etmeni, dînimizin emir ve yasaklarına riâyet etmeni ve hudûdunu gözetmeni vasiyet ederim. Ey oğlum! İyilerle berâber ol. Âlimlere, evliyâya hürmeti gözet. Din kardeşlerinle iyi geçin. Küçük ve büyüklere nasîhat et. İhlâs üzere ol.

İhlâs; insanların görmesini hâtıra getirmeyip, yaradanın dâimâ gördüğünü unutmamaktır.

VASİYYET (Vasiyet):

Bir kimsenin vefâtından sonra yapılmasını istediği şey veya sonraya bağlı olmak üzere bir malı veya menfeatini (faydayı) bir şahsa veya bir hayır işine teberrû' (bağış) yoluyla temlik etmek (sâhib ve mâlik kılmak). Vasiyet edene mûsî, vasiyet edilen şeye mûsâbih, kendisine vasiyet yapılan şahsa mûsâleh denir.

Bir müslümanın üzerinden iki gece geçer ve bu gecelerde vasiyet edeceği bir şey olup da vasiyetini yazmaması ona lâyık değildir. *(Hadîs-i şerîf-El-Fıkhu Alel Mezâhib-i Erbea)* (Hadîs-i şerîfte sâdece iki gecenin bildirilmesi vasiyet yazmakta acele etmeği teşvik içindir.)

Her müslüman, ölüm hastalığında bir vasiyet yazmalıdır. Bir kimse vasiyetini iptal edebilir. Vasiyetini inkâr etmesi iptal olmaz. Vasiyeti kabûl eden, öldükten sonra reddedemez. *(Abdülhakîm-i Arvâsî)*

Îmâ ile dahî kılması mümkün iken, kılmadan ölüm hâline gelen kimsenin, namazlarının keffâreti yapılması için vasiyet etmesi lâzımdır. *(Halebî)*

VASL:

1. Kavuşma. Allahü teâlâya kavuşma; velî olma.

Vasl olanlar reisidir, o hocasının pîridir.
Mektûbât ki eseridir, câna can katar efendim.

(Muhammed Sıddîk bin Saîd)

2.Birleştirme.

İlm ile, irfân ile, sâhib olan Sıla'ya
İki temel bilgiyi vasl eden bir araya
Dalıp uçsuz bucaksız, o muazzam deryâya
Ve bu zikr deryâsından en büyük payı alan.

(Muhammed Sıddîk bin Saîd)

(Sıla:İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, şerîat ile tarîkati birleştiren mânâsına gelen, hadîs-i şerîfle bildirilmiş ismidir.)

Vasl-ı Uryânî:

Tasavvuf yolculuğunun sonunda Allahü teâlâya kavuşma hâli. Nihâyete erme.

Vasl-ı uryânîde sâlik (tasavvuf yolcusu), vücûdunun her zerresi ile Allahü teâlâyı zikr eder. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vasl-ı uryânî, nûrânî perdelerin tamâmen yanmasından sonradır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Ben tenden kurtulurum, o hayâlden kurtulur,
Gideyim, vasl-ı uryânî ancak böyle bulunur.

(Mevlânâ)

VATAN:

İnsanın yerleştiği, oturduğu yer, memleket.

Vatan sevgisi îmândandır. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât)*

Hanefî mezhebinde üç türlü vatan vardır: Vatan-ı aslî, vatan-ı ikâmet, vatan-ı süknâ. *(İbn-i Âbidîn)*

Vatan-ı Aslî:

İnsanın doğduğu veya evlendiği veya ayrılmamak niyeti ile yerleştiği yer.

Vatan-ı aslî birden fazla olabilir. Bir kimse, vatan-ı aslîye girince mukîm olur. Namazlarını dört kılar. *(İbn-i Âbidîn)*

Sefere çıkmak, vatan-ı aslîyi bozmaz. Vatan-ı ikâmette veya vatan-ı süknâda bulunmak, vatan-ı aslînin bozulmasına sebeb olmaz. Vatan-ı aslî ancak vatan-ı aslî ile bozulur. Bâliğ (ergenliğe ulaşmış) çocuğun, ana-babasının bulunduğu yer, doğduğu yer bile olsa, buradan ayrılıp başka yerde çıkmamak üzere yerleşse veya evlense orası vatan-ı aslîsi olur. Zevcesini bir yerde yerleştirip, sonra kendisi başka yere devamlı kalmak üzere yerleşse ikisi de vatan-ı aslîsi olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Vatan-ı İkâmet:

Geçici olarak ikâmet edilen yer. Hanefî mezhebinde on beş gün veya daha çok kalıp sonra çıkmaya niyet edilen yer.

Bir kimse, okumak veya vazîfe yapmak için bir yerde senelerce kalmaya ve sonra buradan çıkmaya niyet ederse, vatan-ı ikâmet olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Vatan-ı Süknâ:

Hanefî mezhebinde on beş günden az kalmak için niyet edilen yâhut yarın çıkarım diyerek senelerce oturulan yer.

Misâfir, vatan-ı süknâda farzları hep iki kılar. Burada iken mukim sayılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

VATY ETMEK:

Erkeğin hanımına yaklaşması; cimâ etmek.

Zinâdan hâmile kadını, vad'ı haml etmeden (doğum yapmadan) evvel nikâh etmek sahîhtir, olur. Fakat doğum yapıncaya kadar vaty etmek câiz olmaz ve nafakası vâcib olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

VA'Z (Vaaz):

Öğüt, nasîhat; emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yâni iyiliği emr, kötülükten menetme.

İnsanlara va'z edici olarak ölüm yetişir. Zenginlik isteyene, kazâ ve kadere îmân etmek yetişir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Va'z edenlerin, din adamlarının, cemâatin anlayamayacakları şeyleri söylemeleri ve yazmaları fitne olur. Herkese anlayabileceği kadar söylemelidir. *(M. Hâdimî)*

VECD:

Tasavvuf yolunda bulunan bir kimsenin çok zikretmesi (Allahü teâlâyı anması) veya bir başka sebeb netîcesinde hâsıl olan mânevî lezzetleri tadarak rûhunun coşması, kalbinin gayr-i ihtiyârî (elinde olmadan) kendinden geçmesi, taşması hâli.

Sâlikin (tasavvuf yolunda bulunan kimsenin) zâhirini (dışını, bedenini), dînin emir ve yasaklarına uydurması, ibâdet ve tâatlerden tad almasına sebeb olduğu gibi, bâtın (kalb) işlerine, Allahü teâlânın rızâsından başka düşünceleri kalbinden çıkarmaya, kibir, hased (kıskançlık), kin gibi mânevî hastalıklardan temizlemeye çalışması da, kalbde ve rûhta vecd hâlinin meydana gelmesine vesîle olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Hâller ve vecdler, matlûbun (aranılanın) başlangıcıdır, maksad değildir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

VEDÂ HACCI:

Hicretin onuncu senesinde Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem yüz bin kişiden fazla sahâbinin katılmasıyla yaptığı son haccı.

Peygamber efendimiz Vedâ haccında Arafât vâdisinin ortasında öğleden sonra, Kusvâ

adındaki devesinin üstünde Vedâ hutbesini okuyup Eshâb-ı kirâm ile vedâlaştı. Mekke'de on gün kalıp vedâ haccını tamamladı ve vedâ tavâfı yaparak Medîne'ye döndü. Vedâ haccından sonra Eshâb-ı kirâm geldikleri yerlere gidip Resûlullah'ın bildirdiği ve emrettiği şeyleri oralarda anlattılar. *(İbn-i Hişâm)*

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem Vedâ haccında, Vedâ hutbesini okuduğu gün, Mâide sûresinin ***"Bugün dîninizi sizin için ikmâl eyledim. Üzerinize olan nîmetimi tamamladım ve size din olarak İslâmiyet'i vermekle râzı oldum"*** meâlindeki üçüncü âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Peygamber efendimiz bu âyeti, Eshâb-ı kirâma okuyunca, hazret-i Ebû Bekr ağlamaya başladı. Eshâb-ı kirâm ağlamasının sebebini sorunca; "Bu âyet-i kerîme, Resûlullah'ın vefâtının yakın olduğuna delâlet ediyor. Onun için ağlıyorum" buyurdu. *(Altıparmak, Halebî, İbn-i Hişâm)*

VEDÂ HUTBESİ:

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem hicretin onuncu senesinde yaptığı Vedâ haccı sırasında îrâd buyurduğu (okuduğu) hutbe.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem hicretin onuncu senesi Zilhicce ayının dokuzuncu (Arefe) günü Arafat vâdisinin ortasında öğleden sonra Kusvâ adındaki devesinin üstünde 124 bini aşkın sahâbîye hitâben Vedâ hutbesini okuyup, Eshâb-ı kirâmı ile vedâlaştı.

Peygamber efendimiz Vedâ hutbesinde buyurdu ki:

... Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allahü teâlâdan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allahü teâlânın emâneti olarak aldınız, onların nâmûslarını ve iffetlerini Allahü teâlâ adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin, kadınlar üzerinde hakkınız; onların da sizin üzerinizde hakları vardır.

... Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir, hepiniz Âdem'in çocuklarısınız. Âdem ise topraktandır. Allah katında en kıymetliniz, takvâsı (haramlardan, yasaklardan sakınması) ***çok olanınızdır. Arabın Arab olmayana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâ iledir.*** *(İbn-i Hişâm)*

VEDÎ:

İdrârdan sonra çıkan, yapışkan, beyaz ve bulanık koyu sıvı.

Vedî çıkınca dört mezhebde de abdest bozulur. Hanbelî mezhebinde gusül (boy) abdesti de lâzım olur. *(Halebî)*

Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezhebinde vedî, guslü (boy abdestini) gerektirmez. *(Şa'rânî)*

Vedî, Hanefî mezhebinde kaba necâsettir. *(İbn-i Âbidîn)*

VEDÎA:

Güvenilen kimseye saklamak için verilen mal. Emânet.

Vedîa söz veya hâl ile yapılan îcâb ve kabûl netîcesinde olur. Veren ve alan, diledikleri zaman fesh edebilir (vazgeçebilir). *(Mecelle)*

Vedîa, sâhibinden izinsiz kullanılamaz; âriyet, kirâ ve rehin ve ödünç verilemez ve sâhibinin borcu, onun izni olmadan ödenemez. Bunları izin ile yapabilir. *(Ali Haydar Efendi)*

VEDÛD (El-Vedûd):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Bütün yarattıklarına ihsân eden, onlara iyilik ve ihsân etmeyi seven, beğenen Allahü teâlâ.

El-Vedûd ism-i şerîfini söyliyen karı-kocanın birbirine karşı sevgi ve muhabbeti çoğalır. *(Yûsuf Nebhânî)*

VEFÂ:

Sözünde durmak. *(Bkz. Ahd)*

Muâz bin Cebel şöyle rivâyet etmiştir:Resûl-i ekrem bana; ***"Yâ Muâz! Allah'tan kork! Doğru konuşmak, sözüne vefâ, emâneti edâ, hıyâneti terk, komşuyu himâye, öksüze acımak, yumuşak konuşmak, herkese selâm vermek, kanatları alçaltmağı*** (tevâzu'u) ***sana tavsiye ederim."*** dedi. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)*

VEHHÂB (El-Vehhâb):

Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden), mahlûkâtına (yarattıklarına) ihsân hazînelerinden karşılıksız veren Allahü teâlâ.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Yâ Rabbî! Bizi doğru yola hidâyet ettikten (ilettikten) ***sonra kalblerimizi şek ve şüpheye saptırma, meylettirme. Bize, kendi tarafından rahmet*** (tevfîk, îmân, hidâyet ve doğru yolda devâm etmek) ***ver. Şüphesiz sen, Vehhâb'sın.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 8)*

El-Vehhâb ism-i şerîfini kim duhâ (kuşluk) namazından sonra söylerse, başkasına muhtaç olmaz. Kalblerde heybet hâsıl eder. *(Yûsuf Nebhânî)*

VEHHÂBÎLİK:

Sapık bir fırka. On sekizinci yüzyıl ortalarında Arabistan yarımadasında Necd bölgesinde ortaya çıkan, Muhammed bin Abdülvehhâb tarafından kurulan dînî ve siyâsî bir yol. Bu yolda olana Vehhâbî denir.

Vehhâbîliğin kökü hicrî dördüncü asırlara uzanır. Bu sırada, Hanbelî mezhebinden, dolayısıyla Ehl-i sünnetten ayrılan bâzı kimseler, müteşâbih (mânâsı kapalı) âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere zâhirî (görünen) mânâlarına yapışarak, kendi akıllarına göre yanlış mânâ verdiler. Teşbih ve tecsim (Allahü teâlâyı mahlûkuna benzetme)gibi bozuk bir inanışın içine düştüler. Sözlerine inandırabilmek için selef-i sâlihînin (Eshâb-ı kirâm ve Tâbiînin) yolunda olduklarını söyliyerek, kendilerine selefîler adını verdiler. Hanbelî mezhebinde olan Ebül-Ferec İbn-ül-Cevzî ve diğer Ehl-i sünnet âlimleri onların selef-i sâlihîn yolunda olmadıklarını, bozuk mücessime fırkasından olduklarını bildirerek bu fitnenin yayılmasını önlediler. Hicrî yedinci asırda İbn-i Teymiyye aynı fitneyi tekrar alevlendirdi. Bu bozuk yol, İbn-i Teymiyye'nin talebesi İbn-i Kayyım el-Cevziyye ve başkaları ile devâm etti. Nihâyet hicrî on ikinci asırda (mîlâdî on sekizinci yüzyıl ortalarında) İbn-i Teymiyye'nin kitablarını okuyarak te'sirinde kalan ve İngilizlere aldanan Muhammed bin Abdülvehhâb ile tekrar ortaya çıkarıldı. Muhammed bin Abdülvehhâb, Vehhâbîlik denilen fikirlerini 1744 senesinde Necd bölgesinde yaymaya başladı. Bu bölgenin ileri gelenlerinden Muhammed bin Suûd ona yardımcı oldu. Bu sırada Ehl-i sünnet âlimleri vehhâbîliğin bozukluğuna dâir eserler yazdılar. Buna rağmen vehhâbîler, Hicâz ve Irak taraflarını da hâkimiyetleri altına alınca, Sultan İkinci Mahmûd Han zamânındaki Osmanlı Devleti'nin Mısır vâlisi olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve oğlu Ahmed Tosun Paşa tarafından mağlûb edilerek, Mekke ve Medîne'den çıkarıldılar ve büyük bir darbe yediler. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin zayıflaması üzerine yirminci yüzyılın başlarında tekrar ortaya çıkan vehhâbîler, 1932'de Suûdi krallığını kurdular. Vehhâbî inanışını yaymak için çalışmaktadırlar. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Vehhâbîliğin belli başlı husûsiyetleri şunlardır: Amel, ibâdet, îmânın parçasıdır. Farzı yapmıyan meselâ farz olduğuna inandığı hâlde bir namazı kılmayan dinden çıkar. Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde bildirilen sıfatları ile el, yüz v.b. ifâdeleri te'vîl etmezler, zâhirî (görünen) mânâlariyle anlarlar. Bunun için teşbih ve tecsîme (Allahü teâlâyı yarattıklarına benzetme inancına) düşerler. Onlara göre Allahü teâlâdan başkasından şefâat (yardım) istemek şirktir (Allahü teâlâya ortak koşmaktır). Peygamberlerin aleyhimüsselâm ve evliyânın rûhlarından şefâat istiyen onların mezarlarını ziyâret edip, onların hürmetine diye vesîle

ederek duâ eden İslâmiyet'ten çıkar. Tasavvuf yoluna girmek bid'attir, sapıklıktır. Kur'ân-ı kerîm ve sünnet-i seniyyeden başka kaynak kabûl etmezler. İcmâ ve kıyâsı ve dört hak mezhebden birine bağlanmayı red ederler. Peygamber efendimizin hırka ve sakal-ı şerîflerinin ziyâret edilmesini şirk sayarlar. Amelde Hanbelî, îtikâdda selefî olduklarını söylerler. *(Ahmed Zeynî Dahlân, Ebû Hâmid bin Merzûk, Hamdullah Decvî)*

VEHM:

İnsanın kalbinde bir şey hakkında iki ihtimâlden az, zayıf olanı.

Mü'minleri haram işleyici yâni fâsık zannetmek, sû-i zan olur. Sû-i zan haramdır. Haram işlediğini öğrenerek, bilerek sevmemek, sû-i zan olmaz. Buğd-i fillâh olur, sevâb olur. Din kardeşinin ayıbını görünce ona hüsn-i zan etmeli, te'vîline, iyi şeyle yorumuna çalışmalıdır. Onu ıslâh etmelidir. Kalbe gelen düşünce, sû-i zan olmaz. Zan etmek, yâni kalbin o tarafa kayması, sû-i zan olur. Sâlih veya fâsık olduğu bilinmeyen mü'mine hüsn-i zan etmelidir. Fâsık (kötü) ve sâlih (iyi) olmasının ihtimâli müsâvî (eşit) ise, şek, şübhe olur. Müsâvî değilse, vehm olur. Bunlardan kaçınmak lâzımdır. *(Hâdimî)*

Vehm Mertebesi:

Var olmayıp, var görünen.

Nokta-i cevvâleden (dönen nokta) meydana gelen dâirenin varlığı, vehm mertebesindedir. Yâni, bir ipin ucuna bir taş bağlayıp, öteki ucundan tutup, elimiz etrâfında çevirirsek, dönen taş, karşıdan dâire şeklinde görünür. Dönen taş nokta-i cevvâledir. Görünen dâire vehmde vardır. Aslında dâire yoktur, yalnız bir görünüştür. Allahü teâlâ bütün mahlûkları bu mertebede yarattı. Fakat görünüşlerini devâm ettirmektedir. Böylece var olmaları görünüş değil, doğrudur. Mertebe-i vehm'den kurtulup, nefs-i emrî olmuşlardır. Yâni yalnız geçici bir görünüş olmayıp, kalıcı bir varlık olmuşlardır. Vehm mertebesi şaşılacak bir varlıktır. Nefs-i emr (hakîkat, gerçek) mertebesindeki varlığa benzemez. Onunla ilgisi ilişiği yoktur. Nokta-i cevvâle nefs-i emr mertebesinde yâni gerçekten vardır. Bundan hâsıl olan dâire ise mertebe-i vehmdedir, gerçek olarak yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

VEKÂHET:

Hayâsızlık, utanmazlık, edebsizlik, yüzsüzlük.

Vekâhet kalb âfetlerinden (hastalıklarından)dir. *(Muhammed Hâdimî)*

Vekâhet ile îmânın bir arada durmayacağını, bir gün belki ânında îmânı yok edeceğini düşünmedin ise, nefs-i emmâreye hoş gelen şeylerin Allahü teâlâ tarafından gadab edilen şeyler olduğunu hâlâ anlayamadınsa ve ***"Din, edebden ibârettir"*** mübârek sözünü tutmadın ise, İslâm ipine, yâni baştan başa edeb olan İslâm dînine sarılmadın ise yazıklar olsun sana! *(Hâdimî)*

VEKÂLET:

Bir kimsenin, bir veya birçok işi yapmak için, başkasını kendi yerine koyması yâni başkasına iş havâlesi. Vekil edene sâhib veya müvekkil, vekâlet verilip yerine geçirilene vekîl denir. *(Bkz. Vekîl)*

Vekâlet, îcâb ve kabûl ile olur. Yâni müvekkilin seni vekil yaptım ve vekilin de kabul ettim sözleri ve yazıları ile olur. *(Ali Haydar Efendi)*

VEKAR (Vakar):

Ağır başlı olup yerine göre uygun davranmak, şahsiyetli olmak.

Mü'min vakar sâhibi olur, yumuşak olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Âlimlerin vakâr sâhibi olmaları, şereflerine uygun giyinmeleri lâzımdır. *(Hâdimî)*

Vakar sâhibi dünyâ işlerinde kolaylık gösterir. Din işlerinde sarp kaya gibi olur. *(Hâdimî)*

Her mubah iyi niyetle yapılınca tâat olur. Kötü niyetle yapılınca, günâh olur. Bir kimse, sünnet olduğu için koku sürünür, şık giyinirse, câmiye saygı için, câmide yanında oturan müslümanları incitmemek için, temiz olmak için, sıhhatli olmak için, İslâm'ın vekarını, şerefini korumak için niyet edince her niyeti için ayrı sevaplar kazanır. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

İlmin süsü ve kıymeti, vakardır. Âlim kişi, kibirli, sert ve kaba olmaz. *(İmâm-ı Şa'bî)*

Çok gülmek heybeti, çok şaka vakarı ve şahsiyeti giderir. İnsan neyi çok yaparsa onunla bilinir. Meselâ çok güler ve şaka yaparsa hafif olarak bilinir. *(Ahnef bin Kays)*

Temiz ve yeni elbise giyiniz. Gittiğiniz yerlerde ahlâkınızla, sözlerinizle, giyinişinizle, İslâm'ın vekarını, kıymetini gösteriniz. *(Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî)*

VEKÎL (El-Vekîl):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Mahlûkâtın dünyâda ve âhirette işlerini hakkıyla yerine getiren, rızkları veren, tevekkül etmeye (kendisine güvenilmeye) lâyık olan.

Bir kısım kimseler mü'minlere; "Düşmanlarınız size karşı toplandılar, aman onlardan sakının" dediklerinde, bu, onların îmânlarını bir kat daha artırmış ve "Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir" demişlerdir. *(Âl-i İmrân sûresi: 173)*

Allah her şeyin yaratanıdır. O, her şeye vekîldir. *(Zümer sûresi: 62)*

Bir şeyden korkan el-Vekîl ism-i şerîfini söylerse, emniyet bulur.Kendisine hayır ve rızk kapıları açılır. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Bir kimsenin, bir işi yapmak için kendi yerine koyduğu, işini havâle ettiği kimse.

Vekil asıl gibidir. *(Atasözü)*

Yemeğe çağrılan kimseye, malımdan istediğin kadar ye ve al ve dilediğine ver, hepsi helâl olsun denilse yedikleri helâl olur. Aldıkları, başkasına verdikleri helâl olmaz. Çünkü, miktârı bilinmeyen ta'âmın yemesini helâl etmek câizdir. Fakat miktârı bilinmeyen malı almak için vekîl etmek ve meçhûl, belli olmayan ve ayrı olarak teslimi mümkün olan malı ayırmadan hediyye etmek sahîh (muteber) değildir. *(Muhammed Berdûsî-zâde)*

Vekil edenin, işi yapabilecek kimse olması, vekîlin de âkıl (akıllı) olması şarttır. Bâliğ (ergenlik çağına ulaşmış) olması şart değildir. *(Ali Haydar Efendi)*

Alış-verişe, borç vermeye veya ödemeye vekîl olan kimsenin teslim aldığı mallar kendinde emânet olur. *(Ali Haydar Efendi)*

Vekîl, sâhibinden ayrıca izin almadıkça veya istediğini yap diyerek umûmî vekil edilmedikçe başkasını kendine vekîl, yapamaz. Yalnız zekât vermek için olan vekîl, izinsiz olarak başkasını vekil yapabilirler. *(Ali Haydar Efendi)*

Her şeye vekîlimsin denilen umûmî vekil, talak, hediye, sadaka ve vakftan başka her şeyi, sâhibi adına yapabilir. *(Ali Haydar Efendi)*

Vekîlin vekil olmayı kabûl etmesi şart değildir. Red etmezse, kabûl ettiği anlaşılır. *(Fetâvâ-yı Hindiyye)*

Kurbanını hayır cemiyetine hediye etmek isteyen bir kimse, kurbanını veya parasını götürüp bu işle vazîfeli me'mura teslim ederken; "Allah rızâsı için bayram veya nezir (adak) kurbanımı kesmeye ve dilediğine kestirmeye ve etini ve derisini dilediğine vermeye seni vekîl ettim" demelidir. Vekil de kurban kesilirken sâhiblerinin ismini söyleyerek kasapları vekil

eder. *(Fetâvây-ı Hindiyye)*

VELED-İ ZİNÂ:

Nikâhsız evlenmeden meydana gelen çocuk.

Çocuğun dîni, yanında bulunan ana-babasından dîni daha iyi olanı gibidir. Veled-i zinâ için de böyledir. Yalnız veled-i zinâya babası nafaka vermez ve baba tarafından mîrâs almaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Akıllı çocuğun, âmânın, veled-i zinânın, vakitleri ve ezân okumasını bilen câhil köylünün ezân okuması kerâhetsiz (mekruh olmayıp) câizdir. *(İbn-i Âbidîn)*

Veled-i zinânın imâm olması mekruhtur. *(Alâüddîn-i Haskefî)*

VELÎ (El-Veliyyü):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Mü'minleri seven, onlara yardım eden, işlerini bitiren, sevdiklerini sevmediklerine gâlib, üstün kılan, kâfirleri sevmeyen.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Allahü teâlâ mü'minlerin velîsidir. *(Âl-i İmrân sûresi: 68)*

Her Cumâ gecesi el-Veliyyü ism-i şerîfini söyliyenin işleri kolay olur. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Bir çocuğun veya kadının babası yoksa baba tarafından dedesi, yoksa kâdı veya bunların vasî tâyin ettikleri kimse.

Eskiden müslümanlar dînî nikâhın dört mezhebe uygun yapılmasına çok dikkat ederlerdi. Şâfiî ve Hanbelî ve Mâlikî mezheblerinde nikâhın doğru olması için, birinci şart, bâliğa olan kıza da velînin izin vermesi lâzımdır. Velî bu üç mezhebde babadır. Baba yoksa, babanın babası ve onun babasıdır. Bunlardan sonra erkek kardeşidir. Bundan sonra, erkek kardeş oğlu, sonra onun oğludur. Sonra amca, sonra amca oğlu ve onun oğludur. *(Saîdüddîn Fergânî)*

3. Vasî. Meyyitin (ölünün) hayatta iken, öldükten sonra namaz keffâreti ve daha başka işlerini yapması için vasiyyet ettiği kimse veya vârislerden (mîrâsçılarından) biri.

Bir kimse, ağır hasta olursa, öldükten sonra namaz keffâreti yapılması için vasiyyet etmesi, velîsinin de bu vasiyyeti yerine getirmesi lâzımdır. *(Tahtâvî)*

4.Allahü teâlânın rızâsını kazanmış sevgili kulu; her şeyi Allahü teâlâ için seven ve her işi O'nun rızâsı için yapan, her an Allahü teâlâ ile bulunan, gafletten uzak kimse, eren. *(Bkz. Evliyâ)*

Bir velî kuluma düşmanlık eden, benimle harb etmiş gibi olur. *(Hadîs-i kudsî-Mektûbât)*

Allah'ın velîleri öyle kimselerdir ki, görüldüklerinde Allah hâtırlanır. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Farzların birincisi Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri gibi îmân etmektir. Bundan sonra haramlardan sakınmak ve farz olan ibâdetleri yapmak ve evliyâyı sevmektir. Sevdiği velîden feyz gelerek kalbi temizlenir ve Allahü teâlânın sevgisine kavuşur. *(Mazhar-ı Cân-ı Cânân)*

Velîlerin kalbleri, Hakk'ın nazargâhıdır. O kalblere girmiş olanlara da o nazardan nasîb erişir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Eğer insanlar velî zâtların kadrini, kıymetini bilip, iyice anlayacak derecede olsalardı, herkes karşılaştığı bütün insanlara karşı edebli olurdu. Çünkü görünüş îtibâriyle velî de bizim gibi bir insandır ve karşılaştığımız bir kimse de Allahü teâlânın bir velî kulu olabilir. *(Dâvûd-i İskenderî)*

Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmak için en kısa ve kolay yol; bir velîyi tanıyıp, onun sözlerinden Ehl-i sünnet îtikâdını, ibâdetlerini ve tasavvufun edeblerini kolayca öğrenmek ve bunlara uymak ve onu sevmektir. *(Muhammed Ma'sûm Fârûkî)*

Velî hayatta iken kınındaki kılıç gibidir. Vefât ettikten sonra kınından çıkar, tasarrufu daha kuvvetli olur. *(Echûrî)*

Üç nişan olur velîlerde demiş erbâb-ı dil,
Biri ol ki, görenin gönlü ona mâil olur.
Onun ikinci nişânı, oldur ki, iyi bil,
Her ne dese, dinleyenler, sözüne kâil olur.
Üçüncüsüne gelince, cümle a'zâsı onun,
Şer' ile âdâb ile her zaman âmil olur.

(Erbâb-ı dil: Gönül ehli. Mâil: Meyleden, akan Nişan: Alâmet Kâil olmak: Kabûl etmek, Şer'i din: İslâmiyet. Âdâb: Edebler. Âmil olur: Yapar) *(M. Sıddîk Gümüş)*

VELÎME:

Düğün yemeği.

Peygamber efendimiz Abdurrahmân bin Avf'a (r.anh) ***"Bir koyun da olsa velîme yap"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-El-Fıkhü alel Mezâhib-il-Erbea)*

Velîme sünnettir. *(M. Zihni Efendi)*

Velîme dâvetine gitmek için şartlar vardır. Çağıranın yemeği şüpheli ise veya İslâmiyet'in yasak ettiği şey, meselâ ipek sofra örtüsü, gümüş kap ve tavanda, duvarda canlı resmi varsa veya çalgı çalınıyorsa, oyun kumar gibi şeyler varsa çağırılan yere gidilmez. Bu yasakların bulunduğu yemeğe gitmek harâm veya mekrûh olur. Çağıran zâlim ise veya Ehl-i sünnet değil ise, fâsık (açıkça günâh işleyen) ise, kötülük yapan ise veya övünmek için, gösteriş için çağırıyorsa gitmek câiz (uygun) olmaz. *(İmâm-ı Gazâlî, İmâm-ı Rabbânî, Muhammed Rebhâmî)*

VERÂ':

Haramlardan ve helâl ve haram olduğu bilinmeyen şüpheli şeylerden sakınmak.

Hiçbir şey verâ gibi olamaz. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Dîninizin direği verâdır. *(Hadîs-i şerîf-Künûz-ül-Hakâyık)*

Kıyâmet günü Allahü teâlânın huzûrunda kıymetli olanlar verâ ve zühd sâhibleri (dünyâya düşkün olmayanlar)dir. *(Ebû Hüreyre)*

Bir kimse, şu on şeyi kendine farz bilmedikçe, tam verâ sâhibi olamaz: Gıybet etmemek, mü'mine sû-i zân etmemek, kötü bilmemek, kimse ile alay etmemek, yabancı kadınlara, kızlara bakmamak, doğru söylemek, kendini beğenmemek için, Allahü teâlânın, kendisine yaptığı ihsânları nîmetlerini düşünmek, malını helâl yere harc edip, harâmlara vermemek, nefsi keyfi için, mevkî-makam istemeyip, bunları insanlara hizmet yeri bilmek, beş vakit namazı vaktinde kılmağı birinci vazîfe bilmek, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği îmân ve işleri iyi öğrenip, kendini bunlara uydurmak. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Zerre kadar verâ sâhibi olmak, bin nâfile oruç ve namazdan daha hayırlıdır. *(Hasan-ı Basrî)*

Verâ-ül-Verâ:

Ötelerin ötesi. Nasıl ve ne şekilde olduğu bilinmeyen. Allahü teâlânın nasıl olduğunun bilinemeyeceğini ve akıl ile anlaşılamayacağını, idrâk olunamayacağını ifâde eden dînî bir terim.

Allahü teâlâ verâ-ül-verâdır. Hiçbir şeye benzemez. Nasıl olduğu anlaşılamaz. Akıl neyi düşünür ve neyi hayâl ederse etsin, O değildir. Bu husûsu en iyi anlatan, Şûrâ sûresi on birinci âyet-i kerîmesindeki ***"O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur..."*** kelâmıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

VERÂSET:

Maddî ve mânevî olarak vâris olmak. *(Bkz. Vâris)*

VERESİYE SATIŞ:

Bedelini, parasını sonra ödemek üzere yapılan alış-veriş.

Veresiye satışta satılan malın bedelinin ödeneceği zamânı belirtmek lâzımdır. "Ne zaman istersen ver, paran olduğu zaman ver." şeklinde ifâde ile veresiye satış yapılmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Eskiden ticârette ihsân sâhipleri, fakirlere veresiye verip, parası olmayandan istememeyi niyet ederlerdi. En iyi olanlar ise fakirler için, hiç defter tutmazlardı. Bunlar, fakir bir şey getirirse alır, getirmeyenlerden bir şey istemezlerdi. *(M. Sıddîk Gümüş)*

Fâiz illeti bulunan yâni, ölçülen ve tartılan mallar aynı cinsten oldukları takdirde veresiye satışları fâiz olup, câiz değildir. *(Muhammed Rebhâmî)*

VESENİYYE:

Putperestlik, puta tapma inancı. Taştan yapılmış heykellere tapınma. Taştan yapılmış heykele vesen, bu heykele tapana vesenî denir.

Beş sınıf kâfir vardır: Dehriyye (dinsizler), seneviyye (iki ilâh olduğuna inanan mecûsîler), felâsife (felsefeciler), veseniyye ve ehl-i kitâb (hıristiyanlar, yahûdîler). İlk dördü kitâbsız kâfirdir. Yâni semâvî kitabları yoktur. Bugün Hindistan'da yayılmış olan Brehmen ve bunun, mîlâddan 542 sene evvel ölmüş olan Budda Guatama tarafından değiştirilmesi ile hâsıl olan Buda dinlerinde olanlar Veseniyye inanışına sâhibdirler. *(İbn-i Âbidîn)*

Mecûsîler yâni ateşe tapanlar ve veseniyye inancında olanlar ve bütün müşrikler kitablı kâfirlerden fenâ (kötü)dır. *(Alâüddîn Haskefî)*

İdris aleyhisselâm diri olarak Cennet'e çıkarılınca, onu çok sevenler, ayrılık acısına dayanamadılar. Resmini yapıp seyr eylediler. Daha sonra gelenler bu resimleri tanrı sandı. Çeşitli heykeller de yapılıp tapıldı. Böylece veseniyye meydana çıktı. Veseniyye inanışı İslâmiyet'in zuhûruna kadar devâm etti. İslâmiyet gelince veseniyyenin kökünü kazıdı. İslâmiyet zâtında ve sıfâtlarında aslâ Allahü teâlâya şerîk, ortak kabûl etmez. *(Mirhaund, Nişâncızâde)*

VESÎLE:

Kişiyi Allahü teâlâya yaklaştıran, Allahü teâlânın nezdinde (katında) yakınlığa ve hâcetlerin yâni ihtiyâçların giderilmesine sebeb olan her şey.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki:

Ey îmân edenler! Allahü teâlâdan korkunuz! O'na yaklaşmak için vesîle arayınız! *(Mâide sûresi: 35)*

Hazret-i Ömer, kuraklık sebebiyle kıtlık olduğu zaman, Resûlullah efendimizin amcası hazret-i Abbâs'ı vesîle ederek; "Allah'ım! Biz kıtlığa düştüğümüz zaman, Resûlullah'ı vesîle ettiğimizde, sen bize yağmur verirdin. Şimdi Resûlullah'ın amcasını vesîle ediyoruz, bize yağmur ver" der, Allahü teâlâ da onların bu dileklerini kabûl edip, yağmur verirdi. *(Enes bin Mâlik)*

Duânın kabûl olması için; Peygamberleri ve sâlih (makbûl, kıymetli) kulları vesîle etmelidir. *(İbn-ül-Cezerî)*

İbâdetler, duâlar, mübârek zâtlar, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için hep vesîledirler. *(Senâullah Dehlevî)*

VESK:

Bir deve yükü miktârında bir hacim ölçeği.

İmâm-ı a'zam'a göre, her sebzenin ve meyvenin, az olsun çok olsun mahsul topraktan alındığı zaman öşrünü vermek farz olur. İmâm-ı Ebû Yûsuf ile İmâm-ı Muhammed'e göre uşr (topraktan alınan mahsûlün zekâtını) vermek için, topraktan çıkan mahsûlün, bir sene dayanıklı olması ve miktârının beş veskten çok olması lâzımdır. Fetvâ, İmâm-ı a'zam'a göre verilmiştir. *(Abdurrahmân İmâdî)*

VESVESE:

Zararlı olan şüphe, kuruntu.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Cinden olsun insanlardan olsun insanların göğüslerine (kalblerine) ***vesvese veren hannâsın*** (şeytânın) ***şerrinden*** (kötülüğünden) ***insanların Rabbine... sığınırım.*** *(Nâs sûresi)*

Şeytan kalbe vesvese verir. Allah'ın ismi zikredilince, söylenince kaçar. Söylenmezse vesveselerine devam eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Melekten gelen ilhâm, İslâmiyet'e uygundur. Şeytandan gelen vesvese İslâmiyet'ten ayrılmaya sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Vesvese şeytandandır. Abdest alırken, gusül (boy) ***abdesti alırken ve necâset*** (pislik) ***temizlerken, şeytanın vesvesesinden sakınınız.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Çamaşır yıkarken, su kullanırken, acaba temiz mi diye vesvese etmek verâ değildir. Sıddıklar böyle vesvese yapmazdı. Her buldukları su ile abdest alırdı. Elbisenin, suyun temizliğinde vesvese etmek gösteriş yapmağa yol açar ve nefsin hoşuna gider. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Helâl yiyen kimse, ilhâm ile vesveseyi birbirinden ayırır. Vesvese; duâ ederek, zikr ederek azalır ve yok olur. Vesvese ve ilhâm devamlı olmaz. *(Muhammed Hâdimî)*

VEYL:

Vay hâline, yazıklar olsun.

1. Bir kimse veya topluluğun işledikleri kötülükler sebebiyle karşılaşacakları azâbı, kötü hâlleri ve acınacak bir hâlde bulunduklarını ifâde eden bir söz.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ölçüde ve tartıda hîle yapanlara veyl olsun. *(Mutaffifîn sûresi: 1)*

(Ey Habîbim!) ***De ki: "Ben ancak sizin gibi bir insanım.*** (Yalnız) ***bana şu vahy olunuyor; sizin ilâhınız ancak tek ilâhtır. Onun için hepiniz O'na*** (îmân ve tâatle) ***yönelin. O'ndan mağfiret isteyin. O Allah'a ortak koşanlara veyl olsun.*** *(Fussilet sûresi: 6)*

2. Cehennem'de bir vâdinin adı.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Hayır biz hakkı bâtılın tepesine atarız da onu parçalar. Bir de bakarsın o anda (bâtıl) ***mahv olmuştur.*** (Allah çocuk edinmiştir, melekler Allah'ın kızlarıdır gibi) ***Allah'a isnâd ettiğiniz*** (noksan) ***vasıflardan dolayı sizin için veyl vardır.*** *(Enbiyâ sûresi: 18)*

Çok müslüman evlâdı, babaları yüzünden veyl ismindeki Cehennem'e gideceklerdir. Çünkü bunların babaları, yalnız para kazanmak ve keyf sürmek hırsına düşüp ve yalnız

dünyâ işleri arkasında koşup, evlâdlarına müslümanlığı ve Kur'ân-ı kerîmi öğretmediler. Ben böyle babalardan uzağım. Onlar da benden uzaktır. Çocuklarına dinlerini öğretmeyenler Cehennem'e gideceklerdir. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ)*

VİLÂYET (Velâyet):

Evliyâlık, velîlik makâmı, Allahü teâlâya yakın olma, gafletten uzak bulunma.

Vilâyetin hâsıl olması için, hârikaların, kerâmetlerin meydana gelmesi lâzım değildir. Din âlimlerinin hârikalar göstermesi lâzım olmadığı gibi, evliyânın da hârikalar göstermesi şart değildir. *(Muhammed Bâki-billah)*

Vilâyete kavuşmak için mâsivâyı (Allahü teâlâdan başka şeyleri) kalbden çıkarmak lâzımdır.Tasavvuf büyüklerinin hepsi Ehl-i sünnet idi. Bid'at sâhiplerinden (bozuk, sapık kimselerden) hiçbiri, Allahü teâlânın mârifetine (O'nu tanıma şerefine) yaklaşamamıştır. Vilâyet nûrları bunların kalblerine girmemiştir. *(Abdülhak-ı Dehlevî)*

Evliyâ, vilâyetten, muhabbetten, mârifetten ve kurb-i ilâhîden (Allahü teâlâya yakın olmaktan) kazandıkları her şeyi, peygamberlere tâbi olmak sâyesinde elde ederler. Bu yolun dışı dalâlet (sapıklık) yoludur. *(Muhammed Ma'sûm)*

Vilâyet Yolu:

Bir vâsıtanın yâni yetişmiş bir velînin yol göstermesi lâzım olan, insanı Allahü teâlâya kavuşturan evliyâlık yolu.

Vilâyet yolundan vâsıl olanların (kavuşanların) önderi ve en üstünleri ve ötekilere vâsıta olanı hazret-i Ali Murtezâdır. Bu yoldan gelen feyzlerin kaynağı odur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Bütün peygamberlerin eshâblarının hepsinin nefsleri mutmainne olmuş yâni îmân etmiştir. Böyle nefsin îmân etmesi ya tasavvuf ve vilâyet yolundan ilerleyenlere veya bütün sünnetlere yapışarak bütün bid'atlerden kaçanlara nasîb olur. *(Fudayl ibn Dükkîn)*

Vilâyet-i Âmme:

İslâmiyet'in yalnız sûretine uyanların kavuştuğu evliyâlık makâmı.

Vilâyet-i âmmeye kavuşanlar tasavvuf yolunda ilerleyerek vilâyet-i hâssaya (seçilmiş olanların evliyâlığına) kavuşabilirler. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vilâyet-i Hâssa:

Tasavvufta, nefsin îmân ve itâate geldiği ve bütün ibâdetlerin hakîkî ve kusursuz olduğu makam.

Kulun dileği ve isteği sâdece sâhibi ve sâhibinin dileği olmalıdır. Başka hiçbir dileği bulunmamalıdır. Böyle olmazsa, kulluk bağını koparmış, kölelikten kaçmış olur. Allahü teâlâya kul olmak nîmetine kavuşmak, ancak vilâyet-i hâssa hâsıl olunca ele geçer. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vilâyet-i Kübrâ:

Vehimden ve hayâlden kurtulma makâmı. Bu vilâyete, Vilâyet-i enbiyâ da denir.

Vilâyet-i Muhammediyye:

Peygamber efendimizin kendine mahsûs vilâyetle birlikte bütün peygamberlerin vilâyetlerini (evliyâlık derecelerini) kendisinde toplamış olması. Vilâyet-i Mustafaviyye de denilir.

Peygamberlerden birinin vilâyetine kavuşmak, Vilâyet-i Muhammediyye'nin bir parçasına kavuşmaktır. *(Hâce Behâeddîn Buhârî)*

Vilâyet-i Sugra:

Vehimden ve hayâlden kurtulamadan ilerlenen evliyâlık yolu. Buna Vilâyet-i evliyâ da denir.

Vilâyet-i sugrada, vehmden ve hayâlden kurtuluş yoktur. Vilâyet-i kübrâda vehmden ve hayâlden kurtuluş vardır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

VİLDÂN:

Allahü teâlânın cennettekilere hizmet için nûrdan yarattığı güler yüzlü ve tatlı dilli hizmetçiler.

Sen o vildânları görünce, onları Cennet'e saçılmış inci zannedersin." *(İnsan sûresi: 21)*

Ehl-i Cennet'in içtikleri şaraptan, başları ağrımaz ve akıllarına halel gelmez. Onlara hizmet eden vildân, istedikleri ve arzu ettikleri kuş etlerini getirirler. Onlar da istedikleri kadar yerler. *(Vâkıa sûresi: 19-21)*

VİRD:

Nâfile olarak devamlı yapılan ibâdet, tesbih ve duâlar. Çoğulu evrâddır.

Kulun duâ, zikr, Kur'ân-ı kerîm okuma ve tefekkür (mahlûklardaki ve kendi bedenindeki ince san'atları, düzenleri birbirine bağlılıklarını düşünerek, Allahü teâlânın büyüklüğünü anlaması, insanın günahlarını hatırlayıp, bunlara tövbe etmesi lâzım geldiğini, ibâdetlerini ve tâatlerini düşünerek bunlara şükretmesi gerektiğini hâtırına getirmesi), sabah namazından sonra âhiret yolcusunun virdi olmalıdır. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Okunmalarında fazîlet olduğu bildirilen bâzı âyet-i kerîmeleri vird edinip, okumak da müstehabdır. Fâtiha, Âyet-el-kürsî ve Âmenerresûlü bunlardandır. Kaylûle, öğleye doğru bir miktâr uyumak da, gündüz virdlerindendir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Hazret-i Ömer, gece virdinden bir âyet-i kerîme okuyamadığı zaman, gündüzleri bayılırdı. Hattâ bu yüzden bir hasta ziyâreti gibi günlerce ziyâret edildiği rivâyet edilmiştir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Bir gece uyuya kaldım ve virdlerimi yerine getiremedim.Rüyâmda birisi karşıma çıktı ve okur-yazarlığın var mı dedi. Var dedim. Şu yazıyı okur musun dedi ve elime bir kâğıt parçası verdi. Kâğıtta: "Dünyânın geçici ve aldatıcı nîmetleri, ölümsüz olarak yaşayacağın Cennet'in zevk ve safâsından seni alıkoymuştur. Yâni geçici olarak zevk aldığın bu uyku, ebedî seâdetine yarayacak ibâdetine mâni olmuştur. Uyan, namaz kıl ve Kur'ân-ı kerîm oku. Zîrâ bunlar, uykudan hayırlıdır" yazılıydı. *(Mâlik bin Dînâr)*

VİTR NAMAZI:

Yatsı namazından sonra kılınan üç rek'atlik vâcib namaz.

Vitr namazının vâcib olduğu şu hadîs-i şerîf ile bildirildi: ***"Rabbim bana farz kıldığı namazlara bir namaz daha ekledi; bu vitr namazıdır.*** *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed)*

İmâm-ı a'zam vitr namazı vâcibdir, buyurdu. (Mâlikî ve Şâfiî mezheblerinde sünnettir). Bunda ezân ve ikâmet okunmaz. Vaktinde kılamayanın kazâ etmesi lâzımdır. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

Vitr namazında üçüncü rek'atte rükûa eğilmeden önce Kunut duâsını okumak vâcibdir. Bunları bilmeyen üç kerre (Allahümmeğfir lî) istiğfâr okur. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

Vitr namazı tek başına kılınır. Ancak Ramazanda, cemâatle kılınan terâvihten sonra o da cemâatle kılınır. *(M.Zihni Efendi)*

VUKÛF-İ ADEDÎ:

Nakşibendiyye yolunun on temel esâsından biri. Tasavvuf yolunda ilerlemek ve yükselip olgunlaşmak için yapılan zikri, bildirilen adede (sayıya) göre yapmak. Meselâ bir nefeste 1, 3,

5, 7, 11 kerre Allah demek gibi teke riâyet ederek zikretmek.

VUSLAT:

Erişmek, kavuşmak, gönlün devâmlı olarak ve kıl kadar istikâmet değiştirmeyerek Allahü teâlâya bağlı kalması.

Tasavvuf yolunun âşıkları, yakınlık görünen uzaklıkla sevinmezler. Onlar uzak görünen bir yakınlık ve ayrılık görülen bir vuslat ararlar. İşin geciktirilmesine, sonraya bırakılmasına râzı olmazlar. Tembelliği, gericiliği çirkin bilirler. Kıymetli dakikaları, yaldızlı pislikler için elden kaçırmazlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Emrine baş eğenlerin
Vuslatına erenlerin
Bülbül gibi ötenlerin
Kimse dilin bilmez imiş.

(M. Sıddîk Gümüş)

VÜCÛB ŞARTLARI:

Bir ibâdetin bir kimseye farz olmasının şartları.

Haccın vücûb şartları, İmâm-ı a'zam'a göre sekizdir: 1) Müslüman olmak, 2) Kâfir memleketinde olanın, haccın farz olduğunu işitmesi, 3) Akıllı olmak, 4) Bâliğ (ergenlik, yâni evlenecek çağa gelmiş) olmak. 5) Hür olup, köle olmamak, 6) Geçim ihtiyâcından fazla olarak hacca götürüp, getirecek ve geride kalanlara yetecek kadar helâl parası olmak, 7) Hac vakti gelmiş olmak. Hac vakti Arefe ve bayram günleri olmak üzere beş gündür. 8) Hacca gidemeyecek kadar; kör, hasta, çok ihtiyar ve sakat olmamak. Haccın vücûb ve edâ (haccı yapabilmek için lâzım olan) şartları kendisinde bulunan kimsenin, o sene hacca gitmesi farz olur. Vücûb şartlarından birisi bulunmayan kimsenin hacca gitmesi farz olmaz. Vücûb şartlarını temin etmek lâzım değildir. *(İbn-i Âbidîn)*

VÜCÛD:

Var olmak.

Allahü teâlânın zâtı hakkında, bilmemiz vâcib olan sıfatlar beştir: 1) Kıdem: Allahü teâlânın varlığının evveli olmamak, 2) Bekâ: Varlığının sonu olmamak. 3) Kıyâm bi-Nefsihî: Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde kimseye muhtâç olmamak. 4) Muhâlefetün lil-havâdis: Zâtında, sıfatlarında kimseye benzememek. 5) Vahdâniyet: Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde ortağı ve benzeri olmamak. (Âlimlerin çoğuna göre, vücûd, ayrıca Allahü teâlânın bir sıfatıdır. Böylece Allahü teâlânın zâtına âit (zâtî) sıfatları altı olmaktadır.) *(Kutbüddîn-i İznikî)*

Vücûd-i Adem:

Tasavvufta cezbe denilen makâmda kendini yok bildikten sonra, hâsıl olan bir hâl, makam.

Vücûd-i adem, fenâ makâmından öncedir. Bu hâl yok olabilir. Yok olduğu görülmüştür de. Zaman olur ki, bu hâl ondan alınır. Sonra geri verilir.Tam fenâdan sonra hâsıl olan bekâ hiç yok olmaz. Hiç sarsılmaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Vücûd-i Vehmî:

Tasavvuf ehlinin, eşyânın gördüğümüz varlığına verdikleri isim.

VÜCÛH İLMİ:

Kur'ân-ı kerîmin çeşitli okunuş şekillerini bildiren ilim.

VÜCÛH ŞİRKETİ:

Sermâyesiz olup, halk arasında emniyet ve îtibârları ile veresiye alıp-satmak üzere kurulan şirket.

Vücûh şirketinde kâr, malın helâki veya ziyandaki tazmin nisbeti şartına göre taksim edilir. Kâr nisbeti, tazmin nisbetinden başka olamaz. *(Mecelle)*

Vücûh şirketlerinde, ortaklardan herbirinin satın alınan malda hissesi ne kadarsa kârdaki hissesi dahi o kadar olur. Eğer birine satın alınan maldaki hissesinden fazla şart edilse şart lağv olur. Ve kâr, aralarında satın alınan maldaki hisselerine göre taksim olunur. *(Mecelle)*

Vücûh şirketi ile ortak olan iki kimse, alıp vermelerinde mutazarrır oldukları (zarar gördükleri) sûrette, eğer satın alınan mal aralarında yarı yarıya olmak şartı ile sözleşilmiş ise, zarar ve ziyan dahi müsâvat (eşitlik) üzere taksîm olunur. Eğer satın alınan malda sülüs (üçte bir) ve sülüsân (üçte iki) şekliyle hissedar olmak şartıyla sözleşmişlerse zarar ve ziyan dahi ikili birli olarak taksim olunur. Zarar ettikleri malı gerek birlikte satın alsınlar ve gerek yalnız birisi şirket için almış olsun. *(Mecelle)*

Y

YÂD ETMEK:

Hatırlamak, anmak. Zikir.

Dünyâdaki bütün insanlara peygamber olarak gönderilen, peygamberlerin sonuncusu ve en üstünü Muhammed aleyhisselâmın doğduğu Rebî'ul-evvel ayının on birinci ve on ikinci günleri arasındaki geceye Mevlid gecesi denir. Bu gece, Kadr gecesinden sonra, en kıymetli gecedir.Bu gece, O doğduğu için sevinenler affolur. Bu gece Peygamber efendimizin doğumları zamanlarında görülen hâlleri yâd etmek, öğrenmek çok sevâbdır. Kendileri de anlatırdı. *(Ahmed Saîd Müceddîdî)*

Allah'ın adını yâd et, rûh ve kalbin şâd et,
Bülbül gibi feryâd et, yalvar güzel Allah'a.

(Tâceddîn Halvetî)

YÂD-I DAŞT:

Nakşibendiyye yolundaki on temel esastan biri. Zikrin, Allahü teâlâyı anmanın ve hatırlamanın kalbe yerleşmesi, meleke hâline gelmesi.

Yâd-ı daşt en yüksek mertebedir. Ondan sonra mertebe yoktur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

YÂD-I GİRD:

Hatırlamak; Nakşibendiyye yolundaki on temel esastan biri. Her an Allahü teâlâyı anıp hatırlamaya çalışmak.

YAĞMUR DUÂSI:

Yağmur yağdırması için Allahü teâlâya yapılan duâ. *(Bkz. İstiskâ)*

Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz ve Eshâb-ı kirâm ve İslâm âlimleri yağmur duâsı yaptılar. Yağmur duâsı için çıkılan yerde imâm, evvelâ yalnızca veya cemâatle iki rek'at namaz kılar ve kalkmayıp, yerde asâya dayanıp bir hutbe okur. Sonra kıbleye dönüp, avuçları semâya karşı açık olarak omuzları hizâsına kaldırıp, ayakta duâ eder. Hazır olanlar, arkasında oturarak dinleyip âmin der. Yalnız yağmur duâsında kollar omuzdan yukarı kaldırılır. Bir şey istemek için yapılan duâlarda avuçları semâya karşı açmak sünnettir. Hadîs-i şerîfte; ***"Kul ellerini kaldırıp, duâ edince, Allahü teâlâ onun duâsını kabûl etmemekten hayâ eder"*** buyruldu. Hastalık, kaht (kıtlık) ve düşmandan kurtulmak için yapılan duâlarda avuç içleri yere çevrilir. Kollarını kaldıramayan, sağ elinin şehâdet

parmağını uzatarak işâret eder. Yağmur duâsına ara vermeden, üç gün çıkmak, eski ve yamalı elbise giymek, çıkmadan sadaka vermek, üç gün oruç tutmak, çok tövbe ve istiğfâr etmek, kul haklarını ödemek, hayvanları da çıkarıp, yavrularından ayrı bulundurmak, ihtiyarları ve çocukları da çıkarmak sünnettir. Elbiseler ters çevrilmez. Kâfirler getirilmez. Onların müslüman cemâatine karışmaları mekrûhtur. Kadınlar erkeklerden uzak, sabîler (küçük çocuklar) analarından ayrı bulunur. *(Süleymân bin Cezâ)*

Yağmur duâsı kabûl olduğunda ânında yağmur yağar. Peygamber efendimiz yağmur duâsı yaptığında duâ biter bitmez derhal yağmur yağmış, Medîne sokaklarından seller akmış ve Peygamber efendimiz; ***"Yâ Rabbî! Rahmetini başka beldelere de gönder"*** diye duâ buyurmuştur. *(S. Abdülhakîm Arvâsî)*

YAHÛDÎLER:

Ehl-i kitabdan birisi olan kavim, topluluk. Yâkûb aleyhisselâmın on iki oğlundan gelenler. Bunlara daha önce Benî İsrâil yâni İsrâiloğulları denildi.

Yâkûb aleyhisselâm, İbrâhim aleyhisselâmın oğlu olan İshâk aleyhisselâmın oğlu idi. Asıl adı İsrâil idi. Bunun soyundan olanlara Benî İsrâil denildi. Yâkûb aleyhisselâm zamânında Ken'an diyârına (bugünkü Sayda, Sur, Beyrut ve Sûriye'nin bir kısmında) yerleşen İsrâiloğulları Yûsuf aleyhisselâm zamânında Mısır'a yerleştiler. Yûsuf aleyhisselâmdan sonra o zamanki putperest Mısır halkından zulüm gördüler. Mûsâ aleyhisselâm ile Ken'an diyârına gitmek üzere Mısır'dan ayrıldılar. Mûsâ aleyhisselâma Tevrât verilince, bir müddet ona uydular. Mûsâ aleyhisselâmdan sonra bozulup yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Yûşâ aleyhisselâm zamânında Ken'an diyârına gelebildiler. Dâvûd ve Süleymân aleyhimesselâm zamânında en parlak devirlerini yaşadılar. Sonra, doğru yoldan ayrıldılar. Gazâb-ı ilâhîye uğradılar. Âsurlular ve Bâbilliler tarafından katledildiler. Kudüs harâbe oldu. Bu karışıklıkta hakîki Tevrât yakılıp, yok oldu. Tevrât unutuldu. Muhtelif kimseler hâtıralarında kalanları yazdılar. Mîlâddan yaklaşık 400 sene önce Azra isminde bir haham, Ahd-i atîk denilen Tevrât'ı yazdı. Yahûdîler, Tevrât'ı unutup doğru yoldan ayrılınca, kendilerine nasîhat için gönderilen peygamberlere inanmadılar. Çoğunu şehîd ettiler. Daha sonra Kudüs, Romalıların eline geçince, çok yahûdî öldürdüler. Kaçan yahûdîler, gittikleri yerde hıristiyanlardan çok zulüm gördüler. İslâmiyet gelince, rahata ve huzûra kavuştular. Son peygamber geleceğini bildikleri hâlde Peygamber efendimize hasedlerinden inanmadılar. Yahûdîler, yahûdî olmayanları putperest (puta tapan) sayarlar. Onlara göre kanlı kansız kurban kesilir. Her hayvan hattâ güvercinden kurban olur. Domuz haramdır. Cumartesi mukaddes gündür. Bugün iş görülmez ve ateş yakılmaz. *(Nişâncızâde, Kisâî, Sa'lebî)*

YAHYÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Zekeriyyâ aleyhisselâmın oğludur. Annesinin ismi Elîsa olup, hazret-i Meryem'in kızkardeşi ve İmrân'ın kızı idi. Dâvûd aleyhisselâmın neslinden olan Yahyâ aleyhisselâm, hazret-i Meryem'in teyzesinin oğludur.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Ey Zekeriyyâ! Biz seni Yahyâ isminde bir oğulla müjdeleriz. Ondan önce bu isimle kimseyi isimlendirmedik (bu adı vermedik)**.** *(Meryem sûresi: 7)*

(Biz Zekeriyyâ'ya Yahyâ'yı ihsân ettik ve şöyle dedik:); ***"Ey Yahyâ! Kitâbı*** (Tevrât'ı) ***kuvvetle tut" ve biz ona*** (Yahyâ aleyhisselâma) ***daha çocuk iken*** (rivâyete göre henüz üç yaşındayken) ***hikmet verdik*** (Tevrât'ı ve fıkhî hükümlerini anlama kâbiliyeti verdik)**.** *(Meryem sûresi: 12)*

Allahü teâlâ rahmet etsin kardeşim Yahyâ'ya ki o, küçük iken çocuklar kendisini oyun için çağırdıklarında; "Ben oyun için mi yaratıldım?" derdi. O küçük iken oyun için böyle söylerse, yetişkin kimsenin günâh işlemesindeki hâli nasıl olur? *(Hadîs-i*

şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)

Babası Zekeriyyâ aleyhisselâmın duâsı üzerine dünyâya gelen ve isminin Yahyâ olduğu Allahü teâlâ tarafından bildirilen Yahyâ aleyhisselâm, küçük yaşından îtibâren Tevrât'ı öğrendi. Rüşd (olgunluk) çağına ulaştığı zaman kendisine peygamberlik emri bildirildi. İsrâiloğullarını Tevrât'ın hükümlerine uymaya çağırdı. İlk önce Mûsâ aleyhisselâmın şerîatine (dînine) göre amel ediyordu. Îsâ aleyhisselâma İncîl indirildikten sonra, Tevrât'ın hükmünün kaldırılması üzerine, Îsâ aleyhisselâmın bildirdiği emir ve yasaklarla amel etti. Kavmini de İncîl'in hükümlerine uymaya dâvet etti. Zâlim yahûdî hükümdârı büyük Herod'un torunu, Birinci Herod tarafından şehîd edildi. Yahyâ aleyhisselâm şehîd edildiği zaman otuz dört yaşında idi. Îsâ aleyhisselâmla akran olan Yahyâ aleyhisselâmın mübârek bedeninin parçaları başka başka şehirlerdedir. Başı, Şam'daki Ümeyye Câmii'ndedir. Yahyâ aleyhisselâm kıldan elbise giyerek hayâtını devâm ettirir, gece-gündüz Rabbine ibâdet eder, Allah korkusundan çok ağlardı. *(Nişâbûrî, Nişâncızâde, Kurtubî)*

YAKÎN:

1. Şek ve şüpheden uzak olan; kesin.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Biraz bekledi, çok geçmeden Hüdhüd gelip, şunları söyledi:"Ben senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sana Sebe'den yakîn bir haber getirdim." *(Neml sûresi: 22)*

Îmân ağaç gibi olup; kökü yakîn, dalı takvâ, nûru hayâ, meyvesi cömertliktir. *(Ali (r.anh))*

2. Sağlam, sarsılmayan, şüphe ve tereddüt bulunmayan îtikâd, îmân.

Âgâh olunuz ki; insana dünyâda yakîn ve âfiyetten (günahlardan uzak olmaktan) ***daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Öyle ise Allah'tan o ikisini isteyin.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Yakîn ihsân edilen birinin kerâmetlere, hârikalara, ihtiyâcı olmaz. Bütün bu kerâmetler, Zât-ı ilâhînin zikrinden ve kalbin bu zikr ile zînetlenmesinden aşağıda kalır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Kalb, bid'at pisliklerinden temizlenmedikçe ve Ehl-i sünnet îtikâdı ile süslenmedikçe, hakîkat güneşinin ışıkları oraya giremez. O kalb yakîn nûru ile aydınlanamaz. *(Ahmed Raûf)*

Her şeyi akıl ile isbât ederek inandırmak kolay değildir. Yakîn elde edebilmek için, isbât yoluna gitmektense, kalbi hastalıktan kurtarmak lâzımdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

3. Ölüm.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmelerde meâlen buyurdu ki:

Sana yakîn gelinceye kadar da Rabbine ibâdet et. *(Hicr sûresi: 99)*

Mücrimlere, sizi Cehennem'e sokan nedir? derler. (Onlar da cevap verirler): ***Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık.*** (Bâtıla) ***dalanlarla berâber dalardık. Hesâb gününü de yalan sayardık. Nihâyet bize yakîn gelip çattı.*** *(Müddessir sûresi: 41-47)*

YÂKÛB ALEYHİSSELÂM:

Ken'an diyârındaki (Fenike denilen Sayda, Sur ve Beyrut ile Filistin ve Sûriye'nin bir kısmından ibâret olan eski bir memleket) insanlara gönderilmiş olan peygamber. İshâk aleyhisselâmın oğlu, Yûsuf aleyhisselâmın babasıdır. Yâkûb, İbrânice bir isim olup, "Allahü teâlânın saf ve temiz kıldığı kul" mânâsına gelmektedir. İkiz kardeşi Iys ondan önce doğduğu için Arabça "tâkib etmek" mânâsına Yâkûb denildiği de rivâyet edilir. Bir adı da İsrâil olup, onun on iki oğlunun neslinden gelenlere İsrâiloğulları adı verilmiştir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Kullarımız, İbrâhim, İshâk ve Yâkûb'u da hâtırla ki, onlar tâat ve ibâdette, kuvvet, kudret ve dinde basîret sâhibidir. *(Sâd sûresi: 45)*

Biz İbrâhim'e, isteği üzerine İshâk'ı ve isteğinden ziyâde olarak torunu Yâkûb'u ihsân ettik. Biz onların hepsini sâlihlerden kıldık. *(Enbiyâ sûresi: 72)*

Şam'da veya Medyen'de dünyâya gelen Yâkûb aleyhisselâmın çocukluğu, babasının; gençliği ise, Harran'da bulunan dayılarının yanında geçti. Kırk sene kadar dayılarının yanında kalan Yâkûb aleyhisselâmın on iki oğlu dünyâya geldi. Harran'da iken vahiy gelerek Ken'an diyârı ahâlisine peygamber gönderildiği bildirildi. Ken'an diyârına gidip insanları Allahü teâlânın emirlerine uymaya, yasaklarından kaçınmaya dâvet etti. En çok sevdiği oğlu Yûsuf aleyhisselâmı kıskanan kardeşleri, onu kuyuya attılar. Kuyunun yanından geçen bir kervancı onu kuyudan çıkararak Mısır'a götürdü ve köle diye sattı. Diğer oğulları Yâkûb aleyhisselâma gelerek kardeşimiz Yûsuf'u kurt yedi dediler.Yâkûb aleyhisselâm oğlu Yûsuf'a olan hasretliği sebebiyle üzüntüsünden ağlayarak gözleri görmez oldu. Yûsuf aleyhisselâm Mısır'a mâliye nâzırı (bakanı) olduktan sonra, babası Yâkûb aleyhisselâm ve kardeşlerini Mısır'a getirterek birlikte yaşadılar. Mısır'da oğullarıyla birlikte on seneden fazla yaşayan Yâkûb aleyhisselâm burada vefât etti. Oğulları cenâze namazını kıldılar. Vasiyyeti üzerine Kudüs yakınlarındaki Halîl-ür-rahmân'da bulunan babası İshâk aleyhisselâmın yanına defn edildi. *(İbn-ül-Esîr, Nişâncızâde, Taberî)*

YÂSÎN SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz altıncı sûresi.

Yâsîn sûresi, Mekke-i mükerremede nâzil olmuştur (inmiştir). Seksen üç âyet-i kerîmedir. Yâsîn diye başladığı için,sûre bu ismi almıştır. Bâzı âlimler, Yâsîn ile murâdın; ey insan veya ey insanların efendisi mânâsına Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemin olduğunu bildirmişlerdir. İhlâs ile (Allah rızâsı için) okuyanların dünyâ ve âhiret nîmetlerine kavuşmalarına vesîle olacağı ve okunduğunda vefât etmiş olan müslümanların ruhlarına hediyye edildiği için bu sûreye Muammime; îmânın esasları (temelleri) ile ilgili hususları içerisinde bulundurduğu, okuyanların kalblerini tenvîr ettiği, aydınlattığı için, Kalb-ul-Kur'ân gibi isimler de verilmiştir. Bu sûrede, belli başlı konular olarak; Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem peygamberliği tasdîk edilmekte (doğrulanmakta), inkâr edenle kabûl etmeyenler tehdîd edilmekte, eski kavimlerin (milletlerin) inkarcı hâllerinden dolayı başlarına gelen azâb ve felâketler anlatılarak, insanlar gafletten uyanmaya dâvet edilmekte (çağrılmakta), bu arada Peygamberimiz de sallallahü aleyhi ve sellem tesellî edilmektedir. Yine bu sûrede Allahü teâlânın kudretinin ve büyüklüğünün eserlerine dikkatler çekilmekte, âhirete inanmayanların ne kadar pişman olacakları, mü'minlerin, inananların ise, pek büyük mükâfâtlara nâil olacakları (kavuşacakları) bildirilmektedir. *(Kurtubî, Râzî, Abdülhakîm Arvâsî)*

Yâsîn, Kur'ân-ı kerîmin kalbidir. Muhakkak o, bütün dertlere şifâdır. *(Hadîs-i şerîf-Hakîm, Tirmizî)*

Her kim Cumâ günü annesinin, babasının veya bunlardan birinin kabrini ziyâret eder de baş ucunda Yâsîn sûresini okursa, okuduğu her harfi adedince onlar mağfiret edilir (bağışlanır)**.** *(Hadîs-i şerîf-Sa'lebî)*

Ölmek üzere bulunan bir hastanın yanında Yâsîn sûresi okunursa, okunan her harfi için, onar melek iner. Yâsîn sûresi üç bin harftir. İnen melekler, ölmek üzere olan kimsenin önünde sıra sıra dizilip onun için istiğfâr ederler (bağışlanmasını isterler)**. *Sekerattaki*** (ölüm ânındaki) ***bir mü'minin yanında Yâsîn sûresi okunursa, Cennet Rıdvan'ı ona Cennet şerâbı içirmedikçe Azrâil*** (aleyhisselâm) ***onun rûhunu almaz.*** *(Hadîs-i*

şerîf-Sefer-i Âhiret Risâlesi)

Yâsîn sûre-i şerîfesini okumanın on faydası vardır.

1) Aç olan, tok olur yâni ummadığı yerden rızık gelir.

2) Susuz olan, kanıncaya dek su bulur.

3) Elbisesi olmayan elbise bulur.

4) Eceli gelmeyen hasta şifâ bulur.

5) Eceli gelen hasta ölüm acısı duymaz.

6) Ölürken, Cennet melekleri gelip görünür.

7) İnsan korktuğundan emîn olur.

8) Misâfir ve garîb yardımcı bulur.

9) Bekârların evlenmesi kolay olur.

10) Gayb olan şey bulunur.

Fakat bunları niyyet ederek ve inanarak okumak lâzımdır. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

Yâsîn, Peygamber efendimizin ism-i şerîflerinden olup, "Ey benim bahr-i yakînimin sabbâhı (yakîn deryâmın dalgıcı) olan habîbim!" demektir. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

YE'CÛC VE ME'CÛC:

Kur'ân-ı kerîmde adı geçen ve kıyâmete yakın, yeryüzüne yayılacak olan zararlı ve bozguncu iki kötü kavim.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Nihâyet Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddi açılıp da her tepeden saldırdıkları ve hak olan va'd (kıyâmet) ***yaklaştığı vakit, işte o zaman kâfir olanların gözleri hemen dikilecek: "Vah bizlere! Biz bundan gaflet ettik, doğrusu kendimize zulmetmiş olduk" diyecekler."*** *(Enbiyâ sûresi: 96, 97)*

Cenâb-ı Hak (kıyâmete yakın) ***Ye'cûc ve Me'cûc'ü gönderir. Bunlar, yüksek yerlerden akın edecekler, ilk kâfile Taberiyye gölüne uğrayıp oradan geçecektir.*** *(Hadîs-i şerîf-Riyâz-üs-Sâlihîn)*

Resûlullah efendimiz, Zülkarneyn'in inşâ ettiği sed hakkında buyurdular ki: ***"Ye'cûc ve Me'cûc, onu her gün oyuyorlar. Tam delecekleri sırada, başlarında bulunan reis; "Bırakın artık delme işini, yarına yaparsınız" der..."*** *(Hadîs-i şerîf-Müslim)*

Resûlullah efendimiz, kıyâmet alâmetlerinden her ne haber verdi ise hepsi doğrudur. Yanlışlık olamaz. O zaman güneş, âdet dışı olarak garbdan (batıdan) doğacaktır. Hazret-i Mehdî çıkacak, Îsâ aleyhisselâm gökten inecek. Deccâl çıkacak. Ye'cûc ve me'cûc denilen insanlar yeryüzüne yayılacaktır. *(Ahmed Fârûkî)*

Ye'cûc ve Me'cûc denilen kimseler, Nûh aleyhisselâmın oğlu Yâfes'in soyundandır. Yüzleri yassı, gözleri küçük, kulakları çok büyük, boyları kısadır. Herbirinin bin çocuğu olur. Arkasında kaldıkları seddi her gün oyarlar; sed, gece eskisi gibi olur. Hepsi kâfirdirler. Sed arkasından çıkınca insanlara saldırırlar. *(Yûsuf Nebhânî)*

Zülkarneyn, Avrupa ve Asya kıt'alarına mâlik oldu. Asya'nın kuzey doğusundaki mü'min Türkler'in ricâsı üzerine, Ye'cûc ve Me'cûc kavminden korunmak için büyük duvar yaptırdı. Bu, şimdiki Çin seddi değildir. *(Nişâncızâde)*

YED:

Kelime mânâsı "el" demek olup, Allahü teâlâ hakkında kudret, gücü yetmek mânâsı verilen lafız, söz.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

(Habîbim) ***de ki: Ey mülkün sâhibi*** (olan) ***Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden mülkü alırsın. Dilediğini azîz, dilediğini zelîl edersin*** (alçaltırsın)***. Hayır*** (ve şer) ***senin yed'indedir. Şüphesiz sen, her şeye kâdirsin*** (gücü yetensin)***.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 26)*

Yed-i Beydâ:

Parlak el. Mûsâ aleyhisselâmın mûcize olarak gösterdiği ve koynundan çıkardığında gözleri kamaştıran ve güneş ziyâsı saçan eli.

Yed-i Emîn:

Kânûnen güvenilir kimse olarak seçilen şahıs.Mahkemece kendisine bir şey emânet olunan kimse; güvenilir, emin el.

Yed-i Kudret:

Allahü teâlânın kudreti.

Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemîn ederim ki; mü'min olmadıkça Cennet'e giremezsiniz ve birbirinizi sevmedikçe mü'min olamazsınız. Size; birbirinizi seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi?Selâmı aranızda yayın. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Nefsim yed-i kudretinde olana yemîn ederim ki, sizlerden biriniz beni evlâd ve babasından fazla sevmedikçe lâyıkı ile mü'min olamaz. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

YEHOVA ŞÂHİDLERİ:

Amerika Birleşik Devletleri'nde Ch. Şarl Russel tarafından 1872'de kurulan, 1931 senesinden sonra kendilerini bu adla tanıtmaya çalışan mezheb ve misyoner teşkîlâtına verilen ad.

Yehova şâhidleri, Tevrât'ın, Yehova adını verdikleri tanrının kelâmı olduğunu, kendilerinin hazret-i Âdem'in oğlu olan Hâbil'den, hazret-i Îsâ'ya kadar süregelen uzun devredeki şâhidlerin son temsilcileri olduklarını, Îsâ krallığının 144.000 uyruklu yeni bir dünyâ olacağını ileri sürerler. Propagandalarını çeşitli yazılar, broşürler ve sloganlarla yaparlar. Asker olmayı ve bayrağı selâmlamayı reddederler. Bunların hahamları yoktur. Gezici vâizleri vardır. Toplanma yerleri New York'tadır. İstatistiklere göre özellikle anglosakson olmak üzere sayıları 900.000'e varmaktadır. Mezheb 1945'ten beri Batı Avrupa'da yayılmıştır. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Yehova şâhidleri tatlı, okşayıcı dillerle müslüman yavrularını aldatmaya çalışıyorlar. Telefon rehberlerinden aldıkları adreslere, broşürler, risâleler gönderiyorlar. Şık, süslü giyinmiş güzel kızlar kapı kapı dolaşarak evlere bu risâlelerden bırakıyorlar. Çok şükür ki müslümanlar bu yaldızlı, hîleli yalanlara aldanmıyorlar. Çünkü müslümanlar onların zannettikleri gibi câhil insanlar değildir. *(M. Sıddîk Gümüş)*

YEMÎN:

Kuvvet. Bir haberi yâhut bir işi yapma veya yapmama husûsundaki azmi, iddiâyı (sözü); vallahi, tallahi şeklinde, Allahü teâlânın ism-i şerîfini anarak veya dînin izin verdiği sözlerle kuvvetlendirmek.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Yeminlerinizi koruyun. *(Mâide sûresi: 89)*

Alış-verişte vallahi böyledir, vallahi öyle değildir diye yemîn edenlere ve san'at

sâhiplerinden, yarın gel, öbür gün gel diye sözünde durmayanlara yazıklar olsun. *(Hadîs-i şerîf-Kimyây-ı Seâdet)*

Doğru olsa bile çok yemîn etmek, son nefeste îmânsız gitmeğe sebeb olur. Doğru olarak çok yemîn etmek Allahü teâlânın ism-i şerîfine ve yemîne kıymet vermemek olur. Bunlara kıymet vermeyerek yemîn etmek çok çirkin olur. Şarkılarda, temsillerde, eğlencelerde yemîn etmek böyledir. *(A.Haskefî, İbn-i Âbidîn)*

Yemîn Keffâreti:

Yapılan yemîne riâyet etmeyip, yemîni bozan bir müslümana lâzım gelen keffâret, cezâ.

Yemîni bozmadan keffâret verilmez. Yemîni bozduktan sonra keffâreti geciktirmek günâhtır.Yemîn keffâreti için bir köle âzâd edilir. Yâhut zekât alması câiz olan erkek veya kadın on fakîre bütün bedenini örtecek kadar bir kat çamaşır verilir. Veya aç olan on fakîr bir gün iki defâ (sabah-akşam) doyurulur. Bu üçünden birini yapamayan fakir, üç gün ard arda oruç tutar. Bu oruçlara geceden niyet edilir.Kadın üç günü tamamlamadan hayz başlarsa, hayz bittikten sonra yeniden üç gün tutar. *(İbn-i Âbidîn)*

Yemîn-i Gâmûs:

Günâha ve Cehennem'e sokan yemin. Geçmişteki bir şey için, bile bile yalan söyleyerek, yemin etmek.

Yemîn-i gâmûs eden kimse için peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

Kim yalan yere yemîn ederse, Allahü teâlâ onu Cehennem'e koyar. *(Merginânî)*

Yemîn-i Gâmûs büyük günâhtır. Pişman olunca tövbe edilir. Keffâret verilmez. *(İbn-i Âbidîn)*

Yemîn-i Lağv:

Boş yere yemîn. Geçmiş bir şey için zan ile yanlış yemîn etmek. Bunda günah ve keffâret yoktur.

Yemîn-i Mün'akıde:

Geleceğe âit bir iş hakkında meselâ ilerde yapacağım veya yapmayacağım diyerek yapılan yemîn.

Mün'akıde yemin üç türlüdür: Birincisi zaman bildirmeden yapılır.Meselâ döğeceğim diye yemîn edince, ikisi de sağ kaldıkça, döğmezse yemîn bozulmaz.Biri ölünce bozulur. Döğmeyeceğim diye yemîn edince, ölünceye kadar döğmezse, sonsuz olarak bozulmaz. Bir kerre döğerse bozulur. Keffâret denilen cezâsını yerine getirir ve yemin biter. İkinci defâ döğerse, keffâret vermez. İkincisi, zaman bildirilerek yapılan yemindir. Zamânı gelmeden bozarsa, keffâret lâzım olur. Zamânı gelmeden önce ölürse yemin bozulmaz. Üçüncüsü, şarta bağlı yemindir. Yemin ettiği şeyin yapılıp, yapılmamasını, kendinin veya başkasının bir şeyi yapıp yapmamasına bağlamaktır. Zaman söylenmedi ise, hemen yapmak, zaman söylendi ise, zamânın sonuna kadar yapmak lâzımdır. Kalkıp gelmezsen vallahi seni döğerim demek bu çeşit bir yemindir. *(Merginânî, İbn-i Âbidîn)*

YERHAMÜKALLAH:

Aksırıp, Elhamdülillah diyene, yanında bulunan kimsenin; "Allahü teâlâ sana merhamet etsin" mânâsına söylediği mübârek bir söz, teşmit. *(Bkz. Teşmît)*

Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır. Selâmına cevâb vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, dâvetine gitmek ve aksırıp Elhamdülillah diyene yerhamükallah demek. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî-Müslim)*

Aksırıp, Elhamdülillah diyene, namazda iken yerhamükallah demek namazı bozar.

Namazın dışında hemen cevâb vermek üç kerreye kadar farz-ı kifâye, fazla aksırmalarda ise müstehabdır. *(Riyâd-ün-Nâsihîn)*

YE'S:

Ümitsizlik, ümîd kesmek.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

Allah'ın rahmetinden (af ve lütfundan) ***ye'se düşmeyiniz. Doğrusu, kâfirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ye'se düşmez.*** *(Yûsuf sûresi: 87)*

Ye's hâlinde tövbe makbûldür. Fakat ye's hâlindeki îmân makbûl değildir. *(Mâtürîdî)*

Ey insan!.. Etrâfın, arzû ve emellerine uyduğu zaman, her şeyi, aklınla, ilminle, fenninle, gücünle, kuvvetinle yaptığına, bütün başarıları îcâdettiğine inanıyorsun. Hakk'ın sana verdiği vazîfeyi unutuyor ve o yüksek me'mûrluktan istifâ ediyor ve emânete sâhib çıkmaya kalkıyorsun. Kendini mâlik ve hâkim tanımak ve tanıtmak istiyorsun. Öte taraftan, etrâfın arzûlarına uymaz, dış kuvvetler seni mağlûb etmeye başlarsa, o zaman da kendinde hasret, hüsran, acz ve ye'sten başka bir şey görmüyorsun. *(Seyyid Abdülhakîm Arvâsî)*

YESEVİYYE:

Evliyânın büyüklerinden Ahmed Yesevî hazretlerinin tasavvuftaki yolu.

Tarîkatler başlıca ikidir. Zikr-i hafî yâni sessiz zikir yapan ve zikr-i cehrî yâni yüksek sesle zikir yapan tarîkatler. Birincisi, hazret-i Ebû Bekr'den gelmiş olup, mürşidlerinin (kurucu hocalarının) adına göre Tayfûriyye, Yeseviyye, Medâriyye, hakîki olan Bektâşiyye, Ahrâriyye, Ahmediyye-i müceddidiyye ve Hâlidiyye gibi isimler almışlardır. *(Abdullah-ı Dehlevî)*

Yeseviyye yolunun kurucusu olan Ahmed Yesevî hazretleri, Buhârâ'da yetişen evliyâdan Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinden tasavvuf ilmini tahsîl etti. Zâhirî ve bâtınî (mânevî) ilimlerde kısa müddet içinde yüksek derecelere ulaştı. Pek çok talebe yetiştirdi. Onun kurduğu Yeseviyye kolu kısa zamanda Türkistan, Mâverâünnehr, Horasan ve Harezm'de yayıldı. Yeseviyye yolunun kurucusu olan Ahmed Yesevî hazretleri, vakitlerinin çoğunu Allahü teâlâya ibâdet etmekle ve talebelerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretmekle geçirirdi. Devamlı olarak Hızır aleyhisselâmla görüşür, sohbet ederdi. Çocukluğundan îtibâren Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine tam tâbi olmakta hiç gevşeklik göstermemişti. 63 yaşına geldiği zaman Resûlullah efendimiz o sene âhirete teşrîf ettiklerinden, 63 yaşından sonra yeryüzünde durmağı uygun görmemiş, kendisine yer altında bir hücre yaptırmış ve vefât edinceye kadar orada kalmıştı. *(Molla Câmî)*

YETÎM:

Ergenliğe ulaşmadan babası ölmüş çocuk.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Yetimlere bâliğ oldukları zaman mallarını verin. Helâli harâma değişmeyin. Kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır. *(Nisâ sûresi: 2)*

Yetimlerin mallarını zulmen (haksız olarak) ***yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yerler ve yakında alevli ateşe girecekler.*** *(Nisâ sûresi: 10)*

Yetimin malına da yaklaşmayın. Ancak büluğ (ergenlik) ***çağına ulaşıp rüşdü*** (malını dînin ve aklın uygun gördüğü yerlerde kullandığı) ***görülünceye kadar en güzel şekilde*** (malını koruyup çoğaltmak için) ***yaklaşabilirsiniz. Bir de ahdi*** (yapılan sözleşmeyi) ***yerine getirin. Çünkü verdiği sözden cayan*** (kıyâmet günü) ***sorumludur.*** *(İsrâ sûresi: 34)*

Kim şefkat ve merhametle bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu tüyler

sayısınca sevâb alır. (Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Hanbel ve Taberânî)

Müslüman evlerinin en hayırlısı içinde kendisine iyi muâmele yapılan yetimin bulunduğu evdir. Müslüman evlerinin en kötüsü de kendisine haksızlık yapılan yetimin bulunduğu evdir. (Hadîs-i şerîf-İbn-i Mâce)

İlâhî! Ben iki zayıfın, yetim ile kadının haklarına tecâvüz etmeyi yasaklıyorum. (Hadîs-i şerîf-Nesâî))

Dul ve yetimlerin ihtiyâcına koşan, Allah yolunda cihâd edenlerle, gündüzün oruç tutup geceyi ibâdetle geçiren gibidir. (Hadîs-i şerîf-Buhârî)

Yetîmi kendine yakın tut. Başını elinle okşa ve onu sofrana oturt. Böyle yaparsan kalbin yumuşar ve hâcetin (ihtiyâcın) ***görülür.*** *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Her kim kıymetli günlere hürmeten bir yetimin başını okşarsa, Hak teâlâ hazretleri, o yetimin başındaki kıl sayısınca o kimseye nîmet lutfeder. *(Süleymân bin Cezâ)*

Haksız yere yetîm malı yemek, büyük günâhlardandır. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

İslâm dîninde yetîmlik, büluğa (ergenlik, evlenecek yaşa gelmekle) sona erer. *(İbn-i Âbidîn)*

YETMİŞ İKİ FIRKA:

Ehl-i sünnet yolundan (Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın bildirdiği doğru yoldan) ayrılan ve Cehennem'e gidecekleri hadîs-i şerîfte bildirilen bozuk fırkalar. Bunlara bid'at ehli veya dalâlet fırkaları da denir.

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Benî İsrâil (İsrâiloğulları) ***yetmiş bir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehennem'e gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ*** (hıristiyanlar) ***da yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmiş biri Cehennem'e gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmiş üç kısma ayrılır. Bunlardan yetmiş ikisi Cehennem'e gidip, yalnız bir fırkası kurtulur."*** Eshâb-ı kirâm (Peygamber efendimizin arkadaşları) bu bir fırkanın kimler olduğunu sorunca; ***"Cehennem'den kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir"*** buyurdu. *(Hadîs-i şerîf-Milel ve Nihal, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce)*

Yetmiş iki sapık fırkaya mensub olanlar, Ehl-i sünnet âlimlerinin anladıkları gibi inanmıyanlar, mânâsı açık olmayan nassları (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri) yanlış te'vil ettikleri (yorumladıkları) için kâfir olmuyorlar ise de, sapık inanışları yüzünden Cehennem'e gideceklerdir. Fakat müslüman oldukları için, azâbda sonsuz kalmayacak, îtikâdlarının (inanış) bozukluğu kadar yandıktan sonra tekrar çıkarılacak, Cennet'e sokulacaklardır. Yetmiş iki sapık fırka vardır. Bunların yaptıkları ibâdetlerin hiçbiri kabûl edilmez. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yetmiş üç fırkaya ayrıldı. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş olan ve açık olanların da mânâları icmâ ile zarûrî olarak anlaşılmamış olan inanılacak ve yapılacak bilgilerde ictihâd ederken yanılmak küfür (îmânsızlık) olmaz ise de büyük günâh olur. Müslümanların yetmiş üç fırkasından yetmiş iki fırkası böyle yanılmış, doğru yoldan ayrılmış, bid'at sâhibi olmuşlardır.Bunlar sapık inançlarının cezâsı olarak Cehennem'e gireceklerdir. Fakat müslüman oldukları için Cehennem'de sonsuz kalmayacaklar, azâb gördükten sonra çıkarılacaklardır. *(Abdülganî Nablüsî)*

Yetmiş iki bid'at (sapıklık) yolunun esâsı dokuz fırkadır ki bunlar; hâricî, şiî, mûtezile, mürcie, müşebbihe, cehmiyye, dırâriyye, neccâriyye ve kilâbiyyedir. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem ve dört halîfesinin zamânında bunların hiçbiri yoktu. Bunların meydana çıkması ayrı ayrı yollara ayrılması, Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin

arkadaşları), Tâbiîn-i izâmın (Eshâbı gören büyükler) ve Fukahâ-i Seb'anın (yedi büyük fıkıh âliminin) ölümlerinden senelerce sonra idi. *(Abdülkâdir-i Geylânî)*

Eshâb-ı kirâmın hepsinin hakkında mümkün olduğu kadar iyi söyleyiniz. Onların hiçbirine sakın dil uzatmayınız. Yetmiş iki sapık fırkadan kimi ifrâta (aşırılığa) vararak taşkınlık yaptı, kimi tefrîte (aşırılığa) düşerek haklarını vermedi. Kimi akla güvendi, kimi felsefeye ve eski Yunan felsefecilerine aldandı. Böylece İslâmiyet'te olmayan, hattâ yasak olan şeyleri yaptılar. Bid'atlere yâni sapıklığa sarıldılar. Sünneti yâni İslâmiyet'i bıraktılar. *(Seyyid Alizâde)*

YEVM-İ ÂHİR:

Âhiret günü. Îmân edilmesi lâzım olan altı şeyden beşincisi. Arkasından gece gelmeyen gün. Bu zamânın başlangıcı insanın öldüğü gündür. *(Bkz. Âhiret, Kıyâmet)*

YEVM-İ NAHR:

Kurban kesme günü. Zilhicce ayının onuncu yâni kurban bayramının birinci günü. On birinci ve on ikinci günleri de kurban kesme günü olduğundan hepsine birden eyyâm-ı nahr denildi.

YEVM-İ ŞEK:

Şüpheli gün. Havanın bulutlu olup, Ramazan ayı hilâlinin görülmemesi sebebiyle Şâbân ayının otuzuncu günü mü, yoksa Ramazân-ı şerîfin ilk günü mü olduğu bilinmeyen, Şâbân'ın yirmi dokuzundan sonra gelen gün.

Yevm-i şekte Ramazân-ı şerîf orucuna veya vâcib bir oruca niyet edilerek oruç tutulması tahrîmen (harama yakın) mekrûhtur. *(M. Mevkûfâtî)*

Yevm-i şek'te öğle namazı zamânına kadar oruç tutup, o gün Ramazan olduğu îlân edilmezse, orucu bozmak lâzım olur. Bozmayıp, oruca devâm etmek tahrîmen mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn)*

YEZÎDÎLER:

Hazret-i Ali'ye düşman olan ve şeytana tapan kimselerin mensûb olduğu bozuk fırka. İbâdiyye fırkasının kurucusu Abdullah bin İbâd'ın adamlarından Yezîd bin Enîse'ye uydukları için bu adı almışlardır. Emevî halîfelerinden Yezîd'in bunlarla hiçbir ilgisi yoktur.

Hâricîler yedi fırkadır. Bunlardan İbâdiyye fırkası, Abdullah bin İbâd adındaki kimsenin adamlarıdır. İbâdiyye fırkası dörde ayrıldı. Bunlardan Yezîd bin Enîse'nin adamlarına Yezîdî denildi. Yezîdîlere göre; Acemden bir peygamber gelecek, kendisine gökte yazılmış bir kitâb inecek, Muhammed aleyhisselâmın dîninden çıkacak, Sâbiiyye olacak yâni yıldızlara tapınacaktır. Küçük ve büyük her günâhı işleyen kimse kâfir olmaktadır. *(Seyid Şerîf Cürcânî)*

İleri sürdükleri bozuk fikirlerden dolayı tâkibe uğrayan Yezîdîler, on ikinci asırda Kuzey Irak'taki Lâdeş vâdisine sığındılar. Âdî adlı birinin etrâfında toplanıp inanışlarını bölgedeki halk arasında yaydılar. Âdî'nin ölümünden sonra yerine kardeşinin oğlu ikinci Âdî geçti ve daha sonra da oğlu Şeyh Hasan reis oldu. Gün geçtikçe sayıları artan Yezîdîler üzerine Musul emiri İmâdüddîn Zengî kuvvet göndererek onları dağıttı. Âdî ve Yezîd bin Enîse'nin insan üstü varlıklar olduğunu kabûl eden ve müslümanlıkla hıristiyanlık karışımı bir inanca sâhib olan Yezîdîler, Osmanlılar zamânında da tâkibâta uğradılar. Osmanlı şeyhülislâmları, kendilerine müslüman adı verdikleri hâlde, helâle haram diyen, güneşe tapınan, iblise (şeytana) tâzim gösteren ülü'l-emre yâni devlet başkanına karşı isyân eden Yezîdîlerin bulundukları yerin dâr-ül-harb olduğuna ve İslâm askerinin bunlarla harb edeceğine dâir fetvâ verdiler. Irak, Sûriye, Yemen, Âzerbaycan, Türkiye ve Hindistan gibi yerlere dağılmış olan Yezîdîler bugün de mevcûddurlar. *(M. Sıddîk Gümüş, Abbâs Azzâvî)*

Yezîdîler, Arabî ve kürtçe yazılmış olan Kitâb-ül-Celve adlı kitâba çok önem verirler. Bu kitap, Maksimilyan Bütner tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir. Yezîdîler, iblise melek ve tâvûs derler. Şeytana söğeni öldürürler. Derdleri, belâları iblis yaratır derler. Lâdeş vâdisindeki Baadır köyünde bulunan ölülerini gidip dolaşmaya hac derler. Her gün güneş doğarken ona karşı dururlar. Sabah ilk ışık gelen toprağı öperler. Güneş batarken de ona yalvarırlar. Bu yaptıklarına namaz kılmak, ibâdet etmek derler. Ocak ayında üç gün oruç tutan Yezîdîlerin okuma-yazma öğrenmesi ve sakal bırakması büyük günahtır. *(M. Sıddîk Gümüş)*

YILBAŞI:

Sene başı. Yeni bir senenin başlaması. Başlangıç zamânına göre iki çeşit sene vardır. Mîlâdî ve hicrî sene.

Mîlâdî sene Îsâ aleyhisselâmın doğum günü zannedilen târih ile başladığı kabûl edilir. Ancak Îsâ aleyhisselâmın doğum zamânı kesin olarak bilinmediği için, bu senenin başlangıcı tahmîne dayanmakta, ilmî ve târihî bir gerçek taşımamaktadır. Bir Ocak'ın (Kânûn-i sânî) yılbaşı olarak kabûl edilmesi, Fransa kralı Dokuzuncu Şarl'ın 1563'de verdiği emirle benimsenmiştir. *(Bkz. Noel) (Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

Hicrî sene, Peygamber efendimizin Mekke'den, Medîne'ye hicret ettiği seneden başlar. Hicrî senenin başı Muharrem ayının birinci Cumâ günüdür. Muharrem ayının birinci gecesi müslümanların kamerî yılbaşı gecesidir. *(Yeni Rehber Ansiklopedisi)*

YOLCU:

Yola çıkan, konuk, seferî kimse. *(Bkz. Müsâfir)*

Dünyâda sanki bir garîb gibi veya yola çıkacak bir yolcu gibi ol ve kendini kabir ehlinden bil. *(Hadîs-i şerîf-Et-Tâc)*

YUHANNA:

1. Îsâ aleyhisselâma îmân eden on iki havârîden biri. İbrânî dilinde Yahyâ demektir.Rumca'da Yohannes, İngilizce'de Can, Fransızca'da Jan denir. Dört İncîl'i yazanlardan biridir. Îsâ aleyhisselâmın teyzesinin oğlu idi. Yüz senesinde Efes'te öldü. Hıristiyanlar, on ikinci ayın yirmi yedisinde yortusunu yaparlar.

2. Dört İncîl'den biri.

Hıristiyanların dinlerinin esâsı olan ve İncîl dedikleri dört kitâb, Allahü teâlânın Cebrâil aleyhisselâm ile gönderdiği asıl İncîl-i şerîf değildir. Bu dört kitab, Îsâ aleyhisselâm semâya çıkarıldıktan sonra dört kimse tarafından yazılmış birer târih kitabıdırlar. Bunlardan birincisi Matta olup, ahbablarının arzû ve ısrarları üzerine gördüklerini ve işittiklerini bildirmek için Îsâ aleyhisselâm semâya çıkarıldıktan on iki sene sonra yazmıştır. İkincisi Markos olup havârîlerden işittiklerini yirmi sekiz sene sonra yazmıştır. Üçüncüsü Luka olup, otuz iki sene sonra işittiklerini bildirmek için İskenderiyye'de bir târih yazmıştır. Dördüncüsü Yuhanna olup, Îsâ aleyhisselâm semâya çıkarıldıktan kırk beş sene sonra yazmıştır. Bu dört İncîl birbirine uymayan ihtilaflarla doludur.Halbuki asıl İncîl, Îsâ aleyhisselâma indirilmiş olup, tek bir kitab idi. İçinde birbirlerine uymayan, hâdiselere ters düşen bir şey olmadığı muhakkak idi. Kur'ân-ı kerîmin bildirdiği Allah kelâmı olan bu İncîl'in bu dört târih kitabından başka olduğu anlaşılmaktadır. *(Abdullah Abdi bin Destân Mustafa)*

YÛNUS ALEYHİSSELÂM:

Musul yakınındaki Nineve (Ninova) ahâlisine gönderilen peygamber. Babasının ismi Metâ'dır. Yûnus aleyhisselâm Âsûr Devleti'nin başşehri ve önemli bir ticâret merkezi olan Nineve şehrinde doğdu.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Muhakkak Yûnus (bin Metâ aleyhisselâm) ***da peygamberlerdendir.*** *(Sâffât sûresi: 139)*

Biz Yûnus'un (aleyhisselâm) ***duâsına icâbet edip, onu gamdan*** (gecenin, denizin ve balığın karnındaki karanlıktan) ***halâs eyledik*** (kurtardık)***. Bunun gibi biz mü'minleri halâs ederiz.*** *(Enbiyâ sûresi: 88)*

Balığın karnındayken Yûnus'un (aleyhisselâm) ***yaptığı duâ "Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minez-zâlimîn" idi. Müslüman kişi bu duâyı her ne şey için okursa, Allahü teâlâ elbette kabûl eder.*** *(Hadîs-i şerîf-Rûh-ul-Beyân)*

Yûnus aleyhisselâmın babası olan Metâ sâlih bir kimseydi. Allahü teâlâdan sâlih bir evlâd ihsân etmesi için duâ etti. Allahü teâlâ ona Yûnus'u (aleyhisselâm) ihsân etti. Kavmi içinde emîn, yalan söylemeyen, yardımsever bir kişi olarak meşhûr oldu. Otuz yaşına gelince, Nineve ahâlisine peygamber olduğu bildirildi. Yûnus aleyhisselâm senelerce kavmini îmâna dâvet etti. Putlara, heykellere tapan Nineve ehli onu dinlemediler. Heykellere tapmaktan vazgeçmediler. Yûnus aleyhisselâm üzüldü. Dicle nehri kenarına geldi. Gemiye bindi. Hâlbuki Allahü teâlâ böyle emir vermemişti. Gemi yürümedi. Kur'a çektiler. Yûnus aleyhisselâma isâbet etti. Suçlu benim buyurdu. Denize attılar. Balık yuttu. Tövbe etti. Balık bunu bir kenâra çıkardı. Ölüm hâlinde idi. Tekrar kuvvet buldu. Yeniden Nineve'ye gitmesi emrolundu. Yûnus aleyhisselâm gelmeden önce hava kararmış, her yeri kara duman kaplamıştı. Kavmi korkup, tövbe etmiş, tövbeleri kabûl olup azâb geri alınmıştı. Yûnus aleyhisselâm gelince, onun sözlerini dinlediler. Kavmi mes'ûd ve iyilik üzere yıllarca yaşadı. Şarkta Midyalılar, Bâbil'de Keldânîler meydana geldi. Yûnus aleyhisselâm seksen üç yaşında iken, Nineve'de vefât etti. *(Nişâbûrî, Nişancızâde, Taberî)*

YÛNUS SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin onuncu sûresi.

Yûnus sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Sâdece 40, 94, 95 ve 96. âyetler Medîne'de nâzil oldu. Yüz dokuz âyet-i kerîmedir. Doksan sekizinci âyet-i kerîmede Yûnus aleyhisselâmın kavminden bahsedildiği için, sûreye bu isim verilmiştir. Sûrede; Nûh ve Mûsâ aleyhimesselâma dâir kıssalar, rahmet-i ilâhiyyenin, azâb-ı ilâhîden daha çok olduğu bildirilmektedir. *(Râzî, İbn-i Abbâs, Kurtubî)*

Yûnus sûresinde meâlen buyruldu ki:

Biliniz ki; Allahü teâlânın evliyâsı için azâb korkusu, nîmetlere kavuşmamak üzüntüsü yoktur. *(Âyet: 62)*

Kim Yûnus sûresini okursa, Yûnus aleyhisselâmı tasdîk (îmân) ***ve tekzîb edenlerin*** (yalanlayanların) ***ve Fir'avn ile boğulanların adedinin on katı sevâb verilir.*** *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

YÛSUF ALEYHİSSELÂM:

Kur'ân-ı kerîmde adı geçen peygamberlerden. Mısır ahâlisine gönderilen peygamber. Yâkûb aleyhisselâmın oğludur. Yâkûb aleyhisselâmın neslinden gelen ilk peygamberdir. Allahü teâlâ ona rüyâ tâbiri ilmini öğretti.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Yûsuf (aleyhisselâm) ***ve kardeşlerinin kıssasında, ondan suâl edenler*** (ve başkaları) ***için, Allahü teâlânın kudret ve hikmetine*** (veya Muhammed aleyhisselâmın peygamberliğine) ***deliller vardır.*** *(Yûsuf sûresi: 7)*

Yûsuf (aleyhisselâm) ***onların*** (kardeşlerinin) ***zahîre yüklerini hazırladı. Uşaklarına da "***(Zahîre için verdikleri) ***sermâyelerini yüklerinin içine koyuverin. Olur ki, âilelerine döndükleri zaman bunun farkına varırlar da belki yine*** (kardeşleri Bünyâmin ile berâber

buraya) ***dönerler" dedi.*** *(Yûsuf sûresi: 62)*

Abdurrahîm Dehlevî şöyle anlattı: ***"Kardeşim Yûsuf benden sabîh*** (güzel) ***ben ise ondan daha melihim*** (sevimliyim)***"*** hadîs-i şerîfinin mânâsını kavrayamamıştım. Bir gün rüyâmda Resûlullah efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem gördüm. Bu mes'eleyi arz ettim. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdular: "Allahü teâlâ benim cemâlimi (güzelliğimi) insanlardan gizledi. Şâyet insanlar benim cemâlimi görselerdi, Yûsuf'u gördükleri zaman yaptıklarından daha fazlasını yaparlardı. Ellerini değil, yüreklerini keserlerdi de haberleri olmazdı."

Yüzünün ve ahlâkının güzelliği ile meşhûr olan Yûsuf aleyhisselâmı, babası Yâkûb aleyhisselâm diğer kardeşlerinden çok severdi. Babasının sevmesi, kardeşlerinin onu kıskanmalarına sebeb oldu. Onu götürüp kuyuya attılar. Babalarına dönüp kardeşimiz Yûsuf'u kurt yedi dediler. Allahü teâlâ Yûsuf aleyhisselâmı korudu. Kuyunun yanından geçen bir kervanda bulunan kimseler onu kuyudan çıkarıp Mısır'a götürdüler ve köle diye sattılar. Mısır azîzi (mâliye nâzırı, bakanı) onu satın aldı. Azîzin hanımı Züleyhâ (Zelîha)nın iftirâsı netîcesinde zindana atıldı. Uzun zaman zindanda kaldıktan sonra, suçsuzluğu anlaşılıp zindandan çıktı. Ölen Mısır mâliye nâzırının yerine mâliye nâzırı oldu. Azîzin hanımı Züleyhâ ile evlendi. Babasını ve kardeşlerini Mısır'a getirdi. Orada yıllarca berâber yaşadılar. Babası Mısır'da vefât etti. Kardeşleri de orada yerleştiler. Kur'ân-ı kerîmde kıssası ve başına gelen hâdiseler geniş olarak bildirilmiş olan Yûsuf aleyhisselâm, Mısır ahâlisine peygamber gönderildi. İnsanları Allahü teâlânın dînine uymaya dâvet etti. Yâkûb aleyhisselâmın vefâtından bir müddet sonra Yûsuf aleyhisselâm da vefât etti. Mısır'da herkes Yûsuf aleyhisselâmı kendi mahallesine defn etmek istiyordu. İş kavgaya kadar yaklaştı. Sonunda mermer bir sandukaya koyup Nil nehri kıyısına (veya Nil nehrinin ortasına) defn ettiler. Bir rivâyete göre ondan dört yüz sene sonra gelen Mûsâ aleyhisselâm kabrini bulup, mübârek cesedini oradan alarak, Yâkûb aleyhisselâmın da medfûn bulunduğu Halîl-ur-rahmân'daki yere defn etti. *(Kurtubî, Ahmed Nişâbûrî, Nişâncızâde)*

YÛSUF SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin on ikinci sûresi.

Yûsuf sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Sâdece, 1, 2 ve 3. âyetleri Medîne'de nâzil oldu. Yüz on bir âyettir. Yûsuf aleyhisselâmın kıssasından bahsedildiği için bu ismi almıştır. *(Muhammed bin Hamzâ, Kurtubî)*

Yûsuf sûresinde meâlen buyruldu ki:

Onların çoğu Allahü teâlâya îmân ediyoruz diyorlar. Fakat îmânsızdırlar. Başka şeylere ibâdet ederek müşrik olmuşlardır. *(Âyet: 106)*

YÛŞÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına, Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından sonra gönderilen peygamber. Mûsâ aleyhisselâmın yeğeni ve vekîli idi. İsmi Yeşû olup hıristiyanlar Yeşû diyorlar. Annesi Mûsâ aleyhisselâmın kız kardeşidir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâya îmân edip, O'ndan korkanlardan (Yûşâ bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ adındaki) ***iki kimse, İsrâiloğullarına dediler ki: "Ey İsrâiloğulları! Cebbârların*** (zâlimlerin) ***şehrinin kapısından hemen girin.*** (Onların vücûdlarının büyüklüğünden korkmayın. Onların bedenleri büyük ve kuvvetli fakat kalbleri zayıftır. Sizinle harb etmeye rûhî metânetleri yoktur.) ***Bir defâ kapıdan girdiniz mi; Allahü teâlânın vâdettiği yardımın size gelmesiyle elbette siz gâliblerden olursunuz. Siz gerçekten inanan, Allahü teâlânın vâdini tasdîk eden kimseler iseniz, Allahü teâlâya tevekkül ediniz.*** *(Mâide sûresi: 23)*

Güneş, hiçbir kimse için batmaktan alıkonmaz. Ancak Beyt-i Makdîs'i feth etmek için

gittiği gecelerden birinde Yûşâ aleyhisselâm için batmaktan alıkondu. *(Hadîs-i şerîf-Müsned-i Ahmed bin Hanbel)*

Yûşâ aleyhisselâm Mısır'da doğdu. Mûsâ aleyhisselâmın husûsî talebesi, hâlis yardımcısı olarak yanında bulundu. Mûsâ aleyhisselâm Fir'avn'ın zulmü sebebiyle, Allahü teâlânın emriyle kendine tâbi olanlarla birlikte Mısır'dan hicret edince, o da birlikte hicret etti. Mûsâ aleyhisselâmın Hızır aleyhisselâmla buluşmak üzere gittiği yolculuğunda, onun yanında bulundu. Allahü teâlânın emriyle, Mûsâ aleyhisselâmın İsrâiloğullarını Arz-ı mev'ûd'a (Filistin ve Şam bölgesine) götürmek üzere yola çıktığında Yûşâ aleyhisselâm ona yardımcı oldu. Cebbâr (zâlim)Amâlika kavmiyle ilgili olarak bilgi toplamak üzere gönderilen temsilciler arasında Yûşâ aleyhisselâm da bulundu. Diğer temsilciler dönüp İsrâiloğullarını korkuttukları hâlde, Yûşâ bin Nûn aleyhisselâm ile Kâlib bin Yuknâ aleyhisselâm onları harbe gitmek husûsunda teşvik ettiler. Mûsâ aleyhisselâm vefât ederken yerine Yûşâ aleyhisselâmı halîfe bıraktı. Allahü teâlâ Yûşâ aleyhisselâmı da İsrâiloğullarına peygamber olarak vazîfelendirdi. Yûşâ aleyhisselâm İsrâiloğullarını toplayıp Eriha şehrini kuşattı. Kuşatma altı ay sürdü. Nihâyet bir Cumâ günü akşam üzeri mûcizeler göstererek şehri fethetti. Daha sonra İlyâ (Kudüs) şehrini, bilâhere Belka şehrini kuşatıp fethetti. Yûşâ aleyhisselâmın emrindeki İsrâiloğulları, Belka şehri hükümdârı Belâk'ı ve ism-i a'zam duâsını bildiği hâlde doğru yoldan ayrılan Bel'am bin Baûra'yı öldürdüler. Arz-ı mev'ûd diye bilinen Filistin ve Şam diyârı peyderpey İsrâiloğullarının eline geçti. Fetihler yedi sene devâm edip Kudüs şehri de Yûşâ aleyhisselâm ve ona inananlar tarafından feth edildi. İsrâiloğullarını Arz-ı mev'ûd'a yerleştiren Yûşâ aleyhisselâm, yirmi yıl daha İsrâiloğullarına Tevrât'ı okudu ve hükümlerini açıkladı. Yûşâ aleyhisselâm yerine Kâlib bin Yuknâ'yı halîfe tâyin ettikten sonra 127 yaşında vefât etti. Kabrinin Nablûs veya Haleb yakınındaki Mearre şehrinde olduğu rivâyet edilir. Yûşâ aleyhisselâm İstanbul'a hiç gelmedi. Beykoz tepelerinde ziyâret edilmekte olan kabrin Yûşâ peygambere âit olduğu söyleniyorsa da târihî bilgilere uygun değildir. *(Taberî, Nişâncızâde, İbn-ül-Esîr)*

Z

ZÂHİD:

1. Dünyâya düşkün olmayan kimse.

Allahü teâlâ bir kulunu severse, onu dünyâda zâhid, âhirete râğıb (isteyen) ***yapar. Ayıblarını ona bildirir.*** *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Dünyâda zâhid olanı, Allah sever. İnsanlarda bulunanlarda zâhid olanı insanlar sever. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Dünyâyı sevmek, bütün hatâların başlangıç noktasıdır. Dünyâdan kendini sakınan kimseler, zâhid olanlardır. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Âlimler buyuruyor ki: "Bir kimse ölürken, malının, zamânın en akıllısına verilmesini vasiyyet etse, zâhide vermek lâzımdır." Çünkü zâhid, dünyâya rağbet etmez, özenmez, üzerine düşmez.Dünyâya düşkün olmaması aklının çok olduğunu gösterir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Zâhid, dünyâya gönül bağlamadığı için insanların en akıllısıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

2. Şüpheli olur korkusu ile mübâhların (dînen izin verilenlerin) çoğunu terk eden.

Zâhid âlimin iki rek'at namazı, zâhid olmayanın ömrü boyunca kıldığı namazdan hayırlıdır. *(Muhammed Hâdimî)*

Ey oğlum! Yakîn ve sabrı san'at edin. Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden uzak olursan, dünyâda zâhid ve mücâhid olursun. *(Lokman Hakîm)*

ZÂHİR (Ez-Zâhir):

1. Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsından (güzel isimlerinden). Varlığında şek ve şübhe olmayan, her eserinde varlığına deliller, işâretler bulunan yüce Allah.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Her şeyin başlangıcı ve sonu, Zâhir ve Bâtın O'dur. *(Hadîd sûresi: 3)*

Allahü teâlâ Zâhirdir. O'nun varlığı her şeyden âşikârdır. Gözümüzün gördüğü her manzara, kulağımızın işittiği her ses, elimizin tuttuğu, dilimizin tattığı her şey; gerek içimizde, gerek dışımızda şimdiye kadar anlayıp sezebildiğimiz her şey, O'nun varlığına, birliğine delildir ve Zâhir ismini işâret etmektedir. *(İmâm-ı Gazâlî)*

İşrak vaktinde ez-Zâhir ism-i şerîfi söylendiğinde kalbde evliyâlık nûru meydana gelir. *(Yûsuf Nebhânî)*

2. Açık, görünen, dış görünüş, insanın dış görünüşü.

Bâzı kimseler, güzellikleriyle tekebbür ederler. Hâlbuki güzellik insanda kalıcı değildir. Çabuk gider. Âriyet, ödünç olan şeyle kibirlenmek ve öğünmek ahmaklıktır. Zâhirin güzelliği, kalbin güzelliği ile yâni iyi huyla birlikte olunca, kıymetlidir. Kalbin temizliği de Resûlullah'ın sünnetine uymakla belli olur. *(Muhammed Hâdimî)*

3. Fıkıh usûlü ilminde; sevk edilmediği, kendisi için buyrulmadığı mânâ, açıkça ve kolayca anlaşılan lafız (söz).

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Resûlümün size verdiğini alınız. Nehy, men' ettiği şeyden sakınınız. *(Haşr sûresi: 7)*

Bu âyet-i kerîme harbsiz ele geçen malların (fey'in) taksiminde (bölüştürülmesinde) Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem itâat edilmesi hakkında nâzil olmuştur. Ayrıca, bu âyet-i kerîme, her emrettiği ve her yasak ettiği şeyde Peygamberimize sallallahü aleyhi ve sellem itâat etmenin vâcib olduğuna delâlet etmesi bakımından da zâhirdir. Böyle sevk edildiği, buyrulduğu mânâya açıkça delâlet eden lafza nass denir.

Zâhir Haberler:

Hanefî mezhebinin, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve talebelerinden gelen kuvvetli, güvenilir haberlerine verilen ad. Bu haberlere usûl haberleri de denir.

Hanefî mezhebinin bilgileri sonraki âlimlere üç yoldan gelmiştir. Bunlar; zâhir haberleri, nevâdir haberleri ve vâkıât haberleridir.

Zâhir haberler, İmâm-ı Muhammed'in altı kitâbı ile bildirilmektedir. Bu altı kitab; El-Mebsût, Ez-Ziyâdât, El-Câmi-us-sagîr, Es-Siyer-üs-sagîr, El-Câmi-ul-kebîr, Es-Siyer-ül-kebîr kitâblarıdır. Bu kitabları İmâm-ı Muhammed'den güvenilir kimseler getirdiği için zâhir haberler denilmiştir. Zâhir haberlerini ilk toplayan, Hâkim Şehîd Muhammed'dir. Bunun Kâfi kitâbı meşhûrdur. *(İbn-i Âbidîn)*

Zâhir Mânâ:

Lafızdan (sözden) anlaşılan, açık, görünen mânâ.

Ehl-i sünnet âlimleri, nasslara (âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere) zâhir mânâlarını vermişlerdir. Zarûret olmadıkça, nassları te'vîl etmemişler, bu mânâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler, Yunan felsefecilerinden ve din düşmanlarından işittiklerine uyarak nasslara yanlış mânâ vermişlerdir. *(Seâdet-i Ebediyye)*

Zâhirî İlimler:

Okuyarak, çalışarak ve araştırarak elde edilen, öğrenilen ilimler. Kelâm, tefsîr, fıkıh gibi din bilgileriyle; mantık, matematik, fizik, kimyâ, biyoloji, geometri gibi fen bilgileri.

Zâhirî ilimlerde mütehassıs, tasavvuf derecelerinde çok yüksek olan derin âlim, büyük velî Abdullah-ı Dehlevî buyurdu ki: "Hazîn ses ve Allah sevgisini anlatan şiirler ve evliyây-ı kirâmın hayâtını bildiren kasîdeler, kalbdeki bağlılığı harekete getirir. Hafif sesle zikr etmek (Allahü teâlânın adını anmak) ve İslâmiyet'in yasak etmediği şiirleri dinlemek Çeştiyye yolunda olanların kalblerini inceltir."

Zâhirî ilimlerden olan tefsîr ilmini öğrenmek ve Kur'ân-ı kerîmin tefsîrini yapabilmek için şu on beş ilmi bilmek lâzımdır:Lügat, sarf, nahv, iştikak, meânî, beyân, bedî, kırâat, usûl-i din, fıkıh, esbâb-ı nüzûl, nâsih ve mensûh, usûl-i fıkh, hadîs, ilm-i kulûb. Bu ilimleri bilmeyen kimsenin tefsîr yapması câiz değildir. *(Muhammed Hâdimî)*

ZÂHİRİYYE:

Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerin zâhir, görünen mânâlarından başka hiçbir delîl ve kıyâsı kabûl etmeyen Dâvûd-i Zâhirî'nin kurduğu mezheb.

Zâhiriyye mezhebine mensûb kimseler, hükmü açık omayan âyet-i kerîmeleri ve hadîs-i şerîfleri te'vil ettiler, yâni yanlış mânâlar vererek Ehl-i sünnetten (Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolundan) ayrıldılar. Hayırlı işlerin namaz yerine geçeceği sapıklığını körüklediler. *(İbrâhim Muhammed Neşât)*

Zâhiriyye mezhebini 1184-1198 yıllarında iktidârda olan Muvahhidî hükümdârı Yâkub bin Yûsuf bin Abdülmü'min, Kuzey Afrika ve Endülüs'te yaymaya çalışmıştır. Bu hükümdâr halkın zâhiriyye mezhebine uymasını ve Mâlikî mezhebini bırakmasını istemiş, hattâ Mâlikî mezhebine göre yazılan fıkıh kitablarını toplatıp yaktırmıştır. Adı geçen hükümdârın ölümünden sonra, zâhiriyye mezhebi, yavaş yavaş sönmüştür. *(Muhammed Ebû Zühre)*

ZÂLİM:

1. Zulm eden, müslümanlara ve İslâmiyet'e; eli ile, dili ile ve kalemi ile zarar veren, başkalarının hakkına tecâvüz eden.

Zâlimin çok yaşamasına duâ etmek, Allahü teâlâya isyân olunmasını istemektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Zâlime yardım eden, ondan zarar görür. *(Hadîs-i şerîf-Ahmed bin Abdülehad)*

Bir zâlime yardım edene Allahü teâlâ o zâlimi musallat eder. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Ananın-babanın çocuğuna olan ve mazlûmun, zâlime olan bedduâları red olunmaz. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Sabah ve akşam tevbe etmeyen kimse zâlimlerdendir. *(İmâm-ı Mücâhid)*

Âsi ve fâsıklarla arkadaşlık etmemeli, fıskı çok olanlardan çok kaçınılmalıdır. Zâlimlerden, müslümanlara eziyyet edenlerden daha çok kaçmalıdır. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

2. Allahü teâlâya inanmayan kâfir.

Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlâ zâlimleri sevmez. *(Âl-i İmrân sûresi: 57 ve 140)*

ZÂMİN:

Kefil, birisinden belli bir veya birkaç kimsenin istedikleri bir şeyi, kendisinin de ödeyeceğine söz veren kimse. Dâmin. *(Bkz. Kefil)*

Mübâşir (kişi, bizzat kendisi) müteammid (kasten) olmasa da zarar verdiği şeyi zâmin olur. Mübâşir, kasten yaparsa, hem zâmin hem günahkâr olur. *(İbn-i Âbidîn)*

Birinin hayvanı bir kimseden ürküp de kaçarken koybolsa, ürkmesine sebeb olan zâmin olmaz. *(Mecelle)*

ZAMM-I SÛRE:

Farz namazın ilk iki rek'atinde, sünnet namazların ve vitrin her rek'atinde ayakta Fâtiha'dan sonra okunan sûre veya en az üç kısa âyet.

Farzın ilk iki rek'atinde zamm-ı sûreyi unutan, üçüncü ve dördüncü rek'atlerde okuyup, sonra secde-i sehv yapar. Zamm-ı sûrenin bir parçasını rükûda okuyana, Ettehiyyâtüden sonra az bir şey okuyarak, üçüncü rek'ati geciktirene secde-i sehv lâzım gelir. *(Halebî)*

ZAN:

Sanma ve düşünme.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Zanların çoğundan kaçının, zîrâ bâzı zanlar günâhtır. (Müslümanların ayıb ve kusurlarını) ***araştırmayın; bir kısmınız bir kısmınızı*** (arkasından hoşlanmayacağı sözle) ***çekiştirmesin...*** *(Hucurât sûresi: 12)*

Kulum beni nasıl zannederse, ona zannettiği gibi muâmele ederim. *(Hadîs-i kudsî-Keşf-ül-Hafâ)*

Şu kimselere şaşarım; zanla konuşurlar ve onunla amel ederler. *(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe)*

Yolda rastlanan bir suyun temiz olduğu, iyi bilinir veya temiz olduğu çok zannedilirse, bununla abdest alınır. *(Halebî)*

Zann-ı Gâlib:

Çok kuvvetli zan.

Abdest aldım mı, almadım mı diye şüpheye düşüp, zann-ı gâlibi abdestsiz olduğu yönde olursa, abdesti bozulur. *(Muhammed bin Kutbüddîn İznikî)*

Zannî Delil:

Mânâsı açık anlaşılmayan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler ile bir sahâbî tarafından bildirilen mânâsı açık hadîs-i şerîf.

Zannî deliller, vâcibler ile tahrîmen (harama yakın) mekrûhları bildirir. Meselâ, kurban kesmek, vitir namazı kılmak zannî delil ile bildirilmiştir. Bunları yapmamak tahrîmen (harama yakın) mekrûhtur. *(İbn-i Âbidîn, Molla Hüsrev)*

ZÂRİYÂT SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin elli birinci sûresi.

Zâriyât sûresi, Mekke'de nâzil oldu (indi). Altmış âyettir. Zâriyât kelimesi ile başladığından, bu isim verilmiştir. Sûrenin başındaki âyet-i kerîmeler, öldükten sonra dirilmenin, âhiret hayâtının ve âhirette mükâfât ve cezânın vukû bulacağını, pek muazzam kudret eserlerinin bir kısmına yeminle beyân edilmiştir. *(İbn-i Abbâs, Râzî, Kurtubî)*

Zâriyât sûresinde meâlen buyruldu ki:

Şüphesiz ki muttakîler (takvâ sâhipleri)***, Cennetlerde pınar başlarındadır. Rablerinin kendilerine verdiğinden râzı oldukları hâlde. Doğrusu onlar bundan önce güzel amel işleyenlerdi.*** *(Âyet: 15,16)*

Kim Zâriyât sûresini okursa, Allahü teâlâ ona, dünyâda cereyân eden ve esen her bir rüzgârın adedi için on hasenât (sevâb) ***verir.*** *(Hadîs-i şerîf-Envâr-ut-Tenzîl)*

ZARÛRET:

Haram olan, yasaklanan bir işin yapılmasını mübâh (dînen serbest) kılan sebeb, özür.

Zarûretler, dînen haram, yasak olan şeyleri mübâh kılar. Yâni mübâhı (dînen yapılması serbest olan bir işi) yapan nasıl muâheze olunmazsa (cezâlandırılmazsa), zarûret olan bir işi yapan da muâheze olunmaz. Bir kimse, mûteber bir ikrah (zorlama, cebr) ile başkasının malını telef etse, ikrah zarûreti bu işin haramlığını, yasaklığını gidermez. O iş yine haramdır. Sâdece bu işi ikrah, zorlama, korkutma gibi zarûret sebebiyle yaptığı için, sorumlu olmaz. Zarûretlerin, yasakları mübâh kılmasına ruhsat denir. *(Mecelle, Ali Haydar Efendi)*

Zarûretler, kendi miktarlarınca takdîr olunurlar. Açlıktan helâk olacak, ölecek bir kimse, başkasının malından izni olmadan ancak ölmeyecek kadar alıp yiyebilir. Açlık bahânesiyle fazlasını yiyemez. Daha sonra ölmeyeceği miktarda yediğinin bedelini sâhibine verir, yâhut helâllaşır. *(Mecelle, Ali Haydar Efendi)*

ZARÛRİYYÂT-I DİN:

İnanılacak ve yapılacak işlerle ilgili, âlim ve câhil herkesin bilmesi lâzım olan din bilgileri.

Her şeyden önce zarûriyyât-ı dîni öğrenmek lâzımdır. Bunları bırakıp, başka şeylerle uğraşmak, kıymetli ömrü faydasız şeylere harcamak olur. Hadîs-i şerîfte; ***"Allahü teâlânın bir kulunu sevmemesinin alâmeti, onun mâlâyânî*** (kendisini ilgilendirmeyen, faydasız şeyler) ***ile vakit geçirmesidir."*** Zarûriyyât-ı dinden olan bilgiler o kadar çoktur ki, insan mâlâyânî ile uğraşmaya vakit bulamaz. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ZÂT:

1. Kendi.

Allahü teâlâ zâtı ile vardır. Varlığı kendi kendiyledir. Şimdi var olduğu gibi, hep var idi ve hep var olacaktır. Varlığının önünde ve sonunda yokluk olamaz. Çünkü, O'nun varlığı lâzımdır. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

2. Kişi, şahıs.

ZÂVİYE:

1. Eskiden büyük kervanların geçtiği ıssız yollarda veya köy ve kasabalarda; dînî ilimlerin, İslâm ahlâkının ve fen ilimlerinin öğretilmesi, yolcuların barınması maksadıyla kurulan yer; küçük tekke. *(Bkz. Hânekâh, Tekke)*

Türkiye Selçuklu Devleti'nden sonra kurulan Osmanlı Devleti zamânında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde zâviyeler kuruldu. Osman Bey, sık sık hocası Şeyh Edebâlî'nin zâviyesine gider, sohbetlerini dinlerdi. *(Âşıkpaşazâde)*

Zâviyeye devâm eden genç, orta yaşlı, ihtiyar her zümreden insan, gerekli dînî ilimleri okuyarak ve yaşayarak öğrenir, güzel ahlâk sâhibi ve herkes tarafından sevilen, topluma faydalı bir kişi olarak cemiyete katılırdı. *(İslâm Târihi Ansiklopedisi)*

... Zâviyeye bir yolcu geldiği zaman, eşyâ ve hayvanları yerleştirildikten sonra hamama sokuluyor, güzelce yıkanıyor,sonra bir odaya alınıp, yiyecek ve içecek ikrâm ediliyordu. Akşam namazından sonra zâviyede Kur'ân-ı kerîm okunuyor ve gece teheccüd namazına kalkılıyordu... *(İbn-i Battûta)*

2. Tasavvufta bulunan kimselerin, ibâdet için çekildiği tenhâ yer.

ZEÂMET:

Osmanlılar zamânında subaylara verilen ve geliri en az yirmi bin ve en çok 99.999 akçe olan toprak.

ZEBÂNÎ:

Cehennem meleği, azâb yapıcı melek.

Cehennem zebânîleri, günâh işleyen hâfızlara, puta tapanlardan daha önce azâb yapacaklardır. Çünkü bilerek yapılan günâh, bilmeyerek yapılandan daha kötüdür. *(Hadîs-i şerîf-İhyâ-ul-Ulûm)*

Zebânîlere Cehennem'deki vazîfeleri esnâsında, Cehennem ateşi zarar vermez. Denizin, balığa zararlı olmaması gibidir. *(Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî)*

ZEBÂYIH:

Kesilecek kurbanlık hayvanlar. Kurban edilmiş, kurban olarak kesilmiş hayvanlar. *(Bkz. Zebh)*

ZEBH:

Boğazlama, kesme. Hayvanın boğazındaki yemek borusu, hava borusu, iki yandaki kan damarından üçünü bir anda kesmek.

"Bismillâhi Allahü ekber" diyerek deveden başka hayvanın boğazının herhangi bir yerinden zebh edilir. Bismillâhi derken (h)yi belli etmek lâzımdır. Belli edince Allahü teâlânın ismi olduğunu düşünmek lâzım olmaz. (h)yi açıkça belli etmezse, Allahü teâlânın ismini söylediğini düşünmek lâzımdır. Bunu da düşünmezse, hayvan leş olur. Yemesi helâl olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

Deve kesmekte sünnet olan nahrdır (damarları boynun alt tarafından, göğsün bitim yerinden kesmek). Sığır cinsi, ganem (koyun) ve tavuk gibi zebh olunur. Deveyi zebh ve sığırı ve koyunu nahr etmek mekrûhtur. *(Fetâvây-i Hindiyye)*

Hayvanın boğazında merî denilen yemek borusu, hulkûm denilen hava borusu ve evdâc denilen iki yanda birer kan damarı vardır. Zebh ve nahrda bu dört borudan üçü bir anda kesilmelidir. Zâbihin (kesenin) kıbleye dönmesi sünnettir. *(M. Zihni Efendi, İbn-i Âbidîn)*

Eti helal olan hayvanlardan boynu uzun olanların hepsi nahr, boynu kısa olanların hepsi zebh edilir. *(İbn-i Âbidîn)*

Zebh edilmeksizin ölen hayvan, meyte (leş) olduğu gibi dînin bildirdiği şekilde zebh edilmeyip de boğulmak ve başı koparılmak yâhut beyni üzerinde tokmak vurulmak veya kulak tozuna şiş saplanmak şeklinde öldürülen hayvan dahi meyte (leş) demektir. *(M. Zihni Efendi)*

ZEBÛR:

Dört büyük kitabdan biri. Dâvûd aleyhisselâma indirilen mukaddes kitâb.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Dâvûd'a (aleyhisselâm) ***Zebûr'u verdiğimiz gibi,*** (Habîbim) ***şüphesiz sana da vahy ettik.*** *(Nisâ sûresi: 163)*

Tevrât'tan sonra Zebûr'da da yazmışızdır ki, arza (Cennet'e ancak) ***sâlih kullarım mîrâsçı olur.*** *(Enbiyâ sûresi: 105)*

Allahü teâlânın peygamberleri vâsıtasıyla kullarına gönderdiği dört büyük kitabdan biri olan Zebûr, manzûm (şiir hâlinde) olup, İbrânî dili üzere idi. Tevrât'tan sonra indirilmiştir. Vâz ve nasîhat şeklinde olup, Tevrât'ı kuvvetlendirir ve açıklar. Zebûr, Tevrât'ın hükmünü nesh etmemiş (kaldırmamış)tır. İçinde haram ve helâle dâir hükümler yoktur. *(Ahmed Nişâpûrî)*

Allahü teâlâ Dâvûd aleyhisselâma güzel ve gür bir ses ihsân etmişti. O, Zebûr'u okurken bütün vahşî hayvanlar boyunlarını eğerek etrâfında toplanırlardı. Pek yanık ve tatlı sesiyle

Zebûr'u okurken; insanlar, cinler, vahşî hayvanlar etrâfında halka olur, dinlerlerdi. Zebûr'u Dâvûd aleyhisselâmdan dinleyenler hayrân, şaşkın kalıp pekçok kimse kendinden geçip düşerdi. *(Kâdı Beydâvî)*

Allahü teâlânın kitâbları vardır. Kur'ân-ı kerîmde bildirilen, yüz dört kitabdır. Yüzü küçük kitabdır. Bunlara suhuf denir. Dördü büyük kitabdır. Tevrât Mûsâ aleyhisselâma, Zebûr Dâvûd aleyhisselâma, İncîl Îsâ aleyhisselâma, Kur'ân-ı kerîm bizim peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma nâzil olmuştur. *(Kutbüddîn İznikî)*

ZEKÂ:

Sebeb ile netîce arasındaki bağlılıkları bulmak, benzeyiş ve ayrılışları anlamak, yeni îcab ve vaziyetlere zihnin en iyi şekilde uyması.

Akıl başka, zekâ başkadır. Her akıllı zekî, her zekî de akıllı olmayabilir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

Akıl, iyiyi ve kötüyü, fâideliyi ve zararlıyı anlar, ayırır. Aklı az olanın zekâsı çok olabilir. Zekâsı çok olan kâfirleri, din düşmanlarını akıllı sanmak doğru değildir. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

İlk insanların ve her asrın, geri kalmış kısımları, tabîate uymak, hayvanlar ve kendileri arasında münâsebet kurmak için âletler yapmışlardır. Bu âletler, zekâ ile yapılmıştır. *(Bergson)*

Bir arslanın zekâsı, insan zekâsı kadar kuvvetli olsaydı, bu arslan öteki arslanlardan, on bin kat daha çok korkunç olurdu. Akılsız, dinsiz kimse de, kuvvetinin ve zekâsının çokluğu kadar, cemiyetlere büyük tehlike olur. *(Abdülhakîm Arvâsî)*

ZEKÂT:

İslâm'ın beş şartından biri. Dînen zengin sayılan müslümanın nisab miktârındaki zekat malının belli zamanda belli miktârını zekat niyeti ile ayırıp emr edilen müslümanlara vermesi.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

Allahü teâlânın ihsân ettiği malın zekâtını vermeyenler, iyi ettiklerini, zengin kalacaklarını sanıyorlar. Hâlbuki, kendilerine kötülük yapmış oluyorlar. O malları, Cehennem'de azâb âleti olacak, yılan şeklinde boyunlarına sarılıp, baştan ayağa kadar, onları sokacaktır. *(Âl-i İmrân sûresi: 108)*

Malı, parayı biriktirip, zekâtını, müslüman fakirlerine vermeyenlere çok acı azâbı müjdele! Zekâtı verilmeyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sâhiplerinin alınlarına, böğürlerine, sırtlarına mühür basar gibi bastırılacaktır. *(Tövbe sûresi: 134, 135)*

Akıllı olan ve büluğ çağına giren ve hür olan müslüman erkek ve kadının, zengin olup şartları bulununca, zekat vermeleri farzdır. *(Halebî)*

Zekâtın farzı birdir. Bu da niyet etmektir. Niyet kalb ile olur. Malın zekâtını ayırırken veya müslüman fakire verirken (Allah rızâsı için, zekat vereceğim) diye niyet etmek, kalbden geçirmektir. *(Tahtâvî)*

Dört çeşit malın zekatı vardır. Bu mallar altın ve gümüş, ticâret eşyâsı, hayvanlar ve toprak mahsulleridir. *(İbn-i Âbidîn)*

Zekat şu yedi sınıfa verilir: Fakir, miskîn (bir günlük nafakasından fazla bir şeyi olmayan müslüman), âmil (zekât toplayan memur), mükâtep (efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince âzâd olacak köle), münkatı' (hac ve cihâd yolunda olup muhtaç kalanlar), medyûn (borcu olan ve ödeyemeyen müslüman), ibn-üs-sebîl (kendi memleketinde zengin ise de, bulunduğu yerde yanında mal kalmamış olan ve çok alacağı varsa da alamayıp muhtaç

kalan). *(İbn-i Hümâm)*

Malı zarardan korumanın ilâcı, zekât vermektir. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Zekât niyeti ile az bir miktar vermek, dağlar kadar altını sadaka vermekten kat kat daha sevâbdır. *(Ahmed Fârûkî Serhendî)*

ZEKERİYYÂ ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Yahyâ aleyhisselâmın babasıdır. Soyu Süleymân aleyhisselâma ulaşır. Mûsâ aleyhisselâmın dîninin emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etti. Yahûdîler tarafından şehîd edildi. Kabri Haleb'dedir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Bunun üzerine Rabbi onu (Meryem'i) ***güzel bir kabûl ile kabûl etti. Onu güzel bir nebât*** (bitki) ***gibi büyüttü. Zekeriyyâ'yı da ona*** (bakmaya) ***kefîl kıldı. Zekeriyyâ ne zaman mihrâba*** (odaya) ***girse, onun yanında bol rızık*** (yiyecek) ***bulurdu. "Yâ Meryem! Bu*** (rızk) ***sana nerden geliyor?" dedi. O da; "Bu, Allahü teâlâ tarafındandır. Şüphe yoktur ki, Allahü teâlâ dilediği kimseyi hesâbsız olarak rızıklandırır" derdi.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 37)*

Zekeriyyâ aleyhisselâm mihrâbında (odasında) ***namaz kılarken, melekler*** (Cebrâil aleyhisselâm) ***ona şöyle nidâ etti*** (seslendi***: "Muhakkak Allahü teâlâ sana kendinden gelen kelimeyi*** (yâni Îsâ aleyhisselâmı) ***tasdîk edici ve kavminin seyyidi*** (efendisi) ***ve nefsine hâkim ve sâlihlerden bir peygamber olduğu hâlde Yahyâ'yı müjdeler.*** *(Âl-i İmrân sûresi: 39)*

Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'da Tevrât yazan ve kurban kesme ibâdetini idâre eden Zekeriyyâ aleyhisselâm, İsrâiloğullarına peygamber gönderildi. Tevrât'ın emir ve yasaklarını insanlara anlattı. Duâsı bereketiyle Allahü teâlâ ona Yahyâ aleyhisselâmı ihsân etti. Zekeriyyâ aleyhisselâm, Hunne'nin kızı hazret-i Meryem'i alıp, evine götürdü. Onu Zekeriyyâ aleyhisselâmın hanımı ve hazret-i Meryem'in teyzesi Elisâ Hâtun büyüttü. Hazret-i Meryem beş yaşına girince, Zekeriyyâ aleyhisselâm ona Tevrât-ı şerîfi okuttu. İsrâiloğulları Zekeriyyâ aleyhisselâma iftirâda bulundular. Zekeriyyâ aleyhisselâmı şehîd etmek üzere aramaya başladılar. Yahûdîler onu yakalamak için peşine düştüler.Zekeriyyâ aleyhisselâm, Beyt-ül-makdîs yakınlarında ağaçlı bir bahçeye girdi. Mûcize olarak yarılan bir ağacın içine girdi. Ağaç kapandı ve onu gizledi. Yahûdîler o ağacı bıçkı ile biçtiler ve Zekeriyyâ aleyhisselâmı şehîd ettiler. Zekeriyyâ aleyhisselâm şehîd olduğu sırada yüz yaşında idi. *(İbn-ül-Esîr, Nişâbûrî, Nişâncızâde)*

ZELÎL:

Aşağı, alçak, hor, hakîr.

Kıyâmet günü, dünyâdaki kibir sâhibleri, küçük karınca gibi zelîl ve hakîr olarak kabirden çıkarılacaktır. Karınca gibi fakat insan şeklinde olacaklardır. Herkes bunları hakîr görecektir. *(Hadîs-i şerîf-Berîka)*

Nefsini azîz eden dînini yıkar. Nefsini zelîl eden kimse, dînini azîz eder. *(Mücâhid bin Cebr)*

İlmi azîz ederseniz, azîz olursunuz, zelîl ederseniz zelîl olursunuz. İlim, bir kimsenin yanına gitmez, ilmin ayağına gidilir. *(İmâm-ı Mâlik)*

Biz zelîl bir kavim idik. Allahü teâlâ bizi İslâm ile azîz eyledi. *(Hazret-i Ömer)*

ZELLET-ÜL KÂRÎ:

Kırâat hatâsı. Namazın içindeki farzlardan kırâati yerine getirirken (Fâtiha ve zamm-ı sûreyi okurken) meydana gelen hatâ, yanlış okuma.

Zellet-ül kârî dört şekilde olabilir:Birincisi i'râbda hatâdır. Yâni harekelerde ve sükûnda olabilir. Meselâ şeddeyi hafif okur veya medleri (uzunları) kısa okur veya bunların aksini yapar. İkinci şekil hatâ, harflerde olur. Harfin yerini değiştirir veya harf ilâve eder, yahut azaltır veya harfi ileri geri alır. Üçüncü şekil hatâ, kelimelerde ve cümlelerde olur. Dördüncüsü ise, vakf ve vaslde hatâ olur. Yâni duracak yerde durmaz geçer. Geçecek yerde durur. Bu dördüncü şekil hatâda mânâ değişse de bozulmaz. İlk üç şekilde zellet-ül kârî mânâyı değiştirip, küfre sebeb olacak mânâ hâsıl olursa veya âyet-i kerîmede kastedilen mânâ tamâmen değişirse, namazı bozar. *(İbrâhim Halebî)*

ZEMHERİR:

Cehennem'deki soğuk yer, soğuk cehennem.

Zemheririn soğukluğu pek şiddetlidir. Bir an dayanılmaz. Kâfirlere, bir soğuk, bir sıcak, sonra soğuk sonra sıcak Cehennem'e atılarak azâb yapılacaktır. Cinler ateşten etkilenmezler. Cehennemlik olanları zemherirde azab göreceklerdir. *(Kâdızâde Ahmed)*

ZEMM:

Kötüleme, yerme, kınama.

İnsana yakışan; başkalarını zemmetmekten utanıp kendi kusurlarını düzeltmekle meşgûl olmasıdır. Bilmiş ol ki! İnsanların çoğu medhedilmeyi sevdiği ve zemmedilmekten korktukları için, helâk olmuşlardır. Çünkü medhedilmeyi sevmeleri ve zemden korkmaları sebebiyle bütün tavır ve davranışlarında insanların rızâlarını almayı ve gönüllerini hoş etmeyi istemektedirler. *(İmâm-ı Gazâlî)*

ZEMZEM:

Kâbe-i muazzamanın Hacer-ül-esved köşesi karşısındaki kuyudan çıkan mübârek su.

İbrâhim aleyhisselâmın zevcesi (hanımı)***, İsmâil aleyhisselâmın annesi olan Hâcer, su aramak üzere Safâ ve Merve tepeleri arasında gidip gelirken, Zemzem kuyusunun bulunduğu yerde, Cibrîl*** (Cebrâil) ***aleyhisselâm göründü. Topuğu ile*** (veya kanadıyla) ***toprağı kazıp suyu*** (Zemzem'i) ***meydana çıkardı. Hâcer*** (bu durumu görünce) ***zâyi olmasın diye hemen suyun etrâfını çevirip, havuz hâline getirdi. Bir taraftan da testisini doldurmaya çalışıyordu. Su ise avuç avuç alındıkça tekrar fışkırıyordu. Allahü teâlâ İsmâil'in anasına rahmet etsin! O, Zemzem'i kendi hâline bırakmış olsaydı, yâhut suyu avuçlamasa idi, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu.*** *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Zemzem suyu ne için içilirse, ona şifâdır. *(Hadîs-i şerîf-Mir'ât-ül-Haremeyn)*

Kim hac niyeti ile Beyt-i şerîfe (Kâbe'ye) ***gelip, Kâbe-i şerîfin etrâfında yedi kere tavâf etse, dolaşsa sonra Makâm-ı İbrâhim'e gelip iki rek'at tavâf namazı kılsa, ondan sonra Zemzem kuyusuna gelip, suyundan içse, cenâb-ı Hak onu anasından doğduğu gün gibi günahından tertemiz yapar.*** *(Hadîs-i şerîf-Ahbâru Mekke)*

Zemzem içerken, Kıbleye karşı yönelmeli, ayakta ve üç yudumda içmelidir. Zemzem içmeden önce, şu duâyı okumalıdır: "Allahümme innî es'elüke ilmen nâfian ve rızkan vâsian ve şifâen min külli dâin ve sekamin birahmetike yâ Erhamerrâhimîn (Allah'ım senden faydalı ilim, bol rızık, her türlü hastalıktan şifâ istiyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Bunları senin rahmetine güvenerek istiyorum)" *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Zemzem Kuyusu:

Kâbe-i muazzamanın Hacer-i esved köşesi karşısında bulunan, mübârek suyun çıktığı kuyu.

Yeryüzünde bulunan kuyuların en hayırlısı, Zemzem suyunun mübârek kuyusudur. *(Hadîs-i şerîf-Ahbâru Mekke)*

Allahü teâlânın İsmâil aleyhisselâma bir ihsânı olan Zemzem'in etrâfını ilk önce hazret-i Hâcer kum ile çevirdi. Sonradan hazret-i İbrâhim tarafından kazılarak kuyu hâline getirildi. İhmaller netîcesinde zamanla zemzem kuyusu kapanıp belirsiz hâle geldi. Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem dedesi Abdülmuttalib rüyâsındaki târife göre zemzem kuyusunu kazıp tekrar ortaya çıkardı. Kendisi ve oğulları hacılara zemzem suyu dağıttılar. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem zamânında Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs radıyallahü anh hacılara su dağıtmakla vazîfeli idi. *(Eyyûb Sabri Paşa)*

Zemzem kuyusu Mescid-i harâm içinde Hacer-i esved köşesi karşısında ve köşeden on dört buçuk metre uzakta bir odada olup, 1,9 metre yüsek olan taş bileziği vardır. İki buçuk metre çapında ve otuz metre derinliğindedir. Bu odayı İstanbul'daki Beylerbeyi Câmii'ni yaptırmış olan Birinci Sultân Abdülhamîd Han yaptırmış olup, zemîni mermer döşeli ve duvarlara doğru meyillidir. Kuyu ağzı bu hizâdan bir buçuk metre kadar yüksektir. Târihin kıymetli yâdigârı olan bu güzel san'at eseri 1963 (H.1383)'de yıktırıldı. Zemzem kuyusu ağzını ve birkaç metre çevresini, yeryüzünden birkaç metre aşağı indirdiler. *(Eyyûb Sabri Paşa, M. Sıddîk Gümüş)*

ZENGİN:

İhtiyaç eşyâsının ve borçlarının dışında nisâb miktârı malı, parası olan kimse. *(Bkz. Nisâb)*

Eshâbım için fakirlik seâdettir. Âhir zamandaki ümmetim için zengin olmak seâdettir. *(Hadîs-i şerîf-Râmûz-ül-Ehâdîs)*

Beş şey gelmeden evvel beş şeyin kıymetini biliniz. Ölmeden önce hayâtın, hastalıktan önce sıhhatin, dünyâda âhireti kazanmanın, ihtiyarlamadan gençliğin, fakirlikten evvel zenginliğin kıymetini bil. *(Hadîs-i şerîf-Buhârî)*

Ey malına, mülküne güvenen zengin! Dünyânın çabuk geçip gidici malı, parası, seni aldatmasın! Bunlar, senden önce başkalarının idi. Senden sonra da, başkasının olacak; Cehennem'in şiddetli azâbını düşün!.. *(Muhammed Rebhâmî)*

ZERDÜŞT:

Mecûsîliğin kurucusu.

Mecûsîliğin kurucusu olan Zerdüşt mîlâddan 600 sene önce, Hindistan'da doğdu. Hindistan ve İran taraflarında yaşadı. Brehmen din adamları tarafından kovuldu. Belh'te mecûsîlik dînini yaydı. İyilik tanrısı İzed veya Ormüzd (Hürmüz) ile kötülük tanrısı Ehrimen olmak üzere iki tanrı vardır dedi. Zend kitâbı ve Avestâ denilen şerhi (açıklaması) Avrupa'da basıldı. Hazret-i Ömer, İran'ı alınca, Acemler müslüman oldu. Zerdüşt'ün kurduğu mecûsîlik Hindistan'da kaldı. Bugün İranlılar eski millî âdetler diye mecûsî âyinlerini ve sayılı günlerini ortaya çıkarıyor ve yayılmasına çalışıyorlar. *(M. Sıddîk Gümüş)*

ZEVÂİD:

Fazla, ziyâde olan şeyler.

Zevâid Sünnet:

1. Farzla birlikte kılınması bildirilmeyen nâfile namazlar.

2. Peygamber efendimizin ibâdet olarak değil de, âdet olarak, devâmlı yaptığı şeyler.

Peygamber efendimizin elbiseleri, oturması, kalkması, iyi şeyleri yapmaya sağdan başlaması, sünnet-i zevâiddir. Bunlara sevâb verilmesi için niyet etmek lâzım değildir. Niyet edilirse ibâdet olurlar. Sevâbları çoğalır. Zevâid sünnetleri ve nâfile ibâdetleri terk etmek mekrûh olmaz. *(İbn-i Âbidîn)*

ZEVÂL:

Yok olma, sona erme.

Ölmez imiş âşık cânı,
Hiç çürümez imiş teni,
Aşk her kimi kıldı fânî,
Ona zevâl ermez imiş.

(Yûnus Emre)

Zevâl Vakti:

Güneşin tam tepeden ayrıldığı an.

Zuhr yâni öğle namazının evvel vakti, güneşin zevâlden ayrıldığı vakit başlar. *(Kedûsî)*

Zevâid Tekbirleri:

İkişer rek'at olan Ramazân ve Kurban bayramı namazlarının her rek'atinde alınan üçer tekbir.

Zevâid tekbirleri vâcibdir. *(M. Zihni Efendi)*

ZEVCÂT-I TÂHİRÂT:

Peygamber efendimizin iffetli, pâk, muhterem zevceleri. Mü'minlerin anneleri. *(Bkz. Ezvâc-ı Tâhirât)*

Peygamber efendimiz ikinci defâ olarak elli beş yaşında iken hazret-i Ebû Bekr'in kızı, hazret-i Âişe ile evlendi. Diğer Zevcât-ı Tâhirâtı bundan sonra dînî, siyâsî sebeplerle ve merhâmet ve ihsân ederek nikâh etti. *(İmâm-ı Ahmed Kastalânî)*

ZEVİL ERHÂM:

İslâm mîrâs hukûkunda, Eshâb-ı ferâiz (farz hisse sâhibi) ve asabe denilen kimseler dışındaki yakın akrabâ.

Eshâb-ı ferâizden ve asabeden kimse yoksa veya bunlardan yalnız zevc (koca) ve zevce (hanım) varsa, mîrâs zevil erham denilen en yakına verilir. *(Muhammed Mevkûfâtî)*

ZEYDİYYE FIRKASI:

Hazret-i Ali'yi sevdiğini söyleyip, diğer Eshâb-ı kirâma düşmanlık besleyen, onlar hakkında kötü sözler söyleyen şîanın kollarından. On iki imâmın dördüncüsü olan Zeynelâbidîn'in oğlu Zeyd'e tâbi olan ve hazret-i Ali, Eshâbın en efdalidir (üstünüdür); bununla berâber Ebû Bekr, Ömer, Osman'ın (r.anhüm) hilâfetleri (halîfelikleri) de câizdir diyen fırka. İmâmetin (halîfeliğin), Zeynelâbidîn'den sonra oğlu Zeyd'e ve onun soyundan gelen kimselere âit olduğunu söylemelerinden dolayı Zeydiyye adı verilmiştir.

Hazret-i Hüseyn'in oğlu İmâm-ı Zeynelâbidîn'in vefâtından sonra, hazret-i Ali taraftârı olduklarını söyleyip, diğer Eshâb-ı kirâma karşı kötü sözler söyleyenler, âlim ve fakîh bir zât olan oğlu Zeyd'in etrâfında toplandılar. Müslümanların parçalanmasını isteyen münâfıklar, Zeyd bin Zeynelâbidîn'in ilim için çeşitli memleketlere yaptığı seyâhatleri bahâne ederek onun hilâfete geçmek için etrâfına adam topladığını söyleyerek halîfeyi aleyhine kışkırttılar. Zeyd bin Zeynelâbidîn Kûfe'ye gelince, Ehl-i beyt taraftârı gözüken ve Eshâb-ı kirâmın bâzılarına kötü sözler sarf eden kimseler onu halîfeye karşı kışkırtarak halîfe tarafından yakalattırılacağını söylediler. Zeyd bin Zeynelâbidîn bu endişeyle hazırlanmaya başladı. Kendisine taraftâr gözüken on beş bin kadar kimse bîat etti. Halîfe Hişam bin Abdülmelik de, Zeyd bin Zeynelâbidîn ve taraftârları üzerine kuvvet gönderdi. Halîfenin askerleri Kûfe'ye yaklaştıkları sırada, kendisine taraftâr gözüken Eshâb-ı kirâm düşmanları ona; "Ebû Bekr ve Ömer'e (r.anhümâ) düşman ol!" dediler. Zeyd bin Zeynelâbidîn; "Büyük dedem olan Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sevdiği iyi kimselere düşmanlık edemem" cevâbını verdi. Onları bu tür sözler sarf etmekten men etti. Bunun üzerine dört yüz kişi hâriç diğerleri

savaş alanını terk ettiler. Bu kimselere ayrılanlar, terk edenler mânâsında Râfızîler denildi. Hazret-i Zeyd'in yanında kalanlara ve sonradan onların yolunda olduklarını söyleyip Ehl-i sünnetten (Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın yolundan) ayrılanlara Zeydî, bu fırkaya da Zeydiyye adı verildi. Zeyd (r.aleyh) bu savaşta şehîd edildi. *(Abdülazîz Dehlevî-Şehristânî)*

Zeydiyye fırkası mensubları 864 (H.250)'de Taberistan bölgesinde isyân ettiler. Bağımsızlıklarını îlân edip, Zeydiyye Devleti'ni kurdular. Daha sonraki asırlarda da fırka olarak devâm eden Zeydiyye fırkası mensûbları zamanla Yemen'de hâkimiyet kurdular. *(Abdülazîz Dehlevî)*

Zeydiyye fırkasının temel görüşleri şunlardır: Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem isim ve şahsını belirtmek sûretiyle yerine bir imâm (halîfe) vasiyet etmiş değildir. Onun için imâm, ancak vasıfları ile tanınabilir. Taşıdığı vasıflar îtibâriyle imâm, hazret-i Ali'dir. Hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'in halîfeliklerini kabûl ederler. Büyük günâh işleyen kimse tam mânâsı ile tövbe etmedikçe temelli olarak Cehennem'de kalacaktır. *(Abdülaziz Dehlevî, Abdülkâdir Bağdâdî)*

ZIHÂR:

Erkeğin, hanımını veya onun yüz, baş, ferc gibi bir uzvunu, kendisine nikâhı ebedî haram olan bir kadına veya onun bakılması harâm yerine; "Sen anam gibisin" veya "Senin sırtın anamın sırtı gibidir" gibi sözlerle benzetmesi.

Hanımına "Senin başın anamın sırtı gibidir" diyen bir erkeğin, keffâret vermedikçe hanımına sarılması, öpmesi ve cimâ etmesi harâm olur. Zıhâr keffâreti, oruç keffâreti gibidir. *(İbn-i Nüceym)*

ZILL:

Gölge, görünüş,

Kâmil bir müslüman, namaza durunca, sanki dünyâdan çıkıp âhirete girer. Çünkü dünyâda Allahü teâlâya yaklaşmak çok az nasîb olur. Eğer nasîb olursa, o da zılle, sûrete yakınlıktır. Âhiret ise, asla yakınlık yeridir. *(İmâm-ı Muhammed Ma'sûm)*

Ulemâ-i râsihîn (yüksek ilim sâhibi âlimler), vilâyetin yâni evliyâlığın üstün derecelerinin hepsini geçip, peygamberlere mahsûs olan dâvet makâmına kavuşmuşlardır. Bunlar nihâyete (sona) kavuştuktan sonra anlarlar ki, müşâhede edilen ve tecellî olunan yâni görülen her şey, hakîkî varlık değildir. Ancak hakîkî varlık zıllerinden bir zıldir.

Zıll Makâmı:

Tasavvuf yolunda bir makâm, derece. Tasavvufta asla kavuşmadan önce, aslın görüntülerinin ele geçtiği makam.

Zıll makâmının üstünde abdiyyet, kulluk makâmı vardır. Abdiyyet makâmı (hakîkî kulluk) ise vilâyet (evliyâlık) kemâllerinin en üstünüdür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ZIMMÎ:

İslâm devletindeki gayr-i müslim vatandaş.

Zımmîlerden cizye alınmasından maksat, kâfirliğin aşağılığını, müslümanlığın ise, izzet ve şerefini göstermektir. Bu hakâret o derece te'sirlidir ki, cizye vermek korkusundan kıymetli elbise giyemezler, süslenemezler, hakîr, sefîl yaşarlar. Diğer taraftan cizye ile zımmîlerin müslümanlar arasında bulunarak zamanla İslâm'ın güzelliğini, hak din olduğunu görerek müslüman olmaları ümidi ile onlara mühlet tanımaktır. Bu bakımdan cizye, güzel bir İslâm'a dâvet yoludur. *(Râzî)*

Zımmîler, cizye vermekle onlar için iki hak ortaya çıkar. Onlara dokunulmaz. Himâye edilirler. Dokunulmazlıkları ile emniyet ve güven içinde yaşarlar, himâye edilmeleri ile

tehlike ve zarardan korunmuş olurlar. *(İbn-i Hümâm)*

ZINDIK:

Hiçbir dinde olmadığı ve Allahü teâlâya inanmadığı hâlde, müslüman görünüp müslümanlığı değiştirmeye, îmânı bozmaya, dinsizliği müslümanlık olarak yaymaya çalışan ve İslâmiyet'i içerden yıkmaya uğraşan sinsi İslâm düşmanı, azılı kâfir, münâfık. Kâdıyânîler ve Behâîler böyledir.

Zındık, Allahü teâlâya ve Muhammed aleyhisselâmın peygamber olduğuna inandığını, Kur'ân'a ve hadîslere uyduğunu söyler. Fakat, Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri kendi câhil kafasına ve kısa görüşüne göre mânâlandırır. Bu bozuk anladıklarını, sapık düşüncelerini, müslümanlık olarak yazmaya uğraşır. Ehl-i sünnet âlimlerinin doğru sözlerini beğenmez. İslâm âlimlerine câhil der. Kendilerini müctehîd, aydın din adamı olarak tanıtırlar. *(İbn-i Âbidîn, Abdülhakîm Arvâsî)*

Fıkıh öğrenmeyip tasavvufla uğraşan dinden çıkar, zındık olur. Fıkıh öğrenip tasavvuftan haberi olmayan ise, bid'at sâhibi yâni sapık olur. Her ikisini edinen hakîkate varır. *(İmâm-ı Mâlik)*

ZÎ RAHM-İ MAHREM:

Bir erkeğin ve kadının nikâhlanıp hiç evlenmeyeceği, kan ile olan nesebten (soydan) akrabâsı.

Zî rahm-i mahrem şunlardır:

Erkekler: 1) Baba, 2) Baba ve annesinin babası, 3) Oğlu, oğlunun oğlu, 4) Erkek kardeşi, 5) Erkek kardeşinin oğlu, 6) Kız kardeşinin oğlu, 7) Amca, dayı.

Kadınlar: 1) Anne, 2) Anne ve babasının annesi, 3) Kızı, kızının kızı, 4) Kız kardeşi, 5) Kızkardeşinin kızı, 6) Erkek kardeşinin kızı, 7) Hala, teyze. *(İbn-i Âbidîn)*

Amca, dayı, hala ve teyze kızı ve yenge yâni kardeş zevcesi (hanımı) zî rahm-i mahrem değildir. Yâni bu beş kadın yabancı demek olup, bunların açık yerlerine bakmak, başı, kolu açık iken konuşmak, halvet etmek (yalnız bir arada kalmak) harâmdır. *(M.Zihni Efendi)*

Âkıl ve bâliğ olmayan (akıllı ve ergenlik çağına gelmemiş) oğlan ve her yaştaki evlenmemiş veya dul kız ve hasta veya kör adam fakîr olup, babaları yok ise, nafakalarını vermek zengin olan zî rahm-i mahremleri üzerine mîrâs miktârı ile farz olur. *(Ubeydullah bin Mes'ûd)*

ZİKR:

Anmak; gafleti gidermek için her işte Allahü teâlâyı hatırlamak. Yâd etmek.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki:

İyi biliniz ki, kalbler, Allahü teâlânın zikri ile itmînâna, râhata kavuşur. *(Ra'd sûresi: 30)*

(Kullarım!) ***Siz beni*** (tâat ile beğendiğim işleri yapmak sûretiyle) ***zikr ederseniz, ben de sizi*** (rahmet, mağfiret, ihsân ve tövbe kapılarını açmak sûretiyle) ***anarım.*** *(Bekara sûresi: 152)*

Derecesi en yüksek olanlar, Allah'ı zikr edenlerdir. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Allah'ı sevmenin alâmeti, O'nu zikr etmeği sevmektir. *(Hadîs-i şerîf-Beyhekî)*

Cennettekiler en çok dünyâda Allahü teâlâyı zikr etmeden geçirdikleri zamanlar için üzülürler. *(Hadîs-i şerîf-Dürret-ül-Fâhire)*

Zikr, yalnız, Kelime-i tevhîdi söylemek ve tekrar tekrar "Allah" demek değildir. Her ne

şekilde olursa olsun, kendini gafletten kurtarmak zikr olur. Buna göre, dînin emirlerini yapmak, yasaklarından sakınmak hep zikrdir. Dînin emrettiği şekilde alış-veriş yapmak zikrdir.Dîne uygun olarak yapılan her iş zikrdir. Çünkü bunları yaparken, bu emir ve yasakların sâhibi hep hatırlanmakta ve gaflete yer verilmemektedir. Ancak Allahü teâlânın ism-i şerîfleri ve sıfatları ile yapılan zikr çabuk te'sirini gösterir ve Allahü teâlânın sevgisini hâsıl eder. Bu sebeble tasavvuf büyükleri, Kelime-i tevhîd ile zikrin pek kıymetli olduğunu bildirmişlerdir. Hadîs-i şerîfte; ***"Bir şeyi çok anan, onu çok sever"*** buyruldu. Dolayısıyle seven sevdiğini çok anar. Allahü teâlâyı çok anan, O'nu sever; Allahü teâlâyı sevince kalbe îmân yerleşip siner, böylece emir ve yasaklara uymak kolaylaşır. Allahü teâlâyı ve Resûlünü tam sevmedikçe, emirlerine uymak çok güç olur. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Her vakit Allahü teâlâyı zikr etmek lâzımdır. Kalbde başka hiçbir şeye yer vermemelidir. Yerken, içerken, uyurken, gelirken, giderken hep zikr yapmalıdır. *(İmâm-ı Rabbânî)*

Zikr bir kazma gibidir ki, onunla gönülden yabancı duygu dikenleri temizlenir. *(Ubeydullah-ı Ahrâr)*

Her an dilleriyle Allahü teâlâyı zikr edip, O'nu bir an unutmayanlardan her biri, güler bir hâlde Cennet'e gireceklerdir. *(Cübeyr bin Nufeyr)*

Vaktini Allahü teâlâyı zikirle geçiren kimse, belâ ve sıkıntılara düşmez. *(Ebû Abdullah Rodbârî)*

Zikr et zikr bedende iken cânın,
Kalb temizliği zikr iledir Rahmânın.

(İmâm-ı Rabbânî)

Zikr-i Cehrî:

Allahü teâlâyı yüksek sesle anma.

Zikr-i Hafî:

Allahü teâlâyı gizli (sessiz) olarak ve kalb ile hatırlama.

Zikr-i hafî, zikr-i cehrîden yetmiş kat üstündür. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Seyfiyye)*

Zikr-i hafî, zikr-i cehrîden daha efdâldir, üstündür. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ZİLHİCCE:

Kamerî senenin ayları olan Arabî ayların sonuncusu.

Zilhicce ayının onuncu günü Kurban bayramı günüdür. Her kim o gün bayram namazından gelip kurbanını boğazlayıncaya kadar bir şey yemeyip kurbanının böbrekleri ile iftâr edip, iki rek'at namaz kılsa, o kimsenin kurbanının kanı yere düşmeden, kendi günâhı ve ana-babasının günâhları, ehl-ü evlâd ve akrabâlarının günahları sevâba çevrilir. *(Hadîs-i şerîf-Riyâd-un-Nâsihîn)*

Her kim Zilhicce-i şerîfin son on günü ve Muharrem ayının birinci günü oruç tutarsa, o senenin tamâmını oruç tutmuş gibi fazîlete mazhâr olur. Her kim, Zilhicce'nin on günü içinde fukarâya yardım etse, peygamberlere (aleyhimüsselâm) ta'zim etmiş olur. Bu on gün içinde, her kim bir hasta ziyâret eylerse, Hak teâlâ hazretlerinin dostları olan kullarının hâtırını sormuş ve ziyâret etmiş gibi olur. Bu on gün içinde yapılan her ibâdet, sâir günlerde edâ edilen ibâdetlerden çok daha üstün ve pek fazla sevâba vesîle olur. *(Süleymân bin Cezâ)*

ZİLLET:

Aşağılık, horluk, hakîrlik.

Zillete düşmeyecek şekilde tevâzu gösteren, meşrû kazancını meşrû yolda sarfeden, düşkünlere acıyan, fakîr ve hakîmler ile oturup kalkan kimseye müjdeler olsun. *(Hadîs-i*

şerîf-Beydâvî Tefsîri)

Zillet on kısımdır. Dokuzu yahûdîlerdedir. *(Fahrüddîn-i Râzî)*

ZİLZÂL SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin doksan dokuzuncu sûresi.

Zilzâl sûresi Medîne'de nâzil oldu (indi). Sekiz âyet-i kerîmedir. İsmini ilk âyet-i kerîmede geçen ve zelzele demek olan Zilzâl kelimesinden almıştır. Sûrede; kıyâmetin kopması, insanların yeniden dirilip hesâb vermesi, herkesin ettiğini bulacağı bildirilmektedir. *(İbn-i Abbâs, Kurtubî)*

Zilzâl sûresinde meâlen buyruldu ki:

Zerre kadar iyilik yapan, onun mükâfâtına, zerre kadar kötülük yapan da, onun karşılığına kavuşur. *(Âyet: 7, 8)*

Kim Zilzâl sûresini dört defâ okursa, sanki Kur'ân-ı kerîmin tamâmını okumuş olur. *(Hadîs-i şerîf-Kâdı Beydâvî Tefsîri)*

ZİNÂ:

1. Âkıl ve bâliğ olan (akıllı, ergenlik çağına ulaşmış) kadın ve erkeğin aralarında nikâh olmadan gayr-i meşrû münâsebette bulunmaları.

Allahü teâlâ âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki:

De ki: Geliniz size Rabbiniz neleri harâm etmiştir, okuyayım. "O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik edin, fakîrlik yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını biz veririz. Zinâ gibi kötülüklerin açığına da, gizlisine de yanaşmayınız. Allah'ın muhterem kıldığı canı haksız yere öldürmeyin." İşte bu yasaklara riâyet etmeyi (uymayı) ***Allahü teâlâ size tavsiye etti. Olur ki, düşünür ve akıl erdirirsiniz.*** *(En'âm sûresi: 151)*

Mü'minlere söyle, yabancı kadınlara bakmasınlar ve zinâ etmesinler. Mü'min kadınlara da söyle, onlar da yabancı erkeklere bakmasınlar ve zinâ etmesinler. *(Nûr sûresi: 30, 31)*

Zinânın dünyâda üç fenâlığı vardır: Biri, güzelliği ve parlaklığı giderir. İkincisi fakîrliğe sebeb olur. Üçüncüsü, ömrün kısalmasına sebeb olur. Zinânın âhiretteki üç zararına gelince; Allahü teâlânın gadabına sebeb olur. İkincisi suâlin, hesâbın fenâ geçmesine sebeb olur. Üçüncüsü, Cehennem ateşinde azâb çekmeye sebeb olur. *(Hadîs-i şerîf-Mektûbât-ı Rabbânî)*

Kadınlardan istenen üçüncü şart zinâ etmemektir. Bu şartı, yalnız kadınlardan istemek, bu günâhın hâsıl olması, çok defâ onların râzı olmalarına bağlı olduğu içindir ve kendilerini gösterdikleri içindir. O hâlde bu günâhın ilk sebebi onlardır. Bu işte, onların rızâları mûteberdir. Bunun için, bu amelden (işten), kadınların daha kuvvetli men edilmeleri îcâb etti. Bundan dolayı Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde bu günâhta kadını erkekten evvel söyledi ve ***"kadına ve erkeğe yüz sopa vurunuz"*** buyurdu. Bu günâh insana, dünyâda ve âhirette zarar verir ve bütün dinlerde yasak ve çirkin olmuştur. *(Ahmed Fârûkî)*

Zinâ, fâiz, yalan gibi her dinde harâm olan bir şey için, helâl olsaydı da ben dahi işleseydim diye temennî eder ise, bu dahi küfürdür, îmânı giderir. *(Kutbüddîn-i İznikî)*

2. Harâma bakmak.

Gözler de zinâ yapar. *(Hadîs-i şerîf-Ebû Dâvûd)*

ZÎNET:

Fâidesi, menfaati olmayıp, yalnız gösteriş için kullanılan şey, süs.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Dünyâ hayâtı elbette la'b, yâni oyun ve lehv yâni eğlence ve zînet (süslenmek) ***ve tefâhür yâni öğünme ve malı, parayı, evlâdı çoğaltmaktır.*** *(Hadîd sûresi: 20)*

Erkeğin tedâvî için sürme çekmesi câizdir, olabilir. Zînet için çekmesi câiz değildir. *(İbn-i Nüceym)*

ZİNNÛREYN:

İki nûr sâhibi. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem iki kızıyla evlendiği için hazret-i Osman'a verilen lakab.

Eshâb-ı kirâmın (Peygamber efendimizin arkadaşlarının) en üstünü Ebû Bekr-is-Sıddîk, ondan sonra Ömer-ül-Fârûk'dur (radıyallahü anhümâ). Ondan sonra en yüksek kimse Osmân-ı Zinnûreyn'dir (radıyallahü anh). Ondan sonra Aliyyül Mürtezâ'dır. Hepsinin halîfeliği haktır, doğrudur. Ümmetin icmâı (sözbirliği) ile sâbittir.Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ona birbiri ardınca iki kızını vermiştir. İki kızı da vefât edince; ***"Bir kızım daha olsaydı verirdim"*** buyurmuştur. *(Mir'ât-ı Kâinât-Taftâzânî)*

ZRÂ' (Zirâ):

Kırk sekiz santimetrelik bir ölçü birimi.

Misâfirin; bir milden yâni 1920 metreden az uzakta su bulacağını alâmetlerle veya âkıl bâliğ ve âdil bir müslümanın haber vermesi ile çok zannettiği zaman her tarafa doğru, dört bin zirâ'a (bir mil) giderek veya birini göndererek ve mümkün ise yalnız bakarak, suyu araması farz olur. *(İbn-i Âbidîn)*

ZUHRUF SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin kırk üçüncü sûresi.

Zuhrûf sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Seksen dokuz âyet-i kerîmedir. Otuz beşinci âyet-i kerîmede geçen altın ve mücevher mânâsına gelen Zuhruf kelimesi sûreye isim olmuştur. Sûrede insanların rızıklarının farklı takdir edilmesinin ve milletlere ayrılmasının hikmetleri, inkarcıların cezâya çarptırılacağı, mü'minlere çeşitli nîmetler verileceği bildirilmektedir. *(Râzî, Kurtubî)*

Zuhrûf sûresinde meâlen buyruldu ki:

"Nefsine uyarak Allahü teâlânın dîninden yüz çevirenlere, dünyâda bir şeytan musallat ederiz. *(Âyet: 36)*

ZULM (Zulüm):

Adâletsizlik, adâletin sınırını aşmak, başkasının hakkına tecâvüz etmek. Bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymak, haksızlık.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Allahü teâlâ kullarına zulm etmez, haksızlık etmez. Onlar kendilerini azâba, acılara sürükleyen bozuk düşünceleri, çirkin işleri ile kendilerine zulm ve işkence ediyorlar. *(Nahl sûresi: 33)*

Zulme mâni olarak zâlime de, mazlûma da yardım ediniz. *(Hadîs-i şerîf-Eşî'at-ül-Lemeât)*

Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ey kullarım! Ben kendi nefsime zulmü harâm ettim. Onu sizin aranızda da harâm kıldım, birbirinize zulüm yapmayınız..." *(Hadîs-i kudsî-Nesâih-ul-İbâd)*

Benden sonra ümmetim için üç şeyden korkarım. İmâmların (devlet adamlarının) ***zulmünden, nücûma*** (yıldız falına) ***inanmaktan, kaderi yalanlamaktan.*** *(Hadîs-i şerîf-İhyâu-Ulûmiddîn)*

Ey oğul! Şakîlerin (kötü kimselerin) alâmeti sende bulunmasın. Bu alâmetlerin evveli zulm etmektir. Zulüm üç kısımdır. Birincisi Allahü teâlâya âsî olmak, ikincisi zulmeden kimselere yardım etmek; üçüncüsü kendi emri altında bulunanlara ezâ-cefâ etmek, onların ibâdet yapmalarına mâni olmak. Bu üç çeşit zulmü işleyenlerin varacakları yer Cehennem'dir. *(Süleymân bin Cezâ)*

Her müslüman hem îmânını korumaya, kaptırmamaya çalışmalı, hem de Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberine inanmayan kâfirleri sevmemelidir. Fakat sevmediklerine de kötülük ve zulüm yapmamalı, kâfirlere ve bid'at sâhiplerine tatlı dil ve güler yüz ile nasîhat etmelidir. Onların felâketten kurtulmalarına, seâdete kavuşmalarına çalışmalıdır. *(Hâdimî)*

Sana zulmedeni affet. Amelinle mağrur olmaktan sakındığın gibi, ilimle gururlanmaktan sakın. Yakınının, fakirin ve komşunun hakkını gözet. Konuşmadan hoşlanmayanın yanında konuşma. Mazlum kardeşine yardım et. Zamânını iyi değerlendir. *(Harputlu Hacı Ömer Efendi)*

Zımmîye yâni gayr-i müslim vatandaşa zulm etmek, müslümana zulm etmekten daha fenâdır. Hayvana zulm, işkence etmek, zımmîye etmekten daha fenâdır. *(Alâüddîn Haskefî)*

Hâşâ zulm etmez kuluna Hüdâsı,
Herkesin çektiği kendi cezâsı

(M. Sıddîk Gümüş)

ZULMET:

Karanlık, kalbin kararması.

Dört haslet kalbin zulmetindendir. Karnı tıka basa doyurmak, zâlimlerle sohbet etmek, geçen günâhları unutmak, uzun emel. *(Abdullah bin Mes'ûd)*

Hak teâlâ nûr ile zulmeti, aydınlık ile karanlığı zikrettiği yerde, aydınlıktan ilmi, karanlıktan câhilliği murâd etti. Nitekim Allahü teâlâ; ***"Onları karanlıktan aydınlığa çıkarırız"*** buyurdu. *(İmâm-ı Gazâlî)*

Günâh işleyen kimsenin kalbini zulmet kaplar. Kalbi karanlıklarla dolar. Gittikçe bid'at ve dalâlete (sapıklığa) düşer. Zulmeti şiddetlendikçe, yüzünde de belli olur. Herkes bunu görmeye başlar. Onun içindir ki, bid'at ehlinin ve bozuk fırkalara mensûb kişilerin, zındıkların, kâfirlerin yüzünde aslâ nûr yoktur. *(İmâm-ı Kastalânî)*

ZÜHD:

1. Şüpheli olmak korkusu ile mübâh şeylerin çoğundan sakınmak.

Zühd, insanın kalbini dünyâ sıkıntılarından uzak tutar. Allahü teâlânın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımayı, tövbe etmeği, te'min eder. *(Hâris el-Muhâsibî)*

2. Dünyâdan ve dünyâlık olan şeylerden uzak durmak.

Zühd, kalbe ve bedene rahatlık verir; dünyâya rağbet ise, düşünce ve hüzün verir. *(Hadîs-i şerîf-Câmi-üs-Sagîr)*

ZÜL-CELÂLİ VE'L-İKRÂM:

Esmâ-i hüsnâdan (Allahü teâlânın güzel isimlerinden). Kemâl mertebesinde (noksansız, kusursuz) şeref, kerem (ikrâm, ihsân, iyilik) celâl (büyüklük ve şeref) sâhibi olan, kereminden yarattıklarına ihsân eden.

Zülcelâli ve'l-ikrâm ism-i şerîfini söyliyenin kıymet ve şerefi artar. *(Yûsuf Nebhânî)*

ZÜLCENÂHAYN:

"İki kanatlı" mânâsına hem ilim hem de mârifette (tasavvufta) yüksek dereceye ulaşmış olan âlimlere verilen lakab (isim).

Mürşid-i kâmiller, ictihâd derecesinde yüksek âlim oldukları için, hem zâhirî ilimlerde ve hem de tasavvufta derin ilim sâhibidirler, yâni zülcenâhayndırlar. *(İmâm-ı Rabbânî)*

ZÜLKARNEYN ALEYHİSSELÂM:

Peygamber veya velî. Kur'ân-ı kerîmde kıssası, doğuya ve batıya düzenlediği seferleri zikr edilmiştir. Asıl ismi, İskender olup, doğuya ve batıya gittiği için İskender-i Zülkarneyn nâmıyla anılmıştır. Yemen'de yaşayan Münzir İskender ile, Aristo'nun talebesi olan Makedonyalı İskender'den daha önce yaşamıştır.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

Senden Zülkarneyn'i sorarlar. Sen; "Ben size onun hâlinden haber vereyim" de. Biz onu yeryüzünde bir kudrete erdirdik ve ona her (istediği) ***şeyden bir sebeb verdik. O da*** (batıya doğru) ***bir yol tuttu. Nihâyet güneşin battığı yere ulaştı. Onu*** (güneşi) ***sanki kızgın, siyâh çamurlu bir pınar içinde batarken buldu. Ve onun yanında bir kavim buldu. Ey Zülkarneyn*** (o insanlar îmâna gelmezlerse dilersen öldürmek sûretiyle bu kavme) ***azâb et. Yâhut onların hakkında hüsn-i muâmele edersin dedik. ... Sonra o*** (Zülkarneyn aleyhisselâm) ***bir yol tuttu*** (doğuya gitti)***. Nihâyet üstüne güneşin*** (ilk önce) ***doğduğu yere ulaştığı zaman onu bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki, biz onlar için buna karşı*** (korunacak) ***hiçbir siper yapmamıştık. İşte*** (Zülkarneyn'in işi) ***böyle idi...*** *(Kehf sûresi: 83...)*

İsmini duyduğunuz kimselerden, yeryüzüne dört kişi mâlik oldu. İkisi mü'min, ikisi de kâfir idi. Mü'min olan ikisi, Zülkarneyn ile Süleymân (aleyhisselâm) ***idi. Kâfir olan ikisi de Nemrûd ile Buhtunnasar idi. Beşinci olarak yeryüzüne benim evlâdımdan biri yâni Mehdî mâlik olacaktır.*** *(Hadîs-i şerîf-Alâmet-ül-Mehdî)*

İbrâhim aleyhisselâm zamânında yaşayan Zülkarneyn aleyhisselâm, onunla birlikte haccetti ve elini öpüp duâsını aldı. Teyzesinin oğlu olan Hızır'ı aleyhisselâm ordusuna kumandan tâyin etti. Ye'cûc ve Me'cûc kavminin insanlara zarar vermelerine mâni olmak için taş ve demirden bir set yaptı. Bu şimdiki Çin seddi değildir. Asya ve Avrupa kıtalarına hâkim oldu.

Her tarafa Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yaydı. Kâfirlerle savaşıp, mü'minlere güzel muâmelede bulundu. Vazîfesini bitirip, ömrünü tamamlayınca, Medîne ile Şam arasında, Şam'a beş günlük mesâfedeki Dûmet-ül Cendel denilen yerde vefât etti. Mekke'de veya yine o civârda Tehame dağlarında defn edildi. *(Kurtubî-Taberî-İbn-ül-Esîr)*

ZÜLKİFL ALEYHİSSELÂM:

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Asıl ismi Bişr'dir. Elyesâ aleyhisselâmdan sonra; kızmadan, sabır göstererek Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeyi üzerine aldığı, kefil olduğu için kefâlet sâhibi mânâsına Zülkifl denilmiştir.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

(Yâ Muhammed!) ***İsmâil'i, İdrîs ve Zülkifl'i de yâd et*** (onların yüksek ve pek mükemmel hâllerini hâtırla)***. Hepsi de sabr edenlerden idiler. Ve onları da rahmetimiz içine*** (peygamberlik vermek, yâhut âhiret nîmetlerine kavuşturmak sûretiyle) ***aldık. Şüphe yok ki, onlar sâlihlerden idiler.*** *(Enbiyâ sûresi: 85, 86)*

(Yâ Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem!) ***İsmâil'i, Elyesâ'ı ve Zülkifl'i yâd et.*** (Onların pek mükemmel hâllerini kavmine anlat.) ***Ve*** (onların) ***hepsi de hayırlılardandı.*** *(Sâd*

sûresi: 48)

Elyesâ aleyhisselâmın amcasının oğlu olan Zülkifl aleyhisselâm, İsrâiloğullarına Mûsâ aleyhisselâmın dîninin emir ve yasaklarını tebliğ etti. Tevrât-ı şerîfi okuyup insanlara onun hükümlerini bildirdi. Tebliğ vazîfesini hakkıyla yerine getirdi.Şam beldelerinden bir beldede vefât ettiği rivâyet edilmiştir. *(Râzî, Nişâbûrî, Kurtubî, Nişâncızâde)*

ZÜMER SÛRESİ:

Kur'ân-ı kerîmin otuz dokuzuncu sûresi.

Zümer sûresi Mekke'de nâzil oldu (indi). Yetmiş beş âyettir. İsmini yetmiş bir ve yetmiş üçüncü âyetlerde geçen Zümre kelimesinin çoğulu olan zümer kelimesinden almıştır. Sûrede Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlâ tarafından indirildiği, zâlimlerin âhirette cezâlarının sonsuz olduğu, kıyâmet ve âhiret hâlleri bildirilmektedir. *(Kurtubî, Râzî, Senâullah Dehlevî)*

Zümer sûresinde meâlen buyruldu ki:

Bilen ile bilmeyen hiç bir olur mu? Bilen elbette kıymetlidir. *(Âyet: 9)*

Resûl-i ekrem, Zümer ve İsrâ sûrelerini okumadan uyumazdı. *(Hazret-i Âişe-Tirmizî)*

ZÜNNÂR:

Papazların bellerine bağladıkları ipten veya kıldan örme kaba sert ve uçları öne sarkık kuşak.

Allahü teâlânın evliyâsını, enbiyâsını (peygamberlerini) ve ulemâsını (İslâm âlimlerini), bunların sözlerini ve fıkıh kitablarını ve fetvâları tâzim edecek (saygı gösterecek, hürmet edecek) yerde tahkîr etmek yâni aşağılamak küfürdür. Dinden çıkmaya sebebdir. Kâfirlerin âyinlerini beğenmek, zarûret yok iken zünnâr kuşanmak ve küfr (kâfirlik) alâmetlerini kullanmak küfürdür, îmânı giderir. *(Kutbüddîn-i İznîkî)*

Sen dereyi geçmeden ummânı arzûlarsın,
Zünnârını kesmeden îmânı arzûlarsın.

(Niyâzi Mısrî)

ZÜRRİYYET:

Soy, nesil.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki:

Ey Rabbimiz! Bizi sana teslîmde, boyun eğmekte ve ihlâsta sâbit kıl. Zürriyyetimizden bir topluluğu da sana itâatkâr ve boyun eğici kıl. *(Bekara sûresi: 128)*

Hudâ Rabbim, Nebîm hakka, Muhammeddir Resûlullah,
Hem İslâm dînidir, dînim, kita bımdır kelâmullah.

Akâidde, Ehl-i sünnet oldu mezhebim hamdolsun,
Amelde Ebû Hanîfe mezhebi, mezhebim vallah.

Dahî zürriyyetiyim Âdem aley hisselâmın hem,
Halîl'in milletiyim, dahî, kıblem Kâbe, Beytullah.

(M. Sıddîk Gümüş)

ZÜYÛF:

Altın ve gümüş oranı yarıdan az olan paralar.

Züyûf ile ödünç verdikten sonra, o züyûfun kıymeti kalmasa, İmâmeyne yâni İmâm-ı Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre teslim ettiği zamandaki kıymetinde altın veya bu kadar altın

karşılığı geçer akçe ile ödenir. Kıymeti değişirse, Ebû Yûsuf'a göre yine böyledir. *(İbn-i Âbidîn)*

(İbb. A.Hakim)